PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;
DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA;
INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA;
CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;
OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;
DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.
EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES PRIMA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ LATINÆ A TERTULLIANO AD GREGORIUM MAGNUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS XVIII.

S. MARTINUS TURONENSIS, TICHONIUS, HILARIUS DIACONUS, NOVATUS CATHOLICUS, AUCTOR INCERTUS, AURELIUS SYMMACHUS, MAXIMUS GRAMMATICUS, MAMERTINUS, PUBLIUS VICTOR, ULFILAS.

TOMUS UNICUS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,
OU PETIT-MONTROUGE.

1848

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC TOMO XVIII CONTINENTUR.

Paris.— Imprimerie de Vrayet de Surcy, rue de Sèvres, 37.

Anal.

ULFILÆ

GOTHORUM EPISCOPI

OPERA OMNIA

SIVE

VETERIS ET NOVI TESTAMENTI

VERSIONIS GOTHICÆ

FRAGMENTA QUÆ SUPERSUNT,

AD FIDEM CODICUM CASTIGATA, LATINITATE DONATA, PROLEGOMENIS HISTORICIS ET PHILOLOGICIS NECNON ANNOTATIONE CRITICA ET PERPETUA INSTRUCTA, EX EDITIONE DOCTISSIMORUM ET ERUDITISSIMORUM

Hans Conon August Julius
H. C. DE GABELENTZ ET J. LOEBE.

ACCESSERUNT

GRAMMATICA ET GLOSSARIUM

LINGUÆ GOTHICÆ,

AB IISDEM AUCTORIBUS ELUCUBRATA, E GERMANICO SERMONE IN LATINUM CONVERSA, NECNON NOTIS HISTORICIS, GEOGRAPHICIS, CRITICIS ET EPEXEGETICIS ADORNATA,

INTERPRETE F. TEMPESTINI.

PRÆCEDUNT

S. MARTINI TURONENSIS, TICHONII, NOVATI CATHOLICI, ANONYMI, AURELII SYMMACHI, MAXIMI GRAMMATICI, MAMERTINI, PUBLII VICTORIS,

SCRIPTA UNIVERSA

EX OPTIMIS EDITIONIBUS GALLANDII, MARGARINI DE LA BIGNE, JACOBI DE LA BAUNE, EDMONDI MARTENE COLLECTA.

TOMUS UNICUS.

PRIX : 10 FRANCS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,

IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,

OU PETIT-MONTROUGE.

1848

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC TOMO XVIII CONTINENTUR.

Paris.— Imprimerie de Vrayet de Surcy, rue de Sèvres, 37.

Anal.

ULFILÆ

GOTHORUM EPISCOPI

OPERA OMNIA

SIVE

VETERIS ET NOVI TESTAMENTI

VERSIONIS GOTHICÆ

FRAGMENTA QUÆ SUPERSUNT,

AD FIDEM CODICUM CASTIGATA, LATINITATE DONATA, PROLEGOMENIS HISTORICIS ET PHILOLOGICIS NECNON ANNOTATIONE CRITICA ET PERPETUA INSTRUCTA, EX EDITIONE DOCTISSIMORUM ET ERUDITISSIMORUM

Hans Conon August Julius
H. C. DE GABELENTZ ET J. LOEBE.

ACCESSERUNT

GRAMMATICA ET GLOSSARIUM

LINGUÆ GOTHICÆ,

AB IISDEM AUCTORIBUS ELUCUBRATA, E GERMANICO SERMONE IN LATINUM CONVERSA, NECNON NOTIS HISTORICIS, GEOGRAPHICIS, CRITICIS ET EPEXEGETICIS ADORNATA,

INTERPRETE F. TEMPESTINI.

PRÆCEDUNT

S. MARTINI TURONENSIS, TICHONII, NOVATI CATHOLICI, ANONYMI, AURELII SYMMACHI, MAXIMI GRAMMATICI, MAMERTINI, PUBLII VICTORIS,

SCRIPTA UNIVERSA

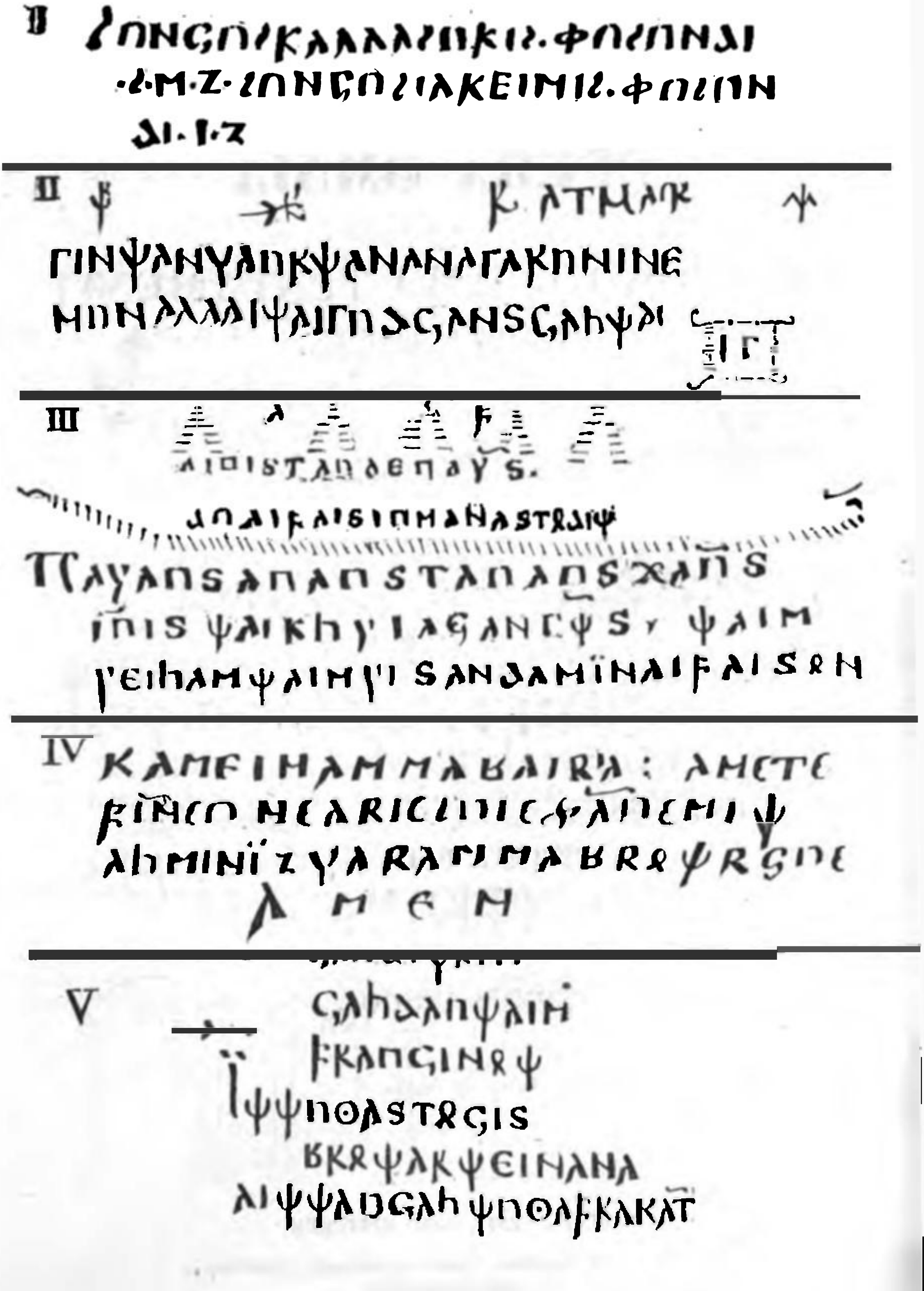
EX OPTIMIS EDITIONIBUS GALLANDII, MARGARINI DE LA BIGNE, JACOBI DE LA BAUNE, EDMONDI MARTENE COLLECTA.

TOMUS UNICUS.

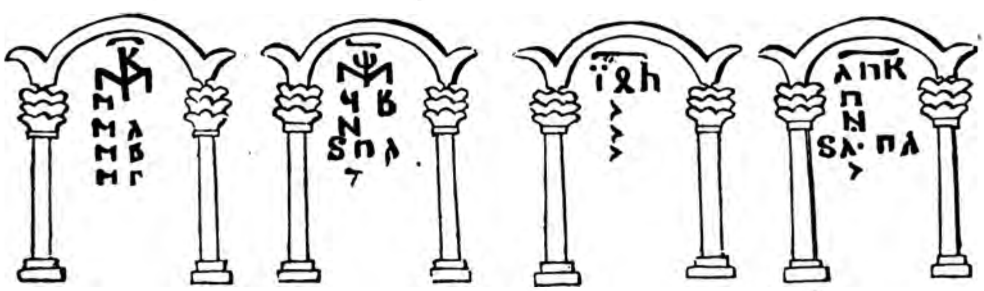
PRIX : 10 FRANCS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÈS LA BARRIÈRE D'ENFER,
OU PETIT-MONTROUGE.

1848

𐌴𐌹 𐌰𐌽𐌰 𐌻𐌿𐌺𐌰𐍂𐌽𐌰𐍃𐍄𐌰𐌸𐌰𐌽 𐍃𐌰𐍄𐌾𐌰𐌹𐌳𐌰𐌿:
𐌼 𐌽𐌹𐌷 𐌰𐌻𐌻𐌹𐍃 𐌹𐍃𐍄 𐍈𐌰 𐍆𐌿𐌻𐌲𐌹𐌽 𐌹𐍃 𐌸𐌰-
𐍄𐌴𐌹 𐌽𐌹 𐌲𐌰𐌱𐌰𐌹𐍂𐌷𐍄𐌾𐌰𐌹𐌳𐌰𐌿. 𐌽𐌹𐌷 𐍅𐌰𐍂𐌸
𐌰𐌽𐌰𐌻𐌰𐌿𐌲𐌽 𐌰𐌺 𐌴𐌹 𐍃𐍅𐌹𐌺𐌿𐌽𐌸 𐍅𐌰𐌹𐍂𐌸𐌰𐌹
𐌾𐌰𐌱𐌰𐌹 𐍈𐌰𐍃 𐌷𐌰𐌱𐌰𐌹 𐌰𐌿𐍃𐍉𐌽𐌰 𐌷𐌰𐌿𐍃
𐌾𐌰𐌽𐌳𐍉𐌽𐌰 𐌲𐌰𐌷𐌰𐌿𐍃𐌾𐌰𐌹:
𐌼𐌰 𐌾𐌰𐌷 𐌵𐌰𐌸 𐌳𐌿 𐌹̈𐌼 𐍃𐌰𐌹𐍈𐌹𐌸 𐍈𐌰 𐌷𐌰𐌿𐍃𐌴𐌹𐌸
𐌹𐌽 𐌸𐌹𐌶𐌰𐌹𐌴𐌹 𐌼𐌹𐍄𐌰𐌸 𐌼𐌹𐍄𐌹𐌸 𐌼𐌹𐍄𐌰𐌳𐌰
𐌹̈𐌶𐍅𐌹𐍃. 𐌾𐌰𐌷 𐌱𐌹𐌰𐌿𐌺𐌰𐌳𐌰 𐌹̈𐌶𐍅𐌹𐍃 𐌸𐌰𐌹𐌼
𐌼𐌱 𐌲𐌰𐌻𐌰𐌿𐌱𐌾𐌰𐌽𐌳𐌰𐌼: 𐌿𐌽𐍄𐌴 𐌸𐌹𐍃𐍈𐌰𐌼
𐌼𐌴𐌷 𐍃𐌰𐌴𐌹 𐌷𐌰𐌱𐌰𐌹𐌸 𐌲𐌹𐌱𐌰𐌳𐌰 𐌹̈𐌼𐌼𐌰.
𐌾𐌰𐌷 𐍃𐌰𐌴𐌹 𐌽𐌹 𐌷𐌰𐌱𐌰𐌹𐌸 𐌾𐌰𐌷 𐌸𐌰𐍄𐌴𐌹 𐌷𐌰-
𐌱𐌰𐌹𐌸 𐌰𐍆𐌽𐌹𐌼𐌰𐌳𐌰 𐌹𐌼𐌼𐌰:
𐌼𐌲 𐌾𐌰𐌷 𐌵𐌰𐌸 𐍃𐍅𐌰 𐌹𐍃𐍄 𐌸𐌹𐌿𐌳𐌰𐌽𐌲𐌰𐍂𐌳𐌹
𐌲𐌿𐌸𐍃 𐍃𐍅𐌰𐍃𐍅𐌴 𐌾𐌰𐌱𐌰𐌹 𐌼𐌰𐌽𐌽𐌰 𐍅𐌰𐌹𐍂𐍀𐌹𐌸
𐍆𐍂𐌰𐌹𐍅𐌰 𐌰𐌽𐌰 𐌰𐌹𐍂𐌸𐌰 𐌾𐌰𐌷 𐍃𐌻𐌴𐍀𐌹𐌸 𐌾𐌰𐌷
𐌿𐍂𐍂𐌴𐌹𐍃𐌹𐌸 𐌽𐌰𐌷𐍄 𐌾𐌰𐌷 𐌳𐌰𐌲𐌰. 𐌾𐌰𐌷
𐌸𐌰𐍄𐌰 𐍆𐍂𐌰𐌹𐍅 𐌺𐌴𐌹𐌽𐌹𐌸 𐌾𐌰𐌷 𐌻𐌹𐌿𐌳𐌹𐌸
𐍃𐍅𐌴 𐌽𐌹 𐍅𐌰𐌹𐍄 𐌹̈𐍃. 𐍃𐌹𐌻𐌱𐍉 𐌰𐌿𐌺 𐌰𐌹𐍂𐌸𐌰
𐌰𐌺𐍂𐌰𐌽 𐌱𐌰𐌹𐍂𐌹𐌸 𐍆𐍂𐌿𐌼𐌹𐍃𐍄 𐌲𐍂𐌰𐍃.

APPENDIX AD SÆC. IV.

AUCTORES ET MONUMENTA VEL INCERTÆ ÆTATIS, VEL DUBIÆ AUCTORITATIS, VEL TANTUM CONNEXIONIS CAUSA PATRIBUS ADJUNCTA.

ANNO DOMINI CCCXCIX.

SANCTUS MARTINUS

EPISCOPUS TURONENSIS.

(Ex Galland. Vet. Patr. Biblioth. t. VII.)

PROLEGOMENA.

I. Non tantum vitæ sanctitate, verum etiam doctrinæ laude præstantissimum fuisse beatum MARTINUM ecclesiæ Turonicæ antistitem, luculenter satis testatur qui eum probe noverat Sulpicius Severus. Sic enim ille (*a*) : « Jam vero, inquit, in verbis et confabulatione ejus quanta gravitas, quanta dignitas erat! quam acer, quam efficax, et quam in absolvendis scripturarum quæstionibus promptus et facilis! — Jesum testor spemque communem, me ex nullius umquam ore tantum scientiæ, tantum ingenii, tam boni et tam puri sermonis audisse. Quamquam in Martini virtutibus quantula est ista laudatio! nisi quod mirum est, homini illitterato ne hanc quidem gratiam defuisse. » Et alibi (*b*): « Jam si ad lævam, Achaiæ sinum paululum devexus intraveris, sciat Corinthus, sciant Athenæ, non sapientiorem in Academia Platonem, nec Socratem in carcere fortiorem : felicem quidem Græciam, quæ meruit audire Apostolum prædicantem; sed nequaquam a Christo Gallias derelictas, quibus donaverit habere Martinum. » Hæc Sulpicius.

II. Porro sub tanti Patris nomine circumfertur *Confessio Trinæ unitatis et unius Trinitatis*, stylo simplici et alicubi obscuriore, librariorum fortasse inscitia, conscripta; quam anno 1512 primus edidit cum aliis veterum opusculis Jodocus Clichtoveus. Deinceps vero sæpius idem libellus, virorum eruditorum Petri Pithœi, Casparis Barthii, Christiani Daumii aliorumque opera, typis denuo consignatus comperitur. Exstat præterea in plerisque Patrum bibliothecis et in collectionibus conciliorum excusus. De eo autem hæc habet Combefisius (*c*) : « Exscripseram, inquit, sermonem *de sancta Trinitate*, ejus (Martini) prænotatum nomine, ex codice em. card. Mazarini; sed ita in eo vitiosum, ut non visum sit repræsentare : id inde factum videtur, quod antiquarius ex vetustioribus membranis aut ceris non satis feliciter potuerit exscribere. Est tamen ille, conjecturæ his quæ Severus de illitterati Martini eruditione ac facundia, tanta scribit obtestatione. » Ita Combefisius, ea respiciens quæ modo ex Sulpicio recitavimus. Ex priscis item membranis eamdem Confessionem Trajecti evulgavit anno 1514 Theod. Pulmannus, cujus varias lectiones ad suæ editionis calcem quæ Cygneæ prodiit 1677 rejecit Daumius.

III. Verum præ cæteris commendanda videtur Thomæ Beauxamis solertia; qui tres vetustissimos codices nactus, eorum collatione diligenter instituta, eumdem sancti præsulis Turonensis libellum brevi commentario illustratum subjectumque Vitæ beati Martini a Sulpicio Severo conscriptæ, prelo commisit Parisiis anno 1571. Quandoquidem vero hanc editionem reliquis multo emendatiorem secuti sumus, quæ præterea inter rariores recensetur (*d*); juverit proinde nonnulla ex eodem Parisiensi editore in medium proferre, quibus dum ille studium suum in hanc opellam impensum prodit, ejus pariter sive integritatem, sive pretium astruit. Sic igitur ille (*e*) : « Tria, inquit, e diversis bibliothecis volumina mihi prolata sunt, quæ manus ipsa, satis antiquissima esse contestabatur : characteres enim aliis qui ante mille annos in usu erant, collati, persimiles omnium not. (*)

(*a*) Sulp. Sev. de Vit. B. Mart. cap. 25. opp. tom. I, pag. 34, edit. Veron. 1741.
(*b*) Id. Dial. III, cap. 17, ibid. page 146.
(*c*) Combef. Bibl. Conc. tom. VIII, pag. 470,
(*d*) Daum. præfat. ad opusc. de S. Trinit. pag. 7. *Hist. litt. de la France*, tom. I, part. II, pag. 417.
(*e*) Beaux. præfat. pag. 251 seq.

testimonio habiti sunt. Porro tribus hisce voluminibus emendicatis, triplex Severi Sulpicii historia contexebatur.... Verum cum primo in libri cujusque vestigio *compendium nostræ fidei* a D. MARTINO conscriptum agnovissem; obstupui sane, cur cum toties Severus e prelis prodiret, illius ne mentio quidem facta sit. Sed, ut arbitror, præter characterum antiquitatem, rei ipsius eos difficultas deterrebat. Nec enim suis periodis, virgulis cæterisve notulis contextus definiebatur : adeo ut quibusdam ambiguus, aliis mancus, omnibus abstrusior appareret. Nam cum summa brevitate rem omnium difficillimam complectatur; quis inter dictiones incircumscriptas adeo perplexas, quid certi elicere potuisset?... Operæ prætium igitur duxi suis punctis, quasi vinclis, effluentes dictiones cohibere, sicque facile D. MARTINI *Confessionem* reddere. Et ne quid deesset, annotatiunculas addidi, ne cujus vocis obscuritas diutius lectorem suspenderet. » Deinceps vero noster editor Parisiensis libelli præstantiam edisserere pergens, complures hæreses hac sua Confessione B. Martinum evertere ostendit, Ebionis, Cerinthi, Marcionis, Manetis, Apollinarii, Arii, Macedonii ac Eunomii. Quibus enarratis, ita concludit : « Vides, Christiane lector, ut compendiose multas hæreses noster Martinus enecet? Illis quippe temporibus exstitit, quibus aut qui Trinitatem, aut qui unicam divinitatem evertere nitebantur, pullularunt.... Expende vero quot schismata, factiones et sectæ, quo tempore floruit, emerserint : tum facile agnosces non abs re hanc de Trinitatis et unius divinitatis fide editam sententiam. » Hæc ille. Quæ quidem omnia si quis accurate perpendat, arguet enimvero, mea quidem sententia, nonnullos viros eruditos ejusmodi Confessionem minus recte suspectam habuisse; quæ nimirum in primis vetustissimorum codicum fide et auctoritate munitur : digna plane quæ cum *Expositione fidei* Gregorii Thaumaturgi conferatur (*a*), si paucas demas duriusculas voces, librariis forte vitio vertendas.

(*a*) Vid. nostr. Bibl. PP. tom III, pag. 385.

SANCTI MARTINI
TRINÆ UNITATIS ET UNIUS TRINITATIS
CONFESSIO.

Clemens Trinitas est una divinitas, ut autem per sacramentum cognoscatur : unitas est [a] ab eo qui est sanctus, et spiritus : a quo, qui est, et unigenitus sic exsistens divinæ naturæ, lucis, spiritus, a se, se per naturam, per substantiam majestatis, potestatis, virtutis, divinæ lucis. Spiritus unus in duobus, et uterque in id ipsum : pater in filio, filius in patre, in sancto Spiritu. Sic tribus personis, confitemur [b] corpus præscientiæ : quod super omnia, cuncta concludit. In hoc mysterium ergo credimus, esse ex nullis exstantibus cuncta orta, quod mysterium mens humana concipere non potest, nec oratoria lingua enarrare, neque diffusi sermonis bibliothecarum volumina, si totum mundum libri repleant, divina scientia non possit inenarrabilis enarrari : qui est indicibilis, nullo modo possit describi, neque concludi aut verbum aut substantia propria divinitatis suæ. Qui est fons divinæ lucis, luminis, suæ substantiæ, naturæ. Sileat lingua oratoria, quia deficit sermo de indicibili : cum consummaverit mens humana de divina majestate dicere, tunc incipit. Quanta sit autem divina clementia, nemo scit, nisi qui genuit : et nemo comperit secreta patris, nisi is qui per naturam, nascendi initium amisit. Omnis ergo mansuetudo et modestia peritorum, convertatur ad prophetam : et dominica auctoritate præsumat, dicendo : *Credidi, propter quod locutus sum* (*Psal.* CXV, 10). Quod autem per mysterium simplex sit professio, ut fundamentum Ecclesiæ, solidatæ Apostolica auctoritate, prædestinatio sequens præsumat, dicendo. De cætero nemo mihi molestus sit, ego credo in Christum, et hunc crucifixum. Quia cum confitetur filium hominis, confitetur et sanctum Spiritum : quia e sancto Spiritu, et Maria virgine mediator nascitur : cum confitetur primogenitum, necesse est de unigenito, qui testimonium dicat, unum et solum sine origine esse : [c] tertiam personam patrem confitetur, exsistentem divinæ naturæ, lucis. Spiritus ut dixi, qui secundum divinam naturam, ut supra dixi, est unus in duobus, et uterque in id ipsum; pater in filio, filius in patre, in sancto Spiritu [d] in sancta Ecclesia. Nunc et in immortalia sæcula sæculorum. Amen.

[a] *Ab eo*, etc. Al. *ab eo qui est Spiritus sanctus, a quo*, etc.

[b] *Corpus præscientiæ*. Id est, ipse qui præscit ab æterno omnia, cujus præscientia est ipsius substantia. BEAUX.

[c] *Tertiam personam patrem*. Pater tertia est persona, quia trium una est. ID. — Al. *unum et solum sine origine esse in tertiam personam patrem*.

[d] *In sancta ecclesia*. Al. *unum in sancta ecclesia*.

ANNO DOMINI CCCXCIX.

TICHONIUS AFER.

(Ex Galland. Vet. Patr. Biblioth. t. VIII.)

PROLEGOMENA.

I. « Tichonius natione Afer, in divinis litteris eruditus juxta historiam sufficienter, et in sæcularibus non ignarus fuit : in ecclesiasticis quoque negotiis studiosus. » Verba sunt Gennadii (*a*). De eo passim sermonem habens sanctus Augustinus, qui et ipsum probe noverat, et complura ejus scripta perlegerat, « Hominem ait (*b*) fuisse et acri ingenio præditum et uberi eloquio, sed tamen Donatistam. Qui aliquando sanctarum paginarum vocibus circumfusus, evigilavit; ut propterea adversus ipsos suos calamum strinxerit. Hoc ergo suscepto, subdit sanctus Doctor, Tichonius cum vehementer copioseque dissereret, et ora contradicentium multis et magnis ac manifestis sanctarum scripturarum testimoniis oppilaret, non vidit quod consequenter videndum fuit. Nimirum, inquit (*c*), contra Donatistas invictissime scripsit, cum fuerit Donatista ; et illic invenitur absurdissimi cordis, ubi eos non omni ex parte relinquere voluit. » Hæc sanctus Doctor. Floruit auctor ætate qua Rufinus, teste Gennadio (*d*), Theodosio et Filio ejus regnantibus. Qua de re accurate, ut fere semper, eruditissimus Tillemontius (*e*).

II. Ex iis quæ litteris consignavit Tichonius, quæque satis diligenter enumerat Gennadius, unum superest opusculum *de septem Regulis* inscriptum ; « quibus, quasi clavibus, ut inquit sanctus Augustinus (*f*), divinarum Scripturarum aperirentur occulta.... Quæ quidem consideratæ, sicut ab illo, aperiuntur, non parum adjuvant ad penetranda quæ tecta sunt divinorum eloquiorum : nec tamen omnia, quæ ita scripta sunt ut non facile intelligantur, possunt his regulis inveniri, sed aliis modis pluribus; quos hoc numero septenario usque adeo non est iste complexus, ut idem ipse multa exponat obscura, in quibus harum regularum adhibet nullam; quoniam nec opus est. » Nonnullisque interjectis, deinceps hæc addit (*g*) : « Quod ideo dicendum putavi, ut liber ipse et legatur a studiosis, quia plurimum adjuvat ad Scripturas intelligendas, et non de illo speretur tantum quantum non habet. Caute sane legendus est, non solum propter quædam in quibus ut homo erravit, sed maxime propter illa quæ sicut Donatista hæreticus loquitur. » His vero ita enarratis, easdem Tichonii Regulas expendit sanctus Pater : cujus propterea recensionem infra sub hujus voluminis finem excudendam curavimus.

III. Cæterum alibi quoque operis Tichoniani mentionem injicit idem sanctus Augustinus. Scribens enim ad Aurelium Carthaginiensem episcopum, hæc habet (*h*) : « De Tichonii septem regulis vel clavibus, sicut sæpe jam scripsi, cognoscere quid tibi videatur, exspecto. » Quanti vero fecerit ejusmodi opus sanctus ille Doctor, ex eo compertum fit, quod locum Paulinum retractans *de vasis aureis et argenteis in domo magna constitutis* (*i*), cum antea in eo exponendo sancti Cypriani sensum fuisset secutus, mutata deinde sententia, in Tichonii interpretationem concessit (*j*) : « Sed magis approbo, inquit, quod apud Tichonium postea reperi vel adverti, in utrisque intelligendum quædam in honorem, non sola scilicet aurea vel argentea; et rursus in utrisque quædam in contumeliam, non utique sola lignea et fictilia. » Hæc ille. Neque aliter censuere de Tichonii Regularum præstantia Cassiodorus ac sanctus Isidorus Hispalensis. Et ille quidem *de introductoribus scripturæ divinæ* sermonem habens (*k*), *qui modos elocutionum explanationis causa formantes, per exemplorum diversas similitudines intelligi faciunt quæ prius clausa manserunt*, Tichonio Donatistæ primum locum tribuit, eumque cum sancto Augustino, Hadriano, Eucherio et Junilio consociat. Atque alibi præterea monet, eumdem scriptorem *in libris Regularum latius diligenterque disseruisse.* Alter vero, id est, sanctus Isidorus, easdem septem Regulas Tichonianas tanto in pretio habuisse comperitur, ut illas

(*a*) Gennad. de Vir. illustr. cap. 18.
(*b*) Aug. contr. Epist. Parmen. lib. I, cap. 1, opp. tom. IX, pag. 11.
(*c*) Id. de Doctr. Christ. lib. III, cap. 30, num. 42, tom. III, pag. 57.
(*d*) Gennad. l. c.
(*e*) Tillem. Mem. Eccl. tom. VI, pag. 718, not. 32, sur les Donatistes.
(*f*) Aug. de Doctr. Christ. l. c.
(*g*) Id ibid. num. 43.
(*h*) Id epist. 41, num. 2, opp. tom. II, pag. 88.
(*i*) II Tim. II, 20.
(*j*) Aug. Retract. lib. II, cap. 18.
(*k*) Cassiod. de Instit. divin. litter. cap. 10.

in compendium redactas suis intexuerit Sententiarum libris (*a*), earumque auctorem inter *Sapientes* retulerit.

IV. Quod superest, Tichonii liber Regularum primum prodiit Basileæ anno 1569 in Orthodoxographis Grynæi. Postmodum vero in prima Bibliothecæ Patrum Parisiensis editione Bignæana anno 1575. Præterea idem opus Tichonianum ad mss. codices A exactum evulgavit anno 1622 Andreas Schottus in Supplemento seu Auctario bibliothecæ Patrum Coloniensis : atque ita recensitum Lugdunensi postremum intextum comparuit. Hanc autem Schotti editionem typis expressimus ; sacræ scripturæ loca diligentibus subnotavimus; menda complura quibus antea scatebat exemplar, sustulimus ; nonnullisque observationibus auximus.

(*a*) Isid. Hisp. Sentent. lib. I, cap. 19.

TICHONII AFRI
LIBER
DE SEPTEM REGULIS.

Necessarium duxi ante omnia quæ mihi videntur, libellum Regularum scribere et secretorum leges, veluti claves et luminaria fabricare. Sunt enim quædam regulæ mysticæ, quæ universæ legis recessus obtinent, et veritatis thesauros aliquibus invisibiles faciunt. Quarum si ratio regularum sine invidia, ut communicamus, accepta fuerit, clausa quæque patefient, et obscura dilucidabuntur, ut quis prophetiæ universam silvam perambulans, his regulis quodammodo lucis tramitibus deductus, ab errore defendatur. Sunt autem regulæ istæ.

I. *De Domino et corpore ejus.*
II. *De Domini corpore bipartito.*
III. *De promissis et lege.*
IV. *De specie et genere.*
V. *De temporibus.*
VI. *De recapitulatione.*
VII. *De diabolo et ejus corpore.*

REGULA I.

De Domino et corpore ejus.

Dominum ejusque corpus, id est, Ecclesiam, Scriptura loquitur (II *Tim.* I, 20), sola ratio discernit : dum quid cuique conveniat, persuadet; sed quia tanta est vis veritatis, extorquet. Alias ulla persona convenitur, quam duplicem esse, diversa duorum officia edocent. Sic per Isaiam : *Hic*, inquit, *peccata nostra fert, et pro nobis dolet, et ipse vulneratus est propter facinora nostra. Deus tradidit illum pro peccatis nostris*, etc. (*Isa.* LIII, 4, 6, *sec.* LXX), quæ in Dominum convenire omnis Ecclesiæ ore celebratur. Sequitur autem et dicit de eodem : *Et Deus vult eum purgare a plaga, et vult Deus a dolore auferre illi lucem, et formare illum prudentia* (*Ibid.*, 10, 11). Numquid ei, quem tradidit pro peccatis nostris, vult ostendere lucem, et eum formare prudentia, cum ipse sit lux et sapientia Dei? et non B corpori ejus? Quare manifestum est, sola ratione videri posse quando a capite ad corpus transitum faciat. Daniel quoque lapidem de monte præcisum impegisse in corpus regnorum mundi, et in pulverem comminuisse Dominum dicit. Montem vero effectum, et implevisse universam terram corpus ejus. Non enim sicut quidam dicunt, in contumeliam regni Dei, invictæque hæreditatis Christi, quod non sine dolore dico. Dominus totum mundum potestate (*Matth.* XXVIII, 18), et non sui corporis plenitudine occupavit. Dicunt enim eo monte mundum impletum ; quod liceat Christiano in omni loco, quod antea non nisi in Sion licebat, offerre. Quod si ita est, non opus erat dicere, ex lapide montem effectum, et incrementis mundum cœpisse. Dominus enim noster Christus, ante mundi constitutionem C (*Joan.* XVII, 2), hanc habuit claritatem, et cum homo ille, Dei filius fuerit, non paulatim, ut lapis, sed uno tempore accepit omnem [a] pietatem in cœlo et in terra. Lapis autem incrementis factus est mons, et crescendo terram omnem texit. Quod si potestate implesset universam terram, non corpore, lapidi non compararetur. Potestas enim res est impalpabilis, lapis vero corpus palpabile. Nec sola ratione monstratur corpus, non caput crescere : sed etiam Apostolica auctoritate firmatur : *Crescatis*, inquit, *per omnia in eum, qui est caput Christus, ex quo omne corpus constructum et connexum, per omnem tactum subministrationis in mensuram uniuscujusque partis, incrementum corporis facit, in ædificationem sui* (*Ephes.* IV, 15, 16). Et iterum : *Non tenen*D*tis caput, ex quo omne corpus per tactum et conjunctione constructum et subministratum, crescit in incrementum Dei* (*Coloss.* II, 29). Non ergo caput quod ex origine idem est, sed corpus crescit ex capite. Ad propositum redeamus. Scriptum est de Domino et ejus corpore; quid cui conveniat, ratione discer-

[a] Potestatem.

nendum : *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis : in manibus ferent te, ne offendas ad lapidem pedem tuum. Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem, et draconem. Quoniam in me speravit, eripiam eum, protegam eum, quoniam cognovit nomen meum. Invocavit me, et ego exaudiam eum, cum eo sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum. Longitudine dierum adimplebo eum, et ostendam illi salutare meum* (*Psal.* XC, 11-16). Numquid de cujus obsequio mandavit angelis suis Deus, eidem ostendit salutare suum, et non corpori ejus? Iterum : *Sicut sponso imposuit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me ornatu* (*Isa.* LXI, 10, *sec.* LXX). Unum corpus dixit utriusque sexus sponsi et sponsæ : sed quid in Dominum, quid in Ecclesiam conveniat, ratione cognoscitur. Et idem Dominus dicit in Apocalypsi : *Ego sum sponsus et sponsa* (*Apoc.* XVIII, 23). Et iterum : *Exierunt obviam sponso et sponsæ* (*Matth.* XXV, 1). Et iterum, quid capiti et corpori, ratione discernendum sit per Isaiam declaratur : *Sic dicit Dominus* [a] *Christo Domino meo, cujus ego tenui dexteram,* [b] *ut exaudiant eum gentes* (*Isa.* XLV, 1-3). Sequitur et dicit, quod non nisi corpori conveniat : *Et dabo tibi thesauros absconditos et invisibiles aperiam tibi, ut scias quoniam ego sum Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel, propter Jacob puerum meum, et Israel electum meum.* Propter testamentum enim quod disposuit Patribus, ad agnoscendum se, Deus aperit corpori Christi thesauros invisibiles, *quos oculus non vidit, nec auris audivit, nec illi in cor hominis ascenderunt* (I *Cor.* II, 9), sed nec [c] obturati hominis, qui non est in corpore Christi : Ecclesiæ autem revelavit Deus per Spiritum sanctum ista quidem, quamvis hoc gratiæ Dei sit. Adhibita tamen ratione, aliquando facilius videntur. Sunt alia in quibus hujusmodi ratio minus claret; eo quod, sive in Domino, sive in corpore ejus recta conveniat dictum. Quamobrem sola et majore Dei gratia videri possunt. Sic in Evangelio : *Amodo,* inquit, *videbitis filium hominis sedentem ad dextram virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli* (*Matth.* XXVI, 64). Alio loco dicit : *Non visuros venientem in nubibus cœli, nisi novissimo tantum die plangentes omnes tribus terræ. Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli* (*Matth.* XXIV, 30). Utrumque autem fieri necesse est. Sed primo corporis est adventus, id est Ecclesiæ jugiter venientis in eadem claritate invisibili; deinde capitis, id est, Domini in manifesta claritate. Si enim diceret : *Amodo videbitis venientem*, solius corporis intelligendus esset adventus. Si autem *videbitis*, capitis adventus. Nunc vero *amodo*, inquit, *videbitis venientem*, quoniam corpore suo jugiter venit nativitate et similium passionum claritate. Si enim renati Christi membra efficiuntur, et membra quæ corpus efficiunt, Christus est qui venit, quo- A niam nativitas adventus est sicut scriptum est : *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Joan.* I, 9). Et iterum : *Generatio vadit, et generatio venit* (*Eccle.* I, 4). Et iterum : *Sicut audistis, quia Antichristus venit* (I *Joan.* II, 18). Iterum de eodem corpore : *Si enim iste qui venit, alium Christum prædicat* (II *Cor.* XI, 4). Unde Dominus, cum de signo adventus sui interrogaretur, de illo adventu suo cœpit disputare, qui ab inimico corpore signis et prodigiis imitari potest : *Cavete,* inquit, *ne quis vos seducat* (*Matth.* XXIV, 4). *Multi venient, in nomine meo,* id est in nomine corporis mei. Novissimo autem adventu Domini, id est, consummationis totius adventus ejus, nemo, ut aliqui putant, moreretur. Sed quo plenius ista dicantur, ordini suo relinquamus. B Nec illud erit absurdum, quod ex uno totum corpus volumus intelligi, ut Filium hominis Ecclesiam, quoniam Ecclesia, id est Filii Dei redacti in unum corpus, dicti sunt Filius Dei, dictus unus homo, dicti etiam Deus, sicut per Apostolum : *Super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur* (II *Thess.* II, 4). Qui dicitur Deus, Ecclesia est. Quod autem colitur, Deus summus est : *ut in templo Dei sedeat, ostendens se, quod ipse sit Deus,* id est, quod ipse sit Ecclesia. Quasi diceret : In templo Dei sedeat, ostendens se quod ipse sit Dei templum. Aut in Deo sedeat, ostendens se, quod ipse sit Deus. Sed hunc intellectum non minus, ut novimus, voluit obscurare Daniel de rege novissimo : *In Dominum,* inquit, *locus ejus glorificabitur* (*Dan.* XI, 38, *sec.* LXX) : id est clarifica- C bitur, velut Ecclesiam in loco Ecclesiæ, in loco sancto, abominatione vastationis, in Deum, id est, in Ecclesiam subornavit. Et Dominus totum populum, sponsam dicit et sororem. Et Apostolus Virginem sanctam, et adversum corpus, hominem peccati. Et David totam, Christum, Ecclesiam dicit : *Faciens misericordias Christo suo David, et semini ejus usque in sæculum* (*Psal.* XVII, 51). Et apostolus Paulus, corpus Christi, Christum appellat : *Sicut enim unum corpus est, membra autem habet multa ; omnia autem membra ex uno corpore, cum sint multa, unum corpus sunt : sic et Christus* (I *Cor.* XII, 12), id est Christi corpus, quod est Ecclesia. Iterum : *Gaudeo in passionibus pro vobis : et repleo, quæ desunt pressurarum Christi* (*Coloss.* I, 24), id est, Ecclesiæ. Nihil D enim defuit Christi passionibus : quoniam sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus. Sic ergo adventum Christi pro locis accipiemus. Item in Exodo, omnes filios Dei, unum filium, et omnes primogenitos Ægyptiorum, primogenitum esse, sic Deo dicente, cognoscimus : *Hæc dices,* inquit, *Pharaoni : Hæc dicit Dominus : Filius meus primogenitus Israel. Dixi tibi : Dimitte populum meum, ut serviat mihi. Tu autem noluisti dimittere eum* (*Exod.* IV, 22). Unde ergo : *Ecce ego occidam filium tuum primogenitum.* Et David, vineam Domini, unum filium, sic ait :

[a] Pro Κύρῳ, Cyro, legit κυρίῳ, Domino.

[b] *Ut subjiciam ante faciem ejus gentes.* Vulg.

[c] Obdurati.

Deus virtutum, convertere: respice de cœlo, et vide, et visita vineam istam, et perfice eam, quam plantavit dextera tua, et super filium hominis, quem confirmasti tibi (*Psal.* LXXIX, 15). Et Apostolus filium Dei dicit, qui filio Dei mixtus est: *Paulus servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos, in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei, ex semine David secundum carnem. Qui prædestinatus est filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri* (*Rom.* I, 1-4). Si diceret de filio suo, ut ex resurrectione mortuorum, unum filium ostenderet; nunc autem, *de filio*, inquit, *suo, ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri*. Sed qui factus sit filius Dei ex resurrectione Christi, apertius ostendit de filio suo, quia factus est ei, ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei. Dominus etenim noster, non est prædestinatus filius Dei, quia Deus est, et coæqualis est Patri, qui ex quo creatus est, hoc est. Sed ille, cui secundum Lucam dicit in baptismo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te* (*Psal.* II, 7). Qui ex semine David, mixtus est principali Spiritui, et factus est ipse filius Dei, *ex resurrectione Domini nostri Jesu Christi*: id est, dum resurgit in Christo semen David: non ille, de quo ait ipse David: Sic *dicit Dominus Domino meo* (*Psal.* CIX, 1). Itaque facti sunt duo, una caro, *Verbum caro factum est* (*Joan.* I, 14), et caro Deus: quia non ex sanguine, sed ex Deo nati sumus. Apostolus dicit: *Erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico, in Christo et in Ecclesia* (*Ephes.* V, 31, 32). Unum namque semen promisit Deus Abrahæ; ut quanticumque Christi miscerentur, unus esset in Christo, sicut Apostolus dicit: *Omnes vos, unum estis in Christo Jesu. Si autem vos unum estis in Christo Jesu: ergo Abrahæ semen estis, et secundum promissionem hæredes* (*Gal.* III, 28, 29).

Distat autem, inter *unum estis*: et *unus estis*. Quotiescumque alter alteri voluntate miscetur uni, unum sunt. Sicut Dominus dicit: *Ego et Pater, unum sumus* (*Joan.* X, 3). Quotiescumque autem et corporaliter miscentur, et in unam carnem duo solidantur: unum sunt corpus. Itaque in capite suo filius est Dei; et Deus in corpore suo, filius est hominis, qui quotidie nascendo venit, et crescit in templum sanctum Dei. Templum enim bipartitum est. Cujus pars altera, quamvis lapidibus magnis exstruatur, destruitur: neque in eo lapis super lapidem relinquetur. Istius nobis jugis adventus cavendus est, donec de medio ejus discedat Ecclesia.

REGULA II.

De Domini corpore bipartito.

Regula bipartiti corporis Domini multo necessarior et a nobis tanto diligentius perspicienda, et per A omnes Scripturas ante oculos habenda est. Sicut enim, ut supra dictum est, a capite ad corpus ratione sola videtur: ita a parte corporis ad partem, a dextra ad sinistram, vel a sinistra ad dextram reditus in supradicto capite claret. Dum enim dicit uni corpori: *Thesauros aperiam tibi invisibiles, ut scias, quoniam ego sum Deus, et assumam te* (*Isa.* XLV, 3): et adjecit: *Tu autem me non cognovisti, quoniam ego sum Deus, et non est alius absque me Deus, et nesciebas me* (*Ibid.*, 4, 5). Numquid, licet unum corpus alloquitur, in unam mentem convenit, *thesauros invisibiles aperiam tibi, ut cognoscas, quoniam ego sum Deus, propter puerum meum Jacob*: Et *tu autem me non cognovisti?* In eadem: et non accepit Jacob, quod Deus promisit. Aut in unam mentem non convenit: *Tu autem me* B *non cognovisti, et nesciebas me*: *Nesciebas* enim non dicitur, nisi ei, qui jam scit. *Non cognovisti* autem illi dicitur, qui licet ad hoc vocatus sit, ut cognosceret, et ejusdem corporis sit visibiliter, et Deo labiis quidem appropinquet; corde tamen separatus sit. Huic dicit, *tu autem me non cognovisti*. Iterum: *Ducam cæcos in viam, quam non noverunt, et semitas quas non cognoverunt, calcabunt: et faciam illis tenebras in lucem, et prava in directum. Hæc verba faciam, et non derelinquam eos. Ipse autem conversi sunt retro* (*Isa.* XLII, 16, 17). Numquid, quos dixit *non derelinquam*, iidem conversi sunt retro, et non pars eorum? Iterum dicit Dominus ad Jacob: *Noli timere, quia tecum sum. Ab Oriente adducam semen tuum, et ab Occidente colligam te. Dicam Aquiloni, da; et Africo, noli vetare.* C *Adduc filios meos de terra longinqua, et filias meas a summo terræ, et omnes in quibus vocatum est nomen meum. In gloriam enim meam paravi illum, et finxi illum, et produxi plebem cæcam, et oculi eorum sunt similiter cæci, et surdas aures habent* (*Isa.* XLIII, 5, 8). Numquid, quos in gloriam suam paravit, iidem sunt cæci et surdi? Iterum: *Patres tui primo; principes eorum facinus admiserunt in me, et inquinaverunt principes tui sancta mea, et dedi perire Jacob, et Israel in maledictum* (*Ibid.* 25). *Nunc audi me, puer meus Jacob, et Israel quem elegi* (*Isa.* XLIV, 1). Ostendit illi Jacob dedisse perire, et Israel in maledictum, quem non elegerat. Iterum: *Finxi te puerum meum, meus es tu, Israel, noli oblivisci mei. Ecce enim delevi velut nubem facinora tua, et sicut nimbum peccata tua. Conver-* D *tere ad me, et redimam te* (*Ibid.*, 21). Numquid, cujus peccata delevit, cui dicit, *meus es tu*: Et, *ne obliviscatur sui*: commemorat eidem, et dicit, *convertere ad me*, aut alicujus antequam convertatur, peccata delentur? Iterum: *Scio quoniam reprobatus reprobaberis: propter nomen tuum, ostendam tibi dignitatem meam, et præclara mea superducam tibi* (*Isa.* XLVIII, 8, 9). Numquid reprobato ostendit dignitatem suam, et præclara sua inducit ei? Iterum: *Non* [a] *senior, non Angelus: sed ipse consideravit eos propter quod diligeret eos, et parceret illis. Ipse rede—*

[a] LXX, οὐ πρέσβυς, οὐδὲ ἄγγελος. *Non legatus*, *neque angelus*: Et statim: ἀλλ' αὐτὸς ἔσωσεν αὐτούς. *Sed ipse salvavit eos.*

mit illos, et assumpsit illos, et exaltavit illos omnes dies sæculi. Ipsi autem contumaces fuerunt et exacerbaverunt Spiritum sanctum (*Isa.* LXIII, 9, 10, *sec.* LXX). Quos omnes dies sæculi exaltavit, quo tempore fuerunt contumaces, aut exacerbaverunt Spiritum sanctum? Iterum aperte Deus uni corpori firmitatem, et interitum promittit, dicens : *Hierusalem civitas dives, tabernacula quæ non commovebuntur, neque agitabuntur pali tabernaculi tui in æternum tempus, neque funes ejus rumpentur* (*Isa.* XXXIII, 20, 21, *sec.* LXX). Et adjecit : *rupti sunt funes tui, quia non valuit arbor navis tuæ, inclinaverunt tua vela et non tollet signum, donec tradatur in perditionem* (*Ibid.* 23). Iterum ostendit breviter bipartitum Christi corpus : *Fusca sum et decora* (*Cant.* 1, 4). Absit enim, ut Ecclesia, quæ *non habet maculam, aut rugam* (*Ephes.* v, 27), quam B Dominus suo sanguine mundavit, aliqua ex parte fusca sit, nisi in parte sinistra, per quam nomen Dei blasphematur in gentibus; alias, *tota speciosa est*, sicut dicit. *Tota speciosa es, proxima mea : et reprehensio nulla est in te* (*Cant.* IV, 7). Etenim dicit qua de causa sit fusca et speciosa : *ut tabernacula Cedar, et pelles Salomonis.* Duo tabernacula ostendit : Regium et servile. Utrumque tamen semen Abrahæ. *Cedar* enim filius est Ismael. Alio denique loco, cum isto Cedar, id est, cum servo ex Abraham, diuturnam mansionem sic ingemuit Ecclesia dicens : *Heu me! quia peregrinatio mea longinqua facta est : Habitavi cum tabernaculis Cedar, multum peregrinata est anima mea. Cum odientibus pacem, eram pacificus : cum loquerer illis, debellabant me gratis* (*Psal.* CXIX, 5-7, *sec.* LXX). Non C possum autem dicere, *tabernaculum Cedar*, præter Ecclesiam esse. Ipse enim dicit : Tabernaculum *Cedar et Salomonis :* Unde *fusca sum*, inquit, *et decora.* Non enim Ecclesia in his qui foris sunt, fusca est. Hoc mysterio Dominus in Apocalypsi septem angelos dicit, id est, Ecclesiam septiformem, nunc sanctos et præceptorum custodes : nunc eosdem et multorum criminum reos, et pœnitentia dignos ostendit. Et in Evangelio unum præpositorum corpus, diversi meriti manifestat, dicens : *Beatus ille servus, quem adveniens dominus illius, invenerit ita facientem* (*Luc.* XII, 43.) Et de eodem : *si autem nequam ille servus, quem Dominus dividit in duas partes* (*Luc.* XIX, 21). Dico : numquid omnem dividet, aut findet? Denique totum non totum : sed *partem ejus cum hypocritis ponet* D (*Matth.* XXIV, 51). In uno enim corpus ostendit. Hoc itaque corpus accipiendum est per omnes scripturas, sicubi Deus dicit, ob meritum Israel periturum, aut hæreditatem suam exsecrabilem. Apostolus enim copiose ita disputat, maxime ad Romanos, in parte accipiendum, quidquid de toto corpore dictum est. *Ad Israel*, inquit, *dicit : Tota die expandi manus meas ad plebem contradicentem* (*Rom.* X, 21). Et ut ostenderet de parte dictum : *Dico*, inquit, *Numquid repulit Deus plebem suam? Absit. Nam et ego Israelita sum ex semine Abrahæ, tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit* (*Rom.* XI, 1, 2). Et postquam docuit, quemadmodum hæc locutio intelli- A genda esset; eodem genere locutionis ostendit, unum corpus et bonum esse et malum, dicens: *Secundum Evangelium quidem inimici propter vos : secundum electionem autem, dilecti propter patres* (*Ib.* 28). Numquid idem dilecti, qui inimici, aut potest in causa utrumque convenire? Ita Dominus in omnibus Scripturis. Unum corpus seminis Abrahæ in omnibus gentibus crescere et florere atque perire testatur.

REGULA III.

De promissis et Lege.

Exponitur Paulus ad Rom. et ad Gal., *et Isai.* c. XLVIII.

Auctoritas divina est, neminem aliquando ex operibus legis justificari potuisse. Eadem auctoritate firmissimum est, non defuisse, qui legem facerent, et justificarentur.

Scriptum est : *Quæcumque lex loquitur, his dicit qui in lege sunt : ut omne os obstruatur, et subjectus fiat omnis mundus Deo. Quia non justificatur ex lege omnis caro in conspectu ejus. Per legem enim agnitio peccati* (*Rom.* III, 19, 20). Iterum : *Peccatum vestri non dominabitur. Non enim estis sub lege* (*Rom.* VI, 4). Iterum : *Et nos in Christum credimus : ut justificemur ex fide, et non ex operibus legis* (*Gal.* II, 16). Iterum : *Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, omnimodo ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato : ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus* (*Gal.* III, 21, 22). Sed dicet quis : a Christo, et infra non justificat lex, suo tamen tempore justificavit. Huic occurrit auctoritas apostoli Petri, qui, cum gentes a fratribus cogerentur sub jugo legis, sic ait : *Quid tentatis Dominum imponere volentes jugum super collum discentium, quod neque patres nostri, neque nos potuimus portare* (*Act.* XV, 10). Et apostolus Paulus : *Cum essemus*, inquit, *in carne, passiones peccatorum quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris, ut fructum afferrent morti* (*Rom.* VII, 5). Et contra, idem Apostolus dicit : *Justitia, quæ ex lege est, conservatus sine querela* (*Philipp.* III, 6). Quod si tanti Apostoli auctoritas deesset : quid dici potuit contra testimonium Domini dicentis : *Ecce! vere Israelita in quo dolus non est* (*Joan.* I, 47). Quod et si Dominus hoc testimonium non dignaretur perhibere : quis tam sacrilegus, quis tam tumore stuporis elatus diceret, Moysen et Prophetas, vel omnes Sanctos justitiam non fecisse, aut justificatos non esse? cum Scriptura dicat de Zacharia et uxore ejus : *Erant justi ambo in conspectu Dei, ambulantes in omnibus mandatis et justificationibus Dei sine querela* (*Luc.* I, 6). Et Dominus non venerit *vocare justos, sed peccatores* (*Matth.* IX, 13). Lex autem, quomodo justificari potuit a peccato, quæ ad hoc data est : *Lex autem subintravit, ut multiplicaretur peccatum* (*Rom*, V, 20). Illud autem scire debemus et tenere : numquam omnino interceptum esse semen Abrahæ, ab Isaac usque ad hodiernum. Semen autem Abrahæ non carnale, sed spirituale, quod non ex lege est, sed ex repromissione est. Alterum enim semen carnale est, quod ex lege est a monte Sina, *Quod est Agar in servitute generans. Ille quidem, qui*

ex ancilla carnaliter natus est. Qui autem ex libera, ex promissione (*Gal.* IV, 23, 24). Non esse autem semen Abrahæ, nisi quod ex fide est, Apostolus dicit: *Cognoscitis ergo, quoniam qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ* (*Gal.* III, 7)? Et iterum: *Vos autem, fratres secundum Isaac, promissionis filii estis* (*Gal.* IV, 28). Semen ergo Abrahæ, non ex lege, sed ex promissione est, quod ex Isaac jugiter transit. Si autem constat semen Abrahæ, quod ex fide est, constat, quia numquam fuit ex lege. Non enim potuit ex lege esse, et ex fide. Lex enim et fides, diversa res est. Quia lex non est fidei, sed operum. Sicut scriptum est: *Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea, vivet in eis* (*Gal.* III, 12). Abraham ergo fide semper filios habuit, lege numquam. Non enim ex lege promissio est Abrahæ, aut semini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei. Si enim qui per legem ipsi sunt hæredes, vacua est fides, et vacua est promissio. Lex enim iram operatur. Si ergo nec fides, nec promissio Abrahæ destrui potest, ab ortu sui jugiter mansit. Nec, data lege, impedita est: quominus Abrahæ filii secundum promissionem fidei generentur. Dicit enim Apostolus, post quadringentos et triginta annos datam legem non obfuisse, nec destruxisse promissionem: *Si enim ex lege* [a], *jam non ex promissione. Abrahæ autem, per repromissionem donavit Deus* (*Ibid.*, 18). Et alio loco: *Lex ergo adversus promissa Dei? Absit* (*Ibid.*, 21). Videmus legem ad promissa non pertinere, nec aliquando alteram in alteram impegisse, sed utramque ordinem suum tenuisse. Quia sicut lex numquam fidei obfuit, ita nec fides legem destruxit. Sicut scriptum est: *Legem ergo destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus* (*Rom.* III, 31), id est, firmamus: invicem namque firmant. Ergo filii Abrahæ non ex lege sunt, sed ex fide per repromissionem. Quærendum autem quemadmodum hi, qui ex operibus legis negantur potuisse justificari, in lege positi, et legem operantes, justificati fuerint. Quærendum præterea, cur post promissionem fidei, quæ nullo modo destrui potest, data est lex, quæ non est ex fide: ex cujus operibus nemo justificaretur, quia, *Quotquot ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea* (*Gal.* III, 10). Apostolus denique huic quæstioni prospiciens, cum asserat omnimodo filios Abrahæ dono Dei semper fuisse per fidem, non per legem factorum, ex alterius persona respondit sibi, dicens: *Quid ergo lex factorum* (*Rom.* III, 27)? Id est: Si ex fide filii, cur data est lex factorum, cum sufficeret promissio generandis filiis Abrahæ, et fide essent nutriendi? *Quia justus ex fide vivit* (*Rom.* I, 17; *Gal.* III, 11; *Heb.* x, 30). Antequam enim se interrogasset: *Quid ergo lex factorum?* jam dixerat, ut viverent, qui ex fide justificari non possent, hoc modo: *Quoniam autem ex lege nemo justificatur apud Deum: justus autem ex fide vivit* (*Gal.* III, 11). Ostendit præterea, dictum esse per Prophetam, *Ex fide vivit:* ut manifestum fieret, quemadmodum viverent, qui legem facere non possent. Sed minus lucet, quid sit: *Justus ex fide vivit* (*Habac.* II, 4). Non enim potuit quisquam justus in lege positus vivere, nisi opera legis fecisset, et omnia opera: sin minus, maledictus esset. Dedit Deus legem, et dixit: *Non concupisces* (*Exod.* XX, 17; *Deut.* v, 21). Statim occasione accepta, peccatum, per mandatum operatum est omnem concupiscentiam. Necesse est enim passiones peccatorum, quæ per legem sunt, operari in membris ejus, qui in lege est. Propterea ea data est: *ut abundaret peccatum* (*Rom.* v, 20), quia virtus peccati, lex. Venundatus autem sub peccato, jam non quod vult operatur bonum, sed quod non vult malum: consentit enim legi, secundum interiorem hominem. Expugnatur autem aliter lege membrorum, trabiturque captivus, neque aliquando liberari potuit, nisi sola gratia per fidem. Est autem magnum crimen perfidiæ, non attendisse genus armorum, quibus violentia peccati expugnaretur, et e contra, magnificæ fidei est inquisisse et vidisse. Est ergo sacrilega mens, et male de Deo sentiens, quæ cum legem nullo modo humanitus posse fieri, et ad ulciscendum paratam videret; non intellexerit esse aliquod remedium vitæ: nec fieri potuisse, ut bonus Deus, qui sciebat legem non potuisse fieri, alterum vitæ aditum non reliquisset: et adversum homines, quos ad vitam fecerat, undiqueversum vitæ vias clausisset. Hoc fides non tulit, non admisit. Sed cum infirmitate carnis, et virtute peccati urgeretur: Deus dedit claritatem. Sciens Dominum bonum et justum, et viscera suæ miserationis contra opera manuum suarum non clausisse: intellexit esse iter ad vitam, et faciendæ legis remedium vidit. Deus enim cum diceret: *Non concupisces*; non denudavit, quemadmodum id provenire posset, sed vere atque decise dixit: *Non concupisces;* quoniam id reperiendum reliquit. Si enim mandaret a se proventum postulari, legem destruxerat et fidem. Ut quid enim legem daret, si legem in omnibus factorum polliceretur? Aut quid fidei relinqueretur, si fidem, auxilium pollicendo, præveniret? Nunc autem bono fidei dedit legem, ministram mortis: ut amatores vitæ, fide vitam viderent, et justi, fide viverent, qui opus legis non ex sua virtute, sed ex Dei dono fieri posse crederent. Lex enim a carne fieri non potest: quæ cum facta non fuerit, punit. Quæ ergo spes homini faciendæ legis, et fugiendæ mortis: nisi opis et misericordiæ Dei, quam fides invenit? *Caro legi Dei subjecta non est; neque enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu; siquidem Spiritus Dei in vobis est. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (*Rom.* VIII, 7, 9). Ostendit Spiritum Dei et Christi, idem esse. Ostendit præterea,

[a] *Hæreditas.*

qui Spiritum Dei habuerit, in carne non esse. Si ergo unus est Spiritus Dei et Christi; prophetæ et sancti quia Spiritum Dei habuerunt, Spiritum Christi habuerunt. Si spiritum Dei habuerunt, in carne non fuerunt, et legem fecerunt : quia caro est inimica in Deum, et legi ejus subjecta non est. Qui ergo ad Deum confugit, accepit Spiritum Dei, quo accepto, mortificata est caro; qua mortificata, potuit facere legem spiritualis, liberatus a lege, quia justo non est posita. Et iterum : *Si Spiritu Dei agimini, non estis sub lege* (*Gal.* v, 18). Qua re manifestum, quia patres nostri, qui Spiritum Dei habuerunt, non fuerunt sub lege. Quamdiu enim quis in carne est, id est, Spiritum Dei non habet, dominatur ei lex. Si autem tradiderit se gratiæ, moritur legi, et facit in illo legem spiritus, mortua carne, quæ legi Dei subjecta esse non potest. Quod enim gerebatur, id etiam nunc geritur, non enim quia sub lege non sumus, cessavit interdictio illa concupiscentiæ, et non magis aucta est; sed nos in revelatam gratiam concurrimus per fidem, edocti a Domino, opus legis de ejus misericordia postulare et dicere : *Fiat voluntas tua* : Et, *Libera nos a malo* (*Matth.* vi, 10, 13). Illi autem in non revelatam per eamdem fidem coacti metu mortis, quam ministra lege parato gladio intentari videbant. Lex data est, donec veniret semen, cui promissum est et evangelizare fidem. Antea vero, lex cogebat in fide; quasi sine lege non possit exprimi fides, ad exquirendam Dei gratiam, eo quod peccatum virtutem non haberet. Data vero lege, passiones quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris, urgentes in peccatum, ut vel necessitate, urgerentur in fide, quæ imploraret gratiam Dei in auxilio tolerantiæ. Custodiam carceris passi sumus, lege minante mortem, et undiqueversum insuperabili muro ambientem, cujus ambitus sola una janua fuit gratia. Huic januæ custos, fides præsidebat : ut nemo illum carcerem effugeret, nisi cui fides aperuisset; et qui hanc januam non pulsaret, intra septa legis moreretur. Legem pædagogum passi sumus, qui nos cogeret studere fidei, qui nos cogeret in Christo. Dicit enim Apostolus, propterea datam legem, ut nos custodia sua concluderet in fidem, quantum futurum erat revelari in Christo, qui est finis legis, quo vixerunt omnes, qui fidem gratiæ Dei exquisierunt. *Prius*, inquit, *quam veniret fides*, sub lege custodiebamur, conclusi in fidem, quam futurum erat revelari. *Lex itaque pædagogus noster fuit in Christo* (*Gal.* iii, 24) : ut ex fide justificemur. Lex, inquam, [a] *fides* erat demonstratrix. Sed dicet quis : si in utilitate fidei data est lex, cur non ab origine seminis Abrahæ, siquidem juge fuit? Revera, juge fuit. Jugis et fides, ut genitrix filiorum Abrahæ. Jugis et lex, per dignoscentiam boni et mali. Sed post promissionem filiorum Abrahæ, multiplicatis eis secundum carnem, multiplicandum erat et semen Abrahæ, quod non est ex

A fide. Quæ multiplicatio, evenire non possit sine adjutorio legis multiplicatæ, et multitudo in fidem necdum revelatam, sicut jam dictum est, vel necessitate deduceretur. Providentia itaque Dei, sanctum ex augendo gubernandoque semen Abrahæ, ut severitate et metu legis, multi compellerentur in fidem, et semen fulciretur usque ad fidei revelationem : *Lex autem subintravit, ut multiplicaretur peccatum. Ubi*, inquit, *multiplicatum est peccatum, superabundavit gratia* (*Rom.* v, 20). Non dixit, *nata*, sed *superabundavit*. Ab initio enim data est fugientibus legis molestias atque dominium. Abundavit autem multiplicata lege, superabundavit vero in omnem carnem, revelata in Christum. Qui veniens restaurare, quæ in cœlo, et quæ in terra, evangelizavit fidem

B his, *qui proxime et qui longe* (*Is.* LVII, 19; *Ephes.* ii, 17), id est, peccatoribus Israel et gentibus. Justi enim Israel ex fide, in eamdem fidem vocati sunt. Idem namque spiritus, eadem fides, eadem gratia per Christum semper data est. Quorum plenitudinem veniens, remoto legis velamine, omni genti largitus est, quæ modo, non genere a futuris differebant. Aliter enim numquam fuit semen Abrahæ. Quod si quisquam præter fidem justificatus est : filius Abrahæ non fuit. Quoniam filius Abrahæ dici non potest, si ex lege, et non sicut Abraham, ex fide justificatus est. Ab eadem namque imagine gratiæ et spiritus, in eamdem transisse Ecclesiam, docet Apostolus, dicens : *Nos autem omnes, revelata facie gloriam Dei speculantes, in eamdem imaginem commu-*

C *tamur, a claritate in claritatem* (II *Cor.* iii, 18). Dicit et ante passionem Domini gloriam fuisse, et negat ex lege excludi, id est, exprimi, produci, effici potuisse. Unde, manifestum est, ex fide fuisse. *Ubi ergo*, inquit, *gloriatio? Exclusa est. Per quam legem? Et numquid operum? Non; sed per legem fidei* (*Rom.* iii, 27, 28). *Quid enim Scriptura dicit? Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei in justitiam* (*Rom.* iv, 3). Ad gloriam ex eadem gloria transivimus : quæ non fuit ex lege. Si ex operibus fuit, habet gloriam, sed non ad Deum. Etenim impossibile est, sine gratia Dei, habere aliquam gloriam. Una est enim gloria, et uno genere semper fuit. Nemo enim vicit, nisi cui Deus vicerit, quod non est ex lege : sed qui fecerit. In fidem autem, Deus infirmum facit

D adversarium nostrum. Propterea, *qui gloriatur, in Domino glorietur* (I *Cor.* i, 31). Si enim quod vincimus, nostrum non est : non est ex operibus, sed ex fide. Nihil est igitur quod ex nobis gloriemur. Nihil enim habemus, quod non accepimus. Si sumus, ex Deo sumus : ut magnitudo virtutis sit Dei, et non ex nobis. Omne opus nostrum, fides est. Quæ quanta fuerit, tantum Deus operatur in nobis. Cum in hoc gloriatur Salomon fuisse non ex homine; sed ex Dei dono esse hominis continentia : *Cum scivi*, inquit, *quia aliter non possum esse continens, nisi Deus dederit. Et hoc ipsum erat sapientiæ, scire, cujus hoc*

[a] *Fidei.*

donum esset. Adii Dominum, et deprecatus sum (*Sap.* viii, 21). Judicio Salomonis credendum est, non ex operibus, sed ex gratia Dei, omnes justificatos, qui scierunt opus legis a Deo implendum, quo possint gloriari. Dicit autem Apostolus: *Ut omnis caro non glorietur in conspectu Dei* (I *Cor.* i, 29). Mali omnimodo, quod Deum non cognoverunt: justi, quod non suum, sed Dei sint opus. *Inutilia*, inquit, *et abjecta elegit Deus, quæ non sunt: ut ea, quæ sunt, evacuarentur, ut non glorietur in conspectu Dei omnis caro. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est vobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctimonia, et redemptio: ut secundum quod scriptum est: Qui gloriatur, in Domino glorietur* (*Ibid.*, 28-30). Et iterum: *Gratia estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis* (*Ephes.* ii, 8). Dei donum est, non ex operibus, ne forte quis glorietur: ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo. Sic nulla caro aliquando ex lege, id est ex operibus justificari potest, ut omnis justus ex Deo gloriam haberet. Est aliud, quod nemo glorietur in conspectu Dei: Deus enim sic suis operatur, ut sit quod et dimittat: *Nemo est enim mundus a sorde, nec si unius diei sit vita ejus* (*Job.* xiv, 4). Et David dicit: *Non introeas in judicium cum servo tuo, quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (*Ps.* cxlii, 2). Et Salomon in dedicatione templi: *Non est*, inquit, *homo qui non peccavit* (III *Reg.* viii, 46). Et iterum: *Tibi soli deliqui* (*Ps.* l, 6). Quis enim gloriabitur castum se habere cor? Aut quis gloriabitur, mundum esse a peccato? Parum fuit de corde casto, id est, a cogitationibus, nisi et a peccato se mundum nemo gloriaretur. Omnis victoria non ex operibus, sed Dei miseratione conceditur, sicut scriptum est: *Qui te coronat in miseratione et misericordia* (*Ps.* civ, 4). Et mater martyrum filio suo sic dicit: *Ut illa miseratione cum fratribus tuis te recipiam* (II *Machab.* vii, 29). Justi autem perfecerunt voluntatem Dei voto atque conatu, qui nituntur et concupiscunt Deo servire, non tamen in lege. Quæ si justificasset, omnes justi unius essent meriti, quia parem de omnibus exigit observationem: sin minus, operaretur maledictio: si autem disparis erat meriti, quis quantum credidit sibi dari, tantum gratiæ Dei miserentis accepit, transformatus a gloria in gloriam, sicut a Dei spiritu, id est, ex eodem in eumdem? Tale est enim, quia post Christum fides data est: quale, quia Spiritus sanctus, cum semper omnes prophetæ et justi eodem spiritu vixerunt. Non enim aliter vivere potuerunt, quam spiritu fidei. Quotquot enim sub lege fuerunt, occisi sunt. Quia *littera occidit, spiritus autem vivificat* (II *Cor.* iii, 6). Et tamen dicit Dominus de eodem Spiritu: *Nisi ego abiero, ille non veniet* (*Joan.* xvi, 7), cum et Apostolis jam dedisset eumdem spiritum. Apostolus autem dicit, eumdem spiritum apud antiquos fuisse: *Habentes autem eumdem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi propter*

A *quod locutus sum* (II *Cor.* iv, 13). Eumdem spiritum fidei, dixit habuisse eumdem, qui dixit: *Credidi propter quod locutus sum* (*Ps.* cxv, 1): et id confirmat, dicens: *Et nos credimus; ideoque et loquimur.* Dicendo: *Et nos*, ostendit et illos eodem spiritu fidei credidisse. Unde manifestum est, quia hæc justi non ex lege, sed spiritu fidei semper habuerunt. Quidquid per Dominum venit, plenitudo est, cujus pars fuit per eumdem. Sicut parvulus, qui cum nihil minus habeat a viro, tamen vir non est, et per incrementa non novorum, sed eorumdem membrorum, in eum venit plenitudo corporis, ut sit perfectus, idem tamen qui fuerat parvulus. Revera non erat in omnibus Spiritus sanctus ante passionem Domini; sed in illis qui per ipsum præsentem credebant, ut ipso victore, et B cuncta perficiente, signati perficerentur. Nam justi, quos hic invenit, habuerunt Spiritum sanctum, ut Simeon et Nathanael, et Zacharias, et Elisabeth, et Anna vidua filia Phanuel. Promissio a lege separata est; neque cum sit diversa, immisceri potest. Non conditio infirmat promissionem; cogimur autem nos loqui ea, quæ sine igne doloris audire non possumus. Dicunt enim quidam, qui promissionum firmitatem, et quæ ex lege est, transgressionem nesciunt: promisisse quidem Deum Abrahæ, omnes gentes (sed salvo libero arbitrio), si legem custodissent. Et si pericula imperitiæ quorumdam justorum salute patefacere prodest; sed cum de Deo omnipotente sermo est, moderari dicenda debemus, ne silenda reputando memoremus, et ex ore nostro, aliena licet, audiantur. C Quare cum tremore loquentes, sua cuique pericula consideranda relinquamus. Manifestum est, præscisse Deum, futuros de libero arbitrio, quos Abrahæ promisit, aut non futuros. Alterum est duorum: si futuros, finita quæstio est; si non futuros, [a] fidelis Deus non promitteret. Aut si hoc est statutum apud Deum, tunc promissos dare, si promissi vellent: profecto diceret, ne servus ejus ac credens, quia, quod promisit, potens est et facere, ludificaretur Abraham. Promissio autem illa est, quæ nihil conditionis incurrit. Sin minus; nec promissio est firma, nec fides integra. Quid enim stabile remanebit in Dei promissione, aut in Abrahæ fide, si id, quod promissum et creditum est, in eorum, qui promissi sunt, penderet arbitrio? Ergo et Deus alienum promisit, D et Abraham incaute credidit. Ut quid etiam ipsa promissio, debitum postmodum facta est, dicente Deo: *Benedicentur in te omnes gentes terræ, pro eo quod audisti vocem meam, et non pepercisti filio tuo dilecto propter me* (*Gen.* xxii, 18)? Neque autem ex his, quibus facile est, et adversum Abrahæ meritum liberi arbitrii calumnia strepere; etiam post mortem ipsius Abrahæ, debitorem se ipsius confirmat Deus, et propter eum, se facturum, quod ejus filio promittebat, dicens: *Ero tecum, et benedicam te. Tibi enim et semini tuo dabo terram hanc, et statuam jurationem meam, quam ju-*

[a] Alias, *fideles.*

ravi Abrahæ patri tuo, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, et dabo tibi et semini tuo omnes gentes terræ, pro eo quod audivit Abraham pater tuus vocem meam (*Gen.* XXVI, 3-5). Ecce firmatum est debitum Abrahæ. Non enim potuit per liberum arbitrium, post mortem amittere, quod vivus meruerat; noluerunt autem gentes credere. Quid faciet Abraham, cui debetur? quomodo accipiet fidei et tentationis suæ debitum, cujus debere Deo securus fuit? Cui si dictum est : *Dabo quod promisi, et reddam quod juravi* (*Ibid.*, 4) : si voluerint gentes, non crederet, sed exspectaret fortuitum. Si conditione opus est, cum operario esse debet, non cum mercede. Operarius enim potest velle accipere aut nolle, non merces reddi aut non reddi. Omnes enim gentes in mercedem fidei datæ sunt Abrahæ, sicut Deus dicit : *Merces tua multa est* (*Gen.* XV, 1). Non enim si futuri essent, et non quia futuri erant, promisit. Quia non propter fidem Abrahæ, placuit Deo, salvas fore omnes gentes : quas non modo ante fidem Abrahæ, sed ante mundi constitutionem possedit. Sed quæsivit fidelem, cui id donaret, ex quo esset, cui id futurum statuerat. Abraham ergo non id meruit, ut essent, qui futuri erant, quos Deus elegerat, et conformes imaginis filii sui futuros esse præviderat. In Genesi namque de præscientia Dei omnes gentes Abrahæ promissas, Scriptura testatur, dicens : *Abraham autem fiens fiet, et erit in gentem magnam et multam et benedicentur in eo omnes gentes terræ* (*Gen.* XXVI, 16). Sciebat etiam quia disponebat Abraham filiis suis, et domui suæ post se, ut custodiant vias Domini, facere justitiam et judicium, ut superducat Deus in Abraham quæcumque locutus est ad eum. Invenimus autem et conditiones, ut : *Si me audieritis, et volueritis.* Ubi præscientia Dei, ubi firmitas promissionis in hujusmodi conditionibus? Dixit etiam Apostolus, propterea ex fide, et non ex lege, datam esse promissionem, *ut firma esset promissio* (*Rom.* IV, 16). *Lex*, inquit, *iram operatur; ubi etiam non est lex, neque transgressio* (*Ibid.*, 15). Propterea ex fide ut secundum gratiam *firma esset promissio omni semini*. Recte, *ut firma esset promissio*. Adjecit enim, *conditione non est firma*. Satis enim stultum est credere, in totum corpus convenire, quod bipartito corpori dicitur. Absit ut his dicat Deus : *Si me audieritis*, quos sciebat audituros, quos antequam faceret, noverat in imagine Dei perseveraturos, quos et promisit. Non est data conditio, id est lex, nisi impiis et peccatoribus : ut aut ad gratiam confugiant, aut justius puniantur, si irritam fecerint. Ut quid lex ad justos, quibus lex non est posita, qui propitio Deo legem sine lege faciunt, qui serviunt, quid ad imaginem et similitudinem Dei et Christi vivunt, qui volentes, boni sunt? Qui enim sub lege est, metu mortis, non est talis, misericors, non est imago Dei. Displicet illi lex : sed timet ultricem, nec perficere potest; quod non voto, sed necessitate faciendum putat. Tradatur necesse est, propriæ voluntati; ut voluntas profecto præmium recipiat,

A quia animam non miscuit voluntati Dei. Displicet illi, quod Deus voluit. Etenim voluntate malus est, qui necessitate bonus est. Lex operi impedimentum est, non voluntati. Non est conjunctus Deo, qui si mali pœna non esset, malum sequeretur. Nec voluntatem Dei facit, qui gemit quod non suam faciat. Non est misericors, qui timet esse crudelis. Sub lege est, servus est. Non furtum odit, sed pœnam metuit. Furetur autem necesse est, persuasus et victus, qui carnalis est sub virtute peccati, Spiritum Dei non habens. Qui autem amat bonum, imago Dei est, fide Dominica vivit, et *hæres, jam non est ancillæ filius* (*Gal.* IV, 30, 31), qui accepit legem in timore; *sed liberæ*, secundum Isaac, *qui non accepit Spiritum servitutis in timore : sed adoptionem filio-* B *rum, clamantem Abba pater* (*Rom.* VIII, 15). Qui diligit Deum, non timet serviliter. Scriptum est, timor enim servilis, cum odio est disciplinæ. Filii autem cum honore patris. Aliud est timere ex lege, aliud pro veneratione tremendæ Dei majestatis. Ejusmodi similes sunt patri suo, qui in cœlis : commemorati et docti amant bonum, oderunt malum. Sine lege sunt, liberi sunt, ipsi promissi sunt : non ipsi dicitur : *Si me audieritis*, potest etenim audire : numquid conveniet in eum, quem Deus nondum prævidit auditurum? Et justi quidem, *quos Deus præscivit* (*Ibid.*, 29), sunt in ista lege. Dicitur et ipsis : *si me audieritis*; sed alia causa, non quia possunt non audire : sed ut semper solliciti sint suæ salutis, et certi exitus sui. Non enim securus est unusquisque C ex numero se esse præscitorum, Apostolo dicente : *Ne ipse reprobus fiam* (I *Cor.* IX, 27). Non est ergo illis, iræ operatrix ista lex, sed fidei exercitium, quo jugiter Dei gratiam quærant laborantes, ut perficiatur quod in illis Deus prævidit, et de libero arbitrio fuerint in vitam destinati. Alias impossibile est non audire eum, quem Deus auditurum prævidit, promisit, juravit. In quam vero partem lex proprie conveniat, licet uni detur corpori, Dominus in Evangelio declarat, dicens Apostolis : *Si hæc scitis, beati estis si feceritis ea. Non de omnibus dico vobis : Ego scio, quos elegi* (*Joan.* XIII, 17, 18). Magna brevitas ostendentis unum corpus et separantis. Si enim diceret : Non de omnibus vobis dico; aut, non de omnibus dico, non ostenderet unum corpus. Nunc D autem *non de omnibus dico* : ostendit quia et si non de omnibus, de illis tamen dixit. Sicut quis dicat, non de toto te dixi, duo enim corpora mixta sunt, velut unum, et in commune, unum corpus laudatur aut increpatur. Sicut in Exodo, cum quidam contra vetitum, Sabbatis exisset ut manna colligeret, ait Deus Moysi : *Quousque non vultis audire legem meam* (*Exod.* XVI, 26)? cum Moyses semper audierit. Quid de illa lege dicimus, quæ aperte promissioni videtur adversa? Scriptum est in Isaia : *Si me audisses, Israel, esset sicut arena maris numerus tuus* (*Isa.* XLVIII, 18). Ecce increpatur Israel, quod vitio suo non fuerit factus sicut arena maris. Superest intelligere, quia si semper non audierit, semper exiguus erit. Et ubi

firmitas promissionum? Sed hoc fit, quia prius volumus intelligere, quam credere et fidem rationi subjicere. Si autem credamus omnimodo ita fieri, ut Deus juravit, dabit rationem fides. Quam perfidum est ratione quærere, et intelligimus firmitatem majorem esse promissionum, quam putamus infirmitatem. Hoc enim dictum: *Si audisset Israel*, commemoratio est justitiæ Dei, et confirmatio promissionum, dispositione Dei quosdam factos ad mortem, quosdam vero ad vitam. Propterea, præsentibus dixit, *Si me audissetis*: ut manifestum fieret, quia quos promisit, ut arenam futuros, ideo promisit, quia prævidit audituros. Ante Dominum enim Christum, cum hoc dictum est, [a] *numquam fuit semen Abrahæ, sicut arena maris?* Quod probare facile est. Primum, quia in Christo promisit hanc multitudinem: *Non in seminibus quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo, quod est Christus* (*Gal.* III, 16). Deinde, quia omnes gentes promisit, quod ante *Christum* fieri non potuit. Et si fuit ante Dominum numerus filiorum Israel sicut arena maris: sed cum falsis fratribus, qui non sunt filii Abrahæ. Non enim, quia omnes ex Abraham, omnes filii Abrahæ; aut quia Israel, omnes Israel. Sicut Apostolus, cum se *Anathema optaret esse pro Israel* (*Rom.* IX, 3), quorum esset filiorum adoptio et testamenta, ostendit, non esse cujusmodi filios Abrahæ, sed de affectu carnalis necessitudinis dolere, quod ex ipso numero non essent. Non quod promissio Dei excidisset, dicens: *Non tamen excidit sermo Dei, non enim omnes, qui sunt ex Israel, hi sunt Israel, neque quia sunt semen Abrahæ, omnes filii sunt: sed in Isaac vocabitur tibi semen: id est, non qui sunt filii carnis, hi sunt filii Dei: sed filii promissionis deputantur in semen* (*Ibid.*, 6-8). Ergo in antiqua multitudine non fuit Abrahæ semen: nisi illis, qui secundum Isaac fidei et promissionis filii erant. Etiam hoc exemplum inducit: *Si fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena maris: reliquiæ liberabuntur*, id est, exiguum (*Isa.* X, 12: *Ose.* I, 10). Et, *nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma essemus* (*Isa.* I, 9). Ipsæ reliquiæ fuerunt semen Abrahæ: ne omnis Judæa, ut Sodoma esset. Iterum cum assereret, numquam Deum hæreditatem suam reliquisse: sed sicut in adventu Domini, *pars Israel salva facta est*: ita semper fuisse. *Quid*, inquit, *dicit responsum divinum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genu ante Bahal* (III *Reg.* XVIII, 19; *Rom.* XI, 4). Sic nunc reliquiæ secundum electionem salvæ factæ sunt, dicendo: Si nunc in hoc tempore: ostendit et ante sic factum in Israel, ut reliquiæ, id est, modicum salvum fieret. Si autem, nec fides, nec ratio persuadet fidei, qui promissus fuerat, dictum esse: *Si me audisses, Israel; esset sicut arena maris numerus tuus* (*Isa.* XLVIII, 18). Et Jacob, qui antequam nasceretur, datus est: idem libero arbitrio postmodum reprobatus est. Sicut Osee dicit:

A *Judicium Domini ad Judam, ut vindicet in Jacob, secundum vias ejus, et secundum studia ejus retribuet ei* (*Ose.* XII, 2): quia in utero supplantavit fratrem suum, et in laboribus suis invaluit ad Deum, et invaluit cum angelo, potens factus est (*Gen.* XXV, 23; *Rom.* IX, 10). Si autem constat, in Jacob dilectum consummasse, non est idem qui in laboribus invaluit ad Deum et supplantator, sed duo in uno corpore. Figura est enim duplicis seminis Abrahæ, id est duorum populorum in uno utero matris Ecclesiæ luctantium. Unus est, secundum electionem de præscientia dilectus: Alter electione suæ voluntatis, iniquus. Jacob autem et Esau, in uno sunt corpore, ex uno semine. Sed quod perspicue duo procreati sunt: ostensio est duorum populorum. Et
B ne quis putaret, ita perspicue fore separatos duos populos: ostensum est, ambos in uno corpore futuros in Jacob, qui et dilectus vocatus est, et fratris supplantator expressus. Itaque in duobus quantitas expressa est, non qualitas separationis. Cæterum, ambo qui separati sunt in uno futuri, antequam dividuntur, ostensi sunt. Et Isaac, *venit*, inquit, *frater tuus cum dolo, et accepit benedictionem tuam* (*Gen.* XXVII, 35). Nisi ita locutio mystica sit, breviter ostendentis duo in uno corpore: nonne contra rationem est, ut benedictionem in proximum dolose acceperit, Scriptura dicente: *Qui non juravit proximo in dolo; iste accipiet benedictionem a Domino* (*Psal.* XXIII, 4)? Numquam autem Jacob, id est Ecclesia venit ad benedictionem, non comitante
C dolo, id est, falsis fratribus. Sed non, quia innocentia et dolus simul veniunt ad benedictionem, simul benedicuntur: quia *qui potest capere, capiat* (*Matth.* XIX, 12), et unum semen pro qualitate terræ, provenit. Non est autem contrarium, quod malum fratrum videtur supplantasse, quia non dixit: *In utero supplantavit Esau*, sed *fratrem suum*. Esau autem, ubique signum est, et nomen malorum: Jacob autem, utrorumque: illa ratione, quod pars mala simulet se Jacob, et sine dubio, uno nomine: pars autem bona, non potest se simulare Esau. Est hoc nomen malorum tantum: illud vero bipartitum. Cæterum de libero arbitrio, nec Jacob omne semen bonum, nec Esau omne malum, sed ex utroque utrumque. Ex Abraham ita bipartitum semen osten-
D sum est. Natum est unum ex ancilla in figura (*Gal.* IV, 22): ut ostenderetur etiam servos futuros ex Abraham, et recessit cum sua matre. Postquam vero recessit, inventum est in alterius semine, quod est ex libera, quod est ex Israel, qui accepit legem in monte Sina, quod est Agar in servitute generans. Illic in eodem populo secundum Isaac ex libera promissionis filii, id est, sancti et fideles multi procreati sunt. Separatis itaque a credentibus figuris Israel et Esau, in uno populo totum postmodum provenit. Illic ab origine utrumque testamentum Agar et Isaac; sed pro tempore alterum sub alterius nomine delituit

a Numquid.

et delitescit, quia neque revelato novo quiescit vetus generando. Non ergo dixit, *Agar, quæ in servitutem generans*. Oportet autem simul ambos crescere usque ad messem. Sicut ergo tunc sub professione veteris Testamenti latuit novum, id est, gratia, quod secundum Isaac promissionis filios generaret ex libera, quod in Christo revelatum est : ita et nunc obtinente nova, non desunt servitutis filii generante Agar, quod in Christo revelabitur. Confirmat Apostolus, id nunc quoque inter fratres geri, quod tunc inter illos gerebatur, dicens : *Vos autem, fratres secundum Isaac, promissionis filii estis.* Sed *sicut tunc, qui secundum carnem natus est, persequebatur spiritualem, ita et nunc* (*Ibid.* 28, 29). Et necessario addidit, *sed quid dicit Scriptura? Expelle ancillam et filium ejus : non enim cohæres erit filius ancillæ, filio liberæ* (*Ibid.*, 30). Quod autem dixit, *sicut tunc persequebatur ; ita et nunc*, non est inane. Apostolus enim interpretatus est *persequebatur*. Nam Scriptura dicit : *Ludebat Ismael cum Isaac* (*Gen.* XXI, 9). Numquid fratres, qui circumcisiones Galatis prædicebat, aperte illos, et non per lusum, id est, sine indicio persecutionis insequebatur? Sicut ergo de genere ludendi persecutorem dixit : ita et istos, qui Filios Dei, velut per communem utilitatem, id est, disciplinam legis, a Christo separare, et matri suæ Agar, filios militant. Alia enim non est causa, qua filii diaboli irrepant, ad explorandam libertatem nostram, et simulent se fratres, et in Paradiso nostro velut Dei filios ludere : quam de subacta libertate filiorum Dei glorientur, qui portabunt judicium, qualescumque illi fuerint, qui omnem sanctum persecuti sunt, qui prophetas occiderunt, qui semper Spiritui sancto restiterunt ; inimici crucis Christi, negantes Christum in carne, dum ejus membra oderunt, corpus peccati, filii exterminii, ministerium facinoris, qui veniunt secundum operationem Satanæ in omni virtute, signis et prodigiis, spiritualia nequitiæ in cœlestibus : quos Dominus Christus, quem in carne persequuntur, interficiet spiritu oris sui, et destruet manifestatione adventus sui. Tempus est enim, quod hæc non [a] *ministeriis*, sed aperte dicantur, imminente discessione, quod est revelatio hominis peccati, discedente Lot a Sodomis.

REGULA IV.

De specie et genere.

Lux allata Ezechiel, capp. XXVII et XXXII et XXXVI et XXXVII, *Isai.* XIII et XXIV, *Hierem.* XXV.

De specie et genere loquimur, non secundum virtutem Rhetoricam humanæ sapientiæ, quam qui magis omnibus potuit, locutus non est, ne crucem Christi fecisset inanem, si auxilio atque ornamento sermonis, ut falsitas, indiguisset. Sed loquimur secundum mysteria cœlestis sapientiæ magisterio Spiritus sancti. Qui in quod veritatis pretium fidem constituerit mysterii, narravit in speciem genus abscondens, ut in veterem Hierusalem, totam, quæ nunc est per orbem Ecclesiam assumeret, aut in unum membrum, totum corpus, ut in Salomone. Sed hoc non minus occultum est, quam cætera, quæ non solum specie verbi, sed etiam multiformi narratione occultantur. Quamobrem, Dei gratia in auxilium postulata ; elaborandum nobis est, ut spiritus multiplicet ingressus legendi, eloquiumque subtile, quod ad impedimentum intellectus, speciei genus, aut generi speciem inserit : genus species ne sit, facile possit videri. Dum enim speciem narrat, ita in genus transit, ut transitus non statim liquido appareat : sed talia transiens ponit verba, quæ in utrumque conveniant, donec paulatim speciei modum excedat, et transitus dilucidet, cum, quæ a specie cœperant, nonnisi in genus convenerint, et eodem modo genus relinquit, in speciem rediens. Aliquando autem a specie in genus non supradicto modo revertitur. Aliquando supradicto modo transit, et evidenter revertitur simili ordinis varietate : aut a specie in genus, aut a genere in speciem, finit narrationem. Aliquando redit ex hoc in illud non semel : et omnis narratio nec speciem excedit, nec genus prætcrit, in utrumque conveniens. Hæc varietas translationis et ordinis exigit fidem, quæ gratiam Dei quærat. Sic Dominus per Ezechielem loquitur, et regibus eorum, qui ab Hierusalem capti et dispersi fuerant, gentium jungit adventum, et in terra, quam Patres nostri possederunt, exprimit mundum. Septem enim gentes Abrahæ promissæ, figura sunt omnium gentium. *Factus est*, inquit, *ad me sermo Domini, dicens : Fili hominis, domus Israel habitaverunt in terra, et polluerunt illam in via sua, et in idolis suis et peccatis : secundum immunditiam menstruatæ facta est via eorum ante faciem meam. Et effudi iram meam super eos, et dispersi illos inter nationes, quas ingressi sunt, et polluerunt illic nomen meum sanctum : dum dicunt ipsi, populus Domini hi, et de terra tua egressi sunt : et peperci illis, propter nomen tuum sanctum, quod polluerunt domus Israel in nationibus, in quas ingressi sunt illic. Propter hoc, dic domui Israel : Hæc dicit Dominus : Non vobis ego facio, domus Israel : sed propter nomen sanctum quod polluistis in nationibus, in medio quarum ingressi estis.* Illic incipit jungere genus : *Et sanctificabo nomen meum, sanctum illud magnum, quod pollutum est inter nationes, quod polluistis in medio earum, et scient gentes, quoniam ego sum Dominus, qui sanctificabor in vobis ante oculos eorum, et accipiam vos de gentibus, et congregabo vos ex omnibus terris, et inducam vos in terram vestram.* Aperte excedit speciem : *Et aspergam vos aqua munda, et mundabimini ab omnibus simulacris vestris, et mundabo vos, et dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo in vos, et auferam cor lapideum de carne vestra : et dabo vobis carneum, et spiritum meum dabo in vos, et faciam, ut in justitiis meis ambuletis, et judicia mea custodiatis, et operemini. Et habitabitis in terra quam dedi patribus vestris. Et eritis mihi in po-*

[a] ***Mysteriis.***

pulum, et ego ero vobis in Deum, et mundabo vos ex omnibus immunditiis vestris (*Ezech.* XXXVI, 17, 28). Attingit speciem, non tamen relinquens genus : *Et vocabo triticum, et multiplicabo illud : et non dabo in vos famem, et multiplicabo fructum ligni, et quæ nascuntur in agro : ut non accipiatis ultra opprobrium famis, in nationibus, et reminiscemini vias vestras pessimas, cogitationes vestras non bonas, et non odietis eas ante faciem eorum in iniquitatibus vestris, et in abominationibus eorum. Non propter vos, ego facio, dicit Dominus. Notum est vobis, confundimini et revertimini de viis vestris, domus Israel. Hæc dicit Adonai Dominus : In die, qua mundabo vos ab omnibus iniquitatibus vestris, et inebriari faciam civitates, in figura terræ Judæ, quæ bellis vastata fuerat, coletur, propter quod fuit exterminata sub oculis omnis prætereuntis. Et dicent, Terra illa, quæ fuerat exterminata, facta est sicut hortus deliciarum, et civitates desertæ et exterminatæ et demolitæ, munitæ consederunt. Et scient gentes, quæcumque derelictæ fuerint in circuitu vestro, quoniam ego sum Dominus. Ædificavi demolitas, et plantavi exterminatas : quia ego Dominus locutus sum et feci* (*Ibid.* 29, 38).

Apostolus quoque ingressu Jacob promissum esse introitum gentium , sic interpretatur dicens, *Donec plenitudo gentium intret, et sic omnis Israel salvabitur, sicut scriptum est : Veniet a Sion, qui liberet et auferat impietates ab Jacob* (*Rom.* XI, 25, 26). Et eodem genere locutionis redit in speciem, dicens : *Secundum Evangelium quidem inimici propter vos.* Item in Ezechiele incipit ab specie, quæ conveniat et in genus, et finit in solo genere, ostendens, terram patrum mundi esse possessionem : *Hæc dicit Dominus : Ecce ego accipiam omnem domum Israel de medio gentium, in quas ingressi sunt illic, et congregabo eos ab omnibus qui sunt in circuitu eorum, et inducam eos in terram Israel, et princeps unus erit eorum. Et non erunt ultra in duas gentes, nec dividentur ultra in duo regna : ne contaminentur adhuc in simulacris suis. Et liberabo eos ab omnibus iniquitatibus eorum, quibus peccaverunt in eis, et emundabo eos, et erunt mihi in populum, et ego Dominus ero illis in Deum* (*Ezech.* XXXVII, 21,23).

Aperte transit in genus : *Et servus meus David princeps in medio eorum erit, Pastor unus omnium, qui in præceptis meis ambulabunt, et judicia mea custodient, et facient ea, et inhabitabunt in terra sua, quam ego dedi servo meo Jacob, ubi habitaverunt patres eorum, et habitabunt in ea ipsi, et David servus meus princeps eorum in sæcula, et disponam illis testamentum pacis, et testamentum æternum erit cum illis. Et ponam sancta mea in medio eorum in sæcula, et erit habitatio mea in illis, et ero illis Deus : et ipsi erunt mihi populus. Et scient gentes, quia ego sum Dominus qui sanctifico eos, dum sunt sancta in medio eorum, dicit Dominus* (*Ibid.*, 24,28). Item illic egressui dispersionis Israel, gentium inserit adventum.

Eremum figuram fuisse populi deserti, in quo Ecclesia nunc esse, manifestatur : et quod iidem mali quamvis una cum populo Dei ex gentibus revocentur in terram Israel, tamen in terra non sint. *Vivo ego, dicit Dominus, si respondero vobis, et si ascenderit in cor vestrum hoc, et non erit, quemadmodum dicitis vos. Erimus sicut gentes, et sicut tribus terræ, ut serviamus lignis et lapidibus. Vivo ego, dicit Dominus, nisi in manu forti et brachio excelso, et in ira effusa regnabo super vos, et educam vos de populis et recipiam vos de regionibus, in quibus dispersi estis in manu forti et brachio excelso, et ira effusa, et adducam vos in desertum populorum, et disputabo ad vos facie ad faciem : quemadmodum disputavi ad patres vestros in deserto terræ Ægypti, sic judicabo vos, dicit Dominus, et redigam vos sub virga mea, et inducam vos in* [a] *numero, et eligam impios de vobis et desertores : quoniam ex transmigratione eorum educam eos, et in terram Israel non intrabunt, et cognoscetis, quia ego sum Dominus* (*Ezech.* XX, 34,38).

Item illi captivitati montium Israel promittit Deus ubertatem, et multiplicationem populorum usque in finem : *Quoniam,* inquit, *dederunt terram tuam sibi in possessionem cum jucunditate inhonorantes animas, atque exterminaverunt in vastationem : propterea, propheta super terram Israel, et dic montibus et collibus, et rivis et nemoribus : Hæc dicit Dominus : Ecce ego in zelo meo, et in ira mea locutus sum, propter quod opprobrium gentium portatis. Ecce ego levabo manum meam super nationes, quæ sunt in circuitu vestro. Hi injuriam suam accipient : vestri autem montes, Israel, uvam et fructum vestrum manducabit populus meus, qui appropinquat venire. Quia ecce ego super vos, et colemini, et seminabimini : et multiplicabo super vos totam domum Israel usque in finem, et habitabuntur civitates, et quæ desolatæ erant, ædificabuntur* (*Ezech.* XXXVI, 5,10). Item illic velut in novissima resurrectione, prima significatur : *Locutus est,* inquit, *ad me, dicens : Fili hominis, ossa hæc, omnis domus Israel est. Ipsi dicunt : Arida facta sunt ossa nostra, interiit spes nostra, exspiravimus. Propterea propheta et dic : Hæc dicit Dominus : Ecce ego aperiam monumenta vestra, et educam vos de monumentis vestris, et inducam vos in terram Israel, et scietis, quia ego Dominus, cum aperiam sepulcra vestra, et educam de monumentis populum meum, et dabo spiritum meum in vos, et vivetis : et ponam vos super terram vestram, et scietis quia ego sum Dominus* (*Ezech.* XXXVII, 11,14).

Numquid perspicue, cum resurrexerimus, tunc sciemus Dominum, et non nunc, cum per baptismum resurgimus? Aut mortui poterunt dicere : *Arida facta sunt ossa nostra* (*Ibid.*, 11), ut merito mortuis id promissum esse credamus? Quid enim est sacramenti, ne in ambiguum veniret, aperuit Deus. Nam de novissima carnis resurrectione, neminem Christianum credimus dubitare. Et Dominus secundum Joannem has resurrectiones manifestat, dicens :

[a] *In vinculis fœderis* Vulg. in Ezech. XX, 37.

Amen dico vobis : quia, qui verbum meum audit, et credit ei, qui misit me, habet vitam æternam, et in judicium non veniet, sed transiet a morte ad vitam. Amen dico vobis, quoniam venit hora et nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, et qui audierint, vivent. Sicut enim habet Pater vitam in se : sic dedit Filio vitam habere in semetipso. Et potestatem dedit ei et judicium facere : quia filius hominis est (*Joan.* v, 24,27). Jungit novissimam resurrectionem : *Nolite mirari hoc : quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et exient qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ : qui autem mala fecerunt, in resurrectionem judicii* (*Ibid.*, 28,29). Primo dixit, *mortui qui audierint, vivent.* Secundo, *omnes, qui in monumentis sunt, exient.* Item quod in uno homine totum corpus significetur, in Regum libro promittit Deus David, de Salomone dicens : *Suscitabo regnum ejus : ipse ædificabit mihi domum* (II *Reg.* VII, 15).

Conveniunt ista : sed excedit speciem, dicens : *Et dirigam thronum ejus usque in æternum.* Item in utrumque : *Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium. Et si venerit injustitia ejus, arguam eum in virga hominum, et in artibus filiorum hominum ; misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli, a quibus abstuli a conspectu meo, et fidelis fiet domus ejus.* Iterum excedit speciem : *et regnum ejus in æternum in conspectu meo, et fidelis fiet domus ejus.* Iterum excedit speciem : *et regnum ejus in æternum in conspectu meo, et thronus ejus erit confirmatus usque in æternum* (*Ibid.*, 13, 16). Quod autem videtur in excessus specie thronum Christi promittere in æternum, thronum filii hominis promittit, et ita *Corpus* Christi, id est, Ecclesiæ. Non enim propter David promisit Deus regnaturum Christum : cui ante constitutionem mundi promisit hanc claritatem. Et per Isaiam sic dicit Deus Christo : *Magnum tibi erit istud : ut voceris puer meus, et statuas tribus Jacob, et Israel dispersionem convertas. Ecce posui te in testamentum generis, in lumen gentium, ut sis in salutem usque in novissimum terræ* (*Isa.* XLIX, 6). Quid majus Filio Dei vocari *puer meus*, et Israel dispersionem convertere, aut per eum factum esse ipsum Israel et cœlum et terram, et quæ in eis sunt visibilia et invisibilia? Sed ei dixit magnum esse, qui Filio Dei mixtus est ex semine David. Omnis enim promissio Abrahæ et David, ipsa est, ut semen eorum misereretur ei, cujus sunt omnia, et esset cohæres in æternum : non propter eos regnaret Christus, qui est omnium rex a Patre constitutus. Quid dicimus de Salomone? cum Deo est, an post idololatriam reprobatus est? Si cum Deo dixerimus : impunitatem spondebimus idolorum cultoribus. Non enim dicit Scriptura, pœnitentiam egisse Salomonem, aut recepisse sapientiam. Si autem reprobatum dixerimus : occurrit vox Dei, quæ dicit, nec terræ quidem regnum auferre Salomoni propter David, sicut scriptum est in libro Regum :

A *Disrumpens disrumpam regnum tuum de manu tua : et dabo illud servo tuo. Verum, in diebus tuis non faciam hæc, propter David patrem tuum. De manu filii tui accipiam illud. Verum omne regnum non accipiam, sceptrum unum dabo filio tuo : propter David servum meum, et propter Hierusalem civitatem, quam elegi,* (III *Reg.* XI, 11, 14). Quid enim prodest David, si propter eum filius ejus regnum terræ consequeretur, cœleste perditurus? Quo manifestum est, cum Deo esse Salomonem : cui regnum quidem terræ ablatum non est propter David, quod et dixerat : *Arguam in virga hominum peccata ejus : misericordiam autem meam non auferam ab eo* (II *Reg.* VII, 14). Quod si neque reprobatus est, neque idolorum cultores regnum Dei possident : manifestum est, fi- B guram fuisse Ecclesiæ bipartitæ, Salomonem, cujus latitudo cordis et sapientia, sicut arena maris, et idololatria horribilis. *Disrumpens,* inquit, *disrumpam regnum tuum de manu tua : verum in diebus tuis non faciam. De manu filii tui accipiam illud.* Jugis operationis est, *disrumpens disrumpam :* sicut *benedicens benedicam, et multiplicans multiplicabo semen tuum.* Ostendit enim semper futurum Salomonem in filio, id est, in posteris : cujus posthumis Salomonis temporibus non aufert Deus regnum, secundum promissa Patrum : sed corrigit illud usque in æternum, ut auferat jugiter secundum idololatriam Salomonis, in suo peccato perseverantis. Alias, quomodo de manu Salomonis disrumpens disrumpit aut non disrumpit, si non nunc est Salomon in filiis bonus aut malus? C Quod autem dicit : Verum, non omne regnum accipio : in speciem redit, incipiens aliam figuram in filio Salomonis et servo. In Jesu Nave quoque sic dicit Dominus, manifestans in uno homine futurum corpus ostendit : sed hoc loco malum tantummodo. *Peccavit,* inquit, *populus et transgressus testamentum, quod disposui ad illos, furati sunt de anathemate, miserunt in vasa sua* (*Jos.* VII, 11) : cum solus Achar de tribu Juda id fecisset. Quod corpus semper futurum intelligens Jesus, sic ait, cum eum occideret : *Exterminet te Deus sicut et hodie* (*Ibid.*, 25). Illud autem multo magis necessarium est scire : omnes omnino civitates Israel et gentium, vel provincias quas Scriptura alloquitur, aut in quibus aliquid gestum refert figuram esse Ecclesiæ. Aliquas quidem D partis malæ tantum, aliquas bonæ, aliquas vero utriusque. Et si sint aliqua, quæ etiam in gentes, quæ foris sunt videantur convenire : in parte tamen, quæ intus est, convenitur omne corpus adversum, sicut in Israel captivo, promittitur gentibus ad Deum reditus. Impossibile est enim legem loqui ei, qui in lege non est : de eo loqui, ad ipsum tamen non : et sive alicubi sine ista occasione non in Israel specialiter alienigenas alloquitur, intus omnimodo credendi sunt : quoniam, etsi eveniebat specialiter quod prophetatum est, Ecclesia tamen est. Proprietas denique non omnibus speciebus [a] convenit. Nam et Damascus et Tyrus et Soor et aliæ multæ

[a] Al. *evenit.*

usque nunc exstant, quas Deus penitus tolli, nec restaurari dixerat. In alienigenis autem civitatibus Ecclesiam conveniri apertum est in Ezechiele, cui cum Dominus diceret, prædicere interitum in Theman, quæ est Esau, et in Dagon, quod est idolum allophylorum, intellexit parabolam esse adversum Hierusalem et templum. *Factus est*, inquit, *sermo Domini ad me, dicens : Fili hominis, confirma faciem tuam super Theman, respice in Dagon, propheta in silvam summam Nages : Audi verbum Domini. Hæc dicit Dominus : Ecce, ego incendam in te ignem, et comedet in te omne lignum viride, et omne lignum aridum. Non exstinguetur flamma incensa et cumburetur in ea omnis facies a subsolano usque ad aquilonem, ut cognoscat omnis caro, quia ego Dominus succendi illud, non exstinguetur ultra. Et dixi, non, Domine. Ipsi dicunt ad me : Nonne parabola est hæc, quæ dicitur* (*Ezech.* XX, 45,49)? *Et factus est*, inquit, *sermo Domini ad me, dicens : Propterea, fili hominis, propheta et confirma faciem tuam ad Hierusalem, respiciens sancta eorum : et prophetabis super terram Israel. Hæc dicit Dominus : Ecce ego educam gladium meum de vagina sua : et disperdam de te inimicum et injustum. Sic exiet gladius meus de vagina sua super omnem carnem a subsolano usque ad aquilonem, et sciet omnis caro, quia ego sum Dominus, qui emisi gladium meum de vagina sua, non egredietur ultra. Confirma*, inquit, *faciem tuam, super Theman, et respice in Dagon* (*Ezech.* XXI, 1,5). Et interpretatus est dicens : *Confirma faciem tuam ad Hierusalem, et respice in sancta eorum.* Et ostendit in omnem Hierusalem, dicens : *Disperdam de te inimicum et injustum.* Ita futurum generaliter ait : *Sic exiet gladius meus super omnem carnem a subsolano usque ad aquilonem.* Ostendit in Hierusalem esse Theman, quam illic Deus interficit, et Dagon, et omnia exsecrabilia gentium operante filio David Salomone in filiis suis, quo etiam evidenter dejecta templa Dei et demolita, atque spiritualiter exusta, projecit in torrentem, id est, sæculum, qui nascitur filius David Josias, ut disrumpatur altare in Bethel, sicut scriptum est : *Altare, altare, hæc dicit Dominus, Ecce filius nascetur de domo David : Josias nomen illi* (III *Reg.* XIII, 2). Ninive civitas alienigenarum, bipartitæ Ecclesiæ figura est. Sed quia ordinem lectionem interpretando prosequi, longum est : satis erit, quod specie convenire non potest dicere. *Erat*, inquit, *Ninive civitas magna* (*Jonæ* III, 3) : adeo, cum esset adversa Deo, ut metropolis Assyriorum, quæ et Samariam delevit, et omnem Judæam semper oppressit : sed in figura Ecclesiæ prædicante Jona, id est, *Christo*, omnis omnino liberata est. Eadem Ninive omnino insequenti Propheta peritura describitur, cui prædicans Dominus : *Signum est Jonæ in ventre ceti* (*Matth.* XII, 40; *Luc.* XI, 30). Atque ut et ipse Propheta ostendit, non esse illam civitatem specialem, interponit aliqua, quæ speciei modum excedant.

A *Non erat*, inquit, *finis gentilibus illius : cum esset civitas unius gentis.* Et iterum : *Multiplicasti mercatus tuos super astra cæli*, id est, Ecclesiam. Et iterum : *Super quem non venit malitia tua semper?* Numquid potuit unius civitatis malitia, super omnem hominem, aut semper venisse, nisi illius, quam Cain fratris sanguine fundavit nomine filii sui, id est, posteritatis? Manifestius adhuc docet Propheta, Ecclesiam esse Ninive. *Et extendet*, inquit, *manum suam in Aquilonem* (id est, populum solis alienum adversus Meridianum) *et perdet Assyrium* (*Soph.* II, 13). Et illud : *Ninive, exterminium sine aqua in desertum : et pascentur in medio ejus greges, omnes bestiæ terræ et cameleonti, et hirci in laquearibus ejus cubabunt, et bestiæ vocem dabunt in fossis ejus, et corvi in portis ejus,* B *quoniam cedrus altitudo ejus. Civitas contemnens, quæ habitat in spe, quæ dicit in corde suo : Ego sum, et non est post me* (*Ibid.*, 13, 15). Et adhuc : *Quomodo facta est in exterminio, pascua bestiarum? Omnis, qui transit per illam, sibilabit et movebit manus suas* (*Ib.*, 15). *O illustris et redempta civitas, columba, quæ audivit vocem, non recepit disciplinam, in Domino non est confisa, et ad Dominum suum non appropinquavit. Principes ejus in ea, ut leones frementes; judices ejus, ut lupi Arabiæ, non relinquentes in mane. Prophetæ ejus, spiritu elati, viri contemptores. Sacerdotes ejus prophetant sacra, et* [a] *conscelerant legem; Dominus autem justus, in templo ejus non faciet injustum* (*Soph.* III, 1,5). Ægyptus item bipartita est. *Ecce*, inquit, *Dominus sedet super nubem* C *levem, et venit in Ægyptum* (*Isa.* XIX, 1,3). [Nubes, corpus est spirituale post Baptismum, et claritas filii hominis. Primus est enim adventus Domini jugiter corpore suo venientis, sicut dicit : *Amodo videbitis venientem in nubibus cœli*] *et comminuentur manufacta Ægypti a facie illius, et cor ipsorum minorabitur in illis, et exsurgent Ægyptii super Ægyptios, et* [b] *expurgabit homo fratrem suum et homo proximum suum, et pugnabit civitas contra civitatem, et exsurget gens super gentem* (*Matth.* XXIV, 30), id est, Ægyptus super Ægyptum, et lex supra legem, sensus scilicet diversitate sub una lege : *Et turbabitur spiritus Ægyptiorum in ipsis, et cogitationes eorum dispergam.* Et postquam nunc generi speciem, nunc genus speciei miscuisset, adjecit, dicens : D *Die autem illo erit altare Domini in regione Ægyptiorum, et tituli ad terminos ejus Domino. Erit autem in signum in æternum Domino, in regione Ægyptiorum* (*Isa.* XIX, 19). Non dixit : licebit esse altare ad terminos Ægypti in æternum : sed, erit. Ezechiel vero apertius ostendit totum mundum esse Ægyptum, dicens : *O dies! quia prope est dies Domini, dies nubis, finis gentium erit : et veniet gladius super Ægyptios.* Et jungit speciem : *Et erit tumultus in Æthiopia, et cadent vulnerati in Ægypto, et cadent fundamenta ejus, Persæ et Cretes, et Lydi, et omnes commesticii, et*

[a] Græce βεβηλοῦσι *profanant.*

[b] Lege *expugnabit.*

filii testamenti mei, gladio cadent in ea cum ipsis (*Ezech.* XXX, 3-5). Hoc autem factum est, cum post excidium descenderent in Ægyptum, et occiderentur illic a Nabuchodonosor secundum Hieremiæ prophetationem. Fiet autem et generaliter, novissimo die, quando cum Ægyptiis filii testamenti ceciderint, Ægyptiorum more viventes. Item per Ezechielem minatur Deus regi Ægyptiorum, et ejus multitudini, quod essent terribiles in sanctos, inter circumcisos deputati : quod non convenit, nisi in eos, qui sibi circumcisione, id est, sacris blandiuntur. Quoniam igitur dedit timorem suum super terram vitæ : ut dormiret in medio incircumcisorum vulneratus gladio Pharao, et omnis multitudo ejus cum ipso, dicit Dominus. Et illic a genere ad speciem : *Hæc dicit Dominus : Circumjaciam te super terram populorum multorum et extraham te in hamo meo, et extendam te super campi tui : et constituam super te omnes aves cœli, et saturabo omnes bestias universæ terræ : et dabo carnes tuas super montes, et saturabo sanguine tuo colles, et rigabitur terra ab his, quæ de te procedunt; a multitudine tua in montibus vepres implebo abs te, et cooperiam cœlum cum exstingueris, et obscurabo astra ejus, solem in nube contegam, et lunæ non lucebit lumen ejus. Omnia quæ lucent lumine in cœlo obscurabuntur, et dabo tenebras super terram tuam, dicit Dominus.* Jungit speciem : *Et exasperabo cor populorum multorum : cum ducam captivitatem tuam in nationes, in terram, quam non noveras* (*Ezech.* XXXII, 4-8). Excedit speciem : *Et contristabuntur super te multæ nationes, et reges earum, mentis alienatione stupebunt, cum volabit gladius meus super facies eorum, in medio eorum erit ad ruinam ex die ruinæ tuæ.* Redit ad speciem : *Quoniam hæc dicit Dominus : Gladius regis Babylonis venit tibi in gladiis gigantum, et dejiciam virtutem tuam, pestes a nationibus omnes, et pendent contumeliam Ægypti, et conteretur omnis virtus ejus.* In genus : *Et perdam omnia pecora aqua multa : et non turbabit eam pes hominis ultra, et vestigium pecorum non calcabit eam. Tunc requiescent aquæ eorum, et flumina eorum, ut oleum habebunt, dicit Dominus* (*Ibid.* 9-14). Species : *Et dabo Ægyptum in interitum, et desolabitur terra cum plenitudine sua, et dispergam omnes inhabitantes in ea* (*Ibid.*, 15). Genus : *Et scient, quia ego Dominus sum. Operiam,* inquit, *cœlum, cum exstingueris : et obscurabo astra ejus, solem in nube contegam et lunæ non lucebit lumen ejus. Omnia, quæ lucent lumine in cœlo obscurabuntur super te : et dabo tenebras super terram tuam* (*Ezech.* XXXII, 7, 8). [In passione Domini, non in terra Ægypti tantum fuerunt tenebræ : sed in toto orbe. Sed nec, capta Ægypto, obstupuerunt gentes, exspectantes ruinam suam ex die ruinæ ejus. Nam et de Soor sic scriptum est : *Hæc dicit Dominus ad Soor : Nonne, a die ruinæ tuæ, in gemitu vulneratorum, dum interficiuntur gladio, in medio tui commovebuntur insulæ, et discedent a sedibus suis omnes principes maris, et auferent mitras et vestem aurium suarum : dispoliabunt se in stupore mentis, stupebunt et timebunt in interitu tuo, et ingemiscent super te, et accipient lamentationem et dicent tibi : Quomodo destructa est de mari civitas illa laudabilis, quæ dedit timorem suum omnibus inhabitantibus in ea? et timebunt insulæ ex die ruinæ tuæ* (*Ezech.* XXVI, 15-18, *sec.* LXX) : *Ad clamorem vocis tuæ, gubernatores tui timore timebunt, et discedent de navibus omnes remiges tui et vectores et proretæ maris super terram stabunt, et ululabunt super te voce sua, et clamabunt super te amarum, et imponent super caput suum terram, et cinerem sternent, et accipient super te lamentationem filiorum, lamentum Soor. Quantum invenisti mercedis de mari? Satiasti gentes multitudine tua, et a commixtione tua locupletasti omnes reges terræ. Nunc autem contristata es in mari, in profundo aquæ commixtio tua, et omnis congregatio tua in medio tui. Ceciderunt omnes remiges tui : omnes qui inhabitant insulas contristati sunt super te, et remiges eorum mentis alienatione stupuerunt, et lacrymatus est vultus eorum super te. Mercatores eorum de gentibus exsibilabunt te : perditio facta es, ultra non eris in æternum, dicit Dominus* (*Ezech.* XXVII, 28-36, *sec.* LXX).] Numquid in unam insulam conveniunt, quæ dicta sunt : aut sola potuit locupletare omnes reges terræ? Sed aliqua relinquimus locis opportunis : quibus etsi strictim dicuntur, videri possunt. Tyrus bipartita est, sicut per Isaiam dicitur, qui post multa speciei et generis, hoc quoque adjecit, dicens : *Erit post septuaginta annos Tyrus, sicut canticum fornicariæ. Accipe citharam angularem, civitas fornicaria, oblita bene citharizare, multa cantica canta : ut tui commemoratio fiat. Et erit post septuaginta annos, respectionem faciet Deus Tyri, et iterum restituetur in antiquum* (*Isa.* XXIII, 15-17). [Numquid credibile est, universa regna terrarum, Tyrum venisse negotiandi causa? Quod si veniant; quæ utilitas, prædixisse futura Tyro commercia omnibus regnis terræ, si non *Tyrus*, Ecclesia est, in qua omne terrarum negotium est æternæ vitæ? Sequitur enim et ostendit, quod sit ejus negotium, dicens : *Et erit negotiatio ejus et merces sancta Domino* (*Isa.* XXIII, 15-17). Non enim in illis colligitur : sed illis, qui habitant in conspectu Domini. *Omnis negotiatio ejus, edere et bibere et repleri, in signum memoriæ in conspectu Domini* (*Ibid.* 18). Si ergo negotiatio ejus, sancta Domino : quomodo potest omnibus esse regnis, nisi ubique fuerit ista Tyrus? Sequitur enim aperte, ostendit quid sit Tyrus, dicens : *Ecce Dominus corrumpet orbem terrarum, et vastabit illum, et nudabit faciem ejus : disperget eos, qui inhabitant in eo, et erit populus sicut sacerdos* (*Isa.* XXIV, 1-6). [Num illius orbis, cujus negotiatio sancta Domino? *et famulus sicut Dominus et famula sicut domina*] *Et erit emens sicut et vendens : et qui debet, sicut ille cui debetur; et qui fœnerat, sicut ille qui fœneratur : quia corruptione corrumpetur terra, et vastabitur vastatione terra. Os enim Domini locutum est hæc. Planxit terra, curvatus est orbis terræ, planxerunt alti terræ. Terra autem facinus admisit, propter eos, qui inhabitant in ea : quia*

transierunt legem, et mutaverunt jussa testamenti æterni. Propterea ergo maledictio comedit terram : quia peccaverunt, qui inhabitant in ea. Propter hoc egentes erunt, qui inhabitant terram (*Isa.* XXIV, 1-6). [Numquid illi [a] gentes esse possunt, quibus in omnibus regnis terræ negotiatio est edere, et bibere, et repleri, non quodam tempore, sed in signum memoriæ in conspectu Domini? *Et relinquentur homines pauci. Lugebit vitis, lugebit vinum. Gement omnes quorum jocundatur anima. Cessabit jocunditas tympano, cum cessabit impudicitia et divitiæ impiorum.* Numquid sanctorum cessabit vox citharæ? *Confusi sunt : non biberunt merum, amarum factum est vinum illis, qui bibunt illud. Deserta est omnis civitas : plaudent omnes ne introeant, ululate divini, ubique cessabit omnis jocunditas terræ, et relinquentur civitates desertæ, et domus derelictæ peribunt* (*Ibid.*, 6-8).] Hæc omnia erunt terræ in medio gentium. Si deserta est omnis civitas; quæ sunt gentes, in quarum medio ista faciant? Etsi aliqua horum videntur imperspicue fieri, tamen omnia spiritualia sunt. Omnem civitatem desertam spiritualiter *mortuam* dicit : sed Tyri illius meretricis, non cujus negotiatio sancta toto orbe. Hierusalem autem relinquentur homines pauci, salvo utique statu eorum, qui perimunt. Pauci relinquentur ex eis, quos spiritualiter mortuos dicit : qui per recordationem vixerunt, quos Ecclesiasticus non interfecerit : sicut multis in locis legimus. Sed quia propositum nobis implendum est, duobus contenti sumus exemplis. Minatur Deus ignem ex igni Israel, regi Assyriorum, id est, adverso corpori, et dicit ad Syrum vel ad stipulam, post paululum, ignem futuros. *Mittet*, inquit, *Dominus sabaoth, in tuum honorem, ignominiam : et in claritatem tuam, ignem ardentem : et ardebit Israel lumen, et erit tibi ignis, et sanctificabit illud in flamma ardente* (scilicet lumen Israel), *et manducabit quasi fenum, silvam. In illo die ardebunt montes : et per præcipitia fugiunt, quasi qui fugit a flamma ardente ; et qui remanserint ab illis, numerabuntur, et puer scribet illos* (*Esa.* X, 16-19). *Qui remanserint*, inquit, *ab illis.* Non enim potest ignis, qui comburit [b] ardere? Qui autem ex combustis superaverint, ignis efficientur. In Zacharia legimus, illos remeare quos Ecclesia non occiderit, quod ad se convertantur : cæteros vero spiritualiter cruciatibus interficere. Siquidem stantibus oculos eruat, et carnes tabescere faciat : *Habitabit*, inquit, *in Israel confidens : et hæc erit strages, qua cædet Deus populos, quotquot militaverunt adversus Israel. Tabescent carnes eorum stantibus eis sub pedes suos : et oculi eorum fluent a foraminibus suis, et lingua eorum tabescet in ore eorum. Et erit in illa die alienatio magna super illos, et apprehendet unusquisque manum proximi sui, et implebitur manus ejus, manu proximi ejus* (id est, cæcus cæcum ducens). *Et Judæa præliabitur in Hierusalem, et colliget viros omnium populorum, et aurum, et argentum, et vestem, in multitudinem nimis. Et hæc erit strages equorum, et mulorum, camelorum,*

A *et asinorum, et omnium pecorum, quæ sunt in castris illis secundum stragem istam. Et erit, quicumque relicti fuerint ex omnibus gentibus convenientibus super Hierusalem, et ascendent quotannis adorare regem Domini Deum omnipotentem, celebrare diem festum scenopegiæ* (*Zach.* XVI, 11-16). Elam alienigenarum est. Hic speciali jungit generalem, monstratque bipertitam. *Hæc dicit Dominus : Confringam Nair arcus, in Elam principatus eorum.* Et excedit speciem. *Superducam*, inquit, *quatuor ventos, a quatuor cardinibus cœli, nec erit gens quæ illuc non veniat, quæ expellat Elam.* Redit in speciem : *Et terrebo illos, coram inimicis eorum, qui quærunt animas eorum, et superducam eos secundum iram indignationis meæ, et mittam post eos gladium meum, donec consumat eos.* Jungit

B genus : *Et ponam sedem meam in Elam : et perdam inde regem et potentes. Erit in novissimis diebus in æternum captivitatem, Elam, dicit Dominus* (*Jerem.* XXV, 35-38, sec. LXX; *sed juxta. Vulg.* XLIX, 35-39).] Numquid credendum est non fuisse gentem, quæ non venerit ad expugnandam Elam, aut illic sedes Domini, cujus captivitatem vertit, nisi Ecclesiastica sit figura? Quæ vero species : Sinistræ tantum sunt, ut Sodoma, sicut scriptum est : *Audite verbum Domini, principes Sodomorum* (*Isa.* I, 10), et *quæ vocatur spiritualiter Sodoma et Ægyptus : ubi et Dominus eorum crucifixus est* (*Apoc.* XI, 8). Ex his Sodomis exiet Loth, quod est, *discessio, ut reveletur homo peccati* (II *Thess.* II, 3). Babylon civitas adversus Hierusalem : totus mundus est in parte sua, quam in

C hac Israel. Hæc conveniuntur : *Visio*, inquit, *adversus Babylonem*, et dicit adversus orbem terrarum venturos sanctos Dei milites : *Tollite vicem et exsultate vicem illis, nolite timere, exhortamini; manus aperite magistratus : quia ecce ego præcipio. Sanctificati sunt et vocati gigantes veniunt iram meam lenire gaudentes simul et injuriam facientes. Vox multarum gentium in montibus similis gentium multarum, vox regum et gentium collectarum* (*Isa.* XIII, 1-4, *sec.* LXX) : cum Babylonem gens et rex Medorum everterit. Sequitur enim et dicit, qui sint isti reges, et quæ Babylon. *Deus sabaoth præcepit genti bellatrici venire de longinquo, de summo fundamento cœli. Deus et bellatores ejus corruperunt universum orbem terræ. Ululate, proximus est enim dies Domini, et contritio*

D *a Deo aderit. Propter hoc omnes manus resolventur, et omnis anima hominis trepidabit. Turbabuntur legati parturientis, et parietes circumstantes, alius ad alium expavescent, et facies eorum sicut flamma commutabuntur. Ecce enim dies Domini insanabilis venit indignationis et iræ ponere orbem terrarum desertum, et peccatores perdere ex eo* (*Ibid.*, 4-9). [*Diem Domini*, ex quo passus est, dicit : ex quo spiritualiter interficitur mundus, interficiente exercitu Dei : dum ejus lumen iniqui non vident, sicut serventur, dicens : *Stella enim cœli exterioris et omnia luminaria ejus, lumen dabunt et tenebrescet, et non permanebit lumen ejus. Et infligam mortuis terræ mala, et injustis pec-*

[a] *Egentes*, recte.

[b] *Forte* tardare, *vel* manere, *vel* non ardere

cata eorum, et perdam injuriam scelestorum, et injuriam superborum humiliabo.] *Et erunt qui remanserint* (id est quos supradicti milites non occiderint), *honorati magis quam aurum, quod non tetigit ignem, et homo honoratus erit magis quam lapis ex Saphir: Cœlum enim indignabitur, et terra commovebitur a fundamentis, propter animationem iræ Dei in die, qua aderit indignatio ejus.* Jungit speciem: *Et erit qui relictus est: quasi capreola fugiens, et sicut ovis errans, et non erit qui colligat, ut homo ad populum suum convertatur, et venire in tribum suam festinet. Qui enim inciderit, superabitur; et si qui collecti sunt, gladio cadent, et filiæ eorum, in conspectu eorum cadent, et domus eorum diripient, et uxores eorum habebunt. Ecce, excito vobis Medos, qui non computant pecuniam, neque auro opus est illis* (*Isa.* XIII, 10-17). [Subtiliter inserit genus: cum enim [a] estis, non opus est auro et argento: nisi Ecclesiasticus, qui fruitur spiritualiter vita. *Sagittationes juvenum confringent, et filiis vestris non miserebuntur, et super nepotes vestros non parcent oculi eorum* (*Ibid.*, 18).] Omnia spiritualiter, sicut de eadem Babylone, scripta sunt: *Felix est, qui obtinebit, et collidet parvulos suos ad petram* (*Psal.* CXXXVI, 9). Neque enim regem Medorum, quod obtinuerit adversus Babylonem, dixit felicem, et non Ecclesiasticos, qui obtinent et collidunt filios Babylonis ad petram scandali. Obtinet autem, sicut scriptum est: *Qui obtinet modo, teneat, donec de medio fiat* (*II Thess.* II, 7). Et post multa speciei et generis, clausura periochæ aperte omnes ostendit esse Babylonem, et eos in terra atque in montibus suis, id est in Ecclesia perdere. *Hæc dicit Dominus: Ponam Babylonem desertum: ut inhabitent in ea erici, et erit in nihilum, et ponam illud luti voraginem in perditionem. Hæc dicit Dominus sabaoth, dicens: quomodo dixi, sic erit: et quemadmodum cogitavi, sic perseverabit, ut perdam Assyrios in terra mea et in montibus meis, et erunt in conculcatione, et auferetur ab eis jugum eorum, et gloria ab humeris eorum auferetur. Hæc cogitatio, quam cogitavit Dominus in orbem terræ totum, et hæc manus alta super omnes gentes orbis terræ. Deus enim sanctus quod cogitavit, quis dispergat, et manum illam fortem quis avertet* (*Isa.* XIV, 22-27)]? Quotiescumque autem post excidium minatur ruinæ civitatis habitationem bestiarum, spiritus immundos dicit habitatores in hominibus, quos sanctus Spiritus deseruit. Non enim hanc injuriam possunt interfecti habitatores, aut ruinam sentire. *Sermones* (inquit Amos) *quos vidit super Hierusalem, et cœpit. In tribus impietatibus Damasci et in quatuor non aversabor eam, eo quod secabant serris ferreis in utero habentes* (*Amos* I, 1-3). Et iterum: *In tribus impietatibus Idumææ et in quatuor non aversabor eam, propterea quod persecutus est in gladio fratrem suum* (*Ibid.*, 11). Et multas alias civitates alienigenarum in Ecclesiæ figura convenit. Ubicumque aut *Idumæam, Theman, Bosor, Seir* nominat, fratres malos significat. Sunt autem possessiones Esau. *Serras vero ferreas*; homines dicit duros et asperos, qui secant parturientes Ecclesias. Item: omnes gentes quæ sub cœlo sunt, in civitate Dei iram Dei bibere et illic percuti, Jeremias testatur, dicens: *Sic dicit Dominus Deus Israel: Accipe calicem vini meri de manu tua, et potabis omnes gentes ad quas ego mitto te: et voment et insanient a facie gladii, quem ego mitto in medio illarum. Et accepi calicem de manu Domini, et potavi gentes ad quas misit me Dominus ad ipsas Hierusalem et civitates Judæ, et reges ejus, et principes ejus: ut ponerentur in desolatione, et in devastatione, et in sibilatione, et Pharaonem regem Ægypti, et pueros ejus, et potentes ejus, universum populum ejus, et omnes promiscuos ejus, et reges omnes alienigenarum, Ascalonem et Gazam et Accaron, et quæ contra faciem Azoti, et Idumæam et Moabitem, et filios Ammon, et regem Tyri, et regem Sidonis, et reges qui trans mare sunt, et Dedan et Theman et Bosor, et omnem circumtonsam a facie, et omnes promiscuos qui commorantur in deserto, et omnes reges Elam, et omnes reges Persarum, et universos reges a subsolano, qui longe et qui juxta sunt, unumquemque ad fratrem suum, et omnia regna terræ quæ super faciem terræ sunt, et dices illis: Hæc dicit Dominus omnipotens: Bibite et inebriamini, et vomite, et cadetis et surgetis a facie gladii, quem ego mitto in medium vestrum. Et ad eos qui noluerunt accipere calicem, ita ut bibant, dices: Sic dicit Dominus: Bibentes bibetis, quia in civitate in qua invocatum est nomen meum, super ipsam incipio vexare vos: et vos purgatione non eritis purgati, quia gladium ego invoco super inhabitantes terram* (*Jerem.* XXV, 15-29).] *Potabis*, inquit, *Hierusalem, civitates Juda, et reges ejus et principes ejus*. Deinde dicit: *Et universa regna terræ, quæ super faciem terræ sunt*: ut ostenderet, ab speciali Hierusalem transitum fecisse ad generalem, in qua sunt omnes gentes terræ, quas illic Deus percutiet, sicut et interpretatus est, dicens: *Quoniam in civitatem in qua invocatum est nomen meum, in ipsa incipio vexare vos, et vos purgatione non eritis purgati.* Numquid Jeremias, cum esset in corpore qui de Judææ carcere numquam, nisi tractus, isset in Ægyptum: perspicue adjecto mero in calice id potum daret omnibus gentibus quæ sub cœlo sunt, aut nunc per Ecclesiam prophetat? Quod si tunc quoque et nunc in Ecclesia locus est, manifestum est, et omnes gentes, ad quas ille Jeremias loquitur, conveniri in principali eorum parte. Si quid enim summum Sathanas, si quid grave, si quid dextrum in suo corpore habet, cœlestibus miscuit, ut bellantium nos est, fortibus fortes opponere. Unde Apostolus dicit, non esse sanctis *pugnam adversus humanitatem, sed adversus spiritualia nequitiæ in cœlestibus* (*Ephes.* VI, 12).

REGULA V.

De Temporibus.

Temporum quantitas in Scripturis frequenter mistica est tropo synecdoche; aut legitimis numeris, qui

[a] Forte *istis*.

multis modis positi sunt, et pro loco intelligendi. Synecdoche vero, aut a parte totum est, aut a toto pars. Hoc tropo, 400 annos servivit Israel in Ægypto. Nam dicit Deus Abrahæ: *Sciens scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, et dominabuntur eorum et affligent eos annis 400* (*Gen.* xv, 13). Exodi autem Scriptura dicit: 430 *annos fuisse in Ægypto* (*Exod.* xii, 40). An non omni tempore servivit? Quærendum ergo, ex quo tempore: quod invenire facile est. Dicit enim Scriptura non serviisse populum, nisi post mortem Joseph, et omnium fratrum ejus, et omnium sæculi illius. *Filii autem Israel creverunt et multiplicati sunt, et* [a] *Cethæi fuerunt et prævaluerunt, multiplicabat autem eos terra. Exsurrexit autem rex alter super Ægyptum, qui ignorabat Joseph, et dixit genti suæ: Ecce gens filiorum Israel magna multitudo, et valent super nos. Venite ergo circumveniamus eos* (*Exod.* i, 7-10). Si autem post mortem Joseph cœpit servire populus, et 420 annis, ex quibus in Ægypto demoratus est, deducimus 80 annos regni Joseph (regnavit enim a 30 annis usque in 110) erunt reliqui servitutis Israel, [b] anni 340, quod Deus dixit 400. Si autem omne tempus peregrinationis suæ servivit Israel, plus est quam Deus dixit. Si ex morte Joseph secundum Scripturæ sanctæ fidem, minus est. Quo manifestum est, 100 a toto partem esse. Nam post 300 annos, pars aliorum, 100 anni sunt. Propterea dixit, 400 annos. Si hic in omni summa temporis, ut puta post 9 dies est, aut post 9 menses: primus dies mensis 10 est, sicut scriptum: *In utero matris figuratus sum caro 10 mensium coagulatus in sanguine* (*Sap.* vi, 2). Sicut autem in prima parte temporis cujusque tempus est, ita in novissima hora totus dies sit; reliquiæ mille annorum, mille anni sunt. Sex dies sunt mundi ætas, id est 6000 annorum. In reliquiis sexti diei, id est mille annorum natus est Dominus, passus et resurrexit. Item reliquiæ mille annorum dictæ sunt mille anni primæ resurrectionis. Sicut enim reliquiæ sextæ feriæ, id est, tres horæ, totus dies est, unus ex tribus sepulturæ Domini: ita reliquiæ sexti diei majoris quo surrexit Ecclesia, totus dies est, mille anni. Hoc enim tropo, constant tres dies et tres noctes. Noctis autem et diei, 24 horæ unum tempus est, nec adjiciuntur noctes diebus, nisi certa ratione. Alias, dies solos dicimus, sicut Apostolus dicitur mansisse apud Petrum 15. Numquid opus erat dicere, totidem diebus et noctibus? Sic enim scriptum est: *Vespere et mane dies unus* (*Gen.* i-5). Quod si nox et dies, unum tempus est: novissima hora diei, et diem totum et noctem transactam retinet. Similiter et novissima hora noctis, totam diem et noctem futuram. Hora enim pars est utriusque temporis. Hora qua sepultus est Dominus, pars est sextæ feriæ cum sua nocte quæ transierat, et hora noctis, qua surrexit, imminentis est pars diei. Cæterum, si neque in die præsenti nox

A est præterita, neque in nocte præsenti dies crastinus: non die resurrexit Dominus, sed nocte. Quoniam dies ab ortu solis est, sicut scriptum est: *Luminare majus initium diei* (*Ibid.*, 16). Dominus autem ante solis ortum resurrexit. Nam Marcus dicit: *Oriente sole* (*Matth.* xvi, 2), non orto, sed oriente, id est, ad ortum eunte: Lucas autem, *diluculo* (*Luc.* xxiv, 1). Sed ne de hac locutione ambigeretur, alii Evangelistæ aperte noctem fuisse testantur. Nam Matthæus nocte dicit venisse mulieres ad monumentum, et vidisse Dominum (*Matth.* xxviii, 1). Joannes vero, *cum adhuc tenebræ essent* (*Joan.* xx, 1). Si autem Dominus ante solem, id est, ante initium diei resurrexit, nox illa, pars erat illucescentis diei. Quod et competit operibus Dei, ut non dies obscuraretur in noctem, sed nox

B lucescat in diem. Ipsa enim nox illuminatur, et efficitur dies: quod est figura eorum, quæ facta erant in *Christo*. Quoniam Deus qui dixit: *De tenebris lumen fulgere in cordibus nostris* (II *Cor.* iv, 6). Qui illuminavit tenebras, sicut scriptum est: *Tenebræ tuæ sicut meridies erunt* (*Isa.* lviii, 10). Et: *Nox transivit, dies autem appropinquavit; sicut in die decenter ambulemus* (*Rom.* xiii, 12). Prius est enim quod carnale est, deinde quod spirituale. Dies ergo primus et novissimus, a toto pars est. Solus medius plenus fuit, a vespera in vesperam, secundum conditionem atque præceptum. Sicut Moysi dicit: *A vespera in vesperam* [c] *obscuravi diem sabbatorum* (*Lev.* xxiii, 33). Quidam autem dicunt, ex die computandum: quoniam Dominus *tres dies et noctes* dixit, non tres noctes et dies.

C Sed hoc non longa ratione destruitur. Si enim ex die initium sepulturæ, in nocte finis: si autem in die finita est, a nocte cœpit. Nam si dies utrimque concluditur, plus erit unus dies. Dicunt præterea, non posse in die esse noctem præteritam, nec in nocte diem futurum: separatos tres dies et noctes oportere assignari, computantes primum diem, quo crucifixus est: alterum, trium horarum reparatarum, tertium sabbati, erit Domini dies 4. Qui autem hanc circumventionem vitant, consentiunt a nocte quidem computandum: sed noctes a diebus debere separari, dicentes, in 3 horis tenebrarum importunarum primam noctem, alteram sabbati, tertiam illucescentis Dominicæ. Noctes quidem veluti tres sunt, sed dies duo. Primus in tribus horis post tenebras: secundus,

D sabbati. Non enim qui separatos dies promit, potest dicere in nocte qua resurrexit, fuisse diem futurum. Quod si id consentiat, consentiat necesse est, in reliquiis diei sextæ feriæ, fuisse noctem præteritam. Quæ si tenebræ importunæ fuerunt, tres tamen horæ lucis, ejusdem sunt diei: nec amiserunt ordinem, quominus pars essent diei ac noctis suæ. Taceo 3 horas tenebrarum noctem esse non potuisse, quod præter ordinem fuerint conditionis Dei. Quidquid enim signi est, non turbat elementorum rationabi-

[a] *Cethæi fuerunt.* LXX, Exod. i, 7. χυδαῖοι ἐγένοντο, *effusi facti sunt.*

[b] Immo quadringentis et 30, ut reliqui fiant, demptis 80, anni 350; et ita Exodi xii, 40; Joseph. lib. ii Antiquitat. cap. 6.

[c] *Obscuravi.* Leg. cum Vulg. *celebrabitis*, aut cum LXX, *sabbatizabitis*, σαββατιεῖτε.

em cursum. Non enim quia stetit sol et luna diebus Josue (*Jos.* x, 13) et Ezechiæ (IV *Reg.* xx, 10), solus sol reversus est: aliquid cursus inter solem et lunam mutilatum est et detractum, vel additum diei aut nocti, et nova exinde cœpit temporum aut neomeniæ supputatio, quam statuit Deus in solem et lunam, esse in temporum dies et annos, sicut in Genesi scriptum est (*Gen.* I, 17). Multo magis in illo die, nihil turbatum est, cui non sunt adjectæ 3 horæ tenebrarum, ut essent 15. Namque si solem obscuratum, et rursum ostensum diem dicimus, quod nomen, quem ordinem damus ipsi diei, qui fuisse dicitur, inter sextam feriam et sabbatum, nisi bis sabbatum fuit et hebdomada illa 8 dies habuit? Certe, si contentio ratione minime sedari potest, compendio probamus, 3 horas tenebrarum non pertinere ad sepulturam Domini, eo quod adhuc viveret. Non enim potuit esse in corde terræ, nisi ex quo mortuus vel sepultus est, quod factum est in tribus horis sextæ feriæ, intra duodecimam. Quoniam post occasum solis, non licebat Judæis sepelire: cum esset pura cœna initium sabbati sicut Joannes dicit (*Joan.* XIII, 2; XIX, 42). Illic ergo, propter cœnam puram Judæorum, quoniam proximum fuerat monumentum posuerunt Jesum. Dies autem noctibus dignitate, non novitatis ordine præferuntur; ut omnes masculi primogeniti sunt, sicut dictum est: *Genuit filios et filias, et obiit* (*Gen.* V). Quod contra legem naturæ fit, ut omnes illi masculos primum genuissent. Nobis autem totum tempus, dies est. Omnia nova sunt, figuræ transierunt. Ex legitimis numeris sunt, *septenarius, denarius, duodenarius.* Idem est autem numerus, et cum multiplicatur: ut septuaginta, vel septingenti, vel toties in se: ut septies septem, aut decies deni. Sed aut perfectionem significant, aut a parte totum, aut simplicem summam. Perfectionem, ut *septem spiritus, Ecclesiæ septem* (*Apoc.* I, 4-11). Aut ut dicit: *Septies in die laudabo te* (*Psal.* CXVIII, 164): aut *septies tantum recipiet in isto sæculo* (*Matth.* XXII; *Eccl.* XXXV, 13). Similiter, *denarius*, ut alius Evangelista dicit: *Centies tantum recipiet in isto sæculo* (*Marc.* X, 30). Et Daniel, angelorum et cœli vel Ecclesiæ innumerabilem multitudinem denario numero complexus est, dicens: *Mille millia apparebant illi, et decies millies denaria circumsistebant* (*Dan.* VII, 10), Et David: *Currus*, inquit, *Dei decies millies tantum* (*Psal.* LXVII, 18). Et de omni tempore, David: *in mille sæcula* (*Psal.* CIV, 8). Item, per duodenarium de omni Ecclesia dictum est [a] 14400 *et duodecim tribus* (*Apoc.* VII, 4, 5), omnes gentes, sicut: *Judicabitis duodecim tribus Israel* (*Matth.* XIX, 28). A parte totum: quoniam [b] centum tempus legitimis numeris difinitur, ut in Apocalypsi: *Habebitis pressuram 10 dies* (*Apoc.* IV, 10): cum significet usque in finem. Septuaginta autem in Babylone, idem tempus esse, importunum est nunc probare. Præter legiti-

A mos etiam numeros, quodcumque tempus in quocumque numero frequenter breviavit scriptura, sicut supradictum tempus, Hora appellatum est, dicente Apostolo: *Novissima hora est* (I *Joan.* II, 18). Et dies: sicut, *Ecce, nunc dies* [c] *salutationis* (II *Cor.* VI, 2). *Et annum prædicare:* sicut per Isaiam: *Prædicare annum Domino acceptabilem* (*Isa.* LXI, 2) Quoniam non ille, quo Dominus prædicavit, solus fuit acceptabilis: sed et iste quo prædicat, sicut dictum est: *Tempore accepto exaudivi te* (*Isa.* XLIX, 8); et Apostolus interpretatur: *Ecce nunc tempus acceptabile* (II *Cor.* VI, 2). Finis denique hujus anni, id est, judicii junxit, dicens: *Prædicare annum Domini acceptabilem, et diem retributionis.* Et David: *Benedices*, inquit, *coronam anni benignitatis tuæ* (*Psal.* LXIV, 12).

B Aliquando *hora, dies et menses*, annus est, sicut in Apocalypsi: *Parati in horam, et diem, et mensem, et annum* (*Apoc.* IX, 15), quod est, tres anni et dimidium. Ibidem, *menses* pro annis: *Datum est ei delere homines, menses quinque* (*Ibid.*, 5). Aliquando, dies denario numero 100 dies sunt, sicut in Apocalypsi: *Dies mille ducenti sexaginta* (*Apoc.* XI, 3); nam millies ducenties sexagies centeni centum vigenti sex millia dies sunt, qui sunt anni trecenti quinquaginta, mensibus tricenorum dierum. Ibidem: unus mensis denario numero, 100 menses, ut: *Civitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus* (*Ibid.*, 2). Nam quadragies bis centeni, 4200 menses sunt, qui sunt anni trecenti quinquaginta. Tempus, aut annus est, aut 100 anni: sicut *tempus, et tempora, et*

C *dimidium temporis* (*Dan.* VII, 25; XII, 7), quod est, aut 3 anni et dimidius, aut 350. Item: Unus dies aliquando centum anni sunt: sicut de Ecclesia scriptum est: *Jacere in civitate, ubi et Dominus ejus crucifixus est, et post tres dies et dimidium* (*Apoc.* XI, 8, 11). Et *oportet filium hominis Hierusalem ire, et multa pati a senioribus et principibus sacerdotum, et scribis, et occidi, et post tres dies resurgere* (*Matth.* XX, 18; *Marc.* X, 33; *Luc.* XVIII, 32). Ipse enim tertio die resurrexit. Generatio aliquoties et centum anni sunt: sicut Dominus dicit Abrahæ: *Quarta autem generatione revertetur huc* (*Gen.* XV, 16). In Exodo vero, non de servitutis, sed de totius peregrinationis tempore dictum est: *Quinta autem generatione, ascendit populus ex Ægypto* (*Exod.* XII, 42), id est, post 430 an-

D nos. Item *generatio*, aliquoties 10 anni sunt: sicut Jeremias dicit: *Eritis in Babylonia, usque ad generationes septem* (*Baruch.* VI, 2). Ternarium numerum, eumdem esse, qui et denarius, idem plenius in Evangelio deprehenditur. Matthæus enim dicit: *tribus* servis creditam Domini substantiam (*Matth.* XXV, 15). Lucas vero *decem* (*Luc.* XIX, 13): quos decem in tres redigit, dum et ipse a tribus dicit exactam rationem. Aliquoties unus dies mille anni sunt: sicut scriptum est: *Qua die gustaveritis ex arbore, morte moriemini* (*Gen.* II, 17). Et septem dies primi, 7000 anni sunt. Sex diebus operatus est Deus, et requievit ab omni-

[a] Lege 144000, ex citato loco Apocal.
[b] Certum.
[c] *Salutationis.* Forte *salvationis*, aut *salutis*. Similem II Cor. VI, 2, legimus σωτηρίας. Sic et apud Isaiam XLIX, 8, quo respexit Apostolus.

bus operibus suis die septimo, et benedixit et sanctificavit illum (*Ibid.*, 2, 3). Dominus autem dicit: *Pater meus usque modo operatur* (*Joan.* v, 17). Sicut enim istum mundum sex diebus operatus est: ita mundum spiritualem, qui est Ecclesia, per 6000 annos operatur, cessaturus die septimo quem benedixit, fecitque in æternum. Id est quod Dominus inter cætera mandata nihil aliud crebrius præcepit quam observemus et diligamus *diem sabbatorum*. Qui autem præcepta Dei facit, sabbatum Dei diligit: id est, septimum diem quietis æternæ. Propterea Deus hortatur populum non intrare portas Hierusalem cum onere in die sabbati, et minatur portis, et intrantibus per eas et exeuntibus, sicut Hieremiæ mandat, dicens: *Vade, sta in portis filiorum populi tui, in quas ingrediuntur reges Juda et egrediuntur, et in omnibus portis Hierusalem, et dices ad eos: Audite verbum Domini, qui intratis portas istas. Hæc dicit Dominus: Custodite animas vestras, et nolite tollere onera in die sabbatorum, et nolite exire portas Hierusalem, et nolite ferre onera de domibus vestris in die sabbatorum, sicut mandavi patribus vestris: et non obaudierunt in auribus suis, et induraverunt cervicem suam super patres suos, ut me non audirent, neque perciperent disciplinam. Eritque si me audieritis, dicit Dominus, ut non inferatis onera per portas civitatis hujus in die sabbatorum, ut non faciatis omne opus vestrum, et sanctificetis diem sabbatorum, et intrabunt per portas civitatis hujus reges et principes, sedentes in sede David. Et ascendentes in currus et equos, ipsi principes eorum viri Juda, qui inhabitant Hierusalem. Et habitabitur civitas hæc in æternum, et venient de civitatibus Juda, et de civitatibus Hierusalem, et de terra Benjamin, et de terra campestri, et de terra quæ ad austrum, afferentes holocausta et incensa, et manna, et thus, ferentes laudationem in domo Domini. Et si me non audieritis, ut sanctificetis diem sabbatorum, ut non portetis onera, neque intretis per portas Hierusalem: succendam ignem in portis ejus, et consumet domos Hierusalem, et non extinguetur* (*Jerem.* xvii, 19-27). Sufficeret breviter mandasse non operari sabbatis. Ut quid: *Nolite inferre onera per portas Hierusalem?* Aut, si opus erat: et operis speciem diceret, id est, *nolite inferre per portas*. Non enim aliqui per muros et tecta inferebant onera in civitatem. Hierusalem bipertita est, et portæ ejus bipertitæ. Per portas inferorum exitur de Hierusalem sancta: et per easdem intratur in maledicta. Qui autem intrant per portas, intrant in æternam Hierusalem, *ut reges in curribus, et in equis, sedentes in sede David*, sicut per Isaiam: *Adducent filii filiorum ex omnibus gentibus donum Deo cum equis et curribus* [a] *in splendore multorum, cum umbraculis in sanctam civitatem* (*Isa.* lxvi, 20). Portæ sanctæ civitatis Jerusalem, *Christus est*, et vicarii ejus, custodes legis: interficientes vero prophetas et lapidantes ad se missos. Porta diabolus est, et vicarius ejus pseudoapostoli prævaricatores

A legis, claves regni cœlorum alto sensu abscondentes. Ipsi sunt portæ, quæ non vincunt Ecclesiam, quæ supra petram fundata est. *Quoniam fundamentum Dei stat*, sicut scriptum est: *Cognovit Deus, qui sunt ejus* (II *Tim.* ii, 19). Si quis autem per præcepta præsidentium cathedræ Moysi introiit, per Christum intrat. Ipsius enim sunt præcepta, ipse exponit onus peccatorum suorum, et sine illo non intrat in requiem sabbati. Si quis vero non per præcepta, sed per facta præsidentium cathedræ Moysi intrat, filius est gehennæ magis quam ipsi. Et requiescentibus universis, qui ante sabbatum manna collegerunt: ille cum onere suo inveniatur in die sabbati, in quo non est, manna colligere, neque onus exponere. Quia nolunt audire vocem filii Dei clamantis in Ecclesia

B et dicentis: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos requiescere faciam* (*Matth.* xi, 28). Isti sunt fures, qui non per januam veram, sed per portas suas intrant in suam Hierusalem. Et succendet Deus ignem in portis Hierusalem, et comburet itinera ejus, et non exstinguetur. Ignis enim qui specialis Hierusalem portas exussit, exstinctus est. Apostolus autem sabbatum, et alia legis mandata, figuram esse futuri, sic ait: *Nemo ergo judicet vos in cibo et potu aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum: quod est umbra futuri* (*Coloss.* ii, 16). Multis in locis, unius temporis diversi eventus in sepeciem separatim describi duo tempora fecerunt, quasi ex ordine se insequentia. In genere autem, uno tempore et uterque eventus: Si 14 anni sub Jo-

C seph, ubertatis et sterilitatis 7 anni sunt tantum (*Gen.* xli), id est omne tempus passionis Domini, in cujus figura factus est Joseph dominus Ægypti, cum esset 30 annorum. Qui sunt itaque nobis 7 anni ubertatis et saturitatis: idem cæteri 7 sterilitatis et famis. Isto enim tempore minatur Dominus divitibus famem, pauperibus vero saturitatem. Promittit hæc bona; et mala duplicis temporis uno tempore futura. Testatur scriptura Exodi (*Exod.* x), quia manifestum est, omnium plagarum Ægypti immunem esse Israel: et per tres dies tenebrarum lumen habuisse. Quod nunc spiritualiter geritur, sicut Deus eidem Pharaoni postea comminatus est dicens: *Dabo tenebras super terram tuam* (*Ibid.* 2). Aliquoties unum tempus in multas dividit partes: quarum sin-

D gulæ totum tempus sint. Sic annus quo fuit Noe in arca, dividitur in omnes numeros. Quoties tamen temporum mentio est, quaternarius numerum specialiter tempus est a Domini passione usque in finem. Quaternarius est autem, quoties aut plenus est, aut post tertium pars quarti, ut 340 aut tres et dimidio. Cæteri vero (nam pro locis intelligendi sunt), signa sunt, non manifestæ definitiones. Quadraginta ergo diluvii dies totum tempus est. Nam isti sunt 40 anni in Ægypto, et 40 anni in eremo, et 40 dies jejunii Domini et Moysi et [b] Ecclesiæ, quibus in Ecclesia jejunat Ecclesia, id est, abstinet

[a] *In splendore multorum*. LXX. Isa. lxvi, 20, ἐν λαμπήναις ἡμιόνων, *in lampenis mulorum*.

[b] Eliæ v. c. recte ut III Reg. xix.

a mortuorum voluptatibus. Idem 40 dies quibus manducat et bibit Ecclesia cum Domino post resurrectionem 40 anni sunt quibus erat Ecclesia manducans et bibens sub Salomone, pace undique versum profunda, premente tamen eos bipertito Salomone: sicut eadem Ecclesia dicit: *Pater unus oppressit nos* (III *Reg.* XII, 30). Quadraginta dies, fuit aqua in statu suo, et totidem defecit: ut bis et defectio aquæ 10 mense, id est, perfecto tempore compleretur. Sed in genere, non ita est, ut quodam tempore invalescat, et deinde deficiat. Quoniam tempore quo valescit carnaliter, eodem deficit spiritualiter, ut ipsa elatio sit defectio, usque dum perficiatur tempus. Sic mundus regnans ponitur sub pedibus Ecclesiæ filii hominis. Qui sunt itaque 40 dies, exsolvit peccata Juda, et Israel 149, quod est unum atque idem. Et 7 mense sedit Arca, idem tempus: Et deficiebat aqua usque in 10 mensem, idem tempus. Exivit de arca 12 mense (*Gen.* VIII, 14). Hic est annus libertatis Domini acceptabilis. Quo completo, manifestabitur Ecclesia, mundi pertransisse diluvium. Unaquæque pars hujus anni, idem annus est. Quale si diceret, exiit de Arca quadragesimo die, aut mense 7 aut 10.

REGULA VI.

De Recapitulatione.

Recapitulationes sunt istæ partes ab initio usque in finem: sicut Adam usque Enoch, id est, Ecclesiæ translationem, septem generationes, quod est, omne tempus. Rursus ab Adam usque ad Noe, id est, reparationem, decem generationes, quod est omne C tempus: et a Noe usque ad Abraham decem generationes. Nam et centum anni, quibus ab Arca fabricata est, omne tempus est quo Ecclesia fabricatur, et eo tempore, in diluvio pereuntibus universis, gubernatur. Quod prudentibus plenius investigandum data via relinquimus. Quoniam ne copia Scripturæ interpretando foret; singula persequenda, et ea quæ hunc intellectum forte impediunt, removenda non putavimus, alio properantes. Inter regulas quibus spiritus lege signavit: quo luminis via custodiretur, nonnihil custodit recapitulatione sigillum ea subtilitate, ut continuatio magis narrationis, quam recapitulatio videatur. Aliquoties enim sic recapitulat: Tunc illa hora, illo die, eo tempore: sicut Dominus loquitur in Evangelio, dicens: *Die qua exivit Loth a* D *Sodomis, pluit ignem de cœlo, et perdidit omnes* (*Gen.* XIX, 24). Secundum hæc, *erunt dies filii hominis* (*Matth.* XXIV, 37), quando revelabitur illa ora, *qui erit in tecto, et vasa ejus in domo, non descendat tollere ea, et qui in agro similiter non revertatur retro* (*Matth.* XIII, 15, 16). Meminerit uxoris Lot (*Luc.* XVII, 32). Numquid illa hora, qua Dominus revelatus fuerit adventu suo, non debet quis converti ad ea, quæ sua sunt, et uxoris Lot meminisse, et non antequam reveletur? Dominus autem illa hora, qua revelatus fuerit, jussit ista observari: non solum ut

A abscondendo quærentibus gratiorem faceret veritatem; sed etiam, ut totum illud tempus, diem vel horam esse monstraret. Eadem itaque hora, id est, tempore, ista observanda mandavit: sed antequam reveletur. Eadem quidem hora: sed in qua parte horæ, ratione agnoscitur. Aliquoties autem non sunt recapitulationes hujusmodi, sed futuræ similitudines, sicut Dominus dicit: *Cum videritis, quod dictum est per Danielem prophetam, tunc qui in Judæa sunt, fugient in montes* (*Matth.* XXIV, 15; *Dan.* IX, 27). Et inducit finem. Quod autem Daniel dixit: In Africa geritur neque eodem tempore finis. Sed quoniam licet non in eo tamen titulo futurum est. Propterea tunc dixit, id est, cum similiter factum fuerit per orbem: quod est discessio et revelatio hominis peccati. B Hoc genere locutionis dicit Spiritus in Psalmis. *Cum converterit Dominus captivitatem Sion: facti sumus velut consolati: Tunc repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exsultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificavit Dominus facere cum illis. Magnificavit Dominus facere nobiscum: facti sumus lætantes* (*Psal.* CXXV, 1-3). Dicendo vero: *Cum averterit Dominus captivitatem Sion:* tunc dixerunt [a] in gentibus. *Nunc avertet*, inquit. Tunc dicent in gentibus. Nos enim gentes, quorum captivitatem avertit. Sicut illorum in figuram, tempus habemus dicentes: *Magnificavit Dominus facere cum eis, magnificavit Dominus facere nobiscum.* De similitudine itaque tempus suum et nostrum, unum fecit et junxit, dicens: *Tunc dicent in gentibus*, id est, cum similiter gentibus fecerit. Nec illud prætereundum puto, quod spiritus sine mysteriis vel allegoria aliud intelligi voluit. Super Joannem multi Pseudoprophetæ prodierunt in hunc mundum. In isto cognoscite spiritus Dei. *Omnis spiritus qui solvit Jesum, et negat in carne venisse, de Deo non est, sed hic de Antichristo est. Quod audistis quoniam venit, et nunc in isto mundo præsens est* (I *Joan.* IV, 3). Numquid omnis qui non negat Jesum in carne venisse, Spiritum Dei habet? Sed hanc negationem, in opere non in voce esse, et unumquemque non ex professione, sed ex fructibus intelligi debere: in omni Epistola qua non nisi de fructibus bonis et malis scripsit, subtiliter admonet, eodem genere locutionis, sicut dicit: *In isto cognoscimus eum, si præcepta ejus custodiamus* (I *Joan.* II, 3, 4). *Qui autem dicit: Quoniam cognovi eum et mandata ejus non servat, mendax est.* Numquid ex professione dixit intelligi fratrem qui Deum nescit, et non ex operibus? *Et qui dixerit, quoniam diligit Deum, et fratrem suum odit: mendax est* (I *Joan.* IV, 20). Si enim ut dicit, diligit Deum: doceat operibus, adhæreat Deo, diligat Deum in fratre. Si credit Christum incarnatum; quiescat odire membra Christi. Si credit Verbum carnem factum: quid persequitur in carne, *Verbum caro factum* (*Joan.* I, 14). Quid persequitur verbum in carne? Quod dixit Dominus: *Quamdiu fecistis uni ex fratribus meis minimis in me*

[a] Lugentibus v. c.

credentibus, mihi fecistis (*Matth.* xxv, 40) : non operetur malum in Christi carne, id est, in servis ejus, quoniam Dominus et Ecclesia, una caro est. In qua carne si credit esse hominem : cur non diligit, aut quod crudelius est, cur odit, sicut scriptum est : *Qui non diligit fratrem, permanet in morte* (I *Joan.* III, 14). Et, *qui fratrem suum odit, homicida est* (*Ibid.*, 14). Aliud majus evidentius signum cognoscendi Antichristi non esse dixit, quam qui negat in carne, idem odit fratrem? Tale autem quod dicit : *Quoniam qui negaverit Christum in carne, de Deo non est* (II *Joan.* XVII) : quale, *Nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto* (I *Cor.* XII, 3) : cum multi dicant Dominum Jesum, ipso contestante : *Non omnes qui mihi dicunt, Domine, Domine, introibunt in regnum cœlorum* (*Matth.* VII, 21). Sed hoc loco Apostolus, *neminem posse dicere Dominum Jesum Christum, nisi in Spiritu sancto* secundum conscientiam dixit (I *Cor.* XII, 3), secundum interiorem hominem, non secundum solam professionem, ut ostenderet illis, qui dicunt Dominum Jesum, nihil minus habere ab his, qui charismatum generibus extolluntur. Sed unum atque eumdem Spiritum possidere omnem, qui Dominum Jesum crediderit, idem operibus credidisse monstraverit. *Nemo*, inquit, *potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto : Divisiones autem sunt charismatum, idem vero spiritus. Et divisiones ministeriorum sunt : et idem Dominus* (*Ibid.*, 4, 5). Solvere autem Jesum, est non facere quod Jesum fecisse confitetur, sicut idem Dominus dicit : *Qui solverit unum ex mandatis istis minimis, et sic docuerit homines, minimus vocabitur in regno cœlorum* (*Matth.* v, 20). Et quid sit *solverit*, ex consequentibus aperit, dicens : *Qui autem fecerit, et sic docuerit.* Hanc ergo negationem, operum esse, non vocis, et Paulus apostolus confirmat dicens : *Dominum scire confitentur, factis autem negant* (*Tit.* I, 16). Et iterum : *habentes formam pietatis, virtutem autem ejus negantes* (II *Tim.* III, 5). Hoc sensu dicit quosdam fratres, Christum non voce sancte prædicare, sed corde. Nam voce sancte prædicant. Consentit denique prædicationi eorum, et mandat audiri, dicens : *Quid interest sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur* (*Philipp.* I, 18). Dominum enim Christum Antichristus non voto, sed occasione prædicat. Alio tendens, per Christi nomen ingreditur : quo sibi viam sternat, quo sub *Christi* nomine, ventri pareat, et his (quod turpe est dicere), sanctitatis et simplicitatis nomen imponat, signis et prodigiis cubiculorum opera Christum esse asseverans. Quos salubri cautione vitare admonet Apostolus dicens : *Filii abstinete vos a simulacris* (I *Joan.* v, 21).

REGULA VII.

De diabolo et corpore ejus.

Loci duo illustrati, Isaiæ cap. XIV, *Et Ezech.* XXVIII.

De diabolo et corpore ejus breviter videri potest, si id quod de Domino et ejus corpore dictum est, id quoque observetur. Transitus namque a capite ad corpus, eadem ratione dignoscitur, sicut per Isaiam de rege Babylonis dicitur : *Quomodo cecidit Lucifer de cœlo, mane oriens? contritus est in terra qui mittebatur ad omnes gentes? Tu autem dixisti in animo tuo : In cœlum ascendam, super stellas Dei ponam sedem meam, sedebo in monte alto super montes altos in aquilonem, ascendam super nubes, ero similis Altissimo. Nunc autem ad inferos descendisti in fundamenta terræ. et qui viderint te, mirabuntur super te, et dicent : hic est homo, qui concitat terram. movet reges, qui ponit orbem terræ totum desertum. Civitas autem destruxit abductosque non solvit. Omnes reges gentium dormierant in honore, in domo sua. Tu autem projectus es in montes velut mortuus. abominatus cum omnibus qui ceciderunt in desertis gladio, et descenderunt ad inferos. Quomodo venisti : sicut vestimentum sanguine conspersum, non erit mundum, ita nec tu eris mundus, quia terram meam perdidisti, et plebem meam occidisti. Non eris in æternum tempus semen nequam, para, filios tuos interfice, peccatum patris tui non resurgant* (*Isai.* XIX, 12, 22). In regem Babylonis, et omnes reges, et omnis populus significatus, unum enim est corpus. *Quomodo*, inquit, *cecidit de cœlo lucifer, mane oriens, confractus in terra : qui mittitur ad omnes gentes? Tu autem dixisti in animo tuo : In cœlum ascendam, super stellas Dei ponam sedem meam.* Diabolus hoc sibi promittit. Non enim sperat retinendo in cœlum posse ascendere, qui ne dejiceretur, resistere non valuit. Multo magis ista homo sperare non potest : et tamen hominem esse sic dicit : *Hic est homo qui incitat terram.* Sed præter hanc rationem, quam neque diabolus, neque homo sperare potest, se posse in cœlum ascendere, et super stellas Dei sedens, similem se Deo fieri, etiam ipsa Scriptura aliud inquirendum admonet. Nam si in cœlum et supra stellas Dei dicit se sedem suam positurum : quomodo in monte alto sedebit, aut super montes in aquilonem vel in nubibus ut similis sit Altissimo? non enim Altissimus in hujusmodi habet sedem. Cœlum, Ecclesiam dicit : sicut procedente Scriptura videbimus. De hoc cœlo cadit lucifer matutinus. Lucifer enim bipertitus est : sicut Dominus dicit in Apocalypsi de se et de suo corpore : *Ego sum radix et genus David, et stella splendida matutina, sponsus et sponsa* (*Apoc.* XXII, 16). Item illic : *Qui vicerit, dabo illi stellam matutinam* (*Apoc.* II, 28) : id est, ut sit stella matutina sicut Christus, quem accepimus. Pars ergo lucifer, id est, adversum corpus, quod est diabolus, reges, et populus, cadit de cœlo, et confringitur in terra. His regulis dicit Sapientia : *Audite ergo reges et intelligite : discite judices finium terræ, præbete aures, qui continetis multitudinem, et placetis vobis in turbis nationum : quoniam data est vobis potestas a Domino, et virtus ab Altissimo; qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur. Quoniam, cum essetis ministri regni illius, non recte judicastis, neque custodistis legem* (*Sap.* VI, 2, 3). Rex ergo Babylonis totum corpus est : sed pro locis intelligimus, in quam partem corporis conveniat. *Cecidit de cœlo lucifer*, in omne corpus potest con-

venire. *In cœlum ascendam, super stellas Dei ponam sedem meam,* similiter, et caput: majores, qui stellarum Dei, id est, sanctorum dominum dominandum putant, cum ipsorum minores dominentur, sicut scriptum est: *Major serviet minori* (*Gen.* xxv, 23). Huic Esau, id est, fratribus malis, sic dicit Dominus per Abdiam prophetam: *Exaltans habitationem suam, dicens in corde suo: Quis me deducet ad terras? Si exaltatus fueris sicut aquila, et inter stellas ponas nidum tuum, inde te detraham, dicit Dominus* (*Abd.* i, 3, 4). *Sedebo in monte alto super montes altos, in aquilonem, ascendam super nubes, ero similis Altissimo* (*Isa.* xiv, 13). Mons altus, populus est superbus. Montes alti, singuli quique, qui adunati montem faciunt, id est, corpus diaboli. Multos enim esse montes malos, dicit Scriptura: *Transferentur montes in corde maris* (*Psal.* xlv, 3). Iterum: *Fundamenta montium conturbata sunt, et commota sunt, quoniam iratus est Deus* (*Psal.* xvii, 8). Nam et corpus Domini, id est, Ecclesia, mons dicitur: et singuli qui Ecclesia, faciunt montes, sicut scriptum est: *Ego autem constitutus sum rex ab eo, super Sion montem sanctum ejus, annuntians imperia ejus* (*Psal.* ii, 6). Et iterum: *Perdam Assyrios in terra mea, et in montibus meis* (*Isa.* xiv, 25). Et iterum: *Suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam* (*Psal.* lxxi, 3). Et iterum: *Montes exsultabunt velut arietes, et colles velut agni ovium* (*Psal.* cxiii, 4). Deus in monte Sion habet sedem, et in montibus Israel, et in nubibus sanctis suis: quod est Ecclesia. Scriptum est: *Timeat a facie Domini omnis terra: quoniam exsurgit de nubibus sanctis* (*Psal.* xxxii, 8). Iterum, *nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem* (*Isa.* v, 6). Iterum: *Nimbus et nubes in circuitu ejus* (*Psal.* xcvi, 2). Et quod in monte Sion habitet, sic dicit: *Cognoscetis, quia ego sum Dominus Deus vester, habitans in Sion monte sancto meo* (*Ezech.* xxxv, 3). Et diabolus in monte sedet, sed Seir, qui est Esau, id est, fratrum malorum: quem montem Deus increpat per Ezechielem, et dicit in lætitia universæ terræ desolaturum, quod adversum Israel inimicitias exerceat. Ipse est mons, ipsi montes Aquilonis. In his diabolus sedet; et nubium cœli veluti dominatur. Hactenus, *se similem dicit altissimo* (*Isa.* xiv, 14). Duæ sunt partes in Ecclesia, *Austri et Aquilonis,* id est, Meridiana et Septentrionalis. In parte meridiana, Dominus manet. Scriptum est: *Ubi pascis, ubi manes in meridiano* (*Cant.* i, 6)? Diabolus vero, in Aquilonem, sicut Deus dicit populo suo: *Illum persequar ab Aquilone a vobis, et expellam illum in terra sine aqua,* id est, in suos; *et exterminabo faciem ejus in mare primum, et posteriora ejus in mare novissimum,* quod est in populos primos et novissimos (*Joel.* xi, 10). Instar Ecclesiæ, fabricatus est iste mundus, in quo Sol oriens, non nisi per Austrum, id est, meridianum iter habet; et decursa Australi parte, invisibilis vadit in locum suum rediens. Sic et Dominus Deus noster Jesus Christus, Sol æternus partem suam percurrit, unde et meridianum vocat. Aquiloni vero,

A id est, adversæ parti non oritur: sicut iidem cum in judicium venerint, dicent: *Justitiæ lumen non luxit nobis* (*Sap.* v, 6). Timentibus autem Dominum, *oritur Sol justitiæ: et sanitas in pennis ejus,* sicut scriptum est (*Malach.* iv, 2). Malis vero meridie nox est: sicut scriptum est: *Dum sustinent ipsi lumen, factæ sunt illis tenebræ, fulgorem obscura nocte ambulaverunt, palpabunt sicut cæcus parietem, et cui non sunt oculi, palpabunt et cadent meridie, quasi media nocte* (*Isa.* lix, 9, 10, *sec.* LXX). Iterum: *Occidet sol meridie, et tenebricabit super terra dies luminis* (*Amos* viii, 9). Iterum: *Propterea nox erit vobis de visione, et tenebræ vobis erunt ex divinatione, et occidet sol super prophetas, et obscurabit super eos dies luminis* (*Mich.* iii, 6). Huic populo ex Austro comminatur Deus, B sicut per Ezechielem Soor increpat, dicens: *Spiritus Austri contrivit te* (*Ezech.* xxvii, 16). Is enim confringere permittit, dicens: *Exsurge, Aquilo, et veni, Auster: perfla hortum tuum, et defluent unguenta mea* (*Cant.* iv, 16). Exsurgente enim nequam spiritu, resistit Spiritus sanctus, qui Domini hortum perflat, et *eliciuntur unguenta,* id est, odor suavitatis offertur. Et per Ezechielem, idem ex reliquiis populi mali sic dicit Deus, *adducere super populum suum,* partem ejusdem populi, quod est mysterium facinoris: *Ecce ego super te Gog, principem Mosoch et Tobel: et congregabo te, et adducam te, et ponam te a novissimo Aquilone, et adducam super te montem Israel: et perdam arcum de manu tua sinistra, et sagittas tuas de manu dextera, et dejiciam te super mon-* C *tes Israel* (*Ezech.* xxxix, 1-4). Hoc autem geritur, a passione Domini: quoadusque de medio ejusdem mysterii facinoris discedat Ecclesia, quæ detineat, ut in tempore suo detegatur impietas, sicut dicit Apostolus: *Et nunc quid detineat, scitis, ut in suo tempore detegatur: Mysterium enim jam nunc operatur iniquitatis: tantum, ut qui detinens detinet modo, donec de medio fiat. Et tunc revelabitur ille impius* (II *Thess.* ii, 6-8). Et in Hieremia legimus, peccatores Israel in Aquilone convenire, Domino dicente: *Vade et lege sermones istos ad Aquilonem, et dic: Convertere ad me, domus Israel, dicit Dominus* (*Jerem.* iii, 3). Meridianum vero pars est Domini; sicut et in Job scriptum est: *A meridiana parte germinabit ibi vita* (*Job.* xi, 17). Aquilo diaboli: Utraque au- D tem pars, in toto mundo. *Ascendam,* inquit, *nubes: ero similis Altissimo. Nunc autem ad inferos descendes in fundamenta terræ. Qui viderint te, mirabuntur super te, et dicent: Hic est homo qui concitat terram, commovet reges, qui ponit orbem terræ totum desertum.*

Numquid in diabolum convenit, *Qui viderint te, mirabuntur super te?* Aut in regem novissimum, *cum ad inferos descendes?* Ipso enim ad inferos descendente, non erit qui miretur, mundo finito. Non enim dicent: *Hic est homo qui concitavit terram, reges, et posuit orbem terræ totum desertum:* sed *incitat, et commovet et ponit.* Hominem enim totum corpus dicit tam in regibus quam in populis: cujus hominis superbi partem cum Deus percutit, et ad

inferos dejicit, dicimus : *Hic est homo qui incitat terram, commovet reges*, scilicet sanctos : *Qui ponit orbem terræ totum desertum* : irridentium vox est, non confirmantium, sicut ibi : *Qui dissolvit templum, et triduo illud suscitat* (*Marc.* xv, 29). *Dixit enim : Fortitudinem faciam, et sapientiam intellectus. Auferam terminos nationum, et fortitudinem illarum vastabo, et comminuam civitates cum habitantibus : et totum orbem comprehendam manu, velut nidum, et velut ova derelicta auferam, et non erit qui effugiat me, aut contradicat mihi* (*Isa.* x, 13, 14). Numquid ista quæ sibi promittit, valet implere? Ponit quidem *orbem terræ totum desertum*, sed orbem suum. *Civitates autem destruxit*, utique sui orbis. Est enim bipertitus, mobilis et immobilis : sicut Paralipomenon : *Commoveatur a facie Domini omnis terra. Etenim fundavit orbem terræ, qui non commovebitur. Abductosque non solvit* (I *Par.* xvi, 30; *Ps.* xcv, 9). Potest, inquit, in speciem convenire ; quod captivis in nullo relaxasset, sed inimicis raptum æstimans, principali tota in eos uteretur potestate. Quod objurgat Deus, dicens : *Ego quidem iratus sum modice : ipsi autem adjecerunt in mala* (*Zach.* i, 15). Verumtamen in figuram generalitatis facta et dicta sunt, et spiritualiter implentur : dum hi qui dominantur, humilitatis subditos aut tentationis causa vel merito sibi subditos sine respectu pietatis atque communis conditionis affligunt, quibus non sufficit potestas, sed ea immoderatius uti contemnunt, quod culpat, dicens : *Persequentes retributionem* (*Isai.* i, 23). Et iterum : *Extendit manum suam ei in retribuendo* (*Ps.* liv, 21). Parum est enim quod inimicus est ; adhuc gestit et in subditum vindicare, sicut scriptum est : *Omnes subditos vobis compungitis.* Dissimulans odisse Dominum, inimicum et vindicatorem : quod per vindictam quam soli sibi Deus exceptavit, aliquid sanctitatis usurpet. Scriptum est enim : *Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus* (*Rom.* xii, 19). *Omnes reges terræ dormierunt in honore, homo in domo sua* (*Isai.* xiv, 18, 19). *Reges*, sanctos dixit. Nam non omnes reges vel privati in domo sua dormierunt, sicut sancti in domo (sua) quam delegerunt. *Tu autem projectus es in montes velut mortuus abominatus, cum omnibus qui ceciderunt inserti gladio, et descendunt ad inferos.* Diabolo dicit, *Projectus es in montes*, in quibus sedet. Denique non dixit mortuus : sed *velut mortuus abominatus.* Adhuc enim vivit : licet ipse in suis gladio perimatur, et *ad inferos descendat.* Sicut enim Dominus, quidquid sui patiuntur, se pati dixit (*Matth.* xxv, 40) : ita et diabolus ipse in suis inculcatur, ipse abominatus confringitur, sicut scriptum est : *In diminutione populi, comminutio principis* (*Prov.* xiv, 28). Diabolus ab homine suo non separatur : nec homo in quo diabolus non est, potest dicere : *Ero similis Altissimo.* Nec diabolus, hic homo, qui incitat terram : nisi in homine fuerit. Sicut Dominus, homo dici non potest, nisi in homine ; nec homo, nisi in Christo. Sed quid in quem conveniat,

A pro locis observandum est. Iterum corpus ipsius diaboli convenit dicens : *Quomodo venisti? sicut vestimentum sanguine conspersum non est mundum, ita nec tu eris mundus : quia terram meam perdidisti, et plebem meam occidisti. Non eris in æternum tempus, semen nequam : para, filios tuos interfice peccatis patris tui, ut non resurgant* (*Isai.* xiv, 19-21, sec. lxx). Hic ostendit non convenire in speciem. Rex enim Babylonis, qui terram Domini vastavit, et populum occidit, id est, Nabuchodonosor mundus obiit, in æternum vivit : corpori dicit sui ejusque temporis parare quos genuerit, interfici peccatis ejus quo ipse, qui convenitur genitus. Novissimus enim rex non filios, sed fratres habere potest. Neque *velut mortuus* cum ad inferos descenderit, sed *mortuus.* Per Ezechielem sic Deus increpat regem Tyri : *Quoniam exaltatum est cor tuum, et dixisti : Deus ego sum, habitatione Dei habitavi in ordine maris.*

B *Tu autem homo es, et non Deus : et dedisti cor tuum tamquam cor Dei. Numquid sapientior es tu Daniele? Sapientes arguerunt te sapientia tua. Numquid sapientia tua aut doctrina tua fecisti tibi virtutem et aurum et argentum thesauris tuis? Numquid in multa doctrina tua, et in mercatu tuo multiplicasti virtutem tuam? Propterea hæc dicit Dominus : Quoniam dedisti cor tuum, sicut cor Dei : propter hoc, ecce ego induco super te alienas pestes ex gentibus, et exinanient gladios tuos super te, et super decorem doctrinæ tuæ : et vulnerabunt decorem tuum in perditionem, et deponent te, et morieris morte vulneratorum in corde maris. Numquid dicturus es in conspectu interficientium te : Deus ego sum? Tu vero homo es, et non Deus. In multitudinem incircumcisorum peribis, in manibus alienorum :*

C *quia ego locutus sum, dicit Dominus. Tu es signaculum multitudinis et corona decoris : in deliciis paradisi Dei fuisti, omnem lapidem optimum habens in te alligatum ; Sardium, Topazum, Smaragdum et Carbunculum et Sapphirum, et Jaspin, et argentum et aurum et Liggrium et Achatim et Amethistum, Chrysolithum et Beryllum, et Onychium : et auro replesti thesauros tuos et apothechas tuas. Cum Cherubin posui te in monte sancto Dei : fuisti in medio lapidum igneorum, abiisti sine macula in diebus tuis, ex qua die creatus es, donec invenirentur iniquitates tuæ in te. A multitudine negotiationis tuæ implesti promptuaria tua iniquitate et peccatis : et vulneratus es a monte Dei. Abduxit te Cherubin de medio lapidum inferorum, exaltatum est cor tuum in corde tuo : corrupta est doctrina*

D *cum decore tuo. Propter multitudinem peccatorum et iniquitatem negotiationis tuæ, contaminata sunt sancta tua : educam ignem de medio tui, hic te devorabit. Et dabo te cinerem in terra tua, in conspectu omnium videntium te, et omnes qui te noverunt inter nationes, constristabuntur super te. Perditio factus es, et non eris in æternum tempus* (*Ezech.* xxviii, 2-19, sec. lxx). [*Quoniam exaltatum est*, inquit *cor tuum, et dixisti : Deus ego sum, habitatione Dei habitavi in corde maris* : et in hominem convenit dicentem : *Ego sum Christus* ; et in diabolo qui *in corde maris*, id est, populi

habitat, sicut Deus in corde sanctorum suorum sedet. Populus, *in corde maris*, id est, in voluptate vel altitudine sæculi habitat, sicut in alio loco dicit Deus eidem civitati: *Satiata et honorata es nimis in corde maris. In* [a] *qua multa deduxerunt te remiges tui: Spiritus Austri contrivit te in corde maris virtutis tuæ.*] *Tu autem homo es, et non Deus* (*Ezech.* XXVII, 25-26). Et diabolus in homine, homo dictus est: sicut Dominus dixit in Evangelio: *Inimicus homo hoc fecit* (*Matth.* XIII, 28). Et interpretatus est, dicens: *Qui es seminat, diabolus est* (*Ibid.*, 39). Homo diaboli, Deus esse non potest. Propterea in utrumque convenit: *Tu homo es, et non Deus. Dedisti cor tuum, tamquam cor Dei. Numquid sapientior es tu Daniele?* In *Daniele*, totum corpus est Ecclesiæ: quia non potest esse peccati sapientior in negotiis vitæ, sicut ille sapientior est in suo quam filii lucis. Potest etiam in speciem convenire: quoniam *Daniel* specialiter confundit regem Babylonis, in figuram, qui Prophetico spiritu regem superbum ad confessionem unius Dei, Ecclesiastica majestate prostravit; qui confessione suarum virtutum, et cœlesti sapientia, Babylonis superstitiones evertit. *Sapientes te* [b] *non arguerunt sapientia tua.* Non solum enim Daniel sapiens, sed etiam tres pueri, qui regem et omne regnum ejus cum ipsis diis suis, unum Dominum asserendo, *eodem Deo* præsente confuderunt. Iidem nunc usque generaliter ejusdem tam externas quas intestinas Babylonis, lumine veritatis disrumpunt. *Numquid in scientia tua, aut sapientia tua fecisti tibi virtutem, et aurum et argentum thesauris tuis? Numquid in multa scientia, aut in mercatu tuo multiplicasti tibi virtutem tuam?* et exaltatum est cor tuum in virtute tua. Putant enim superbi et beneficiorum omnipotentis Dei ingrati, sua virtute aliquid posse, et sapientia ditari, nescientes scriptum esse: *Non levibus cursus, non fortibus prælium, neque sapienti panis* (*Eccl.* IX, 11). Et iterum: *Numquid magnificabitur securis sine concisore* (*Isa.* X, 15)? Et non quidem prudentibus divitiæ, et non scientibus gratia. Hæc enim non sunt in nostra potestate, sed a Deo conferuntur. *Quid enim habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, tamquam non acceperis* (I *Cor.* IV, 7)? Et iterum: *Non glorietur sapiens, in sapientia sua* (*Jerem.* IX, 23). *Propterea hæc dicit Dominus: Quoniam dedisti cor tuum, sicut cor Dei: Propterea, ecce ego induco super te alienos, pestes ex gentibus: et exinanient gladios suos super te, et super decorem scientiæ tuæ.* (*Ezech.* XXVIII, 7, 8). Etsi potest in speciem convenire, quod reges sæculi per suam superbiam, dominos se appellari patiuntur; tamen hoc quoque convenit in genus. Frequenter enim inducit Deus in Ecclesiam alienigenas, et multos in morte vulnerat. Sed etiam occulta persecutione multos inducit ex gentibus, in quibus tentet populum suum, et occidat nequam per similes, sic Matthatiam. *Et vulnerabunt decorem tuum in perditionem.* Aliquos enim non in perditionem, sed cum spe sanitatis vulnerant. *Et deponent te*, id est, humiliabunt: et morieris morte vulneratorum in corde maris. Non diceret vulnerato, *morieris morte vulneratorum*: nisi quia non aperte vulneratur, et moritur: sed ipse est, in quibus vulneratur. *Numquid narrans narrabis in conspectu interficientium te: Deus sum ego?* Id est, numquid divini generis titulis terrebis eos, quibus traditus fueris, tam spiritualiter quam carnaliter? *Tu vero homo et non Deus, in multitudine incircumcisorum periturus es manibus alienorum: quia ego locutus, dicit Dominus.* Nunc aperuit, quo genere se ille dicat Deum: dum minatur et in multitudine incircumcisorum periturum manibus alienorum: quod non convenit, nisi in eum qui sibi circumcisus videtur. Rex enim Tyri, mortem solam potuit timere: *Nonne a circumcisis*, aut cum eis moreretur. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis accipe lamentum super principem Tyri, et dic illi: Hæc dicit Dominus: Tu es signaculum similitudinis, et corona decoris in paradiso Dei fuisti.* Numquid diabolo factus es paradisus, ut ipse quod paradisum perdiderit, increpetur? Homo fuit in deliciis paradisi, ipse est *signaculum similitudinis*, qui ad similitudinem Dei factus est. *Signaculum* autem *ad decorem* dixit: sicut per Aggæum dimicantibus hujus adversum se fratribus promittit Deus Ecclesiæ, dicens: *Ego commovebo cœlum et terram, mare et aridam; et convertam currus et sessores. Et descendent equi et sessores eorum unusquisque in gladio ad fratrem suum. In die illo dicit Dominus omnipotens, accipiam te Zorobabel filium Salathiel, servum meum, et ponam te signaculum, quoniam te elegi, dicit Dominus omnipotens. Zorobabel*, omne corpus est (*Aggæi* II, 22-24; *Eccl.* XLIX, 13). Etenim exinde nusquam legimus commotum supra se venisse Zorobabel. Hic est ex tribu Juda, qui sub Dario meruit ædificare Hierusalem. Ipse quoque in figura fundavit domum Dei, et perfecit sicut idem Dominus dicit: *Manus Zorobabel fundaverunt domum hanc, et manus ejus perficient eam* (*Zach.* IV, 9.) Quod est autem signaculum hoc et corona speciei, sicut Deus promittit Ecclesiæ dicens: *Videbunt gentes justitiam tuam, et reges claritatem tuam, et vocabunt nomen tuum, quod Dominus nominavit. Illud erit corona speciei in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui. Tu etiam non vocaberis derelicta: et terra tua non vocabitur deserta. Tibi etiam nomen vocabitur, voluntas mea, et terra tua orbis terrarum* (*Isa.* LXII, 2-4.) Homo est itaque signaculum similitudinis, et corona speciei: cujus pars, in ipso decore divinæ similitudinis, et deliciis paradisi, id est, Ecclesiæ perseverat. Altera vero pars, ne in æternum vivat, inter ipsam atque arborem vitæ, flammeus ensis evolvitur (*Gen.* III, 24). Adam namque, sicut Apostolus dicit, *umbra futuri est* (*Rom*, V, 14). Sic et hi fratres, divisus est in Cain et Abel. *Omnem lapidem optimum habens in te*

[a] Lege *aqua*.

[b] Supra deest *non*.

alligatum; Sardium, et Topazium, et Smaragdum, et Carbunculum, et Sapphirum, et Jaspin, argentum et aurum, et Ligurium et Achaten et Amethistum et Chrysolitum et Beryllum et Onychium : et auro replesti thesauros tuos, et apothecas tuas in te. Hæc et in diabolum conveniunt, et in hominem. Isti enim duodecim lapides et aurum et argentum, omnesque thesauri diabolo adhærent delegati. Denique, *habes in te alligatum:* Et iterum: *Apothecas tuas in te.* Sicut corpus Domini a sanctis ornatur: promittente Deo et dicente: *Extolle oculos tuos in circuitu; vide omnes filios tuos, collecti sunt, et venerunt ad te. Vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus illis indueris, et superimpones illos: sicut ornamentum novæ nuptæ, quia deserta tua et diruta, et quæ ceciderunt, nunc angustiabuntur ab inhabitantibus* (*Isa.* XLIX, 18, 19; LX, 14). Et in Apocalypsi, eadem civitas duodecim lapidibus fundata construitur (*Apoc.* XXI, 19, 20). *Omnia*, inquit, *lapidem optimum*, et enumeravit duodecim: ut ostenderet in duodenario numero perfectionem. *Omnia*, enim, *quæ fecit Deus, bona sunt* (*Gen.* I, 25). Horum diabolus usum, non naturam mutavit. Et omnes homines excellenti sensu et potentis ingenii, aurum sunt et argentum, et lapides pretiosi secundum naturam: sed ejus erunt in cujus obsequio, natura, suis fruuntur. Quoniam, cui se signaverit quis in obedientia: servus est ejus, cui obaudit, sive peccati, sive justitiæ. Ita fit, ut et diabolus habeat aurum et argentum, et lapides pretiosos. Omnia quidem, non sua secundum originem: sed sua, secundum voluntatem. Nam et in Job scriptum est diabolo: *Omne aurum maris sub eo est* (*Job.* XLI, 21). Et Apostolus, *vasa aurea et argentea*, dicit *esse quædam in contumeliam* (II *Tim.* II, 20). Non enim, sicut quidam putant, omnia lignea et fictilia reprobavit, cum ex eis sint aliqua in honorem, ipso dicente: Figulum luti, aliud quidem fingere *in honorem*, aliud vero *in contumeliam* (*Rom.* IX, 21). Et ex ligno, aliud ad præparationem esse, aliud in sacrilegium: ex auro et argento, id est, ex magnis et perspicuis dixit immundos. Nam et in Apocalypsi: *Meretrix* (id est, corpus adversum) *purpura, cocco, et auro, et argento, lapidibusque pretiosis ornatur: habens poculum aureum in manu, plenum exsecrationum et immunditiarum totius terræ* (*Apoc.* XVII, 4). Ista sunt ergo diaboli ornamenta, lapides pretiosi: quibus *lapides igneos* imitatur, et homo in se habet thesauros tam facinorum quam perspicuos. Ipse enim suorum portator est, quem facultates suæ velut compedes ligaverunt. Præter illa, quæ ab utroque sexu corporis diaboli ornanda eduntur: etiam his, quæ defossa habent, insitum est cor. *Ubi enim erit thesaurus, illic erit et cor hominis* (*Matth.* VI, 21). Vetus enim homo et terra ejus, unum corpus est: quoniam ipse quoque terra est. Unde Apostolus non solum ea, quæ corpore admitti possunt, sed et avaritiam, membrum esse possidentis, ita definivit dicens: *Mortificate itaque membra vestra, quæ in terra sunt, fornicationem, immunditiam, passionem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est idolorum servitus. Propter quæ venit ira Dei* (*Coloss.* III, 5, 6). *Ex qua die creatus es tu cum Cherubim, imposui te in monte sancto Dei* (*Ezech.* XXVIII, 14), id est in Christo, vel Ecclesia. *In medio lapidum igneorum fuisti*, id est hominum sanctorum, qui adunati, montem Dei faciunt. Angeli enim alterius substantiæ, lapides dici non possunt, quia corpus non habent. *Abiisti sine macula tu, in diebus tuis: ex qua die creatus es tu, donec invenirentur iniquitates tuæ in te, a multitudine negotiationis tuæ* (*Ibid.*, 15). *Lapides*, Ecclesiam esse sic dicit Petrus: *Ecce vos fratres, tamquam lapides vivi, coædificamini in domos spirituales* (I *Pet.* II, 5). Quam domum, igneam esse; et hanc, malos fratres ardere sic dicit Deus: *Erit domus Jacob, ignis: domus autem Joseph, flamma: Domus vero Esau, stipula. Exardescent in illos et comedent eos: et non erit ignifer in domo Esau, quoniam Dominus locutus est* (*Abd.*, 18). Cum enim peccat homo dejicitur de monte Dei, et non erit ignifer, amisso Spiritu, et succendetur in cinerem. *Peccasti, et vulneratus es a monte Dei: et abduxit te Cherubim de medio lapidum igneorum.* [*Cherubim*, ministerium Dei est: quod exclusit universos malos de Ecclesia, sed spiritualiter. Qui enim vestimentum nuptiale non habet, hic in sæculo excluditur de medio recumbentium. Denique in tenebras, id est, in obdurationem mittitur: donec in ignem in æternum descendat. Futuro enim sæculo, nemo miscebitur choro sanctorum, qui postea excludatur. *Exaltatum est cor tuum in decore tuo, corrupta est scientia tua in decore tuo.*] Corrupta est scientia ejus, qui sciens prudensque erat et studio affectatæ sapientiæ asserit dissimulata veritate, mendacium: sicut Spiritus dicit: *Cum cognovissent Dominum, non ut Dominum magnificaverunt, aut gratias egerunt: sed nugati sunt in cogitationibus suis, dicentes se esse sapientes* (*Rom.* I, 22). [*Corrupta est scientia* eorum, qui alios docent, se ipsos non docent. Corruptus est decor, qui generi suo operum similitudine non respondet. *Propter multitudinem peccatorum tuorum. In terram projeci te: In conspectu regum dedi te dehonestari* (*Ezech.* XXVIII, 18). Et diabolus est in terram, id est, in hominem, et homo de sublimitate Ecclesiæ, in conculcationem, si Hieremias dicit: *Dejeci de cœlo in terram gloriam. In conspectu regum* (*Thren.* II, 1). Christianorum dixit: quorum pedibus conculcatur diabolus et homo ejus; *Propter multitudinem peccatorum tuorum, et iniquitatem negotiationis tuæ, contaminantur sancta tua.*] Videtur veluti principalem titulum exprobrasse, *corpore* diaboli, negotiationis magis dicit, et *thesauros*, spirituales nequitiæ. Sicut enim spiritualis justitiæ negotiatio, est thesaurus, ut dicit Dominus: *Simile est regnum cælorum homini negotiatori* (*Matth.* XIII, 45). Et iterum: *Thesaurizate vobis thesauros in cælo* (*Matth.* VI, 20). Iterum: *Dedit servis suis substantiam suam, ut negotiarentur* (*Luc.* XIX, 13). Iterum: *Negotiatores Carthaginenses resistentib.* etc. (*Ezech.* XXVII, 12). Iterum: *Negotiatio ejus et merces sancta Domino*

(*Isac.* XXIII, 18). Et Apostolus: *Est*, inquit, *negotiatio magna, pietas* (I *Tim.* VI, 6). Ita spiritualis nequitia, negotiatio est thesaurus peccatorum, sicut Dominus dicit: *Homo malus, de thesauro cordis emittit mala* (*Matth.* XII, 35.) Et Apostolus: *Thesaurizas tibi iram in die iræ* (*Rom.* II, 5).

Propter iniquitatem, inquit, *negotiationis tuæ contaminantur sancta tua.* Qui enim non recte sanctitate Dei utitur, suam efficit, sicut Deus dicit de sabbatis suis: *Sabbata vestra odit anima mea. Educam ignem de medio tui: hic te devorabit* (*Isa.* I, 13). Ignis, Ecclesia est: quæ cum discesserit e medio mysterii facinoris, tunc pluet ignem Dominus a Domino, de Ecclesia, sicut scriptum est: *Sol exortus est super terram, et Lot intravit in Segor: et pluit Dominus super Sodomam et Gomorrham, sulphur et ignem a Domino de cœlo* (*Gen.* XIX, 23). Hic est *ignis*, quem supra dixit: *Domus Jacob, ignis: domus autem Esau, stipula. Exardescent in eos, et comedent illos: et non erit ignifer in domo Esau* (*Abd.*, 18). In Genesi iterum scriptum est: *Cum contereret Deus omnes civitates in circuitu, commemoratus est Deus Abrahæ, et emisit Lot e medio subversionis: cum subverteret Deus civitates, in quibus inhabitabat in eis Lot* (*Gen.* XIX, 29.) Numquid Lot non merebatur propria justitia liberari, ut diceret Scriptura: *Commemoratus est Deus Abrahæ, et emisit Lot e medio subversionis?* Aut, *In civitatibus habitabat*, et non *in civitate:* ut diceret, *Civitates, in quibus habitabat?* Sed prophetia est futuræ discessionis. Memor enim Deus promissionis ad Abraham, ejecit Lot de omnibus civitatibus Sodomorum, quibus veniet ignis ex igni Ecclesiæ, quæ de medio eorum educetur. *Et dabo te in cinerem in terra tua*, (*Ezech.* XXVIII, 18.) Id est, in hominibus vel ipsos homines in terra sua, qui in terra Dei esse noluerunt. *In conspectu hominum videntium te*, id est, intelligentium. Numquid diabolus in homine videri potest? *Et omnes, qui te noverunt inter nationes, contristabuntur super te* (*Ibid.*, 19.) Cum enim Dominus percutit aut detegit malos, constristantur qui eorum auxilio fulciri solent, corporis sui parte debilitata *Perditio facta es: et non eris in æternum.*

Has Regulas Tichonii expendit Augustinus tom. III, lib. III de Doctr. Christ. capp. 30-37.

ANNO DOMINI CCCXCVIII.

HILARIUS DIACONUS

PROLEGOMENA.

(Ex Schœnemanno, tom. I, p. 306.)

1. *Hilarii Diaconi vita.*—Patriam habuit Sardiniam. Diaconus erat Ecclesiæ Romanæ, quo nomine a Lucifero episcopo Calaritano post concilium Arelatense ad Constantium missus, cum in concilio Mediolani habito strenue Athanasii causam defensisset, virgis cæsus et una cum Lucifero et Pancratio in exsilium missus est. Postea Lucifero se adjunxit, sed eo temeraria opinione processit, ut Arianos et qui cum his communicassent, omnesque omnino aliqua hæresi pollutos iterum baptizandos esse statueret, antequam in societatem Ecclesiæ catholicæ reciperentur. Hinc lepide, sed parum scite ad Hieronymo mundi Deucalion dictus est. Bene vero actum tunc cum Ecclesia fuit, quod Diaconus tantum esset Hilarius, cui, quoniam nulla erat clericos ordinandi copia, nemo fere adhæsit, adeoque hæc ejus doctrina quæ alioquin ingens schisma excitatura fuisset, cum ipso auctore an..... interiit.

2. *Scripta ejus.*— Scripta quæ Hilario tribui solent, sunt fidei admodum incertæ et dubiæ, videlicet *Commentarius in Epistolas Pauli* cum Ambrosio edi solitus, et *Quæstiones Vet. et Nov. Test.* inter Augustini opera reperiundæ, de quibus fusius, sed ita ut Hilario utrumque abjudicaret, disputavit Oudinus tom. I de SS. Eccl. p. 480-491.

COMMENTARIUS IN XII EPISTOLAS B. PAUL HILARIO DIACONO ASCRIPTUS.

(Hunc Commentarium vide inter spuria in Appendice ad opera S. Ambrosii adjuncta, tom. XVII nostræ Patrol.)

QUÆSTIONES
VETERIS ET NOVI TESTAMENTI
HILARIO DIACONO ATTRIBUTÆ

(Quæstiones istæ reperientur in inferiori serie nostræ Patrol., inter Spuria S. Augustini operibus annexa tom. III, part. II.)

ANNO DOMINI INCERTO.

NOVATUS CATHOLICUS.
NOVATI SENTENTIA
DE HUMILITATE ET OBEDIENTIA ET DE CALCANDA SUPERBIA.

Sæcularibus aliter in Ecclesia loquimur, aliter vobis loqui debemus. Illis loquimur aliquando res quæ sonum habent, et virtutem non habent, delectantur enim tamquam infirmi sonis verborum, non virtute Dei. Vos autem in nomine Christi, non in hoc delectamini; sed vultis audire salutis verbum, in quo vocati estis; et has vestes lugubres in mundo induistis exspectantes meliores apud Deum. Nostis jam et sapitis. Jam multum tempus hic habetis adversus quem vobis est colluctatio, adversarius vester non est foris, sed intus est in visceribus: et in ipsis membris nostris habemus obluctatorem. Si enim *caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, ut non ea quæ volumus faciamus* (*Gal.* v, 17); videtis quia intus est adversarius iste. Adversarius autem iste non vincitur nisi humilitate et charitate: quia et ipse Dominus noster Jesus Christus diabolum non vicisset, nisi humiliatus fuisset; humiliatus autem non necessitate, sed charitate. Si enim non amasset, humilis factus non fuisset. Amore nostri factus est humilis. Si ergo *qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt* (*Psalm.* CXLV, 4), Dominus angelorum omnium, qui creavit omnia, propter nos humilis factus est; quare nos propter nosmetipsos recusamus humilitatem? Via ergo salutis non est nobis pervia, nisi humilitatis. Cum cœperis humilitatem, quære eam propter Deum et propter ipsam congregationem sustine. Et in ipsa congregatione quamvis æquales sitis, unusquisque alterum superiorem sibi existimare debet, tametsi non sit superior. Non illud facit, nisi qui humilitatem habuerit. Non est necessarium servis Dei aliud præmium, nisi humilitas: quia humilitas, si fuerit in homine, facit illum obedientem. Obediens vero qui fuerit, vel qui obedientiam sectatur, non hominibus obedit, sed Deo. Sic enim Dominus ait: *Qui vos audit me audit: qui me audit, audit eum qui me misit* (*Luc.* x, 16). Abbas Pater est, sequentes fratres Patriarchæ sunt. Et quicumque est alius inter vos, qui forte bonam habet vitam, meliorem continentiam, meliores vigilias, meliorem custodiam corporis, et ipse propter imitationem Pater est. Hæc ergo agite inter vos, ut primum humilitatem custodiatis, non ut hominibus humiles videamini, sed Deo. Illa est vera humilitas, quæ Deo, non hominibus, demonstratur. Nam humilitas quæ hominibus monstratur, fictio est, non humilitas, quod a servis Dei omnino alienum esse debet. Non quidem arbitror, quia sint tales in vobis; sed ne surrepat talis morbus, admoneo. Homines enim sumus, et hominibus loquimur. Idcirco primum humilitatem fratribus vestris monstrare debetis propter imitationem; ut fundata sit ipsa humilitas intus in corde secundum Deum. Cum fuerit enim humilitas fundata in corde tuo propter Deum, tunc dat illi Deus, id est fratri tuo, ut intelligat et imitetur humilitatem tuam. Nam si non fuerit humilitas fundata in corde tuo; ostendit Deus fratri tuo, quia ficta est humilitas tua. Prima ergo via salutis hæc est: humilitatem tenere simplicem propter Deum, non propter hominem: non placere inde hominibus, sed placere inde Deo. Humilitatem sequatur obedientia, et obtemperetis vobis ipsis, sicut sibi obtemperant membra. Numquid cum consilio obtemperant membra, et non naturali charitate? si pes offenderit, manus occurrit, ne totum corpus lædatur, ut cadat. Sicut ait Apostolus: *Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra* (I *Cor.* XII, 26). Unde ergo, nisi ex charitate? Si ergo

dilexeritis vos invicem, nulla erit conturbatio. Scandala nemo patiatur; non propter cibum, non propter potum, non propter vestimentum, non propter vigilias, non propter opera, non propter coquinam, non propter ministerium. Jam cum vos invicem dilexeritis, si quis aliquid faciat, quod non debet; charitas illa non permittit ut offendatis. Habete ergo, fratres, humilitatem et obedientiam, quam sequitur pax, ut sitis filii pacis: *Quia charitas*, sicut ait Apostolus, *vinculum est perfectionis* (*Col.* III, 14). Cum quis habuerit humilitatem, Christum imitatur, qui humilis factus est propter nos. Cum quis habuerit obedientiam, Christum imitatur, qui *obediens factus est usque ad mortem* (*Phil.* II, 8). Cum quis habuerit charitatem, Christum imitatur: quia *Deus charitas est* (*I Joan.* v, 16). Sed prius elaborate, ut intus vitia vestra vincatis. Fiat pax primo animæ et cordis cum præcepto Dei; ut adversus consuetudinem corporis atque fragilitatem duo sint victores, præceptum Dei, et consensus tuus. Casus enim talis est, medicus, ægrotus et ægritudo. Si iste ægrotus se cum ægritudine dederit, vincitur medicus, efficiuntur duo adversus unum, atque superatur medicus. Si ergo ægrotus cum medico se dederit, vincitur infirmitas. Medicus Christus est; ægroti nos sumus; ægritudinis morbus, consuetudo peccati est. Jam qui ex parte renunciavit sæculo, quamvis vivat in sæculo, attendat ubi debeat inhærere; utrum morbo an medico. Si medico non inhæserit, laborat medicus. Ideo nobis Evangelium in sæculo clamat et dicit: *Esto consentiens adversario tuo cito, dum es cum illo in via* (*Matth.* v, 25). Non nos docet, ut simus consentientes adversario diabolo; sed docet, ut consentientes simus adversario, præcepto divino, quod adversatur malis nostris, et adversatur consuetudini nostræ, adversatur iniquitatibus nostris. Si consentimus, facti sumus concordes cum præcepto Dei, et accipimus quasi jugum Dei; propter quod ait Dominus: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum, quia leve est, et sarcina mea levis est* (*Matth.* XI, 28). Ecce quid tam leve? Denique considera quemadmodum qui aliquid habent in hoc mundo timent ne rapiatur. Quomodo timent ne quod acquisierunt perdant? Quibus modis torquentur, quasi sub gravissimo pondere sollicitudinem habendo? Vos autem non aliud laboratis, nisi ut hoc faciatis quod abbas præcipit. Jam sub jugo es: non cogitas ubi vivas; quia nec debes cogitare. Est qui te regat: est qui tibi curam ferat. Omnino ad vos cogitatio cibi et vestimenti nec pertinere debet. Quod dederit abbas, sic puta quasi Deus dederit: ipsa est enim vera humilitas. Sed forte unus plus habet, et alter minus; et hoc tamquam a Deo factum habete. Sed unus sedet ad alteram mensam; si sic jubet abbas, si sic probaverit, sic habete quasi Deus jusserit. Nolo inde interroges, ut dicas; cras ego ibi sessurus sum. Nolo ut facias consuetudinem ut tibi des illam ne- A cessitatem. Si forte non est quod detur, aut non videtur ut detur; sic habe, aut quia non est quod detur, aut visum est non expedire ut detur. Ista, fratres, si servaveritis, prorsus vitam æternam habebitis. Nolite permittere vos verbis malis agi. Si forte aliquis infirmus cadit, ut loquatur perversa; statim cohibete illum: statim dicite: Noli facere, noli, frater, peccas. Debetis enim, propter quod in unum estis, et abbatem unum habetis, e vos vobis abbates esse. Numquid unus, quia duos oculos et duas aures habet, abbas potest omnes audire, aut omnes videre? aut non habet necessitatem alicubi exire et aliquid providere? Vos vobis abbates estote; et quomodo metuistis abbatem præsentem, metuite et absentem, quia præsens est Deus. Omnino hoc timete, hoc metuite, quia Deus semper præsens est. B Et si unus curam fert tantis: quanto magis vos omnes ferre debetis; ne inveniat unde irascatur, unde doleat, unde offendatur, unde ingemiscat, unde putet quia perierit labor ejus tanti temporis? Hæc enim tunc nobis poterunt prodesse, si habuerimus humilitatem, obedientiam et charitatem. Via alia ad Deum non est, nisi humilitas, obedientia et charitas. Ipse est via, veritas, et vita. Nam cruciari, jejunare biduo, triduo, quatriduo, septimanas facere frequenter, inde superbiunt fratres, putantes quia quod ipsi faciunt, alius facere non potest: infinitum putant esse quod alius non potest facere: aut ambulat nudo pede, et arbitratur quoniam ipse solus hoc potest facere: aut forte nec bibit nec ipsam aquam mixtam; exercitatio temporalis est, quia C semper illud facere non potest. Sed cogitet magis humilitatem, cogitet pietatem, charitatem, obedientiam. Propter enim frangendas vires corporis, propter domandum sanguinem et carnem debet arripere ista quasi bonus athleta; sed non inde glorietur, ne perdat quod fecit. Nam Pharisæus ille qui ascendit in templum orare, numquid opera, quæ numerabat, modica erant? Immensa erant; jejunare bis in Sabbato; decimas omnium rerum suarum pauperibus dare; non facere fraudem; adulterium non committere, infinitum est: sed quoniam jactavit illud in superbiam, totum quod fecit, superbia fuit (*Luc.* XVIII, 9 *et seq.*) Propterea David dicit: *Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatoris non moveat me. Ibi ceciderunt omnes qui operantur* D *iniquitatem* (*Psalm.* XXXV, 12). Ubi ceciderunt? In lapsu superbiæ. Inde enim cecidit diabolus, per superbiam lapsus est. Omnino ergo non admittatur ad servos Dei superbia. Qui ergo jam aliter vivit, vitamque suam melius instituit, non sit quemadmodum ille Pharisæus. Publicanus autem humiliatus non audet nec oculos ad cœlum levare, et sententia Domini collaudatus redit ad domum suam justificatus magis quam ille Pharisæus. Expertum namque habemus, et in ipsis sanctis scripturis, et in fratribus nostris, quia quicumque viam humilitatis tenuit, proficit, et non perit.

AUCTOR ANONYMUS.

CUJUS OPERA PRODIERUNT

SUB NOMINE S. ATHANASII.

Ex opp. S. Athanasii tom. III.

ADMONITUM IN SEQUENTIA DUO OPUSCULA ASCETICA.

A multis jam sæculis subsequentes duæ asceticæ exhortationes ad monachos et ad sponsas Christi Athanasii nomine prodiere. In collectione namque Regularum, quæ octavo sæculo a Benedicto Anianense concinnata est, utraque comparet Athanasii nomine inscripta; cum neutra tamen Athanasii nihil nisi nomen admittat. Nam ipsa luce clarius est, a Latino scriptore, et quidem eleganti Latineque, ut illa ætate, peritissimo, adornatas fuisse. Secunda porro, in Actis Concilii Aquisgranensis extat integra, Athanasioque ascribitur. Unde fortasse suspicari liceat, fuisse illam, pariterque priorem quæ eodem ferme styli genere conscripta est, ab auctore suo commendationis causa Athanasii nomine insignitam. Utrumque autem opusculum in Appendice ad Codicem Regularum, curante Luca Holstenio editum fuit Parisiis anno 1663.

EXHORTATIO AD MONACHOS.

Et si quid gloriari in Christo licet, hujusmodi principiis initiati, ut sit inchoatio vestra perfectio, et ad veram vivendi frugem gradus interpositos prævolantes, apice ipsius culminis occupato, disciplinæ summam teneatis, ut in votis habere debeat, et imitari quisque vos potius quam posse credat institui: mihi tamen hujus licentiam prærogativæ paternus ascripsit affectus, et amplectenda mihi vestræ expostulationis exactio. Qui dum me auditis, non solum libenter, sed etiam avide impudentem me vestro amore fecistis. Præcedentes duco, et ultra mensuram meæ possibilitatis extensus quos sequi cupio, ducere compellor. Pergam igitur per tramitem vitæ vestræ, ut quasi qui primis litterarum imbuatur elementis depictis, adumbratas præfigurationibus notas stylo imitatore calcabo, accedentibus ad sperata beati instituti præmia, quæ sequenda sunt. Primum abstinentiæ cura, jejunii, patientiæ, orandi assiduitas et legendi, vel si quis adhuc litterarum expers sit, audiendi sit desiderium cum cupiditate discendi. Hæc enim sunt prima quasi lactentium cunabulorum in Dei agnitione crepundia, quibus homo admonitus, ortus sui divini tramitis ingredi viam velle incipiat, dum posse consuescat. Et quidem ista tradens, non de vulgi promiscua fide loquor, quod omnipotentis Dei tantum insinuata confessio, et innocentiæ singularis instillata doctrina, venia sola efficit esse contentum. Quamquam Dominus noster, sicut legimus (*Rom.* vii, 6), omnes velit salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, tamen quia præeminentis gratiæ cuncti capaces esse non possunt: Non enim (*Genes.* xxi; *Galat.* iv) omnes, qui ex Israel sunt, Israelitæ sunt (nam et Ismael a consortio fraternæ hæreditatis excluditur, et compugnantes Jacob et Esau, unius uteri claustra ruperunt), vel contenti puteo aquæ vivæ, nos

A in holocaustum nostri, hostiam voluntariæ oblationis aptemus, desiderantes escas et parantes, ac primatibus illis ad mensuram veniæ hanc sententiam largientes: *Omnis creatura Dei bona, et nihil abjiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur* (I *Tim.* iv, 4). Nos ad præmium gloriæ illo labore nitentes, bonum est non manducare carnem, neque bibere vinum. Et rursus: *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet* (I *Cor.* ix, 25). Et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Abstinentia enim continentiæ nutrix est, qua innupta sive nupta, facilius passibilitatis frenos patitur, si non deliciarum calcaribus incitetur, quam sic eos, qui ad summa nituntur, vel cupio, vel mando colere, ne putent in aliis crimen esse nupsisse,
B scientes scriptum esse: *Bonum est nubere, melius est non nubere* (I Cor. vii, 37). Qui hoc enim illicitum credunt, ipsi præmium sui laboris imminuunt. Illicitis enim cavere, jugum necessitatis est: permissa vincere, munus arbitrii. Malis abstinere, disciplinæ merces est, bona supergredi, libertas meriti est, non finis imperii. Illud legis indultum est terminis, hoc gratiæ reservatum est incrementis.

2. Jejuniorum quoque non sit volentibus certa mensura, sed in quantum possibilitas valet, nisu laborantis extensa, quæ præter Dominicam semper sint solemnia, si votiva sint. His sese Moses beatissimus præparans, affatibus Dei dignus ingessit. His prædictas per Jonam Ninivitæ minas, in placidam rursus flexere sententiam. His Bethuliæ popu-
C lus Assyria obsidione conclusus, et usque ad deditionem sui experta plurima virtute conterritus, ab Holophernis tumentibus minis constantis manu feminæ meruit vindicari. His Mardochæus Aman crudelem superbia, præparato sibimet ligno acceptæ pœnæ conversione suspendit. His Jesus Salvator

noster in carne hominis, quem assumpserat, eruditus, suadelas diaboli tentantis obtundit. Quas etsi aliter potuisset expellere, docendos tamen populos voluit hac imitatione formare. Orationibus vero ita frequenter instandum est, ut vix eas aliquod tempus interpolet. Scriptum est enim: *Orationibus instate, vigilantes in illis* (*Matth.* VII, 18). Et iterum: *Quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis* (*Matth.* VI, 19). Per has amicus dormiens excitatur: et quamvis omnem familiam sopor altus obsederit, depromi tamen sibi ac porrigi panes importunus expostulator extorquet. Has, si fieri potest, sola legendi intercapedo disrumpat: cujus rei cura in canonicis ponenda est monimentis: non quod apocrypha debeamus, præsertim ignorata, damnare, sed quod ad scientiam Dei digestam, canonis seriem putemus posse sufficere. Illa enim si consentiunt, supervacua sunt; si dissentiunt, vitanda sunt. Sine legendi studio nemo ad Dominum esse valebit intentus. Primum, quod hujusmodi opera ab aliis actibus caducæ occupationis abducunt, et diversorum exemplorum insinuata cognitio, vel bonorum appetentiam, vel malorum facit esse cautelam. Neque enim alias Petrus apostolus admoneret nos, dicens: *Parati semper estote ad rationem reddendam, ad omnes poscentes vos de verbo spei vestræ, et fidei* (I *Petr.* III, 16). Et Apostolus: *Non cessamus pro vobis orantes, ut impleamini agnitione ejus in omni sapientia et intellectu spirituali* (*Coloss.* I, 9). Et rursus: *Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia* (*Coloss.* V, 16). Nam et in Veteri Testamento similem hominibus curam sacræ præceptionis inculcavit eloquium. Sic enim David ait: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte* (*Psalm.* I, 1). Et ad Jesum Nave Deus loquitur: *Non recedet liber iste de manibus tuis, et meditaberis in eo die ac nocte* (*Jos.* I, 8). His quoque negotiis malarum cogitationum lubrica frequenter interserunt. Et quamvis ipsa sedulitas animum ad Deum præstet intentum, efficit tamen in sese mordax sæculi cura sollicitum.

3. Quod si hæc frequenter et importune patitur religioso labori deditus, nunquam profecto illis carebit otiosus. Nunc quoniam studiorum membra digessimus, morum augmenta cumulemus. Illud autem non extra commonitionem puto, ut sit victus facilis, vestitusque vilis, cum hæc tegendi corporis gratia reperta sint, non ornandi: et illa sustinendæ animæ potius quam obruendæ. His ergo, quæ supra ostendimus, actibus mancipatus, omne odium deponat inimici. Nec hoc tantum fine contentus, simultates amore commutet, iram patientiæ temperet freno, avaritiam abstinentiæ forti vincat imperio, et præcipue linguam custodia taciturnitatis obsepiat, ne in litigium contentiosa fervescat, ne in maledictum procax incurrat, ne in obtrectationem maledica serpat, ne in jurationem facilis prolabatur, ne in mendacium ficta simulet, ne in circumventione astuta calleat, ne

A in elatione superba jactetur; sed observans tempus tacendi, et tempus loquendi, omne verbum otiosum obnoxium sciat esse rationi. Nam ideo et David beatissimus ori suo custodiam deposcit. Et condiendum sale, benedicti Pauli pagina sacra, sermonem constituit. Et nullum indomabile membrum esse, quam linguam, testificata Jacobi præcepta signarunt. Sit igitur qui hujusmodi viam scandit tacitus, mitis, benignus. Et quia charitatis insolubilis habetur affectus, in studio parili semper alium judicans potiorem. Hoc enim freno adstringit invidiam, quam vicinæ sibi elationis sæpius incitatam judicio, dum gratias referendi sibi honoris appetit, notam miseri livoris incurrit. Nec primum adeo unusquisque percipit, si ab hominibus id requirit: *Deus enim superbis resistit,*
B *humilibus autem dat gratiam* (I *Petr.* V, 5). Qui cum de hujusmodi studio discipulos erudiret, ipsum pronuntiat maximum, qui minimus velit esse cunctorum. Esto ab aliquibus frater tuus propensius honoretur, nec illos quasi minus amicos habeas, nec hunc quasi æmulum prælatæ venerationis attendas. Quinimo judica circa te augmentum illius honoris accrescere, sciens scriptum: *Si enim gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, et membra* (I *Cor.* XII, 26). Nam quicunque aliquem vestrum diligit, omnem dignitatem Deo, in quem vos coitis, adscribit. In hoc mite silentium placet, in hoc affabilitas blanda diligitur. Hunc rudis et innata simplicitas, hunc scientia erudita commendat. Hujus in jejunii jugitate patientia,
C hujus in abstinentiæ virtute contemptus, hujus in lectionis assiduitate sedulitas, pro divinorum munerum diversitate laudatur. Hæc autem, sicut scriptum est: *Operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis, prout vult. Sicut enim corpus unum membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt, ita et Christus. Omnes enim nos in uno spiritu, in unum corpus baptizati sumus* (*Ibid.*, 11). Singuli vobis potestis omnium bonorum summam præsumere, si nullus se incipiat in eo quod alter præcellit efferre. Sed cum vos invicem nexu astrictæ charitatis arctabitis, tunc eos qui foris sunt, et in sæculari actu adhuc mundialibus vinculis colligantur, nolite attentioris vitæ austeritate damnare,
D scientes scriptum: *Nolo judicetis, ne judicemini* (*Luc.* VI, 37). Et iterum: *Tu quis es, qui judicas alienum servum* (*Rom.* XIV, 4)? Domino suo stat aut cadit. Potens est enim statuere illum Deus. Magis benignitatis adhortationibus et illiciente blandimento via veritatis ostensa, nubem erroris aperite, ut non trahi incipiat unusquisque, sed sequi præcedentem.

4. Semper duriora flectenda sunt, ne viribus inclinata curvatio, priusquam in circulum veniat fatiscens fragmen offendat. Hic enim sæpius scandala vulgi dicaciter gignuntur, dum ad religionis jugum, censorium arrogatur imperium. Vita nostra jubeat, lingua persuadeat, quia plus auctoritatis gestat exemplum, et ingerit appetentiam sui morum lenis formatio. In omni igitur actu vestro, quasi speculo

relucente, fulgete. Ubique circumspecti, ubique solliciti, ne quid livor inveniat, ne quid rumor falsus infligat. Feminas probas et religionis studio vero deditas cum mensura venerationis honorate, ut nec austeritas inhumana, nec sedulitas sit remissa. Accessus ad vos invicem vester non ingestus sit, sed innatus, quem causa fecerit, non quem supervacuitas relaxarit. Plures audite cum pluribus, aut si quando alterius sexus frequentia deerit, vel annorum cujusdam et probata gravitas, vel celebritas loci, vel ratio temporis id honestet, quia præcipue vobis ætas, hora, solitudo, vitanda sunt. Non quo mihi fas sit de his qui vere semel devota Deo pectora dicaverunt secus æstimare aliquid, sed ut ex abundanti sic omne quod fingi potest, tanquam possit et credi caveamus, ne in nullo famæ nostræ vulnere serpat nata ab occasione suspicio. Ipsa famæ semina, priusquam linguis nutriantur, intereant. Non tamen nobis fides facti, sed possibilitas etiam religanda mendacii. Beata enim vita est et præclara, de qua nihil licet falsitati. Neque enim ego hoc judicium meum austerus censor arripui, sed cœleste imperium monitor blandus assumpsi : nam et sic ait Apostolus : *Zelans vos Dei zelo, despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (II *Cor.* XI, 2), sciens scriptum esse : *Ne ponatis offensionem, vel scandalum fratri* (*Rom.* XIV, 13); et iterum : *Sine offensione estote Judæis et Gentibus, et Ecclesiæ Dei* (I *Cor.* X, 32); et iterum : *Non ergo blasphemetur bonum nostrum* (*Rom.* XIV, 16); et iterum : *Ut quid enim libertas nostra judicetur ab infideli conscientia* (I *Cor.* X, 29); et iterum : *Omnia autem vestra, honesta fiant* (I *Cor.* XIV, 40); et iterum : *Commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo* (II *Cor.* IV, 2), et iterum : *Providentes bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus* (*Rom.* XII, 17); et iterum : *Ut is, qui adverso est, confundatur, nihil habens dicere mali* (*Tit.* II, 8). Neque me præterit sæcularis livoris invidiam in obtrectationem semper religionis ardere, et mordacem malignis rumoribus dentem impressum dicacitatis infigere. Utatur sua mundus natura, dum nihil in nostra inveniat disciplina. Falsitas ex more jactetur, dum nec verisimile quidem possit esse quod dicitur. Nemo ideo debet contemnere vulnus infamiæ, quia semper consueverit rumor simulare; sed eo attentius præcavere, quod soleat etiam ficta componere. Nemo ab obtrectationis metu redditur obtrectandi solemnitate securus. Neque est negligentiæ causa sollicitudinis continuata materia. Sit igitur pudoris ac reverentiæ vestræ tuta ac circumspecta custodia. Necessarius e domo, et rarus egressus, quem aut religionis ratio extulerit, aut ad substantiam victus causa exercendi operis ordinarit. Muneribus cunctis, nisi quæ ad quotidianum cibum annuumque vestitum suppetant, abstinentes. Scientes scriptum esse : *Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti sumus* (I *Tim.* VI, 8); et iterum : *Ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullius aliquid desideretis* (I *Thess.* IV, 12). Nec quidem præbendæ eleemosynæ gratia ultra supradictos victus ab ullo quippiam præsumatis, scientes scriptum : Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet acceptum est, non secundum id quod non habet. Sic illa Evangelici sermonis divina sententia, anum pauperem inter larga locupletum munera gemina tantum æra mittentem, magnifica accepta largitione ditavit. Quia non potest parum esse, quod totum est. Neque quisquam amplius dedit, quam qui sibi nihil reservavit.

5. Hæc si cui præter vos nimium videbuntur adstricta, qui Dei claustra pulsare tentaverit, prout ratio sua tulerit, relaxabit : ne quis forte aut connexus sit conjuge, aut liberis impeditus. Habet præter hæc arcta substantia plurima quæ sequantur. Neque se repulsum credat, sed aditu alterius vocationis admissum, sicut scriptum est : *Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat* (I *Cor.* VII, 24). Non tamen ut propensiorem curam patrimonio, quam religioni in caducis magis occupatus impendat, agnoscens scriptum esse : et possidentes tanquam non possidentes. Si quem tamen posteritatis compede felicior natura, si intelligatur, absolverit, causam hærendi in mundo, nisi ignarus est Dei munerum, non habebit. Cur enim vivendi voluntate non solvat, quod moriendi lege rumpendum est, faciens de sorte mercedem, ut de necessitate virtutem augeat? Quinimo, qui in sua re familiari de parvis magna, de vilibus pretiosa, æterna facit de caducis, solus est, postquam pervenerit ubi sempiternus patrimonii sui possit esse possessor. Si avarus non est, debet terminanda contemnere; si avarus est, debet desiderare perpetua, sciens scriptum esse : *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi tinea et rubigo exterminant, et ubi fures effodiunt et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, ubi neque tinea, neque ærugo exterminant, et ubi fures non effodiunt, nec furantur* (*Matth.* XIX, 20). Hoc enim ei, qui non caret filiis, hortamentum est : qui caret, imperium. Ista vos cuncta congrua temporibus, apta personis, referta exemplis, condita blanditiis, affatu illice, hortamenti mitis integritate, facilius potest persuadere qui facit. Neque enim aliquo horum omnium fructu invidi estis, cujusquam æstimatione fraudandi. Erat vobis certe corpus firmum, ætas integra, rudes animi, quamvis angusta pro humani generis varietate patebant, vel negotiandi usus, vel studium militandi, diversæ artes, innumera in actibus mundi augendæ facultatis officia. Postremo non deerat, vel pauper uxor, quæ vivendi pararet voluptatem et insita humanis sensibus pignorum blandimenta. Quæ vos omnia quidem corpore et castis sensibus respuentes, divinæ sententiæ formam religiosis actibus custoditis, dicente Scriptura : *Quicunque plus me fecerit domum, aut uxorem, aut filios, non est me dignus* (*Matth.* X, 27). Vestra igitur intuentes exempla, nec illi de meritorum summa angusta sui æstimatione desperent, qui substantia parili ad studium vitæ hujus advenerunt. In hoc ergo filii charissimi vivendi tramite constituti, vacate et videte quoniam suavis est Dominus.

Dies noctesque lectionibus atque orationibus ducite, et mei semper, quem in opere et scientia abortivum omnium sacerdotum, præceptorem vobis tanti habuistis eligere, mementote : *Vigilate, state in fide, viriliter agite, confortamini, omnia vestra in charitate fiant, et Deus pacis erit vobiscum* (I *Cor.* XVI, 13).

EXHORTATIO AD SPONSAM CHRISTI.

1. Quantam in cœlestibus beatitudinem virginitas sancta possideat, præter Scripturarum testimonia, Ecclesiæ etiam consuetudine edocemur : quia discimus peculiare illi subsistere meritum, cujus specialis est consecratio. Nam cum universa turba credentium paria gratiæ dona percipiat, et eisdem omnes Sacramentorum benedictionibus glorientur, istæ proprium aliquid præ cæteris habent, cum de illo sancto et immaculato Ecclesiæ grege, quasi sanctiores purioresque hostiæ pro voluntatis suæ meritis a sancto Spiritu eliguntur, et per summum Sacerdotem Dei offeruntur altario. Digna revera Domino hostia tam pretiosi animalis oblatio, et nulla magis ei quam imaginis suæ hostia placitura. De ejusmodi enim Apostolum præcipue dixisse reor : *Obsecro autem vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem* (*Rom.* XII, 1). Possidet ergo virginitas et quod alii habent, et quod alii non habent : dum et communem et peculiarem obtinet gratiam, et proprio, ut ita dixerim, consecrationis privilegio gaudet. Nam et Christi sponsas virgines dicere Ecclesiastica nobis permittit auctoritas; dum in sponsarum modum quas consecrat Domino velat : ostendens eas vel maxime habituras spiritale connubium, quæ subterfugerint carnale consortium. Et digne Deo per matrimonii comparationem spiritaliter copulantur, quæ ejus dilectionis causa humana connubia spreverunt. In his quam maxime impletur illud Apostoli : *Qui autem adhæret Domino unus spiritus est* (I *Cor.* VI, 17).

2. Grande est et immortale, et pene ultra naturam corpoream, sopire luxuriam et concupiscentiæ flammam adolescentiæ facibus accensam animi virtute restingnere, et spiritali conatu vim genuinæ oblectationis excludere, vivere contra humani generis morem, despicere solatia conjugum, dulcedinem contemnere liberorum, et quæcunque præsentis vitæ esse commoda possunt, pro nihilo spe futuræ beatitudinis computare. Magna hæc, ut dixi, et admirabilis virtus est, et non immerito pro magnitudine laboris sui ingenti præmio destinata. *Dabo*, inquit Dominus, *spadonibus meis in domo mea, et in muro meo locum nominatum meliorem a filiis et filiabus Israel, nomen æternum dabo eis quod non deficiet* (*Isai.* LVI, 4). De quibus spadonibus Dominus in Evangelio repetit, dicens : *Sunt enim spadones qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum* (*Matth.* XIX, 12). Magnus quidem est pudicitiæ labor, sed majus præmium : temporalis custodia, sed remuneratio æterna. De his enim et beatus Joannes apostolus loquitur, quod *sequuntur agnum quocunque ierit* (*Apoc.* XIV, 4). Quod ita intelligendum puta, nullum eis locum in cœlesti aula claudendum, et cuncta eis divinarum mansionum habitacula reseranda. Sed ut illustrius virginitatis meritum clareat, et quam Deo digna sit manifestius possit intelligi, illud cogitetur, quod Dominus et salvator noster Deus, cum propter humani generis salutem hominem dignaretur assumere, non alium quam virginalem elegerit uterum. Et ut hujusmodi plurimum sibi placere monstraret, et pudicitiæ bonum utrique sexui intimaret, virginem habuit matrem virgo mansurus ; in se viris, et in matre feminis præbuit virginitatis exemplum : quo demonstraretur in utroque sexu beatam integritatem divinitatis haberi, et plenitudinem meruisse ; dum totum in matre fuit, quidquid habebatur in filio. Sed quid ego satago excellens ac sublime pudicitiæ meritum revelare, et gloriosæ virginitatis bonum ostendere ; cum de hac re plerosque perorasse non nesciam, et ejus beatitudinem manifestissimis rationibus comprobasse, et nulli sapienti venire in dubium posse, eam rem majoris esse meriti quæ sit amplioris laboris? Quisquis enim pudicitiam aut nullius præmii, aut parvi existimat, certum est illum aut ignorare, aut non voluntarium ferre laborem. Unde illi semper castitati derogant, qui eam aut non habent, aut habere coguntur inviti.

3. Nunc itaque quoniam paucis licet, tam laborem quam meritum integritatis ostendimus ; ne res quæ grandi virtute constat, et ingenti præmio destinatur, carere fructu suo possit, diligentius excubandum est. Quanto enim quæcunque species pretiosior fuerit, tanto majori sollicitudine custoditur. Et quoniam multæ sunt quæ bono proprio carent, nisi aliarum rerum juventur auxilio : ut est mellis species, quæ nisi cerarum custodia et favorum cellulis conservetur, et (ut verius dixerim) nutriatur, naturalem gratiam perdit, et subsistere per se ipsam non potest. Sicut et vini species, quod nisi boni odoris vas sit, et reparatis crebrius picibus foveatur, genuinæ vim suavitatis amittit. Attentius ergo providendum est, ne forte et virginitati alia sint necessaria, sine quibus nequaquam fructum afferre sufficiat : et tantus nihil proderit labor, dum vane prodesse creditur quod absque rebus necessariis possidetur. Nisi enim fallor, ob cœlestis regni præmium pudicitiæ servatur integritas, quod sine æternæ vitæ merito neminem consequi posse satis certum est. Æternam vero vitam non nisi per omnem divinorum præceptorum custodiam promereri posse Scriptura testatur, dicens : *Si vis ad vitam venire, serva mandata* (*Matth.* XIX, 17). Vitam ergo non habet nisi qui cuncta legis mandata servaverit : et qui vitam non habuerit, cœlestis regni non potest esse possessor, in quo non mortui, sed vivi quique regnabunt. Nihil ergo virginitas sola proficiet, quæ cœlestis regni glo-

riam sperat; nisi et illud habuerit, cui perpetua vita promittitur, per quam cœlestis regni præmium possidetur. Ante ergo omnia pudicitiam integritatemque servantibus et ejus remunerationem a Dei æquitate sperantibus mandatorum sunt custodienda præcepta, ne gloriosæ castitatis et continentiæ labor in irritum deducatur. Supra mandatum vel præceptum esse virginitatem, sapiens et legens nullus ignorat; Apostolo dicente : *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do* (I *Cor.* VII, 25). Cum ergo obtinendæ virginitatis consilium dat, non præceptum statuit; supra mandatum vel præceptum eam esse professus est. Quicunque ergo virginitatem servant, magis quam præceptum est faciunt. Tunc enim proderit amplius fecisse quam jussum est, si quod jussum est facias. Cupiens divinum implere consilium, ante omnia serva mandatum : volens virginitatis præmium consequi, vitæ amplectere merita, ut tua remunerari castitas possit. Nam ut vitam præstat remuneratio mandatorum; ita e contrario eorum generat prævaricatio mortem. Et qui per prævaricationem in mortem fuerit deputatus, virginitatis coronam sperare non poterit; neque pudicitiæ præmium exspectare constitutus in pœna.

4. Tres enim species sunt, per quas cœlestis regni possessio introitur. Prima est pudicitia; secunda mundi contemptus; tertia vero justitia : quæ ut connexæ plurimum se possidentibus præstant; ita divisæ prodesse difficile possunt : dum unaquæque earum non propter se tantum, sed propter aliam efflagitatur. In primis ergo quæritur pudicitia, ut facilius subsequatur mundi contemptus : quia ab illis mundus contemni levius potest, qui matrimonii nexibus non tenentur. Mundi vero contemptus exposcitur, ut justitia conservetur; quam implere difficile possunt, qui sæcularium bonorum et mundanarum voluptatum negotiis implicantur! Quisquis ergo possidet primam speciem pudicitiæ, et secundam quæ est mundi contemptus, non obtinet, pene sine causa possidet primam, quando secundam non habet, propter quam prima quæsita est. Et si primam et secundam habeat, cui tertia, quæ est justitia, desit; frustra laborat : quoniam superiores duæ propter justitiam præcipue requiruntur. Quid enim prodest propter mundi contemptum pudicitiam habere, et propter quod eam habeas non habere; vel cur res mundi contemnas, si justitiam, propter quam pudicitiam et mundi contemptum habere te convenit, non custodias? Quia ut prima species propter secundam est; ita prima et secunda propter tertiam : quæ si non fuerit, nec prima nec secunda proficiet.

5. Dicis forsitan, doce ergo me quid sit justitia; ut eam si cognoverim facilius implere sufficiam. Dicam breviter ut valeo, et verborum utar simplicitate communium : quia causa de qua agimus talis est, quæ disertioribus facundiæ sermonibus nequaquam debet obscurari, sed simplicioribus eloquentiæ narrationibus pandi : res enim in commune necessaria communi debet sermone monstrari. Justitia ergo non est aliud quam non peccare. Non peccare autem, est legis præcepta servare. Præceptorum autem observatio duplici genere custoditur : ut nihil eorum quæ prohibentur facias, et cuncta quæ jubentur implere contendas. Hoc est quod dicit : *Recede a malo, et fac bonum* (*Psalm.* XXXIII, 15). Nolo enim putes in hoc constare justitiam, ut malum non facias; cum et bonum non facere malum sit, et in utroque legis prævaricatio committatur. Quoniam qui dixit : *Recede a malo;* et ipse dixit, *fac bonum*. Si a malo recesseris et non feceris bonum, transgressor es Legis; quæ non tantum in malorum actuum abominatione, sed et in bonorum operum perfectione completur. Neque enim hoc solum tibi præcipitur, ut vestitum suis non spolies indumentis; sed et ut spoliatum operias tuis : neque ut habenti panem, non auferas suum, sed ut non habenti, tuum libenter impertias : neque solum ut pauperem suo non pellas hospitio; sed ut pulsum et non habentem recipias tuo. Præceptum enim nobis est, *Flere cum flentibus* (*Rom.* XII, 15). Quomodo cum illis flemus, si in nullo eorum necessitatibus participamus, nec aliquod eis in his propter quas lacrymantur causis præbemus auxilium? Neque enim fletuum nostrorum Deus infructuosum quærit humorem; sed quia lacrymæ doloris indicium sunt, vult te ita alterius angustias sentire ut tuas; et quomodo tibi in tali tribulatione si esses subveniri cuperes, ita alteri subvenias propter illud : *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines bona, ita et vos facite illis similiter* (*Matth.* VII, 11). Nam cum flente flere, et nihil, cum possis, flenti conferre, subsannationis, non pietatis indicium est. Denique Salvator noster cum Maria et Martha Lazari sororibus flevit; et immensæ misericordiæ affectum lacrymarum contestatione monstravit, et veræ pietatis indicia mox opera subsecuta sunt, cum suscitatus Lazarus, cujus causa fundebantur, sororibus redditur. Hoc fuit pie cum flentibus flere, occasionem fletus auferre. Sed quasi potens, inquies, fecit. Verum nec tibi impossibile aliquid imperatur : implevit omnia qui quod potuit fecit.

6. Sed, ut dicere cœperamus, non sufficit Christiano a malis se abstinere, nisi etiam bonorum operum officia perfecerit. Quod illo vel maxime testimonio comprobatur, quod comminatur Dominus æterni ignis reos fore, qui quamvis mali nihil gesserint, non fecerint omne quod bonum est, dicens : *Tunc dicet Rex his qui ad sinistram sunt : Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare*, etc. (*Matth.* XXV, 41). Non dixit : Discedite a me, maledicti, quia homicidium, quia adulterium, aut quia furta fecistis : non enim quia malum fecissent; sed quia bonum non fecerant condemnantur et æternæ gehennæ suppliciis addicuntur : nec quia quæ prohibita sunt admisissent; sed quia quæ præcepta erant implere noluere. Unde advertendum est, quam spem habere possint qui adhuc aliquid eorum faciunt quæ prohibentur; cum etiam rei sunt qui non fecerunt quæ jubentur. Nolo

enim tibi in hoc blandiaris, si aliqua non feceris, quia aliqua feceris, cum scriptum est: *Qui universam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* (*Jac.* II, 10). Adam enim semel peccavit, et mortuus est: et tu te vivere existimas illud sæpe committens, quod alium dum semel perpetrasset occidit? An grande illum commisisse crimen putas, unde merito pœna damnatus sit acriori? Videamus ergo quid fecerit contra mandatum. De fructu arboris edit. Quid ergo? Propter arboris fructum Deus hominem morte mulctavit? Non propter arboris fructum, sed propter mandati contemptum. Ergo non agitur de qualitate peccati, sed de transgressione mandati. Et qui dixit Adæ, ut de arboris fructu non ederet; ipse tibi præcepit ut non maledicas, non mentiaris, non detrahas, non detrahentem auscultes, ut omnino non jures, ut non concupiscas, non invideas, non sis tepidus, non sis avarus; ut nulli malum pro malo reddas, ut inimicos tuos diligas, ut maledicentibus benedicas, ut pro calumniatoribus et pro persecutoribus tuis ores, ut percutienti maxillam alteram præbeas, ut in judicio sæculari non litiges, ut si quis tua auferre voluerit, gratanter amittas, ut nec iracundiæ, nec zeli, nec livoris malum intra pectus admittas, ut crimen avaritiæ fugias, ut omnis superbiæ ac jactantiæ malum caveas, et humilis ac mitis Christi vivas exemplo: malorum consortia in tantum vitans, ut cum fornicatoribus, aut avaris, aut maledicentibus, aut invidis, aut detractoribus, aut ebriosis, aut rapacibus nec cibum capias. Quem si in aliquo contempseris, si pepercit Adæ, parcet et tibi. Imo illi magis parcendum fuerat, qui adhuc rudis et novellus erat, et nullius ante peccantis et propter peccatum suum morientis retrahebatur exemplo: tibi vero post tanta documenta, post legem, post Prophetas, post Evangelia, post Apostolos, si delinquere volueris: quomodo indulgere possit ignoro.

7. An tibi de virginitatis prærogativa blandiris? memento Adam et Evam virgines deliquisse, nec integritatem corporis profuisse peccantibus. Virgo quæ peccat, Evæ, non Mariæ comparanda est. Non negamus in præsenti tempore pœnitentiæ remedium; sed hortamur magis præmium sperare debere quam veniam. Turpe est enim illis delicti indulgentiam postulare, quæ palmam virginitatis exspectant; et illicitum aliquid incurrere, quæ se etiam a licitis castravere. Licitum quippe est matrimonii inire consortium. Et ut laudandæ sunt, quæ propter Christi amorem et cœlestis regni gloriam copulam contempserint nuptiarum; ita damnandæ non sunt, quæ propter innocentiæ voluntatem nondum Deo devotæ remedio apostolico abutuntur. Ergo, ut diximus, quæ connubia deserunt, non illicita, sed licita spernunt. Ejusmodi autem si jurent, si maledicant, si detrahant, si detrahentes patiantur audire, si malum pro malo reddant, si cupiditatis in alienis, aut avaritiæ in propriis crimen incurrant, si zeli aut livoris venena possideant, si contra legalia et apostolica instituta indecens aliquid aut loquantur aut cogitent; si A in carne placendi studio compte et ornate procedant; si aliqua quæ, ut assolet, illicita sunt faciant, quid proderit eis sprevisse quod licuit, et exercere quod non licet? Si vis prodesse tibi quod licitum contempsisti; vide ne quid eorum quæ non licent facias. Stultum enim est timuisse quod minus est, et non timere quod majus est: aut ab his non vitari quæ prohibentur, si subterfugerint quæ conceduntur. Dicit enim Apostolus: *Innupta cogitat quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo, ut sit sancta corpore et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt hujus mundi, quomodo placeat viro* (I *Cor.* VII, 34). Nuptam placere viro asserit, cogitando quæ mundi sunt: innuptam vero Deo, eo quod nulla cura illi sit sæculi. Dicat ergo mihi quæ virum non habet, et tamen B quæ sunt mundi cogitat, cui placere desiderat? Nonne incipiet illi nupta præponi? quia illa cogitando quæ mundi sunt, complacet vel marito: ista vero non marito, quem non habet, potest placere, nec Deo.

8. Sed nec illud silentio præterire nos convenit, quod dixit: *Innupta cogitat quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo, ut sit sancta corpore et spiritu* (I *Cor.* VII, 34). Quæ sunt ergo Domini, dicat Apostolus: *Quæcunque sunt sancta, quæcunque justa, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ. Si qua virtus, si qua laus disciplinæ* (*Psal.* IV, 8). Ista sunt Domini, quæ sanctæ et veræ, et apostolicæ virgines die noctuque sine ullo temporis intervallo meditantur et cogitant. Domini est regnum cœlorum; Domini C est resurrectio mortuorum; Domini immortalitas; incorruptio Domini est; splendor solis qui sanctis promittitur Domini est, sicut in Evangelio scriptum est: *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno patris eorum* (*Matth.* XIII). Domini sunt plures sanctorum in cœlestibus mansiones; Domini est fructus tricesimus et sexagesimus atque centesimus. Hæc cogitant, et quibus possint operibus promereri quæ Domini sunt cogitant. Domini est etiam lex Novi et Veteris Testamenti, in quibus oris ejus eloquia sancta refulgent; quæ si quæ virgines sine intermissione meditantur, quæ Domini sunt cogitant; et completur in eis illud propheticum: *Fundamenta æterna super petram solidam: et mandata Domini in corde mulieris sanctæ* (*Eccles.* XXVI, 24). Sequitur: *Quomodo placeat* D *Deo*. Deo, inquam, non hominibus: *Ut sit sancta corpore et spiritu* (I *Cor.* VII, 34). Non dixit, ut sit sancta membro aut corpore tantum; sed, *ut sit sancta corpore et spiritu*. Membrum enim una corporis pars est: corpus vero omnium compago membrorum est. Cum ergo dicit: *ut sit sancta corpore*, ex omnibus membris eam sanctificari debere testatur. Quia non proderit cæterorum sanctificatio membrorum, si inveniatur vel in uno corruptio. Et jam non erit sancta corpore, quod ex omnibus constat membris, quæ vel unius fuerit coinquinatione polluta.

9. Sed ut quod dico manifestius et lucidius fiat; esto, sit quæcunque omnium membrorum sanctificatione purgata, et lingua tantummodo peccet, qua

aut blasphemet, aut falsum testimonium dicat; nunquid liberabunt omnia membra unum? an propter unum judicabuntur et cætera? Ergo si nec aliorum membrorum sanctificatio proderit, cum in uno sit vitium; quanto magis si diversorum flagitio peccatorum omnia corrumpantur, unius nihil proderit integritas? Unde quæso te, virgo, neque in sola tibi pudicitia blandiaris, ne in unius membri integritate confidas: sed secundum Apostolum soli Deo conserva corporis sanctitatem. Munda ab omni inquinamento caput: quia crimen est illud post chrismatis sanctificationem, aut croci, aut alterius cujuslibet pigmenti fuco vel pulvere sordidari; aut auro vel gemmis cujuscunque terrenæ speciei comi: quod jam cœlestis ornatus splendore refulget. Grandis quippe divinæ gratiæ contumelia est mundani et sæcularis ornamenti prælatio. Munda frontem, ut humana non divina opera erubescat, et illam confusionem recipiat, quæ non peccatum, sed Dei gloriam parit, Scriptura dicente: *Est confusio adducens peccatum: et est confusio adducens gloriam* (*Eccli.* IV, 25). Munda collum, ut non aurea reticula capillus portet, et suspensa monilia, sed illa potius ornamenta circumferat, de quibus Scriptura dicit: *Misericordia et fides non deficiunt a te, suspende autem illa in corde velut in collo tuo* (*Prov.* III, 13). Munda oculos, dum eos ab omni concupiscentia retrahis, et ab intuitu pauperum nunquam avertis, et ab omnibus fucis liberos ea quæ a Deo facti sunt sinceritate custodias. Munda linguam a mendacio: quia, *os quod mentitur occidit animam* (*Sap.* I, 11). Munda eam a detractione, a juramento, ab adulatione, a perjurio. Nolo præposterum ordinem putes, quod prius a juramento, quam a perjurio linguam dixi debere mundari: quia tunc perjurium facilius effugies, si in toto non jures. Impleatur in te illa sententia: *Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum* (*Psal.* XXXIII). Et memor esto dicentis Apostoli: *Benedicite, et nolite maledicere* (*Rom.* XII, 14). Sed illud crebrius recordare: *Videte ne quis malum pro bono alicui reddat, neque maledictum pro maledicto; sed econtrario benedicentes: quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis* (I *Petr.* III, 9); et illud: *Si quis autem in lingua non offendit, hic perfectus est* (*Jac.* III, 2). Nefas est enim ut labia illa quibus Dominum confiteris, rogas, benedicis, et laudas, alicujus polluantur sorde peccati. Nescio qua conscientia et lingua quis Deum rogat, qua aut mentitur, aut maledicit, aut detrahit. Labia sancta exaudit Deus; et ipsis annuit cito precibus, quas lingua immaculata pronuntiat. Munda aures, ut non nisi sermonibus sanctis et veris auditum præbeant; ut nunquam obscena, aut turpia, aut sæcularia verba suscipiant, aut aliquem de altero audiant derogantem, propter illud quod scriptum est: *Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam* (*Eccli.* XXVIII, 29); ut cum eo habere partem possis, de quo dicitur, quoniam auditu et visu justus erat; hoc est, nec auribus, nec oculis delinquebat. Manus ne porrectæ ad accipiendum sint, ad dandum autem collectæ, nec ad feriendum paratæ, sed ad omnia misericordiæ et pietatis opera satis promptæ. Munda pedes, ne latam et spatiosam pergant viam, quæ ducit ad splendida sæculi et pretiosa convivia; sed arduum magis et angustum gradiantur iter, quod tendit ad cœlum, quia scriptum est: *Iter rectum facite pedibus vestris* (*Isai.* LVII, 14). Agnosce tibi a Deo artifice non ad vitia, sed ad virtutem membra formata: et cum universos artus mundaveris ab omni sorde peccati, et toto fueris sanctificata corpore, tunc tibi castitatem intelligas profuturam, et cum omni fiducia palmam virginitatis exspecta.

10. Quid sit sanctam esse *corpore*, breviter quidem, sed plene me exposuisse arbitror: nunc quod sequitur, *et spiritu*, nosse debemus: hoc est, ut quod opere nefas est fieri, nec fas sit cogitatione concipere. Illa enim est sancta tam corpore quam spiritu, quæ nec mente, nec corde delinquit; sciens etiam cordis esse inspectorem Deum: et idcirco satagit ut omnimodo etiam animum cum corpore mundum habeat a peccato, sciens scriptum esse: *Omni custodia serva cor tuum* (*Prov.* IV, 23); et iterum: *Diligit Dominus sancta corda; accepti sunt autem ei omnes immaculati;* et alibi: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* V, 8). Quod de illis dici arbitror, quos conscientia in nulla redarguit culpa peccati. De quibus Joannem in Epistola dixisse reor: *Si cor nostrum nos non reprehendit, fiduciam habemus ad Deum, et quæcunque petierimus accipiemus ab eo* (I *Joan.* III, 20). Nolo existimes te crimen fugisse peccati, si voluntatem non sequatur effectus, cum scriptum sit: *Quicunque viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est in corde suo* (*Matth.* V, 17). Nec dicas, cogitavi quidem, sed non perfeci: quia etiam concupiscere nefas est. Unde beatus Petrus præcepit dicens: *Animas vestras castificantes* (I *Petr.* I, 22), qui si nullam animæ constuprationem nosset, nec castificari eam desiderasset. Sed et locum illum quo continetur: *Hi sunt qui se cum mulieribus non coinquinaverunt, virgines enim permanserunt: hi sequuntur Agnum, quocunque ierit* (*Apoc.* XIV, 4), attentius considerare debemus et animadvertere, si solius integritatis pudicitiæ merito ipsi divino comitatui copulentur, et per omnia cœlorum tabulata discurrant: an et alia sint, quibus adjuncta virginitas tantæ beatitudinis gloriam consequatur. Sed unde hoc scire poterimus? De sequentibus, nisi fallor, in quibus scriptum est: *Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo et Agno, et in ore ipsorum non est inventum mendacium: sine macula enim sunt* (*Ibid.* IV, 5). Vides ergo quod non in uno tantum membro dominicis referantur inhærere vestigiis; sed illi qui præter virginitatem ab omni contagione peccati immaculatam gesserint vitam. Idcirco virgo vel maxime nuptias spernit, ut dum securior est, facilius, quod etiam a nubentibus quæritur, ab omni se delicto custodiat, et universa legis mandata perficiat. Nam si non nubat, et ea nihilominus faciat

a quibus et nuptæ esse jubentur immunes, non nupsisse quid proderit? Quanquam enim nulli Christianorum peccare liceat, et omnes quicunque spiritalis lavacri sanctificatione purgantur, immaculata decurrere conveniat vita; ut Ecclesiæ quæ sine macula, sine ruga, sine aliquo ejusmodi esse describitur, possint visceribus intimari: multo magis tamen hoc Virginem implere necesse est, quam nec mariti, nec filiorum, nec alterius necessitatis causa prohibet, quominus divinam Scripturam perficiat; nec aliqua, si peccet, poterit excusatione defendi.

11. O Virgo, serva propositum tibi magno præmio destinatum. Præclara est apud Deum virginitatis et pudicitiæ virtus, si non aliis peccatorum et malorum lapsibus infirmetur. Agnosce statum tuum, agnosce locum, agnosce propositum. Christi sponsa diceris; vide ne quid indignum eo, cui desponsata videris, admittas: cito scribet repudium, si in te vel unum viderit adulterium. Quæcunque enim humanorum sponsaliorum pignoribus subarrhatur, statim a domesticis, a familiaribus, ab amicis sponsi sollicite et diligenter requirit et a servulis, quales juvenis habeat mores, quid potissimum diligat, quid accipiat, quo usu vivat, qua se consuetudine regat, quibus utatur dapibus, quibus præcipue rebus delectetur et gaudeat. Quæ cum didicerit, ita se in omnibus temperat, ut sponsi moribus suum obsequium, sua jucunditas, sua diligentia; sua vita concordet. Et tu quæ Christum sponsum habes, a domesticis et familiaribus ejus, sponsi tui mores interroga, et strenue ac solerter inquire; in quibus præcipue delectetur, qualem compositionem in te vestium diligat, cujusmodi concupiscat ornatum. Dicat tibi ejus familiarissimus Petrus, qui ne nuptis quidem corporalem permittit ornatum, sicut in epistola sua scripsit: *Mulieres similiter subjectæ viris suis, ut si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant: considerantes in timore Dei castam conversationem vestram, quarum sit non extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus; sed qui absconsus cordis est homo, in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, quod est in conspectu Dei locuples* (I Petr. III, 1 seqq.). Dicat et alius apostolus beatus Paulus, qui ad Timotheum scribens episcopum, eadem de fidelium feminarum disciplina testatur: *Mulieres similiter in habitu ornato cum verecundia et sobrietate ornantes se, non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa; sed quod decet mulieres promittentes castitatem per bonam conversationem* (I Tim. II, 9).

12. Sed forsitan dicis: cur hæc iisdem apostoli virginibus non jusserunt? Quia non necessarium judicabant: ne talis virginibus commonitio potius injuria quam emendatio videretur. Sed nec eas unquam tantæ temeritatis fore credidissent, ut ne nuptis quidem concessa carnalia ornamenta et terrena præsumerent. Revera ornare se et componere Virgo debet: nam quomodo sponso suo placere poterit, nisi composita et ornata processerit? ornetur plane, A sed interioribus ornamentis, et spiritualiter, non carnaliter componatur: quia Deus non corporis, sed animæ decorem in illa considerat. Ergo et tu, quæcunque animam tuam a Deo diligi et inhabitari concupiscis, omni eam diligentia compone, et spiritalibus indumentis exorna. Nihil in ea dedecorum, nihil fœdum appareat. Resplendeat auro justitiæ, gemmis refulgeat sanctitatis, ac pretiosissimo pudicitiæ margarito coruscet. Pro bysso et serico, misericordiæ et pietatis tunica vestiatur, secundum quod scriptum est: *Induite ergo vos, sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem*, etc. (Colos. III, 12). Et non decorem cerussæ aut alterius pigmenti quærat, sed innocentiæ ac simplicitatis candorem habeat. Roseum verecundiæ B colorem et purpureum ruboris pudorisque possideat. Cœlesti abluatur nitro doctrinæ, et lamentis spiritualibus emundetur. Nulla in ea malitiæ, nulla diaboli macula relinquatur; et ne quando male redoleat odore peccati, unguento suavissimæ sapientiæ et scientiæ perfundatur.

13. Hujusmodi Deus quærit ornatum, et animam taliter compositam concupiscit. Memento te Dei filiam dici secundum quod ait: *Audi, filia, et vide* (Psal. XLIV, 11). Sed et tu ipsa quotiescunque Deum patrem nominas, Dei te filiam esse testaris. Ergo si Dei filia es, vide ne quid eorum facias, quæ Deo Patri incongrua sint; sed age omnia quasi filia Dei. Cognosce quomodo hujus sæculi nobilium se filiæ gerant, quibus assuescant moribus, quibusve se disci- C plinis instituant. Tanta quibusdam verecundia est, tanta gravitas, tanta modestia, ut cæterorum hominum ritum intuitu humanæ ingenuitatis excedant: et ne quam honestis parentibus suis per lapsum suum infamiæ inurant notam, alteram sibi quodammodo inter homines consuetudinis studeant facere naturam. Et tu ergo originem tuam respice, genus intuere, gloriam nobilitatis adverte: agnosce te non hominis, sed Dei filiam, et divinæ nativitatis nobilitate decoratam. Ita te exhibe, ut in te cœlestis nativitas pareat, et ingenuitas divina clarescat. Sit in te nova gravitas, honestas admirabilis, stupenda verecundia, mira patientia, virginalis incessus, et veræ pudicitiæ habitus, et sermo semper modestus, et suo in tempore proferendus; ut quisquis te vide- D rit, admiretur et dicat: quæ hæc novæ inter homines gravitatis patientia est? Quæ pudoris verecundia? Quæ honestatis modestia? Quæ maturitas sapientiæ? Non est ita humana institutio, nec disciplina mortalis: cœleste mihi aliquid in terreno corpore redolet. Puto quod habitet in quibusdam hominibus Deus. Et cum te Christi famulam esse cognoverit, majore stupore tenebitur, et cogitabit qualis ille sit Dominus, cujus talis ancilla est.

14. Si vis ergo esse cum Christo, et partem habere cum Christo, Christi tibi exemplo vivendum est, qui ab omni malitia et nequitia ita fuit extraneus, ut nec inimicis quidem vicem redderet, quin potius et pro ipsis oraret. Nolo enim eas animas

Christianas existimes, quæ aut fratres aut sorores non dico oderunt, sed quæ proximos toto corde et conscientia coram Dei testimonio non diligunt; cum Christianis, Christi similitudine, inimicos etiam amare necesse sit. Si sanctorum cupis habere consortium, a malitiæ et nequitiæ cogitatu pectus emunda. Nemo te circumveniat, nemo te fallaci sermone seducat. Non nisi sanctos et justos et simplices et innocentes et puros cœlestis aula suscipiet. Nullum apud Deum habet malitia locum. Ab omni nequitia et dolo mundum esse necesse est, qui cupit regnare cum Christo. Nihil tam contrarium, nihil tam exsecrabile Deo, quam aliquem odisse, aliquem velle lædere: nihil tam probabile, quam omnes amare. Quod Propheta sciens testatur dicens : *Qui diligitis Dominum, odite malum* (*Psal.* XCVI, 10).

15. Vide ne in aliquo humanam gloriam diligas ; ne et tua inter illos portio computetur, quibus dictum est : *Quomodo vos potestis credere, gloriam ab invicem quærentes* (*Joan.* V, 44) ? Et de quibus per Prophetam dicitur : *Auge eis mala, auge mala gloriosis terræ.* Et alibi : *Confundimini a gloriatione vestra, ab opprobrio in conspectu Dei* (*Isai.* XLV). Nolo enim illas respicias, quæ sæculi, non Christi sunt virgines ; quæ propositi sui et professionis immemores gaudent in deliciis, in opibus delectantur, et corporeæ nobilitatis origine delectantur. Quæ si profecto Dei filias se esse crederent, nunquam post divinos natales nobilitatem admirarentur humanam, nec gloriarentur in patre quolibet honorato : si Patrem Deum se habere sentirent, nobilitatem carnis non amarent. Quid tibi in generis nobilitate blandiris et complaces ? Duos homines fecit ab exordio Deus, ex quibus totius generis humani silva descendit : mundanam nobilitatem non naturæ æquitas præstitit, sed cupiditatis ambitio. Certe omnes per divini lavacri generationem æquales efficimur, et nulla inter eos potest esse discretio, quos nativitas secunda generavit; per quam tam dives quam pauper, tam liber quam servus, tam nobilis quam ignobilis, Dei efficitur Filius; et terrena nobilitas splendore cœlestis gloriæ adumbratur, et nusquam omnino jam comparet : dum qui retro in sæcularibus honoribus impares fuerant, cœlestis et divinæ nobilitatis gloria æqualiter vestiuntur. Nullus jam ignobilitati locus, nec degener quisquam est, quem divinæ nativitatis sublimitas ornat, nisi apud illos, qui non putant humanis cœlestia præponenda : aut si putant, quam vanum est, ut se illis in minoribus præferant, quos sibi in majoribus pares sciunt, et quasi infra se positos in terra existiment, quos sibi æquales in cœlestibus credunt ? Tu autem quæcunque Christi, non sæculi virgo es, omnem præsentis vitæ gloriam fuge, ut eam quæ in futuro promittitur consequaris.

16. Contentionum verba, et animositatis causas evita ; discordiarum quoque et litium occasiones subterfuge. Nam si juxta Apostoli doctrinam : *Servum Domini litigare non oportet* (II *Tim.* II, 24); quanto magis Dei ancillam ? cujus quo verecundior est sexus, animus debet esse modestior. Linguam a maliloquio

A cohibe, et ori tuo frenum Legis impone ; ut tunc, si forte loquaris, quando tacere peccatum sit, cave ne quid quod in reprehensionem veniat dicas. Lapis emissus est sermo prolatus ; quapropter diu antequam proferatur cogitandus est. Beata quippe labia sunt, quæ nunquam quod revocare iterum velint, emittunt. Pudicæ mentis sermo etiam debet esse pudicus, qui ædificet semper magis, quam aliquando destruat audientes, secundum quod præcepit Apostolus dicens : *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat : sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus* (*Ephes.* IV, 29). Pretiosa Deo lingua est, quæ non sine divinis rebus novit verba construere ; et sanctum os, unde cœlestia semper eloquia proferuntur. Absentium obtrectatores quasi
B malignos, Scripturæ auctoritate deterre : quia hoc inter virtutes perfecti hominis Propheta commemorat, si ante conspectum justi malignus ad nihilum deducatur, qui contra proximum non probanda protulerit. Non licet tibi alterius vituperationem patienter audire ; quia nec ab aliis optas recipi tuam (*Psal.* LXXIV, 5). Injustum quippe est quidquid contra Christi Evangelium venit, si alteri quod tibi ab alio fieri molestum est, patiaris inferri. Semper linguam tuam de bonis loqui adsuesce, et auditum tuum ad bonorum magis laudem, quàm ad malorum vituperationem accommoda. Vide ut omnia quæcunque benefacis, propter Deum facias ; sciens ejus rei tantum te a Domino recepturam esse mercedem, quam ejus timoris et dilectionis causa perfeceris. Sancta magis esse
C quam videri stude : quia nihil prodest æstimari quod non sit : et duplicis peccati reatus est, non habere quod creditur, et quod non habeas simulare.

17. In jejuniis magis quam in epulis delectare, illius viduæ memor, quæ non discedebat de templo jejuniis et obsecrationibus Deo serviens die ac nocte. Et si vidua quidem in Judæa talis erat ; qualem nunc virginem convenit esse Christi. Divinæ magis lectionis convivium dilige, et spiritalibus te saturari dapibus concupisce ; et illos potius quære cibos, quibus anima magis quam corpus reficiatur. Carnis et vini species quasi caloris fomenta et libidinis incitamenta fuge, et tunc, si forte, vino exiguo utere, cum stomachi dolor et nimia corporis compellat infirmitas. Iracundiam vince ; animositatem cohibe ; et quidquid
D illud est, quod post factum pœnitentiam ingerit, velut proximi criminis abominationem declina. Satis tranquillam et quietam convenit esse mentem, et ab omni perturbatione furoris alienam, quæ Dei habitaculum esse desiderat ; qui per Prophetam testatur et dicit : *Super quem requiescam alium, nisi super humilem et quietum, et trementem verba mea* (*Isai.* LXVI, 3) ? Omnium operum et cogitationum tuarum speculatorem Deum crede, et cave ne quidquam quod divinis oculis indignum sit, aut opereris, aut cogites.

18. Cum orationem celebrare desideras, talem te exhibe quasi quæ sis cum Domino locutura. Cum psalmum dicis, cujus verba dicis agnosce ; et in compunctione magis animi quam in tinnulæ vocis dulce-

dine delectare. Lacrymas enim psallentis Deus magis quam vocis gratiam comprobat, sicut Propheta dicit: *Servite Domino in timore, et exsultate ei cum timore* (*Psal.* II, 11). Ubi timor et tremor est, ibi non vocis elatio est, sed animæ flebilis et lacrymosa dejectio. Omnibus actibus tuis diligentiam adhibe, quia scriptum est: ***Maledictus homo qui facit opus Domini negligenter*** (*Jerem.* XLVI, 10). Crescat in te cum annis gratia, crescat cum ætate justitia; et fides eo perfectior videatur, quo senior es: quia Dominus noster Jesus, qui nobis vivendi reliquit exemplum, proficiebat non *ætate* tantum corporea, sed et *sapientia et gratia* spiritali *coram Deo et hominibus* (*Luc.* II, 25). Omne tempus in quo te non meliorem senseris, hoc te æstima perdidisse. Cœptum virginitatis propositum ad finem usque conserva; quia non inchoasse tantum, sed perfecisse virtutis est, sicut in Evangelio Dominus ait: *Qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit* (*Matth.* XXII, 10). Cave ne cui vel concupiscendi occasionem tribuas: quia sponsus tuus Deus zelans est: criminosior est enim Christi adultera, quam mariti. Unde pulchre Romana Ecclesia, Apostolico sine dubio, cujus sedem obtinet, spiritu animata, tam severam nuper hujusmodi sententiam statuit, ut vix, vel pœnitentia dignam judicaret, quæ sanctificatum Deo corpus libidinosa coinquinatione violasset.

19. Esto ergo omnibus vivendi forma, esto exemplum; præcede et in actu quos in castitatis sanctificatione præcurris. Virginem te in omnibus exhibe; nihil corruptionis objiciatur capiti tuo, cujus corpus integrum est, ut et tua sit inviolabilis conversatio. Et quoniam sicut in exordio epistolæ præfati sumus, te Dei sacrificium factum; quod utique sanctitatem suam etiam aliis impertit; ut quisquis ex eo digne sumpserit, sanctificationis et ipse sit particeps; ita ergo et per te, quasi per divinam hostiam sanctificentur et cæteræ, cum quibus te ita in omnibus exhibeas, ut quisquis vitam tuam aut auditu contigerit aut visu, sanctificationis vim sentiat, et in tantum sibi intelligat gratiam ex tua conversatione transfundi, ut dum te imitari concupiscit, Dei sacrificio et ipse sit dignus.

MONITUM
IN S. AMBROSII SERMONES SEQUENTES.

His sane tribus sermonibus locum inter S. Mediolanensis episcopi opera sicut ratio, ita ordo vindicabat chronologicus. Cur ergo in hoc tomo paulo devia editione donati sint, præsertim in causa fuit tanta illos expiscandi difficultas ut non minus tribus vel quatuor mensibus S. Patris operum recusio differri debuisset ut ipsorum accessione compleretur. Quam quidem moram non diligentiæ tantum nostræ, sed etiam avidis subscriptorum votis intolerabilem fore sentientes, Ambrosianarum lucubrationum seriem, quippe quæ locupletissima jam evaderet, cito clausimus, sequentique tomo sermones Sessonianos destinavimus eo magis libenter quod quasi appendicis vice ad quartum sæculum tomus ille functurus esset.

D. LEANDRI PRÆFATIO. *

I. *Sancti Ambrosii scripta summo in honore habita sunt, eaque in multis olim vitiata a Maurinis præpurgata fuere.* — Sancti Ambrosii, qui sæculo quarto episcopalem Mediolani nobilissimam sedem tenuit, plurimi semper scripta fecisse Patres, pontifices maximos, concilia œcumenica, et ipsosmet heterodoxos nemo eruditus ignorat (*a*). Attamen æque norunt omnes, inter opera hujusce sanctissimi præsulis apocrypha multa fuisse relata multisque adeo vitiis referta, ut quiddam etiam a catholico sensu prorsus alienum redderent (*b*). Quare non defuerunt Romani pontifices, qui cum tam veteris tamque bene meriti de Ecclesia Patris scripta ad sanæ doctrinæ laudem cuperent efflorescere, viris doctis vehementer essent auctores, ut collatis curis, ad novam editionem excudendam optimæ notæ codices sedulo perquirerent, simulque conferrent; ex quibus et genuinos possent Ambrosianos fetus seligere, falsos respuere, et certas ejusdem præsulis sententias elicere. Hinc mandatis summorum pontificum Pii IV, et Pii V, Grego-

* Epistolam nuncupatoriam, quæ huic præfationi præponi debebat, errore autem typographico omissa est, legesis ad calcem hujus tomi. EDIT.

(*a*) *Videsis* selecta veterum testimonia, quæ in primo volumine S. Ambrosii oper. sub præfatione a Maurinis collecta habentur.

(*b*) Porro olim S. Ambrosio ad Paulinas epistolas tribuebantur commentaria, quorum sane auctor aliquid cum sana doctrina haud consonum habet. *Certe*, scribunt Benedictini editores in admonit. præv. t. IV, in append. col. 30, *defendi non potest eorum* (id est, commentariorum) *auctor, quin cum Origene senserit, in voluntate dæmonum esse ab errore resilire. Exploratum quoque ulcus est, quod marito fas usque esse contendit, uxore propter adulterium repudiata, aliam ducere: uxori autem ab adultero conjuge separatæ cum alio inire conjugium licere negat* (Hinc Canon, *Uxor a viro* 17, caus. 32, quæst. 7, de quo Romani correctores videndi sunt). *Sed nec illa etiam satis sana sunt, quod factam ad imaginem Dei mulierem esse: episcopos superiorem presbyteris gradum obtinere, aut diversa instituti ordinatione, inficiatur; et quædam alia communi catholicorum sensui minus congrua subinde tradit.*

rii XIII, ac studio et labore Sixti V, Romana Ambrosii operum editio cæterarum omnium absolutissima prodiit in lucem (*a*). Verum cum et in illa non pauca reperirentur, quæ, ut in ejusdem S. doctoris opera præfati sunt Maurini (*b*), non modo ab hæreticis, verum etiam ab orthodoxis haud sine causa minime probarentur; præsto fuit ipsa Maurinorum manus, qui Herculeis, ut ita dicam, ferme exantlatis laboribus in rimandis bibliothecis, et codicibus conferendis episcopi Mediolanensis scripta omni nævo purgata suomet restituerunt honori, novam pervulgando editionem, quæ superiores omnes judicii maturitate et multitudine eruditionis facile superavit (*c*).

II. *Maurinorum editio tribus ditatur sermonibus e codice Sessoriano depromptis.* — Jam vero quibus laudata editio augeri possit, ecce, ut ego arbitror, tres mihi sermones inediti in Sessorianis nuper pluteis deprehensi sunt, quos eruditi viri sive fontis unde manant vetustatem spectent, sive documenta utilissima, quæ inde ad informandos Christianorum mores redundare certum est, paulisper respiciant, dignos plane agnoscent, confido, quos cupide omnes ac benevole excipiant.

III. *Sessoriani codicis vetustas, et palæographia.* — Fons quidem horum sermonum præclarissimus codex ille Nonantulanus est, formæ fere quadratæ, et sottilissimis membranis compactus, qui quondam numeris 60, 90, aut 134 præsignatus, modo in novo catalogo a me confecto quinquagesimum quintum sortitus est numerum. Ejus scripturam, quæ ita evanida est, ut plures occurrant paginæ valde lectu difficiles et obscuratæ, in excuso specimine, quod in Romana S. Maximi editione anni 1784, tab. 1, n. 2, pag. 200 visitur, cognoscent eruditi. Illa quippe secundæ, ut dicunt, Romanæ ætatis ad Longobardicum (*d*) inclinantis, ne cum eminentissimo Besutio dicam vi (*e*), mihi sæculo vii vel ad summum ineunte viii exarata videtur. Ejusdem enim orthographia ad priscam normam rectissime scripta est; et quidem constanti adeo veterum codicum auctoritate firmata, ut plane ad rectiorem illum scribendi modum reverti necesse sit. Jam vero hoc eodem in codice nunquam forma *V* scribitur, sed semper est *U*; neque ulla alia quam una diphthongus *ae* absque nexu usurpatur; qui in pervetustis codicibus perpetuus fere mos est. Constanter quoque in illo præpositio *ad* retinet litteram *d* ante *c*, *e*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, eaque ad sequentem consonam non reformatur, nisi in verbis, *accipio*, et *arripio*; *con* vero servat *n* ante *l*, *m*, *p*, *r*; atque *in* nunquam dimittit *n* ante *b*, *m*, *p*, *s*, si *impleo* verbum exceperis. Vocabula autem *aput*, *aliut*, *illut*, *istut*, *jubat*, etc., quorum lectio plerumque a sensu aurium scribentis dictata verba excipientis pendebat, fere semper recitato modo in codice scripta reperies, in quo bona rectaque scriptura habentur, *caelum*, *condicio*, *intellego*, *querella*, *uincla*, atque alia plurima, quæ in meis scholiis palæographicis textui substratis haud inobservata reliqui. Nulla præterea in codice pausa est, nulla admirationis vel interrogationis signa, nulla verborum distinctio apparet; sed raro puncta et eadem semper media, ac ita temere apposita, ut magis sensus augeant ambiguitatem. Litteræ in fine versuum aliquando minuuntur, vel in monogramma coeunt. Librarius nonnisi parcius litteris singularibus vel siglis utitur, et quidem iis, quæ pricis tabellariis obvia fuerunt, ut ex. gr. *Incp*, *Dns*, *Ds*, *ihs*, *xps*, *sps*, *scs*, *nr*., pro *Incipit Dominus*, *Deus*, *Jesus*, *Christus*, *Spiritus*, *Sanctus*, *noster*, et in fine vocum *b·* et *q·* cum medio puncto pro *bus* et *que*.

IV. *Ambrosiani sermones tres in hoc eodem codice contenti qua de re censeantur inediti.* — Quod vero in hoc antiquissimo codice sermones tres S. Ambrosii nomine inscriptos inveniri ineditos asseram, coarguat me nemo; nam si id minus recte, haud tamen temere dixero; cum adhibita cura qua non potui majore, illos nec in Ambrosii hucusque vulgatis operibus, nec inter SS. Augustini, Maximi et Fulgentii opera, quæ vetusta ætate cum Ambrosianis scimus ivisse permixta, nec inter aliorum SS. Patrum scripta repererim. Præcipue autem meum hoc præjudicium cumulabant tria illa Isaiæ testimonia x, 33, 34, et xi, 5, quæ integra leguntur in tertio sermone (*f*); quia nempe Sabatierius in suis biblicis antiquæ versionis fragmentis vel, ut illa x, 33, 34, nonnisi mutila referat, vel ut illud xi, 5, prorsus omittat. Cum enim auctor ille in quærendis veterum biblicarum versionum testimoniis, maxime in Patribus, diligentiam omnem adhibere solitus fuerit, hinc haud inconsulte conjiciendum putavi, reapse Sabatierii ætate adhuc membranis hos delituisse sermones.

V. *Eorum sermonum tituli et analysis.* — Horum autem primus sermo inscribitur, *de Perfecto*; alter de eodem argumento, *Adversus eos qui dicunt possessionem non distrahendam, sed fructibus misericordiam faciendam*, tertius vero, *de Charitate ex lectione sancti Pauli apostoli contra malos qui bonis invident*, titu-

(*a*) Ab anno 1580 ad an. 1585.

(*b*) In præfat., t. I.

(*c*) Hæc editio, incœpta an. 1686, absoluta fuit an. 1690 Parisiis duobus in-folio voluminibus; et iterum Venetiis quatuor in-folio voluminibus an. 1748, qua utor. Hanc etiam formis excudi curavit Franciscus Pitterius in sua officina libraria Veneta octo in-folio voluminib. an. 1781.

(*d*) Id est, non ad eam scripturam, qua Longobardi utebantur, populi quidem rudes et omnium litterarum expertes, sed ad eam, qua Itali usi sunt quo tempore Longobardorum regum parebant imperio.

(*e*) Em. Besutius, vir excellens omni laude virtutis et ingenii, idemque adeo profana et maxime sacra doctus archeologia, ut sibi eum academici Etruscarum antiquitatum vetustissimæ urbis Cortonæ principem *Locumoni* nomine elegerint, hæc de hoc codice in quadam chartacea schedula circa an. 1750 notata reliquit : *Cod.* 134, *in pergam. in-fol., vetustissimi characteris, et fortassis sæculi sexti, et certe mea quidem sententia plus mille abhinc annis scriptus. Plura continet, et primo sermonem S. Augustini de Nuptiis*, etc.

(*f*) § 10, pp. 27 et 28 (*Infra coll.* 136 et 138).

lum præfert. In priori sermone auctor nonnullis Scripturarum testimoniis recitatis ostendit, Christianorum esse, ut pervenire valeant ad supremum gradum perfectionis, suas omnes facultates vendere, et pretium pauperibus distribuere, seque Dei providentiæ adeo committere, ut divinæ legis semper meditatione detenti, semperque præceptorum custodia occupati, non habeant vacuum tempus quo cogitent sæcularia, quo vane hujus mundi incommodis perturbentur, quo terrestrium divitiarum spe caduca fallantur. In altero eadem, quæ superiore sermone dixerat, auctor confirmat; atque rerum terrenarum contemptus, et abdicatio quam gloriosa, utilis ac necessaria sit, Christi præcepto atque Pauli apostoli exemplo propositis, contra illius virtutis obtrectatores evincit. Demum in tertio sermone de virtute fraternæ charitatis (qui ita in longius producitur, ut minus sermo quam tractatus inscriberem moralia documenta dogmaticis cumulavit. Illa itaque primo apostolica verba I Corinth. XIII, 1, 2, 3, auctor expendens, nihil nobis omnium virtutum genera prodesse docet absque charitate, utpote quæ una cæteras omnes amplectatur virtutes, atque totius Christianæ perfectionis sit complementum. Secundo ad varia charitatis opera descendens, dum ea præcipue humilitatis, mansuetudinis, benignitatis et simplicitatis esse declarat, eademque in Davidica et apostolica electione, ac in dominico exemplo contemplanda et imitanda proponit; in contraria vitia, scilicet superbiam, invidiam, iracundiam, inimicitiam cæteraque id genus vehementius insurgit. Interim e re nata de Domini nostri Jesu Christi divina et humana utraque perfecta natura, deque hypostatica unione ac de ejus baptismo, passione, morte et gloriosa resurrectione loquitur, nec non quædam de sacramento baptismatis ejusdemque effectibus disserit.

VI. *Quibus indiciis hi tres sermones adjudicantur Mediolanensi episcopo Ambrosio.* — Quod autem hi sermones ipsi Ambrosio Mediolanensi episcopo tribuendi sint, id permulta et idonea indicia demonstrare videntur. 1° In illis quippe Ambrosianæ locutiones frequenter occurrunt, et complures crebro reperiuntur sententiæ, quæ prorsus Ambrosium sapiunt; id quod in scholiis identidem palam feci, multoque plenius et uberius fieri poterat. Cui nec obstare et officere videatur, si aliquando sermonem remissiorem in illis quam in aliis S. præsulis tractatibus advertere sit; nam, ut Maurinorum verbis loquar, « stylum variari ab auctoribus, et pro re ac tempore modo attolli, modo deprimi non ignoramus (a). » Quin, ut ipsi cum Gillotio fatentur, scimus, novum « non esse, inquiunt, si sanctus doctor pro re, loco, tempore, personis, stylum mutavit (b). » Huc etiam addi potest, reliquis, qui modo habentur, sermonibus Ambrosium iterum obstetriciam, ut ita dicam, manum admovisse, cum illos collectos in libros redegerit; (c) nostros autem, cum extra vagarentur disjuncti, eo modo quo ex ejus ore prolapsi sunt, munere tachygraphi ita ad nos permeasse impolitos. Cæterum, his in gratiam eorum, qui nimis naribus indulgent, notatis; nihil sane omnino contineri in illis pronuntio, quod a stylo,(d) in-

(a) In præfat. ad libros *de Sacramentis*, tom. III.

(b) Vide admonit. præfixam opusculo *de Apolog. altera David*, et illam quæ præmittitur lib. *de Tob.* tom. I.

(c) *Auctoris quidem*, ait cl. Majus in præf. ad lib. de Re pub. XIII, pag. 56 edit. 1828, *autographum plerumque erant liberiore scriptura schedæ, quas Isidorus Orig.* VI, 14, *definit esse* « quod adhuc emendatur, et necdum in libris redactum est. » Nemo id potissimum moris Ambrosii fuisse negavit, ut ad plebem jam *sine magna præparatione* (Præf. ad lib. *de sacr.*, col. 432, tom. III) habitas conciones, postea emendatas in libros distribueret.

(d) In his sermonibus sunt quædam, fateor, paucæ dictiones quæ nonnullis nasutis philologis forsitan stomachum facient, eo quod illas aut non referant hucusque edita scripta Ambrosiana, aut bonæ Latinitatis, pro eorum sententia, notam non præferant. Talia sunt verba, *demandare* pro *valde mandare*, *distrahere* pro *vendere*, *distractio* pro *venditio*, *prærogare pretium* vel *quantitatem* vel *odia*, pro *ante erogare pretium* vel *quantitatem*, vel *ante odium in aliquem habere*, a quo *prærogatio*; et *similare* pro *similem facere* seu *assimilare* cum dativo constructum, Verum quamvis hæ voces, ea significatione qua in his sermonibus ponuntur aut perbene Latine non sonent, aut Ambrosii hactenus auctoritate careant, tamen haud ab Ambrosiano stylo recedunt. Eadem enim vocabula vel jam in auctorum scriptis Ambrosii Mediolanensis ætate superiorum exstabant, vel apud veteres jurisconsultos reperiebantur. Minime proinde mirum si Ambrosius verba adhibuit, quæ jam ejus tempore in usu erant; minime suis moribus alienum, si juridicis verbis locutus est. Ipse enim, ut pote vir forensi arte exercitatus, passim in suis operibus pro loco et tempore juridica verba usurpavit; ut saltem videre est, ex. gr., tom. II, pag. 338, et tom. III, pag. 918, etc. Jurisconsultorum vero vox est *distrahere* pro *vendere*, qua sæpe usus est Ulpianus in ff., qui etiam vocabula *distractio* pro *venditio* ff. 14, 3, 5, a med. et 2, 15, 8, cir. med., et *prærogare* pro *ante erogare* ff. loc. et cond. l. *sed addes* trita habuit, atque usitata. In simili significatione verbum *distrahere* apud Tacit. VI *Ann.*, 17, Just. IX, 1, et apud Suetonium in *Vesp.* XVI, occurrit, apud quem et *prerogare* invenitur in Aug. 53, et illud obtinet *demandare* pro *valde mandare* in Neron. 35, in Aug. 10, et in Cæsar. 83. Vox quidem *prærogatio* a Latinis lexigraphis primum adhibita dicitur a Fulgentio *Mythol.* 2, init.: at ut antiquius a *distrahere distractio*, ita a *prærogare prærogatio* facile reddi potuit. Verbum autem *similare* pro *similem facere*, seu *assimilare*, et quidem cum dativo constructum, usurpat antiquissimus Esdræ interpres lib. IV, c. 8, pag. 44, quo idem S. Ambrosius non semel in suis operibus usus est. His igitur ex verbis, ut dixi, Ambrosii ætate usitatis vel juridicis nihil contra γνησιότητα horum sermonum potest evinci. Quod enim illa non reperiantur in hucusque Ambrosio scriptis assertis, vel inter vocabula rectæ Latinitatis non sint allata, id quidem non officit; nam pleræque dictiones et in scriptis Ambrosii vulgatis habentur, quæ in uno vel altero libro, et nullo alio in loco leguntur, pleræque quæ a Latinis lexigraphis omittuntur, seu diversa significatione notantur. Ita, ex. gr., lib. IV *Hexaem.*, III, 10, *perfunctio* pro *fruitio*, lib. II de Cain et Abel *conspersio* pro *confusio*, in psal. CXVIII, serm. 1, pag. 13, *colludium* pro *collusio*, atque ne longius sim *lentandum*, pro *lente morandum*, etc. Ut igitur insani hominis esset asserere singulos laudatos libros haud Ambrosii opus esse, quia vocabula nullo

genio, et charactere Ambrosiano dissideat. 2° Et re quidem vera quod Ambrosius in priori sermone auditoribus suis bona omnia temporalia relinquere et pauperibus distribuere valde commendet, id apprime ipsimet convenit, quem omnes suas facultates reliquisse, et Ecclesiæ vel pauperibus tribuisse ex historia cognoscimus (*a*); quem hujusmodi rigidis ethices Christianæ dogmatibus passim suam plebem quam diligentissime imbuere solitum fuisse ex ejusdem vulgatis scriptis certo certius habemus (*b*). 3° Ambrosium etiam in suis concionibus habuisse solemne illud præcipua quadam cura inculcare, quantopere Christiani homines ad fugiendas sæculi vanitates et anxietates obstringerentur, ut sacræ lectioni et Deo ipsi possent die ac nocte liberius vacare tum ex libris *de Isaac et Anima, de Bono mortis*, et maxime *de Fuga sæculi*, tumque ex *Enarratione in psal.* CXVIII (*c*) manifestum est; et id hoc nostro sermone confirmatur. 4° Alterius vero sermonis tanta est cum superiore colligatio, ut horum unius cognito, utriusque qui fuerit auctor cognoscatur. 5° Qui nexus si quoque deesset, sententiarum natura et color, atque tempori convenientia dictata satis illum demonstrarent, acceptum Ambrosio referri oportere. Etenim procul dubio non solum suarum facultatum abdicationem ac in pauperes dispersionem in suis scriptis suadet Ambrosius, sed etiam hujusce evangelici perfectionis consilii non semel utilitatem defendit, et in illud obtrectantes perstricto calamo insurgit; cujusmodi exempla in psalmis, et præsertim in psal. CXVIII, ac in epistola quinquagesima octava reliquit (*d*). 6° Nec aliter de tertio sermone, qui eumdem ac alii duo sibi auctorem vindicat, ut ex consecutione patet, dicendum est. In illo quippe Ambrosius, qui in vitiata jam tempora imperatricis Justinæ inciderat, eo præcipue nervos intendit, ut adversus venenum Arianorum, qui Mediolani ea tempestate plurimum poterant, populum suum communiret atque desuescentem schismate fraternæ charitatis morem reduceret. Profecto illic Ambrosius præcipuas Arianorum hæreses, queis Christi divinitas impetebatur, oppugnans, dogmatica, ut supra innuimus, documenta firmandæ Verbi divinitati peridonea tradit; simulque auditores suos impensius hortatur, ne persequantur in fratrem gratiam vel divina ope collatam, vel laboribus jejuniorum, vel assiduitate orationum, vel vigiliarum instantia omnibusque virtutum generibus conquisitam (*e*), neve ullis invidorum perturbentur insidiis, ullis concitentur offensis (*f*); sed dominico exemplo odia mundi non pertimescant (*g*): atque ita patienti animo convicia, proba et maledicta a fratribus fictis, hujusque sæculi principibus (Justina videlicet, et ejus Aulicis, cæterisque Arianis) sibi sustinerent illata, ut humilitatis, et mansuetudinis omnium sint exemplar ac norma (*h*); qui quidem omnes sensus in Ambrosii operibus frequenter occurrunt (*i*), et illis temporibus apprime respondent (*j*). 7° Nec minus Ambrosium redolet mentio, quæ in eo fit de gestis Eliæ; quorum passim in suis scriptis meminisse se narrat Ambrosius. *Plurima enim*, inquit lib. *de Elia et Jejun.* III, 5, *de Eliæ gestis frequenti diversorum librorum sermone digessimus* (*k*). 8° Quin etiam neophytos per se Ambrosium consuevisse docere, eisque ut a redeundo in sæculum, cui per baptisma nuntium remiserant, utilius deterreret, frequentius instasse, ut *abdicatis corporis delectationibus, cupiditatibus omnibus mundique illecebris* (*l*) in perpetuum sæculo morerentur, et cœlo cum Christo resurgerent, testantur.

alio in loco usurpata, et non bene Latine sonantia exhibeant; ita non integri esset judicii hos nostros sermones Mediolanensi antistiti abjudicare, quod pauca vocabula præferant, quæ hucusque Ambrosio auctore careant, et haud in lexica aureæ Latinitatis inserta sint. Hac quidem lege multa suis auctoribus deneganda forent, nec opus ullum, vix dicerem, exstaret, cujus de γνησιότητι haud dubitare liceret. Porro et illud præclarissimum opus politicum Ciceronis a cl. Maio nuper vulgatum, Ciceroni prorsus esset abjudicandum, eo quod vocabula plus viginti præ se ferat, quæ vel nec alia Ciceronis scripta, vel nec lexica exhibeant.

Verum etiam obiter adverto, dictionum varietates, quibus nimium quantum nescio, veterum scripta laborant, frequenter amanuensium perplexitati et audaciæ deberi. Ipsi enim aut verba concionantis aut dictantis Patris excipiebant, aut e codice exscribebant, et si aliquos ob temporis angustiam vel codicis difficultatem, vel eorum ignorantiam hiatus relinquere cogebantur in tabulis, eosdem propriis verbis explebant, et sic inde interpolata scripta vulgabant. Siquidem de hoc exceptorum, tachygraphorum, et librariorum arbitrio non semel antiqui Patres, et eruditi omnes conquesti sunt. Argumentum itaque internum ab elocutione desumptum plurimum quidem valet ad dignoscendos genuinos fetus auctorum; non ita tamen, ut cum cætera non desint indicia, fas sit ex una vel altera inusitata voce penitus operum γνησιότητα negare.

(*a*) Paulinus in *Vita S. Ambrosii*, n. 38, et idem Ambrosius in epist. 2, n. 8, tom. III, id plane

(*b*) Confer saltem libros, quibus titulos fecit *de Abraham, de Nabuthe Jezraelita*, tom. I, *de Officiis ministrorum* sparsim tom. III, atque in *Enarration. in psal.* CXVIII, præsertim serm. 12, pag. 37 et seqq., tom. II.

(*c*) Tom. I, a pp. 418, 458, 491, et tom. II, a p. 330.

(*d*) Tom. III, col. 1098.

(*e*) Serm. 3, § 1.

(*f*) Ibid., §§ 4, 5, 11.

(*g*) Ibid., § 7.

(*h*) Ibid., §§ 7, 10.

(*i*) Contra Arianos præcipue decertat Ambrosius in libris *de Interpell. Job et David*, lib. I, 9, et II, 4 et 6, tom. I; in *Enarrat. in psal.* XLIII, XLV, XLVII, XLVIII et LXI; in *Exposit. in Luc.*, tom. II; in lib. *de Mysteriis, de Fide*, tom. III, et *de Spir. Sanct.*, *de Incarnat.*, tom. IV, atque alibi sparsim. Quod vero attinet ad fraternam charitatem servandam sensus non absimiles scripta Ambrosiana abunde suppeditant, ut ex. gr., in psal. XXXVII. 45, XXXVIII, 10 et seq., et CXVIII serm. 10, pag. 3, 10, 41, 50; serm. 12, pag. 49, et serm. 15, pag. 15 et seqq.; in Lucam VII, 28, 59, et VIII, 24, tom. II, lib. II *de Offic.*, a cap. 15, atque epist. 41, pag. 9, et 63, pag. 85, tom. III, quæ inter tanta hic citasse sufficiat.

(*j*) Consule Paulinum in *Vita S. Amb.*, n. 12 et seqq., nec non ejusd. Ambrosii epistolas 20 et 21, tom. V, ac ibid. serm. *de Basilicis non tradendis*, fol. 914.

(*k*) Tom. I, col. 645.

(*l*) Lib. *de Bono mortis* III, 9, tom. I, col. 461.

res notissima est (*a*). En autem similia leguntur in his Sessorianis sermonibus, quos pariter quoque habuit ad illos, qui jam divina professione deputati sunt cœlo (*b*), quique jam mortui per baptismum natalibus mundi, nobilitati per gratiam nati sunt cœlo (*c*). 9° Nec ut hos sermones tribuamus Ambrosio, inde nihil videtur accedere confirmationis, quod in illis ad vigilias traducendas, hymnosque et psalmos canendos fideles invitet (*d*); nam hoc nihil in suis scriptis familiarius Ambrosio (*e*); quem primum, Justinæ persecutione fervente, vigilias, ac ut hymni et psalmi in ecclesia canerentur secundum morem Orientalium partium instituisse, tum S. Augustinus (*f*), tum Paulinus in Ambrosii Vita (*g*) testantur. 10° et 11° Verum ut argumenta alia non essent, duo, scilicet tam summa eorum, quæ in his sermonibus dicuntur contractius cum eis, quæ in enarrationibus in psalmis, præsertim psalmi CXVIII fusius leguntur, consensio; quam eadem, qua in illis utitur, ut in hucusque admissis Ambrosii operibus reperitur, Vulgata, vel sola sufficerent ut Ambrosianos hos nostros sermones esse, nemini certum non fieret et exploratum. Ingenue tamen fateor illic quandoque aliis aliquod sacræ Scripturæ locos verbis citari; at id nihil prorsus meæ sententiæ officere assero: tum quia « ex operum S. Ambrosii lectione (ut Natalis Alex. verbis utar (*h*), quæ Benedictini editores confirmant (*i*)) constat, eum non iisdem semper verbis eosdem Scripturæ sacræ locos laudasse; » tum quia in Sessorianis sermonibus hæc non confirmatur dissensio, nisi raro, et in iis tantum locis citandis, quos diversis semper verbis usus est Ambrosius citare; tum quia varietates illæ tales sunt, ut quin duplicem arguant versionem, potius excludant; quæ quidem omnia maxime liquent ex variis lectionibus codicis nostri textui subjectis, ut in re oculis ipsis inspicienda diutius immorari supervacaneum omnino sit, ac inutile. 12° et 13° Præterea certe præterire non possum, hisce in sermonibus pro Ambrosiano more nunquam auditores allici, neque accuratum ordinem, neque artificiosam partitionem servari; simulque animadverti, auctorem non semel respicere ad S. Basilii opera, quem fontem Ambrosium in suis pangendis libris prægustasse certissimum est. Exstant quidem præ aliis S. Basilii homiliæ, quæ inter editas sunt 7, 8, 20 et 21 (*j*), cujus sane materia cum istis Ambrosii concionibus haud parum habet affinitatis. 14° Quis demum ignorat multos Ambrosianos excidisse sermones? Profecto Maurini multos Ambrosii deperditos memorant (*k*), pluresque vel inde conjicere est, cum nihil certius sit, Ambrosium non modo singulis diebus dominicis concionatum fuisse, verum etiam quotidiano sermone stato anni tempore catechumenos, competentes, et recens baptizatos (*l*) instruxisse, ut ex ejusdem scriptis (*m*), vel et ex loculentissimis Augustini et Paulini testimoniis compertum habemus (*n*): anecdotos ergo Ambrosianos invenisse sermones mihi invideat nemo, neque confidentiæ me insimulet. 15° Et re quidem vera nonne horum sermonum Ambrosium auctorem facit Sessorianus optimæ notæ codex miscellus (*o*), qui invidus mille et plus annis has Ambrosianas gemmas obvolvit? In eo quippe, manu codicis antiquitate pari, S. Ambrosii nomine hi tres inscribuntur sermones. Cui ergo hujus nominis viro, ne codicis prætergrediamur ætatem, illos, præter Mediolanensem, tribuemus? Non certe Ambrosio Ori-

(*a*) *Videsis* hac de re Augustini *Confessionum*. lib. VI, cap. 3 et 4, nec non Ambrosii opera, *de Fuga sæculi*, *de Jacob et Vita beata*, et *de Mysteriis*.

(*b*) Serm. 1, § 1, p. 12 (*Infra coll.* 109-112).

(*c*) Serm. 3, § 10, p. 26 (*Infra col.* 135).

(*d*) Serm. 1, § 5, et serm. 3, § 11, pp. 6 et 30 (*Infra coll.* 116 *et* 140).

(*e*) Ita in lib. III *Hexaem.* 1 et 5; lib. II *de Interpell. David.*, 6, tom. I, in *præfat.* ad psal. I, et in psalmis XLVIII, 23, CXVIII; serm. 7, pag. 25, tom. II, atque alibi.

(*f*) Augustinus de sua matre jam Mediolani commoranti ita loquitur lib. IX *Confess.*, c. 12: *Ibi mater mea, ancilla tua* (scilicet Ambrosii) *sollicitudinis, et vigiliarum primas tenens, orationibus vivebat;* et post pauca prosequitur: *Tunc hymni et psalmi ut canerentur secundum morem Orientalium partium institutum est, et ex illo in hodiernum retentum, multis jam et pene omnibus gregibus tuis, et per cætera orbis imitantibus.* Consule etiam lib. IX *de Civit. Dei*, 12, col. 162.

(*g*) Ibid., n. 13, ait Paulinus: *Hoc tempore*, nempe quo Ariani basilicam Portianam invadere nitebantur, *primum antiphonæ, hymni, ac vigiliæ in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt. Cujus celebritatis devotio usque in hodiernum diem non solum in eadem Ecclesia, verum per omnes pene Occidentis provincias manet.*

(*h*) *Hist. Eccles.*, sæc. IV, part. I, p. 508, col. 2.

(*i*) In præfat. ad libros *de Sacramentis*, tom. III.

(*j*) Tom. II, operum S. Basilii edit. Paris., an. 1721, pag. 51, 62, 156 et seqq.

(*k*) In Præfat. ad tom. III et IV, oper. S. Ambrosii. *Vide* etiam sis Cerilielum, *Hist. générale des Auteurs sacrés, et ecclésiastiques*, tom. VII, pag. 574 et seqq.

(*l*) Trina hæc pervetusta distinctio cum codicibus Vaticanis explicatur a cl. Maio in nota 1 *ad Explanat. symboli* B. Nicetæ Aquilein. episcopi, pag. 35 Romanæ edit. an. 1827.

(*m*) Lib. de Mysteriis 1, tom. III, col. 408.

(*n*) Reapse Ambrosium singulis diebus dominicis concionatum esse testis est Augustinus lib. VI *Confess.*, cap. 3, scribens: *Eum quidem in populum verbum veritatis recte tractantem omni die dominico audiebam.* De assiduitate vero, qua baptizandos docebat Ambrosius, sic Paulinus in ejus Vita, n. 38, loquitur: *In rebus etiam divinis implendis fortissimus, in tantum ut quod solitus erat circa baptizandos solus implere, quinque postea episcopi tempore quo decessit, vix implerent.*

(*o*) In codice post nomen *Ambrosi* titulus *episcopi* omittitur; attamen non hinc aliquis hos sermones alteri Ambrosio a Mediolanensi episcopo distincto acceptos referat: nam si codicis ætati, si sermonum stylo, et sententiis, eorumque auctoris moribus, et instituto ratio habeatur, nulli ejus nominis, nisi Mediolanensi episcopo tribuendos esse, fateatur oportet. Cæterum tum sanctitatis, cum dignitatis titulos passim in antiquis codicibus vel consuetudine, vel potius socordia prætermittunt librarii; et quidem in hoc ipso codice, ex. g., nonnulla opuscula simpliciter S. Augustino constanter inscribuntur, quæ tamen ad Hipponæ episcopum certissime pertinent

genio, et charactere Ambrosiano dissideat. 2° Et A re quidem vera quod Ambrosius in priori sermone auditoribus suis bona omnia temporalia relinquere et pauperibus distribuere valde commendet, id apprime ipsimet convenit, quem omnes suas facultates reliquisse, et Ecclesiæ vel pauperibus tribuisse ex historia cognoscimus (*a*); quem hujusmodi rigidis ethices Christianæ dogmatibus passim suam plebem quam diligentissime imbuere solitum fuisse ex ejusdem vulgatis scriptis certo certius habemus (*b*). 3° Ambrosium etiam in suis concionibus habuisse solemne illud præcipua quadam cura inculcare, quantopere Christiani homines ad fugiendas sæculi vanitates et anxietates obstringerentur, ut sacræ lectioni et Deo ipsi possent die ac nocte liberius vacare tum ex libris *de Isaac et Anima*, *de Bono mortis*, et maxi- B me *de Fuga sæculi*, tumque ex *Enarratione in psal.* CXVIII (*c*) manifestum est; et id hoc nostro sermone confirmatur. 4° Alterius vero sermonis tanta est cum superiore colligatio, ut horum unius cognito, utriusque qui fuerit auctor cognoscatur. 5° Qui nexus si quoque deesset, sententiarum natura et color, atque tempori convenientia dictata satis illum demonstrarent, acceptum Ambrosio referri oportere. Etenim procul dubio non solum suarum facultatum abdicationem ac in pauperes dispersionem in suis scriptis suadet Ambrosius, sed etiam hujusce evangelici perfectionis consilii non semel utilitatem defendit, et in illud obtrectantes perstricto calamo insurgit; cujusmodi exempla in psalmis, et præsertim in psal. CXVIII, ac in epistola quinquagesima octava reliquit (*d*). C 6° Nec aliter de tertio sermone, qui eumdem ac alii duo sibi auctorem vindicat, ut ex consecutione patet, dicendum est. In illo quippe Ambrosius, qui in vitiata jam tempora imperatricis Justinæ inciderat, eo præcipue nervos intendit, ut adversus venenum Arianorum, qui Mediolani ea tempestate plurimum poterant, populum suum communiret atque desuescentem schismate fraternæ charitatis morem reduceret. Profecto illic Ambrosius præcipuas Arianorum hæreses, queis Christi divinitas impetebatur, oppugnans, dogmatica, ut supra innuimus, documenta firmandæ Verbi divinitati peridonea tradit; simulque auditores suos impensius hortatur, ne persequantur in fratrem gratiam vel divina ope collatam, vel laboribus jejuniorum, vel assiduitate orationum, vel vigiliarum instantia omnibusque virtutum generibus conquisitam (*e*), neve ullis invidorum perturbentur insidiis, ullis concitentur offensis (*f*); sed dominico exemplo odia mundi non pertimescant (*g*): atque ita patienti animo convicia, proba et maledicta a fratribus fictis, hujusque sæculi principibus (Justina videlicet, et ejus Aulicis, cæterisque Arianis) sibi sustinerent illata, ut humilitatis, et mansuetudinis omnium sint exemplar ac norma (*h*); qui quidem omnes sensus in Ambrosii operibus frequenter occurrunt (*i*), et illis temporibus apprime respondent (*j*). 7° Nec minus Ambrosium redolet mentio, quæ in eo fit de gestis Eliæ; quorum passim in suis scriptis meminisse se narrat Ambrosius. *Plurima enim*, inquit lib. *de Elia et Jejun.* III, 5, *de Eliæ gestis frequenti diversorum librorum sermone digessimus* (*k*). 8° Quin etiam neophytos per se Ambrosium consuevisse docere, eisque ut a redeundo in sæculum, cui per baptisma nuntium remiserant, utilius deterreret, frequentius instasse, ut *abdicatis corporis delectationibus*, *cupiditatibus omnibus mundique illecebris* (*l*) in perpetuum sæculo morerentur, et cœlo cum Christo resurgerent, testantur.

alio in loco usurpata, et non bene Latine sonantia exhibeant; ita non integri esset judicii hos nostros sermones Mediolanensi antistiti abjudicare, quod pauca vocabula præferant, quæ hucusque Ambrosio auctore careant, et haud in lexica aureæ Latinitatis inserta sint. Hac quidem lege multa suis auctoribus deneganda forent, nec opus ullum, vix dicerem, exstaret, cujus de γνησιότητι haud dubitare liceret. Porro et illud præclarissimum opus politicum Ciceronis a cl. Maio nuper vulgatum, Ciceroni prorsus esset abjudicandum, eo quod vocabula plus viginti præ se ferat, quæ vel nec alia Ciceronis scripta, vel nec lexica exhibeant.

D Verum etiam obiter adverto, dictionum varietates, quibus nimium quantum nescio, veterum scripta laborant, frequenter amanuensium perplexitati et audaciæ deberi. Ipsi enim aut verba concionantis aut dictantis Patris excipiebant, aut e codice exscribebant, et si aliquos ob temporis angustiam vel codicis difficultatem, vel eorum ignorantiam hiatus relinquere cogebantur in tabulis, eosdem propriis verbis explebant, et sic inde interpolata scripta vulgabant. Siquidem de hoc exceptorum, tachygraphorum, et librariorum arbitrio non semel antiqui Patres, et eruditi omnes conquesti sunt. Argumentum itaque internum ab elocutione desumptum plurimum quidem valet ad dignoscendos genuinos fetus auctorum; non ita tamen, ut cum cætera non desint indicia, fas sit ex una vel altera inusitata voce penitus operum γνησιότητα negare.

(*a*) Paulinus in *Vita S. Ambrosii*, n. 38, et idem Ambrosius in epist. 2, pag. 8, tom. III, id plane

(*b*) Confer saltem libros, quibus titulos fecit *de Abraham*, *de Nabuthe Jezraelita*, tom. I, *de Officiis ministrorum* sparsim tom. III, atque in *Enarration. in psal.* CXVIII, præsertim serm. 12, pag. 37 et seqq., tom. II.

(*c*) Tom. I, a pp. 418, 458, 491, et tom. II, a p. 330.

(*d*) Tom. III, col. 1098.

(*e*) Serm. 3, § 1.

(*f*) Ibid., §§ 4, 5, 11.

(*g*) Ibid., § 7.

(*h*) Ibid., §§ 7, 10.

(*i*) Contra Arianos præcipue decertat Ambrosius in libris *de Interpell. Job et David*, lib. I, 9, et II, 4 et 6, tom. I; in *Enarrat. in psal.* XLIII, XLV, XLVII, XLVIII et LXI; in *Exposit. in Luc.*, tom. II; in lib. *de Mysteriis*, *de Fide*, tom. III, et *de Spir. Sanct.*, *de Incarnat.*, tom. IV, atque alibi sparsim. Quod vero attinet ad fraternam charitatem servandam sensus non absimiles scripta Ambrosiana abunde suppeditant, ut ex. gr., in psal. XXXVII. 45, XXXVIII, 10 et seq., et CXVIII serm. 10, pag. 3, 10, 41, 50; serm. 12, pag. 49, et serm. 15, pag 15 et seqq.; in Lucam VII, 28, 59, et VIII, 24, tom. II, lib. II *de Offic.*, a cap. 15, atque epist. 41, pag. 9, et 63, pag. 83, tom. III, quæ inter tanta hic citasse sufficiat.

(*j*) Consule Paulinum in *Vita S. Amb.*, n. 12 et seqq., nec non ejusd. Ambrosii epistolas 20 et 21, tom. V, ac ibid. serm. *de Basilicis non tradendis*, fol. 914.

(*k*) Tom. I, col. 615.

(*l*) Lib. *de Bono mortis* III, 9, tom. I, col. 461.

res notissima est (*a*). En autem similia leguntur in his Sessorianis sermonibus, quos pariter quoque habuit ad illos, qui jam divina professione deputati sunt cœlo (*b*), quique jam mortui per baptismum natalibus mundi, nobilitati per gratiam nati sunt cœlo (*c*). 9° Nec ut hos sermones tribuamus Ambrosio, inde nihil videtur accedere confirmationis, quod in illis ad vigilias traducendas, hymnosque et psalmos canendos fideles invitet (*d*); nam hoc nihil in suis scriptis familiarius Ambrosio (*e*); quem primum, Justinæ persecutione fervente, vigilias, ac ut hymni et psalmi in ecclesia canerentur secundum morem Orientalium partium instituisse, tum S. Augustinus (*f*), tum Paulinus in Ambrosii Vita (*g*) testantur. 10° et 11° Verum ut argumenta alia non essent, duo, scilicet tam summa eorum, quæ in his sermonibus dicuntur contractius cum eis, quæ in enarrationibus in psalmis, præsertim psalmi CXVIII fusius leguntur, consensio; quam eadem, qua in illis utitur, ut in hucusque admissis Ambrosii operibus reperitur, Vulgata, vel sola sufficerent ut Ambrosianos hos nostros sermones esse, nemini certum non fieret et exploratum. Ingenue tamen fateor illic quandoque aliis aliquod sacræ Scripturæ locos verbis citari; at id nihil prorsus meæ sententiæ officere assero: tum quia « ex operum S. Ambrosii lectione (ut Natalis Alex. verbis utar (*h*), quæ Benedictini editores confirmant (*i*)) constat, eum non iisdem semper verbis eosdem Scripturæ sacræ locos laudasse; » tum quia in Sessorianis sermonibus hæc non confirmatur dissensio, nisi raro, et in iis tantum locis citandis, quos diversis semper verbis usus est Ambrosius citare; tum quia varietates illæ tales sunt, ut quin duplicem arguant versionem,

A potius excludant; quæ quidem omnia maxime liquent ex variis lectionibus codicis nostri textui subjectis, ut in re oculis ipsis inspicienda diutius immorari supervacaneum omnino sit, ac inutile. 12° et 13° Præterea certe præterire non possum, hisce in sermonibus pro Ambrosiano more nunquam auditores allici, neque accuratum ordinem, neque artificiosam partitionem servari; simulque animadverti, auctorem non semel respicere ad S. Basilii opera, quem fontem Ambrosium in suis pangendis libris prægustasse certissimum est. Exstant quidem præ aliis S. Basilii homiliæ, quæ inter editas sunt 7, 8, 20 et 21 (*j*), cujus sane materia cum istis Ambrosii concionibus haud parum habet affinitatis. 14° Quis demum ignorat multos Ambrosianos excidisse sermones? Profecto B Maurini multos Ambrosii deperditos memorant (*k*), pluresque vel inde conjicere est, cum nihil certius sit, Ambrosium non modo singulis diebus dominicis concionatum fuisse, verum etiam quotidiano sermone stato anni tempore catechumenos, competentes, et recens baptizatos (*l*) instruxisse, ut ex ejusdem scriptis (*m*), vel et ex luculentissimis Augustini et Paulini testimoniis compertum habemus (*n*): anecdotos ergo Ambrosianos invenisse sermones mihi invideat nemo, neque confidentiæ me insimulet. 15° Et re quidem vera nonne horum sermonum Ambrosium auctorem facit Sessorianus optimæ notæ codex miscellus (*o*), qui invidus mille et plus annis has Ambrosianas gemmas obvolvit? In eo quippe, manu codicis antiquitate pari, S. Ambrosii nomine hi tres C inscribuntur sermones. Cui ergo hujus nominis viro, ne codicis prætergrediamur ætatem, illos, præter Mediolanensem, tribuemus? Non certe Ambrosio Ori-

(*a*) *Videsis* hac de re Augustini *Confessionum*. lib. VI, cap. 3 et 4, nec non Ambrosii opera, *de Fuga sæculi, de Jacob et Vita beata*, et *de Mysteriis*.

(*b*) Serm. 1, § 1, p. 12 (*Infra coll.* 109-112).

(*c*) Serm. 3, § 10, p. 26 (*Infra col.* 135).

(*d*) Serm. 1, § 5, et serm. 3, § 11, pp. 6 et 30 (*Infra coll.* 116 *et* 140).

(*e*) Ita in lib. III *Hexaem.* 1 et 5; lib. II *de Interpell. David.*, 6, tom. I, in *præfat.* ad psal. I, et in psalmis XLVIII, 23, CXVIII; serm. 7, pag. 25, tom. II, atque alibi.

(*f*) Augustinus de sua matre jam Mediolani commoranti ita loquitur lib. IX *Confess.*, c. 12: *Ibi mater mea, ancilla tua* (scilicet Ambrosii) *sollicitudinis, et vigiliarum primas tenens, orationibus vivebat*; et post pauca prosequitur: *Tunc hymni et psalmi ut canerentur secundum morem Orientalium partium institutum est, et ex illo in hodiernum retentum, multis jam et pene omnibus gregibus tuis, et per cætera orbis imitantibus.* Consule etiam lib. IX *de Civit. Dei*, 12, col. 162.

(*g*) Ibid., n. 13, ait Paulinus: *Hoc tempore*, nempe quo Ariani basilicam Portianam invadere nitebantur, *primum antiphonæ, hymni, ac vigiliæ in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt. Cujus celebritatis devotio usque in hodiernum diem non solum in eadem Ecclesia, verum per omnes pene Occidentis provincias manet.*

(*h*) *Hist. Eccles.*, sæc. IV, part. I, p. 508, col. 2.

(*i*) In præfat. ad libros *de Sacramentis*, tom. III.

(*j*) Tom. II, operum S. Basilii edit. Paris., an. 1721, pag. 51, 62, 156 et seqq.

(*k*) In Præfat. ad tom. III et IV, oper. S. Ambrosii. *Vide* etiam sis Cerilietum, *Hist. générale des Auteurs sacrés, et ecclésiastiques*, tom. VII, pag. 574 et seqq.

(*l*) Trina hæc pervetusta distinctio cum codicibus Vaticanis explicatur a cl. Maio in nota 1 *ad Explanat. symboli* B. Nicetæ Aquilein. episcopi, pag. 35 Romanæ edit. an. 1827.

(*m*) Lib. de Mysteriis I, tom. III, col. 408.

(*n*) Reapse Ambrosium singulis diebus dominicis concionatum esse testis est Augustinus lib. VI *Confess.*, cap. 3, scribens: *Eum quidem in populum ver-* D *bum veritatis recte tractantem omni die dominico audiebam.* De assiduitate vero, qua baptizandos docebat Ambrosius, sic Paulinus in ejus Vita, n. 38, loquitur: *In rebus etiam divinis implendis fortissimus, in tantum ut quod solitus erat circa baptizandos solus implere, quinque postea episcopi tempore quo decessit, vix implerent.*

(*o*) In codice post nomen *Ambrosi* titulus *episcopi* omittitur; attamen non hinc aliquis hos sermones alteri Ambrosio a Mediolanensi episcopo distincto acceptos referat: nam si codicis ætati, si sermonum stylo, et sententiis, eorumque auctoris moribus, et instituto ratio habeatur, nulli ejus nominis, nisi Mediolanensi episcopo tribuendos esse, fateatur oportet. Cæterum tum sanctitatis, cum dignitatis titulos passim in antiquis codicibus vel consuetudine, vel potius socordia prætermittunt librarii; et quidem in hoc ipso codice, ex. g., nonnulla opuscula simpliciter S. Augustino constanter inscribuntur, quæ tamen ad Hipponæ episcopum certissime pertinent

genis discipulo, et Ecclesiæ Alexandrinæ diacono (a); non ei, qui S. Didymi ejusdem Alexandrinæ Ecclesiæ doctoris, floruit ætate (b). Horum enim uterque nec episcopali dignitate præfulsit, nec ad populum sermones habuit: qui tunc temporis a solis episcopis ut plurimum habebantur; uterque Græce scripsit, et sermones nostri quin Latinam e Græco interpretationem redoleant, eam prorsus excludunt. Nec sit qui illos Ambrosio Carducensi in Gallia episcopo ascribat; nam quamvis Sessorianum ms. quis archetypum fuisse diceret, tamen hos sermones vix et ne vix quidem Carducensi Ambrosio acceptos referri poterit. Etenim Ambrosius ille tantum post medium sæc. VIII ad episcopatum evectus est (c), et has conciones, quas nonnisi episcopi fetus esse clarissime patet, codex exhibet laudati episcopi ætate major, scilicet, ut dixi, sæculo VII, vel ad summum sæculo VIII ineunte conscriptus. Hinc prorsus flocci facienda esset et eorum opinio, qui hos sermones Ambrosii Autperti monachi (d) opus esse contenderent; nam, præterquam quod illius non esset tum ex moribus et instituto, tum ex stylo et forma scribendi auctoris, tum ex diversa biblica versione, qua ille utitur, satis commode probari queat (e), etiam ut illi abjudicaremus, una præ cæteris ratio sufficeret, qua Carducensi episcopo abjudicandos putavimus. Siquidem et Ambrosii monachi ætas, ne cum Trithemio inter scriptores eum referam, qui floruere sæculo IX exeunte, tamen haud revocanda citra an. circiter 760, nec ultra an. 778 producenda est. Porro anno circiter 760 commentariis in Apocalypsim clarere cœpit, et anno 778, ut est eruditorum probabilior sententia, dum Romam pergeret, diem vidit extremum, post quam duobus duntaxat mensibus, et diebus 25, iisdemque non pacifice, in monasterio S. Vincentii ad Vulturnum prope Beneventum abbatis munere perfunctus esset. Reliquum est igitur, ut vel distinctum a laudatis in primis septem Ecclesiæ sæculis alterum excogitemus Ambrosium, vel codicis auctoritatem, et vetustatem in dubium vocemus. Neutrum quidem. Uno ergo Ambrosio Mediolanensi Sessoriani codicis auctoritate hi sermones adjudicandi sunt. Quanta vero hujus codicis sit auctoritas, certatim docent summi auctores, qui vel illum summo in pretio habuisse testantur, vel ex eo tum S. Augustini, cum S. Maximi Taurinensis episcopi nova scripta eruerunt.

VII. *Auctores qui usi sunt codice Sessoriano, ac de eo sunt locuti.* — Porro de hoc codice, qui, ut supra dixi, olim exstitit in monasterio Nonantulano, ex quo Romam detulit de suo ordine, nec non de Ecclesia universa optime meritus Hilarion Rancatus, qui Sessorianæ Bibliothecæ auctor fuit (f), sic in suo *Museo Italico* loquitur inclytus Mabillonius (g): « In codice Romano Sanctæ Crucis, qui fuit olim monasterii Nonantulensis, ante annum octingentesimum acqui-

(a) *Vide* Eusebium, lib. VI, 18; Epiphanium, hær. 64, et S. Hieronymum, *de Scrip. Eccles.*, cap. 56.

(b) Confer. du Pin et Moreri.

(c) Plura de hoc Ambrosio leguntur *Hist. litt. de la France*, tom. IV, pag. 137 et seq., ac apud Ce llerium lib. sup. cit., tom. VIII, pag. 486.

(d) Hujus Ambrosii gesta refert Mabillonius *Act. Sacrorum ord. S. Bened.*, vol. IV, sæcul. III, part. II, a pag. 259. *Vide* etiam Anastasium, pag. 1711 et seqq.

(e) Ut rursus demonstrem hos sermones solo episcopo convenire, prout ad solos olim pertinebat episcopos catechumenos et neophytos instruere, diutius non immorabor; nec æque operosius conabor ostendere quantum sermones nostri a moribus et instituto, quantum a stylo et forma scribendi Autperti dissideant. Pauca tamen properans percurram. Quippe Autpertus nullibi fere in suis scriptis monasticam regulam non laudat, vel se monachum ad monachos alloquentem non prodit. Præterea Autperti scripta qui attente perlegerit, in ipsis sæpius S. Augustini elocutiones, antitheses, et fere aliquando integras inveniet periodos, nec non sæpius blandas voces, ut *Fratres dilectissimi*, etc., atque his similia, et alia nonnulla eidem familiaria verba reperiet, a quibus omnibus sermones nostri ita prorsus alieni sunt, ut ne syllabam, vix dicerem, cum Autperti scriptis communem habeant. Insuper Autpertus biblica versione, quæ novam vix Vulgatam reddit ad verbum, ideoque diversa prorsus ab ea, quæ in his sermonibus reperitur versio, usus est, ut ex ejusdem et nostræ collatione nullo negotio deprehendes, saltem si consulas apud Martenem, tom. IX *Ampliss. Collect.*, pag. 222, 227, 229, etc., ac in *Biblioth. Patrum*, Colon. edit. tom. XIII, pag. 480 et 492, ubi Autperti scripta quotquot exstant vulgata invenies.

(f) De hoc cl. viro et summa omnium laude colendo Josephus Blanchinius in part. II sui *Evangeliarii*, dum inter alia plura, quorumdam codicum Sessorianæ bibliothecæ specimina exhibet, fol. 593 verso, his verbis loquitur: « In venerab. monasterio S. Crucis in Jerusalem insignis exstat bibliotheca mss. codicibus referta, opera cl. viri Hilarionis Rancati Mediolanensis, monachi Cisterciensis, sui ordinis, dum viveret, procuratoris ac præsidis in Italia generalis, in recognitione librorum Syriacorum, versione Arabica Bibliorum, explicatione controversiarum fidei quinque summis pontificibus Paulo V et subsequentibus eximie probati, qui vixit annos 69, obiitque die 12 Aprilis an. 1663, ut scribit Mabillonius (*In Itiner. Italic.*, p. 90). Id vero (laudati Mabillonii fere sunt verba l. c. tom. II) præcipue in ejus laudem vertit, quod varios codices ex Italiæ monasteriis conquisitos studiose collegit, quibus dicta bibliotheca celebris evasit. Ex ea eruta est præclara illa S. Augustini epistola ad Alypium, quæ est in nova editione 29, et aliquot novi sermones. De tanto viro etiam videri potest Fumagallius, qui ejus Vitam diligenter scripsit, et Brixiæ vulgavit an. 1762.

Hic modo, ut ingrati animi crimen horreo, haud silentio prætercam supra laudatum eminentissimum card. Joachimum Besutium, virum utique, ut ait Blanchinius l. c., *modestia ac pietate non minus quam singulari doctrina commendandum*, quippe qui et ipse non solum Sessorianam bibliothecam rarissimorum librorum copia, et nonnullis pretiosissimis codicibus auxit ditavitque, verum etiam cœnobium hæredem ex asse dixit, et bibliothecarium institui curavit.

Blanchinius scribens supra relata verba, addidit: *Cistercienses hodie incolunt hunc locum munere Sixti papæ V*, quod prorsus a veritate absonum est: nam monachi Benedictino-Cistercienses ab anno 1563, Pio IV pontifice maximo, jam Sessorianum cœnobium inhabitasse constat ex serie abbatum ad calcem Historiæ ejusdem monasterii posita, quam Raimundus Besutius an. 1750 Romanis typis vulgavit.

(g) Tom. 1, part. II, p. 4, § 4.

situs ab Anselmo abbate, continentur homiliæ 73 : A ex quibus pleræque in Sancti Galli exemplari habentur. Inscriptum erat in fronte codicis nomen auctoris; sed eo abraso sancti Ambrosii nomen substitutum. Maxima pars tamen harum homiliarum sunt Maximi, tametsi quædam aliæ Hieronymi et Augustini sub eorum nomine insertæ sunt. » Nec aliis verbis hunc codicem celebrat Blanchinius, simulque novissimus editor Romanus operum S. Maximi, qui in præfatione (*a*) ita illum accurate describit : « Alter est præcipuorum, quos dixi, codex Nonantulani olim monasterii in agro Mutinensi, nunc Romanæ bibliothecæ Cisterciensium monachorum Sanctæ Crucis in Jerusalem. Est is codex membranaceus in-fol., notatus numero XC, ut frons exterior voluminis exhibet, quanquam intus pag. 1 præ se numerum CXXXIV B ferat; cæterisque hujus bibliothecæ codicibus ut antiquitate, ita accuratiore Scripturæ lectione integritateque præcellit, spectatque ad VII vel summum ad VIII Ecclesiæ sæculum. Ductus litterarum in eo Romanus est, ætatis, ut aiunt, secundæ, paululum vergens ad Longobardicum. A pag. 129 ad 169 sexaginta partim homilias, partim sermones complectitur, de quibus eminentissimus cardinalis Besutius in indice bibliothecæ Sanctæ Crucis (*b*) sic statuit : *auctorem eosdem habere sanctum Maximum mihi certum est.* » Quod autem hi laudatissimi viri in Sessoriano codice nullum Ambrosii genuinum sermonem memorent inveniri, quin omnes quamvis recentiori manu Ambrosio tributos, SS. Augustino, Hieronymo et Maximo ascribi velint, id neminem movebit, qui attente consideret, illos de iis tantum sermonibus loqui, quos codex a pag. 129 complectitur, non vero de nostris, quos superiores exhibent pagellæ, quique in illis clarissimis verbis, et quidem prima manu S. Ambrosio inscribuntur. Atque hoc loco rem eruditis, ut spero, jucundam non reticebo; nempe quod ex hoc ipso codice plane evincitur, Mabillonium et laudatum S. Maximi editorem in numerandis sermonibus, qui a cit. pag. 129 in hoc codice continentur, haud accurate ipsum codicem consuluisse, cum primus eos omnes 73 numeraverit, alter quamvis ut S. Maximi 60 recognoverit, tamen in notitiis præviis (*c*) duos et sexaginta exscripserit. Uterque enim satis habuit advertere indicem, qui hisce sermonibus fol. cit. recto præmittitur, et utrumque idem index fefellit; nam in eo geminato num. 13 numerantur tres et septuaginta sermones, quamvis reapse sint tituli 74 ; simulque Maximo 62 tribuantur, etsi eorum postremus numero 61 notetur. Neque vero in numero solum, sed etiam in titulis S. Maximi editor cum indice erravit; quod ut clarius appareat, hic operæ pretium duxi omnia per singula recensere, quæ in hoc eodem codice continentur.

VIII. *Quæ in Sessoriano codice continentur.* — Et quidem habetur in eo fol. 1 recto S. Augustini sermo de Nuptiis, qui absque titulo inc. « Nuptiæ in quibus Christus et munerator, et conviva decubuit, etc. » Des. « Itaque illi desiccati sunt et aruerunt ; nos vero comedimus, et bibimus , et refecti sumus per ipsum Jesum Christum, qui vivit cum Patre, et cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen. » Hunc sermonem, in quo Augustinus tuetur adversus Manichæos, vere Christum instituisse conjugia , inC ter editos reperire non potui. Porro de bono Nuptiarum sermonem habuisse Augustinum constat ex ejusdem fragmento, quod ex Beda et Floro afferunt Maurini t. V oper., part. II, col. 1519; at nulla cum

(*a*) Part. I, § 5, pag. 16 et seq. (*Nostræ Patrol. t. LVII, col.* 17-18 *sq.*)

(*b*) Utinam modo index ille exstaret ! nos enim accurate et erudite doceret quæ quantaque pretiosissima in ea olim bibliotheca fuissent; sed externis armis Italiam invadentibus, bibliotheca anno 1809 expilata, una cum variis mss. codicibus, multisque rarissimis libris, et hic index pessum ivit non sine magno litterariæ reipublicæ detrimento. His quidem mss. codicum in bibliothecis delitescentium catalogis nihil esse utilius ad exornandam, amplificandam, et alius provehendam rem litterariam apud doctos exploratum confessumque est. Verum, præter ea quæ supra retulimus, hæc etiam prænotata exstant de hoc codice ab eminentissimo viro in chartæ plagula, quæ est ipsi codici in fronte assuta.

COD. 134.

Continet, pag. 1, *sermonem S. Augustini de Nuptiis ; a pag.* 2, *libros Confessionum S. Augustini.*
2, *f.* 80, *S. Ambrosii sermo de Caritate.*
3, *f.* 81, *S. Hieron. Epitaphium S. Paulæ.*
4, *f.* 88, *S. Ambrosii sermo de Perfecto.*
5, *f.* 89, *Cassiani collationes septem, quæ sunt abbatis Chæremonis et ab. Joseph, et in editis sunt ab* 11 *ad* 17.
6, *f.* 129, *S. Maximi sermones* 61, *qui tamen in hoc codice tribuuntur S. Ambrosio.*
7, *f.* 169, *S. August. sermo de eo quod scriptum est : Hic est dies, quem fecit Dominus.*
8, *f.* 169, *S. Hierony. sermo de Exodo in Quadrag.*
9 *f.* 170, *S. August. sermo ad Competentes et Cathecumenos , et usq. ad f.* 175 , *sequuntur alii sermones, qui tribuuntur in hoc codice S. Augustino.*
10, *f.* 175, *S. Hierony. sermo de Exodo in Vig. Paschæ.*
11, *f.* 177, *S. Basilii Instituta monachorum, Rufino interprete.*
12, *f.* 200, *S. August. sermo de Resurrectione.*
Codex mihi videtur antiquissimus, et conferendi sunt sermones horum Patrum cum editis eorumdem.

Ex his verbis tria pro nostra sententia colligimus : D primum, Besutium S. Ambrosii nomine unum Mediolanensem Ambrosium intellexisse; eo enim nomine simpliciter utitur etiam num. 6, ubi certe ad Mediolanensem respexit; deinde, sermones hos nostros ut S. doctoris germanos fetus habuisse, alias notasset; nam quod spurium ac subdititium opus ei visum est, constanter notavit, ut num. 6 et 9; postremo, sermones omnes quos hic codex exhibet SS. Patribus tribuisse, et inter illos nonnullos putasse ineditos inveniri ; etenim postremis verbis, ut eos sermones conferant, ad edita SS. Patrum, et non ad aliorum scripta lectores amandat. In hoc syllabo is quidem sermo desit, qui secundo loco hic typis vulgatur. Ille cum brevissimus sit, et in calce paginæ positus viri eminentissimi diligentiam fugit ; potius enim continuatio primi, quam alter sermo primo intuito videtur.

(*c*) Pag. 174 et seqq.

illo est nostri consensio. Hic sermo ægre legitur in A codice tum evanidis vetustate, et sorde obductis characteribus, cum in oris circumquaque carie detrita pagella. Fol. 2 recto, sequuntur ejusdem S. Augustini libri 13 Confessionum, quorum titulus ita est ad calcem folii 1 versi : « Incp. libri Confessionum ejusdem S. Augustini. » Hoc opus non est distinctum in capita, et uberem a Maurinorum editione præstat variantium segetem pro nova excudenda. Fol. 79 verso : INCP. S. AMBROSI SERMO DE CARITATE EX LECTIONE SCI PAULI APOSTOLI CONTRA MALOS, QUI BONIS INVIDENT, qui sermo hic tertio loco vulgatur. Fol. 81 recto, S. Hieronymi epitaphium sanctæ Paulæ cum epigraphe : « Incp. epitafium (sic) sanctæ Paulæ a beato Hieronymo prbo factum. » Ejusdem in fine titulus sepulcri legitur litteris uncialibus, B et ad illam formam elaboratis, quam vulgo lapides retinent, conscriptus, in quo mortua dicitur Paula, *Honorio Augusto* VI *et Aristhenito consulib.*, non *Arestenio*, ut in edit. oper. S. Hieronymi habetur Mariani Victoris, nec *Aristæneto*, ut Parisiensis editio tom. IV, col. 669, et Veronensis tom. I, col. 689, retinent. Fol. 88 recto : INCP. SERMO S. AMBROSI DE PERFECTO, qui primus in ordine nunc prodiit in lucem. Fol. cit. verso : INCP. EJUSDEM ADVERSUS EOS QUI DICUNT, POSSESSIONEM NON DISTRAHENDAM, SED FRUCTIBUS MISERICORDIAM FACIENDAM, qui sermo secundum in his foliis sibi vindicat locum. Fol. 89 recto : Joannis Cassiani collationes 7 Patrum Thebaidis, quarum in fronte legitur : « Hæc insunt in hoc codice collationes septem, id est, abbatis Chæremonis de C perfectione, ejusdem de castitate, ejusdem de protectione Dei ; abbatis Nestoritis de spiritali scientia, ejusdem de charismatibus divinis ; abbatis Joseph de amicitia, ejusdem de definiendo. » Singulis collationibus capitulorum tituli sunt inscripti, et primo loco ponitur præfatio ad Honoratum et Eucherium, qui tamen non nominantur in codice. Exstant vulgatæ a num. 11 ad 17 in edit. Romana anni 1611 formis excusa cameræ apostolicæ. Fol. 129 recto, incipiunt sermones prima manu S. Maximo Taurinensi, secunda manu S. Ambrosio tributi, et denuo recentiori scriptura S. Maximo restituti, quos index titulorum præcedit, in quo, ut jam notavimus, septuaginta quatuor tituli recensentur, et iterato num. 13, tres et septuaginta numerantur. Ex eo tres et sexaginta D priores titulos excerpsit P. Brunus S. Maximi editor, et, ut supra innui, pag. 174 in notitiis præviis vulgavit, dum de codicibus agit, quibus in sua editione adornanda usus est. Hoc vero ordine, et hisce titulis in corpore codicis ii sermones habentur. Fol. 129 verso, I : « Incp. sermo de natale ssrum Petri et Pauli apostolorum. » Editus est apud S. Maximum Romæ excusum an. 1784, col. 229. Fol. 130 recto, II : « Incp. de eorum natale. » Edit. ubi supra, col. 573. Fol. cit. verso, III : « Incp. de margarita Evangelii. » Edit. ubi supra, col. 389. Fol. 131 recto, IV : « Incp. de natale S. Laurenti. » Edit. ubi sup., col. 579. Fol. cit. verso, V : « Incp. de natale S. Joannis Baptistæ. » Edit, ubi sup., in append. col. 41. Fol. 132 recto, VI : « Incp. alium (sic) de natale ejusdem. » Edit. apud S. Ambrosium inter spuria col. 570. Fol. cit. verso, VII : « Incp. de Natale SS. Petri et Pauli apostolorum. » Edit. apud S. Maximum, col. 577. Fol. 133 recto, VIII : « Incp. de natale S. Cypriani episcopi. » Edit. ubi sup., col. 255. Fol. cit. in calce, IX : « Item sequentia de eodem sermone. » Edit. ubi supra, col. 595. Fol. cit. verso, X : « Incp. de passione vel natali sanctorum, id est, Octavi, Adventi et Solutoris Taurinis. » Edit. ubi sup., col. 261. Fol. 134 recto, XI : « Incp. de gratia Baptismi. » Edit. ubi sup. col. 617. Fol. cit. verso, XII : « Item de natali martyrum. » Edit. ubi sup., col. 617. Fol. 135 recto, XIII : « Incp. de natali SS. Canti, Cantiani et Cantianillæ. » Edit. ubi sup., col. 615. Fol. cit. verso, XIIII : « Item de natali sanctorum. » Edit. ubi sup., col. 621. Fol. 136 recto, XV : « Incp. de eo quod scriptum est in Actibus apostolorum : *Erant eis omnia conmunia* (sic), et de Cain, et de Annania (sic). » Edit. ubi sup., col. 429. Fol. cit. verso, XVI : « Incp. sequentia de avaritia, et de Anania. » Edit. ubi sup., col. 323. Fol. 137 recto, XVII : « Incp. exhortatio ad plebem, et de eo quod scriptum est in Evangelio : *Sicut fulgur de sub cœlo; ita erit adventus filii hominis;* et de duobus in lecto uno. » Edit. ubi sup., col. 5. Fol. 138 recto, XVIII : « Incp. de sequentia. » Edit. ubi sup., col. 9. Fol. cit. verso, XVIIII : « Incp. de hospitalitate. » Edit. ubi sup., col. 645. Fol. 139 recto, XX : « Incp. de eleemosynis, et ubi sedit Dominus Jesus super puteum Samariæ. » Edit. ubi sup., col. 325. Fol. cit. verso, XXI : « Præfatio vel increpatio ad plebem. » Edit. in append., tom. V oper. S. Augustini, num. 87. Fol. 140 recto, XXII : « Incp. de grano synapis, et de S. Laurentio martyre. » Edit. apud S. Maximum, col. 36. Fol. cit. verso, XXIII : « Sequentia de grano sinapis superiore. » Edit. ubi sup., col. 365. Fol. 141 recto, XXIIII : « Incp. de id (sic) quod scriptum est : *Reddite quæ Dei sunt Deo*, et de militantibus. » Edit. ubi sup., col. 375. Fol. 142 recto, XXV : « Incp. de eodem sequentia. » Edit. ubi sup., col. 347. Fol. cit. verso, XXVI : « Incp. de *eo* (deest) quod propheta ait ad filios, scilicet : *Caupones uestri miscunt aquam uino.* » Edit. ubi sup., col. 339. Fol. 143 recto, XXVII : « Incp. de psalmo XXI, et de passione Domini. » Edit. ubi sup., col. 137. Fol. 144 recto, XXVIII : « Incp. de defectione lunæ. » Edit. ubi sup., col. 333. Fol. cit. verso, XXVIIII : « Item de sequentia ejusdem. » Edit. ubi sup., col. 337. Fol. 145 recto, XXX : « Incp. de eo quod scriptum est in Evangelio, dicente Domino : *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regno cœlorum.* » Edit. ubi sup., col. 385. Fol. cit. verso, XXXI : « Incp. de eo quod scriptum est : *Simile est regnum Dei fermento.* » Edit. ubi sup., col. 369. Fol. 146 recto, XXXII : « Incp. de hospitalitate in Euangelio. » Edit. ubi sup., col. 351. Fol. 147 recto, XXXIII. « Incp. de jejunis (sic solita crasi) in initio Quadragesimæ. »

Edit. ubi sup., col. 467. Fol. 148. recto, xxxiiii : « Item sequentia, et tempore ieiuniorum non luxuriandum. » Edit. ubi sup., col. 457. Fol. cit. verso, xxxv : « Incp. de die sancto Paschae, et de cruce Domini. » Edit. ubi sup., col. 151. Fol. 149 verso, xxxvi : « Item de cruce et de resurrectione Domini. » Edit. ubi sup., col. 153. Fol. 150 recto, xxxvii : « Incp. sequentia de sepulchro Domini Saluatoris. » Edit. apud S. Ambrosium sub num. 53 Rom. editionis. Fol. cit. verso, xxxviii : « Incp. de Pentecosten (sic), et de psalmo centesimo nono. » Edit. inter S. Maximi opera, col. 197. Fol. 151 recto, xxxviiii : « Incp. de eo quod scriptum est in Euangelio : *Vulpes foueas habent*, et reliqua. » Edit. ubi sup., col. 379. Fol. 152 recto, xl : « Increpatio ad plebem, et de eo quod scriptum est in Euangelio : *Qui habet, dabitur* B *ei; et cantauimus uobis, et non saltastis.* » Edit. ubi sup., col. 681. Fol. cit. verso, xli : « Incp. ubi Deus sabbato manum aridam curauit. » Edit. ubi sup., col. 383. Fol. 153 verso, xlii : « Incp. de Pentecosten (sic). » Edit. ubi sup., col. 191. Fol. 154 recto, xliii : « Incp. de die sanctae Ephyfaniae (sic). » Edit. ubi sup., col. 413. Fol. cit. verso, xliiii : « Item de die Ephyfaniorum (sic), et de Euangelio, ubi Dominus baptizatus est, et de psalmo xxviii. » Edit. ubi sup., col. 241. Fol. 155 recto, xlv : « Incp. de eo quod scriptum est in Euangelio : *Hominis cuiusdam diuitis fructus uberes ager adtulit.* » Edit. inter S. Basilii opera hom. 6, tom. II, pag. 43, a qua tamen multas hic nostri codicis sermo variantes habet. Fol. 158 recto, xlvi : « Incp. de eo quod scriptum est : C *Quis major est in regno caelorum?* » Edit apud S. Maximum, col. 285. Fol. cit. verso, xlvii : « Incp. de duabus nauiculis in Euangelio. » Edit. ubi sup., col. 639. Fol. 159 verso, xlviii. « Incp. de ieiuniis vel sancta Quadragesima. » Edit. ubi sup., col. 461. Fol. 160 recto, xlviiii ; « Incp. de ieiunio Domini in deserto, et quod *non in solo pane uiuit homo.* » Edit. ubi sup., col. 433. Fol. 161 recto, l : « Item sequentia de ieiuniis Quadragesimae. » Edit. ubi sup., col. 465. Fol. cit. verso, li. « Incp. de Pascha. » Edit. ubi sup., col. 179. Fol. 162 verso, lii : « Item sequentia de sanctum (sic) Paschae. » Edit. ubi sup., col. 181. Fol. cit. liii : Item sequentia. » Edit. ubi sup., col. 185. Fol. 163 recto, liv : « Incp. de Pentecosten (sic). » Edit. ubi sup., col. 187. Fol. 164 D recto, lv : « Incp. de accusató Domino apud Pilatum, et de Susanna. » Edit. ubi sup., col. 141. Fol. cit. verso, lvi : « Item sequentia. » Edit. ubi sup., col. 143. Fol. 165 verso, lvii : « Incp. de natale Domini. » Edit. ubi sup., col. 403. Fol. 166 recto, lviii : « Incp. de kalendis Januariis. » Edit. ubi sup., col. 409. Fol. cit. verso, lviiii : « Incp. tractatus de Ephyfania (sic). » Edit. ubi sup., col. 423. Fol.

A 167 recto, lx : « Incp. post Ephyfania dictum (sic). » Edit. inter S. Ambrosii sermones in append. rejectos serm. 11, col. 502. Fol. cit. verso, lxi : « Incp. de sancta Quadragesima. » Edit. apud S. Maximum, col. 109. Fol. 168 verso, lxii : « Incp. sermo S. Augustini de id (sic) quod scriptum est : *Hic est dies, quem fecit Dominus, exsultemus, et iucundemur in eo.* » Edit. apud Lovanienses tom. X oper. S. Augustini, serm. 89, col. 560. Fol. 169 recto, lxiii : « Incp. sermo S. Hieronymi de Exod. in Quadragesima ante Pascha. » Edit. a Vallarsio in append. tom. XI, col. 210, editionis Veronensis. Sub hoc sermone aliisque infra notandis usque ad fol. 176 latet Plinianum Historiæ naturalis fragmentum, iisdem spatiosis litteris exaratum, quibus in Vaticano palimsesto politicum opus M. Tulli scriptum fuisse conspicimus (*a*). Fol. sup. cit. 169 verso, lxiiii : « Incp. sermo S. Augustini ad competentes et catechumenos, » qui incipit : « Audiant catechumeni, audiant omnes, omnes timeant, nemo contemnat; sit mihi in consolatione uester auditus, » etc. An hic sermo anecdotus sit, pronuntiare non audeo; idem dic de illis, quorum infra initia referam. Fol. 170 verso, lxv : « Item eiusdem sermo de remissione peccatorum; » quem primo ex hoc codice eruerunt Maurini, et fide eidem codici prorsus adhibita, inter genuina opera S. Augustini ediderunt tom. V, part. i, col. 572. Fol. 171 verso, lxvi : « Incp. alius eiusdem de missas cotidianas (sic), » qui incipit : « Congregatio beatitudinis uestræ FF. KK. facit nos nimio gaudio esse repletos, sed quia pauet pectus ceteris corporis obligatum, non possum dicere, quantum splendor animi uestri delectat audire; tamen adgredior, » etc. Fol. 172 recto, lxvii : « Incp. de decimis sermo eiusdem. » Edit in append. tom. V, col. 460, a qua tamen differt in nonnullis. Fol. 173 recto, lxviii : « Item alium (sic) de sancto Helisseo (sic); » cujus initium est : « Dulcis insonuit auribus nostris nuper recitata libertas, dum saeuit inter nos amara captiuitas, » etc. Fol. 174 recto, lxviiii : « Incp. alium (sic) de *loco* (deest), ubi beatus Petrus in mari tempestatem sustinuit in naui. » En prima verba : « Nutritos hyrundo pullos suos, cum uolandi arte disponit, paululum quidem in aere dimittit, quibus tamen ipsa uicina est, ne forte decidant trepidando adhuc infirmi uolando, » etc. Fol. cit. verso, lxx : « Incp. sermo S. Hieronymi de Exodo in uigilia Paschae. » Edit. inter supposititia S. Augustini scripta in append. tom. V, et apud Vallarsium inter spuria tom. XI oper. S. Hieronymi, col. 212. Fol. 175 verso, lxxi : « Incp. eiusdem in die dominica Paschae. » Edit. ubi sup., col. 200. Fol. 176 verso, lxxii : « Incp. eiusdem S. Hieronymi in die Dominica Paschae. » Edit. ubi supra, col. 215. Fol. 177

(*a*) Plinii hoc fragmentum in Sessoriano quaternione integro scriptum ad libb. xxiv, et xxv *Hist. naturalis* pertinet. Illud quamvis editum, tamen in Sessorianis anecdotis aliquando protuleram. Non enim despero fore post Hermolai Barbari, Arduini, aliorumque præstantissimorum virorum conatus, qui pleraque menda ab hoc Pliniano opere ex vitiosissimis codicibus eruto longa operosaque cura sustulerunt, et mihi hujus vetustissimi palimpsesti auctoritate alia nonnulla expungere fortasse licere.

recto, occurrunt S. Basilii Magni Instituta monachorum, quæ in tom. II oper. edit. Parisien. an. 1730 a col. 327 edita sunt, quæque hoc titulo præsignantur in codice : « Instituta monachorum sancti Basilici (sic) episcopi Caesariensis Cappadociae in Christo. Prologus sancti Rufini praesbyteri. » Miror cl. Fontaninium, quamvis hunc codicem vidisset, haud tamen animadvertisse Rufinum sanctum appellari; quod quidem alii s notasset in fine suæ Historiæ Aquileiensis, cujus in postremo paragrapho Rufini laudes recensuit, et de illo ut de sancto monuit scripturum fore Bollandum. Demum fol. 200 recto, LXXIII, est sermo, qui inscribitur : « Incp. sermo sancti Augustini de resurrectione. » Hunc sermonem, qui olim inter S. Fulgentii scripta recensebatur, Benedictini editores oper. S. Augustini hujus nostri B et alterius codicis auctoritate innixi Fulgentio abjudicarunt, et inter genuinos fetus Augustini vulgarunt tom. V. part. I, col. 1024. Hic sermo mancus est in codice, qui duabus integris pagellis mutilus est, quibus non modo hujus sermonis amisit postrema verba, verum etiam alterius ejusdem S. Augustini sermonis, qui nostri codicis esset LXXIII, prorsus fecit jacturam, cujus titulus adhuc in indice fol. 129 recto, sic legitur : « Item eiusdem in capite libri sermo de versiculo psalmi undecimi : *Tu, Domine, seruabis nos, et custodies nos a generatione ista usque in aeternum.* »

IX. *Conjecturæ de Ambrosianorum sermonum ætate, et tempore quo habiti sunt.* — Sed misso codice ad Ambrosianos sermones redeundum est. Fieri enim non potest ut ab illis recedam, priusquam de tempore, quo habiti sunt, quæstionem saltem attingam. Porro jam auctore cognito, sermonum quoque ætas comperta est. Nihilominus de anno quo habiti sunt, nihil certi habeo : et si quid conjecturis, quarum tamen judicium integrum volo esse penes lectorem, liceat indulgere, illos anno 389 haud multo antiquiores arbitror. Cum enim in eisdem mentio tum ecclesiastici cantus, cum psalmorum, hymnorum et vigiliarum, quam disciplinam Mediolani S. Ambrosius anno 383 circiter instituerat, nec semel nec obscure fiat (*a*); ante illud tempus hos sermones scriptos fuisse, dicendum non est. Et hæc conjectura inde fortassis confirmari potest, quod in tertio sermone multa habeantur, quæ ut alibi prænotasse memini, difficillimis Justinæ persecutionis temporibus apprime convenire videntur; quæ quidem Arianorum impunita vexatio compressa est ante annum 389 quo Valentinianus Junior una cum Theodosio, exstincto Maximo tyranno, Mediolanum reversus est. Quod autem hi tres sermones eodem anno habiti sint, ex eorum nexu colligatioueque patet. Quoto vero anni tempori iidem illi assignandi sint, multo minoris difficultatis res est. Dubitari enim vix potest, eosdem Ambrosium habuisse feriis Paschalibus. Enim vero quod dicit primo sermone, eos alloqui, qui Deo ipsa devotionis professione jam proximi deputati sunt cœlo (*b*); et clarius in tertio, qui pompis et mundi voluntatibus abjectis, meliori concursu ad cœlum transitum fecerant, quique ab omni facie contagionis antiquæ per regenerationem salutaris lavacri purgati, et per baptismum mortui natalibus mundi, nobilitati per gratiam nati sunt cœlo (*c*); id quidem significare videtur, verba ad plebem fieri, quæ jam baptisma, ad quod nonnisi in pervigilio Paschæ admittebatur, receperat. Huc etiam addi potest, illic S. doctorem de ineffabili Incarnationis mysterio clarissime loqui (*d*), quod studiosissime tunc temporis nondum baptizatis celabant antistites; simulque explicari accepti jam sacramenti baptismatis effectus (*e*); atque auditores hortari, ne cum sæculo, cui in die redemptionis, id est baptismatis, quo consignati fuerant Spiritui sancto, vale dixerant, ullam in posterum societatem inirent, quia veterem hominem spoliati et Christo commortui, eo scilicet die novum hominem induti, cum ipso revixerant (*f*). Verum si quis id non satis clare ex prioris sermonis contextu evinci putat, eo quod relata verba ad catechumenos et competentes commode referri queant, ei non obsistam; et si in hac sententia primum sermonem ac alterum ad præcedentem Quadragesimam; qua quotidiano sermone catechumenos et competentes docebat Ambrosius, remittere malit, non repugnabo. Haud me latet S. C Ambrosium baptizandos ad terrestrium rerum contemptum præcipue adhortatum fuisse : sed æque scio, illos post susceptum baptisma in iisdem moralibus præceptis, quæ se docente jam didicerant, novis concionibus confirmasse. Profecto sermones, quibus constant libri *de Fuga sæculi*, et *de Jacob et Vita beata*, ubi potissimum de hujus mundi rebus abdicandis agitur, ad recens baptizatos habuit Ambrosius, ut scite eruditi Maurini demonstrant (*g*).

X. *De horum sermonum doctrina.* — Non est vero cur, qui nunc prodeunt, sermones laudem; nam ipsi se, ut auguror, eruditis piisque lectoribus commendabunt. Quod autem in eorum præsertim primo ac secundo Ambrosius evangelicis verbis doceat, Christianorum esse omnia sua bona relinquere, et pro D Christo pauperibus distribuere, atque sese prorsus divinæ providentiæ committere; non ita stricte intelligendum est, ac si præceptum illud absque dispendio æternæ salutis a quovis præteriri non possit; sed ab eo observari et adimpleri illud quidem oportere, qui ad supremum gradum evangelicæ perfectionis pervenire contendat. Profecto nullus, quidquid heterodoxi neoterici blaterent, hanc distinctionem antiquis imam, et in Ambrosianis scriptis reperiri, ibit inficias, qui saltem legerit cap. 11, lib. I de Officiis,

(*a*) Serm. 1, § 5, et Serm. 3, § 11.
(*b*) Ibid. § 1.
(*c*) Serm. 3, §§ 4, 6 et 10.
(*d*) Ibid. §§ 3, 4 et 10.
(*e*) Ibid., §§ 9 et 10.
(*f*) Ibid., §§ modo citat.
(*g*) In admonitionib. prævias.

ubi apertissime ait (*a*) : « Officium autem omne aut *medium*, aut *perfectum* est, quod æque Scripturarum auctoritate probare possumus. Habemus etenim in Evangelio dixisse Dominum : *Si vis in vitam æternam venire, serva mandata. Dixit ille : Quæ? Jesus autem dixit illi : Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices : honora patrem et matrem : et diliges proximum tuum sicut te ipsum* (*Matth.* XIX, 17, 18, 19). Hæc sunt *media* officia, quibus aliquid deest. Denique dicit illi adolescens : *Omnia hæc custodivi a juventute mea: quid adhuc mihi deest? Ait illi Jesus : Si vis perfectus esse, vade, vende omnia bona tua, et da pauperibus : et habebis thesaurum in cœlo, et veni sequere me* (*Ibid.*, 20 *et* 21).... Hoc est igitur *perfectum* officium. » *Media* igitur præcepta christicolis omnibus ut adimpleant, perfectionis tantum studiosioribus præcepta *perfecta* ut amplectantur, suadet Ambrosius. Quæ ut ita sint, idem Ambrosius in primo sermone declarat, dicens quod « Dominus in Euangelio perfectis et consummatis uolens esse consultum, omnia quae possiderent uendi censuit et inpendi (*b*). » Non ergo omnibus, sed *perfectis* duntaxat et *consummatis* Dominus suas omnes facultates vendere et in pauperes erogare mandavit. Et hæc satis dicta ad obstruendum hæreticorum, incredulorum ac pseudo politicorum os, qui etiam hac nostra miserrima ætate, ob rigida ethices Christianæ dogmata a Patribus summo consensu tradita, quæ nulla adhibita distinctione ad cunctos fideles necessario extendi dictitant, tam false quam impie nostram sanctissimam religionem *antisocialem* esse pronuntiant (*c*).

XI. *De partitione, et notis editoris.* — Unum adhuc

A est quod paucis verbis attingam, nimirum quod in his vulgandis sermonibus præstiti. Eorum enim textus in codice continuata oratione ad finem usque pervenit, et nullam idcirco paragraphorum distinctionem exhibet; quam tamen, cum ego a majoribus nostris, invitis etiam codicibus, frequentatam viderim, hujusmodi morem retinendum esse censui, præsertim in legentium commoditatem. Reficitur quippe lectoris animus, ut sicubi Augustinus ait, de via fessus novo titulo, sicut animus viatoris hospitio. Recte igitur Rutilius C. Novatianus cecinit, ad Venerium Rufum scribens, in suo *Itiner.* (*d*).

Intervalla viæ fessis præstare videtur
Qui notat inscriptus millia crebra lapis.

B Sermonum autem textui nonnulla scholia subjicio, quæ prima ad codicis varietatem, ad ejusdem emendationem, ad grammaticam et palæographiam pertinent; aliaque deinde propono, ut quæ loca parallela in Ambrosianis scriptis reperiantur fere intento digito monstrem ; nec postremo notas biblicas comparativas cum iisdem sacræ Scripturæ locis omitto, quibus Ambrosius in suis hucusque vulgatis operibus utitur, aut, si illis careant Ambrosiana scripta, cæteri usi sunt Patres, qui vel Ambrosio suppares, vel haud procul ab Ambrosiana ætate floruerunt; adeo ut ex his omnibus tam intrinsecis argumentis, nimirum ex summo cum Ambrosianis scriptis consensu, quam extrinsecis, ex auctoritate scilicet et præstantia codicis, hos sermones Ambrosii Mediolanensis episcopi fetus esse genuinos, quisque compertum habeat, atque exploratum. Sed iis prælibatis, candidus et eruditus

C lector judicet; nam ecce sermones.

(*a*) Serm. 1, § 4.
(*b*) Tom. III, col. 13, num. 36 et 37.
(*c*) Ita Barbeyracus et Gibbonius doctrinæ morali SS. Patrum insultant, quorum nuperrime instaurarit errores opus cui titulus : *Du jesuitisme ancien et moderne. Œuvres politiques de M. de Pradt, ancien archevêque de Malines, Troies. Edit. Paris*, 1828. *Vide*, si liceat, caput 5, *De la modification de l'action du christianisme par la civilisation*, pag. 48 et seqq. Hic liber multis sacrilegis futilibusque sententiis refertus est, quas hic operosius confutare non est.
(*d*) Lib. II, dist. 4.

SANCTI AMBROSI[a]

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

TRES SERMONES.

SERMO PRIMUS.

DE PERFECTO.

I. Domini nostri Jesu Christi caeleste[b] praeceptum

D est sacratissimis euangelicis apicibus[c] adnotatum : « Vendite omnia quae[i] possidetis, et date elemosynam[d] (*Luc.* XII, 33). » Praesens sermo caret am-

[a] Notandum est *Ambrosi* vocabulum constanter in cod. cum una *i* scriptum vetusta orthographia.

[b] Una tantum diphthongo *ae* utitur librarius noster, quam absque nexu scribit more veterum. De hujus diphthongi antiquitate late agunt Salmasius epist. a l Sarrav., Conringius cens. dipl. Lindav. p. 516, et Casleius Bib. Britann. t. V, p. 325. — Hanc orthographiam in edendo textu sequemur, ne manuscriptum propria specie fraudemus; minime vero in notis, nisi cum Sessorianus ille citabitur codex, Edit.

[c] Hujusmodi intellectio haud infrequens est in Ambrosianis scriptis. Legatur, ex. gr., lib. III Hexaem., cap. 13, pag. 53. Venetæ edit., qua utor, an. 1748.

[d] Cod. *elemósyna*; fortasse superaddita fuit ultimæ *a* lineola pro *m*, ut frequenter veteres amanuenses usi sunt, sed modo non apparet : seu mavis prorsus *m* est omissa veterum more, qui *m* finalem elidebant; cujusmodi exempla in antiquis mss. non desunt, nec in hoc ipso codice desiderantur. Infra tamen recte scribitur *elemósynam*; at constanter cum una *e*.

[i] In nova Latina Vulgata omittitur *omnia* post *Vendite*; sed Ambrosius tum Veteris, cum Novi Testamenti versionem usurpat, quæ a nostra haud parum recedit. Porro Ambrosius dum locum parallelum

bagibus, et nihil relinquit incertum aut obscuritate perplexum: ubi aperta ueritate di tractio possessionis indicitur, et pretii [a] praerogatio [b] non tacetur [1]. « Vendite, inquit, omnia quae pos idetis, et date elemosynam [2]. » Occupatos caelestibus officiis mundanae possessionis cura [c] molestiaque non patitur inplicari [d]; et Deo ipsa deuotionis professione iam proximos, uel potius mentis sinceritate [e] Christo coniunctos [f] cura sollicitudineque [g] saecularis possessionis absoluit; omnem operis tui cursum omnemque cogitationis tuae motum eripit mundo, quem deputare dignatus est caelo [h]. Inde namque est et illut [i] quod aperte demandat j: « Nolite cogitare, dicentes: Quid

A edemus [k], aut quid uestiemur (*Matth.* VI, 31)? [3] Et nolite cogitare de crastino [4] (*Ibid.*, 34). » Ut ea quae demandauerat, remotis omnibus cogitationis angoribus, impleri [l] facile potuissent: « Vendite, inquit, omnia quae possidetis, et date elemosynam. » Amputauit omnem callidae cupiditatis excusationem, qui nihil relinqui cogitare iubet in crastinum, qui praecepit praerogari [m] omnem substantiae quantitatem [5].

II. Sed praemissa repetamus disputatione [n] collustranda [o] « Nolite, inquit, cogitare, dicentes: Quid edemus, aut quid uestiemur? Haec enim nationes [p] quaerunt. Scit autem Pater uester caelestis, quia horum omnium indigetis [6] (*Ibid.* 32). » Cogitatio diffi-

[a] Codex *praetii* cum diphthongo, quam expungere mallem, cum grammatici in hac voce illam prorsus excludant.

[b] *Praerogatio*, seu a *prae* et *erogatio*, id est *diligens conlatio*, seu potius a verbo *praerogare* pro *ante aliquid facere*, juxta illud Suetonii in Aug. c. 53, *praerogare sententias*, et Ulpiani l. *sed addes* ff. *loc. et cond.*, ubi *praerogare pensionem*. Reapse Ulpiani aliorumque jurisconsultorum locutionibus non semel Ambrosius utitur, ut sæpe ipsi nos monuerunt Maurini, et saltem videre est in notis t. II, p. 386 et t. III, p. 917. Eadem dic de voce supra recitata *distractio*, quæ æque juridica est pro *venditio*. Ulpian. ff. 14, 3, 8, a med., et 2, 13, 8, cir. med.

[c] Cod. *curam*, manifesto mendo.

[d] Ita codex servata præpositione *in*. De his aliisque similibus præpositionibus, quas semper, si pauca verba excipias, retinet codex noster, videsis apud Putschium orthographos veteres.

[e] In cod. *sinceritatem*. Sane littera *m* abundat.

[f] Cod. *coniunctus*; sed *coniunctos* scribere malui: ita enim antecedentia vocabula casu accusandi *occupatos... proximos* prorsus postulare videntur. Litteras *o* et *u* passim in antiquis codd. immutatas, et conversas invenimus.

[g] Cod. *curam sollicitudinemque*. In utraque voce *m* expungere censui; nam plura immutanda forent, si illa retinerentur, prout jacent in codice. Etenim si quis codicis lectionem forte probare mavult, legat oportet: *et Deo ipsa devotionis professione jam proximus, vel potius mentis sinceritate Christo coniunctus*

B *curam sollicitudinemque saecularis possessionis absolvit* (subintellige *vir perfectus*), id est *evincit*, seu *superat*; quo sensu hoc verbum *absolvit* usurpat Ambrosius in psal. XXXVII, 21, t. II: verum ex lectione quam retinui magis sententia fluere videbatur, ita ut *absolvit* pro *liberat* (scilicet *Deus*) positum sit, quomodo illud obtinet etiam in psal. XLV, 17.

[h] Hic et infra Ambrosius, quamvis ad plures verba faciat, singulariter pro suo more loqui ur. Hujusmodi exempla haud raro in Ambrosianis scriptis occurrunt. Vid. lib. de Fuga sæculi VI, 33, t. I, etc.

[i] Ita codex constanter pro *illud*.

[j] Subintellige *perfectis*, id est *perfectis injungit*. Verbum quidem *demando* pro *injungo* usurpat Livius t. V, 27 et VIII, 36. Verum in hoc sermone, in quo hæc vox infra recurrit et pro *valde mando* videtur adhibita, quo sensu ea usus est Suetonius in Neron. c. 35, in Aug. c. 10, et in Cæs. c. 83.

[k] Cod. *edamus*; scripsi tamen *edemus*, cum et inferius hanc lectionem codex retineat.

C [l] Ita codex per *m*, quam semper in hoc vocabulo scribit.

[m] Vide supra not. *f*, p. 1 (*Hujus pag. not.* [b]).

[n] Vox *disputatio* frequenter apud Ambrosium idem significat, quod *tractatio*, seu *prædicatio evangelica*: ita editores Benedictini, t. II, p. 1040, not. *d*.

[o] Ita codex vetusta et quidem recta scriptura pro *collustranda*; λαβδακισμός enim proprium Afrorum fuit, teste Isidoro Orig. I. 32.

[p] *Natio* viliori sensu e Græca consuetudine. Vid. Suidam ad vocem ἔθνος.

allegat Matth. XIX, 21, constanter post *v nde* addit *omnia*, etsi etiam ibidem hac voce careat nostra Vulgata. Ita sane legere est lib. I de Abrah., cap. 3, pag. 12; de Nabuth. Jezrael. cap. 14, pag. 58; in ps. CXVIII serm. 7, 9; lib. VII in Lucam, 196, et alibi. Quod attinet ad illud Lucæ modo cit., observandum est quod in Ambrosianis operibus hactenus editis minime occurrit; quare eo testimonio, aliisque infra laudandis, Ambrosii versio ditari potest, quam una cum cæteris SS. Patrum versionibus collegit cl. Sabatier, et in scholiis suæ veterum biblicorum Collectionis summa utilitate ac labore congessit. Profecto hanc pretiosissimam collectionem plus quadringentis versiculis supplet, et auget Sessorianus codex antiquissimus, quem Deo favente quantocius vulgaturi sumus.

[1] En Ambrosii de perfectione sententiam, quam ipse secutus temporalia bona sua omnia abdicavit, et vel egenis distribuit, vel tribuit Ecclesiæ; ut ex ejusdem Vita exploratum est, ac undique ex ejus scriptis promicat. Siquidem *hæc enim est*, scribit lib. I de excessu Satyr., n. 60, *summa justitia, vendere quæ habeas, et conferre pauperibus.* Qui *enim* dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum (Ps. CXI, 9): *ergo dispensatores nos, non hæredes reliquit; nam hæreditas successori quæritur, dispensatio pauperibus obligatur.* Consonat sibi S. doc or epist. 7, pag. 15, t. III, ubi, *Scriptum est*, ait Matth. XIX, 21, *non ut dideacimi dimidium, si tamen vis perfectus esse Deo offeras: sed ut omnia tua vendas, et des pauperibus.* Paria leges lib. I de Offic. cap. 30, 6; lib. de Vid. V, 27 et seqq., ac epist. 26, pag. 6, t. III.

[2] Eleemosynam passim commendat in suis concionibus Mediolanensis antistes, et præsertim in psal.

D CXVIII serm. 8, 22; serm. 12, 24; lib. VIII in Luc., 245 et seq., t. II; atque epist. 2, 26, t. III.

[3] H. L., qui haud legitur in Ambrosio scriptis assertis, ita habet S. Cyprianus lib. de Orat. Dom., col. 210; de Oper. et Eleem., col. 240; et lib. III, Testimonior., col. 307, additis tamen cum Vulgata, *aut quid bibemus*, quæ auctor. reg. cleric. apud Augustinum omittit. t. I, col. 59.

[4] S. Augustinus Ambrosii nostri discipulus, quem ad sui magistri scripta sæpe respexisse notant Maurini t. III oper. S. Ambr., col. 995, ita h. l. allegat lib. II de Serm. Dom. in m., t. III, col. 222, et lib. de Mend., col. 437, nec non lib. cont. Adim., t. VIII, col. 115.

[5] Recole annotata supra pag. 1, not. 2 (*Hujus pag. not.* [1]), et similia fere legesis in psal. CXVIII serm. 8, 9, et serm. 21, 18, t. II.

[6] Hoc testimonium, quo carent scripta Ambrosiana, ita reperitur citatum apud S. Cyprianum lib. de Or. Dom., col. 210 et lib. de Oper. et Eleem., col.

dentiae diuinae professionis in te perimit fide n : et A dum metuis [a], ne quit [b] desit in alterum diem, necesse est dubites de promissis; manus deinde retrahis ab operibus iustis : atque ita fit, ut infirma cogitatione detentus, a bono opere desistas, et desistens a bono oper·, religionis ac diuinum nomen amittas, et ipsa inbecillita is [c] tuae perfidia [1] aethnicis incredulis conparatus [d], incredulitatis detestabile nomen, et stultitiae uocabulum gentilitatis incurras [e]. Christianorum est enim spe fidissima futura cogitare [2], et gentilium desperata, perfidia praesentia quaerere [3], dicente Christo : « Nolite cogitare, dicentes : Quid edemus, aut quid uestiemur? Haec enim gentes quaerunt. » Et adiecit : « Scit autem Pater uester caelestis, quia horum omnium indigetis. »

III. Condici nis [f] nostrae necessitatis [g] caelesti B Patri [h] notitiam latere non posse diuinus sermo commonuit, et eius prouidentia procurationeque nobis omnia adponi [i] demandat; si nos iustitiae operibus inhaerentes, et regni caelestis inquisitione detentos nulla aerumnarum praesentium sollicitudo conpungat i [k], dicens : « Quaerite primum regnum Dei, et iustitiam eius; et omnia adponentur nobis [4] (*Ibid.* 33). » Deditos iustitiae ac pietatis officiis, et caelestibus exercitationibus occupatos tutos facit de omnibus, et securos : ut non auoceris a notitia genitoris, non a cognitione unigeniti distraharis, nec a dono sancti Spiritus professioneque desistas; non aberres a meditatione praecepti, non ab spe promissi, non a fide crediti, non a dilectione proximi, non a perfectione mandati [6], de quo Moyses (*Deut.* VI, 6, 8) monet, ut cordi nostro semper insidat, semper conspectui adsistat, meditatione membris omnibus uinculatum [k] sensibus nostris semper inhaereat [7]. De hoc Dauid : « Cantabiles mihi erunt *semper* iustificationes tuae *Domine* [8] (*Psal.* CXVIII, 54). » Et iterum : « In lege Domini fuit uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte [9] (*Psal.* I, 2). » Et alibi scriptum [l] est : « Non recedat liber legis huius de manu tua; et meditaberis in eo die ac nocte [10] (*Jos.* I, 8). » Similiter Apostolus hortatur et

[a] Cod., *metuit*, sed *metuis* legendum verba sequentia in secunda persona *dubites ... retrahis ... desistas* planum faciunt.

[b] Ita cod., fortassis quia sequitur *d*. Nimirum *t* ante *d* uno eodemque sono apud veteres efferebatur.

[c] Ita per *n*.

[d] Cod. hic et alibi in hujusmodi vocibus servat *con*.

[e] Codex *incurrat*, sed quidem mendose.

[f] Ita cod. *ci* pro *ti*, cujusmodi exempla et infra recurrunt, et antiqui codd. passim suppetunt.

[g] Ita cod. *necessitatem*; sed correxi *necessitatis* : ita enim sensus postulare videtur.

[h] Cod. *calestis Patris*, sed emendandum prorsus fuit *caelesti Patri*.

[i] Ita cod. semper retinet præpositionem *ad*.

[j] Cod. *conpugnat*, quæ prorsus manifesta metathesis videbatur pro *conpungat*.

[k] In cod. *uinculatus*, sed *uinculatum* scribendum putavi, ut neutro *mandato* concordet.

[l] Ita cod. per *b* ut infra recursitat, et in antiquis codd. frequenter occurrit. Vide apud Maium Cicer. antiqu. interpretem XV, 2, in Vatinium t. II, p. 185 edit. Rom. 1828.

240, omissa tamen voce *caelestis*, quam retinet apud C Sabatier ms. Claromont. Notandum est infra in h. eodem l. legi *gentes* loco *nationes*, prout habet etiam auct. Oper. Imp. in Matth. homil. 16.

[1] Frequenter hac voce utitur S. Ambrosius, ut culpam notet infidelitatis. Vide infra, et t. I, col. 659, n. 41, ac tom. III, col. 106, et 961, nn. 82 et 110.

[2] Haud absimilia sanctus antistes habet lib. de Isaac et Anima I, 1; de interpell. David lib. II, c. 3, 12, t. I; in ps. XXXVI, 79, et XXXVII, 2, t. II; ac epist. 55 14, t. III.

[3] Confer in psalmis cit.

[4] Viros perfectos nullis unquam sæculi perturbationibus compungi, nullis mundi cupiditatibus exagitari monet etiam Ambrosius lib. I de Jacob. 8, 35; lib. II, c. 6, 28; lib. II de Cain et Abel 2, 8; lib. de Fuga sæc. IV, 17, t. I, atque lib. I de Officiis, 38, 200, t. II.

[5] Ita Augustinus serm. 57, t. V, col. 337, et tract. 122 in Joan. XXII, col. 811, t. III, atque apud eumd. auctor. oper. Reg. Cleric. t. I, col. 39, addito tamen *haec* ante *omnia*. Ambrosius vero lib. I de Cain et Abel, 4, 12, t. I, habet : *Quærite regnum Dei : et ecce omnia præsto sunt vobis*; lib. VII in Luc., 130, t. II : *Quærite regnum Dei : et hæc omnia adjicientur vobis*; sed in lib. de Exhort. virginit. 9, 56, t. III : *et ecce omnia suppetent vobis*. Hac diversitate lectionum, de qua non abs re fuerit hic quædam notasse, nullus nostri sermonis Ambrosiani fidem labefactare contendat; quia ut scite scribit Nat. Alexander (Hist. Eccles. sæc. IV, p. I, § 2, pag. 503) *ex operum S. Ambrosii lectione constat, eum non iisdem semper verbis eosdem Scripturæ sacræ locos laudasse*. Et re quidem vera, aiunt Maurini in præf. ad lib. de Sacram., col. 432, t. III, *cum sine magna præparatione auctorem hunc nostrum dixisse non sit dubium, nequaquam sane mirum videri, si Scripturam non semper suis, sed iis, quæ illi ex tempore suggessit memoria, verbis citarit.* Huic contrariam haud me latet Ansaldinum tenuisse sententiam in opere, cui titulum fecit : *De authenticis sacrarum Scripturarum apud SS. Patres lectionibus*, et Veronæ vulgavit an. 1747. Verum, nisi plures authenticas versiones biblicas eumdem Patrem eodem tempore habuisse probetur, procul dubio si Ansaldiano præjudicio per omnia Patrum scripta a capite ad calcem crisis exerceatur, vix unum reperietur, quod ejusdem Patris genuinum fetum dicamus, cum vix unum reperiamus, quod constanter eisdem verbis alleget eosdem sacræ Scripturæ locos.

[6] In simili sententia dicit Ambrosius lib. I de Abraham 2, 9, t. I, scribens : *Is qui Deum sequitur tutus semper est. Et ideo Deum præferre debemus omnibus; nec patriæ contuitus, nec parentum filiorumque gratia, nec uxoris contemplatio nos revocare debet ab executione præceptorum cœlestium; quia Deus nobis omnia illa largitur, et potens est servare, quæ donat.* Conf. etiam lib. II, c. 5, 21, l. c.

D [7] Hæc eadem fere occurrunt in psal. I, 30, et CXVIII; serm. 19, 31 et seq., quibus etiam in locis tum illo Deut. supra cit., cum Moysis auctoritate usus est S. doctor. Consule et in psal. XXXVI, 65, t. II.

[8] Ita h. l. refert Ambrosius in ps. CXVIII serm. 7, 25, omissis tamen verbis *semper* in medio, et *Domine* in fine, quæ non ut ad Scripturæ textum spectantia, sed ut argumento serviat suo, hic mihi adjecisse videtur; vult enim sanctus antistes nos *semper* Dei legis meditationi vacare semperque in justificationibus delectari, quæ cujus sint, cum ex detruncato psalmi versiculo non appareat, addidit utique *Domine*.

[9] Ad verbum h. l. citat Ambrosius in psal. I, 30, t. II.

[10] Ita antiqua versio apud Sabat., præter *ex ore tuo* loco *de manu tua*. At *de manu tua* habet Cassiodorius in psalm. VI, col. 29 quocum Ambrosium legisse hic sermo suadet.

monet, ad Timotheum scribens : « Haec meditare, in his esto : ut profectus tuus adpareat omnibus [1] (I *Timoth.* IV, 15). »

IV. Voluntas religiosi hominis caelestibus legibus detenta, et diuinae iustificationis meditationibus diebus ac noctibus occupata non habet uacuum tempus, quo saeculum cogitet, quo possessionem curet, exornet urbana praedia, rusticationis disciplinam excolat, redditus supputet, inpensa discutiat [2]. Si enim istut arripuerit, illut deserit, secundum quod Dominicus sermo promisit : « Nemo ponens manum in aratrum (hoc est caelesti operationi, et Dominicae crucis signo [a] [3]) retro respiciens, aptus est in regno Dei [4] (*Lucæ* IX, 62). » Non enim potest utrumque peragere quod sibi inimicum est ratione, ueritate diuersum, et aemulum uoluntate. Hoc enim sæculum cogitat, illut caelum exoptat; hoc rationibus mundanis insistit, illut diuinis orationibus, et meditationibus uacat. Denique ut dicta rebus adprobem, et sermonis mei adsertionem operibus firmem, utar exemplo [5]. Si tibi gestanti diuinum librum in manibus, et oculis apices carpenti pari ac legenti, diuinaque praecepta sensibus conmendanti [b] rationum libri, uel conparatae possessionis tabulae forte tradantur, necesse est, ut abicias [c] librum diuinae legis, quem gestabas in manibus, ut rationum saecularium scripta accipias perlegenda; atque ita fit, ut diuinis libris mundanas praeferens rationes, praecepti contemptor existas, quo crebris admonitionibus intimatur, ne liber manibus desit, ne corde eius meditatio conquiescat [6]. Et ideo Dominus in Euangelio perfectis, et consummatis uolens esse consultum, omnia quae possiderent uendi censuit, et inpendi [7] : nulla ut ratione ab eius possint dilectu [d] diuelli, uel meditatione auocari [8]. Inde est quod necessitatem ipsam mortalium, id est uestitum, uictum et potum cogitari prohibuit : et a se omnia perficientibus promisit adponi [9]; ut nulla necessitate, sicuti saepe iam dictum est, a commercio diuini operis retarderis; nulla ut te anni sterilitas turbet; nulla frugum inopia ariditasque camporum, nec olearum uinearumque fallentes fructus excrucient; non pecorum morientium damna concutiant [10].

V. Maneat libera inconcussaque deuotio, ut Dei sui et Domini Christi dilectione possessa hymnis resonet, orationibus uacet, ieiuniis ac uigiliis insistat [11], et in propheticum illut canticum congrue et conpetenter abrumpat : « Ficus non afferet fructus, non erunt nascentia in uineis. Mentietur opus oliuae : campi non praestabunt escam. Deficient a pabulo oues : et non erunt in praesepibus boues [12]. Ego au-

[a] Parenthesim hic suis signis ausus sum designare, ut lectores de parenthesi certiores facerem, ne Ambrosiana explicatio cum sacro textu confunderetur.

[b] Ita in cod. pro *commendanti* : etenim *n* ante *m* apud veteres orthographos sonabat ut *m*.

[c] Ita codex cum una *i* manifesta crasi, et in antiquis codd. frequentata.

[d] Ita cod. pro *delectu*, quam lectionem idcirco retinui, utpote quæ sapit antiquitatem, et ita æque recte scripta in antiquis ac optimæ notæ codd. frequentissime occurrit. Profecto illam in palimsesto Tulliano de Re publ. I, 35, p. 94, et in var. lect. Cicer. leg. 1, 6, legebat cl. Maius, qui etiam hac de re oper. cit. II, 32, n. *a*, p. 206, sapienter notabat : *Jam ne scripturas ejusmodi amanuensium arbitrio semper tribuamus, legendus est Aegroetius, qui differentias verborum a* de *et* di *incipientium tradit p.* 2267.

[1] Vulgata *manifestus sit* pro *adpareat*, et Vulgatæ concinunt antiqua versio apud Sabat., atque Ambrosiastes. Græcus vero textus φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσιν, sed plures mss. delent ἐν.

[2] Similia leguntur in psal. CXVIII, serm. 15, 7, ubi Davidicæ perfectionis præposito exemplo, sic de illo ait : *Non sæcularibus animus traducebatur illecebris; non pecuniaria coacervandi patrimonii cupiditate flagrabat; non proferendi limitis excludendique finitimi anxius curarum æstus studio meditationis intentum reflectebat affectum; quidquid poterat temporis dies habere, hoc totum sola sibi in lege meditatio vindicabat.*

[3] Id est vel proprie *crucis signo*, quem initio operationis cujusque familiarissimum fuisse priscis Christianis passim SS. Patres testantur, vel forte *baptismati*, quo plebs Ambrosii nuper fuerat initiata, seu initianda mox erat. Sane *baptismum* nomine *sacramento crucis* Ambrosium appellasse in psal. CXVIII, serm. 13, 6, t. II, putant Maurini. Vide ibid. notam col. 546, et infra. Ambrosius ejus verba hoc loco et alibi sacræ Scripturæ verbis juxta suum morem intexit. Vid. saltem sup. cit. serm. de Basilicis non tradend., et sparsim.

[4] Ambrosius in psal. XLIII, 32, t. II, habet : *nemo mittens manum in aratrum respiciens retro, habilis est regno Dei*, et lib. VIII in Luc., n. 45, sic : *nemo mittens manum in aratrum, et respiciens retro, aptus est regno cœlorum.* Si ergo primo loco pro *habilis*, ut in secundo *aptus* legatur, addito *et* post *aratrum*, vel si secundi loci in fine ultima verba primi *regno Dei* pro *regno caelorum* ponantur, tertia nostri codicis ad verbum Ambrosiana lectio consurget.

[5] Passim utitur exemplis Ambrosius, queis vel suam explanet, vel confirmet sententiam, ut saltem videre est, si lubeat, in psal. CXVIII, serm. 8, 26, t. II; lib. de Myster. IX, 50, t. III.

[6] Sanctum nostrum antistitem frequenter in suis concionibus assiduam sacræ Scripturæ lectionem fidelibus commendasse recte notant Benedictini editores col. 474, t. II oper. Id quippe et nos supra animadvertimus, ac vix volventi lib. II de Abrah., 5, 22, t. I, et in psal. præsertim I et CXVIII, perspectum erit omnino.

[7] *Vendidit justus*, scribit Ambrosius in psal. CXVIII, serm. 21, 18, *facultates suas, dispensavit pauperibus, nihil sibi reliquit.* Recole dicta pag. 1, not. 2 (*Col.* 111, n. [1]).

[8] Parem sententiam in hoc argumento versans habet S. doctor in cit. psal. serm. 10, 29. *Discamus*, inquit, *ergo et nos in lege meditari, non avocemur sæcularibus illecebris, non occupemur impedimentis; sed semper ad legem Dei simus attenti.* Conf. annotata supra pag. 4, not. 2, et pag. 5, not. 3 (*Col.* 114, *n.* [7], *et huj. pag. n.* [2]).

[9] Ambrosius illud Matth. VI, 33, expendens haud absimilia habet lib. VII in Luc., n. 130, t. II, ubi Dominus, ait, *nec ad præsens, nec in reliquum fidelibus ostendit gratiam defuturam; si modo qui divina desiderant, terrena non quærant. Indecorum quippe est homines curare de cibo, qui militant de regno. Novit rex quemadmodum familiam suam pascat, alat, vestiat.*

[10] Conf. lib. I de Jacob et Vit. Beat., VII, 32, t. I, et in psal. CXVIII, serm. 8, 7, atque serm. 21, 18, tom. II.

[11] Legatur in psal. XLIII, 23, et CXVIII, serm. 7, 25-37, ubi similes dictiones, et sententiæ sunt.

[12] Itidem Cyprianus epist. ad Demetriad., col. 222, exceptis *fructum* loco *fructus*, et *cibum* pro *escam*, atque bis addito *et*, scilicet post *fructum* et ante *campi*. Ambrosio nostro favet Augustinus lib. XVIII de Civ. Dei, col. 515

tem in Domino exultabo, et gaudebo in Deo salutari meo[1] (*Hab.* III, 17, 18). » Gaudet semper et laetatur in Domino, qui mundanae possessionis oneribus abiectis, uel potius in fratrum inopia praerogatis, nec iminentibus, nec praesentibus plagis praestringitur. Non eum exactio tributaria necessitatis inpulsat[2], non possessionis arua squalentia[a] non arbusta cultorum desertione deformia : non eum sollicitat saeua grandinis caedes[b], non ubertas imbrium longa serenitate suspensa, non tempestatum uastitas crebra[3] : non ruina tectorum, non condicio lanquentium ac morientium proximorum sollicitudo discruciat, non seruorum fuga, non furtum.

VI. In tuto sunt, omnia quae ad caelum translata sunt[4]; nulla calumnia inquietantur, nulla lite pulsantur, nullo detrimento saeculari depereunt, quae caelo praemissa sunt, quae Deo custode seruantur, dicente Domino Iesu Christo : « Nolite uobis condere thesauros in terra, ubi tinea et aerugo exterminat[c]; et ubi A fures effodiunt, et furantur[5]. Thesaurizate autem uobis in caelo, ubi neque tinea, neque aerugo exterminat : et ubi fures non effodiunt et furantur[6]. Ubi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum[7] (*Matth.* VI, 19, 20, 21). » Huius praecepti exemplo apostolus Paulus Timotheum beatissimum monet, locupletibus huius saeculi praecipiendum : ut non extollantur pompa mundana, sed christianae humilitatis celsitudine potiantur : neque saecularium diuitiarum spe caduca fallantur, sed diuinarum[d] promissionum perpetuitatibus inuitentur[8]. « Diuitibus, inquit, huius saeculi praecipe non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum suarum, sed in Deo uiuo, qui praestat nobis omnia abundare ad fruendum[9], benefaciant, diuites sint in operibus bonis, facile tribuant,
B communicent[10], thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut adprehendant[e] ueram uitam[11] (I *Tim.* VI, 17-19) (*a*). »

[a] Ita cod. cum unica *l*, quam lectionem retinendam esse putavi, quia hujusmodi mihi aliæ se obtulerunt in antiquis, et optimæ notæ codd.

[b] Cod. *caedis*, quod prorsus mendum videtur; nam *caedes* casu recto scribendum esse sensus docet. Vitiosæ fortasse hujus scripturæ causa fuit, quod veteres amanuenses litteras *e* et *i* indiscriminatim usurpabant. Sic obtinuit *sicet* pro *secet*, *Menerva* pro *Minerva*, et *Magester* pro *Magister*, etc., ut monet Fumagallius *Instit. Diplom.* t. I, c. 6, 9, pag. 109 et seq. Consule laud. Ciceronis antiquum interpretem apud Maium pp. 107, 123, 134, 144, 147, etc.

[c] Hic et infra attente notandum verbum *extermino*, quo semper usus est S. Ambrosius in hoc sacræ Scripturæ loco pro *demolior*, ut in Vulgata : ut hinc conjicias sermonem hunc vel Ambrosii fetum esse genuinum, vel saltem Ambrosianam redolere ætatem. Siquidem verbum illud sæculo V e sacro textu expunxit S. Hieronymus, cujus hæc sunt verba ad illud Matth. VI, 16 : *Verbum* exterminant, *quod in ecclesiasticis scripturis vitio interpretum tritum est, aliud multo significare, quam vulgo intelligitur :* exterminantur *quippe exsules, qui mittuntur extra terminos. Pro hoc ergo sermone* demoliuntur *semper accipere debemus.* De hac voce ita Millius in prolegom. p. LI : *Sed et Latinis idoneis vocabulis annumeramus* obsoleta, *quæ vulgo audiunt. Quæ enim hoc nomine jam vilescunt vocabula, ea, cum hæc conscripta essent, erant apud Christianos usus quotidiani. Talia sunt*, v. gr. exterminant VI, 16, 19, *quod in ecclesiasticis scripturis tritum agnoscit Hieronymus, utcunque illud improbet, ejusque loco reponat aliud multo horridius* demoliuntur.

C [d] Cod. *diuinorum*, sed emendandum fuit *diuinarum*.

[e] In cod. *adpraehendant* bona quidem scriptura cum *ad*, sed mendosa cum diphthongo. Error vero fluxisse videtur ex male intellecta notariorum sigla; nam *p* superducta lineola tam *prae* quam *pre* apud illos significat.

[1] Ita Cyprianus loc. cit., quocum loc. pariter cit. Augustinus, omisso tamen *et* post *exultabo*.

[2] Virum perfectum nullis mundanis perturbationibus exagitari, præter loca supra annot. pag. 3, not. 5 (*Col.* 113, n. 4) passim docet Ambrosius, et præsertim lib. II de Cain et Abel, 2, 8; lib. I de Jacob et Vita beata, 7, 32, et 8, 35, ac lib. II, c. 6, 28, t. I, in psal. I, 34, et CXVIII, serm. 8, 7, t. II, nec non t. III, lib. I de Offic., 38, 200. Sic vero loquitur Ambrosius in psal. XXXVIII, 27, ubi inter sæculi incommoda etiam tributariam exactionem enumerat : *Noli propter divitias vane conturbari, excitari de somno, cogitare quemadmodum pecuniam tuam serves, opes tuas augeas, de nocte procedere, excubare ad judicis domum; ut aliena diripias, litem movens pauperi, verearis exactorem tributi : vana est ista conturbatio.*

[3] Ambrosius evangelicam perfectionem sectantes sic alloquitur in persona apostoli Petri in psal. CXVIII, serm. 8, 7 : *Portio tua non ariditate siccatur, non imbre diluitur, non frigore uritur, non tempestate quassatur.*

[4] Pauperes esse per quos omne nostrum cœlestibus infertur thesauris, seu in cœlo collocatur, sæpe in suis scriptis docet Ambrosius, et saltem consulendi sunt lib. de Nabut. Jezrael. XIV, 58, t. I, lib. II de Offic.; XXVIII, 140, serm. de Basilic. non traden., n. 33, ac epist. 38, 7, t. III.

[5] Ita ad verbum Ambrosius lib. I de Spir. sanc., 16, 182, t. IV. In psal. vero CXVIII serm. 8, 8, t. II; *Nolite thesaurum vobis condere in terra*, et serm. 12, 2 : *Nolite thesaurizare vobis in terra, ubi ærugo, et tinea exterminant.*

[6] Similiter Ambrosius l. c. de Spir. sanc., n. 183., omisso *autem*, et addito *thesauros* post *vobis*, quæ tamen vox omittit in cit. psal. serm. 12, 2, ubi : *sed thesaurizate vobis in cœlo.* Sibi discrepat autem serm. 8, 8, cit. psal., scribens : *sed thesaurum vobis condite in cœlo.*

[7] Adamussim legit. lib. II de Jacob et Vit. beata, 5, 23, t. I, et lib. I de Spir. sanc., l. sup. cit.

[8] Mundanas pompas, et superbiam hujus mundi frequenter in suis scriptis detestatur Ambrosius, in quibus etiam sæpe divitibus humilitatem commendat, et præ cœlestibus terrestria quam pro nihilo habenda sint ob oculos ponit, v. gr. lib. de Abrah., de Isaac, de Bono mortis, præsertim capp. 5, 6 et 7, de Fuga
D sæculi maxime cap. 1 et 4, t. I, nec non in psalmis, et præcipue in XXXVIII, 36, et CXVIII, serm. 4, 25; 5, 27 et 36, t. II.

[9] Ita h. l. allegat auct. epist. ad Demetriad., col. 41, Augustinus epist. 30, t. II, col. 383, ac alibi sparsim, Chromat. Aquil. in Matth. col. 988, Sedulius Hib. in I Timoth. VI, aliique, nisi excipias *abundanter* loco *abundare*.

[10] Itidem Augustinus epist. 157, t. II, col. 554, lib. I de Civ. Dei, c. 10, col. 11, t. VII, et lib. cont. Adim., t. VIII, col. 143, et alibi.

[11] Ambrosio nostro consonat Augustinus epist. 130, col. 382, t. II, et tract. 22 in Joan., t. III, col. 466, aliisque multis in locis.

(*a*) Ita hic sermo desit in codice, qui an mutilus sit judicent eruditi. Porro Sessorianus codex quin ullum præbeat indicium, quo sermo mutilus censeatur, id potius videtur excludere; nam nullo spatio membranæ vacuo relicto statim exhibet sermonem alterum, ad quem exscribendum festino.

SERMO II.

Adversus eos, qui dicunt possessionem non distrahendam, sed fructibus misericordiam faciendam.

I. *Iesu Christi salutare* [a] praeceptum est: « Vendite omnia quae possidetis, et date elemosynam [1] (*Luc.* XII, 33). » Dominici *magistri* [b] fides in promptu est, quae non solum distrahi [c] iussit; uerum etiam, quid de distracto fieret, demandauit [2]. Sed hanc fidem praui doctores friuolis ac futilibus uerbis infuscant; quos apostolus Paulus iam non carnis, sed quod peius [d] est, diuinis sermonibus adulteros [3] praedamnauit, dicendo: « Adulterantes uerbum Dei [4] (II *Cor.* II, 17). » Et iterum: « Nescitis quia qui templum Dei corrumpit, disperdet illum Deus? [5] (I *Cor.* III, 17). » Et illut quod in euangelio Christus Pharisaeos increpans memorauit, dicens: « Reiecitis mandata Dei, ut traditiones uestras statuatis [6] (*Marc.* VII, 9). »

II. Non est, inquiunt, distrahenda, sed retinenda possessio; et de eius reditibus misericordiae opera celebranda. Quid sub uestitu operis misericordiae **A** ardorem cupiditatemque habendae retinendaeque [e] possessionis obtegis? Quid inpietatis tuae flagitium sub uelamine pietatis obumbras? Quid Dominicum praeceptum, et ipsa sua puritate praeclarum, credentibus subtili eripis persuasione? Quid ficto simulatoque conloquio [f] religiosis denegas caeleste mandatum? Quid Dei seruulis [g] serpentino consilio paradisum intercludis, qui non introiens ipse, uerum etiam introire cupientibus regnorum caelestium claues abscondis? [7] Non es sapientior Christo nec maior, qui fieri iussit; non melior Paulo apostolo, qui perfecit. [8] Qui mox inluminatus [h] est gratia, non adquieuit carni et sanguini [9] in passionibus trepidis; non Hierosolymam conscendit, ut a praecedentibus Apostolis consilium sortiretur [10], quem de omnibus fidei **B** praeconiis instructum fecerat diuinum et caeleste conloquium [11]; non Ciliciam petit [i] propriam ciuitatem [12], hereditatem accipere [j] paternam, quam pro Christo pauperibus deseruerat; qui nec nobilitatem ipsam romani generis, de quo originem sanguinis duxerat [13], defensauit, [k] quam passione Dominica

[a] Rubrus succus, quo hæc prima verba in cod. scripta sunt, vetustate evanuit, et nonnisi ex litteris postremi vocabuli *tare*, atque cæterorum ex vestigiis, habita spatiorum ratione, sic potui supplere.

[b] Cariosa membrana hujus vocabuli litteras *ma* tantum servat illæsas, et nonnullos supernos tantum exhibet apices, ex quibus ego *magistri* interpretabar.

[c] Cf. Ulpian. de Transaction., Apul. lib. I; Sueton. in Vespas. XVI; Justin. IX, 1; Tacit. VI Ann., 17, et recole superius dicta not. *f*, pag. 1 (*Col.* 111, [b]).

[d] Hæc quoque vox ægre in codice legitur, et perplexe *peius* scribo, quamvis hanc elocutionem comparativam Ambrosio familiarem esse sciam.

C

[e] Codex *habende retinendeque* sine diphthongo.

[f] Ita cod., ut supra et infra, *conlcquium* cum unica *l* more veterum.

[g] Locutio familiaris Ambrosio. Vid. saltem Ser. de Basilic. non tradend., n. 30, p. 924, t. III, et passim.

[h] Ita in cod., bona et vetusta lectione, *inluminatus*.

[i] Ita cod. pro *petiit*, apud veteres librarios solita crasi.

[j] Hoc vocabulum in fine versiculi in monogramma coit, et ex evanidis characteribus vix explscari potest.

[k] *Defensavit* frequent. a *defendo*, juxta illud Sall. Jug. 64; Plauti Bacch. 3, 3, 39, et Ovid. Metam. 374. Recte quidem hic Ambrosius verbum *defensavit* usurpat: Paulus enim non sæpe suam Romani generis nobilitatem defendit; sed semel pro suo civis Romani jure contendit (Actor. XXII, 25 et seqq.); quare proprie vereque dixit *non defensavit*, scilicet non frequenter defendit.

[1] Vide annotata in primo sermone pag. 1, not. 1 (*Col.* 109, *n.* [1]).

[2] Recole dicta l. c., not. 2 (*Nobis col.* 111, *n.* [1]).

[3] Etiam in Luc. VIII, 9, t. II, apostolica dictione *adulteri*, ait Ambrosius, *sunt omnes, qui adulterare cupiunt fidei, et sapientiae veritatem.*

[4] Ita Irenæus, lib. IV, c. 26, col. 263, cui concinunt Hieronymus, et Beda in h. l. Græcus vero καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

[5] Prima verba *Nescitis quia* ex superiore versiculo I Cor. III, 16, hic translata sunt; reliqua autem Augustinus lib. cont. Manichæos, t. VIII, col. 179, sic legit: *Quisque templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus;* ubi addit: *Quod verbum metuentes multi Latini interpretes, noluerunt dicere* corrumpet; *sed dixerunt:* disperdet illum Deus; *et non deviantes a re ipsa, offensionem vocabuli devitarunt.... Sed Græcis exemplaribus convincuntur* (subintellige *Manichæi*) *in quibus apertissime scriptum est:* Quisquis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus » Græcus textus φθείρει.. φθερεῖ. Cæterum nullus S. Pater Latinus, præter Augustinum et Hilarium, verbum *corrumpet* geminat; sed eorum plerique cum Ambrosio nostro *disperdet* secundo loco retinent.

[6] Itidem S. Cyprianus in epistolis 40, 63, 68 et 74, coll. 54, 108, 109, 118 et 139; sed singulari numero et præmisso *Reiicitis* loco *Reiecitis*. Similiter etiam Zeno Veron. lib. I, tr. 1, col. 12, cum Siricio epist. 4, exceptis *Reiicitis mandatum* pro *Reiecitis mandata*.

[7] S. Ambrosii ætate homines non defuisse, qui in evangelicæ paupertatis consilium vehementer insurgerent, et illud profitentes valde contemnerent, multis ex locis hujus S. præsulis operum clarissime evincitur. Consule saltem in psal. CXVIII serm. 21, n. 18, ubi hæc memoranda sunt verba: *Quoties ipsa benefacta crimini dantur? Quoties virtus opprobrio ducitur? Quoties ipsa ingrata est gratia? Vendidit justus facultates suas, dispensavit pauperibus, nihil sibi reliquit: contemnitur plerumque in ipsa Ecclesia, quia dives esse desivit, sicut scriptum est:* Si dederit vir omnes facultates suas in caritate, contemptu contemptus erit. *Cant.* VIII, 7. Ambrosii etiam epistola 58 in hoc argumento versatur. In ea sane S. doctor narrat Paulinum et Therasiam suas omnes facultates pro Christo abdicasse, atque in pauperes erogasse; idque quod turpe hominibus videbatur profanis, et futurum in contumeliam, bene recteque factum patriarcharum exemplis demonstrat.

D

[8] Passim in suis scriptis Ambrosius S. Pauli apostoli exempla plebi suæ imitanda proponit; quippe qui (S. Paulus), ut ait lib. de Virginit. 20, 130, *honore provocat, magisterio docet, invitat exemplo.*

[9] Hic illud ad Galat. I, 16, spectat Ambrosius.

[10] Ad cit. l. 17 Ambrosius respicit.

[11] Consule loc. cit. vers. 12.

[12] S. Paulum Tharso in Cilicia oriundum, ex historia res notissima est.

[13] Civitatis Romanæ privilegio fruebatur Paulus, quo Tharsenses Augusti partibus faventes ad eodem imperatore donati sunt. Actor. XXII, 27 et 28.

nouerat det rpatam [1] : sed per Arabiae regionem [2], ut nomen illut uenerabile, quod fuerat persecutus iniuria, quod eloquentia oppugnauer t et Pharisaeorum inuidia, salutare esse ac diuinum fido praeconio mortalibus cunctis inferret. Quis igitur Paulo triumphis multiplicibus praedito similis adprobatur in gestis; qui se omnibus ex erit saeculi uinclis [a] et pompis, et rite Dei famulus nuncupabitur; qui obtrectantibus inuidis perseueranter insistit Domini Christi praeceptis implendis, qui dixit : « Vendite omnia quae possidetis, et date elemosynam (*Luc.* xii, 33); et ecce uobis munda sunt omnia [3] (*Ibid.* xi, 41). »

III. In praecepto indicta d stractio est, et de distracto dispensatio [b] exacta est. Deuotis purificatio mentis promittitur, sordium mundatis caeleste regnum est praeparatum. Rogo, quid quaeris amp'ius, aut quid relictum est, ni i, non facientibus famulis quod praecipitur, ut Deus faciat quod minatur? Qui et dixit : « Si in iniusto [4] mammona fideles non fuistis, quod est uerum, quis dabit uobis [5]? Et si in alieno [6] fideles non fuistis, quod est uestrum, quis credet uobis [7] (*Ibid.* xvi, 11, 12)? Et abibunt isti in A ambustionem aeternam ; iusti autem in uitam aeternam [8] (*Matth.* xxv, 46). »

SERMO III.

DE CARITATE.

Ex lectione S. Pauli apostoli contra malos, qui bonis invident.

I. Peractis perfectionis inspectisque muneribus [9], ad potiora eminentioraque Apostoli praeconia, sicut promisimus [10], procedamus [11]; qui nec mysterii notitiam, nec eloquentiae celsitudinem, nec misericordiae largam pietatem [12], nec fidei sublime meritum, nec martyrii fortem intrepidamque constantiam [13] prodesse posse memorauit [c]; si caritas fraterna eademque sincera defuerit. Quid enim prodest [d] sumptu [e] nutrias, quem perimas ferro? aut quid B iubat [f] eum quibuscumque foueas alimentis, quem latronis odio prosequaris? Caret omnibus pietatis officiis, qui odiorum flammis accensus, persequitur in fratrem gratiam, uel diuina ope conlatam [g], uel laboribus ieiuniorum, uel adsiduitate orationum, uel uigiliarum instantia omnibusque uirtutum generibus conquisitam [14]. Caritas enim sine misericordia imperfecta est [15] : quia misericordia caritatis corporis

[a] Ita codex bona vetustaque orthographia pro *uinculis*; cujusmodi syncopas etiam usus est Tullius, ut advertit Cornutus p. 2288.

[b] Vid sup. not. 2, pag. 1 (*Col.* 111, *n.* [1]) et seq., ubi similis dictio est in Ambrosiano loco recitato de Excess. Satyr. i, 60.

[c] Cod. *memorarit*; fortasse Archaicum est pro *memoraverit*; at *memoravit* ex sententia legendum malui.

[d] Cod. *prodeest* geminata *e*, cujusmodi exempla passim occurrunt in antiquis codd.; at cum infra hoc verbum per unicam *e* scribatur in cod., et hic illam lectionem retinui.

[e] An particula *si* addenda est.

[f] Ita codex pro *iuvat* scribit *b* loco *u*, quæ scriptura frequentata est apud veteres orthographos. De harum litterarum promiscuo usu consulesis Putschium, pag. 2295, Terrassonium *Hist. de la Jurispr. rom.*, pp. 66 et seq., ac indicem orthographicum Frontonis cl. Maii.

[g] Cod. recta et antiqua lectione non geminat *l*, sed mendosa scribit *conlata* pro *conlatam*.

[1] Nimirum, quia Jesus Christus præsidis Romani C auctoritate, ac Romanæ cohortis militibus cruci affixus est.

[2] Arabiæ regionem verbum Dei prædicando Paulum excursisse, ex Galat. i, 17, constat.

[3] H. l. *Et ecce vobis munda sunt omnia*, iisdem verbis, sed non eodem modo legit Ambrosius in Luc. vii, 100. Sic enim : *et ecce omnia munda sunt vobis.*

[4] Mammone, ait Ambrosius l. c. in Luc., n. 221, non *justa potestas; sed injusta est servitus.*

[5] Similiter S. Cyprianus lib. de Oper. et Eleem., col. 240, et S. Augustinus lib. v Confess., t. I, Col. 127, si id exceperis in fine *quis dabit vobis*, cujus loco *quis credet vobis*. Legit cum codice Irenæus lib. ii, c. 24, col. 169.

[6] S. Ambrosius in h. l. lib. vii in Luc., n. 216, scribit : *Alienæ nobis divitiæ sunt, quia præter naturam sunt; neque nobiscum nascuntur, neque nobiscum transeunt.* Ibid. hoc testimonium expendens, illud eo explicat sensu, quo modo utitur in sermone. Sic enim ait n. 247 : *Argui igitur videntur Judæi et fraudis et avaritiæ. En ideo qui in facultatibus fideles non fuerunt, quas cum alienas scirent (communem enim ad usum fructus terrarum a Domino Deo datus est omnibus) debuerunt utique participare pauperibus.*

[7] Ita Ambrosius, l. c. n. 215, præter in fine *quis dabit vobis*, loco *quis credet vobis*. Utrum dicendum sit, hæc testimonia S. Ambrosium memoriter recitasse et postrema utriusque versiculi verba immutasse, an potius eadem inversio librarii oscitantiæ tribuenda sit, judicet lector.

[8] Ita ad verbum h. l. recitat S. Cyprianus lib. sup. cit., et lib. ii ac iii Testimonior., coll. 290, 305. Eidem concinit S. Augustinus in Joan. v, t. III, col. 443, uno excepto *ibunt* pro *abibunt*.

[9] Solemne morem suum hic servat Ambrosius, ut de quibus jam disseruerat superiori concione, eadem cum primum dixisset, memoraret, et quidem plerumque initio sermonis; cujusmodi exempla abunde Ambrosiana scripta suppeditant. Sufficiat tamen laudare libb. de Cain et Abel, de Bono mortis, de Fuga sæculi, de Joseph Patriarch., de Viduis, de Myster., de Incarnat., et de Excessu Satyri.

[10] Non modo quæ jam edisseruerat citare consuevit S. Antistes, verum etiam quæ pertexere cogitabat quandoque promisit. Confer saltem serm. de Basilic. non tradend., n. 24, p. 922, et ibid., n. *c*, t. III ac Prolog. in lib. ii de Spir. Sancto, n. 12, t. IV.

[11] Haud absimilem transitionem in suis scriptis interdum usurpat Ambrosius. Vid. lib. i de Interpell. David, 1, 5, tom. I.

[12] In simili sententia dicit Ambrosius lib. ii de Pœnit., 9, 83, t. III : *Quid enim prodest collatio patrimonii sine gratia caritatis?*

[13] Confer epist. 78, 6 et 10, t. III.

D [14] Sic etiam lib. iv in Luc., n. 46, t. II, scribebat Ambrosius : *Frustra opem misericordiæ cœlestis exspectes, si alienæ fructibus virtutis invideas : aspernator enim Dominus invidorum est, et ab iis, qui divina beneficia in aliis persequuntur, miracula suæ potestatis avertit.*

[15] Perfectam caritatem haud unquam a misericordia esse disjunctam rursus docet Ambrosius lib. i de Pœnit., 11, 52, t. III, ubi : *Proximus*, inquit, *esse non potes, nisi facias misericordiam.* Hanc autem virtutem valde commendat sanctus doct. in ps. cxviii serm. 8, 22 et seq.; lib. ii in Luc., n. 27, t. II lib. i de Offic., 11, 38 et seq.; et lib. 3, 19, nec non epist. 7, 3, t. III.

membrum est; contra misericordia sine caritate nihil est [1]: quia emoritur omne membrum, quod ex solido corpore uel diuulsum fuerit uel abscissum. Est enim caritas apex quidam membrorum omnium retinens arcem [2], cui adcorporata [a] connexaque perdurant officia cuncta uirtutum [3]; sine qua omnium bonorum [b] merces aut languescit, aut deperit, dicente Apostolo: « Si linguis hominum loquar et Angelorum, caritatem autem non habeam, unum sum uelut aeramentum, aut cymbalum tinniens [4]. Et si habeam prophetiam [c], et nouerim mysteria omnia, et omnem scientiam: et si habeam omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum [5]. Et si donauero omnes facultates meas, et distribuero omnia mea pauperibus, et si tradidero corpus meum urendum, ita ut glorier, B caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest [6] (I *Cor.* XIII, 1-3). »

II. Caritas omnium bonorum mater est, misericordiae principium, origo pietatis, fons benignitatis [7], A caput [d] iustitiae [8], legis adimpletio, perfectio praeceptorum [9]. Sine hac una omnia aut debilitata conruunt [e], aut regno carent. Nam et propheticum sentire nihil est; et leue nosse mysteria; paruum est fugare daemones [f]; omniaque uirtutum genera consummare, si caritas desit, inane est. Unde Dominus Christus sic ait: « Multi mihi dicunt in illa die: Domine, *Domine* [g], nonne in tuo nomine prophetauimus, et in nomine tuo daemonia exclusimus, et in nomine tuo uirtutes magnas fecimus? [10] Tunc dicam illis: Discedite a me, non uos noui, qui operamini iniquitatem [11] (*Matth.* VII, 22, 23). » Iniquitatis opera est, hominem homini uelle praeferri, fratrem inuidere fratri, alterum alteri non id uelle quod sibi: et cum [h] sit nobis una condicio naturalis [12], condicionem condicioni uelle praeponi [13].

III. Cum auctor nostrae salutis, naturae propriae diuinitatis conscius, mortalibus se cunctis mortalem exhibuit, et hominibus omnibus hominem praebuit, et quod maius est, condicionem [i] condicioni

[a] Id est *adjuncta*, ut legitur in Ammian. XVI, 8, et in Solin. XXXVII. Vocem *corporatus* pro *junctus* vel *in unum corpus cooptatus* usurpat etiam Ambrosius lib. III de Offic. 7, 50, t. III.

[b] In cod. post *bonorum* repetitur *omnium*, deinde punctis superne notatum expungitur.

[c] Cod. *prophetia*, nisi fortasse fuerit *a* lineola superaddita pro *m*, quæ vetustate jam evanida aciem effugiat.

[d] In cod. *capud* loco *caput*, cum contra alibi vidimus *illut*, *istut*, pro *illud*, *istud*.

[e] Ita codex pro *corruunt* vetusta scriptura.

[f] Codex *demonas* quæ vox prorsus cubat in mendis; nam *daemones* scribendum est, ut infra in hoc eodem cod. scribitur.

[g] Cod. *Domine* semel habet, sed cum in sacris litteris, quacunque versione utatur, hic *Domine* geminetur; hanc vocem mallem proinde credere librarii oscitantia omissam fuisse in cod., et addendam censui.

[h] Ita constanter codex *cum* per *c*, et non per *q* scribit, tam si tempus significet, quam si comitem vel causam. Vid. hac de re Quintilianus Instit. I, 7.

[i] Cod. *condicione*, at mihi *condicionem* legendum videbatur.

[1] Recole dicta supra pag. 13, not. 4 (*Col.* 122, n. [1]). C

[2] Confer lib. II de Offic., 14, 66, t. III, ubi similis dictio est.

[3] Ambrosius lib. cit. de Offic., 7, 39: *Prima ergo*, inquit, *ad commendationem nostri est caritas. Bonum est ergo testimonium habere de dilectione. Hinc nascitur fides... Similiter per fidem et caritatem pervenitur.* Et epist. 41, 17: *Ubi non est amor*, ait, *non est fides*, (intellige *vera*) *non est dilectio*. Hanc sententiam pergit S. doctor explicare in ep. 78, 9, scribens: *Ubi perfecta caritas, ibi omnis fides; sicut ubi perfecta caritas, ibi spes omnis... Ideo major, quia spem fidemque complectitur.* Rei meminit etiam lib. VIII in Luc., n. 30, t. II.

[4] H. l., quo carent Ambrosiana scripta, nec Vulg. nec Græco respondet; nam Græcus habet χαλκὸς ἠχῶν, et Vulg. legit *æs sonans*. Verum id confirmat, quod jam alibi annotavimus, Ambrosium usum esse diverso codice a Vulgata; et illud demonstrat, quod prænotarunt Maurini in psal. CXVIII serm. 8, 13, n. *a*, col. 449, t. II, et alibi, Ambrosianam scilicet Græcam editionem, ab iis quas nunc habemus, in multis D discrepare. Sane est apud Sabat. ms. quidam Græcus, qui illud ἠχῶν omittit.

[5] Ita Ambrosius in ps. XLV, 9, et lib. VII in Luc., n. 176, t. II, præter in fine *nihil mihi prodest* pro *nihil sum*, quæ forsan verba huc e sequenti versiculo in codice translata sunt. Similiter in epist. 78, 6, sed ibi pro *si habeam* legit *si habuero* cum Vulgata.

[6] Ambrosio fere concinit ejus discipulus Augustinus serm. 130, t. V, col. 1349, exceptis *ut ardeam* pro *urendum*, et omissis *ita ut glorier*. Habet *ad comburendum* S. Pacianus ep. 2, p. 308 et seq. Solus vero S. Hieronymus lib. III in Epist. ad Galat., t. IV, col. 307, expuncto *ut ardeam*, legit *ut glorier*; quo in loco id ob similitudinem verbi *ardeam* et *glorier* apud Græcos καυθήσωμαι, et καυχήσωμαι factum putat. At re quidem vera hæc duo verba simul in pervetustis Græcis exemplaribus olim legi, idem observat Hieronymus in Isaiæ LVIII, t. III, col. 428, ubi scriptum reliquit: *Apostolus si etiam corpus suum tradat martyrio* ut ardeat, *sive* glorietur (*utrumque enim fertur in exemplaribus*) *absque Dei caritate... frustra se dicit sanguinem fundere.*

[7] Confer epist. 41, 17, t. III.

[8] Utique scribit Ambrosius in psal. CXVIII serm. 16, 45, t. II, *qui præcepta justitiæ diligit, facit ita quæ diligit.*

[9] Haud absimilia habet Ambrosius in psal. CXVIII serm. 5, 20, et 16, 44, nec non in epist. 78, 7.

[10] Ambrosius h. l. similiter legit in sup. cit. psalm. serm. 20, 47, præter *ejecimus* loco *exclusimus*. Verbum autem *exclusimus* retinet S. Cyprianus lib. de Unit. Eccl., p. 199, et lib. III Testimonior., col. 314.

[11] In cit. psal. serm. 15, 25, h. l. Ambrosius sic recitat: *Discedite a me, qui operamini iniquitatem*, omissis *non novi vos*. Itidem serm. 20, 47, et in psal. XXXVI, 31, sed additis in fine *nescio vos*. Habet autem cum codice *non novi vos* Augustinus in psal. XXXIV, col. 238, t. IV; at eadem verba initio versiculi ponit. Nobiscum legit ad verbum S. Hieronymus in epist. ad Damas., col. 152, t. IV.

[12] Huic similem sententiam sæpe in Ambrosianis scriptis reperies; et confer saltem in psal. CXVIII serm. 8, 14, t. II.

[13] Paria leges apud S. Ambrosium lib. X in Lucam, n. 50 et seq., atque lib. II de Offic. 27, 134, t. III.

subiecit, sui corporis formam in forma nostri corporis coaptauit[1]; ut hoc sacramento[2] celsitudinem humilitati, et humilitatem celsitudini coaequaret[3]; et ut in hoc consummaret patriam uoluntatem[4], qui dixit: « Non descendi de caelo, ut faciam uoluntatem meam; sed uoluntatem eius, qui me misit[5] (*Joan.* vi, 38). » Et iterum: « Filius hominis, inquit non uenit ministrari, sed ministrare[a] (*Matth.* xx, 28). » Et facile qui maiestatis celsitudine sequestrata[6] formam servitutis accepit, dicente Apostolo: « Qui cum in forma Dei esset non rapinam[b] arbitratus est esse se aequalem Deo[7], sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens[8] (*Philip.* ii, 6, 7). » Et illud: « Non omnis qui mihi dicit: Domine, *Domine*[c], intrabit in regnum caelorum, sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in caelis est[9] (*Matth.* vii, 21). »

IV. Sed non prius uoluntatem Patris facere pos- A sumus, nisi quae sit ipsa uoluntas, ante noscamus. Voluntas ergo Dei est, auctore apostolo Paulo « Sanctificatio nostra[10] (*Thes.* iv, 3); » quos ab omni facie contagionis antiquae per regenerationem salutaris lauacri[11] hac nostra professione purgauit, qua in carnis infirmitate uenisse credimus Deum[12], qua natum ex uirgine confitemur, qua non negamus condicioni[13] fuisse subiectum, qua Christum crucifixum extollimus, praedicamus sepultum, et Dei gloria suscitatum[14]. Unde cum tantum nobis sola ex professione eius sanctificationis uideamus esse conlatum; ex hoc intellegere[d] possumus, quantum ex eius imitatione uoluntatisque peractae uel cognitae conferri poterit praemiorum: de qua nos sic docet Apostolus: « ut sciatis quae est uoluntas Dei, quod bonum, et quod B placitum, et perfectum[15] (*Rom.* xii, 2). » Voluntas Dei est dilectio proximi frater, ut congaudeas fratri,

[a] Hæc vox familiarissima fuit Ambrosio, eamque legesis lib. de Jacob. vii, 32, in psal. cxviii serm. 7, 29, et in Luc. vi, 32, ac x, 56.

[b] Cod. *rapina*, at *rapinam* prorsus scribendum est, num fuerit ultimæ *a* lineola pro *m* superaddita, suspicor.

[c] Codex h. l. verbum *Domine* omittit, ut supra, quod nos congeminare ausi sumus. Vid. p. 15, n. *d* (*Col*, 124, *n.* 5),

[d] Ita codex *intellegere* pro *intelligere* recta bonaque lectione scribit ad priscæ orthographiæ normam.

[1] Ambrosius, ut adversus venenum Arianorum, qui sua tempestate Mediolani plurimum poterant, plebem suam communiret, passim in suis concionibus dogmatica documenta firmandæ Verbi divinitati, et humanitati peridonea tradidit. Porro hujusce ineffabilis mysterii doctrinis sua omnia opera aspersit, et late egit de illo lib. de Incarnat. et de Fide, multaque dixit in psal. LXI, 5; CXVIII, serm. 14, 46; in Luc. x, 135, t. II, et epist, 46, 6, t. III, quibus in locis, ut hic facit, pro sua sententia tuenda illud ad Philip. ii, 6, usurpat.

[2] Id est *mysterio*, quo sensu hac dictione familiariter usi sunt SS. Patres, quibuscum noster Ambrosius, ut saltem videre est lib. de Benedict. patriarch. xi, 48, t. I, et in Luc. vii, 28, t. II.

[3] Conf., præter l. sup. cit. in psal. LXI, 4, CXVIII serm. 14, 20, t. II, etiam lib. ii de Fide, 7, 56, lib. v, 109, t. III, et orat. de Obitu Theod., n. 27, t. IV.

[4] Hæc eadem l. c. reperies, et insuper in ps. xxxvii, 5; ac cxviii, serm. 18, 32; in Luc. x, 60, t. II, et in lib. ii de Fide, 7, 52, atque alibi passim. Attente sunt hæc notanda, quo hunc sermonem Ambrosianum probe exploratum habemus. Nempe Ambrosius hic de Christi divinitate, perfecta humanitate, corporis mortalitate, ejusque humilitate, et Patri obedientia simul dicit, atque in his versans illo ad Philipp. ii, 6, utitur, prorsus ut in fere omnibus laudatis locis oper. solemne habuit.

[5] Ita Ambrosius lib. ii de Fide, t. III, uno excepto initio *Ad hoc* pro *Non*, et posito *non* post *cælo*.

[6] Similiter scribit S. Antistes lib. i de Spir. Sanc., in prologo n. 11, t. IV, sed *non* verbo *venit* postponit.

[7] Adamussim h. l. recitat S. Ambrosius lib. de Joseph patriarch., 3, 14; lib. de Apolog. alt. David, 7, 39, t. I; et in psal. xxxv, 5, t. II, atque alibi.

[8] Ita ad verbum loc. cit.

[9] Nunquam S. doctor sibi consonat, dum in suis scriptis h. l. allegat. Sane in psal. cxviii serm. 11, 40, t. II, legit: *Non quicunque dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum*; et sup. ibid.: *Non enim quicunque dixerit: Domine, Domine, ipse intrabit in regnum cælorum; sed qui voluntatem Dei fecerit*; at lib. i de Offic. 26, 125, t. III: *Non enim qui dixerit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui fecerit ea, quæ dico.* Demum in lib. iii de Spir. Sanc., 17, 130, sic: *Non omnes qui dicunt mihi: Domine, Domine, intrabunt in regnum cælorum.*

[10] Vulgata et Patres *vestra* legunt loco *nostra*; sed hic Ambrosius sacris verbis loquitur, non illa recitat.

[11] Apostolicus dicendi modus pro *baptismo* (ad Titum iii, 5) qui familiarissimus fuit antistiti nostro. Consule lib. ii de Interpell. David, 4, 14, 9, 55, t. I; in psal. cxviii serm. 22, 3, t. II, ac libros de Myster. et de Spir. Sanc., 10, 64, t. III et IV.

[12] Confer in psal. LXI, 5, t. II, et recole dicta supra (*Huj. pag. n.* [1]).

[13] Subintellige *humanae*, quo quidem sensu hanc vocem sparsim usurpat Ambrosius, ut, ex. gr., in C Luc. x, 129, t. II, et in serm. cont. Auxent., n. 8, p. 916, t. III.

[14] Lege loc. cit. supra pag. 16, not. 1 (*Huj. pag. n.* [1]), et num. 3, ubi similes sententiæ sunt, et dictiones. Hæc sunt attente notanda, quo magis magisque auctorem ad neophytos hunc sermonem habuisse noscatur. Siquidem hæc eadem aut non absimilia verba olim ad neophytos in traditione symboli habuisse pontifices, Romani ordinis libelli, quos Caroli M. jussu de Baptismo scripserunt episcopi Odilbertus Mediolan., Leidradus Lugdunen., Amalarius Treviren. et Theodulphus Aurelianen., clarissime docent. Quibus modo accedit alter libellus de Baptismo, quem codex membraneus, sæc. ut videtur ix, Sessorianæ biblioth. exhibet, quemque ineditum censeo, et Alcuino referre non dubito. Sic enim ille fol. 163 recto: *Hæc summa est fidei nostræ dilectissimi nobis, hæc verba sunt symboli non sapientiæ humanæ sermone facta, sed veræ divinitatis ratione disposita; quibus conpre-* D *hendendis atque servandis nemo non idoneus, nemo non aptus. Hic Dei Patris et Filii una et æqualis pronuntiatur potestas; hic unigenitus Dei de Maria virgine, et de Spiritu Sancto secundum carnem natus ostenditur; hic ejusdem crucifixio, ac sepultura, et tertia die resurrectio prædicatur*, etc.

[15] Augustinus lib. xiii Confess., t. I, coll. 229 et 236, et alibi, constanter h. l. sic allegat: *ad probandum vos quæ sit voluntas Dei, quod bonum, et beneplacitum, et perfectum.* Ambrosiaster in h. l., *ut probetis quæ sit voluntas Dei, quod bonum, et placitum, et perfectum est.* Huic accinit Hieronymus lib. i cont. Jovin., t. IV, col. 179. Vulgatæ favet Cyprianus epist. 77, col. 159, et cum Vulgata ad verbum legunt Sedulius et Beda in h. l. Omnes vero pro *ut sciatis* legunt *ut probetis*. Græc. Εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν, καὶ εὐάρεστον, καὶ τέλειον.

ut non inuideas meliori, inferiorem ut praeferas tibi [1], ut non admittas offensam, ut remittas admissam, ut honorificentia praecedas honorantes, ut dilectu [a] anteuenias diligentes, ut pro inimicis ores, ut cibes [b] aduersarios, ut non oderis persequentes [2] (*Rom.* XII, 9 *seqq.*). Sic et omnis uirtus decus efficitur, ornamentum, fides, perfectio, misericordia, martyrium, flammis corpus exustum; sic filii Dei efficimur, cum Patri caelesti operibus similamus [c] (*Rom.* VIII, 16, 17); sic Christo hereditario [d] iure coniungimur [3], cum bonis, ac malis bona largimur, cum aut obliuiscimur iniuriae [e] aut corde dimittimus retentatam [4], cum eminentiore dilectu pro amicis non solum nostra, sed et nosmetipsos inpendimus; sic sancto Spiritu abundabimus, cuius et sumus, si omni mansuetudine, quae benignitatis sunt, impleamus.

V. Inde Dominus Christus Apostolos ad ultionem inhospitum [5] Samaritanorum properantes monuit, A dicens: « Nescitis cuius spiritus estis? [6] (*Luc.* IX, 55.) » utique [7] mansuetudinis: qui ab omnibus commotionibus alienus sit, qui nulla concutiatur iniuria. qui ab omnibus perturbationibus uacet, qui tranquillitate subnixus, mitis, benignus, lenis, et blandus est [8]; quem tertio uidit [f] Helias [g] [9], dicente Scribtura [h]: « Exies crastina die, et stabis ante conspectum Domini [i]: et ecce Dominus transiet, et ecce spiritus magnus, potens, comminuens montes, et conterens petras in conspectu Domini: et non in eo spiritu Dominus, et post spiritum [j] terremotus: et non in terremotu Dominus [10], et post terremotum [k] ignis: et non in igne [l] Dominus, et post ignem uox aurae tenuis: et in eo Dominus [11] (III *Reg.* XIX, 11, 12). » Sed hoc quod per sacramentum Helias uidere B meruit, aperte propheta Eseias [m] Domino reuelante cognouit. « Super quem, inquit, requiescam, nisi super humilem, et mansuetum, et trementem uerba mea [12]? (*Isai.* LXVI, 2) » Sic et Samuhel [n] ille, ille

[a] Confer annotata supra pag. 6, not. *b* (*Col.* 115, *n.* [d]), et hic ut infra observa *dilectu* pro *delectu* scriptum bona et vetusta lectione, ut ad hanc vocem advertit Forcellinius.

[b] Ita codex cum aspirata duabus vocalibus interposita, quam lectionem, cum in priscis codd. occurrat, sollicitandam haud arbitror. De hac varietate exempla præbet Ciceronis interpres antiquus apud Maium, t. II, pp. 32, 54, 82, 84, 90, 102.

[c] *Similamus* pro *similes facimus* seu *adsimilamus*, subintellige *nos*. Quod verbum cum plerumque construatur cum casu accusandi, malebam, invito codice, scribere vel *adsimilamus*, vel *caelestis Patris opera similamus*; at inspecto antiquissimo Esdræ interprete, qui IV, VIII, 44, habet: *similasti semini agricolæ*, de dilecta emendatione hærebam, et codicis lectionem retinendam putabam.

[d] Cod. *hereditario* sine diphthongo, quam etiam in antiquis codd., invita prosodia et ipsa etymologia nominis, hæc vox frequenter remittit.

[e] In cod. *iniuria* omissa *e*; nisi legendum sit *iniuriam*, ab amanuense elisa *m* in fine, vel pro ea litteræ *a* lineola superaddita, quæ tamen vix modo apparet, et ne vix quidem.

[f] In cod. *videt*; at hic magis sententiæ consonum videbatur lectio, quam ausus sum scribere; nam eadem sane melior, quamvis illa haud prorsus absurda sit. De promiscuo usu *i* pro *e* et vice versa recole dicta supra pag. 6, not. *b*, et 18, not. *a* (*Col.* 115, *n.* [d] *et huj. pag. n.* [a]) et infra.

[g] Ita cum aspirata in principio, ut constanter in antiquis codd. reperitur.

[h] Ita cod. *scribtura* per *b* loco *p*, ut supra *scribtum* vidimus pag. 4, not. *b* (*Col.* 114, *n.* [c]).

[i] Cod. post *ante conspectum Domini* addit: *et non in eo spiritu Dominus*; quæ quidem verba abundant; et hic fortasse interseruit librarius noster, eo deceptus quod post similia verba *in conspectu Domini* eadem infra recurrant.

[j] Cod., *spiritu*, elisa *m* in fine.

[k] In cod. *terremotu* omissa *m* ut supra.

[l] Cod. *igni*.

[m] Ita constanter codex scribit pro *Esaias* vel *Isaias* C vel potius *Iesaias*, quod factum vix dicerem a Græco Ἡσαΐας; nam prisca orthographia *ai* per *ei* legebatur, ut monet Fumagallius *Inst. Dipl.* l. I, p. 1; VI, § 9, p. 103.

[n] Ita codex *Samuhel* cum *h* duabus vocalibus interposita.

[1] Frequenter in suis scriptis adversus hoc pestiferum vitium, quod etiam in religiosiora corda pervadit, declamat S. Ambrosius, et præsertim lib. IV in Luc., n. 46, et VII, 23, t. II; ac lib. II de Offic., 30, 152, t. III; nec non epist. 29, 17.

[2] Similia habentur in psal. XXXVIII, 10; CXVIII, serm. 10, 3 et 41; serm. 15, 15 et seqq.; in Luc. VIII, 24, t. II; et lib. I de Offic. 48, 244 et seqq., t. III.

[3] Quippe Ambrosius ait epist. 75, 5, tom. III: *Caritas acquirit adoptionem, adoptio hæreditatem.*

[4] Ambrosius lib. I de Offic., 11, 37, t. III, illud expendens Matth. XIX, 21, rursus ait: *Et supra ita est scriptum, ubi diligendos inimicos, et orandum dicit pro calumniantibus et persequentibus nos, et benedicere maledicentes: hoc nos facere debemus, si volumus perfecti esse, sicut Pater noster qui in cœlo est, qui super bonos et malos solem jubet radios suos fundere, et pluvia et rore terras universorum sine ulla discretione pinguescere.* Tum alia in lib. de Joseph. patr., 1, 5, t. I; in psal. XXXVII, 45, t. II; atque in ep. 63, 83, t. III, et alibi huic loco valde similia sunt.

[5] Qui Christum utique in hospitium recipere noluerunt. Luc. IX, 53.

[6] Ita ad verbum h. l. recitat Ambrosius in Luc. VII, 60, tom. II, et lib. I de Pœnit, 16, 88, tom. III. Hujusce evangelici testimonii spectabili auctoritate plebi suæ mansuetudinem commendat Ambrosius etiam in lib. cit. in Lucam.

[7] Hoc affirmantis adverbium familiarissimum Ambrosio fuisse, qui ejusdem vel leviter scripta volverit, inficias ibit nemo.

[8] Reapse inquit Ambrosius in psal. XXXVI, 22, t. II, *qui sunt mansueti, nisi quos nullus stimulus dissentionis exagitat, non ira perturbat, non sævitia exasperat, non rabies crudelitatis inflammat.*

[9] Passim in suis scriptis Ambrosium de Eliæ gestis esse locutum idem ipse fatetur lib. de Elia et Jejun., 3, 5. *Plurima enim*, inquit, *de Eliæ gestis frequenti diversorum sermone digessimus.* Ad quem locum respicientes Benedictini editores in præfat. ad III et IV tom. scite annotarunt: *Si quidem enim nihil aliud vir sanctus his* (cit. verbis) *significat, nisi frequentem in libris suis gestorum Eliæ fieri mentionem, vix quidquam erit, quod in hac parte videatur amissum.*

D [10] Additis post *conspectum Domini* verbis *in monte* Græcus textus Ambrosianæ lectioni favet.

[11] Similiter legit vet. Iren. interp. IV, 20, col. 255, quocum Græcus, præter *et* post *ignis*; at tam in cit. loc., quam in antiq. et nova Vulg. omittuntur ultima verba *et in eo Dominus*: quæ forsan hic non veluti ex sacro fonte manantia, sed ut suæ magis sententiæ inserviat, Ambrosius addidisse videtur.

[12] Itidem Ambrosius lib. IV Hexaem., 8, 49 et 75, tom. I, uno excepto *quietum* loco *mansuetum*; sed habet cum cod. *mansuetum* in orat. de Obitu Theod., n. 33, tom. IV.

Samuhel [a] sacerdos inlustris, praeclarissimos fratres specie consimiles, pares proceritate, uirtute non impares Domini praecepto reprobat et depellit, et Dauid eorum fratrem humilitate subiectum, mansuetudine infirmum, et tranquillitatis spiritu leniorem Domini praecepto unxit in regem [1]; unde ipse praecatus [b] ait: « Memento, *Domine* [c] Dauid, totius lenitatis eius [2] (*Psal.* CXXXI, 1). » Haec electio Dei mansit semper et manet, ut superbos obpugnet [d] et deprimat, et humiles foueat et extollat. Exaltatio haec sine humiliatione [e] non potest esse, nec electio sine reprobatione [f], nec uocatio sine discretione. Et ideo cum infirma et despecta et ultima diliguntur [3], quae summa et magna sunt reprobantur [4]; Deo enim magna infirma, et infirma sunt magna [5]. Docuit hoc apostolus Paulus, qui uocationem credentium demonstrauit ex hac electione descendere. « Videte, ait, uocationem uestram, fratres; quia non multi sapientes secundum carnem, non multi fortes, non multi nobiles [6]: sed quae stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia [7]; et ignobilia huius mundi et contemptibilia elegit Deus, quae non sunt (utique contemptibilia [g]), ut ea quae sunt (contemptibilia scilicet) destrueret [8]: Ut non glorietur omnis caro in conspectu eius [9] (I *Cor.* I, 26-29). »

VI. Itaque glorientur in mundo qui gloriantur in carne, glorientur in carne qui gloriantur in homine, qui extolluntur honoribus mundi, qui diuitiis inflantur, qui nobilitate superbiunt [10]. « Nobis autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: per quem ipsi crucifixi sumus mundo, et mundus crucifixus est nobis [11] (*Gal.* VI, 14); » cuius pompas et uoluntates iam tunc nos amisimus et abiecimus, cum meliore concursu ad caelum transitum fecimus [12]; sicut Iohannis [h] admonitio caelestis uitae magistra formam uiuendi imaginemque nobis expressit: « Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt Si quis dilexerit mundum, non est caritas Patris in illo [13]: quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio saeculi: quae non est a Patre, sed ex concupiscentia saeculi [14] (I *Joan.* II, 15, 16). »

VII. Qui mundum odit, odia mundi non pertimescit: ipse enim suo odio mundum ad sui odium prouocauit; et ideo fas non est odia eius uel pertimescere uel horrere, si tibi nitatur adpendere quae te sibi [i] probauerit praerogasse [j] [15]. Itaque istut odium saeculare, cuius obtrectationibus laceramur, cuius blasphemiis deridemur, non est nouum neque repentinum; quod iam pridem Domino Christo [16], et apostolis eius non ignoramus inlatum, dicente Euangelista:

[a] Ita codex cum emphasi.

[b] Ita codex cum diphthongo, quam invitus retinui, quamvis in hac voce etiam in aliis vetustis codd. mihi se passim obtulerit.

[c] Ausus sum addere *Domine*; ita enim sententia postulare videtur. Quippe librarii perplexitate ob sequentem vocem littera *d* incipientem hic *Domine* omissum putabam.

[d] Ita cod. pro *oppugnet*.

[e] Cod. *humilatione*, mendose quidem, nisi superaddita fuerit *i*, quæ modo reperiatur permixta cum apice litteræ *p*, quæ e superna linea super *a* hujus verbi descendit.

[f] Mallem legere *deliguntur*, sed cum lectio codicis exemplis non careat, eam censui retinendam. Recole quæ supra de vocabulo *dilectu* dixi pag. 6, not. *b* et pag. 18, not. *a* (*Col.* 115 *n.* [d], *et* 127, *n.* [a]).

[g] Has parentheses et in hoc loco suis signis designandas putavi, ne quæ sunt Ambrosii verba cum illis sacri textus lector confunderet.

[h] Ita cum aspirata, qua in hoc nomine frequenter veteres et nonnulli etiam recentiores scriptores utuntur.

[i] Cod. *se tibi*. Mihi vero visa est scriptura peccare metathesi pro *te sibi*, quæ est lectio probanda, si sententiam species.

[j] Recole de hoc verbo annotata supra pag. 1, not. *f* (*Col.* 111, *n.* [b]).

[1] Locutus est Ambrosius de Davidica humilitate frequenter in lib. de Interpell., et in utraque ejusdem Apologia, nec non lib. I de Offic., 6, 21, et 48, 245 et seq., ac epist. 51, 7 et seqq.

[2] Græc., καὶ πάσης τῆς πραότητος αὐτοῦ, at in 6 Venet. edit. ταπεινώσεως.

[3] Confer. in psal. XXXVII, 47, tom. II.

[4] Videsis in psal. CXVIII serm. 18, 34, etc.

[5] Sic Ambrosius l. c., serm. 3, 41, dicit: *quod autem in hoc mundo contemptibile, hoc pretiosum est apud Deum.*

[6] Ita antiqua versio apud Sabat., præter *quoniam* loco *quia*, et *potentes* pro *fortes*. Huic lectioni favet Augustinus in Joan., col. 349, p. II, tom. III, et alibi. Irenæus vero cum Ambrosio nostro legit *fortes* lib. II, cap. 19, col. 144.

[7] Rursus Ambrosius in psal. XXXVI, 7, tom. II, habet: *quoniam stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientes.*

[8] Prima hujus versiculi verba, scilicet: *contemptibilia hujus mundi elegit Deus,* ita Ambrosius scribit in psal. CXVIII serm. 3, 41; reliqua vero: *quia elegit Deus quæ non sunt, ut quæ sunt destrueret* bis recitat in Luc. VII, 234, tom. II.

[9] Ambrosio concinit Græcus textus.

[10] Similem sententiam repetit Ambrosius in psal. I, 15; XLVIII, 21; et CXVIII serm. 8, 8; serm. 14, 33, atque serm. 20, 3 et 7, tom. II.

[11] H. l., quem hic Ambrosius oratorio modo pluraliter recitat, habet etiam, sed singulari numero ut in sacro textu, libb. de Bono mort. 3, 9; de Fuga sæc. 9, 56, t. I; in psal. CXVIII, serm. 8, 5, et in Luc. VI, 34, t. II; in epist. 78, 10, t. III, et lib. III de Spir. Sanct., 8, 50, t. IV. His tamen in locis nunquam iisdem verbis h. l. allegat.

[12] Confer saltem lib. de Myster., 2, 5.

[13] Adamussim h. l. recitat Augustinus epist. 290, col. 814, t. II. Ita Cyprianus lib. de Hab. virg., col. 175; lib. de Orat. Dom., col. 208; lib. de Mortal., col. 236; et lib. III Testimonior., col. 308. Similiter Zeno Veron. lib. I, tract. 2, 7 et 12, pp. 21, 67 et 90; et Collat. Carthag., p. 491, quibus modo noster accedit Ambrosius.

[14] Ita, excepto *quoniam* loco *quia*, legunt Augustinus lib. I de Nupt. et Concup., t. X, col. 290, et lib. VI cont. Julian., col. 663; Cyprianus loc. cit.; Zeno Veron. l. pari er cit. Ambrosius vero non sibi consonat in psal. CXVIII serm. 13, 27, t. II, ubi legit: *Quia omne quod in sæculo est, concupiscentia est carnis, et concupiscentia oculorum, et jactantia vitæ.*

[15] Advertas velim in psal. CXVIII serm. 22, 21 et seqq., t. II.

[16] Videsis de Fide n. 94, t. I.

« Si patrem familias Belzeebu [a] uocauerunt, quanto magis domesticos eius [1] (*Matth.* x, 25)? » Et « Si mundus uos odit, scitote quoniam me prius odio habuit [2] (*Joan.* xv, 18). » Sic et Apostolus ait : « Spectaculum facti sumus huic mundo, et angelis, et hominibus [3] (I *Cor.* iv, 9); » idest gentibus, et fratribus fictis, qui sub nomine religionis trasfigurant [b] se in angelos lucis. Denique aperte hoc supra infraque conplexus est. « Jam, inquit, saturati estis, diuites facti estis: sine nobis regnatis: et utinam regnetis, ut et nos uobiscum conregnemus [4] (*Ibid.*, 8). » Et infra : « Nos stulti propter Christum, uos autem prudentes in Christo: nos infirmi, uos autem fortes [5]. Usque in hanc horam et esurimus, et nudi sumus, et culafizamur [c], et instabiles sumus [6] (idest non resistimus, uel non defendimus [d]), et laboramus operantes manibus nostris : maledicimur, et benedicimus: persecutionem patimur, et sustinemus [7] : blasphemati deprecamur [8] : tamquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium perispeema [8] (*Ibid.*, 10, 11, 12, 13). » Haec apostolica doctrina est, hoc Dei et Christi mysterium, haec conuersatio caelestis, haec professio spiritalis; hoc mundus non recipit; hoc ypocrisis [f] respuit, dicente Apostolo : « Animalis homo non percipit, quae sunt Spiritus Dei : stultitia enim est illi [9] (I *Cor.* ii, 14). »

VIII. Fructus autem sunt Spiritus, quos Apostolus enumerat, dicens : « Caritas, gaudium, pax, patientia, bonitas, mansuetudo, fides, lenitas [g], continentia, castitas [10] (*Gal.* v, 22, 23). » Et illud de quo [h] litteris suis Ephesiorum Ecclesiam [i] idem Apostolus monuit [11] : « Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis [12] (*Ephes.* iv, 30). » Contristatur autem Spiritus a contrariis desideriis, idest ab

[a] Ita cod., quam lectionem idcirco retinui, quia non satis exploratum mihi est, utrum *b* vel *l* sit addendum in fine. Siquidem veteres mss. omnes apud Sabat. in h. l. legunt *Beelzebul* per *l* cum Græco Βεελζεβούλ. At Hieronymus lib. de Nom. Hebr. vult in fine hujus vocabuli *b* litteram esse legendam non *l*; *musca enim*, inquit, *zebub vocatur*.

[b] Ita in cod. *trans* in verbo *transfiguravit* abjicit litteram *n*, cujusmodi in hac et similibus vocibus vetusta exempla non desunt.

[c] Ita codex pro *colaphisamur*. Litteras *u* et *o* apte monet Longus, pp. 2216 et 2222, fuisse interdum apud Latinos confusas, ita ut legerent *u* etiam cum scriberent *o*. Id confirmant Valerianus pp. 2289 et 2290, Papirianus pag. 2292, atque cl. Maius, qui in hæc me annotanda prævivit in suo indice Frontonis orthographico. Quod vero attinet ad litteram *f* sane illam simpliciter non per *ph* scribebant Latini. Sic enim diligentissimus Maius mox laudatus, et nunquam satis laudandus habet de Re pub. i, 2, p. 7, n. (*a*). *Litteram* ph *olim a Latinis non fuisse adhibitam monet nos Cicero*, *or*. 48. Tum Martianus lib. iii, cap. de Conjug. ait : *nec f excludent, cum dicamus triumfo, quanquam a Græcis veniat, et per* p *et* h *potius scribatur*. Idem vero Maius ita etiam monet in indice palæographico ad Ciceronem ejusque interpretem, tom. II *Classicor. Auctor*., p. 388, col. 2 : F *pro* ph *passim ; et recte, ut puto. Cur enim semper Latini pro sua unica littera* f *duas incommodius scripsissent* ph? Cæterum codex noster alibi, cum id usus reclamat, constanter utitur *ph*. De littera *z* vide Isidorum i, 4 ; Orig., et de ejus usu veteres orthographos apud Putschium.

[d] Hic et infra parenthesim, ut supra, designare ausus sum.

[e] Cod. constanter cum diphthongo, et vide sup. pag. 20, not. *a* (*col.* 129, *n.* [b]).

[f] Ita scribitur in cod., omissa aspirata in principio.

[g] Cod. *laenitas* cum diphthongo, sed *a* in expunximus cum ipse cod. haud illam retineat in vocibus *lenis*, *lenior*, *lenitas*, etc.

[h] In cod. *quod*, sed *d* prorsus abundat. Observat Fumagallius *Inst. Dipl.* I, c. 6, 9, p. 102, veteres haud raro in fine vocabuli addidisse litteram *d*, idque in iis verbis præsertim, queis littera *o* esset finalis. Ita, ex gr., scribebant *estod*, *malod*, *cedited*, etc., pro *esto*, *malo*, *cedito*, etc.

[i] Cod. *Ecclesia*, lineola tamen litteræ *a* superposita fuit pro *m*, quæ ægre vix legitur.

[1] Ita in antiq. et nova Vulg. cum Græco.

[2] Antiq. versio apud Sab. : *Si mundus..... quia priorem me*, etc. Vulg., *quia me priorem vobis*. Cyprianus epist. ad Fortunat., p. 268, *quoniam me primo odiit*. Græcus vero : Εἰ ὁ κόσμος... γινώσκετε ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκεν.

[3] Ambrosius lib. de Elia et Jejun., 21, 79, t. I : *Facti sumus*, ait, *spectaculum hujus mundi*, et in psal. xliii, 33, t. II : *ut spectaculum simus huic mundo et angelis et hominibus*. Legit cum codice ad verbum, uno omisso *hominibus* in epist. 63, 71. Sic enim, *Spectaculum facti sumus huic mundo, et angelis*. Nostræ lectioni concinunt antiqua versio et Græcus, a quo tamen abest *huic*.

[4] Ita antiqua versio apud Sabat., uno excepto *conregnemus*, pro quo habet *regnemus*. Verum verbo *conregnemus* utitur S. Hilarius in psal. ii, 42, col. 49, et lx, ac lxv, coll. 144 et 197.

[5] Ita in utraq. Vulg. cum Græco, sed addunt in fine : *vos nobiles nos autem ignobiles*.

[6] Differ. Ambrosius in psal. cxviii serm. 8, 7, t. II, legens ; *usque ad hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis vapulamus, et instabiles sumus*. Habet *colaphisamur* cum antiq. Vulg. apud Sabat. Ambrosiaster in h. l., quibuscum Græcus κολαφιζόμεθα.

[7] Ita Ambrosius in psal. xxxvii, 10 ; cxviii, l. modo cit., t. II; lib. i de Offic., 48, 244, t. III; et lib. ii, de Pœnit., 1, 5, ejusd. vol.

[8] Consonat versio antiq. apud Sabat., præter *obsecramus* loco *deprecamur*, nec differt Græcus. At Ambrosius in psal. cxviii, l. c., habet : *Blasphemamur, et obsecramus : tanquam lustramenta hujus mundi facti sumus omnium purgamenta usque adhuc*.

[9] Ita h. l. ad verbum recitat S. Ambrosius in Luc. vii, 148, t. II, et lib. iii de Spir. sanct., 17, 121, t. IV, præter *illi est* loco *est illi*.

[10] S. doctor. lib. de Parad., 13, 64 : *Fructus*, inquit, *Spiritus est caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, modestia, continentia, dilectio*. Hoc in loco Rom. edit. *castitas* pro *dilectio* legit. Lib. vero de Noe et Arca, 29, 108, sic : *Fructus autem spiritus, caritas, gaudium, pax, patientia, bonitas*. At in psal. xxxvi, 12, t. II : *Fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, fides, modestia, continentia*. Demum lib. i de Spir. sanct. 6, 69, ut in lib. de Noe sup. cit. præterquam quod *pax* primo loco ponit, quam tamen vocem post *gaudium* scribit in eod. libro xii, 126, t. IV.

[11] Conf. epist. 71, t. III, in qua hujusce apostolicæ epistolæ summam Ambrosius a Irenæo rogatus exponit. col. 1186 et seqq.

[12] Similiter Ambrosius, omissis in fine *in die redemptionis*, habet lib. iii de Spir. Sanct., 8, 48, t. IV.

operibus carnis, quae inter cetera latentia [1] haec sunt : « Inimicitiae, contentiones, aemulationes, indignationes, prouocationes, irae, rixae, dissenciones, sectae [2], inuidiae, ebrietates, comisationes [a] (idest comestores) [3] (*Gal.* v, 20, 21). » His enim operibus contristatur Spiritus, offenditur ; deserit et abscedit Solomone [b] dicente [4] : « Sanctus enim Spiritus disciplinae effugiet fictum [5] (*Sap.* I, 5). »

IX. « Nolite, inquit apostolus Paulus, contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis (*Ephes.* IV, 30). » Dies redemptionis est, in quo salutaris indulgentiae dono redempti, a mortis sententia liberamur ; in quo ueterem hominem cum actibus eius exponimus, et induimus nouum, qui secundum Deum creatus est in operibus bonis [6]. Eo enim die et sancto Spiritui consignamur [7], cum sa- B cramentis omnibus consummamur [8], dicente Euangelista : « Et baptizato Iesu confestim ascendit de aqua : et ecce aperti sunt caeli, et uidit Spiritum Dei descendentem de caelo sicut columbam [c], uenientem in ipsum [9] (*Matth.* III, 16). » Columba innocentia simplex [10] uel simplicitate innocens, non clamore uiolenta, non furore saeua [11], non moribus iracunda [12], non amaritudine fellis infesta [13] : et ideo eodem Spiritu, qui in modum eius descendit, accepto subiunxit Apostolus, ut diceret. « Omnis, inquit, amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia auferantur a uobis [14] (*Ephes.* IV, 31). Amaritudo est inimicitias concipere, ructari odia, enomere uenena, obtrectare proximis, disseminare laetalia [d], sicut in Deutheronomio [e] scribtum est : » Inimici nostri insensati [15]. De uinea Sodomorum uitis eorum, et palmites eorum de Gomorra : uua

[a] Ita cod. pro *comessationes* consona *s* haud duplicata, et posito *i* pro *e* post *com.*, ut apud Sab. ms. Reg. De harum litterarum *i* et *e* promiscuo usu vide supra pag. 6, not. *b*; 18, not. *a*; 19, not. *a* (*Col.* 115, *n.* [d]; 127, *n.* [a]; 128, n. [f]). Codicis lectionem retinui, quia ejusmodi exempla in antiquis codd. haud semel occurrunt.

[b] Ita in codice. Sane ad I, 1, Proverbior. observat Sabatier, veteres codices Lactantii et Cypriani *Solomonem* legisse. Porro sic habent mss. plures Sessoriani, e quibus unus antiquissimus.

[c] Cod. *columba* omissa *m* solito mendo.

[d] Cod. cum diphthongo *laetalia*, quæ quoque lectio exemplis antiquor. codd. confirmatur.

[e] Ita codex cum *h*.

[1] Summo consensu Patres, quibuscum antiq. et nova vulg. opera carnis, quæ mox enumerantur, cum Apostolo *manifesta* dicunt, et non *latentia*, eisdemque suffragatur Græcus textus φανερά legens. Hic fortasse recensita opera carnis aut *latentia* mendose pro *manifesta*, aut dicendus Ambrosius, quæ commemorat * ipsa esse *manifesta*, cætera vero *latentia*, ut sensus sit : *ab operibus carnis, quae* manifesta *inter cetera latentia haec sunt*. Hinc dixeris fortasse vocem *manifesta* excidisse ; nisi malis Ambrosium, quæ recenset opera carnis, ea *latentia* vocare comparatione eorum, quæ in catalogo omittit, ut *adulterium*, *impudicitiam*, et *homicidia*, quæ sese sua magis turpitudine pro- C dunt.

[2] Irenæus lib. v, c. 11, col. 303 : *inimicitiæ*, ait, *contentiones*, *zeli*, *iræ*, *æmulationes*, *animositates*, *irritationes*, *dissensiones*, *hæreses*. Cyprianus lib. de Orat. Dom. col. 209 : *inimicitiæ*, *contentiones*, *æmulationes*, *animositates*, *provocationes*, *simultates*, *dissensiones*, *hæreses*. Augustinus vero epist. 29, t. II, col. 50 : *inimicitiæ*, *contentiones*, *æmulationes*, *animositates*, *dissensiones*, *hæreses*. Sicque idem S. Pater sparsim in suis operibus, præterquam quod lib. II de Serm. Dom. in mon., ubi ad vocem *hæreses* illam addit *sectæ*. Demum Lucifer. Calar. lib. II. pro S. Athan., col. 282, et S. Hieronymus in h. l., omissis *indignationes*, *provocationes*, si in fine *hæreses* loco *sectæ* legas, nostro cum Ambrosio cætera habent. Vulg. nobiscum retinet *sectæ* e Græco αἱρέσεις.

[3] Ita Patres laudati in cit. l. habent ad verbum, præter Lucif. Cal., qui post *invidiæ* addit *homicidia*. In hunc l. hæc notat Hieronymus l. c. : *In Latinis codicibus* adulterium *quoque et* impudicitia, *et* homicidia *in hoc catalogo vitiorum scripta referuntur. Sed* D *sciendum non plus quam quinde in carnis opera nominata*. Duodecim in hoc sermone nominantur ; si ergo tria modo a Hieronymo relata addas, quindena cum eodem *opera carnis* et tuus catalogus reddet.

[4] Ambrosianis locis, ex. gr., de Parad. I, 6, et XIII, quibus liber Sapientiæ, juxta sui temporis opinionem, Salomoni tribuitur, hic modo accensendus est. De hac re vide Maurinos annotantes ad l. cit. de Paradiso, nec non Ackermannum Introduct. in lib. sac. V. F. part. II, c. 7, 245, edit. Vindobon. an. 1825 p. 367.

[5] Ita Vulg. cum Augustino pluribus in locis, si initio hoc ordine legas : *Spiritus enim Sanctus*.

[6] Apostolicam hanc sententiam expendit Ambrosius etiam in psalm. XXXVIII, 22, t. II ; in lib. de Inst. Virg., 2, 13, t. III; et lib. II de Spir. Sanct., 7, 65, t. IV.

[7] Baptizatum Spiritui Sancto consignari docet etiam auctor lib. de Sacram. apud Ambrosium, t. III, col. 457 et seq.

[8] Id est, cum per baptismum cuncta Christianæ religionis nobis reserantur arcana, a quibus olim arcebantur profani, et fides acquiritur, qua omnia credimus divina mysteria : vel potius, cum cæteris omnibus sacramentis suscipiendis idonei per idem sacramentum efficimur ; quod quidem es janua sacramentorum. Verum h. l. ad Eucharistiam quoque respicere potuit Ambrosius, quæ juxta veterem Ecclesiæ consuetudinem conferebatur una cum baptismo, et confirmatione ; qui mos etiam nunc in baptizandis adultis obtinet in ecclesiastica disciplina.

[9] Concinit Hilarius in psal. CXXXVIII, col. 507. Græcus textus et antiq. vers. apud Sabat. addunt *ei* ante *cœli*, et omittunt *Dei* post *Spiritum*.

[10] Simplicitatem per columbam designari passim in suis scriptis monet Ambrosius. Clarius lib. de Isaac, 7, 59, t. I, et in Luc. II, 92, ubi : *Apertum est*, inquit, *cœlum et descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba... Advertamus mysterium : quare sicut columba ? Simplicitatem enim lavacri requirit gratia : ut simus simplices sicut columbæ*. Ita etiam scribit lib. de Myster., 4, 25, t. III : *Merito sicut columba descendit, ut admoneret nos simplicitatem columbæ habere debere*.

[11] Pacem etiam per columbæ mysterium intelligi debere est Ambrosii sententia lib. de Isaac, et in Luc. loc. cit., ac in lib. de Myster., 3, 11, t. III, nec non epist. 41, 21.

[12] Confer saltem in psalm. CXVIII serm. 12, 18, t. II.

[13] Locutio familiaris Ambrosio, quæ rursus legitur lib. de Parad., 2, 8, t. I, et alibi.

[14] Ita adamussim S. Cyprianus lib. III Testimonior., col. 306.

[15] Favet huic lectioni antiq. ver. apud Sabat. cum Vigil. Taps. lib. v de Trinit., col. 245, addito *autem* post *inimici*. Græc. ἀνόητοι.

* Phrasis prorsus insolita. Sensus est : *Aut dicendum, quæ commemorat Ambrosius, ipsa esse manifesta*, etc. EDIT.

eorum uua fellis, et botrus amaritudinis ipsorum [1]. Ira drachonum [a] uinum eorum, et furor aspidum insanabilis [2]. (*Deut.* XXXII, 31, 32, 33). Et David : « Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, quorum os maledictione et amaritudine plenum est [3] (*Psal.* XIII, 3). Ira inquit, ira [b] est inuidere meliori, felici detrahere, gemere profectibus proximi; unde Propheta sic dicit : « Peccator uidebit, et irascetur, dentibus suis frendet, et tabescet [4] (*Psal.* CXI, 10). Indignatio, inquit, indignatio [c] est indigne ferre inferiorem superiori dono gratiae coaequari, aut gradu charismatis anteferri [5]; cum Apostolus *Galatis* [d] dicat : « Non est seruus neque liber : non inest masculus, neque femina; sed omnes uos unum estis in Christo Iesu [6] (*Gal.* III, 28).

X. Docet beatissimus Paulus in omnibus ferme epistulis [e] suis [7], ex omni natione, dignitate, nobilitate, aetate, uel sexu conuocatos ad fidem unum effectos in Christo; cuius passionis sacramento [8] dehonestatus est mundi principatus, deturpata nobilitas, celsitudo deiecta, exaltata humilitas, eleuata depraessa, purificata sordida, iacentia erecta, et ui-

A uificata sunt mortua. Sic apud Eseiam (*Isa.* XL, 4) uallium fossa replentur [f], montium ardua humiliantur; sic praua diriguntur, et aspera deplanantur : sic collium omnium prona in aequalitate librata in planitie sunt deducta camporum; sic caedri [g] Libani tennati sunt, uirgulta [h] uitulaminum [i] roborata pinguescunt; sic leonum faeritas [j] mansuefacta boui coniungitur, et carnium pinguitudine fastidita cum boue paleis uescitur : sic lupus rabie deposita cum agnis camporum prata depascitur : sic ursus cum uitulo, et haedus cum pardo concordat (*Ibid.* XI, 6, 7) : sic infantes cavernis aspidum manus ingerunt, nec nocent [9] : sic humani generis uarietas quia de boue ad Deum non pertinet [10]) [k] in unum redigetur : sic diuersitas natalium unitate concordat : sic

B conditiones aemulae pares efficiuntur; dum moriuntur per baptismum natalibus mundi, et nobilitati per gratiam caelo nascuntur [11], dicente Eseia propheta : « Ecce nunc dominator Dominus Sabaoth conturbabit gloriosos cum uirtute, et qui superbi sunt contumelia conterentur, et humiliabuntur, et cadent excelsi gladio. Libanus uero cum altis cadet [12] (*Ibid.* X, 33,

[a] Hæc vox ita cum aspirata etiam in antiquis codd. reperitur.

[b] Cod. *ira* cum emphasi repetit.

[c] En altera repetitio per emphasim facta. *Quod autem*, inquit Maius de Re pub. I, 47, p. 123, *negat Moserus repetitione vocabuli posse significari emphasim, mirum mihi est; et certe refutari videtur ab ipso Cicerone*, p. 103.

[d] Codex mendose *Corinthiis* habet.

[e] Ita cod. pro *epistolis*. Vide sup., pag. 22, not. b (*Col.* 151, *n.* c) ubi observatum reliqui, litteras *o* et *u* apud veteres inter se mutuis vicibus fungi.

[f] In codice *repletur* manifesto mendo.

[g] Ita codex cum diphthongo *caedri*, quæ lectio antiquorum codd. auctoritate non caret.

[h] In cod. *virgultae... roboratae*, quod quidem repetitum est mendum; nam *virgulta* neutra vox est, ideoque in utraque voce *e* abundat in fine.

C

[i] Ab antiquissimis usque temporibus hoc vocabulum *vitulamen* pro *plantatio* obtinuit apud sacros et ecclesiasticos scriptores; de cujus origine sic loquitur S. Augustinus, lib. II de Doctr. chr., t. III, p. I, col. 26. *Quoniam* μόσχος *Græce* vitulus *dicitur*, μοσχεύματα *quidam non intellexerunt esse* plantationes, *et* vitulamina *interpretati sunt; qui error tam multos codices præoccuparit, ut vix inveniatur aliter scriptum : et tamen sententia manifestissima est, quia clarescit consequentibus verbis : namque* adulterinæ plantationes non dabunt radices altas (Sap. IV, 3), *convenientius dicitur, quam* vitulamina, *quæ pedibus in terra gradiuntur, et non hærent radicibus.*

[j] Ita codex cum diphthongo *faeritas*, quam lectionem haud raro prisci exhibent codd.

[k] Hanc parenthesim designandam judicavi, ut clarior hic locus evaderet.

[1] Non iisdem verbis h. l. usurpat Ambrosius; nam lib. de Elia et Jejun., 14, 52, t. I, sic : *De vinea Sodomæ vinum eorum, et vitis eorum vitis Gomorrhæ : uva eorum uva fellis, botrus amaritudinis in ipsis.*

[2] Ita Ambrosius l. c., si ponas *ira* ubi *furor*, et vice versa.

[3] Ita ad verbum Vulg. antiq. et nova cum Augustino, et Cassiodorio, quibus modo Ambrosius noster adjungitur. In Ambrosianis scriptis hucusque editis prima tantum verba reperiebantur; scilicet : *Sepulchrum patens est guttur eorum*, in psal. CXVIII serm. 16, 28, t. II.

[4] S. Augustinus *frendet et tabescet* constanter scribit, quocum brev. Mozarab. Græcus βρύξει, καὶ τακήσεται.

[5] Huc respicere videtur illa distinctio inter improbum et invidum, qua utitur S. doctor lib. II de Offic., 30, 152, t. III. *Filii*, inquit, *fugite improbos, cavete invidos. Inter improbum et invidum hoc interest, improbus suo delectatur bono, invidus torquetur alieno : ille diligit mala; hic bona odit; ut probe tolerabilior sit qui sibi vult bene, quam qui male omnibus.* Et sane invidentiam ut quamdam probe insanabilem ægritudinem haud tolerandam, sed fugiendam suadet Ambrosius. Sic enim epist. 29, 17, t. III : *Terras fugito, in quibus invidia est, ubi ambitio, ubi contentio.* Porro his tam detestabili peste terris corruptis nulla pax est, nulla caritas, nullus ordo; quia res nulla jure componitur.

[6] Ambrosius lib. II de Spir. Sanct., 8, 79, ita : *omnes vos unum estis in Christo Jesu.*

[7] Ad Rom. X, 12; I ad Cor. X, 17; ad Gal. l. c. et ad Col. III, 11.

[8] Conf. saltem in psal. CXVIII serm. 12, 3, t. II., ubi similis elocutio recurrit.

[9] Hæc eadem Isaiæ verba usurpat quoque Ambrosius lib. V Hexaemen., 2, 6; lib. II de Interpell. David, 1 4, t. I; in psal. CXVIII serm. 6, 17; et in Luc. VII, 45 et 202, t. II; atque lib. I de Pœnit., 13, 65 et 6., t. III, et infra.

[10] Respicit S. doctor ad illud Apostoli I Cor. IX, 9 : *Nunquid de bobus cura est Deo?*

[11] Legantur lib. de Myster. 3, 11, et 4, 21, et lib. I de Spir. Sanct., 6, 76 et seqq., ubi similes dictiones et sententiæ sunt. Ita vero lib. de Fuga sæc., 11,

D 51, t. I : *Mortuus quidem semel est : sed moritur unicuique qui baptizatur in morte Christi; ut consepeliamur cum eo, et resurgamus cum eo, et in novitate vitæ illius ambulemus.* Vide etiam sis lib. III de Sacram., 1 et seq., apud Ambrosium t. III oper.

[12] Favet huic lectioni Græcus, qui quidem loco *Dominus virtutum*, ut in antiq. Vulg. legitur apud Sabat., et pro *Dominus exercituum* veluti nova Vulg. refert, nobiscum habet, ὁ δεσπότης κύριος σαβαώθ; item pro *elati comminuentur*, vel *excelsi statura succidentur*, οἱ ὑψηλοὶ τῇ ὕβρει συντριβήσονται, *excelsi superbia conterentur*; reliqua vero, καὶ οἱ ὑψηλοὶ ταπεινωθήσονται, id est, *et excelsi humiliabuntur*. Cæterum cum hos Isaiæ

34). » Frequenter Libanum montem et caedrorum eius cacumina regno mundano conparat eiusque principibus sermo diuinus [1]; quod regnum eiusque ministros Dominus Christus sua passione deiecit et pressit. Et ne nos tractorum diuersitas perturbaret, ipsius Domini Christi personam, qui haec omnia esset consummaturus, designans idem propheta subiunxit, ut diceret: « Exiet uirga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet [2] (*Ibid.* xi, 1). » Radix utique Dauid [3] significauit personam, ex cuius semine Christus est natus in carne, qui ex patris sui Iesse lumbis erumpens usque ad florem Dominicae natiuitatis carnalis porrexit originem. Denique sic adiecit, ut diceret: « Requiescet in eo Spiritus Dei, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et uirtutis, spiritus cognitionis et pietatis [4], replebit eum spiritus sancti timoris Dei [5] (*Ibid.*, 2, 3). » Et ut apertius Christum intellegi [a] oportere monstraret, prosequitur, dicens: « Non secundum gloriam iudicabit, neque secundum eloquentiam redarguet [6]; sed iudicabit hu-

A mili iudicio, et redarguet gloriosos terrae, et percutiet terram [b] uerbo [c] oris sui, et spiritu per labia interficiet inpium [7] (*Ibid.*, 4); » eo scilicet uerbo, et labiorum adspiratione, qua [d] dixit: « Principatus huius mundi (id est dominatus [e]) mittetur foris [8] (*Joan.* xii, 31). » De quo iterum: Venit principatus mundi, et non inueniet in me nihil [f] [9] (*Joan.* xiv, 30). » Et ut sacramentum crucis [10] ostenderet, adiecit, dicens: « Et erit iustitia praecinctus lumbos, et ueritate inuolatus (*sic*) latera [11] (*Isai.* xi, 5). » « Tunc, ait, (id est ex eo tempore) pascet lupus cum agno, et pardus requiescet cum aedo [g], et uitulus, et taurus, et leo simul pascentur; et puer paruulus ducet eos [12] » (hoc est sacerdos, uel aetatis paruitate innocus [h], uel innocentiae puritate subnixus gubernabit eos). Et bos, B et ursus simul pascentur [13] (et natio eorum una erit), et leo, et bos manducabunt paleas [14] (id est aridas escas) (*Ibid.*, 6, 7). » Ac ne mea interpretatio [i] praesumpta uel temeraria a sollicitis auditoribus [15] iudicetur, apostoli Pauli disputationem meis

[a] Ita codex, bona et vetusta scriptura, ut supra, p. 17, n. *a* (*Col.*, 126, *n.* [d]).

[b] In cod. *terra*.

[c] Cod., *uerba*, mendose tamen.

[d] Cod., *quod*. Vide annot. p. 23, n. *b* (*Col.* 132, n. [h]).

[e] Recole de parenthesi, quæ superius diximus n. *a* (*Col.* 115, *n.* [a]) et alibi.

[f] Hellenismus, quo etiam, ut infra vides n. 11 (*Huj. pag. not.* [8]), Ambrosius utitur, dum h. l. allegat lib. de Tobia ix, 33, et lib. de Fuga sæc. iv, 24.

[g] Ita codex sine *h*, cum paulo supra illam retinuisse vidimus. Non tamen aspiratam addendam censui, quia hujusmodi lectioni veterum codd. auctoritas non repugnat.

[h] Ita codex cum uno *u*; quod, quanquam videatur librarii mendum, attamen retinendum putavi spectabili veterum codd. auctoritate motus, qui frequenter ubi duo *uu* simul concurrunt, alterum omittunt.

[i] Codex constanter cum diphthongo, quam expungere censui. Recole dicta p. 8, n. *b*. (*Col.* 118, *n.* [e]).

versiculos x, 33, 34, mancos proferat Sabatier, qui in expiscandis a Patrum scriptis antiquæ biblicæ versionis fragmentis diligentissimus fuit, inde hunc sermonem id temporis adhuc in membranis delitescere probe exploratum habeo. Quod sane præjudicium cumulat illud Isaiæ xi, 5, infra legendum, quod Sabatierii curas effugit omnino.

[1] Hæc quoque monet Ambrosius in psal. xxxvi, 77 et 80, t. II, et in lib. de Myster., 7, 39, ac in epist. 70, 7, t. III.

[2] Ita Ambrosius, uno excepto *de* pro *ex* ante *radice*, lib. de Benedict. patriarch., 4, 19, t. I, et in Luc. ii, 24, et iii, 8, t. II. Habet *a* loco *ex* lib. de Inst. Virg., 9, 59, t. III. At *ex* ut in cod. retinet lib. ii de Spirit. Sanct., 5, 38, t. IV. Consule etiam, si vacat, lib. de Apolog. alt. David., 8 43, t. I.

[3] In Ambrosianis scriptis frequentata est hæc elocutio. Illam quidem in modo citatis omnibus fere locis reperies, et alibi passim. Nec quisquam sit, qui Ambrosium sibi dissentire putet eo quod ibi legat: *Radix utique familia Iudaeorum*, et hic: *Radix utique David*; nam exploratum est S. doctorem utraque elocutione ad Davidem respexisse. *Liquet*, inquit Ambrosius in Apolog. alt. David, 7, 38, t. I, *per David intelligi prophetam, per prophetam populum propheticum*, scilicet Judæorum. In lib. de Spir. Sanct., l. sup. cit., *Radix*, ait, *Iesse patriarchae familiae Iudaeorum*; utique David. Conf. cit. Apolog. 4, 27, in Luc. iii, 8, t. II, atque lib. v de Fide, 8, 105, t. III.

[4] Ambrosius in Luc. iii, 8: *Et requiescet super eum spiritus Domini; Spiritus sapientiae et intellectus*. Græcus vero loco *Domini* cum Ambrosio nostro Θεοῦ legit: cui concinunt Lactantius lib. iv Inst., 13, col. 577; Irenæus lib. iii, c. 9, col. 184, et 17, col. 208; et Tertull. lib. adv. Jud., 9, col. 143. Reliquum hujus versiculi ad verbum Ambrosius recitat in psal. cxviii serm. 5, 38; lib. de Myster., 7, 42, et alibi.

[5] In cit. omnibus loc. Ambrosius, cæteris omissis, C legit: *spiritus sancti timoris*, quæ verba S. doctor. superiori versiculo conjungere videtur.

[6] LXX legisse, *secundum sermonem arguet*, monet Hieronym. in h. l. col. 100.

[7] Favet Ambrosianæ lectioni Irenæus lib. iii, c. 9, col. 185, quocum Hieronym. in h. l., et Græcus textus.

[8] Græcus textus, et Patres qui h. l. allegant initio *princeps* legunt pro *principatus*. In fine vero Augustinus quæst. 72 in Levit., t. III, p. 1, col. 521, *missus est foras*. Auct. lib. de Promiss. c. 2 col. 190, *missus est deorsum*. Sanctus vero Hieronym. cum Græco et Vulg., *ejicietur foras*. Unus codex Cantabr. apud Sab. nobiscum habet, *mittetur foris*.

[9] Ambrosius non semper iisdem verbis hoc utitur testimonio. Siquidem lib. ii de Abrah., 9, 62; lib. de Isaac, 6, 55; lib. de Jacob., 5, 24, t. I; et lib. de Virginit. 17, 108, t. III. *Venit hujus mundi princeps, et in me inveniet nihil*. Lib. de Tobia, 9, 33, t. I: *Ecce venit hujus mundi princeps, et in me suum non invenit* D *nihil*. At lib. de Fuga sæculi, 4, 23, t. I, et in psal. cxviii serm. 8, 6, et in Luc. iv, 29: *Venit enim princeps mundi hujus, et in me invenit nihil*; lib. i de Offic., 49, 249: *Veniet hujus mundi princeps, et in me inveniet nihil*. Demum ad verbum ut in cod., *non inveniet in me nihil*, legit lib. de Fuga sæc., l. c., n. 24.

[10] Locutio familiaris Ambrosio. Confer psal. cxviii serm. 13, t. II, et ibi Maurinorum notam, nec non lib. i de Spir. Sanct., 9, 108, t. IV.

[11] Hoc versiculo augetur biblica Sabatierii collectio. Recole dicta n. 1, p. 27 (*Col.* 136, *n.* [12]).

[12] Lib. I de Pœnit., 13, 67, t. III, presse h. l. sic recitat: *Tunc lupi et agni simul pascentur*.

[13] In Græco ad verbum.

[14] Ambrosius l. c. de Pœnit. habet: *leo et bos paleam manducabunt*.

[15] Hic Ambrosii morem adverte, qui nunquam suos auditores blandiri consuevit

interpretationibus interseram [1], dicentis : « Expoliate uos ueterem hominem cum actibus eius [2], et induite nouum qui renouatur in agnitione Dei secundum imaginem eius, qui creauit eum [3]. Ubi non est masculus et femina, Graecus et Iudaeus, circumcisio et praeputium, barbarus et Scyta, seruus et liber : sed ómnia et in omnibus Christus [4] (*Coloss.* III, 9, 10, 11). » Veteris [a] actibus spoliatos conuersatione noui hominis, qui Christus, est, uestit ; nec passus est relinquere exutos, sed tegmine honestae [b] conuersationis, et bonorum operae [c] claritate contexit. « Induite uos, inquit, sicut electi Dei et sancti uiscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam [5], sufferentes inuicem, et donantes uobismetipsis, si quis aduersum aliquem habet querellam [d], sicut et Dominus donauit nobis, ita et nos facite [6] (*Ibid.*, 12, 13). »

XI. Deo donante remissa sunt nobis omnia; permanebimus indemnes si et nos fratrum remittamus

A offensa [7] : si caritatis uinculis inseparabili nexu iungamur (*Ibid.*, 14 seq.) : si pacis munere alterno amore laetemur [8] : si diuinis nos aedificemus eloquiis : si psalmis ad caelestia prouocemus : si ad superna canticis inuitemus [9] : si omnia quae facimus opere, quae sermone loquimur, quae cogitatione complectimur, in Dei timore perficimus; gratias referentes Patri per Filium, laudantes Deum in Christo, et Christum [e] praeferentes in Deo, ut caelestes caelestibus conparati, spiritales spiritalibus similemus [f]. Quod opus aliut nullum est, nisi Dei gloriam diuina uoce conlaudent, dicente Iohanne [10] : « Vidi et audiui uocem multorum in circuitu throni, et animalium, et seniorum : et erat numerus decies centena millium [11], dicentes uoce magna : Dignus est Agnus,
B qui occisus est, accipere potestatem, et uirtutem, et diuitias, et patientiam, et honorem, et fortitudinem, et gloriam, et benedictionem [12]. Et omnem creaturam, quae est in caelo, et super terram, et mare, et quae

[a] Subintellige *hominis*.

[b] Cod., *honeste* sine diphthongo, quam hujus vocis secundus casus reclamat.

[c] Cod., *opere*. Diphthongum addidi, et *operae* scripsi, ne nimis codicis lectionem sollicitarem; nam *operum* mihi legendum esse videbatur.

[d] Cod. *quaerellam* cum diphthongo, quam codicum auctoritate et grammaticorum præcepto expungendam censui; sed litteram *l* geminatam retinui. Porro hujusmodi lectio haud infrequens est in antiquis codd. Et quidem ad Ciceronem de Repub. II, 25, p. 194, sic de hujus vocis orthographia cl. Maius notabat : *Querella cum duplici ll constanter prope scribitur in antiquis seu codicibus seu etiam lapidibus. Attamen geminari in hoc vocabulo l vetant Caper et Scaurus, pp. 2241, 2249, quorum grammaticorum præceptum præ tot contrariis exemplis vix audiendum videtur; cum præsertim Papirianus, p.* 2290, *paulo recentiorem consuetudinem scribendi id vocabulum per duas l testetur. Scripturam* querella *retinet lingua Hispanica, ut alias bene multas vetustæ Latinitatis reliquias.*

[e] Cod. iterum, *in Christo*, quæ lectio sententiam improbabilem faceret, aut saltem obscuram ; ideoque locus aliqua corruptela laborare videtur : fortasse ad ea, quæ mox scripserat, respexit librarius, et *in Christo* iterum posuit pro *Christum*, ut mihi scribere placuit, et sensus postulat.

[f] Vide quæ jam ad hoc verbum notavi p. 18, n. *c* (*Col.* 127, n. [c]).

[1] Frequenter in suis scriptis, præsertim in psalmis suam sententiam apostolicis verbis explanat atque confirmat S. doctor.

[2] In Apol. alt. David legitur, 9, 46, t. I : *Exspoliantes vos veterem hominem cum actibus ejus*, et similiter in psal. CXVIII serm. 3, 22, uno excepto in fine *ejus* pro *suis*. Ser. vero 10, 17, l. c., omittit *vos*, quam vocem retinet in Luc. 4, 58, quam rursus l. c. deponit. 8, 44, scribens : *Ut exspoliantes veterem hominem cum actibus suis*, cujusmodi lectioni, dempto *ut*, consonat lib. III de Fide ; at lib. V, c. 16, 176 : *Exspoliantes nos veterem hominem cum actibus suis*.

[3] Ita Ambrosius h. l. affert in Apolog. alt. David. l. sup. cit., et in psal. CXVIII serm. 3, l. c.; at infra serm. 10 ejusd. psalmi l. c. habet : *et induimus novum, qui renovatur in agnitionem*, etc. Similiter lib. V de Fide, l. c.; si tamen initio legas *induamus* loco *induimus*. In lib. autem III de Fide : *et induentes novum secundum imaginem*, etc. In Luc. IV, l. c., *induite novum, qui secundum Christum creatus est*, et VIII, l. c., *induti novum* duntaxat scribit.

[4] Omissis *circumcisio et praeputium*, quæ hic cum Græco Ambrosius retinet, cætera ita in lib. V de Fide, 14, 177, ad verbum refert. Consule etiam in psal. CXVIII serm. 10, 17, in Luc. 1, 5, et 2, 47, et in epist. 62, 85.

[5] In Græco ut in Vulg., post *sancti* additur καὶ ἠγαπημένοι.

[6] Itidem S. Augustinus tract. 58 in Joan., col. 662, t. III, præter *adversus* loco *adversum*.

[7] Haud absimilia sunt quæ leguntur in psal. XXXVII, 45, t. II, et in epist. 61, 9, t. III, quo in loco en ejus verba : *Caveamus ergo ne nobis hoc accidat, ut non remittendo quæ nobis debentur, incipiamus et illa solvere, quæ remissa sunt nobis... Dimittamus ergo pauca, quibus plura donata sunt, et intelligamus eo*
C *nos Deo acceptiores fore, quo etiam plura donamus; quia hoc gratiores Deo sumus, quo nobis plura dimissa sunt.* Videsis epist. 63, 83.

[8] Conf. in psal. CXVIII serm. 21, 17, t. II.

[9] Frequenter in suis concionibus ad psalmos canendos suam plebem invitat Ambrosius, ut præsertim legere est lib. V Hexaem., 12, 36, t. I, et in præf. in psal. I, 9, t. II, quo in loco pium in unum fidelium psalmos canendi morem, *pignus pacis et concordiæ*, atque *magnum plane unitatis vinculum* esse dicit. Id idipsum repetit in psal. XLIII, 23, et CXVIII serm. 7, 25, atque alibi passim. Cæterum hic ad illa apostolica verba ad Colos. III, 14, 15, 16, 17, respicere videtur Ambrosius.

[10] Ambrosius in psal. I, 54; XL, 26; lib. de Virginit. 14, 86, et de Incarnat. 10, 114, atque alibi Apocalypsim S. Joanni Evangelistæ tuetur. Eisdem locis quodammodo hic modo videtur accedere. Nec prorsus est attendendus M. Dionysius Alex. episcopus,
D qui Joanni presbytero distincto ab Evangelista Apocalypsim tribuit, nam eum satis refutavit Millius in prolegom. in hunc librum, ad quem eruditos lectores amando. Conf. Eusebium Hist. eccl. lib. VII, cap. 25, p. 309 et seqq., edit. Valesii, Aug. Taurin. 1746, vol. I, et pag. 749 ejusd. volum., inter annotationes variorum.

[11] Huic lectioni favet Græcus textus, et illi concinit Cassiodorius in psal. I, col. 14, addito uno verbo *magnam* post *vocem*.

[12] Ambrosiana scripta et hoc biblico testimonio carent. Patres vero qui illud allegant, nunquam iisdem verbis referunt; sed sæpe immutatis, insertis etiam aliis, vel ejectis, ac turbato rerum ordine. Sibi nec concinunt diversæ antiquæ versiones : nec Vulgata nostra cum Græco concordat.

in eis sunt omnia [1] (*Apoc.* v, 11-13). » Et iterum monet : « Angeli stabant circa thronum, et seniores, et quatuor animalia : et prociderunt ante thronum in faciem suam, et adorauerunt Deum, [2] dicentes : Benedictio, et gloria, et sapientia, et gratiarum actio, et honor, et potestas, et uirtus Deo nostro in saecula saeculorum. Amen [3] (*Ibid.* vii, 11, 12). »

EXPLICIT [a] SERMO SANCTI AMBROSI.

[a] In cod.... *t sermo sci Amb.* Hujus formulæ, qua sermo concluditur, in prima voce litteræ prorsus oblitteratæ sunt, et ultimæ duntaxat litteræ *t* quæ recta forma excudi curavi, nonnisi breve vestigium manet; eam tamen formulam, habita spatiorum ratione, supplere haud difficile fuit; verbo enim *explicit* fuit solemnis antiquis ratio claudendi libros.

[1] Antiqua versio apud Sabat. addit, *subtus terram*; cui accinit nova Vulg., quamvis non eisdem verbis legat.

[2] Græcus Ambrosii nostri lectioni favet, si initio scribas, *Et omnes* ante *angeli*.

[3] In antiq. et nova vers., *claritas* loco *gloria*; sed nobiscum *gloria* retinet S. Fulgentius in fragm. 34 cont. Fabian., col. 646, et Græcus textus qui in fine, ut in codice, addit Ἀμήν.

ANNO DOMINI CCCLXXXIV.

Q. AURELIUS SYMMACHUS,

V. C. COS. ORDIN. PRÆF. URBIS.

PROLEGOMENA.

GUILIELMI CAVE NOTITIA HISTORICA IN AUR. SYMMACHUM.

Q. Aurelius Symmachus, Roma oriundus, ejusdem urbis senator et præfectus, claruit præcipue anno 384. Consulatum gessit anno 391. Infensum Christianæ religioni animum ubique prodit, imprimis in *Relatione pro ara Victoriæ* quam imperatori Valentiniano obtulit, in qua gentilium causam strenue et ex professo agit, adversarium nactus D. Ambrosium Mediolani episcopum, qui Symmachi opus eleganter et plene refellit. Nec causa sua modo excidit Symmachus, sed et paulo post tanquam reus majestatis, vili rhedæ impositus centesimum ab urbe lapidem in exsilium missus est, mox licet a Theodosio in gratiam receptus. Exstat hæc Symmachi *Relatio* tum inter Ambrosii opera, tum inter Symmachi epistolas, quæ cum Fr. Jureti et Joan. Lectii notis prodierunt Genevæ, 1598, in-8°, additisque decem miscellaneorum libris, Paris. 1604, in-4°, cum notis Paræi, Neap. Nemet., 1628, in-8°.

VITA SYMMACHI EX ANTIQUISSIMA EDITIONE.

Q. Aurelius Symmachus, vir consularis, iisdem fere temporibus vixit, quibus divi doctores Hieronymus et Ambrosius, Ausonius, Prudentius et Claudianus poetæ. Ejus consulatum collegamque Tatianum refert Prosper de Temporibus in annum Domini 394, qui fuit annus imperatoris Valentiniani Junioris extremus : ad quem sane habetur epistola Symmachi proprio titulo inscripta, cum alioqui desideretur id genus parergi. Nec ignorantur ejus ad Ausonium epistolæ : quem nemo nescit iisdem temporibus vixisse primi nominis virum. Et hic est Symmachus, qui causam gentilium deorum oratione luculentissima defendit apud divos Theodosium imperatorem et Arcadium, Honoriumque Cæsares. Contra quem plerique alii, nervosius tamen scripsere sanctus Ambrosius et Aurelius Prudentius libris duobus : hic versu hexametro, prosa alius. Est videre ex illa ipsa oratione, quanta ille, quamque exquisita fuerit dicendi facultate : tanta nempe, ut homo exquisitissimi judicii Angelus Politianus eum, nec immerito, in veterum oratorum Albo retulerit. Licet quoque ex hoc epistolarum familiarium libello nonnihil cognoscere : qui cum vulgo in auctorem Boetii socerum transferretur, essentque hujus erroris assertores nonnulli, qui se omnium historiarum conscios professi, ignavissimo vaframento non in aulas modo, sed in ipsos etiam animos principales (heu tempora !) surrepserunt; non ferendam existimavi procacem illorum ignorantiam : sed liberali judicio prolem parenti suam restituens, ostendi quam vana sit eorum commentatio, qui historiam arbitratu suo comminiscuntur : et (quod ne Deus quidem possit) in præteritum disponunt, vel refragante temporum fide; ut in hoc quoque loco videre licet. Neque enim Symmachus ille Boetii socer (qui anno Domini 521, a Theodorico occisus est) ullam Valentiniano epistolam, nisi vel in canis scripsisse potuit : vel (si *Palingenesiam* concedimus) ex campo Elysio priusquam denuo nasceretur. Sed quo mihi circulatores istos? cujus hoc institutum impræsentiarum fuerat, epistolas Symmachi commendare antiquitatis et litteraturæ cultioris amatoribus : quas etsi non tam emendatas legerint, quam ille scripsit elegantes, scio tamen his gratias habebunt, qui eas ita prodire maluerint quam prorsus interire. Neque enim tantum depravatoribus cessit ut non bona pars integra restiterit, quæ nasutis etiam lectoribus factura sit stomachum.

ELOGIA SYMMACHIANA.

MACROBIUS, *lib.* v *Saturnal., cap.* 1.

Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi: copiosum, in quo Cicero dominatur; breve, in quo Sallustius regnat; siccum, quod Frontoni ascribitur; pingue et floridum, in quo Plinius Secundus quondam, et nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur.

AURELIUS PRUDENTIUS,

Lib. I contra Symmachum.

O linguam miro verborum fonte fluentem,
Romani decus eloquii, cui cedat et ipse.
Tullius! has fundit dives facundia gemmas.
Os dignum æterno tinctum quod fulgeat auro,
Si mallet laudare Deum, cui sordida monstra
Prætulit, et liquidam temeravit crimine vocem.
Haud aliter quam si rostris quis tentet eburnis
Cœnosum versare solum, limoque madentes
Excolere aureolis si forte ligonius ulnas.
Non vereor ne me nimium confidere quisquam
Arguat, ingeniique putet luctamen inire.
Sum memor ipse mei, satis et mea frivola novi.
Non ausim conferre pedem, nec spicula tantæ
Indocilis fandi conjecta lacessere linguæ.
Illæsus maneat liber, excellensque volumen
Obtineat partam dicendi fulmine famam.

Idem in præfatione lib. II.

Sum plane temerarius,
Qui nocti mihi conscius,
Quam vitæ in tenebris ago,
Puppim credere fluctibus
Tanti non timeam viri,
Quo nunc nemo disertior.
Exsultat, fremit, intonat,
Ventisque alloquii tumet,
Cui mersare facillimum est
Tractandæ indocilem ratis.

Et alio loco.

Talia principibus dicta interfantibus, ille
Prosequitur, magnisque tubam concentibus inflat.
Allegat morem veterum.

AMMIANUS MARCELLINUS, *lib.* XXVII.

Symmachus Aproniano successit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum, atque modestiæ, quo instante Urbs sacratissima otio copiisque abundantius solito fruebatur, et ambitioso ponte exsultat atque firmissimo, quem condidit ipse, et magna civium lætitia dedicavit, ingratorum, ut res docuit apertissima: qui consumptis aliquot annis domum ejus in Transtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti, quod vilis quidam plebeius finxerat illum dixisse sine indicio ullo, vel teste: Libentius se vino proprio calcarias exstincturum, quam id venditurum pretiis quibus sperabatur.

DIVUS PROSPER AQUITANICUS, *de Promissionibus Dei, parte* III.

Cui Symmachus ille, mirabili eloquio et scientia præditus, tamen paganus, præconio laudum in consistorio recitato, subtili arte, qua valuit, aram Victoriæ in senatu restitui, Christiano, ut noverat, principi intimavit. Quem statim a suis affectibus pulsum in centesimo lapide rhedæ non stratæ impositum, ea die manere præcepit.

A CAIUS SOL. APOLLINARIS SIDONIUS, *lib.* I, *epist.* 1.

Quinti Symmachi rotunditatem, Caii Plinii disciplinam, maturitatemque vestigiis præsumptuosis insecuturus.

Idem lib. VIII, *epist.* 10.

Ingentes præconiorum titulos moribus meis applicas. Sed si pudoris nostri fecisses utcunque rationem, Symmachianum illud te cogitare par fuit: *Ut vera laus ornat, ita falsa castigat.*

Idem SIDONIUS *ad Felicem consulem.*

Sed ne tu mihi comparare tentes,
Quos multo minor ipse plus adoro,
Paulinum, Ampeliumque, Symmachumque.

ANONYMUS.

B *Symmachus in verbis parcus, sed mente profundus:*
Prodigus in sensu, verbis angustus: abundans
Mente, sed ore minor: fructu non fronde beatus:
Sensus divitias verbi brevitate coarctat.

MAGNUS AURELIUS CASSIODORUS, *lib. Variar.* II, *epist* 1.

Deinde retinetis facundissimi Symmachi eximium dictum. Specto feliciter virtutis ejus augmenta, qui differo laudare principia.

CASSIODORUS, *Histor. Tripart. lib.* IX, *cap.* 23.

Dum in Romana urbe Valentinianus et Theodosius morarentur, festivitates pro Victoria celebrantes, tunc suam bonitatem circa Symmachum exconsulem Theodosius imperator ostendit. Is enim Symmachus inter senatores præcipuus habebatur, eratque Romani eloquii eruditione mirabilis, cujus multi quoque C reperiuntur libri. Scripsit autem Maximi laudem, eamque recitavit: unde postea reus esse majestatis videbatur. Quamobrem mortem metuens, confugit in ecclesiam. Verum imperator, cum esset perfectissimæ Christianitatis, et non solum suæ fidei sacerdotes honoraret, sed etiam Novatianos, qui proxime ejus fidei decreta servarent, Leontio tunc episcopo Romano Ecclesiæ Novatianorum rogante beneficium conferens, Symmachum absolvit a crimine. Cumque veniam Symmachus meruisset, Apologeticum, id est, satisfactionalem librum ad Theodosium conscripsit imperatorem. *Hæc ille. Quæ etiam exstant apud Sozomenum Hist. Eccles. lib.* v, *cap.* 14; *et Nicephor. lib.* XII, *cap.* 21.

Versus Ennodi Ticinensis, de Epistola Ambrosii contra D *Symmachum, super ara Victoriæ, quando petens cultum ipsius, victus est Symmachus.*

Dicendi palmam Victoria tollit amico.
Transit ad Ambrosium, plus favet ira Deæ.

SIGEBERTUS GEMBLACENSIS *in Chronico sub anno Domini* 407.

Rhadagaisus Scytha, cum ducentis millibus Gothorum a Scythia veniens, Italiam invadit. Ex hoc murmur multorum blasphemantium infremit in Christum. Christianitatis tempora culpantes, felicitatem attollunt: inter quos præcipue Symmachus orator furebat, qui etiam scriptis et epistolis suis agebat de idololatria, et de re-

petenda ara Victoriæ. Quorum latrantium ora injecto eis veritatis osse obstruxerunt Augustinus libro de Civitate Dei, et Orosius Historia sua. Prudentius quoque poeta luculento metrici operis libello blasphemias Symmachi refellit.

JOANNES CUSPINIANUS, *in Commentario consulum.*

Q. Symmachus, vir consularis, et Urbi præfectus eloquentissimus et doctissimus, Ausonii frater : qui causam gentilium deorum luculentissima oratione defendit apud Theodosium et Valentinianum imperatores : quæ oratio libro quinto (*in hac edit.* decimo) epistolarum inseritur. Contra quam ardentissime scripsit D. Ambrosius, et Aurelius Prudentius, qui circa hæc tempora floruit, duobus elegantissimis libris, versu heroico. Scripsit autem Epistolas quoque familiares elegantissimas, miræ brevitatis ac rotunditatis, Ciceronis Academiæ primus accola : quæ pro Caroli et Casparini epistolis certe sunt junioribus legendæ, et quas nostri sæculi duo clarissima lumina Pomponius Lætus et Angelus Politianus mire laudarunt. Habent enim elegantiam concinnam cum brevitate amabili, et hujus temporis gesta nonnulla explicant. Lege, lector, et lætaberis.

JACOBUS LECTIUS.

Fuit Symmacho vera facundia, solers ingenium et acutum : par sententiarum gravitas et venustas, si verba respicias, brevitas grata : sin altius sensum investiges, prolixa et multiplex eruditio. Adde sapientiæ civilis solidam atque abstrusam cognitionem. Adde raram sub imperatoribus sanctimoniam morum, et Romanam in jure suggerendo libertatem. Non ille rerum publicarum moderatoribus, aut jureconsultis, imprimis magnorum principum consiliariis aut secretariis, tractandus levi manu.

JOAN. JACOMOTTUS.

Cui thymus eloquii, brevitas cui docta, gravis cui
Sententiarum dignitas,
Principibus cui digna viris prudentia rerum,
Et felle non tincti sales,
Cui Themidos Latiæ decreta verenda placebunt,
Vigorque sollers : Huc ades.

CASPAR BARTHIUS. *Ableg. lib.* II, *cap.* 8.

Dici non potest, quanti merito suo æstimandæ sint Symmachi epistolæ. Non sane ob accuratam illam, et maxime ei generi scriptionis aptam brevitatem solum, sed propter sententias politicas tales atque ea copia, ut vel inde prudens aliquis reipublicæ cum gloria et emolumento administrandæ usum discere possit. Nulla ex iis est quæ non spiret genium quempiam viri in rebus egregii publici procurandis exercitati : nulla epistola est, quæ non integrum dogma politici alicujus syntagmatis propagare queat.

Q. AURELII SYMMACHI

V. C. COS. ORDIN. PRÆF. URBIS

EPISTOLARUM

LIBRI DECEM.

LIBER PRIMUS.

EPISTOLA PRIMA.

SYMMACHUS PATRI SUO.

Ne mihi vitio vertatur intermissio litterarum, malo esse promptus officii quam longa exspectatione vicissitudinis desidere : tum quod parentibus, non ad lancem, neque ad dimensum verba tribuenda sunt. Injurius videar, si summo vobiscum jure contendam. Nam præter æquum censet, qui inter dispares obsequium par requirit. Itaque sermo vester ex beneficio proficiscitur, noster ex debito. Hæc me, atque alia hujusmodi oppido perpulerunt, scribendi munus insuper non habere. Nunc vobis actuum nostrorum ordo pandendus est; libet enim non minus otii, quam negotii præstare rationem. Baulos Lucrina sede mutavimus : non quod ejus diversorii satietas ceperit nos, quod, cum diutius visitur, plus amatur : sed quod metus fuit ne si Baulorum mihi inolevisset affectio, cætera, quæ visenda sunt, displicerent. Ibi Acyndino conditori, ejusque majoribus *emmetra* verba libavi, et picturæ licentiam, quæ vestitum disparem singulis tribuit, in rationem coegi. Protelarem te paululum, ni vererer ne dilatione exspectatio minuatur. Quare elaboratam soloci filo accipe cantilenam.

Attica palla tegit socerum, toga picta parentem.
Præfuit ille sacris : hic dixit jura Quiriti.
At mihi castrensem quod mordet fibula vestem;
Auroræ in populis regum prætoria rexi.
Sed fasces pictura tacet; tu, respice fastos.

Scio te simul atque hæc legeris, actutum poetica plectra moturum. Nullus feceris, ne mei periculo gloriere. Ego te nostri vatis exemplo quasi quadam lege convenio. Liceat inter olores canoros anserem strepere. Silentium mihi, nisi præstiteris, imperabis. Quam nihil abs te metuam, vis probare? En tibi aliud allucinationis meæ prodo secretum, adhuc sollicitus

de priore. Audi versus ad Baulorum historiam pertinentes. A

Huc deus Alcides stabulanda armenta coegit,
Eruta tergemini de lare Gerionis.
Inde recens ætas corrupta Boalia Baulos
Nuncupat, occulto nominis indicio.
Ab divo ad proceres dominos Fortuna cucurrit;
Fama loci obscuros ne pateretur heros.
Hanc celebravit opum felix Hortensius aulam,
Contra Arpinatem qui stetit eloquio.
Hic consul clarum produxit Acyndinus ævum,
Quique dedit leges Orfitus Æneadis.
Hos inter juvenale decus, sed honore senili,
Bis seno celsus, Symmache, fasce cluis.
Sed te Baulorum necdum lenta otia quærunt,
Cura habeat juvenem publica pervigilem.

Nempe, derides, quod de me aliqua justo indulgentius prædicavi? Est hæc vera et digna reprehensio. Omnis B quippe ostentatio non caret suspicione mendacii: quia quid sibi assumitur, proprium non putatur. Dehinc quod jactantia avara laudis multum decoquit de pudore. Possem dicere (si quis irrepserit externus auditor) meos esse versiculos: efficerem utique, ut verecundiæ ignosceat, si esset ab altero profecta laudatio. Sed video opusculum non esse pœnitendum. Ita res crepera atque anceps dubium me habet, verecundiæ præmetuendum sit discrimen, an gloriæ. Tibi igitur, qui prudentia cæteris antistas, optationis hujus delego provinciam. Quid facto usus fiet ipse videris. Ego et infantiæ et imprudentiæ meæ patrem conscium non impudenter elegi. Vale.

EPIST. II.

PATER SYMMACHO.

Hoc est munus, quo se non sola possit jactare Campania; sed præterea Romæ aut Athenis in Græcum loquendi honorem hujusmodi lingua vertatur. Quid enim concinnius epistola tua, quam nuper accepi? Quid versuum admixtione jucundius? Vere dicam tibi, plura legere volentibus celeriter terminata est. Quod utinam sensus aliquis eorum supersit! quorum imaginibus præscripta videmus epigrammata. Facile laudabunt tales successores laborum suorum, qui picturæ nitorem pulchrioribus versibus illuminarint. Et ego igitur gratulor non magis ostreis, et peloridibus abdomen, quam pectus eloquio tibi esse satiatum. Et quoniam pudorem meum ipse ordiendo solvisti, a nobis quoque accipe bonorum ætatis meæ exarata nuper elogia. Nam quia nihil est quod agam, et, si nihil agam, subit me majorum meorum misera recordatio: inveni quod illis libellis, quos nuper dictaveram, possimus adjicere. Scis Terentium, non Comicum, sed Reatinum illum Romanæ eruditionis parentem, hebdomadon libros epigrammatum adjectione condiisse. Illud nos, si fors tulerit, conamur imitari. Sed quæ prima compegi, interim pauca misi, obtestatus te per Deum, ut si quid in his displicebit, emendes. Quod mihi pudendum non est. Nam si quid ex te placuerit, mea laus est, nec vito consortium, in quo talem non erubesco censorem.

Aradius Rufinus.

Princeps ingenio, fortunæ munere princeps,
Ætatis, Rufine, tuæ, cui prospera, cuique
Tristitiam tumidis æquabat gloria rebus.
Unus amor cunctis, et præsidium trepidorum.
Principibus quorum viguisti tempore, doctus
Aut calcaria ferre bonis, aut frena tyrannis.

Valerius Proculus.

Cum primis quos non oneravit gloria patrum
Ponemus Proculum, vitæ morumque decore,
Haud unquam indignum magnorum Poplicolarum.
Olli semper amor veri, et constantia, simplex
Cœlicolum cultus, non illum spernere posses:
Et quanquam reverendus erit, non deinde timebis.

Anicius Julianus.

Cujus opes, aut nobilitas, aut tanta potestas,
Cedenti cui non præluxit Anicius unus?
Acer ab ingenio, cunctisque accommodus idem.
Hic et curus erat conferre; juvare paratus:
Nam dives, tum celsus honoribus, attamen illis
Grandior, æternam complebat nomine Romam.

Petronius Probianus.

Jactet se Fortuna aliis, quos judice nullo
Lucem ad Romuleam sua sola licentia vexit.
Te, Probiane, pudor, te felix gratia, teque
Itala simplicitas morum, et solertia juvit.
Quocirca assiduus Augustis notus et hospes
Præmia magnorum retulisti dignus honorum.

Verinus.

Virtutem, Verine, tuam plus mirer in armis,
Eoos dux Armenios cum cæde domares?
An magis eloquium, morum vitæque leporem?
Et (nisi in officiis, quoties tibi publica cura)
Quod vitam innocuis tenuisti lætus in arvis.
Nullum ultra est virtutis opus: nam si esset, haberes.

Octoginta personis nescio an solus occurram. Et ideo in socerum atque avunculum nostros tibi dele- C gamus epigrammata. Nam et Varronis libri diversis notantur auctoribus.

EPIST. III.

SYMMACHUS PATRI.

Summa afficior gratia, quod animadverto litteras meas tibi insubidas non videri: et in gravi dono habeo hanc apud vos esse de nostris epistolis censionem. Laudari quippe ab laudato viro rara est merces ingenii. Verum ut hoc mihi lætitiæ fuit, ita illud ludificandi gratia opinor adjectum, si quid in tuis versibus sorduisset, id ut mei styli cura limaret. Næ ego sum stultus ac nihili, si os sublinitum mihi esse non sentio. Quid enim corrigi vel a me potest, vel in te fas est? Unus ætate nostra monetam Latialis eloquii Tullianа incude finxisti. Quidquid in D poetis lepidum, apud oratores grave, in annalibus fidele, inter grammaticos eruditum fuit, solus hausisti, justus hæres veterum litterarum. Ne mihi verba dederis. Novi ego quid valeat adagio: SUS MINERVAM. Apprime calles epicam disciplinam, non minus pedestrem lituum doctus inflare. Ain' tandem? orandi æque magnus et canendi, mea n' te opis indignum mentiare? Haud æquum facis: neque me juvat falsa jactatio. Interea si nobis vacuas aures utendas datis, dicam quid diebus superioribus egerimus. Baiis remotis arbitris otiabar. Eo postquam rumor allatus est terræ filios convenire; oppido cavimus, ne sobriam solitudinem nostram sodalitas plebeia fuscaret. Ac primo Neapolim, dehinc brevi intervallo Beneven-

tum me recepi. Ibi summo cultu omnium plausuque susceptus, tanto honore celebrabar, ut jam gravarer officiis. Sedulitas enim, quæ non compensatur, onerosa est. Et urbs cum maxima sit, singuli ejus optimates visi sunt mihi urbe majores, amantes litterarum, morumque mirabiles. Deum magna pars veneratur. Privatam pecuniam pro civitatis ornatu certatim fatigant. Nam postquam terra movit, nihil pene illis reliqui factum est, sed fractæ opes infractos animos repererunt. Pro se quisque operam boni civis affectat. Nox diei jungitur ad laborem. Unde nobis summa cura fuit abire ocius quam volebam: ne aut mihi diu dediti ab opere desiderent, aut eos occupatio geminata distenderet. Itaque Baianum sinum rursus accessi. Nam Baiæ id temporis jam silebant. Hinc vos munere salutationis impertio, doque nuntium, propere nos, Deo volente, esse redituros. Fors fuat hujusce promissi. Vestra tamen indulgentia afflatum sæpe tribuant, quasi diutius abfuturis. Vale.

EPIST. IV.

SYMMACHUS PATRI.

Studium quidem Menippei Varronis imitaris, sed vincis ingenium. Nam quæ in nostrates viros nunc nuper condis epigrammata, puto hebdomadon elogiis præstare; quod hæc æque sobria, nec tamen casca sunt. Illa bono metallo cusa, torno exigi nescierunt. Et duriorem materiem, nisi fallor, adniteris. Ille Pythagoram, qui animas in æternitatem primus asseruit; ille Platonem, qui deos esse persuasit; ille Aristotelem, qui naturam bene loquendi in artem redegit; ille pauperem Curium, sed divitibus imperantem; ille severos Catones, gentem Fabiam, decora Scipionum, totumque illum triumphalem senatum parca laude perstrinxit. Tu ruinam proximæ ætatis illuminas. Difficile factu est ut honor angustis rebus addatur. Me quoque jubes versibus tuis nonnulla subnectere. Haud ita Flaccus tuus præcepit in illis poeticæ artis edictis, quorum hoc memini esse principium, ne *humano capiti cervix equina* jungatur. Male itaque tibi contumacia negati officii, quam mihi imprudentia promissi operis displicere. Plura de hoc coram loquemur, quando hanc epistolam sequi paramus aut consequi. Tu cœpta perage, et tam solertis eloquii esto munificus. Ego tibi ut linguæ obsequia nego, ita aurium commodabo. Vale.

EPIST. V.

SYMMACHUS PATRI.

Ne quidquam taciturnitatis incessimur, quibus summa cautio est officii prosequendi, fere ut nulla fuerit statio tot locorum, in qua hujus muneris ferias egerimus. Sed sane juvat animum pia sermonis exactio. Dulcis est enim querela, quæ nascitur ex indulgentia. Vos modo facile noveritis hanc expostulationem magis esse religiosam quam justam. Interea loci de Prænestina secessione siluisti, cujus mihi fama fecit indicium. Quam vellem deliciis vestris improvisus obrepere! Licet Campaniæ amœna præniteant, mihi tamen esse accommodatius agitare vobiscum, et spiraculis regionis illius æstivam fragrantiam temperare. Sed res familiaris inclinat. Ea nobis usquequaque visenda est, non ut quæstuum summa ditescat, sed ut spes agri voluntariis dispendiis fulciatur. Namque hic usus venit in nostram ætatem, ut rus, quod solebat alere, nunc alatur. Verum hæc missa facio, ne salutatio in querelam versa, minuat officii voluptatem. Date operam bonæ valetudini, et alloquio crebriori: quod cum petimus, sedulo pollicemur. Vale.

EPIST. VI.

SYMMACHUS PATRI.

Solent impatientes dilationis esse, qui sperant in se aliquid muneris conferendum. Hoc vero a vobis recens ortum videmus, ut suarum rerum munifici moram non ferant largiendi. Nunc nuper ad vos prædium lege venit, cujus me jure donastis. Cucurrit quæstus vester in meum commodum, et meliore voto fortunam estis imitati. Nam quod ex propinquæ bonis cum mœstitia sumpseratis, cum lætitia tradidistis. Quid, quod hanc liberalitatem cumulastis amplissimo testimonio? Cujus ego honestamentum præopto muneribus. Nam qui opibus illaudatus juvatur, necessarium magis donum, quam justum præmium videtur adipisci. Igitur judicio vestro ago, atque habeo gratias, quantæ sunt maximæ, quod mihi honorem utrumque fecistis; et deos precor, ut datis in commune omnes longum fruamur, sintque ex nobis quibus Ostiense prædium nostro judicio, vestro tradamus exemplo. Vale.

EPIST. VII.

SYMMACHUS PATRI.

Bono animo sumus, cum viam, promissi memores, inchoastis. Nunc properato opus est, ut dum anni tempus calet, autumni bona raptim fruamur. His quippe mensibus Campania nitet agri ubere et arbusti honore. Baiæ imbre raro, sole modico temperantur; mensæ ab edilibus copiosæ sunt, quibus tu amicorum catervas minaris. Sed mihi honestæ multitudinis nulla vitatio est. Et si bis tanto plures, quam scribis, adfuerint, bonam frugem feceris. Non deerit, quo famem pellant. Nam comitibus vestris utpote sobriis, cædundæ saginæ cura posterior est. Quousque longum loquor? Mitto verba, rem flagito. Occasionem arripere prudentis est. Si quid dilatione itineris adimitur, mora otii rependetur. Vale.

EPIST. VIII.

SYMMACHUS PATRI.

Jamdudum vestri cupiunt Lucrina tacita, et liquida Baiana, et Puteoli adhuc celebres, et Bauli magnum silentes. Vos apud Coram rusticam, vel apud steriles Formias desidetis. Tandem si operæ est, contendite viam, et meliora terrarum animadvertite, ubi alte turbis quiescitur, ubi fruendis feriis nullus est modus.

Ubi corniger Lyæus
Operit superna vite,
Vulcanus æstuosis
Medium coquit cavernis.

Tenet jam pisce multo
Thetis et Baia sorores :
Calet unda, friget æthra,
Simul innatat choreis
Amathusium renidens,
Salis arbitra, et vaporis
Flos siderum Dione.

Num vobis videor quasi multæ luxuriæ ebrius, mentis insipere, atque adeo in poetas nomen dedisse? Nihil moror hanc litteraturam : loci potius, quam ingenii mei munus exercui. Sed si invitantia loquor, gradum tollite, ut et vos sitis læti præsentium, et nobis potiundi, quæ volumus, fortuna succedat. Vale.

EPIST. IX.

SYMMACHUS PATRI.

In metu fuimus, ne vos imber inhiberet. Sed verum est illud, quod poeta noster scriptum reliquit; iter durum vicisse pietatem. Quare adventum vestri in diem placitam præstolamur. Dii modo auctores sint, ut quæ animo destinatis, nullis causationibus obstrepantur. Vale.

EPIST. X.

SYMMACHUS PATRI.

Hanccine mihi esse fortunam, ut quoquo versum pedem gradumque contulero, exædificandum aliquid offeratur? velut me nunc Capuani prætorii instauratio in graves cogit expensas : cujus pars fatiscit incuria, pars negligenti dudum celeritate reparata, indecorum et imbecillum præstat habitaculum. His nisi properata cura subvenerit, aut pecuniæ postea dispendium cumulabitur, aut ruinæ. Nam quisquis hæc opera intermittit, amittit. Quare animus est amoliri ædium senectutem. Ita desiderato et expetito otio ad negotium concessimus sumptuosum. Quid rerum geramus, audistis. Facite vicissim vestræ salutis atque actuum prospera noverimus : ut hoc pauxillum tempus, quod in Campania paramus absumere, sine offensa vestri silentii transigamus. Vale.

EPIST. XI.

SYMMACHUS PATRI.

Cum jam filiæ nostræ dies natalis appeteret, commodum aderant, quæ muneri miseratis. Ea nobis in commune quam cara et gravia fuere. Nam si quid in absentes bene consulas, impensu majore gaudetur Illico amplexi litteras, quæ prosequebantur oblata, in exspectatione esse cœpimus, quam mox vobis capessendum iter Appiæ scriberetis. Nihil horum pagina nuntiabat. Percontor tabellarium, num constantiam decreti rerum subita turbassent. Ait sententiam nihil claudicare, sed placita differri, donec cunctatio Formiana multa fruge, et aliis hoc genus in usum necessariis instruatur. Tunc mihi animus ab ægritudine remigravit. Do fidem, nihil humili mensæ, nihil servitiis, aut pecori defuturum. Ne mihi sit dicti hujus posthac negatio, en vobis chirographi instar litteras. Sponsionem stipulat affectio. Neque enim patiar decipi, quos opto complecti. Vale.

A

EPIST. XII.

SYMMACHUS PATRI.

Censorum notio fuit spectare opera, quæ locassent. Hoc me negotium curare voluisti. Mos gestus imperatis; vel quod tibi dicto audiens esse debui, vel quod studio meo congruere mandatum munus agnovi. Habe igitur quantum in ædibus nostra cura promoverit. Scalis suppactus est honor marmoris : superiora conclavia crustis teguntur, ea operis levitate, ut compago solidum mentiatur. Columnas nihilo amplius mercatus es, quam si tibi muneri contigissent. Eas bithyno lapide cæsas, si bene oculis utor, existimo. Hactenus est, quod scire debueris. Deinceps tantum adjiciemus cognitioni tuæ, quantum ædificationi viderimus accedere. Vale.

B

EPIST. XIII

SYMMACHUS AUSONIO.

Solet facunda esse lætitia, et angustias clausi pectoris aspernata gestire. Tibi, amice, scribendi oblivionem peperit res secunda. Id mihi imitationi esse non potuit, quem domini nostri Gratiani cœlestis oratio bonæ spei et hilaritatis implevit. Ultro igitur alloqui desidem non peperci, officii, vel gaudii mei gratia : quorum alterum familiaritas nostra, alterum felicitas publica suggerebat. Nunc si operæ est, utendum mihi tantisper animum fac remittas. Primores calendæ Januariis appetebant. Frequens senatus maturrime in curiam veneramus, priusquam manifestus dies creperum noctis absolveret : forte rumor allatus C est sermonem desiderati principis multa nocte venisse, et erat verum. Nam tabellarius vigiliarum fessus adstabat. Nondum cœlo albente concurritur luminibus accensis, novi sæculi fata recipiantur. Quid multa? lucem, quam adhuc opperiebamur, accipimus. Dic mihi, inquies (nam id præstat audire), quid nostri patres super ea oratione senserunt? Rerum tibi natura respondeat, quibus suffragiis exoptata pietas audiatur. Novimus bona nostra complecti. Si credis, etiamnum illius gaudii mei quamdam patior cruditatem. Bonus Nerva, Trajanus strenuus, Antonius pius, innocens Marcus plenis officii temporibus adjuti sunt, quæ tunc mores alios nesciebant. Hic in laude est natura principis; ibi priscæ munus ætatis. Cur verso ordine ista optimarum artium putemus exempla, et D illa de sæculo priore vestigia? Vetus officium suum fortuna tueatur, et has saltim Romano nomini velit servare delicias. Nullo fascino felicitas publica mordeatur. Audisti omnia, sed summotenus ore libata. Monumenta curiæ nostræ plenius tecum loquentur. Ubi cum plura rescripta repereris; æstima, quanto uberiora unius mens optaverit, quam plausus effuderit. Vale.

EPIST. XIV.

SYMMACHUS AUSONIO.

Petis a me litteras longiores. Est hoc in nos veri amoris indicium. Sed ego qui sum paupertini ingenii mei mihi conscius, Laconicæ malo studere brevitati, quam multijugis paginis infantiæ maciem publi

care. Nec mirum si eloquii nostri vena tenuata est; A quam dudum neque ullius poematis tui, neque pedestrium voluminum lectione juvisti. Unde igitur sermonis mei largam poscis usuram, qui nihil litterati fenoris credidisti? Volitat tuus Mosella per manus sinusque multorum, divinis a te versibus consecratus: sed tantum nostra ora prælabitur. Cur me istius libelli, quæso, exsortem esse voluisti? aut *amusos* tibi videbar, qui dijudicare non possem; aut certe malignus, qui laudare nescirem. Itaque vel ingenio meo plurimum, vel moribus, derogasti. Ego tamen contra interdictum tuum mox ad illius operis arcana perveni. Velim reticere, quid sentiam: velim de te justo silentio vindicari, sed admiratio scriptorum sensum frangit injuriæ. Novi enim istum fluvium, cum æternorum principum jam pridem signa comitarer, pa- B rem multis, imparem maximis. Nunc improviso clarorum versuum dignitate Ægyptio Melone majorem, frigidiorem Scythico Tanai, clarioremque hoc nostro populari Fucino reddidisti. Nequaquam tibi crederem, de Mosellæ ortu ac meatu magna narranti, nisi certo scirem quod nec in poemate mentiaris. Unde illa amnicorum piscium examina reperisti? quam nominibus varia, tam coloribus, ut magnitudine distantia, sic sapore; quæ pigmentis istius carminis supra naturæ dona fucasti. Atqui in tuis mensis sæpe versatus, cum pleraque alia, quæ tunc in prætorio erant, esui objecta mirarer; nunquam hoc genus piscium deprehendi. Quando hi pisces in libro tibi nati sunt, qui in ferculis non fuerunt? Jocari me putas, atque agere nugas? Ita me diis probabilem præstem! ut C ego tuum carmen libris Maronis adjungo. Sed jam desinam mei oblitus doloris, inhærere laudibus tuis, ne hoc quoque ad gloriam tuam accedat, quod te miramur offensi. Spargas licet volumina, et me semper excipias: fruemur tamen tuo opere, sed aliorum benignitate. Vale.

EPIST. XV.

SYMMACHUS AUSONIO.

Pene evenerat, ut tecum succincta brevitate loqueremur, quoniam deerant digna memoratu: et in defectu rerum nihil opus est indulgere verbis. Sed tempestive Palladii rhetoris nostri declamatio auxit paginam. Ea complacita summatibus litterarum, clam te esse non debuit. Itaque cum et meo officio, et tuo studio talis relatio conveniret, vix soluto cœtu, D necdum eventilatam auditionis meæ fidem judicio calente dictavi. Movit novus Athenæi hospes Latiare concilium, divisionis arte, inventionum copia, gravitate sensuum, luce verborum. Opinione mea dico: tam probus est oratione quam moribus. Tunc nostrates viri, qui inter se aliarum rerum sæpe dissentiunt, concordem sententiam super hujus laude tenuerunt. Credo plane, nec fides cassa est, rhetorum hanc esse prosapiam. Nam plenum ingenio pectus noscitur. Nec solus vultus, aut colos, asserit posteros in honorem parentum. Certiores habet natura vindicias bene sentiendi, ac bene loquendi. Gignuntur, non scribuntur hæredes. Quod alii docentur, hic natus est. Hæc apud te, mi domine, silenda non credidi, et quod præ tui amore nihil habeo pensi; et quod vicissim, quanti a te fiam, nunquam me pœnitet. Quod Palladio factum volo, ne lateant honesta prolatu. Cura ut valeas; et quoniam tibi facultas scribendi præsto est, adhibe voluntatem. Vale.

EPIST. XVI.

SYMMACHUS AUSONIO.

Sæpe unanimitatis tuæ sermone convenior, ut de acceptis litteris, quas ad me cura propensiore misisti, vel scribam; quibus ego, ut quæque redditæ sunt, actutum pari religione respondi: quia neque rescriptorum ratio, neque amoris vicissitudo sinebat diutius desidere. Nunc quoque agere me atque habere gratias protestor, quod prospera nuntiorum clam me esse non pateris. Hæc et alia prioribus quoque litteris tecum fueram collocutus. Sed si te tabellarii sermonis mei compotem reddiderunt, congesta non onerant. Malo quippe aures tuas iterando obtundere, quam fraudare reticendo. Fratris mei Hesperii honore exsulto, taciturnitate convulneror. Nam si me sui amantem usu rerum probavit, scriptis famam decuit prævenire, quæ diu incerta fluxam fidem gaudiis exhibebat. Ipse igitur nuntius communis boni esse debuerat, ut epistolæ assertio nihil relinqueret opinionis ambiguo. Sed dicis, eum pudore præstrictum, successuum suorum vitasse jactantiam. Quisquamne, cum de se apud seipsum loquitur, erubescit? Quid quod eam rem mihi supersedit ingerere, quam juste ad utrumque noverat pertinere? Verum ego, ut religiose ista conqueror, ita libenter omitto: quia nec amori in vos meo convenit silere, quod doleam, nec amicitiæ incussi doloris transire mensuram. Vale.

EPIST. XVII.

SYMMACHUS AUSONIO.

Ambrosium de summatibus provincialis fori ad dominos et principes nostros Siciliæ commune legavit, variis instructum mandatis, quæ spectare visa sunt bonum publicum. Huic si fautor accesseris futurum reor, ut illi pro labore fructus accommodet. Quæso igitur vel legationis merito, vel meo nomine in optimum virum bene consulas, qui satis animi confirmatus est, suffragio tuo successuram facilitatem petitionibus promovendis. Vale.

EPIST. XVIII.

SYMMACHUS AUSONIO.

Ego etsi continuis litteris honorem tuum celebrare possem; non satis mihi viderer proquam res postulat, fungi debitum meum: tantum abest, ut operam assiduitatis exprobrem. Sed ut hoc meæ verecundiæ competit; ita tuæ humanitatis est, studium nostrum pari gratia sustinere. Animadverte quo tendat summa verborum. Jamdudum nihil tribuis, quod legamus. Totum me, inquies, emancipavit sibi cura prætorii. Verum est. Potiris merito summa judicia. Sed maximas ingenii tui vires fortuna magna non onerat,

Proinde his etiam rebus intende, quæ ita occupatis nihil molestiæ afferunt, ut ipsas molestias plerumque solentur. Vale.

EPIST. XIX.

SYMMACHUS AUSONIO.

Qui sua fiducia deseruntur, epistolas meas in usum commendationis accipiunt. Id nunc aliter est. Nam fratri meo Potito hac conditione litteras dedi, ut eas ipse commendet. Est enim nihilo secius atque ego sum de summatibus amicorum tuorum : qui ubi te compotem fecerit præsentiæ suæ, vereor ne excusatio mea ignoscenda non sit. Sed si mihi placabilitas tua experiundo probe cognita est, futurum reor, non ut me, qui recedi, collatione alterius venientis incessas, sed ut illum magis pro utroque suscipias. Vale.

EPIST. XX.

SYMMACHUS AUSONIO.

Abunde gaudio, cum te consulem novus annus excipiat. Sed nunc transcurso est opus. Plenius enim secundis litteris contestabor hujusmodi de te gratulationem. Alius in præsentia mihi sermo sumendus est. Patruinus c. v. accitu tuo iter adornans, in rem suam fore existimavit, si meo testimonio niteretur. Huic ego nihil per me accessurum putavi : et tamen deesse nolui, sciens judicio erga illum tuo nihil adjici posse si scriberem; decessurum tamen aliquid meo officio, si tacerem. Unum est igitur, quod oratum te atque exoratum volo, ut ineat gratiam suscepti laboris, præter eum fructum, qui illi ex tuo conspectu, tuo congressu tuo honore, proveniet. Vale.

EPIST. XXI.

SYMMACHUS AUSONIO.

Bene ac sapienter majores nostri, ut sunt alia ætatis illius, ædes Honori atque Virtuti gemella facie junctim locarunt; commenti, quod in te videmus, ibi esse præmia honoris, ubi sunt merita virtutis. Sed enim propter eas Camœnarum religio sacro fonti advertitur; quia iter ad capessendos magistratus sæpe litteris promovetur. Hæc parentum instituta consulatus tui argumenta sunt : cui morum gravitas et disciplinarum vetustas, curulis sellæ insigne pepererunt. Multi posthac adnitentur artes bonas, et laudes germanas et meras litteras. Sin ignoramus Magnum illum, cujus supra votum fortuna fluxit, Stagiritæ suo nihilum commodasse, nisi Quinto Ennio ex Ætolicis manubiis captiva chlamys tantum muneri data Fulvium decolorat. Enimvero neque Panætio Africanorum secundus, neque Opillo Rutilius, vel Cyneæ Pyrrhus, aut Metrodoro suo Mithridates Ponticus liberalium disciplinarum pretia solverunt. At nunc eruditissimus imperator, et opum largus et honorum, quasi pro usura tibi præmia detulerit, ita super sortem fenoris reddit. In hac tanta lætitia mea, quibus verbis diluam, quod adesse non possum? Nimis vereor, ne male interpretatus excusationem meam, quantum tibi gratuler parum credas. Optavi ad oculos tuos raptim venire · sed fessus virium, quas diu morbus exhausit, itiones longas et mansiones asperas, tum accessiones frigorum, et decessiones dierum, quæque alia sunt noxæ opportuna vitavi. Si sum tibi spectatus ex animo, quæso ut æquus sis mihi, atque has allegationes boni consulas. Fors fuat, an obtineamus apud te veterem gratiam : nunc quod satis est, eluctemur offensam.

EPIST. XXII.

SYMMACHUS AUSONIO.

Gaudeo me tibi pluris esse, quam cæteros : quando ita animatus es, ut sponte in rem meam consulas, nec opperiaris petitiones, sed solam voluntatis meæ famam sequaris. Accepi evectiones quatuor, immane quantum commodas in excursus et recursus meorum. Dii te pro tanta gratia munerentur : et quia perfectis atque elatis in cumulum bonis nihil adjici potest, velint tuta manere, et propria, quæ dederunt. Vale.

EPIST. XXIII.

SYMMACHUS AUSONIO.

Post longum silentium tuum non minus desiderabam quam sperabam litteras longiores. Namque his vicibus humana variantur, ut defectui succedat ubertas. Ea me opinio frustra habuit : siquidem brevis in manus meas pagina recens e te profecta pervenit. Erat quidem illa Atticis salibus aspersa et thymo odora; sed parcior, quæ magis fastidium detergeret, quam famem frangeret. Quid? si ego cœnas dapsiles, et saliare convivium, tum viscerationes, atque epulum postulassem : tu mihi mensas secundas, et scitamenta exiguæ lancis apponeres? Fac veniat in mentem, quid Græca super hoc dicat oratio. *Parvis nutrimentis*, inquit, *quanquam a morte defendimur, nihil tamen ad robustam valetudinem promovemur*. Putasne me de occupationibus tuis esse taciturum? Quæstor es, memini : consilii regalis particeps, scio : adde huc alia mille rerum. Nunquam evenit, ut ingenium tuum labor deterat, benignitatem cura flectat, facundiam usus exhauriat. Si diurna negotia nunquam distingues quiete; certe antelucano somno nullus indulseris, ut detur aliquod tempus officiis. An tibi parum exempli videtur in comico, cum ait : *Quam vellem, etiam noctu amicis operam mos esset dari!* Sed cur ego diutius sermonis pauper obgannio? Imitanda est mihi epistola recens, ut cætera morum tuorum : forte occupatus recusas litteras longiores. Id ita esse recte conjecto. Video enim, quam nolis multa legere, cui vix est otium pauca dictare. Vale.

EPIST. XXIV.

SYMMACHUS AUSONIO.

Si te amor habet naturalis historiæ quam Plinius elaboravit, en tibi libellos, quorum præsentanea copia fuit : in quis, ut arbitror opulentæ eruditioni tuæ negligens veritatis librarius displicebit. Sed mihi fraudi non erit emendationis incuria. Malui enim tibi probari mei muneris celeritatem, quam alieni operis examine. Vale.

EPIST. XXV.

SYMMACHUS AUSONIO.

Etsi plerumque vera est apud parentes prædicatio filiorum, nescio quo tamen pacto detrimentum meriti sui patitur, dum personarum spectare gratiam judicatur. Quæro igitur incertus animi, quæ mihi nunc potissimum super viro honorabili Thalassio genero tuo verba sumenda sint. Si parce morum ejus decora attingam, liventi similis æstimabor : si juste prosequar, ero proximus blandienti. Imitabor igitur Sallustiani testimonii castigationem. Habes virum dignum te, et per te familia consulari; quem fortuna honori patris majorem beneficiis suis reperit, emendatio animi et sanctitas honoribus æquiparavit. Vale.

EPIST. XXVI.

SYMMACHUS AUSONIO.

Utor apud te fiducia, quam dedisti. Dudum parcus es litterarum, sed non imitabor exemplum : ut qui noverim, viro in specula honorum locato, et ideo varia et magna curanti, non tam studium deesse quam copiam. Ea quippe natura est rerum, ut quæ præter industriam negliguntur, ignoscenda dicantur. Ego tamen securus, ut soleo, amoris tui, solemne officium non renuo : in summa gratia et honore positurus, si familiari meo, qui has tibi litteras dabit, fructus aliquis pro tanta in nos sedulitate responderit. Vale.

EPIST. XXVII.

SYMMACHUS AUSONIO.

Quid agam scire postulas. Opperior in dies litteras, quales nunc mihi facultas tua promittit, amor semper exhibuit. Sum vero præsentium lætus, ut qui sciam insidiatori meo nihil loci relictum, atque insuper tibi, cui factum semper volo, meritam polliceri fortunam. Ergo quando res ita tulit, ut sollicita mutarentur : optati sermonis tui fructum feramus qui animum mihi exaugeat, atque indicet, pro tanta retro familiaritate, mei te oppido esse cupientem. Vale.

EPIST. XXVIII.

SYMMACHUS AUSONIO.

Facis pro mutua diligentia et antiquitate amicitiæ nostræ, quod honorem tuum vires meas esse confirmas. Convenit dictum cum fide morum tuorum, nec unquam te dissimilem scriptis talibus dies arguerit : tantum fortuna munifica prosperorum secundet optata. Longum de his loqui cautio est, ne blanditiæ longiores corrumpant veri dignitatem. Si quid de me scito opus fuerit, frater meus Claudius, et cultui tuo deditus, et studii mei gnarus expediet. Vale.

EPIST. XXIX.

SYMMACHUS AUSONIO.

Nihil moror cæteros, vulgus ignobile, qui philosophiam fastu et habitu mentiuntur. Paucos (et in his præcipue familiarem meum Barachum) nostra ætas tulit, quorum germana sapientia ad vetustatem

A vergeret. Tunc, inquies, audeas de philosophis judicare? Licet alienas spectare virtutes. Nam et Phidiæ Olympium Jovem, et Mironis buculam, et Polycleti Canephoras, rudis ejus artis hominum pars magna mirata est. Intelligendi natura indulgentius patet. Alioqui præclara rerum paucis probarentur, si boni cujusque sensus, etiam ad impares non veniret. Concede igitur mihi de Baracho testis officium, et amicitiam viri prudentis amplectere : cujus exploratio brevi faciet, ut mihi de omnibus, quæ scio, æque facile credas; cum videas, nec in his falsum esse, quæ nescio. Vale.

EPIST. XXX.

SYMMACHUS AUSONIO.

En tibi rusticum vix urbanis negotiis absolutum :

B qui vole pro nostra amicitia morarum culpam remittas. Neque enim laboris fuga indulsit quieti. Difficile est hinc abire, cum veneris : adeo si contemplari majestatem urbis nostræ velis, justo citius videbitur revertisse. Sed de hoc non laboro, quando ita es ingenio placabili inter reliqua virtutum, ut boni consulas errata leviora. Illud orare impensius convenit, tanta ut animo tuo scribendi cura sit, quanto me amore dignaris. Vale.

EPIST. XXXI.

SYMMACHUS AUSONIO.

Merum gaudium mihi eruditionis tuæ scripta tribuerunt, quæ Capuæ locatus accepi. Erat quippe in his oblita Tulliano melle festivitas, et sermonis mei non tam vera quam blanda laudatio. Quid igitur ma-

C gis mirer, sententiæ incertus addubito, ornamenta oris an pectoris tui. Quippe ita facundia antistas cæteris, ut sit formido rescribere : ita benigne nostra comprobas, ut libeat non tacere. Si plura de te prædicem, videbor mutuum scabere, et magis imitator tui alloquii, quam probator. Simul quod ipse nihil ostentandi gratia facis, verendum est, genuina in te bona tanquam affectata laudare. Unum hoc tamen a nobis indubitata veritate cognosce, neminem esse mortalium, quem præ te diligam : sic vadatum me honorabili amore tenuisti. Sed in eo mihi verecundus nimio plus videris, quod libelli tui arguis proditorem. Nam facilius est ardentes favillas ore comprimere, quam luculenti operis servare secretum. Cum semel a te carmen profectum est, jus omne posuisti.

D Oratio publicata, res libera est. An vereris æmuli venena lectoris, ne libellus tuus admorsu duri dentis uratur? Tibi uni nihil ad hoc locorum gratia præstitit, aut dempsit invidia. Ingratis scævo cuique proboque laudabilis es. Proinde cassas dehinc seclude formidines, et indulge stylo, ut sæpe prodaris. Certe aliquod didascalicum seu protrepticum nostro quoque nomini carmen adjudica. Fac periculum silentii mei, quod etsi tibi exhibere opto, tamen spondere non audeo. Novi ego quæ sit prurigo emittendi operis, quod probaris. Nam quodam pacto societatem laudis affectat, qui aliena bene dicta primus enuntiat. Ea propter in comœdiis summatem quidem gloriam scriptores tulerunt : Roscio tamen atque Ambivio

cæterisque actoribus fama non defuit. Ergo tali negotio expende otium tuum, et novis voluminibus jejunia nostra sustenta. Quod si jactantiæ fugax garrulum indicem pertimescis, præsta etiam silentium mihi, ut tuto simulem esse nostra, quæ scripseris. Vale.

EPIST. XXXII.

AUSONIUS SYMMACHO.

Modo intelligo, quam mellea res sit oratio, quam delenifica, et quam suada facundia. Persuasisti mihi, quod epistolæ meæ apud Capuam tibi redditæ concinnatio inhumana non esset. Sed hoc non diutius, quam dum paginam tuam legi, quæ me blanditiis inhiantem suis, veluti succo nectaris delibuta perducit. Ubi enim chartulam pono et meipsum interrogo, tum absynthium merum resipit, et circumlita melle pocula deprehendo. Si vero, id quod sæpe facio, ad epistolam tuam redii, rursus illicior; et retrorsum ille suavissimus, ille floridus tui sermonis afflatus, deposita lectione vanescit, et testimonii pondus prohibet inesse dulcedini. Hoc me velut aerius bracteæ fucus, aut picta nebula, non longius, quam dum videtur, oblectat; chamæleontis bestiolæ vice, quæ de subjectis sumit colorem. Aliud sentio ex epistola tua, aliud ex conscientia mea. Et iis me audes facundissimorum hominum laude dignari? tu, inquam, mihi ista, qui te ultra emendationem omnium protulisti. Haud quisquam ita nitet, ut comparatus tibi non sordeat. Quis ita Æsopi venustatem, quis sophisticas Socratis conclusiones, enthymemata Demosthenis, aut opulentiam Tullianam, aut proprietatem nostri Maronis accedat? Quis ita affectet singula, ut tu imples omnia? Quid enim aliud es quam ex omni bonarum artium ingenio collecta perfectio? Hæc, domine mi, fili Symmache, non vereor ne in te blandius dicta videantur esse quam verius. Et expertus es fidem meæ mentis atque dictorum, cum in comitatu degimus ambo, ævo dispari: ubi tu veteris militiæ præmia tiro meruisti, ego tirocinium jam veteranus exercui. In comitatu tibi verus fui: nedum me peregre existimes composita fabulari. In comitatu, inquam, qui frontes hominum aperit, mentes tegit, me tibi et parente, et amico, et si quid utroque carius est, cariorem fuisse sensisti. Sed abeamus ab his; ne isthæc commemoratio ad illam Sosiæ formidinem videatur accedere. Illud quod pene præterit, qua affectione addidisti, ut didascalicum aliquod opusculum, aut sermonem protrepticum mitterem? Ego te docebo docendus adhuc, si essem id ætatis, ut discerem? aut ego te vegetum et alacrem commovebo? Eadem opera et Musas hortabor ut canant; et maria ut effluant; et auras ut vegeant; et ignes ut caleant admonebo: et si quid invitis quoque nobis natura fit, superfluus instigator agitabo. Satis est unius erroris, quod aliquod meorum me renitente vulgatum est, quod bona fortuna in manus amicorum incidit. Nam si contra evenisset, nec tu mihi persuaderes, placere me posse. Hæc ad litteras tuas responsa sint. Cætera quæ noscere aves, compendifaciam: sic jam quoque longa est epistola. Julianum tamen familiarem domus nostræ si quid de nobis percontandum arbitraris, tibi allego: simul admoneo, ut cum causam ejus adventus agnoveris, juves studium, quod ex parte fovisti. Vale.

EPIST. XXXIII.

SYMMACHUS AUSONIO.

A Aiunt cochleas, cum sitiunt aeris, atque illis de cœlo nihil liquitur, succo proprio victitare. Ea res mihi usu venit, qui desertus eloquii tui pastu, meo adhuc rore sustentor. Diu scribendi operam protulisti, et vereor ne forte in nos parentis claudat affectio. Si falsum me opinio habet, facito cæteris negotiis tuis respondendi cura prævertat. Vale.

EPIST. XXXIV.

SYMMACHUS AUSONIO.

B Plenum laboris negotium gero, qui compellare toties tacitum persevero. Contra nisi instare pergo, atque exsculpere a te aliquid litterarum, gliscet oblivio. Sive igitur hoc officium meum sedulum judicas, seu molestum; stat sententia, honorem suum celebrem præstare colloquiis: adeo mihi veteris in te amoris nulla discessio est. Et merito: nam amicitiæ operam nusquam locavi æque bene. Propterea silentium tuum conqueror. Facit enim tenerior affectio, ut sit querela proclivior. Mollis est animus diligentis; et ad omnem sensum doloris argutus. Si negligentius tractes, cito marcet, ut rosa: si durius teneas, livet ut lilia. Legisse memini, vultu etiam sæpe lædi pietatem. Quid ille tam serius arbiter super continuo silentio ac dissimulato scribendi munere censuisset? Tecum hæc pensius æstimabis. Mihi religio
C fuit, tegere, quæ dolebant. Nam ut in te animi usque pendeo; ita opere maximo usuram tuæ unanimitatis exspecto. Vale.

EPIST. XXXV.

SYMMACHUS AUSONIO.

Diu in Campaniæ secessibus otiatus, occasione carui scriptionum. Ideo paulisper sermonis mei circa te munus intepuit. Sed ubi in patriam pedem retuli, antiqua mihi fuit instaurandi officii diligentia. Ergo debito honore salutationis te impertio, utrumque deposcens; ut et silentio superiori venia justa præstetur, et præsenti obsequio vicissitudo respondeat. Vale.

D

EPIST. XXXVI.

SYMMACHUS AUSONIO.

Interpello occupationes assiduitate colloquii. Nam et ipse hujusmodi pascor officio, et peregrinationem tuam talibus solatiis credo recreari. Tuas autem litteras vicissim exspecto; non exigo. Injurium quippe est, magnopere flagitare quod speres; ne quod est voluntarium, videatur extortum. Sane fratri meo Innocentio gratulor, amicitias tuas, priusquam scriberem, contigisse: quia facilior mihi cœpit esse ejus commendatio, quem probasti, quam fuisset incogniti. Itaque hoc unum beneficii expostulo, ut qui sui emendatione jam nititur; testimonii nostri gratia cumulatius diligatur. Vale.

EPIST. XXXVII.

SYMMACHUS AUSONIO.

Non frustra prædicant : Mentes hominum nitere liquido die, coacta nube flaccessere. Meus animus fidem facit exemplo. Nam quoties tibi scribo, ex sententia usus verborum suppetit, quorum alias suppellex mihi desit. Quippe lætitia loquax res est, atque ostentatrix sui : adeo magnæ parti hominum ab hoc morbo nulla cautio est. Patere igitur, quæ ad laudes tuas pertinent, obloquentem, vir quantum est hominum in terris spectatissime; qui ex summis copiis vigiliam pro meis rebus anniteris, et amicitiam stabili diligentia perseveras. Si fides seria cuiquam fuit, tibi puto esse : quam plerique verbo ostentant, opere deserunt : quod genus nulli rei est, nisi ad loquendum. Merito processus tuos in meo ære duco : quando B juxta magnæ curæ sum tibi, atque cum maxime fui. Superest tamen aliquid, quod huic in me studio adjici velim. Nolo memineris, quod aliquando animo tuo succensui. Amor fiduciam nutrit. Quid tam liberum, quam amicitia? Negotiis plerumque apposita est expostulatio sine labe concordiæ. Ita verum est, quod hodie tibi gratias ago, ut illud non potuerim dissimulare, quod dolui. Cassa fide sunt, qui jugiter blandiuntur. Sed quid diutius ea retexo, quorum te oblivisci volo? Esto, ut es, benigna in me voluntate : quod ego sperandum magis a te sentio quam petendum. Vale.

EPIST. XXXVIII.

SYMMACHUS AUSONIO.

Falso creditur judicii nesciam esse fortunam. Illa C vero et præteritorum memor, et præsentium diligens, et prudens futuri, tibi rependit, quidquid cæteris præstitit. Non ergo vana, neque erratica est : a qua scimus alios domum cœpisse, te præmium. Quis tibi honoris nostri (inquies) fecit indicium? Celebritas famæ, cui justa narranti statim creditur. An opperirer super hoc tuas litteras, quas verecundia differebat? Minime; siquidem difficilis est patientia gaudiorum. Fungor igitur, ut vides, partibus tuis, et quæ debui cognoscere malui quodammodo nuntiare. Sed nolo ista properatio litterarum mearum tuum munus impediat. Scire me, quod nunc scribo, dissimula, et tribue quasi novum nuntium, quem ego gratulabor iteratum. Vale.

EPIST. XXXIX.

SYMMACHUS AUSONIO.

Scio quidem litteras meas tibi sero reddendas, vel propter occupationes, quæ te in procinctu aliquantisper tenebunt; vel quod frater meus Gorgonius, admirator virtutum tuarum, diutinæ apud Picentes indulgebit quieti. Ut ut est tamen ista conditio, supersedendum officio non putavi. Fors fuat, an hæc mature in manus tuas scripta sint ventura. Ego tamen quantum per commeantes licebit, justi muneris operam non reparcam. Vale.

EPIST. XL.

SYMMACHUS AUSONIO.

Non novum aut incognitum, sed compertum jam A fide et sedulitate militiæ, sanctum Victorem amicum meum promptus commendator insinuo, quem ad hoc ævi nulla actuum culpa fuscavit; sed fortunæ licentia (interdum optimos decolorans) spes ejus paulisper infregit, quas in integrum sæculi beatitudo restituet, si innocentiam supplicis secundo favore respexeris. Vale.

EPIST. XLI.

SYMMACHUS AUSONIO.

Facio rem, cum tuis moribus, tum meo studio congruentem, ut præstantissimo viro amicitias optimi cujusque conciliem : velut nunc tibi a me traditur philosophiæ candidatus; cujus pudorem, vel prima facies; cætera bona longus usus expediet. Hunc ego abs te nollem diligi, ni mereretur probari. Sed si bene æstimo, actutum merebitur, atque ideo diligenter de hoc nihil amplius oro. Neque enim præjudicio meo debet astringi, cujus exspecto judicium. Illud te potius oratum volo, ut nostri diligentiam perseveres. Quod cum efflagito, vereor ne me injurium putes, qui a te postulem, quod sponte præstaturus es. Vale.

EPIST. XLII.

SYMMACHUS AUSONIO.

Compensasti longum silentium gemina scriptione. Pariter enim binas litteras præbuisti, desiderium meum officio largiore complexus. Ex quo adverti, non voluntatem tibi hactenus, sed bajulum defuisse. Neque enim aliter potuisset accidere, ut me tandiu sermonis tui honore fraudares. Merito apud nos in dies singulos tui cultus augescit, et justo cumulo crescit affectio. Namque ita usu comparatum videmus, ut amicitia bene locata, experiundo quotidie provehatur. Sed de ista parte verbis supersedendum est. Neque enim me oportet dicere, quæ te malo sentire. Comperi sane ex litteris tuis, quantopere publici muneris absolutionem requiras, et stupere me fateor, tantum tibi administrationis ejus esse fastidium, cui fructus optabiles omnium amor spondet. An est aliquid tenacius gloria, quæ laudem adjicit voluptati? sed tamen cura non deerit, ut potiaris : tu tantum peregrinationem solare justo amore provinciæ. Vale.

EPIST. XLIII.

SYMMACHUS AUSONIO.

Vetus sententia est : Artes honore nutriri. Eam D nostræ ætatis usus confirmavit. Nemo enim belli notus, aut domi clarus exsortem præmii sensit industriam. Ita cum dignis fructus tribuitur, eamdem viam capessentibus spes paratur. Glisco igitur gaudio, cum propter alios, quibus fortunam solers vita conciliat; tum maxime Juliani fratris mei gratia, quem sic a te diligi volo, probari posse confido. Scis nempe, in illo forensi pulvere quam rara cognatio sit facundioris et boni pectoris : dum aut modestum ingenium verecundia contrahitur; aut successu eloquens insolescit. Hæc in meo familiari ac necessario ea societate viguerunt, ut neque objectu pudoris arceret, nec cum detrimento frontis afflueret. Nunquam in mercedem ornamenta linguæ corrupit. Merito ac for-

tunis tenuis, opulentiam fide, quæstum laude mutavit. Hunc tibi in manum, vel magis in animum libens trado. Nam mihi summa curatio est ut amicitiam tuam boni uberent. Te quoque idem velle, habeo compertum. Semper enim natura gaudet æqualibus; et familiare sibi est omne quod simile est. Sed ne prolixo testimonio suspicionem laudatoris incurram; quæso ipse de eo judices examine pensiore. Ita cum illius institutum probaveris, periculum judicii mei feceris. Vale.

EPIST. XLIV.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXT.

Meretur indulgentia in me tua, ut ea, quæ proxime laudi mihi fuerunt, clam te esse non patiar. Credo indicium fecisse tibi famam, quod parentem meum ruri atque in secessu amissæ domus injuriam decoquentem, frequentibus suffragiis; denique oratoribus missis, novo honore senatus acciverit. Qua causa ubi primum facultatem loquendi apud collegas attulit dies, egit ille senatui gratias, ea facundiæ gravitate, qua notus est. Calendæ tunc erant, quibus annus aperitur. Brevi intervallo cum familiaris mei Trigetii filio prætorio candidato actionis operam spopondissem, animum religio convenit ut occasione destinati officii obirem munus adhuc a me patri debitum; sed, ut dixi, ab illo senatui jam solutum. Ergo ad quintum idus Januarii verba feci in amplissimo ordine: quæ ubi in manus tuas venerint, ex tuo animo conjicies judicia cæterorum. Ego sub incerto examinis tui, aliorum sententias occulendas putavi, ne te præjudicio tanti ordinis viderer urgere. Vale.

EPIST. XLV.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXT.

Auctus sum gaudio, quod valetudo tecum revertit in gratiam. Nam semper incolumitas tua voti mei summa est. Nunc si diis volentibus reconciliatæ vires animi tui integraverunt vigorem, facito epistolæ tuæ multijugis paginis augeantur. Odi parcimoniam verborum bonorum. Scribendi quippe brevitas, magis fastidio, quam officio proxima est. Nolo litteras de summo ore stillantes. Illas peto, quæ arescere nesciunt; quæ ex intimo pectoris fonte promuntur. Memini brevitatem Spartanam laudi quondam fuisse. Sed ego tecum Romanis legibus ago, et si ita vis, Atticis: quibus tantum decus a facundia fuit, ut mihi videantur Lacones metu collationis in diversum studia destinasse. Vellem plura; sed tuo modo compungendus es. Simul cautio est, ne te sermo multus offendat. Instituto igitur meo calcem pono, dum tuo pareo. Qua ex re intelligis, eo te invidiæ et conditionis adductum, quasi a me pauca scribi velis, nisi multa rescripseris. Vale.

EPIST. XLVI.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXT.

Potui facere scripta compendii, cum tibi germanus meus verbis suis uberius satisfacturus videretur, quam ego meis litteris. Sed in majore lucro officia honesta, quam otia multa ponenda sunt. Ergo neque

A tacito opus est, ut honor amicitiæ mihi feratur accepto; neque omnia mandata sunt litteris, ut illi aliquid ad narrandum relinquatur. Accipe tamen rerum capita, et summas negotiorum, quibus frater admonitus, quæsita latius exsequatur. Convenit inter sacerdotes, ut in custodiam civium publico obsequio traderemus curam deorum. Benignitas enim superioris, nisi cultu teneatur, amittitur. Ergo multo tanto ornatior, quam solebat, cœlestis factus est honor. Exspectare mihi videris omnia, quæ supersunt. Titianus meus fungetur indicium, cui indulgentius narrandi quod velis, opera legata est. Edictum principum, nisi jam notum est, idem tibi assertor expediet. Statuas etiam recepistis iisdem pene populi acclamationibus, quibus amiseratis. Rides? et libet rideas statim: plura B desino, ne qui strictim meliora delexerim, in minoribus videar immorari. Vale.

EPIST. XLVII.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXT.

Silentii nostri ratio diversa est, sed unus effectus. Me impedit pontificialis officii cura, te Baiani otii negligentia. Neque enim minus residem facit remissio animi, quam occupatio. Nec mirum, si te illa ora totum sibi vindicat; cum ipsum Annibalem fides certa sit, bello invictum manus dedisse Campaniæ. Non illius cœli aut soli illecebram retinax adventorum lotos æquaverit, et suada Circe pocula, et lenocinium semivolucrum puellarum. Neque ego te pingues ferias agere contendo, aut virtutem puto fregisse deliciis. Sed dum tibi legis, tibi scribis, et urbanarum rerum C fessus ingentem animum solitudine domas, amicitiarum munia nullus exsequeris. Quin arripis stylum, nostræque in te affectioni honorem mutuum facis? Nisi mavis auctoritatem pontificis experiri. Multa nobis in collegio deliberanda sunt. Quis tibi has inducias publici muneris dedit? Senties jus sacerdotis, nisi impleveris jus amici. Vale.

EPIST. XLVIII.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXT.

Dii boni, quam nihil homini tutum atque exploratum est! Certe levandi animi causa Baias concesseratis. Quis oculus fascinavit destinatam quietem? Paulina ergo cura communis extremum salutis accesserat. An vester pro illa tantus est metus, ut D omne ejus incommodum periculi instar habeatur? Quidquid horum est, spectari animo licet, quas ærumnas dierum, quas noctium vigilias duxeritis. Sic nati sumus, ut sæpius adversa fungamur. Fugiunt voluptates, et bonæ cujusque rei tam brevis usus, quam levis sensus est. Verum hæc philosophorum disputationibus relinquantur. Nunc habitum lætiorem mentibus suadeamus, quando Paulinæ nostræ valetudinem rursus locavit in solido pax deorum. Vale.

EPIST. XLIX.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXT.

Quæris ut civis ad bonum commune genitus, quid super rebus anxiis vero proximum nuntietur. Certis indicibus secunda cognovimus. Dehinc multi silentii

suspicio sollicitis rumoribus locum fecit. Sed mihi opinionum talium, quæ sine auctore prodeunt, nulla curatio est. Impendio angor animi quod sacrificiis multiplicibus, et per singulas potestates sæpe repetitis, nec dum publico nomine Spoletinum piatur ostentum. Nam et Jovem vix propitiavit octava mactatio, et Fortunæ Publicæ multijugis hostiis nequidquam undecimus honor factus est. Quo loci simus, intelligis. Nunc sententia est, in cœtum vocare collegas. Curabo scias, si quid remedia divina promoverint. Vale.

EPIST. L.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXT.

Ego quidem securus amicitiæ æqui bonique facio, si quid in me ab amante peccatur. Sed tuos mores, quibus nihil desit ad laudem, decet officii negligentia. Queri me opinaris, quod nihil scribas: et refellere mendacium paras, quia te aliquid scripsisse meministi. Ego vero minimum animi angerer, si taceres, prout hoc est, quod mihi et patri unas atque eas oppido breves litteras detulisti. Ita tibi ambo digni singulis paginis non videmur? Tui, inquies, honoris interfuit, ut jungeris parenti. Alia sunt, quæ cum illo nobis vel communia opto, vel paria. Amor mihi meo nomine deferatur. Abstine igitur epistolis, quæ sunt instar edicti. Facessat omne fastidium, ex quo nascitur cura compendii. Sed longum de his loqui cautio est, ne tibi molestior sit prolixitas querelæ nostræ, quam mihi brevitas epistolæ tuæ. Quod superest, deos quæso, ut nos plenus gaudii quam primum revisas. Facile erit, angustiam scriptorum tuorum multiloquio repensare. Vale.

EPIST. LI.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXT.

Statueramus in externis adhuc morari; sed labantis patriæ nuntius destinata mutavit; cum mihi in omnibus malis decolor videretur securitas mea. Ad hoc sacri pontificalis administratio curam de me et officium stati mensis exigit. Neque enim fert animus in tanta sacerdotum negligentia sufficere collegam. Fuerit hæc olim simplex divinæ rei delegatio. Nunc aris deesse Romanos genus est ambiendi. Vos Etruria quousque retinebit? Jam querimur esse aliquid, quod tandiu civibus præferatur. Sit licet ruris status mitior, non potest bene defrui otio, qui suis absentibus timet. Vale.

EPIST. LII.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXT.

Orationem meam tibi esse complacitam, nihilo sequius gaudeo, quam quod eam secunda existimatione pars melior humani generis senatus audivit. Adjecisti sacramenti pondus; et in bona verba jurasti: ut qui scires in suspicionem gratiæ venire amantium judicata. Nam ubi certa est amicitia, ibi fides laudis incertior. Ergo securus examinis tui nihil moror sententias cæterorum. Quid si adfuisses tam bonæ voluntatis auditor, næ ego digito, ut aiunt, supera convexa tetigissem. Erit alias fortasse nobis optatior A præsentiæ tuæ copia. Nunc testimonio epistolæ tuæ fruimur: tunc adjumento favoris utemur. Vale.

EPIST. LIII.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXT.

Otio et venatibus gloriare. Est hæc quidem jucunda jactatio, sed ludo magis a te prolata, quam serio. Nam remissa tempora et ab negotiis publicis feriata, libris veterum ruminandis libenter expendis. Aliis igitur dabis verba, qui te congressu primore non noverunt. Ego actus, quos pernox et perdius tibi curæ habes, tum quotidiana ingenii tui pabula de litterarum, quas mihi tribuis, sapore conjecto. Nisi forte in sylvis Apollinem continuaris, ut ille pastor Hesiodius, quem poetica lauro Camœnalis familia coronavit. Nam unde est hæc in epistolis tuis sensuum novitas, B verborum vetustas, si tantum nodosa retia, vel pennarum formidines, et sagaces canes, omnemque rem venaticam meliorum oblitus affectas? Quare cum scribis, memento facundiæ tuæ modum ponere. Rustica sint et inculta, quæ loqueris, ut venator esse credaris. Vale.

EPIST. LIV.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXT.

Mœstitiæ meæ solatium grande tribuisti. Nam ut dudum tibi fama fecit indicium, fratris obitu vulneratus, continuo animi dolore discrucior. Non mediocre tamen inter præsentes curas levamen accepi, quod te comperi secundum communia optata salvere. Superest, ut istiusmodi officiis frequentem operam digneris impendere; quæ perspicis medicinam quamC dam infortunii et mœroris afferre. Vale.

EPIST. LV.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXT

Scio germani amoris esse quod suades. Sed reconciliatio eum requirit auctorem, quem habuit injusta dissensio principem: ne noxiam meruisse videatur, qui abjuratas amicitias, quasi nihil passus, affectat. Quare oblatam concordiam non refuto. Sequestrata consideratione fortunæ, redeat in gratiam, qui movit offensam. Tibi pro nostra amicitia satis gratulor, cujus labor saluti publicæ commodabit: de quo interim parcius loquor. Res enim, quæ ad omnes pertinet, nunquam uno teste contenta est: et mihi magnopere convenit, ita meminisse gloriæ tuæ, ne ve-D recundiæ oblitus existimer. Vale.

EPIST. LVI.

SYMMACHUS PROBO.

Et tibi publicis negotiis occupato, breves litteræ demunt fastidium lectionis, et mei officii assiduitas, quidquid scribendum videatur, exhausit. Merito salutatione libata, frugi epistolam necessario stringo compendio. Alia est enim protestatio amoris, alia linguæ ostentatio: atque ideo antiquior mihi fuit obsequendi opera, quam loquendi. Copiosi videbimur, si abunde seduli judicemur. Vale.

EPIST. LVII.

SYMMACHUS PROBO.

In præsentia quantum satis visum est amicitiæ mu-

nerandæ, cum tuas occupationes, tum festinationem A tabellarii contemplatus, exhibeo. Alias mihi et usus veniæ, et cura non deerit epistolæ longioris. Dii modo optata fortunent, salutem Reip. in solido locent! Tum voluntas promptior erit, et ad scribenda, quæ libenter accipias; et ad legenda, quæ animo vacante rescripseris. Vale.

EPIST. LVIII.

SYMMACHUS PROBO.

Sit tibi animus æquus, et patiens muneris imperati. Sæpe usu venit, ut in secundos labores virtus probata reparetur. Quid? tui? libenter C. Atilio factum putas? quod fascibus aratra mutavit, et in medio sementis opere anhelos boves statuit rusticus? Quisquis bonæ frugis est, in publicum commodum vindi- B catur. Pone illas interim cogitationes felicis otii tui. Quam bene urbana opera novis fastigiis excitabam! Ubi ager noster? vel ille autumno omnis copiæ ferax, vel ille hieme apricus? Aut qui vere anni primas rosas humo exuit, aut qui sub æstivo sole de nemore et fonte frigescit? Sed quid a proposito excidi? Dum medicinam facio querelis tuis, ultro desideranda suggessi. Esto, ut es, curarum omnium tolerans, et debitam operam solve principibus, qui rationem magis meriti tui, quam voluntatis habuerunt. Vale.

EPIST. LIX.

SYMMACHUS PROBO.

Mones amicitiæ bonum scriptis frequentibus excolamus. Placet hortatio invitatrix religionis. Et, ut C verum fatear, decus mihi est hæc tua voluntas; amor enim maximi plus requirit. Sed quod ais, me potius, qui sim vacuus publicæ rei, istiusmodi vigiliam debere sortiri, æquum esse dissentio. Jam primum quod homo licentis otii scrutari vices commeantium non laboro: tuus honor vecturam litteris nisi invenit, facit. Dehinc quod mihi iners desuetudo oblimat ingenium. Tibi impigro jamdiu negotii levatur usus loquendi. Ergo quo tu ad scribendum major copia, hoc ego dignior venia raritatis. Satisne videor his causis munitus in posterum? Memineris volo, quidquid a me sermonis acceperis, obsequii esse, non otii. Vale.

EPIST. LX.

SYMMACHUS PROBO.

Scio te non fortunarum habere dilectum, sed meritorum. Romanus familiaris meus aulicis etiam nunc paret officiis, utpote sacri administer ærarii. Sed instrumenta probitatis sub usu honoris excoluit. Quare dignitas illa est promiscua cum plurimis, honestas æqua cum paucis. Quod eo memorandum putavi, ut a te quoque pro ratione vitæ, non pro gradu militiæ censeatur. Fac periculum maximis in negotiis; fac in seriis remissisve. Reperies hominis tectam fidem, patentem religionem, prudentiam liberam, verecundiam liberalem. Cui ego propterea factum volo, ut mei testimonii fides clareat, et tibi amicus limatæ probitatis accedat. Vale.

EPIST. LXI.

SYMMACHUS PROBO.

Ais te multijugis necessitatibus impediri, quominus gnaviter amicorum carissimos alloquaris. Notæ rei cesset assertio. Nam et qui procul absumus, curas ac vigilias tuas communis patriæ copiis et satietate sentimus. Mutasti igitur officium, non negasti. Antiquior enim tibi fuit, ut esse debuit, salus civium, quam salutatio. Nunc sane et desideramus et exposcimus tuas litteras, largiter congesta fruge in proximæ hiemis impendium: quanquam scio necdum tibi hanc partem nimis tutam videri. Nunquam enim est securus amor patriæ: et quamvis magna remedia conquirat, semper illud putat imminere quod timuit. Vale.

EPIST. LXII.

SYMMACHUS CELSINO TICIANO FRATRI.

Bonæ spei plenus, postquam mihi adventus vestri fecistis indicium, calcar quoddam suppingo properantibus; et in eam rem tuum munus imploro, ut parentum studia hortator acceleres. Stabit apud me memoria beneficii tui, nec unquam tacita erit; si fratrum delegata curaveris. Vale.

EPIST. LXIII.

SYMMACHUS CELSINO TICIANO FRATRI.

Longum loquantur pro incognitis aut alienis verba facturi. Mihi hæc opera desinenda est, cum litteras nostras Saturus frater communis accipiat, quas non commendationi ejus præstiti, sed nostra circa vos amore factas emisi. Vale.

EPIST. LXIV.

SYMMACHUS CELSINO TICIANO FRATRI.

Commendari a me episcopum forte mireris. Causa istud, non secta persuasit. Nam Clemens boni viri functus officium, Cæsareum, quæ illi patria est, conciliata maximorum principum pace, tutatus est. Fando acceperas, rebellione barbarica quot auri, quot argenti privati aut publici sacri et profani, Mauritaniæ fuit direptione hostium lancinatum. Evenit ea tempestate, ut etiam fisci depositum belli jure raperetur: quod a summatibus civitatis, quos reliquos fuga fecerat, jus ærarii reposcebat. Misera et acerba conditio, nisi tristitia temporum Clementis curam movisset; quem ego non minus famæ sæculi, quam D civium securitati commodasse dixerim. Quid enim præter invidiam referret ærarium, si opes ab inopi curia poscerentur? Habes ordinem rei. Quod restat enitere, ut tui aspiratio vela faciat impetratis. Vale.

EPIST. LXV.

SYMMACHUS CELSINO TICIANO FRATRI.

Scire postulas, quid de lacessentibus sentiamus. Nolo consilium succensentis exspectes. Neque in ejus noxam labores, quem vides abundare peccatis. Ipse causas dabit, quas non videaris optasse. Sed de illo satis habeo dictum. Veniam quo me ducit affectio. Immane quantum a litteris desidetis, neque metuitis, ne vos ratione silentii mordeamus. Quid hiems faciet, quæ terra et mari morabitur commeatus? Cogi-

ute vestri officii necessitatem, nostræ sollicitudinis vicem, eamque arripite diligentiam, quam de nobis mutuo flagitatis. Vale.

EPIST. LXVI.

SYMMACHUS CELSINO TICIANO FRATRI.

Gelasius, cui factum volo, imperialis domus curam recepit, quod negotium ei aliquid dignitatis attulit, etsi plus habet honoris in moribus. Medicinam cum primis nostræ ætatis exercuit. Inde est illi via facta meritorum. Nam summates aulæ, quibus juvanda salute profuerat, testes potius habuit, quam patronos. Absit, ut tibi veniat usus artis ejus, cum cætera honestamenta sanctissimi viri possint pro illo ferre suffragium. Ergo ama Gelasium, mihi jamdudum placitum, tibi me spondente placiturum. Vale.

EPIST. LXVII.

SYMMACHUS CELSINO TICIANO FRATRI.

Commendarem tibi Anysium, laudabilem virum, nisi in meam amicitiam te auctore venisset. Quando igitur nihil est, quod illi meus sermo conciliet, beneficii loco habeo, si in eum sancti animi tui gliscat affectio. Nam ubi amoris rudimenta præventa sunt; secundæ gratiæ locus est, ut augmenta poscantur. Vale.

EPIST. LXVIII.

SYMMACHUS CELSINO TICIANO FRATRI.

Rufus pontificalis Arcarius prosequitur apud te mandata collegii, cui præ cæteris retinendi Vaganensis saltus cura legata est. Effice, oro te, ut divinitus videatur oblatum tui honoris auxilium, et utriusque sacerdotii te antistitem recordare. Quidquid publicus vigor, aut privata poscit industria, oratus exsequere. Multum in gratiam tuam publica utilitas promovebit. Habes summam petitionis meæ. Singula autem tibi vel commonitorii series indicabit, vel Rufus expediet; cui maturum præstabis effectum, ut sequestratum paulisper officium regressus arripiat. Vale.

EPIST. LXIX.

SYMMACHUS CELSINO TICIANO FRATRI.

Potuit frater meus Acutianus suo nomine, quod poscit, adipisci, ut qui sit non minus tibi, quam mihi familiaris. Sed interfuit officii mei, ut ei voluntariam operam commodarem. Juvat autem desiderium illius justitia postulati. Nam germanos suos, Nichasium et Rogatianum, negotium commune curantes, vel ad disceptationem Numidici consularis remitti postulat, vel, quod ei antiquius est, te potissimum cognitore mavult quam primum molestia litis absolvi. Quare si et illius apud te grande momentum est, et a legibus causa non discrepat, et interventus meus libram tui favoris inclinat; anniti æquum est, ut optimo viro ex sententia procedat optatum. Vale.

EPIST. LXX.

SYMMACHUS CELSINO TICIANO FRATRI.

Fratrum nostrorum Romani atque Magnilli petitio justa est, quam prosequendam recepi; quibus impendio curæ est, ut homines Euticiæ clarissimæ feminæ judicum præsidio fulciantur. Intelligis eas esse personas, quibus hæc gratia magis ex suo merito, quam ex meis litteris debeatur. Nec mireris, ipsos super ea rescribere noluisse, cum reverentia mei fecerit, ut nostro suffragio potius uterentur. Vale.

EPIST. LXXI.

SYMMACHUS CELSINO TICIANO FRATRI.

Cæcilianum virum honestum, Laurentium Lavinarium defensorem susceptum commendat officium. Cui si nihil conciliationis cætera vitæ honestamenta præstarent, interventus meus gratiam tuam deberet acquirere. Ama ergo hominem placitum mihi, et religiose civitatis commodis obsequentem. Amoris autem tui sumemus indicium, si eos quibus negotium familiare mandavit, adjuveris. Vale.

EPIST. LXXII.

SYMMACHUS CELSINO TICIANO FRATRI.

Amicorum desideriis operam non negamus, dum justa credimus, quæ petuntur: ut nunc mihi usu venit, qui Bassum optimis viris complacitum, non putavi suffragio deserendum. Salva igitur mea existimatione, qui bonis credidi, meritum tibi hominis dies longior indicabit. Mihi satis est, si illi primus aditus spem dederit pleniorem. Vale.

EPIST. LXXIII.

SYMMACHUS CELSINO TICIANO FRATRI.

Quando eam dii potestatem tibi dederunt, ut amicis ac necessariis meis usui esse possis; confide Romano optimo viro, quo cum mihi jam diu familiaritas est, in tuo præsidio paratam bonæ spei copiam. Duabus enim commendationibus, quarum tibi antiqua cura est, adjuvatur, mei testimonii prærogativa, et sui meriti conscientia. Nam sedulo audeo judicare, dignum esse, quem pensi habeas, et, ne longum loquar, cujus amicitia non graveris. Spectata mihi est in eo quies animi, officii diligentia. Nemo in amicos fide utitur promptiore. Hæc ita esse, si quid mihi tribuis, velim credas. Si hæret animus, hortor examines. Vale.

EPIST. LXXIV.

SYMMACHUS AGORIO PRÆTEXTATO.

Est aliquid in querelis Fasgamiæ filiæ meæ, quod mihi ex voto fateor accidisse. Nam nisi futuras sibi usui litteras poposcisset, ad scribendum defuisset occasio. Prælibo igitur salutationem, quæ meum spectat officium. Reliqua pars paginæ ad causam clarissimæ feminæ pertinebit, quæ sibi ab hominibus tuis nescio quid agrorum ereptum deflet. Id ego loci et meriti tui conscius, servili ausu clam te opinor admissum; atque ideo filiæ meæ correctionis facilitatem spopondi, si ad te familiaris conquestio genus injuriæ pertulisset. Quæso igitur temeratæ possessionis statum jubeas reformari. Si quid autem controversiæ est, in pignoris nostri differatur præsentiam, quæ secura justitiæ tuæ recusat alios cognitores. Vale.

EPIST. LXXV.

SYMMACHUS HESPERIO.

Quoties viris militiæ notis testimonia deferuntur, decet operam verborum facere compendii, quia nihil negotium est rebus cognitis immorari. Pro Cæsario nosti omnia facere, quæ probantur. Hunc ut pensi habeas, sperare magis debeo, quam rogare. Si quid ultra expetis, in alias litteras conferemus. Nunc mihi multiloquio temperandum est, cum satisfactum esse videatur, et illius voluntati, et tuo honori, et meo muneri. Vale.

EPIST. LXXVI.

SYMMACHUS HESPERIO.

Natura rerum est, ut qui balbutiunt, plus loquantur; affectant enim copiam pudore defectus. Hoc exemplum in me expetit, cui magna scribendi impatientia est, cum desit oratio. Duobus igitur pariter commeantibus, non putavi officio convenire, ut unis litteris gemina expediretur occasio. Erit super hoc judicatio tua, garrulusne justius dicar, an sedulus. Vale.

EPIST. LXXVII.

SYMMACHUS HESPERIO.

Amicorum orata curare bonæ frugis officium est, præcipue si non refragetur æquitas postulatis. Quorsum spectet hoc anteloquium breviter explicabo. Sabinianum clarissimum virum ita magnifico, ut quos maxime colo. Huic per impressionem nequaquam patior fratris sui liberis tutelæ munus imponi. Duobus enim privilegiis amolitur injuriam, maturitate ævi, et numero filiorum. Ea res publicis signata monumentis, necdum a proposita obstinatione deducit pervicacem petitionem. Nunc quia secundante fortuna in re hujus negotii spes recumbit; quæso ut ei virtute, qua celsus es, factum velis; cui vel in meam gratiam præstandus est favor, vel ad tuam gloriam juris prærogativa servanda est. Vale.

EPIST. LXXVIII.

SYMMACHUS HESPERIO.

Unus adhuc superas ex summatibus litterarum, cui probari orationem meam laudis avarus optarim. Res cecidit ex voto: utor teste, quo volo. Jam mihi comici adolescentis voce clamandum est: *Quis me hodie fortunatior, venustatisque adeo plenior?* Nisi forte amor mei stylum tuum coegit in gratiam. Fit enim sæpe, ut judicii severitatem frangat affectio, et amicorum facta dictaque ea indulgentia censeamus, qua plerumque singuli etiam vitia nostra diligimus. Sed hæc merito dicerentur, ni tecum faceret existimatio optimatium, quibus sermo noster auditus est: non quo sententiæ tuæ ex aliorum consensu quæratur auctoritas; sed quia non patet suspicionibus judicatum, a quo nemo dissentit. Videro tamen, utrum fides tua, an amor illas litteras scripserit. Mihi in alterutra conditione æque summus honor: sive ita magnifice de me judicas, ut gratificatus videaris: seu ita es mei diligens, ut sequius judicare non possis. Vale.

EPIST. LXXIX.

SYMMACHUS HESPERIO.

Præsumptum aut compertum tenes, quanta sit mihi tuæ laudis antiquitas. Ea propter nihil fieri patior, quod actuum tuorum gratiam devenustet. Priscianus frater meus, cum primis philosophorum litteratura et honestate censendus, senatu auctore salarii emolumenta consequitur. Super ejus annonis dicitur orta dubitatio. Cui si nihil compendii optimatium voluntas ante tribuisset; eruditio tua fructum ferre deberet. Scis enim bonas artes honore nutriri, atque hoc specimen esse florentis reipublicæ, ut disciplinarum professoribus præmia opulenta pendantur. Quæso igitur, ne hac inquietudine, aut illius minuatur utilitas, aut amplissimo ordini censendi auctoritas derogetur. Interest famæ et gloriæ tuæ, ut confirmandi magis quam negandi commodi causa, de philosophi salario dubitasse videaris. Vale.

EPIST. LXXX.

SYMMACHUS HESPERIO.

En tibi secundas litteras meas, et adhuc vicissitudo prioribus debetur. Dices viandi negotio impeditam diu operam scriptionis, et alia forsan multa causabere. Ego pro tui amore hanc veniam non gravabor. Sed eodem amore postulo, ut cum erit otium, mora necessarii silentii officio voluntario suppleatur. Vale.

EPIST. LXXXI.

SYMMACHUS HESPERIO.

Vitalianum clarissimum virum mei potius officii gratia, quam in adjumentum suum credo litteras poposcisse. Nam cum ipsi ad promerendum tuum amorem nihil ultra possit accedere; id tantum videtur egisse, ut mihi ex munere conciliatio tui uberior proveniret. Cape igitur delibatam cursim salutationem: cui si facundia largiore responderis, in exemplum copiæ ingenii mei maciem provocabis. Vale.

EPIST. LXXXII.

SYMMACHUS HESPERIO.

Sum quidem silentii tui vehementer impatiens, quod genus querelæ amantibus familiare est. Sed proximis litteris tuis desiderium meum expletum esse confiteor. Itaque habeo gratiam, multoque opere te obsecro, scriptioni frequenter indulgeas. Hæc enim sola officia nullum faciunt de assiduitate fastidium. Vale.

EPIST. LXXXIII.

SYMMACHUS HESPERIO.

Religionis indicium est, quod me taciturnitatis incessis. Sed velim credas, infortunii fuisse, non voluntatis, quod diu officio scriptionis abstinui. Nec puto ignorare te, quatenus in nos fortuna sævierit, quæ me amantissimo atque optimo fratre privavit. Proinde, si dies longior sensum tanti doloris exemerit, familiaribus litteris solemnis cura præstabitur. Vale.

EPIST. LXXXIV.

SYMMACHUS HESPERIO.

Quoties tua sumo colloquia, quædam ante oculos

præsentiæ tuæ imago versatur: atque ideo uberiorem capio voluptatem, quod et tui officii, et mei meriti sentio vigere monumentum. Sed ut promptior circa me hujus muneris diligentia perseveret, etiam ipse curam deferendi sermonis arripui, frequenter expertus, dilectum religiosi animi incentivo vicissitudinis provocari. Vale.

EPIST. LXXXV.

SYMMACHUS HESPERIO.

Tandem bonæ valetudinis compos, quæ a me hucusque dissenserat, nunc te societate commoditatis impertio, quem præteritæ sollicitudinis participem habere vitavi: etsi scio ne illo quidem tempore, quo officium meum morbus inhibebat, ab hujusmodi munere temperatum. Restat, ut observantiam vicissitudine munereris. Ea namque res et tuam curam probabit, et refectioni meæ adjumenta sufficiet. Vale.

EPIST. LXXXVI.

SYMMACHUS HESPERIO.

Utrum Mediolani etiam nunc tibi posito pagina ista reddenda sit, in ambiguo colloco. Peccari tamen in amicitiæ fidem credidi, si litteris tuis mutuum honorem destitissem. Nihil ergo cunctatus commisi eventui solemnem hanc et simplicem dictionem salutis; quæ si in manus venerit, fac, oro, ut pervenisse litteras meas sermonis tui recursus ostendat. Vale.

EPIST. LXXXVII.

SYMMACHUS HESPERIO.

Si facultas ad scribendum sæpe suppeteret, voluntas nunquam deesset officio. Hujus rei evidens certumque documentum est, quod ubi primum amici communis fida affulsit occasio, libens scribendi munus arripui. Intellexi enim jucundiores tibi fore litteras, si has tibi familiarior tabellarius reddidisset; qui non solum epistolam, sed insinuationem quoque actuum meorum fideliter exhibebit. Vale.

EPIST. LXXXVIII.

SYMMACHUS HESPERIO.

Nunquam in me parcam, quin tuo animo obsequar. Novi quam sis sermonis mei exoptans. Propterea decrevi cum animo nihil supersedere litteris porrigendis, nec exspectare vicissitudinem, ne scribendi tardior fiam. Sed ut ipse metui, ne mihi foret flagitio, si tacerem; sic velim tu caveas, culpam dissimulatæ familiaritatis accendere. Quod te curaturum liquido habeo compertum; quia non minus ingenium tuum quam meritum meum cogitans, nequeo tui amoris esse diffidens.

EPIST. LXXXIX.

SYMMACHUS ANTONIO.

Non incognito quidem nobis eloquii splendore nituisti; sed magnis rebus accommodata, et majestate scripti aptata, gloriam, quam magisterio ante quæsisti, recens auxit oratio. Nam præter loquendi phaleras, quibus te natura ditavit, simile quiddam, planeque conveniens auribus patrum, gravitate sensuum, verborum proprietate sonuisti. Denique etiam hi, quorum Minerva rancidior est, non negant, facundiam tuam curiæ magis quam caveæ convenire At illi, quos cothurnus altior vehit, et structurarum pegmata delectant, neque tristem soliditatem, neque lascivum leporem consona laude celebrarunt. Hæc sunt enim condimenta oris et pectoris tui, quod nec gravitate horres, nec venustate luxurias; sed ratione fixus ac stabilis germanos colores rebus obducis. Nolo igitur exspectes judicium meum, ne amore delinquam. Quid varia ingenia senserint, res intimavit. Fuit enim in illa ratione, quod unusquisque diligeret, et pro ingenii sui qualitate laudaret. Quare sequere cœpta felicia, et te in omnibus æmulare. Nobis ad testimonium religionis satis est non siluisse sententiam cæterorum. Vale.

EPIST. XC.

SYMMACHUS ANTONIO.

Etsi amore prævenior, ne sim circa te avarus officii; nunc tamen libentius, quam sæpe alias, scribendi munus insisto. Primo, quod abitio fratris nostri Marii, quodam viatico carere non debuit. Dehinc, quod litteras meas putavi plusculum commendationis habituras, si tibi per eum, quem sancte atque efflicte diligis, redderentur. Fit enim plerumque, ut levia rerum portitor festivus exornet. Alia quoque de causa studii mei ardor incanduit; quod tecum super talis viri laude putavi gratulandum, qui e provincia suburbana tantum reportat publici desiderii, quantum reliquit exempli. Non dicam dolo, ut pote subpalpandi nescius. Viget in eo vena fraterna. Eoque magis factum est, ut discessum ejus impatienter feramus, qui in uno frui videbamur ambobus. Vereor protelare testimonium meum, ne magis laudi ejus obsecutus judicer, quam pudori. Nam quorum mens honesta est, eorum imbecilla frons est. Tu de paucis conjice plura, quæ nunc insinuare non decuit, sed per alium scribere non pigebit. Vale.

EPIST. XCI.

SYMMACHUS ANTONIO.

Dudum te, mi frater, silentio indulgere mirabar. Ea res impendio augebat dolorem, quod ipse minime scribendi observantiam negligebam. Simul atque accepi litteras tuas, animum subiit lætitia, querela deseruit. Amicitia enim cito sanatur officio. Tu quoque ita paginam melle eruditissimi oris obleveras, ut quælibet offensa tanquam Lethæo poculo mergeretur. Verso igitur stylo gratiam fateor, qui expostulare meditabar, adjiciens postulatum, ne unquam supersedere litteris perseveres. Quod si scribenda defuerint, mihi satis erit, ut tibi gratuler sospitatis. Vale.

EPIST. XCII.

SYMMACHUS ANTONIO.

Dulce certamen est officii: et ideo jure ambo cavimus, ne alternis vinceremur. Gratulor igitur pares nos esse, non solum affectione mentium, sed etiam vicissitudine litterarum. Curabo tamen posthac, ut obsequii mei trutina, et libra præponderet, ne videatur inertiæ quoddam esse colludium, semper æqua lance censeri. Itaque scribam sæpius, modo facultas

commeantium non desit optanti. Ita fiet, ut et ipse laudem sedulitatis affectem, et te curis publicis occupatum, ad rependenda colloquia assiduitate sollicitem. Vale.

EPIST. XCIII.

SYMMACHUS ANTONIO

Sanctum Zenonem commendare non debeo, quem scio ad clientelam tuam et amicitias pertinere. Sed in eo tanta morum probitas est, ut laudes silere non possim. Itaque virum bonis omnibus merito suæ sedulitatis acceptum, quæso etiam me precante propensius fovere digneris; præstaturus et tuæ famæ, quæ debet omnium ore celebrari, et interventui meo, ut has litteras sibi profuisse subintelligat. Vale.

EPIST. XCIV.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Laudentur incogniti, ut eorum merita in occulto sita testimonii splendor irradiet. Mihi impræsentiarum supersedendum est hujusmodi scriptione, ne incepti frustra sim, si fratrem meum Palladium spectatum bonis omnibus, facundiæ atque eruditionis astipuler. Dehinc cauto opus est, ne impar tanto viro precatio, neque eum cui defertur, æquiparet, et meam operam devenustet. Quiesco igitur has partes, et hoc unum tibi persuasum volo; mereri facundiam Palladii, ut doleamus, quod urbi negatus est : mereri amabilitatem ejus, ut quod accitus est, gaudeamus. Vale.

EPIST. XCV.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Quod nullas sumpsi litteras tuas, cum mihi a principibus æternis legenda in concilio patrum delegaretur oratio; scio non fuisse fastidii tui. Nam bonæ et exploratæ amicitiæ, vel si cesset officium, satis tutæ æstimationes sunt. Propterea talionem referre vitavi, veritus, ne quod tu invitus feceras, ego offensus crederer reddidisse. Longe enim diversa conditio est fortuiti, quam affectati silentii. Res quidem una negligitur : plurimum tamen refert, quis eam quasi occupatus, quis quasi oratus omiserit. Sed de hoc satis habeo dictum. Nunc, si me amas, vel quia me amas, (nam referri confido, quod defero) constare apud invictos principes gaudium meum, qui humanæ voci divinas litteras crediderunt; quorum victorias ex mei oris promptuario senatus audivit. Fac veniat in mentem, quis ille dies illuxerit, quo quasi ex media profectus acie auribus et animis omnium salutarem nuntium primus infudi. Olim cum res Romana adoreæ militaris potita est, Polluces gemini apud Juturnæ lacum prælii secunda vulgarunt. Eos quippe priscorum voluminum fides tradit, anhelis equis, plenos sudoris et pulveris, fama belli post tergum relicta, indicium affectasse victoriæ. Idem nunc mihi sacro judicio factus est honor. Ita quantum gratiæ Castores adepti sunt, tantum principes præstiterunt. Hæc pro me copiosius et ornatius, quantum es linguæ melior, apud auctorem beneficii prosequeris. Habes summam voluntatis meæ; cui si quid commendationis inspira- A veris, cæteris ornamentis animi tui adjicietur decus præsentis officii. Vale.

EPIST. XCVI.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Studium quod scribendis orationibus exhibeam, præmio laudis auxisti. Vetus quippe sententia est, Artes honore nutriri. Quis autem tam cumulatus honor, quam palma dicendi? Ergo etsi intelligo, quod nostri amore fallaris; tamen titulum præclari testimonii albo calculo veterum more signabo. Non enim mihi ex ore jejuno tributa laudatio, sed de facundiæ penu boni judicii fructus arrisit. Vereor indulgere verbis præconii tui, ne gratificandi operam mutuam credamur adniti. Vale, et ut es nostri diligens, religiosam observantiam persevera. Vale.

B EPIST. XCVII.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Meæ litteræ, quoniam acceptæ sunt tibi, crebrius commeabunt. Nam ut respondeas, non laboro, siquidem videtur injurium flagitare officia, quæ sponte religiosus animus pollicetur. Vale.

EPIST. XCVIII.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Dudum mihi nullus litteris tuis honor factus est. Quererer de silentio tuo, si de religione dubitarem. Sed quia amicitia usu credita, et expensa documentis; periculo suspicionis aliena est. Intelligo quidem per occupationes publicas inhibitam diligentiam scriptionum tuarum : verum, quæso, intermissum munus instaures. Stabit apud me gratia tributi officii, quasi C nulla negati culpa præcesserit. Vale.

EPIST. XCIX.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Si quando mihi apud amicum testimonii dictio est, cohibeo operam plus loquendi. Nam quid religio ubi agit, desideratur oratio? Fero igitur ad te nudum de familiari meo Pontigano, sed fidele judicium; quem nisi amore nostro dignum probassem, minime tuo traderem. Mens ejus in aperto est, vita spectat ad laudem. Scis certe, nunquam me faciliorem favoris esse, quam veri. Horum omnium fidem confirmabis, cum in illo plura repereris. Vale.

EPIST. C.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Instaurant dolorem sera solatia, et ideo mutuum D silentium calamitatibus nostris præstare debemus, ne fortunæ vulnera, quæ cicatricem processu temporis ducunt, intempestive contrectata crudescant. In alia potius sermo vertendus est, quæ te ad curam sanitatis hortentur. Omnis quippe internus dolor corporis hiemali crescit injuria : ac nisi iter apricis diebus et auris salubribus egeris, male metuo, ne vitium contemptus exaggeret. Nunc ea, quæ remedio accommodare credidisti, vel quæ nobis commendavit utendi exploratio, ad te misi; inter votorum summa constituens, ut remediorum talium necessitatem spontanea incolumitate prævenias : aut si quæ morbi reliquiæ fuerint, his orationibus tergeantur. Satis autem muneris communi amicitiæ dabis, si sollicitudinem, quæ

mihi ex ægritudine tua oborta est, prosperiore nuntio nihil moratus exemeris. Vale.

EPIST. CI.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Video, consul amplissime, quantum mihi amor tuus honoris imponat. Jubes te adeam, et coram defruar magistratus tui gaudio. Quo pacto istud possim negare, nisi ea religione ignoveris, qua vocasti? Nam quid agam fortunæ dubius, cum hinc inveterato obsequio honoris, hinc luctu amissi fratris impediar? Duæ mihi simul dispares personæ offeruntur. Qui fieri potest, ut os unum contrariis affectionibus induamus? Proinde animi æquus hujus oneris facito mihi gratiam. Fortunati sellam tuam læto agmine prosequantur. Auspiciis tuis quivis fati integer amicus intersit. Me sinito interim tempore aut ratione decoquere crudum dolorem. Quid, quod etiam parentes mihi in communi mœrore solandi sunt? quorum ærumna geminabitur, si illis tam immaturæ peregrinationis meæ cura jungatur. Esto igitur promptus ad veniam. Certe si putas arguendum, quod desimus, fortunæ meæ potius irascere. Illa injecit manum, illa invitum retraxit. Ita tibi non persuadeat, ut est eadem dea impotens, me noluisse proficisci. Vale.

EPIST. CII.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Mediolani te agere ante litteras tuas fama pertulerat, quæ nihil ignorari de conspicuis viris patitur. Sed quid juvat desiderantes, quod pervectus in proxima nobis negaris? Æquius ferebam longinquam tui separationem. Spes enim præsentiæ tuæ magno intervallo negata cessabat. Nunc exspectationem nostram viciniæ facilitate sollicitas. Nec te excusare collegis interventus Alpium potest; eo quod justior nobis ad querelam facta est via, quo tibi ad veniam causa deterior. Sed dolori meo faciendus modus. Saltem posthac epistolæ tuæ Romam frequentent, Hyblæ aut Hymetti favis jucundiores; quarum me in maximo fenore perceptio juvat, solutio defatigat. Vale.

EPIST. CIII.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Quidquid muneris in præsentes contulisti, officio A videtur esse delatum. Nos qui consulatui tuo varia occupatione defuimus, amicitiæ honore affecti sumus, non mercede præsentiæ. Ago igitur tibi oblatione consulari gratias uberes, sed bona mente majores. Et nisi verecundia tua verbis meis poneret modum, latius evagarer. Atque ideo sermo interim parcus erit, memoria vero prolixior. Vale.

EPIST. CIV.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Tuæ quidem virtutis est, omnes qui Palatinis stipendiis enitescunt, juvare præsidio. Sed specialis a me viro optimo Romano cura debetur, amicitiæ gratia, quæ inter nos longa adolevit ætate. Quare si quid testimonio meo tribuis, nolo dubites, dignum esse, quem diligas, et quem maximis officiis muneres. B Certe si examen de eo habere digneris; pronuntiabis meis litteris defuisse, quæ in illius meritis invenies redundare. Vale.

EPIST. CV.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Ne otiosum penitus arbitreris, committo eruditioni tuæ vigiliarum mearum testem libellum, quo nuper in senatu sustuli civium secunda suffragia. Vides quo præjudicio antevertam gravissimi examinis tui severitatem. Non styli mei meritum prætendo, sed ordinis judicatum. Communis mihi et auctoribus meis causa est. Scient omnes, aut consensum tuæ de nobis sententiæ, aut contumeliam suæ. Vale.

EPIST. CVI.

SYMMACHUS SYAGRIO.

C Posse aliquid amicitiis æstimor. Hinc spes oritur, quæ Theophilo clarissimo viro tuam opem de meo sermone promittit. Quid igitur ejus commodo velimus, in aperto est. Effice, oro te, ut cum fiducia mei non videatur esse frustrata. Vale.

EPIST. CVII.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Alexander vir ornatissimus sortitus provinciam præsidialem, putat honori suo incrementa præstari, si tuo amore potiatur. Quare desiderii sui me ascivit interpretem, sciens apud te tantum loci esse litteris meis, ut hæc commendatio maximi testimonii instar habeatur. Vale.

LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA PRIMA.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI SALUTEM.

Hic ille est Paralius, cui accusator pater quantum discriminis movit, tantum laudis paravit. Multis enim quæstionibus, et quod est potissimum, principis ore purgatus senator, arguere non potest parentis impiam voluntatem, quæ illi præstitit innocentiam clariorem. Hunc si amare postulas, imperatoris nostri testimonium lege, ut advertas feliciter factum reum, quem sic videas absolutum. Vale.

EPIST. II.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Taceat prodiga laudis vetustas, quæ Apellem, D Zeuxim, vel horum similes, ut quemque ætas tulit, voluminum honore dignata est. Mihi erga Lucilli prædicationem sermo parcior, fides major est. Quid enim juvat indulgere verbis, cum rem liceat experiri? Sit igitur de hoc tua existimatio, qui bonarum artium spectator semper fuisti. Ego Lucillum modestiæ meræ atque honestatis astipulor. Videturne tibi dignus esse, quem diligas, cujus gravitas sponsore me nititur, ars et eruditio te ipsum judicem meretur? Vale

EPIST. III.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Fratrum negotia velle cognoscere pia et honesta curatio est. Lubens igitur respondebo quæsitis. Ca-

puam multo imbre pervenimus. Hic triduum commorati ad levandum laborem, Terracinam prius, et postridie Formias continuato petivimus excursu. Fors fuat, an possit biduo tenus ejusdem nos prædii annona retinere. Vos interea, peracto quod Romæ agere destinatis, Appiam diis auspicibus inchoate, ea dimensione, ut iter nostrum proximis vestigiis urgeatis. Vale.

EPIST. IV.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Volo quiescas, et curarum vacuus otieris. Nam mihi vir honestus Antonius fecit indicium, legationis Africanæ consilium torpuisse. Accessit ad fidem nuntii, quod similia super hoc negotio recentes amicorum litteræ pertulerunt. Num est aliud, quod scire postules? Imo vero, ut mea fert opinio, vel primum hoc tibi debuit indicari. Ubi e Cumano navem solvimus, pene albente cœlo majore ope remigum, quam ventorum favore, Formianum littus accessi. Jam sol meridiem fregerat : amicorum, quos minor navis accepit, tardior navigatio fuit; incertum vento obstante, an per negligentiam ministrorum. Hæc interim ratio scribenda suggessit. Curabo ut frequentibus litteris merear de te similis officii diligentiam. Vale.

EPIST. V.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Delati Formias post multam partem diei, cum vos ejus rei sollicitos crederemus, percontationem vestram scriptione prævertimus. Nec magis de navigatione fuistis anxii, quam trepidabamus, ne diu essetis incerti. Quod igitur responderi posset litteris vestris, prior sermo consumpsit. Nunc æstimate quanto nostra de vobis melior fuerit judicatio, quam vestra de nobis. Contemplati enim sumus magnitudinem sollicitudinis vestræ, priusquam litteras mitteretis : cum ideo mitteretis, quia nos scripturos, nisi admonitos non putastis. Vale.

EPIST. VI.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Emensi hæc quoque littora, quæ post Formias in Anxurim porriguntur, navem ac remiges non moramur. Sed diis opus est, ut hic reditus noster nihil reperiat pœnitendum. Frequens enim sermo est, tenui victu in turbas plebem moveri. Nec ulla spes datur, præsentibus angustiis copiam posse succedere. Annus ubique ad famem proximus. Classis in alios conversa cursus. Æstas prope decessit autumno. Diis, me hercule! uti præfatus sum, deleganda est hujus incerti administratio. Hominum autem remedia, diu dissimulata, jam sera sunt. Vos valete, et litteras sperate meliores, si fortuna urbis nostræ secundis amara mutaverit. Vale.

EPIST. VII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Fortunatum te cumprimis hoc in tempore judicarem, quod exemptus patriæ incommodis otiaris : nisi scirem bonos cives et tui similes gravius ferre adversa, quæ non vident. Ea quippe rerum natura est, ut quidquid ab altero cognoscitur, asperius et A majus habeatur. Adde quod integer animus putat innocentiam suam minui, si periculis suorum desit. Hæc ego, non ut celerem reditum tibi suadeam, sed ut noveris in communibus malis nihil esse, quod præferas. Quid enim juvares rempublicam, quanquam omnium prudentissimus, si redires? Jam primum consilio locus nullus est, dum in deliberando persona censentium pondus sententiis facit. Quando resistitur potiori, quando ceditur pari? Dehinc præsens status non sapientiam, sed fortunam requirit. Defectum timemus annonæ, pulsis omnibus, quos exerto et pleno ubere Roma susceperat. Fors fuat, ut his remediis convalescamus. Quanto nobis odio provinciarum constat illa securitas? Dii patrii, facite gratiam neglectorum sanctorum! Miseram famem pellite. B Quamprimum revocet urbs nostra, quos invita dimisit. Plura tecum loqui, quam necesse est, de adversis communibus non libet. Cura ut valeas, et quidquid humana ope majus est, diis permitte curandum. Vale.

EPIST. VIII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Redditæ sunt mihi primæ litteræ tuæ tam breves, tam festinatæ, ut iter tuum viderentur imitari. Sed si mihi credis, non est in illis desiderata prolixitas. Omnia enim, quæ de amplitudinis tuæ prosperis nosse cupiebam, succincta enumeratione complexus es, quanta valetudine vigeres, qua celeritate pervectus sis, quid in æterno principe serenitatis inveneris. Ausim dicere, uberiorem rebus, quam verbis C fuisse illius epistolæ paginam. Nam multa erant quæ gaudere deberem, cum essent pauca quæ legerem. Tu tamen post hæc memento, etiam familiares chartas rigare facundiæ tuæ copiis. Neque enim te exhaurit, quod adeuntium preces indefesso absolvis affatu, quod venerandi principis mentem loqueris et oracula. Sint ista prima; nec tamen sola. Tantum namque publico usui a te patior impendi, ut nihil solatiis meis detrahas. Vale.

EPIST. IX.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Et tui cultus, et mei officii gratia quælibet ad scribendum amplectenda esset occasio, tantum abest, ut eam præterire debuerim, quam civis ingessit. Agnoscis enim de septem montibus virum; et domi D cognitum bonitate generis, et foris ætate militiæ : pro quo mihi apud te loqui longum non est necesse. Commendatio enim præstari debet incognitis. Huic vero ad conciliationem gratiæ tuæ sufficit, quod et Romanus et amicus est. Vale.

EPIST. X.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Justitia quidem suffragium non requirit; sed amicitiarum plerumque respectu causarum celeritas adjuvatur. Quorsum istud, inquies? Ut noverit eximia dignatio tua, sperare quidem virum laudabilem (*Carissimum ex comitibus*), de negotii qualitate, quod optatum exitum possit adipisci : sed intelligere, cessurum sibi aliquid ad promerendum studium cogni-

toris, si meis litteris fulciatur. Quæso igitur, ut ejus, A quem fraterna affectione complector, orata promoveas. Quæ ideo commendanda suscepi, quia mores petentis expendens, æqua esse præsumpsi. Vale.

EPIST. XI.

Ad idus Novembres Romam regressus (nam te quoque idem esse facturum putavi), adventum tuum impatienter opperior. Et sane scio litteras meas tibi haud longe ab urbe reddendas. Nam sanctus Patricius, quem præsulem itineris tui esse voluisti, brevi te affore nuntiavit. Dii vertant bene! Pro tempore pauca libavimus; sed fabulis plura servamus. Vale.

EPIST. XII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Spatiari in foro Urbis æternæ post acceptas a me B litteras plerosque cognovi, etsi nimis vereor, ne quid fraudis admiserit simulata properatio. Merito apographa epistolarum mearum, simulque hominum nomina relegenda tibi subjeci. Tu vicissim mihi de singulis aut impleti officii fidem nuntia, aut violati prode perfidiam. Non minore sane cura cupio cognoscere, an omnes obsignatas sumpseris eo annulo, quo nomen meum magis intelligi, quam legi promptum est. Nihi autem fuisse, quod metuam publicari, decursis exemplaribus judicabis. Nec est ulla inter nos causa secreti. Aperto pectore officia pura miscemus. Nihil in conscientia latet, quod scriptorum cuniculis occulatur. Sed æquum non est ut simplicitati nostræ sinamus illudi. Neque enim diligentia mea debet admittere proditorem, quia cautio præstitit ne timerem. C Vale.

EPIST. XIII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Cum civiles et bellicas laudes domini nostri Theodosii styli honore percurrerem (magis enim contigisse me omnia, quam satis fecisse singulis fateor), etiam leges ejus bonis pacis admiscui; quas ut noveram priscis ademisse admirationem, ita reservasse novis parem gloriam non putabam. Verum hæc recens sanctio de fideicommissis, et codicillorum commodis ab optimo principe in æternum repudiatis, tantum claritudine egreditur lucem superiorum, quantum augustius est regenti sibi, quam subditis modum ponere. Atque utinam privata avaritia mentem latoris intelligat, et mores de legibus trahat! D Neque enim latet, quid sponte cæteros velit facere, qui suscepta compendia primus exhorruit. Ego certe vereor, ne improborum sitis ad rem existimet pertinere quæstum caducum; fiatque innocentium causa deterior, si ad eos tantum falsi redeat occasio, qui neque lege, neque pudore cohibentur. Ergo quia dominorum conditio restrictior est, privatis cupiditatibus medicina juris occurrat. Frigent jamdiu apud homines criminosos vetera decreta, quorum vigor cum latoribus suis occidit. Tantum denuo legibus severitatis addendum est, quantum flagitia creverint. Alioquin, si majoris partis deseritur emendatio; frustra se asperis sanctionibus solus imperator astrinxit, qui semper bonus et integer moribus fuit. Vale.

EPIST. XIV.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Aurelianum filium meum, qui nunc cohortes urbanas gubernat, in amicitiam te jubente suscepi. Unde factum est, ut ei commendationem, quam prius de te meruit, non negarem. Neque enim tibi videtur oneri fore, quod ipse fecisti. Petitio autem pudentissimi juvenis de infortunio soceri sui nata est, cujus iste factum non tuetur, sed lapsum desiderat sublevari. Facito quod soles rogantis intuitu: et si quid negotio justitiæ deest, remitte pietati. Vale.

EPIST. XV.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Modestissimis et tui amantibus viris Marcello et Romano, magis ex usu amicitiæ, quam in effectum commendationis litteras dedi, ne quid apud te adjicerem jam probatis. Nosti hominum verecundiam, diligens studium, de officiorum varietate non dubitas. Quis ergo locus testimonio meo superest, cum tuo de illis judicio nihil possit accedere? Et tamen, si cumulum sibi addi plena patiuntur, quæso subintelligant meis precibus auctam circa se tuam gratiam. Ita fiet, ut mihi quoque acceptum referant, quod ipsi a te sine astipulatore meruissent. Vale.

EPIST. XVI.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Si necdum filii mei Nicasii laudabiles mores et honestum institutum didicisti; accipe locupletissimum vadimonium, meum Promotum, virtute et humanitate conspicuum: cui jamdiu natalis familiaritate otiatur, et bona optimi juvenis de illius expende judicio. Justa enim conjectura est, quæ de amicorum pondere et æstimatione colligitur. Nam meæ astipulationis minor causa est, cum superioris persona præponderet. Cujus honori tribuendum est, ut a te, non ut novus subdendus examini, sed ut jam probatus habeatur. Vale.

EPIST. XVII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Solet generalem salutationem familiaris sermo præmittere. Hanc ergo impensius tibi voto optare studeo, quam stylo dicere. Ergo ad vicem verborum solemnium scitu digna complectar. Filii nostri in sinu aviæ etiam nunc morantur. Da veniam, si annis gravis, et interim solatio tuo carens femina, tenaciter retinet secundum levamen ævi ac solitudinis suæ. Nos tamen alteri eorum viæ instrumenta, alteri in societatem consilii comitem præparamus. Tibi peregrinationem senio esse, invitus audivi, vel quod est dictu dignius, parum credidi; cum patriæ bona et pignorum gaudia in optimi principis dignatione possideas. Quare abjice Baianas cogitationes, et virtuti infructuosam quietem. Omni otio labor hic tuus lætior est. Amplectamur moneo amabilem sub amante militiam. Vale.

EPIST. XVIII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

(*Conjunge cum hac epist.* 34 *et* 35 *lib.* v.)

Ita votis in te meis felix eventus arrideat, ut ego graviter fero, fratrem Hephæstionem per te mihi cognitum, per se probatum, nescio quid amaritudinis incidisse. Et quia virtutum tuarum contemplatio facit, ut illius fortunæ applicem, quod apud te minore momento est; ad preces versus, ut tibi respondeas, famamque cogites, rogo. Præsta hoc contubernio, præsta judicio tuo, ut tibi non desit patientia, si illi modus defuit. Nolo videaris despectu amici satisfacere cuidam nuper Romam regresso, cujus apud nos querela auxit gloriam tuam. Certe Eusebius medicorum potissimus obsequio tuo a me traditus, et ad leniendas opportunus offensas, jam poterit amara condire: de cujus facetiis duo spondeo, nec Hephæstioni temperamentum, nec tibi defuturum esse solatium. Vale.

EPIST. XIX.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

En tibi filium nostrum, quem solatio decerpsimus nostro, dum desiderio tuo cedimus. Tandem fultus caro levamine redi in gratiam prioris lætitiæ. Sed si accedis sententiæ meæ; ubi primum paternum animum visu pignoris foveris, utilia antepone jucundis, juvenemque ad civiles fasces contende dimittere. Quo tibi in castris coram duobus? Hæc consilii mei forma est. Facies ipse, quod prudentia majore delegeris. Plura enim videt, qui coram de rerum conditionibus judicat. Ego quod loquor, votum est: tu de appositis assume judicium. Vale.

EPIST. XX.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Succurre fidei, quæ officiis amicorum debitorem me diutius non patitur. Fratres mei, Romanus atque Magnillus, clarissimi viri, jam dudum me religionis meritis nexuerunt. Et quamvis præmia non reposcant, quæ solet minor exspectare fortuna, acrius tamen animum meum sæpius honestate conveniunt. Mentiar, si mihi ad præstandum deesse tempus allegem, quia potentia mea de tui honoris viribus æstimatur. Fac oro, ut effectu honoris sui sentiant, pro concordia, quæ mihi tecum est, quidquid defertur uni, ab utroque deberi. Vale.

EPIST. XXI.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Officii mei ratio suasit, ut scriberem, quando ea est persona litteras redditura, ut plus de tuo judicio, quam de meo speret auxilio. Itaque omnia, quæ mos est litteris explicare, ipsi potius narranda delego: a quo amplitudo tua, et quæ de me cognitu digna crediderit, et quæ ipsius fortuna poscit, accipiet. Vale.

EPIST. XXII.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Reparassem jamdiu corpusculi mei valetudinem, si frui agrorum salubritatem potuissem. Sed nunc intuta est latrociniis suburbanitas: atque ideo præstat macerari otio civitatis, quam pericula ruris incidere. Tuis tamen litteris proficere sanitatem meam sentio,

A quibus beneficia domini nostri Theodosii frequenter enumeras, et augeri merita tua magnis præmiis asseveras. Et illi quidem ad agendas gratias lingua tua sufficiet. Ego pro mediocritate ingenii mei viro excellentissimo, nostrique in Flavianum voti socio, vicem laudis exsolvi. Sed etiam tempus est, ut ipsum illum redire patiaris pro quo obligati sumus. Quousque magistratum longinquæ provinciæ solatio tuo vindicas? Nulla de uxoris utero causatio est, cujus exspectationem maturus partus absolvit. Vale.

EPIST. XXIII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Putabam tot monitis atque exhortationibus meis aliquid animo tuo accessisse tolerantiæ. Enimvero tu etiam reverendas necessitudines nostras peregrina-
B tionis sollicitas. Sed quid promovet ista conquestio? Non ferunt impatientiam tuam, quibus reditus in voto est. Vident enim sub quibusdam æmulis civibus excessum celerem nihil laudis habiturum. Quin assume constantiam, et quid deceat magis, quam quid libeat, expende: præcipue cum ipse fatearis, in amore domini nostri Theodosii venerabilis principis, omnium te carissimorum pignorum gratiam reperisse. Vale.

EPIST. XXIV.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Simplicium agentem in rebus pene in porta Flaminia retentavi, ut ad te pauca, et non omittenda dictarem. Filius noster Flavianus Romam pridie calendas Martias venit, et brevi in Asiam secundis auspiciis ordietur, quod ideo par fuit indicari, ut solli-
C citudinem, quam de mora ejus hucusque tolerasti, spes promissa detergat. Vale.

EPIST. XXV.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Abundas quidem consiliis: in omnem rei usum paratus, et sapientiæ cultus artibus, monitore non indiges. Sed fas est, ut meas quoque vigilias aliquid privatis negotiis tuis conferre patiaris. Quare si quid præmeditatum utrique nostrum stylus fraternus ingesserit, constantius exsequere, tanquam duobus probatum. Si quid ibi adhuc novum legeris, a te inventum puta, quod ab amante suggeritur. Subjeci capita rerum, quia complecti litteris fastidii fuga nolui. Tuum erit insinuata trutinare. Ita enim meo officio functus sum, ut tibi judicium reservarem. Vale.

D

EPIST. XXVI.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Baiarum solitudine vehementer offensus, Puteolis malui commorari. Juvat enim nos istius loci salubris habitatio. Dehinc si adjutu Dei optata processerint, Capuam paramus excurrere, totumque hunc mensem Novembrem diversis Campaniæ locis atque urbibus deputamus. Hæc est nostri summa propositi. Sed ut animus alacrior destinata promoveat, vestris alloquiis erigendus est: quandoquidem sanitatis vestræ et felicitatis indicio nihil antiquius æstimamus. Verum hoc pro insigni religione sponte facietis. Atque ideo non est necesse voluntariis officiis aculeos exhortationis adhibere. Interea quod te, mi frater, affe-

re polliceris, vehementer amplector. Atque utinam te domus tota comitetur! ut et nobis lætitiam pleniorem tribuat adventus omnium, et tibi causa non sit citius patriam recurrendi, desiderio et amore remanentium. Vale.

EPIST. XXVII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Quamvis litteras meas fama prævenerit, quæ exoneratum te publicis necessitatibus nuntiavit: tamen quo fidelior esset assertio, scriptis confirmo rumorem. Sed licet publicæ rei absolutione læteris, volo te adversum incerta muniri: videlicet ut sub Actorum confectione tuorum, si adhuc retines potestatem, vel vicariæ præfecturæ, quæ tibi poscenti æqua non deerit, diligentiæ tuæ ratio digeratur: quæ possit ostendere, quot numero animalia collocaris, et quo apparatu instruxeris mansiones, et quantum in titulis fiscalibus exigendis tua cura promoverit. Hoc enim testimonio adversum omnes vel fortuitas querelas vel affectatas insidias protegeris. Vale.

EPIST. XXVIII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Argue, ut vis, rerum consilia post exitum, et mihi vitio verte, quod contemptum sui præfectura conquesta est. Facile accusatur desertus auxilio. Atque ideo in me recipere malo erroris confessionem, ne aut amicos negligentiæ, aut adversarios asperitatis incessam. Fuerit fortunæ, non conscientiæ meæ, ut victus viderer, qui necdum cœperam litigare. At etiam scribis, causis similibus abstinendum. Vides quantum liceat eventui. Oblitus es morum meorum. Ego vero solitæ verecundiæ ignavum quoque jungam timorem, et litteris tuis agam gratias, quæ me deposita juris et amicorum fiducia, ad omnium injuriarum silentium cohortantur. Vale.

EPIST. XXIX.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Pro optimis viris quisquis intervenit, non magis illorum videtur juvare commodum, quam suum commendare judicium. Quare in eo, quod fratris mei Maximi desideria litteris prosequor, non tam illi usui, quam mihi laudi est. Est enim vita et eruditione liberalium disciplinarum pariter insignis, neque ulli præstantium philosophorum secundus, ac propterea tua familiaritate dignissimus. Cujus tibi negotia cum in rem missus absolverit, quæso ut humanitate, qua clarus es, justas petitiones ingravato auxilio prosequaris. Vale.

EPIST. XXX.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Quo animo acceperim Siciliense negotium vulneratum, facile conjectas, qui me noveris in alienis quoque judicatorum iniquitate morderi. Quin etiam consilii imprudentis a te arguor ob amissa. Recte agis. Cur enim speravi contumeliam sacri auditorii vindicandam? Cur de amicis legitima et justa præsumpsi? Et quo redacti sumus? Justitiam perdidi, dum exspecto vindictam. Jam illud, quo pacto di luam, quod Probus mitior judicatur, qui in præjudi-

A cium vel invidiam possessionis meæ parvi agelluli retentionem cessit, cum illi tota mulierculæ promitteretur hæreditas? Nam referendi hæc sola præfecto Urbis ratio fuit; non ut receptarum appellationum pœnam Siciliæ rector exsolveret, sed ut injuriam suam sacri auditorii cognitor vindicaret. Nunc rescriberetur in causam, post victoriam meam, contra sententiam præfecturæ, cui pars adversa consentit. Si relatio ad fortunam negotii pertineret, et supplementa, vel refutatorios jurgantes dedissent; rogo, de quibus actionibus judicabitur, quas in Sicilia post appellationem meam pars una deprompsit, quibus tyrannicorum temporum gesta sociata sunt? Tanti est invidia mei, et grata aliquibus reprehensio. Cede adversantium voluntati, et domino nostro invictissimo
B principi Theodosio semper augusto dignare suggerere, non pluris apud me divitias valere, quam famam. Bonum de me judicium parentis publici, conservatoris mei, cuivis antepono patrimonio. Si placet, ut omni mea hæreditaria possessione decedam, lex mihi erit, quidquid omnium dominus placata auctoritate censuerit. Vale.

EPIST. XXXI.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Scio te amicum justitiæ, et amantem mei, et vereor ne suscipias ullum pro absentis existimatione certamen, atque in te aliqua odia detorqueas. Peto igitur quiescas. Erit fortasse copia mihi afferendæ quandoque veritatis apud æternum principem domi-
C num nostrum Theodosium, cujus erga me favor fecit, ut aliquid interim moliretur invidia. Non puto bonis temporibus eam causæ meæ conditionem futuram; quæ sub tyranno fuit, cujus litteris ad Marcellini suggestionem datis homines meos scis esse multatos. Quod in panegyrici defensione non tacui. Vale.

EPIST. XXXII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Reddet tibi litteras meas, qui tuas mihi debuit exhibere. Neque enim eadem nobis silentii excusatio, quæ tibi suppetit. Te multiplex actuum publicorum turba circumsonat; ego ab omnibus negotiis feriatus, triste otium tero. Et quod tui honoris gratia ante faciebam, nunc meo assumo solatio. Levatur quippe
D ægritudine animus, quoties in officia amica dirigitur. Me ex vero, non ad gloriam loqui, secessio mea testis est. Nam cum dolore saucius æstuarem, sedem dominæ communis parentis quasi fanum aliquod Dei salutaris accessi. Nunc ejus consilio vulnus meum in cicatricem convenit. Illius acquiesco monitis, illius ope respiro. Adsunt etiam cæteræ venerabiles necessitudines tuæ: et quod me præ cæteris juvat, tui quotidie blandam commemorationem sermo noster exercet. Qua de re inter Campaniæ terminos major pars æstatis agitabatur; quando et præsentia placet, et ea conditio est patriæ, ut qui excludi per improbos possumus, abesse interim velut ex nostro arbitrio debeamus. Vale.

EPIST. XXXIII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Relatio viri spectabilis fratris nostri vicarii indignitatem deprehensi sceleris eloquetur. Atque ideo non est necesse, ut dictu et auditu nefaria noster sermo recenseat. Unum est quod mea petitio, et cæterorum vota desiderant, ut pro justitia tua finultum esse non sinas, quod exemplo gravissimum erit, nisi ausus aliorum vehemens pœna compresserit. Fama est, Ampelium et quosdam alios de Sardinia, ut asseritur, senatores in crimen adductos, forum competens observare præceperis. Hos nunc audio ad aliud judicium esse translatos. Quare si ipse ita a te reminisceris judicatum; æquum esse arbitror, ut statutis tuis adesse digneris. Vale.

EPIST. XXXIV

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Adornare te reditum, quod sacra Deum matris appeterent, arbitrabar. Tu in diei unius iter promoves, nosque et patriam post tergum relinquis. Illude, ut vis, amicorum facilitati: quos si hæc morderet injuria, in vicem malæ gratiæ saltem litteris abstinerent. Nunc vero officiis mulcemus abeuntem, et blanda animo tuo fomenta suggerimus, cum tu omnibus curam rei familiaris anteferas. Nam recordaris hoc te præfamine epistolam texuisse: *Nihil hac ætate tractandum pensius domesticis rebus*. Quod ego, dum contemplor venam morum tuorum, scio ludo esse conceptum. Quando enim sublimitas ingenii tui curis vilioribus flecteretur? Censeo igitur aliis dare verba mediteris, qui sanctum penetrale animi tui nesciunt. Mihi uno genere satisfacies, si remotis epistolarum defensionibus ipse remeaveris. Vale.

EPIST. XXXV.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Ego quoque in scribendo formam vetustatis amplector, nimisque miror, quod mihi librarii error obrepserit; qui solitus epistolis meis nomina sola præponere, usum simplicem novella adjectione mutavit. Sed id potius casu, quam consulto factum liquebit, si recorderis, superiores nunquam istius modi titulo sorduisse. Et tamen utcunque res accidit, gratulor novi aliquid oblatum, quod me a solito respondendi genere vindicaret. Quousque enim dandæ ac reddendæ salutationi verba blaterabimus, cum alia stylo materia non suppetat? At olim parentes etiam patriæ negotia, quæ nunc angusta, vel nulla sunt, in familiares paginas conferebant. Id quia versi ad otium rebus omisimus, captanda sunt nobis plerumque intentata scribendi semina, quæ fastidium tergeant generalium litterarum. Juvit igitur me culpa, quam delui, et si non fallor, tibi quoque viam dedit inusitata referendi. Vale.

EPIST. XXXVI.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Ergo adeo complacitum est communi parenti, ut te longius, quam vellem, necesse sit detineri? An tibi urbanorum tanta vitatio est, ut exspectationem
A meam pia causatione frustreris? Et revera mihi hic agitur, aut dicitur, quod bonus animus, et sincera natura possit amplecti. Sed utcunque ista sunt, si Romæ ageres, aditu inter nos mutuo fortasse mitescerent. Nunc graviores rerum omnium offensiones, ut pote solus, experior. Exempli causa unum accipe, de quo reliqua conjectes. Prætextato nostro monumentum statuæ dicare destinant virgines sacri Vestalis antistites. Consulti pontifices, priusquam reverentiam sublimis sacerdotii, aut longæ ætatis usum, vel conditionem temporis præsentis expenderent; absque paucis, qui me secuti sunt, ut ejus officium statuerent, annuerunt. Ego, qui adverterem, neque honestati virginum talia in viros obsequia convenire, neque more fieri, quod Numa auctor, Metellus con-
B servator religionum, omnesque pontifices maximi nunquam ante meruerunt: hæc quidem silui, ne sacrorum æmulis enuntiata noxam crearent, *inusitatum censentibus*. Exemplum modo vitandum esse rescripsi, ne res justo orta principio, brevi ad indignos, per ambitum deveniret. Ne longum loquar, ipsa verba ad te misi bonis probata, sed numero fortasse vincenda; licet in decretis pontificum non sit eadem forma, quæ curiæ est. Sed hoc quoque parvi faciet inscientia. Quod si tu adesses, multum duorum sanitas promoveret. Quare ubi primum ex incerto morbi parens communis emerserit, redde te mihi, ut nobis æquiorem vitæ cursum faciant participata solatia. Vale.

EPIST. XXXVII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

C Nequeo definire, quæ potissimum mihi describendi forma conveniat. Ea quippe jam diu intemperantia variorum rumorum; ut neque decipere falsis, neque sollicitare veris amantissimos mei debeam. Spes tamen, quæ rerum semper adversarum patientiam suadet, in tuto est. Et si aliquid commoditatis attulerit, nequaquam morabor index esse meliorum. Vale.

EPIST. XXXVIII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Filii mei Parthenii adventus nullis postulat commendationum lenociniis adjuvari. Sed accessurum gratiæ existimo, quod ejus præsentiæ etiam meus sermo conjungitur. Ex ipso Romæ gesta noscetis,
D licet scriptum fama prævenerit. Neque enim res magnæ et insperatæ in secreto se esse patiuntur. In bonam partem plebs nostra mutat: adeo ut jugiter seditiosorum pœna poscatur, et jam terga dederint insolentes. Multis non opus est. Neque enim quidquam narrandis debeo derogare, qui rerum plenitudinem venturo ad vos indici reservavi. Vale.

EPIST. XXXIX.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Horus philosophus, vita atque eruditione præcipuus, jam diu mihi carus et amicus est; et inter prima numerat dona fortunæ, si optimis quibusque jungatur. Studens igitur ad effectum desiderium ejus adducere, quæso te, ut et sui meriti gratia, et in

honorem commendationis meæ, inter familiarium suorum præcipuos atque honorabiles censeatur. Vale.

EPIST. XL.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Ignatio meo gratulor quod nostra in eum diligentia tuo amore vincatur. Factum est, quod volebam: nam parciorem de illo testimonii cautionem præmiseram, quam sentire cœpisti. Nunc si qua meorum actuum scire postulas, explicabit. Tanta illi est virtus, et utriusque nostrum ex familiaritate fiducia; ut et de me nihil possit ignorare, et apud te nihil occulere. Vale.

EPIST. XLI.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Voluntaria beneficia tua petitione prævenio, ut quæ tua sponte tribuis, ego videar impetrare, et bonum naturæ tuæ in gratiam meam transeat. Nicagoram clarissimum virum Siciliæ fascibus functum, sub custodiam adesse jussi. Hunc tibi et suæ vitæ integritas, et merita fraterna commendant. Accedit illi ad prærogativam precatio mea: qui etsi spero probitati ejus responsuram beneficentiam tuam; sedulo tamen postulo, ut sanctissimo juveni in bonum vertat exhibitionis occasio. Vale.

EPIST. XLII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Commendaveram tibi dudum Macedonii viri clarissimi filium, cum foro tuo nomen dedisset. Credo eam rem pro studio meo juveni commodasse. Sed quia parentibus nihil satis est, et efficacior quibusdam videtur petitionis iteratio: rogatus denuo postulatum retexo, non ut novam causidico benevolentiam præstes, sed ut jam tributam digneris augere. Meo autem nomine quæso te, ne sic desiderium repetitum esse conjicias, tanquam me prius impetrasse diffidam. Vale.

EPIST. XLIII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Merita Sexionis, qui antehac Calabriam rexit, multi in bonam partem loquuntur; eaque propter, ut suffragio tuo a me committeretur, orarunt. Est humanitatis et consuetudinis tuæ, aliis quoque placitos amore dignari. Ergo si nihil est, quod resistat precantium voluntati, effice, oro te, ut Sexioni apud te prosint et mea verba, et vota multorum. Vale.

EPIST. XLIV.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Palatinos injuriæ reos, quos Brutiis celsitudo tua præcepit exciri, miles de prætorio missus, exhibuit. Sed cum sacro auditorio eadem causa competeret, dominus meus, parens noster, præfectus Urbi, auctoritate juris et fiducia tui, personas sibi ac negotium vindicavit. Quod eo scribo, ut noveris apparitori justam subesse rationem, qui et parenti tuo cessit, et legibus. Vale.

EPIST. XLV.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Qui deum beneficio potiuntur optatis, venerari A ipsos coram datores honorum, gratiæ instar existimant, ut nunc frater meus Pæonius vadatus opimo testimonii tui munere audire properavit parti honoris auctorem. Commendarem tibi optimum civem; si posses parvi facere, quem dudum altius protulisti. Supersedendum est igitur his verbis, quæ suffragari proficiscentibus solent. Neque enim vana spes est validiora fore apud te merita præsentis, cum absentem favore respexeris. Vale.

EPIST. XLVI.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Ferunt Socratem, si quando excidit cupitis, aut destinatis, id sibi utile, quod evenerat, æstimasse. Nil meriti sui securus interpres, ea conjectabat esse meliora quæ casus dabat, quam quæ animus appete-

B bat. Sequor sapientis exemplum, et in bonam partem traho, quod Saxonum numerus morte contractus, intra summam decretam populi voluptatibus stetit, ne nostræ editioni, si quid redundasset, abscederet. Nam quando prohibuisset privata custodia desperatæ gentis impias manus, cum viginti novem fractas sine laqueo fauces primus ludi gladiatorii dies viderit? Nihil igitur moror familiam Spartaco nequiorem; velimque si tam facile factu est, hanc munificentiam principis, Libycarum largitione mutari. Nam gladiaturæ idoneos communi cura prospiciet; quæ pars in apparatu quæstorio prior est, ut auctoramento lectos longus usus instituat. Nostros, quibus ursorum lectio et comparatio jam pridem credita est, pervectos ad te temporis æstimatione non ambigo.

C Sed si cursualium præpositorum avaritia retardantur, erit beneficentiæ tuæ moras, quibus tenentur, absolvere. Vale.

EPIST. XLVII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI

Ope deum secunda navigatione et facili itinere ad destinata pervenimus. Appetebat commodum tempestiva hora convivii. Ubi curare corpora cibo cœpimus; accurrit qui mihi amabiles litteras tuas, simulque a te captas e mari copias exhiberet, quæ nobis esui mox fuere. Nam libuit indulgere genio, postquam parvulum nostrum periculo exemptum spes optata respexit. Habes omnem rem: cura, ut valeas, et patriam tui amantem quamprimum revisas, bona parentis, ut spero, venia, cui mox peracta lustrali

D solemnitate redderis. Vale.

EPIST. XLVIII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Ad tertium nonas Octobres primo lucis respondi litteris tuis, quas pro interjectu itineris, quo nunc distinemur, ante meridiem sumere debuisti. Sed ut scripta ad vesperam mihi reddita prodiderunt, meum officium, meamque curam tabellarii lentitudo suspendit. Ego tamen huic moræ succensere non possum. Defuisset enim tibi causa sermonis iterandi, si mature responsa nostra legisses; quæ confido jam tradita: nisi forte denuo aliquis ex urbanis divitibus insessor viarum scripta nostra furetur. Dii illos mentibus suis puniant! Nunc ac quæsita redeamus.

Humor, qui parvuli nostri pectus obsederat atque importunam tussim ciebat, magna parte tenuatus est: itaque spiramenta faucium libera nihil jam stridulum sonant. Deum benignitas velit processum sanitatis ejus in solido collocare. Nos ut a metu præsentium respiravimus, ita voto futura munimus.

EPIST. XLIX.

SYMMACHUS SYAGRIO.

Scribere hucusque non libuit, obstrepentibus imbecillitatum querelis, quas indicare vitamus. Hinc factum est, ut officium nostrum tua alloquia prævenirent. Postquam divina ope sanitatis bono frui cœpimus, redit cura sermonis. Sume igitur litteras, seras quidem, sed voto tuo et proposito congruentes: quæ ut diu dilatæ sunt, ita desiderium sui indicio meliore pensabunt. Vale.

EPIST. L.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Iter in patriam diis auspicibus ordiemur, quod tibi et ante compertum est. Sed religio monuit, ut diei quoque certior reddereris. Cras igitur viam nobis disce relegendam. Et quia promissi servantissimus es, fac memineris ad publicum solemne contendere. Vale.

EPIST. LI.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Emiseram prior scriptum, quod in manus tuas dudum præsumo venisse. Haud multum processit horæ, cum aderat, qui a te mihi litteras exhiberet. Decursa oculis pagina requiri a me comperi diem cœptando itineri destinatum. Sed hanc curam spontaneo sermone præveneram. Ergo respondenda consumpsimus. Quid superest, nisi ut gratuler nobis animos esse cognatos? Nam quæ te scire velle præsumpsi, priusquam quæreres indicavi. Vale.

EPIST. LII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Reditus ac recursus in patriam, qui semper omnibus gratus est, festinationi nostræ nequaquam pro exspectatione respondit. Causas si desideratis, accipite. Jam primum ut communia domesticis præferamus, rem frumentariam nostræ urbis nulla auget invectio. Spes ipsa, quæ in adversis alere animos solet, recusat effugium polliceri, cum sterilis annus ne semina quidem terris commissa reddiderit. Dehinc ut apud vos familiarem curam loquamur, urget Ostiense prædium nostrum militaris impressio. Nos legum inane nomen vocamus. Dii viderint exitum causæ. Interea mordemur non metu damni, sed civitatis injuria. Collegarum tractatus qui me exciverat, æternis principibus legandorum in Africam virorum reddidit optionem. Cessante ergo patrum deliberatione non vocamur. Vale.

EPIST. LIII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Fungeris boni fratris officio. Sed desine memorem commonere. Notæ nobis sunt cæremoniæ deorum, et festa divinitatis imperata. Nisi forte me solum exsequi vicem tuam postulas, et ut assolet res divina A mandari; mihi tuum munus injungis. Fruere deliciis copiosis. Nos mandata curaturi sumus. Sed memento exactis feriis participes facere luxuriæ tuæ, quos tantopere laborasti consortes habere jejunii. Vale.

EPIST. LIV.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Gratiosa est expostulatio quæ requirit officium. Sed cum in scribendo nunquam residem gesserim voluntatem, frustra neglectæ familiaritatis accusor. Utor in ea re testimonio hominum tuorum, qui dudum sibi epistolam traditam tabellarii vitio distulerunt. Volo igitur apud te servatæ amicitiæ mihi constare rationem. Nam vehementer injurium est, ex alieno peccato, nævum violatæ religionis attra-
B here. Vale.

EPIST. LV.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Spe bonæ valetudinis mari vicina delegimus. Sed nec dum auras salubres ventis obluctantibus experimur. Hinc pigrior est matronæ ad sanitatem recursus: cui si quid refectionis dies melior adjecerit, optatum de ea indicium non morabor. Urbanis negotiis, ut insinuare dignatus es, inquies, monitor securus illudit. Alieno enim periculo res inefficax et copiæ nocitura tentatur; ut cum vilitatis metus in angustias coegerit civitatem, tunc opum validis quæstum augeat avara venditio. Hoscine homines arbitreris, qui plus amicis consilio nocent, quam inimicis odio obesse potuissent? Sed nos publico dudum opere perfuncti, aliena sileamus. Dii meliora procurent! neque enim
C gaudere dignum est, si qua mihi laus ex alterius errore proveniat. Vale.

EPIST. LVI.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

In maximis quidem rebus, quid mihi studii atque amoris impendas, frequenter adverti. Sed quoque crebri sermonis officia, ut pote ex intimo affectu deprompta complector: quorum assiduitas cultum circa te meum pari lance compensat. Jucunditas vero tanta est, ut fatear me alloquio tuo potiùs incitari ad desiderium, quam repleri. Ea quippe rerum omnium ratio atque natura est, ut quæ humanis sensibus blandiuntur, nequeant offerre fastidium. Itaque cum solvendis atque agendis gratiis par esse non possim; facio quod solent improbi debitores,
D qui adhuc alieno ære depressi cupiunt secundo nexu fenoris obligari. Quare etsi numerosæ sint litteræ tuæ; non ut ingratus, sed ut muneris tui cupidus postulo crebriores. Facile autem conjici potest, quam vicem colloquii otiosus ipse pollicear, cum ab occupato hujusmodi officium impatienter exposcam. Vale.

EPIST. LVII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Diu domo abesse decreveram, jucundumque otium cum familiaribus nostris in suburbano Arabianæ exigebam. Sed quia Fors versat humana, nec semper ex voto destinata succedunt: Præfecti litteræ ruperunt otium meum, quæ bonæ spei sollicita miscebant.

Speciatim præsentiam meam per ambiguum poposcerunt. Non differo exspectationem tuam. Collegarum tractatu senatum commoveri, sed et oblationem faciendam scriptis secretioribus indicavit. Nihil publicatum, nihil lectum est. Quantitas postulatæ rei excessit opulentiam recognitam. Vastum silentium cunctis stupor subitus imperavit. Quo longius prodeunte placuit in tempus aliud deliberanda produci, ne omitterentur absentes : quamvis ipse dixerim, Romæ, aut in proximis positos, vel evocari debere, vel consuli, reliquorum nomine, de oblatione futura, ut statutis ordinis polliceantur assensum. Habes omnem rem, de qua quid sentiam satis nosti. Tibi etiamsi causa communis est, procul tamen abesse, ad solatium proficit. Vale.

EPIST. LVIII.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Paulo ante litteras dedi. Nunc reddo responsa, quia illis necessaria continentur : his salutatio sola præstringitur. Valemus, ut verum est. Si tibi omnia prospere fluunt, scriptionis fide commune bonum mecum participa. Vale.

EPIST. LIX.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Suburbanum prædium, quod viæ Appiæ adjacet, incolebam, cum mihi litteras tuas in hoc missus exhibuit. Nosti rura quæ loquimur, ubi magnas ædes in angustis finibus collocavi. Hic dulce otium (si quid absque te dulce est) paulisper exegimus. Nunc Vestalis festi gratia, domum repeto, incertus maneamne cum civibus, an rursus in vicina concedam. Tu quid agere decernas (nam certe justo diutius abfuisti) debeo cognoscere. Vocat enim te in curiam nostram diis auctoribus quamprimum candidati mei designatio; cui supra omnes ornamento eris, qui nos vel affinitatis vel amicitiæ officiis prosequentur. Vale.

EPIST. LX.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Vacui apud Neapolim soli, quod mihi ex tuo adjacet, ut ædes novas molirer, optaveram, tu mecum opera Lucellana partiris. Et ne verecundia retfuet oblatum, negas tui juris videri, quod ego meum fateor non fuisse. Patere, ut saltim gratiam tibi debeam. Neque enim fas est, mala fide me recuperare, quod possum bona sumere. Adjicis præterea lenocinia, quibus morbum fabricatoris irrites : geminam porticum, solido et incorrupto opere curvatam, multis in longitudinem passibus explicari; vicina esse quæ construo, et parvo ædificationis negotio quod intervenit posse misceri. Quid laboras adversus verecundiam meam? Ego quoque facio, quod recusas. Gratus sum muneri tuo : sed vereor ne, accedente sumptu, dum vetera novis nitimur æmulari, intelligam te majora velle concedere, quam me posse reparare. Vale.

EPIST. LXI.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Ut habitus et crinis indicio est, Serapam non litterarum peritiam pollicetur : cujus si se meminisset A exsortem, nunquam philosophis congruentem sumpsisset ornatum. Sed de hoc vestra existimatio sit, qui talium rerum profitemini notionem. Mihi religio fuit, negare verba poscenti. Facies itaque rem morum tuorum, si ope atque humanitate fortunam peregrinantis adjuveris. Vale.

EPIST. LXII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Postquam Gaudentio apparitori tuo indicem peracti a me itineris epistolam dedi, agens in rebus mihi apportavit sacras litteras spei et desiderio congruentes, quibus cognoscerem clare in aures publicas designationem consulatus mei debere proferri. Quid igitur eximio animo tuo lætitiæ plenus exoptem, nisi ut simili mox fruamur etiam de te gaudio; quod spero B dominum nostrum Theodosium, venerabilem cunctis et præcipue bonis, solida in amicos dignatione facturum : siquidem dignum est, ut augustissimis honorum nostrorum patronus æquet dignitatibus, quos scit mentibus convenire. Vale.

EPIST. LXIII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Cresconio amico meo amorem tuum multa conciliant. Primo quod sacras litteras, quibus consulatus mei designatio tenetur, exhibuit; dehinc quod eum patria Africa non minus tibi, quam mihi cara commendat. Cujus mores cum primore loco censere debuerim, malui tuo examini reservare. Suscipe igitur, oro te, notum militiæ virum, qui se apicem felicitatis credit habiturum, si eum patrocinii tui splen-C dor illuminet. Vale.

EPIST. LXIV.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Exercet me quidem votivis ac felicibus negotiis præparatio consulatus. Sed ut litteræ tuæ frequenter indicio sunt, tua pro me cura præponderat. Hortaris, mones, cogis, ut quidquid potissimi magistratus functio quærit, accelerem; et cum sis meæ exactor industriæ, nihilominus omnia sollicitudini tuæ vindicas. Eritne tempus optatum, quo istam mentem paribus pro te officiis districtus æquiparem? Spero actutum florente republ. et propagato in ævum domini nostri Theodosii principatu, virtutes tuas fascibus munerandas. Tunc epistolarum stimulos non requiram, nec exspectabo monitorem. A te enim didici sponte D suscipere quidquid pro fratre curandum est. Vale.

EPIST. LXV.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Astipulationem præclara merita non requirunt : siquidem virtus sua luce conspicua aversatur auxilium commendationis alienæ. Ergo cum dominum et fratrem meum Licinium celebrem fecerit ad normam veteris disciplinæ gubernata resp., quid potest ei dignitatis adjicere privata laudatio? Hac igitur præmissa parte, optimæ in amicos fidei ac diligentiæ virum, præcelso animo tuo opto sociare : non quod judicium tuum serum ac difficile sit ad colligenda ingenia et explorandas voluntates bonorum, sed ne

brevis inter vos usus et festinata discessio neget A
justum tempus examini. Vale.

EPIST. LXVI.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Si amicitiæ semper ratio deposcit, cur mutua negotia alterius juvemus officiis, quanto impensior utilitatibus propinquorum cura debetur, quorum nobis bona et adversa communia sunt? Quid quod sæpe bonitas causæ cohortatur, ut quod debemus generi, tribuamus promptius æquitati? Quæ me non minus pro illo, quam necessitudo commovit, ut ipse etiam comperto ex relatione Victoris spectabilis viri negotio judicabis. Nam quo res notior fieret, publicæ epistolæ malui exempla sociare, ne quid fiducia dicere per gratiam judicarer. Nunc, si tibi voluntas mea cordi est, præsta huic quæstioni maturam securitatem, B
quam pro justitia etiam me silente deferres.

EPIST. LXVII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Parva est commendatio scriptorum meorum, si Leontium familiarem innocens vita bonis quibusque conciliat. Suo igitur præditus merito, astipulationis adminicula non requirit; et tamen abstinere non debeo tali genere litterarum, magis ut amicitiæ satisfaciam, quam ei aliquid opis conferam. Tu tantum pro dignatione, qua clarus es, facito noverit gratiam sui meo quoque nomine esse geminatam. Vale.

EPIST. LXVIII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Brevem necesse est esse sermonem, qui properanti repente committitur. Quare et officio satis est et C
brevitati temporis congruit, ut circa te salutationis honore perfungar. Vicissitudinem vero efflagitare non debeo, quam mihi arbitror a viro amicitiæ servantissimo etiam sine admonitione referendam. Vale.

EPIST. LXIX.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Ut silere non possum, quoties stylum invitat occasio; ita si desit causa longioris alloquii, seriem paginæ stringo compendio. Loquax enim copia est, quæ in re usitata atque solemni verborum redundat eluvie. Have igitur dico, et vicissim peto, ut me prosperorum tuorum indicio munereris. Vale.

EPIST. LXX.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI. D

Humanitatis interest commendationem deferre poscentibus. In Zenobio autem talis officii causa propensior est, cum sit familiaris meus, atque adeo illi debeatur potius quam præstetur affectio. Hinc patrocinium tui cupio provenire. Nam primum est, ut meo suffragio diligatur; secundum erit, ut sui honestate complaceat. Vale.

EPIST. LXXI.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Considerans, quid mihi amoris digneris impendere, arbitror Cyriaco domestico meo has litteras profuturas, quibus quæso ut commoditatem ejus prompto favore respicias. Vale.

EPIST. LXXII.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Vir clarissimus Honoratus cumprimis mihi vitæ honestatisque complacitus est. Credo judicium meum tibi aspernabile non videri. Id si ita est, neque me opinio frustra tui habet, futurum reor, ut ex prærogativa istius testimonii ad familiaritatem præclaræ unanimitatis tuæ, quasi tibi etiam sedulo spectatus accedat. Vale.

EPIST. LXXIII.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Delectat eos frequenter affari, quorum animum mei amantem documentis habeo comprobatum. Cape igitur litteras meas, quas ideo libenter emitto, quia religionis tuæ vicissim pascor alloquiis. Quæ res acuere nos debet ad officia promptiora, cum tibi hinc commodi fenoris largior usura respondeat. Vale.

EPIST. LXXIV.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Valentinianus protector dudum patrocinio culminis tui per me traditus atque commissus, domesticis occupationibus attinetur: atque ideo magnopere poposcit ob eumdem sibi aliquod negotium per suburbanas provincias impetrari. Quare decus nostrum familiari meo desideratum munus exclude, aut impetra commeatum, quo possit a militari nota sub hac impetratione defendi. Vale.

EPIST. LXXV.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Cum in judicio præfecturæ famosa causa penderet, Discolius, qui furti detulerat actionem, multosque nostri ordinis viros criminatione perstrinxerat, occulte cum reis inita pactione, non sine disceptatoris invidia elusit examen. Ad hujus investigationem missus apparitor, si prætorianorum adminiculum sortiatur, proclivior facultas retrahendi accusatoris eveniet. Interest publicæ disciplinæ, simulque ad famam pertinet cognitoris, ut eum summo studio conquisitum reduci in judicium sub custode præcipias, ne innocentiam senatorum obnoxia rumoribus suspicio decoloret. Vale.

EPIST. LXXVI.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Amor tuus in Domitium notus et validus ademit mihi commendandi ejus laborem: pro quo hoc tantum dixisse suffecerit, mihi quoque eumdem prisca familiaritate conjungi. Quæ res illi incrementum patrocinii tui, ut spero, præstabit: probabiliorem quippe eum tibi faciet communis similitudo judicii. Interea nos ursis sæpe promissis, et diu speratis, sub ipso articulo muneris indigemus. Vix enim paucos catulos maceratos inedia et labore suscipimus. Et de leonibus fama conticuit: quorum adventus posset efficere, ut ursorum defectum congressio Libyca repensaret. Unciam panis malitiose et temere restitutam spontanea voluntas populi redegit in copia conditorum. Tuta igitur omnia atque secura sunt, quæ animum

tuum jure mordebant. Atque utinam sollicitudines quæstorias par successuum felicitas mitigasset! Vale.

EPIST. LXXVII.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Editioni muneris nostri et usitata et insolita a te conferuntur; ita omnia ad conciliandum quæstori nostro plebis favorem et solemnium rerum largus et novarum repertor excogitas: ut nunc septem Scoticorum canum probavit oblatio; quos prælusionis die ita Roma mirata est, ut ferreis caveis putaret advectos. Ergo et hujus rei causa et præterea munerum cæterorum, quantas possum, maximas gratias tibi ago: licet in his, quæ studiose fratribus pro magnitudine animi tui tribuis, beneficium te non putes præstare, sed sumere. Vale.

EPIST. LXXVIII.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Pars hominum compendiis et quæstibus gaudent; me votiva delectat expensio. Itaque avidus civicæ gratiæ, quæstoris filii mei sumptibus studeo aliud genus largitatis adjicere, ut curulibus stabulis Urbis æternæ etiam quina mancipia largiamur. Et quoniam servorum per limitem facilis inventio, et pretium solet esse tolerabile; quam maxime te deprecor, ut per homines strenuos viginti juvenes prædicto negotio congruentes jubeas comparari. In quam rem solidos ad te misi, habita æstimatione hominum, quorum non forma, sed ætas et sanitas deligenda est. Vale.

EPIST. LXXIX.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Fratri nostro Andromacho omnes bonæ artes familiares sunt, sed præ cæteris fides, qua exspectatus mihi tuum quoque judicium optat demereri. Itaque dum te expetit, iter imbecillis grave, gracilitatis suæ oblitus intravit. Hæc illi maxime causa fuit pro viribus, ut solet plerumque animus spe et gaudio morbum levare. Advertis igitur quam prompto et patulo amicitiæ sinu receptandus sit, qui tui desiderium suæ valetudini prætulit. Quid plura? appetendus tibi foret, nisi te sponte sequeretur. Ergo accurrenti religiosam manum porrige; ut qui te novit virtutibus superiorem, communitate parem sentiat. Vale.

EPIST. LXXX.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Commendatum mihi a fratre meo Hilario virum devotissimum Titianum; quo alio possum beneficio munerari, quam ut eum sancto pectori tuo non aspernandus precator insinuem? Et jam spero petitioni meæ cessuram felicitatem, quando eo studio atque proposito es, ut instar gratiæ habeas, si tibi probabilis amicus accedat. Vale.

EPIST. LXXXI.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Filius noster Symmachus, peracto munere candidati, offert tibi dona quæstoria, et cæteras necessitudines nostras pari honore participat. Quæso igitur ut ejus nomine dyptica et apophoreta suscipere digne-
A mini, qui apparatui ejus plura et præclara tribuistis. Præterea domino et principi nostro ad referendam largitati ejus sedulam magis, quam parem gratiam, auro circumdatum dypticum misi. Cæteros quoque amicos eburneis pugillaribus et canistellis argenteis honoravi. Tuæ igitur potestati, tuo quoque arbitrio committo, ut opportune singulis, quæ missa sunt offerantur. Vale.

EPIST. LXXXII.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Multi a me conciliationem litterariam poposcerunt; sed quorumdam meritis, aliorum precibus parem gratiam dedi: nec tamen vereor, ne tibi civium ignota distinctio sit, judicium de his commune recolenti. Dabis igitur in quibusdam verecundiæ meæ
B veniam, quæ cessit orantibus. Sequeris autem, quod scis de singulis utrumque sentire. Puto ex his verbis, quo in numero filium nostrum Attalum spectabilem virum censeam facile dignosci. Namque ista libera et aperta discretio ei tuto credita est, qui non fuit in partem cogentum. Quare tuo ac meo nomine amicitias accurrentis amplectere; ut huic in fructu sit cultus bonorum, pravis dolori, quod similiter non diliguntur. Vale.

EPIST. LXXXIII.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Jam pridem domino et fratri meo Alipio comitatum sacrum visere atque adire cupienti, sera quidem occasio, sed læta successit, ut eum consul accires, ideo in conspectum tuum alacer occurrit, ut beneficiis vo-
C tiva reddat officia et sancti animi tui fretu nubem invidiæ superioris abstergeat. Quod illi arbitror ex voto esse cessurum. Neque enim famæ ejus deesse aliquod patieris, qui securitatis cuncta tribuisti. Vale.

EPIST. LXXXIV.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Recte et probabiliter judicasti, fratrem nostrum Titianum spectabilem virum consulatui tuo interesse debere: siquidem æquitas postulabat, ut voti sui voluptate frueretur. Nulli unquam nostrum tui amore cessit; quinimo semper primas sibi erga te partes observantiæ vindicavit. Itaque testem alium non requirit. Scit enim sibi plus esse loci apud tuum animum, quam posset meo sermone conquirere. Relin-
D quo igitur eum fiduciæ suæ, quia nihil potest esse cumulatius. Hoc tantum subjicere contentus, me quoque tibi ejus nomine, si quid gratiæ ceperit, obligandum. Vale.

EPIST. LXXXV.

SYMMACHUS FLAVIANO FRATRI.

Facile fratrem nostrum Elpidium ad proficiscendum traxisset affectio, nisi eum unici cura retineret. Tantum quippe est in eo sinceritatis atque dulcedinis, ut illi soli necessitudines præferantur. Hunc ita spectatum mihi atque conjunctum, jussis tuis negare non potui: quia in talibus causis major apud me cedendi voluptas est quam fruendi. Suscipe igitur amantissimum nostri eo animo quo rogasti: æstima de

gaudio adventorum, negari a te non oportere residentibus, quod præstatur accitis. Vale.

EPIST. LXXXVI.

SYMMACHUS FLAVIANO

Peregrinari mihi tecum videor, si quando cursus atque recursus tuos luculentus narrator insinuas. Ita cognitiones nostras religione allicis, et nitore sermonis illuminas, ut quidquid explicat affatus tuus, id noster quodammodo visat affectus. Quare firmam valetudinem tuam tenemus, reditumque felicem votis jugiter comprecamur. Nam qui amorem in nos tuum æquiparare non possumus, solvimus votis, quod nequimus officiis. Salve igitur, mi domine inimitabilis, nosque et generaliter cum cæteris, ut nunc facis, et speciatim cum clarissimis, ut solebas, his muneribus oris ac pectoris tui benignos illustra. Vale.

EPIST. LXXXVII.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Vox juris ac legum est: bonæ fidei contractum non posse rescindi. Hujus sententiæ exsecutionem frater noster Elpidius optat adipisci; cui post venditionem Hispaniensis prædii sui partem emptor adjurat; cum ad soliditatem transcriptæ in novum dominum possessionis cuncta ex more celebrata sint. Hæc summa est postulati, quæ meis quidem verbis, sed illius meritis adjuvatur. Quæso, ut æquitate, qua præclarus es, ut pudorem refragantis privata objurgatione confundas, aut contumaciam frangas publica auctoritate judicii. Vale.

EPIST. LXXXVIII.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Et honoris tui, quo nunc auctus es, et continui in me amoris delector. Volo igitur, ut communia pignora curæ mihi esse non dubites, quæ magis merita tua quam scripta commendant. Supererat, ut assiduum styli tui munus exposcerem. Sed redundantis est operæ, bona spontanea postulare, ne meus stylus extorquere videatur, quod tui animi spondet humanitas. Vale.

EPIST. LXXXIX.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Paulo ante litteras dederam, sed debitam tibi sa- A lutationem geminare non piguit. Namque amor officiorum modum non tenet. Præterea notitia commeantium postulavit, ut commendatione eorum adjecta pagina proficiat. Responsa non postulo securus præclari animi tui, qui mihi sine admonitione sermonem voluntarium polliceatur. Vale.

EPIST. XC.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Semper mihi auctor es ingentium gaudiorum. At nunc supra vota processit, quod me expetendi plane et ambiendi viri familiaritate decorasti. Neque hoc suspicione conjecto. Nam patricii sermo fecit indicium, diligentiam in me suam te præsule provocatam; qua recte cæteris benefactis tuis etiam hic titulus B procedet in numerum, qui solus quamlibet voti avaritiam possit explere. Vale.

EPIST. XCI.

SYMMACHUS FLAVIANO.

Quoties parentum beneficiis obligamur, necesse est ad hæredes nexum debiti pervenire. Ad filium meum senatorem præclarum atque ornatissimum virum præfata pertinet generalitas: cujus pater omnibus rebus illustris et mihi eximia veneratione recolendus, plurimum domui meæ honorificentiæ et religionis exhibuit. Cujus ego devinctus officiis, filio opto persolvere, quod de parente contraxi. Sola autem magnificentia tua potest me contractu gratiæ liberare, C si posteritatem ejus adjuverit, præcipue in iis rebus, quæ justitiæ patrocinio fulciuntur: siquidem queritur, agros suos contra judicatum vestrum magnam partem mutilari. Grave hoc et impetibile videri, nisi etiam consensus partium frustrationibus luderetur. Minus est enim alienam sententiam spernere, quam a propria discrepare. Est igitur in manu tua, in tam absoluto atque probabili petitionis genere, servatis legibus, et æquitatis intuitu, aliquid etiam meæ deferre personæ: cujus interventum fastidio longæ litis, non diffidentia negotii postulavit. Vale.

LIBER TERTIUS.

EPISTOLA PRIMA.

SYMMACHUS JULIANO RUSTICO.

Ruri hucusque observatus, postquam me ad urbanam sedem recepi, reperimus optabilem litterarum tuarum salutem. Quæ post diutinum silentium, tam multum apud nos gratiæ et honoris habuerunt, ut in his sola brevitas displiceret. Nam jejunas aures meas et præclari eloquii tui satis superque sitientes, affatus largior debuit uberare. Mihi quoque curæ fuit arctare paginam limite parciore, ut te, mi frater, scribendi talione morderem. Quamvis ita conscius sim arentis infantiæ; ut quantum doloris accipio, cum breves D epistolas sumo, tantum tribuam beneficii, cum pauca respondeo. Vale.

EPIST. II.

SYMMACHUS JULIANO RUSTICO.

Ruri positus vectigal solemne tibi dependo. Nullum enim tempus patior ab hoc munere feriatum; neque locorum intercedente divortio in oblivionem familiaritatis adducor. Qui, si me vicissitudinis stimulo faceres promptiorem; nunquam profecto linguam desidem continerem. Et tamen enixe meum fungor officium, nec cessationis traducor exemplo. Atque hoc silentium tuum difficultatibus publicæ occupationis

ascribo, quia satis est mihi ad amicitiæ fiduciam, quod me credo redamari. Vale.

EPIST. III.

SYMMACHUS JULIANO RUSTICO.

Hunc scribendi morem superstitio vetusta constituit, ut ad peregrina digressi priorem sibi locum vindicent cum absentibus colloquendi. Sed affectus moræ impatiens, scribendi vices religione mutavit. Itaque rupta lege reticendi, sermonem tuum festinatione prævenio; adjiciens sedulæ salutationis officiis commendationem viri inter optimos quosque numerandi, quem dudum a parentibus clarum, et aulicæ dignitatis splendor excoluit, et amplissima curia non accepit ut novum, sed recepit ut debitum. Quæ tamen in fratre nostro Philippo, secundo loco et honore censenda sunt: quia plus habet laudis in moribus, magisque probitate conspicuus est, quam fortunæ muneribus gloriatur. Plura dicerem, si aut pudor ejus sineret, aut prolixa laudatio epistolæ conveniret. Certe illud spondeo, tuam eximietatem in coram reperire posse multa, quæ tacui; nulla desiderare, quæ scripsi. Vale.

EPIST. IV.

SYMMACHUS JULIANO RUSTICO.

Decet ut litteras meas frequenter efflagites, nec tamen convenit ut de silentio grave quippiam suspiceris. Oblitum me tui, quod in hanc diem siluerim, censuisti. An ita vel mei animi fides inclara est, vel tui meriti angusta momenta, ut huic de me opinioni locus esse debuerit? Quare amicitia communis plus accepit injuriæ ex tua suspicione, quam ex meo silentio. Minus est enim, necessitate officium deserere, quam voluntate præpropera judicare. Putas solemni genere defensionis levare peccatum? Diu affui, longa otia in secessu ruris exegi, tabellarii defuerunt. Hæc etsi vera plerumque sunt, tamen assiduitate detrita in invidiam mendacii reciderunt. Meæ occupationes ab usu remotæ, nihil mediocre protendunt, cujus rem familiarem nova incessit affinitas, contra rationem legum, felicitatem temporum, consensum parentum, pacta majorum. Sed reprimam me, neque his querelis ulterius immorabor, quas tabellarius, si veritati amicus est, explicabit. Ita fiet ut et tibi cognitio gestorum plena proveniat, et ego excusationem meam potius indicasse videar quam dolorem. Vale.

EPIST. V.

SYMMACHUS JULIANO RUSTICO.

Aiunt qui callent rhetoricam disciplinam, nihil esse controversiæ, ubi eadem partium jura sunt. Imaginem proposi æ rei postulas? Mitto decantatas judicialium meditationum fictiones, et inania simulacra causarum. Vel hæc silentii nostri diuturnitas materiæ talis exemplum est. Objicies mihi dissimulati officii negligentiam: in te hæc referetur oratio. Ergo quia pares sumus, dulce colludium est, ut cum altero neuter expostulet. Veniam, quam dederis, impetrabis. Sed cur æquis tecum conditionibus ago? Jam mea causa melior, qui prior emendo utriusque delictum. Videro quæ tua futura sit in referendo sermone curatio. Ego in viam reduxi amicitiæ nostræ fortuitum stuporem; neque ex ea re affecto gratiam. Satis mihi laudis est, invidiam silentii diluisse. Vale.

EPIST. VI.

SYMMACHUS JULIANO RUSTICO.

Solet quidem ægritudines animi ratio mitigare, sed fortunæ nostræ tantum vulnus est, ut ei ne tua quidem delenifica et suada facundia cicatricem possit obducere. Fors fuit an dies longa quandoque hebetet laxatum dolorem: siquidem malis omnibus finis de tempore venit. Interim frigent verba solantium, neque aures applicat consiliis bonis surdus ex injuria animus. Tertius hic mihi de optimis fratribus luctus est. Post tot miserias quis non putet me dedidicisse patientiam? At quando imbecilliores nos ipse casus invenerit, tanto magis doleo. Nunc et illa crudescunt, quibus stuporem diuturnitas fecerat. Ictus enim novissimus etiam veteres plagas dolore rescindit. Nec ignoro multa invicti animi exempla posse referri. Pericles amissis recens liberis venit in curiam: sed patriæ causa cogebat. Anaxagoram philosophum gravis de filio nuntius a disputationibus non retraxit, sed philosophiæ deferebat calamitatis suæ negligentiam. M. Horatius morte pignoris cognita cadaver efferri jussit: sed hac constantia esse debuit, qui Capitolium dedicabat. Vides quis mihi sit animus: et tamen vita ducenda est. Amor enim lucis a natura datus fulcit infirmitatem doloris. Pene præterii, quod fuerat inter prima collocandum. Cumulatissimas gratias ago, quod Projectum familiarem nostrum avulsum contubernio tuo, meo solatio deputasti. Ex hoc intelligo, quanta necessitas fecerit ne venires. Ego tamen qui teipsum non potui, vidi animum tuum; cui satis non fuit medicinam fortunæ nostræ per epistolam facere. Addidisti enim quamdam legationem, quæ sui assiduitate vim mali frangeret, quia noveras solatia litterarum cum lectione finiri. Progressi in laudes tuas concludimus, cum ipse religionem magis ad conscientiam quam ad gloriam referas. Ergo habeat modum sermo, quem nunquam circa te habebit affectio. Vale.

EPIST. VII.

SYMMACHUS JULIANO RUSTICO.

Arbitrum te assumo epistolarum mearum. Cape si quid ab republ. vacas, oratiunculam nostram, cujus edendæ fiduciam favor civium dedit. Nam spes sæpe alitur exemplis, et placiturum esse præsumimus, quod aliis jam placuisse gaudemus. Nunc tuarum partium erit, respondere, cum legeris, an debuerit me senatus animare. Certe mihi duci vitio non potest, quod tam bene de tuis auribus speravi, quam simpliciter priorum suffragiis credidi. Vale.

EPIST. VIII.

SYMMACHUS JULIANO RUSTICO.

Nuntium reditus mei, cum primum fida patuit occasio, exhibere non differo. Scio enim te prospera quæque de nobis velle cognoscere. Mihi quoque par

cura est de salute atque actibus tuis læta et optata A noscendi. Atque ideo dignaberis, quoties fors dederit facultatem, officia circa nos mutuæ affectionis implere. Vale.

EPIST. IX.

SYMMACHUS JULIANO RUSTICO.

Tanta animi voluptate sumpsi litteras tuas, quas mihi post longum silentium detulisti, ut me fatear quereiæ prioris oblitum: quia memoriam præteritæ intermissionis antiquavit gratia recentis officii. Deinceps si tibi cordi sum, frequenter operam scriptionis admitte, vicissitudine remunerandus et sermonis et amoris. Vale.

EPIST. X.

SYMMACHUS NAUCELLIO.

Exspectas a me litteras largiores: delector judicio B tuo. Laus est enim ingenii cum desideratur ubertas. Sed velim tibi verborum copiam displicere. Nam quid agat, quo se vertat, ubi immoretur cassa rebus oratio? Odi in parvo corpore longa velamina. Illa vestis decenter indutui est, quæ non trahit pulverem, nec in humum demissa calcatur. Scribe ergo aliquid quod respondendo producam: quanquam religione decipior, qui tibi uberes epistolas audeo polliceri. Videro quis sit futurus eventus sententiæ tuæ. Tamen memento non electionem me tibi spopondisse, sed copiam. Vale.

EPIST. XI.

SYMMACHUS NAUCELLIO.

Sumpsi pariter geminas litteras tuas, Nestorea, ut ita dixerim, manu scriptas, quarum sequi gravitatem C laboro. Trahit enim nos usus temporis in argutias plausibilis sermonis. Quare æquius admitte linguam sæculi nostri, et deesse huic epistolæ Atticam sanitatem boni consule. Dignum est ut hæc ipsa apud te culpæ confessio prosit ad veniæ facilitatem. Quod si novitatis impatiens es, sume de foro arbitros: mihi an tibi styli venia poscenda sit. Crede, calculos plures merebor, non æquo et bono, sed quia plures vitiis communibus favent. Itaque ut ipse nonnunquam prædicas, spectator veteris monetæ solus superstes; cæteros delinimenta aurium capiunt. Stet igitur inter nos ista pactio: ut me quidem juvet vetustatis exemplar de autographo tuo sumere, te autem non pœniteat scriptorum meorum ferre novitatem. Non silebo D alterum munus opusculi tui, quo prisca cujusque reipublicæ ex libro Græco in Latinum transtulisti. Arma a Samnitibus, insignia a Tuscis, leges de lare Lycurgi et Solonis sumpseramus. Tuus nobis post hæc addidit labor peregrina monumenta, quæ jam sui nesciunt. Nunc vere civitas nostra populorum omnium parens facta est, docere potest singulos antiquitates suorum. Ipsa vero pars materiæ digna laudari, quanto verborum stellatur auro? Nescias cultu an rebus magis voluminis honor gaudeat. De mea ægritudine nequaquam te rumor fefellit; sed jam mihi (modo venia dicti sit) convalescentiæ portus aperitur. Carminum tuorum codicem reportandum puero reddi, et quia eclogarum ordo confusus est; quem descripsi, simul misi: ut correctio utrique a te præstetur, et aliorum, quæ nunc pangis, adjectio. Vale.

EPIST. XII.

SYMMACHUS NAUCELLIO.

Si tibi hæc una, ut ais, frequentandi styli causa est, ut a me vicem sermonis excludas, magnum silentii nostri in litteris tuis pretium est. Vide igitur, ne me validius a scribendo revocet fructus tacendi; quia si sæpe respondeam, fortassis curam remittes, ut jam victor optati. Mane ergo in proposito assiduæ scriptionis, etiam post epistolam meam; quamvis malim creditum tuum quam paginas impetrare. Sunt quidem illæ Tulliano segmentatæ auro: sed de præsentibus amicis bona plura sumuntur. Ipsa etiam verba melius ex oris fontibus fluunt, quam mandantur textis papyri. Quin ergo, eluctatus longi otii cariem, Cœlium nostrum revisas. Sat temporis Spoletio datum, bonæ urbi et optimorum civium matri, intelligenti tamen, quod nostræ curiæ virос usu capere non possit. Vale.

EPIST. XIII

SYMMACHUS NAUCELLIO

Binas ad me litteras pedissequus tuus detulit. Fraudis arguerer, nisi totidem reddidissem. Utrisque te rediturum Romam, si per annos liceat, spopondisti: sæpenumero idem scripseras. Nihil jam moror syngraphas tuas. Iterare promissum, fallaciæ meditatio est. Scio lentos ad capessendum laborem senes fieri. Sed quia crescunt vitia cum tempore, ingratus mihi attrahendus es, priusquam justiorem veniam faciat longior dies. Nullam Nestor tertio ævi sui sæculo militiæ vacationem poposcit; nec Achilli excusavit ætatis suæ frigus Phœnix monitor. Et certe haud multum itineris interjacet. Spoletium suburbanitas nostra est. Dum carmina tua ruminas, dum epigrammata oblatis lucis, aut amnibus componis fallitur doctis cogitationibus sensus laboris. Vale.

EPIST. XIV.

SYMMACHUS NAUCELLIO.

In ære meo duco, quod te adornare optatum reditum nuntiasti. Sed male metuo, ne hoc studium tui, negatio habitationis impediat, quam peto, ut in bonam partem voti erga te mei certus accipias. Deos enim facio testes, has domus, quarum alteram postulasti, jamdudum a me hospitibus esse decretas. Quæso igitur, ut sacramento commodes fidem, qui vel animo tantum meo credere debuisses, et in ædes tuas festinus recurras: siquidem domus, quæ tibi prius ambitiose per ætatem viventi et habitanti cum liberis satisfecit, senilem moderationem distributis in alias domus filiis non debet offendere. Vale.

EPIST. XV.

SYMMACHUS NAUCELLIO.

Petis ut respondeam litteris tuis. Hæc denuntiatio certaminis est. Sed unde mihi quanquam procedenti in annos graves, senile illud et amicum? Quo jam tu veteres æmularis? Nec tamen defendet volunta-

tem tuam styli mei desperatio. Quis enim pudor est, vinci post confessionem? Illud quoque me ad rescribendum coegit, quod timui cessationis exemplo quamdam tibi silentii formulam dare: plusque fraudis in me rediturum adverti, si tua offensio imitaretur tacentem, quam si ausus meus superiorem. Æstimabis ipse, quanto hoc tui amore adversus verecundiam meam fecerim. Interea quod vales, dulce est: quamvis adjeceris, canto esse opus, ne forte reditum nostrum ævi tui subita prævortant. Nolo annos ad calculum voces. Fiducia salutis in viribus est. Quas cum videt expendere tutela morum tuorum; spera confecturos deos, ut maneas vitæ integer in metas, quas veterum definitio dedit sæculo. Vale.

EPIST. XVI.

SYMMACHUS NAUCELLIO.

Fortasse arguas diutinum silentium meum. Nolo applices hanc moram negligentiæ. Continuatio enim longi itineris stylo obstitit. Tandem Formianum littus accessimus, quod mihi esset acceptius, si una loci istius voluptate frueremur. Sed quia hoc per annos et valetudinem tuam non licet; educeri saltem mutuis litteris peto, quantum corpusculo vigoris adjeceris. Inesse enim tibi temperantiam cæteraque tuendæ senectutis præsidia, non ambigo. Vale.

EPIST. XVII.

SYMMACHUS GREGORIO.

Habeo expostulandi tecum probabiles causas; quandoquidem pontificio litterati honoris auctus nullum mihi indicium communis gaudii præstitisti. Sed nolo primas litteras meas felle objurgationis imbuere, ne animum tuum contrahant amara sermonum. Quare decedo querimoniis, et tecum hanc veniam sic paciscor, in reliquum pensi habeas amicitiæ diligentiam. Sit inter nos frequens honor ejus officii, sint assiduæ scriptorum familiarium vices. Quippe tacita concordia instar odiorum est. Ideo litteras affabra rerum vel natura, vel industria peperit, ut nunquam muta esset affectio: et si quando absumus, linguæ ut operam fungerentur signa verborum. Hæc in præsentia satis dicta sint. Opto deinceps materiam mihi ad respondendum dari, gratia muneris tui, non dolore fastidii. Vale.

EPIST. XVIII.

SYMMACHUS GREGORIO.

Abundas quidem naturæ bonis et ingenii facultatibus; sed continui silentii culpam tibi quoque purgare difficile est. Quid enim ex vero, vel ex commentato dici potest? Itinera me, inquies, longa tenuerunt: sed sæpe cessatum, et aliquando perventum est. Vigilem operam publicis rebus impendo; sed vicibus otii omne negotium distinguitur. Restat, quod minime volo, ut fatearis amicitiæ negligentiam. Nam officia si plerumque deseras, occupatio est; si semper, oblivionis crimen putes. Hoc, si fieri posset, tacerem. Illudis ergo patientiæ meæ. Atqui intelliges, æquum animum majore pretio mu candum. indignius læditur, quem religio non permittit offendi.

A Et certe interfuit sollicitudinis tuæ exercere aliquid verborum familiarium, cum mihi de scriniis tuis profecta delegaretur oratio: de qua interim te suspensum tenebo: tum demum tibi judicii publici facturus indicium, cum exoraveris, cum merueris, et quia tanti duco litteras tuas, cum scripseris. Vale.

EPIST. XIX.

SYMMACHUS GREGORIO

Diuturnitatem silentii rupisti, sed, mehercule! frequentibus impulsus officiis. Ego tamen non minore afficior gratulatione, quam si litteras sponte tribuisses. Germani mei vicaria potestate gaudeo, tanquam mihi decus honoris accesserit. Vestro quoque in eum favore delector tanquam aliquid ipse B præstiteris: cum quo illustrem virum Syagrium fides certa est operam bonæ frugis adnisum. Quod eo ad te scribendum putavi, ut gratiam nostram assertor sedulus exsequaris. Vale.

EPIST. XX.

SYMMACHUS GREGORIO.

Elegisti materiam proniorem: accommodatior est enim querelæ oratio humana, quam gratiæ. Qua causa factum puto, ut me taciturnitatis incesseris, cum perpetem curam dandæ et reddendæ salutis adnitar. Quod quidem me libente fecisti. Nam qui alteri culpæ ducit officii negligentiam, pollicetur de se operam promptiorem. Expostulatio tua instar est sponsionis. Non meditabor tua verba, non excogitabo sententias. Si peccatum silendo contraxeris, tuis C tantum litteris argueris. Vale.

EPIST. XXI.

SYMMACHUS GREGORIO.

Vellem te legato uti apud optimum consulem purgandæ atque excusandæ absentiæ meæ, si scirem, quod tu mihi in ea re prius ignosceres. Nam cum vestrum amorem cogito, vereor ne ut me æque ambo diligitis, ita similiter arguatis. Quis igitur mihi hujus causæ defensor adhibendus est? fortuna scilicet mea: cujus ut misera, ita justa purgatio est. Neque enim fas sinit, læta officia obire lugentes; fortasse etiam vestram hilaritatem mea tristitudo contraheret: siquidem semper fieri amat, ut habitum mentis de amicorum ore ducamus. Quare ignosce, quod D desumus, et apud egregium virum consulem fave absentiæ meæ: cujus honore gloriari nostrum est, auspiciis interesse felicium. Vale.

EPIST. XXII.

SYMMACHUS GREGORIO.

Tantum tibi suppetit uberis eloquii, ut prioris silentii veniam cum præsentis facundiæ laude merearis. Quæ enim pars litterarum tuarum vel inventionum prudentia caruit, vel novitate sensuum, vel antiquitate verborum? Cum igitur tibi supellex larga non desit, innitere, quæso te, ut, sicuti oratione mirabilis es, ita religione proberis. Faciet hoc crebritas epistolarum tuarum, quæ non solum tibi parabit gratiam, verum etiam me faciet promptiorem. Vale.

EPIST. XXIII.

SYMMACHUS MARINIANO.

Nos hic in otio rusticamur, et multimodis autumnitate defruimur. Nam postquam doliis nova vina commisimus, quæ calce et prelo subacta fluxerunt; trapetis teritur bacca Sycionia, ut præcox olea in usum olivi viridis mulceatur. Interea loci ferarum domos indago sollicitat, et incertus agricola in officia diversa discurrit. Alii scalis ad arborum summa perrepunt; plerique condita musta defæcant. Nonnulli aprorum odora vestigia canum sagacitate disquirunt. Sed hæc omnia, si nobiscum ageres, plus placerent. Tenet te eruditio Scævolarum, dum forenses tabulas pervigil doctor instituis. Quare accurre perniciter, ut feriarum requie laboris fastidium tergeatur. Certe si tibi ergastuli istius amor tantus est, adesto impiger, ut ad dicendum promptior revertaris. Vale.

EPIST. XXIV.

SYMMACHUS MARINIANO.

Quod fortunæ tuæ pollucibiliter floruerunt, meum duco compendium: quando ita animatus sum, ut amicorum prospera meis commodatibus externa non arbitrer. Et revera quotus quisque homini dies lætus est, sua tantum secunda numeranti? Latius gaudet qui et alterius bonis pascitur. Qua me igitur gratulatione affectum putas, cum tibi comperi jugales deos matremfamilias copulasse, atque ex ea filium jam tempestivo dedisse proventu? Nam ut scis, intervallo maris atque terrarum quo detinemur, non prius conjugem tibi, quam sobolem accessisse cognovi. Quippe unis litteris et nuntium filiolæ recens editæ, et nuptialem sportulam detulisti. Quæ quidem bona tibi dispertita temporibus acciderunt, sed meum pectus pariter ingressa sunt. Cedant gaudia divisa conjunctis. Uberiorem fructum mihi præstitit mora. Jam non queror quod epistolæ tuæ seræ sunt. Jucunda dilatio est, quæ simul bona pluria restituit. Vale.

EPIST. XXV.

SYMMACHUS MARINIANO.

Plenæ atque inveteratæ inter nos amicitiæ nihil adjici posse crediderami. Invenisti tamen, quo perfectam diligentiam tui in fastigium tolleremus. Amabili enim fiducia Ausonii tuæ præbenda mandasti, quæ peregrinatio hiberna poscebat. Tu vero abundans omnibus, studio dandi beneficii excogitasti causam petendi. Sed dedisse te ex hoc gratiam, satis constat: quia plus accepit, de quo sibi aliquid alterius amor vindicat. Uno tantum lapsu (fas sit dicere) amica vindicatio claudicavit, quod remunerandum me de Gallatia pollіceris, ubi ad patrium larem veneris. Noluissem constantiam boni facti in hæc trepidæ verecundiæ verba descendere. Sed prætereo laudatæ epistolæ leve fascinum. Neque enim me tantæ gratiæ obligatio sermonum interpretem esse sinit. Cur autem multa loquimur, parva missuri? descriptio tradendarum tibi vestium secundam paginam tenet. Quid de mediocritate earum sentias, ipse

A videris, qui hiemi magis, quam cultui apta indumenta voluisti. Vale.

EPIST. XXVI.

SYMMACHUS MARINIANO.

Securus, ut video, scribendi ad me vices negligis Scis enim istiusmodi culpam sine talione cessuram. Quoties minatus sum par silentium, si a litteris temperasses? Vincar tamen affectione, et delector tali mendacio meo. Ex quo intelligere potes, quam constanter diligam, qui tam inconstanter irascor. Vale.

EPIST. XXVII.

SYMMACHUS MARINIANO.

Desideratas mihi litteras sero hominis mei adventus exhibuit, quæ nobis gratum admodum salutis tuæ indicium præstiterunt. Atque utinam facilitas commeatus copiam daret frequentioris officii! Vale.

B

EPIST. XXVIII.

SYMMACHUS MARINIANO.

Exspectatæ mihi tuæ litteræ contigerunt, quibus promptior ad vicissitudinem reddar officii. Nec mireris quod tibi sermo noster sero tradetur, cum aliquid sibi occupationes vindicent, nonnunquam desit facultas, tabellariorum quoque negligentia susceptam operam plerumque frustretur. Desine igitur animum nostrum epistolarum seritate metiri, cum rebus potius quam verbis spectetur affectio. Vale

EPIST. XXIX.

SYMMACHUS MARINIANO.

C

Factum nuntias, quod spe et opinione ante præcepi, ut tibi amicitiam bonorum primus congressus aperiret. Namque hoc nobis et tui mores, et illorum judicia promiserant. Facile enim probitas delecta ad virtutum arbitros placet. Verum ista pars gaudenda mihi potius, quam producenda est. Illud mallem latius prædicare, si æquaret oratio rei magnitudinem, quod vestimenta de nobis usui tuo apta vindicas. Nihil hoc amore sincerius. Scias fiduciam de simplici affectione surgentem, genus esse virtutis. Sed quid ego huic puritati dignum rependo? Stetimus officiis religionis hactenus pares. Nunc tibi sine cunctatione cedimus. Puto tibi sufficere ad vicem tantæ gratiæ victi confessionem. Vale.

EPIST. XXX.

SYMMACHUS AMBROSIO

D

Salus io amico meo multa sponte tribuisti. Nunc adjice quæ supersunt, ut ego quoque partem beneficii adeptus existimer. Supplementa autem desiderii ejus a tabellario epistolæ suggerentur, quæ stylo persequi supervacaneum duxi. Aptius est enim negotiis mutuo intimandis vivæ vocis indicium. Vale

EPIST. XXXI.

SYMMACHUS AMBROSIO

Itero postulatum pro Sallustio amico meo, et ut ipse asseverasti, a te quoque in curam dudum recepto: non quod metuam ne forte tutelam ejus oblivione destituas, cum familiare sit constantiæ tuæ fideliter exsequi recepta mandata; sed quia diligentiam meam

fortuna amici sæpe sollicitat, et laborantibus commendatio una non sufficit, licet tenaciter memorem, rursus admoneo. Præstabit beneficii tui celeritas, ne sit mihi necesse idem sæpius facere. Vale.

EPIST. XXXII.

SYMMACHUS AMBROSIO.

Fratres mei Dorotheus et Septimus, spectabiles viri, unam tuam epistolam prætulerunt. Sed mihi religio fuit istiusmodi captare compendium, ut et tibi geminata responderet officii usura, et singulis honor debiti testimonii proveniret. Nam etsi Dorotheus probatus est, cupio tamen, ut cum majorem in modum judicii mei prærogativa conciliet, quod futurum non ambigo, cum affectio boni animi capax sit augmenti, quotiens meritis provocatur. Vale.

EPIST. XXXIII.

SYMMACHUS AMBROSIO.

Licet arbitrer, superiores litteras meas, quibus ut fratrem meum Marcianum ab injuriis vindices postulavi, in manus tuas delatas: abstinere tamen etiam secunda petitione non debui, ut necessitatem viri optimi, sed invidia tyrannici temporis involuti, precatio geminata testetur. Quare rursus te ad amici defensionem exhortor; cujus tenuitas orta ex integritate, non patitur, ut annorum pretia possit exsolvere, quæ jam multis ejusdem temporis judicibus imperialis clementia relaxavit. Erit igitur tibi facilior ad impetrandum via, cum meritorum tuorum opitulatio aliorum exemplis juvetur. Vale.

EPIST. XXXIV.

SYMMACHUS AMBROSIO.

Næ ævi instar est, ut frater meus Magnillus vicaria potestate per Africam functus, testimonio omnium publice privatimque conspicuus, variis in ea provincia retardetur obstaculis. Nostri optimi viri maturitatem, cæterasque artes bonas, quibus etiam tuum amorem, cum Liguriam gubernaret, attraxit. Et ideo apud te redundantis est operæ laudare compertum. Quare impendio peto, ut cum a bajulo litterarum causas morarum acceperis, religiosum pro ejus reditu interventum digneris adhibere, quo tandem patriæ restitutus, longæ peregrinationis injuriam desiderata quiete commutet. Vale.

EPIST. XXXV.

SYMMACHUS AMBROSIO.

Ex usu venit ut opem desiderantes ad suffragia probata confugiant. Horum unus Eusebius est, qui adolescentiæ prolapsus errore, notatusque judicio, exploratissimum remedium veniæ imperialis implorat. Sed ut ei celeriter arrideat effectus; deferri in curam tuam spem petitionis optavit: cujus hæc summa est, ut judicati remissione, famæ suæ vulnus excludat. Vale.

EPIST. XXXVI.

SYMMACHUS AMBROSIO.

Filius meus Cæcilianus vir clarissimus, qui nunc communis patriæ gubernat annonam, certo cognovit indicio, adversarium suum Pyratam nomine, vel ejus procuratorem, spem tui favoris hausisse. Negavi so- A lere te recipere in tuam curam pecuniarias actiones. Ille tamen, ut est hominum plerumque supervacua trepidatio, consentaneas sanctis moribus tuis de me litteras postulavit. Non abnui operam facilia et justa poscenti. Summa est igitur impositi mihi muneris, contra absentem civem, simulque districtum publicis curis, non sinas quidquam de justitia tua sperare præsidium. Sunt fora, sunt leges, sunt tribunalia, sunt magistratus, quibus litigator utatur salva conscientia tua. Vale.

EPIST. XXXVII.

SYMMACHUS AMBROSIO.

Diarius clarissimus vir, qui inter professores medendi summatem locum jure obtinet, affinem suum, eumdemque cognominem tuo patrocinio tradi meo optaB vit oratu. Libens amicissimi viri desiderio satisfeci, ut una via et te excolerem salute dicenda, et illius usui commodarem. Fac igitur oro, commendatum tuearis auxilio, me sermone vicario munereris. Vale.

EPIST. XXXVIII.

SYMMACHUS HILARIO.

Cum has ad te litteras darem, lectulo æger tenebar; jam quidem a periculo vindicatus, sed adhuc inops virium, quæ subinde incertis febribus deteruntur. Inter hæc tamen mala valetudinis meæ amicis negotium dedi, ut pignus commune consulta patrum viris consularibus jungeretur. Habita est ratio meritorum tuorum. Nihil enim gratiæ meæ duco delatum. Acta amplissimi ordinis Ticiano honesto viro tradidi: quæ ubi in manus tuas venerint, amicitiæ me satisC fecisse pronuntia. Nihil enim malo quam honesti officii diligens judicari. Vale.

EPIST. XXXIX.

SYMMACHUS HILARIO

Valetudinis meæ vigor cœpit assurgere. Fas est, ut de me scribendi assiduitas exigatur: maneat tantum sanitatis fides, quam plerumque sollicitat hiemis injuria. Nimis enim tenera atque imbecilla est ratio convalescendi, et ante medicas manus opem cœli clementioris exspectat sanitas; ne tibi videar medendi arte morbo diuturnitatem dedisse. Volo enim memoriam malorum joci venustate frangamus. Sed jam etiam aliquid de Repentino juvene optimo dicendum est, cujus ego assiduitatem desideravi: quam mihi ut arbitror, verecundia ejus negavit, cum fiduD cia ex te sumpta præstare debuerit. Erit tamen copia melior, cum intelliget non se debuisse deserere, quem frequenti testimonio tuo de se noverat credidisse. Vale.

EPIST. XL.

SYMMACHUS HILARIO.

Recte valeo. Hoc enim scribendi debet esse principium, quod maxime expetunt vota lecturi. Æque tibi oblatum vigorem nimis gaudeo: nam me indicio tali nuper hilarasti. Illud quoque in summam pono lætitiæ, quod te memorem mei honorificentia proximæ scriptionis ostendit. Cujus rei gratiam silere non debeo, ut hoc invitamento ad perseverantiam litterarii muneris provoceris. Vale

EPIST. XLI.

SYMMACHUS HILARIO.

Mentis tuæ est pia et justa mandare. Quod ideo præloquor, ut et implesse me noveris, quæ pro filio Habemani viri clarissimi jusseras, et probasse. Supervacua igitur fuit postulatio litterarum tuarum. Moneri enim me oportuit, non rogari. Quid quod etiam mihi cum illo summa familiaritas fuit? Unde factum est, ut æquitati petitionis favor amicitiæ jungeretur. Quid multa? Venient in manus tuas commenta curiæ nostræ super ejus absolutione confecta; quæ indicent tuæ voluntati, et Bebiani reverentiæ delatam cupitorum celeritatem. At hujus operæ peto litteras crebriores; quarum tibi pro facundiæ tuæ opibus facilis liberalitas erit, mihi pro cultu mutuo præ tiosa perceptio. Vale.

EPIST. XLII.

SYMMACHUS HILARIO.

Denuo litterarum fenore obligo bonæ fidei debitorem. Recepta enim salutationis vice, quam mibi proxime reddidisti, nexu istius muneris te vacare non patior. Hoc autem mihi solum præstabit iste contractus, ut indicia prosperorum, quæ de me accipis, tuorum bonorum voluptate compenses. Vale.

EPIST. XLIII.

SYMMACHUS SIBURIO.

Fortunæ tuæ gaudia in meo ære duco, atque hujus sententiæ te nobis judicem capio, qui animum meum spectatum habes, cum tuum consulis. Debebatur hoc teneris temporum bonis, ut consilio publico vir laudatus accederes. Ergo quia res sese ex voto omnium dedit, perage operam judicio tanti principis congruentem. Urget te exspectatio bonis semper onerosa. Nam etsi dignos respicit, periculo tamen proxima est, dum amplius sibi pollicetur. Habes sæculum virtuti amicum, quo nisi optimus quisque gloriam parat, hominis est culpa, non temporis. Vides certe; ut ille ipse qui Romanis rebus antistat, ad bonum publicum natus est. Secundo, ut ita dicam, cursu probæ artes et virtutes feruntur. Sed hæc tibi plenius tuus animus quam stylus noster expediet. Ego amici functus officium, admonentis potius quam docentis personam recepi. Et spero actutum fore, ut exspectatione, quæ de te magna est, major habearis. Nec ego istiusmodi scriptum recepissem, nisi apud me liqueret, quod emendato pectori bona verba mandarem. Quod restat, memento salute referenda, et tuum munus exsequi, et mei officii diligentiam provocare. Vale.

EPIST. XLIV.

SYMMACHUS SIBURIO.

Concedo in leges tuas, et ἀρχαϊσμὸν scribendi non invitus affecto. Tu tamen fac memineris, illud potius simplex nonnullis videri, quod sequentis ætatis usus recepit. Vis epistolis nostris more majorum nuda nomina præferantur? Si tibi vetustatis tantus est amor, pari studio in verba prisca redeamus, quibus salii canunt, et augures avem consulunt, et decemviri tabulas condiderunt. Jamdudum his renuntiamus, est, ut successio temporum placita priora mutavit. An si nobis scribenda sit forensis oratio, Jovem deosque exteros Catonis lege præfabimur, ne nobis vitio detur, vel negligentia antiquitatis, vel inscientia? Atqui præstat Tullium sequi, qui ignorata majoribus usurpat exordia. Sed quid ego de hoc plura, cum sim tibi dicto audiens, atque herbam dederim voluntati tuæ? Ut sæpe scribas, nequaquam mihi orandus es. Efficiet assiduitas litterarum mearum, ut mutui admonearis officii. Vale.

EPIST. XLV.

SYMMACHUS SIBURIO.

Vera res est, famam esse velocem. Sed dissentio Mantuano, qui eam putat in malis debere numerari. Nam quid hac præclarius, cum lætis nuntiis rigat aures et mentes bonorum? Mihi certe oppido grata est, postquam purgationis tuæ prima vexit indicium. Ruri eram, mœstus animi ob amissam parentem. Eo me secura fama, curis quas de te gerebam absolvit. Nec fides defuit. Illico enim credebam verum esse, quod noveram et tuæ innocentiæ, et æquitati temporum convenire. Accesserunt etiam litteræ tuæ tam lepidæ ac venustæ, ut in re jam cognita novum mihi de te gaudium nuntiari putarem. Erat in illis fiducia conscientiæ bonæ, sed cum laude justitiæ publicæ. Nam et principibus maximis gratias ut absolutus egisti, et de sola fortuna ut innocens conquestus es. Verum quid ultra? Quando Romam? quando ad urbanum otium? quando ad legendi et scribendi solatia reverteris? Spero velociter: siquidem res postulat, ut tibi peregrinationis injuria desiderium quietis commendet. Vale.

EPIST. XLVI.

SYMMACHUS EUTROPIO.

Ex sententia mihi cupita succedunt, si quando perfrui datur salutis tuæ cognitione alloquii munere. Hoc ego liquere apud te satis habeo compertum. Quid enim mihi amoris impenderes, si de me incertus esses? Atque utinam scripta hæc tua, quam sunt honoris plena, tam crebra sint! Gravis est enim sitis bonarum rerum, cui sola fruendi assiduitas medicinam facit. Ergo indulgentius abutere munificentia scriptionum. Nam quo plus est in litteris tuis quod gaudeam, hoc magis superest quod requiram. Vale.

EPIST. XLVII.

SYMMACHUS EUTROPIO

Noxæ vacuus otiare, et libris remissius invigila, quando ita volvenda dies attulit, ut domini nostri Gratiani fortissima simul ac felicissima manu nutantia reipublicæ pondera fulciantur. Videorne tibi πανηγυρικώτερον locutus, quam mos epistolæ sit? Sic se habet ratio, ut res maximæ magnos hiatus oris requirant. Sed hæc stylo exsequenda tibi ante alios, cui pollet Minerva, concedimus. Nos ad familiaria revertamur. Diu a me bona valetudo dissensit. Inhorrui ti paululum, scio; pone sollicitudinem: jam valemus. Nunc refectione opus est, cujus mihi copia sermonis

tui pabulo, si annueris istiusmodi operam, poterit provenire. Vale.

EPIST. XLVIII.

SYMMACHUS EUTROPIO.

Superforanei laboris est commendare conspicuos, ut si in sole positis facem præferas, et accensu luminum claritudinem diei gestias adjuvare. Idcirco impræsentiarum nihil moratus testis officium, salutationi tuæ styli operam dedicavi. Tu tamen Posthumianum fratrem nostrum, juvenem de summatibus meo quoque nomine velim diligas: ut intelligat, justam veluti omissionem laudis suæ plus honoris habuisse. Vale.

EPIST. XLIX.

SYMMACHUS EUTROPIO.

In gravi dono habeo, quod amicitiæ meæ viros edecimatæ honestatis adjungis. Facis hoc pro cætera erga me diligentia tua, nec unquam desistis operam, quod mihi ex usu accidat, consulendi. Quid si tibi etiam fratris mei Sabini nomine gratias agam? Qui a te in bonam partem creditus tantum prærogativæ attulit, ut si foret jam omnibus probatus. Dignus plane talis viri testimonio: quod cum illi ad commendationem sui tribueris, existimaris hoc aliis, quibus commendatus est, præstitisse. Vale.

EPIST. L.

SYMMACHUS EUTROPIO.

Cum tu Romam commodum repetis, ego me in secessu suburbano asserui lectioni. Diu quippe ab hoc negotio cura obstrepente desidimus. Nunc ubi tu abes pars antiquior amicorum meorum, vicem sermonis tui veterum scripta funguntur. Aut olim tamen urbem rure mutaveram, ut æstas mihi Prænestino algido frangeretur; sed interventus familiaris negotii rupit otium meum. Ergo jam viam lego, depositis quæ legebam. Si quid præterea scitu opus est, meus Palladius indicabit, quem ego non minus doleo abductum a juventute Romana, quam gratulor in spem sui honoris accitum. Vale.

EPIST. LI.

SYMMACHUS EUTROPIO.

Ago quidem studio tuo uberes gratias, quod mihi familiaritatem probatissimi cujusque concilias: sed frater meus Hyperecius, jamdudum institutione Romanus est. Cur igitur mihi bona nostra commendas? Cedas alios usu incognitos, emendatione consimiles; si tamen raritas virtutum admiserit, ut unum aut alterum æque edecimatæ honestatis invenias. Illos ego amicos beneficio tuo acquisitos putabo, quos nescio. Istum mihi reddidisti potius quam dedisti. Vale.

EPIST. LII.

SYMMACHUS EUTROPIO.

Mediolani interim dego ad obsequia auspicii consularis D. Valentiniani evocatus. Accito mihi fors dedit exercendi circa te styli copiam. Eam libenter, ut honor amicitiæ postulabat, amplexus, salutem tibi defero: quam si bene contemplor, familiarium religionem frequenti usu vicissitudinis repensabis. Vale.

EPIST. LIII.

SYMMACHUS EUTROPIO.

Musonianus V. C. admirator tuus, scripto ex Asia nuper allato, mutilari agros suos, qui tuis conjunguntur, accepit. Eam rem, cum mihi amicitiæ nostræ gnarus familiariter indicasset; principio suasi, ne ad fidem tanti mendacii hominum suorum levitate traheretur. Dehinc poscenti litteras, officii hujus operam non negavi, sciens mutuæ diligentiæ convenire, cum inter nos, quæ ad integritatem famæ nostræ attinent, conferimus. Quæso igitur, in bonam partem, quæ a me scribuntur, accipias; et aut fallaciam temerati juris alieni celeriter expurges; aut si quid te ignorante turbatum est, jubeas reformari. Vale.

EPIST. LIV.

SYMMACHUS RICOMERI.

Meus mos est semper alloqui præstantiam tuam. Qui tuus? litteris abstinere. Facimus quod solemus. Ego scribo, tu reticcs. Sed scio in amandis amicis majorem virtutibus tuis inesse constantiam, quam in negligendis epistolis voluntatem. Atque ideo animi tui securus, cultum tibi debitum mente et sermone non desero, nequaquam reposcens, ut scriptorum mihi vicissitudo respondeat, cum in amore reddatur. Vale.

EPIST. LV.

SYMMACHUS RICOMERI.

In suburbano prædio fovens otium sumpsi litteras tuas. Cur enim Romæ te decedente remanerem? Ager autem qui me interim tenet, Tiberim nostrum juncto aquis latere prospectat. Hinc libens video, quid frugis æternæ urbi in dies accedat, quid Romanis horreis Macedonicus adjiciat commeatus. Nam pene, ut recordaris, cessante Africa fames in limine erat, quam clementissimus, et ad salutem publicam genitus imperator prævenit ingestis alieni soli copiis. Jam portum nostrum, complurium prima classis salutat. Jam securitate saturamur. Jam dicimus nostrum esse, quidquid ubique bono principi nascitur. Hæc eo scribo, ut domino orbis effectum beneficii sui nunties, et ipse fructum gaudii communis usurpes. Ego paulo post abire longius paro, nec tamen tantis ad te litteris abstinebo. Erit curæ nostris in Urbe remanentibus, et meum sermonem tibi per idoneos mittere, et mihi pari fide, quæ scripseris, exhibere. Vale.

EPIST. LVI.

SYMMACHUS RICOMERI.

Possem silentium tuum ferre patienter, morem tuum cogitans, nisi me ægritudinis, qua laboras, dudum nuntius perculisset. Metuo igitur ne sollicita magis, quam consueta cessatio sermonis tui munus impediat. Atque ideo quæso, ut curas meas fraterno amore susceptas, scriptis, aut mandatis digneris absolvere. Nam cum sim cupidus litterarum, in secundis tamen pono solatiis, ut animus meus pro te anxius, si nondum epistolis, saltim nuntiis erigatur. Vale.

EPIST. LVII.

SYMMACHUS RICOMERI.

Ultro in me arguo culpam silentii, si quando usum officii mei quælibet dierum intervalla remorantur. Nulla enim purgatio suppetit quin cultum familiaritatis publico actui frequenter interseram. Sed idem qui peccatum vito desidiæ, æque in scribendo longus esse desino. Nam licet sciam, animum tuum nequaquam obnoxium esse fastidio, adverto tamen, pro conditione curarum ponendum verbis modum : quia ut desideranti prolixitas grata est; ita displicere non poterit brevitas occupato. Vale.

EPIST. LVIII.

SYMMACHUS RICOMERI.

Amo et suspicio virtutes tuas. Sed accidit, quod tibi etiam amicus invideam. Flaviano meo aliquandiu solus frueris. Accipe planius, quid velim dicere. Ad te migravit quidquid Romæ optimum fuit. Et vobis quidem societas vestra dabit mutuum gaudium. Mihi quid solatii erit? quem et ille deseruit, et tu minus desiderabis, quia unus tibi pro utroque sufficiet. Vale.

EPIST. LIX.

SYMMACHUS RICOMERI.

Alius fortassis existimet serum esse munus, quod anni superioris consul exsolvit. Ego sentio, me atque alios, qui procul degimus amicitiæ fiducia ad hoc locorum esse di atos. Illis vero continuo satisfactum, quorum tandiu memor esse non posses. Nam qui statim munificus est, ipsis quodammodo magistratus sui fascibus admonetur. Qui ex intervallo reddit officia, testatur eos se maluisse differre, quorum oblivionem dies longior non posset obducere. Viderit igitur, an se quispiam credat ordine aliis, aut honore postpositum. Ego me intelligo pura affectione prælatum. Neque enim satis amicus est, cui solemne aliquid statim redditur. Honestior est illa securitas, quæ putat sibi deforme non esse, si quid diu familiaribus debeatur. Quare velim credas, moram quoque ipsam mihi jucundam fuisse. Sic judico, sic interpretor, quæ dudum aliis ex more delata sunt, nobis amore servata. Vale.

EPIST. LX.

SYMMACHUS RICOMERI.

Optatus eventus fidissimam obtulit mihi facultatem officii deferendi. Nam dominus et frater meus Eugenius, cum mihi sui copiam præstitisset, sumendæ epistolæ beneficium rogatus adjecit; qua tibi honorificentiam salutationis exhibeo, et obnixe deprecor, ne me diutius silentio tuo suspensum esse patiaris. Vale.

EPIST. LXI.

SYMMACHUS RICOMERI.

Dudum responsa tradideram, quæ testarentur grata mihi amplissimi consulatus tui munera. Sed denuo nactus Eugenii viri clarissimi fratris mei copiam, scripta duplicavi, haud veritus ne fastidium crearet sermo geminatus. Ex meo quippe animo metior, amicitiam non posse sentire officiorum satietatem : sint quanquam illa crebra, et continuis similia : semper tamen ut rara, et diu desiderata sumuntur. Huic opinioni meæ fidem faciet assiduitas epistolarum tuarum. Insitum quippe est bonis mentibus, ut quæ copiose ex aliis optamus adipisci, ea ipsi largiter deferamus. Vale.

EPIST. LXII.

SYMMACHUS RICOMERI.

Mandatis perfunctus apparitor, ubi ad destinata pervenimus, testimonii nostri vacuus abire non debuit : præcipue ne studium circa me tuum male locatum putares, si gratiam dilatus sermo solvisset. Ave igitur dico et præmitto jam petitionem : ut cum iter in patriam relegere cœperimus, eluctandis difficultatibus adminicula uberiora decernas. Vale.

EPIST. LXIII.

SYMMACHUS RICOMERI.

Otium patriæ læta peregrinatione mutavi. Nam jussu domini Valentiniani, cum multis amplissimæ curiæ proceribus accitus, ad vicem quietis domesticæ, fruor publicis gaudiis. Quod cum ad te posset fama perferre, dignius visum est me indice nuntiari. Ipse ad respondendam benignitatem tuam moremque servabis : siquidem litteras tuas non minus quam meorum conspectus et verba desidero. Vale.

EPIST. LXIV.

SYMMACHUS RICOMERI.

Quid mihi jucunditatis litteræ tuæ attulerint, tibi æstimandum relinquo; cui, si bene arbitror, vicissim meus sermo tribuit voluptatem. Perge igitur, ut jam facere dignatus es, et amicitiam munerare affectu religionis, et assiduitate colloquii. Ego in ferenda vicissitudine par esse curabo. Nam qui ab alio poscit officia, sui quoque studii frequentem operam pollicetur. Vale.

EPIST. LXV.

SYMMACHUS RICOMERI.

Scio præstantem animum tuum salutis meæ et rever ionis indicia cupide, ut amicitia postulat, opperiri : et ideo exspectationi tuæ, revectus in patriam, satisfeci; meque agere ex sententia, atque esse memorem tuæ circa nos humanitatis insinuo : simulque deprecor, ut affectionem, quam mihi et præsenti dependere, et absenti dignatus es polliceri, litterarum munere, quotiens usus tulerit, non graveris augere. Vale.

EPIST. LXVI.

SYMMACHUS RICOMERI.

Si nosse digneris quanta sit in domino Flaviano pectoris mei portio, amicitiam adventantis amplectere, ut duos obliges. Ambo idem sumus. Nam hoc dici a me patitur ille, qui melior est. Plura scriberem, si aut diu velles rogari, ut tanti viri merita commendationem desiderarent. Ergo sat est, quod accepisti voti mei indicia. Ambitu et labore non est opus, cum ex natura veniat, ut a te moribus tuis proximus diligatur. Vale.

EPIST. LXVII.

SYMMACHUS RICOMERI.

Firmum domesticum meum, militiæ stipendiis cum

honestate perfunctum, testimonio meo decuit adjuvari, A ut faciliori aditu ad tuam notitiam perveniret. Porrige igitur, oro te, adjutricem manum legitima præmia ex more captanti. Hujusmodi quippe veteranis prærogativa debetur ut illis protectorum dignitas tanquam pretium longi laboris accedat. Quod Firmo incunctanter eveniet, si tuus favor vota hominis ad consueta nitentis annuerit. Vale.

EPIST. LXVIII.

SYMMACHUS RICOMERI.

Meritorum tuorum justa ratio deposcit ut familiaribus litteris operam frequenter impendam : expertus quippe non perire officia delata sapientibus. Fungor igitur salutatione, quæ sola curam testatur absentium : tuamque oro præstantiam, ut amicitiæ bonum, B sicuti facere soles, et sermone excolas, et mente custodias. Vale.

EPIST. LXIX.

SYMMACHUS RICOMERI.

Dominum et fratrem meum Flavianum, celsum virtutibus et honoribus virum, justitiæ tuæ exsortem esse non patior. Merito pro honoribus ejus, quæ causa poscit, allego : sciens sine tua auctoritate commissa, quæ sub obtentu tuo a quibusdam scævis designata dicuntur. Unde mihi major fiducia est, posse rem graviter vindicari cum tua quoque fama pulsata sit. Querelæ autem genus hominum ejus suggestio, si jusseris, melius prosequetur, quia multiplex injuria modum epistolæ familiaris excedit. Non minora etiam filius illustris viri, et ipse jam honoris emeriti, in C sua proconsulari possessione toleravit; quæ ad unius quidem pertinent noxam, sed ad utriusque contemptum. Ergo ut mos est tibi, auditis eorum allegationibus, qui tuentur absentium facultates, primo famam, quæ optimo cuique pretiosa est, tum amicitiam fidei indicem, postremo leges, pro quibus excubas, dignare defendere : ut ad illustrem virum, qui per absentiam suorum nescit incommoda, prius gratia beneficii tui, quam suorum dolor et querela perveniat. Vale.

EPIST. LXX.

SYMMACHUS TYMASIO.

Sæpe alloqui præstantiam tuam non piget, quamvis nihil invicem sermonis accepi. Ipse enim mihi pro D te sponte respondeo, quod inter castrenses curas locum officia otiosa non habeant. Atque utinam tibi assiduitas affatuum meorum non videatur obstrepere. Prope est, ut referri mihi litterarum gratiam putem, si sciam quæ scribo non afferre fastidium. Vale.

EPIST. LXXI.

SYMMACHUS TYMASIO.

Ad scribendum me relatu vicissitudinis incitasti. Ea quippe rerum natura est, ut officiorum diligentia fructu vicissitudinis incalescat. Sume igitur salutationem, simulque indicium sospitatis meæ lætus amplectere, redditurus voto atque animo meo reciproca gaudia similium de tuis actibus nuntiorum. Vale.

EPIST. LXXII.

SYMMACHUS TYMASIO.

Urgeo te frequentibus scriptis, et animi affectione non desero. Est autem sequester sermonis mei Felix, probabilis et honestate vitæ, et exercitatione militiæ; cujus considerationem ut habeas, commonere non audeo, cum tua æquitas tantum pro eo possit efficere, quantum favor meus optare. Vale.

EPIST. LXXIII.

SYMMACHUS TYMASIO.

Petitio domini et fratris mei Stemmatii, monitorem magis apud te quam peccatorem requirit. Nam cum tanta sit tibi ejus antiquitas, ut votum nostrum favore præcurras; laborem rogandi in lucro habere debemus. Breviter igitur, quid poscat, adverte. Subsidia vitæ, quæ bona dici solent, ubi census uberior est, infortunio proscriptionis amisit. Hæc in magno reipubl. gaudio tuis potissimum meritis repensanda committit. Suscipe, oro te, plenum bonitatis negotium; et amici inopiam, cui miseræ valetudinis casus accessit, rei familiaris integratione solare. Vale.

EPIST. LXXIV.

SYMMACHUS PROMOTO.

Multa in te virtutum natura congessit. Quæ si quis trutinet pensiore judicio, nesciat utrum bona fortitudinis magis an mentis excellant. Sed alterius laudis astipulator est princeps humani generis, officiorum vero familiarium nos testes esse debemus; qui tibi religioso studio nequimus æquare. Miror tamen in hoc te mei amore progressum, ut mihi falsis laudibus blandiaris, cum ais aliquid te ex nostri oris desiderare promptuario. Quo tibi inter rauca cornua meorum affatuum strepitus? Est quidem familiare virtuti, delinimenta exercitii sensibus admovere. Nam et Achillem vatum maximus refert, ægri animi curas fidibus resolvisse. Sed nos et musicæ facundiæ inopiam confitemur, et nutrimentum loquendi eorum litteris aucupamur, quos hærere comitatui tuo et fama loquitur et tua scripta testantur. Vale.

EPIST. LXXV.

SYMMACHUS PROMOTO.

Satisfaciet quidem tibi ad omne gaudium conspectus tuorum. Sed ego hanc hilaritudinem cumulari posse conjecto, si noster sermo quoque jungatur. Nam cum præ cæteris tibi domestica bona cara sint, proximum sibi gaudium jure amicorum cura defendit. Ergo ubi desiderio tuo piæ necessitudines satisfecerint, ad nostras quoque litteras oculi conferantur : quarum hæc summa est, ut me valere cognoscas. Nolo enim te a colloquiis tuorum pagina longiore producere. Vale.

EPIST. LXXVI.

SYMMACHUS PROMOTO.

Duo mihi grata proveniunt, quoties a me litteræ postulantur : et quod te honore salutationis impertio, et quod operam commendationis præsto poscentibus. Cum igitur ad Africam reditum Paregorius cl. eus noster instrueret, et hujusmodi litteras impendio fla-

gitaret; desiderio ejus effectum libenter impendi, sciens apud amantem mei nec illius petitionem beneficio carituram, nec meum inefficacem futurum sermonem. Vale.

EPIST. LXXVII.

SYMMACHUS PROMOTO.

Nec quidem prioribus litteris meis vicissitudinem reddidisti. Sed mei officii fuit scripta geminare, ne tam fida occasione fraudarer. Maxime cum amicus communis Auxentius accessurum sibi aliquid gratiæ ex meis litteris judicaret. Quem tibi propterea commendare non debeo, quia illi apud te potius quam alios testis esse consuesti. Vale.

EPIST. LXXVIII.

SYMMACHUS PROMOTO.

Hærentem me litteris impulisti, ut amicitiam, quam dudum tacitus optabam, nunc provocatus excolerem. Amplector futuræ inter nos familiaritatis auspicem voluntatem. Et quamvis præventus voto tuo, enitar, ut potero, ne vincar officiis. Has enim partes video mihi reservatas, ut religio, quæ te hortante sumpsit exordium, me annitente augmentum sumat. Vale.

EPIST. LXXIX.

SYMMACHUS PROMOTO.

Primis quidem litteris tuis vicissitudinem mox rependi. Sed quia novæ familiaritatis auspicibus plus debetur officii, excolere amicitiam litterario munere persevero, ut perspicias bene cum his misceri fœdus animorum, qui cumulatiorem gratiam religioni referre noverunt. Vale.

EPIST. LXXX.

SYMMACHUS PROMOTO.

Beari me multis bonis judico, quoties sermonis tui honorificentia et splendore delector. Idque ut merear, etiam ipse non desero diligentiam frequentis officii. Stet igitur inter nos, ut animorum fida sinceritas, ita hujus muneris amica certatio. Vale.

EPIST. LXXXI.

SYMMACHUS RUFINO.

Succensebam silentio tuo. Sed postquam mihi indicium de fratris honore fecisti, vicit offensionem voluptas. Et in eam conditionem res rediit, ut ei agam gratias, quem pie objurgare meditabar. Tu vero sub hac petitione dum voles retice, modo postea bonis epistolis redimas styli tui ferias. O nuntium voto tuo similem! Nullum decuit hæc scribere, nisi quem constat optasse. Næ tamen, præter gaudium, quod de processu fratris acquiro, etiam judicium tuum admodum decoloras. Solus enim tibi visus sum, reparatis virtutum præmiis, posse gaudere. Sed quod ais exclusis improbis, spem bonis redditam; non ut insolitum, vel inchoatum recens gratulor. Nam solemne est domino nostro Theodosio in suos exercere censuram, morumque agere delectum, et singulos, et novos semper expendere, nec consuetudini condonare judicium. Inde est, quod sincerissimos mores tuos benignius recipit, quos severe et diligenter inspexit. Quid quod etiam longe intendit oculos, et per

A immensum requirit venas bonorum, nullosque avidius trahit quam nihil desiderantes? Ut Flavianum meum, atque adeo tuum, nuper excivit; quem adhuc verecundia tegeret, nisi clara merita prodidissent. Hæc sunt quæ mihi pro tempore lætitia dictitavit. Nunc ut amantissimum fratrem, vel, quod est verius, partem mei diligas, rogo sponte facturum. Ama in eo studia sua, et quidquid agnoveris virtutibus tuis proximum. Mihi ut est curæ, quod a fratre discernor; ita solatio erit, si eum sciam vere in te Symmachum reperisse. Vale.

EPIST. LXXXII.

SYMMACHUS RUFINO.

Adhuc siles. Sed loquacitas mea non cohibetur exemplo, et est otium mihi ad verborum copiam

B commodum. Nam ruri sum, nec tamen rusticor. Tantum de ripa Tiberis (nam per fines meos fluvius elabitur) onusta specto navigia; non jam sollicitus, ut ante, de fame civium. Versus est namque ex inopia in gaudium publicus metus, postquam venerabilis pater patriæ Macedonicis commeatibus Africæ damna pensavit: quem nunc omnes altorem generis humani Deum diligunt. Nihil enim passus est Austris contumacibus adversus Romam licere. Ergo de mei agri specula peregrinarum navium numero transcursus, et gaudeo victum populi Rom. non fata provinciarum, devotione, qua soles non occulere bonum publicum. Merito parcius loquor, tuæ facundiæ relinquens, ut hæc ornatius, si ita placebit, insinues, quæ nos inculta veritate narravimus. Vale.

C

EPIST. LXXXIII.

SYMMACHUS RUFINO.

Iter, ut opinione melior, expedisti: quod solum tibi ad silentium suffragabatur. Nunc stativa requies, stylo et animo scribendi ad nos usum reformet: licet oris tui facultas, et cum viam carperes, luculento potuerit afflatu sitim nostram rigare. Sed fuerit tibi adversum culpam taciturnitatis de labore purgatio. Nihil jam suffragii restat, cum et facundia, quæ nec ante impediebatur, supersit, et otium, quod desiderabatur, accesserit. Vale.

EPIST. LXXXIV.

SYMMACHUS RUFINO.

Sequor te litteris, quia mente et affectione non desero. Nec videor mihi cito hæc arripere solatia,

D cum adhuc apud nos recens jucunditas tua vigeat. Sentio enim bonorum separationem statim diuturnam videri. Quod si, ut præsumo, etiam tuus animus expertus est, fac noverim festinata scriptorum vice, te quoque hoc intervallum dierum longum putare. Vale.

EPIST. LXXXV.

SYMMACHUS RUFINO.

Mos et ratio flagitavit, ut mansurus domi, veniam de augustissimo principe imperati mihi itineris postularem. Excusationis causam litteris indicavi, quas favor tuus molli aditu, et blanda recitatione commendet. Nihil enim meorum sine boni cujusque auxilio placeret. Rem loquor omnibus notam, mihi nunquam tacendam: hoc amici, hoc æmuli sciunt. Quorum

alii gaudent esse apud te locum meritis, alii dolent non esse divitiis. Vale.

EPIST. LXXXVI

SYMMACHUS RUFINO.

Intelligebam non esse de nihilo, quod diu a litteris temperabas. Tandem patuit, impedito per ægritudinem visu, officiorum stetisse solertiam. Itaque ego illo de silentio sollicitus probare me fateor, quod asperæ rei nuntium usque ad sanitatis tuæ gaudia distulisti; ne de te ante caperem exorti incommodi sollicitudinem, quam securitatem remoti. Nunc quia valetudo tecum in gratiam redit, indulgentioribus paginis amicitiam munerare : alioquin cessantibus simile aliquid rursus timebo. Sed de hoc satis verborum est. Flavianum pectoris mei dominum, tui socium, hærere animo tuo usque ad improborum dolorem, nimis gratulor. Nam sæpe apud me de tali amicitia gloriatur : hoc ego futurum ante prospexeram, virtutes utriusque considerans, quarum similitudo concordiam facit. Et ideo plus gaudii quam miraculi, capto, teque oro, ne quid in tales amicos fascino liceat. Ille enim mihi non est rogandus, cui aliud velle non expedit. Vale.

EPIST. LXXXVII.

SYMMACHUS RUFINO.

Longo orationis ambitu commendentur incogniti. Severiani autem C. V. merita, annosæ militiæ probata documentis, elaboratum testimonium non requirunt. Principem locum regendis præfecturæ urbanæ cohortibus obtinuit; in ordinem senatorium lege transcriptus est. Restat, ut post dignitatem curiæ, quæ honoribus major est, etiam reip. provinciali specimen sui præbeat : quod futurum arbitratur, si domini mei præfecti Urbi super hoc litteras promptus stipulator adjuveris. Vale.

EPIST. LXXXVIII.

SYMMACHUS RUFINO.

Silentium meum de excessu civis Emeriti lepidissimo argumento epistolæ momordisti. Nam quid excogitari facetius potuit, ad castigationem suppressi a me nuntii, quam ut Cœlii montis habitator adventitiis litteris Romæ cognoscerem? Sed mihi judicii tui spectata gravitas induxit religionem. Metui quippe tibi hujusmodi indicio lætus videri. Scis humanitatis hanc esse rationem, ut parum probatis, et ante discordi-
A bus, ad vicem doloris, quem mors incutere solet, reverentiam saltim silentii deferamus. Quare parce oblique stylo cædere, quod displicere auribus tuis timui. Quinimo age circumspectioni meæ gratias, quæ tuis salibus locum facit. Atque utinam sæpe epistolas joco scribas, quas negas serio! Quid avare uteris ingenii tui copiis? Vereor ne mihi posthac utilius sit mittendis litteris abstinere. Nam proximam de te paginam offensione taciturnitatis elicui. Et ideo præstabis forsitan culpæ meæ, quod non reddis officiis. Vale.

EPIST. LXXXIX

SYMMACHUS RUFINO.

Commendarem tibi Flavianum filium meum, ni te volente esset accitus. Nihil igitur tuo beneficio dero-
B gabo. Satis est juveni meo ad argumentum grati circa te animi, quod de litteris parentis non requirit auxilium. Puto tamen convenire pietati, ut me quoque ejus nomine tibi fatear obligatum. Ex quo fiet, plura in eum congeras studii tui munera, pro quo tibi non unus obnoxius est. Vale.

EPIST. XC.

SYMMACHUS RUFINO.

Sæpe mihi auctor lætitiæ, aut primus, aut solus es ; quæstorem antehac fratrem, nunc rectorem prætorianum litteris nuntiasti. In omnibus ergo litteris tuis magna aliqua mei gaudii causa est. Quid, quod et ipsa verba luxuriant, et animi sui alacritatem styli nitore testantur? Hæc cum paribus æquare non possim, voto divina convenio, ut fortuna optimorum vi-
C rorum semper tuæ felicitati grata sit. Vale.

EPIST. XCI.

SYMMACHUS RUFINO.

Probitate et honore pollentibus viris nihil addit aliena oratio. Sua enim luce conspicui precariis testimoniis non juvantur. Qualis igitur quantusque sit dominus et frater meus, in aperto est. Merito ejus laudibus nostrum cedit ingenium. Hoc unum tamen prætereundum non puto, summam mihi cum illo esse officiorum familiarium societatem : quæ res etiam tibi minora merita plerumque commendat. Unde arbitror ex abundanti promptam fore in eum præclaræ tuæ mentis affectionem, quam illi et decus proprium, et meæ amicitiæ prærogativa conciliat. Vale.

LIBER QUARTUS.

EPISTOLA PRIMA.

SYMMACHUS STILICONI.

Diu siluisse me fateor, ut fiduciam scribendi tuus sermo præstaret. Sed cum perspicerem, nec dum ullo invitamento officii provocari ; prior in verba salutationis erupi, plurimum rogans, ut exempli istius imitator esse digneris. Vale.

EPIST. II. CS. CS.

Abundat Flavianus filius meus, ad promerendam conciliationem bonorum, suis paternisque suffragiis. Sed interest amoris, quem vere pignori meo debeo ;
D ne dum meritis illius nihil deesse contemplor, officium parentis omittam. Facio igitur, quod redundet, et cumulum impono perfectis. Et hoc ad conjungendum Flaviano meo præstantiæ tuæ animum multum credo valiturum : quia mihi pro beneficio intelligis imputandum, quod illi solo judicio detulisses. Vale.

EPIST. III. CS. CS.

Vir spectabilis Rufinus, et in ordinis nostri lectissima parte censendus, cum in obsequia tibi debita pergeret, invidere se mihi *credidit*, nisi nostra susciperet. Igitur a me reddendam defert salutationem.

quam tibi sæpe deferrem, si esset facile similes invenire. Rarus igitur est sermo, quia rara est talis occasio. De ipso nihil dicimus. Meriti enim proprii conscius, suspiciones gratiæ fugit, et in examen tuum veniens non vult sui commendationem testi magis debere quam judici. Vale.

EPIST. IV.

SYMMACHUS STILICONI.

Quid de Afrorum dolore et militarium virorum querelis consultus præcepto sacro amplissimus ordo censuerit, plane atque aperte gestorum curialium inspectione cognosces. Sed quia me quoque familiariter indicem gestæ rei esse jussisti, summatim quæ decreta sunt non tacebo. Lectis domini nostri Honorii Aug. litteris atque sententiis, decursisque omnibus paginis, quæ Gildonis crimina continebant, par bonorum motus erupit. Consulti igitur in senatu more majorum (neque enim legitimo ordine judicii auctoritas stare potuisset), ingenti causæ devotis sententiis satisfecimus. Adjecta est post rei damnationem pro alimentis populi Rom. supplicatio. In metu enim sumus, ne obsit commeatibus annonariis medii temporis mora, et perturbatio plebis oriatur. Veniet in manus tuas, quid pronuntiaverim. Reperies et facti hujus me asseruisse justitiam, et apud D. nostrum Arcadium causam publicæ egisse concordiæ. Vale.

EPIST. V.

SYMMACHUS STILICONI.

Commendationem non desiderat, qui ad agendas gratias pergit. Et ideo Flavianus filius meus fretus culminis tui beneficiis levat istiusmodi labore curam parentis. Restat, ut scribam, quod illius coram gratulatio sequetur, nihil esse ad integrandas fortunas hominum virtutibus tuis promptius. Reddideras inclinatum pristinum statum, et putabaris consumpsisse præstanda. Nunc adjecta est ei honorabilis evocatio. quam testimonii tui juvit auctoritas. Novos beneficiorum gradus invenis, et inconstantem putas amorem, qui incrementa non accepit. O felicis ingenii benignitatem! Quid Flaviano meo amplius velim nescio, cum tu sponte præcurrens impudentes nos facias æstimari, si adhuc aliquid optamus. Vale.

EPIST. VI.

SYMMACHUS STILICONI.

Evectiones impetrasse me gaudeo, quibus præturam filii mei, virtute qua polles, juvare dignatus es. Restat ut cumules quæ magnifici animi consuetudine præstitisti, et familiares meos in Hispania, missos ob equorum curulium coemptionem, transcurrere protinus jubeas, quia tempore futuræ editionis urgemur. Illud autem de te petere non audeo, sed tuo relinquo judicio, an effectum desiderii mei datis ad amicos litteris præcipias adjuvari. Vale.

EPIST. VII.

SYMMACHUS STILICONI.

Agendis tibi gratiis pro Flaviano filio meo, usquequaque imparem me sentio. Et cum sint verba rebus faciliora, beneficii tui magnitudinem dictis æquare non possum. Neque enim mea tantum gratulatio est, quod cum illo honor amissus revertit in gratiam. Senatus bonique omnes, hanc inter se partiuntur. Quocirca arduum est, ut unius sermo compenset, quod tantorum affectio contraxit. Dabis igitur veniam pro te pauca dicenti. Majus quiddam est honorem restituere quam dedisse. Hæc enim fieri fortuna consentit : illud contra ipsam præstat humanitas. Præmiserat alia exempla clementiæ receptus cœlo principum parens, et Flaviano meo multa casibus detracta reddiderat. Reservatus est unus et potissimus bonitatis titulus hæredi, quem magnitudinis tuæ monitu paternis beneficiis dominus Honorius adjecit, interpretatus scilicet divo principi tempus, non animum defuisse. Nunc perfecta sunt a successore consimili interrupta fato opera clementiæ. Fastigium quoddam lenissimus et augustissimus princeps cœptis genitoris imposuit; cui ad vicem gratiæ te ac tui similes opto monitores. Nam summis imperii moderatoribus pia et decora suadentes, instrumenta sunt boni sæculi. Est quidem rectori nostro divini fontis ingenium, et ad omnium virtutum cursum prompta natura. Sed, ut imagine mihi uti liceat, optimos gubernatores haud mediocriter etiam remigum manus juvat. Te vero famæ ejus amicitiorem cum fides militiæ, tum necessitudinis affectio reddit. Hinc est, quod illi promerendi undique amoris vias invenis; et majoribus occupatum mones privata fata respicere. Humani casus in fugam versi sunt, nihilque in senatu mœstum resedit. Aliis tributus, aliis integratus est honor. Uni familiæ debetur, quidquid singuli sumus. Sed jam servabo epistolæ terminos : vereor enim ne hæc ipsa afferant fastidium præclaræ verecundiæ tuæ, cum æquare non possint vicem gratiæ. Illa potius gaudia te munerentur, quæ meritorum securitas parit. Nolo ex verbis cujusquam speres tanti beneficii solutionem. Præ cæteris nosti, solum conscientiæ bonæ præmium satisfacere posse magna præstantibus. Unum tamen tanquam immoderatus adjicio, ut jugiter in Flaviano meo beneficia tua diligas. Vale.

EPIST. VIII.

SYMMACHUS STILICONI.

Intelligo ex mora et cunctatione rescripti divini, aliquid in his, quæ prætoria filii mei supplicatio comprehendit, incongruum vel dubium judicari. Atque ideo denuo tibi petitionum mearum debeo præstare rationem. De equis ob natalem domini nostri Honorii et invictissimi principis largiendis, licet hoc anno obsequii istius tempus effluxerit, opinor votum meum non potuisse reprehendi. Aquæ vero theatralis et holosericarum vestium impetratio, etiam aliis ante me plerumque delata est : et ideo juvatur exemplis. Amphitheatricum spectaculum, quod editioni filii mei propter capacitatem loci opto concedi; etiam ludicris quæstorum prælusionibus non negatum, testimonio sunt rescripta; neque privilegio solis non patere consulibus. Scias a me dudum rei istius processisse principium : non ut fastigio consulari, quod proxime tui culminis felix, et olim debitus magistratus ornavit, ex hoc aliquid adderetur (neque enim

præcipuus honor rerum tantum requirit augmenta), sed ne populus Romanus appetentior istiusmodi voluptatis, minoris loci urgeatur angustiis. Cæterum quid prærogativæ habeat non video, cum etiam censuales absentium munera illic soleant exhibere; quorum mediocritatem volumus æmulari. Hæc eo scribo, ne videar iniquitatis, aut insolentiæ argui, si aliquid denegetur. Sed eminentissimæ, et semper mihi reverendæ sublimitati tuæ expendendum relinquo, quid merito existimes convenire. Temere enim opinio hominum judicabit, si justa non impetrem, cum tuæ censuræ animus soleat magna præstare. Vale.

EPIST. IX.

SYMMACHUS STILICONI.

Cum sublimi excellentia tua legationem mihi amplissimus ordo mandavit, quam suscipiendam, et necessitas impulit patriæ, et tui culminis provocavit auxilium. Pervectus igitur ad comitatum domini et principis nostri Honorii notitiam, magnificentiæ tuæ deferre non distuli adventus mei causam. De censuræ enim tuæ pendet arbitrio spes communis officii. Quæso igitur, ut lectis amplissimi ordinis petitionibus, quarum exempla conjunxi; inter felices magnitudinis tuæ actus, super hac quoque parte exspectationem meam litteris digneris instruere. Vale.

EPIST. X. CS. CS.

Itane sublimem animum tuum mei cepit oblivio, ut tandiu exsortem colloquii tui me esse patiaris? An existimas neglectum familiaris officii æquanimiter a me posse tolerari? Quin age, ut mos est virtutibus tuis, et amicitiam scriptorum celebra, simulque æstima, quam uberior ac promptior litteris tuis a me cura referenda sit, quæ etiam tacenti jugiter exhibetur. Vale.

EPIST. XI.

SYMMACHUS STILICONI.

Sæpe ad te litteras dedi, quas quidem credo suppressas. Quando enim vir servantissimus amicitiæ, multisque animi bonis præditus, dignationem mihi officii tui denegasses? Fuerit hoc eorum, quibus in reddendis paginis fides defuit. Nunc eventus optabilis veterum morum sequestrem scriptis meis præstitit. Igitur diligentia, quam proficiscentis fidelitas pollicetur, erga te cultum salutationis instauro. Responsa tua facient, ut usum styli per verecundiam sero repetitum, vicissitudine provocatus frequenter exerceam. Vale.

EPIST. XII.

SYMMACHUS STILICONI.

Consulatum meum liberalitate continuas, et, ut publicus parens, in futuros etiam magistratus imperialem provocas largitatem. Quo ergo mihi ore celebrandus es, qui fastigio honorum jure conspicuus, prætorios quoque instruis apparatus? cogitas enim cæteris sæculis etiam privatorum munia debere congruere. Itaque domino nostro Honorio divinæ stirpis augusto benefaciendi semper addis calorem, docesque invictum principem senatoriam mediocritatem muneribus incitare. Cui pro me agere gratias solus omnium potes, qui ante beneficii auctor fuisti. Ego in filii mei editione testabor, cum Romanam caveam leopardorum cursus impleverit, cui justior plausus, et læta vocum suffragia debeantur. Longius pergerem, nisi tuus nobilis pudor par virtutibus cæteris, laudis onera vitaret. Ero igitur verborum modicus, dum singulari verecundiæ tuæ obsequor. Sed præcelsa sublimitas tua teneat definitum, meam gratiam, quæ parca sermonis est, in animo redundare. Vale.

EPIST. XIII.

SYMMACHUS STILICONI.

Ad patriam rediisse me nuntio, necdum compotem sanitatis. Sed si tuus adventus arriserit, spero in gratiam mecum bonam valetudinem mox esse redituram. Vale.

EPIST. XIV.

SYMMACHUS STILICONI.

Cum filios nostros jugali fœdere sociare vellemus, primam super hoc magnificentiam tuam meditatio nostra consuluit, ut cœpti felicis auspicium a parente publico sumeretur. Effectum nuptialibus votis Deus præstitit. Nunc honor sportulæ suscipiendæ culmini tuo et more, et amore solvendus est. Quæsumus recipiendo obsequio manum atque animum benignus admoveas. Hunc enim lætitiæ adhuc apicem festa nostra desiderant; ut is, qui nobis auctor ante omnes esse dignatus es jungendæ per filios necessitudinis, æque maneas approbator. Vale.

EPIST. XV.

SYMMACHUS BATHONI.

Non cadit in te ista suspicio, ut consulto amicitiæ negligens fuisse credaris. Est tibi animus tenax fidei, et ut in recipiendis familiaritatibus circumspecta cautela, ita in retinendis firma constantia. Quapropter nec ante opinatus sum exemptum me numero cæterorum, quibus principio anni munus consulare tribuisti; et nunc amplius quam reliquis mihi credo delatum. Nam quod illis generalis oblatio dedit, nobis specialis cura restituit. Qua in re his quoque succensere non debeo, qui me exsortem prioris honorificentiæ esse voluerunt. Neque enim aliter evenire potuisset, ut quod fraus aliena subtraxerat, bis mererer. Stabit igitur apud animum meum jugis tua gratia, et memoria constantis officii nulla oblivione tenuabitur, sive error istud, seu dolus fecerit. Docuisti omnes nihil ulterius ad destruendas amicitias callidum cogitare, quas vident insidiis suis crescere. Vale.

EPIST. XVI.

SYMMACHUS BATHONI.

Inter præcipua gaudiorum numero litteras tuas scilicet fraterni animi testes et veræ religionis interpretes. Eas quanto sæpius sumo, tanto impensius uberiusque desidero. Difficilis est enim satietas bonarum rerum: et tunc maxime animos jucunda quæque sollicitant, cum videntur explere. Scribe igitur, ut facis, sæpius, nec metuas ne experiaris ingratum

quem vides et amoris et sermonis tui esse tam cupidum. Vale.

EPIST. XVII.

SYMMACHUS PROTADIO.

Sum quidem nimis æger animi, et præ tanto luctu obeundis impar officiis. Sed nunquam fortunæ in me tantum licebit, ut honorem tuum victus mœrore dissimulem. Quinimo litterariis deliniimentis remedia vulneri meo facio. Quæ etsi pro magnitudine doloris invalida sint; medicinam tamen mihi efficacissimam tui sermonis afferunt. Quid exspectem vide? Operam, si videbitur, amicitiæ debitam, ægro animo profuturam. Vale.

EPIST. XVIII

SYMMACHUS PROTADIO.

Falso apud me venandi studio gloriaris, cum thymum facundiæ spirent litteræ tuæ. Ne mihi os subleveris, alia otii, alia negotii signa sunt. Terras herbas olet rusticus : vinum anhelus ructat ganeo : nantem sequitur gravedo : vos amici camœnarum florem ructatis Heliconis. Quas tu nobis indagines leporum, quos natales canum dies, quæ venatica festa mentiris? Censen' posse me retrahi a voluminum studio in eas artes, quas tibi arrogas? Ne primævus quidem, cum ferret ætas, Amyclæos aut Molossos alere curavi. Tantum abest, ut hæc annis in senectam vergentibus velim,

Candidior postquam tondenti barba cadebat.

Sed fac velle me obire nonnunquam rusticas voluptates. Cui tandem primorum senatus tanta vacationis felicitas suppetit, ut inter patriæ curas respiret opere silvestri? Comperisti haud dudum frumentarias magnæ urbis querelas. Successit huic olei penuria; et adhuc manet de fruge causatio : hinc rerum fessi viros curiæ oratum remedia legavimus : et spes est, clementissimum, divinumque principem salutari ope consulturum petitis. Interea laborantium murmure strepit civitas. Tu nunc, amice, venaris, et nimis anxios deliciarum tuarum jactatione sollicitas. Sed qui fieri potest, ut talem tantumque te perscrutandis cubilibus leporum credam vacare? Unde ergo est, quod iisdem litteris a me poscis historiam, quibus canum tuorum festos ac profestos dies prædicas? Dissimulari studia vera non possunt. Nam fateris invitus inter figmenta ludicra morbum legendi. Non ibo longius. Priscas Gallorum memorias deferri in manus tuas postulas. Revolve Patavini scriptoris extrema, quibus res Cæsaris explicantur, aut si impar est desiderio tuo Livius, sume Ephemeridem C. Cæsaris, decerptam bibliothecula meæ, ut tibi muneri mitteretur. Hæc te origines, situs, pugnas, et quidquid fuit in moribus aut legibus Galliarum docebit. Enitar, si fors votum juvet, et am Plinii Secundi Germanica bella conquirere. Tantisper esto contentus fide operis oblati; et fratrem nostrum Minervium scriptorum meorum doctissimum, et benignissimum judicem (cur dicam judicem, quem malo plausorem?), ac socium lectionis : quanquam hoc a te scio nequa- A quam petendum. Nihil enim bonæ rei inter vos dividi amor æquus mutuus sinit. Vale.

EPIST. XIX.

SYMMACHUS PROTADIO.

A prosperis ordiendum est, quapropter in prologo, ut ita dixerim, litterarum salutem valetudinemque dico. Dehinc meorum subjicio postulatum. Flavianus vir illustris nostrum commune pignus, diu eluctatus fortunæ aspera, sed divi principis beneficio in tranquillum reductus, solvere solarium patris jussus est taxatione pretiorum graviter aggerata. Neque census ex illis tanto oneri convenit. Fac igitur, si quid in te opis est, ut afflictæ domui pia temporum parcat humanitas : alioquin integrata per indulgentiam bona vel auctione fenoris detrahentur. Sequetur, ut spes B est, paterna benefacta juvenis Augustus; ad quem sicuti successio imperii V. C. a patre pervenit, ita bonitatis imitatio. Vale.

EPIST. XX.

SYMMACHUS PROTADIO.

Hilarasti mihi diem litteris, quæ testatæ sunt vigere apud te nostræ amicitiæ diligentiam. Multum pectori meo voluptatis illapsum est. Et sane statueram scriptis antevertere officium tuum, si te Mediolanum venisse didicissem. Dederam quippe hanc provinciam germano tuo, cujus amore tibi non cesserim, ut adventum propere nuntiaret. Sed colludio quodam moratus indicium, tibi ordiendæ salutationis primorem locum præstitit. Neque moleste fero, quod apud te gratia fratris antistat. Interea respondendum C est inquisitioni, qua scire postulas, quibus actibus vitam colamus. Dum filius meus Græcis litteris initiatur, ego me denuo studiis ejus velut æqualis adjunxi. Repuerascere enim nos pietas jubet, ut litterarum dulcedinem liberis nostris labor participatus insinuet. Tuæ res non in germine, sed fruge sunt; cujus eloquentissimus juvenis, ut fando comperi, proximis facundiæ calcibus urget parentem. O te beatum, amice, si vinceris! Nostra adhuc institutio molitur florem creare, nec imperari potest unico labor. Itaque inter merum metum, et diligentiam lentus pignoris nostri profectus adolescit. Plane, ut arbitror, quæsitis satisfecimus. Nunc vicissim rerum tuarum ordinem cupio cognoscere. Facilis autem, si me dignum putes litteris, commeantium copia est, cum tabellariis in D aula positi fratris utaris. Vale.

EPIST. XXI.

SYMMACHUS PROTADIO

Post urbis nostræ exitiabilem famem, re frumentaria in tranquillum reducta, oram Campaniæ accesseram. Commodum adfuit Martianus intimus vester, et mihi per vos amicus apportans litteras tuas : quas ubi lætis oculis percurri, aucta est apud me celebratorum littorum gratia. Fit enim plerumque, ut ex bonis accidentibus, honor et voluptas locorum crescat, et amoris signa præferat. Nam nemo flagrantius amicitiam colit, quam qui irascitur negligentiæ. Quod ita accipias volo, ut causa officii mei salva sit : nullum quippe delictum curæ erga te frigentis agnosco.

Quid quod proxime, teste fratre communi quem magistratus urbis amplectitur, geminam tibi salutem per epistolas dixi? Num etiam commeantium fidem debeo? Cogita in longinqua raras aut occultas hominum profectiones; adde perfidiam mandata frustrantium. Non accusabis absentis, ut spero, desidiam, si consideres, et in emittendis paginis alienam requiri occasionem, et in reddendis alienam fidelitatem. Sed quid his testimoniis diligentiam in te meam nitor asserere? Ipsum nostrum Martianum credo tibi sedulo prodidisse, quanta memoria et prædicatio tui in ore ac pectore meo vigeat. Jam vero quid de scriptis meis vel silentio sentias, non requiro: siquidem minus est, te frequenter alloqui, quam de te jugiter loqui. Quid ergo scripta postulas, quibus sæpe male creditur? hoc liberius, hoc verius est, quod defertur absenti. Itaque, ut vis, gloriare styli frequentia, ego officium tuum vinco judicio. Vale.

EPIST. XXII.

SYMMACHUS PROTADIO.

Geminus pariter in manus meas a te sermo pervenit, dum multijugis officiis amicitiam nostram pergis excolere. Quo exemplo, licet omnis affectio modo non munere censeatur, reddo tibi binas litteras, quarum alias frater noster Eusebius pars pectoris mei, has vero frugis optimæ juvenis Martyrius exhibebit. Simulque convenio, ut fidem solutionis istius memineris æmulari, cum te cœperit frequentium paginarum vicissim fenus urgere. Vale.

EPIST. XXIII.

SYMMACHUS PROTADIO.

Observatio quædam me hucusque cohibebat, ne litteras primus emitterem. Hunc enim morem quædam institutio vetusta constituit; ut eorum ante recurrat affatus, quos a proprio lare peregrinatio longa disterminat. Ago itaque atque habeo uberes gratias præventus officio, quo te languore discusso rectius valere cognovi, et mihi ad scribendum manum quodammodo esse reseratam. Pro qua re meliores tibi opto processus. Nam etsi secundum mores ac natales tuos honorum culmen indeptus es; necdum tamen perfectum præmium debitamque mercedem tibi fortuna restituit. Quæ etsi in te magna contulerit, nunquam tuum æquabit meritum. Nunc redeo ad verbi solemnia, quibus salutationis officium de more persolvens, mutuum munus exposco. Intelligis enim vicissitudine scribentium animos incitari. Vale.

EPIST. XXIV.

SYMMACHUS PROTADIO.

Exstant in monumentis Sallustianis Africani litteræ quas Jugurtha post excidium Numantinum ad Micypsam testes decoris sui pertulit. Has ego in præsentia fratris nostri Florentini nomine ad verbum mandandas paginis puto: quia ambo in negotiis suis pari gloria splenduerunt, ita utriusque virtuti idem testimonii honor congruit. Et illum quidem Scipio regi Numidæ volens reddidit: nos inviti tanto ornamento tibi cedimus. Fatendum quippe est, in gratiam tuam factum, ut hunc abire pateremur.

A De me, si quid pro amicitia postulas edoceri, erit quæsitorum index, qui rerum mearum arbiter fuit. Tantum epistolæ meæ crede, quod valeam, tuique diligentiam colam, quam mihi de te invicem fides æmula pollicetur. Vale.

EPIST. XXV.

SYMMACHUS PROTADIO.

Desideravi litteras tuas adventantibus multis, quos mihi sermonem tuum præsumpseram tradituros. Sed ubi exspectationem meam spes ista frustrata est, ultro etiam alloqui studui, ut te exemplo officii ad curam similem provocarem. Quæso igitur ne amicitiæ vigorem languere, et munia frigere patiaris, quæ impatienter requiro; licet noverim diligentiam circa B me tuam, etiam cum scripti abstinens sis, fido animo contineri. Vale.

EPIST. XXVI.

SYMMACHUS PROTADIO.

Amplissima redundo lætitia, cum video litterariis officiis meis honorem parilem non negari; atque ideo exercendi styli amore destimulor. Neque enim fas est torpere studium, quod æqua benignitas compensatione gratiæ muneratur. Plura vellem; sed verecundiam tuam nimio laudis excursu non oportet onerari. Vale, et amicitiam, sicuti facis, in exemplum tuere. Nos etsi elegantia sermonis impares sumus, constantia religionis pares esse nitemur. Iterum vale.

EPIST. XXVII.

SYMMACHUS PROTADIO.

C Ut desidem scribendi sæpe accusas. Quid doleam magis, nescio. Sermo omissus amicitiæ negligentiam videtur arguere, parcus infantiam. Malo tamen ingenio meo convicium, quam moribus facias: quibus, quandiu ipse mei sum memor, objicere tui oblivionem non potes. Castigasti item, quod te fratribus tuis dicenda salute consociem. Sum quidem loquendi pauper et tenax cartulæ. Sed te mihi dare vitio non oportet, quod illos constat amplecti. Facit autem lex curiæ nostræ, ut majoris apud me numeri antistet auctoritas. Quid si vos una ad mensæ genialitatem vocarem? Nolles eodem cum fratribus thoro accipi? Nec invideris, si unius epistolæ creditor, quæstum quodammodo de vobis usuræ triplicis exerceo. Nihil enim mihi a singulis pro altero solvitur. Aut cur mea D officia dividi postulatis, qui ad exprobrandum vestra conjungitis? Vale.

EPIST. XXVIII.

SYMMACHUS PROTADIO.

Ingenia humana prompta ad arguendum esse omnibus liquet. Sed tu qui inter bona rara numeraris, omitte sectari per naturam faciliora; et defensionem longi silentii mei suscipe, quæ abundat plurimis justitiæ patrociniis; si contempleris ad viciniam Rheni, a qua nunc et optimus princeps, et potissimus magistratus abest, nullum nostrarum partium *interea loci* commeare. Fors fuat, an quis tantum viæ ob rem privatam mihi ignoratus arripiat. Tibi proficiscentium Romam major facultas. Primo, quia in

commune imperii caput undique gentium convenitur: tum quod clementissimum principem in hac parte degentem, varia omnium desideria, vel necessitates sequuntur. Et tamen cum tabellarios tibi plures causæ offerant, æque a stylo temperas, nec ulla a nobis expostulatione perstringeris. Facit enim securitas mea, ut diligi me etiam a tacente non ambigam. Ergo amicitiæ nostræ fiducia non ex litteris pendeat. Illarum intervalla fors facit. Fides autem mutuæ diligentiæ indignatur linguæ assertionem. Ad hoc etiam prolixas epistolas petis, tanquam facturus periculum, quantum in scribendo cana ætate profecerim. Semper quidem similis arentibus rivulis, laxiores ripas refugi, ut inopiam brevitas affecta celaret. Nunc graves quoque anni, si quid de pectore meo stillabat, ebiberunt. Præterea nihil argumenti suppetit ad propaganda quæ scribimus. Nosti otium meum, de quo apud te largiter loqui utriusque fastidium est. Magnis negotiis plura verba conveniunt. Nobis idem sit linguæ modus, qui fortunæ est. Mallem, Aboriginum more, dictionem salutis æternæ ligno aut corticibus scribere. Ægyptus papyri volumina bibliothecis foroque texuerit. Sufficiat aliquando celebrandæ amicitiæ; si vales, bene est. Opto has ipsas, quas tu breves quereris, salutationum vices, dum absumus, inter nos longum manere. Vale.

EPIST. XXIX.

SYMMACHUS PROTADIO.

Spero te, ut fando didici, ad vicina venturum. Fors fuat, an vera compererim. Ego tamen, vel tradendas coram tibi a fratre nostro Minervio duas oratiunculas meas, vel mittendas in patriam fidelitati ejus ingessi. Parcus esse in hac epistola debeo. Illis enim, quæ legenda suscipies, amor avarus explebitur. Commoneo tamen, ne orationis unius titulo mutetur de me existimatio tua. Nam repudiata censura gravat nos principio, sola argumenti inspectione. Sed ubi dicta legeris, cum sententia mea in gratiam reverteris. Hanc partem, quæ tempestate rejecta est, totius ordinis nostri antetulit auctoritas; ne sub specioso nomine fores impotentiæ ambire solitis panderentur. Plures utilitatis et honestatis assertiones in ipso corpore orationis invenies. De utroque opere judicium tuum cura nostra desiderat. Vale.

EPIST. XXX.

SYMMACHUS PROTADIO.

Silentii inter nos simile scis esse delictum: atque ideo injuste mihi culpæ datur, quod utrique commune est. Et tamen defensio mihi suppetit: quia nec profectiones commeantium notescunt; et tu non iisdem sedibus immoraris: dum aut Treviros civica religione, aut quinque provincias otii voluptate commutas. Mihi est Romæ jugis statio; et major nunc causa residendi, ex quo me viri excelsi germani tui præsentis et cura retinet, et juvat gloria. Una igitur via sociare scripta potuisti, quæ frater et fratri æquandus acciperent. Quod a te gaudeo vel sero curatum. Nec tamen cum a litteris temperares, ullam decessionem diligentiæ in me tuæ factam putavi. Tanta est enim securitas veræ amicitiæ, ut de sua fide æstimationem mutui amoris assumat. Plura in hunc modum dicere piget. Quare transeo ad eam sermonis tui partem quæ orationum mearum desiderium videtur attingere. Ais in manus tuas scripta nostra venisse, fratre nostro Minervio proditore, qui frivolis meis litterata potius curiositate, quam justa delectatione non abstinet. Si tibi tantum otii est, ut ad fastidium detergendum nonnulla etiam insulsa conquiras, quidquid stylo elaboravimus, exhibebo; securus veniæ, quam mihi spondet animi tui caritas. Pene præterii, quod loco principe accusare debueram. Hane epistolarum nostrarum simplex usus interiit, ut paginis tuis lenocinia ævi præsentis anteferas? Redeamus quin ergo ad infucatos nominum titulos; et cum dicitur aut redditur salus, nihil ipsis vocabulis nostris honoratius ac blandius esse ducamus. Exemplo certe tibi sit epistola mea: quam si æmulari spreveris, et arrogantiæ notatus videbor, et cæteris aggregatus, quorum magnus suspectus in verbis est, nullus cultus in sensibus. Vale.

EPIST. XXXI.

SYMMACHUS PROTADIO.

Mediolanum te idem qui me consul acciverat. Speravi quod nos in unum votiva causa conduceret. Sed ubi per valetudinem defuisti, ægerrime exspectati gaudii dispendium tuli. Nunc peractis supra omnium magnanimitatem consularibus festis, Romam revertor; quo se amplissimus magistratus venturum protinus genero astipulante promisit. Quam vellem, si etiam in solidum redit sanitas, compensares adventu veniam superiorem, atque una Via et senatui deferres officium voluntarium, et consuli debitum solveres. Sed unde mihi optare tantum, cum frustra fuerit sperasse leviora? Quandiu venatui togam præferes? Vale.

EPIST. XXXII.

SYMMACHUS PROTADIO.

Crescere inter nos quotidie amoris debitum volo. Sed epistolis tuis nihil opto debere, quæ mihi plerumque exprobantur, ut desidi. Ergo geminis litteris tuis non simul mihi redditis, pari numero, sed conjuncta emissione respondeo. Valemus, quantum ætas admittit declivis in senium. Raro nobis ager visitur, sed multo rarior est usus legendi. Tibi et rusticare et erudiri plurimum licet. Inde est, quod nos frequenter alloqueris: quia omne tempus, ut quæratur ingenio, otio vindicatur. Sed fiduciæ tuæ audacia nostra non cesserit. Haurias licet monumenta priscorum, et ipse paginis ediscenda committas. Sollicitabo tamen arentibus verbis scripta istius, quem amore et judicio me legere necesse est, ut compensem illorum damna quæ negligo. Vale.

EPIST. XXXIII.

SYMMACHUS PROTADIO.

Delectaris epistolis meis. Credo. Hinc est, quod eas sæpe et ardenter efflagitas. Sed non statim mereor desidis notam, si nequeo tui amoris in me

avaritiæ satisfacere. An interlabi amicitiæ memoriam A per silentium putas? Cave talia de animis opinari, quorum æterna judicia sunt. Habet enim plurimum ponderis fides, et alligata voluntario sacramento styli admonitione non indiget. Hæc a me tibi an non semper scripta sunt? Nec tamen deseris inveteratam querelam. Quid si præstat longum tacere? Non vides oracula olim locuta desiisse, nec ullas in antro Cumano litteras legi, Dodonam loqui frondibus, nec de spiraculis Delphicis ullum carmen audiri? Patere igitur, ut homullus Promethei manu fictus mandare cessem papyro, quæ dudum in vatum foliis non leguntur. Nolo tamen denuntiatum tibi a me silentium suspiceris. Tenebo in scribendo tantam mensuram temporis, quantum inter nos locis absumus. Tu quoque impatientiam vince ratione quæ non sinit ut B tibi quotidie litteræ meæ in vicinia Rheni posito a nostro Albula deferantur. Vale.

EPIST. XXXIV.

SYMMACHUS PROTADIO.

Magni sunt quidem fructus quos de litteris tuis capio. Sed fiunt uberiores, dum per communium fratrum manus transeunt. Singuli enim scriptis tuis de suo aliquid apponunt. Tibi igitur acceptum fero quidquid ex omnium ore conquiro. Sed rursus expende quanto labore respondeam tot ingeniorum sublimium varietati. Nam pares estis, nec tamen similes. Ergo non minorem mihi rependenda afferunt difficultatem, quam accepta dulcedinem. Hanc omnibus humanis gaudiis legem natura dixit, ut curæ voluptatem sequantur. Natæ subolis primus parentes C dies hilarat; mox pii metus brevem gratiam fugant. Honor in exordiis lætus est, dehinc animos laborum æstus ingreditur. Longum fiat, si pergam similia contexere. Etiam ea mihi advertendum est quæ fas sit de tanto viro dicere. Temere jurasti. Mandari enim perituræ chartæ epistolas quereris, alligasti sacramento enorme judicium. Itane me ludos facis, ut quæ apud te incuriosius loquor, in styli caudices, aut tiliæ pugillares censeas transferenda, ne facilis senectus papyri scripta corrumpat? Et Martiorum quidem vatum divinatio caducis corticibus inculcata est. Monitus Cumanos lintea texta sumpserunt. Tu etiam sericis voluminibus Achemenio more infundi litteras meas præcipis. Magna sunt auctoritatis tuæ D pondera, nec possum gratiosum putare quod tu juratus allegas: sed dum me rursus inspicio, labascit fides, et refragatur testimonio conscientia. Ita quod credibile persona judicis facit, diffidentia respuit audientis. Igitur solus ambigua submovebis, si amorem tuum posthac parcius loqui de laudibus meis jusseris. Vale.

EPIST. XXXV.

SYMMACHUS MINERVIO.

Obrepsisti verecundiæ meæ ut prior scriberes: vadatum me tibi hoc munere velim credas. Sed non fero ut ædes quodammodo amicitiæ novus salutator adesse videaris. Jamdudum virtutes tuas pares fraternis in pectoris mei possessionem recepi. Crevisti etiam pro parte legitima paternæ in me familiaritatis successionem, licet singulis vobis soliditas mei amoris accesserit: quia bona animi etsi spargi in plures putantur, unicuique tamen plena et indivisa proficiunt. Præterea cum Palatinæ eloquentiæ militares, porrexi amicitiæ tuæ dexteram. Quare tot tantisque pignoribus annexi, non æstimemus de epistolari tirocinio caritatis ætatem. Nam ut animus celerior est litteris, ita prius fuit amare quam scribere. Vale.

EPIST. XXXVI.

SYMMACHUS MINERVIO.

Postquam te Mediolanum venisse asseveratio commeantium palam fecit, speravi de proximo litteras tuas; sed ubi elusa est exspectatio mea, nec successit ullum spei pretium, præsumptum de te officium operi meo vindicavi. Auxit præterea scribendi causam vir spectabilis frater meus Bassus, qui paulisper avulsus a nobis, transponi a me in pectus tuum debuit. Adjeci alteram paginam reddendam germano tuo, cum tibi fors in patriam reditum secundaverit. Asperserat nos ille jam dudum facundiæ suæ floribus, et Galliarum prisca monumenta jucundo otio exscribenda mandaverat. Optato accidit ut ei per te utrumque reddatur, honor epistolæ meæ, et expetitæ fructus historiæ. Vale.

EPIST. XXXVII.

SYMMACHUS MINERVIO.

Paulus amicus meus jamdiu ærario sacro militat, sed non pro gradu militiæ spectandus tibi. Nam probitate morum suorum mediocritatem vincit officii. Nec despexeris hominem, si numerum ejus stipendiorum examines. Tardiores habet processus verecundia, quæ facit ut intra merita sui honoris hæreat. Nec tamen pœnitet longum stetisse. Tuo enim judicio reservatus est, sub quo emergere maximum moræ pretium. Cum igitur illi vitæ integritas, militiæ ætas suffragium ferat, dignum est ut ad debitos fructus me precatore, te auctore perveniat. Vale.

EPIST. XXXVIII.

SYMMACHUS MINERVIO.

Gaudentius amicus meus in gremium patrocinii tui confugit, vir omnibus rebus amari dignus. Genus ei senatorium est, mens et modestia origine sua ac stirpe nobilior. Si fuco gratiæ infectum testimonium meum non putas, suscipe diligendum. Longa obsequiorum ejus inspectio faciet ut me judices minora dixisse. Vale.

EPIST. XXXIX.

SYMMACHUS MINERVIO.

Ama Flavianum dominum et filium meum quantum me velle interpretaris: et si fieri potest, certamen mecum de amore ejus ingredere. Gaudebo si viceris. Sed hoc mihi tunc probetur, cum et ipse te colere supra mensuram diligentiæ meæ cœperit. Nam si amicitia de mutuis constat officiis, facile erit ut ex illius animo tuum metiar. Vale.

EPIST. XL.

SYMMACHUS MINERVIO.

Si consideres quanta sit innocentium raritas, amabis Desiderium filium meum, in paucorum electione numerandum. De quo non falli judicium meum statues, cum in examen tuum venerit. Interim quæso ut illi per me amicitiæ tuæ sacrarium recludatur, et præstes aurem benignam causarum s uarum justa narranti. Si quid in eum bene consulueris, absolvetur fides mea, quæ apud illum spem beneficentiæ tuæ fideliter persolvit. Vale.

EPIST. XLI.

SYMMACHUS MINERVIO.

In absolvendo Rustico nostro votum tibi detuli: opem filius meus Cæcilianus exhibuit. Non est igitur meæ verecundiæ rapere gratiam laboris alieni. Ambo ipsi acceptum feramus, quod agi cura tua præcepit, exsequi mea valetudo non potuit. Vale.

EPIST. XLII.

SYMMACHUS MINERVIO.

Scio quid de me sentias: sed certus judicii tui nunc recuso laudari. Æmulare certe quod te tacitus admiror, quia plus habet ponderis recta veneratio. Relinquamus verborum blanditias novis inter se amicis. Illos juvent alterna præconia usque ad fidem fœderis. Nostra caritas adyto pectorum recondatur. Ipsa habitatio cordis in operto est. Inde me tua cura respiciat. Sed non est meum formam scribendis epistolis dare, illud tantum cogites volo: cum sis ad prædicandum liberalissimus, parum mihi videri posse quod a te laudor, nisi amplius obliger. Præterea scire postulo cur servata in præmissis nominibus nostris vetustas defuerit litterarum contextioni. Juvet alios titulo sublimitatis attolli. Ego magnificentiæ appellationem recuso, nisi forte me improbum putas, quod honori tuo eadem delinimenta non defero. Amor fictus in illa verba submittitur. Amicitiæ cultus ingenuus est. Alba velamina, non segmentati amictus fidem vestiunt. Quo mihi altus reverentiæ gradus? Amari a fratre malo quam suspici. Vale.

EPIST. XLIII.

SYMMACHUS MINERVIO.

Eusebius familiarissimus meus, idem vetus miles privati ærarii diu morbo obstante obsequio tuo defuit. Orandus es mihi ne inter resides annotetur. Sed impetratio veniæ non manebit, nisi illi aliquid beneficii propitiatus adjeceris. Quæso igitur flagitandis per Etruriam publicis debitis sollicitudinem navare jubeatur, ut longæ absentiæ culpam commendatione aliqua laboris amoveat. Vale.

EPIST. XLIV.

SYMMACHUS MINERVIO.

Semper quidem mihi salutatio a te profecta gaudium creat, sed ea præcipue quæ familiaribus apportanda committitur. Adjicit enim scriptis digna quæsitu, et de te tradit auditui, si quid defuit lectioni. Velut nunc Sebastius vester, post epistolam tuam redditam, quamdam mihi satin'ex voto ageres, sciscitanti, imaginem præsentiæ tuæ exhibuit. Idem nunc A de otio meo, quæ velis nosse narrabit, nam me in silvis Laurentibus continuatus est rurali quieti inhærentem. Quid enim magis assectandum est mihi, collapsam valetudinem nonnunquam sarcienti, turbas sæpe declinanti, litterarum innocentiam semper diligenti. Vale.

EPIST. XLV.

SYMMACHUS MINERVIO.

Fiducia mihi styli atque ingenii nulla est. Sed tua benignitas ausus meos provocat. Misi igitur ad eruditionem tuam duas oratiunculas nostras: quarum una ad Polybii filium pertinens, ex recenti negotio nata est, altera dudum, cum res in curia agitaretur, a me parata, nunc opere largiore aucta processit: huic argumentum est repudiata censura, quam tunc B totius senatus fugavit auctoritas. Nolo mireris gravissimum ordinem magisterium respuisse. In oratione nostra non leves causas evitatæ hujus potestatis invenies. Vale.

EPIST. XLVI.

SYMMACHUS MINERVIO.

Spectatæ frugis viros apud te debeo commendare, quia præcipuum munus est ut tuis amicitiis inserantur. Suscipe igitur, quæso, de ortu et moribus facile summates, eosque in primore congressu penetrali familiaritate dignare. Legationem illis Campanorum provincialium commune mandavit. Abundat justitia negotium; personas mea cura commendat. Advertis duas esse causas exercendæ in eos benignitatis, pro quibus publice æquitas petitionum, privatim non gra- C tiosus laudator intervenit. Vale.

EPIST. XLVII.

SYMMACHUS MINERVIO

Vidi Romæ Protadium filium nostrum, cujus commendationi nihil ex familiæ vestræ ornamentis præter litteras tuas defuit. Quas cum desiderassem, citeriore Gallia imperatum sibi a socero iter, te procul agente respondit. Excusationem juvenis non libenter accepi; cætera morum probavi. Satis est hoc auribus patris, cui nolo in me gratiosum videri testimonium brevis experimenti. Simul vereor ne quid amori tuo in filium derogem; quem non decet juvari apud te per suffragium conciliationis alienæ. Vale.

EPIST. XLVIII.

D SYMMACHUS MINERVIO.

Litteras nonnullis humanitate præstamus. Has autem domino et fratri meo Basso, qui sororis æquitate non discrepat; quin potius juris auxiliis munitur. Nam rebellem servum sibi poscit adduci, ad cujus investigationem nec præcepti cœlestis auctoritas, nec Africani comitis vigor potuit pervenire: siquidem facinoris audacis conscius imminentem pœnam latebrarum vitavit effugio. Cum igitur super ejus facto atque nequitia ad te vir laudabilis Africæ comes scriptum publicum dedisse dicatur, erit justitiæ et benignitatis tuæ in nostrum favorem divinum provocare judicium, ne ulterius innocens domus commercis ferialibus vilis mancipii terreatur. Vale.

EPIST. XLIX.

SYMMACHUS MINERVIO.

Et quum Mediolani degerem cultum circa te salutationis exercui; et nunc remenso itinere operam sedulam litterario muneri non negavi. Exspectas credo ut gratiam repetam scriptionis. Illam plane non mea efflagitatio, sed tua affectio pollicetur. Exigant styli vicem, qui animi non merentur. Vale.

EPIST. L.

SYMMACHUS FLORENTINO.

Diu super adventu fratris postulatum a me indicium distulisti; credo, ut salutationis honorificentia præveniret. Agnosco religiosa colludia, nec tamen credo, et ultro in certamen scriptorum familiarium solus duos advoco. Otium tibi, inquies, hanc officiorum fiduciam præstat. Quid, quod te magis quæsturæ honos, et condendarum sanctionum usus excoluit? Cum illo autem mihi privatæ vitæ conditio communis est. Atque utinam boni principis circumspectio, ipsius quoque operam sibi vindicet. Ferendum: ambo devotione placeatis, si circa me litteris ambo cessetis. Vale.

EPIST. LI.

SYMMACHUS FLORENTINO.

Omnia te facere ad salutem Flaviani, viri ornatissimi, pignoris mei, rebus experior. Hinc mihi spes oritur, atque animus assurgit, posse ejus cætera incommoda te medico sanari. Adeptus enim divi principis lenitate, quæ magna sunt; uno adhuc, ut ita dixerim, infortunii nodo strangulatur; quod homo tenuis, et nunc labe patrimonii graviter exhaustus, paterni solati æstimationem jubetur exsolvere. Ergo per te ac tui similes amoliri oportet imminentem ruinam. Nec res impetratione difficilis est. Nam quod plerisque sua invidia laborantibus imperialis remisit humanitas; id patris nomine postulatum, multo æquior venia relaxabit. Proficiet ista concessio etiam temporum gloriæ, si quod beneficiis principis deerat, pius successor adjecerit. Vale.

EPIST. LII.

SYMMACHUS FLORENTINO.

Verbis nequeo complecti quot gaudia mihi pariter dies unus invexerit. Agnoscis credo causam, cujus auctor fuisti. Nam geminas fratrum communium litteras in cumulum extulit tertius honor scriptorum D tuorum. Itaque ut rerum bonarum difficilis est electio, paulisper hæsi quam primam paginam recenserem; tantum apud me erat desiderium singularum. Mox omnes arguto legendi transitu percurri, ne inspectionem residentis morarer. Nec semel legisse sufficit, ut si quid aviditas prima perstrinxerat, inculcaret iteratio. Erat in verbis uniuscujusque varius elocutionum lepos, quo solo litteræ discrepabant. Nam omnes mens una dictaverat. Possem bona fide adjicere majora. Sed tuæ aures, licet fratrum laudibus gaudeant, communionem tamen gloriosi testimonii per verecundiam non ferunt. Restat ut tibi reditum meum sub quadam curiæ invitatione poscenti, pauca respondeam. Ad idus Novembres modo eventus A adjuvet destinata, recurrere ad conspectum vestrum paramus. Si promissi dies serus videtur, legationem senatus per me nolo differri quæ dudum viris illustribus credita et instructa mandatis, neque personarum, neque petitionum requirit adjectionem. Decet igitur stare dispositis, nec fas est exemplo proximæ dissensionis per novos tractatus confirmata subverti. Hæc ante me, ut scribis, etiam ipse vidisti, quo magis placitis inhærendum est, quæ mihi commendat auctoritas tua, et tibi noster assensus. Vale.

EPIST. LIII.

SYMMACHUS FLORENTINO

In eum militiæ gradum labore venisti, ut Benedicti amici mei fortunam debeas adjuvare, quem nulli obnoxium crimini fortunæ iniquitas loco depulit, et B honore privavit. Huic ad promerendum favorem tuum non solum ipsius probitas, sed etiam commendatio mea aditum debet aperire. Credo enim tanti apud te litteras meas esse momenti, ut effectum sperare fas fuerit, etiamsi ardua postularem. Quod ideo commemorandum putavi, ut intelligas, quid de animo tuo atque amicitia sentiamus, vel quantum prodesse huic debeat vel adesse justitia. Vale.

EPIST. LIV.

SYMMACHUS FLORENTINO.

Purgas quod adhuc usque siluisti. Communis hæc culpa est. Nam me quoque a litterali commercio diu infirma valetudo revocavit. Inhorruisse te puto, postquam de me cognitu amara legisti. Redi in habitum C animi lætiorem: Deo quippe auctore sanitatem refovi. Facilis igitur litterariæ cessationis utrique venia sit. Ambo nobis invicem remittamus, quod ambo deliquimus. Sed quid mihi insusurras Africanæ tenues commeatus? Absit ut præsens annus imitetur fortunam superiorum. Intercludet, ut spero, providentia tristes casuum vias, sacris auribus edocendis, et castigatione judicum, quos alimentaria spectat invectio. Nec spem dies obstruit. Nam mare adhuc justis cursibus patet, et nondum in hyemem præcipitat autumnus. Placet tamen inter hæc, quod inæstuas, et pio metu antevortis necessitatem. Remunerabitur curam melior eventus, et laudis tuæ fructus efficiet ut tibi sit dulce postea timuisse. Vale.

EPIST. LV.

SYMMACHUS FLORENTINO.

Dictam mihi a te salutem pari honore compenso. Vellem utrique nostrum sæpe alternandi styli usus veniret. Sed quia hoc longinqua non sinunt cadere pro voto communi, patientiæ ratio satisfaciat. Debet certe prompta esse inter nos moræ mutuæ venia. Non eadem facilitate purgabis; quod filii nostri Minervii nuptias aliorum potius relatu quam litteris tuis comperi. An veritus es ne a te numisma auro cusum desiderarem? Potuit jacturam sportulæ tacere verecundia mea. Negationem gaudii amor nescit ignoscere. Et tamen, ut sum placido in meos animo, spondeo tibi remissionem hujus offensionis, cum de nepote suscepto anteveneris scripto nuntiorum celeritatem. Vale.

EPIST. LVI.

EXPLICIT AD FLORENTINUM. INCIPIT IN COMMUNE FRATRIBUS MINERVIO, PROTADIO ET FLORENTINO.

Et vestra concordia, et mea per hos dies imbecillitas facit, ut vos unius paginæ salutatione conjungam. Erit hoc aut probabile pro consortio vestri amoris, aut ignoscendum pro statu temporis. Æstimabitis enim virium nostrarum fatigationem, cum vos in subscriptione istius epistolæ precaria manus moveri'. Ad hoc filii nostri Nemesii pia ad larem patremque properatio, magis contestationem de me solemnis officii quam satisfactionem desideravit. Res postulat, ut salute præfata, florentissimæ indoli ejus testimonium feram. Sed vereor ne ostentare operam meam videar; quæ plus juveni b narum artium contulisset, nisi fraternus casus fregisset cursum duorum. Hoc tamen sincerissima fide dixerim; minutam quidem de altero parentum ejus felicitatem; sed posse istum suorum gaudio pro utroque sufficere. Valete.

EPIST. LVII.

SYMMACHUS MINERVIO, PROTADIO, FLORENTINO.

Relegite viam dissimulati hactenus moris, me officiorum familiarium præsule, qui prior rupi commune dictum. Nec pro numero vestro epistolas peto, quamvis hanc vicissitudinem singulorum amor mihi debeat. Magnæ indulgentiæ res est, ut fenus quod vobis solus exhibeo, alterna remuneratione solvatis. Valete.

EPIST. LVIII.

SYMMACHUS EUPRAXIO.

Annuos gaudii fructus ex litteris capio. Hunc reditum mihi, has opes pendit Hispania. Itaque ubi propulsa hyeme patescunt navium viæ, paginas tuas commendo ventis, quas iste annus frequentes quidem, seras tamen reddit. Nam decedebat autumnus cum homines tui Tiberina tetigerunt. Hinc factum est ut hærerent apud nos defectu navigationis. Suadeo igitur eorum moras pro tua justitia boni consulas. Quamvis prius nomine meo venia poscenda sit, quod de curulibus equis quatuor, datum mihi a te jus electionis omiserim. Velim credas hanc abstinentiam non fuisse fastidii. Sed quia nullum eorum jugo alacrem, vel dorso mitem probavi, optio meritis non excitata cessit e re nata. Opportunum videtur diligentiam tuam precibus ambire, ut in prætoriam filii mei functionem visu et cursu nobiles præparentur. Gemina ante hac editionis claritudine in os hominum venimus. Satisfaciendum videtur exspectationi, quæ crevit exemplis. Quare amori tuo laudis nostræ commendo causam, quæ paulisper censuram vitæ tuæ, gravitatemque animi ad populares aures debet inflectere, domo pretium apportabitur, tuo arbitratu nobilium quadrigarum dominis inferendum. Solam de amicitia tua electionis curam requiro. Factu facile est, cum sit dives equini pecoris Hispania, et magnus gregum numerus copiam præstet examini. Vale.

EPIST. LIX.

SYMMACHUS EUPRAXIO.

A Sum quidem sermonis tui nimius flagitator. Silentii intervalla non arguo, sed suspicor aliquid amicitiæ nostræ ex alloquii raritate decedere; qui sciam in pectoribus sedem esse religionis, levamen desiderii ex ore proficisci. Priores igitur litteræ meæ magis desiderium sermonis tui, quam castigationem taciturnitatis habuerunt: et ideo elaborandum tibi non est, ut mihi amoris tui fidem facias: nam tui animi de meo sumo judicium: siquidem nullus verior æstimator est alieni amoris, quam qui de suo sumit exemplum. His ita positis, quia in re aperta piget esse prolixum, designatum tibi ad urbanam præturam filium meum nuntio. Intelligis quid sibi hoc indicium velit. B Quadrigarum curulium nobilitas præparanda. Ac pretium proxima abhinc æstate mittemus, sed jam necessitatem præcurrat electio: multum enim valet ejusmodi in rebus longior diligentia. Quapropter accingere, ut quæstoriam quondam filii mei magnificentiam, cui per te illustris fama quæsita, secundus ejusdem superet magistratus. Verus quippe et maximus laudis profectus est, quoties sequentibus priora vincuntur. Vale.

EPIST. LX.

SYMMACHUS EUPRAXIO.

Præturam filii mei, si fors dictum juvet, proximus annus exspectat. Equorum mihi curulium nobilitas præparanda est, tibi curanda: ut exspectationi populi Romani mea pecunia, tua cura respondeat. Hoc C me crebris litteris postulasse meministi. Nunc mihi admonitionis verba, non repetitionis adhibenda sunt: et tamen cum voluntas in nos tua ambitum non requirat, in tantum me votiva sollicitant ut anxias auribus tuis tanquam novus petitor ingeram preces. Vincenda est enim mihi fama exemplorum, quæ post consularem munificentiam domus nostræ, et filii mei quæstoriam functionem, nihil de nobis mediocre promittit. Hæc igitur petitionis summa est, ut me diligentia tua præteritæ gloriæ parem faciat. Pretia pro tua æquitate numeranda familiares mei incunctanter exsolvent. Tui beneficii erit, ut quidquid ad curule certamen generosum gignit Hispania, vel domo præbeas, vel de aliorum gregibus excerpas. Non vereor inter hæc ne me appetentem plebeiæ laudis existimes. D Scis enim pro tua sapientia magnæ urbis magistratibus angustos animos non convenire. Hoc etiam Tullius tuus præcipit, luxum in privatis negotiis arguens, in publicis magnificentiam probans. Quare ex summis opibus juva Romani anni speciosum colorem; venturus in partem popularis favoris, si nobis ex tuo beneficio celebrior fama provenerit. Vale.

EPIST. LXI.

SYMMACHUS EUPRAXIO.

Tuentius tuus in utramvis aurem somnum capessat. Nihil enim magna dignitas a paupere petit. Sit fortasse plerisque ipsa inopia gravis: habet tamen alieni oneris exceptionem. Adjice, si placet, securitati ejus sacerdotii privilegium, et unius hominis munimenta

multiplicia. Mihi videtur validior esse omnibus vacationum remediis exhausta fortuna. Sed velim noveris quæsitores glebæ senatoriæ protinus affuturos, sperandamque Tuentii veniam pleniorem, si fidem paupertatis ejus exploratio ratam fecerit. Interea tutus prioribus gestis agat liberum. Nihil novabitur post illustris viri Felicis pro illo judicationem; modo allegatas dudum senatoris angustias astruat examinis diligentia. Nunc mihi amice objurgandus es, qui cum vicina itinera perstrinxeris, flectere ad nos habenas longum putasti. Dedisset Hispania Romæ posito moræ veniam. Novit enim submittere desideria sua cunctarum provinciarum parenti. Nec ita avara est ut nobis propria bona nolit ostendere. Quare fraudati gratia tui, secundos amicitiæ fructus sedulo postulamus, ut quoties fors copiam dederit legamus saltim qui videre maluimus. Vale.

EPIST. LXII.

SYMMACHUS EUPRAXIO.

Et amicitia nostra in ore multorum est, et laus equorum tuorum longinqua penetravit. Hinc fit ut suæ quisque patriæ magistratus meæ commendationis opem postulet, gregum tuorum fama illectus. Ea propter summates Antiochensium missi ad mercandas quadrigas, juvari apud te sermonis nostri conciliatione voluerunt. Annue, quæso, longum peregrinatis, et electionis, et pretii justam benignitatem; quæ homines opinionem blandam secutos, de tuo studio meoque merito verum sperasse confirmet. Vale.

EPIST. LXIII.

SYMMACHUS EUPRAXIO.

Fas sit dicere: equorum curulium copia non egemus, sed incitat nos præturæ mora ad desiderium muneris largioris. Si ergo dulcis est (ut assolet) mandati mei exsecutio, quatuor ex grege Laudacianorum quadrigas, quas tua defloret electio, ad me opto deduci, cum primum mare navigatio verna patefecerit. Ego pretium quod signaverint litteræ tuæ in rem missis remunerabo. Quanquam hoc spondere non debui, quia fides amicitiæ syngrapham non requirit. Credo mireris cur non potius de gregibus tuis postulem, qui potissimos Iberorum nobilitate prævertunt. Fastidium uniformis spectaculi patitur civitas, cujus satietas mihi varietate vincenda est. Tuæ modo diligentiæ sit adhibere judicium, et ex alienis stabulis æquare laudem tuorum. Nam cum res amici agitur, hos quoque proprios debes putare quos elegeris. Vale.

EPIST. LXIV.

SYMMACHUS EUPRAXIO.

Nemo unquam pervector tuorum apicum vacuus ejusdem muneris ad te revertit, tu tamen infrequentiam nobis vitio ducis, et ultro curam tuæ assiduitatis exprobras. Facis hoc amantium more, apud quos officiorum talium, etiam cum redundant, sitis magna est. Nec tantum epistolas poscis, oratiunculas quoque nostras non editas deferri in manus tuas præcipis: quæ res videtur ostendere quid judicii habeas de his quas ante sumpsisti. Nullum enim desiderium

A ad secunda progreditur, si priora displiceant. Misi igitur ex recentioribus numero quinque, quorum uni jam fiduciam fecit publicus favor. Sed post sententiam gentis togatæ, adhuc exspectatione judicii tui pendeo, quod volo juratus emittas, quia convenit vinciri sacramento fidem, si quando amicitia in suspicionem gratiæ venerit. Vale.

EPIST. LXV.

SYMMACHUS EUPRAXIO.

Jamdudum in exspectatione litterarum tuarum eram, incertus animi quid sibi vellet tam longa cessatio. Sed ubi compotem desiderati muneris reddidisti, cura vertit in gaudium. Et revera ita natura paratum est, ut expetiti diu officii querela decedat, si potiamur optato. Ergo magno impensu gratulor B integratum mihi esse pignus religionis. Præstabis ne hujus opinionis frustra sim, cum diligentiam mei continuo amore servaveris. Vale.

EPIST. LXVI.

SYMMACHUS EUSIGNIO.

Videro quid justitia temporum, quid causæ nostræ bonitas, quid cura tua, si tamen tibi cordi sum, efficere possit. Ego in fratre meo Eusebio V. C. votum servati circa nos moderaminis amplector, ejusque probitatem mente colo, sermone commendo. Et ille licet boni propositi præmium non requirat; tamen honestam vitam de tua amicitia optamus exsolvere. Feceris igitur rem tam meæ voluntati acceptam, quam tuis moribus consentaneam; si advertat vir prudentissimus quidquid mihi tribuit, id se omnium bonorum C gratiæ detulisse. Vale.

EPIST. LXVII.

SYMMACHUS EUSIGNIO.

Et temporum clementiæ congruit, et sancto ingenio tuo familiare est opis indigos sublevare. Hinc mihi fiducia suborta est pro fratre nostro Stemmatio supplicandi, cui dudum cuncta dempsit invidia fortunæ, præter amorem bonorum. Neque enim potest ambigi, quid de optimo quoque mereatur, qui nuper a principibus invictis, ne per indulgentiam liberaretur, accitus est: magisque honore, quam venia fatum triste mutavit, nec tam ereptus est quam desideratus. Unde spes certa fit, etiam principem nostrum lenitate venerabilem, justi parentis, et pii fratris exemplo, D supplementa meliora fortunæ daturum, si modo vestra insinuatio juvet exhausti senatoris oratum. Duo enim factu facilia, sed ad gloriam præstantis magna deposcit: reddi curiæ testimonio sacro, et recuperatione modici argenti ab inopia vindicari. Hæc ut favor tuus aliorumque optimatum tehortantium promoveat, interest boni sæculi, cui laudem perennem pia facta concilant. Vale.

EPIST. LXVIII.

SYMMACHUS EUSIGNIO.

Etiamsi petitio domestica et amica cessaret, publicus vigor justo desiderio deesse non posset. Quid enim tam familiare justitiæ, quam ut circumscriptor clarissimæ et laudabilis feminæ parentis meæ, astutiæ suæ privetur effectu, ne commodis illudat alienis

provincialium patronorum fretus auxilio? Quorum A impudentia compulit ut matrona litium fugitans, ad judicium prætoriani culminis convolaret. Res autem qua de agitur ejusmodi est. Ante paucissimos menses ille a parente mea horrea Aquileiensia, et CF. propter longinquitatem itineris incognita, tenui mercede conduxit; atque his ita abusus est, ut parvo licet tempore iisdem locis labem consulto intulisse dicatur. Hunc ubi sæpe convenit, ut conductione decederet, contemptu hominis et interventu quorumdam frequenter elusa est. Nunc opis indiga geminum beneficium vestri favoris exoptat. Primo, ut improbissimus inquilinus locorum detentione pellatur. Dehinc habita deterioratæ rei æstimatione sumptum justæ instaurationis agnoscat. Cum igitur æqua poscamus, credo confore ut meæ petitioni et utilitati- B bus parentis favor vester arrideat. Vale.

EPIST. LXIX.

SYMMACHUS EUSIGNIO.

Benigne, ut mos est tibi, recursum nostrum misso apparitore juvisti, quem progressus ad Appennini superiora dimisi adjecto officio litterarum, ut gratiam quam rebus æquare non possum, saltim verborum honore compensem. Quod superest itineris, spero præfata Dei venia sine labore peragendum. Minus enim molesta sunt, quæ perveniendi spem proximam pollicentur. Vale.

EPIST. LXX.

SYMMACHUS EUSIGNIO.

Discedenti mihi curam legare dignatus es amicitiæ C congruentem, ut famæ atque actibus tuis accommoda non silerem. Causa igitur postulante fungor injunctis. Video enim basilicæ pontisque rationem recte quidem Bonoso præsidiali viro esse mandatam: cui et vigilantia superest ad limitandas publicæ rationis ambages, et fides ad persequenda quæ examen invenerit. Sed vereor ne ludificationibus res injuncta frigescat, obluctante eo quem socium discussionis accepit. Atque ideo clam te esse non patior, eo rem deduci ut labes magna sumptuum publicorum studio certaminis obducatur. Quid enim sibi vult ista conjunctio in ea præsertim discussione, quæ ipsum quæsitorem videtur astringere? Quare huic tantum parti adhibenda correctio est, et ad unum quem sponte delegeris, inquisitionis summa referenda, adjectis vestræ D apparitionis auxiliis; quo minora officia fidem præbitorum vel invectorum cogantur aperire. Probabit exitus quantum publicæ rei tua cura prospexerit; cum cohibitis sumptibus novis, consummationi operum satisfecerit summa reliquorum. Vale.

EPIST. LXXI.

SYMMACHUS EUSIGNIO.

Summo gaudio quoties scribis afficior, et tum maxime cum abest amaritudo querimoniæ. Nunc stylus tuus ab usitata jucunditate dissentit. Arguit enim falso iniquitatem quamdam pignoris mei, cum quo tibi limitum nonnulla certatio est. Itaque litteras contra jus amicitiæ ad eum missas suppressi, ne amantem tui justus dolor offenderet. Fuit autem matri ejus cum procuratore tuo finalis in Sicilia quæstio: quam disceptatio non, ut scribis, Venusti, sed alterius rectoris absolvit. Ergo in utraque persona error suggerentis retectus eam pignori meo exemit invidiam. Adverti s pro singulari verecundia tua, cui potissimum parti satisfactio debeatur. Et nihil de præsenti fortuna loquor, quæ scribentem debuit temperare. Adde quod pecuniarias causas usque ad detrimentum amicitiarum non oportet extendi. Sed quid hæc pluribus? Posthac opto sermonem tuum placidiorem mereri, et constantiam veteris erga me observantiæ tuæ, porrecto etiam in meos amore colligere. Vale.

EPIST. LXXII.

SYMMACHUS EUSIGNIO.

Frequens usus ostendit, et clara animi tui documenta testantur, exempla veræ amicitiæ de te capienda. Neque enim quisquam constantiam firmiorem familiaribus impendit officiis, præsertim in tanta publicarum curarum mole, quæ alterius studium posset hebetare, nisi obstrepentes necessitates affectio fraterna superaret. Quod solum igitur verecundiæ convenit, cedo præstantissimæ religioni, meque imparem referendæ vicissitudini pudenter agnosco. Nec vereor ne diligentia tua tali laude lentescat; quin potius spero benevolentiam (si quid pleno adjicitur) largiorem, quia bonis familiare est studia benigna cumulare, quorum gratiam sentiunt non perire. Vale.

EPIST. LXXIII.

SYMMACHUS EUSIGNIO.

Facio quod suadet humanitas, ut amicitiæ tuæ viros bonæ frugis adjungam. Horum unus est Felix, honorabilis gradu, atque exercitatione militiæ. Cui si quid amoris impenderis, ad meam gratiam pertinebit. Vale.

EPIST. LXXIV.

SYMMACHUS EUSIGNIO.

Mirabar quid esset rei quod amicitiæ observantissimus diu scribendis litteris abstinebas. Sed epistolæ tuæ series indicavit, quod tristium rerum index esse vitaveris, quas longiore silentio contineri, nec religio familiaris, nec communis causa permisit. Nam plerumque utile est in publicam proferre notitiam quod velis esse correctum, ut denuntiatione futuri periculi, ad consulendum cunctorum cura moveatur. Magna igitur necessitate, futuri anni inopiam protestatus es. Quid enim spei reliquum sit, cum provinciis Africanis nec ad victum tenuem frugum tritura responderit, et suppleta ex aliis terris semina vicinus annus exspectet? Jure igitur ad æternorum principum providentiam provincialium sollicitudo confugit. Interea dum major ab illis salubritas petitur, humanitas tua foveat exhaustos, et tanquam particeps doloris alieni, persuadeat laborantibus, sibi accidisse quidquid provinciæ pertulerunt. Ego valeo, quamvis animus æger bonum sanitatis ignoret: sed ut aliquid solaminis capiam, oro indulgentius scribas et ad respondendum exemplo tuæ assiduitatis invites. Vale.

LIBER QUINTUS.

EPIST. PRIMA.

SYMMACHUS HIEROPHANTI.

Recte valeo. Hoc enim scribendi debet esse principium, quod maxime expetunt vota lecturi. Æque tibi suppetere optatum vigorem nimis gaudeo, nam me tali indicio nuper hilarasti. Illud quoque in summa pono gratiæ, quod te nostri diligentissimum familiaris styli frequens usus ostendit; cui rei laudem referre consilium est, ut hoc invitamento memoris animi ad perseverantiam provoceris. Vale.

EPIST. II.

SYMMACHUS HIEROPHANTI.

Opulento afficis me bono, quoties amicitiam nostram salutis tuæ indicio muneraris. Deos igitur comprecor ut te pro tanta in nos religione fortunent. Vicissitudini autem litterariæ parem diligentiam libenter impendo ut ad officia promptius inciteris, cum videas apud memorem scriptorum gratiam non perire. Vale.

EPIST. III.

SYMMACHUS HIEROPHANTI.

Scriptum mibi tuum Probatius nuper exhibuit, atque ex eo plurimum gratulationis accessit, quod tibi pro voto omnia superesse cognovi. Id ut sæpe facias monere non debeo: cum spontanea officia stimulo exhortationis non oporteat incitari. Vale.

EPIST. IV.

SYMMACHUS THEODORO.

Bonorum frequens astipulatio de sanctis moribus tuis, in hoc me desiderium provocat, ut amicitias tuas impatienter exoptem. Nam qui omnium sermone celebrantur, et improbitatis laude conspicui sunt, incognitos quoque ad morem propriæ familiaritatis invitant. Ergo si hæc voluntatis meæ non aspernaris indicia, rependе, quæso, colloquium, ut facti mei confirmatione delecter; quamvis mutuæ affectionis sponsionem jam teneam. Vale.

EPIST. V.

SYMMACHUS THEODORO.

Spectata est tibi, ut arbitror, amicitiæ meæ veritas. Hinc factum ut me in consortium festorum tuorum consul ascires. Præstetur, oro, his litteris eadem fides quæ nos evocatione dignos judicavit. Diu inter desiderium tui et unici mei curam dubius electionis pependi. Tuus honor suadebat profectionem, illius institutio prætendebat obvias manus. Tandem secutus sum quod ipse fecisses. Officia enim illa lætitiæ, ista pietatis. Tuæ amplitudinis curulem stipabunt obsequia multorum. Huic in solo patre votum est. Plura pro nobis indulgentissimus in su. s tuus animus tecum loquetur. Cui ego excusationis meæ partes injungo, quia verbis agenda non sunt quæ melius interpretatur affectio. Vale.

EPIST. VI.

SYMMACHUS THEODORO.

Filium meum Flavianum consulatus tuus revocat
A in lucem. Nescio an eum commendare tibi debeam, cui summi gaudii auctor fuisti. Serva igitur, oro, depromptæ in eum benignitatis tenorem, etsi hoc a constantia tua sperandum magis quam postulandum est. In dubium enim voluntarii amoris fides non venit. Vale

EPIST. VII.

SYMMACHUS THEODORO.

Ipse mihi rescripti hujus bajulum præstitisti. Duplici nomine gratiam debere me fateor. Nam a te profectus est, qui litteras exhiberet, et per te, qui referret oblatus. Maneant, oro, inter nos officiorum talium vices, et inter alias laudes tuas continuatæ in amicos religionis titulus censeatur. Vale.

EPIST. VIII.

B SYMMACHUS THEODORO.

Gaudeo mihi sermonis tui primitias contigisse, et impendio postulo ut humanissimum hoc cœptum religiosa cura non deserat. His enim maxime nutrimentis amicitiarum cultus adolescit. Cum hæc scriberem, mibi sanitas recte suppetebat. Cujus rei indicium propterea singulari generositati tuæ credidi deferendum, ut cognitionem tuæ sospitatis mihi mutuus rependat affectus. Vale.

EPIST. IX.

SYMMACHUS THEODORO.

Vereor eloquentiæ tuæ scripta nostra committere; sed non minus caveo amori tuo meorum quidquam negare. Duas igitur oratiunculas nuper editas a nobis misi. Earum una ad urbanos fasces resultantem can-
C didatum tenuit; alteri argumentum dedit jam pridem decreto senatus improbata censura. Sed judicium meum, cum res acta est, habitum propagavi opere largiore. Nec mihi vitio vertas priscæ severitatis repulsam. Nam solis quædam speciosa nominibus, usu et experiundo plurimum nocent. Rationes sententiæ meæ lector invenies. Volo tamen ad inspectionem dictorum parti utrique æquus accedas. Merebitur, ut spero, orationis assertio, ut tu etiam vetustatis patronus auctoritati ordinis manum porrigas. Vale.

EPIST. X.

SYMMACHUS THEODORO.

Quam timeo ne aures tuas existimer lactare blanditiis! Consulatus hic tuus talis est ut meum gemi-
D nasse videatur. Nunc voti mei summa eo processit ut titulos ejus longum fruaris, et æques vitæ diuturnitate moram tui præmii. Dignum quippe est compensari prolixo gaudio seram solutionem. Vale.

EPIST. XI.

SYMMACHUS THEODORO.

Adventum tuum serum esse mirabar. Sed ubi patefacta causa tarditatis, et te brevi affore scripta prænuntia spoponderunt; in gaudium cura conversa est. Ergo hospitii securus appropera, et aliquantulo Romæ intervallo quietis refotus, auspicatissimos ...

tolle fasces. Nostra erga te diligentia quidquid instructus consularis flagitat providebit. Vale.

EPIST. XII.

SYMMACHUS THEODORO.

Frustra speravi de peregrinatione solatium, cum omnium mœsta facies nullas ægro animo præstet inducias. An quisquam tam duro ingenio natus est, ut multorum curis doloris vacuus intersit? Quod si verum concedis, me etiam crede inter anxios usum ipsum lætitiæ quodammodo amisisse. Restat ut tuæ litteræ medicinam mihi faciant, quas ita libenter accipio, ut nulla assiduitas satis factura videatur. Ego præ eventu occasionum, quas fors obtulerit, exemplum dabo frequentis officii. Tunc enim probabis gratas esse tibi litteras meas cum tuas sumpsero. Vale.

EPIST. XIII.

SYMMACHUS THEODORO.

Jampridem nihil scribis, æquum esset huic culpæ talionem reponi. Sed arbitror imitanda non esse quæ doleas : et animo persuadeo alias potius intervenisse causas officii differendi, quam residem voluntatem. Quanquam vereor ne factum tuum hæc ipsa gravet humanitas. Nam qui mihi pro te satisfacio, ostendo me nihil tale meruisse. Scribe ergo jam sæpius et copiosius, priusquam præfata ope dei in Lucanos saltus vela faciamus. Quid enim juvat proximis regionibus immorari, cum ecce nullæ litteræ deferantur et silentium tuum honeste possit excusare longinquitas? Vale.

EPIST. XIV.

SYMMACHUS THEODORO.

Ademptum est tibi generale perfugium. Neque enim potes solemne illud et pervulgatum genus defensionis inducere : meas te adhuc litteras operiri, ut quadam religione solvaris. Jamdudum tibi stylus meus facit auspicium, cui non abnuo redditam vicem : sed æmulari studium nostrum etiam voluntario postea officio debuisti. An exspectas ut te illa expostulatione perstringam? Tu nisi malo coactus recte facere nescis? Omitto plura, et in reliquum mihi diligentiam tuam spondeo : quam nihi religio parvi habuit, saltim admonitio nostra reparabit. Vale.

EPIST. XV.

SYMMACHUS THEODORO.

Proxime Romam regressus a scribendi consuetudine non tam desidia quam occupatione descivi. Atque ideo peto in bonam partem purgationem præteritæ taciturnitatis accipias, mecumque læteris quod Domini nostri Theodosii sacro divinoque judicio merui Consulatum : cujus multiplex apparatus tuam requirit industriam. Sed rursus occurrit voto et studiis meis, ne honoris tui tempora contrahantur. Quapropter tuæ permitto sententiæ ut si votivo officio domus nostræ interesse desideras, administrationis labore solvaris. Vale.

EPIST. XVI.

SYMMACHUS THEODORO.

Sancto Lampadio germano tuo, et ad spem processus, et ad bonam viam morum, causidicinam credidi profuturam. Unde factum est ut Domino et fratre meo præfecto ante consulto ad castra forensia mitteretur, eo præsertim tempore quo tuo adminiculo possit institui. Quapropter pignus tuum suscipe informandum bonis fraterna religione præceptis. Vale.

EPIST. XVII.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Brevem decet esse sermonem quo reditus indicatur. Quid enim mandes paginæ, cum omnia quæ scripto committi solent, fabulis potius debeant reservari? Hoc est argumentum præsentium litterarum, quas, si dii votum juverint, mox sequemur. Vale.

EPIST. XVIII.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Suades ut redeam, ne jus prædii nostri violenta perturbet irruptio. At ego puto non minus tuam curam quam meam præsentiam promovere. Conjicio exaggerari religiose istam trepidationem, dum me Romam studes retrahere. Ego autem hujus tædio, non modo amore otii abesse plusculum cupio : et quia inane erit quidquid remoto atque inconsulto possessore tentatur. Consilium vero rei agendæ tuus et aliorum, quibus cordi sumus, tractatus inveniet. Meæ quieti nullus invideat, quia longius producenda est, cum vicem nostram bonorum amicorum cura fungatur. Vale.

EPIST. XIX.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Semper te in primore affectionum mearum fronte constituo. Merito incertus animi, cognitionem tuæ salutis exspecto : quam si mutuus sermo præstiterit, reditum nostrum alacritas incitabit. Vale.

EPIST. XX.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Nos tuum præoptamus adventum. Tu missis muneribus desideria nostra solaris. Admodum quidem delector oblatis, sed hoc ipso officio damna absentiæ tuæ gravius sentiuntur. Pleniora enim præsidia atque ornamenta de amico præsente caperemus. At nunc inter votiva candidati mei negotia, et quæstoris apparatus fraudari nos conqueror societate tuorum consiliorum. Et tamen obeunda nec procul locatus omittis. Nam et vestes subsericas, quas homines mei post illationem pretii retentabant, et instructum reliquum muneralium præmiorum tuus coegit instinctus. Opto igitur tibi promptum Dei favorem reditumque felicem : simulque oro, si fors dederit facultatem, functioni nostræ interesse deproperes; cujus voluptas magna parte cumulabitur, si lætitiæ novæ particeps desideratus accesseris. Vale.

EPIST. XXI.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Potuit sine litteris nostris sanctus Aurelius si quid de me quæreres explicare. Sed quia fastidiosa salutatio est, quæ nullo sermone defertur, innexi scripta mandatis. Ave igitur dico tibi, simulque deprecor, secundum commonitorium, quo summatim muneri præparanda rescripsi, ut ipse, salva judicia-

ria existimatione, curam fratris religiosi, ut soles, A exhibeas; et homines nostros comparandis, quæ poscit editio, justum impendium ministrare præcipias. Vale.

EPIST. XXII.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Quæstorium parvuli nostri munus accelerans, communi amico Aurelio quædam comparanda aut providenda mandavi. Sed quia publicis negotiis et varia injunctorum occupatione distringitur, Eusebium familiarem specialim misi, cujus admonitione cura tua in effectum omnium provocetur. Et quia longum visum est litterali serie agenda complecti, non graveris commonitorium strictim signatum percurrere, quod satis esse arbitror ad incitamentum diligentiæ tuæ. Neque enim preces oportet adhiberi, B cum sola amici voluntas studium tuum debeat acuere. Vale.

EPIST. XXIII.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Anastasium nostrum dignaris agnoscere. Nam domi sæpe vidisti. Hæc illi notitia apud te debet esse suffragio, etiamsi nullis juvaretur alloquiis. Nunc dubitare non possum cumulatiorem circa eum fore curam tuam, cum et vetusta cognitio, et recens sermo commendet.

EPIST. XXIV.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Familiaris emersit occasio, quæ tibi salutis meæ apportaret indicia. Neque enim dubitare possum tibi litteras meas esse reddendas quas Silvanus ad animi nostri diligentiam pertinens exhibebit. Cui hæc ipsa recepti officii commendatio apud te debet esse suffragio. Cæterum ut respondeas non laboro, cum mihi scriptorum tuorum vicissitudinem mutua polliceatur affectio. Vale.

EPIST. XXV.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Parens sana est, et ad patientiam doloris adducitur. Quare hanc partem curarum depone, mentemque ad meliora compone. Certe si aliquid ab re tua otii est, nostris negotiis diligentiam dignare præstare, ut operæ sit pretium quod in exactore mittendo litteris et monitis tuis satisfeci. Vale.

EPIST. XXVI.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Multa Oceano, ut recordaris, et litteris, et commonitoriis implenda mandavimus; quibus exsequendis par esse non poterit, nisi tuo impulsu et monitis urgeatur. Quæ cum in effectum te juvante processerint, quæso ut indicio perscriptionis exspectationem meam non graveris instruere. Vale.

EPIST. XXVII.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Numidæ familiaris nostri adventus haud mediocriter mihi gaudio fuit. Hanc lætitiam tuus sermo geminavit. Duobus igitur a te muneribus affectus, amicum tibi cum litterari salutatione restituo. Vale.

EPIST. XXVIII.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Antecapere scribendi ordinem mei muneris fuit. Habes festinati officii gloriam, cum ego fatear tarditatem. Et certe potui allegare aliquid in excusationem morarum. Supererat mihi plurimum viæ, malui te de laboris nostri absolutione facere securum. Sed pio studio prævenire nullus est rubor. Ama igitur sponte cedentem, cui hæc ipsa simplicitas conciliare debet frequentes litteras tuas; quas si non adæquavero pari numero, rursus tibi præmium confessio mea faciet. Vale.

EPIST. XXIX.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Amicum meum ad Brutios revertentem litteris credidi prosequendum, ut tibi salutationis munus exsolverem, et illi commendationis aliquid exhiberem. Quæso igitur te, ut et meis litteris vicissitudo reddatur, et illi defensio plena proveniat. Vale.

EPIST. XXX.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Proxime quidem urbe digressus es. Sed ego jam quasi inveterato tui desiderio novum aliquod munus convenire credens, officium scribendi arripui, nec exspectato ordine, nec more servato, qui solet amicis esse pro lege, ut peregre locati prius tribuant scripta quam sumant. Et revera affectio omnis impatiens est etiam justæ ac legitimæ tarditatis. Rupi ergo consuetudinem religione majore, quam si servare voluissem. Quæ C res si tibi grata est, et mihi fenus solve colloquii, et perlatori talium litterarum benignus arride. Cui ut nihil magis potui præstare quam litteras, ita nihil poteris plus tribuere quam favorem. Vale.

EPIST. XXXI.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Propinquam sancti Asclepiadis philosophi absque litteris meis abire par non fuit. Nam illius merita poposcerunt, ut ad curam præclari viri pertinens tuo patrocinio traderetur. Pro qua non arbitror ambitu longæ orationis utendum, cum eam humanitatem tuæ contemplatio parentis sine cujusquam petitione commodat. Vale.

EPIST. XXXII.

SYMMACHUS MAGNILLO.

D Tædet pigetque jam scribere. Quousque enim styli imagine jucunditatem vivi sermonis imitabimur? Quid quod etiam felicitas publica, et pax orbis hortatur ut larem repetas? Qua in re tibi opportunus incentor frater noster Pontianus accedet, honorum petitu sortitus hanc operam; ut tibi ob rem uxoriam demoranti, desiderium revisendæ Urbis admoveat. Vale.

EPIST. XXXIII.

SYMMACHUS MAGNILLO.

Nolo puerum crimineris ob reditum tardiorem. Mea conturbatio pro Symmacho, neque ad scribendum tempus invenit, et recursum tabellarii usque ad spem bonam distulit. Nunc quia periculum ejus in ægritudinem vertit, hoc ipsum loqui apud te licuit. Faciet

divina miseratio, quæ pias aures applicat votis parentum, ut tibi mox denuo, quod juvet animum, securitas mea nuntiet. Vale.

EPIST. XXXIV.

SYMMACHUS HEPHÆSTIONI.

Votum mihi non defuit itineris ordiendi, sed tarda evocatio perveniendi tempus arctavit. Atque ideo verecundius visum est veniam poscere, quam peracto consulis officio pervenire. Super hoc plenissimas et ad D. N. clementissimum principem jam dudum litteras dedi, et ad cæteros, qui me adesse voluerunt; quas etiam nunc Festus agens in rebus proficiscendi cunctatione remoratur. Et quia vereor ne aut lateant suppressa quæ scripsi, aut per æmulos resoluta vitiemur, consilium fuit ut ad te dominum et fratrem meum exemplaria omnia mitteremus. Erit tuæ circa me affectionis de omnium rerum fide late scribere. Reddantur etiam vobis chartulæ curas domesticas continentes, quibus decursis æstimabitis quid bonorum temporum justitia et fama desideret. Vale.

EPIST. XXXV.

SYMMACHUS HEPHÆSTIONI.

Sequuntur abcessum tuum litteratorum cohortes; et ut solent Athenas Atticas reliquave gymnasia Musarum petere; ita peregrinationes tuas desiderio trahente comitantur. Nec tibi, ut æstimo, militiæ stipendiis affluenti, amicorum conventus onerosus est. Pasce igitur eruditos dignitatis tuæ copiis, et spera plures tibi hospites ac tutum adfuturos, postquam Romanæ juventutis magistris subsidia solemnis alimoniæ detracta sunt. Vale.

EPIST. XXXVI.

SYMMACHUS HEPHÆSTIONI.

Ægrum proxime animum tuum litterarum quas miseras lectione cognovi, multumque miratus inter conjunctissimos fortuitam subito emersi se discordiam; dominum et fratrem meum obsecravi ne a suo more dissentiat. Te vero non meo tantum, verum etiam tuo nomine rogo ut cæteris bonis morum tuorum, similem patientiam præstes, ferasque omnia quæ solet habere peregrinationis conditio. Spero autem et filii mei Flaviani conciliatione, et Eusebii Archiatri blanditiis omnia posse mitigari. Vale.

EPIST. XXXVII.

SYMMACHUS HEPHÆSTIONI.

Litteræ tuæ Spartana brevitate succinctæ sunt, sed rebus exuberant; et cum moveant de raritate querimoniam, tamen officii plenitudine memoriam successionis obliterant. Quod si eas creber usus exerceat; desiderium meum sine fastidio satietatis explebunt. Sed video quid obsistat animo, quid impediat voluntatem. Eusebius noster te fabulis et poculis demoratur. Quem cum reddideris curæ hortorum suorum, fore arbitror ut animus tuus jocularibus ineptiis absolutus ad negotia seria conferatur. Vale.

EPIST. XXXVIII.

SYMMACHUS NEOTERIO.

Supra modum gaudeo redditum esse meritis tuis A pervetus debitum. Jamdudum enim Rempub. virtutibus obligasti: quæ nacta divinæ fidei principem, sibi quodammodo consulatum, quem tibi solveret, impetravit. Ad hujus celebritatem voto alacri cucurrissem, nisi diplomatis sacri tarda perlatio arctasset intervallum dierum. Accessit hyemis contemplatio, quæ magno frigore, et brevibus lucis horis moratur excursus. Meus tamen animus, meum gaudium tecum est. Ego solus dolere debeo quod mihi tantum bonum casus inviderit. Tibi et præsentium satisfaciet numerus, et cultus absentium. Vale.

EPIST. XXXIX.

SYMMACHUS NEOTERIO.

Amicis justa cupientibus usui esse debemus, præcipue fratri nostro Alexandro, quem judicio probamus et amore complectimur. B Hunc licet noveris honorum desiderio non moveri, communis tamen verecundia non sinit testimonio carere militiæ, cum illi tribuni ac notarii dignitatem dominus Valentinianus Augustus ante irruptionem tyrannicam sponte detulerit. Quæso igitur ut prærogativam sacri testimonii te annitente mereatur. Facile est enim ut sub tam pio gubernatore Reip. infortunia hominum vincat sæculi humanitas. Vale.

EPIST. XL.

SYMMACHUS NEOTERIO.

Impatienter amicorum soleo perferre discessum. Sed eos qui ad præsentiam tuam relicta urbe contendunt ad me credo venturos. Quid, quod sequestrata affectione invideo tecum futuris? Soli enim bona præ C sentiæ tuæ capient, quorum mihi communis fructus esse deberet. Ut ut est tamen ista conditio, fratres nostros Celsum atque Ticianum probabiles viros non invitus emisi, certus aliquid ad nos ex fabulis atque actibus tuis eorum relatione rediturum. Quos ut mature Urbi studiisque restituas vicissim postulo. Nam si apud te hanc petitionem dissimulem, videbor eorum peregrinationem non tuæ detulisse reverentiæ, sed meo præstitisse fastidio. Vale.

EPIST. XLI.

SYMMACHUS NEOTERIO.

Cum sciam te animo placabili, recepi pro amico operam veniæ postulandæ. Neque enim sic a recto devii sumus, ut te unquam temere moveri suspicemur. D Vir clarissimus Epictetus causidicorum more prolapsus, dum vult impensius placere suscepto, sanctum Sabinum probatum omnibus bonis, incauto sermone perstrinxit. Ea res omnium vestrum quibus ille curæ est animos creditur exasperasse. Nec immerito. Querela rectoris etiam prætorianas acuit potestates. Quid multa? Epictetus togæ forensis honore privatus est, plurimis præferendus, qui firmo patrocinio proteguntur. Nunc illa clientium turba unius fortuito errori insultat. Quod ne diu maneat tua præstabit humanitas. Satis datum est correctioni. Nunc ingenium tuum respice. Illud causa meruerit, hoc tribue lenitati. Scio illustrem virum præfectum prætorio his quoque litteris tuis prompte cessurum. Erit tibi Epictetus v. c. etiam emendationis suæ debitor,

quem paulo ante inconsultum fecerat impunitas magna peccantium. Vale.

EPIST. XLII.

SYMMACHUS NEOTERIO.

Placuisse judicio tuo amicum meum Drinnacium satis gaudeo. Nam mihi quoque plurimum honoris accedit, quoties sententia nostra concordat. Fruetur igitur uberrimo innocentiæ suæ fructu, mihi honestis carus officiis, tibi justis negotiis approbatus. Vale.

EPIST. XLIII.

SYMMACHUS NEOTORIO.

Qui amanti nugas suas et deliramenta committit, non debet formidare judicium. Commendatur enim religione quidquid culpari posset examine. Merito securus oratiunculam quam proxime in senatu habui, ad te misi; de qua dominum meum fratrem nostrum Carterium tecum plene arbitror collocutum. Nam petitioni nostræ auditor interfuit. Et quamvis totius ordinis secunda suffragia cœpisse videamur, in te uno tamen summam testimonii collocamus. Facito igitur me certum sententiæ tuæ, et simul quid rerum geras pande cupienti : ut quod ex meis actibus voluptatis accipies, tuorum mutua insinuatione compenses. Vale.

EPIST. XLIV.

SYMMACHUS NEOTERIO.

Dissimulati officii objurgatione morderis in epistola blandiore, qua tibi refero gratiam sermonis accepti, licet cogitarem illa potius amica esse colloquia, quæ sponte tribuuntur : at in respondente referri magis necessariam vicem quam deferri spontaneam scriptionem. Ego tamen ita affectus sum litteris proximis, ut nescire me fatear reddideris hoc munus an dederis. Verum cogita quid paginæ tuæ jucunditatis habituræ sint, quas non admonitus exhibebis; cum hæ quoque mihi admodum gratæ sint, quas rependis ex debito. Vale.

EPIST. XLV.

SYMMACHUS NEOTERIO.

Facis ut decet quod otium meum scriptorum assiduitate solaris : siquidem ex tuo amore conjectas jucundum esse munus, quod ex tuo sanctissimo ac luculento ore profluxit. Refero igitur vicem magis ad testimonium gratiæ, quam ad æquiparandum officium quo me agnosco devinctum. Sed hoc ipso arbitror me digniorem esse colloquio crebriore; quod hanc tibi palmam reddo, quasi victus fenore litterarum. Vale.

EPIST. XLVI.

SYMMACHUS NEOTERIO.

Venturum te ad communem patriam fama promiserat. Insperato gaudio gloriabar. Sed ubi processu dierum rumor intepuit, animadverti mihi hoc genus superesse solatii, quod ad scribendi usum moremque remearem. Fungor igitur salutatione dicenda, tuamque excellentiam quæso ut mihi adventum tuum pro litteris largiaris. Est enim causa votiva, quæ te debeat evocare, quæstorium scilicet munus filii mei, ad cujus officium te tuosque amor communis invitat. Vale.

EPIST. XLVII.

SYMMACHUS FELICI.

Scribis reverentiam nostri ad omnes vigere. Gaudeo hujusmodi testimonio, sed profiteor opera tua fieri ut taliter vireat existimatio mea. Tu mihi es fautor rumoris secundi; neque hac tantum gratia vadatum me sentio. Nam illud etiam quod te præsule processit ad commoda proximorum meorum, quamvis justitiæ datum, tibi tamen refertur acceptum. Cesso longius pergere, quoniam in remunerandis beneficiis jejuna est verborum vicissitudo. Simul obstrepunt curæ, quas officiis familiaribus tenuis patriæ victus opponit. Ero apud te posthac loquacior, cum refoverit studium meum rei frumentariæ instaurata securitas. Vale.

EPIST. XLVIII.

SYMMACHUS FELICI.

Bene cognitis ac probatis commendatio prompta debetur, ut ad notitiam bonorum sub honesta astipulatione perveniant. Theodulus sinceræ nobilitatis adolescens multorum gratia viget, quibus placere laudabile est. Sed fortunæ difficultatem, quæ cursum vitæ ejus exasperat, adminiculo tuo sperat posse removeri. Quæso igitur votis ejus benignus arrideas, ne aut meum testimonium pro nihilo habitum judicetur, aut spebus illius inanis exitus illudat. Vale.

EPIST. XLIX.

SYMMACHUS FELICI.

Amo litteras tuas, nam semper mihi aliquid gratulationis apportant. Ego autem benefactis nuda oratione respondeo. Sed ut res est, præclara mens tua perinde paginas sibi existimat fructuosas, et ideo hanc operam perseveranter advigilo, quam sciam apud te pro magno ære censeri. Interea domino et principi nostro, ejusque in me beneficentiæ egi per epistolam gratias verbis fortasse exiguas, sed affectione animi copiosas. Quas si eximia unanimitas tua, et probata mihi amicitiæ fides, jucunda atque opportuna insinuaverit lectione, non videbor ingratus; cum probaverit, sicuti opto, invictissimus princeps, beneficia hujusmodi apud memorem se collocasse. Vale.

EPIST. L.

SYMMACHUS FELICI.

Relatum in cultores tuos Aurelium familiarem meum gaudeo, non illius modo nomine quem tuendum summatis viri cura suscepit, sed meo maxime, cujus testimonium judicii instar habuisti. Accessit huic muneri auctior ex litteris tui gratia (quanquam est in illis, quod amantem possit offendere, brevi enim erant transcursu) quæ cum mihi voluptatem afferant, negant satietatem. Et hæc est natura bonarum rerum ut illis frui prolixius velis, nec quidquam durius sumas quam orationis placitæ citum transitum. Adde igitur epistolis tuis copiam, vel, si pates, detrahe suavitatem. Nisi ita feceris, læsus

rependam fastidio tuo verba, quæ soleo, et paginas A longiores. Vale.

EPIST. LI.

SYMMACHUS FELICI.

Amor quidem tuus suasit ut scriberem, prætereuntis festinatio, ut pauca dictarem. Quare salutatione contentus (quæ etsi non explet officium, tamen contestatur affectum) redde invicem quæ legamus, et si necesse est, æmulare brevitatem. Nam cum sim nitidissimi tui sermonis cupidus, conscientia tamen hujus tam angustæ paginæ non audeo a te verborum copiam postulare. Vale.

EPIST. LII.

SYMMACHUS FELICI.

Vectori judicialium litterarum reddendam tibi paginam dedi, amicitiæ deferens cultum salutationis; B simulque suggerens ad rem mei pignoris pertinere, quod relatio docebit de tutoris faucibus extrahendum. Nec laboro pro assertione justitiæ, cujus tibi cura præcipua est. Sed hoc tantum audeo postulare, ut quamprimum responsa cœlestia robur afferant judicatis. Vale.

EPIST. LIII.

SYMMACHUS FELICI.

Fratrem nostrum Helpidium non minus desiderium tui quam epistola consulis evocavit. Cui etsi amorem tuum prisca inter vos conjunctio pollicetur, nonnihil tamen, ut arbitror, etiam petitio mea commendationis adjiciet. Exstrue igitur, quæso te, novis erga amicum beneficiis veterem diligentiam, quatenus possint perfecta cumulari, et hoc mihi minus lubens C attribue, ut merita, quæ suis apud te fundavit obsequiis, sentiat meo favore crevisse. Vale.

EPIST. LIV.

SYMMACHUS FELICI.

Quisquis amici famam negligit, fide lubrica est. Hoc ne vitio mihi jure ducatur etiam in aliorum injuriis pro tua existimatione sollicitor. Qua lege, quo bono publico Eusebium V. C. qui meruisse inter notarios fertur, incertus atque inexploratus procurator elicuit ut civilis petitio urbano abstrahat foro possidentem matronam? Qua in causa cum supplicatio privatam teneat actionem, sacros titulos responsa minitantur. Quæso te, cogites, quid de Augusto adyto, cujus loqueris oracula, deceat impetrari. Fraterna tecum sollicitudine loquor. Rescriptorum omnium D fama te respicit. Quid si etiam rei memoria fidem tuam convenit? Ampelium claræ et illustris recordationis virum parvas ædes, quas pretioso auxit ornatu, sub clivo salutis emisse, ut civis, ut collega reminisceris. Triginta annorum diebus incanuit ætas possessionis. Auctor ei Posthuminus nepos Jovii fuit, inter cætera parentis suæ Porphyriæ bona hanc quoque adeptus domum per successionem. Hujus Porphyriæ nihil unquam negotii cum Theodosio, cujus olim facultates Eusebius impetravit. Nunc procurator a columna Mœnia multis hujusmodi sutelis foro cognitus, inveterata jura, supplicationibus quatit, degustat judicia omnium potestatum cœptarum actionum exitus deserit, instaurat exordia, romanum criminatur tribunal; non possessionis antiquitatem, non senatoriæ dignitatis prærogativam, non præfecturæ existimationem sinit inconcussam manere. His ausibus color fiscalis allinitur, veluti ob inquisitionem mobilium ex bonis, quæ meruit Eusebius, divinæ domui debitorum. Ubi hæc diligentia diu jacuit? Cujus scrinii colludio publica damna latuerunt? Si procurator non admoveret negotio suo publicas faces; etiam nunc tot officia, tot inquisitores fisco quæsita nescirent. Et sane æquum est, ut defensio divinæ domus attentiores oculos præstet injunctis. Quid mobilibus commune cum prædio? Nullus error sensuum, nulla verborum interpretatio potest nomina ista miscere. Dehinc a proscriptis quondam bonis Porphyria, et Posthuminus alieni sunt. Multo magis emptor ædium Ampelius procul abest a contagione mobilium. Quid restat, nisi ut æquitas vestra privatam petitionem nullis sustineri radicibus judicet, cui sacræ reverentiæ umbra prætexitur? Hæc me in epistolam conferre amor sæculi et amicitia tua compulit. Eadem viro illustri fratri nostro Sperchio morum ejus secutus palam facere curassem, si quam mihi per litteras obtulisset fiduciam sui. Ipse autem principium facere conferendis mutuo scriptis a tali genere non debui. Erit itaque optio amplitudinis tuæ in aures ejus perferre quæ scripsimus. Dignum quippe est ut quod existimationi utriusque proficiet, amborum consensus emendet. Vale

EPIST. LV.

SYMMACHUS SALLUSTIO.

Nolo ex moribus cæterorum, qui sensus Senatorios tractant, etiam hujus ingenium, quem commendo, perpendas. Est enim non mediocri loco aut infima sorte progenitus; sed honestatem natalium pudore custodiens. Atque ideo nec ego indecorum putavi bene cognitum prosequi testimonio litterarum. Nec singularis generositas tua debet de ejus amore dubitare, quem videt nobis astipulantibus approbari. Et hæc quidem pro Ammonio satis dicta sint. Ipse autem desiderium tui sermonis silere non debeo, cujus appetentiam scriptorum tuorum raritas vehementius excitavit. Vale.

EPIST. LVI.

SYMMACHUS SALLUSTIO

Cumulatius officium mihi, quam poposceram, detulisti. Nam cum domesticos meos juvari a te in conquisitione equorum curulium postulassem, quadrigis quatuor gratuitis auxisti numerum comparatum. Ex illis equos undecim superstites cæteris prosecutorum cura perduxit. Nec longo intervallo pars succubuit traditorum. Gratiam tamen religionis tuæ fortuna non minuit. Quia in muneribus amicorum non sunt damna casuum cogitanda: quinimo ea in acceptum summa referenda est, quæ ab offerente processit. Ad te dypticum candidati, et apophoreticum libra rum argenti duarum per hominem tuum misimus, approbare cupientes editioni nostræ te animo non defuisse Vale.

EPIST. LVII.

SYMMACHUS SALLUSTIO.

Utilitati tuæ etiam non commonitus affuissem, cujus me habuisse rationem dominus et filius meus patruinus, vir spectabilis non tacebit. Hunc admonere debebis ut et sui voti consuetudine, et meæ petitionis intuitu, desideria tua juvare dignetur. Vale.

EPIST. LVIII.

SYMMACHUS PATERNO.

Ego quidem senatui interesse non potui, quo die Thalassi filius dignitatis nostræ muneribus exemptus est: sed spem futuræ pro eo actionis non levi apud amicos commendatione solidaveram: nec tamen impetrationis gratiam mihi vindico. Justitia postulati, et interventus tui desiderata promovit. Mea valetudo diu jactata, tandem se in tranquillum recepit. Quod eo scribo ut auctus lætitia salutis meæ, parem voluptatem de prosperis tuis referas. Vale.

EPIST. LIX.

SYMMACHUS PATERNO.

Primis petitionibus nostris multum ponderis addit iteratio. Et ideo de venatoribus exhibendis repeto postulatum, quo facilius tibi diligentiam geminata scripta sollicitent. Dies nostri muneris tempori admovetur: cui largitas candidati sola non sufficit, si lautioribus arenariis deferatur. Inepta est enim munificentia quæ præstatur indignis. Quapropter quæso te ut venatorum potissimos auctoritate judicis et fratris amore, concedas; multum rebus omnibus additurus, quas civium voluptati animoso impendio præparamus. Vale.

EPIST. LX.

SYMMACHUS PATERNO.

Omnes qui tuo aditu cupiunt sublevari, non castam, quantum arbitror, capessunt viam ineundæ gratiæ, cum me astipulatore nituntur. Horum unus vir probabilis Turasius familiaris meus, qui indictæ sibi litis injuriam fortunæ imputat, gratiam vero boni reditus de tuo potissimum sperat auxilio. Tuere igitur æqua poscentem, et humanitatis tuæ latius extende famam; quæ incrementis maximis cumulabitur, si Turasio per te secunda successerint. Vale.

EPIST. LXI.

SYMMACHUS PATERNO.

Religio postulavit ut scriberem, præsertim cum hortaretur familiaris occasio. Nam homo tuus tabellarium se mihi obtulit; cui nihil litterarum dare, summam piaculi esse perspexi. Valere igitur te opto, me nuntio; et vicissim peto ut nos sospitatis tuæ indiciis mu-rereris. Vale.

EPIST. LXII.

SYMMACHUS PATERNO.

Quæstores ordinis nostri nunquam ferarum suarum portorium contulerunt. Grave enim majoribus visum est, ut tolerantibus onera senatoriæ dignitatis, sumptus immodicus adderetur. Hæc mihi proxime, cum gladiatorium munus instruerem, magis populi Romani, quam meo nomine prærogativa delata est. Nunc a fratre meo Cynegio V. C. Quæstorio candidato quin- A quagesimæ vectigal exigitur; quod solos ursorum negotiatores, ut pote quæstui servientes, oportet agnoscere. Cujus injuriæ affectatio tuum moderamen exspectat. Resiste, quæso te, publicanorum cupiditati, et damna collegarum recide. Ad geminam tuam gratiam res ista proficiet; si privilegio honoraveris senatum levamine juveris candidatos. Vale.

EPIST. LXIII.

SYMMACHUS PATERNO.

Causa amici suasit ut scriberem. Sed fatendum est, majorem me curam tuæ existimationis habuisse. Nam Minucianus V. C. exiguo periclitatur argento. Tibi autem non tenuis ad laudem reserabitur via, si falsis, B ut audio, syngraphis excitata calumnia consederit. Piget dicere quibus strophis apparitio itali ærarii grassetur. Fertur sub publici debiti specie privatorum nominum falsa recitari. Invalidos quidem statim vincit impressio. Validiores autem cum munimenta pro se juris asciverent, criminosis verborum interpretationibus implicantur, ut ad damni patientiam sese invidiæ timore submittant. Sed V. C. Minutianus, tui securus et legum, relationis minas amoliri optat examine. Da igitur, oro te, judices, quos urbanis potestatibus imperialis præfecit electio. Neque enim dignum est, ad longinquam cognitionem vocari debitum tenue et præcipuam dignitatem. Longius pergerem, si æquitas vellet multis precibus adjuvari. Causæ genus relatio publicabit: quæ etsi errorem C tuebitur cognitoris: nonnunquam tamen poterit emereri, ut illi a te sine alio disceptatore credatur. Vale.

EPIST. LXIV.

SYMMACHUS PATERNO.

Ostentator mei in te studii esse non debeo. Officia quippe ex debito religionis profecta jactationem recusant. Quinimo uberis gratiæ instar accepi, quod amicitiæ meæ V. C. Scipio, te mystagogo usus, accessit. Maximum enim lucrum est quærere familiaritatem bonorum. Et sane spero ipsum quoque in omnibus nostris diligentem futurum, postquam cognoverit suorum relatu, quod negotio eius cura nostra contulerit. Vale.

EPIST. LXV.

D SYMMACHUS PATERNO.

Quadragesimæ portorium (sive vectigal) non recte poscitur a senatoribus candidatis: quia nostri ordinis functiones onerari geminis incommodis non oportet. Hoc tibi etiam pro Cynegio V. C. dudum missis litteris indicavi. Nunc filii mei Pompeiani clarissimi et optimi juvenis par necessitas depoposcit, ut repeterem postulatum. Quæso igitur ut humanitatem, quæ inter virtutes tuas prima est, nostri ordinis editoribus dignanter impertias; et ursorum transvectionem cupiditati mancipiorum subtrahas. Perveniet beneficii istius gratia et ad senatum, qui levatur incommodis, et ad populum, cujus voluptatibus præstatur immunitas. Vale.

EPIST. LXVI.

SYMMACHUS PATERNO.

Ampelii illustris memoriæ viri necessitudines, incessuntur lite privata. Non putes sola parentis recordatione curam pro illis nostram moveri. Externos quoque, et memorari viri nescios, causæ urit indignitas. Cujus breviter, ut possum, fastigia et capita contingam. Ampelius de summatibus quondam senatus, quem famæ celebritate didicisti domunculam Romæ de Posthumio V. C. Porphyriæ hærede mercatus est. Contractus istius origo justa ætas, prope sæcularis, qua intentata possessio est. Nunc nuper veterator quidam procuratorio nomine caput extulit, Eusebii ex notario V. C. quassans vetustam petitionem de impetratis olim Theodosii ejusdem bonis, quibus hoc prædium mentitur hæsisse. Theodosio et Porphyriæ nulla rationum societas fuit, nulla conjunctio facultatum. Res in judicio urbano, et a petitore cœpta, et ipso fugiente finita est. Denuo cineres negotii obreptiva supplicatione refovet in flammam; et per diffidentiam justi, divinæ domus pro se attrahit actiones ob inquisitionem videlicet mobilium, quibus nihil commune est cum prædio. Pervestiget ista legum ordine rector privati ærarii; ædium dominus relinquat judici suo. Duplex itaque causa est, diversa rerum vocabulis, actione discrepans, origine non cohærens, separata personis. Neque mobile emit Ampelius, neque domum fiscus incessit. Cur procurator alienis invalidam petitionem, publicis viribus juvat? Cum fratre nostro Sperchio illustri viro quæso ista communices. Est æqui servantissimus, et qui libentius communi juri cedat, quam potestati suæ faveat. Scit enim leges honoribus esse potiores. Confido cum suppressa cognoverit, eliciiis non defuturam correctionem. Si quæret cur ad eum super hoc nihil scripserim, respondeas oro nondum facta inter nos styli consuetudine veritum esse me ne quid a principio viderer arguere. Dabit mihi causæ hujus emendatio, sermocinandi cum eo materiam lætiorem: gratiarum actio auspicium litteris meis faciet. Non exspectabo ultra ut alloquii sui fiduciam præstet hærenti: ad omne officium justitia ejus hortabitur. Vale.

EPIST. LXVII.

SYMMACHUS OLYBIO ET PROBINO.

Juvenalis industriæ est excire saltibus feras, et liberalia studia sylvestri voluptate distinguere. Sic olim Marsus impiger et fortis Sabellus robur habuerunt. Nostris annis parta proficiant. Est hujus indulgentiæ in aliquibus avibus exemplum, ut nutrimenta senescentibus ætas prima vicissim comportet. Sed nondum convenit valetudini meæ uti ferinis visceribus: nec tamen gratiam muneris vestri minuit apud me necessitas parcimoniæ. Nam etsi utendi abstinentia sanitati consulit, honor tamen muneris animo satisfecit. Valete.

EPIST. LXVIII.

SYMMACHUS OLYBIO ET PROBINO.

Supputere vobis plenam roboris valetudinem, ferarum indago testatur. Hæc igitur prima mihi de vobis gaudii causa est, quod rusticis voluptatibus sanitatem juvatis. Secundus lætitiæ gradus est, venatu capta meruisse. Nam ut honori Numinum datur, cornua sacrare cervorum, et aprinos dentes liminibus affigere; ita amicorum cultui dedicantur libamenta sylvarum. Interea recuso sententiam quæ rem venaticam servile ducit officium. Statuerit hoc scriptor stylo tantum probandus, nam morum ejus damna non sinunt ut ab illo agendæ vitæ petatur auctoritas. Vos malo cum Atillo rusticari et ludum virium sequi, quam bonis verbis deduci ad instituta desidiæ. Certe ætatibus vestris hic labor convenit. Distinguenda est lectio juvenum, non alveolo, aut pila, nec trocho Attico, vel Græcis palæstris; sed alacri fati- B gatione et innocentis audaciæ gaudiis. Ad hæc etiam meum Symmachum si succreverit, quanquam unicum, cohortabor. Erit olim tempus, quo renuntiare annis graves huic operi debeatis. Tunc servile munus jure habeatur cura venandi. Famulatus est enim quidam, si cedentibus viribus recusemus uti laborum vacatione, quam nobis præstat senectus. Valete.

EPIST. LXIX.

SYMMACHUS OLYBIO ET PROBINO.

Commendastis vetus judicium meum, qui eadem de littoris Formiani gratia et salubritate sentitis. Parce antehac o æ illius bona transitus vester degustaverat. Ea nunc pensius per moram cognita amari C a vobis usu longiore meruerunt. Fero ægre tanquam vestri cupiens, quod procul degitis, et desiderio in vos meo indico patientiam. At si fors votis effectum secundet; opto in illo sinu agitare vobiscum quod restat ætatis; ut et locus mihi præstet valetudinem, et vos animi voluptatem. Valete.

EPIST. LXX.

SYMMACHUS OLYBIO ET PROBINO.

Ad tum mihi ad scribendum sero reservatis. Vos enim oportuit inchoare libamina litterarum: qui ad peregrina discedit, alternandis epistolis præstet auspicium. Ergo absolutus observantiæ religione, et nunc vobis vicem salutationis rependo, et in reliquum, si fors obtulerit commeantes, assiduitatem D spondeo familiarium paginarum: ut vobis possit loquere non mea culpa, sed vestra mora me siluisse. Valete.

EPIST. LXXI.

SYMMACHUS OLYBIO ET PROBINO.

Sermonis vestri assiduitate delector, et abunde ex eo munere usurpo lætitiam. Quod enim vel vestri animi speciem, vel mei desiderii solamen potest esse clarius, quam ut apud me in dies singulos meritorum vestrorum cultus augescat? Amicitia enim quæ celebratur officiis, nunquam certo fine contenta est. Atque ideo decet vos in deferendis alloquiis effici promptiores, cum ad solvendam vicissitudinem non probetis immemorem. Valete.

EPIST. LXXII.

SYMMACHUS LICINIO.

Regiliani amici mei filius, et ipse suæ honestatis intuitu probatus, dudum tibi litteras meas, quibus commendaretur, exhibuit. Et ideo secundæ astipulationis auxilium, ut pote jam cognitus, non requirit. Mei igitur studii ratio et consuetudo exegit ut scriberem. Neque enim fas est, quamvis jampridem ipse dissimules, me quoque hujusmodi officiis abstinere. Spero enim, quod sponte amicitiæ tribui solet saltim assiduitati meæ esse referendum. Vale.

EPIST. LXXIII.

SYMMACHUS LICINIO.

Cum ad proxima urbi digrederer, scribendis ad te litteris abstinere non debui, ut te observantia prisci moris absolverem. Nam vetere instituto hic usus increbuit, ut ingressi iter, præbent primitias scriptionis. Quare familiaris officii invitatus auspicio, fraternam religionem, quam mihi semper mente exhibes, assiduo sermone testare. Vale.

EPIST. LXXIV.

SYMMACHUS LICINIO.

Octavo demum die multos eluctatus itineris difficultates larem patrium salutavi. Continuo, ut amicitia postulabat, convenit me recordatio mandatorum tuorum. Nam discedenti injunxeras ut negotium lectissimorum juvenum Ticiani atque Helpidii fida exploratione disquirerem. Quorum præceptor vir prudens et nescius gratificationis asseruit esse in illis scientiam juris idoneam nimis in omnes usus judiciarii et forensis officii. Nunc tuum est optimos juvenes advocare, quorum indolem militiæ honoribus jam paratam non debet ulterius procrastinare cunctatio. Vale.

EPIST. LXXV.

SYMMACHUS LICINIO.

Prompte favendum est honesta cupientibus, ut probabiles voluntates alieno etiam juventur annisu. Quapropter opis indignum esse non patior Felicem sanctissimum juvenem ad electiora tendentem : qui ubi urbani fori dissensiones, ut pote mitis ingenii, exhorruit, modestiori causidicinæ dare nomen affectat; quem meus quoque hortatus animavit. Spopondi enim bonæ indoli, et moribus defæcatis, nequaquam defore tuæ mentis auxilium. Ergo exoratus ac facilis non ut transfugam sedis alterius, sed ut affectatorem fori quietioris amplectere : qui tibi tuisque beneficiis debebit, quidquid officio bonæ fortunæ aut commoditatis accesserit. Vale.

EPIST. LXXVI.

SYMMACHUS LICINIO.

Bonoso optimo viro, et post militiam Palatinam geminæ administrationis integritate conspicuo, discussionem pontis ac basilicæ novæ præceptio Augusta mandavit, quod munus fide et vigilantia posset implere, si solus istiusmodi examinis jus haberet. Nunc Cyriades C. V. comes et mechanicus, qui dudum impensas operis utriusque tractavit, in societatem discussionis admissus, sæpe, ut dicitur, a Bo-

A nosi investigatione dissensit. Hinc fit ut inquisitio, quæ per unum strenue posset agitari, artificio quodam interpositi certaminis differatur. Atque ideo metuit vir honestus Bonosus ne sibi invidiæ sit, quod tanti negotii adhuc nutat effectus. Quapropter orat ut si quis est qui V. C. Cyriadem putat ejus operis, quod idem ante curavit, etiam discussorem esse debere, sibi hæc molestia detrahatur. Si vero ipse negotio videtur accommodus, ad se unum disquisitionis summa pertineat. Ergo amore Reipubl. cujus utilitates inter præcipua et prima complecteris, clarissimo et illustri viro præfecto dignare conferre; quatenus lacuna tantorum sumptuum remotis contentionibus, delegatur. Spero enim fore ut, cessantibus novis expensionibus, utriusque operis perfectioni usurpatorum B summa sufficiat. Vale.

EPIST. LXXVII.

SYMMACHUS LICINIO.

Longum siles. Sed ego talis exempli imitator esse non debeo. Quare in officium primus erupi, teque religiosa admonitione convenio : ut litterarum munus, quod sponte amicitiæ nostræ deferre debueras, saltim provocatus exsolvas. Vale.

EPIST. LXXVIII.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Quæris ut valeam, vel quid rerum geram. Respondeo percontationi tuæ ex amore venienti. Agri quiete delector. Hæc mihi aeris præstabit salubritatem, et pabulum lectionis. Sæpe oculos pasco culturis, quas hyberna exercet operatio. Tibi et secundare valetu-C dinem, et memoriam nostræ amicitiæ superesse amplissime gratulor. Silentii vero mei non est justa causatio. Nihil enim quod scriberem suppetebat : simulque occupato tibi auditione causarum verebar obstrepere, ne multis negotiis onus adderet loquacitas otiosi. Vale.

EPIST. LXXIX.

SYMMACHUS HELPIDIO

Præsentiam tuam spero. Neque enim soles promissa deserere. Sed frequens fama est prætorianas litteras obstare dispositis. Quare ne hæream diu exspectationis incertus, confirmari scriptis recentioribus volo : ut sciam moræ esse pretium, si affuturus es, aut solvar manendi fastidio, si teneris. Vale

EPIST. LXXX.

D SYMMACHUS HELPIDIO.

Prosequor litteris civem amicumque communem; cujus bona, quia judicio tuo nota sunt, non requirunt assertionem. Merito mihi de eo apud scientem facilis sermo, et brevis est. Admoneo tamen ut in gratiam meam validius diligatur, meique apud te curam vigere documento aucti circa se amoris intelligat. Vale.

EPIST. LXXXI.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Cum sæpe occasionibus ad scribendum utar incognitis, committi in amicitiam puto, si domesticis videar abstinere. Libens igitur Acrio honestissimo viro cultori tuo nuntiam sospitatis meæ paginam dedi, cui honorificentiam salutationis adjungo : quæ sola, et

cum dicitur, et cum vicissim refertur, munia familiaris explet officii. Vale.

EPIST. LXXXII.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Plenum religionis officium est quod sponte votum fratris antevenis. Proxime igitur familiares nostri ad equorum coemptionem cum pretiis commeabunt, ut ex omnibus quadrigis, quas scripsisti esse venales, præstantiores cursu et genere pollentes defloret electio. Hæc autem tibi cura sumenda est, ut præteritis editionibus nostris recens ludorum fama respondeat. In primis igitur hanc de te gratiam peto, ne magis numerum, quam merita perpendas. Nam cum de Hispaniis copiam equorum spes certa mihi promittat, hos, quos de proximo polliceris, securior diligentia debet excerpere. Vale.

EPIST. LXXXIII

SYMMACHUS HELPIDIO.

Curam nostram senatoriæ functiones ad votiva sollicitant. Præturam quippe filii mei, si fors dictum juvet, proximus annus exspectat: cujus instruendi causa amicis nostris negotium dedimus ut equos ex Hispania electissimæ nobilitatis edecument. Experiantur igitur suffragium tuum, si quid opis et favoris oraverint. Decet enim te pro amore mutuo mecum curanda partiri. Vale.

EPIST. LXXXIV.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Silentium meum etiam ipse reprehenderem, si tuas litteras aliquando sumpsissem. Itaque in altero arguere non potes, quod a te admissum meministi. Ego tamen in hæc officia primus erupi, ut et te ad scribendi studium cohortarer, et amicum meum testimonii astipulatione prosequerer. Est enim ejus industriæ atque probitatis, ut favorem tuum jure mereatur. Pro quo ego petitor accedo, præsumens apud animum tuum nostras litteras plurimum profuturas. Vale.

EPIST. LXXXV.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Quod epistolas meas condis, amoris est tui; qui describenda nescit eligere. Sed me fucus hic decipit. Nam præcipitor ad scribendi fiduciam, placendi securitate: et tamen (si quando resipisco) nimis vereor ne ista simplicitas incidat in lectorem alterum, tibi disparem. Quare velim tibi habeas quæ incogitata proferimus: licet eadem mei quoque librarii servare dicantur. Sed illi per ignorantiam examinis, quod te facere non oportet Mercurialis artis peritum. Nam mediocribus scriptis amicorum benignitas scit favere, alienorum invidia nescit ignoscere. Quod superest, oro jam venias, et præsentia tua honorem augeas festorum dierum. Nempe Minervæ tibi solemne de scholis notum est, ut fere memores sumus etiam procedente ævo puerilium feriarum. Ad eum diem convictum tibi paramus, agrestibus olusculis partum, quia luxuries offendit deam sobriam. Vale.

A

EPIST. LXXXVI.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Insidiaris infantiæ meæ, quam tego silentii verecundia. Nam ad elicienda responsa, venturum, si annuam, polliceris; cum tibi facere de proximo,[1] quam spondere promptius fuerit. Mihi vero adipisci gratum, sperare prolixum est. Et tamen voluntati tuæ pareo: nec vereor ne temere a me effusa verba in paginis librarii tui referas. Nam, si quid horum, quæ apud te incuriosus loquor, cuipiam lectori nauseam moverit; non tam in scribendo negligentia displicebit. Vale.

EPIST. LXXXVII.

SYMMACHUS HELPIDIO.

B

Nostrorum duritiam ferre non possumus, qui cum reliqua superiora non exsolverint, etiam pensionem proximi anni ferre detrectant. Idcirco quæso ut cum homine meo, quem ad exactionem titulorum misi curam communicare digneris, et religiosam operam libenter arripias. Grave est enim, nos quidem pro agris nostris functionibus publicis esse munificos: actores autem locorum, ne id quidem velle redhibere, quod sciunt per annos singulos esse solvendum. Vale.

EPIST. LXXXVIII.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Nullum tempus esse patior ab officio feriarum. Merito properanti tabellario cursim debita verba commisi; quibus quæso referendæ vicissitudinis curam capessas, licet malim jam tuo reditu quam scriptorum honore lætari. Vale.

C

EPIST. LXXXIX.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Non ex officii paucitate amicorum religio et cura pendenda est. Plerumque enim scribendi cupidis deest occasio; nec tamen amicitiæ memoria temporali silentio consenescit. Itaque quod hucusque conticui, voluntati non debet ascribi: multa enim studium nostrum fortuita impedimenta frenarunt. Sed ubi tempestivam comperit facultatem, contuli in has litteras mei circa te propositi atque amoris indicium; compensaturus quod hactenus silui, frequentia paginarum, si me incentivo quodam mutuo sermonis animaveris. Vale.

EPIST. XC.

SYMMACHUS HELPIDIO.

D

Attentatam denuo valetudinem tuam meorum cura suggessit. Quare sollicitatus incertis emittere scripta non distuli; quibus ut de te læta respondeant, præstabit divina miseratio. Erit muneris tui ut otio meo securitatem sanitatis adjicias. Vale.

EPIST. XCI.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Et rebus et litteris partes religionis exsequeris. Nam hominibus meis adminicula favoris impendis, et me sermonis tui honore participas. Ago igitur atque habeo gratias, daturus operam, ne officiis nostris vicissitudo unquam dissimilis judicetur. Vale.

EPIST. XCII.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Cum ad filium meum scriberes, solum me styli honore fraudasti. Potui te silentii talione mordere, sed amicorum negligentiæ nunquam parem repono contemptum. Atque utinam redditæ filio meo litteræ nihil asperitatis ex conventione fraterni debiti habuissent. Ego quoque mihi nequaquam viderer omissus. Nunc duo pariter acciderunt, ut me et honor officii præteriret, et participata cum filio amaritudo percelleret. Vale.

EPIST. XCIII.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Formianum littus accessimus. Hinc Puteolos mox petemus. Grave est enim sub auribus judicis Baiarum appetentiam confiteri. Habes ordinem propositi mei. Ipse memento promissi, quo te ob causas publicas peregrinationis meæ fore solatium spopondisti. Vale.

EPIST. XCIV.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Romam egressus, post legationis officium, sumpsi litteras tuas, quibus patriæ communi largas rei annonariæ copias polliceris. Itaque gemino affectus gaudio, et quasi civis publica securitate, et facti tui gloria quasi frater superexsulto, teque ad hoc studium religiosa exhortatione distimulo, licet bona voluntas, quæ ex ingenio venit, non sit agitanda calcaribus. Ego lectioni sermonis tui civium nostrorum curam levavi. Neque enim silere debuit tam laudabilis et certa promissio. Superest, ut proposito religionis tuæ melior aspiret eventus, et in posterum competens decus pro tanto in patriam labore respondeat. Vale.

EPIST. XCV.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Mediolanum sum missus a patribus ad exonerandam divini principis opem, quam communis patriæ sollicitudo poscebat. Celerem mihi reditum, præfata A Dei venia, res prosperæ pollicentur. Sed præsentia læta cumulabis, si per litteras mihi cognitio tuæ salutis accesserit. Vale.

EPIST. XCVI.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Romam rediisse me nuntio. Atque utinam sanitatis quoque meæ index esse potuissem, quam labefactavit peregrinationis injuria et hiemalis asperitas. Sed otio redditus spero meliora. Ipse ut valeas divina præstabunt. Nam ut homines meos solito favore tuearis, postulare non debeo; cum incitamentum spontanea officia non requirant. Vale.

EPIST. XCVII.

SYMMACHUS HELPIDIO.

B Maluerim quidem tuum solamen adipisci, quia litteris secundus ad gratiam locus est. Desiderio tui scriptorum compensatio satisfecit, maximeque juvit animum, quod tecum bonam valetudinem rediisse in gratiam nuntiasti. Ipse Formiis adhuc residere constitui, ut mitigatis autumni æstibus ad suburbana concedam. Neque enim temporis ratio patitur, ut communem patriam mœstus ingrediar. Vale.

EPIST. XCVIII.

SYMMACHUS HELPIDIO.

Si conditio temporis sineret, votis me tuis etiam non rogatus ingererem. Qua in re certus animi mei, assertionem verborum, sicuti arbitror, non requiris. Nunc fortunæ meæ qualitas in tantum nos a festivis excusat officiis, ut insuper solatia deposcat aliena. C Ergo quia in manu mea interim non est frequentare lætos conventus; tuæ opis erit levare mœrentem. Quorsum istud inquies? ut fratrem meum Florentinum, clarissimum atque ornatissimum virum, peregrinationi meæ cohærere patiaris. Tantum peto, ut ab eo interpreteris impendi ex hac commoratione, quam mihi tribuit, quantum ex ejus præsentia voluptatis habuisses. Vale.

LIBER SEXTUS.

EPISTOLA PRIMA.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

De rebus liquidis atque manifestis rectius natura quam fama consulitur. Ergo in tenui patriæ victu, superioris providentiæ laudem refotam non ex ore multitudinis, sed ex ratione humani ingenii colligamus. Necesse est enim seros æstimatores beneficiorum, cum succedant angustiæ copiis, dissimulatam gratiam collatione sentire. Et plebes, quidem nostra paucorum studiis antehac in odium tanti civis subacta, testatur propalam pœnitendi correctionem. Collegarum vero notissimus pervicax livor non sinit fateri, quod cogit veritas judicare. Quare tacito afficiuntur rubore, et convictorum similes de vobis proferre nequeunt, quæ sentire coguntur. Sed hæc longius exsequi non est necesse. Sufficit enim rediisse ad conciliationem famæ vestræ publicum testimonium. Vivat modo, et in patris celebri memoria solatium tuum, et in tua salute paterna reparatio. Valete.

EPIST. II.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

D Hilaratus est mihi dies litteris vestris, et festivitatem natalitiam domus nostræ desideratus sermo geminavit. Sed decursa paginæ lectione conrugavit mihi frontem adjecta subscriptio, quæ vos de peculio Petroniæ agitari jurgiis indicavit. Arbitror tamen, si Marcianæ sororis vestræ non sit clauda promissio, successionis ambiguum domesticæ posse removeri, cum ad examen meum, quod ipsa delegit, documenta negotii miseritis. Quæ autem capita quæstionum pars adversa commoveat, subdita enumeratione signavi, ut sancta unanimitas vestra informata oppositis, in vicem pro se respondenda meditetur. Valete.

EPIST. III.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Præfato opus est, si ardua postulentur: pronis ac facilibus admoveri ambitum non oportet. Breviter igitur et strictim quid frater meus Fulvius de vobis favoris poscat advertite. Sororem Pompeiani, olim viro maturam, te auspice in manum optat accipere, nec genere minor, et re fortassis superior. Nam laudabiles vitæ ejus artes, et ex bonorum amicitiis spes secundas inter sponsalia ornamenta non numero. Sibi enim quisque habet quidquid spei et laudi ducitur. Mihi autem tanta est perficiendæ conjunctionis hujus antiquitas, ut in gravi dono habiturus sim, si illius votis cura vestra profuerit. Cum igitur res inceptu honesta, effectu facilis postuletur: quæso, ut in promovendo negotio quantam me velle conjicitis, adhibeatis industriam. Valete.

EPIST. IV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Ægritudinem, quam dexteræ manus dolore sustineo, nuntiorum acerbitate duplicastis. Acrior autem cura me distringit, quod scio filiæ meæ ciborum et potuum continentiam non posse suaderi. Anxius igitur vulnere animi et corporis morbo, usque ad subscribendi possibilitatem litteras differre non potui: sed dictatione properata magis sollicitudini meæ, quam consuetudini satisfeci. Et primo timorem meum responsis levetis, exoro. Dehinc te, domina filia, precor, saluti adversa declines, et interpellatam toties valetudinem repares auxilio temperantiæ. Quia non solum sanitati commodat, verum etiam ad testimonium prudentiæ pertinet noxiis abstinere. Valete.

EPIST. V.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Severianum primorem Cliterninæ urbis a publica interpellatione revocavi, ne sancto amico nostro Severo invidiæ aliquid conquestio ejus afferret. Promisi autem media unanimitate tua, decus nostrum, si quid inter eos concertationis est, posse finiri. Atque ideo quæso ut viro optimo Severo terminandæ apud te litis auctor esse digneris. Valete.

EPIST. VI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Tanquam adhuc negotiorum vestrorum nescii agendis rebus formulas præfinitis. At ego unanimitati vestræ utriusque exitum causæ jampridem retexui, et credo in manus vestras per milites vicarianos delata, quæ scripseram. Merito enarrata et comperta non repeto. Hoc solum etiam nunc notitiæ vestræ ostentationis pudore subtraxeram, misisse me necessariis litteras, quibus amici de tutoris fraudibus instruantur. Et puto, si fors inceptum juvet, decernendum aliquid quo frangatur obnoxius. Quod vero iter ad proxima urbi prædia distulistis, quanquam vestri cupientissimus, improbare non possum. Allegatis enim piam causam morarum, atque ideo desiderio meo necessitatem religiosæ affectionis antefero: haud scio an morantibus vobis aliqua invitatio nos potius in Campaniam possit educere. Sed hoc relinquatur eventui. A Nos interim mutua desideria scriptione foveamus. Solatiis enim leniendus est animus, quoties protelantur optata. Valete.

EPIST. VII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Taburnius evocatum me non siluit; et fortasse miremini, nihil super ea re meis paginis indicatum. Sed quia multis ac necessariis causis domi manere decreveram, inanis esse operæ judicavi, irrita ad vos, et dissimulata perferre. Credo autem sanctæ unanimitati vestræ incomperta non esse, quæ me a peregrinandi consilio retraxerunt. Nam et fractam valetudinem meam nostis, et unici mei solitudinem contemplamini, et eruptiones fluminum usque ad metum diluvii comperistis. Pontium quoque ruinas, et montium labes apud vos, B ut arbitror, fama non tacuit. Ex quo factum est, ut cæteri quoque veniam postularent, quos similis accitus exciverat, præter Arcentium et Evangelium: quorum alterum vigor adolescentiæ, alterum incautus animus objecit incertis. Intelligo vos profectione hominis non amici posse terreri. Sed ut scrupulum hunc rejiciatis admoneo. Nam et meis litteris multa curata sunt; et proficiscentibus datum negotium est, ut æmuli obtrectatio repellatur. Quare curarum vacui agite otium, neque ut facere dignamini, scriptorum assiduitate refovete. Valete.

EPIST. VIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

C Redditæ sunt nobis litteræ vestræ, cum in Ostiensi die septimo degeremus. Et illico per illustrem virum vicarium petitu meo actorum processit editio. Sed puer vester, inconsultis atque ignorantibus nobis, urbe discessit, ut est servis familiaris improbitas. Vestra in manu est, utrum hoc inultum patiamini. Interea filiam meam jactari instaurato languore non siluit. Cujus nuntii vulnus alte insedit pectori meo, nec abolebitur metus, nisi mutua scriptione fidem sanitatis ejus accepero. Facite igitur, oro vos, ut formidinem meam securitas protinus reportata commutet. Valete.

EPIST. IX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Frater meus Censorinus de confinio Baianorum D prætoriorum conquestionem tentat iterare, quam dicit inter me et actores filii mei Pompeiani dudum esse finitam. Adhibiti namque inspectatores, muro, qui inter ædes a summo monte descendit, dividi loca nostra dixerunt: quorum judicium novus possessor credit posse rescindi. Quæso igitur adhibito Felice amico nostro, et Castore, veri arbiter esse digneris, ut sanctitate tua coram locata inanis attentatio comprimatur. Dehinc cum fratri meo Censorino satisfecerit præteritæ judicationis assertio, tunc operi ejus et molitionibus novis decem tantum pedum ultra ædificia sua permittatur adjectio: ita ut partium fines, et placito comprehensus assensus, et constructio interjecta discriminet. Valete.

EPIST. X.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Rogatos nos esse audio ad officium consulare. Mihi quiescere et domi manere sententia est, post anni superioris laborem. Ipse quid statuas, altius cogita, et sapienter expende. Præsumo autem, vos, qui dicuntur acciti auctoritate præcelsi viri, edecimatos esse, et his unanimitatem tuam consulto esse sociatam; ut ad agendas gratias sub occasione officii consularis excurras. Verendum autem est, ne si excusandum putaveris, proximi rescripti impetratione videaris offensus. Et fortasse, quantum de incertis sperare fas est, error iste, cum feliciter affueris, corrigetur. Hispanum non comperi rogatum esse. Considera igitur eventum utriusque partis. Ego denuo nuntiabo, si quid super hoc novæ cognitionis accesserit. Valete.

EPIST. XI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Multa mihi ad vos scribenti pauca respondes, et moleste fero mandatorum nostrorum calere principia usque ad solitudinem meam; mox autem per silentium frigere processus. Fortasse quæratis, quid etiam nunc referri innocentiam meam postulem. Capuanæ domus pretium scripseram cum venditore decisum. Nihil de ejus confirmatione rescribitis. Samniticæ possessionis reformatio et vindicta mandata est. Tantum vacuatos dotibus agros sero docuistis. Adhuc tamen nescio, quid exhibitio injuncta profecerit, cujus me exspectatio rus ire non patitur. Vereor enim, ne, quod sæpe factum est, clandestina aliquid tentet obreptio. Quare aut instruite, quid supersit negotiis explicandis; aut si res in vado sint, viam mihi usurpandæ secessionis aperite. Cum fratre meo Censorino non moleste fero sub quolibet dispendio nostro de littoralibus spatiis judicatum. Restat ut interjectu muri prætoria dividantur, ne cessante indicio judicationis, rursus vicinæ angustiæ in alios sese terminos nitantur extendere. Valete.

EPIST. XII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Amici litteris delectatus sum, quarum me lectorem esse voluisti, et velim credas, nihil eum de usurpandi animi remissione mentitum. Mihi vir illustris judex prætorianus, ob collationem senatus et alia remedia Urbis, Augustæ denuntiavit offensas; contristatus, ut asserit, curione, quod præfectus urbi ludorum imperialium die, cum a senatu caro nobis præsentibus posceretur, oblationem communem populo publicavit. Hæc omnia ad destruendam promissorum suorum gloriam composita suspicatur, et in me solum, quia hoc referentibus placet, vertit invidiam. Respondi, ut potui dignitate servata, ejus calori. Et quantum legati Orientales asserunt quibus ipse scriptorum meorum fecit indicium, cunctis responsa nostra placuerunt. Sed ne ratione et auctoritate victus sileret, molliores postea litteras misit, parem querimoniam continentes. Horum tibi omnium tradetur exemplar, ut noveris quibus fluctibus perstrepamur. In negotio autem sanctæ unanimitatis ve-

A stræ quod præceptio iterata commovit, consilio trahendæ solutionis utendum est; et pars, quæ ad germanum tuum pertinet, subjicienda auctioni: ut hujusmodi injuria factum juvenis exaggeret, aut expleat voluntatem. Sed scire desidero, quæ potissimum prædia ad jus sancti fratris tui pro parte pertineant: ne per ignorantiam, juris tui corpora apparitionis error attrectet. Fratrem vestrum Romæ tantisper teneo, quoniam subsidia annonæ in dies viginti oblatio prorogavit. Moleste igitur filia mea ferre non debet, si jumenta itineri ejus deputata tardavero. Cætera Cumazon filius meus, vel quærentibus vobis, vel sponte narrabit. De legatione mittenda ob angustias frumentariæ rei, usque ad reditum viri excellentissimi comitis tractatus publicus differetur. Consilium sancti-
B tatis tuæ salubre mihi visum est. Itaque datis ad homines meos litteris, statim jussi ex re nostra Apula ad Campaniam frumenta deferri. Valete.

EPIST. XIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Assiduitas epistolarum superiorum scribenda consumpsit. Sola nunc superest salutationis religiosa generalitas. Et sane, si qua suppeterent paginis persequenda, commeanti rectius crederentur. Nunc enim stylo indulgendum est, cum recipiendis mandatis proficiscentium persona non sufficit. Nunc si quid scitu dignum putabitis, sine nostri sermonis excursu plenius a commeante discetis. Valete.

EPIST. XIV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

C Dubitare vos video, an Rufini pœnam secuta sit etiam publicatio facultatum. Fides præsto est imperialibus signata præceptis. Et tamen prædonis annosi merita pendentibus non fuit ambigendum, quod spolia orbis desiderat ærarium. Atque utinam tanto gaudio non obstreperet defectus annonæ, quam nulla producit novæ frugis accessio. Præterea ipsius cibi qualitas gignit horrorem, corrumpit valetudinem corporum, graviorque est hominibus talis alimonia, quam pœna jejunii. Solatur inter hæc populum spes frumenti a patribus oblati, et religiosa optimatium voluntas tenet concordiam civitatis. Nunc votis opus est, ut divina opitulatio invehat commeatus, dum salus civium privata collatione producitur. Valete.

EPIST. XV.

D SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

In eas angustias communis patriæ fortuna deducta est, ut extrema vitanda sint. Itaque fratrem vestrum continuo ad vos opto dimittere, cui Basternarios mox præbere dignamini: festinatio ejus jumentorum adminiculis juvetur. Cæterum filiam meam vexari itinere, sicuti ante scripseram, non oportet. Quoniam post incommodum grave, valetudo ejus otio et quiete refovenda est. Valete.

EPIST. XVI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Prævidi quem metum meæ ægritudinis vobis fama posset incutere: quæ cum soleat supra verum de absentibus loqui, magnitudinem periculi mei ne

fando quidem videtur æquasse. Itaque ubi primum A formare litteras per valetudinem licuit, non distuli lenire apud vos stylo, quæ vulgata credideram. Et quamvis modificandæ sollicitudini vestræ prior sermo sufficeret; ad ædem tamen securitatis attestatio secunda proficiet. Interea de ordinando reditu facite noverim quid consilii cœperitis. Fateor enim molliorem me esse affectione post discrimen salutis, nec ulterius posse suadere, ut desiderio meo vestrum otium præferatis. Valete.

EPIST. XVII

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Amicitia animis, non annis æstimatur. Rudis igitur tibi eorum non videatur affectus, quorum in te cultus annosus est. Hoc eo spectat, ut noveris Auxentium et Marianum, filios meos, pudentissimos B juvenes, inter laudatores tuos primore loco censeri; atque ideo non cognoscendos novo aditu, sed amoris fœdere et religione recolendos. Nunc illis proficiscendi attulit causam medicorum coactu impetrata curatio. Nam Stabias ire desiderant, ut reliquias longæ ægritudinis armentali lacte depellant. Sed majorem judicant in tuo congressu esse medicinam. Tibi igitur assignabitur eorum sanitas, si remediis herbarum salubrium fomenta benignitatis adjeceris. Valete.

EPIST. XVIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Castori nostro ad Campaniam revertenti, largiora mandata de domesticis rebus quam scripta commisimus. Plura igitur auribus quam lectione noscetis. C Horum pleraque ad statum pertinent patriæ; quam defectu alimentorum graviter laborantem periculosum est inhabitare, impium et crudele deserere. Valete.

EPIST. XIX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Germano Taburnio, cui me auxilio esse voluistis, etiam salutis dubius adfuissem, si eorum præsentiam fors dedisset, quos ex usu ejus oportuit conveniri. Satisfaciat igitur unanimitati vestræ animus meus, etiamsi voti efficaciam negavit eventus. Ipse adhuc invalidus, sed jam præfata Dei venia convalescenti securus hæc scribo; tantoque magis assurgo viribus, quanto mihi celeriorem sanctitatis vestræ reditum spes vicina promittit. Valete. D

EPIST. XX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Dudum sanitatem filiæ meæ integratam esse rescripseras. Mox sequentibus litteris sollicitudini nostræ recidivum aculeum subdidisti. Conflictor igitur nuntio recentiore, quia magis adversa creduntur. Exspecto anxie, ut si quid boni dies attulit, indicetis. In eo autem quod vos discessus noster excitat, habitum mentis meæ agnosco: sed adhuc desideriis mutuis præstat suadere præstantiam, quam pœnitendum aliquid per imbecillitatem affectionis ordiri. Mox cum germanus tuus de proximo, ut ais, speratus adfuerit, et felicem vobis, et necessarium reditum dividendæ inter vos communionis causa præstabit. Valete.

EPIST. XXI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Fratris mei Entrecii spectabilis viri liberos impatientia paterni amoris acciverat, quibus properandi causas inopia urbis adjecit. Atque ideo recursum sine justi temporis exspectatione moliti sunt. Quapropter dum navigatio intractabilis est, in oris Campaniæ paulisper hærebunt. Sed ne peregrinationis amara sustineant, humanitas vestra præstabit. Quare vicem meam suscipe: ut qui nunc a nobis necessitate divulsi sunt, animum se meum in te reperisse lætentur. Valete.

EPIST. XXII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Dura commotio est, quam gignit injuria: sed mollire debet dolorem medicina patientiæ. Nec deest vobis usus adversa tolerandi. Nam crebro ictum fortunæ ferre didicistis. Quod si in secundis rebus ageretis, jure insolitis malis felicitas læderetur. Hæc eo scribo, ut miratum me scias, quod constantiam tuam lis privata mutaverit, quam sub affinium nomine (ut opinio mea est) Baiani littoris persultator animavit. Sed illi aliud mercedis erit. Causæ autem vestræ propugnaculum judiciale non defuit. Impetratum quippe est ab altero cognitorum, ne impune sit, quod designavit apparitor: ab altero ut hæreditas tua præstetur. Ipsum quoque dominum quæstionis, cum se ab agro receperit, admonebo, ut aut desistat incœpto, aut sibi graviora esse referenda noverit. Hæc de rebus domesticis satis dicta sint. Patriæ vero nostræ inter cætera frumentariæ penuriæ mala, legationis ambitus nequiorem facem subdidit. Nam principio Posthumianum et Pinianum duobus aulæ summatibus junxit electio, sub ea expressione judicii, ut in ipsis solis plena esse legatio diceretur. Interjectis diebus, cum mandata ordinis tractatus expenderet, Paulinum illis studia privata junxerunt. Hinc orta certatio usque ad nefarias pugnas me absente processit. Pudet dicere, quæ in se optimates senatus crimina et maledicta projecerint. Sed dirimendas partium quæstiones meo dicuntur doluisse judicio. Fors viderit, qui finis causam publicam maneat. Interim senatus fama laceratur, et infortunatis etiam crimen accessit. Si in manus meas venerint monumenta gestorum, legendo noscetis, quæ verborum meorum verecundia noluit explicare. Valete.

EPIST. XXIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Debui litteris abstinere, spectabili viro filio meo Decio commeante, qui religioni vestræ plura narrabit, quam posset paginarum textus amplecti. Sed jucunditatem, quam tribuet fraterna præsentia, stylo augere non piguit. Idcirco unanimitati vestræ honorem salutationis impertio, ut adventus mei exspectatio oris munere mitigetur. Valete.

EPIST. XXIV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Sapricius, vir ornatus ac mihi familiaris, diligentiam sanctæ unanimitatis tuæ sine adstipulatore meruisset. Sed quia primi aditus sermo commendat incognitos, facilitatem sibi promerendæ familiaritatis tuæ per me optavit aperiri. Dignum est igitur, ut cupidissimum tui obvio amore suscipias, et amicitiam postulatam non in longi usus tentamenta procrastines, sed statim parili voluntate desiderio adventantis occurras. Valete.

EPIST. XXV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Zenodotus filius meus nondum te consuetudine propiore cognovit, sed fama conciliante jam suscipit. Nam cum propere Lucanos ac Brutios petat honore cogente, nihilominus in conspectum tuum flexo itinere gestit excurrere. Hunc in amicitiam tuam tanquam mystagogus induco, atque in me recipio dignum esse, quem diligas. Si quid igitur parentis testimonio tribuis, adultam mox apud te religionem primus aditus adventantis inveniat; eamque continuo experiatur facilitatem tui pectoris, quam scit nunquam delatam esse novitati. Valete.

EPIST. XXVI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Diu mecum ipse contendi, ut ad vos pignus commune dimitterem, sed vicit affectio, maxime assurgente specula proficientium conditorum. Nam viginti dies urbis alimoniis parca interim promittit expensio. Præterea amplissimi ordinis secunda collatio accessurum securitati aliquid pollicetur. Nihilominus etiam carnis oblatio animos Romanæ plebis erexit. Redire igitur ad vos jumenta præcepi, agens gratias quod necessitatem fratris vestri congruis adminiculis juveritis. Legatorum adhuc vacillat electio. Nam Posthumiano et Piniano, quos a principio mandati sui senatus agnoverat, tertius Paulinus asseritur, et divisis in studia partibus adhuc differtur utilitas; cum terminum confirmationis acceperit, plena cognitio deferetur. Valete.

EPIST. XXVII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Uberius scribendum est, si commendentur incogniti. Justini autem gravissimi atque honestissimi viri antiqua nobiscum familiaritas conciliationis adminiculum non requirit. Satis est igitur, si ei amorem solitum deferatis. Quæ vero ad nos pertinent, et proxime unanimitati vestræ litteris indicata sunt, nunc ore ipsius pandentur. Valete.

EPIST. XXVIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Si quid homini tutum est, in spem vitæ redisse me nuntio post internorum dolorem, qui me vobis repente subtraxerat. Si quid igitur vobis asperum famæ licentia nuntiavit, antiquet oblivio. Præcipue autem impetratum volo, ne improvida sollicitudine recurratis. Sed quia res vertit ad salutem, justis itineris

A dimensionibus communi desiderio satisfacere dignemini. Valete.

EPIST. XXIX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Dicendæ vobis salutis occasio, et quærenda est mihi sæpe si desit, et amplectenda, si præsto sit; eo maxime tempore, quo de filiæ meæ sanitate sollicitor, cujus valetudinem credo etiam jejuniis sauciatam. Absolvite igitur metum nostrum nuntio prosperorum. Mihi etiam nunc gressus infirmus est. Sed si optata de vobis mutuus sermo pertulerit, protinus corpusculi querela sedabitur. Non omiserim jungere paginæ, quod Martinianum conventio judicialis expulerit; cui tantus terror incussus est ob omissam diu ad Gallias profectionem, ut ei necesse fuerit præve-
B nire itinere privato exhibitionis injuriam. De Atellano quid fieri velimus, amico interveniente quæsivit auditor. Respondi, post judicium sacerdotis solam me exspectare vindictam conflatæ nuper invidiæ. Nihilominus in arbitrium tuum statuenda rejeci. Quæso igitur, ut inter feriarum moras, quid facto opus sit, digneris aperire; simulque cogites contra interventum tot antistitum, quid possit magis, quam quid debeat impetrari. Neque enim justitiæ et innocentiæ deferri plurimum potest, cum illis reverentia religionis opponitur. Valete.

EPIST. XXX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Postquam dimisimus puerum, multus rumor increbuit, sanctitatem tuam sacris litteris evocandam:
C ita ut etiam nomen Gratiani cujusdam, qui hujusmodi scripta perlaturus asseritur, in publico ore versetur. Hoc etsi adhuc mihi incertum videtur, tacendum tamen non credidi. Erit summæ divinitatis statuere circa vos, confirmare ordinem prosperorum. Valete.

EPIST. XXXI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Vir clarissimus Principius, genere et probitate conspicuus, commendationem non requirit alienam, cum tui quoque in se amoris atque judicii testimonio glorietur. Cujus bona latius explicarem, nisi esset operæ redundantis cunctis nota replicare. Hoc unum adjecisse sufficiet, quidquid illi honorificentiæ tribueris, ad omnes bonos, qui eum diligunt, pervenire.
D Valete.

EPIST. XXXII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

In suburbano dego secessu. Nam et urbanarum tædet molestiarum, et villæ autumno commodæ jucunda instauratione delector. Præterea frequentiam mihi, quæ sola Romæ honorabilis judicatur, amicorum præstat adventus. Sed non mediocriter nepticulæ meæ Gallæ infirmitas conturbat otii nostri securitatem; de qua ut mature votiva et commoda nuntietis, opitulatio divina præstabit. Tibi autem, domina filia, quantum in dies singulos refectionis accedat, quæso curæ habeas indicare. Erit hoc testimonium religiosi in me animi tui; si et consulue-

ris sanitati, et in notitiam meam placitura pertuleris. Valete.

EPIST. XXXIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Si qua adhuc de Sicilia speramus, incerta sunt. Nam cum litteræ Eusebii nuntiaverint, dudum circi et scenæ artifices navigasse, etiam nunc de adventu eorum rumor in operto est : atque ideo apparitorem placuit postulari, qui peragratis ubique littoribus explorata in aures nostras reportet. Crevit autem cura ludorum, postquam frequentibus studiis relationem de amphitheatro promerendo populus postulavit, qui mox judicis impetravit assensum. Dei nutus efficiet, ut super hoc etiam divini principis concordet auctoritas. Valete.

EPIST. XXXIV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Frater vester diu animi affectus dolore ob amissum magistrum, cœpit aurem præbere solantibus, cujus mœstitudo me quoque graviter sauciavit, præter cogitationem, quæ nos de eligendo præceptore sollicitat. Si igitur placet communibus litteris ab illustri viro Adriano Gallum rhetorem, quem proxime Eusebius non ingesserat, postulemus, ne pignorum nostrorum indoles in profectu posita deseratur. Me futuræ editionis, et labor, et sumptus exercet. In disponendis enim præmiis, quanquam numero vestium satis affluam, nonnulla adhuc deesse apparatui deprehendo. Valete.

EPIST. XXXV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Quandiu jactata rumoribus temere differuntur curarum vacuus otiare. Si quid auditu dignum fideque subnixum recentior sermo pervexerit, neque nuntiandi, neque suadendi partibus abstinebo. Unum hoc ante rei necessitatem de meo sume consilio, nulla ratione te posse evocationis honorificentiam deprecari. De fratre autem vestro præter mandatum nihil etiam nunc opinionis accepimus. Ipsi hæc de nuptiis Ostiensibus, ad quas, nos viri illustris Sallustii filius junior evocavit, contulimus in paginam. Sed continuo ob ludorum præparationem Roma repetenda est. Diu enim mihi ista curanda sunt : quæ facile, si adesset sanctitas vestra, communis diligentia posset absolvere. Valete.

EPIST. XXXVI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Cum ab agente in rebus sacræ litteræ mihi redderentur, quibus ad officium præcelsi viri consulis evocamur; vidi alias æque ad tuum nomen emissas, quibus te honorificentia imperialis accivit. Consulis quoque scripta idem agens exhibuit. Suadeo igitur mature iter instruas, cui non cohærebit Hispanus. Aliud quoque accessit, quod te possit hortari. Nam vir illustris frater meus Neoterius, domini fratris mei admirator, ad eamdem causam rogatus, solatia tibi et adjumenta præstabit. Nolo igitur ambigas, cum scias auctoritate præcelsi viri electas amicorum esse personas, tibique hæc prima, post dubia fortunæ,
A divini principis alloquia deferri. In negotio autem tuo, quæ per me agi volueras apud sanctum tribunum, non invitus ingredior. Interea ad Formianum littus iter promove, et cum ad te delatæ litteræ fuerint, Romam citius excurras. Vale.

EPIST. XXXVII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Dictionem salutis antefero, quæ et voto meo supra omnia convenit, et litterario debetur exordio. Dehinc diligentiæ tuæ, domina filia, natalitium fratris tui commendo convivium. Homo enim noster allegat fuga nautarum littora destituta. Quæ res compulit, ut sanctitati tuæ facta minora committam. De publicis scribenda non suppetunt; absque eo, quod in Trajani platea ruina unius insulæ pressit habitantes : quod
B adeo ad fortunam vehiculi publici plebeia vertit invidia, ut jam privato rectore utatur. Vale.

EPIST. XXXVIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Amicus noster Severus molestia publica liberatus, in patriæ otium revertit, quem mox apud fratrem vestrum vicarium spectabilem virum, et sanctitatis tuæ pagina, et veteris inter eos amicitiæ juvit agnitio. Mea circa prætorios apparatus cura crebrescit. Quod eo scribo, ut intelligat unanimitas vestra adminiculi sui societatem desiderari. Nec sum imperiosus exactor, ut qui sciam, necessitates meas post vestrum commodum collocandas. Sed, si bene æstimo, satisfacient vobis ad refectionem præsentis mensis induciæ. Paucis habitum propriæ voluntatis exposui : quid
C facto opus sit, vestro relinquo judicio : ut sit vobis laudabilius, mihi gratius, quod spontaneus affectus elegerit. Valete.

EPIST. XXXIX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Miror pueros, quos diversis diebus ad sanctitatem vestram misimus, retardari; nec tamen usum scriptionis omittimus, scire cupientes, quantum refectio profecerit. Incunctanter igitur exspectationi nostræ satisfaciat recursus alloquii. Valete.

EPIST. XL.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Prima mihi voluptas est sciscitari, quem statum sanitatis habeatis ; in secundis reliqua collocabo, quæ dudum requirenda duxistis. Gravibus civitas
D sollicitatur ostentis, quorum leviora prætereo. Illud ante omnia interpretatio tristis horrescit, quod natali Urbis suffectum consulem currus quo vehebatur, evolvit per ferociam bigarum, quæ triumphum vehebant. Itaque palmata amictus, et consulari insignis ornatu, fracto crure sublatus est. Offendit me infausta narratio, atque ideo in hac expositione servabo brevitatem. Tibi in dies singulos, decus nostrum, domi forisque fama florentior est. Et præsentium quidem rerum nos testes sumus. Externa judicia Cæcilianus asseruit, a quo sigillatim relata enumerare fastidium est, cum in summa gloriæ tuæ cuncta conveniant. Dominam filiam meam salutatam cum dulcissimis nepotibus volo, quæ te contexendis in apparatum ludo-

rum vestibus religiose a nobis voluit commoneri. Sciet igitur ex subditis, quid in supplementum prætoriæ largitatis oporteat præparari. Valete.

EPIST. XLI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Male est animo, postquam filiam meam comperi consueto dolore vexari; et iter ad vos inchoare voluissem, nisi et me gravedo capitis, et Symmachum nostrum febris inopina retineret: cujus corporales querelas præstat silere, ne sanctitatis vestræ sollicitudo geminetur. Et certe frater meus Comazon, desiderio vestro urbe digressus, cumulatius quæ tacemus expediet. Postulare non debeo, quod sponte facietis, ut curarum nostrarum magnitudinem scriptis lætioribus comprimatis. Valete.

EPIST. XLII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Eusebii nuper litteras sumpsi, quibus aurigas nostros et aliquos scenicos navi impositos, et secundum præceptum meum missos ad Campaniam nuntiavit. Jubeat igitur sanctitas vestra diligentissimos scrutatores usque Salernitanum littus accedere, ut susceptos Neapolin prosequantur, vel aliquod de adventu eorum scrutentur indicium. Felicem quoque communem amicum monitum volo, si Campaniam feliciter venerint, annonis et sumptibus adjuventur, continua ad nos navigatione mittendi. Quia longe ante ludos, et ipsos jungendis equis erudire debemus, et novitati eorum favorem plebis allicere. Summa igitur petitionis meæ hæc est, ut ad homines vestros inquisitio eorum, et perfectio celerata pertineat.

EPIST. XLIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Crocodilos theatrali spectaculo publicatos in præsentiam vestram servare tentavimus: sed perseverante inedia, quæ illos per dies quinquaginta producta macerabat; secundis ludis congressionum more confecti sunt. Duos etiam nunc spirantes in vestrum differemus adventum, licet eos cibi abstinentia longum vivere posse non spondeat. Valete.

EPIST. XLIV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Redundantis est operæ memorem commonere. Sed suscepta amicorum negotia nequaquam nos modum servare patiuntur. Quare ut amici communis Herculi V. C. votiva mandata acriter exsequaris, orare non desino. Faciat autem cum studio sanctæ unanimitatis tuæ assensio propinquorum: siquidem filius meus Valentinus asseruit se quoque consultum litteris Juliani, eadem quæ volumus de nuptiarum pactione suasisse. Valete.

EPIST. XLV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Postquam te jactatam comperi dolore consueto, omnis reliquarum sollicitudinum mearum sensus evanuit. Nam, ut ait Hippocrates: Præsentia hebetantur incommoda, si cui dolor major accesserit. Exspecto igitur, ut accepto de te indicio lætiore, in priores curas revertar. Cætera in hac consternatione A animi mei tanquam intempestiva prætereo, et tamen commonitorium junxi, quod velim redacta in tranquillum sanitate consideres. Valete.

EPIST. XLVI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Nullas quidem nobis per hominem nostrum litteras detulistis. Sed mihi silentium unanimitatis vestræ nequaquam licuit æmulari, vel quod ita sollicitudo, quam de me non frustra geritis, postulabat, vel quod me in officia scriptionis amor verus impellit. Gratum vobis fuisse factum meum rescripti vicissitudo testabitur. Valete.

EPIST. XLVII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Urbis negotia nec vacat scire, nec libet scribere:
B animus enim meus morbo corporis occupatus, rebus alienis curam nescit intendere. Unum hoc scio de seditionibus nuntios esse mentitos; atque adeo a vero dissentire rumores, ut nunquam majori plausu præfectura celebrata sit. Itaque studia plebis in judicem favor quoque ordinis æmulatur. Hæc ad nos, si qua dolorum intercapedo admittit officia visentium, pari omnium sermone perveniunt. Cætera hominum vestrorum, qui versantur in publico, stylus debet aperire. De me tunc aliena quærenda sunt, cum propria adversa requieverint. Valete.

EPIST. XLVIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Natalitio munere, quod frequentari a vobis per multos annos communis felicitas faciet, nostrum hila-
C rastis animum, vestrum probastis. De quo me prolixe scribere verecundia vestra non patitur. Copiosior tamen in sensibus manet gratia, quam sermone proferatur. Quæ ad urbem pertinent, indiculi cohærentis lectione noscetis. Tibi vero, domina filia, eadem religione qua dignum est, injungo curam juvandæ valetudinis: ut omnibus nobis sanitatis tuæ securitas voluptati sit. Valete.

EPIST. XLIX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Homine vestro ad Campaniam revertente scribenda consumpsi; et tamen sanctum atque honorabilem virum parentem vestrum Severum nolui abire vacuum litterarum mearum: ut et morem salutationis exsequerer, et de opere, quod domi construis, judi-
D cium meæ inspectionis aperirem. Thermarum et situs et amplitudo admodum placuit. In minoribus balneis piscinalem picturis potius quam musivo excoli non probavi. Res admonet, ut profectum Messalam nocte ea quam consecutæ sunt nonæ Martiæ noveritis. Legati cæteri mox sequentur. Adverti tamen ex quorumdam colloquio, in gratiam domus, de qua plerique nostrates viri edulibus farciuntur, quædam esse lenita. Sed mea cura non deerit, ne quid mandatis senatus per conniventiam detrahatur. Valete.

EPIST. L.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Scribere non recuso: sed malui domino filio meo Sibidio narranda coram per otium reservare. Sola

igitur salutatione fungetur hæc pagina, cujus brevitas et vestro honori satisfaciet, nec illi referenda decerpet. Valete.

EPIST. LI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Prioribus litteris comperistis, quæ nunc respondere potuissem. Rediisse non pœnitet. Nam et salutis compotes sumus; et per diligentiam magistrorum fratris vestri profectus adolescit, hoc tantum mordet animum, quod longo a vobis itinere discernimur. Sed scriptorum vices frequens usus exerceat: sarciemus inter nos præsentiæ voluptatem. Valete.

EPIST. LII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Adventus domini et principis nostri denuo postulandus est. Theodorus enim vir illustris, Mediolanensium legatione suscepta, eniti dicitur, ut senatus petitionibus provinciale desiderium præferatur. Præfectus urbis huic negotio sanctitatem tuam optat adhiberi, quem puto super hoc litteras ad vos esse missurum. Hortor igitur, ut scripto ejus evocatus digneris accurrere ante senatum, qui idibus Juniis erit. Ipso enim die legatos arbitror eligendos. Multa sunt domus vestræ negotia, quæ a te coram sub occasione causæ publicæ terminentur. Præterea votiva legatio est, quæ apud aures evocandorum amabilis futura credatur. Quæso ne differas, ut reconciliationem præteritæ gratiæ consequaris. Valete.

EPIST. LIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Maximum veterem amicum, sed novum agentem in rebus, accipite inter tirones cum canitie militantem. Ab hoc procontanda discetis: atque ideo mihi fugienda est prolixæ epistolæ gratia. Absque adventus vestri petitione, quem frequenter exambio, et si desiderium vestri sineret, jam silere deberem, quia verecundiam creant inefficaciter postulata. Sed amor in vos meus prope impudentiam suadet frequenter elusus. Vereor autem, ne ideo vestrum reditum promiseritis, ne nostrum ad vos prohiberetis excursum. Valete.

EPIST. LIV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Salutem vobis precamur, cujus indicium, puero revertente, optamus accipere. Mea valetudo caret interim doloribus, sed indiget firmitate, maxime accedentibus curis, quas proxime facta a senatu auxit oblatio. Ire longius piget, cum hæc quoque securis animo ingessisse pœniteat. Valete.

EPIST. LV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Heri per hominem meum scripsi metu percitus, postquam de valetudine filiæ meæ amara cognitu nuntiastis, et adhuc pendente responso crucior incertis. Peto igitur edoceri quid ei ad confirmationem sanitatis accesserit. Rerum vero præsentium nullum vobis indicium facere decreveram, ne in aures vestras redirent, quæ probabili discessione vitastis. Sed quia civicus amor in negotia urbana curam vestram

A reduxit; quædam collata in titulos breviter percucurri, ut sine fastidio lectionis insinuata noscatis. Valete.

EPIST. LVI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Credo nunc saltim priores domini mei Præfecti litteras tibi redditas: quæ si casu aliquo aut negligentia portitoris elapsæ sunt, en tibi aliam subtilissimi viri paginam, cui me hunc sermonem jussit adjungere; ut quid sententiæ tibi sit de suscipiendo negotio, cui te optat adhiberi, bis consultus expedias. Puto enim vos in meliorem valetudinem revertisse, postquam mihi fecistis indicium, quod reversioni vestræ morbus obstaret. Et nos quidem malumus, ut integrato statu sanitatis reditum spondeatis,
B sed si corpusculi querelæ votum morantur, evidentibus scriptis exspectationem consulentis absolvite. Vale.

EPIST. LVII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Superioribus diebus et meæ circa vos observantiæ, et vestræ exspectationi multo epistolarum numero satisfeci. Hæc vero pagina copiam non requirit, cum hoc tantum benevolentiæ vestræ pro captu consilii mei suadeam, ut ad præfectum prætorio Siciliensis causæ vestræ actio transferatur; si tamen aliquid vobis experiendum data oblatio reservabit. Vale.

EPIST. LVIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Postquam pignus nostrum Sibidius Romam rediit,
C nuntius fuit, quantus filiam meam vexet corporis dolor; meus quoque animus ægrescit. Itaque litteras nihil moratus emisi, anxie petens; primo medica ope et abstinentia noxiorum ad sanitatem juventur: dehinc rescripti fides abolendæ sollicitudini meæ consulat. Ipsi post legatorum profectionem rus Vaticanum, quod vestro prædio cohæret, accessimus; et, si nihil disposita conturbet; in Apriles kalendas villæ otio defruemur. Juniorum delectus urbanis familiis imperatus, usque ad æterni principis responsa pendebit. De conjunctis exemplaribus formam præcepti utriusque noscetis. Hæc quia tuis litteris desiderata sunt, misi. Cæterum mera atque unica mihi causa dictandæ epistolæ fuit, ut ad nos super filiæ meæ valetudine certa et amica voto referantur. Vale.
D

EPIST. LIX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Anteriores litteræ tuæ, quas mox aliæ consecutæ sunt, spem mihi aliquatenus reditus tui fecerant: secundæ promissa vacuarunt. Ita ut post multas causas negationis meo consilio sequenda committeres. Sed ego cogitans, primo filiæ meæ conturbatam valetudinem, quæ spoliari solatio tuo non potest: dehinc stomachi tui imbecillitatem, quam esse imparem scribis itineri promovendo: tum consilium amici paterni otium præferentis: dehinc exspectationem illustris viri, quem diu existimans abfuturum: præterea interpretationes hominum, qui te, ut ais, opi-

nantur munus publicum recepisse in occasionem negotiorum tuorum : permissam mihi deliberationem vobis refundo. Iniquum est enim tot oppositis quæstionibus obnoxiam fieri sententiam meam, et fidem suadentis incertis futurorum casibus obligari. Interea constituendæ rei dies existimo prorogandos, et epistolam tuam tantisper reddere magistratui temperavi. Primo, quia reverentia nuda est : dehinc quia causas negationis infra devotionis magnitudinem prætulit; et quod nossem pluribus legenda, quæ scripseras. Volo igitur, ut reverentia cumulatiore, et gravioribus querelis excusationem tuam munias, si voluntas manserit laboris et itineris deprecandi. Valete.

EPIST. LX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Prisca observantia hunc scribendi ordinem fecit, ut domo profecti officium litterarii muneris auspicentur. Sed longum visum est operiri unanimitatis tuæ litteras, quarum nos arguimus tarditatem. Atque ideo mutato usu in hoc munus erupimus. Superest ut libens rependas, quæ inchoare debueras, et provocare exerceas stylum indicem tuæ sanitatis. Ipsi in Arabiana dominæ filiæ meæ exspectamus adventum : licet te etiam decus nostrum solemnium dierum ratio confestim spondeat adfuturum. Valete.

EPIST. LXI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Felix materia est suadere otium. Sed hæc exhortatio animum sui juris requirit. Nos neque residere patitur liventium factio, nec filii juvenis institutio longum peregrinari. Quare ut possumus, modo abscessu, modo reditu, variamus locorum distinctionem. Testimonio est hæc epistola, suburbano agro nuper emissa, quam de Corano nostro, si nihil disposita turbaverit, alia consequetur. Vestrum est hujusmodi absentiæ nostræ conditionem litteris frequentibus augere, si placet; juvare, si displicet. Valete.

EPIST. LXII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Legati ordinis nostri ex usu actis omnibus reverterunt. Nam et tironum conquievit indictio, et argenti nobis facta gratia est. Super impetratis tamen adhuc speratur oratio. Nunc domestica et animo vestro amica jungemus. Stat nobiscum valetudinis bonum. Sæpe urbanam commorationem proximo rure distinguimus. Sola nos vestri absentia macerat. Sed si in conspectum nostrum propere veneritis; nos quoque recursum vestrum in Campaniam cum voluptate comitabimur. Valete.

EPIST. LXIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Per hominem meum litteras dederam. Continuo adfuit Maximus, qui alias postularet : quare salutationem geminare non piguit. Præterea exegit recens nuntius super adventu domini et principis nostri, ut vos de reditu commonerem, quem maturare debetis, A ne moram vestram votiva legatio jam nunc ex usu publico iteranda, prævertat. Valete.

EPIST. LXIV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Purgatorio medicamento alvum vacuasse te scripseras, ut fervor oculorum cum cætero onere decederet. Scire postulo, an prædicta curatio efficax fuerit, nec subegerit causa etiam sanguinis emissione venas juvari. Par requirit affectio, quantam vobis fidem faciat filiæ meæ sanitas, ut his ex voto cognitis sollicitudinum acuta deponam. Nam mihi ob alia quoque ægre est turbas patriæ cogitanti, quas præcipue movent in usum militarem petita servitia. Et nos quidem crebris precibus obnitimur, et diem ducimus supplicando; jamque ad pretium argenti quin-
B que librarum misera oblatione perventum est. Sed vereor, [ne nos alterius rei fuga utroque despoliet. Præfectus agendo negotio segnior visus, Lampadio successore mutatus est, cujus moribus crediderunt impossibilia promoveri. Nunc peto, ut me anxium majore cura, quæ vos respicit, elevetis. Nam adhuc discrucior incerto per moram servuli, qui dudum ad vos ob eadem noscenda missus, necdum revertit. Valete.

EPIST. LXV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Scribenda non desunt, sed horret animus loqui dura memoratu. Video tamen famam rerum urbanarum nequaquam posse cohiberi, quæ, ut fieri amat, in majus præsentia nuntiabit. Id ne accidat, Brevia-
C rio addito noscenda discrevimus : ut neque litteræ, quæ vobis salutationem ferunt, de sollicitis amaritudinem trahant, et nihilominus rumorum licentiam fides scriptionis excludat. Sed de his hactenus. Filiæ meæ valetudo gravior mihi cæteris est, quibus nunc animus asperatur. Exspecto igitur ut illi, Deo juvante, ad salutem esse omnia nuntietis. De qua si voto apta comperero, pars ista solatii curarum quoque mearum reliqua mitigabit. Valete.

EPIST. LXVI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Paucis a patria diebus abfuimus, et theatralibus ludis reditum nostrum suffragia civium poposcerunt. Nos tamen etiam nunc suburbanum viæ Ostiensis incolimus, recursum tantisper morantes, ne preces
D exspectasse videamur. Quod si facere ex sententia religionis tuæ antea voluissem, et vitassem periculosa, quæ post secuta sunt, et exspectatio mei plus dignitatis habuisset. Sed una fuit hujus consilii ratio, ne quibusdam loco pulsus viderer, et verecunda discessio verteret in notam timiditatis. De Siculo negotio vestro sanctus Comazon me quoque assentiente rescripsit. Circa rem nostram Siculam turbidum esse Nectarium indicio erunt litteræ, quas nuper Euscius misit. Peto ergo, ut homo rerum nescius, qui cubiculo clausus otium fovet, scripto a vobis coerceatur, ne post de Euscio aliter sentiat, si validius justo nostra defenderit. Ipsam hominis nostri epistolam misi, ut tentamenti insolentiam de ejus moribus æstimetis,

quem certum est a nobis nolle reprehendi. Petieram superioribus scriptis ut Puteolani prætorii mei latus, quo itur ad balneas, dispositione clivi mollioris ornares. Si dilata res est, peto rursus, facias : si impleta, rescribe, quo gaudeam. Vale.

EPIST. LXVII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Verum est, nequire hominem cuncta pariter voto amica sortiri. Quanto luculentius natalem mihi diem, si adfuissetis, egissem? quod in reliquum saltim numerosis annorum processibus fors orata præstabit. Interea, domina filia, honoratum me optimo lanificii tui monumento satis gaudeo. Una quippe et amor in parentem tuum, et industria matronalis inclaruit. Sic priscæ feminæ vitam coluisse traduntur. Et illas quidem deliciarum sterile sæculum colo, et telis animum jubebat intendere : quia illecebra cessante temporum vivitur. Tibi vero, et Baiæ appositæ curam sobrii operis detrahere non possunt. Renuntias stagna verrentibus, et residens aut obambulans inter pensa et foragines puellarum, quas solas arbitraris sexus tui delicias. Merito igitur te amo, dignamque viro tuo judico : quando nobis æque laus et voluptas ex illius perfectione adventitia, et ex tua probitate genuina est. Vale.

EPIST. LXVIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Quanquam sperem, præfata Dei venia, mox in conspectum mutuum nos esse venturos : tamen litteris abstinere non debui, ne quod tempus familiaribus careret officiis. Sume igitur prælibatam salutationem, quam tibi boni auspicii gratia adhuc stylo impendimus, sed voce proxime deferemus. Vale.

EPIST. LXIX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Eleganti commento silentium vestrum purgare voluistis. Allegata est enim cautela tristium nuntiorum, quamdiu secunda succederent : ut ea, quæ intermissio scriptionis ante celaverat, lætioribus indiciis proderentur. Sed nobis et illa per nuntios incognita non fuerunt, et hæc sera admodum visa sunt. Augebat enim rumorum licentiam suspicio cessantis officii. Et tamen succensere non possumus, postquam gratia præsentium litterarum memoriam præteriti doloris exemit. Modo memento curam styli inter præcipua et prima sortiri; ne hujus exempli recordatio majores denuo metus afferat, dum credimus sub exspectatione meliorum rursus aliqua adversa reticeri. Valete.

EPIST. LXX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Diu ab stylo fateor temperasse. Nihil enim quod scriberemus, emersit. Salutis autem vestræ lætam fidem de adventantium sermone capiebam. Tandem cessationem vicit affectio. Reparamus igitur morem dicendæ salutis, vacui omnium negotiorum. Post Tyburtem quippe secessionem Romæ otia lenta producimus. Sed non usquequaque agendarum rerum sumus desides. Nam domi corruptorum parietum discidia sarciuntur : quia festinationem soliditati conditor primus ante tulit, et antiquior ei visa est celeritas utendi, quam securitas succedentium. Vos nova et ævum mansura molimini : siquidem sermo distulit quædam vos Jucullanis operibus æquanda fecisse. Nec tamen vobis impendii magnitudine cesserimus. Par enim sumptus est, semel solida collocare et sæpe integrare cadentia. Vale.

EPIST. LXXI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Indulgete deliciis, quando ita terræ ac maris copiis redundatis, ut vobis pollucibilem victum utriusque elementi ministret opulentia. Nos, satis est, quod omnium, quæ capitis, parte defruimur adeo largiter, ut ipsi quoque opimis dapibus affluamus. Valete.

EPIST. LXXII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Patriæ ac penatibus redditi, quædam quibus offenderemur invenimus : siquidem Ostiense prædium nostrum frequens pulsat impressio. Sed si vobis prospere optata procedunt, præstate litteras, quarum lætitia tergeat nubem præsentis injuriæ. Vale.

EPIST. LXXIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Renum dolore discrucior. Sed ne major ad vestras aures fama perveniat, præsentem statum valetudinis breviter indicavi. Cum læta successerint, morem meum secutus, dabo ad vos paginam lætiorem. Valete.

EPIST. LXXIV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Non frustra hactenus responsa distulimus. Tractatus enim negotii et chartarum investigatio moram justi temporis exigebant. Hæc ubi absoluta sunt, cæteris, quæ causæ poscit instructio, reciprocum litterarum munus adjecimus. Ipsi enim multis obstantibus curis, iter ad vos nequimus arripere. Consilium tamen, quod transactioni vestræ possemus adhibere, cumulatius ex alio parente capietis. Qui etsi adjutore non indiget, dignabitur tamen ob inania fori, et sutelas veterum formularum, sanctum Prosdocium præstolari : venturum ad vos protinus, cum reliquias malæ valetudinis plena sanitate limaverit. Vale.

EPIST. LXXV.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Fuit animus Fundos præterire, si vos Formias accessisse didicissem. Postquam aliter evenit, partiri iter placuit ad minuendum laborem. Erit igitur in arbitrio Fortunæ ratum facere, ut ad quintum calendas Augustas Formiana sede recreemur. Hæc est animi nostri destinatio; nunc in cœlestium manu est effectus optati. Vale.

EPIST. LXXVI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Nullus absque epistolis meis dies labitur. Quid si affatum mutuum redderetis? Nec tamen pœnitet diligentiæ, quamvis honor vicissitudinis negligatur. Nam quæ ex more fiunt, etiam gratuita delectant. Ego ad sanitatem lento adhuc gradu provehor : at

quæ ideo itineris ulterioris ambiguus usque ad profectum deliberationem sequestro. Quid ipsi de reditu aut suburbana commoratione statueritis, avet animus edoceri. Vale.

EPIST. LXXVII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Anteveni inquisitionem, cum vos sollicitos fore, quod essem morbo attentatus, adverterem. Et quamvis ultro scripserim doloris mei adversa tenuari: abolendæ tamen sollicitudinis causa (quæ apud amantes semper incredula est) nunc quoque nuntio, si dictum nullus fortunæ livor effascinet, in concordiam mecum sanitatem redire. Sed nondum sensum meum penetrat amœnitas littoralis. Nam ut ex longa maris jactatione stabilis gressus sero reparatur: sic tempore opus est, ut tanti mali decessio locum faciat voluptati. B Ergo neque Formianæ oræ, neque ædificationis meæ tantisper ullam capio dulcedinem. Sed hæc, ut spero, omnia cum bono valetudinis revertentur, moxque ad lætitiam vestri animi stylo meo communicata pervenient. Vale.

EPIST. LXXVIII.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Cum mihi puer vester unam epistolam reddidisset: ut rescriberem protinus, tanquam mox rediturus ad vos incubuit. Sed ut didici, ipse ad ulteriora contendens, mimica usus est techna, quo paginam nostram comes ejus Rusticus deportaret. Hic alteram nunc regressus accepit. Ridere vos arbitror, quod ego servili circumscriptus stropha, pro sorte simplici duplum solverim. Nam callidus vernula, quod semel C pertulit, bis recepit. Pergerem longius, si adjicienda suppeterent. Vos in propinquo urbis, celebriore fama rerum agitis, et pari otio. Vestrum est procul positos ditare comperti. Vale.

A

EPIST. LXXIX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Ævum maneat hic dies, qui te nobis, filia, dedit. Hunc ego et gaudiis mentis, et verborum honoribus per multos annorum recursus vobiscum opto celebrare, adjicere etiam mihi ingravata, tibi jucunda munuscula. Ut nunc lineam misi; cujus potest oblatio exigua non videri, si magis mei in vos animi, quam sui pretii æstimatione pendatur. Vale.

EPIST. LXXX.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Natalem dominæ filiæ meæ, quem per annorum recursus optamus esse numerosum, vobiscum agere et participare voluissem, nisi proposito restitisset imbrium continuatio. Fungimur tamen religioso honore jucundi munusculi: petentes, ut susceptionis benignitate oblationis exilitas augeatur. Vale.

EPIST. LXXXI.

SYMMACHUS NICOMACHI FILIIS.

Omnes ad nos natalitii convivii copias transtulistis. Sed unum defuit, quominus ad nostrum animum redundaret plena festivitas: quod non vobiscum potius cuncta consumpsimus: quorum contuitus atque convictus commendare nonnunquam solet etiam parca convivia. Quare et vobis, et communi pignori, cujus solemnem diem sedula religione celebrastis, uberes precamur annos, recursum in hæc eadem festa numerosum. Decet enim pios parentes inoffensa felicitas. Nobis Tyburis aura blanditur; sed contra exasperat animum male gesta ratio villicorum. Neque ager cultura nitet, et fructuum pars magna debetur, nihilque jam colonis superest facultatum, quod aut rationi opituletur, aut cultui. Vale.

LIBER SEPTIMUS.

EPISTOLA PRIMA.

SYMMACHUS SYMMACHO FILIO.

Sume alacer paterni sermonis auspicium, et deinceps officii parilis in nos esto munificus. Simul accipe, quod voto tuo congruit, fasces præturæ tuæ, in eum annum feliciter proferendos, cui advocata numinum voluntate, ego quoque lætus intersim. Optato igitur lætare processu, et propagatos tibi annos vitæ atque honoris interpretare: longiora enim fiunt, quæ differuntur. Nec dubites utrique nostrum prospexisse fortunam; ut et tuus magistratus juvetur præsentia patris, et festorum tuorum voluptate coram defruar. Vale.

EPIST. II.

SYMMACHUS FILIO.

Ubi primum scribendi mihi ad vos copiam familiaris ingessit occasio, non distuli desiderium tui scriptione testari: ut salutis meæ certus tuam cures, et subinde absentiam meam litteraria voluptate soleris. Vale.

EPIST. III.

SYMMACHUS FILIO

Secundas ad amabilitatem tuam litteras mitto, ut sit assiduitas mei sermonis utrique solatio. Tu quoque D studium meum, quoties dominus et frater tuus occasiones reperit, æmulare: et salus tua mihi securitatem tribuat, et scriptorum jucunditas voluptatem. Vale.

EPIST. IV.

SYMMACHUS FILIO.

Circensium solemnitati consularis magnificentia satisfecit. Ludorum adhuc et muneris splendidissimæ imminent functiones; quibus ante Februarias nonas, ut opinamur, impletis, iter ad nostra relegemus. Hæc eo scribo, ut lætitia amabilitatis tuæ spe meliore pascatur. Vale.

EPIST. V.

SYMMACHUS FILIO.

Credo alias litteras meas in manus amabilitatis tuæ ante venturas. Hujus namque epistolæ portitores

lento itinere mulos reduces prosequentur. Ego tamen salutationis munere abstinere non potui : malui enim redundare officium sero perfectum, quam desideraretur omissum. Tuæ amabilitatis necdum ullam epistolam sumpsi, quæso ut hujus tibi muneris summa curatio sit. Ex tuo enim metiri animo potes, quid levaminis absentibus tribuat assiduitas scriptionis. Vale.

EPIST. VI.

SYMMACHUS FILIO.

Desideratas proxime amabilitatis tuæ litteras sumpsi, quibus indicabatur et sedulitas animi tui, et profectus ingenii. Sola epistolæ brevitas nequaquam paterno desiderio satisfecit. Quod eo scribo, ut intelligas, quantum ex sermone tuo ceperim voluptatis, qui queror copiam defuisse. Quis enim optet satietatem, nisi rerum bonarum? Posthac igitur indulgentius scribe, lux mea, ut pleniore styli tui munere legentis animus expleatur.

EPIST. VII.

SYMMACHUS FILIO.

Accessit peregrinationi nostræ largior dies ex comperendinatione ludorum, quos pluviarum interventus retardant. Sed volo, ut hanc dilationem salutis meæ certus leniter feras, et desiderium tui, quod apud me crescit ex mora, styli assiduitate soleris. Vale.

EPIST. VIII.

SYMMACHUS FILIO.

Confido, solando animo tuo styli mei assiduitatem posse sufficere. Nam recentibus scriptis hunc addo sermonem, cujus lectio tibi spem reditus mei pollicebitur, si fors præsumpta confirmet. Ratio autem hujus æstimationis in aperto est : quia post magnificam ludorum consularium functionem sola adhuc arenæ restat editio. Mutetur igitur animus in gaudium, et adeptum esse te crede, quod possibilis conjectura promittit. Vale.

EPIST. IX.

SYMMACHUS FILIO.

Scintillare acuminibus atque sententiis epistolas tuas gaudeo : decet enim loqui exsultantius juvenilem calorem. Sed volo, ut in aliis materiis aculeis orationis utaris : huic autem generi scriptionis maturum aliquid et comicum misceas : quod tibi et rhetorem tuum credo præcipere. Nam ut in vestitu hominum, cæteroque vitæ cultu, loco ac tempori apta sumuntur : ita ingeniorum varietas in familiaribus scriptis negligentiam quamdam debet imitari, in forensibus vero quatere arma facundiæ. Sed de his non ibo longius. Perge interim, quo te ætatis impetus, et naturæ ardor impellit. Mei voti caput est, bene valeas, et supra annos tuos litterarum dote ditescas. Vale.

EPIST. X.

SYMMACHUS FILIO.

Amico nostro Annio cursim prætereunti potui solam dictionem salutis injungere; sed debuit tibi sanitatis meæ fidem facere lectio litterarum. Esto igitur animo lætiore : et spera, decus meum, frequen-
A tibus scriptis in notitiam tuam similiter ventura, quæ gaudeas. Vale.

EPIST. XI.

SYMMACHUS FILIO.

Assurgit animus meus, quoties amabilitatis tuæ sermo defertur. Nam et sanitatis tuæ apportat fidem, et profectum ostendit ingenii. Hortor igitur, ut me hujusmodi linguæ flosculis frequenter aspergas. Nec ullam cessationem tibi vindices, dum æstimas, me brevi adfuturum. Planiora enim fient, et faciliora omnia ad recurrendum, si paginis tuis revertentis animus incitetur. Vale.

EPIST. XII.

SYMMACHUS FILIO.

Magnum in modum sollicitavit me inæqualitatis tuæ
B nuntius, licet securitas sanitatis iisdem litteris esset adjuncta. Quare animi incertus appropero, orans divina præsidia, ut te compotem bonæ valetudinis, et epistola mea, et recursus inveniat. Hæc enim voti paterni impetratio faciet, ut rediisse delectet. Vale.

EPIST. XIII.

SYMMACHUS FILIO.

Iter meum famæ varietas retardavit. Nam dum exploro tua, et longitudinem viæ dierum interpositione distinguo, tandem sextum cal. Martias Mediolanum per Ticeni longinqua perveni. Nunc laborem meum domini et principis nostri blandus sermo solatus est. Spero etiam legationem brevi in notitiam divini principis perferendam : siquidem vir cuncta præcelsus, cui primas partes causæ publicæ noster ordo manda-
C vit mox cum præsidiis validissimis adfore nuntiatur. Vestro silentio vehementer offendor : atque ideo peto, ut peregrinationis meæ patientiam crebro juvetis afflatu. Vale.

EPIST. XIV.

SYMMACHUS FILIO.

Cum veredarii deesset occasio, privato homini reddenda scripta commisi. Hunc ad vos arbitror sero venturum. Utriusque litteris eadem continentur, quod sextum cal. Martias Mediolanum multo anfractu circumvectus intraverim, veneratusque dominum et principem nostrum, cujus sermo itineris mei laborem compensavit. In præsentiam viri cuncta præcelsi comitis agenda produco ; quem mox, Deo juvante, adfore nuntiorum confirmat assertio. Nunc tuæ curæ
D sit, decus nostrum, peregrinationis meæ curas styli assiduitate solari. Vale.

EPIST. XV.

SYMMACHUS FILIO.

Amicitiæ nostræ contemplatio spem mihi adventus tui fecerat. Prope est ut errasse me credam, qui te speravi in conspectum parentis sponte venturum. Quando igitur sine ambitu nostro recte facere nescis, oratus appropera. Et si te superbum Tybur explevit, Laurentibus sylvis amœna commuta ; nec verearis ruris horridi denuntiationem. In oculis est venantibus mare : celebri itinere villa præstringitur. In ipsa itur ferarum, cubilia, plano ac patulo accessu. Etsi hæc abessent, anteiret nimirum sermo inter nos mu-

tuus, et litterarum liberalis collatio, Tarentinas aut Siculas voluptates. Quare si tu quoque huic sententiæ manum porrigis, adde te rusticantium numero; et paulisper Catones atque Atilios æmulare, quos vomis et stiva ad consulares misit secures. Vale.

EPIST. XVI.

SYMMACHUS ATTALO.

Vicem sermonis mei desiderasse te gaudeo: sed amolior invidiam negligentiæ. Parata enim responsa deseruit tabellarius tuus, excitus, ut fando comperi, valetudinis tuæ dubio. Agnoscis nempe infucatas esse, nec ex alto trahi cessationis meæ causas. Non ibo longius, quia brevis est assertio veritatis. Nunc sanitatem tibi gratulor, qua post nimium metum cognita, multum gaudii in pectore meo diluxit. Indicium autem respirantis vigoris tuarum litterarum jucunditas prætulit. Petis namque ad confirmandam valetudinem styli mei remedia subministrem. Festivitas ista Baiana est. Nimiis salibus te sinus Lucrinus infecit. Estne aliquid in verbis meis, quod aures tuas sospitet? quod medicinam sensibus faciat? Credo, consentio. Nam plerumque amara hausta ad salutem valent, et succis tristibus affecta refoventur. Sed nimium quantum avarus es, qui Flaviano meo præsente quidquam requiris; in quo tanta rerum bonarum delinimenta sunt, ut mihi quasi apud sirenas aut Lotophagos hæsisse videaris. Atque utinam vestro otio jungerer. Plus de vobis carperem salubritatis, quam tu desideras, qui a me solas litteras poposcisti. Vale.

EPIST. XVII.

SYMMACHUS ATTALO.

Næ ego frustra hactenus tacui, dum te promissi certus opperior. Tandem redeundum mihi est ad consueta solatia, meliorum desperatione. Et fortasse succenses diuturno silentio meo. Id vero etiam reliquum est, ut irritus spei cunctationis arcessar. Est igitur tui juris super ordiendo itinere stare promissis. Me contentum styli levamine non pigebit. Hoc certe officiorum commercio, aut solabor, quod non venis, aut merebor, quod venias. Vale.

EPIST. XVIII.

SYMMACHUS ATTALO.

Proxime de Formiano sinu regressus in larem Cœlium, domo jam diu te abesse comperi. Datum mox negotium est Theophilo communi amico et nunc itineris mei socio, ut et ad te in Tyburem agrum reditus mei nuntius pergeret, et salutationis verba deferret. Hunc tu, ut es curiosus rerum mearum, quasi aliqua tibi in nos decreto publico inquisitio esset tributa, versando palam facere coegisti, quæ foris gesseram. Nam hoc confessæ sunt litteræ tuæ, quas idem vir optimus Theophilus reportavit. Fuerit benignitatis tuæ actuum meorum fastigia et capita disquirere; utrum crebra vectatio campi ac maris valetudinem meam juverit; an ullus agris nostris cultus, ædibus nitor, pecori numerus accesserit; quid affluxerit edilium copiarum; utrum consularem mensam succinxerit modus voluntarius; aut unquam Formias vicina urbe, longinquiore mutaverim. Etiamne explorare te fas fuit, quid procul ab arbitris studiorum meorum cura contulerit in paginas? Utrumne me operatum ceris, stantes plerumque oculi et palloris signa detexerint? Exploratorem te stylus meus patitur. Doces amicos suspicionum vias, et si dici potest, odore atque vestigiis scripta nostra venaris? Nunc ego scire postulo, quid in Tyburtibus pomariis litterarum operis exerceas. Solum hoc fama attulit; balneum tibi nuper exstructum, cui torris unus ad justi caloris pabulum satisfacere narratur. Lectitasse autem te in multo otio utriusque linguæ auctores, ipse index fuisti. Ego tamen non quæro an aliquid etiam scripseris. Animadverto enim te gloria conscientiæ proprii operis accensum, voluisse cognoscere, an ego quoque idem fecerim. Sed jam omissis epistolis velim redeas: nisi forte tui balnei brevis sumptus hortatur, ne deseras parcimoniæ consuetudinem. Vale.

EPIST. XIX.

SYMMACHUS ATTALO.

Duo pariter commissa in amicitiam redemisti. Diu epistolæ tuæ salibus abfueras, nihil scripseras: quis Colchus aut Thessalus cantu aut manu has offensiones levasset? Ergo ob epistolæ delinimentum veniæ pretium feres. Sino ut amici tui nuptiale festum curæ vacuus exerceas, et urbem Tyburtem, quæ nuper tibi faces prætulit, communem Junoni et Herculi facias. Reverteris, ut spero, post repotia in Cœlium larem. Vel si adhuc juvat æstivos dies in pomariis tuis ducere; iterum tibi indignatio mea litterarum tuarum melle placanda est. Vale.

EPIST. XX.

SYMMACHUS ATTALO.

Villa Tyburis, quæ proxime in jus tuum venit, majoris ingenii prædicatorem requirit. Ego tamen linguæ modicus, ut potero, verbis honorem loco faciam. Quid hic in positu ædium venustatis est! quis situs! quantus ex edito late in plana jactatus oculorum! Frequentare has sedes Orchomenias dixerim deas, atque eas sedulo adnisas, ut te conciliarent ædibus suis dominum. Perge igitur ut facis, et victis ævo redde novitatem. Multo hoc factu promptius, quam quod Hesiodum ferunt posito senio in virides annos rediisse. Interea gratulare nobis bonam valetudinem; quæ ut tibi quoque longum secundet, inter fastigia est votorum meorum. Vale.

EPIST. XXI.

SYMMACHUS ATTALO.

Postquam mihi litteras tuas rhedarius meus reddidit, et salutatio ex itinere portata observantiam nostram solvit religione; datus est mihi aditus, crebro dum aberis, tecum loquendi. Quare ab his ordior, quæ in voto tuo prima sunt. Deum pace, mea atque unici tui sanitas viget. Urbanas turbas Vaticano, in quantum licet, rure declino. Et tamen, si quando in cœtum vocamur, ad obsequium concilii publici pedem refero. Scio te nihil amplius de nobis velle.

Tantumdem pernoscere rerum tuarum desiderii motus postulat. Vale.

EPIST. XXII.

SYMMACHUS ATTALO.

Longa me deliberatio habuit, an tibi honorem facere sub justa reditus vestri exspectatione deberem. Verebar enim, ne festinatio tua solatiis obviis frangeretur. Sed hoc ambiguum solvit ratio contraria, quæ spem dedit, has litteras reverteuti stimulorum, non frenorum instar futuras. Et consulto affecto brevitatem, solam tibi præferens dictionem salutis : ut verborum meorum exiguus haustus efficacior sit ad sollicitandam sitim, quam explendam. Vale.

EPIST. XXIII.

SYMMACHUS ATTALO.

Requirunt me, credo, oculi tui : mens adesse non dubitet. Mecum enim diligentia tui peregrinatur, totumque animi affectione circumfero. Nihilominus exerceo stylo amicitiæ voluptatem. Quod si tu quoque invicem feceris, eveniet ut longum fruar otii possessione ; quia non negabis quod me possit abducere. Vale.

EPIST. XXIV.

SYMMACHUS ATTALO.

Ad Neapolitanam provectus oram, litteras sumpsi, quibus nos in adventum tuum Baiis residere jussisti. Asserebat perlator epistolæ imminere excursum tuum calcibus suis. Quid facerem, cum me nec locus idem teneret ? Expeditius visum est ut a te potius gratiam continuandi ad vos itineris posceremus. Amicos enim, non Baias desiderasti ; nisi forte illo luxuriæ sinu traheris. Comitabimur te, si eo redire malueris : quamvis regionis istius cœlum salubrius et pares copiæ sint. Erit optio tua, intendere iter, an relegere debeamus. Ad defensionem meam pertinet, eo redeuntem te sequi, ubi adventantem exspectare non potui. Vale.

EPIST. XXV.

SYMMACHUS ATTALO.

Si respondisses epistolæ meæ, levasses onere conscientiam tuam : nunc nostram taciturnitate juvisti. Repensa enim officia lætitiam mihi præstant, negata victoriam. Et scio ex abundanti posse facere, quod nos multo sudore destringitis. Sed quia invides bona verba lectoribus ; ne vim facere existimer avaritiæ tuæ, dispendium meum devoro. Vale.

EPIST. XXVI.

SYMMACHUS MACEDONIO.

Audeo te in agrum Lavinatum meum post Tyburtes rogare delicias : nec sum religiosi desiderii longus precator. Ea quippe inter amicos petitionum debet esse conditio, ut præstantibus prona videantur, quæ sunt magna poscentibus. Vale.

EPIST. XXVII.

YMMACHUS MACEDONIO.

Soles affirmare, quod me tibi præferas. Posset hoc esse credibile, si filium meum Attalum ad nos venire patereris. In tuo enim jure est, tuis monitis acquiescit. Quod quidem fieri oportere consentio ; sed non eatenus, ut pontificium tuum in damna nostra protendas. Parumne est, quod ipse æque desiderandus consortium meum deseris, et invides nobis exoptatissimam societatem ? Insuper alterum quoque delenificis amoris artibus retines ; credo conjiciens acceleraturum esse me reditum, si utroque destituar. At ego denuntio opus esse monitore, qui retrahat hærentem. Nam, ut scis, amo otium, pascor quiete. Instruo itaque te adversum lentitudinem meam : si absentis amici jam desideras reditum, patere brevem præsentis excursum. Vale.

EPIST. XXVIII.

SYMMACHUS MACEDONIO.

Licet gravissimis febribus impedirer, non potui denegare tibi honorificentiam litterarum, ne religionis negligens judicarer. Nec tamen in multam seriem propagare litteras valui : quarum brevitas inculpabilis est, cum ex injuria valetudinis, non ex voluntate descendat. Vale.

EPIST. XXIX.

SYMMACHUS MACEDONIO.

Neque fratris nostri V. C. Procliani profectio passa est ut silerem, neque nostra sivit affectio, ut officiis temperarem. Cape igitur debitum munus alloquii, et ut me facias promptiorem, impertiendæ salutationis operam frequenter usurpa. Vale.

EPIST. XXX.

SYMMACHUS ATTICO.

Est quidem mihi ruris otium voluptati : sed antiquiorem judico tui voluntatem : quare officiis consularibus, si fors dictum juvet, spectator et conviva non deero. Vale.

EPIST. XXXI.

SYMMACHUS ATTICO

Retrahere nos e Campaniæ gremio Tyburtis agri laudibus studes. Est ille, ut prædicas, in tuo rure densus cupressis, et fontium largus, et montano situ frigidus. Essent hæc mihi desideranda, si te mora uberiore tenuissent. Nunc properato in urbem reditu, nescio quam mihi fastiditi loci suspicionem dedisti. Habent enim sæpe voluptates satietatem. Quod si ita est, satisfactum Formiis puto, quibus renuntiaveras ; cum tibi etiam prælata displiceant. Vale

EPIST. XXXII.

SYMMACHUS ATTICO.

Relegere iter et in conspectum vestrum tandem redire meditamur, licet filii nostri virium vacui sint, et me febrium noxa tentaverit ; minuetur tamen labor intervallis brevibus mansionum. Spero locorum mutatione processurum aliquid optatis. Curam in me diligentiæ tuæ usu probatam crescere in dies gaudeo : cui impense verbis gratias agerem, si id laudis potius affectatione, quam sincera pietate faceres. Vale.

EPIST. XXXIII.

SYMMACHUS ATTICO

Proxime indicium salutis meæ prætuli ; nec dum quod invicem de prosperis tuis legerem, reddidisti.

Non piget tamen ante solutionem religiosum fenus A iterare. Tanta est enim securitas animi in nos tui, ut repensum putem quidquid ab amante debetur. Vale.

EPIST. XXXIV.

SYMMACHUS ATTICO.

Salutationis honorificentiam prælocutus, Getulici agentis in rebus exsequor postulatum, qui a te justum favorem per me optat adipisci. Humanitatis tuæ est amplecti probabilem voluntatem, numerumque eorum, qui te jure suspiciunt, adjectione novi cultoris augere. Vale.

EPIST. XXXV.

SYMMACHUS DECIO.

Animum meum Campani littoris commemoratione sollicitas: sed nobis quoque in Prænestino rure de B gentibus non minus voluptatum suppetit. Siut licet plures hominum sententiæ, quæ maritimis montana postponant: ego tamen vitandis æstibus magis judico nemorosa, quam cultu aperta congruere. Adjeceras ad irritamentum profectionis nostræ, filium meum Flavianum brevi tecum futurum. Hujus ego præsentia jam diu defruor. Ex quo intelligis sortem meam multo esse potiorem. Nam et comparationem loci utriusque in ambiguo collocavi, et societatem pignoris mei, qua maxime gloriabare, in fructum meum transtuli. Ergo tu potius remetiri ad nos viam mutata conditione deberes ad satietatem, quam tibi attulit copiarum longus usus. Nam Campania, ut est absentibus desiderabilis, ita facile explet morantes. Sed de hoc non ibo longius, ne illi regioni, quæ nobis ac- C ceptissima est, denuntiare, si venero, fastidium meum videar. Vale.

EPIST. XXXVI.

SYMMACHUS DECIO.

Nondum Neapolitanum littus accessimus, visuri arcem deliciarum tuarum. Sed tamen omnia, quæ Tyrrhenus alluit, nominis tui plena sunt. Quid multa? successisti in famam Luculli; quo magis miror, ad alia te nonnunquam posse transire: nisi forte fastidio fugis copias, et mutatione castigas satietatem. Sed nimium hactenus abfuisti. Puto jam parcimoniæ diuturnitate conciliatum tibi desiderium copiarum. Quin ergo ad nos gradum promoves? aut si libenter illic nostræ immoraris frugalitati, redeundum nobis propere est, quos non decet alienas affectare delicias. D Vale.

EPIST. XXXVII.

SYMMACHUS DECIO.

Voluptati mihi est, quod vales. Sed quod Formiis nostris Neapolitana ora præfertur, animadverto tui non esse judicii. In gratiam quippe præsentium non sententiam, sed verba mutasti: nisi forte rerum tuarum collatio facit, illud tibi esse jucundius, ubi fructus uberior. Sed natura regionum suis meritis, non nostris quæstibus æstimanda est. Et quid de hoc multa? Testabitur commoratio tua, an ibi libentius otieris: cum in dubium non veniat, quod a me invitus abscesseris. Vale.

EPIST. XXXVIII.

SYMMACHUS DECIO.

Jocari mihi visus es, cum te scriberes obvia militum arma timuisse. Credo ne tuum iter in Campaniæ longinqua sequeremur. Nam si ipse diu versatus in castris, nonnihil timoris expertus es; ego togæ assuetus, quid amaritudinis incidissem? Sed non patior, ut tibi ad moram prosit æmulata trepidatio. Caret Appia tota militibus, transvectis omnibus, qui pacato Africæ statu in obsequium divini principis reverterunt. Quid, quod etiam patria in rebus angustis, vel opem bonorum, vel societatem requirit? Neque etiam præsentiam nostram sola prospera ejus exspectant. Laudabilioris officii est, participare dubia cum civibus. Sed jam spes melior urbis mœstæ vultum serenat, et alimonia interim proviso fulta subsidio, frugis Libycæ stipulatur adventum. Vale.

EPIST. XXXIX.

SYMMACHUS DECIO.

Plerumque fors disposita conturbat: quod nunc mihi usu venit, qui Etruscos vapores salubritatis causa adire non potui, retentus subitis et tumultuariis. Nulla igitur tibi per me indicitur mora: quinimo et hortor, et postulo, ut festinato itinere Romam revisas, reddasque nobis jucunditatem præsentiæ tuæ, qua defrui in suburbanis non contigit. Vale.

EPIST. XL.

SYMMACHUS DECIO.

Jam dudum curis publicis absolutus relegere iter potius, quam auspiciis litterarum lenire amicorum desideria debuisti. Nam si valetudo ex sententia suppetit; quid causæ dicam, quod diutius in Campania demoraris? An ut nos amantissimos tui defraudes bonis, quæ in te solemus amplecti? Quinimo urbis, nostrique reminiscere, et dum opportunitas æstatis invitat, iter festinus usurpa, ut longa absentiæ tuæ damna tandem optato reditu sarciantur. Vale.

EPIST. XLI.

SYMMACHUS DECIO.

Quo abiit promissorum fides? Speranti recursum tuum litteraria levamenta tribuisti. Potuit jucunda nobis hujus muneris esse perceptio, si nihil grandius spopondisses. An veritus es deliciarum tuarum consularem virum testem? nihil egit hæc cautio. Oculis subtracta miracula, auribus deprehendo. Nam ut quisque nostra offenditur parcimonia, te abesse suspirat. Itaque in contumeliam convivii mei palam desideraris. Sciet hæc Senatus, audiet populus. Neque enim possum aliter ulcisci absentiæ tuæ justum dolorem. Vale.

EPIST. XLII.

SYMMACHUS DECIO

Abrumpenda juste cessatio est, et in affatus mutuos cura tendenda, ne veteris inter nos amicitiæ memoriam scribendi neglectus attenuet. Quod ut libentius dehinc facias, a me sume principium. En tibi litteras salutationem ferentes, quas sensibus tuis

voluptati esse testabitur officii æmulatio. Quod si etiam portitori fructum patrocinii tui sermo iste quæsiverit; præcedentis silentii accusabo dispendia. Constabit enim, pluribus me potuisse consulere, si te alloqui ante cœpissem. Vale.

EPIST. XLIII.

SYMMACHUS DECIO.

Cum ruri agerem, libertate cœli gressum reformans, cujus me usus post dolorem moratur; familiarissimus meus ordiendo itineri paratus fecit ad scribendum sui copiam. Illico amicam studio meo amplexus communionem, scripta non distuli : quæ et inter nos augerent commercium religionis, et commeanti primum apud te notitiæ limen aperirent. Si probabiles hujus epistolæ causas putas, mihi sermonis tui gratia, illi amoris fructus eveniat. Vale.

EPIST. XLIV.

SYMMACHUS DECIO.

Remuneror mihi dictam a te salutem, quamvis diebus proximis ultro amicitiam styli opere frequentaverim : quæ commemoratio non exprobrat officia. Hujus enim diligentiæ voluptate animus meus pascitur. Est igitur tua optio, an in me velis sæpe litterarum esse munificus, quod quidem maxime cupio. Sed si quando nobis fructus iste defuerit; eadem mihi gaudia tecum loquendi sermo noster præstabit. Vale.

EPIST. XLV.

SYMMACHUS DECIO.

Una hæc via est qua maxime civibus ac familiaribus meis prosim, si eos in clientelam tuam, quasi mystagogus inducam. Quod nunc pro Gaudentio facio, viro generis senatorii : cujus modestiam, si propius inspexeris, repereris claris natalibus parem. Igitur in obsequia tua incunctanter receptus, ante plenam sui fiduciam, quam mox illi morum præstabit inspectio, intelligat de se testimonio meo creditum. Vale.

EPIST. XLVI.

SYMMACHUS DECIO.

Singularis animi tui bonitas sæpe vocat ad justas petitiones fiduciam meam. Non est igitur commendationum familiarium verenda reprehensio, cum ipse ad hoc me studium voti benignitate sollicites. Spes ergo certa est, gratas tibi fore litteras quibus ornatissimum virum Desiderium veterem amicum meum prosequor. Domestica huic causa rumpendi otii admovit necessitatem. Eam facile jacturam dissimulare potuisset, si admitteret magnum animum angusta fortuna. Ex ipso latius audies, quidquid epistolæ brevitas recusat absolvere. Mihi satis est, pro eo in universum rogare. Suscipe, oro, benefaciendi provinciam, quæ hominum merita Deo applicat, clarioresque fructus ex hujus commodo cape. Mihi enim videntur beneficia plus conferre præstanti. Vale.

EPIST. XLVII.

SYMMACHUS DECIO.

Nec abstinere litteris possum proficiscente ad vos domino et filio meo Flaviano, quem prosequi hoc viatico debeo, nec aliquid adjungere : quia tua erga eum diligentia non recipit augmentum. Volo igitur noveris, non esse fastidii, quod quam minimum de eo scribimus, sed securitatis de tua mente præsumptæ. Talis jugiter in eum esse dignare, qualem te vetus amicitia pollicetur : cui adjicit tui honoris gradus, ut quæ pro eo velle debes, posse non neges. Vale.

EPIST. XLVIII.

SYMMACHUS DECIO.

Favore tuo factum est, ut evectionum adminicula sumeremus, quibus familiares mei empturi equos Curules ad Hispaniam commearent. Quæso igitur in rem missos mox transire præcipias ; quod longo tempore opus est, ut de singulis provinciis optimos quosque excerpat electio, et morosior cautela perducat. Præterea tibi validius obligabor, si duobus aliis veredis eorumdem iter juveris : dividentur enim singuli, ut ex diversis provinciis edeciment lectiores. Erit tui beneficii, post illustrem et præcellentissimum virum comitem, quidquid domui nostræ prætoria filii mei editio splendoris adjecerit. Vale.

EPIST. XLIX.

SYMMACHUS DECIO.

Certissimus contra omnes procellas animi tui portus est ; ideo ad te sororis meæ filius spei certus accurrit. Negotii autem genus de humanitate sæculi exspectat auxilium, cujus qualitas virtutibus tuis precum lectione pandetur. Ergo prolixus esse non debeo enarrator injuriæ, cum seriem desiderii fides supplicationis exponat. Has autem solas partes mihi injungit affectio, ut pro conjuge pignoris mei, cujus paupertati gravis paratur ruina, suffragium tui favoris exambiam. Vale.

EPIST. L.

SYMMACHUS DECIO.

Gaudii de te mei nec ipse ostentator esse per verecundiam possum, nec testem alterum cito. Sufficit enim, quod amorem meum de tua mente metiris. Debeo tamen lætitiam confiteri, quæ præfecturæ habenas ad bonam transtulit voluntatem. Interea non minore abundo lætitia, quod domini et filii mei Flaviani prolixus in judicando labor optata quiete perfrui meruit. Neque enim te differri diu ab hoc præmio par fuit, neque illum ab otio retardari. Hoc eo scribo, ut noveris nos pro tuo honore agere æterno principi gratias, et te idem facere pro illius securitate debere. Interea quæso, ut in epistolis frequentandis morem tuum teneas, nec privatis officiis actus publicos obstare causeris. Nam multijugis necessitatibus par fuisti : nullumque experientiæ genus est, cujus magnitudo vel novitas te possit a negotiis amicitiæ debitis avocare. Vale.

EPIST. LI.

SYMMACHUS DECIO.

Habeant fortassis aliæ commendationes meæ interpretationem benignitatis : ista judicii est. Trado enim sancto pectori tuo fratrem meum Severum,

episcoporum omnium sectarum attestatione laudabilem : de quo plura me dicere, et desperatio æquandi meriti, et ipsius pudor non sinit. Præterea testis, non laudatoris partes recepi; tibi reservans morum ejus inspectionem. Quem cum penitus expenderis, reperies me cessisse potius ejus laudibus, quam per negligentiam defuisse. Vale.

EPIST. LII.

SYMMACHUS DECIO.

Quid tibi pro tanta in me meosque cura dignum rependam? Officia tua revera æquare non possum : spondeo tamen, nunquam me cultu mentis et affectione cessurum. Nec ambigo etiam te pro benefactis solam boni animi mercedem exspectare. Sed in hac contestatione gratiæ morari me longius pudor tuus non sinit : deberi enim judicas amicitiæ nostræ quidquid ego credo præstari. Vale.

EPIST. LIII.

SYMMACHUS DECIO.

Parva est commendatio scriptorum meorum, cum Eusebium familiarem vita innocens, et annosa militia bonis quibusque conciliet. Suo igitur præditus merito, testimonium pro te meum, non ambitum postulavit. Et tamen abstinere non debeo tali genere litterarum, magis ut fidei satisfaciam, quam ut labantem gratificatione sustentem. Hæc igitur petitionis meæ summa est, ut in præclaro pectore tuo formam circa se voluntatis meæ inveniat. Vale.

EPIST. LIV.

SYMMACHUS DECIO.

Ut es solers omnium rerum, scis quantum legatio sollicitudinis habeat, quantum peregrinatio difficultatis circumferat. Hæc domino et filio meo Attalo senatus desideria prosequenti, amor tuus levia et tuta præstabit. Suscipe igitur partes benignitatis et petitioni meæ debitas, et tuo ingenio congruentes. Satis Attalo videbitur, quisquis erit eventus officii, curam pro se meruisse potioris. Vale.

EPIST. LV.

SYMMACHUS DECIO.

Sæpe nos, ut condecet, litteris muneraris. Obsolescere enim quadam silentii rubigine animorum fœdus existimas. Facias officium germanis studiis animisque convenien-. Pro qua re vicem tibi sermonis referre non distuli. Cujus ea solutio est, ut me affectui tuo etiam nunc sentiam debitorem. Omnia enim facili vicissitudine, et compensatione redduntur. Contractus vero amicitiæ et religionis æternus est. Vale, et ad scribendum diligens esse persevera. Nos litterarum solatia suggeremus, quibus aut animum mulceas occupatus, aut vicem referas otiosus. Vale.

EPIST. LVI.

SYMMACHUS DECIO.

Tua vetus humanitas nos hortatur opem poscentibus non negare. Pro Theodulo autem scribendi mihi ad te causa propensior est, cum sit colonus agrorum meorum, atque illi debita magis, quam precaria cura præstetur. Serva igitur consuetudinem tuam, et precibus meis, ut mos tuus promittit, inflectere : ut quidquid

A culpæ aut erroris incurrit, contra illius meritum meo digneris interventu relaxare. Vale.

EPIST. LVII.

SYMMACHUS DECIO.

Et virtutis et propositi tui est, bonos quosque suscipere : inter quos Alexander contemplatione honestatis jure censetur. Hunc et in adjumentum sui, et amoris in te mei gratia, familiaribus litteris prosecutus, impendio deprecor, ut illi favorem congruum tribuas, mihi vicissitudinem sermonis exsolvas. Vale.

EPIST. LVIII.

SYMMACHUS DECIO.

Duas oratiunculas meas nuper editas, ad illustres viros, virtutum et litterarum sacerdotio præditos, Felicem et Minervium misi. Harum etiam te, ut
B amantem mei, si mediocribus ingeniis non offenderis, opto esse lectorem. Ipsi voluminis copiam facient. Ita enim studiose famam meam nutriunt, ut suffragia bonorum mihi nesciant invidere. Vale.

EPIST. LIX.

SYMMACHUS DECIO.

Sacras mihi litteras Julius agens in rebus exhibuit, leopardorum munificentiam continentes. Idem tuam desideratam nobis paginam simul tradidit. Principe igitur loco salutationis tibi solvo reverentiam. Dehinc postulo, ut pro me gratias agas votivæ largitatis auctori : quæ jucundior erit, si ei commendationem prosecutio opportuna præstiterit : et quod verecundia mea vix implere potuisset, oris tui affabilitas
C exsequatur. Spero enim ex mensura affectionis, quam de te mereor, quod cumulatissime possim magnitudinem nostræ gratulationis implere. Vale.

EPIST. LX.

SYMMACHUS DECIO.

Onerabat verecundiam meam, quod prior scripseras. Continuo altera epistola tua gravatæ fronti duplex fenus imposuit. Formido, quod cupio, ne mihi ante solutionem duorum contractuum tertius a te sermo tribuatur. Habet quippe hanc impatientiam, quæ in te pollet, oris ubertas, ut intervallum vicissitudini neget, et officia nondum compensata præveniat. Una igitur ad satisfactionem via superest; ut imparem me stylo fatear, quamvis cultu amicitiæ parem non negem. Nec contumaciter fieri putes, quod tibi animi mei diligentiam confero. Alioquin
D frustra a te diligor, nisi affectione saltim nos patiaris comparari. Quare post hanc professionem meam laudatæ facundiæ donum frequenta : me, si rarior fuero, memento cessisse. An ego adversus judicium publicum provocem scriptis epistolarum regiarum magistrum? Nostrum est, pastorales inflare calamos; tuum sacris tibiis carmen incinere : nos obtundit otium, te usus exercet. Nisi forte hanc nostram privatæ vitæ vacationem magis opportunam frequentandis litteris putas. Vides non eodem motu flumina de stagno serpere, et de fonte properare. Omne quod in cursu est, viget. Continuatio experientiæ, vires suas renovat. Sublatum tibi est, quod respondere potuisses. Fac deinceps, qui vales scribendi copia, ut tan

tum mihi afferat facultatis exemplum tuum, quantum ingenium meum non dedit. Vale.

EPIST. LXI.

SYMMACHUS PATRICIO.

Denuntiaveram quod rarior in scribendo essem futurus. Quid amicitiæ faciam, quæ cogit, ut mentiar? Descivi a proposito: sed credo te hujusmodi probare fallaciam. Nunc velim cogites quam frequens esse debeas, qui spei amplius obtulisti. An non prior in me jaculatus es cris tui munera? Quibus ego veluti herbam porrigens, cum veniæ petitione respondeo. Maneas oro promissis, et cœptorum tuorum diligentiam teneas. Fidem tuam convenio, qui me pene jactito mentitum. Vale.

EPIST. LXII.

SYMMACHUS PATRICIO

Ideo amicitia comparata est, ut officiorum vicibus mutua gubernetur utilitas. In rem præsentem spectat præfata sententia. Præsumo namque eximitatis tuæ studio supplicationem fratris mei Callistiani, atque ejus uxoris, exsortem sacri beneficii non futuram; cui et æquitas desiderii, et usitata impetrationis forma suffragio est. Quando igitur nihil obstat oratis, admove juvandis precibus benevolentiam. Quæ cum tibi innata sit, remittit mihi deprecandi laborem. Nam pene injuriam facit benignitati, qui anxie petit, quod præstantis natura sponte promittit. Vale.

EPIST. LXIII.

SYMMACHUS PATRICIO.

Tantum esse apud te loci Aurelio meo gaudeo, ut a me tibi traditus invicem sub commendatione reddatur. Vicisti nostram pro eo diligentiam, quam jubes accrescere. Itaque sum dicto audiens. Nulla enim caritas ita plena est, ut augmentum non capiat. Me domo abesse, et Campaniæ pasci otio libens admittes. Nam soles amicorum prospera, voluptate partiri. Tibi honor militiæ pariat fructus secundos: sit vita nostra secura, vestra conspicua. Vale.

EPIST. LXIV.

SYMMACHUS PATRICIO.

Propinquorum meorum causas Martyrius prosequitur, qui has a me litteras in suffragium suum meruit. Quæso ut effectum sperati de te favoris obtineat. Vale.

EPIST. LXV.

SYMMACHUS PATRICIO.

In tuas manus veniet causa mei pignoris, adeo ut amica legibus fulciatur. Sed ut est multiformis plerumque perfidia tutorum, in varias se frequenter artes vertit. Obnoxios credo, nunc saltim sacro cessuros oraculo, si vestra æquitas suggerenda celebraverit. Vale.

EPIST. LXVI.

SYMMACHUS ALIPIO.

Salutationis honore præfato, familiarem precationem tui animi annecto. Agris enim, quos in Cæsariensi Mauritania possidemus, ut fieri amat per dominorum absentiam, nihil reliqui facit officii præsidialis improbitas. Sæpe ad rectorem provinciæ delata querimonia parvi habita est per ignaviam judicantis. Ergo, quoniam remedia minora non prosunt, ad majora confugimus. Feras opem, quæso te, ne res tot injuriis exhausta succumbat. Debes hoc et tuæ famæ, et amicitiæ meæ; ut peculiariter juvare digneris justitiam postulati. Vale.

EPIST. LXVII.

SYMMACHUS ALIPIO.

Qui sperat brevi se venturum in conspectum amicorum, solet scribendis epistolis abstinere. Mihi et illa spes, visendi te, integra est, et fastidium non creat litterarii usus officii. Celebro igitur honorem tuum salute dicenda, nec interim posco rescriptum: quia fœnus styli mei fabularum munere ex proximo repensabis. Vale.

EPIST. LXVIII.

SYMMACHUS ALPILIO.

Intelligo diligentiam, quam sanctæ domui tuæ defero, nimium tibi esse compertam. Hinc est, quod mecum læta communicas, et dominæ ac filiæ meæ valetudinem stylo indicas in spem redire meliorem. Ago igitur uberes gratias, et Deos precor, ut tua secunda proficiant. Nobis tardior Africanarum navium commeatus incutit curas, et sterilitas conditorum. Quapropter ad collationem vocati, remedia patriæ usitata promisimus. Sed votis opus est, ut voluntariæ sponsioni solutio prompta respondeat. Vale.

EPIST. LXIX.

SYMMACHUS ALPIO.

Tradiderunt memoriæ, qui res priscas locuti sunt, in judicium quemdam vocatum, quod Aricia tenus precarium de amico cantherium mutuatus, ulterioris clivi ardua præterisset. Fuerit hæc parcimonia, et diligentia pauperis sæculi, ut prætervectus decretum locum, commisisse in amicitiam diceretur. Assumpsi igitur, quod amor tuus ingerebat; tantumque absum a metu succensionis tuæ, ut sperem ultro bonam fiduciæ meæ gratiam. Necesse est enim probes quod ipse fecisses. Sed quid hæc tanquam purgata produco? De Formiano scribo integer valetudinis; unde equorum copulam magis exercitam quam fatigatam remisi. Mulos paulisper tenebo. Hanc enim dederas optionem: quam si repudiassem, viderer libentius in usurpandis uti animo meo, quam in permissis tuo cedere. Vale.

EPIST. LXX.

SYMMACHUS ALIPIO.

Cum molestias urbanas retracto, abesse delectat: cum vos cogitatione contemplor, tædet absentiæ meæ. Medium est igitur levamen in litteris: quas ideo ad te dedi, ut simul et amicitiæ satisfaciam, et secutus exemplum, tuas mihi epistolas præstes, in quibus vides plus esse solatii. Vale.

EPIST. LXXI.

SYMMACHUS ALIPIO.

Plurimum mihi opis atque adjumenti tuæ litteræ ad confirmationem sanitatis impertiunt. Primo, quod te memorem nostri esse testantur: dehinc, quod

indicia tuæ prosperitatis apportant. Fateor igitur ad hæc infirmam valetudinem meam scriptorum tuorum assiduitate refoveri : atque intelligo, quid ex præsentia tua commoditatis habiturus sim, cum tantum ex litteris salubritatis indicibus accipiam. Vale.

EPIST. LXXII.

SYMMACHUS FRATRIBUS.

Mediolanum profectus hæc scribo, et hinc honorificentiam vobis debitæ salutationis exhibeo. Æquum est, ut mea cura de vobis relatu piæ vicissitudinis mitigetur. Valete.

EPIST. LXXIII.

SYMMACHUS FRATRIBUS.

Pervenimus, sed venisse jam pœnitet. Nam ubi primum solum Baiani littoris contigi, statim pedis dolore correptus sum. Atque ideo pauca dictavi, mox in scribendo futurus uberior, si me sanitas optata respexerit, et vestræ invicem litteræ provocaverint. Valete.

EPIST. LXXIV.

SYMMACHUS FRATRIBUS.

Primo adventu, ut scripto superiore signavimus, valetudo nostra percussa est : seu insalubribus aquis, sive aeris mutatione. Fors viderit. Nunc status melior cœpit adversa tenuare : sed præ cæteris remedio fuit, quod vos salvere cognovimus. Quod si etiam reditus nostri tempus inquiritis, ad idus Octobris legere iter, si dicto fortuna adsit, optamus. Valete.

EPIST. LXXV.

SYMMACHUS FRATRIBUS.

Scio et desiderari et exspectari a vobis litteras meas, quia moris est, ut munus hujusmodi a proficiscentibus inchoet. Auspicium ergo vobis servandæ inter nos salutationis emitto; nequaquam dubitans, tanquam signo dato ad respondendum vos desides non futuros. Valete.

EPIST. LXXVI.

SYMMACHUS FRATRIBUS.

Religiosum atque votivum est, ut a quæstoribus candidatis dona solemnia potissimis atque amicissimis offerantur. Quo in numero jure censemini. Offero igitur vobis eburneum dypticum, et canistellum argenteum librarum duarum filii mei nomine, qui quæstorium munus exhibuit : et impendio precor, ut hanc honorificentiam dignemini gratanter amplecti. Valete.

EPIST. LXXVII.

SYMMACHUS FRATRIBUS.

Subesse aliquas silentio meo causas sponte æstimare potuistis : nam quomodo omisissem religionis munia, si valerem? nunc paulatim dolore cedente officium salutationis differre non potui. Vestri erit muneris referre mutuam vicem. Quæ mihi dies optata pertulerit, ad convalescendum fomenta præstabit. Valete.

EPIST. LXXVIII.

SYMMACHUS FRATRIBUS.

Postquam paginam, quæ vobis salutationem ferret, emisi; tempore affuit, qui mihi vestras litteras A exhiberet. Quarum perceptione principio lætatus; ubi commune pignus decubuisse cognovi, conflictatus sum repente amaritudine lectionis. Sed quia filium nostrum redditum sanitati subjuncta docuerunt, in tranquillum denuo animus remigravit. Meæ valetudinis statum scriptis superioribus indicavi; cujus denuo meminisse non opus est, ne vos sollicitæ scriptionis iteratio conturbet. Valete.

EPIST. LXXIX.

SYMMACHUS FRATRIBUS.

De reditu filii nostri Fausti prænuntias paulo ante litteras misi, ut accelerata securitas desiderii vestri impatientiam mitigaret; sed munus salutationis iterare ipso etiam proficiscente non piguit. Capite igitur geminam voluptatem : primo ex ipsius reditu; B dehinc ex sermone fraterno, quo vobis redditos sanitati communes liberos indicamus. Valete.

EPIST. LXXX.

SYMMACHUS FRATRIBUS.

Superioribus diebus litteras frequentavi; sed nulla assiduitas potis est animum amantis explere. Puto autem vobis ad cognitionem sufficere, quod valere nos scribimus : licet commune pignus paucis diebus sanguinis effusione vexatum, otii nostri minuerit voluptatem; quod jam divina ope ad plenam sanitatem cœpit emergere. Valete.

EPIST. LXXXI.

SYMMACHUS MESSALÆ.

Fortuna cum civibus nostris revertit in gratiam, postquam te sibi respublica vindicavit. Annumerandus est igitur cæteris sperantibus æquitatem Jucundus C amicissimus meus; quem morbo jam diutino gravem, præfectura eminens ad cognitionem privatæ litis exciverat. Est illi quidem votivum, sub examine tuo respondere propositis. Sed valetudo voluntati obnititur, quæ effusione sanguinis sauciata, itinerum recusat incerta. Nec deerit jus adversantis petitioni, si ad Vicarium tuum disceptatio transferatur. Hæc igitur summa est postulati : ut cum causæ nihil de loco pereat, salutem homini peregrinatio remota conciliet. Vale.

EPIST. LXXXII.

SYMMACHUS MESSALÆ.

Instruenda mihi atque adornanda prætura est, ad cujus editionem magnitudinis tuæ processus animavit. Incœptum enim meum viribus fratris utetur. D Quæso igitur mecum religiose votiva officia partiaris, et familiaribus meis ad Hispaniæ longinqua pergentibus, ob equorum curulium coemptionem, suffragia promovendi negotii digneris annuere. Longum fiat, si velim litteris præstanda percurrere. Capita rerum subjecto indiculo strictim notavi. Tibi integrum erit adjicere beneficia, si qua stylus petentis omisit. Vale.

EPIST. LXXXIII.

SYMMACHUS MESSALÆ.

Si quid pro amico atque unanimi meo Jucundo priora scripta valuissent, agendis magis gratiis, quam renovandis petitionibus a me sermo impenderetur :

sed quia in civili negotio auget ejus infirmitatem crebra conventio, jam non pro causa, sed pro valetudine familiaris mei instauro sermonem. Et certe difficilis impetratio esse non debuit, postquam illi divinus afflatus longæ peregrinationis gratiam fecit: cujus rei exsecutionem miror esse difficilem, cum lenitas tua soleat talia etiam sine rescripti auctoritate præstare. Impensius igitur quæso, ut Vicarii foro sæpe in his judiciis agitata causa reddatur: quando hoc et sacræ litteræ imperant, et judiciorum non refutat humanitas. Vale.

EPIST. LXXXIV.

SYMMACHUS MESSALÆ.

Primam mihi scribendi causam religio fecit, ut amicitia nostra litteris excolatur. Secundam suggessit humanitas, ut viro optimo Thalasso familiari meo tua concilietur affectio. Superest ut et mihi sermonis tui vicissitudo respondeat, et commendato ex sententia procedat optatum. Vale.

EPIST. LXXXV.

SYMMACHUS MESSALÆ.

Et mei circa te propositi ratio poposcit ut scriberem, et viro clarissimo, atque ornatissimo Eusebio adstipulatio mea deesse non debuit: quem probe de optimis viris meritum quæso tua benignitas muneretur. Nam laudabilis quisque hanc solam mercedem pudoris atque honestatis exoptat, ut ad intimam familiaritatem bonorum, tuique similium, pura conciliatione perveniat. Vale.

EPIST. LXXXVI.

SYMMACHUS MESSALÆ.

Omnis commendatio amicis testimonium tribuit, suffragium præstat incognitis. Processus igitur, vir ornatissimus, filius meus, non est in ea parte numerandus, cui beneficio scripta præstantur; sed potius in ea, cui vicissitudo ex amore persolvitur. Puto jam liquere tibi, quæ circa illum familiariter tenenda sit forma judicii, quem sine favore commendo. Dignum est igitur, quantum apud me meriti collocavit, tantum apud te benignitatis inveniat. Vale.

EPIST. LXXXVII.

SYMMACHUS MESSALÆ.

Numidam familiaritas nostra apud te debet juvare: quem tuo trado suffragio, ut meritum, quod apud nos honestis officiis collocavit, tua pro me cura compenset. Mores hominis ex meo pende judicio, et in omnibus quæ utilitas ejus exquirit, votum commendantis imitare. Vale.

EPIST. LXXXVIII.

SYMMACHUS MESSALÆ.

Amicitiæ parentum recte in liberos transferuntur, ut caritas semel inita successoribus eorum velut hæreditario jure proficiat. Quo nomine optimi quondam viri Gregorii filium diligendum pariter ac tuendum recepi. Fuit enim mihi cum patre ejus fidum fœdus animorum; sed religionis debitum tecum opto partiri. Quapropter quæso ut curam meam pro eo in his quæ usus poposcerit exsequaris. Inter cætera autem vota juvenis præcipuum liberalis animi signum

A est, quod cupit foro tuo non obscurus ortu actor accedere: cui (ut spero) et magisterium splendore dicendi, et suffragium mentis bonitate præstabis. Vale.

EPIST. LXXXIX.

SYMMACHUS MESSALÆ.

Jamdudum litteras meas in manus tuas credo perlatas quibus allegavi quod judiciis approbatum est, amicum meum Jucundum, quanquam tui examinis cupidum, per valetudinem non posse proficisci. Hujus in dies morbus augescit: et ideo repeto postulatum, ne incidat invidiam contumaciæ, qui miserationem meretur. Et sane civili causæ nihil decerpet humanitas, si ad Vicarium vestrum transferatur examen. Nam pariter et laboranti detrahetur injuria, et nego-

B tio finis debitus eveniet. Vale.

EPIST. XC.

SYMMACHUS MESSALÆ.

Probavit effectus non immerito a me sperata, quæ præstare dignatus es, magisque me culpam potuisse contrahere, si apud amantem, Prætorias pignoris nostri necessitates pudore tacuissem. Ornari ergo nos gaudeo frequentibus amoris tui testimoniis: et volo speres, quidquid gratiæ editio nostra quæsiverit, ad tua beneficia me cedente referendum. Vale.

EPIST. XCI.

SYMMACHUS MESSALÆ.

Honores quidem semper vitæ ac litterarum splendore gessisti. Sed bonorum nunc omnium gratulatio est, etiam publicum tibi decus esse delatum. Opto

C igitur ex sententia partis fruaris insignibus, et provectus in cumulum gloriæ, magnitudinem judicii imperialis æquipares. Vale.

EPIST. XCII.

SYMMACHUS MESSALÆ.

Officii mei est nuntiare quod valeam; voti, ut te salvere cognoscam. Ergo indicio prosperorum meorum partes amantis implevi; tu mihi adhuc debes sanitatis tuæ gaudia. Quæ ut solida fide in notitiam meam veniant, et Deorum favor, et tua scripta præstabunt. Vale.

EPIST. XCIII.

SYMMACHUS LONGINIANO.

Amico animo gaudia nostra participas, et integratum Flaviani filii mei honorem styli gratulatione pro-

D sequeris. Dignus læta cui semper eveniant. Hanc autem dignationis tuæ benignitatem scio ab illius instituto manare, qui præstitit. Laudabiliter igitur sequeris magisterium optimæ voluntatis. Tene, quæso, ut facies, constantiam rerum bonarum; illum imitare, nos dilige. Vale.

EPIST. XCIV.

SYMMACHUS LONGINIANO.

Honor militiæ vestræ dantis beneficiis enitescit. Cum igitur te meritorum ratio summis proximum faciat, famæ et gratiæ decus benignitate conquire. Nec procul abest, de quo hujusmodi fructum capessas. Juvandum enim tibi filium meum Desiderium litteræ ingerunt; virum, præter fortunam, cunctis rebus ornatum, quas sibi hominum cura præstat. Sed

illa quoque cum eo in gratiam, si faveris, revertet. A Restat ut velis, quod pro loci ac meriti tui viribus potis es, sic facile inclinatum amici nostri negotium depulsa lite sanabis. Vale.

EPIST. XCV.

SYMMACHUS LONGIMANO.

Amplecti amicitias domini et filii mei Flaviani ante dignatus es. Sed nunc tempus datur, ut illi documenta veræ familiaritatis exhibeas. Sacris enim D. N. Honorii augustissimi principis litteris ad officium magnifici consulis evocatus, occasionem dabit, qua et ipsius meritum judicio tuo pateat, et tua in eum affectio clarescat. Interea partes parentis interventus meus exsequitur. Nec in dubium venit quid ponderis habeat pignorum commendatio apud eum qui suos diligit. Hæc autem summa est desiderii mei, ut B in animo tuo reperiat amorem meo similem. Vale.

EPIST. XCVI.

SYMMACHUS LONGIMANO.

In favorem me Dynami cohortaris, cujus tibi amore non cesserim. Est enim vir artium bonarum, cultus, ornatus. Libens itaque in tuam concedo sententiam, dignumque esse prædico qui nostro ordini copuletur. Sed adjicienda est ei prærogativa militiæ, ut beneficio allectionis utatur. His quippe tantum munia relaxari divalia constituta voluerunt, quos castrensis honor illuminat. Si igitur et hoc insigne detuleris, quod annonarum et evectionum cumulet adjectio, prono cursu in consulares legetur. Quare in tua manu est et illius meritum, et meum studium supplementis talibus adjuvare. Interea nimis miror, quod C in viro illustri Flaviano domino et filio meo, nec gradum honoris, nec jus amicitiæ cogitasti. Nam cum præstans auctoritas tua vinarii tituli debita flagitaret, usque ad officii multam condemnatione progressa est. Patienter admitte, neque præfecturam, neque amantissimum tui virum tali contumelia debuisse perstringi. Quæso igitur, ut tantum ei posthac deferre digneris, quantum tibi invicem convenit exhiberi. Ego certe amborum parens nihil a te patior stridoris emergere: quinimo religiosis officiis crescere inter vos causas mutui amoris exopto. Vale.

EPIST. XCVII.

SYMMACHUS LONGIMANO.

Cepi ex litteris tuis gaudium, postquam familiares D meos ad Hispaniam commeantes adjutos epistolari commendatione docuisti. Quare acceptam gratiam et mente contineo, et ore contestor. Facit autem verecundia tua, ut de hoc parcius loquar; affectum enim, non verba desideras. Vale.

EPIST. XCVIII.

SYMMACHUS LONGIMANO.

Jamdudum desideratas litteras tuas, nunc immodica animi gratulatione suscepi. Debita igitur reverentia et amore respondens, adjicio, ut in reliquum frequentare digneris munus voluptabile, quod sponte tribuisti. Sed huic postulato non opus est immorari. Neque enim petitio mea debet elicere, quod tua promittit benignitas. Vale

EPIST. XCIX.

SYMMACHUS LONGIMANO.

Cultum amicitiæ libenter exerceo. Video enim mihi a te talionem curæ parilis non negari. Magnus autem diligentiæ incentor est amor tuus. Quare beneficii loco exprobrare non possum, quod ex debito defero. Ipse enim tibi auctor es officiorum meorum, quæ scribendi assiduitate sollicitas. Vale.

EPIST. C.

SYMMACHUS LONGIMANO.

Sentio quid mihi affectionis invicem deferre digneris. Sed vehementer admiror, quod dominum filium meum Flavianum, qui te parili amore complectitur, erga amicitias tuas imparem esse suspiceris. Si igitur aliquid in assertione mea putas esse gravitatis, o o ut hujusmodi persuasionem me assertore deponas; et expulsis aliorum susurris constantiam serves sanctis moribus tuis et amicitiæ congruentem. Certe, si quid in notitiam tuam æmulus sermo pervexit; mecum quæso participes, ut amaritudo, quæ ex aliorum insimulatione concepta est, fidis purgationibus diluatur. Vale.

EPIST. CI.

SYMMACHUS LONGIMANO.

Sancto Eusebio arbitror pro summa commendationis sufficere, quod eum mihi profiteor approbatum: et ideo verbis pluribus elaborare non debeo, ut ei tuam concilicm voluntatem. Præsumptum quippe teneo, his, qui mihi fida obsequia detulerunt, favorem tuum minime defuturum. Nos ex sententia valemus; libenter habituri, si sospitatis tuæ litteras non negaris. Vale.

EPIST. CII.

SYMMACHUS PETRONIO et PATRUINO.

Pro cognitis et probatis pauca dicenda sunt. Mei enim officii, non sui meriti testimonium ferunt. Quapropter laborare non debeo, ut præstantiæ vestræ domini et filii mei Flaviani merita commendem: siquidem vetus inter vos amicitia vertetur ad usum feliciorem. Mei sermonis hæc summa est, ut in patriam redux sibi perpetuum amorem vestrum, mihi mutuam reportet salutationem. Valete.

EPIST. CIII.

SYMMACHUS PETRONIO et PATRUINO.

Opto ut hanc salutationem vigoris integer et prosperis lætus accipias. Tradetur autem ad optimum virum Desiderium, cui maximam laudem pura vita conciliat. Testis hæc officii mei pagina; relatura plurimum boni, si te pronum in amicitiam tradentis attraxerit. Nam ut respondere digneris, enitendum mihi pro tuo amore non arbitror. Hæc una voti mei cura est, ut favorem commendatus acquirat, redeatque laudator beneficiorum tuorum; quorum utilitas ad illius commodum, ad meum sensum gratulatio redundabit. Vale.

EPIST. CIV.

SYMMACHUS PETRONIO et PATRUINO.

Video Flaviani filii mei honorem propterea hucusque jacuisse, ut ei testis melior eveniret. Incideras

in tyranni justitiam judicio bonorum temporum reservandus. Sed præstitit illi amissio præfecturæ, quod mutavit auctorem. Quæ igitur verba tantum munus æquabunt? Conjungite, oro vos, nobis, ad referendas præcelso viro gratias. Nam cum singuli vincamur rei magnitudine, opus est laudatoribus multis, ut numerus impleat onus debiti. Et sane dominus pectoris mei, a quo profectum est beneficium, non ex alterius verbis, sed ex gaudio conscientiæ mensuram facti sui colligit : nec ignorat talia esse, quæ præstat, ut vincant spem solutionis. Nos tamen gratiæ vicem, fide amicitiæ et observantiæ rependemus: damusque huic rei obsides animos, quibus satisfaciunt liberi lucis auctoribus. Piis enim contractibus amor sufficit. Vale.

EPIST. CV.

SYMMACHUS PATRUINO.

Agendis D. M. comiti excellentissimo viro gratiis par esse non potest mediocritas verborum meorum. Tibi igitur hoc munus injungo, ut de impetratis evectionibus in adminiculum prætoriæ functionis, habitum mentis meæ apud eum plenius exsequaris : simulque digneris eniti, ut in rem missis celer ad Hispanias transitus impetretur. Appetit enim tempus editionis, metusque mihi est ne equorum curulium tarda coemptio, et morosa deductio sollicitis arctetur angustiis. De hoc etiam sublimem virum et præcellentissimum comitem, securus impetrationis oravi. Adjeci præterea commonitorem, cujus suffragator esse dignaberis : ut si molesta petitio non videtur, familiares meos, datis ad potissimos Hispaniarum litteris, prosequatur. Satis dictum est. Si quid aliud tuis auribus amicorum meorum sermo suggesserit, oro, ut in curam sancti et fidelissimi pectoris tui recipere non graveris. Vale.

EPIST. CVI.

SYMMACHUS PATRUINO.

Amor mutuus facit ut tibi ex usu meo agenda delegem. Cum igitur filii mei prætoria instet editio, quam vir illustris comes, omni virtutum genere sublimissimus, suis evectionibus juvare dignatus est, coemptioni equorum curulium celeritas admovenda. Quare quæso te ut familiares meos ad Hispanias missos nulla tarditas demoretur : quos commendari tuis litteris volo, ut illis merita tua Hispanorum mentibus impressa suffragio sint. Vale.

EPIST. CVII.

SYMMACHUS PATRUINO.

Juliani Agentis in rebus molestiam novi, natales probo, fortunam doleo. Fatalibus enim malis diu et graviter exhaustus est. Sed credo cum eo omnia in gratiam reditura, si patrocinio tuo et humanitate foveatur. Plura non dicam, cum præclaris moribus tuis familiare sit opis indigos sublevare, et huic petitioni meæ etiam tuæ mentis natura consentiat. Vale.

EPIST. CVIII.

SYMMACHUS PATRUINO.

Post consensum partium, post vinculum pactionis, A allegataque in judicio monimenta placitorum, filius meus Cæcilianus denuo ad incerta litis attrahitur. Nota est tibi qualitas causæ, merito omitto comperta stylo exsequi. Hoc tantum de sancto animo tuo impetratum volo, ut iisdem viribus, quibus luctamina sedasti, repetitæ medearis injuriæ : quia justitiam tuam debet acrius incitare adversum fidem placiti rupta concordia. Vale.

EPIST. CIX.

SYMMACHUS PATRUINO.

Aperta est improbitas eorum qui reducunt in quæstionem pactionibus terminata, et per impatientiam quietis finem jurgii secunda lite commutant. Æstima igitur filii mei Cæciliani dolorem, cui otium conciliare non potuit damnis patrimonii empta concordia. B Nam reducitur in longinqua judicia, quibus facile, si suffragium tuleris, eruetur : est enim in te atque fratre portus omnium, quos fortuita sollicitant. Prolixior in petendo non esse debeo, cum causæ qualitas, et tua justitia plus de te favoris quam meus interventus eliciat. Vale.

EPIST. CX.

SYMMACHUS PATRUINO.

Duo ad me bona paritis voluptatis recentes nuntii pertulerunt : et vos justis honorum crevisse processibus, et domino ac filio meo Flaviano fructum privati otii esse delatum. Sumpta igitur gemina fide, vestras litteras super hoc exspectare debui, quas æstimavi per verecundiam differendas. Quare æstimationem lætitiæ meæ vobis relinquo : quia mensuram C ejus de vestro in nos amore colligitis. Sed his gaudiis etiam illa opto conjungi, quæ de prætoria editione filii mei jam pridem postulata meministis. Nam vehementer admiror, justis et solemnibus desideriis nondum arrisisse sacrum rescriptum. Itaque secundis litteris rursus oravi, ut petitiones nulli graves, mihi vero jucundas, quibus missa pariter etiam minorum magistratuum exempla suffragantur, benigne, ut mos ejus est, tradi jubeat effectui. Sed beneficentiam tanti viri, cui semper voluptas est supra spem magna præstare, promptiorem spe reddendam, si, ut frequenter poposci, vestris admonitionibus provocetur. Vale.

EPIST. CXI.

SYMMACHUS PATRUINO.

D Fratrem meum Severum multo sermone prosequerer, si novo aditu amicitiam tuam peteret, aut prædicationi ingenium ejus conveniret. Parco igitur copiæ, tuoque judicio, ut justitia diligentiæ tuæ potius voluntati quam meis litteris applicetur. Vale.

EPIST. CXII.

SYMMACHUS PATRUINO.

Cum tibi omnium meorum cura præcipua sit, præsumo filio meo Arcentio spectabili viro, quem mihi adjungit affinitas, intimam familiaritatem tuam posse reserari, quam merito illi et vitæ decus, et familiæ antiquitas conciliat. His propriis ejus bonis etiam meæ preces in augmentum commendationis accedunt : ut plane dubitare non possim cumulatius ei,

meum testimonium, et tuum judicium profuturum. Vale.

EPIST. CXIII.

SYMMACHUS PATRUINO.

Dominum et filium meum Attalum de summatibus viris ad dominos et principes nostros amplissimus ordo legavit, instructum variis de more mandatis, quæ spectare visa sunt bonum publicum. Huic si fautor accesseris, futurum reor, ut illi pro labore fructus accommodet. Quæso igitur, vel legationis merito, vel meo nomine in optimum virum bene consulas; qui satis animi confirmatus est suffragio tuo successuram felicitatem. Vale.

EPIST. CXIV.

SYMMACHUS PATRUINO.

Beatum te, qui honorum emeritus otiaris. Nos in patriæ salo vivimus, et fluctibus verberamur. Quorsum ista protulerim, dominus et filius meus Attalus eloquetur: cui spes visendæ præstantiæ tuæ laborem peregrinationis fecit optabilem. Vale.

EPIST. CXV.

SYMMACHUS PATRUINO.

Duo mihi pariter jucunda delata sunt. Primo sermo tuus: qui etiamsi continuus, fastidium non moveret. Dehinc fratris nostri Frumentii exoptatus adventus; quem ego in numerum bonorum esse referendum, priusquam morum ipsius periculum facerem, ex prærogativa tui testimonii judicavi. Sed tibi propiore congressu probitatis ornamenta patuerunt, adverti eum minus quam ratio postulabat per verecundiam prædicatum, ne ipse se laudatione sua mandata litteris videretur ingerere: his ergo muneribus optatum tibi solvo responsum, quo me agere ex sententia, et frui commoda cum meis valetudine recognoscas. Huic autem rei nihil adjiciendum puto, cum solo nostræ salutis indicio gratulatio fraterna possit expleri. Vale.

EPIST. CXVI.

SYMMACHUS PATRUINO.

Scis pro insita tibi humanitate, quid parvulis, et parentum suffragio destitutis benignitatis ac misericordiæ debeatur. Merito mihi apud te utendum esse non arbitror longo ambitu litterarum pro illustris memoriæ viri Severi filiis: qui n si bonorum judicum juventur auxilio, prædæ atque injuriæ subjacebunt. Quidquid eorum poscit utilitas, favor tuus non gravetur impendere: ut publico saltim defendantur adjutu, qui familiaribus adminiculis deseruntur. Vale.

EPIST. CXVII.

SYMMACHUS PATRUINO.

Exsortem te sermonis mei esse non patiar, neque a scribendi perseverantia silentii tui imitatione deducar. Scio enim plerumque non amicitiæ negligentia, sed obstrepentibus curis officia retardari. Velim idem credas, et in posterum curam capessas integrandi istius muneris, quod ipse jam pridem moraris. Ero tunc promptior exhibendis litteris, qui nunc tempero, cum gratiam mutuam non reporto. Vale.

EPIST. CXVIII.

SYMMACHUS PATRUINO.

Certum habeo nihil apud animum tuum amicorum litteris esse jucundius: et ideo promptissime frequento colloquia, quæ scio apud eximium virum magni esse momenti. Superest ut ipse quam benigne litteras meas sumis, tam libenter indicia propriæ sospitatis emittas. Vale.

EPIST. CXIX.

SYMMACHUS PATRUINO.

Cordi est frequenter alloqui vos, ne videatur apud me officiorum familiarium cura tepuisse. Atque ideo salutem votis opto, litteris dico: petens ut si quando styli usus intervallo longiore cessaverit, causam silentii non voluntati, aut desidiæ, sed occupationibus applicetis. Vale.

EPIST. CXX.

SYMMACHUS PATRUINO.

Athanasius V. C. peregrinationis injuriam justo dolore suscepit. Nam pactæ ei, et nobis arbitris junctæ obligatione pignorum nuptiæ denegantur. Exaggerarem facti hujus invidiam, nisi verba rebus essent minora. Ipse apud te quod quæsito opus est, plenius eloquetur. Orare non debeo, ut tuo juvetur auxilio, quod illi et amor tuus spondet, et munita legibus causa conciliat. Vale.

EPIST. CXXI.

SYMMACHUS PATRUINO.

Scio ad indicium amicitiæ pertinere, quod religionem tuam participem nostræ necessitatis assumo. Suscipe igitur, quæso te, proclive mandatum, quod pro mutua diligentia etiam non rogatus curare deberes. Ursi quam plurimi ad editionem muneris nostri ex Italia devehuntur, quos cupimus celeriter in usum exhiberi. Dignare igitur eorum transitum studio et diligentia vindicare; simulque adhibere custodiam, ne qua fraus avara commutet. Maxime autem rumpendæ sunt moræ, quia dies proximus functioni cogendo apparatui non relaxat inducias. Vale.

EPIST. CXXII.

SYMMACHUS PATRUINO.

Probo modestiam tuam. Sed damno mihi esse non debuit, dum sperata exspectat impleri. Et certe nunc postquam rei effectus finem silentio dedit, dispendium meum frequentior stylus sarciat. Est aliud quo cuncta scripta compenses. In agendis D. M. Consuli pro beneficio suo gratiis nostram sortire personam, eo affectu, quo amicorum tibi gaudia vendicas. Sed, u scio, luculentioribus verbis, et propter ingenii tu magnitudinem, et sine adulationis pudore absentis gaudium prosequeris. Adde, si placet, quod ante postulatum tenes, ut aliarum Lybicarum mihi emptio sacra auctoritate præstetur. Quo impetrato omnium perceptionum donum putabo. De juvene autem meo retexere non laboro, quæ sponte meministi. Intelligo enim remitti modestiæ meæ precandi necessita-

tem, cum libentius a sublimi et magnificentissimo viro non exspectata præstentur. Vale.

EPIST. CXXIII.

SYMMACHUS PATRUINO.

In viro optimo et amicissimo meo Perrocio Romana simplicitas est. Taceo quod illum longa militia et inculpata cohonestat. Minora enim cætera facit morum ejus inspectio. Hunc unanimitas vestra ante non didicit: judicium meum secuta suscipiat. Si visu vestro jam ei opus fuerit, quæso ut illi honor testimonii mei conciliet apud vos amoris augmentum. Vale.

EPIST. CXXIV.

SYMMACHUS PATRUINO.

Amicorum liberis usui esse debemus, quod etiamsi ipse nescirem, tuo exemplo et imitatione didicissem. Ad hanc sententiam pertinet, qui tibi litteras exhibebit. Fungitur autem militia in scriniis litterarum: cui satis opis et felicitatis eveniet, si ad clientelam splendidissimæ domus tuæ meruerit pervenire. Vale.

EPIST. CXXV.

SYMMACHUS PATRUINO.

Athanasium bonis artibus clarum securius amare cœpi, postquam de eo judicium tuum comperi. Magna enim prærogativa est, placuisse sapienti. Quare commendatione ejus abstineo, ne minora afferam, quam te credo sentire. Illa pars mihi pronior dictu est, ut ames in eo spem quam dedisti, addasque inchoato beneficio perfectionem. Quam si aliquis eventus eluserit, effice, oro te, majora præstando, ut illi prioris voti prosit amissio. Vale.

EPIST. CXXVI.

SYMMACHUS PATRUINO.

Non novum atque intentatum refero postulatum, sed quod ingestum tuis auribus recognoscas. Illustris memoriæ viri Rufini exprætecti urbis filias paterna affectione defendo: quarum sollicitudinem per vos, quibus reipubl. cura est, opto tutari. Et ideo precator accedo, ut quidquid claræ quidem, sed miserabilis domus usus exegerit, facili impetratione mereantur. Res namque illis est per Apuliam, non tam reditu ampla, quam censu. Hæc nisi bonorum judicum fulciatur auxilio, publicis oneribus fessa succumbet. Opis igitur tuæ levamen exspectat. Me quoque tibi facies gratiæ debitorem, si gravi pondere victam salutaris defensor erexeris. Vale.

EPIST. CXXVII.

SYMMACHUS PATRUINO.

Promptiorem me circa Herennii laudabilis viri defensionem judicia vestra fecerunt. Habet enim plurimum voluptatis electio, et provocant animum sperata præsidia. Sed meum non est, scripto ostentare quid negotio promovendo cura nostra contulerit. Narrabit hæc vobis ille quem juvimus, simul ipsius rei exitus officia testabitur. Cuncta enim, quæ direptio sparserat, investigata patuerunt. Itaque in jus Herennii revertetur legibus quidem debita, sed patris sensui acerba successio. Nunc vestræ de me existimationi gratias ago atque habeo: et spero fiduciam nostri apud optimates viros esse mansuram, cujus documenta cœpistis. Vale.

EPIST. CXXVIII.

SYMMACHUS PATRUINO.

Amor in te meus ex summis opibus annititur, ut in dies singulos bonorum tibi cultus accedat: tantum abest ut sinam veteres tibi amicos insimulationum improbitate decerpi. Inter quos vir clarissimus Scipio virtutum tuarum, me quoque teste, laudator, spoliatum se amore tuo per æmulos ingemiscit. Sed mihi verisimile non videtur, stabilitatem animi tui rumoribus falsis potuisse mutari, cum bene conscius vitæ nihil in se maledicis licere sermonibus debeat æstimare. Quare hortor et deprecor, despuas, si qua sunt inculcata mendacia, atque hunc honorem meritis tuis vendices, ut qualis ipse es, talem te ab omnibus intelligas judicari. Nemo in te transferat odii sui semina. Jam dudum enim genus est artis, ad alendas vires discordiæ suæ, sollicitare metum potiorum. Non ibo longius, cum mihi impetrationem spondeat sapientia morum tuorum, quam puto eatenus responsuram litteris meis, ut non tam ignovisse te Scipioni quam nihil de eo asseras credidisse. Vale.

EPIST. CXXIX.

SYMMACHUS SIBIDIO.

Curam de te meam nolo ex epistola metiaris. Pauca salutantium verba sunt, sed vota prolixa. Liceat igitur imitari erga te parcimoniam religionum, quibus jura amicitiæ conferuntur, et officium pium brevi pagina tanquam parvo ære persolvetur. Neque enim devotio requirit excursum. Tibi autem præscribo styli terminos. Erunt mihi quæ de te scripseris nimis magna, si læta sint. Vale.

EPIST. CXXX.

SYMMACHUS SIBIDIO.

Æger est animus meus, quandiu fides certa sit quod portum sanitatis intraveris. Huic exspectationi satisfacias volo. Non enim mihi honorem fieri obsequio litterario, sed magnæ sollicitudinis levamen tribui exopto. Vale.

EPIST. CXXXI.

SYMMACHUS SIBIDIO.

Nunquam efficies silendo, ut me ad parem voluntatem ducat imitatio. Cogito enim non quid temporali causæ, sed quid perenni amicitiæ debeatur. Cumque sim mei officii severus arbiter, curam tuam casu sæpius quam fastidio credo cessare. Sed ne longa colloquii intercapedo, quamvis tui amantem, cogat timere neglectum, quæso constanter munia familiaritatis exerceas. Quo enim pacto intelligere possum grata esse quæ defero, si negaveris quæ reposco? Vale.

LIBER OCTAVUS.

EPISTOLA PRIMA.

Compertum habeo, quolibet honorum culmine animum tuum non solere mutari. Quidquid enim bene meritis honestatis accedit, id solutum magis videtur esse quam præstitum. Et ideo mirari me ac stupere confiteor, cur tanta virtute atque humanitate præditus, jampridem circa me munere litterarum abstineas. Quod ego etsi causarum occupatione magis quam voluntate arbitror accidisse, tamen orare non desino ut censuram tuam nostri memorem frequens sermo declaret. Vale.

EPIST. II.

SYMMACHUS ALMACHIO.

Mihi quidem a te multiplex, atque varium munus exhibitum est: sed adverti verecundia factum, quod tibi in solidum assumere noluisti omnem capturæ silvestris eventum. Nam tua indagine captum leporem gloriatus, aprum serviles manus asseris incidisse. An sævitas feræ indigna tibi visa est, quam laudi propriæ vindicares? Sed hæc joco dicta ridebis. Nunc tua quæ de me requiris adverte. Diebus pauculis etiam nunc morari Capuæ destinavi; dehinc mutationibus vicinorum totum hunc mensem producere; atque ita, si dii juverint voluntatem, relegere Appiam potero molestæ accessu hiemis. Vale.

EPIST. III.

SYMMACHUS FRUCTIANO.

Sollicitatus jamdudum litteris tuis tandiu angar, quandiu de te secunda cognoscam. Quid igitur, vel medicorum curatio, vel abstinentia tua ad salutem promoverit, opto cognoscere. Ipse bonæ valetudinis compos revisere patriam fortuna suffragante constitui, priusquam labor itinerum processu adultæ hiemis augeatur. Vale.

EPIST. IV.

SYMMACHUS LOLLIANO.

Primas litteras sponte tribuisti; secundas mea cura debet elicere. Sume igitur salutationem, quam vicissitudine munereris, polliceor itidem cum responsis tuis paria me facturum. Vale.

EPIST. V.

SYMMACHUS PRISCILLIANO.

Essent mihi gratæ litteræ tuæ, vel si nihil de meis apud Africam meritis ac laudibus continerent. Nam ut mihi decus aliquod, ita tibi pro mutua amicitia gaudium præstiterunt. Hinc factum est, ut epistolam lætus emitteres. Exsultans quippe animus gloriatur, et ostentatione sui non potest abstinere. Pro tanto igitur in nos amore deorum benignitas te muneretur. Etenim cum ipse me non solvendo dignum arbitrer, ad vicem meæ gratiæ, favorem tibi præsidii cœlestis exopto. Vale.

EPIST. VI.

SYMMACHUS SEVERO.

Gratæ quidem semper litteræ tuæ nunc legentis animum momorderunt, cum te indicarent morbi diu- A turnitate macerari. Quæso custodes bonorum deos valetudini tuæ medicas applicent manus: ne optimi senatoris longa vexatio fidem faciat, nihil curare cœlestes, a qua opinione dissentio, teque protinus ope salutarium potestatum solidæ sanitati præsumo reddendum, si modo ipse plenus spei lætis cogitationibus elucteris adversa. Vale.

EPIST. VII.

SYMMACHUS CAPREOLO.

Adventante Euscio speravi litteras tuas; sed fiduciam casus fefellit. Ego tamen silentii tui imitator esse non potui, quare indebitis fungor alloquiis: ut qui præsul hujus officii esse debueras, exempli necessitate ad diligentiam provoceris. Vale.

B

EPIST. VIII.

SYMMACHUS EUSEBIO.

Fuerit verecundiæ tuæ, quod hactenus nihil nobis alloquii detulisti: nunc sume fiduciam, quam ad invitamentum familiaritatis ingerimus, et gratas fuisse litteras meas sermonis assiduitate testare. Vale.

EPIST. IX.

SYMMACHUS MARTIANO.

Scriptionis auspicio fiduciam tuam provoco. Quare familiaritatis nostræ aditum ingredere securus. Vicissitudo officii tui faciet, ut inchoata per me amicitia convalescat. Vale.

EPIST. X.

SYMMACHUS IRENEO.

Exspectasse te arbitror litteras meas, ut in mutua C officia provocatus erumperes. Sume igitur sermonem cujus sequeris exemplum. Ero posthac in scribendo diligentior, si cœptis nostris vicissitudo respondeat. Vale.

EPIST. XI.

SYMMACHUS.....

Affectio in te animi mei non litteris æstimanda est. Religio enim fide pectoris continetur: in verborum officiis latet plerumque æmulatio. Quare tibi in scribendo rarior videar, nihil amori existimes decerptum. Et sæpe evenit ut homines tui nec profectionis suæ mihi indicium faciant, et mutuas paginas non reposcant. Sed de hoc loqui largius non oportet: quia sufficit amanti brevis et districta purgatio. Ad ea D transeo quæ utrique votiva sunt. Hilaratus sum sanitatis tuæ nuntio, et rependo, quo gaudeas. Nam mei quoque corporis vigor post infirmam valetudinem cœpit assurgere. Vale.

EPIST. XII.

SYMMACHUS PACATO.

Et in deferendis et in rependendis tibi litteris desidem me arbitror non videri. Quare, etsi memini ad te diebus proximis officia nostra manasse: curavi tamen etiam debito fenore sermonis absolvi. Sed si unquam brevi intervallo usus iste cessaverit, velim cogites amicitiarum non frigere respectum. Religio

enim magis fide animi metienda est quam ostentatione verborum. Vale.

EPIST. XIII.

SYMMACHUS APOLLODORO.

Pervenisse arbitror famam, quæ te absolutum non modo honoris, verum etiam curarum fasce vulgavit. Si ita est, ero tibi nunc confirmator boni olim desiderati. Mea cum filio sanitas ope divinitatis in solido est. Tibi ut et salus valida, et reditus felix secundet, tam nostra vota quam tua merita præstabunt. Vale.

EPIST. XIV.

SYMMACHUS CÆCILIANO ET PROBINO.

Abundo lætitia, quostquam valere vos didici, nostræque amicitiæ inter negotiorum dura meminisse. Sed quando fiet ut solatiis litterarum damna abstinentiæ sarciantur? Ego autem vos prætoriis meis fascibus primos interesse voluissem, festisque communibus decus facere. Sed feram necesse est, anteferri mihi causam senatus. Quare in superioribus verbis desiderii magis contestatio est, quam querela dissidii. Præstabit cœlestium favor, ut mandatis patriæ absoluti, iter felix ad ludorum nostrorum solemne relegatis. Valete.

EPIST. XV.

SYMMACHUS ALLEVIO.

Ex debito venit sermo qui redditur, ex beneficio, qui sponte defertur. Secundæ mihi partes relictæ sunt, postquam stylus tuus mea scripta prævertit. Nunc vice salutationis repensa, operam tuam curamque deposco in his quæ Castor ex usu atque utilitate nostra promovenda suggesserit. Vale.

EPIST. XVI.

SYMMACHUS CARTERIO.

Gratum habeo de testimonio meo non esse dubitatum, receptumque in familiam tuam Auxentium filium nostrum lectissimum juvenem, in meo ære duco. Quo nomine amicitia nostra in arctiora fidei jura convenit. Et præstabit usus longior, ut cum in eo bona plura cognoveris, astipulationem meam de meritis ejus infra terminos veritatis stetisse fatearis. Vale.

EPIST. XVII.

SYMMACHUS RUFINO.

Provinciali actione decursa, quæ ad sacri auditorii cognitorem necessaria provocatione pervenit, delectatus sum fide ac diligentia tua : et fortunam negotii, non defensoris inscientiæ, sed voto judicis imputavi. Hortor igitur amicitiæ meæ fiduciam geras, et testimonii interim astipulatione contentus, domum nostram, quæ multis circumlatratur injuriis, forensis industriæ tuearis officio. Nos ut sponte gratiam nudo et simplici protestamur alloquio, ita ad referendam vicissitudinem, si fors juverit, pares esse nitemur. Vale.

EPIST. XVIII.

SYMMACHUS PATRUINO.

In agro me esse miraris. At ego justius stupeo ad communem te patriam spreto ruris otio revertisse, nisi quod causam tibi reditus iterata lis attulit. Alio- A quin, ut est mens tua quietis cupida, malles negotiis rusticis immorari. Mihi suburbanitas pedum ægritudine laboranti magis solatio quam voluptati est. Nullam jucunditatem tristis morbi sensus admittit. Sed spero, si innocentiam divina respiciunt, et forensi observatione sanandum. Gratus et facilis erit, aut mihi Romam reditus, aut tibi ad agrum, in quo nunc diversor, excursus. Vale.

EPIST. XIX.

SYMMACHUS PATRUINO.

Ipsum te malo, quam delinimenta verborum. Tu contra epistolis absentiæ moras redimis. Quid si tibi respondisset optimitas segetis, aut vindemiæ arrisisset ubertas? Omnium temporum vices in otio ruris exigeres, qui patriæ famem agris demorando non
B respicis. An solo juvaris aucupio, cujus me parte donasti? Sed hic quoque positus gulæ illecebris largiter utereris. Nam simul tibi, et coempta ex foro Cupedinario, et ex suburbano tuo perlata suppeterent. Quid, quod etiam jactari morbo matronam tuam simulas? cujus valetudini, si vera prædicas, solitudo non competit. Plura enim Romæ salubritatis instrumenta sunt, major medentium numerus. Vide igitur ne aliud genus suspicionis incurras, si obsessam a morbo conjugem vacuo secessu et intuta ablegatione maceraveris. Vale.

EPIST. XX.

Præ cæteris temporum vicibus æstate delector : non quod diurnas horas longior solis meta producit, nec quod res rationesque nostræ nova fruge
C ditescunt : sed quia pacata navigatione desideratas mihi litteras tuas frequens invehit commeatus. Quid enim vel animi voluptate jucundius, vel ad officium amicitiæ accommodatius præstari potest, quam ut te mei amantem usu crebri sermonis experiar? Ergo dum anni tempus invitat, dum pervium mare est; pabula quædam et nutrimenta mutuæ affectionis veluti in hiemem congerantur. Cum hæc scriberem salus mihi ex sententia suppetebat, tuis videlicet adjuta votis. Neque enim alia nobis de causa arbitror optata succedere, quam judicio, et amore Carthaginis. Vale.

EPIST. XXI.

SYMMACHUS LUCILLO.

Indulgere te otio, opinionis falsus putabam : tu
D vero animum lectione, labore corpus exerces. Hoc indicant scripta, et munera tua stylo exsculpta, et parta venatu. Mihi Flaminia emetienda est, ad novos fasces generosi consulis evocato. O si reditus tuus antecaperet profectionis meæ molitiones! juvari me amplissimo viatico crederem. Sed quia multo itinere discernimur, et neque mihi mora, neque tibi properatio commoda est, verbis pagina fungetur. Præfata numinum venia, prætorem Symmachum meum mox urbanum tribunal accipiet. Festa ejus frequentari potissimis amicorum, quibus annumeraris, exopto. Da istam gratiam procul abfuturo iisdem diebus. Gratius est quod defertur absentibus. Vale.

EPIST. XXII.

SYMMACHUS ANDRONICO.

In ore tuo vernat Cecropia musa : mihi lingua Latiaris est. Nec desideraveris æqua styli mei munera. Litteris vincimur, amore certamus. Sed mero rescriberem, si solam epistolam detulisses. Tu vero, ut es amicorum diligens, bibliothecæ nostræ carminum tuorum divitias intulisti. Quid tibi hoc dignum rependam, tenuis ipse facundiæ, et paupertini ingenii? Tradam publicæ admirationi, quæ legenda misisti. Et quanquam laudator impar, bonum sæculi publicabo. Nihil ex hoc derogabitur operis tui gloriæ. Nam et Homerum novimus a dissimilibus prædicari. Careret quippe fama magnorum virorum celebritate, si etiam minoribus testibus contenta non esset. Sed quid hæc longius traho, cum brevitatem verecundia tua postulet? Cura ut valeas. Et si quid stylo adjeceris, cum medioeri judice, sed non ingrato lectore, participa. Vale.

EPIST. XXIII.

SYMMACHUS MARCIANO.

Deos oro, ut quæ mihi interim valetudo est, eadem tibi ac tuis suppetat. Videor plene hoc anteloquio scribenda complexus, de tua sanitate votum meum, de mea gaudium. Sed epistolas breves esse non pateris. Quæ igitur ὑπόθεσις erit paginæ longioris? Ubi sim, quid egerim (nam præcipue amicitia rerum talium curiosa est) si placet prosequar. Principium voluptatum de Formiano sinu nascitur, quæ civitas quondam Læstrygonum populo fertur habitata. Hos ventri et gulæ usque ad feritatis invidiam legimus obsecutos. Plusculos in eo littore dies, sed deliciarum parcus exegi; tantam cœli salubritate et aquarum frigore suadentibus moram. Affuerunt pignora mea; quorum cupiens nostra urbe processeram. Nec fuit operæ, mox ulterius iter aggredi, cum præsto essent desiderati. Illorum dehinc arbitratu legi oram, quæ Formias et Cumanum littus interjacet. Nunc mutuis invitationibus aut in Baulos, aut in Nichomachi Gaurana migramus. Amicorum subinde mihi affluentium largiter est. Non vereor, ne me lascivire in tanta locorum amœnitate, et rerum copia putes. Ubique vitam agimus consularem, et in Lucrino serii sumus. Nullus in navibus canor, nulla in conviviis helluatio, nec frequentatio balnearum, nec ulli juvenum procaces natatus. Scias nullum esse in luxuria crimen locorum. Vale.

EPIST. XXIV.

SYMMACHUS MAXIMINIANO.

Nihil inter te, et parentem tuum optimum re aut affectione divisum est. Ergo et litteras, quas ad ejus reverentiam misi, ut omnium particeps, in acceptum referre potuisti. Sed jam colendus es nobis etiam tuo nomine. Præterea cavi, ne respondente uno imputaretur mihi vicissim munus duorum. Convenit tamen brevitas huic paginæ, quia relatu digna præcerpsi. Quare sermonem istum tanquam A amoris in te nostri tenebis testem. Verum te in rescribendo decet esse prolixum. Neque enim par conditio est iterati a me, utrique autem nostrum singularis laboris. Duos meatus replere uno fonte difficile est : uni alveo abunde influunt duplicata principia. Vale.

EPIST. XXV.

SYMMACHUS ALBINO.

Credo arbitreris circumsessum me Campaniæ amœnitatibus, scribendi ad te hactenus negligentem fuisse. Non est ea fortuna horum locorum, ut seriam curam sepeliant voluptates. Insolitis omnia necessitatibus strepunt, et oneri cessere deliciæ. Quare negotium pro otio reperi. Nec possum facile ad hæc amicitiæ munia animum retorquere. Spondeo tamen B reverentiæ tuæ, quæ litteris meis præferas. Relegere ad vos iter avidissime studeo. Eadem quippe me causa, quæ vetuit scribere, cogit redire. Vale.

EPIST. XXVI.

SYMMACHUS GREGORIO.

Dedi ad parentem tuum litteras, quibus contentus esse potuisti. Nam ut est utrique vestrum unus animus; ita satisfaciet idem cultus ambobus. Sed metui imitationem, ne mihi alter e vobis duorum vice et ore rescriberet. Quare, ut in honore Numinum fieri solet, litationi addo donarium, breve, fateor, et quod prolixius esse voluisses. Sed in adjectis mensura non quæritur. Ipse copiam redde brevitati; quia familiares paginas eos oportet extendere, quibus non est C necesse geminare. Vale.

EPIST. XXVII.

SYMMACHUS CENSORINO.

Prompta et avida manu litteras tuas, cum mihi offerrentur, invasi, ut prospera cogniturus. Sed cum percurrerem lectione enumerationem dispendiorum tuorum, voluptati successit offensio. Et illa quidem adversa, quæ cum plurimis pertulisti, more humani ingenii, habent aliquod de societate solatium : hunc vero piraticæ deprædationis ictum, quem specialim casus tibi durus adjecit, impressum altius puto : quia neque habet participem, et geminavit dolorem. Contra hæc fortuita, virtute ac ratione animus armandus est, spes quoque assumenda meliorum. Sæpe titubantia in solidum reverterunt. Nihil hominibus D æternum est. Volvunt mortalia vices crebræ, et omnium rerum fuga visitur. Paucis ista perstrinxerim, cum tibi pro eruditione plura succurrant. Nunc ad illa respondeo quæ tu me scire voluisti : Quamprimum Neapolim petitu civium tuorum visere studeo; illic honori urbis religiosæ intervallum bidui deputabo. Dehinc, si bene destinata dii juverint, Capuano itinere venerabilem nobis Romam, laremque petemus. Inter hæc, si mihi evenerit aspectu et colloquio tuo defrui, explebor gaudii satietate. Sin major necessitas negaverit nobis tui copiam, velim curarum nube detersa eam sapienter resumas animi alacritatem, quam tibi congressus noster sedulo conciliare potuisset. Vale.

EPIST. XXVIII.

SYMMACHUS ROMANO.

Meminisse te scio quod me quoque idem de amico dolor perculit; sed jam nobis sermonum vices debent esse solatio. Scribo igitur, respondere cogaris, et a funestis cogitationibus redeas in officia viventium. Fecerit religiosa causa ne prior scriberes : non eris tam irreverens, ut provocatus abstineas. Vale.

EPIST. XXIX.

SYMMACHUS SALVIO.

Vidi in litteris nuper mihi redditis religiosum pro nobis animi tui gaudium, et apertissime deprehendi quid voluptatis ex amicorum prosperis usurpes. Promptius igitur te diligo, postquam hoc votum bonæ mentis inspexi. Et quamvis ipse domino pectoris mei excellentissimo viro scriptorum gratiam pro Flaviani fratris tui honore retulerim, nihilominus tamen quæso, ut etiam magnitudinem gratulationis meæ apud auctorem tanti beneficii digneris astruere. Vale.

EPIST. XXX.

SYMMACHUS JOVIO.

Interfuit publicæ utilitatis ut tibi majora negotia crederentur. Quare prolixa non debet esse gaudii mei attestatio, ne adulationis suspicio devenustet judicii veritatem. Opto igitur, tibi suscepti officii cursus arrideat. Quamvis dubitare non possim, nec mutari probitatem, et bonas artes stimulo præmiorum felicius incitari. Vale.

EPIST. XXXI.

SYMMACHUS EUDOXIO.

Exsultavi gaudio ob amicitiæ honorem, cum litteras tuas sumerem. Sed ubi Annius noster, quam sis dubius valetudinis, indicavit, in gravem curam lætitia derivata est. Video enim peregrinationi, quæ morbi instar est, damnum sanitatis adjectum. Solatur tamen sollicitudinem meam, quod parcimonia tibi familiaris est, quod cognata sapientia, et adversis fortunæ animus ingentior : quæ bona reducere solent valentiam corporis, et vigoris serenum. Spero igitur de te cognitu lætiora, et aures jam felicibus nuntiis paro. Faciet justitia, quæ pios respicit, ut post hujus incommodi citum transitum, vitæ tuæ prospera longius porrigantur. Vale.

EPIST. XXXII.

SYMMACHUS URBICO.

Auspicium mihi scribendi prior, ut mos est, facere debuisti, cum te hujus diligentiæ domestici tabellarii reditus commoneret. Sed quia nobis vel oblivio, vel occupatio religionis tuæ desideratum munus invidit, ego usurpo principium : æstimaturus in reliquum de raritate vel copia tuorum apicum, utrum voluntate litteris ordiendis, an magis necessitate defueris. Vale.

EPIST. XXXIII.

SYMMACHUS JUSTINIANO.

Scio me in scribendo tardum fuisse. Consulto stylum distuli, dum refoveo tenuatum itinere vigorem, quo tibi de me læta cupienti voto similis pagina tra-
A deretur. Fiat igitur ex optimo nuntio moræ compensatio. Certe ego eam dico legem litteris amicorum, ut assiduitate illorum animos probent, meum bonitate delectent. Vale.

EPIST. XXXIV.

SYMMACHUS EUSEBIO.

Scribere ad te ante voluissem; sed commeantibus multis fidam occasionem debet excerpere scribentis electio. Accepisti causam tardioris officii : quæ si animo tuo satisfecit, curare dignaberis ut ad me quoque responsa tua idoneis commissa perveniant. Vale.

EPIST. XXXV.

SYMMACHUS JOHANNI.

Quod sero ad te scribo, amicitiæ tenacis indicium
B est, cujus memoria repetitis ex intervallo probatur officiis. Ipse quoque silentium tuum non aliter interpretor. Nam etsi styli honorificentiam quæro, certus fidei tuæ, etiam de tacito amore non dubito. Sed vereor, ne ista sententia tibi suadeat negligentiam scriptionis, et hæc amicitiæ munia judicii mei securus omittas. Hortor igitur, quæsoque, ut illam potius cogites partem, quæ assiduitati gratiam parit; non quæ promittit veniam raritati. Vale.

EPIST. XXXVI.

SYMMACHUS QUINTILIANO.

Ad indicium mei circa te amoris hæc scribimus, et ut ipse ad respondendum provoceris exemplo. Cum igitur ego partes religionis impleverim, exspecto ut ipse etiam vicissitudinis solutione fungaris.
C Vale.

EPIST. XXXVII.

SYMMACHUS CRISOCOMÆ.

Proxime penatibus meis redditus, etiam nunc te mente et cogitatione respicio. Itaque animi illa jucunditate, quam coram de sermone tuo hucusque capiebam voluptatem, compenso. Cui si mutua cura responderit, cum tantam mihi delata amicitiæ tuæ scriptio gratiam tribuat, quanto amplius relata præstabit? Vale.

EPIST. XXXVIII.

SYMMACHUS ROMULO.

Salus pignoris communis in tuto est, cujus studia sollicitudini meæ delegata proficient. Meæ quoque valetudinis esto securus, et ad vicem talium nuntio-
D rum curam de te meam similibus responsis absolve. Vale.

EPIST. XXXIX.

SYMMACHUS...

Queri de silentio non potes, qui nihil scriptorum mihi hucusque tribuisti. Sed si simile styli opperiris auspicium, sume exemplum religiosi officii, quod debeas æmulari. Ero deinceps ad exercendum stylum promptior, si me fructu mutui sermonis animaveris. Vale.

EPIST. XL.

SYMMACHUS AVENTIO.

Secessionem tuam etiam tacitus approbavi. Nam cum interveniente discordia supremis generi inter-

esse non posses, ea mœsta profectione visus es satisfecisse pietati. Ipse, quantum civi optimati fuerat deferendum, triduo domi commoratus implevi, non famam captans, sed humanæ fortunæ vices cogitans. Quid enim tam rationabile est, quam tribuere collegæ, quod tibi quandoque bonos cupias exhibere? Vale.

A

EPIST. XLI.

SYMMACHUS ANTIOCHO.

Nunc primum honoris limen ingressus, nimis immature adventum successoris exoptas. Agnosco impatientiam Græcis deliciis congruentem, quam velim toto anni orbe dissimules, ac te migrasse in tribus Romuleas recorderis. Quid enim dignum conquestione perpessus es? Nondum te militares contumeliæ perculerunt, nondum catervas mulierum scissa veste fugisti, nondum ante januas eminentium potestatum vigilem noctem salutator expertus es; et jam delicato fastidio renuis magistratum? Commuta, si vales, animum, teque in annum, vel biennium obdura.

B

EPIST. XLII.

SYMMACHUS...

Probabilem causam... Quis enim Siciliam recto itinere petens, sermonem meum potest reddere in longinquis studiis constituto? Sed desino. Tu tene, curam circa te meam de numero epistolarum non debere perpendi. Diligentia enim erga amicos jugiter manet, occasionum vero raritas scripta distinguit. Sed de hoc satis dictum puto. Nunc elegantia ingenii tui, et inventionum subtilitas prædicanda est. Novum quippe musivi genus, et intentatum superioribus reperisti, quod etiam nostra ruditas ornandis cameris tentabit affigere, si vel in tabulis, vel in tegulis exemplum de te præmeditati operis sumpserimus. Vale.

C

EPIST. XLIII.

SYMMACHUS CALLISTIANO.

Inter cætera parentum decedentium bona, amicitiæ quoque affectanda successio est. Et fortasse studio validiore captanda familiaritatis hæreditas: quia facultates fortuna præstat, caritas judicio fœderatur. Volo igitur inter nos promptius convalescat familiæ tuæ propagata conjunctio. Consentaneum quippe naturæ est, ut officia a te inchoata, a me probata coalescant. Ergo in reliquum sermonis esto munificus: me cura non deerit, quæ te styli vicissitudine muneret. Vale.

D

EPIST. XLIV.

SYMMACHUS PASTINATO.

Litteras tuas agrorum fructibus jure contulerim. Nam ut illorum proventus non fallit temporis sui debitum, ita fidem nostræ exspectationis annuus dignationis tuæ sermo non decipit: hujus nunc mihi per homines nostros advectio satisfecit. Lectis igitur paginis, valere te gaudeo, et alloquii tui honore delector. Nec me arbitror respondendo imparem judicari. Præstabit divinus favor ut has inter nos officiorum vices ætas prolixa multiplicet. Vale.

EPIST. XLV.

SYMMACHUS PIERIO.

Redditum mihi est annuum quodammodo sermonis tui debitum. Tibi quoque gaudium solemne de nobis, hæc responsa præstabunt, quæ propter tantam longinquitatem frequentare non possumus, sed bona fide certis temporibus exhibemus. Maneat igitur hic usus, et quodam salutis indicio mutua inter nos securitas recondatur. Vale.

EPIST. XLVI.

SYMMACHUS STRATEGIO.

Agis mecum desiderio amantis, ut redeam: jam dudum hoc animus meus vestri expetitor efflagitat. Sed valetudo sana obstrepit voluntati. Humor enim noxius articulis illapsus etiam nunc me tenet lectulo, et vix littorali siccitate tenuatur. Tribue igitur tempus refectioni, quod ego vendicaveram voluptati. Præ te autem fers in tanta honorum multitudine post discessum meum nihil ut ante jucundum esse. Sed puto quod pia affectione fallaris, quia rarum est in amante judicium. Et ego quidem non ex his primum litteris, quid de me sentias, scio. Prope est tamen, ut agere gratias absentiæ meæ debeam, quia mihi syngrapham quamdam testimonii tuæ præstitit. Verum hæc missa faciam. Non morabor exspectationem tuam post conciliationem vigoris. Sed quia hoc longum est diligenti, visis quæ in proximo possidemus, reditum maturabo. Spero enim tantumdem accessurum sanitati meæ ex conspectu vestro, quantum sperari posset ex otio. Vale.

EPIST. XLVII.

SYMMACHUS VALERIO.

Vellem sedatam filii mei ægritudinem nuntiare, sed nihil prosunt figmenta sollicitis. Audeo tamen sperare meliora. Imminutio enim febrium, Deo auctore, ad fiduciam sanitatis cœpit accedere. Tuæ pro nobis sollicitudini gratias ago, et cœlestem comprecor potestatem ut tuo circa amicos animo prosperorum omnium vicissitudo respondeat. Vale.

EPIST. XLVIII.

SYMMACHUS MAXIMILIANO.

Soles in scribendo esse prolixus pro ingenii tui viribus. Postquam te honor aulicus in procinctum vocavit, tu quoque verba succingis, et tanquam levis armaturæ miles rorarios æmularis. Quid faciam senex garrulus, cui mensura sermonis a juvene præscribitur? Trahit nos vitium senile verbositas: sed occurrit exemplum, et fastidia aurium tuarum de styli brevitate conjecto. Non enim violanda est interim mihi paginæ tuæ formula. Exspectabo tamen an copiam de me exigas, si plura rescripserim. Vale.

EPIST. XLIX.

SYMMACHUS VITALI.

Diu sanitati pariter ac venustati litterarum tuarum, mediocris eloquii conscius respondere dubitavi: sed religio rupit timorem. Malui enim stylo, quam superbiæ displicere. Quidquid igitur hoc est, quod tenet pagina, quæso boni consulas, teque submittas ad me-

diocritatem scriptorum meorum, ne retundatur officium meum, dum desperatur imitatio. Vale. A

EPIST. L.

SYMMACHUS JOVIO.

Jamdudum datis ad te litteris mutua scripta non merui; et tamen propositum meum servans, honorificentiam scriptionis instauro. Credo enim quod negatam primo officio vicem, vel nunc impetrare possit iteratio. Vale.

EPIST. LI.

SYMMACHUS MAXIMILIANO.

Assiduitatem scriptorum meorum tibi esse fastidio prope asserit tuorum raritas. Es enim præter solitum parcus alloquii. Sed tueor constantiam diligentiæ, nec a proposito argumentatione deducor. Erit potestas B tua hunc animi mei habitum, vel augere silentio, vel litteris amoliri. Vale.

EPIST. LII.

Quatenus me absentia contristet, intelligis. Nam ideo necessitatem tibi a filio meo scribis injunctam, ut publici negotii excusatione purgeris. Alterum igitur religioni tuæ ex utroque faciendum est, ut aut cervorum ac aprorum copiam mittas, aut in conspectum amici celerius revertaris. Nulla enim satisfactioni justitia suppetit; si et illi venatum, et mihi solatium denegaris. Vale.

EPIST. LIII.

SYMMACHUS LEPORIO

Debitum tibi rependo sermonem; dudum enim parem mihi scriptorum tuorum honorificentiam com- C munis amicus exhibuit: cujus verecundia et honestate diligenter inspecta, dignum esse quem diligas approbavi. Vale.

EPIST. LIV.

SYMMACHUS MARCIANO.

Seras tibi videri arbitror litteras meas. Sed si itineris dies numeres, ratio moram diluet. Intervenit præterea ex humore solito dolor corporis, officiorum familiarium sequestrator. Nunc quia labori et valetudini quies reddita est, salutationis verba non differo, pretium laturus obsequii de remuneratione responsi. Vale.

EPIST. LV.

SYMMACHUS MAXIMILIANO.

Si bene in te animum meum nosti, dubitare non D potes, adversam valetudinem corporis mei mittendis hucusque litteris obstitisse. Hac parte purgatus salutatricem tibi paginam reddo, quæ testabitur esse me sospitem.

***

Postquam sanitas silentii excusationem removit, venturum te ad Campaniam filii mei assertione cognoveram. Hinc factum est ut epistolis abstinerem. Sed dum te aut curæ urbanæ, aut voluptates morantur, pene culpam taciturnitatis exspectatio nostra contraxit. Fungor igitur erga te salute dicenda, et eligendum relinquo utrum mihi adventum præstare malis, an responsum persolvere. Vale.

EPIST. LVI.

SYMMACHUS ROMANO.

Servo observantiam, quam mos priscus instituit, ut domo profecti litteras auspicentur, et salvere me nuntio. Ex debito venit ut tu emisso a me muneri solvas amica responsa. Vale.

EPIST. LVII.

SYMMACHUS VALERIO.

Filium meum Romulum accerso; tu retines. Ego in eum mihi personam parentis arrogo; tu jus affinis exerces. Mihi ex voluntaria sponsione præsentiam suam debet; a vobis spe sociandi itineris retentatur. Sed cum etiam tuus prænuntiatur adventus, quæstuosa taxatio est moræ, quæ mihi pro uno utrumque promittit. Cedo igitur voluntati tuæ, et paucorum dierum patientiam non nego. Fratri quoque tuo Romulo nimis gratulor, cujus solatium pio et amico certamine nobis ambo vindicamus. Vale.

EPIST. LVIII.

SYMMACHUS MARCIANO.

Filius meus, cum bona Dei venia, periculo caret, sed defectum virium patitur prope usque ad ægritudinem. Redire consilium est, paulatim mansionibus in spatia minora divisis. Ego quoque meorum contagia socius accessi. Credo ex vigiliis nocturnis, quarum in præsentia exiguus fuit sensus, noxa post cruduit. Comprimere tamen nitor diligentia, et parcimonia ingruens malum. Ergo cœlestibus advocatis iter paramus ordiri. Vestræ in nos beneficentiæ gratias referrem, si se amor speratus et ex mutuo debitus lactari laude pateretur. Vale.

EPIST. LIX.

SYMMACHUS ROMANO.

Ad scribendum creber esse voluissem, et hoc sperandum esse promiseram: sed valetudo filii mei diu in dubio versata, cessationem ab hujusmodi officiis imperavit. Qui ubi primum suffragio salutarium potestatum cœpit emergere, secutus est illico scribendi usus securitatem. Accipe igitur libens dictam salutem, quam, si fors optata juverit, mox sequemur. Vale.

EPIST. LX.

SYMMACHUS SERVIO.

Opperiris, ut intelligo, litteras meas: quasi ipse familiaris officii præsul esse non debeas. Fortasse allegatione moris uteris, quoniam plerisque persuasum est, auspicium salutationis profectis esse capiendum. Absolvo te consuetudinis observantia, aut lege pigritiæ. Satis erit mihi ad plenam satisfactionem, si aversatus scribendi occupare principium, saltim sequaris exemplum. Vale.

EPIST. LXI.

SYMMACHUS AMICIS ROMAM.

Iter Capuam promovemus; forsitan suspicemini interventuram soliti in vos officii oblivionem per longitudinem viæ. Vulgati quippe proverbii est, enavigato Maleo oblivisci eorum memoriam, quos domi reliqueris. Me quoquo versum pedem tulero, amicorum cura comitatur. Sperate igitur honorem hujus

muneris circa vos esse mansurum, si optatis fortuna consenserit. Vale.

EPIST. LXII.

SYMMACHUS ROMULO.

Non sum opinionis ambiguus exspectari litteras meas. Nam parem desiderii impatientiam de tuis patior. Una igitur est nostri causa sermonis, ut tuum merear: cujus, ut in potu fontium, ideo major est sitis, quia sapor dulcior. Vale.

EPIST. LXIII.

SYMMACHUS LAMPADIO.

Admonueras, cum proxime urbe digrederer, si vellem tibi aditum scriptionis aperire, ut prior litteras inchoarem. Satisfacio voluntati tuæ, quæ observantiam prisci moris amplectitur. Absolutus igitur hac religione, erumpe in familiaris styli munera, mecumque communica, quidquid in administranda urbis tutela ex bono publico feceris. Nec quidquam vero scribentis detrahat pudor, ne voluptati meæ damno sit epistolæ verecundia. Vale.

EPIST. LXIV.

SYMMACHUS DIONYSIO.

Offenderat bonos quod immature ante discesseras. Doluit fortuna peccatum suum, quæ nobis te pari festinatione restituit. Sed quid absentem juvat amici reditus? Solare hunc casum litteris frequentibus: scribe etiam quid tibi apud Urbem mandata cura permiserit: ut cum mihi spem visendæ eximietatis tuæ promiserit dies largior, ego quoque vix post urbanas molestias usurpato otio longius defruar. Vale.

EPIST. LXV.

SYMMACHUS LAMPADIO.

Indicio quietis urbanæ tempus quodammodo usurpandi otii prorogasti: abesse enim longum, placiditas civium me sinit, tuis parta consiliis, quibus plebes redacta est in pœnitendi verecundiam. Nunc ergo post curarum omnium fugam producere mihi ferias, ut ita dicam, pingues licebit. Quamvis præcipere animo incerta non debeam, qui sim mihi conscius teneræ in vos affectionis, et illius desiderii, quo præ cunctis vitæ voluptatibus patriam meam diligo. Vale.

EPIST. LXVI.

SYMMACHUS HERCULIO.

Agerem tibi largiter gratias, quoniam me haud dudum a vobis profectum dicenda salute præveneris, nisi hanc sibi gratulationem meam spes auctioris beneficii vendicaret. Ipse enim diceris adfuturus; cujus rei nomine vadari me tibi in majoris gratiæ modum fateor. Velim tamen scriptis tuis sperato bono fidem astrui, ut qui tali opinione delector, multo amplius gaudeam confirmationis securitate. Vale.

EPIST. LXVII.

SYMMACHUS DYNAMIO.

Litteras meas amore desideras, sed infrequentem me videri communis filius facit, qui rescripta non repetit. Hoc tamen strictim dixisse sufficiat, ne illius verecundiæ oneri sit nostra purgatio. Nunc tibi honorem salutationis impendo, nec reposco, quod sponte facturus es, ut nos mutuis alloquaris; cum mihi hanc vicem et religio animi tui, et consuetudo promittat. Vale.

EPIST. LXVIII.

SYMMACHUS TICIANO.

Desideratas quidem litteras tuas libens sumpsi; sed cognitio tuorum actuum, quorum testis atque narrator Euscius fuit, uberiorem mihi attulit voluptatem. Itaque hortor ac moneo ut bene cœpta non deseras, et præmium laudis honestate secteris. Subjungerem curam meorum, si esset alius alloquendus, sed cum facias ultro quæ meus sermo posset expetere, partes commendationis omitto: quia quidquid ex fiducia amicitiæ præsumitur, plus habet gratiæ, si sponte præstetur. Vale.

EPIST. LXIX.

SYMMACHUS VALERIANO.

Rusticari te asseris, et ducendis vitibus, aut arboribus inserendis crudam senectutem fovere. Non hoc litteræ tuæ sapiunt, nisi forte Gallia tua redux sit ab Helicone. Alios sulcos stylo intermoves, alios ordines pangis. Ego autem, quoniam scire nostra desideras, in domicilio Latiaris facundiæ, otio et studio torpeo. Dii dabunt incrementa annorum meo parvulo. Ipse me, præfata fortunæ venia, ad studiorum suorum societatem vocavit. Interea frequentibus epistolis desidiam meam stimula. Unum quippe hoc litterarum genus superest, quod amaros casus orationum mearum, quod me ad usum scribendi possit allicere. Vale.

EPIST. LXX.

SYMMACHUS ROMANO.

Nunc demum affluo voluptate, quod te curarum vacuum nuntiasti. Nam me hactenus rerum tuarum amaritudo mordebat. Itaque salutis præsides deos comprecor, ne unquam paginas tuas mens tristis infuscet. Interea talibus litteris pretium rependendum est. Quare vicissim sume quo de me gaudeas. In bono statu valetudinis sumus, et relegere Urbi propinqua meditamur. Sinat fortunæ benignitas hoc inter nos manere commercium, ut prosperis scriptis responsa consentiant. Vale.

EPIST. LXXI.

AD PRÆT. MULT. INVIT.

Præfato divinitatis favore, urbanæ præturæ fasces filius meus Symmachus kalendis Januariis sortietur. Præsentia tua ornari ejus officium participata petitione deposcimus. Vale.

EPIST. LXXII.

SIMILIS.

Divinitatis honore præmisso, filius meus Symmachus calendis Januariis præturæ urbanæ accipiet magistratum. Quæso, ut præsentia tua festa nostra cohonestet. Vale.

EPIST. LXXIII.

SYMMACHUS MARCIANO.

Silentium mihi duci vitio non oportet: familiarium quippe officiorum usus inter adversa negligitur. Sed quia spes datur Symmacho meo integrandæ paulatim bonæ valetudinis, redit animus ad amicitiæ munia: ut si quem tibi taciturnitas mea metum fecerat, sermonis securitas absolvat. Vale.

A

EPIST. LXXIV.

SYMMACHUS ANCHIO.

Certum habeo, nihil te litteris meis antiquius æstimare. Nam mihi quoque eadem de tui sermonis jucunditate sententia est. Merito amicitiæ munus arripui. Quod si pari lance reddideris, studium meum incitamento religionis acuetur. Vale.

LIBER NONUS.

EPISTOLA PRIMA.

SYMMACHUS PALLADIO.

Si amicitiæ veteris memoria perseverat, nec ulla oblivione tenuata est, credo quod litteras meas libenter accipias, quas fiducia mutui amoris emisi: B multum relaturus gratiæ, si officio meo vicissitudo respondeat. Nunc te pro amico meo Benedicto oratum volo, quem gradu atque honore militiæ fortuna magis quam culpa privavit: ut innocenti fautor arrideas, nec eum publicæ felicitatis, quæ ad universos pari ratione manavit, solum exsortem esse patiaris. Interest enim serenissimorum temporum gloriæ, ut sicuti omnibus in hac vita positis ac locatis, communis est cœli spiritus, lux diei; ita clementiam maximi principis nostri sentiant vota et facta cunctorum. Vale.

EPIST. II.

SYMMACHUS JAMBLICO.

Plerisque amor est undique gentium pretiosa conquirere. Me juvat studiosos sapientiæ viros in amicitiæ possessionem vocare, quorum te summatem C esse jam diu attestantur experti: in primis familiaris noster cunctis probatus Eudoxius, diligens judex bonorum; qui degustatis propius virtutibus tuis, cæteros æque ad honesta tendentes laudare didicit, illis desiderium doctrinæ vitæque tribuens, tibi perfectionem. Invitatus igitur consensu famæ, et optimorum testium fide, amicitiæ tuæ dexteram porrigo; simulque opto ut mihi epistola a te relata declaret concordiam voluntatis tuæ, et mutuæ in nos diligentiæ impetrationem. Vale.

EPIST. III.

SYMMACHUS ZENODORO.

Repetenda mihi apud te, non inchoanda est Eusci commendatio. Nam cum Romæ ageres, meo precatu D in ejus suffragium provocatus, libenter partes benevolentiæ recepisti. Tempus est igitur ut meas utilitates in Euscio juves: cujus modestia ita negotiis nostris aderit, ut famæ judicis nihil deroget. Vale.

EPIST. IV.

SYMMACHUS DIONYSIO.

Jamdudum te mihi, et morum, et medicinæ fama commendat. Hortatu igitur laudis utriusque, amicitiæ tuæ manum porrigo, et te sponte ad fidem nostræ familiaritatis invito. Dabit autem tibi judicii mei non mediocre documentum, quod his quos erudiendos misimus arti medicinæ præceptor adhiberis. Rependе igitur mihi pignus mutuæ voluntatis, et suscipe in disciplinam medendi quos et fidei tuæ et honestati Euscio tradente committimus. Vale.

EPIST. V.

SYMMACHUS AUXENTIO.

Amicitias inter nos, cum Romæ ageres, inchoatas munere scriptionis accumulo, ut fidem tibi animi mei faciat collati in absentem pignus officii. Tuam circa nos diligentiam privatim litterarum vicissitudo publice forensis pro Euscio cura testabitur. Vale.

EPIST. VI.

SYMMACHUS.....

Actores absentium, quibus res longinqua committitur, tanquam soluti legibus vivunt: quoniam procul positis nullus dominorum terror incurrit. Opus est igitur judiciali vigore, ut locationibus ascripta persolvant. Quare quæso ut suggestiones notarii mei, cui exhibenda nonnulla ad prætoriam functionem, et debita ab obnoxiis servis eruenda mandavi, juvare digneris; et vicem sollicitudinis meæ in curam tuam recipere non recuses. Vale.

EPIST. VII.

SYMMACHUS CARTERIO.

Pro filio meo Auxentio, parentis religionem, petitoris ambitum, fidem testis in me recepi. Si quid igitur tantarum rerum auctoritas apud te ponderis habet, admitte, quæso, in familiam tuam juvenem cunctis vitæ bonis et fortunæ muneribus excultum. Vadem me tibi in omnia spondeo quæ solet parentum sollicitudo trutinare, licet noverim futuros generos moribus æstimari. Et tamen huic post ornamenta naturæ, etiam census ad honestatem redundat. Possem copiosius loqui; sed non vult veritas verbis juvari. Quare si tibi videor non inanis assertor, perpende hominem de testimonio meo, et ei, quem pignoribus meis libenter annumero, dignare filiæ tuæ spondere conjugium. Credas velim, cum vota processerint interventu meo, non minorem te gratiam, qui rogaris, habiturum, quam illum quem committo. Vale.

EPIST. VIII.

SYMMACHUS POMPEIANO.

Arguere diuturnum silentium meum non potes, qui me in sacro comitatu hactenus fuisse didicisti; unde nuper regressus honorificentiam dicendæ salutationis exerceo. Vicissitudo testabitur quod paginam meam libenter acceperis. Interea commendo

scripta reddentem. Mihi enim proficiet, si quid suggestioni ejus favoris impenderis. Vale.

EPIST. IX.

SYMMACHUS VINCENTIO.

Probo homines, ad clientelam tuam pertinere cupientes. Nam quædam scintilla sapientiæ est virtutum luminibus applicari. Et ideo amici mei Zenodori laudabilem voluntatem commendatione non differo, eumdemque in domus tuæ sacrarium tanquam mystagogus induco. Fac, quæso, ut et meo studio, et ipsius voto impetratio prompta respondeat. Vale.

EPIST. X.

SYMMACHUS LEPORIO.

Fortunæ telo graviter sauciatus, nunc primum epistolæ mœstæ verba committo. Neque enim diu ab officio debui temperare, cum tanti vulneris dolor nulla temporis diuturnitate possit aboleri. Saluto igitur te, simul amicissimum meum Sylvanum diligentiæ tuæ promptus commendator insinuo : qui refovendi patrimonii mei gratia laboriosam peregrinandi necessitatem recepit : eoque dignior est boni cujusque suffragio, quod nullis edictis designationem personarum videmus expressam. Sed principalibus et tabulariis liberum est, alios a dispendio vindicare, aliis indebitum munus imponere. Vide, quæso, ut hanc partem et nostræ utilitatis et tuæ laudis consideratione discutias. Postulant enim capitularii taxationem tironis ab hominibus meis, nulla super hoc publicæ auctoritatis monumenta promentes. Unde mihi non injusta suspicio est, quod in excusationem sui aut suorum, nostros quoque homines falsa ascriptione subdiderint. Et ideo dignum est, ut provincialibus vel edicto, vel suscriptione tua instructio plena pandatur, ne tabulariorum et curialium licentiæ vaga et libera exactio quæstum præstet. Vale.

EPIST. XI.

SYMMACHUS MARCELLO.

Cum vicem præsentiæ meæ et possit et debeat tuus interventus implere, miror suggestionibus Amazonii occupationes nostras frequenter onerari. Exsequere igitur, oro te, partes amicitiæ congruentes, ut auxilio tuo tutata possessio, et ipsa a molestiis vindicetur, et nobis aliquid commoditatis exhibeat. Inter reliqua autem, quæ idem intimavit, magnopere deprecatus est ut Ursum, quem dudum domui nostræ cum familia sua dicet obnoxium, ab omni publica conventione secernas, quo facilius delata munivit. Sed major opitulatio ex tui arbitrii favore proveniet, cum causæ ejus etiam justitia non desit. Circumscriptus enim quantum res docuit, improvida cautione, non debet noxam rusticæ facilitatis incidere. Vale.

EPIST. XII.

SYMMACHUS PERPETUO.

Votiva domus meæ functio tua adjumenta deposcit. Proxime enim, si optata nostra favor divinitatis adjuverit, filius meus præturæ editione fungetur, cui

A equorum curulium paranda nobilitas est. Si quid igitur apud te valet amicorum absentium cura, quæso ut ex omnibus gregibus, quibus pollet Hispania, lectissimos genere et velocitate præstantes diligenter edecimes, quos amici mei in rem missi justa pretii definitione mercentur. Stabit apud me jugiter beneficii tui gratia, si huic negotio studium, quod religio mutua promittit, impenderis. Vale.

EPIST. XIII.

SYMMACHUS VALERINO.

Ingeniorum video inter nos esse certamen in eo negotio, quo ratio, amicitia, tempus abolere debuerat. Modum igitur expostulationibus mutuis facio, ne amarissimæ scriptionum vices sine fine procedant. Munus totius Liviani operis, quod spopondi, etiam B nunc diligentia emendationis moratur. Sed a te prædicti muneris posco vectorem, quia meos prætorius apparatus sparsim in longinqua egit. Vale.

EPIST. XIV.

SYMMACHUS APOLLODORIO.

Curarum tuarum me esse participem jure præsumis, quas ego animo meo etiam non commonitus pro amicitia vindicarem. Pars igitur sollicitudinis tuæ filia mea adventante minuenda est, quam proxime Roma suscepit, dimissura in conspectum tuum, cum se interposita refectione recreaverit. Interea de communis patriæ victu celeriter invehendo, silere me apud te non sinunt angustiæ conditorum. Quæso itaque ut vigore quo præditus es, annonarios urgeri C jubeas paratus. Adjiciet enim plurimum gloriæ tuæ Romana securitas. Vale.

EPIST. XV

SYMMACHUS GEMINIANO.

Consuetudinem meam servo, et religiosa in amicos instituta custodio. Quare salutationis honore præfato, mutuum de te posco responsum : et, si memoria viget mandatorum meorum, ut securum me de apparatu prætoriæ functionis facere digneris, exhortor. Crescit enim per dies singulos cura apud me, quoniam propinquat editio, et nihil de vestibus atque animalibus, quæ olim sub æstimatione ac definitione tua per meos coemi debuerunt, miror exhibitum. Et quoniam sollicitor tarditatis, notarium meum misi, qui tuis præceptis et monitis obsecutus devehenda cuncta suscipiat, actoresque nostros ad pretia quæ D statueris, solvenda impellat, ne pecuniarum videantur inopia hactenus tuum declinasse conspectum. Tandem igitur partes religionis exsequere, ut exemplo diligentiæ tuæ in officiorum vicissitudinem provocemur. Vale.

EPIST. XVI.

SYMMACHUS SAPIDIANO.

Leontius agens in rebus, et honestate vitæ et militiæ exercitatione bonis quibusque placitus, meum quoque judicium assidua diligentia provocavit. Inter amicos igitur ac familiares meos jure numeratur. Hunc tibi in manum trado, petens, ut exemplum nostræ circa eum affectionis imiteris : quod te sedulo præsumo facturum. Interea de animalibus lu-

dorum apparatui præparandis admonitionem frequentare desino, cum per eam sponsionem tu me hujus curæ vacuum reddidisti. Mandavi tamen Leontio monitoris officium, cui aurem præbere dignaberis, si quando ipse publica et majora tibi tractanti hanc quoque petitionem domestica insinuatione suggesserit. Vale.

EPIST. XVII.

SYMMACHUS VENUSTO.

Integrum situm prætorii mei, et picturam quamdam fabrilis operis ante oculos collocasti : ita adaperta distributio, vel adhuc assurgentia, vel jam absoluta signavit. Dissimulo igitur meorum tantisper accusare segnitiem, qui in iisdem molitionibus fabricatione hæserunt, dum suavitate paginæ tuæ mulceor. Volo tamen relegendo *iter Capuanum architecti nostri tarditatem* oratione castiges, ut vicem mei fellis exerceas : ut de tua objurgatione conjiciat, quanta illi pernicies, nisi commissa curaverit, ex mea indignatione metuenda sit. Vale.

EPIST. XVIII.

SYMMACHUS POMPEIÆ.

Votiva mihi emersit occasio, quæ tibi salutationis apportaret obsequium. Nam cum ob præturam filii, familiares nostros ad Hispanias mitteremus, quibus equorum curulium mandavimus coemptionem : litterarum cultum tibi par fuit exhibere, simulque adjicere postulatum; ut nobilissimos quosque de tuis gregibus equos digneris excerpere, quos in rem missi sub justa taxatione mercentur. Quæso igitur, ut si qua apud te memoria domus meæ residet, rem tibi factu facilem, mihi vero jucundam atque honoratissimam, promptissima beneficentia digneris annuere. Vale.

EPIST. XIX.

SYMMACHUS FABIANO.

Votiva me in amicitiam tuam causa reducit, quamvis ob decus generis et morum tuorum familiaritas tua mihi fuerit ambienda. Prætura filii mei, fors dictum juvet, equis curulibus instruenda est. Dudum per meos ..... gregibus tui pecoris.....

EPIST. XX.

SYMMACHUS BASSO.

Salutationis honore præmisso, subtexo necessarium postulatum. Filii nostri instat editio. Huic equorum curulium paranda nobilitas. Quapropter ad Hispanias fidelissimos cum copiosis sumptibus misimus, ut generosas quadrigas sub diligentissima lectione mercentur. Sed quia veremur ne equorum transitum hiemis interventus excludat : quæso te, ut si necessitas postulaverit, tribus vel quatuor mensibus hibernis pabula illis in re tua pro numero jubeas ministrari : ut incipiente temperie sine vexatione perveniant. Præterea adjumentum meis oro decernas ad equorum coemptionem, si quos in Arelatensi urbe cursu et genere præstantes eorum cura repererit. Amplectenda est enim vicinæ emptionis occasio, si eximium aliquid casus obtulerit. Stabit apud me ingis A memoria beneficii tui, cum votivæ editioni nostræ fraterna, ut spero, cura profuerit. Vale.

EPIST. XXI.

SYMMACHUS VICARIO HISPANENSI.

Senatoriis editionibus convenimur, quorum necessitas equorum curulium desiderat emptionem. Hujus igitur rei gratia familiarissimos meos ad Hispaniam misi, ut quadrigas ex omni gregum nobilitate mercentur. His ad peragenda mandata tuum posco suffragium, summoque beneficio profiteor obligandum, si rem factu facilem, tuum imperium promoverit. Vale.

EPIST. XXII.

SYMMACHUS AURELIO.

Domum nostram in apparatu esse ludorum quos, Deo juvante, filii mei prætura deposcit, quantum B credo, didicisti. Missurus igitur ad Hispanias meorum aliquos, qui curules quadrigas ex omni gregum nobilitate mercarentur; jam nunc in favorem prætereuntium curam tuam provoco, ut illis et velocitas transeundi, et evectionum præstetur adjectio. Hæc interim pro tempore prælibavimus. Sed plura tribues, vel tuo provisa studio, vel illorum suggestione comperta. Vale.

EPIST. XXIII.

SYMMACHUS MARCELLO.

Requirunt te per Hispanias aliæ litteræ meæ. Illic enim te degere ob rei familiaris amplitudinem duxeram. Postquam in avitis penatibus otiari constantior fides attulit; egi huic errori gratias, qui mihi præstitit ut te rursus alloquerer. Et tamen ista gemi- C natio, quamvis satisfacere animo tuo debeat, nondum meo sufficit. Vellem quippe ita continue honorare amicitiam tuis litteris, ut mente jugiter colere nunquam dissimulaverim. Subjungo postulatum. Jampridem commendata sensibus tuis, prætoria filii mei, si fors dictum juvet, instat editio. Ea nos admonet, ut quadrigas nobiles in certamen deducas, quæ posset ex multorum gregibus edecimare meliores. Non obsit securitati meæ, quod Hispanias longinqua sede mutasti, admotus a me equorum coemptioni. Tantum litteris juva. Valebit pro nobis, ut spero, apud amicos curæ tuæ delegatio. Vale.

EPIST. XXIV.

SYMMACHUS BASSO.

Multam capio animi voluptatem, quoties sermonis D tui munus accipio. Est enim in litteris et sanitatis et amoris indicium. Præterea lætitiæ mihi est, quod brevi te adfore polliceris. Quo magis autem redire te properes, nuntio filium meum (si favor divinus arriserit) prætorios fasces anno ineunte sumpturum. De qua re ad te per familiares meos plenius scripsi, quibus equorum Hispanorum mandavimus emptionem. Sed quia suadet occasio, nunc quoque reposco postulatum. Et quæso te, ut si forte eorum reditum intemperies hiberna retardaverit, stabulari in agris tuis paucis mensibus jubeas, atque ad nos inde, verno tempore incipiente proficisci. Interea hominum tuorum cura submota est, quos et præsentia mea et judiciaria tuitio defendit. Denuntiavi enim litem mo-

venti, quod ad me causa pertineat, nec defuturum eis meæ actionis auxilium. Quod non dubito etiam eximietatis tuæ homines indicasse. Vale.

EPIST. XXV.

SYMMACHUS VINCENTIO.

Facio officium meum, si quando te cultu salutationis impertio. Nec dissimulo referre grates, quod invicem me frequentet remuneratio scriptorum tuorum. Sed hæc produci longius non oportet : quia bonæ amicitiæ jactationes refutant. Illud nunc de te impetratum volo, ut litteris et apparitore decreto juvare digneris curam meorum, quibus emendas ex Hispania curules quadrigas in apparatum prætoriæ functionis injunxi. Oro præterea, ut equorum tractoriis, quas vir illustris Theodorus emisit, confirmationem per epistolam præstes, et mutato judice beneficii lentescat auctoritas. Exambirem super his nimio precatu gratiam tuam; sed apud verecundas aures simplicitas efficacior est, et libentius pudor annuit, quod cum fiducia postulatur. Velim tamen teneas, nunc quidem in petendo esse me parcum, sed fore in agendis post impetrationem gratiis copiosum. Vale.

EPIST. XXVI.

SYMMACHUS VALERIO.

Juvat animum meum, quod sæpe vitio vertis scribendi ad te negligentiam. Amoris enim tui signum est, vicissim desiderare, quæ præstas : et tamen dissimulandi...... destinatio tua voverat. Contristavit me fateor, nec tibi conveniens, nec mihi sperata jactatio irriti beneficii. Ne quid igitur ingenua verecundia simile rescriberet, malui premere mutuum dolorem. Nam inter absentes alterna epistolarum decertatio plerumque ad odia procedit. Nunc redeo in usum styli simplicis, gratus magis voluntati tuæ, quam reus casui. Te oro jam desinas amicitiam meam, quæ nihil tibi indixerit oneris, damnosam putare. Vale.

EPIST. XXVII.

SYMMACHUS ALEXANDRO.

Silentium circa te meum nullo jure culpabis, si tuum cogites. Et fortasse justius tibi hujus rei subeunda est verecundia, qui ob rem Romam sæpe litteras mittens, amicitiæ circa nos munia præteristi. Meos autem sola ferarum emptio Aquileiam compulit præterire. Nec tantum succensionis meretur unius occasionis oblivio, quantum laudabilitas tua inter assiduos commeatus tuorum contemptu mei contraxit invidiæ. Sed sit venia utrique nostrum, quanquam imparis negligentiæ. Posthac et ipse omissum munus instaura, et nobis rescribendi per eosdem copiam præsta. Difficilis est enim mihi hinc pergentium inquisitio. Denuo styli cessabit officium, nisi *tui familiares nostra* ad te redituri susceperint. Vale.

EPIST. XXVIII.

SYMMACHUS MAXIMO.

Agitare te venatibus feras, et hibernis mensibus Apennini gelida lustrare, valetudinis tuæ æstimatione nunquam putavi : amicior enim litteris quam laboribus videbaris. Horum alterum diu de te ignoratum, munus silvestre patefecit : alterum pene creditum, paginarum tuarum cultus asseruit. Quare inter sodales Apollinis ac Dianæ, sectator utriusque numerabere, etsi te magis, ut scripta testantur, venaticæ artis gloria juvat. Nam cum te nivosis saltibus inerrasse describeres, supra epistolæ temperamentum verbis tripudiasti : nimirum lætus ex arduo, et adhuc calens montani operis eventu. Interea satis fuerat Apennini spolia misisse. Adjecta autem de corde plura fastidio esse potuerant, nisi amor tui removisset satietatem. Vale.

EPIST. XXIX.

SYMMACHUS VARO.

Dum provincialium mederis adversis, et salutarem laborantibus manum porrigis, gravior Apulos casus incessit, a quibus ob inanem famam fecunditatis, frumenta poscuntur, et detrahenda provinciæ, et reip. usui non futura. Quando enim in hiemem vergente anno poterunt maturari tantæ fruges? Si igitur tibi suppetit facultas itineris celeriter ad Campaniam promovendi, scire me facito, ut te paulisper opperiar; aut si promissum major causa mutabit, id ipsum notitiæ meæ protinus pande, ut Symmachus noster diu in Formianis littoribus otiatus, propere mecum ad studia revertatur. Vale.

EPIST. XXX.

SYMMACHUS LEONI.

Opto quidem te in tantum copiis pecuniæ familiaris affluere, ut possis opima prædia comparare. Sed mallem te sine amicorum noxa atque injuria oculum ac desiderium novis emptionibus admovere. Nam ego Postumianensem rem jure optimo sine ulla mentione consortii tui ab antiquissimo possessore mercatus; nunc primum tua admonitione convenior, ut prope jam inveterata possessione decedam. Cujus pretium non ejus mediocritatis est, ut emisse delectet : ideo cum possim tibi legibus obviare, et desiderio ejus, cujus res aguntur, obsistere : copiam tamen facio, ut quod argenti dedimus venditori, id homini meo Euscio, cui summa comperta est, digneris expendere : si tamen præoptas nostra mercari, quam tua nexu obligationis absolvere. Vale.

EPIST. XXXI.

SYMMACHUS CARTERIO.

Quod defendendum socero erat, cujus te momordit querela, competenter in Epictetum commotus implesti. Caret foro, et inconsultæ linguæ pretium tulit. Ac, si quid mihi credis, contumeliæ talione correctus est. Nunc ingenium tuum moresque considerans, flecte ad veniam placabilem voluntatem. Scis causidicorum sæpe improvidos lapsus : et cum ornares tribunalia, ante defensor, post cognitor jurgiorum, talis advocationis errori plerumque restitisti. Sed quia nunc aliqui, quorum tuta flagitia sunt, Epicteti amici mei silentio claruerunt; quæso, ne diu infortunato potius quam innocenti patiaris illudi. Faciet vir amplissimus, communis frater, quidquid te velle cognoverit. Erit etiam ille promptus ad restituendum ei munus orandi, si voluntatis tuæ sumat indicium.

Tu modo benignam mentem litteris meis applica; et qui togæ amicus es, cujus laude supra alios splenduisti, honesto ordini notam detrahe, et homini parum cauto rogatus ignosce. Vale.

EPIST. XXXII.

SYMMACHUS JANUARIO.

Solebas antehac, cum tribunalibus præsiderem, fori tirones commendare judiciis: quod nunc officium versa conditione suscepi, qui magisterio tuo causidicinæ insinuo candidatos. Qua in re meum necesse est sequaris exemplum: ut qua facilitate oblatos a te frequenter admisi, eadem religione suscipias me assertore productos. Vale.

EPIST. XXXIII.

Assectatores diligo litterarum, non quod mihi cum talibus studiis ulla cognatio sit; sed quia professio bonarum artium, quasi pulchritudo etiam in alieno corpore locata delectat. Merito Valentinianum congressu mihi primore compertum, paginis prosequi officium duxi: ut ei apud te primam januam meus sermo reseraret, sua vita atque eruditio conciliaret amicitiam pleniorem. Vale.

EPIST. XXXIV.

Religiosa cura est, quæ amicorum liberis exhibetur: præsertim, si familiaritas majoribus delata, cumuletur meritis posterorum. In rem præsentem spectat præfata sententia. Nam Lampadium C. M. V. non utique ad se pensi habui, ut solet esse multorum caduca et fragilis affectio: sed ex eo genitos, et in bona paterna nitentes prorogato amore contemplor. Hos tibi trado ab omni injuria vindicandos. Quæso ut vicem meam, si usus tulerit, justus arbiter exsequaris. Multum hujus beneficii impetratio in tuam laudem, in meam gratiam promovebit. Vale.

EPIST. XXXV.

SYMMACHUS.....

Multas inter nos officiorum vices scribendi cunctatione perdidimus. Non sinam produci longius commune delictum. Assumo igitur mihi religiosi muneris partes priores: et si referre verba distuleris, non mutabo propositum. Tuæ deliberationis erit intercapedo rescripti: modo memineris, acceleratum gratiæ recursum, voluntatis signa præferre, serum necessitatis. Satis mihi videor instaurandis commerciis epistolarum locutus. Dein sermo Probo portitori aliquid utilitatis debet afferre. Est enim mihi familiaris dignusque patrocinio tuo: quem si placido ore respexeris, fortunas suas crevisse gaudebit. Vale.

EPIST. XXXVI.

SYMMACHUS.....

Taceas licet, et salutationi respondere dissimules, nunquam me a religioso officio dimovebis. Excudam quandoque, ut hac obstinatione decedas. Interea necdum recuperata fiducia tui, audax munus ingredior. Commendare enim tibi hujus scripti studeo vectorem, juvenem gravitatis exactæ, mihique dudum probatum per honesta documenta, nec inexpertum (si recte æstimo) judicio tuo: quia securus vitæ et militiæ veteris, nunquam refugit examen su-

A periorum. Sed fac mediocriter a te hominem esse perspectum: fas non est, si quid tribuis amicitiæ nostræ, ut post testimonium meum tanquam novus amicus tibi accedat. Vale.

EPIST. XXXVII.

SYMMACHUS.....

Pendeo animi usque ad valetudinis tuæ nuntium. Nam infirmis adhuc viribus tuis laborem itineris addidisti, nec possum super hoc commeantium sermonibus esse contentus, siquidem major affectio pro falsis accepit dubia rumorum. Exopto igitur litteras, quarum fides apportet mihi de te certam securitatem. Si quid ipse meorum actuum scire postulas, ab epistolæ perlatore cognosces. Est enim nobis conciliatissimus ob vitæ integritatem, dignusque, me teste,
B qui sedulo domus tuæ cultoribus inseratur. Vale.

EPIST. XXXVIII.

SYMMACHUS.....

Antistianus vir ordinis nostri, olim mihi probitate vitæ complacitus est, et honestis carus officiis. Quod me ex vero potius, quam in gratiam ejus asserere, qualitas præsentis desiderii ostendit. Nam diu patriæ suæ functus defensione, desiderat tantum portum privatæ quietis adipisci. Quæ res tibi commendabilem faceret, etiamsi meus non interveniret affatus. Soles enim pro tua virtute diligere cupidos otii, et nescios ambiendi. Oratus igitur atque exoratus litteris meis, dignare concedere optatam requiem vacare cupienti. Nec deerit subrogandus, cum facile ex tot optimatium numero parem fide atque industria vi-
C rum tua edecimare possit electio. Vale.

EPIST. XXXIX.

SYMMACHUS.....

Desiderium mihi amicitiæ tuæ frater meus Nicias, cum primis philosophorum numerandus incussit, postquam per epistolam fecit indicium, quod ei filiam tuam fida pactione desponderis. Quæ res testimonio est, sincerum tibi inesse judicium: et propterea familiaritatem tui ultro omnes bonos debere sectari. Asserit enim probabilem mentem talis electio. Quare optimæ voluntati calcar admoveo, teque hortor, ut quamprimum laudatissimum generum diis juvantibus sortiaris. Cujus accessio tibi et conciliabit gratiam plurimorum, et decus affinitatis adjiciet. Vale.

EPIST. XL.

D Ratio quidem justitiæ serio semper habenda est. Sed circa nobiles probabilesque personas plus debet esse moderaminis, ut perspiciatur in discretione judicium. Hoc eo proloquor, ut interventum meum generalitate commendem. Genus autem petitionis hujusmodi est. Agri sororis meæ Italicæ, illustris feminæ, cultore vacuati, et fessi onere munerum publicorum, judiciaria auctoritate refovendi sunt. Hanc opem de tui animi æquitate promisi. Certa est enim de bonorum mente præsumptio. Sponsioni igitur meæ, si tibi cordi sum, fidem præsta, et quidquid rebus atque rationibus matronæ absentis accommodum est, nutu facili tribue, meæ imputaturus gratiæ, quidquid illi favoris impenderis. Vale.

EPIST. XLI.

Silere non debui eo commeante, qui tuus est: siquidem necessitudo inter vos futura persuadet ut utrique vestrum similis a me diligentia deferatur. Quare salutationem litterariam tibi defero, et hortor ut virum devotissimum Ticianum, mihique amicissimum, præmissæ conjunctionis quamprimum compotem præstes. Vale.

EPIST. XLII.

Fructus laboris est, placere melioribus, et pro industria atque integritate palmam judicii promereri. Quapropter Benignus V. C. filius meus, rei frumentariæ negotium pervigili animo, et puris manibus exsecutus, solam de te mercedem justi amoris exspectat. Testatur insomnes ejus curas imbecillitas corporis. Nihil enim de Sardinia reportavit, nisi bonam B conscientiam, et malam valetudinem: horreis autem tantum frugis invexit, quantum illi provinciæ anni fortuna contulerat. Nullus de eo rumor adversus, nulla conquestio, res semper ad arguendum paratæ. Horum omnium locupletissimum pretium est, si amicitia tua dignus habeatur. Quod mihi declive ad impetrationem videtur: si quidem necesse est, te delectet eorum probitas quorum non fefellit electio. Vale.

EPIST. XLIII.

Religiosa potius quam invidiosa quæstio est, quæ fidem pactorum repetit. Nolo igitur existimes, culpabiliter ad me esse perlatum, quod pactas filiæ tuæ nuptias cum Herculio amicissimo meo hæsitatione suspendas. Sed cæteris, quos matrimonii de te impetrati vel adjutores scit fuisse, vel testes, me quoque C voluit admovere, ut suspensa diu vota novi hortatoris impulsus acceleret. Maneat igitur, oro te, stabilitas promissorum, nec senatoriam fidem voluntatis mutatio devenustet. Prosit etiam pacto fœderi meæ pro illo petitionis adjectio: cui non sine contumelia placita denegabis, cum prompte nobis deferre etiam intentata debueris. Certe ea viri modestia, ea in foro Romano dignitas est, ut quantum ei gratiæ tribuisti, tantum ornamenti ex genero consequaris. Uberes laudes ejus, et vitæ honestamenta prosequerer, si bonum aliquem videreris admittere. At cum tibi ejus bona esse comperta evidenter astruat dudum recepta conditio; non debeo ejus protelare præconium, quem tibi suscepti fœderis dignus indicat jam probatum. Vale.

EPIST. XLIV.

SYMMACHUS.....

Disarius, medicinæ professor, virum sanctæ memoriæ atque illustris, patrem tuum spe *commodi uberioris in Galliam secutus fuit*. Et quia ei cohærere decreverat, rerum suarum Aquitanicam nonnulla præmisit. Nunc contra bonorum omnium votum tanti viri obitu destitutus, relegere ad suos iter, ut parens attestatur ejus, optat. Juva, quæso te, piam juvenis voluntatem: et quæ ei pro insita moribus tuis fidelitate reddenda sedulo spopondisti, jube ocius reportari, ne illi supra vulnus amissæ spei, injuria longæ peregrinationis addatur. Vale.

A EPIST. XLV.

SYMMACHUS.....

PerVectæ sunt ad me litteræ tuæ, cum in Campanis littoribus otiarer. Credo te fando, aut lectione didicisse, quanta sit hujus regionis venustas. Vicit epistola tua appositas voluptates. Spretis igitur cæteris, quæ ingerebat loci gratia, totum animum recensendæ paginæ usque ad memoriam mancipavi. Utinam plura dictasses. Mihi tamen sæpe repetita instar multorum fuerunt. Posthac parcius promas, quod ex abundantia ingenii tui nascitur, ne me quoque, cui stylus pauper est, in arctum revocet voluntaria tua frugalitas. Quod restat, Aurelium tibi denuo in manum tradimus, non quo inefficax fuerit prior commendatio; sed ut meritum ejus nostramque curam testetur etiam iteratio. Vale.

EPIST. XLVI.

SYMMACHUS.....

Quisquis a nobis in commendationem sui litteras petit, præstat gratiam, *quam se putat accipere*. Antiquior est enim mihi amicitiæ cultus, quam illis præsidii impetratio. Repende igitur hujus promptæ operæ mercedem scripta reddenti, et pro mediocritate fortunæ hominem munerare. In tuo jure est, me etiam officii mutui honore digneris. Neque enim verborum fenus exerceo, ut te de solutione conveniam. Grave est te ad leges debiti redigi, qui me officiis voluntariis sæpe superasti. Vale.

EPIST. XLVII.

SYMMACHUS.....

Bonorum virorum curam tibi esse non ambigo. Mores enim tuos necesse est similium virtutum conjunctione gaudere. Si quid igitur mihi tribuis, quæso te, amplectere amicitias domini et filii mei Flaviani: quem non solum parentis, verum etiam testis fidelitate commendo. Reperies in eo mentem dignam amore tuo, et meliore fortuna, licet sacri beneficii magnitudo casibus ejus occurrerit, et ad cumulum lenitatis adjecta sit evocatio. Unde æquum est, quem respicit imperiale suffragium, familiaritas tua non deserat. Vale.

EPIST. XLVIII.

SYMMACHUS.....

Ad posteros amicorum curam transferre debemus, ne fides cum homine interiisse videatur. Exigit igitur D a me memoria Petronii exconsularis, cui lar apud Ariminum fuit, ut ejus filios hæreditario amore defendam. Horum domus militaribus habitanda decernitur, et ni publica succurrat auctoritas, extremum patietur excidium. Si quid igitur interventui meo tribues, datis ad Ariminensium magistratus atque ordines minacibus litteris, arceri ab ea hospites jubeas, et restituere penatibus parvulorum priscam securitatem. In judicis enim jubentur esse tutelam, qui a parentibus deseruntur. Vale.

EPIST. XLIX.

SYMMACHUS JUSTO.

Voto ac desiderio suo me adjutorem Severus vir honestus ascivit; cujus cum petitionem probabilem

judicassem, flagitatas litteras negare non debui. Summa autem petitionis hujusmodi est ut filio ejus conjunctionem filiæ tuæ spondeas : cujus rei impetrationem facilem fore personarum promittit æqualio, et honestate et possibilitate congruitis. Exspecto igitur ut responsio tua testimonium meum vires apud te habuisse declaret.... Vale.

EPIST. L.

SYMMACHUS CÆCILIANO.

Quantum domui meæ cultum Lucillus quondam pictor adjecerit, cum potissimis amicorum nosse te certum est. Hujus filium, per naturam quidem et per necessitatem procul positum, injusta sollicitant, orto certamine inter Numerarium quemdam et Opinatorem, dudum supradicti possessoris colonum, qui superiorum temporum ratiocinia in Lucilli vertere damna. Æquum posco, non gratiam; licet interventu meo etiam voti et studii accessio debeatur. Et primore loco postulo, domus viri prudentissimi, longeque degentis per officia publica et ordines tuta præstetur. Dehinc, ut si quid inter illos decertationis est, tuo cædatur examine : ne quando alteri judici servata cognitio recidivam Lucilli filio gignat injuriam. Vale.

EPIST. LI.

SYMMACHUS APOLLODORIO.

Quintus et Felix Hipponiensium curiales, has de me litteras summatibus viris intervenientibus impetrarunt. Debui enim probitatem hominum de testibus æstimare. Interest igitur amicitiæ, ne spes eorum, qui me ad impetrationem validum crediderunt, decepta videatur. Quare, si quid eorum poscet utilitas, benignitatem adde justitiæ. Credo enim talia poscenda, quæ nec intervenientis petitionem, nec præstantis judicium decolorent. Vale.

EPIST. LII.

SYMMACHUS MAXIMILIANO.

Me ex sententia valere significo, tibi secunda opto suppetere : post hæc depostulo, quod spontanea benignitate fecisses, ut conductorem rei meæ Siciliensis, ad provinciam revertentem, celeri transcursu ad destinata dimittas.

EPIST. LIII.

SYMMACHUS.....

Assiduæ scriptionis nullum potest esse fastidium. Fungor igitur apud te salute dicenda, simulque hortor, et deprecor, ut hominum meorum curam gerere non graveris; quibus non solum tribuenda est fiducia, si quid usus desideret suggerendi, verum etiam necessitas admovenda. Hæc enim est natura servorum, ut adire renuant profuturos, dum culpam suam metuunt deprehendi. Vale.

EPIST. LIV.

SYMMACHUS PŒMENIO.

Tacenda sunt damna fortunæ, ne sera consolatio scindat præteriti doloris cicatricem. Rectius ergo tecum filii nostri Nemesii ornatissima indole, vel potius fecunda laudum fruge contulerim. Habes virum dignissimum pro numerosa prole censeri : hunc tibi in manum reddo, quod utroque facere voluissem. A Æstimabis de cultu morum ejus ac litterarum, quantum illi studiorum mora potuisset adjicere, nisi respectum paterni desiderii timor noster habuisset. Vale.

EPIST. LV.

SYMMACHUS EUSEBIO.

Communis amici Eusebii merita longo sermone prosequerer, nisi de probitate ejus atque militia plura sentires, qui nunc de loco suo anxius, postquam de eo comperit esse dubitatum, allegationes suas properavit astruere lectione publici scripti, non assertione verborum. Qua in re et fautor *litiganti*, *et testis allegationibus ejus a nobis accedere juberis* : quorum alterum nobis tua amicitia promisit, fides alterum pollicetur. Nam dudum eum ad scholam Gallicani palatii translatum esse meministi, quod ideo te credimus B ipso absente siluisse, ne existimaretur gratiosa esse suggestio : nunc majore fiducia aderis veritati, cum allegationes præsentis audieris. Vale.

EPIST. LVI.

SYMMACHUS GEMINANO.

Felix, cum et domus tuæ cultor esse diceret, et humanitatem commendationis meæ amicis intervenientibus postularet, desiderio ejus familiarem paginam non negavi, qua principe loco fungor apud te salute dicenda. Dehinc prosequor receptam petitionem, quæ supradicto, si nondum tibi cognitus est, præstet clientelæ aditum si jam notus augmentum. Vale.

EPIST. LVII.

C SYMMACHUS QUINTILIANO.

Moris mei est, bene cognitis ac probatis ferre suffragium, nec personas hominum, sed vitæ merita cogitare. Cum igitur Asellus domesticus noster in urbanis castris militiæ stipendia sine offensione confecerit, quæso ut admissus in clientelam tuam, et meum patrocinium sibi profuisse, et tuum accessisse lætetur. Vale.

EPIST. LVIII.

SYMMACHUS CÆCILIANO.

Intervenire pro justis debitis non recuso. Malitiæ est enim repudiare locum gratiæ, in his, *quæ ipsa postulati æquitas commendat*. Formianis ad egestatis levamen certum ex Africa olei modum decrevit antiquitas. Poscunt a te morem longa ætate servatum, D cui debet adjicere celeritatem præstantis humanitas. Vale.

EPIST. LIX.

SYMMACHUS JOVIO.

Non novum vel incognitum, sed compertum jam fide et antiquitate militiæ Eusebium amicum meum promptus commendator insinuo : quem ad hoc ævi nulla actuum culpa fuscavit, sed absentia, quæ plerisque occulit merita, si testimonio præsentium deseratur, locum ejus dicitur in ancipitem statum deduxisse fortunæ. Singularis tamen animi tui æquitas non patietur, ut spero, adversum stipendiorum prærogativam casum valere. Et mea igitur hortatio, et ipsius fiducia judicium tuum respicit. Quæso ut

causa cognita, veterum ejus stipendiorum justa confirmes, præstaturus et nobis amicis securitatem, et honestum collegis de optimi viri retentione consortium. Vale.

EPIST. LX.

SYMMACHUS PROBINO.

Omnibus qui occasionem scriptionis impertiunt, commendationis quamdam rependo mercedem. Nunc optimo viro Petrucio factum volo, quem scio hanc epistolam non tam sui commendatione, quam mei officii gratia postulasse: cujus operam versa vice munerandam putavi. Poposcit litteras, ut tibi probarer impensius. Ego contra ideo scripsisse me fateor, ut tibi ille acceptior redderetur. Vale.

EPIST. LXI.

SYMMACHUS PACATO.

Vix adducor, ut credam litteras meas sæpe repetitas nihil Leontio remedii contulisse. Quia si nihil virium frequens interventus noster habuisset, desisteret suffragium meum toties elusus optare. Cum igitur apud me querelæ istius fides dubia sit; exsperiri volo, cui potissimum parti dubitatio mea debeat applicari. Est igitur in manu tua, utrum posthac tenere in scribendo morem debeam, an verecundiæ nostræ continua etiam taciturnitate consulere. Vale.

EPIST. LXII.

SYMMACHUS ROMULO.

Tu quidem paterna affectione pignus commune commendas. Sed illi efficacius studia et amorem bonorum probabilis vita conciliat. Habes juvenem cujus fruge gaudere debeas, etsi scio patres avaros esse voti, nec ulla filiorum bona putare perfecta desiderio et cupiditate potiore. Forte lactari animum tuum judicas dulci potius nuntio quam fideli. Cum vero tibi ejus reditum favor divinus annuerit, tu in illius meritis deprehendes mei testimonii veritatem. Vale.

EPIST. LXIII.

SYMMACHUS.....

Observantiam vetus usus induxit, ut domo profecti præstent auspicium mutuæ scriptionis. Sed ego longæ exspectationis impatiens ordinem servare non potui. Prior igitur tibi honorificentiam styli defero. Dehinc subjicio postulatum, cujus hæc forma est, ut Laurentium domesticum (quod domus meæ poscit utilitas) suffragio tuo dissimules adjuvare. Vale.

EPIST. LXIV.

SYMMACHUS PACATO.

Inctare debueras. Sed prolixus in hac conquestione esse nunc piget. Itaque ad commendationem viri devotissimi Olympii amicissimi mei flecto sermonem: teque sedulo rogo, ut eum securus testimonii in penetralia familiaritatis admittas. Reperies in eo morum bona, qualia judicii tui circumspectio consuevit eligere. Vale.

EPIST. LXV.

SYMMACHUS ALLEVIO.

Vehiculi rotæ cujus debeant esse mensuræ linea missa testabitur. Superest ut omne carpentum affabre et firmis compaginibus explicetur. Si parte pretii ad hoc opus est, quod dandum scripseris, jubebo numerari. Humanitas xeniorum tuorum debet esse moderatior. Religio enim animis potius quam muneribus æstimatur. Vale.

EPIST. LXVI.

SYMMACHUS AD SÆCULAREM.

Pretia desertorum confuso errore poscuntur. Nam neque judicia .... certus futuri laboris instituas: fixum enim ac definitum tenet amplissima præfectura, nullum ejus esse meriti, ut sublimitati tuæ debeat subrogari.

EPIST. LXVII.

SYMMACHUS.....

Et quiete provinciæ, et vigoris tui laude delector. Nec quidquam magisterio meo vindico, cum omne quod spectat ad gloriam, tuæ potius indoli debeatur. Macte igitur primi honoris auspiciis, et in uberiorem gloriam felices tende conatus ut tibi ad celsiores gradus januam pandas, et Romanum nomen claritudine administrationis illumines. Vale.

EPIST. LXVIII.

SYMMACHUS.....

Soleo amicitias optimorum primus expetere. Nunc fortunæ meæ inclinatio ut prævenirer effecit. Tribuenda est igitur venia tarditatis, non negligentiæ, sed mœstitudini meæ: et bono omine familiaritas copulanda, cui auspicium fortunatus præstitisti. Sed licet me ipse officii ordine et dignatione præverteris; in posterum tamen nequaquam residem judicabis, ut animorum nostrorum conciliatio, quæ tuo invitamento sumpsit exordium, meis litteris frequentata cumuletur. Vale.

EPIST. LXIX.

SYMMACHUS.....

Mallem quidem reditum tuum quam litteras impetrare. Sed etiam habent solatia locum, quoties fraudamur optatis. Vereor autem ne te diu ab urbe protermines. Namque hoc nobis minatur tarditatis tuæ elaborata defensio, quare velim noveris, nullas moræ allegationes desiderantibus justas videri. Quidquid igitur ipse causationis attuleris, surdis, ut aiunt, auribus ingeretur. Hæc interim de quarto Latinæ viæ, mox agrum Laurentem petiturus emitto. Est enim familiare mœrentibus, animi curas migratione discutere. Vale.

EPIST. LXX.

SYMMACHUS.....

Accusarem silentium tuum, nisi te in fratre vidissem. Ille et officii satisfactionem, et præsentiæ imaginem mihi solus exhibuit. Nam omnia bona in eo agnovi, quæ in te dudum probavi. Amo igitur venam familiæ vestræ. De qua nobis, etiam qui adhuc comperti non sunt, prærogativa optimi generis laudabiles jam videntur. Superest nunc mihi solemnis illa efflagitatio litterarum, quam nec omittendam penitus existimo, ne remissius cures, quæ putas non deside-

rari, nec magnopere perurgendam, ne tibi perpetua conventio soontanei gratiam decerpat officii. Vale.

EPIST. LXXI.

SYMMACHUS.....

Quamvis relegere iter, atque illico parem rare deducere; hoc ipsum tamen breve intervallum dici vacuum esse litteris non patiar. Primum, ut officium scriptorum tuorum vicissitudine sermonis æquiparem. Dehinc, ut expetitas amicitias relatu gratiæ intelligar munerari. Postremo, ut indicio adventus mei pauxillum de te, si mox abire decreveras, residendi tempus obtineam. Ob has causas epistolam venturus ipse tanquam præsulem misi. Sed in his præcipua mihi fuit ratio non silendi, quod prior votum sanciendæ familiaritatis habuisti. Unde curare me decuit, ne culpam fastidii contraherem dissimulando responsa. Atqui mallem semper mea opera amicitias inchoari; tantum abest, ut pigre et negligenter accipiam munus religionis oblatæ. Ago igitur gratias bonæ voluntati tuæ, et curabo sedulo officiis meis, ut credas potuisse me scribendi ordine præveniri, diligentia animi non posse. Vale.

EPIST. LXXII.

SYMMACHUS.....

Alexandrum, sicuti loquuntur historiæ, gravis momordit invidia quod Achilli fortissimo ævi sui Homerum præconem fortuna tribuisset. At mihi animus gliscit gaudio, quod eventus reip. prosperos parili sermone ornasti. Unde factum est, ut nostris quoque obtutibus, qui procul agimus, quædam gestorum facies subderetur. Quare fortunæ tuæ gratulor quæ spectatorem te secundis rebus apposuit, et facundiæ quæ talium negotiorum magnitudini orationis gravitate respondit. Cœlestis nutus efficiet, ut ornatissimo linguæ tuæ promptuario nunquam desit materia talium nuntiorum. Vale.

EPIST. LXXIII.

SYMMACHUS.....

Cura anxius eram priusquam litteras tuas sumerem, utrum commode peracto itinere ad destinata pervenisses. Sed ubi certior factus sum, nihil valetudini tuæ labore itineris deminutum, animus ad se revertit. Præstabit divinus favor, ut sicuti absentia tua optata cognovimus, ita tuo reditu gaudeamus. Vale.

EPIST. LXXIV.

SYMMACHUS.....

Editionibus nostris amicam operam polliceris. Intelligo litteris benevolentiæ tuæ effectum respondere potuisse, si honoris tui tempus felicitas provinciæ propagasset. Sed quamvis depositis reipubl. habenis nequeas promissi terminum dare, ego tamen fateor ita me tibi vadatum gratia, ut sperata perfeceris. Voto enim faventis, non exitu rei animus obligatur. Interea abundo gaudio, quod tibi omnium rerum fama floret et in partem quæsitæ a te laudis accedo. Vale.

EPIST. LXXV.

SYMMACHUS.....

Beasti curiam nostram forumque Romanum, de

A quo sortiri Sicilia magistratus, anteriorum recordatione metuebat. Ades igitur nobis exspectatus, illis desiderandus. Et præsumo tibi accepto ferendum, si provinciæ commodaverit posterioris imitatio. Auctor est enim bonorum sequentium, qui relinquit exemplum. Vale.

EPIST. LXXVI.

SYMMACHUS.....

Querebar tacitus ipse mecum de silentio, sed amicam succensionem recens sermo placavit. Ergo in usum veterem revertamur, et mutuam diligentiam religiosis salutationibus excolamus. Vale.

EPIST. LXXVII.

SYMMACHUS.....

B Scripta tua plurimum mihi tribuunt voluptatis. Sed si paulum Romæ residere voluisses, multo amplius nobis præsentia tua, quam sermo gratiæ contulisset. Fero tamen æquo animo, quod desiderio nostro amorem patriæ prætulisti. Et spero visendi filii tui gratia, qui nunc liberalibus studiis eruditur, reddendam mihi sæpius tui copiam. Interea dum absumus, frequentanda tibi est opera scriptionis, ut meus etiam stylus ad vicissitudinem provocetur. Vale.

EPIST. LXXVIII.

SYMMACHUS.....

Credo miraris, quod adhuc crudo fortunæ meæ vulnere silentium ruperim. Hæc solatia, his pascor, his recreor: etsi illa duco majora quæ mihi ex tuo pectore et sermone redduntur. Sed nolo tantisper a C me exigas litteras longiores. Breves sunt doloris induciæ, et mox in miseras cogitationes recurrunt dissimulata paululum mala. Ergo tua potius redundet oratio, quæ tibi laudem servatæ amicitiæ pariet, et mihi præsentis ærumnæ solamen afferet. Vale.

EPIST. LXXIX.

SYMMACHUS.....

Utinam te melior causa tenuisset, et facile absentiæ tuæ damna ferremus. Utcunque tamen desiderium tui litterarum solatio mitigasti: quas frequentare dignaberis, si quam tibi adhuc necessitas familiaris moram indixerit. Vale.

EPIST. LXXX.

SYMMACHUS.....

D Et sancti animi tui affectione, et sermonis assiduitate delector. Ne illud quidem beneficii minoris existimo, quod ad scribendum mihi idoneas tribuis facultates. Spero enim paginas meas tibi posse restitui, quas reposcunt, qui tuo judicio portitores hujus officii deliguntur. Et vero quæ pro mutua amicitia dignaris injungere, libenter exsequenda suscipio, quoties desiderant operam meam quos commendatione prosequeris: sed si quid aut negligentius, aut serius sortitur effectum, eorum dissimulationi, quos commonendi cura deserit, oportet ascribi. Cæterum tam justa et honesta sunt, quæ ipse plerumque delegas, ut mihi vel ultro appetenda sit executio probabilium litterarum. Vale.

EPIST. LXXXI.

SYMMACHUS.....

Diu litteras tuas desiderasse me fateor, quarum apportatio exspectationi plenissime satisfecit. Præcipue autem gaudio fuit, quod te pro voto agere nuntiasti. Dehinc quod adventus tui dedisti obsidem sponsionem. Et quoniam te mutuis de me præsumo gaudere, post ingentia pericula, quæ solus in communis patriæ perturbatione toleravi, in bonum statum rediisse significo. Superest, ut ad plenitudinem prosperorum lætitia nobis sperata proveniat; quod mihi tuo reditu spopondisti. Vale.

EPIST. LXXXII.

SYMMACHUS.....

Pomis tuis abunde honorem scripto facerem si valerem. Nunc obsessus membrorum omnium doloribus, silvarum tuarum laudem sequestro. Faciet frequens humanitas tua ut sæpe alias in Marsos bona Phæacum translata celebremus. Vale.

EPIST. LXXXIII.

SYMMACHUS.....

Ruri cum parentibus otiabar, ut algore Prænestini diversorii flagrantiam torridæ æstatis excluderem. Eo me loci repererunt litteræ tuæ, quas exspectatione prosperioris indicii principio lætus accepi. Namque ad hoc locorum nullo me munere sermonis hilaraveras. Sed ubi omnes molestias quas Pado auctore tolerasti, sollicita lectione percensui; accusato vernula tuo flumine, cujus turbidos meatus et infidum agmen expertus es; retuli istam conservationis tuæ gratiam diis auctoribus, Bonæque Fortunæ. Quamobrem complacitum est mihi serum exhibiti sermonis officium, cujus longam cessationem secundis rebus tuis incusare potuissem. Factum est enim religione qua debuit, ut prius liberationem tuam, quam periculum discerem. Quare penes sospitatores tui deos manebit hæc cura, ut beneficiis suis jugiter immorentur, teque ob meritum donent largo ætatis excursu; ita ut senectus nihil decoquat firmitatis. Interea quoniam te grata secessio et quies dulcis amplectitur; quæso curam dignatus arripias nobiscum sæpius loquendi. Adjicies plusculum refectioni corporis si, aut emittendis epistolis, aut vicissim sumendis peregrinationem levaris. Certe nobis nihil antiquius erit, quam te legere, quibus blanditias oris tui interim non contingit audire. Vale.

EPIST. LXXXIV.

SYMMACHUS.....

Quod ait noster comicus : *Nunquam te adeo, quin abs te doctior abeam*, id ego de epistolis tuis jure memoraverim, quæ multis salibus nonnunquam sententiarum, plerumque versuum sarciuntur. Veluti nunc litteræ tuæ halantes Platonicum nectar, quantum mihi muneris dederunt! Nam nisi tibi bonarum partium spectatus essem, nunquam me Atticis musis impertiendum putasses. Quare hujusmodi operi frequenter accingere, et amicitiæ diligentiam sedulo persevera, cum hoc negotium tibi nostri officii vicissitudo commendet. Vale.

EPIST. LXXXV.

SYMMACHUS.....

Amicæ voluntatis indicium est, quod adeptus amplissimum consulatum, cognitionem mihi et societatem tanti gaudii præstitisti. Quare hujus tibi apud me muneris opima laus est : quando ita securus es mei animi, ut tuis rebus prosperis scias nos posse lætari. Quid quod etiam consulare negotium fuit honoris sui nuntium latius promovere? Gaudia enim, quibus pauci fruuntur, angusta sunt. Dehinc ipsius æterni principis beneficium celebrius atque ornatius reddidisti, cui sub occasione talium litterarum apud multos gratias videris egisse, quam benigne animadvertantur officia. Facito ut istam gratiam scribendi assiduitate continues. Vale.

EPIST. LXXXVI.

SYMMACHUS.....

Compotem me optati nuntii præstitisti. Fateor enim veræ amicitiæ hanc esse rationem, ut commoda nostra mutuo gaudeamus. Gratulor igitur cum tibi familiaritatis nostræ causa, tum famæ temporum quam recentis judicii æquitas in æternam gloriam vindicavit. Functus es optimi civis officium, multa opera, perpeti sollicitudine. Sed nolo pœniteat. Virtus durioribus negotiis enitescit, et aspernatur declivem facilitatem, maximoque sudore arduum laudis annititur. Adde huc quod in ore fortissimi principis agis, et publico bono sine satietate defrueris : quæ res non compensat modo, sed etiam commendat laborem. Jam illud quale est, quod in causa non tantum tua fortunæ eluctatus incertum, nulli nostrum debes victoriæ tuæ gratiam? Plura vellem; sed videor mihi in præsentia satis fecisse verborum. Nunc si tibi potestas est, malo ut jam recurras. Si quid morarum est, quæso respondeas. Vale.

EPIST. LXXXVII.

SYMMACHUS.....

Summa tibi apud me laus et solida gratia est, quando id affectas amicitiæ cultu, ut nos litterarum honore digneris. Sed pars epistolæ tuæ quæ laudem mihi assignavit eloquii, sit licet nimis jucunda, minus tamen vera. Non audeo scribere : *Mentiris* et *Decipis* cum hæc de me prædicas, sed illud potius : scio quod amore falleris. Tu quemquam facundum voces, vir in dicendo summarum partium, cui sit patriciæ dignitatis oratio? Ergo parce verbis lenocinantibus, et fuco oblitis, et ad gratiam comparatis. Amicitiæ nostræ forte conveniat, ut talem videri me cæteris cupias; pudoris tamen mei non est, ut mihi ipsi talem me esse persuadeas. Vale.

EPIST. LXXXVIII.

SYMMACHUS.....

Olim te mihi fecit optabilem cultu, fama litterarum tuarum : sed diu officium scribendi per verecundiam distuli, ne in aula positum viderer ambire. Cujus morbi ita crebra est affectatio, ut diligentes existimationis viri pro alienis vitiis erubescant. Jam remota est causa hæsitantiæ, postquam me prior salutatione dignatus es. Patentes amicitiæ tuæ fores

benigne accitus intrabo, et compensare meditabor pudentes silentii moras crebrioribus paginis. Tu tantum bona venia recipe obsequium linguæ inopis, et paulisper imperialis magistri submitte judicium. Indicasti certe meorum te aliqua legisse. Eamdem posco patientiam. Novus tibi non ero, nec inexpertum formidabo arbitrum. Omnia mea ferre didicisti. Accessit etiam nobis familiaritas quæ te mihi æquiorem judicem faciat. Gratiosa quippe est amicitia a severo examine in blandiores sensus caritate mutatur. Quid si ego deposito ingenii pauperis metu assiduas tibi epistolas spondeo? Vide; quando amplius speres de promptuario largiore? Fatendum est amice: Gallicanæ facundiæ haustus requiro, non quod his septem montibus eloquentia Latiaris excessit; sed quia præcepta rhetoricæ pectori meo senex olim Garumnæ alumnus immulsit. Est mihi cum scholis vestris per doctorem justa cognatio. Quidquid in me est, quod scio quam sit exiguum, cœlo tuo debeo. Riga nos ergo denuo ex illis Camœnis quæ mihi lac bonarum artium primum dederunt. Et si te in meis scriptis aliquid offenderit, auditorem quondam popularis tui, aut silentio tuere, aut tu quoque rursus institue. Vale.

EPIST. LXXXIX.

SYMMACHUS.....

Accuso litteras tuas quas male credulus desiderio in te meo facturas medicinam putavi. At illæ decursæ oculis admoverunt tædas ferventiores. Affluebant enim multo melle facundiæ, quod avectum tecum doleo. Itaque parvæ lectionis sapore commotus, tristiorem damni sensum recepi. Inter hæc occurrit altera cogitatio, amarius esse, si taceas. Quapropter conditio durior vertit me ad optionem prioris. Peto igitur scribas. Sed fac epistolis tuis temporis intervalla breviora. Sæpius ad me commeent, et confabulationem præsentis imitentur. Fruemur assidue ea parte qua melior es. Quod si aliquid prolixioris curæ et elaborati a te operis adjunxeris, prope erit, ut non solum Romæ, sed in Athenæo quoque nostro, qua soles gratia, perorare videaris. Vale.

EPIST. XC.

SYMMACHUS.....

In curam tuam rediisse me gaudeo. Sed hujus tam subiti operis boni ornatissimus juvenis Asterius mihi auctor est; qui parandæ commendationis gratia, ut tandem scriberes impetravit. Et illius quidem familiaritati, licet a nobis olim repertæ, ob meritum recens adjecimus animi diligentiam. Te vero non patiar ultra exspectare monitores, et aliorum potius usui operam navare quam mutuæ inter nos affectioni debitum pium solvere. Non invideo poscentibus testimonia vel suffragia tua. Sed validior est amicitiæ causa, quam gratiæ. Precarias epistolas postpone legitimis: his frequentius caritas studeat, illas nonnunquam præstet humanitas. Vale.

EPIST. XCI.

SYMMACHUS.....

Exspectare non debui litteras tuas, quibus indicium mihi faceres honoris accepti. Itaque verecundiam tuam gratulatione prævenio, et opto adaugeat gradum meritis jure delatum continuata felicitas. Restat styli assiduitate acuas inter nos amicitiæ diligentiam, vincasque officiis intercessus tuos. Ille enim vere incrementis suis major est, quem sublimitas parti honoris inclinat. Vale.

EPIST. XCII.

SYMMACHUS.....

Incassum dissimulationis et taciturnitatis accusor, cum debitam tui diligentiam Jove teste non deseram. Sed nequitia meorum arbitror accidisse, ut missa ad te scripta resederint. Quæso igitur ne ex infrequentia litterarum meus in te animus æstimetur. Nam plerumque officiis simulatur affectio. Amicitiæ autem sinceritas pectoris magis fidem postulat, quam delinimenta sermonis. Vale.

EPIST. XCIII.

SYMMACHUS.....

Pignora nostra conjunximus. Atque ideo consentaneum videtur, ut quos cœtus participes habuimus, etiam honore sportulæ prosequamur. Duos igitur solidos offerendos tibi misimus, parvum munusculum, si æstimemur pretio sui: religiosum, si amore pendentis. Vale.

EPIST. XCIV.

SYMMACHUS.....

Romam te venturum certa fama promiserat. Spem visendæ præstantiæ tuæ multo gaudio ceperamus. Sed improviso mutatus nuntius indicavit, quod pio accitu domini et principis nostri ad votiva remearis. Ergo officium salutationis quod coram speraveram deferendum, styli honore compenso: teque oro ut ingravatam vicem referas, quæ suadeat desiderari ex me crebra colloquia, si ostenderit prima placuisse. Vale.

EPIST. XCV.

SYMMACHUS....

Pro utroque nostrum causam diutini silentii reddidisti. Nam me quoque fateor scribendi officio hactenus temperasse. Tua igitur purgatione defensus, diluere litteris, quod commune est, non laboro. Nunc omnium statu in tranquillum reducto, æmulis studiis omissa repetamus. Ita enim demum probabitur temporis fuisse, quod diu inter nos stylus quievit; si reddita facultate mutuam diligentiam frequens sermo reparaverit.

EPIST. XCVI.

SYMMACHUS.....

Etsi a litteris temperasti, exempli tamen imitator esse non debeo. Integro igitur largam salutationem, nec diffido reddenda saltim mihi esse officia quæ a te fuerant inchoanda. Vale.

EPIST. XCVII.

SYMMACHUS.....

Solet bonis livor obstrepere, ut nunc speratum præsentiæ tuæ gaudium mihi subduxit invidia. Hactenus vires suas in damna voti communis intenderit. Sic ero contentus, quod me adventus tui exspectatione fraudavit. Ipsum te sospitem manere patiatur,

et tandem cum utroque nostrum redeat in gratiam. Instar beneficii erit, si mihi contingat de tua securitate voluptas. Vale.

EPIST. XCVIII.

SYMMACHUS.....

Sumpto adventus mei nuntio, de quo non potuit apud te fama reticere, exspectavi ut prior scriberes, vel quod est amabilius, ut ipse Formias commeares. Sed quia utrumque vel dissimulatio tua, vel occupatio denegavit, in partes tuas libenter ipse succedo, teque oro ut mihi aut excursum tuum præstare digneris, aut, si obstat aliquid saltim litteraria salutatione respondeas.

EPIST. XCIX.

SYMMACHUS.....

Amo litteras tuas, sed exspecto præsentiam, quam mihi dierum ratio pollicetur. Plura scribere spes adventus tui non sinit. Sed quod nunc epistolæ detrahimus, coram fabulis rependemus. Vale.

EPIST. C.

SYMMACHUS.....

Gratum mihi est, quod promptissimum studium rei nostræ dignaris impendere, et te memorem scriptorum assiduitate testaris. Hinc fit, ut officiis tuis etiam cura nostra respondeat. Libenter igitur rependo sermonem. Et quamvis spontaneam juvandis hominibus meis adhibeas voluntatem, hortamentum tamen petitionis adjicio, ut officia quæ ultro tribues, cumules provocatus. Vale.

EPIST. CI.

SYMMACHUS.....

Conquestio tua de raritate epistolarum mearum magis religiosa quam justa est. Nam cum ex amore descendat non habet tamen æquitatem. Nunc tamen emenso itinere, promitto præterita officiorum dispendia crebris a me epistolis sarcienda.

EPIST. CII.

SYMMACHUS.....

Dum petis beneficium, præstitisti. Plus enim mihi ex amicitia tua quam tibi ex nostra defensione quæsitum est. Nihil igitur assumam gratiæ meæ, cum plurimum tuæ debeam. Potest tamen adhuc istiusmodi munus augeri scribendi assiduitate, ut cumulet voluntas familiaritatem nostram, quam nunc videtur necessitas inchoasse. Vale.

EPIST. CIII.

SYMMACHUS.....

Totis viribus adjuvandi sunt communis patriæ corporati, præcipue mancipes Salinarum, qui exercent lavacra lignorum præbitione. His plerique sunt debitores: quod nisi ad solutionem vigor judicialis adstrinxerit, eliciet publicam querelam series incommodi. Quare quæso, ut inter cætera, quæ sibi de studio tuo Roma promittit, hanc quoque partem diligentiæ tuæ vindices.

EPIST. CIV.

SYMMACHUS.....

Parva fatemur esse quæ misimus, sed honorificentia parentis, religione potius quam mole muneris

A æstimatur. Hæc ipsa tamen exilis oblatio plus ad te gratiæ portabit, si religio tua usui suo a me delibata susceperit.

EPIST. CV.

SYMMACHUS.....

Juvandi sunt mancipes salinarum, qui splendori atque usui patriæ communis inserviunt. Dignaberis igitur auditis eorum querelis, adeuntibus deferre justitiam, et urbi utilem, et tuis moribus congruentem. Vale.

EPIST. CVI.

SYMMACHUS.....

Pro filiis nostris Deo juvante conjunctis, in duobus solidis ad te misimus sportulam nuptialem, B quam cum prompta dignatione susceperis, documentum dabis omnia amicorum festa esse communia. Vale.

EPIST. CVII.

SYMMACHUS.....

Nuptiis quidem filii mei te quoque inter amicorum potissimos interesse voluissem. Sed quia longinqua absentia tua desideratum mihi negavit officium, in duobus solidis sportulam misi, ut vigere apud me tuam memoriam votiva oblatione testarer. Parvum quidem munusculum est, si æstimatur pretio sui: religiosum si amore pendatur. Vale.

EPIST. CVIII.

SYMMACHUS.....

Omnia quæ sine auctore jactantur incerta sunt. C Sed ego in sacræ virginis famam nihil patior licere sermonibus. Quare officio pontificis, fide senatoris admoneor proferre comperta. Diceris ante annos legibus definitos vestali secreto velle decedere. Nondum credo rumori, sed assertionem tuæ vocis exspecto, quæ opinionis dubium aut agnoscat aut respuat. Vale.

EPIST. CIX.

SYMMACHUS.....

Tandem de actibus tuis certum me facere dignata es, quibus lectis atque decursis lætatus sum vitæ et innocentiæ tuæ apud Justum. Cæteris in rescribendo diligentiam defuisse video, quos tu ad referendam gratiam dignaberis incitare, ut intelligam vicissitudine provocatus, epistolas meas iisdem fastidio postea D non futuras. Vale.

EPIST. CX.

SYMMACHUS.....

Aliorum quidem tibi spectanda est sententia, quos decet de patribus judicare. Mei ingenii exilitas etiam parva miratur. Quare velim credas nihil tibi ex meo testimonio honoris accedere. Nam etsi laudari ab laudato viro vetus dictum est, nostri tamen mediocritas non multum famæ tuæ claritudinem juvat. Sed quia voluntati tuæ mos gerendus est, quid quidam e medio de orationibus tuis sentiant, jussus expediam. Prope est ut te arguere debeam quod sæculo nostro Tulliani styli famam parcus invideas. Respondebis omnem te operam condendæ historiæ depu-

tasse. Ignosce avaritiæ meæ, si utrumque desidero. A Nam pari nitore atque gravitate senatorias actiones et Romanæ rei monumenta limasti, ut plane Homerica appellatione περιδέξιον, id est, æquimanum te pronuntiem. Perge igitur, quæso, et stude hanc posteris dotem relinquere, ut quæ divisa in singulis auctoribus ante placuerunt, eadem nunc in te conjuncta laudentur. Vale.

EPIST. CXI.

SYMMACHUS.....

Fontes, ac difficultatem ducendæ aquæ inter labores censere Herculeos debeamus..... nunc Neapolis mutata sede suscepit. Unde post breve intervallum dierum transire Capuam tui desiderii gratia non morabor.

EPIST. CXII.

SYMMACHUS.....

Cum jam Decembrium cal. tempus appeteret, redditæ sunt mihi litteræ, quæ annalem trabeam meruisse loquerentur. Credas velim multo ex ea re gaudio mentis meæ habitum splenduisse. Primo, quod ita natura comparatum est, ut omnes sibi delatum decus judicent, quod dignus acceperit. Dehinc, quia honor, jam pridem togæ, et ordini rarus nimisque difficilis, tandem summatem civilium partium virum respicit. Postremum, quod amicitias nostras necdum aliis officiis inchoatas prompta evocatione junxisti. Videsne quam probabiles lætitiæ meæ causæ sint? Sed vereor ne his parum credas, cum accitus excusem, quamvis justa ratio sapientem non possit offendere. Quo enim pacto ad prima fascium tuorum vocatus auspicia, paucis diebus Galliarum longinqua penetrarem? Exime itineris apparatum, cogita hiemis impedimentum, defectum cursus publici, et brumalis lucis angustias. Nonne mihi ante cal. Jan. futurus erat irritus labor, aut post inverecundior adventus? Hæc, oro te, æquo animo pronuntia, et amicitiæ nostræ bonus auctor esse dignare. Eo animo interpretare, quæ jure astruo quo rogasti: nec propositum tuum deseras. Solus enim benigne creditur advocasse, qui excusatione non læditur. Vale.

EPIST. CXIII.

SYMMACHUS.....

Multa me gratia nexuisti, et cum prioribus officiis tuis adhuc solvendo non sim, denuo aliud posco quod debeam. Consul amplissimus auspiciis honoris sui interesse me præcepit, cujus litteris tua quoque accessit oratio. Hæc ut venturo honesta est, ita excusanti vehementer onerosa. Sed tua æquitas verecundiam meam veri facilitate relevabit. Ille ut sit placatus annitere, cui me tristis de fratre casus excusat. Nam turpe atque impetibile est, attonito animo et fronte mœsta lætos adire conventus. Quid fortunam deceat, agnosco, cum qua nimis contumaciter agit, qui accepto vulnere statim miser esse dissimulat. Si justa, si necessaria, si vera prætendimus; facito, oro te, tam prompta venia ignoscat absentiæ meæ quam bona affectio me ut pergerem postulavit. Vale.

EPIST. CXIV.

SYMMACHUS.....

Recte Cæcilius comicus: *Homo*, inquit, *homini deus est, si suum officium sciat.* Hanc ego in te dixerim sententiam convenire, qui nostris negotiis curam vigilem præstitisti. Hinc in pectore memoria, laus in ore versatur. Nec in præsentia modo floret facti et studii tui gloria, sed, ut mens augurat, ævum vigebit. Prolixior agendis gratiis sermo etiam nunc competeret, ni vererer, ne simul totum videar expunxisse, quod debeo. Impatiens est accepti beneficii, qui nexu properat liberari: nec videtur mutuam operam quasi amicus accipere, si erubescit ad moram gratiæ. Alia mei ingenii ratio est. Pecuniæ fenus accelero persolvere: officiorum vices diu opto debere. B Vale.

EPIST. CXV.

SYMMACHUS.......

Mones æquo animo feram vel æmulorum facta improba, vel ingratorum fœda decreta. Convenit studio atque ingenio nostro consilii tui qualitas. Nullius quippe tam vehemens nequitia est, ut motu meo digna sit. An ego istud feram moleste, qui noverim Marcellorum monumenta sublata Verre prætore, et Marianis tropæis nequaquam manus invidas pepercisse? In sola conscientia est fructus et ratio virtutis. Nihil moror statuas et publica falsa titulorum. Fucum faciunt provincialium oculis, qui animis exciderunt. Quod si mihi ullus honor testimonii publici affectandus foret; judicio tuo et similium contentus esse de- C berem, vel fidicinis exemplo, qui indignatus considentium turbam, sibi et musis cantum ciebat; vel secundum Heraclitum philosophum, qui summam laudis arbitrabatur placere uni, si esset optimus qui probaret. Quare esto securus patientiæ nostræ, et congratulare mihi quod solus torqueo corda liventium, cum alii quibus statuæ quoquo modo tributæ sint, nihil habeant invidendum. Vale.

EPIST. CXVI.

SYMMACHUS.......

Valeo quantum sinit æger animus. Atque utinam leges æque mecum valerent, quarum sanitas ab ipsis plerumque corrumpitur, quibus curanda mandatur. Non pergam longius, cum hoc ænigma frater meus Buleforus possit aperire. Cui ut amicitia mea chara, D ita querela comperta est. Is ubi te scientem doloris mei fecerit, confido tali adjutore leges ad fora nostra reditura. Vale.

EPIST. CXVII.

SYMMACHUS.......

Exprobraveras mihi ante hac feras, quibus non est usa quæstura filii mei. Mordebar commemoratione irriti beneficii, de quo arguere amicum nec compotem gratiæ debuisses. Tu vero etiam pretia, ut vir excellentissimus communis frater Brotadius allegat, nec speratæ, nec traditæ rei postulas. *Magis juvat* me, si credis, a verecundia ad pecuniam lata conventio. Minus enim grave est debitorem, quam ingratum videri. Est igitur optio tua, ursos, quos intempestate

dicis amissos naufragio, taxare. Habes in manu, A quanto æstimare mihi debeas inefficacis voti benignitatem. Tantum maneat amicitia nostra, nihilque fortunæ in eam liceat. Summam pone dispendio: non subducam pecuniam meam navis tuæ casibus. Vale.

EPIST. CXVIII.

SYMMACHUS.......

Hospitem tuum Faustinum Senatus amplissimus in societatem recepit, tanta apud nos testimonii tui antiquitas est, ut differri quæ velis instar injuriæ sit. Tibi igitur acceptum ferat studium totius ordinis. Nam ut beneficio sacro debet dignitatis impetrationem, ita tuo decreti nostri celeritatem. Vale.

EPIST. CXIX.

SYMMACHUS.......

Plerique te accitu consulis Mediolanum venire credidimus: pars in Gallia resedisse jactabant. Inter hæc opinionum varia, quonam mittenda essent quæstoria dona dubitavi. Postquam mihi solvendi officii occasionem tribuit adventus tuorum, Clarentio, cujus spectatam fidem noveram, consueta munerum deferenda commisi. Non aspernabere, ut æstimo, dyptici et aphoretici oblationem. Neque enim grave est verecundiæ tuæ solemnia et votiva suscipere. Quæ cum amicitiæ deferantur, pertinet ad caritatis confessionem, ut deberi sibi hæc animus sumentis agnoscat. Vale.

EPIST. CXX.

SYMMACHUS......

Ariminum sæpe præteriens magisterio tuo didici C amicos honorare munusculis. Quare institutus exemplo necessaria usui magis rependo quam defero: quæ nisi prompta dignatione susceperis, videbere meam facilitatem de acceptis toties notare muneribus. Vale.

EPIST. CXXI.

SYMMACHUS......

Promptum mihi atque declive negotium credidisti, in quo nullum nisum tibi operæ meæ vendito. Quippe ubi primum spectabilem virum Faustum tua epistola, meus sermo convenit, ut Epiro mancipium de quo ambigitis, in examen accersat, nequaquam adversatus est postulatis. Spero igitur accitu ejus brevi adfore hominem quem vestrum alteri disceptatio familiaris adjudicet. Sed de hoc satis verborum est. Te oratum D volo, ut nos subinde scriptorum honore locupletes, et quod nunc causa cogente fecisti, id amicitia hortante non deseras. Vale.

EPIST. CXXII.

SYMMACHUS.....

Præsumebam quidem justitiam tuam fratris mei Magnilli sinceris actibus adfuturam. Sed fide cognitionis audita, quam nobis omnibus adventantium sermo patefecit, admodum gratulatus sum, quod illi æquum judicem fortuna præstiterit. Ago igitur gratias pro amici mei securitate, cujus innocentissimam vitam sententiæ testimonio comprobasti. Et spero contemplatione tui brevi cæteras infortunii ejus reliquias submovendas. Itaque ut promptius partes ingenitæ tibi æquitatis arripias, precator accedo; memor semper futurus tanti beneficii, si quem constanter purgare dignatus es, tandem securitas plena respexerit. Vale.

EPIST. CXXIII.

SYMMACHUS......

Plurimum voluptatis ex litteris tuis ante capiebam; nunc lacrymabili conquestione mentem legentis infuscas. Ubi illa sententia, quæ te et naturæ bono et veterum lectione contra omnia fortunæ tela firmavit? Dignam viro assume patientiam, et quæ mutari nequeunt, desiste lugere. Leviora tibi cuncta post improbum generum debent videri. Cur autem torpori atque otio vaces, et patrimonii negligens, feriatum B pascas dolorem? Curæ sint reliquiæ rerum tuarum, quas facinorosus invasor exhaustas, et laceras reliquit; ne in his reipublicæ necessitatibus recuperata sustentare non possis, quæ prius omissa contempseras. Vale.

EPIST. CXXIV.

SYMMACHUS......

Coactum te licet fatearis ut scriberes, ego tamen non minus acceptum tibi refero, quod me styli honore dignatus es, quam si hoc sponte fecisses. Sed videris, qui fuerit auctor tanti muneris. Mihi ex illis litteris non honos tantum gaudii, sed fructus evenit. Didici enim commeatu annonario convalescere urbis securitatem. *Faustum etiam intellexi, cum primum causam vestram cognosceret, æquum se judicem præstitisse, et allatis in medium allegationibus tuis*, codicum constitisse rationem. Nam cætera, quæ post secuta significas, ipso invito opinor extorta, et sperare debemus, talem fore in reliquis disceptatorem, qualem tibi ostendit prima cognitio. Ego tamen ad incitamentum justitiæ, quam meritis tuis arbitror deferendam, familiares litteras misi, quas, si ratio poposcerit, in manus ejus facies pervenire. Aliud enim salubritatis genus conditio temporis non permittit adhiberi. Volo autem scias (et sponte pro amicitia nostra debes advertere) curam pro te meam non desiderare monitorem, sed non posse amplius fieri quam ut tibi animum disceptatoris petitio nostra conciliet. Vale.

EPIST. CXXV.

SYMMACHUS......

Ludos prætorios præparamus, quorum ornatus peregrina animalia desiderat, ut novo cultu Romana splendescat editio. Addaces igitur et pygargos tuo studio mihi opto præstari, quorum copiam limes vobis finitimus subministrat. Dignare, rogo te, amicitiam nostram votivo pignore fœderare. Non ero impar ad vicissitudinem rependendam, si quid etiam tuus usus exegerit. Vale.

EPIST. CXXVI.

SYMMACHUS......

Spem mihi adventus tui longo tempore pollicebar. Tu vero etiam nunc de me scriptorum vices postulas, et diuturnam quodam modo minaris absentiam.

Nam quid sibi vult mutui solatii flagitatio, si reditus jam paratur? Si quid igitur apud te consiliis meis loci est, suadeo urbem revisas, ad quam te et amor civicus evocat, et cura quæstoria : cujus apparatus etiamsi copias divitis habet, tamen requirit diligentiam Candidati. Vale. A

EPIST. CXXVII.

SYMMACHUS......

Animum quem nobis rependis, agnovimus recentium serie litterarum; sed moleste ferimus hujus muneris raritatem. Et ideo adhortamur, ut frequenter arripias indicium familiaris officii. Petitio tua super hæreditate C. M. V. Ærit, neque mihi, neque aliis, qui tui curam gerunt visa probabilis. Nam quæ jure ac legibus sunt relicta, alienari impetratione non possunt. B Quod ita esse Valentinianus communis amicus expertus est, qui magnopere laboravit, ut aliquid, si fieri posset, excuteret. Sed eum refragante justitia deseruit laboris effectus. Proinde si quid mihi credis, remove a te petitionis invidiam, quam etiam consorti opto suaderi. Malo vobis integram esse famam quam imputari hujusmodi petitionem. Hæc me amice et benigne circa te voluntate suadere, pro mutua in nos diligentia recognosces. Intelligis enim nihil me magis quam existimationem familiarium nostrorum debere curare. Vale.

EPIST. CXXVIII.

SYMMACHUS......

More instituto que majorum, incestum Primigeniæ, dudum apud Albam vestalis antistitis, collegii nostri C disquisitio deprehendit : quod et ipsius, quæ contaminavit pudicitiam sacram; et Maximi, cum quo nefandum facinus admisit, confessionibus claruisse gesta testantur. Restat ut in eos, qui cæremonias publicas abominando scelere polluerunt, legum severitas exeratur. Quæ tibi actio de proximi temporis exemplo servata est. Et ideo dignaberis, reip. utilitatem legesque considerans, facinus cunctis ad hunc usque diem sæculis severissime vindicatum, competenter ulcisci. Vale.

EPIST. CXXIX.

SYMMACHUS.......

Secundum proximæ ætatis exempla, clarissimo et excellentissimo viro fratri nostro præfecto Urbi incestatæ Primigeniæ virginis, quæ sacra Albana cu- D rabat, a collegio nostro vindicta delata est. Sed quia litteris ejus causæ probabiles afferuntur, quod neque muros Urbis æternæ tanti criminis ream fas sit intrare; neque ipse ad longinqua possit occurrere : cum facinus, ubi admissum est, debeat expiari : necesse perspeximus potestatem finitimam convenire, cui provinciarum jura mandata sunt, ut in Primigeniam, quæ publicarum cæremoniarum maculavit arcana, corruptoremque ejus Maximum, qui quidem flagitium non negavit, severitas semper his adhibita exeratur. Dignaberis igitur consideratis confessionibus, quæ nefandi criminis tragœdiam prodiderunt, injuriam castissimi sæculi reorum suppliciis vindicare. Vale.

EPIST. CXXX.

SYMMACHUS.....

Idoneum tempus est quo probemus quid amicitiæ nostræ religionis exhibeas. Delatus est enim a clementissimis principibus ordinarius consulatus. Et ideo curam tuam efflagito in providendis omnibus, quæ poscit editio. Homines mei specierum pretia ministrabunt. In hoc tantum studium tuum, curamque desidero, ut quam primum prævehi justis pretiis comparata præcipias. Vale.

EPIST. CXXXI.

SYMMACHUS.....

Apud eos quibus curæ debet esse fama temporum, justa non sileo, certus atque securus, nullius studium legibus obfuturum. Ob reliqua arcæ vinariæ, quæ multis præfectis superiores principes exigenda mandarunt, et quæ magna ex parte collata imperiali constat ærario, soceri mei Orfiti olim præfecti, et ante annos quindecim sine ulla tituli hujus conventione demortui, pulsatur hæreditas; obtentu epistolæ, qua divus Constantius, id quod operibus publicis constabat impensum, integrari per eum statuit; minatus ipsi atque officio, ut fieri assolet, sub conditione dispendium, si exactioni cura competens defuisset. Sed neque ipse mandatum sibi munus omisit, et sequentes principes, quod præfectura susceperat, ad posteriores judices transtulerunt. Hoc inclytus Valentinianus omni ætate memorabilis princeps, et divus Gratianus sacris litteris censuere, a quorum definitione non decet deviare. Dehinc cum etiam crimina morte soleant terminari; in hac tantum causa contra optimos principis mores, ad posteros inopinata damna extenduntur, et tanquam integrum designatur, quod partim solutum est, partim a rectoribus provinciarum constitit eruendum. Super hoc cum divina jussa sumpsissem, fidem veri occultare non debui, cum legis audientiam tribuerent his qui neque in cognitione constiterant, neque sumpserant relationis exemplum. Accedebat enim causa robustior, quod materfamilias mea dudum emancipata bonorum possessionem patre mortuo non poposcit, atque ideo rescripto se asseruit non teneri. Misi igitur sub relatione monumenta gestorum, sperans etiam tuæ religionis auxilio novum exemplum posse removeri, in ea præsertim causa, quæ nos jure non implicat. Teneantur veri hujus tituli debitores. Exstat vetus professio Campani consularis; exstant Acta apud Etruscum rectorem confecta, quibus docetur exactio promissa reliquorum. Parcatur innoxiis, ne in omnes qui rempubl. curant, inusitata forma procedat. Convenit sæculo tuo ista justitia, cujus existimatio vestris consiliis debet ornari. Vale.

EPIST. CXXXII.

SYMMACHUS.....

Meretur de præclaro animo tuo votiva causa suffragium. Prætura domum nostram, Deo juvante, exspectat, in qua me crocodilos, et pleraque peregrina civibus exhibere, et aliorum hortantur exempla, et propria impellit animositas. Quare amicum

meum Cyriacum benigne in curam tuam dignare suscipere, ut indicata promoveat. Habebis in posterum tantæ gratiæ non immemorem debitorem. Vale.

A

EPIST. CXXXIII.

SYMMACHUS.....

Quod scribis, voluntariæ benignitatis est: quod sero, curarum. Nos autem religionem meritis tuis debitam, et otium styli assiduitate testamur. Euscium nostrum circumsessum domesticis negotiis deduci in obsequium tuum præcipe, et quæ in meam notitiam pertulisti de instruenda editione ludorum, ipsi familiariter curanda committe.

EPIST. CXXXIV.

SYMMACHUS.....

Sportulam consulatus mei, et amicitiæ nostræ, et honori tuo debeo. Hanc in solido uno ad te misi, orans, ut benigno animo solemnia officii mei libamenta suscipias. Vale.

LIBER DECIMUS.

EPISTOLA PRIMA.

SYMMACHUS THEODOSIO SENIORI.

Etsi scio virtuti cognatum pudorem, desideravi tamen in litteris celsitudinis tuæ copiam, maximarum rerum gloriæ congruentem. Primo, quod amicitia postulabat, ut apud amantem tui nævum jactantiæ non timeres. Dehinc, quod æque manu et ore promptus, fidem gestorum tuorum debueras linguæ honore dotare. Nunc me ad famam rejicis, et jubes aurem rumoribus præbere, cum tanti negotii dignitas parem testem requirat. Sed qui animi mei securus es, meritum tuum voci publicæ credidisti, contentus veritate pro laude. Ergo Africa revaluit ex morbo, sane invictorum principum medente consilio, quorum remedium tu fuisti. Solent enim qui medicinam callent, cum jam forti usu in magisterium provehuntur, ac fiunt artis emeriti, proximis imperare, et feriata manu curationem juvare præceptis. Tua igitur palma laus temporum est. De qua ego plane et indulgentius loquerer, nisi obsequerer singulari verecundiæ tuæ, et mihi oppido præcaverem, ne laudatus proxime ab excellentia tua feneratam gratiam viderer retulisse, hoc est, quod aiunt: *Mutuum scabere mulos*. Cui proverbio ne videar esse confinis, præconia virtutum tuarum presso dente perstringo; præclaræ conscientiæ tuæ pendendum relinquens, quid vel ipse merearis, cujus ductu provincia mihi amica respirat; vel quid ego tibi debeam, cujus fama sub tali teste nunquam succumbet invidiæ. Vale.

EPIST. II.

GRATIANO AUGUSTO.

Scio amore factum, quo summates viros plerumque dignamini, ut sacræ orationi vestræ lector adhiberer. Sed cum intelligo sermonem illum præminere omnimodo scriptis aliis, quæcunque ad hoc locorum senatus audivit, me quoque arbitror pluris habitum esse quam cæteros. Magnis enim negotiis itidem ut magnis comœdiis edecimati apponuntur actores. Non idem honor in pronuntiandis fabulis Publio Pollioni, qui Ambivio fuit, neque par Æsopo et Roscio fama processit. Quare optimi principes, quæ in me bene consultatis, ut divinitus oblata complector. Laus tua, domine Gratiane, officium est meum; quando ita animatus es, ut cum reip. medicinam facis, operam meæ vocis accersas. Tu nobis publicas turbas in tranquillum redegisti. Minimo stetit, quin omnes occumberemus, tantum flagitii designaverant, qui amplissimæ potestates malis artibus possidebant. Ferox ille Maximinus ob res secundas, incubator judiciorum, difficilis decidendis, simultatibus promptus..... Simulque res tuæ in tranquillum rediere. Quæ bona,

B

etsi honoris tui necessitas contigit, meum tamen animum tanquam duplicata juverunt. Sed altiora metuentes nondum explet hic nuntius, quandiu in alteram messem procedat ratio conditorum. Facito igitur sciam, quid invehant horreis dies singuli, ut voluptas otii mei cum patriæ copiis augeatur. Vale.

EPIST. III.

SYMMACHUS.....

Ad sextum cal. Novemb. quæstoriæ editionis exordiis interesse me præcipis. Hujus evocationis litteras ante biduum temporis præstituti circa Neapolim sumpsi. Purgat, ut vides, absentiam meam longus itineris tractus, et functionis dies proximus. Sed diis juvantibus multis spectaculis vestris compensabo obsequii mei debitum. Nunc veniæ dandæ facilem

C

quæso te præbeas. Neque enim fas est, ut tanto dispendio meo etiam culpa jungatur. Vale.

EPIST. IV.

SYMMACHUS.....

Propositi atque ingenii mei est eorum famam curare quos diligo. Tibi autem plus me favoris impendere hortatur affinitas. Quo circa impatienter fero apparitorum notariis senatui nuntiari, quod Romani populi magistratus abesse patiaris, et in tuam referri injuriam quod patriæ functiones ab obnoxiis deseruntur. Id etsi falso in aures publicas præsumo perlatum, fungor tamen admonendo parentis officio, et deprecor ut cæteris administrationis tuæ laudibus hunc quoque titulum de quo laboramus adjicias. Grave quippe est ut generosæ familiæ viro, summis

D

per Africam tribunalibus præside, collegarum nonnulli munia Romana detrectent, et annus pene editoribus vacuus, pro consulari fastigio gignat invidiam. Audiant certe qui deserunt functiones, quanta impendii mediocritate anni superioris prætor Ædesius urbanos fecerit ludos, et de exemplo colligant quid præsentibus magistratibus honoris et levaminis deferatur.

EPIST. V.

SYMMACHUS.....

Interesse votis tuis animus affectat, sed valetudo corporis longum recusat excursum. Nam, ut est morborum ferax otium, denuo me pedum vinxit do-

lor, dum quieti ruris indulgeo. Da igitur, quæso te, officio meo justam remissionem, et interim sine nuptialibus domus vestræ abesse pignoribus, ut paulo post sanatus fœderibus admiscear. Vale.

EPIST. VI.

SYMMACHUS.....

Non solet ab amicis anxie venia postulari. Quapropter pauca cogo sermone otianti mihi in agro solitus unius pedis morbus obrepsit. Itaque obeundis officiis vacationem desiderati muneris peto. Dabunt dii auspices facultatem ut nuptialibus familiæ vestræ votis compos sanitatis intersim. Vale.

EPIST. VII.

SYMMACHUS.....

Frater meus Rabilianus, genere et amore conspicuus, injuriæ suæ acerbitatem privata apud me conquestione deflevit. Asserit enim procuratorem suum sine cujusquam denominatione correptum : et cum vindictam de te impetrare debuerit, quam cum Romæ degeres, postulavit; auctam domus suæ cognovit injuriam. Id ego oblivione arbitror accidisse. Quomodo enim præciperes, quod incoram positus improbasti? Quare, ut parens moneo, ne augere, quæ doluit, genus putes esse conscientiæ. Certe si abest æquitas judicatis, familiariter mihi ede rationem, ita ut noveris pro absentibus dominis rectorem suscipere debere partes defensionis. Vale.

EPIST. VIII.

SYMMACHUS.

Jucunda mihi fuerit perceptio scriptorum tuorum. Amicitia enim mutuis gaudet officiis. Sed utinam hominum meorum diligentia fidem tuæ pollicitationis implesset. Nam cum scripseris, eos ad solvendam pensionem profectos, exiguam partem redituum perdiderunt : nec illis pudori fuit, cumulum debitorum sub tanta anni fecunditate contrahere. Dignare igitur curam nostræ utilitatis arripere, et ad solutionem cogere debitores. Quid enim juvat, quod studio tuo et beneficiis adjuvantur, cum hoc commoditas nostra non sentiat? Vale.

EPIST. IX.

SYMMACHUS.....

Salute præfata, quam litteris anteferre solemne est, ut seriem familiarium scriptorum vota præveniant, silere apud te nequeo, Cajetanæ Formæ tentamenta frigere; et nisi præsentia tua cœptis calcar admoverit, vereor ne operi emoliendo æstiva opportunitas subtrahatur. Quid igitur super hoc agendum sit in tuo jure constituo. Mihi satis est, in his quæ ad laudem tuam pertinent, partes amici monitoris implesse. Vale.

EPIST. X.

SYMMACHUS.....

Abundantissime gaudeo tibi esse curæ, ut filii mei editio ursis pluribus instruatur, statimque pretia annumeranda misissem, nisi hiemalis asperitas impediret invectionem. Sed paulo post, ubi opportunitas veris molliverit itinerum difficultatem, curabitur ferarum emptio, cui definitionis justitiam spopondisti.

A Interea tibi ago atque habeo gratias, et provocatum me ad amicitiæ incrementa protestor, licet sponte digneris advertere honesta beneficia apud memores non perire. Vale.

EPIST. XI.

SYMMACHUS.....

Per amicum communem Gaudentium propinqui mei Valentini preciculas misi, sane ad fidem meam, et conscientiam pertinentes. Nam frater ejus Proserius cum premeretur extremis et præsentem me, et per epistolam summis precibus obsecravit, ut impetrata facili auctoritate rescripti, filia ejus fratris sui filio copuletur, quod multis esse concessum manifesta testantur exempla. Quare piæ supplicationi adjumentum meum negare non possum, quoniam fidem

B meam super his nuptiis voluntas propinqui morientis adstrinxit, ut epistola precibus connexa declarat. Dignare igitur juvare effectum pii desiderii, eatenus, ut si quis conturbare tentaverit mandatum paternum, comminatione infamiæ terreatur. Rescripti autem beneficium cum fuerit impetratum, spectatæ fidei perlator apportet. Vale.

EPIST. XII.

SYMMACHUS.....

Meretur auxilium tuum causa communis. Nam quidquid ad senatorias pertinet functiones, participata ope et conjuncta animositate peragendum est. Juva igitur auctoritate, qua dignum est, partes atque rationes ad amplissimam curiam pertinentes : multum ex hoc negotio laudis habiturus, si munia ordinis

C nostri, quæ jam dudum fluctuare manifestum est, solutio ab obnoxiis efflagitata reparaverit. Vale.

EPIST. XIII.

SYMMACHUS.....

Editioni nostræ fortuna consulit, quæ te regendæ Apuliæ voluit admovere. Utere igitur occasione præsenti, et apud præturam domus nostræ, ad quam feliciter de transmarinis ursi proxime perferentur, convenientia decerne præsidia, ut prioribus officiis hujus quoque cumulus applicetur. Vale.

EPIST. XIV.

SYMMACHUS.....

Diligentia tua et judiciali vigore delector. Sed inopia vel potius egestas ordinis Forminiani, etiam curationis impatiens est. Nam sicut affecta diuturno

D morbo corpora, sæviorem medicinam ferre non possunt, ita curia numero et paupertate tenuata, duritia immodicæ emendationis exstinguitur. Libens igitur parentis sume consilium, qui non defendit ordinis culpam, sed correctionis modum postulat. Habenda est ratio vectigalium publicorum, et lavacri æstivi instauratio cum reip. viribus conferenda, ut si quid redundat expensis cæteris, in sumptum operis conferatur. Dandum quoque est instaurationi largius tempus, ne quid deroget firmitati præcipitata reparatio. Nihil ex hac mora tuæ gloriæ detrahitur. Ad præsentem enim judicem veteris curiæ culpa non pervenit. Possem plura connectere, sed cum rerum omnium consideratio apud sapientiam tuam vigeat,

parco esse prolixior, una admonitione contentus, magnopere nobis esse curandum, ut levamen potius ordinibus aliquot exhaustis tuus adventus apportet.

EPIST. XV.

SYMMACHUS.....

Si novum beneficium de ursorum comparatione peteremus, longior ambitus esset adhibendus. Sed cum promissa repetantur, admoneri potius te quam rogari convenit. Hæc igitur epistolæ summa est, ut homines meos, quibus ferarum jam mandavimus emptionem, juvare adminiculo non graveris, ut editio nostra, quam auspice Deo, pro filio præparamus, tuis auxiliis, meis sumptibus instruatur. Vale.

EPIST. XVI

SYMMACHUS.....

Suessa honestorum civium patria est, ita ut merito dixerim, minimæ quoque fortunæ homines extra vitia plebeia esse censendos. Volo igitur credas, nullum ex illa urbe ad fori strepitum processurum fuisse, nisi acerba coegisset impressio, de qua meæ litteræ non loquentur. Vehementius enim vox publica suffragabitur eorum dolori quam privata potuisset. Audientiæ tantum per me optant facilitatem mereri. Quidquid autem spoliatis atque vexatis properandum est, favor tuus et legum norma præstabit. Vale.

EPIST. XVII.

SYMMACHUS.....

Suessanorum allegationes commendat tibi publicus magistratus, mihi privata miseratio. Atque ideo a te judiciarii vigoris auxilia, a me verba poscuntur. Fungor igitur partibus meis, et te familiariter rogo ut, auditis infelicium deplorationibus, in eam partem, quæ est juri et miserationi amica, movearis. Vale.

EPIST. XVIII.

SYMMACHUS.....

Prima scribendi causa est ut honorificentiam salutationis exhibeam. Secunda, ut probatam mihi modestiam tuam justa petitione conveniam. Plurimi enim de familia domus meæ per fugam elapsi, in his locis, quæ tibi contermina sunt, delitescunt, hos, auditis allegationibus procuratoris mei, quæso restituas. Convenit enim tuis moribus et amicitiæ nostræ contemplationem gerere, et servili nequitiæ negare perfugium. Vale.

EPIST. XIX.

SYMMACHUS.....

Postquam de freto Siculo litteras tuas sumpsi, ad curam vicissitudinis incitatus, salutem mihi nuntio secundare, tibi opto suppetere. Dehinc de apparatu nostræ editionis admoneo, quamvis religiosus animus monitorem alterum non requirat. Præ cæteris autem quæ Romana spectacula desiderant, crocodilos functio theatralis efflagitat. De quibus fidam tuam sponsionem teneo: cui facilis succedet effectus, si peculiariter in rem missos suffragii tui nisus adjuverit. Vale.

EPIST. XX.

SYMMACHUS.....

Plures de Dalmatia ursos in apparatum domus A nostræ proxime esse venturos fides asserit nuntiorum: quorum subvectionem dispositis vehiculis privatim debemus instruere. Hujus mihi curæ absolutionem diligentia tua usu explorata promittit. Quæso igitur ut hanc provinciam confestim ineundis. . . . .

EPIST. XXI.

SYMMACHUS.....

. . . . Capitali exitio cunctorum lacrymisque expiavit. Nunc interlucet homo homini. Senatus antiquum obtinet. Vivere libet: natum esse non pœnitet, et ad salutem spectant omnia. Nulli a paupertate discrimen est. Respub. se in vetustatem recepit et decrepitos mutavere animos, postquam vos ad virtutem verba fecistis. Pari vigilia prospectum videmus ut res annonaria satietati urbanæ liberalius ingeratur: Flan- B dæ monetæ nequitiam decoquat larga purgatio: nullo jam provincialis auri incremento trutinam spectator inclinet. Mille alia, quæ si persequi velim, vestræ gloriæ memor, meæ infantiæ immemor deprehendam. Nam nemo prudens humanus verbis corrupit oracula. Igitur divina mens tua, juvenis Auguste, Romani nominis decus, vehatur curru eloquii sui; nos in agendis gratiis humi reptamus, socco magis idonei, quam cothurno, postquam facundia res esse cœpit imperii. Nam, quod sciam, musis in palatio loca, lautia tu dedisti: quæ res prospere vertat vobis vestræque pietati, quia fastum et otium, fortunæ grandioris vitia, nihil moramini. Mihi satis salutis est cum valetis. Felicitas voto publico exorata præstabit, ut clementiæ vestræ, quanta est reddendi voluntas, tanta sup- C petat copia negotiis promovendis.

EPIST. XXII.

DOMINO VALENTINIANO SEMPER AUGUSTO SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Quieto mihi et jampridem a desideriis honorum remoto, præfecturam multis cupitam sponte tribuistis. Ago gratias tot bonorum circa me principum voluntati. Sed intelligo quanto plus sollicitudinis habeat magistratus qui ex judicio, quam qui ex gratia venit. Ille enim, ut meritis datus, spem sui debet æquare: iste ut per beneficium quæsitus, a periculo præstationis alienus est, D. imperator. Quis ergo me huic oneri parem faciet? Scilicet vestra clementia, cujus interest ne temere electus existimer. Mihi ad conscientiam satis est non affectasse publicam D curam. Jam qualis inveniar in manu temporum est. Bonos enim magistratus favor principum facit, semperque de moribus vestris virtutes judicum fluunt. Facite ut omnes intelligant, si forte desit rectoribus integer vigor, et justa conscientia, hominis culpam esse, non sæculi. Non sum voti immodicus, cum honorem meum commendo auctoribus suis. Quantum est enim quod ego numini vestro ago gratias? Facite ut vobis etiam respublica pro me grata sit.

EPIST. XXIII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Olim me, ut res indicat, cognitiones numinis vestri secundo favore respiciunt. Neque enim aliter imperatoribus nihil temere præstantibus, inter primos aut

primus occurrerem. Dilatus ergo hactenus mihi cum republica videor, quæ ubi in longinquas imperii partes majestatis vestræ curam vocavit, reperit apud vos meditata judicia, D. imperator. Justum est igitur ut æternitati vestræ pro solo honore, quem cepi, gratias agam. Præfectos sæpe fecistis, et immensa ætate facietis, sed quos assiduitas et usus ingesserit. Me dudum proconsularem virum cedentem jam diu potentium moribus, ante capere magistratum quam exspectare voluistis. Nunc vos oro, atque obsecro ut favore perpetuo factum vestrum juvetis. Amabile est præesse civibus, sed placere difficile. Multum enim et inter cognitos semper dura constantia est. Quid quod plerumque evenit, ut aliqui longo potentiæ usu, jam nesciant honorem meum? Non deseruerint, qui dederunt. Ego enitar, ut potero, ne clementiam vestram fefellisse de me prior fama videatur: vestri numinis erit communem causam tueri. Nam in bonis magistratibus majorem gloriam quærit temporum fama quam judicum

EPIST. XXIV.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Quod apud germanum clementiæ vestræ divum principem non sileremus, si eo res Romana frueretur, custodibus famæ ejus insinuo: ea devotione, qua præfectum vestrum decet fidem præferre blanditiis, D. imperator. Falso creditum est quod urbanæ fastigium potestatis peregrini ac superbi vehiculi usus attolleret. Hæc enim ratio sola novum statutum benigno tunc persuasit ingenio, ut veterem magistratum dives pompa gestaret. Recusat istiusmodi decus honor sobrius quem nunquam pœnitet sui. Cui si quid patimur accedere, fatemur hactenus defuisse. Itaque oculi civitatis quærunt privati vehiculi nobilem modum, et degenerem præfecturam populus Romanus existimat, quæ posteriora traxit exempla. Absit ut moderator urbis liberæ, atque adeo devotæ, tanquam Salmoneus alius invehatur. Nihil moramur externa miracula. Irritamentum superbiæ Roma vestra non patitur, memor scilicet bonorum parentum, quos Tarquinii fastus et ipsius Camilli currus offendit. Nam tanto illi viro albentes quadrigæ exsilium triste pepererunt. Submisit Publicola concioni civium consularem securem, et honoris sui culmen infregit ut libertatem civitatis erigeret. Ergo moribus potius quam insignibus æstimemur. Non culpamus novum beneficium, sed bona vetera præferimus. Submovete vehiculum cujus cultus insignior est: illud malumus cujus usus antiquior.

EPIST. XXV.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Inter præcipua negotiorum sæpe curatum est ut erudiendis nobilibus philosophi præceptores ex Attica poscerentur. Itaque nonnullos jus et auctoritas publica in usum nostræ urbis accepit, D. imperator. Nunc vestri sæculi bonitas ultro optimatem sapientiæ Romanis gymnasiis arrogavit: siquidem Celsus, ortus Achetimo patre (quem memoria litterarum Aristoteli supparem fuisse consentit), juventuti nostræ magisterium bonarum artium pollicetur, nullum quæstum professionis affectans, atque ideo dignus in amplissimum ordinem cooptari, ut animum vitiis avaritiæ liberum dignitatis præmio muneremur. Sunt hujus rei exempla nobilia, quæ prudens æmuletur imitatio. Nam et Carneadem Cyrenæum, et Pœnum Clytomachum Atheniensis curia societate dignata est: itidem ut Zaleucum, legum Lucrensium conditorem, civitate donarunt. Dignum est igitur æternitate numinis vestri, Celsum, genere, eruditione, voluntate laudabilem, adjudicare nobilibus pignore dignitatis, cum prærogativa scilicet consulari, ne sumptum ejus magis quam magisterium quæsisse videamur, non sine avaritiæ nota, si ab eo munia publica postulemus qui spondet gratuita præcepta.

EPIST. XXVI.

DD. THEODOSIO ET ARCADIO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Præcipua quidem beneficia numinis vestri populus Romanus exspectat, DD. imperatores. Sed ea jam quasi debita repetit, quæ æternitas vestra sponte promisit: non quod sibi tribuenda diffidat (nusquam enim major spes est quam in bonorum principum sponsione), verum ne existimetur oblata fastidiose sperare, nisi instanter exegerit. Orat igitur clementiam vestram ut post illa subsidia, quæ victui nostro largitas vestra præstabit, etiam curules ac scenicas voluptates circo et Pompeianæ caveæ suggeratis. His enim gaudet urbana lætitia, cujus desiderium pollicitatione movistis. Exspectantur quotidie nuntii qui propinquare urbi munera promissa confirment. Aurigarum et equorum fama colligitur: omne vehiculum, omne navigium scenicos artifices advexisse jactatur. Et tamen amor perennitatis vestræ acuit desideria plebis, non cupiditas ludicrorum. Date igitur interim quæ petuntur, ut sit locus cæteris, quæ sine fine tribuetis.

EPIST. XXVII.

DD. THEODOSIO ET ARCADIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Calendas, anni auspices, quibus mensium recursus aperitur, impertiendis strenis dicavit antiquitas, DD. imperatores. Hujus instituti usum munificentiæ festinatione prævertitis, seram putantes liberalitatem, quæ statis temporibus admovetur. Felix mehercule sæculum, quo principes cohibere diu nesciunt tribuenda de votis, cum sibi debita cunctentur exigere. Quid ergo primum, quid potissimum prædicem? Promptamne numinis vestri, et celerem largitatem, an circa absentes memorem diligentiam, an quod sacrum munus auxistis honore verborum? Dicam, ut res est, curasse clementiam vestram ut, tanquam coram locatus, et alloquiis principum fruerer et augusta in ipsis donis ora venerarer. Quando mihi continget expressa potius et viva gaudia capere de vobis? Quantum veritas est bonum, cujus species et imago mirabilis est! Ago igitur atque habeo gratias, et

meam vicem, qui solvendo par non sum, cœlestibus, ut sc. dii pro me solvant quod ego non sum solvendo. (Vide Senec. lib. IV de Benef. cap. 11 ; et nota usum verbi *Delegare.*) Delego virtutibus . illæ clementiam vestram dignis processibus munerentur : nos colimus, nos amamus ; quod scitis omnibus rebus esse præstantius ; qui ideo salutariter rempub. regitis, ut hæc sola mereamini.

EPIST. XXVIII.

DD. THEODOSIO ET ARCADIO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Omnium beneficiorum, quæ tribuit potior fortuna subjectis, certa sunt tempora, DD. imperatores. Solæ leges, quæ in bonum commune procedunt, nunquam patiuntur occasum. Agit divinis sanctionibus vestris gratias ordo reverendus, etiam nomine posterorum, quibus resp. emendata tradetur. Nam cum fœda jactatio senatorias functiones gravibus impendiis obruisset, et moribus et sumptibus nostris sanitatem veterem reddidistis : ne aut impares facultate collegas tenuis decoloraret editio , aut per verecundiam viribus majora conatos effusio inconsulta demergeret. Ejusdem præterea rationis salubritate, vetus dicendarum sententiarum forma reparata est : ne summum cuique decernendi locum, non ratio munerum, sed honorum fortuna præstaret : atque id assensio cæterorum vel invita sequeretur, quod ante omnes felicior censuisset. Credimus igitur his remotis, ad regnum suum rediisse virtutes. In editionibus parcimonia, in senatu ordo retinebitur : nec se ostentabit opulentia, semper bonis infirma temporibus. Superest ut ea quæ serenitas vestra patribus deliberanda legavit, cognito senatusconsulto, lex Augusta confirmet. Nullo enim dissentiente quis modus censitum, semel aut sæpius, quæ fungendis mediocritas editionibus applicetur, quæ gladiatorio muneri , et quæ scenicis ludis sumptuum temperamenta conveniant : quid libertatis habere mereatur præsentis expensio, quid damni absentium contumacia debeat experiri. Hæc æternitas vestra venerabilis , cum senatui statuenda mandaret, referri ad se protinus imperavit, ut placita cunctis immortali lege solidentur. Jussis paruimus. Exspectemus oraculum , quo salutariter, ut vestro numini familiare est , Patrum decreta firmetis : adjecta comminatione, si ullus aliquando ambitus hæc vel illa corruperit, quæ consilio cœlesti pro ordinis dignitate sanxistis.

EPIST. XXIX.

DD. THEODOSIO ET ARCADIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB

Gratiosa beneficiis vestris agere pro urbe Roma ut officii probabilis, ita insolentis audaciæ est. Nam neque ingentibus verba conveniunt, et personam populi Romani nulla. implet oratio, DD. imperatores. Sed quia in talibus negotiis voti magis quam ingenii ratio versatur, non metuo imparis famam, dum fugio nomen ingrati erga Urbem cœlo et sideribus acceptam : cui bona terrarum omnium congesta præstatis, atque id præcipue vobis putatis accedere quod Roma quæsiverit. Recepimus veteris prærogativæ fidam securitatem : siquidem constat imperantibus vobis, populi esse Romani, quidquid ubique generosum vel gignit natura, vel informat industria. Enimvero etiam posteris egregium dedistis exemplum. Scient futuri ita demum affluere publicas voluptates, si eas palatia non requirant. Hoc est specimen animi continentis, sibi negare quod aliis deferatur, et lætitiam cæterorum propriis anteferre solatiis. Hic usus bonos principes decet. Namque aurium et oculorum fructus caducus est, largitatis æternus. Alii triumphis suis hæc dona servassent, ut posita lauro novis actoribus personarent Pompeiana proscenia : ut pro captivis tetrarchis Indicæ currum belluæ prævenirent , ut equorum longus ordo instar gentium duceretur. Vester triumphus Arsacidas post tergum revinctos, et gazas victæ Babylonis accipiet. In magnos quippe animos non cadit affectata jactatio. Nescitis tribuenda differre : quidquid nationum famulatus obtulerit, statim publicum est. Merito vos senatus ac populus ore celebrat, devotione veneratur, amore complectitur. Mihi credite, arcana omnium pectorum possidetis : illa bonarum necessitudinum loca, quibus liberorum, quibus parentum immoratur affectio. Et quia omne præmium, dum beneficiis vestris confertur, angustum est, invenit ordo amplissimus amabilem vicem, qua se gratum probaret. Nam familiæ vestræ et stirpis auctorem, Africanum quondam et Britannicum ducem, statuis equestribus inter prisca nomina consecravit, qui felicissimum sidus, et imperio salutare progenuit. Sic coluntur, quorum liberi ad bonum publicum nati sunt. At vero populus imperialis munificentiæ pignoribus expletus , in amorem vestrum prompta inclinatione concessit. Qui ubi comperit meo præfatu, adfore dona publicorum parentum, portis omnibus in longinqua fusus erupit, feliciorem cæteris judicans, qui primus bona vestra vidisset. Ego cum exspectari munera principum soleant, nunc tacita venerunt. Prætereo illum diem, quo elephantos regios per conferta agmina equorum nobilium pompa præcessit. Malo fremitum Murciæ vallis exponere, atque illam quadrigarum distributionem , in qua sibi cum fortunatior videretur, cui electionem mox urna tribuebat, par vel potior erat quem sors fecisset extremum. Quoties sequenti primus invidit? Dubia est enim optio, cum de similibus judicatur. Nec putetis istiusmodi voluptatem plebi Martiæ parvam videri, cui delinimenta circensium finitimorum connubium præstiterunt : cui summus honor visus est, ut ovantes equorum dorsa gestarent, ut triumphantes currus inveheret : quando Victoria, genti Romuleæ familiaris, clementiam vestram pro voto omnium muneretur? Fecistis ut Urbs cana luxuriet in primam reducta lætitiam, et ver illud quondam vigentis ætatis. Audeo jam sperare potiora. Mittetis etiam regiam classem, quæ annonariis copiis augeat devotæ plebis alimoniam. Hanc ergo in Tiberinis ostiis mixtus populo senatus excipiet. Venerabuntur tanquam sacras puppes, quæ felicia onera Ægyptiæ frugis invexe-

rint. Non sunt avara vota, quæ sæculi excitavit humanitas. De exemplis venit ista fiducia. Magna sumendo majora præsumimus. Nunc legite senatus ac populi fausta suffragia : licet sciam plus inesse animis quam vocibus explicari : et quædam libamina publici in vos amoris accipite. Si parva adhuc sunt dicta, munerum vestrorum imputate miraculis. Nam magnitudo stuporis locum multis plausibus non reliquit.

EPIST. XXX.

DD. THEODOSIO ET ARCADIO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Lætarum rerum index esse malueram, DD. imperatores; sed ratio officii publici necessitatem mihi nuntii tristis imposuit. Prætextatus vester, prætextatus honorum, antiquæ probitatis assertor, invida B morte subtractus est, vir omnium domi forisque virtutum. In cujus locum, vestræ quoque æternitati, quæ optimos novit eligere, nimis arduum est similem subrogare. Itaque summum sui in Republ. desiderium, magnumque civibus gratis reliquit dolorem. Nam ubi primum Romæ amarus de eo rumor increbuit, recusavit populus solemnes theatri voluptates : memoriamque ejus illustrem multa acclamatione testatus, graviter egit cum livore fortunæ, quod sibi inclytorum principum beneficium sustulisset. Et ille quidem functus est lege naturæ : nos vero socios animi sui vestrique judicii tanto dolore confudit, ut otii remedium postulemus. Sileo cætera quæ me non sinunt præfecturam ferre patienter. Vel hæc una consortis amissio justa est ad impetrandam vacationem. Ament C alii perpetuas potestates : mihi summus est fructus felicitatis, ut coram vestrum numen advenerer, intuear benignitatis vestræ sidera. Hoc unum, præ omnibus, quæ præstitistis exopto. Simplex petitio est, nec viam capessendi honoris affectat. Satis enim claruit, nihil aliud esse quod cupiam, cum supplex refugerim magistratum.

EPIST. XXXI.

D. VALENTINIANO S. AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Licet arbitrer meas litteras nuntiis aut rumore præventas : quid enim fama potest esse velocius, D. imperator? ego tamen officii publici necessitate cogente excessum viri illustris crudo adhuc dolore non sileo. Vettium Prætextatum veteribus parem, virtutum omnium fata rapuerunt, summo patriæ ge- D mitu, cui decus insigne præstabat. Cujus ego laudes et justa præconia animi consternatione prætereo. Neque enim locus est cujusquam testimonio, cum vitæ ejus gloriam clementiæ vestræ judicia testentur, mortem celebrem dolor omnium fecerit.

EPIST. XXXII.

DD. THEODOSIO ET ARCADIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Licet Vettius Prætextatus naturæ lege resolutus sit, vivit tamen in memoria et amore cunctorum : atque hoc uno punit invidiam, quod tantum ei mors ad gloriam contulit, ut huic quoque fortunæ livor debeat invidere, DD. imperatores. Nam præter illum populi A Romani inusitatum dolorem, etiam senatus impatiens dispendii sui solatium petit de honore virtutis, vestrumque numen precatur, ut virum nostra ætate mirabilem statuarum diuturnitas tradat oculis posterorum : non quod ille præmia terrena desideret, qui gaudia corporis, etiam cum hominem ageret, ut caduca calcavit; sed quia ornamentis honorum incitatur imitatio, et virtus æmula alitur exemplo honoris alieni. Hinc factum est ut rusticis adhuc sæculis optimi quique civium manu et arte formati in longam memoriam mitterentur. Atque utinam nihil huic decori facilitas adulantium postea derogasset! quamvis paria non sint, quæ dispari arte quæruntur. Dignum est igitur ut qui in pectoribus omnium manet, sit in ore plurimorum. Ille semper magistratibus suis celsior, in B alios temperatus, in se severus, sine contemptu facilis, sine terrore reverendus. Cui si quod commodum successionis evenit, ad testatores proximos mox revertit. Qui nullis prosperis fractus est, nullius risit adversa, indecoræ nescius largitatis : ille quem semper invitum secutus est honor, cujus æquitati contermi-nus quisque limites suos credidit. Plura de eo vellem, plura de eo deberem sed clementiæ vestræ testimonio cuncta servanda sunt. Illustrior enim laus est, de cœlesti profecta judicio. Ergo ut probitatis patroni, bona temporum vestrorum futuris quoque visenda proponite. Certe ille est Prætextatus, quem jure consulem feceratis, ut fasti memores celebre nomen extenderent. Aliis utiles, fatalia damna reparate. Abierit cum homine præmium, sed judicium post hominem perseveret. Probate casibus adversus gloriam nihil licere. Nam quod meruit a civibus singulare est : illud multis commune quod perdidit.

EPIST. XXXIII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Si divinæ clementiæ tuæ merita cogitantur, nullæ opes, quas aut natura sufficit, aut fortuna circumfert, gratiam nostri erga te amoris æquabunt, D. imperator. Sed, ut mea fert opinio, publicum de optimo imperatore judicium non est muneribus æstimandum : senatus tamen promptus obsequi, omnes officiorum partes ultro arripit, quibus indicatur affectio, et salutare numen tuum precatur, ut in hac oblatione, quæ nonnihil superioribus addidit, intelligas hoc esse curatum ne sub te minus posse videamur. Nam divis parentibus tuis, ob decennium singulis minor summa decreta est. Etiam divus frater mansuetudinis vestræ, cum tertium lustrum ævi imperialis exigeret, parciore munificentia honoratus asseritur. Nunc in amorem tuum studia nostra creverunt. Nam mille sexcentas auri libras decennalibus imperii tui fastis devotus ordo promisit, urbanis ponderibus conferendas, id est, trutinæ largioris examine. Quod si pares animo vires senatus habuisset, scires in publico amore perennitatis tuæ esse divitias. Sed maluit clementiæ tuæ solutionis fide placere, quam magnitudine perfidæ sponsionis. Dehinc sub imperatore primævo sanus muneris modus, votum est sæpe faciendi. Absit ut bono principi plus quam possumus ingeramus. Aman-

tium quippe largitio non deterit vires offerentium. Ergo et nunc libens sume sacro ærario decreta subsidia, et futuris processibus imperii tui obsequiorum similium spem reserva.

EPIST. XXXIV.

D. VALENTINIANO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Habent hoc publicæ necessitates, ut impossibilia plerumque persuadeant, D. imperator. Sed cauto opus est, ne asperitas negotii effectu irrito solas arcessat offensas, quæ nulli magis evitandæ sunt, quam juveni et principi, cujus gratia cum ætate debet adolescere. Ergo numinis vestri famam simulque arduum recogitans, corporatos negotiatores, membra æternæ Urbis, ad equorum collationem quam litteris imperastis, vocare dubitavi : ne liberationem clementiæ vestræ querela publica præveniret. Integra res est : adhuc salubritatem consilii diligentioris exspectat. Justitiæ præstate quod remittitis invidiæ. De exemplo veniunt quæ cavemus : siquidem cœli particeps parens clementiæ vestræ, cum munus exiguum huic hominum generi mandare tentasset, motus libertate plebis abstinuit. Et certe paucorum curam res illa poscebat, magisque officium desiderabatur tractandæ pecuniæ publicæ, quam dispendium conferendæ. Consuli tamen gloriæ suæ, ne quid juberet invitis, et diligentissimus ac serius imperator, speratum emolumentum tanquam popularis ignovit. Nec putet æternitas vestra ab incœpto temere destitisse Deo proximum virum. Noverat horum corporum ministerio tantæ urbis onera sustineri. Hic lanati pecoris invector est : ille ad victum populi cogit armentum : hos suillæ carnis tenet functio : pars urenda lavacris ligna comportat. Sunt qui fabriles manus augustis operibus accommodant : per alios fortuita arcentur incendia. Jam cauponas et obsequia pistoria, frugis et olei bajulos, multosque id genus patriæ servientes, enumerare fastidium est. Ad summam, liquet privilegium vetus magno impendio constare Romanis. Jugi obsequio immunitatis nomen emerunt. Quod si adjiciantur insolita, forsitan consueta cessabunt. Quare paternum clementiæ tuæ ingerimus exemplum. Prætuli oraculum, quod pius successor imiteris. Oro atque obsecro ne populum, quem triumphantes sæpe veneramini, cæteris urbibus conferatis. Dabit fortuna melior, quidquid castrensis usus efflagitat. Humanitatis merito necessitas vestra sedabitur.

EPIST. XXXV.

DD. VALENTINIANO, THEODOSIO ET ARCADIO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Ab exortu pene urbis Martiæ strenarum usus adolevit, auctoritate Tatii regis, qui verbenas felicis arboris ex luco Strenuæ anni novi auspices primus accepit, DD. imperatores. Nomen indicio est viris strenuis hæc convenire ob virtutem : atque ideo vobis hujusmodi insigne deberi; quorum divinus animus magis testimonium vigilantiæ quam omen exspectat. Sumite igitur defensores publicæ salutis sollemniter auro ducta munuscula : non quia divitis metalli honore gaudetis, sed ut nostra devotio felicis sæculi testetur opulentiam. Bonis principibus bene parta libamus. Suscipite a judicibus aperta obsequia, qui pretia occulta damnatis. Merito vobis solemnes pateras, cum quinis solidis, ut numinibus integritatis offerimus : quibus nec vester pudor, nec noster census oneratur. Maneat ævum talis circa nos usus officii : et honorem clementiæ vestræ interminus annorum recursus instauret. Libenter strenis solemnibus præfectura fungetur, strenuis deferendis.

EPIST. XXXVI.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB

Profiteor ultro quod scio clementiam vestram posse rescribere. Verecunde potius quam jure suscepi provocationem, non exstante sententia : ne existimarer offensus liberæ quidem, sed immaturæ vocis objectu, D. imperator. Nam cum inter proximos Emphasii C. M. V. itemque hæredes scriptos, qui olim beneficio prætoris corporibus defruuntur, super testamenti jure actio verteretur, et sententiam de possessione impatienter exigerent, quibus ab intestato bonorum possessio minime competebat, quod hæredibus scriptis secundum tabulas docebatur indulta : Priscianus et Polemonianus ad denuntiationem dilato negotio provocarunt. Et cum ab his ratio quæreretur, alios vocis suæ incentores fuisse testati sunt, ut gesta litteris connexa monstrabunt. Nec officium partibus defuit, ad mulctam præjudicii suggerendam. Sed judicem vestri sæculi decuit vim constitutionis sacro oraculo reservare, cum allegaverint petitores, quod se ad incautam provocationem alienus hortatus impulerit.

EPIST. XXXVII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Fidem meam convenit amor sæculi vestri, et cura reip. ne corrigenda dissimulem, D. imperator. Cum ad præfecturam urbanam civilium rerum summa pertineat, minoribus officiis certa quædam membra creduntur, quibus regendis industrios et privatos oportet adhiberi, ut suum quisque munus inculpata facilitate promoveat. Tales nunc de judicio numinis vestri publicus usus exspectat. Sed nolo culpare præsentes, cum satis sit sollicitudini meæ, si melioribus viris officia intramurana mandetis. Meis quippe humeris rerum omnium pondera sustinentur, cedentibus reliquis, quos clementiæ vestræ multiplex occupatio probare non potuit. Habet temporum felicitas digniores. Bonorum virorum vena fecunda est. Melius urbi nostræ in posterum consuletis, et eligatis invitos.

EPIST. XXXVIII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Felicitas quidem vestra æternæ Urbi solemnis alimoniæ copiam pollicetur, D. imperator. Sed re magis quam spe tuti esse debemus : quod facile factu est, si hanc quoque partem clementiæ vestræ cura respexerit. Nam æstate provecta cum ex Africanis partibus minimum devehatur, non inani tangimur metu ne res annonaria in graves cogatur angustias.

Et ideo oro quæsoque perennitatis vestræ salubre præsidium, ut judices Africanos, et notarium, cui æternitas vestra mandavit frumentarios commeatus, severiora scripta dissimulent, missis in hoc negotium strenuis, qui onera consueta, dum tractabilis navigatio est, victui Urbis exhibeant. Hæc sæculo vestro, hoc virtutibus divinis dignum est, ut securitatem Romani populi inter præcipua et prima curetis. Aderunt optatis cursibus plena navigia, et Romanos portus frequens atque onusta classis intrabit, si aspiraverint numinis vestri secunda suffragia.

EPIST. XXXIX.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Difficilis est exitus veterum jurgiorum. Res enim multis agitata judiciis, et actionum varietate, et cognoscentium motu, et personarum mutationibus implicatur, D. imperator. Ut mihi nunc venit usus, cum inter Gaudentium curatorem Martianæ clarissimæ feminæ, itemque Liberium procuratorem amitæ ejus eodem nomine, dum viveret, nuncupatæ, annosum luctamen audirem. Nam in ipso limine quæstionis, cum procuratio, quam C. F. senior Martiana mandaverat, invalida diceretur, quod ante cuidam principi esset injuncta, ubi refusas in dominam comperimus actiones, atque actis prætoriis in Liberium denuo jura translata; objecta cassæ procurationis agnovimus: tunc defensio partis adversæ negavit stare personam, cujus procurationem superioris gesta judicii non tenerent. Contra hæc exactam prius mandari recitationem, et inter partes tributum procuratori beneficium repatraionis aiebant; huic parti longius, quam oportuit, immorata contentio est. Sed quia prior cognitor, ut justo defensori restituerat temporum cursum, qui per actores non poterat impetrari, et procuratio legebatur prætoris alligata judicio: hæc quoque præscriptio conquievit. Successit aliud, ut obitu Martianæ C. F. mandatum diceretur exstinctum. Sed contra, venerabilis Juliani sanctio stare procuratorum jussit officia, causarum dominis viventibus inchoata. Ergo cum et reparationem superstite Martiana, et conventionem partis adversæ super æstimandis bonis Liberius impetrasset, pronuntiavimus non periisse mandatum. Dehinc petitore properante, ut ex constitutione numinis vestri, servandi debiti causa in materna corpora mitteretur, quod adversaria æstimationem bonorum conventa facere noluisset, responsum est, de supplicationis fide prius esse tractandum. Id quod probabile videbatur, admisi. Facto igitur aditu de precibus disputandi, defensor C. F. Martianæ notare sibi visus est mendacium supplicantis: quod cum Priscæ matris suæ testamento neptes ejus ex Placidiano genitas hæreditatem cepisse dixisset, non omnes neptes ab ea scriptas probaret hæredes. Responsum est, de his tantum, quas avia hæredes instituit, supplicatum, nec unquam factam omnium mentionem, sed earum quibus fuerat delata successio. His delectum curatoris patrocinium cœpit exigere ut petitor ediceret, ex quibus nominibus propositæ descenderent actiones. Tunc e diverso veniens ex Placidiani C. V. nomine, qui pater adultæ fuit immodicarum donationum causa manasse respondit. Supplementum vero unciarum ab hærede Placidiæ, cui soror Martiana successit, asseruit postulari. Hæc adversarius eatenus refellebat, ut diceret C. F. juniorem Marcianam, non Placidiani tantum patris successionem, sed etiam Placidiæ germanæ suæ pro certis unciis consecutam, nec tamen ullam Placidiæ mentionem precum serie contineri. Sed cum allegatio diversæ partis astrueret, rem se obnoxiam persequi designatis titulis actionum, et id, quod in litem venit, pro certa parte Martianum C. F. possidere: ejus nomen cum designatione causarum doceret precibus comprehensum, stetit judicii mei deliberatio: hoc asserente, personam Placidiæ supplicationi adjici debuisse: illo negante, post designationem rei et ejus personæ, quæ hodie corporum possessione defruitur, quidquam esse quærendum. Accessit cunctationi meæ causa vehementior; quod jubente lege, ut intra quatuor menses ad æstimationem bonorum possessor petitori teneatur; nunc ut gesta monstrabunt, angustum nimis ex conventione tempus fuisse visum est peregrinis corporibus æstimandis. Et ideo motus ambiguis, oraculo numinis vestri distinguenda cuncta servavi. Nam in rebus dubiis una est salubritatis via, ut divina quæque vel Deo proxima consulantur. Conjunctæ paginæ, allegationes partium, et supplementa sumpserunt: quæ cum majestatis vestræ justitia perpenderit, precor, ut metas curiosæ liti absoluta definitione ponatis.

EPIST. XL.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Cum clementia vestra meminisset faciendæ carrucæ impendium de sacro ærario esse decretum, censuit, ut ejus argentum publicis conditis redderetur, D. imperator: sed examinis reperit fides, ex aliis titulis assumptam speciem, quam vehiculi ornatus accepit. Cujus rei, etiam vir illustris prædecessor meus, Anthemius Bassus, perennitati vestræ rationem dicitur intimasse. Et ideo sæculi vestri æquitas imperavit, ut examinata, et comperta suggererem. Cum fiscus in tempore, quod habendum fuerat, non haberet, ex arca questoria, itemque ex formarum condis, præterea ex argentariorum parcimonia, argentum jusso operi ministratum est. Cujus solutio, si carrucæ usus maneret, de thesauris imperialibus jure peteretur. Sed nunc carpenti novitate submota, suum quisque deposcit: nec difficile credimus impetrari, quod a legum parentibus postulatur. Quæso ut digna temporibus responsa reddatis, quo vir clarissimus et illustris sacrum largitionum comes, refundendum esse cognoscat publicis titulis privatisque personis, quod sine lacuna imperialis ærarii deprompsit aliena collatio.

EPIST. XLI.

DD. THEODOSIO et ARCADIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Scio quidem naturæ humanæ vitio probitatem

subjacere livori. Sed miror eo progressas insidias æmulorum, ut crudo mendacio insontis fama peteretur, DD. imperatores. Quid enim non audeant, quidve intentatum relinquant, qui in arce terrarum, Christianæ legis injuriis vindicata fana finxerunt? Flevit, credo, scenæ istius fabricator, cum de Ecclesiæ penetralibus raptos ad tormenta simularet, cum de longinquis ac de finitimis urbibus duci antistites in vincula describeret. Neque enim serenum clementiæ vestræ animum sine his argutiis compulisset sacro edicto populum convenire, ut asperioribus, quam pietati vestræ mos est, litteris, præfectum, quem sine ambitu legistis, argueret. Reddat nunc, quisquis ille est, causas fallaciæ suæ, qui sub occasione justæ inquisitionis, qua me cultum spoliatorum mœnium investigare jussistis, tragicas quæstiones de ministris catholicæ religionis jactat agitatas. Respondeat litteris episcopi Damasi, quibus assectatores ejusdem religionis, negavit ullam contumeliam pertulisse. Non magnopere officii mei prætendo responsa: a quo ideo quæsita est rerum fides, ne factum aliquod recordationem quæsitoris effugeret. Credatur ejus legis antistiti, quæ læsa simulatur. Credatur præfecto, qui perennitatis vestræ admonitus edicto, miratur in procinctu creditum quod Roma nescit admissum. Omitto injuriam præfecturæ et conscientiæ meæ: quando eo processit insimulatio ut vos quoque ipsos, auctores honoris mei, quadam reprehensione perstringat. Nam qui summi loci judices decolorant, sacri testimonii facilitatem videntur incessere. Jam dudum me divus genitor numinis tui præcipuo honore dignatus est: ille meritorum arbiter singularis, cujus imperium cum moribus recepisti. Paternum sequere, tuum tuere judicium. Qui præfecturam sine ambitu meruimus, sine offensione ponamus. Suggestionibus viri excellentis et de rep. bene meriti Prætextati præfecti prætorio, abusus existimor. Quid si ex illo decreto, quod probabiliter impetravit, necdum a me quæstio ulla tentata est? Prævidi enim quid possent æmuli suspicari, atque ideo obsignata officio præfecturæ sacra jussa commiseram. Nec me hujusmodi conjectura decepit: siquidem severe exsecutus insimulor, quod non convincor aggressus. Hæc omnia fide actorum comprehensa subjeci: unum illud adjiciens, ut me perennitas vestra necessitate inquisitionis ejus absolvat, cujus auctoritatem referri ad scrinia palatina jussistis. Nam si tantum de me improbis licuit, exstante præcepto: quid retractatis litteris non licebit? Sane laudabili viro episcopo denegante ullum e suis aut carcere aut vinculis attineri, et officio eadem suggerente, ignoro quos potissimum præceperitis absolvi. Tenent quidem leges variorum criminum reos, sed, ut comperi, a mysterio Christianæ legis alienos. Quid igitur æternitas vestra decernat devotus opperior, et quæso ut fallaciam retundatis, quæ divini pectoris vestri sollicitavit quietem, quæ ad edicti necessitatem venerandi principis curam coegit. Me munivit invidia: apud aures enim sacras locum postea non habebit convicta mendacii. Si quid tamen denuo obtrectantium murmur ingesserit, opto judicium. Experientur me sub imperiali disceptatione constantem qui nocentem probare non possunt.

EPIST. XLII.

DD. THEODOSIO ET ARCADIO SEMP. AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

De tribunatu vinarii fori nuper orta contentio causam mihi attulit legum arbitros consulendi, D. imperator. Præfectus instabat ut delatum sibi sortiretur officium. Vetus e lege, quæ tempora istiusmodi actibus certa decrevit, excusabat honore decedere. Secutus morem longa ætate servatum, eum qui recens majestatis vestræ beneficium præferebat, admisi. Sed ut deinceps, si forte usus tulerit, cunctationem judicii absoluta forma submoveat, statui sacrum numinis vestri oraculum sciscitari, utrum fas sit novos tribunos servata lege differri, an magis veteres oporteat devotione removeri.

EPIST. XLIII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Unum levamen injuriis meis tribuit eventus, D. imperator, ut Romam publicæ utilitatis gratia V. C. et illustris, clementiæque vestræ semper dicatus, comes Hesperius mitteretur. Nam si eum testem contumeliarum, quas pertuli, non haberem, quis dubitaret eam præfecturam, quæ Romæ superior est cæteris, turbidum aliquid pro potestate fecisse? Is, quoniam semper amicus est veritati, et famam bonorum temporum colit, si dederit æternitas vestra copiam, contemptum legum et sæculi non silebit. Ego, ut potero, de multis pauca narrabo, repetitis paululum causis quæ mihi, ut arbitror, has insidias excitarunt. Cum pro diligentia, quæ debet omnibus inesse judicibus, argenti publici ratio quæreretur, quod censualibus editores munerum contulerunt; inter cæteras fraudes repertum est, quosdam functionibus absolutos, sumptum debitum reip. non dedisse. Et ut fallacia ita tegeretur, ex alieno argento tantumdem censualibus, falsis titulis imputatis, quantum duo conferre debuerant, contulerunt. Hoc cum clarissimi viri sponte sine adjectione dispendii reddidissent, senatum prisco more consului, quid in communi causa patrum innueret auctoritas. Dictis aliquot sententiis, factum meum reverendi ordinis probavit assensio. Interjectis diebus cum Romam V. C. et spectabilis vicarius commeasset, V. C. causidicus fori mei Cessus, socius ejus, qui debitum refudit impendium, tuitionem contra me, et annonæ præfectum clarissimum virum de sede vicaria postulavit, cum ego aditus in causa publica, civilem conventionem matri ejus super nepotis sui munere detulissem, responsione servata, qua retinere asseritur patrimonium Candidati; præfectus vero annonæ V. C. pistorem publicæ annonæ verbo tantum reposcere diceretur, quem manibus officialium Celsus eruerat. Hic jam vestræ perennitatis est æstimare contumeliam præfecturæ: cujus causidicus nihil passus, auxilium secundi judicii impetravit. Per hæc quoniam patientiam meam minime perculerunt, ad-

jectum est, quod dissimulare non possum. Nam cum ad examinandos actus Bassi præfecti Urbis potestas vicaria ad secretarium commune prodiisset; nescio quis, vicario libello dato, de officii mei colludio, vel iniquitate conquestus est; quod Memorius litigator, jussus a Basso solvendi debiti gratia ad judicia Africana deduci, cum et a viro illustri decessore meo Aventio, et a me per libellos, ne eo pergeret postulasset, navi esset abductus. Hunc illico V. C. et spectabilis vicarius, ut subscriptio libelli indicat, adesse præcepit. Ubi pariter ambo consedimus, et seriem querelarum recitatione cognovi, admonui ut is qui aderat vicariam sedem probaturus intraret. Tunc officium ejus hominem deesse respondit, qui præcepto judicis sui in examen acciri debuerat. Quid hic æstimandum sit, relinquo sapientibus. Semel atque iterum præconis vocibus advocatur, nec tamen inclamatus accurrit. Tunc nullo assistente, apparitio urbana cœpit urgere, quod ad Africam transvectus esset, quo Bassum clarissimum virum criminis posset arguere. Suggestum est paritum esse sententiæ: quam cum Bassus post luctamen partium protulisset, provocatio non removit. Ad hæc Fulgentius V. C. tribunus et notarius, conventos adjutores urbanæ sedis asseruit ne Memorius navigaret, a quo cum requireretur an ad eum aliquid super hisce criminibus Memorius detulisset, ait querelas ejus libellorum paginis contineri: credo simulare non ausus quod accusator esse voluisset. Ad hæc urbani adjutor officii per Felicem sibi a clarissimo viro Fulgentio mandatum esse respondit, ut secundum sententiam Memorius ad Africam duceretur. Mox Felicem censuimus attinendum, quo posset liquere an hujus mandati internuntius extitisset. Interea vir spectabilis vicarius, cum adessent alii, quos in Bassi causis possemus audire, ob ejus absentiam, quam facile est ex Africanis revocare provinciis, judicium omne deseruit: nescio an ex jussu eorum qui, ut audirentur, affluxerant. Promissa relatione discedo. Felix, qui in communi jussus est attineri, officii exsecutione corripitur. Is, cum a me insequenti tuitionis auxilium poposcisset, et unius nomenclatoris, ut in urbe pacata adminiculo fretus incederet, post vehiculum præfecturæ, jussu Fulgentii, per Gaudentium et Victorem agentes in rebus, et Bonifacium palatinum, qui hactenus in officio urbano militavit, violenter arreptus deducitur in ejus ædes, de cujus mandatis fuerat audiendus. Quod cum sibi Fulgentius V. C. auctor contumeliæ meæ invidiosum putaret, ad circi secretarium convolavit, facti illiciti volens præstare rationem, quod sibi metum fuisse dicebat, ne officii subornaretur impulsu. Exspectatis, credo, augustissimi principes, ut præfectus et judicii vestri securus, et innocentiæ suæ aliquid severum censuisse dicatur. Fateor, neque pœnitet, animum temperavi, dum certam de vobis spero vindictam. Statui ut Felix vadibus, qui Fulgentio non essent cogniti, traderetur. Quid mitius decerni, quid remissius potuit? Tunc ille, tanquam cessurus egreditur. Sed cum ad A ejus ædes semel atque iterum princeps officii commeasset, et obstinatam hominis contumaciam non posset inflectere, inanem syngrapham reportavit, qua redhibitionem Felicis in alterum diem sponsione distulerat. Tenet domi testem, quem de se noverat audiendum. Etiam hujus injuriæ assumo patientiam. Culpate uti vultis, ut dignum est. Scivi meliorem esse judicum causam quæ rerum dominis reservatur. Exspectamus ut altero die instructus officio redderetur. At ille crastina luce, ut gesta monstrabunt, adversum cautionis fidem vicariæ potestati tradendus abducitur. Hoc ubi princeps officii comperit, paucis comitatus excurrit: retinet Felicem celebri Urbis loco, nec tamen eripit. Itaque Fulgentius, qui se simulat verberatum, manu validiore legibus repu-B gnavit. Interea Felix a militibus vicariæ potestatis abducitur. Et cum princeps officii mei sub conspectu Romanæ plebis auditur, video quid de hoc facto perennitas vestra debuit judicare. Ego ordinem tenebo gestorum. Fatetur sub alterius cognitoris examine litigator, nihil sibi ab apparitoribus meis adversum Fulgentium esse mandatum. Hic jussu ejus ad communem secretarium, quo faciendæ oblationis gratia summates quosque conduxeram, a principibus officii utriusque perducitur. Nihil enim repertum fuerat quod præfecturam posset involvere. Tunc Fulgentius facti sui conscientia percitus cæsum se esse conqueritur. Sed mox ejusdem Felicis ac devotissimi viri principis responsione pars ista purgata est. Et tamen querelæ ejus audientiam non negavi, C clarissimo et spectabili viro vicario in societatem cognitionis ascito, si vellet struere nomina testium plebeiorum danda. Promisit: credo, ut per moram meus dolor, vel per satisfactionem mitesceret, vel ipse rursus alias moliretur insidias. Qui ut res indicat, conscientia hominis subornati, a quo vicariæ potestati libellus oblatus est, domestice confessus apud eundem factum ausus est postulare, ne apparitores ejus, quos ob discessum litigatoris custodia carceris jusserat attineri, injuriæ subjacerent. Post hæc usurpato rursum publico neglectoque judicio, audacis facti conscius evolavit ut præfecturæ justas querimonias præveniret, ignarus, ut res est, parentes generis humani magis justitia quam invidia commoveri. Hæc ita esse gesta, nec ulla arte fingi, D instructio subjecta testabitur. In qua reperiet æternitas vestra præfecturam, quam in me puro judicio contulistis, nihil saltim ad vindictam publicæ disciplinæ esse molitam: cum omnibus injuriis cederetur, quas boni quique præsumunt pro vigore sæculi vindicandas. Hæc enim spes et fiducia jus creditæ mihi potestatis infregit, ut auctores honoris mei, et publicæ dignitatis, et judicii sui contumeliam justa severitate defendant.

EPIST. XLIV.

DOMINO THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Per vices mensium singulorum ad perennitates vestras scripta senatus et populi acta mittuntur, quæ poterunt indicare quid vir præcelsæ illustrisque

memoriæ Prætextatus, vel ad amplissimum ordinem, A vel ad devotum vobis populum, pro sæculi vestri commendatione pertulerit, D. imperator. Sed quia specialim sacris litteris imperastis, ut si qua ab eo Romæ in his cœtibus gesta sunt, agenti in rebus excerpta tradantur: misi omnia jussis cœlestibus obsecutus, quæ ipso præsente venerabilium rationum vestrarum sanctio definivit, et patrum probavit auctoritas. Præterea, quæ apud plebem locutus est ut cunctos in amorem bonorum temporum provocaret, adjunxi. Judicium vero civium, quod supremo die de virtute atque innocentia ejus habuerunt, specialim viro clarissimo et illustri officiorum magistro, subditis gestorum exemplaribus, intimavi: licet vehiculo publico cum cæteris, quæ ex more mittuntur, omnia necesse sit, rursus ad serenitatis vestræ noti- B tiam pervenire.

EPIST. XLV.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Jam quidem rescriptum numinis vestri Cyriades V. C. comes et mechanicæ professor exhibuit, D. imperator: quo statuerat æternitas vestra, ut se ipse a quorumdam criminatione purgaret, ac rursus urgeret objectis, si quos fraudis incesseret. Qui cum Auxentium V. C. sub examine decessoris mei cœpisset arguere, postquam ad cognitionem meam ventum est, super basilicæ atque pontis immodico sumptu, Auxentii V. C. voce perstrictus est. Quem Cyriades, vir parilis dignitatis, mutua accusatione credidit remordendum. Visum est igitur accommodum ut utriusque ædificationem fida æstimaret in- C spectio. Dedi negotium sollicitis, quantum arbitror, viris, et Cyriade pene recusante, decrevi fabrilis artis magistros, quos adversario æquiores putabat, æstimationi operis admovendos: manente nihilominus penes Auxentium cura atque administratione cœptorum, quod necdum æternitas vestra officium ejus successione mutasset. Itaque exactis aliquot diebus, et adhuc pendente operis examine, apparitio, quæ Auxentio fuerat deputata, per notarium mihi fecit indicium, deseruisse clarissimum virum susceptorum curam locorum, et sub ipso æstatis exordio, quo possit profectus ædificationis assurgere, nihilum promoveri. Sed quia senatoris fuga non videbatur temere credenda, ut impensius requireretur admonui. Diu nusquam gentium deprehensus, ubi comi- D tatum sacrum numinis vestri adire jussus est, evolavit. Interea Cyriades, V. C. comes et mechanicus, cum statutum meum discessu ejus videret elusum, multum anxius ne quid in absentem adversarius moliatur, ut æternitati vestræ et relationem V. C. prædecessoris mei, et nunc acta suggererem, depoposcit: cui audientiam negare non potui; eadem via præcepto numinis vestri cupiens edoceri quid facto usus sit de æstimatione sumptuum, quos utriusque insumpsit expensio: siquidem meum spectat officium jacturam pecuniæ publicæ non tacere. Fidem litteris sociata gesta præstabunt. Quæ ubi ad sacras aures perennitatis vestræ recitata pervenerint, oro atque obsecro ut incertum animi mei responsis imperialibus instruatur.

EPIST. XLVI.

DD. THEODOSIO ET ARCADIO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Certum est quidem clementiam vestram fidei amore, et studio veritatis, in examen assiduum sæpe explorata revocare, DD. imperatores. Sed cum Auxentius V. C. et Cyriades comes ac mechanicus parilis dignitatis, quadam inter se concertatione dissentiunt, nonnihil superioribus judicibus derogatur. Jam dudum enim V.C. et illustris Anthemius Bassus pontis novi opere perspecto, sub actorum confectione signavit culpam vel negligentiam singulorum; denuo successor ejus eadem loca rimatus asseritur. Dehinc cum apud me, ex rescripto, quod Cyriades V. C. impetravit, recidiva cognitione refugerent, atque ipsis consistentibus censuissem, ut utriusque tam sumptus, quam ædificationem investigatio discussionis inquireret, V. C. Auxentius repente deseruit judicatum. De cujus facto missurus relationem, quam sollicitudo intermissi operis exigebat, alia numinis vestri decreta rursus accepi, quibus examini meo V. C. et spectabilem vicarium copulastis, ut utroque residente, accusata pontis vitia quærerentur. Nec obsequium defuit imperatis. Itaque adhibito V. C. tribuno, et notario Aphrodisio, cui post Auxentium V. C. novarum molitionum cura legata est, habita est de his quæstio qui pontis ejusdem fundamenta posuerunt. Atque ita constitit partem brevem atque discretam sub exordio hyemis inchoatam vi fluminis corruisse, cujus impendium viginti solidorum definitione artifices æstimarunt. Sed casus partis istius, utpote adhuc a cætero corpore segregatæ, nihil videtur injuriæ locis distantibus attulisse: quam facili ædificatione reparandam Cyriades V. C. pollicetur. Post hæc alterius loci exploratio hiulcam compagem lapidum deprehendit, quam Cyriades comes et mechanicus consilio suo et ratione artis ita positam suggerebat, ut infuso postea impensarum liquore hiantia stringerentur. Quod cum facere debuisset, succedentis industriam affectasse potius dicitur, ut in auctoris invidiam feni et sparti manipulis clauderentur. Quod cum astrueret recitatione gestorum, factum quidem urinandi artifex non negavit, sed ex usu operis, non in dehonestamentum Cyriadis V. C. asserebat, remedium hujusmodi esse provisum. Tunc responsionum varietate commoti, coercuimus a præteritis discrepantem. At ille Cyriadem sibi ait dudum fuisse terrori. Quod credibile non videtur, cum illius temporis cognitor ad fidem veri destricta quæstione pervenerit. Interea Cyriades V. C. facilem prospectum esse suggessit operis sarciendi, cujus stabilitatem, sicut assertum est, hyems tertia non resolvit. Ipse autem de ædificationibus Auxentii V. C. et de usurpatione immodici auri nonnulla indiciis intimavit. Quæ ideo Gestorum paginis applicari placuit ut æternitas vestra, cunctis per ordinem patienter auditis, providere dignetur quemadmodum

concertantium æmulatione compressa, et integritati sumptuum et firmitati operis consulatur.

EPIST. XLVII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Ut vestri numinis veneror sanctiones, ita observantiam jugem saluberrimis divi genitoris vestri impendo decretis : Quid enim ille constituit, quod possit publica cura deserere? Is inter alia, quæ in bonum publicum contulit, etiam medendi professoribus dedit ordinem successionis, si locum quempiam decedentis fortuna nudasset. Qua lege cautum est ut primi artis ejusdem de novorum scientia judicarent. Hanc formam, quantum asserunt, ætas secuta servavit, D. imperator. Nunc Joannes V. P. non eum gradum, quem subrogandis dederunt divalia scripta, sed summo proximum conatur adipisci, fultus Palatinæ militiæ privilegio, et impetratione specialis oraculi, quo Epicteti archiatri locum tunc adhuc superstitis impetravit. Sed quia lege et more cogentibus, summates ejusdem professionis par fuit in examen acciri, adhibitum est judicio collegium omne medicorum : quorum potissimi inter venerationem legis et novi beneficii reverentiam judicare non ausi, eum locum Joannni V. P. statuerant deferre nudum, quem tenere potuisset, si eo tempore, quo aulæ obsequiis deputatus est, archiatrorum numero fuisset adjunctus. Et cum ab eo palatini honoris officia poscerentur, ut codicillorum prærogativa monstraret, quis illi inter archiatros ordo competeret, asseruit domestica expilatione etiam documenta sibi dignitatis ablata. At vero pars magna medicorum, munita lege divali, eorum exempla deprompsit, qui e Palatio in hunc gradum servato ordine transierunt. Quare motus ambiguis, et neque divi genitoris vestri ausus rumpere sanctionem, neque obviam specialibus venire præceptis; divino arbitrio numinis vestri, subditis allegationibus partium, summam negotii reservavi : opperiens quid deliberatio Augusta constituat, cui soli fas est de scitis divalibus judicare.

EPIST. XLVIII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Quid possint justi principes culpare præsentio. In causis etenim, quibus momenti reformatio postulatur, appellationes recipi non oportet. Sed consulto nunc objectum provocationis admisi, ut in examen clementiæ vestræ, et invasionis indignitas, et modus judicii perveniret, D. imperator. Nam Scirtius V. P. ereptam sibi partem Cæsarianæ massæ crebra aditione conquestus, cum integrationem status, quem amiserat, impetrasset, hæredes Thesei, qui reluctarentur objecti sunt. Tum vero Artemisius, Olibrii clarissimi atque illustris viri actor, executori ut ipse professus est, obviavit. Et cum ad pernoscendum possessionis statum loci habitatores adesse jussissem, in injuriam legum, Ruffino officiali jussa curanti, qui deducebantur abrepti sunt. Gesta indicabunt facti inciviles auctores. Interea distuli vindictam judiciorum, et rursus officio negotium dedi ut necessarios A evocaret. Tunc cessantibus auctoribus clarissimæ domus, cæterisque subtractis, ad contradicendum Thesei subrogantur hæredes : uno tantum exhibito qui se assereret libertum esse defuncti. Is interrogatus quo abiissent incolæ prædiorum, delituisse nonnullos, Scirtii vero mancipia ad urbanam villam, quæ est clarissimi et illustris viri Olibrii, translata respondit. Cætera, ut a liberto Thesei dicta, prætercam, licet in eum præscriptio ista non competat, cum a patre minorum beneficium libertatis acceperit. His ita positis, Prænestini in quorum finibus Cæsariana possessio jacet, missis apparitoribus exhibentur. Tunc demum V. C. et spectabilis Olibrii procurator emergit. Adest etiam defensor minorum. Tandem cogentibus judiciis postulatus, Scirtio adversum B duos pugna proponitur : quamvis patrocinia clarissimæ domus, et successorum Thesei quadam specie dissiderent. Itur in quæstionem possessionis, quæ partium variis agitata conflictibus, ad interrogationem testium jure transivit. Admoneri singulatim ut mos est, jubeo curiales nominum et dignitatis. Ab unoquoque posco responsa, tum locorum justos possessores requiro : dehinc percunctor quis annuas functiones, aut indicta persolverit. Cum secundum Scirtium testimonia cuncta procederent, atque eam possessionem cum Theseo tenuisse constaret, quando aut per quos dejectus esset, examino. Secundum fere vel tertium mensem manare consentiunt, ut eum clarissimæ atque illustris domus homines expulerint. C Auditis optimatum testimoniis, denuo defensores admitto jurgantes. Quæsita et responsa partibus intimantur. Ibi Tarpeius V. C. procurator illustris viri Olibrii asseruit, ei sex uncias prædiorum Thesei morte quæsitas. Contra Scirtius de sex unciis, quas minores etiam se consentiente retinebant, non ibat inficias, nec sua interesse dicebat actores clarissimæ domus an hæredes Thesei eadem parte fruerentur. Tunc actionibus copulatis, Scirtium urgere cœperunt, quod secundum mandatum C. F. Facianæ sex uncias Theseo per epistolam reddidisset, sex vero alias in eos liberos contulisset spontanea largitate. Ad hæc Scirtius idem litteris familiaribus, quod donationibus in Theseum, vel parvulos transfusum esse dicebat, ipsius petitu, ut actorum fides beneficium roboraret. D Et revera, cum posteriora gesta pro indiviso sex uncias massæ in eos collatas esse testentur, intelleximus partem donatoris exceptam. Cur enim pro indiviso daret, si nihil resideret quod retineret? Sed hoc cum ad proprietatis causam dicerem pertinere, recitata est a defensoribus constitutio, quæ judicibus tribuit copiam, non imponit necessitatem, ut quoties de possessione successionis judicant, continuo, si casus tulerit, etiam de jure censeant. Qua actione confessi sunt ad aliam causam se malle transire. Præterea non solus Scirtius proprietatis quæstione videbatur urgendus, cum ipsi quoque inter se super hac parte quodammodo dissiderent. Quare de possessione secundum documenta Scirtii et principalium testimonia judicavi, adversariis eius

sex unciarum retentione et jure firmatis. Principalem vero causam, salvis allegationibus partium futuro examini reservavi. Et mox sententiæ exemplar emisi, cum ejus editionem procurator spectabilis viri continuo postulasset. Tunc Scirtius obtulit sanctiones, quibus doceret, in reformatione momenti nullum esse appellationibus locum. Postridie procurator clarissimus et illustris, ac defensor minorum, qui putabatur in judicio discrepare, concordiam suam junctis provocationibus indicarunt. Hæc est omnis summa luctaminis. Nunc oraculum numinis vestri fortuna litis exspectat. Gesta et supplementa partis utriusque subjeci : quibus instructa perennitas vestra, exemplo unius causæ securitati omnium dignabitur commodare.

EPIST. XLIX.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Vendendis solidis, quos plerumque publicus usus exposcit, collectariorum corpus obnoxium est, quibus arca vinaria statum pretium subministrat. Huic hominum generi taxationis exiguæ utilitate nutanti, divus frater numinis vestri tantum pro singulis solidis statuit conferendum, quantum æquitas illius temporis postulabat, D. imperator. Sed paulatim auri enormitate crescente, vis remedii divalis infracta est. Et cum in foro venalium rerum majore summa solidus censeatur, nummulariis pretia minora penduntur. Petunt igitur de æternitate vestra, pro ratione præsenti, justissimæ definitionis augmenta, qui jam tanto oneri sustinendo pares esse non possunt. Hæc est causa quærimoniæ, quam divinis sensibus vestris fides gestorum plenius intimabit. Si petitionis genus probabile judicatis, quæso ut huic quoque parti præceptio mansuetudinis vestræ salubre remedium deferatur.

EPIST. L.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Palatini munerationum sacrarum, Amicus et Castor, quæstus publicos eruentes, inter cætera nomina, quæ judicio persequuntur, hæredes Postumiani V. C. in examen meum conventionibus evocarunt, D. imperator. Luciano monente, qui census senatoris ante tractavit, quod oblativis functionibus ea demum domus esset obnoxia : pars debiti Lollianam, pars Cattianillam pariter ac Severellam suggerebatur urgere. Interea sequestrato Lollianæ C. F. nomine, quam pro sex unciis astringit exactio : horum orta refragatio est, quos pro singulis bonorum quadrantibus solutionis cura mordebat. Comperendinato plerumque judicio res eo deducta est, ut fisci patrocinium securitates a clarissimis personis impleti per vices muneris flagitaret, Cattianillæ vero ac Severellæ defensio scripta ad rationem divini principis mitteretur. Vetus enim quæstio, et cognitionibus præfecturæ frequenter agitata, usque ad inclyti semperque verendi genitoris vestri cucurrit arbitrium : qui Juventii clarissimæ et illustris memoriæ præfecti Urbi insinuatione consultus quadam rescripti parte signavit, suis quibusque temporibus a Cattianilla ac Severella clarissimis feminis oblativa munera soluta constare. Hoc me dudum promptum atque declivem ad efflagitanda illationum documenta defixit, cum videretur omnibus securitatibus esse vehementior imperatoris assertio. De cujus responsis jugi honore mansuris, vestræ clementiæ fas est esse judicium. Nos venerari potius, quam interpretari oracula divina consuevimus. Præsto sunt monumenta gestorum, partium quoque supplementa non desinunt. Æquum est ut majestatis vestræ informetur arbitrio humana cunctatio.

EPIST. LI.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Moribus sævis familiare atque cognatum est armare spiritus impunitatis exemplo, D. imperator. Cur enim secundum desperet effugium, qui laqueos criminis prioris evasit? Præsenti causæ congruit præmissa sententia, siquidem Valerianus V. C. cui lar in Epiro esse suggeritur, neque rescriptorum veneratione, neque legum severitate, vel pactionum fide, aut judiciorum reverentia permovetur. Qui primo in examen prætoriæ sedis jussus acciri, ad supplicationem V. C. Junioris vim rescripti præcelsæ potestatis elusit. Dehinc proconsularibus evocatus edictis, leges pari arte frustratus est. Nam cum et actione civili, et criminali accusatione premeretur, statutis inciviliter repugnavit, ut apparitores præfecturæ urbanæ, partim notariis, partim suggestione signarunt : quorum unus agenti in rebus, eo mortuo, ad quem sacri præcepti exsecutio pertinebat, affectum se a Valeriano gravibus injuriis indicavit. Motus igitur indignitate talium querelarum, cum viderem rursus illudi posse judiciis, si quid severius censuissem, factu optimum credidi, ut æternitati vestræ causæ istius pontificium reservarem. Soli enim jure corrigitis admissa potissimæ dignitatis. Fides gestis rerum cohærentibus explicatur : nihilominus ad senatum regressus apparitor, qui contumaciam senatoris et serviles impetus nuntiavit, suggestionibus suis, cum forte usus tulerit, adfuturus. Quæso æternam clementiam vestram ut, omnibus solita æquitate perpensis, evagari ulterius frustratorem tot judicum non sinatis.

EPIST. LII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Difficile est ut bona causa sit, cujus actio in jus alterius desperatione transfertur. Id adeo res probavit, D. imperator. Nam Theodorus, ut asseruit, ex pectore ab Anania quadam in re sua procurator creatus, jampridem clarissimo atque emendatissimo viro Cuprasio urbanis tribunalibus præsidente, Flavianum quemdam denuntiata lite pulsavit : sed diem legitimum causæ lapsus excessit. Longo intervallo petita a me reparatio, cum partes ad necessarium contraxisset examen, post multas allegationes, quas judicia ut invalidas respuerunt, orta præscriptio est, quæ assereret novari tempora possessore mortuo debuisse. Nam constabat non modo Flavianum, qui propositam legibus quæstionem primus exceperat,

sed etiam successorem ejus finem fecisse vivendi. A Ad hoc præmissa est lectio, veluti probatur indiciis, novationem tantum petitoris hæredi esse decretam. Quod verbo quidem assertum, sed sanctionibus non probatum, contrariæ legis recitatione compressum est. Secutus igitur scita manifesta et nullis principum vacuata responsis, cessare processum negotii judicavi : cum lis alteri denuntiata, aliam personam temporibus exactis tenere non posset. Tunc oblatis provocationis etiam novationis libellis, suspensa sententia. Cujus meritum perennitas vestra lectis gestis ac refutatoriis cohærentibus æstimabit. Ego in referendo prolixus esse non debui, cum pene in ipso actionum vestibulo repulsa legibus causa constiterit.

EPIST. LIII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

In causis appellationum malo jus potestatis infringere, quam interpretationum dubia sustinere; præsertim conscius haud iniquæ judicationis, cui nonnihil honoris eveniet, si æternitatis vestræ oraculo roboretur, D. imperator. Tuli igitur Constantium Suarium temere provocantem, cum ex rescripto numinis vestri statum, quem Theodosio absenti ademerat, reformassem. Mota enim vestra clementia supplicationibus et querelis, brevi examine jussit inquiri an Theodosio extra conflictum locato, ac deinde ne rebus excideret provocante, possessionem corporum Constantius esset indeptus. Allegata igitur C præceptione divina, primo cognitionem totius negotii, quamvis speciatim mihi tranquillitatis vestræ delegatione mandatam, V. C. vicarii præsentiæ reservavi : siquidem videbatur hæc causa cæteris provocationibus esse conjuncta, quæ V. C. prædecessore meo negabantur admissæ, et alterum mecum sumpserat cognitorem. Dehinc, ubi eam partem, quæ ad illius temporis judicem pertinebat, vestro retinuistis examini, appellationis inquisitione discreta, cum jam participem judicii non haberem, turbatæ possessionis querelam rescripto obsecutus audivi. Et quia Theodosium judicio non interfuisse constabat, quo sibi demptas questus est facultates, nec ulla precum mendacia Constantius detegebat : exsecutus sum circa germanum supplicatoris hæredem cœleste judicium, D reformato statu, quem claruit mox proposita appellatione defensum : licet cultus subditus quæstioni, libellos, quos Theodosius publicavit, apud se resedisse memoraverit. Nihilominus obediens imperatis, statui ut fides gestorum superiorum ad Augusta scrinia mitteretur. Hinc orta est provocatio, cujus vel justitia vel contumacia sacro expendetur arbitrio. Interea constitutionis memor, sequestrari mobilia fructusque præcepi, ne medii temporis usurpatio abutatur indebitis. Omnium gestorum fida documenta, supplementis partium relationi ex more sociata sunt, ut diu fluctuanti causæ tandem stabilem terminum divino ore ponatis.

EPIST. LIV.

DD. THEODOSIO ET ARCADIO SEMPER AUG. SYMMACHUS V. C. PRÆF. URB.

Omnes qui ad amplissimos honorum gradus judicio clementiæ vestræ vel favore provehimur, summo studio debemus eniti ut famam sæculi suggestionum veritate tueamur, D. imperator. Quod enim genus gratiæ beneficiis principum rependendæ fortuna impar inveniet, si fidem deserat quæ sola munit imperium? Contemplanti mihi igitur rescriptum numinis vestri, quo arcæ vinariæ debita a præfecto ejus temporis, quo contracta dicuntur, erui censuistis, silere fas non fuit, quid temporum vestrorum congruat æquitati. Jam primum stupere me fateor, cœlesti mansuetudini vestræ totius orbis negotiis occupatæ, litteras divi B Constantii ita esse suggestas, ut comminatio sub conditione deprompta instar cujusdam debiti duceretur: dehinc tacitum quodam casu de ea parte rescripti, quæ tenebat officium, ut persona judicis, tanquam vilior, apparitorum suorum impunitate premeretur: tertio, quod ea summa solidorum, quam cognitio et relatio viri illustris prædecessoris mei ex majore parte solutam probavit, ærario, tanquam debita et intacta deposcitur. Atque ideo inter multa curarum summatim nonnulla tractanda sunt. Namque XI millia CCCCXLVI solidos ex eo anno qui Sergii et Nigriniani sequitur consulatum, sacris accessisse thesauris, et præfecturæ inquisitio, et discussorum litteræ, et V. C. prædecessoris mei scripta docuerunt. Inter hæc igitur tam multa valida, fidem clementiæ vestræ debitam silentio violare non potui : cum vestrum quoque numen adverterem solita cautione, neque judicis nomen signasse rescripto, et æstimasse, quod conveniendus luce frueretur. Nam quomodo clementia vestra vim veteris comminationis in mortuum tetendisset, cum gravium etiam noxarum pœna fine vitæ solvatur? At vero iste terror divi principis litteris comprehensus, ne viventem quidem posset urgere. Gravia enim subjectis sæpe minitamini, acuendi potius studio quam nocendi. Hoc etiam divus genitor tuus, in omnium semper animis et ore victurus, pia lege constituit : qui sententiam quoque sub comminatione depromptam, effectu atque exsecutione vacuavit. Hanc vero conditionem, quam divus Constantius adjecit litteris suis, multa quæ post visa sunt subruerunt. Nam eodem principe adhuc orbem regente, ad Tertullum Præfectum Urbis memorabilem virum migravit exactio, quæ si hominis potestas fuisset, circa personam prioris judicis potuisset hærere. Nec multo post tempore, in Clytholiam Maximum, pari honore tunc præditum, tituli istius cura convenit. Divo etiam parente numinis tui, Romana jura et fata moderante, præfectis ac discussoribus mandata provincia est, et per vices administrantium publici debiti occurrit exactio. Novissime relatus in cœlum germanus clementiæ tuæ, eum ipsum Basilium, cum haberet appositum, qui personis judicum non pepercit, primiscrinios urbani officii, quorum sollicitudo per successiones exigenda curaverat, vel sol-

vendo nomini, vel edendæ rationi fecit obnoxios. Itaque et a V. C. ac probatissimo Anicio Basso, et Aventio viro spectabili frequentata cognitio, et solutam majorem partem debiti deprehendit, et provincialium judicum reperit sponsionem : qua professi sunt, si urbanum cessaret officium, per se hujus tituli integritatem posse sarciri. Hæc igitur, si legibus conferantur, pronuntiabit æternitas vestra in professione verum esse nexum, in comminatione terrorem. Quid, quod proxima apparitio cogendis provinciarum judicibus admota, spem debitis eruendis fecisse suggeritur; non est meum famæ incerta sectari. Inveniet divina majestas tua cur huic exactioni perpes cura defuerit. Nam socerum meum clarissimæ memoriæ virum Orfitum petit ista molitio : cujus hæredes V. C. et illustris officiorum magister ascripsit litteris suis, cum tuæ mansuetudinis verecundia nullum sacro oraculo nomen expresserit. Quid ergo existimem merito illius factum, qui major honoribus quam facultatibus ante annos fere quindecim vitam peregit? ut comminatio sæpe lecta, semper omissa, et novis post sepulta decretis, quam neque lex divalis admittit, et solutio magnæ partis exclusit, resurgat in mortuum, quæ non fuit ante viventi? An meæ potius contumeliæ causa, et ordinem tot et talium statutorum, et divi Gratiani recentem præceptionem, et discussorum diligentiam, et præfectorum cognitiones, et relationis fidem novis suggestionibus arbitrer sauciari? Testor custodem numinis vestri Deum nihil esse, quod injuria dignus existimer. Quieto mihi hanc præfecturam sine ulla affectione tribuistis. Si quem forte mordet invidia, si alicujus desideriis reip. amore non cessimus, cogitet privata odia adversum leges exercenda non esse. Postremo cognoscat, si quis ille est, me meosque successionem clarissimæ atque illustrissimæ memoriæ viri Orfiti, neque ratione juris, neque bonorum aditione cœpisse. Quæso igitur ne in contumeliam judicii vestri, et juri, et innocentiæ fraus paretur. Quando enim absentibus atque ignorantibus inter alios gesta nocuerunt? Quis unquam sententiam numinis vestri inauditus excepit? Quando comminatio ad hæredes usque porrecta est? Certe ut ipsam causam loquar, quæ me, ac necessitudines meas vobis propitiis, nullo jure contingit, pars major debiti soluta monstratur: in evidentibus nominibus pars resedit. Cujus studio absolvendi sunt debitores, ut implicentur innoxii? Quare insitam divinis sensibus vestris oro justitiam, ne adversum divi Gratiani diffinitionem, adversum rescripta tot principum, qui præfectis debita eruenda mandarunt, adversum relationem, quæ uberiorem summam docuit exsolutam, reliquum vero secundum rectorum litteras exsculpendum ab obnoxiis intimavit; ignaros negotii et paternæ hæreditatis alienos, pulsari incongrua conventione patiaris; neve exemplum novum pius imperator inducas, ut successio optimatium [*num. leg.* optimatum?], qui reip. præfuerunt, ad liberos secura non transeat. Multos hæc forma retinebit, et plerosque, ut arbitror justius, si qui forte provinciis vestris male abusi sunt. At vero posteritas illustris memoriæ viri Orfiti, nihil ex illo aliud, quam generis insigne quæsivit. Meæ tamen injuriæ est ista suggestio. Nam tenuitati illius frequenter exhaustæ, nemo testamento, nemo nostrum bonorum aditione successit. Unde intelligit clementia vestra, quod non metu familiaris causæ, quæ legibus tuta est, sed temporum amore sollicitor ne ad innocentiam fisci vestri infructuosa tantum recurrat invidia. Et hæc quidem cursim, ne mandatum negotium comperendinatio differret, tantum pro conjugis meæ Rusticianæ C. F. parte quæsita sunt : cujus germana multo angustior facultatibus ex Etruriæ longinquis adesse præcepta est. Vestrum vero salutare numen omnes precamur, ne quod de tot provinciis pro majore parte jam redditum, adhuc difficilis exsculpit exactio, senatoriæ domus inopinata labes speretur posse persolvere. Multis nocuerit ista conditio, qui reipub. præfuerunt. Neque enim jus fuerit, ut una familia novo opprimatur exemplo. Quæso igitur ut gesta, quæ fidem relationis asserunt, audire dignemini, legesque percenseatis : quarum plerumque duritiam pro clementia vestra decretis moderatoribus temperastis.

EPIST. LV.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Felicitas quidem vestra indefessas P. R. copias pollicetur, D. imperator. Sed cautio judicum suggerenda non deserit, ut diligentiâ muniat, quod melior fortuna promittit. Frumenti quotidianus usus in facili est; olei tantum species victum plebis tenuiter invecta sollicitat. Cujus rei V. C. præf. annonæ, partium suarum diligens executor, prætorianæ amplissimæ præfecturæ, ut ipse asserit, dudum fecit indicium, missis de more brevibus, quæ angustias patefacerent conditorum. Sed ingravescente defectu, sileri apud clementiam vestram patriæ cura non debuit, cujus spes, atque opes bonorum principum favore cumulantur. Quare omnes suppliciter oramus, si exspectatis preces, qui vota omnium beneficiis prævenitis; ut quam primum judices Africanos super hac specie Romanis horreis inferenda divinus sermo distimulet. Nam properato opus est, priusquam reliquum profliget diuturna præbitio. Addite igitur hoc munus cæteris, quæ præstare consuestis, ut cuncta sæculi bona pari affluant bonitate.

EPIST. LVI.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Dies noctesque sollicitor ut prompto obsequio divinæ clementiæ vestræ jussa promoveam : siquidem non licet longa comperendinatione differri justitiæ ac legibus amica decreta, D, imperator. Unde cauto opus est ne existimationem meam per alios allata præceptis tarditas devenustet. Nam cum de Macedonio sequius de rep. merito, itemque Ammiano, dudum mihi judicium perennitas vestra legaverit, Ammianum quidem protectorum attestatione cognovi,

cum Urbis vicina contingeret, languore consumptum. De Macedonio varia jactantur, quem jam pridem debuit custodum sollicitudo perducere. Quæso igitur mansuetudinem vestram, ne mihi fraudi sit mora, alieno studio aut torpore contracta : simulque deprecor ut venerabilis æternitas vestra sigillatim quærenda distinguat, si forte designatum reum cognitioni meæ prosequentium cura tradiderit.

EPIST. LVII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Soli omnium potestis æternæ Urbis expensas a defectu sumptuum vindicare, D. imperator. Majestati autem vestræ subditæ potestates, tantum mediocribus causis valent ferre medicinam, magnarum vero rerum mole superantur. Ad vos igitur salutaria numina convolamus, et opem largam P. R. imploramus ærario, cui jam diu solitorum nihil vectigalium decretæ provinciæ contulerunt. Atque ideo justus est metus ne cessantibus subsidiis necessaria deserantur, quæ hactenus personæ tenues, alieno, ut queruntur, ære tolerarunt. Super hæc etiam reverendus ordo consultus, cum per se mederi afflictis rebus nequiret, opem vestræ perennitatis oravit. Edita ratio est vectigalium, quæ Hispanienses atque Alexandrinos invehere debuit commeatus. Expensionum quoque titulos competentes officii cura digessit. Quæso, ut omnibus, quæ cohærent, libenter inspectis, utilitati publicæ velox remedium porrigatis : urgentibus enim causis, negari non potest illatio solemnis impendii. Quare ferte propitii, ut soletis, auxilium : et qui mentibus piis nova P. R. beneficia defertis, etiam prisca servate : atque Urbi vestræ annuere dignemini, et quod prætermissio præterita suspendit, et quod futurus usus exspectat feliciter.

EPIST. LVIII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

In negotiis, tempore ac judicatione finitis, cessare æquum est longæ orationis excursum, ne et numinis vestri salutares actus oneret sermo prolixior, et sine argumento rerum loquacitas morosa displiceat, D. imperator. Cum in judicio moderatoris Apuli, inter Marcellum, qui se dejectum possessione questus est, itemque Venantium stratorem, ut ipse confirmat, ejusque germanam Batrachiam, causa violentiæ diceretur, provocatio a reis inconsulta processit, quod provincialis cognitor, præmissis litteris ad vicariam potestatem, susceptum retineret examen. Tunc auditorii sacri judex, rectoris affatu super appellatione est consultus, et præjudicialem mulctam statuit provocationibus inferendam, et ipsum quæsitorem crimini dedit, cum exsecutione vindictæ. Post hæc obreptionibus partium nonnulla gesta sunt, ut judicatio consummata traheretur. Nam et vir spectabilis decessor meus, cum mulctam didicisset exactam, quam decreto sacri auditorii appellatio præjudicialis agnoverat, statuit causam criminis ad se debere transferri. Et ego idem secutus, partes in examen accivi. Sed cum et tempus reparationis esset emensum, et pœnam provocationis aut exspectaret aut sumpsisset ærarium, violentiæ quoque causam Venantii ac Batrachiæ professio, ac quorumdam capitalis damnatio terminasset ; pronuntiavi cognitionem sacri esse judicii, et Venantium, quem V. C. et illustris officiorum magister jusserat exhiberi, censui agenti in rebus Decentio, quo prosequente venerat, esse reddendum. Sed cum Venantii stratoris illicitam usurpatamque militiam Marcellus arguerat : quod decurionum ascriptus albo, ut gesta docuerunt, adversum leges ad palatina castra transisset, non debui objecta reticere, ut in ea re, quæ modum mei egrediebatur examinis, æternitas vestra ipsis legibus quas tuetur augustior judicaret.

EPIST. LIX.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Facit plerumque ratio, aut fortuna causarum ut in controversiis alter æquitate, alter jure nitatur. Tunc humano labante consilio, deliberatio cognitoris ad clementiæ vestræ recurrit oraculum, D. imperator. Quod etiam præsentis negotii qualitas deposcit. Nam Musa annos egressa legitimos, cum in partem rerum paternarum Syntrophium quereretur admissum, quem veluti adultæ suæ fratrem dolus Acholii curatoris asciverat, integram restitutionem suffragio juris accepit. Sed multis provocationibus, variisque tracta judiciis, intra metas justi temporis nequivit exsequi propositas actiones. Ut res monebat, amissum beneficium remedio supplicationis integravit. Sed idem mulierum casus, etiam rescripti humanitate fraudavit : siquidem mensium quatuor dilata curriculis, summo die temporis impetrati excidit cognitor, eamque successor adveniens præmisso interdicto potestate privaverat. Post hæc, cum vellet infelicem causæ lapsum reparatione sarcire, objectu legis Constantinianæ explosa est, quæ extra ordinem temporibus indultis, longiorem negavit excursum. Secuta est provocatio judicatum. Ubi ventum ad sacræ sedis examen, eadem constitutio a Faustino hærede Acholii curatoris rursus ingesta est ; pars procuratoris, cui actiones Musa mandaverat, non suo vitio causam cecidisse temporibus approbabat. Ad hoc parentum numinis vestri divorum principum protulit sanctiones, quæ inter reliquas exceptiones reparationem jurgantibus tribuunt, si per cognitorem causa labatur. Cum igitur et in Constantiana lege, qua reparatio adimitur temporibus extra ordinem datis, casus iste cessantis disceptatoris non sit exceptus, et recentiora scita divorum Principum cunctis negotiis reparatione subvenerint, si forte a judice deserantur : facilis in alteram partem esse non potui, sed quod unum remedium convenit rebus ambiguis, fortunam curiosi luctaminis augustissimis legum arbitriis reservavi, gestis omnibus de more subjectis, ut eorum lectio insinuationis meæ astruat veritatem.

EPIST. LX.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Urbium populorumque luctamina, quoniam sunt majora privatis, judicio augustiore censenda sunt, D. imperator. Merito Puteolanorum ac Terracinen-

sium causam, quæ post Campani moderatoris examen A ad sacrum auditorium ex provocatione migravit, cum perspicerem pari lance libratam, majestatis vestræ arbitrio reservavi. Est autem de quo agitur ejusmodi. Puteolanis municipibus divus Constantinus CL M mod. in alimoniam civitatis indulsit. Quæ summa a divo Constante regente remp. media parte mutilata est. Post quem Constantius æque relatus in cœlum, supplicatione deposita, annonam Puteolani populi XXV mod. adjectione cumulavit. Atque ita factum est, ut C M mod. ejusdem populi victus acciperet. Sed divo Juliano moderante remp. eum Lupus consulari jure Campaniæ præsidens, Terracinensium contemplaretur angustias, quod nihil subsidii decreta dudum oppida conferebant; ne commoda P. R. civitas, quæ lavacris publicis ligna, et calcem reparandis mœnibus subministrat, defectu subito exhausta B succumberet; VII et DCC mod. Puteolanis municipibus derogatos, Terracinensium usui deputavit, et amplissimæ prætorianæ sede statuta et diffinita suggessit. Mamertinus id temporis præfecturæ honore pollebat. Is cum disposita roborasset, nihilominus arbitrium imperiale consuluit, neque ullum responsum, quod eo tempore bello Persico rector imperii tenebatur, accepit. Et hinc per aliquot annos eucurrit ista præbitio, donec Capuana legatio apud divum atque inclytum Gratianum, germanum numinis vestri, sua tantum damna deplorans, eum frumenti numerum, quem Cerealis ex multis urbibus R. P. vendicarat, restitui omnibus impetrasset. Sed occasione rescripti cum sola XXX et VIII modium, quæ horreis C æternæ Urbis accesserant, provincialium recuperasset alimonia, etiam VII et DCC mod. Puteolani municipes Terracinensibus abnuerunt. Cum igitur hæc causa in judicium provinciale venisset; V. C. non considerata summa, quæ rescripto divi principis tenebatur, judicatione generali omnia Puteolanis reddenda decrevit. Verum post appellationem cognitio auditorii sacri cum illum frumenti modum, qui Campanis fuerat restitutus, a VII et DCC mod. quos ob necessitates Urbis æternæ civitas Terracinensis accepit, decretum esse perspiceret; manente decreto divalis oraculi, ea subsidia, quæ Terracinenses judicio Lupi et Mamertini præfecti confirmatione capiebant, nec roborare potuit, cum responsi sacri nulla exstaret auctoritas; nec demere civitati, ne populus utilitati- D bus æternæ Urbis obnoxius, justis commodis indigeret. Ergo, ut in rebus dubiis fieri solet, ad clementiæ vestræ salubre judicium convolamus; licet defensio Puteolana post promissam relationem incassum crediderit provocandum. Præsto est gestorum fides, quæ perennitatem vestram possit munire. Quæso atque obsecro ut negotio multa ætate nutanti tandem stabile remedium deferatur.

EPIST. LXI. [a]

DD. VALENTINIANO, THEODOSIO ET ARCADIO SEM. AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Ubi primum senatus amplissimus semperque vester, subacta legibus vitia cognovit, et a principibus piis vidit purgari famam proximorum temporum, boni sæculi auctoritatem secutus, evomuit diu pressum dolorem, atque iterum me querelarum suarum jussit esse legatum. Cui ideo divi principis denegata est ab improbis audientia, quia non erat justitia defutura, DD. imperatores. Gemino igitur functus officio et ut præfectus vester gesta publica prosequor, et ut legatus civium mandata commendo. Nulla est hic dissensio voluntatum; quia jam credere homines desierunt aulicorum se studio præstare, si discrepent. Amari, coli, diligi, majus imperio est. Qui ferat, obfuisse reip. privata certamina? Merito senatus illos insequitur, qui potentiam suam famæ principis prætulerunt. Noster autem labor pro clementia vestra ducit excubias. Cui enim magis commodat quod instituta majorum, quod patriæ jura et fata defendimus, quam temporum gloriæ? quæ tum est major, cum vobis contra morem parentum intelligitis nil licere. Repetimus igitur religionum statum, qui reip. diu profuit. Certe numerentur principes utriusque sectæ sententiæ: proximus eorum cæremonias patrum coluit, recentior non removit. Si exemplum non facit religio veterum, faciat dissimulatio proximorum. Quis ita familiaris est barbaris ut aram Victoriæ non requirat. Cauti imposterum sumus, et tristium rerum ostenta vitamus: reddatur tantum nomini honor, qui numini denegatus est. Multa Victoriæ debet æternitas vestra, et adhuc plura debebit. Aversentur hanc potestatem, quibus nihil profuit. Vos amicum triumphis patrocinium nolite deserere. Cunctis potentia ista votiva est. Nemo colendam neget, quam profitetur optandam. Quod si hujus ominis non esset justa vitatio, saltem ornamentis curiæ decuit abstineri. Præstate, oro vos, ut ea quæ pueri suscepimus, senes posteris relinquamus. Consuetudinis amor magnus est. Merito divi Constantis factum diu non stetit. Omnia vobis exempla vitanda sunt, quæ mox remota didicistis. Æternitatem curamus famæ et numinis vestri, ne quid futura ætas inveniat corrigendum. Ubi in leges vestras et verba jurabimus? qua religione mens falsa terrebitur, ne in testimoniis mentiatur? Omnia quidem Deo plena sunt, nec ullus perfidis tutus est locus. Sed plurimum valet ad metum delinquendi etiam præsentia religionis urgeri. Illa ara concordiam tenet omnium, illa ara fidem convenit singulorum, neque aliud magis auctoritatem facit sententiis nostris, quam quod omnia quasi juratus ordo decernit. Patebit ergo sedes profana perjuriis, et hoc inclyti principes probabile judicabunt, qui

[a] Vide duas epistolas quas contra hanc Symmachi scripsit S. antistes Mediolanensis Ambrosius tomo nostræ Patrologiæ XVII, col. 961-972. EDIT.

sacramento publico tuti sunt? Sed divus Constantius A idem fecisse dicitur. Cætera potius illius principis æmulemur; qui nihil tale esset aggressus, si quis ante se alius deviasset. Corrigit enim sequentem lapsus prioris, et de reprehensione antecedenti sexempli nascitur emendatio. Fors fuit ut parens ille clementiæ vestræ in re adhuc nova non caveret invidiam. Num potest etiam nobis eadem defensio convenire, si imitemur quod animus improbat? Accipiat æternitas vestra alia ejusdem principis facta, quæ in usum dignius trahat. Nil ille decerpsit sacrarum virginum privilegiis, decrevit nobilibus sacerdotia, Romanis cæremoniis non negavit impensas: et per omnes vias æternæ Urbis lætum secutus senatum, vidit placido ore delubra, legit inscripta fastigiis deum nomina, percontatus est templorum origines, miratus est B conditores. Cumque alias religiones ipse sequeretur, has servavit imperio. Suus enim cuique mos, suus cuique ritus est. Varios custodes urbibus cunctis mens divina distribuit. Ut animæ nascentibus, ita populis natales genii dividuntur. Accedit utilitas, quæ maxime homini deos asserit. Nam cum ratio omnis in operto sit; unde rectius, quam de memoria atque documentis rerum secundarum, cognitio venit numinum? Jam si longa ætas auctoritatem religioni facit, servanda est tot sæculis fides, et sequendi sunt nobis parentès, qui secuti sunt feliciter suos. Romam nunc putemus assistere, atque his vobiscum agere sermonibus. Optimi principes, patres patriæ, reveremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit, ut utar cæremoniis avitis: neque enim pœni- C tet. Vivam more meo, quia libera sum. Hic cultus in leges meas orbem redegit; hæc sacra Annibalem a mœnibus, a Capitolio Senonas repulerunt. Ad hoc ergo servata sum ut longæva reprehendar? Videro quale sit quod instituendum putatur. Sera tamen et contumeliosa est emendatio senectutis. Ergo diis patriis, diis indigetibus pacem rogamus. Æquum est, quidquid *omnes colunt, unum putari. Eadem spectamus astra, commune cœlum est, idem nos mundus involvit. Quid interest, qua quisque prudentia verum inquirat? Uno itinere non potest perveniri ad tam grande secretum. Sed hæc otiosorum disputatio est. Nunc preces, non certamina offerimus. Quanto commodo sacri ærarii vestri vestalium virginum prærogativa detracta est? Sub largissimis im- D peratoribus denegatur, quod parcissimi præstiterunt. Honor solus est in illo velut stipendio castitatis. Ut vittæ earum capiti decus faciunt, ita insigne ducitur sacerdotii vacasse muneribus. Nudum quodammodo nomen immunitatis requirunt, quoniam paupertate a dispendio tutæ sunt. Itaque amplius laudi earum tribuunt, qui aliquid rei detrahunt: siquidem saluti publicæ dicata virginitas crescit merito, cum caret præmio. Absint ab ærarii vestri puritate ista compendia. Fiscus bonorum principum, non sacerdotum damnis, sed hostium spoliis augeatur. Ullumne lucrum compensat invidiam? Et quia avaritia in vestros mores non cadit, hoc miseriores sunt quibus subsidia vetera decerpta sunt. Etenim sub imperatoribus, qui alieno abstinent, qui resistunt cupiditati, ad solam detrahitur amittentis injuriam, quod desiderium non movet auferentis. Agros etiam virginibus et ministris deficientium voluntate legatos fiscus retentat. Oro vos justitiæ sacerdotes, ut Urbi vestræ sacris reddatur privata successio. Dictent testamenta securi, et sciant sub principibus non avaris stabile esse, quod scripserint. Delectet vos ista felicitas generis humani. Cœpit causæ hujus exemplum sollicitare morientes. Ergo Romanæ religiones sub Romana jura non pertinent? Quod nomen accipiet ablatio facultatum, quas nulla lex, nullus casus fecit caducas? Capiunt légata liberti, servis testamentorum justa commoda non negantur. Tantum nobiles virgines et fatalium sacrorum ministri excluduntur prædiis hæreditate quæsitis. Quid juvat saluti publicæ castum corpus dicare, et imperii æternitatem cœlestibus fulcire præsidiis; armis vestris atque alis vestris amicas applicare virtutes, pro omnibus efficacia vota suscipere, et jus cum omnibus non habere? Itaque melior est servitus, quæ hominibus impenditur. Remp. lædimus, cui nunquam expedit, ut ingrata sit. Nemo me putet solam causam religionum tueri. Ex hujusmodi facinoribus orta sunt cuncta humani generis incommoda. Honoraverat lex parentum vestales virgines, ac ministros deorum victu modico, justisque privilegiis. Stetit muneris hujus integritas usque ad degeneres trapezitas, qui ad mercedem vilium bajulorum sacræ castitatis alimenta verterunt. Secuta est fames publica, et spem provinciarum omnium messis ægra decepit. Non sunt hæc vitia terrarum. Nihil imputamus austris: nec rubigo segetibus obfuit, nec avena fruges necavit. Sacrilegio annus exaruit. Necesse enim fuit perire omnibus, quod religionibus negabatur. Certe si est hujus mali aliquod exemplum, imputemus* tantam famem vicibus annorum. Gravis hanc sterilitatem aura constrinxit. Sylvestribus arbustis vita producitur, et rursus ad Dodonæas arbores plebis rusticæ inopia convolavit. Quid tale proavi pertulerunt, cum religionum ministros honor publicus pasceret? Quando in usus hominum concussa quercus? quando vulsæ sunt herbarum radices? quando alternos regionum defectus deseruit fecunditas mutua, cum populo et virginibus sacris communis esset annona? Commendabat enim terrarum proventus victus antistitum, et remedium magis quam largitas erat. An dubium est, semper pro copia omnium datum, quod nunc inopia omnium vindicavit? Dicet aliquis, sumptum publicum denegatum alienæ religionis impendiis. Absit a bonis principibus ista sententia, ut quod de communi quibusdam tributum est, in jure fisci esse videatur. Nam cum respub. de singulis constet, quod ab ea proficiscitur, fit rursus proprium singulorum. Omnia regitis, sed suum cuique servatis, plusque apud vos justitia quam licentia valet. Consulite certe munificentiam vestram, an hæc publica velit existimari, quæ in alios transtulistis. Semel honori Urbis delata compendia desinunt esse tribuentium; et quod a prin-

cipio beneficium fuit, usu atque ætate fit debitum. A Inanem igitur metum divino animo vestro tentat incutere, si quis asserit conscientiam vos habere præbentium, nisi detrahentium subieri is invidiam. Faveant clementiæ vestræ sectarum omnium arcana præsidia, et hæc maxime, quæ majores vestros aliquando juverunt, vos defendant, a nobis colantur. Eum religionum statum petimus, qui divo parenti culminis vestri servavit imperium, qui fortunato principi legitimos suffecit hæredes. Spectat senior ille divus ex arce siderea lacrymas sacerdotum, et se culpatum putat more violato, quem libenter ipse servavit. Præstate etiam divo fratri vestro alieni consili correctionem; tegite factum quod senatui displicuisse nescivit: siquidem constat ideo exclusam legationem, ne ad eum judicium publicum perveniret. Pro existi- B matione est temporum superiorum ut non dubitetis abolere quod probandum est principis non fuisse.

EPIST. LXII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Certum atque dilucidum est nihil esse tam familiare legibus, quam vestra decreta, D. Imperator. Sed exsecutorum prava interpretatio, dum supplicantibus favet, plerumque jussa corrumpit. Statuerat receptus in cœlum germanus numinis vestri, cum Martianus dudum protector Aggariæ bona tanquam vacantia postulasset, ut si ea hæreditas scriptum successorem vel legitimum non haberet, in jus fisci tanquam domino nuda concederet; et tunc insinuato per rationalem patrimonii modo, opperiretur petitor quid C ei sacra deferret humanitas. Annus fere secundus est ut per defensores et rationales augustissimæ domus, cum justitia solemnis oraculi, scripti fatigantur hæredes, licet jam sextus annus a testamenti recitatione numeretur. Novissime fortuna causæ impetibilem scopulum fœdæ cognitionis incurrit. Nam cum apud virum perfectissimum rationalem Bassianum, primo delator bonorum, secundum sacra scita peteretur, novo ausu calcata præscriptio est. Dehinc, cum testamenti jure confecti fidem recitatio publicaret, calumnia inanis objecta est, quod signatores nescio quid legati ex eadem voluntate cœpissent. Adduntur etiam scripta divalia quibus astipulatio cujusdam remota est, qui suam juvisse causam testimonio diceretur: quasi vero simile esset exemplum, ut tenuis D honor, quo subscriptores ob amicitiam defunctus asperserat, legitimum posset abolere judicium. Nam si his legibus viveremus, inimicis signatoribus tutius uteremur, quorum offensa nihil de testatore humanitatis exigeret. Piget dicere in quinque numero solidos potissimum subscriptoris fuisse legatum. Cæteris enim magis commemoratio honesta, quam pecuniæ quæstus accessit. Ergo aut extremæ paupertatis successio fui, si putatur exiguus honor fidem legitimi judicii sauciasse: aut si census hæreditarius existimatur uberior, aliena est a suspicionibus brevis summa legati. Quis non familiarissimum quemque signandis adhibet, cum extrema conduntur? jam quid mirum est si in oculis positus mereatur aliquod monumentum religionis, qui meruit advocari? Non fero signatorem, cui pars bonorum magna defertur. Nam etsi integra conscientia, non tamen sincero pudore ditatur. At vero hæc levia pignora, aut amoris gratia, aut testatoris verecundia relinquuntur. Nihil huic religioni novis legibus derogatum est. Manet iste usus, et nobis jura servantibus semper manebit. Unus et solus post humanam memoriam rationalis emersit, qui exemplum novæ judicationis induceret. Hinc orta est provocatio. Quæ ubi auditorium sacrum decreto etiam vestræ legis intravit, rursus eludendi judicii causa propositum est inane commentum, ut ab illustri viro privatæ rei comite delegata cognitio diceretur rationalis examinis, atque ideo rursus ad ejusdem judicium debere transferri; cum omnis quæstio ex precibus Martiani dudum protectoris, et vestræ clementiæ largitate descendens, sacro potius auditorio ex provocatione competeret: accedente etiam proxima sanctione, quæ indiscretas hujusmodi appellationes sedi quæ vicem principum tuetur prisco jure commisit. Examinatis igitur omnibus, pronuntiavi bona obnoxia non esse rescripto: cum vestri numinis æterna justitia, si scriptis aut legitimis successoribus vacaret hæreditas, fiscum statuisset admitti: has autem facultates, Marcellus, Bizias et Heliodorus juxta defuncti voluntatem cœpissent. Nunc sententiam meam defensor venerabilis domus insuetata provocatione suspendit. Sed cum hujus rei nullum exemplum cognitionalis exstare suggereret, nihilominus subjectam vocem libenter admisi, et relatione summatim cuncta complexus, Gestorum quoque documenta subtexui, præsumens bonis placitura principibus, quæ secundum leges pro fama temporum judicavi.

EPIST. LXIII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Petronianus urbanarum dudum cohortium miles, ad cornicularioruin gradum inculpati laboris diuturnitate provectus, more institutoque majorum testimonium meruit castrensis industriæ, quod cæteris quoque post honestum cursum stipendiorum judicia detulerunt, D. imperator. Dignum est igitur divina vestrorum temporum felicitate, ut peractam sine offensione militiam, si perennitatis vestræ pius vultus arriserit, prærogativa solemnis exornet.

EPIST. LXIV.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Curæ mihi est ut qui animis et majestate congruitis, mutua honorificentia gaudeatis. Dignum est igitur, D. imperator, ut decretum senatus ad invictissimos fratres numinis tui, si ita placet, clementia tua insinuante perveniat. Quorum auctor et parens, ut dudum V. C. et illustri officiorum magistro me scripsisse memini, statuarum equestrium honore decoratus est, quas ei ordo venerabilis Africani et Britannici belli recordatione decrevit: ea scilicet causa, ut justis superiorum ducum titulis, præsentium circa vos devotio provocetur.

EPIST. LXV.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Cum mancipes salinarum magno ex numero ad paucos redacti, necessitatis publicæ molem ferre non possent, delata supplicatione meruerunt ut hi qui decreti atque excusati ante fuerant, redderentur, et ex aliis corporibus, seu vacantibus, justa supplementa incunctanter acciperent, D. imperator. Allegata igitur præceptione divina, cum plerosque consortio suo ante decretos muniri Macedonii suffragio reperissent, relationem super eorum muniminibus impetrarunt: vestræ enim tantum clementiæ liberum est inique elicita rescripta rescindere. Tunc urgente defectu, navicularios æque lignorum obnoxios functioni ad parem sollicitudinem vocare cœperunt, ut utriusque corporis cura conjuncta indiscretum munus agnosceret. At illi nonnullos de turmalibus suis tradere maluerunt, quam in societatem tanti oneris convenire. Itaque factum est ut, iisdem volentibus, certi homines mancipibus jungerentur. Nunc perennitatis vestræ stabilem censionem publica causa deposcit ne obreptivis supplicationibus subsidia integrati corporis subruantur. Relationi Gesta conjunxi, tam de his habita quos Macedonii interventus absolverat, quam me disceptante confecta: quibus sine veneratione cujusquam voluntas naviculariorum nonnullos mancipibus deputavit. Erit jam sacrosancti numinis vestri et illorum antiquare suffragia, quos ostenditur ambitus liberasse, et his obstruere aditum supplicandi, quos sui corporis adjudicavit assensus.

EPIST. LXVI.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Devotione et more commonitus, magistratuum nomina, quibus varias functiones designationum tempore amplissimus ordo mandavit, ad æternitatis vestræ perfero notionem, D. imperator: ut muneribus exhibendis, aut subeundis fascibus destinatos cognitio imperialis accipiat. His copulati sunt quos senatui vestro recens ortus adjecit. Prolixus in talibus rebus esse non debeo, cum decreti publici fides gestorum potius insinuationem postulet, quam largum referentis eloquium.

EPIST. LXVII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Etiamsi prisca institutio mittendis ad clementiam vestram censuum brevibus cursum vel ordinem non dedisset, D. imperator, diligentia tamen boni sæculi fidem publicæ instructionis exigeret: siquidem convenit principes et parentes humani generis edoceri quid reverendo ordini vel senatorum novorum accessus adjiciat, vel excusatio detrahat. Harum rerum æternitati vestræ fidum exhibebit indicium trimestris instructio quam solemniter sumptam de officio censuali, paginis relationis annexui: ut majestas vestra cognoscat quis in amplissimam curiam collegarum numerus influxerit, et quid censibus senatoriis, aut nova professio incrementi dederit, aut exemptio vetus amputarit.

A

EPIST. LXVIII.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Bellorum quidem vestrorum gloriosos exitus fama non occulit, sed major est victoriæ fides quæ oculis approbatur, D. imperator. Dudum fando acceperat P. R. cæsorum funera Sarmatarum. At nunc confirmata est nuntiorum lætitia spectaculo triumphali. Jam minores non sumus vetustatis exemplis. Vidimus quæ acta miramur, catenatum agmen victæ gentis induci, illosque jampridem truces vultus misero pallore mutatos. Stetit arenæ medio subjecta voluptati, quæ fuit ante formidini: assuetæ armis gentilibus manus gladiatoria instrumenta tenuerunt. Felicem nimis belli istius ducem qui, divinæ clementiæ vestræ fretus auspiciis, ex numero hostium alios ad securi-

B

tatem provinciarum penitus exstinxit, alios ad lætitiam plebis Martiæ reservavit. Merito illi judicia vestra respondent: jure in litteris imperialibus sæpe celebratur. Neque enim tanta devotio digniorem possit invenire præconem. Sit vobis frequens usus ac facilis laurearum, et eos qui forte ausus impios in Romanum nomen extulerint, fortitudo militum capiat, arena urbis expendat. Perpetua hæc devotis civibus virtutis vestræ tanquam tributa præstetis.

EPIST. LXIX.

D. THEODOSIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Certa officia sunt omnium potestatum. Præfecturæ urbanæ proprium negotium est senatorum jura tutari, D. imperator. Quare partium mearum conventus necessitate, allegationibus clarissimorum virorum

C

justa poscentium desse non potui. A quibus pleraque servitia palatinus Eusebius jussus eruere, ut bonorum Catuli clarissimæ memoriæ viri quæstio judicat omnibus sacrisque responsis consummata repetatur, querimonias optimatum, qui dudum partis fruuntur, exscivit. Ventum est igitur ad leges, executore cupiente, quem contradictio repellebat: imploratæque vestri numinis sanctiones, quæ senatorum controversias transferre ab urbano foro ad peregrina vetuerunt. Sed cum assererem non eamdem prærogativam esse servorum, quibus supplicantibus certum perennitas vestra detulit cognitorem, responsum est quod fortunas clarissimarum personarum precatio subtilis incesserit. Inter hæc, cum Donatus assisteret, cæteris precatoribus sacro junctus oraculo, quæsivi, uti mos

D

est, eodemne nomine alius subderetur, quæ hominem conditio haberet, et an ipse de Catuli judicio supplicasset. Tunc ille Hilariani clarissimi viri servum professus, ab illarum precum conscientia, quas dicitur obtulisse cum cæteris, alienum se constanter asseruit. Atque ita visa est supplicationis fides etiam de auctore nutare. Adjecta est alia plena juris atque rationis; quod post crebras cognitiones et rescripta ad relationem numerosa, pœnam legis inciderint qui denuo contra vetitum supplicarunt. Exstant quippe sententiæ, quas cum provocatio tentasset inhibere, consultus relatione divus genitor clementiæ vestræ finem posuit quæstioni. Cui victoriæ fiscus accessit, emolumentum bonorum Catuli clarissimæ memoriæ viri, ut

assertum est, pro certa parte sortitus. Cum igitur senatorum allegatio rescriptis ac legibus niteretur, maluerunt causam suam vestræ per me aperire justitiæ, quam legitimo vindicare judicio, securi decretorum quæ et necessitate juris, et divi patris veneratione servabitis. Itaque servos bona fiducia tradiderunt, quos in præjudicium absentium, post consummationem negotii, æquitas temporum, quantum præsumimus, non patietur audiri.

EPIST. LXX.

DD. VALENTINIANO, THEODOSIO ET ARCADIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Quid habeat conditionis inscriptio nostis præ cæteris, juris publici conditores, DD. imperatores. Provisum est enim ne quis temere in alieni capitis discrimen irrueret, ni se idem prius pœnæ sponsione vinciret. Secundum hæc scita legum agens in rebus Africanus, accusationem professus, Compano et Higino clarissimis viris violentiæ crimen objecit. Continuo, ut severitas exigebat, reos custodia militaris dissimulata dignitate circumdedit. Sed ubi partes sub examine constiterunt, multo luctamine patronorum decursa cognitio, oratione magis, quam probationibus redundavit. Cum longa verborum serie causa traheretur, summates Aricinæ urbis, quos ut conscios accusator exciverat, adhibuimus quæstioni, gestorum ordinem sciscitamur. Omnium convenit assertio, nihil turbarum esse conflatum. Tunc ad eludendum judicium præsentia cujusdam cœpit exposci, quem non tenebat inscriptio. Eo denique res rediit, ut a partibus Africani accusationis omissio desperatione peteretur. Supererat ut, crimine non probato, in accusatorem formidata reis pœna transiret. Sed cum me Africani militia pariter atque incauta adolescentia permoveret, malui judicium de eo clementiæ vestræ reservare. Alia est enim conditio magistratuum, quorum corruptæ videntur esse sententiæ, si sint legibus mitiores; alia dominorum principum potestas, quos decet acrimoniam severi juris inflectere. Relationi gesta subtexui, partium quoque supplementa sociavi. Quæso vestram augustissimam perennitatem ut, perpensis omnibus, sequenda jubeatis.

EPIST. LXXI.

D. IMP. HONORIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Quæcunque in Urbe geruntur me tacere non convenit pro debito famulatus quem majestati vestræ semper exhibeo. Cum diu episcopus Zosimus gravi incommodo laboraret, usque adeo, ut frequenter mortuus jactaretur, accidit ut secundo die post ingressum meum vita decederet. Statim (ut convenerat) populum alloquendo commonui, ut cum quieto clericorum tractatu omnia finirentur, nec se rebus disponendis misceret turbatio popularis: siquidem certum esset in eligendo episcopo Dei omnipotentis exspectandum esse judicium, domini imperatores (Honori et Theodosi, pii, felices et inclyti victores, semper Augusti). Admonui et corporatos, officiis quoque interminatus sum, ac majores deterrui regionum, ne quis quietem Urbis vestræ turbare tentaret. Quod ita custoditum est, ut sine strepitu omnia finirentur. Verum cum vir sanctus Eulalius ad Ecclesiam Lateranensem de exsequiis prioris episcopi a populo et a clericis fuisset adductus, ibi per biduum cum maxima multitudine et cum pluribus sacerdotibus remoratus est, ut exspectaretur dies consuetus quo posset solemniter ordinari. Cum hic ita essent, subito aliquanti presbyteri cum Bonifacio ejusdem ordinis ad Theodoræ ecclesiam, collecto populo, properarunt, ibique, habito tractatu, ipsum ordinare episcopum velle cœperunt. Quod ubi comperi, omnes qui pariter erant ad me ut venirent presbyteros depoposci: ac residens cum clarissimo viro tribuno Sereniano, eos admonui, ne quid temere fieri paterentur, aut contra sacræ legis ordinem venirent, aut contra consuetudinis rationem. Sed tanta pertinacia restiterunt, ut quidquid minatum fuerit, facere minime dubitarent. Nam etiam presbyterum Bonifacium in ecclesia Marcelli ordinandum esse duxerunt, atque cum eo ad S. Petri basilicam processerunt. Et quoniam pietatis vestræ est de hac parte ferre judicium, statim pro competenti sollicitudine vestram majestatem credidi consulendam, ut quod pietas vestra decernat, præcepto vestri numinis evidenter informet, etc. Dat. quarto calend. Januarii.

EPIST. LXXII.

IMP. HONORIUS AUGUSTUS SYMMACHO PRÆF. URB.

Gestis omnibus recensitis, laudandæ sublimitatis tuæ relatione percluruit in ordinatione venerabilis sacerdotis quietem veterem paucorum insolentiam attentare voluisse. Nam cum post abscessum venerabilis viri Zosimi circa meritum Eulalii ordine subrogandi communi judicio conveniens multitudo sonuisset, ac plena erga se omnia quæ regula Catholicæ posceret disciplinæ successoris confirmatio custodiret, vehementer miramur aliquos exstitisse qui solemnitate contempta circa ordinationem alterius festinarent. In quorum castigandum factum mansuetudinem nostram rite oportet insurgere, nisi hoc tantum gerere decernemus eos ad veniam pertinere, quod lapsum cito proprium contuentes, ad deprecandi suffragium sunt relapsi, ignosci sibi super id, quod vim perpessi conquesti sunt, postulantes. Convenire ergo votum et studium nostrum circa Eulalium sacræ legis antistitem sublimitas tua clementiæ nostræ auctoritate præsenti cognoscat; cui competens numerus ordinantium, legitimi solemnitas temporis, locique qualitas recte venerandi nominis apicem contulerunt. Cum autem Bonifacio constet omnia defuisse, superflue exspectatam sententiam nostram esse sensimus, cum factum suum ipsi qui præsumpserant admotis damnasse precibus rideantur. Absoluta itaque decernimus jussione, extraordinaria præsumptione submota, Bonifacium interdicta confestim Urbe prohiberi (erit verecundiæ ejus ut, morem gerens cœlestibus constitutis, sponte discedat), pertinacius resistentem, invitum præcipimus expelli. Plebeiæ sane seditionis auctores cum sociis suis sublimitas tua, Symmache parens carissime atque amantissime, statuat attineri; atque in eos condigne vindicari, ut res temere præsumpta non transeat

impunita. In qua re Aphrodisium V. C. tribunum et notarium dirigi a nostra mansuetudine placuit, ut, præsente eo, quæ statuimus celerius impleantur, quatenus quies populi nulla perturbatione vexetur, et pacata eum veneretur universitas, quem secundum veterem consuetudinem observata sacræ legis mysteria susceperunt. Dat. III *non. Januarii, Ravennæ.*

EPIST. LXXIII.

D. HONORIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Ubi primum sacer sermo pietatis vestræ exspectationem populi celeritate prævenit, omne quod sibi diversitas voluntatum usurpaverat de episcoporum electione, submovit, ac divina provisione inter initia resecavit, quod tarditate imperitæ multitudinis, crescentibus studiis, difficilius potuisset auferri, D. imperator. Ob quam rem statim debito famulatu implere quæ fuerant imperata properavi; et quod felicitati clementiæ vestræ ascribendum est, res novi exempli, et maximæ contentionis magnique certaminis, ut sine commonitione populi cœpta fuerat, ita salva clementia vestra cum totius multitudinis quiete finita est. Nam cum eo tempore ad me sacra perlata esset auctoritas quo sancti die erat celebranda solemnitas, statim (ut oportebat), misso primiscrinio, Bonifacium ad me venire admonui, quod præceptum fuerat, agniturum, ut a processione, quam sibi inhibitam didicerat abstineret. Qui, conventione contempta, processit, atque eum quem dixeram dedit populo verberandum. Quod ubi nuntiatum est, habito cum V. C. tribuno Sereniano tractatu, ad sanctum Paulum, quo convenerat, et sacra exemplaria pro cautela direxi, ne quid in injuriam publicam de præceptis immissa multitudo temeraret, et partem officii pariter destinavi. Sed neutrum fieri passus, cum ad Urbem vellet pariter cum populo remeare, statim ad portas tam contubernales quam apparitores occurrerunt, qui eum (ut statutum fuerat) Urbem vestram ingredi prohiberent. Verum ipsos quoque contemnendos credidit, atque violenter ingressus, a certa Urbis parte pluribus occurrentibus est repulsus, nec permissus quod cogitabat implere. Quod ubi turba quæ comitabatur aspexit, sine aliquo tumultu dispersa est. Ipse vero extra murum deductus non longe ab Urbe remoratur: qui ne, occulte per noctem ingressus Urbem, ad ecclesiam convolaret, et rursus populi studia commoveret, communi tractatu pro competenti sollicitudine contubernales et apparitores quatuor illic sine injuria ejus observare disposui, exspectans quid pietas vestra decernat, ut quies possit quæ hactenus servata est perdurare. Circa partem vero Eulalii episcopi venerabilis viri, qui eo die pene cum omni multitudine ad sancti apostoli Petri basilicam solemnia celebrabat, ubi primum pietatis vestræ præcepta sunt publicata, fuit totius lætitia civitatis. Unde ea quæ populus Romanus publico gaudio diversis acclamationibus agens gratias majestati vestræ (testatus est) credidi publicanda, et relationi mea universa subjeci, ut agnosceret pietas vestra quanta quiete Urbis totius correcta sint A quæ male fuerant admissa temeritate paucorum; et quanta gratia suscepta sint quæ clementia vestra divino indicio et perseverandæ religionis reverentia decernenda credidit, et pro quiete populi Romani in perpetuum servanda constituit. Dat. sexto idus Januarii.

EPIST. LXXIV.

PRESBYTERI EX PARTE BONIFACII, QUOD SCIRENT IMPERATOREM DECEPTUM RELATIONE, DATIS LITTERIS SEU PRECIBUS REM GESTAM CERTA FIDE NARRANT.

Petimus clementiam vestram, piissimi et clementissimi impp. Honori et Theodosi semper AA. post abscessum S. Zosimi papæ Ecclesiæ Catholicæ urbis Romæ (ut fieri mos volebat atque ipsa religionis disciplina dictabat) plures in unum convenimus sacerdotes, ut de B *constituendo successore communi judicio tractaremus. Sed quoniam Lateranensem ecclesiam, obstructis pene omnibus ingressibus, archidiaconus Eulalius, contemptis impie summi sacerdotis exsequiis, diaconis et paucissimis presbyteris, ac multitudine turbatæ plebis observabat, altero die ad eamdem ecclesiam, ubi prius ab omnibus fuerat constitutum, habitu omnium collatione, properavimus: ibique participato cum Christiana plebe concilio, quem Deus jussit elegimus. Nam venerabilem virum Bonifacium, veterem presbyterum, in lege doctissimum, ac bonis moribus comprobatum, et (quod eum magis ornabat) invitum, acclamatione totius populi ac consensu meliorum civitatis asseruimus divinæ institutionis ordine consecratum. Nam subscribentibus plus minus septuaginta presbyteris, astantibus novem diver-* C *sarum provinciarum episcopis, benedictionem competenti tempore constat fuisse celebratam. Ac prius omnia quæ solemnitas exigebat celebrata sunt. Sed cum prædictus Eulalius (qui antea per tres consacerdotes nostros fuerat ex multorum auctoritate conventus, ne quid sibi temere præter conscientiam cleri majoris assumeret), circumventis paucissimis presbyteris, male acceptis his, ac diversæ custodiæ mancipatis qui ad prohibendum cum litteris venerant, exhibito etiam cum aliis Ostiensi episcopo, quem prope mortuum constat accitum (nam tractum esse nolentem senis ægritudo testatur) in locum sibi non debitum, incustodito religionis ordine, per ambitum proruisset, cœpit factum suum per homines disciplinæ inscios ac religionis indecenter tueri, æstimans humanis perturbationibus se confundere sententiam* D *posse divinam. Et quoniam clementiam vestram constat falsidica relatione deceptam, ut nescio quid in injuriam divini numinis sanciretis (nam divinum est quidquid tantorum firmat electio), petimus pietatem vestram ut removeri priora constituta jubeatis, atque Eulalium, qui in locum surrepsit alienum, ad comitatum serenitatis vestræ cum auctoribus suis debere adduci. Nos enim profitemur S. papam Bonifacium nostris cum sacerdotibus adfuturum: relictis singulis titulis presbyteri omnes aderunt, qui voluntatem suam, hoc est, Dei judicium proloquantur. Jubeat etiam vestra clementia omnes adesse quos causa constringit, ejici etiam civitate nolentes, qui se non patientur adduci. Invenietis, cum cœperit agitari incerta discussio, quod omnibus divinis*

legibus abhorreat, verum etiam displicere possit humanis: quo hoc consecuti agamus æterno imperio vestro maximas atque uberes gratias.

EPIST. LXXV.

IMP. HONORIUS SEMPER AUG. SYMMACHO PRÆF. URB.

Post relationem sublimitatis tuæ delatam mansuetudinis nostræ auribus, presbyterorum legatio causam nobis non supervacuæ deliberationis injecit. Ideo decet, ambiguitate seposita, fidelem rerum ordinem cominus experiri: quamque partem prætermissus gestæ rei ordo arguat, quam servatus annuat, multis coram consentibus, approbari, ut, utriusque facti simul qualitate perpensa, et circa unam rite definita consistat, et circa aliam temere assumpta non maneat, Symmache parens carissime et amantissime. Ob quam rem illustris et præcelsa magnitudo tua, suspensis omnibus quæ superius sunt decreta, nullique interim præjudicio comparato, auctoritate præsentis oraculi, utrumque, hoc est, Bonifacium et Eulalium religiosissimos viros instantia digna conveniens, ut intra diem sextum iduum Februarii Ravennatem civitatem præsentiam suam maturare non differant: omnibus atque singulis admonitis, qui auctores utriusque ordinationis existunt, ut, amota excusatione, non desint, et facto quisque erga alterum proprio, prolatis ecclesiasticæ institutionis exemplis, defensor existat; seque purgato alium magis in legem Catholicam deliquisse, præsumpta immeriti electione convincat: judicium de statu suo quisque si adesse neglexerit, sortiturus; nimirum intelligens improvide, immo illicita se fecisse, quod coram non audeat defensare. Nos quoque ex diversis provinciis competentem numerum sacerdotum scriptis nostræ serenitatis accivimus, ut rem deductam in dubium absolvat nobis coram disceptatio plurimorum. Cum autem omnia futuro integra sint judicio reservata, de transactis sibi blandiri neminem decet. Præsentis etiam judicii docebit exemplum, quid in ejusmodi negotiis observari debeat in futurum. Datum XVIII *cal. Februarii per Aphtonium.*

EPIST. LXXVI.

D. HONORIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Cum vir clarissimus Aphtonius decurio sacri palatii vestri cum cœlesti præceptione ad Urbem venerabilem convenisset, omni genere festinavi, quatenus præceptis numinis vestri obedientiam commodarem. Nam statim conventis proceribus sacra jussio publicata, et ad religiosos viros Bonifacium et Eulalium missa conventio est, D. imperator: clericos quoque eorum præcepi pariter admoneri, ut nihil futuro, cognoscente pietate vestra, deesset examini. Unde hæc omnia, gestorum serie comprehensa, ad plenam instructionem subter annexui. Verum postquam pars utraque populi diversis seditionibus exagitaretur, singulos admonitione missa conveni, ne ad unam Ecclesiam convenirent, et, quod fieri non licebat, inter se multitudo confligeret. Sed hoc illis visum est, credo, suspectum, quo quietem suadendam credidi hominibus perturbare volentibus civitatem. Ob quam rem ambæ partes calumniosissime crediderunt contestationibus appetendum, ut errorem

A suum compositis mendaciis excusarent. Quod ne in aliquo clementiam vestram lateat, eadem quæ obtulerunt actis inserta transmisi, ne quidquam suppressum esse querantur. Superest ut apud clementiam vestram nullius partis studiis famuli vestri appetatur absentia, qui semper majestati vestræ puris servitiis approbatus, ab impugnatione et favore ambarum partium, ut decebat, credidit temperandum. Dat. VIII cal. Febr.

EPIST. LXXVII.

IMP. HONORIUS AUG. SYMMACHO PRÆF. URB.

Magnarum deliberationum non debet citum esse judicium, nec temere proferenda sunt quæ servanda in perpetuum sanciuntur. Sæpe de episcopis Urbis æternæ altercatione partium sub examine sacerdotum concessa B *cognitio est. Sed ne quid festinum celeritate judicii proferatur, id clementiæ nostræ sedit arbitrio. At quoniam vicinitas sanctorum dierum episcopi præsentiam postularet, nec in urbe sacratissima fas est, pascharum præsertim dies, sine sacerdote celebrare, idcirco, Symmache parens carissime atque amantissime, illustris magnificentia tua Achilleum nos elegisse cognoscat, quem a favore partium constat esse alienum, qui mysteria sacra observationis impleret. Transactis vero festis diebus ex judicio sacerdotum quæ debeant custodiri concilio maturiore tractabimus. Monemus sane ut regionum primatibus evocatis, disciplinæ publicæ quietique prospicias: quibus decretorum nostrorum præcepta jubeas aperiri, ne quis scilicet ullum tumultum neque seditionem audeat commovere: quam si quis insana per-* C *suasione conquiret, non in eos tantum qui in perturbatione fuerint deprehensi, sed in regionum quoque priores sciat vindicandum. Novimus enim quietem publicam facile custodiri, si incentorum cupiditates et fomenta cessaverint.*

EPIST. LXXVIII.

DOMINO SEMPER ILLUSTRI ET IN CUNCTIS MAGNIFICO MERITOQUE SUBLIMI CONSTANTIO SYMMACHUS PRÆF. URB.

Quæcunque subito, nullo opinante, proveniunt, nec ad culpam judicis referri possunt, et populum rationis ignarum insperata novitate perturbant. Vir namque religiosus Eulalius quinto decimo cal. Aprilis Urbem, me nesciente, meridianis horis ingressus est: quem credidi aliquod secum pertulisse præceptum. Verum eodem die circa vesperum Spoletinus episcopus, mis- D sis litteris, me credidit admonendum quod sacra ad se manantia in Urbe die sancto Paschæ jussus sit celebrare. Quod præceptum ante penitus ignoravi, Domine semper illustris et in cunctis magnifice, meritoque sublimis ac præcelse patrone. Quod cum mihi prius S. Eulalii innotuisset adventus, statim parendum credidi invictissimi principis imperatis. Verum cum interim dicto die Urbem S. Achilleus esset ingressus, commotio exstitit populorum, ut ab una parte multitudo armata ferro et telis ad forum militari habitu conveniret. Et cum, convocatis proceribus, processissem, ut habito tractatu pro quiete Urbis, populum alloquendo compescerem, primo ad conventum venerunt; deinde cum exspectaretur

A S. Achillei præsentia, ut quæ jussa fuerant publicaret, multitudine resistente, venire non potuit. Et cum ad forum Vespasiani tam ego quam vir spectabilis vicarius perurgente populo fuissemus ingressi, ut quietem utriusque partis multitudini suaderemus, subito armati servi telis et saxis, aliquanti etiam ferro, populos partis Eulalii aggressi sunt, qui inermes convenerant, ut quod præceptum de episcopo Spoletino esset agnoscerent: quosque ita sauciaverunt, qui parati adversus imparatos venerant, ut me quoque et virum spectabilem vicarium crederent appetendos, dum seditioso furore nullam admittunt penitus rationem, nisi ad liberandum nos divinitas adfuisset, egressique per secretiorem partem ictum saxorum et impetum conspirantis multitudinis vitassemus, minime potuissemus evadere: quorum majorem B partem in servis constat fuisse, ex quibus aliquanti agniti atque tenti sunt audiendi. Unde quid partium mearum fuit, excellentiæ vestræ suggerere properavi, ut certum finem, rebus cognitis quæ gesta sunt, magnitudo vestra decernat. Cum ita S. Eulalius fuisset ingressus, et tertia die secutus esset episcopus Spoletinus, nec aliqua ad me data virtutum vestrarum, quæ sequerer, præcepta venissent, perturbatio totius plebis, quæ in se et in periculum judicum sæviret, exorta est: et ni celeri responso ante diem venerabilem Paschæ quid fieri debeat jusseritis, minantur se populi invicem pugnaturos, dum de Lateranensi basilica alterutrum se existimant excludendos. Ne quid igitur adversi (quod sublimitatis vestræ felicitas avertat) eveniat, peto ut evidenti C præcepto excludi furiosæ contentionis periculosam pertinaciam censeatis. Dat. XII cal. April.

EPIST. LXXIX.

CONSTANTINUS SYMMACHO PRÆF. URB.

Ut certa possimus quæque cognoscere, et factionum auctores fideli nuntio et inspectore non lateant, cancellarium nostrum Vitulum dreximus, ut Domini invictissimi principis affatus, atque judicium ad eximietatem tuam et ad populum celeri festinatione deferret. Illudque monemus, ut quidquid sacris auctoritatibus continetur, nulla temeritate violetur, et quæ præcepta sunt effectui celeri mandentur instantia; ne Augusti clementia, quod nunc agnoscit distulisse, commoto majestatis suæ vigore, emendare non differat.

EPIST. LXXX.

D IMP. HONORIUS AUG. SYMMACHO PRÆF. URB.

Dum ad sanandum primæ perturbationis errorem hoc genus consilii clementia nostra reparandæ pacis cupida reperisset, ut donec de confirmatione urbani sacerdotii sententia procederet absoluta, uterque eorum quorum causa tumultus antea concrevisset, a sacratissima Urbe conversatione sejunctus, futuri judicii exspectatione penderet, spatio quo contineretur alteruter evidenter expresso, æquo animo dissimulare non possumus ceptis clementiæ nostræ publicum pene bellum, quo calcarentur, indictum; movendi ejus caput Eulalium, qui jussa transcendit, exstitisse, secundum ordinem præceptorum paulisper abesse non passum, Symmache parens carissime. Unde sublimitas tua hoc nos statuisse cognoscat, ut et salubris superior ordo præcepti, et moderata synodi ordinatio deberet custodiri, quod aliter fieri non posse censemus, nisi Eulalius omnimode urgeatur, ut, omni celeritate ab Urbe discedens, insolenti populo præsens incitamenta non præbeat, nec innocentibus causa mortis existat; cui esse dubium non debebit, si in hac præsumptionis obstinatione duraverit, non solum de statu suo judicium jam prolatum, verum etiam de salutis discrimine proferendum. Culpa enim nullam veniam jam meretur, quæ cum prædicitur, non caretur. Nihil ex hoc excusationis habiturus, quod eo invito a plebe asserat retentari. Si qui autem ex numero clericorum communicandum Eulalio, judicio pendente, censuerit, pari se sciat sententia esse damnandum. Laicos vero qui post interdictum mansuetudinis nostræ communionem Eulalii putaverint expetendum, honestioris loci pœnam proscriptionis, servos vero capitis esse subituros, nec ab hoc periculo dominos eruendos. Primates vero regionum, nisi spiritum plebis inconditæ domuerint ac frenarint, sciant se raptos, ultimo judicio esse subdendos: Spoletinus autem episcopus (sicut dudum fuerat definitum) sanctis Paschæ diebus ordinem festæ solemnitatis implebit, cui ad celebranda mysteria Lateranensem ecclesiam soli patere decernimus, reliquis qui hoc præsumere voluerint propulsatis. Sane ut prædictus sacerdos Spoletinæ civitatis in loco ejus sanctorum mysteriorum ordinem completurus suscipi debeat, admonemus. Per omnes vero titulos et loca, quæ conventu celebri frequentantur, hæc quæ statuimus proponantur, ut universis liqueat, et noluisse nos turbidum aliquid perpetrare, et adhuc ut turbata componi debeant opperiri. Sciat sane sublimitas tua primiscrinium et reliquum officium, quod tuis actibus obsecundat, non solum gravissimæ mulctæ dispendiis affligendum, sed et supplicium capitis sortiturum, nisi enixi opera commodata statutis clementiæ nostræ præbere maturarit effectum. Dat. XVIII cal. Aprilis, Ravennæ.

EPIST. LXXXI.

DOMINO SEMPER ILLUSTRI ET PER CUNCTA MAGNIFICO, MERITOQUE SUBLIMI AC PRÆCELSO CONSTANTIO SYMMACHUS PRÆF. URB.

Ubi primum sacra Domini nostri invictissimi principis præcepta perlata sunt, statim (ut convenerat) debitum tribui famulatum. Sed Eulalius ea obstinatione qua sine præcepto sacro Urbem ingressus est, etiam egredi constrictus per omnes potestates pari pertinacia detrectavit. Nam vespertinis horis per officium Urbanum id quod præceperat invictissimus imperator, ea die qua perlatum est, ei innotuisse agnoscitur, Domine semper illustrissime, sacratissime, magnifice, meritoque sublimis ac præcelse patrone. Quo lecto, mandavit se diligentius tractaturum, nec tamen instanter admonitus exire curavit. Alia vero die rursum per omnem apparitionem etiam nocturnis horis admonitus, collecta multitudine, Lateranensem basilicam ausu temerario credidit inva-

decuam. Verum habito tractatu cum proceribus, A omnibus officiis destinatis ut pelleretur injunctum est. Nam et vir spectabilis vicarius ad eamdem basilicam ire decreverat, sed primo accedere præ nimio terrore non potuit. Ego autem tam corporatis directis quam omni officio, ideo illuc ire non potui, ne quis mihi æmulus faceret religionis invidiam. Tamen salva excellentia vestra, irruentibus pluribus corporatis, et majoribus regionum, qui præceptis imperialibus serviunt, de eadem ecclesia fugatus Eulalius, de Urbe expulsus est, atque adjunctis apparitoribus illuc directus ubi jussus fuerat residere. Mandatum etiam ut vir religiosus, sanctus Achilleus episcopus, cum quiete quæ jussa sunt, illo ejecto, sine strepitu populi, pro sanctorum dierum reverentia celebraret. Nam ad custodiam basilicæ Lateranensis B apparitores apposui, ne cui alii redderetur. Partis quoque Eulalii aliquanti capti clerici seditionis auctores, de quibus quid jubeatur exspecto. Et quoniam de his interim quæ gesta sunt universa virtutibus vestris credidi suggerenda, quidquid sequentibus diebus pro quiete Urbis, quam vestra felicitas regit, suggestum fuerit, sigillatim pro rerum fide et ordine melioribus indiciis nuntiabo.

EPIST. LXXXII.

IMP. HONORIUS AUG. SYMMACHO PRÆF. URB.

Moderatione præcipua egit nostra serenitas, ne locum posset invenire præsumptio. Dei enim judicio venerabilium sacerdotum est dilata cognitio : ut quidquid religio, quidquid veritas postulabat, absque ulla perturbatione hoc disceptatio tranquilla decerneret. Sed C *per Eulalium usurpatione contra sententiam venerabilis synodi multa illicite commissa fuisse, relationis textus edocuit, qui præsentia sua causam furoris populo subministrans, totum perire voluit quidquid moderatio nostra conservat. Nam cum ordinatione nostra et sententia episcoporum, quorum in synodo major se multitudo collegerat, consensu etiam partium et professione id fieri definitum esset, ut sciret se specialiter esse damnatum quicunque ad incitandum populum Urbem fuisset ingressus : oblitus sui, probavit ex præsenti facto quale videatur habuisse principium. Quoniam ergo recte hunc, post tot admissa, Urbe constat esse depulsum, ad quam eum accedere non debere clementiæ nostræ et episcoporum videretur statuisse judicium, Bonifacium venerabilem virum episcopum (ad cujus moderationem auctoritatem nostram recte censuimus jungendam), Symmache parens carissime et amantissime, sublimitas tua Urbem ingredi debere nos statuisse cognoscat ; ut sub ejus gubernaculis religiosæ legis reverentia moderatione solida compleatur. Dat. III nonas Aprilis, accepta idus Aprilis.*

EPIST. LXXXIII.

D. HONORIO SEMPER AUG. SYMMACHUS PRÆF. URB.

Quæcunque Deo auctore fiunt, merito divino pietatis vestræ judicio firmantur. Nuper namque cum ad me famulum vestrum sacra clementiæ vestræ emanasset auctoritas, quasi ambiguitate submota, venerabilis viri Bonifacii episcopi sacerdotium majestas vestra roboravit. Tam grata universis quæ jussa sunt exstitere, ut hoc et ordo amplissimus et Romanus populus comprobaret, D. imperator. Nam cum statuta cœlestia per me essent recitata populis, et edictis ex amore propositis publicata, tantus fervor et lætitia totius exstitit civitatis, ut scilicet et religionem redditam, et præstitam quietis securitatem omnes gratulatione congrua testarentur. Interjecto itaque biduo, Urbem supra memoratus venerabilis episcopus, omni accurrente plebe, ingressus est, sicut serenitas vestra constituit : officii quoque mei obsequia minime defuerunt. Nec jam aliqua dissensio remanet populorum, et omnes divino judicio et majestatis vestræ acquieverunt voluntati. Cessantibus ergo studiis, omnes quod præcepto Dei admoniti statuistis sentire cœperunt, atque acclamationibus quæ subjectæ sunt gaudii sui causas plebs Romana testata est, ac serenitati vestræ gratias in dies singulos agere non desistit; quorum provisio sicut pacem orbis tuetur, ita quietem Urbis restituit, populoque concordiam.

ANNO DOMINI CCCXCIX.

MAXIMUS

GRAMMATICUS.

GUILIELMI CAVE NOTITIA IN MAXIMUM.

Maximus, gente Afer, civitate Madaurensis (Africæ D propriæ oppidum erat inter Numidiam et Getuliam), professione grammaticus, S. Augustino familiaris, claruit exeunte hoc sæculo, circa annum 399. Homo gentilis et religionis suæ zelo flagrans, scripsit epistolam ad Augustinum, qua deorum suorum cultum vindicat, atque *se unum esse Deum summum, sine initio, sine prole naturæ confiteri, ejusque virtutes per mundanum opus diffusas multis vocabulis invocare. Ita fit*, inquit, *ut dum ejus quasi quædam membra carptim variis supplicationibus prosequimur, totum colere profecto videamur.* Deinde in Christianos invehitur; partim quod Deum quem quasi proprium sibi vindicarent in locis abditis se videre affirmarent; partim

quod, relictis templis et neglectis majorum suorum manibus, hominum mortuorum busta stulto frequentarent. Hinc martyres quosdam Punicis vocabulis insignitos ludibrio exponit, *Mygdonem* seu *Migginem*, *Sanaem*, *Lucitam*, et præ omnibus *archimartyrem Namphanionem*. Per *Namphanionem* quis hic denotetur, haud facilis est conjectura, nec a quoquam id tentatum memini. Si in re obscura conjectare fas erit, non alium quam Christum Dominum nostrum designari putem : partim quod *archimartyr* appelletur, qui modo scilicet eminentiori præ aliis martyribus, pro religione a se instituta passus est; partim quod cum alii huic vel illi numini præferantur : *Hunc*, inquit, *proh nefas! diis immortalibus prætulerint Christiani ;* partim denique quod interprete Augustino in litteris responsoriis, *Namphanio* lingua Punica nihil aliud significet quam *boni pedis* hominem, id est, *cujus adventus afferat aliquid felicitatis ; sicut solemus dicere secundo pede introiisse, cujus introitum prosperitas aliqua secuta sit.* Quod Domino nostro apprime convenit, qui optato pede in mundum venit, et obambulavit εὐεργετῶν. De quo propheticum illud imprimis dictum est : *Quam pulchri super montes sunt pedes prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem!* Nescius non sum in Martyrologio Romano Julii 4 celebrari memoriam S. Namphanionis martyris et sociorum, *quos ille roboravit ad pugnam et ad coronam provexit, quique Malauri in Africa passi sunt.* Verum hæc omnia, ex his A ipsis epistolis desumpta esse quis non videt? quin et in notis suis diserte fatetur illustrissimus Baronius. Concludit Maximus, solemni formula, *Dii te servent, per quos et eorum, atque cunctorum mortalium communem Patrem, universi mortales, quot terra sustinet, mille modis concordi discordia veneramur et colimus.* His respondens Augustinus epistola sequenti, hominem acerrime perstringit, ostenditque si ludicra agere vellet, se par pari referre posse; hominem vero graviter monet ut in hoc argumento serio versetur; paratum se fore, de his pro argumenti dignitate disceptaturum. Claudit epistolam his verbis : *Ne te hoc lateat, et in sacrilega convicia imprudentem trahat, scias a Christianis catholicis, quorum in vestro oppido etiam Ecclesia constituta est, nullum coli mortuorum*, B *nihil denique ut numen adorari, quod sit factum et conditum a Deo, sed unum ipsum Deum qui fecit et condidit omnia.* De tempore quo scriptæ sint hæ epistolæ non constat. Referunt eas novissimi editores ad annum 390, cum sequenti idolorum cultus imperatorum lege prohibitus sit. Sed nullum inde duci potest argumentum, cum non hoc modo, sed et quovis fere anno sequenti Constitutiones imperiales hac de re latæ sint, ut in codice Theodosiano videre est, nempe ann. 392, 395, 396; anno 399 quatuor, quarum duæ ad Africam proprie spectant, iterumque anno 408, ne ulterius pergam. Habentur hæ epistolæ edit. noviss. 16, 17, in vulgaribus editionibus num. 43, 44.

MAXIMI EPISTOLA AD S. AUGUSTINUM.

Vide hanc epistolam inter Augustinianas, sub numero 16, tomo XXXIII nostræ Patrol., col. 81. EDIT.

ANNO DOMINI CCCLXII.

MAMERTINUS.

DE AUCTORE PANEGYRICI ET QUO TEMPORE AC LOCO HABITUS SIT.

Mamertinus, a Juliano Augusto consul factus, hac oratione principi gratias agit. Pronuntiata est anno Christi 362, cum, ut ex fastis apparet, consulatum gereret Nevita collega. Quis porro Mamertinus ille fuerit, ex qua patria oriundus, nullibi, quod sciam, proditum est. Ego facile putem hunc Messana oriundum fuisse; sic enim Messanenses propter Mamertinos hospitio exceptos dicti sunt Mamertini. Ejus mentio fit in variis locis apud Ammianum, lib. VI, lib. XXI, lib. XXIII. Atque etiam ipse de se non semel loquitur hoc in Panegyrico; ex quibus locis omnibus constat Mamertinum præfectum ærario fuisse, tum C præfectum prætorio per Illyricum, in cujus provinciæ administratione peculatus reus absolutus est, ac tandem a Juliano consul factus. An vero Mamertinus hic idem fuerit atque ille cui panegyrici 2 et 3 Maximiano dicti attribuuntur, neque velim affirmare, ut ad hos panegyricos observavi, propter spatium septuaginta annorum inter illorum et hujus panegyrici tempora ; neque ausim prorsus negare, nam tum cum hanc orationem dixit admodum senex fuisse videtur, ut constat ex paneg. num. 17 : *Sed a teneris annis ab ætate puerili ad hanc usque canitiem consulatus amore flagravi.*

SYNOPSIS PANEGYRICI.

IN EXORDIO.

Reddit rationem cur pro præfectura ærarii et præfectura cum Juliano imperatori gratias hucusque non egerit, id agere consul aggrediatur. Quod nempe in

prioribus dignitatibus imperator aut suæ aut publicæ utilitatis rationem habere videri potuerit; in consulatu vero dando ejus tantum, cui datus est.

DISTRIBUTIO.

Prima hujus orationis parte imperatoris virtutes recenset, altera pro accepto consulatu gratias agit.

Pars prima. Perstringit ejus victorias, receptas ejus virtute Gallias, subactam pene omnem barbariam, num. 3. Iterum de Gallis tum a barbarorum vastitate, tum a judicum quibus subessent tyrannide et avaritia ereptis, deletos Germanos, jus restitutum, emendatos ejus virtutum exemplo mores, num. 4. Quæ omnia mirum quantum a Juliano Constantium alienarint, num. 5. Julianus in medio Illyrici sinu derepente adest, hic et ubique victor, n. 6. Istrum navibus transcurrit barbarorum terrore tanto, ut supplices veniam petant, num. 7. Ad Adriam, Tyrrhenum, Mæotidem pugnat et vincit, Nicopolim instaurat, Eleusinam et alias Macedoniæ, Illyrici et Peloponnesi civitates restituit, num. 9. Patiens laboris bellici, castrensi cibo contentus, num. 12. Sibi asper, in alios facilis, sibi parcus, in alios liberalis, A num. 11. Castus, in castris perpetuus, num. 13. Sic peragrata victoriis Thracia de sublevanda Urbis annonæ penuria cogitat, num. 14.

Pars secunda. Imperatoris in se beneficium amplificat, quod consulatum acceperit non meritus, quod in summa virorum bonorum copia, quod minorem magistratum petens, quod sine largitionibus et ambiendi labore, quod in tenui re et ambiendi ignarus, voti compos fieri nunquam potuisset, num. 15. Quod uno eodemque anno ærarii publici cura, præfectura et consulatu insignitus sit, num. 22. Redit ad commemorationem virtutum imperatoris, cujus in fovendis litteris revocandisque artibus studium commendat, num. 23; in omnium animis sibi conciliandis industriam, num. 25; in eligendis amicis pruden-
B tiam, in eosdem fidem, num. 26; in summo honorum apice modestiam, in condonandis injuriis clementiam, num. 27; ac præcipue singularem in se et collegam humanitatem.

IN FINE.

Denique accepti a tanto imperatore beneficii nunquam futurum se immemorem pollicetur, num. 31.

MAMERTINI
GRATIARUM ACTIO
JULIANO AUGUSTO.

I. Etsi scio te, imperator, et cunctos [a] qui consilium tuum participant posse mirari quod nunc demum gratias agere exorsus sum, quasi beneficia in me tua [1] cœperint a consulatu, fatebor tamen [b] quod ingenii (cujus me pœnitet) conscius, etiam nunc tacere voluissem, et prorumpens licet hujus muneris gaudium intra arcanæ lætitiæ conscientiam coercere. Sed sive errorem nostrum, sive consilium congesta et coacervata in unum beneficia vicerunt; atque in id redegerunt [c] necessitatis ambiguum, ut mihi aut indiserti, aut ingrati esset fama subeunda: malui eloquentiam potius quam pietatem erga te officiumque meum desiderari. Et sane in his honoribus quibus C me prius honestaras, minor esse causa ad agendas gratias videbatur. Nam cum me [2] ærarium publicum curare voluisti, cum quæreres virum animi magni adversus pecuniam, liberi adversus offensas, constantis adversus invidiam, me, [3] qui tibi viderer ejusmodi, delegisti: idque eo tempore quo exhaustæ provinciæ partim deprædatione barbarica, partim non minus exitiabilibus quam pudendis præsidentium rapinis ultro opem imperatoris exposcerent, milites sæpe anteactis temporibus ludo habiti cum præsens stipendium flagitarent, quoquo modo videbar honorem onere pensare. At cum me [4] prætoriis præfecisti, et provincias de te egregie meritas meæ fidei

[1] Jam Mamertinus ærarii præfecturam a Juliano Augusto acceperat, jam prætorio per Illyricum præfectus fuerat, cum consulatus veluti tot honorum cumulus accessit. Quare infra, num. 21: *Cum me propter tantillum innocentiæ meritum uno in anno ter videat honoratum.*

[2] Id est, publicam pecuniam in Saturni templo repositam. Ærarii præfectos ab Augusto primum institutos addunt, Suetonius *in Augusto*, cap. 49, et Dio. lib. LV.

[3] Vere, an injuria? haud scio Mamertinum peculatus reum ab Avitiano delatum tradit Ammianus lib. XXVII.

D [4] Ante Constantini tempora præfectus prætorio dicebatur, qui militibus iis præerat, quos imperator in sui custodiam allegerat. Postquam vero prætoriæ cohortes pro Maxentio turbas excitassent, post cæsum tyrannum, hæc dignitas penitus a Constantino sublata est, et orbe Romano in quatuor partes seu diœceses diviso, quatuor præfecti prætorio creati, qui singulis præessent: quorum unus prætorio Galliarum, alter prætorio Italiæ, tertius prætorio Illyrici, quartus prætorio Orientis præfectus dicebatur. Mamertinum præfectum prætorio per Illyricum fuisse ait Ammianus lib. XXII.

INTERPRETATIO

[a] *Qui tibi sunt a consiliis.*

[b] *Quod conscius* tenuitatis *ingenii mei cujus me piget.*

[c] *Necessitatis angustias.*

tutelæque mandasti, ingens judicii tui fuit munus; [a] sed in eo non mihi solum quem tanta potestate succinxeras, verum etiam negotiis tuis commodasse aliquatenus videbare.

II. Porro in decernendo consulatu remotis utilitatibus tuis rationem meæ solum dignitatis habuisti. Nam in administrationibus labor honori adjungitur: in consulatu honos sine labore suscipitur. In illis si læteris, cupidæ ambitionis esse videaris; in hoc nisi aperte et propalam læteris, ingratus sis. Huc accedit quod ipsa [1] hæc urbs, atque hoc augustissimum consilii publici templum officium hujus orationis efflagitant. Hæc tibi, nominis novi, sed antiquissimæ nobilitatis, civitas est patria: [2] hic primum editus, hic quasi quoddam salutare humano generi sidus exortus. Hi cives et populares tui silere me non sinunt, nec patiuntur ut quisquam alius [3] auspicatissimo die apud te ac de te loquendi munus usurpet, quam is qui amplissimo sit præditus magistratu. Putant aliquid adjicere ad splendorem laudum tuarum consulis nomen, et recte putant. Adjicitur enim laudum dignitati honore laudantis. Ac licet, maxime imperator, publico judicio et nomine agere tibi gratias debeam, tamen illa quæ pro summa re domi forisque gessisti, nunc ex parte maxima prætermittam, ut [4] quantocius ad ea quæ propria sunt, perveniat oratio.

III. An ego nunc [5] receptas virtute tua Gallias, [6] barbariam omnem subactam pergam quasi nova et inaudita memorare, quæ in hac Romani imperii parte gloriosissima sint famæ laude celebrata, in tantum ut [7] fratris imperatoris mererentur invidiam? Quid enim a te aliud [8] consortis imperatoris alienavit animum, nisi gloriæ tuæ splendor? Testor immortalem Deum, testor [b] ad vicem numinis mihi sanctam conscientiam meam, me multa constanter in hac urbe fuisse dicturum de his quæ adversus optimum imperatorem inclementer et impie cogitata atque suscepta sunt, [9] si etiam nunc hominum cœtus divus Constantius frequentaret. Nunquam profecto liberi civis et boni senatoris officio defuissem, quominus redarguerem et convincerem eas illi in te odii fuisse causas, [c] quæ amoris inflammatrices et fidei obsides esse debuerunt.

IV. Florentissimas quondam antiquissimasque [10] urbes barbari possidebant, Gallorum illa celebrata nobilitas aut ferro occiderat, aut immitibus addicta dominis serviebat. Porro aliæ quas a vastitate barbarica terrarum intervalla distulerant judicum nomine a nefariis latronibus obtinebantur; ingenua [11] indignis cruciatibus corpora; nemo ab injuria liber, nemo intactus a contumelia, nisi qui crudelitatem prædonis [d] pretio mitigasset: ut jam barbari desiderarentur, ut præoptaretur a miseris fortuna captorum. In hoc statu imperator noster Gallias nactus minimum habuit adversus hostem laboris atque discriminis, una acie Germania universa deleta est, [12] uno prælio debellatum, sed emendatio morum, judiciorumque correctio et [e] difficile luctamen, et periculi plenum negotium fuit. Nam ut quisque improbissimus erat, ita maxime Cæsaris rebus inimicus, vitandis legum pœnis de novo scelere remedia quærebat, et quia defendere admissa flagitia non poterat, in [f] ultorem juris invidiam congerebat. Et cum sancti principis mores atque instituta falsarum opinionum, vituperationum licentiam submoverent, callido nocendi artificio accusatoriam diritatem [g] [13] laudum titulis peragebant, in omnibus conventiculis quasi per benevolentiam illa jactantes, Julianus Alamanniam domuit, Julianus urbes Galliæ ex favillis et cineribus excitavit. Illæ provinciæ obsessæ, expugnatæ, ferro ignique vastatæ beatiores sunt his oppidis quæ habet sine hoste Constantius. [14] Æstates omnes in castris, hiemes in tribunalibus degit. Ita illi anni spatia divisa sunt, ut aut cum adversus Persas proficisceretur.

[1] Constantinopolis novo nomine appellata, quæ olim *Byzantium* dicebatur.

[2] Julianus Augustus Constantinopoli natus est anno Christi 331, octavo idus Novembres.

[3] Cal. Januarii, quibus Mamertinus una cum Nevita collega consulatum auspicabatur.

[4] Citissime.

[5] Ereptas ex barbaris, qui a Constantio Augusto contra Magnentium evocati, cum nulli usui ad eam rem esse se viderent, Gallias populabantur. Sozomen. lib. v, cap. 2. Jamque oppida ferme 45 ceperant, inquit Julianus.

[6] Francos in primis ac Germanos omnes.

[7] Constantii Augusti, quem Juliani fratrem vocat, seu quod patrueles essent, id est, eumdem haberent avum Constantium, seu quod Julianus Helenam Constantii sororem duxisset.

[8] Constantii.

[9] Si viveret adhuc Constantius. Is autem ante annum obierat tertio nonas Octob., prope Tarsum,

[10] *Quadraginta quinque*, si Juliano credimus, *atque adeo burgis et castellis minoribus omissis. Reliqua vero Gallia barbarorum populationibus et excursionibus vastata erat et inculta.*

[11] Adde *suberant*, vel *lacerabantur*: quam ultimam vocem excidisse suspicatur Livineius. Aut lege cum Acidalio, *ingenui indignis oneribus correpti.*

[12] In campis Argentoratensibus dato, ubi Julianus cum paucis militibus septem totius Germaniæ potentissimos reges cum numerosissimo eorum exercitu plane profligavit. Ex barbaris cæsa sunt 6, ut vulgo aiunt, aut ut asserit Zosimus 60 millia; captus Francorum rex Chodonomarius, et cum innumera captivorum manu ad Constantium abductus est.

[13] Quasi amoris specie laudabant Julianum, sed revera ut bilem moverent Constantio, quo obtrectatorum genere nullum est malevolentius.

[14] Id de Juliano asserit Ammianus.

INTERPRETATIO.

[a] *Sed ea in re non mihi tantum, quem tanta præfectura cohonestaras, sed etiam rebus tuis serviisse aliquo modo videbaris.*

[b] *Et dei loco.*

[c] *Quæ ad amorem et fidem obstringere te debuissent.*

[d] *Data pecunia leniisset, ita ut optarent se in barbarorum servitute esse, et miseriæ suæ præponerent captivorum sortem.*

[e] *Arduum opus.*

[f] *Invidiam conflabat* huic *æquitatis vindici.*

[g] *Laudandi specie obtegebant*

barbaros domitet, aut civibus jura restituat, perpe- A tuum professus aut contra hostem, aut contra vitia certamen.

V. Hæ voces fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores. Si enim comminisci aliqua flagitia tentassent, facile ipso splendore laudis et gloriæ refutarentur. Invenerunt accusandi genus quod nullus refelleret. Sed quid, oro vos, principem nostrum facere debuisse censetis? Romanas urbes hostibus dederet, ne animum fratris offenderet? Provincias firmissimas, utilissimasque reipublicæ sub obtutibus suis vexari ac diripi sineret, ne quid Augustus quod nollet audiret? Flagitiis administrantium non modo frena laxaret, sed etiam stimulator accenderet, ne inter principes faceret morum dissimilitudo discordiam? Nobilem [1] Etruriæ adolescentem ferunt, cum B propter eximiam formæ dignitatem multarum in se feminarum amores excitaret, faciem suam ad obliterandam pulchritudinem vulneribus sauciasse. Sed facile fuit juveni dignitati corporis decorem animi præponenti et candorem decolorare, et oris nitorem alte impressis cicatricibus [2] devenustare. Num aliquid hujusmodi adversus amorem civium facere debuit Julianus? Ac ne potuit quidem; nisi forte existimamus patientes vulnerum formas esse virtutum. Scilicet et candorem æquitatis potuit obumbrare, et a temperantia [a] purpuram sancti ruboris abolere, [3] vicem fortitudinis indignis confodere vulneribus, eruere oculos providentiæ! Deinde nisi ille adolescens severam manum propriis vultibus intulisset, [4] dies et mora, non longa ætatis successio omnem C illum florem corporis peremisset. [5] At in virtutibus principis nostri quanto ætas prolixior, tanto pulchritudo præstantior.

VI. Mitto cunctam barbariam adversus [6] vindicem Romanæ libertatis in arma commotam, gentesque [7] recens victas et adversus jugum nuper impositum cervice dubia contumaces, [b] in redivivum furorem nefandis stimulis excitatas. Quæ omnia obstinatam et immobilem principis maximi tandem vicere patientiam. Itaque cum [8] in ipso molimine oppressisset Alamanniam rebellantem, qui paulo ante [c] inaudita regionum, fluviorum, montium nomina exercitu victore peragraverat, per ultima ferarum gentium regna, calcata regum capita supervolans, in medio Illyrici sinu improvisus apparuit. Vidimus felices illius comites viæ stupentes, urbium populos dubitasse credere quæ videbant. Non aliter consternatas arbitror gentes quæ prolapsum cœlo excepere [9] Palladium. Virgines, pueri, feminæ, tremulæ anus, titubantes senes [10] non sine magno attoniti horrore cernebant imperatorem longam viam sub gravium armorum onere currentem, properantis anhelitum [d] sine sensu lassitudinis, crebriores sudorum rivos per fortia colla manantes, et [e] inter illum pulveris qui barbam et capillum oneraral horrorem micantia sidereis ignibus lumina. Voces gaudentium oppresserat miraculi magnitudo. Cessabant officia laudandi plus quam laudanda cernentibus.

VII. Sufficeret quidem ad expeditionem præsentium negotiorum sola properatio, sed non sufficit principi nostro reipublicæ una ratione consulere. Multa pariter aggreditur pectus [11] nullis unquam laboribus fatigatum. Ut uno eodemque tempore et componeret fidissimarum provinciarum statum, et barbariam omnem admoto propius terrore percelleret, longissimo cursu Istrum placuit navigari. [12] Proh sancta divinitas! Quæ navigationis illius fuit pompa, cum dexteriorem inclyti fluminis ripam utriusque sexus, omnium ordinum, armatorum atque inermium perpetuus ordo prætexeret, despiceretur ad lævam in miserabiles preces genu nixa barbaria? Omnes urbes quæ Danubium incolunt aditæ, omnium audita decreta, levati status, [f] instauratæque fortunæ, [13] innumerabilibus barbaris data venia, et munus pacis indultum. Qui properationem illam contemplabitur, nihil legisse præter viam imperatorem putabit; qui gestarum rerum multitudinem considerabit, properasse non credet.

VIII. O facundia potens Græcia, omnium tuorum

[1] Is Spurina fuit, ut margini adscriptum reperio in Viennensi editione. Quam historiam fuse refert Valer. Maximus lib. IV, cap. 5.

[2] Vox a Gellio usurpata pro eo quod est *deturpare*.

[3] Lege cum Lipsio *cervicem fortitudinis*: nam ut ait ille lib. III Epistol., quæst. 24, *in cervice vis ferendi et nervorum conventus*. Mamertinus, supra, num. 5, *nisi forte existimamus patientes vulnerum formas esse virtutum*.

[4] Quid si legamus cum Acidalio: *Dies et mora non longa, ætatis successione*.

[5] *At enim in virtutibus*. Acidal.

[6] Julianum.

[7] Constantio et Constantino magno ejus filio domitas et a Francorum incursionibus liberatas.

[8] Id est, tum, cum prope abesse crederet, ut Gallias invaderet.

[9] Palladis simulacrum fuit, quod eo tempore quo ara et templum Minervæ struebatur, de cœlo lapsum sibi in templo legit. Quia autem erat in fatis tandiu Trojam incolumem fore, quandiu intra ejus mœnia simulacrum illud servaretur, Diomedes et Ulysses fatale illud signum sustulerunt. Nec multo post Græci Trojam post decem annorum obsidionem tutelari hoc D numine spoliatam subverterunt. Æneid. II, 163.

[10] Forte inducenda hæc postrema vox *attoniti*.

[11] Julianum laboris bellici patientissimum fuisse testantur ejus vitæ scriptores, imprimisque Ammianus.

[12] Infra, num. 23: *Illic, proh sancta divinitas! gaudentibus cunctis; quo ore? qua voce? inquit; ave, consul amplissime*.

[13] Forte Quadis et Saxonibus quos Julianus Charietonis cujusdam transfugæ opera delevit, et ea conditione ad pacem admisit, ut nunquam contra Romanos arma ferrent.

INTERPRETATIO.

[a] *Ruborem castæ verecundiæ.*

[b] *Actas in novum furorem.*

[c] *Victorem exercitum traduxerat trans regiones, fluvios, montes ne notos quidem de nomine.*

[d] *Ita ut defatigationem sentire non videretur.*

[e] *Cum barba et capillus squaleret pulvere, et oculi cœlesti flamma fulgerent.*

[f] *Auctæ opes.*

principum gesta in majus extollere sola potuisti, [a] sola factorum glorias ad verborum copiam tetendisti. Tu [1] navem unam propter aurati velleris furtum, et [2] virginis raptum in cœlum usque sublatam sideribus consecrasti. Tu puerum [3] inventorem serendi, draconum alitum curru volantem semina in terras sparsisse jactasti. Quid tu si ad scribendas celebrandasque res principis nostri animum adjeceris, de Juliani [4] lembis liburnisque factura es? quæ non modo nihil cuiquam adimunt, neque urbes hospitas populant, sed ultro omnibus populis immunitates, privilegia, pecunias largiuntur. Qua dignitate describes classem, per maximi fluminis tractum remis ventisque volitantem, tum principem nostrum alta puppe sublimem : non per cujuscemodi agros frumenta spargentem, sed Romanis oppidis bonas spes, libertatem, divitias dividentem, tum ex parte altera in barbaricum solum terrorem bellicum, trepidationes, fugas, formidines obserentem?

IX. Jam quale illud fuit, quod [5] Istrum adhuc navigans beneficia tua usque [6] ad Adriam, Tyrrhenum, Mæotidem porrigebas? Ipso enim tempore levati equorum pretiis enormibus [7] Dalmatæ, Epirotæ [b] [8] ad incitas intolerandi tributi mole depressi, providentia, imperator, tua, non modo miserias exuerunt, sed amplam etiam atque opulentam [c] revexerunt fortunam. Urbs [9] Nicopolis, quam divus Augustus in monumentum Actiacæ victoriæ tropæi instar exstruxerat, in ruinas lacrymabiles prope tota conciderat, laceræ nobilium domus, sine tectis fora, jamdudum aquarum ductibus pessundatis plena cuncta squaloris et pulveris. Certamen ludicrum, lustris omnibus solitum frequentari, intermiserat temporis mœsti deforme [10] justitium. Ipsæ illæ bonarum artium magistræ et inventrices [11] Athenæ, omnem cultum publice privatimque perdiderant. In miserandam ruinam conciderat [12] Eleusina. Sed universas urbes ope imperatoris [d] refotas enumerare perlongum est : scire satis est cunctas [13] Macedoniæ, Illyrici, [14] Peloponnesi civitates unis aut binis epistolis maximi imperatoris [e] repentinam induisse novatis mœnibus juventutem, aquas omnibus locis scatere : quæ paulo ante arida et siti anhelantia visebantur, ea nunc perlui, mundari, madere; fora, deambulacra, gymnasia lætis et gaudentibus populis frequentari, dies festos et celebrari veteres, et novos in honorem principis consecrari.

X. Si quis mortalium in aliquam cœlestem speculam nube sublatus, paulo ante vidisset mœsta omnia, semiruta oppida, desolata mœnia, ab indigenis solitudinem, exulum turbam; is si nunc in illud idem editum reponatur, ac despiciat cuncta lætantia, agros consitos, urbes frequentes, aquas oppidis influentes, magnifico cultu [15] non privatas ædes, sed publica tecta surgentia, dites pro terrarum ingeniis messibus segetes, vincentes agricolarum vota vindemias, arduos colles, profundasque valles, et [16] lata camporum balatu, hinnitu, mugitibus persona, profecto mirabitur tam brevi cuncta mutata, desiliet e nubibus, et viciniam cœli cupide derelinquet, ut tuis, imperator, terris fruatur. Illud vero cujus miraculi est, [f] neminem ullum in tanto rerum paratu sensisse dispendium, in omnia pecuniam ab imperatore depromi, et quoddam versa vice provinciis pendi tributum, [17] illinc ad universos fluere divitias quo prius undique confluebant? Ut in maxima quæstione sit a quo ac-

[1] Cui *Argo* nomen : unde Argonautæ dicti sunt, qui in ea ad vellus aureum asportandum Colchida navigarunt. Virg. eclog. IV, 34.

Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo
Delectos heroas.

Piget referre quæcunque de ea apud poetas referuntur : ut fatidicam illam fuisse cœlo consecratam, etc.

[2] Medeæ.

[3] Triptolemum. Ovid. *Trist.* lib. III, eleg. 8.

Nunc ergo Triptolemi cuperem conscendere currus :
Misit in ignotam qui rude semen humum.

Nota ex poetis omnibus fabula.

[4] Naviculæ exiguæ genus, miræ velocitatis.

[5] De Istro, seu Danubio fluvio.

[6] Id est, ad mare Adriaticum. *Tyrrhenum*, id est, mare Tyrrhenum, quod et Tuscum, et Etruscum dicitur, *la mer de Toscane. Mæotidem.*

[7] Populi Illyrici ad oram maris Adriatici. *Epirotæ*, Græciæ populi, ad mare Ionium, quorum regio nunc Albania dicitur.

[8] Metaphora ducta a ludo calculorum, in quo unus certus calculus, quem Regilin vocant, in sua linea immotus asservatur, neque inde movetur nisi in extremo discrimine. Cum ergo significatur aliquis adductus in summas angustias, tunc dicitur *redactus ad incitas*. Nam incitæ, lineæ sunt, unde cieri calculi non poterant. Ita *Erasmus*. Atque hoc proverbio sæpe utitur Plautus.

[9] Apud Actium : condita est ab Augusto in Actiacæ victoriæ memoriam.

[10] Quasi juris statio, seu juris dicendi in publico aliquo luctu intermissio. Livius. *Dictator justitium edicit, claudi tabernas tota urbe jubet, vetat quemquam privatæ quidquam rei agere.* Justitium etiam interdum sumitur pro cessatione exigendi æris 30 dies.

[11] Urbs ad fluvium Ilissum sita in ea Achaiæ parte quæ Attica dicitur, totius Græciæ caput et disciplinarum omnium parens. Hodie *Setines.*

[12] Oppidum Atticæ maritimum inter Megaram et Pyræum portum Atheniensium.

[13] Græciæ celeberrima regio inter Ægæum et Adriaticum, nunc angustioribus quam olim terminis definita.

[14] Græciæ peninsula, quæ hodie Morea dicitur, Lacedæmone famosa.

[15] Pro *non privatas modo ædes, sed etiam*, etc. Sic infra num. 19 : *Nec viros quidem, sed mulierculas*, id est, non viros modo.

[16] Pro *latos campos*, ut apud Virgilium, *angusta viarum*, etc.

[17] Id est, ab ærario principis ad populos unde affluxerat confluere.

INTERPRETATIO.

[a] *Sola rerum gestarum gloriam exaggerasti*, quantum satis est *ad orationem amplificandam.*

[b] *Ad extremas angustias redacti.*

[b] *Receperunt.*

[d] *Reformatas.*

[e] *Repente instauratis muris firmas constitisse.*

[f] *Cum tot opes undecunque colligerentur, neminem damnum sensisse.*

cipias, imperator, qui sic omnibus largiaris. Sed qui vitæ tuæ instituta rationemque cognoverit, facile fontem copiæ hujus inveniet. Maximum tibi præbet parcimonia tua, Auguste, vectigal: quidquid enim alii in prodigas cupiditates prodigebant, id omne nunc in usus publicos reservatur.

XI. Hucusque solus hic fructus imperii putabatur, ut imperator a cæteris civibus non fortibus factis, nec splendore gloriæ, sed magnitudine sumptuum [a] separaretur. Inde nihil necessariæ [1] substructionum in ædibus moles, ingentes aulicorum catervæ legionum sumptum facile vincebant. Quin etiam prandiorum et cœnarum laboratas magnitudines Romanus populus sentiebat; cum [2] quæsitissimæ dapes non gustu, sed difficultatibus æstimarentur, miracula avium, longinqui maris pisces, alieni temporis poma, [3] æstivæ nives, hibernæ rosæ. Hæc cuncta animus voluptatum omnium victor abjecit. Neque enim comparandæ sunt picturatæ marmorum crustæ, et solido auro tecta laquearia, qui majorem anni partem in nuda humo cubet, et cœlo tantum tegatur; neque turbæ institutorum ad delicias ministrorum, cui tam pauca sint ministranda; neque tempus epulatum ei qui sæpius statarium prandium ad necessitatem humani corporis capiat, gaudens castrensi cibo, ministro obvio et poculo [4] fortuito.

XII. Sed inter hæc mirari satis nequeo quod tam severe parcus in semet, in cives suos tam liberalis est ac remissus; laborum asperrima sibi sumens, ut nos quietis rebus agitemus, cum id usu venire animadvertamus, ut qui remotam a voluptatibus vitam sequantur difficiles et morosi sint, sibi parum læti, sed aliis tristiores, mœstas atque sollicitas etiam privatas domos faciant. At sanctissimus imperator impense studet ut nos pro dignitate habitemus, ut commodis affluamus, ut castam quidem, sed hilarem ducamus ætatem; cum alios principes labor truces, remissos desidia reddiderit, semperque [b] seriis imperatoribus gratia, [c] [5] communibus defuerit industria. Neque quisquam sibi molestus ita se facilem cæteris præbuit, ut non ad suum exemplum alios coerceret. Noster imperator nihil sibi veniæ, nihil cæteris molestiæ ac laboris impartiens, suo negotio omnibus otium præstat, [d] divitiarum largitor, curarum avarus, laboriosissima negotiorum præoptans ipse agere quam aliis imperare.

XIII. Multi post exactos reges [e] imperium universæ reipublicæ solitarium cupierunt. Nota sunt recordantibus nomina eorum videlicet qui in propria furentes, [6] affectati regni supplicia pependerunt. Mitto veteres qui saxo præcipites dati, quorum bona publicata, [7] domus erutæ, interdicta posteris [8] nomina; non paucos hujusmodi furore vecordes et nostra ætas tulit, qui propter cæcam imperandi cupidinem in ferrum ruerunt. Si hos deus paulisper vitæ redditos alloquatur; heus, verbi gratia, [9] Nepotiane atque [10] Sylvane, per infestos gladios, præsentesque mortes imperium petivistis. At nunc ultro vobis potestas regnandi datur, ut ea, qua Julianus, conditione regnetis, ut pro omnium otio die noctuque vigiletis, et cum domini vocemini, libertati civium serviatis, sæpius prælium quam prandium capessatis, nihil cuiquam auferatis, et ultro omnibus largiamini, nulli gratificemini, in neminem sæviatis; toto in orbe terrarum nullius virginis fama violetur, sit lectulus etiam sine concessis, [11] sed legitimis voluptatibus: [12] Vestalium toris purior; æstate Alamannicum pulverem, hieme pruinam Thraciæ intectis verticibus perferatis. Profecto verborum ipsorum molestiam delicatæ aures non poterunt sustinere, tantis negotiis territi, non modo imperium, sed etiam vitam perosi, ad inferiores aliquos inferos redire properabunt. Videbunt enim justum principatum laboribus, curis, vigiliis inquietum: cujus illi

[1] Ingentium ædificiorum. Tullius pro Mil. num. 53: *Quo in fundo propter insanas illas substructiones facile mille hominum versabatur.* Et num. 85: *Aræ quas substructionum insanis molibus oppresserat.*

[2] Similem locum habet Pacatus *num.* 13 *et* 14, ubi plura videri possunt de Romanorum luxu in conviviis.

[3] Ut in L. Veri imperatoris convivio contigisse ait Capitolinus.

[4] *Nec fortuitum spernere cespitem leges sinebant*, id est obvium. Juliani abstinentiam et temperantiam mirifice laudant etiam qui cætera ejus vitia acerrime carpunt.

[5] Acidalius legit *comibus*. Utrumvis elige.

[6] Alludit ad id quod de Manlio Capitolino refert Livius lib. VI, cap. 20, qui affectati imperii damnatus de saxo Tarpeio in præceps dejectus est. Insuper eversa ejus domus, addita lege ut ne quis patricius deinceps in arce, aut in Capitolio habitaret. Item gentis Manliæ decreto cautum est ne quis deinde M. Manlius vocaretur.

[7] Lege *dirutæ*, ut Juretus suspicatur.

[8] Potius prænomina: nam ab eo tempore exstitere qui Manlii dicerentur, nemo plane qui Marcus Manlius.

[9] Is ex Tristani numismate Flavius Nepotianus Constantinus. Ex Goltzio vero et Occone Flavius Popilius Nepotianus. Ex Eutropia Constantini Magni sorore, et Popilio Nepotiano viro consulari natus: qui cum cæso Magnentii exercitu Urbem simul et imperium invasisset, ipse vicissim a Maxentio deletus, cæsusque est.

[10] Sylvanus in Galliis ortus, Boniti cujusdam natione Franci, hominis bello clarissimi filius; qui cum a rebelli Magnentio transfugisset ad Constantium, ideoque pedestri magisterio donatus fuisset, tandem purpuram sumpsit Coloniæ Agrippinæ. Quod fecit ex necessitate potius quam ex tyrannidis cupiditate: affectati enim imperii suspectus morti a Constantio destinabatur; quam tamen non effugit, nam in eadem urbe a Constantianis oppressus est. Ammian. lib. IV, A. Victor.

[11] Alii legunt, *et legitimis*.

[12] Vestales virgines Vestæ sacris perpetuique ignis custodiæ dicatæ, a Numa Pompilio primum institutæ. Ovid. *Tristium* lib. IV, el. 2. Quæ...

Castos
Perpetua servant virginitate focos

INTERPRETATIO.

[a] *Differret.*

[b] *Qui ægre sui copiam faciunt.*

[c] *Popularibus.*

[d] *Opes* dat *larga manu, sollicitudinem vero parce, quod difficillimum est mavult ipse exsequi, quam aliis præcipere exsequendum.*

[e] *Totam rempublicam soli regere peroptarunt.*

faciem amœnam et amabilem contemplantes laborum aspera non videbant.

XIV. Cum igitur inter egregia negotia itinere confecto usque ad Thraciæ fines perventum foret, cursim disposito exercitus commeatu, ad Romanam urbem, annonæ vacuam, mentem reflexit. Quemlibet alium a subveniendi conatibus gravissima fames, et tristissimum reipublicæ periculum deterruisset. Sed stipendiis provinciarum, et patrimonii sui fructibus, tum undique frumentis coemptis usque ad opulentiam abundantiamque esurientem jam Urbem releresit. Dicet aliquis, quomodo tam multa tam brevi tempore? Et recte. Sed imperator noster addit ad tempus quod otio suo detrahit. Nihil somno, nihil epulis, nihil otio tribuit, [a] ipsa se naturalium necessariarumque rerum usurpatione defraudat, totus B commodis publicis vacat. Itaque grandævum jam imperium videbitur his qui non ratione dierum, [1] aut mensium, sed operum multitudine, et effectarum rerum modo Juliani tempora metientur. Cum Romani populi victus, et exercitus commeatus esset in manibus, in media expediendæ annonæ trepidatione, nuntius venit plurimas naves Africano tritico graves [2] littus Achaicum prætervectas [3] Constantinopolim pervolasse. Permoti omnes, et adversus eos qui oram maritimam tuebantur irati, venimus ad principem, des dia judicum tantum perisse frumenti certatim pro se quisque conquerimur. At maximus imperator serenum renidens, nihil esse peccatum, non sibi perisse, quæ ad hanc urbem frumenta venissent. Nos vocem illam noti amoris in patriam putabamus, C cum proditionem futuri verborum ambago celaret: jam tum enim venturæ felicitatis eventum conscius divini animus prævidebat.

XV. Cis pauculos dies in novum ac florentem statum republica restituta, sacra mens ad honorum et magistratuum ornamenta respexit. Versari cœpit[4] in sacri pectoris comitio consulatus. Quid secutus sit ipse scit, et quæcunque consilia ejus gaudet formare divinitas. De omnibus Romani imperii viris primus electus sum, cum honorem meum adoreis militaribus gloriosus [5] collega cumularet. Gratias tibi, gratias, imperator, si mereri me credidisti, et plures gratias, A imperator, si tantum amasti, ut me consulem faceres etiam non merentem. Nec ignoro maximos honores ad parum dignos penuria meliorum solere deferri, sed non vereor ne quis malevolorum in consulatu meo id autumet accidisse. Si quis hoc lividus jactitat, ipso tempore refutatur, adversus quem dixisse satis est, jam tum principi nostro Roma parebat. Quid quod nihil speranti mihi de honoris augmento, neque enim ultra præfecturam se votorum meorum modestia porrigebat, præfertur nuntius consulem me creatum sine impendio, quod jam diu paucis; sine labore, quod nunquam; sine petitione, quod nemini?

XVI. Quis ignorat tum quoque cum honores populi Romani suffragiis mandabantur multos fuisse candidatorum labores? Ediscenda omnium nomina tribuum, [6] homines, atque etiam singuli salutandi, prehensandæ obviorum manus, omnibus arridendum; non solum cum infimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda, multaque alia propter honorem agenda, quæ alias virum honore dignum facere non deceret. Unde illud Crassi celebre dictum, cum p teret consulatum, et forte cum Scævola socero per vias Urbis incederet, nec præsente gravissimo et severissimo viro blandiri populo, palpare obvios, et artes petitorias auderet exercere. Quæso, inquit, Muci, paulisper abscedas, nec comitatu tuo honestari putes: impedis honorem meum; te spectante ineptus [7] esse non possum. At vero ego nullius favorem turpi assentatione promerui, nihil feci ineptum, nihil egi quod spectare Mucium nollem. Non modo nullum popularium deprecatus sum, sed ne te quidem ipsum, imperator, quem orare præclarum, cui preces adhibere plenissimum dignitatis est, verbo saltem adii. Sponte in familiam divinum istud a te munus infusum est.

XVII. Fatebor autem tibi, maxime imperator, et tuto apud te omnia [b] animi operta reserabo. Nunquam [8] in capita civium potestatem, nunquam provincias concupivi, sed quia juvanda etiam a me videbatur [9] pro virili portione respublica, cum ad magistratum vocarer, propter opinionem desidiæ non refugi. Negotium publicum neque ambitu appetii, neque per timiditatem, aut ignaviam recusavi, sed a teneris

[1] Habita est enim hæc oratio altero postquam imperator acclamatus esset anno.

[2] Achaia, quæ et Græcia dicitur, ex una parte mari circumflua, ex altera Thessaliæ et Epiro terminata. Achaia tamen proprie dicta, regio Peloponnesi inter Corinthum et Patras.

[3] Urbs ad Bosphorum Thracium sita ac Thraciæ caput, olim Byzantium.

[4] Sic enim qui secum ipse de aliqua re deliberat, et rationum in utramque partem momenta expendit, quasi comitia habet apud se et in animo suo. Sic Plautus, *Epidic.* sc. 2, act. 1:

Jam senatum convocabo in corde consiliorum

Idem in *Mostel*:

Dum mihi senatum consilii in corde convoco.

[5] Flavius Nevita, *qui*, ut ait Ammianus lib. XXII, ut *primum augendæ barbaricæ vilitatis auctorem, immoderate notaverat Constantinum.*

[6] Id est, ipsi adeo singuli homines salutandi. Acidalius legit *omnes, atque etiam singuli*, etc. In veteri vero codice est, *ediscenda omnium nomina: tributim omnes atque etiam singuli salutandi.*

[7] Sumptum illud e Tullii lib. I *de Orat.*, num. 112: D *Equidem cum peterem magistratus*, etc.

[8] Id est, nunquam præturam, nunquam consulatum appetivi, utrique enim pro suo magistratu jus habent in civium vitam.

[9] Id est, pro viribus. Tacitus in Jul i Agricolæ Vita: *Tanquam pro virili portione innocentiam principi* (nempe Domitiano) *donares.* Quod etsi apud Tullium quod quidem sciam, non legitur, non alienum tamen est illud Tull. pro Sextio: *Hæc qui pro virili parte defendunt, optimates sunt.*

INTERPRETATIO.

[a] *Eorum, quæ necessaria sunt ad vitam, usum sibi decidit.*

[b] *Pectoris arcana.*

annis ab ætate puerili [1] ad hanc usque canitiem consulatus amore flagravi. [a] Secundum etiam tibi confessionis gradum debeo. Cum in aliorum principum esset potestate respubl ca, diu inanem cupiditatem sine spei solatiis fovi. Unde enim mihi aspirandi ad hoc nomen esset amentia, [b] opum vacuo et ignaro ambiendi? Nam primum cum Cæsar esses, marcentem jam cupiditatis meæ flammam spei bonæ flatibus excitasti. Cum vero te, Auguste, mirificum innocentiæ ac virtutum spectatorem viderem, tunc mecum, Claudi Mamertine, hucusque non frustra vixisti. Habes idoneum fidei ac industriæ judicem. Memento in magno res tuas esse discrimine. Scietur non meruisse te consulatum, si tibi non detulerit hic imperator.

XVIII. [c] Habes, Auguste, proditionem silentii mei, et rem a me non brevis ævi taciturnitate celatam. Nondum tamen cuncta prodidimus. Nullum hinc jam mecum volo referre secretum, omnia pectoris arcana vacuabo. [2] Suspendisses benevolentiam tuam, et tuæ isti in me liberalitati contra mores tuos artificii aliquid addidisses, forsitan rogassem. Parvi autem, imperator, putas esse beneficii quod rogandi mihi periculum remisisti? periculum inquam, sanctissime imperator, si præstare dubitasses, si in posterum distulisses, quid me fieret post repulsam? In levissimis quoque beneficiis petitis, nec impetratis, amicitia dissolvitur. Namque [d] is quo amicitia continetur amor, apud utrumque polluitur. Alter amari se quia non præstitit non putat, alter odio se esse quia non obtinuit arbitratur. Nec sane mihi consul gratuito factus viderer, si honorem precibus emissem. Miserum enim et laboriosum subiissem meliore ævi parte transacta tirocinium rogandi. Neque enim existimo molestius esse pecuniam quam preces fundere. Denique omnes in emendo videmus [e] repensandi fiducia magno erectoque animo aurum argentumque depromere; eos vero qui preces allegant humiles atque demissos vix cunctabunda

A atque titubantia verba proferre, neque orationem solum inclinare, sed totis corporibus in genua submitti. Prorsus, ut ex animi sententia loquar, maximo vendit beneficium qui preces accipit.

XIX. An vero si centuriatis comitiis consul creatus essem, gloriosius mihi universi populi suffragiis declaratus viderer? Minime: siquidem etiam illis priscis temporibus, multorum ambitu fuit campus infamis. Nota [3] divisorum flagitia, notæ [4] loculorum præstigiæ, tum operarum ad vim et seditionem manus emptæ. Nec sane potest in confusa imperitorum multitudine [f] quidquam esse perpensum. Nam cum boni rari sint, improborum vulgus immensum, in campo autem numerus et turba præpolleat, sine dubio intelligitur eum suffragiis populi magistratum B capere, quem plures, id est, quem pejores probarunt. Unde factum est ut majores nostri viderent [5] Gabinios designatos et repulsos Catones. Sed hæc vetusta [g] dent recordari quemadmodum paulo ante honor petitus sit. Vix pauci exstiterunt quorum virtutibus deferretur: cum quidem ipsis illis tarda industriæ ac probitatis merces veniret. Cæteri vero perditissimum quemque ex aulicis frequentabant, uti quispiam per artes turpissimas imperatori acceptissimus videbatur, eum assiduis obsequiis emerebantur, donisque captabant. Nec viros quidem, sed muliercuIas exambibant, nec feminas tantum, sed spadones quoque, quos quasi a consortio humani generis extorres ab utroque sexu aut naturæ origo, aut clades corporis separavit. Ita præclara illa veterum no-C mina sordidissimum quemque ex cohorte imperatoria et probrosissimum [6] adulabant. Ili cum in provincias immissi erant, qua sacra, qua profana rapiebant, iter sibi ad consulatum pecuhia munientes. Itaque nullum jam erat bonarum artium studium.

XX. Militiæ labor a nobilissimo quoque pro sordido et illiberali rejiciebatur. Juris civilis scientia, quæ [7] Manlios, [8] Scævolas, [9] Servios in amplissimum

[1] Mamertinus igitur senex fuit, cum hanc orationem habuit.

[2] Hoc est, *si suspendisses benevolentiam*, quo loquendi modo nihil apud bonos scriptores frequentius.

[3] Mos erat apud Romanos ut magistratus qui peterent, pecunia largitioneque suffragatorum studia sibi conciliarent: qui autem pecuniis tributim distribuendis præerant, *divisores* dicebantur.

[4] Haud absimile illud Ausonii paneg. ad Gratianum: *Consul ego, imperator Auguste, munere tuo non passus septa, neque campum, non suffragia, non puncta, non loculos.*

[5] An potius *Vatinios*, ut observat Lipsius ep. 24, lib. III. Cato enim in petitione consulatus posthabitus est Vatinio, non Gabinio. Idipsum refert Seneca libello, *Quod in sapientem non cadit injuria*. Idem *de divina Providentia*, et Valer. Maxim. lib. VII, cap. 5.

[6] Hac voce usus Lucretius lib. V: *Gannitu vocis adulant*; et Ausonius in gratiarum Actione ad Gratianum: *Centurias non adulavi.*

[7] T. Manlium intelligit quem Valer. Maximus lib. V, cap. 8, *Juris civilis et sacrorum pontificalium peritissimum* fuisse tradit. Acidalius pro *Manlios* legit *Manilios*. Manilius quidem cum se a re militari ad forensem vitam contulisset, tres libros de Jure civili scripsit.

[8] P. Mutius Scævola anno U. C. 617 consul cum L. Calphurnio Pisone fuit, et pontifex maximus. D Hunc de Jure civili decem libros scripsisse tradit Plutarchus *in Sylla*. Hujus filius Q. Mutius Scævola, primus jus civile generatim in libros 18 digessit: plurimos habuit auditores clarissimos; ab eo multa didicisse se ait Tullius. Eumdem Crassus jurisperitorum eloquentissimum, et eloquentium jurisperitissimum apud Tullium appellabat. Fuit præterea alter Q. Mutius Scævola Augur, quem Cicero disserentem in libro de Amicitia introducit, a quo jus civile didicisse se profitetur. Erat is Lælii gener, Crassi socer.

[9] P. Servium Sulpitium puta qui an. U. C. 703 consul fuit. Is magnus Q. Mutii Scævolæ imitator

INTERPRETATIO.

[a] *Hoc quoque alterum tibi fateri debeo.*

[b] *Cum neque suppeterent opes, neque ambiendi artem tenerem.*

[c] *Habes explicationem silentii mei et rem quam audum silentio presseram.*

[d] *Is affectus, quo amicitia sustentatur.*

[e] *Compensandi.*

[f] *Aliquid esse consideratum.*

[g] *Revocent in memoriam*

gradum dignitatis evexerit, libertorum artificium dicebatur. Oratoriam dicendi facultatem, multi laboris et minimi usus negotium, nostri proceres respuebant, dum homines noluisse videri volunt, quod assequi nequiverunt. Et vere tantum laboris vigiliarumque suscipere ad adipiscendum cujus usus agendæ vitæ ornamenta non adjuvaret, dementia ducebatur. Itaque omne studium pecuniæ coacervandæ. [1] Tanto enim vir quisque melior, quanto pecuniosior habebatur. Jam serviendi miseranda patientia, assentandi mira calliditas. Ministrorum aulæ quotidie limina terebantur. Ad fores eorum qui regiis cupiditatibus serviebant [2] ternos patriciæ gentis viros cerneres ab hujusmodi dedecore non imbri, non gelu, non amaritudine ipsius injuriæ deterreri. Demissi, jacentesque vix capita supra eorum quos precabantur genua tollebant. Ad postremum, honores non judicio, aut benevolentia superborum, sed misericordia merebantur.

XXI. At nunc quisquis provincias, tribunatus, præfecturas, consulatus cupit, nihil necesse est pecuniam per fas et nefas quærat, ac libertatem suam salutator vilis imminuat. Quanto fuerit paratior servituti, tanto honore indignior [3] vocabitur. Tum aliud quoddam hominum genus est in amicitia principis nostri, rude, ut urbanis istis videtur, parum come, subrusticum; blandimentis adulantium repugnat, pecuniæ vero alienæ tanquam rei noxiæ tactum reformidat, maximas opes in reipublicæ salute et gloriosa imperatoris sui laude constituit. Jam ipso [4] ingenti divinaque providentia adversus omnes assentatorum illecebras captionesque munitus est. [a] Quippe ei a fucatis adulantium venenis quod periculum est, qui aures etiam veris laudibus gravatus impertiat? Sed multo multoque nunc facilior est ratio honorum petendorum. Quisquis, inquam, capere magistratum voles, auri atque argenti negligens esto; nullas ostiatim potentium ædes obito, nullius pedes, nullius genua complectitor. Adhibeto tantum tibi gratuitas et paratu facillimas comites, justitiam, fortitudinem, temperantiam, atque pru- A dentiam; ultro ad te maximus imperator accedet, et ut capessas rempublicam flagitabit. Otioso tibi atque alia curanti provinciæ, præfecturæ, [5] fasces, sella curulis, atque insignia omnia magistratuum perferentur. Quid enim sibi veræ vir perfectæque virtutis non constanter de honore promittat, cum me propter tantillum innocentiæ meritum uno in anno [6] ter videat honoratum?

XXII. Ecquis deus uno in anno multiplices fructus agro uni dedit? Num quisquam [7] in eadem novali æstate una amplius quam semel messuit? Num cui uno autumno, unoque vineto vindemia triplex fluxit? Una certe unius est hiemis [8] olivitas. Sed in nostri principis beneficiis miraculo caret multiplicata fecunditas. Ut de aliis optimis viris taceam, qui a B priore in proximum autumnum fructus honorum multipliciter messuerunt, mihi certe tertia unius anni ubertas est consulatus. Primum thesaurorum omnium mandata custodia, et dispensatio largiendi. Secundum locum tenet in honorum meorum fructibus præfectura. Additus his, quo vel solo cujuslibet aviditas vinceretur, proventuum tuorum tertius, consulatus. Dein cum ager assiduitate fructuum [b] in maciem decoquatur: imperatoris nostri posterior liberalitas vincit priorem, nec fit effeta gignendo, sed per vices fructuum fecundatur. Nova prorsus fuit honorum deferendorum et insperata congestio. Nondum statum suum siderum curricula mutaverant, [c] jam princeps cursum dignitatis alterius commovebat; et jam tum sol ab eorumdem astrorum regione C radiabat, jam Augustus tertia magistratus mei signa transcenderat. Quæso, non vobis inanis gloriæ cupidissimus, non flagrans ambitione notabili videretur, si quis in se tanta pariter optasset, quanta in me uno tempore Augustus ingessit?

XXIII. Habitari ab justis viris terras in Oceano ferunt, quas [9] Fortunatorum insulas vocant, quod per eas non arato solo frumenta nascuntur, fortuitis vitibus juga collium vestiuntur, sponte pomis arbor gravatur, ad herbarum vicem olus vulgo est. Quantula ista sunt, si deum auctorem consideres, munera?

fuit, a quo ad juris civilis scientiam excitatur his verbis: *Turpe est Patricio causas oranti, jus in quo versatur ignorare.* Omnium primus dialecticam juri adhibuit, et ordine quodam tractare cœpit. Ciceroni fuit familiarissimus, qui et ipsi ad Mutinam, quo ad placandum eloquentia sua Antonium a senatu missus erat, mortuo statuam æream pedestrem in rostris posuit. De hoc sæpe apud Tullium mentio est.

[1] Juvenalis, sat. 3, 143.

> Quantum quisque sua nummorum servat in arca
> Tantum habet et fidei.

[2] Lege *cernuos*, ut observat Lipsius, Epistol., quæ t. 3, *ep.* 24.

[3] Bongarsius et Gruterus legunt *judicabitur:* itaque est in editione Viennensi.

[4] Acidalius legit *ingenti diutinaque* providentia.

[5] Duodeni a lictoribus ante consulem præferebantur.

[6] De tribus Mamertini magistratibus initio hujus D orationis dictum est.

[7] *Novalis* vel *novale* terra est quæ alternis annis quiescit ac seritur, quo sensu Virgil. *Georg.*, lib. 1, 7:

> Alternis idem tonsas cessare novales.

Hoc loco pro terra simpliciter sumitur.

[8] Vox a Catone, Varrone et Columella usurpata pro tempore colligendarum olivarum.

[9] De his passim apud poetas. Horat., epod. 16:

> Beata petamus arva, divites
> Et insulas, reddit ubi Cererem
> Tellus inarata quotannis,
> Et imputata floret usque
> Vinea, etc.

INTERPRETATIO.

[a] *Neque enim metuendum est ne falsis assentatorum sermonibus capi se sinat is qui etiam ægre aures præbeat veris laudationibus.*

[b] *Macilentus reddatur.*

[c] *Jam imperator novam dignitatem mihi destinabat.*

A Nempe nobis quoque, cum agrum non nostris manibus excolamus, hæc illaborata nascuntur. Quanto felicior nostra conditio, quanto beatitudo præstantior? Non [1] spica triticea, non viles uvarum racemi; sed opes atque divitiæ nihil laborantibus ingeruntur; provinciæ, præfecturæ, fasces sponte proveniunt. Tu tu, inquam, maxime imperator, exsulantes relegatasque virtutes ad rempublicam quodam [2] postliminio reduxisti: tu exstincta jam litterarum studia [3] flammasti: [4] tu philosophiam paulo ante suspectam, ac [5] nedum spoliatam honoribus, sed accusatam ac ream non modo judicio liberasti, sed amictam purpura, auro gemmisque redimitam [6] in regali solio collocasti. Suspicere jam in cœlum licet, et securis contemplari astra luminibus, qui paulo ante pecorum atque quadrupedum animantium ritu in humum visus B trepidos figebamus. Quis enim spectare auderet ortum sideris, quis occasum? Ne agricolæ quidem, quorum opera ad motum signorum cœlestium temperanda sunt, tempestatum præsagia rimabantur. Ipsi nautæ, qui nocturnos cursus ad astra moderantur, stellarum nominibus abstinebant. Prorsus terra marique non ratione cœlesti, sed casu ac temere vivebatur.

XXIV. Nihil igitur mirum est, imperator, si tantus amor, et tam verus in te civium fervet. Neque enim ullum puto post homines natos tanto generis humani ardore dilectum. Cæterorum regum atque imperatorum charitates admodum raræ, nec unquam diuturnæ fuerunt. [7] In summis enim hominum habitavere pectoribus, subita et fortunata benevolentia C provocatæ, non virtutum admiratione devinctæ. At vero noster affectus veri certique judicii est, imis mentis sedibus alligatus animus, et vitæ immixtus et unitus, resolutis etiam morte corporibus cum immortali mente victurus. Arma igitur, et juvenes cum gladiis atque pilis non custodiæ corporis sunt, sed quidam imperatoriæ majestatis solemnis ornatus. Quid enim istis opus est, cum firmissimo sis muro civici amoris obseptus? An metuenda tibi [8] curia est, cum senatui non solum veterem reddideris dignitatem, sed plurimum etiam novi honoris adjeceris? An populus est timendus [9] procuratori alimentorum suorum, vitæ vindici, libertatis auctori? Nam quid de militibus loquar? [10] Duo, aut tria ferme ex vetere memoria amicorum paria proferuntur. Nego quempiam ab uno amico plus dilectum quam tu, imperator, non modo a [11] comitibus, tribunis tuis, sed a legionibus cunctis, equitibus ac peditibus, [12] gregariis etiam militibus diligaris. Itaque, quod ad te attinet, cuncta jam a custodia tui arma removeres, sed quando hoc potes persuadere militibus? Anxia est fidelium diligentia. [a] Maximo amori maximus timor junctus est. Non nobis sufficit quod obtinuisti ut nemo te velit lædere, nisi nos curamus ut nemo possit.

XXV. Habuerunt nonnulli alii principes devotam et amantem sui cohortem, sed alio quodam modo; primum quod [13] imperiti ac rudes indoctissimum quemque in consilium deligebant, scilicet ut ipsorum prudentia vulgo suo aliquatenus eminerent. Ita cum vilissimus quisque honorum et divitiarum potitus foret; sua commoda, et vitia principum diligebant. Ab his optimus quisque abigebatur procul, cum suspecta esset probitas et invisa; et quanto quisque honestior, [b] tanto importunior turpium arbiter vitaretur. At tu, Auguste, omnibus nugis remotis, optimum et doctissimum quemque perquiris. Si quis præstat virtutibus bellicis et laude militiæ, in amicis habetur; qui in oratoria facultate, qui in scientia juris civilis excellit, ultro ad familiaritatem vocatur. Quicunque in administratione reipublicæ innocentem se unquam et strenuum præbuit, in consortium munerum receptatur. Regendis provinciis non familiarissimum quemque, sed innocentissimum legis. Omnes a te augentur pecunia, locupletantur divitiis, honoribus honestantur.

XXVI. Prorsus amicitias tueris privati fide, imperatoris opulentia, quæ perpetuæ et constantis benevolentiæ prima fiducia est, certissima virtutum, et princeps veritas. [14] Num quem in animo esse suspicatum audivi? Nemo simulatis blanditiis, nemo falsa pollicitatione deceptus est. Quis nescit aliorum impe-

[1] A nominativo *spicum*, quo usus est Tullius in Arato, *spicum illustre ferens*.

[2] Postliminio redeunt, quicunque eodem, seu ad idem limen revertuntur, unde exierant.

[3] Vox non semel Tacito usurpata, pro *inflammasti*.

[4] Melior fortasse fuisset Julianus, si naturæ arcanis perscrutandis minus se dedisset. D

[5] Id est, *non modo spoliatam*.

[6] Sic Pacatus in Theodos. Pan. num. 16: *Tu amicitiam non solum intra aulam vocasti, sed indutam purpura, auro gemmisque redimitam solio recepisti*.

[7] Id est, in intima parte pectoris, ut fit oppositio cum iis quæ mox sequuntur: *At vero noster affectus imis mentis sedibus alligatus*. Expungenda videtur Acidalio vox quæ sequitur, nempe *animus*.

[8] Locus ubi de rebus publicis agebatur.

[9] Julianus enim Romam propter diuturna bella fame afflictam suppeditatis alimentis sustentarat.

[10] Nota est Thesei et Pirithoi, Damonis et Pythiæ, C. Lælii et Africani Scipionis amicitia. Plura ejus generis exempla passim vide apud auctores.

[11] De tribus comitum ordinibus a Constantino introductis: quid singulis pro ratione sui ordinis conveniret: de *comitibus provinciarum*, *de comite divinæ domus*, *largitionum*, etc. Vide Grutherium *de Officiis domus Augustæ*.

[12] Gregarius miles dicitur unus e grege, et tumultuarie undecunque collectus.

[13] Ita restituendum fuit ex Cuspiniani codice, cum in plerisque libris legatur *imperitia rudes*. Similiter pro *primum*, aliqui legunt *plerique*.

[14] Fortasse *num quis maligne de se suspicatum audivit?* Ita Livinelo videtur.

INTERPRETATIO.

[a] Ejus causa, quem *multum diligis, plurimum times*.

[b] *Tanto molestior testis fugeretur eorum quæ agerentur turpiter.*

ratorum hilarem diritatem, [1] cachinnantemque sævitiam; a quibus ingenita crudelitas figmento lætitiæ tegebatur? Mira est in principe nostro mentis linguæque concordia. Non modo humilis et parvi animi, sed [2] servile vitium scit esse mendacium. Et vere, cum mendaces homines aut inopia, aut timor faciat, magnitudinem fortunæ suæ imperator qui mentitur ignorat. Quis, oro vos, plura præbuit fidei constantiæque documenta? Omnes quos privatus in familiaritatem recepit, eodem habet imperator affectu. Nemo gradu pulsus, nemo aditu prohibitus, nulli palatii fores clausæ sunt. [3] Omnes bonos habet. In recipiendis amicis optimus judex est. Si aliqui sunt improbi tolerandi, familiarium vitiis immutabilis est amicus.

XXVII. At mutant secundæ res animos? Nostrum principem si nondum mutaverint, quando mutabunt? Cujus unquam divinior felicitas fuit? Paulo ante [4] in laceratis Galliæ provinciis lapsus [5] inimicorum capitalium apertis armis, et occultis insidiis petebatur; in pauculis mensibus divino munere Libyæ, Europæ, Asiæque regnator est. Quæ majora exspectabimus dei præmia, quæve uberiora dona fortunæ? Videte num secundis rebus elatus aliquid de prioris vitæ mansuetudine et moderatione mutaverit. Mutavit plane, mutavit. Nam civilior factus prosperorum infregit invidiam. Cui non vel illud tempus sedatæ præbuit mentis indicium, quo horrendi belli metu republica liberata, elati sumus cuncti gestiente lætitia? Sed imperator, quanquam cœlesti ope salutem reipublicæ propagatam videret, et conditionem doluit humanam, et, offensarum gratiam faciens, induit fratrem, et cujus armis [6] vitam impugnatam sciebat; mortem ejus ornavit, ac postea ipse justa persolvit. Et memoria, et oblivione mirabilis, [7] oblitus inimici, meminit hæredis.

XXVIII. Sed quid ego longius indicia mitis et mansuetæ mentis accerso? Hic ipse, hic inquam ipse dies præbuit civilis animi satis clara documenta. Ego et [8] collega meus, ne quid maximus imperator propensius humanitatis studio faceret verebamur. Itaque matutino crepusculo palatium petimus. Adventare nos principi, forte tum danti operam [9] salutatoribus, nuntiatur. Statim e solio [10] tanquam præceptus exsiluit, vultu trepido atque satagente, qualis mens mea esse potuisset, si principi serus occurrerem. Ægre remotis populi qui nos prægrediebatur agminibus, ut quam longissime nobis obviam procederet laboravit. Illic, proh sancta divinitas! gaudentibus cunctis, quo ore? qua voce? inquit. Ave, [11] consul amplissime. Dignatus osculo oris illius divinis affatibus consecrati dexteram dedit, illam dexteram, immortale pignus virtutis, et fidei. Poetæ ferunt altissimum illum, et cuncta potestate cohibentem deum, qui ditione perpetua divina atque humana moderatur, cum despiciat in terras [12] habitu oris tempestatum incerta mutare, ejus nutu mundum tremiscere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem serena refundi.

XXIX. Hoc ita esse, paulo ante oculis licuit experiri. [a] In quantam laxatus est populus te consulibus tuis arridente lætitiam? Vidimus attonitos admirantium vultus, multiformes lætantium status, varios corporum motus. Clamores inconditos profundebat laudandi effusa libertas. Tripudiabat crebris saltibus multitudo. Nimiæ lætitiæ decoris sunt et gravitatis immemores. Illa jactatio togarum, illa exsultatio corporum nescientibus pene hominibus excitabatur. Omnem modestiam populi, omnem verecundiam tui gaudia effrena superaverant. Ave, consul amplissime. Aveo plane, imperator, et avebo. [b] Neque enim eventus esse potest optati hujus ambiguus; cum is avere jubeat, qui jam fecit ut averem. Consul amplissime. Sum plane et consul, et amplissimus consul. Quis enim me fuit amplior consul, quem [13] sublimat et illustrat consulatus, quem tribuisti: amplitudo, quam tribuis. Post primæ salutationis fausta colloquia, quid pro jure consulari agere nobis placeat sciscitatur, senatorium impleturus officium si libeat [14] tribunal petere, si concionem advocare, si rostra conscendere. Sed nos ad curiam solemnia hujus diei senatusconsulta ducebant. Itaque se comitem statim præbet, et utrumque latus consulatus prætextatis

[1] Id est, quam cachinno seu effuso risu dissimulabat. Domitianum notat, qui, quotiescunque sævire in quempiam destinabat, composito ad risus et jocos vultu, iracundiam tegebat.

[2] Sumptum illud ex Plutarcho de Institutione puerorum, δουλοπρεπὲς τὸ ψεύδεσθαι.

[3] An *amat*: nisi *habet* id significat, quod apud Græcos ἔχει, pro tenet, retinet.

[4] Acidalius legit, *in laceratas Galliæ provincias*.

[5] Nempe Constantii, ejusque factionis.

[6] Rittershusius legit, *vitam suam impugnatam*.

[7] Oblitus se inimicum fuisse, meminit se hæredem ejus esse imperii.

[8] Nevita, de quo non uno in loco Ammianus.

[9] Nam moris erat apud Romanos, ut viri principes seu qui supra cæteros potentia eminerent, prima et secunda hora matutina salutarentur. Martialis, lib. IV, ep. 8:

Prima salutantes atque altera conterit hora.

[10] Id est, præventus, ut Virgil. Æneid. VI, 105:

Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi.

[11] Utrum hoc honoris titulo cohonestabantur consules, ut ad epigr. 9, lib. I Apollinaris Sidonii observat Joan. Savaro? an quod Mamertinus ad consulatum virtute sua pervenisset? *Is enim*, inquit Tullius pro Roscio Amerino, num. 85: *Mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiorem locum pervenit.*

[12] An *halitu*? Quanquam et *habitus oris* apud Lucanum dicitur.

[13] Extollit. Vox Ennii et Nonii.

[14] Nota varia consulum officia, tribunal petere, concionem advocare, rostra conscendere, in curia senatusconsulta proferre. Hoc passim videre est apud historiæ Romanæ scriptores.

INTERPRETATIO.

[a] *In quantum gaudium effusus est populus, dum tuis consulibus adblandireris.*

[b] *Neque enim potest dubius esse successus hujus voti tui.*

tectus incedit, non multum differens a magistratibus suis et genere et colore vestitus.

XXX. Superfluum forte videatur quæ vosmetipsi vidistis iterare, neque enim auribus expetuntur quæ fuerint usurpata luminibus, sed mandanda sunt litteris, inserenda monumentis, mittenda in posteros venturis sæculis vix credenda miracula. Pene intra ipsas palatina domus valvas, lecticas consulares jussit inferri; et cum, honori ejus venerationique cedentes, sedile illud dignitatis amplissimæ recusaremus, suis nos prope manibus impositos mixtus agmini togatorum præire cœpit pedes, gradum moderans pene ad lictoris nutum, et viatoris imperium. Credet hoc aliquis qui illa purpuratorum vidit paulo ante fastidia, qui ideo tantum honorem in suos, ne inhonoros contemnerent, conferebant? Credet aliquis tanto post veterem illam priscorum temporum libertatem reipublicæ redditam? Neque enim ego [1] Lucii Bruti, et Publii Valerii, qui primi exactis regibus potestate annua civibus præfuerunt, consulatum nostro anteponendum puto. Uterque bono publico, uterque Romanæ reipublicæ salutaris, uterque insignis principiis commodorum; sed habet aliquid unusquisque præcipuum. Illi potestatem consularem per populum acceperunt, nos per Julianum recepimus. Illorum anno libertas orta est, nostro restituta.

XXXI. Sed sint, sanctissime imperator, ea quæ tu juste, moderate, civiliter facis aliis forte miraculo; mihi esse non possunt, qui te omnibus [2] humanis vitiis absolutum et liberum, sciam solo immortalitatis amore flagrare, dirigere omnes opes et cogitationes tuas ad memoriam posteritatis æternam, atque his maxime servire judicibus qui de rebus gestis tuis sine odio et gratia venturis sæculis judicabunt. Non potest quidquam abjectum et humile cogitare, qui scit de se semper loquendum. Nunc si tibi, imperator, parum ampla, nec respondente meritis tuis oratione usus videbor, quæso obtestorque te, meæ id naturæ potius quam magnitudini beneficiorum tuorum putes esse tribuendum. Nemo unquam post homines natos ampliora præmia a regibus atque imperatoribus consecutus est; nulli plus oneris impositum. Non abnuam præfecturas, et consulatus multis esse delatos, sed his post immenses labores, honos quasi debitus restitutus est: mihi cum jam honorem adeptus sim, nunc demum ut merear laborandum est. Versa ratione temporum, permutata munerum vice modo enitendum est ut præmio dignus existimer, cum jam præmium ceperim. O mihi festinæ tuæ benevolentiæ gravissimum pondus! Vereor ut aperte exprimere difficultatum mearum ordinem valeam. Facilius est, imperator, bonis artibus mereri consulem fieri, quam industria et labore perficere ut videaris meruisse cum factus sis.

XXXII. Absit, Auguste, et istud sancta divinitas omen avertat, ut tu a quoquam mortalium exspectes vicem beneficii! Verumtamen, quod solum vel accipere potest ista fortuna, vel a nobis opibus tuis tribui, immortalitatem munerum tuorum colam officiis sempiternis. Omne negotium, omne otium meum in ornandis rebus tuis celebrandisque ponetur; neque solum vivente me ac vigente grati animi benevolentia declarabitur; sed etiam [3] cum anima defecerit, monumenta tui in me beneficii permanebunt. [4] In referenda autem gratia, sanctissime imperator, hoc tibi polliceor, semperque præstabo, mihi neque in suggerendis consiliis veritatem, neque in adeundis, si res poposcerit, periculis animum, neque in sententia simpliciter ferenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro republica teque lædendis libertatem, neque in laboribus perferendis industriam, neque in augendis imperii tui commodis grati animi benevolentiam defuturam; idque omni vitæ meæ tempore summis opibus enixurum, elaboraturum, effecturum, ut honores in me tui non quia necesse fuerit ad quemcunque delati, sed quia oportuerit recte positi et ratione collocati esse videantur.

[1] De his primis Romanorum consulibus abstineo referre, quæ habent fuse historiæ Romanæ scriptores.
[2] Haud ita esse ad Juliani vitæ finem observabo.
[3] In editione Puteana est *a me anima defecerit*. Duas voculas expunxi cum Acidalio. In aliis est *cum me anima defecerit*.
[4] Sumptum illud, ut vel omnium minime oculatis patet, ex *Ciceroniana oratione post reditum ad Quirites*, sub finem.

APPENDIX.

VITA FL. CLAUDII JULIANI.

Anno Urbis conditæ 1084, *Christi* 331, *Constantini Magni imp.* 26.

Flavius Claudius Julianus, cognomento Apostata, quod a Christiana religione, quam adolescens professus erat, rerum potitus fœdissime defecisset; patre Constantio Constantini Magni fratre, matre Basilina nobilissima femina Christiana, secunda Constantii uxore, VIII idus Novemb. nascitur Constantinopoli. Mater paucis post mensibus excessit e vita. (Julianus in *Misopogone*.)

An. U. C. 1090, *Christi* 337, *Constantini*, *Constantii et Constantis Augg. imp.* 1.

Constantius, ejusque frater Annibalianus, ac Dalmatii eorum fratris filius Dalmatius Cæsar, quos Constantinus Magnus purpurea aureaque veste et nobilissimatus titulo donaverat, in seditione militari opprimuntur, vel instigante, vel dissimulante certe Constantio Augusto: sive ut tutius imperaret, sive ut Constantino patri porrectum, uti suspicabatur, ab iis venenum vindicaret. Vix Julianus et Gallus ejus

unicus frater tum duodenis, parem sortem effugere. Hic quidem quod propter incertam ac pene affectam valetudinem haud diu victurus crederetur; ille vero quod adhuc puer : nam ut ex tempore ejus obitus apparet, quinquennium haud multum excesserat.

An. U. C. 1092, *Christi* 339, *Constantini, Constantii et Constantis Augg. imp.* 3.

Altero post anno cum nonnulli ad excitandas seditiones Juliani et Galli nomine abuterentur, uterque abductus in Cappadociam, in Macello (locus erat ad Argeum montem, non longe a Cæsarea plane regius) ad liberales artes et sacrarum litterarum cognitionem instituitur : quo in secessu totos sex annos arctissime custoditi quomodo refert (*a*) (neque enim ad eos cuiquam erat aditus), tantum profecere, ut facti clerici libros ecclesiasticos populo prælegerent. Hic vero cum ambo S. Mammæ martyri basilicam suis sumptibus excitarent; Gallus quidem ut suam pietatem ostentaret; Julianus vero ut impietatem, id est, ut ejuratam jam animo Christianam religionem dissimularet apud Constantium; factum est ut Galli opere procedente, Juliani opus terræmotu disjiceretur. Quod ubi ad Constantium allatum est, sinistrum illorum pietatis omen ratus, vehementer utrique succensuit. (Gregor. Nazianz. in orat., Sozomen., Zonar., Cedrenus, etc.)

An. U. C. 1098, *Christi* 345, *Constantii et Constantis Augg. imp.* 9.

Postquam Constantii, qui in expeditione Pontica parum feliciter erat occupatus, ira tantisper deferbuisset, Gallus Ephesum mittitur, qua in urbe permagnæ res ipsi erant a majoribus relictæ. Julianus ad publicas scholas Constantinopolim evocatur. In hac totius terrarum orbis luce Nicoclis, Lacedæmonii grammatici, et Ecebolii sophistæ opera trium circiter annorum spatio adeo profecit, ut idoneus regendo imperio palam diceretur. Qua re conturbatus Constantius, ne quid turbarum ejus occasione in urbe imperii primaria excitaretur, Julianum ocius commigrare jubet.

An. U. C. 1101, *Christi* 348, *Constantii et Constantis Augg. imp.* 12.

Constantio Aug. adversus Persas occupato, Julianus Nicomediæ Eusebio hujus civitatis episcopo Ariano affini suo instituendus traditur. Prohibitus vero ne ad Libanium sophistam Gentilitiæ superstitionis defensorem acerrimum se applicaret, primum in ejus lectitandis libris clam totus est : tum factus hac lectione audacior et superstitionis cupidior ad eum se confert palam. Veniunt illico ad eum Jamblicus et Maximus insignes magi, qui jam eo plus æquo propensum Juliani animum ita suis præstigiis deliniunt, ut ab eorum latere non discederet. Imprimis Maximo delectatus, quod spem ei injecisset imperii. Id relatum est ad Constantium : quod ubi sensit Julianus, inter metum et spem positus capite tonso, ut alienum ab imperio animum significaret, vitam monasticam simulavit, et in ecclesia Nicomediensi lector designatus est.

An. U. C. 1104, *Christi* 351, *Constantii Aug.* 15.

Gallus Juliani frater Cæsar fit idibus Martiis, et Constantius Gallus appellatur. Huic, cum tota Orientis præfectura, Constantia Constantii soror in conjugem datur. Interim cum Julianus evocandis dæmonibus et spectris, ac belluarum visceribus perscrutandis, aliisque hariolorum mysteriis in dies magis ac magis duceretur, relicta Nicomedia Asiæ reliquas partes lustravit, magicæ professionis homines, quos ibi rumor erat esse plurimos, quæsiturus. Ac primum Ioniam, tum bis intra menses duos Phrygiam, quamvis ex morbo ob itinerum laborem contracto plane imbecillus, ac demum Græciam circumcursat, ut ipse ait in ep. ad Themist.

An. U. C. 1106, *Christi* 353, *Constantii Aug.* 17.

Hoc anno Gallus seu propter suspicionem ambiti imperii, seu propter patratas Antiochiæ cædes, a Constantio in Italiam per Domitianum quemdam evocatus, ipsoque Domitiano, quod Gallum superbius compellasset, ab ejus militibus occiso, Gallus in Italiam venit. At Constantius Julianum quoque imperii cupiditate adhuc flagrare suspicatus; seu quod Gallus in Orientem proficiscens Juliani clam visendi gratia (ut ait Socrates) Nicomediam diverterat, seu quod Julianus in Asiam demigrans Constantinopoli transierat quo fratrem Gallum ibi videret, ut inquit Ammianus. Ut ut est, custodiri ibi illum jubet. At ille cum posse sese custodum manibus aufugere videret, locum subinde commutans evasit, ita refert Socrates.

An. U. C. 1107, *Christi* 354, *Constantii Aug.* 18.

Post Constantiam Galli uxorem in Bithynia febri exstinctam, ac Gallum in Illyrico in insula Flanona peremptum, ut ait Ammianus; Julianus parem sortem veritus, Mediolanum, ubi Constantius, inito cum Alamannis fœdere e Germania reversus, versabatur, contendit. Hic in suburbio, vel ut alii volunt Novocomi dum lateret, impetrata sibi per Eusebiam Augustam apud imperatorem dicendi licentia, plane se purgat. Quare domum redibat victor, et quidem ab Eusebia deductus honorifice, cum, itinere illo nescio quo casu impedito, rursum in Græciam mittitur, quam quidem relegationem omnes interpretabantur (Julian. ep. ad Themist. et ep. ad S. P. Q. Ath.). Ipse vero beneficii loco idipsum Eusebiæ referebat acceptum : sive, ut ipse aiebat, studiorum causa, seu potius quod averet cum regionis illius sacrificulis et impostoribus de rebus suis communicare (Nazianz. orat. 1 in Jul. Sozom.). Gregorius Nazianzenus Julianum Athenis intuitus, *Quale*, inquit, *malum Romanorum terra nutrit?* nec vanus conjector fuit.

An. U. C. 1108, *Christi* 355, *Constantii Aug.* 19, *Juliani ætat.* 24.

Cum barbari adversus Magnentium et Britannionem a Constantio evocati (ut refert Sozomenus) popularentur Gallias atque adeo plus 45 oppida Ammiano teste occupassent, Constantius haud satis tutum ratus, ex Italia secedere, Julianum Athenis, ubi philosophum agebat, revocatum Cæsarem facit VIII id. Novemb. simul ad firmandam fidem, sua ei sorore Helena paucis post diebus in conjugem data, ipsum transalpinis præfectum, in Gallias vel imperatoris imaginem laturum, ut ait Julianus ipse, vel potius adversus barbaros dimicaturum mittit. Igitur cum 360 tantum militibus, ut ipse ait ep. ad S. P. Q. Ath., quibus ita præerat, ut nihil sine ducum consilio agere posset, cal. Decemb. *egressus deductusque ab Augusto ad usque locum duabus columnis insignem, qui Laumellum interjacet et Ticinum itineribus rectis Taurinos pervenit*, ubi audito nuntio *Coloniam Agrippinam pertinaci barbarorum obsidione reseratam et magnis viribus deletam*, agnovit quantum accepta hac provincia sese in discrimen conjecisset. Ipseque dictitabat *nihil se amplius assecutum, quam ut occupatior interiret*, et illud Homericum, de die quo purpuram sumpserat,

Ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή.

Cepit purpurea mors et Parca violenta. Viennam inde ad Rhodanum progressus magno omnium populorum concursu et acclamatione exceptus est. *Tunc anus quædam orbata luminibus, cum percunctando quinam esset ingressus, Julianum Cæsarem comperisset, exclamavit hunc deorum templa reparaturum* (Ammianus). Cujus præsagii fidem rei eventus non multo post confirmavit, cum factus imperator non jam de nocte et

(*a*) Julian. epist. ad S. P. Q. Ath.

clanculum, sed palam ejurata Christiana religione gentilitatem professus est.

An. U. C. 1109, *Christi* 356, *Constantii Aug.* 20, *Juliani ætat.* 25.

Constantius in urbem triumphanti similis regreditur; Julianus vero hoc anno consul, hyeme Viennæ exacta in barbaros movet: ac primum VIII *cal. Julias Augustodunum pervenit cum cataphractariis solis et balistariis Autosiodorum et Tricassas derepente occupat.* Inde per Remos ubi ab Ursicini successore Marcello atque adeo Ursicino ipso cum toto exercitu exspectabatur, ad Decempagos Rhenumque properat, *ubi Brotomagum* (*Alsatiæ* urbem hodie *Brumath*) *Tabernas, Alisonem, Nemetas sive Spiram, Vangionas hodie Vormatiam, et Moguntiam recipit.* Nullo itaque posthac repugnante occupatam, ut aiunt Ammianus et Jul. ep. ad S. P. Q. Ath., ante menses 10, a barbaris Agrippinam circa Septembris finem recuperat, territos Francos ad pacem petendam adigit. *Quibus vincendi principiis lætus Julianus, per Treviros transit hyematurus apud Senonas, oppidum tunc opportunum* (Ammianus). Hic potentissimum ut ipse ait ep. ad S. P. Q. Ath., exercitum ipse cum paucis militibus, cum nihil auxilii sibi a Marcello magistro equitum mitteretur, post menstruam obsidionem dissipat. At Marcellus Mediolanum, ubi Constantius versabatur, ut facti sui redderet rationem evocatus, abdicatur imperio et Sardicam quæ patria ejus erat ablegatur, eadem epist. ad S. P. Q. Ath.

An. U. C. 1110, *Christi* 357, *Constantii Aug.* 21, *Juliani ætat.* 26.

Dum Julianus II consul sese contra Germanos accingit, Lugdunum ab iis invaditur, unde tamen haud multo post expelluntur. Idem tres Tabernas munimentum Argentorato proximum ad Vogesi radices non ita pridem subversum instaurat; septem totius Germaniæ potentissimos reges, Chonodomarium, Vestralpum, Urium, Ursicinum, Serapionem, Suomarium et Hortarium una ingenti difficillimoque prælio profligat in campis Argentoratensibus (Ammian.). Julianus captivos bene multos ad Constantium mittit, qui eorum specie et magnitudine perculsus est. *Ex Alamannis sex*, non 60, ut male ait Zosimus, *millia corporum numerata sunt in campo prostrata, et inæstimabiles mortuorum acervi per undas fluminis ferebantur.* Ex parte Juliani 247 desiderati sunt. Francorum rex Chodonomarius in pugna, ut ait Victor, vel ut Ammianus, in convivio per dolum captus, *Juliano oblatus, humique fusus, veniam rogans, diebus postea paucis ad comitatum imperatoris* Constantii, *cum ille e Quadis Sarmatisque Istri accolis commode rediret, statim submissus est Romam*, et (ut addit Julianus ep. ad Athen.) *in castris montis Cœlii peregrinis morbo veterni consumptus est.* Victor Julianus iterum ad Tabernas ac Moguntiam venit, Transrhenanos vastat, æquinoctio autumnali eos ad pacem petendam adigit, Francos a Mosa repellit, ac tandem Parisiis hyemat.

An. U. C. 1111, *Christi* 358, *Constantii Aug.* 22, *Juliani ætat.* 27.

Julianus sub mensem Julium Salios, Frisios, Hattuarios, Chamavos, et Bructeros, qui sedem sibi in Romano solo fixerant, ibique grassabantur, terret, et in deditionem accipit: iis agros assignat: castella ad Mosam eversa restituit (Ammianus).

An. U. C. 1112, *Christi* 359, *Constantii Aug.* 23, *Juliani ætat.* 28.

Julianus iterum in Alamannos proficiscitur trajecto ad Moguntiam Rheno, hostibus nequidquam transitum custodientibus; et Macrianum, Hariobaudum et Vadomarium reges ad pacis conditiones petendas compellit. Hic varia custodibus Rheni militibus alendis horrea constituta.

An. U. C. 1113, *Christi* 360, *Constantii Aug.* 24, *Juliani ætat.* 29.

Julianus tertium consulatum gerebat cum Constantius ejus gloriæ invidens per Decentium tribunum et notarium Herulos, Batavos, Celtas, aliasque auxiliares copias ad se revocavit, quibus adversus Persas uteretur. At illæ: seu Constantii odio, aut Juliani amore, aut arte: seu quod transmarinam militiam detrectarent, Julianum invitum, ut ipse ait, Augustum acclamant Parisiis. Is statim legatos Constantinopolim ad Constantium cum litteris mittit, quibus facti sui rationem redderet. Hi apud Cæsaream Cappadociæ superbe accipiuntur a Constantio. Quare Julianus Trajectum ad Mosam abit, deinde Hattuarios Galliarum extrema vastantes et securos, quod se locorum aditu difficilium præsidio munitos crederent, opprimit, et ad pacem petendam adigit. Tum Viennæ hyemat, et quinquennalia celebrat. Ibi ejus uxor Helena obit, ejusque corpus Romam mittitur. Interim Julianus diffidens futurum unquam ut Constantius placaretur, statuit aperto Marte imperium totum occupare, Itaque scriptis ad diversas civitates litteris, quibus ut sibi fideles essent commoneret, in Pannoniam venit contra Constantium dimicaturus.

An. U. C. 1114, *Christi* 361; *Constantii Aug.* 25 *Juliani ætat.* 30,

Constantio Augusto in expeditione Persica prope Tarsum III nonas Oct. mortuo, Julianus Constantinopolim Alamannis iterum victis, ordinatisque Galliis recta contendit: ex imperii primariis, amicisve Constantii alios nece, alios mulctat exsilio. Episcopos exsules revocat, atque ut mutuis dissidiis sese affligerent, quam quisque vellet sectam sequi permittit. Christianam religionem palam ejurat, nec minus crudeliter quam callide insectatur; gentilium templa reserat reficitque, et ipse in Pontificem maximum profanis ritibus consecratur.

An. U. C. 1115, *Christi* 362, *Juliani imp.* 1, *ætat.* 31.

Ad Julianum variæ undique legationes adveniunt. Ipse contra Persas proficiscens Nicomediam et transgressus Antiochiæ hyemat. Hic irrisus ab Antiochensibus in primisque jactis in ejus barbam quæ plus æquo prolixior erat dicteriis iratus primum est; tum satirico et jocorum pleno libello quem *Misopogonem*, id est osorem barbæ inscripsit, eos perstrinxit; in quo perpetua ironia videtur non eorum luxum et mollitiem, sed se ipsum accusare quod eos imitari non posset. Mamertinus consul gratiarum actionem agit imperatori pro consulatu quem hoc anno gessit cum Nevita. Julianus Athanasium in exsilium mittit Arianis ita deprecantibus. Christianos liberalium artium doctores ita insectatur, ut Prohæresius, quamvis in edicto nominatim exceptus, Musonius, et Marius Victorinus scholam deseruerint. Themistium vero philosophum, Libanium sophistam, Oribasium, Pergamenum quemdam medicum, Maximum cynicum, Ecebolium sophistam, aliosque impiæ gentilitatis professores summis honoribus insignit.

An. U. C. 1116, *Christi* 363, *Juliani imp.* 2, *ætat.* 32.

Julianus IV consul adscito in collegam Salustio idolorum cultu sibi conjunctissimo post hyemem Antiochiæ transactam, pridie nonas Martias inde digressus, Euphratem trajicit VII idus Aprilis et urbibus aliquot in itinere expugnatis, Ctesiphontem pervenit: ubi cum pugna commissa esset ipse in promiscua turba sagitta transfoditur VI kal. Jul. A quo vero vulneratus fuerit in dubio est: utrum a Persa transfuga, ut est in epitome Victoris, an ab uno e suis, ut ait Ammianus, an a Christiano, ut habet Libanius, an a dæmone ipso, ut tradit Callistus Juliani satelles, qui ejus res gestas carmine heroico conscripsit, an ab angelis, ut refert Gregorius Nazianzenus, an demum a Mercurio martyre, ut Damasce-

nus asserit ex Helladio, cui socium Artemium martyrem addit Nicephorus. Certe, inquit Gregorius Nazianzenus, vulnus universo orbi salutare Julianus accepit; haoque morte iis omnibus, quos per summam crudelitatem interfecerat, litavit. Simul ac mortifero vulnere sauciatum se sensit, exceptum plena manu sanguinem in cœlum projiciens : *Vicisti*, inquit, *Galilææ :* sic Christum per ludibrium appellabat. *Ita Theodoretus.* Et, *Saturare, Nazarene.* Ita *Nicephorus.* Statim *relatus in castra hiante latius suffossi lateris vulnere et spiritum tumore cohibente venarum*, *epota gelida aqua quam petiit*, *medio noctis defecit anno ætatis* 32, cum annum unum et menses circiter septem ab exstincto Constantio imperasset. Hæc Ammianus. Cæterum hujus corpus Tarsum Ciliciæ delatum magna populorum mortuo illudentium cavillatione, ibique conditum est, si Ammiano credimus : si vero Gregorio Nazianzeno fides est, a terra ipsa, A quam Julianus sceleribus suis inquinarat excessum, in mare projectum est.

Fuit excellenti et amœno, sed levi, vafro, vana deorum superstitione et magicis artibus depravato ingenio, philosophicam quamdam gravitatem affectans, ac sophistarum grege semper stipatus. Homo loquax et scurrili dicacitate, ac populari auræ præter modum serviens. Ita superstitiosus, ut etiam Jamblico philosopho, quem Mercurium appellabat, tanquam Nicomediæ tutelari deo faceret. Cæterum omni litterarum genere excultissimus, ac linguæ in primis Græcæ peritissimus, liberalis, opum, luxus, et voluptatum contemptor, belli et pacis artibus præstans, laboris et inediæ patiens, felix, justus, præterquam in Christianos, quos omni genere crudelitatis vexabat, litterarum litteratorumque amantissimus, nisi si Christiani forent.

PUBLIUS VICTOR.

MONITUM IN URBIS ROMÆ DESCRIPTIONEM.

Notissimum est ex Suetonio in Vita Augusti cap. 30, ex Plinio, Tacito et aliis, urbem Romam ab Augusto divisam fuisse in regiones 14 quas posterior ætas corrupte nomine appellare cœpit *rioni*. Idem testatur inscriptio, quæ Romæ sub porticu palatii Conservatorum adhuc visitur hisce verbis concepta :

IMP. CAESARI. DIVI
TRAIANI. PARTHICI. FIL.
DIVI. NERVAE. NEPOTI
TRAIANO. HADRIANO
AVG. PONTIFICI. MAXIMO
TRIBVNIC. POTEST. XX
IMP. II. COS. III. P. P.
MAGISTRI. VICORVM. VRBIS
REGIONVM. XIIII.

C Ejusmodi regionum brevem descriptionem sub Valentiniano et Valente imperatoribus elaboratam habemus, auctoribus, ut creditur, Sexto Rufo et Publio Victore. Istorum fetum luculentius auxerunt atque illustrarunt Onufrius Panvinius, Famianus Nardinus, et alii. Prostant vero opuscula Rufo et Victori tributa non semel edita; eadem etiam postremis hisce temporibus Grævius intulit in tomum III Antiquitatum Romanarum. At nullum ex iis ad nos pervenit integrum, atque a mendis defæcatum. Ad hæc Guido Pancirolius egregio commentario ad notitiam dignitatum utriusque imperii parte 2 præmisit alteram descriptionem urbis Romæ, cujus auctor, sive Victor, sive alius quisquam, floruisse videtur sub Honorio, aut Valentiniano III Augustis. Ibi eadem habemus, D quæ in Rufi, et Victoris descriptione leguntur, modo plura, modo pauciora, atque interdum diversa. Postremum hoc opusculum, veluti rem novam, anno 1651 recudit Philippus Labbe soc. Jesu presbyter. Gemina vero ejusdem exempla, eaque vetustissima, B inter codices mss. omnium ditissimæ bibliothecæ Vaticanæ reperit ac descripsit P. Joseph Blanchinius Veronensis, Oratorii Romani presbyter, celeberrimi viri Francisci Blanchinii ex fratre nepos, qui grandem sibi famam ex sacra eruditione editis libris jam comparavit. Et quando is pro suo erga me amore idem opusculum mihi tradidit, hoc ipsum publici juris factum hic volui, alicui fortassis usui futurum Romanæ eruditionis amatoribus, adjecta etiam descriptione a Pancirolio et Labbeo edita, ut uno sub aspectu lector habeat, quæ variantes lectiones in utroque exemplo occurrant. Quamvis enim potiorem locum sibi poscat Labbeana præstantior editio, et mendis minime careat Vaticanum exemplum : fieri tamen potest, ut ex illius etiam codicis scriptura aliquid lucis hauriat, qui magnifica æternæ urbis ornamenta scrutatur. Neque reticere possum, mihi quoque in hoc ipso opere probatam fuisse eorum opinionem, qui *insulas* in Urbe positas arbitrantur domos a reliquis spatio aliquo disjunctas. At cum ante oculos meos versantur *insulæ per totam Urbem* XLVI *millia et* DCII et rursus *domus* MDCCXC uti in ejusmodi descriptione legitur : dubitare admodum cogor an eorum præferenda opinio sit, quibus videntur *insulæ* fuisse, quas nos ædes privatas populi, plerasque conductitias appellamus, parietibus tantum a vicinis divisas; sub *domorum* vero nomine venisse, quæ nunc palatia nuncupamus. Cur enim vetusti illi descriptores omisissent ædes populi conjunctas, præcipuam videlicet ingentis illius urbis partem, enumeratis tantum ædibus spatio aliquo inter se divisis? Certe *quadraginta sex millia insularum, et sexcenta duæ*, additis templis, palatiis, theatris, amphitheatris, thermis, circis, horreis, ludis, etc., nimis vastam atque immanem urbem constituebant. Plura non addo.

DESCRIPTIO URBIS ROMÆ.

Ex editione P. Philippi Labbe soc. Jesu anno 1651.

DESCRIPTIO URBIS ROMÆ, QUÆ ALIQUANDO DESOLATA, NUNC GLORIOSIOR PIISSIMO IMPERIO RESTAURATA. INCERTO AUCTORE, QUI VIXIT SUB HONORIO, AUT VALENTINIANO III.

REGIO I.

Porta Capena. Continet ædem Honoris, et Virtutis.
Camenas, et lacum Promethei.

Balneum Torquati, et Vespasiani.
Thermas Severianas, et Commodianas.
Aream Apollinis, et Spei, et Galli.
Vicum Vitriarium.
Aream Panariam.
Mutatorium Cæsaris.
Balneum Bolani, et Mamertini.
Aream Carsuræ.
Balneum Abascanti, et Antiochiani.
Ædem Martis, et Minervæ, et Tempestatis.
Flumen Almonis.
Arcum divi Veri Parthici, et D. Trajani, et Drusi.
Vici decem.
Ædiculæ decem.
Vicomagistri quadraginta octo.
Curatores duo.
Insulæ tria millia ducentæ quinquaginta.

Horrea tredecim.
Balnea octoginta sex.
Lacus octoginta quatuor.
Pistrina viginti.
Continet pedes duodecim millia ducentos, et novemdecim.

REGIO II.

Cælimontium. Continet templum Claudii.
Macellum magnum.
Luparios.
Antrum Cyclopis.
Cohortes vigilum.
Castra peregrina.
Caput Africæ.
Arborem sanctam.
Domum Philippi, et Vectilianam.
Ludum Matutinum, et Gallicum.
Spoliarium.
Samarium.
Armamentarium.
Micam auream.
Vici septem.
Ædiculæ septem.
Vicomagistri quadraginta octo.
Curatores duo.
Insulæ tria millia et sexcenta.

A *Ex codice Vaticano unciali millenariæ antiquitatis num. 3321 et collato cum altero num. 1984.*

INCIPIT CURIOSUM URBIS ROMÆ REGIONUM XIV CUM BREBIARIIS (BREVIARIIS) SUIS.

REGIO I.

Porta Capena. Continet ædem Honoris, et Virtutis.
Camenas.
Lacum Promethei.
Balneum Torquati.
Thermas Severianas, et Commodianas.
Aream Apollinis, et Splenis.
Vicum Vitriarium.
Aream Pannariam.
Mutatorium Cæsaris.
B Balneum Abascanti, et Mamertini.
Aream Carrucæ.

Ædem Martis.
Flumen Almonis.
Arcum divi Veri, et Trajani, et Drusi.
Vici X.
Æd. (ædes) X.
Vicomag. XLVIII.
Curiæ II.
Insulæ IIICCL.
Domus CXX.
Horrea XVI.
Balnea LXXXVI.
Lacos LXXXI.
C Pistrina XX.
Continet pedes XII. CC. XI.

REGIO II.

Cælimontium. Continet Claudium.
Macellum magnum.
Luparios (*cod. alt.* lupanarios).
Atrium Cyclopis.
Cohortes V. Vigilum.
Caput Africes.
Arborem sanctam.
Castra peregrina.
Domum Philippi, Victiliana.
Ludum Matutinum, et Dacicum.
Spoliarium.
D Saniarium.

Micam auream.
Vici VII.
Ædes VII.
Vicomag. XLVIII.
Curat. (*alt. cod.* Curatoria) II.
Insulæ IIII. DC. (*alt. cod.* III. DC)

Domus centum viginti quatuor.
Horrea quatuordecim.
Balnea octoginta duo.
Lacus sexaginta duo.
Pistrina duodecim.
Continet pedes duodecim millia et ducentos.

REGIO III.

Isis et Serapis. Continet Monetam.
Amphitheatrum, quod capit loca octoginta septem millia.
Ludum Matutinum, et Dacicum.
Domum Brytti.
Præsentissimum choragium.
Lacum Pastoris.
Scholam quæstorum, et capulatorum.
Thermas Trajanas, et Titianas.
Porticum Livii.
Castra Misenatium.
Vici duodecim.
Ædiculæ duodecim.
Magistri quadraginta novem.
Curatores duo.
Insulæ duo millia septingentæ quinquaginta septem.
Domus sexaginta.
Horrea quatuordecim.
Balnea octoginta.
Lacus sexaginta quinque.
Pistrina sexdecim.
Continet pedes duodecim millia trecentos quadraginta.

REGIO IV.

Templum Pacis. Continet porticum absidatam.
Aream Vulcani.
Aureum Bucinum.
Apollinem Sandaliarium.
Telluris templum.
Horrea Chartaria.
Tigillum Jororium.
Colossum altum pedes centum.
Habet in capite radia numero septem, singula pedum viginti duorum semis.
Metam sudantem.
Templum Romæ et Veneris.
Ædem Jovis Statoris.
Viam Sacram.
Basilicam Constantinianam
Templum Faustinæ.
Basilicam Pauli.
Forum Transitorium.
Suburram.
Balneum Daphnidis.
Vici octo.
Vicomagistri quadraginta octo.
Curatores duo.
Insulæ duo millia septingentæ quinquaginta septem.
Domus octoginta octo.
Horrea decem et octo.
Balnea septuaginta quinque.

A Domus CXXVII.
Horrea XXVII.
Balnea LXXXV.
Lacos LXV.
Pistrina XV.
Continet pedes XII. CC.

REGIO III.

Isis et Serapis. Continet Monetam.
Amphitheatrum, qui capit loca LXXXVII.
Ludum Magnum.
Domum Britti.
Præsentis summum choragum
Lacum Pastorum.
Scholam quæstorum et caplatorum.
B Thermas Titianas, et Trajanas.
Porticum Libies (*seu* Liviæ).
Castra Misenantium.
Vici XII.
Æd. XII.
Vicomag. XLVIII.
Curat. II.
Insulæ IIDCCLVII.
Domos LX.
Horrea XVIII.
Balnea LXXX.
Lacos LXV.
Pistrina XVI.
Continet pedes XIICCCL.

C

REGIO IV.

Templum Pacis. Continet porticum absidatam.
Aura Bucinum.
Apollinem Sandaliarum.
Templum Telluris.
Vigilum Sororum.
Colossum altum pedes CII. -s-.
Habet in capita VII, singula pedum XXII. -s-.
Metam sudantem.
Templum Romi (*alt. cod.* Romæ).
Ædem Iobis.
D Viam Sacram.
Basilicam novam, et Pauli.
Templum Faustinæ.
Forum Transitorium.
Suburam.
Balneum Dafinidis.
Vici VIII.
Ædes octo.
Vicomag. XLVIII.
Curat. (*alt. cod.* curatoria) II.
Insulæ IIDCCLVII.
Domus LXXXVIII.
Horrea XVIII.
Balnea LXV.

Lacus septuaginta octo.
Pistrina duodecim.
Continet pedes tredecim millia.

REGIO V.

Esquiliæ. Continet lacum Orphei.
Macellum Liviani.
Nymphæum D. Alexandri.
Cohortes duas vigilum.
Herculem Syllanum.
Hortos Pallantianos.
Amphitheatrum castrense.
Campum Viminalem sub aggere.
Minervam Medicam.
Isidem Patriciam.
Vici quindecim.
Vicomagistri quadraginta octo.
Curatores duo.
Insulæ tria millia octingentæ quinquaginta.
Domus centum octoginta.
Horrea viginti tria.
Balnea septuaginta quinque.
Lacus septuaginta quatuor.
Pistrina quindecim.
Continet pedes quindecim millia et sexcentos.

REGIO VI.

Alta semita. Continet templum Salutis et Serapis.
Templum Floræ.
Capitolium antiquum.

Statuam Mamurii plumbeam.
Ædem Quirini.
Malum Punicum.
Hortos Salustianos
Gentem Flaviam.
Thermas Diocletianas et Constantianas.

Decem tabernas.
Gallinas albas.
Aream Candidi.
Cohortes tres vigilum.
Vici decem et septem.
Ædiculæ decem et septem.
Vicomagistri decem et octo.
Curatores duo.
Insulæ tria millia quadringentæ tres.
Domus centum quadraginta sex.
Horrea septemdecim.
Balnea septuaginta quinque.
Lacus septuaginta tres.
Pistrina sexdecim.
Continet pedes quindecim millia et septingentos.

REGIO VII.

Via Lata. Continet lacum Ganymedis.
Cohortes septem vigilum.
Arcum novum.
Nymphæum Jovis.
Ædiculam Caprariam.

A Lacos LXXI.
Pistrina XV.
Continet pedes XIII.

REGIO V.

Exquiliæ. Continet lacum Orfei.
Macellum Liviani.
Nympheum Alexandri.
Cohortes II vigilum.
Hortos Pallantianos.
Herculem Syllanum.
Amphitheatrum castrense.
Campum Viminalem sub aggere.
Minerbam Medicam.
Isidem Patriciam.
B Vici XV.
Vicomag. XLVIII.
Curat. II.
Insulæ IIIDCCCL.
Domus CLXXX.
Horrea XXIII.
Balnea LXXV.
Lacos LXXIV.
Pistrina XV.
Continet pedes XVDC.

REGIO VI.

Alta semita. Continet templum Salutis et Serapis.
Floram.
Capitolium antiquum.
Thermas Constantinianas.
C Statuam Mamyri.
Templum Dei Quirini.

Hortos Sallustianos.
Gentem Flabiam.
Thermas Diocletianas.
Cohortes III vigilum.
X Tabernas.
Gallinas albas.

Vici XVII.
Ædes XVII.
Vicomag. XLVIII.

D

Balnea LXXV.
Lacos LXXIII.
Pistrina XVI.
Continet pedes XVDCC.

REGIO VII.

Via Lata continet lacum Ganymedis.
Cohortes V vigilum.
Arcum novum.
Nympheum Iobis.
Ædicula Capraria.

Campum Agrippæ.
Templum Solis, et castra.
Porticum Gypsiani, et Constantini.
Templa duo nova Spei et Fortunæ.
Equum Tiridatis regis Armeniorum.
Forum Suarium.
Hortos Largianos.
Mansuetas.
Lapidem pertusum.
Vici quindecim.
Ædiculæ quindecim
Vicomagistri quadraginta octo.
Curatores duo.
Insulæ tria millia octingentæ quinque.
Domus centum viginti.
Horrea viginti quinque.
Balnea septuaginta quinque.
Laci septuaginta sex.
Pistrina quindecim.
Continet pedes quindecim millia septingentos.

REGIO VIII.

Forum Romanum, et magnum. Continet rostra.
Genium populi Romani aureum, et equum Constantini.
Senatulum.
Atrium Minervæ.
Forum Cæsaris, Augusti, Nervæ Trajani.
Templum D. Trajani, et columnam cochlidem, altam pedes centum viginti octo semis : gradus intus habet centum octingentos quinque; fenestras quadraginta quinque.
Cohortes sex vigilum.
Basilicam Argentariam.
Templum Concordiæ.
Umbilicum Romæ.
Templum Saturni, et Vespasiani.
Capitolium.
Miliarium Aureum.

Juliæ templum, Castorum, Vestæ.

Horrea Germanica, et Agrippinæ.
Aquam cernentem quatuor scauros sub æde.

Atrium Caci.
Vicum jugarium unguentarium.
Græcostasim.
Porticum Margaritariam.
Elephantum Herbarium.
Vici triginta quatuor.
Ædiculæ viginti novem.
Vicomagistri quadraginta octo.
Curatores duo.
Insulæ tria millia octingentæ octoginta.
Domus centum triginta.
Horrea decem et octo.
Balnea octoginta tria.
Laci centum viginti.

A Campum Agrippæ.
Templum Solis, et castra.
Porticum Gypsiani, et Constantini.

Equos Tiridatis regis Armeniorum.
Forum Suarium.

Mansuetas.
Lapidem pertusum
Vici XV.
Ædes XV.
Vicomag. XLVIII.
Curat. II.
Insulæ III DCCCV.
Domus CXX.
B Horrea XXV.
Balnea LXXV.
Lacos LXXVI.
Pistrina XVI.
Continet pedes XIIII CCC.

REGIO VIII.

Forum Romanum magnum. Continet rostras III.
Genium populi Romani
Senatum.
Atrium Minervæ.
Forum Cæsaris, Augusti, Nervæ Trajani.
Templum Trajani, et columnam cochlidem, altam pedes CXXVII -S-.; grados intus habet CLXXX, fenestras XLV.
C
Cohortes VI vigilum.
Basilicam Argentariam.
Templum Concordiæ, et Saturni, et Vespasiani, et Titi.

Capitolium.
Miliarium aureum.
Vicum Lugarium.
Græcostadium.
Basilica Julia, templum Castrorum (*alt. cod.* Castorum) et Minervæ, Vestam.
Horrea Agrippiana.
Aquam cernentem IIII scaros (*alt. cod.* sacros) sub eadem.
D Atrium Caci.

Porticum Margaritariam.
Elephantum Herbarium.
Vici XXXIV.
Ædes XXXIV.
Vicomag. XLVIII.
Curat. II.
Insulæ III. CCCCLXXX.
Domus CXXX.
Horrea XVIII.
Balnea LXXXVI.
Lacos CXX.

Pistrina viginti.
Continet pedes tredecim millia sexaginta septem.

REGIO IX.

Circus Flaminius. Continet stabula numero quatuor factionum.
Ædes Herculis
Porticum Philippi.
Minutias duas veterem, et frumentariam.
Cryptam Balbi.
Theatra quatuor, in primis Balbi, quod capit loca triginta millia octoginta quinque.

Campum Martium.
Trigarium.
Ciconias Nixas.
Pantheum.
Basilicam Matidii, et Martiani.
Templum D. Antonini, et columnam cochlidem, altam pedes centum septuaginta quinque semis; gradus intus habet ducentos tres; fenestras quinquaginta sex.
Hadrianium.
Thermas Alexandrinas, et Agrippinas.
Porticum Argonautarum, et Meleagri.
Iseum, et Serapeum.
Insulam Feliculæ.

Vici triginta quinque.
Ædiculæ triginta quinque.
Vicomagistri triginta quinque.
Curatores duo.
Insulæ duo millia septingentæ septuaginta quatuor.
Domus centum quadraginta.
Horrea viginti duo.
Balnea sexaginta tria.
Lacus sexaginta tres.
Pistrina viginti.
Continet pedes triginta duo millia quingentos.

REGIO X.

Palatium. Continet casam Romuli.
Ædem Matris deum, et Apollinis Rhamnusii.
Pentapylum.
Domum Augustanam, et Tiberianam.
Ædes Jovis Victoris.
Domum Dionis.
Curiam veterem.
Fortunam respicientem.
Septizonium D. Severi.
Victoriam Germanicianam.
Lupercal.
Vici viginti.
Ædiculæ viginti.
Vicomagistri quadraginta octo.
Curatores duo.
Insulæ duo millia sexcentæ quadraginta tres.
Domus octoginta octo.

A Pistrina XX.
Continet pedes XIIIILXVII.

REGIO IX.

Circus Flaminius. Continet stabula IIII, factionum VI.

Porticum Philippi.
Minuciam veterem, et frumentariam.
Cryptam Balbi.
Theatra III (*alt. cod.* V) in primis Balbi, quod capit loca XIDX. Pompeii, capit loca XVII. DLXXX. Marcelli, capit XX. Odeum, capit loca X. DC. Stadium, capit loca XXX. LXXXVIII.
Campum Martium.
B Trigarium.
Ciconias Nixas.
Pantheum.
Basilicas Neptuni, Matidies, Marciani.
Templum Antonini, et columnam cochlidem, altam pedes CLXXV. -s-. gradus intus habet CCIII, fenestras LVI.

Thermas Alexandrinas, et Agrippinas.
Porticum Argonautarum, et Meleagri.
Iseum, et Serapeum.
Minervam Chalcidicam.
Divorum Mensule (*aut* Mensale) Felicles (*alt. cod.* Mensulem).
C Vici XXXV.
Ædes XXXV.
Vicomag. XLVIII.
Curat. II.
Insulæ II. DCCLXXVII.
Domus CXL.
Horrea XXV.
Balnea LXIII.
Lacos CXX.
Pistrina XX.
Continet pedes XXXII D.

REGIO X.

Palatium. Continet casam Romuli.
Ædem Matris deum, et Apollinis Rhamnusii.
Sypentadylus (*alt. cod.* sypenta dalius).
D Domum Augustianam, et Tiberianam.
Ædem Iobis.

Curiam veterem.
Fortunam respicientem.
Septizonium divi Severi.
Victoriam Germanianam.
Lupercam.
Vici XX.
Ædes XX.
Vicomag. XLVIII.
Curat. II.
Insulæ II. DCXLII.
Domus LXXXIX.

Horrea quadraginta octo.
Balnea quatuordecim.
Laci octoginta novem.
Pistrina viginti.
Continet pedes undecim millia sexcentos.

REGIO XI.

Circus Maximus. Qui capit loca quadringenta octoginta quinque millia. Continet duodecim portas.
Templum Mercurii.
Ædes Ditis Patris.
Cererem.

Portam trigeminam.
Apollinem Cœlispicem.
Herculem Olivarium.
Velabrum.
Arcum D. Constantini.
Vici decem et octo.
Ædiculæ novemdecim.
Vicomagistri quadraginta octo.
Curatores duo.
Insulæ duo millia sexcentæ.
Domus octoginta novem.
Horrea sexdecim.
Balnea quindecim.
Laci viginti.
Pistrina quindecim.
Continet pedes undecim millia quingentos.

REGIO XII.

Piscina publica. Continet aream Radicariam.
Viam novam.
Fortunam Mammosam.
Isidem Athenodoriam.
Ædem Bonæ deæ Subsaxanæ.
Signum delphini.
Thermas Antoninianas.
Septem domos Parthorum.
Campum Lanatarium.
Domum Chilonis.
Cohortes quatuor vigilum.
Domum Cornificii.
Privatum Hadriani
Vici quatuordecim.
Ædiculæ septemdecim.
Vicomagistri quadraginta octo.
Curatores duo.
Insulæ duo millia quadringentæ octoginta septem.
Domus centum quatuordecim.
Horrea septemdecim.
Balnea sexaginta tria.
Laci octoginta et unus.
Pistrina viginti.
Continet pedes duodecim millia.

REGIO XIII.

Aventinus. Continet templum Dianæ, et Minervæ.

Nymphea tria.

A Horrea XLVIII.
Balnea XLIIII.
Lacos XC.
Pistrina XX.
Continet pedes $\overline{XI}$. DX.

REGIO XI.

Circus Maximus. Continet templum Solis, et Lunæ, et

Templum Mercurii.
Ædem Matris deum, et Iobis.
Cererem.
XII portas.
Portam trigeminam.
Apollinem Cœlispicem.
B Herculem Olivarium.
Velabrum.
Arcum Constantini.
Vici XXI.
Ædes XXI.
Vicomag. XLVIII.
Curat. II.
Insulæ $\overline{II}$. D.
Domus LXXXVIII.
Horrea XVI.
Balnea XV.
Lacos XX.
Pistrina XVI.
Continet pedes XI. D.

REGIO XII.

C Piscina publica. Continet aream Radicariam.
Viam novam.
Fortunam Mammosam.
Isidem Apenodariam.
Ædem Bonæ deæ Subsaxanæ.
Clevum (*alt. cod.* clivum) Delfini.
Thermas Antonianas.
VII domus Parthorum.
Campum Janatarium.
Domum Cilonis.
Cohortes IIII vigilum.
Domum Cornificies.
Privata Hadriani.
Vici XVII.
D Ædes XVII.
Vicomag. XLVIII.
Curat. II
Insulæ $\overline{II}$. CCCCLXXXVII.
Domus CXIII.
Horrea XXVII.
Balnea LXIII.
Lacos LXXX.
Pistrina XXV.
Continet pedes $\overline{XII}$.

REGIO XIII.

Aventinus. Continet armilustrium, templum Dianæ et Minervæ
Nymphea III.

Thermas Varianas, et Decianas.
Doliolum.
Mappam auream.
Platanones.
Horrea Galbæ.
Porticum Fabariam.
Scolam Cassii.
Forum Pistorium.
Vici septemdecim.
Ædiculæ septemdecim.
Vicomagistri quadraginta octo.
Curatores duo.
Insulæ duo millia quadringentæ octoginta septem.
Domus centum triginta.
Horrea viginti quinque.
Balnea sexaginta quatuor.
Lacus octoginta octo.
Pistrina viginti.
Continet pedes ducenta novem millia.

REGIO XIV.

Transtiberina. Continet Gaianum
Vaticanum.
Frygianum.
Naumachias quinque.
Hortos Domitios.
Balneum Ampelidis, et Prisci, et Dianæ Molinas.
Janiculum.
Statuam Valerianam.
Cohortes septem vigilum.
Caput Gorgonis.
Fortis Fortunæ templum.
Aream Septimiam.
Herculem cubantem.

Campum Brytianum et Codetanum.

Hortos Getæ.
Castra lecticariorum.
Vici septuaginta octo.
Vicomagistri quadraginta octo.
Ædiculæ septuaginta octo.
Curatores tres.
Insulæ quatuor millia quadringentæ quinque.
Domus centum quinquaginta.
Horrea viginti duo.
Balnea octoginta sex.
Lacus centum octoginta.
Pistrina viginti tria.
Continet pedes triginta tria millia quadringentos octoginta octo.
Bibliothecæ XXIX.
Ex his præcipue duæ Palatina, et Ulpia.

OBELISCI V.

In circo maximo unus, altus pedes octoginta octo semis.
In Vaticano unus, altus pedes septuaginta unum.
campo Martio unus, altus pedes octoginta duos semis.

A Thermas Syres et Decianas.
Dolocenum.
Mappa aurea.
Platanonis.
Horrea Galbes, et Aniciana.
Porticum Fabariam.
Scalam Cassim.
Forum Pistorum.
Vici XVIII.
Ædes XVIII.
Vicomag. XLVIII.
Curat. II.
Insulæ II CCCCLXXXVII.

Horrea XXXV
B Balnea XLIII.
Lacos LXXXIX (*alt. cod.* LXXXI).
Pistrina XX.
Continet pedes XVIII.

REGIO XIV.

Transtyberina. Continet Gaianum, et
Frigianum.
Naumachias V et Vaticanum.
Hortos Domities.
Molinas.
Balneum Ampelidis, et Dianes.
Cohortes ~~VII~~ vigilum.
Statuam Valerianam.

C Caput Gorgonis.
Fortis Fortuna.
Corariam Septimianam.
Herculem sub terram medium cubantem sub quem plurimum aurum positum est.
Campum Bruttianum (*alt. cod.* Brutianum) et Codetanum.
Hortos Getes.
Castra tecticariorum.
Vici LXXVIII.
Ædes LXXVIII.
Vicomag. XLVIII.
Curat. II.
Insulæ IIII CCCCV.
Domus CL.
D Horrea XXII.
Balnea LXXXVI.
Lacos CLXXX.
Pistrina XXIIII.
Continet pedes XXXIII.

Bibliothecæ XXVIII.

OBELISCI VI.

In circo maximo duo; minor habet pedes LXXXVIII. -S-; major habet pedes CXXII. -S-.
In campo Martio unus, altus pedes LXXII. -S-.
In Vaticano unus altus pedes LXXV.

In mausoleo Augusti duo, singuli pedes octoginta duos semis.

PONTES SEPTEM.

Ælius.
Aurelius.
Molvius.
Sublicius.
Fabricius.
Cestius et Probi.

MONTES SEPTEM.

Cælius.
Aventinus.
Tarpeius.
Palatinus.
Esquilinus.
Vaticanus.
Janiculensis.

CAMPI OCTO.

Viminalis.
Agrippæ.
Martius
Codetanus.
Octavius.
Pecuarius.
Lanatarius.
Brytianus.

FORA UNDECIM.

Romanum.
Magnum.
Cæsaris.
Augusti.
Nervæ Trajani.
Ænobarbi.
Forum Boarium.
Suarium.
Pistorum.
Gallorum.
Et Rusticorum.

BASILICÆ DECEM.

Julia.
Ulpia.
Pauli.
Neptuni.
Matidii.
Marciana.
Bascellaria.
Floscellaria.
Sicinii.
Constantiniana.

THERMÆ UNDECIM.

Trajanæ.
Titianæ.
Agrippinæ.
Syræ.
Commodianæ.
Severianæ.
Alexandrinæ.

A In Mausoleo Augusti II, alti singuli pedes XLII. S.

PONTES VIII.

Ælius.
Æmilius.
Aurelius.
Milvius.
Sublicius
Fabricius.
Cæstius et Probi.

MONTES SEPTEM.

Cælius.
Aventinus.
Tarpeius.
Palatinus.
B Exquilinus.
Vaticanus
Et Janiculensis.

CAMPI VIII.

Viminalis.
Agrippæ.
Martius.
Codetanus.
Octavius.
Dequarius.
Lanatarius
Et Brutianus.

FORA XI.

Romanum.
Magnum.
C Cæsaris.
Augusti.
Nervæ Trajani.
Ænobarbi.
Boarium.
Suarium.
Pistorum.
Gallorum
Et Rusticorum.

BASILICÆ X.

Julia.
Ulpia.
Pauli.
Bestilia (*alt. cod.* Vestilia).
D Neptunia.
Matidies.
Marcianes.
Vascolaria.
Floscellaria.
Constantiniana.

THERMÆ XI (*alt. cod.* X).

Trajanæ
Titianæ.
Commodianæ.
Antoninianæ.
Syranæ.
Agrippianæ.
Alexandrinæ.

Antoninianæ.
Decianæ.
Diocletianæ.
Constantinianæ.

AQUÆ XIX.

Trajana.
Annia.
Alsia.
Claudia.
Martia.
Herculea.
Julia.
Augustea.

Appia.
Alsetina.
Setina.
Ciminia.
Aurelia.
Damnata.
Virgo.
Tepula.
Severiana.
Antoniana.
Alexandrina.

VIÆ XXIX.

Trajana.
Appia.
Latina.
Lavicana.
Prænestina.
Tiburtina.
Nomentana.
Salaria.
Flaminia.
Æmilia.
Clodia.
Valeria.
Aurelia.
Campana.
Ostiensis.
Portuensis.
Janiculensis.
Laurentina.
Ardeatina.
Setina.
Quintia.
Cassia.
Gallica.
Cornelia.
Triumphalis
Patinaria.
Asinaria.
Ciminia.
Tiberina.

HORUM BREVIARIUM.

Capitolia duo.
Circi duo.
Amphitheatra duo.

A Diocletianæ.
Constantinianæ.
Severianæ.

AQUÆ XVIIII.

Trajana.
Annia.
Marcia.
Cærulea.
Claudia.
Herculea.
Julia.
Augustea.
Attica.
Appia.
B Alseatina (*alt. cod.* Setina).
Ætina.
Ciminia.
Aurelia.
Damnata.
Virgo.
Tepula.
Severiana.
Antoniana.
Alexandrina.

VIÆ XVIII.

Trajana.
Appia.
Latina.
Lavicana.
C Prænestina.
Tiburtina.
Numentana.
Salaria.
Flaminia.
Æmilia.
Clodia.
Valeria.
Aurelia.
Campana.
Ostiensis.
Portuensis.
Janiculensis.
Laurentina.
D Ardeatina.
Setina.
Tiberina.
Quintia.
Gallica.
Casia.
Cornelia.
Triumphalis.
Patinaria.
Asinaria.
Ciminia.

HORUM BREVIARIUM.

Capitolia II.
Circi II.
Amphitheatra II.

Colossi duo.
Columnæ cochlides duæ.
Macella duo.
Theatra tria.
Ludi quatuor.
Naumachiæ quinque.
Nymphæa quindecim.
Equi magni viginti tres.
Deaurati octoginta.
Eburnei octoginta quatuor.
Arcus marmorei triginta sex.
Portæ triginta septem.
Vici quadringenti viginti quatuor.
Ædes quadringentæ viginti quatuor.
Vicomagistri sexcenti septuaginta duo.
Curatores viginti quatuor.
Insulæ per totam urbem numero quadraginta sex millia sexcentæ duæ.
Domus mille septingentæ octoginta.
Balnea octingenta quinquaginta sex.
Lacus mille trecenti quinquaginta duo.
Pistrina ducenta quinquaginta quatuor.
Lupanaria quadraginta quinque.
Latrinæ publicæ quadraginta quatuor.
Cohortes prætoriæ decem.
Urbanæ quatuor.
Vigilum septem, quarum excubitoria quatuordecim.
Vexilla communia duo.
Castra equitum salgamariorum peregrinorum

Descriptionis Romæ finis.

A Colossi II.
Columnæ cochlides II.

Theatra III.
Ludi IIII.
Naumachiæ V.
Nymphea XV.
Equi magni XXII.
Dei aurei LXXX.
Eburnei LXXIIII.
Arci marmorei XXXVII.
Portæ XXXVII
Vici CCCCXXIII.
Ædes CCCCXXIII.
Vicomagistri DCCLXXII.
B Curatores XXVIII.
Insulæ per totam urbem XLVI DCII
Domus MDCCXC.
Horrea CCXC.
Balnea DCCCLVI. (*alt. Cod.* DCCCLXV.)
Lacos, quod est putea, MCCCLII.
Pistrina CCLIIII.
Lupanariæ XLVI.
Latrinæ publicæ, quod est sicessos, CXLIIII.
Cohortes prætoriæ X.
Urbanæ IIII.
Vigilum VII. Quorum excuvitoria XIIII.
Vexilla communia duo.
Castra equitum singulariorum, peregrinorum, Ravennantium, lecticariorum, silagariorum, misenantium, tabellariorum, victimariorum.
C Mensæ oleariæ per totam urbem II. CCC.

Explicit.

EXEUNTE SÆCULO QUARTO.

ULFILAS

MŒSO-GOTHORUM EPISCOPUS.

MONITUM EDITORIS.

Si quis causam sciscitetur ob quam tantas Ulfilæ edendo moras fecerimus, hoc responsum habeat, nos hujus auctoris opera, multis nominibus commendanda, non exscribere voluisse nisi ex editione optima facileque omnibus anteponenda, cujus rudimenta tum in Germania elucubrabantur cum ad finem quarti sæculi jam ordine chronologico pervenissemus.

Hæc autem editio, cui paucis tantum abhinc mensibus ultima manus admota est, tribus partibus coalescit. Prior Ulfilanæ versionis textum exhibet : præeuntibus Prolegomenis, in quibus quidquid sive ad Auctoris vitam sive ad editos manuscriptosque codices pertinet, exploratur; comitantibus vero atque indesinenter subjacentibus interpretatione latina notisque lectionum varietates necnon auctorum conjecturas exponentibus.

Secundam partem efficit Grammatice critica, quæ cum circa generales Gothici sermonis theorias, tum circa difficultates textus Ulfilani eruditissime versatur.

Tertia pars duo lexica continet : unum scilicet Gothico-Latinum, quo singula Ulfilanæ linguæ vocabula exponuntur aut etiam discutiuntur ; alterum Græco-Gothicum, ex quo quanta synonymorum copia Gothicus sermo polleat, comperire fit obvium.

At vero Grammaticem lexicaque, cum Germanice scripta essent, latinitate donari necesse fuit, et hic quidem opus et labor, nec certe facilis patebat via, sed potius innumeris hirsuta asperitatibus : inter quas principem locum obtinebant arctissimum pacti temporis intervallum, quod præterire omnino nefas erat, identidemque verborum Germanicorum indoles linguæ Latinæ penitus impervia.

Quicquid sit, quod intra vires fuit, hoc libenter relligioseque præstitum : nec saltem interpretationi deest dos omnium desideratissima, nempe ἀκρίβεια, seu, ut aiunt, *fidelitas*, nec interpreti spes sibi lectoris gratiam, veniamque suæ opellæ defectibus conciliandi.

Epistola dedicatoria.

MAXIMILIANO

REGNI BAVARICI HEREDI

EDITORES.

Tuo nomine, princeps celsissime, hoc nostrum opus ornare non alio, quam summæ venerationis sensu ducti sumus ausi : quis enim te gravior harum litterarum patronus exstitit, aut quis alius præclariore hæc studia liberalitate accendit, auxit, ornavit? Itaque non metuebamus, ne offendereris conatibus nostris, qui, cum tibi propositum esset ad perscrutandum celeberrimum illud bibliothecæ Upsaliensis cimelium alios viros doctos mittere, antequam hujus consilii fama ad nos pervenisset, ipsi illuc profecti nova animi vere regii documenta dare tibi cupienti fortasse impedimento fuisse videremur : sed potius persuasi, principi excelso atque magnifico nostra nos studia probaturos, tibi hanc opellam nostram consecrare statuimus, quam ut æqui bonique facere velis, suppliciter rogamus. Collegimus quæ in promptu erant pro viribus nos quidem : at quæ te acclamationes, quantæ laudes totius gentis litteratæ, quales congratulationes excipient, si missi tui regia munificentia adjuti ex Gallia et Hispania, quas terras Gothi olim occupavere, copias desideratissimas ex monasteriorum latebris tanquam ex diuturna captivitate redemptas in atria tua augusta reportarint! Qua spe erecti nos, si ad te, princeps celsissime atque indulgentissime, libellus noster facilem invenerit aditum, amplissimum præmium consecutos esse existimabimus.

Tuo nomini celsissimo

addictissimi

H. C. de Gabelentz. J. Loebe.

SIGNA ET COMPENDIA,

QUIBUS

IN HUJUS OPERIS DECURSU PASSIM USI SUMUS.

I.

SIGNA.

⁎	*significat*	lectionem prorsus falsam.
+	—	lectionem non falsam quidem, sed quam codd. non agnoscunt.
¶	—	vocabulorum transpositionem.
•	—	vocabulorum omissionem.
†	*significat*	vocabula parum gothice, vel dubiæ auctoritas.
*	—	radices simplices et in solis compositis occurrentes.

II.

COMPENDIA.

angl.	*significat*	anglicum sermonem.
angl. sax.	—	anglo-saxonicum sermonem.
B.	—	Benzel.
B. A.	—	Bairische Annalen.
batav.	—	batavicum sermonem.
bav.	—	bavaricum sermonem.
Bü.	—	Büsching.
Cast.	—	Castillionæum.
cod. et codd.	—	lectionem codicis vel lectiones codicum a Griesb. citatorum.
conj.	—	conjugationem; conjecit, seu conjecturam.
dan.	—	danicum sermonem.
div.		divisim.
DRA.	—	Deutsche Rechtsalterthümer (a Grimmio).
editt.	—	editiones Ulfilæ, quæ nostram præcesserunt.
F.	—	Fulda.
fr.		Frisonum sermonem.
G seu Gord.	—	Gordon.
gall.	—	gallicum sermonem, vel gallice.
germ.	—	germanicum sermonem, vel germanice.
Gf.	—	Graff althochdeutsche præposition et sprachschatz.
GGA.	—	*Göttingische Gelehrte-Anzeigen.*
Gr.	—	Grimmii, Deutsche Grammatik.
gr.	—	lectionem textus græci griesbachiani.
gr. omn.	—	lectionem codicum græcorum omnium.
H.	—	henshall.
HLZ.	—	Hallische Literaturzeitung.
Hz.	*significat*	heinetzii manuscriptum.
Ih.	—	Ihre.
i. q.	—	idem quod.
J. seu Jun.	—	Junium.
jct.	—	junctim.
Kn.	—	Knittel.
lac.	—	lacunam.
lith.	—	lithuanicum sermonem.
LM.	—	Lye-Manning.
med.	—	medium.
Mi.	—	Matthæi.
Mill.	—	Millium.
Mssm.	—	massmann.
Norv.	—	norvegicum sermonem.
pr.	—	primum.
Rchth.	—	Rexhtoferium (Altfriesiches Wörterbuch).
rec.	—	recentem.
Rw.	—	reinwald.
sax.	—	saxonicum sermonem.
scot.	—	scoticum sermonem.
Sch.	—	Schulz.
Schm.	—	Schmeller.
sec.	—	secundum.
Sk.	—	Skeireins.
St.	—	Stiernhielm.
sup.	—	superiorem.
suec.	—	suecum sermonem.
tert.	—	tertium.
vers. vel verss.	—	versionem vel versiones.
vet.	—	veterem.
W. J.	—	Wiener Jahrbücher.
Z.	—	Zahn.

PROLEGOMENA.

Ulfilas [1], utrum genere Cappadox, Sadagolthino vico oriundus, cujus parentes, incursione a Gothis sub finem seculi tertii in Cappadociam facta, a victoribus domo in Europam abductos fuisse Philostorgius [2] narrat, an testimonio reliquorum scriptorum parentibus et ipsis Gothicis natus fuerit, dijudicare nunc omittimus, quia ad rem nostram parum valere videtur; nam Ulfilam apud Gothos circiter annum 318 natum educatumque postea reliquos gradus ecclesiasticos anno 348 prætervectum hujus gentis episcopum fuisse, præter reliquos auctores [3] etiam Philostorgius ille tradit, eorumque Gothorum, qui Minores vocati in Mœsia inferiore flumen Danubium inter et montem Hæmum incolebant [4]. His enim nescio quo doctore nec quo tempore [5] doctrina religionis Christianæ imbui sese passis Theophilo, qui Constantino Magno imperatore primus episcopus fuit [6], circiter annum 355 [7] Ulfilas sacrorum antistes successit eumque non solum peritissimum evangelii explicatorem et spectatæ virtutis hortatorem habuerunt, sed merita hæc maxima in cives suos laudantur, quod libros sacros in eorum sermonem convertit [8]. Constantinopoli autem, in quam urbem jam anno 360 profectus esset, et quam anno 388 hoc consilio revisisset, ut contemptam condemnatamque suorum fidem defenderet, morbo correptus obiit [9].

Scriptorum autem veterum, qui Litterarum sacrarum gothicam translationem Ulfilæ tribuunt, alii id factum esse in universum dicunt, non libros nominantes quos converterit, quos prætermiserit; alii omnes complexum esse scribunt [10], ut ipse Philostorgius, qui tamen libros Regum excipit, ejusque rei causam affert, quod cum iis in libris permultorum bellorum mentio fiat, Ulfilas veritus sit, ne cives sui, a belli studio potius arcendi, sacræ scripturæ auctoritate seducti eo ferociores atque bellicosiores fierent [11]. Ea Philostorgii sententia a viris doctis tanquam ridicula improbata atque explosa est; id quod etiamsi in cæteris, quæ de Ulfila narravit, parum certus auctor deprehendatur mendaciorumque plurimorum propter partium Arianarum studium argui possit, tamen quia hac in re nulla mentiendi causa erat, calumniandi magis studio, quam recto judicio factum videtur. Quid enim, quæso, Arianorum Cappadocum interesse poterat, Ulfilas libros Regum translationi suæ addiderit, an non? Nisi omnia nos fallunt, viri eruditi, qui omnem fidem in his rebus Philostorgio abjudicant, temere eum condemnant idque maxime errant, quod rem ipsam, scilicet infirmioribus stabilitam rationibus, ab his rationibus non satis diligenter sejungunt [12]. Causam omissorum librorum illorum a Philostorgio allatam non probantibus nobis ea in

[1] Nomen Ulfilæ præter *Ulphilas* (Οὐλφίλας), apud scriptores vario modo scribitur: *Urfilas*, *Urfilus*, *Gulfilas*, *Hulfilas*, *Gilfulas*, *Galfilas*, *Ulphias*, *Gulfias*, *Gudila*, *Gudillas*, *Unila*, quarum mutilationum plurimas Hispanici scriptores admiserunt, vid. Essbergium Ulfil. 1. Rectissime sine dubio, quia ita indole linguæ gothicæ commendatur, *Vulfila* scriberetur (vid. Grim. 1, 57 sq.), quod verbum nomen deminutivum vocis *vulfs* (lupus), proprie lupulum significat, vid. Massm. *Skeir*. p. 97.

[2] *Histor. ecclesiast.* 2, 5 cf. Aschbachii *Geschichte der Westgothen* p. 31 Not. 63.

[3] Libellum a Knustio Parisiis inventum et a Waitzio descriptum et editum (*Ueber das Leben und die Lehre des Ulfila, Hannover* 1840, 4) cf.

[4] Jornandes *de rebus Geticis* p. 135 ed. Lindenb.

[5] Apud Basilium Magnum *epist.* 338 sq. et Epiphanium *adversus Hæres.* 3, 14, Ascholius episcopus Thessalonicensis et Audius, Uranius, Sylvanus sacerdotes primi christianæ doctrinæ præcones apud Gothos fuisse feruntur; cf. Massm. l. l., p. 90.

[6] Socrates *Histor. ecclesiast.* 9, 32. Nicephorus Callistus 9, 44. Cassiodorus *Histor. eccles.* tripart. 5, 38. Essbergium l. l., 8. Aschbachium l. l., p. 29.

[7] Philostorgius cum Ulfilam primum Gothorum episcopum haberet, non mirum est, si eum Constantino Magno æqualem fuisse scripsit; cf. Benzelii præf. p. xxxi. Apud Scholzium Nov. Test. vol. I, præfat. p. cxxix, Ulfilas sæculo quinto biblia convertisse sine dubio per typothetæ errorem dictus est.

[8] Socrates 4, 33. Sozomenus, 6, 37. Nicephorus 11, 48. Cassiodorus 8, 13. Jornandes p. 106, vid. Essbergium 12. Knittelium p. 442 sq. Castill. *Specim.* præf. p. xi.

[9] Vide libr. laud. (not. 3 supra) p. 34 seqq. In eodem libello p. 17 etiam testamentum fidei continetur, quod Ulfilas moribundus fecit.

[10] Inter alios Isidorus Hispalensis *Chronico ad æram* 5576: tunc Gulfilas utrumque testamentum linguam in propriam transtulit.

[11] l. l. Οὐρφίλας μετέφρασεν εἰς τὴν (τῶν Γότθων φωνὴν τὰς γραφὰς ἁπάσας πλήνγε δὴ τῶν Βασιλείων, ἅτε τῶν μὲν πολέμων ἱστορίαν ἐχουσῶν, τοῦ δὲ ἔθνους ὄντος φιλοπολέμου καὶ δεομένου μᾶλλον χαλινοῦ τῆς ἐπὶ τὰς μάχας ὁρμῆς, ἀλλ' οὐ τοῦ πρὸς ταῦτα παροξύνοντος.

[12] Knittelius p. 443 sq. inde Philostorgium refelli posse opinatus est, quod Theodatus, Gothorum rex, in epistola quadam testimonium e libris Regum protulisset, quod (sic dicit Knittelius) proceres et reges gothici non fecissent, si Ulfilas, cujus consilia et effata apud Gothos oraculorum instar haberentur, Gothos a lectione librorum Regum revocare voluisset. At vir bonus, qui Cassiodorum, non Theodatum illam epistolam scripsisse recordaretur, id etiam recordari debebat, Ulfilæ et Theodati ætates duobus seculis diversas esse, intra quod tempus libri, ab Ulfila omissi, ab aliis conversi esse poterant. Causam illam allatam improbabilem esse, maxime ex Jornande discimus, qui eosdem illos Gothos, apud quos Ulfilas episcopus fuit, gentem multam quidem, sed pauperem et imbecillem, nihil abundantem, nisi armento diversi generis, pecorum et pascuis silvaque lignorum fuisse, dicit p. 135.

re Philostorgio, ipso Ulfilæ æquali, fide dignior testis nemo videtur. Abesse a versione gothica libros Regum cum sciret ipse vel fama accepisset, ejus omissionis causam aliquam subjicere volebat, non curans vera esset, necne. Libros Regum igitur ab Ulfila non esse conversos quin credamus, nihil impedit [1]; cur non converterit, nescire nos fatentes suspicamur, Ulfilam ad opus tam amplum conficiendum aut vires aut tempus defecisse; maximam bibliorum partem si transtulit, id ipsum maximam movet admirationem, cum præter hanc curam non solum domi permulta negotia essent gerenda, sed etiam legationes ad Constantinopolitanos suorum civium nomine suscipiendæ [2].

Totum autem librorum sacrorum corpus Gothos in suum sermonem conversum habuisse, id quod olim scriptorum, harum rerum imperitorum et relata tantum referentium, fide credebatur, nunc permultis argumentis comprobatur. Præter evangelia enim, antea sola cognita, nostra ætate fragmenta epistolarum Paulinarum et de veteris testamenti libris Esdræ et Nehemiæ quædam partes inventæ sunt; unde colligimus, Gothicos theologos etiam reliquos veteris testamenti libros non intactos reliquisse. Nam quid commovere illos potuit, ut omissis aliis tam præstantibus atque gravibus, libros tam jejuni argumenti neque ad fidem aut ad cultum quidquam valentes translatos suis traderent? Quid? quod etiam eorum, quorum nulla fragmenta adhuc sunt reperta, vestigia in aliis conservatis deprehendimus: in Skeir. p. 37 versus alter et tertius Psalmi quinquagesimi tertii citantur: *saei fraþjai aiþþau sokjai guþ. allai usvandidedun. samana unbrukjai vaurþun*, i. e. *qui intelligat aut requirat Deum; omnes declinaverunt; simul inutiles facti sunt.* Deinde Ephes. IV, 8 in margine codicis A adscriptum est *psalmo…*, quo librarius hunc locum e libro psalmorum (68, 19) haustum esse indicare voluit. Hinc Psalmos gothice conversos fuisse sine dubio recte conjicitur *); certe explicationis illius auctor omnia novi testamenti loca e versione nostra citavit, neque nos quidem dubitamus, id ipsum fecisse, si quæ loca e reliquis bibliorum libris laudata affert. Ex eadem evangelii Joannei explicatione etiam libros Moysis gothicam versionem complexam fuisse cognoscimus; nam p. 41 sq. etiamsi non verba ipsa, tamen sensus versuum 2—9 capitis XIX libri Numerorum redditur: *vasuh þan jah frauja þo ahmeinon anafilhands daupein. eiþan garaihtaba varþ bi sviknein sokeins gavagida. unte vitoþ þize unsaurveisane missadede ainaizos vitoþ raidida azgon kalbons gabrannidaizos utana bibaurgeinais. afaruh þan þo in vato vairpandans hrain jah hyssopon jah vullai raudai ufartrusnjandans. svasve gadob þans ufarmiton munandans*, i. e. *fuit autem etiam dominus* (Jesus) *hunc spiritualem commendans baptismum; igitur recte fuit de purificatione quæstio mota; nam lex horum non-voluntariorum peccatorum unius legem statuit cinerem vaccæ combustæ extra munimentum; posthac autem hunc in aquam conjicientes puram et hyssopo et lana rubra contegentes; uti decuit hos superbire cogitantes* **. Multo clarius eorum librorum versio cognoscitur ex alio codice, qui Vindobonæ adservatur [3] et præter runorum signa etiam pleraque gothica verba et litteras numerorum continet, quas postremas maximam partem e Genesecos capite quinto ductas esse Wilhelmus Grimmius, vir litterarum germanicarum peritissimus, primus vidit [4]; sunt autem hæ: versu 3 *sl* = 230 (Vulg. 130); vs. 5 ↑*l* = 930; vs. 7 *wz* = 707 (Vulg. 807); vs. 8 ^*ib* = 912; vs. 13 *wm* = 740 (Vulg. 840); inde autem sequitur, illum librarium codicem, continentem gothicam veteris testamenti versionem, ante oculos habuisse, unde illas exscripsit.

Omnes igitur libri sacri in gothicam linguam translati fuisse videntur, quamquam aliquorum vel novi fœderis librorum nulla adhuc apparent vestigia, v. c. actorum Apostolorum, epistolarum catholicarum, apocalypseos Joanneæ; quæ autem desunt, lateantne in monasteriorum tenebris aut codicum oblitteratorum sepultura, an bibliothecarum cladibus omnino interierint, quis divinare potest? Sed Ulfilas num ipse illam translationem confecerit, alia quæstio est; perfecisse totam cur negemus, supra indicavimus; at cum tota antiquitate fama manaret eum biblia in gothicam linguam convertisse, facile fieri potuit ut qui initium interpretandi fecisset cujusque auspiciis et fortasse auctoritate ea, quæ ipse non perfecerat, ab aliis viris eruditis perfecta essent, ab eodem ipso profecta esse dicerentur. Si in tanta rerum obscuritate conjectura uti licet, qui maxime præter Ulfilam interpretandis bibliis operam suam poneret, Selinas quidam fuisse videtur, quem Ulfilas a commentariis et in episcopatu successorem habuit [5], ille enim et patrii et græci sermonis gnarus, opus a decessore inchoatum, aut receptum aut susceptum, in ecclesiæ suæ commodum facile perficere potuit [6].

Gothicæ deinde translationis non solum confectæ, sed etiam per secula asservatæ complura apud scriptores inveniuntur testimonia, eaque maxime, ex quo Gothorum magna pars, relictis sedibus Istricis, Theodorico duce Alpes transgressi Italiam occupatam tenuerunt. Gothi enim illic incolentes atque imperantes non mirum est, si per hujus terræ fines, certe iis regionibus, ubi regni sedes erat, gothica lingua locuti et in ecclesiis suis gothicis etiam bibliis usi sunt.

[1] Cf. Castill. *Excurs. ad Philipp.* p. 65.
[2] Vid. Essbergium 13, 14. *Zahnii Einleitung.* p. 20.
[3] Membr. Salisb. Nro. 140 olim Salisb. LXXI.
[4] Vid. W. J. XLIII p. 15 sqq.
[5] Vid. Sozomenum 7, 17. Nicephorum Callist. 12, 30.

[6] Cf. Castillion. *Specim.* præfat. p. X sq.: a Selina pronum creditu est gothica biblia dictante Ulfila fuisse conscripta et pro suo librarii munere distincta atque emendata.
* Cf. Massm. *Skeir.* p. 88.
** Gothum hæc ex epistola ad Hebræos citavisse, Massm. l. l., p. 65 sq. nobis non persuasit.

Ea tempestate illa oratiuncula, in fine codicis Brixiani posita, confecta esse videtur, in qua ut caveant interpretes litterarum sacrarum monentur, *ne legenti videatur aliud in græca lingua, aliud in latina vel gothica designata esse conscripta* [1]. Unde gothicam interpretationem non solum in Italia aliisque terris, quas Gothi tenebant, posteriore tempore exstitisse, sed etiam cum latina pari auctoritate valuisse discimus. Alterum de versione gothica testimonium legitur apud Walafridum Strabum, scriptorem seculi noni, qui gothicorum bibliorum monumenta suo tempore apud nonnullos haberi dicit [2]; cujus fides his in rebus eo major est, quod monasterio Reichenaviensi præpositus, in confinio fere habitabat earum regionum, quas Gothi utrique olim incoluerant.

Postquam deinde per sex secula a nemine gothicorum bibliorum mentio facta est, nisi si quis quæ apud scriptores antiquos legisset, reddidit, neque alicubi vestigium librorum illam versionem continentium comparuit: seculo sexto decimo in monasterii Werdenensis, in Gallia Belgica ad Ruram conditi, bibliotheca codex unus inventus est. Antonio enim Morilloni [3], qui Antonio Perrenoto, cardinali Granvellano, ab epistolis erat, bibliothecæ illius libros manuscriptos perscrutanti in manus incidit codex, quem Ulfilanam versionem continere ille statim vidit, et orationem dominicam cum aliis quibusdam particulis ab eo inde descriptam Maximilianus, Antonii frater, cum Goropio Becano communicavit, qui ea Gotodanicis suis inseruit [4]. Paulo post Gruterus aliquot versus, ab Arnoldo Mercatore ex eodem codice excerptos, in thesauro inscriptionum edidit [5]. Omnia fragmenta, in illo codice servata, multo post (anno 1665) opera Francisci Junii et deinde sæpius edita sunt. Sed viri gothicæ linguæ studiosi diu multumque questi erant, quod de hac totius scripturæ sacræ versione tam pauca, eaque evangeliorum modo fragmenta relicta essent, quæ ad enodandas et removendas interpretandi difficultates non sufficerent: cum Knittelius, ædis metropolitanæ apud Guelferbytanos archidiaconus, seculo proxime superiore in codice bibliothecæ Guelferbytanæ fragmenta epistolæ Pauli ad Romanos scriptæ invenit. In ἔρμαιον grandius incidere, quo biblia gothica, etiamsi non omnibus partibus integra, ampliora tamen plurimorum novi fœderis librorum fragmenta nacti sumus, viris doctis nostri seculi reservatum erat: in bibliotheca enim Mediolanensi ab Angelo Majo et Carolo Octavio Castillionæo codices rescripti sunt reperti, quorum priorem scriptionem diligentius intuentibus illis viris doctis, Ulfilanæ versionis evangelii Matthæi, epistolarum Paulinarum ad Romanos ejusque plura, quam quæ Knittelius jam repererat, utriusque ad Corinthios, Galatas, Ephesios, Philippenses, Colossenses, utriusque ad Thessalonicenses et pastoralium ad Timotheum, Titum et Philemonem, præterea Esdræ et Nehemiæ, librorum veteris testamenti, fragmenta continere apparebat, quæ fragmenta primum duumviri illi conjunctis curis, deinde Castillionæus solus inde ab anno hujus seculi undevicesimo edidit.

Sed jampridem quæstionem posuerunt viri eruditi, utrum ea, quæ pro Ulfilanæ seu gothicæ versionis fragmentis haberentur, vere gothica essent, an ad aliam, in usum alius barbaricæ gentis confectam, pertinerent. Inter alios Lacrozius negavit et *francicam* esse linguam nostræ versionis probare studuit [6]. Quam trita est ac prope decantata illa quæstio, tam inepta atque infirma sunt argumenta, quibus Lacrozius opinioni suæ fidem facere laboravit; quod enim primum dicit, codicem nostræ versionis non in iis regionibus, ubi Gothi incolerent, sed ubi Franci, repertum esse; deinde nonnullos harum litterarum ductus ad Francorum veterem scribendi rationem propius accedere; tum alias quasdam latinas esse, quas Gothi in Mœsia habitantes cognitas habere non possent; postremo inter litteras hujus linguæ quatuor novas et a græcarum et latinarum similitudine abhorrentes inveniri, quarum tres litteris a Chilperico, Francorum rege, renovatis congruere: quis est, quin videat ea argumenta, quæ refellantur vix digna et ea posuisse, esse refutasse? Mirum igitur, quod hæc argumentandi perversitas inter alios [7] Wetstenium, virum magnæ sagacitatis, ut probaret istam opinionem, permovere potuit [8]. Omnium optime, quam frigidis rationibus usus esset Lacrozius, demonstravit Ihre in dissertatione de lingua codicis Argentei anno 1754 edita [9] et sapientiores jampridem illas nugas improbaverunt [10].

[1] Vid. Garbellum. ap. Blanchinium Evangeliar. quadrupl. prolegg. p. 7 sq. Ea verba vitiose conscripta et vitiosius descripta Semlero ad præfationem quamdam, comparationi gothicæ versionis cum latina et textu græco faciendæ præfixam, pertinere sunt visa, vid. hujus viri venerabilis *Versuch einer Erläuterung einer alten Spur einer gothischen Uebersetzung*, *Halle* 1764, 4.

[2] *De rebus ecclesiasticis*, cap. 7.

[3] Primum Ulfilanæ versionis repertorem cum Ihre in dissertatione de lingua codicis Argentei conscripta et anno 1754 edita recte Morillonem appellavisset, paulo post in altera de codice Argenteo anni 1759 Arnoldum Mercatorem fuisse minus recte dicit, vid. Zahnii *Einleit.* p. 39 sq. Cæterum quæsitum est, utrum ille codex Argenteus, an alius fuerit; Ihre Ulfil. illustr. pag. 98 fuisse negat hanc maxime ob causam, quod Morillon compendiis scribendi usus sit, quæ in codice Argenteo, certe locis ab eo exscriptis, non inveniantur, deinde quoque illum litterarum formas exhibuisse, quas codex Argenteus omnino non agnoscat. Alii nullum alium, quam Argenteum ante oculos habuisse comprobaverunt, vid. Zahnium l. l.

[4] Vid. Goropii Origines Antuerpenses libro VII p. 739 sq. 750.

[5] P. 147 sq.

[6] Vid. Lacrozii *epistolam ad Joannem Chamberlaynium* in *Thesauro epistolarum* tom. III p. 92 sq.

[7] Vid. Zahnii *Einleit.* p. 27.

[8] Wetstenii *Prolegg. in novum testamentum* p. 304 sq. ed. Semler.

[9] Vid. *Ulfil. illustrat.* p. 259 sqq.

[10] Semlerus *ad Wetsten. Prolegg.* p. 305 (quem tamen miramur paulo post p. 308 interpretem nostrum *Francogothum* appellare) cf. Zahnii *Einleit.* p. 26 seqq. Aschbachium l. l. p. 36 sq.

Cum autem Francorum esse biblia nostra ne probabile quidem reddere illi potuerint, nunc vere Gothica esse argumentis gravissimis confirmatur. Constat enim præter bibliorum translationem de litteris gothicis duo monumenta servata esse, quorum alterum quatuor gothicis subscriptionibus constat, positis sub venditionis cujusdam testimonio latine scripto [1] quarum una sic habet : *ik merila bokareis handau meinai ufmelida jah andnemum skilliggans .j. jah faurþis þairh kavtsjon jah miþ diakuna alamoda unsaramma jah miþ gahlaibim unsaraim andnemum skilliggans .rk. vairþ þize saive*, i. e. ego Merila, scriba, manu mea subscripsi et accepimus solidos sexaginta et antea per cautionem et cum Diacono Alamodo nostro et cum collegis nostris accepimus solidos centum viginti, pretium horum lacuum. Alterum, simile testimonium, unam gothicam subscriptionem continet, quæ fere sic habet : *ik gudilub diakun þo frabauhta. boka* [2] *fram mis gavaurhta þus diakun alamoda. fidvor unkjana (?) hugsis kaballarja jah killiggans .rlg. andnam jah ufmelida*, i. e. *ego Gudilub diaconus hæc vendidi ; libellum a me feci tibi diacono Alamodo ; quatuor uncias fundi Caballari et solidos centum triginta tres accepi et subscripsi*. Horum documentorum prius Neapoli asservatur, indeque nomine *Neapolitanum documentum* vocatur : alterum Aretii olim erat [3], quapropter *Aretinum documentum* appellatur ; utrumque autem Ravenna, ubi scriptum est, in sedes posteriores pervenit. Ea igitur lingua, qua utuntur testes illi, quæ alia esse potest, nisi gothica, cum Ravennæ sedes nullius gentis germanicæ, nisi gothicæ, imperante Theodorico, fuerit et in reliquis litteris, latino sermone conceptis, testes illi expresse gothicæ ecclesiæ sacerdotes appellentur? Et cum horum documentorum lingua eadem, quæ nostræ versionis sit, hæc versio, cui alii genti, nisi Gothis, tribuenda est? Accedit aliud etiam idque gravissimum argumentum : ad finem enim codicis alterius Ambrosianorum [4], quibus epistolarum Paulinarum fragmenta continentur, calendarium additum est [5], in quo dies festi et sacri, a communibus paulo diversi, notantur. Fragmentum hujus calendarii sic incipit : *.kg. þize ana gutþiudai managaize marytre jah friþareikeis* [6] i. e. XXIII (intell. *die*) *horum in gutica gente multorum martyrum et Fritharici*. Unde sole clarius elucet, guticæ, i. e. gothicæ genti hoc calendarium compositum adeoque non alia nisi gothica lingua conscriptum esse, et cum hic etiam eamdem, quam in versione nostra linguam habeamus, omnes concidunt dubitationes de origine vere gothica versionis ejus, quæ gothicæ nomine circumfertur [7]. Quibus argumentis denique hoc addatur, etiam locum exstare in hac versione, ex quo interpretem Arianum fuisse intelligitur, cui sectæ præter Gothos nullam aliam germanicam gentem adhæsisse inter omnes constat.

Hæc si vere sunt disputata, non dubium adhuc erit, an hæc lingua germanica sit ; qui theodiscam esse eam voluerunt, idem contendunt non nisi nomine variantes. Gothi enim ipsi si natione Germani fuerunt, id quod testimonio scriptorum veterum et inquilinorum et aliorum comprobatur, etiam eorum sermo ad germanicas linguas pertinuerit necesse est. Ceterum hic sermo ostrogothicus an visigothicus, an mœsogothicus nominandus sit, non quærimus, persuasum habentes, omnibus Gothis eumdem sermonem, quod alio loco demonstrabimus, eamdemque bibliorum versionem fuisse.

Restat ut de integritate Ulfilanæ versionis dicamus ; fuerunt enim, qui nostram versionem vere Ulfilæ esse dubitantes, an aliis theologis posterioris temporis tribuenda esset, quæsiverunt. In his primus fuit Hickesius [8], quem virum doctum maxime offendit, quod nostra fragmenta cum codicibus latinis consentirent, quorum copia cum Gotho in Mœsia habitanti vix esset, haud dubie græco bibliorum exemplo uti debuisse ; deinde quod nulla nunc arianismi vestigia apparerent, quæ cum Ulfilas cum Gothis suis Arianorum hæresin sequeretur [9], conspicua esse deberent, si jure ei hæc versio tribueretur. Sed neque nostram versionem e latinis libris haustam esse infra demonstrabimus, neque intelligimus, cur Arianorum opiniones in ea inesse oporteat ; nam nec tempus, quo Ulfilas a catholica fide ad Arianos sese convertit, nec quo litteras sacras transtulit, notum est : fortasse priusquam ad illam hæresim delapsus est, interpretationem suam confecit, aut quod multo est probabilius, Gothi non tanta religione fidei et confessionis minutias initio sectati videntur, ut vel in biblia eas intulerint, quas in archetypo non invenerunt. Accedit quod ex iis fragmentis, quæ in codice Argenteo continentur, nullus locus reperitur, de quo Ariani cum Orthodoxis discreparent. Zahnius [10] ad rem declarandam duo potissimum loca, initium Joannei evangelii et Rom. IX, 5 inspicere optavit, quorum locorum alterum nunc habemus : *xristus saei ist ufar allaim guþ þiuþiþs in aivam*. Quod si quis inde Gothos aut interpretem non Arianos fuisse colligeret,

[1] Vid. Zahnii *Einleit.* p. 76 sq. Eas initio sæculi sexti scriptas esse Grimmius *Gramm. præf.* p. XLVII (edit. prioris) suspicatur.

[2] Massm. (*Die goth. Urkund. von Neapel. u. Arezzo, Viennæ* 1838, p. 18) pro *frabauhta boka* male junctim scribit *frabauhtaboka* (sic esse debebat *frabauhtiboka*), neque propterea ejus interpretatio hujus monumenti probari potest.

[3] Massm. l. l. p. X qui inscriptionem illam cum reliquis emendatius, pro doctrina sua, singulari libello editurus est.

[4] S. 36 part. sup., quem Castillionæus in sua editione et post eum nos littera A notavimus.

[5] Vid. Castillion. *Specim.* p. 26 sq.

[6] Castill. male *madagrize* et librarii errorem *friþareikeikeis*, syllaba *kei* falso duplicata (vid. *ad Matth.* XI, 16) edidit.

[7] Cf. Aschbachium l. l., p. 38.

[8] Vid. *Institutiones gram. angl. sax. et mæsogoth.*

[9] Cf. de ea re copiose disserentes Heupelium l. l. p. 11. Essbergium 13. Knittelium p. 449. Mansonem *Gesch. der Ostgothen* p. 9. Aschbachium l. l., p. 29 sq. cf. p. 222 sq. Massm. *Skeir.* p. 69 sqq. Castill. *Excurs. ad Philipp.* 2, 16. p. 63 sqq. cf. *Specim. præf.* p. XIII sqq.

[10] *Einleit.* p. 37.

properantius ageret, nam ut interpres *guþ* re vera ad Christum retulerit, quamquam id non opus esse viri docti ad h. l. docuerunt, tenendum est, Arianos non divinitatem Christi, sed Christi cum Deo patre quasi identitatem negavisse, ut Arii sectator vel severissimus ita scribere posset, uti auctor expositionis illius sæpius citatæ [1] *ainabaura sunau guþs guþ visandin* (soli filio Dei, Deus exsistenti). Neque eam ob causam locus, diu desideratissimus, Timoth. I, III, 16 ad quæstionem profligandam facit, ubi etiam de Christo *guþ gabairhtiþs vas in leika* dicitur [2]; nec quod Castillionæus ad gothicam versionem heterodoxiæ crimine liberandam Coloss. I, 16 laudavit, satis mirari possumus. Unus tantummodo locus est, a Castillionæo jam indicatus, ex quo interpretis nostri arianismus perspicue cognoscitur; Philipp. enim II, 6 legitur : *in xristau iesu. saei in guþaskaunein visands ni vulva rahnida visan sik galeiko guþa*. Quo quidem loco Massmannus Skeir. p. 73, qui *samaleiks* et *galeiks* non recte distinxisset, arianismum probari negavit, sed Castillionæus in epimetro epistolæ ad Philippenses addito p. 63 sqq. præclare de eo disseruit eumque exhibere argumentum, interpretem gothicum qui similitudinem pro æqualitate posuerit, arianismi placitum in textum intulisse docuit.

Contra Knittelius Ulfilæ ipsius esse nostram versionem contendens haud felicius causam suam agit [3]; quod enim dicit, Ulfilanam esse oportere, propterea quod apud scriptores nullius nisi Ulfilæ sacri codicis versio commemoretur, non consideravit, quam parum gravitatis in argumenta e scriptorum silentiis ducta redundet; et si res ecclesiasticas Gothorum a suis scriptoribus relatas haberemus, aut de iis in aliis historiarum gothicarum libris copiose narratum esset, *silentium* de renovata interpretatione offenderet ; nunc autem, cum ejusmodi mentio non fiat, inde intelligimus posteriores interpretes neque publice neque certo tempore opus fecisse, sed deinceps ita, ut ab aliis alia mutarentur. Revera fragmenta ad nostram ætatem servata esse illius versionis, quam Ulfilas ex scriptorum testimonio confecit, aut affirmare aut negare difficile quidem est. Versionis illius in gothica ecclesia auctoritatem fuisse magnam, huic rei et Ulfilæ auctoritas, qua apud suos viguit, et hoc etiam argumento est, quod nullius alius opera in interpretanda biblia impensa a rerum scriptoribus commemoratur. Quæ auctoritas autem si tanta fuit, quid erat causæ, ut aliquis litteras sacras denuo convertendas susciperet? At si totius versionis repetitionem negamus, procedente tempore hic illic mutationes quasdam factas esse non negamus. Quod e codice Argenteo, conditione et indole singularum ejus partium diligentius perspecta, cognosci poterat, plures recensiones exstitisse (cujus rei ignoratione factum est, ut Mareshallus in fraudem incideret, cum propter stupendam vetustatem codicis Argentei hanc versionem non aliam esse, quam Ulfilæ illam antiquissimam existimaret [4]; nunc cum epistolarum partes permultas, evangeliorum nonnullas bis in diversis codicibus comparare licet, etiam clarius intelligitur; illæ tamen recensiones certe ex una eaque, uti videtur, Ulfilana originem duxerunt, mutaverunt autem viri eruditi posterioris ætatis, aut ubi Ulfilæ versionem textui græco non satis accurate respondentem vidissent, aut ubi in suis libris alias lectiones reperissent atque quas habuerat Ulfilas. Hæc quidem videre non difficile est, illud autem non facile aliquis dicet, quæ illis locis initio ab Ulfila scripta et quæ ab aliis mutata, addita aut prætermissa sint; dolendum vero est, quod Heynatius, qui additamenta quædam diversæ linguæ indole se cognovisse gloriatur [5], signa cognitorum non prodidit.

Præmissis his in universum de lingua et auctore nostræ versionis, pergimus ad instituendam quæstionem de ratione, qua sic confecta, unde qui ejus usus maxime in emendandis locis scripturæ sacræ esse possit, apparebit. Primum autem dicendum est de fonte ex quo Gothus interpres hauserit. Ulfilam interpretationem suam e *græcis* libris confecisse nemo olim dubitavit, idque jampridem Martyrii Nicetæ auctor [6] testatur postque eum Sixtus Senensis [7]. Quæ notitia unde his viris venerit, famane apud veteres percrebuerit an inde conjecerint, quia Ulfilas in Mœsia habitavisset et e commercio Constantinopolitanorum hominum græcæ linguæ peritiam nactus esset, eum etiam græcos libros ad opus suum perficiendum adhibuisse, nos quidem nescimus, sed testimonium maxime prioris illius scriptoris propter vetustatem non adeo contemnendum videtur. Qui vero stat a partibus eorum, qui Ulfilam græcos libros secutum esse [8] contendunt, is non solum scriptorum auctoritati fidem habere debet, qui in his rebus haud idoneam ad persuadendum vim habere soleant : adsunt etiam argumenta ducta e comparatione versionis nostræ et textus græci, quibus id probatur. E multis aliis hæc pauca proferimus : non solum enim eum ordinem verborum, quo græci præiverunt, fideliter servat — præterquam ubi indoles gothicæ linguæ alium ordi-

[1] *Skeir*. p. 46, 13.

[2] Hæc, Castillionæo auctore, dicta de loco Tim. I, III, 16, falsa sunt; vide adnotationem ad hunc ipsum locum; neque præsertim cognito libro illo a Waitzio edito, ullum relinquitur dubium, quin Gothi fuerint Ariani. Vide Waitz. p. 40 sqq. 56.

[3] P. 444 sq.

[4] *Observationes apud Junium* p. 388.

[5] Cf. Zahnii *Einleit*. p. 36.

[6] Apud Simeonem Metaphrastem in actis S. Nicetæ (Acta Sanctorum Septembr. V. p. 41 edit. Antverp.) Οὐρφίλος, inquit, τὴν ἱερὰν ἡμῶν γραφὴν καὶ θεόπνευστον ἀπὸ τῆς ἑλλάδος εἰς τὴν γοτθικὴν γλῶσσαν μεταβαλών. Cf. Hieronymi epistolam ad Sunjam et Frithilam scriptam, qua Gothos græcis sacræ scripturæ codicibus usos esse dicit.

[7] Biblioth. IV p. 390 edit. Colon. Ulfilas primus Gothus omnes divinas scripturas e *græco* in gothicam linguam a se conversas tradidit.

[8] Cum Ussero apud Junium *Glossar*. p. 16. cf. Mareshallum p. 389 sq. Benzelium præfat. p. VI, Lyeum p. XXXVI, Ihreum *Ulfil. illustr*. p. 268, Knittelium p. 445, Zahnium *Einleit*. p. 28 sqq.

nem exigit, uti in negatione juxta verbum enuntiati ponenda, cf. ad Joan. XIV, 11; Luc. VIII, 12; in collocandis quibusdam particulis aut initio aut post initium enuntiati, uti *iþ*, quod aliter atque δέ, græca vocula gothicæ respondens, primo enuntiati loco ponitur; aut aliæ nescio quæ sermonis causæ alium ordinem postulant, ut pronomen substantivo præponatur, *þata andbahti* = τὴν διακονίαν ταύτην — sed etiam sermonem suum in permultis ad græcum conformavit, quo pertinere videtur usus dualis numeri, quo tamen Ulfilas sæpius utitur, quam in græco textu exstat et fere omnibus locis, ubi duæ personæ indicantur; deinde figura, quam attractionem vocant, frequens usus participiorum græcis exemplis accommodatus, abusus pronominis demonstrativi ad vices articuli græci implendas, multaque sunt alia, quæ lectores grammatica nostra docebit. Quæ cum ita sint, tamen fuerunt, qui omni linguæ gothicæ ejusque indolis peritia destituti, comparatis singulis gothicis verbis cum græcis, animadvertisse sibi videbantur Ulfilam sæpius a græco textu discedentem cum latinis libris consentire, cui animadversioni tantam tribuerunt vim, ut e græco fonte hausisse eum negantes, potius latinos libros secutum esse probare susciperent; præ ceteris Wetstenius id egit [1]; rationes autem, quas tanquam probantes adduxit, tanta laborabant infirmitate, ut non solum alii exsisterent, qui eas refellere conarentur [2], sed etiam ipse, re denuo considerata, ad sapientiam reversus versione nostra plerumque quidem græcum textum exprimi, sæpe tamen relictis græcis, versionem Italam sequi existimaret [3].

Et loca quidem esse, e quibus cognoscatur versioni nostræ plurima et verba et versiculos in libris latinis solummodo exstantia admixta esse, eamque lectiones habere, quæ a græcis discedentes cum latinis consentiant, non nisi cæci aut rixosi negabunt. Primum enim additamenta non pauca inveniuntur, quæ græci codices omnino spernunt, latini agnoscunt [4]: M. x, 29 *viljan* — lat. voluntate; Mc. XIV, 65 *gabaurjaba* — cum voluntate; L. I, 3 *jah ahmin veihamma* — et Spiritui sancto; IX, 2 *allans* — omnes; IX, 43 *qaþ paitrus. frauja duwe veis ni mahtedum usdreiban þamma. iþ iesus qaþ. þata kuni ni usgaggiþ nibai in bidom jah in fastubnja* — (paucis mutatis Corb. et Colb.) *dixit ei Petrus: domine, propter quid nos non potuimus ejicere illud? quibus dixit: quoniam hujusmodi orationibus et jejuniis ejicietur*; IX, 50 *ni ainhun auk ist manne. saei ni gavaurkjai mahti in namin meinamma* — *nemo est enim, qui non faciat virtutem in nomine meo*; XV, 31 *vast jah* — fuisti et; XIX, 22 *jah lata* — et piger; hæc omnia a græcis prætermissa cum Gotho codd. Colb. Corb. Brix. Redig. aut alii latini habent. Deinde permulta sunt loca, quibus lectiones latinæ pro græcis insident; ad quod probandum Zahnius Einleit. p. 32 minus apte laudat Luc. v, 3 et Joan. VII, 9 quorum locorum altero Gothum cum Brix. pro ἠρώτησε *jussit* (ἐκέλευσε) altero pro εἰπὼν ἔμεινε *dixit cum esset* legisse opinatur; penitus insinuabit in causam, qui hæc loca legerit: Mc. VII, 3 *ufta* (*sæpe*) non græco πυγμῇ, sed lectioni latinorum quorundam *crebro* accommodatum est; L. IX, 20 ubi gr. habent τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, Gothus autem *þu is xristus sunus guþs*, quæ conveniunt cum Redig. et Brix. *tu es Christus, filius Dei*; v, 10 *siud nutans*, quibus non græca ἔσῃ ζωγρῶν redduntur, sed potius lectio Brix. *eritis captores*: II, 14 *godis viljins* quis græcum εὐδοκία vel εὐδοκίας Gothum his verbis reddidisse contendat, nec potius codicum latinorum *bonæ voluntatis*? I, 29 *innagahtai* procul omni dubio latinos sequitur, qui pro græco λόγῳ *introitu* legunt; sic etiam in epistolis: Cor. II, v, 10 ubi gr. διά habent, Gothus *svesona* = latinorum *proprios*, qui ἴδια legisse videntur; XII, 17 *ibai þairh wana* = Vulg. *nunquid per aliquem*, gr. τινα ὧν = δι' αὐτοῦ; Philipp. IV, 8 *veih* = latino *sancta*, gr. ἁγνά; I, 18, *þandei* = latinorum *dum*, gr. πλὴν vel πλὴν ὅτι. Sic Gothum cum Cor. II, VIII, 19 pro græco χειροτονηθεὶς *gatevipa* reddat, latinum *ordinatus* ob oculos habuisse suspicamur, cui verbo gothicum (a *tevi*, ordo, ductum) multo propius quam græco accedit; et Philipp. IV, 6 ubi græca ἐν παντὶ τῇ προσευχῇ per *in allai bidai* convertuntur, aliquis conjicere potest, Gothum interpretem non græca verba, sed latina *in omni oratione*, male intellecta quod formulam in omni, per se positam (*in allem*), ad sequentem vocem traxerit, esse secutum [5].

Quod, si indicatis his vestigiis, tamen versionem nostram e græcis libris ductam esse contendimus, et remittimus lectores ad ea, quæ supra de indole hujus versionis in universum diximus, et hæc addimus: Gothus participium verbi substantivi εἶναι et ὑπάρχειν cum græcis ponere solet, ubi latini propter hujus participii inopiam aut relativo pronomine aut con-

[1] *Prolegg. in novum testamentum* p. 114 sqq. edit. prior.

[2] Vid. Bengelii *Apparatum novi testamenti* pag. 108 sq.

[3] L. l., pag. 358. edit. Seml.

[4] Cf. Zahnii *Einleit.* pag. 32 sq.

[5] Wetstenius pag. 306 sententiam de confectione nostræ versionis e latinis libris male probat dicens, ubi latinus interpres verba græca aut parum accurate aut perperam verterit, eodem modo etiam vertisse Gothum; sed lectiones plerorumque locorum ab eo vituperatorum (M. VI, 11, 16, 27; IX, 38; Mc. I, 38) recte habent et cum græcis conspirant, saltem probe pro intellectu Gothi reddita continent. Contra aliis locis Gothus latinos libros non secutus suo Marte minus recte convertit, vide de aliis Luc. I, 5 et 8 ubi græcum ἐφημερία latini multo rectius per *vicem*, quam Gothus per *afar* et *kuni* reddiderunt. Nec firmioribus argumentis Semlerus ad Wetsten. p. 308 epistolam ad Romanos e latino codice expressam esse comprobat, nam quæ loca probantia adducit, aut nihil probant, aut a Knittelio falso sunt lecta vel explicata; sic XI, 34 *imma* dativum pro græco αὐτοῦ posuit Gothus, quia ita ejus lingua dativus pro genitivo substantivis apponi solet; et quæ versio latina habet *ei* vel *illi*, ut eam secutus esse Gothus dici possit? Sic XII, 3 *guþs* (Dei) versio latina nulla, codices græci permulti addunt; XII, 19 Knittelium falso legisse ad h. l. diximus; XIV, 9 *qivaim* — *dauþaim* hæc verba cum Gotho non solum latini, sed etiam græci libri transponunt.

junctione aliqua ad illud circumscribendum utuntur; particulas quasdam græcas a latinis omissas fideliter reddit, sic ἂν Luc. IX, 46; X, 13; XVII, 6; Joan. IX 41; Rom. IX, 29; περ Luc. XVIII, 14; Cor. II, VIII, 7; multis locis lectiones latinorum a græcis discrepantes nec Gothus habet, sed cum græcis concinit, sic L. I, 10 ubi nullus latinorum cum Gotho προσδεχόμενον legit; sub orationis dominicæ finem Gothus cum codd. græcis doxologiam habet, quam latinorum fere nullus agnoscit; et quid alia producamus, cum paucis exceptis omnia fere e græcis hausta esse aperte testentur?

Viri eruditi igitur cum in Ulfilæ versione aliquot locis latinorum codicum lectiones reperissent, alii eum libros utriusque sermonis consuluisse [1], alii versionem gothicam posteriore ætate ab aliis theologis ad latinos libros reformatam esse censuerunt [2]. Quarum opinionum prior parum laudanda videtur; nam etiamsi neque cum Wetstenio, num Ulfilas linguæ latinæ peritus, neque cum Hickesio et Lacrozio, num latina lingua in Mœsia vulgaris et latini sacræ scripturæ codices illuc translati fuerint [3], quærimus; tamen quia lux evangelii Gothis a græco orbe affulserat, fieri non potuit, quin doctores gothici, qui a Græcis doctrinam acceperant et in græcorum christianorum conciliis intererant, græcæ linguæ gnari essent, ex quo intelligitur nullam esse causam cur primus interpres bibliorum ad libros latinos confugerit, cujus linguæ, si vere eam calluit, cognitio ei certe non paratior quam græcæ esset. Medio quidem ævo theologos tanta linguæ græcæ imperitia laboravisse scimus, ut sicubi litteræ sacræ essent adhibendæ, ad libros latinos confugeretur, id quod Lutherus noster fecit, priusquam græcis litteris studere cœpisset; sed inde probare, illa quoque ætate hominibus exteris latinam quam græcam faciliorem intellectu fuisse atque in explicandis locis difficilioribus latinos libros adhibitos, periculosius videtur. Et si vere habuit libros latinos, cur de tam paucis locis eos consuluit, de plurimis aliis neglexit, ubi propter difficultates interpretationis aut minus recte aut prorsus falso convertit? Multo autem probabilior est altera sententia, qua versio in Mœsia ex libris græcis confecta postea in Italia ab aliis theologis gothicis ad tenorem et normam latinorum librorum mutata et interpolata esse existimatur. Neque Griesbachius [4] audiendus est, qui gothicam versionem aliqua relatione cum latinis conjunctam esse negans potius, quæ illa ex his in se translata habere videatur, ea aut casu fortuito et a Gotho et a Latinis addita, aut cum consensus ita habeat, ut maxime interpretamenta, glossemata, additamenta e locis parallelis [5] ejusque sint generis alia, in utramque versionem ex eodem fonte deducta esse opinatur. Hæc altera opinio, ut priorem omittamus, sagaciter quidem excogitata est, sed si vir doctissimus epistolarum nunc editarum comparationem instituere potuisset et vel errores e latinis in gothicam versionem transiisse vidisset, procul dubio aliter judicasset; nam e. g. quod Eph. II, 3 ad verbum textus *viljans* (voluntates) in margine *lustuns* (voluptates) positum est, unde ea lectio venit, nisi e latino codice, in quo verba sonu similia permutata erant? Neque illa sententia, nobis probata, tam ridicula est, quam Richardo Simoni [6] videbatur, modo ne de Vulgata cogitetur, ad quam nostra versio mutata sit. Vulgatam enim, quam nunc vocant, Gothos non adhibuisse non solum inde cognoscitur, quod multo post usu recepta est, verum etiam quod Gothica versio et novi et veteris testamenti, cum nullo fere libro rarius, quam cum illa concinit [7]; contra sæpius cum antiqua illa versione, quam hoc nomine appellatam Sabatier e variis codicibus collectam cum Vulgata edidit, sæpius etiam cum Brixiano codice, quem Blanchinius edidit; sed cum nullo horum librorum ita congruit Gothus, ut unum aut alterum præ reliquis secutus esse dici possit. Res autem sic habere videtur: Gothi relictis Istri ripis biblia sua, sicut erant ab Ulfila conversa, aut etiam ab aliquo, si quid deesset, perfecta, secum in Italiam deportarant; ibi incolentes cum linguam Romanorum didicissent et latinos sacræ scripturæ codices, in quos inciderant, a sua interpretatione discrepare, passim etiam auctiores esse vidissent, ex illis exemplis libros suos ita correxerunt atque mutaverunt, ut vel singula verba gothica antiquæ versionis cum aliis sive usitatoribus, sive ad sensum reddendum magis idoneis permutarent, vel si quæ manca viderentur, ea supplerent. Quo factum est, ut non solum lectiones librorum latinorum in versione ea, quæ e græcis codicibus facta erat, deprehendantur, [8] sed etiam eæ litterarum sacrarum partes, quæ binis exemplis gothicis conservatæ sint, duarum recensionum vestigia ostendant, alteram antiquiorem ad textus græci similitudinem magis accommodatam, alteram recentiorem multis locis emendatam, mutatam, interpolatam, sed ita ut, qui eam relegerent atque retractarent, ii librorum antiquorum lectiones religiose in margine sui codicis appingerent, quas adnotationes librarii posteriores

[1] Benzelius præfat. p. XXXIII: versio facta est, inquit, non aliunde, quam authentica græca, latino tamen interprete, qui ille cumque fuit, non inconsulto; cf. Bengelium *Defensione N. T.* p. 27. Semlerum ad Wetsten. p. 309, Grimmium W. J. LXX p. 47.

[2] Wetstenius p. 306 edit. Seml. Ihre *Ulfil. illustr.* p. 268. Zahnius *Einleit.* p. 31 sqq. Castillion. *Specim.* præf. p. XX. cf. eumdem ad Ephes. II, 3 et ad Galat. IV, 18.

[3] Cf. Ihre *Ulfil. illustrat.* p. 260, 269.

[4] Epistola ad Zahnium data, vid. Zahnii *Einleit.* p. 34.

[5] Loca ex parallelis interpolata habes hæc: Matth. (III, 11) XXVII, 42 (38); Marc. II, 22; X, 4; XIV, 47; XV, 21, 37, 40; XVI, 1, 2; Luc. IV, 33; VI, 4; IX, 43, 50; Joan. XV, 2; Gal. V, 20; Coloss. III, 8; cf. Millii Prolegg. 742 seq.

[6] *Historia critica versionum N. T.* p. 222.

[7] Cf. Knittelium p. 376; Zahnium p. 32. Pro multis aliis locis nunc laudamus Timoth. I, III, 6 locum celeberrimum, ubi Goth. cum græcis θεός, a Vulgata omissum, legit, et de vetere testamento cf. numeros e libro Geneseos supra p. XI citatos, qui a Vulg. multum discrepant.

[8] Vide supra pag. 465-466.

reddiderunt aut etiam aliis auxerunt. Sic in iis fragmentis, quæ codex Argenteus solus continet, diligentius inter se comparatis, cognovisse nobis videmur, alia ad recentiorem, alia ad veteriorem recensionem pertinere; et ad illud quidem genus maxime insignem evangelii *Lucæ* a reliquorum evangeliorum ratione diversitatem referimus, cujus et frequentior cum libris latinis consensus, et discrepantes singularum vocum scripturæ [1], præterea usus formarum verborumque in reliquis evangeliis aut nunquam aut rarissime obviorum [2], et verborum usitatorum diversa significatio [3], et plurimæ lectiones variæ et glossæ [4] ad marginem adscriptæ, sive a correctoribus ipsis, sive a librariis alia exempla comparantibus additæ, quarum quædam in textum sunt illatæ [5], manus emendatrices satis perspicue indicant. Huc accedit, quod in codice Vindobonensi, cujus supra mentionem fecimus, pauca quædam verba gothica adducuntur, comparata cum aliis recentioris linguæ germanicæ; in his, haud dubie ex evangelio Lucæ sumptis, tituli et alius cujusdam loci lectiones [6] a cod. Arg. diversæ insunt. *Marci* etiam evangelii duarum recensionum vestigia deprehenduntur, in quo et sermonis complures proprietates aut cum Luca communes, aut ab omnibus reliquis discedentes cognoscuntur [7], et variæ lectiones in margine sunt adscriptæ [8], et cujus textus, uti Lucæ, sæpius ex

[1] Sic hoc evangelio sæpissime *d* pro *þ* in terminatione ponitur, maxime in tertia singularis et secunda pluralis persona : I, 13 *gabairid* pro *gabairiþ*. 17 *fauraqimid*. 32, 35; V, 36, 37; VI, 45; II, 12; V, 10, 24, 30, 34; VI, 2, 24, 25, 31, 32, 34, 46; III, 14; VI, 27, 28, 33, 35, 36, 37, 38; III, 4; V, 4; VI, 23, 27, 35, 37; VI, 3; in forma neutra participii præteriti : II, 12 *galagid*. 23; IV, 10, 17; VI, 48; cf. XV, 16 *sad* et VII, 46 *haubid* pro *saþ* et *haubiþ*; in tertia singularis præteriti verborum prioris conjugationis : *bad* VIII, 31; XV, 28; *anabaud* V, 14; VIII, 29, 55; *faurbaud* V, 14; VIII, 56; *mid* in compositione verborum; sic in terminationibus masculinis sequente *s* littera : *stads* XIV, 22; *faheds* I, 14; II, 10; XV, 7; *hundafads* VII, 6, et in participiis *mikilids* IV, 15; *gahrainids* IV, 27; *gamanvids* VI, 40; deinde *b* pro *f* uti IV, 3 *hlaibs*; *n* pro *g* ante palatinas litteras, *ng*, *nk*, *nq* pro *gg*, *gk*, *gq*, vid. ad Luc. XIV, 31 (ea scribendi ratio, quæ etiam in documento Aretino invenitur, latinitatem videtur olere); *usraisjan* VIII, 24 pro *urraisjan*; litteræ geminatæ simpliciter ponuntur : *fulnan* pro *fullnan*, vid. ad II, 21; *fauragagjins* et *fauragagjan* VIII, 3; XVI, 1 pro *fauragaggjan*. Præterea vocales cum aliis vocalibus et diphthongis permutantur; *ei* cum *e* : II, 10 *faheid*. 15 *iohannein*; VIII, 32 *anasaisleip*. IX, 13 *manaseidai* pro *fahed*, *iohannen*, *anasaislep*, *manasedai*, cf. ad III, 5; cæt. *qeins* I, 5; XVII, 32, *duthei* VII, 7, *visseis* XIX, 22; *e* cum *ei* : II, 37 *blotande*. 43 *miþþane*. X, 5 *þane*, XIX, 37 *þoze* pro *blotandei*, *miþþanei*, *þanei*, *þozei*, cf. ad X, 5; *e* cum *ei* : *andbahtededun* VIII, 3. *svekunþs* VIII, 17. *aggele* IX, 26; XV, 10 pro *andbahtidedun*, *svikunþs*, *aggile*; *i* cum *e* : *galagidideina* V, 18; VI, 11. *qimi* VII, 3 pro *galagidedeina* et *qemi*, vid. ad VIII, 56; *au* cum *u* vid. ad Marc. VII, 32; *u* cum *au* vid. ad Luc. I, 54; *o* cum *u* : III, 26 *iodins*. XVI, 8 *sunjos* pro *iudins* (vid. vs. 30) et *sunjus*, alia vide ad IV, 13 adnotata. Huc pertinet emissio *j* litteræ e formis quibusdam verbi *visan* : IX, 12 *sium*. V, 10 *siud*. IX, 41 *siau*. VIII, 25 et XIV 31 *siai*. Testimonia duplicis recensionis in evangelio Lucæ videntur etiam hæc : IX, 34 ante lectionem marginalem *at im in milhmam atgaggandam* legitur *jah*, quod otiosum ad h. l. diximus; fortasse illud *jah* non pertinet ad textum, sed est glossatoris, qui indicare volebat legi etiam *at im in m. a.* Pariter XVII, 6 *aiþþau jus jabai* explicandum est; verba ea prius in margine scripta fuisse et ad *jabai* pertinuisse videntur, et glossator dicere volebat: *jabai aut* (i. e. *aiþþau*) addito pronomine *jus jabai*, ut vera sit hujus loci lectio : *jabai* (sive jus *jabai*) *habaidedeiþ galaubein sve kaurno sinapis. qiþeiþ du bainabagma*.

[2] Verborum formæ huic evangelio soli in codice Argenteo propriæ : *auhmists* III, 2; IV, 29; XIX, 47 pro *auhumists*; *iba* XVII, 9 pro *ibai*; *unhulþa* pro *unhulþo* IV, 35; VIII, 29 33; IX, 42 (legitur quidem etiam Matth. XXV, 41, sed est hic locus e codice Ambrosiano); VI, 40 *laisaris* pro *laisareis*; I, 23 *andbahteis* pro *andbahtjis*, vid. h. l.; IX, 39 *hropjiþ* pro *hropeiþ*, cf. Grim. I, 847; XIX, 12 *gaggida* pro *iddja*; *bai* pro *bajoþs* I, 6, 7; V, 7; VI, 39; VII, 42; *nauhþan* pro *nauhþanuh* I, 15; VIII, 49; IX, 42 (in sententia negativa etiam J. 6, 17). Verborum eorum, quæ aut nusquam in evangeliis amplius, aut perquam raro inveniuntur, tantus est numerus, ut omnia proferri vix possint, quapropter lectores Glossarium adire jubemus; unum alterumque posuisse sat erit : dicitur apud Lucam *airus* pro *aggilus*, *flodus* pro *awa*, *naus* pro *dauþs*, *manaseds* pro *managei*, *gaujans* pro *bisitands*, *gatvo* et *fauradauri* pro *plapjo* (*platjo*), *unhails* pro *siuks*, *namnjan* pro *haitan*, *skeinan* pro *liuhtjan*, *þiuþspillon* pro *vailamerjan*, *magus* pro *þiumagus* multaque simplicia pro compositis, uti *sviltan*, *aistan*, *qistjan* all. Alia omittimus, quia in textu græco etiam huic evangelio sunt propria; addimus autem hoc loco ex observationibus syntacticis præ cæteris, in hoc evangelio articuli eum usum esse, ut etiam substantivo postponatur; vid. III, 8 *us stainam þaim* XVII, 17 *taihun þai*. XX, 15. *aurtjam þaim*; ea constructio in epistolis sæpissime, in evangeliis præterea tantummodo Joan. VII, 8 invenitur.

[3] Ut, ex. g. *aftra* τὰ ὀπίσω Luc. IX, 62. *gaþrafsteins* ἄφεσις id. IV, 19. *fraletan* ἀποστέλλειν id. IV, 19. *fragiþan* ἀθετεῖν id. VII, 30 h. l.

[4] Variæ lectiones : V, 28 in textu *iddja* — marg. *laistida*; VI, 27 *fijandam* — *hatjandam*; 40 *gamanvids* — *ustauhans*; VII, 32 *gaunodedum*. — *hufum*; VIII, 27 *unhulþons* — *skohsla*; IX, 34 *qemun ih þamma milhmin* — *jah at im in milhmin atgaggandam*; XVI, 13 *faihuþraihna* — *mammonim*; glossæ : III, 14 in textu *valdaiþ* — marg. *ganohidai sijaiþ*; VI, 49 *flodus* — *awa*; IX, 13 *manaseidai* — *managein*; quanquam inter varias lectiones et glossas vere distinguere difficillimum est.

[5] Hæ multo pauciores sunt, quam quas Zahnius *Einleit*. p. 34 enumeravit, et injuria Castill. huc refert loca Cor. I, XII, 15; II, X, 16; Galat. V, 4; Coloss. II, 32, de quibus locis in adnotatione diximus; sed citra omnem dubitationem L. II, 2 de verbis *at visandin kindina syriais raginondin saurim* alterutrum e glossa ortum est, nam *at visandin kindina syriais* idem est quod *raginondin saurim*; idem V, 35 de altero *jah*; XIV, 32 de *jabai nist mahteigs*; XVII, 6 de *jabai*; Cor. I, XV, 6 de *fifhundam*; Coloss. III, 12 de *armahairtein* statuendum est; cf. etiam ad Luc. XIX, 7.

[6] Scriptum est *aivaggeljo þairh lokan*; cum in codice nostro *lukan* legatur, ex alio codice illud desumptum esse apparet; sic etiam *vaurþun afar þo*, quæ verba certe ad Luc. IX, 28 pertinent, in cod. nostro legimus addito *þan* : *vaurþun þan afar þo* (intell. *vaurda*).

[7] V. c. cum formulæ *sunus mans* apud Matthæum (IX, 6; X, 23; XI, 19) articulus addi soleat, apud Marcum omittitur II, 10; VIII, 31, 38; IX, 9, 12, 31; X, 33, 45; XIII, 26; XIV, 41, quod apud Lucam etiam plerumque factum est.

[8] I, 6 in textu *haiþivisk* — margine *vilþi*; I, 11

reliquis evangeliis interpolatus [1] apparet. Quod his indiciis docti de Luca et Marco invenimus, idem de *Matthæo* et *Joanne* statuendum esse alii libri gothici probant; in codicibus enim Ambrosianis fragmenta evangelii Matthæi leguntur, in quibus discrepantiæ a textu codicis Argentei sunt [2]; deinde in opusculo illo theologico, de evangelio Joannis scripto (*Skeireins*), loca pleraque hujus evangelii citantur, e quibus auctorem illius opusculi textum a nostro diversum habuisse apparet [3].

Considerantibus has diversitates, eas leviores modo esse neque illa retractatione versionis prioris aut indolem aut æqualitatem interiisse cognoscitur. *Epistolæ* utrum jam ad Istri ripas conversa fuerint Gothis, an demum in Italia, decernere non audemus nos quidem, quamquam nihil cogitare possumus, quod ne fieret, impedimento fuerit. Quæ autem fragmenta ad nostram ætatem pervenerunt, ea posteriori tempori tribuenda esse, inde disci potest, quod non solum cum codicibus italicis fere conspirant, sed etiam quod novas formas (vid. ad Thess. I, IV, 14), novas syntaxis rationes (vid. ad Coloss. IV, 10) multasque proprietates supra indicatas continent. Earum autem epistolarum etiam duas exstitisse recensiones discrepantia codicum indicat [4]; de antiquiore illa quantum superest verbis contextis edidimus (cod. Carol. et cod. B), altera, cujus varietatem in adnotatione subjunximus (cod. A), recentior esse videtur : nam duo illi codices, quos significavimus, nullas habent adnotationes marginales, certe non eas, quibus variæ lectiones aut glossæ indicantur [5], in altero autem recentior ætas, nisi e variis lectionibus margini appictis [6], certe e frequentissima lectionum emendatione ad græcum textum facta [7] et ex singulari scriptura sæpe obvia cognoscitur. Huc

in þozei vaila galeikaida — *þukei vilda*; v, 4 *gatamjan* — *gabindan*; XII, 24 *mela* — *bokos*.

[1] Vid. Not. [5] col. 473.

[2] XXVI, 72 cod. Arg. *afaiaik* — cod. Ambr. *laugnida*; XXVI, 75 *afaikis* — *invidis*; XXVII, 1 *runa* — *garuni*; ibid. *gudjans* — *þai gudjans*.

[3] VI, 11 cod. Arg. *gaþ du siponjam* — Skeir. *qaþ siponjam*; eodem versu *þei* — *ei*; VI, 13 *fimf*. — *þaim* ·*e*·; paulo post *hlaibam þaim bariseinam* — *hlaibam bariseinam*; eodem versu *þaim matjandam* — *at þaim matjandam*; VII, 46 *andhofun* — *andhofun þan*; VII, 48 *fareisaie* — *þize fareisaie*; ut omittamus quod VII, 47 pro *sijuþ* scriptum est *siuþ* et VI, 9 *tvans* pro ·*b*·. Cæterum in textu evangelii Joannis singularia fere hæc inveniuntur : *dahþe* pro *duþe* (quod etiam VI, 65; VIII, 47 legitur) aut *duþþe*, vid. glossar. voc. *þata*; usus frequentissimus particularum *þaruh* et *þanuh* pro græco δὲ et καὶ, vid. glossar. hh. vv.; *uh* encliticum et *ize* relativum ad reddenda participia græca, vid. glossar. voc. — *uh* et grammat. ubi de participio agitur; usus particulæ *ith* in sententiis adversativis, ubi textus græcus non agnoscit, vid. ad Joan. VI, 58; usum particulæ *iþ* pro græco εἰ conditionali Joannes cum Luca communem habet.

[4] Epistolarum duplicem recensionem in cod. A et B contineri Cast. ad Tim. I, II, 6 negat, quod cod. A plerumque cum cod. B concinat. Sane sunt loci, ubi uterque codex eamdem lectionem, quanquam qui locos a Castillionæo citatos diligenter examinat, eorum numerum multo minuendum esse videbit; sed esse etiam, eosque non « *admodum paucos* », uti Cast. ait, quibus discrepent quis intelligens atque prudens negabit? Has autem lectionis diversitates nuncupavimus vestigia recensionis duplicis vel revisionis, non versionis plane novæ, uti Cast. non intellexisse videtur. Neque nobis, nos errasse, Castillionæus tam facile persuasit, quam Massmanno MGA. 1840, p. 157.

[5] Margini codicis B adscriptæ sunt litteræ numerales et solæ et voce *laiktjo* addita, quarum illis capita, his prælectiones ecclesiasticæ indicantur; de iis vide infra; quod ad Cor. I, XV, 57 *sihu* legitur, Castillionæus conjecturam suam, quasi 218 versus significaret, ne sibi quidem ipsi probavit, nec nobis literarum illarum significatio perspecta est, nisi forte quis respiciens sensum versiculi, in quo Deus victoriam nobis per Jesum Christum dedisse dicitur, litteras illas latinas esse conjiceit pro *si. h. v.* = signo hoc vinces, ut theologus gothicus indicare voluerit, cives ea tessera usos victoriam de hostibus suis nescio externis aut internis reportaturos esse.

[6] Rom. IX, 13 in textu *fijaida* — marg. *andvaih* (?); X, 7 *iup* — .. *rjo* (in quo fragmento non adverbium, sed verbum pro *iup ust.uhan* latere suspicamur, fortasse *usfarjon*), Cor. I, IX, 9 *ni faurmuljais auhsau þriskaidai* — *ni faurvaipjais munþ auhsau þriskandin*; 19 *gageigaidedjau* — *gastaistaldjau*; 21 *gageiggau* — *gavandidedjau*; 22 *waiva* — *vaila*; X, 30 *andnima* — *brukja*; XIII, 3 *ei gabrannjaidau* — *ei wopau*; 5 *ni sokeiþ sein ain* — *ni inaljanoþ sein ain*; XV, 33 *riurjand* — *fravardjand*; II, I, 8 *afsvaggvidai veseima* — *skamaidedeima*; II, 11 *galiginondau* — *gafaihondau*; 15 *fraqistnandam* — *fralusnandam*; III, 14 *afdaubnodedun* — *gablindnodedun*; V, 12 *uskannjaima* — *anafilhaima*; XII, 7 *knuþo* — *gairu*; XII, 15 *laþaleiko* — *gabaurjaba*; Gal. II, 5 *gastandai* — *þairhvisai*; 6 *andsitaiþ* — *nimiþ*; 8 *gatavida* — *vaurhta*; IV, 3 *uf stabim fairwaus* — *uf tugglam*; 13 *siukein* — *unmaht*; 21 *niu hauseiþ* — *niu ussuggvuþ*; VI, 3 *fraþjamarzeins ist* — *sik silban uslutonds ist*; Eph. I, 9 *bi viljan sasi fauragaleikaida imma* — *ana leikainai þoei garaidida in imma*; 14 *gafreideinais* — *ganistais*; II, 3 *viljans* — *lustuns*; ibid. *vistai barna hatizis* — *us sateinai urrugkai*; II, 10 *godaim* — *þiuþeigaim*; III, 10 *filufaihu* — *managnandei managei* (?), quarum adnotationum maxima pars interpretationes, aliæ emendationes secundum græcum textum (Cor. I, XIII, 3; Gal. II, 6; Eph. I, 9) aut secundum latinas versiones (Gal. IV, 21; Eph. II, 3), aut lectiones codicis B continent (Cor. II, I, 8; XII, 15).

[7] Cor. I, XVI, 2 cod. B *taujai* (faciat) — cod. A *lagjai* c. gr. omn. τιθέτω; II, I, 8 *skamaidedeima uns* — *afsvaggvidai veseima* hæsitantes essemus, quod gr. ἐξαπορηθῆναι propius accedit; 19 *vailamerjada* evangelizatur — *merjada* prædicatur, c. gr. omn. κηρυχθείς; II, 13 *imma ei* — *im* iis, c. gr. omn. αὐτοῖς; III, 3 *svikunþ* manifestum — *svikunþai* manifesti, c. gr. omn. φανερούμενοι; III, 9 *us vulþau* e gloria — *in vulþau* c. gr. omn. (ἐν δόξῃ); VIII, 19 *miþ gasinþam* cum sociis — *miþgasinþa* consocius, c. gr. omn. συνέκδημος; 20 *bivandjandam* devitantibus — *bivandjandans* devitantes, c. gr. omn. στελλόμενοι; 22 *filaus mais* multo magis — *filu* multo, c. gr. omn. πολύ; XIII, 5 *ibai* num (μήτι, ἄρα) — *nibai* nisi, c. gr. plerisque εἰ μήτι; Eph. I, 22 *all* omne — *alla* πάντα; II, 2 *aivis* ævi — *fairwaus* mundi, c. gr. omn. κόσμου; II, 5 *sijum* sumus — *sijuþ* estis, c. gr. omn. ἐστέ; vice versa IV, 25; IV, 28 *ak* sed — *iþ* verum, c. gr. omn. δέ; IV, 30 *þammei* quo — *in þammei*, c. gr. omn. ἐν ᾧ. Varietates permultæ aliæ utriusque codicis ita sunt comparatæ, ut uterque græcos diversos secutus sit, cod. A autem maxime eos, quorum origo italica est certa : Cor. II, II, 12. cod. B : *in aivaggeljon* εἰς τὸ εὐαγγέλιον — cod. A . *in aivaggeljons* διὰ τὸ εὐαγγέλιον; 16 *dauþaus* θανάτου — *us dauþau* ἐκ θανάτου ; III, 9 *andbahti* διακονία — *andbahtja* διακονίᾳ; V, 12 *hairtin* καρδίᾳ — *in hairtin* ἐν καρδίᾳ; VII, 3 *gasviltan* ἀποθανεῖν — *miþgasviltan* συναποθανεῖν; Eph. I, 19 *in uns* εἰς ἡμᾶς — *in izvis* εἰς ὑμᾶς; Philipp. III, 13 *ni þau* οὐκ

referimus frequentem assimilationis usum, qua *h* littera finalis in eamdem primam sequentis vocis mutatur, quæ figura cum rarius in evangeliis, certe iis, quæ in codice Argenteo continentur, nec nisi ante *þ* inveniatur [1], rarius etiam in cod. B, in cod. A ante omnes liquidas et medias litteras adhibetur [2]; deinde usum simplicium vocalium in terminationibus pro diphthongis [3] omissionem litterarum exilius sonantium in fine verborum [4]; evitationem quorumdam generum hiatus interposita *j* littera [5]. Quibus omnibus collectis (eaque copia multis facile aliis augeri potest), aperte indicatur, linguam gothicam antea rudem, agrestem, inconditam ab iis, qui librorum sacrorum interpretationi gothicæ denuo operam dederunt, ab incorrupta integritate ad peregrini sermonis consuetudinem deflexam et emollitam esse.

Reliqua sunt fragmenta *veteris testamenti*, pauca quidem, sed idonea ad certissimam conjecturam faciendam, plerosque certe libros ejus gothice fuisse conversos; libros enim levioris argumenti præ gravioribus a Gothis linguæ patriæ traditos vix credibile esse, sed procul dubio cæterorum etiam librorum versionem exstitisse, supra ostendimus. Ea autem translatio ætati esse videtur tribuenda, postquam Gothi in Italia sedes ceperunt. Nam cum non ex hebraico codice fluxerit, sed e translatione Septuaginta interpretum ea, quæ Complutensis editionis fons fuit, id quod ex collatione gothicæ cum Complutensi facile cognoscitur [6], Complutensem autem ex italicis codicibus confectam esse constet [7], gothicam etiam versionem, saltem fragmenta nostra, ex libris italicis haustam atque in Italia factam esse apparet.

Ad argumenta, quibus nostram versionem plerasque mutationes in Italia passam esse supra probavimus, hæc etiam certiora adjici possunt: post inscriptiones singulorum librorum ponitur *dustodeiþ* vel *anastodeiþ*, i. e. *incipit* [8], quod in græco nullo, verum in latinis plerisque invenitur [9]; in fine epistolarum additur *ustauh*, i. e. *explicit* [10] sive præmissa brevi significatione, ad cujus ecclesiæ christianos apostolus epistolam scripserit [11], sive indicato loco, unde illas miserit [12]. Quas subscriptiones cum ab Euthalio, episcopo Alexandrino, medio sæculo quinto demum factas esse inter omnes constet [13], illo autem tempore neque Ulfilas adhuc inter vivos esset, nec Visigothi sedes antiquas ad Istrum incolerent, nec Ostrogothi, mortuo Attila rebellantes et novas sedes quærere parantes, his rebus vacasse videantur; quo

(ἄρα) — *ni nauh* οὔπω. Rarissime lectiones codicis A græcorum auctoritas deficit, ut Cor. II, VII, 9 ubi pro *ïn vaihtai* legit *vaihtai*, cum *ïn* præpositionem omnes gr. agnoscant: sic IX, 2 ubi *wopam* (gloriamur) pro *wopa* (glorior) nec græci nec latini habent; XIII, 7 *ungakusanai* cum (reprobi) cum solo cod. Lincolniensi, quantum sciamus, pro *gakusanai* (δόκιμοι) legit; quod denique Coloss. III, 1 pro *þarei*, quod omnes codd. (οὗ) postulant, *þar* (ibi) præbet, librarii errore positum esse suspicamur. Reliquæ quæ intercedunt diversitates, non sensum aut textum diversum præbent, sed continent diversitates interpretandi, sic Cor. II, VII, 8 B *auk* — A *unte;* IX, 2 *gavagida* — *usvagida;* Gal. II, 6 *vulþris* — *vulþrais;* VI, 1 *atsaiwands* — *andsaiwands;* Eph. I, 14 *ïzei* — *saei;* III, 10 *managfalþo* — *filufaihu;* III, 19 *du* — *ïn;* VI, 11 *diabulaus* — *unhulþins;* VI, 18 *vakandans* — *duvakandans;* Coloss. III, 5 *vinnon* — *vinna.*

[1] Quod scribitur *jan-ni* Matth. XXV, 42 et *jassa* XXVI, 2, ea. e cod. Ambros. sunt.

[2] Præterquam quod illa mutatio ante *þ* admittitur, idem fit quoque ante liquidas: *l* Cor. II, I, 8. (aliter VII, 8.) Eph. III, 18; *m* Philipp. III, 17; *n* Cor. I, X, 20; II, I, 18, 19; III. 13; V, 12; VIII, 5; Philipp. III, 3. all.; *r* Cor. II, VIII, 10 cf. ad IV, 6; *s* Cor. I, V, 8; II, 2; II, VIII, 15; VII, 3; Philipp. IV, 2; ante medias: *b* Cor. I, X, 21; II, VII, 15; IX, 4; *g* Cor. II, II, 7; V, 5, 18; VIII, 23; Eph. IV, 24; *d* Cor. II, II, 16; quid? quod ante *k* tenuem litteram assimilatione utitur Cor. I, VII, 16.

[3] Sic *i* pro *ei:* Cor. II, XIII, 3 *siukiþ*, Gal. VI, 3 *þugkiþ* pro *siukeiþ*, *þugkeiþ;* *e* pro *ei:* Cor. II, V, 21; VIII, 16; Gal. VI. 13; Eph. II, 16; Philipp. II, 26 *ïze* et *þize* pro *ïzei* et *þizei*. Contra in mediis vocibus pleniores præfert sonos, scribit enim Cor. II, I, 12 *usmeitum*. Gal. III. 19 *þizeiei*. Col. IV, 7 *tykeikus* pro *usmetum*, *þizeei*, *tykekus*.

[4] Cor. II, XIII, 5 *þau;* XII, 2, 3; Eph. II, 12 *ïnu* pro *þauh* et *ïnuh*.

[5] V. c. pro *ia* scribit *ija* in *frijaþva* omnibus locis, ubi id verbum legitur pro *friaþva;* *iai* — *ijai* in *sijai* Philipp. IV, 5; Col. IV, 6; *aii* — *aiji* in *saijiþ* Cor. II, IX, 6; Gal. VI, 7, 8; *eiha* — *eijha* in *freijhals* Cor. II, III, 17 multisque aliis locis. Contra *iu*, pro quo antea *iju* scribi solebat, maxime in cod. A restituitur, in *sium* et *siuþ* Cor. II, II, 17; III, 3; VI, 16; XIII, 9; Eph. II, 8, 10; IV, 1; Philipp. III, 3.

[6] Vid. Esdr. II, 31 ubi *anþaris* vulgo omissum c. Complut. (ἑτέρου) addit; 39 *þusundi* ·iz· — χίλιοι δεκαεπτά, lectioni Complut. pro χίλιοι ἑπτά; Neh. V, 13 ab initio c. Complut. addit *jah* (καίγε); sic vs. 14 *þiudanis* (βασιλεῖ) post *artarksairksaus* Ἀρθασασθά et ibidem καὶ ἐγώ pro ἐγώ, nisi quod verbis transpositis *ïk jah* legit; paulo post cum vulgo scriptum sit βίαν αὐτῶν οὐκ ἔφαγον καὶ τὰς βίας τὰς πρώτας ἃς πρὸ ἐμοῦ ἐβάρυναν ἐπ' αὐτούς, Goth. cum Complut. legit ἄρτον τῆς ἡγεμονίας μου οὐκ ἐφάγομεν, οἱ δὲ ἄρχοντες οἱ ἔμπροσθέν μου ἐβάρυναν ἐπὶ τὸν λαόν, convertit enim: *hlaif fauramaþleis meinis ni mat dedum. ïþ fauramaþljos þaiei ve um faura mis kauridedun þo managein;* vs. 15 pro δίδραχμα cum Complut. legit σίκλους (*sikle*); pro ἐκτετιναγμένοι αὐτῶν ἐξουσιάζονται cum eodem libro παιδάρια αὐτῶν ἐκυρίευσαν (*skalkos ïze fraujinodedun*), et sic porro. Eum textus gothici cum complutensi consensum jam Speciminis editores indicaverunt, sed non omnibus locis id ab iis factum est, ubi Goth. cum illo libro conspirat.

[7] Vid. epistolam ad Leonem X summum episcopum, Complutensi præfixam.

[8] Vid. evangelia Marci et Lucæ, epistolas ad Corinthios alteram, ad Ephesios, ad Thessalonicenses alteram, ad Timotheum priorem (ad h. l.) et ad Titum; abrupte incipiunt epistolæ ad Galatas, et, quia cod. A inscriptiones et subscriptiones non habet, ad Timotheum altera; reliqua vero evangelia et epistolæ sunt ἀκέφαλα.

[9] Cf. Wetstenium l. l. pag. 305.

[10] Vid. epistolas ad Romanos, ad Corinthios utramque, ad Galatas, Ephesios, Colossenses, Thessalonicenses alteram. Cæterum quod *explicit* gothicum *ustauh* reddidimus, voce latina usi sumus, pro qua rectius *perfecit* dicendum erat; cf. Grimmium W. J. LXX pag. 34.

[11] Sic in cod. B esse solet.

[12] Sic in cod. A, qui etiam duas sæpe subscriptiones conjunctas habet.

[13] Absolvit autem Euthalius illam operam anno 458. Vid. Mill. prolegg. 940 et 944. Cæterum in librorum fine illud *explicit* ponere, jam sæculo quarto Romanos esse solitos, ex Hieronymi epistola 28, 4 cognoscimus.

alio tempore, nisi postquam occupaverunt Italiam et — si etiam de reliquis Gothis dicendum est — Galliam eorum libri illas inscriptiones et subscriptiones acceperunt? E latinis libris Gothos etiam indicem lectionum ecclesiasticarum, additamenti eodem tempore cum subscriptionibus introducti [1], in sua biblia translulisse, earum appellatio *laiktjo* argumento est; illas enim sectiones Gothi si e Græcis libris hausissent, verbum a *siggvan* (ἀναγιγνώσκειν) ductum formassent, ut græco ἀνάγνωσις responderet, nunc autem vocem mere latinam posuerunt [2]. Præter hanc divisionem, secundum lectiones factam, alia in utroque codice secundum capitula, sed diversa apparet. Nam quæ in cod. B solo leguntur, maximam partem cum Euthalianis conspirant, quas præterea habet cod. A et B, cum nulla librorum aliorum divisione congruunt [3]. Pro his divisionibus, ut id hoc loco moneamus, evangelia in codice Argenteo secundum canones, Eusebianis non absimiles, divisa sunt [4], qui a primo interprete an ab aliis appicti sint certo dici non potest.

Postquam de fontibus egimus, unde versio gothica, quam nunc habemus, composita sit, sequitur altera quæstio de ratione, quomodo Ulfilas interpretis munus administraverit, qua quæstione profligata intelligi poterit, quid utilitatis novi testamenti crisis inde capiat.

Ulfilam religiosissime sequentem textus græci auctoritatem verbum de verbo reddidisse omnes fere consentiunt, sed eam fidem servilem plerique tamque superstitiosam cogitaverunt, ut vituperandane sit magis quam laudanda, in incerto relinquatur. Nam qui ita græcos secutum eum dicunt, ut vel formis passivis pro mediis græcis, male intellectis, utatur, quid aliud agunt, quam ut Gothum imperitiæ linguæ græcæ atque adeo suæ ipsius accusent? Sed iidem tamen Gothum modo accuratiorem græci textus imitationem oblitum esse dicunt, modo græcorum auctoritatem deseruisse, id ubi aut soni suavitas aut sermonis gothici ingenium postulaverit [5]. Si vero ita convertit de græcis, ut suæ etiam linguæ leges observaret, quis eum, cujus sola fides laudanda sit, servilem in modum interpretatum esse contendat? Neque verum est, quod alii viri docti [6] Ulfilam græcum exemplar totidem sæpe verbis interpretatum esse, obscura obscure vertisse, ambigua in ambiguitate reliquisse, syntaxin græcorum collocationemque verborum servavisse aiunt, ut in ejus libro græcum habeamus textum gothicis quidem vocabulis convestitum, borealibus tamen idiotismis plane carentem. Sed non solum per se incredibile est, hominem sapientem suo se sensu ita privasse, ut librorum sacrorum interpretationem faceret ita comparatam, ut ejus verba legentes neque intelligerent, nec ullum inde fructum perciperent, cum tamen spectasset id, ut cives doctrina christiana e bibliis hau-

[1] Vid. Mill. prolegg. 941.

[2] Appositæ sunt hæ lectiones margini codicis B et quidem Cor. I, xv, 58; II, III, 4; v, 11; VIII, 1; IX, 1; XI, 29 (quarum quinque lectionum Euthalius quatuor tantum agnoscit). Gal. v, 2, 25; Eph. v, 1, 5; Philipp. I, 21; III, 1; IV, 1; Thess. I, III, 1; Philem. 12.

[3] In epistola ad Romanos, nisi in cod. Carol. ad XII, 1 *i* et ad XIII, 1 *e*, nullæ divisiones adscriptæ apparent; in priore ad Corinthios (cod. A) ad XI, 3 ponitur *h* (8), ad XIV, 26 *ie* (15) ad XV, 58 *iz* (17); legitur præterea etiam ad XI, 25 *e* (5), qua Euthalianam divisionem indicari Castillionæus existimat, cf. Knittelium pag. 384. In altera ad Corinthios legitur in cod. B ad I, 3 *a* (1). I, 15 *b* (2). II, 12 *g* (3). IV, 1 *e* (5). IV, 7 *q* (6). V, 12 *z* (7). VII, 4 *h* (8). VIII, 1 *þ* (9). IX, 3 *i* (10). XI, 21 *ia* (11); litteram *d* (4) Castillionæus (ad II, I, 3) omissam aut ita interiisse dicit, ut nulla ejus vestigia deprehenderit; cæterum Euthaliana sectio prima ponitur ad I, 1; octava ad VII, 2; decima ad X, 1; undecima ad XI, 1 : in cod. A duæ tantum notantur sectiones ad V, 11 *d* (4) et ad VIII, 1 *q* (6), quæ cum græcis omnino non congruunt. In epistola ad Galatas in cod. B ad II, 11 *g* (3). ad IV, 21 *þ* (9). ad V, 13 *ia* (11), ad VI, 11 *ib* (12), compluribus omissis; in cod. A ad III, 27 *g* (3); ad IV, 13 *d* (4). Epistola ad Ephesios cod. A ad II, 1 *a* (1). Epistola ac Thessalonicenses priore cod. B ad II, 17 *b* (2). III, 11 *g* (3). IV, 13 *e* (5). II, III, 6 *e* (5). 16 *q* (6). Tim. I, II, 1 *d* (4). V, 3 *ia* (11). VI, 11 *iz* (17). II, II, 14 *e* (5). IV, 1 *h* (8).

[4] Hos canones primus Lye editioni Benzelianæ apposuit; qui ab Eusebianis discedunt, sunt hi : evangelio Matthæi : sect. *md* VI, 9 : Eus. VI, 14; *mq* VI, 20 : VI, 19; *ne* VII, 15 : VII, 13; *nþ* VII, 19 : VII, 21; *jþ* VIII, 22 : VIII, 23; *ƕd* X, 33 : X, 32; *rq* XI, 16 : XI, 14; *rz* XI, 18 : XI, 15; *tme* XXVII, 51 ; XXVII, 52; evangelio Marci sect. *b* I, 4 : Eus. I, 3 : *g* I, 6 : I, 4; *þ* I, 14 : I, 15; *ka* II, 13 : II, 14; *kþ* III, 13 : III, 14; *mq* IV, 34 : IV, 35; *mz* IV, 35 : IV, 36; *nq* VI, 12 : VI, 13; *nh* VI, 15 : VI, 16; *j* VI, 18 : VI, 21; *jþ* VI, 54 : VI, 53; *ud* VII, 30 : VII, 31; *uq* VII, 37 : VIII, 1; *pg* VIII, 29 : VIII, 30; *ƕd* IX, 33 : IX, 32; *ra* IX, 49 : IX, 44; *rb* IX, 50 : IX, 49; *rih* XI, 5 : XI, 4; *rl* XII, 12 : XII, 13; *rnþ* XIV, 8 : XIV, 7; *rpe* XIV, 50 : XIV, 49; *rƕq* XIV, 68 : XIV, 69; *rƕþ* XV, 1 : XV, 2; *s* XV, 2 : XV, 3; *sa* XV, 3 : XV, 4; *sþ* XV, 20 : XV, 21; evangelio Lucæ *b* I, 35 : II, 6; *g* I, 36 : II, 8; *i* III, 15 : III, 16; *ia* III, 16 : III, 17; *ib*. III, 17 : III, 19; *lb* V, 10 : V, 11; *mh* VI, 21 : VI, 22; *na* VI, 26 : VI, 25; *jþ* VII, 18 : VII, 19; *uh* VIII, 11 : VIII, 12; *rpz* XV, 3 : XV, 4; *rƕ* XV, 11 : XV, 12; *rƕb* XVI, 13 : XVI, 14; *rƕþ* XVII, 3 : XVII, 4; *sq* XVII, 24 : XVII, 25; *siq* XVIII, 14 : XVIII, 15; *ska* XVIII, 27 : XVIII, 29; *ske* XVIII, 43 : XIX, 1; *slg* XIX, 35 : XIX, 32; *sld* XIX, 37 : XIX, 36; *slq* XIX, 40 : XIX, 41; evangelio Joannis *nq* VI, 35 : VI, 37; *jg* VI, 48 : VI, 49; *jd* VI, 49 : VI, 50; *ua* VI, 63 : VI, 64; *ub* VI, 64 : VI, 65; *ug* VI, 65 : VI, 66; *ƕa* X, 15 : X, 16, *ƕb* X, 16 : X, 17; *ƕg* X, 39 : X, 40; *rh* XII, 27 : XII, 28; *rkq* XIII, 36 : XIII, 37; *rlb* XIV, 25 : XIV, 26; *rlz* XV, 16 : XV, 17; *rlh* XV, 17 : XV, 18; *rmd* XV, 23 : XV, 24; *rme* XV, 24 : XV, 25; *rmq* XVI, 2 : XVI, 1; *rmz* XVI, 4 : XVI, 5; *rmþ* XVI, 15 : XVI, 16; *rne* XVII, 25 : XVII, 26; *rjþ* XVIII, 19 : XVIII, 18; *ruz* XVIII, 28 : XVIII, 29; *ruþ* XVIII, 35 : XVIII, 34; *rƕ* XIX, 6 : XIX, 7. Præterea canones in codice adscribere librarius nonnunquam omisit, desiderantur enim Matth. VII, 15 *nq*; VII, 17 *nh*; XXVII, 51 *tmd*; XXVII, 62 *tna*; Marc. XVI, 11 *sld* et 12 *sle*; Luc. IV, 24 *ka*; VI, 6 *mb*; VII, 11 *jz*; IX, 37 *ƕþ*; X, 1 usque ad 10, 29 deinceps quinque sectionum numeri ab *rz* usque ad *rib*; X, 29 *rkb*; XVI, 13 *rƕa*; XVII, 7 *sa*; Joan. XV, 23 *rmg*.

[5] Vid. Zahnium ad Luc. XIX, 31 et Einleit. pag. 50, 2.

[6] Uti Castillionæus *Specim*. præf. pag. XX, quem virum præstantissimum nunc, multo Ulfilæ usu atque familiaritate edoctum, aliter sentire autumamus, ut ipse eos non laudet, qui sententiam illam ad verbum suam reddiderunt, quod fecit Aschbachius l. l. pag. 35.

rienda imbuerentur atque confirmarentur; sed etiam demonstrari perfacile potest, Gothum suæ linguæ copiis ita usum esse ejusque leges ita observasse, ut translationem vere gothicam, non græcam verbis gothicis vestitam exhibuisse dici possit [1]. Nam neque articulum ponit, nisi ubi sermo gothicus eum admittit, neque morem græcum cum subjecto neutro pluralis verbum singularis numeri conjungendi imitatur; duali numero sæpius, quam in græcis fit, et loco genitivorum a substantivis pendentium sæpissime dativis utitur (cf. ad Joan. VIII, 34); prædicatum non casu cum subjecto congruo ponit, sed addita *du* præpositione reddit; duobus verbi temporibus contentus neque ad reddendum futurum, neque ad præterita distinguenda novas formas inducit; tempora non computat annorum, sed hiemum spatiis (vid. ad Matth. IX, 20, et Luc. II, 42), non noviluniis, sed pleniluniis (vid. ad Coloss. II, 16), et quis enumerare potest, quoties verba transponit, neque negationem quidem solum, de qua re supra diximus, sed etiam alia (vide e Matthæo solo VII, 24 *vaurda meina*, gr. μοῦ τοὺς λόγους. 24 *jainamma razna* — οἰκίᾳ ἐκείνῃ, sic VIII, 13; IX, 26; VIII, 3 *þata þrustfill is* — αὐτοῦ ἡ λέπρα. 8 *uf hrot mein* — μοῦ ὑπὸ στέγην. IX, 6 *þana ligr þeinana* — σοῦ τὴν κλίνην. 27 *iesua jainþro* — ἐκεῖθεν τῷ Ἰησοῦ. XI, 10 *sa ïst auk* — οὗτος γάρ ἐστι. XXVII, 45 *varth riqis* — σκότος ἐγένετο. 46 *weila niundon* — ἐννάτην ὥραν: quoties nullam auctoritatem secutus verba quædam addit, uti Matth. V, 17 *ik*; 19 *sah*, quod respondet prægresso *saei*; VIII, 26 *iesus* (quod etiam Syr. et Vulg. versiones addunt); IX, 17 *biþeh þan*; X, 28 *þatainei*, quod præter Tertullianum advers. Gnost. pag. 829 (nostr. Patrol. tom. II, col. 139), sed alio loco positum (*qui solum corpus occidant*), nullus liber habet; XI, 23 *eis*; XXVII, 15 *warjanoh*; quoties alia emittit, uti eodem evangelio XXV, 43 ἤμην; XXVII, 16 λεγόμενον; quoties rerum ac notionum amplificationes admittit, de qua re vide ad Matth. IX, 8 et 23. cf. ad Cor. I, IX, 25; quoties verba græca, sæpius posita, variis gothicis reddit, uti Matth. V, 23, 24 *aibr*, *giba* (δῶρον) VI, 2, 5 *andnemun*, *haband* (ἀπέχουσι) 1, 2 *laun*, *mizdon* (μισθὸν) 19, 20 *hlifand*, *stiland* (κλέπτουσι) 27, 28 *maurnan*, *saurgan* (μεριμνᾶν) VII, 13 *ïnngaggan*, *ïnngaleiþan* (εἰσέρχεσθαι) 17, 18 *gods*, *þiuþeigs* (ἀγαθός) 24, 26 *vair*, *manna* (ἀνήρ) IX, 17 *niujata*, *juggata* (νέον) 32, 33 *bauds*, *dumbs* (κωφός) XXVI, 70, 72 *laugnida*, *afaiaik* (ἠρνήσατο); cf. Maresh. pag. 472 sq. Massm. B. A. 1834 pag. 962; ex quibus omnibus, nec solum in Matthæo inventis, verum in reliquis etiam evangeliis et in epistolis, Ulfilam non inepte græcissare, sed sermonis gothici et morum indolem fideliter servare apparet. Neque in altera illa recensione, quam posteriore tempore factam et stylo græcis accuratius respondente elaboratam esse supra diximus, proprietates linguæ gothicæ ita interierunt, ut pro græca verbis gothicis vestita haberi possit. Quæ qui considerant, Ulfilam, quantum pro intelligentia fieri poterat, græcorum vestigia religiose persecutum, ubi autem linguæ indoles sic postularet, illorum auctoritate contempta sensum tamen probe atque recte reddidisse sentient.

Sunt quidem loca, ubi minus accurate convertisse videtur; id autem omnibus fere linguarum peregrinarum interpretibus accidit, ut aut a singulorum verborum auctoris significatu aberrarent, aut ejus sententiam non assequerentur, aut morum aliarum gentium institutorumque notitiam non satis paratam haberent. Neque Ulfilam, linguæ græcæ egregie peritum et præcipua arte opus suum facientem, ab ea culpa liberare nobis animus est, qui sacerdotes Judæorum in classes descriptos easque singulas singulis hebdomadibus munere sacro functas fuisse nesciret, nam ἐφημερία Luc. I, 5 et 8 nec per *afar* (post i. e. posteri, posteritas), nec per *kuni* (genus, gens, familia) convertendum erat, neque laudamus, quod Matth. V, 26 *minnista* (minimus) pro ἔσχατος (*aftumista*), Marc. I, 4 *aflageins* (depositio) pro ἄφεσις (*fralet*), Luc. VI, 44 *trudan* (calcare) pro τρυγᾶν, Cor. II, XI, 20 *ïn arbaidai briggan* pro ἐπαίρεσθαι posuit, cf. Castill. ad Coloss. II, 23; his locis verborum singulorum significationem accuratius investigare neglexit, quod etiam in reddendis particulis quibusdam ei accidit, vid. ad Cor. I, IV, 5; VII, 17; II, XI, 16. Huc ea pertinent loca, ubi interior linguæ græcæ cognitio ei defuit, sic Joan. VIII, 25 τὴν ἀρχὴν male convertit, quod vitium etiam ab interpretibus compluribus latinis commissum est; aut verborum ordinem secundum leges communes recte quidem, sed cum sensus detrimento mutavit, vid. ad Joan. XIV, 11; aut verba græca explicatu facilia liberius quam ad sensum reddendum accommodatius convertit, qualia loca sunt Cor. I, XII, 15, vid. ad h. l.; Rom. XI, 24 ubi κατὰ φύσιν et παρὰ φύσιν opposita non solum non reddidit, sed prioris enuntiati sensum pervertit, nam pro *us vistai þis vilþeis alevabagmis*, e natura hujus agrestis oleæ, si græcis ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἀγριελαίου respondere debebant, *us þamma* (*bi*) *vistai* — *alevabagma* scribendum erat. Ubi propter defectum formarum, quibus tempora verbi signantur græca accuratius reddere non potuit, nulla quidem dignus est vituperatione, sed et Cor. I, XVI, 3 δοκιμάσητε præterito *gakausuþ* pro *gakiusiþ* et Joan. V, 45 ubi participium κατηγορῶν circumscriptione relativa reddidit, præsente *vroheiþ* pro *vrohida* rectius uti poterat. Quotquot autem loca his addi possunt, quibus Ulfilas aliquid humani est passus [2], tamen pro tanto opere eorum numerus tam exiguus et peccata tam levia sunt, ut ejus interpretatio pro optima habenda sit; illa autem loca maxime hanc ob causam indicavimus, ne quis Gothum ibi variam græcorum lectionem secutum arbitretur.

Cæterum sæpius factum est, ut scripturæ similitudine sive singularum litterarum, sive verborum

[1] Vid. Grimmium de hac re docte, uti solet, disputantem *Gramm.* præf. p. XLVI editionis prioris.

[2] Vid. ad Marc. XII, 13, Luc. XVI, 16; XVII, 22; Thessal. I, V, 23.

compendiis in suo codice deceptus aliter atque nunc in græcis est, converterit. Nunc non de locis Marc. vii, 3; Cor. II, v, 10; Philipp. iv, 8 dicetur, nam ibi pro πυγμῇ, διά et ἁγνά etiam interpretes latini aliique scriptores πυκνά (vel simile quid), ἴδια et ἅγια legerunt, ita ut in aliquot libris ejusmodi varietas exstitisse videatur; neque eamdem ob causam Cor. II, i, 24 huc trahendum est, nam pro χαρᾶς non Gothus solum χάριτος legit, verum etiam codd. 37, 71 et versio Armenica; cum priore autem illo codice Gothus sæpissime conspirat. Citamus potius loca Marc. ix, 18, ubi pro ῥήσσει legit ῥίπτει et Thessal. I, v, 14, ubi ἀνέχεσθε pro ἀντέχεσθε; quamquam sunt etiam, qui his locis cum Gothi lectione consentiant, et illo quidem 12 ap. Mi., hoc 74 ap. Griesb., sed cum iis libris consensus aut nullus, aut tam rarus est, ut hic casu quodam et fortuito concinere et librariis idem, quod Gotho accidisse videatur; idemque de Luc. i, 10 statuimus, ubi et a Gotho et a librariis codicis 131 et evangeliarii 44 pro προσευχόμενον falso προσδεχόμενον lectum est. Falso eum legisse multo clarius apparet Luc. vii, 25, ubi græci omnes τρυφῇ habent, ipse autem convertit, quasi τροφῇ (*fodeinai*, vid. Matth. vi, 25, 26; Luc. v, 16; Eph. v, 29; Skeir. 50, 14) scriptum repperisset; sic Joan. xvi, 6 cum *gadaubida* (obduravit) scripserit, πεπώρωκεν pro πεπλήρωκεν (*usfullida*) legisse existimandus est; et fidem habent Mareshallus et Benzelius, qui Ulfilam Marc. x, 22, χρήματα pro κτήματα, et Matth. xxvii, 52, κειμένων pro κεκοιμημένων per similem errorem legisse existimant, vid. ad hh. ll.; neque minus idoneis argumentis ad Marc. x, 24 comprobavisse nobis videmur, Gothum πεποιθηκότας interpretatum esse pro πεποιθότας; sic Marc. xv, 29 præpositiones παρά et πρό in compositione eum non recte distinxisse vidimus, nisi potius librarius in codicem mendum intulit; neque improbabile videtur interpretem nostrum Luc. xix, 2 ὑποστρέψαι festinatione quadam abreptum pro ὑπέστρεψεν et 18, 35 προσαιτεῖν pro προσαιτῶν legisse, deinde Cor. II, iii, 7 ἐνδόξῃ cum ἐνδόξη et Luc. viii, 53 εἰδότες cum ἰδόντες permutavisse. Ad Luc. iii, 14 nos probasse conjecturam Mareshalli, judicantis Ulfilam pro ἀρκεῖσθε fortasse ἄρχετε aut ἄρχεσθε legisse, nunc pœnitet, propterea quod nullum verbum cum *valdan* compositum illud ἄρχειν continet, et *ganohidai sijaiþ*, quod in margine scriptum est, glossa potius quam varia lectio esse videtur. Quod vero Marc. xv, 24 et Luc. xv, 8 τίς cum τις, Cor. I, x, 17 et Philipp. i, 16 οἱ cum οἵ (cf. Luc. viii, 14), Gal. ii, 17 ἆρα cum ἄρα permutata inveniuntur; id sola interpretis negligentia factum est; fieri autem facilius poterat propter accentus et spiritus antiquitus omissos. His etiam in locis cavendum est, ne quis a Gotho varietatem græci textus redditam opinetur.

Restat, ut de iis etiam locis loquamur, ubi Ulfilas vitia contra linguæ suæ leges commisisse videtur, quo in numero ea maxime sunt, ubi oblitus verborum structuræ, quam sermonis gothici ratio postulabat, græca sola secutus negligentius convertit; sic Luc. 1, 9, *hlauts imma urrann du saljan atgaggands* pro *atgaggandin*, quia in græco est ἔλαχε τοῦ θυμιάσαι εἰσελθών. Cor. I, vii, 10 sq. *þaim liugom haftam anabiuda qenai — jah aban* pro *abin*, Gothus ita propter græcum γυναῖκα — καὶ ἄνδρα; Luc. xvi, 18 *wazuh saei afletands — jah liugands* pro *afletiþ jah liugaiþ*, nam participia græca ἀπολύων καὶ γαμῶν enuntiato relativo reddituras erat, sed posito pronomine relativo etiam participia pro verbis ipsis addidit; vid. etiam quæ ad Coloss. ii, 14 et iii, 5 adnotavimus et cf. Luc. ix, 13 *maizo fimf hlaibam jah fiskos twai*, ubi cum pro græco ἢ πέντε ἄρτοι dativum post comparativum solitum posuisset, pergendum erat *fiskam twaim*, sed consilii oblitus cum græcis, qui recte ἰχθύες δύο habent, ipse male nominativo pergit; sic etiam Matth. viii, 15 fortasse rectius pro *heito*, quod cum græcis ponit, *heitons* posuisset, propter præcedens *heitom*. Alia loca, quæ huc trahi possint, habent, quo defendantur, uti Joan. vi, 63 *þo waurda. þoei ik rodida izwis. ahma ist jah libains ist*, ubi verbum *ist* Gotho non ad subjectum *waurda*, sed ad prædicata *ahma* et *libains*, quibus apponitur, pertinere visum est, sic etiam e latinis Cantabrigiensis et Corbeiensis converterunt. Sæpius autem in eo erravit, quod substantivis adjectivorum formas, ab illorum genere abhorrentes, apposuit, quæ loca collegimus ad Nehem. vi, 16.

Maximam autem ex comparatione interpretationis nostræ utilitatem nasci ad restituendam textus græci integritatem nemo adhuc negavit: quamquam enim non pauca enumeravimus loca, in quibus Ulfilas sive per errorem, sive de consulto a græcis discessit, et permulta etiam alia sunt, ubi eum sermonis gothici ingenium a diligentiore græcorum imitatione avocavit; tamen versionem nostram primo omnium loco ponere non dubitamus, propterea quod non solum fidissime græca reddidit, sed etiam quia nulla alia lingua græcæ propius cognata, nulla magis idonea est, quæ textus græci tanquam imaginem exprimat, quam gothica. Fuerunt quidem qui versionem syriacam anteponerent [1], sed si varietatum nubem ab hominibus linguæ syriacæ peritis adductam [2] contemplamur et versionis gothicæ præ illo exiguum numerum computamus, syriacam nulla re nisi ætate esse præstabiliorem apparebit. Oportet autem eum, qui de dignitate versionis alicujus recte statuere vult, ejus linguæ, qua est conscripta, eam peritiam habere, ut quæ sint varietates in illa, quæ linguæ proprietates probe dignoscere queat; qua peritia destituti, qui comparationem textus græci cum versione Ulfilana instituerunt, fieri non potuit quin rem successu minus prospero gererent. Ea imperitia Zahnius initio se prohibitum esse fatetur, ne omnes lectiones a græcis discrepantes notaret; postquam autem peritior fieri cœpisset, operi perficiendo

[1] Vid. Heupelium l. l. 4, a, qui Franzii auctoritate permotus, versionis gothicæ præstantiam ignorantis, id posuisse videtur.

[2] Vid. Scholzium l. prolegg. p. CXXI seqq.

eum mors præripuit. Quas autem varietates Griesbachius, omissis compluribus jam a Millio datis [1], ex imperfectis Junii et Knittelii editionibus adnotaverat, eas Schulzius, qui editionem Griesbachianam iterum curavit, adbibita Zahnii mala versione aliis auxit, ita tamen, ut quo consilio id fecerit, non intelligatur, qui dum paucas novas addit, sexcentas omiserit. Ne calumniari videamur, ex Joannei evangelii aliquot capitibus, quas lectiones varias tacite prætererit, liceat indicare, prætermissis tamen locis, in quibus Gothi lectio cum nullo alio libro congruit, sive ille pro arbitrio, sive propter nativam sermonis discrepantiam aliquid mutaverit, præciderit aut addiderit, v. c. x, 21 *mag unhulþo* gr. δαιμόνων δύναται (quanquam sic in cod. 235 etiam legi Scholzius adnotat); 25 ubi αὐτοῖς omittitur; xi, 4 ubi pro Ἰησοῦς ponit *is* (quod fortasse librarii *is* pro *is* scribentis error est); 6 ubi omittit οὖν; 25 ubi omittit αὐτῇ; xi. 34 *lagidedun* (posuerunt) pro τεθείκατε; xii, 6 ubi ipsa alio loco ponit *ina*, alio græci; 9 ubi addit *iesus*; 28 ubi *namo þeinata* pro σοῦ τὸ ὄνομα collocat; xii, 43 ubi *mais* alio loco ponit. Sed sunt permulta alia, ubi aut falso adnotavit, uti x, 16 ubi Gothum αὐλή pro ποίμνη legisse dicit, vid. nos ad h, l.; x, 18 ubi Gothi auctoritas delenda erat, nam uti ad h. l. comprobavimus, non ἀλλ' — ἐμαυτοῦ a Gotho omissa sunt, sed ἐμοῦ — αὐτήν librarii negligentia exciderunt; x, 36 ineptit addens Gothum omittere articulum τοῦ; — quasi eum Ulfilas unquam ad vocem θεός posuisset! xi, 4 ubi αὔτη a Gotho abesse dicit, cum aperte conversum sit voce *þo*, sed per hunc errorem innumeris locis lapsus est vir ille doctus; xi, 9 et xii, 20 ubi ἐκ Gothum omisisse dicit, eam autem præpositionem Gothus post verba partitiva (πολλοί, τινές all.) fere solet omittere; xi, 33 ubi Gothum cum D aliisque latinis codicibus conspirare dicit, imo potius cum aliquot latinis apud Sabatier, qui habent: *Judæos, qui venerant* (erant) *cum ea plorantes;* aut Gothi auctoritatem aliis adnotatis non apposuit, uti x, 39 ubi Gothum οὖν c. codd. omittere non adnotat, cum mox apud eum πάλιν post αὐτόν poni dicat; sic x, 41 et 42 neque ἐποίησε σημεῖον neque εἰς αὐτὸν ἐκεῖ cum aliis legisse adnotat; xi, 21 ὁ ἀδελφός μου post ἀπέθανε (ἐτεθνήκει) ponitur; xi, 29 δέ additur; xii, 6 τοῦτο δὲ εἶπε legitur, itemque xii, 26 ἐμοί τις διακονῇ; in iisque Gothi cum aliis libris græcis consensum non indicatum esse eo magis offendit, quod aliis locis versio gothica in auctoritatum numero posita est, uti x, 10; x, 16 (ubi dubitari etiam potest, an recte factum sit, nam etiamsi γενήσεται Gothus legisset, tamen aliter scribere non potuisset), x, 29, 30, 39; xi, 17, 30, 32, 46 (ubi ne falso adnotaverit, Gothum ὅ pro ἅ legisse, veremur, nam sic pro plurali numerum singularem neutrius ponere solet); xii, 17, 37 (superfluum h. l. erat Gothum excitare, a quo cum et *galaubjan imma* et *du imma* sine discrimine dicatur, utrum εἰς αὐτόν an αὐτῷ

A lectum fuerit, certo dici non potest). Sed hæc sufficiant. Scholzius, recentissimus novi testamenti editor, ad additamenta Schulziana nihil addidit, maximam partem ejus auctoritate adductus falsa ne sint, an proba nihil curans, ipse etiam suo commentario adspersit, nonnullis nescio quo consilio quave causa omissis.

Diligentis critici cum esse videretur, omnes discrepantias notare, quæ inter textum græcum et versionem gothicam intercederent, id suadente Michaeli [2] nos quidem fecimus, exceptis tamen iis, quæ non ex alia lectione, sed ex diverso utriusque linguæ ingenio ortæ sunt; sic v. g. genitivus pluralis post *alls*, *was*, *sums*, *ainshun* pro eodem illorum verborum casu, uti Matth. vii, 17 *all bagme* (omne arborum) — πᾶν δένδρον. v, 46 *wo mizdono* (quam mercedum) — τίνα μισθόν. Joan. xii, 20 *sumai þiudo* (quidam gentilium) — τινὲς Ἕλληνες. Marc. vi, 5 *ni ainohun mahte* (non unam virtutum) — οὐδεμίαν δύναμιν; circuitio infinitivi cum præpositione et articulo et eadem genitivorum absolutorum, uti Matth. xxvii, 12 *miþþanei vrohiþs vas* (dum accusatus fuit) — ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτόν. 57 *þan seiþu varþ* (cum sero fieret) — ὀψίας γενομένης; eadem infinitivi passivi, uti Marc. x, 45 *at andbahtjam* (ad servitia) — διακονηθῆναι, cf. ad viii, 31 et xv, 9; usus præteriti temporis in narratione pro præsente græco, vid. ad Matth. viii, 20 et Luc. iii, 11 et præterea multa alia, quæ enumerare longum est, non sunt varietates; eas autem invenire auxilio interioris sermonis gothici cognitionis non adeo difficile est. Inveniuntur quidem loca, ubi hæreri possit, utram lectionem Gothus secutus sit, quia eadem forma gothica duabus græcis respondet, uti Gal. vi, 2 ubi *usfulleiþ* — ἀναπληρώσατε et ἀναπληρώσετε, Cor. I, xv, 49 ubi per *bairaima* et φορέσομεν et φορέσωμεν reddi poterat, cf. ad L. v, 30; aut particulæ græcæ diversæ a Gotho non satis diligenter sunt distinctæ, uti δέ et γάρ, δέ et καί, καί et οὖν; in his satius erit Gothum codices eos secutum dicere, cum quibus conspirare fere solet. Quæ autem lectiones revera sunt variantes, hæ eo diligentius notandæ sunt, quia versio Gothi, quæ cum nullo librorum vetustorum adhuc superstitum ita concinit, ut ex eo solo hausta dici possit, ipsa pro codice est habenda. Nam etiamsi plurimis locis evangeliorum cum codice D epistolarum cum codicibus DEFG [*] consentit, tamen in evangeliis illum, in epistolis hos codices Gothum esse secutum contendi non potest, quia haud pauca sunt loca, ubi ab illorum auctoritate discedit — quæ etiam causa est, cur versio gothica, cum mixtis annumeranda sit, ad byzantinam sive constantinopolitanam recensionem solam a viris doctis non debebat referri —; sic Matth. v, 46 cod. D τελῶναι, Goth. *thiudo* (ἐθνικοί); vi, 1 D δικαιοσύνην, Goth. *armaion* (ἐλεημοσύνην); vi, 4 D habet αὐτός, quod Goth. omittit; vi, 13 D omittit doxologiam, quam Goth. habet, et sic per-

[1] Quod ei laudi magis, quam vituperio tribuendum esse Zahnius existimat, Einleit. p. 33*.

[2] *Einleitung in die göttlichen Schriften* p. 279.

[*] Quos Griesbachius signat.

multa alia; idemque fit in epistolis Rom. VIII, 34 A καί post ὅς habent DEFG, Goth. cum aliis omittit; IX, 18 illi legunt οὖν μοι, Goth. cum all. mis nu (μοι οὖν); 23 habent καί, quod Goth. omittit; 26 αὐτοί ab illis omissum Goth. addit; IX, 32 illi habent ὡς, quod cum all. Goth. omittit; XV, 11 legunt ἐπαινέσατε, Goth. c. all. ἐπαινέτωσαν, et sic sæpius.

Hæc præfati, quibus aut minus recte disputatis, aut cursim breviterque tantum attactis, judicum æquitatem atque indulgentiam rogamus, denique de codicibus versionem gothicam continentibus et editionibus a viris doctis ante hanc nostram adornatis dicemus.

Principem locum et ætate et dignitate *codex Argenteus* tenet [1]. Eum seculo XVI in monasterio Werdenensi repertum, inde sub finem ejusdem se- B culi [2] primum Pragam delatum, postea anno 1648 a comite Konigsmark in spoliis Holmiam missum, cum Isaaco Vossio inde anno 1655 nescimus utrum Christinæ reginæ, an hujus viri ipsius voluntate in Belgiam profectum, a comite de la Gardie autem magno pretio [3] redemtum et involucro argenteo ornatum bibliothecæ universitatis Upsaliensis donatum esse, inter omnes constat. Hic codex litteris argenteis et aureis in membranis purpureis formæ quartæ, quam vocant, sub finem seculi quinti aut initio sexti, cum Gothi Italiam incolebant, scriptus est [4]. De trecentis viginti plagulis, quibus eum constitisse divisione quaternionali comprobatur, cum repertus est, centum octoginta octo relictæ erant, quibus tempore recenti manus impia plurimum C minimumque undecim detraxit [5]; itaque in libris nostris habemus e codice Argenteo ducta: evangelii Matthæi V, 15—VI, 23; VII, 12—X, 1; X, 23—XI, 23 (in quibus est plagula illa, altera parte mutila vs: 13—23); XXVI, 70—XXVII, 19; XXVII, 42—65; Marci I, 1—VI, 30; VI, 53—XII, 38; XIII, 16—29; XIV, 4—16; XIV, 41—XV, 12; Lucæ I, 1—X, 30; XIV, 9—XVI, 24; XVII, 3—XX, 46; Joannis V, 45—XI, 47; XII, 1—49; XIII, 11—XIX, 13. De iis autem in codice nunc etiam desiderantur Marc. I, 13—37; II, 15—III, 7; V, 42—VII, 33 et nisi omnia nos fallunt, Matth. XXVII, 54 usque ad finem. Evangelia in cod. Arg. non eo ordine, quem nostræ editiones servant, sequebantur, sed sic: Matthæus, Joannes, Lucas, Marcus; id autem, quod e perverso ordine, quo nunc singulæ plagulæ distractæ sunt, cognosci non potest, cognoscitur et ex ordine, quo in arcubus sub textu pictis (vid. Tab. I) sequuntur, et ex litteris numeralibus, singulis quaternionibus adscriptis, de quibus adhuc hæ exstant: *g* (3) in fol. 14 (a Matth. IX, 27 incipiente); *ie* — *k* (XV—20) in fol. 33 (Joan. VII, 16—2) fol. 101 (Joan. VIII, 57) fol. 87 [6] (Joan. XI, 22) fol. 79 (Joan. XIII, 11) fol. 73 (Joan. 16, 14) fol. 117 (Joan. XIX, 4); *kb* (22), *kd*—*kz* (24—27), *l* et *la* (30 et 31) qui quaterniones textum Lucæ continent; *le* (35) *lq* (36) *lh* (38) *lþ* (39) *m* (40), in quibus quaternionibus evangelium Marci scriptum est. Supra textum plagulæ ad sinistram legitur *þairh* (i. e. κατά) intellige *aivaggeljo*, ad dextram nomen evangelistæ *matþaiu*, *iohannen*, *lukan*, *marku*; hæ inscriptiones sunt manu recentiore et male quidem scriptæ; infra illas scriptiones sequitur textus in singulis plagulis versibus vicenis conscriptus; ima plagulæ parte arcus illi, quos supra commemoravimus, in quibus loca parallela aliorum evangeliorum indicata litteris aureis scripta sunt; in marginibus leguntur litteræ numerales, canones sive sectiones indicantes (vid. Tabul. I), præterea lectiones variæ et glossæ, diversissima ratione scriptæ, aliæ enim pereleganter (uti ad Luc. VI, 49, VII, 32; IX, 13), aliæ male pictæ (uti ad Luc. VI, 27), aliæ ut litterarum ductum et colorem inscriptionum illarum æquiparent; aliæ splendorem argenteum servarunt (uti

[1] Vide copiosius de hoc codice loquentem Ihreum in dissertatione de codice Argenteo anni 1769 (*Ulfil. illustrat.* p. 184 seqq.) et præfatione in eumdem librum p. 3 sqq.; deinde Zahnium *Einleitung* p. 37 sqq.

[2] Viri docti codicem temporibus belli tricennalis Pragam delatum esse opinantes, idoneum argumentum, quo id probarent, adducere non potuerunt; jam seculo sexto decimo loco suo motum esse, cognoscitur e Richardi Streinii, Cæsari Rudolpho D II a consiliis et Matthiæ archiducis palatio præfecti, libro sic inscripto: Apologia oder Schutzred uber des durchleuchtigsten Hauses Osterreich von weiland Kaiser Friderich I demselben anno 1156 erthailten ansechlichen Privilegio; eo enim in libro auctor postquam Otfridum *wamba* verbo obsceno pro ventre usum esse dixit, addit: *dess auch aber jm gotischen Euangelj buech, dessen Sr. Kay: Maytt. original haben, zur befinden*, id est, *hanc vocem etiam apud gothicum evangelium occurrere, cujus exemplar genuinum asservatur*, etc. Streinius autem cum anno 1601 obierit, codicem Argenteum, qui sine dubio idem est, quem ille ante oculos habuit, jam seculo XVI Pragam pervenisse non dubium est. Hanc notationem autem Schmellerus, vir doctissimus, cum nobis humanissime communicavit.

[3] Zahnius *Einleit.* p. 44 sq. quanti de la Gardie codicem emerit, diversas virorum doctorum sententia notat; quarum hæ duæ sunt rectæ, una, qua thaleris sexcentis (intell. suecicis imperialibus), altera, qua quadringentis (intell. suecicis imper. hanc.) emisse dicitur; utraque enim summa æquiparat thaleros ducentos nostri æris.

[4] Litteras impressas vel inustas esse primus Ihre contendere ausus est, quem secuti sunt Schmeierus et Adelungius; argumenta autem, quæ tamquam probantia Ihre affert, satis frigida esse jam Zahnius optime docuit et nos, cum illas nugas recolere tædeat, id tantum quærimus, quomodo si illo tempore artis typographicæ — nam eam cogitavisse illos viros doctos non dubium est — principia jam innotuerunt, ea ars tam longæ oblivioni rursus tradi potuerit; deinde cur librarius duplices lineas duxerit, quarum si typos excussisset, ne una quidem opus erat.

[5] Ejus furti a nobis primum cogniti et nescio qua auctoritate in ephemeridibus publicis omnium fere gentium divulgati, Anglus quidam, qui codicem contulisset, accusatus est: sed neque nos hi accusatores sumus, neque Angli nomen nobis cognitum est, qui codicem eo consilio legerit, ut usum aliquem inde faceret; mirum autem est, quod alium codicem, qui evangelia gothica continuisset, Neapoli in Angliam delatum esse Itali palam professi sunt, vid. Castill. Specim. præf. p. V.

[6] Apud Ihereum *Ulfil. illustr.* p. 87 falso 187 scriptum est.

ad Marc. I, 6, 11), aliarum color adeo nigruit, ut an unquam argenteus fuerit, cognosci vix possit; alia etiam additamenta atramento et sermone latino ætate recentiore scripta inveniuntur, quibus qui scripsit, capitum numeros, argumentum singulorum versuum aut capitum, Gothum quædam omisisse (vid. ad Joan. VII, 52), significationem verborum (hæc supra verba gothica ipsa sunt scripta), in ima paginarum parte quid in sequentibus desideretur, quot foliis prætermissis continuatio sequatur, indicare voluit. Inepta manus etiam aliquot locis textum mutavit atramento argenteo, sed miseris litteris, alias verborum formas inducendo (vid. ad Matth. IX, 24 et ad Marc. IV, 7). Plura alia de scribendi ratione, compendiis, n endis, quæque sunt hujus generis alia in palæographia gothica, grammaticæ nostræ addenda, dicemus. Cæterum maxima plagularum pars ita servata est, ut scriptura facile legi possit; sunt tamen versus et singulæ quoque plagulæ, quarum litteræ nescitur qua causa adeo deletæ sunt, ut quasi spongia abstersæ videantur neque quidquam litterarum, nisi sub luce idonea aut etiam ea paulo detracta, cognoscatur; aliis locis litterarum pigmenta membranas ita perederunt, ut singulæ litteræ et voces interierint nec nisi ex foraminibus relictis, quid scriptum fuerit, indicari queat; aliis locis litteræ aversæ paginæ adeo penetraverunt et ductibus adversæ ita sese immiscuerunt, ut diligenter discernendæ illæ sint, si in his errare nolueris. Colorem purpureum plagulæ permultæ mutarunt et aut roseum aut violaceum aut fuscum traxerunt; litteræ argenteæ maximam livuerunt aut rub ginarunt. Neque tamen metuendum est, ne codex iste omnino intereat, cum tanta cum cura Upsalienses asservent, ut eum ad posteritatem etiam perventurum esse non temere speremus.

Codex Carolinus [1], rescriptus, quatuor foliis continet partes versionis epistolæ ad Romanos, Isidori Hispalensis originibus superscriptas; repertus est a Knittelio anno 1756 in bibliotheca Guelferbytana; membranæ sunt formæ majoris, litteræ codici Argenteo simillimæ (vid. Tabul. II, V); in Italia circa idem tempus, quo codex Argenteus, uti Knittelius existimat, scriptus, quondam in monasterium Weissenburgense [2] delatus, inde inter numerum aliorum librorum Moguntiam venundatum missus, ibi ab Henrico Julio de Blum emptus et Pragam deportatus, denique Antonio Ulrico regnante 1690 Guelferbytum pervenit, ubi hodie servatur. Continetur autem folio 277: Rom. XI, 33 — XII, 5; fol. 256: XII, 17—XIII, 5; fol. 255: XIV, 9—20; fol. 280: XV, 3—13. Paginæ divisæ sunt in duas partes, quarum in altera sinistra textus gothicus viginti septem versibus valde imparibus exaratus, in altera dextra

A versio latina posita est, neque cum vulgata, neque cum textu gothico congruens.

Codices Ambrosiani numero sunt quinque, membranacei palimpsesti, e cœnobio Bobiensi, quod in Liguria situm est, Mediolanum deportati, quos omnes Castillionæus eo tempore, quo Gothi Italiæ imperium tenuerunt, scriptos esse probavit [3]. Inter eos *codex A* (S 36 part. sup.; vid. Tabul. II, III), forma quarta, nunc continet Gregorii Magni homilias in Ezechielem, sub quibus latent fragmenta epistolæ ad Romanos: VI, 23—VIII, 10; VIII, 34—XI, 1; XI, 11—33; XII, 8—XIV, 5; XVI, 21—fin.; ad Corinthios prioris I, 12—25; IV, 2—12; V, 3—VI, 1; VII, 5—28; VIII, 9—IX, 9; IX, 19—X, 4; X, 15—XI, 6; XI, 21—31; XII, 10—22; XIII, 1—12; XIV, 20—27; XV,
B 1—35; XV, 46—XVI, 11; XVI, 23—fin.; ad Corinthios alterius I, 8 — IV, 10; V, 1—IX, 7; XII 1 — fin.; ad Galatas I, 22 — II, 8; II, 17—III, 6; III, 28—IV, 23; V, 17—fin.; ad Ephesios I, 1—II, 20; III, 9—V, 3; V, 17—29; VI, 9—19; ad Philippenses II, 26—IV, 7; ad Colossenses I, 10—29; II, 10—III, 8; IV, 4—13; ad Thessalonicenses prioris V, 22—fin.; alterius ad Thessalonicenses I, 1—II, 4; III, 7—fin. epistolæ; prioris ad Timotheum I. 1—9, 18—IV, 8; V, 4—VI, 13; alterius ad Timotheum I, 1—18; II, 21—IV, 16; Tit. I, 9—II, 1; Philem. XI, 23. Inscriptiones in paginarum parte superiore positæ, *du kaurinþium*, *du aifaisium* et aliæ maximam partem mutilatione membranarum interierunt, in margine variæ lectiones et glossæ (vid. not. * coll. 477-478) minoribus, quam in textu
C sunt, inclinatisque litteris scriptæ. Cæterum codicis scripturam non ejusdem librarii esse Castillionæus judicat, nam alteram partem peritiore, alteram rudiore manu exaratam esse; et quamquam litteræ plerumque lectu non difficiles sint, tamen plagulas aliquot ita abrasas aut elutas inveniri, ut scripturam gothicam nunquam quemquam assecuturum speret. Foliorum ordo etiam ab eo, qui rescripsit, omnino perturbatus est.

Cod B (S 45 part. sup.; vid. Tabul. II, IV) eadem qua *A* forma, Hieronymi explanationem in Isaiam continet, scriptam super versionem gothicam epistolarum ad Corinthios prioris XV, 48—fin.; ad Corinthios alterius integræ, ad Galatas I, 1—II, 17; IV, 19—fin.; ad Ephesios I, 1—IV, 6; IV, 17—V, 11: VI,
D 8—fin.; ad Philippenses I, 14—II, 8; II, 22—IV, 17; ad Colossenses I, 6—29; II, 11—fin.; ad Thessalonicenses prioris II, 10—fin.; alterius ad Thessalon. I, 1—5; II, 16—fin. epistolæ; prioris ad Timotheum I, 1—III, 5; IV, 1—V, 10; V, 21—VI, 16; alterius ad Tim. I, 5—IV, 11; ad Titum I, 1, 10. Litterarum forma haud inelegans quidem est, sed festinationem quamdam præ se ferre videtur. Propter recentem scripturam superinductam verba Ulfilana sæpius

[1] Vid. Knittelium p. 316 sqq.

[2] Hunc codicem ad Bobiense in Liguria cœnobium pertinuisse, unde etiam bibliothecæ Ambrosianæ palimpsesti prodiere, datis ad Angelum Maium litteris docuit v. c. Niebuhr, et eo quoque pertinuit alius, in bibliotheca Vaticana asservatus, homiliarum gothicarum fragmenta continens (Skeireins) CAST. in Addend. ad epistolam Corinth. alteram p. 85, unde Adelungium suspicantem, codicem Carol. in Hispania, Visigothorum sede, scriptum esse, erravisse apparet.

[3] Vid. Castill. *Specim.* præf. p. IV sq. XV sqq.

ægre tantum cognoscuntur: plagularum ordo pariter A atque in codice A perturbatus est.

Tertio loco is codex ponitur quem nos *Ambrosianum* appellavimus; sunt autem quatuor tantum pagellæ codicis, forma minore, versionem latinam evangeliorum continentis (I 61 part. super.), sub qua scriptum est interpretationis gothicæ fragmentum evangelii Matthæi, ejusque quidem partis, quæ in codice Argenteo maximam partem nunc desideratur; lucramur autem inde xxv, 38 — xxvi, 3; xxvi, 65 — 70, pergitque, postquam hoc versu cod. Argenteus incepit, cum hoc usque ad xxvii, 1. Scripturæ genus est grande et ad codicem Argenteum propius quam cæteri Ambrosiani accedit (vid. Tabul. II, II).

Supersunt deinde tria folia codicis (G 82 part. sup.). in quo scripta est commentatio in libros Re- B gum latina; librarius in usum suum convertit codices Plauti fabularum, Senecæ tragœdiarum et interpretationis Ulfilanæ librorum Nehemiæ et Esdræ; servata sunt in quatuor pagellis de Nehemia v, 13—18; vi, 14—vii, 3; duabus de Esdra ii, 8—12. Litterarum specimen redditum est Tabul. II, I.

Quinto denique loco ponimus codicem, qui *Skeireins* continet, cujus una pars Romæ in bibliotheca Vaticana cum Frontino superscripto (cod. n° 5750 membr. forma quarta) servatur, altera Mediolani (cod. Ambros. E 147, membr. forma quarta), in qua super gothica concilium Chalcedonium scriptum est; vide de eo Massmannum docte atque copiose disputantem Skeir. p. 55 sqq. Ejus autem mentionem eam ob causam hic fecimus, quia inde duximus Joan. I, C 29; III, 3—5, 23—26, 29—32; v, 21—23, 35—38 et præterea alia ibi leguntur, quæ in cod. quoque Arg. exstant; eorum varietatem in adnotatione indicavimus.

Antonium Morillonem primum versionis Ulfilanæ memoriam redintegravisse supra commemoravimus; posteum Derrerus quidam totum codicem Argenteum descripsit, quæ descriptio a comite de la Gardie simul cum codice Argenteo empta et Upsaliam deportata, anno 1702 cum Olai Rudbeckii domo et libris conflagravit. Primam autem Ulfilæ editionem e codice Argenteo et Derreri illa descriptione haustam Franciscus Junius adornavit [1]; ea autem editio mendis scatet ita, ut nunc ejus nulla fere utilitas sit; accedit, quod multa addidit, quorum vestigia in codice nulla apparent, itemque omisit, quæ vel hodie sine difficultate legi possunt. Multa autem laude dignæ sunt observationes Thomæ Mareshalli, Angli, volumini priori inde a pagina 385 additæ. Haud melior evasit editio Georgii Stiernhielmii, consiliarii militaris suecici et præsidis collegii antiquitatum Holmiensis, quæ Junianam editionem paucissimis locis emendatam, permultis etiam corruptiorem repetiit [2]. Multo majore cum cura Ericus Benzelius, archiepiscopus Upsaliensis, et eo mortuo Eduardus Lye, Anglus, Ulfilam ediderunt [3]; nam Benzelius non solum lectiones permultas Junii et Stiernhielmii emendavit, sed etiam primus de nostræ versionis discrimine et consensu cum textu græco verissime judicavit; unum modo desideratum est: non omnia loca evanida atque lectu difficilia dare valuit. Eum laborem suscepit Joannes ab Ihre, regiæ cancellariæ consiliarius et professor universitatis Upsaliensis, qui totum opus ab aliquo e Stierhielmii editione describendum curavit in eamque descriptionem emendationes ex codice Arg. ipso haustas intulit [4]; eoque in negotio ea diligentia, prudentia, peritia versatus est, quam is modo, qui codicem Argenteum suis oculis vidit, satis æstimare potest. Quæ Ihre ad novam Ulfilæ editionem curandam e codice duxerat atque aliunde collegerat, cum ipsi opus perficere per fata non liceret, A. F. Buschingius, gymnasii Berolinensis director, edidit [5]. Multis annis post quod Ihreo non contigerat, ut Ulfilam totum ederet, J. Chr. Zahnio, sacerdoti saxonico, contigit [6]; is autem textum non solum fragmentis epistolæ ad Romanos a Knittelio inventis auxit [7], sed etiam adhibita multa cura et Ihrei emendationibus, supplementis, adnotationibus fidissime usus, quantum

[1] *Quatuor D. N. Jesu Christi evangeliorum versiones perantiquæ duæ, gothica scil. et anglosaxonica, quarum illam ex celeberrimo cod. Arg. nunc primum depromsit Fr. Junius. Accessit et glossarium gothicum. Dortrechti* 1665 (*Amstelodami* 1684) 2 *voll.* 4.

[2] *D. N. Jesu Christi SS. Evangelia ab Ulfila Gothorum in Mœsia episcopo circa annum a nato* D *Christo* CCCLX *ex græco gothice translata, nunc cum parallelis versionibus sueco-gothica, norrœna l. islandica et vulgata latina edita Stockholmiæ*, 1671, 4. cf. Eberti *Allgemeines bibliograph. Lexicon* II, *p.* 991.

[3] *Sacrorum evangeliorum versio gothica ex cod. Arg. emendata atque suppleta cum interpretatione latina et adnotationibus E. Benzelii edidit, observationes suas adjecit et grammaticam gothicam præmisit E. Lye, Oxonii* 1750, 4.

[4] Id exemplar, quod postremo in Heinatii, professoris Francofurtensis, possessionem venit, indeque nomine *Heynatii manuscriptum* vocatum est, Zahnius deinde in consilium adhibuit.

[5] *Joannis ab Ihre scripta versionem Ulfilanam et linguam mœso-gothicam illustrantia ab ipso doctissimo auctore emendata novisque accessionibus aucta, jam collecta et una cum aliis scriptis similis argumenti edita ab A. F. Büsching, Berolini* 1773, 4. In hujus libri appendice etiam *Joannis Gordoni*, juri-consulti Edinburgensis, Specimen animadversionum criticarum in priscam evangeliorum versionem gothicam continetur, optimarum observationum plenum et dolendum, quod non plura de eo linguæ gothicæ peritissimo atque subactissimi judicii viro habemus.

[6] *Ulfilas gothische Bibelübersetzung nach Ihrens Text, mit einer grammatischwörtlichen lateinischen Uebersetzung, samt einer Sprachlehre und einem Glossar ausgearbeitet von F, K. Fulda, das Glossar umgearbeitet von W. F. H. Reinwald, etc. herausgegeben von J. Chr. Zahn, Weissenfels* 1805, 4.

[7] *Ulphilæ versionem gothicam nonnullorum capitum epistolæ Pauli ad Romanos e litura cujusdam ms. rescripti, qui in augusta apud Guelpherbytanos bibliotheca adservatur, etc., eruit, commentatus est datque foras F. A. Knittel* 1762, 4. Eam editionem textum accuratissime lectum et orutum continere si Ebertus l. l. p. 992 dicit, aut immerita laude eam sustulit, aut de re sibi parum comperta confidentius judicavit; nam Knittelius, quæ facilia lectu sunt in codice, recte legit, in iis, quæ aliquanto sunt difficiliora, sæpius erravit, linguæ autem gothicæ proprietates ei plane incognitæ fuerunt.

potuit, emendatissimum atque integerrimum dedit, exceptis iis locis, ubi Ihre ipse codicem Argenteum diligentius inspicere neglexerat. Id cum compluribus locis factum esset, Zahnius aut in errorem perductus est, aut mendas ab Ihreo non animadversas corrigere non potuit. Præterea optandum fuit, Zahnius majorem sermonis gothici peritiam judiciique subtilitatem habuisset; nam adnotationes, quas textui subjunxit, præter quas Mareshallo, Gordono, Ihreo debet, jejunæ sunt atque ineptæ, maximam partem etiam falsæ. Post Zahnium nemo fragmenta Ulfilana integra edidit; sed quæ de Matthæi evangelio supersunt, bis sunt edita a S. Henshallo, magistro anglico, et J. A. Schmellero, linguæ germanicæ in universitate Monacensi doctore [1]. Cum autem et propter priorum editionum vitiositatem et quod in iis fragmenta nuper a Maio reperta et a Castillionæo in lucem edita [2] non continerentur, nova Ulfilæ editione opus esse [3] videretur, ii deinde, quos eam adornaturos audissemus, aut diutius cunctarentur, aut consilium abjecissent, ipsi nos ad hoc opus suscipiendum accessimus, neque solum fragmenta versionis Ulfilanæ omnia colligere, sed etiam emendatius, quam adhuc factum esset, edere constituimus. Nam legentibus nobis atque diligentius relegentibus cum alteram textus partem, a Zahnio ex Ihrei adnotationibus emendatam, tum reliqua a Knittelio et Castillionæo e codicibus hausta, permulta inventa sunt, quæ trutina examinata probari non possent quibusque nulla nisi ex iterata codicum inspectione atque recognitione medicina quæri posse videretur. Quæ cum ita essent, Upsaliam et Guelpherbytum profecti singulari humanitate et liberalitate bibliothecarum custodum summa cum laude prædicanda impetravimus, ut codicem Argenteum et Carolinum ab initio ad finem usque per otium legeremus ac perlustraremus et vitia animadversa, utrum librariorum negligentiæ, an editorum incuriæ tribuenda essent, cognosceremus. Et in utroque codice conferendo exspectatio nostra nisi superata, certe non decepta est; quas enim lectiones olim dubias nunc suspicione liberaverimus,

A quam multas corruptas emendaverimus; qui adnotationes nostras perlegerit, ipse videbit. Sed multo magis, quam illi, codices Ambrosiani, quamquam a Massmanno ex parte iterum inspecti, ut denuo excuterentur necesse erat; quod cum ipsis nobis facere non liceret, Castillionæum precibus adiimus, ut conjecturas nostras, quas dubiis et aperte falsis lectionibus substitueramus, cum codicum scriptura comparare vellet: idque negotium non solum paratissimo animo atque rarissima gratificatione et benevolentia suscepit, sed etiam tanta diligentia atque accuratione gessit, ut textus epistolarum, quantum superest, quem ejus ipsius editione multo emendatiorem edidimus, summo iure Castillionæi etiam studio debeatur.

B In adornanda autem nostra editione ita versati sumus, ut lectiones codicum (in evangeliis Argentei, in epistolis codicis B) veras, non eas, quas exhibebant editiones, summa fide redderemus, exceptis iis solis, quæ aperte falso habebant, quas quidem ex legibus sermonis emendavimus, dubias autem et quarum emendatio non esset in promptu, relinqueremus intactas; in verborum autem scriptura, cum gothicarum litterarum integritatem retinere cuperemus, hanc legem servavimus, ut non *th*, *ch*, *wh*, *qu* scriberemus, sed simpliciter þ (islandicæ propria litteræ formam, ab aliis viris doctis jam introductam), *x*, *w*, *q* et pro *w* simplicem formam *v*; verba denique interpunctionibus diremimus frequentioribus quidem, quam in codicibus apparent, sed quæ ad sensum C explicandum utiles esse viderentur. Textui sic constituto versionem latinam addidimus, non qualem Zahnius confecit, ut verborum gothorum solorum ratione habita vel contra consuetudinem sermonis latini peccaret, sed quæ regulas latinitatis observans verbum gothicum verbo latino redderet; in quo negotio, quantum licebat, Vulgatam secuti sumus. Denique adnotationem criticam adjecimus, qua primum editionum priorum errata enumerantur, quæ quia ad historiam textus gothici pertinebant et qua diligentia quave negligentia codices a criticis adhibiti essent, cognosci

[1] Horum virorum alter, qui libellum sic inscripsit: *The gothic gospel of St. Matthew from the codex Argenteus of the fourth century with the corresponding English or Saxon from the Durham book of the eigth century, etc. by S. Henshall, London* 1807, 8. Ad textus emendationem non solum nihil contulit, sed etiam falsis verborum distractionibus aut copulationibus eum fœde maculavit; adnotationes autem textui subjectæ tam sunt perversæ atque ineptæ, ut, quæ commemorentur, non sint dignæ. Multo melius Schmellerus Matthæi fragmenta edidit hoc in libello: *Evangelii secundum Matthæum versio francica seculi IX nec non gothica sec. IV quoad superest, Stuttgart* 1827, 8. Is enim vir doctissimus textum, e Zahnii editione haustum, quam emendatissime potuit, edidit, a que etiam primus fragmentis, e codice Ambrosiano detectis, auxit.

[2] *Ulphilæ partium ineditarum in Ambrosianis palimpsestis ab Angelo Majo repertarum specimen conjunctis curis ejusdem Maji et C. O. Castillionæi editum, Mediolani* 1819, 4. — *Ulphilæ versio gothica epistolæ D. Pauli ad Corinthios secundæ, quam, etc.* D *edidit C. O. Castillionæus, Mediol.* 1829. — *Gothicæ versionis epistolarum D. Pauli ad Romanos, ad Corinthios primæ, ad Ephesios, quæ supersunt, etc., edidit C. O. Castillionæus, Mediol.* 1834. — *Gothicæ versionis epistolarum D. Pauli ad Galatas, ad Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses primæ, quæ supersunt, etc., edidit C. O. Castillionæus, Mediol.* 1835. — *Gothicæ versionis epistolarum D. Pauli ad Thessalonicenses secundæ, ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, quæ supersunt, etc., edidit C. O. Castillionæus Mediol.* 1839.

[3] Quos in errores viros nostri ævi doctissimos editionum illarum vitia perduxerint, inter alia optime cognoscitur e disputatione Graffii de infirma germanicæ linguæ declinatione conscripta, multa doctrina repleta, in Novi Diarii societatis eruditorum Berolinensium, etc., volumine altero inde a pag. 1 edita; is enim leges constituit plerasque, e lectionibus falsis deductas, quarum eum cognitis veris lectionibus, etiamsi non pœnitebit, tamen loca, quæ nunc citavit tanquam probantia, non probare id, quod voluit, ipse intelliget.

posset, nunc non omittenda esse videbantur; deinde A lectiones merito suspectas indicavimus, temere in dubitationem vocatas defendimus, rationes emendationum aut explicationum ab aliis initas sub judicium vocavimus, neque ubi Gothus aut minus recte in interpretatione versatus esset, aut contra sermonem suum peccavisset, aut græca falso legisset, id animadvertere omisimus; tum textus nostri et græci vulgati frequentem discrepantiam notavimus, græcus autem vulgatus textus nobis est, quem Griesbachii editio præbet, præterque varietates ibi positas Millium etiam et Matthæium consuluimus; denique varietates vel in altero codice inventas, vel in marginibus adscriptas ibi adjunximus, ita ut quæ in textu aliarum editionum sint, omnia, de adnotationibus, observationibus, aliorum explicandi conatibus, quæ utilia viderentur, librorum gothicorum additamenta omnia, glossæ, variæ lectiones, gothici et græci textus diversitates indicatæ inveniantur. Ut breviores esse possemus, notis usi sumus, quas a fronte horum prolegomenorum ex consulto apposuimus.

EVANGELIA.

AIVAGGELJO ÞAIRH MATÞAIU.

III, 11 Aþþan ïk ïn vatin ïzvis daupja. ïþ sa afar mis gaggida sviuþoza mis ïst. þizei ïk ni ïm vairþs ei
V, 8 anahneivands andbindau skaudaraip skohis ïs. sah. þan ïzvis daupeiþ ïn ahmin veihamma. — auda-
15 gai þai hrainjahairtans. unte þai guþ gasaiwand. — ... ak ana lukarnastaþan. jah liuteiþ allaim
16 þaim ïn þamma razna. sva liuhtjai liuhaþ ïzvar ïn andvairþja manne. ei gasaiwaina ïzvara goda
17 vaurstva jah hauhjaina attan ïzvarana þana ïn himinam. ni hugjaiþ ei ïk qemjau gatairan vitoþ aiþ-
18 þau praufetuns. ni qam gatairan ak usfulljan. amen auk qiþa ïzvis. und þatei usleiþiþ himins jah
19 airþa. jota ains aiþþau ains striks ni usleiþiþ af vitoda. unte allata vairþiþ. ïþ saei nu gatairiþ
aina anabusne þizo minnistono jah laisjai sva mans. sah minnista haitada ïn þiudangardjai
20 himine. ïþ saei taujiþ jah laisjai sva. sah mikils haitada ïn þiudangardjai himine. qiþa auk ïzvis
þatei nibai managizo vairþiþ ïzvaraizos garaihteins þau þize bokarje jah fareisaie. ni þau qi-

INTERPRETATIO. — *EVANGELIUM PER MATTHÆUM.*

III, 11. At ego in aqua vos baptizo, verum hic post me veniens major me est, cujus ego non sum dignus, ut
me inflectens resolvam corrigiam calcei ejus; hic vero vos baptizat in spiritu sancto. — V, 8. Beati hi mundi-
corde, nam hi Deum vident.—15.... sed super candelabrum, et lucet omnibus his in hac domo. 16. Sic luceat
lux vestra in præsentia hominum, ut videant vestra bona opera et celebrent patrem vestrum hunc in cœlis.
17. Ne putetis, quod ego venerim abrogare legem aut profetas; non veni abrogare, sed perficere. 18. Amen
enim dico vobis, usque dum perit cœlum et terra, iota unum aut una linea non perit de lege, donec omne fit.
19. Verum qui nunc abrogat unum præceptorum horum minimorum et doceat sic homines, hic minimus no-
minatur in regno cœlorum : verum qui facit et doceat sic, hic magnus nominatur in regno cœlorum. 20.
Dico enim vobis, quod, nisi plus fit vestræ justitiæ, quam horum scribarum et Farisæorum, non quidem ve-

ANNOTATIONES.

III, 11. Hunc versum et V, 8, qui in cod. Arg. non leguntur, ex libro, qui a Massmanno editus *Skeireins aivaggeljons þairh iohannen* inscribitur, addidimus. Hic prior versus citatus est Sk. p. 14 (42). — *ïn — daupja*] ¶ gr. omn., deinde Goth. ° εἰς μετάνοιαν, quod in locis parallelis (Mc. I, 8; L. III, 16; J. I, 26) gr. etiam omittunt; eadem verba M. IX, 13; Mc. II, 17 et apud Goth. et apud quosdam gr. desiderantur. — *ïk*] sec. ego ° gr. omn. — *anahneivands*] me inflectens, ° gr. omn., videtur ex Mc. I, 7 additum esse (cf. ad XXVII, 42). — *andbindau — ïs*] solvam corrigiam calcei ejus, gr. omn. τὰ ὑποδήματα βαστάσαι. — *þan*] vero, ° gr. omn. — *veihamma*] Ulf. c. edd. ° καὶ πυρί.

V, 8. Hic versus primum editus in *Ulfilæ partium ineditarum specimine* ab Ang. Maio et C. O. Castillionæo edito pag. 24, nunc repetitur Sk. p. 26 (48). — *audagai*] leguntur deinde *auk þan qaþ* (enim autem dixit), quæ ab auctore hujus operis, ut verba Scripturæ sacræ cum suis cohærerent, addita sunt.

V, 15. Principium eorum, quæ conservata sunt in cod. Arg. — *lukarnastaþan*] J. St. + *lukarnastaþin*, H. ⋇ div. — *liuteiþ*] utrum sic, an *liugeiþ*, quod editt. habent, in cod. Arg. scriptum sit, hodie distingui non potest; nos cum G. (Ulfil. illustr. append. p. 50) prætulimus *liuteiþ*, quod pro *liuhteiþ* (Cor. I, IV, 5) errore librarii scriptum esse, ille recte dicere videtur, vid. vs. 16 *liuhtjai*, adde Cor. II, IV, 4 *liuhtjai*, vs. 6 *liuhtida*. Singulæ litteræ librarii negligentia sæpius omissæ sunt, *h* ipsum Mc. quoque XV, 38 *als* pro *alhs*, L. VI, 12 *þairvakands* pro *þairhvakands*, VI, 17 et VIII, 4 *hiuma* pro *hiuhma*, J. VI, 12 *drausnos* pro *drauhsnos*. — *þamma*] H. ⋇ *þamna*.

V, 16. *liuhtjai*] H. ⋇ *liughtjai*.

V, 17. *ïk*] ego, ° gr. omn., B. ⋇ *ni*. — *ei ïk qemjau*] J. St. † *ei qam*.

V, 18. *jah*] H. ⋇ *jau*. — *allata vairþiþ*. J. St. B. ⋇ *alla gavairþiþ*. H. ⋇ *alla tavairþiþ*.

V, 19. *sah*] pr. Z. — *sa*; cæterum ° gr. omn. — *þiudangardjai*] H. ⋇ div. — *sva*] sec. sic, ° gr.

V, 20. *ni þau*] editt. ⋇ jct. — *ïzvaraizos garaihteins*, ¶ gr. Cæterum Ulf. ° πλεῖον.

21 miþ in þiudangardjai himine. hausideduþ þatei qiþan ist þaim airizam. ni maurþrjais. ith saei maurþreiþ.
22 skula vairþiþ stauai. aþþan ik qiþa izvis þatei wazuh modags broþr seinamma svare skula vairþiþ stauai.
iþ saei qiþiþ broþr seinamma raka. skula vairþiþ gaqumþai. aþþan saei qiþiþ dvala. skula vairþiþ in
23 gaiainnan funins. jabai nu bairais aibr þein du hunslastada jah jainar gamuneis þatei broþar þeins habaiþ
24 wa bi þuk. aflet jainar þo giba þeina in andvairþja hunslastadis jah gagg faurþis gasibjon broþr þei-
25 namma jah biþe atgaggands atbair þo giba þeina. sijais vaila hugjands andastauin þeinamma sprauto.
und þatei is in viga miþ imma. ibai wan atgibai þuk sa andastaua stauin jah sa staua þuk atgibai
26 andbahta. jah in karkara galagjaza. amen qiþa þus. ni usgaggis jainþro. unte usgibis þana minnistan
27, 28 kintu. hausideduþ þatei qiþan ist. ni horinos. aþþan ik qiþa izvis þatei wazuh saei saiwiþ qinon du
29 luston izos. ju gahorinoda izai in hairtin seinamma. iþ jabai augo þein þata taihsvo marzjai þuk. us-
stagg ita jah vairp af þus. batizo ist auk þus ei fraqistnai ains liþive þeinaize jah ni allata leik þein
30 gadriusai in gaiainnan. jah jabai taihsvo þeina handus marzjai þuk. afmait þo jah vairp af þus. ba-
31 tizo ist auk þus ei fraqistnai ains liþive þeinaize jah ni allata leik þein gadriusai in gaiainnan. qiþa-
32 nuh þan ist þatei wazuh saei afletai qen. gibai izai afstassais bokos. iþ ik qiþa izvis þatei wazuh
saei afletiþ qen seina inuh fairina kalkinassaus. taujiþ þo horinon. jah sa ize afsatida liugaiþ. horinoþ.
33 aftra hausideduþ þatei qiþan ist þaim airizam. ni ufarsvarais. iþ usgibais fraujin aiþans þeinans.
34, 35 aþþan ik qiþa izvis ni svaran allis. ni bi himina. unte stols ist guþs. nih bi airþai. unte fotubaurd ist
36 fotive is. nih bi iairusaulimai. unte baurgs ist þis mikilins þiudanis. nih bi haubida þeinamma svarais.
37 unte ni magt ain tagl weit aiþþau svart gataujan. sijaiþþan vaurd izvar. ja ja. ne ne. iþ þata

INTERPRETATIO.

nitis in regnum cœlorum. **21**. Audistis, quod dictum est his maioribus : ne occidas; verum qui occidit, reus fit judicio : **22**. at ego dico vobis, quod quisque iratus fratri suo temere reus fit judicio; verum qui dicit fratri suo : raka! reus fit concilio; at qui dicit : fatue! reus fit in geennam ignis. **23**. Si igitur feras munus tuum ad aram et illic recorderis quod frater tuus habet aliquid contra te; **24**. relinque illic hanc oblationem tuam in præsentia aræ et vade prius te-reconciliare fratri tuo, et posthac accedens offer hanc donationem tuam. **25**. Sis bene volens adversario tuo propere, usque dum es in via cum eo, ne quando tradat te hic adversarius judici et hic judex te tradat commentariensi, et in carcerem ducaris. **26**. Amen dico tibi non exis illinc, donec reddis hunc minimum obolum. **27**. Audistis, quod dictum est : ne mœcheris; **28**. at ego dico vobis, quod omnis qui ad-spicit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus-est cum-ea in corde suo. **29**. Verum si oculus tuus hic dexter sollicitet te, erue eum et projice a te; melius est enim tibi, ut perdatur unum membrorum tuorum et non totum corpus tuum cadat in geennam; **30**. et si dextra tua manus sollicitet te, abscinde hanc et projice a te; melius est enim tibi, ut perdatur unum membrorum tuorum et non totum corpus tuum cadat in geennam. **31**. Dictum autem est, quod omnis qui repudiet uxorem, det ei divortii libros; **32**. verum ego dico vobis, quod omnis qui repudiat uxorem suam sine crimine adulterii, facit hanc mœchari; et hic qui repudiatam ducit in-matrimonium, mœchatur. **33**. Iterum audistis, quod dictum est his majoribus : ne pejeres, verum reddas domino juramenta tua; **34**. at ego dico vobis, non jurare omnino, non per cœlum, nam sedes est Dei; **35**. neque per terram, nam scabellum est pedum ejus; nec per Jerusolymam, nam civitas est hujus magni regis; **36**. neque per caput tuum jures, nam non potes unum pilum album aut nigrum reddere. **37**. Sit autem verbum vestrum : sane, sane; minime minime; verum hoc

ANNOTATIONES.

v, 22. *skula*] pr. Schm. ⋇ *scula.*

v, 23. *jabai*] H. semper ⋇ *gabai.* — *aibr*] sic cod. Arg.; neque Ihrii conjectura *bair*, neque Zahnii *libr* digna, quæ recipiatur, quia utrumque verbum auctoritate caret; nec *giba* habet, quo se commendet, cum *þein*, non *þeina*, quod *giba* postulat, in textu scriptum sit. Vocem *aibr* dubiæ originis et significationis Grim. quoque I, 44, sq. retinuit; postea autem DM. p. 25 et Gr. I, 43 (3 edit.) *tibr* conjecit, quod etiam Ettmuller HLZ. 1838 nr 224 (in censura editionis nostræ) legendum esse existimat, sed vid. ad *Glossar.* v. *Aibr.*

v, 24. *andvairþja*] H. ⋇ *andvirþja.* — *gasibjon*] te reconciliare, gr. omn. διαλλάγηθι. — *atbair*] H. ⋇ div.

v, 25. *atgibai þuk*] ¶ gr. omn.

v, 26. *minnistan*] minimum, gr. omn. ἔσχατον, quapropter Sch. Ulfilam in suo libro ἐλάχιστον legisse suspicatur; fortasse Gothus falso vertit, quod quidem non semel tantum ei accidit.

v, 29. *þata*] J. St. ⋇ *þana.* — *usstagg*] Schm. ⋇ *afstagg*; codicis Arg. lectionem esse falsam pro *usstigg*, jam Grim. II, 190 * recte notavit. In codice rasum est *a*, qua re fortasse emendatio indicatur. — *gadriusai*] Z. præf. p. XIV absurde contendit Gothum legisse πέσῃ pro βληθῇ, scilicet Ulfilam habet pro interprete verborum græcorum tenacissimo; at cf. VI, 2 *andnemum* (acceperunt) = ἀπέχουσι, et alia.

v, 30. *þeinaize*] St. ⋇ *þeinlize.* — *gadriusai*] H. + *driusai.*

v, 31. *qiþanuh þan*] J. St. Hz. uti fere ubique ⋇ *quiþan uhþan*; nam *uh* est particula enclitica, non proclitica, vid. Gram.; hunc errorem permultis locis Z. quoque admittit. — *wazuh*] cod. Arg. ⋇ *wa* ‖ *wazuh*; sic sæpius syllabæ in lineæ antecedentis fine scriptæ, ab initio sequentis repetitæ sunt, vid. ad L. I, 65. J. IX, 41. — *qen*] Ulf. ° αὐτοῦ c. cod. 6 (uti Scholzius notat).

v, 32. *sa ize*] F. + *sa izei*; Hz. ex corr. ⋇ *saize*; Z. h. l. et VII, 15 recte div., sed Mc. IX, 1 ⋇ jct.

v, 33. *ni ufarsvarais*] J. St. B. H. ⋇ *niu farsvarais.* — *usgibais*] St. ⋇ *usgibas.* — *fraujin*] in cod. Arg. exceptis iis locis, ubi non de Deo aut Jesu sermo est (M. VI, 24; XXVII, 63; L. XVI, 13; J. XV, 15) semper scribitur per notam *fin* (sic etiam *fins*, *fan* pro *fraujins*, *fraujan*), quam J. St. B. H. ⋇ *fanin* sunt interpretati, rectam atque integram formam primus restituit Gordon. p. 51.

v, 34. *guþs*] editt. ⋇ *goþs*, H. ⋇ *jþ*. Cæterum editiones semper forma *goþ*, *goþis*, etc., utuntur: Maresch. p. 408, Gord. p. 52 f. et Ih. *guþ*, *guþs* scribi merito jusserunt, vid. Joan. X, 34, ubi sine nota *guda* legitur; sic semper etiam Castill. in editione epistolarum recte dedit.

v, 35. *þiudanis*] H. ⋇ *þiudanins.*

v, 36. *gataujan*] H. ⋇ *gataugan* (sic v, 47).

v, 37. *sijaiþ-þan*, J. ⋇ *sij aiþþan*, B. + *sijai þau*, Z. ⋇ *sijaiþ þan*, H. ⋇ *sijai þau*, Schm. ⋇ *sijaiþþan*. Veram hujus formæ naturam nullus interpretum perspexit; Z. coaluisse eam putat ex *sijai* et *aþ-*

38 managizo þaim us þamma ubilin ist. hausideduþ þatei qiþan ist. augo und augin jah tunþu und tunþau.
39 iþ ik qiþa izvis ni andstandan allis þamma unseljin. ak jabai was þuk stautai bi taihsvon þeina kinnu.
40 vandei imma jah þo anþara. jah þamma viljandin miþ þus staua jah paida þeina niman. aflet imma
41, 42 jah vastja. jah jabai was þuk ananauþjai rasta aina. gaggais miþ imma tvos. þamma bidjandin þuk
43 gibais jah þamma viljandin af þus leiwan sis ni usvandjais. hausideduþ þatei qiþan ist. frijos newund-
44 jan þeinana jah fiais fiand þeinana. aþþan ik qiþa izvis. frijoþ fijands izvarans. þiuþjaiþ þans vrikan-
45 dans izvis. vaila taujaiþ þaim hatjandam izvis jah bidjaiþ bi þans usþriutandans izvis. ei vairþaiþ
sunjus attins izvaris þis in himinam. unte sunnon seina urranneiþ ana ubilans jah godans jah rigneiþ
46 ana garaihtans jah ana invindans. jabai auk frijoþ þans frijondans izvis ainans. wo mizdono habaiþ.
47 niu jah þai þiudo þata samo taujand. jah jabai goleiþ þans frijonds izvarans þatainei. we managizo
48 taujiþ. niu jah motarjos þata samo taujand. sijaiþ nu jus fullatojai svasve atta izvar sa in himinam
VI, 1 fullatojis ist. atsaiwiþ armaion izvara ni taujan in andvairþja manne du saiwan im. aiþþau laun ni
2 habaiþ fram attin izvaramma þamma in himinam. þan nu taujais armaion. ni haurnjais faura þus
svasve þai liutans taujand in gaqumþim jah in garunsim. ei hauhjaindau fram mannam. amen qiþa
3 izvis. andnemun mizdon seina. iþ þuk taujandan armaion ni viti hleidumei þeina. wa taujiþ taihsvo
4 þeina. ei sijai so armahairtiþa þeina in fulhsnja jah atta þeins. saei saiwiþ in fulhsnja. usgibiþ þus in
5 bairhtein. jah. þan bidjaiþ. ni sijaiþ svasve þai liutans. unte frijond in gaqumþim jah vaihstam plapjo
6 standandans bidjan. ei gaumjaindau mannam. amen qiþa izvis þatei haband mizdon seina. iþ þu þan
bidjais. gagg in heþjon þeina jah galukands haurdai þeinai bidei du attin þeinamma þamma in

INTERPRETATIO.

plus his ex hoc malo est. 38. Audistis, quod dictum est : oculum pro oculo et dentem pro dente; 39. verum ego dico vobis, non resistere omnino huic malo, sed si quis te percutiat ad dextram tuam malam, offer ei etiam hanc alteram. 40. Et huic volenti cum te judicium et pallium tuum tollere, permitte ei etiam tunicam. 41. Et si quis te cogat miliare unum, eas cum eo duo. 42. Huic oranti te des, et huic volenti a te mutuari sibi, ne avertaris. 43. Audistis, quod dictum est : ames propinquum tuum et oderis inimicum tuum· 44. at ego dico vobis : ametis inimicos vestros, benedicatis his persequentibus vos, bene faciatis his odientibus vos et precemini pro his calumniantibus vos, 45. ut fiatis filii patris vestri hujus in cœlis, nam solem suum oriri-facit super malos et bonos et pluere-facit super justos et super injustos. 46. Si enim amatis hos amantes vos solos, quam mercedem habetis? nonne etiam hi paganorum hoc ipsum faciunt? 47. Et si salutatis hos amicos vestros tantum, quo plus facitis? nonne etiam portitores hoc ipsum faciunt? 48. Sitis igitur vos perfecti, sicut pater vester hic in cœlis perfectus est. VI, 1. Curate beneficium vestrum non facere in præsentia hominum, ut videamini eis, alioquin mercedem non habetis a patre vestro hoc in cœlis. 2. Cum igitur facias beneficium, ne cornu-canas ante te, sicut hi simulatores faciunt in conciliis et in viis, ut celebrentur ab hominibus; amen dico vobis : acceperunt mercedem suam. 3. Verum te facientem beneficium ne sciat sinistra tua quid faciat dextra tua, 4. ut sit hoc beneficium tuum in abscondito et pater tuus, qui videt in absconditum, reddit tibi in aperto. 5. Et cum oretis, ne sitis sicut hi simulatores, nam amant in conciliis et angulis platearum stantes orare, ut observentur hominibus; amen dico vobis, quod habent mercedem suam. 6. Verum tu, cum oras, vade in cubiculum tuum et claudens januam tuam ora ad patrem tuum hunc in

ANNOTATIONES.

þan vel *aþþan*, quod synalœphes genus cum *aþþan* inauditum est; aliquid veri inest in altera illa opinione; Schm. videtur aliquid desiderare, quod puncto posito indicat. Res autem ita se habet : *uh* particula enclitica cum vi quadam copulativa ab initio sententiarum verbis annectitur; quod si ea vox, cui annectitur, in vocalem longam aut diphthongum desinit, ad vitandum biatum *u* particulæ omittitur; nostro loco igitur *sijaih* pro *sijaiuh* (uti *viljauh* [Cor. I, XI, 3], *sumaih*, *þaih*, al. pro *viljau-uh*, *sumai-uh*, *þai-uh*); sin vero brevis est vocalis terminationis, ea ipsa abjicitur et integra particula *uh* additur (J. VI, 64 *vissuh*. L. VII, 6 *iddjuh* al. pro *vissa-uh*, *iddja-uh*). Deinde illud *h* sæpius subsequenti consonanti assimilatur, cf. *jauni* XXV, 42; *jag-gabairaidau* J. III, 4; *jas-sa* M. XXVI, 71; *nis-sijai* L. XX, 16 et potissimum *sumaiþ-þan* M. XXVI, 67; J. XI, 46, *þaiþ-þan* Rom. XII, 4. Frequentatur ea figura in epistolis, vid. Mssm. Sk. p. 60.

V, 39. *allis*] omnino, ° gr. omn., solus Ptolem. ap. Epiphan. Hæres. 33, 6 testante Millio ὅλως habet.— *unseljin*] H. ✱ *unselgin*. — *taihsvon*] H. ✱ *taishuon*.

V, 40. *staua*] St. ✱ *stava*.

V, 42. *jah*] St. ✱ *jak*.

V, 43. *fiais*] St. ✱ *filis*. — *newundjan*] H. ✱ div.

V, 44. Falluntur Griesb. et Mill. opinantes Gothum καὶ διωκόντων ὑμᾶς omisisse, nam ea verbis *jah vrikandans izvis* reddidit; potius in suo codice legit et secundum eum vertit : ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. Ita nec opus est verbo *vrikan* novam significationem tribuere, quam ejus etymon respuit, nec cum Rw. *fraqiþandans* pro *vrikandans* conjicere, cf. ad L. III, 14.

V, 45. *ana*] tert. super, ° gr. omn.

V, 46. *ainans*] solos, ° gr. omn. — *þiudo*] paganorum, gr. τελῶναι.

V, 47. *frijonds*] amicos, gr. ἀδελφούς. — *taujiþ*] H. ✱ *taugiþ*, uti vs. 36 et sæpius. — *motarjos*] portitores, gr. ἐθνικοί.— *þata samo*] hoc ipsum, gr. οὕτω.

V, 48. *fullatojai*] H. utrumque ✱ div. — *atta*] H. ✱ *attah*. — *izvar* Z. ✱ *zvar*.

VI, 1. *armaion*] St. ✱ *armajon*; cæterum gr. δικαιοσύνην. — *andvairþja*] St. ✱ *andvairþia*, H. ✱ *andvairþya*.

VI, 2. *ei*] H. ° ✱ — *hauhjaindau fram*] H. ✱ *hauhjainda ufram*. — *andnemun*] H. ✱ div. uti sæpius.

VI, 4. *sijai*] Z. ✝ *siai*. — *þeina*] gr. ante *so*. — *fulhsnja*] pr. cod. Arg. ✱ *fulhsja*. — *fulhsnja*] sec. Ulf. ° αὐτός c. codd. et verss.

VI, 5. *bidjaiþ — sijaiþ*] oretis — sitis, gr. προσευχῃ — ἔσῃ — *jah*] sec. Ulf. ° ἐν. — *plapjo*] cum in nulla germanicarum linguarum hoc verbum inveniatur, Ulfilas ex græca mutuasse videtur πλατεῖα, eamque ob causam *platjo* scribendum esse putamus.

VI, 6. *galukands*] J. St. ✱ *galaukands* — *haurdai*] Zahnii conjectura *paurdai* non necessaria est, vid. Cor. II, II, 12.

7 fulhsnja jah atta þeins. saei saiwiþ in fulhsnja. usgib'þ þus ïn bairhtein. bidjandansuþ-þan ni filuvaurd-
8 jaiþ svasve þai þiudo. þugkeiþ ïm auk ei ïn filuvaurdein seinai andhausjaindau. ni galeikoþ nu maiþ.
9 vait auk atta ïzvar. þizei jus þaurbuþ. faurþizei jus bidjaiþ ïna. sva nu bidjaiþ jus. atta unsar þu in
10 himinam. veihnai namo þein. qimai piudinassus þeins. vairþai vilja þeins sve ïn himina jah ana
11, 12 airþai. hlaif unsarana þana sinteinan gif uns himma daga jah aflet uns þatei skulans sijaima svasve
13 jah veis afletam þaim skulam unsaraim. jah ni briggais uns ïn fraistubnjai. ak lausei uns a! þam-
14 ma ubilin. unte þeina ïst þiudangardi jah mahts jah vulþus in aivins. amen. unte jabai afletiþ
15 mannam missadedeins ïze. afletip jah ïzvis atta ïzvar sa ufar himinam. ïþ jabai ni afletip mannam
16 missadedins ïze. ni þau atta ïzvar afletiþ missadedins ïzvaros. aþþan biþe faistaiþ. ni vairþaiþ
svasve þai liutans gaurai. fravardjand auk andvairþja seina. ei gasaiwaindau mannam fastan-
17 dans. amen qiþa ïzvis þatei andnemun mizdon seina. ïþ þu fastands salbo haubiþ þein jah
18 ludja þeina þvah. ei ni gasaiwaizau mannam fastands ak attin þeinamma þamma ïn fulhsnja. jah
19 atta þeins. saei saiwiþ ïn fulhsnja. usgibiþ þus. ni huzdjaiþ ïzvis huzda ana airþai. þarei malo jah
20 nidva fravardeiþ jah þarei þiubos ufgraband jah hlifand. ïþ huzdjaiþ ïzvis huzda ïn himina. þarei
21 nih malo nih nidva fravardeiþ jah þarei þiubos ni ufgraband nih stiland. þarei auk ïst huzd ïzvar.
22 þaruh ïst jah hairto ïzvar. lukarn leikis ïst augo. jabai nu augo þein ainfalþ ïst. allata leik þein
23 liuhadein vairþiþ. ïþ jabai augo þein unsel ïst. allata leik þein riqizein vairþiþ. jabai nu liuhaþ þata
24 ïn þus riqiz ïst þata riqiz wan filu. ni manna mag tvaim fraujam skalkinon. unte jabai fijaiþ ainana. jah
anþarana frijoþ. aiþþau ainamma ufhauseiþ. ïþ anþaramma frakann, ni maguþ guþa skalkinon jah
25 mammonin. duþþe qiþa ïzvis. ni maurnaiþ saivalai ïzvarai. wa matjaiþ jah wa drigkaiþ. nih leika
26 ïzvaramma. we vasjaiþ. niu saivala mais ïst fodeinai jah leik vastjom. ïnsaiwiþ du fuglam himinis. þei
ni saiand nih sneiþand nih lisand ïn banstins. jah atta ïzvar sa ufar himinam fodeiþ ïns. niu jus

INTERPRETATIO.

abscondito, et pater tuus, qui videt in absconditum, reddit tibi in aperto. 7. Orantes autem ne multaloquamini sicut hi paganorum; videtur eis enim ut in multiloquio suo exaudiantur. 8. Ne similes-sitis igitur his, scit enim pater vester cujus vos indigetis, antequam vos oretis eum. 9. Sic igitur oretis vos: pater noster tu in cœlis, sanctificetur nomen tuum, 10. veniat regnum tuum, fiat voluntas tua, ut in cœlo, etiam super terra; 11. panem nostrum hunc quotidianum da nobis hodierno die, 12. et remitte nobis, quod rei sumus, sicut etiam nos remittimus his debitoribus nostris, 13. et ne ducas nos in tentationem, sed libera nos ab hoc malo: nam tuum est regnum et potentia et gloria in sæcula, amen. 14. Nam si remittitis hominibus peccata eorum, remittit etiam vobis pater vester hic super cœlis; 15. verum si non remitti is hominibus peccata eorum, non quidem pater vester remittit peccata vestra. 16. At quando jejunatis, ne fiatis sicut hi simulatores tristes; permutant enim facies suas, ut videantur hominibus jejunantes; amen dico vobis, quod acceperunt mercedem suam. 17. Verum tu jejunans unge caput tuum et faciem tuam lava: 18. ut non videaris hominibus jejunans, sed patri tuo huic in abscondito, et pater tuus, qui videt in absconditum, reddit tibi. 19. Ne colligatis vobis thesauros superterra, ubi tinea et ærugo perdit et ubi fures effodiunt et furantur. 20. Verum colligite vobis thesauros in cœlo, ubi neque tinea, neque ærugo perdit et ubi fures non effodiunt neque furantur. 21. Ubi enim est thesaurus vester, ibi est etiam cor vestrum. 22. Lucerna corporis est oculus: si igitur oculus tuus clarus est, totum corpus tuum lucidum fit; 23. verum si oculus tuus malus est, totum corpus tuum tenebrosum fit; si igitur lumen hoc in te tenebræ sunt, hæ tenebræ quam multæ! 24. Non homo potest duobus dominis servire; nam si odit unum, etiam alterum amat; aut uni obedit, verum alterum contemnit: non potestis Deo servire et mammonæ. 25. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ, quid edatis et quid bibatis, neque corpori vestro, quo vestiatis; nonne anima plus est cibo et corpus vestibus? 26. Videte ad aves cœli, quod non serunt neque metunt neque colligunt in horrea, et pater vester h c super cœlis al t eas; nonne vos (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

vi, 7. *bidjandansuþ-þan*] editt. ✳ *bidjandans uþþan.*

vi, 8. *jus*] pr. vos, ° gr. omn., H. ✳ *gus*, ut sæpius *g* pro *j*. — *faurþizei*] H. ✳ div.

vi, 9—13. Oratio dominica sæpius, sed male repetita in libris varii argumenti, e. g. in Anonymi libro de litteris et lingua Getarum, quem edidit Bonav. Vulcan., Græteri Bragure I, p. 110. Adelungii *Mithridate II*, p. 182. — *þu*] tu, gr. ὁ, vid. ad L. vi, 20.

vi, 11. *sinteinan*] ea vox, Adelungio l. l obscuræ significationis esse visa, comparanda est cum *seiteins* Cor. II, xi, 28 = ὁ καθ' ἡμέραν; significat igitur quotidianum. — *himma daga*] editt. ✳ j t.

vi, 13. *unte — amen*] ° gr.

vi, 15. *ni þau*] editt. ✳ jct., nam *þau* pertinet ad verbum *afletiþ*.

vi, 16. *svasve*] Z. ∔ *sve*. — *fravardjand*] J. St. ✳ *fravaurdjand*., H. ✳ *fravardjanu*. — *gasaiwaindau*] J. St. ✳ *gasaiwandau*.

vi, 17. *haubiþ þein*] ¶ gr. omn.

vi, 20. *huzdjaiþ*] St. ✳ *husdjaiþ*.

vi, 24. *unte jabai*] nam si, gr. omn. ἢ γάρ, quamobrem putandus est Ulphilas legisse εἰ γάρ, et sensus est: *nam si odit alterum, etiam alterum diligit.* In loco parallelo L. xvi, 13 etiam a græco differt Goth., vid. ad h. l. — *fijaiþ ainana*] ¶ gr. omn. — *ufhauseiþ*] obedit, gr. omn. ἀνθέξεται; Ulf. fortasse legit ὑποτάξεται, ei enim verbo respondet *ufhausjan* L. ii, 51; x, 17, 20; Rom. xiii, 1. — *ïþ*] verum, gr. omn. καί, pro qua græca voce gothicum *ïþ* etiam aliis locis in enuntiatis adversativis ponitur (Mc. x, 42; xv, 15; cf. xv, 31).

vi, 25. *matjaiþ*] Z. ✳ *maþjaiþ*.

vi, 26. *nih*] pr. Z. ∔ *nih*. — *sneiþand*] J. St. B. ✳ *sneiand*, Bü. H. ✳ *sneidhand*. — *maisve aþrizans*] (vide quæ de h. l. ad Gal. ii; 6 monuimus) sic in cod. Arg. legitur, quamquam litteræ pene legi non possunt; H. ✳ *mais reaþrizans*. Interpretes lectionem codicis Arg. merito habentes corruptam, alii aliam conjecturam proposuerunt; Gord. p. 54 *mais vairþizans*, Z. *mais sveraiþans*, probante Schm., uti videtur, et Wackernagel *Deutsch. Lesebuch* I præf. p. xxiii; Rw. *Gloss.* p. 77 vulgatam defendit, sed quid *maisve* sit, nescire se fatetur; gothicam formam esse Z. *Gloss.* p. 178 recte negat. Non dubium est, quin monstrosa illa lectio librarii negligentia orta

27 maisve aþrizans sijuþ þaim. iþ was izvara maurnands mag anaaukan ana vahstu seinana aleina
28 aina. jah bi vastjos wa saurga þ. gakunnaiþ blomans haiþjos. waiva vahsjand. nih arbaidjand nih
29 spinnand. qiþuh þan izvis þatei nih saulaumon in allamma vulþau seinamma gavasida sik sve ains
30 þize. jah þande þata havi haiþjos himma daga visando jah gistradagis in auhn galagiþ guþ sva
31 vasjiþ. waiva mais izvis leitil galaubjandans. ni maurnaiþ nu qiþandans. wa matjam aiþþau wa
32 drigkam aiþþau we vasjaima. all auk þata þiudos sokjand. vaituh þan atta izvar sa ufar himinam
VII, 12 þatei þaurbuþ — . . . jaina izvis mans. svah jah jus taujaiþ im. þata auk ist vitoþ jah praufeteis.
13 inngaggaiþ þairh aggvu daur. unte braid daur jah rums vigs sa brigganda in fralustai jah managai
14 sind þai inngaleiþandans þairh þata. wan aggvu þata daur jah þraihans vigs sa brigganda in libai-
15 nai jah favai sind þai bigitandans þana. atsaiwiþ sveþauh faura liugnapraufetum þaim izei qimand
16 at izvis in vastjom lambe. iþ innaþro sind vulfos vilvandans. bi akranam ize ufkunnaiþ ins. ibai
17 lisanda af þaurnum veinabasja aiþþau af vigadeinom smakkans. sva all bagme godaize akrana
18 goda gataujiþ. iþ sa ubila bagms akrana ubila gataujiþ. ni mag bagms þiuþeigs akrana ubila gatau-
19 jan nih bagms ubils akrana þiuþeiga gataujan. all bagme ni taujandane akran god usmaitada jah
20, 21 in fon atlagjada. þannu bi akranam ize ufkunnaiþ ins. ni wazuh saei qiþiþ mis. frauja frauja.
22 inngaleiþiþ in þiudangardja himine ak sa taujands viljan attins meinis þis in himinam. managai
qiþand mis in jainamma daga. frauja frauja. niu þeinamma namin þraufetidedum jah þeinamma
23 namin unhulþons usvaurpum jah þeinamma namin mahtins mikilos gatavidedum. jah þan andhaita
24 im þatei ni wanhun kunþa izvis. afleiþiþ fairra mis jus vaurkjandans unsibjana. wazuh nu saei
hauseiþ vaurda meina jah taujiþ þo. galeiko ina vaira frodamma. saei gatimrida razn sein ana
25 staina. jah atiddja dalaþ rign jah qemun awos jah vaivoun vindos jah bistugqun bi þamma

INTERPRETATIO.

magis potiores estis his? 27. Verum quis vestrum sollicitus potest addere ad staturam suam cubitum unum? 28. Et de vestibus quid solliciti-estis? considerate flores campi, quomodo crescunt, neque laborant neque nent. 29. Dico autem vobis, quod neque Solomon in tota gloria sua vestivit se ut unus horum. 30. Et si hoc fenum campi hodierno die existens et cras in fornace positum Deus sic vestit, quomodo magis vos parum credentes? 31. Ne solliciti-sitis igitur dicentes, quid edimus aut quid bibimus aut quo vestiamus; 32. omne enim hoc pagani quærunt; scit autem pater vester hic super cœlis, quod indigetis — VII, 12. — (fac)iant vobis homines, sic etiam vos faciatis iis, hoc enim est lex et profetæ. 13. Intrate per angustam portam, nam lata porta et spatiosa via hæc ferens in perniciem et multi sunt hi ingredientes per hanc. 14. Quam angusta hæc porta et torta via hæc ferens in vitam et pauci sunt hi invenientes hanc. 15. Attendite vero a falsis-profetis his, qui veniunt ad vos in vestibus ovium, verum intrinsecus sunt lupi rapientes. 16. In fructibus eorum cognoscatis eos; num colliguntur a spinis uvæ, aut a tribulis ficus? 17. Sic omne arborum bonarum fructus bonos facit, verum hæc mala arbor fructus malos facit. 18. Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere. 19. Omne arborum non facientium fructum bonum exciditur et in igne ponitur. 20. Ergo in fructibus eorum cognoscatis eos. 21. Non omnis, qui dicit mihi: Domine! Domine! ingreditur in regnum cœlorum, sed hic faciens voluntatem Patris mei hujus in cœlis. 22. Multi dicunt mihi in illo die: Domine! Domine! nonne tuo nomine vaticinati sumus et tuo nomine dæmonia ejecimus et tuo nomine virtutes magnas fecimus? 23. Et tum confiteor iis, quod non unquam novi vos, abite procul me, vos operantes iniquitatem. 24. Omnis igitur qui audit verba mea et facit hæc, assimilo eum viro prudenti, qui ædificavit domum suam super petra, 25. et cecidit deorsum pluvia, et venerunt aquæ, et flaverunt venti, et ruerunt contra hanc

ANNOTATIONES.

sit, et cum conjectura ad medendum opus sit, nulla facilior et verior ea inveniri potest, quam Gordonus fecit; nam quod Z. addubitat, *mais* cum comparativo conjungi posse, constat non solum Græcos et Latinos *μᾶλλον* et *potius* cum comparativo ponere, sed etiam Islandos (vid. *Gloss.* Edd. v. *Heldr*); atque adeo ipsos Gothos ejusmodi pleonasmos sibi concedere, vid. Cor. II, VIII, 22 *mais usdaudozan.* Nostro autem loco accedit, quod Vulgata etiam *magis pluris* habet — *þaim*] J. St. ⁂ *þaima.*

VI, 27. *vahstu*] J. St. ⁂ *vahstm.* — *seinana aleina*] sic cod. Arg.; editt. ⁂ *seinan alleina.*

VI, 28. *saurgaiþ*] J. St. B. H. ⁂ *saurjaiþ.*

VI, 29. *vulþau*] J. St. ⁂ *vulþu.*

VI, 30. *jah*] pr. J. St. ⁂ *jabai.* — *gistradagis*] *αὔριον*; vox *gistra*, cujus radix in omnibus affinibus dialectis non *cras*, sed *heri* significat, videtur errore interpretis posita esse; si quis ex bohemica lingua *ugtra*, cras, ad tuendam lectionem comparare et Ulfilam a culpa injuriæ vindicare velit, ejus in memoriam vocamus Cor. I, XV, 32, ubi *αὔριον* = *du maurgina.* — *waiva mais*] quanto magis, gr. οὐ πολλῷ μᾶλλον.

VI, 31. *we*] J. St. ⁂ *wa.*

VI, 32. *all auk*] H. ⁂ *alla uk.*

VII, 13. *vigs*] H. ⁂ *vigis*; cod. Arg. *vigss*; prius autem illud *s* linea perpendiculari ab recenti manu superinducta deletum est, quam viri docti litteram *i* esse putarunt; neque tamen negamus, illum refectorem, cujus inscitia linguæ gothicæ etiam aliis locis deprehenditur, *vigis* legendum esse existimavisse. — *inngaleiþ.*] J. St. B. ⁂ *ingaleiþ.*

VII, 15. *sveþauh*] J. St. ⁂ *sveþau*, sic enim nusquam, sed *þau* cum *sve* compositum semper scribitur addito *h* (i. e. *uh*); male *sveþau* olim scribebatur II, 22 et 24. — *liugnapraufetum*] St. ⁂ div. — *þaim izei*] J. St. Hz. ⁂ jct., vid. ad V, 32.

VII, 17. *gataujiþ*] Z. ⁂ *gataujit.*

VII, 23. *unsibjana*] hanc formam corruptam esse jam G. et I.M. contenderunt; pro Gordoni conjectura *unsibjata* suspicamur legendum esse *unsibja*] *sawazuh nu saei*, etc.; *sawazuh* quidem frequens usus sermonis gothici postulat, vid. X, 32; cf. Mc. IX, 37; X, 11 alia. (quamquam dicitur etiam M. VII, 26 *jah wazuh saei* — J. VI, 45 *wazuh nu sa* —). *N* pro *S* et vice versa etiam aliis locis librarii ponunt, vid. Mc. VI, 2; cf. ad L. III, 14.

VII, 24. *vaurda meina*] ¶ gr. omn. h. l. et vs. 26; ceterum Ulf. utroque loco • τούτους. c. codd.

26 razna jainamma jah ni gadraus. unte gasuliþ vas ana staina. jah wazuh saei hauseiþ vaurda meina
27 jah ni taujiþ þo. galeikoda mann dvalamma. saei gatimrida razn sein ana malmin. jah atiddja dalaþ
rign jah qemun awos jah vaivonn vindos jah bistugqun bi jainamma razna jah gadraus jah vas drus
28, 29 is mikils. jah varþ þan ustauh iesus þo vaurda. biabridedun manageins ana laiseinai is. vas auk
VIII, 1 laisjands ins sve valdufni habands jah ni svasve bokarjos. dalaþ þan atgaggandin imma af fairgunja
2 laistidedun afar imma iumjons managos. jah sai. manna þrutsfill habands durinnands invait ina
3 qiþands. frauja. jabai vileis. magt mik gahrainjan. jah ufrakjands handu attaitok imma qiþands.
4 viljau. vairþ hrains. jah suns hrain varþ þata þrutsfill is. jah qaþ imma iesus. saiw ei mann ni
qiþais ak gagg. þuk silban ataugei gudjin jah atbair giba. þoei anabauþ moses du veitvodiþai im.
5, 6 afaruh þan þata innatgaggandin imma in kafarnaum duatiddja imma hundafaþs bidjands ina. jah
7 qiþands. frauja. þiumagus meins ligiþ in garda usliþa harduba balviþs. jah qaþ du imma iesus. ik
8 qimands gahailja ina. jah andhafjands sa hundafaþs qaþ. frauja. ni im vairþs ei uf hrot mein inngag-
9 gais. ak þatainei qiþ vaurda jah gahailniþ sa þiumagus meins. jah auk ik manna im habands uf
valdufnja meinamma gadrauhtins. jah qiþa du þamma. gagg. jah gaggiþ. jah anþaramma. qim. jah
10 qimiþ. jah du skalka meinamma. tavei þata. jah taujiþ. gahausjands þan iesus sildaleikida jah qaþ du
11 þaim afarlaistjandam. amen qiþa izvis. ni in israela svalauda galaubein bigat. aþþan qiþa izvis þatei
managai fram urrunsa jah saggqa qimand jah anakumbjand miþ abrahama jah isaka jah iakoba in
12 þiudangardjai himine. iþ þai sunjus þiudangardjos usvairpanda in riqis þata hindumisto. jainar
13 vairþiþ grets jah krusts tunþive. jah qaþ iesus þamma hundafada. gagg jah svasve galaubides vairþai
14 þus. jah gahailnoda sa þiumagus is in jainai weilai. jah qimands iesus in garda paitraus jah gasaw
15 svaihron is ligandein in heitom jah attaitok handau izos jah aflailot ija so heito. jah urrais jah
16 andbahtida imma. at andanahtja þan vaurþanamma atberun du imma daimonarjans managans jah
17 usvarp þans ahmans vaurda jah allans þans ubil habandans gahailida. ei usfullnodedi þata gamelido
18 pairh esaïan praufetu qiþandan. sa unmahtins unsaros usnam jah sauhtins usbar. gasaiwands þan

INTERPRETATIO.

domum illam et non concidit, nam fundata erat super petra. 26. Et omnis qui audit verba mea et non facit hæc, assimilatur homini stulto, qui ædificavit domum suam super arena. 27. et cecidit deorsum pluvia, et venerunt aquæ, et flaverunt venti, et ruerunt contra illam domum, et concidit et erat ruina ejus magna. 28. Et factum-est, cum conficeret Iesus hæc verba, tremuerunt turbæ de doctrina ejus: 29. fuit enim docens eos ut potestatem habens et non sicut scribæ. VIII, 1. Deorsum autem descendente eo de monte, secutæ-sunt post eum turbæ multæ. 2. Et ecce, homo lepræ-cutem habens accurrens adoravit eum dicens: Domine! si vis potes me mundare. 3. Et extendens manum attigit eum dicens: volo; fi mundus! et statim munda facta-est hæc lepræ cutis ejus. 4. Et dixit ei Iesus: vide, ut homini non dicas, sed vade, te ipsum ostende sacerdoti et offer oblationem quam præcepit Moses ad testimonium eis. 5. Post autem hoc ingrediente eo in Cafarnaum, adiit eum centurio orans eum 6. et dicens: Domine, servus meus jacet in domo paralyticus, male affectus. 7. Et dixit ad eum Iesus: ego veniens sano eum. 8. Et respondens hic centurio dixit: domine, non sum dignus, ut sub tectum meum ingrediaris, sed tantum dic verbum, et sanatur hic servus meus. 9. Et enim ego homo sum habens sub potestate mea milites, et dico ad hunc, vade! et vadit; et alii: veni! et venit; et ad servum meum: fac hoc! et facit. 10. Audiens autem Iesus miratus-est et dixit ad hos sequentes: amen dico vobis, non in Israele talem fidem inveni. 11. At dico vobis, quod multi ab oriente et occidente veniunt et accumbunt cum Abrahamo et Isaco et Iacobo in regno cœlorum; 12. verum hi filii regni ejiciuntur in tenebras has extremas; illic fit fletus et fremitus dentium. 13. Et dixit Iesus huic centurioni: vade et sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus-est hic servus ejus in illa hora. 14. Et veniens Iesus in domum Petri et vidit socrum ejus jacentem in febribus 15. et attigit manum ejus et dimisit eam hæc febris; et surrexit et ministravit ei. 16. In vespero autem facto attulerunt ad eum dæmoniacos multos, et ejecit hos spiritus verbo et omnes hos male habentes sanavit, 17. ut impleretur hoc scriptum per Esaiam profetam dicentem: hic infirmitates nostras suscepit et morbos tulit. 18. Videns autem (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

VII, 26. *vaurda meina*] vid. ad vs. 24.

VII, 27. *jainamma razna*] ¶ gr. omn. — *drus*] J. St. ⚹ *draus.*

VII, 28. *iesus*] J. B. H. ⚹ *iaisus*, St. ⚹ *jaisus*; cod. Arg. semper *is*; primus Maresh. (vid. Jun. p. 405) rectam lectionem invenit; post eum commendavit Gord. (*Ulf. illustr. append.*) p. 52 et Z. ad M. VIII, 7. cf. Castill. ad Esdr. II, 36. — *biabridedun*] hanc formam, cujus loco Z. *bibairdedun* (immo *bibairidedun!*) reponere volebat, rectam esse comprobat *abrs* L. XV, 14 et *abraba* M. XXVII, 54.

VIII, 1. *iumjons*] J. St. B. H. ⚹ *iunjons*, Z. ⚹ *jumjons.*

VIII, 2. *mik*] J. St. ⚹ *mir.*

VIII, 3. *imma*] Ulf. ⁰ Ἰησοῦς. — *qiþands*] St. ⚹ *qitands.* — *þata — is*] gr. omn. αὐτοῦ ἡ λέπρα.

VIII, 4. *jah*] pr. St. ⚹ *iah*, uti sæpius. — *mann*] J. St. B. H. ⚹ *man.*

VIII, 5. *afaruh þan þata*] post vero hoc, gr. δέ.

VIII, 8. *mein*] gr. omn. ante *uf.*

VIII, 9. *habands — meinamma*] habens sub imperio meo, gr. ὑπὸ ἐξουσίαν, ἔχων ὑπ' ἐμαυτόν.

VIII, 11. *aþþan*] J. St. ⚹ *aþþau.* — *saggqa*] J. St. ⚹ *saitqa.* — *iakoba*] Schm. ⚹ *iacoba.*

VIII, 13. *jainai weilai*] ¶ gr. omn.

VIII, 14. *jah*] sec. abundat præcedente participio, uti J. VI, 45 et sæpius.

VIII, 15. *imma*] ei, gr. αὐτοῖς.

VIII, 16. *at andanahtja*] J. St. ⚹ ict., H. ⚹ *at anda nahtja.*

VIII, 17. *usnam*] si Ulf. ἀνέλαβε in cod. suo legisset quod Sch. contendit, scripsisset *andnam* (vid. L. IX, 51); subsequitur etiam *usbairan* pro simplici βαστάζειν — *sauhtins*] B. H. ⚹ *saulins*

19 iesus managans hiuhmans bi sik haihait galeiþan siponjans hindar marein. jah duatgaggands ains
20 bokareis qaþ du imma. laisari. laistja þuk þiswaduh þadei gaggis. jah qaþ du imma iesus. fauhons
21 grobos aigun jah fuglos himinis sitlans. iþ sunus mans ni habaiþ. war haubiþ sein anahnaivjai.
22 anþaruh þan siponje is qaþ du imma frauja. uslaubei mis frumist galeiþan jah gafilhan attan
23 meinana. iþ iesus qaþ du imma. laistei afar mis jah let þans dauþans filhan seinans dauþans. jah
24 innatgaggandin imma in skip afariddjedun imma. siponjos is. jah sai. vegs mikils varþ in marein
25 svasve þata skip gahuliþ vairþan fram vegim. iþ is saislep. jah duatgaggandans siponjos is urraisi-
26 dedun ina qiþandans. frauja. nasei unsis. fraqistnam. jah qaþ du im iesus. wa faurhteiþ. leitil
27 galaubjandans. þanuh urreisands gasok vindam jah marein. jah varþ vis mikil. iþ þai mans sildalei-
28 kidedun qiþandans. wileiks ist sa ei jah vindos jah marei ufhausjand imma. jah qimandin imma hindar
marein in gauja gairgaisaine gamotidedun imma tvai daimonarjos us hlaivasnom rinnandans sleidjai
29 filu. svasve ni mahta manna usleiþan þairh þana vig jainana. jah sai. hropidedun qiþandans. wa uns
30 jah þus. iesu sunau guþs. qamt her faur mel balvjan unsis. vasuh þan fairra im hairda sveine
31 managaize haldana. iþ þo skohsla bedun ina qiþandans. jabai usvairpis uns. uslaubei uns galeiþan in
32 þo hairda sveine. jah qaþ du im. gaggiþ. iþ eis usgaggandans galiþun in hairda sveine. jah sai. run
33 gavaurhtedun sis alla so hairda and driuson in marein jah gadauþnodedun in vatnam. iþ þai hal-
34 dandans gaþlauhun jah galeiþandans gataihun in baurg all bi þans daimonarjans. jah sai. alla so
IX, 1 baurgs usiddja viþra iesu jah gasaiwandans ina bedun ei usliþi hindar markos ize. jah asteigans in
2 skip ufarlaiþ jah qam in seinai baurg. þan usatberun du imma usliþan ana ligra ligandan. jah
gasaiwands iesus galaubein ize qaþ du þamma usliþin. þrafstei þuk barnilo. afletanda þus fravaurhteis

INTERPRETATIO.

Iesus multas turbas circum se, jussit ire discipulos trans mare. 19. Et accedens unus scriba dixit ad eum: magister, sequor te quocunque quo vadis. 20. Et dixit ad eum Iesus: vulpes foveas habent et aves cœli nidos, verum Filius hominis non habet, ubi caput suum reclinet. 21. Alius autem discipulorum ejus dixit ad eum: Domine, permitte mihi primum ire et sepelire patrem meum. 22. Verum Iesus dixit ad eum: sequere post me et sine hos mortuos sepelire suos mortuos. 23. Et ingrediente eo in navem, secuti sunt eum discipuli ejus. 24. Et ecce, motus magnus factus est in mari, adeo ut hæc navis tecta fieret a fluctibus; verum is dormivit. 25. Et accedentes discipuli ejus suscitarunt eum dicentes: Domine, salva nos perimus! 26. Et dixit ad eos Iesus: quid timetis, parum credentes? Tunc surgens increpavit ventis et mari, et facta-est tranquillitas magna. 27. Verum hi homines admirati-sunt dicentes: qualis est hic ut etiam venti et mare obediant ei? 28. Et veniente eo trans mare in regionem Gergesenorum, occurrerunt ei duo dæmoniaci e sepulcris currentes, sævi valde, adeo-ut non posset homo ire per hanc viam illam. 29. Et ecce, clamarunt dicentes: quid nobis et tibi, Iesu, fili Dei! venisti huc ante tempus torquere nos? 30. Fuit autem procul eis grex porcorum multorum pascens. 31. Verum hæc dæmonia orarunt eum dicentes: si ejicis nos, permitte nobis ire in hunc gregem porcorum. 32. Et dixit ad eos: ite! verum ii exeuntes iverunt in gregem porcorum, et ecce, cursum fecerunt sibi totus hic grex de præcipitio in mare et perierunt in aquis. 33. Verum hi pascentes fugerunt et euntes prædicarunt in urbe omne de his dæmoniacis. 34. Et ecce, tota hæc urbs exiit obviam Iesu et videntes eum orarunt, ut exiret trans fines eorum. IX, 1. Et conscendens *in navem* transiit et venit in suam urbem. 2. Tum attulerunt ad eum paralyticum super lecto jacentem, et videns Iesus fidem eorum dixit ad hunc paralyticum: consolare te, filiole, remittuntur tibi peccata

ANNOTATIONES.

VIII, 18. *siponjans*] discipulos, ° gr. omn.; Ulf. c. verss.

VIII, 19. *atgaggands*] H. ⋇ *atgangands*.

VIII, 20. *qaþ*] dixit, gr. omn. λέγει; sic Ulf. in narratione semper fere præterito utitur tempore pro præsente historico Græcorum. — *sein anahnaivjai*] J. St. ⋇ *seinana hnaivjai*; ceterum *sein*, suum, ° gr. omn.

VIII, 24. *saislep*] J. St. ⋇ div.

VIII, 25. *is*] ejus, ° gr.

VIII, 26. *iesus*] ° gr. omn.; Ulf. c. verss. — *wa*] J. ⋇ *wi*.

VIII, 27. *wileiks*] H. ⋇ div. — *sa ei*] editt. ⋇ jct.

VIII, 28. *gairgaisaine*] exspectaveris *gairgaisene*, solet enim Ulfilas græcum η per *e* non per *ai* reddere, certe raro, uti Esdr. II, 31 *aillam* (Ἠλάμ, עילם) L. X, 13; IX, 10 *baiþsaida* (Βηθσαϊδά) L. I, 17 *haileias* (Ἠλίας) Mc. VI, 17 *hairodias* (Ἡρωδίας) Sk. 52, 4 *neikaudaimus* (Νικόδημος), pro quibus tamen aliis locis inveniuntur *beþsaida*, *helias*, *herodias*, *neikaudemus*.

VIII, 29. *sunau*] H. ⋇ *sundu*.

VIII, 30. *haldana*] Lye Gram. p. 50 male conjecit *haldanda* (immo *haldandei*), cui Z. h. l. et ad L. VIII, 32 injuria adstipulatur; recte enim jam Ih. notavit, significare *haldan* pascere (vid. vs. 33), non pasci, vid. etiam Mc. V, 11.

VIII, 31. *qiþandans*] Schm., quem masculinum offendit, nescire videtur, esse constructionem per synesin, vid. IX, 33, L. IX, 11 et sæpissime. — *uslaubei uns galeiþan*] permitte nobis ire, gr. ἀπόστειλον ἡμᾶς. Ceterum Z. Schm. ⋇ *uslaubai*.

VIII, 32. *hairda sveine*] gregem porcorum, gr. τοὺς χοίρους. — *hairda*] sec., Ulf. ° τῶν χοίρων, quod sine dubio in codice suo legit, vid. de ejusmodi omissionibus ad L. XV, 24 et ad Tim. I, VI, 6. — *and driuson*] J. St. H. ⋇ jct.

VIII, 33. *gataihun in baurg*] ¶ gr. omn., Sch. cum Z. convertit *in vico*; sed *baurg* etiam accusativus esse potest. — *bi*] de (non *propter*), Ulf. c. codd. κατά legit.

IX, 2. *þan usatberun*] gr. omn. καὶ ἰδοὺ προσέφερον, Sch. cum Z. vertit *tunc*, suspicans Ulf. τότε legisse; male, nam *þan* ea significatione nunquam initio sententiarum ponitur (vid. M. VII, 23; IX, 15; Mc. XIII, 21, 26, all.), sed *þanuh* (M. VIII, 26; IX, 6; XIV, 29, all.). Quamquam Ulf. M. XXVII, 51 καὶ ἰδοὺ per *jah þan* reddit, tamen h. l. in suo cod. ἰδοὺ non legisse videtur, abest etiam in cod. E apud Mi. et in compluribus verss. ap. Sch. Cum vero Goth. καὶ προσέφερον Mc. X, 13 convertat *þanuh atberun* et aliis locis quoque græcum προσφέρειν per *atbairan* reddere soleat, etiam h. l. *þanuh atberun* scribendum esse videtur. Accedit, quod cum Iesus in urbem intravisset (vid. vs. 1), nec ægrotum ante urbem portari oporteret, *usatbairan* (efferre) aptum sensum non præbet.

3, 4 þeinos. þaruh sumai þize bokarje qeþun in sis silbam. sa vajamereiþ. jah vitands iesus þos mitonins
5 ize qaþ. duwe jus mitoþ ubila in hairtam izvaraim. waþar ist raihtis azetizo qiþan. afletanda þus
6 fravaurhteis. þau qiþan. urreis jah gagg. aþþan ei viteiþ þatei valdufni habaiþ sa sunus mans ana
aiþai afleitan fravaurhtins. þanuh qaþ du þamma usliþin. urreisands nim þana ligr þeinana jah gagg
7, 8 in gard þeinana. jah urreisands galaiþ in gard seinana. gasaiwandeins þan manageins ohtedun
9 sildaleikjandans jah mikilidedun guþ. þana gibandan valdufni svaleikata mannam. jah þairhleiþands
iesus jainþro gasaw mannan sitandan at motai maþþaiu haitanana jah qaþ du imma. laistei afar mis.
10 jah usstandands iddja afar imma. jah varþ biþe is anakumbida in garda jah sai. managai motarjos
11 jah fravaurhtai qimandans miþanakumbidedun iesua jah siponjam is. jah gaumjandans fareisaieis
qeþun du þaim siponjam is. duwe miþ motarjam jah fravaurhtaim matjiþ sa laisareis izvar.
12, 13 iþ iesus gahausjands qaþ du im. ni þaurbun hailai lekeis ak þai unhaili habandans. aþþan gaggaiþ
ganimiþ wa sijai. armahairtiþa viljau jah ni hunsl. niþ-þan qam laþon usvaurhtans ak fravaurhtans.
14 þanuh atiddjedun siponjos iohannes qiþandans. duwe veis jah fareisaieis fastam filu. iþ þai siponjos
15 þeinai ni fastand. jah qaþ du im iesus. ibai magun sunjus bruþfadis qainon und þata weilos. þei miþ
16 im ist bruþfaþs. iþ atgaggand dagos þan afnimada af im sa bruþfaþs jah þan fastand. aþþan ni washun
lagjiþ du plata fanan þarihis ana snagan fairnjana. unte afnimiþ fullon af þamma snagin. jah vairsiza
17 gataura vairþiþ. niþ-þan giutand vein niujata in balgins fairnjans. aiþþau distaurnand balgeis. biþeh
þan jah vein usgutniþ jah balgeis fraqistnand. ak giutand vein juggata in balgins niujans. jah bajoþum
18 gabairgada. miþþanei is rodida þata du im. þaruh reiks ains qimands invait ina qiþands þatei dauhtar

INTERPRETATIO.

tua! 3. Tunc quidam horum scribarum dixerunt in se ipsis : hic blasphemat. 4. Et sciens Iesus has cogitationes eorum dixit : cur vos cogitatis mala in cordibus vestris? 5. Utrum est enim facilius dicere : remittuntur tibi peccata, an dicere : surge et vade? 6. At ut sciatis, quod potestatem habet hic filius hominis in terra remittere peccata, tunc dixit ad hunc paralyticum : surgens tolle hunc lectum tuum et vade in domum tuam. 7. Et surgens ivit in domum suam. 8. Videntes autem turbæ timuerunt admirantes et laudarunt Deum hunc dantem potestatem talem hominibus. 9. Et transiens Iesus illinc vidit hominem sedentem ad telonium, Maththæum vocatum, et dixit ad eum : sequere post me; et surgens ivit post eum. 10. Et factum est, quando is accubuit in domo, et ecce, multi portitores et peccatores venientes accubuerunt cum Iesu et discipulis ejus. 11. Et observantes Farisæi dixerunt ad hos discipulos ejus : cur cum portitoribus et peccatoribus cœnatur hic magister vester? 12. Verum Iesus audiens dixit ad eos : non indigent sani medici, sed hi insanitatem habentes. 13. At ite, discite, quid sit; misericordiam volo et non sacrificium; neque enim veni vocare justos, sed peccatores. 14. Tunc accesserunt discipuli Iohannis dicentes : cur nos et Farisæi jejunamus multum, verum hi discipuli tui non jejunant? 15. Et dixit ad eos Iesus : num possunt filii sponsi flere per hoc temporis, quod cum eis est sponsus? verum accedunt dies, cum aufertur ab iis hic sponsus, et tum jejunant. 16. At non ullus ponit pro assumento pannum villosum super vestimento vetere; nam tollit plenitudinem ab hoc vestimento et pejor fissura fit. 17. Neque autem fundunt vinum novum in utres veteres; alioquin rumpuntur utres, deinde tunc et vinum effluit et utres perduntur; sed fundunt vinum novum in utres novos, et ambobus consulitur. 18. Dum is locutus-est hoc ad eos, tunc princeps unus veniens adoravit eum dicens, quod filia

ANNOTATIONES.

IX, 4. *vitands*] sciens, gr. ἰδών. — *hairtam.*] St. ✳ *hærtam.*

IX, 5. *waþar*] Z. ✳ *wa'ar.* — *ist raihtis*] ¶ gr. omn.; male notat Griesb. abesse γάρ in Goth. — *þus*] tibi, gr. σοῦ.

IX, 6. *afleitan*] sic *leitan* pro frequentiore *letan* Mc. XV, 9; L. II, 29; XVI, 18. — *þeinana*] gr. omn. ante *þana*.

IX, 7. *seinana*] St. ✳ *seinada.*

IX, 8. *ohtedun sildaleikjandans*] ex Maresh. sententia Ulf. utramque lectionem græc. ἐθαύμασαν et ἐφοβήθησαν conjunxit; B. statuit lectionem nostram e glossa in textum immissa ortam esse; sed neutra ratio intelligenti probabitur; nisi Ulf. ἐφοβήθησαν θαυμάσαντες legit (cf. L. VIII, 25), quod Brix. quoque versio habet, cogitandum est de amplificatione quadam notionis, qua Ulf. sæpius utitur, vid. Mc. I, 27. *afslauþnodedun sildaleikjandans* (ἐθαμβήθησαν), ubi B. injuria quoque judicat *sildaleikjandans* ex glossa ortum esse; II, 12 *hauhidedun mikiljandans* (δοξάζειν) cf. II, 4, M. IX, 23; XXVI, 72. Joan. XIII, 36 *andhafjands qaþ*. De simili notionis amplificatione vid. ad Cor. I, IX, 25. — *valdufni*)] J. St. ✳ *valaufni.*

IX, 9 *maþþaiu*] sic pro *matþaiu* (Mc. III, 18) L. quoque VI, 15.

IX, 13. *wa*] Z. ✳ *sva.*

IX, 14. *atiddjedun*] Ulf. • αὐτῷ. — *fastam*] J. St. ✳ *fastaim.*

IX, 15. *atgaggand*] cod. Arg. ✳ *atgagggand.* — *þan*] J. St. ✳ *þam.*

IX, 16. *du plata*] J. St. B. H. ✳ jct.; præpositio *du* uti Mc. XI, 17; XII, 10. all. prædicato enuntiati addita est. — *fanan þarihis ana*] sic cod. Arg. superscripto *i* (þarhis); J. St. ✳ *fananþa rihis;* B. ✳ *fanan þarhis ;* Gord. (*Ulf. illustr. opp.* p. 56) conj. *fanan þarhisana ana* — neglecto illo superscripto *i*; Schm. conjecit *þarkis* aut *anþaris*, sed indicare debebat vir doctus, quid significaret illud novum verbum, aut quo sensu *anþar* h. l. accipi vellet. Textum græcum legenti apparet αὐτοῦ post πλήρωμα, quod omnes codd. et verss. habent, in Goth. desiderari; quid impedit quominus statuamus *is* ex alio loco ab eo, qui scripsit codicem Argenteum, verbo *þarih* esse affixum, quod nesciret, quo pertineret? Illud *is* ab *þarihis* demptum si post *fullon* collocatur, ad reliquum *þarih* autem syllaba *ana*, quam sine dubio propter sequens *ana* librarius omisit, additur; lectionem lucramur aptam : *þarihana ana snagan* — *fullon* is *af þamma*, etc. Ceterum *þariks* Ulf. videtur a græco verbo τραχύς mutuatus esse, quod significat ἄγναπτος (ἄγναφος), vid. *Etym. Magn.* p. 714, 24.

IX, 17. *biþeh þan*] deinde tunc, ° gr. omn. Schm. hæsitat et Z. cum B. suspicatur *þan* esse glossam ad *biþeh*, quod tamen *þanuh* esse debebat (vid. ad IX, 2); sed nihil frequentius ejusmodi pleonasmis, sic *auk raihtis*, *auk allis*, *þan auk*, *iþ þan*, *aþþan sveþauh*, all. Re tamen melius perpensa, potius videtur *biþeh* tantum abundare, *þaniah* autem significare καί, uti Tim. I, v, 25.

IX, 18. *miþþanei*] J. St. ✳ div.; sic alias etiam

19 meina nu gasvalt. akei qimands atlagei handu þeina ana ija jah libaiþ. jah urreisands Iesus iddja
20 afar imma jah siponjos is. jah sai. qino bloþarinnandei ·ib· vintruns duatgaggandei aftaro attaitok
21 skauta vastjos is. qaþuh auk in sik. jabai þatainei atteka vastjai is. ganisa. iþ iesus gavandjands sik
22 jah gasaiwands þo qaþ. þrafstei þuk dauthar. galaubeins þeina ganasida þuk. jah ganas so qino fram
23 þizai weilai jainai. jah qimands iesus in garda þis reikis jah gasaiwands svigljans jah haurnjans
24 haurnjandans jah managein auhjondein. qaþ du im. afleiþiþ. unte ni gasvalt so mavi ak slepiþ.
25 jah bihlohun ina. þanuh þan usdribana varþ so managei. atgaggands inn habaida handu izos jah
26, 27 urrais so mavi. jah usiddja meriþa so and alla jaina airþa. jah warbondin iesua jainþro laistide-
28 dun afar imma tvai blindans hropjandans jah qiþandans. armai uggkis. sunau daveidis. qiman-
din þan in garda duatiddjedun imma þai blindans jah qaþ im iesus. gaulaubjats þatei magjau
29 þata taujan. qeþun du imma. jai frauja. þanuh attaitok augam ize qiþands. bi galaubeinai
30 iggqarai airþai iggqis. jah usluknodedun im augona jah inagida ins iesus qiþands. saiwats ei manna
31, 32 ni viti. iþ eis usgaggandans usmeridedun ina in allai airþai jainai. þanuh biþe ut usiddje-
33 dun eis. sai. atberun imma mannan baudana daimonari. jah biþe usdribans varþ unhulþo.
34 rodida sa dumba. jah sildaleikidedun manageins qiþandans. ni aiv sva uskunþ vas in israela. iþ farei-
35 saieis qeþun. in fauramaþlja unhulþono usdreibiþ unhulþons. jah bitauh iesus baurgs allos jah haimos
laisjands in gaqumþim ize jah merjands aivaggeljon þiudangardjos jah hailjands allos sauhtins jah
36 alla unhailja. gasaiwands þan þos manageins infeinoda in ize. unte vesun afdauidai jah fravaur-
37 panai sve lamba ni habandona hairdeis. þanuh qaþ du siponjam seinaim. asans raihtis managa iþ
38 x, 1. vaurstvjan favai. bidjiþ nu fraujans asanais ei ussandjai vaurstvjans in asan seina. jah athaitands

INTERPRETATIO.

mea nunc mortua-est; sed veniens pone manum tuam super ea et vivit. 19. Et surgens Iesus ivit post eum et discipuli ejus. 20. Et ecce, mulier sanguiflua duodecim hiemes accedens retro attigit fimbriam vestis ejus; 21. dixit enim in se : si tantum attingo vestem ejus, sanor. 22. Verum Iesus vertens se et videns hanc dixit : consolare te, filia, fides tua sanavit te! Et sanata est hæc mulier ab hac hora illa. 23. Et veniens Iesus in domum hujus principis et videns tibicines et buccinatores buccinantes et multitudinem tumultuantem, 24. dixit ad eos : abite! nam non mortua-est hæc puella, sed dormit, et deriserunt eum. 25. Tunc cum expulsa esset hæc multitudo, accedens intro tenuit manum ejus et surrexit hæc puella. 26. Et exiit fama hæc in totam illam terram. 27. Et abeunte Iesu illinc secuti-sunt post eum duo cæci clamantes et dicentes : miserere nostri, fili Davidis! 28. Veniente autem in domum, adierunt eum hi cæci et dixit iis Iesus : creditisne, quod possim hoc facere? dixerunt ad eum : utique, Domine! 29. Tunc attigit oculos eorum dicens secundum fidem vestram fiat vobis! 30. Et reclusi-sunt iis oculi et comminatus-est eis Iesus dicens : videte, ut homo non sciat. 31. Verum ii exeuntes diffamarunt eum in tota terra illa. 32. Tunc cum foras exirent ii, ecce, attulerunt ei hominem mutum dæmoniacum, 33. et cum ejectus esset dæmon, locutus est hic mutus, et admiratæ-sunt turbæ dicentes : non ex-æterno sic cognitum fuit in Israële. 34. Verum Farisæi dixerunt : in principe dæmoniorum ejicit dæmonios. 35. Et circumiit Iesus urbes omnes et vicos docens in conciliis eorum et prædicans evangelium regni et sanans omnes morbos et omnes insanitates. 36. Videns autem has turbas misertus-est ob eos, nam fuerunt vexati et dispersi, ut oves non habentes pastorem. 37. Tunc dixit ad discipulos suos : messis quidem multa, verum operarii pauci. 38. Orate igitur dominum messis, ut emittat operarios in messem suam. x, 1. Et advocans

ANNOTATIONES.

reliquæ editt. — *þata*] gr. omn. ante is. — *þeina ana*] H. ✳ jet. — *jah*] B. ✳ *jau.*

ix, 20. *vintruns*] hiemes; gr. omn. ἔτη; gentium germanicarum propria est ista temporum secundum hiemes computatio, non annorum. — *ib*] sic cod. Arg. J. B.; St. Z + XII.

ix, 21. *jabai*] Z. ✳ div. — *þatainei*] H. ✳ div. *vastjai*] J. St. ✳ *vastjan.*

ix, 23. *svigljans*] J. ✳ *svilgjans.* — *jah haurnjans haurnjandans*] et buccinatores buccinantes, ° gr. omn; B. probante Zahnio glossam ad *svigljans* esse suspicatur, sed *sviglja* significat αὐλητής, cf. M. ii, 17; L. vii, 32, (ubi *svigljan* = αὐλεῖν, *haurnja* autem est σαλπιγκτής cf. M. vi, 2 (ubi *haurnjan* = σαλπίζειν). Potius videnda est in illis, uti L. ii, 29 in *fraujinond frauja*, amplificatio rei, cui similem ad ix, 8 notavimus.

ix, 24. *slepiþ*] sic legitur in cod. Arg., uti Mc. iv, 27 et 38, nec mutavit eadem impia et imperita manus, quæ Mc. v. 39; L. ix, 32. J. ii, 12 sq. *slepiþ* in *saepiþ* corrupit (cf. ad Mc. iv, 7), formam omnino non gothicam, nam neque *ae*, neque *eu*, nec *ui* sunt gothicæ diphthongi, cf. Ih. *Ulf. illustr.* p. 15, et miramur Rw. *Gloss.* p. 143 ° periculum illius monstri defendendi fecisse. Illa mutatio ab homine quodam Scandinavo facta esse videtur, qui islandicum *sofa*, suecanum *sofva*, all. nos-et quidem, sed non item anglo-saxonicum *slapan*, anglicum *slepp*, all. Cæterum utramque formam ex eadem radice natas esse, docet Bopp. *Vergleichende Gram.* I. p. 84 sq. cf. p. 19.

ix, 25. *þanuh þan*] male editt. vertunt; cum vero cf. ad ix, 2), nam *þanuh* est demonstrativum, sic legitur etiam Cor. I, xv, 54; pro *þanuh þan* scribitur Mc. viii, 20 *aþþan þan*, et Cor. I, xv, 28 *þanuh biþe.*

ix, 26. *jaina airþa*] ¶ gr. omn.

ix, 27. *iesua jainþro*] ¶ gr. omn.

ix, 28. *gaulaubjats*] sic cod. Arg. H. Schm.; J. St. B. Z. Hz. + *galaubjats*, quibus incognitus erat usus mere gothicus *u* interrogativum inter *ga* præfixum et verbum ipsum ponendi, sic L. xviii, 8 *bugitai*, J. 9, 35 *gaulaubeis*, sic etiam interposito alio verbo Mc. viii, 23 *gau wa sewi*, cf. J. v, 46 *ga þau laubidedeiþ*, et cf. ad Mc. ix, 44.

ix, 30. *qiþands*] St. ✳ *qiþans.*

ix, 32. *ut*] foras, ° gr. omn. — *usiddjedun eis*] ¶ gr. om.

ix, 33. *usdribans*] hæsitant Z. Schm.; est figura synesis, cf. ad viii, 31. Grim. DM. p. 553 pro *unhulþo* legendum esse videtur *unhulþa*, sed vid. Glossar. h. v. — *ni aiv*] J. St. ✳ *ni in aiva.* — *sva u kunþ*] ¶ gr. — *israela*] J. St. B. H. ✳ *israelan.*

ix, 34. *fauramaþlja*] J. St. B. ✳ *faurabaþaja.*

ix, 35. *gaqumþim*] J. St. ✳ *gaqumþin.*

23 þans tvalif si.. — — þizai baurg. þliuhaiþ in anþara. amen auk qiþa izvis ei ni usfulliþ baurgs Israe-
24, 25 lis. unte qimiþ sa sunus mans. nist siponeis ufar laisarja nih skalks ufar fraujin seinamma. ganah
siponi ei vairþai sve laisareis is jah skalks sve frauja is. jabai garda valdand baiailzaibul haihaitun.
26 und wan filu mais þans innakundans is. ni nunu ogeiþ izvis ins. ni vaiht auk ist gahuliþ. þatei ni
27 andhuljaidau. jah fulgin. þatei ni ufkunnaidau. þatei qiþa izvis in riqiza. qiþaiþ in liuhada. jah
28 þatei in auso gahauseiþ. marjaiþ ana hrotam. jah ni ogeiþ izvis þans usqimandans leika þatainei iþ
saivalai ni magandans usqiman. iþ ogeiþ mais þana magandan jah saivalai jah leika fraqistjan in
29 gaiainnan. niu tvai sparvans assarjau bugjanda. jah ains ize ni gadriusiþ ana airþa inuh attins
30, 31 izvaris viljan. aþþan izvara jah tagla haubidis alla garaþana sind. ni nunu ogeiþ. managaim spar-
32 vam batizans sijuþ jus. sawazuh nu saei andhaitiþ mis in andvairþja manne. andhaita jah ik imma
33 in andvairþja attins meinis. saei in himinam ist. iþ þiswanoh saei afaikiþ mik in andvairþja manne.
34 afaika jah ik ina in andvairþja attins meinis þis saei in himinam ist. nih ahjaiþ þatei qemjau lagjan
35 gavairþi ana airþa. ni qam lagjan gavairþi ak hairu. qam auk skaidan mannan viþra attan is jah
36, 37 dauhtar viþra aipein izos jah bruþ viþra svaihron izos. jah fijands mans innakundai is. saei frijoþ
attan aiþþau aiþein ufar mik. nist meina vairþs. jah saei frijoþ sunu aiþþau dauhtar ufar mik. nist
38, 39 meina vairþs. jah saei ni nimiþ galgan seinana jah laistjai afar mis. nist meina vairþs. saei bigitiþ
40 saivala seina. fraqisteiþ izai. jah saei fraqisteiþ saivalai seinai in meina. bigitiþ þo. sa andnimands
41. izvis mik andnimiþ jah sa mik andnimands andnimiþ þana sandjandan mik. sa andnimands praufetu
in namin praufetaus mizdon praufetis nimiþ jah sa andnimans garaihtana in namin garaihtis mizdon
42 garaihtis nimiþ. jah saei gadragkeiþ ainana þize minnistane stikla kaldis vatins þatainei in namin
xi, 1 siponeis. amen qiþa izvis ei ni fraqisteiþ mizdon seinai. jah varþ. biþe usfullida iesus anabiudands
2 þaim tvalif siponjam senaim. ushof sik jainþro du laisjan jah merjan and baurgs ize. iþ iohannes
3 gahausjands in karkarai vaurstva xristaus insandjands bi siponjam seinaim qaþ du imma. þu is sa

INTERPRETATIO.

hos duodecim dis(cipulos) — 23. — hac urbe, fugiatis in aliam; amen enim dico vobis, quod non consummatis urbes Israelis, donec venit hic Filius hominis. 24. Non-est discipulus super magistro, neque servus super domino suo. 25. Sufficit discipulo, ut fiat, ut magister ejus, et servus ut dominus ejus; si patrem-fami ias Beelzebul vocarunt, in quam multum magis hos domesticos ejus. 26. Ne igitur timete vobis eos, non quidquam enim est contectum, quod non detegatur, et absconditum, quod non cognoscatur. 27. Quod dico vobis in tenebris, dicatis in luce; et quod in aurem auditis, nuntietis in tectis. 28. Et ne timete vobis-fios perdentes corpus modo, verum animam non potentes perdere; verum timete magis hunc potentem et animam et corpus occidere in geennam. 29. Nonne duo passeres assario emuntur? et unus eorum non cadit in terram sine patris vestri voluntate. 30. At vestri etiam capilli capitis omnes numerati sunt. 31. Ne igitur timete, multis passeribus meliores estis vos. 32. Omnis igitur qui confitetur me in præsentia hominum, confiteor etiam ego eum in præsentia patris mei, qui in cœlis est. 33. Verum omnem qui negat me in præsentia hominum, nego etiam ego eum in præsentia patris mei hujus qui in cœlis est. 34. Ne putetis, quod venerim ferre pacem in terram; non veni ferre pacem, sed gladium. 35. Veni enim dis'rahere hominem contra patrem ejus et filiam contra matrem ejus et nurum contra socrum ejus. 36. Et inimici hominis domestici ejus. 37. Qui amat patrem aut matrem supra me, non-est me dignus, et qui amat filium aut filiam supra me, non est me dignus. 38. Et qui non sumit crucem suam et sequatur post me, non-est me dignus. 39. Qui invenit animam suam, perdit eam, et qui perdit animam suam ob me, invenit hanc. 40. Hic recipiens vos, me recipit, et hic me recipiens, recipit hunc mittentem me; 41. hic recipiens profetam in nomine profetæ, mercedem profetæ accipit, et hic recipiens justum in nomine justi, mercedem justi accipit; 42. et qui potu-recreat unum horum minimorum calice frigidæ aquæ modo in nomine discipuli, amen dico vobis, quod non perdit mercedem suam. xi, 1. Et factum est, cum consummaret Iesus mandans his duodecim discipulis suis, extulit se illinc ad docendum et prædicandum per urbes eorum. 2. Verum Iohannes audiens in carcere opera Christi, mittens de discipulis suis dixit ad eum: 3. tu es hic

ANNOTATIONES.

x, 23. *þliuhaiþ*] H. ⋇ *þluhaiþ.—anþara*] Ulf. c. cod. k. et verss. ᵘ *ἑτέραν — εἰς τὴν.*

x, 24. *seinamma*] Z. ⋇ *sainamma.*

x, 25. *siponi*] sic recte, nam *ganah* accusativum secum habere solet, vid. etiam Cor. II, xii, 9. — *baiailzaibul*] J. St. ⋇ *baiailzabul.* — *innakundans*] H. ⋇ *innarundans.*

x, 26. *ni nunu*] J. St. B. Hz. H. ⋇ *ninu nu.* — *ni vaiht*] Z. ⋇ *nivaith.*

x, 28, *patainei*] modo, ° gr. omn. — *saivalai*, pr., Hz. + *saivala.*

x, 29. *bugjanda*] emuntur, gr. omn. *πωλεῖται*, quod est *frabugjanda.* — *viljan*] voluntate. o gr. omn.

x, 30. *tagla*] H. ⋇ *tagal.*

x, 31. *ni nunu*] J. St. ⋇ jct., B. H. ⋇ *ninu nu*, vid. vs. 26. — *managaim*] J. St. ⋇ *managain.*

x, 32. *sawazuh*] Z. + div. — *andhaita*] H. ⋇ *adhaita.*

x, 33. *þiswanoh*] Z. + div. — *ina*] gr. ante *jah ik.*

x, 42. *minnistane*] minimorum, gr. *μικρῶν*; Sch. errat dicens, Ulf. legere c. cod. 157 *τῶν μικρῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων.*

xi, 1. *biþe*] Z. ⋇ *biþ.*

xi, 2. *bi*] B. ut græco *δύο* respondeat lectio, positum esse existimat pro *b*, eamque litteram duo significare et a Gothis *bi* pronuntiatam esse; Maresh. ap. Iun. p. 403 et Ih. *Ulf. illustrat.* p. 135 *per* vertunt et Ulfilam *διά* c. codd. et verss. legisse putant; Z. conjecit scriptum fuisse ·*b*· *bi*. Z. et B. conjecturæ pari modo contra usum loquendi peccant, nam neque *insandjan* cum dativo ponitur, neque *bi* significat ex, de (hoc sensu). Quamquam Maresh. et Ih. sententia nobis maxime probatur, tamen confitemur, nos *bi* hac significatione (*per*) nullo alio loco invenisse: nam quod Gal. ii, 1 græcum *διά* per *bi* redditur, idem est in temporis significatione, neque cum nostro loco comparari potest. Neque medetur loco Ettmüller l. l. si *bi siponjam* cum *qaþ* conjungit, nam sic quoque *bi* debet significare *per*, quod non significat, et *qiþan bi ainana* est *dicere de aliquo.*

4 qimanda þau anþarizuh beidaima. jah andhafjands iesus qaþ du im. gaggandans gateihiþ Iohanne
5 þatei gahauseiþ jah gasaiwiþ. blindai ussaiwand jah haltai gaggand. þrutsfillai hrainjai vairþand
6 jah baudai gahausjand jah dauþai urreisand jah unledai vailamerjanda. jah audags ist wazuh saei ni ga-
7 marzjada in mis. at þaim þan afgaggandam dugann iesus qiþan þaim manageim bi iohannen. wa
8 usiddjeduþ ana auþida saiwan. raus fram vinda vagidata. akei wa usiddjeduþ saiwan. mannan hnasq-
9 jaim vastjom gavasidana. sai. þaiei hnasqjaim vasidai sind. in gardim þiudane sind. akei wa usiddjeduþ
10 saiwan. praufetu. jai qiþa izvis jah managizo praufetau. sa ist auk. bi þanei gameliþ ist. sai. ik insandja
11 aggilu meinana faura þus. saei gamanveiþ vig þeinana faura þus. amen qiþa izvis. ni urrais in baurim
qinono maiza iohanne þamma daupjandin. iþ sa minniza in þiudangardjai himine maiza imma ist.
12 framuh þan þaim dagam iohannis þis dauþjandins und hita þiudangardi himine anamahtjada jah ana-
13, 14 mahtjandans fravilvand þo. allai auk praufeteis jah vitoþ und iohanne fauraqeþun. jah jabai vildedeiþ
15, 16 miþniman. sa ist helias. saei skulda qiman. saei habai aus*ona hausjandona ga*hausj*ai. wamma nu ga-*
17 *leiko* þata kun*i. galeik ist barnam* sitandam *in garunsai jah vopjun*dam anþarans*. jah qiþan*dam. sviglode-
18 dum *izvis jah* ni plinsideduþ. hu*fum jah* ni qainodeduþ. quam raihtis iohann*es nih mat*jands nih drig-
19 k*ands jah qi*þand. unhulþ*on habaiþ. qam* sa sunus mans *matjands jah* drigkands *jah qiþand. sai manna.*
afetja jah *afdrugkja. mo*tarje frijonds jah fravaurhtaize. jah usvaurhta gadomida varþ handugei
20 fram barnam seinaim. þanuh dugann (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

veniens, an aliumne expectemus? 4. Et respondens Iesus dixit ad eos: euntes nuntiate Iohanni, quod auditis et videtis; 5. cæci vident et claudi eunt, leprosi mundi fiunt et surdi audiunt et mortui resurgunt et pauperes evangelio-edocentur. 6. Et beatus est omnis qui non scandalizatur in me. 7. In his autem abeuntibus cœpit Iesus dicere his turbis de Iohanne: quid exiistis in desertum videre, arundinem a vento agitatam? 8. Sed quid exiistis videre, hominem mollibus vestibus indutum? Ecce, qui mollibus induti sunt, in domibus regum sunt. 9. Sed quid exiistis videre, profetam? utique dico vobis et plus profeta! 10. Hic est enim, de quo scriptum est: ecce, ego mitto angelum meum ante te, qui parat viam tuam ante te. 11. Amen dico vobis, non exstitit in natis mulierum major Iohanne hoc baptizante; verum hic minor in regno cœlorum major eo est. 12. Ab autem his diebus Iohannis hujus baptizantis usque hodiernum regnum cœlorum violatur et violantes arripiunt hoc. 13. Omnes enim profetæ et lex usque Iohannem prædixerunt, 14. et si velletis concipere, hic est Elias, qui debuit venire. 15. Qui habeat aures audientes audiat. 16. Cui igitur assimilo hoc genus? Simile est pueris sedentibus in foro, et vocantibus alios, 17. et dicentibus: cecinimus vobis et non saltavistis; ploravimus et non flevistis. 18. Venit enim Iohannes nec edens nec bibens, et dicunt: dæmonium habet. 19. Venit hic Filius hominis edens et bibens, et dicunt: ecce, homo edax et bibax, portitorum amicus et peccatorum, et justa judicata fuit sapientia a filiis suis. 20. Tunc cœpit

ANNOTATIONES.

xi, 5. *ussaiwand*] St. ✕ *assaiwand*. — *þrutsfillai*] St. ✕ *þrustfillai*. — *jah*] tert. ° gr.

xi, 7. *þan afgaggandam*] J. St. ✕ *þana faryaggandam*; in cod. Arg. inter *af* et *gaggandam* quædam litteræ (*ar?*) scriptæ fuerunt, sed iis suo jure deletis lacuna relicta est. — *usiddjeduþ*] St. ✕ *usiddjedut*.

xi, 8. *þaiei*] J. St. ✕ *þaei*.

xi, 9. *jai*] St. ✕ *iah*. — *managizo*] J. St. B. H. + *managizu*. — *praufetau*] H. ✕ *praufetan*.

xi, 10. *ist auk*] ¶ gr. omn.; sic Goth. *auk* particulam sæpissime post duo verba enuntiati ponere solet, vid. Glossar. — *meinana*] J. St. ✕ *meinna*, H. ✕ *meina*. — *faura*] B. ✕ *frura*.

xi, 12. *fravilvand*] J. St. ✕ *fravilvan*.

xi, 15—25. pagina hæc codicis Arg., quæ hos decem versus continet, dimidia fere parte rupta est, (quod si Schmellerus scivisset, non adnotasset litteras in hac pagina scriptas ita exolevisse, ut pene legi non possent): vid. Tabulam ap. Ih. *Ulf. illustr*. p. 189. Quæ ita interierunt de verbis gothicis, ea primus Ih. ex L. vii, 32 sqq. et x. 13 sqq. supplendi periculum fecit; eum secuti sunt Z. H. et maximam partem Schm. cum. vs. 15 apud J. et St. totus et alia etiam, quæ nunc desunt, legantur, aliquis conjicere potest, eorum temporibus illam scissuram non tam late hiasse; sed qui illorum gothica ex græcis supplendi morem novit, tali opinioni non multum tribuet.

xi, 15. *ausona*] de hac voce littera *s* omnino non legitur et litteræ *u* inferior tantum pars. — *gahausjai*] syllaba *ga* in cod. Arg. non legitur, non satis accurate igitur Schm. edidit.

xi, 16. *wamma*] editt. *we*; quod nos dedimus, conjecit Schm.; ea autem conjectura non solum propter sensum commendari videtur, nam non quæritur, cui rei (*we*), sed cui personæ (i. e. *wamma*) simile id genus sit, vid. L. vi, 47 *wazuh sa gaggands du mis* — *wamma galeiks ist?* (quamquam *we* non falsum esse, e loco parallelo L. vii, 31 apparet); sed etiam quod vocula *we* spatium omnino non explet. — *kuni*] J. St. B. ✕ *kunni*. J. St. habent a *þata* usque ad *anþaran* (sic quidem pro *anþarans*). In cod. Arg. pro *s* pars litteræ *þ* clare apparet, pro qua J. St. *v* posuerunt; *anþarans* postulant regulæ syntacticæ (vid. etiam L. vii, 32) et veri simile videtur, librarii errore scriptum fuisse *anþaranþarans*, quæ vitia sæpius reperiuntur (L. vi, 17; J. ix, 41; xii, 47; xiii, 13; cf. ad M. v, 31). Cæterum Ulf. c. codd. et verss. ἑτέροις legit, et ab Ih. male addita *frijonds seinans* male repetierunt Z. et Schm.; iis enim transfertur ἑταίροις αὐτῶν, quod alii codd. gr. pro τοῖς ἑτέροις legunt; neque omnino spatium tam multa capit. — *garunsai*] cum codd. alii ἀγορᾷ, alii ἀγοραῖς habeant, legi etiam potest *garunsim*. — *jah*] H. ✕ *jai*.

xi, 17, 18.] integri hi versus ap. J. St. leguntur. — *hufum*] *izvis*, quod J. St. Ih. Z. Schm. post *hufum* addunt, delendum est; nam pars paginæ abrupta tot litteras non capit; ὑμῖν omittunt etiam plerique codd. — *nih matjands*] Ih. Z. + *ni matjands*. — *unhulþon*] legitur in cod. Arg. *unhulþ*.., non *unhul*.., ut habet Schm.

xi, 19. *afdrugkja*] J. St. hunc versum integrum habent excepto verbo *afdrugkja*, pro quo *afd*... legunt; sed in cod. Arg. tantummodo *a* exstat; ab Ih. recte suppletum esse docet Cor. I, v, 11. — *frijonds*] H. ✕ *frijands*.

xi, 20. apud J. St. totus legitur. — *þanuh*] St. Z. ✕ *tanuh*. — *ni*] J. St. ✕ *nih*. — *idreigodedun*] fortasse *gavandidedun* reponendum est, sic L. xvii, 3 sq. variatur. — *sik*] J. St. B. ° ✕

udveitjan baurgim. in þaimei vaurþun þos managistons mahteis is. *þatei ni idreigodedun*
21 sik. *vai þus kaurazein. vai* þus beþ*saidam. unte iþ* vaurþeina *in tyre juh seidone* landa mah*teis*
22 *þos vaur*þanons in izvis. *airis þau* in sakkau jah azgon *idreig*odedeina. sveþauh qiþ*a izvis.*
23 tyrim jah seidonim *sutiza vair*þiþ in daga stau*os þau izvis.* jah þu kafarn*aum. þu und*
*h*imin ushauhida. *dalaþ und halj*a galeiþis. *unte jabai* in saudaumjam *vaurþeina* mahteis þos
24 vaurþanons in izvis. aiþþau eis veseina und hina dag. sveþauh qiþa izvis þatei airþai saudaumje
25 xx, 38 sutizo vairþip in daga stauos þau þus. inuh jainamma mela andhaf.. — wanuh þan þuk sewum
39 gast jah galaþodedum. aiþþau naqadana jah vasidedum. wanuh þan þuk sewum siukana aiþþau in
40 karkarai jah atiddjedum du þus. jah andhafjands sa þiudans qiþiþ du im. amen qiþa izvis. jah
41 þan ei tavideduþ ainamma þize minnistane broþre meinaize. mis tavideduþ. þanuh qiþiþ jah þaim
af hleidumein ferai. gaggiþ fairra mis jus fraqiþanans in fon þata aiveino þata manvido unhulþin jah
42, 43 aggilum is. unte gredags vas janni gebuþ mis matjan. afþaursiþs vas jan-ni dragkideduþ mik. gasts
jan-ni galaþodeduþ mik. naqaþs jan-ni vasideduþ mik. siuks jah in karkarai jan-ni gaveisodeduþ
44 meina. þanuh andhafjand jah þai qiþandans, frauja wan þuk sewum gredagana aiþþau afþaursida a
45 aiþþau gast aiþþau naqadana aiþþau siukana aiþþau in karkarai jan-ni andbahtidedeima þus. þanuh an-
46 dhafjiþ im qiþands. amen qiþa izvis. jah þan ei ni tavideduþ ainamma þize leitilane. mis ni tavideduþ.
xxvi, 1 jah galeiþand þai in balvein aiveinon iþ þai garaihtans in libain aiveinon. jah varþ. biþe ustauh iesus
2 alla þo vaurda. qaþ siponjam seinaim. vituþ þatei afar tvans dagans paska vairþiþ jas-sa sunus
3, 65 mans atgibada du ushramjan. þanuh — — þaurbum veitvode. sai. nu gahausideduþ þo vajamerein

INTERPRETATIO.

exprobrare urbibus, in quibus factæ-sunt hæ plurimæ virtutes ejus, quod non converterunt se. 21. Væ tibi, Corazin! væ tibi, Bethsaida! nam si fierent in Tyriorum et Sidoniorum terra virtutes hæ factæ in vobis, prius fortasse in sacco et cinere pœniteret-eos. 22. Verumtamen dico vobis, Tyriis et Sidoniis facilius fit in die judicii, quam vobis. 23. Et tu, Cafarnaum, tu usque cœlum exaltata, deorsum usque infernum vadis, nam si in Sodomitis fierent virtutes hæ factæ in vobis, fortasse ii existerent usque hodiernum diem. 24. Verumtamen dico vobis, quod terræ Sodomitarum facilius fit in die judicii, quam tibi. 25. In illo tempore respon (dens) — xxv, 38. Quando vero te vidimus hospitem et invitavimus? aut nudum et vestivimus? 39. Quando vero te vidimus ægrotum aut in carcere et venimus ad te? 40. Et respondens hic rex dicit ad eos: amen dico vobis, etiam vero ut feceritis uni horum minimorum fratrum meorum, mihi fecistis. 41. Tunc dicit etiam his a sinistro latere: ite procul me vos damnati in ignem hunc æternum hunc paratum diabolo et angelis ejus. 42. Nam famelicus fui, et non dedistis mihi edere, sitiens fui, et non potu-recreastis me; 43. hospes, et non invitastis me; nudus, et non vestivistis me; ægrotus et in carcere, et non visitastis me. 44. Tunc respondent etiam hi dicentes: Domine, quando te vidimus famelicum aut sitientem aut hospitem aut nudum aut ægrotum aut in carcere et non ministravimus tibi? 45. Tunc respondet iis dicens: amen, dico vobis, etiam vero ut non feceritis uni horum parvorum, mihi non fecistis. 46. Et eunt hi in supplicium æternum, verum hi justi in vitam æternam. xxvi, 1. Et factum-est, cum finiret Iesus omnia hæc verba, dixit discipulis suis: 2. scitis, quod post duo dies pasca fit et hic Filius hominis traditur ad crucifigendum? 3. Tunc — — 65. egemus testibus? ecce, nunc audistis hanc blasphemiam (*Vide* paginam sequentem)

ANNOTATIONES.

xi, 21. *kaurazein*] Ih. Z. ⋇ *horazein*, vid. L. x, 13; recte jam B. H. dederunt. — *beþsaïdan*] aut si mavis *beþsaeidan*, vid. J. xii, 21. — *vaurþeina — vaurþanons*] B. ⋇ *in tyrai jah seidonai vaurþeina... laudai mahteis þos vaurþanons*; Ih. Z. H. Schm. ⋇ *vaurþeina in tyrai* (H. ⋇ *turai*) *jah seidonai svelauda mahte svasve þos vaurþanons*. *Landa* perspicue in cod. Arg. legitur; quamquam in gr. desideratur, tamen retinendum est, quia alio modo lectio restitui non potest. Cæterum ¶ gr. omn. De litteris *þa* vocis *vaurþanons* partes tantum supersunt. — *airis þau*] Schm. ⋇ jct. — *azgon*] J. St. B. Ih. p. 236, 2 + *azgom*. *idreigodedeina*] rectius scriberetur *gaïdreigodedeina*, uti Luc. x, 13 scriptum est.

xi, 22. *sveþauh*] sic cod. Arg; J St. Ih. Z. H. Schm. ⋇ *sveþau*, vid. ad vii, 15. — *tyrim*] H. ⋇ *turim*; J. St. post *izvis* addunt + *þatei*. — *sutizo*] Ih. H. ⋇ *suþizo*, — *izvis*] fin. J. St. + *þus*.

xi, 23. *dalaþ und halja*] Ih. H. Z. Schm. ⋇ *und halja dalaþa*; nam *dalaþa* significat *infra* (Mc. xiv, 66) non *deorsum*, id autem est *dalaþ*. — *unte jabai*] J. St. ⋇ *þatei ei*; nam *ei*, non nisi in interrogativis sententiis pro græco *εἰ* ponitur, (Mc. xi, 13; xv, 44; Philipp. iii, 11); id sentientes Ih. Z. Schm. dederunt *unte iþ*, (pro quo H. ⋇ *unþe iþ*) recte quidem, sed non explet versum. — *saudaumjam*] J. St. ⋇ *saudaumjan*] — *matheis*] Ih. Z. H. Schm. ⋇ addunt *þos*; neque spatium tot litteras capit, neque ullum illius vocis vestigium apparet, cum alibi infra lineam excurrentes litterarum partes omnes conspiciantur. — *izvis*] vobis, gr. omn. *σοί*. — *eis*] ii, ° gr. omn.

xi, 24. *sveþauh*] J. St. ⋇ *sve þau*; Z. Schm. ⋇ *sveþau*, vid. ad vii, 15

xi, 25. *andhaf..*] hactenus cod. Arg.; J. St. de suis integram formam *andhafjands* addiderunt, quos secutus est Z.

xxv, 38 — 26, 3 init. Hoc fragmentum, quod in cod. Arg. non reperitur, ab Ang. Maio et Castillionæo in codice quodam Ambrosiano inventum et in *Specimine Ulphilæ* part. inedit. p. 8 sq. editum est.

xxv, 40. *jah þan ei*] etiam vero ut, (*gesetzt auch dass*) [Cast. ⋇ *jah þanei* (cf. ad L. v, 24]; gr. omn. *ἐφ' ὅσον*. Gothus sollicitius ingressus græcorum vestigiis accusativum rei (aliquid) omisit; sic vs. 45. — *minnistane*] gr. omn. post *meinaize*. — *meinaize*] Cast. ⋇ *meinaze*.

xxv, 43. *gasts*] Ulf. ° *ἤμην*.

xxv, 45. *jah þan ei*] vid. ad vs. 40. — *leitilane*] parvorum, gr. omn. *ἐλαχίστων*.

xxvi, 65 — xxvii, 1, hæc in eodem codice continentur, de quo ad xxv, 38 dictum est; cod. Arg. de his ea habet, quæ inde ab versu 70 capitis xxvi sequuntur.

xxvi, 65. *sai nu gahausideduþ*] Cast. ⋇ *saikgga hausideduþ*, Schm. ⋇ *sai gahausideduþ*. Veram lectionem jam pridem conjectura assecuti eramus, cum Mssm. etiam (Sk. p. 182) eam in cod. Ambr. legi adnotavit, et miramur, Grimmium, virum tantæ prudentiæ, monstrosam illam formam *saikgga* G. III, 12 defendere tentasse.

66, 67 ïs. wa ïzvis þugkeiþ. iþ eis andhafjandans qeþun. skula dauþaus ïst. þanuh spivum ana andavleizn
68 ïs jah kaupastedun ïna. sumaiþ-þan lofam slohun qiþandans. praufetei unsis xristu. was ïst sa
69 slahands þuk. iþ paitrus uta sat ana rohsnai jah duatiddja ïmma aina þivi qiþandei. jah þu vast
70, 71 miþ ïesua þamma galeilaiau. iþ ïs laugnida faura þaim allaim qiþands. ni vait wa qiþis. usgaggan-
dan þan ïna ïn daur gasaw ïna anþara jah qaþ du þaim jainar. jah sa vas miþ ïesua þamma nazo-
72, 73 raiau. jah aftra afaiaik miþ aiþa svarands þatei ni kann þana mannan. afar leitil þan atgaggandans
74 þai standandans qeþun paitrau. bi sunjai jah þu þize ïs. jah auk razda þeina bandveiþ þuk. þanuh
75 dugann afdomjan jah svaran þatei ni kann þana mannan. jah suns hana hrukida. jah gamunda pai-
trus vaurdis ïesuis qiþanis du sis þatei faur hanins hruk þrim simþam afaikis mik. jah usgaggands
xxvii, 1 ut gaigrot baitraba. at maurgin þan vaurþanana runa nemun allai gudjans jah þai sinistans mana-
2 seins bi ïesu. ei afdauþidedeina ïna. jah gabindandans ïna gatauhun jah anafulhun ïna pauntiau peila-
3 tau kindina. þanuh gasaiwands ïudas sa galevjands ïna þatei du stauai gatauhans varþ. ïdreigonds
4 gavandida þans þrinstiguns silubrinaize gudjam jah sinistam qiþands. fravaurhta mis galevjands
5 bloþ svikn. iþ eis qeþun. wa kara unsis. þu viteis. jah atvairpands þaim silubram ïn alh aflaiþ jah
6 galeiþands ushaihah s k. iþ þai gudjans nimandans þans skattans qeþun. ni skuld ïst lagjan þans
7 ïn kaurbanaun. unte andvairþi bloþis ïst. garuni þan nimandans usbauhtedun us þam þana akr
8, 9 kasjins du usfilham þaim gastim. duþþe haitans varþ akrs jains akrs bloþis und hina dag. þanuh
usfullnoda þata qiþano þairh ïairaimian praufetu qiþandan. jah usnemun þrinstiguns silubreinaize
10 andvairþi þis vairþodins. þatei garahnidedun fram sunum ïsraelis. jah atgebun ïns und akra kasjins
11 svasve anabauþ mis frauja. iþ ïesus stoþ faura kindina jah frah ïna sa kindins qiþands. þu ïs þiudans ïu-

INTERPRETATIO.

Verum ii respondentes dixerunt: reus mortis est. 67. Tunc spuerunt in faciem ejus et colaphis-affecerunt eum, alii vero palmis verberarunt dicentes: 68. prædica nobis, Christe, quis est hic verberans te? 69. Verum Petrus foris sedit in atrio et accessit-ad eum una serva dicens: etiam tu fuisti cum Jesu hoc Galilæo! 70. Verum is negavit coram his omnibus dicens: non scio quid dicis. 71. Exeuntem autem eum in portam vidit eum alia et dixit ad hos illic: etiam hic fuit cum Iesu hoc Nazoræo. 72. Et iterum negavit cum juramento jurans, quod non novi hunc hominem. 73. Post paulum autem accedentes hi stantes dixerunt Petro: in veritate etiam tu horum es, et enim sermo tuus manifestat te. 74. Tunc cœpit detestari et jurare, quod non novi hunc hominem; et statim gallus cantavit. 75. Et meminit Petrus verbi Iesu dicti ad se, quod ante galli cantum tribus vicibus negas me; et exiens foras flevit amare. xxvii, 1. Ad mane autem factum consilium inierunt omnes sacerdotes et hi natu-maximi populi de Iesu, ut interficerent eum. 2. Et vincientes eum duxerunt et tradiderunt eum Pontio Pilato præfecto. 3. Tunc videns Iudas hic tradens eum, quod ad judicium ductus fuit, pœnitentia-motus retulit hos triginta argenteorum sacerdotibus et natu-maximis 4. dicens: peccavi mihi tradens sanguinem innoxium; verum ii dixerunt: quid cura nobis? tu scias! 5. Et projiciens hos argenteos in templum abiit et iens suspendit se. 6. Verum hi sacerdotes sumentes hos denarios dixerunt: non debitum est ponere hos in corbanon, nam pretium sanguinis est. 7. Consilium autem ineuntes emerunt ex his hunc agrum figuli ad sepulcra his hospitibus. 8. Ideo vocatus fuit ager ille ager sanguinis usque hodiernum diem. 9. Tunc impletum-est hoc dictum per Ieremiam profetam dicentem: et acceperunt triginta argenteorum pretium hujus æstimati, quod appretiarunt e filiis Israelis. 10. et dederunt eos pro agro figuli, sicut præcepit mihi dominus. 11. Verum Iesus stetit coram præfecto, et interrogavit eum hic præfectus dicens: tu es rex Iu-

ANNOTATIONES.

xxvi, 69. *uta sat*] foris sedit; Cast. versione seductus Sch. male dicit Goth. ἔξωθεν post ἐκάθητο legere.

xxvi, 70. *þaim*] iis, Goth. igitur αὐτῶν non repudiat, uti Sch. ⋇ notat. — *wa qiþis*] his verbis incipit fragmentum cod. Arg.

xxvi, 71. *jah sa*] cod. Ambr. *jas - sa*, vid. ad v, 37.

xxvi, 72. *afaiaik*] J. St. ⋇ *afaiair*; cod. Ambr. *laugnida*, quod idem significat. — *svarands*] jurans, ° gr. omn.; B. videtur glossa esse ad *miþ aiþa*, sed habet uterque codex, nec insolita est ea abundantia locutionis, cf. Mc. i, 6 *vaurda qiþan*, iv, 3 *saian fraiva*, vi, 9 *gaskohs suljom*, i, 40 *knivam knussjands*, cf. ad M. ix, 8.

xxvi, 73. *standandans*] cod. Ambr. ⋇ *standans*. — *paitrau*] cod. Ambr. *du paitrau*, sed additamentum *du* expunctum est. — *bi sunjai*] J. St. B. Z. H. ⋇ jct., sic ubique.

xxvi, 75. *qiþanis*] dicti, gr. omn. εἰρηκότος, sic Mc. xv, 28 *þata gamelido þata qiþano* (hoc scriptum hoc dictum) = ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα. — *afaikis*] cod. Ambr. *invidis*, quod idem valet.

xxvii, 1. *at maurgin*] J. St. ⋇ jct.; B. ⋇ *at maurgan*. — *vaurþanana*] Ih. conj. *vaurþanamma*, sed accusativum habet uterque codex et pro eo casu *maurgin* (a nominativo *maurgins*) habendum est. Præpositio *at* raro quidem cum accusativo construitur, sed uti hoc loco, etiam Mc. xii, 2: L. ii, 41. — *runa*] cod. Ambr. *garuni*. — *gudjans*] add t cod. Ambr. articulum *þai*. — *jah þai*] hucusque pertinet fragmentum cod. Ambr.

xxvii, 4. *mis*] non *male*, uti H. vertit, sed *mihi*, cf. L. xv, 18. — *svikn*] Ulf. quoq e videtur ἀθῷον legisse, nam δίκαιος ab eo per *garaihts* aut *usvaurhts* reddi solet.

xxvii, 5, *aflaiþ*] Z. Schm. ° ⋇; reliquæ editt. omnes habent, nec Sch. adnotare debebat Ulfilam omittere ἀνεχώρησε.

xxvii, 6. *gudjans*] St. ⋇ *gudjands*. — *andvairþi*] sic cod. Arg., B. Ih. Z. Schm. ⋇ *andavairþi*.

xxvii, 7. *usfilham*] sic cod. Arg. *usfilha*; editt. ⋇ *usfilhan*, Ih. *Ulf. illustr.*, p. 229, 2 ⋇ *usfilha* (vid. Mc. xiv, 8; cf. J. xii, 7). — *þaim*] J. St. ⋇ . . *a*; Ih. Z. H. Schm. ⋇ *ana*; in codice Arg. hujus vocis ultima tantum pars dignoscitur, quæ litteræ *a* non potest, *m* esse potest, quam ob causam B. conjectura probabilis videtur, etsi articuli usus hoc loco insolentior est.

xxvii, 9. *usnemun*] J. St. B. ÷ *ganemun*. — *silubreinaize*] vs. 3 erat *silubrinaize*. — *andvairþi*] editt. ⋇ *andavairþi*, vid. ad vs. 6.

xxvii, 11. *kindina*] J. St. ⋇ *kindana*. — *imma* Z. ⋇ *ima*.

12 daie. iþ īesus qaþ du īmma. þu q þis. jah miþþanei vrohiþs vas fram þaim gudjam jah sinistam. ni vaihta
13, 14 andhof. þanuh qaþ du īmma peilatus. niu hauseis. wan filu ana þuk veitvodjand. jah ni andhof īmma
15 viþra ni ainhun vaurde. svasve sildaleikida sa kindins filu. and dulþ þan warjanoh biuhts vas sa kin-
16 dins fraletan ainana þizai managein bandjan. þanei vildedun. habaidedunuh þan bandjan gatarhidana
17 barabban. gaqumanaim þan īm qaþ im peilatus. wana vileiþ ei fraletau īzvis. barabban þau īesu. saei hai-
18, 19 tada xristus. vissa auk þatei īn neiþis atgebun īna. sitandin þan īmma ana stauastola īnsandida du īmma
42 qens īs qiþandei. ni vaiht þus jah þamma garaihtin — — īsraelis īst. atsteigadau nu af þamma gal-
43 gin. ei gasaiwaima jah galaubjam īmma. trauaida du guþa lausjadau nu īna. jabai vili īna. qaþ auk
44 þatei guþs īm sunus. þatuh samo jah þai vaidedjans þai miþushramidans īmma īdveitidedun īmma.
45, 46 fram saihston þan weilai varþ riqis ufar allai airþai und weila niundon. iþ þan bi weila niundon
ufhropida īesus stibnai mikilai qiþands. helei helei. lima sabakþani. þatei īst. guþ meins guþ meins.
47, 48 duwe mis bilaist. iþ sumai þize jainar standandane gahausjandans qeþun þatei helian vopeiþ sa. jah
49 suns þragida ains us īm jah nam svamm fulljands akeitis jah lagjands ana raus draggkida īna. iþ þai
50 anþarai qeþun. letei saiwam. qimaiu helia nasjan īna. iþ īesus aftra hropjands stibnai mikilai aflailot
51 ahman. jah þan faurhah alhs diskritnoda īn tva īupaþro und dalaþ jah airþa reiraida jah stainos
52, 53 disskritnodedun jah hlaivasnos usluknodedun jah managa leika þize ligandane veihaize urrisun jah
usgaggandans us hlaivasnom afar urrist īs īnnatgaggandans īn þo veihon baurg jah ataugidedun sik
54 managaim. iþ hundafaþs jah þai miþ īmma vitandans īesua gasaiwandans þo reiron jah þo vaurþa-
55 nona ohtedun abraba qiþandans. bi sunjai guþs sunus īst sa. vesunuh þan jainar qinons managos
56 fairraþro saiwandeins. þozei laistidedun afar īesua fram galeilaia andbahtjandeins īmma. īn þaimei
57 vas marja so magdalene jah marja so īakobis jah īos z aiþei jah aiþei sunive zaibaidaiaus. iþ þan

INTERPRETATIO.

dæorum? verum Iesus dixit ad eum: tu dicis! 12. Et dum accusatus fuit ab his sacerdotibus et natu-maximis, non quidquam respondit. 13. Tunc dixit ad eum Pilatus: nonne audis, quam multum contra te testantur? 14. Et non respondit ei contra non unum verborum, adeo-ut miraretur hic præfectus multum 15. ad festum autem quodcumque consuetus fuit hic præfectus dimittere unum huic turbæ vinctum, quem voluerunt. 16. Habuerunt autem vinctum famosum Barabbam. 17. Congregatis autem iis, dixit iis Pilatus: quem vultis, ut dimittam vobis, Barabbam an Iesum, qui vocatur Christus? 18. Scivit enim, quod ob invidiam tradiderunt eum. 19. Sedente autem eo in tribunali, misit ad eum uxor ejus dicens: non quidquam tibi et huic justo. — 42.—Israelis est, descendat nunc ab hac cruce, ut videamus et credamus ei; 43. Confidit in Deo, liberet nunc eum, si velit eum; dixit enim, quod Dei sum filius. 44. Hoc ipsum etiam hi malefici hi crucifixi-cum eo exprobrarunt ei. 45. A sexta autem hora facta-est caligo super omnem terram usque horam nonam. 46. Verum tum circa horam nonam exclamavit Iesus voce magna dicens: Heli, Heli; lima sabacthani! quod est: Deus mi, Deus mi, cur me reliquisti! 47. Verum quidam horum illic stantium audientes dixerunt, quod Heliam vocat hic. 48. Et statim cucurrit unus ex iis et sumpsit spongiam implens aceto et ponens super arundinem poturecreavit eum. 49. Verum hi alii dixerunt: sine, ut videamus, veniatne Helia salvare eum. 50. Verum Iesus iterum clamans voce magna emisit spiritum. 51. Et tum velum templi scissum-est in duo, superne usque deorsum, et terra mota-est et saxa scissa-sunt 52. et sepulcra aperta-sunt et multa corpora horum jacentium sanctorum surrexerunt 53. et exeuntes ex sepulcris post surrectionem ejus introeuntes in hanc sanctam urbem et ostenderunt se multis. 54. Verum centurio et hi cum eo custodientes Iesum videntes hunc motum et hæc facta timuerunt valde dicentes: in veritate, Dei filius est hic. 55. Fuerunt autem illic mulieres multæ procul videntes, quæ secutæ sunt post Iesum a Galilæa, ministrantes ei, 56. in quibus fuit Marja hæc Magdalene et Marja hæc Iacobi et Iosis mater et mater filiorum Zebedæi. 57. Verum cum

ANNOTATIONES.

xxvii, 12. *miþþanei*] J. St. ⋇ div. — *vrohiþs*] J. St. ⋇ *vrohits*.

xxvii, 14. *sildaleikida*] St. ⋇ *silduleikjda*.

xxvii, 15. *warjanoh*] quodcumque, ° gr. omn.; cæterum vid. ad Mc. xv, 6.

xxvii, 16. *þan*] Goth. ° τότε, *þanuh*, quod fortasse a librario propter præcedens *þan* omissum est.— *gatarhidana*] St. ⋇ *datarhidana*. Maresh. ap. J. p. 410 speciosius quam verius legi suadet *gataiknidana*; vide Sk. 44, 22 ubi *gatarhjan* eodem sensu invenitur. — *barabban*] Ulf. ° λεγόμενον.

xxvii, 42. *atsteigadau*] vid. ad J. xiii, 35.— *ei gasaiwaima*] ut videamus, ° gr. omn., Ulf, qui c. verss. legit, ex Mc. xv, 32 addidisse videtur (cf. ad iii, 11).

xxvii, 44. *þatuh*] hoc, gr. omn. τὸ δέ, fortasse hoc δέ latet in *uh* enclitico, cf. ad Joan. xviii, 26 et ad Eph. iv, 32.

xxvii, 45. *þan*] H. ° ⋇ — *weilai*] J. St. Hz. ⋇ *weila*; B. lac.; in cod. Arg. *weil* . tantummodo legi potest. — *varþ riqis*] ¶ gr. omn.

xxvii, 46. *weila niundon*] ¶ gr. omn. — *helei*] Ulf. ἠλεί non ἠλί legisse, cum Griesb. contendi non potest, nam sæpius Ulf. græcum *i* accentu insignitum per diphthongum *ei* reddit, vid. Grimmium. I, 38. — *lima*] gr. λαμά.

xxvii, 48. *jah lagjands*] St. ⋇ jct.

xxvii, 49. *let ei*] J. St. ⋇ jct., vid. ad Mc. xv, 36. — *nasjan*] servare, gr. σώσων.

xxvii, 51. *diskritnoda*] sic cod. Arg.; J. St. B. *disskritnoda*, rectius quidem, sed uti codex habet, sæpius scribitur, vid. ad Mc. iii, 13. — *īupaþro*] Z. ⋇ *jupaþro*.

xxvii, 52. *ligandane*] jacentium, gr. omn. κεκοιμημένων; B. satis acute suspicatur Ulf. falso legisse κειμένων; κεκοιμῆσθαι certe aliis locis *gaslepan* reddi solet, vid. Cor. I, xv, 20.

xxvii, 53. *īnnatgaggandans*] J. St. + *īnngaggandans*. — *managaim*] B. lac.

xxvii, 54. *vaurþanona*] J. St. ⋇ *vaurþano*.—*sunus*] J. St. ⋇ *sunu*. — *īst*] est gr. omn. ἦν.

xxvii, 55. *saiwandeins*] J. St. ⋇ *saiwaindeins*. — *þozei*] J. St. B. H. ⋇ *þosei*.

xxvii, 56. *īosez*] insolentior forma genitivi propter *z* in fine; Mc. xv, 40, 47; L. iii, 29 recte *īosezis* legitur; si scriberetur *īoses*, defendi posset comparatis formis *moses* J. ix, 28; *anos* Esdr. ii, 33; nunc vero *īosezis* scribendum esse videtur.

58 seiþu varþ. qam manna gabigs af areimaþaias. þizuh namo iosef. saei jah silba siponida iesua. sah
59 atgaggands du peilatau baþ þis leikis iesuis. þanuh peilatus uslaubida giban þata leik. jah nimands
60 þata leik iosef bivand ita sabana hraiujamma jah galagida ita in niujamma seinamma hlaiva. þatei
61 ushuloda ana staina jah faurvalvjands staina mikilamma daurons þis hlaivis galaiþ. vasuh þan jai-
62 nar marja magdalene jah so anþara marja sitandeins andvairþis þamma hlaiva. iftumin þan daga. saei
63 ist afar paraskaivein. gaqemun auhumistans gudjans jah fareisaieis du peilatau qiþandans. frauja. ga-
64 mundedum þatei jains airzjands qaþ nauh libands. afar þrins dagans urreisa. hait nu vitan þamma
hlaiva und þana þridjan dag. ibai ufto qimandans þai siponjos is binimaina imma jah qiþaina du
65 managein. urrais us dauþaim. jah ist so speidizei airzipa vairsizei þizai frumein. qaþ im peilatus.
66 habaiþ vardjans. gaggiþ vitaiduh svasve kunnuþ. iþ eis gaggandans galukun þata hlaiv faursigljan-
dans þana —

INTERPRETATIO.

sero fieret, venit homo dives ab Arimathæa, hujus nomen Iosef, qui etiam ipse discipulus-fuit Iesu; 58. Hic accedens ad Pilatum petiit hoc corpus Iesu. Tunc Pilatus permisit dare hoc corpus; 59. et sumens hoc corpus Iosef involvit id linteo mundo 60. et posuit id in novo suo sepulcro, quod excidit in saxo et præcludens saxo magno ostia hujus sepulcri ivit. 61. Fuit autem illic Marja Magdalene et hæc altera Marja sedentes e-regione huic sepulcro. 62. Postero autem die, qui est post parasceven, convenerunt summi sacerdotes et Farisæi ad Pilatum 63. dicentes: domine, meminimus, quod ille seductor dixit adhuc vivens: post tres dies surgo. 64. Iube igitur custodire hoc sepulcrum usque hunc tertium diem, ne forte venientes hi discipuli ejus auferant eum et dicant ad populum: surrexit e mortuis, et sit hæc posterior seductio pejor hac priore. 65. Dixit iis Pilatus: habete custodes, ite, custodite sicut scitis. 66. Verum ii euntes clauserunt hoc sepulcrum signantes hunc —

ANNOTATIONES.

xxvii, 57. *af areimaþaias*] offendet lectorem hæc structura, quod *af* dativum secum habere solet; præter hunc locum Mc. quoque xv, 43 et *af beþanias* J. ii, 1; elliptice id dictum esse ex L. vi, 17 apparet, ubi *us allamma iudaias* legitur, omnibus in his locis *landa* supplendum est, cf. ad L. viii, 49. — *þizuh namo*] hujus nomen gr. omn. τοὔνομα, quam formam non novisse videtur Ulf., constructio enim postulat *þizei namo*, ut L. i, 27; ii, 25; vide tamen ad J. xviii, 26.

xxvii, 58. *uslaubida*] permisit, gr. omn. ἐκέλευσε; Maresh. p. 410 *uslaubida* ex loco parallelo J. xix, 38 huc pervenisse suspicatur, ibi enim ἐπέτρεψε legitur, cui verbo *uslaubjan* semper respondet.

xxvii, 62. *paraskaivein*] accusativus forma græca, sic *synagogein* L. vii, 5. *aipistaulein* Rom. xvi, 22.

xxvii, 64. *þridjan*] J. St. B. Hz. ✱ *þridjin.* — *ufto*] sine dubio legendum est *aufto.* — *frumein*] sic recte, vid. Grim. i, 757.

xxvii, 65. *vardjans*] custodes, gr. omn. (præter cod. D. ubi prima manu scriptum erat φύλακας) κουστωδίαν; sic vs. seq.

AIVAGGELJO ÞAIRH MARKU

ANASTODEIÞ.

i, 1, 2 Anastodeins aivaggeljons iesuis xristaus sunaus guþs. sve gameliþ ist in esaï in praufetau. sai.
3 ik insandja aggilu meinana faura þus. saei gamanveiþ vig þeinana faura þus. stibna vopjandins
4 in auþidai. manveiþ vig fraujins. raihtos vaurkeiþ staigos guþs unsaris. vas iohannes daupjands
5 in auþidai jah merjands daupein idreigos du aflageinai fravaurhte. jah usiddjedun du imma all
iudaialand jah iairusaulymeis jah daupidai vesun allai in iaurdane awai fram imma andhaitan-
6 dans fravaurhtim seinaim. vasuþ-þan iohannes gavasiþs taglam ulbandaus jah gairda fill'eina
7 bi hup seinana jah matida þramsteins jah miliþ haiþvisk jah merida qiþands. qimiþ svinþoza
8 mis. sa afar mis þizei ik ni im vairþs anahneivands andbindan skaudaraip skohe is. aþþan ik

INTERPRETATIO. EVANGELIUM PER MARCUM INCIPIT.

i, 1. Initium evangelii Iesu Christi, filii Dei. 2. Ut scriptum est in Esaia profeta: ecce, ego mitto angelum meum ante te, qui parat viam tuam ante te. 3. Vox clamantis in deserto: parate viam domini, rectas facite semitas Dei nostri! 4. Fuit Iohannes baptizans in deserto et nuntians baptismum pœnitentiæ ad remissionem peccatorum; 5. et exierunt ad eum omnis Iudæa-terra et Ierusolymitani et baptizati fuerunt omnes in Iordano aqua ab eo, confitentes peccata sua. 6. Fuit autem Iohannes indutus pilis cameli et zona pellicea circa coxam suam et comedit locustas et mel agreste 7. et nuntiavit dicens: venit fortior me hic post me, cujus ego non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceorum ejus. 8. At ego

ADNOTATIO.

Inscript. *anastodeiþ*] ° gr. omn., sic etiam Luc. inscript.

i, 2. *faura þus*] sec. ante te, ° gr.

i, 3. *guþs unsaris*] Dei nostri, gr. αὐτοῦ.

i, 4. *aflageinai*] sic cod. Arg. aperte; J. St. B. ✱ *aflateinai.* a Z. injuria probatum.

i, 5. *usiddjedun*] exierunt, Ulf. aut c. gr. ἐξεπορεύοντο legit, aut ex usu sermonis gothici vocem *land* sensu collectivo construit. — *allai*] gr. post *iairusaulymeis.*

i, 6. *haiþivisk*] cod. Arg. in marg. *vilþi* idem significans, vid. Rom. xi, 17, 24.

i, 7 *sa*] hic, ° gr. omn.—*þizei* J. St. ✱ *þize.* — *ik* ego, ° gr. omn.—*anahneivands*] St. ✱ *anahneivauds*

i, 8. *aþþan*] vid. ad ix, 12.

9 daupja izvis in vatin. iþ is daupeiþ izvis in ahmin veihamma. jah varþ in jainaim dagam. qam iesus
10 fram nazaraiþ galeilaias jah daupiþs vas fram iohanne in iaurdane. jah suns usgaggands us þamma
11 vatin gasaw usluknans himinans jah ahman sve ahak atgaggandan ana ina. jah stibna qam us himi-
12 nam. þu is sunus meins sa liuba. in þuzei vaila galeikaida. jah suns sai. ahma ina ustauh in auþida
13 jah vas in þizai auþidai dage fidvoortiguns fraisans fram satanin jah vas miþ diuzam jah aggileis
14 andbahtidedun imma. iþ afar þatei atgibans varþ iohannes. qam iesus in galeilaia merjands aivag-
15 geljon þiudangardjos guþs qiþands þatei usfullnoda þata mel jah atnewida sik þiudangardi guþs.
16 idreigoþ jah galaubeiþ in aivaggeljon. jah warbonds faur marein galeilaias gasaw seimonu jah an-
17 draian broþar is. þis seimonis. vairpandans nati in marein. vesun auk fiskjans. jah qaþ im iesus
18 hirjats afar mis jah gatauja igqis vairþan nutans manne. jah suns afletandans þo natja seina laisti-
19 dedun afar imma. jah jainþro inngaggands framis leitil gasaw iakobu þana zaibaidaiaus jah iohanne
20 broþar is jah þans in skipa manvjandans natja. jah suns haihait ins jah afletandans attan seinana
21 zaibaidaiu in þamma skipa miþ asnjam galiþun afar imma jah galiþun in kafarnaum. jah suns sab-
22 bato daga galeiþands in synagogen laisida ins jah usfilmans vaurþun ana þizai laiseinai is. unte vas
23 laisjands ins sve valdufni habands jah ni svasve þai bokarjos. jah vas in þizai synagogen ize manna
24 in unhrainjamma ahmin jah ufhropida qiþands. fralet. wa uns jah þus iesu nazorenai. qamt fra-
25 qistjan uns. kann þuk was þu is. sa veiha guþs. jah andbait ina iesus qiþands. þahai jah usgagg ut
26 us þamma. ahma unhrainja. jah tahida ina ahma sa unhrainja jah hropjands stibnai mikilai usiddja
27 us imma. jah afslauþnodedun allai sildaleikjandans. svaei sokidedun miþ sis misso qiþandans. wa
sijai þata. wo so laiseino (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

baptizo vos in aqua, verum is baptizat vos in Spiritu sancto. 9. Et factum-est in illis diebus, venit Iesus a Nazareth Galilææ, et baptizatus fuit ab Iohanne in Iordano. 10. Et statim exiens ex hac aqua vidit reclusos cœlos et Spiritum uti columbam accedentem super eum. 11. Et vox venit e cœlis: tu es filius meus hic carus, in te-quo valde me-oblecto. 12. Et statim, ecce, spiritus eum eduxit in desertum, 13. et fuit in hoc deserto diebus quadraginta tentatus a Satana et fuit cum feris, et angeli ministrarunt ei. 14. Verum post quod traditus fuit Iohannes, venit Iesus in Galilæam nuntians evangelium regni Dei. 15. Dicens, quod impletum-est hoc tempus et appropinquavit se regnum Dei, resipiscite et credite in evangelium. 16. Et ambulans ad mare Galilææ vidit Simonem et Andream, fratrem ejus, hujus Simonis, jacientes rete in mare; fuerunt enim piscatores. 17. Et dixit iis Iesus: venite post me et facio vos fieri captores hominum. 18. Et statim relinquentes hæc retia sua secuti-sunt post eum. 19. Et illinc iniens ultra paulum, vidit Iacobum, hunc Zebedæi, et Iohannem, fratrem ejus, etiam hos in nave parantes retia. 20. Et statim vocavit eos et relinquentes patrem suum Zebedæum in hac nave cum mercenariis iverunt post eum. 21. Et iverunt in Cafarnaum; et statim sabbato die iens in synagogam docuit eos. 22. Et attoniti fuerunt super hac doctrina ejus, nam fuit docens eos uti potestatem habens et non sicut hi scribæ. 23. Et fuit in hac synagoga eorum homo in immundo spiritu et exclamavit 24. dicens: desine, quid nobis et tibi, Iesu Nazarene, venisti perdere nos? novi te, qui tu es, hic sanctus Dei. 25. Et increpavit eum Iesus dicens: tace et exi foras ex hoc, spiritus immunde. 26. Et laceravit eum spiritus hic impurus et clamans voce magna exiit ex eo. 27. Et obstupuerunt omnes admirantes, ita-ut disputarent inter se invicem dicentes, quid sit hoc, quæ hæc doctrinarum

ANNOTATIONES.

I, 9. *iohanne*] J. St. ⋇ *iohannes.*

I, 10. *usluknans*] Ih. *Ulfil. illustr.* p. 155 pro *usluknandans* positum esse ait, de qua re Z. *Gram.* p. 55 recte dubitans pro participio passivi verbi *uslukan* habere maluit; sed hæc forma secundum regulas grammaticas *uslukanans* esse debebat: itaque statuendum est, aut librarium errasse scribendo *usluknans* pro *uslukanans* (quod placet Grimm. Gr. 4, 26, et Ettmüller l. l.), aut formam *usluknans* pertinere ad adjectivum *usluknus*, cf. L. VI, 35 *usvenans* (ab *usvens*).

I, 11. *qam*] venit, gr. omn. ἐγένετο, cf J. VI, 25. —*in þuzei vaila galeikaida*] cod. Arg. in marg. *þukei vilda* (te quem volui).

I, 12. *suns sai*] statim ecce; cum nullus græcorum ullum illius *sai* vestigium habeat (quia prorsus sensui repugnat), complures autem εὐθέως præbeant pro vulg. εὐθύς, deinde noster εὐθέως per *sunsaiv* reddere soleat (III, 6; V, 29 sq.; VI, 25; X, 52 all.), etiam h. l. sine dubio *sunsaiv* legendum est.

I, 13. *diuzam*] edit. ⋇ *dihzam*; sine dubio recta lectio in cod. Arg. exstitit, sed hodie certo dici non potest, quia hic locus in earum plagularum una scriptus erat, quas impia manus e codice avertit. *Diuzam* primus Grim. I, 606 divina conjectura assecutus est, et repudiatam II, 266, repetiit III, 359, monitus loco Cor. I, XV, 32.

I, 14. *atgibans*] J. St. ⋇ *atihdans.*

I, 15. *qiþands*] ante hoc verbum Ulf. c. codd. ° *xai.*

I, 16. *jah warbonds*] Ulf. c. codd. καὶ παράγων legisse videtur, vid. II, 14—*andraian*] St. ⋇ *andrajan.* —*þis seimonis*] hujus Simonis, ° gr. —*fiskjans*] St. ⋇ *fiskians.*

I, 17. *iggis*] J. St. ⋇ *igvis*; recte Maresh. p. 414.

I, 19. *jainþro inngaggands*] ¶ gr. omn.; cæterum J. St. ⋇ *ingaggands* — *framis leitil*] J. Z. ⋇ *framisleitl*, St. B. ⋇ *framisleita*. Z. h. l. et *Versuch*, etc. p. 86 ⋇ *fram is leitil*; quid in codice Arg. scriptum fuerit, nec Ih. adnotavit, neque hodie cognosci potest, quia hæc plagula e codice direpta est. *Framis* Grim. III, 591, cf. 97 recte pro adverbii comparativo habet, *ulterius* significante et græco πρό in compositis verbis respondente, sic Rom. XIII, 12 *framis galaiþ* = προέκοψεν. Quod vero dicit *leitl* esse formam breviorem pro *leitil*, rectius videmur fecisse statuentes, *leitl* negligentia librarii pro *leitil* ortum esse.—*zaibaidaiaus*] St. ⋇ *zaibaidajaus.*—*iohanne*] J. St. ⋇ *iohannes.*

I, 21. *synagogen*] Z. ⋇ *syn gogin.*—*ins*] eos, ° gr.

I, 24. *nazorenai*] sic Goth. constanter legit cum sint loci, ubi gr. aut Ναζαρηνὸς aut Ναζαραῖος habent, XIV, 67; XVI, 6; L. IV, 34.—*þu*] tu, ° gr. omn.

I, 25. *ahma unhrainja*] spiritus immunde, ° gr. omnes præter cod. D.

I, 27. *afslauþnodedun*] B. ⋇ *afslauþnodeaun*; quod Ulf. *sildaleikjandans* addit, a gr. omnibus omissum, vid. ad M. IX, 8. et Cor. I, IX, 25.—*laiseino*] vid. ad VI, 2.

so niujo. ei miþ valdufnja jah ahmam þaim unhrainjam anabiudiþ jah ufhausjand imma. usiddja
28, 29 þan meriþa is suns and allans bisitands galeilaias. jah suns us þizai synagogen usgaggan-
dans qemun in garda seimonis jah andraiins miþ iakobau jah iohannen. iþ svaihro seimonis
30, 31 lag in brinnon. jah suns qeþun imma bi ija. jah duatgaggands urraisida þo undgreipands
32 handu izos. jah aflailot þo so brinno suns jah andbahtida im. andanahtja þan vaurþanamma. þan
33 gasaggq sauil. berun du imma allans þans ubil habandans jah unhulþons habandans. jah so baurgs
34 alla garunnana vas at daura. jah gahailida managans ubil habandans missaleikaim sauhtim jah
35 unhulþons managos usvarp jah ni fralailot rodjan þos unhulþons. unte kunþedun ina. jah air uhtvon
36 usstandands usiddja jah galaiþ ana auþjana staþ jah jainar baþ. jah galaistans vaurþun imma seimon
37, 38 jah þai miþ imma. jah bigitandans ina qeþun du imma þatei allai puk sokjand. jah qaþ du im. gag-
39 gam du þaim bisunjane haimom jah baurgim. ei jah jainar merjau. unte duþe qam. jah vas merjands
40 in synagogim ize and alla galeilaian jah unhulþons usvairpands. jah qam at imma þrutsfill habands
41 bidjands ina jah knivam knussjands jah qiþands du imma þatei. jabai vileis. magt mik gahrainjan. iþ
42 iesus infeinands ufrakjands handu seina attaitok imma jah qaþ imma. viljau. vairþ hrains. jah
43 biþe qaþ þata iesus. suns þata þrutsfill aflaiþ af imma jah hrains varþ. jah gawotjands imma suns
44 ussandida ina jah qaþ du imma. saiw ei mannhun ni qiþais vaiht ak gagg þuk silban ataugjan
45 gudjin jah atbair fram gahraineinai þeinai. þatei anabauþ moses du veitvodiþai im. iþ is usgaggands
dugann merjan filu jah usqiþan þata vaurd. svasve is juþan ni mahta andaugjo in baurg galeiþan ak uta
II, 1 ana auþjaim stadim vas. jah iddjedun du imma allaþro. jah galaiþ aftra in kafarnaum afar dagans. jah
2 gafrehun þatei in garda ist. jah suns gaqemun managai. svasve juþan ni gamostedun nih at daura.

INTERPRETATIO.

hæc nova, quod cum potestate etiam spiritibus his immundis imperat et obediunt ei? 28. Exiit autem fama ejus statim per omnes vicinos Galilææ. 29. Et statim ex hac synagoga exeuntes venerunt in domum Simonis et Andreæ cum Iacobo et Iohanne. 30. Verum socrus Simonis jacuit in febre, et statim dixerunt ei de ea. 31. Et accedens erexit hanc apprehendens manum ejus, et dimisit hanc hæc febris statim, et ministravit iis. 32. Vespere autem facto, cum occidit sol, tulerunt ad eum omnes hos male habentes et dæmones habentes. 33. Et hæc urbs tota collecta fuit ad januam. 34. Et sanavit multos male habentes variis morbis, et dæmones multos ejecit, et non permisit loqui hos dæmones, nam noverunt eum: 35. Et mane crepusculo exsurgens exiit et ivit in desertum locum et illic oravit. 36. Et comites facti-sunt ei Simon et hi cum eo. 37. Et invenientes eum dixerunt ad eum, quod omnes te quærunt. 38. Et dixit ad eos: imus ad hos circumcirca vicos et urbes, ut etiam illic nuntiem, nam ideo veni. 39. Et fuit prædicans in synagogis eorum per totam Galilæam et dæmones ejiciens. 40. Et venit ad eum lepram habens, orans eum et genibus nitens et dicens ad eum, quod si vis, potes me mundare. 41. Verum Iesus miserens extendens manum suam tetigit eum et dixit ei: volo, fi mundus. 42. Et cum dixit hoc Iesus, statim hæc lepra abiit ab eo et purus factus-est. 43. Et comminans ei statim emisit eum 44. et dixit ad eum: vide, ut alicui non dicas quidquam, sed i te ipsum ostendere sacerdoti et offer pro purificatione tua, quod præcepit Moses ad testimonium iis. 45. Verum is exiens cœpit prædicare multum et eloqui hoc verbum, adeo-ut is amplius non posset palam in urbem ire, sed foris in desertis locis fuit et iverunt ad eum undique. II, 1. Et ivit iterum in Cafarnaum post dies, et compererunt, quod in domo est. 2. Et statim convenerunt multi, adeo-ut amplius non locum-invenirent ne-quidem ad januam, (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

I, 29. *iohannen*] J. St. ⁂ *iohannes.*

I, 32. *gasaggq sauil*] sic recte Ih. *Ulfil. illustr.* p. 113. sq.; J. St. ⁂ *gasag ju sa uil;* B. Hz. ⁂ *gasaggq sau il.*

I, 34. *usvarp*] J. St. ⁂ *usvairp.*

I, 35. *air uhtvon*] Z. temere coni. *airuh tvon*; nam lectio vulgata eo confirmatur, quod in affinibus linguis eadem vox reperitur, vid. Schmid *Schwäb. Wörterb.* p. 8. Graff *Althochdeutsch. Sprachsch.* I, p. 158. Cæterum Ulf. c. codd. et vers. ° λίαν.

I, 37. *þuk sokjand*] ¶ gr.

I, 38. *bisunjane*] circumcirca, Ulf. cum cod. D ἐγγύς legisse videtur.—*haimom jah baurgim*] vicos et urbes, gr. κωμοπόλεις. Cæterum J. St. B. Hz. ⁂ *haimon*, vid. Ih. *Ulfil. illustrat.* p. 229.

I, 39. *in synagogim*] in synagogis; gr. εἰς τὰς συναγωγάς.

I, 40. *knussjands*] Ulf. c. codd. ° αὐτόν.

I, 41. *seina*] suam, ° gr. omn. præter unum cod. D. (Bezæ), referente Marsh. p. 418.

I, 42. *þata*] pr. hoc, ° gr. omn. —*iesus*] cum gr. omn. hoc loco et L. VI, 12; VIII, 10; J. XVIII, 1, pronomen demonstrativum (αὐτός vel ὁ) habeant, suspicari licet *is* legendum esse, pro quo librarius facile *is* scribere poterat; fortasse eadem emendatio II, 25 adhibenda est, ubi præter Syriam et Armeniam versiones nullus liber *iesus* præbet; (aliter pro *is* J. XI, 4 jam Lye ap. Benz. præf. p. LXVII *iesus*. cum gr. omn. scribere maluit). Sed negari non potest esse locos in quibus non ita facile de ejusmodi errore cogitare liceat, e. gr. Mc. V, 22, ubi *iuis* (i. e. *iesuis*), in omnibus autem gr. constanter αὐτοῦ legitur. Difficilius etiam est de loco Mc. VI, 55 sententiam ferre: *ei is vesi*, quod legitur, respondet versionibus latinis; *ei iesus vesi*, si legeretur, lectioni codicis D et eis versionibus aptius esset, cum quibus in aliis locis conspirare solet; Benzelii judicium Ulfilam ἐκεῖνος pro ἐκεῖ legisse arbitrantis, amplecti non libuerit. Ut vero h. l. rem conficiamus, addimus, Mc. I, 45 et L. V, 34 pro *is*, quod cod. Arg. cum gr. omn. habet, J. St. (et Luc. loco B etiam) et Mc. II, 15 omnes editores contra codicis Arg. auctoritatem male *iesus* reposuisse.—*þata þrutsfill*] gr. omn. præter cod. e ap. Mi. post *imma.*

I, 44. *mannhun*] Z. ⁂ *manhun.*—*gudjin*] Ulf. ἀρχιερεῖ pro ἱερεῖ legisse, Griesb. temere contendit, nam *gudja* et *auhumists gudja* Ulf. promiscue utitur, nec licet eam ob causam conjicere II, 26 eum simplex ἱερέως in suo cod. legisse, uti idem vir doctus fecit.

I, 45. *iþ is*] vid. ad I, 42.

II, 1. *galaiþ aftra*] ¶ gr.—*gafrehun*] compererunt, gr. omn. ἠκούσθη—*in gardu*] in domo, gr. εἰς οἶκον.

II, 2. *at daura*] Ulf. ° τά cum codd. 28 et 131. —*gamostedun*] *gamotan* est locum habere, capi, vid. J. VIII, 37; Cor. II, VII, 2.

3, 4 jah rodida im vaurd. jah qemun at imma uslipan bairandans hafanana fram fidvorim jah ni
magandans newa qiman imma faura manageim andhulidedun hrot. parei vas iesus. jah usgra-
5 bandans insailidedun pata badi jah fralailotun. ana pammei lag sa uslipa. gasaiwands pan iesus ga-
6 laubein ize qap du pamma uslipin. barnilo. afletanda pus fravaurhteis peinos. vesunuh pan sumai
7 pize bokarje jainar sitandans jah pagkjandans sis in hairtam seinaim. wa sa sva rodeip naiteinins.
8 was mag afletan fravaurhtins niba ains gup. jah suns ufkunnands iesus ahmin seinamma patei sva
9 pai mitodedun sis qap du im. duwe mitop pata in hairtam izvaraim. wapar ist azetizo du qipan
pamma uslipin. afletanda pus fravaurhteis peinos. pau qipan. urreis jah nim pata badi peinata jah
10 gagg. appan ei viteip patei valdufni habaip sunus mans ana airpai afletan fravaurhtins. qap du
11, 12 pamma uslipin. pus qipa. urreis nimuh pata badi pein jah gagg du garda peinamma. jah urrais
suns jah ushafjands badi usiddja faura andvairpja allaize. svasve usgeisnodedun allai jah hauhi-
13 dedun mikiljandans gup qipandans patei aiv sva ni gasewum. jah galaip aftra faur marein. jah all
14 manageins iddjedun du imma jah laisida ins. jah warbonds gasaw laivvi pana alfaiaus sitandan at
15 motai jah qap du imma. gagg afar mis. jah usstandands iddja afar imma. jah varp. bipe is anakum-
bida in garda is. jah managai motarjos jah fravaurhtai mipanakumbidedun iesua jah siponjam is.
16 vesun auk managai jah iddjedun afar imma. jah pai bokarjos jah fareisaieis gasaiwandans ina mat-
jandan mip paim motarjam jah fravaurhtaim qepun du paim siponjam is. wa ist patei mip motar-
17 jam jah fravaurhtaim matjip jah driggkip. jah gahausjands iesus qap du im. ni paurbun svinpai
18 lekeis ak pai ubilaba habandans. ni qam lapon usvaurhtans ak fravaurhtans. jah vesun siponjos
iohannis jah fareisaieis fastandans. jah atiddjedun jah qepun du imma. duwe siponjos iohannis jah
19 fareisaieis fastand ip pai peinai siponjos ni fastand. jah qap im iesus. ibai magun sunjus brupfadis.
und patei mip im ist brupfaps. fastan. sva lagga weila sve mip sis haband brupfad. ni magun fas-
20 tan. appan atgaggand dagos pan (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

et locutus-est iis verbum. 3. Et venerunt ad eum paralyticum ferentes sublatum a quatuor. 4. Et non potentes prope venire ei præ turbis detexerunt tectum, ubi fuit Iesus, et effodientes illaquearunt hunc grabatum et demiserunt, super quo jacuit hic paralyticus. 5. Videns autem Iesus fidem eorum dixit ad hunc paralyticum : filiole, remittuntur tibi peccata tua. 6. Fuerunt autem quidam horum scribarum illic sedentes et cogitantes sibi in cordibus suis : 7. quid hic sic loquitur blasphemias, quis potest remittere peccata, nisi unus Deus? 8. Et statim cognoscens Iesus spiritu suo, quod sic hi cogitarunt sibi, dixit ad eos: cur cogitatis hoc in cordibus vestris? 9. Utrum est facilius ad dicendum huic paralytico: remittuntur tibi peccata tua, an dicere: surge et sume hunc grabatum tuum et i; 10. at ut sciatis, quod potestatem habet filius hominis in terra remittere peccata, dixit ad hunc paralyticum: 11. tibi dico, surge sumeque hunc grabatum tuum et i ad domum tuam. 12. Et surrexit statim et attollens grabatum exiit coram facie omnium, adeo-ut obstupuerint omnes et honorificarint magnificantes Deum dicentes, quod unquam sic non vidimus. 13. Et ivit iterum ad mare; et omnes turbæ iverunt ad eum et docuit eos. 14. Et ambulans vidit Levvi, hunc Alfæi, sedentem ad telonium et dixit ad eum: i post me; et exsurgens ivit post eum. 15. Et factum-est, cum is accumberet in domo ejus, et multi portitores et peccatores accubuerunt cum Iesu et discipulis ejus, fuerunt enim multi et iverunt post eum. 16. Et hi scribæ et Farisæi videntes eum edentem cum his portitoribus et peccatoribus dixerunt ad hos discipulos ejus: quid est quod cum portitoribus et peccatoribus edit et bibit? 17. Et audiens Iesus dixit ad eos: non indigent validi medici, sed hi male habentes; non veni invitare justos, sed peccatores. 18. Et fuerunt discipuli Iohannis et Farisæi jejunantes; et adierunt et dixerunt ad eum: cur discipuli Iohannis et Farisæi jejunant, verum hi tui discipuli non jejunant: 19. Et dixit iis Iesus: num possunt filii sponsi, usque dum cum iis est sponsus, jejunare? tam longum tempus quam cum se habent sponsum, non possunt jejunare. 20. At accedunt dies, cum

ANNOTATIONES.

II, 3. *fidvorim*] cod. Arg. et editt. ✱ *fidvorin*.

II, 4. *insailidedun—fralailotun*] illaquearunt—demiserunt, gr. omn. χαλῶσι; est amplificatio, cujus alia exempla collecta sunt ad M. IX, 8, 23; Cor. I, IX, 25. — *lag*] gr. omn. post *uslipa*.

II, 5. *pus—peinos*] tibi—tua, gr. σοῦ; Ulf. c. codd. σοι—σοῦ; sic vers. 9.

II, 8. *mitop pata*] ¶ gr. omn.

II, 9. *afletanda*] cod. Arg. ✱ *aflepanda*. — *pus — peinos*] vid. ad vs. 5.—*jah*] pr. et, ° gr.—*peinata*] gr. omn. ante *pata*.

II, 11. *nimuh*] sunt qui dicant Ulf. omittere καὶ, sed errant nescientes, particulam *uh* habere vim copulativam, sic XIV, 13 *qapuh* = καὶ λέγει, cf. ad Cor. I, XVI, 13. *Nimuh* autem pro *jah nim* vs. 9 dictum est, solet enim Gothus sermonem variare.

II, 12. *hauhidedun mikiljandans*] vid. ad M. IX, 8; cæterum St. ✱ *haubidedun*.—*patei*] St. ✱ *papei*. — *gasewum*] J. St. cum cod. Arg ✱ *gasewun*, nec græcis respondens, nec sensum aptum præbens; in cod. *gasewū* pro *gasewu*, errore librarii.

II, 13. *galaip*] St. ✱ *gelaip*.—*jah all—imma*] hoc colon cod. Arg. non in textu, sed in marg. habet, J. St. B. ✱ *jah alla managei usiddjedun*, scilicet in cod. litteræ *ns* vocis *manageins* diremptæ novum versum incipiunt, illi autem pro *us* habuerunt; veram lectionem cum hac falsa miscens, is qui confecit Hz. manuscriptum, dedit: *jah all manageins usiddjedun*.

II, 14. *alfaiaus*] J. St. ✱ *alfaius*.—*usstandands*] St. ✱ *usstandans*.

II, 15. *is*] pr., vid. ad I, 42; cæterum gr. omn. post *anakumbida*.

II, 16. *ist*] est, ° gr. omn.—*fravaurhtaim*] cod. Arg. ✱ *fraaurhtaim*.

II, 17. *fravaurhtans*] Ulf. c. codd. ° εἰς μετάνοιαν, cf. ad M. III, 11.

II, 18. *fareisaieis*] sec., gr. omn. οἱ τῶν Φαρισαίων præter unum cod. 239, qui cum Goth. consentit.

II, 19. *brupfaps*] gr. omn. ante *mip*; J. St. ✱ addunt articulum *sa*.

afnimada af im sa bruþfaþs. jah þan fastand in jainamma daga. ni manna plat fanins niujis
21 siujiþ ana snagan fairnjana. ïbai afnimai fullon af þamma sa niuja þamma fairnjin jah vairsiza
22 gataura vairþiþ. ni manna giutiþ vein juggata in balgins fairnjans. ïbai aufto distairai
vein þata niujo þans balgins jah vein usgutniþ jah þai balgeis fraqistnand. ak vein
23 juggata in balgins niujans giutand. jah varþ þairhgaggan imma sabbato daga þairh atisk
24 jah dugunnun siponjos is skevjandans raupjan ahsa. jah fareisaieis qeþun du imma. sai. wa
25 taujand siponjos þeinai sabbatim. þatei ni skuld ist. jah iesus qaþ du im. niu ussuggvuþ
26 aiv. wa gatavida daveid. þan þaurfta jah gredags vas. is jah þai miþ imma. waiva galaiþ in gard
guþs uf abjaþara gudjin jah hlaibans faurlageinais matida. þanzei ni skuld ist matjan niba ainaim
27 gudjam. jah gaf jah þaim miþ sis visandam. jah qaþ im. sabbato in mans varþ gaskapans ni manna
28; III, 1 in sabbato dagis. svaei frauja ist sa sunus mans jah þamma sabbato. jah galaiþ aftra in synagogen.
2 jah vas jainar manna gaþaursana habands handu. jah vitaidedun imma. hailidedi sabbato daga. ei
3 vrohidedeina ina. jah qaþ du þamma mann þamma gaþaursana habandin handu. urreis in midumai.
4 jah qaþ du im. skuldu ist in sabbatim þiuþ taujan aiþþau unþiuþ taujan. saivala nasjan aiþþau
5 usqistjan. iþ eis þahaidedun. jah ussaiwands ins miþ moda gaurs in daubiþos hairtins ize qaþ du
6 þamma mann. ufrakei þo handu þeina. jah ufrakida. jah gastoþ aftra so handus is. jah gaggandans
7 þan fareisaieis sunsaiv miþ þaim herodianum garuni ga avidedun bi ina. ei imma usqemeina. jah
iesus aflaiþ miþ siponjam seinaim du marein. jah filu manageins us galeilaian laistidedun afar imma.
8 jah us iudaia jah us iairusaulymim jah us idumaia jah hindana iaurdanaus. jah þai bi tyra jah
9 seidona manageins filu gahausjandans. wan filu is tavida. qemun at imma. jah qaþ þaim siponjam
10 seinaim ei skip habaiþ vesi at imma in þizos manageins. ei ni þraiheina ina. managans auk ga-
hailida. svasve drusun ana ina. ei imma attaitokeina. jah sva managai sve habaidedun vun-
11 dufnjos jah ahmans unhrainjans. þaih þan ina gasewun. drusun du imma jah hropidedun qiþandans
12, 13 þatei þu is sunus guþs. jah filu andbait ins ei ina ni gasvikunþidedeina. jah ustaig in fairguni jah
14 athaihait þanzei vilda is jah galiþun du imma. jah gavaurhta tvalif du visan miþ sis jah ei insandi-

INTERPRETATIO.

aufertur ab iis hic sponsus, et tum jejunant in illo die. 21. Non homo assumentum panni novi suit ad amictum veterem; ne auferat plenitudinem ab hoc hic novus hoc vetere et pejor fissura fiat. 22. Non homo fundit vinum novum in utres veteres, ne forsan disrumpat vinum hoc novum hos utres et vinum effluat et hi utres pereant; sed vinum novum in utres novos fundunt. 23. Et factum-est transire ei sabbato die per satum et cœperunt discipuli ejus prætereuntes vellere aristas, 24. et Farisæi dixerunt ad eum : ecce, quid faciunt discipuli tui sabbatis, quod non fas est? 25. Et Iesus dixit ad eos : nonne perlegistis unquam, quod fecit David, cum indiguit et famelicus fuit, ipse et hi cum eo; 26. quomodo ivit in domum Dei sub Abjathare sacerdote, et panes propositionis comedit, quos non fas est edi, nisi solis sacerdotibus; et dedit etiam his cum se existentibus. 27. Et dixit iis : sabbatus causa hominis fuit creatus, non homo causa sabbati diei; 28. ita ut dominus sit hic filius hominis etiam huic sabbato. III, 1. Et ivit iterum in synagogam, et fuit illic homo arefactam habens manum, 2. et observarunt eum, sanaret sabbato die, ut accusarent eum. 3. Et dixit ad hunc hominem hunc arefactam habentem manum : surge in medio. 4. Et dixit ad eos, fasne est in sabbatis bene facere, aut male facere? animam servare, aut perdere? verum ii tacuerunt. 5. Et adspiciens eos cum ira, tristis ob obdurationem cordis eorum, dixit ad hunc hominem : protende hanc manum tuam; et protendit, et constitit rursus hæc manus ejus. 6. Et euntes tum Farisæi statim cum his Herodianis consilium fecerunt contra eum, ut eum occiderent. 7. Et Iesus abiit cum discipulis suis ad mare et multum turbæ e Galilæa secuti-sunt post eum et ex Iudæa 8. et ex Ierusolymis et ex Idumæa, et ultra Iordanum et hi circa Tyrum et Sidonem turbæ multum audientes, quam multum is fecit, venerunt ad eum. 9. Et dixit his discipulis suis, ut navis præsto esset apud eum propter hanc turbam, ut non comprimerent eum. 10. Multos enim sanavit, adeo-ut ruerent in eum, ut eum attingerent, et tam multi quam habuerunt vulnera 11. et spiritus immundos, hi cum eum viderent, ruerunt ad eum et clamarunt dicentes, quod tu es filius Dei 12. Et multum comminatus-est iis, ut eum non manifestarent. 13. Et conscendit in montem et advocavit quos voluit is et iverunt ad eum. 14. Et fecit duodecim ad versandum cum se et ut mitte-

ANNOTATIONES.

II, 21. *af þamma*] ab hoc, gr. αὐτοῦ.

II, 22. init. Ulf. ° καί.—*balgins*] sec. J. St. ⋇ *balljins;* iidem mox ⋇ *baljeis.—giutand*] fundunt, gr. omn. βλητέον, Ulf. e L. v, 38, ubi codd. aliqui βάλλουσι præbent.

II, 23. *skevjandans raupjan*] prætereuntes vellere, gr. ὁδὸν ποιεῖν τίλλοντες; Ulf. c. verss.

II, 24. *siponjos þeinai*] discipuli tui, ° gr.

II, 25. *iesus*] vid. ad I, 42.

II, 26. *gudjin*] vid. ad I, 44. — *faurlageinais*] J. St. ⋇ *fauralageinais*, vid. L. vi, 4. — *ainaim*] solis, ° gr.

II, 27. *varþ gaskapans*] fuit creatus; gr. solum ἐγένετο, Ulf. c. codd. ἐκτίσθη.

III, 2. *hailidedi*] gr. omn. post *daga;* cæterum J. St. ⋇ *jau* (*ei*) e L. vi, 7 addunt et Ulf. c. codd. ° αὐτόν.

III, 4. *in*] in, ° gr. — *usqistjan*] utrum Ulfil. ἀπολέσαι, an ἀποκτείνειν legerit, certo dici non potest, nam *usqistjan* utrique græco verbo respondet.

III, 5. *gastoþ aftra*] constitit rursus = græco ἀποκατεστάθη, cf. VIII, 25.

III, 6. *þan*] tum, ° gr. omn.

III, 7. *aflaiþ*] gr. post *seinaim*.

III, 8. *seidona*] J. St. B. e græco textu codicis D temere addunt *bi*. — *is*] is, ° gr. omn.

III, 9. *þraiheina*] J. St. ⋇ *praiheinai*.

III, 10. *jah*] et, ° gr.

III, 11. *þaih*] hi, ° gr. omn.

III, 13. *ustaig*] sic cod. Arg.; editt. *usstaig*, rectius quidem, sed in verbis compositis sæpius alterum *s* a librariis omissum est, sic M. XXVII, 51 *diskritnoda*, L. VIII, 55 *ustoþ*, XIV, 14 *ustassai;* vid. Massm. Sk. p. 59. Idem factum est, si alterum verbum in *s* desinit, alterum ab *s* incipit, vid. ad Mc. x, 45; XVI, 1.

15, 16 dedi ïns merjan jah haban valdufni du hailjan sauhtins jah usvairpan unhulþons. jah gasatida
17 seimona namo paitrus. jah ïakobau þamma zaibaidaiaus jah ïohanne broþr ïakobaus. jah gasatida
18 ïm namna bauanairgais. þatei ïst. sunjus þeiwons. jah andraian jah filippu jah barþaulaumaiu jah
19 maiþaiu jah boman jah ïakobu þana alfaiaus jah þaddaiu jah seimona þana kananeiten jah ïudan
20 ïskarioten. saei jah galevida ina. jah atiddjedun ïn gard. jah gaïddja sik managei. svasve ni mah-
21 tedun nih hlaif matjan. jah hausjandans fram ïmma bokarjos jah anþarai usïddjedun gahaban ïna.
22 qeþun auk þatei usgaisiþs ïst. jah bokarjos þai af ïairusaulymai qimandans qoþun þatei baiail-
23 zaibul habaiþ jah þatei ïn þamma reikistin unhulþono usvairpiþ þaim unhulþom. jah athaitands
24 ïns ïn gajukom qaþ du ïm. waiva mag satanas satanan usvairpan. jah jabai þiudangardi viþra sik
25 gadailjada. ni mag standan so þiudangardi jaina. jah jabai gards viþra sik gadailjada. ni mag stan-
26 dan sa gards jains. jah jabai satana usstoþ ana sik silban jah gadailiþs varþ. ni mag gastandan ak
27 andi habaiþ. ni manna mag kasa svinþis galeiþands ïn gard ïs vilvan. niba fauiþis þana svinþan
28 gabindiþ jah þana gard ïs disvilvai. amen qiþa ïzvis þatei allata afletada þata fravaurhte sunum
29 manne jah naiteinos sva managos svasve vajamerjand. aþþan saei vajamereiþ ahman veihana. ni
30, 31 habaiþ fralet aiv ak skula ïst aiveinaizos fravaurhtais. unte qeþun. ahman unhrainjana habaiþ. jah
32 qemun þan aiþei ïs jah broþrjus ïs jah uta standandona ïnsandidedun du ïmma haitandona ïna. jah
setun bi ïna managei. qeþun þan du ïmma. sai. aiþei þeina jah broþrjus þeinai jah svistrjus þeinos
33, 34 uta sokjand þuk. jah andhof ïm qiþands. wo ïst so aiþei meina aiþþau þai broþrjus meinai. jah
bisaiwands bisunjane þans bi sik sitandans qaþ. sai. aiþei meina jah þai broþrjus meinai.
35. IV, 1 saei allis vaurkeiþ viljan guþs. sa jah broþar meins jah svistar jah aiþei ïst. jah aftra ïesus
dugann laisjan at marein. jah galesun sik du ïmma manageins filu. svasve ïna galeiþan ïn skip.
2 gasitan in marein. jah alla so managei viþra marein ana staþa vas. (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

ret eos prædicare 15. et habere potestatem ad sanandos morbos et ejiciendos dæmones. 16. Et imposuit Simoni nomen Petrus. 17. Et Iacobo, huic Zebedæi, et Iohanni, fratri Iacobi, et imposuit iis nomina Boanerges, quod est filii tonitru. 18. Et Andream et Philippum et Bartholomæum et Matthæum et Thomam et Iacobum, hunc Alfæi, et Thaddæum et Simonem, hunc Cananitem, 19. et Iudam Iscariotem, qui etiam tradidit eum. 20. Et adierunt in domum et collegit se turba, adeo-ut non possent ne-quidem panem edere. 21. Et audientes de eo scribæ et alii exierunt prehendere eum, dixerunt enim, quod furore-perculsus est. 22. Et scribæ hi ab Ierusolymis venientes dixerunt, quod Beelzebul habet et quod in hoc supremo dæmonum ejicit hos dæmones. 23. Et advocans eos in parabolis dixit ad eos : quomodo potest Satanas Satanam ejicere? 24. Et si regnum contra se dividitur, non potest stare hoc regnum illud ; 25. et si domus contra se dividitur, non potest stare hæc domus illa ; 26 et si Satanas insurrexit contra se ipsum et divisus fuit, non potest constare, sed finem habet. 27. Non homo potest vasa validi iens in domum ejus rapere, nisi antea hunc validum vincit et hanc domum ejus diripiat. 28. Amen dico vobis, quod omne remittitur hoc peccatorum filiis hominum et blasphemiæ tam multæ quam blasphemant ; 29. at qui blasphemat Spiritum sanctum, non habet remissionem unquam, sed reus est æterni peccati ; 30. quia dixerunt, spiritum immundum habet. 31. Et venerunt tum mater ejus et fratres ejus et foris stantes immiserunt ad eum vocantes eum. 32. et sederunt circa eum turba, dixerunt autem ad eum : ecce, mater tua et fratres tui et sorores tuæ foris quærunt te. 33. Et respondit iis dicens : quæ est hæc mater mea, aut hi fratres mei? 34. Et circumspiciens circumcirca hos circa se sedentes dixit : ecce, mater mea et hi fratres mei! 35. Qui enim facit voluntatem Dei, hic etiam frater meus et soror et mater est. IV, 1. Et iterum Iesus cœpit docere ad mare et congregaverunt se ad eum turbæ multum, adeo-ut is iret in navem, sederet in mari, et omnis hæc turba adversus mare in ripa fuit.

ANNOTATIONES.

III, 16. *paitrus*] secundum regulas grammaticas scribendum fuit *paitru*, accusativo casu, vid. L. I, 13 *haitais namo is ïohannen*, cf. M. IX, 9. Id Ettmüll. l. l. dubitare non debebat ; quod Grimm. Gr. IV, 622 dicit, recte habet de *haitan* et *vopjan*, non de *namnjan*, neque dubitamus, quin Gr. GGA. 1836 p. 1792, ubi dicit : *nach den Wörtern* namnjan *wird immer der nominativ construirt*, id est, *post verba* namnjan *constructionem cum nominativo semper adhiberi*, de passivo cogitaverit. Nos autem recte adnotasse de *paitrus*, etiam L. VI, 14 loco gemello comprobatur, dicitur illic *thanei jäh namnida paitru*. Deinde vs. 17 pro *ïakobau* et *ïohanne* dativis propter sensum *jakobu* et *johannem* accusativos optabamus : pendere posse hos dativos a *gasatida*, cum subsequatur *jah gasatida ïm*, non cogitavimus, et si Ettmülleri sententia de hoc loco recta est, facere non possumus, quin Ulfilam sensui parum consuluisse dicamus.

III. 17. *ïakobau — ïohanne*] ii dativi non habent, unde pendeant, accusativos verbo *gavaurhta* conjungendos requirit sensus. Cæterum pro *ïohanne* J. St. ⋇ *iohannes*.

III, 18. *maþaiu*] St. ⋇ *maþaju*. — *kananeiten*] St. Z. ⋇ *kananeiþen*.

III, 20. *atïddjedun*] St. ⋇ *atïddiedun*. sic *gaïddia* pro *gaïddja*, *matian* pro *matjan* et sæpius. Cæterum Ulf. ° πάλιν et αὐτούς.

III. 21. *fram—anþarai*] de—alii, gr. οἱ παρ' αὐτοῦ. *usgaisiþs*] Grimm. Gr. IV, 26 *usgeisiþs* emendandum esse censet, vid. Glossar. v. *Geisan*.

III, 22. *ïairusaulymai*] J. ⋇ *ïairusaulyma*.

III, 23. *gajukom*] J. St. ⋇ *gajukon*. — *waiva*] sic cod. Arg., non *weaiva*, uti B. in eo legi dicit.

III, 26. *satana usstoþ*] editt. ⋇ *satanaus stoþ* ; *satanaus* nominativo nunquam dicitur, sed *satana* J. XIII, 27 ; Cor. II, XI, 14 ; aut *satanas* Mc. III, 23. — *gastandan*] J. St. B. ⋇ *standan*. — *ak*] St. ⋇ *ah*.

III, 27. *þana*] sec., Ulf. ° τότε, aut *þan* ante articulum *þana* librarii oscitantia excidit.

III, 29. *fravaurhtais*] peccati, gr. κρίσεως.

III, 31. *jah*] pr. et, gr. οὖν.

III, 32. *managei*] gr. ante *bi*. — *svistrjus*] J. St. ⋇ *svistrjos*.

III, 34. *sai*] ecce, Ulf. videtur ἰδού legisse ; quamquam loci sunt, in quibus *sai* græco ἴδε respondet (XI, 21 ; XV, 4 ; J. VII, 26 ; XI, 36 ; all.), quod Goth. alias *saiw* interpretari solet.

III, 35. *jah*] pr. et, ° gr. — *svistar*] Ulf. c. codd. c. verss. ° μου.

IV, 1. *ïesus*] ° gr. omn. — *galeiþan*] ire, gr. omn.

3 jah laisida ïns ïn gajukom manag. jah qaþ ïm ïn laiseinai seinai. hauseiþ. sai. urrann sa saiands du
4 saian fraiva seinamma. jah varþ. miþþanei saiso. sum raihtis gadraus faur vig. jah qemun fuglos
5 jah fretun þata. anþaruþ-þan gadraus ana stainahamma. þarei ni habaida airþa managa. jah suns
6 urrann. ïn þizei ni habaida diupaizos airþos. at sunnin þan urrinnandin ufbrann. jah unte ni habaida
7 vaurtins. gaþaursnoda. jah sum gadraus ïn þaurnuns. jah ufarstigun þai þaurnjus jah afwaþi-
8 dedun þata. jah akran ni gaf. jah sum gadraus ïn airþa goda jah gaf akran urrinnando jah
9 vahsjando. jah bar ain .l. jah ain .j. jah ain .r. jah qaþ. saei habai ausona hausjandona. gahausjai.
10, 11 iþ biþe varþ sundro. frehun ïna þai bi ïna miþ þaim tvalibim þizos gajukons. jah qaþ ïm.
ïzvis atgiban ïst kunnan runa þiudangardjos guþs. iþ jainaim þaim uta ïn gajukon allata vairþiþ.
12 ei saiwandans saiwaina jah ni gaumjaina. jah hausjandans hausjaina jah ni fraþjaina. nibai wan ga-
13 vandjaina sik jah afletaindau ïm fravaurþeis. jah qaþ du ïm. ni vituþ þo gajukon jah waiva allos
14, 15 þos gajukons kunneiþ. sa saijands vaurd saijiþ. aþþan þai viþra vig. sind. þarei saiada þata vaurd:
jah þan gahausjand unkarjans. suns qimiþ satanas jah usnimiþ vaurd þata ïnsaiano ïn hairtam ïze
16 jah sind samaleiko þai ana stainahamma saianans. þaiei þan hausjand þata vaurd. suns miþ fahedai
17 nimand ïta jah ni haband vaurtins ïn sis ak weilawairbai sind. þaþroh biþe qimiþ aglo aiþþau vrakja
18 ïn þis vaurdis. suns gamarzjanda. jah þai sind þai ïn þaurnuns saianans þai vaurd hausjandans.
19 jah saurgos þizos libainais jah afmarzeins gabeins jah þai bi þata anþar lustjus ïnnatgaggandans
20 afwapjand þata vaurd jah akranalaus vairþiþ. jah þai sind þai ana airþai þizai godon saianans.
21 þaiei hausjand þata vaurd jah andnimand jah akran bairand. ain .l. jah ain .j. jah ain .r. jah qaþ
du ïm. ïbai lukarn qimiþ duþe ei uf melan satjaidau aiþþau undar ligr. niu ei ana lukarnastaþan
22 satjaidau. nih allis ïst wa fulginis. þatei ni (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

2. Et docuit eos in parabolis multum et dixit iis in doctrina sua : 3. audite, ecce, exiit hic serens ad serendum semine suo. 4. Et factum est, dum serit, quoddam quidem cecidit ad viam, et venerunt aves et vorarunt hoc. 5. Aliud autem cecidit in lapidosum, ubi non habuit terram multam, et statim exiit, propter quod non habuit profundam terram. 6. In sole autem oriente exarsit, et quia non habuit radices, exaruit. 7. Et quoddam cecidit in spinas, et superscenderunt hæ spinæ et exstinxerunt hoc, et fructum non dedit. 8. Et quoddam cecidit in terram bonam et dedit fructum adscendentem et crescentem et tulit unum xxx et unum lx et unum c. 9. Et dixit, qui habeat aures audientes, audiat. 10. Et cum factus-est scorsim, interrogarunt eum hi circa eum cum his duodecim de-hac parabola. 11. Et dixit iis : vobis datum-est scire mysterium regni Dei; verum illis his foris in parabolis omne fit, 12. ut videntes videant et non cognoscant, et audientes audiant et non intelligant; ne quando convertant se et remittantur iis peccata. 13. Et dixit ad eos, non scitis hanc parabolam et quomodo omnes has parabolas noveritis. 14. Hic serens verbum serit; 15. verum hi circa viam sunt, ubi seritur hoc verbum, et cum audiunt incurii, statim venit Satanas et aufert verbum hoc insitum in corda eorum. 16. Et sunt similiter hi in lapidosum sati, qui cum audiunt hoc verbum, statim cum lætitia capiunt id, 17. et non habent radices in se, sed temporales sunt, deinde cum venit afflictio aut persecutio propter hoc verbum, statim sollicitantur. 18. Et hi sunt hi in spinas sati, hi verbum audientes, 19. et curæ hujus vitæ et sollicitatio possessionis et hæ circa hoc aliud cupiditates introeuntes exstinguunt hoc verbum et infructuosum fit. 20. Et hi sunt hi in terram hanc bonam sati, qui audiunt hoc verbum et accipiunt et fructum ferunt, unum xxx et unum lx et unum c. 21. Et dixit ad eos : num lucerna venit ideo, ut sub modium ponatur aut sub lectum? nonne ut super candelabrum ponatur? 22. Neque enim est quidquam occulti, quod non

ANNOTATIONES.

ἰμβάντα; cum hic infinitivus cum sequentibus particula copulativa non jungatur, pro *galeiþan* olim *galeiþandan* (euntem) scriptum fuisse videtur; non tamen inaudita sunt similia asyndetorum genera. — *alla*] Z. ⋇ *allo*. — *staþa*] littore (nostrum *rivage*, germ. *Gestade*), gr. γῆς.

iv, 3. *urrann*] J. St. ⋇ *urran*, sic etiam vs. 5. — *fraiva seinamma*] semine suo, ° gr. vid., ad M. xxvi, 72.

iv, 4. *saiso*] J. St. ⋇ div.

iv, 5. *urrann*] vid. ad vs. 3.

iv, 6. *vaurtins*] Z. pro genitivo singularis haberi posse arbitrans errat, nam *vaurts* singulari numero Gothus non utitur, nisi sensu improprio (Rom. xi, 16 sqq. xv, 12); ubi propriam habet significationem, *vaurteis* plurali numero ponit, vid. infra vs. 17; xi, 20; L. iii, 9; viii, 13; xvii, 6.

iv, 7. *þaurnuns*] St. ⋇ *þaurnus*.— *afwapidedun*] cod. Arg. manu secunda et B. ⋇ *afwauidedun*, quam immanem formam imperitus corrector etiam iv, 19; v, 13 in codice posuit, aliis autem locis (ix, 43 seqq.; L. viii, 14, 33) sinceram lectionem intactam reliquit, nihilo tamen minus etiam in iis B. *afwaujan* edidit. Cf. ad M. ix, 24.

iv, 8. *urrinnando*] St. ⋇ *urrinanao*.

iv, 9. *saei habai*] qui habeat, fortasse Ulf. c. Vat. et Cant. ὃς ἔχει legit. — *hausjandona*] audientes, gr. omn. ἀκούειν, cf. vs. 23; vii, 16.

iv, 11. *jainaim*] St. ⋇ *jainam*. — *gajukon*] parabola, sine dubio *gajukom* plurali numero legendum est.

iv, 12. *nibai wan*] male vertunt viri docti : nisi quando, pro (timeo) ne quando.

iv, 13. *þo*] hanc, injuria Ulf. ταύτην omittere, Sch contendit.

iv, 14. *saijands*] St. ⋇ *sajands*.

iv, 15. *vig*] J. St. ⋇ *vigs*. — *sind*] gr. omn. ante *viþra*. — *unkarjans*] incurii, ° gr. omn.; ex eodem fonte haustum est, unde Ver. Verc. Colb. (cf. B.ix.) suum *negligenter* duxerunt. — *ïnsaiano*] St. ⋇ *ïnsajano*.

iv, 16. *jah*] Ulf. ° οὗτοι. — *þaiei*] J. St. ⋇ *þaei*. — *fahedai*] St. ⋇ *fahelai*.

iv, 17. *aglo*] J. St. ⋇ *algo*. —*aiþþau*] St. ⋇ *aiþau*. — *vrakja*] J. St. B. ⋇ *vrakjai*.

iv, 18. *þai*] pr. hi, gr. ἄλλοι. — *saianans*] Ulf. c. codd. ° οὗτοί εἰσι.

iv, 19. *saurgos*] J. St. B. ⋇ *saurjos*. — *libainais* vitæ, gr. αἰῶνος. — *innatgaggandans*] St. ⋇ *ïnatgaggandans*.—*afwapjand*] vid. ad vs. 7.

iv, 22. *þatei ni*] male notant Mill. et Griesb. no-

23, 24 gabairhtjaidau. nih varþ analaugn. ak ei svikunþ vairþai. jabai was habai ausona hausjandona. gahaus-
25 jai. jah qaþ du im. saiwiþ wa hauseiþ. in þizaiei mitaþ mitiþ. mitada izvis jah biaukada izvis þaim
26 galaubjandam. unte þiswammeh saei habaiþ. gibada imma. jah saei ni habaiþ. jah þatei habaiþ. afni-
27 mada imma. jah qaþ sva ist þiudangardi guþs. svasve jabai manna vairpiþ fraiva ana airþa. jah slepiþ
28 jah urreisiþ naht jah daga. jah þata fraiv keiniþ jah liudiþ. sve ni vait is. silbo auk airþa akran bairiþ.
29 frumist gras þaþroh ahs þaþroh fulleiþ kaurnis in þamma ahsa. þanuh biþe atgibada akran. suns
30 insandeiþ gilþa. unte atist asans. jah qaþ. we galeikom þiudangardja guþs aiþþau in wileikai
31 gajukon gabairam þo. sve kaurno sinapis. þatei þan saiada ana airþa. minnist allaize fraive
32 ist þize ana airþai. jah þan saiada. urrinniþ jah vairþiþ allaize grase maist jah gataujiþ
33 astans mikilans. svasve magun uf skadau is fuglos himinis gabauan. jah svaleikaim managaim gajukom
34 rodida du im þata vaurd. svasve mahtedun hausjon. iþ inuh gajukon ni rodida im. iþ sundro sipon-
35 jam seinaim andband allata. jah qaþ du im in jainamma daga. at andanahtja þan vaurþanamma
36 usleipam jainis stadis. jah afletandans þo managein andnemun ina sve vas in skipa. jah þan anþara
37 skipa vesun miþ imma. jah varþ skura vindis mikila jah vegos valtidedun in skip. svasve ita juþan
38 gafullnoda. jah. vas is ana notin ana vaggarja slepands. jah urraisidedun ina jah qeþun du imma.
39 laisari. niu kara þuk þizei fraqistnam. jah urreissands gasok vinda jah qaþ du marein. gaslavai. af-
49 dumbn. jah anasilaida sa vinds jah varþ vis mikil. jah qaþ du im. duwe faurhtai sijuþ sva. waiva ni
40 nauh habaiþ galaubein. jah ohtedun sis agis mikil jah qeþun du sis misso. was þannu sa sijai. unte
v, 1, 2 jah vinds jah marei ufhausjand imma. jah qemun hindar marein in landa gaddarene. jah usgag-
3 gandin imma us skipa suns gamotida imma manna us aurahjom in ahmin unhrainjamma. saei bauaia
4 habaida in aurahjom. jah ni naudibandjom eisarneinaim manna mahta ina gabindan. unte is ufta ei-
sarnam bi fotuns gabuganaim jah naudibandjom eisarneinaim gabundans vas jah galausida af sis þos
5 naudibandjos jah þo ana fotum eisarna gabrak. jah. manna ni mahta ina gatamjan jah sinteino nah-

INTERPRETATIO.

manifestetur, neque factum est occultum, sed ut manifestum fiat. 23. Si quis habeat aures audientes, audiat. 24. Et dixit ad eos: videte quod audistis, in qua mensura mensuratis, mensuratur vobis et augetur vobis his credentibus. 25. Quia omni qui habet, datur ei, et qui non habet, etiam quod habet, aufertur ei. 26. Et dixit: sic est regnum Dei, sicut si homo jacit semen in terram. 27. Et dormit et surgit nocte et die, et hoc semen germinat et crescit, uti non scit is. 28. Ipsa enim terra fructum fert, primum herbam, deinde aristam, deinde plenitudinem granis in hac arista. 29. Tunc quando datur fructus, statim immittit falcem, quia adest messis. 30. Et dixit: cui assimilamus regnum Dei aut in quali parabola comparamus hoc? 31. Ut granum sinapis, quod cum seritur in terram, minimum omnium seminum est horum in terra. 32. Et cum seritur, surgit et fit omnium herbarum maximum et facit ramos magnos, adeo-ut possint sub umbra ejus aves cœli nidulari. 33. Et talibus multis parabolis locutus-est ad eos hoc verbum, sicut potuerunt audire. 34. Verum sine parabola non locutus-est iis, verum seorsim discipulis suis solvit omne. 35. Et dixit ad eos in illo die: in vespere autem facto eximus illo loco. 36. Et dimittentes hanc turbam acceperunt eum ut fuit in nave; et tum alia navigia fuerunt cum eo. 37. Et facta-est procella venti magna et fluctus ruerunt in navigium, adeo-ut id jam impleretur. 38. Et fuit is in puppi super cervicali dormiens et suscitarunt eum et dixerunt ad eum: doctor, nonne cura tibi quod perimus? 39. Et surgens comminatus-est vento et dixit ad mare: tace! obmutesce! et cessavit hic ventus et facta-est malacia magna. 40. Et dixit ad eos: cur timidi estis tam? quomodo non adhuc habetis fidem? 41. Et timuerunt sibi timorem magnum et dixerunt ad se invicem: quis ergo hic sit, nam et ventus et mare obediunt ei? v, 1. Et venerunt ultra mare in regionem Gaddarenorum; 2. et exeunti ei e nave statim occurrit ei homo e sepulcris in spiritu immundo, 3. qui domicilium habuit in sepulcris et non catenis ferreis homo potuit eum ligare, 4. nam is sæpe ferris circa pedes curvatis et catenis ferreis ligatus fuit et solvit a se has catenas et hæc in pedibus ferra confregit, et homo non potuit eum domare. 5. Et semper noc-

ANNOTATIONES.

stram lectionem consentire cum iis libris, qui ἀλλ' ἵνα habent, immo Goth. vel ὃ ἐὰν μὴ vel ὃ μὴ legit. — *svikunþ vairþai*] Ulf. pro εἰς φανερὸν ἔλθῃ cum Vat. φανερωθῇ legisse videtur. Vid. Cor. II, iv, 11.

iv, 23. *housjandona*] vid. ad vs. 9.

iv, 24. *mitaþ*] sic recte, non *mitaþai*, uti Z. maluit, vid. Cor. II, x, 13.—*jah biaukada—galaubjandam*] et augetur—credentibus, ° gr.; qui habent, pro *galaubjandam* (credentibus) omnes ἀκούουσι legunt; sola vers. Brix. cum Goth. consentit.

iv, 30. *wileikai*] Z. ⋇ *weleikai*.

iv, 31. *kaurno*] St. ⋇ *kauron*.—*minnist*] minimum, gr. omn. μικρότερος.

iv, 32. *vairþiþ*] St. ⋇ *vairþit*.—*maist*] maximum, gr. omn. μείζων, vid. ad ix, 34.

iv, 33. *managaim gajukom*] ¶ gr.

iv, 34. *gajukon*] J. St. ⋇ *gajukom*.

iv, 35, *at andanahtja*] J St. ⋇ jct. — *þan*] autem, ° gr. omn. præter cod. E apud Mi.; is autem præcedentia aliter atque Gothus legit.

iv, 37. *jah*] sec. et, gr. δέ.

iv, 38. *þizei*] editt. ⋇ div.; cæterum *þizei* proprie est: hujus (cura) quod.

iv, 39. *anasilaida*] ten Kate minus probabiliter conieciit *anastilaida*.

iv, 40. *ni nauh*] editt. ⋇ jct. Nostra lectio *waiva ni nauh* e duabus codd. diversorum lectionibus πῶς οὐκ et οὔπω conflata esse videtur, aut Goth. legit πῶς οὔπω uti viii, 21 cum compluribus codd.; cæterum uti Goth., habet etiam Brix. (quomodo nondum.)

iv, 41. *þannu*] editt. ⋇ div., sic M. vii, 20 Rom. x, 17 (ubi pejus etiam *þau nu* editur) Cor. II, v, 15; deinde pro *þan nunu* legendum est *þannu nu* Rom. ix, 18, 20; xiv, 12, 19; Cor. I, iv, 5.

v, 2. *manna*] gr. omn. post *aurahjom*.

v, 4. *bi fotuns*] J. St. ⋇ jct. — *ana fotum*] J. St. ⋇ *anafotun*, B. ⋇ *ana fotun*; errat etiam Ih. *Ulfil. illustr.* p. 214 *fotun* in cod. Arg. exaratum esse dicens; diligenter inspicienti *fotum* clare apparet. — *mahta ina*] ¶ gr. — *gatamjan*] in marg. cod. Arg. *gabindan* (i. e. ligare).

v, 5. *fairgunjam*] Z. ⋇ *fairngunjam*.

6 tam jah dagam In aurahjom jah In fairgunjam vas hropjands jah bliggvands sik stainam... saiwands
7 þan ïesu fairraþro rann jah ïnvait ïna. jah hropjands stibnai mikilai qap. wa mis jah þus. ïesu sunau
8 guþs þis hauhistins. bisvara þuk bi gupa. ni balvjais mis. unte qaþ ïmma. usgagg ahma unhrainja us
9 pamma mann. jah frah ïna. wa namo þein. jah qaþ du ïmma. namo mein laigaion. unte managai
10, 11 sijum. jah baþ ïna filu ei ni usdrebi ïm us landa. vasuh þan jainar hairda sveine haldana at þamma
12 fairgunja. jah bedun ïna allos þos unhulþons qiþandeins. ïnsandei unsis ïn þo sveina. ei ïn þo galei-
13 þaima. jah. uslaubida ïm ïesus suns. jah usgaggandans ahmans þai unhrainjans galiþun ïn po svei-
na. jah rann so hairda and driuson ïn marein. vesunuþ-þan sve tvos þusundjos jah afwapnodedun
14 ïn marein. jah. þai haldandans þo sveina gaþlauhun jah gataihun ïn baurg jah ïn haimom. jah qe-
15 mun saiwan. wa vesi þata vaurþano. jah atïddjedun du ïesua jah gasaiwand þana vodan sitandan
16 jah gavasidana jah fraþjandan þana saei habaida laigaion jah ohtedun. jah spillodedun ïm þaiei ga-
17 sewun. waiva varþ bi þana vodan jah bi þo sveina. jah dugunnun bidjan ïna galeiþan hindar mar-
18, 19 kos seinos. jah ïnngaggandan ïna ïn skip baþ ïna saei vas vods ei miþ ïmma vesi. jah ni lailot ïna ak
qaþ du ïmma. gagg du garda þeinamma du þeinaim jah gateih ïm. wan filu þus frauja gatavida jah
20 gaarmaida þuk. jah galaiþ jah dugann merjan ïn daikapaulein. wan filu gatavida ïmma ïesus. jah
21 allai sildaleikidedun. jah usleiþandin ïesua ïn skipa aftra hindar marein gaqemun sik manageins filu
22 du ïmma. jah vas faura marein. jah sai. qimiþ ains þize synagogafade namin jaeirus jah saiwands
23 ïna gadraus du fotum ïesuis. jah baþ ïna filu qiþands þatei dauhtar meina aftumist habaiþ. ei qimands
24 lagjais ana þo handuns. ei ganisai jah libai. jah galaiþ miþ ïmma jah ïddjedun afar ïmma manageins
25, 26 filu jah þraihun ïna. jah qinono suma visandei ïn runa bloþis jera tvalif jah manag gaþulandei fram

INTERPRETATIO.

tibus et diebus in sepulcris et in montibus fuit, clamans et percutiens se lapidibus. 6. Videns autem Iesum procul cucurrit et adoravit eum 7. clamans voce magna dixit: quid mihi et tibi, Iesu, fili Dei, hujus altissimi! adjuro te per Deum, ne torqueas me. 8. Nam dixit ei: exi, spiritus immunde, ex hoc homine. 9. Et interrogavit eum: quod nomen tuum? et dixit ad eum: nomen meum Legeon, nam multi sumus. 10. Et adoravit eum multum ut non ejiceret eos ex regione. 11. Fuit autem illic grex porcorum pascens sub hoc monte, 12. et orarunt eum omnes hi dæmones dicentes: immitte nos in hos porcos, ut in hos eamus. 13. Et permisit iis Iesus statim, et exeuntes spiritus hi immundi iverunt in hos porcos; et cucurrit hic grex de præcipitio in mare. Fuerunt autem circiter duo millia et suffocati-sunt in mari. 14. Et hi pascentes hos porcos effugerunt et prædicarunt in urbe et in vicis; et venerunt videre, quid esset hoc factum. 15. Et iverunt ad Iesum et vident hunc insanum sedentem et vestitum et mentis-compotem hunc, qui habuit Legeon, et timuerunt. 16. Et narrarunt iis, qui viderunt, quomodo factum-est de hoc insano et de his porcis. 17. Et cœperunt orare eum ire ultra limites suos. 18. Et ingredientem eum in navem oravit eum qui fuit insanus, ut cum eo esset. 19. Et non sivit eum, sed dixit ad eum: vade in domum tuam ad tuos et nuntia iis, quam multum tibi dominus fecit et misertus est tui. 20. Et ivit et cœpit prædicare in decapoli, quam multum fecit sibi Iesus et omnes mirati-sunt. 21. Et exeunte Iesu in nave iterum ultra mare, congregarunt se turbæ multum ad eum et fuit circa mare. 22. Et ecce, venit unus horum synagogæ-præfectorum nomine Jaïrus et videns eum cecidit ad pedes Iesu. 23. Et oravit eum multum dicens, quod filia mea extremum habet, ut veniens ponas super hanc manus, ut valeat et vivat. 24. Et ivit cum eo et iverunt post eum turbæ multum et torserunt eum. 25. Et mulierum quædam existens in fluxu sanguinis annos duodecim 26. et multum patiens a

ANNOTATIONES.

v, 6... *saiwands*] Editt. + *gasaiwands*. Ih. in cod. Arg. *gaisaiwands* legi adnotat; sed vir doctus errat, nam quid ante *saiwands* scriptum fuerit, conjici quidem potest, certo dici non potest, quia membrana in hac parte plagulæ perforata et sola linea perpendicularis relicta est, quam Ih. pro littera *i* habet. At *ga*, quod conjectura addidit, veremur, ut spatium expleat; cum vero Ulf. καί initio sententiarum per *jah* — *þan* sæpius reddat (vid. III, 6, 31; Luc. VI, 6; all.), sine dubio legendum est *jah saiwands þan*, et Gothum cum codd. καὶ ἰδὼν legisse statuendum est. Illa autem relicta linea est posterior pars litteræ *h*.

v, 7, *balvjais mis*] ¶ gr. omn.

v, 9. *namo þein*] gr. σοὶ ὄνομα. — *namo mein laigaion*] nomen meum Legeon, gr. omn. Λεγεὼν ὄνομά μοι.

v, 10. *usdrebi ïm*] ¶ gr.; cæterum *usdrebi* dicitur h. l. pro *usdribi*, vid. Grim. I, 844.

v, 11. *hairda sveine*] gr. post *fairgunja*; cæterum Ulf. c. codd. ° μεγάλη.

v, 12. *allos*] omnes, ° gr.

v, 13. *ïesus suns*] ¶ gr. omn., Goth. cum Rd. — *unhrainjans galiþun*] Editt. ⋇ *unhrainjai usgaliþun*, quæ lectio ne in cod. quidem Arg. exstat, nam mutilatione membranæ factum est, ut de verbo *unhrainjans* ultimæ duæ litteræ exciderint. Falsa est editorum lectio, quia *unhrainjai* forma abstracta, quam dicunt, addito articulo locum habere non potest, nec *usgaleiþan* (exire) græco εἰσελθεῖν respondit, nec ullo alio loco id compositum invenitur. Quod nos dedimus et linguæ gothicæ convenit et lectione locorum parallelorum M. VIII, 32; L. VIII, 33, ubi *galiþun* legitur, satis confirmatur. Hanc emendationem nostram, quam etiam Ettmüll. l. l. probavit et quæ adeo certa est, ut omnes intelligentes assentire debeant, tamen Graff *Aldh. Sprachsch* V, 36 sprevit et — quis credat? — editionum vitiosam lectionem (cf. etiam Bopp *Vocalism.* p. 102) tenet, neque ei *usgaliþun* h. l. sensum pervertere videtur; quam quidem opinionem ei profecto nemo invidebit! — *and driuson*] J. St. ⋇ jct. — *þusundjos*] J. St. ⋇ *þusudjos*. — *afwapnodedun*] vid. ad IV, 7.

v, 14. *sveina*] porcos, gr. αὐτούς. — *haimom*] J. St. ⋇ *haimon*. — *qemun*] venerunt, gr. ἐξῆλθον, Ulf. c. codd. ἦλθον.

v, 15. *gavasidana*] J. St. B. ⋇ *gavasidanan*.

v, 18. *vesi*] gr. ante *miþ*.

v, 21. *faura*] dicendum erat *faur*, vid. Gr. Gr. IV, 785, neque debebat hic vir doctissimus defendere *faura* citato loco L. IX, 47, cujus loci plane alia est ratio, cum enim *faur* sit *ad* germ. *an*, *an etwas hin*, *faura* est *apud*, *ad* ger. *vor bei*.

v, 22. *jaeirus*] Z. ⋇ *iaeirus*. — *ïesuis.*] vid. ad I, 42.

managaim lekjam jah fraqimandei allamma seinamma jah ni vaihtai botida ak mais vairs habaida.
27, 28 gahausjandei bi ïesu atgaggandei ïn managein aftana attaitok vastjai ïs. unte qaþ þatei jabai vastjom
29 ïs attaka. ganisa. jah sunsaiv gaþaursnoda sa brunna blopis ïzos jah ufkunþa ana leika þatei gahail-
30 noda af þamma slaha. jah sunsaiv ïesus ufkunþa ïn sis silbin þo us sis maht usgaggandein. gavand-
31 jands sik ïn managein qaþ. was mis taitok vastjom. jah qeþun du ïmma siponjos ïs. saiwis þo ma-
32, 33 nagein þreihandein þuk jah qiþis. was mis taitok. jah vlaitoda saiwan þo þata taujandein. iþ so
qino ogandei jah reirandei. vitandei þatei varþ bi ïja qam jah draus du ïmma jah qaþ ïmma alla þo
34 sunja. iþ ïs qaþ du ïzaï. dauhtar. galaubeins þeina ganasida þuk. gagg ïn gavairþi jah sijais haila af
35 þamma slaha þeinamma. nauhþanuh ïmma rodjandin qemun fram þamma synagogafada qiþandans
36 þatei dauhtar þeina gasvalt. wa þanamais draibeis þana laisari. iþ ïesus sunsaiv gahausjands þata
37 vaurd rodiþ qaþ du þamma synagogafada. ni faurhtei. þatainei galaubei. jah ni fralailot ainohun ïze
38 miþ sis afargaggan nibai paitru jah ïakobu jah ïohannen broþar ïakobis. jah galaiþ ïn gard þis syna-
39 gogafadis jah gasaw aubjodu jah gretandans jah vaifairwjandans filu. jah ïnnatgaggands qaþ du ïm.
40 wa aubjoþ jah gretiþ. þata barn ni gadauþnoda ak slepiþ. jah bihlohun ïna. iþ ïs usvairpands allaim
41 ganimiþ attan þis barnis jah aiþein jah þans miþ sis jah galaiþ ïnn. þarei vas þata barn ligando. jah
fairgraip bi handau þata barn qaþuh du ïzai. taleiþa kumei. þatei ïst gaskeiriþ. mavilo. du þus qiþa.
42 urreis. jah suns urrais so mavi jah ïddja. vas auk jere tvalibe. jah usgeisnodedun faurhtein mikilai.
43, vi, 1 jah anabauþ ïm filu ei manna ni funþi þata jah haihait ïzai giban ma[t]jan. jah usstoþ jainþro jah qam
2 ïn landa seinamma. jah laistidedun afar ïmma siponjos ïs. jah biþe varþ sabbato. dugann ïn synagoge
laisjan. jah managai hausjandans sildaleikidedun qiþandans. waþro þamma þata jah wo so handu-
3 geino so gibano ïmma ei mahteis svaleikos þairh handuns ïs vairþand. niu þata ïst sa timrja sa sunus
marjins iþ broþar ïakoba jah ïuse jah ïudins jah seimonis. jah niu sind svistrjus ïs her at unsis. jah
4 gamarzidai vaurþun ïn þamma. qaþ þan ïm ïesus þatei nist praufetus unsvers niba ïn gabaurþai sei-
5 nai jah ïn ganiþjam jah ïn garda seinamma. jah ni mahta jainar ainohun mahte gataujan niba favaim
6 siukaim handuns galagjands gahailida. jah sildaleikida (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

multis medicis et amittens omne suum et non quoquam sanata, sed potius pejus habens, 27. audiens de Iesu, accedens in turba retro attigit vestem ejus. 28. Nam dixit, quod si vestes ejus attingo, valeo. 29. Et statim exaruit hic fons sanguinis ejus et sensit in corpore, quod sanata-est ab hac plaga. 30. Et statim Iesus sensit in se ipso hanc ex se potentiam exeuntem, convertens se in turba dixit: quis mihi tetigit vestes? 31. Et dixerunt ad eum discipuli ejus: vides hanc turbam torquentem te et dicis, quis me tetigit? 32. Et circumspexit videre hanc hoc facientem. 33. Verum hæc mulier timens et tremens, sciens quod factum-est de se, venit et cecidit ad eum et dixit ei omnem hanc veritatem. 34. Verum is dixit ad eam: filia, fides tua sanavit te; vade in pacem et sis sana ab hac plaga tua. 35. Adhuc eo loquente venerunt ab hoc synagogæ-præfecto dicentes, quod filia tua obiit; quid adhuc vexas hunc doctorem? 36. Verum Iesus statim audiens hoc verbum dictum dixit ad hunc synagogæ-præfectum: ne time, tantummodo crede! 37. Et non permisit unum eorum cum se sequi, nisi Petrum et Iacobum et Iohannem, fratrem Iacobi. 38. Et ivit in domum hujus synagogæ-præfecti et vidit tumultum et flentes et ejulantes multum. 39. Et ingrediens dixit ad eos: quid tumultuamini et fletis? hæc puella non obiit, sed dormit. 40. Et deriserunt eum, verum is ejiciens omnes assumit patrem hujus puellæ et matrem et hos cum se et ivit intro, ubi fuit hæc puella jacens. 41. Et prehendit apud manum hanc puellam dixitque ad eam: talitha kumi, quod est explicatum: puella, ad te dico, surge! 42. Et statim surrexit hæc puella et ivit; fuit enim annorum duodecim; et obstupuerunt timore magno. 43. Et præcepit iis multum, ut homo non sciret hoc et jussit ei dare edere. vi, 1. Et surrexit illinc et venit in regionem suam, et secuti-sunt post eum discipuli ejus. 2. Et cum fieret sabbatum, cœpit in synagoga docere, et multi audientes mirati-sunt dicentes: unde huic hoc et quæ hæc sapientiarum hæc data ei, quod virtutes tales per manus ejus fiunt? 3. Nonne hoc est hic faber-lignarius, hic filius Mariæ, verum frater Iacobi et Iusi et Iudæ et Simonis, et nonne sunt sorores ejus hic apud nos? et scandalizati fuerunt in hoc. 4. Dixit autem iis Iesus, quod non-est profeta inhonoratus, nisi in patria sua et in cognatis et in domo sua. 5. Et non potuit illic unam virtutum facere, nisi paucis ægrotis manus imponens sanavit. 6. et miratus-est

ANNOTATIONES.

v, 26. *allamma seinamma*] ¶ gr. omn. — *botida — habaida*] errant St. B. Z. has formas pro verbis finitis habentes, sunt autem participia græcis ὠφεληθεῖσα et ἐλθοῦσα respondentia.

v, 29. *sunsaiv*] St. ✻ *sunsajv*.

v, 31. *þuk*] J. St. ✻ *þus*.

v, 34. *slaha*] St. ✻ *ssaha*.

v, 35. *nauh þanuh*] J. St. ✻ div.

v, 37. *ïze miþ sis*] eorum cum se; in goth. versione duæ lectiones græcorum (αὐτῷ et αὐτῶν) conflatæ esse videntur.

v, 38. *vaifairwjandans*] St. ✻ *vaifaawjandans*.

v, 39. *slepiþ*] cod. Arg. ex correctura manus secundæ ✻ *sa uiþ*, vid. ad M. ix, 24.

v, 40. *ligando*] jacens. ^ gr.

v, 42. *faurhtein*] J. St. ✻ *faurhteni*, quod e B. sententia librarii erratum est; Ih. tacet de h. l., neque num in cod. Arg. vere sic scriptum fuerit, hodie dici potest, quia plagulæ textum v, 42 — vii, 26 continentes nunc desiderantur.

v, 43. *ïzai giban*] ¶ gr. omn.

vi, 2. *wo so*] cod. Arg. (uti dicitur, cf. ad v, 42) et editt. ✻ *wono*, quæ forma non gothica est (cf. Grim. i, 798); quam lectionem in textu posuimus, ea probatur loco i, 27 *wo so laiseino* (quæ hæc doctrinarum), vid. Ih. *Ulfil. illustrat.* p. 227, 4; Grim. I, 605, 2. De permutatione litterarum *n* et *s* diximus ad M. vii, 23. — *ei*] quod, gr. καί.

vi, 3. *þata*] hoc, gr. οὗτος; exemplum constructionis germanicarum linguarum propriæ.

vi, 5. *handuns galagjands*] ¶ gr. omn.

în ungalaubeinais îze jah bitauh veihsa bis-unjane laisjands. jah athaihait þans tvalif jah
7 dugann îns însandjan tvans wanzuh jah gaf îm valdufni ahmane unhrainjaize jah faurbauþ
8 îm ei vaiht ni nemeina în vig niba hrugga aina. nih matibalg nih hlaif nih în gairdos aiz
9, 10 ak gaskohai suljom. jah ni vasjaiþ tvaim paidom. jah qaþ du îm. þiswaduh þei gaggaiþ
11 în gard. þar saljaiþ. unte usgaggaiþ jainþro. jah sva managai sve ni andnimaina îzvis ni
hausjaina îzvis. usgaggandans jainþro ushrisjaiþ mulda þo undaro fotum îzvaraim du veitvodiþai im
12 amen qiþa îzvis. sutizo i·t saudaumjam aiþþau gaumaurjam în daga stauos þan þizai baurg jainai. jah
13 usgaggandans meridedun ei îdreigodedeina. jah unhulþons managos usdribun jah ga·albodedun aleva
14 managans siukans jah gahailidedun. jah gahausida þiudans herodes. svikunþ allis varþ namo îs. jah
15 qaþ þatei îohannis sa daupjands us dauþaim urrais. duþþe vaurkjand þos mahteis în îmma. anþarai
16 þan qeþun þatei helias îst. anþarai þan qeþun þatei praufetes îst sve ains þize praufete. gahausjands
17 þan herodes qaþ þatei þammei ik haubiþ afmaimait îohanne. sa îst. sah urrais us dauþaim. sa auk
raihtis herodes însandjands gahabaida îohannen jah gaband îna în karkarai în hairodiadins qenais
18 filippaus broþrs seinis. unte þo galiugaida. qaþ auk îohannes du heroda þatei ni skuld îst þus haban
19 qen broþrs þeinis. iþ so herodianai svor îmma jah vilda îmma usqiman. jah ni mahta. unte herodis
20 ohta sis îohannen kunnands îna vair garaihtana jah veihana jah vitaida îmma jah hausjands îmma
21 manag gatavida jah gabaurjaba îmma andhausida. jah vaurþans dags gatils. þan herodis mela ga-
baurþais seinaizos nahtamat vaurhta þaim maistam seinaize jah þusundifadim jah þaim frumistam
22 galeilaias. jah atgaggandein înn dauhtar herodiadins jah plinsjandein jah galeikandein heroda jah
þaim miþanakumbjandam qaþ þiudans du þizai maujai. bidei mik þiswizuh þei vileis jah giba þus.
23, 24 jah svor îzai þatei þiswah þei bidjais mik. giba þus und halba þiudangardja meina. iþ si usgaggandei
25 qaþ du aiþein seinai. wis bidjau. iþ si qaþ. haubidis îohannis þis daupjandins. jah atgaggandei sun-
saiv sniumundo du þamma þiudana baþ qiþandei. viljau ei mis gibais ana mesa haubiþ îohan-

INTERPRETATIO.

propter incredulitatem eorum et circumiit castella circumcirca docens. 7. Et advocavit hos duodecim et cœpit eos mittere duos quosque et dedit iis potestatem spirituum immundorum. 8. Et interdixit iis, ut quidquam non sumerent in viam, nisi virgam unam, neque peram, neque panem, neque in zonas æs, 9. sed calceati soleis, et ne induatis duas tunicas. 10. Et dixit ad eos: ubicunque quo itis in domum, ibi maneatis, donec exitis illinc. 11. Et tam multi quam non recipiant vos, neque audiant vos, exeuntes illinc excutite pulverem hunc sub pedibus vestris ad testimonium iis; amen dico vobis, facilius est Sodomis aut Gomoris in die judicii, quam huic urbi illi. 12 Et exeuntes prædicarunt, ut converterentur. 13. Et dæmones multos expulerunt et unxerunt oleo multos ægrotos et sanarunt. 14. Et audivit rex Herodes, manifestum enim factum-est nomen ejus, et dixit, quod Iohannes hic baptizans ex mortuis surrexit, ideoque operantur hæ potentiæ in eo; 15. alii vero dixerunt, quod Helias est, alii vero dixerunt, quod profeta est, ut unus horum profetarum. 16. Audiens autem Herodes dixit, quod cui ego caput abscidi Iohanni, hic est, hic surrexit e mortuis. 17. Hic enim quidem Herodes mittens cepit Iohannem et ligavit eum in carcere ob Herodiadem, uxorem Filippi, fratris sui; nam hanc duxit. 18. Dixit enim Iohannes ad Herodem, quod non fas est tibi habere uxorem fratris tui. 19. Verum hæc Herodias insidiata-est ei et voluit eum occidere et non potuit, 20. nam Herodes timuit sibi Iohannem, sciens eum virum justum et sanctum et custodivit eum et audiens eum multum fecit et libenter ei auscultavit. 21. Et factus dies opportunus, cum Herodes tempore nativitatis suæ cœnam fecit his maximis suorum et tribunis et his primis Galilææ. 22. Et aggrediente intro filia Herodiadis et saltante et placente Herodi et his una-accumbentibus dixit rex ad hanc puellam: ora me omne quod vis et do tibi. 23. Et juravit ei, quod omne quod ores me, do tibi usque dimidium regnum meum. 24. Verum ea egrediens dixit ad matrem suam, quid orem? verum ea dixit: caput Iohannis hujus baptizantis. 25. Et aggrediens statim propere ad hunc regem oravit dicens: volo ut mihi des super patina caput Iohan-

ANNOTATIONES.

VI, 7. *tvans wanzuh*] duos quosque, i. e. binos, gr. δύο δύο; Ulf. c. cod. D ἀνὰ δύο legisse videtur, vid. L. x, 1.

VI, 8. *nih*] sec., J. St, ⋇ *ni*.

VI, 11. *jainþro*] St. ⋇ *janþro*. — *undaro*] J. St. ⋇ *undar*. — *amen — jainai*] amen — illi, ° gr. — *sutizo*] St. ⋇ *suntizo*. — *gaumaurjam*] suspicamur duplicata liquida scribendum esse *gaumaurrjam*, sic quidem Rom. IX, 29 *gaumaurra* probe legitur.

VI, 14. *duþþe*] tantum abest ut Ulf. καὶ omisisse putemus, ut *duþþe* (pro *duh þe*, idque pro *du-uh þe*) pro *jah duþe* dictum esse existimaverimus; vid. L. XIV, 21 et cf. ad II, 11 et ad J. XVIII, 26.

VI, 15. *þatei*] pr. St. ⋇ *þatai*.

VI, 16. *îohanne*] J. St. ⋇ *îohannes*. — *sa îst sah*] hic est hic, gr. οὗτος. — *sah*] St. ⋇ *jah*.

VI, 17. *hairodiadins*] vid. ad M. VIII, 28. — *broþrs*] J. St. ⋇ *broþr*.

VI, 19. *herodianai svor*] hæc codicis Arg. lectio, quam editt. omnes reddiderunt, sine dubio vitiosa est; pro *svor* legendum esse *saisvor*, jam B. L. Z. suspicati sunt, in iisque L. anglosaxonico verbo *syrvan* in comparationem vocato, *sveran* esse debere verbum, unde illud præteritum derivetur, rectissime dicit, cf. *taitok* a *tekan* et alia. Syllaba *sai*, quam desideramus, in ultima parte monstrosi illius *herodianai* latet, *s* autem et *n* litteras sæpius permutatas esse in codd. gothicis versu 2 hujus capitis vidimus, adde etiam quæ ad M. VII, 23 monuimus. Detracta syllaba *sai* restat *herodia*, cujus vocis littera extrema *s*, quia eadem prima erat verbi sequentis, a librario omissa est; quam sæpe id factum sit, vid. ad III, 13.

VI, 20. *herodis*] J. St. ⋇ *herodes*.

VI, 22. *dauhtar*] e sententia Ih. (*Ulfil. illustrat*. p. 238), aut dativi forma insolita, aut error librarii pro *dauhtr* est; cum vero accusativi etiam absoluti M. VI, 3 inveniantur, lectionem codicis Arg. recte se habere putamus; cæterum Ulf. c. codd. ° αὐτῆς.

VI, 23. *bidjais mik*] ¶ gr.

VI, 24. *îohannis*] St. ⋇ *johannis*, sic quoque vs. 25.

VI, 25. *gibais*] Ulf. c. codd. ° ἐξαυτῆς. — *îohannis*] vid. ad vs. 24.

26 nis þis daupjandins. jah gaurs vaurþans sa þiudans in þize aiþe jah in þize mitþanakumbjandane ni
27, 28 vilda izai ufbrikan. jah suns insandjands sa þiudans spaikulatur anabauþ briggan haubiþ is. iþ is galei-
þauds afmaimait imma haubiþ in karkarai jah atbar þata haubiþ is ana mesa jah atgaf ita þizai mau-
29 jai jah so mavi atgaf ita aiþein seinai. jah gahausjandans siponjos is qemun jah usnemun leik is jah
30 galagidedun ita in hlaiva. jah gaïddjedun apaustauleis du iesua jah gataihun imma allata jah sva filu
53, 54 sve gatavidedun — — jah duatsnivun. jah usgaggandam im us skipa suns sai ufkunnandans ina.
55 hirinnandans all þata gavi dugunnun ana badjam þans ubil habandans bairan. þadei hausidedun ei is
56 vesi. jah þiswaduh þadei iddja in haimos aiþþau baurgs aiþþau in veihsa. ana gagga lagidedun siukans
VI, 1 jah bedun ina ei þau skauta vastjos is attaitokeina. jah sva managai sve attaitokun imma. ganesun. jah
2 gaqemun sik du imma fareisaieis jah sumai þize bokarje qimandans us iairusaulymim. jah ga-
saiwandans sumans þize siponje is gamainjaim handum, þat-ist unþvahanaim. matjandans hlaibans.
3 iþ fareisaieis jah allai iudaieis niba ufta þvahand handuns ni matjand. habandans anafilh þize sinis-
4 tane. jah af maþla niba daupjand ni matjand. jah anþar ist manag. þatei andnemun du haban. dau-
5 peinins stikle jah aurkje jah katile jah ligre. þaþroh þan frehun ina þai fareisaieis jah þai bokarjos.
duwe þai siponjos þeinai ni gaggand bi þammei anafulhun þai sinistans ak unþvahanaim handum mat-
6 jand hlaif. iþ is andhafjands qaþ du im þatei vaila praufetida esaias bi izvis þans liutans. sve gameliþ
7 ist. so managei vairilom mik sveraiþ. iþ hairto ize fairra habaiþ sik mis. iþ svare mik blotand laisjan-
8 dans laiseinins. anabusnins manne. afletandans raihtis anabusn guþs habaiþ þatei anafulhun man-
9 nans. daupeinins aurkje jah stiklo jah anþar galeik svaleikata manag taujiþ. jah qaþ du im. vaila invi-
10 diþ anabusn guþs. ei þata anafulhano izvar fastaiþ. moses auk raihtis qaþ. sverai attan þeinana jah
11 aiþein þeina. jah saei ubil qiþai attin seinamma aiþþau aiþein seinai. dauþau afdauþjaidau. iþ jus
qiþiþ.| jabai qiþai manna attin seinamma aiþþau aiþein. kaurban. þatei ist maiþms þiswah þatei us
12, 13 mis gabatnis. jah ni fraletiþ ina ni vaiht taujan attin seinamma aiþþau aiþein seinai. blauþjandans
vaurd guþs þizai anabusnai izvarai. þoei anafulhuþ. jah galeik svaleikata manag taujiþ.

INTERPRETATIO,

nis hujus baptizantis. 26. Et tristis factus hic rex propter hæc juramenta et propter hos una-accumbentes, non voluit eam rejicere. 27. Et statim mittens hic rex speculatorem jussit ferre caput ejus. Verum is iens abscidit ei caput in carcere 28. et attulit hoc caput ejus super patina et tradidit id huic puellæ et hæc puella tradidit id matri suæ. 29. Et audientes discipuli ejus venerunt et abstulerunt corpus ejus et posuerunt id in sepulcro. 30. Et coiverunt apostoli ad Iesum et narraverunt ei omne et tam multum quam fecerunt — 53. et applicuerunt. 54. Et exeuntibus iis e nave statim cognoscentes eum, 55. percurrentes omnem hanc regionem cœperunt super lectis hos male habentes ferre, ubi audiverunt, quod is esset. 56. Et ubicumque quo ivit in vicos aut urbes aut in castella, in platea posuerunt ægrotos et orarunt eum, ut saltem fimbriam vestis ejus attingerent et tam multi quam attigerunt eum, sanati-sunt. VII, 1. Et collegerunt se ad eum Farisæi et quidam horum scribarum venientes ex Ierusolymis; 2. et videntes quosdam horum discipulorum ejus communibus manibus, hoc-est illotis, edentes panes: 3. verum Farisæi et omnes Iudæi, nisi frequenter lavant manus, non edunt, tenentes traditionem horum majorum; 4. et a foro, nisi lavant, non edunt, et aliud est multum, quod acceperunt ad tenendum: lotiones poculorum et urceorum et lebetum et lectorum; 5. deinde autem interrogarunt eum hi Farisæi et hi scribæ: cur hi discipuli tui non eunt secundum quod tradiderunt hi majores, sed illotis manibus edunt panem? 6. Verum is respondens dixit ad eos, quod bene prædixit Esaias de vobis his hypocritis, ut scriptum est: hæc turba labiis me colit, verum cor eorum procul tenet se me; 7. verum frustra me colunt docentes doctrinas, præcepta hominum; 8. relinquentes enim præceptum Dei, tenetis quod tradiderunt homines, lotiones urceorum et poculorum, et aliud simile tale multum facitis. 9. Et dixit ad eos: bene abrogatis præceptum Dei, ut hoc traditum vestrum observetis. 10. Moses enim quidem dixit: cole patrem tuum et matrem tuam, et qui male dicat patri suo aut matri suæ, morte occidatur. 11. Verum vos dicitis: si dicat homo patri suo aut matri: corban! quod est munus omne quod a me juvaris. 12. Et non permittitis eum non quidquam facere patri suo aut matri suæ, 13. delentes verbum Dei hoc præcepto vestro, quod tradidistis, et simile tale multum facitis. (*Vide* paginam seqentem.)

ANNOTATIONES.

VI, 26. *in*] sec. propter, ° gr.

VI, 27. *insandjands*] J. St. ⋇ *insandjans*. — *spaikulatur*] St. ⋇ *spaiculatur*.—*afmaimait*] St. ⋇ *afmaimat*.

VI, 28. *þizai*] J. St. *þize*.

VI, 30. *gaïddjedun*] vid. ad III, 20.

VI, 55. *badjam*] St. ⋇ *badiam*. — *bairan*] Ulf. c. codd. φέρειν pro περιφέρειν legisse videtur.—*is*] vid. ad I, 42.

VI, 56. *in*] sec. in, ° gr.—*gagga*] via, Ulf. pro ἀγοραῖς c. cod. D et verss. latinis πλατείαις vel πλατείᾳ legisse videtur, cf. XI, 4.

VII, 2. *gamainjaim*] St. ⋇ *gamainiaim*. — *unþvahanaim*] J. St. ⋇ *unþvaihanaim*.

VII, 3. *iþ*] verum, gr. omn. γάρ, sic. J. VI, 6 et sæpius. —*ufta*] crebro, Ulf. c. verss. latinis πυκνά legit, vid. L. V, 33.

VII, 4. *ist managl*] ¶ gr. omn.

VII, 5. *þaþroh*] J. St. ⋇ *þaþro*.—*þan*] autem, ° gr. omn.—*unþvahanaim*] illotis, gr. κοιναῖς.

VII, 6. *hairto*] St. ⋇ *hairþo*.

VII, 7. *mik blotand*] ¶ gr. omn.

VII, 8. *raihtis*] enim, Goth. γάρ omittere, Griesb. male adnotat.—*svaleikata*] J. St. ⋇ div.

VII, 9. *fastaiþ*] St. ⋇ *fastaih*.

VII, 10. *sverai*] Hz. ⋇ *sveran*.—*seinamma* et *seinai*] suo—suæ, ° gr. omn.; pro *seinai* autem J. St. B. ⋇ *seina*.

VII, 11. *seinamma*] suo, ° gr. omn.—*þiswah þatei*] J. St. ⋇ *þiswa þatei*.

VII, 12. *ni*] non, gr. plerique οὐκέτι.

VII, 13. *þizai—þoei*] J. St. lac., quod dedimus, primus B. et post eum Ih. legit; an recte illi quidem, dici non potest, quia hæc plagula una ex iis est quæ furto ablatæ sunt.—*anabusnai*] præcepto, videri potest Goth. ἐντολῇ aut ἐντάλματι legisse (vid. vs. 7 et 9), nam gr. omn. παραδόσει habent, quod aliis locis *anafilhs* esse solet (vs. 3), vid. tamen Cor. I, XI, 2. —*galeik*] J. St. male addunt *anþar*, quod h. l. ne græci quidem habent.—*taujiþ*] St. ⋇ *tavjiþ*.

14, 15 Jah athaitands alla þo managein qaþ im. hauseiþ mis allai jah fraþjaiþ. ni vaihts ist utaþro mans inngag-
gando in ina. þatei magi ina gamainjan. ak þata utgaggando us mann þata ist þata gamainjando man-
16, 17 nan. jabai was habai ausona hausjandona. gahausjai. jah þan galaiþ in gard us þizai managein. fre-
18 hun ina siponjos is bi þo gajukon. jah qaþ du im. sva jah jus unvitans sijuþ. ni fraþjiþ þammei all
19 þata utaþro inngaggando in mannan ni mag ina gamainjan. unte ni galeiþiþ imma in hairto ak in
20 vamba jah in urrunsa usgaggiþ. gahreineiþ allans matins. qaþuþ-þan þatei þata us mann usgag-
21 gando þata gamaineiþ mannan. innaþro auk us hairtin manne mitoneis ubilos usgaggand. kalkinas-
22 sjus horinassjus maurþra þiubja faihufrikeins unseleins liutei aglaitei augo unsel vajamereins hauh-
23 hairtei unviti. þo alla ubilona innaþro usgaggand jah gagamainjand mannan. jah jainþro usstan-
24 dands galaiþ [in markos tyre jah seidone. jah galeiþands in gard ni vilda vitan mannan
25 jah ni mahta galaugnjan. gahausjandei raihtis qino bi ina. þizozei habaida dauhtar ahman unhrain-
26 jana. qimandei draus du fotum is. vasuþ þan so qino haiþno. saurinifynikiska gabaurþai. jah baþ ina
27 ei þo unhulþon usvaurpi us dauhtr izos. iþ iesus qaþ du izai. let faurþis sada vairþan barna. unte ni
28 goþ ist niman hlaib barne jah vairpan hundam. iþ si andhof imma jah qaþ du imma. jai frauja. jah
29 auk hundos undaro biuda matjand af drauhsnom barne. jah qaþ du izai. in þis vaurdis gagg. usiddja
30 unhulþo us dauhtr þeinai. jah galeiþandei du garda seinamma bigat unhulþon usgaggana jah þo
31 dauhtar ligandein ana ligra. jah aftra galeipands af markom tyre jah seidone qam at marein galei-
32 laie miþ tveihnaim markom daikapaulaios. jah berun du imma baudana stammana jah bedun ina ei

INTERPRETATIO.

14. Et advocans omnem hanc turbam dixit iis : audite me omnes et intelligite; 15. non quidquam est extra hominem ingrediens in eum, quod possit eum polluere, sed hoc exiens ex homine hoc est hoc polluens hominem. 16. Si quis habeat aures audientes audiat. 17. Et cum iret in domum ex hac turba, interrogarunt eum discipuli ejus de hac parabola, 18. et dixit ad eos : sic etiam vos inscii estis? non intelligitis, quod omne hoc extrinsecus ingrediens in hominem non potest eum polluere; 19. nam non intrat ei in cor, sed in ventrem, et in exitu exit, purgat omnes escas. 20. Dixit autem, quod hoc ex homine exiens hoc polluit hominem; 21. intus enim ex corde hominum cogitationes malæ exeunt, scortationes, adulteria, homicidia, 22. furta, avaritiæ, nequitiæ, simulatio, impudicitia, oculus malus, blasphemiæ, superbia, stultitia; 23. hæc omnia mala intus exeunt et polluunt hominem. 24. Et illinc exsurgens ivit in limites Tyriorum et Sidonum et intrans in domum non voluit scire hominem, et non potuit occultari. 25. Audiens enim mulier de eo, cujus habuit filia spiritum immundum, veniens cecidit ad pedes ejus. 26. Fuit autem hæc mulier ethnica, Sorinifynicisca gente, et oravit eum, ut hunc dæmonem ejiceret e filia ejus. 27. Verum Iesus dixit ad eam : sine antea saturos fieri liberos, nam non bonum est sumere panem liberorum et projicere canibus. 28. Verum ea respondit ei et dixit ad eum : utique domine! et enim canes sub mensa edunt de micis liberorum. 29. Et dixit ad eam : ob hoc verbum vade, exiit dæmon e filia tua. 30. Et intrans in domicilium suum invenit dæmonem egressum et hanc filiam jacentem in lecto. 31. Et iterum abiens a limitibus Tyriorum et Sidonum venit ad mare Galilæorum inter utrosque limites decapoleos; 32. et tulerunt ad eum surdum mutum et orarunt eum, ut

ANNOTATIONES.

VII, 15. *ni vaihts*] J. St. B. *ni vaiht*, idque rectius, nam *vaihts* ita non nisi prædicati loco ponitur: J. VIII, 54 *so hauheins meina ni vaihts ist*; Cor. I, X, 20 *ni þatei þo galiugaguda vaihts sijaina*; VII, 19 *þata bimait ni vaihts ist* (ubi *ni vaiht*, quod imperitus librarius addidit, e textu ejiciendum est); XIII, 2 *jabai friaþva ni habau, ni vaihts im*. — *utaþro*] J. St. B. ⋇ *uzaþro*.— *þatei magi*] J. St. B. ⋇ *þata* + *mag*. — *utgaggando— mannan*] J. St. B. + *usgaggando af imma* (J. St. ⋇ *ina*) *þata mag ina gamainjan*. Cæterum pro *us mann* (ex homine) gr. ἀπ' αὐτοῦ.

VII, 16. *hausjandona*] vid. ad IV, 9.

VII, 17. *us*—vs. 19 *usgagg*—] J. St. B. l.c.; quæ hodie leguntur, debemus Ihrio, qui hos versus difficillimos lectu fuisse ait: sæpius tamen erravit.

VII, 18. *jah*] sec. Z. ⋇ *iah*.—*unvitans*] cod. Arg. (Ih. referente) ⋇ *invitans*, quam lectionem Ih., quamvis *unvitans* ei præplaceat, defendere frustra studet; *unvits* legitur etiam Cor. II, XI, 19, 23; XII, 6, 11, cf. *unviti* Mc. VII, 22. Z. *unvitans* tacite in textu posuit.— *þammei*] quod, vid. ad Phil. II. 24.—*inngaggando*] Ih. Z. ⋇ *ingaggando*; (cæterum *ist* supplendum esse, Ih. male monet.)

VII, 19. *gahraineiþ*] purgat, gr. καθαρίζον, Ulf. c. cod. D καθαρίζει legisse videtur.

VII, 22. *aglaitei*] Griesb. male pro plurali habet, sed veremur ne ea adnotatio ad verbum βλασφημία pertineat, nam de *vajamereins* ambigitur, utrum sit nominativus pluralis formæ *vajamerei*, an singularis; quamquam enim J. X, 33 forma *vajamerei* ponenda est, tamen geminæ ejusdem nominis formæ inveniuntur, uti *veitvodei* et *veitvodeins*, *sviknei* et *svikneins*, *hrainei* et *hraineins*; et Eph. IV, 31 iterum *vajamereins* scribitur, ubi nullus græcorum pluralem βλασφημίας agnoscit.

VII, 23. *þo alla*] ¶ gr.

VII, 24. *usstandands*] St. ⋇ *ustandands*.

VII, 25. *gahausjandei*, etc.] Griesb. errat dicens, Ulf. legisse ἀλλ' εὐθὺς ἀκούσασα γυνή, nam sequitur textum vulgatum.—*dauhtar*] Ulf. c. codd. ° αὐτῆς. — *fotum*] cod. Arg. (?) editt. Hz. ⋇ *fotun*.

VII, 26. *saurinifynikiska*] J. St. ⋇ *sauraifyniska*, B. (fortasse recte) *sauraifynikiska —usvaurpi*] J. St. ⋇ div.—*dauhtr*] J. ⋇ *dauhtar*, St. ⋇ *dauþar*, Z. ⋇ *dauþr*.

VII, 28. *imma*] pr. ei, ° gr. omn.

VII, 31. *markom*] pr., J. St. ⋇ *markon*.—*miþ tveihnaim*] J ⋇ jct., St. ⋇ *miþtveihnam*.

VII, 32. *handau*] pro *handu*; ea terminationum accusativi et dativi permutatio in nominibus propriis frequentior, in appellativis rarior est, sic L. IX, 27 *þiudinassau* pro *þiudinassu*, vid. Mc. IX, 1; Cor. I, II, 26 *dauþau* pro *dauþu*; pro *hairau*, quod Rom. XIII, 4 in cod. Ambros. legitur, cod. Carol. recte *hairu* præbet. Similiter L. IV, 3 *sunaus*, vs. 5 *diabulaus*, et Eph. V, 5 *skalkinassaus* pro *diabulus*, *sunus*, *skalkinassus* scribitur; cf. ad L. I, 54.

33 lagidedi imma handau. jah afnimands ina af managein sundro lagida figgrans seinans in ausona imma
34 jah spevands attaitok tuggon is. jah ussaiwands du himina gasvogida jah qaþ du imma. aiffaþa. þatei
35 ist uslukn. jah sunsaiv usluknodedun imma hliumans jah andbundnoda bandi tuggons is jah rodida
36 raihtaba. jah anabauþ im ei mann ni qeþeina. wan filu is im anabauþ. mais þamma eis merideduu.
37 jah ufarassau sildaleikidedun qiþandans. vaila allata gatavida. jah baudans gataujiþ gahausjan jah
VIII, 1 unrodjandans rodjan. in jainaim þan dagam aftra at filu managai managein visandein jah ni haban-
2 dam wa matidedeina. athaitands siponjans qaþuh du im. infeinoda du þizai managein. unte ju dagans
3 þrins miþ mis vesun jah ni haband wa matjaina. jah jabai fraleta ins lausqiþrans du garda ize. ufli-
4 gand ana viga. sumai raihtis ize fairraþro qemun. jah andhofun imma siponjos is. waþro þans mag
5 was gasoþjan hlaibam ana auþidai. jah frah ins. wan managans habaiþ hlaibans. iþ eis qeþun. si-
6 bun. jah anabauþ þizai managein anakumbjan ana airþai jah nimands þans sibun hlaibans jah aviliu-
7 donds gabrak jah atgaf siponjam seinaim. ei atlagideina faur. jah atlagidedun faur þo managein. jah
8 habaidedun fiskans favans. jah þans gaþiuþjands qaþ ei atlagidedeina jah þans. gamatidedun þan jah
9 sadai vaurþun jah usnemun laibos gabruko sibun spyreidans. vesunuþ-þan þai matjandans sve fidvor
10 þusundjos. jah fralailot ins. jah galaiþ sunsaiv in skip miþ siponjam seinaim jah qam ana fera mag-
11 dalan. jah urrunnun fareisaieis jah dugunnun miþsokjan imma sokjandans du imma taikn us himina
12 fraisandans ina. jah ufsvogjands ahmin seinamma qaþ. wa þafa kuni taikn sokeiþ. amen qiþa izvis.
13 jabai gibaidau kunja þamma taikne. jah afletands ins galeipands aftra in skip uslaiþ hindar marein.
14, 15 jah ufarmunnodedun niman hlaibans jah niba ainana hlaif ni habaidedun miþ sis in skipa. jah ana-
16 bauþ im qiþands. saiwiþ ei atsaiwiþ izvis þis beistis fareisaie jah beistis herodis. jah þahtedun miþ
17 sis misso qiþandans. unte hlaibans ni habam. jah fraþjands iesus qaþ du im. wa þaggkeiþ. unte hlaibans
18 ni habaiþ. ni nauh fraþjiþ nih vituþ. unte daubata habaiþ hairto izvar. augona habandans ni gasai-
19 wiþ jah ausona habandans ni gahauseiþ. jah ni gamunuþ. þan þans fimf hlaibans gabrak fimf þusund-
20 jom. wan managos tainjons fullos gabruko usnemuþ. qeþun du imma. tvalif. aþþan þan þans sibun
hlaibans fidvor þusundjom. wan managans spyreidans fullans gabruko usnemuþ. iþ eis qeþun. sibun.
21, 22 jah qaþ du im. waiva ni nauh fraþjiþ. jah qemun in beþaniin (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

imponeret ei manum. 33. Et abducens eum a turba seorsim posuit digitos suos in aures ei et spuens attigit linguam ejus, 34. et suspiciens ad cœlum, ingemuit et dixit ad eum: effatha! quod est recludere. 35. Et statim reclusi-sunt ei aures et solutum-est vinculum linguæ ejus et locutus-est recte. 36. Et præcepit iis ut homini non dicerent; quam multum is iis præcepit, magis hoc ii prædicarunt. 37. Et valde mirati sunt dicentes: bene omne fecit, et surdos facit audire et mutos loqui! VIII, 1. In illis autem diebus iterum in valde multa turba existente et non habentibus, qui ederent, advocans discipulos dixit ad eos: 2. miseruit-me hujus turbæ, nam jam dies tres cum me fuerunt et non habent, quid edant; 3. et si dimitto eos jejunos ad domum eorum, subjacent in via; quidam enim eorum procul venerunt. 4. Et responderunt ei discipuli ejus; unde hos potest aliquis satiare panibus in deserto? 5. Et interrogavit eos: quam multos habetis panes? verum ii dixerunt: septem. 6. Et præcepit huic turbæ accumbere super terra et accipiens hos septem panes et gratias-agens fregit et dedit discipulis suis, ut apponerent pro, et apposuerunt pro hac turba. 7. Et habuerunt pisces paucos, et hos benedicens dixit, ut apponerent etiam hos. 8. Comederunt autem et saturi facti-sunt et sustulerunt reliquias fragmentorum septem sportas. 9. Fuerunt autem hi edentes circiter quatuor millia, et dimisit eos. 10. Et ivit statim in navem cum discipulis suis et venit ad limitem Magdalan. 11. Et excurrerunt Farisæi et cœperunt conquirere-cum eo quærentes ab eo signum e cœlo, tentantes eum. 12. Et suspirans spiritu suo dixit: quid hoc genus signum quærit? amen dico vobis, si dentur generi huic signa. 13. Et dimittens eos ingrediens iterum in navem exiit trans mare. 14. Et obliti-sunt sumere panes, et nisi unum panem non habuerunt cum se in nave. 15. Et præcepit iis dicens: videte, ut caveatis vobis hoc fermentum Farisæorum et fermentum Herodis. 16. Et cogitarunt cum se invicem dicentes: quia panes non habemus. 17. Et cognoscens Iesus dixit ad eos: quid cogitatis, quia panes non habetis; non adhuc cognoscitis nec scitis, quia stupidum habetis cor vestrum. 18. Oculos habentes non videtis et aures habentes non auditis, et non recordamini, 19. cum hos quinque panes fregi quinque millibus, quam multas sportas plenas fragmentorum sustulistis? Dixerunt ad eum: duodecim. 20. At cum hos septem panes quatuor millibus, quam multos cophinos plenos fragmentorum sustulistis? Verum ii dixerunt: septem. 21. Et dixit ad eos: quomodo non adhuc cognoscitis? 22. Et venerunt in Bethaniam (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

VII, 33. *spevands*] sic cod. Arg.; editt. *speivands*, quod rectius, certe frequentius est.

VII, 36. *wan filu*] Ulf. ° δέ —*mais þamma*] magis hoc, gr. omn. μᾶλλον περισσότερον.—*eis*] ii, ° gr.

VIII, 1. *þan*] autem, ° gr. omn.—*aftra*] iterum, ° gr.; cæterum Ulf. etiam pro simplici πολλοῦ legit παμπόλλου, quod per *filu managai* reddit.—*siponjans*] Ulf. c. codd. ° αὐτοῦ.

VIII, 2. *dagans*] dies accusativo casu, gr. ἡμέραι, cf. IX, 21.—*haband*] Z. ⁂ *hahand*.

VIII, 4. *was*] Ulf. c. codd. et verss. ὧδε.

VIII, 6. *þizai*] J. St. ⁂ *þ ze*.—*jah*] tert. et, ° gr.—*aviliudonds*] St ⁂ *aviliudons*.

VIII, 7. *þans*] pr. hos, ° gr.

VIII, 9. *fralailot*] St. ⁂ *ralailot*.

VIII, 10. *galaiþ sunsaiv*] ¶ gr.—*magdalan*] gr. Δαλμανουθά.

VIII, 12. *kuni*] J. St. ⁂ *kun*.—*gibaidau*] J. St. ⁂ *gibaidi*, B. ⁂ *gibaid*, terminatio *au* in cod. Arg. prorsus evanuit.

VIII, 13. *ei*] ut, ° gr. omn.

VIII, 17. *unte*] sec. quia, gr. ἔτι; Ulf. c. cod. 103 ap. Griesb. ὅτι legit, quod jam B. vidit.

VIII, 20. *hlaibans*] panes, ° gr.—*usnemuþ*] J. St. ⁂ *usnemiþ*.

VIII, 21. *ni nauh*] non adhuc, gr. οὐ, cf. ad IV, 40; (cæterum J. St. B. ⁂ jet.)

VIII, 22. *qemun*] venerunt, gr. ἔρχεται.—*beþaniin*] gr. Βηθσαϊδάν.

23 jah berun du imma blindan jah bedun ina ei imma attaitoki. jah fairgreipands handu þis
24 blindins ustauh ina utana veihsis jah speivands in augona is atlagjands ana handuns
25 seinos frah ina. gau hva sewi. jah ussaiwands qaþ. gasaiwa mans þatei sve bagmans gasaiwa
26 gaggandans. þaþroh aftra galagida handuns ana þo augona is jah gatavida ina ussaiwan.
27 jah aftra gasatiþs varþ jah gasaw bairhtaba allans. jah insandida ina du garda is qiþands. ni
in þata veihs gaggais. ni mannhun qiþais in þamma vehsa. jah usiddja iesus jah siponjos is in
vehsa kaisarias þizos filippaus jah ana viga frah siponjans seinans qiþands du im. wana mik qiþand
28 mans visan. iþ eis andhofun. iohannen þana daupjand. jah anþarai helian. sumaih þan ainana prau-
29 fete. jah is qaþ du im. aþþan jus wana mik qiþiþ visan. andhafjands þan paitrus qaþ du imma þu is
30, 31 xristus. jah faurbauþ im ei mannhun ni qeþeina bi ina. jah dugann laisjan ins. þatei skal sunus mans
filu vinnan jah uskiusan skulds ist fram þaim sinistam jah þaim auhumistam gudjam jah bokarjam
32 jah usqiman jah afar þrins dagans usstandan. jah svikunþaba þata vaurd rodida. jah aftiuhands ina
33 paitrus dugann andbeitan ina. iþ is gavandjands sik jah gasaiwands þans siponjans seinans andbait
34 paitrau qiþands. gagg hindar mik satana. unte ni fraþjis þaim guþs ak þaim manne. jah athaitands þo
managein miþ siponjam seinaim qaþ du im. saei vili afar mis laistjan. invidai sik silban jah nimai gal-
35 gan seinana jah laistjai mik. saei allis vili saivala seina ganasjan. fraqisteiþ izai. iþ saei fraqisteiþ
36 saivalai seinai in meina jah in þizos aivaggeljons. ganasjiþ þo. wa auk boteiþ mannan. jabai gagei-
37 gaiþ þana fairwu allana jah gasleiþeiþ sik saivalai seinai. aiþþau wa gibiþ manna inmaidein saivalos
38 seinaizos. unte saei skamaiþ sik meina jah vaurde meinaize in gabaurþai þizai horinondein jah fra-
vaurhton. jah sunus mans skamaiþ sik is. þan qimiþ in vulþau attins seinis miþ aggilum þaim veiham.
IX, 1 jah qaþ du im. amen qiþa izvis þatei sind sumai þize her standandane. þai ize ni kausjand dauþaus.
2 unte gasaiwand þiudinassu guþs qumanana in mahtai. jah afar dagans saihs ganam iesus paitru jah
iakobu jah iohannen jah ustauh ins ana fairguni hauh sundro ainans jah inmaidida sik in andvairþja
3 ize. jah vastjos is vaurþun glitmunjandeins weitos sve snaivs. svaleikos sve vullareis ana airþai ni
4, 5 mag gaweitjan. jah ataugiþs varþ im helias miþ mose. jah vesun rodjandans miþ iesua. jah andhaf-
jands paitrus qaþ du iesua. rabbei goþ ist unsis her visan. jah gavaurkjam hlijans þrins. þus ainana

INTERPRETATIO.

et tulerunt ad eum cæcum et orarunt eum, ut eum attingeret. 23. Et apprehendens manum hujus cæci eduxit eum extra vicum et spuens in oculos ejus, apponens insuper manus sua, interrogavit eum, an quid videret. 24. Et suspiciens dixit: video homines quod ut arbores video euntes. 25. Deinde iterum posuit manus super hos oculos ejus et fecit eum suspicere, et rursus sanatus fuit et vidit clare omnes. 26. Et misit eum ad domum ejus dicens: ne in hunc vicum eas, ne cuiquam dicas in hoc vico. 27. Et exiit Iesus et discipuli ejus in vicos Cæsariæ hujus Filippi, et in via interrogavit discipulos suos dicens ad eos: quem me dicunt homines esse? 28. Verum ii responderunt: Iohannem hunc Baptistam; et alii Heliam; quidam autem unum profetarum. 29. Et is dixit ad eos: at vos quem me dicitis esse? Respondens autem Petrus dixit ad eum: tu es Christus. 30. Et interdixit iis, ut cuiquam non dicerent de eo. 31. Et cœpit docere eos, quod debet Filius hominis multum pati, et rejici debet ab his natu maximis et his summis sacerdotibus et scribis, et occidi et post tres dies exsurgere. 32. Et palam hoc verbum locutus-est, et abducens eum Petrus cœpit increpare eum; 33. verum is vertens se et videns hos discipulos suos increpavit Petrum dicens: vade post me, Satana! nam non cognoscis hæc Dei, sed hæc hominum. 34. Et advocans hanc turbam cum discipulis suis dixit ad eos: qui vult post me sequi, deneget se ipsum et sumat crucem suam et sequatur me. 35. Qui enim vult animam suam servare, perdit eam; verum qui perdit animam suam ob me et ob hoc evangelium, servat hanc. 36. Quid enim juvat hominem, si lucratur hunc mundum omnem, et lædit se anima sua. 37. Aut quid dat homo pretium-redemptionis animæ suæ? 38. Nam quem pudet mei et verborum meorum in generatione hac adultera et peccaminosa, etiam filium hominis pudet ejus, cum venit in gloria patris sui cum angelis his sanctis. IX, 1. Et dixit ad eos: amen dico vobis, quod sunt quidam horum hic stantium, hi qui non gustant mortem, donec vident regnum Dei veniens in potentia. 2. Et post dies sex assumit Iesus Petrum et Iacobum et Iohannem et eduxit eos in montem altum seorsim solos et permutavit se in præsentia eorum. 3. Et vestes ejus factæ-sunt splendentes, albæ uti nix, tales, uti fullo in terra non potest dealbare. 4. Et visus fuit iis Helias cum Mose, et fuerunt loquentes cum Iesu. 5. Et respondens Petrus dixit ad Iesum: rabbi, bonum est nobis hic esse, et facimus tabernacula tria, tibi unum

ANNOTATIONES.

VIII, 23. *seinos*] suas (αὐτοῦ), gr. αὐτῷ.—*gau*] vid. ad M. IX, 28.

VIII, 24. *þatei*] quod, ° gr.—*gasaiwa*] sec. vid. o, gr.

VIII, 25. *aftra*] sec. rursus, pro ἀπό verbi compositi ἀποκατεστάθη positum est, sic IX, 12 *aftra gaboteiþ*=ἀποκαθιστᾷ, cf. L. XIV, 12 *aftra haitaina*=ἀντικαλέσωσι.

VIII, 26. *mannhun qiþais*] ¶ gr.—*þamma*] J. St. ⋇ *þammah*.

VIII, 27. *usiddja*] St. ⋇ *ussiddja*.

VIII, 28. *þan*] St. ⋇ *þain*.

VIII, 31 *skulds ist*] Z. glossam ad *skal* esse dicens errat; illo enim verbo Ulf. utitur ad græcorum infinitivum passivum reddendum, quo lingua gothica omnino caret, sic L. IX, 44 *skulds ist atgiban* (μέλλει παραδίδοσθαι) J. XII, 34 *ushauhjan* (ὑψωθῆναι), Cor. I, V, 10 *ataugjan* (φανερωθῆναι), cf. *mahtana visan* Mc. XIV, 5; J. III, 4; X, 35.—*usstandan*] St. ⋇ *ustandan*.

VIII, 33. *andbait*] St. ⋇ *andbaiþ*.

VIII, 35. *saivalai seinai*] ¶ gr. — *in*] sec. propter, ° gr. omn.

VIII, 36. *boteiþ*] St. ⋇ *buþeiþ*.—*allana*] J. St. ⋇ *allama*.

VIII, 38. *vaurde meinaize*] ¶ gr. omn. — *seinis*] ⋇ St. *seinins*.

IX, 1. *þai ize*] editt. ⋇ jct., vid. ad M. V, 32.

IX, 3. *glitmunjandeins*] J. St. B. ⋇ *glitmunjandesra*. — *weitos*] Ulf. c. verss. ° λίαν.—*snaivs*] St. ⋇ *snaiys*.—*vullareis*] J. St. B. ⋇ *vuslareis*.

IX, 4. *varþ*] St. ⋇ *qarþ*.

6, 7 jah mose ainana jah ainana helijin. ni auk vissa wa rodidedi. vesun auk usagidai. jah varþ milhma
ufarskadvjands im. jah qam stibna us þamma milhmin. sa ïst sunus meins sa liuba. þamma hausjaip.
8, 9 jah anaks ïnsaiwandans ni þanaseiþs ainohun gasewun alja ïesu ainana miþ sis. dalaþ þan atgaggan-
dam ïm af þamma fairgunja anabauþ ïm ei mannhun ni spillodedeina. þatei gasewun. niba biþe sunus
10 mans us dauþaim usstoþi. jah þata vaurd habaidedun du sis misso sokjandans. wa ïst þata us dauþaim
11, 12 usstandan. jah frehun ïna qiþandans. unte qiþand þai bokarjos þatei helias skuli qiman faurþis. iþ ïs an-
dhafjands qaþ du ïm. helias sveþauh qimands faurþis aftra gaboteiþ alla. jah waivagameliþ ïst bi sunu mans
13 eimanag vinnai jah frakunþs vairþai. akei qiþa ïzvis. þatei ju helias qam jah gatavidedun ïmma sva filu sve
14 vildedun. svasve gameliþ ïst bi ïna. jah qimands at siponjam gasaw filu manageins bi ïns jah bokarjans
15 sokjandans miþ ïm. jah sunsaiv alla managei gasaiwandans ïna usgeisnodedun jah durinnandans ïn-
16, 17 vitun ïna. jah frah þans bokarjans. wa sokeiþ miþ þaim. jah andhafjands ains us þizai managein qaþ.
18 laisari brahta sunu meinana du þus habandan ahman unrodjandan. jah þiswaruh þei ïna gafahiþ.
gavairpiþ ïna jah waþjiþ jah kriustiþ tunþuns seinans jah gastaurkniþ. jah qaþ siponjam þeinaim ei
19 usdreibeina ïna. jah ni mahtedun. iþ ïs andhafjands ïm. qaþ. o kuni ungalaubjando. und wa at
20 ïzvis sijau. und wa þulau ïzvis. bairiþ ïna du mis. jah brahtedun ïna at ïmma. jah gasaiwands ïna
21 sunsaiv sa ahma tahida ïna jah driusands ana airþa valvnoda waþjands. jah frah þana attan is. wan lagg
22 mel ïst ei þata varþ ïmma. iþ ïs qaþ. us barniskja. jah ufta ïna jah ïn fon atvarþ jah ïn vato. ei
23 usqistidedi ïmma. akei jabai mageis. hilp unsara gableiþjands unsis. iþ ïesus qaþ du ïmma þata
24 jabai mageis galaubjan. allata mahteig þamma galaubjandin. jah sunsaiv ufhropjands sa atta þis bar-
25 nis miþ tagram qaþ. galaubja. hilþ meinaizos ungalaubeinais. gasaiwands þan ïesus þatei samaþ
rann managei. gawotida ahmin þamma undhrainjin qiþands du ïmma. þu ahma þu unrodjands jah bauþs.
26 ïk þus anabiuda. usgagg us þamma jah þanaseiþs ni galeiþais ïn ïna. jah hropjands jah filu tahjands ina

INTERPRETATIO.

et Mosi unum et unum Heliæ. 6. Non enim scivit, qui loqueretur; fuerunt enim exterriti. 7. Et facta est nubes obumbrans eos et venit vox ex hac nube: hic est filius meus hic carus, hunc audiatis. 8. Et subito circumspicientes non amplius quemquam viderunt, nisi Iesum unum cum se. 9. Deorsum autem descendentibus iis de hoc monte, præcepit iis, ut cuiquam non narrarent quod viderunt, nisi quando Filius hominis e mortuis surgeret. 10. Et hoc verbum habuerunt ad se invicem quærentes: quid est hoc e mortuis surgere? 11. Et interrogaverunt eum dicentes: quia dicunt hi scribæ, quod Helias debuit venire antea. 12. Verum is respondens dixit ad eos: Helias quidem veniens antea iterum reficit omnia, et quomodo scriptum est de Filio hominis, ut multum patiatur et contemtus fiat. 13. Sed dico vobis, quod jam Helias venit et fecerunt ei tam multum quam voluerunt, sicut scriptum est de eo. 14. Et veniens ad discipulos vidit multum turbæ apud eos et scribas quærentes cum iis; 15. et statim omnis turba videntes eum obstupuerunt et accurrentes adorarunt eum. 16. Et interrogavit hos scribas: quid quæritis cum his? 17. Et respondens unus ex hac turba dixit: magister, tuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum. 18. Et ubicunque quod eum capit, projicit eum et spumat et stridet dentibus suis et arescit, et dixi discipulis tuis, ut expellerent eum, et non potuerunt. 19. Verum is respondens iis dixit: o genus incredulum: quam diu apud vos sim? quam diu tolerem vos? ferte eum ad me. 20. Et tulerunt eum ad eum, et videns eum statim hic spiritus conturbavit eum, et cadens in terram volutus-est spumans. 21. Et interrogavit hunc patrem ejus, quam longum tempus est, ut hoc fieret ei? Verum is dixit: ab infantia. 22. Et sæpe eum etiam in ignem conjecit et in aquam, ut perderet eum, sed si potes, adjuva nos miserens nostri. 23. Verum Iesus dixit ad eum hoc si potes credere; omne possibile huic credenti. 24. Et statim exclamans hic pater hujus pueri cum lacrymis dixit: credo, adjuva meam incredulitatem. 25. Videns autem Iesus, quod in-unum cucurrit turba, minatus est spiritui huic immundo dicens ad eum: tu spiritus, tu mute et surde, ego tibi præcipio, exi ex hoc et amplius ne eas in eum. 26. Et clamans et multum discerpens eum (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

IX, 5. *ainana helijin*] ¶ gr. omn.

IX, 8. *ni þanaseiþs*] St. Z. ✻ jct.—*ainohun*] sic cod. Arg. pro *a nnohun*, sic etiam L. VIII, 51; J. V, 22.

IX, 9. *mannhun*] J. St. B. ✻ *manhun*.—*þatei*] St. ✻ *þetei*.

IX, 11. *faurþis*] J. St. ✻ div.

IX, 12. *helias*] J. St. + *helia*.—*sveþauh*] Sch. cum Z. *autem* vertit, sed quanquam M. VII, 15 pro græco δέ ponitur, tamen illo loco sensum habet, quem nostro loco habere non potest; potius eam particulam græco μέν respondere existimandum est, vid. X, 39; Philipp. III, 1; idque, etsi Marcum fere nusquam particula μέν uti Sch. dicit, Ulf. et h. l. legit et I, 8, ubi per *aþþan* vertit, vid. Tit. I, 15.—*aftra gaboteiþ*] ed tt. ✻ jct. vid. ad VIII, 25.

IX, 13. *ju*] jam, gr. omn. καί.

IX, 14. *filu manageins*] ¶ gr. omn.

IX, 15. *gasaiwandans*] videntes, Ulf. ἰδόντες legisse, Griesb. audacius contendit, sic enim sæpius Goth. per synesin scribit, græcis non consentientibus.

IX, 16. *þans bokarjans*] hos scribas, gr. αὐτούς.

IX, 18. *gavairpiþ*] projicit, gr. ῥήσσει, c. cod. 12 apud Mi.—*usdreibeina ïna*] ¶ gr. omn.; cæterum *usdreibeina* pro *usdribeina*, vid. Grim. I, 844.

IX, 19. *ïs*] editt. ✻ *ïesus*, vid. ad I, 42.—*kuni*] J. St. ✻ *kunni*. — *þulau*] J. St. ✻ *þuldu*, sic uterque cum B. etiam L. VIII, 15 ✻ *þuldinai* pro *þulainai* legunt.

IX, 20. *valvnoda*] J. St. ✻ *valvinoda*; cod. Arg. B. Hz. Z. ✻ *valvisoda*; neutra lectio habet quo probari possit; requiritur enim verbum intransitivum, quod a primitivo *valvjan* esse debet *valvnan*; sic *afswapnan*, *gafullnan*, *gahailnan* ab *afswapjan*, *gafulljan*, *gahailjan* proficiscuntur; verba autem in—*inon* desinentia a substantivis formantur: *fraujinon*, *reikinon*, *gudjinon* a *frauja*, *reiks*, *gudja* alia. Nullum autem verbum gothicum habet terminationem—*ison*.—*waþjands*] J. St. ✻ *kawjands*.

IX, 22. *jabai*] Ulf. ° τί.

IX, 25. *samaþ rann*] editt. ✻ jct.; sic etiam Cor. I, V, 4 *samaþ gaggandam*, et VII, 5 *samaþ gavandjaiþ* div. scribendum est. — *þu*] vid. ad M. VI, 9.

IX, 26. *ïna*] cum, ° gr.

27 usiddja. jah varþ sve dauþs. svasve managai qeþun þatei gasvalt. iþ ïesus undgreipands ïna bi han-
28 dau urraisida ïna. jah usstoþ. jah galeiþandan ïna ïn gard siponjos ïs frehun ïna sundro. duwe veis ni
29 mahtedum usdreiban þana. jah qaþ du ïm. þata kuni ïn vaihtai ni mag usgaggan niba ïn bidai jah
30, 31 fastubnja. jah jainþro usgaggandans ïddjedun þairh galeilaian. jah ni vilda ei wass vissedi. unte laisida
siponjans seinans jah qaþ du ïm þatei sunus mans atgibada ïn handuns manne jah usqimand ïmma jah
32, 33 usqistiþs bridjin daga usstandiþ. iþ eis ni froþun þamma vaurda jah ohtedun ïna fraihnan. jah qam ïn
34 kafarnaum jah ïn garda qumans frah ïns. wa ïn viga miþ ïzvis misso mitódeduþ. ïþ eis slavaidedun. du
35 sis misso andrunnun. warjis maists vesi. jah sitands atvopida þans tvalif jah qaþ du ïm. jabai was vili
36 frumists visan. sijai allaize aftumists jah allaim andbahts. jah nimands barn gasatida ïta ïn midjaim
37 ïm jah ana armins nimands ïta qaþ du ïm. saei ain þize svaleikaize barne andnimiþ ana namin mei-
namma. mik andnimiþ jah sawazuh saei mik andnimiþ. ni mik andnimiþ ak þana sandjandan mik.
38 andhof þan ïmma ïohannes qiþands. laisari. sewum sumana in þeinamma namin usdreibandan unhul-
39 þons. saei ni laisteiþ unsis. jah varidedum ïmma. unte ni laisteiþ unsis. iþ ïesus qaþ. ni varjiþ
ïmma. ni mannahun auk ïst. saei taujiþ maht ïn namin meinamma. jah magi sprauto ubil vaurdjan
40, 41 mis. unte saei nist viþra ïzvis. faur ïzvis ïst. saei auk allis gadragkjai ïzvis stikla vatins ïn namin
42 meinamma. unte xristaus sijuþ. amen qiþa ïzvis ei ni fraqisteiþ mizdon seinai. jah sawazuh saei
gamarzjai ainana þize leitilane þize galaubjandane du mis. goþ ïst ïmma mais ei galagjaidau asilu-
43 qairnus ana balsaggan ïs jah fravaurpans vesi ïn marein. jah jabai marzjai þuk handus þeina. afmait
þo. goþ þus ïst hanfamma ïn libain galeiþan þau tvos handuns habandin galeiþan ïn gaiainnan ïn
44, 45 fon þata unwapnando. þarei maþa ïze ni gasviltiþ jah fon ni afwapniþ. jah jabai fotus þeins marzjai
þuk. afmait ïna. goþ þus ïst galeiþan ïn libain haltamma þau tvans fotuns habandin gavairpan ïn
46, 47 gaiainnan ïn fon þata unwapnando. þarei maþa ïze ni gasviltiþ jah fon ni afwapniþ. jah jabai augo
þein marzjai þuk. usvairp ïmma. goþ þus ïst haihamma galeiþan ïn þiudangardja guþs þau tva augona

INTERPRETATIO.

exiit et factus-est ut mortuus, adeo ut multi dicerent, quod mortuus-est. 27. Verum Iesus apprehendens eum in manu elevavit eum et surrexit. 28. Et euntem eum in domum discipuli ejus interrogarunt eum seorsim : cur nos non potuimus expellere hunc? 29. Et dixit ad eos : hoc genus in re non potest exire, nisi in oratione et jejunio. 30. Et illinc exeuntes iverunt per Galilæam, et non voluit, ut quis sciret, 31. nam docuit discipulos suos et dixit ad eos, quod Filius hominis traditur in manus hominum et occidunt eum et occisus tertio die resurgit. 32. Verum ii non intellexerunt hoc verbum et timuerunt eum interrogare. 33. Et venit in Cafarnaum et in domum veniens interrogavit eos : quid in via cum vobis invicem cogitavistis? 34. Verum ii tacuerunt: ad se invicem disputaverunt, quis maximus esset. 35. Et sedens advocavit hos duodecim et dixit ad eos : si quis vult primus esse, sit omnium ultimus et omnibus minister. 36. Et sumens puerum posuit eum in mediis iis et super ulnas sumens eum dixit ad eos : 37. qui unum horum talium puerorum suscipit in nomine meo, me suscipit et omnis qui me suscipit, non me suscipit, sed hunc mittentem me. 38. Respondit autem ei Iohannes dicens . magister, vidimus quemdam in tuo nomine expellentem dæmones, qui non sequitur nos, et prohibuimus eum, quia non sequitur nos. 39. Verum Iesus dixit : ne prohibite eum; non quisquam enim est, qui facit virtutem in nomine meo, et possit subito male dicere mihi; 40. nam qui non est contra vos, pro vobis est. 41. Qui enim omnino bibere-det vobis poculum aquæ in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis, quod non perdit mercedem suam; 42. et omnis qui sollicitet unum horum parvorum horum credentium ad me, bonum est ei magis, ut ponatur asinarius-lapis in collum ejus et abjectus esset in mare. 43. Et si sollicitet te manus tua, abscinde hanc; bonum tibi est debili in vitam ire, quam duas manus habenti ire in geennam, in ignem hunc inexstinguibilem, 44. ubi vermis eorum non moritur et ignis non exstinguitur. 45. Et si pes tuus sollicitet te, abscinde eum; bonum tibi est ire in vitam claudo, quam duos pedes habenti conjici in geennam, in ignem hunc inexstinguibilem, 46. ubi vermis eorum non moritur et ignis non exstinguitur. 47. Et si oculus tuus sollicitet te, ejice eum; bonum tibi est lusco ire in regnum Dei, quam duos oculos

ANNOTATIONES.

IX, 28. *galeiþandan*] St. ⋇ *galeitandan*. — *duwe*, cur, gr. ὅτι. — *mahtedum*] J. St. B. Hz. ⋇ *mahtedun*, sic etiam cod. Arg.

IX, 32. *froþun*] J. St. ⋇ *frodun*.

IX, 33. *qumans*] sic cod. Arg. recte; editt. ⋇ *qumands*.

IX, 34. *misso*] Ulf ° γάρ. — *andrunnun*] Ulf. c. c d. et verss. ° ἐν τῇ ὁδῷ. — *maists vesi*] maximus esset, gr. μείζων; cæterum cum nullo græco Ulf conspirat, cf. IV, 32.

IX, 35. *atvopida*] St. ⋇ *otvopida*.

IX, 37. *ana*] Ulf. cum codd. ἐν pro ἐπὶ legisse, Sch. temere contendit.

IX, 38. *ïn*] in ° gr.—*saei—unsis*] qui — nos, ° gr.; cæterum pro *laisteiþ* St. ⋇ *laisteih*.

IX. 41. *meinamma*] meo, ° gr. — *ei*] quod, ° gr.— *mizdon*] St. ⋇ *misdon*.

IX, 42. *asiluqairnus*] J. St. ⋇ div.; cum *asiluquairnus* proprie sit lapis molaris ab asino motus, Ulf. sine dubio c. codd. et verss. μύλος ὀνικός legit. — *balsaggan*] sic quidem cod. Arg. et editt. (præter St., qui in textu *halsaggan*, in glossario autem *balsaggan* habet); sed an hæc lectio recte se habeat, valde dubitamus; quid valeat illud verbum, nec e gothica, neque e cognatis linguis decerni potest. Certa, ut videtur, conjectura offerimus *halsaggan*; *hals* pro græco τράχηλος L. xv, 20 invenitur; de *agga* vid. Grimm. III, 399, cf. Schmid *Schwäbisches Worterb*, s. v. *Anke*, Graff *Althochd. Sprachsch*, I, 345. Litteras *h* et *b* aliis quoque locis permutari, indicat Ih. ad L. VI, 40. — *fravaurpans*] J. St. ⋇ *fravairpans*.

IX, 43. *jabai marzjai*] St. ⋇ *jarbimazjai*. — *afmait*] St. ⋇ *afmaiþ* — *goþ*] J. ⋇ *joþ*.—*þau*] S. ⋇ *þan*.— *unwapnando*] vid. ad IV, 7.

IX, 45. *þus ïst*] ¶ gr. — *gaiainnan*] J. St. ⋇ *gaiainnin*.

IX, 47. — *augona*] J. ⋇ *aggona*.

48 habandin atvairpan īn gaiainnan funins. þarei maþa īze ni gadauþ iþ jah fon ni afwapniþ.
49. 50 wazuh auk funin saltada jah warjatoh hunsle salta saltada. goþ salt. iþ jabai salt unsaltan vairþiþ.
x, 1 we supuda. habaiþ īn īzvis salt jah gavairþeigai sijaiþ miþ īzvis misso. jah jainþro usstandands qam
īn markom īudaias hindar īaurdanau. jah gaqemun sik aftra manageins du īmma jah sve biuhts aftra
2 laisida īns. jah duatgaggandans fareisaieis frehun īna. skuldu sijai mann qen afsatjan. fraisandans
3, 4 īna. iþ īs andhafjands qaþ. wa īzvis anahauþ moses. iþ eis qeþun. moses uslaubida unsis bokos
5 afsateinais meljan jah afletan. jah andhafjands īesus qaþ du īm. viþra harduhairtein īzvara gamelida
6, 7 īzvis þo anabusn. iþ af anastodeinai gaskaftais gumein jah qinein gatavida guþ. īnuh þis bileiþai
8 manna attin seinamma jah aiþein seinai jah sijaina þo tva du leika samin. svasve þanaseiþs ni sind
9, 10 tva ak leik ain. þatei nu guþ gavaþ. manna þamma ni skaidai. jah īn garda aftra siponjos
11 īs bi þata samo frehun īna. jah qaþ du īm. sawazuh saei afletiþ qen seina jah liugaiþ anþara.
12, 13 horinoþ du þizai. jah jabai qino afletiþ aban seinana jah liugada anþaramma. horinoþ. þanuh atbe-
14 run du īmma barna ei attaitoki īm. iþ þai siponjos īs sokun þaim bairandam. dugasaiwands þan īesus
unverida jah qaþ du īm. letiþ þo barna gaggan du mis jah ni varjiþ þo. unte þize īst þiudangardi guþs.
15, 16 amen qiþa īzvis. saei ni andnimiþ þiudangardja guþs sve barn. ni þauh qimiþ īn īzai. jah gaþlaihands
17 īm. lagjands handuns ana po þiuþida īm. jah usgaggandin īmma īn vig duatrinnands ains jah knussjands
18 baþ īna qiþands. laisari þiuþeiga. wa taujau ei libainais aiveinons arbja vairþau. iþ īesus qaþ du
19 īmma. wa mik qiþis þiuþeigana. ni washun þiuþeigs alja ains guþ. þos anabusnins kant. ni horinos
ni maurþrjais ni hlifais ni sijais galiugaveitvods ni anamahtjais. sverai attan þeinana jah aiþein þeina.

INTERPRETATIO.

habenti abjici in gehennam ignis, 48. ubi vermis eorum non moritur et ignis non exstinguitur. 49. Omnis enim igne salitur et omne sacrificiorum sale salitur; 50. bonum sal; verum si sal insulsum fit, quo conditur? habeatis in vobis sal et pacifici sitis cum vobis invicem. x, 1. Et illinc exsurgens venit in fines Iudææ ultra Iordanum et collegerunt se iterum turbæ ad eum et uti solitus iterum docuit eos. 2. Et accedentes Farisæi interrogarunt eum, debitumne sit homini uxorem destituere, tentantes eum. 3. Verum is respondens dixit: quid vobis præcepit Moses? 4. Verum ii dixerunt: Moses permisit nobis litteras repudii scribere et dimittere. 5. Et respondens Iesus dixit ad eos: contra duritiem-cordis vestram scripsit vobis hoc præceptum. 6. Verum a principio creationis marem et feminam fecit Deus; 7. propter hoc relinquat homo patrem suum et matrem suam, 8. et sint hæc duo ad corpus idem, adeo-ut amplius non sint duo, sed corpus unum. 9. Quod igitur Deus conjunxit, homo hoc non separet. 10. Et in domo iterum discipuli ejus de hoc ipso interrogaverunt eum; 11. et dixit ad eos: omnis qui dimittit uxorem suam et ducit aliam, mœchatur cum hac. 12. Et si uxor relinquit maritum suum et nubit alteri, mœchatur. 13. Tunc attulerunt ad eum pueros, ut attingeret eos; verum hi discipuli ejus objurgarunt hos ferentes. 14. Adspiciens autem Iesus indignatus-est et dixit ad eos: sinite hos pueros ire ad me et ne prohibete hos, nam horum est regnum Dei. 15. Amen dico vobis, qui non accipit regnum Dei uti puer, non fortasse venit in id. 16. Et amplectens eos, ponens manus in eos benedixit iis. 17. Et exeunte eo in viam accurrens unus et genu-flectens oravit eum dicens: magister bone, quid faciam, ut vitæ æternæ heres fiam? 18. Verum Iesus dixit ad eum: quid me dicis bonum? non ullus bonus, nisi unus Deus. 19. Hæc præcepta nosti: ne mœcheris, ne occidas, ne fureris, ne sis falsus-testis, ne defraudes; honora patrem tuum et matrem tuam.

ANNOTATIONES.

IX, 49. *hunsle*] St. ⋇ *hunse.*

IX, 50. *we*] Ulf. c. codd. ° αὐτό. — *supuda*] pro *supoda*, vid. Grimm. I, 40, 855; sic L. XX, 18 *gakrotuda;* cf. Mc. XI, 32 *uhtedun* pro *ohtedun* et quæ notavimus ad L. IV, 13. Cæterum Ulf. pro ἀρτύσετε cum codd. ἀρτύσεται vel ἀρτυθήσεται legit.

x, 1. *hindar*] gr. διὰ τοῦ πέραν, quod si legisset Ulf. *hindar* cum accusativo posuisset, nam *īaurdanau* non, uti volunt interpretes, accusativus est, sed dativus; *hindar* cum dativo autem indicat locum non ad quem pergebat Iesus, sed ubi fines Iudææ erant ii, ad quos venit (πέραν), sic J. III, 26 *saei vas miþ þus hindar* (πέραν) *īaurdanau.* VI, 22 *stoþ hindar* (πέραν) *marein.* 25 *bigetun īna hindar* (πέραν) *marein.* Præpositionem *hindar* cum dativo Gothos ponere, viris doctis adhuc ignotum fuit, vid. etiam. Rom. XIV, 5 *hindar duga.*

x, 3. *qaþ*] Ulf. ° αὐτοῖς.

x, 4. *unsis*] nobis ° gr. omn., additum ex M. XIX, 8.

x, 5. *þo*] hanc, Sch. igitur falso adnotat, Ulf. ταύτην omittere; sed hic vir doctus sic centies erravit.

x, 6. *gatavida*] Ulf. c. codd. et verss. ° αὐτούς.

x, 7. *seinai*] ° gr. omn. cf. VII, 10 sq. Fine in versus καὶ.—αὐτοῦ ° Ulf. c. codd. B. et c. ap. Mi., sed fortasse culpa librario tribuenda est, cujus oculi a priore *seinai* ad alterum delaberentur, cf. ad Rom. IX, 15.

x, 8, *leika samin*] J. St. B. ⋇ *leikas ain*; cæterum *samin* (idem) = græco μίαν, sic L. XVII, 34 et Eph. II, 14 eam significationem *sama* sine articulo positum habet. — *leik ain*] ¶ gr.

x, 9. *þamma*] hoc, ° gr. omn.

x, 11. *wazuh*] St. ⋇ *wasuh.*

x, 12. *horinoþ*] St. ⋇ *horinnoþ.*

x, 13. *attaitoki*] J. St. ⋇ *attaitok.* — *īs*] ejus, ° gr. —*bairandam*] cum versu sequente *dugasaiwands*, quod verbum compositum nullo alio loco invenitur, nec græco ἰδὼν satis accommodatum esse videtur, suspectum sit; contra ea pro προσφέρειν non simplex (*bairan*), sed compositum (*dubairan*) exspectetur, fortasse legendum est: *bairandam du. gasaiwands*, etc. Præpositiones adverbiorum loco postpositæ non raræ sunt: Mc. VIII, 6 *atlagjan faur.* 23 *atlagjan ana.* XI, 7 *galagidedun ana* L. VIII, 44 *atgaggan du.* XIX, 4 *biþragjan faur*, 28 *gaggan fram*, cf. M. IX, 15. Mc. V, 40; XV, 43. Notandum etiam est, in cod. Arg. hos duos versus puncto interposito non esse distinctos, quod quidem aliis etiam locis non factum est.

x, 14. *barna*] J. St. ⋇ *barn.* — *jah*] sec. et, ° gr. — *þize*] horum, gr. omn. τῶν τοιούτων; Ulf. aut. τούτων pro τοιούτων legit. aut τοιούτων propter similitudinem præcedentis verbi per errorem omisit.

x, 17. *knussjands*] St. ⋇ *knussjads;* Ulf. c. verss. ° αὐτόν. — *qiþands*] dicens ° gr.

x, 19. *þeina*] tuam, ° gr.

20, 21 þaruh andhafjands qaþ du ïmma. laisari. þo alla gafastaida us jundai meinai. iþ ïesus ïnsaiwands
du ïmma frijoda ïna jah qaþ du ïmma. ainis þus van ïst. gagg. sva filu sve habais frabugei
22 jah gif þarbam jah habais huzd ïn himinam. jah hiri laistjan mik nimands galgan. iþ ïs ganipnands
23 ïn þis vaurdis galaiþ gaurs. vas auk habands faihu managa. jah bisaiwands ïesus qaþ siponjam sei-
24 naim. sai. waiva agluba þai faiho gahabandans ïn þiudangardja guþs galeiþand. iþ þai siponjos af-
slauþnodedun ïn vaurde ïs. þaruh ïesus aftra andhafjands qaþ ïm. barnilona. waiva aglu ïst þaim
25 hunjandam afar faihau ïn þiudangardja guþs galeiþan. azitizo ïst ulbandau þairh þairko neþlos ga-
26 leiþan þau gabigamma ïn þiudangardja guþs galeiþan. iþ eis mais usgeisnodedun qiþandans du sis
27 misso. jah was mag ganisan. ïnsaiwands du ïm ïesus qaþ. akei fram mannam unmahteig ïst ni fram
28 guþa. allata auk mahteig ïst fram guþa. dugann þan paitrus qiþan du ïmma. sai. veis aflailotum alla
29 jah laistidedum þuk. andhafjands ïm ïesus qaþ. amen qiþa ïzvis. ni washun ïst saei aflailoti gard
aiþþau broþruns aiþþau aiþein aiþþau attan aiþþau qen aiþþau barna aiþþau haimoþlja ïn meina jah ïn
30 þizos aivaggeljons. saei ni andnimai ·r· falþ nu ïn þamma mela gardins jah broþruns jah svistruns jah
attan jah aiþein jah barna jah haimoþlja miþ vakrom jah ïn aiva þamma anavairþin libain aiveinon.
31, 32 aþþan managai vairþand frumans aftumans jah aftumans frumans. vesunuþ-þan ana viga gaggandans
du ïairusaulymai jah faurbigaggands ïns ïesus. jah sildaleikidedun jah afarlaistjandans faurhtai vaurþun.
33 jah andnimands aftra þans tvalif dugann ïm qiþan. þoei habaidedun ïna gadaban. þatei sai. usgaggam ïn
34 ïairusaulyma jah sunus mans atgibada þaim ufargudjam jah bokarjam. jah gavargjand ïna dauþau jah
35 bilaikand ïna jah bliggvand ïna jah speivand ana ïna jah usqimand ïmma jah þridjin daga usstandiþ. jah

INTERPRETATIO.

20. Tunc respondens dixit ad eum : magister, hæc omnia servavi a pueritia mea. 21. Verum Iesus conspiciens ad eum amavit eum et dixit ad eum : unius tibi inopia est; vade, tam multum quam habes vende et da pauperibus, et habes thesaurum in cœlis, et accede sequi me, sumens crucem. 22. Verum is mœrens ob hoc verbum ivit tristis; erat enim habens divitias multas. 23. Et circumspiciens Iesus dixit discipulis suis : ecce, quomodo difficulter hi divitias habentes in regnum Dei eunt. 24. Verum hi discipuli obstupuerunt ob verba ejus; tunc Iesus iterum respondens dixit iis : filioli, quomodo difficile est his cupientibus divitias in regnum Dei ire. 25. Facilius est camelo per foramen acus ire, quam diviti in regnum Dei ire. 26. Verum ii magis obstupuerunt, dicentes ad se invicem : et quis potest servari? 27. Conspiciens ad eos Iesus dixit : sed apud homines impossibile est, non apud Deum; omne enim possibile est apud Deum. 28. Cœpit autem Petrus dicere ad eum : ecce, nos reliquimus omnia et secuti-sumus te. 29. Respondens iis Iesus dixit : amen dico vobis, non ullus est, qui reliquerit domum aut fratres aut matrem aut patrem aut uxorem aut liberos aut agros ob me et ob hoc evangelium, 30. qui non accipiat centuplum jam in hoc tempore domos et fratres et sorores et patrem et matrem et liberos et agros cum persecutionibus et in ævo hoc futuro vitam æternam. 31. At multi fiunt primi ultimi et ultimi primi. 32. Fuerunt autem in via euntes ad Ierusolyma et præcedens eos Iesus, et mirati-sunt et sequentes timidi facti-sunt et assumens iterum hos duodecim cœpit iis dicere, quæ forent ei accidere. 33. Quod ecce, eximus in Ierusolyma et Filius hominis traditur his sacerdotibus et scribis et damnant eum capite 34. et irrident eum et flagellant eum et spuunt in eum et occidunt eum et tertio die resurgit. 35. Et (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

x, 21, *himinam*] cœlis, gr. omn. οὐρανῷ, excepto uno cod. E ap. mi., qui cum Ulf. concinit.

x. 22. *faihu*] pecuniam, gr. omn. κτήματα; Maresh. p 434 Ulf. χρήματα legisse, haud injuria suspicatur, nam pro eo græco verbo *faihu* poni solet, vid. vss. seqq. et L. xviii, 24.

x, 23. *sai*] ecce, ° gr. omn.—*faiho*] insolita forma pro *faihu*; vid. ad L. 4, 13.

x, 24. *ïm*] J. St. ⁎ *ïn*.—*hunjandam*] sic cod. Arg. et editt.; Ih. adnotat, codicis esse h. l. tantam obscuritatem, ut certo dici non possit, utrum *hunjandam* an *hugjandam* sit legendum; in quo errat, nam nihil desideratur nisi *n* inter *a* et *d*; quæ littera membranæ mutilatione interiit. Sed aliud est, quod interpretem advertat; *hunjan* enim editores convertunt per *confidere*, certe quia in græco textu πεποιθότας scriptum est; sed πεποιθέναι ἐπί τινι Gotho est *trauan* cum dativo aut *du* positum (L. xviii, 9; Cor. II, i, 9); sed cum nostro loco *afar* additum sit, quæ præpositio studium, desiderium, cupiditatem rei indicat, verbo *hunjan* significatio desiderandi, cupiendi inesse debet (cf. anglosax. *hongian*, anglic. *hone*); itaque *hunjan afar wa* est cupere aliquid, cupidum, avidum esse rei. Quibus probatis Ulf. fieri non potest, ut πεποιθότας, sed πεποθηκότας per errorem quemdam legerit; similes errores sæpius invenient diligentes lectores. cf. ad L. iii, 14; vii, 25; J. xvi, 6; Cor. II, i, 24.

x, 25. *azitizo*] insolita forma pro *azetizo* (ii, 9; M. x, 5; L. v, 23; xvi, 17; cf. Cor. II, xi, 19).

x, 27. *ïnsaiwands*] Ulf. c. codd. ° δὲ — *akei*] sed, gr. omn. ante *ni*, quod sensus postulare videtur.—*ïst*] est, ° gr.

x, 28. *þan*] autem, ° gr.

x, 29. *ïm*] iis, ° gr. omn. — *aflailoti*] cod. Arg. ⁎ *aflailoloti*.—*broþruns*] Ulf ° ἢ ἀδελφάς.—*aiþþau aiþein*] gr. post *attan*, pro quo cod. Arg. et editt. ⁎ *attin*. — *haimoþlja*] sic cod. Arg. hoc et sequente versu; editt. ⁎ *haimoþaja*; veram lectionem jam pridem conjectura assecuti sunt Z. *Gloss.* p. 178. Grim. II, 257.

x, 30. *saei*] St. ⁎ *sai*; Ulf. ὃς pro ὃς ἂν legisse, audaciores contendunt. — *jah attan*] et patrem, ° gr. — *aiþein*] matrem, gr. μητέρας — *haimoþlja*] vid. ad vs. 29. — *vrakom*] fortasse legendum est *vrakjom*. vid. iv, 17; Rom. viii, 35; nam a verbo *vrakjan* non licet formare *vraka*, sed *vrakja*, et a *vrekun* præterito verbi *vrikan*, proficiscitur *vrekei* (Cor. II, xii, 10). De *vraka* forma genuina vid. ad Gal. vi, 12.

x, 32. *ïairusaulymai*] J. St. B. + *ïairausaulymai*, sic vers. seq. — *jah*] pr., Ulf. ° ἦν. — *gadaban*] sic recte, cf. *gadob ïst* Tit. ii, 1; Skeir. p. 38, 5. 11, 40, 14, 42, 3.

x, 33. *ïairusaulyma*] vid. ad vs. 32. — *dauþau*] Ulf. ° καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι, quam clausulam omn. gr. habent, in cod. Arg. nullum eorum vestigium apparet.

x, 34. *usstandiþ*] St. ⁎ *ustandiþ*

x, 35. *þuk*] te ° gr.

athabaidedun sik du ïmma ïakobus jah ïohannes sunjus zaibaidaiaus qiþandans. laisari. vileima ei þatei
36, 37 þuk bidjos. taujais uggkis. iþ ïs qaþ ïm. wa vileits taujan mik igqis. iþ eis qeþun du ïmma fragif ugkis ei
38 ains af taihsvon þeinai jah ains af hleidumein þeinai sitaiva ïn vulþau þeinamma. iþ ïesus qaþuh du ïm.
ni vituts. wis bidjats. magutsu driggkan stikl. þanei ïk driggka. jah daupeinai. þizaiei ïk daupjada. ei
39 daupjaindau. iþ eis qeþun du ïmma magu. iþ ïesus qaþuh du ïm. sveþauh þana stikl. þanei ïk driggka.
40 driggkats jah þizai daupeinai. þizaiei ïk daupjada. iþ þata du sitan af taihsvon meinai aiþþau af hleidu-
41 mein nist mein du giban alja þaimei manviþ vas. jah gahausjandans þai taihun dugunnun unverjan bi
42 ïakobu jah ïohannen. iþ ïesus aþaitands ïns qaþ du ïm. vituþ þatei þuggkjand reikinon þiudom. gafrauji-
43 nond ïm. iþ þai mikilans ïze gavaldand ïm. iþ ni sva sijai ïn ïzvis. ak sawazuh saei vili vairþan mikils ïn
44, 45 ïzvis. sijai ïzvar andbahts. jah saei vili ïzvara vairþan frumists. sijai allaim skalks. jah auk sunus
46 mans ni qam at andbahtjam ak andbahtjan jah giban saivala seina faur managans saun. jah qemun
ïn ïairikon. jah usgaggandin ïmma jainþro miþ siponjam seinaim jah managein ganohai sunus teimai-
47 aus barteimaiaus blinda sat faur vig du aihtron. jah gahausjands þatei ïesus sa nazoraius ïst dugann
48 hropjan jah qiþan. sunau daveidis ïesu. armai mik. jah wotidedun ïmma managai ei gaþahaidedi. iþ
49 ïs filu mais hropida. sunau daveidis. armai mik. jah gastandands ïesus haihait atvopjan ïna. jah vo-
50 pidedun þana blindan qiþandans du ïmma þrafstei þuk. urreis. vopeiþ þuk. iþ ïs afvairpands vastjai
51 seinai ushlaupands qam at ïesu. jah andhafjands qaþ du ïmma ïesus. wa vileis ei taujau þus iþ sa
52 blinda qaþ du ïmma. rabbaunei. ei ussaiwau. iþ ïesus qaþ du ïmma. gagg. galaubeins þeina gana-
xi, 1 sida þuk. jah sunsaiv ussaw jah laistida ïn viga ïesu. jah biþe newa vesun ïairusalem ïn beþsfagein

INTERPRETATIO.

contulerunt se ad eum Iacobus et Iohannes, filii Zebedæi, dicentes : magister, volumus, ut quod te oramus, facias nobis. 36. Verum is dixit iis : quid vultis facere me vobis? 37. Verum ii dixerunt ad eum : da nobis ut unus a dextra tua et unus a sinistra tua sedeamus in gloria tua. 38. Verum Iesus dixit ad eos : non scitis, quod oratis; potestisne bibere calicem, quem ego bibo, et baptismo, quo ego baptizor, ut baptizemini? 39. Verum ii dixerunt ad eum : possumus! Verum Iesus dixit ad eos : certe hunc calicem, quem ego bibo, bibitis, et hoc baptismo, quo ego baptizor; 40. verum hoc sedere a dextra mea aut a sinistra non-est meum dare, sed quibus paratum fuit. 41. Et audientes hi decem cœperunt indignari erga Iacobum et Iohannem. 42. Verum Iesus advocans eos dixit ad eos : scitis quod putant imperare populis, regunt eos; verum hi magni eorum dominantur-in eos. 43. Verum non sic sit in vobis; sed omnis qui vult fieri magnus in vobis, sit vester minister; 44. et qui vult vestrum fieri primus, sit omnibus servus. 45. Et enim Filius hominis non venit ad servitia, sed ministrare et dare animam suam pro multis redemptionis-pretium. 46. Et venerunt in Ierico, et exeunte eo illinc cum discipulis suis et turba multa, filius Timæi Bartimæus cæcus sedit ad viam ad mendicandum. 47. Et audiens, quod Iesus, hic Nazoræus, est, cœpit clamare et dicere : fili Davidis. Iesu, miserere mei! 48. Et objurgarunt eum multi, ut taceret; verum is multo magis clamavit : fili Davidis, miserere mei! 49. Et stans Iesus jussit advocari eum et vocaverunt hunc cæcum dicentes ad eum : consolare te! surge, vocat te. 50. Verum is abjiciens vestem suam exsiliens venit ad Iesum. 51. Et respondens dixit ad eum Iesus : quid vis, ut faciam tibi? verum hic cæcus dixit ad eum : rabboni, ut videam. 52. Verum Iesus dixit ad eum : vade, fides tua sanavit te! Et statim vidit et secutus est in via Iesum. xi, 1. Et cum prope essent Ierusalem in Bethsfage

ANNOTATIONES.

x, 37. *ugkis*] vers. 35 est *uggkis*; sic variant *drigkan* et *driggkan*, *þagkjan* et *þaggkjan*, *þugkjan* et *þuggkjan*, alia. — *sitaiva*] Ih. suspicatur *sitaima* esse legendum, quod Z. temere in textum recepit; Grim. I, 840 dualis formam eam esse arbitratur, quod nobis etiam videtur.

x, 38. *vituts*] J. St. B. ✻ *vituþs*. — *magutsu driggkan*] J. St. ÷ *maguts driggkan*, B. conjecit ✻ *maguts udriggkan*; *u* suffixum esse interrogativum, recte monent L. Ih. Z. — *ïk*] pr., St. ✻ *ïh*. — *ei daupjaindau*] sic Ulf., quia infinitivum passivi, quem exspectes, gothica lingua non habet, sic J. III, 4 *ïbai mag aftra galeiþan jah gabairaidau*, cf. ad VIII, 31.

x, 39. *magu*] sic cod. Arg.; editt. ✻ *magum*; *magu* est forma dualis, cf. *siju* J. x, 30; XVII, 22. — *daupjada*] Goth. ° βαπτισθήσεσθε per errorem librarii, vid. ad Rom. IX, 15.

x, 40. *aiþþau*] aut, gr. καί.

x, 42. *þatei*] duas Z. proponit conjecturas, ut sinceram restituat lectionem; aut pro *þuggkjand* mavult legere *þuggkjands*, breviore (?) forma pro *þuggkjandans*; aut *þaiei* pro *þatei*, quæ lectio aliquam veri haberet speciem, nisi omn. gr. ὅτι legerent, quod etiam propter sensum abesse non debet, et accedit quod *t* vocis *þatei* in cod. Arg. diserte legitur; nos tutius esse arbitramur suspicari, librarium, qui in hac plagula multa erravit, post *þatei* omisisse *þaiei*, cf. ad L. x, 5 et ad Cor. I, XII, 22. — *þuggkjand*] Z. ÷ *þugkjand*. — *ïþ*] vid. ad M. VI, 24.

x, 44. *frumists*] cod. Arg. J. St. ✻ *frumist*; *s* propter sequentem eamdem litteram omissum esse, recte monet Z., sic vs. 45; XVI, 1 alia, vid. apud Massm. Skeir. p. 59.

x, 45. *at andbahtjam*] B. Hz. et Grim. I, 855 ✻ jct., J. St. ✻ *atandbahtjan*; Z. conjecit ✻ *at andbahtnan*. nam *at* nullo alio loco infinitivo adjunctum invenitur; quid Grim. de h. l. statuerit, non intelligimus. Ulf. circumlocutione infinitivi passivi, quo lingua gothica omnino caret (vid. ad VIII, 31; x, 38; XV, 9), utitur; est igitur *at andbahtjam* (ab *andbahti*, servitium, munus) ad servitia sc. sibi præstanda, cf. Cor. I, XVI, 15. — *faur managans saun*] ¶ gr. omn.; cæterum cod. Arg. J. St. B. ✻ *managan*, vid. ad vs. 44, cf. ad M. XXVII, 51; Mc. III, 13; Cor. II, III, 2; IV, 5. Notandum autem est, Skeir. p. 37, 9 ubi iterum *saun*, vel potius *ussaunei* legitur, simili quoque vitio alterum *s* (*usaunein*) omissum esse.

x, 46. *jainþro*] illinc, gr. ἀπὸ Ἱεριχώ. — *miþ*] cum, gr. καί. — *teimaiaus barteimaiaus*] J. St. ÷ *timaiaus bartimaiaus*.

x, 49. *gastandands*] St. ✻ *gastandans*. — *atvopjan ïna*] ¶ gr.

x, 50. *ushlaupands*] exsiliens, gr. ἀναστάς; Ulf. c. codd. ἀναπηδήσας legisse videtur. — *ïesu*] Z. pro accusativo habens errat, is enim casus rarissime (v. ad M. XXVII, 1) cum præpositione *at* ponitur; hæc brevior forma pro *ïesua* sæpius legitur, vid. L. III, 21 et in epistolis *xristau ïesu* passim dicitur.

x, 52. *ïesu*] gr. αὐτῷ et post *laistida* quidem.

xi, 1. *vesun*] J. ✻ *vemun*, St. ÷ *qemun*. — *ïairu-*

2 jah biþaniïn at fairgunja alevjin. īnsandida tvans siponje seinaize jah qaþ du ïm. gaggats īn haim þo
viþravairþon ïggqis jah sunsaiv īnngaggandans īn þo baurg bigitats fulan gabundanana. ana þammei
3 nauh ainshun manne ni sat. andbindandans ïna attiuhits. jah jabai was ïggqis qiþai. duwe þata taujats.
4 qiþaits þatei frauja þis gairneiþ. jah sunsaiv ïna īnsandeiþ hidre. galiþun þan jah bigetūn fulan ga
5 bundanana at daura uta ana gagga jah andbundun ïna. jah sumai þize jainar standandane qeþun
6 du ïm. wa taujats andbindandans þana fulan. iþ eis qeþun du ïm. svasve anabauþ ïm ïesus. jah
7 lailotun ïns. jah brahtedun þana fulan at ïesua jah galagidedun ana vastjos seinos. jah gasat ana
8 ïna. managai þan vastjom seinaim stravidedun ana viga. sumai astans maimaitun us bagmam jah
9 stravidedun ana viga. jah þai fauragaggandans hropidedun qiþandans. osanna þiuþida sa qimanda
10 īn namin fraujins. þiuþido so qimandei þiudangardi īn namin attins unsaris daveidis. osanna īn
11 hauhistjam. jah galaiþ īn ïairusaulyma ïesus jah īn alh jah bisaiwands alla at andanahtja juþan vi-
12 sandin weilai usïddja īn beþanian miþ þaim tvalibim. jah ïftumin daga usstandandam ïm us beþa-
13 niïn gredags vas. jah gasaiwands smakkabagm fairraþro habandan lauf atïddja. ei aufto bigeti wa
14 ana ïmma. jah qimands at ïmma ni vaiht bigat ana ïmma niba lauf. ni auk vas mel smakkane. jah
usbairands qaþ du ïmma. ni þanaseiþs us þus aiv manna akran matjai. jah gahausidedun þai sipon-
15 jos ïs. jah ïddjedun du ïairusaulymai. jah atgaggands ïesus īn alh dugann usvairpan þans frabugjan-
16 dans jah bugjandans īn alh jah mesa skattjane jah sitlans þize frabugjandane ahakim usvaltida. jah
17 ni lailot ei was þairhberi kas þairh þo alh. jah laisida qiþands du ïm. niu gameliþ ïst þatei razn mein
18 razn bido haitada allaim þiudom. iþ jus gatavideduþ ïta du filigrja vaidedjane. jah gahausidedun
þai bokarjos jah gudjane auhumistans jah sokidedun. waiva ïmma usqistidedeina. ohtedun auk ïna.
19 unte alla managei sildaleikidedun īn laiseinais ïs. jah biþe andanahti varþ. usïddja ut us þizai
20, 21 baurg. jah īn maurgin faurgaggandans gasewun þana smakkabagm þaursjana us vaurtim. jah ga-
22 munands paitrus qaþ du ïmma. rabbei sai. smakkabagms þanei fraqast gaþaursnoda. jah andha-
23 fjands ïesus qaþ du ïm. habaiþ galaubein guþs. amen auk qiþa ïzvis. þiswazuh ei qiþai du þamma
fairgunja. ushafei þuk jah vairp þus īn marein. jah ni tuzverjai īn hairtin seinamma ak galaupjai þata.

INTERPRETATIO.

et Bethania ad montem oliferum, misit duos discipulorum suorum 2. et dixit ad eos : ite in vicum hunc oppositum vobis et statim introeuntes in hanc urbem invenitis pullum alligatum, in quo adhuc quisquam hominum non sedit; solventes eum adducite. 3. Et si quis vobis dicat : cur hoc facitis? dicatis quod dominus hunc desiderat, et statim eum mittit huc. 4. Iverunt autem et invenerunt pullum alligatum ad portam foris in platea et solverunt eum. 5. Et quidam horum illic stantium dixerunt ad eos : quid facitis solventes hunc pullum? 6. Verum ii dixerunt ad eos, sicut præcepit iis Iesus, et dimiserunt eos. 7. Et duxerunt hunc pullum ad Iesum et posuerunt insuper vestes suas, et sedit super eum. 8. Multi vero vestes suas straverunt in via, quidam ramos ceciderunt de arboribus et straverunt in via. 9. Et hi præeuntes clamarunt dicentes : osanna, benedictus hic veniens in nomine domini; 10. benedictum hoc veniens regnum in nomine patris nostri Davidis, osanna in altissimis. 11. Et ivit in Ierusolyma Iesus et in templum et circumspiciens omnia, vespere jam existente hora, exiit in Bethaniam cum his duodecim. 12. Et postero die exsurgentibus iis e Bethania famelicus fuit, 13. et videns ficum procul, habentem frondem, accessit, ut forte inveniret quid in ea, et veniens ad eam non quidquam invenit in ea, nisi frondem, non enim fuit tempus ficorum. 14. Et prorumpens dixit ad eam : non amplius ex te unquam homo fructum edat. Et audiverunt hi discipuli ejus, 15. et iverunt ad Ierusolyma; et accedens Iesus in templum cœpit ejicere hos vendentes et ementes in templo et mensas nummulariorum et sedilia horum vendentium columbas evertit. 16. Et non permisit, ut quis transferret vas per hoc templum. 17. Et docuit dicens ad eos : nonne scriptum est, quod domus mea domus precum vocatur omnibus gentibus? verum vos fecistis eam ad latibulum maleficorum. 18. Et audiverunt hi scribæ et sacerdotum summi et quæsiverunt, quomodo eum perderent; timuerunt enim eum, nam omnis turba mirati-sunt ob doctrinam ejus. 19. Et cum vesper fieret, exiit foras ex hac urbe. 20. Et in mane præeuntes viderunt hanc ficum aridam e radicibus; 21. et recordans Petrus dixit ad eum : rabbi, ecce! ficus, cui maledixisti, exaruit. 22. Et respondens Iesus dixit ad eos : habeatis fidem Dei; 23. amen enim dico vobis, omnis qui dicat ad hunc montem : extolle te et conjice te in mare, et non hæsitet in corde suo, sed credat hoc,

ANNOTATIONES.

salem] J. St. ⚹ *ïairusaleim.*—*beþsfagein*] gr. Βηθφαγή. — *biþaniïn*] aliis locis est *beþania*, vid. vs. 11 et 12.

XI, 2. *īnngaggandans*] Z. ⚹ *īngaggandans.* — *þo baurg*] hanc urbem, gr. omn. αὐτήν. — *nauh*] adhuc, ° gr., Ulf. c. codd. οὔπω (*nauh ni*) legit. — *andbindandans*] Z. ⚹ *andbindandands.* — *attiuhits*] sine dubio falsum est et legendum *attiuhats*, uti XIV, 13 *gaggats*; cf. I, 17 *hirjats.*

XI, 3. *þata taujats*] ¶ gr. omn.

XI, 6. *ïm*] iis, ° gr.

XI, 7. *ana*] insuper, cum gr. omn. αὐτῷ habeant, aliquis suspicari potest, post *ana* pronomen *ïna* (eum) excidisse, quod ipsum nobis quoque videtur; quamquam præpositiones pro adverbiis ponuntur, vid. ad X, 13.

XI, 8. *sumai*] Ulf. ° δέ.

XI, 9. *fauragaggandans*] Ulf. ° καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες, — vel potius librarii negligentia verba *jah þai afargaggandans* exciderunt, cf. ad Rom. IX, 15.

XI, 10. *īn namin*] in nomine, ° gr.

XI, 11. *at andanahtja*] J. St. ⚹ jct.

XI, 12. *usstandandam*] J. St. ⚹ *usgaggandan.* — *beþaniïn* B. ⚹ *beþanian.*

XI, 13. *ana ïmma*] sec. in illa, ° gr. omn.

XI, 15. *ïesus*] ° gr.

XI, 16. *þairhberi*] J. St. ⚹ *þairhbeki.*

XI, 17. *vaidedjane*] sic cod. Arg., superscripta linea litteram *n* indicante; J. St. ⚹ *vaidedjins*, B. ⚹ *vaidedjine.*

XI, 20. *smakkabagm*] J. St. ⚹ *smakkanbagm.*

XI, 23. *ïzvi*] Ulf. c. codd. et verss. ° ὅτι. — *þa a*] hoc, ° gr. omn.; cæterum *þata ei* J. St. B. ⚹ jct.

24 ei þatei qiþiþ. gagaggiþ. vairþiþ imma þiswah þei qiþiþ. duþþe qiþa izvis. allata þiswah þei
25 bidjandans sokeiþ. galaubeiþ þatei nimiþ. jah vairþiþ izvis. jah þan standaiþ bidjandans. aflelaiþ.
26 jabai wa habaiþ viþra wana. ei jah atta izvar sa in himinam afletai izvis missadedins izvaros. iþ
27 jabai jus ni afletiþ. ni þau atta izvar sa in himinam afletiþ izvis missadedins izvaros. jah iddjedun aftra
du iairusaulymai. jah in alh warbondin imma atiddjedun du imma þai auhumistans gudjans jah bo-
28 karjos jah sinistans jah qeþun du imma. in wamma valdufnje þata taujis. jah was þus þata valdufni
29 atgaf ei þata taujis. iþ iesus andhafjands qaþ du im. frahna jah ik izvis ainis vaurdis jah andha-
30 fjiþ mis. jah qiþa izvis in wamma valdufnje taþa tauja. daupeins iohannis uzuh himina vas þau
31 uzuh mannam. andhafeiþ mis. jah þahtedun du sis misso qiþandans. jabai qiþam. us himina. qiþiþ.
32 aþþan duwe ni galaubideduþ imma. ak qiþam. us mannam. uhtedun þo managein. allai auk alakjo
33 habaidedun iohannen þatei bi sunjai praufetes vas. jah andhafjandans qeþun du iesua. ni vitum. jah
XII, 1 andhafjands iesus qaþ du im. nih ik izvis qiþa. in wamma valdufnje þata tauja. jah dugann im in
gajukom qiþan. veinagard ussatida manna jah bisatida ina faþom jah usgrof dal uf mesa jah gatim-
2 rida kelikn jah anafalh ina vaurstvjam jah aflaiþ aljaþ. jah insandida du þaim vaurstvjam at mel ska'k
3 ei at þaim vaurstvjam nemi akranis þis veinagardis. iþ eis nimandans ina usbluggvun jah insandidedun
4 lausbandjan. jah aftra insandida du im anþarana skalk. jah þana stainam vairpandans gaaiviskodes
5 dun jah haubiþ vundan brahtedun jah insandidedun ganaitidana. jah aftra insandida anþarana. jah
6 jainana afslohun jah managans anþarans. sumans usbliggvandans. sumansuh þan usqimandans. þanuh
nauhþanuh ainana sunu aigands liubana sis insandida jah þana du im spedistana qiþands þatei gaai-
7 stand sunu meinana. iþ jainai þai vaurtsvjans qeþun du sis misso. þatei sa ist sa arbinumja. hirjiþ.
8 usqimam imma jah unsar vairþiþ þata arbi. jah undgreipandans ina usqemun jah usvaurpun imma
9 ut us þamma veinagarda. wa nuh taujai (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

ut, quod dicit, procedat, fit ei omne, quod dicit 24. Itaque dico vobis, totum omne, quod orantes quæritis credite, quod accipitis et fit vobis. 25. et cum stetis orantes, remittatis, si quid habetis contra aliquem, ut etiam pater vester hic in cœlis remittat vobis transgressiones vestras. 26. Verum si vos non remittitis, non utique pater vester hic in cœlis remittit vobis transgressiones vestras. 27. Et iverunt iterum ad Ierusolyma et in templo ambulante eo adierunt ad eum hi summi sacerdotes et scribæ et natu-maximi 28. et dixerunt ad eum: in qua potestatum hoc facis? et quis tibi hanc potestatem dedit, ut hoc facias? 29. Verum Iesus respondens dixit ad eos: interrogo etiam ego vos unum verbum et respondete mihi, et dico vobis in qua potestatum hoc facio. 30. Baptismus Iohannis exne cœlo fuit, an exne hominibus? respondete mihi. 31. Et cogitarunt ad se invicem dicentes: si dicimus, ex cœlo, dicit: at cur non creditis ei? 32. Sed dicimus: ex hominibus, timuerunt hanc turbam, omnes enim omnino habuerunt Iohannem, quod in veritate profeta fuit. 33. Et respondentes dixerunt ad Iesum: non scimus; et respondens Iesus dixit ad eos, neque ego vobis dico, in qua potestatum hoc facio. XII, 1. Et cœpit iis in parabolis dicere: vineam plantavit homo et circumdedit eam sepibus et effodit lacum sub torculari et ædificavit turrim et tradidit eam operariis et abiit peregre. 2. Et misit ad hos operarios ad tempus servum, ut ab his operariis sumeret fructum hujus vineæ. 3. Verum ii capientes eum flagellarunt et miserunt vacuum. 4. Et iterum misit ad eos alium servum; et hunc lapidibus jacientes improbrarunt et capite vulneratum fecerunt et miserunt vitiatum. 5. Et iterum misit alium; etiam illum occiderunt, et multos alios, quosdam flagellantes, quosdam autem occidentes. 6. Tunc adhuc unum filium habens, carum sibi, misit etiam hunc ad eos ultimum dicens, quod æstimant filium meum. 7. Verum illi hi operarii dixerunt ad se invicem, quod hic est hic heres, agite! occidimus eum et nostra fit hæc hæreditas. 8. Et apprehendentes eum occiderunt et ejecerunt eum foras ex hac vinea? 9. Quid igitur faciat

ANNOTATIONES.

XI, 26. *izvis*] vobis, ° gr.

XI, 28. *taujis*] sec., St. ✳ *þaujis*.

XI, 29. *izvis*] pr. gr. ante *jah*.

XI, 30. *andhafeiþ*] exspectabas *andhafjiþ*, cf. Grimm. Gr. I, 846 sq.

XI, 31. *aþþan*] proprie *at*, ponitur pro græco οὖν in ejusmodi sententiis interrogativis; vid. L. XX, 5, 17; J. VI, 30.

XI, 32. *ak*] Ulf. c. codd. ° ἐάν. — *uhtedun*] pro *ohtedun*, vid. ad IX, 50. — *alakjo*] omnino, ° gr. omn., sic L. IV, 22.

XI, 33. *du iesua*] sic cod. Arg. (iua); J. St. B. ✳ *du ina*; Z. + *du imma*. — *andhafjands iesus*] ¶ gr. — *izvis qiþa*] ¶ gr. omn.

XII, 1. *veinagard*] J. St. ✳ *veingard*. — *manna*] St. ✳ *mannna*. — *bisatida*] J. St. + *atlagida*; in cod. Arg. præter *satida* quidquam legi non potest; evanuerunt enim quæ literæ ante *satida* scriptæ fuerunt, sed probabiliter viri docti conjecerunt, quod dedimus. — *ina*] pr. eum, ° gr. — *dal*] J. St. lac.; B. ° ✳; Z. *dal—*, quia *dalg* scriptum fuisse suspicatur, fretus, ni fallimur, loco L. VI, 39.; sed eo loco pro *dalga driusand* quin legendum sit *dal gadriusand* non est dubium. Ih. jam pridem locum restituit, recte monens nullum lacunæ post *dal* vestigium apparere et nisi quod membrana ex parte mutilata est sine ulla difficultate legitur, quod editum est. *Dal uf mesa* (B. Ih. ✳ *ufmesa*) autem, uti jam Z. recte interpretatur, foveam vel vas sub torculari (positum) significat.

XII, 2. *at*] Z. + *af*, vid. ad XV, 45.

XII, 3. *usbluggvun*] J. St. ✳ *usblauggvun*.

XII, 4. *im*] J. St. B ✳ *ins*. — *gaaiviskodedun jah*] improbrarunt et, ° gr. omn. vid. ad Cor. I, IV, 25; cæterum J. St. B. ✳ *gaaiviskodudun*. — *haubiþ vundan*] Grimm Gr. II, 578; IV, 623 legit jct. *haubiþ vundan*, quod potius esse debet *haubidavundan*, *vundan* est accusativus formæ debilioris a *vunds*, *haubiþ* autem accusativus quem dicunt absolutum, vid. ad Joan. XI, 44; igitur *haubiþ vundan* est capite saucium l. vulneratum, quod Heliand 149, 1 dicitur *an that hobid vund*. — *ganaitidana*] J. St. ✳ *gahnaigidana*, B. ✳ *ganaigidana*.

XII. 5. *aftra*] iterum, ° gr. — *anþarana*] gr. omn. ante *insandida*.

XII, 6. *spedistana*] J. St. + *speidistana*.

XII, 8. *imma*] eum, ° gr. omn. exceptis codd. f et 10 ap. Mi.

frauja þis veinagardis. qimiþ jah usqisteiþ þans vaurstvjans jah gibiþ þana veinagard anþa-
10 raim. niu þata gamelido ussuggvuþ. stains þammei usvaurpun þai timrjans. sah varþ du
11 haubida vaihstins. fram fraujin varþ sa jah ïst sildaleiks ïn augam unsaraim. jah sokidedun
12 ïna undgreipan jah ohtedun þo managein. froþun auk þatei du ïm þo gajukon qaþ. jah
13 afletandans ïna galiþun. jah ïnsandidedun du ïmma sumai þize fareisaie jah herodiane. ei ïna ganu-
14 teina vaurda. ïþ eis qimandans qeþun du ïmma. laisari. vitum þatei sunjeins ïs jah ni-kara þuk
manshun. ni auk saiwis ïn andvairþja manne ak bi sunjai vig guþs laiseis. skuldu ïst kaisaragild gi-
15 ban kaisara þau niu gibaima. ïþ ïesus gasaiwands ïze liutein qaþ du ïm. wa mik fraisiþ. atbairiþ
16 mis skatt. ei gasaiwau. ïþ eis atberun jah qaþ du ïm. wis ïst sa manleika jah so ufarmeleins. ïþ eis
17 qeþun du ïmma. kaisaris. jah andhafjands ïesus qaþ du ïm. usgibiþ þo kaisaris kaisara jah þo guþs
18 guþa. jah sildaleikidedun ana þamma. jah atïddjedun saddukaieis du ïmma. þaiei qiþand usstass ni
19 visan. jah frehun ïna qiþandans. laisari. moses gamelida unsis þatei jabai wis broþar gadauþnai jah
bileiþai qenai jah barne ni bileiþai. ei nimai broþar ïs þo qen ïs jah ussatjai barna broþr seinamma.
20, 21 sibun broþrahans vesun jah sa frumista nam qen jah gasviltands ni bilaiþ fraiva. jah anþar nam þo
22 jah gadauþnoda jah ni sa bilaiþ fraiva. jah þridja samaleiko. jah nemun þo samaleiko þai sibun jah
23 ni biliþun fraiva. spedumista allaize gasvalt jah so qens. ïn þizai usstassai. þan usstandand. war-
24 jamma ïze vairþiþ qens. þai auk sibun aihtedun þo du qenai. jah andhafjands ïesus qaþ du ïm. niu
25 duþe airzjai sijuþ. ni kunnandans mela nih maht guþs. allis þan usstandand us dauþaim. ni liugand.
26 ni liuganda. ak sind sve aggiljus þai ïn himinam. aþþan bi dauþans þatei urreisand. niu gakunnai-
deduþ ana bokom mosezis ana aiwatundjai. waiva ïmma qaþ guþ qiþands. ïk ïm guþ abrahamis jah
27, 28 guþ ïsakis jah ïakobis. nist guþ dauþaize ak qivaize. aþþan jus filu airzjai sijuþ. jah duatgag-
gands ains þize bokarje gahausjands ïns samana sokjandans. gasaiwands þatei vaila ïm andhof frah
29 ïna. warja ïst allaizo anabusne frumista. ïþ ïesus andhof ïmma þatei frumista allaizo anabu-
30 sns hausei ïsrael. frauja guþ unsar frauja ains ïst. jah frijos fraujan guþ þeinana us allamma
hairtin þeinamma jah us allai saivalai þeinai jah us allai gahugdai þeinai jah us allai mahtai

INTERPRETATIO.

dominus hujus vineæ? Venit et perdit hos operarios et dat hanc vineam aliis. 10. Neque hoc scriptum perlegistis: lapis, quem r jecerunt hi fabri, hic factus-est ad caput anguli. 11. A domino factus-est hic et est mirabilis in oculis nostris. 12. Et quæsiverunt eum prehendere et timuerunt hanc turbam, intellexerunt enim, quod ad eos hanc parabolam dixit, et relinquentes eum abierunt. 13. Et miserunt ad eum quidam horum Farisæorum et Herodianorum, ut eum caperent verbo. 14. Verum ii venientes dixerunt ad eum: magister, scimus, quod verax es et non cura (- tangit) te cujusquam; non enim specias in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces; debitumne est cæsareum-tributum dare Cæsari, an non demus? 15. Verum Iesus videns eorum dolum dixit ad eos: quid me tentatis? afferte mihi numum, ut videam. 16. Verum ii attulerunt et dixit ad eos: cujus est hæc effigies et hæc inscriptio? verum ii dixerunt ad eum: Cæsaris. 17. Et respondens Iesus dixit ad eos: reddite hæc Cæsaris Cæsari, et hæc Dei Deo; et mirati-sunt de hoc. 18. Et adierunt Sadducæi ad eum, qui dicunt, resurrectionem non esse, et interrogarunt eum dicentes: 19. magister, Moses scripsit nobis, quod si cujus frater moriatur et relinquat uxorem et liberos non relinquat, ut sumat frater ejus hanc uxorem ejus et excitet liberos fratri suo. 20. Septem fratres fuerunt et hic primus duxit uxorem et moriens non reliquit semen; 21. et alter duxit hanc et mortuus-est et non hic reliquit semen; et tertius similiter. 22. Et duxerunt hanc similiter hi septem et non reliquerunt semen; ultima omnium obiit etiam hæc uxor; 23. In hac resurrectione, cum exsurgunt, cui eorum fit uxor? hi enim septem habuerunt hanc ad uxorem. 24. Et respondens Iesus dixit ad eos: nonne ideo erronei estis, non noscentes scripta neque potentiam Dei. 25. Nam cum resurgunt e mortuis, non ducunt, non ducuntur, sed sunt uti angeli hi in cœlis. 26. At de mortuis, quod resurgunt, nonne cognovistis in libris Mosis in rubo, quomodo ei dixit Deus dicens: ego sum Deus Abrahami et Deus Isaci et Iacobi. 27. Non-est Deus mortuorum, sed vivorum; at vos multum erronei estis. 28. Et accedens unus horum scribarum, audiens eos una quærentes, videns, quod bene iis respondit, interrogavit eum: quæ est omnium legum prima? 29. Verum Iesus respondit ei, quod prima omnium lex: audi Israel! dominus, Deus noster, dominus unus est, 30. et ames dominum, Deum tuum, ex omni corde tuo et ex omni anima tua et ex omni mente tua et ex omni potestate

ANNOTATIONES.

xii, 10. *stains*] lapis, gr. omn. λίθον ad pronomen relativum (ὃν) referendum, quem græcismum (Matthiæ *Gramm. Græc.* p. 886) Gothus non imitans nominativum, qui requiritur, ponit. — *sah*] J. St. ÷ *sa*.

xii, 13. *sumai*] quidam, gr. omn. τινάς.

xii, 14. *saiwis*] J. St. B. ⁎ *saiwais*. — *laiseis*] Z ⁎ *laisis*. — *giban kaisara*] ¶ gr. — *þau*] J. St. ⁎ *þan*. — *gibaima*] Ulf. c. cod. 225 et verss. ° ἢ μὴ δῶμεν, et ita quidem, ut *gibaima* cum præcedente *þau niu* (ἢ οὐ) conjungat.

xii, 15. *ïesus*] sic cod. Arg.; J. St. Hz. Z. ⁎ *ïs*. — *gasaiwands*] videns, gr. εἰδώς, sic xii, 28. — *wa mik*] J. St. ⁎ *wa me*, B. lac.

xii, 16. *ïst*] est, ° gr. omn. — *manleika*) J. St. ⁎ *manaleik*.

xii, 19. *barna*] liberos, gr. omn. σπέρμα.

xii, 22. *samaleiko*] similiter, ° gr. — *sa*] J. St. ⁎ *sa*.

xii, 23, *þizai*] Ulf. c. codd. et verss. ° οὖν.

xii, 24. *andhafjands*] cod. Arg. ⁎ *andhafjans* eodem vitio, quo Cor. II, vi, 6 *gaþlaihans*, et Eph. ii, 16 *afslahans* in cod. B pro *gaþlaihands* et *afslahands* scribitur, cf. ad L. xx, 37. Alia ejusmodi vitia notata vid. ad Tim. I, i, 3, — *niu*] J. ⁎ *uiu*, sic idem L. iii, 15; ix, 55.—*mela*] cod. Arg. marg. *bokos* (libros).

xii, 25. *usstandand*] gr. omn. post *dauþaim*. — *þai*] bi, ° gr.

xii, 26. *ïmma qaþ*] ¶ gr. omn. — *ïm*] sum, ° gr. omn. — *jah*] ult. Ulf. ° ὁ θεός.

xii, 28. *samana sokjandans*] J. St. ⁎ *samasokjundans*, B. ⁎ *sammasokjundans*. — *gasaiwands*] vid. ad vs. 15; J. St. ÷ *jah* addunt e græcis. — *ïm*] J. St. B. ⁎ *ïn*. — *anabusne*] St. ÷ *anabuzne*. — *frumista*] gr. omn. ante *allaizo*.

xii, 30. *frijos*] J. St. ⁎ *frigos*,

31 þeinai. so frumista anabusns. jah anþara galeika þizai. frijos newundjan þeinana sve þuk silban. maizei
32 þaim anþara anabusns nist. jah qaþ du īmma sa bokareis. vaila laisari. bi sunjai qast þatei ains īst jah
33 nist anþar alja īmma. jah þata du frijon īna us allamma hairtin jah us allamma frapja jah us allai
saivalai jah us allai mahtai. jah þata du frijon newundjan sve sik silban managizo īst allaim þaim
34 allbrunstim jah saudim. jah īesus gasaiwands īna þatei frodaba andhof qaþ du īmma. ni fairra īs
35 þiudangardjai guþs. jah ainshun þanaseiþs ni gadaursta īna fraihnan. jah andhafjands īesus qaþ
36 laisjands īn alh. waiva qiþand þai bokarjos þatei xristus sunus īst daveidis. silba auk daveid qaþ īn
ahmin veihamma. qiþiþ frauja du fraujin meinamma. sit af taihsvon meinai. unte īk galagja fijands
37 þeinans fotubaurd fotive þeinaize. silba raihtis daveid qiþiþ īna fraujan. jah waþro īmma sunus īst.
XIII, 16 jah alla so managei hausidedun īmma gabaurjaba. jah qaþ du īm īn laiseinai seinai. saiwiþ faura —
17, 18 —vastja seina. aþþan vai þaim qiþuhaftom jah daddjandeim īn jainaim dagam. aþþan bidjaiþ ei ni
19 vairþai sa þlauhs īzvar vintrau. vairþand auk þai dagos jainai aglo svaleika sve ni vas svaleika fram
20 anastodeinai gaskaftais. þoei gaskoþ guþ. und hita jah ni vairþiþ. jah ni frauja gamaurgidedi þans
dagans. ni þauh ganesi ainhun leike. akei īn þize gavalidane. þanzei gavalida. gamaurgida þans da-
21, 22 gans. jah þan jabai was īzvis qiþai. sai her xristus aiþþau sai jainar. ni galaubjaiþ. unte urreisand
galiugaxristjeis jah galiugapraufeteis jah giband taiknins jah fauratanja du afairzjan. jabai mahteig
23, 24 sijai. jah þans gavalidans. īþ jus saiwiþ. sai. fauragataih īzvis allata, akei īn jainans dagans afar þo
25 aglon jaina sauīl riqizeiþ jah mena ni gibiþ liuhaþ sein jah stairnons himinis vairþand diursandeins
26 jah mahteis þos īn himinam gavagjanda. jah þan gasaiwand sunu mans qimandan īn milhmam miþ
27 mahtai managai jah vulþau. jah þan īnsandeiþ aggiluns seinans jah galisiþ þans gavalidans seinans
28 af fidvor vindam fram andjam airþos und andi himinis. aþþan af smakkabagma ganimiþ þo gajukon.
29 þan þis juþan asts þlaqus vairþiþ jah uskeinand laubos. kunnuþ þatei newa īst asans. svah jah
XIV, 4, jus. þan gasaiwiþ þata vairþan. kunneiþ þatei newa siju þan — — ..teins þis balsanis varþ.

INTERPRETATIO.

tua; hæc prima lex, 31..et altera æqualis huic: ames propinquum tuum uti te ipsum; major his alia lex non-est, 32. Et dixit ad eum hic scriba: bene, magister, in veritate dixisti, quod unus est et non-est alius præter eum, 33. et hoc ad amandum eum ex omni corde et ex omni mente et ex omni anima et ex omni potestate, et hoc ad amandum propinquum, uti se ipsum, majus est omnibus his holocaustis et sacrificiis. 34. Et Iesus videns eum, quod prudenter respondit, dixit ad eum: non procul es regno Dei, et unus amplius non ausus-est eum interrogare. 35. Et respondens Iesus dixit docens in templo: quomodo dicunt hi scribæ, quod Christus filius est Davidis? 36. Ipse enim David dixit in spiritu sancto: dicit dominus ad dominum meum, sede a dextra mea, donec ego pono inimicos tuos scabellum pedum tuorum. 37. Ipse enim David dicit eum dominum, et unde ei filius est? Et omnis hæc turba audiverunt eum libenter. 38. Et dixit ad eos in doctrina sua: cavete a — XIII, 16. — vestem suam. 17. At væ his gravidis et lactantibus in illis diebus. 18. At oretis, ut non fiat hæc fuga vestra hieme; 19. fiunt enim hi dies ili afflictio talis, uti non fuit talis ab initio creationis, quam creavit Deus, usque hodie et non fit. 20. Et ni dominus breviaret hos dies, non utique valeret unum corporum, sed ob hos electos, quos elegit, breviavit hos dies. 21. Et tum si quis vobis dicat, ecce hic Christus, aut ecce illic, ne credatis; 22. nam surgunt pseudochristi et pseudoprofetæ, et dant signa et portenta ad seducendum, si possibile sit, etiam hos electos. 23. Verum vos videte, ecce, prædixi vobis omne. 24. Sed per illos dies post hanc afflictionem illam sol tenebratur et luna non dat lumen suum. 25. et stellæ cœli fiunt cadentes et vires hæ in cœlis commoventur. 26. Et tum vident filium hominis venientem in nubibus cum potentia multa et gloria. 27. Et tum mittit angelos suos et colligit hos electos suos a quatuor ventis, a finibus terræ usque finem cœli. 28. At a fico sumite hanc parabolam; cum jam hujus ramus tener fit et germinant folia, cognoscitis, quod prope est messis. 29. Sic etiam vos, cum videtis hoc fieri, cognoscite, quod prope sit tum — XIV, 4. — ..ditio hujus bal-

ANNOTATIONES.

XII, 31. *þizai*] huic, gr. αὕτη.

XII, 36. *īn*] J. St. B. ✱ *du*. — *īk*] ego, ° gr. omn.

XII, 37. *raihtis*] enim, gr. omn. οὖν; aut Ulf. aut librarius initio versus præcedentis in errorem ductus scripsisse videtur, nam *raihtis* nullo alio loco pro οὖν ponitur. — *fraujan*] J. St. B. ✱ *fraujin* (*fanin*); in cod. Arg. nunc legi amplius nequit. — *īmma sunus*] ¶ gr. omn. — *alla*] omnis, gr. omn. πολύς.

XII, 38. *faura*] in cod. Arg. post *faura* duæ litteræ (non *īs*, quod J. St. dederunt, sed fortasse *bo* —) scriptæ fuerunt; ita autem adesa est membrana ut quid vere scriptum fuerit, certo dici non possit.

XIII, 17. *daddjandeim*] editt. ✱ *daddjandein*; in cod. Arg. syllaba *dadd*... integra conservata est, sed ea reliquarum litterarum fragmenta sunt, ut lectio inde eruta pro sincera haberi possit.

XIII, 20. *ni*] pr. fortasse *nih* legendum est, nam hoc, non *ni*, pro græco εἰ μή poni solet: J. IX, 33; XV, 22; XVIII, 30; XIX, 11; Rom. VII, 7; IX, 29 (quo ultimo loco *niu* male editum erat) aut librarii incuria *jabai* post *jah* intercidit. — *þanzei*] sic cod. Arg.; editt. ✱ *þansei*.

XIII, 22. *galiugaxristjeis*] editt. ✱ *galiugaxristjais* (J. St. ✱ div.); —*ei* in terminatione, quia in ea parte membrana læsa est, quanquam cognosci non potest, postulat tamen usus linguæ gothicæ; —*ais* autem pro pluralis nominativo sine exemplo est. — *galiugapraufeteis*] J. St. ✱ div. — *sijai*] sit, ° gr. omn.

XIII, 24. *sauīl*] J. St. ✱ *sa uīl*, B. ✱ *sau īl*. — *liuhaþ*] B. ✱ *lauhaþ*.

XIII, 25. *himinis*] Griesb. falso adnotat, Ulf. legere ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

XIII, 28. *īst asans*) ¶ gr. omn.

XIII, 29. *gasaiwiþ þata*] ¶ gr. *þatei*] J. St. ✱ *þata*. — *siju*] sic cod. Arg.; Ih. Z. ✱ *siiau*; secundum regulas grammaticas *sijai* scribendum est.

XIV, 4. ..*teins*] sic cod. Arg.; editt. ✱.. *meins*; plene fortasse *fraqisteins* est, vid. Cor. I, v, 5 ubi simplex *qisteins* (ὄλεθρος) invenitur. *frabugjan*, St. ✱ *farbugjan*.

5 mahtvesi auk þata balsan frabugjan ïn managizo þau þrijahunda skatte jah giban unledaim. jah andstaur-
6, 7 raidedun þo. ïþ ïesus qaþ. letiþ þo. duwe ïzai usþriutiþ. þannu goþ vaurstv vaurhta bi mis. sinteino
auk þans unledans habaiþ miþ ïzvis jah þan vileiþ. maguþ ïm vaila taujan. ïþ mik ni sinteino habaiþ.
8, 9 patei habaida so. gatavida. faursnau salbon mein leik du usfilha. amen qiþa ïzvis. þiswaruh þei mer-
10 jada so aivaggeljo and alla manaseþ. jah þatei gatavida so. rodjada du gamundai ïzos. jah ïudas
11 ïskarioteis ains þize tvalibe galaiþ du þaim gudjam. ei galevidedi ïna ïm. ïþ eis gahausjandans fagino-
12 dedun jah gahaihaitun ïmma faihu giban. jah sokida. waiva gatilaba ïna galevidedi. jah þamma fru-
mistin daga azyme. þan paska salidedun. qeþun du ïmma þai siponjos ïs. war vileis ei galeipandans
13 manvjaima. ei matjais paska. jah ïnsandida tvans siponje seinaize qaþuh du ïm. gaggats ïn þo baurg.
14 jah gamoteiþ ïgqis manna kas vatins bairands. gaggats afar þamma. jah þadei ïnngaleiþai. qiþaits
þamma heivafraujin þatei laisareis qiþiþ. war sind saliþvos. þarei paska miþ siponjam meinaim
15, 16 matjau. jah sa ïzvis taikneiþ keliko mikilata gastraviþ manvjata. jah jainar manvjaiþ unsis. jah usiddl-
41, 42 jedun þai sipon . . ———sai. galevjada sunus mans ïn handuns fravaurhtaize. urreisiþ gaggam. sai. sa
43 levjands mik atnewida. jah sunsaiv nauhþanuh at ïmma rodjandin qam ïudas sums þize tvalibe jah
miþ ïmma managei miþ hairum jah trivam fram þaim auhumistam gudjam jah bokarjam jah sinistam.
44 atuh þan gaf sa levjands ïm bandvon qiþands. þammei kukjau. sa ïst. greipiþ þana jah tiuhiþ arniba.
45, 46 jah qimands sunsaiv atgaggands du ïmma qaþ. rabbei rabbei. jah kukida ïmma. ïþ eis uslagidedun
47 handuns ana ïna jah undgripun ïna. ïþ ains sums þize atstandandane ïmma uslukands hairu sloh
48 skalk auhumistins gudjins jah afsloh ïmma auso þata taihsvo. jah andhafjands ïesus qaþ du ïm. sve
49 du vaidedjin urrunnuþ miþ hairum jah trivam greipan mik. daga wammeh vas at ïzvis ïn alh lais-
50, 51 jands jah ni gripuþ mik. ak ei usfullnodedeina bokos. jah afletandans ïna gaþlauhun allai. jah ains
52 sums juggalauþs laistida afar ïmma bivaibiþs leina ana naqadana. jah gripun ïs þai juggalaudeis. ïþ
53 ïs bileiþands þamma leina naqaþs gaþlauh faura ïm. jah gatauhun ïesu du auhumistin gudjin jah

INTERPRETATIO.

sami facta-est. 5. Possibile esset enim hoc balsamum vendere plus quam trecentis denariorum et dare pauperibus, et fremuerunt-in hanc. 6. Verum Iesus dixit: sinite hanc! cur ei asperi-estis? profecto bonum opus fecit in me. 7. Semper enim hos pauperes habetis cum vobis, et cum vultis, potestis iis bene facere; verum me non semper habetis. 8. Quod habuit hæc, fecit; prævivit ungere meum corpus ad sepulturam. 9. Amen dico vobis, ubicunque quod nuntiatur hoc evangelium per omnem mundum, etiam quod fecit hæc, dicitur ad memoriam ejus. 10. Et Iudas Iscariotes, unus horum duodecim, ivit ad hos sacerdotes, ut trade et eum iis. 11. Verum ii audientes gavisi-sunt et promiserunt ei pecuniam dare, et quæsivit, quomodo apte eum traderet. 12. Et hoc primo die azymorum, cum pasca immolarunt, dixerunt ad eum hi discipuli ejus: ubi vis, ut euntes paremus, ut edas pasca? 13. Et misit duos discipulorum suorum dixitque ad eos: ite in hanc urbem, et occurrit vobis homo vas aquæ ferens; ite post hunc, 14. et quo introeat, dicatis huic domino, quod magister dicit, ubi sunt mansiones, ubi pascca cum discipulis meis edam? 15. Et hic vobis ostendit cœnaculum magnum stratum paratum, et illic parate nobis. 16. Et exierunt hi discip(uli) — 41. — ecce, traditur filius hominis in manus peccatorum. 42. Surgite, imus! ecce, hic tradens me appropinquavit. 43. Et statim adhuc in eo loquente, venit Iudas, quidam horum duodecim, et cum eo turba cum gladiis et contis ab his summis sacerdotibus et scribis et natu-maximis. 44. Dedit autem hic tradens iis signum dicens: quem osculer, hic est, prehendite hunc et ducite caute. 45. Et veniens statim accedens ad eum dixit: rabbi! rabbi! et osculatus-est eum. 46. Verum ii injecerunt manus in eum et ceperunt eum. 47. Verum unus quidam horum adstantium ei educens gladium percussit servum summi sacerdotis et amputavit ei aurem hanc dextram. 48. Et respondens Iesus dixit ad eos: uti ad maleficum exiistis cum gladiis et contis, prehendere me. 49. Die quoque fui apud vos in templo docens et non prehendistis me, sed ut implerentur litteræ. 50. Et relinquentes eum aufugerunt omnes. 51. Et unus quidam juvenis secutus-est post eum amictus lino super nudo, et prehenderunt eum hi juvenes. 52. Verum is relinquens hoc linum nudus aufugit ab iis. 53. Et duxerunt Iesum ad summum sacerdotem et (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

XIV, 6. *þannu*] Z. male convertit *nam*, quapropter Griesb. Ulf. cum iis codd. consentire ait, qui γὰρ addant, quod si vero consideramus particulam *þannu* græco ἄρα, ἄραγε respondere solere: M. VII, 20; Mc. IV, 41, Rom. XIV. 12, 19; Cor. II, V, 15 (VI, 3), Ulf. aut ἄρ legisse, aut propter sensum illam particulam de suo addidisse videtur; est autem nostrum *ja* (*sie hat jaein gutes werk an mir gethan:* gall., *oui, elle a fait en moi une bonne œuvre*).

XIV, 9. *gamundai*] J. St. B. ⋇ *gamunjan.*

XIV, 12. *ei*] pr. ut, ° gr. omn.

XIV, 13. *gaggats*] sec. cod., Arg. J. St. ⋇ *gaggast.*

XIV, 15. *ïzvis*] J. St. ⋇ *igvis* (sic uterque etiam I, 17) pro *igqis*; sunt fortasse, quibus quod dualis aliquoties præcesserit, *igqis* etiam h. l. præplaceat; sed invito codice nihil mutandum est. — *jah*] sec. et, ° gr.

XIV, 43. *sums*] Ulf. c. codd. et verss. ° ὢν. — *managei*] Ulf. c. codd. et verss. ° πολύς.

XIV, 44. *atuh þan gaf*] B. Z. ⋇ *at uhþan gaf;* recte jam J. St. ediderunt, quos Z. injuria vituperat; scilicet ignoravit hic vir doctus encliticam naturam voculæ — *uh*, neque eorum præsertim meminerat locorum, qualis est XVI, 8 *dizuh þan sat*, nam *s* non nisi in mediis verbis aut compositis in cognatum *z* permutatur. Cæterum inter præpositiones et verba cum illis composita, illud — *uh* sæpius fit ut ponatur: L. XVII, 7 *anuhkumbei* (pro *anakumbei-uh*) XVIII, 38 *ubuhvopida* (pro *ufvopida-uh*) J. VII, 52; XI, 41; XVI, 28, XVII, 1; Eph. IV, 9; dirimuntur composita etiam aliis interpositis particulis: L. XX, 25 *us nu gibiþ*, J. VI, 22 *miþ ni qam.* Utraque figura hoc nostro loco adhibetur, sic etiam Cor. I, XIV, 23 *atuþ-þan gaggand.* XV, 15 *biþ-þan gitanda.* Eph. IV, 23 *anuþ-þan niujaiþ*, cf. ad M. IX, 28. — *ïm*] iis, gr. omn. αὐτὸν — αὐτοῖς.

XIV, 46. *handuns*] J. St. B. ⋇ *handans;* cæterum gr. post *ana ïna* et Ulf. c. codd. et verss. ° αὐτῶν.

XIV, 47. *ïmma*] pr. ei, ° gr. omn. — *þata taihsvo*] hanc dextram, ° gr. omn.; Ulf. ex locis parallelis (L. XXII, 50) J. XVIII, 10 hausisse videtur.

XIV, 49. *daga wammeh*] editt. ⋇ jct.

XIV, 50. *gaþlauhun allai*] ¶ gr.

54 garunnun miþ ïmma auhumistans gudjans allai jah þai sinistans jah bokarjos. jah paitrus fairraþro
láistida afar ïmma. unte qam ïn garda þis auhumistins gudjins jah vas sitands miþ andbahtam jah
55 varmjands sik at liuhada. ïþ þai auhumistans gudjans jah alla so gafaurds sokidedun ana ïesu veit-
56 vodiþa du afdauþjan ïna jah ni bigetun. managai auk galiug veitvodidedun ana ïna. jah samaleikos
57, 58 þos veitvodiþos ni vesun. jah sumai usstandandans galiug veitvodidedun ana ïna qiþandans. þatei
veis gahausidedum qiþandan ïna. þatei ïk gataira alh þo handuvaurhton jah bi þrins dagans anþara
59, 60 unhanduvaurhta gatimrja. jah ni sva samaleika vas veitvodiþa ïze. jah usstandands sa auhumista
61 gudja ïn midjaim frah ïesu qiþands. niu andhafjis vaiht. wa þai ana þuk veitvodjand. ïþ ïs þahaida
jah vaiht ni andhof. aftra sa auhumista gudja frah ïna jah qaþ du ïmma. þu ïs xristus sa sunus þis
62 þiuþeigins. ïþ ïesus qaþuh. ïk ïm. jah gasaiwiþ þana sunu mans af taihsvon sitandan mahtais jah
63 qimandan miþ milhmam himinis. ïþ sa auhumista gudja disskreitands vastjos seinos qaþ. wa þana-
64 mais þaurbum veis veitvode. hausideduþ þo vajamerein ïs. wa ïzvis þugkeiþ. þaruh eis allai gadomi-
65 dedun ïna skulan visan dauþau. jah dugunnun sumai speivan ana vlit ïs jah huljan andvairþi ïs jah
66 kaupatjan ïna jah qeþun du ïmma. praufetei. jah andbahtos gabaurjaba lofam slohun ïna. jah visan-
67 din paitrau ïn rohsnai dalaþa. jah atïddja aina þiujo þis auhumistins gudjins. jah gasaiwandei paitru
68 varmjandan sik ïnsaiwandei du ïmma qaþ. jah þu miþ ïesua þamma nazoreinau vast. ïþ ïs afaiaik
69 qiþands. ni vait. ni kann. wa þu qiþis. jah galaiþ faur gard. jah hana vopida. jah þivi gasaiwandei
70 ïna aftra dugann qiþan þaim faurastandandam þatei sa þizei ïst. ïþ ïs aftra laugnida. jah afar leitil
71 aftra þai atstandandans qeþun du paitrau. bi sunjai þizei ïs. jah auk razda þeina galeika ïst. ïþ ïs du-
72 gann afaikan jah svaran þatei ni kann þana mannan. þanei qiþiþ. jah anþaramma sinþa hana vopi-
da. jah gamunda paitrus þata vaurd. sve qaþ ïmma ïesus þatei faurþize hana hrukjai tvaim sinþam.
xv, 1 ïnvidis mik þrim sinþam. jah dugann greitan. jah sunsaiv ïn maurgin garuni taujandans þai auhu-
mistans gudjans miþ þaim sinistam jah bokarjam. jah alla so gafaurds gabindandans ïesu brahtedun

INTERPRETATIO.

convenerunt cum eo summi sacerdotes omnes et hi natu-maximi et scribæ. 54. Et Petrus procul secutus-est post eum, donec venit in domum hujus summi sacerdotis et fuit sedens cum ministris et calefaciens se ad ignem. 55. Verum hi summi sacerdotes et omne hoc consilium quæsiverunt contra Iesum testimonium ad interficiendum eum et non invenerunt. 56. Multi enim falso testati-sunt contra eum; et convenientia hæc testimonia non fuerunt. 57. Et quidam surgentes falso testati-sunt contra eum dicentes, 58. quod nos audivimus dicentem eum, quod ego dissolvo templum hoc manufactum et per tres dies aliud non-manufactum ædifico. 59. Et non sic conveniens fuit testimonium eorum. 60. Et exsurgens hic summus sacerdos in mediis interrogavit Iesum dicens: nonne respondes quidquam, quid hi contra te testantur? 61. Verum is tacuit et quidquam non respondit. Iterum hic summus sacerdos interrogavit eum et dixit ad eum: tu es Christus, hic filius hujus boni? 62. Verum Iesus dixit: ego sum, et videtis hunc Filium hominis a dextra sedentem potentiæ et venientem cum nubibus cœli. 63. Verum hic summus sacerdos scindens vestes suas dixit: quid amplius desideramus nos testes? 64. Audivistis hanc blasphemiam ejus! quid vobis videtur? Tunc ii omnes judicarunt eum reum esse mortis. 65. Et cœperunt quidam spuere in faciem ejus et velare faciem ejus et colaphizare eum et dixerunt ad eum: profetiza! et ministri petulanter volis percusserunt eum. 66. Et existente Petro in atrio deorsum, et accessit una ancillarum hujus summi sacerdotis. 67. Et videns Petrum calefacientem se, adspiciens ad eum dixit: etiam tu cum Iesu hoc Nazoreno fuisti! 68. Verum is negavit dicens; non scio, non novi, quid tu dicis. Et ivit ante domum et gallus cantavit. 69. Et ancilla videns eum iterum cœpit dicere his circumstantibus, quod hic horum est. 70. Verum is iterum negavit, et post paulum iterum hi adstantes dixerunt ad Petrum: in veritate horum es, et enim sermo tuus similis est. 71. Verum is cœpit negare et jurare, quod non novi hunc hominem, quem dicitis. 72. Et secunda vice gallus cantavit, et recordatus-est Petrus hoc verbum, ut dixit ei Iesus, quod antequam gallus cantet duabus vicibus, negas me tribus vicibus, et cœpit flere. xv, 1. Et statim in mane consilium facientes hi summi sacerdotes cum his natu-maximis et scribis et omne hoc concilium vincientes Iesum duxerunt

ANNOTATIONES.

xiv, 53. *allai*] gr. omn. ante *auhumistans*.

xiv, 54. *qam*] venit, ° gr. omn.; deinde Ulf. ἔσω non legit.

xiv, 56 *galiug veitvodidedun*] Hz. ⚹ *galiugaveitvodidedun*, sic etiam vs. seq.; Z. injuria eam lectionem probat, memor fortasse nominis *galiuga veitvods*; sed alia est verborum atque nominum in compositione ratio.

xiv, 58. *ïna*] gr. omn. ante *qiþandan*. — *þo*] vid. ad x, 5.

xiv, 59. *veitvodiþa*] J. St. ⚹ *veitvodidiþa*.

xiv, 62. *sitandan*] J. St. ✛ *sitan*.

xiv, 63. *veis*] nos ° gr. omn.

xiv, 64. *ïs*] ejus, ° gr. — *skulan visan*] ¶ gr.

xiv, 65. *ana vlit ïs*] in faciem ejus, gr. αὐτῷ; cæterum pro *vlit* B. ⚹ *vait*. — *kaupatjan*] St. ⚹ *raupatjan*, quod Ih. probat, sed vid. M. xxvi, 67; Cor. I, iv, 11; II, xii, 7. — *qeþun*] dixerunt, gr. omn. λέγειν ab ἤρξαντο pendens. — *gabaurjaba*] libenter, ° gr. omn.; Ulf. c. verss. latinis. — *slohun ïna*] ¶ gr.

xiv, 66. *jah*] sec. et, J. St. ° (⚹) c. gr. omn.; *jah* pleonastice post participia sæpius ponitur: M. viii, 14 *jah qimands ïesus ïn garda jah gasaw*. J. vi, 45 *w.-zuh sa gahausjands at attin jah ganam*, alia. — *atïddja*] J. St. ⚹ *atïdja*.

xiv, 67. *ïesua*] gr. post *nazoreinau*; cæterum vid. ad i, 24.

xiv, 68. *faur gard*] ante domum, gr. ἔξω εἰς τὸ προαύλιον.

xiv, 70. *jah auk*] Ulf. c. codd. ° Γαλιλαῖος εἶ καί.

xiv, 71. *afaikan*] negare, gr. omn. ἀναθεματίζειν, quod loco parallelo M. xxvi, 74 strictius per *afdomjan* redditur. — *þana*] vid. ad x, 5.

xiv, 72. *jah*] pr., Ulf. c. codd. ° εὐθέως, — *sve*] ut, gr. οὗ aut ὅ, Ulf. c. codd. ὡς. — *sinþam*] sec. J. St. ⚹ *sinþan*. — *dugann greitan*] cœpit lacrymare, gr. ἐπιβαλὼν ἔκλαιε.

xv, 1. *gudjans*] J. St. ⚹ *gudjands*. — *brahtedun*] Ulf. ° καὶ παρέδωκαν; cæterum non est, quod Gothum ἀπήγαγον pro ἀπήνεγκον legisse, cum Sch. contendatur: sic *briggan* pro græco ἀποφέρειν etiam L. xvi, 22. — *ïna*] eum, ° gr.

2 ïna at peilatau. jah frah ïna peilatus. þu is þiudans iudaie. iþ is andhafjands qaþ du ïmma. þu qiþis.
3, 4 jah vrohidedun ïna þai auhumistans gudjans filu. iþ peilatus aftra frah ïna qiþands. niu andhafjis ni
5 vaiht. sai. wan filu ana þuk veitvodjand. iþ iesus þanamais ni andhof. svasve sildaleikida peilatus.
6, 7 iþ and dulþ warjoh fralailot ïm ainana bandjan. þanei bedun. vasuh þan sa haitana barabbas miþ
8 þaim miþ ïmma drobjandam gabundans. þaiei ïn auhjodau maurþr gatavidedun. jah usgaggandei alla
9 managei dugunnun bidjan. svasve sinteino tavida ïm. iþ peilatus andhof ïm qiþands. vileidu fraleitan
10, 11 izvis þana þiudan iudaie. vissa auk þatei ïn neiþis atgebun ïna þai auhumistans gudjans. iþ þai au-
12 humistans gudjans ïnvagidedun þo managein. ei mais barabban fralailoti ïm. iþ peilatus aftra and-
13 hafjands qaþ du ïm. wa nu vileiþ ei taujau þammei qiþiþ þiudan iudaie. iþ eis aftra hropidedun.
14 ushramei ïna. iþ peilatus qaþ du ïm. wa allis ubilis gatavida. iþ eis mais hropidedun. ushramei ïna.
15 iþ peilatus viljands þizai managein fullafahjan fralailot ïm þana barabban iþ iesu atgaf usbliggvands.
16 ei ushramiþs vesi. iþ gadrauhteis gatauhun ïna ïnnana gardis. þatei ïst praitoriaun. jah gahaihaitun
17, 18 alla hansa jah gavasidedun ïna paurpurai jah atlagidedun ana ïna þaurneina vipja usvindandans jah
19 dugunnun goljan ïna. hails þiudan iudaie. jah slohun ïs haubiþ rausa jah bispivun ïna jah lagjan-
20 dans kniva ïnvitun ïna. jah biþe bilailaikun ïna. andvasidedun ïna þizai paurpurai jah gavasidedun
21 ïna vastjom svesaim jah ustauhun ïna ei ushramidedeina ïna. jah undgripun sumana manne seimona
22 kyreinaiu qimandan af akra attan alaiksandraus jah rufaus. ei nemi galgan ïs. jah attauhun ïna ana

INTERPRETATIO.

eum ad Pilatum. 2. Et interrogavit eum Pilatus : tu es rex Iudæorum? verum is respondens dixit ad eum : tu dicis! 3. Et accusarunt eum hi summi sacerdotes multum; 4. verum Pilatus iterum interrogavit eum dicens : nonne respondes non quidquam? ecce quam multum contra te testantur! 5. Verum Iesus amplius non respondit, adeo-ut miraretur Pilatus. 6. Verum per festum quodque dimisit iis unum vinctum, quem petierunt. 7. Fuit autem hic vocatus Barabbas, cum his cum eo tumultuantibus vinctus, qui in seditione homicidium fecerunt. 8. Et exiens omnis turba cœperunt orare, sicut semper fecit iis. 9. Verum Pilatus respondit iis dicens: vultisne dimittere vobis hunc regem Iudæorum? 10. Scivit enim, quod ob invidiam tradiderunt eum hi summi sacerdotes. 11. Verum hi summi sacerdotes commoverunt hanc turbam, ut potius Barabbam dimitteret iis. 12. Verum Pilatus iterum respondens dixit ad eos : quid jam vultis, ut faciam quem vocatis regem Iudæorum? 13. Verum ii iterum clamarunt : crucifige eum! 14. Verum Pilatus dixit ad eos : quid enim mali fecit? Verum ii magis clamarunt : crucifige eum! 15. Verum Pilatus volens huic turbæ satisfacere dimisit iis hunc Barabbam, verum Iesum tradidit flagellans, ut crucifixus esset. 16. Verum milites duxerunt eum intro atrium, quod est prætorium, et convocarunt omnem cohortem 17. et vestiverunt eum purpura et imposuerunt in eum spineam coronam plectentes. 18. et cœperunt salutare eum : salve, rex Iudæorum! 19. et percusserunt ejus caput arundine et conspuerunt eum et ponentes genua adorarunt eum, 20. et quando illuserunt ei, exuerunt ei hanc purpuram et induerunt eum vestibus propriis, et eduxerunt eum, ut crucifigerent eum. 21. Et apprehenderunt quemdam hominum, Simonem Cyrenæum, venientem ab agro, patrem Alexandri et Rufi, ut sumeret crucem ejus. 22. Et duxerunt eum in

ANNOTATIONES.

xv, 2. *iudaie*] St. ⋇ *judaje*.

xv, 5. *ni*] U.f. ° οὐδὲν (*vaiht*).

xv, 6. *warjoh*] B. ⋇ *warja*; cod. Arg. J. St. Z. ⋇ *warjo*; id vitium repetitur Skeir. XLIII, 16, ubi *warjano* pro *warjanoh* (cf. L, 8 ubi *ainvarjamma* pro *ainvarjammeh*, vel potius pro *ainwarjanoh*) legitur. Encliticum — *h* (i. e. *uh*, cf. ad M. v, 37) addi debet, quia eo omisso pronomen interrogativum relinquitur (Grimm. III, 29), quod hoc loco sensus non admittit. Loco parallelo M. XXVII, 15 pro *warjoh* legitur *warjanoh*, masculina forma, quæ ipsa apud diligentem lectorem offensionem habet, nam *dulþs* genere est femininum (L. II, 42; J. VI, 4).

xv, 8. *usgaggandei*] ascendens, gr. ἀναβοήσας. — *alla*] omnis, ° gr.

xv, 9. *vileidu fraleitan*] J. St. + *vileid ei fraleitau*, B. ⋇ *vileid fraleitam*, Z. cum Ih. F. + *vileidu fraleitan*. Omnino proba est codicis Arg. lectio, quam dedimus; *u* enim in *vileidu* certo scriptum fuit, quamquam nunc oculorum acie deprehendi vix potest, et sine dubio omissam hanc encliticam desideraremus, quia interrogationi indicandæ inservit. Deinde etiam si *ei* (ut) Gothus post *viljan* ponere solet (xv, 12; L. XVIII, 41), tamen infinitivum cum accusativo etiam solet (Mc. x, 36; L. XIX, 14); denique si *fraleitan* pro passivo Ulfilas usus est, nemo mirabitur, qui gothicam linguam infinitivo passivi omnino carere meminit (vid. ad x, 45). Nostro loco similis est L. I, 62 *waiva vildedi haitan* (καλεῖσθαι) *ïna*, cf. Mc. IX. 45, 47; L. III, 7, 12 et Cor. II, v, 20 ubi δεόμεθα — καταλλάγητε τῷ θεῷ Goth. uti h. l. convertit *bidjam gagavairþnan guþa* (petimus reconciliari Deo), sic M. v, 24 *gagg gasibjon* — ὕπαγε διαλλάγηθι.

xv, 11. *ïm*] J. St. ⋇ *ïns*.

xv, 12. *aftra andhafjands*] ¶ gr.

xv, 15. *þana*] articulus, nominibus propriis rarissime additus L. VI, 11; J. v, 36 (alia enim est locorum Mc. I, 16; L. III, 1 ratio), cum vi quadam ponitur, significans: talis de quo tam gravia dicuntur. — *iþ*] sed, vid. ad M. VI, 24. — *iesu atgaf*] ¶ gr. omn.

xv, 16. *ïnnana gardis*] editt. + *ïnn anagardis*, in qua lectione offensionem habet non solum compositionis ratio, cum neque *anagards* vocis αὐλή (quæ ante domum aut anterior domus pars est) notionem probe reddat, et simplex *gards* illi græcæ voci respondeat (vid. XIV, 54), sed etiam genitivus post *ïnn* adverbium positus; nam si genitivo opus est post ejusmodi adverbia, utuntur Gothi formis *utana*, *hindana*, cf. Graff *Althochdeutsche Præposit.* p. 10, ad quorum similitudinem dicendum est *ïnnana*, vid. Cor. II, VII, 5. Quibus probatis meliore jure contendere videmur Ulf. ἔσω legisse, quam Griesb., qui Gothum εἰς in cod. suo invenisse ait.

xv, 17. *þaurneina*] St. ⋇ *þaurneia*. — *usvindandans*] gr. omn. ante *þaurneina*.

xv, 21. *sumana manne*] quemdam virorum, gr. omn. παράγοντά τινα; Ulf. lectionem suam ex locis parallelis M. XXVII, 32; L. XXIII, 26 hausisse videtur. — *kyreinaiu*] J. St. ⋇ *kyreinaium*.

xv, 22. *attauhun*] duxerunt, gr. φέρουσι, Ulf. c. codd. ἄγουσι.

23 gaulgauþa staþ. þatei ist gaskeiriþ wairneins staþs. jah gebun imma drigkan vein miþ smyrna. iþ is
24 ni nam. jah ushramjandans ina disdailjandans vastjos is vairpandans hlauta ana þos. warjizuh wa
25, 26 nemi. vasuh þan weila þridjo. jah ushramidedun ina. jah vas ufarmeli fairinos is ufarmeliþ. sa þiu-
27 dans iudaie. jah miþ imma ushramidedun tvans vaidedjans. ainana af taihsvon jah ainana af hleidu-
28, 29 mein is. jah usfullnoda þata gamelido þata qiþano. jah miþ unsibjaim rahniþs. vas. jah þai faura-
gaggandans vajameridedun ina viþondans haubida seina jah qiþandans. o sa gatairands þo alh jah bi
30, 31 þrins dagans gatimrjands þo. nasei þuk silban jah atsteig af þamma galgin. samaleiko jah þai auhu-
mistans gudjans bilaikandans ina miþ sis misso miþ þaim bokarjam qeþun. anþarans ganasida iþ
32 sik silban ni mag ganasjan. sa xristus sa þiudans israelis atsteigadau nu af þamma galgin. ei gasai-
33 waima jah galaubjaima. jah þai miþushramidans imma idveitidedun imma. jah biþe varþ weila
34 saihsto. riqis varþ ana allai airþai und weila niundon. jah niundon weilai vopida iesus stibnai
mikilai qiþands. ailoe ailoe. lima sibakþanei. þatei ist gaskeiriþ. guþ meins guþ meins. duwe mis
35, 36 bilaist. jah sumai þize atstandandane gahausjandans qeþun. sai. helian vopeiþ. þragjands þan aius
jah gafulljands svam akeitis galagjands ana raus dragkida ina qiþands. let ei saiwam qimaiu helias
37, 38 athafjan ina iþ iesus aftra letands stibna mikila uzon. jah faurahah alhs disskritnoda in tva iupaþro
39 und dalaþ. gasaiwands þan sa hundafaþs sa atstandands in andvairþja is þatei sva hropjands uzon.
40 qaþ. bi sunjai sa manna sa sunus vas guþs. vesunuþ-þan qinons fairraþro saiwandeins. in paimei
41 vas marja so magdalene jah marja iakobis þis minnizins jah iosezis aiþei jah salome. jah þan vas in
galeilaia. jah laistidedun ina jah andbahtidedun imma. jah anþaros managos. þozei miþiddjedun
42 imma in iairusalem. jah juþan at andanahtja vaurþanamma. unte vas paraskaive. saei ist fruma
43 sabbato. qimands iosef af areimaþaias gaguds ragineis. saei vas silba beidands þiudangardjos guþs.

INTERPRETATIO.

golgotha locum, quod est explicatum calvariæ locus. 23. Et dederunt ei bibere vinum cum myrrha; verum is non accepit. 24. Et crucifigentes eum, dividentes vestes ejus, jacientes sortem super illas, quisque quid acciperet. 25. Fuit autem hora tertia, et crucifixerunt eum. 26. Et fuit inscriptio criminis ejus superscripta : hic rex Iudæorum. 27. Et cum eo crucifixerunt duos maleficos, unum a dextra et unum a sinistra ejus. 28. Et impletum-est hoc-scriptum hoc dictum : et cum iniquis numeratus fuit. 29. Et hi prætereuntes blasphemarunt eum, moventes capita sua et dicentes : o hic dissolvens hoc templum et per tres dies ædificans hoc, 30. Salva te ipsum et descende de hac cruce. 31. Similiter etiam hi summi sacerdotes illudentes ei cum se invicem cum his scribis dixerunt : alios sanavit, verum se ipsum non potest sanare. 32. Hic Christus, hic rex Israelis, descendat nunc de hac cruce, ut videamus et credamus. Et hi crucifixi-cum eo convitiati-sunt ei, 33. et quando facta-est hora sexta, tenebræ factæ-sunt per omnem terram usque horam nonam. 34. Et nona hora clamavit Iesus voce magna dicens : Eloe, Eloe, lima sibacthani, quod est explicatum : Deus mi, Deus mi, cur me reliquisti? 35. Et quidam horum adstantium audientes dixerunt : ecce, Heliam vocat. 36. Currens autem unus et implens spongiam aceto ponens in arundinem potum-dedit ei dicens : sine ut videamus, veniatne Helias detollere eum. 37. Verum Iesus iterum emittens vocem magnam exspiravit. 38. Et velum templi scissum-est in duo a-summo usque deorsum. 39. Videns autem hic centurio, hic adstans in facie ejus, quod sic clamans exspiravit, dixit : in veritate hic homo hic filius fuit Dei. 40. Fuerunt autem mulieres procul videntes, in quibus fuit Maria hæc Magdalene et Maria Iacobi hujus minoris et Iosis mater et Salome. 41. Et cum esset in Galilæa, et secutæ-sunt eum et ministrarunt ei et aliæ multæ, quæ iverunt-cum eo in Ierusalem. 42. Et jam in vespere facto, nam fuit parasceve, qui est primus sabbatorum, 43. veniens Iosef ab Arimathæo, probus decurio, qui fuit ipse exspectans regnum Dei,

ANNOTATIONES.

xv, 24. *disdailjandans*] distribuentes, gr. διαμερίζονται. — *warjizuh wa*] quisque quid, gr. τίς τί; Goth. græca non satis intellexisse apparet.

xv, 28. *usfullnoda*] St. ⋇ *usfulnoda*. — *giþano*] vid. ad M. xxvi, 75. — *rahniþs*] J. St. ⋇ *rahniþ*.

xv, 29. *fauragaggandans*] antecedentes; lectio illa cod. Arg. et editt. omnino falsa est pro *faurgaggandans*, hoc enim est παραπορεύεσθαι, vid. Mc. xi, 20; L. xviii, 36; *fauragaggan* autem respondet græco προπορεύεσθαι sive προάγειν, vid. L. i, 76; xviii, 39; Mc. xi, 9. — *þo*] sec hoc, ° gr. omn.

xv, 31. *ina*] eum, ° gr. omn. — *iþ*] verum, ° gr. omn.; sic Ulf. sæpius in oppositarum sententiarum altero membro addit *iþ*. quod græci non habent, vid. J. viii, 15, 23; xv, 5.

xv, 32. *atsteigadau*] vid. ad J. xiii, 35.

xv, 33. *jah*] et, gr. omn. δέ.

xv, 34. *niundon weilai*] ¶ gr. — *lima*] gr. λαμμᾶ. — *sibakþanei*] gr. omn. σαβαχθανί, B. lectionem receptam vitiosam esse pro *sabakþanei*, recte censet, vid. M. xxvii, 46

xv, 35. *gahausjandans*] J. ⋇ *jahausjandans*.

xv, 36. *galagjands*] Ulf. ° τέ. — *let ei*] J. St. B. ⋇ jct., iidem vero M. xxvii, 49 recte ediderunt. Falso adnotat Sch., Ulf. ἵνα legisse in cod. suo; immo de suo addidit Goth. particulam *ei*, vid. xv, 12; Gal. v, 16, *giþa ei ahmin gaggaiþ*; cf. Thess. II, iii, 1. *þata anþar ei bidjaiþ* : ἄφες autem nostrum legisse, Griesb. recte monet.

xv, 37. *aftra*] iterum, ° gr. omn.; fortasse e M. xxvii, 50 huc tractum.

xv, 38. *alhs*] cod. Arg. ⋇ *als*, sic. Thess. II, ii, 4; vid. ad M. v, 15. — *iupaþro*] St. Z. ⋇ *jupaþro*.

xv, 39. *þatei*] St. ⋇ *þatai*.

xv, 40. *þan*] Ulf. ° καί. — *vas*] Ulf. ° καί. — *iakobis*] Ulf. c. codd. ° ἡ, quod M. xxvii, 56 additur; excidisse h. l. eo magis miramur, quod omnis lectionis diversitas in hoc versu ea est, ut quæ a græcis dissentiunt, cum verbis Matthæi consentiant.

xv, 41. *jah*] pr., gr. αἳ καί — *jah*] sec. et, ° gr. omn. — *þozei*] J. St. ⋇ *þose*.

xv, 42. *at andanahtja*] J. St. ⋇ jct. — *fruma sabbato*] primus sabbatus, gr. omn. προσάββατον, cf. ad xvi, 2.

xv, 43. *qimands*] veniens, gr. ἦλθεν.. — *areimaþaias*] vid. ad M. xxvii, 57. — *gaguds*] J. St. ⋇ *guds*, quod Z. eodem sensu poni posse opinatur, quo *gaguds*; sed errat, nam *guds* vox est nihili nec ullo loco rep e-

44 ananan þjands galaiþ inn du peilatau jah baþ þis leikis iesuis. iþ peilatus sildaleikida ei is juþan
45 gasvalt jah athaitands þan hundafaþ frah ina. ei juþan gadauþnodedi. jah finþands at þamma
46 hundafada fragaf þata leik iosefa. jah usbugjands lein jah usnimands ita bivand þamma leina jah
47 galagida ita in hlaiva. þatei vas gadraban us staina. jah atvalvida stain du daura þis hlaivis. iþ marja
xvi, 1 so magdalene jah marja iosezis sewun. war galagiþs vesi. jah invisandins sabbate dagis marja so
magdalene jah marja so iakobis jah salome usbauhtedun aromata. ei atgaggandeins gasalbodedeina
2, 3 ina. jah filu air þis dagis afar sabbate atiddjedun du þamma hlaiva at urrinnandin sunnin. jah qeþun
4 du sis misso. was afvalvjai unsis þana stain af daurom þis hlaivis. jah insaiwandeins gaumidedun.
5 þammei afvalviþs ist sa stains. vas auk mikils abraba. jah atgaggandeins in þata hlaiv gasewun
6 juggalauþ sitandan in taihsvai bivaibidana vastjai weitai jah usgeisnodedun. þaruh qaþ du im. ni
faurhteiþ isvis. iesu sokeiþ nazoraiu þana ushramidan. nist her. urrais. sai þana staþ. þarei galagi-
7 dedun ina. akei gaggiþ qiþiduh du siponjam is jah du paitrau ei faurbigaggiþ izvis in galeilaian.
8 þaruh ina gasaiwiþ. svasve qaþ du izvis. jah usgaggandeins af þamma hlaiva gaþlauhun. dizuh þan
9 sat ijos reiro jah usfilmei jah ni qeþun mannhun vaiht. ohtedun sis auk. usstandands þan in maurgin
10 frumin sabbato ataugida frumist marjin þizai magdalene. af þizaiei usvarp sibun unhulþons. soh
11 gaggandei gataih þaim miþ imma visandam qainondam jah gretandam. jah eis hausjandans þatei
12 libaiþ jah gasaiwans varþ fram izai ni galaubidedun. afaruh þan þata.

INTERPRETATIO.

audens ivit intro ad Pilatum et petiit hoc corpus Iesu. 44. Verum Pilatus miratus-est, quod is jam obiit, et advocans autem centurionem, interrogavit eum, an jam moreretur. 45. Et comperiens ab hoc centurione, tradidit hoc corpus Iosefo. 46. Et emens linum et sumens id obvolvit hoc lino, et posuit id in sepulcro, quod fuit excisum e saxo, et advolvit saxum ad ostium hujus sepulcri. 47. Verum Maria hæc Magdalene et Maria Iosis viderunt, ubi positus esset. xvi, 1. Et imminente sabbati die Maria hæc Magdalene et Maria hæc Iacobi et Salome emerunt aromata, ut accedentes ungerent eum. 2. Et admodum mane hoc die post (ero) sabbatorum, adierunt ad hoc sepulcrum, in oriente sole, 3. et dixerunt ad se invicem : quis devolvat nobis hoc saxum ab ostiis hujus sepulcri? 4. Et inspicientes observarunt, quod devolutum est hoc saxum; fuit enim magnum valde. 5. Et accedentes in hoc sepulcrum viderunt juvenem sedentem in dextra amictum veste alba, et obstupuerunt. 6. Tunc dixit ad eos : ne timete vobis, Iesum quæritis Nazoræum, hunc crucifixum; non-est hic, surrexit, ecce hunc locum, ubi posuerunt eum. 7. Sed ite diciteque ad discipulos ejus et ad Petrum, quod præcedit vos in Galilæam, ibi eum videtis, sicut dixit ad vos. 8. Et exeuntes ab hoc sepulcro aufugerunt; invasit autem eas tremor et pavor et non dixerunt cuiquam quidquam, timuerunt sibi enim. 9. Surgens autem in mane primo sabbato apparuit primum Mariæ huic Magdalenæ, e qua ejecit septem dæmones. 10. Hæc iens nuntiavit his cum eo existentibus, flentibus et plorantibus. 11. Et ii audientes, quod vivit et visus fuit ab ea, non crediderunt. 12. Post autem hoc. —

ANNOTATIONES.

ritur, *gagudei* autem legitur Tit. I, 1; Skeir. 38, 7, cf. *afguds* Skeir. 44, 22. — *saei*] Ulf. ° καί. — *vas silba*] ¶ gr. omn.

xv, 44. *is*] is, ° gr. omn. — *þan*] autem, ° gr. omn., cum ubi particulæ *jah þan* unam notionem exprimentes ponuntur, immisso alio verbo dirimi non soleant, in *þan* vitium latere et, quod jam Lye (ap d B. præf. p. xiv) et Z. viderunt, *þana* legendum esse arbitramur, quod vero neutiquam euphoniæ gratia, uti viri docti nihil probantia exempla producentes opinantur, in *þan* mutilari debuit. — *juþan*] sec. jam, gr. πάλαι.

xv, 45. *af*] F. h. l. et Mc. xii, 2 omni auctoritate destitutus *af* scribit.

xv, 46. *ita*] utr. id, ad *leik* (σῶμα) referendum; gr. αὐτόν (intell. Iesum); aliter L. ii, 28.

xv, 47. *galagiþs vesi*] positus esset, gr. τίθεται.

xvi, 1. *invisandins*] cod. Arg. J. St. B. ⁜ *invisandin*, omittitur *s* propter sequentem eamdem litteram, vid. x, 45; cf. ad iii, 13. Cæterum pro διαγενομένου σαββάτου Goth. habet instante die et cum L. xxiii, 56; xxiv, 1, consentire videtur, vid. ad vers. 2. Genitivi autem non sunt absoluti, quos dicunt, sed proprie tempus indicantes, uti vs. seq. Opponuntur igitur *invisandins sabbate dagis* (præcedente sabbato die, quem supra xv, 42 primum sabbatorum dixit, quia dies et sabbatum antecedens et sequens festi dies erant) et *þis dagis afar sabbate* (postero die sabbati), inter utrumque sabbatus ipse interfuit.

xvi, 2. *þis — sabbate*] die postero sabbatorum (strictius : *am nachtag des sabbats*, Gall. *le lendemain du sabbat*), gr. τῆς μιᾶς σαββάτων; pro *þis afar dagis* vid. L. vii, 11, pro *afar sabbate* forte legendum est jct. *afar sabbate*, uti olim in partibus quibusdam Germaniæ dies martis (*Dienstag*, *mardi*). *aftermontag* (propr. *après lundi*) vocabatur, vid. Grimm DRA, p. 820. Cæterum Ulf., ab omnibus græcis dissentientem, Lucæ narrationem sequi jam supra indicavimus; Gothus ita intelligendus est : die, qui sabbatum ipsum præcedit, mulieres aromata emerunt (sabbato ipso quieverunt L. xxiii, 56), die post sabbatum (qui unus est sabbatorum, gr.) ad sepulcrum contenderunt. — *atiddjedun*] cod. Arg. ⁜ *atiddedun*. — *at urrinandin*] J. St. Z. ⁜ jct.

xvi, 4. *insaiwandeins*] St. ⁜ *insanwandeins*.

xvi, 6. *nazoraiu*] Vid. ad i, 24. — *urrais*] gr. omn. ante *nist*. — *þana staþ*] hunc locum, gr. ὁ τόπος; eo autem magis mirum est, quod Goth. accusativo utitur, quia nullo alio loco *sai* interjectio vim imperativi verbi *saiwan* habet, vid. præsertim L. i, 38.

xvi, 7. *faurbigaggiþ*] J. St. B. ÷ *fauratgaggiþ*. — *izvis*] sec., J. St. ⁜ *ina is*; verum vidit Maresh. p. 441.

xvi, 8. *gaþlauhun*] gr. omn. ante *af*. — *dizuh þan*] pro *diz* J. St. ⁜ *dei* verbo præcedenti adpictum, deinde jungunt ⁜ *uhþan*, B. ⁜ *dis uhþan*, Z. ⁜ *diz uhþan*; vid. ad xiv, 44. — *ijos*] sic cod. Arg.; Z. ⁜ *izos*; J. St. B. ⁜ *igos* sinceram lectionem B. in adnotatione exhibet, cf. Grim. I 785. — *ni qeþun*] J. St. B. ⁜ *nimanna*, deinde lac. usque ad finem versus.

xvi, 9. *marjin þizai*] J. St. B. ⁜ *marire þamei*; B. in adnotatione recte conjecit *þizai*, quod intenta oculorum acie cum Ih. in cod. Arg. legimus.

xvi, 10. *soh*] J. St. ÷ *so*. — *gataih*] St. ⁜ *gataiþ*. — *visandam*] J. St. B. ⁜ *verun*, deinde lac, usque ad finem versus.

xvi, 11. *jah eis hausjandans*] J. St. B. ÷ *iþ eis gahausjandans*. — *gasaiwans*] J. St. B. ⁜ *gasaiwands*.

xvi, 12. *afaruh þan*] J. St. B. ⁜ *afar uþþan*.

AIVAGGELJO ÞAIRH LUKAN

ANASTODEIÞ.

1, 1, 2 Unte raihtis managai dugunnun meljan insaht bi þos gafullaveisidons in uns vaihtins. svasve
3 anafulhun unsis. þaiei fram frumistin silbasiunjos jah andbahtos vesun þis vaurdis. galeikaida jah
mis jah ahmin veihamma fram anastodeinai allaim glaggvuba afarlaistjand u gahahjo þus meljan. batista
4, 5 þaiaufeilu ei gakunnais þize bi þoei galaisiþs is vaurde astaþ. vas in dagam herodes þiudanis iudaias
gudja namin zakarias us afar abijins jah qeins is us dauhtrum aharons jah namo izos aileisabaiþ.
6 vesunuh þan garaihta ba in andvairþja guþs gaggandona in allaim anabusnim jah garaihteim fraujins
7 unvaha. jah ni vas im barne. unte vas aileisabaiþ stairo jah ba framaldra dage seinaize vesun.
8, 9 varþ þan miþþanei gudjinoda is in vikon kunjis seinis in andvairþja guþs bi biuhtja gudjinassaus
10 hlauts imma urrann du saljan atgaggands in alh fraujins. jah alls hiuhma vas manageins beidandans
11 uta weilai þimiamins. varþ þan imma in siunai aggilus fraujins standands af taihsvon hunslastadis
12, 13 þymiamins. jah gadrobnoda zakarias gasaiwands jah agis disdraus ina. qaþ þan du imma sa aggilus.
ni ogs þus zakaria. duþe ei andhausida ist bida þeina. jah qens þeina aileisabaiþ gabairid sunu þus
14 jah haitais namo is iohannem. jah vairþiþ þus faheds jah svegniþa jah managai in gabaurþai is
15 faginond. vairþiþ auk mikils in andvairþja fraujins jah vein jah leiþu ni drigkid jah ahmins veihis
16 gafulljada nauhþan in vambai aiþeins seinaizos. jah managans sunive israelis gavandeiþ du fraujin
17 guþa ize. jah silba fauraqimid in andvairþja is in ahmin jah mahtai haileiins gavandjan hairtona attane
18 du barnam jah untalans in frodein garaihtaize manvjan fraujin managein gafahrida. jah qaþ zakarias
du þamma aggilau. bi we kunnum þata. ik raihtis im sineigs jah qens meina framaldra zei in dagam
19 seinaim. jah andhafjands sa aggilus qaþ du imma. ik im gabriel sa standands in andvairþja guþs jah
20 insandiþs im rodjan du þus jah vailamerjan þus þata. jah sijais þahands jah ni magands rodjan und
þana dag ei vairþai (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

EVANGELIUM PER LUCAM INCIPIT.

1, 1. Quia quidem multi cœperunt scribere historiam de his completis a ud nos rebus, 2. sicut tradiderunt nobis, qui a primo oculati testes et ministri fuerunt hujus verbi: 3. placuit etiam mihi et spiritui sancto a principio omnia diligenter persequenti continenter tibi scribere, optime Theofile, 4. ut cognoscas horum, de quibus doctus es, verborum veritatem. 5. Fuit in diebus Herodis, regis Iudææ, sacerdos, nomine Zacarias, ex posteritate Abijæ, et mulier ejus e filiabus Aharonis, et nomen ejus Elisabeth. 6. Fuerunt autem justi ambo in facie Dei, incedentes in omnibus præceptis et justitiis domini irreprehensibiles. 7. Et non fuerunt iis filii, quia fuit Elisabeth sterilis et ambo provecti diebus suis fuerunt. 8. Factum-est autem, dum sacerdotio-functus-est is in vice generis sui in facie Dei, 9. secundum consuetudinem sacerdotii sors e exiit ad immolandum, accedens in templum domini; 10. et omnis grex fuit turbæ exspectantes foris hora suffitionis. 11. Factus-est autem ei in visione angelus domini, stans a dextra altaris suffitionis, 12. et turbatus-est Zacarias videns et timor cepit eum. 13. Dixit autem ad eum hic angelus: ne time tibi, Zacaria, ideo quod exaudita est precatio tua, et mulier tua Elisabeth parit filium tibi et voces nomen ejus Ioannem. 14. Et fit tibi lætitia et gaudium, et multi in nativitate ejus gaudent. 15. Fit enim magnus in facie Domini et vinum et siceram non bibit et spiritu sancto repletur adhuc in utero matris suæ; 16. et multos filiorum Israelis convertit ad dominum, Deum eorum; 17. et ipse præcedit in facie ejus in spiritu et potentia Heliæ, convertere corda patrum ad filios et indoctos in prudentiam justorum, parare Domino turbam perfectam. 18. Et dixit Zacarias ad hunc angelum: ex quo scimus hoc? ego enim sum senex et uxor mea provectior in diebus suis. 19. Et respondens hic angelus dixit ad eum: ego sum Gabriel, hic stans in facie Dei et missus sum loqui ad te et evangelizare tibi hoc; 20. et sis tacens et non valens loqui usque hunc diem, quo fiat

ANNOTATIONES.

Inscript. *anastodeiþ*] Vid. ad. Mc. inscript.

1, 1. *raihtis*] St. ⁎ *rahtis.*

1, 3. *jah ahmin veihamma*] et spiritui sancto, ° gr. omn., Goth. c. verss. lat. — *afarlaistjandin*] gr. omn. ante *fram.*

1, 5. *þiudanis*] J. St. ⁎ *þiudans.* — *gudja*] cod. Arg. editt. ⁎ *gudji;* cæterum Ult. ° τὶς. = *afar*] proprie *post*, h. l. substantivi loco positum significat *posteritatem*, sed longe aberrat Goth. a gr., qui ἐφημερία habent; ejus vocis sensum nec h. l., nec vs. 8, ubi per *kuni* (genus) vertit, intellexit; ἐφημερία enim est una viginti quatuor classium sacerdotum, qui singulis hebdomadibus ministeriis in templo fungebantur.

1, 7. *vas*] gr. post *aileisabaiþ.*

1, 8. *kunjis*] generis, vid. ad vs. 5.

1, 9. *hlauts*] St. ⁎ *hlauþs.*

1, 10. *mana eins*] B. ⁎ *managens.* — *beidandans*] exspectantes, gr. προσευχόμενον. Gr. IV, 1:2 mavult scribere *bidjandans*, sed sunt codd. qui προσδεχόμενον habent.

1, 11. *siunai*] J. St. ⁎ *siuna.*

1, 14. *þus faheds*] ¶ gr. omn.

1, 15. *nauhþan*] St. ⁎ *nauhþan.* — *in*] sec. in, gr. ἐκ.

1, 17. *in*] tert., J. St. + *du.*

1, 18. *kunnum*] novimus, gr. omn. γνώσομαι.

1, 20. *jah*] pr., Ulf. ° ἰδού. — *dag ei*] St. ⁎ jct.; particulæ relativæ pro pronomine positæ usus notandus est: sic XVII, 30 *vairþiþ þamma daga ei;* Neh. V, 14 *fram þamma daga ei;* alia vide notata ad Tim. II, III, 8; aliis locis ei pronomini demonstrativo adjungitur, ut inde relativum pronomen evadat; sic Cor. I, II, 23 *iesus in þizaiei naht galevids vas, nam hlaif.*

þata. duþe ei ni galaubides vaurdam meinaim. þoei usfulljanda īn mein seinamma. jah vas
21, 22 managei beidandans zakariīns. jah sildaleikidedun. wa latidedi īna īn þizai alh. usgaggands þan
ni mahta du īm rodjan. jah froþun þammei siun gasaw īn alh. jah silba vas bandvjands īm jah
23, 24 vas dumbs. jah varþ biþe usfullnodedun dagos andbahteis īs. galaiþ du garda seinamma. afaruh þan
25 þans dagans īnkilpo varþ aileisabaiþ qens īs jah galaugnida sik menoþs fimf qiþandei. þatei sva mis
26 gatavida frauja īn dagam þaimei īnsaw afniman īdveit mein īn mannam. þanuh þan īn menoþ saihstin
27 īnsandiþs vas aggilus gabriel fram guþa īn baurg galeilaias. sei haitada nazaraiþ. du magaþai īn
28 fragibtim abin. þizei namo īosef us garda daveidis. jah namo þizos magaþais mariam. jah galeiþands
29 īnn sa aggilus du īzai qaþ. fagino anstai audahafta frauja miþ þus. þiuþido þu īn qinom. īþ si gasai-
wandei gaþlahsnoda bi īnnagahtai īs ja þatha sis. weleika vesi so goleins. þatei sva þiuþida īzai.
30, 31 jah qaþ aggilus du īzai. ni ogs þus mariam. bigast auk anst fram guþa. jah sai. ganimis īn kilþein
32 jah gabairis sunu jah haitais namo īs īesu. sah vairþiþ mikils jah sunus hauhistins haitada jah gibid
33 īmma frauja guþ stol daveidis attins īs. jah þiudanoþ ufar garda īakobis īn ajukduþ jah þiudinassaus
34 īs ni vairþiþ andeis. qaþ þan mariam du þamma aggilau. waiva sijai þata. þandei aban ni kann.
35 jah andhafjands sa aggilus qaþ du īzai. ahma veihs atgaggiþ ana þuk jah mahts hauhistins ufarskad-
36 veid þus. duþe ei saei gabairada veihs. haitada sunus guþs. jah sai. aileisabaiþ niþjo þeina jah so
37 īnkilþo sunau īn aldomin seinamma jah sa menoþs saihsta īst īzai. sei haitada stairo. unte nist un-
38 mahteig guþa ainhun vaurde. qaþ þan mariam. sai þivi fraujins. vairþai mis bi vaurda þeinamma.
39 jah galaiþ fairra īzai sa aggilus. usstandandei þan mariam īn þaim dagam īddja īn bairgahein sniu-
40, 41 mundo īn baurg īudins. jah galaiþ īn gard zakariīns jah golida aileisabaiþ. jah varþ sve hausida
42 aileisabaiþ golein mariīns. lailaik barn īn qiþau īzos jah gafullnoda ahmins veihis aileisabaiþ. jah
43 ufvopida stibnai mikilai jah qaþ. þiuþido þu īn qinom jah þiuþido akran qiþaus þeinis. jah waþro mis
44 þata ei qemi aiþei fraujins meinis at mis. sai allis. sunsei varþ stibna goleinais þeinaizos īn ausam

INTERPRETATIO.

hoc, ideo quod non credidisti verbis meis, quæ implentur in tempore suo. 21. et fuit turba exspectantes Zacariam et mirati-sunt, quid tardaret eum in hoc templo. 22. Exiens autem non potuit ad eos loqui, et intellexerunt, quod visionem vidit in templo, et ipse fuit significans iis et fuit mutus. 23. Et factum-est, quando impleti-sunt dies officii ejus, ivit ad domum suam; 24. post autem hos dies gravida facta-est Elisabeth, uxor ejus, et occultavit se menses quinque dicens, 25. quod sic mihi fecit dominus in diebus, quibus adspexit auferre opprobrium meum in hominibus. 26. Tunc autem in mense sexto missus fuit angelus Gabriel a Deo in urbem Galilææ, quæ vocatur Nazareth, 27. ad virginem in sponsionibus marito, cujus nomen Iosef, e domo Davidis, et nomen hujus virginis Mariam. 28. Et iens intro hic angelus ad eam dixit: salve! gratia opulenta, dominus cum te; benedicta tu in mulieribus. 29. Verum ea videns turbata-est de introitu ejus et cogitavit sibi, qualis esset hæc salutatio, quod sic benedixit ei. 30. Et dixit angelus ad eam: ne time tibi, Mariam, invenisti enim gratiam a Deo, 31. et ecce, concipis in utero et paris filium, et voces nomen ejus Iesum. 32. Hic fit magnus et filius altissimi vocatur et dat ei dominus Deus sedem Davidis, patris ejus. 33. Et regnat super domo Iacobi in ævum et regni ejus non fit finis. 34. Dixit tum Mariam ad hunc angelum: quomodo sit hoc, quoniam maritum non nosco? 35. Et respondens hic angelus dixit ad eam: spiritus sanctus accedit super te et potentia altissimi obumbrat te, ideo ut qui nascitur sanctus, vocetur filius Dei. 36. Et, ecce Elisabeth cognata tua etiam hæc gravida filio in senio suo et hic mensis sextus est ei, quæ vocatur sterilis, 37. quia non-est impossibile Deo unum verborum. 38. Dixit autem Mariam: ecce, ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum; et ivit procul ea hic angelus. 39. Exsurgens autem Mariam in his diebus ivit in regionem-montanam festinanter in urbem Iudæ. 40. et ivit in domum Zacariæ et salutavit Elisabetham. 41. Et factum-est, ubi audivit Elisabeth salutationem Mariæ, exsultavit infans in utero ejus et repleta-est spiritu sancto Elisabeth 42. et exclamavit voce magna et dixit: benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus uteri tui. 43. Et unde mihi hoc, ut veniret mater domini mei ad me? 44. Ecce enim, cum-primum facta-est vox salutationis tuæ in auribus meis, exsultavit

ANNOTATIONES.

I, 23. *dagos*] cod. Arg. ✳ *dagis*; quam codicis Arg. lectionem cum Z. defendere auderet, et converteret: cum diei munera finita essent, sacerdotum ministerium non unius tantum, sed septem dierum fuisse oblitus est. — *andbahteis*] B. Z. + *andbahteins*; *andbahteis* dictum est ea genitivi nominum in — *i* innitentium forma (— *eis* pro — *jis*), quam Grim. I. 606 adhuc desideravit; sic *gavairþeis* Cor. II, XIII, 11; Eph. IV, 3. *trausteis* Eph. II, 12. *valdufneis* Skeir. 49, 2; de *waiteis* J. XII, 24 dubitatur, utrum sit genere masculinum (*waiteis*, cf. germ. *der* waizen), an neutrum (*waiti*, cf. island. *hveiti*).

I, 24. *þan*] St. ✳ *tan*. — *īnkilþo*] J. St. ✳ div. uti vs. 36 et II, 5, ubi B. etiam ✳ div. — *menoþs*] J. St. B. ✳ *menaþs*. — *fimf*] Hz. ✳ *fim*.

I, 25. *afniman*] Z. ✳ *afnimam*. — *īdvei*] St. ✳ *īdveiþ*.

I, 28. *anstai audahafta*] J. St. ✳ jet.

I, 29. *gasaiwandei*] videns, ° gr. — *gaþlahsnoda*] gr. post. *īs*. — *īnnagahtai*] i. e. (non *sermone*, uti B. interpretatur, sed) *introitu*, quod Gord. Append. Ulfil. illustrat. p. 57 recte vidit; gr. omn. λόγῳ, Ulfil. c. verss. lat.; ceterum J. St. B. ✳ *īnnsagahtai*. — *īs*] ejus, ° gr. — *þatei — īzai*] quod sic benedixit sibi, ° gr.

I, 32. *hauhistins*] J. St. ✳ *hauhistons*. — *gibid*] J. St. + *gibiþ*.

I, 33. *īn ajukduþ*] J. St. B. + *īn aivins*. — *jah*] sec., J. St. B. + *īþ*. — *andeis*] J. St. B. ✳ *andei*; *andeis* veram esse nominativi formam, cum nunc didicerimus e Cor. I, XV, 24; II, XI, 15, nec cum Z. de ejus auctoritate dubitari debet, neque cum. Ih. *andeis* pro genitivo amplius quisquam habebit.

I, 35. *īzai*] J. St. B. ✳ *īzaize*. — *duþe ei*] J. St. B. ✳ *duþeh*; ceterum Ulf. ° καί.

I, 36. *aileisabaiþ*] St. ✳ *aileizabaiþ*. — *īnkilþo*] vid. ad vs. 24. — *sunau — seinamma*] J. St. B. ✳ *suna* (B. ✳ *sunu*) *gavam... nin seinam...* deinde lac. usque ad vs. 38 *jah gal iþ*.

I, 37. *guþa*] deo, gr. παρὰ θεῷ.

I, 42. *ufvopida*] St. ✳ *usvopida*.

45 meinaim laikaik þata barn in svigniþai in vambai meinai. jah audaga so galaubjandei þatei vairþiþ
46, 47 ustauhts þize rodidane izai fram fraujin. jah qaþ mariam. mikileid saivala meina fraujan jah
48 svegneid ahma meins du guþa nasjand meinamma. unte insaw du hnaiveinai þiujos seinaizos. sai
49 allis fram himma nu audagjand mik alla kunja. unte gatavida mis mikilein sa mahteiga. jah veih
50, 51 namo is. jah armahairtei is in aldins alde þaim ogandam ina. gatavida svinþein in arma seinamma.
52 distaida mikilþuthans gahugdai hairtins seinis. gadrausida mahteigans af stolam jah ushauhida
53, 54 gahnaividans. gredagans gasoþida þiuþe jah gabignandans insandida lausans. hleibida israela þiu-
55 magu seinamma gamunands armahairteins. svasve rodida du attam unsaraim abrahama jah fraiv is
56, 57 und aiv. gastoþ þan mariam miþ izai sve menoþs þrins jah gavandida sik du garda seinamma. ailei-
58 sabaiþ usfullnoda mel du bairan jah gabar sunu. jah hausidedun bisitands jah ganiþjos izos. unte ga-
59 mikilida frauja armahairtein seina bi izai. jah miþfaginodedun izai. jah varþ in daga ahtudin. qemun
60 bimaitan þata barn jah haihaitun ina afar namin attins is zakarian. jah andhafjandei so aiþei is qaþ. ne. ak
61 haitaidau iohannes. jah qeþun du izai þatei ni ainshun ist in kunja þeinamma. saei haitaidau þamma
62, 63 namin. gabandvidedun þan attin is þata waiva vildedi haitan ina. iþ is sokjands spilda nam jah
64 melida qiþands. iohannes ist namo is. jah sildaleikidedun allai. usluknoda þan munþs is suns jah
65 tuggo is jah rodida þiuþjands guþ. jah varþ ana allaim agis þaim bisitandam ina. jah in allai bair-
66 gahein iudaias merida vesun alla þo vaurda. jah galagidedun allai þai hausjandans in hairtin sei-
67 namma qiþandans. wa skuli þata barn vairþan. jah þan handus fraujins vas miþ imma. jah zakarias
68 atta is gafullnoda ahmins veihis jah praufetida jah qaþ. þiuþeigs frauja guþ israelis. unte gaveisoda
69 jah gavaurhta uslausein managein seinai. jah urraisida haurn naseinais unsis in garda daveidis þiuma-
70, 71 gaus seinis. svasve rodida þairh munþ veihaize þize fram anastodeinai aivis praufete seinaize. giban
72 nasein us fijandam unsaraim jah us handau allaize þize hatandane unsis. taujan armahairtiþa bi attam
73 unsaraim jah gamunan triggvos veihaizos seinaizos. aiþis þanei svor viþra abrahama attan unsarana
74, 75 ei gebi unsis unagein us handau fijande unsaraize galausidaim skalkinon imma in sunjai jah garaihtein

INTERPRETATIO.

hic infans in gaudio in utero meo. 45. Et beata hæc credens, quod fit perfectio horum dictorum ei a domino. 46. Et dixit Mariam : magnificat anima mea dominum 47. et exultat spiritus meus in Deo, servatore meo. 48. Nam adspexit ad humilitatem ancillæ suæ; ecce enim ab hodierno nunc prædicant me omnia genera. 49. Nam fecit mihi magnitudinem hic potens, et sanctum nomen ejus. 50. Et misericordia ejus in ætates ætatum his verentibus eum. 51. Fecit fortitudinem in brachio suo, dispersit superbos cogitatione cordis sui; 52. præcipitavit potentes de sedibus et exaltavit humiles; 53. famelicos satiavit bonis et divites dimisit vacuos; 54. adjuvit Israelem, servum suum, recordans misericordiæ, 55. sicut locutus-est ad patres nostros, Abrahamo et semini ejus in sæculum. 56. Mansit autem Mariam cum ea circiter menses tres et convertit se ad domicilium suum. 57. Elisabethæ impletum-est tempus ad pariendum et peperit filium. 58. Et audiverunt vicini et cognati ejus, quia magnificavit dominus misericordiam suam de ea, et gavisi-sunt-cum ea. 59. Et factum-est in die octavo, venerunt circumcidere hunc puerum et vocarunt eum secundum nomen patris sui Zacariam. 60. Et respondens hæc mater ejus dixit : minime, sed vocetur Iohannes. 61. Et dixerunt ad eam, quod non unus est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine. 62. Innuerunt autem patri ejus, hoc quomodo vellet vocare eum. 63. Verum is quærens tabulam cepit et scripsit dicens : Iohannes est nomen ejus; et mirati-sunt omnes. 64. Apertum-est autem os ejus statim et lingua ejus, et locutus-est benedicens Deo. 65. Et factus-est super omnes timor hos habitantes-circum eum, et in omni regione-montana Iudææ nuntiata fuerunt omnia hæc verba. 66. Et posuerunt omnes hi audientes in corde suo dicentes, quid debeat hic puer fieri, et enim manus domini fuit cum eo. 67. Et Zacarias, pater ejus, impletus-est spiritu sancto et profetavit et dixit : 68. Benedictus dominus Deus Israelis, nam visitavit et fecit liberationem populi sui; 69. et erexit cornu salutis nobis in domo Davidis, servi sui, 70. sicuti locutus-est per os sanctorum horum ab initio ævi profetarum suorum : 71. dare salutem ex inimicis nostris et e manu omnium horum odientium nos; 72. facere misericordiam de patribus nostris et recordari fœderis sancti sui; 73. juramenti, quod juravit erga Abrahamum, patrem nostrum, ut daret nobis, 74. securitate e manu inimicorum nostrorum liberatis servire ei 75. in veritate et justitia

ANNOTATIONES.

I, 54. *þiumagu*] insolentior forma dativi pro *þiumagau*, sic. VII, 26 *praufetu*. IX, 26 *vulþu*. 38 *sunu*, pro *praufetau*, *vulþau*, *sunau*; cf. I, 79 *dauþus*. Rom. IX, 23 *vulþus*. Cor. I, I, 12 *pavlus* (si Cast. recte edidit) pro *dauþaus*, *vulþaus*, *pavlaus*; cf. ad Mc. VII, 32. — *gamunands*] recordans, gr. omn. μνησθῆναι; Ulf. cum verss.

I, 55. *fraiv*] hæc cod. Arg. et editt. lectio omnino falsa est; dativus *fraiva* postulatur; *fraiv* pro lectione integra habere, ut sit accusativus casus (qui etiam *abrahama* esse potest, vid. vs. 73) non permittit sensus.

I, 57. *aileisabaiþ*] Ulf. ° δέ.

I, 59. *daga ahtudin*] ¶ gr.; J. St. B. ⚹ *ahtudim*.

I, 63. *is*] pr. is, ° gr. omn. — *nam jah*] cepit et, ° gr. omn.

I, 64. *tuggo*] St. ⚹ *tungo*.

I, 65. *ina*] eum, gr. αὐτούς. — *bisitandam*] cod. Arg. ⚹ *bisitantandam*; alterum *tan* sequentem lineam incipit.

I, 66. *wa*] Ulf. ° ἄρα. — *jah þan*] et enim, gr. καί, Ulf. c. codd. fortasse καὶ γάρ legit, vid. Cor. II, II, 10.

I, 67. *praufetida*] B. ⚹ *praufedida*.

I, 69. *daveidis þiumagaus*] St. ⚹ *deveidis þiumagans*.

I, 70. *fram anastodeinai aivis*] ab initio ævi, gr. omn. ἀπ' αἰῶνος, quod. J. IX, 32 simpliciter *fram aiva* redditur.

I, 71. *giban*] dare, ° gr. omn. — *handau*] J. St. ⚹ *handam*.

I, 73. *aiþis*] genitivus pendens a *gamunan*; gr. ὅρκον; cum Goth. facit Teophylact. in edit. Rom. Paris. Venet. — *abrahama*] insolens forma pro *abraham* (L. III, 8; J. VIII, 57); cf. vs. 55.

I, 75. *garaihtein*] J. St. B. Hz. + *garaihteim*.

76 In andvairþja ïs allans dagans unsarans. jah þu barnilo praufetus hauhistins haitaza fauragaggis
77 auk faura andvairþja fraujins manvjan vigans ïmma du giban kunþi naseinais managein ïs ïn
78 afleta fravaurhte ïze þairh ïnfeinandein armahairtein guþs unsaris. ïn þammei gaveisoþ unsara
79 urruns us hauhiþai gabairhtjan þaim ïn riqiza jah skadau dauþus sitandam du garaihtjan fotuns
80 unsarans ïn vig gavairþjis. iþ þata barn vohs jah svinþnoda ahmin jah vas ana auþidom und dag
II, 1 ustaikneinais seinaizos du ïsraela. varþ þan ïn dagans jainans. urrann gagrefts fram
2 kaisara agustau gameljan allana midjungard. soh þan gilstrameleins frumista varþ at visandin
3 kindina syriais raginondin saurim kyreinaiau. jah ïddjedun allai ei melidai veseina warjizuh ïn
4 seinai baurg. urrann þan jah ïosef us galeilaia us baurg nazaraiþ ïn ïudaian ïn baurg daveidis. sei
5 haitada beþlahaim. duþe ei vas us garda fadreinais daveidis. anameljan miþ mariin. sei ïn fragiftim
6 vas ïmma qeins. visandein ïnkilþon. varþ þan miþþanei þo vesun jainar. usfullnodedun dagos du
7 bairan ïzai. jah gabar sunu seinana þana frumabaur jah bivand ïna jah galagida ïna ïn uzetin. unte
8 ni vas ïm rumis ïn stada þamma. jah hairdjos vesun ïn þamma samin landa þairhvakandans jah
9 vitandans vahtvom nahts ufaro hairdai seinai. iþ aggilus fraujins anaqam ïns jah vulþus fraujins
10 biskain ïns. jah ohtedun agisa mikilamma. jah qaþ du ïm sa aggilus. ni ogeiþ. unte sai. spillo ïzvis
11 faheid mikila. sei vairþiþ allai managein. þatei gabaurans ïst ïzvis himma daga nasjands. saei ïst
12 xristus frauja ïn baurg daveidis. jah þata ïzvis taikns. bigitid barn bivundan jah galagid ïn uzetin.
13 jah anaks varþ miþ þamma aggilau managei harjis himinakundis hazjandane guþ jah qiþandane.
14, 15 vulþus ïn hauhistjam guþa jah ana airþai gavairþi ïn mannam godis viljins. jah varþ biþe galiþun
fairra ïm ïn himin þai aggiljus. jah þai mans þai hairdjos qeþun du sis misso. þairhgaggaima ju und

INTERPRETATIO.

in facie ejus omnes dies nostros. 76. Et tu, puerule, profeta altissimi vocaris; præis enim præ facie domini parare vias ei 77. ad dandum scientiam salutis populo ejus in remissione peccatorum eorum 78. per commiserantem misericordiam Dei nostri, in quo visitat nos oriens ex altitudine 79. lucere his in tenebris et umbra mortis sedentibus ad dirigendum pedes nostros in viam pacis. 80. Verum hic puer crevit et corroboratus-est spiritu et fuit in desertis usque diem ostensionis suæ ad Israelem. II, 1. Factum-est autem in dies illos, exiit edictum a Cæsare Agusto, describere omnem orbem; 2. hæc autem descriptio prima facta-est in exsistente præside Syriæ regente Syris Cyrenæo. 3. Et iverunt omnes, ut scripti essent quisque in sua urbe. 4. Exiit autem etiam Iosef e Galilæa, ex urbe Nazareth, in Iudæam in urbem Davidis, quæ vocatur Bethlahem, ideo quod fuit e domo familiæ Davidis, 5. inscribi cum Maria, quæ in sponsionibus fuit ei mulier, exsistente gravida. 6. Factum-est autem, dum hi fuerunt illic, impleti-sunt dies ad pariendum ei. 7. Et peperit filium suum hunc primogenitum et obvolvit eum et posuit eum in præsepio, quia non fuit iis spatium in loco hoc. 8. Et pastores fuerunt in hac ipsa regione pervigilantes et custodientes vigilias noctis super gregem suum. 9. Verum angelus domini supervenit eos et splendor domini circumfulsit eos et timuerunt timore magno. 10. Et dixit ad eos hic angelus: ne timete, nam ecce, narro vobis lætitiam magnam, quæ fit omni populo, 11. quod natus est vobis hodierno die salvator, qui est Christus, dominus in urbe Davidis. 12. Et hoc vobis signum: invenitis infantem involutum et positum in præsepio. 13. Et subito facta-est cum hoc angelo turba agminis cœlestis laudantium Deum et dicentium: 14. gloria in altissimis Deo et in terra pax in hominibus bonæ voluntatis. 15. Et factum-est, cum irent procul iis in cœlum hi angeli, et hi homines hi pastores dixerunt ad se invicem: pergamus jam usque Bethlahem et videamus verbum hoc

ANNOTATIONES.

I, 76. *fauragaggis*] St. ✳ *fauragangis*.

I, 78. *ïn þammei*] in quo, gr. omn. ἐν οἷς (intell. σπλάγχνοις), omnino rectius esset *ïn þizaiei*, nam proprie ad *armahairtei* referendum est.

I, 79. *dauþus*] vid. ad vs. 54.

I, 80. *dag ustaikneinais*] J. St. ✳ *dagus taikneinais*.

II, 1. *agustau*] Z. ✳ *augustau*. Errant autem, ut id h. l. moneatur, Grim. I, 46 et Bopp *Vergleichende Grammatik* I, p. 68 docentes Ulfilam græcam diphthongum αυ in nominibus propriis per *au* exprimere solere, quod enim ad probandam doctrinam producunt *augustus*, uti vidimus, falsum est; deinde Παῦλος non est gothice *paulus*, sed *pavlus* Cor. II, I, 1; Tit. I, 1: Philem. 19, uti Ἠσαῦ = *esav* Rom. IX, 13 et latinum cautio = *kavtsjo* in Monument. Neapolit. Sic græcam diphthongum εὐ Gothi non per *aiu*, sed per *aiv* reddunt, cf. *aivaggeljo*, *aivxaristia*, *aivlaugia* (εὐαγγέλιον, εὐχαριστία, εὐλογία).

II, 2. *þan*] autem, ° gr. omn. — *at visandin*] J. St. Z. ✳ jct. — *syriais*] sic cod. Arg. et Z.; J. St. B. + *syrias*; cf. Cor. I, XVI, 1 (cod. B) *galatiais*. XVI, 19 *asiais*. II, VIII, 1 *makidonais*. L. IV, 26 *seidonais*, cf. VIII, 41 *synagogais*. Cæterum *visandin kindina syriais* est glossa ad *raginondin saurim* prius in margine scripta, deinde ab imperito librario in textum illata.

II, 3. *seinai*] sua, gr. ἰδίαν, quod cum Gotho *sves* reddi soleat, Ulf. h. l. c. codd. ἑαυτοῦ legisse suspicari aliquis potest, sed J. VII, 18; VIII, 44; Rom. XIV, 4; Cor. I, II, 21 etiam *seins* = ἴδιος.

II, 4. *þan*] B. ✳ *þanei*. — *galeilaia*] J. St. ✳ *galilaia*; B. ✳ ° *us galeilaia* et J. ✳ ° *us baurg nazaraiþ*. — *baurg*] sec. J. ✳ *baurh*. — *beþlahaim*] J. St. B. + *beþlaihaim*, sic quidem J. VII. 42, sed apud Luc. *beþlahaim*, vid. vs. 15. — *garda fadreinais*] domo familiæ, gr. omn. οἴκου καὶ πατριᾶς.

II, 5. *ïnkilþon*] vid. ad I, 24.

II, 6. *þo vesun*] ¶ gr. omn.

II, 7. *seinana — frumabaur*] J. St. ✳ *seinama — frumabauri*. — *ïm*] St. ✳ *ïn*. — *þamma*] hoc, ° gr. omn.

II, 8. *þamma samin*] gr. omn. post *landa*.

II, 9. *iþ*] Ulf. c. codd. et verss. ° ἰδού.

II, 11. *gabaurans*] Z. ✳ *gabauran*.

II, 12. *jah*] sec. et, ° gr.

II, 13. *aggilau*] J. ✳ *aggilu*, sic etiam vs. 21.

II, 14. *godis viljins*] bonæ voluntatis, gr. εὐδοκία.

16 beþ ahaim jah sa waima vaurd þata vaurþano. þatei frauja gakannida unsis. jah qemun sniumjan-
17 dans jah bigetun marian jah ïosef jah þata barn ligando ïn uzetin. gasaiwandans þan gakannidedun
18 bi þata vaurd. þatei rodiþ vas du ïm bi þata barn. jah allai þai gahausjandans sildaleikidedun bi þo
19 rodidona fram þaim hairdjam du ïm. iþ maria alla gafastaida þo vaurda þagkjandei ïn hairtin sei-
20 namma. jah gavandidedun sis þai hairdjos mikiljandans jah bazjandans guþ ïn allaize. þizeei gahau-
21 sidedun jah gasewun. svasve rodiþ vas du ïm. jah biþe usfulnodedun dagos ahtau du bimaitan ïna.
22 jah haitan vas namo ïs ïesus. þata qiþano fram aggilau faurþizei ganumans vesi ïn vamba. jah biþe
usfulnodedun dagos braineinais ïze bi vitoda mosezis. brahtedun ïna ïn ïairusalem atsatjan faura
23 fraujin. svasve gamelid ïst ïn vitoda fraujins. þatei wazuh gumakundaize uslukands qiþu veihs
24 fraujins haitada. jah ei gebeina fram ïmma hunsl. svasve qiþan ïst ïn vitoda fraujins. gajuk hraiva-
25 dubono aiþþau tvos juggons ahake. þaruh vas manna ïn ïairusalem. þizei namo symaion. jah sa
26 manna vas garaiths jah gudafaurhts beidands laþonais ïsraelis. jah ahma veihs vas ana ïmma. jah
27 vas ïmma gataihan fram ahmin þamma veihin ni saiwan dauþu. faurþize sewi xristu fraujins. jah
qam ïn ahmin ïn þizai alh. jah miþþanei ïnnattauhun berusjos þata barn ïesu. ei tavidedeina bi
28, 29 biuhtja vitodis bi ïna. jah ïs andnam ïna ana armins seinans jah þiuþida guþa jah qaþ. nu fraleitais
30 skalk þeinana. fraujinond frauja. bi vaurda þeinamma ïn gavairþja. þande sewun augona meina
31, 32 nasein þeina. þoei manvides ïn andvairþja allaizo manageino. liuhaþ du andhuleinai þiudom jah
33 vulþu managein þeinai ïsraela. jah vas ïosef jah aiþei ïs sildaleikjandona ana þaim. þoei rodida
34 vesun bi ïna. jah þiuþida ïna symaion jah qaþ du mariïn aiþein ïs. sai. sa lig þ du drusa jah usstas-

INTERPRETATIO.

factum, quod dominus ostendit nobis. 16. Et venerunt properantes et invenerunt Mariam et Iosef et hunc infantem jacentem in præsepio. 17. Videntes autem ostenderunt de hoc verbo, quod dictum fuit ad eos de hoc infante. 18. Et omnes hi audientes mirati-sunt de his dictis ab his pastoribus ad eos; 19. verum Maria omnia conservavit hæc verba cogitans in corde suo. 20. Et converterunt se hi pastores glorificantes et laudantes Deum ob omnia, quæ audiverunt et viderunt, sicut dictum fuit ad eos. 21. Et cum implerentur dies octo ad circumcidendum eum, et vocatum fuit nomen ejus Iesus, hoc dictum ab angelo, antequam conceptus esset in uterum. 22. Et cum implerentur dies purificationis eorum secundum legem Mosis, tulerunt eum in Ierusalem, apponere coram domino, 23. sicut scriptum est in lege domini, quod quisque masculorum aperiens uterum sacer domini vocatur, 24. et ut darent de eo sacrificium, sicut dictum est in lege domini, par turturum aut duos pullos columbarum. 25. Tunc fuit homo in Ierusalem, cujus nomen Symeon, et hic homo fuit justus et pius, exspectans consolationem Israelis, et spiritus sanctus fuit super eo. 26. Et fuit ei nuntiatum a spiritu hoc sancto, non videre mortem, priusquam videret Christum domini. 27. Et venit in spiritu in hoc templum, et dum induxerunt parentes hunc infantem Iesum, ut facerent secundum consuetudinem legis de eo, 28. et is suscepit eum super brachia sua et benedixit Deo et dixit: 29. jam dimittas servum tuum, dominans domine, secundum verbum tuum in pace, 30. quia viderunt oculi mei salutem tuam, 31. quam parasti in facie omnium populorum, 32. lucem ad revelationem gentibus et gloriam populo tuo Israeli. 33. Et fuit Iosef et mater ejus mirantes de his, quæ dicta fuerunt de eo: 34. et benedixit ei Symeon et dixit ad Mariam, matrem ejus: ecce, hic jacet ad casum et resurrectionem multorum in

ANNOTATIONES.

II, 15. *vaurþano*] St. ⁎ *vaurþand.* — *ju*] jam, gr. omn. δή, Ulf. ἤδη legisse videtur, vid. Prolegg. p.

II, 16. *sniumjandans*] St. ⁎ *snumjandans.* — *bigetun*] Ulf. ° τέ; ea vocula, J. VI, 18 per *iþ* reddita, sæpius etiam in epistolis omittitur, vid. Rom. VII, 7; X, 12; Cor. I, I, 24; Eph. III, 19.

II, 17. *gakannidedun*] J. St. ⁎ *gakannadedun.*

II, 18. *hairdjam*] J. St. B. ⁎ *hairdjan.*

II, 20. *sis*] Grimm postquam Gr. IV. 30 in *sik* mutandum suasit, deinde p. 943 defendi dativum posse existimat; id recte quidem, sed Tit. I, 14 comparare non debebat; illo enim loco *afvandjandana sis sunja* est: avertentium *sibi* veritatem, pro *a se* veritatem; hoc autem loco Gothus c. codd. longe plerisque ἐπέστρεψαν legisse videtur, ut *sis* sit ad se, ad greges suos; cf. Luc. XVIII, 11 *standands sis* σταθεὶς πρὸς ἑαυτῶν.—*hairdjos*] J. St. B. ⁎ *hairdjonds.* — *þizeei*] J. St. B. ⁎ *þoeei*; ad probandam cod. Arg. lectionem Ih. non ita recte eos ex Ioan. citat locos, in quibus *hausjan* significat nostram *anhören* (orationem, verba, doctrinam), nam h. l. genitivus *þizeei* non ab *hausjan* pendet, sed esse ex usu attractionis figuræ positum, docebit comparatio gr.

II, 21. *usfulnodedun*] Ih. Z. *usfullnodedun*, rectius quidem, sed omissa altera liquida illud verbum sæpius non solum in cod. Arg. scriptum invenies, vid. vs. 22; IX, 51; XIV, 23 (quo ultimo loco Z. parum sibi constans *usfulnai* in textum recepit), sed etiam Eph. III, 19 cod. A. — *aggilau*] J. St. ⁎ *aggilu.*

II, 22. *usfulnodedun*] vid. ad vs. 21. — *hraineinais*] J. St. ⁎ *hraineimais.*

II, 24. *fram ïmma*] de (pro) eo, ° gr. omn.; præpositionis *fram* hoc sensu (pro, de) positæ usus, quem Iunius *Glossar.* p. 53 omnino ignoravisse videtur, non ita frequens est, vix inveneris præter locos Mc. I, 44; L. V, 14; VI, 28; J. XVII, 19; Eph. V, 20; cf. Rom. XIV, 12. — *hraivadubono*] St. ⁎ *hraivadubona.*

II, 25. *þaruh*] an Ulf. ἰδού omiserit, dubitari potest; ponitur eadem particula pro græco καὶ ἰδού etiam M. IX, 3, præterea etiam pro ἰδού M. IX, 18, et pro καί permultis locis.—*vas*] sec. fuit, ° gr. omn. — *veihs vas*] ¶ gr.

II, 28. *ïna*] eum, intellige Iesum; gr. αὐτό, ad παιδίον referendum, sic I, 59 cf. ad Mc. XIV, 46.

II, 29. *fraleitais*] Ilz. + *fraletais*, vid. ad M. IX, 6. — *fraujinond frauja*] B. *frauja* pro glossa in textum illata habet, in quo Ih. et Z. assentiunt; sed Maresh. p. 447 lectionem multo rectius defendit; Goth. enim hac uberiate dicendi utitur aut ad reddendum gravem sensum vocis δεσπότης, aut cum amplificatione rei, uti M. IX, 23 *haurnjans haurnjandans*, cf. ad M. IX, 8.

II, 33. *ïosef — ïs*] Iosef et mater ejus, gr. ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ.

II, 34. *ïna*] eum, gr. omn. fere αὐτούς. — *drusa jah usstassai*] J. St. ⁎ *drusaei jah usstassau.*

35 sai managaize ïn ïsraela jah du taiknai andsakanai. jah þan þeina silbons saivala þairhgaggiþ hairus.
36 ei andhuljaindau us managaim hairtam mitoneis. jah vas anna praufeteis dauhtar fanuelis us kunja
37 aseris. soh framaldra dage managaize libandei miþ abin jera sibun fram magaþein seinai. soh þan
viduvo jere ahtautehund jah fidvor. soh ni afiddja fairra alh fastubnjam jah bidom blotande fraujan
38 nahtam jah dagam. soh þizai weilai atstandandei andhaihait fraujin jah rodida bi ïna ïn allaim þaim
39 usbeidandam laþon ïairusaulymos. jah biþe ustauhun allata bi vitoda fraujins gavandidedun sik ïn
40 galeilaian ïn baurg seina nazaraiþ. iþ þata barn vohs jah svinþnoda ahmins fullnands jah handugeins.
41 jah ansts guþs vas ana ïmma. jah vratodedun þai birusjos ïs jera wammeh ïn ïairusalem at dulþ
42, 43 þaska. jah biþe varþ tvalib vintruns. usgaggandam þan ïm ïn ïairusaulyma bi biuhtja dulþais jah
ustiuhandam þans dagans. miþþane gavandidedun sik aftra. ga-toþ ïesus sa magus ïn ïairusalem. jah ni
44 vissedun ïosef jah aiþei ïs. hugjandona ïn gasinþjam ïna visan qemun dagis vig jah sokidedun ïna ïn
45, 46 ganiþjam jah ïn kunþam jah ni bigitandona ïna gavandidedun sik ïn ïairusalem sokjandona ïna. jah varþ
afar dagans þrins. bigetun ïna ïn alh sitandan ïn midjaim laisarjam jah hausjandan ïm jah fraihnandan
47, 48 ïns. usgeinodedun þan allai þai hausjandans ïs ana frodein jah andavaurdjam ïs. jah gasaiwandans
ïna sildaleikidedun. jah qaþ du ïmma so aiþei ïs. magau wa gatavides uns sva. sai. sa atta þeins jah ik
49 vinnandona sokidedum þuk. jah qaþ du ïm. wa þatei sokideduþ mik. niu visseduþ þatei ïn þaim attins
50, 51 meinis skulda visan. jah ïja ni froþun þamma vaurda. þatei rodida du ïm. jah ïddja miþ ïm jah qam
52 ïn nazaraiþ jah vas ufhausjands ïm jah aiþei ïs gafastaida þo vaurda alla ïn hairtin seinamma. jah
III, 1 ïesus þaih frodein jah vahstau jah anstai at guþa jah mannam. ïn jera þan fimftataihundin þiudinas-
saus teibairiaus kaisaris. raginondin puntiau peilatau ïudaia jah fidurraginja þis galeilaias herodeis.

INTERPRETATIO.

Israele et ad signum contradictum. 35. Et autem tuam ipsius animam transit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. 36. Et fuit Anna profetissa, filia Fanuelis, ex genere Aseris, hæc pervetusta dierum multorum vivens cum marito annos septem a virginitate sua; 37. hæc autem vidua annorum octoginta et quatuor, hæc non abiit procul templo, jejuniis et precibus colens dominum noctibus et diebus. 38. Hæc hac hora adstans invocavit dominum et locuta-est de eo in omnibus his exspectantibus consolationem Ierusolymæ. 39. Et cum consummarent omne secundum legem domini, converterunt se in Galilæam, in urbem suam Nazareth. 40. Verum hic infans crevit et corroboratus-est spiritu impletus et sapientia, et gratia Dei fuit super eo. 41. Et iverunt hi parentes ejus anno quoque in Ierusalem ad festum Pasca. 42. Et cum factus-est duodecim hiemes, exeuntibus autem iis in Ierusolymam secundum consuetudinem festi, 43. et consummantibus hos dies, dum converterunt se iterum, mansit Iesus hic puer in Ierusalem et non sciverunt Iosef et mater ejus, 44. putantes in comitibus eum esse venerunt diei viam et quæsiverunt eum in cognatis et in notis. 45. Et non invenientes eum converterunt se in Ierusalem quærentes eum. 46. Et factum-est post dies tres, invenerunt eum in templo sedentem in mediis doctoribus et audientem eos et interrogantem eos. 47. Stupuerunt autem omnes hi audientes eum de sapientia et responsis ejus. 48. Et videntes eum mirati-sunt, et dixit ad eum hæc mater ejus: puer, quid fecisti nobis sic? ecce, hic pater tuus et ego dolentes quæsivimus te. 49. Et dixit ad eos: quid, quod quæsivistis me? nonne scivistis, quod in his patris mei debui esse? 50. Et ii non intellexerunt hoc verbum, quod locutus-est ad eos. 51. Et ivit cum iis et venit in Nazareth et fuit obediens iis et mater ejus conservavit hæc verba omnia in corde suo. 52. Et Iesus crevit sapientia et statura et gratia apud Deum et homines. III, 1. In anno autem quinto-decimo imperii Ti-

ANNOTATIONES.

II, 36. *framaldra*] J. St. ⁕ div. — *soh*] Ulf. c. codd. καὶ αὕτη legisse videtur, vid. ad vs. 37. — *jera*] gr. ante *miþ*.

II, 37. *viduvo*] Ulf. c. codd. ° ὡς (ἕως). — *soh*] sec. hæc, gr. omn. ἡ, sic vs. 38 *soh* pro καὶ αὕτη, vid. ad J. XVIII, 26; cæterum J. St. + *so*. — *blotande*] sic cod. Arg.; editt. *blotandei*, forma frequentiore, sed vid. ad x, 5. — *fraujan*] dominum, ° gr. omn.

II, 38. *soh*] vid. ad vs. 37. — *ïn allaim*] inter omnes, gr. omn. πᾶσι (ad omnes); J. + ° *ïn*.

II, 39. *allata*] Ulf. c. codd. ° τά, *bi vitoda* igitur pertinet ad *ustauhun*.

II, 40. *ahmins — handugeins*] spiritu impletus et sapientia, gr. πνεύματι πληρούμενον σοφίας. — *fullnands*] St. + *fulnands*.

II, 42. *tvalib vintruns.*] duodecim hiemes, gr. ἐτῶν δώδεκα; uti dedimus legendum esse, jam Lye p. LXV indicavit, vid. M. IX, 20; cod. Arg. et editt. ⁕ *tvalib vintrus*, Ih. Hz. ⁕ *tvalibvintrus* et videtur Ih. pro adjectivo habuisse, sed vid. L. VIII, 42. Grimm Gr. II, 950 legit jct., *tvalibvintruns*, idque repetit, IV, 652, quia si nostra verborum illorum diremptio recta esset, *tvalibins vintruns* dicendum fuisset; sed ejusmodi accusativus, quem jam Zahn ad Ioan. VI, 70 optabat, nusquam reperitur, nec reperietur. Cæterum ea synecdoches figura, qua usi in æstimanda ætate hiemes pro annis (partem pro toto) ponunt, Islandis cum Gothis communis est. — *þan*] verum, ° gr. omn., vid. ad XVI, 25.

II, 43. *miþþane*] sic cod. Arg. et editt. pro *miþþanei*, vid. ad x, 5. — *aftra*] iterum, ° gr. omn. — *vissedun*] sciverunt, gr. ἔγνω; cod. Arg. ⁕ *visedun*, quod quia hoc uno loco ita scribitur, formam rectam in textu ponere tutius nobis visum est.

II, 44. *hugjandona*] Ulf. ° δέ. — *ïna*] pr., gr. omn. ante *ïn*. — *ïn*] tert. in, ° gr.

II, 45. *ïna*] pr. eum, ° gr.

II, 46. *alh*] cod. Arg. ⁕ *allh*. vid. ad Gal. v, 15.

II, 47. *ïs.*] pr., J. St. ⁕ *ïna*.

II, 48. *qaþ*] gr. post *ïs*.

II, 49. *skulda*] debui, gr. omn. δεῖ præsenti tempore.

II, 51. *þo vaurda*] gr. post *alla*.

III, 1. *fimftataihundin*] J. St. B. ⁕ *fimftaihundin*, scilicet in cod. Arg. omissa syllaba *ta* supra lineam scripta est. — *fidurraginja — herodeis*] J. St. B. + *herodis*, Z. ⁕ *herodei* (dativo); *fidurraginja* a nominativo sive *fidurragineis* sive *fidurragini* deducas, tetrarchiam, non tetrarcham significat, cui rei est argumento quod in sequentibus genitivi *filippaus* et *lysaniaus* ponuntur, eaque est causa, cur pro *herodei*, cui similis

filippauzuh þan broþrs is fidurraginja þis ituraias jah trakauneitidaus landis jah lysaniaus abeileni fi-
2 durraginja. at auhmistam gudjam annin jah kajafin varþ vaurd guþs at iohannen zaxariins sunau in
3, 4 auþidai. jah qam and allans gaujans iaurdanaus merjands daupein idreigos du fraleta fravaurhte. sva-
sve gamelid ist in bokom vaurde esaeiins praufetaus qiþandins. stibna vopjandins in auþidai. man-
5 veid vig fraujins. raihtos vaurkeiþ staigos is. all dalei usfulljada jah all fairgunje jah hlaine gahnaiv-
6 jada jah vairþiþ þata vraiqo du raihtamma jah usdrusteis du vigam slaihtaim. jah gasaiwiþ all leike
7 nasein guþs. qaþ þan du þaim atgaggandeim manageim daupjan fram sis. kuni nadre. was gataiknida
8 izvis þliuhan faura þamma anavairþin hatiza. vaurkjaiþ nu akran vairþata idreigos jah ni duginnaiþ
qiþan in izvis. attan aigum abraham. qiþa auk izvis. þatei mag guþ us stainam þaim urraisjan barna
9 abrahama. aþþan ju so aqizi at vaurtim bagme ligiþ. all nu bagme unbairandane akran god usmai-
10, 11 tada jah in fon galagjada. jah frehun ina manageins qiþandans. an wa taujaima. andhafjands þan
12 qaþ. sa habands tvos paidos. gibai þamma unhabandin. jah saei habai matins. samaleiko taujai. qe-
13 mun þan motarjos daupjan jah qeþun du imma. laisari wa taujaima. þaruh qaþ di im. ni vaiht ufar
14 þatei garaid sijai izvis lausjaiþ. frehun þan ina jah þai militondans qiþandans. jah veis wa taujaima.
15 jah qaþ du im. ni mannanhun holoþ. ni mannanhun anamahtjaid jah valdaiþ annom izvaraim. at ven-
jandein þan allai managein jah þagkjandam allaim in hairtam seinaim bi iohannein. niu aufto sa vesi
16 xristus. andhof þan iohannes allaim qiþands. ik allis izvis vatin daupja. iþ gaggiþ svinþoza mis. þizei

INTERPRETATIO.

berii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam et tetrarchia hujus Galilææ Herodis. Filippi autem, fratris ejus, tetrarchia hujus Ituræa et Traconitidis terræ et Lysaniæ Abilenæ tetrarchia; 2. sub summis sacerdotibus Anna et Cajafa factum est verbum Dei ad Iohannem, Zachariæ filium, in deserto. 3. Et venit per omnes accolas Iordanis, nuntians baptismum pœnitentiæ ad remissionem peccatorum. 4. Sicut scriptum est in libris verborum Esaiæ profetæ dicentis: vox clamantis in deserto, parate viam domini, rectas facite semitas ejus. 5. Omne vallium expletur et omne montium et collium humiliatur et fit hoc pravum ad rectum et aspredines ad vias planas. 6. Et videt omne corporum salutem Dei. 7. Dixit autem ad hos accedentes turbas baptizari a se: genus viperarum, quis ostendit vobis fugere ab hac futura ira. 8. Faciatis igitur fructum dignum pœnitentiæ et ne cœperitis dicere in vobis: patrem habemus Abraham; dico enim vobis, quod potest Deus e lapidibus his suscitare liberos Abrahamo. 9. Verum jam hæc securis ad radices arborum jacet; omne igitur arborum non-ferentium fructum bonum exscinditur et in igne ponitur. 10. Et interrogarunt eum turbæ dicentes: jam quid faciamus? 11. Respondens autem dixit: hic habens duas tunicas, det huic non-habenti, et qui habeat cibos, simile faciat. 12. Venerunt autem portitores baptizari et dixerunt ad eum: magister, quid faciamus? 13. Tunc dixit ad eos: ne quidquam super quod constitutum sit vobis exigatis. 14. Interrogarunt autem eum etiam hi militantes dicentes: et nos quid faciamus? et dixit ad eos, ne quemquam fraudetis, ne quemquam concutiatis et imperetis stipendiis vestris. 15. In sperante autem omni turba et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Iohanne, ne forte hic esset Christus. 16. Respondit au-

ANNOTATIONES.

lativi forma non amplius invenitur, *herodeis* scripsimus, sic Esd. II, 33 *lyddomaeis*. In cod. Arg. quid post *herodei* scriptum fuerit, deprehendere non potuimus, quanquam vestigium alicujus scripturæ relictum est. Denique *fidurraginja* dativum ad nominativum *fidurragineis* (*ragineis* Mc. xv, 43; Rom. xi, 34; Skeir. 52, 11), quam *fidurragini* revocare maluimus, quia nomina appellativa sæpius et personam et ejus munus, officium, artem, etc. significant; inter alia est *fauramaþleis* M. ix, 34 ἄρχων, Neh. v, 14 ἡγεμονία (nisi forte ad similitudinem *fauragaggi* οἰκονομία L. xvi, 2 nominativum *fauramaþli* statuis); *airus* L. vii, 24 legatus, xiv, 32 legatio; sic *gaman* L. v, 7 socius, Cor. II, xiii, 13 societas; cf. ad L. xix, 23. Verbi *staua* est alia ratio.

iii, 2. *auhmistam gudjam*] summis sacerdotibus, gr. ἀρχιερέως; J. St. B. ÷ *auhumistam* pro *auhmistam*. — *iohannen*] St. ⋇ *johannem*.

iii, 5. *dalei*] pluralis genitivus pro usitato *dale*, cf. v, 32 *fareisaiei* (idque reponendum est Skeir. 52, 9; vid. 31, 4), J. xi, 45; xii, 11 *iudaiei*, L. x, 5 *gardei* (vid. h. l.), *þizei* Mc. xiv, 69 sq. *izei* J. vii, 50; vid. Grim. I. 36. — *þata*] J. St. ⋇ *þana*. — *usdrusteis*] J. St. B. ⋇ *usþrusteis*.

iii, 8. *akran*] fructum, gr. καρπούς.

iii, 9. *ju*] Ulf. c. cod. D. et verss. ° καί.

iii, 10. *an*] J. St. ⋇ *þan*; *an* in sententiis interrogativis respondet græco καί x, 29; xviii, 26; J. ix, 36 (J. xviii, 37 *an nuh* = οὐκοῦν).

iii, 11. *qaþ*) dixit; temere faciunt, qui Ulf. ἔλεγε pro λέγει in cod. suo legisse dicunt, nam in narratione Gothum præterito tempore uti solere ad M. viii, 20 monuimus; Cæterum Ulf. ° αὐτοῖς.

iii, 12, *þan*] Ulf. ° καί, sic Mc. xv, 40.

iii, 14. *þa*] hi, Ulf. cum codd. legit οἱ. — *ni mannanhun anamahtjaid*] ne quemquam concutiatis; cum ea cum gr., qui hoc loco μηδὲ συκοφαντήσητε habent, non conveniant, Ulf. cum codd. μηδένα ἀδικήσητε legisse, sed alio loco posuisse, deinde autem μηδὲ συκοφαντήσητε omnino omisisse (cf. ad M. v, 44), veri est persimile; aut cum *afholon* L. xix, 8 συκοφαντεῖν significet, fortasse pro διασείσητε legit συκοφαντήσητε (καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· μηδένα ἀδικήσητε, μηδένα συκοφαντήσητε); illud vero probabilius esse videtur. Cæterum pro *anamahtjaid* J. St. contra codicis Arg. auctoritatem *anamahtjaiþ*. cf. Maresh. h. l. — *valdaiþ*] imperetis, gr. omn. ἀρκεῖσθε, cujus verbi sensum glossa cod. Arg. *ganohidai sijaiþ* (sic, non uti Ih. Z. ⋇ *sijuþ* ediderunt, in cod. Arg. aperte legitur) bene reddit, vid. Skeir. 49, 20 *managai ganohjands ins vailaviznai* (multo satisfaciens eis victu), cf. Joan. xiv, 8; Cor. II, xii, 9. Secundum Mareshalli ingeniosam conjecturam Ulf. pro ἀρκεῖσθε, male fortasse scripto, legit ἄρχετε. Vid. Prolegg. col. 485 — *annom*] id verbum viris doctis multas creavit difficultates; nam Ihrio *Ulfil. illustr.* pag. 292 sq. prolatum, Z. (male) in *launom*, Schmid *Schwabisch. Wörterb.* p. 99 (omnino melius) in *asnom* (cf. *asneis* μισθωτός, μίσθιος) mutare volebant; sed Cor. I, ix, 7 idem verbum eadem significatione iterum legitur.

iii, 15. *at venjandein*] J. St. Z. ⋇ jct. — *allai*] omni, ° gr. omn. — *iohannein*] sic pro *iohannen* hoc uno loco, cf. ad iii, 5. — *niu*] J. ⋇ *uiu*.

iii, 16. *þan*] autem, ° gr. omn. — *izvis*] pr., gr. omn. post *daupja*. — *ik*] sec. ego, ° gr. omn.

17 ïk ni ïm vaïrþs andbindan skaudaraip skohis ïs. sah ïzvis daupeiþ ïn ahmin veihamma jah funin. ha-
bands vinþiskauron ïn handau seinai jah gahraineiþ gaþrask sein jah briggiþ kaurn ïn bansta sei-
18 namma. iþ abana ïntandeiþ funin unwapnandin. managuþ-þan jah anþar þrafstjands þiuþspilloda ma-
19 nagein. iþ herodes sa taitrarkes gasakans fram ïmma bi herodiadein qen broþrs ïs jah bi alla-þoei
20, 21 gavaurhta ubila herodes. anaaiauk jah þata ana alla jah galauk ïohannen ïn karkarai. varþ þan biþe
22 daupida alla managein. jah at ïesu ufdaupidamma jah bidjandin usluknoda himins. jah atiddja ahma
sa veiha leikis suinai sve ahaks ana ïna jah stibna us himina varþ qiþandei. þu ïs sunus meins sa
23 liuba. ïn þuzei vaila galeikaida. jah silba vas ïesus sve jere þrijetigive uf gakunþai. svaei sunus
24 munds vas ïosefis. sunaus heleis. sunaus matþatis. sunaus laivveis. sunaus mailkeis. sunaus jannins.
25 sunaus ïosefis. sunaus mattaþivis. sunaus ammons. sunaus naumis. sunaus aizleimis. sunaus nag-
26, 27 gais. sunaus mahaþis. sunaus mattaþiaus. sunaus saimaieinis. sunaus ïosefis. sunaus ïudins. sunaus
28 ïohannins. sunaus resins. sunaus zauraubabilis. sunaus salaþielis. sunaus nerins. sunaus mail-
29 keins. sunaus addeins. sunaus kosamis. sunaus airmodamis. sunaus heris. sunaus ïosezis. sunaus
30 aileiaizairis. sunaus ïoreimis. sunaus mattaþanis. sunaus laivveis. sunaus symaions. sunaus ïudins.
31 sunaus ïosefis. sunaus ïohannins. sunaus aileiakeimis. sunaus mailaianis. sunaus maeinanis. su-
32 naus mattaþanis. sunaus naþanis. sunaus daveidis. sunaus ïaissaizis. sunaus obeidis. sunaus
33 bauauzis. sunaus salmonis. sunaus nahassonis. sunaus ameinadabis. sunaus aramis. sunaus
34 aizoris. sunaus faraizis. sunaus ïudins. sunaus ïakobis. sunaus ïsakis. sunaus abrahamis. sunaus
35 þarins. sunaus nakoris. sunaus sairokis. sunaus ragavis. sunaus falaigis. sunaus aibairis. sunaus sa-
36, 37 lamis. sunaus kaeinanis. sunaus arfaksadis. sunaus semis. sunaus nauelis. sunaus lamaikis. sunaus
38 maþusalis. sunaus ainokis. sunaus ïareds. sunaus maleilaielis. sunaus kaeinanis. sunaus ainosis.
IV, 1 sunaus sedis. sunaus adamis. sunaus guþs. iþ ïesus ahmins veihis fulls gavandida sik fram ïaurdanau
2 jah tauhans vas ïn ahmin ïn auþidai dage fidvortiguns fraisans fram diabulau. jah ni matida vaiht ïn

INTERPRETATIO.

tem Iohannes omnibus dicens: ego quidem vos aqua baptizo, verum vadit fortior me, cujus ego non sum dignus solvere corrigiam calcei ejus; hic vos baptizat in Spiritu sancto et igne. 17. Habens ventilabrum in manu sua et mundat aream suam et fert triticum in horreum suum, verum paleas comburit igne inexstinguibili. 18. Multum autem et aliud hortans lætum nuntiavit populo. 19. Verum Herodes hic tetrarcha vituperatus ab eo de Herodiade, uxore fratris ejus, et de omnibus, quæ fecit mala Herodes. 20. Adjecit etiam hoc ad omnia et inclusit Iohannem in carcere. 21. Factum-est autem, cum baptizaret omnem turbam, et in Iesu baptizato et orante apertum-est cœlum, 22. et descendit spiritus hic sanctus corporis specie, uti columba super eum, et vox e cœlo facta-est dicens: tu es filius meus hic carus, in te-quo bene placui. 23. Et ipse fuit Iesus circiter annorum triginta sub manifestatione, sicut filius putatus fuit Iosefi, filii Helis, 24. filii Matthatis, filii Levvis, filii Melcis, filii Iannæ, filii Iosefis, 25. filii Mattathii, filii Ammonis, filii Naumis, filii Ezlimis, filii Nangis, 26. filii Mahathis, filii Matthatii, filii Semeïnis, filii Iosefis, filii Iodæ, 27. filii Iohannæ, filii Resæ, filii Zorobabilis, filii Salathielis, filii Neræ, 28. filii Melcinis, filii Addinis, filii Cosamis, filii Ermodamis, filii Heris, 29. filii Iosezis, filii Eliezeris, filii Iorimis, filii Mattathanis, filii Levvis, 30. filii Symeonis, filii Iudæ, filii Iosefis, filii Iohannæ, filii Eliacimis, 31. filii Meleanis, filii Maïnanis, filii Mattathanis, filii Nathanis, filii Davidis, 32. filii Iessezis, filii Obidis, filii Boozis, filii Salmonis, filii Nahassonis, 33. filii Aminadabis, filii Aramis, filii Ezoris, filii Farezis, filii Iudæ, 34. filii Iacobi, filii Isacis, filii Abrahamis, filii Tharæ, filii Nacoris, 35. filii Serocis, filii Ragavis, filii Falegis, filii Eberis, filii Salamis, 36. filii Caïnanis, filii Arfacsadis, filii Semis, filii Noelis, filii Lamecis, 37. filii Mathusalis, filii Enocis, filii Iaredis, filii Malileelis, filii Caïnanis, 38. filii Enosis, filii Sedis, filii Adamis, filii Dei. IV, 1. Verum Iesus spiritu sancto plenus, convertit se a Iordane et ductus fuit in spiritu in desertum, 2. dies quadraginta tentatus a diabulo; et non edit

ANNOTATIONES.

III, 17. *jah*] fin. St. ⚹ *jak.* — *bansta*] J. St. ⚹ *banstan.* — *unwapnandin*] vid. ad Mc. IV, 7.

III, 18. *þan*] Ulf. utrum μέν, an οὖν omiserit, certo quidem dici non potest, nam *þan* utrumque significat, sed = οὖν præsertim in evangeliis; μέν, cui opponitur *iþ* (δέ), tantummodo Cor. I, IV, 10.

III, 20. *ïohannen*] B. ⚹ *ïoannen.*

III, 21. *daupida — managein*] baptizaret — turbam, exspectaveris secundum gr. omn. *daupjada alla managei*, idque sensui accommodatius esset, quam quod Ulf. dedit. — *alla*] J. St. ⚹ *allana.* — *managein*] St. ⚹ *mitoþim.* — *ïesu*] vid. ad. Mc. X, 50. — *ufdaupidamma jah bidjandin*] J. St. ⚹ *ufdaupidammai jah bidjandein.*

III, 23. *uf gakunþai*] J. St. B. Ih. ⚹ jct. deinde nec Lyei conjectura *us gabaurþai*, nec Mareshalli *uf gagunþai* (quod Ih. in *uf gagunnai* mutari voluit) opus est; B. codicis lectionem recte interpretatur *sub manifestatione*, et Ulf. ἀρχόμενος legit, cujus participii ellipsin sua sententia explevit. Cæterum Ulf. c. codd. ὤν. — *svaei*] St. ⚹ *sylei.* — *sunus*] gr. post *vas.* — *sunaus*] filii, gr. omn. τοῦ; sic vss. sqq.

III, 24. *laivveis*] St. ⚹ *laiveis*; sic etiam vs. 29. — *jannins*] St. ⚹ *ïunnis*, Z. ⚹ *ïannins.* — *ïosefis*] St. ⚹ *ïosephis*, sic vs. 26 et 30.

III, 25. *aizleimis*] gr. Ἑσλί.

III, 27. *ïohannins*] St. ⚹ *ïohannis*, nam proficiscitur *ïohannins* a nominativo *ïohanna*; sic vs. 30.

III, 28. *airmodamis*] gr. Ἐλμωδάμ.

III, 31. *maila anis*] Z. ⚹ *malaianis*; Cæterum gr. omn. Μελεᾶ. — *sunaus*] tert., St. ⚹ *sunans*, sic vs. 36.

III, 33. *aizoris*] gr. omn. Ἐσρώμ.

III, 34. *ïakobis*] St. ⚹ *ïacobis.*

III, 35. *sairokis*] St. ⚹ *saikoris.* — *falaigis*] gr. Φαλέκ.

III, 37. *ïaredis*] exspectaveris *ïaraidis*, quia gothicum *e* græco η respondere solet, sed cf. *tertius* pro *tairtius.* — *maleilaielis*] J. St. ⚹ *maleiaielis.*

IV, 1. *ïn authidai*] in deserto, gr. εἰς τὴν ἔρημον.

3 dagam jainaim jah at ustauhanaim þaim dagam biþe gredags varþ. jah qaþ du ïmma diabulus. jabai
4 sunaus sijais guþs. qiþ þamma staina ei vairþai hlaibs. jah andhof ïesus viþra ïna qiþands. gamelid
5 ïst þatei ni bi hlaib ainana libaid manna ak bi all vaurde guþs. jah ustiuhands ïna diabulaus ana
6 fairguni hauhata ataugida ïmma allans þiudinassuns þis midjungardis ïn stika melis. jah qaþ du
ïmma sa diabulus. þus giba þata valdufni þize allata jah vulþu ïze. unte mis atgiban ïst jah þis-
7 wammeh þei viljau giba þata. þu nu jabai ïnveitis mik ïn andvairþja meinamma. vairþiþ þein all.
8 jah andhafjands ïmma ïesus qaþ. gamelid ïst. fraujan guþ þeinana ïnveitais jah ïmma ainamma ful-
9 lafahjais. þaþroh gatauh ïna ïn ïairusalem jah gasatida ïna ana giblin alhs jah qaþ du ïmma. jabai
10 sunus sijais guþs. vairp þuk þaþro dalaþ. gamelid ïst auk þatei aggilum seinaim anabiudiþ bi þuk
11 du gafastan þuk. jah þatei ana handum þuk ufhaband. ei wan ni gastagqjais bi staina fotu þeinana.
12, 13 jah andhafjands qaþ ïmma ïesus. þatei qiþan ïst. ni fraisais fraujan guþ þeinana. jah ustiuhands all
14 fraistobnjo diabulus afstoþ fairra ïmma und mel. jah gavandida sik ïesus ïn mahtai ahmins ïn galei-
15 laian. jah meriþa urrann and all gavi bisitande bi ïna. jah ïs laisida ïn gaqumþim ïze mikilids fram
16 allaim. jam qam ïn nazaraiþ. þarei vas fodiþs. jah galaiþ ïnn bi biuhtja seinamma ïn daga sabbato
17 ïn synagogein jah usstoþ siggvan bokos. jah atgibanos vesun ïmma bokos eisaeïins praufetus jah
18 uslukands þos bokos bigat stad. þarei vas gamelid. ahma fraujins ana mis. ïn þizei gasalboda mik
19 du vailamerjan unledaim. ïnsandida mik du ganasjan þans gamalvidans hairtin. merjan frahunþa-
20 nam fralet jah blindaim siun. fraletan gamaidans ïn gaþrafstein. merjan jer fraujins andanem. jah
fafalþ þos bokos jah usgibands andbahta gasat. jah allaim ïn þizai synagogein vesun augona fair-
21 veitjandona du ïmma. dugann þan rodjan du ïm þatei himma daga usfullnodedun mela þo ïn ausam
22 ïzvaraim. jah allai alakjo veitvodidedun ïmma jah sildaleilkidedun bi þo vaurda anstais þo usgag-

INTERPRETATIO.

quidquam in diebus illis et in consummatis his diebus deinde famelicus factus-est. 3. Et dixit ad eum diabulus: si filius sis Dei, dic huic lapidi, ut fiat panis. 4. Et respondit Iesus ad eum dicens: scriptum est, quod non de pane solo vivit homo, sed de omni verborum Dei. 5. Et educens eum diabulus in montem altum ostendit ei omnia regna hujus mundi in momento temporis 6. et dixit ad eum hic diabulus: tibi do hoc imperium horum omne et gloriam eorum, nam mihi traditum est, et omni cui volo do hoc. 7. Tu igitur si adoras me in facie mea, fit tuum omne. 8. Et respondens ei Iesus dixit: scriptum est, dominum Deum tuum adores et ei soli satisfacias. 9. Deinde duxit eum in Ierusalem et statuit eum in pinnam templi et dixit ad eum: si filius sis Dei, jace te hinc deorsum, 10. scriptum est enim, quod angelis suis mandat de te ad servandum te 11. et quod in manibus te tenent, ut quando non offendas in lapide pedem tuum. 12. Et respondens dixit ei Iesus, quod dictum est: ne tentes dominum, Deum tuum. 13. Et consummans omne tentationum diabulus discessit procul eo usque tempus. 14. Et convertit se Iesus in potentia spiritus in Galilæam, et fama exiit per omnem regionem vicinorum de eo. 15. Et is docuit in conventibus eorum magnificatus ab omnibus. 16. Et venit in Nazareth, ubi fuit nutritus, et ivit intus secundum consuetudinem suam in die sabbati in synagogam et surrexit legere librum. 17. Et traditus fuit ei liber Isaiæ profetæ et evolvens hunc librum invenit locum, ubi fuit scriptum: 18. spiritus domini super me, propter quod unxit me ad lætum nuntiandum pauperibus, misit me ad sanandum hos contritos corde, 19. prædicare captivis remissionem et cæcis visum, dimittere confractos in consolationem, prædicare annum domini acceptum. 20. Et complicuit hunc librum et tradens ministro sedit, et omnibus in hac synagoga fuerunt oculi intendentes ad eum. 21. Cœpit autem loqui ad eos, quod hodierno die impleta-sunt scripta hæc in auribus vestris. 22. Et omnes omnino

ANNOTATIONES.

IV, 2. *at ustauhanaim*] J. St. ⋇ jct. — *þaim dagam*] his diebus, gr. omn. αὐτῶν.

IV, 3. *diabulus*] J. St. B. + *diabulaus*. — *sunaus*] sic cod. Arg. St. B. Hz. Z. pro *sunus*, vid. ad Mc. VII, 32.

IV, 5. *diabulaus*] sic cod. Arg. J. St. B. pro usitato *diabulus*, vid. ad vs. 3.

IV, 6. *sa*] J. St. ° ⋇. — *þize*] horum, ° gr. omn., vel potius ταύτην habent. — *þei*] notandus est hic locus, quia ex eo discimus errasse Grim. III, 19, 5 docentem, illud *þei* contractam esse formam ex *þatei*, neutro pronominis relativi, nam h. l. referendum est ad masculinum *þiswammeh* et *þammei* expectaveris; sed potius contractum est *þei* ex *þatei*, particula relativa, idem quod *ei* valente et sæpius pro pronomine relativo posita (cf. ad L. I, 20): sic legimus Mc. XI, 23 *þiswazuh ei* pro *þiswazuh saei* (Mc. IV, 25) et sæpius.

IV, 7. *mik*] me, ° gr. omn.; B. haud ita recte putat esse glossam (?), nam *ïnveitan* non intransitivam habet significationem, qua græcum προσκυνεῖν gaudet.

IV, 8. *ïesus qaþ*] ¶ gr. omn. excepto cod. 11 ap. Mi. — *ïnveitais*] gr. ante *fraujan*.

IV, 9. *vairþ*] J. St. ⋇ *vairpi*.

IV, 11. *handum*] J. St. ⋇ *handun*. — *þuk ufhaband*] ¶ gr. omn. — *gastagqjais bi*] J. St. ⋇ *gastagujaisei*, B. ⋇ *gastagqjaisei*.

IV, 13. *fraistobnjo*] J. St. *fraistubnjo*, frequentius quidem (M. VI, 13; L. VIII, 13), sed cf. VII, 12 *vidovo*. XVII, 13 *ushofon*. XX, 12 *vondon*. Mc. X, 23 *faiho* pro *viduvo*, *ushofun*, *vundon*, *faihu*, cf. ad Mc. IX, 50. — *diabulus*] J. ⋇ *diabolus*, St. ⋇ *daibolaus*.

IV, 16. *bi biuhtja*] St. ⋇ jct. — *bokos*] librum, ° gr. omn.

IV, 17. *praufetus*] vid. ad I, 54.

IV, 18. *du ganasjan — hairtin*] ad sanandum — corde, ° gr. — *gamalvidans*] Wachter *Glossar. German.* v. *Malmen* emendat *gamalmidans*, quæ emendatio speciosior quam verior est, nam a *malan* (L. XVII, 35) nascitur *malvjan*, cf. alia in — *vjan* desinentia verba *balvjan*, *bandvjan*, *valvjan*, *skadvjan*.

IV, 19. *frahunþanaim*] J. St. ⋇ *frahunþanais*; Z. conjecturam suam *frabunþanaim* (saltem *frabundanaim*) nunc nemini probaverit, vid. Rom. VII, 23; Cor. II, X, 5; Philem. XXIII. — *gaþrafstein*] consolatione, gr. omn. ἀφέσει.

IV, 20. *jah*] sec. et. ° g. omn. præter cod. X ap. Mi. — *þizai*] St. ⋇ *tkizai*. — *vesun*] gr. post *augona*.

IV, 21. *dugann*] editt. ⋇ *dugan*; in cod. Arg. num geminata liquida scriptum fuerit, cognosci non potest, sed spatium videtur angustius esse, quam quod *nn* capere possit.

IV, 22. *alakjo*] vid. ad Mc. XI, 32.

23 gandona us munþa is jah qeþun. niu sa ïst sunus Iosefis. jah qaþ du im. aufto qiþiþ mis þo gajukon.
þu leiki hailei þuk silban. wan filu hausidedum vaurþan in kafarnaum. tavei jah her in gabaurþai.
24, 25 þ inai. qaþ þan. amen ïzvis qiþa þatei ni ainshun praufete andanems ïst in gabaurþai seinai. aþþan bi sun-
jai qiþa ïzvis þatei managos viduvons vesun in dagam heleiins in ïsraela. þan galuknoda himins du
26 jeram þrim jah meneþs saihs. sve varþ huhrus mikils and alla airþa. jah ni du ainaihun þizo ïnsan-
27 diþs vas helias alja in saraipta seidonais du qinon viduvon. jah managai þrutsfillai vesun uf hailei-
28 saiu praufetau in ïsraela. jah ni ainshun ïze gahrainids vas alja naiman sa saur. jah fullai vaurþun
29 allai modis in þizai synagogein hausjandans þata. jah usstandandans uskusun ïmma ut us baurg jah
brahtedun ïna und aubmisto þis fairgunjis. ana þammei so baurgs ïze gatimrida vas. du afdrausjan
30, 31 ïna þaþro. iþ ïs þairhleiþands þairh midjans ïns iddja. jah galaiþ ïn kafarnaum baurg galeilaias jah
32, 33 vas laisjands ïns ïn sabbatim. jah sildaleikidedun bi þo laisein ïs. unte ïn valdufnja vas vaurd ïs. jah
34 in þizai synagogein vas manna habands ahman unhulþons unhrainjana jah ufhropida qiþands. let. wa
35 uns jah þus ïesu nazorenu. qamt fraqistjan unsis. kann þuk was ïs. sa veiha guþs. jah gawotida ïmma
ïesus qiþands. afdobn jah usgagg us þamma. jah gavairpands ïna sa unhulþa ïn midjaim urrann af
36 ïmma ni vaihtai gaskaþjands ïmma. jah varþ afslauþnan allans jah rodidedun du sis misso qiþandans.
wa vaurde þata. þatei miþ valdufnja jah mahtai anabiudiþ þaim unhrainjam ahmam jah usgaggand.
37, 38 jah usïddja meriþa fram ïmma and allans stadins þis bisunjane landis. usstandands þan us þizai sy-
nagogai galaiþ ïn gard seimonis. svaihro þan þis seimonis vas anahabaida brinnon mikilai. jah be-
39 dun ïna bi þo. jah atstandands ufar ïja gasok þizai brinnon. jah aflailot ïja. sunsaiv þan usstandandei
40 andbahtida ïm. miþþanei þan sagq sunno. allai sva managai sve habaidedun siukans sauhtim missa-
41 leikaim brahtedun ïns at ïmma. iþ ïs ainwarjammeh ïze handuns analagjands gahailida ïns. usïdd-
jedun þan jah unhulþons af managaim hropjandeins jah qiþandeins þatei þu ïs xristus sunus guþs.
42 jah gasakands ïm ni lailot þos rodjan. unte vissedun silban xristu ïna visan. biþeh þan varþ dags.
usgaggands galaiþ ana auþjana stad. jah manageins sokidedun ïna jah qemun und ïna jah gahabaidedun
43 ïna. ei ni afliþi fairra ïm. þaruh ïs qaþ du ïm. þatei jah þaim anþaraim baurgim vailamerjan ïk skal

INTERPRETATIO.

testati-sunt ei et mirati sunt de his verbis gratiæ his exeuntibus ex ore ejus et dixerunt: nonne hic est filius Iosefi? 23. Et dixit ad eos: fortasse dicitis mihi hanc parabolam: tu, medice, sana te ipsum, quam multum audivimus factum in Cafarnaum, fac etiam hic in patria tua. 24. Dixit autem: amen vobis dico, quod non unus profetarum acceptus est in patria sua; 25. at in veritate dico vobis, quod multæ viduæ fuerunt in diebus Heliæ in Israele, cum clauderetur cœlum ad annos tres et menses sex, ubi facta-est fames magna per omnem terram. 26. Et non ad unam harum missus fuit Helias, nisi in Sareptam Sidoniæ ad mulierem viduam. 27. Et multi leprosi fuerunt sub Helisæo profeta in Israele et non unus eorum mundatus fuit, nisi Neman hic Syrus. 28. Et pleni facti-sunt omnes ira in hac synagoga audientes hoc. 29. Et exsurgentes ejecerunt eum foras ex urbe et duxerunt eum usque summum hujus montis, in quo hæc urbs eorum ædificata fuit ad præcipitandum eum hinc. 30. Verum is transiens per medios eos ivit. 31. Et ivit in Cafarnaum, urbem Galilææ, et fuit docens eos in sabbatis. 32. Et mirati-sunt de hac doctrina ejus, nam in potestate fuit verbum ejus. 33. Et in hac synagoga fuit homo habens spiritum dæmonii impurum et exclamavit 34. dicens: sine! quid nobis et tibi, Iesu Nazorene? venisti perdere nos, nosco te, quis es; hic sanctus Dei. 35. Et increpavit eum Iesus dicens: obmutesce et exi ex hoc! Et projiciens eum hic dæmon in mediis exiit ab eo, non quoquam nocens ei. 36. Et factum est stupescere omnes et locuti-sunt ad se invicem dicentes: quid verborum hoc, quod cum potestate et potentia imperat his impuris spiritibus et exeunt? 37. Et exiit fama de eo per omnes locos hujus circumjacentium regionis. 38. Surgens autem ex hac synagoga ivit in domum Simonis; socrus autem hujus Simonis fuit detenta febri magna, et orarunt eum de ea. 39. Et adstans super eam increpavit hanc febrem, et dimisit eam. Statim autem surgens ministravit iis. 40. Dum autem occidit sol, omnes tam multi quam habuerunt ægrotos morbis variis, tulerunt eos ad eum; verum is unicuique eorum manus imponens sanavit eos. 41. Exierunt autem etiam dæmones a multis clamantes et dicentes, quod tu es Christus, filius Dei, et increpans eos non permisit eos loqui, nam sciverunt ipsum Christum esse. 42. Cum autem fieret dies, exiens ivit in desertum locum, et turbæ quæsiverunt eum et venerunt ad eum et tenuerunt eum, ut non abiret procul iis. 43. Deinde is dixit ad eos, quod etiam his aliis urbibus lætum-

ANNOTATIONES.

IV, 23. *þo*] hanc; errant qui Ulf. ταύτην omisisse dicunt. — *þu*] tu, ° gr. omn.

IV, 24. *ïzvis*] gr. post *qiþa*.

IV, 25. *þatei*] quod, ° gr.— *dagam*] J. St. ⁎ *daga*. — *ïsraela*] J. ⁎ *ïsrael*. — *jeram þrim*] J. St. B. ⁎ *jeran þrin*.

IV, 27. *haileisaiu*] sic cod. Arg.; J. St. ⁎ *haileisand*, Hickes. conj. ⁎ *haileisaia*, B. Z. ⁎ *haileisaim*. — *naiman*] i. e. Νεμάν aut Ναιμάν, cum autem gr. omn. aut Νεεμάν aut Ναιεμάν legant, fortasse *naiaiman* legendum est, uti *gaiainna* (γέεννα), *baiailzaibul* (Βεελζεβούλ). cf. tamen *ïsak* pro *ïsaak* (Ισαάκ).

IV, 29. *ut us*] J. St. B. ⁎ *utun*. — *þaþro*] hinc, ° gr. omn.

IV, 33.] *unhrainjana*] impurum, referendum ad *ahman* (πνεῦμα); Goth. c. cod. D (ἀκάθαρτον); gr. reliqui ἀκαθάρτου, quod cum δαιμονίου (*unhulþons*) conjungendum est. — *ufhropida*] Ulf. c. cod. 33 ap. Griesb. ° φωνῇ μεγάλῃ, vid. Mc. I. 23.

IV, 34. *nazorenu*] vid. ad Mc. I, 24.

IV, 40. *sagq*] J. St. ⁎ *sagu*. — *ainwarjammeh*] J. St. ⁎ *aintwarjaneh*, Hz. ⁎ *ainwarjameh*.

IV, 41. *xristus*] Christus, ° gr.— *ïm*] iis, ° gr. omn. — *silban*] ipsum, ° gr. omn., sed Ulf. ea vocula græcum articulum reddere voluisse videtur.

IV, 42. *afliþi*] J. St. ⁎ *galaiþ*.

IV 43. *skal bi*] J. St. ⁎ *skulda*.

44. v, 1 bi þiudangardja guþs. unte duþe mik insandida. jah vas merjands in synagogim galeilaias. jah varþ
miþþanei managei anatramp ina du hausjan vaurd guþs. jah is silba vas standands newa saiva'
2 gainnesaraiþ jah gasaw tva skipa standandona at þamma saiva. iþ fiskjans afgaggandans af im usþ-
3 vohun natja. galaiþ þan in ain þize skipe. þatei vas seimonis. baihait ina aftiuhan fairra staþa leitil
4 jah gasitands laisida us þamma skipa manageins. biþeh þan gananþida rodjands qaþ du seimonau.
5 brigg ana diupiþa jah athahid þo natja izvara du fiskon. jah andhafjands seimon qaþ du imma. talz-
6 jand. alla naht þairharbaidjandans vaiht ni nemum. iþ afar vaurda þeinamma vairpam natja. jah
7 þata taujandans galukun managein fiske filu sve natja dishnaupnodedun ize. jah bandvidedun gama-
nam. þoei vesun in anþaramma skipa. ei atiddjedeina hilpan ize. jah qemun jah gafullidedun ba þo
8 skipa sve sugqun. gaumjands þan seimon paitrus draus du knivam iesuis qiþands. bidja þuk. usgagg
9 fairra mis. unte manna fravaurhts im. frauja. sildaleik auk dishabaida ina jah allans þans miþ imma
10 in gafahis þize fiske. þanzei ganutun. samaleikoh þan jah iakobau jah iohannen sununs zaibaidaiaus.
þaiei vesun gadailans seimona. jah qaþ du seimona iesus. ni ogs þus. fram himma nu manne siud
11, 12 nutans. jah gatiuhandans þo skipa ana airþa afleiþandans allata laistidedun afar imma. jah varþ miþ-
þanei vas is in ainai baurge. jah sai. manna fulls þrutsfillis jah gasaiwands iesu driusands ana and-
13 vairþi bad ina qiþands. frauja. jabai vileis. magt mik gahrainjan. jah ufrakjands handu attaitok imma
14. qiþands. viljau. vairþ hrains. jah suns þata þrutsfill aflaiþ af imma. jah is faurbaud imma ei mann
ni qeþi. ak gagg jah ataugei þuk silban gudjin jah atbair imma fram þizai gahraineinai þeinai. þatei
15 anabaud moses du veitvodiþai im. usmernoda þan þata vaurd mais bi ina. jah garunnun hiuhmans
16 managai hausjon jah leikinon fram imma sauhte seinaizo. iþ is vas afleiþands ana auþidos jah bid-
17 jands. jah varþ in ainamma dage jah is vas laisjands. jah vesun sitandans fareisaieis jah vitodalaisar-
jos. þaiei vesun gaqumanai us allamma haimo galeilaias jah iudaias jah iairusaulymon. jah mahts

INTERPRETATIO

nuntiare ego debeo de regno Dei, nam ideo me misit. 44. Et fuit prædicans in synagogis Galilææ. v, 1. Et factum-est, dum turba ursit eum ad audiendum verbum Dei, et is ipse fuit stans prope mari Gennesareth 2. et vidit duo navigia stantia ad hoc mare, verum piscatores abeuntes ab iis laverunt retia. 3. Ivit autem in unum horum navigiorum, quod fuit Simonis; jussit eum reducere procul ripa paulum et sedens docuit ex hoc navigio turbas. 4. Cum autem cessaret loquens dixit ad Simonem : duc in altum et laxate hæc retia vestra ad piscandum. 5. Et respondens Simon dixit ad eum : magister, totam noctem perlaborantes quidquam non cepimus, verum in verbo tuo jacimus retia. 6. Et hoc facientes concluserunt multitudinem piscium multum, ut retia disrumperentur eorum. 7. Et annuerunt sociis, qui fuerunt in altero navigio, ut accederent adjuvare eos; et venerunt et impleverunt ambo hæc navigia, ut considerent. 8. Observans autem Simon Petrus cecidit ad genua Iesu dicens : oro te, exi procul me, nam homo peccaminosus sum, domine. 9. Stupor enim occupavit eum et omnes hos cum eo ob capturam horum piscium, quos ceperunt. 10. Similiter autem etiam Iacobum et Iohannem, filios Zebedæi, qui fuerunt socii Simoni, et dixit ad Simonem Iesus : ne time tibi, ab hodierno nunc hominum estis captores. 11. Et subducentes hæc navigia ad terram, relinquentes omne secuti-sunt post eum. 12. Et factum-est, dum fuit is in una urbium, et ecce, homo plenus lepra et videns Iesum, cadens in faciem oravit eum dicens : domine, si vis, potes me mundare. 13. Et extendens manum attigit eum dicens : volo, fi mundus, et statim hæc lepra abiit ab eo. 14. Et is interdixit ei, ut homini non diceret, sed vade et ostende te ipsum sacerdoti et offer ei pro hac purificatione tua, quod præcepit Moses ad testimonium iis. 15. Enuntiatum-est autem hoc verbum magis de eo et concurrerunt greges multi audire et sanari ab eo morbis suis. 16. Verum is fuit abiens in deserta et orans. 17. Et factum est in uno dierum, et is fuit docens, et fuerunt sedentes Farisæi et legis-doctores, qui fuerunt congressi

ANNOTATIONES.

v, 3. *galaiþ*] conscendit, gr. omn. ἐμβάς. — *aftiuhan*] gr. post *staþa*.

v, 4. *brigg*] St. ⁎ *bring.* — *athahid*] J. St. ⁎ *a'haihid*; Ulf. χαλάσωμεν legisse, Griesb. falso adnotat.

v, 5. *þairharbaidjandans*] J. St. B. ⁎ div., cf. vi, 12 *naht þairhvakands*. Cor. I, x, 1 *marein þairhiddjedun*. — *nemum*] St. ⁎ *nemun*. — *vairpam*] jacimus, gr. χαλάσω.

v, 6. *sve—ize*] ut retia disrumperentur eorum, gr. διεῤῥήγνυτο δὲ τὸ δίκτυον αὐτῶν; Goth. cum cod. D consentit, sed nescimus, an in eo αὐτῶν, in Griesb. adnotatione omissum, legatur.

v, 7. *þoei*] J. St. B. ⁎ *þaei*; Ih. h. l. conjecit *þaiei*, sed *Ulfil. illustr.* p. 198 codicis Arg. lectionem defendit propterea, quod piscationi operam dantes utriusque sexus homines fuisse credibile sit; sed Goth. aliter scribere omnino non potuit, quia *gaman* genere est neutrum, vid. Cor II, viii, 23 *gaman mein*. — *sugqun*] Ulf. + αὐτά.

v, 8. *bidja þuk*] oro te, ° gr.

v, 9. *þanzei*] quos, Ulf. pro ὧ, quod vulgo legitur, c. codd. B et D ὧν legit.

v, 10. *zaibaidaiaus*] J. ⁎ *zabaidaiaus*. — *þaiei*] J. St. B. ⁎ *þatei*, sic etiam vs. 29. — *fram himma nu*] Z. recte quidem monet *fram himma* ad reddendum græcum ἀπὸ τοῦ νῦν (J. xiii, 9; xiv, 7) suffecisse, sed egregie errat pergens, *fram nu* quoque dici posse; nam præpositiones adverbiis non junguntur, nisi addito pronomine demonstrativo, vid. Cor. II, v, 16 *fram þamma nu*. viii, 13 *in þamma nu mela*. Cæterum codicis Arg. lectionem veram esse, e L. i, 48; Skeir. 43, 17 *und hita nu* discimus. — *siud nutans*] estis captores, gr. omn. ἔσῃ ζωγρῶν; referente Zahnio Brix. habet *eritis captores*.

v, 13. *af*] St. ° ⁎

v, 14. *is*] J. St. ° ⁎ — *gagg*] St. ⁎ *gang*. — *imma*] sec. ei. ° gr. omn. — *þatei*] quod, gr. omn. καθώς.

v, 15. *mais*] gr. omn. ante *þata*. — *hausjon*] J. St. B. + *hausjan*: sic *hausjon* Mc. iv, 33; J. vi, 60. — scribitur etiam *suþjan* et *suþjon*, Tim. II, iv, 3. — *seinaizo*] St. ⁎ *se nazo*.

v, 17. *vitodalaisarjos*] Z. ⁎ div. — *þaiei*] J. St. ⁎ *þaei*. — *gaqumanai*] congressi, gr. ἐληλυθότες; Ulf. c. codd. συνεληλυθότες legit, vid. J. xviii, 20; Cor. I, xiv, 23; cf. Mc. xxvii, 17; L. viii, 4.

18 fraujins vas du hailjan ïns. jah sai. mans bairandans ana ligra mannan. saei vas uslïþa. jah sokide-
19 dun. waiva ïna ïnnatbereina jah galagidideina ïn andvairþja ïs. jah ni bigitandans. waiva ïnnatbereina
ïna ïn manageins. ussteigandans ana hrot and skaljos gasatidedun ïna miþ þamma badja ïn mid-
20 jaim faura ïesua. jah gasaiwands galaubein ïze qaþ du þamma uslïþin. manna. afleitanda þus fra-
21 vaurhteis þeinos. jah dugunnun þagkjan þai bokarjos jah fareisaieis qiþandans. was ïst sa saei ro-
22 deiþ naiteinins. was mag afletan fravaurhtins alja ains guþ. ufkunnands þan ïesus mitonins ïze an-
23 dhafjands qaþ du ïm. wa biþagkeiþ ïn hairtam ïzvaraim. waþar ïst azetizo qiþan. afletanda þus fra-
24 vaurhteis þau qiþan. urreis jah gagg. ïþ þan ei viteid þatei valdufni habaid sa sunus mans ana airþai
afletan fravaurhtins. qaþ du þamma uslïþin. du þus qiþa. urreis jah ushafjands þata badi þeinata
25 gagg ïn gard þeinana. jah sunsaiv usstandands ïn andvairþja ïze ushafjands. ana þammei lag. galaiþ
26 ïn gard seinana mikiljands guþ. jah usfilmei dissat allans jah mikilidedun guþ jah fullai vaurþun
27 agisis qiþandans. þatei gasaiwam vulþaga himma daga. jah afar þata usïddja jah gasaw motari na-
28 min laivvi sitandan ana motastada jah qaþ du ïmma. laistei afar mis. jah bileiþands allaim usstan-
29 dands ïddja afar ïmma. jah gavaurhta dauht mikila laivveis ïmma ïn garda seinamma. jah vas mana-
30 gei motarje mikila jah anþaraize. þaiei vesun miþ ïm anakumbjandans. jah birodidedun bokarjos
ïze jah fareisaieis du siponjam ïs qiþandans. duwe miþ þaim motarjam jah fravaurhtaim matjid
31, 32 jah drigkid. jah andhafjands ïesus qaþ du ïm. ni þaurbun hailai leikeis ak þai unhailans. ni qam
33 laþon garaihtans ak fravaurhtans ïn ïdreiga. ïþ eis qeþun du ïmma. duwe siponjos ïohannes
fastand ufta jah bidos taujand samaleiko jah fareisaiei. ïþ þai þeinai siponjos matjand jah
34 drigkand. þaruh ïs qaþ du ïm. ni magud sununs bruþfadis. unte sa bruþfads miþ ïm ïst. ga-
35 taujan fastan. aþþan qimand dagos. jah þan afnimada af ïm sa bruþfads jah þan fastand ïn
36 jainaim dagam. qaþuh þan jah gajukon du ïm. þatei ainshun plat snagins niujis ni lagjid

INTERPRETATIO.

ex omni vicorum Galilææ et Iudææ et Ierusolyma, et potentia domini fuit ad sanandum eos. 18. Et ecce, homines portantes in lecto hominem, qui fuit paralyticus, et quæsiverunt, quomodo eum inferrent et ponerent in facie ejus. 19. Et non invenientes quomodo inferrent eum ob turbam, adscendentes in tectum per tegulas posuerunt eum cum hoc lecto in mediis coram Iesu. 20. Et videns fidem eorum dixit ad hunc paralyticum : homo, remittuntur tibi peccata tua. 21. Et cœperunt cogitare hi scribæ et Farisæi dicentes : quis est hic, qui loquitur blasphemias? quis potest remittere peccata, nisi unus Deus? 22. Cognoscens autem Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad eos : quid cogitatis in cordibus vestris? 23. Utrum est facilius dicere, remittuntur tibi peccata, an dicere, surge et vade. 24. Verum autem ut sciatis, quod potestatem habet hic filius hominis in terra remittere peccata, dixit ad hunc paralyticum : ad te dico, surge, et tollens hunc lectum tuum vade in domum tuam. 25. Et statim exsurgens in facie eorum tollens, in quo jacuit, ivit in domum suam magnificans Deum. 26. Et stupor prehendit omnes, et magnificarunt Deum et pleni facti sunt timore dicentes : quod videmus mirabilia hodierno die. 27. Et post hoc exiit et vidit portitorem, nomine Levvi, sedentem ad telonium et dixit ad eum : sequere post me. 28. Et relinquens omnia surgens ivit post eum. 29. Et fecit cœnam magnam Levvi ei in domo sua et fuit turba portitorum magna et aliorum, qui fuerunt cum iis accumbentes. 30. Et murmurarunt scribæ eorum et Farisæi ad discipulos ejus dicentes : cur cum his portitoribus et peccatoribus editis et bibitis. 31. Et respondens Iesus dixit ad eos : non indigent sani medici, sed hi insani. 32. Non veni vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam. 33. Verum ii dixerunt ad eum : cur discipuli Iohannis jejunant sæpe et preces faciunt, similiter etiam Farisæorum, verum hi tui discipuli edunt et bibunt. 34. Tunc is dixit ad eos : non potestis filios sponsi, donec hic sponsus cum iis est, facere jejunare; 35. at veniunt dies, et cum aufertur ab iis hic sponsus, et tum jejunant in illis diebus. 36. Dixit autem etiam parabolam ad eos, quod unus assumentum ve-

ANNOTATIONES.

v, 18. *galagidideina*] J. St. *galagidedeina*, rectius quidem, sed vid. ad VIII, 56.

v, 19. *waiva*] quomodo, gr. ποίας, Ulf. fortasse c. codd. πῶς legit.—*gasatidedun*] J. St. ⋇ *gasandidedun*. —*midjaim*] J. St. B. ⋇ *midjan*.

v, 20. *du—uslïþin*] ad hunc paralyticum, ° gr.—*afleitanda*] J. St. + *afletanda*.

v, 21. *fareisaieis*] J. ⋇ *fareisaeis*. — *ains*] ea vocula cum et græco εἷς et μόνος respondeat, cum Griesb., Ulf. εἷς legisse, periculosius est contendere.

v, 22. *hairtam ïzvaraim*] J. St. ⋇ *hairtan ïzvaramma*.

v, 23. *waþar*] utrum, Ulf. accuratius quam gr. τί, sic VII, 42.—*azetizo*] J. St. B. + *azeitizo*.—*fravaurhteis*] Ulf. c. codd. ° σοῦ (*þeinos*).

v, 24, *ïþ þan ei*] editt. ⋇ *ïþ þanei*, vid. M. XXVII, 46; cf. *jah þan* L. XVII, 3; J. VI, 51; all. cf. ad M. XXV, 40. — *viteid*] J. St. + *viteiþ*, sic etiam *habaiþ* pro *habaid*.—*sa*] J. St. ° +.

v, 26. *gasaiwam*] videmus, gr. omn. εἴδομεν.

v, 28 *ïddja*] cod. Arg. marg. *laistida* (secutus est).

v, 29. *þaiei*] vid. ad vs. 10.

v, 30. *matjid jah drigkid*] ea cum aut *editis et bibitis* aut *edit et bibit* verti possint, Zahnio *Glossar*. p. 182 Ulf. cum verss. ἐσθίει καὶ πίνει ex Mc. II, 16 legisse probabile videtur; hoc recte; sed quod cod. D etiam, in quo ἐσθίεται καὶ πίνεται legitur, illius lectionis testem adducit, erravit, nam hanc codicis lectionem corruptam pro ἐσθίετε καὶ πίνετε esse, nihil certius est.

v, 33. *fareisaiei*] pro *fareisaie*, vid. ad III, 5; J. ⋇ *fareisaei*, B. + *fareisaieis*. — *siponjos*] sec. discipuli, ° gr. omn. Ulf. c. verss.

v, 34. *ïs*] J. St. B. + *ïesus*, vid. ad Mc. I, 42.—*ïst*] J. St. ⋇ *ïs*.

v, 35. *jah*] sec. et, ° gr.; abundat alterutrum *jah* et ex margine, ubi ex alio cod. positum erat, alteri loco illatum esse videtur; delendum igitur est aut h. l. aut supra; cf. ad J. XIII, 29; XVIII, 31; Cor. I, XV, 19.

v, 36. *þan*] St. ⋇ *tan*. —*plat*.] J. St. ⋇ *naat*.—*aiþþau*] St. ⋇ *aihþau*. — *gatimid*] Ulf. c. codd. ° ἐπίβλημα.

ana snagan fairnjana. aiþþau jah sa niuja aftaurnid jah þamma fairnjin ni gatimid þata a
37 þamma niujin. jah ainshun ni giutid vein niujata in balgins fairnjans. aiþþau distairid þata
38 niujo vein þans balgins jah silbo usgutniþ jah þai balgeis fraqistnand. ak vein juggata in balgins
39 niujans giutand jah bajoþs gafastanda. jah ainshun driggandane fairni. ni suns vili jugg. qiþiþ auk. þata
vi, 1 fairnjo batizo ist. jah varþ in sabbato anþaramma frumin gaggan imma þairh atisk. jah raupidedun
2 ahsa siponjos is jah matidedun bnauandans handum. iþ sumai fareisaie qeþun du im. wa taujiþ.
3 þatei ni skuld ist taujan in sabbato dagam. jah andhafjands viþra ins iesus qaþ. ni þata ussuggvud.
4 þatei gatavida daveid. þan gredags vas. silba jah þaiei miþ imma vesun. waiva inngalaiþ in gard
guþs jah hlaibans faurlageinais usnam jah matida jah gaf þaim miþ sis visandam. þanzei ni skuld ist
5 matjan nibai ainaim gudjam. jah qaþ du im. þatei frauja ist sa sunus mans jah þamma sabbato daga.
6 jah varþ þan in anþaramma daga sabbato galeiþan imma in synagogein jah laisjan. jah vas jainar
7 manna. jah handus is so taihsvo vas þaursus. vitaidedunuh þan bai bokarjos jah fareisaieis. jau in
8 sabbato daga leikinodedi. ei bigeteina til du vrobjan ina. iþ is vissuh mitonins ize jah qaþ du þamma manu þamma þaursja habandin handu. urreis jah stand in midjaim. þaruh is urreisands gastoþ.
9 qaþ þan iesus du im. fraihna izvis. wa skuld ist sabbato dagam. þiuþ taujan þau unþiuþ taujan. sai-
10 vala ganasjan þau usqistjan. jah ussaiwands allans ins qaþ du imma. ufrakei þo handu þeina. þaruh
11 is ufrakida. jah gastoþ so handus is svasve so anþara. iþ eis fullai vaurþun unfrodeins jah rodidedun
12 du sis misso. wa tavidideina þamma iesua. jah varþ in dagam þaim ei usiddja iesus in fairguni bidjan
13 jah vas naht þairhvakands in bidai guþs. jah biþe varþ dags atvopida siponjans seinans jah gaval-
14 jands us im tvalib. þanzei jah apaustuluns namnida. seimon. þanei jah namnida paitru. jah andraian
15 broþar is. iakobu jah iohannen. filippu jah barþulomaiu. maþþaiu jah þoman. iakobu þana alfaius
16 jah seimon þana haitanan zeloten. iudan iakobaus jah iudan iskarioten. saei jah varþ galevjands
17 ina. jah atgaggands dalaþ miþ im gastoþ ana stada ibnamma jah hiuma siponje is jah hansa mikila
manageins af allamma iudaias jah iairusalem. jah þize faur marein tyre jah seidone jah anþaraizo

INTERPRETATIO.

stimenti novi non ponit in vestimento vetere, alioquin etiam hoc novum rumpit et huic veteri non convenit hoc ab hoc novo. 37. Et unus non fundit vinum novum in utres veteres, alioquin disrumpit hoc novum vinum hos utres et ipsum effunditur et hi utres perduntur. 38. Sed vinum novum in utres novos fundunt, et ambo conservantur. 39. Et unus bibentium vetus, non statim vult novum, dicit enim : hoc vetus melius est. vi, 1. Et factum-est in sabbato secundo primo ire ei per satum, et vellerunt aristas discipuli ejus et ederunt conterentes manibus. 2. Verum quidam Farisæorum dixerunt ad eos : quid facitis, quod non fas est facere in sabbati diebus? 3. Et respondens ad eos Iesus dixit : non hoc legistis, quod fecit David, cum famelicus esset, ipse et qui cum eo fuerunt? 4. quomodo introiit in domum Dei et panes propositionis sumpsit et dedit his cum eo exsistentibus, quos non fas est edere, nisi unis sacerdotibus. 5. Et dixit ad eos, quod dominus est hic filius hominis et huic sabbati diei. 6. Et factum-est autem in alio die sabbati ire ei in synagogam et docere, et fuit illic homo, et manus ejus hæc dextra fuit arida. 7. Observarunt autem hi scribæ et Farisæi, an in sabbati die sanaret, ut invenirent facultatem ad accusandum eum. 8. Verum is scivit cogitationes eorum et dixit ad hunc hominem hunc aridam habentem manum ; surge et sta in mediis. Tunc is surgens stetit. 9. Dixit autem Iesus ad eos: interrogo vos, quid fas est sabbati diebus, bene facere, an male facere, animam servare an perdere? 10. Et adspiciens omnes eos dixit ad eum : protende hanc manum tuam. Tunc is protendit, et stetit hæc manus ejus, sicut hæc altera. 11. Verum ii pleni facti-sunt insipientia et locuti-sunt ad se invicem, quid facerent huic Iesu. 12. Et factum-est in diebus his, ut exiret Iesus in montem orare et fuit noctem pervigilans in prece Dei. 13. Et cum fieret dies, advocavit discipulos suos et eligens ex iis duodecim, quos etiam apostolos vocavit, 14. Simonem, quem etiam vocavit Petrum, et Andream, fratrem ejus, Iacobum et Iohannem, Filippum et Barthulomæum, 15. Maththæum et Thomam, Iacobum hunc Alfæi et Simonem hunc vocatum Zeloten, 16. Iudam Iacobi et Iudam Iscarioten, qui etiam factus-est tradens eum. 17. Et iens deorsum cum iis stetit in loco plano et grex discipulorum ejus et cohors magna populi ab omni Iudæa et Ierusalem et horum præter mare Tyrorum et Sidoniorum et

ANNOTATIONES.

v, 38. *giutand*] fundunt, gr. βλητέον; sic. Mc. ii, 22.

v, 39. *driggandane*] sic cod. Arg. et ita quidem, ut syllaba *drig* sit ultima plagulæ, reliqua verbi pars *gandane* in sequente plagula scripta sit; Ih. Z. + *driggkandane*, uti in cod. Arg. h. l. sic etiam Eph. v, 18 legitur.—*fairni*] J. St. ✱ *fairnji*.—*qiþiþ*] J. ✱ *qiþ*.—*fairnjo*] J. St. B. ✱ *fairnji*.

vi, 1, *ahsa*] gr. omn. post *is*.

vi, 2. *sabbato dagam*] editt. ut semper ✱ jct., vid. vs. 6 *daga sabbato*.

vi, 3. *iesus qaþ*] ¶ gr.

vi, 4. *gaf*] Ulf. c. codd. et vers. ° καὶ — *visandam*] exsistentibus, ° gr. omn., Ulf. ex Mc. ii, 26.

vi, 7. *til du vrohjan*] facultatem ad accusandum pro gr. κατηγορίαν; haud ita recte Griesb. statuit, Ulf. κατηγορεῖν legisse.

vi, 10. *ufrakida*] protendit, gr. ἐποίησεν

vi, 11. *tavidideina*] J. St. rectius *tavidedeina*, sed vid. ad viii, 56. — *þamma*] vid. ad Mc. xv, 15.

vi, 12. *ei usiddja*] ut exiret, gr. ἐξῆλθεν omissa particula; Ulf. sequitur libros. qui ἐξελθεῖν αὐτόν habent, cf. viii, 1. — *iesus*] J. St. B. + *is*, vid. ad Mc. i, 42. — *þairhvakands*] cod. Arg. ✱ *þairhrakands*, vid. ad M. v, 15.

vi, 13. *im*] J. St. ✱ *in*, sic v. 39.

vi, 15. *maþþaiu*] vid. ad M. ix, 9.

vi, 16. *ina*] eum, ° gr. omn.

vi, 17. *atgaggands*] cod. Arg. ✱ *atgaggaggands*, cf. ad Cor. II, x. 12. — *hiuma*] sic editt. cum cod. Arg. h. l. et viii, 4 pro *hiuhma*, vid. ad M. v, 15. — *faur marein*] J. St. Z. ✱ jct. — *jah — baurge*] et aliarum urbium, ° gr. omn.; sine dubio ea verba ex cod., qui pro Ἱερουσαλήμ—Σιδῶνος habebat ἄλλων

18 baurge. þaiei qemun hausjan imma jah hailjan sik sauhte seinaizo. jah þai anahabaidans fram ahmam
19 unhrainjaim jah gahailidai vaurþun. jah alla managei sokidedun attekan imma. unte mahts af imma
20 usiddja jah ganasida allans. jah is ushafjands augona seina du siponjam seinaim qaþ. audagai jus
21 unledans ahmin. unte izvara ist þiudangardi himine. audagai jus gredagans nu. unte sadai vairþiþ.
22 audagai jus gretandans nu. unte ufhlohjanda. audagai sijuþ. þan fijand izvis mans jah afskaidand
23 izvis jah idveitjand jah usvairpand namin izvaramma sve ubilamma in sunaus mans. faginod in jai-
namma daga jah laikid. unte sai. mizdo izvara managa in himinam. bi þamma auk tavidedun prau-
24, 25 fetum attans ize. aþþan vai izvis þaim gabeigam. unte ju habaid gaþlaiht izvara. vai izvis jus sadans
26 nu. unte gredagai vairþiþ. vai izvis jus hlahjandans nu. unte gaunon jah gretan duginnid. vai þan
27 vaila izvis qiþand allai mans. samaleiko allis tavidedun galiugapraufetum attans ize. akei izvis qiþa
28 þaim hausjandam. frijod þans hatandans izvis. vaila taujaid þaim fijandam izvis. þiuþjaiþ þans fra-
29 qiþandans izvis. bidjaid fram þaim anamahtjandam izvis. þamma stautandin þuk bi kinnu galevei
30 imma jah anþara. jah þamma nimandin af þus vastja jah paida ni varjais. wammeh þan bidjandane
31 þuk gif jah af þamma nimandin þein ni lausei. jah svasve vileid ei taujaina izvis mans jah jus taujaid
32 im samaleiko. aþþan jabai frijod þans frijondans izvis. wa izvis laune ist. jah auk þai fravaurhtans þans
33 frijondans sik frijond. jah jabai þiuþ taujaid þaim þiuþ taujandam izvis. wa izvis laune ist. jah auk
34 þai fravaurhtans þata samo taujand. jah jabai leiwid. fram þaimei veneid andniman. wa izvis laune
35 ist. jah auk fravaurhtai fravaurhtaim leiwand. ei andnimaina samalaud. sveþauh frijod þans fijands
izvarans. þiuþ taujaid jah leiwaid ni vaihtais usvenans. jah vairþiþ mizdo izvara managa jah vairþiþ
36 sunjus hauhistins. unte is gods ist þaim unfagram jah unseljam. vairþaid bleiþjandans svasve jah

INTERPRETATIO.

aliarum urbium, 18. qui venerunt audire eum et sanare se morbis suis, et hi vexati a spiritibus impuris et sanati facti-sunt. 19. Et omnis turba quæsiverunt attingere eum, nam potentia ab eo exiit et sanavit omnes. 20. Et is extollens oculos suos ad discipulos suos dixit: beati vos pauperes spiritu, nam vestrum est regnum cœlorum; 21. beati vos famelici nunc, nam saturi fitis; beati vos flentes nunc, nam exhilaramini; 22. beati estis, cum odiunt vos homines et separant vos et exprobrant et ejiciunt nomen vestrum uti malum ob filium hominis. 23. Gaudete in illo die et exsultate, nam ecce, merces vestra multa in cœlis; secundum hoc enim fecerunt profetis patres eorum. 24. At væ vobis his divitibus, nam jam habetis consolationem vestram; 25. væ vobis, vos saturi nunc, nam famelici fitis; væ vobis, vos ridentes nunc, nam lugere et flere incipitis; 26. væ cum bene vobis dicunt omnes homines, similiter enim fecerunt falsis-profetis patres eorum. 27. Sed vobis dico his audientibus: amate hos odientes vos, bene facite his odientibus vos, 28. benedicite his maledicentibus vobis, orate pro his violentantibus vos. 29. Huic percutienti te in maxillam, trade ei etiam alteram, et huic sumenti a te vestem, etiam tunicam ne prohibeas. 30. Cuique autem orantium te da et ab hoc sumente tuum ne exige. 31. Et sicut vultis, ut faciant vobis homines, etiam vos faciatis iis similiter. 32. At si amatis hos amantes vos, quid vobis mercedum est? et enim hi peccatores hos amantes se amant. 33. Et si bene faciatis his bene facientibus vobis, quid vobis mercedum est? et enim hi peccatores hoc ipsum faciunt. 34. Et si commodatis, a quibus speratis accipere, quid vobis mercedum est? et enim peccatores peccatoribus commodant, ut accipiant æquale. 35. Verumtamen amate hos inimicos vestros, bene facite et commodate non quidquam exspectantes, et fit merces vestra multa et fitis filii summi, nam is bonus est his inutilibus et malis. 36. Fiatis misericordes, sicut etiam pater vester misericors est; 37. et ne judicate, ut non

ANNOTATIONES.

πόλεων, in margine posita, qui codicem argenteum scripsit, in textum intulit.

vi, 20. *siponjam seinaim*] J. St. ⁕ *siponje seinai*, B. ⁕ *siponje seinaize*; in cod. Arg. quid scriptum fuerit, cognosci hodie non potest, quod cum Ih. dedimus, constructio postulat præpositionis *du*. — *jus*] vos, gr. οἱ, sic Ulf. pronomen personale vocativo addere solet, ubi Græci articulo utuntur, vid. M. vi, 11 *atta unsar þu in himinam*. vii, 23; Mc. ix, 25; L. iv, 23; vi, 25; Eph. vi, 9; morem Græcorum raro imitatur: Mc. xv, 29 sq. *o sa gatairands þo alh nasei þuk!* aut L. ix, 41 *o kuni!* sæpius omittit pronomen, ut Mc. x, 47, L. vii, 54; J. xix, 3; aut interjectionem, ut Rom. ix, 20 *manna!* — *ahmin*] spiritu ° gr.; J. St. addit + *nu*. — *himine*] cœlorum, gr. omn. θεοῦ.

vi, 21. fin. J. St. signum lacunæ post *ufhlohjanda* ponunt, sed in cod. Arg. nihil additur; illi viri docti in errorem sunt inducti, quod in extrema lineæ parte librarius nihil scripsit (id quod sæpius factum esse vidimus) et quæ litteræ exstare videntur, eæ ex aversa parte plagulæ pervaserunt.

vi, 22. *sijuþ*] Hz. ° ⁕ — *fijand*] J. St. ⁕ *fijond*. — *jah*] pr., Ulf. ° ὅταν.

vi, 23. *laikid*] J. St. B. ⁕ *laikod*. — *himinam*] cœlis, gr. οὐρανῷ. — *praufetum*] sic cod. Arg.; J. St. B. ⁕ *praufetun*.

vi, 24. *ju*] jam, ° gr. omn.; J. St. + *nu*. — *gaþlaiht*.] J. ⁕ *gaþrafst*. St. ⁕ *gaþod* et pro eo Glossar. p. 56 ⁕ *gadaliþ*, Z. inepte *laþon* proponit, quod verbum h. l. sensum vix tolerabilem præbet; in cod. Arg. legitur, quod B. dedit, vid. etiam Cor. II, i, 3 seqq. vii, 4, 7.

vi, 25. *sadans*] St. ⁕ *sandans*. — *nu*] pr. nunc, ° gr. — *duginnid*] incipitis, ° gr. omn.; Ulf. ad indicandum tempus futurum addidit; pro eo tempore, quo ejus lingua caret, præsens ponere solet, sed aliquoties illum defectum ita explet, ut circumscriptione quadam utatur, additis verbis præter *duginnan* etiam *haban* (habere), *skulan* (debere), *munan* (cogitare), *sik skaftjan* (præparare).

vi, 26. *allai*] omnes, ° gr.

vi, 27. *fijandam*] cod. Arg. marg. *hatjandam* (odientibus); erravit autem librarius, nam signum glossæ non verbo *fijandam*, ad quod pertinet glossa, sed verbo *hatandans* appinxit.

vi, 28. *fram*] vid. ad ii, 24.

vi, 29. *imma*] ei, ° gr.

vi, 32. *aþþan*] at, gr. omn. καί

vi, 34. *þaimei*] J. St. B. Hz. + *þammei*.

vi, 35. *izvarans*] Ulf. ° καί. — *jah*] tert., Z. ⁕ *ja*. — *unfagram*] J. St. ⁕ *unfairam*.

vi, 36. *vairþaid*] Ulf. c. codd. ° οὖν. — *svasve*] cod. Arg. ⁕ *svave*. — *izvar*] J. St. ⁕ *izvara*.

37 atta izvar bleiþs ist. jah ni stojid. ei ni stojaindau. ni afdomjaid jah ni afdomjanda. fraletaid jah frale-
38 tanda. gibaid jah gibada izvis. mitads goda jah ufarfulla jah gavigana jah ufargutana gibada in barm
39 izvarana. þizai auk samon mitadjon. þizaiei mitid. mitada izvis. qaþuh þan gajukon im. ibai
40 mag blinds blindana tiuhan. niu bai in dal gadriusand. nist siponeis ufar laisari seinana. iþ gaman-
41 vids warjizuh vairþai sve laisaris is. aþþan wa gaumeis gramsta in augin broþrs þeinis. iþ anza in
42 þeinamma augin ni gaumeis. aiþþau waiva magt qiþan du broþr þeinamma. broþar let. ik usvairþa
gramsta þamma in augin þeinamma. silba in augin þeinamma anza ni gaumjands. liuta. usvairp
faurþis þamma anza us augin þeinamma. jah þan gaumjais usvairpan gramsta þamma in augin broþrs
43, 44 þeinis. ni auk ist bagms gods taujands akran ubil. nih þan bagms ubils taujands akran god. warjizuh
raihtis bagme us svesamma akrana uskunþs ist. ni auk us þaurnum lisanda smakkans. nihþan us
45 aiwatundjai trudanda veinabasja. þiuþeigs manna us þiuþeigamma huzda hairtins seinis usbairid
þiuþ. jah ubils manna us ubilamma huzda hairtins seinis usbairid ubil. uzuh allis ufarfullein hairtins
46, 47 rodeid munþs is. aþþan wa mik haitid. frauja frauja. jah ni taujid. þatei qiþa. wazuh sa gaggands
48 du mis jah hausjands vaurda meina jah taujands þo. ataugja izvis. wamma galeiks ist. galeiks ist
mann timrjandin razn. saei grob jah gadiupida jah gasatida grunduvaddjau ana staina. at garunjon þan
vaurþanai bistagq awa bi jainamma razna jah ni mahta gavagjan ita. gasulid auk vas ana þamma staina
49 iþ sa hausjands jah ni taujands galeiks ist mann timrjandin razn ana airþai inuh grunduvaddju. þatei
VII, 1 bistagq flodus jah suns gadraus. jah varþ so usvalteins þis raznis mikila. biþe þan usfullida alla þo vaurda
2 seina in hliumans manageins. galaiþ in kafarnaum. hundafade þan sumis skalks siukands svultavairþja.

INTERPRETATIO.

judicemini; ne condemnetis et non condemnamini; absolvatis et absolvimini. 38. Detis et datur vobis; mensura bona et superplena et concussa et superfusa datur in sinum vestrum, hac enim ipsa mensura, qua mensuratis, mensuratur vobis. 39. Dixit autem parabolam iis: num potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foveam cadunt? 40. Non-est discipulus super magistrum suum, verum paratus quisque fiat uti magister ejus. 41. At quid vides festucam in oculo fratris tui, verum trabem in tuo oculo non vides? 42. Aut quomodo potes dicere ad fratrem tuum: frater, sine, ego ejicio festucam hanc in oculo tuo; ipse in oculo tuo trabem non videns, hypocrita, ejice antea hanc trabem ex oculo tuo et tum videas ejicere festucam hanc in oculo fratris tui. 43. Non enim est arbor bona faciens fructum malum, neque arbor mala faciens fructum bonum. 44. Quæque enim arborum ex proprio fructu nota est, non enim de spinis colliguntur ficus, neque de rubo calcantur uvæ. 45. Bonus homo e bono thesauro cordis sui profert bonum et malus homo e malo thesauro cordis sui profert malum; exque enim abundantia cordis loquitur os ejus. 46. At quid me vocatis domine, domine! et non facitis, quod dico? 47. Quisque hic iens ad me et audiens verba mea et faciens ea, ostendo vobis, cui similis est. 48. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit et profundum-fecit et posuit fundamentum super saxum; in inundatione autem facta irruit aqua contra illam domum et non potuit commovere eam, fundata enim fuit super hoc saxo. 49. Verum hic audiens et non faciens similis est homini ædificanti domum super terram sine fundamento, cui irruit fluctus et statim cecidit, et facta-est hæc eversio hujus domus magna. VII, 1. Cum autem expleret omnia hæc verba sua in aures turbæ, ivit in Cafarnaum. 2 Centurionum autem cujusdam servus ægrotans morti-propinquus, qui fuit

ANNOTATIONES.

VI, 37. *ei*] ut, gr. *καὶ*; sed vid. ad J. XVI, 17.

VI, 38. *jah*] sec. et, ° gr. — *ufarfulla*] superplena, gr. *πεπιεσμένον*, cui cum gothicum verbum non satis respondeat, Ulfilam *περισσόν* legisse B. suspicatur. — *gibada*] sec. datur, gr. omn. *δώσουσι*, cf. vs. 44. — *mitid*] sic et B. conjectura, Ih. etiam (in adnotatione ad IIz.) probata, dedimus; cod. Arg. et editt. ⁜ *mitad*; librarius sequenti *mitada* in errorem inductus esse videtur.

VI, 39. *þan*] St. ⁜ *tan*. — *im*] J. St. ⁜ *in*. — *dal gadriusand*] editt. ⁜ *dalga driusand*, vid. ad Mc. XII, 1.

VI, 40. *gamanvids*] J. St. ⁜ *gaustaujane manvids*, B. ⁜ *ga ustaujane manvids*; cod. Arg. *gamanvids* et in marg. *ustauhans* (perfectus), quod cum jam B. legerit et evidenter scriptum sit, Ihrium miramur dicere in cod. *ustaubans* legi.

VI, 41. *gaumeis*] sec., J. St. ⁜ *gaumjeis*.

VI, 42. *ik*] ego, ° gr. omn.

VI, 44. *lisanda — trudanda*] colliguntur — calcantur, gr. omn. *συλλέγουσι — τρυγῶσι*, cf. vs. 38. Cæterum gothicum *trudan* calcare (X, 19), conculcare (VIII, 5), græco *τρυγᾶν* (metere, vindemiare) omnino non respondet; et si quis Ulf. sensum potius quam verba respexisse dicat, tum *us aiwatundjai* non ita apte appositum videtur; nos hunc locum in eorum numero habemus, ubi græcorum verborum significationem non satis intellexit, vid. ad. I, 5. — *veinabasja*] uvæ (plur.), gr. *σταφυλήν*; cæterum J. ⁜ *veinabasjan*, St. ⁜ *vainabasjan*.

VI, 45. *usbairid*] pr. St. ⁜ *nsbairid*.

VI, 47. *vaurda meina*] ¶ gr. omn. — *galeiks ist*] ¶ gr. omn.

VI, 48. *at garunjon*] J. ⁜ *atarunjan*, St. ⁜ *at garunjan*, B. ⁜ *atgarunjan*. — *bistagq awa*] J. ⁜ *bistagun awa*, St. ⁜ *bistaguna wa*. — *ana*] sec., J. St. ⁜ *and*.

VI, 49. *þatei*] si pro particula relativa aut causali accipitur, sensus omnino turbatur; gr. omn. *ᾗ* referendum ad *οἰκία* pendet a *προσέρρηξεν*. Si Gothus græcorum lectionem ad verbum exprimere vellet, *bi þammei* debebat scribere; nam præpositio *bi* vel *du* vel *viþra* verbo *stigqan* conjungi solet (M. VII, 25, 27; L. IV, 11; XIV, 31; Rom. IX, 32); si *þatei* ad *razn* pertinet, id quod sensus postulat, Ulf. constructionem mutavit, quod sæpius fecit, sed h. l. audacius. — *bistagq*]. J. St. ⁜ *bistagun*. — *flodus*] J. St. B. ⁜ *awaflodus*; cod. Arg. marg. *awa* (fluvius): glossam viri illi docti in textum intulerunt. — *gadraus*] suspicamur, Ulf. c. gr. *συνέπεσε* legisse.

VII, 2. *svultavairþja*] Z. ⁜ div.; J. St. B. ⁜ *svulta vairþid*; *svultavairþja* = ad mortem vergens i. e. morti appropinquans (Grim. II. 577); gr. *ἤμελλε τελευτᾶν*, forma concreta præcedente abstracta habet, in quo diligens lector offendere possit.

3 saei vas īmma svers. gahausjands þan bi īesu īnsandida du īmma sinistans īudaie bidjands
4 īna. ei qimi jah ganasidedi þana skalk īs. īþ eis qimandans at īesua bedun īna usdaudo
5 qiþandans. þatei vairþs īst þammei fragibis þata. unte frijoþ þiuda unsara jah synagogein īs gatimrida
6 unsis īþ īesus īddjuh miþ īm jah juþan ni fairra visandin īmma þamma garda īnsandida du īmma.
sa hundafads frijonds qiþands du īmma. frauja. ni draibei þuk. unte ni īm vairþs ei uf hrot mein
7 īnngaggais. duþei ni mik silban vairþana rahnida at þus qiman. ak qiþ vaurda jah gahailnid sa
8 þiumagus meins. jah þan auk īk manna īm uf valdufnja gasatids. habands uf mis silbin gadrauhtins.
jah qiþa du þamma. gagg. jah gaggid. jah anþaramma. qim her. jah qimid. jah du skalka mei-
9 namma. tavei þata. jah taujid. gahausjands þan þata īesus sildaleikida īna jah vandjands sik
du þizai afarlaistjandein sis managein qaþ. amen qiþa īzvis. ni īn īsraela svalauda galaubein bigat.
10, 11 jah gavandjandans sik þai īnsandidans du garda bigetun þana siukan skalk hailana. jah varþ īn
þamma afar daga. īddja īn baurg namnida naen. jah midīddjedun īmma siponjos īs ganohai jah
12 manageins filu. biþeh þan newa vas daura þizos baurgs. þaruh sai. utbaurans vas naus. sunus ainaha
13 aiþein seinai. jah si silbo vidovo. jah managei þizos baurgs ganoha miþ īzai. jah gasaiwands
14 þo frauja īesus īnfeinoda du īzai jah qaþ du īzai. ni gret. jah duatgaggands attaitok wilftrjom.
15 īþ þai bairandans gastoþun jah qaþ. juggalaud du þus qiþa. urreis. jah ussat sa naus jah dugann
16 rodjan, jah atgaf īna aiþein īs. dissat þan allans agis. jah mikilidedun guþ qiþandans. þatei prau-
17 fetus mikils urrais īn unsis jah þatei gaveisoda guþ manageins seinaizos. jah usīddja þata vaurd
18, 91 and alla īudaia bi īna jah and allans bisitands. jah gataihun īohannen siponjos īs bi alla þo. jah
athaitands tvans siponje seinaize īohannes īnsandida īns du īesua qiþands. þu īs sa qimanda þau
20 anþaranu venjaima. qimandans þan at īmma þai vairos qeþun. īohannes sa daupjands īnsandida
21 ugkis du þus qiþands. þu īs sa qimanda þau anþaranu venjaima. īnu þan þizai weilai gahailida
22 managans af sauhtim jah slahim jah ahmane ubilaize jah blindaim managaim fragaf siun. jah
andhafjands īesus qaþ du īm. gaggandans gateihats īohannen. þatei gasewuts jah gahausideduts.

INTERPRETATIO.

ei carus. 3. Audiens autem de Iesu misit ad eum seniores Iudæorum orans eum, ut veniret et sanaret hunc servum ejus. 4. Verum ii venientes ad Iesum orarunt eum sollicite dicentes, quod dignus est, cui præstas hoc, 5. nam amat gentem nostram et synagogam is ædificavit nobis. 6. Verum Iesus ivit cum iis et amplius non procul exsistente eo hac domo, misit ad eum hic centurio amicos dicens ad eum: domine, ne urge te, nam non sum dignus, ut sub tectum meum intres, 7. ideoque non me ipsum dignum æstimavi, ad te venire, sed dic verbum, et sanatur hic puer meus. 8. Et vero enim ego homo sum sub imperio constitutus, habens sub me ipso milites, et dico ad hunc: vade, et vadit, et alteri: veni huc, et venit; et ad servum meum: fac hoc, et facit. 9. Audiens autem hoc Iesus miratus-est eum, et vertens se ad hanc sequentem se turbam dixit: amen dico vobis, non in Israele talem fidem inveni. 10. Et convertentes se hi missi ad domum invenerunt hunc ægrotum servum sanum. 11. Et factum-est in hoc postero die, ivit in oppidum vocatum Naen, et comitati-sunt eum discipuli ejus multi et turbæ multum. 12. Cum autem prope esset portæ hujus oppidi, tunc, ecce, elatus fuit mortuus, filius unicus matri suæ, et ea ipsa vidua, et turba hujus oppidi multa cum ea. 13. Et videns hanc dominus Iesus misertus-est super eam et dixit ad eam: ne fle. 14. Et accedens attigit feretrum, verum hi portantes steterunt, et dixit: adolescens, ad te dico, surge! 15. Et surrexit hic mortuus et cœpit loqui, et reddidit eum matri ejus. 16. Obsedit autem omnes timor, et magnificarunt Deum dicentes: quod profeta magnus exstitit in nobis et quod visitavit Deus populum suum. 17. Et exiit hoc verbum in omnem Iudæam de eo et in omnes vicinos. 18. Et nuntiarunt Iohanni discipuli ejus de omni hoc; 19. et advocans duos discipulorum suorum Iohannes misit eos ad Iesum dicens: tu es hic veniens, an aliumne exspectemus? 20. Venientes autem ad eum hi viri dixerunt: Iohannes hic baptizans misit nos ad te dicens: tu es hic veniens, an aliumne exspectemus? 21. In autem hac hora sanavit multos a morbis et plagis et spiritibus malis et cæcis multis reddidit visum. 22. Et respondens Iesus dixit ad eos: euntes nuntiate Iohanni, quod vidistis et audivistis, quod cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, muti

ANNOTATIONES.

VII, 3. *qimi*] sic cod. Arg.; Hz. + *qemi*, vid. ad VIII, 56.

VII, 4. *fragibis*] J. St. B. ⁎ *frambis*.

VII, 5. *synagogein*] vid. ad M. XXVII, 62.

VII, 6. *īm*] pr., J. St. ⁎ *īn*. — *īmma*] pr., gr. omn. post *juþan*. — *du īmma*] sec., J. ° ⁎.

VII, 8. *mis silbin*] J. B. ⁎ jct. uti vs. 49 et sæpius, St. ⁎ *missisbin*. — *her*] huc, ° gr. omn.

VII, 9. *amen*] amen, ° gr.

VII, 11. *afar daga*] St. Z. ⁎ jct. — *naen*] in cod. Arg. *maen* scriptum esse videtur: cæterum gr. omn. Ναΐν.

VII, 12. *vidovo*] vid. ad IV, 13. — *managei*] J. St. ⁎ *managai*. — *si silbo*] ea ipsa, gr. αὕτη. — *ganoha*] Ulf. c. codd. ° ἦν.

VII, 13. *frauja īesus*] dominus Iesus; gr. alii κύριος, alii Ἰησοῦς; utrumque Ulf. et cod. 225 conjungit.

VII, 15. *dugann*] St. ⁎ *dugan*.

VII, 16. *allans agis*] ¶ gr. omn. — *mikilidedun*] J. St. B. ⁎ *mikelidedun*. — *qiþandans*] Ih. h. l. adnotat: Gothus lineolam illam, notam τοῦ *n*, syllabæ ultimæ superinducere neglexit; sed errat vir doctus, nam illa lineola clarissime supra est ducta. — *seinaizos*] St. ⁎ *seinazos*.

VII, 19. *tvans*] Ulf. c. cod. D. et verss. ° τινάς. — *īns*] eos, ° gr. omn.

VII, 20. *venjaima*] St. ⁎ *venjaina*.

VII, 21. *ahmane ubilaize*] St. ⁎ *ahmanum*; B. conjectura *ahmam ubilaim* non necessaria est, construuntur enim verba medendi et sanandi et cum genitivo (L. V, 15; VI, 18; VIII, 2) et cum præpositione *af* (Mc. V. 29, 34). Locos, ubi Ulf. constructionem mutat, habes hos: IV, 25 *galuknoda himins du jeram þrim jah menoþs saihs*. Mc. I, 6 *vas gavasiþs taglam jah gairda*; cf. ad Cor. II, XII, 21.

VII, 22. *gateihats*] Z. ⁎ *gataihats*.

þatei blindai ussaiwand. haltai gaggand. þrutsfillai gahrainjanda. baudai gahausjand. naveis urreisand.
23, 24 unledai vailamerjanda. jah audags ist sawazuh saei ni gamarzjada in mis. at galeiþandam þan þaim
airum iohannes dugann rodjan du managein bi iohannen. wa usiddjeduþ in auþida saiwan. raus fram
25 vinda vagid. akei wa usiddjeduþ saiwan. mannan in hnasqjaim vastjom gavasidana. sai. þai in
26 vastjom vulþagaim jah fodeinai visandans in þiudangardjom sind. akei wa usiddjeduþ saiwan.
27 praufetu. jai qiþa izvis. jah mais praufetu. sa ist bi þanei gamelid ist. sai. ik insandja aggilu meinana
28 faura andvairþja þeinamma. saei gamanveid vig þeinana faura þus. qiþa allis izvis. maiza in baurim
qinono praufetus iohanne þamma daupjandin ainshun nist. iþ sa minniza imma in þiudangardjai
29 guþs maiza imma ist. jah alla managei gahausjandei jah motarjos garaihtana domidedun guþ ufdau-
30 pidai daupeinai iohannis. iþ fareisaieis jah vitodafastjos runa guþs fraqeþun ana sik ni daupidai
31, 32 fram imma. we nu galeiko þans mans þis kunjis jah we sijaina galeikai. galeikai sind barnam þaim
in garunsai sitandam jah vopjandam seina misso jah qiþandam. sviglodedum izvis jah ni plinsideduþ.
33 gaunodedum izvis jah ni gaigrotuþ. urrann raihtis iohannessa daupjands nih hlaif matjands nih vein
34 drigkands. jah qiþiþ. unhulþon habaiþ. urrann sunus mans matjands jah drigkands. jah qiþiþ. sai.
35 manna afetja jah veindrugkja. frijonds motarje jah fravaurhtaize. jah gasunjoda varþ handugei fram
36 barnam seinaim allaim. baþ þan ina sums fareisaie ei matidedi miþ imma. jah atgaggands in gard
37 þis fareisaiaus anakumbida. þaruh sai. qino in þizai baurg. sei vas fravaurhta jah ufkunnandei. þatei
38 anakumbida in razna þis fareisaiaus. briggandei alabalstraun balsanis. jah standandei faura fotum is
aftaro greitandei dugann natjan fotuns is tagram jah skufta haubidis seinis bisvarb jah kukida fotum
39 is jah gasalboda þamma balsana. gasaiwands þan sa fareisaius. saei haihait ina. rodida sis ains

INTERPRETATIO.

audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur. 23. Et beatus est omnis, qui non scandalizatur in me. 24. In abeuntibus autem his legatis Iohannis cœpit loqui ad turbam de Iohanne : quid exiistis in desertum videre, arundinem a vento motam? 25. Sed quid exiistis videre, hominem in mollibus vestibus vestitum? Ecce, hi in vestibus splendentibus et cibo exsistentes in regum aulis sunt. 26. Sed quid exiistis videre, profetam? utique dico vobis, etiam magis profeta. 27. Hic est, de quo scriptum est : ecce, ego mitto angelum meum præ facie tua, qui parat viam tuam præ te. 28. Dico enim vobis : major in natis mulierum profeta Iohanne, hoc baptizante, unus non-est, verum hic minor eo in regno Dei major eo est. 29. Et omnis turba audiens et portitores justum judicarunt Deum baptizati baptismo Iohannis. 30. Verum Farisæi et legis-periti consilium Dei improbarunt in se, non baptizati ab eo. 31. Cui jam simile hos homines hujus generis et cui sint similes? 32. Similes sunt pueris his in foro sedentibus et vocantibus se invicem et dicentibus : tibiis-cecinimus vobis et non saltavistis; lamentati-sumus vobis et non ploravistis. 33. Prodiit enim Iohannes hic baptizans, nec panem edens, nec vinum bibens, et dicitis : dæmonem habet; 34. prodiit filius hominis edens et bibens, et dicitis : ecce, homo devorator et vinolentus, amicus portitorum et peccatorum. 35. Et justificata fuit sapientia a filiis suis omnibus. 36. Oravit autem eum quidam Farisæorum, ut ederet cum eo, et adiens in domum hujus Farisæi accubuit. 37. Tunc ecce, mulier in hoc oppido, quæ fuit peccatrix et cognoscens, quod accubuit in domo hujus Farisæi, afferens alabastrum balsami 38. et stans ante pedes ejus retro flens cœpit rigare pedes ejus lacrymis et capillo capitis sui tersit et osculata-est pedes ejus et unxit hoc balsamo. 39. Videns autem hic Farisæus, qui vocavit eum, locutus-est sibi solus dicens : hic si esset profeta, cognosceret utique, quæ et qualis hæc mu-

ANNOTATIONES.

VII, 24. *at galeiþandam*] St. Z. ⋇ jct.; J. ⋇ *afgaleiþandam.*

VII, 25. *vulþagaim*] J. St. B. ⋇ *vulþanaim.* — *fodeinai*] cibo, Ulf. τροφῇ pro τρυφῇ legisse jam Maresh. et B. recte viderunt, nisi forte ad *fodeinai* ex præcedentibus *vulpagai* subintelligendum esse aliquis suspicatur, ut *fodeins vulþaga* (lautus cibus) græco τρυφή respondeat; id autem artificiosius ne sit admodum veremur. — *þiudangardjom*] J. St. ⋇ *þiudangardja*, B. ⋇ *þiudangardjan* (scilicet in cod. — *on* pro — *om* exaratum esse videtur).

VII, 26. *jai*] J. St. ⋇ *jah.* — *praufetu*] sec., vid. ad I, 54.

VII, 27. *þanei*] J. St. ⋇ *þamei.*

VII, 28. *baurim*] J. St. ⋇ *bauran.* — *nist*] J. St. B. ⋇ *ni ist.* — *imma*] pr. ei, ° gr. omn.

VII, 29. *gahausjandei*] J. St. ✢ *gahausjandans.* — *garaihtana domidedun guþ*] J. St. *garaihta.....*; hæc cum sequentibus in cod. Arg. omnino evanuerunt.

VII, 30. *fraqeþun ana*] J. St. ⋇ *frakunþ....* B. Hz. Z. ⋇ *frajeþun and.* Quod dedimus *fraqeþun*, id analogia linguæ postulat, cum neque ex *jaþan* (B. Ih.), nec ex *jaiþan* (Z.) illud *jeþun* nasci possit; neque in cod. Arg. ullum vestigium partis *j* litteræ apparet, quæ subter lineam ducitur. Verbum *fraqiþan*, proprie maledicere (M. xxv, 41; Mc. xi, 21; all.) significans, h. l. significationem contemnendi, repudiandi (alias *ufbrikan* Mc. vi, 26) induit. *And*, quod pro *ana* legunt, quia sensum huic loco alienum præbet, probari omnino non potest, neque Ih. *ana*, quod prius conjecerat (nam in cod. Arg. clare cognosci jam non potest) Benzelii auctoritate motus, rejicere debebat; ad reddendum græcum εἰς ἑαυτούς (contra se, in detrimentum suum) nihil aptius est, quam *ana sik*, cf. M. xxvii, 13; Mc. iii, 26; xiv, 55; J. xviii, 29; Cor. II, x, 2.

VII, 31. Ab initio versus J. St. *qaþ þan frauja.* e nonnullis gr. addunt, quod cod. Arg. non agnoscit.

VII, 32. *seina misso*] editt. ⋇ jct. — *sviglodedum*] J. St. ⋇ *svigalodedum.* — *gaunodedum*] cod. Arg. marg. synonymum *hufum* e M. xi, 17.

VII, 33. *nih*] sec. J. St. ✢ *ni.*

VII, 34. *afetja*] J. St. B. ⋇ *afetei.*

VII, 35, *seinaim*] J. ⋇ *seinama*, St. ⋇ *seinamma.*

VII, 36. *ina sums*] ¶ gr. omn.

VII, 37. *sei*] J. St. B. ⋇ *so.* — *jah*] et, ° gr.; J. St. ⋇ *sah.* — *in razna*] J. ⋇ *in gard*, St. ⋇ *and gard.* — *þis fareisaiaus briggandei*] J. St. ⋇ *fareisaie brinjandei* omissa ultima versus parte — *alabalstraun*] B. ⋇ *alabaastraum*; gr. omn. ἀλάβαστρον.

VII, 38. *aftaro*] gr. ante *faura.* — post *fotum* usque ad *fravaurhta* vers. 39 J. St. lac.; omnia fere singularum litterarum vestigia in cod. Arg. interierunt.

VII, 39. *fareisaius*] sic cod. Arg.; Hz. Z. ⋇ *fareisaiaus.* — *sis*] B. ✢ *in sis.* — *ains*] solus, ° gr. omn.

qiþands. sa iþ vesi praufetus. ufkunþedi þau. wo jah wileika so qino. sei tekiþ imma. þatei fravaurhta
40, 41 ist. jah andhafjands iesus qaþ du paitrau. seimon. skal þus wa qiþan. iþ is qaþ. laisari qiþ. tvai
42 dulgis skulans vesun dulgahaitjin sumamma. ains skulda skatte fimfhunda. iþ anþar fimftiguns. ni
43 habandam þan. wapro usgebeina. baim fragaf. waþar nu þize. qiþ. mais ina frijod. andhafjands þan
44 seimon qaþ. þana gavenja. þammei managizo fragaf. þaruh is qaþ du imma. raihtaba stauides. jah ga-
vandjands sik du þizai qinon qaþ du seimona. gasaiwis þo qinon. atgaggandin in gard þeinana vato mis
ana fotuns meinans ni gaft. iþ si tagram seinaim ganatida meinans fotuns jah skufta seinamma bisvarb.
45, 46 ni kukides mis. iþ si. fram þammei innatiddja. ni svaif bikukjan fotuns meinans. aleva haubid mei-
47 nata ni salbodes. iþ si balsana gasalboda fotuns meinans. in þizei. qiþa þus. afletanda fravaurhteis
48 izos þos managons. unte frijoda filu. iþ þammei leitil fraletada. leitil frijod. qaþuh þan du izai. afle-
49 tanda þus fravaurhteis þeinos. jah dugunnun þai miþanakumbjandans qiþan in sis silbam. was sa ist.
50 saei fravaurhtins afletai. iþ is qaþ þan du þizai qinon. galaubeins þeina ganasida þuk. gagg in ga-
VIII, 1 vairþi. jah varþ biþe afar þata ei jah is vratoda and baurgs jah haimos merjands jah þiuþspillonds
2 þiudangardja guþs. jah þai tvalib miþ imma jah qinons. þozei vesun galeikinodos ahmane ubilaize jah
3 sauhte. jah marja. sei haitana vas magdalene. us þizaiei usiddjedun unhulþons sibun. jah iohanna
qens kusins fauragagjins herodes jah susanna jah anþaros managos. þozei andbahtededun im us aigi-
4 nam seinaim. gaqumanaim þan hiumam managaim jah þaim. þaiei us baurgim gaiddjedun du imma.
5 qaþ þairh gajukon. urrann sa'ands du saian fraiva seinamma. jah miþþanei saiso. sum gadraus faur
6 vig jah gatrudon varþ jah fuglos himinis fretun þata. jah anþar gadraus ana staina jah uskijanata ga-

INTERPRETATIO.

lier, quæ tangit eum, quod peccatrix est. 40. Et respondens Iesus dixit ad Petrum: Simon, debeo tibi aliquid dicere. Verum is dixit: magister, dic! 41. Duo debiti rei fuerunt creditori cuidam; unus debuit denariorum quingentos, verum alter quinquaginta. 42. Non habentibus autem, unde redderent, ambobus remisit; uter igitur horum, dic, magis eum amat? 43. Respondens autem Simon dixit: hunc puto, cui plus remisit. Tunc is dixit ad eum: recte judicasti! 44. Et convertens se ad hanc mulierem dixit ad Simonem: vides hanc mulierem, accedenti in domum tuam aquam mihi in pedes meos non dedisti, verum ea lacrymis suis rigavit meos pedes et capillo suo tersit; 45. non osculatus-es me, verum ea, ex quo introii, non cessavit osculari pedes meos; 46. oleo caput meum non unxisti, verum ea balsamo unxit pedes meos. 47. Propter hoc dico tibi, remittuntur peccata ejus hæc multa, nam amavit multum; verum cui paucum remittitur, paucum amat. 48. Dixit autem ad eam: remittuntur tibi peccata tua. 49. Et cœperunt hi concumbentes dicere in se ipsis: quis hic est, qui peccata remittat? 50. Verum is dixit tum ad hanc mulierem: fides tua sanavit te; vade in pacem. VIII, 1. Et factum est deinde post hoc, ut etiam is iret per urbes et vicos prædicans et evangelizans regnum Dei, et hi duodecim cum eo 2. et mulieres, quæ fuerunt sanatæ spiritibus malis et morbis, et Marja, quæ vocata fuit Magdalene, ex qua exierunt dæmones septem, 3. et Iohanna, uxor Cusæ, præfecti Herodis, et Susanna et aliæ multæ, quæ ministrarunt iis e facultatibus suis. 4. Congressis autem gregibus multis et his, qui ex oppidis coiverunt ad eum, dixit per parabolam: 5. exiit serens ad serendum semine suo, et dum sevit, quoddam concidit ante viam et conculcatum fuit et aves cœli vorarunt hoc. 6. Et aliud concidit in saxum et enatum exaruit, propter quod non habuit humorem.

ANNOTATIONES.

— *ufkunþedi*] sic cod Arg. et secunda manu Hz.; B. Ih. (*Ulfil. illustr.* p. 138) ⚹ *ufkunþeda*. — *tekiþ imma*] B. ⚹ *sik attekiþ*.

VII, 40. *paitrau*] Petrum, gr. omn. αὐτόν, qua propter J. *imma* edidit; St. + *paitru*; cæterum Goth. cum Brix. concinit.

VII, 41. *dulgis skulans*] B. Z. jct., sed vid. Grim. II. 598 sq.; J. St. ⚹ *dulgiskulans*. — *dulgahaitjin*] J. St. B. ⚹ *duliahaitjin*.

VII, 42. *þan*] Ulf. ° αὐτῶν.

VII, 43. *þana*] J. St. ⚹ *þama*: cæterum ° gr. omn., contra ea Ulf. post *gavenja* ° ὅτι.

VII, 44. *qaþ*] gr. omn. post *seimona*. — *atgaggandin*] accedenti, gr. omn. εἰσῆλθον. — *mis*] mihi, ° gr. omn. — *seinaim*] suis, ° gr. omn.

VII, 45. *fotuns meinans*] ¶ gr. omn.

VII, 46. *fotuns meinans*] ¶ gr.

VII, 48. *qaþuh þan*] sic cod. Arg.; St. Z. ⚹ *qaþ uþþan*. — *þus*] tibi, ° gr. omn., nam quod ii habent σοῦ, id Ulf. per *þeinos* reddidit.

VII, 49. *sis silbam*] St. ⚹ *sissilban*. — *saei*] Ulf. ° καί.

VII, 50. *is*] is, ° gr. omn. — *gavairþi*] J. St. B. ⚹ *gavairþa*.

VIII, 1. *biþe afar þata*] deinde post hoc = ἐν τῷ καθεξῆς; neutrum abundat, ut B. Ih putant. — *þata ei*] J. B. Z. ⚹ jct., St. ⚹ *þatei*. — *ei*] ut, ° gr. omn. Vid. ad VI, 12, sic sæpius post *varþ* (ἐγένετο, es geschah) *ei*, sæpe *jah* quoque sequitur; quamobrem ne aut *ei* aut *jah* ex glossa ortum sit suspicamur. — *vratoda and baurgs*] St. lact., J. v..... B. *vratoda*..... — *haimos*] J. ⚹ *haimo*, St. *haimo*.... omissis reliquis usque ad — *londs*. — *þiuþspillonds*] sic cum J. et B. ex loco III, 18 dedimus; in codice Arg. nihil præter — *llonds* legi potest; quod scribunt Ih. et Z. *vailaspillonds* non probamus, quod ea compositio nusquam invenitur.

VIII, 2. *qinons*] Ulf. c. verss. ° τινές. — *galeikinodos*] J. ⚹ *galeikinode*, St. *galeik*.... — *sauhte jah*] J. St. ⚹ *sauthaim* — *jah*] tert. et, ° gr. omn. — *usiddjedun*] gr. omn. post *sibun*.

VIII, 3. *fauragagjins*] sic cod. Arg. et J. St. B; Ih. Z. + *fauragaggjins*, vid. ad XVI, 1. — *herodes*] St. ⚹ *heordes*. — *andbahtededun*] sic cod. Arg. pro *andbahtidedun*; J. St. B. ⚹ *andbahteidedun*. — *im*] iis, gr. αὐτῷ — *seinaim*] J. St. ⚹ *seinain*.

VIII, 4. *hiumam*] vid. ad VI, 17; J. ⚹ *hiuman*. — *þaiei us*] St. ⚹ jct. — *us baurgim*] ex oppidis, gr. κατὰ πόλιν (i. e. in oppido habitantibus et ex oppido proficiscentibus).

VIII, 5. *saiands*] J. St. B. e Mc. IV, 3 et 14 *sa* articulum addunt, quem h. l. cod. Arg. non agnoscit. — *saiso*] St. ⚹ div. — *gatrudon*] ea forma cum infinitivus propter constructionem (nam *varþ* participium secum habere solet), participium autem propter terminationem esse non possit, veremur ne errore librarii pro *gatrudan* scriptum sit, si verum est quod Grim. I. 844 dicit.

VIII, 6. *uskijanata*] Grim. I. 841 falsum pro *uskinanata* esse suspicatur; nobis potius participium præteriti

7 þaursnoda. ïta þizei ni habaida qrammiþa. jah sum gadraus ïn midumai þaurnive jah miþuskeinan-
8 dans þai þaurnjus afwaþidedun þata. jah anþar gadraus ana airþai godai jah uskeinoda jah tavida
akran taihuntaihundfalþ. þata þan qiþands ufvopida. saei habai ausona du hausjan. gahausjai.
9, 10 frehun þan ïna siponjos ïs qiþandans. wa sijai so gajuko. iþ ïesus qaþ. ïzvis atgiban ïst kunnan runos
þiudinassaus guþs. iþ þaim anþaraim ïn gajukom. ei saiwandans ni gasaiwaina. jah gahausjandans
11, 12 ni fraþjaina. aþþan þata ïst so gajuko. þata fraiv ïst vaurd guþs. iþ þai viþra vig sind þai hausjandans.
13 þaþroh qimiþ diabulus jah usnimiþ þata vaurd af hairtin ïze. ei galaubjandans ni ganisaina. iþ þai
ana þamma staina. ïze þan hausjand. miþ faheidai andnimand þata vaurd. jah þai vaurtins ni ha-
14 band. þaiei du mela galaubjand jah ïn mela fraistubnjos afstandand. iþ þata ïn þaurnuns gadriusando
þai sind. þaiei gahausjandans jah af saurgom jah gabein jah gabaurjoþum þizos libainais gaggandans
15 afwapnand jah ni gavrisqand. iþ þata ana þizai godon airþai þai sind. þai ïze ïn hairtin godamma
16 jah seljamma gahausjandans þata vaurd gahaband jah akran bairand ïn þulainai. aþþan ni manna
lukarn tandjands dishuljiþ ïta kasa aiþþau uf ligr gasatjiþ ak ana lukarnastaþin satjiþ. ei þai ïnn-
17 gaggandans saiwaina liuhad. ni auk ïst analaugn. þatei svikunþ ni vairþai. nih fulgin. þatei ni gakunnai-
18 dau jah ïn svekunþamma qimai. saiwiþ nu. waiva hauseiþ. unte saei habaiþ. gibada ïmma jah saei ni
19 habaiþ. jah þatei þugkeiþ haban. afnimada af ïmma. atïddjedun þan du ïmma aiþei jah broþrjus ïs jah
20 ni mahtedun andqiþan ïmma faura managein. jah gataihan varþ ïmma. þatei aiþei þeina jah bro-
21 þrjus þeinai standand uta gasaiwan þuk gairnjandona. iþ ïs andhafjands qaþ du ïm. aiþei meina jah
22 broþrjus meinai þai sind þai vaurd guþs gahausjandans jah taujandans. varþ þan ïn ainamma þize
dage. jah ïs galaiþ ïn skip jah siponjos ïs. jah qaþ du ïm. galeiþam hindar þana marisaiv. jah gali-
23 þun. þaruh þan sve faridedun. anasaisleiþ jah atïddja skura vindis ïn þana marisaiv jah gafullnode-
24 dun jah birekjai vaurþun. duatgaggandans þan urraisidedun ïna qiþandans. talzjand. fraqistnam. iþ

INTERPRETATIO.

7. Et quoddam cecidit in medium spinarum, et simul-enascentes hæ spinæ exstinxerunt hoc. 8. Et aliud cecidit in terram bonam et pullulavit et fecit fructum centuplum. Hoc autem dicens exclamavit: qui habeat aures ad audiendum, audiat. 9. Interrogarunt autem eum discipuli ejus dicentes, quid sit hæc parabola. 10. Verum Iesus dixit: vobis datum est scire mysteria regni Dei, verum his aliis in parabolis, ut videntes non videant et audientes non intelligant. 11. At hoc est hæc parabola: hoc semen est verbum Dei; 12. verum hi ad viam sunt hi audientes, deinde venit diabulus et demit hoc verbum a corde eorum, ut credentes non salventur. 13. Verum hi in hoc saxo, qui cum audiunt, cum lætitia assumunt hoc verbum, et hi radices non habent, qui ad tempus credunt et in tempore tentationis desistunt. 14. Verum hoc in spinas cadens hi sunt, qui audientes et a curis et possessione et voluptatibus hujus vitæ euntes exstinguuntur et non fructum-ferunt. 15. Verum hoc in hac bona terra hi sunt, hi qui in corde bono et probo audientes hoc verbum tenent et fructum ferunt in patientia. 16. At non homo lucernam incendens operit eam vase, aut sub lecto ponit, sed super candelabro ponit, ut hi ineuntes videant lucem. 17. Non enim est occultum, quod manifestum non fiat, neque absconditum, quod non cognoscatur et in apertum veniat. 18. Videte igitur, quomodo audiatis; nam qui habet, datur ei, et qui non habet, etiam quod putat habere, demitur ab eo. 19. Adierunt autem ad eum mater et fratres ejus, et non potuerunt adire eum præ turba. 20. Et nuntiatum fuit ei, quod mater tua et fratres tui stant foris videre te cupientes. 21. Verum is respondens dixit ad eos: mater mea et fratres mei hi sunt, hi verbum Dei audientes et facientes. 22. factumest autem in uno horum dierum, et is ivit in navigium et discipuli ejus, et dixit ad eos: imus trans hoc stagnum; et iverunt. 23. Tunc autem ubi navigarunt, obdormivit et adiit procella venti in hoc stagnum et completi sunt et periclitantes facti-sunt. 24. Accedentes autem suscitarunt eum dicentes: præceptor, per-

ANNOTATIONES.

ad verbum *keian* (Grim. I. 854, 7) pertinens, esse videtur. — *qrammiþa*] J. St. ✻ *qarmmiþa*.

VIII, 7. *afwapidedun*] vid. ad Mc. IV, 7.

VIII, 8. *taihuntaihundfalþ*] St. ✻ *taihuntaihundfalt*. — *þan*] autem, ° gr. omn.

VIII, 9. *gajuko*] St. ✻ *tajuko*.

VIII, 10. *ïesus*] vid. ad Mc. I, 42. — *þiudinassaus*] J. St. ✻ *þiudanassaus*.

VIII, 11. *þata ïst*] ¶ gr. omn.

VIII, 12. *ni*] Ulf. morem suum, negationem verbo finito, quod dicunt, jungendi secutus, h. l. sensui male consuluit.

VIII, 13. *ïze*] pro *ïzei*, sic Mc. IX, 1 et *sa ïze* M. V, 32; cf. ad X, 5. — *vaurtins*] vid. ad Mc. IV, 6.

VIII, 14. *þaiei*] sic cod. Arg.; editt. ✻ *þatei*. cæterum gr. omn. o:, cf. Prolegg. col. 485. — *saurgom*] sic perspicue cod. Arg.; editt. ✻ *saurjom*. — *afwapnand*] vid. ad Mc. IV, 7.

VIII, 15. *þulainai*] J. St. B. ✻ *þuldinai*.

VIII, 17. *ni auk*] J. St. ✻ *niuh þan*. — *nih*] J. St. ✻ *ni*. — *svekunþamma*] sic cod. Arg.; J. St. B. ✻ *svesunþamma*; Maresh. p. 456 et Lye h. l. *svikunþamma*, recte quidem, sed *i* et *e* Gothus sæpius promiscue utitur: *wileiks* et *weleiks*, *azitizo* et *azetizo*, *aggeljus* et *aggiljus*, all.

VIII, 18, *andqiþan ïmma*] J. St. ✻ *duatgaggan*.

VIII, 20 *ïmma*] Ulf. c. cod. l. et verss. ° λεγόντων. — *þatei*] quod, ° gr. — *gasaiwan*] B. ✻ *gasaivan*. — *gairnjandona*] J. + *viljandans*, sed ante *þuk gasaiwan* (hoc enim ordine legit); St. lac. an e *þuk gasaiwan*.

VIII, 21. *sind*] J. St. B. ✻ *sindon*.

VIII, 22. *þan*] autem, gr. καὶ. — *þize*] J. St. ✻ *þizai*. — *marisaiv*] J. St. B. ✻ *marein*.

VIII, 23. *sve*] J. St. ° ✻ — *anasaisleiþ*] sic cod. Arg., sed *i* littera rasa esse videtur; J. St. bis div., B. Z. + *anasaislep*, cf. ad III, 5.

VIII, 24. *duatgaggandans*] J. St. B. + *atgaggandans*. — *urraisidedun*] editt. *usraisidedun*, in cod. Arg. utrum *urr*— an *us*— sit scriptum, quamquam difficile est cognoscere, tamen quod edidimus, id usus linguæ gothicæ postulat, sic *urrinnan*, *urrannjan*, *urruns*, *urreisan*, *urrists*; unus omnino est locus Cor. II, VI, 11, ubi dum alter cod. veram formam *urrumnoda* præbet, in altero *usrumnoda* male legitur. — *talzjand*] hoc verbum, cujus loco St. lacunæ signum habet,

25 is urreisands gasok vinda jah þamma vega vatins. jah anaslavaidedun jah varþ vis. qaþ þan du im.
war ist galaubeins izvara. ogandans þan sildaleikidedun qiþandans du sis misso. was siai sa ei jah
26 vindam faurbiudiþ jah vatnam. jah ufhausjand imma. jah atfaridedun in gavi gaddarene. þatei ist
27 viþravairþ galeilaia. usgaggandin þan imma ana airþa gamotida imma vair sums us baurg. saei ha-
28 baida unhulþons mela lagga. jah vastjom ni gavasiþs vas jah in garda ni gavas ak in hlaivasnom. ga-
saiwands þan iesu jah ufhropjands draus du imma jah stibnai mikilai qaþ. wa mis jah þus iesu sunau
29 guþs hauhistins. bidja þuk. ni balvjais mis. unte anabaud ahmin þamma unhrainjin usgaggan us
þamma mann. manag auk mel fravalv ina jah bundans vas eisarnabandjom jah fotubandjom fastaiþs
30 vas jah dishniupands þos bandjos draibiþs vas fram þamma unhulþin ana auþidos. frah þan ina iesus
31 qiþands. wa ist namo þein. þaruh qaþ. harjis. unte unhulþons managos galiþun in ina. jah bad ina
32 ei ni anabudi im in afgrundiþa galeiþan. vasuþ-þan jainar hairda sveine managaize haldanaize in
33 þamma fairgunja. jah bedun ina ei uslaubidedi im in þo galeiþan. jah uslaubida im. usgaggandans
þan suns þai unhulþans af þamma mann galiþun in þo sveina jah rann so vriþus and driuson in þana
34 marisaiv jah afwapnodedun. gasaiwandans þan þai haldandans þata vaurþano gaþlauhun jah gataihun
35 in baurg jah in veihsa. usiddjedun þan saiwan þata vaurþano jah qemun at iesua jah bigetun sitan-
dan þana mannan. af þammei unhulþons usiddjedun gavasidana jah fraþjandan faura fotum iesuis
36, 37 jah ohtedun. gataihun þan im jah þai gasaiwandans. waiva ganas sa daimonareis. jah bedun ina
allai gaujans þize gaddarene galeiþan fairra sis. unte agisa mikilamma dishabaidai vesun. iþ is ga-
38 leiþands in skip gavandida sik. baþ þan ina sa vair. af þammei þos unhulþons usiddjedun. ei vesi
39 miþ imma. fralailot þan ina iesus qiþands. gavandei þuk du garda þeinamma jah usspillo. wan filu
40 gatavida þus guþ. jah galaiþ and baurg alla merjands. wan filu gatavida imma iesus. varþ þan miþþa-
41 nei gavandida sik iesus. andnam ina managei. vesun auk allai beidandans is. jah sai. qam vair.
þizei namo iacirus. sah fauramaþleis synagogais vas. jah driusands faura fotum iesuis bad ina gaggan

INTERPRETATIO.

dimur! Verum is surgens increpavit ventum et huic fluctui aquæ, et obmutuerunt et facta-est malacia. 25. Dixit autem ad eos: ubi est fides vestra? Timentes autem mirati-sunt dicentes ad se invicem: quis sit hic, ut etiam ventis interdicat et aquis, et obediant ei? 26. Et navigarunt in regionem Gaddarenorum, quæ est contraria Galilææ. 27. Exeunti autem ei in terram occurrit ei vir quidam ex oppido, qui habuit dæmones tempora longa, et vestibus non vestitus fuit et in domo non mansit, sed in sepulcris. 28. Videns autem Iesum et exclamans cecidit coram eo et voce magna dixit: quid mihi et tibi, Iesu, fili Dei summi, oro te, ne torqueas me. 29. Nam præcepit spiritui huic immundo exire ab hoc homine, multum enim tempus arripuit eum et ligatus fuit ferreis-catenis et compedibus custoditus fuit et di-rumpens has catenas pulsus fuit ab hoc dæmone in deserta. 30. Interrogavit autem eum Iesus dicens: quod est nomen tuum? Tunc dixit: exercitus, nam dæmones multi iverunt in eum. 31. Et oravit eum, ut non præciperet iis in abyssum ire. 32. Fuit autem illic grex porcorum multorum pascentium in hoc monte; et orarunt eum, ut permitteret iis in eos ire; et permisit iis. 33. Exeuntes autem statim hi dæmones ab hoc homine iverunt in hos porcos et cucurrit hic grex ex præcipitio in hoc stagnum et suffocati-sunt. 34. Videntes autem hi pascentes hoc factum effugerunt et narrarunt in oppidum et in vicos. 35. Exierunt autem videre hoc factum et venerunt ad Iesum et invenerunt sedentem hunc hominem, a quo dæmones exierunt, vestitum et intelligentem ante pedes Iesu et timuerunt. 36. Narrarunt autem iis etiam hi videntes, quomodo valuit hic dæmoniacus. 37. Et orarunt eum omnes incolæ horum Gaddarenorum ire procul se, nam timore magno occupati fuerunt; verum is iens in navigium convertit se. 38. Oravit autem eum hic vir, a quo hi dæmones exierunt, ut esset cum eo; dimisit autem eum Iesus dicens: 39. converte te ad domum tuam et enarra, quam multum fecit tibi Deus. Et ivit per oppidum totum, prædicans, quam multum fecit ei Iesus. 40. Factum-est autem dum convertit se Iesus, excepit eum turba; fuerunt enim omnes exspectantes eum. 41. Et ecce, venit vir, cujus nomen Iairus, hicque præfectus synagogæ fuit, et cadens

ANNOTATIONES.

J. cum gr. quibusdam bis ponit, in cod. Arg. autem alterius illius nullum vestigium reperimus.

VIII, 25. *sini sa*] ¶ gr. omn., Ulf. etiam ° ἄρα. — *vatnam*] aquis, gr. omn. ὕδατι.

VIII, 26. *galeilaia*] J. ⋇ *galilaia.*

VIII, 27. *unhulþons*] J. + *skohsla*, glossam marginalem pro textus lectione ponens; B. *skohsla unhulþons* glossam cum glossemate in textu conjungens.

VIII, 28. *balvjais mis*] ¶ gr. omn.

VIII, 29. *eisarnabandjom*] J. St. B. ⋇ div. — *vas*] sec. fuit, ° gr. omn.

VIII, 30. *qiþands*] J. ° +. — *þein*] gr. omn. (σοί) ante *ist*. — *harjis*] Ulf. h. l. gothico verbo reddit græco-latinum λεγεών, cum Mc. v, 9 et 15 *laigaion* scripserit; cf. Skeir. 49, 2. ubi auctor illius libelli nomen Petri apostoli per *stains* reddit.

VIII, 32. *im*] sec. J. St. ⋇ *in.*

VIII, 33. *suns*] sta im. ° gr. omn. — *mann*] J. St. B. ⋇ *manna.* — *galiþun*] J. St. + *iddjedun.* — *rann*] J. St. + *draus*, omissis reliquis usque ad *saiv.* — *so vriþus*] B. lac. et conjectura *so hairda* reponere vult. — *afwapnodedun*] vid. ad Mc. IV, 7.

VIII, 34. *gaþlauhun*] J. St. ⋇ *gaplaujun* — *baurg*] J. St. ⋇ *baurgi.* — *veihsa*] J. + *haiþjos*, St. lac.

VIII, 35. *at iesua*] St. lac. — *gavasidana*] J. St. ⋇ *gavasidona.* — *iesuis*] J. St. B. + *iesua.*

VIII, 36. *þan im jah*] St. lac. — *im*] J. ⋇ *du im.* — *waiva ganas*] J. St. ⋇ *wai vas haileda.*

VIII, 37. *bedun ina*] J. St. ⋇ *badun im.* — *gaujans*] St. ⋇ *manjans.* — *gaddarene*] sic cod. Arg.; J. St. Ih. Z. ⋇ *gadarene*, vid. etiam Mc. v, 1; L. VIII, 26. — *fairra sis*] J. St. ⋇ *us fram*, deinde lac. usque ad finem hujus versus.

VIII, 38. *baþ þan ina*] St. lac. — *usiddjedun*] gr. ante *þos*.

VIII, 39. *usspillo*] J. St. ⋇ *uspillo.* — *galaiþ and*] J. St. ⋇ *galaiþands.* — *baurg alla*] ¶ gr. omn.

VIII, 41. *þizei*] J. St. + *þize.* — *sah*] hicque; Ulf. καί non omittit, uti Sch. adnotat; sic *sah* pro καὶ αὐτός XVII, 16; XIX, 2. vid. ad J. XVIII, 26. — *gard*] St. ⋇ *garda.*

42 In gard seinaŋa. unte dauhtar ainoho vas īmma sve vintrive tvalibe. jah so svalt. miþþanei þan īddja
43 īs. manageins þraihan īna. jah qino visandei īn runa bloþis jera tvalif. soei īn lekjans fraqam allam-
44 ma aigina seinamma jah ni mahta vas fram ainomehun galeikinon. atgaggandei du aftaro attaitok
45 skauta vastjos īs jah suns gastoþ sa runs bloþis īzos. jah qaþ īesus. was sa tekands mis. laugnjan-
dam þan allaim qaþ paitrus jah þai miþ īmma. talzjand. manageins biwairband þuk jah þreihand.
46 jah qiþis. was sa tekands mis. þaruh īesus qaþ. taitok mis sums. īk auk ufkunþa maht usgaggandein
47 af mis. gasaiwandei þan so qino. þatei ni galaugnida. reirandei jah atdriusandei du īmma. īn þizei
48 attaitok īmma. gataih īmma īn andvairþja allaizos manageins jah waiva gahailnoda suns. īþ īesus qaþ
49 du īzai. þrafstei þuk dauhtar. galaubeins þeina ganasida þuk. gagg īn gavairþja. nauhþan īmma rod-
jandin gaggiþ sums manne fram þis fauramaþleis synagogeis qiþands du īmma. þatei gadauþnoda
50 dauhtar þeina. ni draibei þana laisari. īþ īesus gahausjands andhof īmma qiþands. ni faurhtei.
51 þatainei galaubei. jah ganasjada. qimands þan īn garda. ni fralailot ainohun īnngaggan
52 alja paitru jah īakobu jah īohannen jah þana attan þizos maujos jah aiþein. gaigrotun þan
53 allai jah faiflokun þo. þaruh qaþ. ni gretiþ. unte ni gasvalt ak slepiþ. jah bihlohun īna gasaiwandans
54 þatei gasvalt. þanuh īs usdreibands allans ut jah fairgreipands handu īzos vopida qiþands. mavi
55, 56 urreis. jah gavandida ahman īzos. jah ustoþ suns. jah anabaud īzai giban mat. jah usgeisnodedun
ix, 1 fadrein īzos. īþ īs faurbaud īm ei mann ni qiþeina þata vaurþano. gahaitands þan þans tvalif apau-
2 stauluns atgaf īm maht jah valdufni ufar allaim unhulþom jah sauhtins gahailjan. jah īnsandida īns
3 merjan þiudangardja guþs jah gahailjan allans þans unhailans. jah qaþ du īm. ni vaiht nimaiþ īn
4 vig. nih valuns nih matibalg nih hlaib nih skattans. nih þan tveihnos paidos haban. jah īn þanei
5 gard gaggaiþ. þar saljiþ jah þaþroh usgaggaiþ. jah sva managai sve ni andnimaina īzvis. usgag-
6 gandans us þizai baurg jainai jah mulda af fotum īzvaraim afhrisjaiþ du veitvodiþai ana īns. usgag-
7 gandans þan þairhiddjedun and haimos vailamerjandans jah leikinondans and all. gahausida þan

INTERPRETATIO.

ante pedes Iesu oravit eum ire in domum suam; 42. nam filia unica fuit ei circiter hiemum duodecim, et hæc obiit. Dum autem ivit is, turbæ torserunt eum, 43. et mulier exsistens in fluxu sanguinis annos duodecim, quæ in medicos impendit omnem facultatem suam et non potens fuit ab uno sanari, 44. veniens ad retro attigit fimbriam vestis ejus et statim stetit hic fluxus sanguinis ejus. 45. Et dixit Iesus: quis hic tangens me? Negantibus autem omnibus dixit Petrus et hi cum eo: præceptor, turbæ circumeunt te et torquent, et dicis: quis hic tangens me? 46. Tunc Iesus dixit: tetigit me quidam; ego enim cognovi potentiam exeuntem a me. 47. Videns autem hæc mulier, quod non latuit, tremens et procidens ante eum, propter quod attigit eum, confessa-est ei in præsentia omnis turbæ et quomodo sanata-est statim. 48. Verum Iesus dixit ad eam: consolare te, filia, fides tua sanavit te, vade in pace. 49. Adhuc eo loquente it quidam hominum de hujus præfecti synagogæ dicens ad eum, quod mortua-est filia tua, ne urge hunc magistrum. 50. Verum Iesus audiens respondit ei dicens: ne time, tantum crede, et sanatur. 51. Veniens autem in domum, non permisit unum inire, nisi Petrum et Iacobum et Iohannem et hunc patrem hujus puellæ et matrem. 52. Fleverunt autem omnes et planxerunt hanc. Tunc dixit: ne flete, nam non obiit, sed dormit. 53. Et deriserunt eum videntes, quod obiit. 54. Tunc is expellens omnes foras et apprehendens manum ejus clamavit dicens: puella, surge! 55. Et convertit spiritum ejus, et surrexit statim, et præcepit ei dare cibum. 56. Et obstupuerunt parentes ejus; verum is interdixit iis, ut homini non dicerent hoc factum. ix, 1. Convocans autem hos duodecim apostolos tradidit iis potentiam et imperium super omnes dæmones et morbos sanare. 2. Et misit eos prædicare regnum Dei et sanare omnes hos insanos 3. et dixit ad eos: ne quidquam sumatis in viam, neque baculos, neque peram, neque panem, neque denarios, neque duas tunicas habere, 4. et in quam domum eatis, ibi manete et hinc exeatis. 5. Et tam multi quam non suscipiant vos, exeuntes ex hoc oppido illo et pulverem a pedibus vestris excutiatis ad testimonium super eos. 6. Exeuntes autem transierunt per vicos evangelizantes et sanantes per omne. 7. Audivit autem Herodes, hic tetrarcha, hæc facta ab eo

ANNOTATIONES.

viii, 42. *vintrive*] J. St. B. ⋇ *vintraive.—miþþanei — īs*] J. ⋇ *galeiþanti þanei þan īna*, St. ⋇ *begaiþ þanei þan īna. — manageins*] St. lac.

viii, 43. *lekjans*] J. St. ÷ *leikjans.—aigina*] J. St. B. ⋇ *aihna.—seinamma*] sua ° gr.

viii, 44. *du*] vid. ad Mc. x, 13.

viii, 47. *reirandei*] J. St. + *qam* e græcis addunt.

viii, 48. *īesus*] gr. ὁ.

viii, 49. *nauhþan*] editt. ⋇ div. — *gaggiþ*] St. + *gaggid. — manne*] hominum, ° gr. omn. — *þis fauramaþleis*] hic genitivus non pendet a *fram* præpositione, sed a supplendo substantivo *mannam*, cf. ad xix, 7; M. xxvii, 57 et J. xvi, 32. — *synagogeis*] legendum esse videtur *synagogais*, uti scribitur vs. 41 et J. ix, 22. — *þeina*] J. ⋇ *þein*.

viii, 51. *ainohun īnngaggan*] ¶ gr. omn.; cæterum de *ainohun* vid. ad Mc. ix, 8. — *īakobu — īohannen*] ¶ gr., sic ix, 28.

viii, 52. *unte*] nam, ° gr.

viii, 53. *gasaiwandans*] videntes (ἰδόντες), gr. omn. εἰδότες.

viii, 54. *allans ut*] ¶ gr. omn.

viii, 55. *ustoþ*] J. St. *usstoþ*, rectius quidem, sed h. l. contra codicis Arg. auctoritatem, vid. ad Mc. iii, 13.

viii, 56. *qiþeina*] pro *qeþeina*, sic etiam ix, 21 et xvii, 6 *qiþeiþ*, Grim. I. 844. cf. *usdribeina*, ix, 40. *qimi* vii, 3. *galagidideina* v, 18. *tavidideina* vi, 11. *ufkunþidun* Neh. vi, 16. vid. Grim. I. 36.

ix, 1. *apaustauluns*] apostolos, ° gr.

ix, 2. *allans*] omnes, ° gr. omn.

ix, 3. *nih*] pr. Z. ⋇ *ni. — valuns*] baculos, gr. ῥάβδον. *nih hlaib*] J. ° ⋇ *nih*] quart. Z. ⋇ *ni. — nih þan*] Z. ⋇ *ni þan*.

ix, 4. *þanei*] St. ⋇ *þainei*.

ix, 6. *and all*] J. St. B. ⋇ jct.

ix, 7. *taitrarkes*] cod. Arg. Hz. ⋇ *taitarkes*, vid. iii, 19.

herodis sa taitrarkes þo vaurþanona fram imma alla jah þahta. unte qeþun sumai. þatei Iohannes
8 urrais us dauþaim. sumai þan qeþun. helias ataugida sik. sumaiþ-þan þatei praufetus sums þize
9 airizane usstoþ. jah qaþ herodes. iohannau ik haubiþ afmaimait. iþ was ist sa. bi þanei ik hausja
10 svaleik. jah sokida ina gasaiwan. jah gavandjandans sik apaustauleis usspillodedun imma sva filu
sve gatavidedun. jah andnimands ins afiddja sundro ana staþ auþjana baurgs namnidaizos baidsaii-
11 dan. iþ þos manageins finþandeins laistidedun afar imma. jah andnimands ins rodida du im þo bi
12 þiudangardja guþs jah þans þarbans leikinassaus gahailida. þanuh dags juþan dugann hneivan.
atgaggandans þan du imma þai tvalif qeþun du imma. fralet þo managein ei galeiþandans in þos
bisunjane haimos jah veihsa saljaina jah bugjaina sis matins. unte her in auþjamma stada sium.
13 þanuh qaþ du im. gibiþ im jus matjan. iþ eis qeþun du imma. nist hindar uns maizo fimf hlaibam
14 jah fiskos tvai. niba þau þatei veis gaggandans bugjaima allai þizai manaseidai matins. vesun auk
sve fimf þusundjos vaire. qaþ þan du siponjam seinaim. gavaurkeiþ im anakumbjan kubituns. ana
15, 16 warjanoh fimftiguns. jah gatavidedun sva jah gatavidedun anakumbjan allans. nimands þan þans
fimf hlaibans jah tvans fiskans. insaiwands du himina gaþiuþida ins jah gabrak jah gaf siponjam
17 du faurlagjan þizai managein. jah matidedun jah sadai vaurþun allai jah ushafan varþ. þatei aflif-
18 noda im gabruko. tainjons tvalif. jah varþ miþþanei vas is bidjands sundro. gamotidedun imma
19 siponjos is jah frah ins qiþands. wana mik qiþand visan þos manageins. iþ eis andhafjandans
qeþun. iohannen þana dauþjand. anþarai þan heleian. sumai þan þatei praufetus sums þize airizane
20 usstoþ. qaþ þan du im. aþþan jus wana mik qiþiþ visan. andhafjands þan paitrus qaþ. þu is xri tus
21, 22 sunus guþs. iþ is þan gawotjands im faurbauþ ei mann ni qiþeina þata. qiþands þatei skal sunus
mans manag vinnan jah uskusans fram sinistam vairþan jah gudjam jah bokarjam jah usqiman jah
23 þridjin daga urreisan. qaþ þan du allaim. jabai was vili afar mis gaggan. afaikai sik silban jah nimai

INTERPRETATIO.

omnia et cogitavit, quia dixerunt quidam, quod Iohannes surrexit e mortuis; 8. quidam autem dixerunt : Helias ostendit se; quidam autem, quod profeta quidam horum seniorum surrexit. 9. Et dixit Herodes : Iohanni ego caput abscidi, verum quis est hic, de quo ego audio tale; et quæsivit eum videre. 10. Et convertentes se apostoli enarrarunt ei tam multum quam fecerunt, et adsumens eos abiit seorsim in locum desertum oppidi vocati Bedsa dan. 11. Verum hæ turbæ comperientes secutæ-sunt post eum, et adsumens eos locutus-est ad eos hæc de regno Dei et hos indigentes sanationis sanavit. 12. Tunc dies jam cœpit inclinare; accedentes autem ad eum hi duodecim dixerunt ad eum : dimitte hanc turbam, ut euntes in hos circumcirca vicos et pagos divertant et emant sibi cibos, nam hic in deserto loco sumus. 13. Tunc dixit ad eos : date iis vos edere. Verum ii dixerunt ad eum : non est pene nos magis quinque panibus et pisces duo, nisi forte quod nos euntes emamus omni huic populo cibos; 14. fuerunt enim circiter quinque millia virorum. Dixit autem ad discipulos suos : facite iis accumbere accubitus, in quemque quinquaginta. 15. Et fecerunt sic, et fecerunt accumbere omnes. 16. Sumens autem hos quinque panes et duos pisces, suspiciens ad cœlum benedixit iis et confregit et dedit discipulis ad proponendum huic turbæ. 17. Et ederunt et saturi facti-sunt omnes et sublatum fuit, quod superfuit iis frustorum, sportæ duodecim. 18. Et factum-est, dum fuit is orans seorsim, occurrerunt ei discipuli ejus et interrogavit eos dicens : quem me dicunt esse hæ turbæ? 19. Verum ii respondentes dixerunt, Iohannem, hunc baptizantem ; alii autem Heliam; quidam autem, quod profeta quidam horum seniorum surrexit. 20. Dixit autem ad eos : at vos, quem me dicitis esse? Respondens autem Petrus dixit : tu es Christus, filius Dei. 21. Verum is tum increpans iis interdixit, ut homini non dicerent hoc, 22. dicens, quod debet filius hominis multum pati et reprobatus a natu-maximis fieri et sacerdotibus et scribis et occidi et tertio die surgere. 23. Dixit autem ad omnes : si quis vult post me ire,

ANNOTATIONES.

IX, 8. *sumai — qeþun*] quidam — dixerunt, gr. omn. ὑπό τινων sc. λέγεσθαι; Gothus quia vs. 7 διά τὸ λέγεσθαι ὑπό τινων vertit *unte qeþun sumai* (quia dixerunt quidam) h. l. perspicuitatis causa *qeþun* repetit; contra ea sequens ὅτι omittit, quod gr. omn. legunt. — *sumaiþ-þan*] sic cod. Arg.; editt. ✳ *sumai uþþan*.

IX, 9. *iohannau*] Z. ✳ *johannau*; cæterum notanda est insolita terminatio — *au*, quæ solis nominibus, in—*us* desinentibus competit; aliis locis aut *iohanne*, aut *iohannen* scribitur. — *ist*] Z. ✳ *is*. — *ina gasaiwan*] ¶ gr.

IX, 10. *namnidaizos*] J. ✳ *namndaizos*, St. ✳ *mamndaizos*. — *baidsaiidan*] manifesto mendo pro *baidsaidan* vel *baidsaeidan*, vid. X, 13; J. XII, 21. Cæterum quod scribitur *baidsaidan* pro *bedsaiidan* vid. ad M. VIII, 28.

IX, 11. *þo*] hæc, ° gr. — *þarbans*] St. ✳ *þarbands*.

IX, 12. *juþan*] jam, ° gr.; Goth. et δέ et ἤδη legere, Mill. etiam animadvertit. — *du imma.*] pr. ad eum, ° gr. omn. — *jah bugjaina sis matins*] et emant sibi cibos, gr. omn. καὶ εὕρωσιν ἐπισιτισμόν; Ulf. cum Brix. — *sium*] J. St. + *sijum*.

IX, 13. *du imma*] ad eum ° gr. omn. — *fiskos*] St. ✳ *siskos*. — *niba þau þatei*] nisi forte quod, gr. omn. εἰ μήτι, quod. Goth. si legisset, aut *niba þau* solum, uti Cor. I, VII, 5, aut *nibai aufto*, uti Cor. II, XIII, 5 cod. A scripsisset; videtur igitur ille quidem εἰ μή τι vel εἰ μὴ ὅτι legisse, cf. *niba þatei* Cor. II, XII, 13; Eph. IV, 9 (εἰ μὴ ὅτι). — *veis gaggandans*] ¶ gr. — *manaseidai*] cod. Arg. in marg. *managein* (idem significantem vocem), quod J. St. in textum receperunt.

IX, 14. *vaire*] gr. omn. ante *fimf*. — *kubituns*] sic cod. Arg.; B. Ib. Z. ✳ *kumbituns*. — *warjanoh*] sic cod. Arg. sine dubio; editt. ✳ *warjamoh*. — *fimftiguns*] J. St. ✳ *fimftijuns*.

IX, 18. *gamotitedun*] occurrerunt, gr. omn. συνῆσαν; Ulf. συνήντησαν legisse B. acute suspicatur. — *is*] sec. ejus, ° gr. — *frah*] J. St. B. ✳ *froh*. — *visan*] gr. omn. post *manageins*.

IX, 19. *heleian*] J. St. + *helian*, sic etiam vs. 54.

IX, 20. *þu — guþs*] tu — Dei, gr. τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ; Ulf. cum verss. latt.

IX, 21. *qiþeina*] vid. ad VIII, 56.

IX, 22. *uskusans*] J. St. B. ✳ *uskesans*. — *usqiman*] vid. Grimm. Gr. IV, 943.

IX, 23. *dag wanoh*] J. St. B. ✳ jct.

24 galgan seinana dag wanoh jah laistjai mik. saei allis vili saiva'a seina na-jan. fraqisteiþ izai. aþþan
25 saei fraqisteiþ saivalai seinai in meina. ganasjiþ þo. wo allis þaurfte gataujiþ sis manna gageigands
26 þo manased alla iþ sis silbin fraqistjands aiþþau gasleiþjands. saei allis skamaiþ sik meina aiþþau
meinaize vaurde. þizuh sunus mans skamaid sik. biþe qimiþ in vulþu seinamma jah attins jah þize
27 veihane aggele. qiþuh þan izvis sunja. sind sumai þize her standandane. þaiei ni kausjand dauþau.
28 unte gasaiwand þiudinassau guþs. vaurþun þan afar þo vaurda sve dagos ahtau. ganimands paitru
29 jah iakobu jah iohannen usiddja in fairguni bidjan. jah varþ. miþþanei baþ is. siuns andvairþjis is
30 anþara jah gavaseins is weita skeinandei. jah sai. vairos tvai miþrodidedun imma. þaiei vesun
31 moses jah helias. þai gasaiwanans in vulþau qeþun urruns is. þoei skulda usfulljan in iairusalem.
32 iþ paitrus jah þai miþ imma vesun kauridai slepa. gavaknandans pan gasewun vulþu is jah þans
33 tvans vairans þans miþstandandans imma. jah varþ miþþanei afskaiskaidun sik af imma. qaþ paitrus
du iesua. talzjand. god ist unsis her visan jah gavaurkjaima hleiþros þrins. aina þus jah aina mose
34 jah aina helijin. ni vitands wa qiþiþ. þata þan imma qiþandin varþ milhma jah ufarskadvida ins.
35 faurhtidedun þan in þammei jainai qemun in þamma milhmin. jah stibna varþ us þamma milhmin
36 qiþandei. sa ist sunus meins sa liuba. þamma hausjaiþ. jah varþ miþþanei so stibna. bigitans varþ
iesus ains jah eis þahaidedun jah mann ni gataihun in jainaim dagam ni vaiht þizei
37 gasewun. varþ þan in þamma daga dalaþ atgaggandam im af fairgunja. gamotida imma
38 manageins filu. jah sai. manna us þizai managein ufvoþida qipands. laisari. bidja þuk insaiwan du
39 sunu meinamma. unte ainaha mis ist. jah sai. ahma nimiþ ina unhrains jah anaks hropjiþ jah

INTERPRETATIO.

abneget se ipsum et sumat crucem suam diem quemque et sequatur me. 24. Qui enim vult animam suam servare, perdit eam; at qui perdit animam suam ob me, servat hanc. 25. Quam enim utili atum facit sibi homo lucrans hunc mundum omnem, verum se ipsum perdens aut lædens? 26. Qui enim pudet se mei aut meorum verborum, hujus filius hominis pudet se, cum venit in splendore suo et patris et horum sanctorum angelorum; 27. dico autem vobis veritatem : sunt quidam horum hic stantium, qui non gustant mortem, donec vident regnum Dei. 28. Facti-sunt autem post hæc verba circiter dies octo, assumens Petrum et Iacobum et Iohannem exiit in montem orare. 29. Et factum-est, dum oravit is, species faciei ejus alia et vestitus ejus albus splendens. 30. Et ecce, viri duo locuti-sunt-cum eo, qui fuerunt Moses et Helias. 31. Hi visi in gloria dixerunt exitum ejus, quem debuit expl re in Ierusalem. 32. Verum Petrus et hi cum eo fuerunt gravati somno; evigilantes autem viderunt splendorem ejus et hos duos viros hos stantes-cum eo. 33. Et factum-est, dum separarunt se ab eo, dixit Petrus ad Iesum : præceptor, bonum est nobis hic esse et faciamus tabernacula tria, unum tibi et unum Mose et unum Heliæ; non sciens quod dicit. 34. Hoc autem eo dicente facta-est nubes et umbravit eos; timuerunt autem in quo illi venerunt in hac nube. 35. Et vox facta-est ex hac nube dicens, hic est filius meus, hic carus, hunc audiatis. 36. Et facta-est dum hæc vox, inventus fuit Iesus unus et ii tacuerunt et homini non narrarunt in illis diebus non quidquam ejus-quod viderunt. 37. Factum-est a tem in hoc die, deorsum euntibus iis de monte, occurrit ei turbæ multum. 38. Et ecce, homo ex hac turba exclamavit dicens : magister, oro te respicere ad filium meum; nam unus mihi est, 39. et ecce, spiritus capit eum impurus et subito clamat et lacerat eum cum spuma et ægre desinit ab

ANNOTATIONES.

IX, 24. *ganasjiþ*] J. St. ⁕ *ganisjiþ*; cæterum Ulf. ° οὗτος.

IX, 26. *aiþþau*] aut, gr. omn. καί. — *sik biþe*] J. St. ⁕ *urriþe*; cæterum iidem, non uti Z. dicit *skaminaid*, sed recte *skamaid* legunt. — *vulþu* pro *vulþau* (quod B. in textu posuit), vid. ad I, 54. — *veihane*] J. St. ⁕ *veihame*. — *aggele*] sic cod. Arg. J. St., B. Ih. Z. ⁕ *aggile*, vid. XV, 10.

IX, 27. *sunja*] veritatem, gr. omn. ἀληθῶς. — *dauþau*] et mox *þiudinassau* vid. ad Mc. VII, 32.

IX, 28. *vaurþun*] facti sunt, gr. omn. ἐγένετο, præter unum cod. ap. Mi., qui cum Goth. facit. — *ahtau*] Ulf. c. codd. ° καί. — *iakobu*. — *iohannen*] vid. ad VIII, 51.

IX, 29. *baþ*] J. St. + *bad*.

IX, 31. *urruns*] J. St. B. ⁕ *urrune*. — *þai*] hi, gr. omn. οἱ, cf. Prolegg. col. 485.

IX, 33. *afskaiskaidun*] J. St. Hz. Z. ⁕ *afskaidun*, quæ forma cum ab *afskaidan* deduci non possit, lectio codicis Arg. tuenda est cum Benzelio, qui recte comparat *maimait*, *lailaik*, quibus adde *haihait*, *aiaik*, vid. Grim. I. 840. — *gavaurkjaima*] J. St. ⁕ *gavaurkjaim*. — *jah*] ult. Z. ⁕ *jai*.

IX, 34. *qemun — milhmin*] cod. Arg. in marg. *jah at im in milhmam atgaggandam*, i. e. et in iis in nubibus venientibus. Hæc in textu vitiose posuerunt J. (*qemun. jah at im in milhmin atgaggandun*) et B. (*qemun. jah at im in pamma milhmin atgaggandam*). Ordinem verborum glossæ nullus græcorum sequitur; et offendit maxime *jah* ab initio glossæ, nisi forte glossator *jah faurhtidedun at im*, etc., scribere voluit.

IX, 36. *varþ miþþanei*] hæc verba transponenda sunt, uti jam Z. recte monuit; mirum etiam verborum ordinem vide XIV, 28 *izvara was raihtis*, cf. ad XIV, 28, XVII, 17; Cor. II, VI, 2. — *gasewum*] St. ⁕ *gaseiwun*.

IX, 37. *in þamma daga*] in hoc die, gr. ἐν τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ, unde J. St. + *in þamma afar daga*] (vid. VII, 11,) ediderunt. — *atgaggandam*] J. St. ⁕ *afgaggandam*. — *fairgunja*] J. St. + articulum *þamma* addunt.

IX, 38. *manna*] J. St. + *vair*, deinde lacunam habent usque ad finem versus. — *insaiwan*] B. ⁕ *insaivan*; cæterum Ulf. c. codd. ἐπιβλέψαι legit. — *sunu*] B. + *sunau*, vid. ad I, 54. — *meinamma*] B. ⁕ *minamma*. — *mis ist*] ¶ gr.

IX, 39. *unhrains*] impurus, J. St. ° + c. gr. omn. — *anaks hropjiþ*] J. + *sunsaiv ufhropjiþ*, St. ⁕ *sunsaiv ufhropjiþ*; cæterum *hropjiþ* (pro *hropeiþ* Grimm. I. 847 suspectum videtur. — *tahjiþ*] J. St. lacunam usque ad *imma* habent. — *waþon*] B. *waþ..* — *aflinniþ*] B. *afleiþiþ*. Quamquam hæc tota pagina in cod. Arg. legi vix potest et verbum *aflinnan* nullo alio loco invenitur, *afleiþan* autem M. VII, 23 eadem significatione ponitur, tamen Benzelii lectio in textum recipi non debet, nam ἅπαξ εἰρημένοις, quæ vocantur, interpres in hoc evangelio sæpius utitur et verbi *aflinnan*, ab Ih. primum reperti, codicem acriter inspicienti vestigia quædam cognoscuntur.

40 tahjiþ ïna miþ waþon jah halisaiv aflinniþ af ïmma gabrikands ïna. jah baþ siponjans þeinans ei
41 usdribeina ïmma. jah ni mahtedun. andhafjands þan ïesus qaþ. o kuni ungalaubjando jah ïnvindo.
42 und wa siau at ïzvis jah þulau ïzvis. attiuh þana sunu þeinana hidrei. þaruh nauhþan duatgaggandan
ïna gabrak ïna sa unhulþa jah tabida. gawotida þan ïesus ahmin þamma unhrainjin jah gahailida
43 þana magu jah atgaf ïna attin ïs. usfilmans þan vaurþun allai ana þizai mikilein guþs. at allaim þan
sildaleikjandam bi alla. þoei gatavida ïesus. qaþ paitrus. frauja. duwe veis ni mahtedum usdreiban
þamma. ïþ ïesus qaþ. þata kuni ni usgaggiþ nibai ïn bidom jah ïn fastubnja. qaþ þan du siponjam
44 seinaim. lagjiþ jus ïn ausona ïzvara þo vaurda. unte sunus mans skulds ïst atgiban ïn handuns
45 manne. ïþ eis ni froþun þamma vaurda jah vas gahuliþ faura ïm. ei ni froþeina ïmma. jah
46 ohtedun fraihnan ïna bi þata vaurd. galaip þan mitons ïn ïns. þata warjis þau ïze maists
47 vesi. ïþ ïesus gasaiwands þo miton hairtins ïze fairgreipands barn gasatida faura sis
48 jah qaþ du ïm. sawazuh saei andnimiþ þata barn ana namin meinamma. mik andnimiþ. jah
sawazuh saei mik andnimiþ. andnimiþ þana sandjandan mik. unte sá minnista visands ïn allaim ïzvis
49 sa vairþiþ mikils. andhafjands þan ïohannes qaþ. talzjand. gasewum sumana ana þeinamma namin
50 usdreibandan unhulþons jah varidedum ïmma. unte ni laisteiþ miþ unsis. jah qaþ du ïm ïesus. ni
varjiþ. unte saei nist viþra ïzvis. faur ïzvis ïst. ni ainshun auk ïst manne. saei ni gavaurkjai maht
51 ïn namin meinamma. varþ þan ïn þammei usfulnodedun dagos andanumtais ïs. jah ïs andvairþi sei-
52 nata gatulgida du gaggan ïn ïairusalem. jah ïnsandida airuns faura sis. jah gaggandans galiþun ïn
53 haim samareite sve manvjan ïmma. jah ni andnemun ïna. unte andvairþi ïs vas gaggando du ïairu-
54 salem. gasaiwandans þan siponjos ïs ïakubos jah ïohannes qepun. frauja. vileizu ei qiþaima fon at-
55 gaggai us himina jah fraqimai ïm sve jah heleias gatavida. gavandjands þan gasok ïm jah qaþ du ïm.
56 niu vituþ. wis ahmane sijuþ. unte sunus mans ni qam saivalom qistjan ak nasjan. jah ïddjedun ïn an-
57 þara haim. varþ þan gaggandam ïm ïn viga qaþ sums du ïmma. laistja þuk þiswaduh þadei gaggis
58 frauja. jah qaþ du ïmma ïesus. fauhons grobos aigun jah fuglos himinis sitlans. ïþ sunus mans ni

INTERPRETATIO.

eo confringens eum. 40. Et oravi discipulos tuos, ut expellerent eum, et non potuerunt. 41. Respondens autem Iesus dixit: o genus infidele et injustum, usque quo sim apud vos et patiar vos! Adduc hunc filium tuum huc. 42. Tunc adhuc accedentem eum confregit eum hic dæmon et laceravit; increpavit autem Iesus spiritum hunc impurum et sanavit hunc puerum et tradidit eum patri ejus. 43. Attoniti autem facti-sunt omnes super hac magnitudine Dei; in omnibus autem mirantibus ob omnia, quæ fecit Iesus, dixit Petrus: domine, cur nos non potuimus expellere hunc? Verum Iesus dixit: hoc genus non exit, nisi in precibus et in jejunio. Dixit autem ad discipulos suos: 44. ponite vos in aures vestras hæc verba, quia filius hominis debet tradi in manus hominum. 45. Verum ii non intellexerunt hoc verbum et fuit occultum ante eos, ut non intelligerent id, et timuerunt interrogare eum de hoc verbo. 46. Ivit autem cogitatio in eos, hoc quis quidem eorum maximus esset. 47. Verum Iesus videns hanc cogitationem cordis eorum apprehendens puerum statuit ante se 48. et dixit ad eos: omnis qui suscipit hunc puerum in nomine meo, me suscipit, et omnis qui me suscipit, suscipit hunc mittentem me, nam hic minimus existens in omnibus vobis, hic fit magnus. 49. Respondens autem Iohannes dixit: præceptor, vidimus quemdam in tuo nomine expellentem dæmones et prohibuimus eum, quia non sequitur cum nobis. 50. Et dixit ad eos Iesus: ne prohibite, nam qui non-est contra vos, pro vobis est. Non unus enim est hominum, qui non faciat potentiam in nomine meo. 51. Factum est autem, in quo impleti-sunt dies assumptionis ejus, et is faciem suam firmavit ad eundum in Ierusalem. 52. Et misit legatos ante se, et euntes iverunt in vicum Samaritarum, uti pararent ei; 53. et non receperunt eum, quia facies ejus fuit iens ad Ierusalem. 54. Videntes autem discipuli ejus Iacubus et Iohannes dixerunt: domine, visne, ut dicamus, ignis descendat e cœlo et perdat eos, uti etiam Helias fecit? 55. Convertens autem increpavit eos et dixit ad eos: nonne scitis, cujus spirituum estis? 56. Nam filius hominis non venit animas perdere sed servare. Et iverunt in alium vicum. 57. Factum-est autem euntibus iis, in via dixit quidam ad eum: sequor te, quocunque quo vadis, domine. 58. Et dixit ad

ANNOTATIONES.

IX, 40. *siponjans þeinans*] J. St. ⋇ *siponjam þeinaim.* — *usdribeina.*] J. St. ⋇ *usvairpana*; B. *usdreibeina*, hoc recte quidem, sed vid. ad VIII, 56. — *ïmma*] J. St. ⋇ *ïna.* — *mahtedun*] J. ⋇ *mahtidedun*, St. ⋇ *mahtidun*; in cod. Arg. utrum *mahtidedun*, an *mahtededun* scriptum sit, dignosci non potest, utrumque vero falsum est. Idem mendum insidebat Cor. II, III, 7, ubi *mahtededeina* legebatur.

IX, 41. *qaþ*] J. St. addunt + *du ïm.* — *kuni*] J. St. ⋇ *kunni*, uti vs. 43. — *ïnvindo.*] J. St. lacun. usque *gabrak ïna* versu sequente. — *at iuh*] Z. ⋇ *atþiuh*, B. *at...* — *hidrei*] B. ° ⋇ gr. ante *þana*.

IX, 42. *þaruh*] B. ° ⋇ et legit ⋇ *nauh þanuh at duatgaggandis ïs distairid. ïna.* — *ahmin*] J. St. ⋇ *ahman*.

IX, 43. *qaþ paitrus—fastubnja*] dixit Petrus—jejunio, ° gr. omn., Ulf. cum verss. latt. e locis parallelis M. XVII, 19—21 et Mc. IX, 28 sq. — *kuni*] vid. ad vs. 41. — *þan*] ult. autem, ° gr. omn.

IX, 46. *ïze — vesi*] ¶ gr. omn.

IX, 47. *gasatida*] Ulf. ° αὐτό.

IX, 48. *sandjandan*] J. St. ⋇ *sandjandin.* — *visands*] gr. post *ïzvis.* — *allaim*] J. St. ⋇ *allan.*

IX, 49. *ana.*] J. St. + *ïn.* — *þeinamma namin*] ¶ gr. omn.

IX, 50. *ïm*] iis, gr. αὐτόν. — *ni ainshun—meinamma*] non unus — meo, J. St. ° + c. gr. omn., Ulf. c. verss. latt. e loco parallelo Mc. IX, 39.

IX, 51. *usfulnodedun*] Hz. Z. + *usfullnodedun*, vid. ad II, 21. — *andanumtais*] sic cod. Arg. B. H. Z.; J. St. ⋇ *andanumftais*, vid. Rom. XI, 15.

IX, 54. *gasaiwandans*] St. ⋇ *gasaiwands.* — *ïakubos*] J. St. ⋇ *ïakobos* — *heleias*] vid. ad vs. 19.

IX, 55. *du ïm*] ad eos, ° gr. — *niu*] J. ⋇ *niu.* — *sijuþ*] Ulf. c. codd. ° ὑμεῖς.

IX, 56. *unte—nasjan*] nam—servare, ° gr. — *saivalom*] Ulf. c. verss. ° ἀνθρώπων.

IX, 57. *þiswaduh*] J. St. ⋇ *þuswaduh.*

59 habaiþ war haubiþ galagjai. qaþ þan du anþaramma. laistei mik. iþ is qaþ. frauja. uslaubei mis ga-
60 leiþan faurþis jah usfilhan attan meinana. qaþ þan du imma iesus. let þans dauþans usfilhan seinans
61 navins. iþ þu gagg jah gaspillo þiudangardja guþs. qaþ þan jah anþar. laistja þuk frauja. iþ faurpis
62 uslaubei mis andqiþan þaim þaiei sind in garda meinamma. qaþ þan du imma iesus. ni manna uslag-
x, 1 jands handu seina ana hohan jah saiwands aftra gatils ist in þiudangardja guþs. afaruþ-þan þata
ustaiknida frauja jah anþarans sibuntehund jah insandida ins twans wanzuh faura andvairþja seinam-
2 ma in all baurge jah stade. þadei munaida is gaggan. qaþuh þan du im. asans managa iþ vaurstv-
3 jans favai. bidjiþ nu fraujan asanais ei ussatjai vaurstvjans in þo asan seina. gaggiþ. sai ik insandja
4 izvis sve lamba in midumai vulfe. ni bairaiþ pugg nih matibalg nih gaskohe. ni mannanhun bi vig
5, 6 goljaiþ. in þane gardei inngaggaiþ. frumist qiþaiþ. gavairþi þamma garda. jah jabai sijai jainar sunus
7 gavairþjis. gaweilaiþ sik ana imma gavairþi izvar. iþ jabai ni. du izvis gavandjai. inuh þan þ mma
garda visaiþ matjandans jah driggkandans þo at im. vairþs auk ist vaurstvja mizdons seinaizos. ni
8 faraiþ us garda in gard. jah in þoei baurge gaggaiþ jah andnimaina izvis. matjaiþ þata faurlagido
9, 10 izvis jah lekinoþ þans in izai siukans jah qiþiþ du im. atnewida ana izvis þiudangardi guþs. iþ in
11 þoei baurge inngaggaiþ jah ni andnimaina izvis. usgaggandans ana fauradaurja izos qiþaiþ. jah stubju
þana gahaftnandan unsis us þizai baurg izvarai ana fotuns unsarans afhrisjam izvis. sveþauh þata
12 vitciþ þatei atnewida sik ana izvis þiudangardi guþs. qiþa izvis þatei saudaumjam in jainamma daga
13 sutizo vairþiþ þau þizai baurg jainai. vai þus kaurazein. vai þus baiþsaidan. unte iþ in tyrai jah sei-

INTERPRETATIO.

eum Iesus: vulpes foveas habent et aves cœli sedes; verum filius hominis non habet, ubi caput ponat. 59. Dixit autem ad alium: sequere me; verum is dixit: domine, permitte mihi ire antea et sepelire patrem meum. 60. Dixit autem ad eum Iesus: sine hos mortuos sepelire suos mortuos; verum tu vade et nuntia regnum Dei. 61. Dixit autem etiam alius: sequor te, domine, verum antea permitte mihi renuntiare his, qui sunt in domo mea. 62. Dixit autem ad eum Iesus: non homo mittens manum suam ad aratrum et videns retro aptus est ad regnum Dei. x, 1. Post autem hoc designavit Dominus etiam alios septuaginta et misit eos duos quosque ante faciem suam in omne oppidorum et locorum, quo cogitavit is ire. 2. Dixit autem ad eos: messis magna, verum operarii pauci; orate nunc dominum messis, ut mittat operarios in hanc messem suam. 3. Ite, ecce ego mitto vos uti agnos in medium luporum. 4. Ne portetis sacculum neque peram neque calceamentum, ne hominem in via salutetis. 5. In quam domorum ineatis, primum dicatis: pax huic domui. 6. Et si sit illic filius pacis, moratur se super eo pax vestra; verum si non, ad vos revertatur. 7. In autem hac domo maneatis edentes et bibentes hæc apud eos, dignus enim est operarius mercede sua, ne eatis e domo in domum. 8. Et in quam urbium eatis et suscipiant vos, edatis hoc appositum vobis 9. et sanate hos in ea ægrotos et dicite ad eos: appropinquavit ad vos regnum Dei. 10. Verum in quam urbium eatis et non suscipiant vos, exeuntes in plateas ejus dicatis: 11. etiam pulverem hunc adhærentem nobis ex hac urbe vestra ad pedes nostros extergimus vobis; veruntamen hoc scite, quod appropinquavit se ad vos regnum Dei. 12. Dico vobis, quod Sodomis in illo die facilius fit, quam huic urbi illi. 13. Væ tibi Corazin! væ tibi Beth-

ANNOTATIONES.

IX, 61. *þaim þaiei sind*] sic codd. Arg.; J. ⋇ *þammei vesind*, St. ⋇ *þaimmei vesind*, B. ⋇ *þaimei veisind.*

IX, 62. *ana — guþs*] J. St. lac. — *saiwands*] B. ⋇ *saivands.* — *gatils*] B. lac. et conjecit *ni fagrs;* Ih. locum in cod. Arg. lectu difficillimum bene restituit, cf. Mc. VI, 21.

x, 1. *ustaiknida*] J. St. B. ⋇ *usmarkoda.* — *anþarans sibuntehund*] J. St. ⋇ *anþarana sibuntiguns*, B. ⋇ *anþarans sibuntiguns.* — *ins* usque ad fin. versus] J. St. B. lac.

x, 2. *im*] J. St. ⋇ *imma.* — *asans*] J. St. ⋇ *sa asa.* — *ei*] St. ° ⋇ — *ussatjai*] B. *ussandjai*, uti loco parallelo M. IX, 38 legitur, cf. etiam Mc. I, 43. Lectio codicis Arg. præ illa conjectura, quamquam præclara, tamen non rejicienda est, cf. Mc. XII, 19, ubi *ussatjan* = ἐξαναστῆσαι — *vaurstvjans*] ult., cod. Arg. ⋇ *vaurstrjands*; similem errorem in codd. vid. Cor. II, IX, 4; x, 18. — *þo*] J. St. B. ° ⋇ — *seina*] J. St. ⋇ *seinamma.*

x, 4. *pugg*] J. St. B. ÷ *gairda.* — *nih*] sec. St. ⋇ *ni.* — *gaskohe*] sic in cod. Arg. scriptum esse videtur, sed ultimæ literæ hujus verbi ita evanuerunt, ut legi jam non possint. Lectio autem illa recepta (J. St. B. ÷ *skohe* habent) nobis non vera esse videtur, nam etiamsi varietas casuum nullam habet offensionem (vid. ad VII, 21), tamen num pluralis vocis *gaskoh* (*das geschühe*, gall. *chaussure*) probari possit, admodum dubitamus, vid. XV, 22, ubi Ulf. græcum ὑποδήματα per *gaskoh* singulari numero reddit, eamque maxime ob causam *gaskoh* etiam h. l. præferendum esse nobis videtur. — *ni*] sec. Ulf. ° καὶ; inde usque ad finem versus J. St. B. lac.

x, 5. *in þane gardei*] in quam domorum, sic cod. Arg.; Ih. Z. ⋇ *in þana gard ei*, J. St. B. ⋇ *in þane gard ei.* Ihrii lectio defendi quidem potest e Neh. v, 14 *þamma daga ei* (hoc die *quo*), ubi particula relativa *ei* pro pronomine relativo (*þammei*) posita vel potius a pronomine demonstrativo avulsa est, ut dictum sit pro *þammei daga:* cum vero nostro loco in codice Arg. non *þana*, sed *þane* evidenter legatur, secundum usum linguæ gothicæ (vid. vs. 8 et 10 *in þoei baurge*, cf. Cor. I, XII, 22) lectio sic explicanda est, ut *þane* pro *þanei* (uti L. II, 43 *miþþane*, cf. II, 37 *blotande*, XIX, 37 *þoze*, Cor. I, VIII, 11; II, XII, 13 *þize*, Skeir. 37, 16 *þataine* pro *miþþanei*, *blotandei*, *þozei*, *þizei*, *þatainei*, alia vide not. ad Thess. II, III, 17; vid. etiam ad L. VIII, 13) et *gardei* pro *garde* (vid. supra ad III, 5) scriptum esse et *in quam domorum* converti debeat. Cæterum Ulf. ° δὲ; fortasse librarius *þan* omisit propter præcedens *þane*, cf. ad M. IX, 16; Mc. x, 39 et 42. Rom. IX, 15. — *inngaggaiþ*] J. St. B. ⋇ *ingaggiþ*, deinde usque ad *gavairþjis* versu sequente lac.

x, 7. *ist*] gr. post *seinaizos.*

x, 8. *faurlagido*] J. St. ⋇ *fauralagido.*

x, 10. *inngaggaiþ*] St. ⋇ *ingaggaiþ.*

x, 11. *ana fotuns unsarans*] ad pedes nostros, ° gr. — *sveþauh*] J. St. ⋇ div., uti J. etiam vs. 14 et 20. — *ana izvis*] ad vos, ° gr. — *þiudangardi*] St. ⋇ *þiudangardja.*

x, 13. *baiþsaidan*] vid. ad M. VIII, 28. — *þozei*] J. ⋇ *þosei.* — *airis þau*] J. St. ⋇ jct. — *azgon*] St. ÷ *azgom.*

donai vaurþeina mahteis þozei vaurþun ïn ïzvis. airis þau ïn sakkum jah azgon sitandeins gaïdreigode-
14, 15 deina. sveþauh tyrai jah seidonai sutizo vairþiþ ïn daga stauos þau ïzvis. jah þu kafarnaum. þu und
16 himin ushauhido. und halja gadrausjaza. saei hauseiþ ïzvis. mis hauseiþ. jah saei ufbrikiþ ïzvis. mis
17 ufbrikiþ. iþ saei ufbrikiþ mis. ufbrikiþ þamma sandjandin mik. gavandidedun þan sik þai sibuntehund
18 miþ fahedai qiþandans. frauja. jah unhulþons ufhausjand unsis ïn namin þeinamma. qaþ þan du ïm.
19 gasaw satanan sve lauhmunja driusandan us himina. sai. atgaf ïzvis valdufni trudan ufaro vaurme jah
20 skaurpjono jah ana allai mahtai fijandis jah vaihte ainohun ïzvis ni gaskaþjiþ. sveþauh þamma ni
faginoþ ei þai ahmans ïzvis ufhausjand. iþ faginod ïn þammei namna ïzvara gamelida sind ïn himi-
21 nam. ïnuh þizai weilai svegnida ahmin ïesus jah qaþ. andhaita þus atta. frauja himinis jah airþos.
unte affalht þo faura snutraim jah frodaim jah andhulides þo niuklahaim. jai atta. unte sva varþ ga-
22 leikaiþ ïn andvairþja þeinamma. jah gavandiþs du siponjam seinaim qaþ. all mis atgiban ïst fram
attin meinamma. jah ni washun kann. was ïst sunus. alja atta. jah was ïst atta. alja sunus jah þam-
23 mei vili sunus andhuljan. jah gavandiþs du siponjam seinaim sundro qaþ. audaga augona. þoei sai-
24 wand. þoei jus saiwiþ. qiþa auk ïzvis þatei managai praufeteis jah þiudanos vildedun saiwan. þatei
25 jus saiwiþ. jah ni gasewun. jah hausjan. þatei jus gahauseiþ. jah ni hausidedun. jah sai. vitodafa-
26 steis sums ustoþ fraisands ïna jah qiþands. laisari. wa taujands libainais aiveinons arbja vairþa. þa-
27 ruh qaþ du ïmma. ïn vitoda wa gameliþ ïst. waiva ussiggvis. iþ ïs andhafjands qaþ. frijos fraujan guþ
þeinana us allamma hairtin þeinamma jah us allai saivalai þeinai jah us allai mahtai þeinai jah us
28 allai gahugdai þeinai. jah newundjan þeinana sve þuk silban. þanuh qaþ du ïmma raihtaba and-
29 hoft. þata tavei jah libais. iþ ïs viljands usvaurhtana sik domjan qaþ du ïesua. an was ïst mis ne-
30 wundja. andhafjands þan ïesus qaþ. manna galaiþ af ïairusalem ïn ïaireikon jah ïn vaidedjans
xiv, 9 frarann. þaiei jah biraubodedun ïna jah banjos analag ... — — ... na aftumistan haban staþ.
10 ak þan haitaizau. atgaggands anakumbei ana þamma aftumistin stada. ei biþe qimai. saei haihait þuk.

INTERPRETATIO.

saida! Nam si in Tyro et Sidone fierent virtutes, quæ factæ-sunt in vobis, olim quidem in accis et cinere sedentes pœniterent. 14. Veruntamen Tyro et Sidoni facilius fit in die judicii, quam vobis. 15. Et tu Cafarnaum, tu usque cœlum exaltata, usque infernum demergeris. 16. Qui audit vos, me audit, et qui spernit vos, me spernit; verum qui spernit me, spernit hunc mittentem me. 17. Reverterunt autem se hi septuaginta cum lætitia dicentes: domine, etiam dæmones obediunt nobis in nomine tuo. 18. Dixit autem ad eos: vidi Satanam uti fulgur cadentem e cœlo. 19. Ecce, tradidi vobis potestatem calcare supra serpentes et scorpiones et super omnem potentiam inimici et rerum una vobis non nocet. 20. Veruntamen hoc ne gaudete, quod hi spiritus vobis obediunt; verum gaudete in eo quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. 21. Inque hac hora exsultavit spiritu Iesus et dixit: confiteor tibi, pater, domine cœli et terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus et revelasti hæc parvulis; utique pater, nam sic facta-est delectatio in vultu tuo. Et conversus ad discipulos suos dixit: 22. omne mihi traditum est a patre meo, et non quisquam noscit, quis est filius, nisi pater; et quis est pater, nisi filius et cui vult filius revelare. 23. Et conversus ad discipulos suos seorsim dixit: beati oculi, qui vident, quæ vos videtis. 24. Dico enim vobis, quod multi profetæ et reges voluerunt videre, quod vos videtis, et non viderunt, et audire, quod vos auditis, et non audiverunt. 25. Et ecce, legis-peritus quidam surrexit tentans eum et dicens: magister, quid faciens vitæ æternæ hæres fio? 26. Tunc dixit ad eum: in lege quid scriptum est? quomodo legis? 27. Verum is respondens dixit: ames dominum Deum tuum ex omni corde tuo et ex omni anima tua et ex omni potentia tua et ex omni mente tua, et propinquum tuum uti te ipsum. 28. Tunc dixit ad eum: recte respondisti, hoc fac et vivis. 29. Verum is volens justum se judicare dixit ad Iesum: at quis est mihi propinquus? 30. Respondens autem Iesus dixit: homo ivit a Ierusalem in Ierico et in maleficos incidit, qui et spoliarunt eum et vulnera impon(entes).... — xiv, 9. — ...(hu)nc ultimum habere locum; 10. sed cum voceris, accedens ac-

ANNOTATIONES.

x, 14. ***sveþauh***] J. ⋇ div., St. ⋇ ***se þauh***. — ***in daga stauos***] in die judicii, gr. ἐν τῇ κρίσει.

x, 15. ***ushauhido***] J. St. ÷ ***ushauhida***. — ***gadrausjaza***] J. St. B. ⋇ ***gadrausjazai***.

x, 16. ***uf brikiþ mis***] ¶ gr. omn.

x, 17. ***þan sik***] J. St. ÷ ¶. — ***sibuntehund***] J. St. ⋇ ***sibuntiguns***, B. ⋇ ***sibuntehuns***.

x, 18. ***driusandan***] J. St. ⋇ ***driusandam***; cæterum gr. omn. post ***himina***.

x, 19. ***atgaf***] tradidi, gr. δίδωμι, cf. ad J. vi, 32 et viii, 45. — ***skaurpjono***] St. ⋇ ***skaurpiono***.

x, 20. ***sveþauh***] vid. ad vs. 14.

x, 21. ***þo niuklahaim***] sic clarissime cod. Arg., vid. Cor. I, xiii, 11; Eph. iv, 14; cf. Skeir. 49, 10; editt. ⋇ ***þaniu klahaim***; pro ***þa*** legendum esse ***þo*** jam L. vidit. — ***jai***] St. Z. ⋇ ***jah***. — ***jah gavandiþs — qaþ***] et conversus — dixit, ° gr. et in quibus leguntur, ii pro ***seinaim*** (suos) articulum (τούς) habent, sic vs. 23.

x, 23. ***seinaim***] suos, ° gr. omn., vid. ad vs. 21. — ***jus***] vos, ° gr. omn.; Ulf. c. verss.

x, 24. ***jus***] sec. vos, ° gr. omn. — ***gahauseiþ***] J. St. ⋇ ***gahausaiþ***, B. ÷ ***gahauseid***.

x, 25. ***vitodafasteis***] J. St. ⋇ ***vitodafastjeis***. — ***ustoþ***] sic cod. Arg. et Hz.; editt. ÷ ***usstoþ***; vid. ad Mc. iii, 13. — ***vairþa***] J. St. B. ÷ ***vairþau***.

x, 26. ***þaruh***] J. St. ÷ ***þanuh***.

x, 27. ***þuk silban***] J. St. ⋇ ***þus missan***.

x, 28. ***þanuh***] J. ⋇ ***þannuh***.

x, 29. ***an***] J. St. B. ⋇ ***jah***, vid. ad L. iii, 10. — ***newundja***] St. ⋇ ***newundbja***.

x, 30. ***manna***] Ulf. ° τις. — ***ïaireikon***] sic cod. Arg.; editt. ⋇ ***ïaireikom***. — ***þaiei***] J. St. ⋇ ***þaei***. — ***biraubodedun***] spoliarunt, gr. ἐκδύσαντες. — ***analag.***] hucusque cod. Arg.; J. St. Z. plene ***analagjandans***.

xiv, 9...***na***] reliquiæ pronominis ***þana***, quod superlativis addi solet, vid. vs. seq. — ***haban staþ***] ¶ gr. omn.

xiv, 10. ***hauhis***] altius, viri docti pro genitivo (alti) habentes, erraverunt; Grim. cum III. 88 idem illud statuisset, p. 591 comparativi adverbium esse recte vidit.

11 qiþai du þus. frijond. usgagg hauhis. þanuh ïst þus hauhiþa faura þaim miþanakumbjandam þus. unte
12 wazuh saei hauheiþ sik silban. gahnaivjada. jah saei hnaiveiþ sik silban. ushauhjada. qaþuþ-þanjah þam-
ma haitandin sik. þan vaurkjais undaurnimat aiþþau nahtamat. ni haitais frijonds þeinans nih broþruns
þeinans nih niþjans þeinans nih garaznans gabeigans. ïbai aufto jah eis aftra haitaina þuk jah vairþiþ
13, 14 þus usgildan. ak þan vaurkjais dauht. hait unledans gamaidans haltans blindans. jah audags vairþis. unte
15 eis ni haband usgildan þus. usgildada auk þus ïn usstassai þize usvaurhtane. gahausjands þan sums þizei
16 anakumbjandane þata qaþ du ïmma. audags saei matjiþ hlaif ïn þiudangardjai guþs. þaruh qaþ ïmma
17 frauja. manna sums gavaurhta nahtamat mikilana jah haihait managans. jah ïnsandida skalk seinana
18 weilai nahtamatis qiþan þaim haitanam. gaggiþ. unte ju manvu ïst allata. jah dugunnun suns faurqiþan
allai. sa frumista qaþ. land bauhta jah þarf galeiþan jah saiwan þata. bidja þuk. habai mik faur-
19 qiþanana. jah anþar qaþ. juka auhsne usbauhta fimf jah gagga kausjan þans. bidja þuk. habai mik
20, 21 faurqiþanana. jah sums qaþ. qen liugaida jah dupe ni mag qiman. jah qimands sa skalks gataih frau-
jin seinamma þata. þanuh þvairhs sa garda valdands qaþ du skalka seinamma. usgagg sprauto ïn
22 gatvons jah staigos baurgs jah unledans jah gamaidans jah blindans jah haltans attiuh hidre. jah qaþ
23 sa skalks. frauja. varþ sve anabaust. jah nauh stads ïst. jah qaþ sa frauja du þamma skalka. usgagg
24 and vigans jah faþos jah nauþei ïnnatgaggan. ei usfulnai gards meins. qiþa allis ïzvis þatei ni ains-
25 hun manne jainaize þize faura haitanane kauseiþ þis nahtamatis meinis. miþïddjedun þan ïmma
26 hiuhmans managai. jah gavandjands sik qaþ du ïm. jabai was gaggiþ du mis jah ni fijaiþ attan sei-
nana jah aiþein jah qen jah barna jah broþruns jah svistruns. nauhuþ-þan seina silbins saivala. ni
27 mag meins siponeis visan. jah saei ni bairiþ galgan seinana jah gaggai afar mis. ni mag visan
28 meins siponeis. ïzvara was raihtis viljands kelikn timbrjan. niu frumist gasitands rahneiþ manvi. þo

INTERPRETATIO.

cumbe in hoc ultimo loco, ut cum veniat, qui vocavit te, dicat ad te: amice, adscende altius! tunc est tibi gloria coram his accumbentibus-cum te. 11. Nam quisque qui exaltat se ipsum, humiliatur, et qui humiliat se ipsum, exaltatur. 12. Dixit autem etiam huic vocanti se: cum facias prandium aut cœnam, non voces amicos tuos, neque fratres tuos, nec cognatos tuos, neque vicinos divites, ne forte etiam ii iterum vocent te et fiat tibi redditum; 13. sed cum facias convivium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, 14. et beatus fis; nam ii non habent reddere tibi, redditur enim tibi in resurrectione horum perfectorum. 15. Audiens autem quidam horum accumbentium hoc dixit ad eum: beatus qui edit panem in regno Dei. 16. Tunc dixit ei dominus: homo quidam fecit cœnam magnam et vocavit multos, 17. et misit servum suum hora cœnæ dicere his vocatis: ite, nam jam paratum est omne. 18. Et cœperunt statim excusare omnes; hic primus dixit: agrum emi et debeo ire et videre hunc; oro te, habe me excusatum. 19. Et alter dixit: juga boum emi quinque et eo probare hos, oro te, habe me excusatum. 20. Et quidam dixit: uxorem duxi et ideo non possum venire. 21. Et veniens hic servus nuntiavit domino suo hoc. Tunc iratus hic paterfamilias dixit ad servum suum: exi subito in plateas et semitas urbis et pauperes et debiles et cæcos et claudos adduc huc. 22. Et dixit hic servus: domine, factum-est, uti præcepisti, et adhuc locus est. 23. Et dixit hic dominus ad hunc servum: exi per vias et sepes et compelle introire, ut impleatur domus mea. 24. Dico enim vobis, quod non unus hominum illorum horum antea vocatorum gustat hanc cœnam meam. 25. Iverunt-cum autem eo greges multi, et convertens se dixit ad eos: 26. si quis it ad me et non odiat patrem suum et matrem et uxorem et liberos et fratres et sorores, insuper autem suam ipsius animam, non potest meus discipulus esse; 27. et qui non portat crucem suam et eat post me, non potest esse meus discipulus. 28. Vestrum quis enim volens turrim ædificare, nonne primum sedens computat paratum, hæc habeatne ad

ANNOTATIONES.

XIV, 11. *silban*] J. St. ⁕ *silba*, quos Ih. non eo nomine, quia constructio casum quartum requireret, vituperare debebat, sed quia usus linguæ gothicæ, abhorrens a legibus latinæ grammaticæ (vid. Ramshorn Gramm. Lat. p. 523), sic postularet, vid. de multis aliis locis Cor. II, v, 12.

XIV, 12. *gabeigans*] J. St. ⁕ *gabeijans*. — *aftra haitaina*] J. B. Z. ⁕ jct., vid. ad Mc. VIII, 25. — *þuk*] gr. ante *aftra*.

XIV, 14. *eis*] ii, ° gr. omn. — *ustassai*] J. St. ÷ *usstassai*, vid. ad Mc. III, 13.

XIV, 15. *anakumbjandane*] B. suspicatur Ulf. ἀνακειμένων pro συνανακειμένων legisse; certe aliis locis pro συνανακεῖσθαι ponit *miþanakumbjan*, sic vs. 10; VII, 49; M. IX, 10; Mc. VI, 22, 26; cf. tamen Cor. II, VII, 3 *gasviltan* = συναποθανεῖν, pro quo alter codex *miþgasviltan* habet.

XIV, 16. *þaruh*] J. St. ÷ *þanuh*. — *frauja*] dominus, gr. omn. ὁ. — *haihait*] St. ⁕ *haihaiþ*.

XIV, 18. *qaþ*] Ulf. ° αὐτῷ c. codd. et ve ss. — *faurqiþanana*] J. ⁕ *faurqiþana*.

XIV, 19. *faurqiþanana*] J. ⁕ *farqiþanana*.

XIV, 21. *skalks*] Ulf. ° ἐκεῖνος c. codd. — *blindans*— *haltans*] ¶ gr.

XIV, 22. *stads ist*] St. ÷ ¶.

XIV, 23. *usfulnai*] J. St. ÷ *usfullnai*, vid. ad II, 21.

XIV, 24. *faura haitanane*] editt. ⁕ jct.

XIV, 26. *þan*] Ulf. ° καί; esse id expressum particula *uþ* (*uh*), voci *nauh* affixa, propterea nobis non videtur, quod h. l. καί = etiam, quod nunquam, quantum scimus, per —*uh* Gothus reddit, vid. tamen ad J. XVIII, 26.

XIV, 27. *visan meins*] ¶ gr., sic vs. 33.

XIV, 28. *ïzvara*] gr. omn. post *raihtis*, cf. ad IX, 36. — *manvi* — *ustiuhan*] paratum — consummandum; viri docti alii aliter de hoc loco statuerunt: B. pro *habaiu* legere malebat *habaiþ* et convertere, *apparatum quem habet ad perficiendum*, quod falsum est, quia *þo* non pronomen relativum, sed demonstrativum est; L. lectionem codicis Arg. servans interpretatur *apparatum habeat, qui ad perficiendum suppetat*, in eo is tantum errat, quod *þo* ad *manvi* refert, quod fieri non licet; Ih. *Ulfil. illustrat.* p. 234, cui ordo verborum *habaiu manvi du ustiuhan þo* esse videtur, audaciorem criticum se præstat, et Z., qui eum recte sensisse dicit, si Ulf. τὰ πρός cum codd. legisset, se græca non intelligere comprobat; quod autem Z. ipse *manviþo* jct. legere se malle ait et pro participio habere, non meminit ille hanc participii formam in — *ido*, nunquam in — *iþo* desinere; pro genitivo vero pluralis verbi alicu-

29 habaiu du ustiuhan. ibai aufto biþe gasatidedi grunduvaddju jah ni mahtedi ustiuhan. allai þai ga-
30 saiwandans duginnaina bilaikan ina qiþandans þatei sa manna dustodida timbrjan jah ni mahta
31 ustiuhan. aiþþau was þiudans gaggands stigqan viþra anþarana þiudan du viganna. niu gasitands
faurþis þankeiþ. siaiu mahteigs miþ taihun þusundjon gamotjan þamma miþ tvaimtigum þusundjo
32 gaggandin ana sik. eiþau jabai nist mahteigs. nauhþanuh fairra imma visandin insandjands airu
33 bidjiþ gavairþjis. svah nu warjizuh izvara saei ni afqiþiþ allamma aigina seinamma. ni mag visan
34, 35 meins siponeis. god salt. iþ jabai salt baud vairþiþ. we gasupoda. nih du airþai. ni du maihstau
xv, 1 fagr ist. ut usvairpand imma. saei habai ausona gahausjandona. gahausjai. vesunuþ-þan imma
2 newjandans sik allai motarjos jah fravaurhtai hausjan imma. jah birodidedun fareisaieis jah bokar-
3 jos qiþandans þatei sa fravaurhtans andnimiþ jah miþmatjiþ im. qaþ þan du im þo gajukon qiþands.
4 was manna izvara aigands taihuntehund lambe jah fraliusands ainamma þize. niu bileiþiþ þo niun-
5 tehund jah niun ana auþidai jah gaggiþ afar þamma fralusanin. unte bigitiþ þata. jah bigitands us-
6 lagjiþ ana amsans seinans faginonds. jah qimands in garda galaþoþ frijonds jah garaznans qiþands
7 du im. faginoþ miþ mis þammei bigat lamb mein þata fralusano. qiþa izvis þatei sva faheds vairþiþ
in himina in ainis fravaurhtis idreigondins þau in niuntehundis jah niune garaihtaize. þaiei ni þaur-
8 bun idreigos. aiþþau suma qino drakmans habandei taihun. jabai fraliusiþ drakmin ainamma. niu
9 tandeiþ lukarn jah usbaugeiþ razn jah sokeiþ glaggvaba. unte bigitiþ. jah bigitandei gahaitiþ
frijondjos jah garaznons qiþandei. faginoþ miþ mis. unte bigat drakmein. þammei fralaus.

INTERPRETATIO.

consummandum, 29. ne forte, cum poneret fundamentum et non posset consummare, omnes hi adspicientes cœperint deridere eum 30. dicentes, quod hic homo cœpit ædificare et non potuit consummare. 31. Aut qui rex iens ruere contra alium regem ad bellum, nonne sedens antea cogitat, sitne potens cum decem millibus o currere huic cum viginti millibus eunti contra se? 32. Alioquin si non-est potens, adhuc procul eo existente mittens legatum orat pacem. 33. Sic jam quisque vestrum qui non renuntiat omni possessioni suæ, non potest esse meus discipulus. 34. Bonum sal; verum si sal fatuum fit, quo conditur? 35. Neque ad terram, non ad fimum utile est; foras ejiciunt id. Qui habeat aures audientes, audiat. xv, 1. Fuerunt autem ei appropinquantes se omnes telonarii et peccatores audire eum; 2. et murmurarunt Farisæi et scribæ dicentes, quod hic peccatores suscipit et edit-cum iis. 3. Dixit autem ad eos hanc parabolam dicens: 4. quis homo vestrum possidens centum ovium et amittens unam harum, nonne relinquit has nonaginta et novem in deserto et vadit post hanc amissam, donec invenit hanc; 5. et inveniens ponit in humeris suis gaudens 6. et veniens in domum convocat amicos et vicinos dicens ad eos: gaudete cum me, quod inveni ovem meam hanc amissam. 7. Dico vobis, quod sic lætitia fit in cœlo ob unum peccatorem pœnitentem, quam ob nonaginta et novem justos, qui non indigent pœnitentiæ. 8. Aut quædam mulier drachmas habens decem, si amittit drachmam unam, nonne incendit lucernam et everrit domum et quærit diligenter, donec invenit, 9. et inveniens convocat amicas et vicinas dicens: gaudete cum me, nam inveni drachmam, quam

ANNOTATIONES.

jus *manviþa* nemo, qui sensum perspexerit, cum isto viro docto habuerit. Quamquam confitemur lectionem nos male habere, tamen nihil restat, nisi ut statuamus, Ulf. c. codd. τὰ εἰς aut τὰ πρός legisse et auctoritatem codd. in eo tantum omisisse, quod voces *þo habaiu* pro *habaiu þo* (habeatne hæc) transposuerit, qui tamen error librarii esse videtur, voces enim aliquoties transpositas esse, ad ix, 36 monuimus. Cæterum pro *ustiuhan* St. ✱ *usstiuhan*.

xiv, 29. *mahtedi*] cod. Arg. Hz. J. St. B. ✱ *mahtide*, cf. J. xviii, 36.

xiv, 30. *timbrjan*] J. St. + *timrjan*.

—

xiv, 31. *viganna*] sic editt.; cod. Arg. *viga | na*, sine dubio falsum pro *vigana*, qui est dativus vocis *vigans* (bellum); sic quoque Grimm. Gr. IV, 105 interpretatur, et de duplicatione litteræ *n* comparari possunt, quæ adnotavimus ad Gal. v, 15; sæpius enim librariis accidit, ut litteras aut syllabas, in fine lineæ scriptas ab initio proximæ repeterent, cf. ad J. ix, 41. Erravit Ih., qui *viganna* pro gerundio (*Ulf. illustr.* p. 154), aut pro infinitivo, addita syllaba *na* (p. 245) habuit; erravit etiam Z., qui (cum Ih.) *vigan ina* conjecit, nam infinitivus est *veihan* non *vigan*; præterea hoc verbum ponitur cum *du* (vid. Cor. I, xv, 32), non cum accusativo. Quid denique F. *vigamma* suo voluerit, nescitur.—*þankeiþ*] sic cod. Arg. pro usitato *þagkeiþ*, uti xv, 22 *bringiþ*, xvii, 9 *þank*, xix, 31 *inqis*. — *siaiu*] J. St. B. ✱ *siau*; cæterum gr. omn. post *mahteigs*.—*þusundjo*] J. St. B. ✱ *þusundjom*.

xiv, 32. *eiþau*] hoc uno loco inventum i. q. *aiþþau* = εἰ δὲ μήγε, quæ sequuntur *jabai nist mahteigs* (si non-est potens) sine dubio orta sunt e glossa in margine adscripta ad explicandam minus usitatam particulam, certe in græcis nullum eorum vestigium apparet. — *fairra imma*] ¶ gr. — *insandjands airu*] ¶ gr. omn.

xiv, 33. *aigina seinamma*] ¶ gr. — *visan meins*] vid. ad vs. 27.

xiv, 34. *jabai*] St. ✱ *jadai*.

xiv, 35. *ni*] St. *nih*, quod melius est.

xv, 1. *imma newjandans*] ¶ gr.

xv, 4. *taihuntehund*] pro usitato *taihuntaihund* (viii, 8; xvi, 6 sq.); cæterum J. ✱ *taihunte hund*, sicut paulo post *niunte hund*. — *fralusanin*] J. St. ✱ *fralausanin*, sic etiam vs. 6.

xv, 5. *uslagjiþ*] B. ✱ *uslaujiþ*.

xv, 6. *bigat*] St. ✱ *bigaþ*. — *fralusano*] vid. ad vs. 4.

xv, 7. *þau*] J. St. ✱ *þan*. — *niuntehundis*] J. St. ✱ *niutehundas*. — *þaiei*] St. ✱ *þaei*.

xv, 8. *suma*] quædam, gr. omn. τίς (quæ), pro quo Ulf. per errorem τις legit. — *taihun jabai*] J. St. ✱ *taihunja sai*. — *usbaugeiþ*] J. St. B. ✱ *usbaugeiþ*. *glaggvaba*] sic cod. Arg.; Hz. Z. ✱ *glaggvuba*.

xv, 9. *drakmein*] J. St. B. ✱ *drakmin*, nam is est casus tertius formæ *drakma* (vid. vs. 8); nostro loco Ulf. forma græca utitur, uti sæpius — *ein* pro — ῆν, vid. M. xxvii, 62 *paraskaivein* (παρασκευήν), L. vii, 5 *synagogein* (συναγωγήν), Rom. xvi, 22 *aipistaulein* (ἐπιστολήν); Z. igitur illam formam injuria tentavit. — *fralaus*] J. St. B. ✱ *fralausda*.

19, 11 sva qiþa izvis. faheds vairþiþ in andvairþja aggele guþs in ainis idreigondins fravaurhtis. qaþuþ-þan.
12 sums aihta tvans sununs. jah qaþ sa juhiza ize du attin. atta. gif mis. sei undrinnai mik. dail aiginis.
13 manne jah disdailida im sves sein. jah afar ni managans dagans brahta samana allata sa juhiza sunus
14 jah aflaiþ in land fairra visando jah jainar distahida þata sves seinata libands usstiuriba. biþe þan fra-
15 vas allamma. varþ huhrus abrs and gavi jainata. jah is dugann alaþarba vairþan jah gaggands gaha-
16 ftida sik sumamma baurgjane jainis gaujis. jah insandida ina haiþjos seinaizos haldan sveina. jah
17 gairnida sad itan haurne. þoei matidedun sveina. jah manna imma ni gaf. qimands þan in sis qaþ.
18 wan filu asnje attins meinis ufarassau haband hlaibe. iþ ik huhrau fraqistna. usstandands gagga du
19 attin meinamma jah qiþa du imma. atta. fravaurhta mis in himin jah in andvairþja þeinamma. ju
20 þanaseiþs ni im vairþs ei haitaidau sunus þeins. gatavei mik sve ainana asnje þeinaize. jah usstan-
dands qam at attin seinamma. nauhþanuh þan fairra visandan gasaw ina atta is jah infeinoda jah
21 þragjands draus ana hals is jah kukida imma. jah qaþ imma sa sunus. atta. fravaurhta in himin jah
22 in andvairþja þeinamma. ju þanaseiþs ni im vairþs ei haitaidau sunus þeins. qaþ þan sa atta du
skalkam seinaim. sprauto bringiþ vastja þo frumiston jah gavasjiþ ina jah gibiþ figgragulþ in handu
23 is jah gaskoh ana fotuns is. jah briggandans stiur þana alidan ufsneiþiþ. jah matjandans visam
24 vaila. unte sa sunus meins dauþs vas jah gaqiunoda jah fralusans vas jah bigitans varþ. jah dugun-
25 nun visan. vasuþþan sunus is sa alþiza ana akra jah qimands atiddja new razn jah gahausida sagg-
26, 27 vins jah laikans. jah athaitands sumana magive frahuh. wa vesi þata. þaruh is qaþ du imma. þatei
28 broþar þeins qam. jah ufsnaiþ atta þeins stiur þana alidan. unte hailana ina andnam. þanuh modags

INTERPRETATIO.

amisi. 10. Sic dico vobis, lætitia fit in facie angelorum Dei ob unum pœnitentem peccatorem. 11. Dixit autem: hominum quidam habuit duos filios, 12. et dixit hic junior eorum ad patrem: pater, da mihi, quæ contingit me, partem proprii; et divisit iis possessionem suam. 13. Et post non multos dies tulit in-unum omne hic junior filius et abiit in terram procul exsistentem et illic dissipavit hanc possessionem suam vivens effrenate. 14. Cum autem vacuus esset omni, facta-est fames magna per regionem illam, et is cœpit egenus fieri. 15. Et iens dedit se cuidam civium illius regionis, et misit eum agri sui pascere porcos. 16. Et cupit sat edere siliquis, quas ederunt porci; et homo ei non dedit. 17. Veniens tum in se dixit: quam multum mercenariorum patris mei abundantiam habent panium, verum ego fame perdor; 18. surgens vado ad patrem meum et dico ad eum: pater, peccavi mihi in cœlum et in facie tua; 19. jam amplius non sum dignus, ut vocer filius tuus; fac me uti unum mercenariorum tuorum. 20. Et surgens venit ad patrem suum; adhuc autem procul exsistentem vidit eum pater ejus et misertus-est, et currens cecidit super collum ejus et osculatus-est eum; 21. et dixit ei hic filius: pater, peccavi in cœlum et in facie tua; jam amplius non sum dignus, ut vocer filius tuus. 22. Dixit autem hic pater ad servos suos: subito afferte vestem hanc primam et vestite eum et date annulum in manum ejus et calceamentum in pedes ejus, 23. et afferentes vitulum hunc saginatum dissecate, et edentes epulamur laute; 24. nam hic filius meus mortuus fuit et revixit, et amissus fuit et inventus factus-est; et cœperunt epulari. 25. Fuit autem filius ejus hic major in agro, et veniens adiit prope domum et audivit cantiones et ludos, 26. et advocans quendam puerorum interrogavit, quid esset hoc. 27. Tunc is dixit ad eum, quod frater tuus venit, et dissecavit pater tuus vitulum hunc saginatum, nam sanum eum accepit. 28. Tunc iratus factus-est et non voluit intrare, verum

ANNOTATIONES.

xv, 10. *aggele*] sic cod. Arg. uti ix, 26; J. St. B. ⋇ *aggilum*. — *idreigondins fravaurhtis*] ¶ gr. omn.

xv, 12. *sei undrinnai mik*] sic cod. Arg.; J. St. B. ⋇ *so undrinnanein*, pro quibus L. multo melius *þo undrinnandein* conjecit; Ih. Z. ⋇ *sei undrinnai mis*.

xv, 13. *in land fairra visando*] vid. ad xix, 12.

xv, 14. *alaþarba*] sic cod. Arg.; J. St. B. ⋇ *allaþarba*, quod Z. male probat, aut *allþarba* (quod non melius est) legendum esse censet; vid. Grim. II. 627.

xv, 15. *baurgjane*] J. St. ⋇ *baurjane*. — *jainis gaujis*] ¶ gr. omn. — *haiþjos*] agri, genitivus locum indicans, quo mittebatur, sic Mc. iv, 35. L. xix, 12; vid. Grim. III. 127.

xv, 16. *sad itan*] St. ⋇ jcl., cæterum Ulf. c. codd. et verss. χορτασθῆναι legisse videtur. — *imma*] gr. omn. post *gaf*.

xv, 17. *qimands—sis*] ¶ gr. omn.—*ufarassau*] St. ⋇ *ufarastau*. — *ik*] Ulf. c. codd. ° ὧδε.

xv, 18. *mis*] vid. ad M. xxvii, 4. — *in*] pr. St. ⋇ *is*.

xv, 19. *ju*] Ulf. aut pro καί, quod. h. l. plerique codd. habent, posuit, uti Mc. ix, 13 et infra vs. 21, neque cum Griesb. καί omisisse dicendus est; aut si καί non legit, pleonastice adverbio *þanaseiþs*, uti L. xvi, 2 adverbio *þanamais*, addidit, nam *ju ni* pro solito *þanaseiþs ni* græco οὐκέτι sæpius respondet, vid. Rom. vii, 17, 20; Eph. ii, 19; Philem. 16.

xv, 21. *ju*] vid. ad vs. 19. — *haitaidau*] J. ⋇ *haitaudau*.

xv, 22. *atta*] St. ⋇ *arta*. — *seinaim*] J. St. ⋇ *seiname*. — *sprauto bringiþ*] J. St. B. ⋇ *suns tobrigg*; cæterum *sprauto* ° gr. et de *bringiþ* pro *briggiþ* vid. ad xiv, 31. — *figgragulþ*] J. ⋇ *friggragulþ*, St. ⋇ *fingragulþ*.

xv, 24. *varþ*] St. ⋇ *varþa*. — *visan*] J. St. B. + *vailavisan*, quod additamentum eis sensus requirere videtur; sed nesciverunt illi, *visan* h. l. non esse verbum substantivum, sed significare epulari et ad eorum genus pertinere, quæ Grim. I. 842, x enarravit, quod autem *vaila* vs. 23 additum h. l. omisit, sæpius Ulf. sic facere solet, ut eorundem verborum compositorum altero proxime subsequente particulam non repetat, vid. L. xix, 5 *dalaþ atsteig* et vs. 6 solummodo *atstaig*, quamquam utrumque pro καταβαίνειν positum est; alia ejusmodi dicta collegimus ad Tim. I, vi. 6.

xv 25. *alþiza*] J. St. B. . . *þiza*. — *akra*] J. St. ⋇ *lande*, B. ⋇ *landa*—*jah*] Ulf. ° ὡς. — *qimands—new*] J. St. B. ⋇ *miþþanei gavandida sik jah atiddja newa*. — *jah*] sec. et, ° gr. omn. — *saggvins*] hinc usque ad vs. 27 *ufsnaiþ* J. St. B. lacunam habent; hæc difficilia in cod. Arg. lectu Ih. recte eruit.

xv, 27. *ufsnaiþ*] sic cod. Arg.; Hz. prima manu ⋇ *afsnaiþ*; errant igitur Z. et Wackernagel *Deutsch. Leseb.* I, præf. p. xxvi *afsnaiþ* codicis Arg. lectionem esse dicentes.

xv, 28. *iþ*] verum, gr. οὖν, Ulf. c. codd. δέ, vid. ad Cor. I, xv, 11. — *ut*] foras, ° gr. omn. vid. Mth ix, 32.

29 varþ iah ni vilda īnngaggan. iþ atta īs usgaggands ut bad īna. þaruh īs andhafjands qaþ du attin. sai.
sva filu jere skalkinoda þus jah ni wanhun anabusn þeina ufarīddja. jah mis ni aiv atgaft gaitein ei miþ
30 frijondam meinaim bivesjau. iþ þan sa sunus þeins. saei fret þein sves miþ kalkjom. qam. ufsnaist īmma
31 stiur þana alidan. þaruh qaþ du īmma. barnilo. þu sinteino miþ mis vast jah īs. jah all þata mein
32 þein īst. vaila visan jah faginon skuld 'vas. unte broþar þeins dauþs vas jah gaqiunoda. jah fralu-
XVI, 1 sans jah bigitans varþ. qaþuþ-þan du siponjam seinaim. manne sums vas gabeigs. saei aihta fau-
2 ragagjan. jah sa fravrohiþs varþ du īmma ei distahidedi aigin īs. jah atvopjands īna qaþ du īmma.
duwe þata hausja fram þus. usgif raþjon fauragaggjis þeinis. ni magt auk ju þanamais fauragaggja
3 visan. qaþ þan īn sis sa fauragaggja. wa taujau. þandei frauja meins afnimiþ fauragaggi af mis. gra-
4 ban ni mag. bidjan skama mik. andþahta mik wa taujau. ei þau biþe afsatjaidau us fauragaggja.
5 andnimaina mik īn gardins seinans. jah athaitands ainwarjanoh faihuskulane fraujins seinis qaþ
6 þamma frumistin. wan filu skalt fraujin meinamma. þaruh qaþ. taihuntaihund kase alevis. jah qaþ
7 du īmma. nim þus bokos jah gasitands sprauto gamelei fimtiguns. þaþroh þan du anþaramma qaþ.
aþþan þu wan filu skalt. iþ īs qaþ. taihuntaihund mitade kaurnis. jah qaþ du īmma. nim þus bokos
8 jah melei ahtautehund. jah hazida sa frauja þana fauragaggjan īnvindiþos. unte frodaba gatavida.
9 unte þai sunjos þis aivis frodozans sunum liuhadis īn kunja seinamma sind. jah īk īzvis qiþa.
taujaiþ īzvis frijonds us faihuþraihna īnvindiþos. ei þan ufligaiþ. andnimaina īzvis īn aiveinos
10 hleiþros. saei triggvs īst īn leitilamma. jah īn managamma triggvs īst. jah sa īn leitilamma
11 untriggva jah īn managamma untriggvs īst. jabai nu īn īnvindamma faihuþraihna triggvai
12 ni vaurþuþ. þata sunjeino was īzvis galaubeiþ. jah jabai īn þamma framaþjin triggvai ni
13 vaurþuþ. þata īzvar was īzvis gibiþ. ni ainshun þive mag tvaim fraujam skalkinon. andizuh

INTERPRETATIO.

pater ejus exiens foras oravit eum. 29. Tunc is respondens dixit ad patrem : ecce, tam multum annorum servivi tibi et non unquam præceptum tuum præterii, et mihi non unquam dedisti capram, ut cum amicis meis epularer. 30. Verum cum hic filius tuus, qui voravit tuam possessionem cum meretricibus, venit, dissecasti ei vitulum hunc saginatum. 31. Tunc dixit ad eum : filiole, tu semper cum me fuisti et es, et omne hoc meum, tuum est. 32. Laute epulari et gaudere debitum fuit, nam frater tuus mortuus fuit et revixit, et amissus et inventus fuit. xvi, 1. Dixit autem ad discipulos suos : hominum quidam fuit dives, qui habuit villicum et hic diffamatus fuit apud eum, quod dissiparet bonum ejus. 2. Et advocans eum dixit ad eum : cur hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ, non potes enim jam amplius villicus esse. 3. Dixit autem in se hic villicus: quid faciam, quia dominus meus aufert villicationem a me; fodere non possum, mendicare pudet me. 4. Deliberavi apud-me, quid faciam, ut fortasse, cum amovear e villicatione, recipiant me in domos suas. 5. Et advocans unumquemque debitorum domini sui dixit huic primo : quam multum debes domino meo? 6. Tunc dixit : centum cadorum olei. Et dixit ad eum : sume tibi litteras et sedens subito scribe quinquaginta. 7. Deinde autem ad alterum dixit : at tu quam multum debes? Verum is dixit : centum cororum tritici. Et dixit ad eum : sume tibi litteras et scribe octoginta. 8. Et laudavit hic dominus hunc villicum iniquitatis, quia prudenter fecit; quia hi filii hujus seculi prudentiores filiis lucis in genere suo sunt. 9. Et ego vobis dico, faciatis vobis amicos de divitiis iniquitatis, ut cum subjaceatis, recipiant vos in æternas tabernas. 10. Qui fidelis est in parvo, etiam in multo fidelis est; et hic in parvo infidelis etiam in multo infidelis est. 11. Si igitur in iniquis divitiis fideles non facti-estis, hoc verum quis vobis credit? 12. Et si in hoc alieno fideles non facti-estis, hoc vestrum quis vobis dat? 13. Non unus servorum

ANNOTATIONES.

xv, 29. *þaruh*] St. + *þanuh*. — *skalkinoda*] servivi, gr. omn. δουλεύω. — *bivesjau*] epularer; Ulfilam ἀριστήσω pro εὐφρανθῶ cum cod. D legisse Griesb. audacius contendit.

xv, 30. *fret*] librarium falso pro *frat* scripsisse, Grim. I. 844 recte arbitratur, sequitur eum Wackern. I 4.

xv, 31. *vast jah is*] fuisti et es, gr. omn. solummodo εἶ, Ulf. c. verss. lat. — *all.*] J. St. ✱ *alla*.

xv, 32. *vaila visan*] J. St. B. ✱ jct.; cæterum Ulf. ° δέ. — *faginon*] J. ✱ *fajinon*. — *broþar*] Ulf. c. codd. ° οὗτος. — *fralusans*] Ulf. codd. ° ἦν.

xvi, 1. *þan*] Ulf. c. codd. et verss. ° καί. — *saei*] St. ✱ *saie*. — *aihta*] J. St. ✱ *aihida*. — *fauragagjan*] sic cod. Arg. et J.; St. B. Ih. Z. + *fauragaggjan*, quod usitatius est, vid. vss. seqq.. cf. viii, 3. — *distahidedi aigin*] J. St. B. ✱ *distahidudi aigan*.

xvi, 2. *hausja*] St. ✱ *hausjah*. — *fauragaggjis*] St. + *fauragagjis*. — *ju panamais*] J. St. ✱ jct.; cf. ad xv, 19.

xvi, 3. *fauragaggi*] J. St. ✱ *fauragaggji*. — *ni mag*] St. ✱ *nim ag*.

xvi, 4. *ei þau*] J. St. ✱ *ei þan*; cæterum *þau* (ἄν) ° gr. omn. uti Goth. ipse vs. 9. — *us*] ex, ° gr.

xvi, 5. *skalt*] St. ✱ *shalt*.

xvi, 6. *taihuntaihund*] sic cod. Arg. h. l. et vs. seq.; B. Ih. Z. utroque loco *taihuntehund*, vid. ad

xv, 4. — *bokos*] St. ✱ *hokos*. — *fimtiguns*] sic cod. Arg.; J. B. Z. + *fimftiguns*.

xvi, 7. *taihuntaihund*] vid. ad vs. 6.

xvi, 8. *sunjos*] pro *sunjus*, vid. ad iv, 13.

xvi, 10. *triggvs*] J. St. ✱ *triggva*. — *leitilamma*] pr. inde ab hac voce usque ad finem versus J. St. lacunam habent, quamquam in cod. Arg. locus integer exstat, nec habet, quod lectionem difficilem reddat. Cæterum pro *leitilamma* utroque gr. omn. ἐλαχίστῳ. — *sa* — *untriggva*] B. + *saei* — *ist untriggvs*.

xvi, 11. *faihuþraihna*] B. ✱ *frikuþraihna*, sic etiam vs. 13.

xvi, 13. *andizuh*] inde usque ad finem versus J. St. lacunam habent; B. + *aiþþau*. *Andizuh*, lectio codicis Arg. manifesta, est verbum incertæ originis et significationis (Grim. III, 15); gr. omn. ἢ γάρ, quod Ulf. in loco parallelo M. vi, 24 *unte jabai* (nam si) reddidit, unde conjici potest, *andizuh* significationem *contra*, *alioquin* habere. — *aiþþau*] B. ✱ *aiþau*. — *andnilop*] sic in cod. Arg. scriptum esse videtur, sed certo dici non potest, quia litteræ admodum evanuerunt: B. *and*. . ., conjecit ipse ✱ *andnimiþ*. — *iþ*] B. + *jah*, secundum gr., qui καί habent. — *faihuþraihna*] vid. ad vs. 11; cod. Arg. in marg. *mammonim*.

ainana fijaiþ jah anþarana frijoþ. aiþþau ai namma andtiloþ iþ anþaramma frakann. ni magnþ
14 guþa skalkinon jah faihuþraihna. gahausidedun þan þo alla jah þai fareisaieis faihufrikai visandans
15 jah bimamindedun ïna. jah qaþ du ïm jus sijuþ. juzei garaihtans domeiþ ïzvis silbans ïn andvairþja
16 manne. iþ guþ kann hairtona ïzvara. unte þata hauho ïn mannam andaset ïn andvairþja guþs. vitoþ
17 jah praufeteis und ïohannen. þaþroh þiudangardi guþs vailamerjada jah wazuh ïn ïzai nauþjada. iþ
18 azetizo ïst himin jah airþa hindarleiþan þau vitodis ainana vrit gadriusan. wazuh saei afletands qen
19 seina jah liugands anþara horinoþ. jah wazuh saei afleitana liugaiþ. horinoþ. aþþan manne sums vas
20 gabigs jah gavasids vas paurpaurai jah byssaun jah vaila visands daga wammeh bairhtaba. iþ unleds
21 sums vas namin haitans lazarus. sah atvaurpans vas du daura ïs banjo fulls. jah gairnida saþ ïtan
drauhsno þizo driusandeino af biuda þis gabeigins. akei jah hundos atrinnandans bilaigodedun ban-
22 jos ïs. varþ þan gasviltan þamma unledin jah briggan fram aggilum ïn barma abrahamis. gasvalt þan
23 jah sa gabeiga jah gafulhans varþ. jah ïn haljai ushafjands augona seina visands ïn balveinim gasaw
24, xvii, 3 þan abraham fairraþro jah lazzaru ïn barmim ïs. jah ïs ufhropjands. — —jabai fravaurkjai broþar
4 þeins. gasak ïmma. jah þan jabai ïdreigo sik. fraletais ïmma. jah jabai sibun sinþam ana dag fravaurk-
5 jai du þus jah sibun sinþam ana dag gavandjai sik qiþands. ïdreigo mik. fraletais ïmma. jah qeþun
6 apaustauleis du fraujin. biauk uns galaubein. qaþ þan frauja. jabai habaidedeiþ galaubein sve kaurno
sinapis aiþþau jus jabai qiþeiþ du bainabagma þamma. us'ausei þuk us vaurtim jah ussatei þuk ïn
7 marein. jah andhausidedi þau ïzvis. was þan ïzvara skalk aigands arjandan aiþþau haldandan. saei

INTERPRETATIO.

potest duobus dominis servire, alias unum odit et alterum amat; aut uni adhæret, verum alterum contemnit; non potestis deo servire et divitiis. 14. Audiverunt autem hæc omnia etiam hi Farisæi, avari exsistentes, et deriserunt eum. 15. Et dixit ad eos : vos estis, vos-qui justos judicatis vos ipsos in facie hominum, verum Deus noscit corda vestra, nam hoc altum in hominibus, abominabile in facie Dei. 16. Lex et profetæ usque Iohannem; deinde regnum Dei evangelizatur et quisque in id compellitur. 17. Verum facilius est cœlum et terram perire, quam legis unum apicem cadere. 18. Quisque qui dimittens uxorem suam et ducens aliam, mœchatur; et quisque qui dimissam ducit, mœchatur. 19. At hominum quidam fuit dives et vestitus fuit purpura et bysso et laute epulans dic quoque splendide; 20. verum pauper quidam fuit nomine vocatus Lazarus, hic projectus fuit ad januam ejus, vulneribus plenus. 21. Et cupit sat edere micis his cadentibus a mensa hujus divitis, sed etiam canes accurrentes lamberunt vulnera ejus. 22. Factum-est autem mori huic pauperi et ferri ab angelis in sinum Abrahami; mortuus-est autem etiam hic dives et sepultus fuit. 23. Et in inferno attollens oculos suos, exsistens in cruciatibus, vidit autem Abrahamum procul et Lazarum in sinibus ejus. 24. Et is exclamans — xvii, 3. — si peccet frater tuus, increpa eum, et autem si convertat se, remittas ei. 4. Et si septem vicibus per diem peccet in te et septem vicibus per diem convertat se dicens : converto me, remittas ei. 5. Et dixerunt apostoli ad dominum : adauge nobis fidem. 6. Dixit autem dominus : si haberetis fidem sicut granum sinapis, fortasse vos si diceretis ad morum hanc : exsolve te e radicibus et expone te in mare, et obediret fortasse vobis. 7. Quis autem vestrum servum habens

ANNOTATIONES.

xvi, 14. *Fareisaie's*] B. ⋇ *fareisaies.* — *bimamindedun*] sic cod. Arg. et editt. sine dubio ⋇; Grim. I. 818, pro *bimaminidedun* dictum, nobis *bimamidedun* scribendum esse videtur.

xvi, 15. *hairtona*] J. St. B. ⋇ *hairtona.* — *hauho*] gr. omn. post *mannam.* — *andaset*] J. St. ⋇ *andset.*

xvi, 16. *nauþjada*] compellitur, Ulf. verba gr. id dicentia : ad id (sc. occupandum) vim adhibent, non intellexit et *βιάζεται* verbum medium pro passivo habuisse videtur, id quod sensum turbat. Nec *nauþjan* græco *βιάζεσθαι* apte respondet, est id potius *anamahtjan* (M. xi, 12), *nauþjan* autem = *ἀναγκάζειν* L. xiv, 23; cf. Skeir. 38, 2.

xvi, 17. *iþ*] St. + *jah.* — *vrit gadriusan*] J. St. B. ⋇ *vrit driusan.*

xvi, 18. *seina*] St. ⋇ *saina.* — *afleitana*] Ulf. c. codd. et verss. ° *ἀπὸ ἀνδρός.*

xvi, 19. *byssaun*] J. St. ⋇ *byssaum.* — *jah*] tert. et, ° gr. omn. — *vaila visands*] editt. ⋇ jct., vid. ad xv, 32. — *daga wammeh*] editt. ⋇ jct.

xvi, 20. *haitans*] vocatus, ° gr. omn. — *sah*] hicque, gr. omn. *ὅς*, vid. ad Joan. xviii, 26. — *fulls*] J. St. ⋇ *fuls.*

xvi, 21. *saþ ïtan*] J. St. B. ⋇ *saþnan.* — *bilaigodedun*] J. St. ⋇ *bilaigvodedun*; Ulf. c. codd. *ἐπέλειχον* pro *ἀπέλειχον* legisse videtur.

xvi, 22. *briggan*] Ulf. ° *αὐτόν.*

xvi, 23. *þan*] sic cod. Arg.; B. Ih. Z. ⋇ *þana*, vid. ad J. v, 36; cæterum ° gr. omn.; solet quidem Ulf. interdum hanc particulam, præcedentibus particulis temporalibus aut participiis, in apodosi addere, vid. L. ii, 42. — *lazzaru*] J. St. ⋇ *lazarum*, B. + *lazaru.*

xvii, 3. *Jabai*] num Ulf. *δέ* omiserit, uti Griesb. contendit, certo dici non potest, quia ante *jabai* in cod. Arg. quædam desiderantur, quorum ultima vox *iþ* fuisse videtur, solemne est enim Ulfilæ dicere *iþ jabai* = *ἐὰν δέ, εἰ δέ.* — *fravaurkjai*] Ulf. c. codd. et verss. ° *εἰς σέ.* — *ïdreigo*] J. ⋇ *ïdreijo.*

xvii, 4. *sibun sinþam*] J. St. B. ⋇ jct. — *fraletais*] J. + *afletais.*

xvii, 6. *aiþþau jus jabai qiþeiþ*] aut vos si diceretis, gr. omn. *ἐλέγετε ἄν.* Lectio nostra sensum pervertit; requiritur particula græcum *ἄν* exprimens, quæ cum sit *aiþþau* (M. xi, 23; J. xiv, 2. 7, 28; xv, 19; xviii, 36), restat *jabai*, quod aliquando in margine positum ab aliquo, qui *ἄν* pro *ἐάν* dictum esse putavit idque voce *jabai* reddendum esse indicare voluit, deinde autem a librario in textum illatum, nunc ejiciendum et legendum est : *aiþþau jus qiþeiþ. Jus* (vos) ab omn. gr. omissum, simili loco invenitur etiam additum J. xiv, 28 *jabai frijodedeiþ mik. aiþþau jus faginodedeiþ.* Cæterum de *qiþeiþ* pro *qeþeiþ* vid. ad viii, 56. — *andhausidedi*] St. ⋇ *andhauseidei.*

xvii, 7. *arjandan*] J. St. ⋇ *ariandam.* — *haldandan*] J. St. ⋇ *haldandam.* — *atgaggandin*] J. St. ⋇ *qimandim.* — *hindarleiþ anuhkumbei*] J. B. ⋇ *hindarleiþa nuh kumbei*, St. ⋇ *hindarlei þanuh kumbei*; veram lectionem L. jam pridem invenit, vid. ad Mc. xiv, 44.

8 atgaggandin af haiþjai qiþai suns. hindarleiþ anuhkumbei. ak niu qiþiþ du imma. manvei. wa du
naht matjau jah bigaurdans andbahtei mis. unte matja jah drigka. jah biþe gamatjis jah gadrigkais
9, 10 þu. iba þank þus fairhaitis skalka jainamma. unte gatavida. þatei anabudan vas. ni man. sva jah jus.
þan taujaiþ alla þo anabudanona izvis. qiþaiþ. þatei skalkos unbrukjai sijum. unte þatei skuldedum
11 taujan. gatavidedum. jah varþ miþþanei iddja is in iairusalem. jah is þairhiddja þairh midja sama-
12 rian jah galeilaian. jah inngaggandin imma in suma haimo gamotidedun imma taihun þrutsfillai
13, 14 mans. þaih gastoþun fairraþro. jah silbans ushofon stibna qiþandans. iesu talzjand. armai unsis. jah
gaumjands qaþ du im. gaggandans ataugeiþ izvis gudjam. jah varþ miþþanei galiþun gahrainidai
15 vaurþun. iþ ains þan ize gaumjands þammei hrains varþ. gavandida sik miþ stibnai mikilai hauh-
16, 17 jands guþ. jah draus ana andavleizn faura fotum is aviliudonds imma. sah vas samareites. andhafjands
18 þan iesus qaþ. niu taihun þai gahrainidai vaurþun. iþ þai niun war. ni bigitanai vaurþun gavand-
19 jandans giban vulþu guþa niba sa aljakunja. jah qaþ du imma. usstandands gagg. galaubeins þeinai
20 ganasida þuk. fraihans þan fram fareisaium. wan qimiþ þiudangardi guþs. andhof im jah qaþ. n
21 qimiþ þiudangardi guþs miþ atvitainai. nih qiþand. sai her. aiþþau sai jainar. sai auk þiudangardi
22 guþs in izvis ist. qaþ þan du siponjam. aþþan qimand dagos. þan gairneiþ ainamma þize dage su-
23 nuns mans gasaiwan jah ni gasaiwiþ. jah qiþand izvis. sai her. aiþþau sai jainar. ni galeiþaiþ nih
24 laistjaiþ. svasve raihtis lauhmoni lauhatjandei us þamma uf himina in þata uf himina skeiniþ. sva
25 vairþiþ sunus mans in daga seinamma. aþþan faurþis skal manag gaþulan jah uskiusada fram þam-
26, 27 ma kunja. jah svasve varþ in dagam nauelis. svah vairþiþ jah in dagam sunaus mans. etun jah drug-
kun. liugaidedun jah liugaidos vesun und þanei dag galaiþ nauel in arka jah qam midjasveipains jah
28 fraqistida allans. samaleiko jah sve varþ in dagam lodis. etun jah drugkun. bauhtedun jah frabauhte-

INTERPRETATIO.

arantem aut pascentem, qui regredienti ab agro dicat statim : prodi accumbeque; 8. sed nonne dicit ad eum : para quod in nocte edam et cinctus ministra mihi, dum edo et bibo, et posthac edas et bibas tu. 9. Num gratiam tibi promittis servo illi, quia fecit quod præceptum fuit; non puto. 10. Sic etiam vos, cum faciatis omnia hæc præcepta vobis, dicatis, quod servi inutiles sumus; nam quod debuimus facere, fecimus. 11. Et factum-est dum ivit is in Ierusalem, et is transiit per medium Samariam et Galilæam. 12. Et ineunte eo in quemdam vicorum, occurrerunt ei decem leprosi homines, hique steterunt procul. 13. Et ipsi levarunt vocem, dicentes : Iesu præceptor, miserere nostri. 14. Et observans dixit ad eos : euntes ostendite vos sacerdotibus! Et factum-est, dum iverunt, mundati facti-sunt. 15. Verum unus tum eorum observans quod mundus factus-est, convertit se cum voce magna exaltans Deum, 16. et cecidit in vultum ante pedes ejus, gratias-agens ei, hicque fuit Samarites. 17. Respondens autem Iesus dixit : nonne decem hi mundati facti-sunt, verum hi novem ubi, 18. non inventi facti-sunt convertentes dare gloriam Deo, nisi hic alienigena? 19. Et dixit ad eum : surgens vade, fides tua sanavit te. 20. Interrogatus autem a Farisæis : quando venit regnum Dei, respondit iis et dixit : non venit regnum Dei cum observatione, 21. neque dicunt : ecce hic, aut ecce illic! ecce enim regnum Dei in vobis est. 22. Dixit autem ad discipulos : at veniunt dies, cum cupitis uno horum dierum filios hominis videre et non videtis. 23. Et dicunt vobis : ecce hic, aut ecce illic, ne eatis neque sequamini. 24. Sicut enim fulgur fulgens ex hoc sub cœlo in hoc sub cœlo lucet, sic fit filius hominis in die suo. 25. At antea debet multum pati et rejicitur ab hoc genere. 26. Et sicut factum-est in diebus Noelis, sic fit etiam in diebus filii hominis. 27. Ederunt et biberunt; uxores-duxerunt et nuptæ fuerunt usque quem diem ivit Noel in arcam et venit diluvium et perdidit omnes. 28. Similiter etiam sicut factum-est in diebus Lodi, ederunt et biberunt, emerunt et vendiderunt, plantarunt, ædi-

ANNOTATIONES.

XVII, 8. *naht matjau*] editt. ⋇ jct.; cæterum B. conjecit ⋇ *waduh nahtmatjau*, nec melius L. *wa du nahtmatjan*.

XVII, 9. *iba*] sic cod. Arg. pro usitato *ibai*, cf. Grim. III. 284. — *þank þus fairhaitis*] sic cod. Arg.; J. St. ⋇ *þankjus fairhaitei*, B. ⋇ *þankþ usfairhaitiþ*, Ih. ⋇ *þankþ usfairhaitis*. Locus, interpretibus difficilior visus, a Zahnio recte constitutus, respondet græcis verbis; Ulf. enim medium ἔχει (ἔχῃ) addito pronomine *þus* reddere voluit, quam ob causam neque *þau*, quod Z. conjecit, neque *þis*, quod Rw. proposuit, hoc loco admittitur; cf. M. v, 42 *leiwan sis* (δανείσασθαι), Mc. II, 6 *þagkjan sis* (διαλογίζεσθαι), cf. J. IX, 22. Tit. I, 14 *afwandjan sis* (ἀποστρέφεσθαι). Cæterum de *þank* pro *þagk* scripto, vid. ad XIV, 31.

XVII, 12. *þaih*] J. St. ⋇ *þai*; de *þaih* pro *þaiei* vid. ad J. XVIII, 26.

XVII, 13. *ushofon*] sic cod. Arg. pro *ushofun*, vid. ad IV, 13.

XVII, 14. *gudjam*] J. B. ⋇ *gudjan*.

XVII, 15. *hrains varþ*] purus factus est, gr. ἰάθη, suspicari possis. Ulf. c. codd. et verss. legisse ἐκαθαρίσθη. cf. V, 13; M. VIII, 3; XI, 5.

XVII, 16. *sah*] B. falso adnotat, Ulf. καὶ omisisse, vid. ad J. XVIII, 26.

XVII, 17. *þai*] pr. hi, Ulf. c. gr., qui οὗτοι legunt idque post δέκα ponunt; aut si mavis, transponas *taihun þai* et legas *þai taihun*, cf. ad IX, 35, et XIV, 28.

XVII, 19. *usstandands*] J. ⋇ *usstandans*, St. Z. ⋇ *ustandands*.

XVII, 20. *fraihans*] J. St. ⋇ *fraihands*. — *andhof*] J. St. B. ⋇ *andhaf*.

XVII, 21. *qiþand*] St. ⋇ *qiþands*.

XVII, 22. *aþþan*] at, ° gr. omn. — *þize*] horum, ° gr. — *sununs*] cod. Arg. *sunus*, pro quo Z. Benzelii conjecturam *sunaus* temere in textum recepit. Ulf. sine dubio locum male intellectum male interpretatus est. De *sununs* recte judicavit Ettmüller l. l. p. 583, scriptum est enim propter sequens *mans* pro *sunu*, cf. ad Cor. I, VI, 16 et nostra : *Beitrage zur Textberichtigung*, etc., *der Skeireins* (id est *additamenta ad textum*, etc.) p. 53; sic fortasse etiam Sk. p. 48, 7 pro *atteins veitvodeins* legendum est *attins veitvodei*.

XVII, 25. *manag gaþulan*] J. St. ⋇ *managai þulan*.

XVII, 26. *nauelis*] gr. omn. Νῶε; a Gothis consonans iis nominibus propriis, quæ in vocalem desinunt, sæpius affigi solere, ad Cor. II, VI, 15 monebimus.

XVII, 27. *jah*] pr. sec. et, ° gr. omn.

XVII, 28. *lodis*] gr. omn. Λώτ tenui consona scriptum. — *jah*] sec. teil. e, ° gr. omn.

29 dun satidedun timridedun. iþ þammei daga usiddja lod us saudaumim. rignida svibla jah funin us
30, 31 himina jah fraqistida allaim. bi þamma vairþiþ þamma daga ei sunus mans andhuljada. in jainamma daga saei sijai ana hrota jah kasa is in razna. ni atsteigai dalaþ niman þo. jah saei ana haiþjai.
32, 33 samaleiko ni gavandjai sik ibukana. gamuneiþ qenais lodis. saei sokeip salvala seina ganasjan. fraqis-
34 teiþ izai. jah saei fraqisteiþ izai in meina. ganasjiþ þo. qiþa izvis. þatei þizai naht tvai vairþand ana
35 ligra samin. ains usnimada jah anþar bileiþada. tvos vairþand malandeins samana. aina usnimada jah
36, 37 anþara bileiþada. jah andhafjandans qeþun du imma. war frauja. iþ is qaþ im. þarei leik. jaindre
XVIII, 1 galisand sik arans. qaþuþ-þan jah gajukon im. du þammei sinteino skulun bidjan jah ni vairþan us-
2, 3 grudjans. qiþands. staua vas sums in sumai baurg guþ ni ogands jah mannan ni aistands. vasuþ-þan jah viduvo in þizai baurg jainai jah atiddja du imma qiþandei. fraveit mik ana andastaþja meinamma.
4 jah ni vilda laggai weilai. afaruþ-þan þata qaþ in sis silbin. jabai jah guþ ni og jah mannan ni aista.
5, 6 iþ in þizei usþriutiþ mis so viduvo. fraveita þo. ibai und andi qimandei usagljai mis. qaþ þan frauja.
7 hauseiþ wa staua invindiþos qiþiþ. iþ guþ niu gavrikai þans gavalidans seinans þans voþjandans du
8 sis dagam jah nahtam jah usbeidands ist ana im. aþþan qiþa izvis. þatei gavrikiþ ins sprauto. iþ
9 sveþauh sunus mans qimands biugitai galaubein ana airþai. qaþ þan du sumaim. þaiei silbans trauai-
10 dedun sis ei veseina garaihtai jah frakunnandans þaim anþaraim. þo gajukon. mans tvai usiddjedun
11 in alh bidjan. ains fareisaius jah anþar motareis. sa fareisaius standands sis þo bad. guþ. faviliudo
12 þus. unte ni im svasve þai anþarai mans. vilvans invinda horos aiþþau svasve sa motareis. fasta
13 tvaim sinþam sabbataus jah afdailja taihundon dail allis þize gastalda. jah sa motareis fairraþro stan-

INTERPRETATIO.

ficarunt. 29. Verum quo die exiit Lod e Sodomis, pluit sulphure et igne e cœlo et perdidit omnes. 30. Secundum hoc fit hoc die, quo filius hominis revelatur. 31. In illo die qui sit super tecto et vasa ejus in domo, ne descendat deorsum sumere hæc, et qui in campo, similiter ne vertat se retrorsum. 32. Recordamini uxoris Lodi. 33. Qui quærit animam suam servare, perdit eam, et qui perdit eam ob me, servat hanc. 34. Dico vobis, quod hac nocte duo fiunt in lecto uno, unus assumitur et alter relinquitur; 35. duæ fiunt molentes simul, una assumitur, et altera relinquitur. (36.) 37. Et respondentes dixerunt ad eum: ubi, domine? Verum is dixit iis, ubi corpus, illuc colligunt se aquilæ. XVIII, 1. Dixit autem etiam parabolam iis, propter quod semper debent orare et non fieri segnes, 2. dicens: judex fuit quidam in quadam urbe Deum non timens et hominem non æstimans. 3. Fuit autem etiam vidua in hac urbe illa et adiit ad eum dicens: vindica me adversus adversarium meum. 4. Et non voluit longa mora, post autem hoc dixit in se ipso, si etiam Deum non timeo et hominem non æstimo, 5. verum propter quod molestat me hæc vidua, vindico hanc, ne usque-ad finem veniens affligat me. 6. Dixit autem dominus: audite, quid judex injustitiæ dicit. 7. Verum Deus nonne vindicet hos electos suos hos clamantes ad se diebus et noctibus et patiens est in illis? 8. At dico vobis, quod vindicat eos subito; verum tamen filius hominis veniens inveniatne fidem in terra. 9. Dixit autem ad quosdam, qui ipsi confisi-sunt sibi, quod essent justi, et aspernantes hos alios, hanc parabolam: 10. homines duo adscenderunt in templum orare; unus Farisæus et alter portitor. 11. Hic Farisæus stans sibi hæc oravit: Deus, gratias-ago tibi, quod non sum sicut hi alii homines, raptores, injusti, adulteri, aut sicut hic portitor; 12. jejuno duabus vicibus sabbati et do decimam partem omnis quod possideo. 13. Et hic portitor procul stans non voluit nec oculos suos attollere ad cœlum, sed

ANNOTATIONES.

XVII, 29. *svibla jah funin*] ¶ gr.

XVII, 30. *þamma — ei*] vid. ad I, 20.

XVII, 31. *atsteigai*] J. St. ⋇ *qemai*.

XVII, 33. *in meina*] ob me. ° gr. — *ganasjiþ*] J. St. ⋇ *libantaujiþ*, quo gr. lectionem ζωοποιήσει vel ζωογονήσει reddere voluisse videntur, sed cum plerique sint codd. qui σώσει legunt, non dubitamus quin Ulf. hos secutus sit.

XVII, 34. *þatei*] quod, ° gr.; Ulf. c. cod. m ap. Mi. — *tvai vairþand*] ¶ gr. — *samin*] J. St. ⋇ *aina* (vid. ad Mc. x, 8); hinc usque ad finem versus iidem lac.

XVII, 35. *tvos — malandeins*] J. S. ⋇ *tvai — malandans*. — *samana*] J. lac., St. ° ⋇.

XVII, 36. Hujus versus initium (*tvai vairþand*) apud J. legitur, apud St. signum lacunæ; sed in cod. Arg. nullum alicujus scriptionis vestigium apparet, nam Ulf. c. gr. hunc totum versum omittit.

XVII, 37. *im*] J. ∔ *du im*. — *þarei*] J. St. ⋇ *þaruh*. — *jaindre*] J. St. B. ⋇ *jainar*; hinc apud B. lac. — *galisand*] J. St. ⋇ *qumand*, et inde lacunam usque ad finem versus habent.

XVIII, 1. *skulun*] J. St. ⋇ *skulum*. — *usgrudjans*] editt. ⋇ *ustrudjans*, quorum auctoritate deceptus, et cum litteræ *g* et *t* non facile discerni possint, Castill. etiam Cor. II, IV, 1 et 16 *ustrudjans* edidit; sed monitus locis Eph. III, 13; Gal. VI, 9, ubi clarissime lectio quam dedimus inveniebatur, et denuo inspectis codicibus, vitium illud emendavit.

XVIII, 2. *vas sums*] ¶ gr. omn.

XVIII, 3. *vasuþ — viduvo*] fuit — vidua, gr. omn. χήρα δὲ ἦν.

XVIII, 4. *laggai*] J. ⋇ *lagga*, St. ⋇ *langa*. — *og*] sic cod. Arg., non *oga*, uti B. dicit.

XVIII, 5. *iþ*] verum, gr. omn. γε, pro quo Ulf. δὲ legisse videtur. — *usþriutiþ*] St. ⋇ *ustriutiþ*. — *ibai und*] J. St. ⋇ *iba ni in*. — *usagljai*] J. St. B. ⋇ *usagajai*.

XVIII, 7. *dagam — nahtam*] diebus — noctibus, gr. omn. ἡμέρας καὶ νυκτός, cæterum St. ⋇ *naþam*. — *ist*] est, ° gr. omn.

XVIII, 8. *aþþan*] at, ° gr. omn. — *iþ sveþauh*] est pro gr. πλὴν, vid. ad XIX, 27. — *biugitai*] sic cod. Arg.; J. St. B. ⋇ *bigiutai*, Ih. Z. ∔ *bigitai*; vid. ad M. IX, 28. Cæterum cave ἄρα ab Ulf. omissum esse dicas, nam eam particulam interrogativam addito illo *u* reddidit.

XVIII, 9. *þan*] Ulf. c. codd. ° καί.

XVIII, 11. *invinda*] sic cod. Arg.; Hz. sec. manu et Z ∔ *invindai*; cum inveniri vix possit, quo codicis Arg. lectio defendatur (nam loci Mc. III, 31 *aiþei jah broþrjus standandona* et similium omnino alia ratio est), cum B. *invindans* legendum esse dubitari non debet, quam formam librarius imperfectam reliquit. — *aiþþau*] Ulf. ° καί.

XVIII, 12. *jah*] et, ° gr. omn. — *taihundon dail allis*] sic cod. Arg.; editt. ⋇ *taihundondai allais*.

XVIII, 13. *seina*] suos, ° gr. omn. — *ushafjan*] gr. post *himina*.

dands ni vilda nih augona seina ushafjan du himina ak sloh in brusts seinos qiþands. guþ. hulþs si-
14 jais mis fravaurhtamma. qiþa izvis. atiddja sa garaihtoza gataihans du garda seinamma þau raihtis
jains. unte sawazuh saei hauheiþ sik silban. gahnaivjada. iþ saei hnaiveiþ sik silban. ushauhjada.
15, 16 berun þan du imma barna ei im attaitoki. gasaiwandans þan siponjos andbitun ins. iþ iesus athai-
tands ins qaþ. letiþ þo barna gaggan du mis jah ni varjiþ þo. unte þize svaleikaize ist þiudangardi
17, 18 guþs. amen qiþa izvis. saei ni andnimiþ þiudangardja guþs sve barn. ni qimiþ in izai. jah frah ina
19 sums reike qiþands. laisari þiuþeiga. wa taujands libainais aiveinons arbja vairþau. qaþ þan du im-
20 ma iesus. wa mik qiþis þiuþeigana. ni ainshun þiuþeigs niba ains guþ. þos anabusnins kant. ni hori-
21 nos ni maurþrjais ni hlifais ni galiugaveitvods sijais. sverai attan þeinana jah aiþein. iþ is qaþuh.
22 þata allata gafastaida us jundai meinai. gahausjands þan þata iesus qaþ du imma. nauh ainis þus
van ist. all þatei habais frabugei jah gadailei unledaim. jah habais huzd in himina. jah hiri laistjan
23, 24 mik. iþ is gahausjands þata gaurs varþ. vas auk gabeigs filu. gasaiwands þan ina iesus gaurana
25 vaurþanana qaþ. waiva agluba þai faihu habandans inngaleiþand in þiudangardja guþs. raþizo allis
26 ist ulbandau þairh þairko neþlos þairhleiþan þau gabigamma in þiudangardja guþs galeiþan. qeþun
27 þan þai gahausjandans. an was mag ganisan. iþ is qaþ. þata unmahteigo at mannam mahteig ist at
28, 29 guþa. qaþ þan paitrus. sai. veis aflailotum allata jah laistidedum þuk. iþ is qaþuh du im. amen qiþa
izvis þatei ni ainshun ist þize afletandane gard aiþþau fadrein aiþþau broþruns aiþþau qen aiþþau
30 barna in þiudangardjos guþs. saei ni andnimai managfalþ in þamma mela jah in aiva þamma qi-
31 mandin libain aiveinon. ganimands þan þans ·ib· qaþ du im. sai. usgaggam in iairusalem jah ustiu-
32 hada all þata gamelido þairh praufetuns bi sunu mans. atgibada auk þiudom jah bilaikada jah ana-
33, 34 mahtjada jah bispeivada jah usbliggvandans usqimand imma jah þridjin daga usstandiþ. jah eis ni
35 vaihtai þis froþun. jah vas þata vaurd gafulgin af im jah ni vissedun þo qiþanona. varþ þan miþþa-
36 nei n wa vas is iaireikon. blinda sums sat faur vig du aihtron. gahausjands þan managein faurgag-
37, 38 gandein frah. wa vesi þata. gataihun þan imma þatei iesus nazoraius þairhgaggiþ. iþ is ubuhvo-

INTERPRETATIO.

percussit in pectora sua dicens: Deus, propitius sis mihi peccatori. 14. Dico vobis, abiit hic justior prædicatus ad domum suam, quam quidem ille; nam quisque qui exaltat se ipsum, humiliatur, verum qui humiliat se ipsum, exaltatur. 15. Tulerunt autem ad eum pueros, ut eos attingeret; videntes autem discipuli increparunt eos; 16. verum Iesus advocans eos dixit: sinite hos pueros ire ad me et ne prohibete eos, nam horum talium est regnum Dei. 17. Amen dico vobis, qui non accipit regnum Dei, uti puer, non venit in id. 18. Et interrogavit eum quidam principum dicens: magister bone, quid faciens vitæ æternæ hæres fiam? 19. Dixit autem ad eum Iesus: quid me dicis bonum? non ullus bonus nisi unus Deus. 20. Has leges nosti: ne mœcheris, ne occidas, ne fureris, ne falsus-testis sis; honora patrem tuum et matrem. 21. Verum is dixit: hoc omne observavi e pueritia mea. 22. Audiens autem hoc Iesus dixit ad eum: adhuc unius tibi defectus est, omne quod habes, vende et distribue pauperibus, et habes thesaurum in cœlo, et veni sequi me. 23. Verum is audiens hoc tristis factus-est, fuit enim dives multum. 24. Videns autem eum Iesus tristem factum dixit: quam difficulter hi pecuniam habentes introeunt in regnum Dei! 25. facilius enim est, camelo per foramen acus transire quam diviti in regnum Dei ire. 26. Dixerunt autem hi audientes, an quis potest valere. 27. Verum is dixit: hoc impossibile apud homines, possibile est apud Deum. 28. Dixit autem Petrus: ecce, nos reliquimus omne et secuti-sumus te. 29. Verum is dixit ad eos: amen, dico vobis, quod non ullus est horum relinquentium domum aut parentes aut fratres aut uxorem aut liberos ob regnum Dei, 30. qui non accipiat multiplex in hoc tempore et in ævo hoc veniente vitam æternam. 31. Assumens autem hos XII dixit ad eos: ecce, eximus in Ierusalem et perficitur omne hoc scriptum per profetas de filio hominis; 32. traditur enim gentibus et illuditur et violatur et conspuitur, 33. et percutientes occidunt eum et tertio die exsurgit. 34. Et ii non quidquam hujus intellexerunt, et fuit hoc verbum absconditum ab iis, et non sciverunt hæc dicta. 35. Factum est autem dum prope fuit is Ierico, cæcus quidam sedit ad viam ad mendicandum; 36. audiens autem turbam prætereuntem interrogavit, quid esset hoc. 37. Narrarunt autem ei, quod Iesus Nazoræus transit. 38. Verum is exclamavit dicens: Iesu, fili Davidis, miserere

ANNOTATIONES.

XVIII, 14. *silban*] utr., J. St. ✱ *silba*.

XVIII, 15. *imma*] Ulf. ° καί.

XVIII, 16. *gaggan*] St. ✱ *gangan*; sic sæpius idem in hoc et seqq. capitibus. — *þiudangardi*] St. ✱ *þiudangardo*.

XVIII, 17. *sve*] St. ✱ *sue*.

XVIII, 18. *ina sums*] ¶ gr. omn.

XVIII, 20. *galiugaveitvods*] St. ✱ div. — *aiþein*] Ulf. c. codd. ° σοῦ.

XVIII, 22. *laistjan*] sequi, gr. omn. ἀκολούθει, vid. M. v, 24.

XVIII, 24. *agluba*] St. ✱ *agauba*.

XVIII, 25. *ulbandau*] St. ✱ *ulbandan*. — *þairhleiþan*] cod. Arg. ✱ *þairþleiþan*; cæterum Ulf. c. codd. διελθεῖν pro vulg. εἰσελθεῖν legit. — *þau*] St. ✱ *þan*.

XVIII, 26. *an was*] J. St. ✱ jct.

XVIII, 29. *qaþuh*] St. ✱ *qaþun*. — *broþruns*] J. St. B. ✱ *broþrus*, non animadvertentes signum, litteram *n* indicans, quod supra *u* in cod. Arg. clarissime cernitur.

XVIII, 30. *managfalþ*] St. ✱ *managfal'*.

XVIII, 31. *bi sunu*] de filio, gr. τῷ υἱῷ, qui dativus ad τελεσθήσεται pertinet; Ulf. c. codd. legit περὶ τοῦ υἱοῦ, quod a γεγραμμένα (*gamelido*) pendet.

XVIII, 33. *usbliggvandans*] St. ✱ *usblingvandans*. — *þridjin daga*] ¶ gr.

XVIII, 35. *du aihtron*] ad mendicandum, gr. omn. προσαιτῶν, sic loco parallelo Mc. x, 46, participio autem utitur J. IX, 8 *saei sat aihtronds*; itaque aliquis suspicari potest, Ulf. illis prioribus locis προσαιτεῖν legisse; infra XIX. 48 pro ἀκούων sunt codd. qui ἀκούειν legunt, Ulf. *du hausjan*.

XVIII, 36. *faurgaggandein*] Ulf. pro διαπορευομένου c. cod. D. et verss. παραπορευομένου legisse videtur, vid. Mc. II, 20.

XVIII, 37. *þairhgaggiþ*] Z. ✱ *þairgaggiþ*.

XVIII, 38. *iþ is*] verum is gr. omn. καί. — *ubuhvopi-*

39 pida qiþands. iesus sunu daveidis armai mik. jah þai fauragaggandans andbitun ina ei þahaidedi. iþ
40 is und filu mais hropida. sunau daveidis armai mik. gastandands þan iesus haihait ina tiuhan du sis.
41 biþe newa vas þan imma. frah ina qiþands. wa þus vileis ei taujau. iþ is qaþ. frauja. ei ussaiwau.
42, 43 jah iesus qaþ du imma. ussaiw. galaubeins þeina ganasida þuk. jah suns ussaw jah laistida ina avi-
xix, 1 liudonds guþa. jah alla managei gasaiwandei gaf hazein guþa. jah inngaleiþands þairhlaiþ iaireikon.
2, 3 jah sai. guma namin haitans zakkaius sah vas fauramaþleis motarje jah vas gabigs. jah sokida gasai-
4 wan iesu. was vesi. jah ni mahta faura managein. unte vahstau leitils vas. jah biþragjands faur
5 usstaig ana smakkabagm. ei gasewi ina. unte is and þata munaida þairhgaggan. jah biþe qam ana
þamma stada. insaiwands iup iesus gasaw ina jah qaþ du imma. zakkaiu. sniumjands dalaþ atsteig.
6 himma daga auk in garda þeinamma skal ik visan. jah sniumjands atstaig jah andnam ina faginonds.
7 jah gasaiwandans allai birodidedun qiþandans. þatei du fravaurhtis mans galaiþ in gard ussaljan.
8 standands þan zakkaius qaþ du fraujin. sai. halbata aiginis meinis. frauja. gadailjau unledaim jah
9 jabai wis wa afholoda. fidurfalþ fragilda. qaþ þan du imma iesus. þatei himma daga naseins þamma
10 garda varþ. unte jah sa sunus abrahamis ist. qam auk sunus mans sokjan jah nasjan þans fralusa-
11 nans. at gahausjandam þan im þata biaukands qaþ gajukon. bi þatei newa iairusalem vas. jah þuhta
12 im ei suns skulda vesi þiudangardi guþs gasvikunþjan. qaþ þan. manna sums godakunds gaggida
13 landis framiman sis þiudangardja jah gavandida sik. athaitands þan taihun skalkans seinans atgaf im
14 taihun dailos jah qaþ du im. kaupoþ unte ik qiman. iþ baurgjans is fijaidedun ina jah insandidedun

INTERPRETATIO.

mei! 39. Et hi præeuntes increparunt eum, ut taceret, verum is usque multum magis clamavit: fili Davidis,
miserere mei! 40. Stans autem Iesus jussit eum ducere ad se; cum prope esset autem ei, interrogavit eum
41. dicens: quid tibi vis ut faciam? verum is dixit: domine, ut videam. 42. Et Iesus dixit ad eum: vide,
fides tua sanavit te. 43. Et statim vidit et secutus-est eum gratias-agens Deo, et omnis turba videns dedit
laudem Deo. xix, 1. Et iniens transiit Ierico. 2. Et ecce, vir nomine vocatus Zaccæus, hic fuit præfectus
portitorum et fuit dives, 3. et quæsivit videre Iesum, quis esset, et non potuit præ turba, nam statura parvus
fuit. 4. Et currens præ ascendit in ficum, ut videret eum, nam is per hoc cogitavit transire. 5. Et cum
veniret in hunc locum, spectans sursum Iesus vidit eum et dixit ad eum: Zaccæe, properans deorsum de-
scende, hodierno die enim in domo tua debeo ego esse. 6. Et properans descendit et excepit eum gaudens.
7. Et videntes omnes murmurarunt dicentes. quod ad peccatoris hominis ivit in domum divertere. 8. Stans
autem Zaccæus dixit ad dominum: ecce, dimidium proprii mei, domine, tribuam pauperibus, et si cujus
quid defraudavi, quadruplum reddo. 9. Dixit autem ad eum Iesus, quod hodierno die salus huic domui
facta-est, quia etiam hic filius Abrahami est; 10. venit enim filius hominis quærere et salvare hos perditos.
11. In audientibus autem iis hoc, addens dixit parabolam, propter quod prope Ierusalem fuit, et visum-est
iis, quod statim debitum esset regnum Dei manifestari. 12. Dixit autem: homo quidam nobilis ivit in-re-
gionem-longinquam accipere sibi regnum et convertit se. 13. Advocans autem decem servos suos tradidit
iis decem portiones et dixit ad eos: negotiamini donec ego veniam. 14. Verum cives ejus oderunt eum et

ANNOTATIONES.

da] J. St. ⋇ div.; cæterum vid. ad M. ix, 28. — *qiþands*] St. ⋇ *qitands*. — *sunu*] pro solita vocativi forma *sunau*, sic Cor. I, xv, 15 *dauþu*. L. xix, 5 *zakkaiu*. M. xxvi, 28 *xristu* pro *dauþau*, *zakkaiau*, *xristau*, cf. ad L. i, 54.

xviii, 39. *ina*] J. St. B. ⋇ *imma*.

xviii, 40. *imma*] ei, ° gr. omn., nam αὐτοῦ, quod legunt, pertinet ad ἐγγίσαντος.

xix, 1. *iaireikon*] J. St. ⋇ *iaireiko*.

xix, 2. *guma — zakkaius*] cod. Arg., uti edidimus; J. ⋇ *man sakkaius haitands*, St. ⋇ *man zakkaius haitands*, B. + *manna zakkaius haitans*. — *sah*] hic, Ulf. fortasse c. codd. D et verss. οὗτος pro vulg. καὶ αὐτός legit, sed vid. ad J. xviii, 26; cæterum B. + *jah sa*, J. St. lac. usque ad *motarje*. — *jah*] ult. Ulf. c. codd. ° οὗτος. — *gabigs*] J. St. B. + *gabeigs*.

xix, 3. *vahstau leitils*] J. St. B, ⋇ *vahstai leitil*.

xix, 4. *biþragjands*] St. ⋇ *biþrangands*. Pro vulgata lectione προδραμών Ulf. c. cod. προσδραμών legisse videtur; nam *bi* notioni præpositionis πρός propius accedit, quam præpositioni πρό. — *faur usstaig*] J. St. B. ⋇ *faura gastaig*. — *is*] is, ° gr. omn.

xix, 5. *iup*] J. St. B. ° ⋇ Z. ⋇ *jup*. — *imma zakkaiu*] J. St. ⋇ *im zakkaie*; cæterum de *zakkaiu* vid. ad xviii, 38. — *atsteig*] J. St. ⋇ *afsteig*. — *auk in*] J. St. ⋇ *and*. Cæterum Griesb. falso adnotat, γάρ ab Ulf. esse omissum, cum per *auk* redditum sit.

xix, 6. *atstaig*] J. ⋇ *afstaig*.

xix, 7. *du — ussaljan*] mira dicendi ratio, cum *du* præpositio posita sit cum genitivo, cum quo casu conjungi non solet. Locum esse corruptum, et *du* indicat et otiosum illud *in gard*. Z. aut *du* deleri, aut omisso *in gard* legi maluit *du fravaurhtin mann*. Si de glossa in textum illata, cujus rei exempla non pauca inveniuntur (vid. ad ii, 2), cogitari licet, glossator quidam *in gard* ad explicandam constructionem *du fravaurhtis mans*, nobis videtur addidisse; ea autem ellipsis et græco sermoni familiaris est (Matthiæ *Griech Gramm.* p. 701), nec abhorret a gothico (vid. ad viii, 49). Sin omnia, quæ leguntur, sincera sunt, certe ordo verborum mutandus est hunc in modum: *fravaurhtis mans galaiþ in gard du ussaljan*, cf. ad M. ix, 16. Cum Zahnio, qui *du* ad *galaiþ* trahi posse arbitratur, veremur ut intelligentes consentiant. — *fravaurhtis*] J. St. ⋇ *fravaurhtan*.

xix, 8. *zakkaius*] J. ⋇ *sakkaius*. — *sai*] J. St. ⋇ *sai sa*. — *fidurfalþ fragilda*] ¶ gr. omn.

xix, 10. *jah*] St. ⋇ *uh*. — *þans fralusanans*] hos perditos, gr. omn. τὸ ἀπολωλός

xix, 11. *at gahausjandam*] J. St. B. ⋇ jet. — *iairusalem vas*] ¶ gr, omn.

xix, 12. *sums*] St. ⋇ *suns*. — *landis*] gr. εἰς χώραν μακράν, quod supra xv, 12 plene per *in land fairra visando* reddidit. — *framiman*] St. ⋇ *framimans*. — *gavandida sik*] convertit se, gr. omn. ὑποστρέψαι.

xix, 13. *ik*] ego, ° gr. omn.

xix, 14. *airu*] inde ab hac voce usque ad finem versus 23 J. St. lacunam habent, quam B. et Ih. expleverunt; hodie ea est codicis Arg. conditio, ut usque ad vs. 20 præter literas ab aversa plagula transmissas quidquam legi plane non possit. — *þana*] B. lac.

15 airu afar imma qiþandans. ni vileima þana þiudanon ufar unsis. jah varþ biþe atvandida sik aftra
andnimands þiudangardja jah haihait vopjan du sis þans skalkans þaimei atgaf þata silubr. ei ga-
16 kunnaidedi. wa warjizuh gavaurhtedi. qam þan sa frumista qiþands. frauja. skatts þeins gavaurhta
17 taihun skattans. jah qaþ du imma. vaila goda skalk. unte in leitilamma vast triggvs. sijais valdufni
18 habands ufar taihun baurgim. jah qam anþar qiþands. frauja. skatts þeins gavaurhta fimf skattans.
19, 20 qaþ-þan jah du þamma. jah þu sijais ufaro fimf baurgim. jah sums qam qiþands. frauja sai. sa skatts
21 þeins þanei habaida galagidana in fanin. ohta mis auk þuk. unte manna hardus is. nimis þatei ni
22 lagides. jah sneiþis þatei ni saisost. jah qaþ du imma. us munþa þeinamma stoja þuk. unselja skalk
23 jah lata. visseis þatei ik manna hardus im nimands þatei ni lagida jah sneiþands þatei ni saiso. jah
24 duwe ni atlagides þata silubr mein du skattjam. jah qimands miþ vokra galausidedjau þata. jah du
þaim faurastandandam qaþ. nimiþ af imma þana skatt jah gibiþ þamma þos taihun dailos habandin.
25, 26 jah qeþun du imma. frauja. habaiþ taihun dailos. qiþa allis izvis þatei warjammeh habandane gibada.
27 iþ af þamma unhabandin jah þatei habaiþ afnimada af imma. aþþan sveþauh fijands meinans jainans.
28 þaiei ni vildedun mik þiudanon ufar sis. briggiþ her jah usqimiþ faura mis. jah qiþands þata iddja
29 fram usgaggands in iairusaulyma. jah varþ biþe newa vas beþ-fagein jah beþanijin af fairgunja. þatei
30 haitada alevjo. insandida tvans siponje seinaize qiþands. gaggats in þo viþravairþon haim. in þizaiei
inngaggandans bigitats fulan asilaus gabundanana. ana þammei ni ainshun aiv manne sat. andbindan-
31 dans ina attiuhiþ. jah jabai was iuqis fraihnai. duwe andbindiþ. sva qiþaits du imma. þatei frauja
32, 33 þis gairneiþ. galeiþandans þan þai insandidans bigetun svasve qaþ du im. andbindandam þan im
34 qeþun þai fraujans þis du im. duwe andbindats þana fulan. iþ eis qeþun. fraujin þaurfts þis ist.
35 jah attauhun þana fulan iesua jah usvairpandans vastjos seinos ana þana fulan ussatidedun iesu.

INTERPRETATIO.

miserunt legatum post eum dicentes : non volumus hunc regnare super nos. 15. Et factum-est cum converteret se iterum accipiens regnum, et jussit vocare ad se hos servos, quibus tradidit hoc argentum, ut cognosceret, quid quisque faceret. 16. Venit autem hic primus dicens : domine, nummus tuus fecit decem nummos. 17. Et dixit ad eum : bene, bone serve, nam in parvo fuisti fidelis, sis imperium habens super decem urbes. 18. Et venit alter dicens : domine, nummus tuus fecit quinque nummos. 19. Dixit autem etiam ad hunc : etiam tu sis super quinque urbes. 20. Et quidam venit dicens : domine, ecce, hic nummus tuus, quem habui positum in panno ; 21. timui mihi enim te, nam homo durus es, sumis quod non posuisti, et metis quod non sevisti. 22. Et dixit ad eum : ex ore tuo judico te, improbe serve et piger ! scivi ti quod ego homo durus sum, sumens quod non posui, et metens quod non sevi. 23. Et cur non deposuisti hoc argentum meum ad argentarios, et veniens cum lucro exigerem hoc? 24. Et ad hos adstantes dixit : auferte ab eo hunc nummum et date huic has decem portiones habenti. 25. Et dixerunt ad eum : domine, habet decem portiones. 26. Dico enim vobis, quod cuique habentium datur, verum ab hoc nonhabente, etiam quod habet, aufertur ab eo. 27. At præterea inimicos meos illos, qui non voluerunt me regnare super se, ferte huc et occidite coram me. 28. Et dicens hoc ivit ultra exiens in Ierusolymam. 29. Et factum-est, cum prope esset Bethsfage et Bethaniæ a monte, qui vocatur oliferus, misit duos discipulorum suorum 30. dicens : ite in hunc oppositum vicum, in quo ineuntes invenitis pullum asini alligatum, in quo non ullus unquam hominum sedit ; solventes eum adducite ; 31. et si quis vos interroget : cur solvitis? sic dicatis ad eum, quod dominus hunc cupit. 32. Euntes autem hi missi invenerunt, sicut dixit ad eos. 33. Solventibus autem iis dixerunt hi domini hujus ad eos : cur solvitis hunc pullum ? 34. Verum ii dixerunt : domino opus hujus est. 35. Et adduxerunt hunc pullum Iesu et conjicientes vestes suas super

ANNOTATIONES

xix, 15. *sik*] B. ° ⁎ — *sis*] B. lac. — *silubr*] B. ⁎ *silubro*. — *wa warjizuh*) quid quisque, gr. τίς τί (τι). — *gavaurhtedi*] B. *gavaur...*

xix, 16. *quam*] B. ⁎ *gan*.

xix, 17. *unte*] B. lac. — *leitilamma*] Ih. ap. Büsch. ⁎ *aleitilamma*; cæterum gr. omn. ἐλαχίστῳ. — *vast triggvs*] ¶ gr. omn. — *sijais*] B. lac. — *taihun*] B. ⁎ *taihunja*.

xix, 18. *gavaurhta*] B. ⁎ *fravaurhta*. — *fimf*] Hz. ⁎ *fim*, sic quoque vs. 19.

xix, 19. *ufaro*] B. + *ufar*, vid. L. II, 8. — *fimf*] vid. ad vs. 18.

xix, 20. *sums*] B. *anþar*, quod textui gr. accommodatius est, nam nullo alio loco Ulf. *sums* pro ἕτερος ponit, excepto xiv, 20. — *galagidana*] Z. *galagida ina* (posuit eum), quod Ih. testante in cod. Arg. scriptum sit ; repudiavimus autem, quod sensum perturbat, nec auctoritate ullius gr. confirmatur. Cæterum B. hinc usque ad finem versus signa lacunæ ponit.

xix, 22. *jah*] pr., quod Sch. contendit, Ulf. cum verss. καί pro δέ legisse, speciosius est quam verius ; *jah* enim pro δέ sæpissime ponitur. — *jah lata*] et piger, ° gr. omn., Goth. cum Brix. — *visseis*] pro *visses*, vid. Prolegg.

xix, 23. *du skattjam*] ad argentarios, gr. ἐπὶ τράπεζαν, cf. Cor. I, x, 25 *at skiljam* — ἐν μακέλλῳ cf. etiam ad L. III, 1. — *jah*] sec., Ulf. ° ἐγώ.

xix, 24. *faurastandandam*] Z. ⁎ div.

xix, 27. *aþþan*] at, ° gr. omn. ; B. *sveþauh* e margine in textum irrepsisse suspicatur, ut alterum glossa explicans alterum sit, sed vid. Philip. III, 16 *aþþan sveþauh* et supra xviii, 8 *iþ sveþauh* — πλήν ; cæterum idem significantes particulæ conjunctæ sæpissime inveniuntur, vid. ad M. ix, 17. — *þatei*] J. St. ⁎ *þatei*.

xix, 29. *af*] sic cod. Arg. J. St. ; B. Hz. Z. *at*, quod sensus quidem postulare videtur, sed habet lectio codicis, quo defendatur, latino enim sermone etiam dicitur aliquid *prope ab* aliquo esse.

xix, 30. *gaggats*] St. ⁎ *gangaþ*. — *inngaggandans*] Hz. ⁎ *ingaggandans*. — *asilaus*] asini, ° gr. omn. Vulg. etiam addit *asinæ*.

xix, 31. *inqis*] sic cod. Arg. pro *iqqis* ; vid. ad xiv, 31 ; J. ⁎ *izqis*, St. + *izvis*.

xix, 33. *andbindandam*] J. St. ⁎ *andbindandan*. — *im*] pr., Ulf. ° τὸν πῶλον.

xix, 35. *þana fulan*] hunc pullum, gr. omn. αὐτόν — *iesua*] St. ⁎ *iaisuna*. — *vastjos seinos*] ¶ gr. omn.

xix, 37. *alerabagme*] J. St. ⁎ div. — *alukjo*] J. St.

36, 37 gaggandin þan imma ufstravidedun vastjom seinaim ana viga. biþe þan is newa vas juþan at iddal-
jin þis fairgunjis alevabagme. dugunnun alakjo managei siponje faginondans hazjan guþ stibnai mi-
38 kilai in allaizo þoze sewun mahte. qiþandans. þiuþida sa qimanda þiudans in namin fraujins. ga-
39 vairþi in himina jah vulþus in hauhistjam. jah sumai fareisaie us þizai managein qeþun du imma.
40 laisari. sak þaim siponjam þeinaim. jah andhafjands qaþ du im. qiþa izvis þatei jabai þai slavand.
41, 42 stainos hropjand. jah sunsei newa vas. gasaiwands þo baurg gaigrot bi þo qiþands. þatei iþ vissedes
jah þu in þamma daga þeinamma þo du gavairþja þeinamma. iþ nu gafulgin ist faura augam þeinaim.
43 þatei qimand dagos ana þus jah bigraband fijands þeinai grabai þuk jah bistandand þuk jah bivaib-
44 jand þuk allaþro jah airþai þuk gaibnjand jah barna þeina in þus jah ni letand in þus
45 stain ana staina. in þizei ni ufkunþes þata mel niuhseinais þeinaizos. jah galeiþands in alh
46 dugann usvairpan þans frabugjandans in izai jah bugjandans qiþands du im. gameliþ ist þatei
47 gards meins gards bido ist. iþ jus ina gatavideduþ du filegrja þiube. jah vas laisjands daga wam-
meh in þizai alh. iþ þai auhmistans gudjans jah bokarjos sokidedun ina usqistjan jah þai frumistans
48; xx, 1 manageins. jah ni bigetun wa gatavidedeina. managei auk alakjo hahaida du hausjan imma. jah
varþ in sumamma dage jainaize at laisjandin imma þo managein in alh jah vailamerjandin atstoþun
2 þai gudjans jah bokarjos miþ þaim sinistam jah qeþun du imma qiþandans. qiþ unsis in wamma val-
3 dufnje þata taujis aiþþau was ist saei gaf þus þata valdufni. andhafjands þan qaþ du im. fraihna
4, 5 izvis jah ik ainis vaurdis jah qiþiþ mis. daupeins iohannis uzuh himina vas þau uzuh mannam. iþ
eis þahtedun miþ sis misso qiþandans. þatei jabai qiþam. us himina. qiþiþ. aþþan duwe ni galaubide-
6 duþ imma. iþ jabai qiþam. us mannam. alla so managei stainam afvairpiþ unsis. triggvaba galaub-
7, 8 jand auk allai iohannen praufetu visan. jah andhofun ei ni vissedeina waþro. jah iesus qaþ im. ni
9 ik izvis qiþa in wamma valdufnje þata tauja. dugann þan du managein qiþan þo gajukon. manna us-
10 satida veinagard jah anafalh ina vaurstvjam jah aflaiþ jera ganoha. jah in mela insandida du þaim
aurtjam skalk. ei akranis þis veinagardis gebeina imma. iþ þai aurtjans usbliggvandans ina insan-

INTERPRETATIO.

hunc pullum imposuerunt Iesum. 36. Eunti autem ei superstraverunt vestes suas in viam; 37. cum autem is prope esset jam ad descensum hujus montis olearum, cœperunt omnino turba discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna ob omnes, quas viderunt virtutes, 38. dicentes: benedictus hic veniens rex in nomine domini, pax in cœlo et gloria in altissimis. 39. Et quidam Farisæorum ex hac turba dixerunt ad eum: magister, increpa hos discipulos tuos. 40. Et respondens dixit ad eos: dico vobis, quod si hi tacent, lapides clamant. 41. Et cum-primum prope fuit, adspiciens hanc urbem flevit ob eam 42. dicens, quod si scires etiam tu in hoc die tuo hæc ad pacem tuam, verum nunc absconditum est ab oculis tuis, 43. quod veniunt dies super te, et circumfodiunt inimici tui fossa te et circumsistunt et circumdant te undique 44. et terræ te adæquant et filios tuos in te et non relinquunt in te lapidem super lapide, ob quod non cognovisti hoc tempus visitationis tuæ. 45. Et iens in templum cœpit ejicere hos vendentes in eo et ementes 46. dicens ad eos: scriptum est, quod domus mea domus precum est, verum vos eam fecistis ad latibulum furum. 47. Et fuit docens die quoque in hoc templo, verum hi summi sacerdotes et scribæ quæsiverunt eum perdere et hi principes populi. 48. Et non invenerunt, quid facerent; turba enim prorsus suspensa-fuit ad audiendum eum. xx, 1. Et factumest in quodam dierum illorum in docente eo hanc turbam in templo et evangelizante adsteterunt hi sacerdotes et scribæ cum his natu-maximis. 2. Et dixerunt ad eum dicentes: dic nobis, in qua potestatum hoc facis, aut quis est, qui dedit tibi hanc potestatem? 3. Respondens autem dixit ad eos: interrogo vos etiam ego unum verbum et dicite mihi: 4. baptismus Iohannis exne cœlo fuit an exne hominibus? 5 Verum ii cogitarunt cum se invicem dicentes: quod si dicimus, ex cœlo, dicit, at cur non credidistis ei? 6 Verum si dicimus, ex hominibus, omnis hæc turba lapidibus conjicit nos, fideliter credunt enim omnes, Iohannem profetam esse. 7. Et responderunt, quod non scirent unde. 8. Et Iesus dixit iis, non ego vobis dico, in qua potestatum hoc facio. 9. Cœpit autem ad turbam dicere hanc parabolam: homo plantavit vineam et tradidit eam colonis et abiit annos multos. 10. Et in tempore misit ad hos hortulanos servum, ut fructus hu-

ANNOTATIONES.

B. ⋇ *allai so.* Cæterum notandum est, adverbium *alakjo*, quod aliis locis cum *allai* conjungi solet (vid. IV, 22; Mc. XI, 32), h. l. vice adjectivi (= ἅπας) fungi, sic infra vs. 48, cf. L. VI, 5 *galukun managein fiske filu.* — *þoze sewun*] J. St. ⋇ *þo gesewun*; cæterum vid. ad x, 5.

XIX, 38. *þiuþida*] Hz. ⋇ *þiutida.* — *vulþus*] St. ⋇ *vultus.*

XIX, 42. *þatei*] St. ⋇ *þaþei.* — *þu*] Ulf. c. codd. et verss. ° καί γε. — *gafulgin*] J. St. B. ⋇ *gafialgin.* — *augam*] J. St. B. ⋇ *augom.*

XIX, 43. *þus*] J. St. B. ⋇ *þuk.* — *bigraband*] J. St. B. ⋇ *barra*... et inde usque ad *grabai* lac. — *bistandand*] J. St. ⋇ *bisandand*, B. ⋇ *bisiandand*; jam L. veram lectionem invenit. — *allaþro*] J. St. ° ⋇.

XIX, 45. *in izai*] J. ° ⋇, quapropter Griesb. Ulf. inter eos refert, qui ἐν αὐτῷ omittunt.

XIX, 46. *qiþands*] St. ⋇ *qiþandans.* — *þatei*] quod, c gr. — *bido*] precum. gr. omn. προσευχῆς.

XIX, 47. *daga wammeh*] J. St. B. ⋇ jct. — *þizai*] St. ⋇ *tkizai.* — *gudjans*] J. ⋇ *judjans*, St. ⋇ *gudians.*

XIX, 48. *bigetun*] Ulf. c. codd. ° τό. — *managei*] J. ⋇ *manugai.* — *alakjo hahaida*] J. St. B. ⋇ *allai gahahaida*; cæterum de *alakjo* vid. ad vs. 37. — *du hausjan*] vid. ad XVIII, 35. — *imma*] gr. omn. ante *du.*

XX, 1. *at laijandin*] J. St. Z. ⋇ jct. — *sinistam*] St ⋇ *sinistaim.*

XX, 3. *andhafjands*] St. ⋇ *andhafjedns.* — *fraihna*] St. ⋇ *fraina.*

XX, 4. *þau*] J. + *þauh.*

XX, 5. *þahtedun*] St. ⋇ *þahdedun.* — *aþþan.*] St. ⋇ *aþþā* pro *aþþa.*

XX, 6. [*allai* omnes, ° gr. omn.

XX, 7. *vissedeina*] St. ⋇ *vissedeinna.*

XX, 8. *jah*] pr., sic cod. Arg.; Hz. + *iþ.* — *izvis qiþa*] ¶ gr. omn.

XX, 9. *jera*] annos, gr. omn. χρόνους.

XX, 10. *gebeina*] St. ⋇ *gebena.*

11 didedun lausana. jah anaaiauk sandjan anþarana skalk. iþ eis jah jainana bliggvandans jah unsve-
12 randans insandidedun lausana. jah anaaiauk sandjan pridjan. iþ eis jah þana gavondondans usvaur-
13 pun. qaþ þan sa frauja þis veinagardis. wa taujau. sandja sunu meinana þana liuban. aufto þana
14 gasaiwandans aistand. gasaiwandans þan ina þai aurtjans þahtedun miþ sis misso qiþandans. sa ist
15 sa arbinumja. afslaham ina. ei uns vairþai þata arbi. jah usvairpandans ina ut us þamma veinagarda
16 usqemun. wa nu taujai im frauja þis veinagardis. qimiþ jah usqisteiþ aurtjam þaim jah gibiþ þana
17 veinagard anþaraim. gahausjandans qeþun þan. nis-sijai. iþ is insaiwands du im qaþ. aþþan wa ist
18 þata gamelido. stains þammei uskusun timrjans. sah varþ du haubida vaihstins. wazuh saei driusiþ
19 ana þana stain. gakrotuda. iþ ana þanei driusiþ disvinþeiþ ina. jah sokidedun þai bokarjos jah auhu-
mistans gudjans uslagjan ana ina handuns in þizai weilai jah ohtedun þo managein. froþun auk þatei
20 du im þo gajukon qaþ. jah afleiþandans insandidedun ferjans þans us liutein taiknjandans sik ga-
21 raihtans visan. ei gafaifaheina is vaurde jah atgebeina ina reikja jah valdufnja kindinis. jah frehun
ina qiþandans. laisari. vitum þatei raihtaba rodeis jah laiseis jah ni andsaiwis andvairþi ak bi sunjai
22, 23 vig guþs laiseis. skuldu ist unsis kaisara gild giban þau niu. bisaiwands þan ize unselein Iesus qaþ
24 du im. wa mik fraisiþ. atangeiþ mis skatt. wis habaiþ manleikan jah ufarmeli. andhafjandans þan
25, 26 qeþun. kaisaris. iþ is qaþuh du im. us nu gibiþ þo kaisaris kaisara jah þo guþs guþa. jah ni mahte-
27 dun gafahan is vaurde in andvairþja manageins jah sildaleikjandans andavaurde is gaþahaidedun.
28 duatgaggandans þan sumai saddukaie. þaiei qiþand usstass ni visan. frehun ina qiþandans. laisari.
moses gameliда uns. jabai wis broþar gadauþnai aigands qen jah sa unbarnahs gadauþnai. ei nimai
29 broþar is þo qen jah urraisjai fraiv broþr seinamma. sibun nu broþrjus vesun jah sa frumista
30, 31 nimands qen gadauþnoda unbarnahs. jah nam anþar þo qen jah sa gasvalt unbarnahs. jah þridja nam
32 þo samaleiko. samaleiko þan jah þai sibun jah ni biliþun barne jah gasvultun. spedista allaize ga-
33 dauþnoda jah so qens. in þizai usstassai nu warjis þize vairþiþ qens. þai auk sibun aihtedun þo du

INTERPRETATIO.

Ius vineæ darent ei; verum hi hortulani percutientes eum miserunt vacuum. 11. Et addidit mittere alium servum, verum ii etiam illum percutientes et dehonorantes miserunt vacuum. 12. Et addidit mittere tertium; verum ii etiam hunc vulnerantes ejecerunt. 13. Dixit autem hic dominus hujus vineæ: quid faciam? mitto filium meum hunc carum, forte hunc videntes æstimant. 14. Videntes autem eum hi hortulani cogitarunt cum se invicem dicentes: hic est hic hæres; occidamus eum, ut nobis fiat hæc hæreditas. 15. Et ejicientes eum foras ex hac vinea occiderunt. Quid nunc faciat iis dominus hujus vineæ? 16. Venit et perdit hortulanos hos et dat hanc vineam aliis. Audientes dixerunt autem: non sit. 17. Verum is adspiciens ad eos dixit: at quid est hoc scriptum, lapis, quem rejecerunt fabri, hic factus-est ad caput anguli? 18. Quisque qui cadit in hunc lapidem, conquassatur, verum in quem cadit, comminuit eum. 19. Et quæsiverunt hi scribæ et summi sacerdotes ponere in eum manus in hac hora et timuerunt hanc turbam; intellexerunt enim, quod ad eos hanc parabolam dixit. 20. Et discedentes miserunt insidiatores hos e dolo ostendentes se justos esse, ut caperent eum ob-verba et traderent eum principatui et potestati præsidis. 21. Et interrogarunt eum dicentes: magister, scimus, quod recte loqueris et doces et non respicis faciem, sed in veritate viam Dei doces: 22. debitumne est nobis Cæsari tributum dare an nonne? 23. Perspiciens autem eorum improbitatem Iesus dixit ad eos: quid me tentatis? 24. Ostendite mihi nummum, cujus habet effigiem et inscriptionem? Respondentes autem dixerunt: Cæsaris. 25. Verum is dixit ad eos: igitur reddite hæc Cæsaris Cæsari et hæc Dei Deo. 26. Et non potuerunt capere eum ob-verba in præsentia turbæ et mirantes ob-responsa ejus tacuerunt. 27. Accedentes autem quidam Sadducæorum, qui dicunt, resurrectionem non esse, interrogaverunt eum 28. dicentes: magister, Moses scripsit nobis, si cujus frater moriatur habens uxorem et hic sine-prole moriatur, ut ducat frater ejus hanc uxorem et suscitet semen fratri suo; 29. septem igitur fratres fuerunt et hic primus ducens uxorem mortuus-est sine-prole. 30. Et duxit alter hanc uxorem et hic obiit sine-prole. 31. Et tertius duxit hanc similiter; similiter autem etiam hi septem et non reliquerunt liberos et obierunt. 32. Ultima omnium mortua-est etiam hæc uxor. 33. In hac resurrectione igitur cujus

ANNOTATIONES.

xx, 11. *anþarana*] J. St. ⋇ *anþaran*.

xx, 12. *gavondondans*] sic cod. Arg. et editt. pro *gavundondans*, vid. ad IV, 13.

xx, 13. *meinana*] J. St. ⋇ *meinama*.—*liuban aufto*] editt. et Hz. ⋇ *liubana ufto*, lectionem receptam Z. de præstanti conjectura dedit; formam concretam, quam vocant, articulus præpositus requirit, nec *ufto* nisi cum *ibai* conjunctum (si lectio M. XXVII, 64 proba est) invenitur.

xx, 14. *arbinumja*] Ulf. c. codd. ° δεῦτε.

xx, 16. *nis-sijai*] sic cod. Arg. Hz. Z. (vid. ad M. V, 37); J. St. B. ⋇ *ni sijai*.

xx, 17. *stains*] lapis, gr. omn. λίθον, vid. ad Mc. XII, 10.

xx, 18. *gakrotuda*] vid. ad Mc. IX, 50.

xx, 19. *bokarjos—gudjans*] ¶ gr.

xx, 20. *afleiþandans*] discedentes, gr. παρατηρήσαντες. Ulf. c. cod. D et verss. ἀποχωρήσαντες legit. — *us liutein*] J. St. ⋇ *usanigein*, B. ⋇ *us anigein*; veram lectionem jam Maresh. p. 462 et L. dederunt. — *jah atgebeina*] et traderent, gr. omn. εἰς τὸ (ὥστε) παραδοῦναι; Ulf. c. verss. lat.

xx, 22. *skuldu*] J. St. ✛ *skuld*.— *kaisara gild*] B. Hz. Z. ✛ jct., quod quamquam loco Mc. XII, 14 comprobatum, h. l. textui græco (καίσαρι φόρον) non respondet.

xx, 23. *unselein*] Ulf. c. codd. pro vulg. πανουργίαν legisse videtur πονηρίαν, vid. Mc. VII, 22; Cor. I, V, 8; Eph. VI, 12; cf. Eph. IV, 31.—*Iesus*] ° gr. omn.

xx, 24. *mis*] J. St. ⋇ *mik*.

xx, 25. *us nu gibiþ*] vid. ad Mc. XIV, 44.

xx, 26. *andavaurde*] responsa, gr. omn. ἀποκρίσει; cæterum J. St. ⋇ *andvaurde*.

xx, 27. *qiþand*] gr. ἀντιλέγοντες, Ulf. c. codd. λέγοντες legit.

xx, 28. *is*] J. St. B. ° ⋇.

xx, 31. *samaleiko*] pr. similiter, ° gr. — *jah*] tert. et ° gr.

xx, 32. *spedista*] ultima, gr. omn. ὕστερον; cæterum Ulf. c. codd. ° δέ.

xx, 33. *nu*] gr. omn. ante *usstassai*.—*vairþiþ*] St. Sch. temere contendit, Gothum legisse ἔσται.

34, 35 qenai. jah andhafjands qaþ du im iesus. þai sunjus þis aivis liugand jah liuganda. iþ þaiei vairþai
36 sind jainis aivis niutan jah usstassais us dauþaim ni liugand ni liuganda. nih allis gasviltan þana-
37 seiþs magun. ibnans aggilum auk sind jah sunjus sind guþs usstassais sunjus visandans. aþþan þatei
urreisand dauþans jah moses banvida ana aiwatundjai sve qiþiþ. saw fraujan guþ abrahamis jah guþ
38, 39 isakis jah guþ iakobis. aþþan guþ nist dauþaize ak qivaize. allai auk imma liband. andhafjandans
40 þan sumai þize bokarje qeþun. laisari. vaila qast. niþ-þan þanaseiþs gadaurstedun fraihnan ina ni
41, 42 vaihtais. qaþ þan du im. waiva qiþand xristu sunu daveidis visan. jah silba daveid qiþiþ in bokom
43, 44 psalmo. qaþ frauja du fraujin meinamma. sit af taihsvon meinai. unte ik galagja fijands þeinans
45 fotubaurd fotive þeinaize. daveid ina fraujan haitiþ. jah waiva sunus imma ist. at gahausjandein þan
46 allai managein qaþ du siponjan seinaim. atsaiwiþ faura bokarjam þaim viljandam gaggan in weitaim—

INTERPRETATIO.

horum fit uxor? hi enim septem habuerunt hanc ad uxorem. 34. Et respondens dixit ad eos Iesus, hi filii hujus ævi nubunt et nubuntur: 35. verum qui digni sunt illud ævum nancisci et resurrectionem e mortuis, non nubunt, non nubuntur, 36. neque enim mori amplius possunt, æquales angelis enim sunt et filii sunt Dei, resurrectionis filii exsistentes. 37. At quod surgunt mortui, etiam Moses significavit in rubo, sicut dicit: vidi dominum Deum Abrahami et Deum Isaci et Deum Iacobi. 38. At Deus non-est mortuorum, sed vivorum; omnes enim ei vivunt. 39. Respondentes autem quidam horum scribarum dixerunt: magister, bene dixisti. 40. Neque vero amplius ausi-sunt interrogare eum non quidquam. 41. Dixit autem ad eos: quomodo dicunt Christum filium Davidis esse? 42. Et ipse David dicit in libro psalmorum: dixit dominus ad dominum meum, sede a dextra mea, 43. donec ego pono inimicos tuos scabellum pedum tuorum. 44. David eum dominum vocat, et quomodo filius ei est? 45. In audiente autem omni turba dixit ad discipulos suos: 46. attendite a scribis his volentibus ire in albis —

ANNOTATIONES.

xx, 35. *þaiei*] J. St. ⋇ *þatei.* — *usstassais*] St. ⋇ *usstassai.*

xx, 37. *banvida*] sic cod. Arg. et editt. pro *bandvida.* — *saw*] vidi, ° gr. omn.; Ulf. c. verss. Cæterum J. St. B. ⋇ *saei*; idem reliqua, quæ de hoc capite in cod. Arg. exstant, omittunt, nec quidquam litterarum fere in hac plagula cognosci potest; quæ nunc legimus, Ihrio debemus.

xx, 43. *ik*] ego, ° gr. omn.

xx, 44. *daveid*] Ulf. ° οὖν. — *ina fraujan*] ¶ gr.

xx, 45. *at gahausjandein*] Z. ⋇ jct.

xx, 46. *weitaim*] albis, sine dubio *vas'jom* (στολαῖς; xv, 22. Mc. xvi, 5), uti jam Ih. recte vidit, proxime sequebatur; in gr. nullum verbi *weitaim* respondentis vestigium adest, quod Ulf. unde hauserit, non liquet; alba vestimenta, tanquam magnitudinem quamdam, decus et majestatem indicantia, placuisse scribis Iudæorum, qui venerationis quidquam accedere suæ dignitati ex vestitu autumassent, Ih. annotat.

AIVAGGELJO ÞAIRH ÏOHANNEN.

I, 29; III, 3 Sai. sa ist viþrus guþs saei afnimiþ fravaurht þizos manasedais. — — amen amen qiþa þus.
4 niba saei gabairada iupaþro. ni mag gasaiwan þiudangardja guþs. — waiva mahts ist manna gabai-
5 ran alþeis visands. ibai mag in vamba aiþeins seinaizos aftra galeiþan jag-gabairaidau. — amen amen
23 qiþa þus. niba saei gabairada us vatin jah ahmin. ni mag inngaleiþan in þiudangardja guþs. — ..naga
24, 25 vesun jainar. þaruh qemun jah daupidai vesun. ni nauhþanuh galagiþs vas in karkarai iohannes. þa-
26 þroh þan varþ sokeins us siponjam iohannes miþ iudaium bi sviknein — — rabbei. saei vas miþ

INTERPRETATIO. — *EVANGELIUM PER IOHANNEM.*

I, 29. Ecce, hic est agnus Dei, qui sumit peccatum hujus mundi. — III, 3. Amen, amen dico tibi, nisi qui nascitur deorsum, non potest videre regnum Dei. 4. — quomodo potens est vir nasci adultus exsistens? num potest in uterum matris suæ rursus ire et nascatur? 5. — Amen, amen dico tibi, nisi qui nascitur ex aqua et spiritu, non potest ingredi in regnum Dei. — 23... (mul)tæ fuerunt illic; igitur venerunt et baptizati fuerunt. 24. Non adhuc conjectus fuit in carcerem Iohannes. 25. Tunc vero facta-est quæstio a discipulis Iohannis cum Iudæis de purificatione — 26. — rabbi, qui fuit cum te trans Jordanum, cui tu testatus

ANNOTATIONES.

Fragmenta, quæ de capite primo, tertio et quinto usque ad vs. 38 addidimus, asservata sunt in commentario super evangelium Iohannis, lingua gothica conscripto, cujus fragmenta e codd. Vaticanis et Ambrosianis collegit et *Skeireins aivaggeljons þairh ïohannen* inscripta nuper edidit Massmannus, professor Monacensis.

I, 29. Skeir. p. 4 (37). *ist*] est, ° gr. omn.

III, 3. Skeir. p. 7 (39).

III, 4. Skeir. p. 8 (39) et iterum p. 9 (40). *manna*] sic recte p. 9 legitur, altero loco ⋇ *ma*; librarius enim alteram hujus verbi partem in proxima linea scribere omisit. — *gabairan alþeis visands*] sic p. 8 c. gr. omn., p. 9 *gabairan* post *visands*]. — *aftra galeiþan*] Mssm. p. 39 et 40 ⋇ jct. — *jag*-] p. 9 *jah*, vid. ad M. v, 37.

III, 5. Skeir. p. 9 (40).

III, 23. Skeir. p. 11 (41).. *naga vesun*] Mssm. conjecit *managa vatna gavesun*; cum vero *gavisan* non significet *esse*, sed *manere*, *habitare* (μένειν L. VIII, 27), et gr. omn. ὕδατα πολλὰ legant, nobis potius *vatna managa vesun* complendum esse videtur. — *jainar*] Mssm. p. 41 ° ⋇.

III, 24. Skeir. p. 11 (41). *nauhþanuh*] Mssm. ⋇ div., cæterum Goth. ° γάρ. — *galagiþs vas*] ¶ gr. omn.

III, 25. Skeir. p. 11 sq. (41). *þan*] cod. (si vere ita in eo scriptum est) ⋇ *þau.* — *iudaium*] Iudæis, gr. Ἰουδαίου.

III, 26. Skeir. p. 15 (43). *jaurdanau*] vid. ad Mc. I, 1.

29 þus bindar jaurdanau. þammei þu veitvodides. sai. sa daupeiþ jah allai gaggand du imma. — so nu
30, 31 laheþs meina usfullnoda. jains skal vahsjan. iþ ik minznan. sa iupaþro qimands ufaro allaim ist —
32 sa us himina qumana ufaro allaim ist. jah þatei gasaw jag-gahausida. þata veitvodeiþ. jah þo veit-
v, 21 vodida is ni ainshun nimiþ. — svasve auk atta urraiseiþ dauþans jah liban gataujiþ. sva jah sunus
22, 23 þanzei vili liban gataujiþ. nih þan atta ni stojiþ ainohun ak staua alla atgaf sunau. ei allai sveraina
35 sunu svasve sverand attan. — jains vas lukarn brinnando jah liuhtjando. iþ jus vildeduþ svignjan du
36 weilai in liuhada is. aþþan ik haba veitvodiþa maizein þamma iohanne. þo auk vaurstva. þoei atgaf
37 mis atta ei ik taujau þo. þo vaurstva. þoei ik tauja. veitvodjand bi mik þatei atta mik sandida. jah
saei sandida mik atta. sah veitvodeiþ bi mik. nih stibna is wanhun gahausideduþ nih siun is ga-
38 sewuþ. jah vaurd is ni habaiþ visando in izvis. þande þanei insandida jains. þammuh jus ni galau-
45 beiþ. — — þatei ik vrohidedjau izvis du attin. ist saei vrobida izvis moses. du þammei jus veneiþ.
46, 47 jabai allis mose galaubidedeiþ ga-þau-laubidedeiþ mis. bi mik auk jains gamelida. þande nu jainis
vi, 1 melam ni galaubeiþ. waiva meinaim vaurdam galaubjaiþ. afar þata galaiþ iesus ufar marein þo ga-
2 leilaie jah tibairiade. jah laistida ina manageins filu. unte gasewun taiknins þozei gatavida bi siukaim.
3, 4 usiddja þan ana fairguni iesus jah jainar gasat miþ siponjam seinaim. vasuh þan newa pasxa so
5 dulþs iudaie. þaruh ushof augona iesus jah gaumida þammei manageins filu iddja du imma qaþuh
6 du filippau. waþro bugjam hlaibans ei matjaina þai. þatuh þan qaþ fraisands ina. iþ silba vissa. þa-
7 tei habaida taujan. andhof imma filippus. tvaimhundam skatte hlaibos ni ganohai sind þaim þei ni-
8, 9 mai warjizuh leitil. qaþ ains þize siponje is andraias broþar paitraus seimonaus. ist magula ains her.

INTERPRETATIO.

es, ecce, hic baptizat et omnes eunt ad eum. 29. Hoc igitur gaudium meum expletum-est. 30. Ille debet crescere, verum ego minui. 31. Hic deorsum veniens super omnibus est — hic de cœlo veniens super omnibus est. 32. Et quod vidit et audivit, hoc testatur, et hoc testimonium ejus non ullus accipit. — v, 21. Sicut enim pater suscitat mortuos et vivere facit, sic etiam filius, quos vult, vivere facit. 22. Nec vero pater non judicat ullum, sed judicium omne tradidit filio, 23. ut omnes colant filium, sicut colunt patrem. — 35. Ille fuit lux ardens et lucens, verum vos voluistis exultare ad horam in luce ejus. 36. At ego habeo testimonium majus hoc Iohanne; hæc enim opera, quæ tradidit mihi pater, ut ego faciam hæc, hæc opera, quæ ego facio, testantur de me, quod pater me misit. 37. Et qui misit me pater, hic testatur de me. Nec vocem ejus unquam audistis, nec faciem ejus vidistis, 38. et verbum ejus non habetis existens in vobis, quod quem misit ille, huic vos non creditis. — 45. — quod ego accusarem vos apud patrem; est qui accusavit vos Moses, ad quem vos speratis. 46. Si enim Mosi crederetis, utique crederetis mihi, de me enim ille scripsit. 47. Quod si igitur illius scriptis non creditis, quomodo meis verbis credatis? vi, 1. Post hoc ivit Iesus trans mare hoc Galilæorum et Tiberiadum. 2. Et secutum-est eum turbæ multum, quia viderunt signa quæ fecit in ægrotis. 3. Exiit autem in montem Iesus et illic sedit cum discipulis suis. 4. Fuit autem prope pascha, hoc festum Iudæorum. 5. Ibi sustulit oculos Iesus et observavit, quod turbæ multum ivit ad eum dixitque ad Filippum: unde emimus panes, ut edant hi? 6. Hoc autem dixit tentans eum, verum ipse scivit, quod habuit facere. 7. Respondit ei Filippus: ducentis denariorum panes non sufficientes sunt his, ut sumat quisque paucum. 8. Dixit unus horum discipulorum ejus, Andreas, frater Petri Simonis: 9. est puer unus hic, qui habet v panes hordeaceos et ii pisces; sed hoc, quid est pro tam

ANNOTATIONES.

iii, 29. Skeir. p. 15. (43).

iii, 30. Skeir. p. 15 (43) bis et p. 23 (47).

iii, 31. Skeir. p. 16 sq. (43 sq.). *ist*] pr., quæ deinde sequuntur usque ad λαλεῖ in commentario gothico non ad verbum sunt translata, scriptum est enim: *sik airþakundanajah us airþai rodjandan*, i. e. se terrigenam et ex terra loquentem intell. dicit, quæ sunt interpretis verba, non integre citata, secundum gr. esse debebat: *sa visands us airþai* (l. *sa airþakunda*) *us airþai ist jah us airþai rodeiþ*.

iii, 32. Skeir. p. 17 (44). *veitvodida*] pro *veitvodiþa*; pro participio passivi haberi, quod Massmanno videtur, lectio recepta non patitur propter sequens *is*, quod sic *af* sive *fram imma* esse debet.

v, 21. Skeir. p. 20 (45).

v, 22. Skeir. p. 20 (45). *ainohun*] sic cod. Ambr.; Mssm. emendavit *ainnohun*, vid. ad Mc. ix, 8.

v, 23. Skeir. bis p. 21 et 22 (46).

v, 35. Skeir. p. 23 (47).

v, 36. Skeir. p. 23 sq. (47). *þamma*] de usu articuli ad nomina propria positi vid. ad Mc. xv, 15. — *ik*] sec. ego, * gr. omn.

v, 37, Skeir. p. 25 sq. (48) et Specim. p. 24. *sandida*] sic cod. Ambr. recte; Specim. ⋇ *sunda*. — *wanhun gahausideduþ*] ¶ gr. — *gasewuþ*] cod. Ambr. *gas.*, Specim. ⋇ *gasaiwiþ*; veram lectionem jam w.. Mssm. invenit, vid. eum ad p. 26.

v, 38. Skeir. p. 26 (48) et Specim. p. 24.

v, 45. Hinc incipiunt ea, quæ de evangelio Iohannis in codice Arg. supersunt. — *du*] pr., J. St. B. ⋇ *bi*. — *vrohida*] accusavit, minus recte Ulf. præterito utitur pro præsente, gr. omn. participium habent, cujus sensum non recte capiens verba male interpretatus est.

v, 46. *mose galaubidedeiþ*] ¶ gr. omn. — *ga-þau-laubidedeiþ*] J. ⋇ *jaþau galaubidedeiþ*, St. ⋇ *jaþan galaubidedeiþ*, B. ⋇ *ga þau galaubidedeiþ*. Cæterum vid. ad M. ix, 28. — *mik auk*] ¶ gr.

v, 47. *galaubjaiþ*] Ulf. c. codd. πιστεύσητε legisse cum B. contendere nolumus, nam ille futurum græcum conjunctivo suo sæpissime reddidit.

vi, 1. *þata*] St. ⋇ *þaþa*. — *jah*] et, * gr. — *tibairiade*] J. St. ⋇ *tiberiade*.

vi, 5. *augona iesus*] ¶ gr. — *manageins filu*] ¶ gr. omn. — *qaþuh*] dixitque vid. ad J. xviii, 26; cf. ad Mc. ii, 11 et ad Cor. I, xvi, 13.

vi, 7. *nimai*] gr. omn. post *leitil*; cæterum Ulf. c. codd. * αὐτῶν et τί.

vi, 8. *qaþ*] Ulf. * αὐτῷ. — *siponje*] B. ⋇ *sinonje*. — *paitraus seimonaus*] ¶ gr. omn.

vi, 9-13. leguntur hi vss. maximam partem etiam Skeir. p. 27 sqq. (49 sq.).

vi, 9. ·*b*·] Skeir. *tvans*; St. ⋇ *tvaim*.

10 saei habaiþ ·e· hlaibans barizeinans jah ·b· fiskans. akei þata wa ïst du sva managaim. ïþ iesus qaþ.
vaurkeiþ þans mans anakumbjan. vasuh þan havi manag ana þamma stada. þaruh anakumbidedun
11 vairos raþjon svasve fimf þusundjos. namuh þan þans hlaibans iesus jah aviliudonds gadailida
12 þaim anakumbjandam. samaleiko jah þizo fiske sva filu sve vildedun. þanuh biþe sadai
vaurþun. qaþ du siponjam seinaim. galisiþ þos aflifnandeins drauhsnos. þei vaihtai ni fraqistnai.
13 þanuh galesun jah gafullidedun ·ib· tainjons gabruko us fimf hlaibam þaim barizeinam. þatei
14 aflifnoda þaim matjandam. þaruh þai mans gasaiwandans. þoei gatavida taikn ïesus. qeþun þatei
15 sa ïst bi sunjai praufetus sa qimanda ïn þo manasеþ. ïþ ïesus kunnands þatei munaidedun usgag-
16 gan jah vilvan. ei tavidedeina ïna du þiudana. afiddja aftra ïs fairguni ïn ains. ïþ sve seiþu varþ.
17 atïddjedun siponjos ïs ana marein. jah usstigun ïn skip. ïddjedunuh ufar marein ïn kafarnaum. jah
18 riqis juþan varþ jah ni atïddja nauhþan du ïm ïesus. ïþ marei vinda mikilamma vaiandin urraisida
19 vas. þaruh farjandans sve spaurde ·k· jah ·e· aiþþau ·l· gasaiwand ïesu gaggandan ana marein jah
20, 21 newa skipa qimandan jah ohtedun sis. þaruh qaþ. ik ïm. ni ogeiþ ïzvis. þaruh vildedun ïna niman
22 ïn skip. jah sunsaiv þata skip varþ ana airþai. ana þoei eis ïddjedun. ïftumin daga managei. sei stoþ
hindar marein. sewun þatei skip anþar ni vas jainar alja ain jah þatei miþ ni qam siponjam sei-
23 naim ïesus ïn þata skip ak ainai siponjos ïs galiþun. anþara þan skipa qemun us tibairiadau newa
24 þamma stada þarei matidedun hlaif ana þammei aviliudoda frauja. þaruh þan gasaw managei þatei
25 ïesus nist jainar nih siponjos ïs. gastigun ïn skipa jah qemun ïn kafarnaum sokjandans ïesu. jah
26 bigetun ïna hindar marein qeþunuh du ïmma. rabbei. wan her qamt. andhof ïm ïesus jah qaþ.
amen amen qiþa ïzvis. sokeiþ mik ni þatei sewuþ taiknins jah fauratanja ak þatei matideduþ þize
27 hlaibe jah sadai vaurþuþ. vaurkjaiþ ni þana mat þana fralusanan ak mat þana visandan du libainai
28., 29 aiveinon. þanei sunus mans gibiþ ïzvis. þanuh auk atta gasiglida guþ. þaruh qeþun du ïmma. wa
taujaima ei vaurkjaima vaurstva guþs. andhof ïesus jah qaþ du ïm. þat-ïst vaurstv guþs ei galaub-

INTERPRETATIO.

mulis? 10. Verum Iesus dixit: facite hos homines accumbere. Fuit autem gramen multum in hoc loco, ibi accubuerunt viri numero circa quinque millia. 11. Sumpsit autem hos panes Iesus et gratias-agens distribuit his accumbentibus; similiter etiam horum piscium tam multum quam voluerunt. 12. Tunc ubi saturi facti-sunt, dixit ad discipulos suos: colligite hæc remanentia fragmenta, ut quidquam non pereat. 13. Tunc collegerunt et compleverunt xii sportas frustis ex quinque panibus his hordeaceis, quod relictum-est his edentibus. 14. Tunc hi homines videntes, quod fecit signum Iesus, dixerunt, quod hic est in veritate profeta hic veniens in hunc mundum. 15. Verum Iesus cognoscens, quod cogitarunt exire et rapere, ut facerent eum ad regem, abiit iterum in montem, is solus. 16. Verum ubi sero factum-est, adierunt discipuli ejus ad mare 17. et adscenderunt in navem, iveruntque trans mare in Cafarnaum, et tenebræ jam factæ-sunt et non adiit adhuc ad eos Iesus. 18. Verum mare vento magno flante suscitatum fuit. 19 Tunc remigantes circiter stadiorum xx et v aut xxx vident Iesum euntem supra mare et prope navem venientem et timuerunt sibi. 20. Tunc dixit: ego sum; ne timete vobis. 21. Tunc voluerunt eum accipere in navem, et statim hæc navis facta-est ad terram, ad quam ii iverunt. 22. Postero die turba, quæ stetit ultra mare, viderunt quod navis alia non fuit illic nisi una et quod cum non venit discipulis suis Iesus in hanc navem, sed soli discipuli ejus iverunt. 23. Aliæ autem naves venerunt e Tiberiade, prope hunc locum, ubi ederunt panem, in quo gratias-egit dominus. 24. Tunc autem vidit turba, quod Iesus non-est illic neque discipuli ejus, scanderunt in naves et venerunt in Cafarnaum quærentes Iesum. 25. Et invenerunt eum ultra mare dixeruntque ad eum: rabbi, quando huc venisti? 26. Respondit iis Iesus et dixit: amen, amen dico vobis, quæritis me, non quod vidistis signa et prodigia, sed quod edistis-de his panibus et saturi facti-estis. 27. Operemini non hunc cibum hunc peribilem, sed cibum hunc manentem ad vitam æternam, quem filius hominis dat vobis; hunc enim pater signavit Deus. 28. Tunc dixerunt ad eum: quid faciamus, ut operemur opera Dei? 29. Respondit Iesus et dixit ad eos: hoc-est opus Dei, ut credatis cui misit ille.

ANNOTATIONES.

vi, 10. *iesus qaþ*] ¶ gr. omn. — *vasun—þusundjos*] Skeir. sensum, non verba singula reddens sic habet: *iþ eis at hauja managamma visandin ïn þamma stada þo filusna anakumbjan gatavidedun fimf þusundjos vaire*, i. e. verum ii in gramine multo exsistente in hoc loco hanc multitudinem accumbere fecerunt quinque millia virorum.

vi, 11. *gadailida*] Ulf. c. codd. ° τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταί.

vi, 12. *du*] ° Skeir. — *drauhsnos*] Skeir. + *drausnos*, vid. ad M. v, 15. — *þei*] Skeir. *ei*.

vi, 13. *fimf*] Skeir. *þaim ·e·*, quæ lectio nobis mirifice placet præ ea, quam cod. Arg. præbet, nam repetitis nominibus semper fere articulus addi solet. — *þaim*] pr. his, ° Skeir. — *barizeinam*] Skeir. addit *jah ·b· fiskam*, quod nullus gr. agnoscit. — *aflifnoda*] sic recte Skeir.; in cod. Arg. exstat *aflif... u*, quod deest, legi non potest, quia in ea parte verbi membrana mutila est; editt. male suppleverunt *aflifnanda*. — *þaim*] sec., Skeir. *at þaim*.

vi, 15. *vilvan*] Ulf. ° αὐτόν.

vi, 17. *ïddjedunuh ufar*] J. ⋇ *ïddjedun uh ufar*. St. ⋇ *ïddjedun uhufar*. — *nauhþan*] adhuc, ° gr.; Ulf. c. gr. οὔπω legit, cf. iii, 24; vii, 39.

vi, 18. *ïþ*] verum, gr. omn. τε; Ulf. fortasse δὲ legit, cf. ad L. xviii, 5. — *marei*] J. St. ⋇ *marein*.

vi, 19. *·k· jah ·e·*] St. Hz. ⋇ ¶.

vi, 20. *qaþ*] Ulf. ° αὐτοῖς.

vi, 21. *ïna niman*] ¶ gr. — *eis*] ¶, ° gr. omn.

vi, 22. *daga*] die, ° gr. omn. — *sewun*] viderunt, gr. ἰδών; Ulf. c. codd. εἶδον legit. — *alja*] J. St. ⋇ *nsja*. — *miþ ni qam*] cf. ad Mc. xiv, 44.

vi, 23. *skipa qemun*] ¶ gr. — *ana þammei*] in quo, his Ulf. utitur ad circumscribendos genitivos quos vocant absolutos, cf. vii, 14.

vi, 24. *gastigun*] Ulf. c. codd. ° αὐτοί.

vi, 25. *qeþunuh*] J. St. ⋇ div.

vi, 26. *jah fauratanja*] et prodigia, ° gr.

vi, 27. *aiveinon*] J. St. ⋇ *aiveinan*, Z. ⋇ *airainon*. — *gibiþ ïzvis*] ¶ gr.

vi, 28. *vaurstva*] cod. Arg. ⋇ *vaursva*.

30 jaih þammei insandida jains. qeþun du imma. aþþan wa taujis þu taikne. ei saiwaima jah galaub-
31 jaima þus. wa vaurkeis. attans unsarai manna matidedun ana auþidai. svasve ist gameliþ. hlaif us
32 himina gaf im du matjan. þaruh qaþ im iesus. amen amen qiþa izvis. ni moses gaf izvis hlaif us hi-
33 mina ak atta meins gaf izvis hlaif us himina þana sunjeinan. sa auk hlaifs guþs ist. sai atstaig us
34 himina jah gaf libain þizai manasedai. þanuh qeþun du imma. frauja. framvigis gif uns's þana hlaif.
35 jah qaþ du im iesus. ik im sa hlaifs libainais. þana gaggandan du mis ni huggreiþ jah þana
36, 37 galaubjandan du mis ni þaurseiþ wanhun. akei qaþ izvis þatei gasewuþ mik jah ni galaubeiþ. all
38 þatei gaf mis atta. du mis qimiþ jah þana gaggandan du mis ni usvairpa ut. unte atstaig us himina
(39.) 40 nih þeei taujau viljan meinana ak viljan þis sandjandins mik. þatuh þan ist vilja þis sandjandins
mik ei wazuh saei saiwiþ þana sunu jah galaubeiþ du imma aigi libain aiveinon. jah urraisja ina ik
41 in spedistin daga. birodidedun þan iudaieis bi ina. unte qaþ. ik im hlaifs sa atsteigands us himina.
42 jah qeþun. niu sa ist iesus sa sunus iosefis. þizei veis kunþedum attan jah aiþein. waiva nu qiþiþ
43, 44 sa þatei us himina atstaig. andhof þan iesus jah qaþ du im. ni birodeiþ miþ izvis misso. ni manna
mag qiman at mis. nibai atta. saei sandida mik. atþinsiþ ina. jah ik urraisja ina in þamma spe-
45 distin daga. ist gameliþ ana praufetum. jah vairþand allai laisidai guþs. wazuh nu sa gahausjands at
46, 47 attin jah ganam. gaggiþ du mis. ni þatei attan sewi was. nibai saei ist fram attin. sa saw attan. amen
48, 49 amen qiþa izvis. saei galaubeiþ du mis. aih libain aiveinon. ik im sa hlaifs libainais. attans
50 izvarai matidedun manna in auþidai jah gasvultun. sa ist hlaifs. saei us himina atstaig. ei saei þis
51 matjai ni gadauþnai. ik im hlaifs sa libanda. sa us himina qumana. jabai was matjiþ þis hlaibis. li-
baiþ in ajukduþ. jah þan sa hlaifs. þanei ik giba. leik mein ist. þatei ik giba in þizos manasedais libai-
52, 53 nais. þanuh sokun miþ sis misso iudaieis qiþandans. waiva mag sa unsis leik giban du matjan. þaruh
qaþ du im iesus. amen amen qiþa izvis. nibai matjiþ leik þis sunaus mans jah driggkaiþ is bloþ. ni
54 habaiþ libain in izvis silbam. saei matjiþ mein leik jah driggkiþ mein bloþ. aih libain aiveinon. jah
55 ik urraisja ina in þamma spedistin daga. þata auk leik meinata bi sunjai ist mats jah þata bloþ mein

INTERPRETATIO.

30. Dixerunt ad eum: at quin faci- tu signorum, ut videamus et credamus tibi, quid operaris? 31. Patres nostri manna ederunt in deserto, sicut est scriptum, panem e cœlo dedit iis ad edendum. 32. Tunc dixit iis Iesus: amen, amen dico vobis, non Moses dedit vobis panem e cœlo, sed pater meus dedit vobis panem e cœlo hunc verum. 33. Hic enim panis Dei est, qui descendit e cœlo et dedit vitam huic mundo. 34. Tunc dixerunt ad eum: domine, semper da nobis hunc panem! 35. Et dixit ad eos Iesus: ego sum hic panis vitæ, hic iens ad me non esurit et hic credens ad me non sitit unquam. 36. Sed dixi vobis, quod vidistis me et non creditis. 37. Omne quod dedit mihi pater, ad me venit et hunc euntem ad me non ejicio foras. 38. Nam descendi e cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem hujus mittentis me. (39.) 40. Hoc autem est voluntas hujus mittentis me, ut quisque qui videt hunc filium et credit ad eum, habeat vitam æternam, et suscito eum ego in ultimo die. 41. Murmurarunt autem Iudæi de eo, quia dixit, ego sum panis hic descendens a cœlo, 42. et dixerunt: nonne hic est Iesus, hic filius Iosefi, cujus nos novimus patrem et matrem, quomodo nunc dicit hic, quod e cœlo descendi? 43. Respondit autem Iesus et dixit ad eos: ne murmurate cum vobis invicem; 44. non homo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, attrahit eum, et ego suscito eum in hoc ultimo die. 45. Est scriptum in profetis: et fiunt omnes docti Dei; quisque nunc hic audiens a patre et percepit, it ad me. 46. Non quod patrem videret aliquis, nisi qui est a patre, hic vidit patrem. 47. Amen, amen dico vobis: qui credit ad me, habet vitam æternam. 48. Ego sum hic panis vitæ. 49. Patres vestri ederunt manna in deserto et mortui-sunt. 50. Hic est panis, qui e cœlo descendit, ut qui de-eo edat, non moriatur. 51. Ego sum panis hic vivens hic e cœlo profectus; si quis edit de-hoc pane, vivit in æternitatem, et autem hic panis, quem ego do, corpus meum est, quod ego do pro hujus mundi vita. 52. Tunc increparunt cum se invicem Iudæi dicentes: quomodo potest hic nobis corpus dare ad edendum? 53. Tunc dixit ad eos Iesus: amen, amen dico vobis, nisi editis corpus hujus filii hominis et bibatis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis ipsis. 54. Qui edit meum corpus et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego suscito eum in hoc ultimo die. 55. Hoc enim corpus meum in ve-

ANNOTATIONES.

VI, 30. *qeþun*] Ulf. c. codd. ° οὖν, et prius quidem, non uti Griesb. per errorem annotat, alterum illud, quod gr. post τί habent, hoc enim per *aþþan* redditum est.

VI, 32. *gaf*] sec. dedit, gr. omn. δίδωσι, sic etiam vs. 37, cf. ad L. x, 19.

VI, 33. *gaf libain*] ¶ gr.

VI, 36. *þatei*] Ulf. c. codd. ° καί.

VI, 37. *gaf*.] vid. ad vs. 32. — *gaggandan*] St. ⋇ *gaggandin*.

VI, 39. Hic versus in cod. Arg. deest, fortasse per eumdem librarii errorem, quo in cod. 157 ap. Griesb. excidit; facile id fieri poterat, quia hic et sequens versus idem initium eumdemque finem habent. Cf. L. XVII, 36.

VI, 40. *vilja*] cod. Arg. Hz. editt. ⋇ *viljan*; non negantes substantivum θέλημα gothice *viljan* (velle) reddi posse, tamen genitivum subjectivum cum eo conjungi posse negamus. Lectionem receptam jam Lye conjectura assecutus est et Ih. probavit. Cæterum cf. Cor. I, XVI, 7 ubi cod. A mendose *venjan* pro *venja* legit, pro quo rectum *venja* cod. B. habet.

VI, 43. *þan*] autem, ° gr.

VI, 45. *nu*] nunc, ˘ gr.

VI, 46. *sewi was*] ᵘ gr. — *attin*] patre, gr. omn. θεοῦ.

VI, 48. *libainais*] St. ⋇ *labainais*, sic vs. 63.

VI, 50. *ei — gadauþnai*] ut qui de eo edat, non moriatur, gr. omn. ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ; καί c. Goth. omittunt Vulg. Colb. Patrr. lat.

VI, 51. *libanda sa*] J. St. B. ⋇ *libandans*. — *jah..i*] Z. ⋇ *jah*.

VI, 52. *leik giban*] ¶ gr.

VI, 53. *driggkaiþ*] J. *drigkaiþ*, sic frequentius quidem hoc verbum; in evangelio Ioan. autem semper geminata littera *g* scribi solet, cf. ad Mc. x, 37.

VI, 54. *driggkiþ*] St. ⋇ *dringkiþ*. — *in*] in, ° gr.

56, 57 bi sunjai ist draggk. saei matjiþ mein leik jah driggkiþ mein bloþ. In mis visiþ jah ik In imma. sva-
58 sve insandida mik libands atta jah ik liba in attins. jah saei matjiþ mik jah sa libaiþ in meina. sa ist
hlaifs. saei us himina atstaig. ni svasve matidedun attans izvarai manna jah gadauþnodedun. iþ saei
59, 60 matjiþ þana hlaif. libaiþ in ajukduþ. þata qaþ in synagoge laisjands in kafarnaum. þanuh managai
61 gahausjandans þize siponje is qeþun. hardu ist þata vaurd. was mag þis hausjon. iþ vitands iesus in
62 sis silbin þatei birodidedun þata þai siponjos is qaþ du im. þata izvis gamarzeiþ. jabai nu gasaiwiþ
63 sunu mans ussteigan. þadei vas faurþis. ahma ist saei liban taujiþ. þata leik ni boteiþ vaiht. þo vaur-
64 da. þoei ik rodida izvis. ahma ist jah libains ist. akei sind izvara sumai. þaiei ni galaubjand. vissuh
65 þan us frumistja iesus. warjai sind þai ni galaubjandans jah was ist. saei galeiveiþ ina. jah qaþ. duþe qaþ
66 izvis þatei ni ainshun mag qiman at mis. nibai ist atgiban imma fram attin meinamma. uzuh þamma
67 mela managai galiþun siponje is ibukai jah þanaseiþs miþ imma ni iddjedun. þaruh qaþ iesus du
68 þaim tvalibim. ibai jah jus vileiþ galeiþan. þanuh andhof imma seimon paitrus. frauja. du wamma
69 galeiþaima. vaurda libainais aiveinons habais. jah veis galaubidedum jah ufkunþedum þatei þu is
70 xristus sunus guþs libandins. andhof im iesus. niu ik izvis ·ib· gavalida jah izvara ains diabaulus ist.
71 qaþuh þan þana iudan seimonis iskariotu. sa auk habaida ina galevjan ains visands þize tvalibe.
vii, 1 jah warboda iesus afar þata in galeilaia. ni auk vilda in iudaia gaggan. unte sokidedun ina þai iu-
2, 3 daieis usqiman. vasuh þan hewa dulþs iudaie. so hleþrastakeins. þanuh qeþun du imma broþrjus is.
4 usleiþ þapro jah gagg in iudaian. ei jah þai siponjos saiwaina vaurstva þeina. þoei þu taujis. ni
manna auk in analaugnein wa taujiþ jah sokeiþ sik uskunþana visan. jabai þata taujis. bairhtei þuk
5, 6 silban þizai manasedai. ni auk þai broþ jus is galaubidedun imma. þaruh qaþ im iesus. mel mein ni
7 nauh ist. iþ mel izvar sinteino ist manvu. ni mag so manaseþs fijan izvis. iþ mik fijaiþ. unte ik veit-
8 vodja bi ins þatei vaurstva ize ubila sind. jus galeiþiþ in dulþ þo. iþ ik ni nauh galeiþa in þo dulþ.
9, 10 unte meinata mel ni nauh usfulliþ ist. þatuh þan qaþ du im visands in galeilaia. iþ biþe galiþun þai
11 broþrjus is. þanuh jah is galaiþ in þo dulþ ni andaugjo ak sve analaugniba. þanuh iudaieis sokide-
12 dun ina in þizai dulþai jah qeþun. war ist jains. jah birodeins mikila vas in managein. sumaih qeþun
13 þatei sunjeins ist. anþarai qeþun. ne. ak airzeiþ þo managein. nih þan ainshun sveþauh balþada ro-

INTERPRETATIO.

ritate est cibus et hic sanguis meus in veritate est potus. 56. Qui edit meum corpus et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo. 57. Sicut misit me vivens pater et ego vivo ob patrem, et qui edit me, etiam hic vivit ob me. 58. Hic est panis, qui e cœlo descendit, non sicut ederunt patres vestri manna et mortui-sunt; verum qui edit hunc panem, vivit in æternitatem. 59. Hoc dixit in synagoga docens in Cafarnaum. 60. Itaque multi audientes horum discipulorum ejus dixerunt: durum est hoc verbum, quis potest hoc audire? 61. Verum sciens Iesus in se ipso, quod murmurarunt hoc hi discipuli ejus, dixit ad eos: hoc vos sollicitat? 62. si igitur videtis filium hominis assurgere, ubi fuit antea? 63. Spiritus est, qui vivere facit; hoc corpus non prodest quidquam; hæc verba, quæ ego locutus-sum vobis, spiritus est et vita est. 64. Sed sunt vestrum quidam, qui non credunt. Scivit autem e principio Iesus, qui sunt hi non credentes et quis est, qui tradit eum, 65. et dixit: ideo dixi vobis, quod non ullus potest venire ad me, nisi est datum ei a patre meo. 66. Ex hoc tempore multi iverunt discipulorum ejus retrorsi et amplius cum eo non iverunt. 67. Tunc dixit Jesus ad hos duodecim: num etiam vos vultis ire? 68. Tunc respondit ei Simon Petrus: domine, ad quem eamus? verba vitæ æternæ habes. 69. Et nos credidimus et agnovimus, quod tu es Christus, filius Dei viventis. 70. Respondit iis Iesus: nonne ego vos xii elegi et vestrum unus diabolus est? 71. Dixit autem hunc Iudam Simonis Iscariotem; hic enim habuit eum tradere, unus exsistens horum duodecim. vii, 1. Et ambulavit Iesus post hoc in Galilæa, non enim voluit in Iudæa ire, nam quæsiverunt eum hi Iudæi occidere. 2. Fuit autem prope festum Iudæorum, hæc scenopegia. 3. Tunc dixerunt ad eum fratres ejus: exi hinc et vade in Iudæam, ut etiam hi discipuli videant opera tua, quæ tu facis. 4. Non homo enim in occultatione aliquid facit et quærit se agnitum esse; si hoc facis, manifesta te ipsum huic mundo. 5. Non enim hi fratres ejus crediderunt ei. 6. Tunc dixit iis Iesus: tempus meum non adhuc est, verum tempus vestrum semper est paratum. 7. Non potest hic mundus odisse vos, verum me odit, nam ego testor de iis, quod opera eorum mala sunt. 8. Vos ite in festum hoc, verum ego non adhuc eo in hoc festum, nam meum tempus non adhuc expletum est. 9. Hoc autem dixit ad eos manens in Galilæa. 10. Verum cum irent hi fratres ejus, tunc etiam is ivit in hoc festum non palam, sed sicuti occulte. 11. Tunc Iudæi quæsiverunt eum in hoc festo et dixerunt: ubi est ille? 12. Et murmuratio magna fuit in turba: quidam dixerunt, quod verus est; alii dixerunt: minime, sed seducit hanc turbam. 13. Non autem ullus tamen audacter locutus-est de eo ob timorem Iu-

ANNOTATIONES.

vi, 58. *manna*] manna, ° gr. — *iþ*] verum, ° gr. omn. Hanc particulam Ulf. apud Ioan. in sententiis adversativis sæpius contra græcorum auctoritatem addit, sic vii, 8, 23, 29; viii, 15, 23, al.

vi, 59. *synagoge*] Z. ⁕ *synanoge.* — *kafarnaum*] St. ⁕ *kafarnum.*

vi, 63. *liban taujiþ*] editt. ⁕ jct. — *rodida*] locutus sum, gr. λαλῶ. — *libains*] vid. ad vs. 48.

vi, 64. *galeiveiþ*] J. St. + *galeveiþ.*

vi, 66. *mela*] tempore, ° gr. omn., cf. ad vs. 22.

vi, 67. *jah*] St. ⁕ *jaþ.*

vi, 68. *þanuh*] tunc, ° gr.

vi, 69. *xristus sunus*] Christus filius, gr. ἅγιος. — *libandins*] viventis, ° gr.

vii, 3. *siponjos*] Ulf. ° σοῦ. — *þu*] tu, ° gr.

vii, 6. *ni nauh*] editt. ⁕ jct., sic vs. 8 et sæpius.

vii, 7. *ins*] eos, gr. omn. αὐτοῦ, Ulf. per synesin pro *ija.*

vii, 8. *iþ*] verum, ° gr. omn. vid. ad vi, 58. — *meinata mel*] ¶ gr.

vii, 9. *þan*] autem, ° gr. — *qaþ — visands*] dixit — exsistens, gr. omn. εἰπὼν — ἔμεινεν; Ulf. c. Brix. (dixit cum esset) conspirare. Z haud ita recte dicit.

vii, 12. *mikila*] Ulf. ° περὶ αὐτοῦ.

vii, 13. *nih þan*] J. St. Z. ⁕ jct.

14, 15 dida bi ïna ïn agisis ïudaie. ïþ juþan ana midjai dulþ usstaig ïesus ïn alh jah laisida. jah sildaleiki-
16 dedun manageins qiþandans. waiva sa bokos kann uuuslaisiþs. andhof þan ïesus jah qaþ. so meina
17 laiseins nist meina ak þis sandjandins mik. jabai was vili viljan ïs taujan. ufkunnaiþ bi þo laisein.
18 iramuh guþa sijai. þau ïku fram mis silbin rodja. saei fram sis silbin rodeiþ. hauhiþa seina sokeiþ. ïþ
19 saei sokeiþ hauhiþa þis sandjandins sik. sah sunjeins ïst jah ïnvindiþa ïn ïmma nist. niu moses gaf
20 ïzvis vitoþ. jah ni ainshun ïzvara taujiþ þata vitoþ. wa mik sokeiþ usqiman. andhof so managei jah
21 qeþun. unhulþon habais. was þuk sokeiþ usqiman. andhof ïesus jah qaþ du ïm. ain vaurstv gatavida
22 jah allai sildaleikeiþ. duþþe moses atgaf ïzvis bimait. ni þatei fram mose sijai ak us attam. jah ïn
23 sabbato bimaitiþ mannan. jabai bimait nimiþ manna ïn sabbato. ei ni gatairaidau vitoþ þata mosezis.
24 ïþ mis hatizoþ. unte allana mannan hailana gatavida ïn sabbato. ni stojaiþ bi siunai ak þo garaihton
25, 26 staua stojaiþ. qeþunuh þan sumai þize ïairusaulymeite. niu sa ïst. þammei sokjand usqiman. jah sai.
andaugiba rodeiþ jah vaiht du ïmma ni qiþand. ïbai aufto bi sunjai ufkunþedun þai reiks þatei sa ïst
27 bi sunjai xristus. akei þana kunnum. waþro ïst. ïþ xristus biþe qimiþ. ni manna vait. waþro ïst.
28 hropida þan ïn alh laisjands ïesus jah qiþands. jah mik kunnuþ jah vituþ. waþro ïm. jah af mis silbin
29 ni qam. ak ïst sunjeins. saei sandida mik. þanei jus ni kunnuþ. ïþ ik kann ïna. unte fram ïmma ïm.
30 jah ïs mik ïnsandida. sokidedun þan ïna gafahan. jah ni ainshun uslagida ana ïna handu. unte nauh-
31 þanuh ni atiddja weila ïs. ïþ managai þizos manageins galaubidedun ïmma jah qeþun. xristus þan
32 qimiþ. ïbai ei managizeins taiknins taujai þaimei sa tavida. hausidedun þan fareisaieis þo managein
birodjandein bi ïna þata ïnuhsandidedun andbahtans þai fareisaieis jah þai auhumistans gudjans. ei
33 gafaifahein ïna. þanuh qaþ ïesus. nauh leitila weila miþ ïzvis ïm jah þan gagga du þamma sand-
34, 35 jandin mik. sokeiþ mik jah ni bigitiþ. jah þarei ïm ïk. jus ni maguþ qiman. þaruh qeþun þai ïudaïeis

INTERPRETATIO.

dæorum. 14. Verum jam in medio festo ascendit Iesus in templum et docuit, 15. et miratæ-sunt turbæ dicentes: quomodo hic litteras scit non-edoctus? 16. Respondit autem Iesus et dixit: hæc mea doctrina non-est mea, sed hujus mittentis me. 17. Si quis vult voluntatem ejus facere, cognoscat de hac doctrina, abne Deo sit, an egone a me ipso loquor. 18. Qui a se ipso loquitur, gloriam suam quærit; verum qui quærit gloriam hujus mittentis se, hic verus est et injustitia in eo non-est. 19. Nonne Moses dedit vobis legem? et non ullus vestrum facit hoc præceptum. Quid me quæritis occidere? 20. Respondit hæc turba et dixerunt: dæmonem habes; quis te quærit occidere? 21. Respondit Iesus et dixit ad eos: unum opus feci et omnes admiramini. 22. Ideo Moses dedit vobis circumcisionem, non quod a Mose sit, sed ex patribus, et in sabbato circumciditis hominem. 23. Si circumcisionem sumit homo in sabbato, ut non dissolvatur præceptum hoc Mosis; verum mihi irascimini, quia totum hominem sanum feci in sabbato. 24. Ne judicetis e specie, sed hoc justum judicium judicetis. 25. Dixerunt autem quidam horum Ierusolymitarum: nonne hic est, quem quærunt occidere? 26. Et ecce, palam loquitur et quidquam ad eum non dicunt. Num forte in veritate agnoverunt hi principes, quod hic est in veritate Christus? 27. Sed hunc novimus, unde est; verum Christus cum venit, non homo scit, unde est. 28. Clamavit autem in templo docens Iesus et dicens: et me noscitis et scitis, unde sum, et a me ipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos non noscitis. 29. Verum ego novi eum, nam ab eo sum, et is me misit. 30. Quæsiverunt autem eum capere et non ullus imposuit in eum manum, nam adhuc non adiit hora ejus. 31. Verum multi hujus turbæ crediderunt ei et dixerunt: Christus cum venit, num plures signa faciat iis-quæ hic fecit? 32. Audiverunt autem Farisæi hanc turbam murmurantem de eo hoc immiseruntque ministros hi Farisæi et hi summi sacerdotes, ut caperent eum. 33. Tunc dixit Iesus: adhuc breve tempus cum vobis sum et tum vado ad hunc mittentem me. 34. Quæritis me et non invenitis, et ubi sum ego, vos non potestis venire. 35. Tunc dixerunt hi Iudæi ad se

ANNOTATIONES.

VII, 14. *midjai*] sic cod. Arg.; B. ⋇ *midja*. — *dulþ usstaig*] J. St. ⋇ *dulþus staig*. Notanda est forma dativi *dulþ* pro *dulþai* (vs. 11; XII, 20; cf. VII, 37; L. II, 42); *dulþ* accusativum esse et cum B. *midja* legi debere, qui existimat, is reputare debet *ana* cum accusativo aliam habere significationem, vid. L. XVII, 4 *ana dag*, i. e. per diem; nostro autem loco dativus requiritur tempus indicans, quo aliquid factum est, cf. J. VI, 23.

VII, 15. *manageins*] turbæ, gr. omn. Ἰουδαῖοι.

VII, 16. *þan*] Ulf. c. cod. ° ap. Mi. ° αὐτοῖς.

VII, 17. *ufkunnaiþ*] cum *Ulfil. illustr.* p. 158 et 160 h. l. et vs. 51 *ufkunnai* legi maluerit, nescivisse videtur, *ufkunnan* duas flectendi rationes sequi. — *iku*] J. St. B. ⋇ *ik*.

VII, 18. *sik*] J. St. ⋇ *sis*.

VII, 22. *bimaitiþ*] St. ⋇ *bimaiþ*.

VII, 23. *þata*] cum Ulf. verbo *vitoþ* articulum adjungat, in suo cod. οὗτος legisse videtur, cujus tamen in nullo gr. libro ullum vestigium deprehendimus. — *iþ*] verum, ° gr. omn. vid. ad VI, 58. — *allana*] J. St. ⋇ *allama*.

VII, 24. *staua*] J. St. ⋇ *stava*.

VII, 25. *þize*] St. + *þizei*.

VII. 26. *vaiht*] St. ⋇ *vaiþt*. — *bi sunjai*] sec. in veritate, ° gr.

VII, 29. *iþ*] verum, ° gr.; vid. ad VI, 58.

VII, 30. *uslagida*] J. + *lagida*.

VII, 31. *qeþun*] Ulf. c. codd. ° ὅτι. — + *iboi ei*] J. St. Z. Grim. (III, 284) jct.; cæterum an hæc particularum compositio recte se habeat, admodum dubitamus; invenitur quidem *ei* in sententiis interrogativis, tunc vero nec enclitica est, nec suffigi aliis verbis debet. Cum autem, *ibai* particula ad sensum græci μήτι exprimendum sufficiente, *ei* superfluum sit, supra vero desideretur verbum aliquod, quo ὅτι reddatur, librarii errore *ei* fortasse hoc loco positum est, quod post *qeþun* erat ponendum, cf. ad M. IX, 16. — *taiknins*] Ulf. c. codd. ° τούτων.

VII, 32. *þan*] autem, ° gr. — *inuhsanaidedun*] de *uh* ita inter compositorum verborum partes posito vid. ad Mc. XIV, 44, quod autem illa enclitica pro καί ponitur, de eo cf. ad Mc. II, 11. — *andbahtans*] gr. post *gudjans*.

VII, 33. *leitila*] J. St. ⋇ *leitil*. — *þan*] tum, ° gr. omn.

VII, 34. *maguþ*] J. St. ⋇ *majuþ*.

VII, 35. *skuli*] St. ⋇ *skuli*.

du sis misso. wadre sa skuli gaggan. þei veis ni bigitaima ina. nibai in distahein þiudo skuli gaggan
36 jah laisjan þiudos. wa sijai þata vaurd. þatei qaþ. sokeiþ mik jah ni bigitiþ. jah þarei im ik. jus ni
37 maguþ qiman. iþ in spedistin daga þamma mikilin dulþais stoþ iesus jah hropida qiþands. jabai wana
38 þaursjai. gaggai du mis jah driggkai. saei galaubeiþ du mis. svasve gaþ gameleins. awos us vambai
39 is rinnand vatins libandins. þatuh þan qaþ bi ahman. þanei skuldedun niman þai galaubjandans du
40 imma. unte ni nauhþanuh vas ahma sa veiha ana im. unte iesus nauhþanuh ni hauhiþs vas. mana-
41 gai þan þizos manageins hausjandans þize vaurde qeþun. sa ist bi sunjai sa praufetes. sumaih qeþun.
42 sa ist xristus. sumaih qeþun. ibai þu us galeilaia xristus qimiþ. niu gameleins qaþ. þatei us fraiva
43 daveidis jah us beþlaihaim veihsa. þarei vas daveid. xristus qimiþ. þanuh missaqiss in þizai mana-
44, 45 gein varþ bi ina. sumaih þan ize vildedun fahan ina. akei ni ainshun uslagida ana ina handuns. gali-
þun þan þai andbahtos du þaim auhumistam gudjam jah fareisaium. þaruh qeþun du im jainai. duwe
46, 47 ni attauhuþ ina. andhofun þai andbahtos. ni wanhun aiv rodida manna svasve sa manna. andhofun
48 þan im þai fareisaieis. ibai jah jus afairzidai sijuþ. sai jau ainshun þize reike galaubidedi imma aiþ-
49, 50 þau fareisaie. alja so managei. þaiei ni kunnun vitoþ. fraqiþanai sind. qaþ nikaudemus du im. saei
51 atiddja du imma in naht sums visands izei. ibai vitoþ unsar stojiþ mannan. nibai faurþis hauseiþ
52 fram imma jah ufkunnaiþ. wa taujai. andhofun jah qeþun du imma. ibai jah þu us galeilaia is. usso-
VIII, 12 kei jah saiw þatei praufetus us galeilaia ni urreisiþ. aftra du im iesus rodida qaþuh. ik im liuhaþ
13 manasedais. saei laisteiþ mik. ni gaggiþ in riqiza ak habaiþ liuhaþ libainais. þanuh qeþun du imma
14 þai fareisaieis. þu bi þuk silban veitvodeis. so veitvodiþa þeina n'st sunjeina. andhof iesus jah qaþ
du im. jah jabai ik veitvodja bi mik silban. sunja ist so veitvodiþa meina. unte vait. waþro qam jah
15 waþ galeiþa. iþ jus ni vituþ. waþro qima aiþþau waþ galeiþa. jus bi leika stojiþ. iþ ik ni stoja ain-
16 nohun. aþþan jabai stoja ik. staua meina sunjeina ist. unte ains ni im. ak ik jah saei sandida mik

INTERPRETATIO.

invicem : quo hic debeat ire, ut nos non inveniamus eum, nisi in dispersionem gentium debeat ire et docere gentes? 36. Quid sit hoc verbum, quod dixit : quæritis me et non invenitis, et ubi sum ego, vos non potestis venire. 37. Verum in ultimo die hoc magno festi stetit Iesus et clamavit dicens : si quis sitiat, eat ad me et bibat. 38. Qui credit ad me, sicut dixit scriptura, fluvii e ventre ejus fluunt aquæ viventis. 39. Hoc vero dixit de spiritu, quem debuerunt accipere hi credentes ad eum, nam non adhuc fuit spiritus hic sanctus super iis, nam Iesus adhuc non exaltatus fuit. 40. Multi autem hujus turbæ audientes hæc verba dixerunt : hic est in veritate hic profeta ; 41. alii dixerunt : hic est Christus ; alii dixerunt : num e Galilæa Christus venit? 42. Nonne scriptura dixit, quod e semine Davidis et ex Bethlehem oppido, ubi fuit David, Christus venit? 43. Tunc dissensio in hac turba facta-est de eo. 44. Quidam autem eorum voluerunt capere eum, sed non ullus imposuit in eum manus. 45. Iverunt autem hi ministri ad hos summos sacerdotes et Farisæos ; tunc dixerunt ad eos illi : cur non adduxistis eum? 46. Responderunt hi ministri : non ullo ævo locutus-est homo sicut hic homo. 47. Responderunt autem iis hi Farisæi : num etiam vos seducti estis? 48. Ecce an unus horum principum crederet ei aut Farisæorum ; 49. sed hæc turba, qui non norunt legem, maledicti sunt. 50. Dixit Nicodemus ad eos, qui adiit ad eum in nocte, quidam exsistens eorum : 51. num lex nostra judicat hominem, nisi antea audit ab eo, et agnoscit quid faciat? 52. Responderunt et dixerunt ad eum : num etiam tu e Galilæa es? exquire et vide, quod profeta e Galilæa non exsurgit. VIII, 12. Rursus ad eos Iesus locutus-est dixitque : ego sum lux mundi, qui sequitur me, non it in tenebris, sed habet lucem vitæ. 13. Itaque dixerunt ad eum hi Farisæi : tu de te ipso testaris, hoc testimonium tuum non-est verum. 14. Respondit Iesus et dixit ad eos : etiam si ego testor de me ipso, verum est hoc testimonium meum, nam scio unde veni, et quo eo ; verum vos non scitis, unde venio, aut quo eo. 15. Vos secundum carnem judicatis, verum ego non judico quemquam. 16. At si judico ego, judicium meum verum est nam

ANNOTATIONES.

VII, 39. *sa*] hic, ° gr. omn. — *ana im*] super iis, ° gr.

VII, 40. *þize vaurde*] hæc verba, gr. τὸν λόγον ; Ulf. c. codd. iis consentit, qui τῶν λόγων τούτων legunt.

VII, 41. *sumaih*] sec. alii (autem), Ulf. fortasse c. codd. οἱ δέ legit. — *þu*] sic cod. Arg., pro eo pronomine sine sensu posito B. conjecit *þau*, quam conjecturam Ih. repetiit. Si nudo *ibai* Ulf. usus esset, nemo quidquam desideraret, nam μὴ γάρ Cor. I, XI, 22 eodem significatu positum Goth. solo *ibai* reddidit ; cum autem addatur, nec tamen illud *þu* sensus patiatur, emendatione opus est : quid probabilius illorum virorum conjectura sit, ipsi invenire non potuimus, cf. Cor. I, XV, 29 sq.

VII, 44-52. Hi versus maximam partem etiam in Skeir. p. 31 sqq. (51 sq.) leguntur.

VII, 44. *ize vildedun*] ¶ gr. — *ni*] St. ✱ *nih*.

VII, 45. *auhumistam*] Z. ✱ *auhumistan*.

VII, 46. *andhofun*] Skeir. c. codd. *þan* (autem) addit. — *andbahtos*] Skeir + *qiþandans þatei* addit, quod nullus gr. agnoscit, cf. ad M. V, 8. — *aiv*] Ulf. c. cod. 7 ap. Mi. ° οὕτως.

VII, 47. *sijuþ*] Skeir. *siuþ*

VII, 48. *sai jau*] ecce an = μή. — *aiþþau*] Z. ✱ *aiþpan* ; cæterum Skeir. addit *þize*.

VII, 49. *so*] Z. ✱ *sa*.

VII, 50. *du imma*] gr. post *naht*. — *izei*] J. St. + *ize*.

VII, 51. *mannan*] J. St. ✱ *manna*. — *faurþis*] gr. post *imma*. — *ufkunnaiþ*] vid. ad vs. 17.

VII, 52. *jah qeþun*] et dixerunt, Skeir. *qiþandans* (dicentes), omissis quæ sequuntur *du imma* contra omn. gr. auctoritatem. — *urreisiþ*] post hoc verbum J. St. addunt *jah* et deinde signum lacunæ ponunt. In cod. autem Arg. nec voculæ *jah* nec alius omissionis vestigium apparet, nam Goth. c. permultis codd. et verss. versum ultimum hujus capitis et pericopam de adultera (VIII, 1-11) omittit ; posterior igitur manus in cod. ad VIII, 12 hæc adscripsit : cap. VIII Ioan. Iterum ergo Iesus locutus est eis dicens : Ego sum lux mundi. Quod hic præcedit initium capitis omissum est, uti et illud præcedens : Et profectus est unusquisque in domum suam.

VIII, 12. *aftra*] Ulf. c. verss. ° οὖν. — *du im*] gr. post *iesus*.

VIII, 15. *iþ*] verum, ° gr.

VIII, 16. *aþþan*] Ulf. c. codd. ° δέ, *aþþan* enim = græco καί, uti L. VI, 32.

17, 18 atta. jah þan in vitoda izvaramma gameliþ ist. þatei tvaddje manne veitvodiþa sunja ist. ik im. saei
19 veitvodja bi mik silban. jah veitvodeiþ bi mik saei sandida mik atta. qeþun þan du imma. war ist sa
atta þeins. andhof iesus. ni mik kunnuþ nih attan meinana. iþ mik kunþedeiþ. jah þau attan meinana
20 kunþedeiþ. þo vaurda rodida in gazaufylakio laisjands in alh. jah ainshun ni faifah ina. unte nauh-
21 þanuh ni qam weila is. þanuh qaþ aftra du im iesus. ik galeiþa jah sokeiþ mik jah in fravaurhtai iz-
22 varai gadauþniþ. þadei ik gagga. jus ni maguþ qiman. qeþun þan iudaieis. nibai usqimai sis silbin.
23 ei qiþiþ. þadei ik gagga. jus ni maguþ qiman. jah qaþ du im iesus. jus us þaim dalaþro sijuþ. iþ ik
24 us þaim iupaþro im. jus us þamma fairwau sijuþ. iþ ik ni im us þamma fairwau. qaþ nu izvis. þa-
tei gadauþniþ in fravaurhtim izvaraim. jabai auk ni galaubeiþ þatei ik im. gadauþniþ in fravaurh-
25 tim izvaraim. þaruh qeþun du imma. þu was is. jah qaþ du im iesus. anastodeins. þatei jah rodja
26 du izvis. manag skal bi izvis rodjan jah stojan. akei saei sandida mik sunjeins ist. jah ik. þatei hau-
27, 28 sida at imma. þata rodja in þamma fairwau. ni froþun þatei attan im qaþ. qaþuh þan du im iesus.
þan ushauheiþ þana sunu mans. þanuh ufkunnaiþ þatei ik im jah af mis silbin tauja ni vaiht ak
29 svasve laisida mik atta meins. þata rodja. jah saei sandida mik miþ mis ist. ni bilaiþ mis ainamma
30 atta. unte ik þatei leikaiþ imma tauja sinteino. þata imma rodjandin managai galaubidedun imma.
31 þanuh qaþ iesus du þaim galaubjandam sis iudaium. jaba jus gastand þ in vaurda meinamma. bi sunjai
32, 33 siponjos meinai sijuþ. jah ufkunnaiþ sunja jah so sunja frijans izvis briggiþ. andhofun imma. fraiv
abrahamis sijum jah ni mannhun skalkinodedum aiv wanhun. waiva þu qiþis. þatei frijai vairþiþ.
34, 35 andhof im iesus. amen amen qiþa izvis þatei wazuh saei taujiþ fravaurht. skalks ist fravaurhtai. sah
36 þan skalks ni visiþ in garda du aiva. sunus visiþ du aiva. jabai nu sunus izvis frijans briggiþ. bi sun-
37 jai frijai sijup. vait þatei fraiv abrahamis sijuþ akei sokeiþ mis usqiman. unte vaurd mein ni gamot
38 in izvis. ik þatei gasaw at attin meinamma rodja. jah jus þatei hausideduþ fram attin izvaramma tau-
39 jiþ. andhofun jah qeþun du imma. atta unsar abraham ist. qaþ im iesus. iþ barna abrahamis veseiþ.
40 vaurstva abrahamis tavidedeiþ. iþ nu sokeiþ nik usqiman mannan izei sunja izvis rodida. þoei hau-
41 sida fram guþa. þatuh abraham ni tavida. jus taujiþ toja attins izvaris. þanuh qeþun imma. veis us
42 horinassau ni sijum gabauranai. ainana attan aigum guþ. qaþ du im iesus. jabai guþ atta izvar vesi.

INTERPRETATIO.

solus non sum, sed ego et qui misit me pater. 17. Et autem in præcepto vestro scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum est. 18. Ego sum, qui testor de me ipso, et testatur de me, qui misit me, pater. 19. Dixerunt autem ad eum : ubi est hic pater tuus? Respondit Iesus : non me nostis neque patrem meum; si me nosceretis, etiam utique patrem meum nosceretis. 20. Hæc verba locutus-est in gazofylacio docens in templo et ullus non cepit eum, nam adhuc non venit hora ejus. 21. Tunc dixit rursus ad eos Iesus : ego eo, et quæritis me et in peccato vestro morimini; quo ego eo, vos non potestis venire. 22. Dixerunt autem Judæi : ne occidat se ipsum, quod dicit, quo ego eo, vos non potestis venire. 23. Et dixit ad eos Iesus : vos ex his deorsum estis; verum ego ex his superne sum, vos ex hoc mundo estis, verum ego non sum ex hoc mundo. 24. Dixi jam vobis, quod morimini in peccatis vestris, si enim non creditis, quod ego sum, morimini in peccatis vestris. 25. Tunc dixerunt ad eum : tu quis es? Et dixit ad eos Iesus : principium, quod etiam loquor ad vos. 26. Multum debeo de vobis loqui et judicare, sed qui misit me verus est, et ego, quod audivi apud eum, hoc loquor in hoc mundo. 27. Non intellexerunt, quod patrem iis dixit. 28. Dixit autem ad eos Iesus : cum exaltatis hunc filium hominis, tunc cognoscitis, quod ego sum et a me ipso facio non quidquam, sed sicut docuit me pater meus, hoc loquor. 29. Et qui misit me, cum me est; non reliquit me solum pater, nam ego, quod placet ei, facio semper. 30. Hoc eo loquente multi crediderunt ei. 31. Tunc dixit Iesus ad hos credentes sibi Iudæis : si vos statis in verbo meo, in veritate discipuli mei estis 32. et cognoscitis veritatem, et hæc veritas liberos vos reddit. 33. Responderunt ei : semen Abrahami sumus et non homini servivimus ævo ullo, quomodo tu dicis, quod liberi fitis ? 34. Respondit iis Iesus : amen, amen dico vobis, quod quisque qui facit peccatum, servus est peccato; 35. hic autem servus non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. 36. Si igitur filius vos liberos reddit, in veritate liberi estis. 37. Scio, quod semen Abrahami estis, sed quæritis me occidere, quia verbum meum non capit in vobis. 38. Ego quod vidi apud patrem meum, loquor, et vos quod audivistis a patre vestro, facitis. 39. Responderunt et dixerunt ad eum : pater noster Abraham est. Dixit iis Iesus : si filii Abrahami essetis, opera Abrahami faceretis; 40. verum nunc quæritis me occidere, hominem, qui veritatem vobis locutus-sum, quam audivi a Deo; hoc Abraham non fecit. 41. Vos facitis opera patris vestri. Tunc dixerunt ei : nos e fornicatione non sumus nati, unum patrem habemus Deum. 42. Dixit ad eos Iesus : si Deus pater vester esset,

ANNOTATIONES.

VIII, 19. *nih*] St. + *ni*. — *jah þau*] J. ⁎ jct., St. ⁎ *jah þan*; cæterum *þau* gr. omn. post *kunþedeiþ*.

VIII, 23. *Iesus*] Iesus, ° gr. omn. — *iþ*] utr. verum, ° gr. omn., vid. ad VI, 58. — *þaim*] sec., St. ⁎ *þain*. — *iupaþro*] Z. uti semper ⁎ *jupaþro*.

VIII, 25. *anastodeins*] gr. omn. τὴν ἀρχήν, quod cum *ab initio* significare inter omnes constet, Ulf. autem convertat, tanquam Iesus responderit, se principium esse, sine dubio erravit ille cum versionibus et patribus latinis, qui eodem modo τὴν ἀρχὴν acceperunt, vid. Griesb.

VIII, 26. *rodja*] loquor, gr. λέγω, Ulf. c. codd. λαλῶ legisse videtur, nam huic græco verbo *rodjan* omnibus fere locis respondere solet; idem statuimus de vs. 45.

VIII, 31. *gastandiþ*] St. ⁎ *gastandit*.

VIII, 34. *fravaurhtai*] B. Z. + *fravaurhtais*; frequentissimus est usus dativi a substantivis pendentis, vide de multis locis Mc. II, 28 *frauja ist sa sunus mans jah þamma sabbato*, cf. ad J. IX, 28.

VIII, 38. *gasaw*] St. ⁎ *gasah*. — *jus*] Ulf. c. codd. ° οὖν.

VIII, 42. *urrann*] Z. ⁎ *urran*. — *ni*] non ° gr. omn., offendit ea particula præcedente *nih* eo magis, quod

friodedeiþ þau mik. unte ik fram guþa urrann jah qam. nih þan auk fram mis silbin ni qam. ak Is
43, 44 mik insandida. duwe maþlein meina ni kunnuþ. unte ni maguþ hausjan vaurd mein. jus us attin dia-
baulau sijuþ jah lustuns þis attins izvaris vileiþ taujan. jains manamaurþrja vas fram frumistja jah
In sunjai ni gastoþ. unte nist sunja in imma. þan rodeiþ liugn. us seinaim rodeiþ. unte liugnja ist
45, 46 jah atta is. iþ ik þatei sunja rodida. ni galaubeiþ mis. was izvara gazakiþ mik bi fravaurht. þande
47 sunja qiþa. duwe ni galaubeiþ mis. sa visands us guþa vaurda guþs hauseiþ. duþe jus ni hauseiþ.
48 unte us guþa ni sijuþ. andhofun þan þai iudaieis jah qeþun du imma. niu vaila qiþam veis þatei sa-
49 mareites is þu jah unhulþon habais. andhof iesus. ik unhulþon ni haba ak svera attan meinana. jah
50, 51 jus unsveraiþ mik. ik ni sokja hauhein meina. ist saei sokeiþ jah stojiþ. amen amen qiþa izvis. jabai
52 was vaurd mein fastaiþ. dauþu ni gasaiwiþ aiva dage. þanuh qeþun du imma þai iudaieis nu. ufkunþe-
dum þatei unhulþon habais. abraham gadauþnoda jah praufeteis. jah þu qiþis. jabai was mein vaurd
53 fastai. ni kausjai dauþau aiva dage. ibai þu maiza is attin unsaramma abrahama. saei gadauþnoda. jah
54 praufeteis gadauþnodedun. wana þuk silban taujis þu. andhof iesus. jabai ik hauhja mik silban. so
hauheins meina ni vaihts ist. ist atta meins. saei hauheiþ mik. þanei jus qiþiþ þatei guþ unsar ist.
55 jah ni kunnuþ ina. iþ ik kann ina. jah jabai qeþjau þatei ni kunnjau ina. sijau galeiks izvis liugnja.
56 ak kann ina jah vaurd is fasta. abraham atta izvar sifaida. ei gasewi dag meinana. jah gasaw jah
57, 58 faginoda. þanuh qeþun þai iudaieis du imma. fimftiguns jere nauh ni habais jah abraham sawt. qaþ
59 im iesus. amen amen qiþa izvis. faurþizei abraham vaurþi. ik im. þanuh nemun stainans. ei vaur-
peina ana ina. iþ iesus þan gafalh sik jah usiddja us alh usleiþands þairh midjans ins jah warboda sva.
IX, 1, 2 jah þairhgaggands gaumida mann blinamma us gabaurþai. þaruh frehun ina siponjos is qiþandans.
3 rabbei. was fravaurhta. sau þau fadrein is. ei blinds gabaurans varþ. andhof iesus. nih sa fravaurhta
4 nih fadrein is. ak ei bairhta vaurþeina vaurstva guþs ana imma. ik skal vaurkjan vaurstva þis sand-

INTERPRETATIO,

amaretis utique me, quia ego a Deo exii et veni, neque autem enim a me ipso non veni, sed is me misit. 43. Cur loquelam meam non noscitis? quia non potestis audire verbum meum. 44. Vos e patre diabolo estis et desideria hujus patris vestri vultis facere; ille homicida fuit ab initio et in veritate non stetit; nam non-est veritas in eo; cum loquitur mendacium, de suis loquitur, nam mendax est et pater ejus. 45. Verum ego, quod veritatem locutus-sum, non creditis mihi. 46. Quis vestrum increpat me ob peccatum? Dum veritatem dico, cur non creditis mihi? 47. Hic exsistens e Deo verba Dei audit; ideo vos non auditis, nam e Deo non estis. 48. Responderunt autem hi Iudæi et dixerunt ad eum : nonne bene dicimus nos, quod Samarita es tu et dæmonem habes? 49. Respondit Iesus : ego dæmonem non habeo, sed honoro patrem meum, et vos inhonoratis me. 50. Ego non quæro gloriam meam; est qui quærit et judicat. 51. Amen, amen dico vobis, si quis verbum meum servat, mortem non videt ævo dierum. 52. Tunc dixerunt ad eum hi Iudæi : nunc cognovimus, quod dæmonem habes; Abraham mortuus-est et profetæ, et tu dicis : si quis meum verbum servet, non gustet mortem ævo dierum. 53. Num tu major es patre nostro Abrahamo, qui mortuus est, et profetæ mortui sunt? Quem te ipsum facis tu? 54. Respondit Iesus : si ego exalto me ipsum, hæc gloria mea non quidquam est; est pater meus, qui exaltat me, quem vos dicitis, quod Deus noster est. 55. Et non noscitis eum : verum ego nosco eum, et si dicerem, quod non noscam eum, sim similis vobis mendax. Sed nosco eum et verbum ejus servo. 56. Abraham pater vester exsultavit, quod videret diem meum, et vidit et gavisus-est. 57. Tunc dixerunt hi Iudæi ad eum : quinquaginta annorum adhuc non habes et Abraham vidisti? 58. Dixit iis Jesus : amen, amen dico vobis : antequam Abraham fieret, ego sum. 59. Tunc sustulerunt lapides, ut jacerent in eum; verum Iesus tum abscondidit se et exiit e templo abiens per medios eos et præteriit sic. IX, 1. Et transiens observavit hominem cæcum a nativitate. 2. Tunc interrogarunt eum discipuli ejus dicentes: rabbi, quis peccavit, hicne an parentes ejus, ut cæcus natus fieret? 3. Respondit Iesus : neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifesta fierent opera Dei in eo. 4. Ego debeo facere opera hujus

ANNOTATIONES.

Goth. græcorum morem negationes cumulandi imitari non solet, h. l. autem in nullo gr. duæ negationes apparent. Cum gr. aliquoties fecit, vid. infra IX, 33; XVI, 24; M. XXVII, 14; Mc. VII, 12; L. IX, 36. Cum nostro loco, ubi altera negatio temere additur, comparari potest formula *ni þanaseiþsni* = οὐκέτι J. XVI, 21; Cor. II, V, 16.

VIII, 43. *mein*] J. St. ⁎ *meins*.

VIII, 44. *manamaurþrja*] sic cod. Arg.; editt. ⁎ *mannamaurþrja*; cf. *manaseds*.

VIII, 45. *rodida*] locutus sum, gr. omn. λαλῶ (vid. ad vs. 26), cf. ad L. X, 19.

VIII, 46. *duwe*] Ulf. c. codd. ° ὑμεῖς.

VIII, 48. *þan*] autem ° gr. — *qiþam*] St. ⁎ *qiþan*.

VIII, 50. *ik*] Ulf. c. codd. ° δέ.

VIII, 51] *aiva dage*] St. ⁎ jct., sic vs. 52 cum J.; cæterum *dage* (dierum) ° gr. omn. uti etiam vs. seq.

VIII, 52. *mein vaurd*] ¶ gr. omn. — *aiva dage*] vid. ad vs. 51. — *dauþau*] vid. ad Luc. IX, 27.

VIII, 53. *þu*] tu, ° gr.

VIII, 54. *unsar*] noster, gr. ὑμῶν.

VIII, 55. *kunnjau*] J. St. B. ⁎ *kunjau*.

VIII, 58. *im*] J. St. ⁎ *imma*.

VIII, 59. *þan*] tum, ° gr. omn. — *usleiþands — sva*] abiens — sic, ° gr.

IX, 2. *sau þau*] J. St. ⁎ *sa uþþau*. — *blinds*] sic cod. Arg.; Hz. ⁎ *blins*.

IX, 4. *þa..ei*] editt. ⁎ *þatei*; quid in cod. Arg. scriptum fuerit, cognosci non potest, cum inter *þa* et *ei* pars membranæ exesa sit, spatium autem tantum est, ut duas litteras capere posse videatur, quarum alterius post *a* vestigium *d*, alterius ante *e* aut *m* aut *n* aut similis cujusdam relictum est. Itaque quamquam *þatei* et *þarei*, quas conjecturas Z. proposuit, quia neque ita spatium expleatur, neque utrumque verbum illud græco ὅτι satis accommodatum sit, rectas esse negamus, tamen e tota gothicorum verborum copia nullum invenimus quod reponi mereatur. Unum quod cum quadam probabilitate conjeceris, est *þandei*, pro quo librarius litteris negligenter transpositis *þadnei* scripsisse putandus est, sic quidem Mc. XIV, 13 *gaggast* pro *gaggats* scripserat. — *in manna*] St. ⁎ *meinamma*.

5 jandins mik. unte dags ist. qimiþ nahts. þa..ei ni manna mag vaurkjan. þan in þamma fairwau im.
6 liuhaþ im þis faiswaus. þata qiþands gaspaiv dalaþ jah gavaurhta fani us þamma spaiskuldra jah
7 gasmait imma ana augona þata fani þamma blindin jah qaþ du imma. gagg þvahan in svumsl siloa-
8 mis. þatei gaskeirjada insandiþs. galaiþ jah afþvoh jah qam saiwands. þanuh garaznans jah þai
9 saiwandans ina faurþis þatei is bidagva vas qeþun. niu sa ist. saei sat aihtronds. sumaih qeþun.
10 þatei sa ist. sumaih þatei galeiks þamma ist. iþ is qaþ. þatei ik im. þanuh qeþun du imma. waiva
11 usl ukuodedun þus þo augona. andhof jains jah qaþ. manna hailans iesus fani gavaurhta jah bismait
mis augona jah qaþ mis. gagg afþvahan in þata svumfsl siloamis. iþ ik galaiþ jah biþvahands ussaw.
12, 13 qeþun þan du imma, war ist sa. iþ is qaþ. ni vait. gatiuhand ina du fareisaium þana saei vas
14, 15 blinds. vasuh þan sabbato. þan þata fani gavaurhta iesus jah uslauk imma augona. aftra þan
frehun ina jah þai fareisaieis. waiva ussaw. iþ is qaþ jah þaim. fani galagida mis ana augona jah
16 afþvoh jah saiwa. qeþun þan sumai þize farejsaie. sa manna nist fram guþa. þande sabbate daga
ni vitaiþ. sumaih qeþun. waiva mag manna fravaurhts svaleikos taiknins taujan. jah missaqiss
17 varþ miþ im. qeþunuh du þamma faurþis blindin aftra. þu wa qiþis bi þana ei uslauk þus augona.
18 iþ is qaþuh. þatei praufetus ist. ni galaubidedun þan iudaieis bi ina. þatei is blinds vesi jah
19 ussewi. unte atvopidedun þans fadrein is þis ussaiwandins. jah frehun ins qiþandans. sau ist
20 sa sunus izvar. þanei jus qiþiþ þatei blinds gabaurans vaurþi. waiva nu saiwiþ. andhofun þan
21 im þai fadrein is jah qeþun. vitum þatei sa ist sunus unsar jah þatei blinds gabaurans varþ. iþ
waiva nu saiwiþ. ni vitum. aþþau was uslauk imma þo augona. veis ni vitum. silba usvahsans
22 ist. ina fraihniþ. silba bi sik rodjai. þata qeþun þai fadrein is. unte ohtedun sis iudaiuns. juþan
23 auk gaqeþun sis iudaieis. ei jabai was ina andhaihaiti xristu. utana synagogais vairþai. duþþe
24 þai berusjos is qeþun. þatei usvahsans ist. silban fraihniþ. atvopidedun þan anþaramma sinþa
þana mannan. saei vas blinds. jah qeþun du imma. gif hauhein guþa. veis vitum þatei sa manna
25 fravaurhts istþanuh andhof jains. jabai fravaurhts ist. ik ni vait. þat-ain vait ei blinds vas iþ nu saiwa.

INTERPRETATIO.

mittentis me, dum dies est; venit nox, cum non homo potest operari. 5. Dum in hoc mundo sum, lux sum hujus mundi. 6. Hoc dicens spuit humum et fecit lutum ex hoc sputo et linivit ei in oculos hoc lutum huic cæco 7. et dixit ad eum : vade lavare in natatorium Siloamis, quod interpretatur : missus; ivit et abluit et venit videns. 8. Tunc vicini et hi videntes eum antea, quod is mendicus fuit, dixerunt : nonne hic est, qui sedit mendicans? 9. Quidam dixerunt, quod hic est; quidam quod similis huic est; verum is dixit, quod ego sum. 10. Tunc dixerunt ad eum : quomodo aperti-sunt tibi hi oculi? 11. Respondit ille et dixit : homo, vocatus Iesus, lutum fecit et unxit mihi oculos et dixit mihi : vade abluere in hoc natatorium Siloamis; verum ego ivi et lavans vidi. 12. Dixerunt autem ad eum : ubi est hic? Verum is dixit : non scio. 13. Adducunt eum ad Farisæos hunc, qui fuit cæcus. 14. Fuit autem sabbatum, cum hoc lutum fecit Iesus et aperuit ei oculos. 15. Rursus autem interrogarunt eum etiam hi Farisæi, quomodo vidit. Verum is dixit etiam his : lutum posuit mihi ad oculos et ablui et video. 16. Dixerunt autem quidam horum Farisæorum : hic homo non-est a Deo, quia sabbatorum diem non observat; quidam dixerunt : quomodo potest homo peccator talia signa facere? Et dissensio facta-est inter eos. 17. Dixerunt ad hunc antea cæcum rursus : tu, quid dicis de hoc, quod reclusit tibi oculos? Verum is dixit, quod profeta est. 18. Non crediderunt autem Iudæi de eo, quod is cæcus esset et videret, donec advocarunt hos parentes ejus, hujus videntis. 19. Et interrogarunt eos dicentes : hicne est hic filius vester, quem vos dicitis, quod cæcus natus fieret? quomodo nunc videt? 20. Responderunt autem iis hi parentes ejus et dixerunt : scimus, quod hic est filius noster et quod cæcus natus fuit; 21. verum quomodo nunc videt, non scimus, aut quis aperuit ei hos oculos, nos non scimus; ipse adultus est, eum interrogate, ipse de se loquatur! 22. Hoc dixerunt hi parentes ejus; nam timuerunt sibi Iudæos, jam enim dixerunt-apud se Iudæi, ut si quis eum confiteretur Christum, extra synagoga fiat. 23. Itaque hi parentes ejus dixerunt, quod adultus est, ipsum interrogate! 24. Advocarunt autem altera vice hunc hominem, qui fuit cæcus, et dixerunt ad eum : da gloriam Deo! Nos scimus, quod hic homo peccator est. 25. Tunc respondit ille : si peccator est, ego non scio; hoc-

ANNOTATIONES.

IX, 6, *imma*] ei, ° gr. — *ana augona*] gr. omn., qui habent, post *fani* ponunt. — *blindin*] J. St. ⋇ *blindis*.

IX, 7. *þvahan*] lavare, gr. omn. νίψαι, imperativum medii, sic Gothus alterum imperativum ἀσυνδέτως alteri adjunctum per infinitivum sæpius reddit, vid. M. v, 24 *gagg gasibjon*. Mc. I, 44. cf. L. XVIII, 22; J. X, 21. — *galaiþ*] Ulf. c. codd. ° οὖν.

IX, 8. *is*] is, ° gr. omn.

IX, 9. *sumaih*] sec., J. St. ⋇ *sumai* — *iþ*] verum, ° gr.

IX, 10. *þo*] J. St. B. ° ⋇, forsan quia in cod. Arg. supra est scriptum, sed prima manus scripsit.

IX, 11. *afþvahan*] abluere, gr. καὶ νίψαι et post *siloamis* quidem; Ulf. cum iis codd., qui νίψαι post ὕπαγε legunt; cæterum vide ad vs. 7. — *in þata svumsl siloamis*] in hoc natatorium Siloamis, gr. εἰς τὸν Σιλωάμ. — *ik*] ego, ° gr. omn.

IX, 12. *iþ is*] verum is, ° gr. omn.

IX, 13. *gatiuhand*] St. ⋇ *gatjuhand*. — *saei*] Ulf. ° ποτέ.

IX, 15. *fareisaieis*] sic cod. Arg.; J. St. Hz. ⋇ *fareisaeis*. — *jah*] sec. etiam, ° gr. omn.

IX, 16 *sumai*] gr. omn. post *fareisaie*.

IX, 17. *faurþis*] antea, Ulf. c. cod. 11 ap. Mi. ποτέ legit.

IX, 18. *is*] pr. is, ° gr. omn.

IX, 19. *nu*] nunc, qua particula cum græcum ἄρτι redditum esse videatur, vid. M. IX, 18; J. IX, 25; XVI, 12 (cf. IX, 21), Ulf. οὖν omisit.

IX, 20. *þan*] autem, ° gr.; cæterum Ulf. c. codd. aliis δέ, an cum aliis οὖν legerit, cum *þan* utrique particulæ respondeat, certo dici non potest.

IX, 22. *utana synagogais*] J. St. ⋇ jct. — *vairþai*] sic. cod. Arg.; J. B. ⋇ *varþai*.

IX, 25. *jains*] Ulf. c. codd. ° καὶ εἶπεν — *ik*] ego, ° gr. omn. — *þat-ain*] hoc unum, gr. omn. ἕν, sic Rom. IX, 10; Cor. II, VIII, 19; Gal. III, 2 (quo loco = τοῦτο μόνον), cf. Skeir. 38, 23. Cæterum de *þat-ain* pro *þata ain* scripto cf. ad X, 13; caveas autem cum *þatainei* confundas, quod merum adverbium

26 , 27 þanuh qeþun aftra. wa gatavida þus. waiva uslauk þus augona. andhof im. qaþ izvis ju jah ni hausi-
28 deduþ. wa aftra vileiþ hausjan. ibai jah jus vileiþ þamma siponjos vairþan. þanuh lailoun imma jah
29 qeþun. þu is siponeis þamma. iþ veis moses siponjos sijum. veis vitum þatei du mose rodida guþ. iþ
30 þana ni kunnum waþro ist. andhof sa manna jah qaþ du im. auk in þamma sildaleik ist þatei jus ni
31 vituþ waþro ist. jah uslauk mis augona. vitumuh þan þatei guþ fravaurhtaim ni andhauseiþ. ak jabai
32 was guþblostreis ist jah viljan is taujiþ. þamma hauseiþ. fram aiva ni gahausiþ vas patei uslukiþ was
33 , 34 augona blindamma gabauranamma. nih vesi sa fram guþa. ni mahtedi taujan ni vaiht. andhofun jah
qeþun du imma. in fravaurhtim þu gabaurans varst alls jah þu laiseis unsis. jah usvaurpun imma ut.
35 hausida iesus þatei usvaurpun imma ut jah bigat ina qaþuh du imma. þu gaulaubeis du sunau guþs.
36 , 37 andhof jains jah qaþ. an was ist. frauja. ei galaubjau du imma. qaþ þan imma iesus. jah gasawt ina
38 , 39 jah saei rodeiþ miþ þus. sa ist. iþ is qaþuh. galaubja. frauja. jah invait ina. jah qaþ iesus. du stauai
40 ik in þamma fairwau qam. ei þai unsaiwandans saiwaina jah þai saiwandans blindai vairþaina. jah
hausidedun þize fareisaie sumai þata þai visandans miþ imma jah qeþun du imma. ibai jah veis
41 blindai sijum, qaþ im iesus. iþ blindai veseiþ. ni þau habaidedeiþ fravaurhtais. iþ nu qiþiþ. þatei
x , 1 gasaiwam. eiþan fravaurhts izvara þairhvisiþ. amen amen qiþa izvis. saei inn ni atgaggiþ þairh daur
2 in gardan lambe ak steigiþ aljaþro. sah hliftus ist jah vaidedja. iþ sa inngaggands þairh daur hairdeis
3 ist lambe. þammuh dauravards uslukiþ. jah þo lamba stibnai is hausjand. jah þo svesona lamba
4 haitiþ bi namin. jah ustiuhiþ þo. jah þan þo svenosa ustiubiþ. faura im gaggiþ. jah þo lamba ina
5 laistjand. unte kunnun stibna is. iþ framaþjana ni laistjand ak þliuhand faura imma. unte ni kun-
6 nun þize framaþjane stibna. þo gajukon qaþ im iesus. iþ jainai ni froþun. wa vas. þatei rodida du
7 8 im. þanuh qaþ aftra du im iesus. amen amen qiþa izvis. þatei ik im daur þize lambe. allai sva

INTERPRETATIO.

unum scio, quod cæcus fui, verum nunc video. 26. Tunc dixerunt rursus : quid fecit tibi, quomodo reclusit tibi oculos? 27. Respondit iis : dixi vobis jam et non audivistis, quid iterum vultis audire? num etiam vos vultis huic discipuli fieri? 28. Tunc deriserunt eum et dixerunt : tu es discipulus huic, verum nos Mosis discipuli sumus. 29. Nos scimus, quod ad Mosem locutus est Deus; verum hunc non noscimus, unde est. 30. Respondit hic homo et dixit ad eos : nam in hoc mirabile est, quod vos non scitis, unde est, et reclusit mihi oculos. 31. Scimus vero, quod Deus peccatores non exaudit, sed si quis probus est et voluntatem ejus facit, hunc audit. 32. Ab ævo non auditum fuit, quod recludit aliquis oculos cæco nato. 33. Nisi esset hic a Deo, non posset facere non quidquam. 34. Responderunt et dixerunt ad eum : in peccatis tu natus fuisti omnis et tu doces nos! Et ejecerunt eum foras. 35. Audivit Iesus, quod ejecerunt eum foras, et invenit eum dixitque ad eum : tu credisne ad filium Dei? 36. Respondit ille et dixit : an quis est, domine, ut credam ad eum? 37. Dixit autem ei Iesus : et vidisti eum et qui loquitur cum te, hic est. 38. Verum is dixit : credo, domine! Et adoravit eum. 39. Et dixit Iesus : ad judicium ego in hunc mundum veni, ut hi non-videntes videant et hi videntes cæci fiant. 40. Et audiverunt horum Farisæorum quidam hoc hi exsistentes cum eo et dixerunt ad eum : num etiam nos cæci sumus? 41. Dixit iis Iesus : si cæci essetis, non utique haberetis peccatum; verum nunc dicitis, quod videmus; igitur peccatum vestrum permanet. x, 1. Amen, amen dico vobis, qui intro non adit per portam in stabulum ovium, sed scandit aliunde, hic fur est et maleficus; 2. verum hic iniens per portam pastor est ovium, 3. huic janitor recludit, et hæ oves vocem ejus audiunt, et has proprias oves vocat in nomine et educit has. 4. Et cum has proprias educit, ante eas vadit et hæ oves eum sequuntur, nam noscunt vocem ejus. 5. Verum alienum non sequuntur, sed fugiunt ab eo, nam non noscunt horum alienorum vocem. 6. Hanc parabolam dixit iis Iesus, verum illi non intellexerunt, quid fuit, quod locutus-est ad eos. 7. Tunc dixit iterum ad eos Iesus : amen, amen dico vobis, quod ego sum porta harum ovium; 8. omnes tam multi quam vene-

ANNOTATIONES.

est, cum *þat-ain* substantivi vice fungatur. — *vas iþ*] fui verum, gr. ὤν; Goth. c. codd. ἤμην καί.

ix, 26. *qeþun*] Ulf. ° αὐτῷ.

ix, 28. *þanuh*] tunc, ° gr. — *moses*] editores pro genitivi forma habent, quæ aliis locis *mosezis* est, vid. vii, 23; Mc. xii, 26; L. ii, 22; Cor. I, ix, 9; II, iii, 7; sed cum Gothi discipulum esse *alicui*, non *alicujus* dicere soleant (vid. paulo ante *siponeis þamma*), aut Ulf. *moses* pro dativo utitur aut librarius pro *mose* (v, 46; vii, 22; Mc. ix, 4; L. ix, 33 al.) per errorem *moses* scripsit. — *siponjos sijum*] ¶ gr. omn.

ix, 30. *auk*] notanda est particula insolita sede posita, cum enim post unum plurave verba enuntiati locum suum habere soleat, nunc a principio ponitur, sic *allis* Marc. xii, 25; cf. de *raihtis* ad Rom. x, 18.

ix, 31. *guþ fravaurhtaim*] ¶ gr.

ix, 33. *mahtedi*] St. ⋇ *maþedi*.

ix, 34. *þu*] St. ⋇ *tu*.

ix, 35. *gaulaubeis*] sic cod. Arg.; editt. ⋇ *galaubeis*, vid. ad M. ix, 28.

ix, 36. *an*] particula interrogativa respondens græco καί in interrogatione ante pronomen collocato, vid. ad L. iii, 10, pro quo Goth. aliis locis *jah* quoque utitur, vid. Mc. x, 26; L. iii, 14; Cor. II, ii, 2.

ix, 39. *þamma*] hunc. Sch. Ulfilam falso in iis numerat, qui τοῦτον omittunt.

ix, 40. *sumai*] quidam, ° gr. omn., additamentum minus necessarium, cum genitivus *fareisaie* a *þai visandans* pendeat.

ix, 41. *qiþiþ*] cod. Arg. ⋇ *qi|qiþiþ*; sic librarius sæpius erravit, repetens easdem syllabas in diversis lineis, vid. ad M. v, 31 et L. i, 65; J. vii, 45 (ubi in Skeir. *jai|jainai* scribitur): sæpius id ei etiam in eadem linea accidit, vid. ad xii, 47; xiii, 13; Mc. x, 29; L. vi, 17; cf. ad Cor. II, x, 12. — *eiþan*] sic recte jct. editt. et Grim. III. 282, respondet enim simplici particulæ οὖν vel ὥστε; male igitur Castill Cor. I, ii, 27 et Mssm. Skeir. 41, 21; 43, 3; 46, 14; 47, 6 *ei þan* div. ediderunt.

x, 1. *daur*] St. ⋇ *dauk*, sic vs. sq.

x, 2. *daur*] vid. ad vs. 1.

x, 3. *stibnai*] J. St. ⋇ *stibna*.

x, 4. *svesona*] Ulf. ° πρόβατα.

x, 7. *im*] sec., J. ⋇ *am*.

x, 8. *sve*] Ulf. c. codd. ° πρὸ ἐμοῦ.

9 managai sve qemun. þiubos sind jah vaidedjans. akei ni hausidedun im þo lamba. ik im þata daur.
10 þairh mik jabai was innggaggiþ. ganisiþ jah innggaggiþ jah utgaggiþ jah vinja bigitiþ. þiubs ni qimiþ
11 nibai ei stilai jah ufsneiþai jah fraqistjai. iþ ik qam ei libain aigeina jah managizo aigeina. ik im
12 hairdeis gods. hairdeis sa goda saivala seina lagjiþ faur lamba. iþ asneis jah saei nist hairdeis.
þizei ni sind lamba svesa. gasaiwiþ vulf qimandan jah bileiþiþ þaim lambam jah þliuhiþ. jah sa
13 vulfs fravilviþ þo jah distahjiþ þo lamba. iþ sa asneis afþliuhiþ. unte asneis ist jah ni kar-ist ina
14, 15 þize lambe. ik im hairdeis sa goda jah kann meina jah kunnun mik þo meina. svasve kann mik
16 atta jah ik kann attan jah saivala meina lagja faur þo lamba. jah anþara lamba aih. þoei ni sind
þis avistris. jah þo skal briggan. jah stibnos meinaizos hausjand jah vairþand ain aveþi. ains
17, 18 hairdeis. duhþe atta mik frijoþ. unte ik lagja saivala meina. ei aftra nimau þo. ni washun nimiþ
þo af mis silbin. valdufni haba aflagjan þo jah valdufni haba aftra niman þo. þo anabusn nam at
19, 20 attin meinamma. þanuh missaqiss aftra varþ miþ iudaium in þize vaurde. qeþunuh managai ize.
21 unhulþon habaiþ jah dvalmoþ. wa þamma hauseiþ. sumaih qeþun. þo vaurda ni sind unhulþon
22 habandins. ibai mag unhulþo blindaim augona uslukan. varþ þan inniujiþa in iairusaulymai jah
23, 24 vintrus vas. jah warboda iesus in alh in ubizvai saulaumonis. þanuh birunnun ina iudaieis jah
25 qeþun du imma. und wa saivala unsara habis. jabai þu sijais xristus. qiþ unsis andaugiba. andhof
iesus. qaþ izvis. jah ni galaubeiþ. vaurstva þoei ik tauja in namin attins meinis. þo veitvodjand bi
26, 27 mik. akei jus ni galaubeiþ. unte ni sijuþ lambe meinaize. svasve qaþ izvis. lamba meina stibnai meinai
28 hausjand. jah ik kann þo. jah laistjand mik. jah ik libain aiveinon giba im. jah ni fraqistnand aiv.
29 jah ni fravilviþ washun þo us handau meinai. atta meins þatei fragaf mis. maizo allaim ist. jah ni aiv
30, 31 ainshun mag fravilvan þo us handau attins meinis. ik jah atta meins ain siju. nemun aftra stainans þai

INTERPRETATIO.

runt, fures sunt et malefici; sed non audiverunt eos hæ oves. 9. Ego sum hæc porta, per me si quis init, valet et init et exit et pascuam invenit. 10. Fur non venit, nisi ut furetur et dissecet et perdat; verum ego veni, ut vitam habeant et plus habeant. 11. Ego sum pastor bonus, pastor hic bonus animam suam ponit pro ovibus; 12. verum mercenarius et qui non-est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem et relinquit has oves et fugit, et hic lupus arripit has et dissipat has oves. 13. Verum hic mercenarius aufugit, nam mercenarius est et non cura-est ei harum ovium. 14. Ego sum pastor hic bonus et nosco meas et noscunt me hæ meæ, 15. sicut noscit me pater et ego nosco patrem et animam meam pono pro his ovibus. 16. Et alias oves habeo, quæ non sunt hujus ovilis, et has debeo ducere, et vocem meam audiunt et fiunt unum ovile, unus pastor. 17. Ideo pater me amat, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam hanc. 18. Non quisquam sumit hanc a me ipso, potestatem habeo deponere hanc et potestatem habeo iterum sumere hanc. Hoc præceptum accepi a patre meo. 19. Tunc dissensio iterum facta-est inter Iudæos ob hæc verba; 20. dixeruntque multi eorum : dæmonem habet et insanit; quid hunc auditis? 21. Quidam dixerunt : hæc verba non sunt dæmonem habentis, num potest dæmon cæcis oculos recludere? 22. Facta-est autem innovatio in Ierusolyma et hiems fuit; 23. et ambulavit Iesus in templo in porticu Salomonis. 24. Tunc circumdederunt eum Judæi et dixerunt ad eum : usque quid animam nostram tollis? si tu sis Christus, dic nobis palam. 25. Respondit Iesus : dixi vobis, et non creditis; opera, quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testantur de me. 26. Sed vos non creditis, quia non estis ovium mearum, sicut dixi vobis. 27. Oves meæ vocem meam audiunt, et ego nosco has, et sequuntur me. 28. Et ego vitam æternam do iis, et non pereunt unquam, et non eripit quisquam has e manu mea. 29. Pater meus quod tradidit mihi, majus omnibus est, et non unquam ullus potest eripere has e manu patris mei. 30. Ego et pater meus unum sumus. 31. Sustulerunt iterum lapides hi

ANNOTATIONES.

x, 9. *innggaggiþ*] sec., St. ⚹ *ingaggiþ*.

x, 10. *iþ*] verum, ° gr. cf. ad vi, 58.

x, 11. *faur*] J. St. ⚹ *faura*, sic etiam vs. 15.

x, 12. *þliuþiþ*] St. ⚹ *tliuhiþ*.

x, 13. *kar-ist*] per elisionem pro *kara ist* (cf. xii, 6), sic *þat-ist*, *þat-ain*, *nist* pro *þata ist*, *þata ain*, *ni ist*; Ulf. omisso verbo substantivo sæpius *kara* solum ponit, vid. M. xxvii, 4; Mc. iv, 38; xii, 14.

x, 14. *kunnun—meina*] noscunt—meæ, gr. γιγνώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν; cæterum J. St. ⚹ *kunnon*.

x, 15. *faur*] vid. ad vs. 11.

x, 16. *þis avistris*] sic cod. Arg.; J. ⚹ *þiza vistris*, St. ⚹ *þisa vistris*. — *ain aveþi*] J. St. B. probante Z. ⚹ *aina veþi*; *aveþi*, quod jam Ih. probavit rectum esse, nunc e Cor. I, ix, 7 cognoscitur; idemque locus Schulzium, qui Ulf. αὐλή pro ποίμνη legisse adnotat, erroris arguit, ibi enim quoque *aveþi* = ποίμνη.

x, 18. *mis silbin*] me ipso, pronum esset dicere, Ulf. c. codd. ἀλλ' — ἐμαυτοῦ omisisse, sed hoc non verum esse, *mis silbin* ostendit, quod græco ἐμαυτοῦ, non ἐμοῦ respondet; neque sic sensum probum *mis silbin* præberet. Potius librarius oculis suis a *þo af mis* ad *þo af mis silbin* lapsus *af mis. akei ik lagja þo* (ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτήν) omisisse dicendus est, vid. ad Rom. ix, 15. Parum abfuit quin Z. jam verum tetigisset. Lacunæ, cujus signum St. post *þo* habet, in cod. Arg. nullum est vestigium. — *at*] J. St. B ⚹ *bi*.

x, 20. *qeþunuh*] dixeruntque, gr. ἔλεγον δέ; Ulf. quamquam cum verss. latt. καί, cui apte — *uh* respondet, legisse dici potest, tamen nobis c. codd. οὖν legisse videtur, vid. xvi, 18 *qeþunuh* = ἔλεγον οὖν, cf. ad xviii, 26.

x, 21. *mag unhulþo*] ¶ gr. omn. præter cod. 235.

x, 23. *ubizvai*] cod. Arg. a recentiore manu ⚹ *ubizali*.

x, 25. *andhof*] Ulf. ° αὐτοῖς.

x, 27. *meinai*] B. ⚹ *meina*.

x, 29. *þatei — maizo*] quod — majus, gr. ὅς — μείζων, Goth. c. cod. L. Ev. 15 patribus latt. et Vulg. — *ni aiv*] J. St. B. ⚹ jct.; cæterum *aiv* (unquam) ° gr. omn. — *þo*] has, ° gr.

x, 30. *meins*] meus, ° gr. — *siju*] sic cod. Arg.; editt. + *sijum*; est autem, quam sensus postulat, prima persona dualis numeri, sic infra xvii, 22; cf. ad Mc. x, 39; vid. Grim. I. 840. 1.

x, 31. *nemun*] Ulf. c. codd. ° οὖν.

32 iudaieis. ei vaurpeina ana ina. andhof im iesus. managa goda vaurstva ataugida izvis us attin mei-
33 namma. in warjis þize vaurstve staineiþ mik. andhofun imma þai iudaieis. in godis vaurstvis ni
34 stainjam þuk ak in vajamereins jah þatei þu manna visands taujis þuk silban du guþa. andhof im
35 iesus. niu ist gameliþ in vitoda izvaramma. ik qaþ. guda sijuþ. jabai jainans qaþ guda. du þaimei
36 vaurd guþs varþ. jah ni mahl ist gatairan þata gamelido. þanei atta gaveihaida jah insandida in þana
37 fairwu. jus qiþiþ þatei vajamerjau. unte qaþ. sunus guþs im. niba taujau vaurstva attins meinis. ni
38 galaubeiþ mis. iþ jabai taujau. niba mis galaubjaiþ. þaim vaurstvam galaubjaiþ. ei ufkunnaiþ jah
39 galaubjaiþ þatei in mis atta jah ik in imma. sokidedun ina aftra gafahan jah usiddja us handum ize.
40 jah galaiþ aftra ufar iaurdanu in þana stad. þarei vas iohannes frumist daupjands. jah salida jainar.
41 jah managai qemun at imma jah qeþun þatei iohannes gatavida taikne ni ainohun. iþ allata þatei
42, xi. 1 qaþ iohannes bi þana. sunja vas. jah galaubidedun managai du imma jainar. vasuh þan sums siuks
2 lazarus af beþanias us haimai marjins jah marþins svistrs izos. vasuh þan marja. soei salboda
3 fraujan balsana jah bisvarb fotuns is skufta seinamma. þizozei broþar lazarus siuks vas. insandide-
4 dun þan þos svistrjus is du imma qiþandeins. frauja sai. þanei frijos. siuks ist. iþ is gahausjands
5 qaþ. so siukei nist du dauþau ak in hauheinais guþs. ei hauhjaidau sunus guþs þairh þata. frijoduh
6 þan iesus marþan jah svistar izos jah lazarun. isve hausida þatei siuks vas. þanuh þan salida in
7 þammei vas stada tvans dagans. þaþroh þan afar þata qaþ du siponjam. gaggam in iudaian aftra.
8 qeþun du imma þai siponjos. rabbei. nu sokidedun þuk afvairpan stainam iudaieis. jah aftra gaggis
9 jaind. andhof iesus. niu tvalif sind weilos dagis. jabai was gaggiþ in dag. ni gastigqiþ. unte
10 liuhaþ þis fairwaus gasaiwiþ. aþþan jabai was gaggiþ in naht. gastigqiþ. unte liuhad nist in imma.
11 þo qaþ jah afar þata qiþiþ du im. lazarus frijonds unsar gasaizlep. akei gaggam ei usvakjau ina.
12, 13 þanuh qeþun þai siponjos is. frauja. jabai slep þ. hails vairþiþ. qaþuh þan iesus bi dauþu is. iþ

INTERPRETATIO.

Iudæi, ut jacerent super eum. 32. Respondit iis Iesus: multa bona opera ostendi vobis a patre meo, ob quod horum operum lapidatis me? 33. Responderunt ei hi Iudæi: ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam et quod tu, homo exsistens, facis te ipsum ad Deum. 34. Respondit iis Iesus: nonne est scriptum in præcepto vestro: ego dixi, dii estis. 35. Si illos dixit deos, ad quos verbum Dei factum-est, et non possibile est solvi hoc scriptum: 36. quem pater sanctificavit et misit in hunc mundum, vos dicitis, quod blasphemem, quia dixi: filius Dei sum. 37. Nisi faciam opera patris mei, ne credite mihi; 38. verum si faciam, nisi mihi credatis, his operibus credatis, ut cognoscatis et credatis quod in me pater et ego in eo. 39. Quæsiverunt eum iterum capere, et exiit e manibus eorum. 40. Et ivit iterum trans Jordanum in hunc locum, ubi fuit Iohannes primum baptizans; et mansit illic. 41. Et multi venerunt ad eum et dixerunt, quod Iohannes fecit signorum non ullum, verum omne, quod dixit Iohannes de hoc, veritas fuit. 42. Et crediderunt multi ad eum illic. xi, 1. Fuit autem quidam ægrotus Lazarus a Bethania, ex vico Marjæ et Marthæ, sororis ejus. 2. Fuit autem Marja, quæ unxit dominum balsamo et tersit pedes ejus capillo suo, cujus frater Lazarus ægrotus fuit. 3. Miserunt autem hæ sorores ejus ad eum dicentes: domine, ecce, quem amas, ægrotus est. 4. Verum is audiens dixit: hæc ægritudo non-est ad mortem, sed ob gloriam Dei, ut exaltetur filius Dei per hoc. 5. Amavit autem Iesus Martham et sororem ejus et Lazarum. 6. Ubi audivit, quod ægrotus fuit, tunc autem mansit in quo fuit loco duos dies; 7. deinde autem post hoc dixit ad discipulos: imus in Iudæam iterum. 8. Dixerunt ad eum hi discipuli: rabbi, jam quæsiverunt te projicere lapidibus Iudæi, et iterum vadis illuc? 9. Respondit Iesus: nonne duodecim sunt horæ diei? si quis vadit in diem, non offendit, nam lucem hujus mundi videt. 10. At si quis vadit in nocte, offendit, nam lux non-est in eo. 11. Hæc dixit et post hoc dicit ad eos: Lazarus, amicus noster, obdormivit, sed imus, ut excitem eum. 12. Tunc dixerunt hi discipuli ejus: domine, si dormit, sanus fit. 13. Dixit autem Iesus de

ANNOTATIONES.

x, 32. *im*] J. St. B. ⁎ *him*.

x, 33. *iudaieis*] Ulf. c. cod. ° λέγοντες.

x, 35. *þaimei*] J. St. ⁎ *þammei*.

x, 36. *vajamerjau*] blasphemem, gr. βλασφημεῖς, Ulf. c. cod. ap. Mi.

x, 37. *niba*] exspectaveris *jabai ni*, sic enim Goth. aliis locis græcum εἰ οὐ recte reddere solet, vid. Mc. xi, 26; L. xvi, 11 sq. Cor. I, xv, 13; xvi, 32, aut *þande ni* J. v, 47; *niba*=εἰ μή.

x, 38. *niba mis*] nisi mihi, gr. omn. κἂν μοι μή (οὐ).—*þaim vaurstvam galaubjaiþ*] Hz. ° ⁎—*ufkunnaiþ*] St. ⁎ *uskunnaiþ*.

x, 39. *sokidedun*] Ulf. c. cod. ° οὖν. —*ina aftra*] ¶ gr.—*handum*] manibus, gr. omn. χειρός præter cod. q ap. Mi.

x, 40. *þarei*] St. ⁎ *þatei*.—*jainar*] St. ⁎ *jainak*.

x, 41. *iohannes*] pr., Ulf. c. codd. ° μέν — *gatavida taikne*] ¶ gr.

x, 42. *galaubidedun*] St. ⁎ *galaubitedun*.—*jainar*] gr. ante *du*.

xi, 1. *beþanias*] vid. ad M. xxvii, 57.—*svistrs*] St. ⁎ *svistrs*.

xi, 2. *fraujan*] J. St. B. ⁎ *fraujin*.

xi, 3. *is*] eius, ° gr.

xi, 4. *is*] is, sic cod. Arg. et editt., gr. omn. Ἰησοῦς, vid. ad Mc. i. 42.—*so*] hæc, Sch. falso adnotat, Ulf. omittere αὕτη.—*þairh þata*] per hoc, gr. omn. δι' αὐτῆς (intell. ἀσθενείας); exspectaveris *þairh þo* (intell. *siukein*), sed Goth. ad sensum totius enuntiati refert.

xi, 6. *sve*] Ulf. ° οὖν.—*þan*] St. ⁎ *þans*.

xi, 8. *þai*] St. ° ⁎.

xi, 9. *in dag*] in diem, gr. omn. ἐν τῇ ἡμέρᾳ, quod gothice est *in dagu*, vid. Rom. xiii, 13; cf. ad Eph. vi, 18.

xi, 11. *gaggam*] imus, gr. omn. πορεύομαι, *gaggam* aliis locis græco ἄγωμεν fere respondet.

xi, 12. *slepiþ*] vid. ad M. ix, 24.

xi, 13. *is*] sec. *is*, ° gr. omn.—*bi slep*] de dormitione, gr. omn. περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ ὕπνου; cæterum recentior manus in cod. Arg. pro *slep* absurde mutavit *saeun*, vid. ad M. ix, 24.

14, 15 jainai hugidedun þatei is bi slep qeþi. þanuh þan qaþ du im iesus svikunþaba. lazarus gasvalt. jah
16 fagino in izvara ei galaubjaiþ. unte ni vas jainar. akei gaggam du imma. þanuh qaþ þomas. saei hai-
17 tada didimus. þaim gahlaibam seinaim. gaggam jah veis ei gasviltaima miþ imma. qimands þan
18 iesus bigat ina juþan fidvor dagans habandan in hlaiva. vasuh þan beþania newa iairusaulymiam
19 svasve ana spaurdim fimftaihunim. jah managai iudaie gaqemun bi marþan jah marjan ei gaþrafsti-
20 dedeina ijos bi þana broþar izo. iþ marþa sunsei hausida þatei iesus qimiþ. viþraiddja ina. iþ marja
21 in garda sat. þanuh qaþ marþa du iesua. frauja. iþ veseis her. ni þau gadauþnodedi broþar meins.
22, 23 akei jah nu vait ei þiswah þei bidjis guþ. gibiþ þus guþ. qaþ izai iesus. usstandiþ broþar þeins.
24, 25 qaþ du imma marþa. vait þatei usstandiþ in usstassai in þamma spedistin daga. qaþ þan iesus. ik
26 im so usstass jah libains. saei galaubeiþ du mis. þauhjaba dauþniþ. libaid. jah wasuh saei libaiþ jah
27 galaubeiþ du mis. ni gadauþniþ aiv. galaubeis þata. qaþ imma. jai frauja. ik galaubida. þatei þu is
28 xristus sunus guþs sa in þana fairwu qimanda. jah þata qiþandei galaiþ jah vopida marjan svistar
29 seina þiubjo qiþandei. laisareis qam jah haitiþ þuk. iþ jaina sunsei hausida. urrais sprauto jah
30 iddja du imma. niþ-þan nauhþanuh qam iesus in veihsa ak vas nauhþanuh in þamma stada. þarei
31 gamotida imma marþa. iudaieis þan þai visandans miþ izai in garda þrafstjandans ija gasaiwandans
marjan þatei sprauto usstoþ jah usiddja iddjedunuh afar izai qiþandans. þatei gaggiþ du hlaiva ei
32 greitai jainar. iþ marja sunsei qam. þarei vas iesus. gasaiwandei ina draus imma du fotum qiþandei
33 du imma. frauja. iþ veiseis her. ni þauh gasvulti meins broþar. þanuh iesus sunsei gasaw ija grei-
tandein jah iudaiuns. þatei qemun miþ izai gretandans. inrauhtida ahmin jah invagida sik silban
34, 35, 36 jah qaþ. war lagidedun ina. qeþun du imma. frauja. hiri jah saiw. jah tagrida iesus. þaruh qeþun
37 þai iudaieis. sai. waiva frioda ina. sumai þan ize qeþun. niu mahta sa izei uslauk augona þamma
38 blindin gataujan ei jah sa ni gadauþnodedi. þanuh iesus aftra inrauhtiþs in sis silbin gaggiþ du

INTERPRETATIO.

morte ejus, verum illi putaverunt, quod is de dormitione diceret. 14. Tunc autem dixit ad eos Iesus manifeste: Lazarus obiit, 15. et gaudeo ob vos, ut credatis, quia non fui illic, sed imus ad eum. 16. Tunc dixit Thomas, qui vocatur Didimus, his sociis suis: imus etiam nos, ut moriamur cum eo. 17. Veniens autem Iesus invenit eum jam quatuor dies habentem in sepulcro. 18. Fuit autem Bethania prope Ierusolymis circiter ad stadia quindecim. 19. Et multi Iudæorum convenerunt circum Martham et Marjam, ut consolarentur eas ob hunc fratrem earum. 20. Verum Martha cum-primum audivit quod Iesus venit, obviam-ivit ei; verum Marja in domo sedit. 21. Tunc dixit Martha ad Iesum: domine, si esses hic, non utique obiret frater meus; 22. sed etiam nunc scio, ut quodcunque quod oras Deum, det tibi Deus. 23. Dixit ei Iesus: resurgit frater tuus. 24. Dixit ad eum Martha: scio quod resurgit in resurrectione in hoc ultimo die. 25. Dixit autem Iesus: ego sum hæc resurrectio et vita: qui credit ad me, etiamsi moritur, vivit. 26. Et quisque qui vivit et credit ad me, non moritur unquam. Credis hoc? 27. Dixit ei; utique domine, ego credidi, quod tu es Christus, filius Dei, hic in mundum veniens. 28. Et hoc dicens ivit et vocavit Marjam, sororem suam, clam dicens: magister venit et vocat te. 29. Verum illa cum-primum audivit, surrexit subito et ivit ad eum. 30. Non enim adhuc venit Iesus in vicum, sed fuit adhuc in hoc loco, ubi occurrit ei Martha. 31. Iudæi autem hi exsistentes cum ea in domo consolantes eam videntes Marjam, quod subito surrexit et exiit, iverunt post eam dicentes, quod it ad sepulcrum, ut fleat illic. 32. Verum Marja cum-primum venit, ubi fuit Iesus, videns eum, cecidit ei ad pedes, dicens ad eum: domine, si esses hic, non utique obiret meus frater. 33. Tunc Iesus cum-primum vidit eam flentem et Iudæos, qui venerunt cum ea flentes, infremuit spiritu et commovit se ipsum 34. et dixit: ubi posuerunt eum? Dixerunt ad eum: domine, huc-veni et vide. 35. Et lacrymatus-est Iesus. 36. Tunc dixerunt hi Iudæi: ecce, quomodo amavit eum. 37. Quidam autem eorum dixerunt: nonne potuit hic, qui reclusit oculos huic cæco, facere, ut etiam hic non moreretur? 38. Tunc Iesus iterum infremens in se ipso vadit ad hoc sepulcrum. Fuit autem

ANNOTATIONES.

XI, 16. *seinaim*] suis, ° gr.

XI, 17. *juþan*] gr. post *dagans*.

XI, 18. *iairusaulymiam*] sic cod. Arg. B. Z. ✳ pro *iairusaulymim* (Mc. III, 8; VII, 1); J. St. ✳ *iairusaulmiam*.

XI, 19. *gaqemun bi*] convenerunt circum, gr. alii ἐληλύθεισαν πρὸς τὰς περί, alii ἐληλύθεισαν πρός, quarum lectionum Ulf. neutram secutus esse, sed συνεληλύθεισαν περί legisse videtur, aut sensum gr. non recte perspexit.

XI, 21. *iesua*] St. ✳ *iaisuna*.—*gadauþnodedi*] St. ✳ *gadauþnodedei*.—*broþar meins*] gr. ante *ni*.

XI, 24. *spedistin*] cod. Arg. Hz. J. St. B. ✳ *spedistan*.

XI, 25. *þan*] autem, ° gr., contra Ulf. ° αὐτῇ.—*jah*] St. ✳ *jak*.—*þauhjabu*] cod. Arg. Hz. Z. ✳ *þauhgaba*; usitatior forma est *þauhjabai*, vid. Cor. I, VII, 21; II, IV, 16. Skeir. 44, 15.

XI, 28. *qam*] venit, gr. omn. πάρεστι.

XI, 29. *iþ*] verum, ° gr.

XI, 30. *nauhþanuh*] sec. adbuc, ° gr.

XI, 31. *garda*] Ulf. c. codd. ° καί — *greitai*] Hz. + *gretai*.

XI, 32. *veiseis*] Z. + *veseis*, vid. Neh. V, 15, 17; VI, 17, 18 *veisun*. V, 14 *veisjau*.

XI, 33. *iudaiuns*] gr. post *izai*, Goth. cum iis libris, quos Sch. citat, non consentit.—*gretandans*] J. St. B. + *greitandans*.

XI, 34. *lagidedun*] posuerunt, gr. omn. τεθείκατε.

XI, 35. *jah*] et, ° gr.

XI, 36. *waiva*] St. ✳ *waiwa*.

XI, 38. *staina*] interpretes falso pro forma nominativi habent; maxime autem erravit Z., qui masculinum ejus nominativi genus esse dicit, quia *ufarlagida* forma concreta masculina esse non potest, sed femininum est. Qui gothici sermonis gnarus est et græcum textum considerat, cujus ἐπ' αὐτῷ Ulf. adverbio *ufaro* (superne) reddit, non dubitaturum eum existimamus, *staina* pro dativo, *ufarlagida* autem pro forma feminini ad *hulundi* referendi sumendum esse: et saxo contecta (spelunca) fuit superne, cf. Lye ap. Benz. præf. p. LXVII; cf. M. VI, 6 *galukands haurdai* (claudens porta) = κλείσας τὴν θύραν.

39 þamma hlaiva. vasuh þan hulundi jah staina ufarlagida vas ufaro. qaþ ïesus. afnimiþ þana stain. qaþ
40 du ïmma svistar þis dauþins marþa. frauja. ju fuls ïst. fidurdogs auk ïst. qaþ ïzai ïesus. niu qaþ þus
41 þatei jabai galaubeis. gasaiwis vulþu guþs. ushofun þan þana stain. þarei vas. ïþ ïesus uzuhhof
42 augona ïup jah qaþ. atta. aviliudo þus. unte andhausides mis. jah þan ïk vissa þatei sinteino mis
andhauseis. akei ïn manageins þizos bistandandeins qaþ. ei galaubjaina þatei þu mik ïnsandides.
43, 44 jah þata qiþands stibnai mikilai hropida. lazaru. hiri ut. jah urrann sa dauþa gabundans handuns
jah fotuns faskjam. jah vlits ïs auralja bibundans. qaþ du ïm ïesus. andbindiþ ïna jah letiþ gaggan.
45 þanuh managai þize judaiei þai qimandans at marjin jah saiwandans. þatei gatavida. galaubidedun
46, 47 ïmma. sumaiþ-þan ïze galiþun du fareisaium jah qeþun du ïm. þatei gatavida ïesus. galesun þan
XII. 1 þai auhumistans gudjans jah þai farei... — — ïn beþanijin. þarei vas lazarus sa dauþa. þanei urrai-
2 sida us dauþaim ïesus. þaruh gavaurhtedun ïmma nahtamat jainar jah marþa andbahtida. ïþ lazarus
3 vas sums þize anakumbjandane miþ ïmma. ïþ marja nam pund balsanis nardaus pistikeinis filuga-
laubis jah gasalboda fotuns ïesua jah bisvarb fotuns ïs skufta seinamma. ïþ sa gards fulls varþ
4 daunais þizos salbonais. qaþ þan ains þize siponje ïs. judas seimonis sa ïskariotes. ïzei skaftida sik
5, 6 du galevjan ïna. duwe þata balsan ni frabauht vas ïn · t · skatte jah fradailiþ vesi þarbam. þatuþ-þan
qaþ ni þeei ïna þize þarbane kara vesi. ak unte þiubs vas jah arka habaida jah þata ïnnvaurpano
7, 8 bar. qaþ þan ïesus. let ïja. ïn dag gafilhis meinis fastaida þata. ïþ þans unledans sinteino habaiþ
9 miþ ïzvis ïþ mik ni sinteino habaiþ. fanþ þan manageins filu ïudaie þatei ïesus jainar ïst jah qemun
10 ni ïn ïesuis ainis ak ei jah lazaru seweina. þanei urraisida us dauþaim. munaidedunuþ-þan auk þai
11 auhumistans gudjans ei jah lazarau usqemeina. unte managai ïn þis garunnun ïudaiei jah galaubi-
12 dedun ïesua. ïftumin daga manageins filu. sei qam at dulþai. gahausjandans þatei qimiþ ïesus ïn
13 ïairausaulymai. nemun astans peikabagme jah urrunnun viþragamotjan ïmma jah hropidedun

INTERPRETATIO.

spelunca et saxo contecta fuit superne. 39. Dixit Iesus: tollite hoc saxum. Dixit ad eum soror hujus mortui Martha: domine, jam puter est, quatriduanus enim est. 40. Dixit ei Iesus: nonne dixi tibi: quod si credis, vides gloriam Dei? 41. Sustulerunt autem hoc saxum, ubi fuit; verum Iesus elevavit oculos sursum et dixit: pater, gratias-ago tibi, quod audivisti me; 42. et vero ego scivi, quod semper me audis, sed ob turbam hanc circumstantem dixi, ut credant, quod tu me misisti. 43. Et hoc dicens voce magna clamavit: Lazare, huc-veni foras. 44. Et exiit hic mortuus ligatus manus et pedes fasciis et vultus ejus sudario alligatus. Dixit ad eos Iesus: solvite eum et sinite ire. 45. Tunc multi horum Iudæorum hi venientes ad Marjam et videntes quod fecit, crediderunt ei. 46. Quidam autem eorum iverunt ad Farisæos et dixerunt ad eos quod fecit Iesus. 47. Collegerunt autem hi summi sacerdotes et hi Fari... — XII, 1. — in Bethania, ubi fuit Lazarus, hic mortuus, quem suscitavit e mortuis Iesus. 2. Tunc fecerunt ei cœnam illic et Martha ministravit, verum Lazarus fuit quidam horum accumbentium cum eo. 3. Verum Marja cepit libram balsami nardi pistici pretiosi et unxit pedes Iesu et tersit pedes ejus capillo suo, verum hæc domus plena facta est odore hujus unguenti. 4. Dixit autem unus horum discipulorum ejus, Iudas Simonis hic Iscariotes, qui paravit se ad tradendum eum: 5. cur hoc balsamum non venditum fuit in CCC denariorum et distributum esset egenis? 6. Hoc autem dixit, non quod ei horum egenorum cura esset, sed quia fur fuit, et loculum habuit et hoc injectum tulit. 7. Dixit autem Iesus: sine eam, in diem sepulturæ meæ servavit hoc. 8. Verum hos pauperes semper habetis cum vobis, verum me non semper habetis. 9. Comperit autem turba multum Iudæorum, quod Iesus illic est et venerunt non ob Iesum unum, sed ut etiam Lazarum viderent, quem suscitavit e mortuis. 10. Cogitarunt autem enim hi summi sacerdotes, ut etiam Lazarum occiderent; 11. nam multi ob hunc concurrerunt Iudæorum et crediderunt Iesu. 12. Postero die turbæ multum, quæ venit ad festum, audientes quod venit Iesus in Ierosolymam; 13. ceperunt ramos palmarum et excurrerunt

ANNOTATIONES.

XI, 41. *þarei vas*] ubi fuit, ° gr.—*uzuhhof*] vid. ad Mc. XIV, 44.—*ïup*] Z. ⋇ *jup*.

XI, 42. *jah þan*] J. St. ⋇ jct.

XI, 44. *handuns jah fotuns*) ¶ gr.; accusativi, Græcorum more positi (Matthiæ *Griech. Gramm.* p. 782, 4.) alia exempla vid. Mc. XII, 4 *haubiþ vundan* (capite saucium); Eph. VI, 14 *ufgaurdanai hupins* (cincti lumbis). — *bibundans*] colligatus, gr. omn. περιεδέδετο.

XI, 45. *judaiei*] sic cod. Arg. vid. ad L. III, 5; St. ✢ *ïudaie*, J. B. Z. ✢ *judaie*.

XI, 46. *sumaiþ*] J. St. ✢ *sumai*, vid. ad M. V, 37.

XI, 47. *farei...*] hucusque legitur in cod. Arg.; J. St. e conjectura complentes *fareisaieis* ediderunt.

XII, 1. *ïn*] hoc verbo pergitur in cod. Arg.; J. St. e conjectura addunt *qam.*—*ïesus*] ° gr.

XII, 2. *vas sums*] ¶ gr. omn.

XII, 3. *nardaus*] J. St. ⋇ *nardans*, cui J. etiam *pistikeinis* ⋇ adnectit. — *filugalaubis*] tuentur id St. B. Z.; Ih. *Ulfil. illustr.* præf. p. 6 et Grim. II, 176 pro glossa habent, cujus auctor πιστικῆς male intellectum a πίστις (fides) duxerit et *filugalaubs* interpretatus sit. Id non verum esse alii docent loci, ubi *galaubs* significationem *pretiosi* habet, vid. Rom. IX, 21 *us þamma samin daiga tavjan sum du galaubamma kasa* (εἰς τιμὴν σκεῦος) *sumuþ-þan du ungalaubamma* (εἰς ἀτιμίαν) i. e. ex eadem materia facere alterum ad pretiosum vas, alterum autem ad non-pretiosum. Cor. I, VII, 23 *vairþa galaubamma usbauhtai sijuþ* i. e. pretio magno (τιμῇ) empti estis. Inde apparet *filugalaubs* græco πολύτιμος recte respondere.—*skufta seinamma*] gr. omn. ante *fotuns*.

XII, 4. *sa*] hic, ° gr. omn. — *galevjan ïna*] ¶ gr. omn.

XII, 6. *qaþ*] gr. ante *þatuh*. — *ïna*] gr. omn. post *vesi*.

XII, 8. *ïþ*] pr. J. ° ⋇.

XII, 9. *ïesus*] ° gr. omn. — *urraisida*] J. St. ⋇ *urreisida*.

XII, 10. *þan auk*] autem enim = δέ, cf. Rom. VIII, 10; Cor. I, X, 20.—*lazarau*] Hz. ⋇ *lazaru*.

XII, 11. *ïudaiei*] B. ✢ *ïudaie*, vid. ad L. III, 5.

XII, 12. *ïftumin daga*] J. ⋇ jct., cæterum gr. omn. ° *daga* (die).

XII, 13. *qimanda*] J. St. ⋇ *qimands*.

14 osanna. þiuþida sa qimanda in namin fraujins þiudans Israelis. bigat þan iesus asilu. gasat ana ina.
15 svasve ist gameliþ. ni ogs þus dauhtar sion. sai, þiudans þeins qimiþ sitands ana fulin asilaus.
16 þatuþ-þan ni kunþedun siponjos is frumist. ak biþe gasveraiþs vas iesus. þanuh gamundedun þatei
17 þata vas du þamma gameliþ. jah þata gatavidedun imma. veitvodida þan so managei. sei vas miþ
18 imma. þan lazaru vopida us hlaiva jah urraisida ina us dauþaim. duþþe iddjedun gamotjan imma
19 managei. unte hausidedun ei gatavidedi þo taikn. þanuh þai fareisaieis qeþun du sis misso. saiwiþ
20 þatei ni boteiþ vaiht. sai. so manaseds afar imma galaiþ. vesunuþ-þan sumai þiudo þize urrinnan-
21 dane ei inviteina in þizai dulþai. þai atiddjedun du filippau þamma fram beþsaeida galeilaie jah
22 bedun ina qiþandans. frauja. vileima iesu gasaiwan. gaggiþ filippus jah qiþiþ du andraiin jah aftra
23 andraias jah filippus qeþun du iesua. iþ iesus andhof im qiþands. qam weila ei sveraidau sunus
24 mans. amen amen qiþa izvis. nibai kaurno waiteis gadriusando in airþa gasviltiþ. silbo ainata
25 aflifniþ. iþ jabai gasviltiþ. manag akran bairiþ. saei frijoþ saivala seina. fraqisteiþ izai. jah saei
26 fiaiþ saivala seina in þamma fairwau. in libainai aiveinon bairgiþ izai. jabai mis was andbahtjai.
mik laistjai. jah þarei im ik. þaruh sa andbahts meins visan habaiþ. jah jabai was mis andbahtiþ.
27 sveraiþ ina atta. nu saivala meina gadrobnoda. jah wa qiþau atta. nasei mik us þizai weilai. akei
28 duþþe qam in þizai weilai. atta. hauhei namo þeinata. qam þan stibna us himina. jah hauhida jah
29 aftra hauhja. managei þan. sei stoþ gahausjandei. qeþun þeiwon vairþan. sumai qeþun. aggilus du
30, 31 imma rodida. andhof iesus jah qaþ. ni in meina so stibna varþ ak in izvara. nu staua ist þizai ma-
32 nasedai. nu sa reiks þis fairwaus usvairpada ut. jah ik jabai ushauhjada af airþai. alla atþinsa
33, 34 du mis. þatuþ-þan qaþ bandvjands. wileikamma dauþau skulda gadauþnan. andhof imma so mana-
gei. veis hausidedum ana vitoda. þatei xristus sijai du aiva. jah waiva þu qiþis þatei skulds ist
35 ushauhjan sa sunus mans. was ist sa sunus mans. qaþ þan du im iesus. nauh leitil mel liuhaþ in
izvis ist. gaggiþ þande liuhaþ habaiþ. ei riqiz izvis ni gafahai. jah saei gaggiþ in riqiza. ni vait.
36 waþ gaggiþ. þande liuhaþ habaiþ. galaubeiþ du liuhada ei sunjus liuhadis vairþaiþ. þata rodida
37 iesus jah galaiþ jah gafalh sik faura im. sva filu imma taikne gataujandin in andvairþja ize ni galau-
38 bidedun imma. ei þata vaurd esaeiins praufetaus usfullnodedi. þatei qaþ. frauja. was galaubida hau-
39 seinai unsarai. jah arms fraujins wamma andhuliþs varþ. duþþe ni mahtedun galaubjan. unte aftra

INTERPRETATIO.

occurrere ei et clamaverunt: osanna, benedictus hic veniens in nomine domini, rex Israelis! 14. Invenit autem Iesus asinum, insedit in eum, sicut est scriptum: 15. ne time tibi, filia Sion, ecce, rex tuus venit sedens in pullo asinæ. 16. Hoc autem non cognoverunt discipuli ejus primum, sed cum glorificatus fuit Iesus, tunc recordati-sunt, quod hoc fuit de eo scriptum, et hoc fecerunt ei. 17. Testata-est autem hæc turba, quæ fuit cum eo, cum Lazarum vocavit e sepulcro et suscitavit eum e mortuis. 18. Propterea iverunt occurrere ei turba, nam audiverunt quod faceret hoc signum. 19. Tunc hi Farisæi dixerunt ad se invicem: videtis, quod non proficitis quidquam; ecce, hic mundus post eum ivit. 20. Fuerunt autem quidam gentilium horum excurrentium, ut adorarent in hoc festo. 21. Hi adierunt ad Filippum hunc a Bethsaida Galilæorum et orarunt eum dicentes: domine, volumus Iesum videre. 22. Vadit Filippus et dicit ad Andream, et iterum Andreas et Filippus dixerunt ad Iesum; 23. verum Iesus respondit iis dicens: venit hora, ut glorificetur filius hominis. 24. Amen, amen dico vobis, nisi granum tritici cadens in terram, moritur, ipsum solum delinquitur; verum si moritur, multum fructum fert. 25. Qui amat animam suam, perdit eam, et qui odit animam suam in hoc mundo, in vita æterna custodit eam. 26. Si mihi quis ministret, me sequatur, et ubi sum ego, ibi hic minister meus esse habet, et si quis mihi ministrat, glorificat eum pater. 27. Nunc anima mea turbata-est et quid dicam: pater, salva me ex hac hora? Sed ideo veni in hanc horam. 28. Pater, alta nomen tuum. Venit autem vox e cœlo: et altavi et iterum alto. 29. Turba autem, quæ stetit audiens, dixerunt tonitru fieri, quidam dixerunt: angelus ad eum locutus-est. 30. Respondit Iesus et dixit: non ob me hæc vox facta-est, sed ob vos. 31. Nunc judicium est huic mundo, nunc hic princeps hujus mundi ejicitur foras, 32. et ego si exaltor a terra, omnia attraho ad me. 33. Hoc autem dixit significans quali morte debuit mori. 34. Respondit ei hæc turba: nos audivimus in lege, quod Christus sit in æternum, et quomodo tu dicis, quod debitus est exaltari hic filius hominis? Quis est hic filius hominis? 35. Dixit autem ad eos Iesus: adhuc paucum tempus lux in vobis est; ite dum lucem habetis, ut tenebræ vos non capiant, et qui vadit in tenebris non scit quo vadit. 36. Dum lucem habetis, credite ad lucem, ut filii lucis fiatis. Hoc locutus-est Iesus, et ivit et, abscondidit se ab iis. 37. Tam multum eo signorum faciente in facie eorum, non crediderunt ei. 38. Ut hoc verbum Esaiæ profetæ impleretur, quod dixit: domine, quis credidit auditui nostro, et brachium domini, cui detectum fuit. 39. Itaque non potuerunt cre-

ANNOTATIONES.

XII, 17. *þan*] sec. quum, gr. ὅτι.
XII, 18. *duþþe*] Ulf. c. codd. ° καί.—*iddjedun gamotjan*] vid. ad Cor. I, IX, 25.—*þo*] hoc, gr. omn. ante *gatavida*.
XII, 20. *þiudo þize urrinnandane*] Grimm. Gr. IV, 586 male interpretatur, nam *þize urrinnandane* non ad *þiudo* pertinet, sed est genitivus quem vocant partitivum: erant autem inter excurrentes quidam gentilium.
XII, 21. *þai*] Ulf. c. codd. ° οὖν.
XII, 24. *waiteis*] vid. ad L. I, 23.
XII, 26. *was andbahtjai*] ¶ gr.—*þaruh*] Ulf. ° καί, nisi fortasse pro *sa* legendum est *jah*.—*visan habaiþ*] esse habet, i. e. erit, vid. ad L. VI, 25. —*jah*] sec. et, ° gr.—*mis*] sec. J. St. ⋇ *mik*.
XII, 28. *namo þeinata*] ¶ gr. omn.
XII, 29. *stoþ*] Ulf. c. cod. ° καί.
XII, 31. *fairwaus*] St. ⋇ *faurwaus*; cæterum quod Sch. adnotat, Ulf. τούτου omittere, errat.
XII, 32. *alla*] omnia, gr. πάντας.
XII, 34. *was*] J. St. ⋇ *wa*.
XII, 36. *galaiþ*] B. ⋇ *galiþ*.
XII, 37. *filu*] Ulf. ° δέ.
XII, 38. *esaeiins*] St. Hz. ⋇ *esaejins*.

40 qaþ esaeias. gablindida ize augona jah gadaubida ize hairtona. ei ni gaumidedeina augam jah
41 froþeina hairtin jah gavandidedeina jah ganasidedjau ins. þata qaþ esaeias. þan saw vulþu is jah
42 rodida bi ina. þanuh þan sveþauh jah us þaim reikam managai galaubidedun du imma. akei faura
43 fareisaium ni andhaihaitun. ei us synagogein ni usvaurpanai vaurþeina. frijodedun auk mais hauhein
44 manniska þau hauhein guþs. iþ iesus hropida jah qaþ. saei galaubeiþ du mis. ni galaubeiþ du mis ak du
45, 46 þamma sandjandin mik. jah saei saiwiþ mik. saiwiþ þana sandjandan mik. ik liuhad in þamma fairwau
47 qam. ei wazuh saei galaubjai du mis. in riqiza ni visai. jah jabai was meinaim hausjai vaurdam jah
48 galaubjai. ik ni stoja ina. nih þan qam ei stojau manased ak ei ganasjau manased. saei frakann mis
jah ni andnimiþ vaurda meina. habaid þana stojandan sik. vaurd þatei rodida. þata stojiþ ina in
49 spedistin daga. unte ik us mis silbin ni rodida. ak saei sandida mik atta. sah mis anabusn at... —
XIII, 11, 12 — qaþ. ni allai hrainjai sijuþ. biþeh þan usþvoh fotuns ize jah nam vastjos seinos. anakumbjands.
13 aftra qaþ du im. vitudu. wa gatavida izvis. jus vopeid mik. laisareis jah frauja. vaila qiþiþ. im auk
14 jabai nu usþvoh izvis fotuns frauja jah laisareis. jah jus skuluþ izvis misso þvahan fotuns.
15, 16 du frisahtai auk atgaf izvis ei svasve ik gatavida izvis. sva jus taujaiþ. amen amen qiþa izvis. nist
17 skalks maiza fraujin seinamma nih apaustaulus maiza þamma sandjandin sik. þande þata vituþ.
18 audagai sijuþ. jabai taujiþ þata. ni bi allans izvis qiþa. ik vait. warjans gavalida. ak ei usfulliþ vaurþi
19 þata gamelido. saei matida miþ mis hlaib. ushof ana mik fairzna seina. fram himma qiþa izvis
20 faurþizei vaurþi. ei biþe vairþai. galaubjaiþ þatei ik im. amen amen qiþa izvis. saei andnimiþ þana
21 þanei ik insandja. mik andnimiþ. iþ saei mik andnimiþ. andnimiþ þana sandjandan mik. þata qiþands
iesus indrobnoda ahmin jah veitvodida jah qaþ. amen amen qiþa izvis. þatei ains izvara galeveiþ
22, 23 mik. þanuh sewun du sis misso þai siponjos þagkjandans. bi warjana qeþi. vasuh þan anakumbjands
24 ains þize siponje is in barma iesuis. þanei frijoda iesus. bandviduh þan þamma seimon paitrus du
25 fraihnan. was vesi. bi þanei qaþ. anakumbida þan jains sva ana barma iesuis qaþuh imma. frauja.
26 was ist. andhof iesus. sa ist. þammei ik ufdaupjands þana hlaif giba. jah ufdaupjands þana hlaif gal

INTERPRETATIO.

dere, nam iterum dixit Esaias: 40. obcæcavit eorum oculos et induravit eorum corda, ut non viderent oculis et intelligerent corde et converterent et sanarem eos. 41. Hoc dixit Esaias, cum vidit gloriam ejus et locutus-est de eo. 42. Tunc autem tamen etiam ex his principibus multi crediderunt ad eum, sed propter Farisæos non confessi-sunt, ut e synagoga non ejecti fierent. 43. Amaverunt enim magis gloriam humanam, quam gloriam Dei. 44. Verum Iesus clamavit et dixit: qui credit ad me, non credit ad me, sed ad hunc mittentem me; 45. et qui videt me, videt hunc mittentem me. 46. Ego lumen in hunc mundum veni, ut quisque qui credat ad me, in tenebris non maneat; 47. et si quis mea audiat verba et credat, ego non judico eum, non enim veni, ut judicem mundum, sed ut salvem mundum; 48. qui rejicit me et non accipit verba mea, habet hunc judicantem se: verbum quod locutus-sum, hoc judicat eum in ultimo die. 49. Nam ego ex me ipso non locutus-sum, sed qui misit me pater, hic mihi præceptum de (dit) — XIII, 11. — dixit: non omnes mundi estis. 12. Cum autem lavit pedes eorum et cepit vestes suas, accumbens iterum dixit ad eos: scitisne quid feci vobis? 13. Vos vocatis me, magister et dominus? Bene dicitis, sum enim; 14. si igitur lavi vobis pedes, dominus et magister, etiam vos debetis vobis invicem lavare pedes. 15. Ad exemplum enim dedi vobis, ut sicut ego feci vobis, sic vos faciatis. 16. Amen, amen dico vobis, non-est servus major domino suo, nec apostolus major hoc mittente se. 17. Si hoc scitis, beati estis, si facitis hoc. 18. Non de omnibus vobis dico; ego scio, quos elegi, sed ut impletum fieret hoc scriptum: qui edit cum me panem, sustulit contra me calcaneum suum. 19. Ab hodierno dico vobis, antequam fieret, ut cum fiat, credatis, quod ego sum. 20. Amen, amen dico vobis, qui suscipit hunc, quem ego mitto, me suscipit; verum qui me suscipit, suscipit hunc mittentem me. 21. Hoc dicens Iesus turbatus-est spiritu et testatus est et dixit: amen, amen dico vobis, quod unus vestrum tradit me. 22. Tunc adspexerunt ad se invicem hi discipuli cogitantes, de quo diceret. 23. Fuit autem accumbens unus horum discipulorum ejus in sinu Iesu, quem amavit Iesus: 24. innuit autem huic Simon Petrus ad interrogandum quis esset de quo dixit. 25. Accubuit autem ille sic in sinu Iesu dixitque ei: domine, quis est? 26. Respondit Iesus: hic est, cui ego in-

ANNOTATIONES.

XII, 40. *hairtona*] corda, gr. omn. καρδίαν.

XII, 42. *synagogein*] editt. ⚹ *synagogei;* cod. Arg. *synagogeinusvaurpanai:* apparet librarium *ni* omisisse, cognito errore addidisse, sed ita ut cum litteram *n* jam scriptam videret, eam ad *ni* pertinere et *i* modo se omisisse putans, alterum *n* non repeteret. Dativus utique in *n* desinit: *synagogein* L. IV, 16, 20, 28; *synagogen* Mc. I, 23, 29.

XII, 43. *mais*] gr. omn. post *manniska*. — *manniska*] humanam, gr. omn. ἀνθρώπων.

XII, 45. *sandjandan*] J. St. ⚹ *sandjandin.*

XII, 46. *visai*] J. ⚹ *vizai.*

XII, 47. *jah*] sec., editt. addunt *ni*, cujus voculæ in cod. Arg. nullum vestigium invenitur, neque a librario, sed ab ipso interprete omissum esse, codices ii, quibuscum sæpissime consentit, probant. — *manased*] pr., cod. Arg. ⚹ *manananased;* cf. ad IX, 41.

XII, 48. *þana*] St. ⚹ *þara.*

XII, 49. *at..*] J. e conjectura complet *atgaf.*

XIII, 12. *vitudu*] cod. Arg. Hz. J. St. B. ⚹ *vitadu.*

XIII, 13. *laisareis*] cod. Arg. ⚹ *laisareisareis*, non uti Hi. Z. dicunt *laisareissareis*, cf. ad IX, 41. — *frauja*] Ulf. ° καί.

XIII, 14. *nu*] Ulf. • ἐγώ.

XIII, 15. *sva*] sic, gr. omn. καί, vid. ad XV, 9.

XIII, 16. *qiþa*] J. ⚹ *viþa.*

XIII, 18. *warjans*] quos (pronomen interrogativum), gr. οὕς. — *þata gamelido*] gr. ante *usfulliþ.*

XIII, 20. *þana þanei*] hunc quem, gr. ἐάν τινα.

XIII, 25. *sva*] sic, ° gr.

XIII, 26. *seimonis skariotau*] sic cod. Arg.; J. St. ⚹ *seimon iskariotau*, B. *seimonis iskariotau* recte, vid. XII. 4. nam nostro loco nullus gr. Σκαριώτῃ legit, quam mutilam formam supra quidam habent.

27 iudin seimonis skariotau. jah afar þamma hlaiba þan galaiþ in jainana satana. qaþ þan du imma
28 iesus. þatei taujis. tavei sprauto. þatuh þan ainshun ni vissa þize anakumbjandane. duwe qaþ imma.
29 sumai mundedun ei unte arka habaida iudas. þatei qeþi imma iesus. bugei þizei þaurbeima du dulþai
30 aiþþau þaim unledam ei wa gibau. biþe andnam þana hlaib jains. suns galaiþ ut. vasuh þan nahts.
31, 32 þan galaiþ ut. qaþ þan iesus. nu gasveraids varþ sunus mans jah guþ hauhiþs ist in imma. jabai nu
33 guþ hauhiþs ist in imma. jah guþ hauheiþ ina in sis jah suns hauhida ina. barnilona. nauh leitil
mel miþ izvis im. sokeiþ mik. jah svasve qaþ du iudaium. ei þadei ik gagga. jus ni maguþ qiman.
34 jah izvis qiþa nu. anabusn niuja giba izvis ei frijoþ. izvis misso sve ik frijoda izvis. þei jah jus frijoþ
35 misso izvis. bi þamma uf kunnanda allai. þei meinai siponjos sijuþ. jabai friaþva habaid miþ izvis
36 misso. þanuh qaþ du imma seimon paitrus. frauja. wad gaggis. andhafjands iesus qaþ. þadei ik
37 gagga. ni magt mik nu laistjan. iþ biþe laisteis. þaruh paitrus qaþ du imma. frauja. duwe ni mag þuk
38 laistjan nu. saivala meina faur þuk lagja. andhof iesus. saivala þeina faur mik lagjis. amen amen
XIV. 1 qiþa þus. þei hana ni hrukeiþ. unte þu mik afaikis kunnan þrim sinþam. ni indrobnai izvar hairto.
2 galaubeiþ du guþa jah du mis galaubeiþ. in garda atins meinis saliþvos managos sind. aþþan niba
3 veseina. aiþþau qeþjau du izvis. gagga manvjan stad izvis. jah þan jabai gagga. manvja izvis stad.
4 aftra qima jah franima izvis du mis silbin. ei þarei im ik. þaruh sijuþ jah jus. jah þadei ik gagga.
5 kunnuþ jah þana vig kunnuþ. þaruh qaþ imma þomas. frauja. ni vitum waþ gaggis jah waiva
6 magum þana vig kunnan. qaþ imma iesus. ik im sa vigs jah sunja jah libains. ainshun ni qimiþ at
7 attin niba þairh mik. iþ kunþedeiþ mik aiþþau kunþedeiþ jah attan meinana. jah þan fram himma
8 kunnuþ ina jah gasaiwiþ ina. iþ filippus qaþuh du imma. frauja. augei unsis þana attan. þatuh ganah

INTERPRETATIO.

mergens hunc panem do. Et immergens hunc panem dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. 27. Et post hunc
panem tum ivit in illum satanas; dixit autem ad eum Iesus: quod facis, fac subito. 28. Hoc autem ullus
non scivit horum accumbentium, cur dixit ei. 29. Quidam putarunt, quod, quia loculum habuit Iudas, quod
diceret ei Iesus: eme quo egemus ad festum, aut his pauperibus ut quid dem. 30. Ubi accepit hunc panem
ille, statim ivit foras. Fuit autem nox. 31. Cum ivit foras, dixit tum Iesus: nunc glorificatus factus-est
filius hominis et Deus altatus est in eo. 32. Si igitur Deus altatus est in eo, etiam Deus altat eum in se et
statim altavit eum. 33. Filioli, adhuc paucum tempus cum vobis sum; quæritis me, et sicut dixi ad Iudæos,
quod quo ego eo, vos non potestis venire, etiam vobis dico nunc. 34. Præceptum novum do vobis, ut
ametis vos invicem, uti ego amavi vos, ut etiam vos ametis invicem vos. 35. In hoc cognoscunt omnes,
quod mei discipuli estis, si amorem habetis cum vobis invicem. 36. Tunc dixit ad eum Simon Petrus.
domine, quo is? Respondens Iesus dixit: quo ego eo, non potes me nunc sequi; verum postea sequeris.
37. Tunc Petrus dixit ad eum: domine, cur non possum te sequi nunc? animam meam pro te pono. 38. Respondit Iesus: animam tuam pro me ponis? Amen, amen dico tibi, quod gallus non cantat, donec tu me
abnegas novisse tribus vicibus. XIV, 1. Ne turbetur vestrum cor, credite ad Deum et ad me credite. 2. In
domo patris mei mansiones multæ sunt; at nisi essent, utique dicerem ad vos: eo parare locum vobis.
3. Et enim si eo, paro vobis locum; iterum venio et accipio vos ad me ipsum, ut ubi sum ego, ibi sitis etiam
vos. 4. Et quo ego eo, scitis et hanc viam scitis. 5. Tunc dixit ei Thomas: domine, non scimus, quo is;
et quomodo possumus hanc viam scire? 6. Dixit ei Iesus: ego sum hæc via et veritas et vita, ullus non
venit ad patrem, nisi per me. 7. Si nosceretis me, utique nosceretis etiam patrem meum, et enim ab hodierno noscitis eum et videtis eum. 8. Verum Filippus dixit ad eum: domine, ostende nobis hunc patrem'

ANNOTATIONES.

XIII, 29. *sumai*] Ulf. c. codd. ° γάρ. — *ei unte*] quod quia, gr. ἐπεί (cod. D ὅτι); aut alterutrum est glossa in textum illata (cf. ad L. v, 35), aut Ulf. ὅτι particulam ab ἐδόκουν pendentem bis et ante et post sententiam interjectam posuit, sic Cor. II, v, 1 *vitum þatei, jabai airþeina unsara gards gatairada. ei gatimrjon us guþa habam*; cf. Mc. XII, 19. — *þaurbeima*] J. St. ⋇ *þaurbeimai*. — *gibau*] dem, gr. omn. δῷ.

XIII, 30. *biþe*] Ulf. c. cod. r. ap. Mi.. ° οὖν.

XIII, 31. *þan*] sec. tum, ° gr. omn. nec in gothica versione recte se habere existimamus, nam correlationem particularum, quæ in tam minutis sermonis membris adhibita satis inepta videtur, etiamsi ferremus, tamen ferri non potest, quod alterum *þan* (tum) non primum, quem sic debet (Cor. II, XII, 10), locum in enuntiato obtinet. Quod post prius *þan* gr. οὖν legunt, id fortasse a quodam in margine per *þan* redditum, deinde autem a librario codicis Arg., quia post illud *þan* poni non posset, alieno loco in textum illatum est.

XIII, 32. *nu*] igitur, ° gr. omn., Ulf. c. Brix.

XIII, 33. *mel*] tempus, ° gr. — *ik gagga*] ¶ gr.

XIII, 34. *ik*] ego, ° gr.

XIII, 35. *uf kunnanda*] est forma non passivi, sed medii, vid. Grim. I. 855, 2 uti *atsteigadau* M. XXVII, 42; Mc. XV, 32. *lausjadau* M. XXVII, 43; *faianda* Rom. IX. 19; *liugandau* Cor. I, VII, 9; *gavasjada* XV, 54; *vaurkjada* II, IV, 17; *ustiuhada* VII, 10.

XIII, 36. *þanuh*] tunc, ° gr. omn. — *andhafjands —qaþ*] respondens — dixit, gr. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, cum Goth. nullus liber consentit; cf. XVIII, 5. — *ik*] ego, ° gr. — *laisteis*] Ulf. c. codd. ° μοι.

XIII, 37. *þaruh*] tunc, ° gr. omn. — *paitrus*] gr. omn. post *imma*. — *nu*] St. ° ⋇.

XIII, 38. *andhof*] Ulf. c. codd. ° αὐτῷ. — *þei*] quod, ° gr. — *þu*] tu, ° gr. omn. — *mik*] gr. omn. post *kunnan*. — *afaikis kunnan*] abnegas novisse = ἀρνήσῃ, vid. ad Cor. I, IX, 25. — *þrim sinþam*] J. St. ⋇ jct.

XIV, 1. *guþa*] St. ⋇ *gtoha*.

XIV, 2. *veseina*] essent, ° gr. omn.

XIV, 3. *jah þan*] et enim, gr. omn. καί, sic vs. 7. — *gagga*] Ulf. c. codd. ° καί. — *þaruh*] ibi, ° gr. Cæterum Hz. ⋇ *þarei*. — *sijuþ*] gr. omn. post *jus*.

XIV, 5. *þaruh*] tunc, ° gr. omn.

XIV, 7. *aiþþau kunþedeiþ*] gr. omn. post *meinana*, cæterum Z. ⋇ *kundedeiþ*. — *ina*] pr. St. ⋇ *inna*. — *gasaiwiþ*] videtis, gr. omn. ἑωράκατε, Ulf. c. Brix.

XIV, 8. *iþ*] verum, ° gr. omn. — *filippus*] gr. omn. post *imma*; cæterum St. ⋇ *philippus*. — *þatuh*] hoc, gr. omn. καί.

9 unsis. þaruh qaþ imma iesus. svalaud melis miþ izvis vas. jah ni ufkunþes mik. filippu. saei gasaw
10 mik. gasaw attan. jah waiva þu qiþis. augei unsis þana attan. niu galaubeis þatei ik in attin jah
atta in mis ist. þo vaurda. þoei ik rodja izvis. af mis silbin ni rodja. ak atta. saei in mis ist. sa
11 taujiþ þo vaurstva. galaubeiþ mis þatei ik in attin jah atta in mis. iþ jabai in þize vaurstve ni
12 galaubeiþ mis. amen amen qiþa izvis. saei galaubeid mis. þo vaurstva. þoei ik tauja. jah is taujiþ
13 jah maizona þaim taujiþ. unte ik du attin gagga. jah þatei wa bidjiþ in namin meinamma. þata
14, 15 tauja ei hauhjaidau atta in sunau. jabai wis bidjiþ mik in namin meinamma. ik tauja. jabai mik frijoþ.
16 anabusnins meinos fastaid. jah ik bidja attan. jah anþarana parakletu gibiþ izvis. ei sijai miþ izvis
17 du aiva. ahma sunjos. þanei so manaseiþs ni mag niman. unte ni saiwiþ ina. nih kann ina. iþ jus
18 kunnuþ ina. unte is miþ izvis visiþ jah in izvis ist. ni leta izvis viduvairnans. qima at izvis.
19 nauh leitil. jah so manaseiþs mik ni þanaseiþs saiwiþ. iþ jus saiwiþ mik. þatei ik liba. jah jus
20 libaiþ. in jainamma daga ufkunnaiþ jus þatei ik in attin meinamma jah jus in mis jah ik in izvis.
21 saei habaid anabusnins meinos jah fastaiþ þos. sa ist saei frijoþ mik. jah þan saei frijoþ mik.
22 frijoda fram attin meinamma. jah ik frijo ina jah gabairhtja imma mik silban. þaruh qaþ imma
iudas. ni sa iskarjotes. frauja. wa varþ ei unsis munais gabairhtjan þuk silban iþ þizai manasedai ni.
23 andhof iesus jah qaþ du imma. jabai was mik frijoþ jah vaurd mein fastaiþ. jah atta meins frijoþ
24 ina. jah du imma galeiþos jah saliþvos at imma gataujos. iþ saei ni frioþ mik. þo vaurda meina ni
25 fastaiþ. jah þata vaurd. þatei hauseiþ. nist mein ak þis sandjandins mik attins. þata rodida izvis at
26 izvis visands. aþþan sa parakletus. ahma sa veiha. þanei sandeiþ atta in namin meinamma. sa izvis
27 laiseiþ allata jah gamaudeiþ izvis allis. þatei qaþ du izvis. gavairþi bileiþa izvis. gavairþi mein giba
izvis. ni svasve so manaseþs gibiþ. ik giba izvis. ni indrobnaina izvara hairtona nih faurhtjaina.
28 hausideduþ ei ik qaþ izvis. galeiþa jah qima at izvis. jabai frijodedeiþ mik. aiþþau jus faginodedeiþ
29 ei ik gagga du attin. unte atta meins maiza mis ist. jah nu qaþ izvis. faurþizei vaurþi. ei biþe vairþai.

INTERPRETATIO.

hoc sufficit nobis. 9. Tunc dixit ei Iesus: tantum temporis cum vobis fui, et non cognovisti me, Filippe? Qui vidit me, vidit patrem; et quomodo tu dicis, ostende nobis hunc patrem. 10. Nonne credis, quod ego in patre et pater in me est? Hæc verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor, sed pater, qui in me est, hic facit hæc opera. 11. Credite mihi, quod ego in patre et pater in me; verum si ob hæc opera non creditis mihi. 12. Amen, amen dico vobis, qui credit mihi, hæc opera, quæ ego facio, etiam is facit et majora his facit, quia ego ad patrem eo. 13. Et quod quid oratis in nomine meo, hoc facio, ut alteiur pater in filio. 14. Si quid oratis me in nomine meo, ego facio. 15. Si me amatis, præcepta mea servate, 16. et ego oro patrem, et alium paracletum dat vobis, ut sit cum vobis in æternum. 17. Spiritus veritatis, quem hic mundus non potest capere; nam non videt eum, neque noscit eum; verum vos noscitis eum, nam is cum vobis manet et in vobis est. 18. Non relinquo vos orbos: venio ad vos. 19. Adhuc paucum, et hic mundus me non amplius videt, verum vos videtis me, quod ego vivo, et vos vivitis. 20. In illo die cognoscitis vos, quod ego in patre meo et vos in me et ego in vobis. 21. Qui habet præcepta mea et servat hæc, hic est qui amat me; et autem, qui amat me amatur a patre meo, et ego amo eum, et ostendo ei me ipsum. 22. Tunc dixit ei Iudas, non hic Iscariotes: domine, quid factum-est, ut nobis cogites ostendere te ipsum, verum huic mundo non? 23. Respondit Iesus et dixit ad eum: si quis me amat et verbum meum servat, et pater meus amat eum, et ad eum imus et mansiones apud eum facimus. 24. Verum qui non amat me, hæc verba mea non servat, et hoc verbum, quod auditis, non-est meum, sed hujus mittentis me patris. 25. Hoc locutus-sum vobis apud vos existens. 26. At hic paracletus, spiritus hic sanctus, quem mittit pater in nomine meo, hic vos docet omne et admonet vos omnis, quod dixi ad vos. 27. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, non sicut hic mundus dat, ego do vobis. Ne turbentur vestra corda, neque timeant. 28. Audivistis, quod ego dixi vobis: eo et venio ad vos. Si amaretis me, utique vos gauderetis, quod ego eo ad patrem, nam pater meus major me est. 29. Et jam dixi vobis, anteauam fieret, ut

ANNOTATIONES.

xiv, 9. *þaruh*] tunc, ° gr. omn. — *vas*] fui, gr. omn. *εἰμί*.

xiv, 11. *iþ jabai — mis*] verum si — mihi, sine sensu et cave cum B. Ulf. in libro suo *εἰ δὲ διὰ τὰ ἔργα μὴ πιστεύετε* legisse credas. Zahnii mirabilis interpretandi ratio, *ni* quod post *jabai* ponendum fuisset, ab interprete propter euphonicum ordinem verborum (?) ante *galaubeiþ* collocatum esse, si quibus non probatur, ii non sunt vituperandi, modo ne locum corruptum esse opinentur (vid. Ribbeck, *Neues Jahrb. der Berlin. Gesellschaft*, etc. I. p. 41); potius sic statuendum est, Ulf. verborum græcorum sensum non probe curantem, negationem eo loco posuisse, ubi ponere solet, h. l. autem non debebat. Per similem errorem lapsus est L. viii. 12. Junius sensui consulere cupiens edidit *iþ jabai ni* (L. x, 6), *in þize vaurstve galaubeiþ mis*

xiv, 12. *galaubeid*] sic cod. Arg.; J. St. + *galaubeiþ*. — *attin*] Ulf. c. codd. ° *μοῦ*.

xiv, 14. *mik*] me, ° gr.

xiv, 15. *mik frijoþ*] ¶ gr. omn., sic vs. 23.

xiv, 17. *ahma*] in cod. Arg. signi, quo *n* indicatur, vestigium nullum vidimus; fortasse ipse Ulf. erravit, *πνεῦμα* neutrius forma deceptus.—*is*] is, ° gr. omn.

xiv, 19. *saiwiþ*] sec., J. ✳ *saijiþ*.

xiv, 20. *ufkunnaiþ*] St. ✳ *ufkannaiþ*.

xiv, 21. *habaid*] J. St. + *habaiþ*. — *gabairhtja*] B. ✳ *gabairhta*.

xiv, 22. *þaruh*] tunc, ° gr. omn. — *frauja*] Ulf. c. codd. ° *καί*.

xiv, 23. *mik frijoþ*] vid. ad vs. 15. — *jah*] sec. et, ° gr. omn.

xiv, 24. *iþ*] verum. ° gr. omn. — *frioþ*] J. + *frijoþ*, St. ✳ *frjioþ*.

xiv, 26. *gamaudeiþ*] pro eo Ih. Z. *gamauneiþ* vel *gamaneiþ* emendare voluerunt; sed *maudjan* et *gamaudjan* etiam leguntur Skeir. p. 47, 6; 50, 12. cf. *maudeins* 47, 5.

xiv, 27. *nih*] Z. ✳ *ni*;

xiv, 28. *jus*] vos, ° gr. omn. vid. ad L. xvii, 6.— *ik*] sec. ego, ° gr.

xiv, 29. *izvis*] St. ✳ *izis*.

30 galaubjaiþ. þanaseiþs filu ni maþlja miþ ïzvis. qimiþ saei þizai manasedai reikinoþ jah ïn mis ni
31 bigitiþ vaiht. ak ei ufkunnai so manaseþs þatei ïk frijoda attan meinana jah svasve anabaud mis atta
xv. 1 sva tauja. urreisiþ. gaggam þaþro. ik im veinatriu þata sunjeino. jah atta meins vaurstvja ïst.
2 all taine ïn mis unbairandane akran goþ usnimiþ ïta. jah all akran bairandane gahraineiþ ïta. ei
3, 4 managizo akran bairaina. ju jus hrainjai sijuþ ïn þis vaurdis. þatei rodida du ïzvis. visaiþ ïn mis jah
ïk ïn ïzvis. sve sa veinatains ni mag akran bairan af sis silbin. niba ïst ana veinatriva. svah nih jus.
5 niba ïn mis sijuþ. ïk ïm þata veinatriu. ïþ jus veinatainos. saei visiþ ïn mis jah ïk ïn ïmma. sva
6 bairiþ akran manag. þatei ïnuh mik ni maguþ taujan ni vaiht. niba saei visiþ ïn mis. usvairpada
7 ut sve veinatains jah gaþaursniþ jah galisada jah ïn fon galagjand jah ïnbranjada. aþþan jabai sijuþ
8 ïn mis. jah vaurda meina ïn ïzvis sind. þatawah þei vileiþ. bidjiþ. jah vairþiþ ïzvis. ïn þamma
9 haubiþs ïst atta meins. ei akran manag bairaiþ. jah vairþaiþ meinai siponjos. svasve frijoda mik atta.
10 svah ïk frijoda ïzvis. visaiþ ïn friaþvai meinai. jabai anabusnins meinos fastaid. sijuþ ïn friaþvai
11 meinai. svasve ïk anabusnins attins meinis fastaida jah visa ïn friaþvai ïs. þata rodida ïzvis ei faheþs
12 meina ïn ïzvis sijai jah faheds ïzvara usfulljaidau. þata ïst anabusns meina ei frijoþ ïzvis misso
13 svasve ïk frijoda ïzvis. maizein þizai friaþvai manna ni habaiþ. ei was saivala seina lagjiþ faur fri-
14, 15 jonds seinans. jus frijonds meinai sijuþ. jabai taujiþ. þatei ïk anabiuda ïzvis. þanaseiþs ïzvis ni qiþa
skalkans. unte skalks ni vait wa taujiþ ïs frauja. ïþ ïk ïzvis qaþ frijonds. unte all þatei hausida at attin mei-
16 namma. gakannida ïzvis. ni jus mik gavalideduþ. ak ïk gavalida ïzvis ei jus snivaiþ jah akran bairaiþ
17 jah akran ïzvar du aiva sijai. ei þatawah þei bidjaiþ attan ïn namin meinamma. gibiþ ïzvis. þata
18 anabiuda ïzvis ei frijoþ ïzvis misso. jabai so manaseds ïzvis fijai. kunneiþ ei mik fruman ïzvis
19 fijaida. jabai þis fairwaus veseiþ. aiþþau so manaseds svesans frijodedi. aþþan unte us þamma
20 fairwau ni sijuþ. ak ïk gavalida ïzvis us þamma fairwau. duþþe fijaid ïzvis so manaseþs. gamuneiþ þis
vaurdis þatei ïk qaþ du ïzvis. nist skalks maiza fraujin seinamma. jabai mik vrekun. jah ïzvis vrikand.

INTERPRETATIO.

cum fiat, credatis. 30. Amplius multum non loquor cum vobis; venit qui huic mundo imperat, et in me non invenit quidquam. 31. Sed ut cognoscat hic mundus, quod ego amavi patrem meum et sicut præcepit mihi pater, sic facio. Surgite! imus inde. xv, 1. Ego sum vitis hæc vera, et pater meus operarius est. 2. Omnem ramorum in me non-ferentium fructum bonum desumit eum, et omnem fructum ferentium purgat eum, ut plurem fructum ferant. 3. Jam vos mundi estis ob hoc verbum, quod locutus-sum ad vos. 4. Maneatis in me et ego in vobis, uti hic palmes non potest fructum ferre a se ipso, nisi est in vite, sic neque vos, nisi in me estis. 5. Ego sum hæc vitis, verum vos palmites; qui manet in me et ego in eo, sic fert fructum multum, quod sine me non potestis facere non quidquam. 6. Nisi qui manet in me, ejicitur foras, uti palmes et exarescit et colligitur et in ignem ponunt et crematur. 7. At si estis in me, et verba mea in vobis sunt, quodcunque quod vultis, orate, et fit vobis. 8. In hoc altatus est pater meus, ut fructum multum feratis et fiatis mei discipuli. 9. Sicut amavit me pater, sic ego amavi vos, maneatis in amore meo. 10. Si præcepta mea servatis, estis in amore meo, sicut ego præcepta patris mei servavi et maneo in amore ejus. 11. Hoc locutus-sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit et gaudium vestrum impleatur. 12. Hoc est præceptum meum, ut ametis vos invicem, sicut ego amavi vos. 13. Majorem hoc amore homo non habet, ut quis animam suam ponat pro amicis suis. 14. Vos amici mei estis, si facitis quod ego præcipio vobis. 15. Amplius vos non dico servos; nam servus non scit, quod facit ejus dominus; verum ego vos dixi amicos, nam omne, quod audivi a patre meo, notificavi vobis. 16. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, ut vos eatis et fructum feratis, et fructus vester in æternum sit, ut quodcumque quod oretis patrem in nomine meo, det vobis. 17. Hoc præcipio vobis, ut ametis vos invicem. 18. Si hic mundus vos oderit, scite quod me priorem vobis oderat. 19. Si hujus mundi essetis, utique hic mundus proprios amaret; at quia ex hoc mundo non estis, sed ego elegi vos ex hoc mundo, ideo odit vos hic mundus. 20. Recordamini hujus verbi, quod ego dixi ad vos, non-est servus major domino suo, si me persecuti-sunt, etiam vos persequuntur; si

ANNOTATIONES.

xiv, 30. *qimiþ*] Ulf. ° γάρ. — *bigitiþ*] invenit, gr. ἔχει.

xiv, 31. *ïk*] ego, ° gr. omn. — *meinana*] meum, ° gr. omn. vid. ad Cor. I, vii, 16.

xv, 2. *goþ*] bonum, ° gr. omn., Ulf. e locis parallelis M. vii, 19 et L. iii, 9 addidisse videtur.

xv, 4. *nih*] J. St. ⋇ *ni*.

xv, 5. *iþ*] verum, ° gr. omn. — *sva*] sic, gr. οὗτος, quos J. St. B., *sa* edentes, secuti sunt.

xv, 6. *gaþaursniþ*] Z. ⋇ *gataursniþ*. — *galisada*] colligitur, gr. omn. συνάγουσι, hanc lectionis diversitatem Sch. indicare voluisse videtur, adnotans, Ulf. c. gr. αὐτό pro αὐτά legere, sed Ulf. pronomen omnino omittit. — *ïnbranjada*] sic cod. Arg. et editt. ⋇ pro *inbrannjada*, vid. Cor. I, xiii, 3 *gabrannjaidau*, Skeir. 42, 1 *gabrannidaizos*, Calend. p. 26 *gabrannidai*, cf. *urrannjan* a *rinnan* profectum.

xv, 7. *aþþan*] at, ° gr. omn. præter cod. 11 ap. Mi. — *þatawah þei*] St. ⋇ *þata waþei*, sic vs. 16.

xv, 9. *frijoda*] pr., J. B. ⋇ *frijode*. — *svah*] sic, gr. omn. καί (κἀγώ); sic xvii, 18 et *sva* xiii, 15. Cæterum J. St. + *sva*.

xv, 10. *ïs*] gr. omn. ante *in*.

xv, 11. *faheþs*] St. + *faheds*; sic xvi, 24

xv, 12. *ïk*] ego, ° gr. omn. præter cod. g. ap. Mi.

xv, 13. *friaþvai*] a gr. omn. (præter cod. x ap. Mi.) ad μείζονα relatum (majorem hoc amorem), cum Ulf. ad ταύτης referat (majorem hoc amore), ἀγάπης legisse videtur. — *faur*] J. St. ⋇ *faura*.

xv, 15. *ïk*] ego, ° gr. omn.

xv, 16. *ïzvis*] sec., Ulf. c. codd. ° καὶ ἔθηκα ὑμᾶς. — *du aiva*] in æternum, ° gr. omn. — *þatawah þei*] vid. ad vs. 7. — *bidjaiþ*] St. ⋇ *bidjaþ*.

xv, 18. *fruman ïzvis*] priorem vobis, gr. omn. πρῶτον ὑμῶν; cæterum notandum est *fruman*, quod comparativus non est forma, sed significatione, sic *aukuma* (= ὑπερέχων) Philipp. ii, 3.

xv, 19. *svesans*] proprios, gr. omn.] τὸ ἴδιον.

21 jabai mein vaurd fastaidedeina. jah ïzvar fastaina. ak þata allata taujand ïzvis in namins meinis. unte
22 ni kunnun þana sandjandan mik. nih qemjau jah rodidedjau du ïm. fravaurht ni habaidedeina. iþ
23, 24 nu inilons ni haband bi fravaurht seina. saei mik fijaiþ. jah attan meinana fijaiþ. iþ þo vaurstva
ni gatavidedjau ïn ïm. þoei anþar ainshun ni gatavida. fravaurht ni habaidedeina. iþ nu jah gasewun
25 mik jak fijaidedun jah mik jah attan meinana. ak ei usfullnodedi vaurd þata gamelido in vitoda ïze. ei
26 fijaidedun mik arvjo. aþþan þan qimiþ parakletus. þanei ïk insandja ïzvis fram attin. ahman sunjos. ïzei
27; xvi, 1 fram attin urrinniþ. sa veitvodeiþ bi mik. jah þan jus veitvodeiþ. unte fram fruma miþ mis sijuþ. þata
2 rodida ïzvis ei ni afmarzjaindau. us gaqumþim dreiband ïzvis. akei qimiþ weila ei sawasuh ïzei usqimiþ
3 ïzvis þuggkeiþ hunsla saljan guþa. jah þata taujand. unte ni ufkunþedun attan nih mik. akei þata rodida
4 ïzvis. ei biþe qimai so weila ïze. gamuneiþ þize. þatei ïk qaþ ïzvis. iþ þata ïzvis fram fruma ni qaþ.
5 unte miþ ïzvis vas. iþ nu gagga du þamma sandjandin mik. jah ainshun us ïzvis ni fraihniþ mik. waþ
6, 7 gaggis. akei unte þata rodida ïzvis. gauriþa gadaubida ïzvar hairto. akei ïk sunja ïzvis qiþa. batizo
ïst ïzvis ei ïk galeipau. unte jabai ïk ni galeiþa. parakletus ni qimiþ at ïzvis. aþþan jabai gagga.
8 sandja ïna du ïzvis. jah qimands ïs gasakiþ þo manaseþ bi fravaurht jah bi garaihtiþa jah bi staua.
9, 10 bi fravaurht raihtis þata. þatei ni galaubjand du mis. iþ bi garaihtiþa. þatei du attin meinamma
11, 12 gagga jah ni þanaseiþs saiwiþ mik. iþ bi staua. þatei sa reiks þis fairwaus afdomiþs varþ. nauh
13 ganoh skal qiþan ïzvis. akei ni maguþ frabairan nu. iþ þan qimiþ jains. ahma sunjos. briggiþ ïzvis
ïn allai sunjai. nih þan rodeiþ af sis silbin ak sva filu sve hauseiþ. rodeiþ jah þata anavairþo ga-
14, 15 teihiþ ïzvis. jains mik hauheiþ. unte us meinamma nimiþ jah gateihiþ ïzvis. all þatei aih atta. mein
16 ïst. duþþe qaþ þatei us meinamma nimiþ jah gateihiþ ïzvis. leitil nauh jah ni saiwiþ mik. jah aftra
17 leitil jah gasaiwiþ mik. unte ïk gagga du attin. þaruh qeþun us þaim siponjam du sis misso. wa ïst
þata þatei qiþiþ unsis. leitil ei ni saiwiþ mik jah aftra leitil jah gasaiwiþ mik. jah þatei ïk gagga du
18, 19 attin. qeþunuh þata wa sijai þatei qiþiþ. leitil. ni vitum wa qiþiþ. iþ iesus vissuh þatei vildedun ïna
fraihnan jah qaþ ïm. bi þata sokeiþ miþ ïzvis misso. þatei qaþ. leitil jah ni saiwiþ mik. jah aftra

INTERPRETATIO.

meum verbum servarent, etiam vestrum servent. 21. Sed hoc omne faciunt vobis ob nomen meum; nam non noscunt hunc mittentem me. 22. Nisi venirem et loquerer ad eos, peccatum non haberent; verum nunc excusationem non habent ob peccatum suum. 23. Qui me odit, etiam patrem meum odit. 24. Si hæc opera non facerem in iis, quæ alius ullus non fecit, peccatum non haberent; verum nunc etiam viderunt me et oderunt et me et patrem meum. 25. Sed ut impleretur verbum hoc scriptum in lege eorum, quod oderunt me frustra. 26. At cum venit paracletus, quem ego mitto vobis a patre, spiritum veritatis, qui a patre exit, hic testatur de me. 27. Et autem vos testamini, nam a principio cum me estis. xvi, 1. Hoc locutus-sum vobis, ut non sollicitemini. 2. E conciliis pellunt vos; sed venit hora, ut quisque qui occidit vos, putet sacrificia offerre Deo. 3. Et hoc faciunt, quia non cognoverunt patrem, nec me. 4. Sed hoc locutus-sum vobis, ut cum veniat hæc hora eorum, recordemini horum, quod ego dixi vobis; verum hoc vobis a principio non dixi, nam cum vobis fui; 5. verum nunc eo ad hunc mittentem me, et ullus e vobis non interrogat me : quo vadis? 6. Sed quia hoc locutus-sum vobis, tristitia obduravit vestrum cor. 7. Sed ego veritatem vobis dico; melius est vobis ut ego eam; nam si ego non eo, paracletus non venit ad vos; at si eo, mitto eum ad vos. 8. Et veniens is arguit hunc mundum de peccato et de justitia et de judicio. 9. De peccato quidem hoc, quod non credunt ad me; 10. verum de justitia, quod ad patrem meum eo, et non amplius videtis me; 11. verum de judicio, quod hic princeps hujus mundi damnatus fuit. 12. Adhuc satis debeo dicere vobis, sed non potestis ferre nunc; 13. verum cum venit ille, spiritus veritatis, ducit vos in omnem veritatem, neque enim loquitur a se ipso, sed tam multum quam audit, loquitur et hoc futurum nuntiat vobis. 14. Ille me altat, nam e meo sumit et nuntiat vobis. 15. Omne quod habet pater, meum est; ideo dixi, quod e meo sumit et nuntiat vobis. 16. Paucum adhuc et non videtis me, et iterum paucum et videtis me; nam ego eo ad patrem. 17. Tunc dixerunt ex his discipulis ad se invicem : quid est hoc quod dicit nobis, paucum ut non videatis me, et iterum paucum et videtis me, et quod ego eo ad patrem? 18. Dixeruntque hoc, quid sit, quod dicit paucum; non scimus, quid dicit. 19. Verum Iesus scivit, quod voluerunt eum interrogare et dixit iis : ob hoc quæritis cum vobis invicem, quod dixi, paucum et non

ANNOTATIONES.

xv, 21. *sandjandan*] J. St. ⁎ *sandjandin*.

xv, 22. *nih*] Hz. ⁎ *ni*.

xv, 24. *anþar ainshun*] ¶ gr. omn. — *mik*] pr. me, ° gr.

xv, 25. *þata*] St. ⁎ *þaþa*. — *gamelido*] J. ⁎ *melido*. — *arvjo*] J. St. B. ⁎ *arujo*.

xv, 26. *sa*] St. ⁎ *sai*.

xv, 27. *þan jus*] ¶ gr. omn.

xvi, 4. *ïze*] eorum, ° gr. omn. præter cod. 11 ap. Mi., qui cum sequens αὐτῶν, a nostro per *þize* redditum, omittat, veremur ne alterutrum e margine in textum illatum sit, cf. ad xiii, 20; L. v, 35.

xvi, 6. *gadaubida*] obduravit, Ulf. πεπώρωκεν (xii, 40) pro πεπλήρωκεν legit.

xvi, 7. *ïzvis qiþa*] ¶ gr. — *parakletus*] St. ⁎ *paracletus*. — *jabai*] sec. J. ⁎ *gabai*.

xvi, 9. *þata*] hoc, ° gr. omn. et apud Goth. maxime offendit; nisi ad similitudinem locorum Mc. ix, 23; L. i, 62; ix, 46 dictum est, quod ut sit veremur; quia *þata* illis locis ubique habet, quo referatur, h. l. autem non habet, neque in gr. est ejus ullum vestigium : delendum est tanquam mendum librarii propter sequens *þatei*, cf. ad Cor. II, x, 12.

xvi, 13. *anavairþo*] Z. ⁎ *anavairhto*.

xvi, 16. *nauh*] adhuc, ° gr. omn. — *ïk*] ego, ° gr.

xvi, 17. *siponjam*] Ulf. c. codd. 7 et x ap. Mi. ° αὐτοῦ. — *ei*] ut, gr. omn. καί, Ulf. autem ita loquitur, ut de more suo sermonem variet, cf. L. vi, 37, ubi nisi cum codd. ἵνα pro καὶ οὐ legit, eamdem ob causam, quam indicavimus, *ei* pro *jah* posuit.

xvi, 18. *qeþunuh*] vid. ad x, 20.

xvi, 19, *iþ*] verum, ° gr. — *ïesus vissuh*] ¶ gr. omn.

20 leitil jah gasaiwiþ mik. amen amen qiþa izvis þei greitiþ jah gaunoþ jus iþ manaseþs faginoþ. jus
21 saurgandans vairþiþ. akei so saurga izvara du fahedai vairþiþ. qino þan bairiþ. saurga habaid.
unte qam weila izos. iþ biþe gabauran ist barn. ni panaseiþs ni gaman þizos aglons faura fahedai.
22 unte gabaurans varþ manna in fairwau. jah pan jus auk nu saurga habaiþ. iþ aftra saiwa izvis jah
23 faginoþ izvar hairto. jah þo fahed izvara ni ainshun nimiþ af izvis. jah in jainamma daga mik ni
fraihniþ vaihtais. amen amen qiþa izvis þatei þiswah þei bidjiþ attan in namin meinamma. gibiþ
24 izvis. und hita ni beduþ ni vaihtais in namin meinamma. bidjaiþ jah nimiþ ei faheþs izvara sijai
25 usfullida. þata in gajukom rodida izvis. akei qimiþ weila. þanuh izvis ni þanaseiþs in gajukom
26 rodja. ak andaugiba bi attan gateiha izvis. in jainamma daga in namin meinamma bidjiþ. jah ni
27 qiþa izvis. þei ik bidjau attan bi izvis. ak silba atta frijoþ izvis. unte jus mik frijodeduþ jah galau-
28 bideduþ þatei ik fram guþa urrann. uzuhiddja fram attin jah atiddja in pana fairwu. aftra bileiþa
29 þamma fairwau jah gagga du attin. þaruh qeþun þai siponjos is. sai. nu andaugiba rodeis jah gaju-
30 kono ni ainohun qiþis. nu vitum ei þu kant alla jah ni þarft ei þuk was fraihnai. bi þamma galaub-
31, 32 jam þatei þu fram guþa urrant. andhof im iesus. nu galaubeiþ. sai. qimiþ weila jah nu qam ei
33 distahjada warjizuh du seina jah mik ainana bileiþiþ. jah ni im ains. unte atta miþ mis ist. þata
rodida izvis. þei in mis gavairþi aigeiþ. in þamma fairwau aglons habaid. akei þrafsteiþ izvis. ik
XVII. 1 gajiukaida þana fairwu. þata rodida iesus uzuhhof augona seina du himina jah qaþ. atta.
2 qam weila. hauhei þeinana sunu. ei sunus þeins hauhjai þuk. svasve atgaft imma
3 valdufni allaize leike ei all þatei atgaft imma. gibai im libain aiveinon. soh þan ist so aiveino
4 libains. ei kunneina þuk ainana sunja guþ jah þanei insandides iesu xristu. ik þuk hauhida ana
5 airþai. vaurstv ustauh. þatei atgaft mis du vaurkjan. jah nu hauhei mik. þu atta. at þus silbin
6 þamma vulþau. þanei habaida at þus. faurþizei sa fairwus vesi. gabairhtida þeinata namo mannam.
þanzei atgaft mis us þamma fairwau. þeinai vesun jah mis atgaft ins. jah þata vaurd þeinata gafa-

INTERPRETATIO.

videtis me, et iterum paucum et videtis me. 20. Amen, amen dico vobis, quod ploratis et lugetis vos, verum mundus gaudet; vos mœrentes fitis, sed hic mœror vester ad lætitiam fit. 21. Mulier cum parit, mœrorem habet, nam venit hora ejus; verum cum natus est puer, non amplius non recordatur hujus afflictionis præ lætitia, quia natus fuit homo in mundo. 22. Et autem vos enim nunc mœrorem habetis; verum iterum video vos, et gaudet vestrum cor, et hanc lætitiam vestram non ullus sumit a vobis. 23. Et in illo die me non interrogatis quidquam; amen, amen dico vobis, quod, quodcunque quod oratis patrem in nomine meo, dat vobis. 24. Usque hodiernum non orastis non quidquam in nomine meo; oretis et sumitis, ut lætitia vestra sit completa. 25. Hoc in parabolis locutus sum vobis; sed venit hora, tunc vobis non amplius in parabolis loquor, sed palam de patre nuntio vobis. 26. In illo die in nomine meo oratis, et non dico vobis, quod ego orem patrem pro vobis, 27. sed ipse pater amat vos, quia vos me amavistis et credidistis, quod ego a Deo exii. 28. Exii a patre et descendi in hunc mundum; iterum relinquo hunc mundum et eo ad patrem. 29. Tunc dixerunt hi discipuli ejus: ecce, nunc palam loqueris et parabolarum non ullam dicis. 30. Nunc scimus quod tu scis omnia et non indiges, ut te quis interroget; de hoc credimus, quod tu a Deo exiisti. 31. Respondit iis Iesus: nunc creditis? 32. Ecce, venit hora et jam venit, ut dissipetur quisque ad sua, et me solum relinquitis, et non sum solus, nam pater cum me est. 33. Hoc locutus-sum vobis, ut in me pacem habeatis; in hoc mundo afflictiones habetis, sed consolamini vos; ego subjugavi hunc mundum. XVII, 1. Hoc locutus-est Iesus elevavitque oculos suos ad cœlum et dixit: pater, venit hora, alta tuum filium, ut filius tuus altet te. 2. Sicut dedisti ei imperium omnium corporum, ut omne, quod dedisti ei, det iis vitam æternam. 3. Hæc autem est hæc æterna vita, ut noscant te unum vere Deum et quem misisti, Iesum Christum. 4. Ego te altavi in terra; opus perfeci, quod dedisti mihi ad operandum. 5. Et nunc alta me, tu pater, apud te ipsum hoc splendore, quem habui apud te, antequam hic mundus esset. 6. Manifestavi tuum nomen hominibus, quos dedisti mihi ex hoc mundo; tui fuerunt, et mihi dedisti eos, et hoc ver-

ANNOTATIONES.

XVI, 20. *jus*] sec., Ulf. c. codd. ° δέ.

XVI, 21. *gabauran ist*] natus est (puer), gr. omn. γεννήσῃ (puerum mulier). — *ni þandseiþs ni*] vid. ad VIII, 42.

XVI, 22. *þan*] gr. omn. post *jus*. — *saurga*] gr. ante *auk*; quod autem Sch. Goth. in eorum numerum refert, qui νῦν μέν pro μέν νῦν legant, erravit.

XVI, 23. *þiswah þei*] sic cod. Arg.; St. Z. ✻ *þiswaþei*.

XVI, 24. *faheþs*] vid. ad XV, 11.

XVI, 25. *akei*] sed, ° gr. — *þanuh*] tunc, gr. omn. ὅτι. — *izvis*] sec., gr. omn. post *rodja*.

XVI, 27. *ak*] sed, gr. omn. γάρ, quod tamen Goth. per *ak* reddit etiam Eph. II, 10.

XVI, 28. *uzuhiddja*] vid. ad Mc. XIV, 44. — *atiddja*] St. ✻ *attiddja*.

XVI, 29. *þaruh*] tunc, ° gr. omn. — *qeþun*] Ulf. c. codd. ° αὐτῷ. — *gajukono*] J. St. ✻ *gajukno*.

XVI, 30. *þu*] utr. tu, ° gr. omn. — *þuk was*] ¶ gr. omn. — *fraihnai*] Z. ✻ *frahnai*.

XVI, 31. *im*] J. B. ✻ *him*.

XVI, 32. *distahjada*] dissipetur, gr. omn. σκορπισθῆτε. — *seina*] hæc forma, quam Z. in *seinaim* mutare malebat, nobis genitivus pronominis reciproci esse videtur, uti L. VII, 32; *du seina* autem elliptice dictum est, uti L. XIX, 7 *du fraw urhtis mans*, vid. ad L. VIII, 49.

XVI, 33. *fairwu*] J. St. ✻ *fairwau*.

XVII, 1. *uzuhhof*] elevavitque, vid. ad XVIII, 26 et ad Mc. XIV, 44. — *ei*] Ulf. c. codd. ° καί.

XVII, 3. *sunja*] vere, jam Z. recte animadvertit, *sunja* esse adverbium, cf. *alja*, sic etiam L. IX, 27 *sunja* secundum gr. (ἀληθῶς) pro adverbio haberi potest.

XVII, 5. *at þus*] gr. omn. post *vesi*; Ulf. c. verss.

XVII, 6. *atgaft ins*] ¶ gr. omn.

7, 8 staidedun. nu ufkunþa ei alla. þoei atgaft mis. at þus sind. unte þo vaurda. þoei atgaft mis. atgaf
9 im. jah eis nemun bi sunjai þatei fram þus urrann jah galaubidedun þatei þu mik insandides. ik bi
10 ins bidja. ni bi þo manaseþ bidja ak bi þans þanzei atgaft mis. unte þeinai sind. jah meina alla
11 þeina sind jah þeina meina jah hauhiþs im in þaim. ni þanaseiþs im in þamma fairwau. iþ þai in
þamma fairwau sind. jah ik du þus gagga. atta veiha. fastai ins in namin þeinamma. þanzei atgaft
12 mis ei sijaina ain svasve vit. þan vas miþ im in þamma fairwau. ik fastaida ins in namin þei-
namma. þanzei atgaft mis. gafastaida. jah ainshun us im ni fraqistnoda niba sa sunus fralustais. ei
13 þata gamelido usfulliþ vaurþi. iþ nu du þus gagga jah þata rodja in manasedai. ei habaina fahed
14 meina usfullida in sis. ik atgaf im vaurd þeinata. jah so manaseþs fijaida ins. unte ni sind us þamma
15 fairwau. svasve ik us þamma fairwau ni im. ni bidja ei usnimais ins us þamma fairwau ak ei bair-
16 gais im faura þamma unseljin. us þamma fairwau ni sind. svasve ik us þamma fairwau ni im.
17, 18 veihai ins in sunjai. vaurd þeinata sunja ist. svasve mik insandides in manaseþ. svah ik insandida
19, 20 ins in þo manased. jah fram im ik veiha mik silban. ei sijaina jah eis veihai in sunjai. aþþan ni bi
21 þans bidja ainans ak bi þans galaubjandans þairh vaurda ize du mis. ei allai ain sijaina svasve þu.
atta. in mis jah ik in þus. ei jah þai in uggkis ain sijaina. ei so manaseþs galaubjai þatei þu mik
22, 23 insandides. jah ik vulþu. þanei gaft mis. gaf im ei sijaina ain svasve vit ain siju. ik in im jah þu in
mis. ei sijaina ustauhanai du ainamma jah kunnei so manaseþs þatei þu mik insandides jah frijodes
24 ins svasve mik frijodes. atta. þatei atgaft mis. viljau ei þarei- im ik jah þai sijaina miþ mis. ei
25 saiwaina vulþu meinana. þanei gaft mis. unte frijodes mik faur gaskaft fairwaus. atta garaihta. jah
26 so manaseþs þuk ni ufkunþa. iþ ik þuk kunþa jah þai ufkunþedun þatei þu mik insandides. jah
XVIII. 1 gakannida im namo þeinata jah kannja ei friaþva. þoei frijodes mik. in im sijai jah ik in im. þata
qiþands iesus usiddja miþ siponjam seinaim ufar rinnon þo kaidron. þarei vas aurtigards. in þanei
2 galaiþ iesus jah siponjos is. vissuh þan jah iudas sa galevjands ina þana stad. þatei ufta gaiddja
3 iesus jainar miþ siponjam seinaim. iþ iudas nam hansa jah þize gudjane jah fareisaie andbahtans
4 iddjuh jaindvairþs miþ skeimam jah haizam jah veþnam. iþ iesus vitands alla þoei qemun ana ina
5 usgaggands ut qaþ im. wana sokeiþ. andhafjandans imma qeþun. iesu þana nazoraiu. þaruh qaþ im

INTERPRETATIO.

bum tuum servaverunt. 7. Nunc cognovi, quod omnia, quæ dedisti mihi, apud te sunt; 8. quod hæc verba, quæ dedisti mihi, dedi iis et ii acceperunt in veritate, quod a te exii, et crediderunt, quod tu me misisti. 9. Ego pro iis oro, non pro hoc mundo oro, sed pro his, quos dedisti mihi; nam tui sunt. 10. Et mea omnia tua sunt, et tua mea, et altatus sum in his. 11. Non amplius sum in hoc mundo; verum hi in hoc mundo sunt, et ego ad te eo. Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut nos. 12. Cum fui cum iis in hoc mundo, ego servavi eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, conservavi, et ullus ex iis non periit, nisi hic filius perditionis, ut hoc scriptum impletum fieret. 13. Verum nunc ad te eo et hoc loquor in mundo, ut habeant lætitiam meam completam in se. 14. Ego dedi iis verbum tuum, et hic mundus odio habuit eos; nam non sunt ex hoc mundo, sicut ego ex hoc mundo non sum. 15. Non oro, ut auferas eos ex hoc mundo, sed ut tuearis eos ab hoc malo. 16. Ex hoc mundo non sunt, sicut ego ex hoc mundo non sum. 17. Sanctifica eos in veritate; verbum tuum veritas est. 18. Sicut me misisti in mundum, sic ego misi eos in hunc mundum, 19. et pro iis ego sanctifico me ipsum, ut sint etiam ii sancti in veritate. 20. At non pro iis oro solis, sed pro his credentibus per verba eorum ad me, 21. ut omnes unum sint, sicut tu, pater, in me et ego in te, ut etiam hi in nobis unum sint; ut hic mundus credat, quod tu me misisti. 22. Et ego splendorem, quem dedisti mihi, dedi iis, ut sint unum, sicut nos unum sumus. 23. Ego in iis et tu in me, ut sint perfecti ad unum et cognoscat hic mundus, quod tu me misisti et amasti eos, sicut me amasti. 24. Pater, quod dedisti mihi, volo, ut ubi sum ego, etiam hi sint cum me, ut videant gloriam meam, quam dedisti mihi, quia amasti me ante creationem mundi. 25. Pater juste, et hic mundus te non cognovit; verum ego te cognovi et hi cognoverunt, quod tu me misisti. 26. Et notificavi iis nomen tuum et notifico, ut amor, quo amasti me, in iis sit et ego in iis. XVIII, 1. Hoc dicens Iesus exiit cum discipulis suis trans torrentem, hunc Cedron, ubi fuit hortus, in quem ivit Iesus et discipuli ejus. 2. Scivit autem etiam Iudas, hic prodens eum, hunc locum, quod sæpe convenit Iesus illic cum discipulis suis. 3. Verum Iudas cepit cohortem et horum sacerdotum et Farisæorum ministros ivitque illuc cum facibus et tædis et armis. 4. Verum Iesus sciens omnia, quæ venerunt super eum, exiens foras dixit iis: quem quæritis? 5. Respondentes ei dixerunt: Iesum, hunc Nazoræum. Tunc dixit iis Iesus: ego

ANNOTATIONES.

XVII, 8. *nemun*] Ulf. c. codd. ° καὶ ἔγνωσαν.
XVII, 11. init. Ulf. ° καί. — *þanzei*] quos, gr. ᾧ.
XVII, 14. *so*] St. ⋇ *sa*. — *ni im*] gr. ante *us*.
XVII, 17. *sunjai*] Ulf. c. codd. ° σοῦ.
XVII, 18. *svah*] vid. ad XV, 9. — *manased*] J. St. + *manaseþ*.
XVII, 19. *sijaina*] gr. post *eis*.
XVII, 20. *ak*] Ulf. ° καί. — *vaurda*] verba, gr. omn. λόγου.
XVII, 22. *siju*] editt. + *sijum*, vid. ad X, 30. Mc. X, 39.
XVII, 23. *jah*] sec., Ulf. ° ἵνα.
XVII, 24. *þatei*] quod, gr. οὕς. — *im ik*] sic cod. Arg.; Z. + *ik im*.
XVIII, 1. *iesus*] sec., sic cod. Arg., vid. ad Mc. I, 42.
XVIII, 2. *galevjands*] J. St. B. + *levjands*, in cod. Arg. *ga* supra lineam scriptum est.
XVIII, 3. *miþ*] Z. ⋇ *mit*. — *skeimam*] sic cod. Arg. pro qua lectione Zahnii conjectura *skeinam* probabilis videtur, ut *skeina* a *skeinan* verbo (L. IX, 29; XVII, 24; Cor. II, IV, 6) formatum sit.
XVIII, 5. *andafjandans — qeþun*] respondentes — dixerunt, gr. ἀπεκρίθησαν. — *þaruh*] tunc, ° gr. omn.

6 iesus. ik im. stoþuh þan jah iudas sa levjands ina miþ im. þaruh sve qaþ im. þatei ik im. galiþun
7 ibukai jah gadrusun dalaþ. þaþroh þan ins aftra frah. wana sokeiþ. iþ eis qeþun. iesu þana nazo-
8, 9 raiu. andhof iesus. qaþ izvis þatei ik im. jabai nu mik sokeiþ. letiþ þans gaggan. ei usfullnodedi
10 þata vaurd þatei qaþ. ei þanzei atgaf mis. ni fraqistida ize ainummehun. iþ seimon þaitrus habands
hairu uslauk ina jah sloh þis auhumistins gudjins skalk jah afmaimait imma auso taihsvo. sah
11 þan haitans vas namin malkus. þaruh qaþ iesus du þaitrau. lagei þana hairu in fodr. stikl
12 þanei gaf mis atta. niu drigkau þana. þaruh hansa jah sa þusundifaþs jah andbahtos
13 iudaie undgripun iesu jah gabundun ina jah gatauhun ina du annin frumist. sa vas auk svaihra
14 kajafin. saei vas auhumists veiha þis ataþnjis. vazuh þan kajafa. saei garaginoda iudaium.
15 þatei batizo ist. ainana mannan fraqistjan faur managein. þaruh laistida iesu seimon paitrus
jah anþar siponeis. sah þan siponeis vas kunþs þamma gudjin. jah miþinngalaiþ miþ iesua in
16 rohsn þis gudjins. iþ paitrus stoþ at daurom uta. þaruh usiddja ut sa siponeis anþar. saei vas
17 kunþs þamma gudjin. jah qaþ dauravardai jah attauh inn paitru. þaruh qaþ jaina þivi so daura-
18 vardo du paitrau. ibai jah þu þize siponje is þis mans. iþ is qaþ. ni im. þaruh stoþun skalkos jah
andbahtos haurja vaurkjandans. unte kald vas. jah varmidedun sik. jah þan vas miþ im paitrus
19, 20 standands jah varmjands sik. iþ sa auhumista gudja frah iesu bi siponjans is jah bi laisein is. and-
hof imma iesus. ik andaugjo rodida manasedai. ik sinteino laisida in gaqumþai jah in gudhusa. þa-
21 rei sinteino iudaieis gaqimand. jah þiubjo ni rodida vaiht. wis mik fraihnis. fraihn þans hausjan-
22 dans. wa rodidedjau du im. sai. þai vitun. þatei qaþ ik. iþ þata qiþandin imma sums andbahte
23 standands gaf slah lofin iesua qaþuh. svau andhafjis þamma reikistin gudjin. andhof iesus. jabai
24 ubilaba rodida. veitvodei bi þata ubil. aiþþau jabai vaila. duwe mik slahis. þanuh insandida ina
25 annas gabundanana du kajafin þamma maistin gudjin. iþ seimon paitrus vas standands jah varm-
jands sik. þaruh qeþun du imma. niu jah þu þize siponje þis is. iþ is afaiaik jah qaþ. ne. ni im.
26 qaþ sums þise skalke þis maistins gudjins. sah niþjis vas. þammei afmaimait paitrus auso. niu þuk

INTERPRETATIO.

sum. Stetit autem etiam Iudas, hic prodens eum, cum iis. 6. Tunc uti dixit iis, quod ego sum, iverunt retro versi et ceciderunt deorsum. 7. Deinde autem eos iterum interrogavit: quem quæritis? Verum ii dixerunt: Iesum, hunc Nazoræum. 8. Respondit Iesus: dixi vobis, quod ego sum; si nunc me quæritis, sinite hos ire. 9. Ut impleretur hoc verbum, quod dixit, quod quos dedit mihi, non perdidi eorum unum. 10. Verum Simon Petrus, habens gladium, eduxit eum et percussit hujus summi sacerdotis servum et abscidit ei aurem dextram: hic autem vocatus fuit nomine Malcus. 11. Tunc dixit Iesus ad Petrum: pone hunc gladium in vaginam; calicem, quem dedit mihi pater, nonne bibam hunc? 12. Tunc cohórs et hic centurio et ministri Iudæorum prehenderunt Iesum et vinxerunt eum 13. et duxerunt eum ad Annam primum; hic fuit enim socer Cajafæ, qui fuit summus sacerdos hujus anni. 14. Fuit autem Cajafa, qui consuluit Iudæis, quod melius est, unum hominem perire pro populo. 15. Tunc secutus-est Iesum Simon Petrus et alius discipulus; hic autem discipulus fuit notus huic sacerdoti, et simul-introiit cum Iesu in atrium hujus sacerdotis. 16. Verum Petrus stetit ad portas foras. Tunc exiit foras hic discipulus alter, qui fuit notus huic sacerdoti, et dixit janitrici et adduxit intro Petrum. 17. Tunc dixit illa serva hæc janitrix ad Petrum: num etiam tu horum discipulorum es hujus hominis? Verum is dixit: non sum. 18. Tunc steterunt servi et ministri prunam facientes, nam frigidum fuit, et calefecerunt se et autem fuit cum iis Petrus, stans et calefaciens se. 19. Verum hic summus sacerdos interrogavit Iesum de discipulis ejus et de doctrina ejus. 20. Respondit ei Iesus: ego palam locutus-sum mundo; ego semper docui in concilio et in templo, ubi semper Iudæi conveniunt, et occulte non locutus-sum quidquam. 21. Quid me interrogas? Interroga hos audientes, quid locutus-sim ad eos. Ecce, hi sciunt, quod dixi ego. 22. Verum hoc dicente eo, quidam ministrorum stans dedit ictum vola Iesu dixitque: sicne respondes huic summo sacerdoti? 23. Respondit Iesus: si male locutus-sum, testare de hoc malo; aut si bene, cur me percutis? 24. Tunc misit eum Annas vinctum ad Cajafam, hunc summum sacerdotem. 25. Verum Simon Petrus fuit stans et calefaciens se; tunc dixerunt ad eum: nonne etiam tu horum discipulorum hujus es? Verum is negavit et dixit: minime, non sum. 26. Dixit quidam horum servorum hujus summi sacerdotis, hicque cognatus fuit,

ANNOTATIONES.

XVIII, 7. *aftra*] gr. omn. ante *þaþroh*.

XVIII, 8. *gaggan*] St. ⁎ *gaggam*.

XVIII, 9. *atgaf*] sic cod. Arg.; Hz. et editt. *atgaft* (dedisti) c. gr. omn. (δέδωκας).

XVIII, 10. *sah — namin*] hic — nomine, gr. ἦν δὲ ὄνομα τῷ δούλῳ: cæterum Z. + *sa*.

XVIII, 13. *sa*] hic, ° gr. — *kajafin*] (Massm. Skeir. p. 59 +) errore librarii pro *kajafins* scriptum esse suspicatur, sed errat ipse vir doctus, nam sic Gothi dativo pro genitivo uti solent. — *þis ataþnjis*] J. St. ⁎ *þiza taþnjis*; veram lectionem jam Maresh. p. 408 commendavit.

XVIII, 15. *paitrus*] cod. Arg. ⁎ *prus*, nunquam hoc nomen per compendium scribitur, nec si scriberetur, signum notæ deesse deberet; cf. Cor. II, XI, 5. — *miþinngalaiþ*] St. ⁎ *miþiggalaiþ*.

XVIII, 16. *paitru*] J. St. ⁎ *paitrus*.

XVIII, 17. *iþ*] verum, ° gr. omn. — *is qaþ*] ¶ gr. omn.

XVIII, 18. *standands*] St. ⁎ *standans*, sic vs. 22. — *jah*] ult., Z. ° ⁎.

XVIII, 20. *sinteino*] semper, gr. πάντες.

XVIII, 22. *þata*] J. St. ⁎ *þana*. — *qiþandin imma*] ¶ gr. — *standands*] vid. ad vs. 18. — *slah lofin*] J. St. ⁎ jct. — *svau*] J. St. B. ⁎ *svah*.

XVIII, 23. *andhof*] Ulf. ° αὐτῷ.

XVIII, 24. *þanuh*] tunc, ° gr. — *gabundanana*] J. St. ⁎ *gabundana*.

XVIII, 25. *paitrus*] J. St. B. ⁎ *paitraus*. — *vas*] gr. omn. ante *seimon*. — *iþ*] sec. verum, ° gr. — *is afaiaik*] ¶ gr. — *ne*] minime, ° gr. omn.

XVIII, 26. *sah*] hicque, pro *saei* (qui); a Grim. III. 23 sq. et a nobis (ad Mc. II, 11 et Cor. I, XVI, 13) observatum est, *uh* encliticam particulam idem quod

27, 28 sa… k in aurtigarda miþ imma. þaruh aftra afaiaik paitrus. jah suns hana hrukida. iþ eis tauhun
iesu fram kajafin in praitoriaun. þanuh vas maurgins. iþ eis ni iddjedun in praitoria. ei ni bisaul-
29 nodedeina ak matidedeina pasxa. þaruh atiddja ut peilatus du im jah qaþ. wo vrohe bairiþ ana
30 þana mannan. andhofun jah qeþun du imma. nih vesi sa ubiltojis. ni þau veis atgebeima þus ina.
31 þaruh qaþ im peilatus. nimiþ ina jus jah bi vitoda izvaramma stojiþ ina. iþ eis qeþunuh du imma
32 iudaieis. unsis ni skuld ist usqiman manne ainummehun. ei vaurd fraujins usfullnodedi. þatei qaþ
33 bandvjands wileikamma dauþau skulda gasviltan. galaiþ in praitauria aftra peilatus jah vopida iesu
34 qaþuh imma. þu is þiudans iudaie. andhof iesus. abu þus silbin þu þata qiþis þau anþarai þus qeþun
35 bi mik. andhof peilatus. vaitei ik iudaius im. so þiuda þeina jah gudjans anafulhun þuk mis. wa ga-
36 tavides. andhof iesus. þiudangardi meina nist us þamma fairwau. iþ us þamma fairwau vesi meina
þiudangardi. aiþþau andbahtos meinai usdaudidedeina. ei ni galeviþs vesjau iudaium, iþ nu þiudan-
37 gardi meina nist þaþro. þaruh qaþ imma peilatus. an nuh þiudans is þu. andhafjands iesus. þu qiþis
ei þiudans im ik. ik du þamma gabaurans im jah du þamma qam in þamma fairwau ei veitvodjau sun-
38 jai. wazuh saei ist sunjos. hauseiþ stibnos meinaizos. þanuh qaþ imma peilatus. wa ist so sunja. jah
39 þata qiþands galaiþ ut du iudaium jah qaþ im. ik ainohun fairino ni bigita in þamma. iþ ist biuhti izvis
40 ei ainana izvis fraletau in pasxa. vileidu nu ei fraletau izvis þana þiudan iudaie. iþ eis hropidedun
xix. 1 aftra allai qiþandans. ne þana ak barabban. sah þan vas sa barabba vaidedja. þanuh þan nam pei-
2 latus iesu jah usblaggv. jah þai gadrauhteis usvundun vippja us þaurnum jah galagidedun imma
3 ana haubid jah vastjai paurpurodai gavasidedun ina jah qeþun. hails þiudans iudaie. jah gebun imma
4 slahins lofin. atiddja aftra ut peilatus jah qaþ im. sai. attiuha izvis ina ut ei viteiþ þatei in imma
5 ni ainohun fairino bigat. þaruh usiddja ut iesus bairands þana þaurneinan vaip jah þo paurpuro-
6 don vastja jah qaþ im. sa ist sa manna. þaruh biþe sewun ina þai maistans gudjans jah andbahtos.

INTERPRETATIO.

cui abscidit Petrus aurem : nonne te vidi ego in horto cum eo? 27. Tunc iterum negavit Petrus, et statim gallus cantavit. 28. Verum ii duxerunt Iesum a Cajafa in prætorium. Tunc fuit mane; verum ii non iverunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ederent pascha. 29. Tunc ivit foras Pilatus ad eos et dixit : quam accusationum fertis contra hunc hominem? 30. Responderunt et dixerunt ad eum : nisi esset hic maleficus, non utique nos traderemus tibi eum. 31. Tunc dixit iis Pilatus : sumite eum vos et secundum legem vestram judicate eum! Verum ii dixerunt ad eum Iudæi : nobis non licitum est, occidere hominum unum. 32. Ut verbum domini impleretur, quod dixit significans, quali morte debuit mori. 33. Ivit in prætorium iterum Pilatus et vocavit Iesum dixitque ei : tu es rex Iudæorum? 34. Respondit Iesus : abne te ipso tu hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? 35. Respondit Pilatus : num ego Iudæus sum? Hæc gens tua et sacerdotes tradiderunt te mihi; quid fecisti? 36. Respondit Iesus : regnum meum non-est ex hoc mundo: si ex hoc mundo esset meum regnum, utique ministri mei decertarent, ut non traditus essem Iudæis; verum nunc regnum meum non-est hinc. 37. Tunc dixit ei Pilatus : an igitur rex es tu? Respondens Iesus : tu dicis, quod rex sum ego; ego ad hoc natus sum et ad hoc veni in hunc mundum, ut tester veritati; quisque qui est veritatis, audit vocem u eam. 38. Tunc dixit ei Pilatus : quid est hæc veritas? Et hoc dicens ivit foras ad Iudæos et dixit iis : ego ullam culparum non invenio in hoc. 39. Verum est consuetudo vobis, ut unum vobis dimittam in pascha; vultisne igitur, ut dimittam vobis hunc regem Iudæorum? 40. Verum ii clamaverunt iterum omnes dicentes : minime hunc, sed Barabbam. Hic autem fuit hic Barabbas maleficus. xix, 1. Tunc autem cepit Pilatus Iesum et flagellavit. 2. Et hi milites flexerunt coronam e spinis et posuerunt ei in capite et veste purpurata induerunt eum. 3. et dixerunt : salve, rex Iudæorum! et dederunt ei ictus vola. 4. Ivit iterum foras Pilatus et dixit iis : ecce, adduco vobis eum foras, ut sciatis quod in eo non ullam culparum inveni. 5. Tunc exiit foras Iesus portans hanc spineam coronam et hanc purpuratam vestem et dixit iis : hic est hic homo. 6. Tunc cum viderunt eum hi summi sacerdotes et ministri,

ANNOTATIONES.

jah significantem notiones singulas et nuntiata copulare; nunc discimus, eam ad pronomen demonstrativum additam relativum efficere, sic L. ii, 37; xvi, 20; xvii, 12; Cor. I, xv, 1: Philem. ii. cf. M. xxvii, 57. Præterea *sah* etiam pro καὶ αὐτός vel καὶ οὗτος (L. ii, 37, sq. viii, 41; xvii, 16; xix, 2) aliisque particulis copulativis ponitur, cf. M. xxvii, 44 (δέ), J. x, 20; xvi, 18 (οὖν). καί ubi *etiam* significat, per *uh* reddi natura particulæ ipsa vetitum esse videtur, si exceperis *svah* = οὕτως καί Cor. I, xv, 22; II, viii, 6. Eph. v, 24 pro quo etiam *sva jah* dicitur Cor. II, i, 5; viii, 11; x, 7; Col. iii, 13; Thess. I, iv, 14. — *ik*] gr. omn. ante *þuk*; St. ° ⁎.

xviii, 28. *eis*] pr. ii, ° gr. omn. — *ak*] Ulf. c. codd. ° ἵνα.

xviii, 30. *vei*…] nos, ° gr. omn. — *atgebeima þus*] ¶ gr. omn.

xviii, 31. *jah*] Z. ° ⁎. — *eis*] ii, ° gr. omn. postulante sensu, ut videtur; fortasse illatum est e codice, ubi pro Ἰουδαῖοι legebatur ἐκεῖνοι; alterutrum igitur abundat, cf. ad L. v, 35; J. xiii, 29; xvi, 4; Cor. I, xv, 19; cf. tamen Mc. i, 16 ubi Ulf. c. codd. *broþar is þis s. imonis* legit.

xviii, 32. *fraujins*] domini, gr. Ἰησοῦ.

xviii, 33. *galaiþ*] Ulf. ° οὖν.

xviii, 34. *andhof*] Ulf. c. codd. αὐτῷ. — *abu*] i. e. *af-u*, abne.

xviii, 35. *vaitei*] St. ⁎ *vaite*.

xviii, 36. *meina þiudangardi*] ¶ gr. — *usdaudidedeina*] cod. Arg. editt. ⁎ *usdaudedideina*, syllabis *de* et *di* errore librarii transpositis, sic Gal. iv, 11. *arbaidedidjau* pro *arbaididedjau*, cf. L. xiv, 29.

xviii, 37. *an nuh*] J. St. ⁎ jct. — *andhafjands*] respondens. gr. omn. ἀπεκρίθη. — *veitvodjau*] Z. ⁎ *veidvodjau*. — *stibnos meinaizos*] ¶ gr. omn.

xviii, 38. *þanuh*] tunc, ° gr. omn. — *so*] hæc, ° gr. — *qiþands*] Ulf. ° πάλιν. — *im*] J. St. + *du im*.

xviii, 39. *ei*] ut, ° gr. omn. præter cod. e ap. Mi. — *fraletau izvis*] ¶ gr.

xviii, 40, *eis*] ii, ° gr. omn. — *sah*] hic, ° gr. omn. cæterum J. St. + *sa*.

xix, 3. *slahins lofin*] St, ⁎ jct.

xix, 4. *bigat*] inveni, gr. omn. εὑρίσκω.

xix, 5. *ut iesus*] ¶ gr. — *sa ist*] hic est, gr. omn. ἴδε.

xix, 6. *fairina — bigita*] ¶ gr. omn., cæterum J. St. B. + *fairino*.

hropidedun qiþandans. ushramei ushramei ina. qaþ im peilatus, nimiþ ina jus jah hramjiþ. iþ ik
7 fairina in imma ni bigita. andhofun imma iudaieis. veis vitoþ aihum. jah bi þamma vitoda unsa-
8 ramma skal gasviltan. unte sik silban guþs sunu gatavida. biþe gahausida peilatus þata vaurd. mais
9 ohta sis jah galaiþ in praitauria aftra jah qaþ du iesua. waþro is þu. iþ iesus andavaurdi ni gaf
10 imma. þaruh qaþ imma peilatus, du mis ni rodeis. niu vaist þatei valdufni aih ushramjan þuk jah
11 valdufni aih fraletan þuk. andhof iesus. ni aihtedeis valdufnje ainhun ana mik. nih vesi þus atgiban
12 iupaþro. duhþe sa galevjands mik þus maizein fravaurht habaid. framuh þamma sokida peilatus
fraletan ina. iþ iudaieis hropidedun qiþandans. jabai þana fraletis, ni is frijonds kaisara. sawasuh
13 izei þiudan sik silban taujiþ. andstandiþ kaisara. þanuh peilatus hausjands þize — —

INTERPRETATIO.

clamaverunt dicentes: crucifige, crucifige eum! Dixit iis Pilatus: accipite eum vos et crucifigite; verum ego culpam in eo non invenio. 7. Responderunt ei Iudæi: nos legem habemus, et secundum hanc legem nostram debet mori, nam se ipsum Dei filium fecit. 8. Cum audivit Pilatus hoc verbum, magis timuit sibi 9. et ivit in prætorium iterum et dixit ad Iesum: unde es tu? Verum Iesus responsum non dedit ei. 10. Tunc dixit ei Pilatus: ad me non loqueris? nonne scis, quod potestatem habeo crucifigere te et potestatem habeo, dimittere te? 11. Respondit Iesus: non haberes potestatum ullam in me, nisi esset tibi tradita desuper; ideo hic prodens me te majus peccatum habet. 12. Ex hoc quæsivit Pilatus, dimittere eum; verum Iudæi clamaverunt dicentes: si hunc dimittis, non es amicus Cæsari; quisque qui regem se ipsum facit, resistit Cæsari. 13. Tunc Pilatus audiens hæc — —

ANNOTATIONES.

XIX, 7. *vitoþ*] St. ⋇ *viþoþ*. — *guþs sunu*] ¶ gr.

XIX, 8. *biþe*] Ulf. ° σύν.

XIX, 9. *andavaurdi*] cur in hac forma F. et Z. offensi sint, nescimus, vid. L. II, 47 et *gavaurdi* Cor. I, XV, 33.

XIX, 10. *þaruh*] tunc, ° gr. — *þuk*] sec., St. ⋇ *þu*.

XIX, 11. *iupaþro*] Z. ⋇ *jupaþro*. — *habaid*] J. St. B. + *habaiþ*.

XIX, 12. *sawazuh*] sic cod. Arg.; St. Z. ⋇ *sahwazuh*.

XIX, 13. *þize*] hæc (verba), gr. τοῦτον (τὸν λόγον).

E P I S T O L Æ.

DU RUMONIM.

VI, 23 — þo auk launa fravaurhtais dauþus. iþ ansts guþs libains aiveino in xristau iesu fraujin unsa
VII, 1 ramma. þau niu vituþ. broþrjus. kunnandam auk vitoþ rodja. þatei vitoþ fraujinoþ mann sva lagga
2 weila sve libaiþ. jah auk uf vaira qens at libandin abin gabundana ist vitoda. aþþan jabai gasviltiþ
3 aba. galausjada af þamma vitoda abins. þannu þan at libandin abin haitada horinondei. jabai vairþiþ
vaira anþaramma. jabai gasviltiþ vair. frija ist þis vitodis ei ni sijai horinondei vaurþana abin anþa-
4 ramma. svaei nu jah jus. broþrjus meinai. afdauþidai vaurþuþ vitoda þairh leik xristaus. ei vair-

INTERPRETATIO. — *AD ROMANOS*.

VI, 23. — hæc enim stipendia peccati mors, verum gratia Dei vita æterna in Christo Iesu, domino nostro. VII, 1. Aut nonne scitis, fratres, scientibus enim legem loquor, quod lex regit hominem tam longum tempus quam vivit? 2. Et enim sub viro mulier in vivente marito ligata est lege, at si moritur maritus, liberatur ab hac lege mariti. 3. Utique igitur in vivente marito vocatur adultera, si fit viro alii; si moritur vir, libera est hac lege, ut non sit adultera, facta marito alii. 4. Igitur nunc etiam vos, fratres mei, mortificati fuistis legi per corpus Christi, ut fiatis alii, huic e mortuis resurgenti, ut fructum feramus Deo.

ANNOTATIONES.

VI, 23 — XI, 33 leguntur in cod. Ambros. A.

VI, 23. *auk launa*] hanc nostram conjecturam Cast., qui ipse *mikiluna* ediderat, auctoritate codicis A denuo inspecti probari confitetur. Articuli autem insolitus usus nunc non offendit, vid. XIII, 3 *þai auk reiks*. X, 1 *sa vaihtis vilja*.

VII, 1. *mann sva*] cod. A et Cast. ⋇ *manus*: primum *mann* dativum constructio *fraujinon* verbi requirit; deinde *sva*, cujus nullum vestigium in cod. A cognosci Cast. dicit, ex parte tantum a librario omissum est, nam *s* legitur, cf. vs. 25, ubi pro *ik* librarius omisso *k* solummodo *i* scripsit; aut *va* litteræ fortasse in margine scriptæ litura interierunt.

VII, 2. *jah auk*] etenim, gr. omn. γάρ, sic Cor. I, XV, 16 *jah jabai auk* = εἰ γάρ. — *uf vaira*] ægre desideramus articulum *so*, quem hac verborum structura Gothi addere solent, vid. X, 6 *so us galaubeinai garaihtei*. XI, 21 *þans us gabaurþai astans*; vide tamen IX, 11, ubi articulo eumdem in modum omisso *bi gavaleinai muns* scribitur, cf. ad Cor. II, VII, 10. — *at libandin abin*] Ulf. ζῶντος τοῦ ἀνδρός legisse videtur, vid. vs. 3.

VII, 3. *þannu*] sic cod. A; Cast. ⋇ *þanuh*; pro edito *þanuh* etiam Cor. I, 15, 18 *þannu* legendum esse censemus, nam *þannu* = ἄρα (vid. Rom. X, 17; XIV, 12, 19; Cor. II, V, 15, all.), quod gr. omn. ibi habent. — *haitada horinondei*] ¶ gr. omn. — *jabai*] sec. Goth. ° δέ.

VII, 4. *nu*] nunc, ° gr. omn. — *jah jus*] gr. post *meinai*.

5 þaiþ anþaramma þamma us dauþalm urreisandin. ei akran bairaima guþa. þan auk vesum in leika.
6 vinnons fravaurhti þos þairh vitoþ vaurhtedun in liþum unsaraim du akran bairan dauþau. iþ nu
sai andbundanai vaurþum af vitoda gadauþnandans in þammei gahabaidai vesum svaei skalkinoma
7 in niujiþai ahmins jah ni fairniþai bokos. wa nu qiþam. vitoþ fravaurhts ist. ni sijai. ak fravaurht
8 ni ufkunþedjau. nih þairh vitoþ. unte lustu nih kunþedjau. nih vitoþ qeþi. ni gairnjais. iþ lev nimands
9 fravaurhts þairh anabusn gavaurhta in mis allana lustu. unte inu vitoþ fravaurhts vas navis. iþ ik
10 simle inu vitoþ libaida. at qimandein anabusnai fravaurhts gaqiunoda. iþ ik gadauþnoda jah bigitana
11 varþ mis anabusns. sei vas du libainai. visan du dauþau. unte fravaurhts lev nimands þairh ana-
12 busn uslutoda mik jah þairh þo usqam. aþþan nu sveþauh vitoþ veihata jah anabusns veiha jah
13 garaihta jah þiuþeiga. þata nu þiuþeigo varþ mis dauþus. ni sijai. ak fravaurhts. ei uskunþa vaurþi
fravaurhts þairh þata þiuþeigo mis gavaurkjandei dauþu. ei vaurþi ufarassau fravaurhta fra-
14 vaurhts þairh anabusn. vitum auk þatei vitoþ ahmein ist. iþ ik leikeins im frabauhts uf fravaurht.
15, 16 þatei vaurkja. ni fraþja. unte ni þatei viljau tauja. ak þatei hatja þata tauja. iþ jabai þatei ni viljau
17 þata tauja. gaqiss im vitoda. þatei goþ. iþ nu ju ni ik vaurkja þata ak so bauandei in mis fravaurhts.
18 vait auk þatei ni bauiþ in mis. þat-ist in leika meinamma. þiuþ. unte viljan atligiþ mis. iþ gavaurkjan
19, 20 goþ ni bigita. unte ni þatei viljau vaurkja goþ ak þatei ni viljau ubil tauja. jabai nu þatei ni viljau
21 ik. þata tauja. ju ni ik vaurkja ita ak sei bauiþ in mis fravaurhts. bigita nu vitoþ viljandin mis goþ
22, 23 taujan. unte mis atist ubil. gavizneigs im auk vitoda guþs bi þamma innumin mann. aþþan gasaiwa
anþar vitoþ in liþum meinaim andvaihando vitoda ahmins meinis jah frahinþando mik in vitoda
24 fravaurhtais þamma visandin in liþum meinaim. vainans ik manna. was mik lauseiþ us þamma leika
25 dauþaus þis. aviliudo guþa þairh iesu xristu fraujan unsarana. iau nu silba ik skalkino gaÞugdai

INTERPRETATIO.

5. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum hæ per legem operatæ-sunt in membris nostris ad fructum ferendum morti; 6. verum nunc ecce soluti fuimus a lege, morientes in qua detenti fuimus, ita-ut serviamus in novitate spiritus et non vetustate litteræ. 7. Quid nunc dicimus, lex peccatum est? Ne sit; sed peccatum non novissem, nisi per legem, nam cupiditatem non novissem, nisi lex diceret: ne concupiscas. 8. Verum occasionem sumens peccatum per præceptum operatum-est in mihi omnem cupiditatem, nam sine lege peccatum fuit mortuum; 9. Verum ego aliquando sine peccato vixi; in veniente præcepto peccatum revixit 10. Verum ego mortuus-sum et inventum fuit mihi præceptum, quod fuit ad vitam, esse ad mortem; 11. nam peccatum occasionem sumens per præceptum decepit me et per hoc perdidit. 12. At igitur quidem lex sancta et præceptum sanctum et justum et bonum. 13. Hoc igitur bonum factum-est mihi mors? Ne sit, sed peccatum; ut cognitum fieret peccatum per hoc bonum mihi operans mortem, ut fieret supra-modum peccaminosum peccatum per præceptum. 14. Scimus enim, quod lex spiritualis est, verum ego carnalis sum, venditus sub peccatum. 15. Quod operor, non intelligo; nam non quod volo, facio, sed quod odi, hoc facio. 16. Verum si quod non volo, hoc facio, consentiens sum legi, quod bona; 17. verum nunc amplius non ego operor hoc, sed hoc habitans in me peccatum. 18. Scio enim, quod non habitat in me, hoc-est in carne mea, bonum, nam velle adjacet mihi, verum operari bonum non invenio; 19. nam non quod volo, operor bonum, sed quod non volo, malum facio. 20. Si igitur quod non volo ego, hoc facio, amplius non ego operor id, sed quod habitat in me peccatum. 21. Invenio nunc legem volenti mihi bonum facere; nam mihi adest malum. 22. Lætus sum enim lege Dei secundum hunc internum hominem; 23. at video alteram legem in membris meis adversantem legi spiritus mei et capientem me in lege peccati hac existente in membris meis. 24. Infelix ego homo? Quis me liberat ex hoc corpore mortis hujus! 25. Gratias-ago Deo per Iesum Christum

ANNOTATIONES.

vii, 5. *fravaurhti*] sic cod. A pro *fravaurhte*, uti Tit. i, 14 *spilli* pro *spille*.

vii, 6. *sai*] ecce, hac vocula conjuncta cum *nu* adverbio, Goth. semper fere græcum νυνί reddit, vid. Cor. I, v, 11; II, viii, 11, 22; Eph. ii, 13; utitur etiam pro simplici νῦν Gal. iv, 9; et simplici *nu* pro νυνί Rom. vii, 17; Cor. I, xii, 18, 20; xv, 20; Col. I, 21; iii, 8; denique *sai* pro νῦν Thess. I, iii, 8.

vii, 7. *ist*] est, ° gr. — *ni sijai*] notanda est hæc hujus formulæ scriptio h. l. et vs. 13, quæ aliis locis *nis-sijai* esse solet, vid. L. xx, 16; Rom. ix, 14; xi, 1, 11; Gal. ii, 17. — *unte*] Goth. ° τε, vid. ad L. ii, 16. — *qeþi*] sic cod. A; Cast. ⁎ *qeþ*.

vii, 8. *nimands*] pro *nimandei*, vid. ad Neh. vi, 16. — *vas*] fuit, ° gr.

vii, 9. *simle*—*libaida*] in gr. omn. hæc verba sedibus suis mutatis leguntur. — *qimandein*] Goth. ° δέ (*þan*), vel Cast. fortasse legere non potuit, nam propter deletitiam membranam etiam *qimandein anabusnai* conjecisse se potius quam legisse confitetur.

vii, 10. *gadauþnoda*] in cod. A nihil nisi *gadauþ*.. legi potuit, recte tamen Cast. complevit. — *visan*] esse, ° gr. omn., cujus loco αὕτη aut αὐτή habent; pendet autem ille infinitivus a *bigitana varþ*.

vii, 12. *aþþan nu*] at nunc, ° gr. omn, ὥστε.

vii, 13. *varþ mis*] ¶ gr. omn. — *ni sijai*] vid. ad vs. 7.

vii, 15. *þatei*] Goth. ° γάρ. — *viljau*] Goth. c. codd. ° τοῦτο.

vii, 18. *bauiþ*] sic cod. A pro *bauaiþ*, quasi proficiscatur ab forma prioris conjugationis: mutare ipsi noluimus, quia eadem forma vs. 20 et viii, 9; Tim. II, i, 14 repetitur. — *atligiþ*] sic cod. A; Cast. ⁎ *ataigiþ*.

vii, 19. *ubil*] Goth. ° τοῦτο.

vii, 20. *bauiþ*] vid. ad vs. 18.

vii. 21. *goþ taujan*] ¶ gr. omn. — *atist ubil*] ¶ gr. omn.

vii, 22. *innumin*] vid. ad Coloss. i, 29.

vii, 23. *andvaihando*] sic cod. A et Cast.; lectio sine dubio falsa est, pro qua aut *andvaihando* (cf. Cor. I, xv, 32) aut fortasse *andvaihjando* scribendum est.

vii, 24. *vainans*] Cast. errat, qui pro participio passivi ad verbum *vainan* pertinens habet; fortasse *vainahs* legendum est; Grimm. Gr. IV, 78 et 763 *vainags* emendat; sed si litterarum ductus respiciuntur, *vainahs*, quod non conjecimus, probabilius est.

vii, 25. *jau*] sic cod. A, quod nobis falsum esse videtur, quia *jau* particulam interrogationi inservientem (vid. L. vi, 7. J. vii, 48) h. l. sensus non admittit; Cast. conjecit *jai*, non male, cf. infra ix, 18 et 20; nisi audaciores fuisse videbimur, proponi-

VIII, 1 vitoda guþs iþ leika vitoda fravaurhtais. ni vaiht þannu nu vargiþos þaim in xristau iesu ni gaggan-
2 dam bi leika. unte vitoþ ahmins libainais in xristau iesu frijana brahta mik vitodis fravaurhtais jah
3 dauþaus. unte þata unmahteigo vitodis. in þammei siuks vas þairh leik. guþ seinana sunu in-
4 sandjands in galeikja leikis fravaurhtais ja bi fravaurht gavargida fravaurht in leika. ei garaihtei
5 vitodis-usfulljaidau in uns þaim ni bi leika gaggandam. unte þai bi leika visandans þo þoei leikis
6 sind mitond. iþ þai bi ahmin þo þoei ahmins. aþþan fraþi leikis dauþus. iþ fraþi ahmins libains
7, 8 jah gavairþi. unte fraþi leikis fijands du guþa vitoda guþs ni ufhauseiþ. iþ nih mag. aþþan in
9 leika visandans guþa galeikan ni magun. iþ jus ni sijuþ in leika ak in ahmin. sveþauh jabai ahma
10 guþs bauiþ in izvis. iþ jabai was ahman xristaus ni habai. þis ni ist is. jabai auk xristus in izvis.
34, 35 leik raihtis — — saei ist in taihsvon guþs. saei jah bidjiþ faur uns. was uns afskaidai af friaþvai
36 xristaus. aglo þau aggviþa þau vrakja þau huhrus þau naqadei þau sleiþei þau hairus. svasve
37 gameliþ ist þatei in þuk gadauþjanda all dagis. rahnidai vesum sve lamba slauhtais. akei in þaim
38 allaim jiukam þairh þana frijondan uns. gatraua auk þatei ni dauþus nih aggeljus ni reikja ni mahteis
39 nih andvairþo nih anavairþo. nih hauhiþa nih diupiþa nih gaskafts anþara mahteiga ist uns
IX, 1 afskaidan af friaþvai guþs þizai in xristau iesu fraujin unsaramma. sunja qiþa. ni vaiht liuga miþ-
2 veitvodjandein mis miþvissein meinai in ahmin veihamma. þatei saurga mis ist mikila jah unweilo
3 aglo hairtin meinamma. usbida auk anaþaima visan silba ik af xristau faur broþruns meinans þans
4 samakunjans bi leika. þaiei sind israelitai. þizeei ist frastisibja jah vulþus jah vitodis garaideins
5 jah triggvos jah skalkinassus jah gahaita. þizeei attans jah us þaimei xristus bi leika. saei ist
6 ufar allaim guþ þiuþiþs in aivam amen. aþþan sveþauh ni usdraus vaurd guþs. ni auk allai þai us
7 israel þai sind israel. niþ-þaiei sijaina fraiv abrahamis allai barna. ak in isaka haitada þus fraiv.
8, 9 þat-ist ni þo barna leikis barna guþs. ak barna gahaitis rahnjanda du fraiva. gahaitis auk vaurd

INTERPRETATIO.

dominum nostrum; sane nunc ipse ego servio mente legi Dei, verum carne legi peccati. VIII, 1. Non quidquam utique nunc damnationis his in Christo Iesu, non ambulantibus secundum carnem; 2. nam lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberum reddidit me lege peccati et mortis; 3. nam hoc impossibile legis, in quo infirma fuit per carnem, Deus suum filium mittens in similitudine carnis peccati et secundum peccatum damnavit peccatum in carne, 4. ut justificatio legis impleretur in nobis his non secundum carnem ambulantibus. 5. Nam hi secundum carnem existentes hæc, quæ carnis sunt, sentiunt; verum hi secundum spiritum hæc, quæ spiritus. 6. At prudentia carnis mors, verum prudentia spiritus vita et pax; 7. nam prudentia carnis inimica adversus Deum legi Dei non paret, verum ne-quidem potest; 8. at in carne existentes Deo placere non possunt. 9. Verum vos non estis in carne, sed in spiritu; tamen si spiritus Dei habitat in vobis; verum si quis spiritum Christi non habeat, hujus non est is; 10. si enim Christus in vobis, caro quidem — 34. — qui est in dextra Dei, qui etiam orat pro nobis. 35. Quis nos dirimat a caritate Christi? dolor, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? 36. Sicut scriptum est, quod propter te mortificamur omni die; æstimati fuimus ut oves occisionis. 37. Sed in his omnibus vincimus per hunc amantem nos. 38. Confiteor enim, quod non mors, neque angeli, non principatus, non virtutes, neque præsentia, neque futura, 39. neque altitudo, neque profunditas, neque creatura alia potens est nos dirimere a caritate Dei hac in Christo Iesu, domino nostro. IX, 1. Veritatem dico, non quidquam mentior, testante-cum me conscientia mea, in Spiritu sancto, 2. quod mœror mihi est magnus et continuus dolor cordi meo. 3. Exopto enim anathema esse ipse ego a Christo pro fratribus meis, his cognatis secundum carnem, 4. qui sunt Israelitæ, quorum est adoptatio et gloria et legis latio et testamenta et obsequium et promissiones; 5. quorum patres et e quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen. 6. At tamen non excidit verbum Dei, non enim omnes hi ex Israel hi sunt Israel, 7. neque qui sint semen Abrahami omnes, filii, sed in Isaco vocatur tibi semen, 8. hoc-est: non hi filii carnis filii Dei, sed filii promissionis æstimantur in semine; 9. promissio-

ANNOTATIONES.

mus *sai*, sic *sai nu* pro græco ἄρα οὖν Eph. II, 19. — *ik*] Cast. ° ⁎, cod. A ï; vid. ad vs. 1. — *skalkino gahugdai*] ¶ gr. omn., cæterum Goth. c. codd. ° μέν.

VIII, 1. *þannu nu*] Cast. ⁎ jct., uti hic vir doctus semper scribit. — *ni* — *leika*] non — corpus, ° gr., qui habent, apud eos *gaggandam* post *leika* ponitur.

VIII, 4. *gaggandam*] Goth. ° ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.

VIII, 7. *vitoda*] Goth. ° γάρ, salvo tamen sensu.

VIII, 9. *þis* — *is*] hæc verba in gr. omn. sedes suas mutarunt; cæterum notandum est *ni ist*, quod aliis locis per synalœphen *nist* scribitur, cf. ad VII, 7.

VIII, 34. *saei*] Goth. c. codd. ° καί. — *bidjiþ*] sic cod. A; Cast. ⁎ *bideiþ*.

VIII, 38. *dauþus*] Goth. ° οὔτε ζωή. — *reikja*] Cast. hanc vocem, quam in cod. legere non poterat, ex proba conjectura dedit. — *ni mahteis*] gr. post *anavairþo*.

VIII, 39. *nih*] tert., Goth. c. codd. ° τίς.

IX, 1. *qiþa*] Goth. ° ἐν Χριστῷ — *vaiht*] quidquam, ° gr. omn.

IX, 2. *unweilo*] notanda est forma concreta, quam vocant, præcedente abstracta (*mikila*); sic Skeir. 37, 6, *ni ibna nih galeiks*. 46, 17, *ni ibnon ak galeika*.

IX, 3. *usbida*] precor, gr. ηὐχόμην; cæterum *usbida* ponitur h. l. pro *usbidja*, uti Cor. I, VII, 5, *bidan* pro *bidjan*; pro *usbida* Grimm. IV, 101, audacius *usbidja* scribit. — *silba ik*] sic cod. A; Cast. ⁎ *silban*; cæterum gr. post *auk*. — *samakunjans*] Goth. c. codd. ° μοῦ.

IX, 4. *ist*] est, ° gr. omn. — *jah triggvos*] gr. omn. ante *jah vitodis*.

IX, 6. *sind*] sunt, ° gr. omn.

IX, 7. *þaiei*] qui, gr. omn. ὅτι, quam ob causam suspicari aliquis potest, *þatei* legendum esse (cf. ad L. VIII, 14); sunt tamen versiones et patres, qui ὅσοι et *qui* legunt.

IX, 8. *þo*] hi, Goth. ταῦτα cum præcedentibus τὰ τέκνα τῆς σαρκός conjungit.

IX, 9. *ist*] est, ° gr. omn.

10 þat-ïst. bi þamma mela qima jah vairþiþ sarrin sunus. aþþan ni þat-ain ak jah raibaikka us
11 ainamma galigrja habandei ïsakis attins unsaris. aþþan nauhþanuh ni gabauranai vesun. aiþþau
tavidedeina wa þiuþis aiþþau unþiuþis ei bi gavaleinai muns guþs visai ni us vaurstvam ak us
12, 13 þamma laþondin. qiþan ïst ïzai þatei sa maiza skalkinoþ þamma minnizin. svasve gameliþ ïst. ïakob
14, 15 frijoda iþ esav fijaida. wa nu qiþam. ïbai ïnvindiþa fram guþa. nis-sijai. du mose auk qiþiþ.
16 gaarma þanei arma jah gableiþja. þannu nu ni viljandins ni rinnandins ak armandins guþs.
17 giþiþ auk þata gamelido du faraoni. unte ïn þize jah raisida þuk ei gabairhtjau bi þus maht meina
18 jah gateihaidau namo mein and alla airþa. þannu nu jai þanei vili armaiþ iþ þanei vili gahardeiþ.
19, 20 qiþis mis nu. aþþan wa nauh faianda. unte viljin ïs was andstandiþ. þannu nu jai manna. þu was
21 ïs ei andvaurdjais guþa. ïbai qiþiþ gadikis du þamma digandin. wa mik gatavides sva. þau niu
habaiþ kasja valdufni þahons us þamma samin daiga taujan sum du galaubamma kasa. sumuþ-þan
22 du ungalaubamma. iþ jabai viljands guþ ustaiknjan þvairhein jah uskannjan þata mahteigo
23 usbeidands ïn managai laggamodein bi kasam þvairheins gamanvidaim du fralustai. ei gakannidedi
24 gabein vulþus seinis bi kasam armaions. þoei fauragamanvida du vulþau. þanzei jah laþoda uns
25 ni þatainei us ïudaium ak jah us þiudom. svasve jah ïn oseïn qiþiþ. haita þo ni managein meina
26 managein meina jah þo unliubona liubona. jah vairþiþ. ïn þamma stada þarei qiþada ïm. ni managei
27 meina jus þai haitanda sunjus guþs libandins. iþ esaïas greteiþ bi ïsrael. jabai vesi raþjo sunive
28 ïsraelis svasve malma mareins. laibos ganisand. vaurd auk ustiuhands jah gamaurgjands ïn garaihtein.
29 unte vaurd gamaurgiþ taujiþ frauja ana airþai. jah svasve fauraqaþ esaïas. nih frauja sabaoþ biliþi
30 unsis fraiva. sve saudauma þau vaurþeima jah sve gaumaurra þau galeikai vaurþeima. wa nu qiþam.
þatei þiudos þos ni laistjandeins garaihtein gafaifahun garaihtein aþþan garaihtein þo us galaubeinai

INTERPRETATIO.

nis enim verbum hoc-est : secundum hoc tempus venio et fit Saræ filius ; 10. at non hoc-unum, sed etiam Rebecca ex uno concubitu habens Isacis, patris nostri. 11. At adhuc non nati fuerunt, alioquin facerent aliquid boni aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex hoc vocante. 12. Dictum est ei, quod hic major servit huic minori, sicut scriptum est : 13. Iacob amavi, verum Esau odio-habui. 14. Quid nunc dicimus ? num iniquitas a Deo ? 15. Ne-sit ; ad Mosem enim dicit : misereor, cujus misereor et misericordia-moveor. 16. Utique igitur non volentis, non currentis, sed miserentis Dei. 17. Dicit enim hoc scriptum ad Faraonem : quia propter hæc etiam excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam et nuntietur nomen meum per totam terram. 18. Utique igitur profecto, cujus vult miseretur, verum quem vult, indurat. 19. Dicis mihi igitur : at quid adhuc vituperant, nam voluntati ejus quis resistat? 20. Utique igitur profecto homo, tu quis es, ut respondeas Deo ? Num dicit figmentum ad hunc fingentem: quid me fecisti sic ? 21. Aut nonne habet figulus potestatem luti ex hac eadem massa facere unum ad pretiosum vas , alterum autem ad non-pretiosum ? 22. Verum si volens Deus ostendere iram et notificare hoc validum, patiens in multa longanimitate in vasibus iræ paratis ad interitum , 23. ut monstraret ubertatem gloriæ suæ in vasibus misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam ; 24. quos etiam vocavit nos non solum ex Iudæis, sed etiam ex paganis , 25. sicut etiam in Osea dicit : voco hunc non populum meum populum meum et hæc non-dilecta dilecta; 26. et fit : in hoc loco, ubi dictum-est iis, non populus meus vos, hi vocantur filii Dei viventis. 27. Verum Esaias clamat de Israel : si esset numerus filiorum Israelis, sicut arena maris, reliquiæ servantur. 28. Verbum enim perficiens et abbrevians in æquitate, nam verbum abbreviatum facit dominus in terra; 29. et sicut prædixit Esaias : nisi dominus Sabaoth relinqueret nobis semen, ut Sodoma fortasse fieremus et ut Gomorra fortasse similes fieremus. 30. Quid igitur dicimus?

ANNOTATIONES.

ni] pr., Cast. ° ⁎ in cod. quidem obliteratum est, sed spatium ad illam vocem capiendam sufficit. — *aiþþau*] pr. alioquin, gr. *μηδέ*, salvo tamen sensu, quod interpres sensum, non verba reddit.

IX, 13. *fijaida*] in margine codicis varia lectio penitus abrasa, quam *andvaih* (oppugnavi) legendam suspicor. CAST.

IX, 15. *gableiþja*] Goth. ° *ὃν ἂν οἰκτείρω* (*þanei gableiþja*), quæ omissio sine dubio culpa librarii facta est, nam quæ omittuntur, propter sensum abesse non possunt. Sic isti homines, si in eodem versu quædam verba bis legebantur, oculis ab altero ad alterum labentibus, sæpius singula verba aut commata omiserunt, vid. Mc. X, 39; J. X, 18; Cor. II, III, 5; IV, 10; XIII, 11 (cod. B). Eph. V, 4; cf. Mc. XI, 7; Cor. II, V, 18; Gal. IV, 7 et ad L. X, 5.

IX, 17. *jah*] pr. etiam, ° gr. omn. — *jah*] sec., Goth. ° *ὅπως*.

IX, 18. *jai*] profecto, ° gr. omn.

IX, 19. *mis nu*] ¶ gr. — *aþþan*] at, ° gr. — *andstand*] cf. ad Cor. II, XIII, 5.

IX, 21. *kasja valdufni*] ¶ gr. omn. — *kasa*] Cast., nescimus qua causa in eum errorem ductus, pro plurali habet, cum sit dativus singularis a *du* pendens.

IX, 22. *mahteigo*] Goth. ° *αὐτοῦ* — *usbeidands*] ferens, gr. omn. *ἤνεγκεν*.

IX, 23. init. Goth. c. codd. ° *καί*. — *vulþus*] pro *vulþaus*, vid. ad L. I, 54.

IX, 26. *þai*] bi (sic cod. A), gr. *ἐκεῖ*, quod etiam ii habent, qui *αὐτοί* legunt.

IX, 29. *nih*] cod. A et Cast. ⁎ *niu*; græco *εἰ μή* respondet *nih*, quod edidimus, ad quod probandum exempla proferre nos tædet; *niu* autem interrogationi inservire item constat, quam h. l. sensus non admittit. — *fraiva*] Cast. pro *fraiv* scriptum esse opinatur, sed recte habet codicis A lectio, nam *bileiþan* etiam casum tertium regit, vid. Mc. XII, 19; J. VIII, 29.

IX, 30. *wa*] cod. A et Cast. ⁎ *wo*, quod cum femininum sit, locum non habet, et si formam solam spectantes *wo* neutrum pluralis numeri esse concedere vellemus, h. l. nec per sensum liceret, nec per græcum textum. — *galaubeinai*] Cast. ⁎ *galaubeïn*, in cod. A solummodo *galaubei* legitur; quod nos edidimus, id ratio *us* præpositionis postulat. Idem error insidet Col. II, 23 codici B, ubi *unfreidei* pro *unfreideinai* (sic recte cod. A) scribitur; cf. ad L. XVIII, 11.

31, 32 iþ israel laistjands vitoþ garaihteins bi vitoþ garaihteins ni gasnau. duwe. unte ni us galaubeinai ak
33 us vaurstvam vitodis. bistuggqun du staina bistuggqis. svasve gameliþ ist. sai. galagja in sion
x, 1 stain bistuggqis jah hallu gamarzeinais jah sa laubjands du imma ni gaaiviskoda. broþrjus. sa
2 raihtis vilja meinis hairtins jah bida du guþa bi ins du naseinai. veitvodja auk im þatei aljan guþs
3 haband akei ni bi kunþja. unkunnandans auk guþs garaihtein jah seina garaihtein sokjandans
4 stiurjan garaihtein guþs ni ufhausidedun. ustauhts auk vitodis xristus du garaihtein allaim þaim
5 galaubjandam. moses auk meleiþ þo garaihtein us vitoda þatei sa taujands þo manna libaiþ in
6 izai. iþ so us galaubeinai garaihtei sva qiþiþ. ni qiþais in hairtin þeinamma. was ussteigiþ
7 in himin. þat-ist xristu dalaþ attiuhan. aiþþau was gasteigiþ in afgrundiþa. þat-ist xristu us
8 dauþaim iup ustiuhan. akei wa qiþiþ. newa þus þata vaurd ist in munþa þeinamma jah in hairtin
9 þeinamma. þat-ist vaurd galaubeinais. þatei merjam. þei jabai andhaitis in munþa þeinamma
fraujan iesu jah galaubeis in hairtin þeinamma þatei guþ ina urraisida us dauþaim. ganisis.
10, 11 hairto auk galaubeiþ du garaihtiþai. iþ munþa andhaitada du ganistai. qiþiþ auk þata gameliþ.
12 wazuh sa galaubjands du imma ni gaaiviskoda. ni auk ist gaskaideins iudaiaus jah krekis. sama
13 auk frauja allaize gabigs in allans þans bidjandans sik. wazuh auk saei anahaitiþ bidai namo
14 fraujins ganisiþ. waiva nu bidjand þammei ni galaubidedun. aiþþau waiva galaubjand þammei
15 ni hausidedun. iþ waiva hausjand inu merjandan. iþ waiva merjand niba insandjanda. svasve
16 gameliþ ist. waiva skaunjai fotjus þize spillondane gavairþi þize spillondane þiuþ. akei ni allai
17 uf hausidedun aivaggeljon. esaïas auk qiþiþ. frauja. was galaubida hauseinai unsarai. þannu
18 galaubeins us gahauseinai. iþ gahauseins þairh vaurd xristaus. akei qiþa. ibai ni hausidedun.
19 raihtis and alla airþa galaiþ drunjus ize jah and andins midjungardis vaurda ize. akei qiþa.

INTERPRETATIO.

quod pagani hi non sequentes justitiam apprehenderunt justitiam, at justitiam hanc ex fide; 31. verum Israel sequens legem justitiæ ad legem justitiæ non pervenit. 32. Cur? quia non ex fide, sed ex operibus legis; offenderunt ad lapidem offensionis, 33. sicut scriptum est : ecce, pono in Sion lapidem offensionis et saxum sollicitationis, et hic credens ad eum non confunditur. x, 1. Fratres, hæc quidem voluntas mei cordis et precatio ad Deum de iis ad salutem. 2. Testor enim iis, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam; 3. ignorantes enim Dei justitiam et suam justitiam quærentes statuere justitiæ Dei non paruerunt. 4. Perfectio enim legis, Christus, ad justitiam omnibus his credentibus. 5. Moses enim scribit hanc justitiam ex lege, quod hic faciens hanc homo vivit in ea, 6. verum hæc ex fide justitia sic dicit : ne dicas in corde tuo : quis ascendit in cœlum, hoc-est Christum deorsum adducere; 7. aut quis descendit in abyssum, hoc-est Christum e mortuis sursum educere. 8. Sed quid dicit? prope te hoc verbum est in ore tuo et in corde tuo, hoc-est, verbum fidei, quod prædicamus. 9. Quod si confiteris in ore tuo dominum Iesum et credis in corde tuo, quod Deus eum suscitavit e mortuis, servaris. 10. Cor enim credit ad justitiam, verum ore consentitur ad salutem. 11. Dicit enim hoc scriptum : quisque hic credens ad eum non confunditur; 12. non enim est distinctio Iudæi et Græci; idem enim dominus omnium dives in omnes hos precantes se. 13. Quisque enim qui confitetur precatione nomen domini, servatur. 14. Quomodo igitur precantur, cui non crediderunt? aut quomodo credunt, quem non audiverunt? verum quomodo audiunt sine prædicante? 15. verum quomodo prædicant, nisi mittuntur? Sicut scriptum est : quomodo formosi pedes horum nuntiantium pacem, horum nuntiantium bonum? 16. Sed non omnes obediverunt evangelio; Esaias enim dicit : domine, quis credidit auditui nostro? 17. Utique fides ex auditu, verum auditus per verbum Christi. 18. Sed dico : num non audiverunt, quidem per totam terram ivit sonus eorum et per fines orbis-terrarum verba eorum. 19. Sed dico : num Israel non cognovit? Primum Moses dicit : ego in

ANNOTATIONES.

IX, 32. *ak*] Goth. c. cod. k ap. Mi ° ὡς.—*bistuggqun*] Goth. c. codd. ° γάρ.

IX, 33. *galagja*] sic cod. A; Cast. ⋇ *galatja.*—*jah*] sec., Goth. c. codd. ° πᾶς.—*laubjands*] sic cod. A et Cast.; Mssm., quem et verbum simplex *laubjan* (quod *galaubjan* semper esse solet) et infra mirabilis compositio *garaihtis* (quod Cast. antea pro *sa raihtis* ediderat) offendit, illo falso *ga* a *raihtis* dempto et ante *laubjands* posito, lectionem effecit hanc : *galaubjands du imma — broþrjus raihtis*. Etiamsi negari non potest illam conjecturam permultam mereri laudem, nam *raihtis* interdum primo enuntiati loco ponitur (vid. infra ad x, 18), tamen, cum *sa raihtis* in cod. A diserte legatur (de articulo autem vid. ad VI, 23), nec desint loci, ubi simplicia pro verbis vulgo cum *ga* compositis inveniantur (sic *sviltan*, *bindan*, *dauþjan*, *dauþnan*, *filhan*, *hrainjan*, *bairhtjan*, cf. *bairan*, *levjan* all.), lectionem codicis A intactam reliquimus.

x, 1. *sa raihtis*] sic cod. A; Cast. ⋇ *garaihtis*, vid. ad IX, 33.

x, 5. *izai*] ea, gr. αὐτοῖς.

x, 7. *iup*] cod. A in margine ...*rjo*, cujus verbi hæ sint reliquiæ, nescimus; hoc autem scimus adverbii *ufarjo*, quod Cast. videtur, esse non posse, quia quod ille vult, *ufaro* scribitur.

x, 8. *galaubeinais*] Cast. ⋇ *gllaubeinais.*

x, 9. *iesu*] cod. A ⋇ $\overline{ui}$ pro $\overline{iu}$.—*urraisida us*] sic cod. A syllabis *us da* supra lineam scriptis
daus
(*urraisidauþain*) quod cum Cast. initio non conspexisset ⋇ *urraisi* edidit.—*ganisis*] sic cod. A; Cast. ⋇ *ganisi.*

x, 10. *hairto — galaubeiþ*] cor — credit, gr. omn. καρδία — πιστεύεται.—*garaihtiþai*] cod. A et Cast. ⋇ *garaihtiþa.*

x, 12. *iudaiaus*] Goth. ° τέ, vid. ad L. II, 16.—*krekis*] sic cod. A; Cast. ⋇ *krekos.*

x, 13. *bidai*] precatione, ° gr. omn.

x, 14. *inu*] Cast. c. cod. A ⋇ *ina.* — *aiþþau*] aut, gr. omn. δέ, quapropter fortasse *aþþan* legendum est.

x, 17. *þannu*] Cast. ⋇ *þau nu* (aut nunc), vid. ad VII, 3.—*xristaus*] Christi, gr. Θεοῦ.

x, 18. *raihtis*] notanda est particula sede insolita posita; de *auk* particula, interdum idem passa, vid. ad J. IX, 30.—*andins*] sic Cast., codice A denuo inspecto, legit, vid. Cast. *Addend. ad Thess.* II, p. 65. *andins* autem, si vere ita scriptum est, ad *ands*, formam adhuc incognitam, pertinet.

x, 19. *inuh*] sine, hæc codicis A lectio sine dubio

ïbai israel ni fanþ. frumist moses qiþiþ. ïk ïn aljana ïzvis brigga. ïnuh þiudom ïn þiuda
20 unfraþjandein ïn þvairhein ïzvis brigga. iþ esaïas ananannþeiþ jah qiþiþ. bigitans varþ miþ þaim
21 mik ni gasokjandam. svikunþs varþ þaim mik ni gafraihnandam. iþ du ïsraela qiþiþ. allana dag
xi, 1 usbraidida handuns meinos du managein ungalaubjandein jah andstandandein. qiþa nu. ïbai
11 afskauf guþ managein seinamma. nis-sijai. jah auk ïk ïsraeleites ïm — — ei gadruseina.
12 nis-sijai. ak þizai ïze missadedai varþ ganists þiudom du ïn aljana briggan ïns. aþþan jabai
13 missadeds ïze gabei fairwau jah vanains ïze gabei þiudom. wan mais fullo ïze. ïzvis auk qiþa
14 þaim þiudom. sva lagga sve ïk ïm þiudo apaustaulus. andbahti mein mikilja. ei waiva ïn aljana
15 brigga leik mein jah ganasjau sumans us ïm. jabai auk usvaurpa ïze gabei fairwaus. was
16 andanumts nibai libains us dauþaim. þandei ufarskafts veiha jah daigs jah jabai vaurts veiha
17 jah astos. jah jabai sumai þize aste usbruknodedun. iþ þu vilþeis alevabagms visands ïntrusgiþs
18 varst ïn ïns jah gamains þizai vaurtsai jah smairþra alevabagmis varst. ni wop ana þans astans. iþ
19 jabai wopis. ni þu þo vaurts bairis ak so vaurts bairiþ þuk. qiþais nu. usbruknodedun astos ei ïk
20 ïntrusgjaidau. vaila. ungalaubeinai usbruknodedun. iþ þu galaubeinai gastost. ni hugei hauhaba
21, 22 ak ogs. þandei guþ þans us gabaurþai astans ni freidida. ïbai aufto ni þuk freidjai. sai nu selein
jah wassein garaihta guþs. aþþan ana þaim þaiei gadrusun wassein. iþ ana þus selein. jabai
23 þairhvisis ïn selein. aþþan jah þu usmaitaza. jah jainai niba gatulgjand sik ïn ungalaubeinai.
24 ïntrusgjanda. mahteigs auk ïst guþ aftra ïntrusgjan ïns. jabai auk þu us vistai usmaitans
þis vilþeis alevabagmis jah aljakuns visands ïntrusgans varst ïn godana alevabagm. wan filu

INTERPRETATIO.

æmulationem vos duco, sine gentibus in gentem insipientem, in iram vos duco; 20. verum Esaias audet et dicit : inventus fui cum his me non quærentibus, cognitus fui his me non interrogantibus. 21. Verum ad Israelem dicit : omnem diem expandi manus meas ad populum non-credentem et adversantem. xi, 1. Dico nunc : num depulit Deus populum suum? Ne-sit! Et enim ego Israelitus sum — 11. — ut caderent? Ne-sit! sed hac eorum improbitate facta-est salus gentibus ad in æmulationem ducendum eos. 12. At si improbitas eorum divitiæ mundo et defectus eorum divitiæ gentibus, quanto magis plenitudo eorum? 13. Vobis enim dico, his gentibus : tam diu quam ego sum gentium apostolus, munus meum glorifico, si quomodo in æmulationem duco carnem meam et servem quosdam ex iis. 15. Si enim emissio eorum divitiæ mundi, quæ assumptio, nisi vita e mortuis? 16. Si delibatio sancta et massa et si radix sancta et rami, 17. et si quidam horum ramorum effracti-sunt; verum tu, agrestis olea existens, insertus fuisti in eos et socius huic radici et pinguedini oleæ factus es; 18. ne gloriare contra hos ramos, verum si gloriaris, non tu hanc radicem portas, sed hæc radix portat te. 19. Dicas igitur : effracti-sunt rami, ut ego inserar. 20. Bene; incredulitate effracti-sunt, verum tu fide stetisti. Ne sape alte, sed time! 21. Si Deus his ex natu ramis non pepercit, ne fortasse non tibi parcat. 22. Ecce igitur bonitatem et severitatem justam Dei; at in hos, qui ceciderunt, severitatem, verum in te bonitatem, si permanes in bonitate; alioquin etiam tu exciderıs, 23. et illi, nisi confirmant se in incredulitate, inseruntur, potens enim est Deus iterum inserere eos. 24. Si enim tu a natura excisus hujus agrestis oleæ et alienus existens insertus

ANNOTATIONES.

falsa est, nam non solum accusativus post *ïnuh* poni debebat, sed etiam ne sic quidem sensus tolerabilis efficitur; igitur græci textus vestigiis nobis insistentibus *ïn ni* scriptum fuisse et rescribendum esse videtur. Massmannus pro *ïnuh þiudom* probabiliter conjicit *ïn unthiudom*.

x, 20. *miþ*] cum, ° gr., Goth. concinit cum iis, qui ἐν habent, cf. J. xii, 35.

xi, 1. *seinamma*] solœce pro *seinai*, vid. ad Neh. vi, 16.

xi, 11. *gadruseina*] sic cod. A; Cast. ⁎ *gadruseinai*. —*missadedai*] sic, uti videtur, cod. A recte; Cast. ⁎ *missadeda*. — *varþ*] facta est, ° gr. omn. — *du*] cum *briggan* conjungendum est, sic *du* diremptum ab infinitivo suo interpositis aliis verbis, quæ ad ejus regnum pertinent, Philipp. iv, 10 *du faur mik fraþjan*. Skeir. xl, 14 *du garehsn daupeinais andniman*, cf. ad L. xix, 7.

xi, 13. *sve*] Goth. c. codd. ° μέν. — *ïk ïm*] ¶ gr.

xi, 14. *leik mein*] ¶ gr.

xi, 15. *gabei*] divitiæ, gr. omn. καταλλαγή, quod est *gafriþons*; hoc *gabei fairwaus* fortasse errore librarii ortum est ex *gabei fairwau*, vs. 12. Deinde etiam pro *was andanumts* rectius dicendum erat *wo andanumts*.

xi, 16. *þandei*] vid. ad vs. 21.

xi, 17. *vaurtsai*] Cast. ⁎ *vaurtsa*, cod. A (uti Cast. eo denuo inspecto dicit) ⁎ *vaurhtsa*; ex hac falsa lectione codicis saltem id lucramur, ut *s* nominativi radicalem esse litteram, certo sciamus, et Cast. ad vs. 18 adnotantem *vaurts* accusativum pro *vaurt* falso scriptum esse, erravisse nunc apparet. *vaurteis* pluralis (vid. ad Mc. iv, 6) illud *s* emittit. — *varst*] vid. Cast. *addend. ad Thess.* II, p. 65.

xi, 18. *astans*] cod. A et Cast. ⁎ *anstans*. —*bairiþ*] sic cod. A; Cast. ⁎ *bairaiþ*; cæterum ° gr. omn.

xi, 19. *astos*] hanc vocem, quia in cod. A litteræ omnes omnino evanuerunt, Cast. de conjectura dedit.

xi, 20. *gastost*] sic cod. A; Cast. ⁎ *gastos*.

xi, 21. *þandei*] = εἰ γάρ, sic pro εἰ δέ supra vs. 16; Gal. iv. 7 et fortasse J. viii, 46. — *þuk*] sic recte cod. A; Cast. ⁎ *þus*.

xi, 22. *garaihta*] justum, ° gr. omn. — *aþþan*] sec. sic cod. A et Cast., quod falsum nobis esse videtur, quia sensum perturbat, nam non ea significatione h. l. ponitur, qua L. vi, 24 cf. xix, 17, ubi = πλήν. quo simpliciter transitum ad sequentia paratur; sed nunc requiritur particula, quæ græco ἐπεί (alioquin, *sonst, wo nicht*) respondeat; hæc autem est *aiþþau*, vid. Cor. i, xv, 29, cf. vii, 14.

xi, 23. *jainai*] Goth. ° δέ.

xi, 24. *us vistai — alevabagmis*] e natura — oleæ, gr. omn. ἐκ τῆς κατὰ φύσιν — ἀγριελαίου. Cæterum notanda est *ïntrusgans* insolita forma participii passivi pro *ïntrusgiþs*; sic geminæ formæ verbi *gaggan* inveniuntur *gaggiþs* M. iii, 11, et *gaggans* Mc. vii, 30. Cæterum pro *vilþeis* Grimm. Gr. IV, 326, legere suadet *vilþeins*, formam inauditam. — *godana*] sic cod. A uti speramus, nam Cast. dignoscere non amplius poterat, ipse autem dedit ⁎ *gudana*.

25 mais þai bi vistai intrusgjanda in svesana alevabagm. ni auk viljau izvis. broþrjus. þizos
runos. ei ni sijaiþ in izvis silbam frodai. unte daubei sumata israela varþ. und þatei fullo þiudo
26 inngaleiþai. jah sva allai israel ganisand. svasve gameliþ ist. urrinniþ us sion sa lausjands du
27, 28 afvandjan afgudein af iakoba. jah so im fram mis triggva þan afnima fravaurhtins ize. aþþan bi
29 aivaggeljon fijandans in izvara. iþ bi gavaleinai liubai ana attans. inu idreiga sind auk gibos jah la-
30 þons guþs. svasve raihtis jus suman ni galaubideduþ guþa iþ nu gaarmaidai vaurþuþ þizai ize unga-
31, 32 laubeinai. sva jah þai nu ni galaubidedun izvarai armaion ei jah eis gaarmaindau. galauk auk guþ
33 allans in ungalaubeinai. ei allans gaarmai. diupiþa gabeins handugeins jah vitubnjis guþs. waiv
34 unusspilloda sind stauos is jah unbilaistidai vigos is. was auk ufkunþa fraþi fraujins aiþþau was
35, 36 imma ragineis vas. aiþþau was imma fruma gaf jah fragildaidau imma. unte us imma jah þairh ina
XII, 1 jah in imma alla. immuh vulþus du aivam amen. bidja nu izvis. broþrjus. þairh bleiþein guþs usgiban
2 leika izvara saud qivana veihana vaila galeikaidana guþa andaþahtana blotinassu izvarana. ni galeikoþ
izvis þamma aiva *ak inmaidjaiþ* ananiujiþai fraþjis izvaris du gakiusan. wa sijai vilja guþs. þatei goþ
3 jah galeikaiþ jah ustauhan. qiþa auk þairh anst guþs. sei gibana ist mis. allaim visandam in izvis ni
mais fraþjan þau skuli fraþjan ak fraþjan du vaila fraþjan. warjammeh svasve guþ gadailida mitaþ
4 galaubeinais. svasve raihtis in ainamma leika liþuns managans habam. þaiþ-þan liþjus allai ni þata

INTERPRETATIO.

fuisti in bonam oleam, quam multo magis hi secundum naturam inseruntur in propriam oleam? 25. Non enim volo vos, fratres, (ignaros) hujus mysterii, ut non sitis in vobis ipsis sapientes, nam cæcitas ex-parte Israeli facta-est, usque quod plenitudo gentium intret, 26. et sic omnes Israel servantur, sicut scriptum est: oritur e Sion hic liberans ad avertendum impietatem ab Iacobo. 27. Et hoc iis a me testamentum: cum aufero peccata eorum. 28. At secundum evangelium inimici propter vos, verum secundum electionem cari in patres. 29. Sine pœnitentia sunt enim dona et vocatio Dei. 30. Sicut enim vos aliquando non credidistis Deo, verum nunc misericordiæ - participes facti - estis hac eorum incredulitate; 31. sic etiam hi nunc non crediderunt vestræ misericordiæ, ut etiam ii misericordiam - consequantur, 32. conclusit enim Deus omnes in incredulitate, ut omnium misereatur. 33. Profunditas divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quomodo ineffabilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus! 34. Quis enim cognovit sensum domini, aut quis ei consiliarius fuit, 35. aut quis ei primus dedit et retribuatur ei? 36. Nam ex eo et per eum et in eo omnia: ei gloria in sæcula, amen. XII, 1. Rogo nunc vos, fratres, per misericordiam Dei, exhibere corpora vestra hostiam viventem, sanctam, bene placentem Deo, rationabilem cultum vestrum. 2. Ne conformate vos huic sæculo, sed reformamini novitate sensus vestri ad probandum, quid sit voluntas Dei, quod bonum et placens et perfectum. 3. Dico enim per gratiam Dei, quæ data est mihi, omnibus existentibus in vobis, non magis sapere, quam oporteret sapere, sed sapere ad bene sapiendum; cuique sicut Deus impertivit mensuram fidei. 4. Sicut enim in uno corpore membra

ANNOTATIONES.

XI, 25. *izvis*] librarii errore verbum omissum est, quo græcum ἀγνοεῖν redditum erat; id *unveisans* esse Cast. e Cor. II, I, 8 et Thess. I, IV, 13 recte vidit. — *sumata*] = ἀπὸ μέρους, id aliis locis *bi sumata* esse solet, vid. Cor. II, I, 14; II, 5.

XI, 26. *du afvandjan*] ad avertendum, gr. καὶ ἀποστρέψει. — *afgudein*] impietatem, gr. omn. ἀσεβείας, plurali numero.

XI, 29. *sind*] sunt, ° gr. omn.

XI, 30. *raihtis*] Goth. c. codd. ° καί.

XI, 33. init. Goth. ° ὦ, cf. ad L. VI, 20. — *gabeins*] Goth. c. codd. ° καί. — *handugeins*] post hoc verbum, ubi cod. Ambr. desinit, incipit fragmentum primum codicis Carol., quod usque ad XII, 5 pertinet. — *unusspilloda*] Ih. *Ulfil. illust.* p. 105 conjecit *unusspillodos*. quæ conjectura, cum sæpius fiat, ut genus adjectivi substantivo non aptum sit (vid. ad Neh. VI, 16), nobis non necessaria esse videtur. Aliud autem est, quod diligentis lectoris animum advertat: cum enim *usspillon* verbum græco κηρύσσειν vel διηγεῖσθαι respondeat, eamque ob rem Cor. II, IX, 15, *unusspilloþs* pro ἀνεκδιήγητος recte dictum sit, nostro loco, ubi gr. omn. ἀνεξερεύνητος habent, Goth. græcum verbum non probe intellexisse et cum quodam ab εἴρειν radice ducto confudisse videtur: Griesb. igitur adnotat Goth. ἄῤῥητα legisse. — *sind*] sunt, ° gr. omn.

XI, 34. *imma*] ei, gr. αὐτοῦ, omnes autem post *ragineis*.

XI, 35. *imma*] gr. omn. post *gaf*. — *fruma gaf*] sic cod. Carol.; editt. ⋇ *frumozo fragaf*; perspicue *fruma . . f* leguntur, et intenta oculorum acie etiam litteræ *ga* cognoscuntur.

XI, 36. *unte*] sic. cod. Carol.; Kn. Ih. ⋇ *uste*.

XII, 1. *blotinassu*] Ih. p. 102 ⋇ *bloti. nassu*.

XII, 2. init. Goth. c. codd. ° καί. — *ak inmaidjaiþ ananiujiþai*] in codice Carol., quia membranæ superior pars mutilata est, desideratur unus versus ea verba continens, quibus Goth. græca ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε expressit, et de quibus nihil superest, nisi *þ* in initio proximi versus positum, quod editores non curantes illud *þ* cum sequentibus conjunxerunt et ⋇ . . . *þana niujiþai* scripserunt; Ih. solus p. 107 suspicatur, *þ* ab *ana* esse separandum. Quod dedimus, eo codicis lacunam recte explevisse nos speramus; per *inmaidjan* enim græcum μεταμορφοῦν Ulf. etiam Mc. IX, 2 reddit, et pro medio aut passivo græco Goth. activo, omisso *sik*. sæpissime utitur (de multis locis vid. infra XII, 9 *haftjan*), cujus pronominis omissio h. l. eo facilior erat, quia *izvis* proxime præcessit. Sed quibus nostra ratio parum placuerit, ii cum Z. p. 127 *inmaididai vairþaiþ* legant. Deinde *niujiþa* est καινότης, καίνωσις, sed ἀνακαίνωσις reddi debet per *ananiujiþa*, cf. Cor. II, IV, 16. Col. III, 10: Eph. IV, 23, ubi *ananiujan* = ἀνακαινοῦν et ἀνανεοῦν. — *fraþjis*] cod. Carol. et editt. ⋇ *framaþjis*, rectam lectionem jam Ih. p. 111 invenit. — *gakiusan*] Goth. c. cod. 18 ap. Mi. ° ὑμᾶς. — *sijai*] sit, ° gr. omn. — *þatei*] quod, scil. *ist* (est), quo gr. τό redditur; hanc verbi substantivi ellipsin in his articuli græci circumscriptionibus sæpius repetitam invenies, vid. Eph. IV, 6, *ains atta allaize saei in allaim uns* (εἷς πατὴρ πάντων ὁ ἐν πᾶσιν ἡμῖν), II, 17, L. XVII, 31; monuimus autem id, ne quis cum Griesb. opinetur, Goth. c. verss. *quod* (?) addere. — *galeikaiþ* vid. ad Tim. I, VI, 6.

XII, 3. *guþs*] Dei, ° gr. — *vaila fraþjan*] Ih. Z. Cast. ⋇ jet.

XII, 4. *þaiþ-þan*] Kn. Cast. ⋇ jet. Ih. temere improbans codicis lectionem conj. *þa h þan*, vid. ad M. V, 37. — *tauï haband*] ¶ gr. omn.

5, 8 samo taui haband. sva managai ain leik sijum in xristau. aþþan ainwarjizuh anþar — — sa dailjands
9 in allsverein sa faurastandands in usdaudein sa armands in hlasein. friaþva unliuta. fiandans ubila.
10 haftjandans godamma. broþralubon in izvis misso friaþvamildai. sveriþai izvis misso faurarahnjan-
11, 12 dans. usdaudein ni latai. ahmin vulandans. fraujin skalkinondans. venai faginondans. aglons usþu-
13, 14 landans. bidai haftjandans. andaviznim veihaize gamainjandans. gastigodein galaistjandans. þiuþjaiþ
15 þans vrikandans izvis. þiuþjaiþ jah ni unþiuþjaiþ. faginon miþ faginondam. gretan miþ gretandam.
16 þata samo in izvis misso fraþjandans. ni hauhiþa fraþjandans ak hnaivam miþgavisandans. ni vair-
17 þaiþ inahai bi izvis silbam. ni ainummehun ubil und ubilamma usgibandans. bisaiwandans godis
18 ni þatainei in andvairþja guþs ak jah in andvairþja manne allaize. jabai magi vairþan us izvis miþ
19 allaim mannam gavairþi habandans. ni izvis silbans gavrikandans. liubans. ak gibiþ staþ þvairhein.
20 gameliþ ist auk. mis fraveit letaidau. ik fragilda. qiþiþ frauja. jabai gredo fijand þeinana. mat gif
21 imma. iþ jabai þaursjai. dragkei ina. þata auk taujands haurja funins rikis ana haubiþ is. ni gajiu-
XIII, 1 kaizau af unþiuþa ak gajiukais af þiuþa unþiuþ. all saivalo valdufnjam ufarvisandam ufhausjai. unte
2 nist valdufni alja fram guþa. iþ þo visandona fram guþa gasatida sind. svaei sa andstandands valdu-
3 fnja guþs garaideinai andstoþ. iþ þai andstandandans silbans sis vargiþa nimand. þai auk reiks ni sind
agis godamma vaurstva ak ubilamma. aþþan vileis ei ni ogeis valdufni. þiuþ taujais jah habais
4 hazein us þamma. unte guþs andbahts ist þus in godamma. iþ jabai ubil taujis. ogs. unte ni svare
5 þana hairu bairiþ. guþs auk andbahts ist fraveitands in þvairhein þamma ubil taujandin. duþþe
6 ufhausjaiþ ni þatainei in þvairheins ak jah in miþvisseins. inuþ-þis auk jah gilstra usdiuhaiþ. unte
7 andbahtos guþs sind þamma silbin skalkinondans. usgibiþ nu allaim skuldo. þammei gabaur -a-

INTERPRETATIO.

multa habemus, hæc autem membra omnia non hoc idem opus habent; 5. sic multi unum corpus sumus in Christo, at unusquisque alter — 8. — hic impertiens in simplicitate, hic præsul in studio, hic miserens in hilaritate; 9. dilectio infucata, odientes mala, adhærentes bono, 10. caritate - fraterna in vos invicem pii, honore vos invicem prævenientes, 11. studio non pigri, spiritu ferventes, domino servientes, spe gaudentes, 12. dolores patientes, precationi adhærentes, 13. necessitatibus sanctorum compartientes, hospitalitatem sectantes; 14. benedicatis his persequentibus vos, benedicatis et ne maledicatis; 15. gaudere cum gaudentibus, plorare cum plorantibus. 16. Hoc idem in vos invicem sentientes, non altitudinem sentientes, sed humilibus adhærentes; ne fiatis prudentes apud vos ipsos, 17. non uni malum pro malo reddentes, respicientes bonum non solum in facie Dei, sed etiam in facie hominum omnium. 18. Si possit fieri ex vobis cum omnibus hominibus pacem habentes, 19. non vos ipsos ulciscentes, cari, sed date locum iræ; scriptum est enim: mihi vindicta relinquatur, ego retribuo, dicit dominus. 20. Si esurit inimicus tuus, cibum da ei, verum si sitiat, potione - recrea eum; hoc enim faciens carbones ignis cumulas in caput ejus. 21. Ne vincaris ab improbo, sed vincas a probo improbum. XIII, 1. Omne animarum potestatibus superantibus pareat, nam non - est potestas nisi a Deo; verum hæ existentes a Deo constitutæ sunt; 2. itaque hic resistens potestati, Dei instituto restitit; verum hi resistentes ipsi sibi damnationem sumunt. 3. Hi enim reges non sunt terror bono operi, sed malo; at vis ut non timeas potestatem, bonum facias; et habeas laudem ex hoc; 4. nam Dei minister est tibi in bono; verum si malum facis, time; nam non frustra hunc gladium gerit, Dei enim minister est, vindicans in iram hunc malum facientem. 5. Ideo pareatis non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. 6. Propter hoc enim etiam tributa pendatis, nam ministri Dei sunt huic ipsi servientes. 7. Reddite igitur omnibus debita: cui

ANNOTATIONES.

XII, 8—XIV, 5. exstant in cod. A et de his inde ab *in andvairþja guþs* XII, 17 usque ad XIII, 5, *duþþe ufhausjaiþ* etiam in cod. Carol.

XII, 9. *ubila*] mala, gr. omn. τὸ πονηρόν.

XII, 11 *fraujin*] domino, gr. χαιρῷ.

XII, 13. *andaviznim*] Cast. ⚹ *andaviznam;* locus in cod. A obliteratus.

XII, 15. *faginondam*] Goth. c. codd. ° καὶ.

XII, 16. *hauhiþa*] altitudinem, gr. omn. τὰ ὑψηλά. Pro *hauhiþa* Grimm. gr. IV, 695, *hauhiþai* optat, quod post *fraþian* dativus sequi soleat; solet quidem, sed etiam accusativum secum habet, vid. Phil. IV, 2.

XII, 17. *ni þatainei — ak jah*] non solum — sed etiam, ° gr. — *in*] pr. hinc incipit fragmentum alterum codicis Carol., vid. ad vs. 8. — *manne allaize* ¶ gr. omn.

XII, 18. *magi vairþan*] possit fieri, gr. omn. δυνατόν.

XII, 19. *gavrikandans*] sic codd.; Kn. ⚹ *gavrisandans*, rectam lectionem, ab Ih. inventam, jam Z. et e cod. A Cast. dederunt. — *þvairhein*] sic codd. Z. Cast.; Kn. *þvair*. . ., Ih. ⚹ *tvair*. . . Kn. male supplevit *þvairheinai*, nam ab adjectivis formantur substantiva non in — *eins*, sed in — *ei* innixa, quod si Ih. et Z. scivissent, vix adnotassent et *þvairhein* et *þvairheinai* recte se habere. Deinde Kn. in errorem perductus per lineolam super *i* scriptam, qua *n* terminationis exprimitur et quam ipse signum notæ *gþs* esse putavit, *guþs* addidit, quod cum Ih. nescimus quo sensu veri ductus comtemsisset, Z. tamen retinuit. — *fraveit letaidau*] sic cod. A et Cast.; cod. Carol. *fraveit leitaidau*, de qua codicum varietate vid. ad M. IX, 6; Kn. Ih. Z. ⚹ *fraveito ei gildau*, quorum auctoritate fretus Griesb. adnotat Goth. ἵνα ἀποδίδω legisse; nos nunc adnotamus *letaidau* (relinquatur) ab omn. gr. omitti.

XII, 20. *jabai*] Goth. c. codd. ° οὖν.—*mat*] sic cod. A et Cast.; cod. Carol. Kn. Ih. Z. ⚹ *mad*. — *iþ*] verum, ° gr.

XII, 21. *gajiukaizau*] Cast. ⚹ *gajiukizau*. — *fram*] sec. a, gr. omn. ἐν.

XIII, 2. *andstoþ*] restitit, Goth. gr. perfecti ἀνθέστηκεν significationem nesciens, male per præteritum reddit, cum *andstandiþ* scribere deberet; idem Ulfilæ accidit Mc. III, 26 ἀνίστη per *usstoþ* interpretanti.

XIII, 3. *godamma — ubilamma*] bono — malo, gr. τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀλλὰ τῶν κακῶν.

XIII, 4. *hairu*] cod. A et Cast. *hairau*, de qua varietate vid. ad Mc. VII, 32.

XIII, 5. *ufhausjaiþ*] pareatis, gr. ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι. Cæterum hic finitur fragmentum alterum codicis Carol., vid. ad XII, 8.

XIII, 7. *þammei*] cui, scil. debetis, gr. omn. τῷ.

8 baur. þammei mota mota. þammei agis agis. þammei sveriþa sveriþa. ni ainummehun vaihtais
9 skulans sijaiþ niba þatei misso frijoþ. unte saei frijoþ newundjan vitoþ usfullida. þata auk ni hori-
nos. ni maurþrjais. ni hlifais. nih faihugeironjais jah jabai wo anþaraizo anabusne in þamma vaurda
10 usfulljada. þamma frijos newundjan þeinana sve puk silban. friaþva newundjins ubil ni vaurkeiþ.
11 usfulleins nu vitodis ist friaþva. jah þata vitandans þata þeihs þatei mel ist uns ju us slepa urreisan.
12 unte nu newis ist naseins unsara þan þan galaubidedum. nahts framis galaiþ iþ dags atnewida. usvair-
13 pam nu vaurstvam riqizis iþ gavasjam sarvam liuhadis. sve in daga garedaba gaggaima ni gabauram
14 jah dragkaneim. ni ligram jah aglaitjam. ni haifstai jah aljana. ak gahamoþ fraujin unsaramma
XIV, 1 xristau iesua jah leikis mun ni taujaiþ in lustuns. iþ unmahteigana galaubeinai andnimaiþ ni du tvei-
2, 3 fleinai mitono. sums raihtis galaubeiþ matjan allata. iþ saei unmahteigs ist gras matjiþ. sa matjands
2 þamma ni matjandin ni frakunni. iþ sa ni matjands þana matjandan ni stojai. guþ auk ina andnam.
4 þu was is. þuei stojis framaþjana skalk. seinamma fraujin standiþ aiþþau driusiþ. aþþan standiþ.
5, 9 mahteigs auk ist frauja gastoþanan ina. sums raihtis stojiþ dag hindar daga — — jah qivaim jah
10 dauþaim fraujinoþ. iþ þu. wa stojis broþar þeinana. aiþþau jah þu. wa frakant broþr þeinamma.
11 allai auk gasatjanda faura stauastola xristaus. gameliþ ist auk. liba ik. qiþiþ frauja. þatei mis all
12 knive biugiþ jah andhaitiþ alla razdo guþa. þannu nu warjizuh unsara fram sis raþjon usgibiþ guþa.
13 ni þanamais nu uns misso stojaima. ak þata stojaiþ mais ei ni satjaiþ bistugq broþr aiþþau gamar-
14 zein. vait jag-gatraua in fraujin iesua þatei ni vaiht gavamm þairh sik silbo niba þamma munandin
15 *wa unhrain visan* þamma gamain ist. iþ jabai in matis broþar þeins gaurjada. ju ni bi friaþvai
16 gaggis. ni nunu mata þeinamma jainamma fraqistjais. faur þanei xristus gasvalt. ni vajamerjaidau
17 unsar þiuþ. nist auk þiudangardi guþs mats jah dragk ak garaihtei jah gavairþi jah faneþs in ahmin
18 veihamma. saei auk in þaim skalkinoþ xristau. vaila galeikaiþ guþa jah gakusans ist mannam.
19, 20 þannu nu þoei gavairþjis sind laistjaima jah þoei timreinais sind in uns misso. ni nunu in matis

INTERPRETATIO.

tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. 8. Ne uni cujusquam debitores sitis, nisi quod invicem diligitis, nam qui diligit propinquum, legem implevit, 9. hoc enim ne mœcheris; ne occidas, ne fureris, neque concupiscas et si quod aliorum præceptorum in hoc verbo summatim-comprehenditur, hoc: ames propinquum tuum, ut te ipsum. 10. Amor propinqui malum non operatur; observatio igitur legis est amor. 11. Et hoc scientes hoc tempus, quod hora est, nos jam e somno surgere, nam nunc propius est salus nostra, quam cum credereınus. 12. Nox porro ivit, verum dies propinquavit; abigimus nunc opera tenebrarum, verum induimus arma lucis, 13. ut in die honeste eamus non comessationibus et vinolentiis, non concubitibus et impudicitiis, non rixa et æmulatione; 14. sed induite dominum nostrum, Christum Iesum, et carnis curam ne faciatis in cupiditates. XIV, 1. verum infirmum fide excipiatis, non ad disceptationem cogitationum. 2. Quidam quidem credit edere omne; verum qui infirmus est, olus edit. 3. Hic edens hunc non edentem ne spernat; verum hic non edens hunc edentem ne judicet; Deus enim eum assumpsit. 4. Tu quis es, tu qui judicas alienum servum? Suo domino stat aut cadit. At stat; potens enim est dominus statuere eum. 5. Quidam quidem judicat diem post diem — 9. — et vivos et mortuos regit; 10. verum tu, quid judicas fratrem tuum? aut etiam tu, quid spernis fratrem tuum? omnes enim statuuntur ante tribunal Christi. 11. Scriptum est enim: vivo ego, dicit dominus, quod mihi omne genuum flectit et confitetur omnis linguarum Deo. 12. Utique igitur quisque nostrum de se rationem reddit Deo. 13. Ne amplius igitur nos invicem judicemus, sed hoc judicetis magis, ut non ponatis offendiculum fratri aut sollicitationem. 14. Scio et confido in domino Iesu, quod non quidquam turpe per se ipsum, nisi huic cogitanti aliquid impurum esse, huic commune est. 15. Verum si propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum amorem ambulas; ne igitur cibo tuo illum perdas, pro quo Christus mortuus-est. 16. Ne blasphemetur nostrum bonum; 17. non-est enim regnum Dei cibus et potus, sed justitia et pax et gaudium in Spiritu sancto. 18. Qui enim in his servit Christo, bene placet Deo et probatus est hominibus. 19. Utique igitur quæ pacis sunt, sequamur et quæ ædificationis

ANNOTATIONES.

XIII, 8. *frijoþ*] pr. sic cod. A; Cast. ✱ *frijaiþ*. — *usfullida*] sic cod. A; Cast. ✱ *usfullide*.

XIII, 9. *anþaraizo*] sic cod. A, uti suspicamur; ultimæ syllabæ elementa Cast. cognoscere non potuit, edidit autem ✱ *anþaraize*. — *þauma*] Sec. hoc, gr. omn. ἐν τῷ.

XIII, 10. *newundjins*] proximi, gr. omn. τῷ πλησίον ab ἐργάζεται pendens, cum Goth. ad *friaþva* retulerit. — *ist*] est, ° gr. omn.

XIII, 11. *ist*] utr. est, ° gr. omn. — *naseins unsara*] ¶ gr. omn.

XIII, 13, *dragkaneim*] vid. ad Gal. V, 21.

XIII, 14. *unsaramma*] nostrum, ° gr., Goth. c. codd. d et 8 ap. Mi.— *xristau iesuu*] ¶ gr. omn.

XIV, 3. *frakunni*] cod. A et Cast. ✱ *frakuni*. — *matjandan*] cod. A et Cast. ✱ *matjandin*.

XIV, 4. *frauja*] dominus, gr. θεός. — *gastoþanan*] Cast. conjecit *gastoþan*, quod nobis probatur, cf. tamen Thess. I, 2, 17 *gaainanaidai*.

XIV, 9 — 15, 13 leguntur in cod. Carol.

XIV, 9. *qivaim — dauþaim*] ¶ gr.

XIV, 11. *biugiþ*] gr. omn. ante *all*. — *andhaitiþ*] gr. post *razdo*.

XIV, 12. *usgibiþ*] reddit, gr. δώσει, Ulf. c. codd. ἀποδώσει.

XIV, 13. *ni*] pr. Kn. ✱ *ui*.

XIV, 14. *jag-gatraua*] sic cod. Carol.; Kn. ✱ *jai tatraua*, Ih. Z. Cast. + *jai gatraua*, unde Griesbachii error natus est annotantis, Goth. ναί pro καί legisse. — *wa unhrain visan*] hæc supplevimus litterarum omnino fere abscissarum (vid. ad XII, 2) infimis partibus observatis; Kn. Z. Cast. lacunam habent, cujus signum ponere Ih. neglexit. — *ist*] est, ° gr. omn.

XIV, 15. *nunu*] igitur, ° gr. omn., sic vs. 20.

XIV, 16. *vajamerjaidau*] Goth. c. codd. ° ὑμῶν.

XIV, 17. *þiudangardi*] sic cod. Carol.; editt. ✱ *þiudangard*.

XIV, 18. *ist*] est, ° gr. omn., sic supra etiam pro *vaila galeikaiþ* gr. omn. εὐάρεστος.

XIV, 19. *sind*] sec., Ih. ✱ *find*.

xv, 3, 4 gatair vaurstv guþs — — þize ïdveitjandane þuk gadrusun ana mik. sva filu auk sve fauragameliþ
5 varþ. du unsaraï laiseinai gameliþ varþ. ei þairh þulain jah gaþrafstein boke ven habaima. iþ guþ
6 þulainais jah þrafsteinais gibai ïzvis þata samo fraþjan ïn ïsvis misso bi xristu ïesu. ei gaviljai ai-
7 namma munþa hauhjaiþ gub jah attan fraujins unsaris ïesuis xristaus. ïn þizei andnimaiþ isvis
8 misso svasve jah xristus andnam ïzvis du vulþau guþs. qiþa auk xristu ïesu andbaht vauiþanana
9 *bimaitis* fram sunjai guþs du gatulgjan gahaita attane. iþ þiudos ïn armahairteins hauhjan guþ
10 svasve gameliþ ïst. duþþe andhaita þus ïn þiudom frauja jah namin þeinamma liuþo. jah aftra
11 qiþiþ. sifaiþ þiudos miþ managein ïs. jah aftra qiþiþ. hazjiþ allos þiudos fraujan jah hazjaina ïna
12 allos manageins. jah aftra esaeias qiþiþ. vairþiþ vaurts ïaissaizis jah sa usstandands reikinoþ
13. xvi, 21 þiudom. du ïmma þiudos venjand. iþ guþ lubainais fulljai izvis allaizos fahedais — — jah lukius
22 jah ïasson jah soseipatrus þai niþjos meinai. golja ïzvis ïk tertius sa meljands þo aipistaulein
23 ïn fraujin. goleiþ ïzvis gaïus vairdus meins jah allaizos aikklesjons. goleiþ ïzvis airastus
24 fauragaggja baurgs jah qartus sa broþar. ansts fraujins unsaris ïesuis xristaus miþ ahmin
ïzvaramma. amen

du rumonim ustauh.

du rumonim meliþ ïst us kaurinþon.

INTERPRETATIO.

sunt in nos invicem. 20. Ne igitur propter cibum destrue opus Dei. — xv, 3. — horum exprobrantium te ceciderunt in me. 4. Tam multum enim quam ante-scriptum fuit, ad nostram doctrinam scriptum fuit, ut per patientiam et solatium scripturarum spem habeamus. 5. Verum Deus patientiæ et solatii det vobis hoc idem sentire in vobis invicem secundum Christum Iesum, 6. ut unanimes uno ore glorificetis Deum et patrem domini nostri Iesu Christi. 7. Propter quod excipiatis vos invicem, sicut etiam Christus excepit vos ad gloriam Dei. 8. Dico enim Christum Iesum ministrum factum circumcisionis pro veritate Dei ad confirmandum promissiones patrum, 9. verum gentes propter misericordiam glorificare Deum, sicut scriptum est : ideo confiteor tibi in gentibus, domine, et nomini tuo canto. 10. Et rursus dicit : gaudete, gentes, cum populo ejus. 11. Et rursus dicit : laudate, omnes gentes, dominum et laudent eum omnes populi. 12. Et rursus Esaias dicit : fit radix Iessezis et hic surgens regit gentes, ad eum gentes sperant; 13. verum Deus spei impleat vos omni gaudio — xvi, 21. — et Lucius et Iasson et Sosipatrus, hi cognati mei; 22. saluto vos ego Tertius, hic scribens hanc epistolam in Domino; 23. salutat vos Gaius, hospes meus et omnis ecclesiæ, salutat vos Erastus, œconomus urbis, et Quartus hic frater. 24. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, amen.

Ad Romanos explicit.

Ad Romanos scriptum est e Corintho.

ANNOTATIONES.

xiv, 20. *nunu*] vid. ad vs. 15.

xv, 3. *þize*] Kn. ✻ *vize*.

xv, 4. *gameliþ varþ*] scriptum fuit, gr. omn. προεγράφη, vid. ad Tim. I, vi, 6. *auk*] Ih. ✻ *ank*. — *jah*] Goth. c. codd. ᵘ διά.

xv, 7. *svasve*] Ih. ✻ *sva ve*.

xv, 8. *auk*] enim, gr. δέ. — *xristu ïesu*] ¶ gr. — *bimaitis*] de nostris addidimus, vid. ad xii, 2. Cæterum notandum est Goth., quod nullo alio loco fecit, nunc post *qiþan* ponere *vaurþanana* participium; fecisse autem eum arbitramur, quia *visan* addere non liceret; eumdem verbi substantivi infinitivum omittit in formula *viljau ïzvis unvitans* s. *unveisans* (θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν) Cor. I, x, i; II, i, 8. Thess. I, iv, 13. Versu sequente recte pergit *ïþ þiudos haujan guþ*.

xv, 9. *frauja*] domine, ° gr.

xv, 11. *qiþiþ*] dicit, ° gr. *fraujan*] gr. ante *allos*. — *hazjaina*] laudent, gr. ἐπαινέσατε.

xv, 12. *ïaissaizis*] Ih. ✻ *jaisaizis* — *reikinoþ*] regit, quia, gr. omn. ἄρχειν habent, Ih. p. 132 pro *reikinoþ* legendum esse *reikinon* existimat; recte quidem ille, sed Goth. interpretatione sua sensum non pervertit, quare codicis lectionem emendare non ausi sumus.

xvi, 21. Quæ inde usque ad finem eduntur, e cod. A hausta sunt.

xvi, 23. *gaius*] sic Cast. sine punctorum supra *i* positorum vestigio et h. l. et Cor. I, i, 14, in cod. A scriptum esse dicit; minus recte autem Goth. ita scripsit; nunquam enim hoc nomen bisyllabum est ita, ut *ai* vocales diphthongum efficiant. — *allaizos aikklesjons*] ¶ gr.

xvi, 24. *ahmin ïzvaramma*] spiritu vestro, gr. omn. πάντων ὑμῶν.

Subscript. *du rumonim ustauh*] c. Goth. solus cod. G. — *du rumonim meliþ* — *kaurinþon*] gr. alii alia legunt aut omittunt, Goth. c. codd. B. et D.

DU KAURINÞIUM ·A·

i, 12, 13—ïk ïm pavlaus ïþ ïk apaullons ïþ ïk kefins ïþ ïk xristaus. disdailiþs ïst. ïbai pavlus ushramiþs varþ ïn ïz-
14 vara aiþþau ïn nanim pavlaus daupidai veseiþ. aviliudo guþa ei ainnohun ïzvara ni daupida niba krispu jah
15, 16 gaiu. ei was ni qiþai þatei ïn meinamma namin daupidedjau. ïk daupida auk jaþ-þans staifanaus gadau-

INTERPRETATIO. — *AD CORINTHIOS I.*

i, 12. — ego sum Pavli, verum ego Apollois, verum ego Cefæ, verum ego Christi. 13. Divisus est? num Pavlus crucifixus fuit propter vos aut in nomine Pavli baptizati essetis? 14. Gratias ago Deo

ANNOTATIONES.

i, 12. *pavlaus*] sic cod. A; Cast. + *pavlus* (vid. ad L. i, 54).

i, 13. *ist*] Goth. ᵘ Χριστός.

i, 14. *gaiu*] vid. ad Rom. xvi, 23.

17 kans. þata anþar ni vait ei ainnohun daupidedjau. niþ-þan insandida mik xristus daupjan ak vailamerjan.
18 ni in snutrein vaurdis ei ni lausjaidau galga xristaus. unte þata vaurd galgins þaim fralusnandam dvaliþa
19 ist iþ þaim ganisandam mahts guþs ist. gameliþ ist auk. fr aqistja snutrein þize snutrane jah frodein þize
20 frodane uskiusa. war handugs. war bokareis. war sokareis þis aivis. ni dvala gatavida guþ handugein
21 þis fairwaus. unte auk in handugein guþs ni kunnaida sa fairwus þairh handugein guþ. galei-
22 kaida guþa þairh þo dvaliþa þizos vailamereinais ganasjan þans galaubjandans. unte iudaieis taikne
23, 24 bidjand iþ krekos handugein sokjand. iþ veis merjam iesu ushramidana iudaium gamarzein iþ
25 þiudom dvaliþa. iþ þaim galaþodam iudaie jah þiudo xristu guþs maht jah guþs handugein. unte
IV, 2, 3 so dvaliþa guþs handugozei mannam — — ei was triggvs bigitaidau. aþþan mis in minnistin ist ei
4 fram izvis ussokjaidau aiþþau fram manniskamma daga. akei nih mik silban ussokja. nih vaiht auk
5 mis silbin miþvait akei ni in þamma garaihtiþs im. iþ saei ussokeiþ mik frauja ist. þannu nu ei faur
mel ni stojaiþ. unte qimai frauja. saei jah galiuhteiþ analaugn riqizis jah galiuhteiþ runos hairtane
6 jaþ-þan hazeins vairþiþ warjammeh fram guþa. aþþan broþrjus. þairhgaleikonda in mis jah apaullon
in izvara ei in ugkis ganimaiþ ni ufar þatei gameliþ ist fraþjan. ei ains faur ainana ana anþarana
7 ufblesans ni sijai. was auk þuk ussokeiþ. wauþ-þan habais. þatei ni namt. aiþþau jabai andnamt.
8 wa wopis sve ni nemeis. ju sadai sijuþ. ju gabigai vaurþuþ. inu uns þiudanodeduþ jah vainei þiuda-
9 nodedeiþ. ei jah veis izvis miþþiudanoma. man auk þei guþ uns apaustauluns spedistans ustaiknida
10 svasve dauþubljans unte fairveitl vaurþum þizai manasedai jah aggilum jah mannam. veis dvalai in
xristaus iþ jus frodai. veizuþ-þan unmahteigai iþ jus svinþai. juzuþ-þan vulþagai iþ veis unsverai.

INTERPRETATIO.

quod unum vestrum non baptizavi præter Crispum et Gaium, 15. ut quis non dicat, quod in meo nomine baptizarem. 16. Ego baptizavi enim etiam hos Stefani domesticos; hoc aliud non scio, quod unum baptizarem. 17. Neque vero misit me Christus baptizare, sed prædicare, non in sapientia verbi, ut non inanis-redderetur crux Christi. 18. Nam hoc verbum crucis his pereuntibus stultitia est, verum his salvis potentia Dei est. 19. Scriptum est enim : perdo sapientiam horum sapientium et prudentiam horum prudentium reprobo. 20. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi disputator hujus ævi? Non stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? 21. Quia enim in sapientia Dei non cognovit hic mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per hanc stultitiam hujus prædicationis servare hos credentes. 22. Nam Iudæi signa petunt, verum Græci sapientiam quærunt; 23. verum nos prædicamus Iesum crucifixum, Iudæis offensionem, 24. verum gentibus stultitiam, verum his vocatis Iudæorum et gentium Christum, Dei potentiam et Dei sapientiam. 25. Nam hæc stultitia Dei sapientior hominibus — IV, 2. — ut quis fidelis inveniatur. 3. At mihi in minimo est, ut a vobis æstimer aut ab humano die, sed neque me ipsum æstimo, 4. neque quidquam enim mihi ipsi conscius-sum, sed non in hoc justificatus sum, verum qui æstimat me, dominus est. 5. Itaque nunc ut ante tempus non judicetis, donec veniat dominus, qui et illustrat absconditum tenebrarum et illustrat consilia cordium, et tum laus fit cuique a Deo. 6. At, fratres, transferuntur in me et Apollo propter vos, ut in nobis comperiatis, non supra quod scriptum est sentire, ut unus pro uno adversus alterum inflatus *non sit*. 7. Quis enim te æstimat? quid autem habes, quod non accepisti? aut si accepisti, quid gloriaris, ut non acceperis? 8. Jam saturi estis, jam divites facti-estis, sine nobis regnastis et utinam regnaretis, ut etiam nos vobis simul-regnemus. 9. Existimo enim, quod Deus nos apostolos ultimos ostendit, sicut morti-addictos, nam spectaculum facti-sumus huic mundo et angelis et hominibus. 10. Nos stulti propter Christum, verum vos prudentes; nos quidem impotentes, verum vos robusti; vos quidem nobiles, verum nos

ANNOTATIONES.

I, 16. *ik*] ego, gr. omn. — *gadaukans*] hanc vocem dubiæ originis et significationis Cast. cum *dauhts* (cœna) comparatam per *commensales* convertit, Mssm. *gadaurans*, qui eadem porta utuntur, legere mavult; gr. omn. οἶκον — *þata*] hoc, ° gr., Goth. c. codd. τό legit, sic II, XIII, 11, cf. Eph. VI, 10; Philipp. III, 1. — *ainnohun*] Goth. c. codd. ° ἄλλον.

I, 18. *ganisandam*] Goth. ° c. codd. ἡμῖν.

I, 21. *ni*] cod. A et Cast. ⁎ *niu ni* (nonne non).

I, 22. *unte*] Goth. ° καί.

I, 23. *iesu*] Iesum, gr. omn. Χριστόν. — *iudaium*] Goth. ° μέν.

I, 24. *iudaie*] ° τε, vid. ad L. II, 16.

I, 25. *handugozei*] sic legendum est, Cast. ⁎ *handugo*; in cod. A spatium syllabam *zei* capiens superest, sed nullum litterarum vestigium.

IV, 2. *was triggvs*] ¶ gr. omn.; cæterum Cast. ⁎ *tkiggvs*.

IV, 3. *ussokjaidau*] sic cod. A; Cast. ⁎ *ussokjaida*.

IV, 5. *ei*] ut, particula otiosa, nam μή h. l. non conjunctio (ut non), sed adverbium (ne) est, hoc autem = *ni*. — *ni*] Goth. c. codd. ° τι. — *vairþiþ*] sic cod. A; Cast. ⁎ *vairþaiþ*. — *warrjammeh*] sic cod. A; Cast. ⁎ *wakjizummah*.

IV, 6. *aþþan*] Goth. ° ταῦτα, aut *þo* librarii oscitantia excidit, quod *þairhgaleikonda* plurali probari videtur, qui numerus non habens, quo referatur, nimium offendit. Fortasse etiam aut pro *aþþan* legendum est *þo þan*, aut *þairhgaleikoda* pro *þairhgaleikonda*, quod græcus textus (μετεσχημάτισα) postulare nobis videtur; neque tamen hoc probato *þo* abesse debet. Cast., codice denuo reviso, nunc Add. p. 66 dicit, *þairgaleikonda* quidem in codice scriptum esse, sed litteram *n* minus evidentem esse quam reliquas, ita ut librarius ipse eam delevisse videatur. — *ganimaiþ*] Ulf. c. codd. ° τό. — *ufar*] Cast. ⁎ *ufak*. — *ufblesans sijai*] inflatus sit, gr. omn. φυσιοῦσθε. — *ana anþarana*] gr. omn. post *sijai*.

IV, 7. *jabai*] Goth. c. cod. d ap. Mi. ° καί.

IV, 8. *vainei*] Goth. c. codd. ° γέ.

IV, 9. *apaustauluns*] sic cod. A; Cast. ⁎ *apaustaulans*.

IV, 10. *frodai*] Goth. ° ἐν Χριστῷ, nisi potius aciem Cast., qui vel syllabam *ai* cognoscere non potuit, etiam *in xristau* (i. e. *in xau*) in fine lineæ posita effugerunt. — *þan*] utr. quidem, ° gr. omn.

11, 12 und þo nu weila jjah hugridai jah þaursidai jah naqadai jah kaupatidai jah ungastoþanai. jah —
v, 3, 4 — ju gastauida sve andvairþs þana sva þata gataujandan. in namin fraujins unsaris iesuis xristaus
5 samaþ gagaggandam izvis jah meinamma ahmin miþ mahtai fraujins unsaris iesuis xristaus atgiban
6 þana svaleikana unhulþin du qisteinai leikis ei ahma ganisai in daga fraujins iesuis. ni goda wofuti
7 izvara. ni·vituþ þatei leitil beistis allana daig gabeisteiþ. ushraineiþ þata fairnjo beist. ei sijaiþ
8 niujis daigs svasve sijaiþ unbeistjodai. jah auk paska unsara ufsniþans ist faur uns xristus. þannu
dulþjam ni in beista fairnjamma niþ-þan in beista balvaveseins jah unseleins ak in unbeistein un-
9, 10 vammeins jas-sunjos. gamelida izvis ana þizai aipistaulein. ni blandaiþ izvis horam. ni þaim horam
þis fairwaus aiþþau þaim faihufrikam jah vilvam aiþþau galiugam skalkinondam. unte skuldedeþ
11 þan us þamma fairwau usgaggan. iþ nu sai melida izvis ni blandan. jabai was broþar namnids sijai
hors aiþþau faihufriks aiþþau galiugam skalkinonds aiþþau ubilvaurds aiþþau afdrugkja aiþþau vilvs.
12, 13 þamma svaleikamma ni miþmatjan. wa mik jah þans uta stojan. niu þans inna jus stojiþ iþ þans uta
vi, 1 guþ stojiþ. usnimiþ þana ubilan us izvis silbam. gadars was izvara viþra anþarana staua habands
vii, 5 stojan fram invindaim jah ni fram — — izvara misso niba þau us gaqissai wo weilo. ei uhteigai
sijaiþ fastan jah bidan. þaþroþ-þan samaþ gavandjaiþ ei ni fraisai izvara satana in ungahobainais
6, 7 izvaraizos. þatuþ-þan qiþa gakunnands ni bi haitjai. iþ viljau allans mans visan sve mik silban. akei
8 warjizuh svesa giba habaiþ fram guþa sums sva sumsuh sva. aþþan qiþa þaim unqenidam jah vidu-
9 vom. goþ ist im jabai sind sve ik. iþ jabai ni galabaina sik. liugandau. batizo ist auk liugan þau
10, 11 intundnan. iþ þaim liugom haftam anabiuda ni ik ak frauja qenai fairra abin ni skaidan. iþ jabai
gaskaidnai. visan unliugaidai aiþþau du abin seinamma aftra gagavairþjan. jah aban qen ni frale-
12 tan. iþ þaim anþaraim ik qiþa ni frauja. jabai was broþar qen aigi ungalaubjandein jah so gavilja

INTERPRETATIO.

inhonorati, 11. usque hanc nunc horam et esurientes et sitientes et nudi et colaphizati et instabiles, 12. et — v, 3. — nunc judicavi, ut præsens hunc sic hoc facientem, 4. in nomine domini nostri Iesu Christi, simul congregatis vobis et meo spiritu, cum potentia domini nostri Iesu Christi 5. tradere hunc talem diabolo ad perditionem carnis, ut spiritus servetur in die domini Iesu. 6. Non bona gloria vestra; nonne scitis quod paucum fermenti totam massam fermentat? 7. Expurgate hoc vetus fermentum, ut sitis nova massa, sicut sitis infermentati, et enim pasca nostrum immolatus est pro nobis Christus. 8. Itaque festum - celebramus non in fermento vetere, neque autem in fermento nequitiæ et malitiæ, sed in azymo sinceritatis et veritatis. 9. Scripsi vobis in hac epistola : ne misceatis vos scortatoribus, 10. non his scortatoribus hujus mundi aut his avaris et rapacibus aut idolis servientibus, nam deberetis utique ex hoc mundo exire. 11. Verum nunc ecce scripsi vobis non misceri, si quis frater nominatus sit scortator aut avarus aut idolis serviens aut maledicus aut vinolentus aut rapax, cum - hoc tali non simul - edere. 12. Quid me etiam hos foris judicare? nonne hos intra vos judicatis? 13. verum hos foris Deus judicat? Tollite hunc improbum e vobis ipsis. vi, 1. Audet aliquis vestrum contra alium judicium habens judicare apud injustos et non apud — vii, 5. — vos invicem, nisi forte e consensu aliquam horam, ut otiosi sitis jejunare et precari, deinde autem una convertatis, ut non tentet vos Satana propter intemperantiam vestram. 6. Hoc vero dico noscens, non secundum mandatum. 7. Verum volo omnes homines esse uti me ipsum, sed quisque proprium donum habet a Deo, alius sic, alius sic. 8. At dico his cælibibus et viduis : bonum est iis, si manent, uti ego; 9. verum si non contineant se, nubant; melius est enim nubere quam uri. 10. Verum his matrimoniis junctis præcipio, non ego, sed dominus, mulieri a marito non sejungere; 11. verum si sejungatur, esse cælibi aut ad maritum suum rursus reconciliari; et maritum mulierem non dimittere. 12. Verum his aliis ego dico, non dominus : si quis frater mulierem habeat non - credentem et hæc volens

ANNOTATIONES.

iv, 11. *hugridai*] pro *huggridai* (J. vi, 35), cf. tamen ad Mc. x, 37.

v, 4. *samaþ gagaggandam*] Cast. ⋇ jct., sic etiam vii, 5; xiv, 26; vid. ad Mc. ix, 25; cf. ad Cor. II, vii, 3.

v, 7. *ushraineiþ*] sic cod. A; Cast. ⋇ *ushrainaiþ*. — *unbeistjodai*] exspectaveris *unbeistidai* (vid. vs. 6), neque tamen nostram formam vitiosam esse judicamus, nam in — *jon* desinit etiam *auhjon*. — *ufsniþans ist*] gr. omn. ante *xristus*.

v, 9. *blandaiþ*] misceatis, gr. omn. συναναμίγνυσθαι.

v, 10. init. Goth. c. codd. ° καί. — *ni*] Goth. ° πάντως. —*jah*] et, gr. ἤ. — *þan*] h. l. respondens græco ἄρα pro *þannu* positum est; idem infra xv, 14 pro *þau*, quod in cod. A falso legitur, reponendum esse censemus.

v, 11, *faihufriks*] hanc vocem cum omisisset librarius, supra lineam addidit, indeque etiam factum est, ut vox *aiþþau* (aut) semel desit (Cast.), cf. ad J. xii. 42. Nos *aiþþau* in textu posuimus, quod sensus requirit.

v, 12. *wa*] Goth. ° γάρ. — *mik*] sic cod. A recte, nam supplendum est *kara* sive *kar-ist.* (M. xxvii, 4), cui accusativus jungi solet, vid. J. x, 13; locorum M. viii, 29. Mc. i, 24 all. (*wa uns jah þus*) alia est ratio.

vi, 1. *staua habands*] gr. ante *viþra*.

vii, 5. *niba*] Goth. ° τι; fortasse μήτι legit. — *fastan jah*] jejunare et, ° gr. — *bidan*] vid. ad Rom. ix, 3. — *samaþ gavandjaiþ*] vid. ad v, 4; cæterum Cast. ⋇ *samlþ*; pro ἦτε autem Goth. c. codd. sine dubio συνέρχεσθε legit.

vii, 7. *iþ*] verum, gr. γάρ, sic xi, 31. — *sve*] Goth. ° καί — *giba habaiþ*] ¶ gr.

vii, 8. *ist im*] ¶ gr. omn. — *ik*] Goth. c. cod. k. ap. Mi. ἐγώ pro κἀγώ legit.

vii, 9. *liugandau*] sic cod. A, est autem forma medii, qua Goth. h. l. (γαμησάτωσαν) uti *atsteigadau* Mc. xv, 32 et M. xxvii, 42 (καταβάτω) utitur, quamquam gr. activis formis utuntur; cæterum vid. ad J. xiii, 35. — *ist auk*] ¶ gr. omn.

vii, 10. *liugom haftam*] Cast. ⋇ jct.

vii, 11. *jabai*] Goth. ° καί. — *visan* — *gagavairþjan*] manere — reconciliari, μενέτω — καταλλαγήτω, cf. M. 5, 24, cæterum aftra ° gr. omn. — *aban*] exspectaveris *abin* (vid. vs. 10), pendet enim ab *anabiuda*.

vii, 12. *þo qen*] hanc mulierem, gr. omn. αὐτήν.

13 ïst bauan miþ ïmma. ni afletaì þo qen. jah qens. soei aig aban ungalàubjandan jah sa gavilja
14 ïst bauan miþ ïzai. ni afletai þana aban. veihaida ïst qens so ungalaubjandei ïn abin jah gaveihaids
15 ïst aba sa ungalaubjands ïn qenai. aiþþau barna ïzvara unhrainja veseina ïp nu veiha sind. ïþ jabai
sa ungalaubjands skaidiþ sik. skaidai. nist gaþivaids broþar aiþþau svistar ïn þaim svaleikaim.
16 aþþan ïn gavairþja laþoda uns guþ. wa nuk-kannt. þu qinon. ei aban ganasjais. aiþþau wa kannt. gu-
17 ma. þatei qen þeina ganasjais. ni ei warjammeh svasve gadailida guþ. ainwarjatoh svasve
18 galaþoda guþ sva gaggai. jah sva ïn allaim aikklesjom anabiuda. bimaitans galaþoþs varþ
19 was. ni ufrakjai. miþ faurafillja galaþoþs varþ was. ni bimaitai. þata bimait ni vaihts ïst jah þata
20 faurafilli ni vaihts ïst ak fastubnja anabusne guþs. warjizuh ïn laþonai. þizaiei laþoþs vas. ïn þizai
21, 22 sijai. skalks galaþoþs vast. ni karos. akei þauhjabai freis magt vairþan. mais brukei. saei auk ïn
fraujin haitans ïst skalks. fralets fraujins ïst. samaleiko saei freis haitada. skalks ïst xristaus.
23, 24 vairþa galaubamma usbauhtai sijuþ. ni vairþaiþ skalkos mannam. warjizuh ïn þammei galaþoþs
25 vas. broþrjus. ïn þamma gastandai at guþa. aþþan bi maujos anabusn fraujins ni haba. ïþ ragin
26 giba sve gaarmaiþs fram fraujin du triggvs visan. man nu þata goþ visan ïn þizos andvairþons þaurf-
27 tais. þatei goþ ïst mann sva visan. gabundans ïs qenai. ni sokei lausjan. galausiþs ïs qenai. ni sokei
28 qen. aþþan jabai nimis qen. ni fravaurhtes. jah jabai liugada mavi. ni fravaurhta. ïþ aglon leikis
VIII, 9, 10 gastaldand þo svaleika. ïþ ïk ïzvis freidja — — vairþai þaim unmahteigam. jabai auk was gasaiwiþ
þuk þana habandan kunþi ïn galiuge stada anakumbjandan. niu miþvissei ïs siukis visandins timrjada
11 du galiugagudam gasaliþ matjan. fraqistniþ auk sa unmahteiga ana þeinamma vitubnja broþar. ïn
12 þize xristus gasvalt. aþþan fravaurkjandans viþra broþruns slahandans ïze gahugd siuka du xristau fra-

INTERPRETATIO.

est habitare cum eo, ne dimittat hanc mulierem, 13. et mulier, quæ habet maritum non-credentem et hic volens est habitare cum ea, ne dimittat hunc maritum. 14. Sanctificata est mulier hæc non-credens in marito et sanctificatus est maritus hic non-credens in muliere; alioquin filii vestri impuri essent, verum nunc sancti sunt. 15. Verum si hic non-credens sejungit se, sejungat; non-est in-servitutem-redactus frater aut soror in his talibus, at in pace vocavit nos Deus. 16. Quid nunc scis, tu mulier, ut maritum serves, aut quid scis, vir, ut mulierem tuam serves? 17. Non ut cuique sicut impertiit Deus, unumquemque sicut vocavit Deus, sic eat. Et sic in omnibus ecclesiis præcipio. 18. Circumcisus vocatus fuit aliquis, ne attrahat; cum præputio vocatus fuit aliquis, ne circumcidat. 19. Hæc circumcisio non quidquam est, et hoc præputium non quidquam est, sed observatio præceptorum Dei. 20. Quisque in vocatione, qua vocatus fuit, in hac sit: 21. servus vocatus fuisti, ne cures, sed tametsi potes liber fieri, magis utere; 22. qui enim in domino vocatus est servus, manumissus domini est; similiter qui liber vocatur, servus est Christi. 23. Pretio magno redempti estis; ne fiatis servi hominibus. 24. Quisque in quo vocatus fuit, fratres, in hoc stet apud Deum. 25. At de virginibus præceptum domini non habeo; verum consilium do uti misericordiam-nactus a domino, ad fidelis existendum. 26. Existimo igitur hoc bonum esse propter præsentem necessitatem, quod bonum est viro sic esse. 27. Conjunctus es mulieri, ne quære solvere; solutus es muliere, ne quære mulierem; 28. at si ducis mulierem, non peccasti, et si nubit virgo, non peccavit; verum afflictionem carnis habent hæc talia. Verum ego vobis parco — VIII, 9. — fiat his impotentibus; 10. si enim quis videt te, hunc habentem cognitionem in idolorum loco incumbentem, nonne conscientia ejus, debilis existentis ædificatur ad idolis sacrificatum edendum. 11. Perit enim hic impotens in tua cognitione frater, propter quem Christus mortuus-est. 12. At peccantes contra fratres,

ANNOTATIONES.

VII, 13. *þana aban*] hunc maritum, gr. αὐτόν.

VII, 14. Colon, in quo mulier sanctificari dicitur, gr. omn. ponunt post alterum, in quo maritus dicitur; cæterum Goth. ab initio ° γάρ. — *aiþþau*] Goth. ἄρα omittere videtur, nam *aiþþau* ἐπεί soli respondet; vid. XV, 29 et ad Rom. XI, 22.

VII, 16. *nuk-kannt*] cave cum Mssm. Skeir. p. 59 pro exemplo geminationis consonantium habeas, quam figuram sic nusquam reperies, potius assimilatio est pro *nuh kannt*, in quo *nuh* quærentis est, vid. Mc. XII, 9 (*wa nuh*) J. XVIII, 37 (*an nuh*). Idem statuendum est de *dut-leitilai*, Cor. II, VII, 8, scriptum est enim pro *duh leitilai*, *uh* autem encliticum respondet græco καί, cf. ad J. XVIII, 26. In reliqua exempla a Mssm. l. l. alligata, valent ea, quæ ad M. V, 37 adnotavimus. — *þu qinon*] sic cod. A; Cast. ⋇ *qenon*, omisso *þu* pronomine. Observa autem insolitam vocativi formam pro *qino*; cæterum de *þu*, quod vocativis addi solet, vid. L. VI, 20. — *ganajsais*] pr. cod. A et Cast. ⋇ *ganasjas*. — *kannt*] sic cod. A et Cast. pro solito *kant*; veremur ne forma duplicato *n* errore librarii effecta sit. — *þeina*] tuam, ° gr. omn. sic Goth. sæpius possessivo pronomine pro articulo græco utitur, vid. II. 12, 7; M. VIII, 20; Mc. I, 41; L. XVIII, 13; J. XIV, 31; Gal. V, 24.

VII, 17. *ni ei*] non dubium est, quin Goth. ellipticum sensum particularum εἰ μή non perspexerit, nam quod ipse scripsit (non ut), sensu caret. — *warjammeh*] sic cod. A; Cast. ⋇ *warjizummeh*. — *guþ*] pr. Deus, gr. κύριος. — *ainwarjizoh*] sic edidit Cast., sed non dubitamus, quin falso pro *ainwarjatoh* legerit. Codice denuo inspecto Cast. *ainwarjatoh* scriptum esse sibi videri dicit; quæ lectio si vera est, Goth. ἕκαστον pro genere neutro habuit. — *allaim aikklesjom*] ¶ gr. omn. præter cod. i ap. Mi.

VII, 17. *bimaitai*] circumcidat, pro circumcidatur, cf. ad XV, 29.

VII, 18. *was*] gr. omn. utroque loco ante *galaþoþs*.

VII, 19. *ni vaihts*] pr. cod. A et Cast. ⋇ *ni vaihi ni vaihts*, de quibus *ni vaihts* e glossa vitiosam lectionem *ni vaiht* (vid. ad Mc. VII, 15) emendante, in textum illatum esse videtur.

VII, 22. *samaleiko*] Goth. c. cod. ° καί.

VII, 23. *galaubamma*] magno, ° gr. omn., Goth. c. Vulg.; vid. ad J. XII, 3.

VII, 26. *ïst*] est, ° gr. omn. — *mann*] Goth. ° τό.

VII, 28. *jabai*] Goth. ° καί. — *nimis qen*] Goth. c. codd. λάβῃς γυναῖκα pro γήμῃς legit. — *fravaurhta*] Cast. ⋇ *fravuhrhta*.

VIII, 10. *galiuge stade*] Cast. ⋇ jct.

VIII, 11. *auk*] enim, gr. omn. καί. — *broþar*] gr. omn. ante *ana*. — *þize*] vid. ad L. X, 5.

VIII, 12. *aþþan*] Goth. ° οὕτω. — *broþruns*] Goth. c. cod. G ° καί.

13 vaurkeiþ. duþþe jabai mats gamarzeiþ broþar. ni matja mimz aiv. ei ni gamarzjau broþar meinana.
IX, 1 n u im apaustaulus. ni im freis. niu iesu xristau fraujan saw. niu vaurstv meinata jus sijuþ in frau-
2 jin. jabai anþaraim ni im apaustaulus. aiþþau izvis im. unte sigljo meinaizos apaustauleins jus sijuþ.
3, 4 meina andahafts viþra þans mik ussokjandans þat-ist. ibai ni habam valdufni matjan jah drigkau.
5 ibai ni habam valdufni svistar qinon bitiuhan svasve þai anþarai apaustauleis jah broþrjus fraujins
6, 7 jah kefas. þau ainzu ik jah barnabas ni habos valdufni du ni vaurkjan. was drauhtinoþ svesaim
annom wan. was satjiþ veinatriva jah akran þize ni matjai. was haldiþ aveþi jah miluks þis aveþjis
8, 9 ni matjai. iba bi mannan þata qiþa aiþþau jah vitoþ þata qiþiþ. in vitoda auk mosezis gameliþ ist.
19 ni faurmuljais auhsau þriskaidai. ni þatei bi auhsum us. . — — ei managizans gageigaidedjau.
20 jah varþ iudaium sve judaius ei judaiuns gageigaidedjau. þaim uf vitoda sve uf vitoda ni visands
21 silba uf vitoda ak uf anstai ei þans uf vitoda gageiggaidedjau. þaim vitodalausam sve vitodalaus ni
22 visands vitodis laus guþs ak in vitoþ xristaus. ei gageiggau vitodalausans. vas þaim unmahteigam
23 sve unmahteigs ei unmahteigans gageiggaidedjau. alaim vas all ei waiva sumans ganasjau. þatuþ-
24 þan tauja in aivaggeljis ei gadaila is vairþau. niu vituþ þatei þai in spraud rinnandans allai rinnand.
25 iþ ains nimiþ sigislaun. sva rinnaiþ ei garinnaiþ. iþ wazuh saei haifstjan sniviþ allis sik gaþarbiþ.
26 aþþan eis ei riurjana vaip nimaina. iþ veis unriurjana. aþþan ik nu sva rinna ni du unvisamma.

INTERPRETATIO.

percutientes eorum conscientiam imbecillam, contra Christum peccatis. 13. Ideo si cibus sollicitat fratrem, non edo carnem unquam, ut non sollicitem fratrem meum. IX, 1. Nonne sum apostolus? non sum liber? nonne Iesum Christum dominum vidi? nonne opus meum vos estis in domino? 2. Si aliis non sum apostolus, tamen vobis sum, nam sigillum mei apostolatus vos estis. 3. Mea defensio contra hos me petentes hoc-est. 4. Num non habemus potestatem edere et bibere? 5. num non habemus potestatem sororem uxorem circumducere, sicut hi alii apostoli et fratres domini et Cefæ? 6. An unusne ego et Barnabas non habemus potestatem ad non operandum? 7. Quis militat propriis stipendiis unquam? quis plantat vitem et fructum horum non edat? quis pascit gregem et lac hujus gregis non edat? 8. Num secundum hominem hoc dico aut etiam lex hoc dicit? 9. In lege enim Mosis scriptum est: ne alliges os bovi trituranti, non quod de bovibus — 19. — ut plures lucrarer. 20. Et factus-sum Iudæis ut Iudæus ut Iudæos lucrarer; his sub lege ut sub lege, non existens ipse sub lege, sed sub gratia, ut hos sub lege lucrarer; 21. his legem-non-habentibus ut legem-non-habens, non existens lege liber Dei, sed in legem Christi, ut lucrer legem-non-habentes; 22. fui his imbecillis ut imbecillus, ut imbecillos lucrarer; omnibus fui omne, ut fortasse quosdam servarem. 23. Hoc autem facio propter evangelium, ut particeps ejus fiam. 24. Nonne scitis, quod hi in stadium currentes omnes currunt, verum unus accipit præmium; sic curratis, ut consequamini. 25. Verum quisque qui luctari contendit, omni se abstinet; at ii, ut corruptibilem coronam accipiant, verum nos incorruptibilem. 26. At ego nunc sic curro non ad incertum, sic pugno non ut

ANNOTATIONES.

VIII, 13. *broþar*] pr. Goth. c. codd. ° μοῦ. — *gamarzjau*] gr. omn. post *meinana*.

IX, 1. *niu*] pr. sic cod. A; Cast. ✳ *nih*. — *apaustaulus* — *freis*] ¶ gr. — *fraujan*] Goth. ° ἡμῶν. — *vaurstv*] cod. A et Cast. ✳ *vausstv*.

IX, 2. *aiþþau*] vid. ad II, IV, 16. — *sijuþ*] Goth. c. codd. ° ἐν κυρίῳ.

IX, 3. *þat-ist*] exemplum constructionis germanicarum linguarum propriæ, cujus generis aliud ad Mc. VI, 3 adnotavimus.

IX, 5. *svasve*] Gothic. codd. ° καί.

IX, 7. *satjiþ*] sic cod. A; Cast. ✳ *sateiþ*. — *akran*] fructum, gr. ἐκ τοῦ καρποῦ. — *matjai*] pr. Goth. c. codd. ° ἤ. — *miluks*] errant ii, qui *miluks* pro accusativo formæ neutrius habent, est enim genere femininum, ut in omnibus affinibus linguis (vid. Grim. III, 463), ad eorumque numerum pertinet, quæ genitivo formam nominativi conservant (Grim. I, 610, 2); h. l. est autem genitivus casus, quem partitivum vocant, sic XI, 28 *þis hlaibis matjai*. J. VI, 26 et 50; omnibus his locis, sicut nostro, gr. ἐκ præpositionem addunt.

IX, 8. *mannan*] sic cod. A; Cast. ✳ *manna*. — *aiþþau*] Goth. ° οὐχί, qua particula omissa Goth. sensui male consuluit; sunt quidem codd., qui etiam omittant, ii autem pro ea εἰ particulam habent.

IX, 9. *vitoda*] gr. post *mosezis*. — *þriskaidai*] sic in cod. A scriptum esse, Cast. affirmat; primum autem male habet forma passiva pro activa, deinde ut passivum dari possit, alia participii forma, *þruskans* (vid. Grim. II, 40 et III, 431) esse debet; denique apud *auhsus* nomen masculinum idem genus adjectivi exspectabatur; omnino *þriskandin* scribendum erat. Cæterum in margine cod. A hæc variæ lectionis vestigia cognoscuntur: . . *s munþ a. . þr . .*, quæ Cast. ex loco gemino Tim. I, v, 18, supplenda esse arbitratur: *ni faurvaipjais munþ auhsau þriskandin*, i. e. ne obliges os bovi trituranti. — *andin*, cum Cast. propter lituram membranæ addere omisisset, ipsi nos addidimus. — *þatei* quod, ° gr. omn. — *auhsum*] sic cod. A et Cast. ✳ *auhsun*.

IX, 19. *gageigaidedjau*] cod. A marg. *gastaistaldjau* (possiderem).

IX, 20. *gageigaidedjau*] cod. A et Cast. ✳ *gageigaidau*. — *ak uf anstai*] sed sub gratia, ° gr. omn., Goth. c. August., teste Millio. — *gageiggaidedjau*] sic cod. A, uti vs. 21 et 22.

IX, 21. *vitodis laus*] Cast. ÷ jct. — *in vitoþ*] in legem, *in vitoda* (in lege) dici debebat. — *gageiggau*] cod. A marg., *gavandidedjau* (converterem).

IX, 22. *waiva*] fortasse, gr. omn. πάντως, cui gr. voci lectio marginalis *vaila* (bene) haud aptius respondet; qui *waiva* convertit, sine dubio pro πάντως in codice suo πῶς legit, cf. Rom. II, 14.

IX, 24. *spraud*] sic cod. A transpositione litterarum pro *spaurd*; vid. J. VI, 19; XI, 18. — *allai*] Goth. ° μέν.

IX, 25. *haifstjan sniviþ*] pugnare contendit, gr. omn. ἀγωνιζόμενος, eadem ubertate dicendi loquitur Ulf. J. XII, 18, *iddjedun gamotjan* (ὑπήντησεν); XIII, 38, *afaikis kunnon* (ἀπαρνήσῃ); simili Mc. XII, 4, *gaaiviskodedun jah haubiþ vundan brahtedun* (ἐκεφαλαίωσαν), infra, XV, 10, *arbaidida jah usaivida* (ἐκοπίασα). Philipp. III, 16, *ei samo hugjaima jah samo fraþjaima* (τὸ αὐτὸ φρονεῖν). cf. ad M. IX, 8 et 23. — *gaþarbiþ*] Grimm. IV, 31, suspicatur legendum esse *gaþarbaiþ*, nec possumus quin ei assentiamus, cf. Tim. I, IV, 3. — *eis*] Goth. c. codd. ° οὖν.

IX, 26. *rinna*] Goth. ° ὡς. — *ni sve*] ¶ gr. omn.

27 sva jiuka ni sve luftu bliggvands. ak leik mein vlizja jah anaþiva ïbai anþaraim merjands silba us-
x, 1 kusans vairþau. ni viljau ïzvis unvitans. broþrjus. þatei attans unsarai allai uf milhmin vesun jah
2, 3 allai marein þairhïddjedun. jah allai ïn mose daupidai vesun ïn milhmin jah ïn marein. jah allai
4, 15 þana saman mat ahmeinan matidedun jah þata samo dragk ahmeino drugkun — — . . daim qiþa.
16 domeiþ jus þatei qiþa. stikls þiuþiqissais. þanei gaveiham. niu gamainduþs bloþis fraujins ïst.
17 hlaifs. þanei brikam. niu gamainduþs leikis fraujins ïst. unte ains hlaifs ain leik þai managans
18 sium. þaiei auk allai ainis hlaibis jah ainis stiklis brukjam. saiwiþ ïsrael ;bi leika. niu þai matjan-
19 dans hunsla gamainjandans hunslastada sind. wa nu qiþam. þatei þo galiugaguda wa sijaina aiþþau
20 þatei galiugam saljada wa sijaï. ni þatei þo galiugaguda vaihts sijaina. ak þatei saljand þiudos.
21 skohslam saljand jan-ni guþa. ni viljau auk ïzvis skohslam gadailans vairþan. ni maguþ stikl frau-
22 jins drigkan jah stikl skohsle. ni maguþ biudis fraujins fairaihan jabbiudis skohsle. þau ïnaljanom
23 fraujan. ïbaï svinþozans ïmma sium. all binah. akei ni all daug. all mis binauht ïst. akei
24, 25 ni all timreiþ. ni ainshun sein sokjai ak anþaris warjizuh. all þatei at skiljam frabugjaidau.
26, 27 matjaiþ ni vaiht andhruskandans ïn miþvisseins. fraujins ïst auk airþa jah fullo ïzos. ïþ jabai
was laþo ïzvis þize ungalaubjandane jah vileiþ gaggan. all þatei faurlagjaidau ïzvis. matjaiþ ni
28 vaiht andsitandans bi gahugdai. ïþ jabai was qiþai þatei galiugam gasaliþ ïst. ni matjaiþ ïn jainis
29 þis bandvjandins jah þuhtu. fraujins ïst auk airþa jah fullo ïzos. þuhtuþ-þan qiþa ni silbins ak
30 anþaris. duwe auk frijei meina stojada þairh ungalaubjandins þuhtu. jabai ïk anstai andnima. duwe
31 anaqiþaidau ïn þize ïk aviliudo. jaþþe nu matjaiþ jaþþe drigkaiþ jaþþe wa taujiþ. allata du vul-
32, 33 þau guþs taujaiþ. unufbrikandans sijaiþ jah ïudaium jah þiudom jah aikklesjon guþs. svasve ïk
xi, 1 allaim all leika ni sokjands þatei mis bruk sijai ak þatei þaim managam ei ganisaina. galeikon-
2 dans meinai vairþaiþ svasve ïk xristaus. hazjuþ-þan ïzvis. broþrjus. þei allata mein gamunandans

INTERPRETATIO.

aerem verberans; 27. sed corpus meum castigo et in-servitutem-redigo, ne aliis prædicans ipse reprobatus fiam. x, 1. Non volo vos inscios, fratres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt et omnes mare transierunt, 2. et omnes in Mose baptizati fuerunt in nube et in mari, 3. et omnes hunc eumdem cibum spiritualem ederunt 4. et hunc eumdem potum spiritualem biberunt — 15. — (scient)ibus loquor; judicate vos, quod dico; 16. calix benedictionis, quem sanctificamus, nonne communicatio sanguinis domini est? panis, quem frangimus, nonne communicatio carnis domini est? 17. Nam unus panis, una caro hi multi sumus, qui enim omnes uno pane et uno calice utimur. 18. Videte Israel secundum carnem, nonne hi edentes victimas participes altaris sunt. 19. Quid igitur dicimus? quod hæc idola aliquid sint, aut quod idolis immolatur aliquid sit; 20. non quod hæc idola quidquam sint, sed quod immolant gentes, dæmoniis immolant et non Deo. Non volo enim vos dæmoniis socios fieri. 21. Non potestis calicem domini bibere et calicem dæmoniorum; non potestis mensæ domini participes-esse et mensæ dæmoniorum. 22. An æmulamur dominum; num fortiores eo sumus? 23. Omne licet, sed non omne conducit; omne mihi concessum est, sed non omne ædificat; 24. non ullus suum quærat, sed alterius quisque. 25. Omne quod apud carnifices vendatur, edatis non quidquam examinantes propter conscientiam; 26. domini est enim terra et plenitudo ejus. 27. Verum si quis vocet vos horum non-credentium et vultis ire, omne quod apponatur vobis, edatis, non quidquam reponentes propter conscientiam. 28. Verum si quis dicat, quod idolis immolatum est, ne edatis propter illum hunc judicantem etiam conscientiam: domini est enim terra et plenitudo ejus; 29. conscientiam autem dico non ipsius, sed alterius. Cur enim libertas mea judicatur per non-credentis conscientiam? 30. Si ego gratia accipio, cur blasphemer propter quæ ego gratias-ago? 31. Sive igitur editis, sive bibitis, sive quid facitis, omne ad gloriam Dei faciatis. 32. Offendiculo-carentes sitis et Iudæis et gentilibus et ecclesiæ Dei, 33. sicut ego omnibus omne placeo, non quærens, quod mihi utile sit, sed quod his multis, ut serventur. xi, 1, Imitatores mei fiatis, sicut ego Christi. 2. Laudo autem vos, fratres, quod omne

ANNOTATIONES.

ix, 27. *leik mein*] ¶ gr. omn. — *vlizja*] gr. omn. ante *leik*.

x, 1. *viljau*] Goth. ° γάρ.

x, 4. *jah*] Goth. c. cod. 2 ap. Mi. ° πάντες.

x, 15. . . *daim*] fragmentum vocis *frodaim*, uti Cast. recte supplevit.

x, 16. *fraujins*] pr. domini, gr. omn. Χριστοῦ. — *hlaifs*] panis, gr. τὸν ἄρτον, vid. ad Mc. xii, 10. — *fraujins*] sec. domini, gr. Χριστοῦ.

x, 17. *þaiei*] qui, gr. omn. οἱ ad πάντες pertinens, pro quo Goth. οἵ legisse videtur, sed ista lectio sensum pervertit. — *jah ainis stiklis*] et uno calice, ° gr.

x. 19. *qiþam*] dicimus, gr. omn. φημί. — *saljada*] sic cod. A; Cast. ✗ *saljida*.

x, 20. *ni—sijaina*] non — sint, ° gr. omn. — *þatei*] sec., id græco ἃ respondet, præcedens ὅτι Goth. omisit. — *skohslam gadailans*] ¶ gr. om.

x, 21. *fairaihan*] sic cod. Cast. Add. p. 66 edidit; in cod. A iterum inspecto *fairannan* scriptum, sed lectio duplicis *n* incerta esse ei videtur.

x, 23. *mis*] mihi, ° gr.

x, 24. *warjizuh*] quisque, ° gr.

x, 26. *ïst*] est, ° gr. omn.

x, 28. *was*] Goth. c. codd. ° ὑμῖν. — *þatei*] quod, gr. omn. τοῦτο. — *þuhtu*] Goth. accusativum male posuit, nam non pendet a *bandvjandins*, ut existimavisse videtur, sed ab *ïn*, quapropter *þuhtaus* scribendum fuit — *fraujins — ïzos*] domini — ejus, ° gr., qui habent *ïst*, est, uti vs. 26 omittunt.

x, 29 *ungalaubjandins*] infidelis, gr. ἄλλης.

x, 30. *andnima*] cod. A marg. *brukja* (utor), vid. vs. 17.

x, 33. *ïk*] ego, gr. omn. κἀγώ, sic xi, 1. cf. ad vii, 8; xvi, 4. — *allaim all*] ¶ gr.

xi, 1. *galeikondans meinai*] pro *galeikonds meinai* (vid. M. v, 47; L. xx, 43; J. xi, 11; Rom. xii, 20; Philipp. iii, 18; Neh. vi, 16), aut *galeikondans mis* (M. v, 46; L. vi, 27), nam si participia activa cum significatione naturam substantivorum accipiunt, aliter flecti solent (vid. Grim. I, 1017, II), sin solitam flectendi formam sequuntur, casum verbi ipsius secum habent. Sed uti nostro loco Philipp. etiam iii, 17, *miþgaleikondans meinai* legitur. — *ïk*] vid. ad x, 33.

3 sijuþ jas-svasve anafalh ïzvis anabusnins gafastaiþ. viljauþ-þan ïzvis vitan þatei allaize abne
4 haubiþ xristus ïst. ïþ haubiþ qinons aba. ïþ haubiþ xristaus guþ. wazuh abne bidjans aiþþau prau-
5 fetjands gahulidamma haubida gaaiviskoþ haubiþ sein. ïþ woh qinono bidjandei aiþþau praufet-
jandei andhulidamma haubida gaaiviskoþ haubiþ sein. ain auk ïst jah þata samo þizai biskaba-
6 non. unte jabai ni huljai sik qino skabaidau. ïþ jabai agl ïst qinon du kapillon aiþþau skaban.
21 gahuljai haubiþ sein — — seinamma faursnivïþ du matjan jah þan sums gredags sumzuþ-þan
22 drugkans ïst. ïbai gardins ni habaiþ du matjan jah drigkan. þau aikklesjon guþs frakunnuþ jah
23 gaaiviskoþ þans unhabandans. wa qiþau ïzvis. hazjau ïzvis. ïn þamma ni hazja. unte ïk andnam
24 at fraujin þatei jah anafalh ïzvis þatei frauja ïesus ïn þizaiei naht galeviþs vas. nam hlaif jah
aviliudonds gabrak jah qaþ. nimiþ. matjiþ. þata ïst leik mein þata ïn ïzvara gabrukano. þata
25 vaurkjaiþ du meinai gamundai. sva samaleiko jah stikl afar nahtamat qiþands. sa stikls so niujo
26 triggva ïst ïn meinamma bloþa. þata vaurkjaiþ sva ufta sve drigkaiþ du meinai gamundai. sva ufta
auk sve matjaiþ þana hlaif jah-þana stikl drigkaiþ dauþau fraujins gakannjaiþ. unte qimai.
27 eiþan wazuh saei matjiþ þana hlaif aiþþau drigkai þana stikl fraujins unvaiþaba fraujins. skula
28 vairþiþ leikis jah bloþis fraujins. aþþan gakiusai sik silban manna jah sva þis hlaibs matjai
29 jaþ-þis stiklis drigkai. saei auk matjiþ jah drigkiþ unvairþaba. staua sis silbin matjiþ ni domjands
30, 31 leik fraujins. duþþe ïn ïzvis managai siukai jah unhailai jag-gaslepand ganohai. ïþ jabai silbans
xii, 10, 11 uns stauïdedeima. ni þau — — sumammuh skeireins razdo. þatuþ-þan all vaurkeiþ ains jah sa
12 sama ahma daileiþ sundro warjammeh svasve vili. sve leik raihtis ain ïst ïþ liþuns habaiþ ma-
nagans. þaiþ-þan liþjus allai us leika þamma ainamma managai visandans ain ïst leik. sva jah
13 xristus. jah auk ïn ainamma ahmin veis allai du ainamma leika daupidai sium jaþþe judaieis jaþþe
14 þiudos jaþþe skalkos jaþþe frijai jah allai ainamma ahmin dragkidai sijum. jaþ-þan leik nist ains
15 liþus ak managai. jabai qiþai fotus þatei ni ïm handus. ni ïm þis leikis nih at þamma leika. nist

INTERPRETATIO.

meum recordantes estis et sicut tradidi vobis præcepta observatis. 3. Volo autem vos scire, quod omnium virorum caput Christus est, verum caput mulieris vir, verum caput Christi Deus. 4. Quisque virorum precans aut prædicens obvelato capite dehonestat caput suum; 5. verum quæque mulierum precans aut prædicens detecto capite dehonestat caput suum; unum enim est et hoc idem huic tonsæ. 6. Nam si non velet se mulier, tondeatur; verum si turpe est mulieri ad radendum aut tondendum, obvelet caput suum — 21. — suum præoccupat ad edendum et quidem alius famelicus, alius autem ebrius est. 22. Num domos non habetis ad edendum et bibendum? aut ecclesiam Dei contemnitis et dehonestatis hos non-habentes? Quid dicam vobis? Laudem vos? in hoc non laudo; 23. nam ego accepi a domino, quod etiam tradidi vobis, quod dominus Iesus in qua nocte proditus fuit, sumsit panem 24. et gratias-agens fregit et dixit: sumite, edite, hoc est corpus meum hoc propter vos fractum; hoc faciatis ad meam memoriam! 25. Sic similiter etiam calicem post cœnam dicens: hic calix hoc novum testamentum est in meo sanguine; hoc faciatis tam sæpe quam bibatis, ad meam memoriam. 26. Tam sæpe quam edatis hunc panem et hunc calicem bibatis, mortem domini nuntietis, donec veniat. 27. Itaque quicunque qui edit hunc panem aut bibat hunc calicem domini indigne domino, reus fit corporis et sanguinis domini. 28. At probet se ipsum homo et sic de-hoc pane edat et de-hoc calice bibat, 29. qui enim edit et bibit indigne, judicium sibi ipsi edit non discernens corpus domini. 30. Ideo in vobis multi infirmi et ægroti et dormiunt multi; 31. verum si ipsos nos judicaremus, non utique — xii, 10. — alii interpretatio sermonum. 11. Hoc autem omne operatur unus et hic idem spiritus, impertit seorsim cuique, sicuti vult. 12. Uti corpus quidem unum est, verum membra habet multa, hæc autem membra omnia e corpore hoc uno, multa existentia, unum est corpus, sic etiam Christus. 13. Et enim in uno spiritu nos omnes ad unum corpus baptizati sumus, sive Iudæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi, et omnes uno spiritu potati sumus. 14. Et vero corpus non-est unum membrum, sed multa; 15. si dicat pes, quod non sum manus, non sum hujus

ANNOTATIONES.

xi, 3. *viljauþ-þan*] Cast. ⁎ *vilja uþþan;* cæterum vid. ad M. v, 37.

xi, 6. *qino*] Goth. c. cod. 9 et verss. ° καί. — *ïst*] est, ° gr. omn. — *du kapillon*] Cast. ⁎ jct. — *haubiþ sein*] caput suum, ° gr. omn.; sufficiebat dicere *sik.*

xi, 21. *du matjan*] pro ἐν τῷ φαγεῖν Goth. c. codd. ἐπὶ τῷ φαγεῖν legisse videtur. — *þan*] sic cod. A; Cast. ⁎ *þau.*

xi, 22. *ïbai*] Goth. ° γάρ. — *qiþan ïzvis*] ¶ gr.

xi, 23. *ïn þizaiei naht*] in qua nocte, in nullo gr. (ἐν τῇ νυκτὶ ῇ) hæc attractio, vid. ad L. i, 20.

xi, 24. *nimiþ matjiþ*] accipite, edite, ° gr.; cæterum miramur Goth. more suo non scripsisse *nimiþ matjiduh*, vid. infra ad xvi, 13. — *mein*] gr. ante *ïst*, Goth. c. cod. e ap. Mi.

xi, 25. *sva*] sic, additum verbo *samaleiko* abundat, id enim solum græco ὡσαύτως respondet, vid. Mc. xii, 21 sq. L. xx, 31. — *qiþands*] sic cod. A; Cast. ⁎ *qitands.*

xi, 26. *dauþau*] pro *dauþu*, vid. ad Mc. vii, 32.

xi, 27. *eiþan*] Cast. ⁎ div., vid. ad J. ix, 41. — *þana*] sec., Cast. ⁎ *þlna.* — *fraujins*] sec. domini, ° gr.

xi, 28. *sik silban*] gr. omn. post *manna.*

xi, 29. *drigkiþ*] Cast. ⁎ *drigriþ.* — *matjiþ*] sec., Goth. ° καὶ πίνει.

xi, 31. *ïþ*] verum, gr. γάρ.

xii, 11. *þatuþ — all*] ¶ gr. omn. — *daileiþ*] impertit, gr. omn. διαιροῦν.

xii, 12. *leik raihtis*] ¶ gr. omn. — *ïþ*] verum, gr. καί. — *allai*] gr. omn. ante *þaiþ.* — *us*] ex, ° gr.

xii, 13. *allai*] sec. Goth. c. codd. ° εἷς.

xii, 15. *nih — leika*] neque in hoc corpore, Goth. hoc et sequente versu sensum textus gr. omnino non intellexit; παρὰ τοῦτο enim formulam *nihilominus* significantem interpretatus est, quasi τὸ σῶμα supplendum esset, et interrogationem a *nist* demum incipit. Sensus autem ei esse videtur hic: non sum manus, ergo non sum pars corporis, neque igitur ad corpus pertineo: nonne tamen e corpore pendet? Cast. *nih at þamma leika* glossam ad *ni þis leikis* esse

16 us þamma leika. jabai qiþai auso þatei ni im augo. ni im þis leikis. ni at þamma leika. nist us
17, 18 þamma leika. jabai all leik augo. war hliuma. jabai all hliuma. war dauns. iþ nu guþ gasatida
19, 20 liþuns ainwarjanoh ize in leika svasve vilda. iþ veseina þo alla ains liþus. war leik iþ nu managai
21 liþjus iþ ain leik. niþ-þan mag augo qiþan du handau. þeina ni þarf aiþþau aftra haubiþ du fo-
22 tum. iggqara ni þarf. ak mais filu þaiei þugkjand liþive leikis lasivostai visan þaurfta sind —
xiii, 1, 2—aiþþau klismo klismjandei. jah jabai habau praufetjans jah vitjau allaize runos jah all kunþi
3 jah habau alla galaubein svasve fairgunja miþsatjau iþ friaþva ni habau. ni vaihts im. jah jabai
fraatjau allos aihtins meinos jah jabai atgibau leik mein ei gabrannjaidau iþ friaþva habau. ni
4 vaiht botos mis taujau. friaþva usbeisneiga ist. sels ist. friaþva ni aljanoþ. friaþva ni flauteiþ.
5, 6 ni ufblesada. ni aiviskoþ. ni sokeiþ sein ain. ni ingramjada nih mitoþ ubil nih faginoþ
7, 8 invindiþai. miþfaginoþ sunjai. allata þulaiþ. allata galaubeiþ. all veneiþ. all gabeidiþ. friaþva aiv
ni gadriusiþ iþ jaþþe praufetja gatairanda. jaþþe razdos gaweiland. jaþþe kunþi gataurniþ.
9, 10 suman kunnum suman praufetjam. biþe qimiþ þatei ustauhan ist. gataurniþ þata us dailai.
11 þan vas niuklahs. sve niuklahs rodida. sve niuklahs frop. sve niuklahs mitoda. biþe varþ vair. bar-
12 niskeins aflagida. saiwam nu þairh skuggvan in frisahtai iþ þan andvairþi viþra andvairþi. nu vait
xiv, 20, 21 us dailai. þan ufkunna — — barniskai sijaiþ akei fraþjam fullaveisai sijaiþ. in vitoda gameliþ
ist þatei in anþaraim razdom jah vairilom anþaraim rodja managein þizai jan-ni sva andhausjand
22 mis. qiþiþ frauja. svaei nu razdos du bandvai sind ni þaim galaubjandam ak þaim ungalaubjandam.

INTERPRETATIO.

corporis, neque ad hoc corpus : non-est ex hoc corpore? 16. Si dicat auris, quod non sum oculus, non sum hujus corporis, non ad hoc corpus : non-est ex hoc corpore? 17. Si omne corpus oculus, ubi auditus? si omne auditus, ubi olfactus? 18. Verum nunc Deus collocavit membra unumquodque eorum in corpore, sicut voluit; 19. si essent hæc omnia unum membrum, ubi corpus? 20. Verum nunc multa membra, verum unum corpus. 21. Neque autem potest oculus dicere ad manum : tui non egeo; aut iterum caput ad pedes : vestri non egeo; 22. sed magis multo, quæ videntur membrorum corporis infirmissima esse, necessaria sunt — xiii, 1. — aut tintinnabulum tinniens; 2. et si habeam profetias et sciam omnium mysteria et omnem cognitionem et habeam omnem fidem, sic-ut montes transponam, verum amorem non habeam, non quidquam sum; 3. et si cibum-distribuam omnes facultates meas et si dem corpus meum, ut urar, verum amorem habeam, non quidquam utilitatis mihi faciam. 4. Amor patiens est, probus est; amor non æmulatur, amor non se-ostentat, non inflatur, 5. non indecore-se-gerit, non quærit suum solum, non irritatur, neque cogitat malum, 6. neque gaudet iniquitate, 7. congaudet veritati, omne perfert, omne credit, omne sperat, omne sustinet. 8. Amor unquam non excidit, verum sive prædictiones, tolluntur; sive sermones, cessant; sive scientia, destruitur; 9. modo novimus, modo prædicimus. 10. Cum venit, quod perfectum est, destruitur hoc ex parte. 11. Cum essem puer, ut puer locutus-sum, ut puer sapui, ut puer cogitavi : cum fierem vir, puerilitates deposui. 12. Videmus nunc per speculum in ænigmate, verum tum faciem contra faciem. Nunc scio ex parte, tum cognosco — xiv, 20. — pueri sitis, sed mentibus perfecti sitis, 21. In lege scriptum est, quod in aliis sermonibus et labiis aliis loquor multitudini huic et non sic exaudiunt me, dicit dominus. 22. Ita-

ANNOTATIONES.

existimans; versionem vulgatam secutus esse videtur, et sic Goth. illud *παρὰ τοῦτο* omisisse putandus est.

xii, 16. init. Goth. c. codd. ° *καί*. — *ni at þamma leika*] vid. ad vs. 15.

xii, 18. *nu*] vid. ad Rom. vii, 6.

xii, 19. *iþ*] verum, gr. omn. *εἰ δέ*; si quis est qui *iþ* pro græco *εἰ* positum esse censeat, quod in evangeliorum interpretatione sæpius factum esse vidimus, is meminerit, tum non solum *δέ*, quod propter sensum gr. omn. habent, omissum, sed etiam omnium illorum locorum, in quibus *iþ* = *εἰ* invenitur, aliam rationem esse, vid. L. vii, 39; x, 13; xix, 42; J. viii, 19; xi, 32; xv, 24; xviii, 36. Quam ob causam librarii culpa *jabai* (si) excidisse nobis videtur.

xii, 20. *managai*] Goth. c. codd. ° *μέν*.

xii, 21. *þan*] autem, ° gr.

xii, 22. *mais filu*] ¶ gr. omn. — *þaiei þugkjand*] sic cod. A; Cast. ✳ *þai þugkand*. — *þaurfta*] fortasse in cod. A *þaurftai* scriptum est, quod constructio postulat; si recte habet lectio edita, comparetur Rom. xi, 33, *unusspilloda sind stauos*, vid. ad Neh. vi, 16.

xiii, 1. *klismo klismjandei*] sic cod. A; Cast. ✳ *klismoklis moandei*; Mssm. (Skeir. *Gloss.* p. 144) ✳ *klismo klismoandei.*

xiii, 2 *praufetjans*] profetias, sic in cod. A scriptum esse, Cast. testatur; mirum est, quod id nomen *praufetja*, *praufetjins* pro *praufetjos* flectitur. Cæterum gr. omn. *προφητείαν*. — *allaize*] omnium, gr. omn. *πάντα* ad *μυστήρια* pertinens et post *μυστήρια* quidem. — *jah*] ult. Goth. ° *ἐάν*.

xiii, 3. *ei gabrannjaidau*] cod. A marg. *ei wop*... (sic scribendum est, non *wop*, uti Cast., nam est *wop* fragmentum verbi *wopau*), quo glossator lectionem codicum quorumdam græcorum *καυχήσομαι* pro vulgata *καυθήσωμαι* indicare voluit. — *friaþva*] cod. A ✳ ° *μή* (*ni*).

xiii, 5. *ni sokeiþ sein ain*] cod. A marg. *ni inaljanoþ sein ain* (non studet suo uni), ubi Cast. recte adnotat, glossatorem *ζηλοῖ* pro *ζητεῖ* legisse, quod autem in nullo cod. gr. invenitur. Cæterum *ain* (uni) ° gr. omn. — *nih*] nec, gr. omn. *οὐ*, sic vs. seq.

xiii, 6. *nih*] vid. ad vs. 5. — *miþfaginoþ*] Goth. ° *δέ*.

xiii, 9. *suman*] pr., Goth. c. codd. ° *γάρ*. — *kunnum*] sic cod. A; Cast. ✳ *runnum*; cæterum Goth. postea ° *καί*.

xiii, 10 *biþe*] Goth. ° *δέ*. — *ist*] Goth. c. codd. ° *τότε*. — *gataurniþ*] gr. omn. post *dailai*.

xiii, 11. *biþe*] Goth. c. codd. ° *δέ* — *barniskeins aflagida*] ¶ gr. omn. præter cod. 7 ap. Mi.

xiii, 12. *saiwan*] Goth. c. codd. ° *γάρ*. — *þan*] sec. Goth. ° *δέ* (*iþ*), nisi ea omissio librarii errore facta est, cui *dailaiþan* illud *iþ* etiam continere videretur.

xiv, 20. *akei*] sed, gr. omn. *δέ*; sic *akei* pro *δέ* Goth. raro utitur, cf. Eph. iv, 28 ubi *ak* = *δέ*.

xiv, 21. *jah*] Goth. ° *ἐν*.

xiv, 22. *nu*] igitur, ° gr. omn., sic xv, 58.

23 iþ praufetja ni þaim ungalaubjandam ak þaim galaubjandam. jabai gaqimiþ alla aikklesjo samana
jah rodjand razdom allai. atuþ-þan gaggand inn jah unveisai aiþþau ungalaubjandans. niu qiþand
24 þatei dvalmoþ. iþ jabai allai praufetjand. iþ innatgaggai was ungalaubjands aiþþau unveis. gasakada
25 fram allaim. ussokjada fram allaim. þo analaugnjona hairtins is svikunþa vairþand. þanuh driusands
26 ana andavleizn inveitiþ guþ gateihands þatei bi sunjai guþ in izvis ist. wa nu ist. broþrjus. þan sa-
maþ garinnaiþ. warjizuh izvara psalmon habaiþ. laisein habaiþ. andhulein habaiþ. skerein babaiþ.
27 razda habaiþ. allata du timreinai vairþai. jaþþe razdai was rodjai bi tvans aiþþau maist þrins jah —
xv, 1 — aþþan kannja izvis. broþrjus. þatei aivaggeli. þatei merida izvis. þatuh jah andnemuþ in þam-
2 mei jah standiþ. þairh þatei jah ganisiþ. in wo sauþo vailamerida izvis. skuluþ gamunan. niba svare
3 galaubideduþ. atgaf auk izvis in frumistjam. þatei andnam ei xristus gasvalt faur fravaurhtins un-
4, 5 saros afar bokom jaþ-þatei ganavistroþs vas jaþ-þatei urrais þridjin daga afar bokom jaþ-þatei atau-
6 gids ist kefin jah afar þata þaim ainlibim. þaþroh gasaiwans ist managizam þau [fif hundam] taihun
7 tevjam broþre suns. þizeei þai managistans sind und hita. sumaiþ-þan gasaizlepun. þaþroh þan
8 ataugida sik iakobau þaþroþ-þan apaustaulum allaim. iþ spedistamma allaize svasve usvaurpai atau-
9 gida sik jah mis. ik auk im sa smalista apaustaule ikei ni im vairþs ei haitaidau apaustaulus. duþe
10 ei vrak aikklesjon guþs. aþþan anstai guþs im saei im. jas-so ansts is in mis halka ni varþ ak ma-
11 nagizo im allaim arbaidida jah usaivida aþþan ni ik ak ansts guþs miþ mis. iþ jaþþe ik jaþþe jainai

INTERPRETATIO.

que ergo sermones ad signum sunt, non his credentibus, sed his non-credentibus; verum prædictiones non his non-credentibus, sed his credentibus. 23. Si convenit omnis ecclesia una et loquuntur sermonibus omnes, ad autem veniunt intro etiam nescientes aut non-credentes, nonne dicunt, quod insanitis? 24. Verum si omnes prædicunt, verum intret quis non-credens aut nesciens, refutatur ab omnibus, quæritur ab omnibus; 25. Hæc occulta cordis ejus manifesta fiunt, et cadens in faciem adorat Deum nuntians, quod secundum veritatem Deus in vobis est. 26. Quid nunc est, fratres? cum una convenitis, quisque vestrum canticum habet, doctrinam habet, revelationem habet, interpretationem habet, linguam habet, omne ad ædificationem fiat. 27. Sive lingua quis loquatur secundum duos, aut maxime tres et — — xv, 1. At indico vobis, fratres, quod evangelium, quod prædicavi vobis, quod etiam accepistis, in quo etiam statis, 2. per quod etiam servamini, in quam rationum prædicavi vobis, debetis recordari, nisi temere credidistis. 3. Dedi enim vobis in primis, quod accepi, quod Christus mortuus-est pro peccatis nostris, secundum libros, 4. et quod sepultus fuit et quod surrexit tertio die, secundum libros, 5. et quod visus est Cefæ et post hoc bis undecim; 6. deinde visus est pluribus quam [quingentis] decem cohortibus fratrum simul, quorum hi plurimi sunt usque hodiernum, quidam autem dormiunt. 7. Deinde autem ostendit se Iacobo, deinde autem apostolis omnibus, 8. verum ultimo omnium, sicut abjecto, ostendit se etiam mihi. 9. Ego enim sum hic minimus apostolorum, ego-qui non sum dignus, ut vocer apostolus, propterea quod persecutus-sum ecclesiam Dei. 10. At gratia Dei sum, qui sum, et hæc gratia ejus in me pauper non fuit, sed plus iis omnibus laboravi et sustinui, at non ego, sed gratia Dei cum me. 11. Verum sive ego, sive illi sic prædicamus et sic credidistis.

ANNOTATIONES.

xiv, 23. *jabai*] Goth. c. codd. ° οὖν. — *alla aikklesjo*] ¶ gr. omn. — *rodjand — allai*] ¶ gr. omn. — *atuþ-þan gaggand*] vid. ad Mc. xiv, 44. *jah*] sec. etiam, ° gr. omn. præter cod. f ap. Mi.

xiv, 25. *þanuh*] Goth. c. codd. ° οὕτω; cæterum *þanuh* pro *καί* poni, ad M. ix, 2, probavimus.—*guþ*] gr. ante *bi*.

xiv, 26. *samaþ garinnaiþ*] vid. ad v, 4. — *skerein — razda*] in cod. A super vocem *skerein* adest littera *b*, super vocem *razda* littera *a* ad indicandum hæc verba transponenda esse (Cast.), uti gr. omn. habent. Cæterum pro *skereins* rectius xii, 10 *skeireins* legitur propter *skeirs*.

xv, 1. *þatei*] pr. quod, ° gr. omn., Goth. autem aliter atque gr. sic construit: *kannja izvis þatei aivaggeli — skuluþ gamunan* (indico vobis, ut evangelium — debeatis recordari), legit enim vs. 2 pro *εἰ κατέχετε* c. codd. ὀφείλετε κατέχειν. *Gamunan* cum accusativo positum habes etiam supra x, 2; II, vii, 15; Mc. xiv, 72. — *þatuh*] pro *þatei* (quod), vid. ad J. xviii, 26.

xv, 2. *skuluþ gamunan*] vid. ad vs. 1.

xv, 3. *þatei*] Goth. ° *καί*.

xv, 5. *jah afar þata*] et post hoc, gr. εἶτα. — *ainlibim*] undecim, gr. δώδεκα.

xv, 6. *þau*] Cast. ⁎ *þan*. — (*fifhundam*) *taihun tevjam*] Cast. ⁎ jct. Nemo est, quin glossam h. l. in textum illatam esse videat. Cum enim Goth. πεντακοσίοις numerum indefinitum imitans expressisset per *taihun tevjam* i. e. decem ordinibus l. manipulis (cf. infra vs. 23, ubi *teva* = τάγμα); glossator πεντακοσίοις ad verbum convertens aut *taihun tevjam* explicans, in margine *fifhundam* (sic pro solito *fimfhundam*) addidit, quæ glossa deinde a librario codicis A in textu posita est. Mssm. (Skeir. *Gloss.* p. 166) *fifhundamtahiun-tevjam* scribens et formam *tevis* (ordinarius) ponens, quid sibi velit, nescire nos confitemur; nisi forte de discipulis ordinariis, i. e. rite in discipulorum numerum receptis accipi voluit, at ea interpretatio vix habet, quo comprobetur; et quid tandem de *fifhundamtahiun*, inepta numeralium compositione, fiat? — *þan*] Goth. c. codd. ° *καί*.

xv, 7. *þaþroþ-þan*] Goth. pro εἶτα c. codd. suis ἔπειτα legisse videtur, ei enim particulæ *þaþroþ-þan* respondere solet, quanquam etiam infra vs. 24 εἶτα = *þaþroþ-þan* legitur.

xv, 8. *usvaurpai*] Cast. ⁎ *usvaukpai*.

xv, 9. *haitaidau*] sic cod. A; Cast. ⁎ *haitadau*. — *duþe ei*] Cast. ⁎ *du þeei*.

xv, 10. *saei*] qui, gr. omn. ὅ, quod Goth. non imitatum esse eo magis miramur, cum aliis locis vel præter græcorum auctoritatem secundum usum germanicarum linguarum in ejusmodi formulis neutro utatur, vid. ad ix, 3, et Mc. vi, 3. — *halka*] Goth. pro κενή c. codd. suis πτωχή legisse probamus ex Gal. iv, 9. — *arbaidida jah usaivida*] laboravi et sustinui, gr. omn. ἐκοπίασα, vid. ad ix, 25.

xv, 11. *iþ*] verum, gr. οὖν, sic L. xv, 28, ubi cave Ulf. οὖν legisse opineris, nam, uti Sch. recte adnotat, illo loco quoque c. codd. δέ legit; *iþ* = οὖν vix usquam invenies.

12 sva merjam jah sva galaubideduþ. þande nu xristus merjada þatei urrais us dauþaim. waiva qiþand
13, 14 sumai in izvis þatei usstass dauþaim nist. iþ jabai usstass dauþaim nist. nih xristus urrais. aþþan
15 jabai xristus ni urrais. svare þau jas-so mereins unsara jah so galaubeins unsara lausa. biþ-þan
gitanda galiugaveitvods guþs. unte veitvodidedum bi guþa þatei urraisida xristu. þanei ni urraisida.
16, 17 jah jabai auk dauþans ni urreisand. nih xristus urrais. iþ jabai xristus ni urrais. svare jah so ga-
18 laubeins izvara ist jan-nauh sijuþ in fravaurhtim izvaraim. þanuh jab-pai gaslepandans in xristau
19 fraqistnod-dun. jabai in þizai libainai ainai in xristau. venjandans sijum þatainei. armostai sium
20, 21 allaize manne. iþ nu þande xristus urrais us dauþaim anastodeins gaslepandane vaurþans unte auk
22 þairh mannan dauþus jah þairh mannan usstass dauþaize. unte svasve in adama allai gadauþnand.
23 svah in xristau allai gaqiunand. aþþan warjizuh in seinai tevai. anastodeins xristus. þaþroþ-þan
24 þai xristaus. þaiei in quma is. þaþroþ-þan andeis. þan anafilhiþ þiudinassu guþa jah attin. þan
25 gatairiþ all reikjis jah valdufnjis jah mahtais. skal auk is þiudanon und þatei galagjiþ guþ allans fijands
26, 27 is uf fotuns imma. alluh auk ufhnaivida uf fotuns imma. afstumista fijands gatairada dauþus. iþ biþe
28 qiþiþ. alla ufhnaivida sind. bairht þatei inu þana ize ufhnaivida uf ina þo alla. þanuh biþe alla ga-
kunnun sik faura imma þanuþ-þan is silba sunus gakann sik faura þamma ufhnaivjandin uf ina þo alla
29 ei sijai guþ alla in allaim. aiþþau wa vaurkjand þai daupjandans faur dauþans. jabai allis dauþans
30, 31 ni urreisand. duwe þau daupjand faur ins. duwe þau veis bireikjai sijum weilo woh. daga wammeh
32 gasviltandans in izvaraizos wostuljos. broþrjus. þoei haba in xristau iesu fraujin unsaramma. jabai
bi mannan du diuzam vaih in aifaison. wo mis boto. jabai dauþans ni urreisand. matjam jah drig-
33, 34 kam. unte du maurgina gasviltam. ni afairzjaindau. riurjand sidu godana gavaurdja ubila. usskavjiþ
35 izvis garaihtaba jan-ni fravaurkjaiþ. unkunþi guþs sumai haband. du aiviskja izvis rodja. akei

INTERPRETATIO.

12. Si igitur Christus prædicatur quod resurrexit e mortuis, quomodo dicunt quidam in vobis quod resurrectio mortuis non-est? 13. Verum si resurrectio mortuis non-est, neque Christus resurrexit; 14. at si Christus non resurrexit, temere utique etiam hæc prædicatio nostra et hæc fides nostra inanis. 15. In autem venimur falsi testes Dei, nam testati-sumus de Deo, quod resuscitavit Christum, quem non resuscitavit; 16. et si enim mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit; 17 verum si Christus non resurrexit, temere etiam hæc fides vestra est et adhuc estis in peccatis vestris. 18. Utique etiam hi dormientes in Christo perierunt. 19. Si in hac vita sola in Christum sperantes sumus modo, miserrimi sumus omnium hominum. 20. Verum nunc si Christus resurrexit e mortuis, initium dormientium factus; 21. quod enim per hominem mors, etiam per hominem resurrectio mortuorum; 22. nam sicut in Adamo omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificantur. 23. At quisque in suo ordine, initium Christus, deinde autem hi Christi, qui in adventum ejus; 24. deinde autem finis, cum tradit regnum Deo et patri, cum destruit omne regni et potentiæ et virtutis. 25. Debet enim is regnare usque quod ponit Deus omnes hostes ejus sub pedes ei; 26. omne enim subjicit sub pedes ei: ultimus hostis destruitur mors. 27. Verum cum dicit: omnia subjecta sunt, manifestum, quod præter hunc, qui subjecit sub eum hæc omnia. 28. Tunc cum omnia confitentur se ante eum, tunc autem is ipse filius confitetur se ante hunc subjicientem sub eum hæc omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. 29. Alioquin quid operantur hi baptizati pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? Cur utique baptizantur pro iis? 30. Cur utique nos periclitantes sumus horarum quaque? 31. Die quoque morientes propter vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Iesu, domino nostro. 32. Si secundum hominem adversus bestias pugnavi in Efeso, quæ mihi utilitatum, si mortui non resurgunt? Edimus et bibimus, nam ad crastinum morimur. 33. Ne sollicitemini! corrumpunt mores bonos colloquia mala. 34. Cavete vobis recte et ne peccetis; ignorantiam Dei quidam habent, ad pudorem vobis loquor. 35. Sed dicit qui-

ANNOTATIONES.

xv, 12. *urrais*] gr. omn. post *dauþaim*. — *dauþaim*] sec. mortuis, gr. omn. νεκρῶν, sic vs. seq.

xv, 14. *svare*] de adverbiis vice adjectivorum positis vid. ad L. xix, 37. — *þau*] vid. ad v, 10. — *jah*] gr. δὲ καί. — *lausa*] gr. omn. ante *jah*.

xv, 15. *biþ-þan gitanda*] vid. ad Mc. xiv, 44. Cæterum Goth. c. codd. ° καί. — *urraisida*] sec., Goth. c. codd. ° εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται.

xv, 16. *jah*] et, ° gr. omn.

xv, 17. *svare*] vid. ad vs. 14. — *jah*] etiam, ° gr. omn. — *ist jan*] est et, ° gr.

xv, 18. *þanuh*] vid. ad Rom. vii, 3.

xv, 19. *ainai*] sola, ° gr., cf. ad L. v, 35. — *in xristau*] gr. post *sijum*. — *armostai*] miserrimi, gr. omn. ἐλεεινότεροι. — *sium*] gr. omn. post *manne*.

xv, 20. *þande*] si, ° gr. omn., sed sequente *vaurþans* participio ea particula addi debebat; *vaurþans* (factus) autem ° gr., alii legunt ἐγένετο; cum Goth. participium solus cod. 80 ap. Griesb. habet.

xv, 22. *svah*] = οὕτω καί, vid. ad J. xviii, 26.

xv, 23. *þaiei*] qui, Goth. sine dubio c. codd. οἱ ἐλπίζοντες (*þaiei — venjand*) legit, cum autem *venjand* propter sensum addendum nunc desideretur, librarii incuria omissum esse videtur.

xv, 24. *jah*. sec., Goth. cum cod. 7 ap. Mi. ° πᾶσαν.

xv, 25. *guþ*] deus, ° gr. omn. — *is*] sec. ejus, ° gr.

xv, 26. *alluh — imma*] gr. post *dauþus*.

xv, 27 *qiþiþ*] Goth. ° ὅτι.

xv, 28. *alla*] pr. gr. omn. post *imma*. — *þan*] autem. gr. καί.

xv, 29. *daupjandans*] forma activa h. l. passivam quamdam accipit significationem (se baptizare facientes) uti proxime sequens *daupjand* (cf. Mc. vii, 4 ubi *daupjan* = βαπτίζεσθαι, se lavare), sic Gal. v, 2 *bimaitiþ* = vos circumcidere facitis. — *þau*] hoc et seq. vs. græco καί in interrogatione posito respondet.

xv, 30 *weilo woh*] ¶ gr. omn.

xv, 31. *gasviltandans*] morientes, gr. ἀποθνήσκω. — *in*] propter, gr. νή. — *broþrjus*] fratres, ° gr.

xv, 33. *riurjand*] cod. A in marg. *fravaidjand* (perdunt), sic enim pro *fravaurdjand*, quod Cast. e loco omnino, uti dicit, obliterato, male edidit, legendum est, vid. II. iv, 16; vii, 2.

xv 34. *unkunþi*] Goth. ° γαρ.

46, 47 qiþiþ sums. waiva urreisand dauþans — — ahmeino. sa fruma manna us airþai muldeins. sa an-
48 þar manna frauja us himina. wileiks sa muldeina. svaleikai jah þai muldeinans. wileiks sa ufarhi-
49 minakunda. svaleikai jah þai ufarhiminakundans. jah svasve berum manleikan þis airþeinins. sva
50 bairaima jah frisaht þis himinakundins. þata auk qiþa. broþrjus. þei leik jah bloþ þiudinassu guþs
51 ganiman ni magun nih riurei unriureins arbjo vairþiþ. sai. runa īzvis qiþa. allai auk ni gasviltam.
52 iþ allai īnmaidjanda. suns īn brawa augins īn spedistin þuthaurna. þuthaurneiþ auk jah dauþans
53 usstandand unriurjai jah veis īnmaidjanda. skula īst auk þata riurjo gahamon unriurein jah þata
54 divano gahamon undivanein. þauuþ-þan þata dīvano gavasjada undivanein. þanuh vairþiþ vaurd
55 þata gamelido. ufsaggkiþs varþ dauþus īn sigis. war īst gazds þeins. dauþu. war ist sigis þein.
56, 57 halja. aþþan gazds dauþaus fravaurhts. iþ mahts fravaurhtais vitoþ. iþ guþa aviliuþ. īzei gaf unsis
58 sigis þairh fraujan unsarana īesu xristu. svaei nu. broþrjus meinai liubans. tulgjai vairþaiþ ungava-
gidai ufarfulljandans īn vaurstva fraujins sinteino vitandans þatei arbaids īzvara nist lausa īn fraujin.
xvi, 1, 2 iþ bi gabaur þata þaim veiham svasve garaidida aikklesjom galatiais. sva jah jus taujiþ. ainwar-
janoh sabbate warjizuh īzvara fram sis silbin taujai. huhjands þatei vili. ei ni biþe qimau. þan ga-
3, 4 baur vairþai. aþþan biþe qima þanzei gakiusiþ þairh bokos. þans sandja briggan anst īzvara īn
4, 5 īairusalem. jah þan jabai īst mis vairþ galeiþan. galeiþand miþ mis. aþþan qima at īzvis. þan
6 makidonja usleiþa. makidonja auk þairhgagga. iþ at īzvis vaitei salja aiþþau jah vintru visa ei jus
7 mik gasandjaiþ þiswaduh þe īk vrato. ni viljau auk īzvis nu þairhleiþands saiwan. unte venja mik
8, 9 wo weilo saljan at īzvis. jabai frauja fraletiþ. visuh þan īn aifaison und paintekusten. haurds auk
10 mis usluknoda mikila jah vaurstveiga jah andastaþjos managai. aþþan jabai qimai teimauþaius.
11 saiwaiþ ei unagands sijai at īzvis. unte vaurstv. fraujins vaurkeiþ svasve jah īk. ni washun īmma
12 frakunni. iþ īnsandjaiþ īna īn gavairþja ei qimai at mis. usbeida auk īna miþ broþrum. aþþan bi

INTERPRETATIO.

dam : quomodo resurgunt mortui ? — 46. — spirituale. 47. Hic primus homo e terra pulvereus ; hic alter homo dominus e cœlo. 48. Qualis hic pulvereus, tales etiam hi pulverei ; qualis hic cœlestis , tales etiam hi cœlestes ; 49. et sicut portavimus imaginem hujus terreni, sic portemus etiam imaginem hujus cœlestis. 50. Hoc enim dico, fratres, quod caro et sanguis regnum Dei consequi non possunt, nec corruptio incorruptionis heres fit. 51. Ecce, mysterium vobis dico : omnes enim non morimur, verum omnes immutamur. 52. Statim in ictu oculi in ultima tuba, canit-tuba enim et mortui resurgunt incorrupti et nos immutamur. 53. Debitum est enim hoc corruptibile induere incorruptionem et hoc mortale induere immortalitatem. 54. Tum cum hoc mortale induit immortalitatem, tunc fit verbum hoc scriptum : absorpta fuit mors in victoriam. 55. Ubi est stimulus tuus, mors ? Ubi est victoria tua, orce ? 56. At stimulus mortis peccatum, verum potentia peccati lex. 57. Verum Deo gratia, qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum. 58. Itaque igitur, fratres mei dilecti, stabiles fiatis, immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non-est inanis in domino. xvi, 1. Verum de collectione hac his sanctis, sicut ordinavi ecclesiis Galatiæ, sic etiam vos facite 2. Unumquemque sabbatorum quisque vestrum a se ipso faciat cogitans, quod vult, ut non, cum veniam, tum collectio fiat. 3. At cum venio, quos probatis, per litteras hos mitto, ferre gratiam vestram in Ierusalem. 4. Et autem si est mihi dignum ire, eunt cum me. 5. At venio ad vos, cum Macidoniam relinquo ; Macidoniam enim transeo. 6. Verum apud vos forsitan hospitor aut etiam hiemem maneo, ut vos me deducatis quocumqne quod ego proficiscor. 7. Non volo enim vos nunc prætereuntes videre, nam spero me aliquod temporum manere apud vos, si dominus permittit. 8. Maneo autem in Efeso usque-ad pentecusten, 9. porta enim mihi aperta-est magna et efficax et adversarii multi. 10. At si veniat Timotheus, videatis ut impavidus sit apud vos ; nam opus domini operatur sicut etiam ego. 11. Ne quisquam eum spernat, verum deducatis eum in pace, ut veniat ad me, exspecto enim eum cum fratribus. 12. At de Apollo, hoc fratre, notifico vobis quod multum oravi

ANNOTATIONES.

xv, 47. *fruma*] sic cod. A ; Cast. ✱ *frums.*
xv, 48. *muldeinans*] Goth. c. cod. i ap. Mi. ° καί. — *wileiks*] sec., hinc cod. B incipit.
xv, 49. *manleikan*] sic cod. B ; cod. A ✱ *mannleikan*. — *sva*] sic, ° cod. A c. gr. omn.
xv, 53. *ïst auk*] ¶ cod. A.
xv, 54. *þanuþ — undivanein*] ° cod. B ; cæterum cod. A c. codd. etiam ° τὸ φθαρτὸν — καί, de qua omissione vid. ad Rom. ix, 15 ; deinde de *þanuþ-þan* vid. ad M. ix, 25 ; denique de *gavasjada* ad J. xiii, 35. — *ufsaggqiþs*] cod. A *ufsaggqiþs*.
xv, 55. *ïst*] utr. est, ° gr. omn. — *gazds*] gr. omn. post *dauþu* ; sic etiam mox *sigis* post *halja*. — *dauþu*] pro *dauþau*, vid. ad L. xviii, 38.
xv, 57. *aviliuþ*] cod. A *aviliud*. — *īzei*] cod. A *ïze*, cf. ad L. iii, 5. — *xristu*] cod. A *xristau*, de qua varietate vid. ad Mc. vii, 32. Cæterum cod. B in marg. habet *sihv*, quo quid significetur, nec Cast., nec nos eruere potuimus, vid. tamen Prolegg. p. ✱
xv, 58. *nu*] vid. ad xiv, 22. *vairþaiþ*] cod. A *vairþiþ* (fite).
xvi, 1. *galatiais*] cod. A *galatie* (Galatarum).
xvi, 2. *taujai*] cod. A *lagjai* (ponat) — *huhjands*] sic codd. et Cast. pro *huzdjands* (θησαυρίζων). — *vairþai*] Cast. ✱ *vairþli*.
xvi, 4. *mis vairþ*] ¶ gr. omn. ; cæterum Goth. ° καί (in κἀμέ), cf. ad x, 33. — *galeiþand*] gr. omn. post *mis*.
xvi, 5. *auk*] ° cod. B.
xvi, 6. *vaitei*] Cast. ✱ div. Omnino hic vir doctissimus significationem hujus vocis non satis perspexit, opinatur enim *ni* omissum esse, ut sensus præbeatur *non scio an*, cum potius elliptice dictum esse videatur pro *Deus scit an* i. e. forsan, cf. J. xviii, 35, et particulam *vainei*. — *þiswaduh*] Cast. ✱ bis div. — *þe*] cod. A *þei*, cf. ad L. x, 5. — *īk*] ego, ° gr. omn.
xvi, 7. *venja*] cod. A ✱ *venjan*. — *wo weilo*] ¶ gr., Goth. c. codd. 2 et 7 ap. Mi.
xvi, 8. *visuh þan*] cod. A *visuþ-þan*.
xvi, 10. *saiwaiþ*] cod. A *saiwiþ* (videte). — *unagands*] cod. A ✱ *unagans*, cf. ad Mc. xii, 24.
xvi, 11. *washun*] Goth. c. codd. ° οὖν. — *iþ*] inde usque ad vs. 22. fin. in cod. A desunt.
xvi, 12. *bandvja īzvis þatei*] notifico vobis quod ● gr. — *īna bad*] ¶ gr. omn. — *ïs*] is, ° gr. omn.

apaullon pana broþar bandvja izvis þatei filu ina bad ei is qemi at izvis miþ 'broþrum jah aufto ni
13 vas vilja ei nu qemi. iþ qimiþ. biþe uhtiug. vakaiþ standaiduh in galaubeinai. vairaleiko taujaiþ
14, 15 gaþvastidai sijaiþ. allata izvar in friaþvai vairþai. bidja izvis. broþrjus. vituþ gard staifanaus. þatei
16 sind anastodeins akaije jah du andbahtja þaim veiham gasatidedun sik. ei nu jah jus ufhausjaiþ
17 þaim svaleikaim jah allaim þaim gavaurstvam jah arbaidjandam. aþþan fagino in qumis staifanaus
18 jah faurtunataus jah akaikaus. unte izvarana vaninassu þai usfulldedun. gaþrafstidedun auk jah
19 meinana ahman jah izvara. ufkunnaiþ nu þans svaleikans. goljand izvis aikklesjons asiais. goleiþ
20 izvis in fraujin filu akvila jah priska miþ. ingardjon seinai aikklesjon. at þaimei jah salja. goleiþ
21, 22 izvis misso in frijonai veihai. golèins meinai handau pavlus. jabai was ni frijoþ fraujan iesu xristu.
23, 24 anaþaima. maran aþa. ansts fraujins iesuis miþ izvis. friaþva meina miþ allaim izvis in xristau
iesu. amen.

du kaurinþium · a · ustauh.

du kaurinþium frume melida ist us filippai sve qeþun sumai. iþ mais þugkeiþ bi silbons apaustaulaus insahtai melida visan us asiai.

INTERPRETATIO.

ut is veniret ad vos cum fratribus, et fortasse non fuit voluntas ut nunc veniret. Verum venit, cum opportunum. 13. Vigiletis stetisque in fide, viriliter faciatis, firmi sitis; 14. omne vestrum in amore fiat. 15. Precor vos, fratres, nostis domum Stefani, quod sunt initium Acæjorum et ad ministerium his sanctis ordinarunt se, 16. ut nunc etiam vos obediatis his talibus et omnibus his operariis et laborantibus. 17. At gaudeo propter præsentiam Stefani et Fortunati et Acaici, nam vestram inopiam hi suppleverunt. 18. Consolati-sunt enim et meum spiritum et vestrum. Cognoscatis igitur hos tales. 19. Salutant vos ecclesiæ Asiæ; salutat vos in domino multum Acvila et Prisca cum inquilina sua ecclesia, apud quos etiam hospitor; 20. salutate vos invicem in osculo sancto; 21. salutatio mea manu Pavli. 22. Si quis non amat dominum Iesum Christum, anathema, maranatha. 23. Gratia domini Iesu cum vobis. 24. Amor meus cum omnibus vobis in Christo Iesu, amen.

Ad Corinthios I explicit.

Ad Corinthios prima scripta est e Filippa, ut dixerunt quidam; verum potius videtur secundum ipsius apostoli indicium scripta esse ex Asia.

ANNOTATIONES.

xvi, 13. *standaiduh*] stetisque, græcorum asyndeton Gothus non imitans aliter atque supra xi, 23 (*nimiþ matjiþ*) imperativos hos affixa *uh* particula (cf. ad Mc. ii, 11 et J. xviii, 26) jungit, sic M. xxvii, 65 *gaggiþ vitaiduh* (ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε).

xvi, 14. *vairþai*] Cast. ⁎ *vairþa*.

xvi, 15. *bidja*] Goth. c. codd. ° δέ. — *sind*] sunt, gr. omn. ἐστί; Goth. ad collectivum nomen jam h. l. numerum pluralem verbi ponit, quod gr. infra demum faciunt. — *akaije*] vid. ad II, i, 1.

xvi, 16. *nu*] igitur, ° gr. omn.

xvi, 18. *jah*] pr. et, ° gr. — *izvara*] aut Cast. aut librarii errore pro *izvarana*; *izvara* pro genitivo pluralis græcorum more positi accipere, non patitur usus sermonis gothici.

xvi, 19. *goleiþ*] salutat, gr. omn. ἀσπάζονται præter cod. g. ap. Mi. — *priska*] gr. πρίσκιλλα. — *at — salja*] apud — hospitor, ° gr.

xvi, 20. init. Goth. ° ἀσπάζονται — πάντες.

xvi, 21. *pavlus*] pro *pavlaus*, vid. ad L. i, 54.

xvi, 22. *xristu*] Goth. ° ἤτω.

xvi, 23. *iesuis*] Goth. c. cod. ° Χριστοῦ.

Subscript. ° cod. B. — *du kaurinþium · a · ustauh*] Goth. c. codd. D (F G). — *du kaurinþium frume — filippai*] quibuscum codd. Goth. conspirare solet, ii alii aliud de his addunt. Cæterum de forma *frume* (sic in cod. A legitur, non *fruma*, uti Cast. falso edidit) pro *frumei* scripta, vid. ad L. x, 5; *silbons* autem, cum ad *apaustaulaus* referendum sit, solœcum est pro *silbins*. — *sve — asiai*] ut — Asia ° gr. omn.

DU KAURINÞAIUM ANÞARA

d u s t o d e i þ.

i, 1 Pavlus apaustaulus iesuis xristaus þairh viljan guþs jah teimauþaius broþar aikklesjon guþs þizai
2 visandein in kaurinþon miþ allaim þaim veiham þaim visandam in allai akaijai. ansts izvis jah ga-

INTERPRETATIO. — *AD CORINTHIOS ALTERA INCIPIT.*

i, 1. Pavlus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei et Timotheus frater ecclesiæ Dei huic existenti in Corintho cum omnibus his sanctis his existentibus in omni Acæja; 2. gratia vobis et pax a Deo, patre

ANNOTATIONES.

Hæc epistola integra codice B continetur, maximam partem etiam cod. A.

Inscript. *kaurinþaium*] sic h. l. et in subscriptione hujus epistolæ pro *kaurinþium*, uti jam Cast. recte adnotavit; in cod. A, ubi illud nomen invenitur, per *i* et sic in cod. B quoque vi, 11 *kaurinþius* rectius scribitur; cum *iudaius*, *nazoraius* aliisque in *—aius* innixis nominibus conferri non debet *kaurinþaius*, quia illas formas græcæ (Ἰουδαῖος, Ναζωραῖος) præiverunt. — *anþara*] Goth. c. codd. ° ἐπιστολή. — *dustodeiþ*] incipit, ° gr. omn. Pro *dustodeiþ* in inscriptionibus evangeliorum Marci et Lucæ et epistolæ ad Ephesios *anastodeiþ* legitur.

i, 1. *allaim*] gr. omn. post *veiham*. — *akaijai*] sic cod. B pro *akajai*, vid. ix, 2; sic etiam I, xvi, 15 *akaije* legitur pro *akaje*, vid. infra xi, 10.

3 vairþi fram guþa attin unsaramma jah fraujin ïesu xristau. þiuþiþs guþ jah atta fraujins unsaris ïesuis
4 xristaus atta bleiþeino jah guþ allaizo gaþlaihte. saei gaþrafstida uns ana allai aglon unsarai ei
mageima veis gaþrafstjan þans ïn allaim aglom þairh þo gaþlaiht. þizaiei gaþrafstidai sijum silbans
5 fram guþa. unte svasve ufar assus ïst þulaine xristaus ïn uns sva jah þairh xristu ufar filu ïst jah ga-
6 þrafsteins unsara. aþþan jaþþe þreihanda ïn ïzvaraizos gaþlaihtais jah naseinais þizos vaurstveigons
ïn stivitja þizo samono þulaine þozei jah veis vinnam jah vens unsara gatulgida faur ïzvis. jaþþe
7 gaþrafstjanda ïn ïzvaraizos gaþlaihtais jah naseinais. vitandans þatei svasve gadailans pulaine sijuþ
8 jah gaþlaihtais vairþiþ. unte ni vileima ïzvis unveisans. broþrjus. bi aglon unsara þo vaurþanon
9 uns ïn asiai. unte ufarassau kauridai vesum ufar maht svasve skamaidedeima uns jah liban. akei
silbans ïn uns silbam andahaft dauþaus habaidedum. ei nisijaima trauandans du uns silbam ak du
10 guþa þamma urraisjandin dauþans. ïzei us svaleikaim dauþum uns galausida jah galauseiþ. du þam-
11 mei venidedum ei galauseiþ. at hilpandam jah ïzvis bi uns bidai ei ïn managamma andvairþja so ïn
12 uns giba þairh managans aviliudodau faur uns. unte vofuli unsara so ïst veitvodei miþvisseins
unsaraizos. þatei ïn ainfalþein jah hlutrein guþs ni ïn handugein leikeinai ak ïn anstai guþs usme-
13 tum ïn þamma fairvau ïþ ufarassau at ïzvis. unte ni alja meljam ïzvis alja þoei anakunnaiþ aiþþau
14 jah ufkunnaiþ. aþþan venja ei und andi ufkunnaiþ. svasve gakunnaideduþ uns bi sumata. unte
15 vofuli ïzvara sijum svasve jah jus unsara ïn daga fraujins ïesuis xristaus. jah þizai trauainai vilda
16 faurþis qiman at ïzvis ei anþara anst habaidedeip. jah þairh ïzvis galeiþan ïn makidonja jah aftra af
17 makidonjai qiman at ïzvis jah fram ïzvis gasandjan mik in ïudaia. þatuþþan nu mitonds ïbai aufto
18 leihtis bruhta. aiþþau þatei mito. bi leika þagkjau ei ni sijai at mis þata ja ja jah þata ne ne. aþþan
19 triggvs guþ ei þata vaurd unsar þata du ïzvis nist ja jah ne. unte guþs sunus ïesus xristus. saei ïn
ïzvis þairh uns vailamerjada þairh mik jah silbanu jah teimauþaiu. nih varþ ja jah ne ak ja ïn ïmma

INTERPRETATIO.

nostro et domino Iesu Christo; 3. venerandus Deus et pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum et Deus omnium consolationum, 4. qui consolatus-est nos in omni sollicitudine nostra, ut possimus nos consolari hos in omnibus sollicitudinibus per hanc consolationem qua requieti sumus ipsi a Deo. 5. Nam sicut abundantia est passionum Christi in nobis, sic etiam per Christum super multum est etiam consolatio nostra. 6. At sive tribulamur propter vestram consolationem et salutem hanc efficacem in tolerantiam harum earumdem passionum, quas etiam nos patimur et spes nostra stabilita pro vobis; sive requiescimus propter vestram consolationem et salutem, 7. scientes, quod sicut socii passionum estis, etiam consolationis fitis; 8. nam non volumus vos inscios, fratres, de sollicitudine nostra hac facta nobis in Asia, nam supramodum gravati fuimus super facultatem, adeo-ut tæderet nos etiam vivere; 9. sed ipsi in nobis ipsis responsionem mortis habuimus, ut non simus fidentes in nos ipsos, sed in Deum hunc suscitantem mortuos, 10. qui a talibus mortibus nos liberavit et liberat, in quo speravimus, quod liberat. 11. In adjuvantibus etiam vobis pro nobis precatione, ut in multa præsentia hæc in nobis donatio per multos gratecommemoretur pro nobis; 12. nam gloria nostra hoc est testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate et sinceritate Dei, non in sapientia carnali, sed in gratia Dei versati-sumus in hoc mundo, verum supramodum apud vos. 13. Nam non alia scribimus vobis, sed quæ legitis aut etiam cognoscitis; at spero, quod usque finem cognoscitis, 14. sicut cognovistis nos de quodam, nam gloria vestra sumus, sicut etiam vos nostra in die domini Iesu Christi. 15. Et hac confidentia volui prius venire ad vos, ut alteram gratiam haberetis, 16. et per vos ire in Macidoniam et rursus a Macidonia venire ad vos et a vobis deducere me in Iudæam. 17. Hoc vero igitur cogitans, num fortasse levitate usus-sum aut quod cogito, secundum carnem putem, ut non sit apud me hoc sane, sane! et hoc minime, minime! 18. At fidelis Deus, quod hoc verbum nostrum, hoc ad vos, non-est sane et minime; 19. nam Dei filius, Iesus Christus, qui in vobis per nos præ-

ANNOTATIONES.

I, 5. *jah*] pr. etiam, ° gr.

I, 6. *jaþþe gaþrafstjanda*. — *naseinais*] gr. ante *þizos vaurstveigons* et *jah naseinais*.

I, 7. *sijuþ*] gr. omn. ante *þulaine*; cæterum Goth. • οὕτω. — *vairþiþ*] fitis, • gr. omn.

I, 8. *unveisans*] inscios, scil. *visan*. — *svasve*] inde usque IV, 10 *unsaramma* etiam in cod. A leguntur. — *svasve*. — *liban*] cod. A *svasve afsvaggvidai veseima jal-liban* (adeo-ut hæsitantes essemus etiam vivere) « indicatur tamen et altera lectio in margine sic... *maide*... iterumque inferius in eodem margine *skamaidedeima*. » Cast.

I, 9. *sijaima trauandans*] ¶ gr. omn.

I, 10. *svaleikaim dauþum*] talibus mortibus, gr. τηλικούτου θανάτου. — *uns galausida*] ¶ gr. omn. — *ei*] Goth. ° καὶ ἔτι.

I, 11. *ïn managamma andvairþja*] in multa præsentia, gr. ἐκ πολλῶν προσώπων.

I, 12. *hlutrein*] sic codd. h. l. et II, 17 *hlutriþai*. VII, 11 *hlutrans*; Cast. ⋇ *hautrein*, *hautriþai*, *hautrans*. — *usmetum*] cod. A *usmeitum*.

I, 13. *alja*] sec. | ἀλλ' ἤ, cf. Mc. IX, 8 ubi etiam pro ἀλλά varia lectio ἀλλ' ἤ est. — *ei*] Goth. c. codd. • καί.

I, 14. *svasve*] pro Goth. ° καί. — *xristaus*] • cod. A c. gr.

I, 15. *faurþis*. — *ïzvis*] ¶ gr.

I, 16. *jah þairh*] cod. A *jaþ-þairh*. — *makidonja*] cod. A *makaidonja*, sic idem II, 13 paulo infra et VII, 5 *makaidonjai*; quam varietatem lectionis non inde natam esse existimamus, uti Castil., quod Græcis et Μακηδονία et Μακεδονία scribere mos fuisset, quarum formarum alteram cod. B. per *makidonja* (quia Ulfilæ ætate η uti *i* pronuntiatum esset), alteram cod. A per *makaidonja* reddidisset; neutiquam enim Græci illis formis promiscue utebantur, sed Μακηδονία metri rationibus expostulatum apud solos poetas invenitur; potius *makidonja* formam insolentiorem esse judicamus, nec quidquam in promptu est cum quo comparari possit, præter *aggiljus* et *aggeljus* (ἄγγελοι).

I, 17. *ni*] non, ° cod. A c. gr. omn.

I, 18. *nist*.] non est, gr. οὐκ ἐγένετο. — *jah ne*] cod. A *jan-ne*.

I, 19. *vailamerjada*] cod. A *merjada*. — *teimauþaiu*] sic recte cod. B; cod. A ⋇ *teimaiþaiu*. — *nih*] cod. A *ni*. — *jah ne*] cod. A *jan-ne*.

20 varþ. waiva managa gahaita guþs in imma þata ja. duþþe jah þairh ina amen guþa du vulþau þairh
21, 22 uns. aþþan sa gaþvastjands unsis miþ izvis in xristau jah salbonds uns guþ. jah sigljands uns jah
23 gibands vadi ahman in hairtona unsara. aþþan ik veitvod guþ anahaita ana meinai saivalai ei frei-
24 djands izvara þanaseiþs ni qam in kaurinþon. ni þatei fraujinoma izvarai galaubeinai ak gavaur-
II, 1 stvans sijum anstais izvaraizos. unte galaubeinai gastoþuþ. aþþan gastauida þata silbo at mis ei aftra
2 in saurgai ni qimau at izvis. unte jabai ik gaurja izvis jah was ist saei gailjai mik nibai sa gaurida
3 us mis. jah þata silbo gamelida izvis ei qimands saurga ni habau. fram þaimei skulda faginon ga-
4 trauands in allaim izvis þatei meina faheds allaize izvara ist. aþþan us managai aglon jah aggviþai
hairtins gamelida izvis þairh managa tagra ni þeei saurgaiþ ak ei friaþva kunneiþ. þoei haba ufa-
5 rassau du izvis. aþþan jabai was gaurida. ni mik gaurida ak bi sumata ei ni anakaurjau allans izvis.
6, 7 ganah þamma svaleikamma andabeit þata fram managizam. svaei þata andaneiþo izvis mais fragiban
8 jah gaþlaihan. ibai aufto managizein saurgai gasiggqai sa svaleiks. inuh þis bidja izvis tulgjan in imma
9, 10 friaþva duþþe gamelida ei ufkunnau kustu izvarana. sijaidu in allamma ufhausjandans. aþþan þammei
11 wa fragibiþ jah ik. jah þan ik jabai wa fragiba. fragiba in izvara in andvairþja xristaus. ei ni gali-
12 ginondau fram satanin. unte ni sijum unvitandans munins is. aþþan qimands in trauadai in aivag-
geljon xristaus jah at haurdai mis uslukanai in fraujin ni habaida gaweilain ahmin meinamma. in
13, 14 þammei ni bigat teitaun broþar meinana. ak tvistandands imma galaip in makidonja. aþþan guþa
aviliud þamma sinteino ustaiknjandin hroþeigans uns in xristau jah daun kunþjis seinis gabairhtjan-
15 din in allaim stadim þairh uns. unte xristaus dauns sijum voþi guþa in þaim ganisandam jah in

INTERPRETATIO.

dicatur, per me et Silbanum et Timotheum, non factus-est sane et minime, sed sane in eo factum-est. 20. Quam multæ promissiones Dei in eo hoc sane, ideo etiam per eum amen Deo ad gloriam per nos. 21. At hic confirmans nos cum vobis in Christo et ungens nos Deus; 22, et signans nos et dans pignus spiritum in corda nostra. 23. At ego testem Deum invoco contra meam animam, quod parcens vobis amplius non veni in Corinthum, 24. non quod imperamus vestræ fidei, sed adjutores sumus gratiæ vestræ, nam fide stetistis. II, 1. At statui hoc ipsum apud me, ut iterum in mœrore non veniam ad vos; 2. nam si ego contristo vos, et quis est qui delectet me, nisi hic contristatus a me? 3. Et hoc ipsum scripsi vobis, ut veniens mœrorem non habeam de quibus debui gaudere, confidens in omnibus vobis, quod meum gaudium omnium vestri est. 4. At e multa afflictione et angore cordis scripsi vobis per multas lacrymas, non ut mœreatis, sed ut amorem cognoscatis quem habeo abundanter ad vos. 5. At si quis contristavit, non me contristavit, sed ex parte, ut non onerem omnes vos. 6. Sufficiens huic tali vituperium hoc a pluribus, 7. Adeo ut hoc contrarium vos magis donetis et consolemini, ne forte pluri mœrore absumatur hic talis. 8. Propter hoc precor vos firmare in eo amorem. 9. Ideo scripsi ut cognoscam experimentum vestrum, sitisne in omni obedientes. 10. At cui quid donatis, etiam ego; et enim ego si quid dono, dono propter vos in facie Christi, 11. ut non decipiamini a Satana, nam non sumus inscii cogitationum ejus. 12. At veniens in Troadem ad evangelium Christi et in porta mihi reclusa in domino, non habui requiem spiritui meo, in quo non inveni Titum, fratrem meum, 13. sed valedicens ei ivi in Macidoniam. 14. At Deo gratias-ago huic semper efficienti victores nos in Christo et odorem notitiæ suæ manifestanti in omnibus locis per nos; 15. nam Christi

ANNOTATIONES.

I, 20. *waiva*] Goth. ° γάρ. — *duþþe — ina*] ideo — eum, gr. καὶ ἐν αὐτῷ; cæterum pro *jah þairh* cod. A *jaþ-þairh*.

I, 21. *unsis*] cod. A *uns*. — *salbonds*] cod. A ⋇ *salbonsd*.

I, 22. *ahman*] spiritum, gr. omn. πνεύματος pendens a *vadi*, c. Goth. patres esse latinos, qui eamdem lectionem sequantur, Mill. testatur.

I, 24. *fraujinoma*] sic recte cod. A; cod. B ⋇ *fraujoma*. — *anstai*] gratiæ, χαρᾶς, Goth. c. codd. 37 et 71 χάριτος, legentibus consentit.

II, 1. *þata — mis*] hoc ipsum apud me, gr. omn. ἐμαυτῷ τοῦτο, in quo non solum transpositio verborum, verum etiam Gothum interpretari, quasi τὸ αὐτό (l. τοῦτο αὐτὸ) ἐμοί legisset, notandum est. — *qimau*] gr. post *izvis*.

II, 2. *nibai*] cod. A *niba*.

II, 3. *jah þata*] cod. A *jaþ-þata*. — *þata silbo*] gr. post *izvis*. — *faheds*] cod. A *faheþs*.

II, 4. *ak ei*] Cast. ⋇ jet., cæterum *ei* gr. omn. post *friaþva*. — *friaþva*] cod. A *frijaþva*.

II, 7. *izvis mais*] ¶ gr. — *jah gaþlaihan*] cod. A *jag-gaþlaihan*.

II, 8 *inuh þis*] cod. A *inuþ-þis*.

II, 9. *duþþe*] Goth. ° γὰρ καί. — *sijaidu*] sitisne, gr. omn. εἰ ἐστέ (et ἐστέ quidem post *ufhausjandans*); sic Goth. *ei* indirectæ interrogationis fere solet reddere, vid. M. XXVII, 49; Mc. X, II; XV, 36.

II, 10. *fragiba*] sec. gr. ante *jabai*; cæterum Goth. c. Tertull. ° ὅ (ᾧ) et pro *fragiba* cod. A bis *fragaf* (donavi) legit.

II, 11. *galiginondau*] *galiginon* Grim. W. J. XLVI, p. 193 a *ligan* proficisci et *insidiari* significare dicit; recordantes autem quod ad Mc. IX, 20 docuimus, verba in — *inon* desinentia non ad verba, sed ad substantiva referri, an vir doctissimus recte viderit, adhuc dubitamus; accedit quod secundum græcum textum (πλεονεκτεῖν) verbum non *insidiari*, sed *decipere* aut *sibi facere* significans requiritur. Cui significationi accommodatius videbatur *galiuginondau*, quod autem cum in utroque cod. legi Cast. neget, aliud emendandi periculum fecimus, fortasse enim *gaaiginondau* legendum est, quod verbum quanquam nullo alio loco invenitur, tamen recte ab *aigin* (possessio) ducitur et nostrum *eignen* est, eo autem melius vix aliud græco πλεονεκτεῖν respondet, idque indicare videtur etiam glossa codicis A *gafaihondau* ductum a *faihu* (divitiæ) et idem valens quod *bifaihondau* (πλεονεκτεῖν, vid. VII, 2; XII, 17, 18; Thess. I, IV, 6). Cæterum distinctio litterarum *a* et *l* in codd. gothicis iisque rescriptis difficillima est. — *unvitandans — is*] ¶ gr. omn.

II, 12. *aivaggeljon*] cod. A *aivaggeljons* c. gr. qui διὰ τὸ εὐαγγέλιον legunt.

XII, 13. *tvistandands imma*] cod. A *tvisstandans im* (iis) c. gr. omn. (αὐτοῖς); cæterum cf. ad Gal. V, 20, ubi aliter *tvisstassei* duplici *s* in cod. B, simplici in cod. A scriptum est. — *makidonja*] vid. ad I, 16.

II, 14. *aviliud*] cod. A *aviliuþ*. — *gabairhtjandin*] cod. A. *gabairhjandin*, sic. Tit. I, 3 *atbairhida*. — *þairh uns*] cod. A c. gr. omn. ante *in*.

II, 15. *xristaus*] cod. A ° ⋇ *voþi*] Cast. antea pro

16 þaim fraqistnandam. sumaim auk dauns dauþaus du dauþau. sumaimuþ-þan dauns us libainai du
17 libainai jah du þamma was vairþs. unte ni sijum sve sumai maidjandans vaurd guþs ak us hlutriþai
III, 1 ak svasve us guþa in andvairþja guþs in xristau rodjam. duginnam aftra uns silbans anafilhan aiþþau
2 ibai þaurbum sve sumai anafilhis boko du izvis aiþþau us izvis anafilhis. aipistaule unsara jus sijuþ
3 gamelida in hairtam unsaraim kunþa jah anakunnaida fram allaim mannam. svikunþ þatei sijuþ
aipistaule xristaus andbahtida fram uns inna gamelida ni svartizla ak ahmin guþs libandins ni in
4 spildom staineinaim ak in spildom hairtane leikeinaim. aþþan trauain svaleika habam þairh xristu
5 du guþa. ni þatei vairþai sijaima þagkjan wa af uns silbam svasve af uns silbam ak so vairþida
6 unsara us guþa ist. izei jah vairþans brahta uns andbahtans niujaizos triggvos ni bokos ak ahmins.
7 unte boka usqimiþ iþ ahma gaqiujiþ. aþþan jabai andbahti dauþaus in gameleinim gafrisahtiþ in
stainam varþ vulþag. svaei ni mahtedeina sunjus israelis fairveitjan du vlita mosezis in vulþaus
8, 9 vlitis is þis gataurnandins. waiva nei mais andbahti ahmins vairþai in vulþau. jabai auk andbahti
10 vargiþos vulþus. und filu mais ufarist andbahti garaihteins us vulþau. unte ni vas vulþag þata vul-
11 þago in þizai halbai in ufarassaus vulþaus. jabai auk þata gataurnando þairh vulþu. und filu mais
12 þata visando in vulþau. habandans nu svaleika ven managaizos balþeins brukjaima. jah ni svasve
moses lagida hulistr ana andavleizn duþe ei ni fairveitidedeina sunjus israelis in andi þis gataur-
14 nandins. ak afdaubnodedun fraþja ize. unte und hina dag þata samo hulistr in anakunnainai þizos
15 fairnjons triggvos visiþ unandhuliþ. unte in xristau gatairada. akei und hina dag miþþanei siggvada
16 moses. hulistr ligiþ ana hairtin ize. aþþan miþþanei gavandeiþ du fraujin. afnimada þata hulistr.
17, 18 aþþan frauja ahma ist. aþþan þarei ahma fraujins. þaruh freihals ist. aþþan veis allai andhuli-
damma andvairþja vulþu fraujins þairhsaiwandans þo samon frisaht ingaleikonda af vulþau in vulþa

INTERPRETATIO.

odor sumus bonus Deo in his salvatis et in his perditis; 16. aliis quidem odor mortis ad mortem, aliis autem odor ex vita ad vitam, et ad hoc quis aptus? 17. Nam non sumus ut quidam corrumpentes verbum Dei, sed e sinceritate, sed sicut e Deo in facie Dei in Christo loquimur. III, 1. Incipimus iterum nos ipsos commendare? aut num egemus, ut quidam, commendationis litteris ad vos aut e vobis commendationis? 2. Epistola nostra vos estis scripta in cordibus nostris cognita et lecta ab omnibus hominibus. 3. Manifestum, quod estis epistola Christi ministrata a nobis, intus scripta non atramento, sed spiritu Dei viventis, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordium carnalibus. 4. At fiduciam talem habemus per Christum ad Deum, 5. non quod digni simus cogitare quid a nobis ipsis, sicut a nobis ipsis, sed hæc dignitas nostra a Deo est, 6. qui etiam dignos reddidit nos ministros novi testamenti, non litteræ, sed spiritus; nam littera perdit, verum spiritus vivum-facit. 7. At si ministerium mortis in scriptis insculpta in lapidibus fuit gloriosum, adeo-ut non possent filii Israelis intueri in faciem Mosis propter gloriam faciei ejus hanc cessantem, 8. quomodo nonne magis ministerium spiritus fiat in gloria. 9. Si enim ministerium damnationis gloria, in multo magis abundat ministerium justitiæ e gloria. 10. Nam non fuit gloriosum hoc gloriosum in hoc dimidio propter abundantiam gloriæ; 11. si enim hoc cessans per gloriam, in multo magis hoc exsistens in gloria. 12. Habentes igitur talem spem multa fiducia utamur, 13. et non sicut Moses posuit velamentum in faciem ut non intuerentur filii Israelis in finem hujus cessantis; 14. sed obduratæ-sunt mentes eorum, nam ad hodiernum diem hoc ipsum velamentum in lectione hujus veteris testamenti manet non-revelatum, nam in Christo cessat. 15. Sed ad hodiernum diem dum legitur Moses, velamentum jacet in corde eorum; 16. at dum convertit ad dominum, demitur hoc velamentum. 17. At dominus spiritus est; at ubi spiritus domini, ibi libertas est. 18. At nos omnes revelata facie gloriam domini perspicientes hac eadem imagine transfor-

ANNOTATIONES.

præpositione (*in*) habentem erravisse, jam Grim. W. J. XLVI. p. 208 vidit, cum enim εὐωδία interpretandum esset, *dauns* autem in universum *odorem* significaret, restabat εὐ, quod Goth. addito *voþi* (dulcis, jucundus) adjectivo reddidit, cf. Eph. v, 3 *du daunai voþjai* (εἰς ὀσμὴν εὐωδίας); cæterum vid. ad Neh. vi, 16. — *fraqistnandam*] cod. A marg. *fralusnandam*.

II, 16. *auk*] ° cod. A. — *dauþaus*] cod. A c. codd. *us dauþau*. — *us libainai*] e vita, gr. ζωῆς. — *jah du*] cod. A *jad-du*.

II, 17. *sijum*] cod. A *sium*. — *sve*] cod. B ° ⁂ — *sumai*] quidam, gr. aut πολλοί aut λοιποί. — *ak*] Goth. c. codd. ° ὡς. — *hlutriþai*] vid. ad I, 12.

III, 2. *jus sijuþ*] cod. B ⁂ *jusijuþ*, sic Gal. II, 8 *vaurstveigatavida* et cod. A infra IV, 5 *unskalkans*, cf. Mc. X, 44.

III, 3. *svikunþ*] manifestum, cod. A *svikunþai* (manifesti) græco accommodatum; lectio recepta constructionem germanicarum linguarum propriam præbet, cf. ad Mc. VI, 3. — *sijuþ*] cod. A *siuþ*. — *svartizla*] quid codd. vere habeant, magna est dissensio: Cast. ipse ediderat ⁂ *svartizaai*, nunc nobis indicavit emendandum esse in *svartizla*; Mssm. Bair. Ann. 1834 p. 325 in altero cod. *svartizai*, in altero *vartizla*, ad Skeir. autem p. 182 *svartizlai* (an in cod. B?) legi dicit. Ex his indiciis si conjecturam facere nobis licet, in cod. A *svartizla*, cod. B autem *svartizlai* scriptum esse videtur. Grim. cum W. J. XLVI. p. 203 *svartizai* aut *svartizvai* conjecisset, Gram. III. 526 etiam *svartizlai* proposuit. — *hairtane*] cordium, gr. omn καρδίας.

III, 5. *af uns silbam*] pr. gr. ante *þagkjan*. *svasve af uns silbam*] cod. A ° ⁂, vid. ad R. IX, 15. — *ist*] est, ° gr. omn.

III, 7. *vulþag*] gloriosum, gr. om. ἐν δόξῃ, pro quo Goth. nisi sermonem suo more variavit (vid. vs. seq.), ἐνδόξῃ legisse videtur. — *mahtedeina*] sic cod. A; cod. B (et Cast.) ⁂ *mahtede*] *deina*, vid. ad Gal. IV, 5 et ad M. V, 31. — *fairveitjan*] gr. omn. ante *sunjus*.

III, 8. *nei*] pro *niu* aut *ni*, hoc uno loco invenitur, nec suspicione caret.

III, 9. *andbahti*] pr. cod. A *andbahtja* (ministerio) c. gr. (τῇ διακονίᾳ). — *us*] ex, cod. A c. codd. *in*.

III, 10. init. Goth. ° καί.

III, 13. *jah ni*] cod. A *jan-ni*. — *moses*] cod. A *mosez*, — *andavleizn*] Goth. ° ἑαυτοῦ.

III, 14. *afdaubnodedun*] cod. A in marg. *gablindnodedun* (obcæcatæ sunt). — *þata*] Cast. ⁂ *þaþa*.

III, 15. *dag*] diem, ° gr. omn. præter cod. c. ap. Mi. — *ligiþ*] gr. omn. post *ize*.

III, 17. *freihals*] cod. A *freijhals*. — *ist*] sec. est, ° gr. omn.

III, 18 *frisaht*] Cast. ⁂ *frisath*; de accusativo

IV, 1 svasve af fraujins ahmin. duppe habandans þata andbahti svasve gaarmaidai vaurþum ni va'r-
2 þaima usgrudjans ak afstoþum þaim analaugnjam aiviskjis ni gaggandans in varein nih galiug tau-
jandans vaurd guþs ak bairhtein sunjos ustaiknjandans uns silbans du allaim miþvisseim manne in
3, 4 andvairþja guþs. aþþan jabai ist gahulida aivaggeljo unsara. in þaim fralusnandam ist gahulida. in
5 þaimei guþ þis aivis gablindida fraþja þize ungalaubjandane ei ni liuhtjai im liuhadein aivaggeljons
5 vulþaus xristaus. saei ist frisahts guþs ungasaiwanins. aþþan ni uns silbans merjam ak iesu xristu
6 fraujan iþ uns skalkans izvarans in iesuis. unte guþ saei qaþ ur-riqiza liuhaþ skeinan. saei jah
7 liuhtida in hairtam unsaraim du liuhadein kunþjis vulþaus guþs in andvairþja iesuis xristaus. aþþan
8 habandans þata huzd in airþeinaim kasam ei ufarassus sijai mahtais guþs jah ni us unsis. in allamma
9 þraihanai akei ni gaaggvidai. andbitanai akei ni afslauþidai. vrikanai akei ni biliþanai. gadrausidai
10, 11 akei ni fraqistidai. sinteino dauþein fraujins iesuis ana leika unsaramma — uskunþa sijai. sinteino
veis libandans in dauþu atgibanda in iesuis ei jah libains iesuis svikunþa vairþai in riurjamma
12, 13 leika unsaramma. svaei nu dauþus in uns vaurkeiþ iþ libains in izvis. habandans nu þana saman
ahman galaubeinais bi þamma gamelidin. galaubida in þizei jah rodida jah veis galaubjam in þize
14 jah rodjam. vitandans þatei sa urraisjands fraujan jah unsis þairh iesu urraiseiþ jah fauragasatjiþ
15 miþ izvis. þatuh þan allata in izvara ei ansts managnandei þairh managizans avilliud ufarassjai du
16 vulþau guþa. inuh þis ni vairþam usgrudjans akei þauhjabai sa utana unsar manna fravardjada. aþþan
17 sa innuma ananiujada daga jah daga. unte þata andvairþo weilawairb jah weiht aglons unsaraizos

INTERPRETATIO.

mamur a gloria in gloriam, sicut a domini spiritu. IV, 1. Ideo habentes hoc ministerium, sicut misericordiæ participes facti-sumus, non fiamus segnes, 2. sed abstitimus his occultis dedecoris non ambulantes in astutia, neque mendosum facientes verbum Dei, sed manifestatione veritatis commendantes nos ipsos ad omnes conscientias hominum in facie Dei. 3. At si est velatum evangelium nostrum, in his perditis est velatum, 5. in quibus Deus hujus sæculi obcæcavit mentes horum non-credentium, ut non incendat iis lucem evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei invisibilis. 5. At non nos ipsos prædicamus, sed Iesum Christum dominum, verum nos servos vestros propter Iesum. 6. Nam Deus, qui dixit e tenebris lucem splendere, qui etiam illuxit in cordibus nostris ad lucem scientiæ gloriæ Dei in facie Iesu Christi. 7. at habentes hunc thesaurum in terrenis vasibus, ut abundantia sit virtutis Dei et non e nobis. 8. In omni vexati, sed non angore-pressi; hærentes, sed non territi; 9. persecutionem-passi, sed non relicti; dejecti, sed non perditi, 10. semper mortem domini Iesu in corpore nostro — manifesta sit. 11. Semper nos viventes in mortem tradimur propter Iesum, ut etiam vita Iesu manifesta fiat in corruptibili corpore nostro 12. Igitur nunc mors in nobis operatur, verum vita in vobis. 13. Habentes nunc hunc eumdem spiritum fidei secundum hoc scriptum: credidi propter quod etiam locutus-sum, et nos credimus, propter quod etiam loquimur, 14. scientes quod hic suscitans dominum etiam nos per Iesum suscitat et constituit cum vobis. 15. Hoc vero omne propter vos, ut gratia abundans per plures gratiam augeat ad gloriam Deo. 16. Propter hoc non fimus segnes, sed etiamsi hic extra noster homo corrumpitur, attamen hic interior renovatur die et die. 17. Nam hoc præsens momentaneum et leve tristitiæ nostræ ad abun-

ANNOTATIONES.

Græcorum more posito. vid. ad J. XI, 44. — *ahmin*] sic recte cod. A; cod. B ⋇ *ahmins*.

IV, 1. *andbahti*] cod. A *andbahtei*. — *vairþaima*] cod. A *vairþam* (fimus) c. omnibus fere gr. lectio codicis B c. Patrr. lat. conspirat. — *usgrudjans*] sic codd.; Cast. ⋇ *ustrudjans*, sic vs. 16, vid. ad L. XVIII, 1.

IV, 2. *nih*] cod. A *ni*.

IV, 3. *jabai*] Goth. c. codd. ° *καί*.

IV, 4. *guþ*] adest punctum ad ostendendum hoc verbum separandum esse a sequentibus (CAST.), ut illud *τοῦ αἰῶνος τούτου* non referatur ad *θεός*, sed ad *ἀπίστων*, quomodo contendunt etiam omnes qui contra Manichæos et Marcionitas rem habuerunt (MILL.) — iis, ° gr. *liuhadein*] sic cod. B et Cast; nisi eodem mendo, quo VIII, 8, *s* finale excidit, aut pro accusativo casu (ut non incendat lucem evangelii sc. Deus) aut pro dativo (ut non luceat luce evangelii sc. Deus) accipiendum est; neutrum adjectivi *liuhadeins* (M. VI, 22) haberi posse vix credimus. Pro *liuhadein* cod. A *liuhadeins* legit, quod cave nominativum esse censeas, nam substantiva in — *eins* innixa, a verbis nascuntur, est potius genitivus vocis *liuhadei* (vid. vs. 6), quæ sola forma statuenda est, de *liuhaþ* formata. Genitivus autem pendet a *ni* particula, si ita dici licet, cf. M. IX, 36 *ni habandona hairdeis*. Mc. XII, 19 *barne ni bileiþai*. L. II, *ni vas im rumis*. — *ungasaiwanins*] ° cod. A c. gr.

IV, 5. *iesu xristu*] ¶ gr. omn. — *uns skalkans*] vid. ad III, 2.

IV, 6. *ur-riqiza*] sic codd. pro *us riqiza*, quod genus assimilationis consonantium alias in sola verborum compositione locum habet. — *jah*] etiam, ° gr. omn., Goth. c. vers. Arm.

IV, 7. *habandans*] habentes, gr. omn. *ἔχομεν*. — *sijai mahtais*] ¶ gr. omn.

IV, 8. *akei*] pr., ° cod. B.

IV, 10. *fraujins*] domini, ° gr. — *unsaramma*] nostro ° gr. Post hoc verbum desunt in cod. A duæ paginæ (textum hinc usque ad V, 1 *gatimrjon* continentes); librarius autem codicis B in errorem inductus repetitione verborum *leika unsaramma* in eodem versu, omisit ea quibus Goth. græca *περιφέροντες ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν* interpretatus erat, vid. ad Rom. IX, 15.

IV, 11. *sinteino*] Goth. ° *γάρ*.

IV, 12. *nu*] nunc, ° gr. omn.

IV, 13. *jah*] pr. etiam, ° gr. omn.

IV, 14. *fraujan*] Goth. ° *Ἰησοῦν*.

IV, 16. *usgrudjans*] vid. ad vs. 1. — *aþþan*] h. l. = *ἀλλά*, Grim. igitur III 275 minus recte docet pro *ἀλλά* neque *iþ* nec *aþþan* poni debere, uti h. l. etiam infra II, 6 et sine dubio *aþþan* 1, IX, 2 pro *aiþþau* legendum est, ut Cast. jam suspicatus est. Ponitur autem *aþþan* pro *ἀλλὰ* prægresso *jabai* vel *þauhjabai* (etsi) et significat *tamen*, *attamen*. — *innuma*] sic sine dubio in codice legitur, uti Rom. VII, 22, Eph. III, 16, vid. ad Col. I, 29; Cast. ⋇ *innuna* pro quo Grim. W. J. l. l. p. 187 *innana* scribendum esse putavit.

IV, 17. *veilawairb jah*] momentaneum et, ° gr. — *weihi*] sic cod. B; Grim. W. J. l. l p. 212 sq. *leiht*

18 biufarassau aiveinis vulþaus kaurein vaurkjada unsis ni fairveitjandam þizei gasaiwanane ak þizei unga-
v, 1 saiwanane. unte þo gasaiwanona riurja sind iþ þo ungasaiwanona aiveina. vitum auk þatei jabai airþeina
unsara gards þizos hleiþros gatairada. ei gatimrjon us guþa habam gard unhanduvaurhtana aiveinana
2 in himinam. unte jah in þamma svogatjam bauainai unsarai þizai us himina ufarhamon gairnjandans.
3, 4 jabai sveþauh jah gavasidai ni naqadai bigitaindau. jah auk visandans in þizai hleiþrai svogatjam
kauridai. ana þammei ni vileima afhamon ak anahamon ei fraslindaidau þata divano fram libainai.
5, 6 aþþan saei jah gamanvida uns du þamma guþ. saei jah gaf unsis vadi ahman. gatrauandans nu sin-
7 teino jah vitandans þatei visandans in þamma leika afhaimjai sijum fram fraujin. unte þairh galau-
8 bein gaggam ni þairh siun. aþþan gatrauam jah valjam mais usleiþan us þamma leika jah ana-
9 haimjaim visan at fraujin. inuh þis usdaudjam jaþþe anahaimjai jaþþe afhaimjai vaila galeikan
10 imma. unte allai veis ataugjan skuldai sijum faura stauastola xristaus ei ganimai warjizuh þo
11 svesona leikis afar þaimei gatavida jaþþe þiuþ jaþþe unþiuþ. vitandans nu agis fraugins mannans
fullaveisjam iþ guþa svikunþai sijum. aþþan venja jah in miþvisseim izvaraim svikunþans visan
12 uns. ni ei aftra uns silbans uskannjaima izvis ak lev gibandans izvis wofluljos fram uns ei habaiþ
13 viþra þans in andvairþja wopandans jah ni hairtin. unte jaþþe usgeisnodedum guþa jaþþe fulla-
14, 15 fraþjam izvis. unte friaþva xristaus dishabaiþ uns domjandans þata þatei ains faur allans gasvalt.
þannu allai gasvultun. jah faur allans gasvalt ei þai libandans ni þanaseiþs sis silbam libaina ak
16 þamma faur sik gasviltandin jah urreisandin. svaei veis fram þamma nu ni ainnohun kunnum bi
17 leika. iþ jabai ufkunþedum bi leika xristu akei nu ni þanaseiþs ni kunnum ina. svaei jabai wo in
18 xristau niuja gaskafts. þo alþjona usliþun. sai. vaurþun niuja alla. aþþan alla us guþa þamma
19 gafriþondin unsis þairh xristu jah gibandin uns andbahti gafriþonais. unte sveþauh guþ vas in
xristau manaseþ gafriþonds sis ni rahnjands im missadedins ize jah lagjands in uns vaurd gafri-
20 þonais. faur xristu nu airinom. sve at guþa gaþlaihandin þairh uns. bidjam faur xristu gagavairþnan

INTERPRETATIO.

dantiam æternæ gloriæ onus operatur nobis, 18. non intuentibus hæc visibilia, sed hæc invisibilia; nam hæc visibilia corrumpibilia sunt, verum hæc invisibilia æterna. v, 1. Scimus enim, quod si terrena nostra domus hujus tabernaculi evertitur, quod ædem a Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis. 2. Nam etiam in hoc deploramus habitationem nostram hanc e cœlo induere cupientes, 3. si tamen etiam induti non nudi inveniamur. 4. Et enim exsistentes in hoc tabernaculo deploramus onerati, in quo non volumus exuere, sed induere, ut absorbeatur hoc mortale a vita; 5. at qui etiam effecit nos ad hoc Deus, qui etiam dedit nobis pignus spiritum. 6. Confidentes nunc semper et scientes, quod exsistentes in hoc corpore peregrini sumus a domino; 7. nam per fidem imus, non per visum. 8. At confidimus et optamus potius exire ex hoc corpore et domestici esse apud dominum. 9. Propter hoc studemus sive domestici sive peregrini bene placere ei. 10. Nam omnes nos apparere debiti sumus coram tribunali Christi, ut accipiat quisque hæc propria corporis, secundum quæ fecit sive bonum sive malum. 11. Scientes igitur timorem domini hominibus suademus, verum Deo cogniti sumus. At spero etiam in conscientiis vestris cognitos esse nos, 12. non ut iterum nos ipsos commendemus vobis, sed occasionem dantes vobis gloriæ a nobis, ut habeatis adversus hos in facie gloriantes et non corde. 13. Nam sive attoniti-sumus, Deo; sive sobrii-sumus, vobis; 14. nam charitas Christi continet nos, 15. æstimantes hoc, quod unus pro omnibus mortuus-est, utique omnes mortui-sunt et pro omnibus mortuus-est, ut hi viventes non amplius sibi ipsis vivant, sed huic pro se morienti et resurgenti. 16. Igitur nos ab hoc nunc non ullum cognoscimus secundum carnem, verum si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc non amplius non cognoscimus eum; 17. igitur si qua in Christo nova creatura, hæc vetusta transierunt, ecce facta-sunt nova omnia; 18. at omnia e Deo hoc reconciliante nos per Christum et dante nobis ministerium reconciliationis. 19. Nam quidem Deus fuit in Christo mundum reconcilians sibi, non imputans iis peccata eorum et ponens in nobis verbum reconciliationis. 20. Pro Christo igitur legati-sumus, ut in Deo exhortante per nos, precamur pro

ANNOTATIONES.

conjecit, quæ conjectura loco I, 17 probatur, ubi *leihts* = ἐλαφρία — *ufarassau*] Goth. c. codd. f et g ap. Mi. ° εἰς ὑπερβολήν. — *aiveinis vulþaus kaurein*] æternæ gloriæ pondus, gr. omn. αἰώνιον βάρος δόξης.

IV, 18. *fairveitjandam*] Goth. ° ἡμῶν (*unsis*) fortasse propter præcedens *unsis*, ad quod refert participium. — *sind*] sunt, ° gr. omn.

v, 1. *airþeina*] sic cod. B; Cast. ✳ *airteina*; cæterum notandum est ad *gards* verbum masculinum nunc adjectivum femininum poni, vid. ad Neh. VI, 16. — *ei*] quod, ° gr. vid. ad J. XIII, 29. — *us*] incipit cod. A.

v, 3. *jah*] ° cod. A.

v, 5. *jah*] etiam, ° gr. omn.; cod. A *jag*. — *ahman*] spiritum, gr. omn. πνεύματος.

v, 8. *anahaimjaim*] dativus, in quo Cast. offendisse videtur et quem Grim. W. J. I. I. p. 188 falsum esse judicat, recte habet, pendet enim a *valjam* sc. *unsis* (optamus nobis).

v, 9. *inuh*] cod. A *inuþ*; cæterum Goth. ° καί, vid. ad J. XVIII, 26. — *jaþþe*] sec., cod. A ✳ *þe*.

v, 10. *svesona*] propria, gr. omn. διά, Goth. c. verss. ἴδια legit.

v, 11. *svikunþans*] cognitos, quasi antea *venjam* scriptum esset; post *venja* exspectandum erat *svikunþana* — *mik*.

v, 12. *ei*] ut, ° gr. omn., pro quo Goth. c. codd. ° γάρ. — *uskannjaima*] cod. A marg. *anafilhaima*, idem significans. — *ans*] sec. cod. A *unsis*. — *jah ni*] cod. A *jan-ni*, addens c. codd. *in*.

v, 15. *þatei*] Goth. c. codd. ° εἰ. — *sis*] cod. A ° ✳ — *libaina*] sic cod. A; cod. B ✳ *libainai*.

v, 16. *jabai*] Goth. c. codd. ° καί. — *ni þanaseiþs ni*] vid. ad J. XVI, 21. — *ina*] eum, ° cod. A c. gr. omn.

v, 18. *unsis*] Goth. ° ἑαυτῷ, fortasse scriptum erat *unsis sis*, aut *uns sis*, vid. vs. seq., cf. ad Rom. IX, 15 et Cor. II, III, 2. — *þairh*] Goth. c. codd. ° Ἰησοῦ. — *jah*] cod. A *jag*. — *uns*] cod. A *unsis*.

v, 20. *bidjam*] cod. A c. codd. *bidjandans* (precantes). — *gagavairþnan*] reconciliari, gr. καταλλάγητε, cf. ad M. v, 24.

21 guþa. unte þana izei ni kunþa fravaurht. faur uns gatavida fravaurht ei veis vaurþeima garaihtei
vi, 1, 2 guþs in imma. gavaurstvans jah þan bidjandans ni svarei anst guþs niman izvis. mela auk qiþiþ
andanemjamma andhausida þus jah in daga naseinais gahalp þeina. sai nu mel vaila andanem. sai
3 nu dags naseinais. ni ainhun þannu in vaihtai gibandans bistuggq ei ni anavammjaidau andbahti
4 unsar. ak in allamma ustaiknjandans uns sve guþs andbahtos in stivitja managamma in aglom in
5 nauþim in aggviþom. in slahim in karkarom in unsutjam in arbaidim in vokainim in lausqiþrein
6 in sviknіþai in kunþja in laggamodein in selein in ahmin veihamma in friaþvai unhindarveisai.
7, 8 in vaurda sunjos in mahtai guþs þairh vepna garaihteins taihsvona jah hleidumona. þairh vulþu
9 jah unsverein þairh vajamerein jah vailamerein sve airzjandans jah sunjeinai sve unkunþai jah
ufkunnaidai sve gasviltandans jah sai libam sve talzidai jah ni afdauþidai sve saurgandans iþ sin-
10 teino faginondans. sve unledai iþ managans gabigjandans sve ni vaiht aihandans jah allata disni-
11, 12 mandans. munþ unsar usluknoda du izvis. kauriuþius. hairto unsar urrumnoda. ni þreihanda jus
13 in uns iþ þreihanda in hairþram izvaraim. aþþan þata samo andalauni. sve frastim qiþa. urrum-
14 naiþ jah jus. ni vairþaiþ gajukans ungalaubjandam. unte wo dailo garaihtein miþ ungaraihtein
15 aiþþau wo gamainduþe liuhada miþ riqiza. wouh þan samaqisse xristau miþ bailiama aiþþau wo
16 daile galaubjandin miþ ungalaubjandin. wouh þan samaqisse alhs guþs miþ galiugam. unte jus
alhs guþs sijuþ libandins. qiþiþ auk guþ þatei baua in im jah inna gagga jah vairþa ize guþ jah
17 eis vairþand mis managei. inuh þis usgaggiþ us midumai ize jah afskaidiþ izvis. qiþiþ frauja. jah
18 unhrainjamma ni attekaiþ jah ik andnima izvis. jah vairþa izvis du attin jah jus vairþiþ mis du
vii, 1 sunum jah dauhtrum. qiþiþ frauja allvaldands. þo habandans nu gahaitá. liubans. hrainjam unsis
2 af allamma bisauleino leikis jah ahmins ustiuhandans veihiþa in agisa guþs. gamoteima in izvis. n

INTERPRETATIO.

Christo reconciliari Deo. 21. Nam hunc, qui non noverat peccatum, pro nobis fecit peccatum, ut nos fieremus justitia Dei in eo. vi, 1. Adjutores etiam vero precantes non temere gratiam Dei accipere vobis, 2. tempore, enim dicit: accepto audivi te et in die salutis adjuvi te; ecce nunc, tempus bene acceptum, ecce nunc dies salutis. 3. Non ullam utique in quoquam dantes offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum; 4. sed in omni præbentes nos ut Dei ministri in patientia multa, in tristitiis, in necessitatibus, in angustiis, 5. in plagis, in carceribus, in turbis, in laboribus, in vigiliis, in jejunio, 6. in castitate, in scientia, in longanimitate, in probitate, in Spiritu sancto, in caritate non-ficta, 7. in verbo veritatis, in virtute Dei per arma justitiæ dextra et sinistra, 8. per gloriam et infamiam, per maledictionem et benedictionem, ut seducentes et veri, ut ignoti et cogniti, 9. ut morientes et ecce vivimus, ut docti et non mortui, 10. ut mœrentes, verum semper gaudentes, ut pauperes, verum multos locupletantes, ut non quidquam habentes et omne continentes. 11. Os nostrum apertum-est ad vos, Corinthii, cor nostrum dilatatum-est. 12. Non premimini vos in nobis, verum premimini in visceribus vestris. 13. At hanc eamdem remunerationem, uti filiis dico, dilatamini etiam vos. 14. Ne fiatis socii non-credentibus, nam quæ participationum justitiæ cum injustitia, aut quæ societatum luci cum tenebris? 15. Quis autem consensuum Christo cum Beliamo aut quæ partium credenti cum non-credente? 16. Quis autem consensuum templi Dei cum idolis? nam vos templum Dei estis viventis. Dicit enim Deus: quod habito in iis et intro eo, et fio eorum Deus et ii fiunt mihi populus. 17. Propter hoc exite e medio eorum et separate vos, dicit Dominus, et impurum ne attingatis et ego accipio vos; 18. et fio vobis ad patrem et vos fitis mihi ad filios et filias, dicit Dominus omnipotens. vii, 1. Has habentes igitur promissiones, cari, purificamus nos ab omni sordium corporis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. 2. Locum inveniamus in vobis, non ullum læsimus,

ANNOTATIONES.

v, 21. *izei*] cod. A *ize*. — *gatavida fravaurht*] ¶ gr. omn.

vi, 1. *jah*] cod. A *jaþ*. — *bidjandans*] precantes, gr. παρακαλοῦμεν. — *svarei*] cod. A *svare*.

vi, 2. *mela—qiþiþ*] ¶ gr. omn. nisi fortasse hæc verba transponenda sunt, cf. ad L. ix, 36. — *andanem*] sic recte cod. A; cod. B ⁕ *andnem*.

vi, 3. *þannu*] utique, ° cod. A c. gr. omn. — *bistuggq*] sic cod. B, in quo tamen *ei* bis scriptum est; cod. A *bistugq*, vid. Castill. Add. p. 67. — *unsar*] nostrum, ° gr.

vi, 5. *lausqiþrein*] jejunio, gr. omn. νηστείαις.

vi, 6. *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.

vi, 8. init. cod. A addit *jah* (et).

vi, 10. *vaiht aihandans*] sic codd., uti Grim. W. J. II. p. 188 jam pridem conjecerat; Cast. ⁕ *vaihtai haldans*.

vi 11. *munþ*] pro *munþs*, L. i, 64; vi, 45. — *urrumnoda*] sic cod. A; cod. B *usrumnoda* (Cast. ⁕ *usrumnada* quia in cod. extrema verbi pars perspicue legi non potest) infra vs. 13 idem cod. recte *urrumnaiþ*, id. ad L. viii, 24.

vi, 1. *jus*] vos, ° gr. omn.

vi, 14 *miþ*] pr. cum, gr. omn καί. — *aiþþau*] aut gr. δέ.

vi, 15 *wouh þan*] cod. A *wouþ-þan*, sic vs. seq. — *bailiama*] forma *bailiam* pro græco Βελίαρ aut Βελίαλ Castillionæo, quia omni etymologiæ auctoritate careat, omnino rejicienda videtur, nos defendi posse illam judicamus, nam si Goth. Βελία, quod latini auctores habent, legit, addito *m* proferre poterat *bailiam*, potissimum cum terminatio a vocali incipiens adderetur; sic *aizleimis* et *salamis* pro τοῦ Ἐσλὶ et Σαλά scripsit, cf. *nauelis* pro τοῦ Νῶε. An nominativo *bailiam*, *aizleim*, *salam* scripturus fuisset dubitamus?

vi, 16. *wouh þan*] vid. ad vs. 15. — *alhs*] pr. templi, concinnitas sermonis *alh* dativum requirit, nec est dubium, quin Goth. ita scripserit, librarius autem formula *alhs guþs* in sequentibus deceptus etiam h. l. eam posuit. — *sijuþ*] cod. A *siuþ*. — *auk*] enim, gr. καθώς. — *inna gagga*] Cast. ⁕ jct., *inna* particula cum verbis non componitur, neque quia quietem (vid. I, v, 12) non motum significat, h. l. cum *gaggan* componi potest, dicit enim apostolus se in iis circumire, versari.

vi, 17. *inuh þis*] cod. A *inuþ-þis*.

vii, 1. *habandans nu*) ¶ gr. omn. — *bisauleino*] sic recte cod. A, cod. B transpositione litterarum *s* et *l* male *bilauseino*, cf. *bisauljan* Tit. i, 15 et *bisaulnan* J. xviii, 28.

3 ainummehun gaskoþum ni ainnohun fravardidedum ni ainnohun bifaihodedum. ni du gavargeinai
4 qiþa. fauraqaþ auk þatei in hairtam unsaraim sijuþ du gasviltan jah samana liban. managa mis
trauains du izvis. managa mis wofuli faur izvis. usfulliþs im gaþlaihtais. ufarfulliþs im fahedais in
5 allaizos managons aglons unsaraizos. jah auk qimandam unsis in makidonjai ni vaiht habaida
6 gaweilainais leik unsar ak in allamma anapragganai utana vaihjons innana agisa. akei sa gaþlai-
7 hands hnaividaim gaþrafstida uns guþ in quma teitaus. aþþan ni þatainei in quma is ak jah in
gaþlaihtai þizaiei gaþrafstiþs vas ana izvis gateihands uns izvara gairnein izvarana gaunoþa izvar
8 aljan faur mik svaei mis mais faginon varþ. unte jabai gaurida izvis in þaim bokom. ni idreigo mik
9 jah jabai idreigoda. gasaiwa auk þatei so aipistaule jaina jabai dul-leitilai weilai gaurida izvis. nu
fagino. ni unte gauridai vesuþ ak unte gauridai vesuþ du idreigai. saurgaideduþ auk bi guþ ei in
10 vaihtai ni gasleiþjaindau us unsis. unte so bi guþ saurga idreiga du ganistai gatulgidai ustiuhada
11 iþ þis fairwaus saurga dauþu gasmiþoþ. saiw auk silbo þata bi guþ saurgan izvis welauda gatavida
izvis usdaudein akei sunjon akei unverein akei agis akei gairnein akei aljan akei fraveit. in allamma
12 ustaiknideduþ izvis hlutrans visan þamma toja. aþþan jabai melida ni in þis anamahtjandins ni in
þis anamahtidins ak du gabairhtjan usdaudein unsara. þoei faur izvis habam viþra izvis in and
13 vairþja guþs. inuh þis gaþrafstidai sium aþþan ana gaþrafsteinai unsarai filaus mais faginodedun
14 ana fahedai teitaus. unte anaweilaiþs varþ ahma is fram allaim izvis. unte jabai wa imma fram
izvis waiwop. ni gaaiviskoþs varþ ak svasve allata izvis in sunjai rodidedum sva jah wofuli unsara
15, 16 so du teitau sunja varþ. jah brusts is ufarassau du izvis sind gamunandins þo allaize izvara ufhausein
VIII, 1 sve miþ agisa jah reiron andnemuþ ina. fagino nu unte in allamma gatraua in izvis. aþþan kannja

INTERPRETATIO

non ullum corrupimus, non ullum decepimus. 3. Non ad condemnationem dico, prædixi enim quod in cordibus nostris estis ad moriendum et una vivendum. 4. Multa mihi confidentia ad vos, multa mihi gloriatio pro vobis, impletus sum consolatione, impletus sum gaudio propter omnem multam tristitiam nostram. 5. Et enim venientibus nobis in Macidoniam non quidquam habuit requiei corpus nostrum, sed in omni vexati, extra certamina, intus timores. 6. Sed hic consolans humiles consolatus-est nos Deus in adventu Titi, 7. at non solum in adventu ejus, sed etiam in consolatione qua admonitas fuit in vobis, nuntians nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestrum studium pro me, adeo-ut mihi magis gaudere factum-esset. 8. Nam si contristavi vos in his litteris, non pœnitet me, et si pœnituit, video enim quod hæc epistola illa si ad paucum tempus contristavit vos, 9. nunc gaudeo, non quia contristati fuistis, sed quod contristati fuistis ad pœnitentiam. Mœruistis enim secundum Deum, ut in quoquam non castigemini a nobis, 10. nam hic secundum Deum mœror pœnitentiam ad salutem firmam efficit, verum hujus mundi mœror mortem parat. 11. Vide enim ipsum hoc secundum Deum mœrere vos quantam perfecit vobis sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed studium, sed vindictam; in omni præstitistis vos puros esse hoc opere. 12. At si scripsi non propter hunc injuria-afficientem, non propter hunc injuria-affectum, sed ad ostendendum sollicitudinem nostram, quam pro vobis habemus erga vos in facie Dei. 13. Propter hoc moniti sumus, at in consolatione nostra multo magis gavisi-sumus de gaudio Titi, nam refectus fuit spiritus ejus ab omnibus vobis. 14. Nam si quid ei de vobis gloriatus sum, non pudore affectus fui, sed sicut omne vobis in veritate loculi-sumus, sic etiam gloriatio nostra hæc ad Titum veritas fuit, 15. et viscera ejus abundanter ad vos sunt reminiscentis hoc omnium vestrum obsequium, ut cum timore et tremore suscepistis eum. 16. Gaudeo igitur, nam in omni confido in vos. VIII, 1. At notifico

ANNOTATIONES.

VII, 3. *sijuþ*] sic recte cod. A; cod. B sine sensu *sijum*. — *gasviltan*] cod. A *miþgasviltan* (simul mori, *συναποθανεῖν*), utraque lectio codd. græcorum auctoritate comprobatur. — *jah samana liban*] cod. A *jas-samana* (✳) *libam*, Cast. ✳ jct. *samanaliban* (vid. ad Mc. IX, 25).

VII, 4. *managons*] multam, ° gr. omn.

VII, 5. *makidonjai*] cod. A *makaidonjai*, vid. ad I, 16.

VII, 6. *gaþlaihands*] sic recte cod. A; cod. B ✳ *gaþlaihans*, vid. ad Mc. XII, 24.

VII, 7. *izvarana*] exspectaveris *izvara* ad *gaunoþa* relatum; Grim. W. J. I. I. p. 193 ut *izvarana* recte habeat, *gaunoþa* librarii mendum esse judicat pro *gaunoþ*, nobis ad eos solœcismos pertinere videtur, de quibus ad Neh. VI, 16 diximus. — *varþ*] fieret, ° gr. omn.

VII, 8. *jabai*] Goth. c. cod. c. ap. Mi. ° *καὶ*. — *þaim*] ° cod. A. — *jah jabai*] gr. omn. *εἰ καὶ*, formula hoc verborum ordine invenitur etiam XII, 11, cum L. XVIII, 4 *jabai jah* legatur. — *gasaiwa auk*] cod. A *unte gasaiwa* (nam video). — *dulleitilai*] cod. A *du leitilai*; lectio recepta, quod jam Cast. adnotavit, pro *duh leitilai* (vid. ad Cor. I, VII, 16), cui inest *καὶ* particula (*-uh*); nam etsi ad J. XVIII, 26 *uh* encliticum pro *καὶ etiam* significante particula poni posse negavimus, tamen eos locos excipimus quibus *καὶ* cum *εἰ* conjungitur; his enim Goth. *jah* aut plane omittit, aut ante *jabai* ponit (vid. supra), unde his locis Goth. in illo *καὶ* gravem quemdam sensum non posuisse apparet; cæterum *leitilai* (paucum) ° gr. omn. neque Joan. V, 35; Phil. 15 additur; dicitur autem Skeir. p. 47, 5 *du leitilamma mela*.

VII, 9. *saurgaideduþ*] sic recte cod. A; cod. B ✳ *saurgideduþ*. — *in*] ° cod. A.

VII, 10. *so*] ° cod. A. — *gatulgidai*] cod. A *gatulgida* ad *idreiga* relatum, cum *gatulgidai* ad *ganistai* referendum sit. — *ustiuhada*] vid. ad J. XIII, 35. — *du teitau*] ad Titum. gr, *ἐπὶ Τίτου*; Goth. c. codd. *πρὸς Τίτον*.

VII, 11. *saiw*] cod. A ✳ *saiwa* (video). — *hlutrans*] sic codd.; Cast. ✳ *hautrans*, vid. ad I, 12. — *visan*] Goth. c. codd. ° *ἐν*.

VII, 12. *jabai*] Goth. ° *καὶ*. — *melida*] Goth. ° *ὑμῖν*.

VII, 13. *inuh þis*] cod. A *inuþ-þis*. — *sium*] cod. A *sijum*. — *aþþan*] at, ° gr.; Goth. conspirat cum iis codd. qui *δέ* h. l. ponunt et infra post *περισσοτέρως* (*filaus*) omittunt. — *ana*] pr. ° cod. A. — *unsarai*] nostra, gr. *ὑμῶν*.

VII, 14. *izvis*] gr. omn. post *rodidedum*.

VII, 15. *jah brusts*] cod. A *jab-brusts*. — *ina*] sic recte cod. A; cod. B ✳ *ine*.

VII, 16. *nu*] igitur, ° gr.

VIII, 1. *kannja*] notifico, gr. *γνωρίζομεν*. — *aikklesjon*] sic cod. B; cod. A omnino melius cum gr. omn. *aikklesjom* (ecclesiis).

2 ïzvis. broþrjus. ants guþs þo gibanon ïn aikklesjon makidonais. þatei ïn managamma kustau aglons
3 managduþs fahedais ïze jah þata diupo unledi ïze usmanagnoda du gabein ainfalþeins ïze. unte bi mahtai
4 veitvodja jah ufar maht silbaviljos vesun. miþ managai usbloteinai bidjandans uns niman
5 anst seina jah gamainein andbahtjis ïn þans veihans. jah ni svasve venidedum ak sik silbans
6 atgebun frumist fraujin. þaþroh þan uns þairh viljan guþs. svaei bedeima teitaun ei svasve
7 faura dustodida. svah ustiuhai ïn ïzvis jah þo anst. akei sve raihtis ïn allamma managniþ
galaubeinai jah vaurda jah kunþja jah ïn allai usdaudein jah ana þizai us ïzvis ïn uns friaþvai
8 ei jah ïn þizai anstai managnaiþ. ni svasve fraujinonds qiþa ïzvis ak ïn þizos anþaraize us-
9 daudeins jah ïzvaraizos friaþvos airkniþa kiusands. unte kunnuþ anst fraujins unsaris ïesuis
xristaus þatei ïn ïzvara gaunledida sik gabigs visands ei jus þamma ïs unledja gabeigai vair-
10 þaiþ. jah ragin ïn þamma giba. unte þata ïzvis batizo ïst. juzei ni þatainei viljan ak jah taujan
11 dugunnuþ af fairnin jera. ïþ nu sai jah taujan ustiuhaiþ ei svasve faura ïst muns du viljan sva jah
12 du ustiuhan us þammei habaiþ. jabai auk vilja ïn gagreftai ïst. svasve habai. vaila andanem ïst. ni
13, 14 svasve ni habai. ni sva auk ei anþaraim ïusila ïþ ïzvis aglo ak us ïbnassau. ïn þamma nu mela ïzvar
ufarassus du jainaize þarbom. ei jah jainaize ufarassus vairþai du ïzvaraim þarbom ei vairþai
15, 16 ïbnassus. svasve gameliþ ïst. saei filu ni managizo jah saei leitil ni favizo. aþþan aviliud guþa. ïzei
17 gaf þo samon usdaudein faur ïzvis ïn hairto teitaus. unte raihtis bida andnam. aþþan usdaudoza
18 visands silba viljands galaiþ du ïzvis. jaþ-þan miþsandidedum ïmma broþar. þizei hazeins ïn ai-
19 vaggeljons and allos aikklesjons. aþþan ni þat-ain ak jah gateviþs fram aikklesjom miþ gasinþam

INTERPRETATIO.

vobis, fratres, gratiam Dei hanc datam in ecclesia Macidoniæ. 2, quod in multo experimento tristitiæ multitudo gaudii eorum et hæc profunda paupertas eorum abundavit ad divitias simplicitatis eorum; 3. nam secundum virtutem testor et supra virtutem voluntarii fuerunt, 4. cum multa exhortatione precantes nos accipere gratiam suam et communicationem ministerii in hos sanctos. 5. Et non sicut speravimus, sed se ipsos dederunt primum Domino, deinde autem nobis per voluntatem Dei, 6. adeo-ut precaremur Titum, ut sicut antea incepit, sic perficiat in vos etiam hanc gratiam. 7. Sed uti quidem in omni abundatis, fide et verbo et cognitione et in omni sollicitudine et in hac e vobis in nos caritate, ut etiam in hac gratia abundetis. 8. Non sicut dominans dico vobis, sed propter hanc aliorum sollicitudinem etiam vestræ caritatis sinceritatem probans. 9. Nam cognoscitis gratiam domini nostri Jesu Christi, quod propter vos pauperem-fecit se dives existens, ut vos hac ejus paupertate divites fiatis. 10. Et consilium in hoc do, nam hoc vobis melius est, vos qui non solum velle, sed etiam facere incepistis a præcedente anno. 11. Verum nunc ecce etiam facere perficiatis, ut sicut adest animus ad cupiendum, sic etiam ad perficiendum, ex quo habetis. 12. Si enim voluntas in parato est, sicut habeat, bene acceptum est, non sicut non habeat. 13. Non sic enim ut aliis quies, verum vobis tristitia, sed ex æqualitate; 14. in hoc nunc tempore vestra abundantia ad illorum inopias, ut etiam illorum abundāntia fiat ad vestras inopias, ut fiat æqualitas, 15. sicut scriptum est: qui multum, non plus et qui paucum, non minus. 16. At gratia Deo, qui dedit hanc eamdem sollicitudinem pro vobis in cor Titi, nam quidem precem accepit; 17. at sollicitior existens ipse volens profectus-est ad vos, 18. et autem misimus cum eo fratrem, cujus laus propter evangelium per omnes ecclesias. 19. At non hoc-solum, sed etiam ordinatus ab ecclesiis inter socios-peregrinationis

ANNOTATIONES.

VIII, 2. *jah þata*] cod. A *jaþ-þata*.

VIII, 3. *silbaviljos*] quod adverbiumne esset (uti *aljaleikos* Philipp. III. 15), an adjectivum, cum Cast. dubitasset, Grim. W. J. p. 202 et Gram. III, 596 pluralem substantivi esse recte monuit, rectius autem pro *silbavilis* formam *silbavileis* posuisset, vid. Gram. I, 599 sq. — *vesun*] fuerunt, ° gr. omn.

VIII, 4. *usbloteinai*] cod. B ⋇ *usbloþeinai*. — *niman*] accipere, ° gr., qui habent cum *uns* post *veihans* ponunt; Ulf. e. Ambrst. — *seina*] suam, ° gr. omn. cf. ad I, VII, 16.

VIII, 5. *jah ni*] cod. A *jan-ni*. — *þaþroh þan*] cod. A *þaþroþ-þan*, cæterum gr. omn. καί; Goth. c. verss. lat., cf. tamen L. IV, 9, ubi *þaþroh* = καί.

VIII, 7. *raihtis*] hac particula περ encliticum redditur, sic L. I, 1 *unte raihtis* (ἐπειδήπερ). XVIII, 14 *þau raihtis* (ἤπερ). — *ïn*] sec. in, ° gr. omn. — *ana*] in, ° gr. omn. — *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.

VIII, 8. *svasve fraujinonds*] sicut dominans, gr. omn. κατ' ἐπιταγήν; Goth. c. Vulg. — *ïzvis*] vobis, ° gr. om. — *usdaudeins*] sic recte cod. A, cod. B ⋇ *usdaudein*. — *friaþvos*] cod. A *frijaþvos*.

VIII, 9. *gabeigai*] cod. A *gabigai*.

VIII, 10. *jah ragin*] cod. A *jar-ragin*. — *viljan — taujan*] ¶ cod. A c. gr. omn.; cod. B cum vers. Syr. et Arab. (ab ea, quam edidit Walton prorsus diversa, exstante in bibliotheca Ambrosiana in cod. pentaglotto epistolas Pauli continente. CAST.). Cæterum Goth. ° τό utr., sic vs. seq.

VIII, 11. *fauraïst*] adest, ° gr. omn. — *du*] sec. ad, gr. τό; Goth. c. cod. H ap. Mi. et verss. lat. τοῦ legit. — *habaiþ*] habetis, cod. A *habai* (habeat) c. vers. Copt.

VIII, 12. *vilja*] sic codd., Cast. ⋇ *viljan*. — *gagreftai*] sic Grim. W. J. p. 192 et Gram. III, 514 recte conjecit (cf. L. II, 1) et Mssm. B. A. p. 325 dicit in cod. altero ita scriptum esse videri, cum alter hac parte mutilatus sit; Cast. *gagrei.... tai*, sed *gagreftai* ap. *Add*. p. 67. — *svasve*] Goth. ° ἐάν et paulo post c. codd. τις. — *ïst*] sec. est, ° gr. omn.

VIII, 13. *sva*] sic, ° gr. omn., nisi Goth. *svaei* interjecta *auk* particula diremit; de simili tmesi vid. ad L. I, 20.

VIII, 15. *managizo — faviso*] plus — minus, gr. omn. ἐπλεόνασε — ἠλαττόνησε. — *jah saei*] cod. A *jas-saei*.

VIII, 16. *aviliud*] cod. A *aviliuþ*. — *ïzei*] cod. A *ïze*. — *faur ïzvis*] cod. B ° ⋇.

VIII, 17. *silba viljands*] Cast. ⋇ jct.

VIII, 18. *jaþ þan*] cod. B (?) ⋇ *gaþ-þan*, cod. A (?) ⋇ *gah þan*. — *þizei*] cod. A ⋇ *þizai*. — *ïn*] propter, gr. omn. ἐν (in). — *and*] per, sic in cod. B scriptum esse videri Cast. in *Add*. p. 68 dicit, dum in cod. A *ana* videatur, sed *and* solum est rectum.

VIII, 19. *miþ gasinþam*] inter socios, cod. A c. gr. omn. *miþgasinþa* (consocius). — *du*] Goth. c. codd. ° αὐτοῦ.

20 uns miþ anstai þizai andbahtidon fram uns du fraujins vulþau jah gairnein unsarai. bivandjandam
21 þata ïbai was uns fairinodedi ïn digrein þizai andbahtidon fram uns. garedandans auk goda ni
22 þatainei ïn andvairþja guþs ak jah ïn andvairþja manne. ïnsandidedum þan miþ ïm broþar unsa-
rana. þanei gakausidedum ïn managaim ufta usdaudana visandan aþþan nu sai filaus mais usdau-
23 dozan trauainai managai ïn ïzvis. jaþþe bi teitu. saei ïst gaman mein jah gavaurstva ïn ïzvis jaþþe
24 broþrjus unsarai apaustauleis aikklesjono vulþus xristus. aþþan ustaiknein friaþvos ïzvaraizos
IX, 1 jah unsaraizos wofluljos faur ïzvis ïn ïm ustaiknjandans ïn andvairþja aikklesjono. aþþan bi and-
2 bahti. þatei rahtoda du veihaim. ufjo mis ïst du meljan ïzvis. unte vait gairnein ïzvara. þizaiei fram
ïzvis wopa at makidonnim. unte axaja gamanvida ïst fram fairnin jera jah þata us ïzvis aljan ga-
3 vagida þans managistans ïzei. aþþan fauragasandida broþruns ei wofluli unsara so fram ïzvis ni
4 vaurþi lausa ïn þizai halbai ei svasve qaþ gamanvidai sijaiþ. ïbai jabai qimand miþ mis makido-
neis jah bigitand ïzvis unmanvjans. gaaiviskondau veis. ei ni qiþau jus. ïn þamma stomin þizos
5 wofluljos. naudiþaurft nu man bidjan broþruns ei galeiþaina du ïzvis jah fauragamanvjaina þana
fauragahaitanan aivlaugian ïzvaraha þana manvjan visan svasve vailaqiss jah ni svasve bifaihon.
6 þatuþ þan saei saiïþ us gaþagkja. us gaþagkja jah sneiþiþ jah saei saiïþ ïn þiuþeinai. us þiuþeinai
7 jah sneiþiþ. warjizuh svasve fauragahugida hairtin ni us trigon aiþþau us nauþai. unte blasana
8 giband frijoþ guþ. aþþan mahteigs ïst guþ alla anst ufarassjan ïn ïzvis ei in allamma sinteino
9 allis ganauhan habandans ufarassjaiþ ïn allamma vaurstve godaize. svasve gameliþ ïst. tahida gaf
10 unledaim. usvaurhts ïs visiþ du aiva. aþþan sa andstaldands fraiva þana saiandan jah hlaiba du
11 mata andstaldiþ jah managjai fraiv ïzvar jah vahsjan gataujai akrana usvaurhtais ïzvaraizos. ïn

INTERPRETATIO.

nobis cum gratia hac ministrata a nobis ad domini gloriam et promptitudinem nostram, 20. devitantibus hoc, ne quis nos vituperaret in abundantia hac ministrata a nobis; 21. curantes enim bona non solum in facie Dei, sed etiam in facie hominum. 22. Misimus autem cum iis fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpe sollicitum existentem, at nunc ecce multo magis sollicitiorem confidentia multa in vos; 23. sive pro Tito, qui est socius meus et adjutor in vos, sive fratres nostri, apostoli ecclesiarum, gloria Christi. 24. At ostensionem caritatis vestræ et nostræ gloriationis de vobis in iis exhibentes in præsentia ecclesiarum. IX, 1. At de ministerio, quod pertinuit ad sanctos, superfluum mihi est ad scribendum vobis; 2. nam scio promptitudinem vestram, qua de vobis glorior ad Macidones, nam Achaja præparata est a præcedente anno; at hæc ex vobis æmulatio concitavit hos plurimos eorum. 3. At præmisi fratres, ut gloriatio nostra hæc de vobis non fieret inanis in hoc dimidio, ut, sicut dixi, præparati sitis, 4. ne, si veniunt cum me Macidones et inveniunt vos imparatos, pudeat nos, ut non dicam vos, in hac confirmatione hujus gloriationis. 5. Necessitatem igitur puto rogare fratres, ut eant ad vos et præparent hanc promissam eulogiam vestram hanc paratam esse uti benedictionem et non uti deceptionem. 6. Hoc autem qui serit e parcimonia, e parcimonia etiam metit, et qui serit in benedictione, e benedictione etiam metit. 7. Quisque sicut prædestinavit corde non e dolore aut e necessitate, nam hilarem datorem amat Deus. 8. At potens est Deus omnem gratiam augere in vobis, ut in omni semper omnis sufficientiam habentes abundetis in omni operum bonorum, 9. sicut scriptum est: dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in ævum. 10. At hic donans semine hunc serentem etiam pane ad cibum donat, et augeat semen vestrum, et crescere faciat fructus justitiæ vestræ. 11. In omni locu-

ANNOTATIONES.

VIII, 20. *bivand jandam*] devitantibus, ad proxime præcedens *uns* relatum, cod. A *bivandjandans* (devitantes) c. gr. omn., ad sequentia pertinens, cf. ad IV, 18. — *digrein*] sic in cod. A posteriorem manum recte emendasse pro *digrjin* (quod in cod. B legitur et prima manu etiam in cod. A scriptum fuit), jam Grim. W. J. p. 194 indicavit.

VIII, 21. *guþs*] Dei, gr. κυρίου.

VIII, 22. *usdaudana*] sic recte cod. A, cod. B ⁂ *usdauda* — *filaus mais*] de qua ubertate loquendi vid. ad M. VI, 26; cod. A *filu*.

VIII, 23. *jah gavaurstva*] cod. A *jag-gavaurstva*; cæterum *gavaurstva* gr. omn. post *ïzvis*. — *vulþus*] cod. A *vulþaus* (gloriæ) c. Veles. et verss. latt. ap. Mill. nisi *vulþaus* pro *vulþus* scriptum est, vid. ad Mc. VII, 32.

VIII, 24. *friaþvos*] cod. A *frijaþvos*. — *ustaiknjandans*] ostendentes, gr. ἐνδείξασθε.

IX, 1. *aþþan*] Goth. aut μέν aut γάρ omittit, utramque enim græcam particulam per *aþþan* reddit; veri tamen est similius, eum μέν omisisse: primum quia γάρ in omnibus iis codd. legitur, quibuscum aliis etiam locis consentire solet; deinde quia δέ vs. 3 illi μέν oppositum, iterum per *aþþan* convertit, nullus autem nobis innotuit locus, ubi μέν — δέ per *aþþan* — *aþþan* redditum esset, sed aut μέν aut δέ respondet; accedit quod Goth. μέν sæpius omittit, cf. XI

4. — *du meljan*] Cast. ⁂ jct.; cæterum Goth. c. codd. τοῦ pro τό legit, cf. 8, 11.

IX, 2. *wopa*] glorior, cod. A *wopam* (gloriamur). — *makidonnim*] sic cod. B pro *makidonim*, vid. ad Gal. V, 15. — *axaja*] cod. A *akaja*, utrumque recte habet, sic *pasxa*, *zaxarias* et *paska*, *zakarias* scribitur. — *gavagida*] cod. A *usvagida*, idem significans. — *ïzei*] eorum, ° cod. A c. gr. omn.

IX, 4. *jah bigitand*] cod. A *jab-bigitand*. — *unmanvjans*] cod. A ⁂ *unmanvjands*, vid. ad L. X, 2. — *gaaiviskondau*] cod. A ⁂ *gaaiviskonda*. — *qiþau*] dicam, gr. λέγωμεν. — *þizos wolfluljos*] hujus gloriationis, ° gr. et cod. A ° *þizos*.

IX, 5. *jah ni*] cod. A *jan-ni*.

IX, 6. *saiïþ*] utr., cod. A *saijiþ*. — *us gaþagkja*] utr., Cast. ⁂ jct. — *þiuþeinai*] benedictione, gr. εὐλογίαις; cæterum Goth. pro priore ἐπί c. cod. ἐν legisse videtur, de altero utrum ἐπί an ἐξ legerit, non satis liquet.

IX, 7. *nauþai*] hinc usque ad (*andhulei*) *nins* XII, 1 in cod. A deest. — *giband*] Cast. hanc formam falsam pro *gibandan* esse dicens, errat. vid. Grim. I, 1017.

IX, 8. *ïst*] est. ° gr. omn.

IX, 9. *usvaurhts*] cod. B. ⁂ *usvaurts*, vid. ad M. V, 15.

12 allamma gabignandans ïn allai ainfalþein. sei vaurkeiþ þairh uns aivxaristian guþa. unte andbahti
þis gudjinassaus ni þatainei ïst usfulljando gaidva þize veihane ak jah ufarassjando þairh managa
13 aviliuda guþa. þairh gakust þis andbahtjis mikiljandans guþ ana ufhauseinai andahaitis ïzvaris ïn
14 aivaggeljon xristaus jah ïn ainfalþein gamainduþais du ïm jah du allaim jah ïzei bidai faur ïzvis
15 gairnjandans ïzvara ïn ufarassau anstais guþs ana ïzvis. aviliud guþa ïn þizos unusspillodons ïs
x, 1 gibos. aþþan ïk silba pavlus bidja ïzvis bi qairrein jah mukamodein xristaus. ïkei ana and-
2 augi raihtis hauns ïm ïn ïzvis aþþan aljar visands gatraua ïn ïzvis. aþþan bidjam ei ni andvairþs
gatrauau trauainai. þizaiei man gadaursan ana sumans þans munandans uns sve bi leika gaggandans
3, 4 ïn leika auk gaggandans ni bi leika draubtinom. unte vepna unsaris drauhtinassaus ni leikeina ak
5 mahteiga guþa du gataurþai tulgiþo. mitonins gatairandans jah all hauhiþos ushafanaizos viþra kunþi
6 guþs jah frahinþandans all frapje jah ïn ufhausein xristaus tiuhandans. jah manvuba habandans du
7 fraveitan all ufarhauseino. þan usfulljada ïzvara ufhauseins. þo bi andvairþja saiwiþ jabai was
gatrauaiþ sik silban xristaus visan. þata þagkjai aftra af sis silbin ei svasve ïs xristaus sva jah veis.
8 aþþan sveþauh jabai wa managizo wopam bi valdufni unsar. þatei atgaf frauja unsis du timrcinai jah
9, 10 ni du gataurþai ïzvarai ni gaaiviskonda. ei ni þugkjaima sve þlahsjandans ïzvis þairh bokos. unte þos
11 raihtis bokos qiþand kaurjos sind jah svinþos iþ qums leikis lasivs jah vaurd frakunþ. þata þagkjai
sa svaleiks þatei wileikai sium vaurda þairh bokos aljar visandans svaleikai jah andvairþai vaurstva
12 unte ni gadaursum domjan unsis silbans aiþþau gadomjan uns du þaim sik silbans anafilbandam ak
13 eis ïn sis silbam sik silbans mitandans jah gadomjandans sik silbans du sis silbam ni fraþjand. iþ
14 veis — ak bi mitaþ garaideinais. þoei gamat unsis guþ mitaþ fairrinnandein und jah ïzvis. ni auk
svasve ni fairrinnandans und ïzvis ufarassau ufþanjam uns. unte jah und ïzvis gasniumidedum ïn

INTERPRETATIO.

pietati, in omni simplicitate, quæ operatur per nos eucharistiam Deo; *12. nam ministerium hujus muneris non solum est implens inopiam horum sanctorum, sed etiam augens per multas gratias Deo. 13. Per experimentum hujus ministerii glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ in evangelium Christi et in simplicitate communicationis ad eos et ad omnes, 14. et eorum prece pro vobis desiderantes vos in abundantia gratiæ Dei in vobis. 15. Gratia Deo propter hoc inenarrabile ejus donum. x, 1. At ego ipse Paulus rogo vos per humanitatem et lenitatem Christi, ego-qui in facie quidem humilis sum in vobis, at alias existens confido in vos. 2. At rogamus ut non præsens confidam fiducia, qua puto audere in quosdam hos putantes nos ut secundum carnem ambulantes, 3. in carne enim ambulantes non secundum carnem militamus; 4. nam arma nostræ militiæ non carnalia, sed potentia Deo ad eversionem munimentorum, 5. opiniones evertentes et omne altitudinis elatæ contra scientiam Dei et capientes omne mentium, et in obedientiam Christi ducentes, 6. et parate habentes ad ulciscendum omne inobedientiarum, cum expletur vestra obedientia. 7. Hæc de facie videtis? Si quis confidit se ipsum Christi esse, hoc opinetur rursus a se ipso, ut sicut is Christi, sic etiam nos. 8. At quidem si quid plus gloriamur de potentia nostra, quam dedit Dominus nobis ad ædificationem et non ad eversionem vestram, non erubescimus, 9. ut non videamur ut terrentes vos per litteras; 10. nam hæ quidem litteræ, dicunt, graves sunt et fortes, verum adventus corporis infirmus et verbum despectum. 11. Hoc opinetur hic talis, quod quales sumus verbo per litteras alias existentes, tales etiam præsentes opere, 12. nam non audemus judicare nos ipsos aut comparare nos cum his se ipsos commendantibus, sed ii in se ipsis se ipsos metientes et comparantes se ipsos cum se ipsis non intelligunt. 13. Verum nos — sed secundum mensuram regulæ, quam mensus-est nobis Deus, mensuram pertingentem usque-ad etiam vos. 14. Non enim sicut non pertingentes usque-ad vos abundanter extendimus nos, nam etiam usque-ad vos contendimus in evangelio

ANNOTATIONES.

IX, 13. *in*] sec. in gr. omn.

IX, 15. *aviliud*] Goth. c. codd. ° δέ. — *unusspillodons*] cod. B ⁎ *unusspillidons*, vid. Rom. XI, 33; i pro *o* aliquoties falso a librariis scriptum esse, ad L. I, 23 vidimus.

X, 1. *ik silba*] ¶ gr. omn. — *im*] sum ° gr. omn. — *aljar visands*] Cast. ⁎ jct., sic vs. 11.

X, 2. *bidjam*] cod. B ⁎ *bidjan*, græcis accommodatum esset. si *bidja* (rogo) legeretur. — *gatrauau*] cod. B ⁎ *gatraiau*,, Castillionæo (Gloss. p. 64) *ai* pro *au* scriptum esse videbatur, ut duplicatio ejusdem diphthongi vitaretur; quam defendendi rationem ut sapientibus probaverit, admodum veremur.

X, 4. *unsaris drauhtinassaus*] ¶ gr. omn.

X, 5. *jah*] tert. et, ° gr. omn. — *tiuhandans*] ducentes, ° gr.

X, 8. *sveþauh jabai*] quidem si = ἐάν τε, ut Goth. καί omisisse videatur; *sveþauh* reddendis encliticis inservit aliis etiam locis, vid. Rom. VIII, 9 *sveþauh jabai* = εἴπερ; pro *sveþauh* ita sæpius *raihtis* ponitur, vid. ad VIII, 7; — τε a Goth. plerumque exprimi non solere, ad L. II, 16 comprobavimus. — *wa managizo*] ¶ gr. — *gaaiviskonda*] erubescimus, gr. omn. αἰσχυνθήσομαι.

X, 9. *þugkjaima*] videamur, gr. δόξω. — *þlahsjandans*] terrentes, gr. ἐκφοβεῖν.

X, 10. *qiþand*] dicunt, gr. omn. φησί; Goth. c. Vulg. — *sind*] sunt, ° gr. omn. — *qums*] sic cod. B; Cast. ⁎ *quma*.

X, 11. *aljar visandans*] vid. ad vs. 1.

X, 12. *unsis silbans*] nos ipsos, gr. ° omn. — *du þaim*] ad hos, gr. omn τισὶ τῶν. — *sik*] cod. B ⁎ *sik sik*; idem verbum librariorum negligentia mendose repetitum sæpius invenitur, sic supra VI, 3 *ei ei*, infra XII, 6 *aiþþau aiþþau*, cf. ad J. IX, 41; etiam plura verba, uti Eph. VI, 9, ubi *jah jus fraujans* in cod. A bis scripta sunt.

X, 13. *veis*] initio versiculi desunt verba respondentia his textus græci οὐχὶ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησόμεθα; amanuensis enim in transcribendo integram lineam omisit, cumque postea vidisset sensum omnino constare non posse, vocem *veis* (nos) supra lineam addidit (Cast.), cf. ad IV, 10. — *fairrinnandein*] pertingentem, gr. omn. ἐφικέσθαι.

X, 14. *und*] sec., gr. omn. ante *unte*.

15 aivaggeljon xristaus. ni inu mitaþ wopandans in framaþjaim arbaidim aþþan ven habam at vahs-
16 jandein galaubeinai izvarai in izvis mikilnan bi garaideinai unsarai du ufarassau. ufarjaina izvis
17 aivaggeljon merjan ni in framaþjaim arbaidim du manvjaim wopan. aþþan sa wopands in fraujin
18;xi,1 wopai. unte ni saei sik silban gasvikunþeiþ. jains ist gakusans ak þanei frauja gasvikunþeiþ. vainei
2 usþulaidedeiþ meinaizos leitil wa unfrodeins akei jah uspulaiþ mik. unte aljanonds izvis guþs al-
3 jana gavadjoda auk izvis ainamma vaira mauja svikna du usgaban xristau. aþþan og ibai aufto
svasve vaurms aivvan uslutoda filudeisein seinai riurja vairþaina fraþja izvara af ainfalþein jah
4 sviknein þizai in xristau. jabai nu sa qimanda anþarana iesu mereiþ. þanei veis ni meridedum.
aiþþau ahman anþarana nemuþ. þanei ni nemuþ. aiþþau aivaggeljon anþara. þoei ni andnemuþ.
5 vaila usþulaideduþ. man auk ni vaihtai mik minnizo gataujan þaim ufar mikil visandam apaustau-
6 lum. jabai unhrains im vaurda akei ni kunþja. aþþan in allamma gabairhtida in allaim du izvis.
7 aiþþau ibai fravaurht tavida mik silban haunjands ei jus ushauhjaindau. unte arvjo guþs aivaggel-
8 jon merida izvis. anþaros aikklesjons birauboda nimands andavizn du izvaramma andbahtja jah
9 vizands at izvis jah ushaista ni ainnohun kaurida. unte þarbos meinos usfullidedun broþrjus qi-
10 mandans af makidonai jah in allaim unkaureinom izvis mik silban fastaida jah fasta. ist sunja xri-
11 staus in mis. unte so wofluli ni faurdammjada in mis in landa akaje. in wis. unte ni frijo izvis. guþ
12 vait. iþ þatei tauja jah taujan haba ei usmaitau inilon þize viljandane inilon ei in þammei wopand.
13 bigitaindau svasve jah veis. unte þai svaleikai galiugaapaustauleis vaurstvjans hindarveisai gagalei-
14 kondans sik du apaustaulum xristaus. jah nist sildaleik. unte silba satana gagaleikoþ sik aggillau liuha-
15 dis. nist mikil jabai andbahtos is gagaleikond sik sve andbahtos garaihteins. þizeei andeis vairþiþ

INTERPRETATIO.

Christi. 15. Non sine mensura gloriantes in alienis laboribus, at spem habemus in crescente fide vestra in vobis augeri secundum regulam nostram ad abundantiam, 16. ultra vos evangelium prædicare, non in alienis laboribus ad parata gloriari : 17. at hic glorians in Domino glorietur, 18. nam non qui se ipsum commendat, ille est probatus, sed quem dominus commendat. xi, 1. Utinam pateremini meæ paucum aliquid stultitiæ, sed etiam patiamini me; 2. nam æmulans vos Dei æmulatione, despondi enim vos uni viro puellam castam ad exhibendum Christo. 3. At timeo, ne forte sicut serpens Evvan decepit dolo suo, corruptæ fiant mentes vestræ a simplicitate et castitate hac in Christo. 4. Si igitur hic veniens alium Iesum prædicat, quem nos non prædicavimus: aut spiritum alium accepistis, quem non accepistis; aut evangelium aliud, quod non recepistis; bene passi-estis. 5. Puto enim non quoquam me minus facere his supra multum existentibus apostolis. 6. Sinpurus sum verbo, sed non scientia, at in omni me-manifestavi in omnibus ad vos. 7. Aut num peccatum feci me ipsum humilians, ut vos exaltemini, quod nequidquam Dei evangelium prædicavi vobis? 8. Alias ecclesias spoliavi, accipiens obsonium ad vestrum ministerium et existens apud vos et egenus non ullum gravatus-sum; 9. nam egestates meas suppleverunt fratres venientes a Macidonia et in omnibus non-molestiis vobis me ipsum servavi et servo. 10. Est veritas Christi in me, nam hæc gloriatio non obstruitur in me in terra Acæorum; propter quid? 11. Quia non amo vos? Deus scit. 12. Verum quod facio et facere habeo, ut excidam occasionem horum cupientium occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut etiam nos. 13. Nam hi tales falsi-apostoli operarii dolosi assimilantes se ad apostolos Christi; 14. et non-est mirum, nam ipse Satana assimilat se angelo lucis; 15. non-est magnum, si ministri ejus assimilant se, ut ministri justitiæ, quorum finis fit secundum opera eorum.

ANNOTATIONES.

x, 15. *habam*] habemus, gr. omn. ἔχοντες.

x, 16. *ufairjaina*] sic cum Cast. jct. dedimus, fortasse rectius div. scribendum est *ufar jaina*, uti xi, 5 *ufar mikil* (ὑπερλίαν). — *arbaidim*] laboribus, gr. omn. κανόνι, quod nunc legitur e versu præcedente huc pervenisse videtur.

x, 18. *gakusans*] cod. B ⚹ *gakusands*, vid. ad L. x, 2.

xi, 1. *meinaizos* — *unfrodeins*] meæ — insipientiæ, gr. μου—ἀφροσύνῃ et *wa* (τι) ° gr.

xi, 2. *aljanonds*] æmulans, gr. omn. ζηλῶ, Goth. c. verss. latt. — *du usgaban*] Cast. ⚹ jct.; cæterum sine dubio pro *usgaban*, quod perspicue in cod. legi Cast. ait, *usg ban* legendum est, vid. Rom. xii, 1.

xi, 3. *seinai*] Goth. c. codd. ° οὕτω. — *jah sviknein*] et castitate, ° gr.

xi, 4. *jabai*] Goth. ° μέν. — *veis*] nos, ° gr. omn. — *ahman*] cod. B ⚹ *ahma;* jam Cast. veram lectionem in textu posuit, uti mox *aivaggeljon* pro codicis B falsa lectione *aivaggeljo* — *nemuþ*] pr. accepistis, gr. omn. λαμβάνετε; quod præteritum nos male habet, sed non ab interprete, sed a librario, cujus oculi ad sequens idem verbum aberrarent, scriptum esse videtur.

xi, 5. *visandam*] existentibus, ° gr. omn. — *apaustaulum*] cod. B ⚹ *apauslum*, vid. ad J xviii, 15.

xi, 6. *jabai*] Goth. ° δὲ καί. — *im*] sum, ° gr. omn. — *gabairhtida*] manifestavi sc. me, gr. φανερωθέντες; fortasse *gabairhtidai* (manifestati) legendum est.

xi, 7. *ibai*] num, ° gr. omn.; Goth. c. Vulg. (numquid).

xi, 8. *izvis*] *vis*, quod cod. B habet, falsum esse nobis videtur; eodem errore librarius cod. A 5, 9 *þe* pro *jaþþe* posuit; Grimm. W. J. p. 214 lectio codicis non prorsus contemnenda esse videbatur, sed jam Cast. *izvis* in textum recepit. — *ainnohun kaurida*] ¶ gr. omn.

xi, 9. *in allaim unkaureinom*] in omnibus non molestiis; Cast. et Grim. (W. J. p. 199 et Gram. III, 136) *unkaureinom* pro adverbio habentes, errant, nam ut adverbium esse posse concedatur, sed et Castillionæo forma ejus insolita videtur esse, nec Grim alio exemplo comprobare potuit: tamen constructio verborum repugnat, nam cum *in allaim* pro gr. ἐν πάντι Goth. nunquam ponat, fieri non potest, quin ad *unkaureinom*, dativum pluralis (cf. Grim. I 605), retulerit; gr. omn. ἀβαρῆ, quod non est neutrum, absolute positum, sed masculinum ad sequens ἐμαυτόν pertinens.

xi, 14. *nist*] non est, gr. omn. οὐ, sic vs. 15. — *aggillau*] sic cod. B pro *aggilau*, vid. ad Gal. v, 15.

xi, 15. *nist*] vid. ad vs. 14. — *mikil*] Goth. c. codd.

16 bi vaurstvam ïze. aftra qiþa ïbai was mik muni unfrodana. aiþþau vaila þau ŝve unfrodana nimaiþ
17 mik ei jah ïk leitil wa woþau. þatei rodja. ni rodja bi fraujin ak sve ïn unfrodein ïn þamma stomin
18, 19 þizos wôftuljos. unte managai wopand bi leika jah ïk wopa. unte azetaba usþulaiþ þans unvitans
20 frodai visandans. usþulaiþ jabai was ïzvis gaþivaiþ. jabai was fraïtiþ. jabai was usnimiþ. jabai was
21 ïn arbaidai briggiþ. jabai was ïzvis ïn andavleizn slahiþ. bi uns veriþai qiþa sve þatei veis siukai
22 veseima. ïþ ïn þammei we was ananþeiþ. ïn unfrodein qiþa. gadars jah ïk. haibraieis sind jah ïk.
23 ïsraeleiteis sind jah ïk. fraiv abrahamis sind jah ïk. andbahtos xristaus sind. svasve unvita qiþa. mais
24 ïk. ïn arbaidim managizeim. ïn karkarom ufarrassau. ïn slahim ufarrassau. ïn dauþeinim ufta. fram
25 ïudaium fimf sinþam fidvortiguns ainamma vanans nam. þrim sinþam vandum usbluggvans vas;
ainamma sinþa stainiþs vas. þrim sinþam usfarþon gatavida us skipa. naht jah dag ïn diupiþai vasna-
26 reins. vratodum ufta. bireikeim awo. bireikeim vaidedjane. bireikeim us kunja. bireikeim usþiudom.
bireikeim ïn baurg. bireikeim ïn auþidai. bireikeim ïn marein. bireikeim ïn galiugabroþrum.
27 aglom jah arbaidim. ïn vocainim ufta. ïn gredau jah þaurstein. ïn lausqiþreim ufta. ïn friusa jah
28, 29 naqadein. ïnuh þo afar þata arbaiþs meina seiteina. saurga meina allaim aikklesjom. was siukiþ
30 jah ni siukau. was afmarzjada jah ïk ni tundnau. jabai wopan skuld sijai. þaim siukeins meinaizos
31, 32 wopau. guþ jah atta fraujins ïesuis vait sa piuþeiga du aivam þatei ni liuga. ïn damaskon
33 fauramaþleis þiudos araitins þiudanis vitaida baurg damaskai gafahan mik viljands. jah þairh
XII, 1 augadauro ïn snorjon athahans vas and baurgsvaddjau jah unþaþlauh handuns ïs. wopan binah
2 akei ni batizo ïst. jah þan qima ïn siunins jah andhuleinins fraujins. vait mannan ïn xristau faur

INTERPRETATIO.

16. Iterum dico, ne quis me cogitet insipientem, alioquin bene quidem uti insipientem accipiatis me, ut etiam ego paucum quid glorier. 17. Quod loquor, non loquor secundum Dominum, sed uti in insipientia in hac substantia hujus gloriæ. 18. Quia multi gloriantur secundum carnem, etiam ego glorior; 19. nam libenter patimini hos inscios, prudentes exsistentes; 20. patimini, si quis vos servos-facit, si quis devorat, si quis capit, si quis in laborem ducit, si quis vos in faciem cædit. 21. Secundum ignominiam dico, uti quod nos ægroti essemus, verum in quo quidem quis audet, in imprudentia dico, audeo etiam ego; 22. Hebræi sunt, etiam ego; Israelitæ sunt, etiam ego; semen Abrahamis sunt, etiam ego; 23. ministri Christi sunt, sicut inscius dico, magis ego; in laboribus pluribus, in carceribus abundanter, in plagis abundanter, in mortibus sæpe. 24. A Iudæis quinque vicibus quadraginta uno carentes accepi, 25. tribus vicibus virgis cæsus fui; una vice lapidatus fui, tribus vicibus egressionem feci e nave, nocte et die in profunditate fui maris; 26. itineribus sæpe periculis fluminum, periculis latronum, periculis e genere, periculis a gentilibus, periculis in urbe, periculis in deserto, periculis in mari, periculis in falsis-fratribus; 27. afflictionibus et laboribus, in vigiliis sæpe, in fame et siti, in jejuniis sæpe, in frigore et nuditate. 28. Sine his post hoc labor meus sempiternus, cura mea omnibus ecclesiis. 29. Quis ægrotat, et non ægrotem? Quis sollicitatur, et ego, non urar? 30. Si gloriari debitum sit, his infirmitatis meæ glorier. 31. Deus et pater domini Iesu scit, hic benedictus in sæcula, quod non mentior. 32. In Damasco præpositus gentis Aretæ regis custodivit urbem Damascenam, comprehendere me volens; 33. et per fenestram in laqueo demissus fui per murum et effugi manus ejus. XII, 1. Gloriari oportet, sed non melius est et enim venio in visiones et revelationes Domini. 2. Scio

ANNOTATIONES.

° οὖν. — *jabai*] Goth. c. cod. 9 ap. Mi. ° καί. — *bi*] cum hoc loco foramen membranæ lacunam effecerit, Cast. hanc voculam de conjectura addidit.

XI, 16. *unfrondana*] pr., Goth. ° εἶναι, cf. ad Rom. XV, 8. — *vaila þau*] bene quidem, gr. omn οὖν, cui particulæ, *etiam si* significanti, illud *vaila þau* parum accommodatum esse videtur; si lectio genuina est, Gotho κἄν male intellectum et pro καὶ ἄν acceptum significare visum est nostrum *doch*, *wohl*, *wenigstens* (Gall. *encore*, *mais bien*, *au moins*) (cf. Luc. XVI, 4); sed etiam sic *vaila* otiosum est, nisi pro synonymo *þau* particulæ addito haberi potest, quod ut possit veremur, certe locos eum usum probantes desideramus; quamdam significationis similitudinem habet *vaila* Cor. I, IX, 12 marg. codicis A pro πάντως positum.

XI, 20. *usþulaiþ*] Goth. ° γάρ. — *ïn arbaidai briggiþ*] in laborem ducit, quæ circumlocutio quamquam græco ἐπαίρεται non adverbum respondet, tamen nemo nobis persuadebit, Gothum fortasse ἐπηρεάζει legisse, nam neque ullus gr. hoc verbum hoc loco legit, neque si legeret, ejus significationem verba gothica probe exprimerent.

XI, 21. *we*] nisi librarii errore pro *wa* scriptum est, quod pronomen Goth. sæpius contra gr. auctoritatem addit (vid. XII, 6 et 18), pro gr. ἄν positum esse judicandum est; at si exceperis *weh* (*modo*, Gal. VI, 12, Philipp. I, 27), hæc particula nullo alio loco invenitur, neque unquam ἄν post relativa pronomina positum a Goth. reddi solet.

XI, 23. *svasve*] sicut, ° gr. omn., Goth. c. Vulg. — *karkarom — slahim*] gr. omn; Goth. c. vulg.

XI, 25. *mareins*] maris, ° gr. omn.; Goth. c. Vulg.

XI, 27. init. Goth. c. codd.° ἐν.—*aglom—arbaidim*] afflictionibus—laboribus, ¶ gr. omn. et κόπῳ—μόχθῳ singulari numero habent. — *naqadein*] sic cod. B; Cast. ⋇ *naqadin*..

XI, 28. *meina*] sec. meus, ° gr. omn. — *seiteina*] sic cod. B pro *sinteina* (M. VI, 11); Grim. W. J. p. 202 illud *seiteins* lectionem vitiosam esse judicat, quia elisiones *n* consonantis gothica lingua non patiatur.

XI, 29. *tundnau*] sic cod. B; Cast. ⋇ *tundvjau*.

XI, 31. *fraujins*] Goth. c. codd. ° ἡμῶν.—*sa*] Goth. ° ὤν.

XI, 32. *baurg damaskai*] civitatem damascenam, gr. omn. Δαμασκηνῶν πόλιν, Cast. *damaskai*] formam esse adjectivam cum nesciret, *damaskaie* legi maluit.

XI, 33. *handuns*] cod. B ⋇ *handus*.

XII, 1. *woþan — ïst*] gloriari est, gr. καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι, pro quibus Goth. c. vers. Syr. legit: καυχᾶσθαι δεῖ, ἀλλ' οὐ συμφέρει.—*andhuleinins*] pergit cod. A.

XII, 2. *fidvortaihune*] cod. B ⋇ *vidvortaihune*, cod. A .*id* Cæterum hanc miram numeralis verbi constructionem, Cast. cum Glossar. p. 78 sq. altero loco Gal. II, 1 confirmasset, nunc ibi veram codicis lectio-

jera fidvortaihune jaþþe în leika ni vait. jaþþe înuh leik ni vait. guþ vait. fravulvanana þana
3 svaleikana und þridjan himin. jah vait þana svaleikana mannan jaþþe în leika jaþþe înuh leik nih
4 vait. guþ vait. þatei fravulvans varþ în vagg jah hausida unqeþja vaurda. þoei ni skulda sind mann
5 rodjan. faur þana svaleikana woþa iþ faur mik silban ni vaiht wopa niba în unmahtim meinaim.
6 aþþan jabai viljau wopan. ni sijau unvita. unte sunja qiþa. iþ freidja. îbai was în mis wa muni.
7 ufar þatei gasaiwiþ aiþþau gahauseiþ wa us mis. jah bi filusnai andhuleino ei ni ufarhafnau.
8, 9 atgibana îst mis hnuto leika meinamma aggilus satanins ei mik kaupastedi ei ni ufarhugjau.
bi þatei þrim sinþam fraujan baþ ei afstoþi af mis. jah qaþ mis. ganah þuk ansts meina. unte
mahts în siukeim ustiuhada. filu gabaurjaba nu mais wopa în siukeim meinaim ei ufarhleiþrjai ana
10 mis mahts xristaus. în þizei mis galeikaiþ în siukeim în anamahtim în nauþim în vrekeim în
11 þreihslam faur xristu. unte þan siuka. þan mahteigs îm. varþ unvita wopands. jus mik
gabaidideduþ. aþþan îk skulds vas fram îzvis gakannjan. unte ni vaihtai mins habaida þaim ufar
12 filu apaustaulum jah jabai ni vaihts îm. aiþþau sveþauh taikneis apaustaulaus gatavidos vaurþun în
13 îzvis în allai þulainai taiknim jah fauratanjam jah mahtim. wa auk îst. þize vanai veseiþ ufar
14 anþaros aikklesjons. niba þatei îk silba ni kaurida îzvis. fragibiþ mis þata skaþis. sai þridjo þata
manvus îm qiman at îzvis jah ni kaurja îzvis. unte ni sokja îzvaros aihtins ak îzvis. ni auk skulun
15 barna fadreinam huzdjan ak fadreina barnam. aþþan îk gabaurjaba fraqima jah fraqimada faur
16 saivalos îzvaros. sveþauh ei ufarassau îzvis frijonds minz frijoda. aþþan sai nu îk ni kaurida îzvis
17 ak visands aufto listeigs hindarveisein îzvis nam. îbai þairh wana þizeei însandida du îzvis bifaihoda
18 îzvis. baþ teitu jah miþînsandida îmma broþar. îbai wa bifaihoda îzvis teitus. niu þamma samin

INTERPRETATIO.

hominem in Christo ante annos quatuordecim sive in corpore, non scio, sive sine corpore, non scio, Deus scit, abreptum hunc talem ad tertium cœlum; 3. et scio hunc talem hominem sive in corpore, sive sine corpore, non scio, Deus scit, 4 quod abreptus fuit in paradisum et audivit ineffabilia verba quæ non debita sunt homini dicere. 5. De hoc tali glorior, verum de me ipso non quidquam glorior, nisi in impotentiis meis. 6. At si volo gloriari, non sim inscius, nam veritatem dico, verum parco, ne quis in me quid cogi, et supra quod videt aut audit, quid ad me. 7. Et secundum ubertatem revelationum, ut non efferar, datus est mihi stimulus carni meæ, angelus Satanæ, ut me colaphizet, ut non superbiam. 8. Secundum quod tribus vicibus Dominum rogavi, ut absisteret a me; et dixit mihi : 9. Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitatibus perficitur. Valde libenter igitur magis glorior in infirmitatibus meis, ut habitet super me virtus Christi, 10. in qua mihi placet in infirmitatibus, in injuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo; nam cum ægroto, tum potens sum. 11. Factus-sum inscius glorians, vos me coegistis, at ego debitus fui a vobis commendari, nam non quoquam minus habui his super multum apostolis, etiam si non quidquam sum. 12. Præterea quidem signa apostoli facta fuerunt in vobis in omni patientia, signis et prodigiis et virtutibus. 13. Quid enim est quo carentes fueritis præ aliis ecclesiis, nisi quod ego ipse non molestavi vos? 14. Ignoscite mihi hanc injuriam. Ecce, tertium hoc paratus sum venire ad vos et non molesto vos, nam non quæro vestras possessiones, sed vos; non enim debent filii parentibus opes colligere, sed parentes filiis. 15. At ego libenter insumo et insumor pro animis vestris; tamen ut abundanter vos amans minus amer. 16. At ecce nunc, ego non molestavi vos, sed existens fortasse astutus dolo vos cepi. 17. Num per aliquem, quorum misi ad vos, decepi vos? 18. Rogavi Titum et misi cum eo fratrem; numquid decepit vos Titus? Nonne hoc eodem spiritu

ANNOTATIONES.

nem *bi fidvortaihun jera* edidit, quam ob causam et h. l. deleto illo *e* finali *fidvortaihun* legendum, et Grim. W. J. p. 207 *fidvortaihune* accusativum nescimus quem neutrius pluralis statuere frustra ausum esse existimamus.— *înuh*] cod. A *înu*, sic vs. seq.

xii, 3. *înuh*] cod. A *înu*, idem mox *ni* pro *nih*.

xii, 5. *vaiht*] quidquam, ° gr. omn.

xii, 6. *wa*] quid ° gr. omn.—*saiwiþ*] Goth. c. codd. 6. et 9 ap. Mi. ° με. — *aiþþau*] cod. A ⁂ *aiþþau aiþþau*, vid. ad x, 12.

xii, 7 *hnuto*] cod. A *hnuþo* et in margine *gairu*.— *meinamma*] meæ, ° gr. omn.

xii, 8. *fraujan*] sic cod. A; cod. B. ⁂ *frauja*.

xii, 9. *mahts*] Goth. c. codd. ° μου. — *siukeim*] infirmitatibus, cod. A c. gr. omn. *siukein* (infirmitate).

xii, 10. *þreihslam*] sic cod. A; cod. B. *þleihslam* (sic enim legitur, non *þleihsham*, uti Cast. in adnotatione ad h. l. neque *þleihsam*, uti Mssm. ad Skeir. p. 182 dicit); lectionem autem codicis A nunc prætulimus, quod in *þreihan* verbo habet, quo comprobetur, cum *þleihsl* omni comprobatione careat; etiam Grim. l. l. p. 187 lectionem cod. B librarii errore natam esse existimat.

xii, 11. *woþands*] glorians, ° gr.— *jah jabai*] ¶ gr. omn., vid. ad vii, 8.

xii, 12. *aiþþau sveþauh*] præterea quidem, sic uterque cod.; gr. solummodo μέν, ut *aiþþau* abundet; sunt quidem codd., qui aliter legunt, nulli autem earum lectionum gothicum *aiþþau* accommodatum est; nam si Goth. ἀλλ' ἤ cum aliquot aliis legisset, sine dubio *alja* scripsisset vid. ad i, 13). Cast. qui in codd. lectione etiam offendit, *aþþan sveþauh* conjecit, quo quidem græcum πλήν convertitur, Luc. xix, 37. Philipp. iii, 26. cf. Rom. ix, 6, et nisi verbis græcis plane congruit, tamen sensum non pervertit. *Aiþþau sveþauh* sic conjunctum nullo alio loco invenitur.— *apaustaulaus*] cod. A *apaustaulus*, de qua varietate vid. ad L. i, 54. — *þulainai*] Goth. c. codd. ° ἐν.

xii, 13. *þize*] vid. ad L. x, 5.— *îk silba*] ¶ gr. omn.

xii, 14. *jah ni*] cod. A *jan-ni*.

xii, 15. *gabaurjabu*] cod. A *laþaleiko* et in margine lectionem codicis B habet. — *sveþauh ei*] tamen ut, gr. omn. εἰ καί.— *minz*] cod. A *mins*.

xii, 16. *aþþan sai nu*] at ecce nunc, quasi Goth. νυνὶ δέ legisset, vid. viii, 22. cf. ad Rom. vii, 6; sed cum gr. omn. ἔστω δέ legant, fortasse *siai* (*sijai*) scribendum est, sic etiam Grim. Gram. III, 247 judicat. Cæterum *nu* ° gr. omn.— *aufto*] fortasse, ° gr. omn.

xii, 17. *þairh wana*] per aliquem, gr. omn. τινα.— δι' αὐτοῦ; Goth. c. Vulg.

xii, 18. *îmma*] eo, gr. omn. præter cod. d ap Mi. —*wa*] Goth. aut contra gr. auctoritatem addit (vid. ad xi, 21), aut pro μήτι legit μή τι. — *laistim*] cod. B. ⁂ *laustim*, vid. Skeir. 40, 19; 45, 9.

19 ahmin ïddjedum. niu þaim samam laistim. aftra þugkeiþ ïzvis ei sunjoma uns viþra ïzvis. ïn
20 andvairþja guþs ïn xristau rodjam. þatuþ-þan all. liubans. ïn ïzvaraizos gatimreinais. unte og
ïbai aufto qimands ni svaleikans sve viljau bigitau ïzvis jah ik bigitaidau ïzvis svaleiks sve
ni vileiþ mik. ïbai aufto þvairheins aljan jiukos bihaita birodeinos haifsteis bifaiha ufsvalleinos
21 drobnans. ïbai aftra qimandan mik guþ gahaunjai at ïzvis jah qaino managans þize faura
fravaurkjandane jah ni ïdreigondane ana unhrainiþai. þoei gatavidedun. horinassau jah aglaitja.
XIII, 1 þridjo þata qima at ïzvis. ana munþa tvaddje veitvode jah þrije gastandai all vaurde.
2 fauraqaþ jah aftra fauragateiha svasve andvairþs anþaramma sinþa jah aljaþro nu melja þaim faura
3 fravaurkjandam jah anþaraim allaim þatei jabai qima. aftra ni freidja. unte kustu sokeiþ þis ïn mis
4 rodjandins xristaus. saei ni siukeiþ ïn ïzvis ak mahteigs ïst ïn ïzvis. aþþan jabai ushramiþs vas us
siukein akei libaiþ us mahtai guþs. jah auk siukam ïn ïmma akei libam miþ ïmma us mahtai guþs ïn
5 ïzvis. ïzvis silbans fraisiþ. sijaidu ïn galaubeinai. silbans ïzvis kauseiþ. þauh niu kunnuþ ïzvis þatei
6 ïesus xristus ïn ïzvis ïst. ïbai aufto ungakusanai sijuþ. appan venja ei kunneiþ þatei veis ni sijum
7 ungakusanai. aþþan bidja du guþa ei ni vaiht ubilis taujaiþ ni ei veis gakusanai þugkjaima ak ei jus
8, 9 þata godo taujaiþ ei veis ungakusanai þugkjaima. ni auk magum wa viþra sunja ak faur sunja. aþþan
10 faginom þan veis siukam iþ jus svinþai sijuþ. þizuh auk jah bidjam ïzvaraizos ustauhtais. duþþe þata
aljaþro melja ei andvairþs harduba ni taujau bi valdufnja. þammei frauja fragaf mis du gatimreinai
11 jah ni du gataurþai. þata anþar. broþrjus. faginoþ ustauhanai sijaiþ gaþrafstidai sijaiþ samo fraþjaiþ

INTERPRETATIO.

ambulavimus? nonne his iisdem vestigiis? 19. Iterum videtur vobis, quod defendimus nos adversus vos? In facie Dei in Christo loquimur, hoc autem omne, cari, propter vestram ædificationem; 20. nam metuo, ne forte veniens non tales quam volo, inveniam vos et ego inveniar vobis talis, quam non vultis me, ne forte iræ, æmulatio, animositates, rixæ, obtrectationes, insusurrationes, deceptiones, inflationes, seditiones; 21. ne iterum venientem me Deus humiliet apud vos et deplorem multos horum antea peccantium et non pœnitentium ob impuritatem, quam fecerunt, fornicationem et impudicitiam. XIII, 1. Tertium hoc venio ad vos; in ore duorum testium et trium stet omne verborum. 2. Prædixi et iterum prænuntio, sicuti præsens, altera vice et absens nunc scribo his antea peccantibus et aliis omnibus, quod si venio, iterum non parco. 3. Nam experimentum quæritis hujus in me loquentis Christi, qui non ægrotat in vobis, sed potens est in vobis. 4. At si crucifixus fuit ex imbecillitate, sed vivit e virtute Dei; et enim ægrotamus in eo, sed vivimus cum eo e virtute Dei in vobis. 5. Vos ipsos tentate, sitisne in fide; ipsos vos probate, an nonne cognoscitis vos, quod Iesus Christus in vobis est? num forte improbati estis. 6. At spero, ut cognoscatis, quod nos non sumus improbati. 7. At precor ad Deum, ut non quidquam mali faciatis, non ut nos probati videamur, sed ut vos hoc bonum faciatis, ut nos improbati videamur. 8. Non enim possumus aliquid contra veritatem, sed pro veritate. 9. At gaudemus, cum nos ægrotamus, verum vos validi estis; hoc enim etiam oramus, vestram perfectionem. 10. Ideo hoc absens scribo, ut præsens dure non faciam secundum potestatem, quam dominus dedit mihi ad ædificationem et non ad destructionem. 11. Hoc cæterum, fratres, gaudete, perfecti sitis, confisi sitis, idem sentiatis, pacem facientes sitis, et Deus pacis et charitatis

ANNOTATIONES.

XII, 19. *þugkeiþ*] sic recte cod. A; cod. B ⁎ *þukeiþ*.— *sunjoma*] sic recte cod. A; cod. B. ⁎ *sunjodama*; cæterum *sunjoma uns* gr. omn. post *ïzvis*.— *þatuþ-þan*] hoc autem, gr. τάδε; Goth. c. codd. τὰ δὲ legit.

XII, 20. *mik*] me, ° gr. omn. — *aljan*] æmulatio, gr. ζῆλοι, sic Gal. v, 20. — *haifsteis*] cod. B ⁎ *hafsteis*, vid. Rom. XIII, 13; Skeir. 44, 22 all.— *bifaiha ufsvalleinos*] ° cod. B, addidimus e cod. A; quorum verborum prius (cui Cast. *b* initialem litteram, in cod. evanidam, recte addidit) gr. omn. omittunt, hoc omn. agnoscunt; cæterum de *bifaiha* notandum est, nunc esse formam neutralem *bifaih*, cum aliis locis *bifaiho* esse soleat.

XII, 21. *guþ*] gr. omn. post *gahaunjai*; cæterum Goth. c. codd. ° μοῦ et proxime præcedens με.—*jah ni*] cod. A *jan-ni*.— *þoei gatavidedun*] gr. omn. post *aglaitja*; postea Goth. ° καί.— *aglaitja*] sic cod. A; cod. B ⁎ *aglaiteino* pro quo *aglaiteinom*, Massmanni conjectura, laudari non potest, quia forma nominativi non *aglaiteins*, sed *aglaitei* (Mc. VII, 22; Eph. IV, 19; cf. ad Cor. II, IV, 4) est; si *aglaitein* scriptum esset, lectionem haberemus veram; genitivo autem nunc locus non est.

XIII, 1. *jah þrije*] cod. A! *jaþ-þrije*. — *gastandai*] cod. A *gastandiþ* (stat).

XIII, 2. *aftra*] iterum, ° gr. omn.; Goth. c. vers. Arm.—*melja*] scribo, ° gr.

XIII, 3. *sokeiþ þis*] sic recte cod. A et Cast.; cod. B ⁎ *sokeiþis*, vid. ad III, 2.—*ïn ïzvis*] gr. omn. ante ni.—*siukeiþ*] cod. A *siukiþ*.

XIII, 4. *jabai*] cod. A c. gr. addit *jah* (etiam).— *auk*] cod. A c. gr. addit *veis* (nos).

XIII, 5. *ïzvis*] pr. ° cod. A. — *fraisiþ*] sic cod. A; cod. B *fragiþ*; illam lectionem cum Grim. W. J. p. 210 præferendam esse judicavimus, quia non solum forma *fragan* inaudita est, verum etiam, si Gothica esset, non eum sensum præberet, quem gr. textus habet. — *sijaidu*] Cast. ⁎ *sigaidu*. — *þauh*] cod. A *þau*. — *ïzvis*] tert. ° cod. B. — *ïbai*] cod. A *nibai* (nisi).

XIII, 6. *ei — þatei*] cod. A. *þatei — ei*. — *sijum*] cod. A *sium*.

XIII, 7. *vaiht — taujaiþ*] ¶ gr. omn.; Goth. c. vulg. — *gakusanai*] cod. A *ungakusanai* (improbati) c. cod. Lincoln. ap. Mill. — *ak ei*] Cast. ⁎ jct. — *ei veis*] ut nos, gr. omn. ἡμεῖς δὲ ὡς, quos sequitur cod. A, qui *iþ veis sve*) verum nos uti) legit. — *þugkjaima*] videamur, gr. omn. ὦμεν.

XIII, 8. *magum*] sic codd.; Cast. ⁎ *mageim*.

XIII, 9. *sijuþ*] cod. A *siuþ*.

XIII, 10. *harduba*] cod. A *hardaba*, utrumque recte habet, sic *glaggvaba* et *glaggvuba* dicitur. — *frauja*] gr. omn. post *mis*. — *jah ni*] cod. A *jan-ni*.

XIII, 11. *þata*] vid. ad I, I, 16. — *gaþrafstidai sijaiþ*] ° cod. B, addidimus e cod. A, et cum gr. omn. habeant, veremur ne in illo cod. librarii oscitantia exciderit, vid. ad Rom. IX, 15. — *samo*] exspectavimus *þata samo*, quod *samu* addito articulo | ὁ αὐτός, eo omisso autem = εἷς, vid. ad Mc. X, 8. — *gavairþeis*] vid. ad L. I, 24; cæterum *gavairþeis — friaþvos* ¶ gr., et cod. a *frijaþvos*.

12 gavairþi taujandans sijaiþ jah guþ gavairþeis jah friaþvos vairþiþ miþ izvis. goljaiþ izvis misso in
13 frijonai veihai. goljand izvis þai veihans allai. ansts fraujins unsaris iesuis xristaus jah friaþva guþs
jah gaman ahmins veihis miþ allaim izvis. amen.

du kaurinþaium anþara ustauh.

du kaurinþium ·b· meliþ ist us filippai makidonais.

INTERPRETATIO.

sit cum vobis. 12. Salutate vos invicem in osculo sancto; salutant vos hi sancti omnes. 13. Gratia domini nostri Iesu Christi et caritas Dei et communio Spiritus sancti cum omnibus vobis, amen.

Ad Corinthios altera explicit.

Ad Corinthios II, scriptum est e Filippa Macidoniæ.

ANNOTATIONES.

XIII, 12. *frijonai veihai*] ¶ gr.
XIII, 13. *unsaris*] nostri, ° cod. A cum gr. — *friaþva*] cod. A *frijaþva*. — *ahmins veihis*] ¶ gr. omn. — *amen*] amen, ° gr.
Subscript. *du — ustauh*] ° gr. omn.; cæterum pro *kaurinþaium anþara* habet cod. A *kaurinþium ·b·*. Quæ post *ustauh* usque ad finem sequuntur, e cod. A addidimus : omittunt ea gr.; qui habent, addunt διὰ Τίτου καὶ Λουκᾶ, et alii alia.

DU GALATIM.

I, 1 Pavlus apaustaulus ni af mannam nih þairh mannan ak þairh iesu xristu jah guþ attan. ize urraisida
2, 3 ina us dauþaim. jah þai miþ mis allai broþrjus aikklesjom galatiais. ansts izvis jah gavairþi fram
4 guþa attin jah fraujin unsaramma iesu xristau. izei gaf sik silban faur fravaurhtins unsaros ei uslau-
5 sidedi uns us þamma andvairþin aiva ubilin bi viljin guþs jah attins unsaris. þammei vulþus du
6 aivam amen. sildaleikja ei svasve sprauto afvandjanda af þamma laþondin izvis in anstai xristaus du
7 anþaramma aivaggelja. þatei nist anþar. alja sumai sind þai drobjandans izvis jah viljandans invand-
20, 21 jan aivaggeli xristaus. — — aþþan þatei melja izvis. sai in andvairþja guþs ei ni liuga. þaþro qam
22, 23 ana fera saurais jah kileikiais. vasuþ-þan unkunþs vlita aikklesjom iudaias þaim in xristau. þatainei
24 hausjandans vesun þatei saei vrak uns simle. nu mereiþ galaubein. þoei suman brak. jah in mis mi-
II, 1 kilidedun guþ. þaþro bi fidvortaihun jera usiddja aftra in iairusaulyma miþ barnabin ganimands miþ
2 mis jah teitu. uzuþ-þan iddja bi andhuleinai jah ussok im aivaggeli. þatei merja in þiudom iþ sun-
3 dro. þaimei þuhta ibai svare rinnau aiþþau runnjau. akei nih teitus sa miþ mis krekс visands bai-
4 diþs vas bimaitan. aþþan in þize ufsliupandane galiugabroþre. þaiei innufslupun biniuhsjan freihals

INTERPRETATIO. — *AD GALATAS*.

I, 1. Pavlus, apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum et Deum patrem, qui resuscitavit eum e mortuis, 2. et hi cum me omnes fratres ecclesiis Galatiæ. 3. Gratia vobis et pax a Deo patre et domino nostro Iesu Christo, 4. qui dedit se ipsum pro peccatis nostris, ut liberaret nos ex præsenti ævo malo secundum voluntatem Dei et patris nostri, 5. cui gloria in sæcula, amen. 6. Miror, quod sicut celeriter avertimini ab hoc vocante vos in gratiam Christi ad aliud evangelium, 7. quod non-est aliud, nisi quidam sunt hi conturbantes vos et volentes pervertere evangelium Christi. — — 20. At quod scribo vobis, ecce in facie Dei, quod non mentior. 21. Deinde veni in regionem Soræ et Ciliciæ, 22. fui autem ignotus vultu ecclesiis Iudææ his in Christo; 23. modo audientes fuerunt, quod qui persecutus-est nos aliquando, nunc prædicat fidem, quam olim fregit, 24. et in me glorificarunt Deum. II, 1. Deinde ad quatuordecim annos exii iterum in Ierusolymam cum Barnaba, sumens eum me etiam Titum. 2. Ex autem ivi secundum revelationem et enarravi iis evangelium, quod prædico in gentilibus, verum seorsim, quibus visum-est, ne temere curram aut cucurrerim, 3. sed neque Titus, hic cum me Græcus existens, coactus fuit circumcidi. 4. At propter hos subintroductos falsos-fratres, qui irrepserunt, explorare libertatem no-

ANNOTATIONES.

Inscript. Epistola abrupte incipit sine titulo. CAST. I, 1—II, 17 leguntur in cod. B et I, 22—II, 8 etiam in cod. A.
I, 4. *andvairþin*] sic legendum est, nam *anavairþin*, quod cod. B præbet et Cast. recepit, cum *futuro* significet, sensum pervertit; ἐνεστώς per *andvairþs* convertitur Rom. VIII, 38; Cor. I, VII, 26.
I, 5. *aivam*] Goth. c. codd. ° τῶν αἰώνων.
I, 6. *svasve*] sicut, sic cod. B mendose pro *sva* (οὕτω).
I, 22. *unkunþs*] incipit cod. A.
I, 23. *þatainei*] Goth. ° δέ.
I, 24. *in mis*] gr. omn. post *mikilidedun*. — *mikilidedun*] cod. A *melidedun* (scripserunt).
II, 1. *þaþro*] cod. A *þaþroh*. — *fidvortaihun*] sic cod. A et Cast.; cod. B ✕ ·di· pro ·id· vid. Cor. II, XII, 2, et sic littera majorem numerum indicans minori semper anteponitur, sive *jah* additur, sive non. Cæterum quod olim Cast. *Glossar. Corinth.* p. 78 seq. in cod. *fidvortaihune jera* legi dixerat, in errorem erat inductus, quod cum librarius *fidvortaihunejera jera* scripsisset, postea — *ejera* — abradendo deleverat; cf. ad Cor. II, XII, 2. — *usiddja aftra*] ¶ gr. — *miþ mis*] cum me, ° gr. omn.
II, 2. *uzuþ-þan iddja*] vid. ad Mc. XIV, 44. — *þiudom*] cod. A *þiudos* (gentes), vid. vs. 8.
II, 4. *þize*] cod. A et Cast. *þizei*, cf. ad L. III, 5. — *freihals*] cod. A *freijhals*.

5 unsarana. þanei aihum in xristau iesu. ei unsis gaþivaidedeina. þaimei ni weilohun gakunþedum
6 þuhaivein ei sunja aivaggeljons gastandai at izvis. aþþan af þaim þugkjandam visan wa. wileikai
simle vesun. ni vaiht mis vulþris ist. guþ mans andvairþi ni andsitiþ. aþþan mis þai þugkjandans
7 ni vaiht anaïnsokun. ak þata viþravairþo gasaiwandans þatei gatrauaida vas mis aivaggeljo faurafilljis
8 svasve paitrau bimaitis. unte saei vaurstveig gatavida paitrau du apaustaulein bimaitis. vaurstveig
9 gatavida jah mis in þiudos. jah ufkunnandans anst þo gibanon mis paitrus jah iakobus jah iohannes.
þaiei þuhtedun sauleis visan. taihsvons atgebun mis jah barnabin gamaineins. svaei veis du þiudom
10, 11 iþ eis du bimaita. þatainei þizei unledane ei gamuneima. þatei usdaudida. þata silbo taujan. aþþan
12 þan qam paitrus in antiokjai in andvairþi imma andstoþ. unte gatarhiþs vas. unte faurþizei qemeina
sumai fram iakobau. miþ þiudom matida. iþ biþe qemun. ufslaup jah afskaiskaid sik ogands þans
13 us bimaita. jah miþlitidedun imma þai anþarai iudaieis svaei barnabas miþgatauhans varþ þizai litai
14 ize. ake biþe usgasaw þatei ni raihtaba gaggand du sunjai aivaggeljons. qaþ du paitrau faura allaim.
15 jabai þu iudaius visands þiudisko libais jah ni iudaivisko. waiva þiudos baideis iudaiviskon. veis raih-
16 tis iudaieis visandans jah ni us þiudom fravaurhtai. aþþan vitandans þatei ni vairþiþ garaihts manna
us vaurstvam vitodis alja þairh galaubein iesuis xristaus. jah veis in xristau iesua galaubidedum ei ga-
raihtai vairþaima us galaubeinai xristaus iesuis jah ni us vaurstvam vitodis. unte ni vairþiþ garaihts
17 us vaurstvam vitodis ainhun leike. aþþan jabai sokjandans ei garaihtai domjaindau in xristau bigita-
18 nai sijum jas-silbans fravaurhtai. þannu xristus fravaurhtais andbahts. nis sijai. unte jabai þatei
19 gatar. þata aftra timrja. missataujandan mik silban ustaikna. unte ik þairh vitoþ vitoda gasvalt
20 ei guþa libau. xristau miþushramiþs varþ iþ liba. nu ni þanaseiþs ik. iþ libaiþ in mis xristus.
aþþan þatei nu liba in leika. in galaubeinai liba sunus guþs þis frijondins mik jah atgibandins sik
21 silban faur mik. ni faurqiþa anstai guþs. unte jabai þairh vitoþ garaihtei. aiþþau jah xristus svare

INTERPRETATIO.

stram, quam habemus in Christo Iesu, ut nos servos-redderent, 5. quibus non aliquamdiu cessimus submissione, ut veritas evangelii stet apud vos. 6. At ab his videntibus esse aliquid, quales aliquando fuerunt, non quidquam mihi majus est; Deus hominis faciem non moratur, at mihi hi videntes non quidquam insuper-addunt, 7. sed hoc contrarium conspicientes, quod creditum fuit mihi evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis. 8. Nam qui efficaciam fecit Petro ad apostolatum circumcisionis, efficaciam fecit etiam mihi in gentiles, 9. et cognoscentes gratiam hanc datam mihi Petrus et Iacobus et Iohannes, qui visi-sunt columnæ esse. dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos ad gentiles, verum ii ad circumcisionem, 10. modo horum pauperum ut recordemur, quod studui, hoc ipsum facere. 11. At cum venit Petrus in Antiociam in facie ei adsteti, quod reprehensus fuit. 12. Nam priusquam venirent quidam a Iacobo, cum gentilibus cœnatus-est, verum cum venirent, erepsit et segregavit se timens hos e circumcisione, 13. et simularunt-cum eo hi alii Iudæi, adeo ut Barnabas simul-abrep us fieret hac simulatione eorum. 14. Sed cum conspicerem, quod non recte ambulant ad veritatem evangelii, dixi ad Petrum ante omnes: si tu, Iudæus existens, gentiliter vivis et non iudaice, quomodo gentiles cogis iudaizare? 15. Nos enim Iudæi existentes et non e gentilibus peccatores. 16. At scientes. quod non fit justus homo ex operibus legis, sed per fidem Iesu Christi, etiam nos in Christum Iesum credidimus, ut justi fiamus e fide Christi Iesu et non ex operibus legis; nam non fit justus ex operibus legis unum corporum. 17. At si quærentes, ut justi judicemur, in Christo, inventi simus et ipsi peccatores, utique Christus peccati minister? Ne sit! 18. Nam si quid everti, hoc iterum ædifico, maleficum me ipsum statuo. 19. Nam ego per legem legi mortuus-sum, ut Deo vivam. 20. Christo concrucifixus fui, verum vivo, nunc non amplius ego, verum vivit in me Christus. At quod nunc vivo in carne in fide vivo filii Dei hujus amantis me et tradentis se ipsum pro me. 21. Non con-

ANNOTATIONES.

II, 5. *ni*] cod. A *nik*. — *weilohun*] sic recte cod. A; cod. B ⁂ *weilohum*. — *gastandai*] cod. A marg. *þairhvisai* (permaneat).

II, 6. *vulþris*] sic cod. B adverbio comparativi, vid. Grim. III, 590 seq.; cod. A *vulþrais*, genitivo *vulþrs* substantivi, cf. Cor. I, XIII, 3 *ni vaiht botos mis taujau*. Cæterum ex hoc loco miser in illud *maisre aþrizans* M. VI, 26 in *mais vulþrizans* emendari posse videtur, et aut litura membranæ oculos nostros fefellit, aut librarius erravit. — *andvairþi*] gr. omn. ante *guþ*. — *andsitiþ*] cod. A ⁂ *andsitaiþ* et in marg. glossam *nimiþ* (accipit) habet.

II, 7. *viþravairþo*] cod. A ⁂ *viþraþo*.

II, 8. *vaurstveig gatavida*] sic utr. cod. A. et in marg. *vaurhta* (effecit); cod. B utr. ⁂ *vaurstveigatavida*, vid. ad Cor. II, III, 2. — *paitrau*] cod. A *paitru*, vid ad L. I, 54. — *þiudos*] cod. A desinit.

II, 9. *paitrus* — *iakobus*] gr. Ἰάκωβος — Κηφᾶς. — *veis*] Goth. c. codd. ° μέν.

II, 10. *þatei*] Goth. ° καί.

II, 11. *gatarhiþs*] cod. B ⁂ *gaþarhiþs*, vid. M. XXVII, 26; Col. II, 15; Skeir. 44, 22; eumdem ejusdem librarii errorem Cor. II, VIII, 4, animadvertimus, cf. ad Mc. II, 9.

II, 12. *ogands*] cod. B ⁂ *ogans*, vid. ad Mc. XII, 24.

II, 13. *imma*] Goth. c. verss. et Patr. latt. ° καί. — *svaei*] Goth c. Complut. ° καί. — *ize*] gr. ante *þizai*, Goth. c. codd. f et d ap. Mi.

II, 14. *ake* pro *akei*, cf. ad L. X, 5.

II, 15. *raihtis*] enim, ° gr. omn.; Goth. c. vers. Arm. — *iudaieis visandans*] Judæi existentes, gr. omn. φύσει Ἰουδαῖοι.

II, 16 *iesuis*] sec., ° gr. — *ni vairþiþ garaihts*] gr. post *vitodis*; cæterum de *garaihts*, masculino genere ad *ainhun leike* subjectum neutrius generis relato, vid. ad Neh. VI, 16.

II, 17. *sokjandans*] pergit cod. A. — *in*] desinit cod. B. — *þannu*] gr. omn. ἆρα, pro quo veremur ne Goth. ἄρα falso legerit, huic enim particulæ *þannuh* respondet, ἆρα autem L. XVIII, 8 per *u* encliticum interrogativum redditum est.

II, 18. *missataujandan*] cod. A et Cast. ⁂ *missataujandin*.

II, 20. *nu*] nunc, ° gr. omn. — *sunus*] sic cod. A et Cast. pro *sunaus*, vid. ad L. I, 54.

II, 21. *aiþþau jah*] sane etiam, gr. omn. ἆρα; sic *aiþþau* in enuntiatorum conditionalium altero membro sequente indicativo modo etiam Cor. I, IX, 2 legitur, ubi gr. ἀλλάγε habent, cf. ad Cor. II, IV, 16.

III, 1 gasvalt. o unfrodans galateis. was ïzvis afhugida sunjai ni ufhausjan. ïzvizei faura augam ïesus
2 xristus faurameliþs vas ïn ïzvis ushramiþs. þat-ain viljau vitan fram ïzvis. uzu vaurstvam vitodis
3 ahman nemuþ þau uzu gahauseinai galaubeinais. sva unfroþans sijuþ. anastodjandans ahmin nu
4, 5 leika ustiuhiþ. sva filu gavunnuþ svare. aþþan jabai svare. saei nu andstaldiþ ïzvis ahmin jah
6 vaurkeiþ mahtins ïn ïzvis uzu vaurstvam vitodis þau uzu gahauseinai galaubeinais. svasve jah
27 abraham galaubida guþa — — sva managai auk sve ïn xristau daupidai vesuþ. xristau gahamodai
28 sijuþ. nist judaius nih kreks. nist skalks nih freis. nist gumakund nih qinakund. unte allai jus
29 ain sijuþ ïn xristau ïesu. aþþan þande jus xristaus. þannu abrahamis fraiv sijuþ jah-bi gahaitam
IV, 1 arbjans. aþþan qiþa svalaud melis sve arbinumja niuklahs ïst. ni und vaiht ïusiza ïst skalka frauja
2, 3 allaize visands. akei uf raginjam ïst jah fauragaggam und garehsn attins. sva jah veis þan vesum
4 barniskai. uf stabim þis fairwaus vesum skalkinoodans. iþ biþe qam usfulleins melis. ïnsandida
5 guþ sunu seinana vaurþanana us qinon vaurþanana uf vitoda ei þans uf vitoda usbauhtedi ei sunive
6 sibja andnimaina. aþþan þatei sijuþ jus sunjus guþs. ïnsandida guþ ahman sunaus seinis ïn hair-
7 tona ïzvara hropjandan. abba fadar. svaei ni þanaseiþs ïs skalks. þande sunus jah arbja guþs
8 þairh xristu. akei þan sveþauh ni kunnandans guþ þaim þoei vistai ni sind guþa skalkinodeduþ.
9 iþ nu sai ufkunnandans guþ maizuþ-þan gakunnaidai fram guþa waiva gavandideduþ ïzvis aftra
10 du þaim unmahteigam jah halkam stabim. þaimei aftra ïupana skalkinon vileiþ. dagam vitaiþ jah
11, 12 menoþum jah melam jah aþnam. og ïzvis ïbai svare arbaididedjau ïn ïzvis. aþþan vairþaiþ sve ïk.
13 unte jah ïk sve jus. broþrjus. bidja ïzvis. ni vaiht mis gaskoþuþ. vituþ þatei þairh siukein leikis
14 aivaggelida ïzvis þata frumo jah fraistubnjai ana leika meinamma ni frakunþeduþ ni andspivuþ ak
15 sve aggelu guþs andnemuþ mik sve xristu ïesu. wileika vas nu ąudagei ïzvara. veitvodja auk ïzvis
16 þatei jabai mahteig vesi augona ïzvara usgrabandans atgebeiþ mis. iþ nu sve fijands ïzvis varþ

INTERPRETATIO.

temno gratiam Dei, nam si per legem justitia, sane etiam Christus frustra mortuus-est. III, 1. O insipientes Galatæ! quis vos obcæcavit veritati non obedire? vos-quibus ante oculos Iesus Christus coram-scriptus fuit, in vobis crucifixus? 2. Hoc unum volo scire a vobis, exne operibus legis spiritum accepistis, an exne auditu fidei. 3. Sic insipientes estis? incipientes spiritu, nunc carne perficitis? 4. Tam multum perpessi-estis frustra? At si frustra. 5. Qui igitur donat vos spiritu et operatur virtutes in vobis, exne operibus legis, an exne auditu fidei? 6. Sicut etiam Abraham credidit Deo. — — 27. Tam multi enim, quam in Christo baptizati fuistis, Christo vestiti estis. 28. Non-est Iudæus, neque Græcus; non-est servus, neque liber; non-est masculus, neque femina, nam omnes vos unum estis in Christo Iesu. 29. At si vos Christi, ergo Abrahami semen estis et secundum promissiones heredes. IV, 1. At dico : tantum temporis, quam heres parvulus est, non in quoquam melior est servo, dominus omnium exsistens, 2. sed sub tutoribus est et præfectis usque ad statutum-tempus patris. 3. Sic etiam nos cum fuimus parvuli, sub elementis hujus mundi fuimus servientes; 4. verum cum venit finis temporis, misit Deus filium suum factum e muliere, factum sub lege, 5. ut hos sub lege redimeret, ut filiorum communitatem acciperent. 6. At quod estis vos filii Dei, misit Deus spiritum filii sui in corda vestra clamantem : abba pater! 7. Itaque non amplius es servus, si filius et heres Dei per Christum. 8. Sed tum quidem non scientes Deum his quæ natura non sunt numina, serviistis; 9. verum nunc ecce cognoscentes Deum, magis autem cogniti a Deo, quomodo convertistis vos iterum ad hæc imbecilla, et misera elementa, quibus iterum denuo servire vultis? 10. Dies observatis et menses et tempora et annos? 11. Timeo vos, ne frustra laboraverim in vobis. 12. At fiatis, ut ego, nam etiam ego ut vos, fratres. Oro vos, non quidquam mihi nocuistis. 13. Scitis, quod per imbecillitatem carnis prædicavi vobis hoc prius 14. et tentationem in carne mea non sprevistis, non respuistis, sed ut angelum Dei accepistis me, ut Christum Iesum. 15. Qualis fuit igitur beatitudo vestra? Testor enim vobis, quod si possibile esset, oculos vestros effodientes daretis mihi. 16. Verum nunc uti odiens vos factus-sum

ANNOTATIONES.

III, 1. *sunjai ni ufhausjan*] veritati non obedire, ° gr.

III, 4. *aþþan jabai*] at si, gr. omn. εἴγε, ut γε particula per *aþþan* translata sit, cf. L. XVIII, 5, ubi per *iþ* reddita est.

III, 6. *jah*] etiam, ° gr.

III, 28. *ain*] unum, gr. εἷς; Goth. c. codd. ἕν legisse videtur, cf. J. X, 30; XVII, 22.

III, 29. *gahaitam*] promissiones, gr. omn. ἐπαγγελίαν. — *arbjans*] cod. A ⋇ *abrjans*.

IV, 3. *uf—fairwaus*] cod. A marg. *uf tugglam* (sub sideribus), hæ voces potius pro glossemate quam pro varia lectione habendæ sunt, nam Augustinus cum aliis Patribus pro *elementis mundi* hic intelligunt *astra*. CAST.

IV, 5. *usbauhtedi ei*] Cast. ⋇ *usbauhtidedi ei*, quod si vere in cod. scriptum est, librarius eodem modo lapsus est, uti L. IX, 40 et Cor. II, III, 7 (vid. ad Luc. l. l.); cum autem ultimas duas litteras incertas esse Cast. fateatur, fortasse *usbauhtide* (pro *usbauhtedi*, cf. ad L. XIV, 29) *þeei* ille scripsit. — *sunive sibja*] Cast. ⋇ jct.

IV, 6. *jus*] vos, ° gr. omn. — *guþs*] Dei, ° gr. — *ïzvara*] vestra, gr. ἡμῶν (*unsara*).

IV, 7. *skalks*] Goth. ° ἀλλ' υἱός — (*ak sunus*); eam omissionem librarii culpa (vid. ad Rom. IX, 15) factam esse, jam Cast. vidit; quod autem dicit illum εἰ δὲ υἱός omisisse, errat.

IV, 8. *vistai ni*] ¶ gr. — *skalkinodeduþ*] gr. omn. ante *þaim*; Goth. c. Vulg.

IV, 9. *iþ nu sai*] vid. ad Rom. VII, 6.

IV, 10. *melam*] cum gr. omn. καιρούς numero plurali legant, Cast. quanquam propter lituram membranæ *melam* an *mela* legatur, dignoscere non potuit, tamen quin recte edidisset, dubitare non debebat.

IV, 11. *arbaididedjau*] Cod. A et Cast. ⋇ *arbaidedidjau*, vid. ad J. XVIII, 36.

IV, 12. *aþþan*] at, ° gr. omn.

IV, 13. *vituþ*] Goth. c. codd. ° δέ. — *siukein*] cod. A marg. *unmaht* (impotentiam).

IV, 14. *fraistubnjai*] Goth. c. codd. ° μου.

IV, 15. *vas nu*] ¶ gr. omn. — *vesi*] esset, ° gr. omn.

IV, 16. *iþ nu sve*] verum nunc uti, gr. omn. ὥστε.

17, 18 sunja gateihands ïzvis. aljanond ïzvis ni vaila ak usletan ïzvis vileina ei ïm aljanoþ. aþþan goþ ïst
19 aljanon ïn godamma sinteino jan-ni þatainei ïn þammei ïk sijau andvairþs at ïzvis. barnilona meina.
20 þanzei aftra fita. unte gabairhtjaidau xristaus ïn ïzvis. aþþan vilda qiman at ïzvis nu jah ïnmaidjan
21 stibna meina. unte afslauþiþs ïm ïn ïzvis. qiþiþ mis jus uf vitoda viljandans visan þata vitoþ niu
22 hauseiþ. gameliþist auk þatei abraham tvans aihta sununs. ainana us þiujai jah ainana us frijai.
23, 24 akei þan sa us þiujai bi leika gabaurans vas. iþ sa us frijai bi gahaita. þatei sind aljaleikaidos. þos
25 auk sind tvos triggvos. aina raihtis af fairgunja seinai ïn þivadv bairandei. sei ïst agar. seina
26 fairguni ïst ïn arabia gamarko þizai nu ïairusalem ïþ skalkinoþ miþ seinaim barnam. ïþ so ïupa
27 ïairusalem frija ïst. sei ïst aiþei unsara. gameliþ ïst auk. sifai stairo so unbairandei. tarmei jah
28 hropei so ni fitandei. unte managa barna þizos auþjons mais þau þizos aigandeins aban. aþþan
29 veis broþrjus bi ïsakis gahaita barna sium. akei þan svasve sa bi leika gabaurana vrak þana. bi
30 ahmin. svah jah nu. akei wa qiþiþ þata gamelido. usvairþ þizai þiujai jah þamma sunau ïzos. unte
31 ni nimiþ arbi sunus þiujos miþ sunau frijaizos. þannu nu broþrjus ni sijum þiujos barna ak fri-
v, 1 jaizos. þammei freihalsa uns xristus frijans brahta. standaiþ nu. ni aftra skalkinassaus jukuzja
2, 3 usþulaiþ. sai ïk pavlus qiþa ïzvis þatei jabai bimaitiþ. xristus ïzvis nist du botai. aþþan veitvodja
4 wammeh manne bimaitanaize þatei skula ïst all vitoþ tauian. lausai sijuþ af xristau. juzei ïn vitoda

INTERPRETATIO.

veritatem nuntians vobis? 17. Student vobis non bene, sed excludere vos volunt, ut iis studeatis. 18. At bonum est studere in bono semper et non modo, in quo ego sim præsens apud vos. 19. Pueri mei, quos iterum gigno, donec manifestetur Christus in vobis; 20. at volui venire ad vos nunc et mutare vocem meam, nam conterritus sum in vobis. 21. Dicite mihi, vos sub lege volentes esse, hanc legem nonne auditis? 22. Scriptum est enim, quod Abraham duos habuit filios, unum e serva et unum e libera; 23. sed quidem hic e serva secundum carnem natus fuit, verum hic e libera secundum promissionem; 24. quod sunt aliter-placentes, hæ enim sunt duo testamenta, una quidem a monte Sina in servitutem ferens, quæ est Agar; 25. Sina mons est in Arabia confinis huic nunc Ierusalem, verum servit cum suis filiis. 26. Verum hæc sursum Ierusalem libera est, quæ est mater nostra. 27. Scriptum est enim: gaudeat sterilis hæc non-pariens, erumpe et clama hæc non gignens, nam multi filii hujus desertæ magis quam hujus habentis virum. 28. At nos, fratres, secundum Isaci promissionem filii sumus. 29. Sed tum sicut hic secundum carnem natus persecutus-est hunc secundum spiritum, sic etiam nunc. 30. Sed quid dicit hoc scriptum? Ejice hanc servam et hunc filium ejus, nam non accipit hereditatem filius servæ cum filio liberæ. 31. Itaque igitur, fratres, non sumus servæ filii, sed liberæ. v, 1. Qua libertate nos Christus liberos fecit. Stetis igitur, ne iterum servitutis jugum patiamini. 2. Ecce ego Pavlus dico vobis, quod si circumciditis, Christus vobis non-est ad utilitatem. 3. At testor cuique hominum circumcisorum, quod reus est omnem legem facere. 4. Liberi estis a Christo, vos-qui in lege justos dicitis vos; e gratia excidistis·

ANNOTATIONES.

IV, 18, *ïst*] est, ° gr. omn.

IV, 19. *þanzei*] pergit cod. B. — *gabairhtjaidau*] manifestetur, gr. omn. μορφωθῇ; Goth. teste Cast. c. vers. Æthiop. φανερωθῇ legit. Cod. A in marg. nonnulla verba sunt scripta, de quibus Cast. adhibita multa opera fere hæc legere potuit: *d..... laudjai gafrisah..naim* et quæ ita explevit: *du laudjai gafrisahtnaim*. Sed primum non debebat glossam vocare, quæ est varia lectio, qua librarius vel si quis alius græcum μορφωθῇ ad verbum reddere voluit; neque deinde illa explendi ratio nobis placet, non solum quia sensum probum non habet, verum etiam quia sic signum ad marginem spectans post *ïzvis* positum esse debet, quod supra *gabairhtjaidau* recte pictum est; denique Castillionæi interpretatio vel suæ lectionis (*ad abundantiam deformatis*) prorsus falsa est. Res autem ita habere videtur: μορφοῦσθαι qui interpretari voluit, verbis uti debebat quibus sensus inesset *in formam redigi*, idque fecit scribens: *du ludjai gaf risahtnai ïn* (*ïzvis*) i. c. ad speciem conformetur in (vobis) sc. Christus. *Ludja*, cujus verbi, proprie πρόσωπον (M. VI, 17) significantis, synonymon *vlits* Philipp. II, 7 pro μορφή quoque ponatur, etiam ipsum pro græco μορφή adhiberi potest. Pro *ludjai* qui audacius agere velit, etiam *skaunjai* conjicere potest, nam *guþaskaunei* et *ïbnaskaunis* Philipp. II, 6 et III 21 Goth. pro θεοῦ μορφή et σύμμορφος utitur. *Laudjai* quo comprobetur, nihil habet, certe ei nunc locus non datur, si Cast. cum Grim. III, 46 — *lauds* suffixum quantitatis significationem habere existimat. — *xristaus*] sic cod. B; cod. A et Cast. *xristus*, de qua codd. varietate vid. ad Mc. VII, 32.

IV, 21. *niu hauseiþ*] cod. A marg. *niu ussuggvuþ* (nonne legistis). c. verss. (οὐκ ἀναγιγνώσκετε).

IV, 22. *aihta sununs*] ¶ gr. omn.

IV, 23. *leika*] desinit cod. A. — *gahaita*] non est pluralis, uti Cast. censet, nam sic *gahaitam* dicendum erat, vid. III. 29; sed dativus singularis, quem etiam gr. omn. habent.

IV, 24. *aljaleikaidos*] sic cod. B, id cum *aliter placentes* significet, sensus autem *allegorice dictæ* postulet, *aljaleikodos* exspectandum erat.

IV, 25. init. Goth. c. codd. ° τὸ γὰρ Ἄγαρ. — *gamarko*] confinis, gr. συστοιχεῖ δέ. — *ïþ*] Cast. legit *guþ* (i. e. *gþ*), quia spatium majus ei esse videbatur quam inter ï et þ esse deberet; cum autem ductum superiorem litteræ *g* exiliorem esse et incertum ipse fateatur, et sensus *guþ* omnino non patiatur, *ïþ* autem ad reddendum γάρ necessarium sit, non dubitamus in cod. exaratum esse, quod edidimus. — *seinaim burnam*] ¶ gr. omn.

IV, 27. *anþjons*] sic cod. B; Cast. ⁕ *auþjos*. — *þau*] sic cod. B; Cast. ⁕ *þan*.

IV, 28. *bi ïsakis gahaita*] secundum Isaci (i. e. Isaco factam) promissionem, gr. omn. κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας (pendens a sequente τέκνα).

IV, 29. *þan svasve*] ¶ gr. omn. — *swah jah*] sic cod. abundante, ut videtur, aut *jah* aut — *h* enclitico (vid. ad J. XVIII, 26), cf. tamen infra VI, 7 *þatuh jah*.

V, 1. *þammei freihalsa*] qua libertate, gr. τῇ ἐλευθερίᾳ ᾗ, cf. ad L. I, 20. — *nu*] igitur, ° gr., pro quo Goth. omittit καί, quod gr. omn. habent. — *skalkinassaus jukuzja*] ¶ gr. omn.

V, 2. *bimaitiþ*] circumciditis, i, e. vos circumcidere facitis, vid. ad Cor. I, XV, 29.

V, 3. *veitvodja*] Goth. c. codd. ° πάλιν. — *wammeh*] cod. B et Cast. ⁕ *wamme*, cf. ad Mc. XV. 6.

V, 4. *garaihtans qiþiþ ïzvis*] Cast. postquam dixit Gothum *justi* pro *justificati* convertisse, deinde in-

5 garaihtans qiþiþ izvis. us anstai usdrusuþ. aþþan veis ahmin us galaubeinai venais garaihteins
6 beidam. unte in xristu iesu nih bimait vaiht gamag ni faurafilli ak galaubeins þairh friaþva vaur-
7, 8 stveiga. runnuþ vaila. was izvis galatida sunjai ni ufhausjan. so gakunds ni us þamma laþondin
9, 10 izvis ist. leitil beistis allana daig distairiþ. ik gatrauа in izvis in fraujin þatei ni vaiht aljis hugjiþ
11 aþþan sa drobjands izvis sa bairaiþ vargiþa. sawazuh saei sijai. aþþan ik broþrjus jabai bimait
12 merjau. duwe þanamais vrikada. þannu gatauran ist marzeins galgins. vainei jah usmaitaindau
13 þai drobjandans izvis. jus auk du freihalsa laþodai sijuþ. broþrjus. þatainei ibai þana freihals du
14 leva leikis taujaiþ ak in friaþvos ahmins skalkinoþ izvis misso. unte all vitoþ in izvis in ainamma
15 vaurda usfulljada In þamma. frijos newundjan þeinana sve þuk silban. iþ jabai izvis misso beitiþ
16 jah fairrinoþ. saiwiþ ibai fram izvis misso fraqimaindau. aþþan qiþa ei ahmin gaggaiþ jah lustu
17 leikis ni ustiuhaiþ. unte leik gairneiþ viþra ahman iþ ahma viþra leik. þo nu sis misso andstan-
18, 19 dand ei ni þiswah þatei vileiþ. þata taujaiþ. aþþan jabai ahmin tiuhanda. ni sijuþ uf vitoda. aþþan
20 svikunþa sind vaurstva leikis. þatei ist horinassus kalkinassus unhrainiþa aglaitei galiugagude
21 skalkinassus lubjaleisei fiaþvos haifsteis aljan hatiza jiukos tvisstasseis birodeinos hairaiseis neiþa
maurþra drugkaneins gabauros jah þata galeiko þaim. þatei faurqiþa izvis sve ju fauraqaþ þatei
22 þai þata svaleik taujandans þiudangardjos guþs arbjans ni vairþand. iþ akran ahmins ist friaþva fa-
23 heþs gavairþi usbeisnei selei bleiþei galaubeins qairrei gahobains sviknei. viþra þo svaleika nist
24, 25 vitoþ. iþ þaiei sind xristaus. leik seiu usbramidedun miþ vinnom jah lustum. jabai libam ahmin.
26 ahmin jah gaggam. ni vairþaima flautandans misso ushaitandans. misso in neiþa visandans.

INTERPRETATIO.

5. at nos spiritu e fide spem justitiæ exspectamus. 6. Nam in Christo Iesu neque circumcisio quidquam valet, neque præputium, sed fides per amorem operans. 7. Cucurristis bene; quis vos impedivit veritati non parere? 8. Hæc persuasio non ex hoc vocante vos est. 9. Paucum fermenti omnem massam corrumpit. 10. Ego confido in vos in domino, quod non quidquam alius cogitatis, at hic perturbans vos hic ferat damnationem, quicunque qui sit. 11. At ego, fratres, si circumcisionem prædicam, cur adhuc persecuti nem-patiar? Utique perdita est sollicitatio crucis. 12. Utinam etiam excidantur hi perturbantes vos. 13. Vos enim ad libertatem vocati estis, fratres, modo ne hanc libertatem ad occasionem carnis faciatis, sed propter amorem spiritus servite vobis invicem. 14. Nam omnis lex in vobis in uno verbo impletur in hoc: ames pro inquum tuum, ut te ipsum. 15. Verum si vos invicem mordetis et incusatis, videte, ne a vobis invicem occidamini. 16. At dico, ut spiritu ambuletis et cupiditatem carnis non perficiatis. 17. Nam caro cupit contra spiritum, verum spiritus contra carnem. Hæc igitur sibi invicem resistunt, ut ne quodcunque quod vultis, hoc faciatis, 18. At si spiritu ducimini, non estis sub lege. 19. At manifesta sunt opera carnis, quod est adulterium, scortatio, impuritas, lascivia, 20. idolorum servitus, veneficium, inimicitiæ, rixæ, æmulatio, iræ, animositates, dissensiones, obtrectationes, hæreses, 21. invidiæ, homicidia ebrietates, comessationes et hoc simile his, quod interdico vobis, sicut jam antedixi, quod hi hoc tale facientes regni Dei heredes non fiunt. 22. Verum fructus spiritus est amor, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, 23. mansuetudo, continentia, castitas; contra hæc talia non-est lex. 24. Verum qui sunt Christi, carnem suam crucifigunt cum affectibus et cupiditatibus. 25. Si vivimus spiritu, spiritu etiam ambulemus. 26. Ne flamus gloriantes invicem pro-

ANNOTATIONES

terpretatus est *dicit vobis* sc. Christus, addiditque *qiþiþ izvis* in græcis et latinis cæterisque verss. omnibus deesse et videri ea verba e glossa in textum illata; sed miramur virum doctum non sensisse, quam probe Goth. δικαιοῦσθε reddiderit per *garaihtans qiþiþ izvis* i. e. justos dicitis vos; cf. *garaihtana gateihan* = δικαιοῦν L. xvIII, 14.

v, 6. *xristu*] pro *xristaus*, vid. ad L. I, 54.

v, 8. *gakunds*] Cast. qui *gaku(nd)s* edidit, potius *gak(un)ds* edere debebat, nam *un* literæ in cod. non comparent; eum autem evanidas recte restituisse non dubium est, etiamsi *gakunds* nullo alio loco invenitur. — *laþondin*] cod. B et Cast. ✕ *laþodin*. — *ist*] est, ° gr. omn.

v, 9. *beistis*] cod. B et Cast. ✕ *beitis*. — *distairiþ*] corrumpit, gr. ζυμοῖ, pro quo Goth. c. codd. et Vulg. δολοῖ legit; ζυμοῖ per *gabeisteiþ* reddendum erat, vid. Cor. I, v, 6.

v, 10. *sa*] sec. hic, ° gr. omn. — *bairaiþ*] sic cod. B et Cast. pro *bairai*, vid. ad Thess. I, IV, 14.

v, 11. *bimait*] Goth. c. codd. ° ἔτι. — *þanamais*] Cast. ✕ div. — *gatauran*] sic cod. B et Cast. ✕ pro *gataurana*, nisi solœcismus est, quos permultos ad Neh. VI, 16 annotavimus; cf. ad Eph. III, 10.

v, 13. *leikis*] carnis gr. σαρκί. — *taujaiþ*] faciatis, ° gr. omn. præter cod. G (δῶτε) et Vulg. (detis). — *ahmins*] spiritus, ° gr.

v, 14. *in izvis*] in vobis, ° gr.

v, 15. *fairrinoþ*] incusatis, gr. omn. κατεσθίετε, Goth. c. verss. et patrr. latt. Cæterum pro *fairrinoþ* rectius scriberetur *fairinoþ*; sed liquidæ literæ sæpius a librariis mendose duplicantur, sic Cor. I, VII, 18 *kannt*. II, IX, 2 *makidonnim*. Philipp. IV, 15 *ainnohun*. Cor. II, X, 14 *aggillau*. L. II, 46 *allh*. Thess. I, v, 8 *nasseinais*; nec rectius, aliis locis altera liquida omittitur, id quod maxime factum est in voce *fullnan* vid. ad L. II, 21.

v, 16. *ei*] ut, ° gr. omn.

v, 17. *iþ*] pergit cod. A.

v, 19. *horinassus*] adulterium, ° gr.

v, 20. *aljan*] æmulatio, gr. omn. ζῆλοι, sic Cor. II, XII, 20. — *tvisstasseis*] sic cod. B; cod. A *tvistasseis*, cf. ad Mc. III, 13 et Cor. II, III, 2. — *birodeinos*] obtrectationes, ° gr. omn., Goth. e loco parallelo Cor. II, XII, 20 huc traxisse videtur.

v, 21. *drugkaneins*] sic codd.; etiam Rom. XIII, 13, ubi cum Cast. *draykameim* edidimus, codice denuo inspecto *drugkaneim* scriptum esse docemur; librarius enim *drugkaneim* scripserat, cognito autem errore ipse *a* in *u* mutavit. Cast. Add. p. 65. — *faurqiþa*] sic codd. et Cast. ✕ pro *fauraqiþa* (antedico). — *ju*] jam gr. omn. καί. — *svaleik taujandans*] sic cod. A; cod. B teste Cast. *svaleik tataujandans*, sed aut *svaleikata taujandans*, aut *svaleik gataujandans* scriptum esse suspicamur.

v, 22. *friaþva*] sic cod. B; cod. A et Cast. *frijaþva*. — *faheþs*] cod. A *faheds*. — *sviknei*] castitas, ° gr.

v, 24. *sein*] suam, ° gr.

vi, 1 broþrjus. jabai gafahaidau manna in wizai missadede. jus þai ahmeinans gaþvastjaiþ þana sva-
2 leikana in ahmin qairreins. atsaiwands þuk silban ibai jah þu fraisaizau. izvaros misso kauriþos
3 bairaiþ jah sva usfulleiþ vitoþ xristaus. iþ jabai þugkeiþ was wa visan, ni vaiht visands. sis silbin
4 fraþjamarzeins ist. iþ vaurstv sein silbins kiusai warjizuh jah þan in sis silbin wostulja habai jah
5, 6 ni in anþaramma. warjizuh auk svesa baurþein bairiþ. aþþan gamainjai sa laisida vaurda þamma
7 laisjandin in allaim godaim. ni vairþaiþ airzjai. guþ ni bilaikada. manna auk þatei saiiþ. þatuh jah
8 sneiþiþ. unte sael saiiþ in leika seinamma. us þamma leika jah sneiþiþ riurein. iþ saei saiiþ in
9 ahmin. us ahmin jah sneiþiþ libain aiveinon. aþþan þata godo taujandans ni vairþaima usgrudjans.
10 unte at mel svesata sneiþam ni afmaindai. þannu nu þandei mel habam. vaurkjam þiuþ viþra
11, 12 allans þishun viþra svesans galaubeinai. sai wileikaim bokom izvis gamelida meinai handau. sva
managai sve vileina samjan sis in leika. þai nauþjand izvis bimaitan. ei weh vrakja galgins xri-
13 staus ni vinnaina. nih þan sveþauh þai izei bimaitanai sind vitoþ fastand ak vileina izvis bimaitan
14 ei in izvaramma leika wopaina. iþ mis ni sijai wopan in ni vaihtai niba in galgin fraujins unsaris
15 iesuis xristaus. þairh þanei mis fairwaus ushramiþs ist jah ik fairwau. unte nih bimait vaiht ist
16 ni faurafilli ak niuja gaskafts. jah sva managai sve þizai garaideinai galaistans sind. gavairþi ana
17 im jah armaio jah ana israela guþs. þanamais arbaide ni ainshun mis gansjai. unte ik stakins frau-
18 jins unsaris iesuis xristaus ana leika meinamma baira. ansts fraujins unsaris iesuis xristaus miþ
ahmin izvaramma broþrjus. amen.

du galatim ustauh

INTERPRETATIO.

vocantes, invicem in invidia existentes. vi, 1. Fratres, si deprehendatur homo in aliquo peccatorum, vos hi spirituales corrigatis hunc talem in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne etiam tu tenteris. 2. Vestra invicem onera feratis et sic impletis legem Christi. 3. Verum si putat quis quid esse, non quidquam exis ens, sibi ipsi sollicitatio est. 4. Verum opus suum ipsius probet quisque, et tum in se ipso gloriam habeat et non in alio. 5. Quisque enim propriam sarcinam fert. 6. At communicet hic institutus verbo huic instituenti in omnibus bonis. 7. Ne fiatis erronei; Deus non illuditur; homo enim quod serit, hoc etiam metit. 8. Nam qui serit in carne sua, ex hac carne etiam metit interitum; verum qui serit in spiritu, e spiritu etiam metit vitam æternam. 9. At hoc bonum facientes non fiamus segnes, nam ad tempus proprium metimus non defatigati. 10. Utique igitur, cum tempus habemus, operamur bonum erga omnes, maxime erga familiares fide. 11. Ecce, qualibus litteris vobis scripsi mea manu. 12. Tam multi quam volunt placere sibi in carne, hi cogunt vos circumcidere, ut modo persecutionem crucis Christi non patiantur. 13. Neque enim quidem hi qui circumcisi sunt, legem servant, sed volunt vos circumcidere, ut in vestra carne glorientur. 14. Verum mihi ne sit gloriari in non quoquam, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo. 15. Nam neque circumcisio quidquam est, non præputium, sed nova creatura, 16. et tam multi quam hanc regulam secuti sunt, pax super eos et misericordia et supra Israelem Dei. 17. Amplius labores ne ullus mihi præbeat, nam ego notas domini nostri Iesu Christi in corpore meo fero. 18. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, fratres, amen.

Ad Galatas explicit.

ANNOTATIONES.

vi, 1. *jabai*] Goth. c. codd. ° *καί*. — *atsaiwands*] attendens; cod. A *andsaiwands* (respiciens). quarum lectionum utraque habet, quo commendetur. — *ibai*] sic cod. B; cod. A et Cast. *iba*, cf. Cor. II, II, 2.

vi, 3. *þugkeiþ*] sic cod. B; cod. A et Cast. *þugkiþ*, cf. Cor. II, XIII, 3. — *wa visan*] ¶ gr. omn. — *vaiht*] h. l. et vs. 15 pro *vaihts*, vid. ad Mc. VII, 15. — *sis — ist*] cod. A marg. variam lectionem habet, quam evanidam Cast. sic legit: *sic silban uslutonds ist* (se ipsum decipiens est), cf. Tit. I, 10 ubi *lutonds* — *φρεναπάτης*.

vi, 4. *silbin*] Goth. c. verss. ° *μόνον*. — *wostulja*] Cast. numerum pluralem esse existimans et *gloriationes* convertens, errat, nam *wostuli* genere non neutrum, sed femininum esse constat. — *ni*] cod. A ° ⋇.

vi, 5. *baurþein*] sic cod. B; cod. A *baurein*; cæterum in cod. A recte *bairiþ* legitur, non *bauriþ*, uti Cast. in adnotatione edidit.

vi, 6. *godaim*] Cast. in cod. A *is* (ejus) additum esse videtur, sed propter lituram membranæ perspicue cognoscere non potuit.

vi, 7. *manna*] gr. omn. post *saiiþ*. — *saiiþ þatuh*] cod. A et Cast. *saijiþ þata*.

vi, 8. *saiiþ*] utr. cod. A et Cast. *saijiþ*. — *jah*] utr. etiam, ° gr. omn.; Goth. priore loco c. Vulg.

vi, 9. *sneiþam*] cod. A ⋇ *sneiþa* (meto).

vi, 11. *izvis*] cod. A et Cast. post *gamelida*, gr. omn. ante *bokom*.

vi, 12. *ei weh*] ut modo, ¶ gr. omn. cf. Philipp. I, 27. — *vrakja*] cod. A et Cast. *vraka*, qua lectione, si genuina est, confirmatur *vrakom* Mc. x, 30, quod aliquando an rectum esset, dubitavimus.

vi, 13. *nih*] cod. A et Cast. *niþ*. — *sveþauh*] quidem, ° gr. omn. — *izei*] cod. A et Cast. *ize*. — *sind*] Goth. ° gr. *αὐτοί*.

vi, 14. *in ni vaihtai*] in non quoquam, ° gr. omn. — *fairwaus*] sic cod. B; cod. A et Cast. *fairwus*, vid. ad Mc. VII, 32.

vi, 15. *unte*] Goth. c. codd. ° *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*. — *vaiht*] vid. ad vs. 3.

vi, 17. *mis*] gr. omn. ante *ni*. — *unsaris*] nostri, ° gr. omn.; cf. ad Cor. I, VII, 16. — *xristaus*] Christi, ° gr. omn.

Subscript. ° gr. omn.

AIPISTAULE PAVLAUS DU AIFAISIUM

anastodiþ.

1, 1 **Pavlus** apaustaulus xristaus ïesuis þairh viljan guþs þaim veiham þaim visandam ïn aifaison jah
2 triggvaim ïn xristau ïesu. ansts ïzvis jah gavairþi fram guþa attin unsaramma jah fraujin ïesu
3 xristau. þiuþiþs guþ jah atta fraujins unsaris ïesuis xristaus. ïzei gaþiuþida uns ïn allai þiuþeinai
4 ahmeinai ïn himinakundaim ïn xristau. svasve gavalida unsis ïn ïmma faur gasatein fairwaus ei
5 sijaima veis veihai jah unvammai ïn andvairþja ïs ïn friaþvai. fauragarairoþ uns du sunive gadedai
6 þairh ïesu xristu ïn ïmma bi leikainai viljins seinis. du hazeinai vulþaus anstais seinaizos. ïn þizaiei
7 ansteigs vas uns ïn þamma liubin sunau seinamma. ïn þammei habam faurbauht fralet fravaurhte
8 þairh bloþ ïs bi gabein vulþaus anstais ïs. þoei ufarassau ganohida ïn uns ïn allai handugein jah
9, 10 frodein kannjan unsis runa viljins seinis bi viljin. saei fauragaleikaida ïmma du fauragaggja usful-
11 leinais mele aftra usfulljan alla ïn xristau þo ana himinam jah ana airþai ïn ïmma. ïn þammei hlauts
gasatidai vesum fauragaredanai bi viljin guþs þis alla ïn allaim vaurkjandins bi muna viljins seinis.
12, 13 ei sijaima veis du hazeinai vulþaus ïs þai fauravenjandans ïn xristau. ïn þammei jah jus gahausjan-
dans vaurd sunjos aivaggeli ganistais ïzvaraizos þammei galaubjandans gasiglidai vaurþuþ ahmin
14 gahaitis þamma veihin. ïzei ïst vadi arbjis unsaris du faurbauhtai gafreideinais du hazeinai vulþaus
15 ïs. duþþe jah ik gahausjands ïzvara galaubein ïn fraujin ïesu xristau jah friaþva ïn allans þans vei-
16, 17 hans unsveibands aviliudo ïn ïzvara gamund vaurkjands ïn bidom meinaim ei guþ fraujins unsaris
ïesuis xristaus atta vulþaus gibai ïzvis ahman handugeins jah andhuleinais ïn ufkunþja seinamma.
18 ïnliuhtida augona hairtins ïzvaris ei viteiþ jus wa ïst vens laþonais ïs. wileiku gabei vulþaus arbjis
19 ïs ïn veihaim. jah wa ufarassus mikileins mahtais ïs ïn uns þaim galaubjandam bi vaurstva mahtais

INTERPRETATIO. — *EPISTOLA PAVLI AD EFESIOS INCIPIT*

I, 1. Pavlus, apostolus Christi Iesu per voluntatem Dei, his sanctis bis existentibus in Efeso et fidelibus in Christo Iesu. 2. Gratia vobis et pax a Deo patre nostro et domino Iesu Christo. 3. Benedictus Deus et pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo. 4. Sicut elegit nos in eo ante constitutionem mundi, ut simus nos sancti et maculis - vacui in facie ejus in charitate. 5. Decrevit nos ad filiorum adoptationem per Iesum Christum in eo secundum placitum voluntatis suæ 6. ad laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratus fuit nobis in hoc caro filio suo, 7. in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum per sanguinem ejus secundum divitias gloriæ gratiæ ejus, 8. quam abundanter concessit in nos in omni sapientia et prudentia, 9. notificare nobis mysterium voluntatis suæ secundum voluntatem, quæ ante- placuit ei 10. ad institutionem impletionis temporum, iterum implere omnia in Christo hæc super cœlos et super terram in eo, 11. in quo sors collocati fuimus. prædestinati secundum voluntatem Dei hujus omnia in omnibus operantis secundum cogitationem voluntatis suæ, 12. ut simus nos ad laudem gloriæ ejus hi antesperantes in Christo, 13. in quo etiam vos audientes verbum veritatis, evangelium salutis vestræ, cui credentes consignati fuistis spiritu promissionis hoc sancto, 14. qui est pignus hæreditatis nostræ ad redemptionem conservationis ad laudem gloriæ ejus. 15. Ideo etiam ego audiens vestram fidem in domino Iesu Christo et amorem in omnes hos sanctos, 16. non-cessans gratias-dico propter vos mentionem faciens in precibus meis, 17. ut Deus domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ et revelationis in cognitione sua, 18. illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis vos, quid est spes vocationis ejus, quale divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis 19. et quid abundantia

ANNOTATIONES.

Inscriptionem, quæ deest in cod. B, addidimus e cod. A. — *aipistaule pavlaus*] ¶ gr. — *anastodiþ*] incipit, ° gr. omn. Cæterum quod Cast. Specim. p. 35 supra inscriptionem sigla A. F. legi dicit, inter has litteras I litura membranæ excidisse videtur et scriptum fuisse AIF, quibus litteris librarius titulum epistolæ, quadam pictura ornatum, exhibere voluit, vid. Tab. II.

I, 1. *xristaus ïesuis*] ¶ gr. omn.

I, 4. *unsis*] cod. A *uns* — *veis*] nos, ° cod. A. — *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.

I, 5 *sunive gadedai*] Cast. ⚹ jct. — *ïmma*] cod. A c. gr. omn. *ïna* (eum).

I, 6. *sunau seinamma*] filio suo, ° gr.

I, 7. *þairh bloþ ïs*] gr. omn. ante *fralet.* — *vulþaus*] gloriæ, ° gr. omn.

I, 9. *kannjan*] notificare, gr. γνωρίσας. — *viljin*] Goth. c. codd. ° αὐτοῦ. Cæterum pro *bi* — *ïmma* in margine codicis A legitur: *ana leikainai* (Cast. ⚹ *leikeinai*, quia propter lituram *a* et *e* litteras dignoscere non potuit). *þoei garaidida ïn ïmma* (i. e. in placito, quod proposuit in eo) quod græcis accommodatum est; notandus tamen usus *ana* præpositionis pro *bi* positæ, cujus alterum exemplum frustra quæsivimus.

I, 10. *jah*] cod. A *jaþ-þo* (et hæc) c. gr. omn.

I, 11. *þammei*] Goth. ° καί. — *guþs*] Dei, ° gr. — *ïn allaim*] in omnibus, ° gr. omn.; Goth. o vs. 23 huc intulisse videtur.

I, 13. *sunjos*] cod. A ⚹ *sunjus.* — *þammei*] sec., Goth. c. codd. ° καί.

I, 14. *ïzei*] cod. A *saei.* — *arbjis*] codd. et Cast. ⚹ *arbjos*, vid. vs. 18. — *gafreideinais*] cod. A marg. *ganistais* (salutis).

I, 15. *ïzvara*] vestram, gr. omn. τὴν καθ' ὑμᾶς. — *xristau*] Christo, ° gr. omn. — *friaþva*] cod. A *frijaþva*.

I, 16. *unsveibands aviliudo*] non cessans gratias ago, gr. omn. οὐ παύομαι εὐχαριστῶν, cf. ad Mc. II, 23. — *gamund*] Goth. c. codd. ° ὑμῶν.

I, 18. *ïnliuhtida*] cod. B ⚹ *ïnliuhitida.* — *wa*] quid, gr. τίς, Goth. c. codd. τί legit — *ïs*] pr., Goth. c. codd. ° καί. — *wileiku*] sic codd.; mira est enclisis *u* interrogativi in verbo interrogativo; fortasse *wileika* legendum est.

I, 19. *ïn uns*] cod. A marg. *ïn ïzvis* (in vos) c. codd. quos Goth. fere solet sequi.

20 svinþeins is. þatei gavaurhta in xristau urraisjands ina us dauþaim jah gasatida in taihsvon seinai in
21 himinam ufaro allaize reikje jah valdufnje jah mahte jah fraujinassive jah allaize namne namnidaize
22 ni þatainei in pamma aiva ak jah in þamma anavairþin. jah all ufhnaivida uf fotuns imma jah ina
23; II, 1 atgaf haubiþ ufar alla aikklesjon. sei ist leik is fullo þis alla in allaim usfulljandins. jah izvis visan-
2 dans dauþans missadedim jah fravaurhtim izvaraim. in þaimei simle iddjeduþ bi þizai aldai þis aivis
3 bi reik valdufnjis luftaus ahmins þis nu vaurkjandins in sunum ungalaubeinais. in þaimei jah veis
allai usmetum suman in lustum leikis unsaris taujandans viljans leikis jah gamitone jah vesum
4 vistai barna hatizis svasve jah þai anþarai. iþ guþ gabeigs visands in armahairtein in þizos mana-
5 gons frijaþvos in þizaiei frijoda uns jah visandans uns dauþans fravaurhtim miþgaqivida uns xri-
6 stau. anstai sijum ganasidai jah miþurraisidai jah miþgasatidai in himinakundaim in xristau iesu.
7 ei ataugjai in aldim þaim anagaggandeim ufarassu gabeins anstais seinaizos in selein bi uns in
8, 9 xristau iesu. unte anstai sijuþ ganasidai þairh galaubein jah þata ni us izvis ak guþs giba ist. ni us
10 vaurstvam ei was ni wopai ak is sijum taui gaskapanai in xristau iesu du vaurstvam godaim. þoei
11 sauragamanvida guþ ei in þaim gaggaima. duþþe gamuneiþ þatei jus þiudos simle in leika vesuþ
12 namnidans unbimaitanai fram þizai namnidon bimait in leika handuvaurht. unte vesuþ þan in
jainamma mela inuh xristau framaþjai usmetis israelis jah gasteis gahaite trausteis ven ni habandans
13 jah gudalausai in manasedai. ip nu sai in xristau iesu jus juzei simle vesuþ fairra. vaurþuþ newa in
14 bloþa xristaus. sa auk ist gavairþi unsar. saei gatavida þo ba du samin jah miþgardavaddju faþos
15 gatairands. fijaþva. ana leika seinamma vitoþ anabusne garaideinim gatairands ei þans tvans gaskopi in
16 sis silbin du ainamma niujamma mann vaurkjands gavairþi jah gafriþodedi þans bans in ainamma

INTERPRETATIO

eminentiæ virtutis ejus in nobis his credentibus secundum opus virtutis potentiæ ejus, 20. quod operatus-est in Christo suscitans eum e mortuis et collocavit ad dextram suam in cœlis 21. supra omnia imperia et potestates et virtutes et dominationes et omnia nomina nominata non solum in hoc sæculo, sed etiam in hoc futuro, 22. et omne humiliavit sub pedes ei et eum dedit caput super omnia ecclesiæ, 23. quæ est corpus ejus, plenitudo hujus omnia in omnibus implentis. II, 1. Et vos existentes mortuos sceleribus et peccatis vestris, 2. in quibus olim ambulastis secundum hanc ætatem hujus sæculi, secundum principem potestatis aeris spiritus hujus nunc operantis in filiis incredulitatis, 3. in quibus etiam nos omnes versati-sumus olim in cupiditatibus carnis nostræ facientes voluntates carnis et cogitationum et fuimus natura filii iræ, sicut etiam hi alii. 4. Verum Deus dives existens in misericordia propter hunc magnum amorem, in quo amavit nos, 5. et existentes nos mortuos peccatis convivificavit nos Christo; gratia sumus servati 6. et conresuscitati et concollocati in cœlestibus in Christo Iesu, 7. ut ostendat in ætatibus his accedentibus abundantiam divitiarum gratiæ suæ in bonitate secundum nos in Christo Iesu. 8. Nam gratia estis servati per fidem et hoc non ex vobis, sed Dei donum est; 9. non ex operibus, ut quis non glorietur, 10. sed ejus sumus opus creati in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparavit Deus, ut in his eamus. 11. Ideò recordamini, quod vos gentiles olim in carne fuistis, nominati non-circumcisi ab hac nominata circumcisio in carne manu-facta. 12. Nam fuistis tum in illo tempore sine Christo alienati conversatione Israelis et hospites promissionum fœderis, spem non habentes et impii in mundo. 13. Verum nunc ecce in Christo Iesu vos, vos-qui olim fuistis procul, facti-estis prope in sanguine Christi. 14. Hic enim est pax nostra, qui fecit hæc ambo ad unum et parietem-intergerinum sepis destruens, 15. inimicitiam, in carne sua legem præceptorum regulis destruens, ut hos duos crearet in se ipso ad unum novum hominem, faciens pacem, 16. et reconciliaret hos ambos in uno

ANNOTATIONES.

I, 20. *himinam*] cœlis, gr. ἐπουρανίοις.
I, 22] *all.* omne, cod. A *alla.*
II, 1. *izvaraim*] vestris, ° gr.
II, 2. *aivis*] sæculi, cod. A *fairwaus* (mundi). — *sunum*] cod. B ⋇ *sumun.*
II, 3. *viljans*] voluntates, cod. A marg. *lustuns* (voluptates) cum Clar. lat. et Ambros. — *vesum*] cod. B *visum*, hæc nova scribendi ratio notanda est juxta *veisi, veiseis, veisun*; vid. ad J. XI, 32.—*vistai barna*] ¶ gr.—*hatizis*] sic legendum est. vid. IV, 31, L. III, 7, Skeir. 51, 19; cod. B (non A, uti Cast. annotat) *hatis* et post hanc vocem supra lineam signum ε litteræ græcæ non absimile, quod nullo alio loco inventum est; cod. A (non B) *hatize* (vid. Cast. Add. p. 68); non *hatizos*, uti Cast. in annotatione indicat. Cæterum cod. A marg. *us satcinai* (l. *ussateinai*) *urrugkai*, i. e. ab origine reprobati.
II, 4. *gabeigs*] cod. A *gabigs.* — *frijaþvos*] Goth. c. codd. ° αὐτοῦ.
II, 5. *uns*] sec. nos, ° gr. omn. — *sijum*] sumus, cod. A c. gr. omn. *sijuþ* (estis).
II, 6. *miþurraisidai — miþgasatidai*] conresuscitati—concollocati, quæ pluralia ad præcedens *sijum* sunt referenda ; cod. A cum gr. omn. *miþurraisida — miþgasatida* (conresuscitavit — concollocavit.
II, 7. *aldim*] cod. A ⋇ *aldaim.*
II, 8. *sijuþ*] cod. A *siuþ.* —*ak*] sed, ° gr. omn.; Goth. c. vers. Arm. et Patrr. latt.— *ist*] est, ° gr. omn.
II, 10, *ak*] sed, gr. omn. γάρ, vid. ad Joan. XVI, 26. — *sijum*] 1 cod. A *sium.* — godaim cod. A marg. *þiuþeigaim.*
II, 11. *þiudos simple*] ¶ gr. omn. — *vesuþ* fuistis ° gr. omn.; cod. A ante *in.* —*namnidans*] cod. A *þai* articulum addit.—*fram.*—*bimait*] Grimm GGA. 1836 p. 1792 et Gr. IV. 591 recte monet hoc *fram þizai — handuvaurht* interpretandum esse : ab ea (gente) quæ dicitur « circumcisio in carne manufacta. » Cæterum sane mira loquendi ratio, in qua non solum nominativus post *þizai namnidon* offendit, sed etiam quod femininum participii substantivo neutro appositum est ; quodammodo comparari potest Mc. III, 16 *gasatida seimona namo paitrus* pro *paitru*, vid. L. I. 13 ; M. IX, 9.
II, 12. *þan*] tum, ° gr. omn. — *inuh*] cod. A *inu* —*xristau*] pro *xristu*, accusativum enim *inuh* præpositio postulat. — *gahaite trausteis*] promissionum fœderis, gr. τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας.
II, 13. *vaurþu newa*] gr.; Goth. c. codd. ap. Mill. et Mi.
II, 15. *anabusne*] Goth. c. cod. e ap. Mi. ° ἐν.
II, 16. *afslahands*] cod. B ⋇ *afslahans*, vid. ad Mc. XII, 24. — *sis silbin*] se ipso, gr. αὐτῷ.

17 leika guþa þairh galgan afslahands fijaþva ïn sis silbin. jah qimands vailamerida gavair, ïzvis
18 juzei fairra jah gavairþi þaim ïzei newa. unte þairh ïna habam atgagg bajoþs ïn ainamma ahmin
19 du attin. sai nu ju ni sijuþ gasteis jah aljakonjai ak sijuþ gabaurgjans þaim veiham jah ïngardjans
20 guþs anatimridai ana grunduvaddjau apaustaule jah praufete at visandin auhumistin vaihstastaina
21, 22 silbin xristau ïesu. ïn þammei alla gatimrjo gagatiloda vahseiþ du alh veihai ïn fraujin. ïn þammei
III, 1 jah jus miþgatimridai sijuþ du bauainai guþs ïn ahmin. ïn þizozei vaihtais ïk pavlus bandja xristaus
2 ïesuis ïn ïzvara þiudo. jabai sveþauh hausideduþ fauragaggi guþs anstais. sei gibana ïst mis ïn ïzvis.
3, 4 unte bi andhuleinai gakannida vas mis so runa sve fauragamelida ïn leitilamma. duþþe ei siggvan-
5 dans mageiþ fraþjan frodein meinai ïn runai xristaus. þatei anþaraim aldim ni kunþ vas sunum
6 manne svasve nu andhuliþ ïst þaim veiham ïs apaustaulum jah praufetum ïn ahmin. visan þiudos
7 gaarbjans jah galeikans jah gadailans gahaitis ïs ïn xristau ïesu þairh aivaggeljon. þizozei varþ
8 andbahts ïk bi gibai anstais guþs þizai gibanon mis bi toja mahtais ïs. mis þamma undarleijin
allaize þize veihane atgibana varþ ansts so ïn þiudom vailamerjan þo unfairlaistidon gabein xri-
9 staus jah ïnliuhtjan allans. wileik þata fauragaggi runos þizos gafulginons fram aivam ïn guþa
10 þamma alla gaskapjandin. ei kanniþ vesi nu reikjam jah valdufnjam ïn þaim himinakundam þairh
11 aikklesjon so managfalþo handugei guþs bi muna aive. þanei gatavida ïn xristau ïesu fraujin unsa-
12, 13 ramma. ïn þammei habam balþein freihals atgagg ïn trauainai þairh galaubein ïs. ïn þize bidja. ni
14 vairþaiþ usgrudjans ïn aglom meinaim faur ïzvis. þatei ïst vulþus ïzvar. ïn þis biuga kniva meina

INTERPRETATIO.

corpore Deo per crucem occidens inimicitiam in se ipso. 17. Et veniens prædicavit pacem vobis, vos-qui procul, et pacem his, qui prope. 18. Nam per eum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem. 19. Ecce nunc jam non estis hospites et alienigenæ, sed estis cives his sanctis et domestici Dei, 20. ædificati in fundamento apostolorum et profetarum in existente summo angulari-lapide ipso Christo Iesu, 21. in quo omne ædificium compositum crescit ad templum sanctum in domino, 22. in quo etiam vos coædificati estis ad domicilium Dei in spiritu. III, 1. Propter quam rem ego Pavlus vinctus Christi Iesu propter vos gentiles; 2. si quidem audistis institutionem Dei gratiæ, quæ data est mihi in vos. 3. Nam secundum revelationem notificatum fuit mihi hoc mysterium, ut ante-scriptum in parvo. 4. Ideo ut legentes possitis intelligere prudentiam meam in mysterio Christi. 5. Quod aliis ætatibus non notum fuit filiis hominum, sicut nunc revelatum est his sanctis ejus apostolis et profetis in spiritu: 6. esse gentiles cohæredes et un corporales et participes promissionis ejus in Christo Iesu per evangelium, 7. cujus factus-sum minister ego secundum donum gratiæ Dei, hoc datum mihi secundum opera virtutis ejus, 8. mihi huic infimo omnium horum sanctorum data fuit gratia hæc in gentibus prædicare has investigabiles divitias Christi 9. et illuminare omnes, qualis hæc dispensatio mysterii hujus absconditi a sæculis in Deo hoc omnia creante, 10. ut notificata esset nunc imperiis et potestatibus in his cœlestibus per ecclesiam hæc varia sapientia Dei 11. secundum constitutionem sæculorum, quam fecit in Christo Iesu, domino nostro, 12. in quo habemus fiduciam, libertatem, accessum in confidentia per fidem ejus, 13. propter quod precor, ne fiatis lassi in afflictionibus meis pro vobis, quod est gloria vestra. 14. Propter hoc flecto genua mea ad patrem

ANNOTATIONES

II, 17. *gavairþi*] sec. pacem, ° gr. — *ïzei*] cod. A *ize*; cæterum de ellipsi *sind* verbi vid. ad Rom. XII, 2.

II, 19. *ju*] ° cod. A. — *aljakonjai*] sic codd. pro *aljakunjai*, vid. ad L. IV, 13. — *sijuþ*] sec. estis, ° gr.

II, 20. *anatimridai*] desinit cod. A. — *xristau ïesu*] ¶ gr. omn.

III, 1. *þizozei vaihtais*] quam rem, gr. omn. τούτου; sic Goth. sæpius contra græc. auctoritatem relativo utitur ad conjungenda singula enuntiata, vid. V, 6 *þoei* (ταῦτα γάρ) Cor. II. XII, 8 *bi þatei* (ὑπὲρ τούτου). M. XXVII, 46 *þatei ïst* (τοῦτ' ἐστί).

III, 2. *guþs anstais*] ¶ gr.

III, 4. *siggvandans mageiþ*] ¶ gr. omn.

III, 5. *ïs apaustaulum*] ¶ gr. omn. præter cod. d ap. Mi.

III, 6. *ïesu*] Iesu, ° gr. omn.; Goth. c. Vulg.

III, 7. *ïk*] ego, ° gr. omn. præter cod. m ap. Mi. qui ante *andbahts* habet. — *gibai*] sic cod. B; Cast. ✳ *gibos*.

III, 8. *undarleijin*] sic cod. B; Mssm. B. A. p. 1038 conjecit *undarleikin*, quæ conjectura nobis mirifice placet præ illa, quam Grim. W. J. LXX p. 48 proposuit *undarlegjin* (subjacenti), nam ipse Grim. monet, significationem verbi in *undar* positum esse, cf. IV, 9 *undaraists*, quæ superlativi forma, uti græcum κατώτατος, ex adverbio effecta est. — *þize*] horum, ° gr. — *unfairlaistidon*] hæc Massmanni l. l. indicata conjectura, codicis denuo inspecti auctoritate comprobatur; Cast. ✳ *unfairrastidon*.

III, 9. *ïn*] pergit cod. A.

III, 10. *kanniþ*] cum ad *handugei* (aut ad præcedens *runa*) referendum sit, *kannida* scribendum fuit, uti infra IV, 7 *gibanu ïst ansts*; sed ut h. l., sic etiam Gal. V, 11 *gatauran ïst marzeins* pro *gataurana* legitur, cf. ad Neh. VI, 16. — *managfalþo*] cod. A *filufaihu* et in marg. *managna*.. (quod noli cum Cast. *managnando*, sed *managnandei* explere) *managei* i. e. abundans multitudo, quo quid glossator explicare voluerit, incertum est, nisi forte duæ lectiones (*managnandei handugei* et *managei handugeins*) conjunctæ sunt. *Managei* autem, si recte conjecimus, nunc pro *managduþs* (abundantia) ponitur, cum aliis locis significet multitudinem, quæ numerari possit. Cæterum ex illa codicis A lectione dicimus, Grim. I, 723 non ita recte auguratum esse, adjectivorum in — *us* exeuntium formam concretam convenire cum eadem adjectivorum in — *is* terminantium; nam secundum illam doctrinam nunc *filufaihjo* scriptum esse debebat. Si vero Grim. recte conjecit, aut *filufaihu* pro adverbio habendum est, uti *filu* L. VI, 5 (vid. ad L. XIX, 37), aut *filufaihus* scribendum, vid. L. VI, 6 *handus þaursus*, Grim. I, 721 Anm. 1.

III, 12. *freihals*] libertatem, ° cod. B c. gr. omn. (præter cod. D); addidimus e cod. A, qui e libris latinis hausit, quorum lectio comparetur cum cod. D ἐν τῷ ἐλευθερωθῆναι addente. Cæterum Goth. καί ante *atgagg* omittit.

III, 13. *vairþaiþ usgrudjans*] fiatis lassi, gr. omn. oratione obliqua ἐκκακεῖν; cæterum de *usgrudjans* vid. ad L. XVIII, 1.

15 du attin fraujins unsaris iesuis xristaus. us þammei all fadreinis in himina jah ana airþai namnjada.
16 ei gibai izvis bi gabein vulþaus seinis mahtai gasvinþnan þairh ahman seinana in innuman mannan.
7, 18 bauan xristu þairh galaubein in hairtam izvaraim. ei in friaþvai gavaurhtai jah gasulidai mageiþ
19 gafahan miþ allaim þaim veiham. wa sijai braidei jah laggei jah hauhei jah diupei. kunnan þo
20 ufarassau mikilon þis kunþjis friaþva xristaus ei fullnaiþ du allai fullon guþs. aþþan þamma mah-
21 teigin ufar all taujan maizo þau bidjam aiþþau raþjam bi mahtai þizai vaurkjandein in uns. imma
IV, 1 vulþus in aikklesjon in xristau iesu in allos aldins aive amen. bidja nu izvis ik bandja in fraujin
2 vairþaba gaggan þizos laþonais. þizaiei laþodai sijuþ. miþ allai hauneinai jah qairrein miþ usbeis-
3 nai usþulandans izvis misso in friaþvai. usdaujandans fastan ainamundiþa ahmins in gabundjai ga-
4, 5 vairþeis. ain leik jah ains ahma svasve atlaþodai sijuþ in aina ven laþonais izvaraizos. ains frauja
6 aina galaubeins aina daupeins ains guþ jah atta allaize. saei ufar allaim jah and allans jah in al-
7, 8 laim uns. iþ ainwarjammeh unsara atgibana ist ansts bi mitaþ gibos xristaus. in þizei qiþiþ. uss-
9 teigands in hauhiþa ushanþ hunþ jah atuhgaf gibos mannam. þatuþ - þan usstaig wa ist niba þatei
10 jah atstaig faurþis in undaraisto airþos. saei atstaig. sa ist jah saei usstaig ufar allans himinans ei
11 usfullidedi allata. jah silba gaf sumans apaustaulūns sumanzuþ - þan praufetuns sumansuþ - þan
12 aivaggelistans sumansuþ - þan hairdjans jah laisarjans du ustauhein veihaize du vaurstva andbahtjis
13 du timreinai leikis xristaus. unte garinnaima allai in ainamundiþa galaubeinais jah ufkunþjis sunus
14 guþs du vaira fullamma du mitaþ vahstaus fullons xristaus. ei þanaseiþs ni sijaima niuklahai usva-
gidai jah usvalugidai in wammeh laiseinais liuteis manne in filudeisein du listeigon usvandjai air-

INTERPRETATIO

domini nostri Iesu Christi, 15. e quo omne paternitatis in cœlo et super terram vocatur, 16. ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, vi confirmari per spiritum suum in internum hominem, 17. habitare Christum per fidem in cordibus vestris, 18. ut in caritate facti et fundati possitis capere cum omnibus his sanctis, quid sit latitudo et longitudo et altitudo et profunditas, 19. cognoscere hanc abundanter magnam hujus cognitionis caritatem Christi, ut impleamini ad omnem plenitudinem Dei. 20. At huic potenti super omne facere plus quam precamur aut intelligimus secundum vim hanc operantem in nobis, 21. ei gloria in ecclesia in Christo Iesu in omnes ætates sæculorum, amen. IV, 1. Precor nunc vos, ego ligatus in domino, digne ambulare hac vocatione, qua vocati estis, 2. cum omni humilitate et humanitate, cum longanimitate, ferentes vos invicem in charitate, 3. studentes observare consensum spiritus in vinculo pacis. 4. Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in unam spem vocationis vestræ; 5. unus dominus, una fides, unus baptismus, 6. unus Deus et pater omnium, qui super omnes et per omnes et in omnibus nobis. 7. Verum unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram doni Christi, 8. propter quod dicit: adscendens in altitudinem cepit captivitatem et dedit dona hominibus. 9. Hoc autem ascendit, quid est, nisi quod etiam descendit antea in inferius terræ? 10. Qui descendit, hic est etiam, qui adscendit super omnes cœlos, ut impleret omne, 11. et ipse dedit alios apostolos, alios autem profetas, alios autem evangelistas, alios autem pastores et magistros 12. ad perfectionem sanctorum ad opus ministerii, ad ædificationem corporis Christi, 13. donec perveniamus omnes in consensum fidei et cognitionis filii Dei ad virum perfectum, ad mensuram incrementi plenitudinis Christi, 14. ut amplius non simus infantes agitati et circumlati in quoque doctrinæ, nequitiæ hominum, in astutia ad fraudulentam devitationem erro-

ANNOTATIONES.

III, 15. *himina*] cœlo, gr. omn. οὐρανοῖς, præter codd. c d k ap. Mi.

III, 16. *gasvinþnan — in innuman mannan*] corroborari — in interiorem hominem; cod. A omni gr. auctoritate destitutus *insvinþjan — innuman mannan* i. e. corroborare interiorem hominem. Cæterum Cast ⁎ *innunan*, vid. ad Coloss. I, 29.

III, 18. *ei*] gr. omn. post *gasulidai*. — *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*. — *gavaurhtai* facti, gr. omn. ἐρριζωμένοι; Cast. in eo verbo offendit, quia evidenter a *vaurts* (radix) derivandum fuerit et Mssm. *gavaurtsidai* scribendum esse existimat; nos lectionem utriusque cod. consensu firmatum non condemnaverimus, satis habentes lectorem commonefacere loci Cor. I, XVI, 2, ubi pro *huzdjands*, quod textus ratione habita exspectabatur, *huhjands* legitur. — *sijai*] sit, ° gr. omn. — *jah lagqei*] cod. A *jal-laggei*. — *hauhei — diupei*] ¶ gr.

III, 19. *kunnan*] Goth. ° τε, vid. ad L. II, 16. — *friaþva*] cod. A *frijaþva*. — *fullnaiþ*] cod. A *fulnaiþ*, cf. ad L. II, 21. — *du*] ad, cod. A *in* (in).

III, 20. *þau*] sic codd.; Cast. ⁎ *þan*. — *bidjam*] cod. A ⁎ *bidjan*. — *uns*] cod. A *unsis*.

III, 21. *imma*] cod. A *immuh* (eique) sic in eadem clausula Rom. XI, 36. — *in aikklesjon*] cod. A post *Iesu*. — *aldins*] Goth. c. codd. ° τοῦ αἰῶνος.

IV, 1. *sijuþ*] cod. A *siuþ*.

IV, 2. *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.

IV, 4. *svasve*] Goth. c. codd. ° καὶ.

IV, 6. *saei*] de ellipsi *ist* verbi in sententia relativa vid. ad Rom. XII, 2; cæterum hic cod. B desinit.

IV, 8. *ussteigands*] in marg. cod. A legitur *psalmo* . . . indicans hæc verba desumpta esse a libro Psalmorum (LXVIII, 19), quod unicum occurrit citatorum bibliorum in gothicis exemplum. Cast. — *ushanþ*] sic legendum est pro *ushunþ*, quod cod. A et Cast. habent; veram lectionem etiam Grim. W. J. l. l. p. 48 invenit.

IV, 9. *faurþis*] Cast. ⁎ div.; cæterum ° gr. — *undaraisto*] sic cod. A; Cast. ⁎ *undarnisto*; cæterum Goth. ° μέρη. — *airþos*] quid cod. A, unde Cast. *airþais* edidit, vere habeat, propter membranæ lituram incertum est, sed neque Cast. formam evidenter falsam rescribere, neque Grim., censuram illius libri agens, tacendo probare debebat.

IV, 11. *apaustauluns*] sic sine dubio in cod. A pro *apaustaulans*, Cast. lectione, scriptum est; suspicamur id memores loci Cor. I, IV, 9, ubi illam editam lectionem falsam esse auctoritas codicis denuo inspecti docuit.

IV, 13. *sunus*] pro *sunaus*, vid. ad L. I, 54. — *vaira fullamma*] cod. A marg. lectionem variam habet, de qua Cast. legere posse sibi visus est *guma* . . . *ma*; an vero recte legerit, ipse dubitat, cum *guma* dativus, qui casus requiritur, esse non possit.

IV, 14. *niuklahai*] sic cod. A; Cast. ⁎ *niuklahsai*.

15, 16 zeins. iþ sunja taujandans in frijaþvai vahsjaima in ina þo alla. ize ist haubiþ xristus. us þammei
all leik gagatiloþ gagahaftiþ þairh allos gavissins andstaldis bi vaurstva in mitaþ ainis warjoh ferc
17 usvahst leikis taujiþ du timreinai seinai in frijaþvai. þata nu qiþa jah veitvodja in fraujin ei þana-
18 seiþs ni gaggaiþ svasve jah anþaros þiudos gaggand in usvissja hugis seinis. riqizeinai gahugdai vi-
19 sandans framaþjai libainais guþs in unvitjis þis visandins in im in daubiþos hairtane seinaize. þaiei
usvenans vaurþanai sik silbans atgebun aglaitein in vaurstvein unhrainiþos allaizos in faihufrikein.
20, 21 iþ jus ni sva ganemuþ xristu. jabai sveþauh ina hausideduþ jah in immai uslaisidai sijuþ. svasve
22 ist sunja in iesu. ei aflagjaiþ jus bi frumin usmeta þana fairnjan mannan þana riurjan bi lustum
23, 24 afmarzeinais. anuþ-þan niujaiþ ahmin fraþjis izvaris jah gahamoþ þamma niujin mann þamma bi
25 guþa gaskapanin in garaihtein jah veihiþai sunjos. in þizei aflagjandans liugn rodjaiþ sunja warji-
26 zuh miþ newundjin seinamma. unte sijuþ anþar anþaris liþus. þvairhaiþ-þan sijaiþ jah ni fravaur-
27, 28 kjaiþ. sunno ni disiggqai ana þvairhein izvara. ni gibiþ staþ unhulþin. saei hlefi. þanasciþs ni hli-
29 fai ak mais arbaidjai vaurkjands svesaim handum þiuþ ei habai dailjan þaurbandin. ainhun vaurde
ubilaize us munþa izvaramma ni usgaggai ak þatei goþ sijai du timreinai galaubeinais ei gibai anst
30 hausjandam. jah ni gaurjaiþ þana veihan ahman guþs. þammei gasiglidai sijuþ in daga uslauseinais.
31 alla baitrei jah hatis jah þvairhei jah hropi jah vajamereins afvairpaidau af izvis miþ allai unselein
32 vairþaiduh miþ izvis misso seljai armahairtai fragibandans izvis misso svasve guþ in xristau fragaf

INTERPRETATIO.

ris, 15. verum veritatem facientes in charitate crescamus in eum hæc omnia, qui est caput Christus, 16. e quo omne corpus compactum, connexum per omnia vincula auxilii secundum opus in mensura unius quarumque partium augmentum corporis facit ad ædificationem suam in charitate. 17. Hoc nunc dico et testor in domino, ut amplius non ambuletis, sicut etiam alii gentiles ambulant, in vanitate sensus sui : 18. tenebricosi intellectu existentes, alienati-a vita Dei propter inscientiam, hanc existentem in iis, propter surditatem cordium suorum, 19. qui desperantes facti se ipsos dederunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam. 20. Verum vos non sic accepistis Christum; 21. si tamen eum audivistis et in eo edocti estis, sicut est veritas in Iesu, 22. ut deponatis vos secundum primam conversionem hunc veterem hominem, hunc corruptibilem secundum cupiditates deceptionis. 23. Re autem novetis spiritum mentis vestræ 24. et induatis hunc novum hominem, hunc secundum Deum creatum in justitia et sanctitate veritatis. 25. Propter quod deponentes mendacium loquamini veritatem quisque cum propinquo suo, nam estis alter alterius membrum. 26. Irati autem sitis et ne peccetis; sol ne occidat super iram vestram ; 27. ne date locum diabolo. 28. Qui furatus-sit, amplius ne furetur, sed potius laboret operans propriis manibus bonum, ut habeat impertiri egenis; 29. ullum verborum malorum ex ore vestro ne exeat, sed quod bonum sit ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. 30. Et ne contristetis hunc sanctum Spiritum Dei, quo signati estis in die liberationis; 31. omnis amaritudo et animositas et ira et clamor et maledictio abjiciatur a vobis cum omni improbitate 32. fiatisque cum vobis invicem boni, misericordes, condonantes

ANNOTATIONES.

usvaluqidai] Grim. l. l. p. 48 probabili conjectura *usvalvidai* legere mavult, monemus tamen, lectionem editam codicis A denuo inspecti auctoritate confirmari. — *in*] pr. in, ° gr. omn. — *wammeh*] manifesto librarii errore verbum voci græcæ ἀνέμῳ respondens excidit; id esse censet Cast. *luftau*, quod propter idem initium ante *liuteis* facile a librario omitti potuerit; Grim. l. l. rectius *vinda*, quo verbo Gothus gr. ἄνεμος reddere soleat, supplet aut *vinde*, qui genitivus pluralis a *wammeh* pendeat. — *liuteis*] sic cod. A teste Cast., sed ut forma illa secundum Cast. doctrinam probari possit, quod posse negamus, certe sensus genitivum non patitur; est potius legendum *liutein* (in quoque [vento l. ventorum] doctrinæ, nequitia hominum); *n* et *s* litteras in codd. sæpius permutari, ad M. vii, 23 annotavimus. Cæterum *in* suo loco movere et ante *liutein* ponere, quod vult Grim., nobis non necessarium esse videtur, propterea quod præpositiones primo loco positæ, altero omitti possunt et tertio demum repeti opus est, vid. M. viii, 9; Mc. vi, 56. — *filudeisein du listeigon usvandjai*] hæc nostra conjectura codicis A auctoritate confirmata est; Cast. ✻ *filudeiseinai listeigo us vandjai*, quam editam lectionem Grim. l. l. p. 49 fere totam probavit, sed ea comprobatione judicii sui subtilitatem nunc non probavit; nam primum *filudeiseinai* non vera, sed falsa forma est, vid. Cor. II, ii, 3 et cf. ad Cor. II, iv, 4; deinde *us vandjai*, quod pro πρὸς μεθοδείαν positum esse ille dicit, si lectio genuina esset, aliquid aliud significaret; denique *listeigo* si recte sic legeretur, non otiose vel e glossa additum esset, quasi idem quod *us vandjai* valens, sed *listeigon* adjectivum ad *usvandjai* positum eum efficit sensum, quem habet μεθοδεία, cf. infra vi, 11, ubi *lists* = μεθοδεία.

iv, 16. *gagahaftiþ*] locus in cod. obliteratus est; *gagahartiþ*, quod Cast. edidit, vocem gothicam non esse, jam Mssm. et Grim. l. l. p. 49 indicaverunt et veram lectionem conjectura invenerunt; cæterum Grim. etiam, cum gr. omn. ante illud verbum καὶ ponant, hanc particulam in *gagahaftiþ* latere existimans *jah gahaftiþ* legere maluit; cum vero prior hujus verbi pars in cod. perspicue legi posse videatur et particula copulativa sic omitti soleat (vid. iii, 12) *gagahaftiþ* retinere voluimus.

iv, 17. init. pergit cod. B.

iv, 19] *usvenans vaurþanai*] desperantes facti, gr. ἀπηλγηκότες. — *faihufrikein*] cod. A ✻ *faihufaikein*.

iv, 23. *anuþ-þan niujaiþ*] vid. ad Mc. xiv, 44.

iv, 24. *jah gahamoþ*] cod. A *jag-gamahoþ*.

iv, 25. *sijuþ*] estis, cod. A c. gr. omn, *sijum* (sumus).

iv, 26. *þvairhaiþ-þan*] vid. ad M. v, 37 ; cæterum *þan* (autem) ° gr. omn. — *disiggqai*] pro hac codicis B lectione cod. A rectius *dissiggqai*, de qua varietate vid. ad Mc. iii, 13.

iv, 27. *ni gibiþ*] ne date, cod. A et Cast. c. gr. *ni gibaiþ* (nec detis).

iv, 28. *ak*] sed, cod. A *iþ* (verum), vid. ad Cor. I, xiv, 20. — *svesaim*] propriis, ° gr. — *þiuþ*] gr. ante *svesaim*.

iv, 29. *sijai*] sit, ° gr. omn. — *galaubeinais*] fidei, gr. χρείας.

iv, 30. *veihan ahman*] ¶ gr. omn. — *þammei*] cod. A c. gr. omn. *in þammei*.

iv, 31. *hropi*] cod. A *hropei*.

iv, 32. *vairþaiduh*] fiatisque, gr. γίνεσθε δὲ l. οὖν, quam utramque particulam a Goth. per *uh* suffixum

v, 1, 2 izvis. vairþaiþ nu galeikondans guþa sve barna liuba jah gaggaiþ in friaþvai svasve jah xristus fri-
3 joda uns jah atgaf sik silban faur uns hunsl jah sauþ guþa du daunai voþjai. aþþan horinassus jah
4 allos unhrainiþos aiþþau faihufrikei nih namnjaidau in izvis. svasve gadob ist veihaim. aiþþau
dvalavaurdei aiþþau saldra. þoei du þaurftai ni fairrinnand. ak mais aviliuda. þata auk viteiþ
5 kunnandans þatei wazu hors aiþþau unhrains aiþþau faihufriks. þatei ist galiugagude skalkinas-
6 saus. ni habaiþ arbi in þiudangardjai xristaus jah guþs. ni manna izvis uslusto lausaim vaurdam.
7, 8 þairh þoei qimiþ hatis guþs ana sunum ungalaubeinais. ni vairþaiþ nu gadailans im. vesuþ auk
9 suman riqiz. iþ nu liuhap in fraujin. sve barna liuhadis gaggaiþ. aþþan akran liuhadis ist in allai
10, 11 selein jah garaihtein jah sunjai. gakiusandans þatei sijai vailagaleikaiþ fraujin jah ni gamainjaiþ
17, 18 vaurstvam riqizis — — duþþe ni vairþaiþ unfrodai ak fraþjandans. wa sijai vilja fraujins. jah ni
19 anadriggaiþ izvis veina. in þammei ist usstiurei. ak fullnaiþ in ahmin rodjandans izvis in psalmom
20 jah hazeinim jah saggvim ahmeinaim siggvandans in hairtam izvaraim fraujin. aviliudondans sin-
21 teino fram allaim in namin fraujins unsaris iesuis xristaus attin jah guþa. ufhausjandans izvis misso
22, 23 in agisa xristaus. qenes seinaim abnam ufhausjaina svasve fraujin. unte vair ist haubiþ qenais
24 svasve jah xristus haubiþ aikklesjons jah is ist nasjands leikis. akei svasve aikklesjo ufhauseiþ
25 xristu. svah qenes abnam seinaim in allamma. jus vairos frijoþ qenins izvaros svasve jah xristus
26 frijoda aikklesjon jah sik silban atgaf faur þo. ei þo gaveihaidedi gahrainjands þvahla vatins in
27 vaurda. ei ustauhi silba sis vulþaga aikklesjon ni habandein vamme aiþþau maile aiþþau wa svalei-
28 kaize ak ei sijai veiha jah unvamma. sva jah vairos skulun frijon seinos qenins sve leika seina. sein

INTERPRETATIO.

vobis invicem, sicut Deus in Christo condonavit vobis. v, 1. Fiatis igitur imitantes Deum, uti filii chari, 2. et ambuletis in charitate, sicuti etiam Christus amavit nos et dedit se ipsum pro nobis sacrificium et victimam Deo ad odorem bonum. 3. At adulterium et omnes immunditiæ aut avaritia ne-quidem nominetur in vobis, sicut decorum est sanctis, 4. aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad necessitatem non pertinent, sed potius gratiæ. 5. Hoc enim scite cognoscentes, quod quisque adulter aut impurus aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. 6. Ne homo vos concupiscat inanibus verbis, per quæ venit ira Dei super filios incredulitatis. 7. Ne fiatis nunc socii iis. 8. Fuistis enim aliquando tenebræ, verum nunc lumen in domino, uti filii luminis ambuletis. 9. At fructus luminis est in omni probitate et justitia et veritate. 10. Probantes, quod sit bene-placitum domino 11. et ne communicetis operibus tenebrarum — — 17. ideo ne fiatis imprudentes, sed prudentes, quid sit voluntas domini, 18. et ne inebrietis vos vino, in quo est luxuria, sed impleamini in spiritu, 19. loquentes vobis in psalmis et laudibus et cantibus spiritualibus, canentes in cordibus vestris domino, 20. gratias-agentes semper de omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi patri et Deo, 21. obedientes vobis invicem in timore Christi. 22. Uxores suis maritis obediant, sicut domino, 23. nam vir est caput uxoris, sicuti etiam Christus caput ecclesiæ et is est servator corporis, 24. sed sicuti ecclesia obedit Christo, sic mulieres maritis suis in omni. 25. Vos viri, amate uxores vestras, sicuti etiam Christus amavit ecclesiam et se ipsum dedit pro hac, 26. ut hanc sanctificaret purificans lotione aquæ in verbo, 27. ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentem macularum, aut nævorum, aut quid talium, sed ut sit sancta et immaculata. 28. sic etiam viri debent amare suas uxores, uti corpora sua. Suum ipsius corpus amat, qui suam

ANNOTATIONES.

interdum reddi, ad Joan. XVIII, 26 annotavimus. — *svasve*] Goth. ° καί.

v, 2. *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.

v, 3. *namnjaidau*] desinit cod. A. Notandum est autem, Gothum præcedentibus compluribus subjectis, in iisque uno plurali (*allos unhrainiþos*), verbum in singulari numero posuisse, quod non textu græco (ὀνομαζέσθω), qui omnia subjecta singularia habet, inductus fecisse existimandus est, cum etiam Neh. v, 18 *lamba gavalida saihs jah gaitsa gamanvida vas* (gr. ἐγίνοντο) *mis* scripserit. — *gadob*] sic cod. B; Cast. + *gadof*.

v, 4. init. Goth. ° ἡ αἰσχρότης, quod sine ullo dubio librarii errore excidit propter repetitionem particulæ *aiþþau*, vid. ad Rom. IX, 15. — *aiþþau*] pr. aut, gr. καί.

v, 5. *wazu*] sic, omisso *h* in fine, in cod. scriptum esse nunc Cast. Add. p. 70. — *þatei skalkinassaus*] quod — servitus, gr. ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης. Miramur, hic Grim. l. l. *skalkinassaus* pro genitivo partitivo ab *ist* pendente habuisse (quod est cultus sc. pars, quod ad cultum pertinet); quæ interpretandi ratio et textui græco plane adversatur et simplicitatis laude caret; potius ita statuendum est, *skalkinassaus* insolentiore forma positum esse pro *skalkinassus*, cujus varietatis exempla ad Mc. VII, 32 collegimus, et Goth. cum codd. et verss. lat., quibus cum fere conspirat, ὅ ἐστιν εἰδωλολατρεία legisse.

v, 6. *uslusto*] sic cod. B, quod librarii mendum esse suspicamur pro *usluto*, nam hoc respondet græco ἀπατάτω, vid. Rom. VII, 11; Cor. II, XI, 3; Timoth. I, II, 14; Skeir. 38, 3, 15; *luston* autem, quod ἐπιθυμεῖν significat, h. l. sensui non accommodatum est. — *þoei*] quæ, gr. omn. ταῦτα γάρ, vid. ad III, 1.

v, 7. *vairþaiþ nu*] ¶ gr. omn.

v, 9. *ist*] est. ° gr. omn.

v, 11. *vaurstvam*] Goth. ° ἀκάρποις. — *riqizis*] desinit cod. B.

v, 17. pergit cod. A. — *sijai*] sit, ° gr. omn.

v, 18. *anadriggaiþ*] vid. ad L. v, 39. — *usstiurei*] sic cod. A; Cast. ⁎ *ustiurei*.

v, 19. *in*] pr. in, ° gr. — *siggvandans*] Goth. c. codd. ° καὶ ψάλλοντες. — *hairtam*] cordibus, gr. καρδίᾳ.

v, 20. *attin* — *guþa*] ¶ gr.

v, 22. *qenes*] sic cod. A h. l. et vs. 24 pro *qeneis*, cf. ad L. x, 5. — *ufhausjaina*] obediant, gr. ὑποτάσσεσθε.

v, 23. *jah*] sc. et, ° gr.

v, 24. *xristu*] pro *xristau*, vid. ad L. I, 54. — *abnam seinaim*] ¶ gr.

v, 25. *jus*] vid. ad L. VI, 20.

v, 27. *ak ei*] Cast. ⁎ jct., nam gr. omn. ἀλλ' ἵνα legunt, cf. ad Cor. II, II, 4.

v, 28. *jah*] pr. etiam, ° gr. — *vairos skulun*] ¶ gr. — *leika seina*] ¶ gr. — *sein silbins leik frijoþ*] suum

29 silbins leik frijoþ. saei seina qen frijoþ jah sik silban frijoþ. ni auk manna wanhun sein leik fijaida ak
vi, 8 fodeiþ ita jah varmeiþ svasve jah xristus aikklesjon. — — taujiþ þiupis. þata ganimiþ at fraujin jaþþe
9 skalks jaþþe freis. jah jus fraujans þata samo taujaiþ viþra ins fraletandans im wotos vitandans þatei
10 im jah izvis sama frauja ist in himinam jah viljahalþei nist at imma. þata nu anþar broþrjus meinai in-
11 svinþjaiþ izvis in fraujin jah in mahtai svinþeins is. gahamoþ izvis sarvam guþs ei mageiþ standan viþra
12 listins unhulþins. unte nist izvis brakja viþra leik jah bloþ ak viþra reikja jah valdufnja viþra þans
13 fairwu habandans riqizis þis viþra þo jahmeinona unseleins in þaim himinakundam. duþþe nimiþ sarva
14 guþs ei mageiþ andstandan in þamma daga ubilin jah in allamma usvaurkjandans standan. standaiþ
15 nu ufgaurdanai hupins izvarans sunjai jah gapaidodai brunjon garaihteins jah gaskohai fotum in
16 manviþai aivaggeljons gavairþjis. ufar all andnimandans skildu galaubeinais. þammei maguþ allos
17 arwaznos þis unseljins funiskos afwapjan. jah hilm naseinais nimaiþ jah meki ahmins. þatei ist
18 vaurd guþs. þairh allos aihtronins jah bidos aihtrondans in alla mela in ahmin jah du þamma va-
19 kandans sinteino in allai usdaudein jah bidom fram allaim þaim veiham jah fram mis ei mis gibai-
20 dau vaurd in usluka munþis meinis in balþein kannjan runa aivaggeljons. faur þoei airino in kuna-
21 vedom ei in izai gadaursjau sve skuljau rodjan. ei jus viteiþ wa bi mik ist. wa ik tauja kanneiþ
22 izvis allata tukeikus sa liuba broþar jah triggva andbahts in fraujin. þanei insandida du izvis duþþe
23 ei kunneiþ wa bi ugk ist jah gaþrafstjai hairtona izvara. gavairþi broþrum jah friaþva miþ galau-
24 beinai fram guþa attin jah fraujin iesu xristau. ansts miþ allaim. þatei frijond fraujan unsarana iesu
xristu in unriurein. amen.

du aifaisium ustauh.

INTERPRETATIO.

uxorem amat et se ipsum amat. 29. Non enim homo unquam suam carnem odit, sed nutrit eam et calefacit, sicuti etiam Christus ecclesiam. — vi, 8. — facit boni, hoc accipit a domino sive servus, sive liber. 9. Et vos, domini, hoc idem faciatis adversus eos, remittentes iis comminationes, scientes, quod iis et vobis unus dominus est in cœlis et benevolentia-immerita non-est apud eum. 10. Hoc igitur alterum, fratres mei, corroboretis vos in domino et in virtute corroborationis ejus. 11. Induite vos armis Dei, ut possitis stare adversus dolos diaboli; 12. nam non-est vobis lucta contra carnem et sanguinem, sed contra imperia et potestates, contra hos mundum tenentes tenebrarum harum, contra hæc spiritualia improbitatis in his cœlestibus. 13. Ideo capite arma Dei, ut possitis resistere in hoc die malo et in omni operantes stare. 14. Stetis igitur cincti lumbos vestros veritate et induti lorica justitiæ 15. et calceati pedibus in præparatione evangelii pacis, 16. super omne accipientes scutum fidei, quo potestis omnia tela hujus mali ignea exstinguere, 17. et galeam salutis sumtis et gladium spiritus, quod est verbum Dei, 18. per omnes rogationes et precationes rogantes in omnia tempora in spiritu et ad hoc vigilantes semper in omni studio et precibus de omnibus his sanctis 19. et de me, ut mihi detur verbum in apertione oris mei in fiducia notificare mysterium evangelii, 20. pro quo legatus-sum in catenis, ut in eo audeam, uti debeam loqui, 21. ut vos sciatis, quid secundum me est; quid ego facio, notificat vobis omne Tucicus, hic charus frater et fidelis minister in domino, 22. quem misi ad vos ideo, ut cognoscatis, quid secundum nos est et consoletur corda vestra. 23. Pax fratribus et charitas cum fide a Deo patre et domino Iesu Christo. 24. Gratia cum omnibus, qui amant dominum nostrum Iesum Christum in incorruptione, amen.

Ad Efesios explicit.

ANNOTATIONES.

ipsius corpus amat, ° gr. omn.; Goth. c. vers. lat. a Sabat. edita. Cæterum pro *silbins* Cast. ✕ *siabins*. — *frijoþ*] sec., gr. omn. ante *seina*. — *jah*] sec. et, ° gr. omn.

v, 29. *sein*] sic cod. A; Cast. ✕ *seina*. — *ita*] gr. omn. post *varmeiþ* — *aikklesjon*] desinit cod. A.

vi, 8. pergit cod. B.

vi, 9. *jah jus fraujans*] hæc in cod. B ✕ bis scripta sunt, vid. ad Cor. II, x, 12. — *fraletandans*] pergit cod. A. — *im*] pr. iis, ° gr. omn. — *wotos*] comminationes, gr. omn. ἀπειλήν. — *im jah izvis*] iis et vobis, gr. καὶ ὑμῶν αὐτῶν. — *sama*] unus, gr. omn. ὁ.

vi, 10. *nu*] igitur, ° gr. omn. — *insvinþjaiþ*] sic recte cod. A, cod. B ✕ *insvinjaiþ*.

vi, 11. *unhulþins*] sic cod. B; cod. A et Cast. *diabulaus* (diabuli).

vi, 12. *izvis*] vobis, gr. ἡμῖν. — *leik— bloþ*] ¶ gr. omn.; Goth. c. Vulg. — *jah*] sec. et, gr. πρός.

vi, 14. *hupins*] lumbos, gr. omn. ὀσφύν; cæterum vid. ad Joan. xi, 44; num vero Cast. et Grim. l. l. p. 50 *brunjon* recte pro accusativo habuerint, admodum dubitamus; nam partem in qua quid fit, Goth. c. græcis in accusativo ponere solet quidem, rem qua quid fit, non solet; nos pro dativo habemus, licet Vulg. græcos secuta sit, quia verba induendi, vestiendi, semper cum dativo rei, si additur accusativus personæ aut verbum in passivo ponitur, construuntur; et insuper vid. Thess. I, v, 8 *gahamodai brunjon jah hilma*.

vi, 16. *unseljins*] sic cod. A; cod. B et Cast. *unseleins*, quæ lectio vix digna erat, quam Grim. l. l. p. 51 defendere studeret.

vi, 18. *alla mela*] omnia tempora, gr. omn. παντὶ καιρῷ, pro *alla* fortasse *allamma* scriptum fuit, id autem gr. accommodatum esset. — *vakandans*] cod. A *duvakandans*. — *sinteino*] semper, ° gr. — *in allai*] ° cod. A. — *bidom*] precibus, gr. omn. δεήσει.

vi, 19. *vaurd*] desinit cod. A. — *meinis*] sic cod. B; Cast. ✕ *meinais*.

vi, 20. *kunavedom*] catenis, gr. omn. ἁλύσει. — *skuljau*] cod. B ✕ *skulja*.

vi, 21. *ei*] Goth. ° δὲ et καί, deinde *jus* c. codd. ante *viteiþ* ponit. — *ik*] ego, ° gr. omn. — *kunneiþ — allata*] ¶ gr. omn.

vi, 22. *ugk*] brevior forma pro *ugkis*, uti *uns* pro *unsis*.

vi, 24. *amen*] amen, ° gr.

Subscript. ° gr.; Goth. c. cod. D.

DU FILIPPISIUM.

I, 14 — ... tans broþre in fraujin gatrauandans bandjom meinaim mais gadaursan unagandans vaurd
15 guþs rodjan. sumai raihtis jah in neiþis jah haifstais. sumai þan in godis viljins xristu merjand.
16, 17 sumai þan in friaþvai vitandans þatei du sunjonai aivaggeljons gasatiþs im. iþ þaiei us haifstai
18 xristu merjand. ni sviknaba munandans sik aglons urraisjan bandjom meinaim. wa auk. þandei al-
laim haidum jaþþe inilon jaþþe sunjai xristus merjada. jah in þamma fagino akei jah faginon du-
19 ginna. unte vait ei þata mis gagaggiþ du ganistai þairh izvara bida jah andstald ahmins xristaus
20 iesuis bi usbeisnai jah venai meinaim. unte ni in vaihtai gaaiviskoþs vairþa ak in allai trauainai sve
21 sinteino jah nu mikiljada xristus in leika meinamma jaþþe þairh libain jaþþe þairh dauþu. aþþan
22 mis liban xristus ist jah gasviltan gavaurki. iþ jabai liban in leika þata mis akran vaurstvis ist jah
23 wa þan valjau. ni kann. aþþan dishabaiþs us þaim tvaim þanuh lustu habands andletnan jah miþ
24, 25 xristau visan. und filu mais batizo ist. aþþan du visan in leika þaurftizo in izvara. jah þata trigg-
vaba vait þatei visa jah þairhvisa at allaim izvis du izvarai framgahtai jah fahedai galaubeinais iz-
26, 27 varaizos ei wofuli izvara biauknai in xristau iesu in mis þairh meinana qum aftra du izvis. weh þa-
tainei vairþaba aivaggeljons xristaus usmitaiþ ei jaþþe qimau jah gasaiwau izvis jaþþe aljaþro gahaus-
jau bi izvis þatei standiþ in ainamma ahmin ainai saivalai samana arbaidjandans galaubeinai aivaggel-
28 jons. jah ni in vaihtai afagidai fram þaim andastaþjam. þatei ist im ustaikneins fralustais iþ izvis ganistais
29 jah þata fram guþa. izvis fragiban ist faur xristu ni þatainei du imma galaubjan ak jah þatei faur ina
30, II, 1 vinnan. þo samon haifst habandans. þoei gasaiwiþ in mis jah nu hauseiþ in mis. jabai wo nu gaþraf-
steino in xristau jabai wo gaþlaihte friaþvos jabai wo gamainduþe ahmins jabai wo mildiþo jah ga-
2 bleiþeino. usfulleiþ meina fahed ei þata samo hugjaiþ þo samon friaþva habandans samasaivalai

INTERPRETATIO.

I, 14. — (pluri) mos fratrum in domino confidentes vinculis meis plus audere non-timentes verbum Dei loqui. 15. Alii quidem et propter invidiam et contentionem; alii autem propter bonam voluntatem Christum prædicant, 17. alii autem in charitate scientes, quod ad defensionem evangelii constitutus sum. 16. verum qui e contentione Christum prædicant, non sincere, putantes se afflictiones excitare vinculis meis. 18. Quid enim? dum omnibus modis sive prætextu, sive veritate Christus prædicatur, et in hoc gaudeo, sed etiam gaudere incipio, 19. nam scio, quod hoc mihi conveniit ad salutem per vestram precationem et auxilium spiritus Christi Iesu, 20. secundum exspectationem et spem meas, nam non in re confusus fio, sed in omni fiducia, uti semper, etiam nunc magnificatus Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. 21. At mihi vivere Christus est et mori lucrum. 22. Verum si vivere in corpore hoc mihi fructus operis est et quid fortasse optem, non novi; 23. at coartatus ex his duobus: tunc cupiditatem habens solvi et cum Christo esse, per multum magis melius est; 24. at ad existendum in carne, magis necessarium propter] vos. 25. Et hoc fideliter scio, quod maneo et permaneo apud omnes vos ad vestrum progressum et gaudium fidei vestræ, 26. ut gloriatio vestra crescat in Christo Iesu in me per meum adventum rursus ad vos. 27. Certe solum digne evangelio Christi versemini, ut sive veniam et videam vos, sive aliunde audiam de vobis, quod statis in uno spiritu, una anima simul laborantes fidei evangelii. 28. et non in re deterriti ab his adversariis, quod est iis demonstratio perditionis, verum vobis salutis, et hoc a Deo. 29. Vobis datum est pro Christo non solum ad eum credere, sed etiam quod pro eo pati, 30. hanc eamdem contentionem habentes, quam videtis in me et nunc auditis in me. II, 1. Si quæ igitur consolationum in Christo, si quod solatiorum charitatis, si quæ communitatum spiritus, si quæ lenitatum et misericordiarum, 2. explete meum gaudium, ut hoc idem cogitetis hanc eamdem charitatem habentes, unanimes,

ANNOTATIONES.

Quæ de hac epistola supersunt, omnia in cod. B continentur, quæ etiam in cod. A leguntur, suo loco indicabitur.

Inscript. deest; cæterum nos *filippisium*, non *filippeisum*, quam scriptionem aliquis propter gr. Φιλιππήσιος exspectaverit, edidimus e IV, 15, ubi id nomen proprium legitur.

I, 14. ... *tans*] fragmenta vocis *managistans*, uti explendum esse Cast. recte monet. — *guþs*] Dei, ° gr.

I, 15. *hai stais*] cod. B et Cast. ⁂ *haifstais*. — *þan*] Goth. c. cod. d ap. Mi. ° καί.

I, 16. *in*] in, gr. omn. ἐκ.

I, 17. *iþ þaiei*] verum qui, gr. omn. οἱ δέ; subaudiendum est *sind*, uti infra I, 29. — *aglons*] afflictiones, gr. omn. θλῖψιν — *urraisjan*] excitare, gr. ἐπιφέρειν.

I, 18. *þandei*] dum, gr. πλήν; Goth. c. Vulg. — *duginna*] vid. ad L. VI, 25.

I, 19. *xristaus iesuis*]¶ gr. omn.

I, 21. *ist*] est, ° gr., sic vss. seqq.

I, 22. *ist*] vid. ad vs. 21. — *þau*] fortasse, ° gr. omn.

I, 23. *dishabaiþs*] coartatus, gr. omn. συνέχομαι. — *þanuh*] tunc, ° gr. omn., nec sensui est accommodatum; si quis pro articulo haberi malit, ne sic quidem locus difficultate caret; nam articuli hic usus probari vix potest. — *habands*] Goth. c. codd. ° εἰς. — *filu*] Goth. c. codd. ° γάρ. — *ist*] vid. ad vs. 21.

I, 24. *du visan*] Cast. ⁂ ict.

I, 25. *þairhvisa*] permaneo, gr. συμπαραμενῶ. — *izvaraizos*] vestræ, ° gr. omn.; Goth. c. Syr. et Æthiop. verss. cf. etiam ad Cor. 1, VII, 16.

I, 27. *wel*] certe ° gr. omn.; cf. Gal. VI, 12. — *qimau — gasaiwau*] veniam — videam, gr. omn. ἐλθὼν—ἰδών: cæterum Gothus post *gahausjau* ° τά.

I, 28. *afagidai*] gr. omn. ante in.

I, 29. init. Goth. ° ὅτι. — *þatei*] subaudi ist, cf. supra Add. ad ¶ I, 16

3 samafraþjai. ni vaiht bi haifstai aiþþau lausai hauheinai ak in allai hauneinai gahugdais anþar anþa-
4, 5 rana munands sis auhuman. ni þo seina warjizuh mitondans ak jah þo anþaraize warjizuh. þata auk
6 fraþjaidau in izvis. þatei jah in xristau iesu. saei in guþaskaunein visands ni vulva rahnida visan sik
7 8 galeiko guþa. ak sik silban uslausida vlit skalkis nimands in galeikja manne vaurþans jah manaulja
22 bigitans sve manna. gahaunida sik silban vaurþans ufhausjands attin und — — þatei sve attin barn
23, 24 miþskalkinoda mis in aivaggeljon. þanuh nu venja sandjan. biþe gasaiwa. wa bi mik ist suns. aþþan
25 gatraua in fraujin þammei jah silba sprauto qima. aþþan þarb munda aipafraudeitu broþar jah ga-
vaurstvan jah gahlaiban meinana iþ izvarana apaustulu jah andbaht þaurftais meinaizos sandjan du
26, 27 izvis. unte gairnjands vas allaize izvara jah unvunands in þizei hausideduþ ina siukan. jah auk siuks
vas nawa dauþau akei guþ ina gaarmaida. aþþan ni þatainei ina ak jah mik ei gaurein ana gaurein
28 ni habau. sniumundos nu insandida ina ei gasaiwandans ina aftra faginoþ jah ik hlasoza sijau ufmun-
29 nands wa bi izvis ist. andnimaiþ nu ina in fraujin miþ allai fahedai jah þans svaleikans sverans ha-
30 baiþ. unte in vaurstvis xristaus und daupu atnewida usarmunnonds saivalai seinai ei usfullidedi izvar
III, 1 gaidv bi mein andbahti. þata anþar broþrjus meinai faginoþ in fraujin þo samona izvis meljan mis
2 sveþauh ni latei iþ izvis þvastiþa. saiwiþ þans hundans saiwiþ þans ubilans vaurstvjans saiwiþ þo
3 gamaitanon. aþþan veis sijum bimait veis ahmin guþa skalkinondans jah woþandans in xristau iesu

INTERPRETATIO.

idem sentientes; 3. non quidquam secundum contentionem aut inanem exaltationem, sed in omni humilitate mentis alter alterum existimans se altiorem; 4. non hæc sua quisque considerantes, sed etiam hæc aliorum quisque. 5. Hoc enim sentiatur in vobis, quod etiam in Christo Iesu, 6. qui in divina-forma existens non rapinam ratus-est esse se similiter Deo, 7. sed se ipsum inanem-fecit, formam servi assumens, in similitudine hominum factus 8. et habitu inventus, ut homo; humiliavit se ipsum factus obediens patri usque — 22. — quod ut patri filius conservivit mihi in evangelio. 23. Hunc igitur spero mittere, cum video quid de me est, statim. 24. At confido in domino, quod etiam ipse cito venio. 25. At necessarium existimavi Epafroditum, fratrem et cooperarium et socium meum, verum vestrum apostulum et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos. 26. Nam cupidus fuit omnium vestri et mœstus, propter quod audivistis eum ægrotare; 27. et enim ægrotus fuit prope mortem, sed Deus ejus misertus-est; at non solum ejus, sed etiam mei, ut mœrorem super mœrorem non habeam. 28. Studiosius nunc misi eum, ut videntes eum rursus gaudeatis et ego hilarior sim recordans, quid de vobis est. 29. Excipiatis igitur eum in domino cum omni gaudio et hos tales honoratos habeatis; nam propter opus Christi usque-ad mortem propinquavit, obliviscens animæ suæ, ut expleret vestram inopiam secundum meum ministerium. III, 1. Hoc aliud, fratres mei, gaudete in domino; hæc eadem vobis scribere, mihi quidem non molestia, verum vobis securitas. 2. Videte hos canes, videte hos malos operatores, videte hanc concisionem. 3. At nos sumus circumcisio,

ANNOTATIONES.

II, 3. *in allai*] in omni, ° gr. omn. — *gahugdais*] vid. ad Coloss. III, 12. — *sis auhuman*] ¶ gr. omn.; cæterum de *auhuman* vid. ad J. XV, 18.

II, 4. *warjizuh*] sec. Cast. ⋇ *warwizuh*, cæterum gr. ἕκαστοι.

II, 5. *fraþjaidau*] cod. B et Cast. ⋇ *fraiþjaidau*.

II, 6. *guþaskaunein*] Cast. nec div. edere debebat, nec lectionis ita comparatæ explicationem conari; cæterum rectius *gudaskaunein* (cf. *gudafaurhts*, *gudalaus*, al.) scribendum esse, ille recte annotat, cf. tamen *guda* J. X, 34 et *guþa* Gal. IV, 8. — *galeiko*] similiter, gr. omn. ἴσα; hinc Cast. Excurs. ad h. l. p. 63 sqq. Gothorum arianismum demonstrari posse recte docet; Mssm. Skeir. p. 73 in eo errat, quod *galeiks* et *samaleiks*, voces diversæ significationis, nam altera græco ὅμοιος, altera ἴσος respondet, pro synonymis habet; *galeiks* significationem *æqualitatis* habere non posse, cognoscitur e Skeir. p. 37, 6, *ni ibna nih galeiks* (non æqualis, nec similis quidem). XLVI, 17, *ni ibnon ak galeika sveriþa usgiban* (non æqualem, sed similem honorem tribuere.)

II, 8. *attin*] patri, ° gr. omn.; Goth. c. Ambrst.

II, 22. *miþskalkinoda*] gr. omn. σὺν — ἐδούλευσεν.

II, 23. *þanuh*] Goth. ° μέν.

II, 24. *þammei*] Cast. a librario mendose pro *þatei* scriptum esse existimans, errat; est enim hic locus in iis ubi Goth. particulæ relativæ *ei*, cum gr. sola conjunctione ὅτι utantur, pronomen demonstrativum a verbo enuntiati primarii pendens præfigit; si igitur nunc dicit *gatraua þammei*, id ponit pro *gatraua þamma ei* (confido in eo, quod — *darauf dass*); sic L. XV, 6, *faginoþ miþ mis þammei bigat* (ὅτι εὗρον, *darüber dass*) Mc. IV, 38, *niu kara þuk þizei fraqistnam* (ὅτι ἀπολλύμεθα, *dessen dass*) VII, 18; XVI, 4; J. VI, 5.

II, 25. *þarb*] sic cod. B et Cast.; Specim. p. 12. ⋇ *þari*, Mssm. Skeir. p. 169 ⋇ *þarbi*. — *izvarana*] cod. B et Cast. ⋇ *izvana*; veram lectionem Cast. jam ad Specim. p. 12 indicavit. — *apaustulu*] sic cod. B pro solito *apaustaulu* cf. L. VI, 13.

II, 26. *in*] incipit cod. A. — *þizei*] cod. A *þize*. — *ina siukan*] eum ægrotare, gr. ὅτι ἠσθένησε.

II, 27. *þatainei ina*] ¶ gr. omn.

II, 28. *sniumundos*] quod Cast. annotat, Gothum adverbio positivi gradus pro comparativo græco uti, errat; nam *sniumundos* est adverbium comparativi gradus, vid. Grim. III, 596, 1, cum adverbium positivi *sniumundo* sit, vid. Mc. VI, 25 et L. I, 39. — *gasaiwandans ina*] ° cod. A. — *ufmunnands — ist*] recordans — est, ° gr. omn., neque in ulla versione aut Patre vestigium hujus additamenti reperimus. Cast. in annotatione ad Specim. h. l. M. IX, 23 et L. I, 3 comparavit, ubi Goth. similia additamenta apposuerit; sed nunc de illis locis tacendo illam prioris editionis annotationem ipse improbavisse videtur, idque merito; nam quæ illis locis præter gr. auctoritatem adduntur, eorum est alia ratio.

II, 29. *habaiþ*] sic recte cod. A. et Cast.; cod. B ⋇ *haibaiþ*.

II, 30. *usarmunnonds*] gr. παραβουλευσάμενος. — *seinai*] suæ, ° gr. — *gaidv*] sic in codd. legi, non *gahiv*, uti Cast. in Specim. ediderat, jam Mssm. Skeir. p. 182 indicavit. — *mein*] meum, objective accipiendum est, gr. omn. πρός με.

III, 1. *izvis meljan*] ¶ gr. omn.

III, 2. *þo gamaitanon*] Grim. II, 845; IV, 527, falso pro *gamait* dictum esse censet ab interprete, qui κατατομήν pro participio habuisset, quod ei vix quis crediderit.

III, 3. *sijum*] cod. A *sium*. — *veis*] sec. nos, gr. omn. οἱ. — *jah ni*] cod. A *jan-ni*. — *gatrauam*] confidimus, gr. omn. πεποιθότες; cæterum cod. A *gatrauan*, quam lectionem Cast. defendi quoque posse autumat.

4 jah ni in leika gatrauam. jabþan ik habands trauain jah in leika. jabai was anþar þugkeiþ trauan in
5 leika. ik mais. bimait ahtaudogs us knodai israelis kunjis baineiameinis haibraius us haibraium bi
6 vitoda fareisaius. bi aljana vrakjands aikklesjon. bi garaihtein þizai sei in vitoda ist. visands usfairina.
7, 8 akei þatei vas mis gavaurki. batuh rahnida in xristaus sleiþa visan. aþþan sveþauh all domja sleiþa
visan in ufarassaus kunþjis iesuis xristaus fraujins meinis. in þizei allamma gasleiþiþs im jah domja
9 smarnos visan allata ei xristau du gavaurkja habau jah bigitaidau in imma ni habands meina garaih-
10 tein þo us vitoda ak þairh galaubein iesuis xristaus. sei us guþa ist garaihtei ana galaubeinai du
11 kunnan ina jah maht usstassais is jah gamainduþ þulaine is. miþkauriþs vas dauþau is. ei waiva ga-
12 qimau in usstassai us dauþaim. ni þatei ju andnemjau aiþþau ju garaihts gadomiþs sijau. aþþan ik
13 afargagga ei gafahau. in þammei gafahans varþ fram xristau. broþrjus ik mik silban ni þau man
14 gafahan. aþþan ain sveþauh þaim afta ufarmunnonds iþ du þaim þoei faura sind mik ufþandjans bi
15 mundrein afargagga afar sigislauna þizos iupa laþonais guþs in xristau iesu. sva managai nu sve
16 sijaima fullavitans. þata hugjaima jah jabai wa aljaleikos hugjiþ. jah þata izvis guþ andhuljiþ. aþþan
sveþauh du þammei gasnevum ei samo hugjaima jah samo fraþjaima. samon gaggan garaideinai.
17 miþgaleikondans meinai vairþaiþ broþrjus jah mundoþ izvis þans sva gaggandans svasve ha-
18 baiþ frisaht unsis. unte managai gaggand. þanzei ufta qaþ izvis iþ nu jah gretands qiþa þans
19 fijands galgins xristaus. þizeei andeis vairþiþ fralusts. þize guþ vamba ist jah vulþus in skan-
20 dai ize. þaiei airþeinaim fraþjand. iþ unsara bauains in himinam ist. þaþroei jah nasjand usbeidam
21 fraujan iesu xristu. saei inmaideiþ leika hauneinais unsaraizos du ibnaskaunjamma leika vulþaus

INTERPRETATIO.

nos spiritu Deo servientes et gloriantes in Christo Iesu et non in carne confidimus. 4. Et autem ego habens fiduciam etiam in carne, si quis alius putat fidere in carne, ego magis. 5. Circumcisione octiduanus, e gente Israelis, generis Benjaminis, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Farišæus, 6. secundum æmulationem persequens ecclesiam, secundum justitiam hanc quæ in lege est, existens irreprehensus. 7. Sed quod fuit mihi lucrum, hoc arbitratus-sum propter Christum damnum esse. 8. At tamen omne judico damnum esse propter abundantiam cognitionis Iesu Christi, domini mei, propter quem omni punitus sum et judico quisquilias esse omne, ut Christum ad lucrum habeam, 9. et inveniar in eo non habens meam justitiam hanc e lege, sed per fidem Iesu Christi, quæ e Deo est justitia super fidem 10. ad cognoscendum eum et vim resurrectionis ejus et societatem dolorum ejus; cooneratus fui morte ejus, 11. ut quomodo veniam in resurrectionem e mortuis, 12. non quod jam acceperim aut jam justus judicatus sim, at ego sequor ut capiam in quo captus fui a Christo. 13. Fratres, ego me ipsum non quidem puto capere, 14. at unum quidem horum retro obliviscens, verum ad hæc quæ ante sunt, me extendens secundum scopum sequor post præmium hujus superne vocationis Dei in Christo Iesu. 15. Tam multi igitur quam simus perfecti, hoc sentiamus, et si quid aliter sentitis, etiam hoc vobis Deus revelat. 16. At tamen, ad quod pervenimus, ut idem sentiamus et idem cogitemus, eadem ire regula. 17. Coimitatores mei fiatis, fratres, et observate vobis hos sic euntes, sicut habetis exemplum nos. 18. Nam multi eunt, quos sæpe dixi vobis, verum nunc etiam flens dico hos osores crucis Christi, 19. quorum finis fit perditio; horum Deus venter est et gloria in dedecore eorum, qui terrestria cogitant; 20. verum nostra habitatio in cœlis est, unde etiam servatorem exspectamus dominum Iesum Christum, 21. qui immutat corpus humilitatis nostræ ad conforma-

ANNOTATIONES.

III, 5. *bimait*] accusativi græco more, sed h. l. contra gr. auctoritatem positi, nunc novum genus (vid. ad Eph. VI, 14) habemus; gr. περιτομῇ, pro quo credi Goth. περιτομή nominativum cum Patribus græcis legisse, *ahtaudogs* adjectivum genere masculinum vetat. Cæterum pro *bimait* Grimm. IV, 53 scribendum esset opinatur *bimaimait*, cujus emendationis laudatorem certo habebit neminem. — *anþar þugkeiþ*] ¶ gr.

III, 5. *baineiameinis*] cod. A *bainiameinis*.

III, 6. *usfairina*] sic codd., aliis locis est *unfairina*, vid. Coloss. I, 22; Thess. I, III, 13; V, 23; de permutatione litterarum *n* et *s* diximus ad M. VII, 23.

III, 7. *gavaurki*] lucrum, gr. omn. κέρδη. — *visan*] esse, ° gr. omn.

III, 8. *aþþan sveþauh*] Goth. c. codd. ° μὲν οὖν. — *all domja*] ¶ gr. omn. — *kunþjis*] sic codd.; Specim. ⋇ *kunþjos*. — *iesuis xristaus*] ¶ cod. A c. gr. omn., sic vs. seq. — *allata*] omne, ° gr. omn. — *xristau*] pro *xristu*, vid. ad Mc. VII, 32.

III, 9. *þo*] cod. A pronomen h. l. omissum post *ak* inserit. — *iesuis xristaus*] ¶ cod. A, cæterum *iesuis* ° gr.; Goth. c. codd. b e 4 ap. Mi.

III, 10. *gamainduþ*] Cast. Specim. ⋇ *gamaindaiþ*. — *miþkauriþs*] cooneratus, gr. συμμορφούμενος. — *vas*] fui, ° gr. omn.

III, 11. *waiva*] sic codd.; Specim. ⋇ *wa sva*. — *us*] e, ° gr.

III, 12. *garaihts gadomiþs sijau*] justus judicatus sim, gr. τετελείωμαι. — *ik*] ego, ° cod. A c. gr. omn. — *ei*] Goth. c. codd. ° καί. — *gafahau*] sic cod. A; cod. B et Cast. ⋇ *gafahon*. — *þammei*] Goth. c. codd. ° καί.

III, 13. *þau*] quidem, ° gr. omn.; cod. A *nauh* c. codd. iis qui οὔπω legunt.

III, 14. *afta*] sic codd., non *aftra*, uti Mssm. Skeir. p. 182 in iis scriptum esse dicit.

III, 15. *sijaima*] simus, ° gr. omn. — *wa*] addimus e cod. A, cum gr. omn. habeant; abesse tamen etiam poterat, vid. ad M. XXV, 40. — *izvis guþ*] ¶ gr. omn. — *andhuljiþ*] sic in cod. A quamquam obliterato scriptum fuisse videtur, uti textus (ἀποκαλύψει) postulat pro *andhugjiþ*, lectione codicis B sine dubio falsa.

III, 16. *ei — fraþjaima*] ut — cogitemus, ° gr.; cæterum vid. ad Cor. I, IX, 25. — *samon — garaideinai*] hæc in cod. B (non A, uti Cast. adnotat) et apud Cast. omissa e cod. A hic posuimus; gr. ° *garaideinai*.

III, 17. *miþgaleikondans meinai*] vid. ad Cor. I, XI, 1. — *jah mundoþ*] cod. A *jam-mundoþ*.

III, 19. *þizeei*] cod. A *þizeiei*. — *vairþiþ*] fit, ° gr. omn. — *þize*] sic cod. B; cod. A et Cast. c. gr. omn. *þizeei* (quorum). — *ist*] est, ° gr. omn. — *vulþus*] cod. A *vulþaus*, vid. ad Mc. VII, 32.

III, 21. *leika*] pr. veremur, si Cast. recte legit, ne

IV, 1 seinis bi vaurstva. unte mag jah ufhnaivjan sis alla. svaei nu broþrjus meinai liubans jah
2 lustusamans. faheþs jah vaiþs meins sva standiþ in fraujin. aiodian bidja jah syntykein
3 bidja þata samo fraþjan in fraujin. jai jah þuk valiso bidja gajuko niþais þos þozei miþarbaididedun
mis in aivaggeljon miþ klemaintau jah anþaraim gavaurstvam meinaim. þizei namna sind in bo-
4, 5 kom libainais. nunu nu faginoþ in fraujin sinteino. aftra qiþa faginoþ. anavilje izvara kunþa siai
6 allaim mannam. frauja newa ist. ni vaihtai maurnaiþ ak in allai bidai jah aihtronai miþ aviliudam
7 bidos izvaros kunþos sijaina at guþa. jah gavairþi guþs. þatei ufarist all ahane. fastaiþ hairtona jah
8 leika izvara in xristau iesu. þata anþar broþrjus þiswah þatei ist sunjein þiswah þatei gariud
þiswah þatei garaiht þiswah þatei veih þiswah þatei liubaleik þiswah þatei vailameri. jabai wo go-
9 deino. jabai wo hazeino. þata mitoþ. þatei jah galaisideduþ izvis jah ganemuþ jah gahausideduþ
10 jah gasewuþ in mis. þata taujaiþ jah guþ gavairþeis sijai miþ izvis. aþþan faginoda in fraujin miki-
laba. unte ju wan gaþaihuþ du faur mik fraþjan. ana þammei jah froþuþ aþþan analatidai vaur-
11 12 þuþ. ni þatei bi þarbai qiþau. unte ik galaisida mik. in þaimei im ganohiþs visan. lais jah haunjan
mik lais jah ufarassu haban. in allamma jah in allaim usþroþiþs im jah sads vairþan jah gredags
13, 14 jah ufarassau haban jah þarbos þulan. all mag in þamma insvinþjandin mik xristau. aþþan sve-
15 þauh vaila gatavideduþ gamainja briggandans meina aglon. aþþan vituþ jah jus filippisius þatei in
anastodeinai aivaggeljons þan usiddja af makidonai. ni ainnohun aikklesjono mis gamainida in
16 raþjon gibos jah andanemis alja jus ainai. unte jah in þaissalauneikai jah ainamma sinþa jah twaim
17 andavizn mis insandideduþ. ni þatei gasokjau giba ak gasokja ak... —

INTERPRETATIO.

tum corpori gloriæ suæ, secundum opus; nam potest etiam subjicere sibi omnia. IV, 1. Itaque igitur, fratres mei cari et desiderati, gaudium et corona mea, sic state in domino. 2. Eodian rogo et Syntycen rogo hoc ipsum cogitare in domino; 3. sane etiam te, optate, rogo, socie, juva has quæ collaboraverunt mihi in evangelio cum Clemente et aliis operatoribus meis, quorum nomina sunt in libris vitæ. 4. Itaque nunc gaudete in domino semper, iterum dico, gaudete! 5. Modestia vestra cognita sit omnibus hominibus, dominus prope est. 6. Non rem curetis, sed in omni prece et rogatione cum gratiis preces vestræ cognitæ sint apud Deum, 7. et pax Dei, quæ superat omne mentium, servat corda et corpora vestra in Christo Iesu. 8. Hoc aliud, fratres, omne quod est verum, omne quod verecundum, omne quod justum, omne quod sanctum, omne quod jucundum, omne quod laudabile, si quæ bonitatum, si quæ laudum, hoc cogitate; 9. quod etiam docuistis vos et accepistis et audivistis et vidistis in me, hoc faciatis et Deus pacis sit cum vobis. 10. At gavisus sum in domino valde, nam jam aliquando crevistis ad pro me cogitandum; in quo etiam cogitastis, at occupati fuistis. 11. Non quod secundum inopiam dicam, nam ego docui me, in quibus sum, sufficiens esse; 12. scio etiam humiliare me, scio etiam abundantiam habere; in omni et in omnibus initiatus sum: et satur fieri et famelicus et abundantiam habere, et inopiam pati, 13. omne possum in hoc corroboranti me Christo. 14. At tamen bene fecistis communem reddentes meam afflictionem. 15. At scitis etiam vos, Filippisii, quod in initio evangelii, cum exii a Macidonia, non ulla ecclesiarum mihi communicavit in ratione doni et accepti, nisi vos soli. 16. Nam etiam in Thessalonice et una vice et duabus commeatum mihi misistis, 17. non quod quæram donum, sed quæro fru(ctum).

ANNOTATIONES.

librarii mendo pro *leik* accusativo, quem postulat verbi *inmaidjan* constructio, sit scriptum. — *du ibnaskaunjamma leika*] hæc verba ita construuntur, ut *leika* ab *ibnaskaunjamma* pendeat, non cum eo sit conjungendum; *du ibnaskaunjamma* enim prædicati loco ponitur, quod *du* præpositione addita sæpissime indicari notum est; neque ita, uti Cast. voluit, Gothum εἰς σύμμορφον legere opus est opinari, legit ille potius, uti vulgo editur. — *vulþaus*] sic cod. A et Cast.; cod. B ⋇ *vusþaus*.

IV, 1. *nu*] igitur, ° gr. omn. — *fraujin*] Goth. ° ἀγαπητοί.

IV, 2. *aiodian*] scribendum fuit *aivaudian* ad reddendum Εὐοδίαν, cf. *aivxaristia*, *aivlauqia*, *paraskaive*, all.; at cf. *agustus* pro *avgustus*; nec desunt verba in quibus *o* breve Gothus per *o*, quod ω longo respondere solet, etiam exprimit; fortasse in ejus libro Εὐωδιαν scriptum fuit, quod quidem in aliis factum esse videmus. — *jah*] cod. A *jas*

IV, 3. *bidja*] gr. omn. ante *jah*. — *valiso — gajuko*] ¶ gr. — *miþarbaididedun mis*] gr. omn. post *aivaggeljon*. — *miþ*] Goth. c. codd. ° καί. — *klemaintau*] cod. A *klaimaintau*, citra solitam η vocalem reddendi consuetudinem, vid. ad M. VIII, 28; cæterum Cast. ⋇ *klemaintaii* et *klaimaintaii*. — *sind*] sunt, ° gr. omn.

IV, 4, *nunu nu*] itaque nunc, ° gr. omn.; cæterum alteram harum particularum librarii incuria abundare suspicamur.

IV, 5. *anavilje*] sic codd. pro *anaviljei*, vid. ad L. X, 5. — *siai*] cod. A (?) *sijai*. — *ist*] est, ° gr. omn.

IV, 6. *allai*] quasi Goth. legit πάσῃ; ἐν παντί esse debebat *in allamma*. — *aihtronai*] Cast. ⋇ *aihtkonai*. *aviliudam*] gratiis, gr. omn. εὐχαριστίας, singulari numero.

IV, 7. *ufarist*] desinit cod. A. — *hairtona*] Goth. ° ὑμῶν. — *leika*] corpora, gr. νοήματα.

IV, 8. *veih*] sanctum, Goth. c. verss. latt. ἅγια pro ἁγνά legisse videtur. — *godeino*] Goth. c. verss. ° καί.

IV, 9. *gavairþeis*] vid. ad L. I, 23.

IV, 10. *du*] ad *fraþjan* pertinet, vid. ad Rom. XI, 11.

IV, 12. *ufarassau*] pro *ufarassu*, vid. supra et cf. ad Mc. VII, 32.

IV, 13. *xristau*] Christo, ° gr.

IV, 14. *gamainja briggandans*] Cast. ⋇ jct.

IV, 15. *ainnohun*] sic cod. B et Cast. falso pro *ainohun*, vid. ad Gal. V, 15. — *aikklesjono mis*] ¶ gr. omn.

IV, 16. *twaim*] Goth. c. codd. ° εἰς.

IV, 17. *ak...*] fragmentum vocis *akran*, uti Cast. recte explevit.

DU KAULAUSSAIM.

I, 6, 7 — in sunjai. svasve ganemuþ af aipafrin þamma liubin gaskalkja unsaramma. saei ist triggva faur
8, 9 izvis andbahts xristaus iesuis. saei jah gakannida uns izvara friaþva in ahmin. duþþe jah veis
fram þamma daga ei hausidedum ni weilaidedum faur izvis bidjandans jah aihtrondans ei fullnaiþ
10 kunþjis viljins is in allai handugein jah frodein ahmeinai. ei gaggaiþ vairþaba fraujins in allamma
11 þatei galeikai. in allamma vaurstve godaize akran bairandans in ufkunþja guþs in allai mahtai
12 gasvinþidai bi mahtai vulþaus is in allai usþulainai jah usbeisnai miþ fahedai aviliudondans attin
13 saei laþoda izvis du dailai hlautis veihaize in liuhada. saei galausida izvis us valdufnja riqizis jah
14 atnam in þiudangardja sunaus friaþvos seinaizos. in þammei habam faurbauht fralet fravaurhte.
15, 16 saei ist frisahts guþs ungasaiwanis frumabaur allaizos gaskaftais. unte in imma gaskapana vaurþun
alla in himina jah ana airþai þo gasaiwanona jah þo ungasaiwanona jaþþe sitlos jaþþe fraujinassjus
17 jaþþe reikja jaþþe valdufnja. alla þairh ina jah in imma gaskapana sind. jah is ist faura allaim
18 jah alla in imma ussatida sind. jah is ist haubiþ leikis aikklesjons. saei ist anastodeins frumabaur
19, 20 us dauþaim ei sijai in allaim is frumadein habands. unte in imma galeikaida alla fullon bauan jah
þairh ina gafriþon alla in imma gavairþi taujands þairh bloþ galgins is þairh ina jaþþe þo ana airþai
21 jaþþe þo ana himinam. jah izvis simle visandans framapidans jah fijands gahugdai in vaurstvam ubilaim.
22 iþ nu gafriþodai in leika mammons is þairh dauþu du atsatjan izvis veihans jah unvammans jah unfairi-
23 nans faura imma. jabai sveþauh þairhvisiþ in galaubeinai gaþvastidai jah gatulgidai jah ni afvagidai af
venai aivaggeljons þoei hausideduþ sei merida ist in alla gaskaft þo uf himina. þizozei varþ ik pavlus
24 andbahts. nu fagino in þaimei vinna faur izvis jah usfullja gaidva aglono xristaus in leika mei-

INTERPRETATIO. AD COLOSSENSES.

I, 6. — in veritate; 7. sicut accepistis ab Epafra, hoc dilecto conservitio nostro, qui est fidus pro vobis minister Christi Iesu, 8. qui etiam notificavit nobis vestrum amorem in spiritu; 9. ideo etiam nos ab hoc die quo audivimus, non cessavimus pro vobis orantes et precantes, ut impleamini cognitione voluntatis ejus in omni sapientia et prudentia spirituali, 10. ut eatis digne domino in omni quod placeat, in omni operum bonorum fructum ferentes in scientia Dei, 11. in omni potentia corroborati secundum potentiam gloriæ ejus, in omni patientia et longanimitate cum gaudio, 12. gratias-agentes Patri, qui vocavit vos ad partem sortis sanctorum in luce, 13. qui liberavit vos e potestate tenebrarum et accepit in regnum filii amoris sui, 14. in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum, 15. qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ. 16. Nam in eo creata fuerunt omnia in cœlo et super terram, hæc visibilia et hæc invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive regna, sive potestates, omnia per eum et in eo creata sunt. 17. Et is est ante omnia et omnia in eo composita sunt, 18. et is est caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus e mortuis, ut sit in omnibus is primatum tenens. 19. Nam in eo placuit omnem plenitudinem habitare, 20. et per eum reconciliare omnia in eo, pacem faciens per sanguinem crucis ejus per eum, sive hæc super terram, sive hæc super cœlos. 21. Et vos quondam exsistentes alienatos et inimicos sensu in operibus malis, 22. verum nunc reconciliati in corpore carnis ejus per mortem ad exhibendum vos sanctos et immaculatos et inculpatos ante eum; 23. si quidem permanetis in fide firmati et stabiliti et non moti a spe evangelii, quod audivistis, quod prædicatum est in omnem creaturam hanc sub cœlo, cujus factus-sum ego Pavlus minister. 24. Nunc gaudeo in quibus patior pro vobis et expleo quæ desunt afflictionum Christi in

ANNOTATIONES.

I, 6. *in sunjai*] incipit cod. B.

I, 7. *svasve*] Goth. c. codd. ° καί. — *iesuis*] ° gr. omn.; Goth. c. Vulg.

I, 9. *þamma daga ei*] sic pro *þammei daga* (ἧς ἡμέρας), uti loquitur Cor. I, II, 23; Gal. V, 1; vid. tamen ad L. I, 20.

I, 10. *ei gaggaiþ*] ut eatis, gr. omn. περιπατῆσαι (ὑμᾶς), cf. IV, 6. — *vairþaba*] incipit cod. A. — *bairandans*] Goth. ° καὶ αὐξανόμενοι. — *in*] tert. in, ° gr.

I, 12. *saei laþoda*] qui vocavit, gr. ἱκανώσαντι. — *izvis*] vos, gr. ἡμᾶς. — *liuhada*] Cast. ⋇ *liuhadai*.

I, 13. *izvis*] vos, gr. ἡμᾶς.

I, 14. *fravaurhte*] cod. B et Cast. ⋇ *fravaurte*, cf. ad M. V, 15; codex A h. l. obliteratus est.

I, 15. *ungasaiwanis*] sic (pro usitatiore *ungasaiwanins*, vid. Cor. II, IV, 4) in cod. B; cod. A plane deleticius est. Cast.

I, 16. *himina*] cœlo, cod. A c. gr. omn. præter b. ap. Mi. *himinam* (cœlis); cæterum Goth. etiam τά cum codd. omisisse videtur. — *jah þo*] cod. A *jaþþo*.

I, 20. *imma*] eo, Goth. c. verss. latt. αὐτόν pro αὑτόν legisse videtur, sic vs. 22. — *ana*] sec. super, Goth. c. codd. ἐπί legit.

I, 21. *nu*] vid. ad Rom. VII, 6. — *gafriþodai*] reconciliati, gr. ἀποκατήλλαξεν.

I, 22. *mammons*] carnis, sic Castillionæo in cod. B scriptum esse videtur; cod. A h. l. adeo est exesus, ut inde alterius lectionem confirmare non ausus sit. Cum Cor. I, VIII, 13 κρέας, verbum cognatæ significationis, per *mimz* translatum sit, codd. acrius inspicienti aut h. l. aut Corinth. l. l. lectionem erutum iri speramus, quæ verba forma sibi similiora exhibebit. — *is*] vid. ad vs. 20.

I, 23. *in*] pr. in, ° gr. — *gaþvastidai* — *gatulgidai*] ¶ cod. A.

I, 24. *usfullja*] expleo, Goth. c. codd. ἀναπληρῶ pro ἀνταναπληρῶ legisse videtur. — *gaidva*] Cast. ⋇ *qaidvi*.

25 namma faur leik is. þatei ist aikklesjo. þizozei varþ ik andbahts bi ragina guþs. þatei giban ist mis
26 in izvis du usfulljan vaurd guþs. runa sei gafulgina vas fram aivam jah fram aldim iþ nu gasvikun-
27 þida varþ þaim veiham is. þaimei vilda guþ gakannjan gabein vulþaus þizos runos in þiudom. þatei
28 ist xristus in izvis vens vulþaus. þanei veis gateiham talzjandans all manne jah laisjandans all
29 manne in allai handugein ei atsatjaima all manne fullavitan in xristau iesu. du þammei arbaidja us-
II, 11 daudjands bi vaurstva sei inna usvaurkeiþ in mis in mahtai. — — fravaurhte leikis in bimaita xri-
12 staus. miþganavistrodai imma in daupeinai. in þizaiei jah miþurrisuþ þairh galaubein vaurstvis
13 guþs. saei urraisida ina us dauþaim. jah izvis dauþans visandans missadedim jah unbimaita leikis
14 izvaris miþgaqivida miþ imma fragibands uns allos missadedins. afsvairbands þos ana uns vadjabo-
kos raginam seinaim. þatei vas andaneiþo uns jah þata usnam us midumai ganagljands ita du gal-
15 gin. andhamonds sik leika reikja jah valdufnja gatarhida balþaba gablauþjands þo bairhtaba in sis.
16 ni manna nu izvis bidomjai in mata aiþþau in dragka aiþþau in dailai dagis dulþais aiþþau fulliþe
17, 18 aiþþau sabbatum. þatei ist skadus þize anavairþane iþ leik xristaus. ni washun izvis gajiukai viljands
in hauneinai jah blotinassau aggile. þatei ni saw ushafjands sik svare ufblesans fram fraþja leikis
19 seinis jah ni habands haubiþ. us þammei all leik þairh gavissins jah gabindos auknando jah þei-
20 hando vahseiþ du vahstau guþs. jabai gasvultuþ miþ xristau af stabim þis fairwaus. wa þanaseiþs
21, 22 sve qivai in þamma fairwau urrediþ. ni teikais ni atsnarpjais ni kausjais. þatei ist all du riurein.
23 þairh þatei is brukjaidau bi anabusnim jah laiseinim manne. þoei sind sveþauh vaurd habandona
handugeins þuhtaus in fastubnja jah hauneinai hairtins jah unfreideinai leikis ni in sveriþo wizai du

INTERPRETATIO.

carne mea pro corpore ejus, quod est ecclesia, 25. cujus factus-sum ego minister secundum constitutionem Dei, quæ data est mihi in vos ad explendum verbum Dei; 26. mysterium, quod absconditum fuit a sæculis et ab ætatibus, verum nunc manifestatum fuit his sanctis ejus, 27. quibus voluit Deus notificare divitias gloriæ hujus mysterii in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriæ, 28. quem nos prædicamus admonentes omne hominum et docentes omne hominum in omni sapientia, ut exhibeamus omne hominum perfectum in Christo Iesu, 29. ad quod laboro certans secundum opus, quod intus operatur in me in virtute. II, 11. — — peccatorum carnis in circumcisione Christi. 12. Consepulti ei in baptismo, in quo etiam consurrexistis per fidem operis Dei, qui suscitavit eum e mortuis, 13. et vos mortuos existentes delictis et præputio carnis vestræ convivificavit cum eo, ignoscens nobis omnia delicta, 14. obliterans hæc de nobis chirographa decretis suis, quod fuit contrarium nobis, et hoc tulit e medio, affigens id ad crucem, 15. exuens se carne regna et potestates defamavit audacter abrogans hæc palam in se. 16. Ne homo nunc vos judicet in cibo aut in potu aut in parte diei festi aut pleniluniorum aut sabbatis, 17. quod est umbra horum futurorum, verum corpus Christi. 18. Ne quisquam vos palma-fraudet volens in humilitate et cultu angelorum, quod non vidit extollens se frustra inflatus a mente carnis suæ 19. et non habens caput, ex quo omne corpus per nexus et ligaturas auctum et alitum crescit ad incrementum Dei. 20. Si mortui-estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid amplius ut vivi in hoc mundo decernitis? 21. Ne tangas, ne adedas, ne gustes, 22. quod est omne ad corruptionem, per quod id adhibeatur secundum præcepta et doctrinas hominum, 23. quæ sunt quidem rationem habentia sapientiæ

ANNOTATIONES.

I, 26. *nu*] vid. ad Rom. VII, 6.

I, 27. *gabein*] divitias, gr. τίς ὁ πλοῦτος. — *þatei*] quod, gr. ὅς.

I, 28. *iesu*] Iesu, ° gr.

I, 29. *þammei*] Goth. καί. — *bi*] desinit cod. B. — *vaurstv*] Goth. ° αὐτοῦ. — *innana usvaurkeiþ*] sic e certa conjectura edidimus; Cast. postquam edidit *Innuna vaurkeiþ*, iterum inspecto codice *innu... svaurkeiþ* scriptum esse ei videtur, quamquam locus obliteratus sit. *Usvaurkjan* enim pro simplici *vaurkjan* etiam Eph. VI, 13 invenitur; deinde *innuna*, quod superstites reliquiæ suadeant et quod ab Cast. Rom. VII, 22; Cor. II, IV, 16, et Eph. III, 16 editum est, propterea in textu non posuimus, quia, uti Grim. W. J. LXX. p. 31 loco epistolæ ad Ephesios divina conjectura invenit, non sic, sed *innuma* (interior) in codd. legitur; neque igitur *innuna* adverbii forma esse potest, sed *innana* vel *inna*, quod Grim. omisit, qui l. l. Cor. II, IV, 16 *sa innuna* sibi probavit et eodem modo dictum esse existimavit, quo quod sequitur *sa utana*. — *mahtai*] desinit cod. A.

II, 11. *fravaurhte*] peccatorum, ° gr.; pergit cod. B.

II, 13. *visandans*] Goth. c. codd. ° ἐν. — *miþgaqivida*] Goth. c. codd. ° ὑμᾶς.

II, 14. *ana*] cod. B ⁂ *uma*. — *seinaim*] suis, ° gr. omn.; Goth. c. vers. Arm. — *þatei vas*] exspectavimus *þozei vesun* propter *vadjabokos*; cum Goth. græca ὃ ἦν ὑπεναντίον ad præcedens χειρόγραφον referenda esse, non satis diligenter reputavisset, ei græci textus imitatio nunc erroris sui causa fuit; idque ei non semel tantum accidit. — *usnam*] cod. B et Cast. ⁂ *usman*. — *galgin*] cod. B per compendium *gyin* exaratum habet.

II, 15. *leika*] carne, ° gr., qui habent (σάρκα), omittunt τάς ἀρχάς; et eorum ratio verba conjungendi prorsus alia est, uti e versione latina nostra cognosci potest; c. Goth. vers. Syr. et Patr. latt. conspirant. — *gablauþjands þo bairhtaba*] abrogans hæc palam, gr. omn. θριαμβεύσας αὐτούς; αὐτάς c. Goth. cod. k ap. Mi. legit.

II, 16. *dagis*] diei, ° gr. omn. — *fulliþe*] pleniluniorum, gr. omn. νουμηνίας; cum et novilunia et plenilunia Germanis sacra haberentur tempora (cf. Tacit. German. 11, Cæs. de Bell. Gall. 1, 50. Grim. *deutsche Mythol.* p. 404 sqq.), mirari aliquis potest, cur interpres nunc contra græci textus auctoritatem plenilunia posuerit; sed inde plenilunia noviluniis solenniora fuisse discimus, quod ipsum etiam apud Saxones fuisse Beda de temporum ratione cap. 13 indicat. — *sabbatum*] sabbatis, gr. omn. σαββάτων vel σαββάτω.

II, 20. *þis*] cod. A pergit. — *þanaseiþs*] adhuc, ° gr. omn.; Goth. c. vers. Arm. Vulg. et Patr. latt.

II, 21. *ni*] sec et tert., cod. A *nih*. — *atsnarpjais* — *kausjais*] ¶ gr. omn.

II, 22. *laiseinim*] sic codd.; Cast. ⁂ *laisenim*.

II, 23. *sveþauh vaurd*] ¶ gr. omn. — *þuhtaus*] opinionis, ° gr., omn.; Goth. hoc additamento perversam vel ineptam sapientiam indicare voluisse vi-

III, 1 soþa leikis. jabai nu miþurrisuþ xristau. þoei iupa sind sokeiþ. þarei xristus ist ïn taihsvai guþs si-
2, 3 tands. þaimei iupa sind fraþjaiþ ni þaim þoei ana airþai sind. unte gadauþnodeduþ jah libains izvara
4 gafulgina ïst miþ xristau in guþa. þan xristus svikunþs vairþiþ libains ïzvara. þanuh jah jus bairhtai
5 vairþiþ miþ ïmma ïn vulþau. dauþeiþ nu liþuns ïzvarans þans þaici sind ana airþai horinassu
6 unhrainein vinnon lustu ubilana jah faihugeironi. sei ïst galiugagude skalkinassus. þairh þoei qimiþ
7, 8 hatis guþs ana sunum ungalaubeinais. ïn þaimei jah jus iddjeduþ simle. þan libaideduþ ïn.þaim. iþ
nu aflageiþ jah jus þo alla hatis þvairhein unselein anaqiss aglaitivaurdein. us munþa ïzvaramma ni
9, 10 usgaggai. ni liugaiþ ïzvis misso afslaupjandans ïzvis þana fairnjan mannan miþ tojam ïs jah gaha-
11 moþ niujamma þamma ananividin du ufkunþja bi frisahtai þis saei gaskof ïna. þarei nist kreks jah
iudaius. bimait jah faurafilli. barbarus jah skyþus. skalks jah freis. ak alla jah ïn allaim xristus.
12 gahamoþ ïzvis nu sve gavalisai guþs veihans jah valisans brusts bleiþein armahairtein selein hauneiu
13 a... qairrein usbeisnein. þulandans ïzvis misso jah fragibandans silbans. jabai was viþra wana habai
14 fairina svasve jah xristus fragaf ïzvis sva jah jus taujaiþ. aþþan ufar alla friaþva. sei ïst gabindi
15 ustauhtais. jah gavairþi guþs svignjaiþ ïn hairtam ïzvaraim. ïn þammei jah laþodai vesuþ ïn ai-
16 namma leika jah aviliudondans vairþaiþ. vaurd xristaus bauai ïn ïzvis gabigaba. ïn allai handugein
jah frodein ahmeinai laisjandans jah talzjandans ïzvis silbans psalmom hazeinim saggvim
17 ahmeinaim ïn anstai siggvandans ïn hairtam ïzvaraim fraujin. all þiswah þatei taujaiþ ïn
vaurda aiþþau ïn vaurstva. all ïn namin fraujins ïesuis aviliudondans guþa attin þairh
18, 19 ïna. jus qinons ufhausjaiþ vairam ïzvaraim sve gaqimiþ ïn fraujin. vairos frijoþ qenius

INTERPRETATIO.

opinionis in observatione et humilitate cordis et non-temperatione corporis, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. III, 1. Si igitur consurrexistis Christo, quæ supra sunt, quærite, ubi Christus est in dextra Dei sedens; 2. quæ supra sunt, cogitate, non hæc quæ super terram sunt, 3. nam mortui-estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. 4. Cum Christus manifestus fit, vita vestra, tunc etiam vos manifesti fitis cum eo in gloria. • 5. Occidite igitur membra vestra hæc, quæ sunt super terram adulterium, impuritatem, libidinem, cupiditatem malam et avaritiam, quæ est idolorum servitus; 6. per quæ venit ira Dei super filios incredulitatis, 7. in quibus etiam vos ivistis olim, cum vixistis in his. 8. Verum nunc deponite etiam vos hæc omnia: iram, animositatem, improbitatem, convicium, impudicum-sermonem; ex ore vestro ne exeat. 9. Ne mentiamini vobis invicem, exuentes vobis hunc antiquum hominem cum factis ejus 10. et vestite novo, hoc renovato ad cognitionem secundum imaginem hujus, qui creavit eum. 11. Ubi non-est Græcus et Iudæus, circumcisio et præputium, barbarus et Scythus, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus. 12. Induite vobis igitur, ut electi Dei sancti et electi, viscera, commiserationem, misericordiam, probitatem, humilitatem m(entis), mansuetudinem, patientiam, 13. tolerantes vos invicem et condonantes ipsi; si quis adversus quem habeat querelam, sicut etiam Christus condonavit vobis, sic etiam vos faciatis. 14. At super omnia amorem, qui est vinculum perfectionis, 15. et pax Dei exsultet in cordibus vestris, in quo etiam vocati fuistis in uno corpore et grati fiatis; 16. verbum Christi habitet in vobis largiter, in omni sapientia et prudentia spirituali docentes et admonentes vos ipsos psalmis, laudibus, cantibus spiritualibus in gratia canentes in cordibus vestris domino. 17. Omne quodcumque quod faciatis in verbo aut in opere, omne in nomine domini Iesu gratificantes Deo patri per eum. 18. Vos uxores, pareatis viris vestris, ut convenit in domino; 19. viri, amate

ANNOTATIONES.

detur. — *fastubnja*] observatione, gr. ἐθελοθρησκεία. — *hairtins*] cordis, ° gr.; sunt quidem codd., qui τοῦ νοός addant, sed vid. ad III, 12. — *unfreideinai*] sic cod. A; cod. B et Cast. ⚹ *unfreidei*, vid. ad Rom. IX, 30.

III, 1. *þarei*] cod. A *þar* (ibi).

III, 4. *ïzvara*] vestra, gr. ἡμῶν. — *þanuh*] sic codd., nec B *þannu*, nec A *þannuh*, uti Cast. edidit et adnotavit. — *miþ ïmma*] gr. ante *bairhtai*.

III, 5. *horinassu*] cod. A *norinassau*, vid. ad Mc. VII, 32. — *vinnon*] cod. A *vinna*. — *ubilana*] sic recte cod. A; cod. B ⚹ *ubila* — *sei*] vid. ad Tim. I, VI, 10.

III, 8. *nu*] vid. ad Rom. VII, 6. — *ïzvaramma*] desinit cod. A. — *ni usgaggai*] ne exeat, ° gr. omn. præter cod. G. Goth. conspirat cum loco parallelo Eph. IV, 29.

III, 10. *gahamoþ*] vestite, gr. omn. ἐνδυσάμενοι.

III, 11. *jah*] tert. et quart. et, ° gr.

III, 12. *bleiþein*] commiserationem, gr. omn. οἰκτιρμοῦ vel οἰκτιρμῶν; quod deinde Goth. *armahairtein* (misericordiam) addit, ° gr. omn. et glossam ad verbum *bleiþein* in textum illatam esse judicamus. — *a...*] præter hanc litteram Cast. propter lituram membranæ nihil conspicere potuit; in adnotatione *ahins* supplendum esse suspicans, verum tetigisse nobis videtur, nam sic ταπεινοφροσύνη etiam Philip. II, 3 per *hauneins gahugdais* et supra II, 23 per *hauneins hairtins* convertitur, quorum altero loco codd. τοῦ νοός additum habent, cui voci, aut si Gothus non legit, ejus sensui optime respondet, uti *gahugds* et *hairto*, sic *aha*, vid. Philipp. IV, 7; Tit. I, 15.

III, 13. *viþra*] Cast. ⚹ *viþka*. — *taujaiþ*] faciatis, ° gr.

III, 14. *alla*] Goth. ° τούτοις.

III, 15. *guþs*] Dei, gr. Χριστοῦ. — *svignjaiþ*] vid. ad Thessal. I, IV, 14.

III, 16. *jah frodein ahmeinai*] et prudentia spirituali, ° omn. gr. et verss.; efficitur hoc additamento, nisi ex alio loco huc translatum est, amplificatio notionis, cujus figuræ exempla ad Cor. I, IX, 25 collegimus; *ahmeinai* autem h. l. Goth. ex eodem fonte hausisse videtur, unde I, 28 codd. græci et verss., quibuscum Goth. fere semper consentire solet, πνευματικῇ duxerunt. — *psalmom*] Goth. c. codd. et h. l. et ante *saggvam* ° καί — *saggvim*] sic cod. B Cast. ⚹ *saggvam*, sed postea *saggvim* Add. p. 70. — *fraujin*] domino, gr. θεῷ.

III, 17. init. et deinde post *guþa* Goth. c. codd. ° καί.

III, 18. *jus*] vos, vid. ad L. VI, 20. — *ïzvaraim*] vestris, ° gr., cf. ad Cor. I, VII, 16.

III, 19. *ïzvaros*] vestras, ° gr.

20 izvaros jah ni sijaiþ baitrai viþra þos. barna ufhausjaiþ fadreinam bi all. unte þata vaila
21 galeikaiþ ist in fraujin. jus attans ni gramjaiþ barna izvara du þvairhein ei ni vairþaina
22 in unlustau. þevisa ufhausjaiþ bi all leika fraujam ni in augam skalkinondans sve mannam samjan-
23 dans ak in ainfalþein hairtins ogandans guþ. þiswah þatei taujaiþ us saivalai vaurkjaiþ sve fraujin
24, 25 ni mannam vitandans þatei af fraujin nimiþ andalauni arbjis. unte fraujin xristau skalkinoþ. sa auk
IV, 1 skaþula andnimiþ þatei skoþ jah nist viljahalþei at guþa. jus fraujans garaiht jah ibnassu þevisam
2 atkunnaiþ vitandans þatei aihuþ jah jus fraujan in himinam. bidai haftjandans izvis vakandans in
3 izai in aviliudam. bidjandans samana jah bi uns ei guþ uslukai unsis haurd vaurdis du rodjan runa
4, 5 xristaus in þizozei jah gabundans im. ei gabairhtjau þo svasve skuljau rodjan. in handugein gaggaiþ
6 du þaim uta þata mel usbugjandans. vaurd izvar sinteino in anstai salta gasuqoþ siai ei viteiþ waiva
7 skuleiþ ainwarjammeh andhafjan. þatei bi mik ist all gakanneiþ izvis tykekus sa liuba broþar jah
8 triggva andbahts jah gaskalki in fraujin. þanei insandida du izvis duþþe ei kunnjai wa bi izvis ist
9 jah gaþrafstjai hairtona izvara miþ aunisimau þamma liubin jah triggvin broþr. saei ist us izvis.
10 þaiei all izvis gakannjand þatei her ist. goleiþ izvis areistarkus sa miþfrahunþana mis jah markus
11 gadiliggs barnabins. du þanei nemuþ anabusnins. jabai qimai at izvis. andnimaiþ ina. jah iesus saei
haitada justus þaiei sind us bimaita. þai ainai gavaurstvans sind þiudangardjos guþs. þaiei vesun mis
12 du gaþrafsteinai. goleiþ izvis aipafras sa us izvis skalks xristaus sa sinteino usdaudjands bi izvis in
13 bidom ei standaiþ allavaurstvans jah fullavitans in allamma viljin guþs. veitvodja auk imma þatei
14 habaiþ manag aljan bi izvis jah du þans þaiei sind in laudeikaia jah iairaupaulein. goleiþ izvis lukas
15 leikeis sa liuba. goleiþ þans in laudeikaia broþruns jah nymfan jah þo ingardjon is aikklesjon.

INTERPRETATIO

uxores vestras et ne sitis acerbi contra has; 20. filii, pareatis parentibus secundum omne, nam hoc bene placitum est in domino; 21. vos patres, ne sollicitetis filios vestros ad animositatem, ut non fiant in ægritudine; 22. servi, pareatis secundum omne corpore dominis, non in oculis servientes, ut hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum. 23. Quodcumque quod faciatis, ex animo operemini ut domino, non hominibus, 24. scientes, quod a domino accipitis mercedem hæreditatis, nam domino Christo servitis. 25. Hic enim noxius accipit quod nocuit, et non-est favor apud Deum. IV, 1. Vos domini justitiam et æquitatem servis præstate, scientes quod habetis etiam vos dominum in cœlis. 2. Rogationi adjungentes vos, vigilantes in ea in gratibus: 3. rogantes simul etiam pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium verbi ad dicendum mysterium Christi, propter quod etiam vinctus sum, 4. ut manifestem hoc, sicuti debeam loqui; 5. in sapientia eatis ad hoc foris, hoc tempus redimentes. 6. Verbum vestrum semper in gratia sale conditum sit, ut sciatis quomodo debeatis unicuique respondere. 7. Quod secundum me est, omne notificat vobis Tycecus, hic carus frater et fidus minister et conservitium in domino, 8. quem misi ad vos ideo, ut cognoscat quid de vobis est, et consoletur corda vestra, 9. cum Onisimo, hoc caro et fido fratre, qui est e vobis, qui omne vobis notificant, quod hic est. 10. Salutat vos Aristarcus, hic concaptivus mihi et Marcus, consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata, si veniat ad vos, accipiatis eum; 11. et Iesus, qui vocatur Justus, qui sunt e circumcisione. Hi uni cooperatores sunt regni Dei, qui fuerunt mihi ad consolationem. 12. Salutat vos Epafras, hic e vobis servus Christi, hic semper certans de vobis in precibus, ut stetis omnoperantes et perfecti in omni voluntate Dei; 13. testor enim ei, quod habet multum studium pro vobis et de his qui sunt in Laudicea et Ieropola. 14. Salutat vos Lucas, medicus hic carus; 15. salutate hos in Laudicea fratres et Nymfan et hanc

ANNOTATIONES.

III, 20. *ist*] gr. ante *vaila*.

III, 21. *du þvairhein*] errat Cast. dicens *du þvairhein* superfluum esse, quia *gramjan* proprie ἐρεθίζειν significet; nam quod additum est *du þvairhein* (ad iram) verbo *gramjan* (sollicitare), eo comprobatur Goth. non ἐρεθίζετε, sed c. codd. παροργίζετε legisse.

III, 22. *leika fraujam*] Cast. ✱ jct., nam *leika* respondet græco κατὰ σάρκα quod quidem addita *bi* præpositione reddendum erat, et ægre etiam *þaim* articulum desideramus (*þaim bi leika fraujam*). — *guþ*] Deum, gr. κύριον.

III, 23. init. Goth. c. codd. ° καὶ πᾶν. — *fraujin*] Goth. ° καί.

III, 25. *auk*] enim, gr. δέ. — *viljahalþei*] cod. B et Cast. ✱ *viljahalþein*, vid. Eph. VI, 9. — *at guþa*] apud Deum, ° gr.

IV, 1. *aihuþ*] gr. omn. post *jus*.

IV, 2. *haftjandans*] adjungentes, gr. omn. προσκαρτερεῖτε, præter cod. Colb. 7 ap. Mill. — *aviliudam*] gratibus, gr. omn. εὐχαριστίᾳ.

IV, 4. *svasve*] pergit cod. A.

IV, 5. *þata*] ° cod. A.

IV, 6. *izvar*] Cast. ✱ *izvak*. — *gasuqoþ*] sic codd., nec cod. A *gasukoþ*, uti Cast. adnotavit; in cod. Arg. bis (Mc. IX, 50; L. XIV, 34) *gasupon* eodem sensu legitur. — *siai*] cod. A *sijai*, quod gr. omn. omittunt. — *ei viteiþ*] ut sciatis, gr. omn. εἰδέναι; Goth. c. Vulg.

IV, 7. *tykekus*] cod. A *tykeikus*.

IV, 9. *liubin — triggvin*] ¶ gr. — *þaiei*] qui, ° gr.; Goth. c. cod. D οἵ.

IV, 10. *areistarkus*] cod. A ✱ *ariastarkus*. — *du*] notandus est novus usus hujus præpositionis, cum accusativo positæ, præter hunc locum etiam vs. 13; valet autem utroque loco idem quod *bi* (pro), quapropter ii loci non ad confirmandam opinionem afferri possunt, etiam J. XVI, 32 *seina* accusativum a *du* pendentem esse; ad illum enim locum hæc significatio non pertinet.

IV, 11. *sind*] sunt, ° gr. — *þiudangardjos*] regni, gr. omn. εἰς τὴν βασιλείαν.

IV, 12. *sa*] sec. hic, ° gr. omn. — *allavaurstvans — fullavitans*] ¶ gr. omn. et Goth. c. codd. πεπληροφορημένοι pro πεπληρωμένοι legit.

IV, 13. *manag aljan*] multam æmulationem, gr. πολὺν πόνον. — *du*] pro, ° gr. omn.; cæterum vid. ad vs. 10. — *sind*] desinit cod. A. — *jah*] sec. Goth. ° τῶν ἐν.

IV, 14. *liuba*] Goth. ° καὶ Δημᾶς.

16 jah þan ussiggvaidau at ïzvis so aipistaule. taujaiþ ei jah ïn laudekaion aikklesjon ussiggvaidau jah
17 þoei ïst us laudeikaion jus ussiggvaid. jah qiþaiþ arkippau saiw þata andbahti þatei andnamt ïn
18, 19 fraujin ei ïta usfulljais. goleins meinai handau pavlaus. gamuneiþ meinaizos bandjos. ansts miþ ïzvis
amen.

du kaulaussaim ustauh

INTERPRETATIO.

Inquilinam ejus ecclesiam. 16. Et cum legatur apud vos hæc epistola, faciatis, ut etiam in Laudecea ecclesia legatur, et quæ est e Laudicea, vos legatis, 17. et dicatis Arcippo: vide hoc ministerium quod accepisti in domino, ut id impleas. 18. Salutatio mea manu Pavli. 19. Mementote mei vinculi. Gratia cum vobis amen.

Ad Colossenses explicit.

ANNOTATIONES.

IV, 16. *laudekaion*] sic scribendum est pro mendosa codicis B lectione *laudekaiom*.—*þoei*] nisi sic errore librarii pro *soei* (i. q. *sei*) scripta est, div. *þo ei* (hanc quæ) legendum, vid. ad L. I, 20.—*laudeikaion*] sec. Goth. c. Vulg. ° ἵνα καί. — *uss'ggvaid. jah*] cod. B et Cast. ⋇ *ussiggvaidjau*.

IV, 19. *bandjos*] vinculi, gr. omn. δεσμῶν.—*amen*] amen, ° gr.

Subscriptio. Nullus gr. eam uti Goth. habet; cæterum pro *kaulaussaim* in cod. per compendium *kaussaim* scriptum est.

DU ÞAISSALAUNEIKIM. ·A·

II, 10 — jah guþ waiva veihaba jah garaihtaba jah unfairinodaba ïzvis þaim galaubjandam vesum.
11, 12 svasve vituþ ainwarjanoh ïzvara sve atta barna seina bidjandans ïzvis jah gaþlaihandans jah veitvo-
13 djandans du gaggan ïzvis vairþaba guþs. saei laþoda ïzvis du seinai þiudangardjai jah vulþau. duþe
jah veis aviliudom guþa unsveibandans. unte nimandans at uns vaurd hauseinais guþs andnemuþ ni
svasve vaurd manne ak svasve ïst sunjaba vaurd guþs. þatei jah vaurkeiþ ïn ïzvis jus ·i galaubeiþ.
14 jus auk galeikondans vaurþuþ broþrjus aikklesjom guþs þaim visandeim ïn ïudaia ïn xristau ïesu.
15 unte þata samo vunnuþ jah jus fram ïzvaraim ïnkunjam svasve jah veis fram ïudaium. þaiei jah
fraujin usqemun ïesua jah svesaim praufetum jah uns fravrekun jah guþa ni galeikandans jah allaim
16 mannam andaneiþans sind. varjandans uns du þiudom rodjan ei ganisaina du usfulljan seinos fra-
17 vaurhtinssinteino. aþþan snauh ana ïns hatis guþs und andi. aþþan veis broþrjus gaainanaidai af ïzvis
du mela weiles andvairþja ni hairtin ufarassau sniumidedum andaugi ïzvara gasaiwan ïn managamma
18 lustau. unte vildedum qiman at ïzvis ïk raihtis pavlus jah ainamma sinþa jah tvaim jah analatida uns
19 satana. wa auk ist unsara vens aiþþau fabeþs aiþþau vaips wofuljos. niu jus ïn andvairþja fraujins

INTERPRETATIO. — *AD THESSALONICENSES I.*

II, 10. — — et Deus, quam sancte et juste et irreprehensibiliter vobis his credentibus fuimus, 11. sicut scitis unumquemque vestrum, uti pater filios suos rogantes vos et consolantes 12. et testantes ad eundum vos digne Deo, qui vocavit vos ad suum regnum et gloriam. 13. Ideo etiam nos gratias agimus Deo indesinenter, nam accipientes a nobis verbum auditus Dei accepistis non sicuti verbum hominum, sed sicuti est vere verbum Dei, quod etiam operatur in vobis, vos-qui creditis. 14. Vos enim imitatores facti-estis, fratres, ecclesiis Dei his exsistentibus in Judæa in Christo Iesu; nam hoc idem passi estis etiam vos a vestris popularibus, sicuti etiam nos ab Iudæis, 15. qui etiam dominum occiderunt Iesum et proprios profetas et nos persecuti-sunt et Deo non placentes et omnibus hominibus adversarii sunt, 16. arcentes nos ad gentiles loqui, ut servarentur, ad explendum sua peccata semper. At properavit super eos ira Dei usque finem. 17. At nos, fratres, orbati a vobis ad tempus horæ, facie non corde abundantia properavimus vultum vestrum conspicere in multa cupiditate. 18. Nam voluimus venire ad vos ego quidem Pavlus et una vice et duabus, et impedivit nos Satana. 19. Quid enim est nostra spes aut gaudium aut corona glorationis? Nonne

ANNOTATIONES.

Fragmenta hujus epistolæ in cod. B leguntur; cod. A inde a v, 22 usque ad finem solummodo habet.

Inscriptionem supplevimus e Philipp. IV, 16, ubi *þaissalauneika*, Thessalonices oppidi nomen invenitur.

II, 10. *waiva*] quam (πῶς), gr. ὡς. — *veihaba*] sancte, Goth. fortasse c. cod. F ἁγίως pro ὁσίως legit, nam *veihs* græco ἅγιος respondet, vid. tamen Tit. I, 8, ubi quoque pro ὅσιος ponitur.

II, 11. *vituþ*] Goth. ° ὡς (πῶς).

I, 13. *unsveibandans*] sic cod. B; Cast. Add. p. 71. —*at uns*] gr. omn. post *hauseinais*; Goth. c. Vulg. — *manne*] pr., ° gr. omn.; Goth. c. vers.— *vaurkeiþ*] sic scribendum est pro *vaurkei*, codicis B et Cast. lectione.

II, 14. *veis*] nos, gr. omn. αὐτοί.

II, 15. *svesaim*] proprios, gr. τούς.

II, 16. *guþs*] dei, ° gr.

II, 17. *ïzvara*] ad *andaugi* pertinens solœce pro *ïzvar* dictum est; pro genitivo plurali haberi, sermonis gothici usus vetat.

II, 18. *unte*] nam, gr. διό.

II, 19. *ïst*] est, ° gr. omn. — *niu*] nonne, gr. omn. ἢ οὐχὶ καί; Goth. c. Vulg.

III, 1. *ju—þanamais*] de hac loquendi ubertate vid. ad L. XV, 19, sufficiebat enim *ju ni* ad reddendum græcum μηκέτι, vid. vs. 5.

20,III,1 unsaris ïesuis xristaus ïn ïs quma. jus auk siuþ vulþus unsar jah faheþs. ïn þizei ju ni usþulandans
2 þanamais galeikaida uns ei biliþanai veseima ïn aþeinim ainai. jah ïnsandidedum teimauþaiu broþar
unsarana jah andbaht guþs ïn aivaggeljon xristaus ei ïzvis gatulgjai jah bidjai bi galaubein ïzvara.
3, 4 ei ni ainshun afagjaidau ïn þaim aggviþom. silbans auk. vituþ þatei du þamma ratidai sijum. jah
auk þan vesum at ïzvis. fauraqeþum ïzvis þatei anavairþ vas uns du vinnan agliþos svasve jah varþ
5 jah vituþ. duþþe jah ïk ju ni usþulands ïnsandida du ufkunnan galaubein ïzvara ïbai aufto usfaifraisi
6 ïzvis sa fraisands jah svare vairþai arbaiþs unsara. aþþan nu at quimandin teimauþaiu at unsis fram
ïzvis jah gateihandin uns galaubein friaþva ïzvara jah þatei gaminþi unsar habaiþ god sinteino gair-
7 njandans unsis gasaiwan svasve jah veis ïzvis. ïnuh þis gaþrafstidai sijum broþrjus fram ïzvis ana
8 allai nauþai jah aglon unsarai ïn ïzvaraizos galaubeinais. unte sai libam. jabai jus gastandiþ ïn
9 fraujin. wa auk aviliude magum usgildan fraujin guþa bi ïzvis ana allai fahedai. þizaici faginom ïn
10 ïzvara faura guþa unsaramma. naht jah daga ufarassau bidjandans ei gasaiwaima andvairþja ïzvara
11 jah ustiuhaima vaninassu galaubeinais ïzvaraizos. aþþan silba guþ jah atta unsar jah frauja unsar
12 ïesus xristus garaihtjai vig unsarana du ïzvis. aþþan ïzvis frauja managjai jah ganohnan gataujai
13 friaþvai ïn ïzvis misso jah allans svasve jah veis ïn ïzvis du tulgjan hairtona ïzvara unfairinona ïn
veihiþai faura guþa jah attin unsaramma ïn quma fraujins unsaris ïesuis xristaus miþ allaim þaim
IV, 1 veiham seinaim. þannu nu broþrjus anabaitam bidai ïzvis jah bidjam ïn fraujin ïesua ei svasve and-
2 nemuþ at uns waiva skuluþ gaggan jah galeikan guþa svasve jah gaggiþ jah gaaukaiþ mais. vituþ
3 auk waizos anabusnins atgebum ïzvis þairh fraujan ïesu xristu. þata auk ïst vilja guþs veihiþa ïzvara
4 ei gahabaiþ ïzvis af kalkinassau. ei viti warjizuh ïzvara gastaldan sein kas ïn veihiþai jah sveriþai.
5, 6 ni ïn gairunja lustaus svasve jah þiudos. þozei ni kunnun guþ. ei was ni ufargaggai nih bifaih..—

INTERPRETATIO.

vos in facie domini nostri Iesu Christi in ejus adventu? 20. Vos enim estis gloria nostra et gaudium. III, 1. Propter quod non sustinentes amplius placuit nobis, ut relicti essemus in Athenis soli; 2. et misimus Timotheum, fratrem nostrum et ministrum Dei in evangelio Christi, ut vos confirmaret et oraret secundum fidem vestram, 3. ut non ullus absterreatur in his angustiis, ipsi enim scitis quod ad hoc constituti sumus. 4. Et enim cum fuimus apud vos, prædiximus vobis quod futurum fuit nobis ad patiendum afflictiones, sicuti etiam factum-est, et scitis. 5. Ideo etiam ego jam non sustinens misi ad cognoscendam fidem vestram, ne forte tentaverit vos hic tentans et frustra fiat labor noster. 6. At nunc in veniente Timotheo ad nos a vobis et narrante nobis fidem, amorem vestrum et quod memoriam nostram habetis bonam semper, cupientes nos videre, sicuti etiam nos vos; 7. propter hoc consolationem-habentes sumus, fratres, a vobis in omni necessitate et afflictione nostra propter vestram fidem. 8. Nam ecce vivimus, si vos statis in domino. 9. Quid enim gratiarum possumus retribuere domino Deo de vobis in omni gaudio, quo gaudemus propter vos coram Deo nostro. 10. Nocte et die abundantia precantes, ut videamus facies vestras et expleamus defectum fidei vestræ. 11. At ipse Deus et pater noster et dominus noster Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos. 12. At vos dominus augeat et redundare faciat amore in vos invicem et omnes, sicuti etiam nos in vos, 13. ad confirmandum corda vestra inculpata in sanctitate coram Deo et patre nostro in adventu domini nostri Iesu Christi cum omnibus his sanctis suis. IV, 1. Itaque igitur, fratres, rogamus prece vos et precamur in domino Iesu, ut sicuti accepistis a nobis, quomodo debetis ambulare et placere Deo, sicuti etiam ambulatis, etiam augeatis plus 2. Scitis enim qualia præcepta dedimus vobis per dominum Iesum Christum. 3. Hoc enim est voluntas Dei, sanctitas vestra, ut detineatis vos ab fornicatione, 4. ut sciat quisque vestrum possidere suum vas in sanctitate et honore, 5. non in passione cupiditatis, sicuti etiam gentiles, qui non noverunt Deum, 6. ut quis non transgre-

ANNOTATIONES.

III, 2. *andbaht*] ministrum, gr. συνεργόν. — *ïz is gatulgjai*] ¶ gr. omn. — *bidjai*] Goth. c. codd. ° ὑμᾶς.

III, 3. *ratidai*] Cast. sine ullo dubio recte *satidai* conjecit, vid. Philipp. I, 17, ubi Goth. pro κεῖμαι *gasatiþs ïm* quoque utitur.

III, 4. *vesum*] gr. omn. post *ïzvis*.

III, 5. *usþulands*] cod. B et Cast. ✳ *usþulans*, vid. ad Mc. XII, 24.

III, 6. *teimauþaiu*] pro *teimauþaiau*, vid. ad L. I, 54. — *galaubein*] Goth. ° καί. — *habaiþ*] gr. omn. ante *gaminþi*.

III, 7. *fram*] a, gr. omn. ἐφ'.—*nauþai—aglon*] ¶ gr.

III, 9. *usgildan*] gr. omn. præter cod. f ap. Mi. post *guþa*. — *fraujin guþa*] domino Deo, gr. aut θεῷ aut κυρίῳ habent, uti Mi. adnotat.

III, 10. *andvairþja ïzvara*] facies vestras, gr. omn. ὑμῶν τὸ πρόσωπον; Vulg. c. Goth. pronomen substantivo postponit. — *ustiuhaima*] sic cod. B; Cast. ✳ *usþiuhaima*. — *vaninassu*] sic cod. B: Cast. ✳ *vanona þis*.

III, 12. *jah*] sec. Goth. ° εἰς.

III, 13. *hairtona ïzvara*] ¶ gr. omn.; Goth. c. Vulg.

IV, 1. *þannu*] itaque, gr. om. (τὸ) λοιπόν. — *ei*] ut, ° gr. — *svasve jah gaggiþ*] sicuti etiam ambulatis ° gr.; Goth. c. codd., qui καθὼς καὶ περιπατεῖτε legunt; neque igitur *svasve* pro *sva* positum esse cum Cast. statuere opus est. — *jah*] quart. et: ἵνα, quod h. l. habent gr., Goth. c. codd. supra post *ïesua* posuit.

IV, 2. *xristu*] Christum, ° gr. omn. præter codd. a et d ap. Mi.

IV, 3. *ei gahabaiþ*] ut detineatis, gr. omn. ἀπέχεσθαι; Goth. c. Vulg. sic vs. seq. græcum εἰδέναι per *ei viti* reddidit. — *kalkinassau*] cod. B ✳ *kalkinassaus*, nam *af* præpositio tertium casum postulat; locorum quorum ad M. XXVII, 57 mentionem fecimus, alia est ratio et idem vitium a librario codicis B commissum jam supra Cor. II, III, 18 (*af ahmins*) animadvertimus, ubi A recte *af ahmin* habet.

IV, 4. *gastaldan*] gr. omn. post *kas*.

IV, 6. *nih*] neque, gr. omn. καί. — *bifaih*...] Cast. edidit *bifaihodai ïn ..o ..s*, ex quibus posterioribus litteris *toïs*, pro *tojis* dictum, efficit; quam conjecturam (nam præter *bifaih*, quod edidimus, nihil fere certo cognosci posse ipse confitetur) an cuiquam probaverit, dubitamus, et nunc ipse fortasse ei patrocinium renuntiavit. Nos legimus *bifaiho* (*in*) *wamma toje*, i. e. decipiat (in) aliquo operum, ut cum

7 broþar seinana. unte fraveitands frauja ïst allaize svasve jah fauraqeþum ïzvis jah veitvodidedum. ni
8 auk laþoda uns guþ du unhrainiþai ak du veihiþai. ïnuh þis nu saei ufbrikiþ. ni mann ufbrikiþ ak
9 guþa saei gaf ahman seinana veihana ïzvis. aþþan bi broþrulubon ni þaurbum meljan ïzvis. unte
10 silbans jus at guþa uslaisidai sijuþ du frijon ïzvis misso. jah auk taujiþ þata ïn allans broþruns ïn
11 allai makidonai. aþþan bidjam ïzvis broþrjus biauknan mais jah biarbaidjan anaqal jah taujan svesa
12 jah vaurkjan handum ïzvaraim svasve jah ïzvis anabudum. ei gaggaiþ gafehaba du þaim þaiei uta
13 sind jah ni ainishun wis þaurbeiþ. aþþan ni vileima ïzvis unveisans broþrjus bi þans anaslepandans
14 ei ni saurgaiþ sve þai anþarai þaiei ni haband ven. unte jabai galaubjam þatei ïesus gasvalt jah us-
15 stoþ. sva jah guþ þans þaiei anasaislepun þairh ïesu tiuhaiþ miþ ïmma. þatuþ-þan ïzvis qiþam ïn
vaurda fraujins. þatei veis þai libandans þai bilaibidans ïn quma fraujins ni bisnivam faur þans
16 anaslepandans. unte silba frauja ïn haitjai ïn stibnai arkaggilaus jah ïn þuthaurna guþs dalaþ atstei-
17 giþ af himina jah dauþans þai ïn xristau usstandand faurþis. þaþro þan veis þai libandans þai aflif-
nandans suns miþ ïmma fravilvanda ïn milhmam du gamotjan fraujin ïn luftau jah framvigis miþ
18; v,1 fraujin vairþam. svaei nu þrafsteiþ ïzvis misso ïn þaim vaurdam. aþþan bi þo þeihsa jah mela
2 broþrjus ni þaurbum ei ïzvis meljaima. unte silbans gaaggvo vituþ þatei dags fraujins sve þiubs
3 ïn naht sva qimiþ. þan qiþand gavairþi jah tulgiþa. þanuh unveniggo ïns biqimith fralusts svasve
4 sair qiþuhaftons jah unþaþliuhand. aþþan jus broþrjus ni sijuþ ïn riqiza ei sa dags ïzvis sve þiubs
5, 6 gafahai. unte allai jus sunjus liuhadis sijuþ jah sunjus dagis ni siuþ nahts ni riqizis. þann nu ni
7 slepaima sve þai anparai ak vakaima jah varai sijaima. unte þaiei slepand. naht slepand jah
8 þaiei drugkanai vairþand. nahts drugkanai vairþand. ïp veis dagis visandans unskavai sijaima gaha-

INTERPRETATIO.

diatur neque decip(iat) — fratrem suum, nam vindex dominus est omnium, sicuti etiam prædiximus vobis et testati-sumus. 7. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctitatem. 8. Propter hoc igitur qui spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit spiritum suum sanctum vobis. 9. At de fraterno-amore non opus-habemus scribere vobis, nam ipsi vos a Deo edocti estis ad amandum vos invicem; 10. et enim facitis hoc in omnes fratres in omni Macidonia; at oramus vos, fratres, augeri plus 11. et studere requiei et facere propria et operari manibus vestris, sicuti etiam vobis præcepimus, 12. ut ambuletis honeste ad hos, qui foris sunt, et non ullius aliquo egeatis. 13. At non volumus vos inscios, fratres, de his obdormiscentibus, ut non mœreatis, uti hi alii qui non habent spem. 14. Nam si credimus, quod Iesus mortuus-est et resurrexit, sic etiam Deus hos qui obdormiverunt per Iesum agit cum eo. 15. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quod nos hi viventes, hi relicti in adventu domini non prævenimus ante hos obdormiscentes. 16. Nam ipse dominus in jussu, in voce arcangeli et in tuba Dei deorsum descendit a cœlo et mortui hi in Christo resurgunt antea. 17. Deinde autem nos hi viventes hi relicti statim cum eo rapimur in nubibus ad occurrendum domino in aere et perpetuo cum domino fimus. 18. Adeo nunc consolamini vos invicem in his verbis. v, 1. At de his momentis et temporibus, fratres, non egemus, ut vobis scribamus; 2. nam ipsi accurate scitis, quod dies domini, uti fur in nocte, sic venit. 3. Cum dicunt: pax et securitas, tunc repente eos supervenit interitus, sicuti dolor gravidæ et effugiunt. 4. At vos, fratres, non estis in tenebris, ut hic dies vos uti fur capiat; 5. nam omnes vos filii lucis estis et filii diei non estis noctis, non tenebrarum. 6. Itaque ergo non dormiamus, uti hi alii, sed vigilemus et sobrii simus; 7. nam qui dormiunt, nocte dormiunt, et qui ebrii fiunt, noctu ebrii fiunt; 8. verum nos

ANNOTATIONES.

vers. Armen., cum qua Gothum sæpius concinere videmus, τῳ pro τῷ legerit. — *ïst*] est, ° gr. omn. — *allaize*] omnium, gr. omn. περὶ πάντων τούτων.

IV, 8. *ïnuh*] sic cod. B; Cast. ⁂ *ïþ*. — *saei*] sec., Goth. c. codd. ° καί. — *ïzvis*] vobis, gr. εἰς ἡμᾶς.

IV, 9. *broþrulubon*] sic cod. B; Rom. XII, 10 *broþralubon*, legitur. — *þaurbum*] opus habemus, gr. χρείαν ἔχετε, cf. v, 1.

IV, 11. *vaurkjan*] Goth. c. codd. ° ἰδίαις. — *jah*] quart. etiam, ° gr. omn. præter cod. f et α ap. Mi.

IV, 12. *gafehaba*] sic cod. B denuo inspectus; nos olim *garedaba* (vid. Rom. XIII, 13) scriptum esse conjiciebamus. — *ni ainishun wis*] non ullius aliquo, gr. omn. μηδενός; Goth. c. Vulg.

IV, 13. *unveisans*] sc. *visan*, vid. ad. Rom. XV, 8, — *broþrjus*] Cast. ⁂ *broþrus*. — *sve*] Goth. ° καί.

IV, 14. *tiuhaiþ*] cum non solum h. l. *þiuhaiþ*, sed etiam Gal. v, 10 *bairaiþ* et Coloss. III, 15 *svignjaiþ* legatur, pro quibus formis, si indicativi esse debent, *tiuhiþ*, *bairiþ*, *svigneiþ*, si conjunctivi, *tiuhai*, *bairai*, *svignjai* secundum regulas formationis scribendum fuit, nunc non dubium est quin illa forma conjunctivi cum addito *þ*, a sermone evangeliorum aliena, posteriore ætate inducta sit et ita adhibita, ut pro græco futuro aut imperativo poneretur.

IV, 16. *haitjai*] sic. cod. B; Cast. ⁂ *hait jah* — *þai*] hi, ° gr. omn.

IV, 17. *ïmma*] eo, gr. omn. αὐτοῖς; Goth. c. Slav. 5. — *jah*] Goth. ° οὕτω.

IV, 18. *nu*] igitur, ° gr. omn.

v, 1. *þaurbum — meljaima*] gr. χρείαν ἔχετε — γράφεσθαι; Goth. c. Vulg.

v, 3. *biqimith*] sic cod. Cast. Add. p. 71. — *fralusts*] hanc vocem in cod. B prorsus evanidam Cast. recte restituit. — *sair qiþuhaftons*] sic cod. B; Cast. ⁂ *qaisv þis hafteis*, quamquam in adnotatione eam lectionem certam esse dicit. — *jah*] sec., deest *ni*, aperto librarii mendo, nisi in loco propter lituram difficili lectu, scriptum fuit *ni gaþliuhand*; *unþaþliuhand* quidem est verbum recte compositum ipsumque græco ἐκφεύγειν reddendo aptissimum, vid. Cor. II, II, 33, sed additum sibi habere solet id, quod effugitur, is autem casus ubi omittitur, *gaþliuhan*, quod proposuimus, Goth. utitur, vid. M. VIII, 33; Mc. v, 14; XIV, 50; XVI, 8.

v, 5. *siuþ*] estis, gr. ἐσμέν. — *nahts*] cod. B. ⁂ *nahs*.

v, 6. *sve*] Goth. c. codd. et verss. ° καί.

v, 7. *nahts*] Cast. non debebat *nahti* conjicere, nam ea non est insueta, quam ipse vocat, sed falsa forma; *nahts* recte habet, vid. L. II, 8.

v, 8. *unskavai*] e Cor. I, XV, 34 Cast. *usskavai* vel potius *usskavjai* legendum esse, recte monet, cf.

9 **modai brunjon galaubeinais** jah friaþvos jah hilma venai nasseinais. unte ni satida uns guþ in hatis
10 ak du gafreideinai ganistais þairh fraujan unsarana iesu xristu. saei gasvalt faur uns ei jaþþe
11 slepaima jaþþe vakaima samana miþ imma libaima. inuh þis þrafsteiþ izvis misso jah timr-
12 jaiþ ainwarjizuh anþar anþarana svasve jah taujiþ. aþþan bidjam izvis broþrjus kunnan þans
13 arbaidjandans in izvis jah faurstassjans izvarans in fraujin. sveraiþ ins ufarassau in friaþvai in
14 vaurstvis ize jah gavairþi habaiþ in izvis. bidjamuþ-þan izvis broþrjus talzjaiþ þans ungatassans
15 þrafstjaiþ þans grindafraþjans usþulaiþ þans siukans usbeisneigai sijaiþ viþra allans. saiwiþ ibai
was ubil ana ubilamma wamma usgildai ak sinteino þiuþ laistjaiþ miþ izvis misso jah viþra allans.
16,17,18 sinteino faginoþ in fraujin. unsveibandans bidjaiþ. in allamma aviliudoþ. þata auk ist vilja guþs in
19,20,21 xristau iesu in izvis. ahman ni afwapjaiþ. praufetjam ni frakunneiþ. aþþan all uskiusaiþ. þatei goþ
22 23 sijai gahabaiþ. af allamma vaihte ubilaizo afhabaiþ izvis. aþþan silba guþ gavairþjis gaveihai izvis
allandjo jah gahailana izvarana ahman jah saivala jah leik unfairinona in quma fraujins unsaris iesuis
24, 25 xristaus gafastaidau. triggvs saei laþoda izvis. saei jah taujiþ. broþrjus bidjaiþuþ-pan jah bi uns-
26, 27 goljaiþ broþruns allans in gafrijonai veihai. bisvara izvis in fraujin ei ussiggvaidau so aipistaule
28 þaim veiham broþrum. ansts fraujins unsaris iesuis xristaus miþ izvis. amen.

INTERPRETATIO.

diei existentes sobrii simus, induti lorica fidei et amoris et galea, spe salutis; 9. nam non posuit nos Deus in iram, sed ad acquisitionem salutis per dominum nostrum Iesum Christum, 10. qui mortuus-est pro nobis, ut sive dormiamus, sive vigilemus simul cum eo vivamus. 11. Propter hoc consolamini vos invicem et ædificetis unusquisque alter alterum, sicut etiam facitis. 12. At rogamus vos, fratres, cognoscere hos laborantes in vobis et præsides vestros in domino. 13. Honorate eos abundantia in amore propter opus eorum et pacem habete in vobis. 14. Rogamus autem vos, fratres, moneatis hos incompositos consolemini hos pusillanimes, sustineatis hos imbecillos, longanimi sitis erga omnes; 15. videte, ne quis malum pro malo cui retribuat, sed semper bonum sequamini cum vobis invicem et erga omnes; 16. semper gaudete in domino; 17. non-cessantes orate, in omni gratias-agite; 18. hoc enim est voluntas Dei in Christo Iesu in vos; 19. spiritum ne exstinguite, 20. profetias ne spernite, 21. sed omne probetis, quod bonum sit, teneatis; 22. ab omni rerum malarum detinete vos, 23. at ipse Deus pacis sanctificet vos omnimodis, et integrum vestrum spiritum et anima et corpus inculpata in adventu domini nostri Iesu Christi servetur. 24. Fidelis qui vocavit vos, qui etiam facit, 25. fratres, oretis autem etiam pro nobis 26 Salutetis fratres omnes in osculo sancto. 27. Obtestor vos in domino, ut recitetur hæc epistola his sanctis fratribus. 28. Gratia domini nostri Iesu Christi cum vobis, amen.

ANNOTATIONES.

vs. 6; *n* et *s* litteras sæpius permutari vidimus M. VII, 23; Mc. VI, 2. — *nasseinais*] sic cod. B pro *naseinais*, vid. ad Gal. V, 15.

v, 10. *slepaima — vakaima*] ¶ gr.

v, 12, 13. *fraujin*] Goth. ° καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς καί. — *sveraiþ*] honorate, gr. ἡγεῖσθαι ab ἐρωτῶμεν pendens; Goth. cum nunc imperativo utatur, ante *gavairþi habaiþ* recte addit *jah*, quod a gr. item recte abest. — *izvis*] vobis, gr. omn. ἑαυτοῖς (vobis ipsis), cf. II, 14

v, 14. *broþrjus*] cod. B ⋇ *broþjus*. — *ungatassans*] sic c. B; Cast. ⋇ *ungattisans*. — *usþulaiþ*] sustineatis, gr. omn. ἀντέχεσθε (*andnimaiþ*, cf. Tit. I, 9), Goth. videtur per errorem ἀνέχεσθε legisse, quod idem etiam librario codicis 74 accidit.

v, 15. *ubil ana*] Cast. ⋇ jct.; cæterum pro *ana* (super) gr. omn. ἀντί cujus præpositionis significationi cum *ana* non respondeat, non dubitamus quin in cod. B *und* scriptum sit, uti legitur Rom. XII, 17 *ni ainummehun ubil und ubilamma usgibands*, cf. M. V 38. — *laistjaiþ*] Goth. c. codd. ° καί.

v, 16. *in fraujin*] in domino, ° gr.

v, 18. *ist*] est, ° gr.

v, 22. *ubilaizo*] incipit cod. A.

v, 23. *jah — ahman*] cum Goth. nunc accusativum ponat, nihil est certius quam καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα ab ἁγιάσαι pendere eum existimavisse cum apud omn. gr. et verss. cum ψυχή et σῶμα ad τηρηθείη pertineat et nominativus casus esse debeat (*jah gahails izvar ahma*).

v, 25. *þan jah*] autem etiam, pro gr. καί, uti Matth. IX, 17.

v, 27. *aipistaule*] cod. B c. cod. 17 ° πᾶσι; in cod. A etiamsi illius vocis (*allaim*) vestigia propter lituram membranæ non cognoscuntur, tamen spatium ad capiendam eam sufficit.

v, 28. *amen*] amen, ° gr.

DU ÞAISSALAUNEKAIUM ANÞARA ANASTODEIÞ.

I, 1 Pavlus jah silbanus jah teimauþaius aikklesjon þaissalaunelkaie in guþa attin unsaramma jah fraujin
2, 3 iesu xristau. ansts izvis jah gavairþi fram guþa attin unsaramma jah fraujin iesu xristau. aviliudon

INTERPRETATIO. — *AD THESSALONICENSES ALTERA INCIPIT.*

I, 1. Pavlus et Silbanus et Timotheus ecclesiæ Thessalonicensium in Deo patri nostro et domino Iesu Christo: 2. gratia vobis et pax a Deo patre nostro et domino Iesu Christo. 3. Gratias-agere debemus eo

ANNOTATIONES.

Inscript. *du þaissalaunekaium anþara*] cod. A: *du þaissalauneikaum* (sic!) *b anas [todeiþ]*; verbi *anastodeiþ*, quod e cod. A in inscriptione posuimus, litteræ ultimæ quas uncis inclusimus, adeo erant exstinctæ, ut Castillionæus conjectura eas restitueret; cf. Prolegg. col. 480 not. [8]. Cæterum in inscriptione ad epistolam priorem pro *þaissalauneikim*, uti secundum *rumonim*, *galatim* all. scripsimus, potius *þaissalau-*

skulum guþa sinteino in izvara broþrjus svasve vairþ ist. unte ufarvahseiþ galaubeins izvara jah
4 managniþ friaþva ainwarjizuh allaize. izvara in izvis misso. svaei veis silbans in izvis wopam in
aikklesjom guþs in stivitjis izvaris jah galaubeinais in allaim vrakjom izvaraim jah aglom þozei
5 usþulaiþ. taikn garaihtaizos stauos guþs du vairþans briggan izvis þiudangardjos guþs in *þizozei jah*
6, 7 *vinniþ. sveþauh* jabai garaiht ist at guþa usgildan þaim gaþreihandam uns aggviþa. iþ izvis gaþrai-
hanaim *iusila* miþ uns in andhuleinai fraujins unsaris iesuis xristaus af himinam miþ aggilum mahtais
8 is. in funins lauhmonai gibandins fraveit ni kunnandam guþ jah ni ufhausjandam aivaggeljon fraujins
9 unsaris iesuis xristaus. þaiei . . . . fralust aiveinon fram andvairþja fraujins jah fram vulþau
10 mahtais is. þan *qimiþ* ushauhjan in þaim veiham is jah . . . . . le . . . . . . ba . . . . . . in allaim þaim
11 galaubjandam unte galaubida ist veitvodei unsara izvis in jainamma daga. du þammei jah bidjam
sinteino bi izvis ei izvis vairþans briggai þizos laþonais guþ unsar jah fulljai alla leikain þiuþeinais
12 seinaizos jah vaurstv galaubeinais in mahtai. ei ushauhnai namo fraujins unsaris iesuis in izvis jah

INTERPRETATIO.

semper propter vos, fratres, sicuti dignum est; nam supercrescit fides vestra et abundat amor unius cujusque omnium vestrum in vos invicem : 4. ita - ut nos ipsi in vobis gloriemur in ecclesiis Dei propter patientiam vestram et fidem in omnibus persecutionibus vestris et doloribus, quos patimini; 5. Exemplum justi judicii Dei, ad dignos faciendum vos regno Dei, propter quod etiam patimini. 6. Tamen si justum est apud Deum retribuere his tribulantibus nos angorem, 7. verum vobis tribulatis requiem cum nobis in revelatione Domini nostri Iesu Christi de cœlis cum angelis potentiæ ejus, 8. in ignis fulgure dantis vindictam non noscentibus Deum et non obedientibus evangelio domini nostri Iesu Christi; 9. qui pœnam dant, interitum æternum, a facie domini et a gloria potentiæ ejus; 10. ubi venit glorificari in his sanctis ejus et . . . . . . in omnibus his credentibus, nam creditum est testimonium nostrum vobis in illo die. 11. Ad quod etiam precamur semper pro vobis, ut vos dignos reddat hac vocatione Deus noster et perficiat omne placitum bonitatis suæ et opus fidei in potentia, 12. ut glorificetur nomen domini nostri Iesu in vobis et vos in eo secundum

ANNOTATIONES.

neikaium scribere debebamus (hoc enim rectius est, quam quod codd. præbent, et sic etiam in subscriptione hujus epistolæ legitur), atque etiam *kaulaussaim* Col. subscr. in *kaulaussaium* mutandum esse videtur.

I, 4. *in*] pr. in, ° cod. B, addidimus e cod. A, — *stivitjis*] sic pro *stivitjons*, quod Cast. e loco penitus exeso edidit, legendum est : id autem exigit primum *izvaris*, forma neutrius, deinde quod Gothi ὑπομενῶν non *stivitjon* sed *stiviti* dicunt, vid. Cor. II, I, 6; VI, 4. — *vrakjom*] sic codd.; Cast. ⋇ *vrakjam*.

I, 5. *in*] desinit cod. B; quæ hinc edidit Cast. usque ad *jabai* versu sequente, ea omnia, cum membrana penitus abrasa esset, conjectura invenit; sic quoque, inquit ille, in hac et sequentibus pagellis duabus multis opus fuit conjecturis.

I, 6. *jabai*] gr. omn. εἴπερ; quod cum Gothus per *sveþauh jabai* reddere soleat (vid. Rom. VIII, 9; cf. Cor. II, X, 8), id etiam hoc loco pro simplici *jabai* scribendum esse censuimus; nam Cast. etiamsi codice iterum consulto litteras fere nullas conspexit, tamen locum ad tot litteras capiendas sufficere dicit. Aliis quidem locis περ encliticum gothice *raihtis* est (vid. ad Cor. II, VIII, 7), ut *jabai raihtis* quoque legi possit; quoniam autem Cast. post *jabai* nihil conspici ad h. l. diserte dicit, conjectura *jabai raihtis* abstinendum est. — *ist*] est, gr. omn. — *uns*] nos, gr. omn. ὑμᾶς, præter cod. B 2 ap. Mill.

I, 7. *iþ*] verum, gr. omn. καί, Goth. c. vers. lat. Sabat. — *gaþraihanaim*] Massm. M. G. A. 1840 p. 127 injuria pro falso habet, vid. Matth. VII, 14; Cor. II, IV, 8; neque versu proxime præcedente legitur, uti ille ait, *gaþraihandam*, sed recte *gaþreihandam* — *iusila*] hanc vocem penitus obliteratam restitui ope Cor. II, VIII, 13. Cast. — *unsaris*] nostri, ° gr., Goth. c. codd. ap. Mill. — *xristaus*] Christi, ° gr., Goth. c. codd. ap. Mill. et Mi. — *himinam*] cœlis, sic pro *himina* (οὐρανοῦ) in membrana exesa Castillionæo scriptum esse videtur; mirum : nam cum in evangeliis οὐρανὸς singularis a Gothis semper fere per *himinos*, numero plurali, convertatur, in epistolis interpretes nostri non solum græcorum vestigia persequuntur, sed etiam præter eorum auctoritatem pro plurali singularem ponunt, vid. ad Eph. III, 15 et Col. I, 16.

I, 8. *funins lauhmonai*] ignis fulgure, gr. πυρὶ φλογός. Goth. c. codd. φλογὶ πυρός, verbis transpositis, legit. Cæterum pro *lauhmonai* cum Massm. l. l. p. 126 *lauhmonjai* legendum esse putamus, vid. Luc. X, 18; XVII, 24. — *gibandins*], sic pro *gibandis*, quod Cast. e loco plane exeso male edidit, legendum est.

I, 9. *þaiei*] Cast. duo verba inde sequentia, quæ græcis verbis δίκην τίσουσι, respondeant, cum in cod. omnino essent exstincta, conjectando per *fraveit usgiband* reddidit; quam conjecturam Massm. l. l. p. 134 injuria laudat, nam verbum quod ἐκδίκησιν, i. e. ultionem significat, idem δίκην, i. e. pœnam, significare non potest. Rectius Cast. pro τίσουσι *usgiband* posuit, vid. Philem. 19. Quod autem aliud verbum gothicum pro *fraveit* scriptum fuerit, difficile est dictu, nam δίκη nullo alio novi testamenti loco legitur, ut inde conjectura fieri possit.

I. 10. *qimiþ*] Cast. ⋇ *qemi* conjectura restituit; id enim verborum junctura non admittit, quia Gothi, ubi conjunctivus aoristi græci, pro Latinorum futuro exacto positus, exprimendus est, indicativo, rarius conjunctivo præsentis uti solent, vid. Grim. Gr. IV, 147. Sic etiam infra II, 3 pro *qemi* iterum *qimiþ* vel *qimai* legendum est, quod etiam *vairþai* probat, quod sequitur. — *ushauhjan*] fortasse *ushauhnan* legendum est, uti Cast. etiam vers. 12 edidit. — ... *le*... *ba*...] ex his singulis litteris Cast. fecit *mikilein atgiban guþa*, quæ significent : magnalia dare Deo; eaque lectio Massmanno l. l. p. 134 placet. Sed interpres, si vere sic scripsisset, quam longe quæsumus ab auctore græco aberravisset? et quomodo is, qui θαυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασι dicitur, ab interprete magnalia dare Deo in omnibus credentibus dici potest? Probabilius esset, si legeretur *mikilein haban in allaim þaim galaubjandam*. — *izvis*] vobis, gr. omn. ἐφ' ὑμᾶς, procul dubio ante *izvis* præpositio *du* vel *in* excidit, quod propter sequens i facile fieri poterat; cave autem *ana* suppleas, hoc propter significationem adversariam hic locum non habet. — *jainamma daga*] illo die. ¶ gr. omn.

I, 11. *seinaizos*] suæ, ° gr. omn, Goth. cum Vulg. et vers. arab. et æthiop.

I, 12. *iesuis*] Goth. c. codd. ° χριστοῦ. — *unsaris*] sec., nostri, ° gr. omn., Goth. cum Sabat.

II, 1 jus in imma bi anstai guþs unsaris jah fraujins unsaris iesuis xristaus. aþþan bidjam izvis broþruns
2 in qumis fraujins unsaris iesuis xristaus jah . . gaqumþais unsaraizos du imma. du ni·sprauto
vagjan izvis *ahin nih drobnan nih þairh ahman nih þairh vaurda nih þairh aipistaulein sve þairh uns*
3 *þatei instandai dags xristaus. ni washun izvis* usluto *wamma haidau* unte *niba qimiþ afstass faurþis*
4 jah andbulids vairþai manna fravaurhtais sunus fralustais. sa andstandands jah ufarhafjands sik
15, 16 ufar all qiþana guþ aiþþau allata blotinassu svaei in guþs al sitan s . . . — — unsaros. aþþan
silba frauja unsar iesus xristus jah guþ jah atta unsar saei frijoda uns jah atgaf gaþlaiht aiveina jah
17 ven goda in anstai. gaþrafstjai hairtona izvara jah gatulgjai in allaim vaurstvam jah vaurdam go-
III, 1 daim. þata anþar ei bidjaiþ jah bi unsis broþrjus ei vaurd fraujins þragjai jah mikiljaidau svasve
2 jah at izvis. jah ei us*laus*jaindau af gastojanaim jah ubilaim mannam. ni auk ist allaim galaubeins.
3, 4 aþþan triggvs frauja saei gatulgeiþ izvis jah galausjai izvis af þamma ubilin. aþþan gatrauam in
5 fraujin ei þatei anabudum izvis jah taujiþ jah taujan habaiþ. frauja garaihtjai hairtona izvara in
6 friaþvai guþs jah in usþulainai xristaus. aþþan anabiudam izvis broþrjus in namin fraujins unsaris
iesuis xristaus ei gaskaidaiþ izvis af allamma broþre wairbandane ungatassaba jah ni bi anafilham
7 8 þoei andnemuþ at uns. silbans auk kunnuþ waiva skuld ist galeikon unsis. unte ni ungatevidai
vesum in izvis ni arvjo hlaib matidedum at wamma ak vinnandans arbaidai naht jah daga vaurk-
9 jandans ei ni kauridedeima wana izvara. ni þatei ni habaidedeima valdufni ak ei uns silbans du

INTERPRETATIO.

gratiam Dei nostri et domini nostri Iesu Christi. II, 1. At precamur vos, fratres, propter adventum domini nostri Iesu Christi et congregationem nostram ad eum, 2. ad non cito movendum vos mente nec terrendum, nec per spiritum nec per verba nec per epistolam, uti per nos; quod instet dies Christi. 3. Ne quis vos decipiat ullo modo, nam nisi venerit discessio prius et revelatus fiat homo peccati, filius perditionis. 4. Hic resistens et extollens se supra omne dictum Deum aut omne cultum, ita-ut in Dei templo sedeat — 15. — nostram. 16. At ipse dominus noster Iesus Christus et Deus et pater noster, qui amavit nos et dedit consolationem æternam et spem bonam in gratia, 17. consoletur corda vestra et confirmet in omnibus operibus et verbis bonis. III, 1. Hoc reliquum, ut precemini etiam pro nobis, fratres, ut verbum domini currat et glorificetur, sicuti etiam apud vos, 2. et ut liberemur ab importunis et malis hominibus, non enim est omnibus fides. 3. At fidelis dominus, qui confirmat vos et liberet vos ab hoc malo. 4. At confidimus in domino, ut quod præcepimus vobis, etiam faciatis et facturi sitis. 5. Dominus dirigat corda vestra in amore Dei et in patientia Christi. 6. At præcipimus vobis, fratres, in nomine domini nostri Iesu Christi, ut separetis vos ob omni fratrum ambulantium inordinate et non secundum traditiones quæ accepistis a nobis. 7. Ipsi enim nostis quomodo debitum est imitari nos; 8. nam non inordinati fuimus in vobis, non gratis panem comedimus apud quemquam, sed patientes labore nocte et die operantes, ut non gravaremus quemquam vestrum. 9. Non quod non haberemus potestatem, sed ut nos ipsos ad exemplum daremus ad imitandum nos.

ANNOTATIONES.

II, 1. *broþruns*] fratres, Gothus accusativo cum *izvis* e *bidjam* pendente pro vocativo Græcorum (ἀδελφοί) utitur; Massm. l. l. p. 126 cum *broþruns* vocativi formam esse recte negasset, id quod Cast. h. l. dixerat, non debebat idem opinari, Gothum versionibus latinis (*rogamus vos fratres*) deceptum sic convertisse, nam e græcis libris, non e latinis versionibus hausta est versio gothica, uti ipse cum Cast. judicat l. l. p. 332. — *qumis*] sic legendum est pro *quma*, quod Cast. repudiatis legibus grammaticis edidit; ultima enim littera in codice exstincta est.— . . . *gaqumþais unsaraizos*] congregationem nostram, ¶ gr. omn.; cæterum Cast. *miþgaqumþais* edidit, sed lectio est incerta, nec nobis gothicum *miþ* — ad exprimendum græcum ἐπι — in compositis aptum esse videtur.

II, 2, 3. *izvis ahin — washun izvis*] hæc omnia adeo sunt deleta, ut magna ex parte essent divinanda; tamen litteræ, quæ legi possunt, lectioni meæ conveniunt. Cast. — *izvis*] sic nos scripsimus pro solœco *jus*, nam post *du* cum infinitivo subjectum sententiæ casu accusativo ponitur, vid. Thess. I: II, 12 *veitvodjandans du gaggan izvis vairþaba guþs.* cf. Marc. IV, 1 *galesun sik du imma manageins filu, svasve ina galeiþan in skip.* — *drobnan*] ubi Gothi hoc verbo utuntur, compositum est aut *indrobnan* (Joan. XIII, 21; XIV, 1, 27.) aut *gadrobnan* (Luc. I, 12; Joan. XII, 27); Cast. a nobis de hoc loco interrogatus, plane nihil amplius legere se posse respondit; fortasse igitur alterutrum illorum compositorum h. l. in cod. scriptum fuit. — *vaurda*] verba, gr. omn. λόγου numero singulari, lectionem editam Cast. effinxit ex ultima littera *a*, quæ sola legi potest. — *instandai*] hujus verbi duæ tantum ultimæ litteræ supersunt, Cast. comparato loco Tim. II, IV, 2 *instandan* conjecit, quod Massm. l. l. p. 134 injuria comprobat; nam ἐνεστάναι, quod h. l. convertendum erat, et ἐπιστῆναι quod Tim. l. l. Gothus per *instandan* reddidit, res plane dissimiles significant; fortasse rectius scribitur *atgaggai*, vid. Tim. II. III, 1. — *xristaus*] Christi, gr. κυρίου.— *wamma haidau*] cujus sic legendum est, Cast. e conjectura ⁎ *wammeh*, cujus verbi primam solummodo litteram cognoscere potuit; *wazuh* quod *omnis*, *quisque* significat. in ejusmodi sententiis negativis locum non habet. Cæterum cave cum Castillionæo Gothum aliter atque habent græci, legisse arbitreris, nam Græcorum morem negationes duplicandi Gothi non ubique imitantur. — *niba — faurþis*] vix apparent hic vestigia litterarum. Cast. Recte explevit, præterquam quod *qimiþ* vel *qimai* pro *qemi* ponere debebat, vid. ad I, 10.

II, 4. *ufar*] supra, gr. omn. ἐπι, Goth. c. vet. lat. — *qiþana*] hoc falsum est. sive Gothus cum vetere illa lat. versione *qui dicitur* legit (sic *qiþanana* scribendum erat), sive ad *all* retulit (sic *qiþan* vel *qiþano* esse debebat); nos *qiþanana* præferimus, cf. etiam Massm. l. l. p. 133. — *svaei in*] nullum harum litterarum vestigium deprehendo, sed locus adest. Cast. Addere etiam ille debebat *ina*, nam *svaei* post se suumque infinitivum habere solet accusativum subjecti, vid. ad vers. 2; si vet. latina et Vulg. *is* omittunt, res alia est. — *al*] sic cod. pro *alh*, uti Marc. XV, 38; vid. ad Matth. V, 15. — *s . . . . . .*] Cast. edidit *sik ustaiknjands*; cum autem de his nihil remanserit nisi prima littera *s*, lectio omnino dubia est, nec minus conjici poterat *sve guþ* . . ., nam gr. multi hic inserunt ὡς θεόν. Cæterum definit cod. A,

10 frisahtai gebeima du galeikon unsis. jah auk þan vesum at ïzvis pata ïzvis anabudum ei jabai
11 was ni vili vaurkjan ni matjai. hausjam auk sumans wairbandans ïn ïzvis ungatassaba ni vaiht
12 vaurkjandans ak fairveitjandans. þaimuh svaleikaim anabindam jah bidjam ïn fraujin ïesua xristau
13 ei miþ rimisa vaurkjandans seinana hlaib matjaina. aþþan jus broþrjus ni vairþaiþ usgrudjans vaila
14 taujandans. iþ jabai was ni ufhausjai vaurda unsaramma þairh þos bokos þana gatarhjaiþ. ni blan-
15 daiþ ïzvis miþ ïmma ei gaskamai sik. jah ni svasve fijand ïna rahnjaiþ ak talzjaiþ sve broþar.
16 aþþan silba frauja gavairþeis gibai ïzvis gavairþi sinteino ïn allaim stadim. frauja miþ allaim
17 ïzvis. so goleins meinai handau pavlaus þatei ïst bandvo ana allaim aipistaulem meinaim. sva
18 melja. ansts fraujins unsaris ïesuis xristaus miþ allaim ïzvis. amen.

du þaissalauneikaium anþara ustauh.

INTERPRETATIO.

10. Et enim cum essemus apud vos, hoc vobis præcipimus: ut si quis non velit operari, non edat. 11. Audivimus enim aliquos ambulantes in vobis inordinate, non quidquam operantes, sed nugas sectantes. 12. Hisque talibus præcipimus et precamur in domino Iesu Christo ut cum silentio operantes suum panem comedant. 13. At vos, fratres, ne fiatis lassi bene facientes. 14. Verum si quis non obediat verbo nostro per has litteras, hunc notetis, ne misceatis vos cum eo, ut pudeat eum. 15. Et ne sicuti inimicum eum ex stimetis, sed doceatis uti fratrem. 16. At ipse dominus pacis det vobis pacem semper in omnibus locis. Dominus cum omnibus vobis. 17. Hæc salutatio mea manu Pavli, quod est signum in omnibus epistolis meis sic scribo. 18. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Ad Thessalonicenses altera explicit.

ANNOTATIONES.

II, 15. *unsaros*] pergit cod. B. Cast. opinatur præcessisse *þairh aipistauleins* et Gothum plurali pro δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν usum esse et h. l. aliter atque Neh. VI, 17 (ubi legitur *aipistaulans*) flexisse. Nobis secus videtur; nam cur interpres h. l. plurali usus sit, nulla est causa, et ἐπιστολή per *aipistaule* singulari numero redditum in Pauli epistolis sæpius invenitur; cum autem ad pronomen *unsaros* substantivum plurali numero requiratur, sine dubio præcessit *þairh bokos*, sic infra III, 14, διὰ τῆς ἐπιστολῆς iterum per *þairh þos bokos* redditur; cf. Cor. II, VII, 8; III, 1.

II, 17. *hairtona ïzvara*] ¶ gr. omn. præter cod. *k* ap. Mi.; sic infra III, 5 ubi nullus gr. consentit, — *gatulgjai*] Goth. c. codd. ° ὑμᾶς. — *vaurstvam jah vaurdam*] operibus et verbis, ¶ gr.

III, 1. *ei bidjaiþ*] ut oretis, gr. omn. προσεύχεσθε; sic Gal. V, 16 pro λέγω δέ· πνεύματι περιπατεῖτε dicit: *aþþan qiþa, ei ahmin gaggaiþ*; cf. ad Marc. XV, 36. — *jah bi unsis broþrjus*] etiam pro nobis fratres, gr. omn. ἀδελφοί περὶ ἡμῶν; hæc transpositio verborum etiam in Sabat. invenitur; cod. autem B ✳ *broþrous* habet.

III, 2. *af gastojanaim*] hanc lectionem Cast. cod. iterum inspecto certam esse confirmat, sed eam falsam esse multa arguunt. Primum enim, quæ est hæc forma participii de verbo *stojan* flexa? ea certe *staiþs* vel *stojiþs* esse debebat; deinde si hanc formam concedimus, qui fieri potest, ut *judicatus* dicatur, quem Græci ἄτοπον vocant? Nobis potius jct. *afgastoþanaim* legendum esse videtur; uti enim *ungastoþans visan* Cor. I, IV, 11 est ἀστατεῖν, certum locum non habere, sic *afgastoþans* proprie est, qui suo loco motus est, ἄτοπος. Verba autem translatæ significationis Gothi sæpe ad verbum reddunt, sic, ut unum e multis citemus, Tim. I, III, 6 νεόφυτον Gothus *niujana satidana* dicit. Scilicet talia sunt Castillionæo oscitantiæ interpretis, cf. eum ad vers. 7. Quam conjecturam per se spectatam qui probant, ii fortasse ἀπὸ post ῥύειν a Gotho omissum desiderabunt; sed pariter interpres præpositione *af* post verba solvendi, liberandi omissa Cor. I, VII, 27 *galausiþs ïs qenai* pro λέλυσαι ἀπὸ γυναικός dicit. Cæterum Cast. vocem *uslausjaindau* magna ex parte exstinctam probe restituit. — *ïst*] est, ° gr. omn.

III, 3. *triggvs*] Goth. ° ἐστιν.

III, 4. *anabudum*] præcepimus, gr. omn. et verss. παραγγέλλομεν.

III, 5. *frauja*] Goth. ° δέ — *hairtona ïzvara*] vid. ad II, 17.

III, 6. *wairbandane ungatassaba*] ambulantium inordinate, ¶ gr. omn., Goth. c. Vulg. — *anafilham*] traditiones, gr. omn. παράδοσιν. — *andnemuþ*] accepistis, gr. παρελάβοσαν.

III, 7. *ïst*] pergit cod. A.

III, 8. *ni*] sec., cod. A *nih* (neque). — *vinnandans arbaidai*] patientes (in) labore, gr. omn. ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ. Cæterum pro solo *arbaidai* scribendum fuisse *ïn arbaidai*, Cast. recte monet.

III, 9. *gebeima*] Goth. ° ὑμῖν.

III, 10. *ïzvis anabudum*] vobis præcepimus ¶ gr. omn. — *ni*] sec., in cod. A locus uni litteræ vacat, ut scriptum esse possit *nih* (nec); nullum tamen litteræ *h* vestigium. CAST.

III, 12. *þaimuh*] hisque, gr. omn. τοῖς δέ; sic — *uh* encliticum pro græco δέ Gothus posuit Matth. XXVII, 44; vid. ad Joan. XVIII, 26. — *ïn fraujin*] in domino, gr. διὰ τοῦ κυρίου; cæterum Goth. c. Vulg. ° ἡμῶν.

III, 14. *ni*] sec., ne, gr. καὶ μή.

III, 15. *ïna*] eum, ° gr. omn.

III, 16. *stadim*] locis, gr. τρόπῳ.

III, 17. *aipistaulem meinaim*] epistolis meis, cod. B ✳ *aipistaulemeinaim*, ut librarius non solum *m* in exitu verbi *aipistaulem* propter sequentem eamdem litteram omiserit (sic Tim. II, II, 2, 2 *þrighvaimannam* pro *þriggvaim mannam*, cf. ad Joan. XII, 42), sed etiam pro integra terminatione — *eim* mutilatam — *em* posuerit (vid. ad Luc. X, 5, ubi addenda sunt hæc: *frume* Cor. I subscr. *anavilje* Phil. 4, 5, *ne* Skeir. 38, 7). Cæterum cod. A h. l. exesus est et gr. omn. omittunt *meinaim* (meis). —

Subscriptio. Gr. alii aliter. — *anþara*] altera; cod. B (nam cod. A est obliteratus) mendose *frumei* (prior). Cum enim subscriptio hujus alterius ad Thessalonicenses epistolæ et inscriptio prioris ad Timotheum in eadem pagella sint scriptæ et librario esset scribendum: *du þaissalauneikaium anþara ustauh*; deinde: *du teimauþaiu frumei dustodeiþ*, falso ille quidem supra *frumei* pro *anþara*, infra autem *ustauh* pro *dustodeiþ* scripsit; cf. ad Tim. I inscript.

DU ÞAIMAUÞAIAU FRUMEI DUSTODEIÞ.

I, 1 Pavlus apaustaulus xristaus ïesuis bi anabusnim guþs nasjandis unsaris jah xristaus ïesuis venais
2 unsaraizos. þeimauþaiu valisin barna ïn galaubeinai ansts armaio gavairþi fram guþa attin jah xri-
3 stau ïesu fraujin unsaramma. svasve baþ þuk saljan ïn aifaison galeiþands makidonais ei faurbiudais
4 sumaim ei anþarleiko ni laisjaina. niþ-þan atsaiwaina spille jah gabaurþivaurde andilausaize þoei
5 soknim andstaldand mais þau timreinai guþs þizai visandein ïn galaubeinai. aþþan andeis ïst anabus-
6 nais friaþva us hrainjamma hairtin jah miþvissein godai jah galaubeinai unliindarveisai. af þaimei
7 sumai afairzidai usvandidedun du lausavaurdein. viljandans visan vitodalaisarjos ni fraþjandans nih
8, 9 wa rodjand nih bi wa stiurjand. aþþan vitum þatei god ïst vitoþ jabai was ïs vitodeigo brukeiþ. vi-
tands þatei garaihtamma vitoþ nist satiþ ak vitodalausaim jah untalaim jah unsibjaim jah fravaurh-
taim jah unairknaim jah usveihaim attans bliggvandam jah aiþeins bliggvandam mannans maurþr-
10 jandam horam mannans gaþivandam liugnjam ufarsvaram jah jabai wa alja þizai hailon laiseinai
11, 12 andstandand. sei ïst bi aivaggeli vulþaus þis audagins guþs þatei gatrauaiþ ïst mis. jah aviliudo
þamma ïnsviuþjandin mik xristau ïesu fraujin unsaramma unte galaubjandan mik gahugida gasat-
13 jands ïn andbahtja. ïkei faura vas vajamerjands jah vraks jah ufbrikands akei gaarmaiþs vas unte
14 unvitands gatavida ïn ungalaubeinai. ïþ ufarassiþ ansts fraujins miþ galaubeinai jah friaþvai þizai ïn
15 xristau. triggv þata vaurd jah allaizos andanumtais vairþ þatei xristus ïesus qam ïn þamma fairwau

INTERPRETATIO. — *AD TIMOTHEUM PRIOR INCIPIT.*

I, 1. Pavlus apostolus Christi Iesu secundum præcepta Dei servatoris nostri et Christi Iesu, spei nostræ 2. Thimotheo, optato filio in fide gratia, misericordia, pax a Deo patre et Christo Iesu, domino nostro. 3. Sicuti rogavi te manere in Efeso proficiscens in-Macedoniam, ut interdicas quibusdam, ut aliter non doceant, 4. neque intendant fabulis et genealogiis interminatis, quæ quæstiones præbent magis quam ædificationem Dei, hanc existentem in fide. 5. At finis est præcepti amor ex puro corde et conscientia bona et fide sincera. 6. De quibus quidam seducti converterunt ad vaniloquium, 7. volentes esse legis-doctores, non cogitantes, nec quid loquuntur, nec de quo affirmant. 8. At scimus quod bona est lex, si quis ea legitime utitur; 9. sciens quod justo lex non-est posita, sed lege-solutis et contumacibus et impiis et peccatoribus et sceleratis et incestis, patres percutientibus et matres percutientibus, homines necantibus, 10. fornicariis, viros subigentibus, mendacibus, perjuris et si forte alia huic sanæ doctrinæ resistunt, 11. quæ est secundum evangelium gloriæ hujus beati Dei, quod creditum est mihi; 12. et gratias-ago huic confortanti me Christo Iesu domino nostro, nam credentem me existimavit ponens in ministerio, 13. ego qui prius fui blasphemans et persecutor et contumeliosus; sed misericordiam-nactus fui, nam inscius feci in incredulitate. 14. Verum abundat gratia domini cum fide et amore hoc in Christo. 15. Fidele hoc verbum

ANNOTATIONES.

Inscriptio in cod. B solummodo legitur. — *þeimauþaiau*] cod. B ✱ *þaimaauþaiau*; cæterum *þeimauþaius* pro *teimauþaius* scriptum est, sic etiam I, 2 (vid. ad II, 10); recte autem *teimauþaius* infra I, 18; II, I, 2. — *dustodeiþ*] incipit, cod. B ✱ *ustauh*, explicit; vid. ad Subscript. Thess. II.

Initium hujus epistolæ in utroque cod. legitur.

I, 1. *xristaus ïesuis*] pr. ¶ gr. omn. præter cod. *f* ap. Mi. — *anabusnim*] præcepta, gr. omn. ἐπιταγήν.

I, 2. *þeimauþaiu*] sic cod. B, cod. A rectius *þeimauþaiau*, vid. ad Luc. I, 54. — *attin*] Goth. c. codd. ° ἡμῶν.

I, 3. *galeiþands*] sic recte cod. A; cod. B ✱ *galeiþans*; sic sæpius librarius codicis B lapsus est: infra vs. 9 *vitans*. III, 4 *fauragaggans*, quo utroque loco cod. A recte *vitands* et *fauragaggands* habet; idem mendum continet etiam II, II, 6, ubi pro *arbaidjands* scriptum est *arbaidjans*; contra I, II, 13, pro *gadigands* legendum est *gadigans*, vid. ad Marc. XII, 24. — *makidonais*] cod. A *makedonais*, cf. ad Cor. II, I, 16. Cæterum de genitivo post verba proficiscendi posito vid. ad Luc. XV, 15.

I, 4. *andilausaize*] cod. A ✱ *andalausaize*, vid. ad V, 14. — *þau*] sic codd.: Cast. ✱ *þan*. — *timreinai*] ædificationem, gr. οἰκονομίαν. — *visandein*] existentem, ° gr. omn.; cæterum cod. A ✱ *visandin*, uti infra III, 4 *anaviljin* pro *anaviljein*; procul dubio sic etiam *visandin* Skeir. p. 49, 17 pro *visandein* scriptum est.

I, 5. *aþþanandeis*] cod. B ✱ *aþþandeis*, librarii enim non solum singulas literas, dupliciter scribendas, omittunt, sed etiam syllabas, sic Matth. XXVI, 73 *standuns* pro *standandans*, sic infra III, 13; IV, 7; II, I, 8, al. cf. ad I, 17. — *ïst anabusnais*] est præcepti, ¶ gr. omn. — *miþvissein*] cod. A marg. *gamundai*, recordatione.

I, 7. *ni*] cod. A *nih* (nec).

I, 8. *vitum*] scimus, cod. A *vituþ* (scitis). — *vitodeigo*] legitime, cod. A *vitoda* (lege, secundum legem), qui est dativus modi, uti Luc. I, 74 *unagein* ἀφόβως. Errant igitur Cast. et Massm. l. l. p. 212 *vitodabrukeiþ* junctim scribentes, uti erravit Cast. Col. III, 22 *leika fraujam* (κατὰ σάρκα κυρίοις) junctim scribens, cf. infra ad V, 14. Plane alia ratio est verborum *vitodalaisarjos* et *svultavairþja*, quæ nobis Cast. objicit.

I, 9. *vitands*] cod. B ✱ *vitans*, vid. ad vs. 3. Cæterum Goth. ° τοῦτο, vid. ad II, I, 15. — *vitoþ nist*] ¶ cod. A. — *ak*] sed, gr. omn. δέ, vid. ad Cor. I, XIV, 20. — *jah*] sec. et quart., et, ° gr. omn. — *unsibjaim*] ἀνόμοις, cod. A marg. c. gr. omn. *afgudaim*, ἀσεβέσι. — *aiþeins*] desinit cod. A. — *horam*] Goth, ° ἀρσενοκοίταις, de ea omissione cf. Massm. l. l. p. 220.

I, 10. *gaþivandam*] Cast. ex loco omnino exeso ✱ *gaþivjandam*, quod Massm. l. l. p. 134 probare non debebat; sic *anaþivan* (δουλαγωγεῖν) Cor. I, IX, 27 et *gaþivan* (δουλοῦν) Cor. I, VII, 15 (καταδουλοῦν); II, II, 20; Gal. II, 4 (περιπείρειν); Tim. I, VI, 10 nullo autem loco *þivjan*. — *wa alja — andstandand*] siquidem ea lectio certa est neque *wo* pro *wa* in cod. legitur, cave eum Cast. *wa* pro plurali habeas, is enim *wo* esse debet; potius *wa* est casus absolutus pro adverbio positus et significat *forte*, vid. Cor. II, XII, 6, 18; Joan. XIV, 13; sic *we* Cor. II, XI, 21; et Gothus pro εἴ τι junctim εἴτε legisse videtur.

I, 11. *sei ïst*] quæ est, ° gr. omn.; Goth. c. vers.

I, 14. *ufarassiþ*] sic Cast. loco exeso legendum esse videtur, et *ufarasseiþ* legi posse negat, quia locus tot

16 fravaurhtans nasjan þizeei frumists im ik. akei dupe gaarmaiþs varþ ei in mis frumistamma ataugi-
dedi xristaus iesus alla usbeisnein du frisahtai þaim ize anavairþai vesun du galaubjan imma du
17 libainai aiveinon. aþþan þiudana aive undivanjamma ungasaiwanamma ainamma frodamma guþa
18 sveriþa jah vulþus in aldins aive amen. þo anabusn anafilha þus barnilo teimauþaiu bi þaim faura
19 faursnivandam ana þuk praufetjam ei driugais in þaim þata godo drauhtivitoþ. habands galaubein jah
goda miþvissein þizaiei sumai afskiubandans bi galaubein naqadai vaurpun. þizeei ist hymainaius
II, 1 jah alaiksandrus þanzei anafalh satanin ei gatalzjaindau ni vajamerjan. bidja nu frumist allis tau-
2 jan bidos aihtronins liteinins aviliuda fram allaim mannam. fram þiudanam jah fram allaim þaim in
3 ufarassau visandam ei slavandein jah sutja los bauaima in allai gagudein jah gariudja. þatuþ-þan ist
4 god jah andanem in andvairþja nasjandis unsaris guþs. saei allans mans vili ganisan jah in ufkunþja
5, 6 sunjos qiman. ains allis guþ ains jah midumonds guþs jah manne manna xristus iesus. sa gibands
7 sik silban andabaht faur allans veitvodein melam svesaim. du þammei gasatiþs im ik merjands jah
8 apaustaulus sunja qiþa in xristau ni liuga laisareis þiudo in galaubeinai jah sunjai. viljau nu vairans
9 bidjan in allaim stadim ushafjandans sviknos handuns inuh þvairhein jah tveiflein. samaleiko jah
qinons in gafeteinai hrainjai miþ gariudjon jah mahein fetjandeins sik ni in flahtom aiþþau gulþa
10 aiþþau markreitum aiþþau vastjom galubaim. ak þa ei gadob ist qinom gaha tandeim guþ blotan

INTERPRETATIO.

et omni acceptione dignum, quod Christus Iesus venit in hunc mundum, peccatores servare, quorum primus sum ego. 16. Sed ideo misericordiam nactus fui, ut in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam ad exemplum his qui futuri fuerunt ad credendum ei ad vitam æternam. 17. At regi sæculorum immortali, invisibili, uni, sapienti Deo, honor et gloria in ætates sæculorum, amen. 18. Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum has prius præcedentes ad te prophetias, ut milites in his hanc bonam militiam, 19. habens fidem et bonam conscientiam, quam quidem depellentes de fide nudi facti-sunt; quorum est Hymenæus et Alexander, quos tradidi Satanæ, ut doceantur non blasphemare. II, 1. Rogo nunc primum omnis facere rogationes, preces, petitiones, gratiarum-actiones pro omnibus hominibus; 2. pro regibus, et pro omnibus his in eminentia existentibus, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. 3. Hocce enim est bonum et acceptum in facie servatoris nostri Dei, 4. qui omnes homines vult servari et in cognitionem veritatis venire. 5. Unus enim Deus, unus etiam mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus, 6. hic dans se ipsum redemptionem pro omnibus, testimonium temporibus propriis; 7. ad quod constitutus sum ego præco et apostolus, veritatem dico in Christo, non mentior, doctor gentilium in fide et veritate. 8. Volo nunc viros precari in omnibus locis, tollentes puras manus sine iracundia et disceptatione; 9. similiter etiam mulieres in vestimento puro cum castitate et modestia ornantes se, non in torquibus aut auro aut margaritis aut vestibus pretiosis, 10. sed quod decorum est mulieribus

ANNOTATIONES.

litteris non vacet. Nos quia græci omn ὑπερεπλεόνασε præterito tempore habent, *ufarassida* conjecimus; fieri etiam potest ut librarius *ufaraseiþ* pro *ufarasseiþ* scripserit; *ufarassiþ* autem prorsus falsum est. — *fraujins*] Goth. ° ἡμῶν. — *xristau*] Goth. ° Ἰησοῦ.

I, 16. *xristaus iesus*] ¶ gr. omn.; cæterum *de xristaus*, non mendosa quidem, uti ait Cast., sed insolita forma pro *xristus*, vid. ad Marc. VII, 32, ubi adde: Gal. IV, 19 *xristaus*; Marc. X, 46 *barteimaiaus*; Joan. VIII, 52 et Tim. II, I, 10 *dauþau* pro *xristus*, *barteimaius*, *dauþu*. — *du galaubjan*] Cast. ⁎ jct.; sic *du* cum infinitivo post *anavairþs* iterum legitur Thess. I, III, 4 *anavairþ vas uns du vinnan agliþos*.

I, 17. *undivanjamma*] sic pro *undivanamma*, uti esse debebat (vid. Cor. I, XV, 53, 54; II, V, 4), in codice denuo inspecto legi Cast. affirmat. Utrum autem Gothus ἀθανάτῳ an ἀφθάρτῳ legerit, certo dici non potest, *divans* etiam Cor. I, XV, 54 pro φθαρτός ponitur. — *frodamma*] sapienti, ° gr.; cæterum cod. B ⁎ *fridamma*. — *aldins aive*] in codice lego: *ald...dins aive*; sed prior *d* evanidum et adhuc magis litteræ quæ inter utrumque *d* intercedunt. Videtur igitur librarius litteras *dins* bis scripsisse et deinde semel delevisse. CAST. Fortasse etiam scriptum fuit *allos aldins aive*, uti Eph. III, 21, sic quidem sæpius Gothus locos parallelos alterum ex altero auget.

I, 18. *faura*] prius, abundat et ° gr. omn.; cæterum hinc pergit cod. A.

II, 1. *frumist*] Cast. ⁎ *fkumist*.

II, 2. *fram*] sec. pro, ° gr. omn. — *jah sutjat*] cod. A *jas-sutja*. — *sutja los*] sic in utroque cod. scriptum esse videri Cast. dicit; qui nobiscum divisim scribunt, eos nec *slavandein* pro substantivo, nulla auctoritate comprobato, nec *sutjalos* pro adverbio inusitato atque insuper comparativo maxime otiose habere oportet.

II, 3 *ist*] est, ° gr. omn.

II, 4. *in*] ad, cod. B ° ⁎ addidimus e cod. A.

II, 6. *andabaht*] sic cod. uterque, pro quo *andabauht* exspectabas, uti jam Massm. Skeir. Gloss. p. 125 judicavit, cui Cast. h. l. assentit; sic *faurbauhts* Eph. I, VII, 14; Col. I, 14. Si pro *andabaht* scriptum esset *andbaht*, non dubitaremus lectionem codicum probare, nam Christus etiam *ministrum* pro multis sese dedisse dici potest.

II, 7. *in xristau*] in Christo, ° gr.

II, 8. *vairans bidjan*] viros precari, ¶ gr. omn., cf. tamen cod. *d* ap. Mi.

II, 9. *mahein*] Massm. M. G. A. p. 127 et Grimm. Gr. I, p. 40 (3. edit.) *inahein* legendum esse recte monent; idem verbum, quod h. l. σωφροσύνη significat, infra II, I, 7 pro σωφρονισμός et Rom. XII, 16 adjectivum *inahs* pro φρόνιμος interpres usurpavit. — *gulþa*] cod. B et Cast. ⁎ *gulþ*; nimirum propter sequentem vocem *aiþþau* alterum *a* intercidit; cf. ad Joan. XII, 42. Cod. A hoc loco exesus. — *galubaim*] sic in utroque cod. pro usitato *galaubaim*, vid. Rom. IX, 21; Cor. I, V, 23; *filugalaubs* Joan. XII, 3; *ungalaubs* Rom. IX, 21. Sic *u* minus accurate pro *au* etiam scribitur in voce *diubulus*, et sæpius in terminationibus verborum, vid. ad Luc. I, 51.

II, 10. *blotan*] cod. B et Cast. ⁎ *bloþan*; cod. A exesus; vid. ad Gal. II, 11. Sic idem librarius in eodem verbo Cor. II, VIII, 4 peccaverat, et uterque *þeimaþaius* supra I, 2 pro *teimauþaius* scripserunt; et cod. A III, 16 *insahþaba* pro *insahtaba*.

II, 12 þairh vaurstva goda. qino īn hauīþa galaisjai sik īn allai ufhauseinai. īþ galaisjan qinon ni uslaubja
13, 14 ni frauginon faura vaira ak visan īn þahainai. adam auk fruma gadigans varþ þaþroh aivva. jah adam
15 ni varþ uslutoþs īþ qino uslutoda īn missadedai varþ. īþ ganisiþ þairh barne gabaurþ jabai gastan-
III, 1 dand īn galaubeinai jah friaþvai jah veihiþai miþ gafraþjein. triggv þata vaurd jabai was aipiskaupeins
2 gairneiþ godis vaurstvis gairneiþ. skal nu aipiskaupus ungafairinonds visan ainaizos qenais aba
3 andaþahts gariuds froþs gafaurs gastigods laiseigs nih veinnas ni slahals ak sutis airknis ni sakjis ni
4, 5 faihufriks seinamma garda vaila fauragaggands barna habands ufhausjandona miþ allai anaviljein. īþ
6 jabai was seinamma garda fauragaggan ni mag waiva aikklesjon guþs gakarai. nih niujan satidana
7 ībai aufto ufarhauhiþs īn staua atdriusai unhulþins. skal auk is veitvodiþa goda haban fram þaim
8 uta ei ni atdriusai īn īdveit jah hlamma unhulþins. jah sva diakaununs gariudans nih faihufrikans
9 ni veina filu haftjandans nih aglaitgastaldans. habandans runa galaubeinais īn hrainjai gahugdai.
10 11 jah þai þan gakiusaindau frumist jas-sva andbahtjaina ungafairinodai visandans. qinons samaleiko
12 gariudos ni diabulos gafaurjos triggvos īn allamma. diakaunjus sijaina ainaizos qenais abans barnam
13 vaila fauragaggandans jah seinaim gardim. þai auk vaila andbahtjandans grid goda fairvaurkjand jah

INTERPRETATIO.

confidentibus Deum colere per opera bona. 11. Mulier in silentio doceat se in omni obedientia; 12. verum docere mulieri non permitto, non dominari coram viro, sed esse in taciturnitate. 13. Adam enim prior formatus fuit, deinde Evva; 14. et Adam non fuit seductus, verum mulier seducta in facinore fuit. 15. Verum servatur per puerorum generationem, si manent in fide et amore et sanctitate cum modestia. III, 1. Fidele hoc verbum; si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. 2. Debet nunc episcopus integer esse, unius mulieris maritus, sobrius, pudicus, prudens, modestus, hospitalis, aptus-ad-docendum, 3. nec vinolentus, non plagiarius, sed mitis, pius, non litigiosus, non avarus, 4. suam domum bene administrans, pueros habens obedientes cum omni modestia. 5. Verum si quis suam domum administrare non potest, quomodo ecclesiam Dei curet? 6. Neque recentem plantatum, ne forte elatus in judicium incidat Satanæ. 7. Debet enim is testimonium bonum habere ab his extra, ut non incidat in vituperationem et laqueum Satanæ. 8. Et sic diaconos castos, nec avaros, non vino multum adhærentes, nec turpe-lucrum-sectantes; 9. habentes mysterium fidei in pura conscientia. 10. Et hi vero probentur primum et sic ministrent irreprehensibiles existentes. 11. Mulieres similiter castas, non calumniatrices, sobrias, fideles in omni. 12. Diaconi sint unius mulieris mariti, pueros bene curantes et suas domos. 13. Hi enim bene ministrantes gradum

ANNOTATIONES.

II, 11. *hauīþa*] sic in utroque cod. scriptum esse Cast. affirmat; offendit autem ipsum Castillionæum hæc vox insolita, et conjicit *hauniþa* (immo *hauniþai*), in humilitate; sed neuter codex breviationis signum habet, et *hauniþa* nimis longe a sensu textus græci aberrare nobis videtur, quam ut probare possimus; fortasse autem legendum est *īn hliuþa* in auditu, i. e. audientes, cf. Goth. *hliuma*, Island. *hliodr hlyda;* Graff IV, p. 1102.

II, 12. *galaisjan qinon*] docere mulieri, ¶ gr. — *faura*] coram, ° gr. omn., Gothus igitur formula *ni fraujinon faura vaira* indicat, feminas in concionibus coram viris nec auctoritatem sibi arrogare, nec dominari debere. — *þahainai*] Cast. e cod. B (nam A h. l. plane exesus est) *þeigainai* edidit, quanquam *e* distincte legere non poterat; cum autem inter voces gothicas, quæ quidem sunt cognitæ, nulla sit a qua recte deflecti possit (quis enim credere potest *þeigains* a *þeihan* esse et h. l. ubi de taciturnitate sermo est, interpretem tam diligentem *profectus* ponere?), id quod etiam ad *þageinai* valet, quod Massm. l. l. p. 127 conjecit: non dubitavimus, conjecturam nostram in textu ponere; *þahains* autem est a *þahan* (σιγᾶν, σιωπᾶν, φιμοῦσθαι).

II, 13. *gadigans*] cod. B ⚹ *gadigands*, cod. A exstinctus; vid. ad I, 3.

II, 15. *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.

III, 2. *ungafairinonds*] sic forma activa in utroque codice, cum esse deberet *ungafairinoþs*, uti recte legitur III, 10; V, 7; VI, 14; Tit. I, 7, et *unfairinodaba* Thess. I, II, 10; sed emendare noluimus, cum Tit. I, 6 *ungafairinonds* eodem sensu repetatur. — *gariuds*] pudicus, ° gr. omn.; Goth. c. Vulg., quæ tamen habet post κόσμιον.

III, 3. *airknis*] pius, ° gr. omn.; cæterum iis, qui *airkns* optant pro *airknis*, Cast. respondet, vocem editam in utroque cod. esse dubiam, videri tamen in *is* inniti. — *sakjis*] Cast. edidit ⚹ *sakjas*, codice autem denuo inspecto, exesum quidem esse locum, sed *sakjis* legi posse dicit.

III, 4. *fauragaggands*] sic recte cod. A, *fauragaggans* autem, quod cod. B præbet, idem est mendum, quod supra ad I, 3 notavimus, nec potest defendi, uti Castillionæo videtur, nam participii *gaggans* longe alia est ratio. — *ufhausjandona*] desinit cod. B — *anaviljein*] cod. A ⚹ *anaviljin*, vid. ad I, 4.

III, 6. *niujan satidana*] cum *skal visan* præcessisset, Gothus *niuja satiþs*, nominativo casu, scribere debebat; sed hoc sæpius interpreti accidit, ut auctoritatem textus græci secutus a constructione recta averteretur. Sic etiam versu 8 pro *diakaununs* scribendum erat *diakaunjus*, uti V, 1, 2 dativi pro accusativis. Cæterum cod. A ⚹ *satidina*, et Gothus pressius græcum νεόφυτος per *niuja satiþs* convertit, nam illud non proprie de recens plantato dicitur, sed de eo qui nuperrime cœtui Christiano socius adscriptus est. — *staua*] sic legendum est; Cast., qui hoc verbum in codice legere non poterat, male *stauai* edidit, id autem ordo verborum non patitur, vid. vs. 7 *atdriusai īn īdveit*.

III, 7. *atdriusai īn īdveit*] incidat in vituperationem, ¶ gr. omn.

III, 8. *jah*] et, ° gr. omn. — *sva diakaununs*] sic diaconos, ¶ gr. omn.; cæterum de *diakaununs* accusativo, cum nominativus esse deberet, vid. ad vs. 6. — *faihufrikans*] avaros, gr. omn. διλόγους. — *veina filu*] notandum est, apud Gothum alia verborum structura usum, *veina* non pendere ex *filu*, uti in textu græco est, sed ex verbo *haftjandans;* pariter infra V, 23 οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ per *veinis leitil brukjais*, et II, II, 16 ἐπὶ πλεῖον προκόψουσιν ἀσεβείας per *filu gaggand du afgudein* convertit *filu;* enim et *leitil* ei sunt adverbia, quapropter substantiva his locis ex verbis pendent.

III, 9. *hrainjai*] Cast. ⚹ *hrainjon* (vid. II, I, 5), in codice enim nullum litterarum vestigium superest.

III, 10. *jas-sva*] et sic, gr. εἶτα. — *visandans*] cod. A bis scriptum habet, vid. ad Cor. II, X, 12.

III, 11. *gafaurjos*] cod. A marg. *an..þ.....*, procul dubio, *andaþahtos*. Cast. Recte, vid. vs. 2.

III, 13. *grid*] Goth. ° ἑαυτοῖς. — *galaubeinai*] fide, gr. omn. ἐν πίστει, ut Gothus *īn* omittat; probabilius autem est librarium *īn* omisisse, quæ litteræ eædem

14, 15 managa balþein galaubeinai þizai in xristau iesu. þata þus melja venjands qiman at þus sprauto. aþ-
þan jabai sainjau ei vitais waiva skuld ist in garda guþs usmitan saei ist aikklesjo guþs li-
16 bandins sauls jah tulgiþa sunjos. jah unsahtaba mikils ist gagudeins runa saei gabairhtiþs
varþ in leika garaihts gadomiþs varþ in ahmin ataugids varþ þaim aggilum merids varþ in
IV, 1 þiudom galaubiþs varþ in fairwau andnumans varþ in vluþau. aþþan ahma svikunþaba
qiþiþ þatei in [spidistaim dagam afstandand sumai galaubeinai atsaiwandans ahmane airziþos
2 jah laiseino unhulþono. in liutein liugnavaurde jah gatandida habandane [svesa] miþvissein.
3 varjandane liugos gaþarban mate þanzei guþ gaskop du andniman miþ aviliudam galaubjandam jah
4 ufkunnandam sunja. unte all gaskaftais guþs goþ jah ni vaiht du usvaurpai miþ aviliudam andnuman.
5, 6 gaveihada auk þairh vaurd guþs jah bida. þata insakands broþrum goþs vairþis andbahts xristaus ie-
7 suis alands vaurdam galaubeinais jah godaizos laiseinais þoei galaistides. iþ þo usveihona sve usal-
8 þanaizo spilla bivandei iþ þroþei þuk silban du gagudein. aþþan leikeina usþroþeins du favamma
ist bruks iþ gagudei du allamma ist bruks gahaita habandei libainais þizos nu jah þizos anavair-
9, 10 þons. triggv þata vaurd jah allaizos andanumtais vairþ. duþþe allis arbaidjam jah idveitjanda unte
11 venidedum du guþa libandin saei ist nasjands allaize manne þishun galaubjandane. anabiud þata
12 jah laisei. ni manna þeinai jundai frakunni ak frisahts sijais þaim galaubjandam in vaurda in usmeta

INTERPRETATIO.

bonum acquirunt et multam fiduciam fide hac in Christo Iesu. 14. Hoc tibi scribo sperans venire ad te cito; 15. at si tardem, ut scias quomodo debitum est in domo Dei conversari, quæ est ecclesia Dei viventis, columna et firmamentum veritatis. 16. Et impugnate magnum est pietatis mysterium, qui revelatus fuit in carne, justus judicatus fuit in spiritu, conspectus fuit his angelis, nuntiatus fuit in gentibus, creditus fuit in mundo, acceptus fuit in gloria. IV, 1. At spiritus manifeste dicit, quod in ultimis diebus deficiunt quidam a fide attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum, 2. in dolo mendacium et cauteriatam habentium suam conscientiam, 3. prohibentium nuptias, abstinere cibis, quos Deus produxit ad accipiendum cum gratiarum-actionibus credentibus et cognoscentibus veritatem. 4. Nam omne creaturæ Dei bonum et non res ad abjectionem, cum gratiarum-actionibus accepta: 5. sanctificatur enim per verbum Dei et precationem. 6. Hoc suppeditans fratribus bonus fis minister Christi Iesu, nutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ, quam assecutus-es. 7. Verum hæc frivola, uti anuum fabulas, evita; verum exerce te ipsum ad pietatem. 8. Nam corporalis exercitatio ad paucum est utilis, verum pietas ad omne est utilis, promissiones habens vitæ hujus nunc et hujus futuræ. 9. Fidele hoc verbum et omni acceptione dignum. 10. Ad hoc enim laboramus et vituperamur, quia speravimus ad Deum viventem, qui est servator omnium hominum, maxime credentium. 11. Præcipe hoc et doce. 12. Non homo tuam adolescentiam asperne-

ANNOTATIONES.

sunt, in quibus præcedens *balþein* innititur, sic etiam judicat Massm. l. l. p. 138, vid. ad I, 5.

III, 15. *usmitan*] sic cod. A; Cast. ⋇ *usmetan*.

III, 16. *unsahtaba*] cod. A ⋇ *unsahþaba*, vid. ad II, 10. — *saei*] Castillionæo, qui in epicrisi ad Philipp. p. 63 hoc loco *guþ* legi affirmaverat, intenta oculorum acie et membrana acidis et sapone iterum iterumque tentata, tandem apparuere tenues ductus vocis *soei*, vid. eum ad Tim. p. 62 sq. Si autem Gothus revera ita scripsisset, in codice suo lectionem habuisset: μυστήριον ὃ ἐφανερώθη; cum autem dicat *gabairhtiþs varþ — garaihts gadomiþs varþ* cæt., fieri non potest ut *soei* ad *runa* relatum scripserit, sed sine dubio scripsit *saei*, quod aptum est et præcedenti *mikils* et sequentibus participiis. Quod autem *saei* scripsimus, minus audacter fecimus, nam denuo confitetur Cast. locum plane exesum esse.

IV, 1. pergit cod. B. — *spidistaim*] ultimis, gr. omn. ὑστέροις præter cod. Colbert., sic tamen ὕστερος per *spedists* etiam Luc. XX, 32 convertitur. Cæterum pro *spidistaim* cod. A usitatius *spedistaim* habet; Grimm. (Gr. I, p. 59, 3 edit.) lectionem editam scripturæ mendum pro *speidistaim* esse existimat. — *dagam*] diebus, gr. omn. καιροῖς. — *airziþos*] erroris, gr. πλάνοις, Goth. c. codd. πλάνης legit.

IV, 2. *jah*] et, ° gr.

IV, 3. *mate*] cod. B ⋇ *amte*; cod. A plane oblitteratus, — *aviliudam*] gratiarum actionibus, gr. omn. εὐχαριστίας singulari numero, sic vers. 4 et Eph. V, 4.

IV, 6. *xristaus iesuis*] ¶ gr. — *alands*] sic cod. B; cod. A exesus; Cast. opinatur Gothum participio activo uti, quia ἐντρεφόμενος per errorem pro medio habuerit; Massm. l. l. p. 140 librarium *alands* pro *alans* frequenti permutatione (vid. ad I, I, 3) scripsisse; quarum opinionum neutra placet, potius forma verbi est *alan*, crescere, nutriri (Grimm. Gr. II, p. 8), cujus participium *alands* est; deinde formatur *aljan* transitivum pascere, nutrire.

IV, 7. *sve usalþanaizo spilla*] quasi vetularum fabulas; *usalþans* est participium verbi *usalþan*, senescere, *veralten*, (gall. *vieillir*), et *usalþana* est *eine eraltete* (gall. *une vieille*), uti apud Germanos veteres ab *ar*-sive *iralten* fit *ar*-sive *iraltet* vetula, veterosus, vid. Graff, I. p. 200 sq. cf. *usvahsans* (ἡλικίαν ἔχων) Ioan. IX, 21. Miramur quod Castill. qui *us alþanaizo* div. scribit, non vidit hanc verborum structuram solœcam esse; Massm. l. l. p. 131 hoc animadvertit et ne leges lædantur sermonis, *us* tanquam a librario falso loco positum ad *þroþei* trahere conatur; sed quibus hac conjectura, ingeniosa quidem, placet, iis comprobandum est, simplex *alþana* γραῦς significare posse. *usalþanaizo* jct. etiam Grimm. Gr. I, p. 41 (3 edit.) legit. — *iþ*] cod. B omittit vel potius librarius *bivandeiþroþei* scripsit pro *bivandeiiþþroþei*, sic Cor. I, XIII, 12. cf. supra ad III, 13; in cod. A admodum exeso exstare videtur.

IV, 8. *gagudei*] cod. B ⋇ *gagudein*; in cod. A legi nequit. — *ist bruks*] sec., est utilis, ¶ gr. omn. præter cod. *l* ap. Mi.— *gahaita*] promissiones, gr. ἐπαγγελίαν. — *anavairþons*] desinit cod. A.

IV, 10. *allis*] Goth. c. codd. ° καί; cæterum Cast. recte annotat, *allis* hac significatione in evangeliis sæpe, in epistolis præter hunc locum non inveniri; cf. tamen ad VI, 10.

IV, 12. *manna*] sic cod. B; Cast. ⋇ *mann*. — *frisahts*] sic legendum; cod. B et Cast. ⋇ *frisaht*, ubi omissum est *s* propter sequentem eamdem litteram, quod sæpe observavimus. Lectionem editam etiam Massm. l. l. p. 136 sq. rectam esse animadvertit, sed an quisquam toto orbe inveniatur, qui etiam accusativum hoc loco recte positum esse cum eo opinetur, valde dubitamus.

13, 14 în friaþvai în galaubeinai în sviknîþai. unte qima gaumei saggva boko gaþlaihtai laiseinai. ni sijais
unkarja þizos îu þus anstais sei gibana varþ þns þairh praufetjans afar analageinai handive praiz-
15, 16 bytaireis. þo sido (þize) înuþ-þaim sijais ei þatei þeihais þu svikunþ sijai allaim. atsaiw du þus
silbin jah du laiseinai usdaudo þairhvis în þaim. þatuh auk taujands jah þuk silban ganasjis jah
v, 1 hausjandans þus. seneigana ni andbeitais ak gaþlaih sve attin juggans sve broþruns seneigos sve ai-
2, 3 þeins juggos sve svistruns în allai sviknein. viduvons sverai þozei bi sunjai sijaina viduvons. iþ
4 jabai wo viduvono barna aiþþau barne barna habai galaisjaina sik faurþis svesana gard barusnjan
jah andalauni usgiban fadreinam þata auk ïst god jah andanem în andvairþja guþs.
5 aþþan soei bi sunjai viduvo ist jah ainakla venida du guþa jah þairhvisiþ în bidom nahtam jah
6, 7 dagam. iþ so vizondei în azetjam jah libandei dauþa ïst. jah þata inabiud ei ungafairinodos si-
8 jaina. aþþan jabai was svesaim þishun îngardjam ni gaþlaihiþ galaubein învidiþ jah ïst ungalaub-
9, 10 jandin vairsiza. viduvo gavaljaidau ni mins saihstigum jere sei vesi ainis abins qens în vaurstvam
godaim veitvodiþa habandei jah barna fodidedi jah gastins andnemi jah veihaim fotuns þvohi jah
11 aglons vinnandam andbahtidedi jah allamma vaurstve godaize afarlaistidedi. iþ juggos viduvons
12, 13 bivandei. . . . . galaubein vana gatavidedun. aþþan samana jah unvaurstvons laisjand sik þairh-

INTERPRETATIO.

tur, sed exemplum sis his credentibus in verbo, in conversatione, in amore, in fide, in castitate. 13. Dum venio, attende lectioni librorum, consolationi, doctrinæ. 14. Ne sis negligens hujus in te gratiæ, quæ data fuit tibi per prophetias post impositionem manuum presbyteri. 15. Hæc meditare (horum), inque his sis, ut quod proficis tu, manifestum sit omnibus. 16. Adspice ad te ipsum et ad doctrinam, sollicite permane in his; hocce enim faciens et te ipsum conservas et audientes te. v, 1. Senem non increpes, sed adhortare uti patrem, juvenes uti fratres, 2. anus uti matres, juvenculas uti sorores in omni castitate; 3. viduas honora, quæ in veritate sunt viduæ; 4. verum si quæ viduarum liberos aut liberorum liberos habeat, doceant se prius propriam domum pie-colere et gratiam retribuere parentibus; hoc enim est bonum et acceptum in facie Dei. 5. At quæ in veritate vidua est et desolata speravit ad Deum et perseverat in precibus noctibus et diebus; 6. verum hæc degens in deliciis etiam vivens mortua est. 7. Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint. 8. At si quis suos, maxime domesticos, non adhortatur, fidem negat et est non-credente pejor. 9. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius mariti uxor, 10. in operibus bonis testimonium habens, et filios nutriverit et hospites exceperit et sanctis pedes laverit et afflictiones patientibus subministraverit et omne operum bonorum secuta-sit. 11. Verum adolescentes viduas devita..... 12.... fidem irritam reddiderunt. 13. At simul etiam otiosæ docent se obire domos; at non solum otiosæ, sed etiam

ANNOTATIONES.

iv, 14. *afar analageinai*] post impositionem, quasi legerit interpres μετὰ ἐπιθέσιν, cum autem gr. omn. μετὰ ἐπιθέσεως præbeant, convertendum erat *miþ analageinai*. — *praizbytaireis*] presbyteri, gr. omn. πρεσβυτερίου, præter cod. Leicest., qui πρεσβυτέρου habet, cum quo Goth. concinit. Si Goth. lectionem vulgatam secutus esset, scribendum ei erat *praizbytaireins*, sed nullum breviationis signum super syllabam — *eis* conspicitur, quæ etiam in initio lineæ scripta est.

iv, 15. *þize*] horum, omnino superfluum est, nam ad sequentia pertinere non potest, quia *înuþ-þaim* in initio sententiæ poni debet; neque potest ad præcedentia *þo sido*, nisi forte quis variam lectionem e margine in textu positam esse existimat. — *înuþþaim*] inque his, sic cod. B; Cast. ⚹ *înuþþan*, et insuper opinatur, *în* cum *visan* componendum esse, quod verbum, scilicet *învisan*, genitivum (*þize*) post se habere; sed *învisan* plane aliam habet significationem, vid. ad Marc. xvi, 1, neque si *inesse* significaret, genitivum e se pendentem habere posset; igitur miramur quod Massm. l. l. p. 217 tam incaute cum Cast. consentit. — *sijai*] Goth. c. codd. ° ἐν.

iv, 16. *usdaudo*] sollicite, ° gr. omn. — *în*] in, ° gr.

v, 1. *attin*] Massm. l. l. p. 138 falsum pro *attan* esse censet; idque ei in mentem venisse videtur, quod complures accusativi sequuntur; sed dativus *attin* recte habet post *gaþlaihan*, vid. Marc. x, 16; Cor. II, vii, 6; Tim. I, v, 8; de accusativis autem sequentibus statuendum est idem, quod supra ad iii, 6 annotavimus.

v, 2. *aiþeins*] sic scribendum est pro *aiþeis*, uti in cod. B, sed in fine lineæ, legitur.

v, 4. *galaisjaina*] pergit cod. A — *sik*] cod. B ° ⚹ addidimus e cod. A, nam μανθάνειν est *laisjan sik* vid. ii, 11; v, 13; II, iii, 14; Phil. 4, 9, 11. Skeir. 45, 7. — *barusnjan*] sensus hujus verbi, cujus lectio in utroque codice indubia est, viris doctis plane non cognitus esse videtur. Castillionæus h. l. e *beruseis* deflecti et regendi significationem habere dicit; sed quid commune habet notio regendi cum εὐσεβεῖν, quod textus habet, et quid rei familiaris imperium ad puerulos pertinet? Massmannus, cui Castillionæi interpretatio merito non placet, l. l. p. 130 et 179, *barusnjan* profectum esse existimat e BARU, quod ad *paro* (nemus), *parawari* (sacerdos) et alia referendum sit, et colere, adorari significet; sed etiam hoc sensus nostri loci non admittit. Nobis potius cum *barn* ex eadem radice natum esse et significare videtur: colere filiorum more, uti liberi solent, quod græco εὐσεβεῖν, pie agere, aptissime respondet. — *god jah*] bonum et, ° cod. A c. gr.

v, 5. *bidom*] Goth. c. verss. latt. ° καὶ ταῖς προσευχαῖς.

v, 6. *jah*] et, ° gr. omn.

v, 7. *ungafairinodos*] sic recte cod. A (non *unfairinodos*, uti Cast. edidit); cod. B ⚹ *ungafairidos*.

v, 8. *svesaim*] Goth. ° καί. — *învidiþ*] negat, gr. omn. ἤρνηται (renuntiatum habet) sic infra II, iii, 5.

v, 9. *saihstigum jere*] sexaginta annorum, ¶ gr. omn.

v, 10. *jah — jah*] sive — sive, aliis locis hoc *jaþþe — jaþþe* esse solet; cave autem cum Massm. l. l p. 141 *jah* in *jabai* mutes aut cum Cast. *ei jah — jah* (quod et — et) scriptum fuisse opineris. — *gastins*] sic codd., Cast. ⚹ *gastis*, quod hic vir doctus pro *gasteis* esse arbitrabatur. — *allamma*] desinit cod. B.

v, 11. *bivandei*] quæ inde sequuntur usque ad *galaubein* versu sequente adeo sunt exstincta, ut Cast. eorum ne vestigium quidem invenire potuerit.

v, 12. *vana*] sic legendum est, Cast. ⚹ *vanana* ex loco plane exeso edidit.

v, 13. *fairveitjandeins*] post primam hujus verbi syllabam desinit plagula XLI et incipit XLIV codicis A,

gaggan gardins aþþan ni þatain unvaurstvons ak jah unfaurjos jah fairveitjandeins jah rodjandeins
14, 16 þoei ni skulda sind. viljau nu juggos liugan barna bairan garda valdan. . . . . . . viduvons andbahtjai
17, 18 im-jah ni kaurjaidau aikklesjo ei þaim bi sunjai. . . . . . . in vaurda jah laiseinai. qaþ auk game-
19 leins auhsau þriskandin munþ ni faurvaipjais jah vairþs sa vaurstva mizdons is. bi praizbyterein
20 vroh ni andnimais niba *in andvairþja* tvadje aiþþau þrije veitvode. iþ þans fravaurhtans in and-
vairþja allaize gasak ei jah þai anþarai agis habaina. veitvodja in andvairþja guþs jah fraujins
unsaris Iesuis xristaus jah þize gavalidane aggile ei þata fastais inu faurdomein ni vaiht taujands
22 bi viljahalþein. handuns sprauto ni mannhun lagjais ni gamainja siais fravaurhtim framaþjaim
23 þuk silban sviknana fastais. ju ni drigkais þanamais vato ak veinis leitil brukjais in qiþaus
24 þeinis jah þizo ufta sauhte þeinaizo. sumaize manne fravaurhteis svikunþos sind faurbisnivandeins
25 du stauai sumaize þan jah afargaggand. samaleiko þan jah vaurstva goda svikunþa sind jah þo
VI, 1 aljaleikos sik habandona filhan ni mahta sind. sva managai sve sijaina uf jukuzjai skalkans
seinans fraujans allaizos sveriþos vairþans rahnjaina ei namo fraujins jah laiseins ni vajamer-
2 jaidau. aþþan þaiei galaubjandans haband fraujans ni frakunneina unte broþrjus sind ak mais
skalkinona unte galaubjandans sind jah liubai þaiei vailadedais gadailans sind. þata laisei jah
3 gaþlaih. jabai was aljaleikos laisjai jah ni atgaggai du hailaim vaurdam þaim fraujins unsaris
4 Iesuis xristaus jah þizai bi gagudein laiseinai. iþ hauhþuhts ni vaiht vitands ak siukands bi sokninš

INTERPRETATIO.

garrulæ et male-sedulæ et loquentes, quæ non debita sunt. 14. volo nunc adultas nubere, filios procreare, domum gubernare..... 16. ... viduas, subministret iis et non gravetur ecclesia, ut his in veritate....... 17. ... in verbo et doctrina. 18. Dixit enim scriptura : bovi trituranti os ne capistro-obdures, et dignus hic operarius mercede ejus. 19. In presbyterium accusationem ne accipias nisi in facie duorum aut trium testium; 20. verum hos peccatores in facie omnium argue, ut etiam hi reliqui timorem habeant. 21. Testor in facie Dei et domini nostri Iesu Christi et horum electorum angelorum, ut hoc observes sine præjudicio, non rem faciens secundum propensionem. 22. Manus cito ne homini imponas, ne socius sis peccatis alienis. 23. Te ipsum purum custodias; jam ne bibas amplius aquam, sed vino modice utaris propter ventrem tuum et has sæpe infirmitates tuas. 24. Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, properantia ad judicium; quorumdam vero etiam subsequuntur. 25. Similiter vero etiam opera bona manifesta sunt et hæc aliter se habentia; abscondi non possibilia sunt. VI, 1. Tam multi quam sint sub jugo servi, suos dominos omni honore dignos existiment, ut nomini domini et doctrinæ non maledicatur. 2. At qui credentes habent dominos, ne contemnant, quia fratres sunt, sed magis serviant, quia credentes sunt et dilecti, qui beneficii participes sunt. Hoc doce et adhortare. 3. Si quis aliter doceat et non accedat ad sana verba hæc domini nostri Iesu Christi et hanc secundum pietatem doctrinam : 4. verum superbus, non quidquam sciens, sed

ANNOTATIONES.

in qua scriptura omnis deleta est, et Castillionæus, quod nondum sibi accidisset, adeo nulla vestigia litterarum vidit, ut quæ usque ad versum 17 edidit (ibi autem incipit plagula XLIII) e singulis lineis conjectando componeret. — *jah*] ult: et, ° gr. omn.

V, 14. *garda valdan*] Cast. et Massm. l. l. p. 212 ✱ jc., sic etiam nobis ipsis Matth. X, 25 et Luc. XIV, 21 *garda valdands* div. scribendum erat, nam verbum compositum *gardivaldands* esse debet, uti *matibalgs*, *gastigods*, *frastisibja*, *drauhtivitoþ*, *andilaus* (non igitur *andalaus*, uti cod. A supra I, 4 habet).

V, 16. *andbahtjai*] Cast. dubitat, utrum sic, an *andstaldai* legendum sit; sed *andstaldan* personam accusativo casu post se habet, dativo autem rem, vid. Cor. II, IX, 10; Gal. III, 5; Tim. I, I, 4.

V, 17. *laiseinai*] Cast. *in laiseinai*, cum vero nullus gr. *in* habeat neque Cast. in cod. legere posset, sed hanc solam ob causam adderet, quod locus ei vacare videretur, nos quidem omisimus.

V, 18. *qaþ*] dixit, gr. omn. λέγει. — *vaurtsva*] Massmanno l. l. p. 126 displicet et *vaurstvja* legi mavult, negans *unvaurstvons*, quod supra vs. 13 legatur, exemplo uti posse. Sane illud non potest, nec potest *allavaurstvans* Col. IV, 12, sed uti nunc *vaurstva* habemus, sic permultis locis *gavaurstva* (συνεργός, ὁ συνεργῶν) legitur, neque nos quidem illa forma offensi sumus.

V, 19. *in andvairþja*] Cast. præter litteras... *rþ*... nihil cognoscere potuit; pro *in* male *bi* scripsit, de quo errore etiam Massm. l. l. p. 134 monuit. Cæterum Gothus, si vere ita scripsit, a Græcorum auctoritate nimis discedit, nec propius eis accederet, si Castillionæi conjectura *ana munþa* probabilior esset; fortasse *bi veitvodiþai* scribendum est. — *tvadje*] sic Cast. edidit pro *tvaddje*, quod duplex *d* locus capere non posse ei videretur.

V, 20. *iþ*] verum, ° gr.

V, 21. *unsaris*] nostri, ° gr. omn. præter cod. 9 ap. Mi. — *viljahalþein*] pergit cod. B.

V, 22. *mannhun*] Cast. e cod. B ✱ *manhun*, cod. A exesus; vid. Marc. I, 44.

V, 23. *qiþaus*] cod. B marg. *suqnis*. — *þizo ufta — þeinaizo*] sic codd. quanquam omnis pene scriptura deleta est, et sic Massm. etiam l. l. p. 133 legendum esse censet; Cast. ✱ *þize ufte — þeinaize*.

V, 24. *sumaize*] sec., cod. A *sumaizeh*; cæterum Goth. τινῶν cum cod. Colbert. ap. Mill. legit pro τισί.

V, 25. *þan*] autem, ° gr. omn. præter cod. ap. Mill.

VI, 1. *jukuzjai*] Massm. l. l. p. 136 comperire cupit, an vere sic legatur, quia Gal. V, 1 idem casus *jukuzja* sit; sed vir doctus errat, illo loco *jukuzja* est accusativus, nostro autem *jukuzjai* dativus, quod utrumque recte ad formam *jukuzi* redit. — *fraujins*] domini, gr. θεοῦ.

VI, 3. *atgaggai*] accedat, cod. A *atgaggiþ* (accedit) — *laiseinai*] Cast. ✱ *laisenai*, ipse p. 72 emendat.

VI, 4. *iþ*] verum, ° gr. omn., Goth. c. vers. et patribus latt. — *hauhþuhts*] superbus, ° gr. omn. τετύφωται. — *maurþra*] cædes, ° gr. omn., nec legitur in cod. A; etiamsi enim vestigium litteræ *a* apparet, et spatium aliquod esse videtur, tamen hoc integro illi verbo non sufficit, eamque litteram Cast. a librario falso scriptam ab eodemque deletam esse existimat. Cæterum non dubium est quin *maurþra* in cod. B inde sit natum, quod alii pro φθόνοι legebant φόνοι, quam utramque lectionem aut interpres recepit aut librarius de margine inseruit; cf. ad Eph. II, 3. — *haifsteis*] sic recte cod. A; cod. B ✱ *haifsteis*.

5 jah vaurdajiukos us þaimei vairþand neiþa maurþra haifsteis anaqisseis anamindeis ubilos ushaiþeins fravardidaize manne ahin at þaimei gatarniþ ist sunja hugjandane faihugavaurki visan ga-
6, 7 gudein. aþþan ist gavaurki mikil gagudei miþ ganauhin. ni vaiht auk brahtedum in þamma fair-
8 wau. bi sunjai þatei ni usbairan wa magum. aþþan habandans usfodein jah gaskadvein þaimuh
9 ganohidai sijaima. aþþan þaiei vileina gabigai vairþan atdriusand in fraistubnja jah hlamma unhulþins jah lustuns managans unnutjans jah skaþulans þaiei saggqjand mans in fravardein
10 jah fralust. vaurts allaize ubilaize ist faihugeiro þizozei sumai gairnjandans afairzidai vaurþun af
11 galaubeinai jah sik silbans gaþivaidedun sairam managaim. iþ þu jai manna guþs þata þliuhais
12 iþ laistjais garaihtein gagudein galaubein friaþva þulain qairrein. haifstei þo godon haifst galaubeinais undgreiþ libain aiveinon du þizaiei laþoþs is jah andhaihaist þamma godin andahaita in
13 andvairþja managaize veitvode. anabiuda in andvairþja guþs þis gaqiujandins alla jah xristaus
14 iesuis þis veitvodjandins uf paunteau peilatau þata godo andahait. fastan þuk þo anabusn unvamma
15 ungafairinoda und qum fraujins unsaris iesuis xristaus. þanei in melam svesaim taikneiþ sa audaga
16 jah ains mahteiga jah þiudans þiudanondane jah frauja fraujinondane. saei ains aih undivanein jah liuhaþ bauiþ unatgaht þanei saw manne ni ainshun nih sai. . .—

INTERPRETATIO.

ægrotans de quæstionibus et verbi-controversiis, ex quibus fiunt invidiæ, cædes, contentiones, convicia, suspiciones malæ, 5. contentiones deperditorum hominum mente, apud quos occultata est veritas, existimantium quæstum esse pietatem. 6. At est quæstus magnus pietas cum contento-animo; 7. non rem enim portavimus in hunc mundum, in veritate, quod non auferre quidquam possumus. 8. At habentes alimentum et vestimentum, hisce contenti simus. 9. At qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli et cupiditates multas inutiles et noxias, quæ demergunt homines in interitum et deperditionem. 10. Radix omnium malorum est avaritia, quam quidam cupientes abducti fuerunt a fide et se ipsos subjecerunt doloribus multis. 11. Verum tu profecto, homo Dei, hoc fugias, verum secteris justitiam, pietatem, fidem, amorem, patientiam, mansuetudinem; 12. pugna hanc bonam pugnam fidei, apprehende vitam æternam ad quam vocatus es et confessus-es hanc bonam confessionem in præsentia multorum testium. 13. Jubeo in præsentia Dei hujus vivificantis omnia et Christi Iesu hujus testantis sub Ponteo Pilato hanc bonam confessionem, 14. observare te præceptum immaculatum, irreprehensibile usque-ad adventum domini nostri Iesu Christi, 15. quem in temporibus suis ostendit hic beatus et unus potens et rex regnautium et dominus dominantium, 16. qui unus habet immortalitatem et lucem inhabitat inaccessabilem, quem vidit hominum non unus neque vi[dere].....

ANNOTATIONES.

vi, 5. *ahin*] Goth. ° καί. — *gatarniþ*] sic cod. B pro *gatarnida*, cf. ad Nehem. vi, 16. Non est autem, quod Cast. mendum scriptoris pro *gatairniþ* (imo *gataurniþ*) esse suspicetur; nam præclare habet *gatarnan*, si comparas *tarnjan* et *tarnen*, occulere, quibus verbis Germani superioris et medii ævi utuntur, vid. Glossarium v. *Tarnjan*. — *gagudein*] cod. B ° c. gr. ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων; in cod. A ea scripta esse videntur, sed præ nova scriptura Cast. nihil nisi litteram *þ* cognoscere potuit.

vi, 6. *gavaurki*] versu proxime præcedente erat *faihugavaurki*; de hoc Gothorum more, si duo verba composita proxime sese subsequuntur, in altero particulam non repetendi sed simplex ponendi, jam ad Luc. xv, 24 diximus; addimus nunc hæc: Rom. xv, 4 *sva filu auk sve* fauragameliþ *varþ, du unsarai laiseinai* gameliþ *varþ* (ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη). xii, 1, 2 *vaila galeikaidana — galeikaiþ* (εὐάρεστον — εὐάρεστον). Cor. I, xv, 48; 49 *sa ufarhiminakunda — þis himinakundins* (ὁ ἐπουράνιος — τοῦ ἐπουρανίου). Thess. II, iii, 15 *svasve — sve* (ὡς — ὡς). Ioan. ix, 31 *andhauseiþ — hauseiþ* (ἀκούει — ἀκούει); xiii, 14 *usþvoh — þvahan* (ἔνιψα — νίπτειν); xvii, 25 *ufkunþa — kunþa* (ἔγνω — ἔγνων). Igitur Tim. II, iii, 4 φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι Gothus sic convertit: *frijondans viljan seinana mais þau guþ*; similiter Matth. viii, 32 *hairda sveine — hairda* (τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων — ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων). cf. Ioan. x, 31 *nemun stainans ei vaurpeina* (sc. *stainam* λιθάσωσι) *ana ina*. Raro præcedit simplex et sequitur compositum: Cor. I, iv, 7 *namt — andnamt* (ἔλαβες — ἔλαβες); II, iii, 2; 3 *gamelida — inna gamelida* (gr. bis ἐγγεγραμμένη).

vi, 7. *bi sunjai*] in veritate (ἀληθές), gr. δῆλον.

vi, 8. *usfodein — gaskadvein*] alimentum — vestimentum, gr. διατροφὰς — σκεπάσματα.

vi, 9. *hlamma*] Cast. et Massm. l. l. p. 202 injuria pro dativo habent, cujus verbi nominativum Massm. p. 219 *hlams* (sic!) facit; accusativum esse structura verborum et h. l. et supra iii, 7 perspicue docet; dubium autem est, sitne forma ipsa *hlamm* neutra (tum utitur Gothus plurali), an *hlamma* feminina; de verbis linguarum cognatarum vid. Graff. IV, 557; Gr. II, 33. — *unhulþins*] diaboli, ° gr. — *unnutjans*] inutiles, gr. ἀνοήτους, Goth. c. codd. et verss. ἀνονήτους. — *saggqjand*] Cod. A *sagqjand*.

vi, 10. *vaurts*] Goth. ° γάρ; sed fieri potuit ut librarius *allis* omiserit propter sequens *allaize*, cf. ad Rom. ix, 15. — *faihugeiro*] Massm. l. l. p. 139 legendum esse censet *faihugeironi*, uti Col. iii, 5; nobis e contrario Col. iii, 5 *faihugeironi* ex nostro loco in *faihugeiron* mutandum esse videtur; nam forma feminina esse debet, uti illo loco pronomen *sei* et hoc loco *þizozei* monstrat. — *gaþivaidedun*] subjecerunt, gr. omn. περιέπειραν.

vi, 11. *jai*] profecto, ° gr. omn., vid. Rom. ix, 18, 20. — *friaþva*] cod. A *frijaþva*.

vi, 12. *libain aiveinon*] vitam æternam, ¶ gr. omn.

vi, 13. *anabiuda*] Goth. ° σοί c. codd. ap. Mill. — *andvairþja*] desinit cod. A. — *paunteau*] sic indubitate in cod. B legi Cast. affirmat, exspectabamus aut *pauntiau*, uti scriptum est Matth. xxvii, 2; Luc. iii, 1, aut *pauntjau*; lectio codicis ferri posset, si nomen græcum illi viro Ποντεῖος esset, cum autem Πόντιος appelletur, librarius sine dubio — *eau* pro — *jau* falso scripsit; sic librarii negligentia *e* et *j* permutata sunt etiam Cor. II, viii, 20, et Nehem. vi, 18.

vi, 14. *qum*] sic cod. B; Cast. ⁜ *quma*.

vi, 15. *in*] in, ° gr. omn. — *taikneiþ*] sic cod. B, Cast. ⁜ *taikniþ*. — *jah*] sec. et, ° gr. omn.

vi, 16. *jah*] et, ° gr. — *manne ni ainshun*] hominum non unus, ¶ gr. omn.

DU TEIMAUÞAIU ANÞARA.

I, 1 Pavlus apaustaulus ïesuis xristaus þairh viljan guþs bi gahaitam libainais þizos ïn xristau ïesu.
2 teimauþaiau liubin barna ansts armaio gavairþi fram guþa attin jah xristau ïesu fraujin unsaramma.
3 aviliudo guþa meinamma þammei skalkino fram fadreinam ïn hrainjai gabugdai waiva unsveibando
4 haba bi þuk gaminþi ïn bidom meinaim naht jah daga. gairnjands puk gasaiwan gamunands tagre
5 þeinaize ei fahedais usfullnau. gamaudein andnimands þizos sei ïst ïn þus unliutons galaubeinais sei
6 bauaida faurþis ïn avon þeinai lauïdja jah aiþein þeinai aivneika. aþþan traua þatei jah ïn þus. ïn
þizozei vaihtais gamaudja þuk anaqiujan anst guþs sei ïst ïn þus þairh analagein handive meinaizo.
7, 8 unte ni gaf unsis guþ ahman. faurhteins ak mahtais jah friaþvos jah ïnaheins. ni nunu skamai þuk
veitvodiþos fraujins unsaris ïesuis nih meina bandjins ïs ak miþarbaidei aivaggeljon bi mahtai guþs
9 þis nasjandins uns jah laþondins laþonai veihai ni bi vaurstvam unsaraim ak bi seinai leikainai jah
10 anstai sei gibana ïst unsis ïn xristau ïesu faur mela aiveina. ïþ gasvikunþida nu þairh gabairhtein
nasjandis unsaris ïesuis xristaus gatairandins raihtis dauþau ïþ galiuhtjandins libain jah unriu-
11, 12 rein þairh aivaggeljon. ïn þoei gasatiþs ïm ïk merjands jah apaustaulus jah laisareis þiudo. ïn þizozei
fairinos jah þata vinna. akei nih skama mik unte vait wamma galaubida jah gatraua þammei mah-

INTERPRETATIO. — *AD TIMOTHEUM ALTERA.*

I, 1. Pávlus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei secundum promissiones vitæ hujus in Christo Iesu, 2. Timotheo, dilecto filio. Gratia, misericordia, pax a Deo patre et Christo Iesu domino nostro. 3. Gratias ago Deo meo, cui servio a parentibus in pura conscientia, quomodo indesinenter habeo de te memoriam in precibus meis nocte et die. 4. Cupiens te videre, recordans lacrymarum tuarum, ut gaudio explear, 5. memoriam accipiens hujus, quæ est in te infucatæ fidei, quæ habitavit prius in avia tua Loide et matre tua Evnice; at confido, quod etiam in te. 6. Propter quam rem admoneo te, resuscitare gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum; 7. nam non dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et amoris et sobrietatis. 8. Ne igitur pudeat te testimonii domini nostri Iesu, neque mei vincti ejus, sed collabora evangelio secundum virtutem Dei, 9. hujus servantis nos et vocantis vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum suum placitum et gratiam, quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora æterna, 10. verum manifestata nunc per apparitionem servatoris nostri Iesu Christi, destruentis quidem mortem, verum illuminantis vitam et perpetuitatem per evangelium, 11. in quo positus sum ego prædicans et apostolus et doctor gentilium; 12. propter quam causam etiam hoc patior; sed nec pudet

ANNOTATIONES.

Inscript. In cod. A nulla inscriptio legitur; in cod. B initium usque ad vs. 5 deest; igitur inscriptionem de conjectura addidimus.

I, 1. *gahaitam*] promissiones, gr. omn. ἐπαγγελίαν.

I, 3. *aviliudo*] Cast. ⋇ *aviliuao.* — *meinamma*] meo ° gr. — *unsveibando*] Cast. opinatur, Gothum h. l. neutro uti, quemadmodum Græci, nimirum ἀδιάλειπτον, usi sint; sed vir doctus non vidit, ἀδιάλειπτον non neutrum, sed femininum idque ad μνείαν referendum esse; Gothum autem neutro eam ob causam uti, quia *gaminþi* ejus generis est. Quod si non ad *gaminþi* referretur, dicendum erat *unsveibands aviliudo*, uti legitur Eph. I, 16, cf. Thess. I, v, 17 *unsveibandans bidjaiþ*. Qua opportunitate usi monemus, etiam Thess. I, II, 13 pro *unsveibandanei*, quod Castillionæi auctoritate freti edidimus, scribendum esse *unsveibandans*, eamque lectionem, a nobis jam pridem conjectura inventam, Cast. in codice iterum inspecto invenit. — *þuk*] sic cod. A; Cast. ⋇ *þus*.

I, 4. *tagre þeinaize*] Cast. e loco plane deleticio male *þeinaize tagre* edidit.

I, 5. *lauïdja*] sic cod. A, nos malumus *lauïdjai;* cæterum Gothus pro Λωΐδί legisse videtur Λοΐδι, quia græcum *o* gothice per *au* exprimi solet, quanquam etiam *au* pro græco ω ponitur; *adauneikam* Ἀδωνικάμ Esdr. II, 13. *dauriþaius* Δωρι - s. Δωρόθεος Calend. Goth. *nauel* Νῶε Luc. XVII, 27. *praitauria* πραιτώριον Ioan. XVIII, 33. *trauada* Τρωάς Cor. II, II, 12; Tim. II, IV, 14. *trakauneitidus* Τραχωνίτις Luc. III, 1. — *aivneika*] ab ultimis litteris duabus hujus vocis cod. B incipit, librarius autem pro *ka* male *ra* scripsit. Cæterum pro *aivneika* optamus *aivneikai*. — *aþþan*] Cast. ⋇ *þan*, nam *þan* si significat δέ, in initio enuntiati non ponitur, et Cast. ipse *aþþan* legendum esse existimat, nam ante *þan* in utroque codice locus litteris duabus vacat.

I, 6. *analagein*] sic cod. B; cod. A *lagein*, sic I, v, 22 χεῖρας ἐπιτιθέναι Gothus per simplex *lagjan handuns* convertit.

I, 7. *friaþvos*] cod. A *frijaþvos*.

I, 8. *nunu*] cod. A ⋇ *nu*, nam inter *nu* et *nunu* in sententiis prohibitivis hoc interest, quod *nunu* post negationem ipsam collocatur: Matth. X, 26 et 31 *ni nunu ogeiþ ïzvis ïns*. Rom. XIV, 15 *ni nunu mata þeinamma jainamma fraqistjais*. XIV, 20 *ni nunu ïn matis gatair vaurstv guþs*; *nu* autem inter se ipsum et negationem verbum interpositum habet: Matth. VI, 8 *ni galeikoþ nu þaim*. VI, 31 *ni maurnaiþ nu qiþandans*. Rom. XIV, 13 *ni þanamais nu uns misso stojaima*. Eph. V, 7 *ni vairþaiþ nu gadailans ïm*. Col. II, 16 *ni manna nu ïzvis bidomjai ïn mata*. — *ïesuis*] ° gr., qui habent, Χριστόν addunt.

I, 9. *laþondins*] cod. A *lapondins uns*, vocantis nos, cum edit. Aldin. apud Mill. —

I, 10. *dauþau*] sic pro *dauþu* cod. B; cod. A oblitteratus est, vid. ad Tim. I, I, 16. — *aivaggeljon*] sic cod. A, ut speramus, qui h. l. exesus est; cod. B ⋇ *aivaggejon*.

I, 12. *þammei*] pro *þatei* (ὅτι), vid. ad Phil. II, 24, ubi adde: Marc. XVI, 4 *gaumidedun* þammei *afvalviþs ïst sa stains*. Luc. XVII, 15 *gaumjands* þammei *hrains varþ*. Dicitur etiam Luc. X, 20 þamma *ni faginoþ ei þai ahmans ïzvis ufhausjand. ïþ faginod ïn* þammei cet. (ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑποτάσσεται, χαίρετε δὲ ὅτι κτλ.) — *ïn jainana dag*] cod. B et Cast. ⋇ *ïn jainamma dag;* in cod. B enim *daga* scriptum esse videtur, *a* autem in terminatione librarius cum propter sensum delevisset, præcedens pronomen emendare neglexit.

13 teigs ist þata anafilh mein fastan in jainana dag. frisaht habands hailaize vaurde þoei at mis hausides
14 in galaubeinai jah friaþvai in xristau iesu. þata godo anafilh fastai þairh ahman veihana saei bauiþ
15 in uns. vaist þatei afvandidedun sik af mis allai þaiei sind in asiai. þizei ist fygailus jah airmo-
16 gaineis. gibai armaion frauja auneiseifauraus garda unte ufta mik anaþrafstida jah naudibandjo
17, 18 meinaizo ni skamaida sik. ak qimands in rumai usdaudo sokida mik jah bigat. gibai frauja imma
bigitan armahairtein at fraujin in jainamma daga jah wan filu mais in aifaison andbahtida mis vaila
II, 1, 2 þu kant. þu nu barn mein valiso insvinþei þuk in anstai þizai in xristau iesu jah þoei hausides at
mis þairh managa veitvodja vaurda guþs þo anafilh triggvaim mannam þaiei vairþai sijaina jah an-
3, 4 þarans laisjan. þu nu arbaidei sve gods gadrauhts xristaus iesuis. ni ainshun drauhtinonds fraujin
5 dugavindiþ sik gavaurkjam þizos aldais ei galeikai þammei drauhtinoþ. jah þan jabai haifsteiþ was
6, 7 ni veipada niba vitodeigo brikiþ. arbaidjands airþos vaurstvja skal frumist akrane andniman. fraþei
8 þatei qiþa. gibiþ auk þus frauja fraþi us allaim. gamuneis xristu iesu urrisanana us dauþaim us
9 fraiva davidis bi aivaggeljon meinai. in þizaiei arbaidja und bandjos sve ubiltojis. akei vaurd
10 guþs nist gabundan. inuh þis all gaþula bi þans gavalidans ei jah þai ganist gatilona sei
11 ist in xristau iesu miþ vulþau aiveinamma. triggv þata vaurd jabai miþgadauþnodedum jah
12, 13 miþlibam. jabai gaþulam jah miþþiudanom. jabai afaikam jah is afaikiþ uns. jabai ni galaubjam
14 jains triggvs visiþ afaikan sik silban ni mag. þizei gamaudei veitvodjands in andvairþja fraujins.

INTERPRETATIO.

me, nam scio, cui credidi, et confido, quod potens est hoc traditum meum servare in illum diem. 13. Delineationem habens sanorum verborum, quæ apud me audivisti in fide et amore in Christo Iesu, 14. hoc bonum traditum serva per spiritum sanctum, qui habitat in nobis. 15. Scis, quod averterunt se a me omnes qui sunt in Asia; horum est Fygelus et Ermogenes. 16. Det misericordiam dominus Onesifori domui, nam sæpe me consolatus-est et vinculorum meorum non puduit eum. 17. sed veniens in Romam sollicite quæsivit me et invenit; 18. det dominus ei invenire misericordiam apud dominum in illo die et quam multum magis in Efeso subministravit mihi, bene tu scis. II, 1. Tu igitur, fili mi dilecte, confirma te in gratia hac in Christo Iesu, 2. et quæ audivisti a me per multa testimonia verba Dei, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei sint etiam alios docere. 3. Tu igitur labora uti bonus miles Christi Iesu. 4. Non unus militans domino implicat se negotiis hujus vitæ, ut placeat, cui militat. 5. Et vero si certat quis, non coronatur, nisi legitime luctatur. 6. Laborans terræ cultor debet primum fruges percipere. 7. Intellige, quod dico; dat enim tibi dominus intelligentiam ex omnibus. 8. Recordare Christum Iesum resuscitatum e mortuis e semine Davidis secundum evangelium meum, 9. in quo laboro usque-ad vincula uti maleficus; sed verbum Dei non-est vinctum. 10. Propterque id omne patior de his electis, ut etiam hi salutem assequantur, quæ est in Christo Iesu cum gloria æterna. 11. Fidele hoc verbum, si commortui-sumus, etiam cumvivimus; 12. si patimur, etiam cumregnamus; si non-agnoscimus, etiam is non-agnoscit nos; 13. si non credimus, ille fidelis manet, renuntiare sibi ipsi non potest. 14. Horum recordare testificans in facie domini; verbis

ANNOTATIONES.

I, 13. *habands*] habens, gr. ἔχε, Goth. c. cod. German. ap. Mill.—*friaþvai*] cod. A *frijaþvai*; inter *friaþvai* et *in* in cod. A vacuus locus est, in quo articulus *þizai* (τῇ) scriptum fuisse videtur, quem cod. B omnino omittit.

I, 14. *bauiþ*] vid. ad Rom. VII, 18.

I, 15. *vaist*] cod. B et Cast. ✱ *vaits*, cod. A exstinctus; sic librarii litteras sæpe temere transponunt, cf. Marc. XIV, 13. Cæterum Goth. ° τοῦτο, nisi forte librarius *þata* propter sequens *þatei* negligenter omisit; idem factum est I, I, 9. — *þizei*] horum, sic in cod. B, codex autem A oblitteratus esse pergit; cæterum græcum ὧν per *þizeei* reddendum erat, nec dubitamus quin interpres sic scripserit, librarius autem duplex *e* negligentia semel tantum posuerit, vid. II, 17. — *fygailus*] gr. φύγελλος. — *airmogaineis*] sic Gothus pro Ἑρμογένης suppresso spiritu aspero pronuntiavit, sic infra II, 17 *ymainaius*, cum I, I, 20 recte *hymainaius* scripsisset. Notandum etiam est in eodem nomine proprio græcum *o* parvum per gothicum *o* longum exprimi, cf. ad Phil. IV, 2.

I, 16. *garda*] sic cod. B; Cast. ✱ *gardin*.

I, 17. *usdaudo*] sollicite, gr. σπουδαιότερον.

I, 18. *frauja imma*] dominus ei, ¶ gr. omn.—*mais*] magis, hoc adverbium hoc loco positum sensum plane perturbat, cum autem paulo infra *vaila* positivus pro βέλτιον comparativo legatur, illud *mais*, a librario falso loco scriptum ante aut post *vaila* collocandum esse existimamus. Cæterum h. l. cod. A adeo exstinctus est, ut ubi hæc pagina finiatur, Castillionæo plane dubium sit; pergit autem demum II, 21.

II, 1. *vailso*] dilecte, ° gr. omn.

II, 2. *veitvodja vaurda guþs*] testimonia verba Dei gr. omn. μαρτύρων. Gothum potius μαρτυρίων legisse videri, jam Cast. recte annotavit; *vaurda guþs*, quæ omnino abundant, sine dubio librarius e margine, ubi a glossatore posita erant, huc inseruit, de qua re diximus ad Cor. I, XV, 6 et Prolegg. Cæterum Cast. ✱ jct. *veitvodjavaurda*, Massm. l. l. p. 211 et 212 modo junctim, modo divisim scribit, et ubi dividit *veitvodja* ei adjectivum esse videtur; si autem sic statuitur, quid *guþs*, additamento otiosissimo, fiet? — *triggvaim mannam*] cod. B ✱ *triggvaimannam*, vid. ad Thess. II, III, 17.

II, 3. *xristaus iesuis*] ¶ gr.

II, 4. *fraujin*] domino, græci alii omittunt, alii τῷ θεῷ legunt; Goth. τῷ κυρίῳ in libro suo legit. — *gavaurkjam þizos aldais*] negotiis hujus vitæ. ¶ gr. omn. — *galeikai þammei drauhtinoþ*] placeat cui militat, gr. omn. τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ.

II, 6. *arbaidjands*] cod. B ✱ *arbaidjans*, vid. ad I, I, 3.— *airþos vaurstvja*] terræ cultor, gr. omn. γεωργός; quod si Cast. dicit, Gothis nomen agricolæ non fuisse, quod rudes fuissent et pecudes secuti, eum Massm. l. l. p. 219 sq. optime confutat et patribus nostris rei agrariæ cognitionem fortissime vindicat; modo ne agricolam *bauman* sive *akraman* vocibus barbaricis nominasset, paratum enim erat *vaurstvja*, quod Marc. XII, 1: Luc. XX, 9; Joan. XV, 1 γεωργὸν significat.

II, 7. *gibiþ*] dat, gr. δῴη, Goth. c. codd. δώσει legit. — *us allaim*] ex omnibus, gr. omn. ἐν πᾶσιν.

II, 8. *xristu iesu*] ¶ gr. omn.

II, 11. *jabai*] Goth. ° γάρ.

II, 13. *afaikan*] Goth. c. codd. ° γάρ.

II, 14. *vaurdam — hausjondam*] verbis — audientibus, Gothus sensum magis quam verba textus græci secutus est, convertit enim quasi legisset: λογομαχεῖν

15 vaurdam veihan du ni vaihtai daug niba usvalteinai þaim hausjondam. usdaudei puk silban gakusa-
16 nana usgiban guþa vaurstvjan unaiviskana raihtaba raidjandan vaurd sunjos. iþ þo dvalona usveihona
17 lausavaurdja bivandei unte filu gaggand du afgudein. jah vaurd ïze sve gund vuliþ. þizei vesun ymai-
18 naius jah filetus. þaiei bi sunja usvissai usmetun qiþandans usstass ju vaurþana jah galaubein
19 sumaize usvaltidedun. aþþan tulgus grunduvaddjus guþs standiþ habands sigljo þata. kunþa
20 frauja þans þaiei sind ïs jah afstandai af unselein wazuh saei namujai namo fraujins. aþþan
in mikilamma garda ni sind þatainei kasa gulþeina jah silubreina ak jah triveina jah digana
21 jah suma du sverain sumuþ-þan du unsverain. aþþan jabai was gabrainjai sik þizei vairþiþ
22 kas du sveriþai gaveihaiþ brok fraujin du allamma vaurstve godaize gamanviþ. aþþan juggans
lustuns þliuh iþ laistei garaihtein galaubein friaþva gavairþi miþ þaim bidai anahaitandam
23 fraujan us hrainjamma hairtin. iþ þos dvalons jah untalons sokniins bivandei vitands þatei
24 gabairand sakjons. iþ skalks fraujins ni skal sakan ak qairrus visan viþra allans laiseigs usþulands
25 ïn qairrein talzjands þans andstandandans niu wan gibai ïm guþ ïdreiga du ufkunþja sunjos.
26 jah usskavjaindau us unhulþins vruggon fram þammei gafahanai tiuhanda afar ïs viljin.

NTERPRETATIO.

contendere ad non quidquam prodest nisi (ad) subversionem his audientibus. 15. Stude te ipsum probatum exhibere Deo operatorem inconfusibilem, recte constituentem verbum veritatis. 16. Verum hos ineptos, profanos inanes-sermones devita, nam multum eunt ad impietatem, 17. et verbum eorum uti pus fervet; quorum fuerunt Ymenæus et Filetus, 18. qui circa veritatem secreti versati-sunt, dicentes, resurrectionem jam factam et fidem quorumdam subverterunt. 19. At firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc : novit dominus hos qui sunt ejus, et : discedat ab impietate quisque, qui nominet nomen domini. 20. At in magna domo non sunt solum vasa aurea et argentea, sed etiam lignea et fictilia et quædam ad honorem, quædam autem ad contumeliam. 21. At si quis mundat se his, fit vas ad honorem sanctificatum; utile domino ad omne operum bonorum paratum. 22. At juveniles cupiditates fuge, verum sequere justitiam, fidem, amorem, pacem cum his prece invocantibus dominum ex puro corde; 23. verum has ineptas et stultas quæstiones devita, sciens, quod proferunt concertationes. 24. Verum servus domini non debet concertare, sed mansuetus esse adversus omnes, docibilis, patiens, 25. in mansuetudine docens hos adversantes, num forte det iis Deus pœnitentiam ad cognitionem veritatis, 26. et resipiscant ex diaboli tendicula, a quo capti

ANNOTATIONES.

(γὰρ) εἰς οὐδὲν χρήσιμον εἰ μὴ ἐπὶ κτλ. Cæterum *hausjondam* non mendose scriptum est pro *hausjandam*, uti Cast. opinatur, nam vid. ad Luc. v, 15.

II, 15. *gakusanana*] sic cod. B; Cast. ✱ *gakiusanana*.

II, 16. *dvalona, usveihona*] ineptos, profanos, gr. omn. solummodo βεβήλους. — *lausavaurdja*] Massmanno l. l. p. 126 dubium esse videtur, quia I, I, 6 *lausavaurdei* legatur, sed utrumque recte habet; *lausavaurdja* hoc loco est a *lausavaurdi*, quam formam etiam *andavaurdi* Luc. II, 47; Joan. XIX, 9 et *gavaurdi* Cor. I, XV, 33 habent; *lausavaurdei* autem formatum est uti *aglaitivaurdei* Col. III, 8; *dvalavaurdei* Eph. v, 4; *filuvaurdei* Matth. VI, 8. — *unte — afgudein*] nam — impietatem, Cast. qui, ut fere solet, hoc loco inique, ne dicamus maligne de linguæ gothicæ virtutibus loquitur, sensum horum verborum plane non perspexit, vid. autem quæ annotavimus ad I, III, 8. Nam præpositio ἐπὶ a Gotho non omissa, sed per *du* reddita et ad *afgudein* posita est, neque si vere abesset, Cast. dicere debebat, per *unte* posse reddi, id quod Massm. l. l. p. 134 jam animadvertit; neque *und filu* h. l. dici potest, nam hoc, nisi cum *mais* junctum, ante comparativum non invenitur, vid. Luc. XVIII, 39; Cor. II, III, 9; Phil. I, 23.

II, 17. *gund vuliþ*] Cast. ✱ *gun svuliþ*, cod. B *gun.. vuliþ*, littera inter *n* et *v* omnino deleta; cum igitur *gunt*, *kund* apud Germanos veteres et *gund* apud Anglosaxones pus, saniem significet (Graff IV, 219), deinde *svulan* gothicum non sit, *vulan* autem jam Rom. XII, 11 inveniatur, non dubitamus lectionem nostram pro certa habere, neque multum adfuit, quin Massmann., qui l. l. p. 201 *guns vuliþ* conjecit, et Grimm, qui Gram. I, 564 (3 edit.) *gunds vuliþ* optavit, rectam lectionem invenirent. — *vesun*] fuerunt, gr. omn. ἐστί; pariter cum duobus subjectis singularibus verbum plurale ponitur Luc. II, 43 *vissedun ïosef jah aiþei*, gr. ἔγνω Ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ. — *ymainaius*] vid. ad I, 15; Cast. edidit *ymainaïus*, dicit autem in codice super *i* non duo tantum, sed tria puncta posita esse videri. Sed neque scriptores horum codicum in mediis verbis puncta scribere neque Gothi sonum *ai* in his nominum terminationibus pronuntiando distrahere solent. Fortasse illa puncta maculæ membrana fortuito factæ sunt, cf. Massm. Skeir. p. 17.

II, 18. *sunja*] cod. B et Cast. ✱ *sunjai*, quod satis inepte dictum esset, non enim κατὰ τὴν ἀλήθειαν sed περὶ τὴν ἀλήθειαν aberraverunt. Orta autem codicis lectio e terminatione verbi sequentis *usvissai*, vid. Skeir. p. 33, 10 *miþ baitreins þrairheins*, pro *baitrein*. cf. Cor. II, III, 18 cod. B *af fraujins ahmins* pro *ahmin*; Skeir. 40, 20 *du daupeinais garehsnais* pro *garehsnai*, ubi librarius terminatione præcedente in errorem inductus est. — *galaubein — usvaltidedun*] fidem — subverterunt, ¶ gr. omn.

II, 20. *sverain — unsverain*] Massm. l. l. p. 132 recte dicit, hanc codicis lectionem falsam et aut *sverainai — unsverainai*, aut *sverein — unsverein* legendum esse; nam de accusativo post *du* præpositionem posito, ad exemplum Col. IV, 10. 13. h. l. cogitari non debet.

II, 21. *gaveihaiþ*] Goth. ° καὶ. — *du*] pergit cod. A.

II, 22. *fridþva*] cod. A *frijaþva*. — *bidai anahaitandam*] prece invocantibus, gr. solummodo ἐπικαλουμένων, sic Rom. X, 13; cf. Thess. I, IV, 1. — *fraujan*] ita recte in cod. A; in cod. B dubito an legam *frauja*, quod mendum librarii. CAST.

II, 25. *andstandandans*] resistentes, gr. ἀντιδιατιθεμένους, Goth. c. codd. ἀντικειμένους legit, vid. I, I, 10; Gal. V, 17; Thess. II, II, 4. — *niu wan*] Castillionæo videtur Luc. IV, 11 *wan ni* (imo *ei wan ni*) eadem significatione dici, qua h. l. *niu wan*; nobis non idem videtur, sed Gothus sensum, utroque loco diversum, optime perspexit, id quod ejus translatio utriusque loci diversa comprobat.

II, 26. *usskarjaindau*] sic cod. B; cod. A *usskarjaindau*. Lectionem codicis B cum Castillionæo præferimus, propterea quod Gothus etiam Cor. I, XV, 34 ἐκνήφειν per *usskavjan sik* et Thess. I, V, 8 νήφωμεν per *usskavai sijaima* convertit; lectionem codicis A, quæ Massmanno l. l. p. 138, 203 valde arridet et quam (allato veterosaxon. *scerian*) *ordinare*, *ornare* explicat, ferremus, si h. l. mentio ordinationis vel ornatus cujusdam (ex diaboli tendiculis) sensui apta

III, 1, 2 aþþan þata kunneis ei in sþedistaim dagam atgaggand jera sleidja. jah vairþand mannans sik
friondans faihugairnai bihaitjans hauhhairtai vajamerjandans fadreinam ungawairbai launavargos
3 unairknai unhunslagai unmildjai fairinondans ungahabandans sik unmanariggvai unseljai
4, 5 fralevjandans untilamalskai ufbaulidai frijondans viljan seinana mais þau guþ habandans hivi
6 gagudeins iþ math izos invidandans. jah þans afvandei. unte us þaim sind þaiei sliuþand in
gardins jah frahunþana tiuhand qineina afhlaþana fravaurhtim þoei tiuhanda du lustum missalei-
7, 8 kaim. sinteino laisjandona sik ni aiv wanhun in ufkunþja sunjos qiman mahteiga. aþþan þamma
haidau ei jannis jah mambres andstoþun moseza sva jah þai andstandand sunjai mannans fravaur-
9 þanai abin uskusanai bi galaubein. akei ni þeihand du filusnai unte unviti ize svikunþ vairþiþ
10 allaim svasve jah jainaize vas. iþ þu galaista is laiseinai meinai usmeta muna sidau galaubeinai
11 usbeisnai friaþvai þulainai. vrakjom vunnim wileika mis vaurþun in antiaukiai in eikaunion in
12 lystros wileikos vrakos usþulida jah us allaim mik galausida frauja. jah þan allai þaiei vileina
13 gagudaba liban in xristau iesu vrakos vinnand. iþ ubilai mannans jah liutai þeihand du vairsizin
14 airzjai jah airzjandans. iþ þu framvairþis visais in þaimei galaisides þuk jah gatrauaida sind þus
15 vitands at wamma ganamt. jah þatei us barniskja veihos bokos kunþes þos mahteigons þuk
16 usfratvjan du ganistai þairh galaubein þo in xristau iesu. all boko gudiskaizos ahmateinais jah

INTERPRETATIO.

ducuntur post ejus voluntatem. III, 1. At hoc cognoscas, quod in ultimis diebus accedunt anni difficiles, 2. et fiunt homines se amantes, pecuniæ-cupidi, jactatores, superbi, maledici, parentibus non-obedientes, ingrati, impii, 3. non-libantes, non-diligentes, calumniantes, non-continentes se, inmansueti, bonorum-inimici, 4. prodentes, protervi, inflati, amantes voluntatem suam magis quam Deum, 5. habentes speciem pietatis, verum virtutem ejus negantes; etiam hos devita. 6. Nam ex his sunt, qui irrepunt in domos et captivas agunt mulierculas oneratas peccatis, quæ aguntur ad cupiditates varias, 7. semper docentes se, non tempore ullo in cognitionem veritatis venire potentes. 8. At hoc modo quo Iannis et Mambres restiterunt Mosi, sic etiam hi resistunt veritati, homines deperditi mente, reprobati de fide. 9. Sed non proficiunt ad multitudinem, nam insipientia eorum manifesta fit omnibus sicuti etiam illorum fuit. 10. Verum tu sectator es doctrinæ meæ, vitæ-rationi, proposito, mori, fidei, longanimitati, amori, patientiæ, 11. persecutionibus, passionibus, qualia mihi facta-sunt in Antiocia, in Iconio, in Lystris, quales persecutiones passus-sum et ex omnibus me liberavit dominus. 12. Et autem omnes, qui volunt pie vivere in Christo Iesu, persecutiones patiuntur. 13. Verum mali homines et simulatores proficiunt ad pejus, errantes et errare-facientes; 14. verum tu porro maneas, in quibus docuisti te et (quæ) credita sunt tibi, sciens a quo accepisti, 15. et quod a pueritia sacros libros nosti hos valentes te instruere ad salutem per fidem hanc in Christo Iesu. 16. Omne librorum divinæ spirationis et utiles ad doctrinam, ad vituperationem, ad instru-

ANNOTATIONES

esset. Passivi autem pro activo cum *sik* positi simile exemplum invenies Cor. I, xv, 33 *ni afairzjaindau* (irret euch nicht! Gall. *fasse que vous ne vous trompiez pas!*).—*fram þammei gafahanai tiuhanda*] a quo capti ducuntur, gr. omn. ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ, Goth. c. Vulg.; cæterum cod. A pro *tiuhanda* præbet *habanda* (tenentur).— *afar*] post, gr. omn. εἰς.

III, 1. *jera*] anni, gr. omn. καιροί.

III, 2. *jah*] et, gr. γάρ.—*friondans*] cod. A *frijondans* et in marg. *seinaigairnai*, perperam pro *seinagairnai*, sic idem cod. Tit. I, 10 *lausaivaurdai* pro *lausavaurdai*; hoc mendum e terminatione sequentium ortum est; aut cum librarius ejusdem codicis Tim. I, I, 4 *andalausaize* pro *andilausaize* male scripserit, fere adducimur ut suspicemur, hunc hominem verba nonnunquam scripsisse, uti os vulgi ea indistincte pronuntiaret. Cæterum etiam div. *seina gairnai* scribendum est, nam cum pronominibus verba componi non solent.— *hauhhairtai*] cod. B ⁕ *hauhairtai*.—*unairknai*] cod. A *unairknans*.

III, 3. *unhunslagai, unmildjai*] non-libantes, non-diligentes, ¶ gr.— *unmanariggvai*] cod. A ⁕ *unmanarigvai*.—

III, 4. *frijondans viljan seinana*] amantes voluntatem suam, gr. omn. φιλήδονοι, quod est *voluptatem* amantes; Castillionæo probabile videtur, Gothum latinas versiones sequentem in iis pro *voluptatem* legisse *voluntatem*; cf. ad Eph. II, 3. — *þau*] Cast. ⁕ *þan*.

III, 5. *jah þans*] cod. A *jaþ-þans*.

III, 6. *þaiei*] sic recte cod. A; cod. B et Cast. ⁕ *þoei*, quæ. — *du lustum*] ad cupiditates, gr. omn. ἐπιθυμίαις, casu instrumentali; cæterum pro *lustum* cod. A ⁕ *luslustum*, cf. ad Ioan. IX, 41.

III, 7. *ni*] non, cod. A c. gr. omn. *jan-ni*, καὶ μή.

III, 8. *þamma—ei*] vid. ad Luc. I, 20 et ad Col. I, 9. cf. Rom. IX, 20 et ad Luc. X, 5.— *iannis*] cod. A *nnes*.—*mambres*] gr. Ἰαμβρῆς.

III, 9. *svikunþ*] cod. A marg. *gatarhiþ*, famosa.— *jah*] etiam. ° cod. B, in cod. A supra lineam scriptum est.

III, 10. *galaista is*] Cast. et Massm. l. l. p. 138 *galaistais*, quod ab utroque librario male pro *galaistjais* scriptum esse illi opinantur; sed quid quæsumus conjunctivus hoc loco et hac verborum structura significat, cum textus græcus perfectum habeat? Lectioni nostræ fides datur e Gal. VI, 16 *sva managai sve þizai garaideinai galaistans sind*, ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσι; Marc. I, 36 *jah galaistans vaurþun imma*, καὶ κατεδίωξαν αὐτόν. Cæterum cod. A marg. ⁕ *galaisides* pro *galaistides* (secutus es). — *laiseinai meinai*] doctrinæ meæ, ¶ gr. omn. — *sidau*] mori, ° gr. omn.— *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.

III, 11. *lystros*] cum hæc forma dativi non gothica sit, interpres græca forma usus esse videtur, quod eum sæpius fecisse inter omnes constat, sic *iairusaulymon*, *gazaufylakio*, *þoman* al.; *o* autem posuit pro græco οι, quia hæc vocalis linguam gothicam plane deficit; Βέροια igitur in Calend. Goth. per *bairauja* redditur. — *vrakos*] cod. A *vrakjos*, cf. ad Gal. VI, 12. — *usþulida*] sic uterque cod. ⁕ pro *usþulaida*.

III, 13. *du vairsizin*] cod. A marg. *du ubeiamma* (sic pro *ubilamma*, vid. ad Luc. VIII, 17), ad malum.— *airzjai jah airzjandans*] errantes et errare facientes, ¶ gr. omn.; Goth. cum Vulg.

III, 14. *framvairþis*] porro (non *constans*, uti Cast. interpretatur], ° gr. omn.—*jah*] sic cod. B; in cod. A utrum *jan* an *jau* scriptum sit, Cast. discernere non potuit.

III, 15. *usfratvjan*] sic codd. pro *usfraþian* aut *usfraþvjan*, uti Castillionæo videtur.

III, 16. *garaihteinai—garaihtein*] Cast. vult notari, *garaihteins* hoc versu et græco ἐπανόρθωσις et δικαιοσύνη respondere; sed errat ille quidem, nam *garaih*

17 þaurftos du laiseinai du gasahtai du garaihteinai du talzeinai in garaihtein. ei ustaunans
IV, 1 sijai manna guþs du allamma vaurstve godaize gamanviþs. veitvodja in andvairþja guþs jah
2 fraujins xristaus iesuis saei skal stojan qivans jah dauþans bi qum is þiudinassu is. merei vaurd
3 stand uhteigo unuhteigo gasak gaþlaih gawotei in allai usbeisnai jah laiseinai. vairþiþ mel þan
4 haila laisein ni usþuland ak du seinaim lustum dragand sis laisarjans suþjondans hausein. aþþan
5 af sunjai hausein afvandjand iþ du sþillam gavandjand sik. iþ þu andaþahts sijais in allaim
6 arbaidei vaurstv vaurkei aivaggelistins andbahti þein usfullei. aþþan ik ju hunsljada jah mel
7, 8 meinaizos disvissais atist. haifst þo godon haifstida run ustauh galaubein gafastaida. þaþro þan
galagiþs ist mis vaiþs garaihteins þanei usgibiþ mis frauja in jainamma daga sa raihta staua.
9, 10 aþþan ni þatainei mis ak jah allaim þaiei frijond qum iss. sniumei qiman at mis sprauto. unte
demas mis bilaiþ frijonds þo nu ald jah galaiþ du þaissalauneikai krisþus du galatiai teitus
11 du dalmatiai. lukas ist miþ mis ains marku andnimands brigg miþ þus silbin unte ist mis bruks
13 du andbahtja. aþþan tykeiku insandida in aifaison. hakul þanei bilaiþ in trauadai at kàrpau
14 qimands atbair jah bokos þishun maimbranans. alaiksandrus aizasmiþa managa mis unþiuþa
15 ustaiknida. usgildiþ imma frauja bi vaurstvam is. þammei jah þu vitai filu auk andstoþ
16 unsaraim vaurdam. in frumiston meinai sunjonai ni manna mis miþvas ak allai mis biliþun.
ni rahnjai.. .— —

INTERPRETATIO.

ctionem, ad institutionem in justitia, 17. ut perfectus sit homo Dei ad omne operum bonorum paratus. IV, 1. Testificor in facie Dei et domini Christi Iesu, qui debet judicare vivos et mortuos in adventu ejus, regno ejus; 2. prædica verbum, insta opportune, importune, vitupera, adhortare, increpa in omni patientia et doctrina. 3. Fit tempus cum sanam doctrinam non patiuntur, sed ad suas cupiditates acervant sibi doctores titillantes auditum; 4. at a veritate auditum avertunt, verum ad fabulas convertunt se. 5. Verum tu sobrius sis in omnibus, labora, opus operare evangelistæ, ministerium tuum exple. 6. At ego nunc sacrificor et tempus mei discessus adest. 7. Pugnam hanc bonam pugnavi, cursum finivi, fidem servavi; 8. inde autem imposita est mihi corona justitiæ, quam dat mihi dominus in illo die, hic justus judex; at non solum mihi, sed etiam omnibus qui amant adventum ejus. 9. Festina venire ad me celeriter; 10. nam Demas me deseruit amans hanc nunc vitam et profectus-est ad Thessalonicem, Crispus ad Galatiam, Titus ad Dalmatiam; 11. Lucas est cum me unus; Marcum excipiens duc cum te ipso, nam est mihi utilis ad ministerium. 12. At Tycecum misi in Efesum. 13. Penulam, quam reliqui in Troade apud Carpum, veniens affer et libros, maxime membranas. 14. Alexander ferrarius-faber multis me malis affecit; remunerat ei dominus secundum opera ejus; 15. quem etiam tu cave, multum enim restitit nostris verbis. 16. In prima mea defensione non homo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt; ne impute[tur]— —

ANNOTATIONES.

teinai sensu transitivo a *garaihteins*, *garaihtein* autem sensu intransitivo a *garaihtei* est.

III, 17. *manna guþs*] homo Dei, ¶ gr. omn.; Goth. cum Vulg.

IV, 1. *fraujins*] domini. ° gr.—*xristau iesuis*] ¶ gr. —*bi*] in gr. *κατὰ*. — *qum*] Massmanno l. l. p. 204 dativus, elisione ortus, esse videtur, cujus miræ conjecturæ nulla est necessitas, nam *bi* etiam aliis locis sic cum accusativo ponitur.—*is*] pr., Goth. ° *καὶ*.

IV, 2. *stand*] cod. A *instand*. — *uhteigo*] sic rectius cod. A, cod. B. *ohteigo*, cf. ad Luc. IV, 13.— *gaþlaih gawotei*] adhortare, increpa, ¶ gr.

IV, 3. *vairþiþ*] Goth. ° *γάρ* .—*dragand sis*] acervant sibi, ¶ gr.; cæterum cod. A *gadragand*, coacervant. — *suþjondans*] cod. A *suþjandans*, cf. ad II, 14. Cæterum Goth. h. l. sensum magis quam verba sequitur; *suþjondans* enim est accusativus ad *laisarjans* referendus et interpretandum est : quærunt magistros, qui aures suas delectent.

IV, 4. init. Goth. ° *καὶ*.

IV, 6. *disvissais*] discessus, cod. A marg. *gamalteinais*, dissolutionis.

IV, 8. *þaþro þan*] inde autem, cod. A *þaþroh*, inde.—*vaiþs garaihteins*] corona justitiæ, ¶ gr. omn. —*raihta*] cod. A *garaihta*, quod multo frequentius est, cf. tamen ad Rom. IX, 33.

IV, 10. *jah*] cod. A *jag—*.—*krispus*] sic cod. B cum Syr.; cod. A *kreskus*, cum gr. — *teitus du dalmatiai*] Titus ad Dalmatiam, ° cod. B.

IV, 11. *miþ mis ains*] cum me unus, ¶ gr. — *andbahtja*] desinit cod. B.

IV, 13. *hakul*] sic in cod. A, quod Massm. l. l. p. 127 sq. conjectura invenit; Cast. ⁎ *hakga*.

IV, 14. *alaiksandrus*] cod. A ⁎ *alaiaiksandrus*, de qua falsa syllabarum repetitione vid. ad Ioan. IX, 41.— *usgildiþ*] retribuit (ἀποδώσει), gr. ἀποδώη.

IV, 16. *miþvas*] cod. A ⁎ *miþvasa*. — *ni*] Goth. *αὐτοῖς* aut omisit, aut post λογισθείη in codice suo invenit, quanquam in nullo eorum librorum, quos habemus, sic legitur.

DU TEITAU ANASTODEIÞ.

I, 1 Pavlus skalks guþs iþ apaustaulus iesuis xristaus bi galaubeinai gavalidaize guþs jah ufkunþja sun-
2 jos sei bi gagudein ist. du venai libainais aiveinons þoei gahaihait unliugands guþ faur mela aiveina.

INTERPRETATIO. — *AD TITUM INCIPIT.*

I, 1. Pavlus servus Dei, verum apostolus Iesu Christi, secundum fidem electorum Dei et cognitionem veritatis, quæ secundum pietatem est, 2. ad spem vitæ æternæ, quam promisit non-mentiens Deus ante tem-

ANNOTATIONES.

Fragmenta hujus epistolæ usque ad I, 10 in cod. B, I, 9 — II, 1 in cod. A leguntur et jam edita sunt in *Specim. Ulfilæ partium ineditarum*, Mediol. 1819 p. 18 sq.

Inscript. *anastodeiþ*] de hoc verbo nihil nisi littera prima in codice superest. CAST. cf. Prolegg.

3 iþ atbairhtida mela svesamma vaurd sein in mereinai sei gatrauaida ist mis bi anabusnai nasjandis
4 unsaris guþs. teitau valisin barna bi gamainjai galaubeinai ansts jah gavairþi fram guþa attin jah
5 xristau iesu nasjand unsaramma. in þizozei vaihtais bilaiþ þus in kretai in þize ei vanata atga-
6 raihtjais jah gasatjais and baurgs praizbytairein svasve ik þus garaidida. jabai was ist ungafairinonds
7 ainaizos qenais aba barna habands galaubeina ni in usqissai usstiureins aiþþau ungawairba. skaluþ-
þan aipiskaupus ungafairinoþs visan sve guþs fauragaggja ni bauhbairts ni bihaitja ni þvairhs ni
8, 9 veinnas ni slahals ni aglaitgastalds. ak gastigods bleiþs andaþahts garaihts veihs gaþaurbs. an-
danemeigs bi laiseinai vaurdis triggvis ei mahteigs sijai jah gaþlaihan in laiseinai hailai jaþ-þans
10 andstandandans gasakan. sind auk managai ungawairbai lausavaurdai lutondans þishun þai us bi-
11 maita. þanzei skal gasakan þaiei gardins allans usvaltjand laisjandans þatei ni skuld ist in faihu-
12 gairneins. qaþ auk sums ize sves ize praufetus kretes sinteino liugnjans ubila biarja vambos latos.
13, 14 so ist veitvodei sunjeina in þizozei fairinos gasak ins wassaba ei hailai sijaina in galaubeinai. ni
15 atsaiwandans judaiviskaize spilli jah anabusne manne afvandjandane sis sunja. aþþan all hrain
hrainjaim iþ bisaulidaim jah ungalaubjandam ni vaiht hrain ak bisaulida sind ize jah aha jah miþ-
16 vissei. guþ andhaitand kunnan iþ vaurstvam invidand andasetjai visandans jah ungalaubjan-
II, 1 dans jah du allamma vaurstve godaize uskusanai. iþ þu rodei þatei gadof ist þizai hailon
laiseinai — —

INTERPRETATIO.

pora æterna, 3. verum manifestavit tempore proprio verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum servatoris nostri Dei, 4. Tito, dilecto filio, secundum communem fidem, gratia et pax a Deo patre et Christo Iesu servatore nostro. 5. Propter quam rem reliqui te in Creta, propter hæc ut defectum corrigas et constituas per urbes presbyterium sicuti ego tibi ordinavi. 6. Si quis est integer, unius feminæ maritus, filios habens fideles, non in diffamatione luxuriæ aut non-obedientes. 7. Debetque enim episcopus irreprehensus esse, uti Dei dispensator, non superbus, non jactator, non iracundus, non vinolentus, non percussor, non turpis-lucri-studiosus; 8. sed hospitalis, benignus, sobrius, justus, sanctus, modestus, 9. curans secundum doctrinam verbum fidele, ut potens sit et consolari in doctrina sana et hos reluctantes arguere. 10. Sunt enim multi non-obedientes, vaniloqui, seducentes, maxime hi ex circumcisione, 11. quos debet arguere; qui domos totas subvertunt, docentes quod non debitum est propter lucri-turpis-cupiditatem. 12. Dixit enim quidam eorum, proprius eorum propheta: Cretes semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. 13. Hoc est testimonium verum, propter quam causam argue eos severe, ut sani sint in fide, 14. non spectantes judaicas fabulas et præcepta hominum avertentium sibi veritatem. 15. At omne purum puris, verum maculatis et infidelibus non quidquam purum sed maculata sunt eorum et mens et conscientia. 16. Deum confitentur nosse, verum operibus negant, abominabiles existentes et non-credentes et ad omne operum bonorum reprobati. II, 1. Verum tu loquere, quod decens est huic sanæ doctrinæ — —

ANNOTATIONES.

I, 3. *atbairhtida*] sic cod. B; Specim. ⁎ *atbairhida*. — *mela svesamma*] tempore proprio, gr. omn. καιροῖς ἰδίοις.

I, 4. *valisin*] sic cod. B; Specim. ⁎ *validin*, hoc enim est optato (vid. Cor. II, v, 8; Phil. I, 22), γνήσιος autem convertitur per *valis*, vid. Phil. IV, 3; Tim. I, I, 2; cf. II, II, 1. Col. III, 12. — *galaubeinai*] sic cod. B; Specim. ⁎ *galaubeinais*. — *jah*] pr., gr. ἔλεος. — *xristau iesu*] gr. κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

I, 5. *þizozei vaihtais*] quam rem. gr. omn. τούτου. — *in þize ei*] propter hæc ut, gr. omn. ἵνα; cæterum Cast. ⁎ jcl. *þizeei*; sic etiam Neh. v, 18 *in þize ei ni* div. scribendum est. — *vanata*] sic cod. B; Specim. ⁎ *van*[*an*]. — *and*] sic cod. B; Specim. ⁎ *ana*. — *praizbytairein*] presbyterium, gr. omn. πρεσβυτέρους, Goth. c. Latin. —

I, 6. *ungafairinonds*] vid. ad Tim. I, III, 2.

I, 7. *ni bihaitja*] non jactator, ° gr. omn.; cæterum Specim. ⁎ *ni bihatgja*; neque significat *bihaitja* jurgiosus, uti Cast. Specim. p. 30 convertit, neque iracundus (ὀργίλος), uti Massm. Skeir. Gloss. p. 137 interpretatur, sed ἀλαζών, jactator, vid. Tim. II, III, 2, e quo loco gemello illud *ni bihaitja* huc ductum esse videtur.

I, 8. *gaþaurbs*] sic cod. B; Cast. ⁎ *gataurbs*, Specim. ⁎ *gaþair*[*d*]*s*.

I, 9. *vaurdis*] incipit cod. A. — *vaurdis triggvis*] verbum fidele, ¶ gr. omn.; cæterum pro *triggvis*, recta lectione codicis B, cod. A ⁎ *triggvs*, Specim. ⁎ *traiggvs*.

I, 10. *managai*] Goth. c. codd. ° καί. — *lausavaurdai*] cod. A ⁎ *lausaivaudai*, vid. ad Tim. II, III, 2; cæterum Goth. ° καί. — *þishun*] desin. cod. B.

I, 11. *gardins allans*] domos totas, ¶ gr. omn.

I, 12. *auk*] enim, ° gr.; Goth. aut cum cod. *d* ap. Mi. γάρ, aut cum cod. F et G δέ legit, sic *auk* pro græco δέ legitur Rom. VIII, 10; Cor. I, x, 20; xv, 50; cf. *auk jah* pro δὲ καί Cor. I, I, 16; II, XIII, 9. — *kretes*] sic cod. pro *kreteis*, cf. ad Luc. x, 5 et Thessal. II, III, 17. — *biarja*] sic. cod. A; Specim. ⁎ *unbiarja*, cf. Grim. Gr. I, 59 (3 edit.). Cæterum cum hæc verba versum heroicum, quem Paulus apostolus ab Epimenide vate desumpserit (vid. Blomf. ad Callim. Iov. 8), efficere inter omnes constet, Massm. l. l. p. 224 etiam verba gothica in ejusmodi versum compescere studuit; fecit autem hunc:
kretos (sic!) | *sintei-* | *no* [*ga*]- | *liugnjans* | *ubila* | *biar-* | *ja*.
Medius fidius næ, versus bellissimus!

I, 13. *ist*] gr. omn. ante *sunjeina*. — *wassaba*] sic nunc Cast. edidit, cum Specim. ⁎ *þrussaba* edidisset, duæ enim litteræ priores in cod. exesæ sunt; *wassaba* adverbium firmatur ex substantivo *wassei*, ἀποτομία, Rom. XI, 22 *þrussaba* autem nihil habet, quo probetur.

I, 14. *spilli*] sic cod. A pro *spille*, vid Rom. VII, 5; Grimm I, 36. **). — *afvandjandane sis sunja*] *sis* non abundat, uti Cast. existimat, sed addito *sis* Gothum verba media reddere, etiam Massm. l. l. p. 125 recte monet.

I, 16. *uskusanai*] cod. A marg. *ungakusanai*, quod etiam græco ἀδόκιμος respondet, vid. Cor. II, XIII, 5 sq.

DU FILEMAUNA.

11, 12 — iþ nu þus jah mis þruks. þanuh insandida. iþ þu ina þat-ist meinos brusts andnim.
13, 14 þanei ik vilda at mis gahaban ei faur þuk mis andbahtidedi in bandjom aivaggeljons. iþ inu þein
15 ragin ni vaiht vilda taujan ei ni svasve bi nauþai þiuþ þein sijai ak us lustum. aufto auk duþe af-
16 gaf sik du weilai ei aiveinana ina andnimais. ju ni svasve skalk ak ufar skalk broþar liubana us-
17 sindo mis iþ wan filu mais þus jah in leika jah in fraujin. jabai nu mik habais du gamana andnim þana
18 19 sve mik. iþ jabai wa gaskoþ þus aiþþau skula ist þata mis rahnei. ik pavlus gamelida meinai handau
20 ik usgiba ei ni qiþau þus þatei jaþ-þuk silban mis skula is. jai broþar ik þeina niutau in fraujin
21 anaþrafstei meinos brusts in xristau. gatrauands ufhauseinai þeinai gamelida þus vitands þatei
22 jah ufar patei qiþa taujis. bijandzuþ-þan manvei mis saliþvos venja auk ei þairh bidos izvaros fra-
23 gibaidau izvis. goleiþ þuk aipafras sa miþfrahunþana mis in xristau iesu — —

INTERPRETATIO. — *AD FILEMONEM*.

11. — verum nunc tibi et mihi utilis. 12. Huncce misi; verum tu eum, id est mea viscera, excipe; 13. quem ego volui apud me retinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis evangelii. 14. Verum sine tuo consilio non quidquam volui facere, ut non sicuti secundum necessitatem bonum tuum sit, sed ex animi-promptitudinibus. 15. Forsitan enim ideo detulit se ad tempus, ut æternum eum excipias, 16. jam non sicuti servum, sed supra servum, fratrem dilectum, maxime mihi, verum quam multo magis tibi et in carne et in domino? 17. Si igitur me habes ad socium, excipe hunc uti me. 18. Verum si quid nocuit tibi aut debitor est, hoc mihi imputa. 19. Ego Pavlus scripsi mea manu, ego reddo, ut non dicam tibi, quod et tui ipsius mihi debitor es. 20. Profecto, frater, ego te fruar in domino; refice mea viscera in Christo. 21. Confidens obsequio tuo scripsi tibi, sciens, quod etiam supra quod dico facis. 22. Simulque vero para mihi hospitium; spero enim, ut per preces vestras doner vobis. 23. Salutat te Epafras, hic concaptivus mihi in Christo Iesu — —

ANNOTATIONES.

Quæ de hac epistola supersunt, in solo cod. A continentur.

11. *þanuh*] Cast. existimat, Gothum pro ὃν legisse οὖν; sed hujus conjecturæ nulla est necessitas, *þanuh* pro *panei* dictum est, uti sæpius, vid. ad Joan. VIII, 26, ubi adde Luc. XVI, 20· XVII, 12. — *insandida*] misi, gr. ἀνέπεμψα.

12. *meinos brusts*] mea viscera, cod. A marg. *meina h[air]þra*, quod idem significat; litteras *air*, cum membranæ parte abscissas, Cast. probe restituit, vid. Cor. II, VI, 12.

14. *þiuþ þein sijai*] cod. A et Cast. ✱ *þiuþeinssijai*, modo omissa littera *þ* propter sequentem eamdem (vid. ad Marc. X, 44), modo falso duplicata littera *s*. — *us lustum*] cod. A marg. *gabaurjaba* (libenter), quod sæpius pro ἡδέως positum est, vid. Marc. VI, 20; XII, 37; XIV, 65; Cor. II, IX, 15.

19. *þuk silban mis skula is*] notandum est, ad *skula is*, pariter atque nos hodieque loquimur, accusativum esse positum, quasi illud esset verbum transitivum; Rom. autem XIII, 8. *ni ainummehun vaihtais skulans sijaiþ*, res debita genitivo ponitur. De accusativis, similiter ita positis, cf. Grimm Gr. IV, 755 sqq.

22. *bijandzuþ-*] unde hoc verbum ductum sit et quid vere significet, adhuc dubium est. Cast. Spec. p. 31 comparat anglosax. *bigeondan*, angl. *beyond*, et convertit per *prœterea*; Grimm Gr. II, 127 *) a verbo *bijan* (i. e. præterire, transire, progredi) ducit, et genitivum participii anomalum esse et pro adverbio positum *pariter*, *ulterius*, *prœterea* significare, existimat. Si *bijands* vere est participium, quod non dubitamus, etiam nominativus esse potest (Grimm autem genitivum aut pluralis accusativum esse putat), ad subjectum enuntiati referendus, hoc sensu: *pergens*, *addens* para mihi hospitium; sic pro adverbiis græcis Gothus participia ponit: Cor. I, XVI, 10 *ei taimanþaius unagands sijai at izvis*, gr. ἀφόβως γένηται. Thess. I, II, 13 *veis aviliudom guþa unsveibandans* (sic pro edito *unsveibandane* in cod. legitur) gr. ἀδιαλείπτως. sic V, 17. Aliis autem locis ἅμα, quod gr. h. l. habent, gothice est *samana* Ps. LIII, 3; Col. IV, 3; Thess. I, V, 10, aut *suns* Thess. I, IV, 17.

FRAGMENTA
VETERIS TESTAMENTI.

I. PSALMORUM FRAGMENTUM.

LIII,2,3 . . . saei fraþjai aiþþau sokjai guþ. allai usvandidedun, samana unbrukjai vaurþun.

INTERPRETATIO.

LII, 2. . . qui intelligat aut requirat Deum. 3. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti-sunt.

ANNOTATIO.

Psalm. Si Gothi reliquos veteris Testamenti libros in sermonem suum conversos habebant, (vid. Prolegg. col. 463) etiam librum Psalmorum (*bokos psalmo* Luc. XX, 42, cf. Eph. IV, 8 cod. A marg.) translatum iis fuisse, certum putari posse existimamus, maxime cum *Sunja* et *Frithila*, sacerdotes gothici, iis operam suam impendisse ferantur (Massm. Skeir. p. 88*). Illius quidem psalmorum translationis nunc habemus fragmenta; nam illorum locorum, qui inde in novo Testamento allegantur, interpretatio ducta est non e psalmorum libro ipso, sed e græco novi Testamenti textu, vid. Eph. IV, 8, ubi Gothus cum Apostolo dicit: *ussteigands in hauhiþa ushanþ hunþ jah atuhgaf gibos mannam*, cum psalm. LXVIII, 19 ἀναβὰς εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν· ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώπῳ dicatur. Sic. Joan. XIII, 18 *saei matida miþ mis hlaib ushof ana mik fairzna seina.* ubi Ulfilas recedens et ab Hebr. et a Septuag. (Ps. XLI, 10) e textu græco Evangelistæ hausit. Luc. XX, 42 *gaþ frauja du fraujin meinamma: sit af taihswon meinai, unte ik galagja fijands þeinans fotubaurd fotive þeinaize*, ubi Evangelista cum Septuaginta (Ps. CX, 1) omnibus verbis concinit. Nam certum est, interpretationem veteris Testamenti a Gothis non e codice hebraico factam esse, sed ex illa translatione græca, maxime ex eo illius textu, quem Complutensis editio continet, aut ex Vulgata, versione latina, quæ cum textu Complutensi ex eodem fonte fluxit; vid. Prolegg. col. 479. In hujus sententiæ fidem afferri potest etiam nostrum fragmentum psalmi LIII, 2, 3, quod edidimus e *Skeir.* p. 37; id enim a verbis hebraicis discrepans cum LXX concinit. Ad singula verba hujus fragmenti nihil est notandum, nisi Massmannum p. 37, versionem græcam pressius sequentem pro *intelligat — requirat* — minus accurate *est* (imo *sit*) *intelligens — requirens* convertisse.

II. FRAGMENTUM LIBRI ESDRÆ.

II,8,9,10,11 . . . . . hunda · m; e · · sunjus zaxxaiaus · w · j · sunive banauīs · ix · m · b · sunive
12,13, 14 babavis · x · k · g · sunive asgadis þusundi · w · u · q · sunive adauneikamis · x · j · q · su-

INTERPRETATIO.

II, 8. . . . . (non)genti XLV; 9. filii Zachchæi DCCLX; 10. filiorum Banavi DCXLII. 11. filiorum Babavis DCXXIII; 12. filiorum Asgadis mille DCCLXXVI; 13. filiorum Adonicamis DCLXVI; 14. filiorum Baggesis

ANNOTATIONES.

Esdr. II, 8 — 27 versus adhuc ineditos Castillionæus nobis edendos liberalissime tradidit, de codicis autem conditione hæc scribit: « Mirum in hac pagella numeri a textu græco sæpius discrepant, cum pagella jam edita passim concordent. Nonnunquam quidem fieri potuit ut male legerim, sed hoc plus quam semel et iterum mihi accidisse vix crediderim, nam summam in lectione curam adhibui. Idem dicendum est de nominum scriptura et quod Gothus pro græco υἱοί (*sunjus*) etiam genitivum *sunive* (vid. ad vs. 10) et *vairos* ponit, quæ certo sunt certiora. Nolo tamen dissimulare, pagellam omnem ita esse rescriptam (cf. Prolegg. p. 493), ut lineæ recentioris scripturæ lineis veteribus impositæ sint, neque illarum ulla pars perspicue appareat. » Versus 28 — 42 jam editi sunt in Specim. p. 2.

II, 9. *zaxxaiaus*] Sept. Ζαχχοῦ, Vulg. *Zachai*, Goth. quasi legisset in codice suo Ζαχχαίου, hoc enim respondet formæ editæ, vid. L. XIX, 2, 5. Fortasse secundum Compl. Ζαχχαία scribendum est *zaxxaiins*, cf. ad vs. 16.

II, 10. *sunive*] filiorum, sic nunc et in sequentibus sæpius Gothus pro nominativo utitur genitivo, de quo usu post numeralia vid. Grimm IV, 741 seq. — *banauīs*] Castillionæo in cod. *baggauīs* scriptum esse videbatur; lectionem editam postulat Sept. Βανουί, cf. hebr. et Vulg. *Bani*. Si Gothus Compl. secutus est, pro *banauīs* scripsit *banaiïns*, illa enim habet Βανέα.

II, 11. *babavis*] cod. ⁂ *babaavis*, littera *a* falso duplicata, cf. Tim. II, IV, 14. sic etiam vs. 25 *kareiaþiareim* legendum est pro lectione cod. *kareiaþiaareim*.

II, 12. *þusundi*] Cast. legit *þusund*, sed rectam lectionem in cod. existere speramus, litterula enim *i* legentis aciem oculorum facile effugere potest. — *u · q ·*] LXXVI, gr. et Vulg. εἴκοσι δύο (· *k* · *b* ·).

II, 13. *adauneikamis*] quia Sept. habent Ἀδωνικάμ exspectabas *adoneikamis*, sed vid. ad Tim. II. I, 5.

II, 14. *baggeisis*] sic legit Cast., sed sine dubio falsum; Sept. Βαγουί, Vulg. et hebr. *Begvai*, fortasse h. l. scriptum est l. *baggauīs*. — · *j* · *q* ·] LXVI, Sept. et Vulg. LVI (· *n* · *g* ·).

15, 16 nive baggeisis tva þusundja · j · q · sunive addin · v · n · d · sunjus ateiris sunaus aizaikeiins
17, 18, 19 niuntehund jah · h · sunive bassaus · t · l · g · sunive ïorins · r · i · b · sunive assaumis
20, 21, 22 · s · k · g · sunive gabairis · ų · e · sunive baiþlaem · r · k · g · sunive naitofaþeis · r · m · q ·
23, 24, 25 sunive anaþoþis · r · k · h · sunive asmoþis · r · n · h · vairos kareiaþiareim jah kafairi jah
26, 27, 28 beroþ · w · m · g · vairos rama jah gabaa · x · i · b · vairos makmas · r · k · b · vairos bai-
29, 30, 31 þilis jah aai · s · k · g · vairos nabavis · n · b · sunjus makeibis · r · n · q · sunjus aillamis
32, 33 anþaris þusundi · s · n · d · sunjus eiramis · t · k · sunjus lyddomaeis jah anos · w · k · e ·
34, 35, 36 sunjus eiaireikons · t · m · e · sunjus sainnaïns · g · þusundjos · x · l · jah gudjans sunjus
37, 38 aidduïns us garda ïesuis niunhunda · u · g · sunjus aimmeirins þusundi · n · b · sunjus falla-
39, 40 suris þusundi · s · m · z · sunjus ïareimis þusundi · i · z · jah laivveiteis sunjus ïesuis jah
41, 42 kaidmeielis us sunum odueiïns · u · d · sunjus asabis liuþarjos · r · n · h · sunjus dauravarde
sunjus saillaumis jah sunjus ater . . . .

INTERPRETATIO.

duo millia LXVI; 15. filiorum Addinis CDLIV; 16. filii Atiris, filii Ezeciæ nonaginta et VIII; 17. filiorum Bassi CCCXXXIII; 18. filiorum Ioræ CXII; 19. filiorum Assomis CCXXIII; 20. filiorum Gaberis XCV; 21. filiorum Bethlemis CXXIII; 22. filiorum Netofathis CXXXXVI; 23. filiorum Anathothis CXXVIII; 24. filiorum Asmothis CLVIII; 25. viri Cariathiarim et Caferi et Beroth DCCXLIII; 26. viri Rama et Gabaa DCXII; 27. viri Macmas CXXII; 28. viri Bethilis et Aai CCXXIII; 29. viri Nabavis LII; 30. filii Macebis CLVI; 31. filii Ellamis alterius mille CCLIV; 32. filii Eramis CCCXX; 33. filii Lyddomais et Anois DCCXXV; 34. filii Ierîconis CCCXLV; 35. filii Sennaæ III millia DCXXX; et sacerdotes: 36. filii Edduæ ex domo Iesuis nongenti LXXIII; 37. filii Emmiræ mille LII; 38. filii Fallasuris mille CCXLVII; 39. filii Iarimis mille XVII; 40. et Levitæ: filii Iesuis et Cedmielis de filiis Oduiæ LXXIV; 41. filii Asabis, cantores, CLVIII: 42. filii janitorum; filii Sellomis et filii Ater...

ANNOTATIONES.

II, 15. *þusundja*] notandum est, *þusund*, quod aliis locis genere est feminino, h. l. neutrorum flexionem sequi; pariter Islandis *þusund*, antea uti femininum inflexum, postea neutrum factum est, vid. Gr. I, 764. — *addin*] mirum est, quod forma sine terminatione posita est, exspectabas *addinis*; attamen infra vs. 21 etiam *baiþlaem* pro *baiþlaemis*.

II, 16 *sunjus*] sic legendum est, cod. ⋇ *sunaus*, quod mendum, si vere ita scriptum est, ex eodem verbo sequenti ortum est. — *sunaus aïzaikeiïns*] filii Ezeciæ, hebraicum לִיחִזְקִיָּה, quod Sept. ad verbum per τῷ Ἐζεκίᾳ et Vulg. per: *qui ex Ezechia erant*, dederunt, Gothus scriptoris cogitationem optime assecutus et voluntatem interpretatus probe convertit. Cæterum pro *aizaikeiïns* Cast. ⋇ *aizaikeiiais*; nomina propria in — *a* desinentia, gothice flectuntur, uti emendavimus, vid. 35 *sainnaïns*. 40 *odueiïns*. Neh. VI, 18 *saikaineiïns*, *aieirins*, *barakeiïns*, al. propterea etiam mutandum erat vs. 18 *iorisis* in *iorins*, et 36 *aiddunis* in *aidduïns*. — *niuntehund*] sic legendum est, cod. ⋇ *niunhund*; cave autem legendum esse existimes *niunhunda*, nam non nongenti erant illi, sed nonaginta.

II, 17. · *l* · *g* ·] XXXIII, gr. et lat. XXIII, (· *k* · *g* ·).

II, 18. *ïorins*] Cast. ⋇ *iorisis*; vid. ad vs. 16. Cast. in hoc codice *si* sæpius pro *n* legit, vid. præcipue ad Neh. V, 18.

II, 20. · *ų* ·] de hoc signo, non littera, sed episemo, græco κόππα respondente et numerum nonagenarium significante, in Grammatica exponetur; interea cf. Buttmann. Gr. Gr. I, p. 12. Anm. 5; Matthiæ Gr. Gr. I, p. 22, 24, Schneider *Formenl. d. Lat. Spr.* I, p. 322. et de forma episemi græca, gothicæ simili, Bast ad Gregor. Cor. p. 82. Cast. non satis curate distinguens scribit *u*. Pariter Gothi altero episemo ↑, quod græce σαμπῖ s. σάν vocatur, ad significandum nongentenarium numerum utuntur, vid. Prolegg. pro quo signo, cum infra vs. 36 *niunhunda* numerale positum sit, Cast. existimavit, Gothos hunc numerum non nisi numerali verbo exprimere.

II, 21. *baiþlaem*] cod. ⋇ *baaaiþlaem*; pro terminatione — *em* debebat esse — *aim*; sed sic gothicum *e* longum pro brevi *ε* græco etiam in *tertius* Rom. XVI, 22 (Τέρτιος); *ïared* L. III, 37 (Ἰαρέδ) ponitur. Cæterum quod *baiþlaem* sine terminatione dicitur, vid. ad vs. 15.

II, 22. *naitofaþeis*] Sept. Vulg. Νετωφά, Goth. c. Complut. Νετωφάθ. — · *r* · *m* · *q* ·] CXXXXVI, Sept. et Vulg. πεντήκοντα ἕξ (· *n* · *q* ·).

II, 24. · *r* · *n* · *h*] CLVIII, Sept. et Vulg. τεσσαράκοντα τρεῖς (· *m* · *q* ·).

II, 25. *vairos*] viri, Sept. et Vulg. υἱοί. sic vs. 26 et 29. — *kareiaþiareim*] vid. ad vs. 11. — *kafairi*] sic Cast. legit, sed sine dubio falsum est pro *kafira*, nam Sept. Χαφιρά et Vulg. *Cephira* habent.

II, 26. *vairos*] vid. ad vs. 25. — · *i* · *b* ·] XII, Sept. et Vulg. εἴκοσι εἷς (· *k* · *a* ·).

II, 28. *aai*] sic Cast. edidit, sed ea lectio neque cum Sept. (Αϊά) neque cum Complut. (Αἰ) concinit; fortasse legendum *ai*, cf. ad vs. 11. — · *s* ·] CC, Sept. τετρακόσιοι (· *v* ·); Goth. cum Complut.

II, 29. *vairos*] vid. ad vs. 25.

II, 31. *aillamis anþaris*] Ellamis alterius, Sept. Ἠλαμάρ. Goth. c. Complut. Cæterum pro *aillam* exspectabas *ellam*, sed. vid. ad M. VIII, 28.

II, 32. *eiramis*] Sept. Ἠλάμ; Goth. c. Complut. Ἡράμ. Cæterum cod et Cast. ⋇ *eeiramis*.

II, 33. *lyddomaeis*] an hoc rectum sit, dubitamus, certe neque cum Sept. (Λοδωδί), neque cum Complut. (Λοδαδίδ) concinit. — *anos*] gr. Ὠνώ.

II, 35. *sainnaïns*] Cast. Spec. ⋇ *ainnains*, librarius enim *s* ab initio prætermisit, quia verbum præcedens in eamdem litteram desinebat, vid. ad Mc. X, 44; cæterum — *ïns*, punctis distinctum, Cast. nunc in cod. legit.

II, 36. *aidduïns*] Cast. ⋇ *aiddunis*, nam gr. Ἰεδουά, vid. ad vs. 16. — *us garda*] ex domo, gr. τῷ οἴκῳ, Vulg. *in domo*; cf. vs. 40 et ad vs. 16. — *ïesuis*] h. l. librarius scriptione compendiaria (*ïuis*) non utens omnes litteras scripsit, quod hanc ob causam fecit, quia h. l. non de Iesu Christo agitur, sed de alio homine cognomini, sic vs. 40 et Col. IV, 11. Sic etiam *guþ* in plurali (Zahn ad Joan. X, 34) et *frauja*, ubi non de Christo dicitur, plene scribuntur.

II, 38. *fallasuris*] sic edidit Cast., gr. Φασσούρ aut Φασσούρ, quod gothice est *fassuris*; lectio codicis, in quo *a* et *l* difficile distinguuntur, eodem modo orta esse videtur, quo supra *baaaiþlaem* pro *baiþlaem*.

II, 39. *ïareimis*] Sept. Ἠρίμ. Goth. cum Vulg. *Harim* (Complut. Χαρίμ) legisse videtur. — · *i* · *z* ·] XVII. Sept. ἑπτά, Goth. c. Complut.

II, 40. *Kaidmeielis*] gr. καδμιήλ, Goth. c. Vulg. (*Cedmihel*).

II, 41. *sunjus asabis liuþarjos*] filii Arabis cantores, Sept. Vulg. hebr. οἱ ᾄδοντες υἱοὶ Ἀσάφ. — · *n* · *h* ·] LVIII Sept. Vulg. hebr. εἴκοσι ὀκτώ (· *k* · *h* ·).

II, 42. *sunjus*] sec., cod. ⋇ *sunaus*, quod jam Cast Spec. recte monuit. — *jah*] et, * Sept. et Vulg.

III. FRAGMENTUM LIBRI NEHEMIÆ.

v, 13 . . . . jah qaþ alla gamainþs amen jah hazidedun fraujan jah gatavidedun þata vaurd alla so mana-
14 gei. jah fram þamma daga ei anabauþ mis ei veisjau fauramaþleis ize in iudaia fram jera ·k· und jer ·l·
jah anþar artarksairksaus þiudanis ·i·b· jera ik jah broþrjus meinai hlaif fauramaþleis meinis ni ma-
15 tidedum. iþ fauramaþljos þaiei veisun faura mis kauridedun þo managein jah nemun at im hlaibans
jah vein jah nauhþanuh silubris sikle ·m· jah skalkos ize fraujinodedun þizai managein ; iþ ik ni
16 tavida sva faura andvairþja agisis guþs. jah vaurstv þizos baurgsvaddjaus ni svinþida jah þaurp ni
17 gastaistald jah þivos meinai jah allai þai galisanans du þamma vaurstva. jah iudaieis jah þai faura-
maþljos ·r· jah ·n· gumane jah þai qimandans at unsis us þiudom þaim bisunjane unsis ana biuda
18 meinamma andnumanai veisun. jah vas fraquman dagis wizuh stiur ·a· lamba gavalida ·q· jah
gaitsa gamanvida vas mis. jah bi ·i· dagans gaf vein allai þizai filusnai [jah allai þizai managein]
jah *allamma þo alla* hlaif fauramaþleis meinis ni sokida in þize ei ni kauridedjau þo managein in

INTERPRETATIO.

v, 13...., et dixit omnis cœtus : amen! et laudaverunt dominum et fecerunt hoc verbum omnis hic populus. 14. Et ab hoc die, quo præcepit mihi, ut essem præfectus eorum in Iudaia ab anno xx usque ad annum xxx et alterum Artarxerxis regis, xII annos, ego et fratres mei panem præfecturæ meæ non comedimus. 15. Verum præfecti, qui fuerunt ante me, gravarunt hunc populum et acceperunt ab illis panes et vinum et etiam argenti siclorum xL, et servi eorum imperaverunt huic populo; verum ego non feci sic coram facie timoris Dei. 16. Et opus hujus muri non prohibui et agrum non acquisivi et servi mei et omnes hi collecti ad hoc opus. 17. Et Iudæi et hi præfecti c et L virorum et hi proficiscentes ad nos ex gentibus his circum nos ad mensam meam excepti erant. 18. Et erat consumptum die quovis bos I, arietes electi VI, et hircus paratus erat mihi, et in x dies dedi vinum omni huic multitudini [et omni huic populo] et *omni hanc omnem* panem

ANNOTATOINES.

Nehem. Hoc fragmentum editum est in Specim. p. 4 — 6.

v, 13. *alla gamainþs*] paulo post Goth. dicit *alla so managei*, qui usus articuli post *alls* ponendi frequentior est (Grimm. IV, 391), tamen vid. Mc. xI, 18 *alla managei*. Grimm. IV, 515. — *tavidedun*] fecerunt, Sept. Vulg. hebr. *fecit*; sic Gothus post nomina collectiva verbo plurali uti solet, vid. Grimm. IV, 191. — *þata vaurd — managei*] ¶ omnes libri; cæterum *alla* (omnis) ° omnes.

v, 14. *jah*] pr. et, ° Sept.; Goth. c. Compl. (καίγε). — *þamma daga ei*] vid. ad L. I, 20. — *ei veisjau fauramaþleis*] Cast. ✱ *ei veisi du fauramaþleis*, vid. Lobe *Beitr. zur Textbericht. der Skeir.* p. 35*). Cæterum Sept. scribunt : εἶναι εἰς ἄρχοντα, quod est gothice *visan du fauramaþlja*, vid. Col. IV, 11 *þatei vesun mis du gaþrafsteinai*; et propter hanc differentiam et quod *ei* post *anabiudan* ponit pro infinitivo, quem præbent Gr. et quo Gothus cum Græcis post hoc verbum omnibus aliis locis uti solet, vix est dubium, quin Gothus e Vulg. (*ut essem dux*) converterit. — *in iudaia*] in Iudæa, omnes libri ἐν γῇ Ἰούδα, quod est *in iudaialand*, vid. Mc. I, 5; cf. L. III, 1. — *und*] Sept. hebr. καὶ ἕως; Goth. c. Vulg. — *anþar*] Cast. ✱ ·*b*·*n*·[*is*]. uti nos edidimus, in cod. scriptum esse videri, Cast. ipse nunc dicit; certe aliter scribi non potest. — *artarksairksaus*] Sept. hebr. Ἀρθασασθά; Goth. c. Vulg. — *þiudanis*] regis, ° Sept.; Goth. c. Compl. — ·*i*·*b*· *jera*] xII annos, ¶ omn. libri. — *hlaif — matidedum*] panem — comedimus, Sept. βίαν αὐτῶν οὐκ ἔφαγον. Goth. c. Compl. ἄρτον τῆς ἡγεμονίας μου οὐκ ἐφάγομεν.

v, 15. *iþ — managein*] verum — populum, Sept. καὶ τὰς βίας τὰς πρώτας, αἱ πρὸ ἐμοῦ ἐβάρυνον ἐπ' αὐτούς. Goth. c. Compl. οἱ δὲ ἄρχοντες οἱ ἔμπροσθέν μου ἐβάρυναν ἐπὶ τὸν λαόν. — *hlaibans — vein*] panes — vinum, Sept. Vulg. ἐν ἄρτοις — ἐν οἴνῳ, nimirum ad verbum reddentes hebr. בלחם; Goth. probe convertit. — *jah nauhþanuh*] et etiam, gr. ἔσχατον. — *sikle*] siclorum, Sept. διδραχμα, Goth. c. Compl. σίκλους. — *skalkos — fraujinodedun*] servi imperaverunt, Sept. ἐκτετιναγμένοι — ἐξουσιάζονται, Goth. c. Compl. τὰ παιδάρια — ἐκυρίευσαν. — *guþs*] Dei, sic Goth. cum Sept. et Vulg., quanquam Compl. κυρίου.

v, 16. *vaurstv — svinþida*] opus — prohibui, Goth. contempta auctoritate Complut. (ἐν ἔργῳ τοῦ τείχους τούτων ἐκράτησα) et Vulg. (*quin potius in opere muri ædificavi*), ad Sept. propius accedit, qui convertunt : ἐν ἔργῳ τοῦ τείχους τούτων οὐκ ἐκράτησα. — *jah*] pr. et, ° Sept.; Goth. c. Vulg. et hebr. — *jah þivos meinai*] et servi mei, ° Sept.; Goth. c. Complut., omittit autem ἐκεῖ (*jainar*) post *galisanans*, quod omnes habent, et cum Sept. et Vulg. legit ἐπί pro διά.

v, 17. *jah þai fauramaþljos*] et hi præfecti, ° Sept.; Goth. c. Compl.; sed præter hanc auctoritatem cum Sept. post. ·*r*· inserit *jah* (et). — *þai*] sec. hi, ° omnes gr. et lat. — *andnumanai veisun*] excepti erant, ° Sept. et hebr., cf. Vulg. quæ *erant* addit.

v, 18. *vas fraquman*] erat consumptum, Goth. neque cum gr. et hebr. (γινόμενον), neque cum Vulg. (*parabatur*) concinit. — *wizuh*] quovis, omn. μιᾶς (*ainis*), sed probe Gothus convertit. — ·*a*·] Goth. c. hebr. ° καί. — *gavalida* ·*q*·] ¶ omn. libri. — *gaitsa*] sic cod. teste Cast. exspectabas *gaitja*. — *dagans*] ° Goth. [ἐν πᾶσι, inserit autem *allai* ante *þizai filusnai* et *gaf* (dedi) ante *vein*, contra omnium auctoritatem, nisi quod Vulg. infra *tribuebam* addit. — *filusnai*] sic cod., Cast. ✱ *filussiai*. Cæterum cum quæ subsequuntur, *jah allai þizai managein* (et omni huic populo), in nullo alio libro legantur, non est dubium quin duas lectiones in textu mixtas habeamus, quarum altera (*filusnai*, πλήθει) textui græco magis accommodata est, ubi ad multitudinem vini refertur, de qua in textu sermo est; altera autem (*managein*) magis consentit cum ratione, qua interpres sensum scriptoris accepit. Rectius esset, si legeretur *all in þizai filusnai*. — *jah allamma þo alla hlaif*] sic edidit Cast., sed certo falsa est lectio; quid enim primum *allamma* significat et cui verbo textus respondet? deinde *hlaifs* est genere musculinum, non femininum; tum si articulus cum *alls* junctus ponitur, locum habet aut post *alls*, aut si præcedit, *alls* post substantivum ponitur, vid. Grimm. IV, 515 sq. Postremo, si vera esset lectio edita, interpres, quæ in græc. (καὶ σὺν τούτοις) et Vulg. (*insuper et*) sunt, mi·

vi, 14, 15 þaim vaurstvam — — — . . . te þaiei þrafstidedun mik. jah ustauhana varþ so baurgsvaddjus .e.
16 jah ·k· daga menoþs ailulis ·n· dage jah ·b· jah varþ sve hausidedun fiands unsarai allai jah ohte-
dun allos þiudos þos bisunjane unsis jah atdraus agis in ausona ize abraba jah ufkunþidun þatei
17 fram guþa unsaramma varþ usfulliþs þata vaurstv. jah in dagam jainaim managai veisun þize reik-
18 jane iudaie þaiei sandidedun aipistulans du tobeiin jah tobeias du im. managai auk in iudaia ufaiþ-
jai veisun imma, unte megs vas saikaineiins sunaus aieirins jah ioanan sunus is nam dauhtar mai-
19 saullamis sunaus barakeiins du qenai. jah rodidedun du imma — — in andvairþja meinamma, jah
vii, 1 vaurda meina spillodedun imma jah aipistulans insandida tobeias ogjan mik. jah varþ sve gatim-
rida varþ so baurgsvaddjus jah gasatida haurdins jah gaveisodai vaurþun dauravardos jah liuþarjos

INTERPRETATIO.

præfecturæ meæ non quæsivi, propter hæc ut non gravarem hunc populum in his operibus... — — vi, 14. — (prophe)tarum, qui exhortati-sunt me. 15. Et perfectus erat hic murus v et xx die mensis Elulis L diebus et II XVI et factum-est, ubi audiverunt inimici nostri omnes, et timuerunt omnes gentes hæ circum nos, et cecidit timor in aures earum vehementer et cognoverunt quod a Deo nostro fuit perfectum hoc opus. 17. Et in diebus illis multi erant horum regum Iudæorum, qui miserunt epistolas ad Tobiam et Tobias ad eos. 18. Multi enim in Iudæa jurati erant ei, nam gener erat Seceniæ, filii Eiræ, et Ioanan, filius ejus, duxit filiam Mesollamis, filii Baraciæ, uxorem. 19. Et locuti-sunt ad eum (pertinentia) in præsentia mea, et verba mea nuntiarunt ei, et epistolas misit Tobias, terrere me. vii 1. Et factum est, ubi ædificatus fuit hic

ANNOTATIONES.

nus curate ne dicamus sine sensu convertisset. Accedit autem, quod in codice non *allamma*, sed *alla* scriptum est, quod Castillianæo compendium pro *allamma* esse videbatur. Si consideramus textum Vulgatæ, quam Gothus contempta græcorum auctoritate non semel sequitur, abest apud Gothum *et alia multa, insuper et* (καὶ σὺν τούτοις), id autem facili negotio etiam nostro restituere possumus, si pro solœca lectione edita scribimus *jah alla miþ þaim jah* (et omnia; cum his etiam). — *hlaif*] panem, Sept. ἄρτους; Goth. c. Complut. — *fauramaþleis meinis*] præfecturæ meæ, Sept. τῆς βίας; Goth. c. Complut. τῆς ἡγεμονίας μου. — *in þize* —] *vaurstvam*] propter hæc — operibus, Gothus sensum magis quam verba scriptoris sequitur, propius tamen ad græc. (ὅτι βαρεῖα ἡ δουλεία ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον) quam ad Vulg. (*valde enim attenuatus erat populus*) accedit. Cæterum de *þize ei* div. scribendo vid. ad Tit. I, 5.

vi, 14. ...*te*] *praufete* Cast. recte explet. — *prafstidedun*] si vere ita in cod. scriptum est, interpres sensum scriptoris plane pervertit; nam Noadia et alii prophetæ, Nehemiam non consolati nec hortati sunt (id quod significat *þrafstidedun*), sed potius omnem operam impendebant, ut ejus consilium muri ædificandi impedirent, igitur erant φοβερίζοντες, id autem gothice est *plahsidedun*, vid. Cor. II, x, 9. *ei ni þugkjaima sve plahsjandans izvis þairh bokos* (ἐκφοβεῖν ὑμᾶς).

vi, 15. *daga*] die, ° Sept. et hebr.; Goth. c. Vulg. — *menoþs ailulis*] Cast. *men*..., quod litteras sequentes propter membranæ fissuram legere non potuit; explevimus e textu græco (Ἐλοὺλ μηνός) vel potius e Vulg. transpositis verbis *mensis Elul* præbente. — *dage jah ·b·*] ¶ omn.

vi, 16. *allai*] sic legendum est, Cast. ⚹ *allans*, nimirum præter *all*... nihil cognosci potest. Neque igitur opus est conjectura minus felici Grimmii IV, 516, qui opinatur Gothum in libro suo πάντας legisse, qui accusativus ab *hausidedun* pendeat. Cæterum *allai* omn. libri habent ante *fiands*. — *jah*] sec. et, notanda constructio, quam omissa Vulg. auctoritate, cum Sept. communem habet; sic *jah* in apodosi sæpius ponitur; cf. ad M. VIII, 14. — *ausona*] aures, Sept. hebr. ὀφθαλμοῖς, quapropter Cast. *ausona* mendum librarii pro *augona* esse censet. — *abraba*] Sept. hebr. post *agis* ponunt. — *ufkunþidun*] sic cod. pro usitato *ufkunþedun*, vid. ad L. VIII, 56. — *usfulliþs*] sic cod., uti Massm. Sk. p. 182 monuit, Cast. ⚹ *usfullþs*. Lectio autem codicis offensionem habet, quod *usfulliþs*, genere masculinum!, ad *vaurstv* subjectum genere neutrum pertinet; sic vero sæpius, maxime si prædicatum præcedit. Gal. II, 16 *vairþiþ garaihts ainhun leike*; Skeir. 40, 14. *naudiþaurfts vas jah gadob* — *anþar* (genere neutrum; aliter neutrum prædicati ad nomina feminina refertur: Gal. V, 11 *gatauran ist marzeins*. Eph. III, 10 *kanniþ vesi* — *sa handugei*; aut masculinum, maxime si substantiva in-s innituntur, uti Rom. VII, 8 et 11 *lev nimands fravaurhts*. Quod Sk. 49, 17 legitur *visandin vaihtai*, id pro *visandein* esse, ad Tim. I, I, 4 monuimus. Præter participia etiam adjectiva et pronomina possessiva a nominibus suis genere sæpe differunt, de qua re in Grammatica exponemus.

vi, 17. *managai* — *im*] multi — eos, Gothus et a græc. (ἀπὸ πολλῶν ἐντίμων Ἰούδα ἐπιστολαὶ ἐπορεύοντο πρὸς Τωβίαν καὶ αἱ Τωβία ἤρχοντο πρὸς αὐτούς) et a Vulg. (*multæ optimatum Iudæorum epistolæ mittebantur ad Tobiam et a Tobia veniebant ad eos*) discrepans, tamen brevi et eleganti sermone cogitationem scriptoris optime assecutus est.

vi, 18. *ufaiþjai*] Cast. *ufaiþeai* edidit, quod Grimm Gr. I, 59 (3 edit.) pro *ufaiþiai* accipiendum esse existimat; sed ne sic quidem illa lectio recte habet, nam unde *ufaiþiai* esse debet? Lectio nostra et formæ integritate commendatur, et quod *j* et *e* sæpius a librariis permutantur, cf. ad Tim. I, VI, 13. Accedit ut Cast. ipse nunc confiteatur dubium esse utrum *ufaiþeai* an *ufaiþjai* scriptum sit. — *aieirins*] Gr. Ἠραί, Vulg. *Area*, cum quo Goth. fortasse legit et *aireiins* scripsit, cum litterarum falsa transpositione cf. ad Joan. XVIII, 36. Cum Vulg. etiam *ioanan* legit, pro quo Gr. Ἰωνάν habent.

vi, 19. *du imma* — —] Cast. *du* modo edidit et locum adeo oblitteratum esse dicit, ut quæ deinde sint scripta, legi non possint, videri autem supplenda verbaque significent τὰ συμφέροντα αὐτῷ, quæ leguntur in Complut. Postea Massm. Skeir. p. 182 post *du* legit *imma*, reliqua explicare non potuit. Quæ autem cum ita sint et *du imma* a verbo oblitterato pendere debeat, verbum illud significationem græci συμφέρειν habere non potest, nam his verbis (*dugan, batizo visan*) præpositio *du* jungi non solet (alia enim est ratio Tim. II, II, 14 *du vaihtai ni daug*); sed potius significationem minus definitam, v. c. pertinere, et ipsum esse potest *fairrinnan*, quod cum *du* jungunt Gothi, Eph. V, 4. Sic quidem Gothus a Complut. (καίγε τὰ συμφέροντα αὐτῷ ἔλεγεν) et Vulg. (*sed et laudabant eum*) aliquanto differt et propius ad Sept. (καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ ἦσαν λέγοντες) accedit, sed sic sæpius inter utrumque textum medius est cf. ad V, 16. — *ogjan*] sic cod.; Cast. ⚹ *otjan*.

2 jah laivveiteis. jah anabauþ ananiïn broþr meinamma jah ananeiïn fauramaþlja baurgs ïairusalems.
3 unte sa vas vair sunjeins jah ogands fraujan ufar managans. jah qaþ ïm ni uslukaindau daurons iairusalems und þatei urrinnai sunno — —

INTERPRETATIO.

in urus, et posui valvas et recensiti fuerunt janitores et cantores et Levitæ : 2. et præcepi Ananiæ, fratri meo, et Ananiæ præfecto urbis Ierusalemis, nam hic erat vir verax et timens dominum super multos ; 3. et dixi eis, ne aperiantur portæ Ierusalemis usque dum oriatur sol. — —

ANNOTATIONES.

VII, 2. *broþr*] sic cod.; Cast. ⁂ *broþri*. — *ïairusalems*] Ierusalemis, gr. ἐν Ἱερουσαλήμ. — *vas*] erat, omn. libr. ὡς, sed sunt inter græcos qui ὢν legant — *ufar*] super, Sept. παρά, Goth. c. Complut. ὑπέρ.

FRAGMENTA ALIA GOTHICÆ LINGUÆ.

MONITUM EDITORIS

(*Ex Præf. ad gloss. partim excerptum*).

Præter ulfilanam versionem, duo supersunt monumenta, quæ, si dubii sunt auctoris, gothicitatem tamen haud ambiguam præ se ferunt, Skeireins scilicet et Calendarium gothicum. Cum autem prioris textus, quem Massmannus restituit et castigavit (coll. *Ienaische Allgem. Litteraturzeitung*, 1835, n° 61; Lœbe *Beyträge zur Textberichtigung und Erklärung der Skeireins*, Altenburg 1839), et posterioris in solo *Specimine partium ineditarum Ulfilæ* inveniantur, hoc proposito nostro convenientissimum esse duximus, si utrumque infra subjecerimus. Jam vero, quo faciliores fiant investigationes, ad marginem textus Skeireins paginas et columnas codicis secundum Massmanni recensionem romanis cifris et litteris indicavimus, quibus etiam in glossario usi sumus; paginas vero ejusdem textus a Massmanno editi et restituti arabicis numeris designavimus, his etiam in annotationibus textus Ulfilani jam adhibitis. Variantes autem lectiones codicum per C, editorum vero per M (Massmannum et Cast. (Castillionæum) notavimus.

I. SKEIREINS.

I, a — saei fraþjai aiþþau sokjai guþ. allai usvandidedun samana unbrukjai vaurþun. jah jn uf dauþaus
37 atdrusun stauai [1]. ïnuh þis qam gamains allaize nasjands allaize fravaurhtins afhrainjan. ni ïbna
nih galeiks unsarai garaihtein ak silba garaihtei visands ei gasaljands sik faur uns hunsl jas-sauþ
guþa þizos manasedais gavaurhtedi ussaunein [2]. þata nu gasaiwands ïohannes þo sei ustauhana
b habaida || vairþan fram fraujin garehsn miþ sunjai qaþ. sai sa ïst viþrus guþs saei afnimiþ fravaurht
þizos manasedais. mahtedi sveþauh jah ïnu mans leik valdufnja þataine gudiskamma galausjan allans
us diabulaus anamahtai. akei kunnands þatei svaleikamma valdufnja mahtais nauþs ustaiknida
38 vesi jan-ni þanaseiþs fastaida garaihteins garehsns [3] || ak nauþai gavaurhtedi manne ganist. jabai auk
c diabulau fram anastodeinai nih nauþjandin ak uslutondin || mannan jah þairh liugn gawotjandin ufargaggan anabusn. þatuh vesi viþra þata gadob ei frauja qimands mahtai gudiskai jah valdufnja þana
galausidedi jah nauþai du gagudein gavandidedi. ne auk þuhtedi þau ïn garaihteins gaaggvein [4] ufargaggan þo faura ju us anastodeinai garaidon garehsn? gadob nu vas mais þans svesamma viljin
ufhausjandans diabulau du ufargaggan anabusn guþs þanzuh aftra svesamma viljin gaqissans vairþan
d nasjandis lai || seinai jah frakunnan unselein þis faurþis uslutondis ïþ sunjos kunþi du aftraanastodeinai þize ïn guþa usmete gasatjan. ïnuh þis nu jah leik mans andnam ei laisareis [5] uns vairþai
þizos du guþa garaihteins. sva auk skulda du galeikon seinai frodein jah mans aftra galaþon [6] vaurdam jah vaurstvam jah spilla vairþan aivaggeljons usmete. ïþ ïn þizei [7] nu vitodis gaaggvei [8]
I, a ni þatain gavandei . . . [9] — — . . . nai galaubeinai vairþands ju faur ïna balþeiþ ïn mela raihtis
39 þulainais leikis [10] afar þulain svikunþaba miþ ïoseba usfilhands gasvikunþjands ei ni afvandida sik ïn

[1] leg. *staua?*
[2] C. *usaunein*.
[3] C. (?) M. *garehsn*.
[4] C. *gaagvein*.
[5] C. (?) *laisjareis*.
[6] M. *aftragaлaþon*.
[7] M. *ïnþizei*.
[8] M. *gaaggvein*.
[9] M. *gavandein ai... *
[10] M. *leik ïs*.

fauramaþlje wôtôs. inuh þis [1] jah nasjands nauh miþþan anastodjands ustaiknida þana iupa brig-
gandan in þiudangardjai guþs vig qiþands. amen amen qiþa þus. niba saei gabairada iupaþro ni mag
b gasaiwan þiudangardja guþs. iupaþ||ro þan qaþ þo veihon jah himinakundon gabaurþ anþara þairh
þvahl [2] usþulan. þammuh þan ni froþ nekaudemus [3] in þizei miþþan frumist hausida fram laisarja.
inuh þis [4] qaþ. waiva mahts ist manna [5] gabairan alþeis visands. ibai mag in vamba aiþeins
40 seinaizos aftra galeiþan [6] jag-gabairaidau. || unkunnands auk nauh visands jah ni kunnands biuhti jah
c þo leikeinon us vambai munands gabaurþ in tveifl atdraus. iнuh þis qaþ. waiva || mahts ist manna
alþeis visands gabairan. ibai mag in vamba aiþeins seinaizos aftra galeiþan [7] jah gabairaidau. iþ
nasjands þana anavairþan dom is gasaiwands jah þatei in galaubeinai þeihan [8] habaida gaskeirjands
imma sve miþþan unkunnaudin qiþands. amen amen qiþa þus. niba saei gabairada us vatin jah
ahmin ni mag inngaleiþan in þiudangardja guþs. naudipaurfts auk vas jah gadob vistai du garehsn [9]
d dau||peinais andniman. at raihtis mann us missaleikom vistim ussatidamma us saivalai raihtis jah
leika jah anþar þize anasiuni visando anþaruh þan ahmein. duþþe gatemiba and [10] þana þize laist
jah tvos ganamnida vaihts svesa bajoþum du daupeinais garehsnai [11]. jah þata raihtis anasiunjo vato
III, a jah þana andaþahtan ahman. ei raihtis þata gasaiwan — — ... naga vesun [12] jainar [13]. þaruh
41 qemun jah daupidai vesun. ni nauhþanuh [14] galagiþs vas in karkarai iohannes. þatuh þan qiþands
aivaggelista ataugida ei so garehsns bi ina newa andja vas þairh herodes birunain. akei faur þata
at bajoþum daupjandam jah ainwaþarammeh seina anafilhandam daupein miþ sis misso sik andrun-
b nun [15] sumai ni kunnandans waþar skuldedi maiza. þaþroh þan [16] varþ sokeins||us siponjam iohan-
nes miþ iudaium bi sviknein. in þizei [17] ju jah leikis hraineino inmaidiþs vas sidus jah so bi guþ
hrainei anabudana vas. ni þanaseiþs judaiviskom ufarranneinim jah sinteino [18] daupeinim brukjan
usdaudjaina ak iohanne hausjandans þamma faurrinnandin aivaggeljon. vasuh þan jah frauja þo
ahmeinon anafilhands daupein. eiþan [19] garaihtaba varþ bi sviknein sokeins gavagida. unte vitoþ
c þize unfaurveisane missadede ainaizos vitoþ [20] || raidida az||gon kalbons gabrannidaizos utana hibaur-
42 geinais. afaruh þan þo in vato vairpandans hrain jah hyssopon jah vullai raudai ufartrusnjandans
svasve gadob þans ufarmiton munandans [21]. iþ iohannes idreigos daupein merida jah missadede aflet
þaim ainfalþaba gavandjandam gahaihait. iþ fraujins [22] at afleta fravaurhte jah fragift veihis ahmins
d jah fragibands im þatei sunjus þiudangardjos vairþaina. || svaei sijai daupeins iohannes ana midumai
tvaddje ligandei ufarþeihandei raihtis vitodis hrainein iþ minnizei [23] filaus aivaggeljons daupeinai. inuh
þis [24] bairhtaba uns laiseiþ qiþands [25]. aþþan ik in vatin izvis daupja. iþ sa afar mis gagganda [26]
svinþoza mis ist. þizei ik ni im vairþs ei anahneivands andbindau skaudaraip skohis is. sah þan
IV, a izvis daupeiþ in ahmin veihamma. bi garehsnai nu — — so nu faheþs meina usfullnoda. jains
43 skal vahsjan iþ ik minznan. eiþan [27] nu siponjam seinaim þaim bi sviknein du judaium sokjan-
dam [28] jah qiþandam sis. rabbei. saei vas miþ þus hindar jaurdanau þammei þu veitvodides. sai sa
daupeiþ jah allai gaggand du imma. nauh unkunnandans þo bi nasjand. inuh pis [29] laiseiþ ins
b qiþands. jains skal vahsjan iþ ik minznan. aþþan so bi ina garehsns du leiti||lamma mela raihtis
bruks vas jah fauramanvjandei saivalos þize daupidane fralailot aivaggeljons mereinai. iþ fraujins lai-
seins anastodjandei af iudaia jah and [30] allana midjungard gaþaih and warjano þeihandei und hita
nu jah aukandei all manne [31] du guþs kunþja tiuhandei inuh þis [32] jah skeirs visandei. mikilduþ
fraujins vulþaus kannida qiþands. sa iupaþro qimands ufaro allaim ist. ni þatei ufaro visandan
44 c svare kannidedi. ak || jah svalauda is mikil||duþais maht insok jah himinakundana jah iupaþro quma-
nana qiþands. iþ sik airþakundana jah us airþai rodjandan. in þizei [33] vistai manna vas jaþþe veihs
jaþþe praufetus visands jag-garaihtein veitvodjands. akei us airþai vas jah us vaurdahai vistai rod-
jands. iþ sa us himina qumana jabai in leika visan þuhta akei ufaro allaim ist. jah þatei gasaw jag-
d gahausida. þata veitvodeiþ. jah bo veitvodida is ni ainshun nimiþ. jah þauhjabai [34] || us himina

[1] M. *inuhþis.*
[2] C. *þvalh.*
[3] M. *neikaudemus.*
[4] M. *inuhþis.*
[5] C. M. *man.*
[6] M. *aftragaleiþan.*
[7] M. *aftragaleiþan.*
[8] C. *þeiha.*
[9] M. *dugarehsn.*
[10] C. *gateiband.* M. *gatemi band.*
[11] C. *garehsnais.*
[12] M. *... na garesun.*
[13] M. om.
[14] M. *nauh þanuh.*
[15] C. (?) M. *undrunnun.*
[16] C. (?) M. *þau.*
[17] M. *inþizei.*
[18] Leg. *sinteinom?*
[19] M. *ei þan.*
[20] M. om.
[21] C. *munandane.*
[22] M. *frauja.*
[23] C. *minizei.*
[24] M. *inuhþis.*
[5] M. *laiseiþ þiuþa.*
[26] C. (?) M. *gaggida*; s. Zus. zu S. 33.
[27] M. *ei þan.*
[28] C. *sokjandans.*
[29] M. *inuhþis.*
[30] C. (?) M. *und.*
[31] M. *alamanne.*
[32] M. *inuhþis.*
[33] M. *inþizei.*
[34] M. *þauhjabai*

ana airþai [1] in manne garebanais qam. akei ni þe baldis [2] airþeins vas nih us airþai [3] rodjands.
ak himinakunda qnaþilhands fulhsnja þoei gasaw jag-gahausida at attin. þo nu insakana vesun fram
iohanne ni in þis [4] þatainei ei fraujins mikilein gakannidedi. ak du gatarhjan jah gasakan þo af-
gudon haifst sabailliaus jah markailliaus [5]. þaiei ainana ananainþidedun qiþan attan jah sunu. iþ
V, a anþar sa veiha [6] a... — — ... ma du attin sveriþos at allamma vaurstve ainaizos anabusnais
45 beidiþ. iþ þatei [7] raihtis þana frijondan anþaranuk þan þana frijodan [8] anþarana taiknjandan an-
þaranuh [9] þan galeikondan jainis vaurstvam. þatuh þan insok kunnands þize anavairþane airzein.
ei galaisjaina sik bi þamma tva andvairþja [10] attins jah sunaus andhaitan jah ni miþqiþaina. anduh
þana laist skeiris bruk||jands vaurdis qaþ. svasve auk atta urraiseiþ dauþans jah liban gataujiþ. sva
jah sunus þanzei vili liban gataujiþ. ei svesamma viljin jah svesai mahtai galeikonds þamma faurþis
gaqiujandin dauþans gahaitands þize ungalaubjandane þrasabalþein andbeitands gasok. nih þan atta
ni stojiþ ainohun [11]. ak staua alla atgaf sunau. iþ nu ains jah [12] sa sama vesi bi sabailliaus in-
46 c saktai missaleikaim bandviþs nam||nam. waiva sto||jan jah ni stojan sa sama mahtedi. ni auk patainei
namne inmaideins tvaddje andvairþje anþarleikein bandveiþ. ak filaus mais vaurstvis ustaikneins. an-
þarana raihtis ni ainnohun stojandan ak fragibandan sunau stauos valdufni. jah is andnimands bi attin
þo sveriþa jah alla staua bi jainis viljin taujands. ei allai sveraina sunu svasve sverand attan. skulum
d nu allai veis at svaleikai jah sva bairhtai insaihtai guþa unbeuranamma andsatjan sveriþa || jah aina-
baura sunau guþs guþ visandin kunnan [13]. eiþan [14] galaubjandans sveriþa ju waþaramme [15] usgi-
baima bi vairþidai [16]. unte þata qiþlo. ei allai sveraina sunu svasve sverand [17] attan. ni ibnon ak
galeika sveriþa usgiban uns laiseiþ. jah silba nasjands bi siponjans bidjands du attin qaþ. ei frijos
ins svasve frijos mik. ni ibnaleika frijaþva ak galeika þairh þata ustaikneiþ. þammuh samin h...[18]
VI, a — — ... nands unsvikunþozei varþ bi nauþai jainis insahts. sve sama [19] is qiþiþ. jains skal vahs-
47 jan iþ ik minznan. in þizei [20] nu du leitilai weilai galaubjan iohanne hausjan þuhtedun. iþ afar ni
filu ufar maudein þo bi ina atgebun [21]. eiþan [22] vaila ins maudeiþ qiþands. jains vas lukarn brin-
nando jah liuhtjando. iþ jus vildeduþ svignjan du weilai in liuhada is. aþþan ik haba veitvodiþa
b maizein þamma iohan||ne. þo auk vaurstva þoei atgaf mis atta ei iþ taujau þo. þo vaurstva þoei
ik tauja veitvodjand bi mik þatei atta mik saudida. jains auk manniskaim vaurdam veitvodjands tveifl-
jan þuhtu [23] sunjeins visands þaim unkunnandam mahta [24]. iþ attins þairh meina vaurstva veitvodei
all ufar insaht manniskodaus iohannes unandsok izvis undredan mag kunþi. unte warjatoh vaurde
c at mannam in sunau [25] maht ist anþarleikein inmaidjan. iþ þo veihona vaurstva || unandsakana [26]
48 visandona || gasvikunþjandona þis vaurkjandins doin bairhtaba gabandvjandona þatei fram attin in-
sandiþs vas us himina. inuh þis [27] qiþiþ. jah saei sandida [28] mik atta sah veitvodeiþ bi mik. aþ
þan missaleiks jah in missaleikaim melam attins bi ina varþ veitvodeins [29]. suman þairh praufete
vaurda sumanuh þan þairh stibna us himina sumanuh þan þairh taiknins. iþ in þizei [30] þaim sva vaur-
d þanam hardizo þizei [31] ungalaubjandane varþ || hairto. inuh þis [32] garaihtaba anaaiauk qiþands. nih
stibna is wanhun gahausideduþ nih siun is gasewuþ [33] jah vaurd is ni habaiþ visando in izvis. þande
þanei insandida jains þammuh jus ni galaubeiþ. unte at þaim gawairbam frakunnan ni skuld ist. iþ
sumai jah stibna is gahausidedun sumai þan is siun sewun. audagai auk þan qaþ þai hrainjahairtans
VII, a unte þai guþ gasaiwand. jah ju þaþro sve vadi þairh — — ... hun kunnandins fraujins [34] maht
49 jah andþaggkjandins sik is valdufneis. nih stains ak jah andraias saei qaþ. ist magula ains hēr.
saei habaiþ ·e· [35] hlaibans barizeinans jah tvans fiskans. analeiko sve filippus gasakada ni vaiht
mikilis hugjands nih vairþidos laisareis andþaggkjands. þairh þoei usbar qiþands. akei þata wa ist
b du sva managaim. iþ frauja andtilonds ize niuklahein || qaþ. vaurkeiþ þans mans anakumbjan. iþ
eis at hauja managamma visandin in þamma stada þo filusna anakumbjan gatavidedun fimf þusundjos

C. *unairþai.* M. *ana airþa.*
M. *þehaldis.*
C. *þai.*
[4] M. *inþis.*
M. *markaillaus.*
[6] C. *sveiha.*
[7] hier fehlt etwas wie *qiþiþ ainana* od. *qiþiþ anþa-rana.*
[8] C. *frijondan.*
[9] C. *taiknjandanþaranuh.*
[10] M. *tvaandvairþja.*
[11] C. *ainohun.*
[12] M. *ja.*
[13] Leg. *gakunnan?* vgl. Gal. 2, 5.
[14] M. *ei þan.*
[15] C. M. *waþaramma.*
[16] M. *vairþida;* im Cod. am Ende der Zeile.
[17] C. *svasverand.*
[18] Fort. *haidau?*
[19] Leg. *silba?*
[20] M. *inþizei.*
[21] In Cod. nicht lesbar; etwa *atsewun?*
[22] M. *ei þan.*
[23] M. *þuhta;* Cod. hier sehr verloschen
[24] M. *maht.*
[25] Leg. *sunjai?*
[26] M. *unandsokana.*
[27] M. *inuhþis.*
[28] Cast. *sanda.*
[29] Leg. *veitvodei?*
[30] M. *inþizei.*
[31] M. *þize(i).*
[32] M. *inuhþis.*
[33] C. *gas. w..;* Cast. *gas[aiwiþ].*
[34] M. om.
[35] M. *fimf.*

vaire inuh qinons jah barna. sve at mikilamma nahtamata anakumbjandans at ni visandein [1] aljai
vaihtai ufar þans fimf hlaibans jah tvans fiskans. þanzei nimands jah aviliudonds gaþiuþida. jah sva
c managai ganohjands ins vailaviznai ni þatainei ganauhan þaurftais im fra||gaf. ak filaus maizo. afar
50 þatei matjan so managai. || bigitan vas þizei [2] hlaibe · ib · [3] tainjons fullos þatei aflifnoda. sama-
leikoh þan jah þize fiske sva filu sve vildedun. nih þan ana þaim hlaibam ainaim seinaizos mahtais
mosna ustaiknida ak jah in þaim fiskam. sva filu auk sve garahnida ins [4] vairþan. svaei ainwar-
janoh [5] sva filu sve vilda andniman is gatavida. jah ni in vaihtai vaninassu þizai filusnai vairþan
d gatavida. akei || nauh us þamma filu mais siponjans fullafahida jah anþarans gamaudida gaumjan.
þatei is vas sa sama saei in auþidai · m · [6] jere attans ize fodida. þanuh biþe sadai vaurþun qaþ
siponjam seinaim. galisiþ þos aflifnandeins drausnos. ei vaihtai ni fraqistnai. þanuh galesun jah
gafullidedun : ib · [7] tainjons gabruko us þaim · e · [8] hlaibam barizeinaim jah · b · [9] fiskam þatei
VIII,a aflifnoda at þaim — — . . . hun uslagida ana ina handuns. at veihai auk is mahtai unanasiuniba un-
51 selein ize nauh disskaidandein jah ni uslaubjandein faur mel sik gahaban. galiþun þan [10] þai and-
bahtos du þaim auhumistam gudjam jah fareisaium. þaruh qeþun du im jainai. duwe [11] ni attauhuþ
ina. andhofun þan þai andbahtos qiþandans. þatei ni wanhun aiv rodida manna svaswe sa manna.
b soh þan || andahafts du gasahtai maizuh þan du afdomeinai jainaize ungalaubeinai varþ. andhofun auk
jainaim anahaitandans im. in þizei [12] ni attauhun ina. ni andsitandans jainaize unselein þize ana-
haitandane im. ak mais sildaleikjandans [13] fraujins laisein svikunþaba in allaim alamannam faura-
visan rahnidedun. iþ jainai in unseleins seinaizos balþein ize ni usþulandans miþ haiza andhofun
c viþra ins qiþandans. ibai jah jus || afairzidai sijuþ [14]. sai jau ainshun þize reike galaubidedi imma
52 aiþþau þize fareisaie. alja so managei þaiei ni kunnun vitoþ fraqiþanai sind. || þoh þan miþ baitreins
þvairhein [15] rodidedun in þammą ei [16] liugandans bigitanda. ei ni ainshun [17] reike aiþþau fareisaie
galaubidedi imma at neikaudaiman [18] bi garehsnai guþs qimandin at imma in naht jah miþ balþein
d faur sunja insakandin jah qiþandin [19] im. ibai vitoþ unsar stojiþ mannan. || at jainaim qiþandam þatei
ni ainshun [20] þize reike jah fareisaiei [21] galaubida. ni fraþjandans þatei sa raihtis [22] fareisaius vas
jah ragineis judaie ja ains reike ustaikniþs us þaim fraqiþanam vas galaubjands fraujin du gasahtai
jainaize unseleins faur ina rodjands. iþ eis ni usþulandans þo gasaht andhofun qiþandans. ibai jah
þu us galeilaia is. ussokei jah saiw þatei — —

II. CALENDARIUM GOTHICUM.[23]

kg þize ana gutþiudai managaize [24] marytre jah friþareikeis [25].
kd
ke
kq
kz
kh
kþ gaminþi marytre þize þi verekan papan jah batvin bilaif aikklesjons fullaizos ana gutþiudai gabrannidaize [26].
l.

Naubaimbair [27]. fruma jiuleis · l ·

a
b
g kustanteinus þiudanis.
d
e
q dauriþaius aipiskaupus [28]
z
h
þ
i
ia
ib
ig
id

[1] C. M. *visandin*.
[2] M. *þize(i)*.
[3] M. *tvalif*.
[4] M. *gahabaida ize*; der C. unleserlich.
[5] C. (?) M. *ainwarjamma*.
[6] M. *fidvortiguns*.
[7] M. *tvalif*.
[8] M. *fimf*.
[9] M. *tvaim*.
[10] M. om.
[11] M. *du we*.
[12] M. *in þizei*.
[13] M. *silkaleikjandans*.
[14] M. *si(j)uþ*.
[15] C. *baitreins þvairheins*. M. *baitrein þvairheins*
[16] M. *þammei*.
[17] C. *ainhun*.
[18] M. *neikandemau*.
[19] M. om. *jah qiþandin*.
[20] C. (?) *ainhun*.
[21] M. *fareisaie imma*.
[22] C. (?) *raihts*.
[23] Castill. *Ulphilæ partium inedit. specimen* 25 sq.
[24] Cast. *madagrize*.
[25] C. *friþareikeikeis*.
[26] C. *gabrannidai*.
[27] Cast. om.
[28] C. *aipiska*

ie filippaus apaustaulus in jairupulai.
iq
iz
in
iþ þize alþjane in [1] bairaujai ·m· samana
k
ka
kb
kg
kd
ke
kq
kz
kh
kp andriins apaustaulus.
l.

[1] C. *alþjanoine*. Cast. *alþjinoine*.

GRAMMATICA
GOTHICÆ LINGUÆ

H. C. Gabelentz, and (A.) J. Loebe.

E GERMANICO SERMONE IN LATINUM VERSA,

INTERPRETE F. TEMPESTINI.

PRÆFATIO.

Antequam hanc grammaticam aggrediamur, operæ pretium esse duximus ejus fundamentum et tenorem paucis verbis exponere.

Quoad operis ordinationem, propriam viam in syntaxi indagare debuimus, hac hucusque nondum explorata. Hic vero nobis ordinem didacticum persequi conantibus quandoque attentio relaxata est; quapropter non immerito speramus indicem rerum et vocabulorum ad calcem operis remissum, magnum fore adjumentum iis, quibus ordo noster nondum tritus est.

In tribus primis capitibus, quæ de scriptura et prolatione, necnon vocabulorum flexione eorumque formatione disserunt, secuti sumus equidem ordinem consuetum sub respectu formæ; sub autem respectu materiæ, lector attentus facile animadvertet, quod hic etiam, quemadmodum in syntaxi, propriis investigationibus muniti propriamque viam sectantes, a doctrina communi deflexerimus. Utrum et in quantum merito fecerimus, sincerus lector dijudicabit.

Quamvis in elucubrando hoc opere id imprimis ob oculos habuerimus, quod grammatica cujuslibet sermonis ita restringenda sit, ut linguam e lingua ipsa explicans, potissimum caveat, ne quodlibet systema præconceptum persequatur, aut formas alius sermonis vel cognati linguæ illustrandæ imponat, hoc tamen principio non adeo constricti fuimus, ut præcipue in syntaxi, græcum textum, gothicæ litteraturæ fundamentum, constanter non invocaverimus : propria enim indoles gothicæ linguæ ex hac collatione evidentius eminet.

Cum de anteriori et posteriori sermone passim mentionem facimus, hunc de quo in prolegg. ad textum, col. 473, innuimus.

Jam vero quoniam ex elucubratione hujus operis pluries occasionem habuimus, lacunas et errores qui tam in glossario [1] quam in textu ejusque interpretatione subrepserant, supplendi et corrigendi, rem non ingratam facturi nobis videmur, si has emendationes hic colligentes, lectorem numeris paginam indicantibus ad grammaticam remiserimus.

[1] In editione germanica glossarium prius quam grammatica editum est. *Interpr.*

EMENDATIONES GLOSSARII.

Aiwatundi § 73. *anabusn* § 53, 3); *balvavesei* § 92; *bistuggq* § 205, annot. 2; *brawa* § 69, annot. 5; § 191, annot. 1); *aadikis* § 69; *gaitein* § 191, *a*) *dd*); *gails* § 77; *grefts* § 48, 3); *dobnan* § 26, annot. 2; *hakuls* § 66, annot. 1; *þiuþspillon* § 167, annot. 2; *hvahl* § 56, 3); *manauli* § 145 *aa*), annot.; *nauhan* § 154, annot. 2; *uok* § 106, annot. 1; *uhtiug* § 31, 1); *undarleija* § 150, annot. ; *saurannjunikiska* § 27, annot. 1; *stahuls* § 150 *b*); *sprauts* § 56, 3); *ueinuls* § 150 *b*); *vippja* § 55, 3); *vohi* § 99, 7) *a*); *vopjan* § 239, 1) [1]; *fadrein* § 93, 3); *fastubni* § 70; *freijhals* § 34, 2); *fret* § 25, 4); *frijondi* § 75; *waileis* § 70, annot. 2).

EMENDATIONES TEXTUS ET VERSIONIS.

Mth. III, 11 § 134 4); VIII, 11 § 192, 2); XI, 12 § 178 annot. 1; XI, 16 § 239, 1 [1]; *Mc.* IX, 20 § 157 *b*); X, 27 § 260, annot. 6; X, 35 § 187, II; XI, 2 § 116, annot. 3; XVI, 1 § 247, annot. 4; *Luc.* IX, 25 § 177, annot. 2; XV, 30 § 25, 4); XVI, 14 § 155; XVI, 16 § 178, annot. 1; XVIII, 38 § 212, annot. 2; XIX, 8 § 185, annot.; XX, 46 § 259, annot. 4; *Rom.* IX, 15 § 182, 2); IX, 17 § 277 [1]; IX, 19 § 177, annot. 5; X, 11 § 196, annot. 6; XII, 5 § 200, 2); *Cor.* I, VII, 17 § 205, annot. 10; VII, 19 § 192, 2); IX, 21 § 268, 4); XIII, 4 § 124, annot. ; XV, 15 § 177, 1); XV, 52 § 69, annot. 8; § 191, annot. 1); *Cor.* II, II, 1, § 200, annot. 4; II, 11 § 177, 1 ; III, 14 § 200 III, 2); V, 17 § 205, annot. 1; VI, 1 § 253, annot. 1; VI, 3 § 205, annot. 2; VIII, 4 § 145 β) εε); VIII, 18 § 28, 3 ; XI, 6 § 177, annot. 2; XII, 19 § 133, annot. ; § 178, annot. 1; XII, 21 § 239, 1); *Eph.* III, 8 § 150, annot. ; IV, 23 § 213; VI, 22 § 106 annot. 1; *Phil.* IV, 2 § 200, III, 1); *Col.* III, 15 § 186, annot. 4; IV, 8 § 269, 4 [1]; *Thess.* I, IV, 2 § 110, annot. 2; *Tim.* I, I, 14 § 128 annot. 1; *Tim.* II, III, 11 § 96 dat. pl. ; *Neh.* V, 18 § 77; *Skeir.* II, d § 99, 2, *a*); V, d § 145, *aa*); § 205, IV not. ; VI, a § 200, II, 1); VI, 8 § 205, annot. 9; VII, c § 205, annot. 10; § 282, annot. 5.

INTRODUCTIO.

§ 1. Gothica lingua (*gutiska razda* [1]) communis est sermo orientalium Germanorum, qui generali nomine *Gothorum* designantur.

« [2] Indigenum Gothorum nomen est *Guthos* (non autem *Gutans*, ut Zeuss scribit, *Die Deutschen*, 134); quemadmodum in Calendario gothico occurrit, in quo *gutþiuda* gothicam gentem indicat. Eos Græci nuncupabant, aspirata dentali, Γόθοι, vel potius geminata, Γότθοι; Romani autem sine geminatione, *Gothi*, vocalem *o* semper in versibus corripientes (hinc apud Gruterium, *Inscript.* 161, 2, ubi eam metrum exigit longam, legitur : *Qui potuit rigidas* Gotthorum *subdere mentes* [Arnold. Mercat.], loco *Gothorum*). Sed e græco non oriuntur formæ *Gotti*, *Gotticus*, quæ in Historia imperatorum, auctore Cœlio Spartiano (*Anton. Carac.* 10 et *Anton. Geta* 6), usurpantur. Pristina et primitiva scribendi hujus nominis ratio invenitur adhuc in antiquo latino scripto, quod e plurimis caracteribus a Gotho ipso scriptum esse conjicitur, scilicet in glossa marginali codicis parisiensis acta concilii aquileiensis continentis, a Waitzio vulgata, in qua p. 13 legitur *lingua gotica*, nec non et in neapolitano Documento ad sextum sæculum circiter medium pertinente, in quo *ecclesia gotica* scribitur. Genuina scribendi ratio in veteri Germanorum superiori lingua asservata est, quippe cum in glossis octavi sæculi occurrat sub forma : *Guti* et *Gudi* (vid. Graff, *Althochdeutschen Sprachsch.* IV, 173 sq.), et apud chronistas (gall. *chroniqueurs*) ejusdem sæculi, pars Galliæ meridionalis a Gothis occupata *Gutiæ* et *Goziæ* nomen habeat (vid. Zeuss, *Die Deutschen*, 420). Ejusdem stirpis sunt *Gotones* et *Gothones* apud Tacitum (*Annal.* 2, 62; *Germ.* 40), *Gutones* apud Plinium (*Hist. nat.* 4, 14; 37, 2), et Γύθωνες apud Ptolemæum. Quoad Βούτονες apud Strabonem 7, 1, in Γούτονες commutandum, propter quantitatem vocalis *o* audacius conjiceretur. *Gutones* autem eodem modo ad *Gutos* (*Guti*) sane referuntur atque Burgundiones ad Burgundos (Burgundi). Errat vero Zeuss, qui loco laudato, 134, nomina apud græcos latinosque auctores occurrentia modo chronologico ordinans, *Gothos* e *Gutones*, etc., græcum autem Γότθοι ex *Gutþiuda* derivasse putat. Sæpe etiam Gothi *Getæ* vocantur, vel huic stirpi alluditur (vid. Zeuss, loc. laud. 403), ut etiam Jornandi factum est, qui, ipse Gothus, suæ gentis historiam inscripsit : *De geticæ gentis origine ac rebus gestis;* hinc in posterioribus temporibus *linguæ geticæ* nomen sermoni gothico impositum, ut apud Bonav. Vulcanium invenire est, coll. § 2. — Non ad Gothos continentis, sed Scandinaviæ referenda sunt nomina Γουταί (incorrecte Γοῦται vulgo scriptum) apud Ptolemæum et Γαυτοί apud Procopium (*De bell. goth.* 2, 15), quæ Zeuss, loc. laud. 158 et 511 sagaciter revisit, coll. § 3. Qui vero scire desiderat, quid nomen *Gutos* significet, hoc ante omnia componere debet tam gothico *guþ* (Deus) et *gōds* (bonus), quam caucaseis vocabulis *g ts*, *kodji*, *katsi* (homines), hanc ultimam derivationem sectante Castillionæo Corinth. II, præf. p. x; quoad veteres Scandinaviæ doctores, suos Gothos (*Gotnar*) interpretantur : *errabundos*, *viatores* et *viros*, vid. Edda Sœm. I, 41, 530 b, correcte ex *gautr.* (*vir sagax*) deducentes; qui tandem nomen istud cum *giota* comparare velit, in *vagina nationum* vel *fabrica gentium*, ut Jornandes (p. 83 *Lindenbr.*) Scandinaviam vocat, explicationem inveniet. Sed pro nostris continentalibus Gothis derivatio

[1] *Razda* gothicum est vocabulum *loquelam* populi, ut γλῶσσα, λαλιά, gall. *langage*, designans, vid. Gr. Gr. I, 1 (3a edit.); *tuggo* autem loquelæ instrumentum, *linguam* (la langue) notat, Mc. VII, 33, 35; Luc. I, 64, et *maþleins verbum*, sermonem quem loquuntur (λαλιάν), Joan. VIII, 43.

[2] Quæ intra *anti-lambda* (gall. *guillemets* [« — »]) includuntur, minoris sunt momenti et ad eruditos potius quam ad tirones spectant. Qui ergo hanc grammaticam omnino rudis accesserit, ea, si velit, prætermittat, ad ea tum reversurus, cum de cæteris sufficienter tritus erit. *Interpr.*

difficile ex *giutan*, *gaut*, *gutun*, *gutans* (fundere) tolerabilis peteretur, quippe cum probari nequeat utrum *giutan* etiam *gignere*, *creare* significet, ut Zeuss loc. laud. 134 contendit. Nos igitur concludentes libenter fatebimur omnino nescire, quid nomen Gothorum designet.

« Jam Grimmius (*Gram*. XLV [1a edit.]) consulte animadvertit, linguam de qua nunc quæstio est, mœsogothicam incorrecte vocari; si enim Ulfilas, qui primus verisimiliter gothico sermone scripsit, vel saltem cujus sunt antiquissima monumenta scripta (vid. § 6 et 11), Gothis Mœsiam habitantibus interfuit, hi tamen Gothi, licet a cæteris fratribus anterius discesserint, certe autem linguam cum istis communem habuerunt. Immo et documenta gothica quæ ad nos usque pervenerunt, quæque dominantibus Ostrogothis in Italiam prodierunt, eodem sermone omnino sunt conscripta, quo Bibliorum versiones; jam vero si Ostrogothi hac eadem lingua loquebantur, ergo et Wisigothi, quorum pars Mœsiam incolebant. Igitur sermo noster omnibus Gothis communis erat, coll. § 4. »

§ 2. Gothica lingua ad indogermanicam stirpem attinet, et e germanicæ familiæ linguis ea est, quæ antiquissima monumenta præbeat; ita ut, prima certo omnium scripta, in sua sinceritate ad nos usque servata pervenerit.

« In his hodiernis temporibus apud exteros (*Germaniæ*) probare tentatum est, Gothos ad germanicam stirpem non pertinere; inter alios Stephanus Horvát *Tudományos Gyűjtemény* 1834, 4 fascicul.) eos habet ut gentem sociam simul et parentem Hunnorum, Polovtzium [1], Comanorum [2], etc. Sed erravit vir doctus deceptus nomine arabico *Guss* pro *Us* vel *Uz* [3], qui verisimiliter idem sunt ac Cumani. Ad aliam stirpem etiam adscriberentur Gothi, si unum et idem ac Getæ esse crederentur, vid. § 1; sed de facto Gothi nihil habent commune cum Getis, nisi quod, ad utramque ripam inferioris Danubii vicini degentes, quandoque commixti habitaverint. Cæterum Gothos germanicæ originis esse tum ex Ethnographia tum e Linguistica constat, nec jam a nemine in dubium revocatur. »

§ 3. Gothica lingua e germanicis sermonibus ad germanicum propius, proxime autem ad veterem superiorem germanicum accedit, ita tamen, ut cum scandinavis idiomatibus plura habeat communia. Sed aliter atque vetus sup. germanicus, qui medium recentemque peperit, nullum sui hæredem habuit gothicus.

« Licet principium non retractemus, quod in præfatione ad glossarium [3] exposuimus, nec nostro in animo sit relationes gothicæ linguæ ad sanskritum et alios Asiæ cognatos sermones discutere et exhibere, attamen hic apprime venit quod Bopp (*Conjugationssystem* p. x) de his respectibus dicit: « *ich glaube Sanskrit zu lesen, wenn ich den ehrwürdigen Ulfila lese; seine Sprache hält, so zu sagen, die Mitte zwischen Sanskrit und Deutsch*, » id est, sanskritum credo legere, venerandum Ulfilam legens; ejus enim sermo medius stat inter sanskritum et germanicum. Hoc insuper absque exaggeratione verissimum est et animadversu dignissimum ad notandam affinitatem gothici cum aliis germanicæ familiæ sermonibus, quod Bopp (*Vergleichende Grammatik* I, p. 115 [*] et II, præf. p. VII sq.) dicit: « *das Gothische ist der wahre Ausgans- und Lichtpunkt, der wahre Grundpfeiler deutscher Grammatik, das germanische Sanskrit*, » id est, gothicum esse lucis et explanationis fomitem verumque germanicæ grammaticæ cardinem, uno verbo, germanisantem sanskritum. Miram optionem præbet Castillionæus de relatione gothicæ linguæ ad alias germanicas: cum enim quamdam Fuldæ annotationem legerit, ubi asseritur gothicum nullius germanicorum sermonum exclusive fundamentum esse, sic sensum suum illustrare non dubitat (Corinth. II, præf. p. IV, sq.): « *Aut idem evenit de gothica lingua, quod serius de latina, quæ cum quasi mater et fons facta esset plurium affinium linguarum, licet in his multæ latinæ voces obsoleverint, tamen in unaquaque per innumeras reliquas est adhuc conspicua; aut econtrario censeri potest, quod germanica gente Gothorum ævo magnam Europæ partem occupante, in pluresque populos divisa, dialectorum copulatio Gothorum linguam mixtam reddiderit.* » Sed animadvertere obvium est, nec quisquam inficiabitur, quod gothica, superior germanica, islandica, etc., singulæ tandem linguæ, ex unica stirpe communi provenient; jam vero tantum contendimus gothicam prius quam cæteræ exortam fuisse, licet de hoc ortu plura nos fugiant. Si enim verum esset, ut olim, auctore Jernande, per longum tempus creditum est, atque etiam nunc amore patriæ apud Suecos creditur (Geijer, *Geschichte schwedens*, german. interprete Lefflerio, I, 10 sq.), quod scilicet continentis Gothi iidem sint ac Scandinaviæ (vid. contra Zeuss, 403, 437; Grimm. præf. ad gramm. servicam Wuki Stephanowitsch p. XXIV *, tunc arctissimæ simul et pleræque affinitatis relationes septentrionales linguas inter et gothicam sine dubio innotuissent; jam vero res non ita se habent; et maxima gothici sermonis affinitas ad superiorem germanicum refertur. Hæc porro affinitas potissimum apparet in admotione, et præcipue in vocalisatione et similitudine specierum flexionis, quadam insuper gothici relatione ad scandinavicos sermones in vocalium expulsione (gall. *déplacement*), Gr. *Gr*. LI [1a edit.] I, 8, 9 [3a edit.]) existente. Si quid vel quid majus ex aliis orientalium Germanorum, Longobardorum scilicet, Herulorum, Rugiorum [4], Thuringorum, Marcomanorum et Qua-

[1] *Polovtzis* vel *Polovtzes*, id est, in Russorum idiomate, *venatores*, iidem sunt ac populi quos vulgo vocant *Cosakos* (*les Cosaques*) e Slavis originem ducentes. *Interpr.*

[2] Comani (les Comans), etiam *Kumghi* vel *Koumyks* vocati, e Tartaris ortum trahunt, ad Caucasum habitantes. *Interpr.*

[3] Glossarium in germanica editione grammaticam præcedit, in nostra postmissum. *Interpr.*

[4] Primitivi Pomeraniæ ulterioris incolæ. *Interpr.*

dorum [1] (gall. *les Quades*) linguis superstes fuisset, in eis probabiliter inveniremus quo conjungantur gothicus sermo et vetus sup. germanicus; idemque de cæteris germanicæ familiæ linguis dicendum est. »

§ 4. Quoad *dialectos* gothicæ linguæ, nihil certi definiri potest.

« Nec in quibusdam duplicibus formis, ut *aglaitei* et *aglaiti*, nec in nonnullis variis scribendi modis, ut *gaþarhjan* pro *galarhjan*, vestigia dialecti legitime quærerentur, quemadmodum contendit Castillionæus II Corinth. præf. p. vi et ad Galat. ii, 11; quippe cum in priori casu si diversa est forma, diversa significatio cogitari possit, et in posteriori, menda sit librarii, qui etiam alibi *þ* in *t* frequenter commutat. Quin immo, etiamsi in his vel aliis ejusmodi casibus certa dialecti deprehenderetur discrepantia, nulla tamen utilitas nobis exinde oriri posset, nescientibus cujnam dialecto hæc vel illa pertineant.

« Ut gothicæ affines Grimmius (*Gr.* I, 2 [3ª edit.]) habet *Gepidarum*, *Vandalium*, *Herulorum* et forsitan *Bastarnarum* [2] linguas. Procopius expresse dicit (*De bello vandal.* i, 2) quod Wisigothorum, Vandalium et Gepidarum erat φωνὴ μία, γοτθικὴ λεγομένη. Sed ex mera certe conjectura, quam Zeuss (p. 441) et ipse Grimmius admittere repugnant, Procopius Vandales ejusdem stirpis atque Gothos credit, cum vandalica nomina, quæ ad nos pervenerunt, conspicuum discrimen a gothicis evidenter præseferant. Si enim, fide huic γοτθικὴ λεγομένη habita, concludi posset linguam eam esse, quam Constantinopoli gothicam vocabant, ejus identitas cum nostra gothica periculose assereretur. Equidem Gothi presbyteri Vandalium doctores erant (coll. Zeuss p. 453**); sed exinde non sequitur eosdem fuisse utriusque populi sermones, quemadmodum ex vehementibus Saviani diatribis in arianismum Gothorum et Vandalium (a Massmanni *Skeir*. p. 109 allatis), necnon et ex auctorum silentio de vandalica bibliorum versione immerito conjiceretur cum Castillionæo (ad Philipp. p. 65) Vandales gothica versione non fuisse usos. »

§ 5. Gothicæ linguæ thesaurus non paucas etiam continet alienigenas divitias; quarum admissio ex eo facile explicatur, quod Gothi a vicinis gentibus, aliis quidem pro aliis temporibus, relative ad socialem, politicum religiosumque ordinem fuerint dependentes.

« Exaggerat certo Castillionæus dicens (Corinth. II, præf. p. iv) : « *Vix unum aut alterum superest linguæ gothicæ vocabulum, cui aliud affine aut in recentioribus germanicis dialectis aut saltem in vetustiorum reliquis non inveniatur;* » non pauca econtrario dantur gothica vocabula, quibus in tota germanicarum dialectorum serie, et quantum scire possumus, affinia reperiantur, vid. præf. ad glossarium. Sunt equidem nonnulla vocabula *gothica*, quæ in reliquis germanicarum linguarum deperdita, ex *indicis* explicantur (vid. Bopp, *Conjugationssystem* p. x), quæque sanskrita præsertim germanicis idiomatibus suppeditavit; sed alia sunt longe plura, quæ Gothi ex alieno fonte hauserunt, coll. Grimm. *Gr.* I, 9 [3ª edit.]. De *slavicis* et *lithuanicis* jam in præfatione ad glossarium mentionem fecimus; quoad *finnica*, ea sunt sane quæ Ihre (*Ulfil. illustr.* p. 266) jam *scythica* merito vocavit, quæque eo magis nunc hodie illustranda sunt, quod eorum relatio ad germanica statuta sit. Porro ex his nonnulla eadem remanent in utroque sermone, ut goth. *paida*, finn. *paita* (quoniam *p* in gothicis vocabulis mutum occurrit); et alia plurima gothicis congruentia Grimmius (in opere periodico Hoferii ad scientiam linguæ I, 10 sqq.) exhibet, nec supponit vir ille doctus quin alterutra lingua ab alia mutuata sit. Scilicet :

goth.	finn.
maþa	*mato*
marei	*meri*
namo	*nimi*
meki	*miekka*
mulda	*multa*
ahana	*akana*
runa	*runo* (poema)
gulþ	*kulta*
aiþei	*äeti*
dauhtar	*tytti*

quibus et sequentia addi possent :

goth.	finn.
sama	*sama*
managa	*moni*
mitaþ	*mitta*
hansa	*kansa*
audag	*autuas*
miton	*mettiä*
aggvu	*angen*
vasti	*waatet*
waþo	*wahto*
auþja	*autia*
kiusan	*kiusata*
vald-ufni	*waltu*
hlaibs	*leibä*

coll. Castill. ad Timoth. II, i, 5.

« Ab *Hunnis* nomina propria tantum, auctore Jornande (p. 90 Lindenb.), mutuati sunt Gothi; Romanorum autem multo minor in gothicam linguam extitit influxus, qui tamen ex eo facile explicatur, quod lingua latina ad totam Mœsiam extenderetur, quique majorem fuisse videretur, si gothica scripta eo tempore composita quo Gothi superiorem Italiam romanasque Galliæ et Hispaniæ provincias incoluerunt, penes nos fuissent. E latino sermone mutuatus est gothicus vel admisit : *militon* (militari), *kavtsjo* (cautio), *laiktjo* (lectio), *assarjus* (assarius), *aurali* (orale), *faskia* (fascia), *kaisar* (cæsar), *karkara* (carcer), *kapillon* (capillus), *lukarn* (lucerna), *kumbjan* (cumbere), *pund* (pondo), etc. E Græcis autem majorem influxum experti sunt Gothi ad Danubium habitantes, quippe qui semper fœderati remanserint cum metropoli imperii græci, ex quo christianismum receperant et inde e græco fonte Bibliorum jacentem habitantes. *Interpr.*

[1] Moraviam, confinia Silicie, Hongriam superiorem et partem Austriæ Danubium inter et Moraviam

[2] Ad Daciam habitantes. *Interpr.*

versionem hauserint. Sic e Græcis mutuati sunt, ex. gr. : *markreitus* (μαργαρίτης), *pistikeins* (πιστικός), *spyreida* (σπυρίς), *aipistaule* (ἐπιστολή), *ackklesjo* (ἐκκλησία), *paurpaura* (πορφύρα), *drakma* (δραχμή), *smyrn* (σμύρνον), *saban* (σάβανον), *apaustaulus* (ἀπόστολος) etc. Sed quam facile decipi possit, qui vocabulorum consonantiam nimium urget, patet ex Castillionæi annotatione ad Corinth. I, XIII, 1, qua vir ille doctus, de *klismoklis* disserens, hæc græcæ originis manifeste esse contendit, cum aliunde hoc inter nota Græcorum instrumenta nunquam annumeratum fuisse certum sit.

« Nullus autem alienus influxus apparet in *flexionis forma;* nam influxus vocari nequit, quod sæpius nominibus propriis, ex alieno fonte desumptis, aliena sit flexio vel alienam imitans, vocabulis indigenis nihil simile experientibus. Nec in *syntaxim* exteri ullo modo influxerunt; ita saltem ab omnibus prius admittebatur, quam de versione ulfilana e græco serviliter facta actum est, vid. prolegg. ad Ulfilam. Quos autem hellenismos agnoscimus, etiam ad indolem gothicæ linguæ accommodantur, cum et non præeunte græco alibi occurrant, ut, v. g., attractio; qua de re vid. syntaxim. »

§ 6. Quod de litteratura gothica ad nos usque pervenit, non nisi inops et indigens est; præter enim fragmenta Bibliorum versionis et quæ Skeireins nomine nota sunt, quædam tantum insulsæ superstites sunt reliquiæ

« Quod litteraturam proprie efficit, prius apud omnes populos apparuit, quam ipsa litteratura, *carmina* scilicet et *cantiones;* jam vero rem eamdem apud Gothos sese habuisse constat ex vocabulis indigenis, quibus ad illa designanda utebantur : cantio enim (ᾠδή) hic dicitur *saggvs* (Eph. v, 19; Col. III, 16), a *siggvan* (ᾄδειν); et carmen, *liuþ*, a *liuþan* (Rom. xv, 9), pro ψάλλειν etiam usurpato. Præter has designationes generales, dantur et nonnullæ appellativæ, ut pro hymno, *hazeins* (ὕμνος Eph. v, 19; Col. III, 16); in *naiteins* (coll. vet. lith. *neizjan*, Gf. II, 1128), quod Mc. II, 7; III, 28; Luc. v, 23, pro βλασφημία ponitur, stirps germanica facile agnoscetur, qua ironicum et declamatorium carmen exprimitur, tali carmine apud Gothos forsan *neiþ* vocato, ut apud vet. septentr. *nid*, coll. Gf. II, 1031. Carminibus religiosis nulla fuerunt propria vocabula, vel saltem Bibliorum interpretes e græco *psalma* (Luc. xx, 42) vel *psalmo* (Cor. I, XIV, 26; Eph. IV, 8 marg.; v, 19; Col. III, 16) mutuati sunt, licet pro ψαλμός etiam *liuþ* (vid. supra) usurpare potuissent. De gnomis vid. infra. Ænigma vocabatur *frisahts* (Cor. I, XIII, 12); similitudo, *gajuko* (vid. glossar. h. v.); fabulæ, parabolæ, narrationes, *spill* (vid. glossar. h. v.). Non solum autem fuisse cantus apud Gothos ex eo concludimus, quod propriis nominibus designentur, sed etiam ex expresso Jornandis testimonio, qui eos tum *cantiones* (p. 93 ed. Lind.), tum *carmina* (p. 83) vocat, affirmans insuper historicos et heroicos fuisse cantus, in quibus, ex. gr. Gothorum exitus e Scandinavia in continentem, Vandalium subjectio, eorum per Scythiam ad mare Nigrum transitus (p. 83), immo « *facta Ethesparmæ, Hanalæ, Fridigerni, Vidiculæ et aliorum, quorum in hac gente magna opinio est, quales vix heroas fuisse miranda jactat antiquitas* (p. 86), » celebrabantur. Quoad vero rhythmum horum carminum, nihil omnino novimus; fuerunt probabiliter iterativa, quemadmodum cæterorum Germanorum cantus; certum est autem ea heroico Græcorum metro non fuisse induta, uti infeliciter Massmannus de versu in epist. ad Tit. I, 12 laudata conjecit. Cæterum nec erant nec fuerunt scripturæ mandata, sed, ut mos erat apud alias germanicas gentes, a certis cantatoribus orali modo tradebantur. Jam vero nos fugit gothicum horum cantatorum nomen; nam *liuþarjos*, ut Hebræorum cantantes levitæ (ᾄδοντες) apud Esr. II, 41 et Neh. VII, 1 gothice vertuntur, dici nequeunt, quippe cum Hebræi more nostro, Germani autem more potius recitativo, conjunctis citharæ modulationibus (Jornand. p. 86) canerent. Atqui eo modo canere gothice est *siggvan*, et compositum *ussiggvan*, id est, recitare (ἀναγινώσκειν), unde *saggvjans* his cantatoribus nomen accommodatius. Quoad rationem quare Gothorum carmina scripta non fuerint, facile percipi potest. In pristinis enim temporibus hic non erat usus, et posito quod Gothi ante ulfilanam ætatem scripturam habuerint (vid. § 11), hæc carminibus obvia et congruens fuisse creditu difficile est. Cum autem ea scriptura illis fuit, quæ conveniret, deerunt Mœcenæ, nec litteris libenter indulgere potuerunt, nisi cum politica quiete gaudentes, patrios mores simul et amorem propriæ litteraturæ recepissent. Adde etiam quod apud Gothos scriptura diu solis presbyteris fuerit reservata, presbyterique ad defendendam et propagandam religionem ea primo usi sint, et consequenter carminibus indulgere non potuerint, etiamsi mens illis fuisset.

« Non pauci etiam, quodam loco Jornandis innixi, crediderunt pristinis Gothis scriptas leges fuisse. Hic locus, etiam sub alio respectu conspicuus, sic se habet, p. 93 Lind. : « *Diceneus omni pene philosophia eos* (Gothos) *instruxit : nam ethicam eos erudivit, ut barbaricos mores ab eis compesceret; physicam tradens, naturaliter propriis legibus vivere fecit, quas usque nunc conscriptas bellagines nuncupant; logicam instruens eos rationis supra cæteras gentes fecit expertos; practicen ostendens in bonis actibus conversari jussit; theoricen demonstrans signorum duodecim et per ea planetarum cursus omnemque astronomiam contemplari docuit*, etc. *Elegit prudentiores viros, quos theologiam instruens numina quædam et sacella venerari suasit.* » Quamvis certum sit gothicam gentem non eo modo philosophice institutam esse, quo hic Jornandis locus indecente et indigesta eruditione plenus nos persuasos habere voluerit, hinc tamen Gothos non incultam gentem, sed de humanis et divinis, de terrestribus et cœlestibus rebus varie eruditam fuisse consequitur. Jam vero sive vicinas sive remotas

gentes comparantibus nobis constat, quibus eædem fuerunt institutiones, quædam collectio fuit sententiarum; sic Indis Puranas, Græcis Gnomi Hesiodique dies et opera, Scandinavis dives et poeticum sententiarum corpus (vid. Dietrich, *Altnord. Lesebuch* præf. xxxiii), nec non et Germanis. Simile ergo sententiarum corpus apud Gothos invenire deberemus, et huic verisimiliter alludit supra laudatus Jornandis locus. Mentionem enim facit de quodam sententiarum corpore, scripturæ mandato, nomineque *Bellaginium* indigitato. Sed quid hæ *Bellagines* vel correctius *Bilagines* (vel *Bilageineis*)? Pene omnes has habuerunt ut veras leges et, innuente Jornande, codicem legum gothicarum: inde nonnulli quædam monumenta scripta ante Ulfilam fuisse censuerunt; alii de authenticitate hujus codicis dubitaverunt (coll. Manso, *Gesch. der Ostgothen*, 91 i), et equidem merito, cum nonnisi regnante Euricho, in sæculo scilicet quinto, Wisigothi codicem legum habuerint (Aschbach, *Gesch. der Westgothen*, 157). Sed contextus, si examinetur, hanc interpretationem minime justificat. Hic enim lacuna evidenter adest; nam quæcunque leges vel statuta supponi possint, nullus unquam philosophus, physicam docens, leges civiles tulit, et sunt hic ad physicam adscriptæ, sed de investigatione tantum naturæ et essentia rerum disseruit; deest igitur in textu scientia vere philosophica, *Politia* scilicet, seu vitæ civilis institutrix: unde facile patet, quod erroris fundamentum in *naturaliter* jaceat, sic forsan sem tentia primitive concepta: *physicam tradens* naturam rerum ut discerent, politiam docens *naturaliter*, etc. Non est insuper necessum, ut per has *leges* positivæ intelligantur; sed econtrario legitime supponi potest, ea esse tantum naturalia æquitatis principia quibus vita civilis instituitur. Nec non et formulas incantationis et conjurationis, quales nobis e Græcis, Scandinavis et Germanis tradidit antiquitas, in voce *cantiones* locum Jornandis modo laudatum sequentes suspicari possemus, nisi etiam contextus ad minus usitatam significationem *cantus* vocem *cantio* restringere suaderet.

« De Bibliorum versione, quæ ad quartum circiter sæculum ab Ulfila incœpta, ab alio, nisi forsan ab eo ipso continuata fuit, jam supra in prolegg. ad ulfilanum textum quæstio fuit. Quoad vero *Skeireins*, hoc aliud gothicæ litteraturæ majus fragmentum a Massmanno editum, ad quodnam tempus referendum, utrum versio sit vel originale scriptum, denique a quonam Gothorum doctore confectum sit, hoc adhuc in dubio remanet, coll. Löbe, *Textberichtigung der Skeireins*, *Altenburg* 1839.

« Plures insuper alias versiones theologicosque tractatus plures conscripsit Ulfilas, ut e documentis primo recenter consultis et a Waitzio (*Ueber das Leben und die Lehre des Ulfila*, *Hannov.* 1840) editis indubitanter constat; ibi enim dicitur (pag. 14) quod: « *et ipse* (*Ulfilas*) *tribus linguis* (græca, latina et gotica) plures tractatus et multas interpretationes *volentibus ad utilitatem et ad ædificationem*, *sibi ad æternam memoriam et mercedem* post se dereliquit. » Ad anteriorem epocham pertinet *historicum opus ab Ablavio*, et *geographica scripta*, vel potius quoddam *itinerarium* totius Germaniæ *ab Athanarito*, *Hildebaldo*, *Markomiro*, ad sextum sæculum conscriptum, quodque *geographus Ravennas* sæpissime refert (vid. Grimmium *Gr.* xlvi [1ª edit.]).

« Ad litteraturæ dominium referenda sunt nec Calendarium gothicum, nec gothicæ subscriptiones nonnullorum documentorum in Italia latine conscriptorum (vid. *goth. glossar.* præf.), licet nobis magni sint alias momenti; multo minus ea spuria quæ Massmannus multis quidem sudoribus comparata, e fonte nimium fallaci hausit, et in opere periodico Hauptii *Alterthum* I, 294 sqq. nomine *gothicorum minorum* inscripta in lucem edidit, coll. § 7. »

§ 7. Gothica lingua non nisi brevi tempore floruit; in Mœsia nobis extinguitur, sese extinguentibus indigenis Gothis a torrente novorum populorum in Danubianas regiones irruentium; in occidentalibus autem terris, ubi Gothos Ostro- et Wisigothi supplantaverunt, hæc probabiliter prius quam populus ipse, influente latino sermone, extingui debuit.

« Gothica lingua in litterariam provecta, vel saltem primo scriptura stabilita est in Mœsia, ubi scripturam Ulfilas adinvenit (vid. § 11) versionemque Bibliorum incœpit. Hic floruit gothicus sermo, etiam mortuo Ulfila (383), ut ex Tertulliani [1] epistola circa an. 403 scripta patet. Hæc porro epistola (Hieronymi operum tom. I, epist. cvi; Patrol. tom. XXII, edit. Migne; epp. ii, p. 626 ed. Paris.) responsum continet Sunniæ et Fretelæ, Gothis presbyteris, de nonnullis Veteris Testamenti locis divum doctorem interrogantibus, quaque non ad institutionem oralem tantum, sed ad quoddam opus scriptum certo usi sunt. Quin immo ad nonum usque sæculum apud Gothos Danubii inferioris, ut Walafrido Straboni a missionariis narratum est, in gothico sermone divina officia recitabantur. « *Gothi*, inquit (De rebus eccles. 7), *qui et Getæ*, *eo tempore*, *quo ad fidem Christi perducti sunt*, *in Græcorum provinciis commorantes*, *nostrum*, *id est theodiscum sermonem habuerunt*, *et*, *ut historiæ testantur*, *postmodum studiosi illius gentis divinos libros in suæ locutionis proprietatem transtulerunt*, *quorum adhuc monumenta apud nonnullos habentur*. *Et fidelium fratrum relatione didicimus*, *quod quasdam Scytharum gentes*, *maxime Tomitanos*, *eadem locutione divina hactenus recitari officia*. » Cum autem Olaus Rudbeck (Atlant. III, 210) narrat, quod sua etiam ætate (in sæculo 17°) in plurimis Walachiæ locis vestigia gothici sermonis supererant, hoc ad fabulas adscribendum est, quibus abundat hujus auctoris opus; immo etiamsi verum esset, ut ille affirmat, quod ipse viderit hominem

[1] Quomodo in editionem germanicam, aliunde tam exquisitam, subrepserit ille gravis error, prorsus nescimus. Non enim doctos editores fugit nullam unquam vel minimam laudatam fuisse epistolam Tertulliani, qui aliunde anno circiter 216 obiit. Hic igitur *calami* tantum lapsus adest: HIERONYMUM ponere volens, mendose TERTULLIANUM scripsit. *Interpr.*

quemdam ab his regionibus ad regem Suecorum legatum, qui Ulfilam gothice legerat, hinc tamen gothicam linguam tunc temporis in Walachia extitisse immerito concluderetur. Castillionæus equidem (II Corinth. p. 83) hæc gothicæ linguæ vestigia in ista regione per Saxones Transylvaniæ colonos explicare potuit; quis autem credat Saxonem Ulfilam eo modo legere potuisse, ignotis scriptura linguaque gothicis?

« Quoscunque Gothi subjecerunt populos, eis nunquam suum idioma imposuerunt, jura patriosque mores simul atque linguam servari permittentes. Ea fuit in Italia Ostrogothorum agendi ratio. Hic in medio relinquemus, utrum Manso punctum tetigerit, dicens (*Geschichte des ostrogoth. Reichs*, 135) Gothos intellexisse, quod a legibus et sermone Romanorum nonnisi discere et accipere possent (nam vir ille doctus mirifice de lingua gothica putat, cum vulgo contendens eam nondum satis perfectam fuisse, ut necessarias vitæ civilis cogitationes exprimere valeret); sed de facto gothica lingua nullo modo apud Italos introduci potuit : peculiares enim sunt casus peculiaribus explicandi rationibus, cum Romani quidam gothice locuti sunt (coll. Cassiod. 8, 21); econtra nova hæc regio urbana moribus, productionibus opulenta, voluptatibus unica, Gothorum adeo animos seduxit, eorumque nationalitatem infirmavit, ut jam Theodoricus ad gymnasia romana frequentanda suos innixe incitaret. Quod autem in Italia Gothi gothice locuti sint, hoc probatur tum ex inscriptionibus neapolitani et aretini documenti, tum e sejunctis tribunalibus Gothorum et Italorum (de quo suum sensum aperuit Glöden, *Das römische Recht in ostgothischen Reiche*, Jena 1843); et verisimillimum est reliquias omnes gothici sermonis, quales nunc habemus, ex Italia fuisse deductas; coll. Castill. *spec.* IV et ad II Cor. p. 83; W. Grimm, *Jahrb. der Lit.* XLIII, 29.

« Nec ulterius Wisigothi in victoria abutendo progressi sunt, postquam in Franciam et Hispaniam irruissent; quemadmodum enim in sacris, ita et in profanis tolerantes se præbuerunt. Gothi ipsi suos mores, leges sermonemque per ducentos annos servarunt, donec regnante Reccaredo (601) Romani fierent. Hic enim Gothos et Romanos sibi subjectos unum populum unamque gentem effici desiderans, in hoc consilio exsequendo, influente clero, totus incubuit. Itaque tulit legem ad utrosque pertinentem; cum autem subjectorum Romanorum longe major esset numerus, lex ista latine redigi debuit, ita ut latinus reipublicæ sermo factus sit; christianæ fidei devotus erat; hinc divina officia latine celebrari jussit, ita ut hujus Ecclesiæ sermo deinceps latinus fuerit; aulicis suis nomina latina dedit, ita ut aulica lingua jam latina evaserit (coll. Aschbach, *Gesch. der Westgothen*, p. 230 seq.); confectis his mutationibus, poteratne gothica scriptorum lingua superesse? Equidem lingua in ultimis temporibus dominationis gothicæ paulatim ab ore populi decidere visa est, et exceptis paucissimis germanicis vocabulis, quæ in hispanica inducta sunt (coll. goth. glossar. præf.), nonnulla tantum e rusticana Hispaniæ dialecto, quæ forsan non sine ratione *germanica* (a vet. germ. *gau*, rus, *gauer*, ruricola) nuncupatur, ex germanicis illustrantur, ut : *ledro*, sinister, goth. *hleidumeâ*, a stirpe *hleid*, *led*; *mundo*, facies, goth. *munþs*, os; etiam fortasse *godo*, dexter, goth. *god*, bonus (ut aliunde expressio dexterum latus significans etiam pro bono valet); *navio*, corpus, cadaver, goth. *naus*, navis; *anclas*, manus, goth. *agga*, articulus, corpus, coll. angl. *ancle*, infer. germ. *enkel*. Neque in his investigationibus longius progredi licet, cum alia nonnulla, specie germanica, romanæ tamen sunt originis, ut : *asqs*, aures, equidem goth. *ausa*, sed hispan. *asa*, auris; *meter*, comedere, equidem goth. *matjan*, sed hispan. *meter*, introducere; *bufar*, clamare, vocare, equidem goth. *vopjan*, sed hispan. *bufar*, mugire; ipsum *navio* hispan. *navio* (navis) esse posset, coll. *Vocabulario de Germania an den Romances de Germania*, editum a Joan. Hidalgo, Madrid 1779. Ex gothicis scriptis, quæ ad nos pervenerunt, ullum in Hispania confectum fuisse cum quadam certitudine statuere non possumus; qui enim codicem carolinum et fragmenta Veteris Testamenti hic composita fuisse assereret, eo fundamento nixus, quod prior *originibus* Isidori hispalensis superscriptus sit, et posteriora textui complutensis Bibliæ conveniant, intolerabilem tueretur sententiam. Neque tamen audiendus est Lembke (*Gesch. Spaniens* I, 245) dicens : nullum superesse vestigium, ex quo deduci possit, in Hispania gothice scriptum fuisse; qua de re coll. Massmannum in Hauptii *Zeitschrift* I, 578. Cæterum si *gothici libri* commemorantur, non equidem quod gothico sermone fuerint compositi, sed quod ad *officium gothicum*, id est, ad liturgiam generalem, a concilio Toletano in ecclesia gothica Hispaniæ et Septimaniæ introductum ut libri rituales pertinerent (Aschbach, 350).

« Constantinopoli, in qua civitate ad finem versus quarti sæculi et initium quinti schola, curante Chrysostomo, aperta fuerat, ut Gothi gothice docerentur (vid. Massmann. *Skeir.* 91), de gothico sermone sæpius quæstio est; hic etiam sæculo decimo memoratur adhuc quoddam *Gotthikon* apud Constantin. Porphyrogen. *de Cæremon. aulæ byzant.* I, 83. Hoc porro Gotthikon non proprie cantus erat, sed species ludi vel spectaculi (et expresse dicebatur παίζειν τὸ γοτθικόν), *nono die duodecim noctium*, in imperiali palatio inter epulas a Venetis et Prasinis introductum. Duo erant castra : ex utraque parte duo Gothi, qui, veste pilosa induti faciemque larva cooperti, sinistra manu clypeum, dextra autem virgam gerebant. Cantus, qui spectaculum comitabatur, alternis vicibus referebatur partim græce a choristis, partim barbare a Gothorum persona indutis. Jam vero hi posteriores ludum aperientes, mediis strepitibus clypeorum virgis percussorum pleno ore clamabant : *tul, tul!* tum

orbico motu ludum componentes, iterumque ad utramque partem secedentes, comitantibus panduris[1], recitabant : « Γαύζας· βόνας· βηκηδίας· ἄγια· γαυδίντες· ἐλκηθόνιδες· ἐνκέρτυς· ἄγια· βονα· ὧρα· τούτου· βάντες· βόνα ἀμόρε· ἐπισκύαντες· ἰδεσαλβάτους· νανά· δέους· δέους· σεβακιβα· νανά· δαιμονογυγγύβελε· γυβίλους· γυβέλαρες· νανά· γυβίλους· γυβέλαρες· νανά· τοῦ γεγδεμα· δὲ τουλβελε· νικάτω τουλδο· νανά. » Deinde vocabula græca sequebantur, quibus hæc barbara iterum succedebant : « ἴβερ· ἴβεριεμ· τοῦ ἰγγερουα· γεργερεθρω· νανά· σιχαδιασε περέτουρες. Quæ verba ad eum finem tantum huc attulimus, ut unicuique pateat quod cantus ille (nam sine dubio verba sunt cantus) non gothicus sit, quodque ipsius auctor, sive sponte sua, sive alterius consilio, *gothicitatem*, ut ita dicam, horum verborum hebetasse videatur, cum asserat Gothos dicere τὰ Γοτθικὰ ἅτινά εἰσι ταῦτα. Hic vero nomen Gothorum conspicuum est. Undenam igitur huc venire potuerunt Gothi, qui aliis gentibus germanicis in imperio constantinopolitano imperatorumque aula jam ex ætate justiniana cesserant? Nonne hi Gothi dicti, vel potius Jutæ[2] erant illi inferioris Germaniæ incolæ, qui sub imperatoribus ut *Barangæ* stipendia merebantur aulæque vacabant? Saltem refert Georgius Kodinos *de Offic. aul. Constant.*, p. 90, quod hi Barangæ primo anni incipientis die Cæsarem κατὰ τὴν πάτριον γλῶσσαν αὐτῶν, ἤγουν ἰγκλιστί, congratulari solebant. Quoad ludum vel spectaculum Gothorum dictum, plane congruit cum sueco *Julbock* et inferioris Germaniæ incolarum *Schoduvellopen* (sup. germ. *Schautenfellaufen*, gall. *la course au diable*), quod a Ducangio *Cervula* (vid. h. v.) explicatum et a nonnullis mediæ ætatis auctoribus etiam Jottici nuncupatum, a Reiskio autem ad Const. Porphyr. p. 112 Lips., male *ludi gothici* dicitur. Quod unicum germanicam stirpem sapit vocabulum in isto *Gotthikon*, est ἀμπαατῶ, quo choristæ bysantini Gothos adhortabantur, ut saltationem inciperent. Gothice deduceretur a *andbahtjan*, sed sub hac forma ἀμπαατῶ, nordgermanico *ambaht*, etc., magis congruit, vid. goth. glossar. Neque prætermitti potest, quod γούνας (*gunna*, pelliceæ vestes), quibus induebantur Gothi, ad inferiorem Germaniam (Saxoniam) pertineant, in anglico *gown*, toga, asservatæ; vid. Reiz l. l. p. 113. Nihil etiam gothici in hoc *Gotthikon* invenire potuit Massmannus (in Hauptii *Zeitschrift* I, 366 sqq.); et *jui* a *tul* longius æquo peteretur.

« Diutissime superfuit gothica lingua, si tamen viatoribus fides adhibenda sit, in Taurica Chersoneso (gall. *Crimée*), ubi Gothi tetraxiti habitabant. Referente Procopio (*De bell. goth.* IV, 4, 5), hoc primus omnium agnovit brabantinus Minorit Wilhelm Ruysbroek (*Rubruquis*), qui anno 1253 hanc regionem peragravit, cujusque unica relatio : « *inter quos erant multi Goti, quorum ydioma est teutonicum*, » ab interpretibus maxime deformata fuit, vid. Massmannum l. l. 351; aliquid vero certius invenitur apud Josaphat Barbaro, qui anno 1436 a Venetis Asow in urbem legatus est : *Gotthi*, inquit, *parlano in todesco, et so questo, perche havendo un famiglio todesco con mi, parlavano insieme, et intendevansi assai ragionevolmente, cosi come si intenderia un Forlano con un Fiorentino*, id est, lingua teutonica utebantur Gothi; idque compertum habui, quod cum apud me teutonica familia esset, cum illis loquens, intelligenter audiebatur et vice versa, eodem prope modo ac si Forlanus et Florentinus inter se colloquerentur (apud Ramusium II, 97); Busbeck, qui annis 1557-64 ut Imperii legatus Constantinopoli degens duos viros cognoverat, a Crimensibus Constantinopolim missos, in Legationis turcicæ epist. IV, p. 2577 (edit. Francf. 1595) recensionem exhibet vocabulorum quæ, sine dubio germanica, pro magna parte omnino sunt gothica; ex. gr. : *Plut*, germ. Blut, sanguis; *stul*, germ. Stuhl, sella; *hus*, germ. Haus, domus; *wingart*, germ. Weinberg, vinetum; *reghen*, germ. Regen, pluvia; *bruder*, germ. Bruder, frater; *schwester*, germ. Schwester, soror; *alt*, germ. alt, vetus, senex; *salt*, germ. Salz, sal; *fisct*, germ. Fisch, piscis; *handa*, germ. Hand, manus; *brunna*, germ. Brunnen, puteus; *schwalt*, mors, vid. apud Massmann. l. l. p. 357 sq. Sed nomen Gothorum circumeundo deperditum esse videtur, neque hodie ulla hujus sermonis vestigia jam inveniuntur, vid. Pallas, *Voyages dans les gouvernements méridionaux de l'empire de Russie*, II, 396 sq.; coll. Zeuss, *Die Deutschen* p. 432 sq.; Castill. *Spec.* XXIII sq. »

§ 8. Quamvis gothica lingua nobis mature extincta fuerit ejusque litteraturæ nonnisi paucissima fragmenta ad nos usque pervenerint, quæ tamen supersunt abunde sufficiunt, ut ejus linguæ notitiam perfectissimam comparemus; ex his enim sermonis thesauro, formatione, conspicua qua in alia idiomata vertitur facilitate cognitis, hinc grammaticale artificium construere possumus. Cæterum neminem fugit gothicam grammaticam, grammaticæ Germanorum præcipue congruere.

« Gothos non esse rudem barbaramque gentem, uti de his et aliis Germanis olim fama erat nuncque est hodie, jam Grimmius (*Gr.* XLVI [1ª edit.]) comprobavit; neque in perficienda lingua segnes fuisse jam confessi sunt mediolani speciminis editores, qui p. XII asserunt « *ætate Ulfilæ Gothorum sermonem jam tantum fuisse, ut cum cultioribus linguis certare posset.* » Hujus tamen confessionis adeo postea obliti sunt, ut Majus in præfatione ad tomum octavum *novæ collectionis scriptorum veterum* iterum « *barbariem linguæ* » gothicæ commemoret, et Castillionæus in annotationibus ad paulinas epistolas a se editas haud semel imbecillitatis et imperfectionis ut « *linguam rudem* » insimulet, immo semel asserat (ad Timoth. II, II, 16) in gothica lingua esse « *usum licet per se absurdum, tamen gothicis scriptoribus utpote in lingua adhuc rudi haud infrequentem.* » Adeo perdifficile est, ut qui alienæ gentis est de nostro sermone[3]

[1] Species instrumenti. *Interpr.*
[2] Veteres Daniæ incolæ. *Interpr.*

[3] Germanico. *Interpr.*

recte æstimare possit. Neque enim gothicæ linguæ vitio verti potest, quod nonnullis verbi formis careat, quibus alii sermones gaudent, cum eas constructionibus tam mire suppleat, multo minus, quod propria vocabula rebus et ideis non excuserit, populo prorsus ignotis; coll. goth. gloss. præf. Si igitur sermo iis indigeat vel pauper sit vocabulis, quibus marina designentur, non tam mirum est, quam fuisset, si gens iter per mare fecisset marique fuisset assueta; sed novum est indicium quod ab antiquis dicta de Gothis e Scandinavia emigrantibus eorumque navigationibus mera figmenta sint et fabulæ (vid. supra § 1). Quo enim pacto Gothi, quemadmodum septentrionales gentes sua *skipbrot*, *skibbrud*, *skeppsbrote*, ita *skipabruka* non formassent, si rem prius cognovissent? Præterea mirumne ulli videri posset, quod Gothi nullum vocabulum pro *nepote* habeant, hunc per *barne barna* exprimentes? Nullo enim alio modo significatur apud veteres linguas: vet. norv. *barnabörn*, dan. *bœrnebœrn*, suec. *barnbarn*, vet. sup. germ. *chindeschind*, *chindo chind;* etiam apud rec. sup. germ. *kindeskinder*, et cognatos sermones; quin immo apud Homerum *nepoti* nullum datur proprium vocabulum, sed æquivalenter exprimitur : *παίδων παῖδες*. Jam vero ex eo quod gothica lingua verborum ad civilem vitam pertinentium inopia laboret, Manso (*Ostgothen*, 135) Gothos in Italia pedem non firmum posuisse infert; sed hoc tantum deduci potest, quod Gothi, gens candidis moribus assueta facilique imperio subjecta, non eam linguam haberent, quæ Romanorum licentiam et vitia, decora et indecora prope infinita omnigenorum munerum exprimere potuisset. De cætero, quod certe negari nequit, si adhuc Longobardorum sermo ad efformanda nomina pene innumeralia munerum aptus est, cur hanc aptitudinem et Gothicus non habuisset?

« In eo gothica lingua potissimum præstat, quod synonymis ditissima sit; vocabula res et ideas omnino novas exprimentia efformare possit; possideat completas flectionis formas, et consequenter ea transponendi vocabula facultate gaudeat, qua, prosaicis auctoribus audaciam saxonicorum et borealium poetarum habentibus (Gr. *Gr.* IV, 552, coll. II, 920), poetæ gothici, sub isto saltem respectu, parum sint desiderandi; orthographiam habeat adeo determinatam, ut scribentis arbitrio nihil relinquat definiendum; denique alienæ litteraturæ scripta, immo abstractas sententias in se facillime converti sinat (Gr. *Gr.* XLVI [1ª edit.]; nostra prolegg. ad Ulfilam). Unde quod Ihre, Gloss. Suigoth I, 29 dicit : « *linguam gothicam adeo cultam et concinnam esse, ut elegantia nulli, ne græcæ quidem et latinæ quidquam concedat,* » verum est, quoad principium, quoad vero consecutionem, lingua diutius vivente, verum fieri potuisset.

« Utrum gothica lingua sit reipsa cognitu ita facilis, ut Majus et Castillionæus semel asseruerunt (*Spec.* VI : « *neque ulphilana lingua perdifficilis est, neque ejus primorem notitiam quivis etiam sine magistro non brevi obtinebit*), e majori minorive cognitione, quam comparare velis, consequitur; hoc tamen bene compertum habeas, quod plusquam cognitione inchoata opus est, ut quis sana mente de gothico sermone judicare possit.

§ 9. Quæ *grammaticales annotationes* de lingua gothica sive a veteribus sive a recentioribus conscriptæ sunt, eas retulit Massmannus (in Hauptii *Zeitschrift fur deutschen Alterthum* I, 298 sqq.); quæ vero *grammaticæ* e peculiari textus ulfilani studio ab ætate Junii vulgatæ sunt, eas Zahn (*Einleitung zum Ulfilas* p. 61 sq.) commemoravit, suo modo dijudicans. Grammatica quæ prima hujus nominis non indigna fuit, auctorem habuit Fuldan; primum vero sanæ doctrinæ corpus in germanica grammatica Grimmii reperies.

« De indigenis Gothorum grammaticis non novimus; et aliunde sermo brevioris fuit vitæ, quam ut corruptionis periculum adire potuerit, indigenarum grammaticarum causam communiorem. Gothicus alphabetus nonnullæque regulæ ad determinandam quorumdam sonorum prolationem primo inveniuntur apud *viennense manuscriptum* (Membran. Salisb. Nr. 140, olim Salisb. 71 fol. 20), quod Wilh. Grimmius (43° tomo *Jarhbucher für Literatur*, p. 5 sqq.) primo edidit, de quo vid. Massmannum l. l. 296 sqq.

« Tum a *Bonaventura Vulcanio* vulgatus est libellus, auctore anonymo, hoc nomine inscriptus : *De litteris et lingua Getarum sive Gothorum;* cui adjunctus est *Commentariolus de lingua gotthica*, Leyden 1597, vid. Massmannum l. l. 311 sqq., qui nonnulla e textu excerpta et annotationes in nonnullas litteras nonnullorumque vocalium rectam prolationem continet: idem etiam invenire est in Gruterii *inscriptionibus*.

« G. Hickes, *institutiones grammaticæ anglosaxonicæ et mæsogothicæ*, Oxford, 1689, 4 vol., quorum prius *Linguarum veterum septentrionalium Thesaurum* ejusdem auctoris continet, opus iterum editum, Oxford 1705, 2 vol. fol.

« Lambert ten Kate, *Gemeenschap tussen de Gottische Spracke en de Nederduitsche*, Amsterdam 1710, 4.

« Edw. Lye, *grammatica gothica*, cujus in præfatione *Sacrorum evangeliorum versio gothica* inducta est ab editore Benzelio, Oxford 1750, 4 vol. p. 59-62; hujus grammaticæ sommarium est Ow. Manning *Grammatica* (*Anglosaxonica et*) *Mæsogothica*, cujus 1um vol. *Dictionarium saxonico- et gothico-latinum*, auctore Lye, continet, ab eodem Manning edit., London 1772, 2 vol. fol.

« Fr. Karl Fulda, *Ulfilanische Sprachlehre*, in 2° vol. *Ulfilas* a Zahnio editus p. 1-62.

« J. Grimm, *Deutsche Grammatik*, Gottingen 1819, 2a edit., 4 vol.; item 1822-37; 3a edit., 1 vol. 1840;

« De prolationis et formarum doctrina notandus est F. Bopp, *Vergleichende Grammatik*, Berlin 1833-42, 4 part.

« De Monographia laudandi sunt :

« Joh. von Ihre, *De verbis Mæsogothorum*, in Büschingii collectione *Scriptorum versionem ulfila-*

nam et linguam mæsogothicam illustrantium, Berlin 1773, 4° vol. p. 149-71.

« Ejusdem, *De nominibus substantivis et adjectivis Mæsogothorum*, 1769, ibid. p. 221-56.

« Alb. Wellmann, *Das Gothische adjectivum*, Stettin, 1835.

« Ad. Ziemann, *Gothisch hochdeutsche Wortlehre*, Quedlinburg, 1834.

CAPUT PRIMUM.

DE SCRIPTURA ET PROLATIONE.

A

DE SCRIPTURA.

§ 10. Gothica lingua viginti et quinque litteras (*bokos*) habet, quæ sequuntur :

𐌰	a	𐌹 𐌹̈	i	𐍂	r
𐌱	b	𐌺	k	𐍃	s
𐌲	g	𐌻	l	𐍄	t
𐌳	d	𐌼	m	𐍅	v
𐌴	e	𐌽	n	𐍆	f
𐌵	q	𐌾	j	𐍇	x
𐌶	z	𐌿	u	𐍈	w
𐌷	h	𐍀	p	𐍉	o
𐌸	dh (þ)				

« § 11. Annotatio 1.—Adinventio gothicæ scripturæ Ulfilæ adscribitur : Philostorgius (*Hist. eccl.* 2, 5) eum vocat « *εὑρετὴν γραμμάτων οἰκείων*, » et Socrates (*Hist. eccl.* 4, 32) asserit quod « *γράμματα ἐφεῦρε γοτθικά*, » quod plures alii deinde repetierunt (vid. Waitz, *Leben des Ulfilas* p. 51). Crediderunt equidem, asserente Jornande, quia Bilagineis scriptæ fuerant (vid. § 6), scripturæ artem etiam ante Ulfilam apud Gothos notam et usurpatam fuisse, et eruditis italis vix credibile videtur, quod linguæ iis pollenti dotibus, quas in suis operibus prodit Ulfilas, scriptura defuerit; si autem hæc ratiocinatio legitima esset, cum deinde Castillionæus (ad Philipp. I, 18), ex eo quod gothica lingua futuro indigeat et interpretis oscitantiæ de passivo convertendo nimium relinquat, eam rudem barbaramque improbavisset, exinde legitime concludi posset, etiam ætate Ulfilæ nullam adhuc apud Gothos fuisse scripturam. Sed principium, quod organica sermonis perfectio e scriptura pendeat, nullo fundamento nititur (coll. W. Grimm. *Deutsche Runnen*, p. 45). Econtrario ostendit W. Grimmius cum multa argumentorum vi, jam in Bibliorum versione ideas *scribendi*, *legendi*, *litteræ*, *libri*, *plutei*, etc., indigenis nominibus designari, vid. ad § 18. Waitz equidem (l. l. 53) artem scripturæ apud Gothos jam ante Ulfilam retrofert; contendit autem, non eas litteras, quas induxit Ulfilas, sed runicas tunc in usum fuisse; conclusio sine scrupulo admittenda, ut quæ speciosam contradictionem monumentorum ante Ulfilam scriptorum, et scripturæ ab Ulfila adinventæ, de quibus factis, historice loquendo, nihil est cur dubitemus, apprime explicet.

« Jam vero ex tabula patet, gothicas litteras, nulla fere excepta, græcis latinisque plane congruere, ita ut nihil aliud fecerit Ulfilas, nisi has gothicæ linguæ accommodaverit. Hic vero quæretur, plerisque gothici alphabeti litteris græcis et latinis convenientibus, quemnam horum alphabetorum suum Ulfilas fecerit? Cuinam etiam alii alphabeto tribuendæ sint eæ litteræ, quæ sive forma sive significatione neutri græco latinove congruunt? Hic alphabetus ex omnium consensu runicus est, jam ante ulfilanam ætatem apud Gothos notus. Quoad primam quæstionem, Ihre (*Diss. de cod. argenteo et litteratura Mæsogothorum*) et W. Grimm. (l.l. 28 sqq.), ne gothicum alphabetum e pluribus aliis arbitrarie exceptum esse faterentur, asserunt eum primitus fuisse jam ante Ulfilam ex eodem fonte atque græcum et latinum haustum. Quam contra sententiam non tantum militat, quod, ut certa fama est, Ulfilas gothicam scripturam adinvenerit, sed etiam quod characteres ipsi ita latinis et græcis conveniant, ut ad propriam et absolutam eorum formam cogitare non liceat; et insuper quis est iste pristinus alphabetus, gothici simul, græci et latini parens? Eum equidem Ihre vocat pelasgicum, alphabetum nobis omnino ignotum; W. Grimmius nullum equidem affert, sed adeo inexpugnabilis est congruentia gothicarum litterarum cum græcis et latinis, ut fateri coactus fuerit græco-latinum alphabetum e contactu populorum in gothicum rursus influxisse, quo confesso quæstio regreditur, non solvitur. Verum punctum tetigere Waitz (l. l. 51 sqq.) et Baumlein (*Untersuchungen über*, etc., *die Entstehung des gothischen Alphabets*, 97 sqq.), qui græcum alphabetum ut gothici typum habent, licet e latino et, fateri debemus, runico quosdam characteres Ulfilas mutuatus erit. Ea erat etiam Jacobi Grimmii sententia, cum in præfatione ad servicam grammaticam Wuki Stephanowitsch p. x dicit : « *Ulfilas legte seiner Arbeit das griechische und lateinische Alphabet mit Zuziehung runischer oder willkürlicher Zeichen fur die besondern Laute gothischer Sprache unter*, » id est, Ulfilam opus suum instituisse ex græco et latino alphabeto, quibusdam signis e runico vel arbitrarie exceptis, ut peculiares gothicæ linguæ soni scriptura repræsentaret; sed vir doctus contrariam sententiam recenter admisisse videtur, dicens (*Deutsche Grammatik* I, 25 [3a edit.]): « *In gothische Alphabet sint griechische und lateinische Buchstaben unter runische genommen verden*, » id est, in gothico alphabeto græcas et latinas litteras inter runicas exceptas fuisse.

« Jam vero si quis absque partium studio gothicas litteras consideraverit, persuasum habebit ad græcum alphabetum pertinere : λ, B, Γ, Є, Ζ, I, K, λ, M, N, Π, T, Y, Ω, X; ad latinum : Ꭺ, U, h, R, S, F, ita tamen, ut e prioribus plures etiam latinæ sint, ut : A, B, Є, I, K, N, T; ad gothicum tandem proprie spectant, sin forma, saltem significatione : ψ et Θ e græcis ψ et θ; G et H e latinis G et n; si hæc ultima littera formæ latinæ cursivi n minus congrueret, extranea esse posset vel forsan indigena (vid. § 12). Runico autem nihil remanet adscribendum. Offensi sunt plures ex eo quod Ulfilas ex arbitrio quædam signa elegisse assereretur; sed merito cogitari potest eum imprimis voluisse, ut suæ linguæ soni cum alienis signis quam maxime congruerent; porro quibusdam characteribus sonis non respondentibus et aliis sermonibus nonnullos sonos gothico proprios non habentibus, hæc signa legitime pro libitu suo mutuari potuit, in hoc potius laudandus quam vituperandus. Etiam in quærendis characteribus ad certos sonos accommodatis conati sunt Simonides et Epicharmos pro græco alphabeto, Cæsar Claudius, pro latino (vid. Schneider, *Formenlehre der lat. Sprache* I, 4 sqq.), Chilpericus, pro Francorum alphabeto (Gregor. Turon. *Hist. Francorum* v, 45) et imprimis Cyrillus slavicum alphabetum e græco deducens.

« Cum gothica scriptura etiam post Gothorum tempora commemoratur, non credendum est eam esse, quæ in gothicis scriptis usurpatur. Gothica enim in Hispania vocabatur scriptura, quæ alibi sub nomine *toletanæ* indigitata, e gothicis et latinis litteris commista est, et a Francis assumpta (Aschbach, *Gesch. der Westgothen*, 353 sq.), concilio leonensi (1091) abrogata est. Necnon et in Italia runica signa improprie gothica nuncupata sunt, vid. Massmannum, *Skeir.* pag. xv et Hauptii *Zeitschrift für deutsches Alterthum* I, 377. Quod autem gothica scriptura in Italia asservata fuerit, et bresciana inscriptio primæ tabulæ in *Specimine Ulfilæ partium ineditarum* hac eadem fuerit conscripta, hoc unico superstite monumento, stabiliter affirmari nequit, coll. Grimm. *Jahrb. der Lit.* XLIII, 21. »

§ 12. Annotatio 2. — Quod ad *formam, habitum* et *potentiam* litterarum attinet, erroneam Maji conjecturam (*Spec.* xvi) prius notare debemus, quod scilicet Ulfilas *majorem* et *minorem* alphabetum adinvenerit. Equidem in codicibus litteræ majori minorive sunt statura, prout quam sedem occupant; sic majoribus litteris conscripta sunt initia capitum et versuum; minoribus vero, ubi textus extra lineam determinatam in margine conscriptus est. Sed utræque litteræ ejusdem sunt typi. Potiori jure, et ea forsan erat Maji sententia, distinxit Massmannus (*Die gothischen Urkunden von Neapel et Arezzo* p. 6 seq.) scripturam rectam atque solidam ad manuscriptos codices, libros et inscriptiones usurpatam, alteram vero inclinatam et cursivam ad usus vitæ quotidianos. In eo prior, ait vir doctus, a posteriori discrepat, quod nonnullæ litteræ, etiam absolutæ, majores calami ductus admittant, dum in scriptura cursiva minori delineamento exarantur. Quod præter λ et Ꭺ, de ψ dicendum est. Hac scriptura cursiva etiam conscriptæ sunt glossæ et annotationes in manuscriptis codicibus, vid. tabulam ad Massmanni Skeireins, exceptis eis in codice argenteo existentibus, quæ rectis solidisque, sed minoribus, licet pulchris sæpe, et a scripturæ textus distinctis litteris scriptæ sunt; nonnullæ tantum, ut quæ ad Luc. vi, 27 et xvi, 13 pertinent, cursivam scripturam præbent, unde constat, eas sive diverso tempore, sive manu diversa fuisse conscriptas.

« Quod ad diversum habitum quem nonnullæ litteræ in codicibus diversis præ se ferunt, nihil certi olim conjici potuit, quia deficientibus facsimilibus, meræ delineationes, sæpius infideles, præsto erant. Nunc vero facta sunt facsimilia omnium codicum : mediolanorum a Majo et Castillionæo, viennensium a W. Grimmio, Skeireinsis et neapolitani documenti a Massmanno, codicum argentei et carolini a nobis, qui inde tabulam exscriptam instituimus.

« Nunc vero de nonnullis litteris sint sequentes animadversiones :

« Ꭺ Vid. infra § 13.

« U est neque, ut voluit W. Grimmius, Græcorum *koppa* (vid. ad § 13), neque, ut contendit Lye XXXIX, Runorum *kæn* (ᚴ), quæ nonnisi in posterioribus latine donatis cum eo congruunt, sed Latinorum q. Nec latine transcribi potest *qu*, habita forsan ratione analogiæ cæterarum dialectorum (Grimm. *Gram.* I, 3), cum nusquam adsit in gothico sermone duplex sonus (*kw*), quem Ulfilas *kv* in *Akvila* adeo transvertit.

« ψ Nullo fundamento nixus conjecit Lye (*Gram. goth.* XXIX), quod ψ ex conjunctis T et H evasisset, ita ut proprie fuerit ŦH, unde Ŧ et denique ψ; vel ex duobus ex adverso positis Ꭺ (⊠). Neque verius est, hanc litteram ex eo originem duxisse, quod semicirculus linea transversali figeretur (W. Grimmius, *Runen* 44); nam duo cornua diversis apicibus efformantur (vid. Tab.). Datur et alia hujus litteræ forma, qua, cornibus ad superiorem partem conclusis, græco θ assimilatur (W. Grimm. *Wien. Jahrb.* XLIII, 5). Nec runico signo ᚦ forma congruit gothicum (W. Grimm. *Runen* 44; J. Grim. *Gram.* I, 3), licet in manuscriptis codicibus scriptura latina conscriptis illud pro ψ usurpetur. ψ forma idem est atque græcum ψ (ps); sed Ulfilas pro *ps* illo non utitur, duplicem consonantem duplici signo reddens; cum autem nec in græco nec in latino alphabeto characterem gothico *dh* respondentem inveniret, illud huic sono accommodavit. In visigothicis monetis pro græco θ gothicum ψ occurrit in CINDASVINΘYS et RECCESVINΘYS (vid. apud Aschbach 360), quia verisimiliter his posterioribus Gothis purus sonus *dh* sensim deperditus erat, cujusin locum *th* et, ablata aspiratione, *t* intrus sum fuit, sicut horum nominum terminationes etiam probant. Theodoricus Ostrogothorum rex, edicta sua subscribere debuit ψЄΩλ (vel ΘЄΟλ),

nam Anonymus Valesianus apud Muratorem (*Antiq. Ital.* II, 306) expresse dicit: « *Theodoricus illiteratus erat et sic obruto sensu, ut in decem annos regni sui quatuor litteras subscriptionis edicti sui discere nullatenus potuisset, de qua re jussit laminam auream interrasilem fieri, quatuor litteras regis habentem* THEOD, *ut, si subscribere voluisset, posita lamina super chartam, per eam penna duceretur, et subscriptio ejus tantum videretur.* » Cum autem his verbis asseritur regem quatuor tantum litteris subscribere, THEOD autem quinque constare, infelicius conjecit Reiske *ad Constant. de Cærim. aul. byzantin.* p. 140, edit. Lips., loco THEOD aliquid aliud, forsan LEGI, legendum. Hinc facile solvitur Massmanni quæstio, *Skeir.* præf. p. x**), utrum Theodorici sigillum scripturam gothicam contineret.

« Ï et I in eo sunt discriminanda, quod prius incipiente, posterius medio et desinente vocabulo usurpetur, vid. ad § 17.

« G est G Latinorum. Librarius codicis viennensis (vid. § 9) G et Г habet et usurpat pro eadem littera, ea tamen discrepantia, quod prius, latinum, debile *i*, posterius, græcum, asperum G valeat; deinde, ut prolationem gothicorum sonorum ignotorum determinet, vocabula cognitæ prolationis affert *genuit* et *Gabriel*, ut ita dicere intendat: ubi debilior est prolatio, ut in *genuit*, gothicum G; ubi vero asperior, ut in *Gabriel*, Г adhibetur. Eodem modo rem intellexerunt W. Grimmius et Massmannus, quorum prior in viennensi *Jahrb.* p. 13, posterior in Hauptii *Zeitschrift* p. 299, affirmant quidem hoc exemplum *genuit* rei nullam afferre lucem, seque malle vocabulum per J incipiens, ut, forsan, *judaius*. Hoc etiam obiter dicendum est, immerito Lye p. XXXIX, G pro græco ι accepisse ideo, quod goth. *iskarjotes*, græco Ἰσκαριώτης responderet; et Ihre p. 202 (edit. Büsch.) cum 'eni sibilantis sono illud proferendum asseruisse, qui eruditus vir in hoc conjiciendo ξ eamdem sedem occupans in alphabeto græco atque G in gothico ante oculos verisimiliter habuit.

« Π, si e latino *n* non deducitur, proprium esset gothici alphabeti signum; sed nemo sane negare potest, hoc runico *Ur* (ᚢ) similius esse, quam ut unum et idem non asseratur, præeuntibus Lye p. XXXIX, Grimmio, *Runen* 43, et Waitzio, l. l. 52. Cæterum altera prolatio causa est, cur græco-latinum O pro sono *u* non electa fuit: forma enim latina U pro vocali usurpata nondum a consonanti V discriminabatur.

« S pro sua pristina forma latinum est; forma ʗ proxime accedens ad græcum C, in recentiori scriptura ad cursivam propinquanti primum occurrit, vid. Massmannum, *Skeir.* X, ubi etiam angulosum *C*, vid. viennense *Jahrb.* 9.

« Ƴ est neque anglosaxonicum ƿ (Lye XL), cujus a forma longe differt, neque runicum (Grimm. *Runen* 44), sed græcum Y (Grimm. *Gram.* I, 42, 57; Waitz. 52).

« F est Latinorum F; Grimmius quidem (*Runen* 41) hoc habet tanquam digamma æolicum: sed obstat, quod istud aliam atque gothicum *f* habeat prolationem, quam aliunde novit Ulfilas, *v* usurpans, ubique vocabula græca digammate proferenda essent. Si autem Ulfilas nullum signum latino alphabeto mutuatus esset, gothicum F ut runicum ᚠ eo magis haberetur, quod lateat, cur græcum Φ pro sono F potius non elegerit, cum græc. φ semper hoc signo transcribat, ex. gr.: *Filippus*, Φίλιππος; *Fygailus*, Φύγελλος; *Filemon*, Φιλήμων; *Nymfa*, Νυμφᾶ, etc.

« Θ Licet in eo omnes consentiant, quod ad ignotum alphabetum hoc signum pertineat, et Waitzius saltem asserat hoc non esse græcum, cum tamen jam perspectum habuimus, Ulfilam græcas litteras, quibus in sua lingua nullus sonus respondebat, ad designandos alios sonos gothico sermoni proprios usurpavisse, nihil obstat, quin dicamus Θ Gothorum non proprium esse signum, sed tantummodo θ Græcorum. Nemo insuper non videt, quod Ulfilas in suo alphabeto græca ψ et θ interverterit, id est, goth. ψ in locum græc. θ et goth. Θ in locum græc. ψ subdiderit.

« Ω, auctore W. Grimmio (*Runen* 43), runicum est; sed hoc ᛟ (*ædil*) codicis viennensis (*Wiener Jahrb.*), pertinet, ut alia, ad scripturam lineolis luxuriantem, quæ ut exemplar proponi nequit; aliunde danicus sonus (-θ-) gothico (ō) minime congruit; Ω igitur, innuentibus Lye XXXIX, et Waitzio 52, est potius ω Græcorum. O huic signo omnino simile occurrit etiam in inscriptione adumbrata apud Grotefend, *Altitalien* V, tab. II, 4. »

« § 13. Annotatio 3. — His viginti et quinque litteris addantur duo episemata, scilicet:

« 1) Ч Quamvis hoc signum nusquam ut littera, sed tantum ut cifra in codice argenteo appareat, hoc tamen Ihre (p. 205 edit. Büsch) habet ut vera littera, quam, quemadmodum russico characteri *tsk* (tsch) valenti forma convenit, ita et potentia convenire contendit. Sed contra militat, quod nunquam Ulfilas duplicem sonum unico signo reddiderit, et in tota gothica scriptura compositus sonus *tsk* nusquam appareat. Quam conjecturam Ihrei licet jam a Zahnio in annotationibus ad gothicum alphabetum gothicæ grammaticæ Fuldæ præpositis ut merum figmentum explosam, de novo, alio tamen modo exagitavit W. Grimmius (*Wien. Jahrb.* p. 7), in hoc signo litteram, et quidem *dh* valentem iterum agnoscens; sed huic sono respondet ψ, ut infra (§ 50) ostendetur. Neque Jacobo Grimmio (*Wien. Jahrb.* p. 40) displicebat, Ч litteram esse, negabat autem vir ille doctus, quod ad gothicum alphabetum hæc littera necessario pertineret, eam adscribens ad alphabetum ex quo ille prodierat; confert equidem slavicum; hanc vero litteram non esse dentalem, sed gutturalem contendit. Utcunque se habent ista, signum de quo nunc agitur, non est gothica littera, sed tantum numeralis nota, 90 valens, koppa Græcorum, vid. Schneider, *Formlehre* I, 322; Matthiä *Griech. Gram.* I, 22; Buttmann, *Griech. Gram.* I, 12. Inde W. Grimmius græco koppa gothicum ᚢ infelicius assimilavit, quod latino *q* proprie respondet. De cætero ᚢ et Ч eodem modo inter se convenire, atque græcum kappa et koppa, nemo est

qui neget. Adest etiam, auctore Grimmio (*Wien. Jahrb.* 7 et 41), alia forma τοῦ ƛ, quod, ubi ejus ansula ad exteriorem partem inclinata altius producta esset, et hasta magis ad lævum protracta, Ꮙ evadit, cumque nostro q commutatum est; sic eo habitu donatur in viennensi codice et in visigothica moneta, ubi GONVGMAR pro *Gondemar* legitur (vid. Aschbach 359). Sed nihil est commune hoc signum inter et episema q.

« 2) ↑ In ulfilana versione Novi Testamenti hoc signum non occurrit; sed apud Esdram II, 36, numero 900 per numerale vocabulum *niunhundu* expresso, optimo jure conjecit Castillionæus, *Spec.* p. 2, dubitandum esse, an apud Gothos pro numero 900 peculiare signum fuerit; neque enim in vaticano alphabeto reperitur (*Wien. Jahrb.* p. 4). Primum ut numerale signum apparuit in viennensis codicis serie numerica, quam W. Grimmius (*Wien. Jahrb.* 16 sq.) e primo Moseos libro excerptam merito conjecit, coll. prologg. col. 464 (Massmannus, in Hauptii *Zeitschrift* p. 303, se hanc agnovisse in Ezechiele et libris Macchabæorum asserit). Cæterum hoc signum Græcorum est *Sampi*, vid. Buttmann, *Griech. Gram.* I, 12; II, 378; Matthiä, *Griech. Gram.* I, 22 sq.; Bockh. Staatsh., *der Athener* I, 386, et in hac forma, græco alphabeto verisimiliter excerpta, jam in tabula apud Ihre (ad pag. 200 edit. Büsch.) et in alphabeto græco viennensis codicis occurrit.

« Nunc vero mirum est, quod Ulfilas, postquam duo supra memorata episemata Græcis mutuatus erit, et tertium, *bau* scilicet vel *vau*, numerum 6 valens et formæ S, non receperit (coll. Ihre, p. 210 edit. Büsch.); sed in locum hujus signi suum *q* subdiderit, quo numerus sextus significaretur. Unde patet, Ulfilam, in componendo alphabeto, arbitrium consuluisse. »

§ 14. Annotatio 4. — Quoad *potentiam numericam* litteræ gothicæ et episemata valent, ut sequitur :

ƛ	1	I	10	R	100
B	2	K	20	S	200
Γ	3	λ	30	T	300
ɗ	4	M	40	Y	400
Є	5	N	50	F	500
U	6	G	60	X	600
Z	7	n	70	Θ	700
h	8	Π	80	Ω	800
ψ	9	Ч	90	↑	900

« Hæ litterarum potentiæ innotescunt e diversis Bibliorum versionis, Skeireins et documentorum locis, in quibus numeri litteris designantur; sic : *a* (1) Neh. v, 18; *b* (2) Joan. vi, 9; Skeir. VII, d; *g* (3) Esdr. II, 35; *e* (5) Joan. vi, 9; Skeir. VII, a, d; *q* (6) Neh. v, 18; *h* (8) Esdr. II, 16; *i* (10) Neh. v, 18; *ib* (12) Mth. IX, 20; Skeir. VII, c, d; *id* (14) Cor. II, 12; ? Cod. A· *iz* (17) Esdr. II, 39; *k* (20) Joan. vi, 19; *l* (30) Mc. IV, 8; *m* (40) Skeir. VII, d; Neh. v, 15; *me* (45) Esdr. II, 8; *n* (50) Neh. v, 17; *nb* (52) Esdr. II, 29; *j* (60) Mc. IV, 8; Docum. neap.; *jq* (66) Esdr. II, 14; *u* (73) Esdr. II, 36; *ud* (74) II, 40; *ye* (95) II, 20; (100) Mc. IV, 8; *rib* (112) Esdr. II, 18; *rk* (120) Docum. neap.; *rkb* (122) Esdr. II, 27; *rkg* (123) II, 21; *rkh* (128) II, 23; *rlg* (133) Docum. aret.; *rmq* (146) Esdr. II, 22; *rnq* (156) II, 30; *rnh* (158) II, 24; *skg* (223) II, 19; *smz* (247) II, 38; *snd* (254) II, 31; *t* (300) Joan. XII, 5; *tk* (320) Esdr. II, 32; *tlg* (333) II, 17; *tme* (345) II, 34; *vnd* (454) II, 15; *xib* (612) II, 26; *xkg* (623) II, 11; *xl* (630) II, 35; *xmb* (642) II, 10; *xjq* (666) II, 13; *wke* (725) II, 33; *wmg* (743) II, 25; *wj* (760) II, 13; *wuq* (776) II, 12. Innotescunt insuper e fragmento Calendarii gothici, in quo numeri a 1° ad 30um reperiuntur (vid. *Goth. gloss.* præf.); e numeris marginalibus, quibus sectiones codicum designantur, addito quod in codicis argentei margine etiam loca parallela cæterorum evangeliorum notantur, vid. Castillionæum, *Spec.* XIX ad Corinth. II, I, 3, et imprimis nostra prolegg. ad Ulfilam; denique ex reclamationibus (gall. *réclames* ou *signatures*), quibus in manuscriptis numeri quaternionum indicantur, Massmann. *Skeir.* 57. Notandum est etiam librarium, Cor. I, XIV, 26, in vocabulo, quod male prius scripserat ƛ, et in altero, quod præire debebat, B superposuisse, vid. Castil. ad h. l.: nec non et alphabetus vaticani codicis (*Wien. Jahrb.* p. 4) numeros juxtapositos ad R usque continet, ultimo ↑ omnino deficiente.

« Ut autem litteræ numerales ab aliis discrimen habeant, *a*) illas super lineæ ‾ vel ⌐, eodem modo ac in græcis codicibus (vid. Bast, *Comment. palæogr.*, p. 850 in Schaferii editione *Gregorios Korinthios*) ducuntur, et tunc deficiunt puncta diacritica τοῦ ï, ex. gr. : Є 5, I 10, R 100, etc.; quandoque etiam subter, ut in subscriptione Viljarith neapolitani documenti : G; *b*) figitur insuper punctum ante et post litteram, communius unicum, ex. gr. : ·B· 2, ·M· 40, ·IB· 12 etc.; in neapolitano autem documento duplex, ex. gr. : in subscriptione Sunjafriths :G: 60, :RK: 120. Loco punctorum Viljarith adhibet *c*) parvulos uncinos : ‹G›, ut etiam Gudileb in aretino documento : ‹RλΓ›. Similibus uncinis reclamationes (gall. *réclames* ou *signatures*) includuntur : ‹Є›, vid. Massmann. *Skeir.* 57. Ufitahari singulas litteras duplicis numeri eo modo notat : RK, et Viljarith eas puncto separat : ‹R.K›; in quo etiam animadvertas quasi virgulam unicuique litteræ suppositam. Ex diversis numerorum indicandorum modis in viennensi codice (*Wien. Jahrb.* p. 11) patet, eos diversis fontibus adscribendos esse; prior series sic se habet : SX (130), ΘZ (807), ΘM (840), ↑IB (912), et W. Grimmius p. 16 eos e Geneseos libro excerptos esse probavit; posterior autem series lineæ ductu gaudet : G (60), λ (30), FЧ (590), Π (70), ΩЧ (890). »

« § 15. Annotatio 5. — « Potentia numeralis litte-

rarum earum *ordinem* in alphabeto etiam indicat; qui ordo idem se habet, in quo litteræ § 10 fuerunt instructæ. Hæc porro *instructio* reperitur in alphabeto vaticano dicto § 14, in alio alphabeto viennensis codicis N° 140, fol. 20ᵇ (*Wien. Jahrb.* 5 sq.), et ibidem juxta runicum alphabetum gothice scriptum, qui tamen ulterius quam *u* non progreditur (*Wien. Jahrb.* 1 sq.); eodem ordine Ihre in tabula ad p. 200 edit. Büsch. gothicas litteras instruxit. Ad normam alphabeti latini, quem serius in septentrione etiam imitati sunt in ordinando runico, instructus est gothicus alphabetus in alia viennensis codicis serie : λ, B, Γ, Δ, Є, ϝ, G, h, Ï, K, λ, M, N, Π, Π, U, R, S, T, Y, Ω, X, Z, Θ, ψ; cum litteræ Θ et ψ ignotæ originis librario essent, ad finem ab eo rejectæ sunt; quoad Ω, ut *w* habitum esse videtur. Arbitrarie ab Hickesio p. 1 ordinata sunt signa Gothis propria : λ, B, Γ, Δ, Є, ϝ, G, h, Ï, K, λ, M, N, Ω, Π, Θ, R, S, T, ψ, Π, U, Y, X, Z, quem ordinem assecuti sunt etiam Lye, p. XXXIX et Zahn ad frontem fuldanæ grammaticæ, hoc tamen animadverso, quod posterior episema Ч Θ inter et R posuerit. Massmannus autem ordinem omnino peculiarem adhibuit in glossario ad Skeireins, scilicet : λ, B, Δ, Є, ϝ, Γ, h, Θ, Ï, G, K, λ, M, N, Ω, Π, U, R, S, T, ψ, Π, (X), Y, (Z).

«§ 16. Annotatio 6. — Gothicarum litterarum *nomina* ad nos usque non pervenerunt, cum lingua ab indigenis grammaticis non fuerit elaborata. Unicum tantum nomen in bibliorum versione occurrit, scilicet *jota*, Mth. v, 18, atque etiam græcum est. Quod insuper B *bi* nuncupetur, mera est Benzelii ad Matth. ii, 2 conjectura; neque meliori fundamento Ihre p. 210 edit. Büsch. asserit U *bau* vel *vau*, et Lye p. XXXIX K *chon* vocari. In viennensi quidem alphabeto (*Wien. Jahrb.* 5 sq.) suum cuique litteræ nomen exhibetur, scilicet :

λ	*aza*	K	*chozma*	S	*sugil*
B	*bercna*	λ	*laaz*	T	*tyz*
Γ	*geuua*	M	*manna*	Y	*uuinne*
Δ	*daaz*	N	*noicz*	Ω	*utal*
Є	*eyz*	Π	*uraz*	X	*enguz*
ϝ	*fe*	Π	*pertra*	Z	*ezec*
G	*gaar*	U	*quetra*	Θ	*uuaer*
h	*haal*	R	*reda*	ψ	*thyth*
Ï	*iiz*				

Sed quam miræ et obscuræ horum nominum sunt formæ! Nam etiamsi omnes W. Grimmio (*Wien. Jahrb.* p. 19) concinerent, nos tamen nunquam ejus conjecturam, quod hæc nomina gothicum sapiant, admittere possemus, multo minus cum eo dicere, eorum librarium gothica calluisse lingua. Jacobus Grimmius (ibid., p. 41) in slavico sermone quærit, quo hæc difficilia nomina illustret, et quantumvis mira atque inaudita illi nonnulla videantur, ea tamen gothicas litteras reipsa designare, asserere non dubitat. Sed cuinam vel probabile erit, quod gothicarum litterarum nomina, pluribus sæculis ab extincta lingua elapsis, ad tempus quo scripta sunt traditione servata fuerint? Cæterum quæcunque de hac re cogitentur et judicentur, certum est tamen hæc nomina adeo esse deformata, ut vel habitum gothicum non jam habeant, neque J. Grimmio ipso, neque Massmanno (in Hauptii *Zeitschrift* p. 301), licet ingeniosissime excogitaverint, aliquid recti conjicientibus. Nihil tutius de his nominibus dici potest, nisi quod elementum *germanicum* adhuc præseferant, coll. Waitz. p. 52 ᵃ. »

§ 17. Annotatio 7. — Quod ad *signa lectionis* pertinet, sequentia sunt notanda :

« 1) *Diacritica signa.* Hujusmodi tantum sunt puncta super ï initiale posita, vid. Lye XXXIX; Maj. Spec. XX. Hæc communissima designatio gothicæ linguæ omnino est propria; si enim et in manuscriptis græcis recentioris epochæ duo appareant puncta super ι posita, ea ita sunt usu particularia, ut in aliis super ι tantum initiale vocabuli, in aliis super alium, in aliis tandem punctum diæreticum inserviat, vid. Bast, *Commentationem palæograph.* p. 718 sq. Judice Lye, secundum gothicæ linguæ indolem ï pungitur in pluribus bibliorum manuscriptis, ex. gr. in codice alexandrino, cantabrigiensi, colbertino, etc., nulla tamen sequente consecutione. Ex deficiente puncto in *akaikus*, *gaius*, *ïudaivisks* probatur, quod Gothi *ai* ut sonum unicum haberent, Græcis hunc semper divisum proferentibus, ut etiam nunc Ἀχαϊκός, Γάϊος, ἰουδαϊκός scribitur. Nos vero hoc *gaïus* Rom. xvi, 23; Cor. I, i, 14 incorrecte olim scriptum, in hac editione sedulo emendavimus. Immerito *ymainaïus* Tim. II, ii, 17 a Castillionæo scribitur, quod tribus punctis ι superscriptus erat; tamen secundum Tim. I, i, 19 *ymenaius* legendum est.

« Diæreticum punctum spectaretur in *au*, ubi hæ vocales duplici sono emittuntur, ex. gr. in *laudeikaia*, Col. iv, 13, 15, 16, quod græco Λαοδικεία respondens, *la-u-deikaia* legendum est.

« 2) *Interpunctionis signa.* Ut regula haberi potest, quod simplici puncto minores, duplici autem majores interpunctiones indicentur, Lye p. XL; Ihre p. 193 edit. Büsch.; Castill. Spec. XIX; Masmann. *Skeir.* p. 58. Hæc autem interpunctio nullam trahit consecutionem, cum sæpius hæc signa absque necessitate et etiam invito sensu usurpentur. Post majores interpunctiones spatium vacuum relinquitur (Massmann. p. 57), dum alias verba sibi nullo intervallo succedant; vel etiam nova linea inchoatur, quo in casu, litteris initialibus, quæ majusculæ sunt, signum ⁓ in codice argenteo, vel ⁓ in codice carolino superdelineatur. Ut explicatoria nota occurrit minor interpunctio Cor. II, iv, 4, ubi *ïn þaimei guþ. þis aiwis* legitur, quo puncto librarius significabat, *guþ þis aiwis* non conjunctim esse legendum.

« 3) Vocabulum, in duobus lineis scribendum, non ex etymologiæ principiis partitur, sed arbitrarie et pro spatio dividitur (Massmann. *Skeir.* 58 sq.); nonnisi autem rarissime peculiari signo (*partitoria nota*, equiv. gall. *trait-d'union*) partitio vocabuli indicatur : sic nullum occurrit in codice argenteo, in Skeireins primus Castillionæus, codicem de novo

revisens, in quodam loco signum - in fine prioris lineæ positum (quemadmodum apud nos mos est) III, a (fol. 25, a, 1) eo modo *jai- nar* animadvertit; in aliis vero locis idem signum ad eumdem finem usurpatur, non autem in fine prioris lineæ, sed initio sequentis positum, vid. Castillionæum ad Tim. I, I, 1, ubi scribitur *ve -nais*.

« Et aliud signum Col. IV, 7 occurrit, quod Castillionæus habet «ut *duplex magnum comma inversum*.»

« Hoc ultimum signum si invertatur, quasi comma alteri suppositum factum 3 in Phil. IV, 12 occurrit, ut, quam syllabam librarius scribendo omiserat et super lineam restituit, interponendam esse indicet, *signum interpositionis*, cujus loco in Skeir. IV, d signum Y vocabulo includendo præponitur.

« 4) *Signa* quibus *citata loca* a textu discrepent (*antilambda*, gall. *guillemets*), vel sunt simplices uncini (S) vel duplices (SS), qui lineæ cuique, textum citatum continenti, in margine præponuntur, Ihre, p. 190 edit. Büsch.; Massmann. *Skeir.* 58; ultimo modo indicantur in græcis manuscriptis loca poetarum laudata vel textui intermixta, vid. Bast. *Comment. palæogr.* p. 859. In Skeireins, ubi simplex antilambda usurpatur, ad primam lineam etiam ⁀, ad ultimam vero signum inversum ‿ additur. In Skeireins VIII, c, ubi versus non ad integrum citatus occurrit, etiam simplex adhibetur uncinus ad finem lineæ positus, qua versus interrumpitur.

« 5) *Abbreviationis signa*. Jam vero

a) alia pro certis litteris adhibentur, nempe ⁀ vel inversum ‿ pro *n*, et ⁀ vel ⁀ pro *m*, Ihre p. 191 sq.; Massmann. *Skeir.* 58; quæ signa in fine lineæ potissimum usurpantur, cum scilicet illis litteris spatium defuerit; ponuntur tamen et in medio, ut Mc. VIII, 43 *gavādjands*, Skeir. VI, a *miznan*. Quoad sedem, communius exarantur super vocalem, post quam littera deficiens legenda est; rarius autem, in fine lineæ, post ipsam. Neque non frequenter hæc signa vel a librario neglecta, vel in manuscriptis deleta sunt, unde sæpius accidit, quod ‿ et ⁀ commutata fuerint, vid. ad Mth. XXVII, 7; Mc. II, 12; Luc. VII, 25.

« *b*) Alia vocabulum epitomatum esse indicant, scilicet communius ⁀, ⁀ vel ⁀, ultimo etiam in græcis manuscriptis usurpato, vid. Schäfer et Bast ad *Gregor. Kor.* p. 116, 295, 785 sq., 815; rarius autem uncinus ? vocabulo epitomato ante- et postpositus, ut ›ΔRN‹, in docum. neapol., pro *diakaun*. Regulariter epitomantur vocabula *guþ*, *iesus*, *xristus*, *frauja*, vid. Gordon, *Spec. animadv. crit. in priscam evangeliorum vers. goth.*, p. 52 ap. Büsch.; Knittel, *Ulfilæ versio epistolæ Pauli ad Rom.* p. 321; Castill. *Spec.* p. XIX; Massmann. *Skeir.* p. 58, et equidem eo modo *gþ, gþs, gþa; is, suis, sua, su; xs, xaus, xau, xu; fa, fins, fin, fan*. Ex his compendiis ea quæ ad *xristus* et *iesus* spectant, diu sola fuerunt merito agnita, licet incorrecte *iaisus* scribatur. Signo autem compendii deleto vel non apparente, *is* et *us* ab editore, et forsan quandoque ab ipso librario commutata fuerunt, vid. ad Mc. I, 42. Præsente signo compendii, deficiunt puncta diacritica τοῦ ι. *Guþ*, quod alias *goþ* scribitur, primus judiciose conjecit Lye p. XLIII; in *fa*, quod alias *fan*, *fanins*, etc., legebatur, veram lectionem Gordon l. l. suspicatus est, vid. Zahn ad Mth. V, 33. In Skeireins, nulla fere exceptione data, punctum compendiis *gþ*, *gþs*, *fa*, *fins* a tergo figitur; non autem compendio *gþa*, vid. Masmann. Skeir. 58 *. Abest compendii signum a *gþs* tantummodo in *Skeir.* II, c, quia vocabulum omissum superscribitur, quo nulli signo relinquitur locus. In compositis autem hæc vocabula non epitomantur (vid. Castill. ad Timoth. I, I, 8); neque *guþ*, quando falsum deum significat, ut Joan. X, 34; neque *frauja*, quando non de Deo, sed de domino terrestri usurpatur, vid. glossar. v. *Frauja*, ubi laudatis locis etiam Col. (III, 22) IV, 1 addendus est; neque tandem *iesus*, quando non Christi, sed aliorum virorum nomen est, ut Col. IV, 11; Esdr. II, 36, 40.

« *c*) Nonnisi raro occurrunt sequentes abbreviaturæ:

IΩH pro *iohannes* in porticis (vid. tabul. I[am]) textui codicis argentei suppositis, ubi etiam hoc animadvertas, quod super i stent puncta diacritica, quæ in *is* deficiunt, vid. supra *b*).

ΛΙΙR pro *lukas* ibid.

ΠΛΥS pro *pavlus* in subscriptione epistolæ ad Ephesios.

ΛΙΠISRS pro *aipiskauqaus* in Calend. goth.

KΛΙISSΛΙΜ pro *kaulaussaim* in subscriptione epistolæ ad Colossenses.

ΓΓΙΝ pro *galgin* Col. II, 14. Cum autem præter quas abbreviaturas supra *b*) commemoravimus, nullæ aliæ nec in textu codicis argentei, nec in mediolanis manuscriptis appareant, eo meliori jure ΠΙRΠS pro *paitrus* Joan. XVIII, 15 et ΛΠΛΠSΛΙΜ pro *apaustaulum* Cor. II, II, 5 librarii menda esse videntur, quod nullo compendii signo superscripta sint.

« *d*) Compendii signa etiam *monogrammalibus* superinducuntur:

ΜΘ pro *matþaius*	}	in porticis textui codicis argentei suppositis (*V.* tab. I[am]).
ΜΚ pro *markus*		

« A figura respondente ⲯ codicis ambrosiani, deest compendii signum; deest etiam ab *epitomatis scripturis*, in quibus hasta unica pro duabus litteris inservit (vid. tab. II[am], II) quæque præsertim in Skeireins sæpius occurrunt. Quæ inter alias conspicuæ sunt, scilicet:

Ћ pro HT Irhe p. 192, Col. IV, 4 et, uti ad hunc locum conjicit Castillionæus, etiam Cor. II, II, 4 ubi *gabairhjan* et Tit. I, 3 ubi *atbairhida* cum *t* et *h* connexis, licet prius in manuscriptis evanuerit, scripta erant; pari jure etiam conjici potest *nahts* pro *naks* Thess. I, V, 5 legendum.

NΛ pro NΛ Skeir. II, a. VIII, a.

MΠ pro MΠ Mc. 2, 11.

𐌿𐌺 pro 𐌿𐌺 Skeir. II, a; VI, b; Tab. II, II.
𐌽𐌽 pro 𐌽𐌽 Skeir. VI, c.
𐌽𐌰 pro 𐌽𐌰 Tim. II, II, 24; III, 1, 2.
𐌽𐍃 pro 𐌽𐍃 Skeir. VI, a; VII, b.
𐌺𐌸 pro 𐌺𐌸 Ihre, p. 192.
𐌸𐌺 pro 𐌸𐌺 Luc. III, 1.

Hæc abbreviatura adhibetur etiam in codice ambrosiano pro *þairh*, vid. tabul. II^am, II.

«' Signo ⌐ vocabula in margine annotata vel illustrata, necnon et glossæ ipsæ et variantes indicantur, Ihre, p. 190. Aliud signum, scilicet ⊢, Cor. I, XIII, 3; XV, 35 vocabulo textus in margine glossato superponitur. Idem signum etiam Eph. I, 19 et II, 10 stare videtur. Denique crassius punctum in vocabulo textus figi potest, ut Gal. II, 3, 8; Tim. I, I, 5.»

«§ 18. Annotatio 8. — Scriptura litterali nondum adinventa, Gothi runicam probabiliter usurpabant, qua et alii Germani utebantur. Hanc runicam verisimiliter vocaverunt a gothico *runos*, quod, licet in bibliorum versione nunc adhuc μυστήριον significet, etiam pro βουλή et συμβούλιον usurpatur (vid. gloss.): pariter anglosaxonicum *run* has omnes significationes habet. Hastæ litterarum (elementa) gothice dicuntur *stabeis* (στοιχεῖα, coll. Gal. IV, 3, 9; Col. II, 20); variæ lineolæ, uncini, puncta, cornua, *vritos* (κεραῖαι, Luc. XVI, 17), *strikos* (κεραῖαι, Mth. V, 18), *stikos* (στιγμαί, coll. Luc. IV, 15). Scripturam nuncupabant *boka*, vel communius in plurali numero *bokos*; neque aliud nomen habent litteræ, charta testificatoria, in neapol. documento, quam *boka*, alias in plur. *bokos*, necnon et charta creditoria, sponsatoria (γράμματα, Luc. XVI, 6, 7); charta pignoratoria (χειρόγραφον, Col. II, 14) est *vadjabokos*; libellus repudii (ἀποστάσιον, Mc. XIX, 4; Mth. V, 31), *bokos afsateinais* vel *bokos afstassais*, denominatio etiam pro epistola (ἐπιστολή) usurpata, vid. glossar., h. v.; liber autem (βίβλος, βιβλίον) vid. ibid., in sensu christiano, id est, significans librum librorum, biblia (γραφαί) eodem vocabulo *boka*, *bokos* designatur. *Boka* tandem littera, græco γράμμα et γράμματα, necnon et latino *littera*, *litteræ*, respondet (Rom. VII, 6; Cor. II, III, 6; imprimis Gal. VI, 11), et *bokos* pro scientia, scripturarum cognitione adhibetur (Joan. VII, 15). Consequenter scripturæ eruditi apud Judæos (γραμματεῖς) nomen *bokarjos* habent (vid. gloss. h. v.), quod proprie *scribam* significat, vid. docum. neapol. Pro epistola (ἐπιστολῇ) paulinarum epistolarum interpres græcum *aipistaule* (vid. gloss. h. v.) in sensu litterarum apostolicarum usurpavit. *Sigljo* sigillum (σφραγίς) et *sigljan*, *gasigljan* sigillare (σφραγίζειν) gothicæ linguæ proprium est (vid. gloss. hh. vv.). Præter *bokos* valens scriptum, scripturam, sacram præcipue, adest et *mela* (Mc. XII, 24; Luc. IV, 21; Joan. V, 47) et *gameleins* (Joan. VII, 38, 42; Cor. II, III, 7; Tim. I, V, 18), vel frequentius *þata gamelido* (vid. gloss. h. v.), participium præt. a *gameljan*, quod simul atque simplex *meljan* scribere (γράφειν) significat; unde *ufmeljan* subscribere, *ufarmeljan* inscribere (ἐπιγράφειν, vid. ibid.) cum *ufarmeli* vel *ufarmeleins* inscriptio (ἐπιγραφή, vid. ibid.).

«De materia autem in qua scripserunt primo Gothi, nihil certi novimus; quod enim arborum corticem in hunc usum converterint nomenque *boka* ab arboris nomine, quemadmodum *liber* mutuati fuerint, e mera conjectura constat. Postea vero societate cum Græcis inita, pergamenum adhibuerunt, vel saltem pro eo nomen *maimbrana* (Tim. II, IV, 13) acceperunt, e græco μεμβράνα exscriptum. Jam vero omnes gothici manuscripti codices qui ad nos usque pervenerunt, in pergameno sunt conscripti; inter quos eminet codex argenteus in rubro pergameno, litterisque argenteis et aureis exaratus, vid. Prolegg. col 489 sq.; in papyro quidem conscribitur documentum neapolitanum, sed non ex integro gothicum est. Mature in librum folia coadunare debuerunt, cum jam in bibliorum versione voc. *spildos* (πινακίδια, πλάκες, Luc. I, 63; Cor. II, III, 3), occurrat.

«Quoad vero instrumentum quo in scribendo utebantur, penna erat nigra, *svartisl* vel *svartisla* (μέλαν, gloss. h. v.), verisimiliter calamus, *raus*, quemadmodum aliæ calamorum species (κάλαμος), vid. gloss. h. v., utrumque gothicæ linguæ vocabulum. Legere et recitare, *siggvan* et *ussiggvan*, idem est vocabulum, cantionem vel declamationem popularium cantilenarum significans; unde lectio (ἀνάγνωσις Tim. I, IV, 13) *saggvs* exponitur.»

B.

DE PROLATIONE.

§ 19. Si quidem pene est impossibile plena securitate sermonis extincti prolationem definire, certa tamen remanent indicia, quibus pensatis, ad fugaces sonos scripturæ signis circumvestitos pervenire possumus. Jam vero quæ indicia gothicus sermo singulariter præ se fert, ad sequentia referuntur : 1) litterarum habitum, prout e lingua nobis non ignota ortum ducant; 2) scriptionem vocabulorum peregrinorum et nominum propriorum; 3) litteras inter se commutatas, sive hoc fiat ex regula, sive ex librariorum menda; denique 4) analogiam cognatorum sermonum.

Licet autem infra, auxiliantibus his indiciis, sonos gothicæ linguæ instaurare intendamus, animadvertere tamen abs re non est nos quarto indicio, cognatorum scilicet sermonum analogia, nonnisi maxima cautione usos fore, et hoc ex multiplici ratione. Etenim gothica lingua, quasi ramus germanicæ stirpis emortuus, in cognatis linguis nulla sui parte jam super-

stitit, neque ulli ejusdem ætatis componi potest, cum Longobardorum, Vandalium, Burgundinorum et cæterorum linguæ similiter extinctæ sint. Vetus Germanorum superior sermo ipse, qui omnium ad gothicum proxime accedit, neque ab eo tam immediate oritur, ut ejus prognatio dici queat, neque ætate tam vicinus, ut ejus consocius nuncupari possit. Eo igitur in investigandis gothicæ linguæ sonis ex analogia veteris germanicæ major cautela habenda est, quo proprium hujus systema confusius est et peritissimi viri nunc adhuc hodie incerti magis in contraria scinduntur. Abstractis etiam his ingratis circumstantiis, semper imprudenter agit, qui sonos linguæ collatis cognatæ sonis comparare velit, cum sermones etiam cognatissimi sæpius sonis plurimum discrepent.

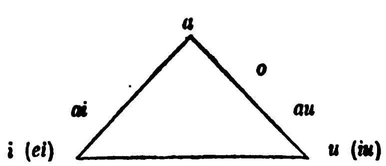
I. DE VOCALIBUS.

§ 20. Sunt gothicæ linguæ quinque simplices vocales : *a*, *e*, *i*, *u*, *o*, et quatuor diphthongi : *ai*, *au*, *ei*, *iu*.

« Annotatio. — Sexta vocalis, *y*, in solis vocabulis peregrinis occurrit nec ad gothicam linguam proprie pertinet, vid. § 27. »

§ 21. Vocales sunt vel breves vel longæ; longæ vocales duobus brevibus æquivalent et ordinario sunt breves sive productæ, sive geminatæ; unde vocales breves ut primitivæ spectandæ sunt.

Inter vocales simplices tres sunt breves *a*, *i*, *u*, quibus innititur vocalismus totus atque reliquæ vocales et diphthongi efformantur. Ex his tribus brevibus, *a* primitiva est vocalis, quæ per debilitationem hinc ad *u*, illinc ad *i* descendit; *e* et *o* sunt tantummodo longæ, et equidem longæ τοῦ *a* considerandæ, quippe cum *e* ad *i*, *o* ad *u* propius accedat. Τῶν *i* et *u* longæ sunt sive iterum *i* et *u*, sive diphthongi *ei* et *iu*, dum vocalis *a* cum *i* et *u* conjuncta diphthongos *ai* et *au* efformat. Quæ tamen diphthongi non ut duabus vocalibus compositæ spectentur; sunt enim potius vocales mediæ inter *a* et *i*, inter *a* et *o*, et consequenter non habentes quo necessario fiant longæ, sæpius reipsa breves sunt; *ei* vero et *iu* veræ sunt diphthongi, hoc est, duabus primitive brevibus efformatæ, et propterea tantum longæ. Quibus positis, totum gothicæ linguæ systema vocalium eo modo evolvitur

unde ipsius simplicitas et regularitas manifeste patent.

A

§ 22. 1) Vocalem *a* in gothica lingua primitivam esse certum est, non solum ex eo quod in nexionibus sit dominans vocalis, quæ nonnisi certis legibus in *i* vel *u* debilitatur (§ 32, 4), sed etiam quod in exscriptione vocabulorum peregrinorum brevis generaliter occurrat, pro latino *ĕ* et græco ε imprimis usurpata, ex. gr. : *karkara* lat. *carcer*; *lukarn* lat. *lucerna*, *kafarnaum* Καπερναούμ, *beþlahaim* Βηθλεέμ.

2) Nulla vocalis frequentioris est usus quam *a*; itaque in vocabulis quamcunque sedem occupare potest, ante vel post quamlibet consonantem stare non repugnans. Sic :

a) Initio : *aba*, *agis*, *adam*, *aqizi*, *azets*, *aha*, *aþþan*, *ak*, *alls*, *ammo*, *ana*, *ajukduþs*, *apaustaulus*, *ara*, *asans*, *atta*, *avo*, *af*, *axaja*, *awa*, etc.

b) Medio : *badi*, *blandan*, *brakja*, *gaggan*, *glaggvuba*, *gras*, *dags*, *dragk*, *qaþ*, *qrammiþa*, *zakkaius*, *haban*, *hlas*, *hramjan*, *þagkjan*, *þlaksjan*, *þragjan*, *þvahan*, *kalds*, *niuklahs*, *land*, *manna*, *namo*, *jah*, *papa*, *plats*, *praggan*, *rahnjan*, *sakan*, *tagl*, *valdan*, *fastan*, *was*; *graban*, *lagjan*, *vadi*, *þlaqus*, *razda*, *faheds*, *laþon*, *staks*, *malan*, *sama*, *fani*, *bajoþs*, *skapjan*, *þarba*, *vas*, *mats*, *skavjan*, *hafjan*, *zaxxaius*, *saw*, etc.;

c) Fine : *giba*, *liga*, *bida*, *sigqa*, *batiza*, *slaha*, *qiþa*, *leika*, *vaila*, *imma*, *ina*, *alja*, *vairpa*, *skura*, *liua*, *maita*, *speiva*, *hlifa*, *paxa*, *leiwa*, etc.

3) Sed nonnisi raro nostra vocalis, excepto compositionis casu, in gothicis vocabulis occurrit ante- vel postposita vocalibus, quæ cum ea in diphthongum non contrahuntur; quod si forte accidit, tantum ante *u* (§ 29 annot. 1) et post *i*, *ei*, *ai*, *au* : *fiaþva*, *friaþva*, quo in casu, inducto *j*, hiatus vitatur (vid. § 34, 4); *keian*, *feian*; *laian*, *saian*, *vaian*; *trauan*, *bauan*.

« Annotatio 1. — In peregrinis vocabulis alii quidem connexus fieri possunt, ut *baiþlaem* (quocum tamen etiam occurrit *beþlahaim*), *baiþsaïda*, *kaeinan*, *aiddua*; *aa* autem gothus temperat sive *h* immittendo, ut in *aharon* Ἀαρών, *abraham* Ἀβραάμ, *nahasson* Ναασσών, *mahaþ* Μαάθ, sive unicum exscribendo, ut in *isak* Ἰσάακ; *aa* tamen in fine reperitur : *gabaa*, Esdr. II, 25, coll. *sainnaïns* a *sainnaa* II, 35. Præter hæc duo exempla apud Esdram occurrentia, quæ saltem ex græco justificantur, sunt et aliæ formæ etiam apud Esdram, sed mendose occurrentes : II, 11 *babaavis*; II, 21 *baaaiþlaem*; II, 25 *kareiaþiaareim*; *aai* II, 28, sin scriptoris menda, saltem *a-ai* legendum. »

4) Exceptis supra laudatis exemplis, gothicum *a* græco α constanter respondet, cujus prolationem consequenter habuisse debuit, ex. gr. : *abba* ἀββᾶ, *abjaþar* Ἀβιάθαρ, *agar* Ἄγαρ, *adam* Ἀδάμ, *adauneikam* Ἀδωνικάμ, *addin* Ἀδδίν, *akaja* Ἀχαΐα, *alfaius* Ἀλφαῖος, *ameinadab* Ἀμιναδάβ, *andraias* Ἀνδρέας, *annas* Ἄννας, *arkippus* Ἄρχιππος, *asgad* Ἀσγάδ, *asaum* Ἀσούμ, *ater* Ἀτήρ, *gaulgauþa* Γολγοθᾶ, *damasko* Δαμασκός, *kefas* Κηφᾶς, *seina* Σινᾶ.

5) Quamvis *a* pro græco α tam longo quam brevi usurpetur, in gothica tamen lingua non nisi breve est, sive radicali, sive formativæ syllabæ pertineat. Quod innotescit tum ex formatione secundæ conjugationis, tum ex circumscriptione τοῦ ᾱ in *o* (quæ circumscriptio a populo facta non ab interprete) in *rumoneis* pro Romani vid. infra 7).

6) Salva brevitate, *a* etiam *acutum* fieri potest, quod ante liquidas *s*, *z* et *h* præcipue accidit. Ratio est, quia liquidæ *s* et *z* sunt sive redundanter geminatæ, ut in *nasseinais* Thess. I, v, 8, *iasson* (Ἰάσων) Rom. xvi, 21, *lazzarus* (Λάζαρος) Luc. xvi, 23, *kannt* Cor. I, vii, 16; sive vice versa *simplificatæ*, ita ut liquida simplex adhibeatur, ubi etymologice duplex spectaretur, ut in *branjan* Joan. xv, 6 (a *brinnan*), coll. § 55, annot. 1, 2, quod fit præcipue, quando per compositionem tonus a syllaba de qua agitur excedit, ex. gr.: *alaþárba* (ab *alls*) *manamaúrþrja* (a *manna*). *A* ante *h* fit acutum præsertim in vocabulo *jah*, cum *h* sequenti consonanti assimiletur (§ 56).

« Annotatio 2. — E simili principio oriri potuit geminatio τοῦ *d* in *gaddarenus* pro Γαδαρηνός, vid. gloss. h. v.

« Annotatio 3. — De *a* debilitato vid. § 32, 4. »

7) Vocalis *longa* τοῦ *a* est *o*; *a* igitur non solum *o* sæpius evadit, sed *o* generaliter usurpatur, ubi *a* longum spectaretur. Formam *rumoneis* pro Romani jam supra 5) commemoravimus. Alia vero exempla, in quibus *a* in *o* transit nec ad propriam absonantiam (§ 32, 2) cogitari potest, hæc sunt; *gahobains* a *haban*, *ganohs* a *nahan*, *ablaudogs*, *fidurdogs* a *dags*. In aliis autem casibus, ut in *soþ* a *saþs*, *bota* a *bats*, verbum forte quod exsoleverit (*saþan*, *soþ*; *hatan*, *bot*), absonantiam explicare potest. Quod etiam in flexione *o* longæ vocali τοῦ *a* respondeat, patet ex forma *gibos* a *giba*, *vigos* a *vigs* (thematis *VIGA*), cum *gasteis* a *gasts* (thematis *GASTI*), et vice versa *hairtane* gen. a *hairtona*, in quo *o* propter *e* longum sequens in suam brevem *a* respondentem iterum incidit. *Warjanoh*, *warjatoh*, *warjoh*, quæ loco *warjana-uh*, etc., occurrunt, non ex contracto *a-u* in *o* illustranda sunt, cum alias *a* ante *uh* elidatur; sed hoc conjici potest, quod in principio vocalis primitive longa terminationis ante particulam encliticam servari potuerit, ut in *ainohun* ab *aina* et *hun*, *ainnohun* ab *ainana* (syncopato *ainna*) et *hun* (et fortasse etiam *weilohun* a *weila* et *hun*), vel quod enclitica, quæ his vocabulis mature et regulariter postmissa est, in vocalem terminationis, tono attracto, influxerit, dum in recentiori tempore, cessante influxu, brevis terminationis vocalis elisa finem habuerit.

« Annotatio 4. — De *e* ut altera vocalis longa τοῦ *a* considerata, vid. § 25, 4.

I

§ 23. 1) Ab *a* *i* vocalis est frequentissime occurrens, licet sæpius medio, quam initio vel fine vocabuli inveniatur:

a) Initio: *iakob*, *ibai*, *iggqis*, *idveit*, *iesus*, *izei*, *iþ*, *ik*, *im*, *in*, *ija*, *is*, *ilan*, *iftuma*, *iohannes*;

b) Medio: *bida*, *blinds*, *brinno*, *giba*, *glitmunjan*, *grids*, *digrei*, *drigkan*, *qiþan*, *hilpan*, *hlifan*, *hnivans*, *hrisjan*, *þivi*, *þriskan*, *kilþei*, *klismo*, *kniva*, *krispus*, *ligan*, *miþ*, *niman*, *saijiþ*, *pistikeins*, *plinsjan*, *priska*, *rimis*, *sijis*, *skildus*, *skritnan*, *slindan*, *smiþa*, *snivan*, *spillon*, *stiks*, *striks*, *svibls*, *timrja*, *triva*, *tvis*...., *vinds*, *vlits*, *vrikan*, *finþan*, *frijei*, *wileiks*; *siai*, *siau*, *libains*, *gibla*, *stibna*, *trigo*, *ligrs*, *svignjan*, *siggvan*, *sigqan*, *sidus*, *bidjan*, *fidvor*, *riqis*, *þize*, *mizdo*, *andavizn*, *vlizjan*, *nih*, *aggviþa*, *niþjis*, *viþra*, *mikils*, *stikls*, *svikns*, *andtilon*, *silba*, *milds*, *filhan*, *vilþeis*, *filleins*, *usfilma*, *vilja*, *hilpan*, *sviltan*, *gilstr*, *qiman*, *himma*, *simle*, *mimz*, *trimpan*, *fimf*, *blinds*, *minznan*, *gasinþa*, *vinja*, *þinsan*, *kintus*, *frijon*, *skip*, *vipja*, *ganipnan*, *hiri*, *hirjiþ*, *vis*, *trisgan*, *vrisqan*, *fisks*, *klismjan*, *vissa*, *lists*, *hulistr*, *sitan*, *sitls*, *þivi*, *sifan*, *hliftus*, *lifnan*;

c) Fine: *arbi*, *aigi* Joan. vi, 40, *fauragaggi*, *vadi*, *bandi*, *aqizi*, *þvohi* Tim. I, v, 10, *aveþi*, *meki*, *aurali*, *nemi*, Mc. xii, 2, *fani*, *hropi*, *wilftri*, *usvissi*, *nati*, *hivi*, *sewi* Mc. viii, 23.

2) Vocalibus, quibuscum diphthongum non efformat, in simplicibus gothicæ linguæ vocabulis non nisi raro postponitur, et equidem tantummodo post *ai* et *au*: *saiiþ* Cor. II, ix, 6, *taui*, *sauil*, *stauida*.

« Annotatio 1. — Duobus *i* concurrentibus, vel ambo in *ei* convertuntur, vel prius *j* evadit (§ 34, 3). »

3) In exscriptis peregrinis vocabulis *i* græco ι, sive accentum habenti, sive non, communiter respondet: *iaeirus* Ἰάειρος, *iairaimias* Ἱερεμίας, *iairiko* Ἱεριχώ, *aivxaristia* εὐχαριστία, *þymiama* θυμίαμα, *gabriel* Γαβριήλ, *diabulus* διάβολος, *didimus* Δίδυμος, *krispus* Κρίσπος, *lukius* Λούκιος, *makeibis* Μαγεβίς, *nikaudemus* Νικόδημος, *siloam* Σιλωάμ.

« Annotatio 2. — Quandoque *i* etiam usurpatur *a*) pro græco η (coll. Castill. ad Cor. II, i, 16): *aunisimus* Ὀνήσιμος, *baiþil* Βαιθήλ, *jannis* Ἰαννῆς, *abeileni* Ἀβιληνῆ, *filippisius* Φιλιππήσιος, *biþania* Βηθανία; per exceptionem etiam *b*) pro græco υ: *didimus* Δίδυμος (in *akvila* pro Ἀκύλας forma latina typus fuisse potius videtur); *c*) pro græco ε: *andrias* Cal. goth., *zaurau-babil* Ζοροβάβελ, *aggilus* ἄγγελος, *makidonja*, Μακεδονία; *d*) pro græco ει: *antiaukia* Ἀντιοχεία; *e*) pro græco χ: *iareim* Χαρίμ. »

4) *I*, quemadmodum *a* primitive breve est; cum autem in prolatione ad *ei* et *e* proxime accedat, horum quandoque ut longum personam gerit; ponitur ergo *a*) pro *ei* in: *digan* Rom. ix, 20, *ufarassiþ* Tim. I, i, 14, *þagkiþ* Gal. vi, 3, *visandin* (pro *visandein*) Tim. I, i, 4; Skeir. VII, 6, *laisaris* Luc. vi, 40, *silubrins* Mth. xxvii, 3, *gabigs* Mth. xxvii, 57 et sæp., coll. ad Gal. vi, 3; præsertim in nominibus propriis, ut *ananias* Neh. vii, 2, *iairiko* Mc. x, 46, *bainiamein* Phil. iii, 5 h. l., *israelites* Rom. ix, 4; *b*) pro *e*: *spidists* Tim. I, iv, 1, *azitizo* Mc. x, 25, *svigniþa* Luc. i, 44, *birusjos* ii, 41, *snivun* Mc. vi, 53, *nimeina* Luc. vi, 34, *qimi* vii, 3, *qiþeina* viii, 56; ix, 21, *qiþeiþ* xvii, 6, *usdribeina* ix, 40, *galagididcina* v, 18, *tavidideina* vi, 11,

ufkunþidun Neh. VI, 16, *fravaurhti* Rom. VII, 5, *spilli* Tit. I, 14, *herodis* Luc. IX, 7, *iohannis* Mc. VI, 14. In monetis gothicis *Reccaredus* et *Recearidus* commutantur, vid. Aschbach. *Westg.* 358.

« Annotatio 3. — Eamdem apud Latinos animadvertere est commutationem, et quemadmodum *e* ad pristinam et rusticam, *i* vero ad recentiorem et urbanam eorum linguam pertinet (coll. Schneider. *Lat. Formenlehre*), ita et apud Gothos res eadem fuisse videtur.

« Annotatio 4. — Ubi autem *i* longum est, ruptio (§ 32, 5) quæ alias ante quasdam consonantes communiter adhibetur, nullam sedem habere potest; hinc *bi rusjos* (loco *berusjos*), *hiri* (ab *her*); *nih* ex *ni-uh* contractum est. »

5) *Ei longum* est τοῦ *i*, ut sive ex græcorum vocabulorum exscriptione (§ 30, 2 *b*), sive ex formarum doctrina (§ 64, 5; § 128) comprobatur. Sed propter affinitatem, sæpius *i* et *ei* promiscue usurpantur, quemadmodum supra 4) ostensum est fusiusque infra § 30, 3) ostendetur.

6) *I* transit *a*) per ruptionem in *ai* (§ 32, 5), *b*) ante vocalem in *j* (§ 34, 3).

U

§ 24. 1) *U*, tertia triadis gothicæ vocalium brevis, minus frequenter quam *i* et equidem pariter in omnibus consonantium connexibus occurrit. Initio vocabuli posita ad particulas et pronomina fere exclusive restringitur; fine vero præter nonnullas particulas et substantiva neutr. gen. in paucis tantum flexionibus usurpatur.

a) Initio : *ubizva*, *ubils*, *uykis*, *uhteigs*, *ulbandus*, *und*, *undar*, *undaurns*, *uns*, *unte*, *us*, *ut*, *uf*, *ufar*, *ufjo*, *ufta* ;

b) Medio : *bugjan*, *brusts*, *gulþ*, *usgrudja*, *dugan*, *drus*, *qums*, *hugjan*, *hlutrs*, *knuto*, *hruk*, *þus*, *þrutsfill*, *lukjan*, *knussjan*, *krusts*, *lustus*, *munan*, *nuta*, *jus*, *puggs*, *runs*, *sulja*, *skulan*, *smutrs*, *stubjus*, *svultavairþja*, *tulgus*, *intrusgjan*, *vulan*, *vruggo*, *fuls*, *frums*, *fairinus*; *lubains*, *silubr*, *bugum*, *juggs*, *fugls*, *ludja*, *suqen*, *suqns*, *jukuzi*, *anabusns*, *huzd*, *huhrus*, *þuhtus*, *guþ*, *mukamodei*, *fula*, *fulls*, *hulþs*, *mulda*, *numans*, *andanumts*, *svumsl*, *runa*, *brunna*, *afgrundiþa*, *kunþi*, *brunjo*, *hups*, *skura*, *hus*, *andhruskan*, *barusnjan*, *kustus*, *luton*, *hufum*, *luftus* ;

c) Fine : *du*, *þu*, *ju*, *nu*, *iu*, *faihu*, *gairu*, *handu*, *aggvu*, *sijai*.

2) In peregrinis vocabulis exscribendis *u* pro græco ου, et quandoque ο, præsertim in terminationibus, regulariter usurpatur. Sic igitur stat *a*) pro græco ου in : *fanuel* Φανουήλ, *iairusalem* Ἱερουσαλήμ, *iesus* Ἰησοῦς, *idumaia* Ἰδουμαία, *ituraia* Ἰτουραία, *iudas* Ἰούδας, *iudaia* Ἰουδαία, *kusa* Χουζᾶ, *lukas* Λουκᾶς, *maþusal* Μαθουσαλά, *naum* Νοούμ, *oduzeia* Ὀζουίας ; *b*) pro græco ο in : *paintekuste* πεντηκοστή, *aipistule* Neh. VI, 17, 19 ἐπιστολή, *puntius* Πόντιος, *iairusaulyma* Ἱεροσόλυμα, *laudeikaia* Λαοδικεία, *diakun* διάκονος, *diabulus* διάβολος, *apaustaulus* ἀπόστολος, *barþulomaius* Βαρθολομαῖος, et in nominibus propr. in ος, ut : *paitrus* Πέτρος, *pavlus* Παῦλος, *filippus* Φίλιππος, *alaiksandrus* Ἀλέξανδρος, *akajus* Ἀχαϊκός ; quæ terminatio adeo prævalet, ut etiam pro græco ης quandoque usurpetur, ut in *praufetus* προφήτης, *kreskus* Κρήσκης, *skyþus* Σκύθης.

« Annotatio 1. — *U* etiam pro *o* ponitur in latinis vocabulis : *pund* pondus, *kustanteinus* Constantinus, quemadmodum *u* nominum gothorum græco et latino *o* exscribitur.

« Annotatio 2. — Nonnisi per exceptionem adhibetur etiam pro græco ω et υ : *iuse* Ἰωσῆ, *spaikulatur* σπεκουλάτωρ, *rumoneis* Ῥωμαῖοι, *Rūmani*, *paurpura* πορφύρα, *saur* Σύρος, *tukeikus* Τυχικός ; *iakubos* Luc. IX, 54 librarii menda est pro *iakobus*. »

3) *U* breve est et longum, et quidem longum primitive, non per accidens, quemadmodum *i* loco *ei* et *e* usurpatum. Jam vero *u* reipsa longum esse, ex sequentibus rationibus comprobatur :

a) Enimvero frequenter cum *o* commutatur, sive *u* pro *o* stet, ut in *krotuda* Luc. XX, 18, *supuda* Mc. IX, 50, *uhtedun* Mc. XI, 32 et in græcis vocabulis *iuse*, etc. (vid. annot. 2) ; sive *o* pro *u* ponatur, ut in *aljakons* Eph. II, 19, *lauhmoni* Luc. XVII, 24 ; Thess. II, I, 8, *vidovo* Luc. VII, 12, *faiho* Mc. X, 23, *fraistobnjo* Luc. IV, 13, *uskofon* XVII, 13, *sunjos* Luc. XVI, 8, *vondon* Luc. XX, 12, *ohteigo* Tim. II, IV, 2, *ainomehun* Luc. VIII, 43 et in græcis vocabulis *iodas*, etc. (vid. ad § 26, 2, *c*). Eodem modo in monetis commutantur *Gundemar* et *Gondemar*, *Rodericus* et *Rudericus*, vid. Aschbach. *Westg.* p. 362.

b) Cum *u* breve ante *h* et *r* constanter rumpatur, in sequentibus ergo casibus ut longum habendum est : *juhiza*, *þuhta* et *huhrus* a *juggs*, *þugkjan* et *huggrjan* (in quibus præter positionem etiam etymologia *u* longum esse probatur), *bruhta* a *brūkjan* (cum *bauhta* a *būgjan*), *-uh*, *nuh*, *uhteigs*, *uhtvo*, *spaikulatūr* (pro græco ω), *skura*, *urreisan*, *urrinnan*, etc.

c) Longum *u* etiam requiritur in *hrukjan* propter 3ᵃᵐ pers. sing. præs. indic. *hrukeiþ* Joan. XIII, 38 (§ 128) et in *lukan*, quia hic æquivalet *iu* indubie longo in *siukan*, *liusan*, *biudan* et aliis similibus.

« Annotatio 3. — In aliis quam supra datis casibus nonnisi difficile judicari potest utrum *u* longum habendum sit ; tale est tamen probabiliter in *mul*, *fuls*, *hus*, *rums*, *bruþs*, *dubo*, *stubjus*, *runa*, *þūsundi*, *dugan*, *vulan*. »

4) *U* prolatum u Germanorum assimilari potest, eo tamen discrimine, quod ad *o* magis accedere videatur ; hinc saltem ratio patet, cur cum *o* (§ 26, 4) et *au* (§ 29, 3) tam frequenter commutetur.

5) *U* similibus subjacet commutationibus atque *i* ; transit igitur *a*) ante *r* et *h* per ruptionem in *au* (§ 32, 5), *b*) ante vocalem in *v* (§ 35, 3).

E

§ 25. 1) *E* semper est longum ; in vocabulis gothicis mediam tantum et extremam sedem occupat, in genere minus frequenter quam *i* et *u* occurrens :

a) Medio : *berun*, *blesan*, *gebun*, *gredus*, *qens*, *hepjo*,

hleþra, *þevis*, *kelikn*, *letan*, *megs*, *nemun*, *jer*, *garedan*, *sels*, *skevjan*, *slepan*, *speds*, *svegnjan*, *teva*, *vesun*, *vrekei*, *fera*, *flekan*, *fret*; *vegs*, *unleds*, *gafehaba*, *garehsns*, *neþla*, *meki*, *mel*, *qemun*, *mena*, *vepna*, *ferja*, *mes*, *andasets*, *lev*, *newa*,

b) Fine : *ne*, *þe*, *we*, *sve*, *simle*, *svare*, *unte*, *þande*, *hidre*, *jaindre*, *wadre*, *bisunjane*, et in genit. plur. *fiske*, *vaurde*, etc.

c) Aliis autem vocalibus *e* nunquam præponitur, excepto tamen *i* quocum in diphthongum (*ei*) incidit.

2) In exscriptis vocabulis peregrinis, græco η regulariter respondet : *esau* Ἠσαῦ, *iesus* Ἰησοῦς, *iairusalem* Ἱερουσαλήμ, *israel* Ἰσραήλ, *kaidmeiel* Καδμιήλ, *iosef* Ἰωσήφ, *ioses* Ἰωσῆ, *kefas* Κηφᾶς, *kreta* Κρήτη, *nazorenus* Ναζωρηνός, *gaddarenus* Γαδαρηνός, *gainnesaraiþ* Γεννησαρέτ.

« Annotatio. — Per exceptionem vero stat *a*) pro ι : *naen* Ναΐν, *tykekus* Col. IV, 7 Τυχικός ; *b*) pro ε : *iared* Ἰαρέδ, *tertius* Τέρτιος, *baiþlaem* Βεθλαίμ ; *c*) pro αι lat. *æ* : *kreks* Γραικός, Græcus. »

3) Jam supra fuit animadversum (§ 23 annot. 2), quod *e* cum *i* sæpe commutatur ; præter exempla illuc allata, in quibus *i* pro *e* ponitur, dantur etiam non pauca, in quibus pariter *e* pro *i* vel *ei* stare videtur. *a*) Pro *i* : *svekunþ* Luc. VIII, 17, *weleiks* I, 29, *seneigs* Tim. I, V, 1, 2, *aggeljus* Rom. VIII, 38, *ubels* Tim. II, III, 13; *filegri* Luc. XIX, 46, *drebi* Mc. V, 10, *andbahtededun* Luc. VIII, 17 ; *b*) pro *ei* : *veks* Mc. VIII, 26, 27, *lekeis* Mc. II, 17 et sæp., *lekinon* Luc. X, 9, *hleþra* Joan. VII, 2, *skereins* Cor. I, XIV, 26, *spevan* Mc. VII, 33, *ne* Skeir. I, c, *frume* Cor. I suscript., *anavilje* Phil. IV, 5, *ake* Gal. II, 14, *þe* Cor. I, XVI, 6, *þataine* Skeir. I, 6, *miþþane* Luc. II, 43, *þane* X, 5, *þoze* XIX, 37, *þize* Cor. I, VIII, 11 ; II, XII, 13, *ize* Mth. V, 32 et sæp., *blotande* Luc. II, 37, *qenes* Eph. V, 22, 24, *kretes* Tit. I, 12, *visses* Luc. XIX, 22, *aipistaulem* Thess. II, II, 17 ; *c*) pro *ai* vid. § 28, 3.

4) In plurimis casibus *e* longum τοῦ *a* esse videtur, quemadmodum apud Græcos η longum est τοῦ *a*. Sic ponitur *wammeh*, *warjammeh*, *ainummehun* loco *wamma-uh*, *warjamma-uh*, *ainamma-hun*, quæ exempla ex eo tantum illustrantur, quod longior forma cum *e* primitiva, ante particulam encliticam servata sit, dum alias in *a* correpta est, vel quod hic etiam, quemadmodum supra (§ 22, 7) conjecimus, primitiva enclitica in vocalem terminationis producendo influxerit. Eodem modo pluralia *gebun*, *nemun*, producto *a*, ex singularibus *gaf*, *nam*, sunt deducenda. Necnon et terminatio 2 pers. sing. præt. secundæ conjugationis, *des*, simili ratione explicanda est, modo semel admittatur in hac terminatione præteritum forte cum vocabuli stirpe confusum esse, nempe *dad*, *dast*, *dad*, *dedum*, *deduþ*, *dedun*, quod in singulari numero suum *d* (*t*) rejecisset et in sola 2 persona suam vocalem positione longam, *a* et *e* commutatis, iterum assumpsisset (*dast*, *das*, *des*), vid. § 127. Equidem suspicandum est *fret* apud Luc. XV, 30 ex *fra-at* exortum esse ; sed tutius esset conjicere hoc non pro *fraet* (quidnam enim gothicorum verborum in sing. præt. ind. in *e* desinat?), sed mendum esse librarii pro *frat*.

5) *E* proferri potuit ut *e* Latinorum, vel *e* Germanorum in vocabulis *See*, Meer (gall. *e fermé* et *allongé*. *Interp.*) ; sed serius ad *i* propius accedens, suggessit quo ipsius frequens commutatio cum *i* et *ei* explicaretur.

O

§ 26. 1) *O* sæpius occurrit quam *e*; sed nonnisi rarissime vocabulorum a fronte positum, frequentissime in medio et in fine invenitur.

a) Initio : solummodo *ogan*, *ogjan* (*o*);

b) Medio : *boka*, *bloþ*, *broþar*, *gods*, *doms*, *koha*, *ufhlohjan*, *krot*, *þroþjan*, *þvoh*, *knoda*, *kroton*, *losa*, *mota*, *nota*, *rodjan*, *sokjan*, *skohs*, *sloh*, *snorja*, *stoma*, *svogatjan*, *ubiltojis*, *tves*, *vopjan*, *vrohjan*, *fotus*, *flodus*, *froþs*, *wota* ; *gahobains*, *fidurdogs*, *mods*, *fodjan*, *fodr*, *ganohjan*, *skohsl*, *rohsns*, *hroþeigs*, *vokains*, *vokrs*, *holon*, *stols*, *goljan*, *bloma*, *fon*, *stojan*, *wopan*, *hropjan*, *hors*, *les*, *blostreis*, *botan*, *gadof*, *wostuli* ;

c) Fine : *o*, *þo*, *so*, *wo*, *lailo*, *saiso*, *vaivo*, *spillo*, *holo*, *airino*, *luto*, *aglo*, *sunno*, *brunjo*, *augo*, *auso*, *hairto*, *vato*, etc., et genitivi plur. *gibo*, *tuggono*, *manageino*, etc.

2) Communiter usurpatur pro græco ω, rarius pro ο et ου. *a*) Pro ω adhibetur in : *ainok* Ἐνώχ, *ainos* Ἐνώς, *ammo* Ἀμώς, *anaþoþ* Ἀναθώθ, *apaullo* Ἀπολλώς, *asmoþ* Ἀζμώθ, *beroþ* Βηρώθ, *zelotes* ζηλωτής, *lod* Λώτ, *mammona* μαμμωνᾶς, *nahasson* Ναασσών, *nakor* Ναχώρ, *iasson* Ἰάσων, *sabaoþ* Σαβαώθ, *seimon* Σίμων ; *b*) pro ο in : *makidonja* Μακεδονία, *antiokja* Gal. II, 11 Ἀντιοχεία, *aiodia* εὐοδία, *airmogaineis* Ἑρμογένης, *barþulomaius* Luc. VI, 14 Βαρθολομαῖος, *diakon* διάκονος, *daimonareis* δαιμονιζόμενος ; *c*) pro ου in : *iodas* Luc. III, 26 Ἰούδας, *lokas* Λουκᾶς, *sairok* Σερούχ.

3) *O* nullum *i*, et in genere nullam post se vocalem permittere videtur ; sed, casu hoc superveniente, in *au* potius transit, vel, ubi vocabula sunt peregrina, *h* induci jubet ; sic *stauida*, *staua* a *stojan*, *taui*, genit. *tojis*, *lauidja* Λωΐς, *nauel* Νῶε, *trauada* Τρωάς, *iohannes* Ἰωάννης, *iohanna* Ἰωάννα. Hoc principio vocabulum *alþjanoine* in goth. Calend. occurrens merito spurium conjicitur.

« Annotatio 1. — In : *ioanan* Neh. VI, 18 pro Ἰωνάν prius *a* certo mendum est librarii ; in *siloam* vero Joan. IX, 7 pro Σιλωάμ *ao* diphthongus est more græco proferenda ; in *ailoe* tandem Mc. XV, 34 pro ἐλωί *oe* in locum *oi* inusitati inductum est. *Oi* vitandi causa ponitur etiam Tim. II, III, 11 *lystros* pro græco Λύστροις (coll. tamen § 96). »

4) Jam supra diximus (§ 24, 5) hanc nostram vocalem frequenter cum *u* commutari. Quandoque etiam incidit in *au*, sed ratione minus apparenti. Hoc scilicet locum habet, quando, ut supra commemoravimus, sequitur altera vocalis, vel duo consonantes, id est, *ht*, unde, invita natura sua, acutum evaderet. Sic a *slahan*, *sloh*, verbale *slauhts*, a *NAHAN*, *NOH*, anomalum *nah*, *nauhta*, unde iterum *ganauha* et, specie regularius, *ganohs*.

« Annotatio 2. — Vice versa *tojis* cum *taujan* absque necessitate usurpari videtur, nisi collatis *stojan*, *staūida* explices. Sed ratio non patet, cur *dauhnan* in *dobnan* transierit. Quæ forsan, invita vicina significatione, etymologice sunt separanda et *dobnam* prius ad *dumbnan* (fortasse pro *dubnan?*) referendum (§ 38, 3). »

5) De *o* ut longo τοῦ *a* considerando, vid. quæ supra diximus (§ 22, 7).

Y

27. *Y*, ut vocalis, in solis græcis vocabulis occurrit, in quibus τοῦ υ vicem regulariter gerit, ex. gr.: *ymainaius*, *hymainaius* Ὑμέναιος, *skyþus* Σκύθης, *tykeikus* Τυχικός, *tyra* Τύρος, *syria* Συρία, *nymfa* Νυμφᾶ, *fygailus* Φύγελλος, *symaion* Συμεών, *synagoge* Συναγωγή *syntyke* Συντύχη, *kyreinaius* Κυρηναῖος, *ïairusaulyma* Ἱεροσόλυμα, *þymiama* θυμίαμα, *praizbytaireis* πρεσβύτερος, *spyreida* σπυρίς, *byssus* βυσσός, *smyrn* σμύρρον, *hyssopo* ὕσσωπος, *martyr* μάρτυρ, *lysanius* Λυσάνιος.

« Annotatio 1. — Pro græco οι ponitur in *sauraufynikiska* (sic enim loco *saurinifynikiska* legendum) συροφοίνισσα.

« Annotatio 2. — Quandoque etiam in ejus sedem inducuntur *u* et *au*; sic *tukeikus* Eph. VI, 21 cum *tykeikus*, *saura* Gal. I, 21 et *sauraufynikiska* in annotatione 1ª commemoratum, cum *syria*. »

AI

§ 28. 1) Conjunctis litteris *a* et *i* evadit in gothica lingua sonus simplex, qui initio, medio necnon et fine vocabulorum frequenter occurrit:

a) Initio: *aiaik*, *aiauk*, *aibr*, *aiyan*, *aiz*, *aihts*, *aiþei*, *aikan*, *ains*, *airþa*, *aistan*, *aivs*, *aiwatundi*;

b) Medio: *bairan*, *braids*, *gairnei*, *dails*, *draibjan*, *qainon*, *haitan*, *hlaiv*, *hnaivjan*, *hrains*, *þaih*, *þlaihan*, *faihuþraihns*, *þvairhs*, *laisjan*, *gamains*, *naiteins*, *jains*, *paida*, *raidjan*, *saivala*, *skaidan*, *slaihts*, *smairþr*, *snaivs*, *spaiskuldrs*, *stains*, *svairban*, *tains*, *vaihts*, *vlaiton*, *vraiqs*, *fairguni*, *fraiv*, *wairnei*; *vaian*, *armaio*, *gahlaiba*, *bilaigon*, *garaids*, *haiza*, *haihs*, *fraihnan*, *vaihsta*, *garaihts*, *svaihra*, *haiþi*, *maiþms*, *laikon*, *hails*, *haims*, *vainei*, *saijiþ*, *vaips*, *tairan*, *wairban*, *bairgahei*, *vairdus*, *fairzna*, *þairh*, *vairþan*, *þairko*, *stairno*, *vairpan*, *fairra*, *vairsiza*, *hairto*, *fairwus*, *laisjan*, *maitan*, *baitrs*, *saivs*, *haifsts*, *saiwan*;

c) Fine: *bai*, *þai*, *jai*, *jabai*, *ïbai*, *nibai*, *sai*, *tvai*, *vai*, *gibai*, *anstai*, *allai*, *qiþai*, etc.

2) In græcis vocabulis et nominibus propriis tam ε quam αι supplet. Ponitur igitur *a*) pro ε in: *aibair* Ἐβέρ, *aizaikeia* Ἐζεκία, *aizleim* Ἐσλί, *aikklesjo* ἐκκλησία, *aileiaizair* Ἐλιέζερ, *aileisabaiþ* Ἐλισάβετ, *aimmeira* Ἐμμήρ, *baiailzaibul* Βεελζεβούλ, *baineiamein* Βενιαμίν, *bauanairgais* βοανεργές, *spaikulatur* σπεκουλάτωρ, *gainnesaraiþ* Γεννησαρέτ, *þaiaufeilus* Θεόφιλος, *ïaireiko* Ἱεριχώ, *ïairaimias* Ἱερεμίας, *kaidron* Κεδρών, *hairaisis* αἵρεσις; *b*) pro αι in: *zaibaidaius* Ζεβεδαῖος, *zakkaius* Ζακχαῖος, *kyreinaius* Κυρηναῖος, *ïudaius* Ἰουδαῖος, *ymainaius* Ὑμέναιος, *haileisaius* Ἐλισσαῖος, *haibraius* Ἑβραῖος, *þaddaius* Θαδδαῖος, *ïdumaia* Ἰδουμαία, *ïturaia* Ἰτουραία, *kaisar* Καῖσαρ, *ïaissais* Ἰεσσαί, *praitoriaun* πραιτώριον.

« Annotatio 1. — Etiam pro αι separato usurpatur in *ïudaivisks* ἰουδαϊκός, *akaikus* ἀχαϊκός, *gaius* Γάϊος (vid. supra § 17, 1), non autem in *baiþsaïdan* Luc. X, 13 Βηθσαϊδά, *esaïas* Mth. VIII, 17 Ἡσαΐας, in quibus, ut formæ *beþsaeidan*, *esaeias* probant, *i* ut longum habendum est.

« Annotatio 2. — Pro ει simpliciter ponitur *ai* in *naiman* Νεεμάν, licet auris gothica geminato *ai* minime repugnet, cum *aiaik*, *gaiainna*, *baiailzaibul* alias occurrant.

« Annotatio 3. — Græcum ευ per *aiv* (ante vocalem etiam *aivv*) gothice exscribitur: *aivaggeljo* εὐαγγέλιον, *aivlaugia* εὐλογία, *aivxaristia* εὐχαριστία, *aivva* Εὔα, *laivveis* Λευίς.

« Annotatio 4. — Per exceptionem *ai* adhibetur *a*) pro græco η in *gairgaisainus* Γεργεσηνός, *aillam* Ἠλάμ, *baiþsaïdan* Βηθσαϊδά, *hailias* Luc. I, 17 Ἠλίας, *hairodias* Mc. VI, 17 Ἡρωδίας, *neikaudaimus* Skeir. VIII, c Νικόδημος, *klaimaintus* Phil. IV, 3 Κλήμης; *b*) pro græco ι in *kaurainþaius* Κορίνθιος, et fortasse *aai* Ἀΐ; *c*) pro græco ει *laudeikaia* Λαοδικεία; *d*) pro græco ευ in *aiodia* εὐοδία; *e*) pro græco α in *kaidmeiel* Καδμιήλ, *baidsaïdan* Luc. IX, 10 Βηθσαϊδά, *akaijus* Cor. I, XVI, 15 Ἀχαιός, *akaija* Cor. II, I, 1 Ἀχαία, ubi formæ æque usitatæ *akajus*, *akaja ai* separatum esse probant. »

3) *Ai* in *e* transiisse videtur in *tehund* a *taihun*, etiam *taihund* Luc. XVI, 6, 7 consequenter scripto. Hic enim adest idem respectus, quo *ai* pro græco η scribitur; et cæterum hæc commutatio ex similitudine soni explicari potest. Eadem similitudo rationem præbet, cur librarius *þizai* Cor. II, VIII, 18 cod. A pro *þizei* mendose scripserit, quod eo facilius admittetur, quo major est affinitas *ai* inter et *e*, et reipsa sæpius *þizei* et *þize* inter se commutantur.

4) *Ai* longum esse et breve jam concludi potuit ex eo, quod ad græcum ε simul et longum αι exscribenda inserviat. Sed in gothicis vocabulis ubinam longum sit, ubinam breve, eo difficilius definiri potest, quod etiam in terminationibus *ai* tum brevi, tum longæ vocali respondeat: sic dativus sing. fem. *gibai*, *anstai* ex una parte plurali *gibōm*, *anstīm*, ex altera vero masculino *fiskă*, *balgă* respondet, vel præteritum *habaida* ex una parte cum *sokida*, ex altera cum *spillōda* parallelum incedit. Pariter licet in absonantia *steigan*, *staig* τῷ *driusan*, *draus* respondeat, in dubio tamen remanet, utrum *ai* et *au* ad normam præsentis longa, vel ad normam pluralis *stigum*, *drusum* brevia esse debeant. Magis adhuc arduum est determinare hujus diphthongi quantitatem in syllaba radicali, cum affinium linguarum collatio eo minus inserviat, quod ex plurimis tantum similibus casibus lex certa ferri queat, et ubi de uno suspicatur, de omnibus suspicari possit. Hoc autem certum est, quod *ai* breve sit, ubi per ruptionem ex *i* deducitur (§ 32, 5).

5) Ut ut est *ai* idem sonat atque *ä* Germanorum vel *e* apertum in vocabulis *Berg*, *Feld*, *Recht* (gall.

e ouvert in *excès, procès*). Quod ea sit hæc prolatio τοῦ *ai* in quibusdam saltem casibus, jam a veteribus grammaticis in cod. vindobon. (vid. *Wien. Jahrb.* XLIII, 11) fuit assertum, et in genere semper animadversum ; quonam enim alio modo sonus græci ε significari potuisset? Sed quæritur insuper, utrum præter hanc prolationem non detur et altera, germanicæ proxima, ita ut, ad discriminandas has duas prolationes, aliam per *aí*, alteram vero per *ái* designaverint. Quam discrepantiam ut admittamus, sequentium rationum nos commovet auctoritas :

a) *Aí* ex *i* per ruptionem nascitur et est breve, *ái* vero diphthongus est et longum ;

b) *Aí* et *ái* diversis vocalibus respondent in exscriptione vocabulorum peregrinorum, igitur ipsa inter se discrepare debent ;

c) *Ai* adhibetur tam pro græco ε quam pro αι, profertur ergo in priori casu *aí*, in posteriori *ái;*

d) In comparativo *maiza* (ex *mah* et *iza*) adhuc perspicuum est, quomodo *ai* ex *a* et *i* ortum duxerit;

e) *Ai* quandoque in *aj* incidit, ergo utraque vocalis in proferendo audiri debuit.

Sed, vere ut dicamus, nec impugnabiles istæ sunt rationes, nec ex monumentis gothicæ linguæ ullo modo comprobatur illa distinctio, ad perturbandam gothicorum sonorum doctrinam, in se simplicem et regularem, magis, quam ad illustrandam inserviens. Primum igitur ad ullam compositionem vel conjunctionem recurrere necessum est, ut varia prolatio τοῦ *ai* explicetur, cum pari jure proferri potuerit ĕ, ē et ă, ăĭ. Cæterum eo modo in viennensi codice (vid. *Wien. Jahrb.* XLIII, 11) prolatio vocabuli *libaidu*, allato *libeda*, statuitur, hoc expresse addito : « *diptongon* ai *pro* e *longa.* » Quoad vicinarum linguarum analogiam, huc afferri nequit, quippe cum gothica omnium germanicæ stirpis nobis sit antiquissima, et illegitima proinde omnis conjectura ex recentiori, scilicet, veteri germanica, quæ multimodis corrupta, necnon sonorum systemate neque constans, neque determinata, mediocriter tantum causæ profuisset. Nunc vero si *ai* græco ε et αι vicissim respondet, non inde concludas gothicam diphthongum duplicem habuisse sonum, sed legitimè tantum asseras veteres Græcos, illi saltem qui Ulfilæ coævi erant, αι, quemadmodum recentiores Græci, ut ε protulisse, quod factum, ab omnibus fere hodiernis philologis generaliter admissum, ab eo insuper vim obtinet, quod voc. Γραικός, Græcus, gothice *kreks* exscriptum sit. Nec minus equidem certum est voc. *maiza* a radice *MAH* et terminatione comparativa *iza* ortum ducere, quam *ai* in nonnullis paucis casibus in *aj* incidere; sed ex hac circumstantia valor quidem etymologicus, non autem phonicus exsurgit. Enimvero, ut rem nostram exemplo congenere illustremus, quemadmodum ex eo quod *tauī*, invito præterito *tavida*, genitivum *tojis* efformet, etymon quidem *TIVAN*, *TAU* (rad. *TAV*) innotescit, non autem sonus, nisi quod *au* τῷ ο affinis est, ita *maiza* ex *ma - iza* componi potuit, quin duo elementa in prolatione necessario separari debeant. Res eadem se habet in sanskrita lingua, in qua *a* et *i* ex regula constanti in *e* confunduntur. Quoad vero *ai* in *aj* transiens, hoc etiam animadvertendum est, quod in solis *aiv*, *ajukduþ*, *vai*, *vaja* (non autem in *bai*, *bajoþs* a *BA*) locum habeat; quas formationes lingua gothica, qualis nobis tradita fuit, nullo fere modo explicare potest, quæque, sicut *maiza*, sine dubio ad ea pristina sermonis tempora adscribenda sunt, quibus sensus etymologicus nondum erat hebetatus. Si ergo nullis argumentis *ai* in duplicem diversum sonum dividendum esse statuitur, jam quæritur quomodo Gothus, cujus lingua sonorum systema tam regulare et simplex exhibet, sonos ipsos, quales *i*, *ei*, *e*, qui mirifice alii in aliis incedunt, adeo secure et præcise discreverit, ut in omnibus fere casibus et invita scriptionis fluctuatione in nonnullis codicibus, facile sit recte et indubitanter conjicere? Quomodo Gothus sonos tantam diversitatem præ se ferentes, quantam *e* et *aí*, *o* et *au* eodem et unico signo significare potuerit? Nunc vero si *aí* et *ái* nullo discrimine habuit, si cuivis accentuationi prorsus alienus fuit, si aliunde nulla necessitate talis discrepantia desideratur, sermonem gothicum sane torqueret, qui hanc discrepantiam introducere tentaret. Cæterum *ai* et *au* ejusdem sunt conditionis : cum ergo confidentius adhuc probaverimus, *au* semper sicut *o* apertum proferri et quamlibet differentiam *aú* inter et *áu* rejiciendam, novum erit argumentum, quo distinctio illorum *aí* et *ái* iterum impugnabitur. Ex consectariis falsis idem insuper statuitur : *aí* (*aú*) enim regulariter ante *r* et *h* (et *w*) adhiberi debet, et tamen plurima vocabula his consonantibus *ái* (*áu*) præpositum præbent et alia diverse diversum accentum usurpant; quæ fluctuatio præcipue patet in casibus, ut *gatáih* et *gataíhum*, *áihta* et *aíhtron*, *sái* et *saíwan*, *dráusna* et *draúhsna*.

AU

§ 29. 1) *Au* ut sonus simplex tam frequenter occurrens quam *ai*, quamlibet vocabuli sedem occupare potest et quibusvis consonantibus conjungi :

a) Initio : *audags*, *augo*, *auhuma*, *auhsa*, *auþs*, *aukan*, *aurali*, *aurtja*, *auso*, *aufto*;

b) Medio : *bauan*, *blauþjan*, *bnauan*, *gaunon*, *dauþus*, *drausjan*, *haubiþ*, *hlauts*, *dishnaupnan*, *þaurnus*, *þlauhs*, *þraut*, *kaurn*, *kraust*, *laun*, *maurgins*, *nauþs*, *rauds*, *sauhts*, *skaudaraip*, *afslauþjan*, *spaurds*, *staua*, *gataura*, *trausti*, *vaurd*, *gaufaurs*, *flautan*, *frauja*, *waurbun*; *trauan*, *trauaida*, *sauil*, *galaubeins*, *usbaugjan*, *sauds*, *nauh*, *dauhts*, *bauþs*, *galauk*, *sauls*, *gaumjan*, *dauns*, *taujan*, *raupjan*, *faura*, *þaurbun*, *saurga*, *baurd*, *vaurhta*, *faurhts*, *vaurþum*, *maurþr*, *staurknan*, *vaurms*, *haurn*, *gabaurjoþus*, *þaurp*, *staurran*, *þaursus*, *raurstv*, *vaurts*, *þaurfta*, *raus*, *lausjan*;

c) Fine : *dau*, *þau*, *jau*, *snau*, *ahtau*, *sunau*, etc.

« Annotatio 1. — Huc non referendi sunt casus in quibus *a* et *u* ad diversas syllabas pertinent, ut in *gau* Mth. IX, 28; Mc. VIII, 22, *sau* Joan. IX, 2, 19, *svau* 18, 22, *wauh* Cor. I, IV, 7, *gaunledjan*.

2) In exscriptis vocabulis græcis pro *o* regulariter ponitur, ex. gr. : *bauaus* Βοόζ, *barþaulaumaius* Βαρθολομαῖος, *diakaunus* διάκονος, *eikaunio* Ἰκόνιον, *zaurauba-bil* Ζοροβάβελ, *iaurdanus* Ἰόρδανος, *Kaurazein* Χοραζίν, *nicaudemus* Νικόδημος, *pauntius* Πόντιος, *praufetus* προφήτης, *saudauma* Σόδομα, *saulaumon* Σολομῶν, *aunisimus* Ὀνήσιμος, *apaustaulus* ἀπόστολος, *bairauja* Βέροια.

« Annotatio 2. — Per exceptionem ponitur *a*) pro græco ου : *saillaum* Σελλούμ, *maisaullam* Μεσουλάμ, *rabbaunei* ῥαββουνί, *banaui* Βανουί, *nabau* (? gen. *nabavis*) Ναβού, *assaum* Ἀσούμ; *b*) pro græco ω : *praitauria* Joan. XVIII, 33; XIX, 9 πραιτώριον, *dauriþaius* Δωρόθεος, *trakauneitidus* Τραχωνίτις, *adauneikam* Ἀδωνικάμ, coll. § 26, 2, b; *c*) pro græco υ : *saur* Σύρος, *paurpaura* Luc. XVI, 19 πορφύρα; *d*) pro græco α : *kaurbanaun* κορβανᾶν. »

3) *Au* frequenter commutatur cum *u*, non solum in nominibus propriis, sed etiam præcipue in terminationibus substantivorum in *us*, ex. gr. : *fairwaus* Gal. VI, 14 pro *fairwus*, *sunaus* Luc. IV, 3 pro *sunus*, *barteimaiaus* Mc. X, 46 pro *barteimaius*, *dauþau* Joan. VIII, 52; Cor. I, XI, 26; Tim. II, I, 10 pro *dauþu*, coll. ad Mc. VII, 32; Tim. I, I, 16. Vice versa occurrit *sunus* Eph. IV, 13; Gal. II, 20 pro *sunaus*, *apaustaulus* Cor. II, XII, 12 h. l. pro *apaustaulaus*, *xristu* Gal. V, 6; Eph. V, 24 pro *xristau*, *teimauþaiu* Thess. I, III, 6 pro *teimauþaiau*, coll. ad Luc. I, 54. In vocativo casu uniuscujusque declinationis *u* et *au* adeo promiscue usurpantur, ut difficile definiri possit, quænam vocalis sit regularis, coll. ad Luc. XVIII, 38. Qua commutatione τῶν *au* et *u* non agnita, Castillionæus hic totidem librarii menda commentatus est (ex. gr. ad Phil. III, 8, 19; coll. III, 5; Thess. I, III, 6; Tim. I, I, 16).

« Annotatio 3. — De *au* in *o* commutato vid. § 26, 4. »

4) In ordine ad quantitatem *au* maximam cum *ai* præ se fert analogiam; sic hujus ad instar breve est et longum, licet in nonnullis casibus hæc quantitas certo statui nequeat. Ubi vero ex *u* per ruptionem (§ 32, 5) exoritur, ut breve semper habendum est.

5) *Au* in omnibus casibus idem sonat atque *o* apertum in germanicis vocabulis *Korn*, *Holz*, *doch*.

Etiam pro *au* duplicem excogitaverunt prolationem, quæ partim τῷ *o*, partim τῷ *au* responderet, duplicemque adhibentes notam, priori, *aú*, posteriori *áu* assignarunt, coll. *aí* et *ái* (§ 28, 5). Sed hanc contra sententiam pugnat, quod ex diversa quantitate diversa prolatio concludi nequeat, neque ulla conjectura in gratiam gothicæ linguæ antiquissimæ nec non et purissimæ, ex dialectis longe posterioribus partimque jam extinctis ullo pacto duci possit. Et ex ipsa lingua gothica hæc distinctio τοῦ *au* multo minus, quam distinctio τοῦ *ai* adstrueretur; quippe cum hæc diphthongus in exscriptis vocabulis peregrinis tum græco ε tum græco αι respondeat, illa autem pro græco ο tantum regulariter usurpata, neque græco αυ neque latino *au* unquam congruat, his diphthongis per gothicum *av* semper transcriptis, ex. gr. : *ragav* Ῥαγαῦ, *esav* Ἠσαῦ, *pavlus* Παῦλος, *daveid* Δαυίδ, *kavtsjo* (non autem *kautsjo* Grimm. III, 559) cautio, sed loco *augustus* Αὔγουστος, in quo concursus τῶν *v* et *g* gothicam aurem offendere potuisset, usurpatur in Luc. II, 1 non equidem *augustus*, sed *agustus*. Immo et in vocabulis gothicis *au* ex certis regulis cum *o* commutatur (§ 26, 4); quæ ultima vocalis, non autem *au*, frequentem etiam illustrare potest commutationem τοῦ *au* cum *u*, cujus affinitatem phonicam cum *o* jam supra (§ 24, 4) innuimus. Sed objicitur *áu* etiam in *av* incidere, ex. gr. : *taujan*, *tavida*, *MAUJA*, *mavi*, quam objectionem mere speciosam esse ex eo patet, quod huic *taujan* etiam *tojis*, et huic *tavida* etiam *taui* respondeant, ita ut cogemur etymologiam et sonum hic etiam discernere, et in gothica lingua similem respectum agnoscere, quem in sanskrita, ubi pariter *a* et *u* confunduntur in *ô*, quod iterum in *av* resolvitur.

EI

§ 30. 1) *Ei* ejusdem est comprehensionis atque *ai* et *au*, initio tamen nonnisi rarissime occurrens;

a) Initio : tantummodo in *ei*, *eis*, *eisarn*;

b) Medio : *beidan*, *bleiþs*, *usgeisnan*, *greipan*, *deigan*, *dreiban*, *qeins*, *heito*, *hleibjan*, *hneivan*, *þeihan*, *þreihan*, *keinan*, *galeiþan*, *meina*, *neiþ*, *peikabagms*, *reiks*, *seiþu*, *skeinan*, *sleiþa*, *smeitan*, *sneiþan*, *speivan*, *steigan*, *svein*, *galeihan*, *tveihnai*, *veihs*, *andavleizns*, *infeinan*, *freidjan*, *weits*; *sveiban*, *gageigan*, *hleiduma*, *veihnan*, *þeihs*, *leihts*, *þreihsl*, *leiþus*, *hleiþra leik*, *weila*, *skeima*, *lein*, *undarleija*, *veipan*, *reiran*, *skeirs*, *veis*, *leitils*, *fairveitl*, *heivafrauja*, *tveifls*, *leiwan*;

c) Fine : *nei*, *þei*, *sei*, *þatei*, *aiþei*, *gabei*, *managei*, etc., et imperativi *sokei*, *lagei*, etc.

2) Pro græcis ει et ι indiscriminatim usurpatur, sit istud accentu notatum, necne, sit breve vel longum. *a*) Pro ει : *iaeirus* Ἰάειρος, *ioreim* Ἰωρείμ, *aileiakeim* Ἐλιακείμ, *Samareites* Σαμαρείτης, *helei* Ἠλεί; *b*) pro ι accentu notato : *addein* Ἀδδί, *aizleim* Ἐσλί, *mailkein* Μελχί, *saimaiein* Σεμεί, *rabbei* ῥαββί, *kumei* κουμί, *helei* Ἠλί, *daveid* Δαυίδ, *baineiamein* Βενιαμίν, *aizaikeia* Ἐζεκία, *ananeias* Ἀνανίας, *barakeias* Βαραχίας, *heleias* Ἠλίας, *seimon* Σίμων, *aivneika* Εὐνίκη, *þaissalauneika* Θεσσαλονίκη, *teitus* Τίτος, *areistarkus* Ἀρίσταρχος, *peilatus* Πίλατος; *c*) pro ι nullo accentu notato : *aipafraudeitus* Ἐπαφρόδιτος, *eikaunio* Ἰκόνιον, *adauneikam* Ἀδονικάμ, *abeileni* Ἀβιληνή, *aileiaizair* Ἐλιέζερ, *aileisabaiþ* Ἐλισάβετ, *ameinadab* Ἀμιναδάβ, *areimaþaia* Ἀριμαθαία, *kaeinan* Καϊνάν, *galeilaia* Γαλιλαία, *taleiþa* Ταλιθά, *teimaius* Τιμαῖος, *teimauþaius* Τιμόθεος, *þaiaufeilus* Θεόφιλος, *iaireiko* (*eiaireiko* Esdr. II, 34) Ἰεριχώ, *tykeikus* Τυχικός, *teibairius* Τιβέριος.

« Annotatio 1. — Quandoque etiam ponitur pro η (cujus prolatio jam ætate ulfilana ad ī proxime accedebat) : *aimmeira* Ἐμμήρ, *kyreinaius* Κυρηναῖος,

aþeineis 'Αθῆναι, *nazoreinus* Ναζωραῖος, *obeid* 'Ωβήδ, *eiram* 'Ηράμ, *airmogaineis* 'Ερμογένης, *auneiseiforus* 'Ονησίφορος, *paraskaivein* Mth. xxvii, 62 παρασκευήν *drakmein* Luc. xv, 9 δραχμήν, vid. h. l. Per exceptionem pro ι : *makeibis* Μαγιβίς. »

3) *Ei* cum *e* frequenter commutatur, ita ut non solum *e* pro *ei* stet (§ 23, 6), sed etiam vice versa *ei* pro *e* adhibeatur, ex. gr. : *leitan* Mth. ix, 6; Mc. xv, 9 et sæp., *greitan* Mc. xiv, 72; Luc. vii, 38 et sæp., *qeins* Luc. i, 5; ii, 5, *faheiþs* Luc. viii, 13, *manaseiþs* Luc. ix, 13 et sæp., *speidiza* Mth. xxvii, 64, *bireiks* Cor. I, xv, 30, *leivjan* Joan. vi, 64, *teikan* Col. ii, 21, *anasaiuleip* Luc. viii, 23, *usmeitum* Cor. II, i, 12 h. l., *veiseis* Joan. xi, 32, *veisun* Neh. v, 15; vi, 17, *veisjau* Neh. v, 14, *dalei* Luc. iii, 5, *fareisaiei* v, 33, *iudaiei* Joan. xi, 45; xii, 11, *gardei* Luc. x, 5, *þizeiei* Phil. iii, 19, *izei* Joan. vii, 50; Cor. II, ix, 2, 14, *þizei* Mc. xiv, 69; Luc. xiv, 15; Joan. vii, 50; Cor. II, iv, 18; Gal. ii, 10; Tim. II, ii, 14, *þizeiei* Gal. iii, 19; *hidrei* Luc. ix, 41, *þandei* Luc. i, 34, et sæp., *svarei* Cor. II, vi, 1, *iohannein* Luc. iii, 15, *visseis* Luc. xix, 22.

« Annotatio 2. — *Ei* quandoque etiam pro *i* usurpatur, ex. gr. : *kunnei* Joan. xvii, 23, *dreibeina* Mc. ix, 18, *greteiþ* Rom. ix, 27, *flauteiþ* Cor. I, xiii, 4, *siukeiþ* Cor. II, xiii, 3, *baireiþ* Gal. vi, 5. »

4) Quamvis *ei* quandoque stet, ubi, consulto græco, *i* breve spectaretur, semper tamen longum remanet, quippe cum in genuinis vocabulis gothicis tum ut longum τοῦ *i*, tum ut ex *ii* efformatum videatur; sic in plurali *gasteis* a *GASTI*, cum *vigos* a *VIGA*, in conj. *vandeiþ* pro *vandi-iþ*. Etymologice loquendo *ei* ejusdem est conditionis atque *ji*, ex. gr. : *lagjiþ* cum *vandeiþ*, *harjis* cum *hairdeis*, *gavairþjis* cum *gavairþeis*, vid. ad Luc. i, 23; sed immerito assereretur *ei* in istis casibus ex *ji* ortum duxisse. Utriusque discrepantia facile patet ex præcedentis syllabæ quantitate; cum enim hæc radicalis syllaba brevis est, corroborandi causa inducitur *ji*, ut in *harjis*, *lagjiþ*; cum autem longa est syllaba, quæ vel tali corroboratione non indiget, vel syllabam derivativam huic corroborationi incompatibilem præcedit, tunc *ei* adhibetur, ut in *haïrdeis*, *vandeiþ*, *sokeiþ*, *mikileiþ*, *laisareis*.

5) *Ei* appellatur ut *e* et *i*, quorum prolatio satis distincta esset, ut non confundatur, non autem satis, ut auri dividatur. Quam probat non solum ex eo quod *ei* etymologice valeat ī vel *ii*, sed ex eo quod frequenter commutetur cum *e* et *i*, nec non et pro græco ι regulariter adhibeatur.

IU

§ 31. 1) *Iu*, gothicarum vocalium ultima, magis usu restringitur, quam aliæ; in solis enim radicalibus syllabis occurrens, nec in syllabis derivativis (excepto unico et consequenter dubio *uhtiug* Cor. I, xvi, 12) nec in exscriptione vocabulorum peregrinorum invenitur. Ex sequentibus exemplis ejus usus innotescet :

a) Initio : *iumjo*, *iup*, *iusiza*, *iusila* ;

b) Medio : *biudan*, *giutan*, *dius*, *driusan*, *gaqiujan*, *hiufan*, *hliuþ*, *dishniupan*, *þiuþ*, *þliuhan*, *kiusan*, *kriustan*, *liubs*, *niutan*, *jiuka*, *gariuds*, *siujan*, *afskiuban*, *sliupan*, *sniumjan*, *stiurjan*, *tiuhan*, *frius* ; *þiubs*, *driugan*, *þiuda*, *diuza*, *liuhaþ*, *hiuhma*, *liuhtjan*, *niuhsjan*, *liuþon*, *siuks*, *jiuleis*, *hliuma*, *niun*, *niujis*, *diups*, *riurs*, *fraliusan*, *liuta*;

c) Fine : *triu*, *kniu*, *þiu*.

« Annotatio. — In *niu* (a *ni-u*), *sium* (loco *sijum*) et *siuþ* (loco *sijuþ*) *iu* non est diphthongus, sed duplici constat syllaba. Pariter in vocabulis peregrinis, ut *iudas* 'Ιούδας, *filippisius* Φιλιππήσιος, quapropter hic etiam cum *ju* commutatur : *judas* Joan. xii, 4. »

2) *Iu* etymologice loquendo longum est τοῦ *u*, quemadmodum *ei* longum est τοῦ *i*; quod imprimis perspicuum est ex collatis utriusque absonantiæ casibus :

	Præs.	præt. sing.	præt. plur.	part. præt.	verbale.
classis ι :	*reisa*	*rais*	*risum*	*risans*	*rists*
classis *u* :	*liusa*	*laus*	*lusum*	*lusans*	*lusts*

Idem quoque innotescit in nominibus plur. substantivorum masc. et fem. generis, quorum radicalis forma in *u* desinit, cum hic etiam aliorum substantivorum analogia *i* produci jubeat, ut sequens exhibet collatio :

	a radicale		*i* radicale		*u* radicale	
forma radicalis :	*VIGA*,	*GIBA*	*GASTI*,	*ANSTI*	*SUNU*,	*HANDU*
nom. plur. :	*vigos*,	*gibos*	*gasteis*,	*ansteis*	*sunjus*,	*handjus*

3) *Iu* sermoni gothico proprius sonus fuisse videtur, cujus prolatio eo difficilius conjici potest, quod in exscriptione vocabulorum peregrinorum non occurrat. Certum est saltem hanc vocabulam non idem sonasse atque ü Germanorum, vel *u* Gallorum, cum nusquam pro græco υ transcribendo inserviat. Fuit probabiliter aliquid duobus sonis *i* et *u* commixtum. Hinc in gothicis nominibus propriis apud auctores latinos occurrentibus, exscribitur *eo*, ex. gr. : Theodoricus (*þiudareiks*). Hinc etiam ratio datur, cur ex una parte in *iv*, ex altera autem in *ju* incidat. In *iv* transiens occurrit in *kniu* gen. *knivis*, *triu* gen. *trivis*, *þius* gen. *þivis*, *qius* plur. *qivai*; transiens in *ju* datur in plur. *sunjus*, *handjus*, etc., cum hic etiam, ut supra 2) diximus, aliarum declinationum analogia *u* radicalis formæ produci jubeat; sed genit. *sunive* *i* iterum assumit, quapropter *u* in *v* commutatur.

§ 32. Nunc vero serie gothicarum vocalium absoluta, nobis restat, nonnullas affectiones, quibus vel omnes in genere, vel saltem plurimæ vocales subjacent, hic breviter describere. Jam vero hæ affectiones sunt : *productio*, *correptio*, *absonantia*, *debilitatio*, *ruptio*, *apocope*, *syncope*, *hiatus* et *contractio*.

1) *Productio* est transitus vocalis brevis in suam

longam respondentem, ut *a* in *o* (§ 22, 7), *i* in *ei* (§ 23, 6), *u* in *iu* (§ 31, 2).

2) *Correptio* vocalis per consonantem sequentem efficitur. Liquidæ præsertim, necnon *s*, *z*, *h* et *f* vocalem præcedentem regulariter corripi jubent, cum scilicet una vel plures consonantes in eadem syllaba sequuntur, ex. gr. : *balgs*, *allai*, *malmo*, *valdan*, *halbs*, *hals*, *salt*, *milds*, *filleins*, *hilms*, *hilpan*, *dulgs*, *fulls*, *mulda*, *vamba*, *mammo*, *svimman*, *trimpan*, *dumbs*, *andanumts*, *laggs*, *band*, *dragk*, *fanþ*, *manna*, *ansts*, *briggan*, *drigkan*, *sigqan*, *vinds*, *vinnan*, *gaminþi*, *juggs*, *bistugqs*, *mundrei*, *kunnan*, *kunþs*, *vargs*, *arms*, *þarbs*, *vardja*, *varþ*, *bairgan*, *svairban*, *vairdus*, *vairþs*, *fairra*, *fairzna*, *baurgs*, *þaurfts*, *vaurd*, *vaurts*, *maurþr*, *wass*, *asts*, *ist*, *fisks*, *brusts*, *razn*, *andavizn*, *anabuzns*, *mahts*, *raihts*, *sauhts*, *hafts*, *gifts*, *skufts*.

« Annotatio 1. — Vocalis autem non corripitur, quando consonans liquidam sequens non ad eamdem radicis syllabam, sed ad terminationem pertinet, ex. gr. : *smals*, *fuls*, *sums*, *vans*, *muns*, *gaurs*, *valjan*, *gramjan*, *sunja*, *harjis*, *gabaurjaba*, *gatavrnan*.

« Annotatio 2. — In plurimis casibus litteræ *l*, *m*, *n*, *r*, *s* in se et propter se correptionem attrahere videntur, unde fieri potest, ut in scriptione vel sine necessitate geminentur, vel, ubi etymologia geminationem postularet, simplices adhibeantur (§ 55, annot. 1, 2).»

3) *Absonantia* (1) in eo consistit, quod vocalis syllabæ radicalis sive per deductionem sive per vocabuli formationem juxta certas regulas in aliam transeat. Dantur quædam absonantiæ series, quæ tum duas, tum tres et etiam quatuor diversas vocales amplectuntur, quæque ubi de formatione conjugationis fortis (§ 117, f, g) nec non et vocabulorum (§ 139, 143) quæstio erit, præcipue occurrent fusiusque tractabuntur. Hic vero sufficiat, ex istis classibus præcipuas in ordine ad sonum excerpere, unde sequentes evadant classes :

1ª classis :	*i*	*a*	*u*	*u*
2ª —	*i*	*a*	*e*	*u*
3ª —	*i*	*a*	*e*	*i*
4ª —	*ei*	*ai*	*i*	*i*
5ª —	*iu*	*au*	*u*	*u*
6ª —	*a*	*o*	*o*	*a*
Ex. gr. :	*bindan*,	*band*,	*bundun*,	*bundans*;
	niman,	*nam*,	*nemun*,	*numans*;
	giban,	*gaf*,	*gebun*,	*gibans*;
	beitan,	*bait*,	*bitun*,	*bitans*;
	biudan,	*bauþ*,	*budun*,	*budans*;
	sakan,	*sok*,	*sokun*,	*sakans*.

In prima, secunda et tertia classibus *a* pura radicis vocalis prævalet, in quarta *i*, in quinta *u*, in sexta autem, omnium imperfectissima, iterum apparet *a*, in quo latens longum *o* radicis per absonantiam corripi videtur ; qua de causa quæritur, utrum hæc classis secundariam radicum formationem ex secunda et tertia classibus non exhibeat, ut, ex. gr., *ganoh* derivatur a *nahan*, quod ipsum ad verbum primæ classis deperditum pertinet (§ 26, 4), vel ut *vrohjan* ad quoddam *vrakan*, *vrok* referendum, quod ex *vrikan*, *vrak* deductum est. Pro hac affinitate etiam militant, quod plurima verba, ad hanc classem pertinentia, in præsenti *j* advocant, id est, debiliter conjugantur. Ad sextam et alia absonantiæ classis, rarior equidem, proxime accedit, nempe :

7ª classis :	*ai*, *e*	*o*	*o*	*ai*, *e*

quæ in verbis reduplicatis tantummodo occurrit (§ 126). In hac classi *e* præsentis primitiva esse videtur, ante alias vocales non remanens equidem (§ 25, 1, c), sed in verbis, quorum radicalis syllaba vocali desinit, cum *ai* ejus sono affini commutata, eodem prorsus modo atque in similibus casibus (§ 26, 3) *au* τοῦ *o* personam gerit.

« Annotatio 1. — Quod autem tres priores classes maximam inter se habeant relationem, vel primo intuitu patet. In his enim triadem vocalium gothicarum sese evolventem vidimus, unde non immerito propter *a* dominans, eis, ut primitivis, primam sedem adscripsimus. In quarta et quinta classibus, quæ arctissimam quoque affinitatem inter se habent, *a* prorsus deficit, iterum tantummodo apparens hic *i*, illic *u*, quorum absonantia sive per productionem (*ei*, *iu*), sive per ruptionem (*ai*, *au*) efficitur. Nunc vero cum productio et ruptio latiorem simplicis sonorum systematis evolutionem supponit, has classes proinde ut posteriores habuimus; sextam autem, sive quia e prima deducta est, sive quia recentissima aut saltem imperfectissa, immamediate post eas ad ultimum locum remisimus.

« Annotatio 2. — Quamvis absonantia in formanda conjugatione forti præcipue appareat, dantur tamen nonnulli casus, in quibus evidenter ad hanc conjugationem referri nequit, ut in *dogs*, a *dag*, *hobains* a *haban*, *ganohs* a *nahan*, quæ omnia ad analogiam sextæ classis efformantur, licet verbum *dagan*, *dog*, *haban*, *hob* mirum simul et inadmissibile videatur (propter conjectum *NAHAN*, *NOH*, vid. § 26, 4). Aliud exemplum absonantiæ irregularis præbet *briggan*, *brahta*, quod primam classem sapiens, primitivum forsan *brigan*, *brag* conjiciendum exhibet, ex quo per introductionem nasalis (ut in *standan*, *stoþ*, vel in *þagkjan*, *þahta*) novum præsens, et per latiorem formationem præteriti, etiam in nonnullis aliis verbis occurrentem (coll. *mag*, *mahta*, *og*, *ohta* etc.), novum præteritum cum debili flexione exortum est. »

4) Quem influxum habet absonantia in vocalem syllabæ radicalis, eum etiam habet *debilitatio* in vocalem syllabæ formativæ. Huic affectioni sola vocalis *a* subjacet, quæ sub ejus influxu cum *i* vel *u* commutatur; atqui debilitatio tum ex natura vocalis

(1) Quoniam vocabulo germ. *Ablaut* nullum latinum perfecto, ut video, respondet, ne periphrasi utar, quod interpretationi semper incommodum est, novum vocabulum excogitare malui. Itaque in hujus operis decursu ubique aderit voc. *absonantia* transitionem vocalis seu soni in alium, lector benevole, intelligas. *Interpr.*

consonantem vel præcedentis vel sequentis, tum ex additione longioris syllabæ formativæ dependet nec non et in formatione sive declinationis sive conjugationis formarum adhibetur. Jam vero usus ejus ex sequentibus præceptis regulari potest :

a) *A* in *i* debilitatur :

aa) Ante dentales et sibilantes, ex. gr. : in declinatione *VIGA* gen. *vigis* (§ 64, 4), in conjugatione *lagja*, *lagjis*, *lagjiþ*, *lagjam*, *lagjiþ*, *lagjand*, particip. *lagiþs* (§ 113) ;

bb) Cum syllabam formativam altera cum *a* sequitur; sic eo modo dativus *hanin* a radice *HANAN* illustrandus est (§ 88, 4), licet suum *a*, dativi characteristicum, commutaverit; nam formas *hanana*, *hanina*, ut ad *hanin* deveniat, percurrisse censetur. Eadem ratio fortasse valet pro i ante substantivorum terminationes *þa*, *lo*, etc., ex. gr. : *daubiþa* a *DAUBA*, *kauriþa* a *KAURA*, *sviknipa* a *SVIKNA*, *barnilo* a *BARNA*, in quibus eo magis *i* ad dentales inclinare videtur, quod si dicatur quidem *magula* a *MAGU*, non autem *agluþa*, *manvuþa* ab *AGLU*, *MANVU*, sed *agliþa*, *manviþa*.

b) *A* finale in *u* tunc debilitatur, cum in conjugatione *a* syllabæ radicalis per transformationem in *u* incidit, sic in præt. plur. *bundun*, *bunduþ*, *bundun*, cum *bindam*, *bindiþ*, *bindand*. Hujusmodi debilitatione etiam in verbis, qui *u* ut vocalem transmutationis in præterito plur. non habent, occurrente, merito hanc formam primitivam et antiquissimam esse concluditur. Peculiaris est debilitatio in *ainummehun* loco *ainammahun*, ubi per longam sequentis syllabæ attractam esse videtur.

5) *Ruptio* est permutatio τῶν *i* et *u* in *ai* et *au*. Consequitur partim ex regulis absonantiæ (vid. supra 3), partim ex retrogrado influxu præcedentium consonantium *r*, *h* et *w*, et quidem in omnibus casibus locum habet, in quibus *i* et *u* reipsa longa sunt. Ruptio igitur in absonantiam ipsam realiter influit, cum ubicunque ex hujus regulis *i* vel *u* poni deberet, *ai* vel *au* usurpatur. Hinc novæ absonantiæ classes, quæsequuntur :

1ª series	*ai*	*a*	*e*	*au*
2ª —	*ai*	*a*	*au*	*au*
3ª —	*ai*	*a*	*e*	*ai*
4ª —	*ei*	*ai*	*ai*	*ai*
5ª —	*iu*	*au*	*au*	*au*
ex. gr. :	*bairan*,	*bar*,	*berun*,	*baurans*;
	vairþan,	*varþ*,	*vaurþun*,	*vaurþans*;
	saiwan,	*saw*,	*sewun*,	*saiwans*;
	leiwan,	*laiw*,	*laiwun*,	*laiwans*;
	tiuhan,	*tauh*,	*tauhun*;	*tauhans*.

6) *Apocope* est rejectio vocalis a fine vocabuli; sic se habent in declinatione dativi *hanin*, *vatin* loco *hanina*, *vatina*; composita cum *uh* enclitico, ut *þammuh*, *anþaranuh*, loco *þamma-uh*, *anþarana-uh*; et etiam *þat-ïst*, *kar-ïst*, *nist*, *nibai*, loco *þata ïst*, *kara ïst*, *ni ïst*, *ni ïbai*.

7) *Syncope* est rejectio vocalis inter duas consonantes positas; quod fit in declinatione pro *vatna*, *namna*, cum *hairtona* (§ 90, annot.) et pro *ainnohun* loco *ainanahun* (§ 111, β), in conjugatione autem pro præterito *bruhta* loco *brukida*, *þahta* loco *þagkida*, etc. (§ 128, annot. 4).

8) *Hiatus* est concursus duarum vocalium ad diversas syllabas pertinentium, ut in *gaarman*, *wauh*, *laudeikaia*, *fiaþva*, *ïesus*, *saian*, *bauan*, etc. Jam vero quosdam hiatus dari non posse, jam supra (§ 25, 1 c; 26, 3) ostendimus ; alios Gothus temperat sive *j* post *i* introducendo, unde *fijaþva* loco *fiaþva*, *sijum* loco *sium*, etc., sive *i* et *u* in semi-vocalem respondentem commutando, unde *sunjus*, loco *sunius*, *suniwe* loco *suniue*, *mavi* loco *maui*, etc., vel tandem *h* interjiciendo (§ 22, annot. 1).

9) *Contractio* est duarum vocalium concurrentium in unam redactio, ut in *sokeiþ* loco *sokiiþ*, vel in *fret* (si hæc lectio legitima est) loco *fraat*

II. DE CONSONANTIBUS.

§ 33. Consonantes dividuntur in *semi-vocales* (*j*, *v*), *liquidas* (*l*, *m*, *n*, *r*), *mutas* (*g*, *h*, *k*, *x*, *q*, *w*, *b*, *f*, *p*, *d*, *þ*, *t*) et *sibilantes* (*s*, *z*).

Semi-vocales medium tenent vocales inter et consonantes, siquidem *j* ad *i*, *v* ad *u* coordinentur et sæpius cum his commutentur. Ad semi-vocales proxime accedunt *liquidæ*, aliquid vocalicum ipsæ præ se ferentes, siquidem per se ipsas tenorem habeant et una ex illis, *r*, vestigium puræ vocalium naturæ servaverit. *Mutæ* autem in triplicem classem iterum partiuntur, scilicet : *gutturales* (*g*, *h*, *k*, *x*, *q*, *w*), *labiales* (*b*, *f*, *p*) et *linguales* (*d*, *þ*, *t*); nec non et sunt vel *mediæ* (*b*, *d*, *g*), vel *aspiratæ* (*f*, *þ*, *h*) vel denique *tenues* (*p*, *t*, *k*). Reliquæ gutturalium, partim in solis vocabulis peregrinis occurrunt (*x*), partim proprii sunt soni (*q*, *w*) ad quæ formanda plura vocis organa concurrere videntur. *Sibilantes* denique ad lingualium classem referuntur, in quibus juxta certas sonorum leges incidere possunt. Hinc totum gothicarum consonantium systema sequenti modo ordinari potest :

1. Semi-vocales : *j*, *v*
2. Liquidæ : *l*, *m*, *n*, *r*
3. Mutæ : mediæ, aspiratæ, tenues

	mediæ	aspiratæ	tenues
a) Gutturales :	*g*,	*h*,	*k*, (*x*), *q*, *w*
b) Labiales :	*b*,	*f*,	*p*
c) Linguales :	*d*,	*þ*	*t*

4. Sibilantes : *s*, *z*.

1. DE SEMI-VOCALIBUS.

J

§ 34. 1) *J* initio tantum syllabarum et vocabulorum occurrit, nunquam autem fine vel ante consonantem, ex. gr. : *jabai*, *jains*, *jau*, *jer*, *jiuka*, *juggs*, *vajamereins*, *bajoþs*, *saijiþ*, *taujan*, *fijands*, *underleija* (?), *niujis*, *stojan*, *galaubjan*, *lagjan*, *daddjan*,

hausjan, saggqjan, vaihjo, fraþjan, vrakja, akaviljei, qemjan (Mth. v, 17; x, 34), *sunjus, namnjan, afswapjan, warjis, laisjan, laistjan, aurtja, hnaivjan, ufjo, newjan.*

« Annotatio. — In unico tantum vocabulo a tergo syllabæ invenitur, scilicet in *freijhals* Cor. II, iii, 17; Gal. ii, 4, ubi lectio *freihals* sine dubio præferendaest. »

2) *J* adhibetur pro græco ι (lat. *i*) sive inter duas vocales incluso, sive post consonantem aut initio posito, ex. gr.: *kajafa* Καϊάφας, *akaja* Ἀχαΐα, *abjaþar* Ἀβιάθαρ, *iskarjotes* Joan. xiv, 22 Ἰσκαριώτης, *marja* Μαρία, *antiokja* Ἀντιοχεία, *laiktjo* lectio, *kavtsjo* cautio, *jaeirus* Ἰάειρος, *janna* Ἰαννά, *jannis* Ἰαννῆς, *jaurdanus* Ἰόρδανος, *judas* Joan. xii, 4 Ἰούδας, *justus* Ἰοῦστος, *jota* ἰῶτα

« Annotatio 1. — In istis casibus frequenter commutatur cum *i*, quod in *ïskariotes, ïaeirus, ïaurdanus, ïudas* regularius est. »

3) *J* nascitur ex *i*, cum in formativa syllaba vocalis sequitur, ut *laisarjos* loco *laisarios*, *sunjus* loco *sunius*, *þiujos* loco *þivios* (a *þivi*, radice *þIUJA*, in quo *v*, introducto *j*, in *u* iterum resolvitur), *maujos* loco *mavios* (a *mavi*, radice *MAUJA*), *tojis* a *taui*, *lagjiþ* loco *lagiiþ*, *harjis* loco *hariis*.

« Annotatio 2. — De regula, secundum quam *ii* tum in *ji*, tum in *ei* (*sokeiþ* loco *sokiiþ*, *hairdeis* loco *hairdiis*) incidit, vid. § 20, 4.

« Annotatio 3. — *I* vero in *j* transire nequit, cum ad radicem vocabuli pertinet, ut in *siai, sium, friaþva, fiands, þius, saian, vaian;* vel in vocabulis peregrinis, ut *asia, arabia, kileikia, galatia, dalmatia, aivlaugia, aifaisius, filippisius*. Excipiuntur *ajukduþ* ab *aivs* et *vaja* a *vai*. »

4) *J* ad vitandum hiatum intromittitur, ubi alia vocalis semi-radicale *i* (*ai*) sequitur, ut in *sijai, sijum, saijiþ* Mc. iv, 14, *frijaþva, fijands*, vid. § 32, 8, coll. prolegg. col. 479 not. [*].

5) *J* Gothorum idem sonasse videtur atque *j* Germanorum, acutius vero quam *y* Anglorum. Qua prolatione propius ad *g* accedente discriminatur *ju* ab *iu*, quæ alias satis similia, in genuinis tamen gothicis vocabulis ita discrepant, ut *ïuggs, sunius* pro *juggs, sunjus* vel *juþ*, *jumjo* pro *ïup*, *ïumjo* scribere non liceat. Hanc etiam prolationem τοῦ *j* definire intendebat, qui in cod. membr. salisb. n° 140 (*Wien. Jahrb.* xliii, 11) dixit: *ubi dicitur* genuit, j *ponitur*, *ubi* gabriel, g *ponunt;* coll. supra § 12, littera *J*.

V

§ 35. 1) *V* initio, medio et fine vocabulorum occurrit; initio præter vocales etiam τοῖς *l* et *r* præponi potest:

a) Initio: *valjan, vens, vindan, vulþus, vokrs, vlits, vrikan,* etc.;

b) Medio: *slavan, favai, mavi, gavi, havi, tavida, hnaivjan, aivs, snaivs, saivs, saivala, waiva, staiva* Mc. x, 37, *skevjan, levjan, speivan, hneivan, heivafrauja, kniva, sniran, þivadv, þivi, sunive, lasivs, viduvo,* etc.;

c) Fine: *aiv, hlaiv, snaiv, saiv, lev, gaidv, þivadv, vaurstv,* præterita *hnaiv, spaiv, valv* et imperativi *hneiv, speiv, vilv*.

« Annotatio 1. — De *v* ut *y* usurpato vid. supra § 27. »

2) Ponitur pro græco υ post vocalem *pavlus* Παῦλος, *esav* Ἠσαῦ, *daveid* Δαυίδ, coll. *kavtsjo* lat. cautio; *paraskaive* παρασκευή, *aivlaugia* εὐλογία, *aivneika* Εὐνίκη, *aivxaristia* εὐχαριστία, *aivaggeljo* εὐαγγέλιον.

« Annotatio 2. — In eo casu quandoque geminatur: *aivva* Εὖα, *laivveis* Λευίς, *laivveitus* Λευίτης, coll. Schneider, *Lat. Formenlehre* I, 367. Pariter *Livvigild* in monetis gothicis inscriptum (vid. apud Aschbach, *Westg.* 357) pro *Leovigild, Livigild* sumi potuit. Quandoque etiam prætermittitur: *aiodia* εὐοδία, *agustus* Αὔγουστος. *Akvila* autem e græco Ἀκύλας minus, quam e latino *aquila* ortum duxisse videtur. Alias lat. *v* per *b* gothice exscribitur (§ 46, 2). »

3) *V* ex *u* inter duas vocales posito nascitur, ex. gr.: *mavi* a *MAUJA*, *havi* a *HAUJA*, *stravida* a *straujan*, *tavida* a *taujan*, *triva* a *triu*, *kniva* a *kniu*, *þivi* a *þius*, *navis* a *naus*, *sunive* loco *suniue*. Sed iterum in *u* transit, deficiente vocali sequente, ut in *snivan*, præt. *snau*.

« Annotatio 3. — Simili modo efformatur *fidur-* ex *fidvor*, *tua-* ex *tvis-*. In *spai-skuldrs* a *speivan*, *spaiv*, *v* omnino evanuit.

« Annotatio 4. — Non ubique tamen *u* inter duas vocales positum in *v* incidit, ex. gr.: *taui, stauida, trauan, bauan*, etc. »

4) *V* Germanico *w*, Anglico *v* congruere videtur. Sed a *v* Latinorum differre debuit, cum *v* lat. per *b* gothice exscribatur, ut supra annot. 2 innuimus, et vice versa goth. *v* in latinis scriptis per *vv* (ex. gr. in nominibus VVillienaut, VViliarit), in monetis per *w* (Wittiza, Wittiges) exprimatur. Cæterum ex librarii menda *vidvor* loco *fidvor* Cor. II, xii, 2 affinitas litterarum *v* et *f* difficillime concluderetur.

2. DE LIQUIDIS.

L

§ 36. 1) *L* frequenter occurrit tum initio tum medio et fine vocabulorum:

a) Initio: *laggs, laisjan, laus, lev, leik, ligan, liuhaþ, lustus, lofa,* etc.;

b) Medio: *halja, hails, sauls, sels, weila, skilja, jiuleis, fula, holon,* etc.;

c) Fine: *skal, dail, mel, til,* etc.

2) Constanter respondet græco λ cujus prolationem habet, ex. gr.: *lysanius* Λυσάνιος, *abeileni* Ἀβιληνή, *baiailzaibul* Βεελζεβούλ, *gabriel* Γαβριήλ. Quandoque redundanter ponitur, ut in *alabalstraun* ἀλάβαστρον, *nauel* Νωέ.

M

§ 37. 1) *M* in qualibet vocabuli sede occurrit:

a) Initio: *manags, mais, maurgins, megs, meins, mins, mulda, mota,* etc.;

b) Medio: *namo, haims, gaumjan, andanems, skeima, himins, ïumja, rums, stoma,* etc.;

c) Fine: *qam, nam, manageim, nim, sum, ainom,* etc.

2) Ponitur pro græco *μ*, cui prolatione omnino respondet, ex. gr. : *moses* Μωσῆς, *hymainaius* Ὑμέναιος, *naum* Ναούμ. Quandoque etiam in fine vocabulorum redundanter jacet, ex. gr. : *mariam* Μαρία nisi Gothus Μαριάμ in suo codice legerit), coll. *bailiam* Cor. II, vi, 15, cum Græcus Βελίαλ, Βελίαρ vel Βελίαν habet.

N

§ 38. 1) *N* easdem sedes atque *m* occupare potest; sed frequentius occurrit :

a) Initio : *naqaþs*, *naiteins*, *nauh*, *newa*, *neiþ*, *niman*, *niun*, *nuta*, *nota*, etc.;

b) Medio : *vaninassus*, *sainjan*, *ussauneins*, *mena*, *keinan*, *ina*, *runa*, etc.;

c) Fine : *man*, *gamain*, *laun*, *ven*, *sein*, *namin*, *siun*, *ainshun*, *fon*, etc.

« Annotatio. — Ante gutturales *g* in locum τοῦ *n*, more græco, subditur (vid. § 40, 5). »

2) *N* græco *ν* omnino respondet, ex. gr. : *naggai* Ναγγαί, *ananeias* Ἀνανίας, *aharon* Ἀαρών. Quandoque etiam a tergo vocabuli redundanter additur, ut in *nerin* Νηρί, *mailkein* Μελχί.

3) *N* simul et ejus subrogatum *g*, ante labiales etiam *m* evadens, ad producendam brevem radicis syllabam quandoque intromittitur, sic in *standan* præt. *stoþ*, *þagkjan* præt. *þahta*, *þugkjan* præt. *þuhta*, *briggan* præt. *brahta*. Vice versa quandoque etiam deficit, ubi vocalis præcedens sive per positionem longa est, sive in suam longam respondentem incidit, ut in *kustanteinus* Constantinus, *seiteins* loco *sinteins*, ut *dobnan* loco *dumbnan*.

R

§ 39. 1) *R* etiam frequenter in omnibus vocabuli sedibus occurrit :

a) Initio : *raþjo*, *raihts*, *rauds*, *redan*, *reisan*, *rimis*, *riurs*, *rums*, *rodjan*, etc.

b) Medio : *faran*, *vairilo*, *dauro*, *sveran*, *reiro*, *hiri*, *riurei*, *skura*, *horinon*, etc.;

c) Fine : *bar*, *vair*, *daur*, *skeir*, *stiur*, *for*, etc.

« Annotatio 1. — Jam supra diximus (§ 32, 5), quod *r* ante *i* et *u* brevia positum eas frangi jubet. »

2) In vocabulis peregrinis græco *ρ* respondet, cujus prolationem habuisse videtur, ex. gr. : *raibaikka* Ῥεβέκκα, *markus* Μάρκος, *zauraubabil* Ζοροβάβελ, *aileisair* Ἐλιέζερ. In *artarksairksus* (Artaxerxes) redundanter interjectum est, in *airmodam* (Ἐλμωδάμ) pro λ immerito adhibetur.

3) Hujus litteræ (*r*) natura vocalica, quæ in aliis ejusdem stirpis sermonibus, in sanskrito præsertim, perspicua est, in gothico nondum est non agnoscenda. Unde fit, ut quorumdam nominum declinatio, eorum scilicet quæ affinitatis relationem exprimunt, ut *broþar*, *dauhtar*, declinationi cæterorum vocabulorum apprime conveniat. Ita sane res innotescit ex sequenti collatione utriusque declinationis, monito quod, ad vitandam omnem ambiguitatem, *R* vocale per *ṙ*, *R* debilitatum per *r̆*, *R* longum tandem per *r̂* significare necessum duxerimus.

Declinatio thematis *BROÞR* sicut *VAIRA*.

		Præsens formatio.	Vocalica declinatio.		
Sing.	nom.	*broþar*	*broþr*	*sicut*	*vair*
	acc.	*broþar*	*broþ*	—	*vair*
	dat.	*broþr*	*broþṙ*	—	*vaira*
	gen.	*broþrs*	*broþr̆s*	—	*vairis*
Plur.	nom.	*broþrjus*	*broþr̂s*	—	*vairos*
	acc.	*broþruns*	*broþṙns*	—	*vairans*
	dat.	*broþrum*	*broþṙm*	—	*vairam*
	gen.	*broþre*	*broþre*	—	*vaire*

Ad agnoscendam perfectam utriusque declinationis analogiam, considerandum est :

a) *A* in nom. et acc. sing. (*broþar*) vocalem esse euphonicam, ideo huc advocatam, quia *R* vocale (*R* consonanti sono congruens) deficit;

b) Ex declinatione pluralis innotescere, quod *R* vocale in tono cum *u* commutatum fuerit, unde pro *ṙ* semper *ru*, pro *r̂* *rju* (loco *riu* § 31, 3) adhibuerunt. In gen. sing. autem, ubi pariter consonans *R* vocale sequitur, hoc equidem in *u* non incidit, quia in declinandis aliis vocabulis ille casus vocalem debilitari jubet, sed saltem vocalis omnino deficit.

« Annotatio 2. — Naturæ vocalicæ τοῦ *r* hoc etiam attribuendum est, quod hæc consonans plerasque cæterarum consonantium sibi initio præponi sinat, scilicet *v*, *g*, *h*, *k*, *q*, (*x*), *b*, *f*, *p*, *d*, *þ*, *t*, et duplices consonantes *sk*, *sp* et *st*, *j* tantummodo et *w*, lingualibus et sibilantibus exceptis. »

3. DE MUTIS.

DE GUTTURALIBUS.

G

§ 40. 1) *G* initio, medio et fine vocabulorum nec non initio ante *l* et *r* poni potest :

a) Initio : *gabeigs*, *gairnjan*, *gaurs*, *gebi*, *geigan*, *gilþa*, *gintan*, *guþ*, *gods*, *glitmunjan*, *gretan*, etc.;

b) Medio : *magan*, *laigon*, *augo*, *megs*, *steigan*, *ligan*, *liugan*, *bugjan*, *ogan*, etc.;

c) Fine : *mag*, *daig*, *bang*, *veg*, *steig*, etc.

2) Græco *γ* regulariter congruit, ex. gr. : *Gabriel* Γαβριήλ, *gaulgauþa* Γολγοθᾶ, *agar* Ἄγαρ, *magdalene* Μαγδαληνή, *asgad* Ἀσγάδ, *fygailus* Φύγελλος, *synagoge* συναγωγή, *falaig* Φάλεγ (sic Ulfilas Luc. III, 35 cum pluribus codicibus loco Φάλεκ legit).

3) In fine syllabæ frequenter in *h* transit, sic *vaih* a *veigan*, *mahta* a *magan*, *bauhta* a *bugjan*, *brahta* a *briggan*, *aihta* a *aigan*, *gahts* a *gaggan*. Quandoque etiam cum *h* commutatur, ut in *aigands* et *aihands* Cor. II, vi, 10, *aigum* et *aihum* Joan. xix, 7, *aih* et *aig* Cor. I, vii, 13; vel ex *h* oritur, ut in *fulgins* a *filhan*. *G* etiam *k* evadit in *gadik* a *deigan*.

4) Quoad prolationem, *g* Gothorum idem sonasse videtur atque *g* Germanorum, id est ut *k* lene initio syllabæ, in fine autem ut aliquid gutturale, germanico *ch* satis simile, coll. § 34, 6.

5) Sequente alia gutturali, sonum nasalem, ut græcum *γ* comparat, ex. gr. : *aggelus* ἄγγελος, *naggai* Ναγγαί, necnon et in gothicis vocabulis *briggan*, *siggvan*, *þagkjan*, *iggis*, etc. Sequentibus *k* vel *q* frequenter geminatur, ut in *driggkan*, *þaggkjan*, *uggkis*,

þuggjan, *siggqan*, *stiggqan*, *iggqis*. Mendosa autem videtur hæc geminatio in *geiggan* Cor. I, IX, 20 loco *geigan*, cum nulla sequatur gutturalis. Vice versa unicum *g* quandoque pro duplici stat : *fauragagja* Luc. VIII, 3; XVI, 1 loco *fauragaggja*, *unmanarigvai* Tim. II, III, 3 cod. A loco *unmariggvai*, *hugridai* Cor. I, IV, 11 loco *huggridai*, *qaagvein* Skeir. I, c loco *qaaggvein*. In derivatis autem vocabulis hoc *g* nasale deficit sive compensatum sive non (coll. quod de *n* § 38 dictum est), hinc *juhiza* a *juggs*, *huhrus* a *huggrjan*, *gahts* a *gaggan*, *brahta* a *briggan*, *þahta* a *þagkjan*, *þuhta* a *þugkjan*.

« Annotatio. — Loco *g* nasalis quandoque apud Lucam *n* mendose scribitur, ex. gr. : *þankeiþ* Luc. XIV, 31, *bringiþ* XV, 22, *þank* XVII, 9, *inqis* XIX, 31, quod sine dubio influxui romano adscribendum est, quo vigente, noster textus Lucæ recenseri potuit. E romanis Accius scribit etiam *aggelus* loco angelus, vid. Varron. ap. Priscian. p. 37. »

H

§ 41. 1) *H* etiam in quavis sede vocabuli occurrit et initio ante *l*, *n* et *r* adesse potest :

a) Initio : *haban*, *haitan*, *haubiþ*, *her*, *heito*, *himins*, *hiuhma*, *huljan*, *holon*, *hlaþan*, *hnaivjan*, *hrains* ;

b) Medio : *fahan*, *þlaihan*, *fauho*, *þeihan*, *liuhaþ*, *hoha*;

c) Fine : *frah*, *jah*, *gataih*, *þauh*, *nauh*, *hauh*, *tauh*, *tiuh*, *-uh*, *skoh*.

« Annotatio 1. — Supra monuimus (§ 32, 5), quod ante *i* et *u* brevia non occurrit, quin ea rumpi jubeat. »

2) Spiritui aspero Græcorum respondet, ex. gr. : *hyssopo* ὕσσωπος, *hymainaius* Ὑμέναιος, *haibraius* Ἑβραῖος, *herodes* Ἡρώδης, etc. Redundans etiam invenitur : *helias* Ἠλίας, *haileisaius* Ἐλισσαῖος; sed e contrario frequentius omittitur, ut in *airmogaineis* Ἑρμογένης, *ymainaius* Ὑμέναιος, *iairaimias* Ἱερεμίας, *iairusalem* Ἱερουσαλήμ, *iairaupaulis* Ἱεράπολις, *iaireiko* Ἱεριχώ, *osanna* ὡσαννά, *aai* Ἀΐ; quæ omissio eo facilius explicatur, quod spiritum Græci non scribebant. Occurrit etiam in monetis *ERMENEGILD* loco *HERMENEGILD*, vid. Aschbach. *Westg.* 358.

« Annotatio 2. — Quod in vocabulis peregrinis duabus vocalibus interjiciatur, jam supra (§ 26, 3) innuimus.

« Annotatio 3. — De ipsius origine ex *g* et *k* vid. § 40, 3 et 42, 3, et de ejusdem commutatione cum *g* vid. § 40, 3. »

3) *H* ante alias consonantes vel in fine vocabuli positum quandoque deficit, ex. gr. : *liuteiþ* Mth. V, 15 loco *liuhteiþ*, *hiuma* Luc. VI, 17; VIII, 4 loco *hiuhma*, *drausnos* Joan. VI, 12 loco *drauhsnos*, *usvaurts* Cor. II, IX, 9 loco *usvaurhts*, *warjo* Mc. XV, 6 loco *warjoh*, *warjano* Skeir. IV, 6 loco *warjanoh*, *wamme* Gal. V, 3 loco *wammeh*, *al* Mc. XV, 38; Thess. II, II, 4 loco *alh*, *þairvakands* Luc. VI, 12 loco *þairhvakands*, *hauhairts* Tim. II, III, 2 loco *hauhhairts*. Hæc prætermissio regularis est in *vaurstv* a *vaurhts*, *gatvo* a *gahts*.

4) Quoad prolationem diversa esse videtur, prout *h* ante vocalem, vel consonantem, vel fine vocabuli reperitur. Ante vocalem positum spiritui aspero Græcorum congruisse potuit, spiritus ipse; ante consonantem contra germanico *ch* respondet, gutturali littera in initialibus *hl*, *hn*, *hr* vel finalibus *ht*, *hs* evidenter audita. In fine tandem vocabulorum minus fortasse auditum, *h* ad id præcipue inservit, ut præcedentem vocalem acuat, atque adeo sive sequenti consonanti facile assimilatur (§ 56) sive prætermittitur (vid. supra 3).

K

§ 42. 1) *K* initiale, medium vel finale esse potest; initiale autem cum *l*, *n* et *r* conjungi valet.

a) Initio : *kalds*, *kaupon*, *kelikn*, *keinan*, *kintus*, *kiusan*, *kustus*, *klismo*, *kniu*, *krusts* ;

b) Medio : *akran*, *laikan*, *aukan*, *tekan*, *peika*, *rikan*, *siukei*, *lukan*, *vokains* ;

c) Fine : *gasak*, *mik*, *sik*, *þuk*, *gajuk*, *taitok*, *auk*, *siuk*.

2) In nominibus propriis et vocabulis peregrinis respondet ordinario *a*) latino *c* et græco κ, cui ultimo prolatione convenit, ex. gr.: *lukarn*, lucerna, *karkara* carcer, *kautsjo* cautio, *laiktjo* lectio, *kaisar* Καῖσαρ, *kefas* Κηφᾶς, *kileikia* Κιλικία, *krispus* Κρίσπος, *isak* Ἰσαάκ, *iskarjotes* Ἰσκαριώτης, *lucas* Λουκᾶς; quandoque etiam *b*) græco γ : *makeibis* Μαγεβίς, *kreks* γραικός, græcus, *markreitus* μαργαρίτα; sæpius tandem *c*) græco χ : *kaurazein* χοραζίν, *kafairi* Χαφιρά, *kusa* Χουζά, *iaireiko* Ἱεριχῶ, *antiaukia* Ἀντιοχεία, *akaja* Ἀχαΐα, *trakauneitidus* Τραχωνῖτις, *tykeikus* Τυχικός, *zakarias* Ζαχαρίας, *saikaineias* Σεχενίας, *taitrarkes* τετράρχης, *areistarkus* Ἀρίσταρχος, *arkaggilus* ἀρχάγγελος, *arkippus* Ἄρχιππος, *paska* πάσχα, *mailkein* Μελχί, *malkus* Μάλχος, *makmas* Μαχμάς, *drakma* δραχμή, *zakkaius* Ζακχαῖος, *ainok* Ἐνώχ, *sairok* Σερούχ, *lamaik* Λάμεχ.

3) Τῷ *t* præpositum in *h* transit, ex. gr. : *bruhta* a *brukjan*, *þahta* a *þagkjan*, *þuhta* a *þugkjan*, *sahts* a *sakan*, *sauhts* a *siukan*, *vahtvo* a *vakan*.

« Annotatio. — Cum *s* connexum (*ks*) ad circumscribendum græc. ξ tantummodo prodest : *arfaksad* Ἀρφαξάδ, *artarkserkses* Ἀρταξέρξης. »

X

§ 43. *X* tantum occurrit in græcis vocabulis et nominibus propriis, in quibus τῷ χ respondet, ex. gr. : *xristus* Χριστός, *pasxa* πάσχα, *zaxarias* Ζαχαρίας, *axaja* Ἀχαΐα; geminatur etiam pro κχ in *zaxxaius* Ζακχαίου. Cæterum in his omnibus vocabulis, si unum excipias *xristus*, commutatur cum *k*, cujus sonum Gothis habuisse videtur. Si enim illis χ Græcorum simpliciter aspiratum fuisset, non innotesceret ratio, cur saltem in quibusdam casibus hoc per *h*, aspiratis æquivalens, non expressissent, et forte *arhippus* ut *gatarhiþs*, *malhus* ut *alh*, vel *hristus* ut *hrisjan* non exscripsissent.

Q

§ 44. 1) *Q* initio, medio et fine vocabulorum occurrit:

a) Initio : *qam*, *qainon*, *qens*, *qiþan*, *qinjan*, *qums*, consonanti præpositum in solo dubio *qrammiþa* reperitur ;

b) Medio : *þlaqus*, *vraiqo*, *suqon*, etc. ;

c) Fine : *sagq*, *bistugq*, etc.

2) Vocabulorum peregrinorum in solo *qartus* græc. Κούαρτος, lat. Quartus occurrit, igitur pro latino *qu* ponitur; cum autem in *akvila* per *kv* exscribitur, *q* videtur ejusdem fuisse prolationis.

W

§ 45. 1) *W* initio, medio et fine vocabulorum, sed satis raro occurrit; initiale autem nunquam consonantem præcedit :

a) Initio : *was*, *wairban*, *waurbun*, *we*, *weila*, *wilſtri*, *wopan* ;

b) Medio : *saiwan*, *leiwan*, *arwazna*, *newa* ;

c) Fine : *new* et præterita *saw*, *laiw*, necnon imperativi *saiw*, *leiw*.

« Annotatio. — *I* et *u* brevia nunquam sequitur, quin ea frangi jubeat, qua de re coll. § 32, 5. »

2) In vocabulis peregrinis non reperitur atque adeo ejus prolationem determinare perarduum. Etymologice respondet litteris conjunctis *hv*, *wh* in cognatis sermonibus. Hickes hoc habet pro *cv* vel *hv*, Ihre pro *qh*. Sed Gotho simplicem fuisse sonum constat ex eo, quod unicum signum huic adscripserit, non autem aliis litteris conjunctis, ut *hl*, *hn*, *hr*. Cæteroquin *hv* et in compositis vocabulis occurrit, ut *ubuhvopida* Luc. XVIII, 38, *þairhvakands* VI, 12, quin in *w* incidat.

b. DE LABIALIBUS.

B

§ 46. 1) *B* initio frequenter occurrit, sive ante vocales sive ante liquidas *l*, *n*, *r*, necnon et medio ; fine autem tantummodo post liquidas *l* et *m*, raro autem post *r* vel vocales reperitur :

a) Initio : *balgs*, *bai*, *bauan*, *berusjos*, *bida*, *biuds*, *bugjan*, *boka*, *bliggvan*, *bnauan*, *brikan* ;

b) Medio : *haban*, *gahlaiba*, *raubon*, *gebun*, *hleibjan*, *liban*, *þiubi*, *dubo*, *drobnan* ;

c) Fine : *halb*, *dumb*, *bisvarb* (hinc in glossar. *svarf* in *svarb* emendandum est), *tvalib* Luc. II, 42 ; VIII, 1, *hlaib* Mc. VII, 27 ; Luc. IV, 4 et sæp., *grob* Luc. VI, 48.

2) Pro græco β regulariter ponitur, ex. gr. : *barbarus* βάρβαρος, *beþania* Βηθανία, *byssus* βυσσός, *gabaa* Γαβαά, *abba* ἀββᾶ, *abraham* Ἀβραάμ, *maimbrana* μεμβράνα, *nabav* Ναβού, *iakob* Ἰακώβ. Necnon et pro græco ου, ubi latino *v* respondet : *silbanus* Σιλουανός silvanus, *naubaimbair* november.

3) In fine vocabuli et ante *t* in *f* ordinario incidit, et vice versa *f*, sequente vocali, in *b* transmutatur, ex. gr. : *hlaif*, *hlaifs* a *HLAIBA*, *laufs* a *LAUBA*, *gif*, *gaf*, *gaft*, a *giban*, *hafts* a *haban*, *svaif* a *sveiban*, *skauf* a *skiuban*, *þarf*, *þaurfta* a *þarban*, *grof* a *graban*, econtrario *asabis ab asaf*, *tvalibim* a *tvalif*, *ubuh* ab *uf*, *abu* ab *af*. Etiam in fine vocabuli *f* in *b* transit, ex. gr : *hlaibs* Luc. IV, 3, *hlaib*, *tvalib*, *grob* (vid. supra 1, *c*), necnon in terminatione *ubni* -*ufni*.

« Annotatio. — In *timbrjan* loco *timrjan* euphoniæ causa *b* interjectum est. »

4) Prolatio τοῦ *b* et paulo debilior fuisse et latino *v* propius accessisse videtur, cum pro eo sit usurpatum.

F

§ 47. 1) *F* initio, medio et fine occurrit; initio etiam cum *l* et *r* conjungi potest :

a) Initio : *fana*, *fairwus*, *faura*, *fera*, *feian*, *fidvor*, *fulls*, *fodjan*, *flekan*, *flodus*, *flautan*, *flahto*, *fraþi*, etc.,

b) Medio : *afar*, *hafjan*, *sifan*, *hiufan*, *ufar*, *lofa* ;

c) Fine : supra allata *hlaif*, *gif*, *gaf*, etc., et insuper *af*, *uf*, *fimf*, *tvalif*.

2) In vocabulis peregrinis græco φ respondet, ex. gr.: *falaig* Φάλεγ, *fanuel* Φανουήλ, *filippus* Φίλιππος, *filetus* Φιλητός, *faurtunatus* Φουρτούνατος, *fareisaius* Φαρισαῖος, *fygailus* Φύγελλος, *aipafraudeitus* Ἐπαφρόδιτος, *arfaksad* Ἀρφαξάδ, *nymfa* Νυμφᾶ, *kajafa* Καϊάφας, *iosef* Ἰωσήφ ; per exceptionem etiam τῷ π : *kafarnaum* Καπερναούμ.

3) Quod *f* ex *b* oriretur et in *b* incideret jam supra (§ 46, 3) monuimus ; de ipsius eductione ex *p* vid. § 48. In *svumfsl* a *svimman* fuit euphoniæ causa interjectum.

4) Hinc conjiciendum est quod *f* debilius, sicut *bh*, non autem *ph*, proferri debuerit, quemadmodum in lingualium, et fortasse etiam gutturalium classi, ubi aspirata propius ad media quam ad tenua accedere videntur. Sed gothicum *f* græco φ non omnino congruere ex eo conjici potest, quod gothus peculiare signum ex alphabeto latino mutuari, ab eo occasionem ceperit. Vid. § 12, col. 901.

P

§ 48. 1) *P* nonnisi raro, nunquam fortasse initio genuini gothici vocabuli occurrit ; sæpius vero medio et fine :

a) Initio : *paidu*, *peikabagms*, *puggs*, *pund*, *plapja*, *plats*, *plinsjan*, *praggan* ;

b) Medio : *skapan*, *kaupon*, *slepan*, *veipan*, *nipnan*, *diupiþa*, *supon*, *wopan* ;

c) Fine : *raip*, *saislep*, *skip*, *sup*, *hup*, *wop*.

2) In nominibus propriis et vocabulis peregrinis græco π, cujus sonum habet, convenit, ex. gr. : *parakletus* παράκλητος, *paintekuste* πεντεκοστή, *pauntius* Πόντιος, *peilatus* Πιλᾶτος, *praufetus* προφήτης, *aipafras* Ἐπαφρᾶς, *apaustaulus* ἀπόστολος, *karpus* Κάρπος, *spaikulatur* σπεκουλάτωρ ; per exceptionem etiam τῷ φ : *paurpura* πορφύρα, et *ps* τῷ ψ : *psalma* ψαλμός.

3) Ante *t* in *f* quandoque incidit, ex. gr. : *gaskafts* a *skapjan*, *wofstuli* a *wopan* ; et probabiliter his addendæ sunt 2 person. præt. indic. *skoft*, *waiwoft*, *saisleft*, *varft*, etc., licet defuerit, quo probetur ; *grefts* multo minus ad *greipan* referendum est, quam ad vet. sup. germ. *grafo*, infer. germ. *grebe*, vid. Graff *Alth. Sprachsch.* IV 312 sq.

C. DE LINGUALIBUS.

D

§ 49. 1) *D* initio, medio et fine frequenter ponitur; initio litteras *r* et *v* post se non repugnat

a) Initio : *dags*, *dails*, *dauþus*, *deds*, *deigan*, *digrei*, *diups*, *dulþs*, *doms*, *dragan*, *driusan*, *drobnan*, *dvals*,

b) Medio : *badi*, *paida*, *daudjan*, *garedaba*, *beidan*, *bida*, *liudan*, *gudja*, *fodus*;

c) Fine : plurima neutra, accus. et præt., ut *sad*, *god*, *braid*, *stad*, *bad*, etc.

2) Græco δ ordinario respondet, ex. gr. : *daveid* Δαυίδ, *diakaunus* διάκονος, *didimus* Δίδυμος, *drakma* δραχμή, *andraias* Ἀνδρέας, *beþsaeidan* Βηθσαϊδά, *arfaksad* Ἀρφαξάδ, *asgad* Ἀσγάδ, *þaddaius* Θαδδαῖος, *saddukaius* Σαδδουκαῖος. Raro autem græco θ : *baidsaiidan*. Luc. IX, 10 Βηθσαϊδά, *lod* Λώθ (quod probabiliter Ulfilas loco Λώτ legit).

3) In fine vocabuli et ante *s* nominativi frequenter cum *þ* commutatur, ex. gr. : *faheds* et *faheþs*, *mitads* et *mitaþs*, *manaseds* et *manaseþs*, *sads* et *saþs*, *stads* et *staþs*, *fads* et *faþs*, *aviliud* et *aviliuþ*, *juggalaud* Luc. VII, 14 et *juggalauþ*, Mc. XVI, 5 *bad* et *baþ*, *baud* et *bauþ*, *wad* et *waþ*, præsertim apud Lucam in terminationibus 3 personæ sing., 2 personæ plur. et participii præteriti, ut *drigkid* Luc. I, 15 et *drigkiþ* Joan. VI, 54, *libaid* Luc. IV, 4 et *libaiþ* Mth. IX, 18, *frijod* Luc VII, 42 et *frijoþ* VII, 5, *rodeid* VI, 45 et *rodeiþ* V, 21, *manveid* III, 4 et *manveiþ* Mc. I, 3, *siud* Luc. V, 10 et *siuþ* Cor. II, III, 3, *magud* Luc. V, 34 et *maguþ* Mc. XIV, 7, *gamelid* Luc. IV, 4 et *gameliþ* Mth. II, 10, *gamanvids* Luc. VI, 40 et *gamanviþs* Tim. II, III, 17, coll. prolegg. col. 475 not. [1]).

Raro fit hæc commutatio in medio vocabuli, ut in *unfrodans* Gal. III, 1 et *unfroþans* III, 3, coll. *mididdjedun* Luc. 7, 11, loco *miþiddjedun*.

« Annotatio. — De transiente *d* in *þ* vid. § 50, 4, in *s* § 52, 4, in *z* § 53, 4. »

4) Post *n* quandoque deficit, sic in part. act. (§ 116, annot. 2), coll. *banvida* Luc. XX, 37. Hoc pari modo 3 persona plur. in præterito inf., quemadmodum in præsenti, primitive in *nd* finita, posterius *d* primo rejecit. In anomalo *sind* (loco *sijund*) *d* adhuc superest (coll. § 154, 4).

5) *D* idem atque græcum δ super. german. *d* sonasse videtur. Neque ex librarii menda *mad* Rom. XII, 20 pro *mat* ad asperiorem hujus litteræ prolationem jure conjiceretur.

Þ

§ 50. 1) *Þ* in quavis vocabuli sede frequenter occurrit, initio etiam cum sequente *l*, *r* vel *v* :

a) Initio : *þata*, *þairh*, *þauh*, *þevis*, *þeihan*, *þizei*, *þiuda*, *þugkjan*, *þo*, *þlaqus*, *þliuhan*, *þragjan*, *þreis*, *þroþjan*, *þvastiþa*

b) Medio : *waþar*, *aiþei*, *dauþus*, *heþjo*, *seiþu*, *qiþan* *þiuþeigs*, *bruþs*, *broþar*;

c) Fine : præter casus, in quibus cum *d* commutatur (§ 49, 3), et sequentes : *iþ*, *miþ*, *guþ*, *bloþ*, *qaþ*, *froþ*, *stoþ*, *varþ*, *hanþ*, *fanþ*, etc.

2) In græcis vocabulis et nominibus propriis pro θ regulariter ponitur : *þaddaius* Θαδδαῖος, *þaiaufeilus* Θεόφιλος, *þymiama* θυμίαμα, *þomas* Θωμᾶς, *naþan* Ναθάν, *sabakþani* σαβαχθανί, *salaþiel* Σαλαθιήλ, *maþusal* Μαθουσαλά, *kaurinþo* Κόρινθος, *mahaþ* Μαάθ, *sabaoþ* Σαβαώθ, *nazaraiþ* Ναζαρέθ; raro pro τ : *aleisabeiþ* Ἐλισάβετ, *gannesaraiþ* Γεννησαρέτ, et geminatum pro τθ : *maþþaius* Ματθαῖος.

3) Frequenter cum *d* (§ 49, 3) et quandoque etiam cum *t* commutatur, ex. gr. : *hnuto* loco *hnuþo*, *þeimauþaius* loco *teimauþaius*, *fratvjan* loco *fraþvjan* (?), *usbloþains* Cor. II, VIII, 4 loco *usbloteins*, *bloþan* loco *blotan*, *unsahþaba* Tim. I, III, 16 loco *unsahtaba*, *gaþarhiþs* Gal. II, 11 loco *gatarhiþs*, *afleþanda* Mc. II, 9 loco *afletanda*.

4) Ex *d* regulariter nascitur, quando scilicet hoc in fine vocabuli, vel ante *s* alioquin inveniretur, ex. gr. in *faþs* a *FADI*, *staþs* a *STADI*, *aviliuþ* ab *AVILIUDA*, *liuhaþ* a *LIUHADA*, *naqaþs* a *NAQADA*, et in participiis præt. ut *habaiþs* a *HABAIDA*, *sokiþs* a *SOKIDA*, *spilloþs* a *SPILLODA*. Necnon et in præterito τοῦ *kunnan* loco *d* ponitur : *kunþa* loco *kunnda*. E contrario remanet *d* post alias liquidas in hujusmodi anomalis verbis : *skulda* a *skulan*, *munda* a *munan*.

5) Vice versa, ubi sequitur vocalis, iterum in *d* revertit. Neque solum in flexione, ut *faheþs* gen. *fahedais*, *staþs* gen. *stadis*, *sokiþs* fem. *sokida*, sed etiam ante enclitica *u* et *uh*, ex. gr. : *vitudu* Joan. XIII, 12 a *vituþ*, *sijaidu* Cor. II, II, 9 a *sijaiþ*, *vileidu* Mc. XV, 9 a *vileiþ*, *qiþiduh* Mc. XVI, 7 a *qiþiþ*, *vairþaiduh* Eph. IV, 32 a *vairþaiþ*, *standaiduh* Cor. I, XVI, 13 a *standaiþ*, etc.

« Annotatio. — De transiente *þ* in *s* vid. § 52, 4. »

6) Þ ut *d* aspiratum probabiliter proferri debuit. Hoc equidem ut *th* communiter spectatur, sed immerito, cum ex una parte nonnisi rarissime et forsan ex librarii menda cum *t* commutetur, et ex altera in *d* regulariter et sæpissime incidat. Aliunde si hæc littera græco θ omnino congruisset, sine dubio pro illa hunc caracterem Ulfilas servasset, neque alium ex arbitrio elegisset. Cæterum æque injustum est, sonum τοῦ *þ* sive per *th* sive per *dh* exscribere, neque *t*, neque *d* cum *h* conjuncto τῷ *þ* omnino respondente, ex. gr. : *uthaitan*, non *aþaitan*, *andhausjan*, non *anþausjan*.

T

§ 51. 1) *T* in omnibus vocabuli sedibus frequenter occurrit, initio etiam ante *r* et *v* :

a) Initio : *tagr*, *taihun*, *taujan*, *tekan*, *teihan*, *timrja*, *tiuhan*, *tunþus*, *trauan*, *triu*, *tvai*, *tveifls*;

b) Medio : *tala*, *haitan*, *sprauto*, *gretan*, *beitan*, *miton*, *giutan*, *luton*, *gaigrotun*;

c) Fine : *at*, *mat*, *plat*, *vait*, *hlaut*, *fralet*, *usmet*, *andabeit*, *vit*, *hrot*, etc.

2) In vocabulis peregrinis et nominibus propriis pro græco τ, latino *t* adhibetur, quibus aliunde omnino convenit, ex. gr. : *taleiþa* ταλιθά, *teimaius*

Τιμαῖος, *tykeikus* Τυχικός, *galatia* Γαλατία, *ituraia* Ἰτουραία, *kananeites* Κανανίτης, *kreta*, Κρήτη, *laiktjo* lectio, *lystra* Λύστρα, *matþat* Ματθάτ, *mattaþius* Ματταθίας.

3) Pro *d* et *þ* adhibetur, sequenti muta vel sibilanti, nempe in præterito anomalorum verborum *aihta*, *mahta*, *ohta*, *brahta*, *þahta*, *þuhta*, *bauhta*, *þaurfta*, *mosta* loco *aih-da*, *mah-da*, etc.; in formationibus vocabulorum *hliftus*, *þuhtus*, *kustus* cum *vratodus*, *aukjodus*; *aihts*, *andabauhts*, *gifts*, *usdrusts* cum *gebaurþs*, *gaqumþs*, etc. Cum *gaqumþs* (a *qiman*) subrepsit *andanumts* (a *niman*), cujus loco *audanumþs* spectaretur.

4) De hujus litteræ transitu in sibilantes *s* et *z* vid. §§ 52, 4; 53, 4.

4. DE SIBILANTIBUS.

S

§ 52. 1) *S* præcipue initians, omnium consonantium est frequentissima. Initio vocabulorum libenter conjungitur cum *k*, *kr*, *l*, *m*, *n*, *p*, *pr*, *t*, *tr*, et *v* :

a) Initio : *sama*, *sair*, *sauil*, *sels*, *scins*, *sibun*, *siuks*, *sunus*, *sokjan*, *skaidan*, *skreitan*, *slahan*, *smairþr*, *snorjo*, *spillon*, *sprauto*, *staþs*, *straujan*, *svers*;

b) Medio : *vasjan*, *laiseins*, *hausjon*, *mesa*, *veison*, *visan*, *driusan*, *þusundi*;

c) Fine : *hlas*, *urrais*, *raus*, *sves*, *veis*, *vis*, *hus*, *los*.

2) Pro græco ς regulariter ponitur, ex. gr. : *samaria* Σαμαρία, *symaion* Συμεών, *saimaiein* Σεμεΐ, *seimon* Σίμων, *saulaumon* Σολομῶν, *susanna* Σουσάννα, *ioses* Ἰωσῆ, *israel* Ἰσραήλ, *kaisar* καίσαρ, *mambres* Μαμβρῆς, *markus* Μάρκος, *paitrus* Πέτρος, etc. Quandoque etiam pro græco ζ : *kusa* Χουζᾶ, *asmoþ* Ἀζμώθ.

3) *S* inter duas vocales vel liquidas positum in *z* transit, et equidem :

a) In compositionibus : *uzon* ab *us-anan*, *uzeta* ab *us-itan*; præsertim ante enclitica *u*, *uh* et *ei* : *vileizu* Luc. IX, 54, *uzu* Gal. III, 2, 5, *uzuh* Luc. VI, 45 et sæp. *dizuh* Mc. XVI, 8, *wazuh*, *wanzuh*, *wizuh*, *wrjizuh* *andizuh*, *veizuh*, *juzuh* Cor. I, IV, 10 *þizuh*, *þanzuh*, *maizuh* Gal. IV, 9, *filippauzuh* Luc. III, 1; *þizei*, *þozei*, *þanzei*, *izei*, *þuzei*, *juzei*, *izvizei*; irregulariter etiam in *bijandzuh* Philem. 22, e contrario non in *vasuh* Mth. VIII, 30 et sæp., *sumansuh* Mc. XII, 5, *bidjandansuh* Mth. VI, 7.

b) In flexionibus : *hatiza* Luc. III, 7 a *hatis*, *riqiza* Luc. I, 79, *riqizis* Rom. XIII, 12 a *riqis*, *anza* Luc. VI, 41, 42 ab *ans*, *haizam* Joan. XVIII, 3 a *hais*? et in nominibus propriis *bauauzis* a *bauaus*, *iaissaizis* ab *iaissais*, *iosezis* ab *ioses*, *mosezis* a *moses*; non autem in *agisa* Luc. II, 9 ab *agis*, *rimisa* Thess. II, III, 12 a *rimis*.

c) In formationibus : *hatizon* a *hatis*, *riqizeins*, *riqizjan* a *riqis*, *minznan* a *mins*, *maiza* a *mais*.

« Annotatio 1.—De ipsius frequenti mutatione cum *z* vid. § 53, 3. »

4) Ex *d*, *þ*, *t* nascitur, et equidem :

a) In flexionibus, cum scilicet alia dentalis immediate sequitur :

aa) In 2 persona sing. præt. verborum fortium : *anabaust* Luc. XIV, 22 loco *anabaudt* a *biudan*, *qast* Mc. XII, 32 loco *qaþt* a *qiþan*, *varst* Joan, IX, 34 loco *varþt* a *vairþan*, *bilaist* Mth. XXVII, 46 loco *bilaiþt* a *bileiþan*, *ufsnaist* Luc. XV, 30 loco *ufsnaiþt* ab *ufsneiþan*, *gastost* Rom. II, 20 loco *gastoþt* a *gastandan*, *baihaist* Tim. I, VI, 12 loco *haihaitt* a *haitan*.

« Annotatio 2.—Evidenter redundans est in *saisost* Luc. XIX, 21 loco *saisot* a *saian*; hic forsan analogia τοῦ *gastost* influxit; aliquid simile etiam invenitur in formatione τοῦ *blostreis* a *blotan*, nisi forma *blosreis* primitiva sit, in qua *t* euphonicum ad litteras *s* et *r* facilius connectendas fuit inductum. »

bb) In præterito verborum irregularium *motan*, *kaupatjan* et *vitan*, quæ præteriti terminationem *da* ad radicem immediate figunt (ut *skulda* a *skulan*, *vilda* a *viljan*, *munda* a *munan*). Hic enim τὸ *d* terminationis propter *t* præcedens in *t* transit (coll. § 51, 3), et deinde prius *t* in *s* incidit, eo modo : *mot-da*, *motta*, *mosta*; *kaupat-da*, *kaupatta*, *kaupasta*. In *vitan* mutatio ulterius extenditur, cum et posterius *t* præcedenti *s* assimiletur : *vit-da*, *vitta*, *vista*, *vissa*.

b) In formationibus, cum præcipue verbalium substantivorum dentalem et altera dentalis ut elementum formationis vocabuli sequitur, quo in casu, utraque *s* evadit. Sic se habent igitur *stass* a *standan* (rad. *STAþ*), *qiss* a *qiþan*, *viss* a *vidan*, prorsus ut *kunþs* a *kunnan*, *qumþs* a *qiman*, *aihts* ab *aigan*, *gifts* a *giban*, etc.; *vissei* autem a *vitan* prorsus ut *baurþei* a *bairan*, dum *staþþs*, *qiþþs*, *vidþs*, *vitþei* ut primitiva forma spectanda est, ex qua, duabus dentalibus in sibilantibus commutatis et *s* terminationis rejecto, præsens forma deducta est. Latior adhuc dentalis in sibilantem ante *n* commutatio datur in formandis *anabusns* ab *anabiudan*, *usbeisns* ab *usbeidan*. Necnon eodem forsan modo *garehsns* ex *garaihtjan* ortum duxit?

5) Quoad prolationem *s* acutum esse debuit et oppositum τῷ *z*, quod tum adhibetur, cum sibilans debilius proferenda est.

Z

§ 53. 1) *Z* initians in nullis gothicis vocabulis, terminans nonnisi raro, et tantum pro *s* usurpatum, sæpius vero medians occurrit :

a) Radicale in *aqizi*, *azets*, *hazjan*, *vizon*, etc.;

b) In flexionibus, scilicet *aa*) in genit. adjectivorum et pronominum, ut *godaizos*, *godaize*, *þizos*, *þize*, etc.; *bb*) in 2 persona sing. pass. *haitaza*, *sokjaza*;

c) In formationibus comparativorum : *batiza*, *minniza*, *juhiza*, *framaldroza*, etc.;

d) Nascitur insuper ex *s*, ut infra 3) dicetur;

e) Fine pro *s* : *minz*, *riqiz*; et etiam *mimz*, *aiz* pro *mims*, *ais*.

2) In græcis vocabulis et nominibus propriis ζ valet, ex. gr. : *zaibaidaius* Ζεβεδαῖος, *zauraubabil* Ζοροβάβελ, *zelotes* ζηλωτής, *aizaikeia* Ἐζεκία, *aileiaizar* Ἐλιέζερ, *baiailzeibul* Βεελζεβούλ, *kaurazein* Χοραζίν, *lazarus* Λάζαρος, *azymus* ἄζυμος, *nazaraiþ* Ναζαρέθ; quandoque etiam ς : *praizbytaireis* πρεσβύτερος, *aizleim* Ἐσλί, *aizor* Ἐσρώμ.

3) Cum *s* frequenter commutatur, ex gr. : *riqiz* Mth. VI, 23; Joan. XII, 35; Eph. V, 8 loco *riqis*, *minz*

Cor. II, XII, 15 loco *mins*, *saizlep* Joan. XI, 11 coll. Cor. I, XV, 6 loco *saislep*, *moses* Cor. II, III, 13 cod. A loco *moses*; *ïosez* Mth. XXVII, 50 mendum est librarii loco *ïosezis*; *anabuzns* Mc. XII, 28 loco *anabusns* non est nisi falsa lectio Stiernhielmii, quæ e glossario expungenda est. Casus autem inversus permutati *s* in *z* nusquam probatur.

4) *Z* quemadmodum *s* ex dentalibus, præsertim sequente *n*, oritur : *vleizns*, *vlizjan* a *vleitan*.

5) *Z* ut debile *s* prolatum fuisse videtur. Nam licet pro græco ζ ponatur, hujus tamen sonum, *ds* valentem, habere nequit, siquidem Ulfilas hoc alias per *ds*, vel saltem non per simplicem litteram reddidit, et aliunde ex ejus phonica relatione pateat, *z* non esse nisi *s* debilius. Cum insuper ad simplicem sonum *s*, non autem ad duplicem *ds* ex geminato *z* in *lazzarus* cogitandum est, sequitur, quod etiam in nominibus propriis *z* debilioris soni esse potest, sive græcum ζ ætate Ulfilana hunc sonum reipsa habuerit, sive ejus asperior sonus gotho fuerit prolatu ita difficilis, ut hunc cum gothico *z* illi magis noto permutaverit.

§ 54. 1) Jam vero consonantibus singulatim disquisitis, earum nunc compositiones varias percurrere necessum est. Quæ quidem initio reperiuntur, ad singulas consonantes jam fuerunt relatæ; sed eas semel adhuc revocabimus, ut sinoptice instruamus, juxta ultimam partem compositi ordinantes, scilicet :

-v	*-l*	*-m*	*-n*	*-r*		*-p*	*-k*	*-t*
dv	*vl*	*sm*	*hn*	*vr*	*dr*	*sp*	*sk*	*st*
þv	*gl*		*kn*	*gr*	*þr*			
tv	*hl*		*bn*	*hr*	*tr*			
sv	*kl*		*sn*	*kr*	*skr*			
	ql			*qr*	*spr*			
	fl			*br*	*str*			
	pl			*fr*				
	þl			*pr*				
	sl							

2) Compositæ consonantes quæ medio et fine vocabulorum occurunt, sequuntur : *LV : balvs*, *malvjan*, *alvjan*, *vilvan*; *LM : malma*, *dvalmon*, *hilms*, *usfilma*; *LG : balgs*, *galga*, *dulgs*, *fulgins*, *tulgus*; *LH : alh*, *milhma*, *filhan*, *fulhsni*; *LK : halks*, *kalkjo*, *skalks*, *LB: halbs*, *kalbo*, *salbon*, *silba*, *ulbandus*; *LF : vulfs*, *wilftri*; *LP : hilpan*; *LD : alds*, *kalds*, *haldan*, *valdan*, *staldan*, *gild*, *milds*, *skildus*, *spilda*, *sild*, *skulds*, *muldu*, *saldra*, *framaldrs*, *spaiskuldrs*; *LÞ : alþan*, *falþan*, *balþs*, *halþei*, *gilþa*, *kilþei*, *vilþeis*, *hulþs*, *dulþs*, *vulþus*, *gulþ*; *LT : halts*, *salt*, *gamalteins*, *valtjan*, *sviltan*; *LS : hals*, *malsks*, *gilstr*; *LZ : talzjan*.

MN : namnjan; *MR : timrjan*; *MB : lamb*, *vamba*, *dumbs*, *kumbjan*; *MF : fimf*; *MP : trimpan*; *MÞ : gaqumþs*; *MT : andanumts*; *MS : amsa*, *svumsl*, *gramsts*, *þramstei*; *MZ : mimz*.

NV : manvus; *NF : hanfs*; *NG*, etc., vid. ad *GG*; *ND : and*, *land*, *andeis*, *handus*, *vandus*, *ulbandus*, *sandjan*, *tandjan*, *standan*, *blandan*, *skanda*, *bindan*, *vindan*, *vinds*, *grindafraþjis*, *slindan*, *blinds*, *hindar*, *kindins*, *hund*, *hunds*, *afgrundiþa*, *kunds*, *vunds*, *junda*, *vund*, *aiwatundi*, *undar*, *sundro*, *mundrei*, *bandvo*; *NÞ : anþar*, *nanþjan*, *gamainþs*, *vinþjan*, *finþan*, *hinþan*, *sinþ*, *svinþs*, *gaminþi*, *munþs*, *kunþs*, *tunþus*; *NT : sinteins*, *kintus*, *vintrus*, *unte*; *NS : ans*, *hansa*, *gansjan*, *plinsjan*, *þinsan*, *mins*, *urruns*, *uns*, *kunsl*, *ansts*, *bansts*, *brunsts*; *NZ : minznan*.

RV : arvjo, *sparva*, *sarva*; *RM : arms*, *barms*, *varms*, *tarmjan*, *vaurms*; *RN : arniba*, *barn*, *eisarn*, *tarnjan*, *smarna*, *stairno*, *qairnus*, *gairnjan*, *fairnis*, *wairnei*, *haurn*, *kaurn*, *maurnan*, *þaurnus*, *undaurns*; *RG : vargs*, *bairgs*, *bairgan*, *baurgs*, *saurga*, *maurgjan*, *maurgins*; *RH : gatarhjan*, *bairhts*, *fravaurhts*, *faurhts*, *þairh*, *þvairhs*; *RK : arka*, *marka*, *airknis*, *þairko*, *aurkeis*, *vaurkjan*, *staurknan*; *RW : arwazna*, *fairwus*; *RB : arbi*, *þarba*, *warbon*, *arbaiþs*, *wairban*, *svairban*, *þaurban*; *RF : þarf*, *þaurfts*; *RP : snarpjan*, *vairpan*, *þaurp*; *RD : hardus*, *vardja*, *hairda*, *gairdan*, *vairdus*, *baurd*, *vaurd*, *spaurds*, *haurds*; *RÞ : varþ*, *usfarþo*, *vairþs*, *vairþan*, *airþa*, *smairþr*, *hairþra*, *gabaurþs*, *gataurþs*, *maurþr*; *RT : svarts*, *hairto*, *aurtja*, *vaurts*; *RS : vairs*, *daursan*, *þaursus*, *þaurstei*, *vaurstv*; *RZ : marzjan*, *airzis*, *fairzna*.

GV : bidagva; alias tantummodo post nasale *g* occurrit : *aggvus*, *saggvs*, *bliggvan*, *triggvs*, *stiggvan*, *skuggva*; *GL : aglus*, *tagl*, *nagljan*, *sigljan*, *sviglon*, *fulgs*, *tuggl*; *GM : bagms*; *GN : rign*, *svegnjan*, *liugn*; *GR : tagr*, *fagrs*, *filegri*, *ligrs*, *digrei*, *figgrs*, *huggrjan*; *GG*, *GK*, *GQ* vid. ad *G*; *GD : gahugds*.

HL : þvahl; *HM : ahma*, *hiuhma*, *lauhmuni*; *HN: rahnjan*, *þraihns*, *auhns*; *HR : svaihra*, *huhrus*; *HT: mahts*, *flahta*, *þahta*, *brahta*, *ïnsahts*, *rahton*, *ahtau*, *vahtvo*, *leihts*, *raihts*, *gaþlaihts*, *slaihts*, *aihtron*, *slauhts*, *dauhts*, *ustauhts*, *ïnrauhtjan*, *gadrauhts*, *sauhts*, *bauhta*, *þuhta*, *bruhta*, *liuhtjan*, *uhteigs*, *uhtvo*, *biuhts*; *HS : ahs*, *þlahsjan*, *vahstus*, *saihs*, *maihstus*, *vaihsta*, *taihsvo*, *auhsus*, *drauhsna*, *garehsns*, *þeihs*, *veihs*, *niuhseins*, *rohsns*, *skohsl*, *þreihsl*.

KL : stikls, *sikls*; *KN : taikns*, *kelikn*, *svikns*, *uslukns*; *KR : akrs*, *akran*, *vokrs*; *KS : anaks*; alias tantummodo in nominibus propriis pro græco ξ occurrens : *alaiksandrus* Ἀλέξανδρος, *arfaksad* Ἀρφαξάδ, *artarksairksus* (Artaxerxes).

QN : suqns.

BL : gibla, *svibls*, *dauþublis*; *BN : ïbns*, *stibna*, terminatio -*ubni* et verba in *nan*, ut *dobnan*, *drobnan*; *BR : abrs*, *aibr*, *silubr*.

FL : tveifls; *FN* : terminatio -*ufni* et verba in *nan*, ut *hafnan*, *lifnan*; *FT : hafts*, *gaskafts*, *hliftus*, *fragifts*, *ïftuma*, *gagrefts*, *skufts*, *luftus*, *woftuli*, *aftra*, *wilftri*; *FS : haifsts*, *þraftsjan*.

PN : vepna, *nipnan*.

DV : þivadv, *skadvjan*, *gaidv*, *nidva*, *bandva*, *fidvor*; *DR : nadrs*, *ïdreiga*, *fadrein*, *mundrei*, *fodr*.

ÞV : fijaþva, *frijaþva*, *saliþvos*; *ÞL : maþljan*, *neþla*; *ÞM : maiþms*; *ÞN : ataþni*, *haiþno*; *ÞR : hleiþra*, *qiþrs*, *viþrus*, *viþra*, *þaþro*, *smairþr*, *hairþra*, *maurþr*.

TV : gatvo, *usfratvjan* (*veitvods*); *TL : sitls*; *TN: glitmunjan*; *TR : baitrs*, *snutrs*, *hlutrs*, *vintrus*; *TS: vaurts*, *kavtsjo*.

SV : taihsvo; *SL : skohsl*, *þreihsl*, *hunsl*, *svumsl*; *SM : klismo*; *SN : asneis*, *anabusns*, *barusnjan*, *ufartrusnjan*, *usbeisns*, *hlaivasna*; *SG : intrusgjan*; *SK : þriskan*, *fisks*, *atisk*, *andhruskan* et adjectiva terminationis *-isks*; *SQ : hnasqus*, *vrisqan*; *ST : asts*, *fastan*, *rasta*, *vasti*, *þvastiþa*, *frats*, *gasts*, *laistjan*, *maists*, *aistan*, *ist*, *lists*, *urrists*, *svistar*, *qistjan*, *ganists*, *beist*, *kriustan*, *brusts*, *lustus*, *kustus*, *krusts*, *vaurstv*, *gistra*, *navistron*, *avistr*, *hulistr*, *blostreis*, *gilstr*.

ZV : izvis, *ubizva*; *ZL : svartizla*; *ZN : arwazna*, *razn*, *vizn*, *andavleizns*, *fairzna*; *ZG : azgo*; *ZD : gazds*, *razda*, *mizdo*, *huzd*.

§ 55. Altera connexarum consonantium species est *geminatio*, id est repetitio ejusdem litteræ. In genuinis gothicis vocabulis non geminantur, excepto nasali *gg*, nisi liquidæ, dentales et sibilantes, eo modo:

a) Liquidæ: *LL : alls*, *hallus*, *ufsvalleins*, *fill*, *spillon*, *vulla*, *fulls*; *MM : vamm*, *svamm*, *stamms*, *dammjan*, *mammo*, *hlamm*, et in terminationibus dativi *þamma*, *anþaramma*, *imma*, *himma*, *ainummehun*; *NN : manna*, *anno*, *kannjan*, *rannjan*, *inna*, *kinnus*, *brinnan*, *vinnan*, *spinnan*, *duginnan*, *aflinnan*, *rinnan*, *minniza*, *sunno*, *brunna*, *munnan*, *kunnan*, *runnun*, etc.; *RR : fairra*, *qairrus*, *andstaurran*;

b) Dentales: *DD : daddjan*, *vaddjus*, *tvaddje*, *iddja*; *þþ* : *aþþan*, *aiþþau*; *TT : atta*, *skatts*;

c) Sibilantes: *SS : wass*, *ungatass*, *usstass*, *gaviss*, *gaqiss*, *misso*, *missa-*, *vissa*, *knussjan*, et terminatio *-assus*.

« Annotatio 1.—Sæpe etiam hæ litteræ redundanter geminantur, ex. gr.: *allh* Luc. II, 46, *aggillau* Cor. II, XI, 14, *kannt* Cor I, VII, 18, *ainnohun* Philip. IV, 15, *fairrinoþ* Gal. V, 15, *nasseinais* Thess. I, V, 8, fortasse etiam *iddveit* Tim. I, III, 7 (vid. Castill. ad h. l.), præsertim in nominibus propriis: *aillam* Ἠλάμ, *maisaullam* Μεσουλάμ, *ammo* Ἀμώς, *makidonnim* Cor. II, IX, 12, *sainnaa* Σεναά, *aiddua* Ἰεδουά, *gaddarenus* Γαδαρηνός, (*lyddomaeis?* Λοδαδίδ), *lazzarus* Luc. XVI, 23 Λάζαρος, *assaum* Ἀσούμ, *iasson* Ἰάσων, vid. ad Gal. V, 15.

« Annotatio 2. — Vice versa quandoque simplex adhibetur consonans, ubi spectaretur geminata: *fulnan* Luc. II, 21; Eph. III, 19, *frakuni* Rom. XIV, 3, *manhun* Tim. I, V, 22, *visedun* Luc. II, 43, coll. ad Mc. III, 13; X, 45, *tvadje* Tim. I, V, 19.

« Annotatio 3. — Quoad reliquias consonantes non geminantur nisi in nominibus propriis et vocabulis peregrinis, ex. gr.: *laivvi*, *aivva*, *abba*, *rabbi*, *filippus*, *aiffaþa*, *aikklesjo*, *zaxxaius*; *sakkus* et *smakka* vere gothica vocabula certo non sunt, et *vippja* Joan. XIX, 2 mendum est librarii pro *vipja*.

Quamdam geminationem efficit *assimilatio*, qua consonans finalis vocabuli vel partis vocabuli in consonantem initialem sequentis incidit. Huic præsertim subjacent τὸ *h* particularum *nih*, *jah*, *uh*, et τὸ *s* præpositionis *us*, ex. gr.: *niþ-þan*, *jas-sa*, *jan-ni*, *vasuþ-þan*, *ur-reisan*, etc. Plura exempla in glossario reperies hh. vv.

§ 56. Jam ad singulas consonantes de ipsarum *transitionibus* in alias monuimus; hæ transitiones igitur triplicis sunt speciei:

1) transitio tenuis et mediæ in aspiratam, eo modo: *g* et *k* in *h*, *b* et *p* in *f*, *d* in *þ*.

2) Transitio aspiratæ in mediam, eo modo: *h* in *g*, *f* in *b*, *þ* in *d*.

3) Transitio dentalium in sibilantes, id est, *d*, *þ*, *t* in *s* et *z*.

§ 57. De consonantium affectionibus animadvertendæ sunt etiam:

1) *Paragoge*, qua liquida a tergo vocabuli adjicitur; non occurrit nisi in nominibus propriis peregrinis, ex. gr.: *mariam* Μαρία, *nauel* Νῶε, *nerin* Νηρί, *mailkein* Μεχλί.

2) *Epenthesis*, qua consonans in medio vocabuli interjicitur, quæque in pluribus casibus ad euphoniam inservit, ex. gr.: *swumfsl* Joan. IX, 11 loco *svumsl*, *timbrjan*; Luc. XIV, 28, 30 loco *timrjan*, coll. *j* inducto, § 34, 4.

3) *Metathesis*, qua consonans a loco movetur, ut in *marytr* Cal. goth. loco *martyr*; *sprauds* autem Cor. I, IX, 24 loco *spaurds*, *þvalh* Skeir II, 6 loco *þvahl* librario ut menda certo adscribenda sunt, alias genuinis *spaurds* et *þvahl* occurrentibus.

4) *Elisio*, qua euphoniæ causa consonans rejicitur, ex. gr. in *fimtiguns* Luc. XVI, 6 pro *fimftiguns*.

CAPUT SECUNDUM.

DE VOCABULORUM FLEXIONE.

I. DE SUBSTANTIVO.

§ 58. Gothicæ linguæ sunt novem *orationis partes*: substantivum, adjectivum, numerale, pronomen, verbum, adverbium, præpositio, conjunctio, interjectio. Quatuor ultima, ut quæ flexionem non subeant, *inflexibilia*, aliæ vero *flexibilia* dicuntur. Ex his autem quatuor priora *declinantur*, posterius tandem, id est, verbum *conjugatur*.

A.

DE DECLINATIONE.

§ 59. In gothica lingua pro substantivis tria dantur *genera*, masculinum scilicet, neutrum et femininum. Sæpius equidem hoc grammaticale genus generi naturæ seu sexuum convenit, ex. gr.: *atta* masc. pater, *aiþei* fem. mater, *haubiþ* neutr. caput, non ea tamen regula nullas exceptiones patitur, immo

plura sunt vocabula, inanimata, proprietates, artes, affectionesve animi, etc., exprimentia, quæ, per personificationem omnibus linguis communem masculino femininove genere donata sunt, ut *bagms* masc. arbor, *airþa* fem. terra, *doms* masc. judicium, *muns* masc. sententia, *gahugds* fem. cogitatio, *vens* fem. spes, etc. Vice versa nonnulla sunt vocabula, personas significantia, quæ rerum genus, id est, neutrum præ se ferunt, sive eorum genus indefinitum remanere voluerint, ut in *barn* τὸ παιδίον, infans, *gaman* ὁ πλησίος, proximus, sive per contemptum personas in rerum classem deprimere intenderint, ut in *þevis* neutr. mancipium, *gaskalki* neutr. conservus. Aliud est genus commune pro vocabulis, quæ animata utriusque generis seu sexus exprimunt et consequenter ut masculina vel feminina usurpantur, ut *asilus*, masc. asinus, fem. *asina*. Qui casus non nisi raro occurrunt, cum ordinario mutato genere commutatur forma, ut in *svaihra* masc. socer, fem. *svaihro* socrus, *þius* masc. famulus, fem. *þivi* famula, *magus* masc. puer, fem. *mavi* (loco *magvi*? Grimm. III, 336) puella. Hæc aliunde fusius ubi de formatione vocabulorum (§ 142 sqq.) evolventur. Hic relative ad declinationem dicere sufficit, quod neutrum semper accusativum formet nominativo similem, et femininum pleniores vocales in flexione diligat. In nonnullis tamen vocabulis suæ cuique generi dantur diversæ terminationes, ita ut magis minusve sit dijudicatu difficile, quodnam genus hæc vocabula habeant. Jam vero hæ terminationes sunt :

1) *In declinatione vocalica :*

a) Masculina :	α)	sing.	nom.	*-s*	gen.	*-is*	plur.	nom	*-os*,	*-as*
—	β)	—	—	*-eis*	—	*-eis*	—	—	*-jos*	
—	γ)	—	—	*-jis*	—	*-jis*	—	—	*-jos*	
—	δ)	—	—	*-us*	—	*-au'*	—	—	*-jus*	
—	ε)	—	—	*-ar*	—	*-rs*	—	—	*-rjus*	
b) Neutra :	α)	sing.	nom	–	gen.	*-is*	plur	nom.	*-a*	
—	β)	—	—	*-i*	—	*-jis*	—	—	*-ja*	
—	γ)	—	—	*-u*	—	*-vis*	—	—	*-va*	
—	δ)	—	—	*-u*	—	*-au*	—	—	deest	
c) Feminina :	α)	sing.	nom.	*-a*	gen.	*-os*	plur	nom.	*-os*	
—	β)	—	—	*-i*	—	*-jos*	—	—	*-jos*	
—	γ)	—	—	*-s*	—	*-ais*	—	—	*-eis*	
—	δ)	—	—	*-us*	—	*-aus*	—	—	*-jus*	
—	ε)	—	—	*-ar*	—	*-rs*	—	—	*-rjus*	

2) *In declinatione consonantica :*

a) Masculina :	sing.	nom.	*-a*	gen.	*-ins*	plur.	nom.	*-ans*
b) Neutra :	—	—	*-o*	—	*-ins*	—	—	*-ona*
c) Feminina :	—	—	*-o*	—	*-ons*	—	—	*-ons*
—	—	—	*-ei*	—	*-eins*	—	—	*-eins*

§ 60. *Numerus* pro substantivis duplex est : singularis scilicet et pluralis. Dualis, qui in pronomine et verbo reperitur, in substantivis nusquam occurrit.

§ 61. Utrique numero quinque sunt *casus* : nominativus scilicet, vocativus, accusativus, dativus et genitivus. Casus instrumentalis in substantivis non equidem invenitur, sed in pronomine quædam liquit vestigia (vid. §§ 108, 110). Quod si insuper gothica nomina, ut infra dicemus, ex forma casuum in varias declinationes ordinantur, hæc varietas consistit minus in mutatione terminationum omnino diversarum, quam in varietate syllabarum radicalium vel derivatarum hanc præcedentium et in hujus in illam influxu. Hinc ex sequentibus notis dignoscendi sunt in genere casus utriusque numeri et in omnibus declinationibus.

Nominativus terminatur in vocalem vel in *-s*, neutro etiam in alias consonantes finito; vocativus sing. nominativo convenit, rejecto tantum *s* huic proprio; accusativus sing. in genere radicem vocabuli nudam præbet ; dativus sing. primitus terminatur in *a* ; genitivus sing., in *s*. Necnon et nominativus et vocativus plur. masc. et fem. in *s*, neutr. in *a* terminantur ; accusativus plur. in *s* vel *ns*, neutr. in *a* ; dativus plur. in *m* ; genitivus plur. in unam longarum vocalium *e* vel *o*. Quas omnes terminationes sequens tabula exhibet :

	Sing	Plur.	
Nom.	—, *s*	*s*,	(neutr. *a*)
Voc.	—	*s*,	(neutr. *a*)
Acc.	—	*s*, *ns*,	(neutr. *a*)
Dat.	*a* (*ai*, *au*)	*m*	
Gen.	*s*	*e*, *o*.	

§ 62. Ad varias declinationes dividendas *thema* seu *radix* vocabuli imprimis est observanda. Radice eam formam substantivi intelligimus, quæ licet per se ipsam nullam forte casuum designationem habeat, nec in lingua qualis est, generaliter existat, tamen ad formandos casus, ad evolvendam declinationem et formandum vocabulum ita fondamentaliter inservit, ut non solum omnes existentes declinationis formæ, sed etiam formæ ex existentibus vocabulis derivatæ ad hanc reduci possint. Quam radicalem formam in decursu operis litteris uncialibus notavimus.

§ 63. Declinatio in duas partes dividitur, quas veteres a nomine ad adjectivum proxime accendenti,

abstractam et concretam seu emphaticam, recentiores vero fortem et debilem formam nuncuparunt. Sed utraque appellatio ideo falsa est, quod prior significationem, et non formam spectet, et aliunde pro substantivis fere non valeat, posterior vero in erronea consideratione formæ utriusque declinationis innitatur. Verum enim vero duæ declinationes in eo inter se discrepant, non quod debilis dicta addito accidentaliter *n* formativo a fronte declinationis evadat, sed quod radicalis forma hinc per vocalem, illinc per consonantem terminetur; itaque nos, meliori speramus jure, nomine *vocalicæ* et *consonanticæ* [1] *declinationis* eas donavimus. Posterior, consonantica scilicet, ea vocabula comprehendit quorum forma radicalis per *n* ad syllabam formativam pertinens concluditur (coll. Bopp. *Vergl.Gramm.* § 125, p. 149); hæc tamen littera ad formationem vocabuli non ad ejus flexionem pertinet; hic vero cum de posteriori tantum agendum habemus, vocabulum ea sola forma indutum, qua notis casuum connectitur, spectari debet.

A. VOCALIA DECLINATIO.

§ 64. *Vocalica declinatio* in eo essentialiter consistit, quod forma radicalis vocabulorum ad hanc pertinentium in vocalem terminetur. Jam vero in terminatione radicalis formæ tres tantum vocales occurrunt, *a*, *i* et *u*, quæ quidem in declinatione varias subeunt affectiones, sive debilitatæ, sive productæ, sive etiam in quibusdam casibus omnino rejectæ : *a* sæpissime, *i* nonnisi raro, *u* autem nunquam omittitur. Nunc vero ad formandos casus vocalicæ declinationis sequentes inserviant regulæ :

1) Nominativus sing. in masc. et fem. ad radicalem formam *s* addit, dum vocalis, si *u* est, immutata remanet, si *i* rejicitur, si tandem *a*, tum rejicitur, tum in *i* debilitatur. Femininum tantum modo hanc servat, *n* terminationis non accepto. Neutrum idem atque masculinum se habet, excepto quod *s* terminationis non capiat.

2) Accusativus et vocativus sing. nominativo congruunt, *s* finali rejecto.

3) Dativus sing. *a* ad terminationem affixo efformatur. Hinc in verbis quorum radicalis forma per *a* terminatur, huic formæ convenit; si vero per *i*, hæc vocalis in masc. a loco movetur, in fem. autem rumpitur, a eamdem ruptionem in radicalem vocalem *u* producente.

4) Genitivus sing. terminationem *s* cum vocali jam existente recipit. Hæc vocalis *a* primitus fuisse videtur, quæ in masc. et neutr. radicalium formarum in *a* et *i* debilita fuit in *i*, dum in fem. terminationes magis sonoras anteponenti eum vocali terminante in *o* et *ai* commista est. Si autem vocalis radicalis est *u*, ruptio sequitur et fit *au*.

5) Nominativus et vocativus plur. masc. et plur. terminationem *s* assumunt et producitur vocalis radicalis (*a* in *o*, *i* in *ei*, *u* in *ju* loco *iu*), neutr. autem terminationem *a* recipit.

6) Accusativus pluralis, qui in neutro nominativo convenit, in masc. et fem. ad radicalem formam appendit terminationem *ns*, cujus loco, ubi hæc forma in *-a* desinit, in fem. *s* tantum adhibet, vocali radicali producta, ita ut hic etiam accusativus nominativo congruat.

7) Dativus pluralis ad radicalem formam constanter adjicit *m*, cujus loco, ubi vocalis radicalis est *a*, hanc vocalem in fem. tantum in *o* iterum producit.

8) Genitivus plur. tandem habet terminationem *e*, pro qua in fem. tantum et ubi forma radicalis in *a* finitur, hanc vocalem produci jubet.

Hoc insuper animadvertendum est, quod ubi *j* vel *v*, vocalem radicalem præcedens, rejici debet, in cognatam vocalem *i* vel *u* juxta sonorum regulas (§§ 34, 5; 35, 3) convertatur.

§ 65. Declinatio vocalica subdividitur ipsa in triplicem classem, prout forma radicalis per unam trium vocalium *a*, *i* vel *u* terminatur. Insuper etiam *j* vel *v* vocali finali præpositum, necnon et genus substantivi in vocalem influunt, ita ut sequens tabula omnes possibiles hujus declinationis casus comprehendat :

masc.			fem.			neutr.		
			Radic. vocalis *a* :					
a	*-ja*	*-va*	*-a*	*-ja*	*-va*	*-a*	*-ja*	*-va*
			Radic. vocalis *i* :					
-i	*-ji*	*-vi*	*-i*	*-ji*	*-vi*	*i*	*ji*	*-vi*
			Radic. vocalis *u* .					
u	*-ju*	*-vu*	*-u*	*-ju*	*-vu*	*-u*	*-ju*	*-vu*

Sed hi casus non integre nisi cum vocali radicali *a* occurrunt, cum aliis autem duabus non paucas patientes lacunas. Sic regula est, nullis exceptionibus subjecta, quod consonantes *j* et *v* suis cognatis vocalibus *i* et *u* præire nequeant, formis *ji* et *vu* nusquam cæterum occurrentibus. Insuper in declinandis vocabulis etiam immittitur vocalicum *r* ut quarta radicalis vocalis (vid. ubi de sonis, § 39, 3), quæ suam sedem in vocalica declinatione etiam vindicat.

VOCALICA DECLINATIO PRIMA.

Rad. vocalis *a*.

a. Masculinum.

§ 66. *α*. Forma radicalis *-a* : *FISKA*.

	Sing.		Plur.	
Nom.	*fisks*	piscis	*fiskos*	pisces
Voc.	*fisk*	piscis	*fiskos*	pisces
Acc.	*fisk*	piscem	*fiskans*	pisces
Dat.	*fiska*	pisci	*fiskam*	piscibus
Gen.	*fiskis*	piscis	*fiske*	piscium

Sic declinantur : *aiþs* jusjurandum, *asts* ramus, *bagms* arbor, *andbahts* famulus (plur. *andbahtos*, non autem *andbahteis*, ut mendose in glossario irrepsit) *dags* dies, *himins* cœlum, *hlaifs* panis, *hunds* canis, *hors* adulter, *þiubs* fur, *þiudans* rex *kreks* græcus,

[1] *Vocalica*, *consonantica*, nova vocabula ad novam ideam reddendam excogitata. *Interp.*

laufs folium, *ligrs* cubile, *sitls* sedes, *skalks* servus *skatts* argenteus nummus, *skilliggs* denarius, *stains* lapis, *stols* sedes, *tains* surculus, *dauravards* atriensis, *vigs* via, *vinds* ventus, *vulfs* lupus, *figgrs* digitus, *fugls* avis.

« Annotatio 1.—De plurimis vocabulis, quæ in plur. pro significatione occurrere nequeunt, vel quorum nominativus, accusativus vel dativus plur. in monumentis saltem exstantibus non reperiuntur, in dubio remanet, utrum eorum radicalis forma in *a* vel *i* desinat; talia sunt *akrs* campus, *biuds* mensa, *gadiliggs* consobrinus, *gazds* flagellum, *daigs* massa, *doms* judicium, *qums* adventus, *hakuls* (non *hakul*, ut in gloss. traditum est) pallium, *hlains* collis, *hlauts* sors, *þagks* gratia, *þlauhs* fuga, *faihuþraihns* divitiæ, *katils* lebes, *kindins* vicarius, *maiþms* donum, *maurgins* mane, *megs* gener, *munþs* os, oris, *run* cursus, *saivs* mare, *snaivs* nix, *stikls* calix, *striks* ductus lineæ, *vaurms* vermis, *vigans* bellum, *vaips* corona, *vlits* facies, *vrits* litura, *vraks* persecutor.

« Annotatio 2.—De aliis autem incertum remanet, utrum masculina vel neutra sint : *akeits* vel *akeit* acetum, *aþns* vel *aþn* annus, *ans* (gen. *ansis*) trabs, *auhns* vel *auhn* fornax, *atisks* vel *atisk* satum, *gaggs* vel *gagg* incessus, *gilds* vel *gild* tributum, *gramsts* vel *gramst* festuca, *dals* vel *dal* vallis, *hilms* vel *hilm* ulmus, *hruks* vel *hruk* cornix, *þaurps* vel *þaurp* campus, *usluks* vel *usluk* apertura, *mails* vel *mail* macula, *maþls* vel *maþl* emporium, *mods* vel *mod* ira, *nadrs* vel *nadr* vipera, *plats* vel *plat* pannus, *puggs* vel *pugg* pera, *raips* vel *raip* corrigium, *sikls* vel *sikl* siclus, *saggqs* vel *saggq* occidens, *sauns* vel *saun* redemptio, *sinaps* vel *sinap* sinapis, *skauts* vel *skaut* fimbria, *spaiskuldrs* vel *spaiskuldr* saliva, *skufts* vel *skuft* capilli, *skohs* vel *skoh* calceamentum, *sleps* vel *slep* somnus, *svamms* vel *svamm* spongia, *svibls* vel *svibl* sulfur, *soþs* vel *soþ* satietas, *tveifls* vel *tveifl* dubium, *vaggs* vel *vagg* paradisus, *vairþs* vel *vairþ* pretium, *vamms* vel *vamm* macula, *andavleizns* vel *andavleizn* facies, *vokrs* vel *vokr* usura, *gafahs* vel *gafah* captura, *fulliþs* vel *fulliþ* plenilunium, *frums* vel *frum* initium. *Grets* vero est forsan femininum.

« Annotatio 3.—Radice in *s* desinente, hoc *s* in nominativo sing. a terminatione deficit : *ans* trabs, gen. *anzis*, *drus* casus, gen. *drusis*, *veinnas* (?) ebriosus, *hals* cervix. Idem dicendum est de nonnullis vocabulis, quorum radix in *r* terminatur : *gabaur* commune prandium; convivium, *vair* vir, *stiur* vitulus.

« Annotatio 4.—*Vegs* fluctus habet in nominativo plur. *vegos* Mc. IV, 37, in dativo autem plur. *regim* Mth. VIII, 24. Vice versa *aivs* ævum in dativo plur. est *aivam* Rom. XI, 36, in accusativo autem plur. *aivins* Mth. VI, 13.

« Annotatio 5.—*Reiks* stirps et *veitvods* testis habent in nominativo plur. formas apocopatas *reiks* Joan. VII, 26; Rom. XIII, 3, et *veitvods* Cor. I, XV, 15; genitivus autem et dativus plur. *reike*, *reikam*, etc., regulariter sonant. »

§ 67. β. Forma radicalis *-ja* : *HAIRDJA*, *HARJA*.

Sing.	nom.	*hairdeis*	pastor	*harjis*	exercitus
	voc.	*hairdi*	pastor	*hari*	exercitus
	acc.	*hairdi*	pastorem	*hari*	exercitum
	dat.	*hairdja*	pastori	*harja*	exercitui
	gen.	*hairdeis*	pastoris	*harjis*	exercitus
Plur.	nom	*hairdjos*	pastores	*harjos*	exercitus
	voc.	*hairdjòs*	pastores	*harjos*	exercitus
	acc.	*haidrjans*	pastores	*harjans*	exercitus
	dat.	*hairdjam*	pastoribus	*harjam*	exercitibus
	gen.	*hairdje*	pastorum	*harje*	exercituum

Ad normam *hairdeis* declinantur vocabula, in quibus vel syllaba derivata vel radicalis longa terminationis syllabam præcedit, ut : *andeis* finis, *aurkeis* olla, *asneis* famulus, *beruseis* plur. *berusjos* veteres, *guþblostreis* Dei contemptor, *fauramaþleis* præsul, *silbasiuneis* testis ocularis, *faurstasseis* præsul, *vitodafasteis* legisperitus, *waiteis* frumentum; *bokareis* scriba, *laisareis* magister, *liuþareis* cantor, *motareis* publicanus, *sokareis* scrutator, *vullareis* fullo, *ragineis* consiliarius, *siponeis* discipulus.

Ad normam *harjis* declinantur vocabula, quæ brevem syllabam radicalem immediate ante terminationem habent, quæ syllaba per *j* interjectum producitur, ut : *niþjis* gener, *sakjis* pugnator, *andastaþjis* adversarius, *silbaviljis* voluntarius.

« Annotatio.— De *laisaris* Luc. VI, 40 loco *laisareis* vid. ubi de sonis § 23, 4. »

§ 68. γ. Forma radicalis *va* : *ÞIVA*.

	Sing.		Plur.	
Nom.	*þius*	famulus	*þivos*	famuli
Voc.	*þiu*	famule	*þivos*	famuli
Acc.	*þiu*	famulum	*þivans*	famulos
Dat.	*þiva*	famulo	*þivam*	famulis
Gen.	*þivis*	famuli	*þive*	famulorum

Non datur aliud hujus formæ paradigma.

b. Neutrum.

§ 69. α. Forma radicalis *-a* : *VAURDA*.

	Sing.		Plur.	
Nom.	*vaurd*	verbum	*vaurda*	verba
Voc.	*vaurd*	verbum	*vaurda*	verba
Acc.	*vaurd*	verbum	*vaurda*	verbis
Dat.	*vaurda*	verbo	*vaurdam*	verba
Gen.	*vaurdis*	verbi	*vaurde*	verborum

Eo modo declinantur : *agis* metus, *ahs* spica, *aiz*, æs, *aibr* donum, *aigin* proprietas, *avistr* ovile, *akran*

fructus, *alev* oleum, *aljan* zelus, *aviliud* gratia, *gabaur* tributum, *balsan* balsamum, *barn* infans, *baurd* asser, *beist* fermentum, *andabeit* labes, *bloþ* sanguis, *gaidv* defectus, *gund* ulcus, *gulþ* aurum, *gras* herba, *daur* porta, *gadikis* (non autem *gadik*, ut in glossar. traditur) figmentum, *dius* animal, *dragk* potus, *eisarn* cibus, *anaqal* quies, *faurhah* velum, *hais* lampas, *hairþra* plur. tant. viscera, *andahait* confessio, *bihait* rixa, *gahait* promissio, *haubiþ* caput, *haurn cornu*, *hatis* odium, *hlaiv* sepulcrum, *huzd* thesaurus, *hulistr* velum, *hunsl* oblatio, *hus* domus, *hrot* tectum, *þeihs* tempus, *þevis* servus, *þivadv* servitium, *þiuþ* bonum, *þreihsl* angustia, *gaþrask* area, *þvahl* lotio, *kaurn* frumentum, *kas* vas, *kelikn* turris, *lamb* ovis, *laud* regio, *laun* merces, *leik* corpus, *sildaleik* prodigium, *lein* linum, *aflet* remissio, *fralet* id., *lev* occasio, *galiug* simulacrum, *liugn* mendacium, *liuhaþ* lux, *lukarn* lucerna, *bimait* circumcisio, *gaman* socius, *mel* tempus, *maurþr* homicidium, *miliþ* mel, *mimz* caro, *usmet* conversio, *neiþ* invidia, *andanem* acceptatio, *jer* annus, *juk* jugum, *pund* pondus, *ragin* consilium, *razn* domus, *raus* arundo, *rign* pluvia, *riqiz* obscuritas, *rimis* quies, *saban* linum, *sair* dolor, *salt* sal, *sauil* sol, *sarva* plur. tant. arma, *sigis* victoria, *silubr* argentum, *skip* navis, *skohsl* spiritus malus, *smyrn* myrrha, *smairþr* adeps, *svartisl* nigredo, *andstald* oblatio, *spill* fama, *sves* proprietas, *svumsl* piscina, *tagl* capillus, *tagr* lacrymæ, *vaurstv* opus, *veihs* pagus, *vein* vinum, *vepna* plur. tant. arma, *andavizn* sustentatio, *vis* tranquillitas, *idveit* opprobrium, *fraveit* vindicta, *fairveitl* spectaculum, *vitoþ* lex, *bifaih* fraus, derisio, *anafilh* traditio, *gafilh*, *usfilh* sepultura, *þrutsfill*, lepra, *fraiv*, semen, *frius* frigus.

« Annotatio 1. — Huc pertinent alia vocabula, de quibus in incerto est utrum sint masculina vel neutra, quæ vid. § 66 annot. 2.

« Annotatatio 2.—Ad hanc nostram declinationem referendum est secundum formam etiam *guþ* Deus; cum anomalis gen. *guþs*, nom. plur. *guda*, licet ab Ulfila, influente probabiliter doctrina christiana (coll. gloss. v. *unhulþo*) in sing. ut masc. usurpetur.

« Annotatio 3.—De genitivo plur. *dalei* Luc. III, 5 loco *dale* et *spilli* Tit. I, 14 loco *spille*, vid. ubi de sonis §§ 25, 4 ; 30, 3.

« Annotatio 4.—Cum *munþs* os, oris, masc. occurrit etiam *munþ* neutr. Cor. II, VI, 11.

« Annotatio 5.—Loco *brawa* Cor. I, XV, 52 a neutr. *braw* forsan *brawai* a fem. *brawa* legendum est. »

§ 70. β. Forma radicalis *-ja : KUNJA*.

	Sing.		Plur.	
Nom.	*kuni*	genus	*kunja*	genera
Voc.	*kuni*	genus	*kunja*	genera
Acc.	*kuni*	genus	*kunja*	genera
Dat.	*kunja*	generi	*kunjam*	generibus
Gen.	*kunjis*	generis	*kunge*	generum.

Sic declinantur : *aglaiti* impudicitia, *azeti* deliciæ, *aivaggeli* evangelium, *aveti* pecus, *aiviski* opprobrium, *andaugi* facies, *aurali* sudarium, *arbi* hæreditas, *ataþni* annus, *badi* lectum, *andbahti* ministerium, *barniski* infantia, *biari* animal, *basi* bacca, *biuhti* mos, *fauragaggi* administratio, *gavi* rus, *gairuni* passio, *fauradauri* via, *unhaili* morbus, *haimoþli* campus, *hauhisti* altitudo, *hauri* pruna, *havi* fœnum, *hivi* color, *gaþagki* circumspectio, *þiubi* spelunca latronum, *kunþi* cognitio, *andalauni* merces, *unledi* paupertas, *galeiki* similitudo, *galigri* nuptiæ, *fauramaþli* principatus, *manvi* impensa, *manauli* species, *meki* gladius, *ufarmeli* inscriptio, *gaminþi* memoria, *andanahti* verperus, *nati* rete, *reiki* imperium, *garuni* consilium, *gaskalki* conservus, *unsuti* seditio, *stiviti* dolor, *fauratani* signum, *taui* factum, *tevi* cohors, *trausti* fœdus, *vaggari* pulvinar, *gavairþi* lætitia, *andvairþi* facies, *andvairþi* pretium, *valdufni* potentia, *andavaurdi* responsio, *gavaurdi* sermocinatio, *lausavaurdi* loquacitas, *gavaurki* lucrum, *vadi* pignus, *usvissi* vanitas, *unviti* ignorantia, *vitubni* cognitio, *fairguni* mons, *fani* lutum, *filegri* cavitas, *fulhsni* absconditum, *fraþi* intelligentia, *frumisti* principium, *fastubni* retinentia, observantia, *fastubni* jejunium (*fastubnja* Cor. I, VII, 19 non ut femininum sing., licet tale gloss. p. tradat, sed ut neutrum plur. habendum est).

« Annotatio 1.— Quomodo *taui* in gen. sing. *tojis*, nom. plur. *toja* etc., habeat, jam ubi de sonis explicavimus.

« Annotatio 2.—Præter formam genitiv. sing. in *-jis*, etiam altera in *-eis* occurrit (vid. ad. Luc. I, 23), ut *gavairþeis* Cor. II, XIII, 11; Eph. IV, 9; Thess. II, III, 16, *andbahteis* Luc. I, 23, *fauramaþleis* Neh. V, 14. 18, *valdufneis* Skeir. VII, a, *trausteis* Eph. II, 12. Hæc videtur esse forma recentius in eis casibus ad analogiam masculini usurpata, in quibus duæ consonantes terminationem præcedebant. Hinc *waiteis* Joan. XII, 24 genitivum a *waiti* deducendum manifestum est, licet hic una tantum consonans terminationem præcedat, et insuper vocabulum in ea versionis parte reperiatur, quam priorem fuisse confectam probavimus. »

§ 71. γ. Forma radicalis *-va : KNIVA*.

	Sing.		Plur.	
Nom.	*kniu*	genu	*kniva*	genua
Voc.	*kniu*	genu	*kniva*	genua
Acc.	*kniu*	genu	*kniva*	genua
Dat.	*kniva*	genu	*knivam*	genubus
Gen.	*knivis*	genu	*knive*	genuum

Eo modo declinatur etiam *triu* arbor.

c. femininum.

§ 72. α. Forma radicalis *-a : GIBA*.

	Sing.		Plur	
Nom.	*giba*	donum	*gibos*	dona
Voc.	*giba*	donum	*gibos*	dona
Acc.	*giba*	donum	*gibos*	dona
Dat.	*gibai*	dono	*gibom*	donis
Gen.	*gibos*	doni	*gibo*	donorum

Sic declinantur : *ahana* palea, *airþa* terra, *aleina* ulna, *arka* arca, *arwazna* telum, *awa* fluvius, *bida* rogatio, *gabinda* vinculum, *gabruka* mica, *boka* scriptura,

bota utilitas, *gairda* zona, *gilþa* sicius, *groba* fovea, *graba* fossa, *daila* participatio, *vigadeina* carduus, *drauhsna* buccella, *hairda* grex, *halba* latus, *hansa* turba, *hlaivasnos* plur. tant. fossores, *hlamma* laqueus, *hleiþra* tabernaculum, *hrugga* virga, *þarba* inopia, *þiuda* populus, *idreiga* pœnitentia, *karkara* carcer, *knoda* genus, *laiba* reliquiæ, *liuga* matrimonium, *lita* hypocrisis, *marka* terminus, *mulda* pulvis, *mota* vectigal, *neþla* acus, *jiuka* certatio, *junda* juventus, *paida* tunica, *tazda* lingua, *rasta* milliare, *runa* mysterium, *saivala* anima, *saldra* scurrilitas, *saurga* cura, *skanda* turpitudo, *skura* horror (*frisson*), *sleiþa* detrimentum, *smarna* lutum, *spilda* pulpis, *stava* judicium, *staiga* semita, *stibna* vox, *svartizla* atramentum, *teva* ordo, *usvaurpa* abjectio, *kunaveda* catena, *vinna* dolor, *vamba* venter, *dauravarda* janitrix, *vulla* lana, *vulva* rapina, *vraka* persecutio, *faþa* sepes, *fairzna* calx, *fairina* debitum, *fera* locus, *filusna* multitudo, *weila* hora, *wota* minæ; et insuper derivata substantiva in -*þa*, ut *agliþa* afflictio, *mildiþa* benignitas, *fairniþa* senectus, *gaunoþa* luctus, etc., vid. § 148 *aa*) γ) ββ).

§ 73. β. Forma radicalis -*ja* : *BANDJA*, *SUNJA*.

Sing.	nom.	*bandi*	vinculum	*sunja*	veritas
	voc.	*bandi*	vinculum	*sunja*	veritas
	acc.	*bandja*	vinculum	*sunja*	veritatem
	dat.	*bandjai*	vinculo	*sunjai*	veritati
	gen.	*bandjos*	vinculi	*sunjos*	veritatis
Plur.	nom.	*bandjos*	vincula	*sunjos*	veritates
	voc.	*bandjos*	vincula	*sunjos*	veritates
	acc.	*bandjos*	vincula	*sunjos*	veritates
	dat.	*bandjom*	vinculis	*sunjom*	veritatibus
	gen.	*bandjo*	vinculorum	*sunjo*	veritatum

Ad normam *bandi* ea declinantur vocabula, quæ ante terminationem vel syllabam derivatam vel syllabam radicalem longam habent (coll. § 67), ut *gabindi* vinculum, *þiudangardi* regnum, *hropi* clamor, *mavi* (a radicali forma *MAUJA*) puella, *þivi* (a rad. forma *þIUJA*) ancilla, *aqizi* securis, *hulundi* altitudo, *lauhmuni* fulgur, *wolftali* gloria; necnon et *gabundi* vinculum, *haiþi* campus, *haiti* mandatum, *aiwatundi* sentis (βάτος Mc. XII, 26; Luc. VI, 44; XX, 37 in gloss. h. v. supplendum est), *vasti* vestis, *wilftri* feretrum, *usvandi* circuitus, *kalki* (vel *kalkjo*) pellex, *frijondi* (non *frijondja*, ut gloss. incorrecte habet) amica, *vundufni* vulnus, *fraistubni* tentatio, *jukuzi* jugum, *aurahi* sepulcrum.

Ad normam vero *sunja* declinantur vocabula, in quibus syllaba radicalis brevis terminationem præcedit (coll. § 67), ut *vrakja* persecutio, *brakja* pugna, *halja* infernus, *sibja* cognatio; consequenter etiam *ludja* facies, *plapja* via, *skalja* later, *sulja* planta pedis, *vipja* corona, *vinja* pascuum, *banja* vulnus.

§ 74. γ. Forma radicalis -*va* : *BANDVA*.

	Sing.		Plur.	
Nom.	*bandva*	signum	*bandvos*	signa
Voc.	*bandva*	signum	*bandvos*	signa
Acc.	*bandva*	signum	*bandvos*	signa
Dat.	*bandvai*	signo	*bandvom*	signis
Gen.	*bandvos*	signi	*bandvo*	signorum

Sic declinantur : *nidva* craticula, *ubizva* porticus, *saliþvos* plur. tant. diversorium, *triggva* fœdus, *fijaþva* inimicitia, *friaþva* dilectio.

VOCALICA DECINATIO SECUNDA.

Radic. vocalis *i*.

a. Masculinum.

§ 75. α. Radicalis forma -*i* : *BALGI*.

	Sing.		Plur.	
Nom.	*balgs*	uter	*balgeis*	utres
Voc.	*balg*	uter	*balgeis*	utres
Acc.	*balg*	utrem	*balgins*	utres
Dat.	*balga*	utri	*balgim*	utribus
Gen.	*balgis*	utris	*balge*	utrum

Ad ejus normam declinantur : *ands* terminus, *arms* brachium, *bansts* horreum, *barms* sinus, *gards* domus, *gasts* hospes, *gadrauhts* miles, *hups* femur, *juggalauþs* adolescens, *laists* vestigium, *mats* cibus, *muns* cogitatio, *saggvs* canticum, *sauþs* oblatio, *slahs* plaga, *staþs* sedes, *bruþfaþs* sponsus, *hundafaþs* centurio, *frasts*, puer.

«Annotatio 1.—Vocabula, quorum radix in *s* vel *r* desinit, *s* terminationis non accipiunt : *urruns* oriens (gen. *urrunsis*), *baur* natus.

«Annotatio 2.—Quod autem in vocabulis, quorum non reperitur pluralis, incertum sit, utrum ad hanc vel ad præcedentem declinationem pertineant, jam supra (§ 66, annot. 1) animadversum est.»

§ 76 β. Forma radicalis -*vi* : *NAVI*.

	Sing.		Plur.	
Nom.	*naus*	mortuus	*naveis*	mortui
Voc.	*nau*	mortuus	*naveis*	mortui
Acc.	*nau*	mortuum	*navins*	mortuos
Dat.	*nava*	mortuo	*navim*	mortuis
Gen.	*navis*	mortui	*nave*	mortuorum

Aliud hujus formæ vocabulum nusquam occurrit.

b. Neutrum.

Deest.

c. Femininum.

§ 77. α. Forma radicalis -*i* : *ANSTI*.

	Sing.		Plur.	
Nom.	*ansts*	gratia	*ansteis*	gratiæ
Voc.	*anst*	gratia	*ansteis*	gratiæ
Acc.	*anst*	gratiam	*anstins*	gratias
Dat.	*anstai*	gratiæ	*anstim*	gratiis
Gen.	*anstais*	gratiæ	*anste*	gratiarum

Sic declinantur : *aihts* res, *ajukduþs* æternitas, *alþs* senectus, *arbaiþs* labor, *asans* messis, *gabaurþs* nativitas, *usbeisns* exspectatio, *andabauhts* pretium redemptionis, *faurbauhts* redemptio, *anabusns* auris, *allbrunsts* holocaustum, *bruþs* nurus, *innagahts* introitus, *fragifts* mutuatio, *gagrefts* mandatum, *grids* passus, *gaits* capra (nam juxta felicem Massmanni conjecturam Neh. v, 18 *gaits* ·a· loco *gaitsa*, quod in textu et in glossario induximus, legendum est) *dails* pars, *dauhts* convivium, *dauns* odor, *missadeds* scelus, *dulþs* festum, *usdrusts* via ardua, *qens* mulier, *gaqumþs* conventus, *haurds* porta, *andahafts* responsum, *haifsts* rixa, *gahugds* cogitatio, *þaurfts* indigentia, *gaþlaihts* consolatio, *gakusts* probatio, *gakunds* persuasio, *gakunþs* apparitio, *lists* dolus, *fralusts* detrimentum, *mahts* potentia, *magaþs* virgo, *gamainduþs* communio, *gamainþs* ecclesia, *managduþs* multitudo, turba, *mikilduþs* magnitudo, *gamunds* memoria, *nauþs* necessitas, *andanumts* acceptatio, *ganists* salus, *garehsns* ordinatio, *urrists* resurrectio, *rohsns* vestibulum, *gasahts* vitium, *insahts* narratio, *frisahts* imago, *sokns* disquisitio, *manaseþs* mundus, *sauhts* contagio, *siuns* facies, *gaskafts* creatio, *slauhts* immolatio, *taikns* signum, *gataurþs* destructio, *ustauhts* consummatio, *vaihts* res, *usvahsts* incrementum, *usvaurhts* justitia, *fravaurhts* peccatum, *vens* spes, *vailavizns* sustentatio, *vists* scientia, *vunns* dolor, *vrohs* accusatio, *fadreins* genus, *faheþs* pax.

« Annotatio 1.—Huc referenda sunt etiam verbalia in -*eins*, in hoc tantum particularia, quod in nominativo plur. in -*os*, et in genitivo plur. in -*o* desinant, ex. gr.: *galaubeins* fides, *daupeins* baptisma, *anastodeins* principium, *naiteins* calumnia, *bisauleins* macula. Necnon et in dativo plur. terminatio -*om* pro -*im* per exceptionem occurrit in *unkaureinom* Cor. II, II, 9. Quoad verbalia in -*ons*, ut *mitons* cogitatio, *laþons* invitatio, *salbons* unguentum, *sunjons* justificatio, regulariter declinari videntur, occurrit saltem nominativus plur. *mitoneis* Mc. VII, 21, genitivus *mitone* Eph. II, 3, sed etiam *mitono* Rom. XIV, 1. Eo etiam modo flecti videntur verbalia in -*ains*, ut *bauains* habitatio, *þulains* patientia, *libains* vita, *lubains* spes, etc., quorum tamen non occurrit nisi genitivus plur. *þuldine* Cor. II, I, 5 sqq.

« Annotatio 2.— Post *s* radicale *s* terminationis in nominativo sing. rejicitur, ex. gr. : *garuns* via, gen. *garunsais*, *los* sors, *afstass* divortium, *usstass* resurrectio, *anaqiss* calumnia, *gaqiss*, *þiuþiqiss*, etc. *Vaurts* vero *s* in singulari (gen. *vaurtsais*) retinet, rejicit autem in plurali (*vaurteis*).

« Annotatio 3.—*Haims* pagus declinatur in singulari ad instar præsentis declinationis, in plurali autem ad instar prioris (nom. *haimos*, etc).

« Annotatio 4.—De genitivo plur. *fravaurhti* Rom. VII, 5 loco *fravaurhte* vid. ubi de sonis § 23, 4.

« Annotatio 5.—Vocabulorum *ahaks* columba, *astaþs* veritas, *grets* fletus, *krusts* crepitaculum, *sauls* columna, *staks* macula, *bistugqs* offensio, *fulleiþs* plenitudo, genus dubium est, licet probabiliter huc referenda sint. De *midumai* Mc. III, 2 etc., potest nominativus *midums*, ad instar secundæ, vel *miduma* ad instar primæ declinationis flecti. »

VOCALICA DECLINATIO TERTIA.

Radic. vocalis *u*.

a. Masculinum.

§ 78. α. Forma radicalis -*u* : *SUNU*.

	Sing.		Plur.	
Nom.	*sunus*	filius	*sunjus*	filii
Voc.	*sunu*	fili	*sunjus*	filii
Acc.	*sunu*	filium	*sununs*	filios
Dat.	*sunau*	filio	*sunum*	filiis
Gen.	*sunaus*	filii	*sunive*	filiorum

Sic declinantur : *airus* nuntius, *auhjodus* tumultus, *auhsus* bos, *asilus* asinus, *gabaurjoþus* concupiscentia, *dauþus* mors, *giþus* uter (uteri), *haidus* modus, *hairus* gladius, *hallus* rupis, *hliftus* latro, *huhrus* fames, *þaurnus* spina, *kintus* obolus, *kustus* probatio, *kubitus* lectum, *liþus* membrum, *lustus* concupiscentia, *luftus* aer, *magus* puer, *maihstus* stercus, *manniskodus* humanitas, *sakkus* saccus, *sidus* mos, *skadus* umbra, *skildus* clypeus, *tunþus* dens, *vahstus* incrementum, *vairdus* diversorium, *valus* baculus, *vandus* virga, flagellum, *viþrus* agnus, *vintrus* hiems, *vulþus* gloria, *vratodus* iter, *fairvus* mundus, *fotus* pes; et insuper substantiva derivata in -*assus*, ut *ibnassus* similitudo, *ufarassus* superabundantia, *blotinassus* reverentia, *gudjinassus* præsbyteratus, sacerdotium, *drauhtinassus* stipendium, etc. vid. § 148 *ff*).

« Annotatio 1.—Incerti generis sunt *qairnus* pistrinum, *ulbandus* camelus, *flodus* fluctus, *gredus* fames, *leiþus* sicera (gall. *cidre* germ. *Obstwein*), necnon et vocabula in -*odus* finita.

« Annotatio 2.—De hujus declinationis *u* frequenter in *au* commutato vid. ubi de sonis § 29, 3. »

§ 79. β. Forma radicalis -*ju* : *STUBJU*.

	Sing.		Plur.
Nom.	*stubjus*	pulvis	
Voc.	*stubju*	pulvis	
Acc.	*stubju*	pulverem	non occurrit.
Dat.	*stubjau*	pulveri	
Gen.	*stubjaus*	pulveris	

Sic declinantur *assarjus* denarius, *drunjus* sonus.

« Annotatio.—Forma pluralis probari nequit, quæ verisimiliter sonaret *stubjus*, *stubjuns*, *stubjum*, *stubjive* (*stubive*? Grimm. I, 601). »

b. Neutrum.

§ 80. Forma radicalis -*u* : *FAIHU*.

	Sing.		Plur.
Nom.	*faihu*	facultas	
Voc.	*faihu*	facultas	
Acc.	*faihu*	facultatem	non occurrit
Dat.	*faihau*	facultati	
Gen.	*faihaus*	facultatis	

Sic declinatur etiam *gairu* flagellum.

c. Femininum.

§ 81. α. Forma radicalis -*u* : *HANDU*.

	Sing.		Plur.	
Nom.	*handus*	manus	*handjus*	manus
Voc.	*handu*	manus	*handjus*	manus

Acc.	*handu*	manum	*handuns*	manus
Dat.	*handau*	manui	*handum*	manibus
Gen.	*handaus*	manus	*handive*	manuum

Sic declinantur: *asilus* asina, *kinnus* genæ, *vriþus* grex.

§ 82 β. Forma radicalis *-ju : VADDJU.*

	Sing.		Plur.
Nom.	*vaddjus*	murus	
Voc.	*vaddju*	mure	
Acc.	*vaddju*	murum	non occurrit
Dat.	*vaddjau*	muro	
Gen.	*vaddjaus*	muri	

VOCALIA DECLINATIO QUARTA.

Radic. vocalis *r*.

a Masculinum.

§ 83. Forma radicalis *-r : BROÞR.*

	Sing.		Plur.	
Nom.	*broþar*	frater	*broþrjus*	fratres
Voc.	*broþar*	frater	*broþrjus*	fratres
Acc.	*broþar*	fratrem	*broþruns*	fratres
Dat.	*broþr*	fratr	*broþrum*	fratibus
Gen.	*broþrs*	fratris	*broþre*	fratrum

Sic declinatur quoque *fadar* pater.

b Femininum.

§ 84. Forma radicalis *-r : DAUHTR.*

Declinatur prorsus masculini ad instar.

Hanc declinationem sequuntur etiam *dauhtar* filia, *svistar* soror.

VOCALICÆ DECLINATIONIS ANOMALA.

§ 85. Ad vocalicam declinationem pertinent etiam nonnullæ vocabulorum classes, quæ licet in quibusdam casibus naturam vocalicam deperdant et consonanticam radicem manifeste sapiant, in aliis tamen casibus, præsertim in compositionibus, habent, quo forma radicalis reipsa vocalica dignoscatur, ita ut tanquam species consonaticæ declinationis immerito cogitarentur.

a. Masculinum.

§ 86. Forma radicalis : *GIBANDA.*

	Sing.		Plur.	
Nom.	*gibands*	donator	*gibands*	donatores
Voc.	*giband*	donator	*gibands*	donatores
Acc.	*giband*	donatorem	*gibands*	donatores
Dat.	*giband*	donatori	*gibandam*	donatoribus
Gen.	*gibandis*	donatoris	*gibande*	donatorum

Sic declinantur substantiva e participiis activis derivata : *daupjands* baptistus, *hatands* osor, *merjands* prædicator, *nasjands* salvator, *bisitands* vicinus, *talzjands* doctor, *allvaldands* omnipotens, *fraveitands* ultor, *fijands* hostis, inimicus, *frijonds* amicus, *fraujinonds* dominator, *midumonds* mediator.

«Annotatio.—Ad hanc declinationem pertinet etiam *menoþs* mensis, a quo sequentes casus probari possunt : sing. nom. *menoþs* Luc. I, 36, dat. *menoþ* Luc. I, 26, gen. *menoþs* Neh. VI, 15; plur. acc. *menoþs* Luc. I, 24, 56, dat. *menoþum* Gal. IV, 10. Hinc voc. et acc. sing. *menoþ*, gen. plur. *menobe* cogitandi sunt.»

b. Femininum.

§ 87. Forma radicalis : *BAURGI.*

	Sing.		Plur.	
Nom.	*baurgs*	urbs	*baurgs*	urbes
Voc.	*baurg*	urbs	*baurgs*	urbes
Acc.	*baurg*	urbem	*baurgs*	urbes
Dat.	*baurg*	urbi	*baurgim*	urbibus
Gen.	*baurgs*	urbis	*baurge*	urbium

Sic declinantur : *alhs* templum, *brusts* pectus, *dulþs* festum, *mitaþs* mensura, *miluks* lac, *nahts* nox, *spaurds* stadium, *vaihts* res, negotium.

«Annotatio.—*Dulþs* et *vaihts* regulariter etiam declinantur : gen. *dulþais*, *vaihtais*, etc. *Nahts* habet in dat. plur. *nahtam* Mc. v, 5.

B. CONSONANTICA DECLINATIO

§ 88. Nonnullis casibus consonantica declinatio animadvertenda est, sic :

1) Nominativus sing. *n* finale radicalis formæ rejicit.

2) Vocativus sing. nominativo similis est.

3) Accusativus sing. nudam radicis formam exhibet, excepto tamen neutro, quod juxta regulam nullas patientem exceptiones, accusativum nominativo congruentem habet.

4) Dativus sing. *a* hujus casus proprium deperdidit quod tamen prius aderat, ut ex *a* præcedente syllabœ formativœ debilitato in *i* patet.

5) Genitivus sing. *s* ad radicalem formam immediate connectit, *a* syllabæ formativæ in *i* debilitato.

6) Nominativus plur. masc. et fem. radicali formæ *s* præponit, cujus loco neutrum *a* adhibet, producta vocali syllabæ formativæ.

7) Vocativus et accusativus plur. semper sunt nominativo congruentes.

8) Dativus plur. in *m* desinit, rejecto *n* radicalis formæ.

9) Genitivus plur. in masc. et neutr. *e*, in fem. *o* ad radicalem formam adjicit.

a. Masculinum.

§ 89. Forma radicalis *-an : HANAN*

	Sing.		Plur.	
Nom.	*hana*	gallus	*hanans*	galli
Voc.	*hana*	galle	*hanans*	galli
Acc.	*hanan*	gallum	*hanans*	galli
Dat.	*hanin*	gallo	*hanam*	gallis
Gen.	*hanins*	galli	*hanane*	gallorum

Sic declinantur : *halsagga* cervix, *aha* sensus, *ahma* spiritus, *amsa* humerus, *ara* aquila, *atta* pater, *blinda* cæcus, *bloma* flos, *brunna* puteus, *broþrahan* plur. tant. fratres, *fauragagga* præsul, præsidens, *galga* crux, *garda* stabulum, *gibla* pinaculum, *guma* homo, *gadaila* participator, *gadauka* hospes, *drakma* drachma, *drobna* seditio, *hiuhma* turba, *gahlaiba* socius, *hliuma* auris, auditus, *unhulþa* malignus (spiritus), *hoha* aratrum, *uzeta* præsepe, *galaista* comes, *manleika* imago, *galeika* concorporale, *usliþa* paralyticus, *liuta* hypocrita, *lofa* manus arida, *magula* parvulus, *maimbrana* pergamen, *malma* arena, *mela* modius, *mena* luna, *milhma* populus, *ganauha* sufficientia, *nuta* captor, *nota* puppa, *gajuka* socius, *garazna* vicinus, *sinista* maxime natus, *gasinþa* socius, *skula* debitor, *skuggva* speculum, *smakka* ficus, *snaga* vestis, *sunna* sol, *sparva* passer, *spilla* prædicator, *spyreida* sporta, *gataura* fissura, *vaihsta* angulus, *ga*-

vaurstva cooperator, *veiha* presbyter, *fana* pannus, *fula* plenitudo; et formationes in *-ja : aurtja* hortulanus, *arbja* hæres, *baurgja* civis, *bandja* captivus, *fauragaggja* œconomus, *ingardja* inquilinus, *gauja* accola, *gudja* sacerdos, *vaidedja* malefactor, *afdrugkja*, *veindrugkja* ebriosus, *bihaitja* rixosus, *dulgahaitja* creditor, *haurnja* buccinator, *hlija* tabernaculum, *afetja* estor, *kasja* figulus, *manamaurþrja* homicida, *newundja* proximus, *arbinumja* hæres, *unkja* uncia, *gasinþja* socius, *skattja* nummularius, *skilja* carnifex, *sviglja* tibicen, *timrja* lignarius faber, *vaurstvja* operarius, *vardja* custos, *vilja* voluntas, *faskja* fascia, *fiskja* piscator, *frauja* dominus.

« Annotatio 1.— Incertæ sunt declinationis *maþa* vermis, *skeima* lucerna.

« Annotatio 2.—*Auhsa* bos, et *aba* homo habent in genitivo plur. *auhsne* Luc. XIV, 19 et *abne* Cor. I, XI, 3, 4, in dativo plur. *abnam* Eph. V, 22. Hic quoque *a* syllabæ formativæ rejectum est et consequentem *a* terminationis in dativo plur. servatum, coll. § 88, 8.»

b. Neutrum.

§ 90. Forma radicalis *-an : HAIRTAN.*

	Sing.		Plur.	
Nom.	*hairto*	cor	*hairtona*	corda
Voc.	*hairto*	cor	*hairtona*	corda
Acc.	*hairto*	cor	*hairtona*	corda
Dat.	*hairtin*	cord	*hairtam*	cordibus
Gen.	*hairtins*	cordis	*hairtane*	cordium

Sic declinantur : *augo* oculus, *aldomo* senex, *auso* auris, *barnilo* parvulus, *augadauro* fenestra, *þairko* foramen, *kaurno* frumentum, *qiþlo* sermo, *gajuko* socius, *siglo* sigillum.

« Annotatio.— *Namo* nomen et *vato* aqua, quemadmodum masculina *auhsa* et *aba* (§ 89, annot. 2), *a* syllabæ formativæ in plurali rejiciunt : nom. et acc. *namna* Mc. III, 17; Luc. X, 20; Phil. IV, 3, dat. *vatnam* Mth. VIII, 32; Luc. VIII, 25. »

c. Femininum.

§ 91. *α.* Forma radicalis *-on : TUGGON.*

	Sing.		Plur.	
Nom.	*tuggo*	lingua	*tuggons*	linguæ
Voc.	*tuggo*	lingua	*tuggons*	linguæ
Acc.	*tuggon*	linguam	*tuggons*	linguas
Dat.	*tuggon*	linguæ	*tuggom*	linguis
Gen.	*tuggons*	linguæ	*tuggono*	linguarum

Sic declinantur : *aglo* afflictio, *azgo* cinis, *anno* stipendium, *armaio* eleemosyna, *avo* avita, *bandvo* signum, *brinno* febris, *gatvo* via, *faihugeiro* aviditas, *dauro* porta, *hraivadubo* turtur, *driuso* præcipitium, *qino* mulier, *haiþno* ethnica, *heito* febris, *hnuto* flagellum, *unhulþo* malignus, *þaho* argilla, *þeiwo* tonitru, *inilo* excusatio, *kalbo* juvenca, *klismo* cimbalum, *inkilþo* prægnans, gravida, *broþralubo* charitas proximi, *gamarko* vicinia, *mammo* caro, *gamaitano* concisio, *malo* tinea, *mavilo* puella, *mizdo* merces, *gajuko* similitudo, *uhtvo* mane, *garazno* vicina, *reiro* tremor, *vinþiskauro* pala, *sunno* sol, *stairno* astrum, *stairo* sterilitas, *svaihro* socrus, *trigo* luctus, *vairilo* labium, *vahtvo* custodia, *dauravardo* janitoria, *viko* hebdomas, *vinno* dolor, *vruggo* tendiculum, *fauho* vulpes, *usfarþo* exitus, *fullo* plenitudo, *waþo* spuma ; necnon et formationes cum *-jo* : *arbjo* hæres fem., *brunjo* lorica, *iddaljo* præcipitium, *heþjo* cubile, *iumjo* turba, *kalkjo* pellex, *mitadjo* mensura, *niþjo* germana, *raþjo* numerus, *garunjo* fluxus aquæ, *sakjo* rixa, *snorjo* nurus, *tainjo* cophinus, *gatimrjo* ædificatio, *vaihjo* pugna.

§ 92. *β.* Forma radicalis : *-ein : MANAGEIN.*

	Sing.		Plur.	
Nom.	*managei*	turba	*manageins*	turbæ
Voc.	*managei*	turba	*manageins*	turbæ
Acc.	*managein*	turbam	*manageins*	turbas
Dat.	*managein*	turbæ	*manageim*	turbis
Gen.	*manageins*	turbæ	*manageino*	turbarum

Sic declinantur : *aglaitei* impudicitia, *aiþei* mater, *unagei* intrepiditas, *gaaggvei* coarctatio, *airzei* error, *audagei* beatitudo, *inahei* disciplina, *bairgahei* regio montana, *bairhtei* manifestatio, *baitrei* amaritudo, *barniskei* puerilitas, *baurei*, *baurþei* onus, *balþei* audacia, *usbeisnei* patientia, *bleiþei* mansuetudo, *braidei* latitudo, *gairnei* desiderium, *gaitei* capra, *gaurei* mœstitia, *gabei* divitiæ, *gagudei* pietas, *gastigodei* hospitalitas, *daubei* induratio, *usdaudei* zelus, *filudeisei* astutia, *digrei* abundantia, *diupei* profundum, *undivanei* immortalitas, *drugkanei* ebrietas, *qairrei* dulcedo, mansuetudo, *lausqiþrei* jejunium, *hauhhairtei* superbia, *harduhairtei* duritia cordis, *armahairtei* misericordia, *viljahalþei* beneplacitum, *hauhei* altitudo, profunditas, *handugei* sapientia, *hlutrei* puritas, *hrainei* mundities, *hropei* clamor, *þaurstei* sitis, *þramstei* locusta, *þvairhei* ira, *kilþei* uterus, *niuklahei* pusillanimitas, *laggei* longitudo, *latei* molestia, *anþarleikei* diversitas, *analaugnei* absconditum, *liuhadei* illuminatio, *liutei* dolus, *magaþei* virginitas, *marei* mare, *vajamerei* blasphemia, *mikilei* eminentia, *luggamodei* longanimitas, *mukamodei* mansuetudo, *mundrei* scopus, *naqadei* nuditas, *garaihtei* justitia, *selei* bonum, *unselei* malum, *siukei* morbus, *gaskaidei* divisio, distinctio, *guþaskaunei* divina forma, *usstiurei* luxuria, *unsverei* infamia, *allsverei* simplicitas, *sviknei* castitas, *svinþei* potentia, *filuvaurdei* multiloquium, *vaurstvei* virtus, *unvammei* sinceritas, *balvavesei* iniquitas (κακία Cor. I, v, 8 est in glossario adjiciendum), *varei* astutia, *hindarveisei* dolus, *anaviljei* modestia, *vrekei* persecutio, *veitvodei* testimonium, *ainfalþei* simplicitas, *faurhtei* metus, *usfilmei* stupefactio, *ufarfullei* superabundantia, *gafraþjei* modestia, *frijei* libertas, *frumadei* primatus, *frodei* prudentia, *faihufrikei* avaritia, *wairnei* calvarium.

ANOMALA.

§ 93. Cum anomala, quæ ad varias declinationes spectant, jam suo quæque loco fuerunt subjecta, ea nunc tantum hic remanent, quæ, ad nullam declinationem in particulari accedentia, id præsertim habent irregulare, quod defectiva sint, id est, nonnullis communibus casibus careant, quibus partim casus ad aliam formam radicalem mutuando supplent. Hujusmodi vocabula sunt :

1) *Manna* homo, quod suos casus tum ex radice

MANNA, tum ex radice *MAN* efformat, sequenti modo:

	Sing.		Plur.	
Nom.	*manna*	homo	*mans*, *mannans*	homines
Voc.	*manna*	homo	(*mans*)	homines
Acc.	*mannan*	hominem	*mans*, *mannans*	homines
Dat.	*mann*	homini	*mannam*	hominibus
Gen.	*mans*	hominis	*manne*	hominum

2) Eodem modo *fon*, neutr. ignis, in singulari tantum occurrens, suos casus a radicibus *FONA* et *FUNAN*:

Nom.	*fon*	ignis
Acc.	*fon*	ignem
Dat.	*funin*	igni
Gen.	*funins*	ignis

3) *Fadrein*, quod, licet juxta formam, neutrum sit singulare, in nominativo et accusativo ut masculinum plurale usurpatur, ex. gr.: *þai fadrein* Joan. IX, 20, *þans fadrein* IX, 18. Loco cæterorum casuum regularis plur. *fadreina* (Cor. II, XII, 14) communius adhiberi videtur, ex. gr.: *fadreinam* Col. III, 20; Tim. II, III, 2. Unde quæri potest, utrum *fadrein*, ut in glossario scribitur, proprie indeclinabile, an potius tanquam defectivum habendum sit.

DECLINATIO NOMINUM PROPRIORUM ET PEREGRINORUM.

§ 94. Horum nominum et vocabulorum declinatio peculiare requirit examen. Quamvis enim gothus peregrinam græcorum vocabulorum formam quandoque intactam retinuerit, ea tamen quandoque etiam gothicorum vocabulorum ad instar flectere conatus est: hinc eorum deflexionem ab assueta forma prætermittere nefas. Jam vero juxta gothicas declinationes ordinantur, ut sequitur.

A. VOCALIA DECLINATIO.

1. Radic. vocalis *a*.

a. Masculinum.

α. Forma radicalis *-a*:

Hanc formam sequuntur peregrina vocabula numero plurima, ut: *abjaþar*, *aibair*, *abraham*, *adam*, *bailiam*, *bauaus*, *daveid*, *iakob*, *isak*, *israel*, *iosef*, *kaisar*, *lod*, *moses*, *saulaumon*, *seimon*, *siloam*, *fanuel*, etc., eo tamen discrimine, quod ad nominativum *s* non adjiciant. Idem dicendum est de gothico nomine *viljariþ* in documento neapolitano.

β. Forma radicalis *-ja*:

Laivveis, *lyddomaeis*, (*mailkeis*, Luc. III, 24), *nailofateis*, *praizbytaireis*, *saudaumeis*

b. Femininum.

Eo modo declinantur non pauca nomina et vocabula peregrina, ut *akaja*, *antiaukia*, *asia*, *galatia*, *dalmatia*, *iairusaulyma*, *kileikia*, *lauidja*, *makidona* vel *makidonja*, *paurpura*, *seidona*, *syria*, *trauada*, *tyra*, *filippa*, etc.; quæ tamen in genitivo terminationem *-ais* loco *-os*, recipiunt, ex. gr.: *asiais* Cor. I, XVI, 19, *kileikiais* Gal. I, 21. Regularius *iairusaulymos* apud Luc. II, 38 occurrit. *Synagoge* e contrario, quod alias consonanter flectitur, genitivum *synagogais* apud Luc. VIII, 41 et Joan. IX, 21 habet; dativus autem *lauidja* Tim. II, I, 5 mendum est librarii pro *lauidjai*.

2. Radic. vocalis *i*.

Masculinum.

Eo modo tantum flectuntur nomina gentilitia, ut *saur* Syrus, dat. plur. *saurim* Luc. II, 2, præsertim in plurali: *makidoneis*, *rumoneis*, *seidoneis*, *saudaumeis* (Luc. XVII, 29), *galateis*, *iairusaulymeis*. Nonnulla etiam in nominativo sing. græcam terminationem *es* habent: *israeleites*, *samareites*, *iairusaulymeites*.

3. Radic. vocalis *u*.

Masculinum.

Huc referenda sunt vocabula numero plurima, ut *aggilus*, *aipiskaupus*, *aifaisius*, *akajus*, *alfaius*, *apaustaulus*, *barþaulaumaius*, *gaddarenus*, *gairgaisainus*, *galatius*, *galeilaius*, *zaibaidaius*, *sakkaius*, *haibraius*, *iakobus*, *iaurdanus*, *iudaius*, *kaurinþius*, *nikaudemus*, *paitrus*, *pavlus*, *peilatus*, *saddukaius*, *seimonus*, *teibairius*, *teimauþaius*, *teitus*, *fareisaius*, *filippisius*, etc. Hoc tamen est animadvertendum, quod nominativum plur. in *-eis*, genitivum plur. in *-e* efforment, ex. gr.: *apaustauleis*, *apaustaule*, *iudaieis*, *iudaie*, his tantum exceptis, quæ in singulari in *-ius* desinunt, ut *aifaisius*, *kaurinþius*, *filippisius*, quæque in nominativo plur. eodem hoc modo sonant. Datur etiam nominativus plur. *aggiljus* Mc. XII, 25; Luc. II, 15; Rom. VIII, 38 cum *aggileis* Mc. I. 13. Quædam in nominativo sing. *es* quoque loco *us* accipiunt, ut *praufetes* Mc. VI, 15; XI, 32, *iskariotes* Joan. XII, 4, qua nova terminatione ad supra memorata *israeleites*, *samareites*, *iairusaulymeites* accedunt. Dativus *iohannau* Luc. IX, 9 a *iohannes* pariter efficitur

« Annotatio.— Ad vocalicam declinationem pertinent, licet nulli peculiari formæ subjiciantur, sequentia: *ano*, gen. *anos*; *helei*, gen. *heleis*; *naggai*, gen. *naggais*; *herodes*, dat. *heroda*, gen. *herodes* vel *herodis*; *iohannes*, acc. *iohannen* (*iohanna* Mc. I, 19), dat. *iohanne*, *iohannen* et *iohannau* Luc. IX, 9, gen. *iohannes* vel *iohannis*. Probabiliter *taitrarkes*, *jannes*, *mambres*, *airmogaineis* simili modo sunt flectenda. »

B. CONSONANTICA DECLINATIO.

a. Masculinum.

§ 95. Quæ huc arcessenda sunt *abia*, *aimmeira*, *barakeia*, *helia*, *þymiama*, *kajufa*, *kusa*, *papa*, *resa*, *satana*, etc., plane regulariter declinantur, hoc tantum excepto, quod plura græcorum ad instar in nominativo sing. *s* accipiant, ut *aipafras*, *andraias*, *annas*, *barnabas*, *esaeias*, *zakarias*, *helias*, *þomas*, *iairaimias*, *iudas*, *lukas*, *tobeias*, *satanas*, etc. Sic se habet etiam nomen gothicum *sunjaifriþas*.

Juxta hanc quoque declinationem plurima flectuntur feminina, ut *aiodia*, *beþania*, *gaiainna*, *maria*, *marþa*, *samaria*, *sarra*, et probabiliter alia plura, ut *aivva*, *raibaikka*, *priska*, *susanna*, *saudauma*, etc. Pariter occurrit accusativus plur. *aipistulans* Neh. VI, 17, 19 ab *aipistule*. Ex dativo *herodiadein* (pro *herodiadin*?) Luc. III, 19 et genitivo *herodiadins* Mc. VI, 17, 22 conjicere licet nomi

nativum *herodiada*, cujus tamen loco *herodias* solemnius fuisse videtur, vid. ad Mc. vi, 19.

b. Femininum.

α Forma radicalis *-on* :

Damasko, *eikaunia*, *kaurinpo*, *aifaiso*, *iaireiko*, *psalmo*, *aikklesjo*, *skaurpjo*, *laiktjo*, *kavtsjo*.

β. Forma radicalis *-ein* :

Beþsfagei, *aipiskaupei*, *praizbytairei*. Quædam vocabula, græcam terminationem *e* habentia, hanc juxta declinationem cæteros casus efformant, sic *synagoge*, acc. *synagogein* Luc. vi, 6; vii, 5, dat. *synagogein* Luc. iv, 16, 20; *aipistaule*, acc. *aipistaulein* Rom. xvi, 22, dat. *aipistaulein* Cor. I, v, 9, dat. plur. *aipistaulem* (loco *aipistauleim*) Thess. ii, iii, 17; *paraskaive*, acc. *paraskaivein* Mth. xxvii, 62; *syntyke*, acc. *syntykein* Phil. iv, 2. Simili modo dativi *daikapaulein* Mc. v, 20 et *iairaupaulein* Col. iv, 13 a *daikapaulis*, *iairaupolis* derivantur.

« Annotatio 1.—Alios casus *synagoge* irregulariter efficit : gen. sing. *synagogais* Luc. viii, 41; Joan. ix, 22; dat. plur. *synagogim* Mc. i, 39; Luc. iv, 44.

« Annotatio 2. — Nonnulla masculina, quorum nominativus in *-n* desinit, ut feminina hujus declinationis flectuntur : *symaion*, gen. *symaions* Luc. iii, 30; *aharon*, gen. *aharons* Luc. i, 5; *ammon*, gen. *ammons* Luc. iii, 25; *apaullon* (*apaullo?*), acc. *apaullon*, Cor. I, xvi, 12, dat. *apaullon* iv, 6, gen. *apaullons* i, 12; *addein* (*addei?*), gen. *addeins* Luc. iii, 28; *mailkein* (*mailkei?*) gen. *mailkeins* iii, 28; *nerin*, gen. *nerins* iii, 27. Necnon forsan et *ioanan* et *naiman*.

« Annotatio 3.— Pari modo etiam flectitur *iairusalem* : acc. *iairusalem* Luc. ii, 22, dat. *iairusalem* Mc. xi, 1, gen. *iairusalems* Neh. vii, 2, 3. »

§ 96. In nonnullis tamen casibus græcam declinationem retinuit Gothus :

Sing. nom. huc præter nomina supra citata in *-as*, *-es* et *e* etiam adducenda sunt *magdalene*, *salome*; *praufeteis* (προφῆτις); *herodias*.

Acc. *Iudaian* Luc. ii, 4; Joan. vii, ; *zeloten* Luc. vi, 15, *iskarioten* Mc. iii, 19; Luc. vi, 16, *kananeiten* Mc. iii, 18, *iohannen* Mth. xi, 7,; Mc. v, 37, *paintekusten* Cor. I, xvi, 8, *synagogen* Mc. i, 21 et fortasse etiam quæ supra memoravimus cum *ei* loco *e* (coll. § 30, 3) *aipistaulein*, *paraskaivein*, *synagogein*, *syntykein*; *byssaun* Luc. xvi, 19, *teitaun* Cor. II, ii, 13; viii, 6, *alabalstraun* Luc. vii, 37; *praitoriaun* Mc, xv, 16; Joan. xviii, 28; coll. *kaurbanaun* Mth. xxvii, 6; *seimona* Mc. iii, 18; xv, 21.

Dat. *aivneika* Tim. II, i, 15, *arabia* Gal. iv, 25, *idumaia* Mc. iii, 8, *iudaia* Luc. iii, 1; Cor II, i, 16; *iaurdane* Mc. i, 5, 9, *iohanne* Mth. xi, 4, 11, *mose* Mc. ix, 4, 5, *magdalene* Mc. xvi, 9 (et etiam fortasse *synagogei* Joan. xii, 42 loco *synagoge*); *gazaufilakio* Joan. viii, 20; *faraoni* Rom. ix, 17.

Gen. *Areimaþaias* Mth. xxvii, 57; Mc. xv, 43 *beþanias* Joan. xi, 1, *galeilaias* Mc. i. 9, 28, *iudaias* Mc. x, 1; Luc. i, 5; *itureias* Luc. iii, 1, *kaisarias* Mc. 8, 27; *daikapaulaios* Mc. vii, 31; *synagogeis* Luc. viii, 41 (nisi hic *synagogais* legendum sit).

Plur. nom. *Israelitai* Rom. ix, 4; *kretes* Tit. i, 12; *hairaiseis* Gal. v, 20.

Acc. *aromata* Mc. xvi, 1.

Dat. *lystros* Tim. II, iii, 11 (nisi forsan *lystron* legendum sit, cum *g* alias Gothus, excepto *aþeinels* Thess. I, iii, 1, nusquam urbis nomen ut plurale tantum usurpaverit.

« Annotatio. — Quædam nomina ab hebræo sermone imprimis petita, sunt gothice, sicut et græce, *indeclinabilia*, ex. gr. : *aai*, *abeilem*, *aileisabeþ*, *beþlaihaim*, *gainnesaraiþ*, *iuse*, *kafarnaum*, *nasaraiþ*, *sabbato*, *sion*; necnon et vocabula ab hebraïco vel græco fonte hausta *aiffaþa*, *amen*, *anaþaima*, *kaidron*, *kaurban*, *laigaion*, *manna*, *maran aþa*, *paska*, *raka*, *taleiþa kumei*, *osanna*, etc. »

II. DE ADJECTIVO.

(Coll. Welman, *Das gothische Adjectivum*, Stettin 1835.)

§ 97. In declinatione adjectivi eadem fere ac in declinatione substantivi redeunt consideranda; triplex scilicet primo evolvitur pro triplici generum numero; subdividitur deinde in vocalicam et consonanticam declinationem, et tandem varias subit affectiones, prout ejus radicalis forma una trium vocalium *a*, *i* vel *u* desinit. Id autem animadvertas, quod adjectiva in *i* non tam substantivis simili radice gaudentibus (§ 75 sqq.) quam subtantivis in *a* cum *i* præcedente (§§ 67, 70, 73) respondeant, ita ut forsan meliori jure radicalis forma *-ja* illis attribueretur. Cæterum adjectivo casus sunt et numerus sicut et substantivo. Nunc vero ratione habita terminationum nominativi, sequens generalis tabula exaratur :

		Vocalica declinatio			Consonantica declinatio		
		Masc.	Neutr.	Fem.	Masc.	Neutr.	Fem.
Radicalis forma	*-a* :	*s*	—, *ata*	*a*	*a*	*o*	*o*
—	*-i* (*ja*) :	*is*, *s*, *eis*, *jis*	— *i*, *jata*	—, *i*, *ja*	*ja*	*jo*	*jo*
—	*-u*.	*us*	*u*	*us*	*jo*	*ja*	*jo*

A. VOCALICA DECLINATIO.

§ 98. 1. Radicalis forma *-a* : *GODA*.

Singularis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
Nom.	*gods* bonus	*god, godata* bonum	*goda* bona
Voc.	*gods*	(*god, godata*)	*goda*
Acc.	*godana*	*god, godata*	*goda*
Dat.	*godamma*	*godamma*	*godai*
Gen.	*godis*	*godis*	*godaizos*

Pluralis.

Nom.	*godai* boni	*goda* bona	*godos* bonæ
Voc.	......	.....	.....
Acc.	*godans*	*goda*	*godos*
Dat.	*godaim*	*godaim*	*godaim*
Gen.	*godaize*	*godaize*	*godaizo*

Sic declinantur : *abrs* fortis, *agls* turpis, *inahs* prudens, *unairkns* impius, *framaldrs* ætate provectus, *alls* omnis, *arms* miser, *bairhts* manifestus, *baikrs* amarus, *bauþs* mutus, *biuhts* assuetus, *blinds* cæcus, *braids* latus, *gaurs* tristis, *afguds* impius, *gaguds* pius, *gods* bonus, *-dogs -duanus* [1] *daubs* stupidus, *usdauds* sollicitus, *diups* profundus, *dumbs* mutus, *dvals* fatuus, *gadobs* decorus, *lausquiþrs* jejunus, *hafts* affectus, *haihs* luscus, *-hairts -cors* [2], *ushaists* egenus, *halbs* dimidius, *halks* miser, *halts* claudus, *hauhs* altus, *hauns* humilis, *hanfs* debilis [3], *hulþs* propitius, *hlutrs* purus, *gaþaurbs* modestus, *þaurfts* necessarius, *þarbs* necessarius, *þarihs* impexus, novus, *hauhþuhts*, *mikilþuhts* superbus, *þvairhs* iracundus, *ibns* simplex, *ibuks* retrorsus, *kalds* frigidus, *niuklahs* recens natus, *aljakuns* alienus, etc., *airþakunds* terrestris, etc., *kunþs* notus, etc., *laggs* longus, *samalauds* æqualis, similis, etc., *lasivs* infirmus, *lats* piger, *unleds* pauper, *galeiks* similis, etc., *fralets* manumissus, *liubs* dilectus, *galaubs*, *galubs* pretiosus, etc., *galiugs* mendosus, *liuts* simulator, *uslukns* reclusus, *lustusams* desideratus, *mahts* possibilis, *gamaids* infirmus, impotens, *untilamalsks* protervus, *friaþvamilds* pius, *naqaþs* nudus, *ganohs* sufficiens, *andaneiþs* adversarius, *andanems* acceptus, *juggs* juvenis, *garaids* constitutus, *raihts* rectus, *rauds* ruber, *unmanariggvs* immansuetus, *rums* spatiosus, *gariuds* verecundus, *urrugks* reprobatus, *saþs* saturatus, *unandsoks* impugnabilis, *siuks* ægrotus, *skulds* debitus, *gaskohs* calceatus, *slaihts* planus, *smals* parvus, *snutrs* prudens, *aglaitgastalds* turpe lucrum sectans, *stamms* mutus, *svarts* niger, *svers* honoratus, *svikns* innocuus, *svinþs* fortis, *tils* opportunus, *untals* stultus, *triggvs* fidelis, *unvahs* irreprehensibilis, *anavairþs* futurus, *andvairþs* præsens, *viþravairþs* oppositus, *vairþs* dignus, *vans* deficiens, defectus, *lausavaurds* vaniloquus, etc., *handuvaurhts* manufactus, etc., *gavaurts* radicatus, *vars* sobrius, *veihs* sanctus, *vilvs* rapax, *gavamms* impurus, *unvamms* immaculatus, *invinds* perversus, *unvits* inscius, *fullavits* perfectus, *vulþrs* potior, *vunds* vulneratus, *vods* insanus, *fagrs* utilis, *-falþs* -plex [4], *faurhts* timidus, *gafaurs* dispositus, *unfaurs* garrulus, *þrutsfills* leprosus, *fulls* plenus, *froþs* prudens, *faihufriks* avarus, *gawairbs* jungibilis, etc., *weihts* levis, *unweils* continuus, *weits* albus; *ahmeins* spiritualis, *airþeins* terrenus, *aiveins* æternus, *bariseins* hordeaceus, *gulþeins* aureus, *eisarneins* ferreus, *þaurneins* spineus, *leikeins* corporalis *galaubeins* fidelis, *liuhadeins* lucidus, *muldeins* pulvereus, *pistikeins* pisticus, *riqizeins* tenebrosus, *seiteins* quotidianus, *silubreins* argenteus, *staineins* lapideus, *triveins* ligneus, *filleins* pelliceus; *unaiviska* inconfusibilis, *barnisks* parvulus, *gudisks* divinus, *haiþivisks* sylvestris, *mannisks* humanus, *funisks* igneus; *ansteigs* gratus, *usbeisneigs* longanimis, *gabeigs* dives, *hroþeigs* victor, *þiuþeigs* bonus, *laiseigs* aptus ad docendum, *listeigs* astutus, *mahteigs* potens, *andanemeigs* curans, *uhteigs* otiosus, *sineigs* senex, *gavairþeigs* pacificus, *vaurstveigs* efficax, *gavizneigs* lætus, *audags* beatus, *gredags* famelicus, *unhunslags* non libans, *manags* multus, *modags* iracundus, *vulþags* nobilis; *unbarnahs* filiis orbatus, *stainahs* petrosus, *vainahs* miser, *vaurdahs* litteralis; *handugs* sapiens, *uhtiugs* otiosus; *leitils* parvus, *mikils* magnus, *ubils* malus; *unfairins*, *usfairins* inculpatus, *fulgins* absconditus; *samasaivals* unanimis; *skaþuls* noxius; *ainakls* unicus, derelictus.

« Annotatio 1.—Adjectiva quorum radix in *s* desinit, *s* terminationis in nominativo sing. masc. ad instar substantivorum rejiciunt : *gaqiss* consentiens, *hlas* lætus, *laus* vacuus, *sves* particularis, *ungatass* inordinatus, *usviss* vanus, *hindarveis* dolosus, etc., *unvis* incertus.

« Annotatio 2.— Dubitatur utrum, radice in *v* terminata, hoc post *i* et *a* veniens in *u*, quemadmodum pro substantivis contingit, in nominativo sing. masc. et neutr. convertatur, et *qius*, *faus*, *usskaus*, aut *favs*, *usskavs*, ut ea glossarium exhibet, legenda sint. Immutatum autem *v* syllabæ derivativæ remanet in *lasivs* Cor. II, x, 10.

« Annotatio 3.— *R* autem præcedente, subsistit in nominativo sing. masc. *s* radicale, ex. gr. : *svers*, *vars*, *gaurs*, excepto tamen *anþar* alius

« Annotatio 4. — Vocativus casus nonnisi raro in vocalica forma et in singulari tantum occurrit : masc. *bauþs* Mc. IX, 25, fem. *audahafta* Luc. I, 28; alias consonantica forma potissimum usurpatur.

« Annotatio 5.— Forma nominativi et accusativi s. neutr. in *ata* cum forma apocopata vicissim usurpatur, ex. gr. : nom. *allata* Mth. v, 18, 30, *veihata* Rom. VII, 12, acc. *daubata* Mc. VIII, 17, *mikilata* Mc. XIV, 15, *vairþata* Luc. III, 8, *juggata* Mc. II, 22, *svaleikata* Mth. IX, 8, *hauhata* Luc. IV, 5, cum *all* Mth. VII, 19; Phil. III, 8, *mikil* Mc. IV, 39, 41, *wirþ* Cor. I, XVI, 4, *jugg* Luc. v, 39, *svaleik* Luc. IX, 9, *hauh* Mc. IX, 2.

[1] Ut v. g. *ahtau-dogs* octiduanus, *fidur-dogs* quadriduanus. *Interpr.*

[2] Ut v. g. *arma-hairts* misericors. *Interpr.*

[3] Proprie manum unicam habens. *Interpr.*

[4] Ut v. g. *ainfalþs* simplex, etc. *Interpr.*

§ 99. 2. Forma radicalis -i : *SUTI* mitis, *HRAINI* purus, *NIVI* novus, *VILÞI* silvestris.

a. Masculinum.

Sing.	nom.	*sutis*	*hrains*	*niujis*	*vilþeis*
	acc.	*sutjana*	*hrainjana*	*niujana*	*vilþjana*
	dat.	*sutjamma*	*hrainjamma*	*niujamma*	*vilþjamma*
	gen.	*sutjis*	*hrainjis*	*niujis*	*vilþeis*
Plur.	nom.	*sutjai*	*hrainjai*	*niujai*	*vilþjai*
	acc.	*sutjans*	*hrainjans*	*niujans*	*vilþjans*
	dat.	*sutjaim*	*hrainjaim*	*niujaim*	*vilþjaim*
	gen.	*sutjaize*	*hrainjaize*	*niujaize*	*vilþjaize*

b. Neutrum.

Sing.	nom.	*suti*	*hrain*	(*nivi*), *niujata*	*vilþi*
	acc.	*suti*	*hrain*	(*nivi*), *niujata*	*vilþi*
	dat.	*sutjamma*	*hrainjamma*	*niujamma*	*vilþjamma*
	gen.	*sutjis*	*hrainjis*	*niujis*	(*vilþeis*)
Plur.	nom	*sutja*	*hrainja*	*niuja*	*vilþja*
	acc.	*sutja*	*hrainja*	*niuja*	*vilþja*
	dat.	*sutjaim*	*hrainjaim*	*niujaim*	*vilþjaim*
	gen.	*sutjaize*	*hrainjaize*	*niujaize*	*vilþjaize*

c. Femininum.

Sing.	nom.	(*suti*)	(*hrains*)	*niuja*	(*vilþja*)
	acc.	*sutja*	*hrainja*	*niuja*	(*vilþja*)
	dat.	*sutjai*	*hrainjai*	*niujai*	*vilþjai*
	gen.	*sutjaizos*	*hrainjaizos*	*niujaizos*	*vilþjaizos*
Plur.	nom.	*sutjos*	*hrainjos*	*niujos*	*vilþjos*
	acc.	*sutjos*	*hrainjos*	*niujos*	*vilþjos*
	dat.	*sutjaim*	*hrainjaim*	*niujaim*	*vilþjaim*
	gen.	*sutjaizo*	*hrainjaizo*	*niujaizo*	*vilþjaizo*

In hac declinatione, circa formam nominativi sing. ex qua accusativus et genitivus partim derivant, major versatur difficultas, quippe quæ non satis frequenter appareat, ut tuto de ea lex generalis feratur. Ut ut est, sequentes sint animadversiones :

1) Masculinum :

a) Pristina forma in -*is* fuisse videtur, ex qua tum detractione, tum productione reliqui educuntur casus; jam vero hæc forma non jam amplius occurrit, nisi in *airknis* sanctus et *sutis* mitis Tim. I, III, 3 (*navis* mortuus Rom. VII, 8). Equidem adesse potest in *airzis* falsus, *analaugnis* absconditus, *unnutis* inutilis, *vailameris* laudabilis, etc., sed pro ea etiam *airzeis*, *analaugns*, *unnuts*, *vailamers* adhiberi potuit;

b) I finale deest in *hrains* mundus Mth. VIII, 3, *aljakuns* alienus Rom. XI, 24, *gamains* socius Rom. XI, 17, *gafaurs* modestus Tim. I, III, 2, *andanems* acceptus Luc. IV, 24, *bruks* utilis Tim. II, IV, 11 (*bleiþs* benignus Luc. VI, 36; Tit. I, 8), nec non et ubi vocalis longa vel diphthongus in radice præcedit, ut sunt : *auþs* desertus, *riurs* corrumpibilis, *sels* bonus, *skeirs* manifestus, *voþs* acceptus, *vailamers* laudabilis, *anasiuns* visibilis, *analaugns* absconditus, *andasets* abominabilis, *skauns* pulcher, *ufaiþs* juratus, *bireks* periclitans, *anahaims* domesticus, *afhaims* peregrinus, *sleiþs* sævus, *kaurs* gravis, *unqeþs* ineffabilis, *speds* tardus, *alevs* olivarius, *usgruds* segnis, *reiks* rex, princeps ;

c) *I* vero in *ei* dilatatur in *alþeis* senex Joan. III, 4, *vilþeis* agrestis Rom. XI, 17 ; quod fit etiam præcedentibus duabus consonantibus, quarum prior liquida est, ut *fairneis* senex, *airzeis* falsus, *mildeis* mollis, tener, *ingardeis* inquilinus. Eadem terminatio etiam probabiliter adhibetur, quemadmodum in substantivis, ubi brevis syllaba formativa præcedit, ex. gr.: *framaþeis* alienus, qua de re tamen non exstat argumentum. Denique dubium est, utrum *dauþubleis* vel *dauþublis* mortalis dicendum sit;

d) Radice vocalice finita, vocalem inter et terminationem *j* immittitur, ut in *niujis* novus Cor. I, V, 7, *ubillojis* malefactus, *fullatojis* perfectus; vel, cum vocalis radicalis est *i*, hoc et *i* terminationis in *ei* commiscentur, ut in *freis* liber Cor. I, VII, 21, 22. Sicut *niujis* etiam *undarleijis* infimus spectandum est, modo Eph. III, 8 lectio sit legitima.

e) Necnon quando syllaba radicalis brevis est simul et consonantice finita, idem *j* terminationi præponitur, ut in *sakjis* litigiosus Tim. I, III, 3 (nisi hoc sit substantivum), *warjis* quis Luc. IX, 46 ; sic insuper in *aljis* alius, *grindafraþjis* pusillanimis, *samafraþjis* unanimis, *unkarjis* incurius, *unsibjis* iniquus, *gaviljis* volens, *midjis* medius.

2) Neutrum :

a) Quæ adjectiva in masculino *i* rejiciunt, hoc etiam in neutro communiter expungunt, ex. gr.: *hrain* Mth. VIII, 3, *analaugn* Mc. IV, 22, *unsel* Mth. VI, 23, *audaset* Luc. XVI, 15, *gamain* Rom. XIV, 14, *andanem* Luc. IV, 19, *bruk* Tim. II, II, 21 ; attamen occurrit etiam *vailameri* Phil. IV, 8, unde masculinum *vailameris* concludi potest. *Anasiuns* Skeir. II, d ex

novis Castillionæi investigationibus falsa est lectio in *anasiun* convertenda;

b) Quæ in masculino in *eis* desinunt, neutrum in *i* formant, ut *vilþi* Mc. I, 6, h. l.;

c) Quæ tandem radicalem syllabam brevem vel vocalice finitam habent, non nisi plena forma *-jata* probabiliter gaudent, ut *niujata* Mth. IX, 17.

3) Femininum:

a) Quæ in masculino et neutro *i* rejiciunt, femininum in exemplis saltem præsentibus masculino conveniens habent: *sels* Cor. I, XIII, 4, *skeirs* Skeir. IV, b, *bruks* Tim. I, IV, 8; Skeir. IV, b. Forma *voþi* Cor. II, II, 15, ad instar substantivorum efformata, unica est et forsan librarii negligentia orta; ut ut est, masculinum *voþis* supponendum est, ad quod fem. *voþi* eodem modo refertur, atque neutrum *vailameri* ad *vailameris*. Quoad *navis* Rom. VII, 8, irregulariter constructum esse quemadmodum eodem loco *nimands* (pro *nimandei*) constat;

b) Alia hujus declinationis adjectiva terminationem *-ja* probabiliter habuerunt, quod tamen pro solis *niuja* Joan. XIII, 34, (acc.) *gavilja* Cor. I, VII, 12 et *frija* Rom. VII, 3 certum est.

« Annotatio.— Nonnullorum vocabulorum declinatio indeterminatur, ut *airknis* Tim. I, III, 3, *unairknai* Tim. II, III, 2; *unmildjai* Tim. II, III, 3, *friaþvamildai* Rom. XII, 10. »

§ 100. 3. Forma radicalis *-u*: *HARDU* durus.

Occurrit tantum in nominativo sing. masc., fem et neutr. et in accusativo sing. neutr., cæteris casibus ex forma radicali *i* formatis, sic:

Singularis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
Nom.	*hardus*	*hardu, hardjata*	*hardus*
Acc.	*hardjana*	*hardu, hardjata*	*hardja*
Dat.	*hardjamma*	*hardjamma*	*hardjai*
Gen.	*hardjis*	*hardjis*	*hardjaizos*
		Pluralis.	
Nom.	*hardjai*	*hardja*	*hardjos*
Acc.	*hardjans*	*hardja*	*hardjos*
Dat.	*hardjaim*	*hardjaim*	*hardjaim*
Gen.	*hardjaize*	*hardjaize*	*hardjaizo*

Sic declinantur: *aggvus* arctus, *aglus* difficilis, *laushandus* vacuus, *hnasqus* delicatus, *þlaqus* tener, *qairrus* mansuetus, *manvus* paratus, *tulgus* stabilis, *filufaihus* multivarius, *þaursus* aridus.

B. CONSONANTICA DECLINATIO.

101. Forma radicalis *-a*:

Singularis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
Nom.	*goda*	*godo*	*godo*
Voc.	*goda*	*godo*	*godo*
Acc.	*godan*	*godo*	*godon*
Dat.	*godin*	*godin*	*godon*
Gen.	*godins*	*godins*	*godons*
		Pluralis.	
Nom.	*godans*	*godona*	*godons*
Voc.	*godans*	*godona*	*godons*
Acc.	*godans*	*godona*	*godons*
Dat.	*godam*	*godam*	*godom*
Gen.	*godane*	*godane*	*godono*

Eo modo declinantur adjectiva, quorum radicalis forma *i-* vel *-u* habet, addito tamen, quod *j* terminationi præponatur, ex. gr.: *niuja*, *niujo*, *niujo*; *hardja*, *hardjo*, *hardjo*.

Plurima adjectiva in consonantica tantum forma occurrunt, ex. gr.: *usfairina*, *unfairina* inculpatus, *usvena* sperans, *usfilma* perterritus, *ushaista* pauper, *alaþarba* indigens, inops, *unvita* inscius, *fullavita* perfectus, *ingardja* inquilinus, *usgrudja* segnis, *unkarja* incurius, *svultavairþja* morti proximus, moribundus.

« Annotatio.—Ab *ainaha* unicus, femininum *ainoho* irregulariter efformatur. »

ADJECTIVORUM GRADUS INTENSIVI.

§ 102. Quomodo adjectivorum efficiantur gradus intensivi, ubi de vocabulorum formatione quæstio erit, explanabitur (vid. § 151), eorum nunc declinatio nobis est tantum exponenda.

1) *Comparativus* semper consonantice flexus, in masculino et neutro ad instar adjectivorum primæ declinationis, in feminino autem cum terminatione *ei*, ut substantiva *managei*, etc., juxta sequens paradigma declinatur:

Singularis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
Nom.	*managiza*	*managizo*	*managizei*
Acc.	*managizan*	*managizo*	*managizein*
Dat.	*managizin*	*managizin*	*managizein*
Gen.	*managizins*	*managizins*	*managizeins*
		Pluralis.	
Nom.	*managizans*	*managizona*	*managizeins*
Acc.	*managizans*	*managizona*	*managizeins*
Dat.	*managizam*	*managizam*	*managizeim*
Gen.	*managizane*	*managizane*	*managizeino*

Veteres comparativi (§ 151) in *-uma*, ut *auhuma* altior, *aftuma* ultimus (*hinduma* postremus), *hleiduma* lævus, *iftuma* sequens, *innuma* intimus (*speduma* ultimus), *fruma* prior, primus, consonanticam tantum formam habent et femininum cum terminatione *ei* pariter efformant, sic ex. gr.: *fruma*, neutr. *frumo*, fem. *frumei*, etc.

2) *Superlativus*, qui terminationem *-ist* habet, sive vocalice, sive consonantice flecti potest et ad normam adjectivorum primæ declinationis omnino declinatur.

PARTICIPIORUM DECLINATIO.

§ 103. Ad adjectiva quidem habita forma referuntur participia; cum autem in declinatione quædam præseferunt particularia, eorum hic meminisse necessum est.

Jam vero participium duplex, activum scilicet et passivum.; passivum autem duabus gaudet formis, prout ad verbum prioris vel duarum posteriorum conjugationum pertinet. Participium act., si nominativum et vocativum sing. masc. excipias, consonan-

tice tantum, participium autem pass. tam vocalice quam consonantice declinatum occurrit. Animadverso insuper, quod participium act. addita terminatione *ei*, ad instar comparativorum (§ 102, 1) femininum efformet.

1. PARTICIPIUM ACTIVUM.

Singularis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
Nom.	*gibands, gibanda*	*gibando*	*gibaudei*
Voc.	*gibands*	*gibando*	*gibandei*
Acc.	*gibandan*	*gibando*	*gibandein*
Dat.	*gibandin*	*gibandin*	*gibandein*
Gen.	*gibandins*	*gibandins*	*gibandeins*

Pluralis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
Nom.	*gibandans*	*gibandona*	*gibandeins*
Voc.	*gibandans*	*gibandona*	*gibandeins*
Acc.	*gibandans*	*gibandona*	*gibandeins*
Dat.	*gibandam*	*gibandam*	*gibandeim*
Gen.	*gibandane*	*gibandane*	*gibandeino*

2. PARTICIPIUM PASSIVUM.

a. CONJUGATIO PRIOR.

aa. Vocalica :

Masc.	Neutr.	Fem.
gibans	*giban*	*gibana*

bb. Consonantica :

Masc.	Neutr.	Fem.
gibana	*gibano*	*gibano*

b. CONJUGATIO POSTERIOR.

aa. Vocalica :

Masc.	Neutr.	Fem.
sokiþs	*sokiþ*	*sokida*

bb. Consonantica :

Masc.	Neutr.	Fem.
sokida	*sokida*	*sokido*

quæ more adjectivorum omnino flectuntur.

III. DE NUMERALI.

a. CARDINALIA.

§ 104. Tres priores cardinales numeri prorsus sunt declinabiles, cæteri autem ad 19 in genitivo tantum, vel ubi substantive usurpantur, in dativo flectuntur. E decadibus 20 ad 60 omnes suos casus habent, reliquæ vero indeclinabiles remanent, hecatontadibus et chiliadibus iterum flectendis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
1	*ains*	*ain, ainata*	*aina*

ut adjectiva regulariter declinatur, unde etiam in plurali occurrit significans unicus Luc. vi, 4.

		Masc.	Neutr.	Fem.
2	Nom.	*tvai*	*tva*	*tvos*
	Acc.	*tvans*	*tva*	*tvos*
	Dat.	*tvaim*	*tvaim*	*tvaim*
	Gen.	*tvaddje*	(*tvaddje*)	(*tvaddjo*)
3	Nom.	(*þreis*)	*þrija*	(*þreis, þrijos*)
	Acc.	*þrins*	*þrija*	*þrins* Luc. ix, 33.
	Dat.	*þrim*	*þrim*	
	Gen.	*þrije*	*þrije*	(*þrijo*)

4 Nom. acc. *fidvor*, dat. *fidvorim* Mc. ii, 3.
5 *fimf*.
6 *saihs*.
7 *sibun*.
8 *ahtau*.
9 Nom. acc. *niun*, gen. *niune* Luc. xv, 7.
10 *taihun*.
11 Nom. acc. *ainlif*, dat. *ainlibim* Cor. I, xv, 5.
12 Nom. acc. *tvalif*, *tvalib*, dat. *tvalibim* Mc. iv, 10; xi, 11, gen. *tvalibe* Mc. v, 42; Luc. viii, 42; Joan. vi, 71.
13 (*þrijataihun*).
14 *fidvortaihun*.
15 Nom. acc. *fimftaihun*, dat. *fimftaihunim* Joan. xi, 18.
20 *tvaitigjus*, dat. *tvaimtigum* Luc. xiv, 31.
30 (*þreistigjus*), acc. *þrinstiguns* Mth. xxvii, 3, gen. *þrijetigive* Luc. iii, 23.
40 *fidvortigjus*, acc. *fidvortiguns* Mc. i, 13; Luc. iv, 2; Cor. II, xi, 24.
50 *fimftigjus*, acc. *fimftiguns* Luc. vii, 41; ix, 14 Joan. viii, 57 (*fimtiguns* Luc. xvi, 6).
60 *saihstigjus*, dat. *saihstigum* Tim. I, v, 9.
70 *sibuntehund* Luc. x, 17, acc. *sibuntehund* Luc x, 1.
80 *ahtautehund*.
90 *niuntehund* Esdr. ii, 16, acc. *niuntehund* Luc xv, 4, gen. *niuntehundis* Luc. xv, 7.
100 *taihuntaihund* (*taihuntehund*).
200 *tvahunda*, dat. *tvaimhundam* Joan. vi, 7.
300 *þrijahunda*.
500 *fimfhunda*, dat. *fimfhundam* (*fifhundam*) Cor. I, xv, 6.
900 *niumhunda*.
1000 *þusundi*, femininum est et semel (Esdr. ii, 15) neutrum.
2000 *tvos þusundjos* Mc. v, 13 et *tva þusundja* Esdr. ii, 15.
3000 ·*g*· *þusundjos* Esdr. ii, 35
4000 *fidvor þusundjos* Mc. viii, 9, dat. *fidvor þusundjom* Mc. viii, 20.
5000 *fimf þusundjos* Luc. ix, 14; Joan. vi, 10, acc. *fimf þusundjos* Skeir. VII, b, dat. *fimf þusundjom* Mc. viii, 19.
10000 *taihun þusundjos*, dat. *taihun þusundjom* Luc. xiv, 31.
20000 *tvaitigjus þusundjo* Luc. xiv, 31.

«Annotatio.—Pro bino numero datur insuper determinatum *bai* uterque, ambo, cujus sequentes occurrunt formæ : Masc. nom. *bai* Luc. vi, 39; Eph. ii, 14, acc. *bans* Eph. ii, 16, dat. *baim* Luc. vii, 42; neutr. nom. *ba* Luc. i, 6, 7, acc. *ba* Luc. v, 7. Ejus æquivalens *bajoþs* reperitur tantum in nom. Luc. v, 38; Eph. ii, 18, dat. *bajoþum* Mth. ix, 17; Skeir. II, d; III, a.»

b. ORDINALIA.

§ 105. Ordinales numeri consonantice declinantur, excepto secundo *anþar*, neutr. *anþar*, fem. *anþara*. E cæteris occurrunt tantum : primus *fruma*, neutr. *frumo*, fem. *frumei* (vid. § 102, 2), cujus venit etiam superlativus *frumists*, sive vocalice, sive consonantice

ad instar aliorum superlativorum declinatus; tertius *þridja*, sextus *saihsta*, octavus *ahtuda*, nonus *niunda*, decimus *taihunda*, quintus decimus *fimftataihunda*. Quartus autem *fidurta*, quintus *fimfta*, septimus *sibunda*, etc., probabiliter esset.

c. DISTRIBUTIVA.

Tveihnai binus, vocalice declinatur. De cæteris distributivis deest argumentum.

d. MULTIPLICATIVA.

Multiplicativa *ainfalþs* simplex, *fidurfalþs* quatruplex, etc., aliorum adjectivorum ad instar flectuntur; de eorum formatione vid. § 168.

e. ITERATIVA.

De expressis iterativis *ainamma* semel, *tvaim sinþam* bis, etc., vid. Syntaxim.

IV. DE PRONOMINE.

A. PRONOMINA PERSONALIA.

§ 106. Pronomina personalia nullius sunt generis, excepta tertia persona, cui cum reflexivo sine genere etiam aliud cum genere conceditur. Nec non et pro personali pronomine præter singularem et pluralem numerum datur dualis, qui in substantivis et adjectivis exsolevit.

aa. PRONOMEN SINE GENERE.

	1 persona.	2 persona.	reflexivum.
	Singularis.		
Nom.	*ik*	*þu*	—
Voc.	—	*þu*	—
Acc.	*mik*	*þuk*	*sik*
Dat.	*mis*	*þus*	*sis*
Gen.	*meina*	*þeina*	*seina*
	Dualis.		
Nom.	*vit*	(*jut*)	—
Acc.	*ugkis*	*igqis*	—
Dat.	*ugkis*	*igqis*	—
Gen.	*ugkara*)	*igqara*	—
	Pluralis.		
Nom	*veis*	*jus*	—
Voc.	—	*jus*	—
Acc.	*uns*, *unsis*	*izvis*	—
Dat.	*unsis*, *uns*	*izvis*	—
Gen.	*unsara*	*izvara*	—

« Annotatio 1. — Loco *ugkis* occurrit etiam forma apocopata *ugk* Eph. vi, 22, nisi, quod est probabilissimum, propter *ist* sequens similitudine deceptus, librarius *is* illud omiserit.

« Annotatio 2.—Quod loco *ugkis*, *igqis* etiam *uggkis*, *iggqis* scriptum sit, vid. § 40, 5; de lectione autem *inqis* Luc. xix, 31, vid. etiam ibid. annot

« Annotatio 3. — Formæ reflexivi non ad singularem tantum, sed etiam ad dualem et pluralem numerum inserviunt.

« Annotatio 4.— Diversæ formæ *uns* et *unsis* in eo inter se discrepare videntur, quod *unsis* primitiva forma sit pro duplici casu inserviens, deinde in *uns* detracta, et potissimum sub ea specie in accusativo usurpata, sive quia hic casus etiam in substantivis et adjectivis dativo brevior est, sive pro alia ratione. »

bb. PRONOMEN CUM GENERE.

	Masc	Neutr.	Fem.
	Singularis.		
Nom.	*is* is	*ita* id	*si* ea
Acc.	*ina*	*ita*]	*ija*
Dat.	*imma*	*imma*	*izai*
Gen.	*is*	*is*	*izos*
	Pluralis.		
Nom	*eis*	*ija*	(*ijos*)
Acc.	*ins*	(*ija*)	*ijos*
Dat.	*im*	*im*	*im*
Gen.	*ize*	(*ize*)	*izo*

B. POSSESSIVA.

§ 107. Suam formam possessiva a genitivo personalium pronominum mutuantur (§ 152), et sicut adjectiva, licet vocalice tantum, declinantur.

1. PERSONA.

		Masc.	Neutr.	Fem.
		Singularis.		
Sing.	nom.	*meins*	*mein*, *meinata*	*meina*
	voc.	*meins*	*mein*	*meina*
	acc.	*meinana*	*mein*, *meinata*	*meina*
	dat.	*meinamma*	*meinamma*	*meinai*
	gen.	*meinis*	*meinis*	*meinaizos*
Plur.	nom.	*meinai*	*meina*	*meinos*
	voc.	*meinai*	*meina*	*meinos*
	acc.	*meinans*	*meina*	*meinos*
	dat.	*meinaim*	*meinaim*	*meinaim*
	gen.	*meinaize*	*meinaize*	*meinaizo*

Dualis.

Nusquam occurrit: *ugkar*, *ugkar*, *ugkara* sonaret.

Pluralis.

Sing.	nom.	*unsar*	*unsar*	*unsara*
	voc.	*unsar*	*unsar*	*unsara*
	acc.	*unsarana*	*unsar*	*unsara*
	dat.	*unsaramma*	*unsaramma*	*unsarai*
	gen.	*unsaris*	*unsaris*	*unsaraizos*
Plur.	nom.	*unsarai*	*unsara*	*unsaros*
	voc.	*unsarai*	*unsara*	*unsaros*
	acc.	*unsarans*	*unsara*	*unsaros*
	dat.	*unsaraim*	*unsaraim*	*unsaraim*
	gen.	*unsaraize*	*unsaraize*	*unsaraizo*

2. PERSONA.

		Masc.	Neutr.	Fem.
		Singularis.		
Sing.	nom.	*þeins*	*þein*, *þeinata*	*þeina*
	acc.	*þeinana*	*þein*, *þeinata*	*þeina*
	dat.	*þeinamma*	*þeinamma*	*þeinai*
	gen.	*þeinis*	*þeinis*	*þeinaizos*
Plur.	nom.	*þeinai*	*þeina*	*þeinos*
	acc.	*þeinans*	*þeina*	*þeinos*
	dat.	*þeinaim*	*þeinaim*	*þeinaim*
	gen.	*þeinaze*	*þeinaize*	*þeinaizo*

Dualis.

Sing. nom.	*igqar*	*igqar*	*igqara*

Occurrit tantum in dativo sing. fem. *igqarai* Mth. IX, 29.

Pluralis.

Sing. nom.	*izvar*	*izvar*	*izvara*
acc.	*izvarana*	*izvar*	*izvara*
dat.	*izvaramma*	*izvaramma*	*izvarai*
gen.	*izvaris*	*izvaris*	*izvaraizos*
Plur. nom.	*izvarai*	*izvara*	*izvaros*
acc.	*izvarans*	*izvara*	*izvaros*
dat.	*izvaraim*	*izvaraim*	*izvaraim*
gen.	*izvaraize*	*izvaraize*	*izvaraizo*

3. PERSONA.

Sing. nom.	deest.		
acc.	*seinana*	*sein, seinata*	*seina*
dat.	*seinamma*	*seinamma*	*seinai*
gen.	*seinis*	*seinis*	*seinaizos*
Plur. nom.	deest.		
acc.	*seinans*	*seina*	*seinos*
dat.	*seinaim*	*seinaim*	*seinaim*
gen.	*seinaize*	*seinaize*	*seinaizo*

« Annotatio 1. — Loco nominativi pronominis possessivi 3 pers. genitivus pronominis personalis usurpatur, vid. Syntaxim.

« Annotatio 2. — Ab *unsar, izvar* (et probabiliter etiam ab *ugkar, igqar*) plena forma neutri (*unsarata*, etc.) nusquam reperitur. »

C. DEMONSTRATIVA.

§ 108. Demonstrativa sunt *sa* ὁ, *sah* hic, *jains* ille, *his* is, *sama* idem, *silba* ipse.

α. *sa* ὁ.

Singularis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
Nom.	*sa*	*þata*	*sa*
Acc.	*þana*	*þata*	*þo*
Dat.	*þamma*	*þamma*	*þizai*
Gen.	*þis*	*þis*	*þizos*

Pluralis.

Nom.	*þai*	*þo*	*þos*
Acc.	*þans*	*þo*	*þos*
Dat.	*þaim*	*þaim*	*þaim*
Gen.	*þize*	*þize*	*þizo*

« Annotatio 1. — Neutrum *þata* ante *ist* vocalem finalem communiter rejicit : *þat-ist* Mc. VII, 2; Joan. VI, 29; Rom. VII, 18; IX, 8, 9; X, 6, 8; Cor. I, IX, 3; Philem. 12.

« Annotatio 2. — Hujus pronominis datur insuper forma instrumentalis *þe*, quæ tantummodo ante comparativum (Skeir. IV, d) et tanquam pars particularum *duþe* et *biþe* occurrit. »

β. *sah* hic.

Hoc pronomen ex præcedenti, addito *uh* enclitico, derivat, sequentique modo declinatur :

Singularis.

	Masc	Neutr.	Fem.
Nom.	*sah*	*þatuh*	*soh*
Acc.	*þanuh*	*þatuh*	*þoh*
Dat.	*þammuh*	*þammuh*	*þizaih*
Gen.	*þizuh*	*þizuh*	*þizozuh*

Pluralis.

Nom.	*þaih*	*þoh*	*þozuh*
Acc.	*þanzuh*	*þoh*	*þozuh*
Dat.	*þaimuh*	*þaimuh*	*þaimuh*
Gen.	*þizeh*	*þizeh*	*þizoh*

γ. *jains* ille.

Ut adjectivum, licet in vocalica tantum declinatione, regulariter flectitur.

δ. *his* is.

Hoc pronomen ad demonstrandum tempus tantummodo usurpatur in sing. acc. masc. (*hina*) et neutr. (*hita*) et dat. masc. (*himma*).

ε. *sama* idem.

ζ. *silba* ipse.

Utrumque pronomen adjectivorum ad instar consonantice declinatur.

D. RELATIVUM.

§ 109. Relativum ex particulis *izei* et *ei* efformatur, quarum prior post substantiva vel demonstrativa absolute ponitur, posterior vero tanquam enclitica ad pronomina personalia (*ikei* Cor. I, XV, 9; II, X, 1; Tim. I, I, 15; *þuei* Rom. XIV, 4; *þuzei* Mc. I, 11; Luc. III, 22; *þukei* Mc. I, 11 marg., *juzei* Luc. XVI, 15; Cor. II, VIII, 10; Gal. V, 4; Eph. II, 13, 17; Thess. I, II, 13, *izvizei* Gal. III, 1) et ad demonstrativum appenditur; porro relativum sequenti modo declines :

Singularis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
Nom.	*saei*	*þatei*	*soei, sei*
Acc.	*þanei*	*þatei*	*þoei*
Dat.	*þammei*	*þammei*	*þizaiei*
Gen.	*þizei*	*þizei*	*þizozei*

Pluralis.

Nom.	*þaiei*	*þoei*	*þozei*
Acc.	*þanzei*	*þoei*	*þozei*
Dat.	*þaimei*	*þaimei*	*þaimei*
Gen.	*þizeei*	*þizeei*	*þizoei*

« Annotatio.—Pro nominativo sing. fem. forma *sei* communior occurrit, legitur tamen *soei* apud Luc. VIII, 43; Joan. XI, 2; Cor. I, VII, 13; Tim. I, V, 5. »

E. INTERROGATIVA.

§ 110. α. *was* quis?

Singularis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
Nom.	*was*	*wa*	*wo*
Acc.	*wana*	*wa*	*wo*
Dat.	*wamma*	*wamma*	*wizai*
Gen.	*wis*	*wis*	(*wizos*)

Pluralis.

Nom.	(*wai*)	(*wo*)	(*wos*)
Acc.	(*wans*)	(*wo*)	(*wos*)
Dat.	(*waim*)	(*waim*)	(*waim*)
Gen.	(*wize*)	(*wize*)	(*wizo*)

« Annotatio 1.—Hujus pronominis adest forma instrumentalis *we* apud Mth. V, 47: VI, 25, 31; Mc. IV, 30; IX, 50; Luc. VII, 31, etc.

« Annotatio 2.—Formæ plurales equidem non occurrunt, sed ex indefinito *wasuh* partim suppleri pos-

sunt; accusativus fem. *waitos* Thess. I, IV, 2 in *war-jos* pariter est emendandus. »

β. *waþar* uter?

Occurrit tantum in nominativo sing. masc. et neutr. et sicut *unsar* declinandum esset, uti ex compositis *waþaruh*, *ainwaþaruh* concluditur.

γ. *warjis* quisnam?

Warjis, neutr. *warjata*, fem. *warja* (Mc. XII, 28) ad normam *niujis* (§ 99) omnino flectitur, ex. gr.: masc. sing. acc. *warjana* Joan. XIII, 22, dat. *war-jamma* Mc. XII, 23, gen. *warjis* Luc. XX, 33; plur. nom. *warjai* Joan. VI, 64, acc. *warjans* Joan. XIII, 18; neutr. sing. gen. *warjis* Joan. X, 32.

F. INDEFINITA.

§ 111. α. *sums* quidam.

Regulariter flectitur: neutr. *sum*, *sumata*, fem. *suma*, etc.

β. *ainshun* ullus, aliquis.

Singularis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
Nom.	*ainshun*	*ainhun*	*ainohun*
Acc.	*ainnohun*	*ainhun*	*ainohun*
Dat.	*ainummehun*	*ainummehun*	*ainaihun*
Gen.	*ainishun*	*ainishun*	(*ainaizoshun*)

Pluralis.

Deest.

γ. *washun* quispiam.

Non occurrit nisi in nominativo sing. masc.

δ. *alls* omnis, totus.

Ut adjectivum regulariter flectitur.

ε. *wasuh* quilibet, quicumque.

Singularis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
Nom.	*wasuh*	*wah*	*woh*
Acc.	*wanoh*	*wah*	*woh*
Dat.	*wammeh*	*wammeh*	(*wizaih*)
Gen.	*wizuh*	*wizuh*	(*wizozuh*)

In plurali numero reperitur tantum accusativus masc. *wanzuh* Mc. VI, 7; Luc. X, 1.

Eodem modo declinatur significatione æquivalens *þiswasuh*.

ζ. *waþaruh* utervis.

Occurrit tantum in dativo sing. masc. *waþarammeh* Skeir. V, d.

Eodem modo flectitur *ainwaþaruh* eamdem habens significationem.

η. *warjizuh* quisque.

Singularis.

	Masc.	Neutr.	Fem.
Nom.	*warjizuh*	*warjatoh*	*warjoh*
Acc.	*warjanoh*	*warjatoh*	*warjoh*
Dat.	*warjammeh*	*warjammeh*	(*warjaih*)
Gen.	*warjizuh*	*warjizuh*	(*warjaizozuh*)

Pluralis.

Deest.

Sic declinatur *ainwarjizuh* unusquisque.

G. CORRELATIVA.

§ 112. Correlativa sunt *wileiks* qualis, *svaleiks* talis, *welauds* quam, quantum, *svalauds* tam, tantum, quæ sicut adjectiva regulariter flectuntur.

B.

DE CONJUGATIONE.

(Vid. Gräfe de forti et debili conjugatione in Petropolitano (*St-Petersbourg*) *Bulletin scientifique*, 1837, n° 15.)

§ 113. In conjugatione persona, numerus, modus, tempus et genus sunt examinanda.

Persona et *numerus* triplex; nam præter singularem et pluralem verbo est insuper dualis, cui tamen tertia persona non subjicitur (vid. § 187, 2). Personarum terminationes in præsenti sequentes primitus fuisse videntur: Sing. 1 *a*, 2 *is*, 3 *iþ*; Dual. 1 *os*, 2 *ats*; Plur. 1 *am*, 2 *iþ*, 3 *and*.

Eæ adhuc in priori (primitiva) conjugatione occurrunt, varias mutationes ex præcedenti radicis vocali in posteriori passæ (§ 127). Præteritum per absonantiam vel duplicationem primitus formatum, nullam habet personalem terminationem in 1 et 3 personis sing.; in 2 vero sing. *t*, in dual. 1 *u*, 2 *uts*, in plur. tandem 1 *um*, 2 *uþ*, 3 *un* affiguntur. Jam vero supra (§ 32, 4 a) monuimus, quod *i* 2 et 3 personarum sing. et 2 personæ plur. ex *a* fuerit debilitatum.

Modus in verbo triplex: indicativus scilicet, conjunctivus (subjunctivus) et imperativus; quibus adjicias ut formas nominales infinitivum et participium, hoc ultimo pro sua forma et significatione inter adjectiva remittendo (§ 103)

Tempora vero tantum sunt duo: præsens nempe et præteritum. Utrum in *bairaiþ* Gal. V, 10, *swignjaiþ* Col. III, 15 et *tiuhaiþ* Thess. I, IV, 14 peculiaris conjunctivi recentior forma lateat, dubium est, de qua vid. § 182, annot. 7 et § 186, annot. 4.

Genus tandem verborum triplex est: activum, passivum et medium, neque passivum est completum, neque medium occurrens nisi in nonnullis fragmentis.

§ 114. Discrepante significatione, discrepat formandi ratio; porro tres dantur conjugationes: fortis scilicet, debilis et mixta, ex. gr.: *vakan*, *vakjan*, *vaknan* — *ganahan*, *ganohjan*, *ganohnan* — *þairsan*, *þaursjan*, *þaursnan*. Jam vero forma radicalis primæ seu fortis conjugationis per consonantem, secundæ vero seu debilis conjugationis per vocalem, tertiæ tandem seu mixtæ per litteram *n* ad formativam pertinentem desinunt.

Primæ conjugationis verba intransitivam significationem plerumque habent, in secundam vero transeuntia fiunt transitiva, ex. gr.: *sitan* sedere, *satjan* ponere, *ligan* jacere, *lagjan* jacere, *vindan* volvi, *vandjan* volvere, vertere, *sigqan*, (*siggqan*) mergi, *sagqjan* mergere, *brinnan* uri, *branjan* urere, *nisan* sanari, *nasjan* sanare, *hneivan* declinare, *hnaivjan* humiliare, *reisan* sur

gere, *raisjan* excitare, *driusan* cadere, *drausjan* jacere. *Urrinnan* exire, *urranjan* oriri facere. In tertia vero conjugatione transitivæ vel activæ primæ et secundæ conjugationum significationes evadunt neutræ passivitatemque sapiunt, ex. gr. : *bindan* ligare, *bundnan* ligari, *giutan* fundere, *gutnan* fluere, *dishniupan* disrumpere, *dishnaupnan* disrumpi, *þairsan* siccare, *þaursnan* arere, *fraliusan* perdere, *fralusnan* perire, *lukan* claudere, *luknan* recludi, *disskreitan* scindere, *disskritnan* scindi, *gatairan* destruere, *gataurnan* destrui, *skaidan* separare, *skaidnan* separari, *aukan* augere, *auknan* crescere, *blindjan* cæcare, *blindnan* cæcari, *gabigjan* locupletare, *gabignan* locupletem esse, *dauþjan* occidere, *dauþnan* mori, *drobjan* turbare, *drobnan* terrere, *fraqistjan* perdere, *fraqistnan* perdi, *gaqiujan* vivificare, *gaqiunan* vivificari, *gahaftjan* ligare, *gahaftnan* ligari, adhærere, *hailjan* sanare, *hailnan* sanari, *ufarhafjan* extollere, *ufarhafnan* extolli, superbire, *þlahsjan* terrere, *þlahsnan* turbari, *mikiljan* magnificare, *mikilnan* gloriari, *afslauþjan* terrere, *afslauþnan* terreri, *svinþjan* corroborare, *svinþnan* corroborari, *gagavairþjan* reconciliare, *gagavairþnan* reconciliari, *veihan* sanctificare, *veihnan* sanctificari, *fulljan* replere, *fullnan* repleri.

§ 115. Tres conjugationes in formando præterito præsertim discrepant, quippe cum hoc in prima per absonantiam et duplicationem, in secunda et tertia per propriam terminationem ad radicem verbi affixam et ex forti verbo absolute existenti adhuc dignoscendam (§ 127) efficiatur. Secunda vero et tertia conjugationes in eo inter se discriminantur, quod præsens in secunda debiliter, id est per vocalem terminatione præpositam, in tertia vero, fortiter, ut in prima, id est, per terminationem radici verbi consonantice finitæ immediate præfixam, formetur. Nec non in imperativo eadem adest discrepantia, cum in prima et tertia conjugationibus consonantice, in secunda vero vocalice desinat.

Ex gravi influxu, quem in totam gothicam linguam absonantia exercet, hoc concludendum est, quod conjugatio absonans, id est, prima, antiquissima sit et longe primitiva. Cum absonantia etiam geminatio a primævis temporibus viguisse videtur, quæ vero, ubi absonantia ad discriminanda tempora sufficit, exsolere potuit, atque non nisi exceptione, in lingua, uti nunc apparet, cum absonantia simul usurpari. Serius autem, permittente sermonis indole, partim ex nominalibus radicibus, partim, auxiliante absonantia, ex verbis primæ conjugationis, secunda et tertia primam originem habuerunt.

§ 116. Sequitur tabula generalis formas conjugationis sub uno intuitu exhibens.

I. ACTIVUM.

a. Indicativus.

		Præsens.	Præteritum forte.	Præteritum debile.
Sing.	1	*-a (o)*	—	*-da*
	2	*-s*	*-t*	*-des*
	3	*-þ*	—	*-da*
Dual.	1	*-os*	*-u*	*-dedu*
	2	*-ts*	*-uts*	*-deduts*
Plur.	1	*-m*	*-um*	*-dedum*
	2	*-þ*	*-uþ*	*-deduþ*
	3	*-nd*	*-un*	*-dedun*

b. Conjunctivus.

Sing.	1	*-au (o)*	*-jau*	*-dedjau*
	2	*-s*	*-eis*	*-dedeis*
	3	*-ai (o)*	*-i*	*-dedi*
Dual.	1	*-va*	*(-eiva)*	*(-dedeiva)*
	2	*-ts*	*-eits*	*(-dedeits)*
Plur.	1	*-ma*	*-eima*	*-dedeima*
	2	*-þ*	*-eiþ*	*dedeiþ*
	3	*-na*	*-eina*	*dedeina*

c. Imperativus.

		fortis	debilis
Sing.	2	—	*-ai, -o, -ei*
Dual.	2	*-ts*	*-ts*
Plur.	1	*-m*	*-m*
	2	*-þ*	*-þ*

d. Infinitivus.

-n

e. Participium.

	forte	debile
Act.	*-nds*	
Pass.	*-ans*	*-þs*

« Annotatio 1.—De mutationibus, quas plurimorum fortium verborum radix ante 2 personæ sing. ind. præs. terminationem patiuntur, vid. § 52, 4, a.

« Annotatio 2.—Deest quandoque, sed tantummodo librarii negligentia, *d* participii act., ex. gr. : *unagans* Cor. I, xvi, 10 (cod. A), *ogans* Gal. ii, 12 (cod. B), *galeiþans* Tim. I, i, 3 (cod. B), vid. ad h. l., *andhafjans* Mc. xii, 24 vid. ad h. l.

« Annotatio 3. — Formarum dualis non nisi raro occurrentium plures ex analogia tantum magis minusve tuto deducuntur. Hoc tamen animadvertes :

« *a)* Quod persona præs. ind. in sequentibus exemplis reperiatur, nempe : *α*) e verbis fortibus *galeiþos* Joan. xiv, 23, *bidjos* Mc. x, 37 ; *β*) e verbis debilibus *taujos* Joan. xiv, 23 *habos* Cor. I, ix, 6;

« *b)* Quod 1 persona præs. conj. non nisi per formam fortem *sitaiva* Mc. x,37 innotescat; hinc, conjunctivis utriusque conjugationis aliunde collatis, concludere est hanc in debili forma ut *sokjaiva*, *habaiva*, *spillova* exstitisse;

« *c)* Quod 1 persona præt. inf. equidem non occurrat, sed 1 persona præs. ind. quibusdam anomalis verbis, quorum præsens formam præteriti fortis præ se fert (§ 134), ex. gr. : *siju* Joan. x, 30 ; 17, 22, *magu*, Mc. x, 30; hinc tuto verba fortia affirmari possunt *qeþu*, *bundu*, *galiþu*, etc., et verba debilia *sokidedu*, *habaidedu*, *spillodedu* ;

« *d)* Quod 1 persona præt. conj. etiam nusquam occurrat; ad analogiam vero præsentis conj., in quo cum 2 persona in *-aits*, 1 pers. in *-aiva* desinit, hic etiam cum 2 persona in *-eits*, 1 pers. in *eiva* finivisse probabile est;

« *e)* Quod 2 persona præs. ind. est *α*) in verbis fortibus : *biyitats* Mc. xi 2; Luc. xix, 30, *drigkats* Mc. x,

39, *andbindats* Luc. XIX, 33, *bidjats* Mc. X, 38; β) in verbis debilibus : *taujats* Mc. XI, 3, 5, *galaubjats* Mth. IX, 28;

« *f*) Quod 2 persona præs. conj. nonnisi ex forma forti *qiþaits* Mc. XI, 3; XIV, 14; Luc. XIX, 31 concludi potest, sed ex collatis conjunctivis præs. fortis debilisque conjugationum legitime asseritur, hoc *habaits*, *sokjaits*, *spillots* etiam exstitisse. Animadvertes præterea

« *g*) 2 personam imper. α) verborum fortium : *gateihats* Luc. VII, 22, *saiwats* Math. IX, 30, *gaggats* Mc. XI, 2; XIV, 13; Luc. XIX, 30; hinc pro *attiuhits* Mc. XI, 2 *attiuhats* vel *attiuhaits* legendum est; β) verborum autem debilium solum exemplum *hirjats* Mc. I, 17 invenitur;

« *h*) 2 personam præt. ind. α) verborum fortium : *gasewuts* Luc. VII, 22, coll. *vituts* et *maguts* Mc. X, 38; β) verborum debilium : *gahausideduts* Luc. VII, 22.

« *i*) 2 persona præt. conj. non equidem reperitur, sed ex forma *vileits* concludenda est. De conjugatione tertia desunt argumenta; hæc tamen regula statui potest quod in præsenti fortiter, in præterito autem debiliter flectatur.

« Annotatio 4.—Forma 1 personæ plur. imper. ex sequentibus exemplis confirmatur : *a*) verborum fortium : *drigkam* Cor. I, XV, 32, *usvairpam* Rom. XIII, 12, *usqimam* Mc. XII, 7, *usleiþam* Mc. IV, 35, *galeiþam* Luc. VIII, 22, *aflaham* Luc. XX, 14, *gaggam* Mc. I, 38; XIV, 42; Joan. XI, 16; XIV, 31, *visam* Luc. XV, 23; *b*) verborum debilium : *vaurkjam* Gal. VI, 10, coll. Mc. 9, 5, *hrainjam* Cor. II, VII, 1, *gavasjam* Rom. XIII, 12, *dulþjam* Cor. I, V, 8, *matjam* XV, 32.»

II. PASSIVUM.

		Indicativus.	Conjunctivus
Sing.	1	*-d*	*-(ai)dau*
	2	*-za*	*-(ai)zau*
	3	*-da*	*-(ai)dau*
Plur.	1	*-nda*	*-(ai)ndau*
	2	*-nda*	*-(ai)ndau*
	3	*-nda*	*-(ai)ndau*

III. MEDIUM.

		Indicativus.	Conjunctivus.
Sing.	3	*-da*	*-(a)dau*
Plur.	3	*-nda*	*-(a)ndau*

I. ACTIVUM.

CONJUGATIO PRIMA.

a. ABSONANS (ABSQUE DUPLICATIONE).

§ 117. Ex diversis absonantiæ speciebus sequentes dantur primæ conjugationis subdivisiones :

Præs.	Præt. sing.	Præt. plur.	Part. pass.
1. *i*	*a*	*u*	*u*
2. *i*	*a*	*e*	*u*
3. *i*	*a*	*e*	*i*
4. *ei*	*ai*	*i*	*i*
5. *iu*	*àu*	*u*	*u*
6. *a*	*o*	*o*	*a*

« Annotatio 1.—In tribus prioribus classibus dominans radic. vocalis est *a*, in quarta, *i*, in quinta *u*. Porro tres priores in eo discriminantur, quod in verbis primæ classis duæ consonantes, quarum prior liquida vel *s* est, in verbis secundæ simplex liquida, in verbis tandem tertiæ muta, sibilans vel semi-vocalis radicalem vocalem sequatur. Cæterum secunda tertiaque classis irregulares formæ videntur esse primæ, quæ ut primitiva considéranda est, nam : 1) in his classibus, quarum radic. vocalis est *i* et *u*, vocalis participii pass. vocali præteriti plur. respondet; ergo idem est spectandum de radic. vocali *a*; 2) prima classis verborum est, in quibus duæ consonantes radic. vocalem sequuntur, hic ergo quælibet mutatio, sive debilitatione sive productione, vocalis legibus absonanticis requisitæ quam minime saltem possibilis erat; 3) plura simul et antiquissima verba, quæ in præsenti fortem præteriti formam habent, ex qua iterum debile præteritum efficiunt (§ 133, 2), prima absonantiæ classe reguntur, licet simplicem tantum consonantem post radic. vocalem sumant, ex. gr. : *skal*, *skulun* a *SKILAN*, *man*, *munun* a *MINAN*. A pari ergo *stal*, *stulun* (loco *stelun*) a *stilan*, etc., primitus exstitisse debuit.

« Annotatio 2.—Quod autem in his omnibus absonantiæ classibus *i* et *u* ante *r*, *h* et *w* in *ai* et *au* rumpantur, vid. § 32, 5.

§ 118. 1. *Rinnan* fluere (currere).

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*rinna*	*rann*
	2	*rinnis*	*rannt*
	3	*rinniþ*	*rann*
Dual.	1	*rinnos*	*runnu*
	2	*rinnats*	*runnuts*
Plur.	1	*rinnam*	*runnum*
	2	*rinniþ*	*runnuþ*
	3	*rinnand*	*runnun*

Conjunctivus.

Sing.	1	*rinnau*	*runnjau*
	2	*rinnais*	*runneis*
	3	*rinnai*	*runni*
Dual.	1	*rinnaiva*	*runneiva*
	2	*rinnaits*	*runneits*
Plur.	1	*rinnaima*	*runneima*
	2	*rinnaiþ*	*runneiþ*
	3	*rinnaina*	*runneina*

Imperativus.

Sing.	2	*rinn*
Dual.	2	*rinnats*
Plur.	1	*rinnam*
	2	*rinniþ*

Participium.

Act. *rinnands* Pass. *runnans*

Sic conjugantur : *brinnan* urere, *duginnan* incipere, *aflinnan* cessare, *spinnan* nere, *vinnan* pati, *svimman* natare, *bindan* ligare, *slindan* sorbere, *vindan* volvere, *hinþan* capere, *finþan* experiri, *þinsan*

trahere, *stiggan* pungere, *bliggvan* percutere, *siggvan* canere, *sigqan* mergi, *stigqan* committere (bellum), *drigkan* bibere, *trimpan* ire, ruere, *gildan* valere, *sviltan* mori, *hilpan* adjuvare, *filhan* abscondere, *þriskan* triturare, *trisgan* inserere, *bairgan* præservare, *gairdan* cingere, *vairþan* fieri, *þairsan* siccare, *svairban* desiderare, *wairban* ambulare, *vairpan* jacere.

§ 119. 2. *Niman* capere.

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*nima*	*nam*
	2	*nimis*	*namt*
	3	*nimiþ*	*nam*
Dual.	1	*nimos*	*nemu*
	2	*nimats*	*nemuts*
Plur.	1	*nimam*	*nemum*
	2	*nimiþ*	*nemuþ*
	3	*nimand*	*nemun*

Conjunctivus.

Sing.	1	*nimau*	*nemjau*
	2	*nimais*	*nemeis*
	3	*nimai*	*nemi*
Dual.	1	*nimaiva*	*nemeiva*
	2	*nimaits*	*nemeits*
Plur.	1	*nimaima*	*nemeima*
	2	*nimaiþ*	*nemeiþ*
	3	*nimaina*	*nemeina*

Imperativus.

Sing.	2	*nim*
Dual.	2	*nimats*
Plur.	1	*nimam*
	2	*nimiþ*

Participium.

Act. *nimands* Pass. *numans*

Sic conjugantur : *qiman* venire, *gatiman* convenire, *stilan* furari, *bairan* ferre, *gatairan* destruere, et per exceptionem etiam *brikan* rumpere. Incertum est tamen, utrum juxta hanc analogiam *rikan* colligere, *stikan* figere, *vrikan* persequi, ad secundam, vel, ut regula exigeret, ad tertiam formam pertineant

§ 120. 3. *Ligan* jacere.

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*liga*	*lag*
	2	*ligis*	*lagt*
	3	*ligiþ*	*lag*
Dual.	1	*ligos*	*legu*
	2	*ligats*	*leguts*
Plur.	1	*ligam*	*legum*
	2	*ligiþ*	*leguþ*
	3	*ligand*	*legun*

Conjunctivus.

Sing.	1	*ligau*	*legjau*
	2	*ligais*	*legeis*
	3	*ligai*	*legi*
Dual.	1	*ligaiva*	*legeiva*
	2	*ligaits*	*legeits*
Plur.	1	*ligaima*	*legeima*
	2	*ligaiþ*	*legeiþ*
	3	*ligaina*	*legeina*

Imperativus.

Sing.	2	*lig*
Dual.	2	*ligats*
Plur.	1	*ligam*
	2	*ligiþ*

Participium.

Act. *ligands* Pass. *ligans*

Sic conjugantur *vigan* agitare, *giban* dare, *vidan* ligare, *qiþan* dicere, *niþan* juvare, *bigitan* invenire, *itan* comedere, *mitan* metiri, *sitan* sedere, (*fitan?* gignere), *lisan* colligere, *ganisan* sanari, *visan* remanere, *divan* emori, *snivan* properare, *saiwan* videre; etiam fortasse *rikan* colligere, *stikan* figere, *vrikan* persequi (vid. supra § 119).

« Annotatio 1. — Ex composito *fraïtan* absumere, occurrit præteritum sing. *fret* Luc. xv, 30 loco *fraat*, coll. § 25, 4.

« Annotatio 2. — E *divan*, *snivan* præteritum *dau*, *snau* efformatur, de quo vid. § 35, 3.

« Annotatio 3. — *Fraihan*, *frah*, *frehun*, *fraihans* interrogare, præsens imperativum et infinitivum juxta tertiam conjugationem format, ex. gr. : Ind. *fraihna*, *fraihnis*, *fraihniþ*, etc., imp. *fraihn*, inf. *fraihnan*.

« Annotatio 4. — *Bidjan* orare, præsens format equidem juxta secundam conjugationem, reperitur tamen *bida* Rom. ix, 3, *bidan* Cor. I, vii, 5. »

§ 121. 4. *Steigan* ascendere.

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*steiga*	*staig*
	2	*steigis*	*staigt*
	3	*steigiþ*	*staig*
Dual.	1	*steigos*	*stigu*
	2	*steigats*	*stiguts*
Plur.	1	*steigam*	*stigum*
	2	*steigiþ*	*stiguþ*
	3	*steigand*	*stigun*

Conjunctivus.

Sing.	1	*steigau*	*stigjau*
	2	*steigais*	*stigeis*
	3	*steigai*	*stigi*
Dual.	1	*steigaiva*	*stigeiva*
	2	*steigaits*	*stigeits*
Plur.	1	*steigaima*	*stigeima*
	2	*steigaiþ*	*stigeiþ*
	3	*steigaina*	*stigeina*

Imperativus.

Sing.	2	*steig*
Dual.	2	*steigats*
Plur.	1	*steigam*
	2	*steigiþ*

Participium.

Act. *steigands* Pass. *stigans*

Sic conjugantur : *deigan* formare, *veigan* pugnare, *þeihan* proficere, *þreihan* angustare, *gateihan* prædicare, *beidan* exspectare, *leiþan* ire, *sneiþan* metere, *beitan* mordere, *skreitan*, scindere, *smeitan* ungere, *veitan* videre, *urreisan* surgere, *leisan* discere, *dreiban* pellere, *sveiban* cessare, *greipan* prehendere, *veivan*

coronare, *hneivan* declinare, *speivan* spuere, *leiwan* mutuari, *keian* germinare, *skeinan* splendere.

§ 122. 5. *Driusan* cadere.

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*driusa*	*draus*
	2	*driusis*	*draust*
	3	*driusiþ*	*draus*
Dual.	1	*driusos*	*drusu*
	2	*driusats*	*drusuts*
Plur.	1	*driusam*	*drusum*
	2	*driusiþ*	*drusuþ*
	3	*driusand*	*drusun*

Conjunctivus.

Sing.	1	*driusau*	*drusjau*
	2	*driusais*	*druseis*
	3	*driusai*	*drusi*
Dual.	1	*driusaiva*	*druseiva*
	2	*driusaits*	*druseits*
Plur.	1	*driusaima*	*druseima*
	2	*driusaiþ*	*druseiþ*
	3	*driusaina*	*druseina*

Imperativus.

Sing.	2	*drius*
Dual.	2	*driusats*
Plur.	1	*driusam*
	2	*driusiþ*

Participium.

Act. *driusands* Pass. *drusans*

Sic conjugantur : *kiusan* probare, *fraliusan* perdere, *biugan* flectere, *driugan* militare, *liugan* mentiri, *siukan* ægrotare, *þliuhan* fugere, *tiuhan* trahere, *biudan* indicare, *liudan* proficere, *giutan* fundere, *usþriutan* gravare, *niutan* frui, *skiuban* mittere, *dishniupan* disrumpere, *sliupan* irrepere, *hiufan* plorare, *kriustan* stridere.

« Annotatio.—*Lukan* claudere, in præsenti habet *u* loco *iu*; ita verisimiliter dicendum de *vulan* fervere. »

§ 123. 6. *slahan* verberare.

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*slaha*	*sloh*
	2	*slahis*	*slohi*
	3	*slahiþ*	*sloh*
Dual.	1	*slahos*	*slohu*
	2	*slahats*	*slohuts*
Plur.	1	*slaham*	*slohum*
	2	*slahiþ*	*slohuþ*
	3	*slahand*	*slohun*

Conjunctivus.

Sing.	1	*slahau*	*slohjau*
	2	*slahais*	*sloheis*
	3	*slahai*	*slohi*
Dual.	1	*slahaiva*	*sloheiva*
	2	*slahaits*	*sloheits*
Plur.	1	*slahaima*	*sloheima*
	2	*slahaiþ*	*sloheiþ*
	3	*slahaina*	*sloheina*

Imperativus.

Sing.	2	*slah*
Dual.	2	*slahats*
Plur.	1	*slaham*
	2	*slahiþ*

Participium.

Act. *slahands* Pass. *slahans*

Sic conjugantur : *þvahan* lavare, *usanan* mori, *svaran* jurare, *faran* ire, transire, *alan* nutrire, *malan* molere, *agan* pavescere, *dragan* trahere, *sakan* certare, *vakan* vigilare, *graban* fodere, *daban* convenire, *draban* cædere, *skaban* tondere, *hlaþan* onerare.

« Annotatio 1.— Hoc pertinet etiam *standan*, præt. *stoþ*, quod post *a* syllabæ radicalis *n* ubique inducit, ex. gr. : præs. *standa*, imp. *stand*.

« Annotatio 2. — Plurima hujus conjugationis verba in præsenti et modis ad hoc pertinentibus debiliter flectuntur, scilicet : *hlahjan* ridere, *skapjan* creare, *hafjan* tollere, *skaþjan* nocere, *fraþjan* intelligere, *raþjan* numerare, *vahsjan* proficere; sic ex. gr.: præs. *hlahja*, imperat. *hlahei*, part. act. *hlahjands*. »

b. REDUPLICANS.

§ 124. Reduplicatio in eo consistit, quod initialis consonans ante *ai* radici verbi præposita geminetur, ex. gr. : *hahan*, præt. *haihah; saltan*, præt. *saisalt;* si autem vocalis initialis est, *ai* tantummodo præposito reduplicationi satisfit, ex. gr. : *aukan*, præt. *aiauk*; si duæ vel plures sunt consonantes, prima tantum geminatur, ex. gr. : *fraisan*, præt. *faifrais*, exceptis tamen consonantium ligaturis *sk*, *st*, (*sp*), ex. gr. : *skaidan*, præt. *skaiskaid*. Jam vero reduplicantia verba in duas classes dividuntur, prout cum vel sine absonantia formentur. Ad posteriorem ea tantum pertinent, quæ vel *e* pro radic. vocali, vel *ai* hujus vicem gerens (§ 32, 3) habent. Hinc sequens exaratur tabula :

	Præs.	Præt. sing.	Præt. plur.	Part. pass.
7	*a*, *ai*, *au*, *o*, (*e*)	(immutatum)		
8	*e*, *ai*	*o*	*o*	, *ai*

§ 125. 7. *hahan* tollere.

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*haha*	*haihah*
	2	*hahis*	*haihaht*
	3	*hahiþ*	*haihah*
Dual.	1	*hahos*	*haihahu*
	2	*hahats*	*haihahuts*
Plur.	1	*haham*	*haihahum*
	2	*hahiþ*	*haihahuþ*
	3	*hahana*	*haihahun*

Conjunctivus.

Sing.	1	*hahau*	*haihahjau*
	2	*hahais*	*haihaheis*
	3	*hahai*	*haihahi*
Dual.	1	*hahaiva*	*haihaheiva*
	2	*hahaits*	*haihaheits*

Plur.	1	*hahaima*	*haihaheima*
	2	*hahaiþ*	*haihaheiþ*
	3	*hahaina*	*haihaheina*

Imperativus.

Sing.	2	*hah*
Dual	2	*hahats*
Plur.	1	*haham*
	2	*hahiþ*

Participium.

Act. *hahands* Pass. *hahans*

Sic conjugantur : *fahan* capere, *haldan* pascere, *staldan* possidere, *alþan* senescere, *falþan* plicare, *saltan* salire, *aikan* dicere, *laikan* exsultare, *þlaihan* amplecti, *skaidan* dividere, *haitan* vocare, *maitan* cædere, *fraisan* tentare, *aukan* augere, *hlaupan* currere, *stautan* pulsare, *flautan?* ostentare, *bauan?* habitare, *wopan* gloriari, *slepan* dormire.

« Annotatio.— Si *flauteiþ* Cor. I, XIII, 4 reipsa legendum est, pro *flautiþ* (§ 30, annot. 2) ponitur; sed forsan melius *flautaiþ* legeretur, et tunc ad secundam conjugationem (*haban*) pertineret. »

§ 126. 8. *tekan* tangere.

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*teka*	*taitok*
	2	*tekis*	*taitokt*
	3	*tekiþ*	*taitok*
Dual.	1	*tekos*	*taitoku*
	2	*tekats*	*taitokuts*
Plur.	1	*tekam*	*taitokum*
	2	*tekiþ*	*taitokuþ*
	3	*tekand*	*taitokun*

Conjunctivus.

Sing.	1	*tekau*	*taitokjau*
	2	*tekais*	*taitokeis*
	3	*tekai*	*taitoki*
Dual.	1	*tekaiva*	*taitokeiva*
	2	*tekaits*	*taitokeits*
Plur.	1	*tekaima*	*taitokeima*
	2	*tekaiþ*	*taitokeiþ*
	3	*tekaina*	*taitokeina*

Imperativus.

Sing.	2	*tek*
Dual.	2	*tekats*
Plur.	1	*tekam*
	2	*tekiþ*

Participium.

Act. *tekands* Pass. *tekans*

Sic conjugantur : *flekan* plangere, *sveran* insidiari, *redan* providere, *gretan* plorare, *letan* sinere, *blesan* flare, *laian* deridere, *vaian* flare, *saian* seminare.

« Annotatio.—E *saian* occurrit 2 persona sing. præt. ind. *saisost* Luc. XIX, 21. *Saijiþ* Mc. IV, 14 non nisi euphonice (§ 34, 4) ponitur pro *saiiþ* Cor. II, IX, 6. »

CONJUGATIO SECUNDA.

§ 127. In secunda, debili seu vocalica conjugatione tres sunt diversæ formæ, prout forma radicalis verbi in *i*, *ai* vel *o* desinit.

In præsenti formando *i* radicis ante vocalem posita vel in *j* transit, vel in *ei* cum sequente alio *i* contrahitur; *ai* vero ante vocalem terminationis deficit, nisi *i* fuerit, quod post *ai* rejicitur; sed contra post *o* omnes terminationis vocales abeunt ita, ut in omnibus terminationibus vocalis *o* immutata remaneat.

Præteritum ex radice cum præterito verbi fortis *didan*, *dad*, *dedun* (unde *deds* factum) composito efformatur (coll. § 25, 4), quod verbum in indicativo dual. et plur. et in toto conjunctivo adhuc manifeste perspicuum est. In indicativo sing. tantum, quod proprie *-dad*, *-dast*, *-dad* sonare deberet, finalis consonans rejicitur, et in 2 persona, ut quantitas vocalis antea per positionem longæ, sed tali rejectione detractæ probabiliter compensaretur, longa vocalis pluralis (*e*) in locum brevis *a* inducitur *-da*, *-des*, *-da*.

1. FORMA RADICALIS -*i*.

§ 128. Hic in formandis præsenti et imperativo quoddam est discrimen. Ubi enim longa radicalis syllaba vel brevis derivativa syllaba præcedit, *i* radicalis formæ cum *i* terminationis in *ei* contrahitur; ubi vero brevis præcedit syllaba radicalis, hæc ita producitur, ut *i* formæ radicalis in *j* incidat. Cæterum idem transitus in *j* locum habet ad vitandum hiatum.

a. sokjan quærere. *b. lagjan* projicere.

Indicativus.

Præsens.

Sing.	1	*sokja*	*lagja*
	2	*sokeis*	*lagjis*
	3	*sokeiþ*	*lagjiþ*
Dual.	1	*sokjos*	*lagjos*
	2	*sokjats*	*lagjats*
Plur.	1	*sokjam*	*lagjam*
	2	*sokeiþ*	*lagjiþ*
	3	*sokjand*	*lagjand*

Præteritum.

Sing.	1	*sokida*	*lagida*
	2	*sokides*	*lagides*
	3	*sokida*	*lagida*
Dual.	1	*sokidedu*	*lagidedu*
	2	*sokideduts*	*lagideduts*
Plur.	1	*sokidedum*	*lagidedum*
	2	*sokideduþ*	*lagideduþ*
	3	*sokidedun*	*lagidedun*

Conjunctivus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*sokjau* (*lagjau*)	*sokidedjau* (*lagidedjau*)
	2	*sokjais*	*sokidedeis*
	3	*sokjai*	*sokidedi*
Dual.	1	*sokjaiva*	*sokidedeiva*
	2	*sokjaits*	*sokidedeits*
Plur.	1	*sokjaima*	*sokidedeima*
	2	*sokjaiþ*	*sokidedeiþ*
	3	*sokjaina*	*sokidedeina*

Imperativus.

Sing.	2	*sokei*	*lagei*
Dual.	2	*sokjats*	*lagjats*
Plur.	1	*sokjam*	*lagjam*
	2	*sokeiþ*	*lagjiþ*

Participium.

Act.	*sokjands*	*lagjands*
Pass.	*sokiþs*	*lagiþs*

Ut *sokjan* conjugantur: α) verba vocalem naturaliter longam vel diphthongum in syllaba radicali habentia:

aa) *levjan* tradere, *skevjan* iterfacere, *gatevjan* ordinare, *meljan* scribere, *aivaggeljan* evangelizare, *venjan* sperare, *merjan* prædicare, *unverjan* indignari, *svegnjan* gaudere, *newjan* propinquare, *gaunledjan* pauperem facere, *praufetjan* prophetizare, *fetjan* ornare;

bb) *goljan* salutare, *domjan* judicare, *siponjan* discipulum esse, *ogjan* pavescere, *svogjan* suspirare, *vrohjan* accusare, *drobjan* turbare, *hropjan* clamare, *vopjan* clamare, *rodjan* loqui, *dustodjan* incipere, *fodjan* enutrire, *veitvodjan* testari, *froþjan* exercere, *gasoþjan* saturare, *botjan* (sic enim tantum, non autem *botan*, ut in glossario irrepsit, occurrit) prodesse, *gamotjan* occurrere, *wotjan* objurgare;

cc) *hrukjan* cantare (*brukjan* uti);

dd) *usaivjan* sustinere, *hnaivjan* humiliare, *gailjan* lætificare, *dailjan* dividere, *hailjan* sanare, *insailjan* illaqueare, *hrainjan* purificare, *gamainjan* communicare, *sainjan* tardare, *stainjan* lapidare, *taiknjan* ostendere, *draibjan* compellere, *bivaibjan* circumdare, *faurvaipjan* ligare, *arbaidjan* laborare, *baidjan* cogere, *usbraidjan* dilatare, *maidjan* corrumpere, *raidjan* constituere, *ganaitjan* improbare, *usgaisjan* pavescere, *laisjan* docere, *raisjan* excitare, *laistjan* sequi;

ee) *ufbauljan* inflare, *bisauljan* maculare, *gaumjan* videre, *haunjan* humiliare, *gaurjan* contristari, *kaurjan* gravare, *augjan* ostendere, *usbaugjan* everrere, *laugnjan* negare, *hauhjan* extollere, *gadaubjan* indurare, *galaubjan* credere, *daupjan* baptizare, *raupjan* evellere, *afslaupjan* exuere, *maudjan* admonere, *usdaudjan* studere, *blauþjan* delere, *dauþjan* occidere, *nauþjan* cogere, *afslauþjan* coarctare metu, *gadrausjan* ejicere, *hausjan* audire, *kausjan* gustare, *lausjan* inanem reddere;

ff) *gaskeirjan* interpretari, *sildaleikjan* mirari, *hleibjan* sublevare, *tveifljan* dubitare, *freidjan* parcere, *bleiþjan* misericordem esse, *gasleiþjan* lædere, *ufarhleiþrjan* superædificare, *idveitjan* exprobrare, *fullaveisjan* adimplere, *gabeistjan* corrumpere (de fermento)

gg) *sniumjan* festinare, *riurjan* corrumpere, *stiurjan* constituere, *gadiupjan* fodere, *biniuhsjan* explorare, *liuhtjan* illuminare, *þiuþjan* benedicere.

β) Verba, quorum syllaba radicalis per positionem longa est:

aa) *balþjan* audere, *balvjan* male afficere, *malvjan* conterere, *valvjan* volvere, *talzjan* docere, *valtjan* volvere, *faurdammjan* prohibere, *anavammjan* vituperare, *namnjan* vocare, *kannjan* notificare, *gabrannjan* exurere, *urrannjan* oriri facere, *sandjan* mittere, *tandjan* accendere, *vandjan* volvere, *bandvjan* significare, *ananan þjan* audere, *manvjan* parare, *gaaggvjan* coarctare, *afsvaggvjan* fluctuantem reddere, *dragkjan* bibere, *sagqjan* mergere, *gastagqjan* procidere, *tarnjan* erumpere, *varmjan* calefacere, *gatarnjan* occultare, *gavargjan* damnare, *galarnjan* defamare, *gaþarbjan* abstinere, *atsnarpjan* adedere, *gahardjan* indurare, *fravardjan* permutare, *usagljan* molestare, *ganagljan* affigere, *lagrjan* lacrymari, *rahnjan* numerare *gafahrjan* accommodare, *þlahsjan* terrere, *andbahtjan* ministrare, *anamahtjan* fortificare, potentem facere, *gafrisahtjan* effingere, *biabrjan* tremere, *haftjan* ligare, *skaftjan* creare, *þrafstjan* consolare, *daddjan* sugere, *ufarskadvjan* obumbrare, *maþljan* loqui, *usfraþvjan* sapientem reddere, *ufarassjan* multiplicare, *gaþvastjan* confirmare;

bb) *gablindjan* obcæcare, *svinþjan* prohibere, *disvinþjan* conquassare, *plinsjan* saltare, *timrjan* ædificare, *sigljan* sigillare, *rignjan* pluere facere, *gaibnjan* adæquare, *klismjan* tinnire, *usqistjan* corrumpere;

cc) *dulþjan* festum celebrare, *tulgjan* confirmare, *fulljan* implere, *anakumbjan* recumbere, *gasvikunþjan* manifestare, *hunsljan* offerre, *huggrjan* esurire, *knussjan* genuflectere, *barusnjan* pie colere, *ufartrusnjan* supersalire, *intrusgjan* inserere, *huzdjan* thesaurum colligere;

dd) *gairnjan* cupere, *bairhtjan* manifestare, *vaifairwjan* flere, *gagavairþjan* reconciliare, *airzjan* errare facere (seducere), *garaihtjan* constituere;

ee) *haurnjan* tuba canere, *maurgjan* abbreviare, *faurhtjan* timere, *andvaurdjan* respondere, *maurþrjan* interficere, *þaursjan* sitire, *inrauhtjan* irasci.

γ) Verba cum syllaba derivativa brevi: huc vero tantum veniunt *mikileid* Luc. I, 46 a *mikiljan* magnificare, et *riqizeiþ* Mc. XIII, 24 a *riqizjan* tenebrari; et probabiliter etiam sequentia: *audagjan* beatum dicere, *managjan* multiplicare, *lauhatjan* illuminare, *svogatjan* suspirare, *framaþjan* peregrinare, *gabigjan* locupletare, *glitmunjan* splendere, *usvalugjan* circumferre.

Ut *lagjan* conjugantur:

α) Verba cum syllaba radicali brevi:

aa) *usskavjan* resipisci, *aljan* saginare, *saljan* remanere, *saljan* offerre, *valjan* optare, *gramjan* sollicitare, *hramjan* crucifigere, *gatamjan* domare, *ufþanjan* extendere, *arjan* arare, *varjan* prohibere, *farjan* ire, *þragjan* currere, *lagjan* jacere, *vagjan* agitare, *inagjan* increpare, *ahjan* arbitrari, *tahjan* lacerare, *fullafahjan* lætificare, *ufrakjan* extendere, *usvakjan* excitare, *vrakjan* persequi, *afwapjan* exstinguere, *skaþjan* lædere, *fraþjan* intelligere, *fraatjan* cibum distribuere, *latjan* impedire, *matjan* comedere, *natjan* rigare, *satjan* ponere, *nasjan* salvare, *vasjan* vestire, *hazjan* laudare;

bb) *hrisjan* quassare, *vlizjan* colaphizare, in faciem verberare;

cc) *huljan* abscondere, *suljan* fundare, *faurmuljan* os alligare, *hunjan* conari, *huhjan* arbitrari, (*bugjan* vendere, emere), *kukjan* osculari, *suþjan* adulari.

β) Verba, quorum radicalis syllaba vocali desinit: *stojan* judicare (præt. *stauida*), *afdaujan* fatigare (præt. *afdauida*), *straujan* sternere (præt. *stravida*), *taujan* facere (præt. *tavida*), *ananiujan* renovare (præt. *ananivida*), *gaqiujan* vivificare (præt. *gaqivida*), *siujan* suere (præt. *sivida*).

« Annotatio 1.—Per exceptionem ponitur *hropjiþ* Luc. IX, 39 loco *hropeiþ*; sed contra *andhafeiþ* Mc. XI, 30 loco *andhafjiþ* (Mth. XXV, 45). De *ufarassiþ* Tim. I, I, 14 loco *ufarasseiþ* vid. § 23, 4.

« Annotatio 2.—In 2 persona sing. imper. *ei* pro duplici formæ regulariter adhibetur, ex. gr.; *nasei* Mth. VIII, 25, *atlagei* IX, 18, *ufrakei* Mc. III, 5, *fraþei* Tim. II, II, 7; excipitur tantum adverbiale *hiri*.

« Annotatio 3.—Cum *hausjan* occurrit etiam infinitivus *hausjon* Mc. IV, 33; Luc. V, 15; Joan. VI, 60; Tim. II, II, 14; nec non et loco *suþjan* datur *suþjon* Tim. II, IV, 3, et cum *beistjan* etiam participium pass. *unbeistjoþs* Cor. I, V, 7 reperitur.

« Annotatio 4.—Nonnulla hujus conjugationis verba *i* radici et terminationi interjectum expellunt ita, ut tenuis vel media radicis in aspiratam, *t* in *s* transeat, et *d* terminationis post mutam veniens in *t* induretur: *bimaminjan* deridere, præt. *bimaminda*, *kaupatjan* colaphizare, præt. *kaupasta*, *þagkjan*, præt. *þahta*, *þugkjan*, præt. *þuhta*, *brukjan*, præt. *bruhta*, *bugjan*, præt. *bauhta*. »

§ 129. 2. Forma radicalis *-ai*.

haban habere.

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*haba*	*habaida*
	2	*habais*	*habaides*
	3	*habaiþ*	*habaida*
Dual.	1	*habos*	*habaidedu*
	2	*habats*	*habaideduts*
Plur.	1	*habam*	*habaidedum*
	2	*habaiþ*	*habaideduþ*
	3	*haband*	*habaidedun*

Conjunctivus.

Sing.	1	*habau*	*habaidedjau*
	2	*habais*	*habaidedeis*
	3	*habai*	*habaidedi*
Dual.	1	*habaiva*	*habaidedeiva*
	2	*habaits*	*habaidedeits*
Plur.	1	*habaima*	*habaidedeima*
	2	*habaiþ*	*habaidedeiþ*
	3	*habaina*	*habaidedeina*

Imperativus.

Sing.	2	*habai*
Dual.	2	*habats*
Plur.	1	*habam*
	2	*habaiþ*

Participium.

Act. *habands* Pass. *habaiþs*

Sic conjugantur: *a*) *skaman* erubescere, *haha* hærere, *þahan* tacere, *slavan* obmutescere, quietum esse, *valdan* gubernare, *blandan* miscere, *arman* misereri, *fastan* observare, *fastan* jejunare, *gaainanan* orbare;

b) *anaþivan* ministerio fungi, *fijan* odisse, *anasilan* sedare, *hlifan* furari, *sifan* gaudere, *vitan* videre, *gavrisqan* (?) fructus afferre;

c) *þulan* tolerare, *munan* arbitrari, *trudan* (?) vindemiare, *andhruskan* examinare;

d) *sveran* glorificare;

e) *blotan* offerre;

f) *faian* vituperare; *fairaihan* participare, *aistan* æstimare;

g) *bauan* habitare, *trauan* confidere, *bnauan* vellere, *maurnan* sollicitum esse, *saurgan* curare, *andstaurran* fremere;

h) *weilan* cessare, *reiran* tremere, *gageigan* lucrari, *veihan* sanctificare, *leikan* placere;

i) *liugan* mentiri, *jiukan* pugnare.

« Annotatio. — Cum *hatan* odisse, occurrit etiam forma *hatjan* Mth. V, 44; Luc. VI, 27. »

§ 130. 3. Forma radicalis *-o*.

spillon annuntiare.

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*spillo*	*spilloda*
	2	*spillos*	*spillodes*
	3	*spilloþ*	*spilloda*
Dual.	1	*spillos*	*spillodedu*
	2	*spillots*	*spillodeduts*
Plur.	1	*spillom*	*spillodedum*
	2	*spilloþ*	*spilloduþ*
	3	*spillond*	*spillodedun*

Conjunctivus.

Sing.	1	*spillo*	*spillodedjau*
	2	*spillos*	*spillodedeis*
	3	*spillo*	*spillodedi*
Dual.	1	*spillova*	*spillodedeiva*
	2	*spillots*	*spillodedeits*
Plur.	1	*spilloma*	*spillodedeima*
	2	*spilloþ*	*spillodedeiþ*
	3	*spillona*	*spillodedeina*

Imperativus.

Sing.	2	*spillo*
Dual.	2	*spillots*
Plur.	1	*spillom*
	2	*spilloþ*

Participium.

Act. *spillonds* Pass. *spilloþs*

Sic conjugantur: *a*) cum radice monosyllaba:

aa) *salbon* ungere, *dvalmon* insanire, *gahamon* attrahere, *karon* curare, *warbon* ambulare, *vraton* ire;

bb) *gatilon* assequi, *sviglon* canere, *sidon* exercere, *gasmiþon* præparare, *viþon* movere, *gafriþon* reconciliare, *miton* cogitare, *fiskon* piscari, *vizon* vivere;

cc) *ushulon* excidere, *ufarmunnon* oblivisci, *mundon* considerare, *vundon* vulnerare, *supon* condere, *gatrudon* calcare, *luton* decipere, *luston* desiderare;

dd) *gredon* esurire;

ee) *holon* fraudare, *gakroton* comminuere;

ff) *vairþon* thesaurizare, *laigon* lingere, *bifaihon* decipere, *aihtron* mendicare, *gapaidon* vestire, *vlaiton* circumspicere;

gg) *gaunon* plangere, *biraubon* rapere, *kaupon* tractare;

hh) *galeikon* assimilare, *gaveison* aspicere;

ii) *aviliudon* gratias agere, *liuþon* cantare.

b) Verba cum syllaba derivativa: *airinon* lega-

tione fungi, *drauhtinon* militem esse, stipendia facere, *gudjinon* sacerdotio fungi, *fraujinon* dominare, *skalkinon* servire, ministrare, *raginon* regere, *reikinon* gubernare, *leikinon* sanare, *horinon* mœchari, *faginon* gaudere, *fairinon* vituperare, *aljanon* studere, *þiudanon* regem esse, *hatizon* irasci, *valvison* volvi, *idreigon* se pœnitere, *airiskon* improbare, *ganavistron* sepelire, *midumon* mediatorem esse, *militon* militare, stipendia facere, *kapillon* tondere.

« Adnotatio.—Nonnulla verba ante terminationem *j* admittunt, quod tamen in flexionem minime influit. Talia sunt : *auhjon* tumultuari, *sunjon* justificare, *gaviudjon* despondere, *frijon* amare, *gasibjon* se reconciliare ; coll. *hausjon*, *suþjon* (§ 128, annot. 3). »

CONJUGATIO TERTIA.

§ 131. *fullnan* impleri.

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*fullna*	*fullnoda*
	2	*fullnis*	*fullnodes*
	3	*fullniþ*	*fullnoda*
Dual	1	*fullnos`*	*fullnodedu*
	2	*fullnats*	*fullnoduts*
Plur.	1	*fullnam*	*fullnodedum*
	2	*fullniþ*	*fullnodeduþ*
	3	*fullnand*	*fullnodedun*

Conjunctivus

Sing.	1	*fullnau*	*fullnodedjau*
	2	*fullnais*	*fullnodedeis*
	3	*fullnai*	*fullnodedi*
Dual.	1	*fullnaiva*	*fullnodedeiva*
	2	*fullnaits*	*fullnodedeits*
Plur.	1	*fullnaima*	*fullnodedeima*
	2	*fullnaiþ*	*fullnodedeiþ*
	3	*fullnaina*	*fullnodedeina*

Imperativus.

Sing.	2	*fulln*
Dual.	2	*fullnats*
Plur.	1	*fullnam*
	2	*fullniþ*

Participium.

Act. *fulnands*

« Annotatio.— Participium pass. non occurrit nec unquam probabiliter exstitit, quippe cum forma ipsa significationem passivam habeat. »

Sic conjugantur : *a*) Inter verba e prima conjugatione derivata : *andbundnan* solvi, *tundnan* accendi, *gaþaursnan* arefieri, *aftaurnan* scindi, *usgeisnan* obstupescere, *keinan* germinare, *infeinan* misereri, *aflifnan* relinqui, remanere, *diskritnan* disrumpi, *usgutnan* effundi, *usluknan* aperiri, *fraiusnan* deperdi, *disknaupnan* disrumpi, *ufarhafnan* superbire, *gaskaidnan* sejungi, *biauknan* multiplicari, *andletnan* solvi :

b) Inter verba e secunda conjugatione derivata : *gaqiunan* reviviscere, *gahailnan* sanari, *mikilnan* gloriari, *afdumbnan* obmutescere, *urrumnan* dilatari, *blindnan* excæcari, *svinþnan* corroborari, *usmernan* narrari, *gagavairþnan* reconciliari, *gastaurknan* siccari, *managnan* superesse, *gabignan* locupletari, *veihnan* sanctificari, *ushauhnan* exaltari, *ganohnan* adimpleri, *gaþlahsnan* mirari, *gavaknan* evigilare, *afdaubnan* indurari, *afdobnan* obmutescere, *drobnan* quassari, moveri, *gahaftnan* hærere, *afwapnan* suffocari, *ganipnan* mœreri, *dauþnan* mori, *afslauþnan* mirari, obstupescere, *gabatnan* opus habere, *fraqistnan* perire.

II. PASSIVUM.

§ 132. In duabus tantum prioribus conjugationibus existit passivum, tertia passivam significationem per se habente, addito, quod in solo præsenti ind. et conj. occurrat. Quomodo autem cætera tempora et modi exprimantur, edocebit Syntaxis § 177.

CONJUGATIO PRIOR.

		Indicativus.	Conjunctivus.
Sing.	1	*haitada*	*haitaidau*
	2	*haitaza*	*haitaizau*
	3	*haitada*	*haitaidau*
Plur.	1	*haitanda*	*haitaindau*
	2	*haitanda*	*haitaindau*
	3	*haitanda*	*haitaindau*

CONJUGATIO POSTERIOR.

1.

sokjada, etc. *sokjaidau*

2.

habada, etc. *habaidau*

3.

spilloda, *spilloza*, etc. *spillodau*

Verba in passivo occurrentia sequuntur :

a) Ex prima conjugatione : *siggvan* Cor. II, III, 15, *fraslindan* V, 4, *vilvan* Thess. I, IV, 17, *usgildan* Luc. XIV, 14, *vairpan* Mth. VIII, 12; *niman* Mc. II, 20 *qiman* Gal. V, 15, *bairan* Joan. 3, 3, *tairan* VII, 23; *giban* Luc. VI, 38, *vrikan* Gal. V, 11, *qiþan* Cor. I, X, 30, *mitan* Luc. VI, 38, *bigitan* Cor. I, IV, 2, *lisan* Mth. VII, 16; *speivan* Luc. XVIII, 32 *veipan* Tim. II, II, 5, *teihan* Rom. IX, 17, *þreihan* Cor. II, I, 6, *bileiþan* Luc. XVII, 34; *kiusan* Tim. I, 3, 10, *lukan*, Neh. VII, 3, *tiuhan* Luc. XVIII, 31, *skaban* Cor. I, XI, 6, *sakan* XIV, 24, *fraþjan* Phil. II, 5; *laikan* Gal. VI, 7, *haitan* Mth. XXVII, 17, *maitan* VII, 19, *fraisan* Gal. VI, 1, *fahan* VI, 1, *saltan* Mc. IX, 49; *saian* IV, 15, *letan* II, 5, *blesan* Cor. I, XIII, 4.

b) Ex secunda conjugatione :

α) *merjan* Mc. XIV, 9, *levjan* XIV, 41, *rodjan* XIV, 9, *domjan* Luc. VI, 37, *sokjan* Cor. I. IV, 3, *dailjan* Mc. III, 24, *hnaivjan* Luc. III, 5, *hrainjan* VII, 22, *unmaidjan* Cor. I, XV, 51, *daupjan* Mc. 10, 38, *gadrausjan* Luc. X, 15, *ushauhjan* XIV, 11, *lausjan* Cor. I, I, 17, *gadauþjan* Rom. VIII, 36, *gaurjan* XIV, 15, *skeirjan* Joan. IX, 7, *gasleiþjan* Cor. II, VII, 9, *idveitjan* Tim. I, IV, 10, *stojan* Luc. VI, 37, *ananiujan* Cor. II, IV, 16, *marzjan* Mth. XI, 6, *inbrannjan* Joan. XV, 6, *insandjan* Rom. X, 15, *afvandjan* Gal. I, 6, *fravardjan* Cor. II, IV, 16, *gatalzjan* Tim. I, I, 20, *anavammjan* Cor. II, VI, 3, *faurdammjan* XI, 10, *ana-*

mahtjan Mth. xi, 12, *rahnjan* Rom. ix, 8, *gaþrafstjan* Cor. II, i, 6, *timrjan* Cor. I, viii, 10, *afairzjan* xv, 33, *bairhtjan* Mc. iv, 22, *fulljan* Luc. i, 20, *hunsljan* Tim. II, iv, 6, *intrusgjan* Rom. xi, 19, *mikiljan* Phil. i, 20, *usskavjan* Tim. II, ii, 26, *gavaljan* Tim. I, v, 9, *ingramjan* Cor. I, xiii, 5; *afagjan* Thess. I, iii 3, *lagjan* Mth. vii, 19, *vagjan* Mc. xiii, 25, *distahjan* Joan. xvi, 32, *satjan* Mc. iv, 21, *nasjan* Luc. viii, 50, *huljan* Mth. x, 26, *bugjan* x, 29, *brukjan* Col. ii, 22;

β) *gafastan* Luc. v, 38, *trudan* vi, 44, *sveran* Joan. xii, 23, *liugan* Luc. xx, 34, *gajiukan* Rom. xii, 21, *gaveihan* Tim. I, iv, 5, *faian* Rom. ix, 19;

γ) *frijon* Cor. II, xii, 15, *supon* Luc. xiv, 35, *gakroton* xx, 18, *qafaihon* Cor. II, ii, 11, h. l., *galeikon* Mth. vii, 26, *aviliudon* Cor. II, i, 11, *gaaiginon* ii, 11, *gaaiviskon* Rom. ix, 35.

III. MEDIUM.

§ 133. **Medii pauca tantum vestigia supersunt in gothica lingua; ad sequentes formas reducuntur :**

Præsens.

		Indicativus.	Conjunctivus.
Sing.	3.	*vaurkjada*	*vaurkjadau*
Plur.	3.	*vaurkjanda*	*vaurkjandau*

Et hoc ex sequentibus argumentis : 3 pers. ind. sing. : *gavasjada* Cor. I, xv, 54, *vaurkjada* Cor. II, iv, 17, *ustiuhada* vii, 10; plur. : *ufkunnanda* Joan. xiii, 35; 3 pers. conj. sing. : *atsteigadau* Mth. xxvii, 42; Mc. xv, 32, *lausjadau* Mth. xxvii, 43; plur. : *liugandau* Cor. I, vii, 9; vid. Syntaxim § 178.

« Annotatio.— Si lectio *sunjodama* Cor. II, xii, 19 codicis B legitima esset, medialem formam 1 personæ plur. præberet; sed potius mendum est librarii pro *sunjoma* (cod. A). »

ANOMALA CONJUGATIONIS

§ 134. 1 Duodecim verba formam præteriti fortis ut præsens adhibent, ex cujus plurali, debilis præteriti terminatione immediate affixa, præteritum et participium pass. efformant. Quoad infinitivum ex plurali præsentis etiam deducitur. Jam vero hæc omnia verba, si *magan* excipias, ad quasdam absonantiæ classes pertinentia in conjugationem fortem incidunt sequentique modo ordinari possunt :

		Præs.	sing.	Præs. plur.	Præt.	Part. pass.	Inf.
	1.	*mag*	possum	*magum*	*mahta*	*mahts*	*magan*
1 absonantiæ classis	2.	*kann*	novi	*kunnum*	*kunþa*	*kunþs*	*kunnan*
	3.	*þarf*	opus habeo	*þaurbum*	*þaurfta*	*þaurfts*	*þaurban*
	4.	*dars*	audeo	*daursum*	*daursta*	*daursts*	*daursan*
2 —	5.	*man*	arbitror	*munum*	*munda*	*munds*	*munan*
	6.	*skal*	oportet [1]	*skulum*	*skulda*	*skulds*	*skulan*
3 —	7.	*nah*	necesse est		*nauhta*	*nauhts*	*nauhan*
4 —	8.	*vait*	scio	*vitum*	*vissa*	*vits?*	*vitan*
	9.	*aih*	habeo	*aigum*	*aihta*	*aihts.*	*aigan*
5 —	10.	*daug*	consto		*dauhta*	*dauhts*	*dugan*
6 —	11.	*mot*	possum	*motum*	*mosta*	*mosts*	*motan*
	12.	*og*	timeo	*ogum*	*ohta*	*ohts*	*ogan*

De cætero regulariter] flectuntur, præsens scilicet ut præteritum primæ, præteritum vero ut præteritum syncopatum secundæ conjugationis (§ 128, annot. 4), ex. gr. :

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*kann*	*kunþa*
	2	*kant* (*kannt*)	*kunþes*
	3	*kann*	*kunþa*
Dual.	1	*kunnu*	*kunþedu*
	2	*kunnuts*	*kunþeduts*
Plur.	1	*kunnum*	*kunþedum*
	2	*kunnuþ*	*kunþeduþ*
	3	*kunnun*	*kunþedun*

Conjunctivus.

Sing.	1	*kunnjau*	*kunþedjau*
	2	*kunneis*	*kunþedeis*
	3	*kunni*	*kunþedi*
Dual.	1	*kunneiva*	*kunþedeiva*
	2	*kunneits*	*kunþedeits*
Plur.	1	*kunneima*	*kunþedeima*
	2	*kunneiþ*	*kunþedeiþ*
	3	*kunneina*	*kunþedeina*

« Annotatio 1.—Ab *ogan* tantum imperativus sing occurrit et sonat *ogs* Luc. i, 13, 30; Joan. xii, 15, Rom. xiii, 4; hinc definiri non potest quænam forma cæterorum verborum fuerit, fortasse *mags*, *kanns*, *mans*, minus autem probabiliter *kuns*, *muns*. Nec melius constat imperativus plur., cum formæ *ogeiþ* Mth. x, 26, *kunneiþ* Mc. xiii, 29; Joan. xv, 18, *gamuneiþ* Joan. xv, 20 etiam ad conjunctivum pari jure referri possunt, coll. § 186.

« Annotatio 2.— Infinitivis, quæ passim occurrunt, ut *kunnan* Mc. iv, 11, *daursan* Phil. i, 14 (coll. part. act. *þaurbands* Eph. iv, 28), eamdem atque præsens plur. absonantiam patientibus, *nahan* igitur glossarii in *nauhan* emendandum est.

« Annotatio 3. — *Munan*, *vitan* et *kunnan* in compositis *gakunnan*, *ufkunnan* significatione paululum mutata, regulariter juxta conj. II, 2 flectuntur: *muna*, *munais*, *munaiþ*, etc. »

2) Ad verba supra memorata et equidem ad quar-

[1] Proprie germ. *ich soll*, quod verbum nulli latino respondet, necessitatem quamdam, obligationem fficiumque indicans. *Interpr.*

tam absonantiæ classem refertur etiam *viljan* velle, præt. *vilda*, eam tamen particularitatem habens, quod indicativo præsenti indigeat, cujus locum conjunctivus supplet :

Sing. 1	*viljau*	Dual. 1	*vileiva*	Plur. 1	*vileima*
2	*vileis*	2	*vileits*	2	*vileiþ*
3	*vili*			3	*vileina*

3) *Briggan* afferre, præsens equidem juxta primam conjugationem regulariter efformat, in præterito autem *brahta* absonantiam cum syncopata forma secundæ conjugationis commiscet (§ 128, annot. 4).

4) *Gaggan* ire, præsens et participium pass. *gaggans* habet juxta primam conjugationem formatum, sed præteritum *iddja* ex radice aliunde deperdita mutuatur, quod ad normam conjugationis secundæ flectitur.

Sing.	1	*iddja*
	2	*iddjes*
	3	*iddja*
Dual.	1	*iddjedu*
	2	*iddjeduþs*
Plur.	1	*iddjadum*
	2	*iddjeduþ*
	3	*iddjedun*

Semel tantum reperitur præteritum *gaggida* Luc. XIX, 12; participium pass. *gaggids* Mth. III, 11 in participium act. *gaggands* emendandum est.

5) Conjugatio verbi auxiliarii *visan* esse ex tribus radicibus efficitur, quarum una in sing. præs. ind., altera in cæteris formis præsentis, tertia tandem in præt. inf. et part. innotescit. Præsens etiam in duali et plurali ind. præteriti formam exhibet :

Indicativus.

		Præsens.	Præteritum.
Sing.	1	*im*	*vas*
	2	*is*	*vast*
	3	*ist*	*vas*
Dual.	1	*siju*	*vesu*
	2	*sijuts*	*vesuts*
Plur.	1	*sijum*	*vesum*
	2	*sijuþ*	*vesuþ*
	3	*sind*	*vesun*

Conjunctivus.

Sing.	1	*sijau*	*vesjau*
	2	*sijais*	*veseis*
	3	*sijai*	*vesi*
Dual.	1	*sijaiva*	*veseiva*
	2	*sijaits*	*veseits*
Plur.	1	*sijaima*	*veseima*
	2	*sijaiþ*	*veseiþ*
	3	*sijaina*	*veseina*

Participium.

Act. *visands*.

« Annotatio.** Quando autem, significatione paululum deflexa, significat *esse*, id est remanere, regulariter juxta conj. I, 3 flectitur. »

C.

INFLEXIBILIA.

1. ADVERBIA.

§135. *a*) Temporis : *sunsaiv* brevi, *air* mane, *anaks* subito, *þan*, *þanuh* tunc, *ju*, *juþan* jam, *nauh*, *nauhþan*, *nauhþanuh* adhuc, *nu* nunc, *biþe* in illo tempore, *simle* olim, *ufta* sæpe, *seiþu* sero, *sinteino* semper, *suman* aliquando, *suns* brevi, *aftra* iterum, *wan* quando, *wanhun* unquam, *weilohun* longo tempore ;

b) Loci : *her* hic, *þaruh* illic, *þarei* ubi, *þadei* quo, *þaþroei* unde, *sundro* seorsim, *bisunjane* circumquaque, et alia in § 164 laudata ;

c) Modi, abundantiæ, etc. : *sva*, *svah* sic, *alja* præter, tantummodo, *ni* non, *ne* non, *niu*, *nei* nonne? *ja* utique, *jai* profecto, *sunja* vere, *svare* frustra, *weh* solummodo, *þatainei* id., *halisaiv* vix, *þishun* seorsim, *vaila* bene, *filu* magis, maxime, *vaitei* fortasse, *we* forsan, *duwe* cur, *duþe* quia, *vainei* utinam, et alia in § 163 memorata ;

d) Interrogationis : *-u; an*, *inuh* ergo? *ibai* μή? *jau* forsitan? *þau* id.

2. PRÆPOSITIONES.

a) Cum dativo : *alja* præter, *af* ab, *miþ* cum, *us* ex, *faura* ante, *fram* ab ;

b) Cum accusativo : *and* per, *þairh* per, *inuh* sine, *undar* inter, *viþra* adversus, contra, *faur*, pro ;

c) Cum dativo et accusativo : *ana* in, *at* apud, ad, *afar* post, *bi* secundum, *du* ad *hindar* retro *und* usque ad, *uf* sub, *ufar* super

d) Cum genitivo, dativo et accusativo : *in* in, propter, de.

3. CONJUNCTIONES.

a) Copulativæ : *jah* et, etiam, *-hu* -que, *nih* neque;

b) Disjunctivæ : *aiþþau* vel, *andizuh* — *aiþþau* aut — aut, *jaþþe* sive — sive ;

c) Adversativæ : *iþ*, *þan*, *aþþan*, *akei* sed, verum; autem, *ak* tamen, attamen ;

d) Causales : *allis*, *auk*, *unte*, *raihtis* nam ;

e) Conclusivæ : *þanuh*, *þaruh*, *eiþan*, *nu* (*nuh*) *þannu*, *nunu* igitur, ergo, sic ;

f) Conditionales : *jabai* si, *niba* nisi;

g) Concessivæ : *þau* si tamen, *þauhjabai* si tamen, *sveþauh* quidem, equidem ;

h) Finales : *ei*, *þatei*, *þeei*, *þei* ut, quod, quia, *svaei*, *svasve* ita ut ;

i) Comparativæ : *waiva* quemadmodum, sicut? *sve* sicut, *svasve* ut ;

k) Temporales : *sve* cum, quando, *þan*, *þande*, quando, quandiu, *biþe* cum, *miþþanei* dum, *sunsei* statim atque, cum primum, *faurþizei* antequam.

4. INTERJECTIONES.

O oh! *vai* væ! *sai* ecce! *hiri*, *hirjats*, *hirjiþ* age, agedum !

CAPUT TERTIUM.

DE FORMATIONE VOCABULORUM.

136. Materiam primam, ex qua vocabulum efformatur, *radicem* appellamus. Radix vero in lingua, qualis nobis tradita est, nusquam occurrit, sed tantummodo *stirps*, ex radice enata, ex qua, additis formationis et flexionis elementis, vocabulum evadit. Radix igitur aliquid est abstractum, stirps, concretum; utriusque tamen formæ quandoque inter se convenire possunt.

Radices, ne una quidem excepta, monosyllabæ sunt; cum autem plures soni ad efformandam unicam syllabam concurrere possunt, radices, habita ratione terminationis, vocalicæ vel consonanticæ dicuntur.

1) *Vocalicæ radices* sunt:

a) Vel simplex vocalis, ut *i* (radix pronominis *is*), *u* (particula interrogativa);

b) Vel consonans et vocalis, ut *þa* (radix pronominis *þata*), *hi* (radix pronominis *his*), verbales radices *lai*, *vai*, *sai*, *bau*, *stau*, *kei*, etc.

« Annotatio.—Primæva vocalis *a* generalioris valoris est, quam ut ullam radicem per se efficere possit, sed probabilius sive debilitata (in *i* vel *u*), aut producta (in *o*), etc., ad aliquid particularius restringitur, sive consonanti locupletata vim radicalem acquirit. »

2) *Consonanticæ radices* vel una vel duabus consonantibus componuntur, suntque

a) Vocalis et consonans, ut in radicibus verbalibus *aik*, *auk*, *al*, *an*, *at*;

b) Vocalis duabus consonantibus interposita, ex. gr.: *hah*, *bar*, *mait*, *skaid*, *sniþ*, *stig*, *skrit*, *band*, *varp*, *halp*, *svalt*, *sland*, etc.

§ 137. Relative ad stirpes, quibus dant originem, spectatæ, radices quatuor sunt specierum, nempe:

a) *Verbales*, ut in supra laudatis *lai*, *aik*, *hah*, etc.;

b) *Nominales*, ut *aiz*, *ast*, *bloþ*, etc.;

c) *Pronominales*, ut *i*, *þa*, *hi*, etc.;

d) *Particulæ*, ut *ak*, *and*, *bi*, *du*, etc.

« Annotatio. — Quod omnium vocabulorum radix verbum sit, in gothico sermone minime probatur; e contrario sunt vocabula numero non pauca, quæ, sive forma, sive significatione, ad radicem verbalem repugnare videntur. Equidem verum est, sententiam sine verbo intelligi non posse, sed discrimen adest inter ideam verbalem et verbum ipsum; connexio enim in verbo jacens, copulæ cum idea operationis, jam ipsa quidam est sermonis progressus, qui consequenter aliquid anterius supponit, et revera in pluribus aliis linguis nondum effectus est. Fatemur equidem, quod sub respectu sublimiori non infundata jaceat sententia, qua singula vocabula singulaque nomina e verbo procederent, sed grammatico ab ea temperandum nec nisi de materia sermonis, qualis occurrit, curandum esse credimus. Quapropter nosmetipsi ea veritate moti, ad id tantummodo intendemus, ut gothicam linguam per eam ipsam illustremus. Hinc etiam non est, cur radices in verbales et pronominales (Bopp., *Vergl.*, *Gramm.*, pag. 105) dividamus, cum aliunde, priores in verbales et nominales, posteriores vero in pronominales et particulas iterum incidentes, huic divisioni apprime conveniant. »

§ 138. In radicibus verbalibus vocalis pro maxima parte regulariter commutatur (absonantia, § 32, 3). Jam vero, ut illic diximus, sequentes dantur absonantiæ classes:

Præs.	Præt. sing.	Præt. plur.	Part. pass.
1. *i*	*a*	*u*	*u*
2. *i*	*a*	*e*	*u*
3. *i*	*a*	*e*	*i*
4. *ei*	*ai*	*i*	*i*
5. *iu*	*au*	*u*	*u*
6. *a*	*o*	*o*	*a*
7. *ai*, *e*	*o*	*o*	*ai*, *e*

Spectares equidem, quod in his omnibus absonantiæ classibus vocalis radicalis semper in eadem sede reperiretur; res tamen, si eam propius inspexeris, non ita se habet. Si enim, exempli gratia, vocalem præsentis ut radicalem semper accipias, tunc in tribus prioribus absonantiæ classibus ægre explicabis, quomodo *a* et *u* ex *i* procedere potuerint; si contra in præterito sing. radicem semper quæras, huic repugnabit ruptio in quarta et quinta classibus occurrens; itaque hoc principium statui potest, quod in unaquaque absonantiæ classe ea vocalis ut radicalis sumenda sit, ex qua cæteræ juxta cognitas sonorum leges modo quam maxime obvio deducuntur. Quo posito, vocalis præteriti sing. in tribus prioribus classibus, vocalis vero participii pass. in cæteris ut radicalis habenda est.

§ 139. Verba, quæ ad diversas absonantiæ classes pertinent, jam supra (§ 119 sqq.) memoravimus; dantur tamen et aliæ plurimæ stirpes, quæ, eamdem absonantiæ relationem præ se ferentes, etiam ad verba fortia, licet in lingua, qualis ad nos pervenit, non jam occurrant, referendæ sunt. Huc ergo veniunt:

1) *Svillan* tumescere, *ufsvalleins* inflatio; — *hilþan* benignum esse, *haldis* libens, *viljahalþei* benevolentia, *hulþs* benignus, propitius; — *vilþan* rudem, fortem esse (?), *vilþeis* sylvestris, *valdan* dominare, *vulþus* gloria; — *vimman* maculare, *gavamms* impurus, *anavammjan* vituperare; — *svimman* natare, *svumsl* tabula; — *innan* favere, *anno* stipendium, *ansts* gratia; — *grindan* molere, commolere, *grindafraþjis* pusillanimis, *grundus* (pulvis, terra) solum; — *tindan* urere, *tandjan* accendere, *tundnan* accendi; — *sinþan* ire, *sinþ* itus, gradus (vices), *gasinþa* socius peregrinationis, *sandjan* mittere; — *vriggan* torquere, circum-

dare, *vruggo* tendiculum; — *þigkan* cogitare, *þagks* gratiarum actio, *þagkjan* cogitare, *þugkjan* videri; — *sviggvan* nutare, *afsvaggvjan* vibrare; — *vairdan* curare, *vairdus* hospes, *vards* custos, *fravardjan* corrumpere; — *vairman* calefieri, *varms* calidus, *vaurms* vermis; — *flaihtan* torquere, *flahto* torques.

2) *Hilan* celare, *hilms* galea, *halja* inferus, *huljan* operire, velare; — *milan* (coll. *malan*), *miliþ* mel, *mel* (mensura) tempus, *mulda* pulvis; — *silan* possidere, *saljan* manere, *sels* (dives) bonus, *sulja* fundamentum, planta, *gasuljan* fundare; — *skilan* separare, excoriare, *skilja* carnifex, *skildus* (squamma) scutum, *skalja* (squamma) later (gall. *tuile*); — *tilan* convenire, accommodari, *tils* accommodatus, *tals* aptus, *talzjan* adaptare, instruere, educare; — *himan* operire, *himins* cœlum, *gahamon* vestire, induere; — *friman* accelerare, *fram* in conspectu, *fruma* primus; — *qinan* (?), *qino* femina, *qens* mulier; — *þinan* extendi, *ufþanjan* extendi; — *minan* cogitare, *gaminþi* memoria, *anaminds* suspicio, *munan* putare; — *vinan* deficere (?), *vinja* pascuum, *vans* deficiens, *vens* exspectatio; — *airan* laborare, colere (?), *airus* nuntius, *arjan* arare; — *fairan* accusare, *fairina* crimen, *ferja* insidiator, *gafaurds* concilium; — *svairan* gravem esse, *svare* inanis, vacuus, *svers* honoratus; — *vairan* manere, durare, tutum esse (?), *vair* vir, *vairilo* labia (oris custodes?), *gavairþi* pax (hucne?), *vars* sobrius, *varjan* arcere, *verjan* conservare; *stikan* pungere, *stiks*, acus, punctum, *staks* vice, *hleþrastakeins* tentorium figere.

3) *Knivan* (?), *kniu* genu, *knussjan* genuflectere; — *hlivan* audire, *hliuþ* attentio, silentium, *hliuma* auditus; — *tivan* paratum esse, *taujan* facere, *tevi* coma, *gatevjan* præparare, ordinare; — *faihan* aptari, *bifaihon* decipere, *fullafahjan* satisfacere; — *didan* facere, *deds* factum (coll. § 127).

4) *Feian* hostilem esse, *infeinan* misereri, *faian* vituperare, *fijan* odi; — *geiran* desiderare, *geiro* aviditas, cupiditas, *gairnjan* cupere; — *heivan* operire (?), *heiv* domus, *hivi* (tectum) adspectus; — *leiban* manere, *laiba* reliquiæ, *bilaibjan* relinquere, *aflifnan* superesse; — *veiban* vertere, *bivaibjan* circumdare; — *gleitan* lucere (*glitmuni* splendor), *glitmunjan* splendere; — *vleitan* adspicere, *andavleizns* adspectus, *vlaiton* aucupari, circumspicere, *vlits* adspectus, *vlizjan* in faciem verberare; — *geisan* terrere, *usgeisnan* mirari, stupescere, *usgaisjan* stupefacere.

5) *Giuman* enutrire, curare (?), *gaumjan* considerare, *guma* homo; — *skiuran* vehementer commoveri, *vinþiskauro* ventilabrum, *skura* fremitus, turbo; — *jiukan* convenire (?) *jiuka* discordia, *jiukan* pugnare, *juk* par, *gajuka* comes, *gajuko* similitudo, *jukuzi* jugum; — *liuhan* lucere, *liuhaþ* lux, *liuhtjan* illuminare, *lauhatjan* illuminare, *lauhmuni* fulgur; — *liuban* amari, *liubs* dilectus, *galaubjan* credere, *galaubs* carus, pretiosus, *galubs* pretiosus, *broþrulubo* caritas fraterna, *lubains* spes; — *diupan* altum esse, *diups* profundus, altus, *daupjan* immergere, baptizare; — *sliuþan* lubricum esse, *afslauþjan* terrere; — *liutan* adulari, decipere, *liuts* simulator, *liuta* adulator, hypocrita, *luton* decipere.

6) *Galan* cantare, clamare, *goljan* salutem dare, avere; — *dagan* lucescere, *dags* dies, *ahtaudogs* octiduanus; — *haban* habere (gall. *tenir*), *haban* habere, *haftjan* adhærere, *gahoban* continere; — *saþan* saturatum esse, *saþs* saturatus, *gasoþjan* saturare; — *watan* vehementem esse (?), *wass* vehemens, *woljan* minari, increpare, injuriis prosequi.

« Annotatio. — De nonnullis harum stirpium quæstio est, utrum, invita absonantia, cui subjacent, ad illa fortia verba equidem deperdita referendæ sint, an potius non credendum, quod absonantia etiam alibi, quam verbalibus radicibus, interdum irrepserit (§ 32, 3, annot. 2), cum idea propius ad radicem nominalem quam ad verbalem accedere videatur, ut puta *qinan*, *knivan*, *dagan*.

« Annotatio 2. — Alia vero vocabula juxta regulas absonantiæ deduci nequeunt atque adeo origini ex verbo forti repugnant; hujusmodi sunt præsertim astrorum nomina, ut *sunna*, *mena*, *stairno*; elementorum et naturæ phenomenorum, ut *airþa*, *vato*, *fon*, *vinds*, *rign*; animalium, ut *fauho*, *auhsa*, *lamb*, *tiþrus*, *ulbandus*, *asilus*, *fugls*, *ara*, *dubo*, *ahaks*, *hana*, *sparva*: plantarum earumque partium, ut *triu*, *bagms*, *aurts*, *gras*, *þaurnus*, *asts*, *tains*, *vaurts*, *laufs*, *akran*, *basi*, *peika*, *smakka*; membrorum corporis, ut *haubiþ*, *auso*, *augo*, *munþs*, *tunþus*, *tuggo*, *hals*, *arms*, *brusts*, *vamba*, *fotus*, etc., licet nonnulla alia huic classi pertinentia etiam ad radicem verbalem forsan referri possint, ut *hunds* et *handus* ad *hinþan*, *vulfs* ad *vilvan* (?) et similia. »

§ 140. *Radix* igitur in grammatica, sicut et in plantis, ea est pars oculis abscondita, ex qua vocabulum enascitur; *stirps* vero e radice palam effertur, ut concretum vocabulum efformet. Jam vero etiam stirps vocabuli, si hoc ab elemento formativo separemus, forma monosyllaba semper apparet induta; si autem vocabulum relative ad flexivum elementum spectemus, stirps id est, hoc elementum tantummodo sejungamus, stirps derivativa esse potest, augmento formativo ditata, et consequenter polysyllaba. Sic ex. gr. *nam* radix est et *nim* stirps τοῦ *niman*; *numt* vero (cum augmento formativo *t*, § 148) stirps τοῦ *numts*, *nemeig* (cum augmento formativo *eig*, § 150, ζ) stirps τοῦ *nemeigs*.

« Annotatio. — Stirps igitur a forma fundamentali in eo distinguitur, quod hæc jam elemento formativo locupletetur; hinc de forma radicali tractandum est ubi de flexione vocabulorum, de stirpe vero, ubi de formatione agitur. Sic ex. gr. *nam* radix, *numt* stirps, *NUMPTI* tandem forma fundamentalis est τοῦ *numts*. »

§ 141. Quod si vocabulorum formationem exterius tantum spectemus, eam sive ex terminatione unicuique dictionum classi propria cum vel absque absonantia per simplicem appositionem, ex. gr.. : *niman*, *nems* a radice *nam*; sive ex compositione duarum vel plurium stirpium, ut *afniman*, *arbinumja*, *midgarda*

vaddjus produci videbimus. Si autem eamdem formationem interius, id est, habita vocabuli propria significatione, eam in quatuor classes dividi constabit, nempe : *nominalem*, *pronominalem*, *verbalem* et *adverbialem*. Quoad vero elementa formativa, semper immediate stirpi connectuntur, illisque deinde flexiva appendent. Insuper elementum formativum est sive simplex consonans (ut *t* in *numts*), sive integra syllaba (ut *eig* in *nemeigs*). Ubi autem vocabulo jam derivato augmentum formativum ulterius affigendum est, plures inde syllabæ formativæ sibi succedentes adesse possunt, ut in *skalkinassus* a *skalks*.

A. FORMATIO NOMINALIS.

I. SUBSTANTIVUM.

§ 142. Quamvis genus influxum non nullum habeat in significationem vocabuli (§ 59), hic tamen pro maxima parte adeo est confusus adeoque parum ejus leges notæ, ut cum de formatione vocabuli agitur nonnisi secundario in eum attendere liceat. Ubi genus discrepantia sexuum innititur, ut in *niþjis* germanus, *niþjo* germana, *garazna* vicinus, proximus, *garazno* vicina, *þius* famulus, *þivi* famula, hoc ex significatione semper notum pro formatione vocabuli equidem valet; deficiente autem hac discrepantia naturali, eam significationem, quam varia grammaticæ genera in formandis vocabulis præ se ferunt, tuto comparare jam fit impossibile, et licet in genere dici liceat, quod masculinum potius concretum, femininum autem et neutrum potius abstractum, nec non actionem ejusque objectum significet, hoc tamen generale discrimen adeo est vagum nimiisque exceptionibus obnoxium, quam ut in exponenda substantivorum formatione partitio secundum tria genera aliquid commodi allatura videatur; qua de re forsan, formam derivatam ob oculos primo ponere, deinde divisionem secundum genera revocare satius esset.

§ 143. 1) Derivatio sine ELEMENTO FORMATIVO.

a) E verbis conjugationis fortis :

aa) E præsenti non nisi paucissima vocabula derivantur et equidem fere exclusive in prima absonantiæ classe, ex. gr. masc. *bairgs* (a *bairgan*); neutr. *sinþ* (a *sinþan*), *anafilh* (a *filhan*), *gild* (a *gildan*), *gavairþi* (a *vairþan*); fem. *gabinda*, *gabindi* (a *bindan*), *gairda* (a *gairdan*), *vinna* (a *vinnan*). Ad secundam absonantiæ classem pertinet tantum fem. *skilja* (a *skilan*), ad quartam neutr. *andabeit* (a *beitan*), *idveit* (a *veitan*), ad quintam neutr. *galiug* (a *liugan*);

bb) E præterito sing. : α) masc. *gards* (a *gairdan*), *þagks* (a *þigkan*), *saggs* (a *siggan*), *saggvs* (a *siggvan*); neutr. *draggk* (a *drigkan*), *gaþrask* (a *þriskan*), *vamm* (a *timman*), *gaþagki* (a *þigkan*); fem. *bandi* (a *bindan*), *usvandi* (a *vindan*), *þarba* (a *þairban*), *flahta* (a *flaihtan*); β) fem. *skalja* (a *skilan*); γ) masc. *vraks* (a *vrikan*); neutr. *vadi* (a *vidan*); fem. *staks* (a *stikan*), *vraka*, *vrakja* (a *vrikan*), *brakja* (a *brikan*); δ) masc. *daigs* (a *deigan*), *vaips* (a *veipan*); fem. *laiba* (a *leiban*), *staiga* (a *steigan*); ε) fem. *laudja* (a *liudan*); ζ) neutr. *soþ* (a *saþan*); fem. *bota* (a *batan*), *groba* (a *graban*);

cc) E præterito plur. nonnulla tantum certo derivantur vocabula secundæ et tertiæ classis : masc. *vegs* (a *vigan*); neutr. *andanem* (a *niman*), *andaset* (a *sitan*), *tevi* (a *tivan*); fem. *teva* (a *tivan*), *kunaveda* (a *vidan*);

dd) E participio pass. : α) fem. *baurgs* (a *bairgan*, *hunþs* (a *hinþan*), *vunns* (a *vinnan*), *gabundi* (a *bindan*); β) masc. *baur*, *gabaur* (a *bairan*), *qums* (a *qiman*), *muns* (a *minan*), *runs* (a *rinnan*); neutr. *bistugq* (a *stiggan*), *gabaur* (a *bairan*); fem. *usvaurpa* (a *vairpan*), *sulja* (a *silan*), *gabruka* (a *brikan*); γ) masc. *þius* (a *þivan*), *stiks* (a *stikan*); neutr. *bifaih* (a *faihan*); fem. *bida* (a *bidjan*), *giba* (a *giban*); δ) masc. *vlits* (a *vleitan*); neutr. *gadik* (a *deigan?*); fem. *vipja* (a *veipan*); ε) masc. *drus* (a *driusan*); neutr. *usluk* (a *lukan*); fem. *þlauhs* (a *þliuhan*), *krusts* (a *kriustan*), *skura* (a *skiuran*), *ludja* (a *liudan*); ζ) masc. *gaggs* (a *gaggan*), *slahs* (a *slahan*), *andastaþjis* (a *standan*), *sakjis* (a *sakan*); neutr. *fraþi* (a *fraþjan*), *fauragaggi* (a *gaggan*); fem. *staþs* (a *standan*), *graba* (a *graban*); η) masc. *grets* (a *gretan*); neutr. *aflet* (a *letan*);

ee) E verbis simpliciter reduplicantibus sine absonantia : masc. *laiks* (a *laikan*), *sleps* (a *slepan*); neutr. *faurhah* (a *hahan*), *gafah* (a *fahan*), *andstald* (a *staldan*), *bimait* (a *maitan*); fem. *haiti* (a *haitan*).

b) E verbis debilis conjugationis : masc. *fauramaþleis* (a *maþljan*), *vitodafasteis* (a *fastan*), *huhrus* (a *huggrjan*); neutr. *andaugi* (ab *augjan*), *fauramaþli* (a *maþljan*), *ufarmeli* (a *meljan*), *taui* (a *taujan*), *hropi* (verisimiliter neutr., a *hropjan*), *gavaurki* (a *vaurkjan*); fem. *vrohs* (a *vrohjan*), *liuga* (a *liugan*).

c) E substantivis derivantur :

aa) Masculina, ad eum designandum, qui munere vel arte fungitur, ut *hairdeis* (a *hairda*), *ragineis* (a *ragin*), *silbasiuneis* (a *siun*), *faurstasseis* (a *sta s*);

bb) Neutra sive per compositionem ex aliis jam derivatis efformata, ut *ataþni* (a *aþn*), *fauradauri* (a *daur*), *andalauni* (a *laun*), *andanahti* (a *nahts*), *garuni* (a *runa*), *andvairþi* (a *vairþs* pretium), *andavaurdi* (a *vaurd*), *faurafilli* (a *fill*); sive ad efficienda realia ex personalibus substantiva, ut *andbahti* (ab *andbahts*), *þiubi* (a *þiubs*), *reiki* (a *reiks*), *gaskalki* (conservus, vid. § 191, I, 1, a *skalks*), *veitvodi* (a *veitvods*);

cc) Feminina eodem modo atque neutra, id est, per compositionem efformata : *þiudangardi* (a *gards*), etiam ad designandum naturale genus : *varda* (a *vards*), *þivi* (a *þius*), cum significatione paululum mutata : *daila* (a *dails*).

d) Ex adjectivis tandem :

aa) Masculina : solummodo *dauþus* (a *dauþs*);

bb) Neutra : *sildaleik* (a *leiks*), *azeti* (ab *azets*),

biuhti (a *biuhts*), *unhaili* (a *hails*), *unledi* (ab *unleds*), *galeiki* (a *galeiks*), *manvi* (a *manvus*), *gariudi* (a *gariuds*), *unsuti* (a *sutis*), *andvairþi* (ab *andvairþs*), *unviti* (ab *unvits*), *usvissi* (ab *usviss*);

cc) Feminina : *halba* (a *halbs*), *triggva* (a *triggvs*), *sibja* (a *sibjis*), *sunja* (a *sunjis*).

§ 144. 2) Derivatio cum ELEMENTO FORMATIVO.

a) Cum semivocalibus :

aa) Derivata cum *J* ubi hoc ex *i* enascitur, in præcedenti § memorantur; aliæ nusquam occurrunt;

bb) Derivata cum simplici *V* fere non reperiuntur, sed ubique dentalis ante semivocalem subrepisse videtur, ut in fem. *fijaþva* (a *fijan*), *frijaþva* (a *frijon*), *saliþvos* (a *saljan*); neutr. *þivadv* (a *þivan*), *vaurstv* (loco *vaurht-dv?* vid. § 52, 4, a *vaurkjan*); eodem etiam modo sunt explicanda vocabula originis aliunde obscuræ, ut fem. *ubizva*, neutr. *gaidv*; quoad fem. *bandva* sine dubio pro *band-dva* adhibetur (si præsertim ad *bindan* pertineat). Ejusdem modi sunt vocabula, in quibus *n* secundæ declinationis accedit, ut masc. *vaurstva*, *vaurstvja*, fem. *bandvo*, *vahtvo* (a *vakan*), *unvaurstvo*, *gatvo* (loco *gahtvo?* a *gaggan*), et etiam *uktvo*. Nec non et in masculino obscuræ originis *nidva*, interjicitur dentalis, cui unicum *bidagva* subtrahitur, nisi forsan euphoniæ causa ita adhibeatur pro primitivo *bidag-dva*. Quoad *viduvo* e latino certe prodit, nec *v* adest nisi ad vitandum hiatum.

§ 145. *b*) Cum liquidis :

aa) Masculina et neutra cum simplici *L* derivata significant instrumentum, cum quo, vel locum, in quo quid efficitur. Masc. *sitls* (a *sitan*), *stikls* (a *stikan*), *stols* (a *standan?*); neutr. *þvahl* (a *þvahan*), *fairveitl* (a *veitan*); fem. *iusila* (ab *ius*).

Quandoque huic *L* et aliud formationis elementum ante vel post mittitur, unde sequentes evadunt ligaturæ :

SL : neutr. *þreihsl* (a *þreihan*), *svumsl* (a *svimman*), *hunsl* (a *hinþan?*) *skohsl*, *svartizl*;

þL : neutr. *haimoþli* (a *haims*), coll. fem. *wofluli* (a *wopan*);

L-N diminutiva format : masc. *magula* (a *magus*), coll. nominibus propriis *merila*, *vulfila*; neutr. *barnilo* (a *barn*); loco *qiþlo* Skeir. V, d melius *qiþano* (*qiþão*) legendum esset (coll. Mc. xv, 28); *mavilo* (a *mavi*), coll. *inilo*, *vairilo*.

« Annotatio.— Vocabulum *manauli* in nulla supra descriptarum classe relative ad formationem ordinari potest atque adeo suspectum videtur, hinc forsan melius cum Massmanno, Phil. II, 8, *manludjai* (coll. *manleika*) loco *manaulja* legendum est. Obscurioris originis sunt masculina *hakuls* (non autem *hakul*, ut glossarium exhibet), *asilus*. »

bb) Derivatio cum *M* reperitur tantum in masc. *barms* (a *bairan*), frequentior vero occurrit ligatura *M-N* : masc. *ahma* (ab *ahan?*), *malma* (a *malan*), *hliuma* (a *hlivan?*), *stoma*, *bloma*, *milhma*, *hiuhma*; neutr. *aldomo* (ab *alþan*); fem. *miduma* (a *midja*), *lauhmuni* (a *liuhan*), *glitmuni* (a *gleitan*).

cc) *N* omnium elementorum frequentissime usurpatur ad firmanda vocabula præcipue substantiva, in quibus eamdem significationem habere videtur atque in formandis infinitivo et participio præt. verborum fortium. Jam vero arcessenda sunt :

α) Substantiva secundæ declinationis, quorum *n* in nominativo sing. deperditum est. Inter ea :

αα) Masculina designant, paucis tantum exceptis, personas, quæ munere vel proprietate pollent. In ordine vero ad derivationem complectuntur

ααα) Ea, quæ ex aliis substantivis deducuntur, ut *gadaila* (a *dails*), *gahlaiba* (a *hlaibs*), *galaista* (a *laists*), *usliþa* (a *liþus*), *gajuka* (a *juk*), *garazna* (a *razn*), *gasinþa*, *gasinþja* (a *sinþ*), *spilla* (a *spill*), *staua* (a *staua* fem.), *aurtja* (ab *aurts*), *arbja* (ab *arbi*), *baurgja* (a *baurgs*), *ingardja* (a *gards*), *gauja* (a *gavi*), *gudja* (a *guþ*), *vaidedja* (a *deds*), *haurnja* (a *haurn*), *kasja* (a *kas*), *mana maurþrja* (a *maurþr*), *skattja* (a *skatts*), *vardja* (a *vards*), *liugnja* (a *liugn*);

βββ) Ea, quæ ex adjectivis originem trahunt : *unhulpa* (a *hulþs*), *þarba* (a *þarbs*), *veiha* (a *veihs*), *galeika* (a *galeiks*), *gamainja* (a *gamains*);

γγγ) Ea, quæ ex verbis derivantur : *fauragagga*, *fauragaggja* (a *gaggan*), *liuta* (a *liutan*), *nuta* (a *niutan*), *skula* (a *skulan*), *ufarsvara* (a *svaran*), *bandja* (a *bindan*), *afdrugkja* (a *drigkan*), *bihaitja* (a *haitan*), *afetja* (ab *itan*), *arbinumja* (a *niman*), *skilja* (a *skilan?*), *sviglja* (a *sviglon*), *timrja* (a *timrjan*).

« Annotatio. — Realem significationem habent: *garda* (a *gards*), *mela* (a *mel*), *lukarnastaþa* (a *staþs*), *ganauha* (a *ganauhan*), *uzeta* (nisi sit neutrum [*uzeta*], ab *itan*), *gataura* (a *tairan*), *vilja* (a *viljan*), *drobna* (a *drobnan*). »

ββ) Neutra tantum pauca in hac classe reperiuntur : *kaurno* (a *kaurn*), *gajuko* (a *juk*), *sigljo* (a *sigljan*), et peculiariter formatio *armaio* (ab *arman*).

γγ) Feminina hujus classis desinunt :

ααα) In *ein* : sunt pro maxima parte ex adjectivis derivata et proprietatem designant, ut *gaaggvei* (ab *aggvus*), *aglaitei* (ab *aglaits*), *airzei* (ab *airzis*), *audagei* (ab *audags*), *bairhtei* (a *bairhts*), etc. (vid. § 92). Huc etiam veniunt derivata ex participiis : *undivanei* (a *divans*), *drugkanei* (a *drugkans*).

Ea, quæ ex verbis exoriuntur, actionem vel conditionem significant cum idea secundaria durationis longioris, vel frequentioris repetitionis : *unagei* (ab *agan*), *hropei* (a *hropjan*), *vajamerei* (a *merjan*), *ustauhei* (a *tiuhan*), *vrekei* (a *vrikan*), *gabei* (a *giban*), *baurei* (a *bairan*).

Ea autem, quæ e substantivis originem ducunt, designant etiam habitum, conditionem vel statum : *afgudei* (a *guþ*), *usbeisnei* (ab *usbeisns*), *ogluitivaurdei* (a *vaurd*), *vaurstvei* (a *vaurstv*), *veitvodei* (a *veitvods*), *unbeistei* (a *beists*), *liuhadei* (a *liuhaþ*), *frumadei* (a *frumaþ?*), *magaþei* (a *magaþs*), *aipiskaupei* (ab *aipiskaupus*), *apaustaulei* (ab *apaustaulus*), *praizbytairei* (a *praizbytaireis*);

βββ) In *on* : huc proxime accedunt quædam vocabula, quæ, e masculinis derivata, naturale genus significant : *unhulþo* (ab *unhulþa*), *garazno* (a *ga-*

razna), *svaihro* (a *svaihra*), *dauravardo* (a *vards*), *haiþno* (a *haiþna?*), *gamarko* (a *gamarka?*) *arbjo* (ab *arbja*), *niþjo* (a *niþjis*), *kalkjo* (a *kalkja?*). Alia res indicant: *dauro* (a *daur*), *driuso* (a *driusan*), *malo* (a *malan*), *rinno* (a *rinnan*), *vinþiskauro* (a *skiuran*), *vruggo* (a *vriggan*), *flahto* (a *flaihtan*), *waþo* (a *waþjan*), *tainjo* (a *tains*), *iddaljo* (a *dal*), *mitadjo* (a *mitaþs*), *garunjo* (a *rinnan*). Alia tandem abstracta: *gajuko* (a *juk*), *fullo* (a *fulls*), *gariudjo* (a *gariuds*), *brinno* (a *brinnan*), *faihugeiro* (a *geiran*), *broþrulubo* (a *liuban*), *reiro* (a *reiran*), *vinno* (a *vinnan*), *raþjo* (a *raþjan*), *sakjo* (a *sakan*), *vaihjo* (a *veihan*), *gatimrjo* (a *timrjan*).

β) Præterea formantur adhuc et alia vocabula cum simplici *N*, et equidem

αα) Immediate stirpi affixo: masc. *faihuþraihns* (a *þreihan*), *andavleizns* (a *vleitan*); neutr. *barn* (a *bairan*), *liugn* (a *liugan*), *andavizn* (a *vizon*); fem. *usbeisns* (a *beidan*), *anabusns* (a *biudan*), *sokns* (a *sokan*), *vailavizns* (a *vizon*), coll. *garehsns*, *rohsns*;

ββ) Cum vocali euphonica *A*: masc. *þiudans* (a *þiuda*), *vigans* (a *veihan*); neutr. *akran* (ab *akrs?*), *aljan* (ab *alan?*); fem. *asans*;

γγ) Cum *I*: masc. *kindins*, *maurgins*; neutr. *aigin* (ab *aigan*); fem. *fairina* (a *fairan*);

δδ) Cum *U*: neutr. *faihugairuni* (a *geiran*), *fairguni*);

εε) Cum *EI*, *AI*, *O*; sic efformata derivantur ex verbis secundæ conjugationis plurima feminina, ut *balveins* (a *balvjan*), *goleins* (a *goljan*), *dauþeins* (a *dauþjan*), *daupeins* (a *daupjan*), *afdomeins* (a *domjan*), *qisteins* (a *qistjan*), *hazeins* (a *hazjan*); *bauains* (a *bauan*), *þulains* (a *þulan*), *leikains* (a *leikan*), *libains* (a *liban*), *trauains* (a *trauan*); *aihtrons* (ab *aihtron*), *laþons* (a *laþon*), *mitons* (a *miton*), *salbons* (a *salbon*), etc. Cæterum omnia substantiva, quæ hac terminatione gaudent, ad verba secundæ conjugationis, etiam non jam occurrentia, referenda sunt, sic ex. gr. *ahmateins* ad *ahmatjan*, *gahobains* ad *gahoban*, *vanains* ad *vanan*. Loco *usbloteins* Cor. II, VIII, 4 meliori jure legendum est *usblotains*, a *blotan* (non *blotjan*).

γ) Cum aliis consonantibus sequentes evadunt ligaturæ:

SN, *ZN*: neutr. *fulhsni* (a *filhan*); fem. *hlaivasna* (a *hlaiv*), *filusna* (a *filu*), coll. *drauhsna*, *arwazna*, *fairzna*;

BN, *FN*: neutr. *vilubni* (a *vilan*), *fastubni* (a *fastan*), *valdufni* (a *valdan*); fem. *fraistubni* (a *fraisan*), *vundufni* (a *vundon*).

dd) *R*: hoc elemento efformantur

α) Masculina, nempe:

αα) Pleraque vocabulorum in *reis* e verbis derivatorum, quæ operantem designant, inter quæ animadvertenda sunt: *laisareis* (a *laisjan*), *liuþareis* (a *liuþon*), *sokareis* (a *sokjan*), *blostreis* (a *blotan*), *bokareis* (a *boka*), *motareis* (a *mota*), *vullareis* (a *vulla*). Quoad vero significationem, eis conveniunt, quæ supra litteris *cc*) α) αα) subjecimus, addito, quod rarius et probabiliter non nisi serius eo modo efformantur;

ββ) Vocabula in *AR* obscurioris originis, quæ varios affinitatis respectus designant, ut *fadar*, *broþar*; quibus respondent feminina *svistar*, *dauhtar*;

γγ) Et insuper *ligrs* (a *ligan*) et *spaiskuldrs*.

β) Neutra: *vaggari* (a *vagga?*), *galigri* (a *ligan*), *filigri* (a *filhan*), in quo euphoniæ causa *i* inductum præsertim animadvertendum est, nisi sit pro *filhigri* cum syllaba formativa *gri*?

γ) Feminina: præter supra memorata *svistar*, *dauhtar*, etiam *vulþrs* (si lectio codicis A Gal. II, 6 legitima sit, a *vulþus*), *saldra* (a *sildan?*). Quoad vocabula *mundrei*, *digrei* ad formativum *N* pertinentia, ex adjectivis *mundrs*, *digrs* veniunt et proinde huc non referenda sunt.

Aliis consonantibus connexum occurrit tantum in ligatura *STR*: neutr. *gilstr* (a *gilþan*), *avistr* (ab *avi*), *navistr* (a *naus*), *hulistr* (a *huljan*).

§ 146. *c*) Cum gutturalibus:

Gutturales insulsam tantum personam in formandis substantivis gerunt. Sequentia tantum memoranda sunt:

aa) Terminatio masculina *IGG* reperitur tantum in vocabulis *gadiliggs* et *skilliggs*;

bb) Masculinum *broþrahans*, ad secundam declinationem pertinens, adjectivum uti *ainaha* sapere videtur;

cc) Pariter femininum *idreiga* (ab *idr*) ad adjectivum *idreigs* referendum est;

dd) Neutra *airiski*, *barniski* citerius efformantur ex adjectivis in *isks*, nec non et masculinum *atisks* (vel neutrum *atisk*) suam formam ab hujusmodi adjectivo mutuatum iri videtur.

ee) Latet τῶν *miluks* et *ahaks* derivatio.

§ 147. *d*) Cum labialibus:

In formandis vocabulis non occurrunt, exceptis tamen, quæ supra memoravimus, neutris et femininis in *ubni*, *ufni* (§ 145, *cc*, γ).

§ 148. *e*) Cum dentalibus et sibilantibus:

Dentalium et sibilantium classis ea est, quæ in formandis substantivis liquidis maxime congruat. In plurimis casibus *þ* ea dentalis esse videtur, qua proprie formationis elementum constituatur; quo posito *d*, *t* et *s* in aliis formis occurrentia ex *þ* juxta cognitas sonorum leges (§§ 49, 50, 52) enascerentur. Nec prætermittendum est, horum substantivorum formationem cum formatione participii passivi secundæ conjugationis convenire, unde eo magis ad congruentem utriusque formæ significationem putaretur, quod, ubi vocabulum ex verbo primæ conj. derivatur, vocalis participii passivi adhibeatur. Hujus formationis substantiva pleraque etiam efficacitatem, actum ipsum operationis significant, aliis, quæ sine elemento formativo deducuntur (§ 143 *a*), objectum operationis potius designantibus. Jam vero formationes huc pertinentes sequenti modo ordinari possunt:

aa) Eæ, quæ primitivum *þ* habent, sive mediante vocali stirpi vocabuli annexum, sive huic immediate

affixum, quo in casu euphoniæ causa in *d*, *t*, vel *s* immutatur:

α) Masc. *gabaurjoþus* (a *gabauris*), *manniskodus* (a *mannisks*), *auhjodus* (ab *auhjon*), *vratodus* (a *vraton*), *skildus* (a *skilan*), *kustus* (a *kiusan*), *vahstus* (a *vaskjan*), *þuhtus* (a *þugkjan*), *hliftus* (a *hlifan*);

β) Neutr. *liuhaþ* (a *liuhan*), *vitoþ* (a *veitan*), *fulliþ* (a *fulls*), *miliþ* (a *milan?*), *beist* (a *beitan*); *aveþi* (ab *avi*), *kunþi* (a *kunnan*), *gaminþi* (a *minan*), *gavairþi* (a *vairan?*);

γ) Fem.: *αα*) juxta secundam declinationem vocalicam, pleraque verbalia operationem indicantia: *mitaþs* (a *mitan*), *magaþs* (a *magus*), *astaþs*; *arbaiþs*; *fulleiþs* (a *fulls*), *faheþs* (a *fahs*); *gaqumþs* (a *qiman*), *gakunþs* (a *kunnan*), *gamainþs* (a *gamains*), *gabaurþs* (a *bairan*), *gataurþs* (a *tairan*); *anaminds*, *gamunds* (a *minan*), *gakunds* (a *kunnan*), *gafaurds* (a *fairan*), *gahugds* (a *hugjan*); *aihts* (ab *aigan*), *andabauhts* (a *bugjan*). *innagahts* (a *gaggan*), *gaþlaihts* (a *þlaihan*), *mahts* (a *magan*), *gasahts* (a *sakan*), *sauhts* (a *siukan*), *slauhts* (a *slahan*), *ustauhts* (a *tiuhan*), *usvaurhts* (a *vaurkjan*), *usdrusts* (a *driusan*), *lists* (a *leisan*), *fralusts* (a *liusan*), *ganists* (a *nisan*), *urrists* (a *reisan*), *usvahsts* (a *vahsjan*), *vists* (a *visan*), *fragifts* (a *giban*), *andahafts* (a *hafjan*), *þaurfts* (a *þaurban*), *gaskafts* (a *skapjan*), *andanumts* (a *niman*); *anaqiss* (a *qiþan*), *afstass* (a *standan*), *gaviss* (a *vidan*); — *ββ*) cum terminatione *iþa* ex adjectivis derivata et proprietatem quamdam indicante: *aggviþa* (ab *aggvus*), *agliþa* (ab *agls*), *airziþa* (ab *airzis*), *airkniþa* (ab *airknis*), *gauriþa* (a *gaurs*), *daubiþa* (a *daubs*), *diupiþa* (a *diups*), *dvaliþa* (a *dvals*), *qrammiþa* (a *qramms*), *armahairtiþa* (ab *armahairts*), *hauhiþa* (a *hauhs*), *hlutriþa* (a *hlutrs*), *unhrainiþa* (a *hrains*), *þvastiþa* (a *þvasts*), *kauriþa* (a *kaurs*), *manviþa* (a *manvus*), *mildiþa* (a *milds*), *niujiþa* (a *niujis*), *garaihtiþa* (a *raihts*), *sveriþa* (a *svers*), *svikniþa* (a *sviknus*), *tulgiþa* (a *tulgus*), *veihiþa* (a *veihs*), *invindiþa* (ab *invinds*), *fairniþa* (a *fairnis*), *auþida* (ab *auþs*), *vairþida* (a *vairþs*); nonnulla etiam pauca e substantivis et verbis oriri videntur: *afgrundiþa* (a *grundus*), *veitvodiþa* (a *veitvods*), *meriþa* (a *merjan*), *svegniþa* (a *svegnjan*), *varjiþa* (a *vargjan*), coll. *gaunoþa* (a *gaunon*). Ad hanc classem etiam pertinent *junda* (loco *juggiþa?* a *juggs*), *skanda* (loco *skamiþa?* a *skaman*), et *mulda* (a *milan*).

« Annotatio 1.—In nonnullis horum substantivorum citerior supervenit formatio mediante *n* consonanticæ declinationis, ut *mitadjo* (a *mitaþ*), *baurþei* (a *baurþs*), *þaurstei* (a *þaursts?*), *usfarþo* (a *farþs?*); hinc ad § 145, *cc*, *α*, *γγ* pertinent. »

bb) Eæ, quæ *T* primitivum habent: neutr. *stiviti*, *aglaiti*; fem. *vasti* (a *vasjan*). Jam vero huc referendæ sunt

cc) Formationes cum *ST*: neutr. *hauhisti*, *frumisti* (ex superlativis derivata), *trausti* (a *trauan*); fem. *ansts* (ab *innan*), *brunsts* (a *brinnan*), *gramsts* (a *gramjan*), *bansts* (loco *bandsts*, a *bindan*).

dd) Formationes cum *ND*: fem. *hulundi* (a *huls*), *frijondi* (a *frijon*); coll. fem. *þusundi* et masc. 2 declinationis *newundja* (a *new*).

ee) Formationes cum *S* (*Z*) primitivo: masc. *urruns* (a *rinnan*); neutr. *agis* (ab *agan*), *hatis* (a *hatan*), *skaþis* (a *skaþjan*), *gadikis* (a *deigan*), *þevis* (a *þivan*), coll. *riqis*, *sigis*, *rimis* (*baris*); fem. *garuns* (a *rinnan*), (*jukuzi* (a *juk*), *aqizi*.

« Annotatio 2.—In masculino *beruseis* *s* pro *r* ideo interjectum fuit, ne duo *r* sibi immediate succederent, eo modo *berureis*, ut *laisareis* (§ 145, *dd*, *α*). »

ff) Formationes cum *SS*: quæ ad hanc classem pertinent masculina pro maxima parte e verbis derivantur operationem vel conditionem designantia: *gudjinassus* (a *gudjinon*), *drauhtinassus* (a *drauhtinon*), *horinassus* (a *horinon*), *kalkinassus* (a *kalkinon*), *leikinassus* (a *leikinon*), *skalkinassus* (a *skalkinon*), *fraujinassus* (a *fraujinon*), *þiudinassus* (a *þiudanon*), *blotinassus* (a *blotan*), *vaninassus* (a *vans*), *ibnassus* (ab *ibns*), *ufarassus* (ab *ufar*).

II. ADJECTIVUM.

§ 149. 1) Nec non et plurima sunt adjectiva, quæ sine ELEMENTO FORMATIVO, terminatione stirpi simpliciter annexa, ex substantivis et verbis derivantur, nempe

a) E verbis primæ conjugationis:

aa) E præsenti: *vilvs* (a *vilvan*), *invinds* (a *vindan*), *gawairbs* (a *wairban*), *tils* (a *tilan*), *diups* (a *diupan*), *liubs* (a *liuban*), *gdliugs* (a *liugan*), *liuts* (a *liutan*), *siuks* (a *siukan*), verisimiliter etiam *gaqiss* (a *qiþan*), *bats* (a *batan*), *saþs* (a *saþan*), *grindafraþjis* (a *fraþjan*), *aglaitgastalds* (a *staldan*), *fralets* (a *letan*);

bb) E præterito sing.: *þarbs* (a *þairban*), *gavamms* (a *vimman*), *untals* (a *tilan*), *hnaivs* (a *hneivan*), *galaubs* (a *liuban*), *laus* (a *liusan*), *gadobs* (a *daban*), *ganohs* (a *nahan*), *unandsoks* (a *sakan*), *froþs* (a *fraþjan*);

cc) E præterito plur.: *andanems* (a *niman*), *gatems* (a *timan*), *bireks* (a *rikan*), *gafehs* (a *faihan*), *andasets* (a *sitan*), *unqeþis* (a *qiþan*); probabiliter etiam *hulþs* (a *hilþan*), *þaursus* (a *þairsan*), *gaþaurbs* (a *þairban*), *unvits* (a *veitan*), *galubs* (a *liuban*), *unnutis* (a *niutan*);

dd) E participio pass. nulla certo derivantur.

b) E verbis secundæ conjugationis: *usskavs* (a *skavjan*), *gaviljis* (a *viljan*), *vailamers* (a *merjan*), *ubiltogis* (a *taujan*).

« Annotatio. — Nonnulla adjectiva, ut *garaids* (a *raidjan*), *gamaids* (a *maidjan*), *gavaurts* (a *vaurtjan?*), *uslukns* (ab *uslukan*), habitis eorum forma et significatione, apocopata participia esse videntur.

c) E substantivis: *alevis* (ab *alev*), *alþeis* (ab *alþs*), *navis* (a *naus*), *reiks* (a *reiks*), *rums* (a *rums*), *sleiþis* (a *sleiþa*), *sves* (a *sves*), *vairþs* (a *vairþs*), præcipue

in compositionibus: *inahs* (ab *aha*), *ufaiþs* (ab *aiþs*), *ingardis* (a *gards*), *afguds* (a *guþ*), *anahaims* (a *haims*), *unkarja* (a *kara*), *andaneiþs* (a *neiþ*), *anasiuns* (a *siun*), *gaskohs* (a *skoh*), *gavaurts* (a *vaurts*), *usvena* (a *vens*), *unweils* (a *weila*), *armahairts*, *hauhhairts* (a *hairts*), *laushandus* (a *handus*), *aljakuns* (a *kuni*), *samasaivals* (a *saivala*), *filufaihus* (a *faihu*), *þrutsfills* (a *fill*), et cum absonantia: *dags* (a *dags*).

§ 150. 2) Cum ELEMENTO FORMATIVO:

a) Cum *V*: huc pertinet tantum *lasivs* obscurioris originis;

b) Cum *L*: *slahals* (a *slahan*), nisi *sla-hals* loco *slah-hals* sit dividendum, vid. gloss. h. v.; *leitils*, *mikils*, *ubils*; *skaþuls* (a *skaþan*), *veinuls?* vid. gloss. h. v.; et insuper in ligaturis

BL: *dauþublis* (a *dauþus*),

KL: *ainakls* (ab *ains*);

« Annotatio. *Undarleija*, Eph. III, 8, suspectum est, vel si rectum, ante compositionem fuit. »

c) Cum *M*: huc veniunt veteres comparativi terminationes: *auhuma*, *aftuma*, *hinduma*, *hleiduma*, *innuma*, *iftuma*, *speduma*, (*miduma*), *fruma*;

d) Cum *N*: *gairns* (a *geiran*), *analaugns* (a *liugan*), *uslukns* (a *lukan*); *fairins* (a *fairan*), *fulgins* (a *filhan*), et præcipue adjectiva in *ein* materiam ordinario significantia: *airþeins*, *barizeins*, *gulþeins*, *eisarneins*, *þaurneins*, *leikeins*, *liuhadeins*, *muldeins*, *riqizeins*, *silubreins*, *staineins*, *triveins*, *filleins*, et cum significatione magis metaphorica: *aiveins*, *qimeins*, *gumeins*, *galaubeins*, *pistikeins*, *siuleins*, *sunjeins*. De formativo *GG* occurrit tantum *unveniggs* (a *vens*), nisi syllaba formativa hic ad adverbium pertineat (§ 163, *b*, *α*);

e) Cum *R*: *framaldrs* (ab *alþs*), *lausqiþrs* (a *qiþus*), *vulþrs* (a *vulþus*), *fagrs* (a *faihan*), *baitrs* (a *beitan*), *hlutrs*, *digrs* (?), *mundrs* (?);

f) Cum *G* (*H*): *audags* (ab *aud*), *unhunslags* (a *hunsl*), *managls* (a *man*), *modags* (a *mods*), *vulþags* (a *vulþus*), *gredags* (a *gredus*), *bidags* (ex *bidagva* conjectum, a *bida*), *unbarnahs* (a *barn*), *stainahs* (a *stains*), *vainahs* (a *veinan?*), *vaurdahs* (a *vaurd*), *ainaha* (ab *ains*), *broþrahs* (ex *broþrahans* conjectum, a *broþar*), *handugs* (a *handus*), *valugs* (unde *valugjan*), *uhtiugs* (ab *uht*); præsertim in forma *-eig*, quæ forsan cum *eigan* (unde *aigan*) convenit et pariter significatione « habendi aliquid » gaudet, ut *ansteigs* gratiam habens (ab *ansts*), *usbeisneigs* patientiam habens (ab *usbeisnei*), *gabeigs* divitias habens (a *gabei*), nec non etiam *hroþeigs*, *þiuþeigs*, *laiseigs*, *listeigs*, *mahteigs*, *andanemeigs*, *uhteigs*, *sineigs*, *gavairþeigs*, *vaurstveigs*, *vitodeigs*, *gavizneigs*;

g) *K*. Hæc littera nonnisi in ligatura *SK* occurrit, germanicæ terminationi *-isch* forma et significatione apprime conveniens: *aivisks*, *barnisks*, *gudisks*, *þiudisks*, *mannisks*, *funisks*, *haiþivisks*, *iudaivisks*, *saurausynikisks*. Hucne pertinet etiam *malsks?*

h) Cum *þ* (*D*, *T*): *kunþs* (a *kunnan*), *kunds* (a *kuni*), *skulds* (a *skulan*), *unatgahts* (a *gaggan*), *mahts* (a *magan*), *hauhþuhts* (a *þugkjan*), *handuvaurhts* (a *vaurkjan*), *hafts* (a *haban*), *þaurfts* (a *þaurban*), *haists* (a *haitan?*); et cum vocali euphonica: *naqaþs*, *framaþeis* (a *fram*), *bajoþs* (a *bai*);

i) Cum *S*; tantummodo *valis* (a *valjan*).

§ 150. 3) Alius efformandi modus est **comparatio**, qua varii gradus formæ et significationis evadunt.

a) **Comparativus** regulariter efformatur per *z*, præmisso *i* vel *o*. Quænam vero harum vocalium eligenda sit, nulla certa lege constat, excepto, quod *o* non nisi in adjectivis fundamentalem vocalem *a* habentibus compareat, ex gr.: *airiza*, *azetiza*, *hauhiza*, *managiza*, *raþiza*, *speidiza*, *fawiza*, *vulþriza*, *iusiza*, *þaurftiza*, *alþiza* (ab *alþeis*), *hardiza* (a *hardus*); *framaldroza*, *frodoza*, *garaihtoza*, *svinþoza*, *hlasoza*, *usdaudoza*, *handugoza*, *svikunþoza*, *sniumundoza*, *aljaleikoza* (ex adverbiis *sniumundos* et *aljaleikos* conjicienda).

b) **Superlativus** regulariter efformatur per *st*, præmisso etiam *i* vel *o*: *hauhists*, *smalists*, *spedists*, *managists*, *reikists*; *armosts*, *lasivosts*.

« Annotatio 1. — Ex præcedentibus exemplis conjiciendum est, quod vocalis syllabæ formativæ in comparativo et superlativo sibi respondeat; hinc componi possunt ex una parte comparativi *smaliza*, *reikiza*, *armoza*, *lasivoza*, ex altera superlativi *airists*, *azetists*, *framaldrosts*, *frodosts*, etc.

« Annotatio 2. — Sequentia adjectiva suum comparativum et superlativum ex alienis radicibus trahunt:

gods	comp.	*batiza*	superl.	*batists*
ubils	—	*vairsiza*	—	(*vairsts*)
leitils	—	*minniza*	—	*minnists*
mikils	—	*maiza*	—	*maists*

« Annotatio 3. — E *juggs* efformantur rejecta nasali (§ 40, 5), comparativus *juhiza* et superlativus *juhists*.

« Annotatio 4. — Peculiaris superlativi forma est *undaraists*, ex qua comparativus *undaraiza* cogitandum est.

« Annotatio 5. — Comparativa sunt ea, quæ § 150, *c*) memoravimus, quæque ex natura sua positivis carent, scilicet *auhuma*, *aftuma*, *hleiduma*, *innuma*, *iftuma*, (*miduma*), *fruma*; quod autem hæ formæ a veteribus ut superlativæ habitæ reipsa comparativæ sint, in syntaxi (§ 198, *b*) ostendetur; ex his efformantur comparativi: *auhumists*, *aftumists*, *frumists*, *hindumists* et *spedumists*, quorum ex duobus ultimis formæ comparativæ *hinduma* et *speduma* supponendæ sunt. »

B. FORMATIO PRONOMINALIS.

§ 152. In pronominibus per derivationem efformandis gothica lingua peculiari indigentia laborat, quippe cum totus efformationis labor circa duas tantum stirpes, personalem scilicet et interrogativam,

versetur. Quoad alios respectus sive particulis sive quadam compositione adhibitis expressos, infra (§ 170) tractabimus.

1) Pronomina personalia efformant possessiva ex genitivo, cujus terminatio cum terminatione adjectivorum primæ declinationis permutatur, eo modo :

Gen.	1	Pers.	Sing.	*meina*	Poss.	*meins*
—	—	—	Plur.	*ugkara*	—	*ugkar*
—	—	—	Dual.	*unsara*	Poss.	*unsar*
Gen.	2	Pers.	Sing.	*þeina*	—	*þeins*
—	—	—	Plur.	*iqqara*	—	*iqqar*
—	—	—	Dual.	*izvara*	—	*izvar*
—	3	Pers.		*seina*	—	*seins*

2) Pronomen interrogativum *wa*, *was* significat in genere *quid*, *quis*, sine peculiari determinatione; hinc duplex efformatur pronomen interrogantis : *waþar* quis duorum, uter, *warjis* quis plurimorum, quis. Hæc posterior forma obscuræ est originis; prior vero etiam in *anþar*, alius, occurrit.

C. FORMATIO VERBALIS.

(Jacobi *Beiträge zur deutschen Grammatik*, pag. 131 sqq.)

I. CONJUGATIO PRIMA.

§ 153. Cum primam conjugationem ex legibus absonantiæ, quas subit, ut primitivam simul et radicalem spectavimus, frustra in genere sermo ad anteriorem horum verborum derivationem inveniendam inquireretur. Non desunt tamen casus, in quibus hæc inquisitio abs re non est.

a) Etenim supra (§ 32, 3) monuimus, quod verba ad sextam absonantiæ classem pertinentia ex secunda tertiaque classibus posterius derivatum iri videantur. Jam vero licet in plerisque verbis argumentum jam desit, quia singula radicalia verba deperdi et recentiori forma ex his derivata supplantari potuerunt, nonnulla tamen adhuc supersunt vestigia. Sic cum *malan*, *mol* reperitur quoddam *milan*, *mal*, ad quod *miliþ*, *mel*, *mulda* supra (§ 139, 2) fuit relatum; pariter cum *svaran* (gravare) confirmare, jurare, datur *svairan*, *svar* gravem esse, ex quo *svare* difficile, frustra, *svers* (gravis), honoratus, deducenda sunt. Atque adeo cum *vrikan*, *vrak*, supponi debet *vrakan*, *vrok*, quo *vrohjan* efformari possit. Denique cum *faran*, *for* etiam *fairan*, *far* reperitur, quin tamen utriusque significatio convenienter congruat.

b) Nec non et alia hujusmodi verba reipsa derivata esse, quamvis derivatio lateat, ex forma ipsa concludere licet, ea præcipue, quorum radix duabus consonantibus constat, ut *þairsan*, *þriskan*, *vahsjan*, *kriustan*, etc.; sed frustra simplici radice reperienda totam gothicam linguam discuteremus; paucis tantum superest : sic *alþan* senescere ex *alan* alere, et *þinsan* trahere, producere, ex *þinan* produci, posterius efformari videntur. Simili forsan modo a *vairan* manere, *vairdan* defendere, et a *vakan* vigilare, *vahsjan* crescere, deducenda sunt.

II. CONJUGATIO SECUNDA.

§ 154. Verba secundæ conjugationis in *-jan*, quantum eorum originem retrospicere possumus, sunt pro maxima parte ex verbis primæ conjugationis, adjectivis vel substantivis exorta. Quibus omnibus significatio « faciendi » fundamentalis esse videtur, sic ex. gr. : *lagjan* jacere facere (ponere), a *ligan*, *varmjan* calefacere, a *varms*, *huzdjan* thesaurum facere (thesaurizare), a *huzd*. Equidem est in plurimis horum verborum significatio magis minusve debilitata vel tantum metaphorice sumenda; quæ præsertim e substantivis derivantur non tam objectum, quod substantivum indicat, faciendum esse, quam aliquid cum eo agendum, significant, ita ut objectiva significatio in instrumentalem transeat, ut in *haurnjan* tuba canere, *klismjan* cymbalo resonare, tinnire, *ufarhleiþrjan* tabernaculo tegere, superne obtegere, *ganagljan* clavo figere, *stainjan* lapidibus obruere, lapidare. Non nisi autem raro hæc transitiva significatio in intransitivam, nempe « flendi » vel « existendi » incidit, ut in *andbahtjan* (propr. ministerio fungi) ministrum esse, *siponjan* discipulum esse, *riqizjan* obscurum esse, *faurhtjan* timidum esse.

a) E verbis primæ conjugationis derivata vocalem præteriti sing. pleraque recipiunt, paucis tantum vocalem participii pass. habentibus. Deducuntur igitur

aa) E præterito sing. : 1) *vammjan* (a *vimman*), *brannjan* (a *brinnan*), *rannjan* (a *rinnan*), *sandjan* (a *sinþan*), *tandjan* (a *tindan*), *vandjan* (a *vindan*), *dragkjan* (a *drigkan*, *þagkjan* (a *þigkan*), *sagqjan* (a *sigqan*), *stagqjan* (a *stiqqan*), *svaggvjan* (a *sviggvan*), *þarbjan* (a *þairban*), *fravardjan* (a *vairdan ?*); 2) *usþanjan* (a *þinan*), *tamjan* (a *timan*); 3) *daujan* (a *divan*), *taujan* (a *tivan*), *lagjan* (a *ligan*), *vagjan* (a *vigan*), *rakjan* (a *rikan*), *vrakjan* (a *vrikan*), *fahjan* (a *faihan*), *atjan* (ab *itan*), *satjan* (a *sitan*), *nasjan* (a *nisan*) ; 4) *hnaivjan* (a *hneivan*), *draibjan* (a *dreiban*), *vaibjan* (a *veiban*), *vaipjan* (a *veipan*), *baidjan* (a *beidan*), *gaisjan* (a *geisan*), *laisjan* (a *leisan*), *raisjan* (a *reisan*) ; 5) *gaumjan* (a *giuman ?*), *laubjan* (a *liuban*), *daupjan* (a *diupan*), *slaupjan* (a *sliupan*), *drausjan* (a *driusan*), *lausjan* (a *liusan*), *kausjan* (a *kiusan*); 6) *goljan* (a *galan ?*), *ogjan* (ab *agan*), *sokjan* (a *sakan*), *rodjan* (a *raþjan ?*), *stodjan* (a *standan*), *soþjan* (a *saþan*), *botjan* (a *batan*) ;

bb) E participio pass. 1) *þaursjan* (a *þairsan*), *þugkjan* (a *þigkan*), *trusgjan* (a *trisgan*); 2) *huljan* (a *hilan*); 6) *aljan* (ab *alan*), *farjan* (a *faran*), *agjan* (ab *agan*), *vakjan* (a *vakan*), *batjan* (a *batan*).

b) Ex adjectivis derivantur

aa) Primæ declinationis : *biabrjan* (ab *abrs*), *usagljan* (ab *agls*), *bairhtjan* (a *bairhts*), *balþjan* (a *balþs*), *balvjan* (a *balvs*), *blindjan* (a *blinds*), *usbraidjan* (a *braids*), *gairnjan* (a *gairns*), *gaurjan* (a *gaurs*), *daubjan* (a *daubs*), *usdaudjan* (ab *usdauds*), *dauþjan* (a *dauþs*), *gadiupjan* (a *diups*), *gaqiujan* (a *qius*), *haftjan* (a *hafts*), *hailjan* (a *hails*), *hauhjan* (a *hauhs*), *haunjan*

(a *hauns*), *þvastjan* (a *þvasts*), *ibnjan* (ab *ibns*), *kaurjan* (a *kaurs*), *latjan* (a *lats*), *gaunledjan* (ab *unleds*), *sildaleikjan* (a *sildaleiks*), *maidjan* (a *maids*), *raidjan* (a *raids*), *garaihtjan* (a *garaihts*), *svinþjan* (a *svinþs*), *varmjan* (a *varms*), *varjan* (a *vars*), *veisjan* (a *veis*), *fahrjan* (a *fagrs*), *faurhtjan* (a *faurhts*), *fulljan* (a *fulls*), *audagjan* (ab *audags*), *managjan* (a *manags*), *gabigjan* (a *gabeigs*), *valugjan* (a *valugs?*), *mikiljan* (a *mikils*) :

bb) Secundæ declinationis : *airzjan* (ab *airzis*), *augjan* (ab *augs*), *bleiþjan* (a *bleiþs*), *hrainjan* (a *hrains*), *laugnjan* (a *laugnis*), *gamainjan* (a *gamains*), *skeirjan* (a *skeirs*), *stiurjan* (a *stiurs*), *svinþjan* (a *svinþs*), *framaþjan* (a *framaþeis*) ;

cc) Tertiæ declinationis : *gaaggvjan* (ab *aggvus*), *gahardjan* (a *hardus*), *manvjan* (a *manvus*), *tulgjan* (a *tulgus*).

« Annotatio. —Huc referendum est etiam *newjan*, quamvis non adjectivum *news*, sed tantummodo adverbium *new* occurrat. Plura alia etiam ex adjectivis, quæ exsoleverunt, originem sapiunt, ex. gr.: *gailjan* (a *gails*), *liuhtjan* (a *liuhts*), *natjan* (a *nats*), etc. »

c) E substantivis derivantur :

aa) Cum significatione magis minusve patente faciendi : *aivaggeljan* (ab *aivaggeli*), *arbaidjan* (ab *arbaiþs*), *bandvjan* (a *bandvo*), *gabeistjan* (a *beists*), *glitmunjan* (a *glitmuni*), *dailjan* (a *dails*), *dulþjan* (a *dulþs*), *domjan* (a *doms*), *huzdjan* (a *huzd*), *hunsljan* (a *hunsl*), *hrukjan* (a *hruk*), *levjan* (a *lev*), *anamahtjan* (a *mahts*), *maþljan* (a *maþl*), *meljan* (a *mel*), *nauþjan* (a *nauþs*), *ufarassjan* (ab *ufarassus*), *rignjan* (a *rign*), *skaftjan* (a *skafts*), *sleiþjan* (a *sleiþa*), *gasuljan* (a *sulja*), *stojan* (a *staua*), *tagrjan* (a *tagr*), *taiknjan* (a *taikns*), *gatevjan* (a *ieva*), *gagavairþjan* (a *gavairþi*), *andvaurdjan* (a *vaurd*), *venjan* (a *vens*), *gafrisahtjan* (a *frisahts*), *wotjan* (a *wota*), *faihugeironjan* (a *faihugeiro*), *ahjan* (ab *aha*), *hugjan* (a *hugs*), *miþlitjan* (a *lita*), *treifljan* (a *treifls*), *þiuþjan* (a *þiuþ*), *vargjan* (a *vargs*), *vaifairwjan* (a *fairwus*), *usaivjan* (ab *aivs*);

bb) Cum significatione instrumentali : *haurnjan* tuba canere (ab *haurn*), *klismjan* cymbalo resonare, tinnire (a *klismo*), *ufarhleiþrjan* tabernaculo obtegere (a *hleiþra*), *ganagljan* clavo figere (a *nagls*), *insailjan* illaqueare (a *sail*), *stainjan* lapidibus obruere (a *stains*), *laistjan* vestigiis insequi (a *laists*), *faurmuljan* os alligare (a *mul*), *matjan* comedere (a *mats*);

cc) Cum significatione « exsistendi » vel « fiendi » : *andbahtjan* ministrum esse (ab *andbahts*), *praufetjan* prophetam esse (a *praufetes*), *siponjan* discipulum esse (a *siponeis*), *riqizjan* obscurum fieri (a *riqiz*).

§ 155. Non nisi raro stirpem inter et terminationem interjicitur formativum elementum, sequentia tantum occurrunt exempla :

V : *malvjan* (a *malan*), *usfraþvjan* (a *fraþjan*), *skadvjan* (a *skadus*) ;

M : *sniumjan* (a *snivan*), *tarmjan* (a *tairan?*) ;

N : In *namnjan* (a *namo*) *n* ad stirpem pertinet; obscurum *bimaminjan* huc referendum esset, nisi forsan ex judiciosa Massmanni conjectura, Luc. xvi, 14, *binamnidedun* loco *bimamindedum* legendum esset, coll. *birodjam* ejusdem significationis ;

AT : *lauhatjan* (a *liuhan*), *svogatjan* (a *svogjan*), *ahmatjan* (ab *ahma*), *kaupatjan* ,

Z : *talzjan* (a *tilan*), *vlizjan* (a *vlits*) ;

SS : *knussjan* (a *kniu*).

§ 156. 2) Verborum in *-on*, quæ terminatio pariter immediate ad stirpem plerumque annectitur, pleraque e substantivis, pauca tantum e verbis derivantur.

a) E verbis primæ conjugationis : *miton* (a *mitan*), *bifaihon* (a *faihan*), *ufarmunnon* (a *munan*), *vlaiton* (a *vleitan*), *warbon* (a *wairban*), *luton* (a *liutan*). Incertum est, utrum *trudon* e verbo secundæ conjugationis in *-an*, an potius utrumque e verbo forti deperdito *triudan* deductum sit.

b) Ex adjectivis : *ushulon* (a *huls*), *idreigon* (ab *idreigs*), *galeikon* (a *galeiks*), *mundon* (a *munds ?*), *vundon* (a *vunds*), *gatilon* (a *tils*), *gaveison* (a *veis*) ; *aiviskon* (ab *aivisks*), *iudaiviskon* (ab *iudaivisks*); *gasibjon* (a *sibjis*), *sungon* (a *sunjis*).

c) E substantivis eis præcipue, quorum vocalis fundamentalis est *a* : *aviliudon* (ab *aviliud*), *hamon* (a *hams*), *karon* (a *kara*), *liuþon* (a *liuþ*), *gapaidon* (a *paida*), *spillon* (a *spill*), *vairþon* (a *vairþs*), *fiskon* (a *fisks*), *gavadjon* (a *vadi*), *gasmiþon* (a *smiþa*), *friþon* (a *friþa?*), *aljanon* (ab *aljan*), *þiudanon* (a *þiudans*), *midumon* (a *miduma*), *paurpuron* (a *paurpura*), *hatizon* (a *hatis*), *navistron* (a *navistr*); quandoque etiam e substantivis cum vocali fundamentali *u* : *gredon* (a *gredus*), *luston* (a *lustus*), *sidon* (a *sidus*).

§ 157. Inter ea quæ stirpe producta derivantur, animadvertes

a) Quæ, interjecta formativa syllaba *-in*, e substantivis personarum deducuntur, ut *skalkinon* (a *skalks*), *horinon* (a *hors*), *drauhtinon* (a *gadrauhts*), *reikinon* (a *reiks*), *leikinon* (a *leikeis*), *airinon* (ab *airus*), *gudjinon* (a *gudja*), *fraujinon* (a *frauja*) ; in eis vero, quæ e substantivis rerum ortum ducunt, ut *aiginon* (ab *aigin*), *raginon* (a *ragin*), *faginon* (a *fagin ?*), *fairinon* (a *fairina*), derivativa syllaba *-in* ad substantivum pertinet, unde magis ex fortuito casu quam ex intima affinitate verbis supra laudatis conveniunt ;

b) Quæ cum *-is* efformantur : huc refertur tantum *valvison*, modo lectio Mc. ix, 20, legitima sit. Si autem cum eo supra (§ 156, *c*) memoratum *hatizon* a *hatis* componatur, hic non immerito ad substantivum deperditum *valvis* ascendendum erit, et consequenter ad præsentem classem plura alia ejusmodi verba adducenda, ut *agison* (ab *agis*), *sigison* (a *sigis*);

c) Quæ cum *-m* : *dvalmon* (a *dvals*).

§ 158. 3) Verba in *-an*, quod, paucis tantum exceptis, pariter ad stirpem immediate affigitur.

a) Ex verbis primæ conjugationis : *þivan* (a *þivan*), *botjan* (a *batan*), *valdan* (a *vildan*), *faian*, *fijan* (a *feian*), *luban* (a *liuban*). Huc pertinent etiam verba, quæ, licet ex anomalis orta, regulariter tamen flectuntur : *kunnan*, *munan* et *vitan*.

b) Ex adjectivis cum significatione habendi vel tractandi ut—, ex. gr.: *veihan* ut sanctum habere (a *veihs*),

sveran ut pretiosum habere (a *svers*), *arman* ut pauperem habere, misereri (ab *arms*), et etiam *leikan* (a *leiks*).

c) E substantivis, nempe ex solis femininis primæ declinationis cum fundamentali vocali *a* : *liugan* (a *liuga*), *jiukan* (a *jiuka*), *saurgan* (a *saurga*), *weilan* (a *weila*).

§ 159. Verborum autem e secunda conjugatione stirpe producta originem trahentium ea tantum occurrunt, quæ mediante syllaba *an* efformantur : *gaainanan* (ab *ains*), et *gastoþanan* (a *standan*).

III. CONJUGATIO TERTIA.

§ 160. Omnia hujus conjugationis verba ad verba primæ vel secundæ referenda sunt, et ubi hæc verba jam non existunt facillime sunt supplenda.

a) Ex verbis primæ conjugationis regulariter efformantur mediante vocali participii pass., quæ significationi passivæ apprime convenire videtur; in nonnullis tamen verbis ad quartam absonantiæ classem pertinentibus, vocalis præsentis præfertur, nempe in *usgeisnan*, *infeinan* et *keinan* ; in *dishnaupnan*, ad quartam classem relato, vocalis præteriti sing. equidem interjecta est, nisi quoddam *dishnaupjan* ut medium terminum cogitandum sit, collato *ganohnan* ad sextam classem pertinente, cum quo verbum secundæ conjugationis *ganohjan* nunc adhuc occurrit. Jam vero derivantur :

aa) E prima conjugatione forti : *bundnan* (a *bindan*), *tundnan* (a *tindan*), *gaþaursnan* (a *þairsan*)

bb) E secunda : *aftaurnan* (a *tairan*);

cc) E quarta : *lifnan* (a *leiban*), *disskritnan* (a *skreitan*), *usgeisnan* (a *geisan*), *keinan* (a *keian*), *infeinan* (a *feian*);

dd) E quinta : *usgutnan* (a *giutan*), *usluknan* (a *lukan*), *fralusnan* (a *fraliusan*); *dishnaupnan* (a *dishniupan*);

ee) E sexta : *balnan* (a *balan*), *vaknan* (a *vakan*), *hafnan* (a *hafjan*);

ff) E septima : *gaskaidnan* (a *skaidan*), *auknan* (ab *aukan*);

gg) Ex octava : *andletnan* (a *letan*).

§ 161. *b*) Inter verba secundæ conjugationis ea tantummodo in *-jan* finita tertiæ conjugationis verba efformant : *blindnan* (a *blindjan*), *gabignan* (a *gabigjan*), *daubnan* (a *daubjan*), *dauþnan* (a *dauþjan*), *dumbnan* (a *dumbjan?*), *drobnan* (a *drobjan*), *fraqistnan* (a *fraqistjan*), *gaqiunan* (a *gaqiujan*), *ushauhnan* (ab *ushauhjan*), *gahaftnan* (a *gahaftjan*), *hailnan* (a *hailjan*), *gaþlahsnan* (a *þlahsjan*), *managnan* (a *managjan*), *mikilnan* (a *mikiljan*), *minznan* (a *minzjan?*), *ganipnan* (a *ganipjan?*), *ganohnan* (a *ganohjan*), *urrumnan* (ab *urrumjan?*), *afslauþnan* (ab *afslauþjan*), *gastaurknan* (a *gastaurkjan?*), *svinþnan* (a *svinþjan*), *gagavairpnan* (a *gagavairpjan*), *fullnan* (a *fulljan*), *afwapnan* (ab *afwapjan*). Solum *veihnan* (a *veihan*) hic excipitur.

D. FORMATIO ADVERBIALIS.

§ 162. In ordine ad formationem distinguuntur adverbia *modi*, *loci* et *temporis*. Hic vero de his mentionem non facimus, quæ sive per compositionem, ut ex. gr. cum particulis *-uh*, *-ei*, *-hun* efformantur, sive per vera substantiva aut adjectiva, cum vel sine præpositione circumscribuntur; priora enim ubi de compositis, posteriora in syntaxi tractabuntur.

I. ADVERBIA MODI.

§ 163. 1) Adverbia ex adjectivis derivata communissime efformantur auxiliante *ba* formæ fundamentali annexo.

a) Ex adjectivis primæ declinationis : *abraba*, *azetaba*, *bairhtaba*, *baitraba*, *balþaba*, *gabigaba*, *gagudaba*, *hauhaba*, *svikunþaba*, *mikilaba*, *ubilaba*, *raihtaba*, *garaihtaba*, *garedaba*, *unsahtaba*, *sviknaba*, *ungatassaba*, *gatilaba*, *triggvaba*, *vairþaba*, *unvairþaba*, *veihaba*, *ainfalþaba*, *gafehaba*, *frodaba*, *wassaba* ; etiam ex participiis : *unfairinodaba*.

b) Ex adjectivis secundæ declinationis. Jam vero iterum distinguendum est, utrum syllaba radicalis terminationem præcedens longa sit an brevis; in priori casu terminatio adverbialis est *iba*, in posteriori vero *jaba*, sic : *arniba*, *andaugiba*, *analaugniba*, *unanasiuniba*, *usstiuriba*, *gatemiba*, sed *gabaurjaba*, *sunjaba*.

c) Ex adjectivis tertiæ declinationis : *agluba*, *glaggvuba*, *harduba*, *manvuba*.

« Annotatio 1.—Hic quandoque *u* in *a* transit, ut in *glaggvaba*, Luc. xv, 8, *hardaba* Cor. II, xiii, 10, cod. A,

« Annotatio 2.—Quamvis adverbium interrogativum *waiva?* quomodo? huc pro sua significatione pertineat, an etiam juxta formam referendum sit, dubium est. Cum tamen supra (§ 46, 4) phonicam affinitatem *b* inter et *v* esse ostendimus, non inde impossibile esset, si *waiva* loco *waiba* steterit. Ut ut est, hæc considerandi ratio præferendam esse videtur opinioni, qua adverbium ex *we* et *aiva* compositis enasceretur. Insuper huic *waiva* ex pronomine interrogativo *wa* derivato respondet *sva* ex demonstrativo *sa* formatum, quod ut *s-va* intelligendum est et in quo nulla compositio cum *aiva* cogitanda. Cæterum utriusque terminatio similis est originis significationisque similis. Relativum *sve* ex *sva* et particula relativa *ei* commixtis effici videtur; vel forsan a conjunctione *svaei* non nisi contractione differt. »

2) Altera frequens forma, quæ tamen non ad adverbia tantum ex adjectivis deducta restringitur, est *o*. Cum forma *ba* simul quandoque occurrit, ut in *andaugjo* cum *andaugiba*, *glaggvo* (si recte in gloss. h. v. conjecimus) cum *glaggvaba* ; incertum est tamen, an omnia adjectiva hanc duplicem adverbialem terminationem recipiant, aliis potius aliam formam præferentibus. Sic forma cum *o* his adjectivis exclusive convenit, quæ syllaba deductiva muniuntur. Excipitur tantum syllaba formativa *il* jam a primævis temporibus cum stirpe quodammodo commixta (*mikils*, *ubils*).

a) Ex adjectivis primæ conjugationis : *anateiko*,

anþarleiko, galeiko, laþaleiko, samaleiko, vairaleiko, sinteino, þiudisko, ïudaivisko, uhteigo, unuhteigo, vitodeigo, probabiliter etiam *usdaudo, ussindo, sundro, sniumundo, unveniggo;* hæc duo posteriora saltem e verbis *sniumjan, venjan* difficile ducerentur.

b) Ex adjectivis secundæ declinationis : *andaugjo* et etiam *arvjo, þiubjo, gahahjo, allandjo*, et insuper numerale *þridjo* tertia vice, a *þridja* tertius.

c) Ex adjectivis tertiæ declinationis : *glaggvo* (*gaaggvo*).

d) Non ad adjectiva referri videntur : *aufto, ufjo, misso, sprauto*.

3) Adverbia e comparativis et superlativis derivata simplicem stirpem comparativi vel superlativi sine terminatione vocalica adhibent, excepto quod *z* comparativi in *s* convertant, sic :

a) Comparativi : *hauhis* (a *hauhiza*), *vulþris* (a *vulþriza*), *andvairþis* (ab *andvairþiza*), *framvairþis* (a *framvairþiza*), *mais* (a *maiza*); ejusdem sunt formationis comparativi ex adverbiis immediate derivati *airis* (ab *air*), *andis* (ab *and*), *newis* (a *new*), *framis* (a *fram*), *faurþis* (a *faurþ?*), *haldis* (a *halþ?*), *halis* (a *hal?*), *sniumundos* (a *sniumundo*), *aljaleikos* (ab *aljaleiko?*).

« Annotatio 1.—Adverbia *allis* et *raihtis* ad simplices particulas proxime accedentia, huc equidem secundum formam pertinere videntur; attento autem, quod nihil comparationis in *alls* jaceat et comparativus τοῦ *raihts* sit *raihtoza*, de nullo comparativo his adverbiis cogitandum est.

«Annotatio 2.—Nonnulla adverbia huc pertinentia i quod *s* præcedit, expulso, formam syncopatam præbent : *mins* (a *minniza*), *vairs* (a *vairsiza*) et etiam *seiþs* (a positivo *seiþu*), *jaindvairþs* (coll. *andvairþis, framvairþis*), *suns, anaks*.

«Annotatio 3.—Ex adverbio *filu* derivata forma *filaus* ante comparativos usurpatur; cum autem de genitivo ante adverbium adhibito putandum non est, comparativum hic adesse forsan credendum est et *filaus* pro *filos* stare. »

b) Superlativi : *maist* (a *maists*), *frumist* (a *frumists*).

4) Præter tres adverbiorum præcedentes classes sunt et alia pauca, quæ, licet dubiæ originis, huc tamen referenda sunt, nempe :

a) Cum *is : allis, raihtis* jam memorata;

b) Cum *e : sve, svare;*

c) Cum *u : filu, seipu;*

d) Cum *a : sunja*.

II. ADVERBIA LOCI.

§ 164. Adverbia huc pertinentia sunt pro maxima parte vel ex stirpibus pronominalibus vel ex aliis particulis efformata, paucis tantum ad radices nominales referendis. In tres classes partiuntur, prout existentiam in loco, motum ad locum, vel a loco significant.

1) Ad designandum locum, in quo res aliqua est vel versatur, inserviunt adverbia

a) Cum terminatione *a : afta* pone, *faura* ante, *dalaþa* infra, *ïupa* supra, *uta* foris, *ïnna* intra, intus, *fairra* longe, *newa* prope, et adverbia in solis compositis occurrentia *anda* contra, *unþa* in longinquo. Nec non *alja* extra (propr. aliorsum) etiam huc referendum est;

b) Cum terminatione *r, ar : war* ubi, *þar* hic, *her* ibi, *jainar* illic, *aljar* alibi, collatis præpositionibus *hindar* pone, post, *ufar* super, *undar* sub, *afar* post.

c) Ex nonnullis horum adverbiorum alia, significatione paululum mutata, per terminationem *o* efformantur : *ufaro* super, sursum, *undaro* subter, *aftaro* pone, secundum.

d) Adjecta terminatione *na* præcedentia adverbia eamdem habent significationem, addito tamen, quod motum a loco quandoque exprimant : *aftana* pone, *utana* de foris, *ïnnana* ab intus, *ïupana* desuper, *hindana* post, pone, *samana* simul, congregatim.

2) Motum ad aliquem locum indicat sive simplex stirps consonantice finita : *faur, ïup, ut, ïnn, new*, sive terminationes

a) *þ* (*D*): *waþ* quo, *jaind* illuc, *þad* huc (tantum modo in composito *þadei* quo superstes), *aljaþ* alias, *dalaþ* huc infra, *samaþ* simul (cum motu); cui terminationi quandoque etiam

b) *Re* remanente eadem significatione affigitur : *wadre* quo, *jaindre* illuc, *hidre* huc.

3) Denique motum ab aliquo loco indicat terminatio *þro : waþro* unde, *þaþro* hinc, *jainþro* illinc, *utaþro* de foris, *ïnnaþro* ab intus, *ïupaþro* de super, *dalaþro* ab infra, *fairraþro* a longinquo, *aljaþro* aliunde, *allaþro* undique.

« Annotatio. — In nulla harum classium ordinari potuit *bisunjane* circum, formatione simul et origine obscurum. Secundum formam genitivus plur. esse videtur, aut saltem huic respondere sive significatione sive constructionibus, in quibus occurrit, ex. gr. : Mc. III, 34 *bisaiwan bisunjane* circum aspicere, Neh. V, 17; VI, 16 *þai bisunjane unsis* hi circum nos. »

Jam vero omnia loci adverbia sequens tabula exhibet :

Quo?	ubi?	ubi?	ubi?	unde?	quo?	quo?	unde?
faur	*faura*	—	—	—	—	—	—
—	*afta*	*afar*	*aftaro*	*aftana*	—	—	—
ïup	*ïupa*	—	—	*ïupana*	—	—	*ïupaþro*
—	*dalaþa*	—	—	—	*dalaþ*	—	—
ut	*uta*	—	—	*utana*	—	—	*utaþro*
ïnn	*ïnna*	—	—	*ïnnana*	—	—	*ïnnaþro*
new	*newa*	—	—	—	—	—	—
—	*fairra*	—	—	—	—	—	*fairraþro*
—	*alja*	*aljar*	—	—	*aljaþ*	—	*aljaþro*

Quo?	ubi?	ubi?	ubi?	unde?	quo?	quo?	unde?
—	—	*war*	—	—	*waþ*	*wadre*	*waþro*
—	—	*þar*	—	—	(*þad*)	—	*þaþro*
—	—	*her*	—	—	—	*hidre*	—
—	—	*jainar*	—	—	*jaind*	*jaindre*	*jainþro*
—	—	*hindar*	—	*hindana*	—	—	—
—	—	*ufar*	*ufaro*	—	—	—	—
—	—	*undar*	*undaro*	—	—	—	—
—	—	—	—	*samana*	*samaþ*	—	—
—	—	—	—	—	—	—	*allaþro*

III. ADVERBIA TEMPORIS.

§ 165. In formandis his adverbiis gothicus sermo præcipue laborat. Præter enim nonnulla primitiva vocabula, ut *nu* nunc, *ju* jam, *air* mane, alia principaliter circumscribuntur, ut *himma daga* hodie, *du maurgina* mane, *gistradagis* (non equidem propr. adverbium, sed genitivus a *gistradags*) heri. Pauca tantum hic animadvertenda sunt :

a) Ex stirpibus pronominalibus *WA*, *ÞA*, *SUMA* annexo *n* efformantur adverbia temporis : *wan* cum, *þan* tum, *suman* olim;

b) Nonnulla alia, pro maxima parte obscuræ originis, terminationem *e* vel *a* recipiunt : *þande* dum, *unte* usque, *simle* olim, *ufta* sæpe, *aftra* iterum.

E. FORMATIO PER COMPOSITIONEM.

§ 166. Compositio propria in eo consistit, quod duo vocabula ita inter se connectuntur, ut prior pars vocabuli non jam peculiarem flexionem habere possit. Ubi autem res ita se non habet, *impropria* est compositio. Jam vero compositio a derivatione discriminatur, quod hæc vocabulo affigat elementum in se et per se significationis expers, cujus saltem significatio nos fugit, illa vero partibus per se significantibus constet. Cæterum composita non solum ex derivatis, sed etiam ex anterius compositis vocabulis efformari possunt; quæ ultima dicuntur *bicomposita*, ex gr. : *miþgardavaddjus*, *ufarhiminakunds*, *galiugabroþar*, *gabaurþivaurd*, *untilamalsks*, *unhanduvaurhts*, *innatgaggan*. Aliud insuper est discrepantia, quod in compositione prior pars vocabuli, in derivatione autem posterior majoris sit momenti. Hinc de compositione tractantes eam in triplici classe ordinabimus, prout prima pars nominalis, pronominalis vel particula erit.

« Annotatio 1. — Utrum in gothica lingua verbalis occurrat compositio, non certo constat. *Slahals*, si forte compositum est (§ 150, *b*), ex *slahan* simul atque ex *slahs* deduci potest. Idem dicendum est de *vinþiskauro* (a *vinþjan*), *spaiskuldrs* (a *speivan*) et *þiuþiqiss* (a *þiuþjan*). Nec non et *laþaleiko* ex adjectivo *laþs* potius quam immediate ex verbo *laþon* derivari videtur. Cæterum alia exempla vix reperies.

« Annotatio 2. — Voces hybridæ nusquam occurrunt in gothico sermone, quippe cum vocabulorum ut *motastaþs*, *smakkabagms* non constat, ad quamnam linguam prior pars pertineat; *afarsabbatus* equidem, *galiugaxristus*, *galiugaapaustaulus* posteriorem partem ab hebræa lingua mutuata sunt, verumtamen cum significatione civitate sunt donata. »

I. COMPOSITIO NOMINALIS.

I. SUBSTANTIVA.

§ 167. Huic regulæ generali compositio nominalis subjacet, quod prior pars compositi in forma fundamentali simpliciter adhibeatur. In nonnullis tantum rarioribus casibus præfertur forma apocopata consonantice finita, quæ quidem accusativo regulariter convenit, licet ut accusativus non habenda sit. Cur plenæ formæ *gudalaus*, *gudafaurhts*, *veinatriu*, *veinagards*, *lausavaurds* cum *gudhus*, *guþblostreis*, *veindrugkja*, *laushandus*, *lausqiþrs*, etc., occurrant, ratio dici nequit. Ut ut est, diligenter cavendum est, ne illa pro dativis habeantur, nam si de vocabulis primæ, nullo autem modo de vocabulis secundæ tertiæve vocalicæ declinationis dici posset, ipsa significatione in plerisque casibus repugnante. A regula supra data excipiuntur tantum ea vocabula, quorum stirps vocalice desinit, ut in *þiumagus*, *niuklahs*, *freihals*, vel polysyllaba est, ut in *sigislaun*, *þiudangardi*, *mikilþuhts*, *ubiltojis*, ubi forma brevior loco longioris *sigisalaun*, *þiudanagardi*, etc., euphoniæ causa eligi potuit. Quoad anomala substantiva usurpatur vel simplex stirps, ex. gr. : *bruþfaþs*, *manleika*, vel plena forma in *a*, ut *nahtamats*, *manaseþs*, vel tandem forma in *a* genitivi speciem præ se ferens, ut *baurgsvaddjus*, *brutsfill*. Vocabula autem consonanticæ declinationis in compositione suum *n* rejiciunt, longa vocali remanente in brevem respondentem commutata, eo modo : *vaihstastains* a *VAIHSTAN*, *augadaura* ab *AUGAN*, *qinakunds* a *QINON*, *marisaivs* a *MAREIN*.

Jam vero substantiva cum substantivis, adjectivis, participiis, raro autem cum particulis componuntur.

Exempla compositorum substantivorum cum substantivis, adjectivis et participiis hæc sunt :

a) Vocalicæ declinationis :

aa) Cum fundamentali vocali *a* : *vigadeina* (a *vigs*), *figgragulþ* (a *figgrs*), *kaisaragild* (a *kaisar*), *himinakunds* (a *himins*), *gilstrameleins* (a *gilstr*), *alevabagms* (ab *alev*), *veinabasi*, *veinatains*, *veinatriu*, *veinagards* (a *vein*), *eisarnabandi* (ab *eisarn*), *vitodafasteis*, *vitodalaisareis*, *vitodalaus* (a *vitoþ*), *liugnapraufetus*, *liugnavaurds* (a *liugn*), *lukarnastaþa* (a *lukarn*), *daura-*

vards (a *daur*), *launavargs* (a *laun*), *vaurdajiuka* (a *vaurd*), *guþaskaunei*, *gudalaus*, *gudafaurhts* (a *guþ*), *akranalaus* (ab *akran*), *bloþarinnands* (a *bloþ*), *hleþrastakeins* (a *hleiþra*), *motastaþs* (a *mota*), *stauastols* (a *staua*), *weilawairbs* (a *weila*), *friaþvamilds* (a *friaþva*).

« Annotatio 1. — In substantivis, quorum fundamentalis vocalis in *-ja* desinit, rursus est distinguendum, an syllaba derivativa, aut longa brevisve syllaba stirpalis præcedat; in priori enim casu forma apocopata *i*, in posteriori vero, forma plena *-ja* in compositione usurpatur : *andilaus* ab *andeis* (thema *ANDJA*), *þusundifaþs* a *þusundi* (them. *þUSUNDJA*), *arbinumja* ab *arbi* (them. *ARBJA*), *fraþjamarzeins* a *fraþi* (them. *FRAþJA*), *vadjabokos* a *vadi* (them. *VADJA*), *lubjaleisei* a *lubja?* (them. *LUBJA*). »

bb) Cum vocali fundamentali *i* : *matibalgs* (a *mats*), *drauhtiwitoþ* (a *drauhts*), *gastigods* (a *gasts*), *naudibandi*, *naudiþaurfts* (a *nauþs*), *gabaurþivaurd* (a *gabaurþs*), *aurtigards* (ab *aurts ?*).

cc) Cum vocali fundamentali *u* : *asiluqairnus* (ab *asilus*), *fotubandi*, *fotubaurd* (a *fotus*), *grunduvaddjus* (a *grundus*), *qiþuhafts* (a *qiþus*), *lustusams* (a *lustus*), *faihuþraihns*, *faihugairnei*, *faihuskula*, *faihufrikei*, *faihugavaurki* (a *faihu*), *handuvaurhts* (a *handus*).

dd) Cum fundamentali vocali *r* : *broþrulubo* vel *broþralubo* (a *broþar*).

« Annotatio 2. — Rejecta vocali finali fundamentalis formæ occurrunt : *guþblostreis*, *gudhus*, *halsagga*, *veindrugkja*, *gutþiuda*, *þiumagus*, *sigislaun*, *þiudangardi*. Licet, quomodo *midjungards* efformetur, lateat, hoc tamen ex quodam deperdito *midjun* vel *midjuns* effici probabile est. Quod in glossario junct. inscripsimus *þiuþspillon* convenientius in *þiuþ spillon* dividendum est, coll. *þiuþ taujan* Mc. III, 4; Luc. VI, 9, 33, 35.

« Annotatio 4. — Quamvis substantiva cum verbis non componantur, verba tamen e substantivis composilis derivari possunt, ut *þuthaurnjan* a *þuthaurn*, *faihugeironjan* a *faihugeiro*.

« Annotatio 3. — Sola exempla substantivi cum participio compositi hæc sunt : *mannahun* et *weilohun*. »

ee) Anomala : pauca quæ occurrunt exempla supra fuerunt relata, quibus certo adjicienda sunt *bruþfaþs*, *nahtamats*, *baurgsvaddjus* ; nec non et *manleika*, *manaseþs*, *manamaurþrja* a *manna* derivata huc referri possunt, cum his thema *MAN* (§ 93, 1) fundamentum jaceat ; τῷ *brutsfill* favet analogia τοῦ *baurgsvaddjus*.

b) Consonanticæ declinationis : *vaihstastains* (a *vaihsta*), *smakkabagms* (a *smakka*), *viljahalþei* (a *vilja*), *gumakunds* (a *guma*), *miþgardavaddjus* (a *miþgarda ?*), *augadauro* (ab *augo*), *qinakunds* (a *qino*), *marisaivs* (a *marei*), *aglaitivaurdei* (ab *aglaitei*).

II. ADJECTIVA.

§ 168. Idem in genere de adjectivis compositis atque de substantivis dicendum est. Composita equidem cum verbis occurrunt, sed tantum composita τοῦ *fulls* : *fullafahjan*, *fullafraþjan*, *fullaveisjan*.

Exempla adjectivorum cum substantivis, adjectivis participiisque compositorum hæc sunt :

a) Cum fundamentali vocali : *armahairtei* (ab *arms*), *juggalauþs* (a *juggs*), *laggamodei* (a *laggs*), *mukamodei* (a *muks ?*), *þrasabalþei* (a *þras ?*), *balvavesei* (a *balvs ?*), *dvalavaurdei* (a *dvals*), *lausavaurdi*, *lausavaurdei*, *lausavaurds* (a *laus*), *godakunds* (a *gods*), *fullatojis*, *fullavits* (a *fulls*), *ïbnaleiks*, *ïbnaskauns* (ab *ïbns*), *liubaleiks* (a *liubs*), *untilamalsks* (a *tils*), *allavaurstva*, *alaþarba*, *alamans* (ab *alls*).

b) Cum fundamentali vocali *i* : hic adest probabiliter eadem discrepantia, quam supra (§ 167, annot. 1) de substantivis animadversa fuit, licet sequentia tantum occurrant exempla : *midjasveipains* (a *midja*), *aljakuns*, *aljaleiks*, *aljaleikoþs* (ab *aljis*), *hrainjahairts* (a *hrains*).

c) Cum fundamentali vocali *u* desunt

« Annotatio. — Rejecta finali vocali formæ fundamentalis reperiuntur : *allbrunsts*, *allsverei*, *allvaldands*, *allandis* (ab *alls*), *hauhþuhts*, *hauhhairts*, *hauhhairtei* (a *hauhs*), *laushandus*, *lausqiþrs*, *lausqiþrei* (a *laus*), *aglaitgastalds* (ab *aglaits*), *anþarleiks* (ab *anþar*), *managfalþs* (a *managa*), *ubilvaurds*, *ubiltojis* (ab *ubils*), *mikilþuhts* (a *mikils*), *niuklahs* (a *niujis*), *freihals* (a *freis*). »

III. NUMERALIA.

§ 169. *a*) Numeralia plene flecta cum componuntur, eisdem regulis atque substantiva et adjectiva subjacent; adhibentur ergo in forma fundamentali vocalice finita : *ainabaur* (ab *ains*), *hundafaþs* (a *hund*), *þusundifaþs* (a *þusundi*), et etiam in forma apocopata : *ainwarjizuh*, *ainwaþaruh*. Numeralia decades et hecatontades designantia, ut *tvaitigjus*, *þreistigjus*, *tvahunda*, *þrijahunda*, quemadmodum *ainshun*, non sunt proprie composita, cum utraque pars vel etiam prior flectatur (§ 166).

b) Numeralia autem defective vel minime flecta in compositione immutata remanere videntur : *fidvortigjus*, *fimftigjus*, *fimfhunda*, *saihstigjus*, *ahtaudogs*, *niuhunda* ; datur tamen pro *fidvor* etiam forma apocopata *fidur* : *fidurdogs*, *fidurragineis*.

c) Multiplicativa efformantur adhibito *falþs*, cui forma apocopata numeri præponitur : *ainfalþs*, *tvafalþs* (?), *þreifalþs* (?), *fidurfalþs*, *taihuntaihundfalþs*, etc.

II. COMPOSITIO PRONOMINALIS.

§ 170. Pronominalis compositio est sive propria, sive impropria. Prior occurrit tantum in componendis adjectivis pronominibus *sama* et *silba* : *samaleiks*, *samakuns*, *samalauds*, *samasaivals*, *samafraþjis*, *samaqiss*, *silbasiunis*, *silbavileis*, *silbaviljands*. De irregulari *seinaigairns* vid. ad Tim. II, III, 2. Improprie autem adjectiva efformantur juvantibus particulis *ei*, *uh* et *hun*.

a) Cum *ei* : *ikei*, *þuei*, *izei*, *saei*, etc. (§ 109) coll. particulis *þadei*, *þarei*, *þaþroei*, *svaei*, *akei*, *sunsei*, *miþþanei*, etc.;

b) Cum *uh* : *sah*, *wazuh*, *warjizuh*, *waþaruh* (§§ 108, 111), coll. particulis *þanuh*, *þaruh*, *þiswaruh*, *þiswaduh*;

c) Cum *hun* : *washun*, coll. jam memoratis *mannahun*, *weilohun*, *ainshun*, et particulis *þishun*, *wan-*

Conspicua sunt etiam vocabula improprie composita, quæ cum pronomine *sa*, *so*, *þata* et nonnullis ejus casibus efformantur : nom. *sawazuh*, *þatist*, *þatain*, *þatainei*; gen. *þiswazuh*, *þiswaduh*, *þishun*; dat. (instr.) *þehaldis*. Denique ex casu instrumentali pronominis interrogativi componuntur etiam *welauds* et *weleiks*.

III. COMPOSITIO PARTICULARUM.

§ 171. Cum particulæ neque flecti neque mutari possunt, in compositione igitur plerumque immutata adhibentur parvamque huic capiti de formatione vocabulorum utilitatem afferunt. Ex altera autem parte vocabula ex particulis composita prope sunt innumerabilia, qua de causa hic prætermitti nequeunt. Jam vero particulæ cum omnibus orationis partibus componi possunt, et compositio adverbiorum et præpositionum distingui debet.

I. ADVERBIA.

Vaila : *vailaqiss*, *vailavizns*, *vailamerjan*.

Vai (*vaja*) : *vaidedja*, *vaifairwjan*, *vajamerjan*, *vajamereins*.

Missa : *missadeds*, *missaqiss*, *missaleiks*, *missataujands*.

Filu : *filudeisei*, *filuvaurdei*, *filufaihus*, *filugalaubs*, *filuvaurdjan*.

Suns : *sunsaiv*, *sunsei*.

Halis : *halisaiv*.

þan (*þana*) : *þanamais*, *þanaseiþs*.

Sva : *svalauds*, *svaleiks*; coll. correlativis *welauds*, *weleiks* (§ 170).

Inn : *inngaggan*, *innvairpan*, *innatbairan*, *innatgaggan*, *innattiuhan*, *inngaleiþan*, *innufsliupan*, *miþinngaleiþan*.

Inna : *innakunds*, *innagahts*.

Ut : *utbairan*, *utgaggan*.

Faura : *fauragaggan*, *fauraqiþan*, *fauraqiman*, *fauragahaitan*, *fauragateihan*, *fauragaggja*, *fauradauri*, *fauramaþleis*.

Anda : *andabauhts*, *andabeit*, *andahait*, *andahafts*, *andaþahts*, *andalauni*, *andanahti*, *andanem*, *andanumts*, *andastaþjis*, *andastaua*, *andavaurd*, *andavaurdi*, *andavizn*, *andavleizns*, *andaneiþs*, *andanems*, *andanemeigs*, *andasets*.

Unþa : *unþaþliuhan*.

Tvis, *tuz* : *tvisstandan*, *tuzverjan*.

II. PRÆPOSITIONES.

§ 172. Inter præpositiones etiam nonnullas particulas inclusimus, quæ in compositione tantummodo occurrunt, ut *fair*, *fra*, *fri*, *ga*, *dis*, *id*, *un*. Hic vero paucis tantum exemplis advocatis ordinabimus, de aliis lectorem ad glossarium remittentes, in quo unicuique particulæ singula composita subjiciuntur.

Ana : *anabiudan*, *anainsakan*, *anamahts*, *anavairþs*, *analeiko*.

And : *andbindan*, *andtilon*, *andbahts*, *andvairþs*, *andaugjo*.

At : *ataugjan*, *atgaraihtjan*, *atgaggs*.

Af : *afaikan*, *afletan*, *afgrundiþa*, *afguds*, *afgastoþans*.

Afar : *afargaggan*, *afarlaistjan*, *afardags*.

Bi : *bimaitan*, *bivindan*, *bibaurgeins*, *bifaiho*, *bireiks*, *biþe* et etiam *biwe*, Luc. I, 18.

Ga : *ganisan*, *gateihan*, *gahaitan*, *gamunan*, *gagahaftjan*, *gagaleikon*, *gagamainjan*, *gagatilon*, *gagavairþjan*, *gagavairþnan*, *gadaila*, *galaubeins*, *gaguds*, *gafulgins*, *gahahjo*, *gatemiba*.

Dis : *distairan*, *dishaban*, *distaheins*, *disviss*.

Du : *duginnan*, *dustodjan*, *dutgaggan*, *dutsnivan*, *dutrinnan*, *dugavindan*, *duþe*, *duwe*.

Hindar : *hindarleiþan*, *hindarveisei*, *hindarveis*.

þairh : *þairharbaidjan*, *þairhsaiwan*, *þairhgaleikon*.

Id : *idveitjan*, *idveit*, *iddaljo*.

In : *inagjan*, *insandjan* *ingaleikon*, *insahts*, *invinds*.

Inu : non componitur.

Miþ : *miþniman*, *miþanakumbjan*, *miþgatiuhan*, *miþushramjan*, *miþinsandjan*, *miþfrahunþans*, *miþgaleikonds*, *miþvissei*, *miþgasinþa*.

Un : *unverjan*, *unkunnands*, *unþvahans*, *ungalaubjands*, *unandsakans*, *unbilaistiþs*, *unusspilloþs*, *unfairlaistiþs*, *unufbrikands*, *unagei*, *ungalaubeins*, *unbimait*, *unhails*, *unandsoks*, *unatgahts*, *ungatass*, *unhindarveis*, *unfaurveis*, *unveniggo*, *unanasiuniba*.

Und : *undgreipan*, *undredan*, *undrinnan*.

Undar : non componitur.

Us : *usbeidan*, *urreisan*, *usgasaiwan*, *uswahsans*, *usstass*, *usvaurhts*, *ussindo*.

Uf : *ufbrikan*, *ufkropjan*, *ufkauseins*, *ufbrunþi*.

Ufar : *ufarhafjan*, *ufarmeleins*, *ufarfulls*, *ufarhiminakunds*.

Viþra : *viþragaggan*, *viþragameljan*, *viþravairþs*.

Fair : *fairaihan*, *fairhaitan*, *fairveitl*.

Faur : *faurbiudan*, *faurbigaggan*, *faurbauhts*.

Faura : vid. § 171.

Fra : *frabugjan*, *fragifts*, *fralets*.

Fram : *framgahts*, *framaldrs*, *framvigis*, *framvairþis*.

Fri : *frisahts*.

§ 173. Ex præcedentibus paragraphis equidem constat, quanta sit ad formanda vocabula gothicæ linguæ aptitudo; verumtamen comparantibus nobis ulfilanam versionem cum græco textu perspicuum erit, huic aptitudini suos fines fuisse, linguæque indolem Gotho semper non permisisse, quasdam formationes vel compositiones græci sermonis in suam linguam traducere. Quapropter, fatentibus equidem

nobis gothicam linguam ex ea ipsa, quantum possibile est, evolvi decere, abs re tamen non est nec scopo, quem proposuimus, inutile, hic et via negativa *limites formationis gothicæ* exarare, quibus cognitis linguæ monumenta melius intelligentur. Jam vero eumdem et in hoc respectu ordinem sectantes, spectemus

1) Formationem per derivationem :

a) **Substantivorum.** Ex abundantia formarum, quæ ad formanda substantiva ex verbis et nominibus derivata præsto sunt quasque supra (§ 142 sqq.) evolvimus, vix credas ne unius quidem vocabuli græci interpretationem Gotho fuisse impossibilem.

« Hinc ad perfectiorem tantum interpretationem vel ad indolem gothicæ linguæ proprius assequendam attribuendum est, si Gothus, Col. II, 22, τὰ ἀποχρήσει per *þairh þatei is brukjaidau*; Mth. VI, 12, τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν per *þatei skulans sijaima;* Col. I, 24, παθήματά μου per *þoei vinna*; Tim. I, IV, 15, σοῦ ἡ προκοπὴ per *þatei þeihais þu* converterit, quemadmodum Col. I, 10, εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν per *in allamma þatei galeikai;* Mc. VII, 5, 8 παράδοσις per *þatei anafulhun* et Luc. VI, 7 κατηγορία per *til du vrohjan* traduxit, licet in aliis locis verbalia *leikains, anafilh, vrohs* cum eadem significatione usurpaverit. »

b) **Adjectivorum.** Verbalia græca in -τος per participium plerumque convertuntur, vid. § 190, 3.

c) **Verborum.** Hic præcipue gothica lingua græcæ cedit. Verba præsertim in -εύω, -άζω, -ίζω, -όω et -έω gotho circumscribenda fuerunt.

aa) Verba in -εύω et -έω.

« Equidem αἰχμαλωτεύειν per *ushinþan*, ἀγρεύειν per *ganiutan*, βασιλεύειν per *þiudanon*, θεραπεύειν per *hailjan*, *leikinon*, ἱερατεύειν per *gudjinon*, δουλεύειν per *skalkinon*, πτωχεύειν per *gaunledjan sik*, etc. convertuntur, in aliis vero plurimis casibus hæc verba circumscribantur necessum est, ex. gr. : ἀληθεύειν *sunja gateihan* vel *taujan*, θριαμβεύειν *hroþeigana ustaiknjan*, γυμνητεύειν *naqads visan*, ἡγεμονεύειν *kindins visan* (etiam *raginon*), κινδυνεύειν *bireks visan*, εἰρηνεύειν *gavairþeigs visan*, *gavairþi haban* vel *taujan*, πρωτεύειν *framadein haban*, διανυκτερεύειν *naht þairhvakan*.

« Pariter ἀρκεῖν *ganohs visan*, ἀσθενεῖν *siuks visan*, δυνατεῖν *mahteigs visan*, ἐνδημεῖν *anahaims visan*, εὐκαιρεῖν *uhtiugs visan*, συνευδοκεῖν *gaviljis visan*, ψευδομαρτυρεῖν *galiugaveitvods visan*, παρακολουθεῖν *galaista visan*, φθονεῖν *in neiþa visan*, ὠφελεῖν *du botai visan*, ἐκκακεῖν *vairþan usgrudja*, πλουτεῖν *gabigs vairþan*, κληρονομεῖν *arbja vairþan*, ἐλαττονεῖν *favizo haban*, ὑστερεῖν *minz haban*, ὑστερεῖσθαι *þarbos þulan*, δειπνεῖν *du naht matjan*. »

bb) Verba in -άζω :

« Cum ἁγιάζειν *veihan*, ἀγοράζειν *bugjan*, ἀτιμάζειν *unsveran*, αὐγάζειν *liuhtjan*, ἑτοιμάζειν *manvjan*, ἑορτάζειν *dulþjan*, etc., reperiuntur etiam νηπιάζειν *barnisks visan*, ὁμοιάζειν *galeiks visan*, σχολάζειν *uhteigs visan*, παραχειμάζειν *vintru visan*, πλεονάζειν *managizo haban*, λιθάζειν *stainan afvairþan* (et etiam *stainjan*). »

cc) Verba in -ίζω :

« Cum ἀναθεματίζειν *afaikan*, ἀφανίζειν *fravardjan*, βασανίζειν *balvjan*, βυθίζειν *sagqjan*, ἐγκεντρίζειν *intrisgan*, σαλπίζειν *haurnjan*, etc., reperiuntur ἐγγίζειν *newa visan* (et etiam *newjan*, *atnewjan*), ἐθίζειν *biuhts visan*, δαιμονίζεσθαι *vods visan*, *unhulþons haban*, ὀργίζεσθαι *þvairhs visan*, ἀπελπίζειν *usvena vairþan*, ἀνδρίζεσθαι *vairaleiko taujan*, παροργίζειν *briggan in þvairhein*, ψωμίζειν *mat giban*, ῥαπίζειν *lofam slahan*, ῥαβδίζειν *usbliggvan vandum*, ἀποκεφαλίζειν *haubiþ afmaitan*, ἐδαφίζειν *airþai gaibnjan*, ἐναγκαλίζεσθαι *ana armins niman*, εὐαγγελίζεσθαι *aivaggeljan merjan*. »

dd) Verba in -όω :

« Cum βεβαιοῦν *gaþvastjan*, *gatulgjan*, δουλοῦν *gaþivan*, δηλοῦν *bandvjan*, *gakannjan*, θανατοῦν *gadauþjan*, ἐπιδιορθοῦν *atgaraihtjan*, ζημιοῦν *gasleiþjan*, (μορφοῦν *gabairhtjan*), ὁμοιοῦν *galeikon*, τελειοῦν *usfulljan*, *ustiuhan*, νεκροῦν *dauþjan*, etc., reperiuntur δολοῦν *galiug taujan*, ἀξιοῦν, ἱκανοῦν *vairþana briggan*, ἐλευθεροῦν *frijana briggan*, κεφαλαιοῦν *briggan haubiþ vundan* (sic etiam ἑλκοῦν *banjo fullana briggan*, coll. Luc. XVI, 20), παραζηλοῦν *in aljan briggan*, δικαιοῦν *garaihtana domjan*, *qiþan*, *gateihan* (et etiam *garaihtjan*, *gasunjon*), ἐκριζοῦν *uslausjan us vaurtim*, ἀποδεκατοῦν *afdailjan taihundon tail*, χαριτοῦν *ansteigs visan*, κληροῦσθαι *hlauts gasatiþs visan*.

ee) Aliæ circumscriptiones cum *visan*, *vairþan*, *haban*, etc., hæ sunt :

« Διαφέρειν *vulþris visan*, *batiza visan*, ἱλάσκεσθαι *hulþs visan*, νήφειν *andaþahts*, *usskavs*, *vars visan*, πεινῆν *gredags visan* (et etiam *gredon*), πικραίνεσθαι *baitrs visan*, προσοφείλειν *skula visan*, συνήδεσθαι *gavizneigs visan*, ὑγιαίνειν *hails visan*, συμφάναι *gaqiss visan*, φρεναπατᾶν *fraþjamarzeins visan*, προκεῖσθαι *in gagreftai visan*, καταδιώκειν *galaista vairþan*, πλήττεσθαι *usfilma vairþan*, κερδαίνειν *du gavaurkja haban*, ἐπαίρεσθαι *in arbaidai briggan*, ἀνήκειν *du þaurftai fairrinnan*, coll. σπαταλᾶν *vizon in azetjam*.

« Annotatio.—Verba e comparativis derivata a Gotho in genere exprimi non potuisse videntur. Excipitur tantum *minznan;* alibi autem occurrit *managizo haban* (πλεονάζειν), *favizo haban* (ἐλαττόνειν), *minz haban* (ὑστεροῦν), *batiza visan* (διαφέρειν), *ufarassau ganohjan* (περισσεύειν). »

2) **Formationem per compositionem :**

a) **Substantivorum.** Hic iterum distinguendum est, prout se habet prior pars compositi ad posteriorem.

aa) In respectu adjectivo :

« Ἀγριέλαιος *vilþeis alevabagms*, καλλιέλαιος *gods alevabagms*, ξενοδοξία *lausa hauheins* (etiam *lausavaurdi*, *armahairtei* et similia), εὐωδία *daun voþi*, ταπεινοφροσύνη *hauneins gahugdais*, ἀρχιτελώνης *fauramaþleis motarje*, ἀρχιερεύς *auhumists gudja*, etc., ἀρχισυνάγωγος *fauramaþleis synagogeis*. »

bb) In respectu genitivo :

« Τεκνογονία *barne gabaurþs*, υἱοθεσία *sunive gadeds*, νομοθεσία *vitodis garaideins*, γεωργός *airþos vaurstvja*, εἰδωλολατρεία *galiugagude skalkinassus*, εἰδωλολάτρης *galiugam skalkinonds*, εἰδωλόθυτον *þatei galiugam sal-*

tada, ἐθνάρχης *fauramaþleis þiudo*, κοσμοκράτωρ *sa fairwu habànds*, ἀνδραποδιστής *mannans gaþivunds*, ἀνδροφόνος *mannans maurþrjands*, πατραλῴης *attan bliggvands*, μητραλῴης *aiþein bliggvands*, ὀφθαλμοδουλεία *in augam skalkinon*, θεοσέβεια *guþ blotan*; coll. εἰδωλεῖον *galiuge staþs* (cum *lukarnastaþs*), γενέσια *mel gabaurþais* (cum *gabaurþivaurd*), ῥάπισμα *slahs lofin*, πέδη *eisarn bi fotuns gabugan* (et etiam *fotubandi*). »

cc) In respectu præpositionali :

« Ὑπολήνιον *dal uf mesa*, περίχωρος *þata bisunjane land*, προαύλιον *faur gard*, ἐπαύριον *ïftuma dags*. »

dd) In respectu correlativo :

« Νυχθήμερον *naht jah dag*. »

b) Adjectivorum.

aa) Quamvis Gothus α privativum sive per *un-*, sive per *-laus* convertat, quidam sunt tamen casus, in quibus illud circumscribere præfert.

« Sic ἀμεταμέλητος, Rom. XI, 29, *inu ïdreiga*, ἀφιλάργυρος, Tim. I, III, 3 *ni faihufriks*, ἄνομος Cor. I, IX, 21 *vitodis laus* (et etiam alibi usurpatum *vitodalaus*). »

bb) Quædam adjectiva ex præpositionibus et substantivis formata ejusdemque significationis ac substantiva supra (2, *a*, *cc*) memorata, convertere Gothus non potuisse videtur :

« Dicit igitur *faur marein* pro παράλιος Luc. VI, 17; *uf vaira* pro ὕπανδρος Rom. VII, 2; *us synagogein usvaurpans* pro ἀποσυνάγωγος Joan. XII, 42; coll. *in heitom* pro πυρέσσουσα Mth. VIII, 14; *aljar visands* pro ἀπών Cor. II, X, 1, 11. »

cc) Exempla aliarum circumscriptionum hæc sunt :

« Θεοδίδακτος *at guþa uslaisiþs*, θεόπνευστος *gudiskaizos ahmateinais*, ὀλιγόπιστος *leitil galaubjands*, φιλήδονος *frijonds viljan seinana*, ἰσάγγελος *ïbna aggilum*, δευτερόπρωτος *anþar fruma*. »

c) Verborum.

aa) Privativum α in verbis quandoque equidem per *un-* convertitur (§ 172, coll. gloss. h. v.), communiter autem circumscribitur :

« Ἀγνοεῖν *ni vitan*, ἀπειθεῖν, ἀπιστεῖν *ni galaubjan*, ἀδυνατεῖν *unmahteigs visan*, ἀμελεῖν *unkarja visan*, ἀσταθεῖν *ungastoþans visan*, ἀτακτεῖν *ungatewiþs visan*, ἀστοχεῖν *afairziþs visan*, ἀσθενεῖν *siuks visan* (*unhails visan*), ἀθυμεῖν *in unlustau visan*, ἀχρειοῦσθαι *unbruks vairþan*, ἀχαιρεῖσθαι *analatiþs vairþan*, ἀθετεῖν *vanana gataujan*. »

bb) Ubi vero prior pars compositi adverbialem respectum præbet, Gothus præcipue circumscriptione utitur :

« Ὀρθοτομεῖν *raihtaba raidjan*, ὀρθοποδεῖν *raihtaba gaggan*, ὑψηλοφρονεῖν *hauhaba hugjan*, ἑτεροδιδασκαλεῖν *aljaleikos laisjan*, ὑπερφρονεῖν *mais fraþjan*, ἀγαθοποιεῖν *þiuþ taujan*, κακοποιεῖν *unþiuþ taujan*, ψευδομαρτυρεῖν *galiug veitvodjan*. »

cc) Res eadem se habet, ubi objectivus respectus adest :

« Καρποφορεῖν *akran bairan*, ξενοδοχεῖν *gastins andniman*, τεκνογονεῖν *barna bairan*, τεκνοτροφεῖν *barna fodjan*, ὑδροποτεῖν *vato drigkan*, ζωγρεῖν *gafahanana tiuhan* vel *haban*, οἰκοδεσποτεῖν *garda valdan*, ναυαγεῖν *usfarþon gataujan us skipa*, θηριομαχεῖν *du diuzam veihan*, λογομαχεῖν *vaurdam veihan*, λιθοβολεῖν *stainam vairpan*, ζωοποιεῖν *liban taujan*, coll. ἀνακλίνειν *gavaurkjan anakumbjan*, αὐξῆσαι *vahsjan gataujan*, κατακαλύπτεσθαι *gahuljan haubiþ sein*, Cor. I, XI, 6

CAPUT QUARTUM.

DE CONNEXIONE VOCABULORUM SEU DE SYNTAXI.

174. Hucusque vocabula in se et absolute spectavimus; sed vocabula, per se satis insulsa, eum scopum in sermone habent, ut cogitationem ob oculos, si ita loqui fas est, ponant, hominumque mentes mutuo commercio colligent. Jam vero hunc scopum attingere nequeunt, nisi forma certa sint induta certoque ordine instructa. Nostrum est igitur, cæteris absolutis, eas nunc dotes docere, quibus vocabula gaudere debent, ut hanc illamve cogitationem significent.

Cogitatio vocabulis expressa dicitur *sententia*. Unaquæque sententia necessario aliquid exhibet, quod prædicatur (*prædicatum*) et objectum, de quo prædicatur (*subjectum*). Jam vero prædicatum vel in verbo jacet, vel peculiari vocabulo exprimitur; in priori casu idea prædicati in stirpe verbi, et nonnisi per exceptionem in flexivo elemento latet. Cum autem in eodem flexivo elemento verbi etiam subjectum includi potest, potest unicum verbum totam sententiam efformare. Accessoria subjecti per *attributum*, accessoria autem prædicati per *objectum* indicantur. Quamnam vero *formam* singula sententiæ vocabula induere debeant, partim ex mutua eorum *relatione*, partim ex eorum *dependentia* (*rectione*) sequitur; quonam insuper *ordine* singula vocabula instruenda sint, determinatur tum et præcipue ex natura ipsorum, tum in certis casibus ex eorum potentia. Denique prout unicum et identicum aut multiplex et diversum est sive subjectum, sive prædicatum, sententia *simplex* aut *composita* evadit.

§ 175. Propriam equidem grammaticam ad id intendere decet, ut linguam ex se ipsa illustret et exponat, et præcipue in syntaxi ostendat, quomodo, intellectus legibus moderatus et arbitrio tamen indulgens, populus, qui hac lingua locutus est, cogitationes exprimere valuerit; ea igitur esse deberet grammatica gothici sermonis; cum autem ejus monumenta, quæ probabilissime omnia ad nos pervenerunt, meras pro

maxima parte interpretationes et equidem ex græco exhibent, nedum sint genuina, hinc in exponenda syntaxi linguam gothicam cum græca conferamus necessum fit. Qua collatione primo innotescet, quonam modo Gothus sententias linguæ, cujus nonnullæ orationis partes formis et earum derivatæ voces numero multo sunt ditiores (ut verbum, conjunctio), invita propria formarum paupertate et indigentia proportionata derivatarum vocum subtiliores gradus orationis exprimentium, optime tamen et æquivalenter reddere potuerit; nec non et quam expeditus, licet ad exemplar proxime subsequatur, et quam moderatus tamen, ubi ab eo deflexit, in construendis vocabulis fuerit (coll. § 8).

A, DE SENTENTIÆ PARTIBUS

IN ORDINE AD SINDAXIM.

I. DE VERBO.

I. DE GENERE.

§ 176. I. Activum. 1) Activa forma gaudent intransitiva et transitiva: Joan. vii, 37 *stoþ iesus jah hropida qiþands. jabai wana þaursjai, gaggai du mis jah driggkai. saei galaubeiþ du mis, svasve qaþ gameleins, awos us wambai is rinnand vatins libandins;* Eph. iv, 20 *ni sva ganemuþ xristu, jabai sveþauh ina hausideduþ — ei aflagjaiþ þana fairnjan mannan.*

2) Sæpius activum pro medio græco ponitur, vid. § 178, 2, *b*.

3) Non pauca verba etiam in activo passivam significationem exhibent, vid. § 177 annot. 3, vel quamdam connexionem et constructionem affectant, vid. ibid. annot. 4.

4) Plurima intransitiva græca Gothus ut reflexiva convertit. Hic vero animadvertendum est, quod pronomen reflexivum post verbum regulariter mittatur; vocabulo autem determinativo ante verbum præeunte, pronomen inter utrumque poni potest. Sic: μεταβαίνειν discedere Mth. xi, 1 et ἐμβατεύειν Col. ii, 18 per *ushafjan sik* germ. *sich erheben*, gall. *s'en aller;* θαρσεῖν confidere Mth. ix, 2 et alibi: *þrafstjan sik* germ. *sich getrösten*, gall. *se confier;* ἐκνήφειν evigilare, prudentem esse Cor. I, xv, 34: *usskavjan sik* germ. *sich bewahren* gall. *se garder;* ὑποστρέφειν revertere Mc. iv, 12; Luc. i, 56; x, 17: *gavandjan sik* germ. *sich umwenden*, gall. *s'en retourner;* μετανοεῖν pœnitere Luc. xvii, 3; Cor. II, vii, 8: *idreigon sik* germ. *sich reuen*, gall. *se repentir;* μέλλειν futurum esse Joan. xii, 4: *skafljan* germ. *sich anschicken*, gall. *se préparer;* πτωχεύειν pauperem fieri Cor. II, viii, 9: *gaunledjan sik* germ. *entledigen* gall. *se dépouiller;* ἐγγίζειν propinquare Luc. xv, 1; Mc. i, 15; Luc. x, 11: *newjan sik* et *atnewjan sik* germ. *sich nähern*, gall. *s'approcher;* ἀπέχειν abesse Mc. vii, 6: *fairra haban sik* germ. *sich fern halten*, gall. *se tenir de loin, s'éloigner;* ἄλλως ἔχειν aliter esse (aliter se habere) Tim. I, v, 25: *aljaleikos sik haban* germ. *sich anders verhalten*, gall. *se conduire autrement*, ἐπιμένειν remanere Rom. xi, 23: *gatulgjan sik* germ. *sich befestigen* gall. *s'affermir;* μανθάνειν discere Phil. iv, 9: *galaisjan sik* germ. *sich belehren* gall. *s'instruire;* προσκαρτερεῖν hærere Col. iv, 2: *hafljan sik* germ. *sich anhängen* gall. *s'attacher.*

« Annotatio.—Quandoque, etiam *sik* rejecto, verba hæc intransitiva remanent, sic: *gavandjan* revertere (ἐπιστρέφειν) Joan. xii, 40; Cor. II, iii, 16; Gal. iv, 9; *galaisjan* discere (μανθάνειν) Tim. I, v, 4 cod. B; *hafljan* adhærere (προσκαρτερεῖν) Rom. xii, 12; *andrinnan* certare (διαλέγεσθαι) Mc. ix, 34; immo communius sine *sik* sequentia occurrere videntur: *gagaggan* et *gaqiman* convenire (συνάγεσθαι), *atnewjan* appropinquare (ἐγγίζειν) et *idreigon* se pœnitere, vid. gloss. bb. vv.; in aliis vero locis ex præcedentibus reflexivum supplendum est, sic Skeir. VII, a *andþaggkjands* ex *andþaggkjandins sik.* »

§ 177. II. Passivum. 1) Gothica e linguis germanicis sola passivum habet. Hoc autem in ea lingua jam ferme extinctum fuisse conjicitur, ex eo quod formis longe paucioribus quam activum gaudeat (vid. § 132). Verumtamen ex monumentis superstitibus non confirmatur, quippe cum in omnibus, ne uno quidem excepto, passivum occurrat neque tantummodo ad græcum passivum convertendum usurpetur, sed etiam ad exprimendas cogitationes, quæ græce activo redduntur (vid. annot. 5) et græcas ellipses supplendas, ut Rom. xii, 19, etc. Jam vero passivum occurrit: Mth. vii, 16 *ibai lisanda* (colliguntur) *af þaurnum veinabasja;* 19 (*all bagme ni taujandane akran god usmaitada jah in fon atlagjada*, ἐκκόπτεται—βάλλεται), 26 (*galeikoda, mann dvalamma*, ὁμοιωθήσεται); viii, 12; x, 26 (*ni vaiht ist gahuliþ, þatei ni andhuljaidau*, cognoscetur, γνωσθήσεται), 29; xi, 5, 6, 12; xxvi, 2; xxvii, 17; Mc. ii, 5, 20; iii, 24, 28; iv, 12, 15, 17, 21, 22, 29, 31, 32; ix, 31, 49, 50; x, 33, 38 (*magutsu daupeinai, þizaiei ik daupjada, ei daupjaindau*, ego baptizor — ut baptizemini, βαπτίζομαι — δύνασθε βαπτισθῆναι); xi, 17; xiii, 25; xiv, 9, 41; Luc. i, 15, 20, 32, 60 (*haitaidau iohannes*, vocabitur, κληθήσεται), 61, 76 (*þu barnilo praufetus hauhistins haitaza*, vocaberis, κληθήσῃ); ii, 4, 23, 35; iii, 5, 9; v, 20 (*afleitanda þus fravaurhteis þeinos*, remittuntur, ἀφέωνται), 23, 35, 38; vi, 37, 38, 44; vii, 22, 23, 47; viii, 12, 17, 18, 50; x, 15; xiv, 10, 11, 14, 34; xv, 19 (*ni im vairþs, ei haitaidau sunus þeins*, ut vocor, κληθῆναι); 16, 4, 16; xvii, 30, 34, 35; xviii, 14, 31, 32; xix, 26, 29; xx, 18; Joan. iii, 3, 4, 5; vii, 23; ix, 7; xi, 4; xii, 23, 31, 32; xiv, 13, 21; xv, 6; xvi, 1, 32; Rom. vii, 2, 3; viii, 36 (*in þuk gadauþjanda all dagis*, occidimur, θανατούμεθα); ix, 7, 8, 17, 19 (vid. ad annot. 5), 26, 33; x, 10, 15; xi, 19, 22, 23, 24, 35

XII, 19, 21 (*ni gajiukaizau*, non vinci, μὴ νικῶ); XIII, 9; XIV, 10, 15, 16; Cor. I, I, 17; IV, 2, 3. VII, 22; VIII, 10; X, 25, 27, 29, 30; XI, 6; XIII, 3, 5, 8; XIV, 24; XV, 9, 12, 15 (ubi in interpretatione *invenimur* loco *inveniuntur* restituendum est), 26, 33, 51; Cor. II, I, 6, 11, 19; II, 11 (*ei ni gaaiginondau* vel *gafaihondau*, πλεονεκτηθῶμεν, ubi in interpretatione *decipiamur* pro *decipiamini* legendum est); III, 14, 15, 16, 18; IV, 11, 16; V, 1, 3, 4, VI, 3, 12; VII, 9; IX, 4; X, 8; XI, 7, 10, 12, 29; XII, 9 15, 20; Gal. I, 6 (*afvandjanda*, μετατίθεσθε); II, 17; IV, 19; V, 11, 12, 15, 18; VI, 1, 7; Eph. III, 15; IV, 31; V, 3; VI, 19; Phil. I, 18, 20; II, 5; III, 9; Col. II, 22; IV, 16; Thess. I, III, 3; IV, 17; V, 23, 27; Thess. II, III, 1, 2; Tim. I, I, 19; III, 10; IV, 5, 10; V, 9, 16; VI, 1; Tim. II, II, 5, 26; III, 6; IV, 6; Philem. 22; Neh. VII, 3; Skeir. VII, a; VIII, c.

2) Gothus etiam verba, quæ dativum regunt, in passivo construere potest, ex gr.: *fraqiman:* Mc. V, 26 *qino fraqimandei allamma seinamma* et alibi, et inde *fraqimada* Cor. II, XII, 15; Gal. V, 15; *fraþjan:* Luc. II, 50 *ni froþun þamma vaurda* et alibi, et inde Phil. II, 5 *þata fraþjaidau*.

3) Præter passivam formam adest insuper peculiaris verborum classis, quæ passivam significationem habent, verba scilicet tertiæ conjugationis, ex. gr.: *andbundnan* solvi, *usgutnan* effundi, *gahailnan* sanari, *usmernan* narrari, etc., vid. § 131.

« Annotatio 1. — Sæpe passivum cum his verbis tertiæ conjugationis ex eadem stirpe ortum occurrit, nec in significatione habent, quo distinguantur, sic: *vaurda meina usfulljanda in mela seinamma* Luc. I, 20 cum *usfullnoda þata gamelido* Mth. VIII, 17; *ushauhjada sunus guþs þairh þata* Joan. XI, 4 cum *ushauhniþ namo fraujins* Thess. II, I, 12; *ni uslukaindau daurons* Neh. VII, 3 cum *haurds mis usluknoda* Cor. I, XVI, 9; *all gaveihada* Tim. I, IV, 5 cum *veihnai namo þein* Mth. VI, 9; sic *afdauþjada* Mc. VII, 10 cum *gadauþnan*; *fraletada* Luc. VI, 32 cum *andletnan*; *merjada* Cor. I, XV, 12 cum *usmernan*; *gatairada* Joan. VII, 23 cum *gataurnan*; *mikiljada* Phil. I, 20 cum *mikilnan*. Nec non et cum intransitivis ejusdem stirpis: *ganasjada* (σώζεται) Luc. VIII, 50 cum *ganisan* (σώζεσθαι); *gabrannjada* (καίομαι) Cor. I, XIII, 3 cum *brinnan* (καίεσθαι); *gadrausjada* dejicitur (καταβιβάζεται) Luc. X, 15 cum *gadriusiþ* (βάλλεται) Mth. V, 29; *ufsaggqiþs varþ* absorptus est (κατεπόθη) *dauþus* Cor. I, XV, 54 cum *gasiggqai* (καταποθῇ) *sa svaleiks* Cor. II, II, 7; in hoc vero casu diversæ formæ sæpius qua in priori diversa significatione discriminantur ut *galagjada* jacitur, ducitur (βάλλεται) Mth. V, 25, sed *ligiþ* jactus est, jacet (βέβληται) Math. VIII, 6; *hnaivjada* humiliatur (ταπεινοῦται) Luc. XIV, 11, sed *hneivan* inclinare (κλίνειν) Luc. IX, 12. »

4) Passivum græcum, etiam intransivitis respondentibus Gothus vertit, quod sæpius significatione comprobatur; sic græcum ὑποτάττεσθαι (subordinari) et πείθεσθαι (*persuaderi*) reddit per *ufhausjan* obedire; μιμνήσκεσθαι (meminisci), *gamunan* cogitare; λυπεῖσθαι (dolore affici), *saurgan* curare; ἵστασθαι (stari), *standan* stare; hinc etiam Mc. III, 3 *gustoþ afstra* (ἀποκατεστάθη) *so handus*; Luc. VI, 11; βυθίζεσθαι (immergi), *siggqan illabi* (Luc. V, 7); καυματίζεσθαι (consumi), *ufbrinnan* urere (Mc. IV, 6); ἐκλύεσθαι (enervari), *ufligan* deficere (Mc. VIII, 3); μηκύνεσθαι (prolongari), *liudan* crescere; ἐκπλήττεσθαι (stupefieri), *sildaleikjan* mirari; προσορμίζεσθαι (ad ripam appelli), *duatsnivan* appellere; καταβιβάζεσθαι (dejici), *dalaþ galeiþan* in præceps ire (Mth. XI, 23), etc.

5) Passivum græcum ut reflexivum quandoque habetur et ut tale convertitur: *gakunnan sik* pro ὑποτάττεσθαι (subordinari) Cor. I, XV, 28; *gafilhan sik* pro κρύπτεσθαι (abscondi) Joan. VIII, 59; XII, 36; *ushafjan sik* pro αἴρεσθαι (elevari) Mc. XI, 23; *inmaidjan sik* pro μεταμορφοῦσθαι (transfigurari) Mc. IX, 2; *gavandjan sik* pro ἐπιστρέφεσθαι (reverti) Mth. IX, 22; Mc. V, 30; *gahaftjan sik* pro κολλᾶσθαι (adhærere) Luc. XV, 15; *ataugjan sik* pro ὁρᾶσθαι, φαίνεσθαι (videri) Cor. I, XV, 7; Luc. IX, 8 et alibi; *afskaidan sik* pro ἀφορίζεσθαι (discedere) Cor. II, VI, 17; *uslausjan sik us vaurtim* pro ἐκριζοῦσθαι (eradicari) Luc. XVII, 6; *ussatjan sik* φυτεύεσθαι (plantari) Luc. XVII, 6; *afgiban sik* pro χωρίζεσθαι (secedere) Philem. 15; *galisan sik* pro συνάγεσθαι (congregari) Mc. IV, 1; Luc. XVII, 37; *gasleiþjan sik* pro ζημιοῦσθαι (lædere) Mc. VIII, 36; coll. *vairpan sis* pro βάλλεσθαι (projici) Mc. II, 23.

« Annotatio 2. — Nonnulla horum verborum etiam absque reflexivo pronomine usurpantur: Gal. II, 5; *gakunþedum* confessi sumus (εἴξαμεν); Tim. I, I, 6; *usvandidedun* conversi sunt (ἐξετράπησαν); Joan. XII, 40; *gavandidedun* reversi sunt (ἐπεστράφησαν); Cor. II, XI, 6; *gabairhtida* me manifestavi (ἐφανερώθην; si enim hoc esset participium præt., uti aliunde φανερωθέντες textus græci suadet, nulla in contextu foret ratio, cur forma consonantica usurparetur, nisi credatur, genuinam formam esse *gabairhtidai*; ex quo, propter *i* vocabuli immediate sequentis, *i* finale expunctum esset; saltem *gabairhtjan* reflexivum adest etiam apud Luc. I, 79); Luc. IX, 25 ad *gasaþjands sik silban* ex præcedente *sis silbin* supplendum est, coll. § 178, annot. 3 et § 176, annot.

« Annotatio 3. — Nonnulla verba habent etiam in activo passivam nec non et reflexivam significationem, præsertim: *daupjan* lavare, lavari, se lavare (βαπτίσαι, βαπτίσασθαι, βαπτισθῆναι): Mth. III, 11 *izvis daupja* (ὑμᾶς βαπτίζω); Mc. VII, 4 *niba daupjand* (ἐὰν μὴ βαπτίσωνται), *ni matjand*; Luc. III, 21 *biþe daupida* (ἐν τῷ βαπτισθῆναι); (cujus tamen verbi etiam occurrit passivum: Mc. X, 38 *daupeinai þizaiei ik daupjada ei daupjaindau*); *bimaitan* circumcidere, circumcidi, se circumcidere (περιτέμνειν, περιτέμνεσθαι); licet hujus reperiatur participium passivum *bimaitans*, dum βαπτιζόμενος Cor. I, XV, 29 active dicitur *daupjands*.

« Annotatio 4. — Communiter activum loco passivi in infinitivo usurpatur, *a*) ubi finis aliquis indicatur: Luc. V, 15 *garunnun leikinon* (ἰαθῆναι) *fram imma*

sanari; II, 1 et 5 *urrann gameljan — anameljan* (ἀπογράφεσθαι) inscribi; Thess. II, I, 10 *qimiþ ushauhjan* (ἐνδοξασθῆναι) exaltari. Tunc etiam *sik* stare potest: Luc. VI, 17 *qemun hailjan sik* (ἰαθῆναι); et modo particulariori Cor. II, I, 16 *vilda fram ïzvis gasandjan mik* (προπεμφθῆναι); *b*) semel adhibetur substantiva circumscriptio Mc. X, 45 *qam at andbahtjam* venit ad ministerium, id est, ut ministerio suo fungeretur (ἦλθε διακονηθῆναι); *c*) more germanico post verba imperandi, volendi, dandi; Mth. XXVII, 64 *hait vitan* (ἀσφαλισθῆναι) *hlaiva* jussit sepulcrum custodiri; Mc. V, 43; X, 49; Luc. XVIII, 40; XIX, 15; Luc. VIII, 55 *anabaud ïzai giban* (δοθῆναι) *mat*; Mc. VI, 27; Luc. I, 62 *waiva vildedi haitan* (καλεῖσθαι) *þata barn*; Mth. XXVI, 2 *sunus mans atgibada du ushramjan* (εἰς τὸ σταυρωθῆναι); *d*) cum *skulds visan* (oportere) et *mahts visan* (possibile esse), quibus inest passiva idea: Mc. VIII, 31 *sunus mans skulds ïst uskiusan fram þaim sinistam* (δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀποδοκιμασθῆναι); Luc. IX, 44 *sunus mans skulds ïst atgiban* (μέλλει παραδίδοσθαι); XIX, 11 *skulda vas þiudangardi guþs gasvikunþjan*; Joan. XII, 34; Cor. II, V, 10; XII, 11; Mc. 14, 5 *maht vas þata balsan frabugjan* (ἠδύνατο—πραθῆναι); Luc. VIII, 43 *qino ni mahta vas galeikinon* (οὐκ ἴσχυσεν θεραπευθῆναι); Joan. III, 4 *waiva mahts ïst manna gabairan* (δύναται γεννηθῆναι) X, 35; Tim. I, V, 25.»

b) Sententia passive expressa haud infrequenter in activam convertitur, ut sensus concretus fiat:

a) Rom. X, 10 *hairto galaubeiþ* (cor credit) *du garaihtiþai* gr. καρδίᾳ πιστεύεται (corde creditur); Mc. II, 1 *gafrehun* (compererunt) *þatei ïn garda ïst*, gr. ἠκούσθη ὅτι εἰς οἶκόν ἐστιν; Luc. IX, 17 *unte qeþun sumai* (nam dicebant quidam) gr. διὰ τὸ λέγεσθαι ὑπό τινων (quia a nonnullis dicebatur); Mc. V. 4 *unte galausida* (solvit) *af sis þos naudibandjos jah þo ana fotum eisarna gabrak* (rumpebat) gr. διὰ τὸ διεσπάσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἁλύσεις καὶ τὰς πέδας συντετρῖφθαι; II, 2 *vein juggata ïn balgins niujans giutand* (fundunt) gr. οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινοὺς βλητέον (fundendum est); Luc. IV, 43 *mik ïnsandida* scilicet *guþ* (misit me) gr. ἀπέσταλμαι (missus sum) scilicet ὑπὸ Θεοῦ; Joan. X, 14 *kunnun mik* (cognoscunt me) *þo meina* gr. γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν, vel tamen ut codd. legunt γιγνώσκουσί με τὰ ἐμά.

b) Gal. VI, 12 *vrakja galgins xristaus ni vinnand* (persecutionem pati) gr. σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ οὐ διώκονται (vexantur); Tim. I, V, 10 *aglons vinnan* (afflictiones perpati) gr. θλίβεσθαι (affligi), coll. Phil. IV, 12; Luc. I, 11 *varþ ïn siunai aggilus* (venit in conspectu) gr. ὤφθη (visus est) ἄγγελος; XVI, 21 *gairnida sat itan* (sat comedere) gr. ἐπεθύμει χορτασθῆναι (satiari); XX, 6 *triggvaba galaubjand* (credere) *allai* gr. πεπεισμένος ἐστι πᾶς ὁ λαός. Non pauca horum verborum ad mediam viam pertinent: Gal. V, 4 *ïn vitoda garaihtans qiþiþ ïzvis* gr. δικαιοῦσθε; Cor. I, XI, 6 *qino gahuljai haubiþ sein* gr. κατακαλυπτέσθω; Luc. IX, 25 *þaurft gataujan sis* vel Cor. I, XIII, 3 *bota sis taujan* gr. ὠφελεῖσθαι.

« Annotatio 5. — Et vice versa quandoque Gothus passivam exhibet sententiam, quæ active exprimitur, etiam ut sensus concretus fiat: Rom. IX, 19 *wa nu faianda* (cur vituperamur? *vituperamur* enim in interpretatione legendum est pro *vituperant*) gr. τί ἔτι μέμφεται scilicet θεὸς ἡμᾶς; Luc. VI, 38 *mitads goda gibada* (bona mensura dabitur) gr. μέτρον καλὸν δώσουσι (dabunt); 44 et Mth. VII, 16 *ni us þaurnum lisanda* (colligi) *smakkans nih þan us aiwatundjai trudanda* (vindemiari) *veinabasja* gr. οὐκ ἐξ ἀκανθῶν συλλέγουσι (colligunt) σῦκα — τρυγῶσι (vindemiant) σταφυλάς: Joan. XVI, 21 *biþe gabauran ïst* (gigni) *barn* gr. ὅταν γεννήσῃ (scilicet γυνή) τὸ παιδίον; XV, 6 more Gotho dilecto vertitur: *galisada* (colligitur) *jah ïn fon galagjand* (ponunt) *jah ïnbrannjada* (et crematur) gr. συνάγουσι—βάλλουσι—καίεται. Sic pro intransitivis: Mc. VII, 10 *dauþau afdau þjaidau* (occidatur) gr. θανάτῳ τελευτάτω (morietur); Luc. VI, 21 *ufhlohjanda* (exhilaramini) gr. γελάσετε; Tim. II, II, 26 *usskavjaindau* (providentur) ἀνανήψωσι; Mc. IX, 42 *galagjada* (ponitur) *asiluqairnus ana halsaggan* gr. περίκειται (jacet) λίθος μυλικὸς περὶ τὸν τράχηλον; Joan. XI, 38 *hulundi staina ufarlagida vas* (contectus est) gr. λίθος ἐπέκειτο ἐπὶ τῷ σπηλαίῳ, coll. Mc. IV, 29 *biþe atgibada* (offertur) *akran* gr. ὅταν παραδῷ (scilicet ἑαυτὸν) ὁ καρπός.

« Annotatio 6. — Plurima participia passiva adjectivis convertuntur, vid. § 190, 5. »

§ 178. III. Medium. Non nisi rarissime occurrit medium, cujus indubitata exempla hæc sunt: *atsteigadau* (καταβάτω) Mth. XXVII, 42; Mc. XV, 32; *lausjadau* (ῥυσάσθω) Mth. XXVII, 43; *ufkunnanda* (γνώσονται) Joan. XIII, 35; *vaurkjada* (κατεργάζεται) Cor. II, IV, 17; *ustiuhada* (κατεργάζεται) VII, 10; *gavasjada* equidem (ἐνδύσηται) Cor. I, XV, 54 ut passivum haberi posset, cum nihil obstet, quin *undivanein* dativi casus sit, (induitur immortalitate); sed sensus simul et contextus suadent, ut tanquam medium habeatur. Dubium esse posset, utrum *liugada* et *liuganda* de muliere Mc. X, 12; XII, 25; Luc. XVII, 27; XX 34, 35; Cor. I, VII, 28 passivum sit (duci) an medium (nubere); ex *liugandau* Cor. I, VII, 9 in gratiam passivi res dirimi videtur.

« Annotatio 1. — *Faianda* quod prius ut medium obtulerant, Rom. IX, 19 deficit, vid. supra § 177 annot. 5; e contra inter mediorum exempla annumerari possent Mth. XI, 12 *anamahtjada* et Luc. XVI, 16 *nauþjada* (βιάζεται), posterius saltem, quod in græco nonnisi medium est; cæterum Gothus hunc locum non recte intellexit (quisque sibi vim facit), et βιάζεται ut passivum habuit (compellitur, etc., hinc *ïn ïzai*). Si *sunjodana* Cor. II, XII, 19 cod. B pro ἀπολογούμεθα reipsa esset, medium tunc adesse dici deberet, sed in cod. A rectius stat *sunjoma*. Syllaba autem *da* hic deperdita in aliis locis conservatur; scilicet Joan. XIV, 31 *frijoda* (dilexit), ubi tamen præteritum nec requiritur (ἀγαπῶ) nec convenit; hinc inclinaremus ad *frijoda* ut medium habendum, nisi, collato *sunjodama* supra memorato, probabilissimum

esset, hoc vocabulum ad exemplar pertinuisse, ubi syllaba *da* quamdam fortasse annotationem criticam continebat, deinde in textu incongruenter subrepsisse.

« Annotatio 2. — Jam ab aliis judiciose fuit animadversum, quod hæc loca, in quibus occurrit medium, non exhibent passiva pro medialibus formis græcis ab interprete male intellectis; nam partim græcis activis nonnulla respondent, partim formæ græcæ non sunt pro passivis spectandæ; itaque nostri saltem interpretes, qui linguæ græcæ peritos se præbuerunt, ea media sagaciter distinxerunt. Quibus argumentis adde, quod forma media et passiva saltem in conjunctivo discrepent (med. *-adau*, *-andau*, pass. *-aidau*, *-aindau*), et insuper, quod ex hoc καταβάτω bis et equidem in parallelis locis aliunde diversis occurrente, constet, ea ab interprete simpliciter non fuisse conversa. Ut ut est gothicum medium, quale nobis hic apparet, non minus inexplicatum est genus verbi. De facto semper ferme pro græco medio ponitur; quoad *atsteigadau*, si mentem nostram aperire licet, vel duplicem habet significationem: unam scilicet transit. demittere et alteram intransit. descendere, ita ut medium se demittere significet; vel, ut sæpe fit, compositione acta, transitivam significationem verbum *steigan* obtinuit, coll. *gagaggan*. Sed conspicuum et antiquitatibus germanicis pretiosum est medium verbi *liugan;* quippe cum ex eo confirmetur, quod puellæ non ex arbitrio parentum vel dominorum libidine, ut res, venirent, sed ipsæ suos sponsos eligerent vel a suis dilectis libere ducerentur. »

2) Alias græcum medium gothice vertitur

a) Reflexivo, coll. § 176, 4 :

aa (Cum *sis* : δανείσασθαι *leiwan sis* Mth. v, 43; ἀπεκδύεσθαι *afslaupjan sis* Col. III, 9; χάριν ἔχεσθαι *þagk sis fairhaitan* Luc. XVII, 9; ἀγοράζεσθαι *bugjan sis* Luc. IX, 12; φοβεῖσθαι *ogan sis* Mth. x, 26 et alibi διαλογίζεσθαι *þagkjan sis* Luc. I, 29; sed etiam simpliciter *ogan*, *þagkjan*, vid. gloss. hh. vv. ;

bb) Cum *sik :* περιβάλλεσθαι *gavasjan sik* Mth. VI, 29; ἐνδύεσθαι *gahamon sik* Eph. VI, 11; Col. III, 12; ἀπεκδύεσθαι *andhamon sik* Col. 2, 15; ἐμπλέκεσθαι *dugavindan sik* Tim. II, II, 4; μετασχηματίζεσθαι *gagaleikon sik* Cor. II, XI, 13; συναναμίγνυσθαι *blandan sik* Thess. II, III, 14; ἀπέχεσθαι *afhaban sik* Thess. I, v, 22; ἐγκρατεύεσθαι *gahaban sik* Cor. I, VII, 9 et *sik gaþarban* IX, 25; χωρίζεσθαι *skaidan sik* Cor. I, VII, 15; διαχωρίζεσθαι *afskaidan sik* Luc. IX, 33; ὑπεραίρεσθαι *ufarhafjan sik* Thess. II, II, 4; ἐπεκτείνεσθαι *sik ufþanjan* Phil. III, 14; ἀπάγχεσθαι *ushahan sik* Mth. XXVII, v; ἐντρέπεσθαι *gavandjan sik* Tim. II, IV, 2; *gaskaman sik* Thess. II, III, 14; αἰσχύνεσθαι *skaman sik* Luc. XVI, 3 et alibi; ἐπανέρχεσθαι *atvandjan sik* Luc. XIX, 15; συνέρχεσθαι *gagaggan sik* Mc. III, 40; συνάγεσθαι *gaqiman sik* Mth. XXVII 6; Mc. II, 2; διαλέγεσθαι *sik andrinnan* Skeir. III, a; ταπεινοῦσθαι *haunjan sik* Phil. IV, 12; σκύλλεσθαι *draibjan sik* Luc. VII, 6; ἐνδυναμοῦσθαι *insvinþjan sik* Eph. VI, 10; θερμαίνεσθαι *varmjan sik* Mc. XIV, 54; Joan. XVIII, 18; μεθύσκεσθαι *anadrigkan sik* Eph. v, 18; ἐπαναπαύεσθαι *gaweilan sik* Luc. x, 6; ἀπολογεῖσθαι *sunjon sik* Cor. II, XII, 19;

cc) Ita ut pronomen possessivum ad substantivum dependens referatur : Cor. I, XI, 6 *jabai agl ist qinon du kapillon aiþþau skaban*, *gahulјai haubiþ sein*, velat caput suum (gr. κατακαλύπτεσθαι (gall. *elle se voile la tête*, pro *elle voile sa tête*).

« Annotatio 3. — Quandoque etiam *sik* omittitur; sed tunc eodem verbo præcedente communiter adhibetur : Cor. I, v, 11 *blandan* (συναναμίγνυσθαι) vos commiscere scilicet *izvis* ex vs. 9 *blandan izvis;* Mth. VI, 31 *we vasjaima* quo (nos) vestiamus scilicet *uns* ex *gavasida sik* vs. 29; Cor. I, VII, 15 *skaidai* discedit (χωριζέσθω), ubi *skaidiþ sik* immediate præcedit; dum vs. 10 *skaidan* (χωρισθῆναι) reipsa absolute ponitur: sic Rom. XIII, 12 *gavasjam* induimus nos (ἐνδυσώμεθα); Eph. IV, 24; Col. III, 11 *gahamoþ* (ἐνδύσασθε) induite vos. »

b) Activo simplici: sic *andhaitan* æque significat ὁμολογεῖν et ἐξομολογεῖσθαι; *athaitan*, καλεῖν et προσκαλεῖσθαι; *gahaitan*, συγκαλεῖν (Mc. XV, 16) et συγκαλεῖσθαι (Luc. IX, 1); *afniman*, ἀφαιρεῖν (Luc. I, 25) et ἀφαιρεῖσθαι (Luc. XVI, 3); *gasigljan*, σφραγίζειν (Joan. VI, 27) et *sigljan*, σφραγίζεσθαι (Cor. II, I, 22); *ataugjan*, δεῖξαι (Luc. IV, 5 et alib.) et ἐνδείξασθαι (Eph. II, 7); *ganimam*, παραλαμβάνειν (Mc. v, 40) et συλλαμβάνεσθαι (Luc. I, 31); *gafastan*, διαφυλάττειν (Luc. IV, 10) et φυλάττεσθαι (Mc. x, 20); *lagjan*, τιθέναι (Mth. XXVII, 60 et alib.) et τίθεσθαι (Luc. I, 60); *taujan*, ποιεῖν (Mth. v, 46 et alib.) et ποιεῖσθαι (Luc. v, 33). Necnon media et deponentia, ut ῥύεσθαι *lausjan*, ἀγαλλιᾶσθαι *svegnjan*, ἀπωθεῖσθαι *afskiuban*, παῤῥησιάζεσθαι *gadaursjan*, περιποιεῖσθαι *fairvaurkjan* (sed Tim. I, III, 13, non semel ἑαυτοῖς convertitur), διαστέλλεσθαι *anabiudan*, ἐναγκαλίζεσθαι *gaþlaihan*, ἐκλέγεσθαι *gavaljan*, ἐπαγγέλλεσθαι *gahaitan*, εὐαγγελίζεσθαι *spillon* et *vailamerjan*, παύεσθαι *gananþjan* et *anaslavan*, etc.

c) Raro passivo, ut Gal. III, 27 *xristau gahamodai sijuþ* (Χριστὸν ἐνεδύσασθε); sæpius tamen in participio : ἐνδυσάμενος *gavasiþs* Cor. II, v, 3; *gapuidoþs* Eph. VI, 14; *gahamoþs* Thess. I, v, 8; περιζωσάμενος *bigaurdans* Luc. XVII, 8; *ufgaurdans* Eph. VI, 14.

II. DE TEMPORE.

§ 179. In gothica lingua sunt activo duo tempora, *præsens* scilicet et *præteritum*, passivo autem et medio, tantummodo *præsens;* præteritum vero passivum auxiliante *visan* aut *vairþan* circumscribitur (§ 181). Futurum equidem deest; sed quod ut aliquid certi in futuro proponitur, per præsens ind., quod autem ut aliquid incerti, per conjunctivum præs. exprimitur. Sunt etiam nonnulla auxiliaria ad illud circumscribendum (§ 182).

§ 180. I. Jam vero PRÆSENS usurpatur

1) Quando de actione præsenti, vel anterius incœpta, sed adhuc perseverante, aut nondum absoluta, necnon et universali, universaliterve

accepta; hinc ubi de moribus, habitibus, in proverbiis agitur: Rom. vii, 1, *vitoþ fraujinoþ* (κυριεύει), *mann, sva lagga weila sve libaiþ* (ζῇ); Cor. I, xvi, 19 *goljand* (ἀσπάζονται) *izvis aikklesjons asiais, goleiþ* (ἀσπάζονται) *izvis akvila jah priska, at þaimei jah salja* (ξενίζομαι); Cor. II, xiii, 9 *faginom* (χαίρομεν), *þan veis siukam* (ἀσθενῶμεν), *iþ jus swinþai sijuþ* (ἦτε); Mc. x, 38 *magutsu* (δύνασθε) *driggkan stikl, þanei ik driggka* (πίνω); Mc. iii, 32 *aiþei þeina jah broþrjus þeinai jah swistrjos þeinos uta sokjand* (ζητοῦσι) *þuk*; Joan. xi, 9 *tvalif sind* (εἰσίν) *weilos dagis, jabai was gaggiþ* (περιπατῇ) *in dag, ni gastiggqiþ* (προσκόπτει), *unte liuhaþ þis fairwaus gasaiwiþ* (βλέπει), Mc. vii, 4 *iudaieis niba usta þvahand* (βαπτίσωνται), *ni matjand* (ἐσθίουσι); Mc. iv, 29 *biþe gibada akran, insandeiþ* (ἀποστέλλει) *gilþa*; Cor. II, ix, 7 *hlasana giband frijoþ* (ἀγαπᾷ) *guþ*.

2) Pro futuro, vid. § 182, 1.

3) Ad vivacius narrandum (et *præsens* dicitur *historicum*), quandoque præeunte exemplari græco: Luc. viii, 49 *nauhþan imma rodjandin gaggiþ* (ἔρχεται) *sums manne*; Joan. vi, 19 *þaruh farjandans swe spaurde ·k· jah ·e· aiþþau ·l· gasaiwand* (θεωροῦσιν) *iesu*; ix, 13 *gatiuhand* (ἄγουσιν) *ina du fareisaium þanu saei vas blinds*; xi, 38 *þanuh iesus gaggiþ* (ἔρχεται) *du hlaiva*; xi, 11 *þo qaþ* (εἶπε) *jah afar þata qiþiþ* (λέγει) *du im*. Ita etiam se habet Gothus, vel non præeunte græco, cum præsente et præterito; Joan. xii; 22 *gaggiþ* (ἔρχεται) *filippus jah qiþiþ* (λέγει) *du andraiin jah jah aftra andraias ja filippus qeþun* (λέγουσι) *du iesua* Mc. v, 15 *jah atiddjedun* (ἔρχονται) *du iesua jah gasaiwand* (θεωροῦσι) *þana vodan sitandan*; 22 *jah sai qimiþ* (ἔρχεται) *ains þize synagogafade jah gadraus* (πίπτει) *du fotum iesuis*; 40 *iesus ganimiþ* (παραλαμβάνει) *attan þis barnis jah aiþein jah þans miþ sis jah galaiþ inn* (εἰσπορεύεται). Communiter tamen pro historico Græcorum præsente usurpatur præteritum: Mth. viii, 4 *jah qaþ* (λέγει) *imma*; viii, 7; viii, 20, 26; xxvi, 71; Mc. i, 12 *ahma ustauh* (ἐκβάλλει) *ina in auþida*; 21 *jah galiþun* (εἰσπορεύονται) *in kafarnaum*; i, 30, 37, 38, 40; ii, 3, 4, 5, 10, 17, 18; iii, 13, 20, 31; iv, 36, 38; v, 19, 35; vi, 1, 30; vii, 1, 32; x, 49; xvi, 4; Luc. xvi, 7; xix, 22; Joan. vi, 5, 20; ix, 17; xi, 29; xiii, 24; xviii, 28; xix, 9, 10.

4) Sæpe pro græco perfecto

a) Cujus sensum præsentialem verbo respondente Gothus exhibet; sic convertit Mc. iv, 29 παρέστηκεν ὁ θερισμός (venit) per *atist asans* (præsto est); Tim. II, iv, 6 καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε per *mel meinaizos disvissais atist*; Luc. viii, 20 ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἑστήκασιν ἔξω per *aiþei þeina jah broþrjus þeinai standand uta*; Cor. I, xv, 1; Rom. ix, 19 βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε per *viljan is was andstandiþ* (ita enim loco *andstandi* legendum est, *þ* a librario propter *þ* immediate sequens prætermisso, quemadmodum Cor. II, xiii, 3, cf. ad Cor. II, iii, 2); viii, 38 πέπεισμαι (persuasus sum) per *gatraua* (credo); xiv, 14 οἶδα καὶ πέπεισμαι per *vait jah gatraua*; item Cor. II, x, 7; Gal. v, 10; Phil. i, 14; Thess. II, iii, 4 πέποιθα i. q. πέπεισμαι) pariter per *gatraua*; Joan. viii, 55 ἐγνώκατε (cognovistis) per *kunnuþ* (scitis); Tim. I, v, 8 τὴν πίστιν ἤρνηται (abdicavit) per *galaubein invidiþ* (negat). Vice versa Gothus transvertit Mc. viii, 3 μακρόθεν ἥκουσι (præsto sunt) per *fairraþro qemun* (venerunt); Luc. xv, 27, Joan. viii, 42 et alibi; xi, 28 ὁ διδάσκαλος πάρεστι (adest) per *laisareis qam* (venit); Mth. vi, 2 ἀπέχουσι (habent) τὸν μισθὸν αὐτῶν per *andnemun* (receperunt) *mizdon seina*; Gal. iv, 20 ἀποροῦμαι (conterritus sum) per *afslauþiþs im* (perf.); Phil. i, 17 κεῖμαι (jaceo) per *gasatiþs im* positus sum.

« Annotatio 1. — Gothus autem in præterito græco per præsens gothice vertendo deficit Tim. II, iii, 15, et Joan. vi, 42, quibus in locis οἶδας (scis) et οἴδαμεν (scimus) per *kunþes* (nosti) et *kunþedum* (novimus); Rom. xi, 20 ἕστηκας (stas) et Cor. II, i, 24 ἑστήκατε (statis) per *gastost* (stetisti) et *gastoþuþ* (stetistis); Rom. xiii, 2 ἀνθέστηκε (obstat) per *andstoþ* (obstitit) convertit. »

b) Cum actio præterita, sed in suis consecutionibus perseverans, exhibetur: Joan. v, 45 εἰς Μωσῆν ὑμεῖς ἠλπίκατε (spem vestram posuisti et adhuc ponitis) vertitur per *du mose jus veneiþ* (speratis); v, 37 ὁ πέμψας με πατὴρ αὐτὸς μεμαρτύρηκε (testificatus est et ejus testimonium adhuc valet) περὶ ἐμοῦ per *saei sandida mik atta sah veitvodeiþ* (testificatur) *bi mik*; hinc Gothus convertit etiam xiv, 7 γινώσκετε τὸν πατέρα μου καὶ ἑωράκατε (vidisti eum et videtis nunc adhuc in me) per *kunnuþ attan meinana jah gasaiwiþ* (videtis); et responsum Jesus apud Mth. ix, 2, 5; Mc. ii, 5, 9; Luc. vii, 47, 48: ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου (peccata tua remissa sunt, remissaque remanent) etiam per *fraletanda þus fravaurhteis þeinos* (remittuntur tibi); Rom. vii, 2 ἐὰν ἀποθάνῃ ὁ ἀνήρ, κατήργηται (est et remanet soluta) ἡ γυνὴ ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός per *jabai gasviltiþ aba, galausjada* (solvitur) *qens af þamma vitoda abins*.

5) In oratione obliqua et etiam in sententiis subordinatis, plerumque præeunte græco: Mc. x, 47: *gahausjands þatei iesus sa nazaraius ist* (est, ἐστι); Joan. vi, 24 *gasaw managei þatei iesus nist* (οὐκ ἔστι) *jainar*; Rom. xi, 32 *galauk guþ allans in ungalaubeinai, ei allans gaarmai* (ἐλεήσῃ); Skeir. V, *a gasok, ei galaisjaina sik*. Et invito græco: Luc. v, 26 *fullai vaurþun agisis qiþandans, þatei gasaiwam* (εἴδομεν) *vulþaga himma dago*; Joan. ix, 32 *fram aiva ni gahausiþ vas, þatei uslukiþ* (ἀνέῳξεν) *augona blindamma*. E contrario Thess. I, iii, 4 *fauraqeþum izvis þatei anavairþ vas uns* (μέλλομεν) *du vinnon agliþos*.

« Annotatio 2. — Cum autem interpres in aliis locis græcum præsens per præteritum explicat, ex eo oritur, quod peculiariter, sed non semper judiciose, textum suum intelligat: Joan. vi, 39 *atta meins gaf*

διδωσι) *izvis hlaif; 37 all þatei gaf* (δίδωσι) *mis atta, du mis qimiþ;* VIII, 45 *þatei sunja rodida* (λέγω), *ni galaubeiþ mis;* XIV, 31 *ak ei ufkunnai so manaseþs, þatei ik frijoda* (ἀγαπῶ) *allan meinana — urreisiþ* (vid. § 179 annot. 1); XIX, 4 *attiuha izvis ina ut, ei viteiþ, þatei in imma ni ainhun fairino bigat* (εὑρίσκω); Tim. I, 5, 18 *qaþ* (λέγει) *gameleins;* Tim. II, II, 17 *vaurd ize sve gund vuliþ, þizei vesun* (ἐστίν) *ymainaius jah filetus;* Cor. II, I, 4 *gaþrafstjam þans in allaim aglom þairh þo gaþlaiht, þizaiei gaþrafstidai sijum* (παρακαλούμεθα) *silbans fram guþa;* Eph. II, 22 *in þammei jah jus miþgatimridai sijuþ* (συνοικοδομεῖσθε) *du bauainai guþa.* Præsertim in determinando tempore, cum scilicet Gothus pro puncto temporis, usque quod aliquid evenit, tempus potius a quo res contingit, exhibere mavult: Mc. VIII, 2 *infeinoda* (σπλαγχνίζομαι) *du þizai managein, unte ju dagans þrins miþ mis vesun* (fuerunt, gr. προςμένουσι) *jah ni haband* (ἔχουσι), *wa matjaina;* Luc. XV, 29 *sva filu jere skalkinoda* (servivi, gr. δουλεύω) *þus jah ni wanhun anabusn þeina ufariddja* (παρῆλθον); Joan. XIV, 9 *svalaud melis miþ izvis vas* (fui, gr. εἰμί), *jah ni ufkunþes* (ἔγνωκας) *mik.* »

§ 181. II. PRÆTERITUM ponitur

1) Pro græco *imperfecto :*

a) Mc. I, 13 *andbahtidedun* διηκόνουν; 21 *laisida* ἐδίδασκε; 30 *svaihro seimonis lag* (κατέκειτο) *in brinnon;* 35 *iesus jaina baþ* (προςηύχετο); XI, 8 *sumai astans maimaitun* (ἔκοπτον); *us bagmam jah strauvidedun* (ἐστρώννυον) *ana viga.*

b) Imperfectum pass. vertitur per participium præt., auxiliante præterito verbi *visan :* Mc. I, 5 *daupidai vesun* (ἐβαπτίζοντο) *allai;* Joan. III, 23; Luc. I, 65 *in allai bairgahein iudaias meridavesun* (διελαλεῖτο) *alla þo vaurda;* XXIII, 3 *svaei sunus munds vas* (ἐνομίζετο) *iosefis;* IV, 1 *iesus tauhans vas* (ἤγετο) *in ahmin in auþidai;* VII, 12; VIII, 27, 29, 37; XVI, 19; XVII, 27; Joan. VI, 18; Rom. VII, 6; Cor. I, XI, 23; Neh. V, 18. Semel occurrit Mc. VI, 3 *gamarzidai vaurþun* (ἐσκανδαλίζοντο) *in þamma.*

2) Pro *perfecto :*

a) Mth. IX, 22 *galaubeins þeina ganasida* (σέσωκε) *þuk;* Mc. V, 34; Mc. I, 38 *gaggam du þaim bisunjane haimom jah baurgim, ei jah jainar merjau, unte duþe qam* (ἐξελήλυθα); VII, 29 *usiddja* (ἐξελήλυθε) *unhulþo us dauhtr þeinai;* XI, 2 *bigitats fulan gabundanana, ana þammei nauh ainshun manne ni sat* (κεκάθικε); XIII, 23 *fauragataih* (προείρηκα) *izvis allata;* XIV, 42 *sa levjands mik atnewida* (ἤγγικε), etc.; Luc. VII, 16 *praufetus mikils urrais* (ἐγήγερται); Cor. II, XV, 12.—Joan. III, 29 *faheds meina usfullnoda* (πεπλήρωται); XII, 27 *saivala meina gadrobnoda* (τετάρακται); Mc. XI, 21 *smakkabagms gaþaursnoda* (ἐξήρανται); Cor. I, XVI, 9 *haurds mis usluknoda* (ἀνέῳγε); Cor. II, VI, 11.

b) Perfectum pass. transitivis exprimitur :

aa) Communiter adhibitis participio præt. et præsente verbi *visan :* Mth. X, 30 *izvara tagla haubidis alla garaþana sind* (ἠριθμημέναι εἰσί); Mth. XI, 10 *bi þanei gameliþ ist* (scilicet in scriptura, γέγραπται); Mc. I, 2; VII, 6; XI, 17; Luc. II, 23; III, 4; IV, 4; X, 26; Rom. VIII, 36; Cor. II, VIII, 14; Luc. IV, 12 *giþan ist* (scilicet in scriptura, εἴρηται) *ni fraisais fraujan;* Mc. IV, 11 *izvis atgiban ist* (δέδοται) *kunnan runa;* Luc. IV, 6; VIII, 10; Joan. VII, 8 *meinata mel ni nauh usfulliþ ist* (πεπλήρωται); 47 *ibai jah jus afairzidai sijuþ* (πεπλάνησθε); XVII, 10; XVIII, 37; Rom. VII, 2; XIII, 1; Cor. I, I, 13; IV, 4; VII, 14, 27; Cor. II, VII, 4; VII, 13; IX, 2, 3; Gal. V, 4; VI, 14; Phil. III, 12; IV, 12; Col. I, 16; IV, 3; Tit. I, 15. Jam vero non nisi raro verbum substantivum participio præponitur et quidem tantummodo ubi negatione attrahitur vel præeunte græco prius mittitur: Joan. VI, 65 *nibai ist atgiban;* VIII, 41 *ni sijum gabauranai;* XII, 14 *svasve ist gameliþ;* XVI, 24 *bidjaiþ ei faheþs izvara sijai usfullida* (ᾖ πεπληρωμένη); XVII, 23 *ik in im jah þu in mis, ei sijaina ustauhanai* (ὦσι τετελειωμένοι); Cor. II, IV, 3 *jabai ist gahulida* (ἐστι κεκαλυμμένον), Cor. I, VII, 15 *nist gaþivaiþs,* Tim. II, II, 9 *nist gabundan.*

bb) Raro autem adhibitis participio præt. et præterito verbi *visan* vel *vairþan :* Mc. X, 40 *þata du sitan af taihsvon meinai aiþþau af hleidumein nist mein du giban alja þaimei manviþ vas* (ἡτοίμασται); Gal. II, 7 *þai þugkjandans ni vaiht anaïnsokun ak þata viþravairþo gasaiwandans, þatei gatrauaida vas mis* (πεπίστευμαι) *aivaggeljo;* IV, 23; Mc. IX, 42. — Mc. III, 26 *jabai satana usstoþ ana sik silban jah gadailiþs varþ* (μεμέρισται), *ni mag gastandan;* Joan. XVI, 11 *parakletus gasakiþ þo manaseþ bi staua, þatei sa reiks þis fairwaus afdomiþs varþ* (κέκριται); Cor. II, VII, 11; Gal. II, 23.

Semel Gothus circumscribit cum *haban* et participio præt. ad objectum relato, more Latinorum : Tim. I, IV, 2 *afstandand sumai atsaiwandans laiseino unhulþono gatandida habandane svesa miþvissein* (maculatam habentium conscientiam, gr. κεκαυτηριασμένων τὴν συνείδησιν). Item de præterito per *faura* strictius determinato dicendum est: Luc. XIV, 24 *ni ainshun manne jainaize þize faura haitanane* pro τῶν κεκλημένων; alias vero simplex participium sufficit, ex. gr. : *gabaurans* pro γεγεννημένος Joan. IX, 32.

Quemadmodum in oratione obliqua præsens loco præteriti pro sensu ponendum est (§ 180, 5), ita etiam perfectum loco plusquamperfecti usurpatur: Mc. XVI, 4 *gaumidedun þammei afvalviþs ist* (ἀποκεκύλισται) *sa stains.*

3) Pro *plusquamperfecto :*

a) Mc. XIV, 44 *atgaf* (δεδώκει) *sa levjands im bandvon;* XV, 7 *in auhjodau maurþr gatavidedun* (πεποιήκεισαν); 10 *in neiþis atgebun* (παραδεδώκεισαν) *ina þai gudjans;* XVI, 9 *usvarp* (ἐκβεβλήκει) *sibun unhulþons;* Luc. VIII, 2, 29, 35, 38; Joan. VI, 17; VII, 30; VIII, 20; XI, 13, 19, 30; XIV, 7; Skeir. VII, d

(*gasaw jag - gahausida*, viderat et audiverat); ἐκάθητο Mc. x, 46 et εἱστήκει Joan. vii, 37; xviii, 5, 16, 18 Gothus convertit ut simplicia præterita pro sensu (sedit, stetit) per *sat* et *stoþ*.

b) Plusquamperfectum pass. ubique auxiliantibus participio præt. et præterito verbi *visan* circumscribitur : Mth. vii, 25 *razn gasuliþ vas* (τεθεμελίωτο) *ana staina;* Luc. vi, 48; Luc. iv, 29 *ana fairgunja baurgs gatimrida vas* (ᾠκοδόμητο); xvi, 20 *lazarus atvaurpans vas* (ἐβέβλητο) *du daura*; Joan. xi, 44 *vlits is auralja bibundans* scilicet *vas* (περιεδέδετο); xix, 11 *ni aihtedeis valdufnje ainhun ana mik, nih vesi þus atgiban* (ἦν δεδομένον) *iupaþro;* Joan. ix, 22 συνετέθειντο in mediali sensu usurpatur, quod Ulfilas per *gaqeþun sis* tradidit.

4) Pro *aoristo :*

a) Mth. v, 28 *wazuh saei saiwiþ qinon du luston izos, ju gakorinoda* (ἐμοίχευσεν) *izai;* vii, 22 *niu þeinamma namin praufetidedum* (προεφητεύσαμεν) *jah þeinamma namin unhulþons usvaurpum* (ἐξεβάλομεν) *jah þeinamma namin mahtins mikilos gatavidedum* (ἐποιήσαμεν), etc.

b) Pro *aoristo* pass. Gothus adhibet participium præt. :

aa) Cum præterito verbi *vairþan :* Mth. xi, 19 *usvaurhta gadomida varþ* (ἐδικαιώθη) *handugei;* xxvii, 8 *duþþe haitans varþ* (ἐκλήθη) *akrs jains akrs bloþis; 3 iesus du stauai gatauhans varþ* (κατεκρίθη); Mc. ii, 27 *sabbato in mans varþ gaskapans* (ἐκτίσθη); ix, 4 *ataugiþs varþ* (ὤφθη) *im helias miþ mose;* xvi, 11 *hausjandans þatei libaiþ jah gasaiwans varþ* (ἐθεάθη), *ni galaubidedun;* Luc. vii, 35; viii, 5, 20; ix, 36; xv, 24, 32; xvi, 1; xvii, 14, 18; Joan. ix, 2, 19, 20, 34; xii, 38; xv, 18; xvi, 21; xvii, 12; Rom. vii, 4, 6, 10; xi, 17, 24 (*usmitans jah intrusgans varþ*); xv, 4; Cor. I, i, 13; vii, 18; xv, 54; Cor. II, iv, 1; vii, 14; xii, 4, 12; Eph. i, 13; iii, 8; Phil. iii, 12; Col. i, 16, 26; Thess. II, ii, 3; Tim. I, i, 16; ii, 13, 14 (*varþ uslutoþs*); iii, 16; iv, 14; vi, 10; Neh. vi, 15, 16 (*varþ usfulliþs*); vii, 1;

bb) Cum præterito verbi *visan*, pariter ac in circumscribendis imperfecto et plusquamperfecto : Mc. i, 9 *qam iesus fram nazaraiþ jah daupiþs vas* (ἐβαπτίσθη); xv, 15 *peilatus iesus atgaf, ei usskramiþs vesi* (σταυρωθῇ); 28 *miþ unsibjaim rahniþs vas* (ἐλογίσθη); Luc. ii, 18 *svasve rodiþ vas* (ἐλαλήθη) *du im;* iv, 26 *insandiþs vas* (ἐπέμφθη) *helias in saraipta;* 27 *ni ainshun ize gahrainiþs vas* (ἐκαθαρίσθη) *alja naiman;* Joan. vii, 39 *iesus nauhþanuh ni hauhiþs vas* (ἐδοξάσθη); ix, 52; xii, 5, 16; xviii, 36; Cor. I, i, 13; vii, 20, 21, 24; x, 2; xv, 4; Cor. II, i, 8; vii, 7, 9; xi, 25, 33; xiii, 4; Gal. ii, 3; iii, 1, 27; Eph. i, 11; iii, 3, 10; Col. iii, 15; Thess. I, iii, 1; Tim. I, i, 13; Neh. v, 17,

cc) Cum præsenti verbi *visan*, sicut ac in circumscribendo perfecto: Mth. v, 21 *hausideduþ þatei qiþan ist* (ἐῤῥέθη) *þaim airizam;* Luc. ii, 11 *spillo izvis faheid mikila, sei vairþiþ allai managein, þatei gabaurans ist* (ἐτέχθη) *izvis nasjands;* x, 20 *faginod in þammei namna izvara gamelida sind* (ἐγράφη) *in himinam;* 22 *all mis atgiban ist* (παρεδόθη) *fram attin;* Joan. xiii, 32 *jabai guþ hauhiþs ist* (ἐδοξάσθη) *in imma, jah guþ hauheiþ ina;* xv, 8; xvi, 21 (ubi *gabauran ist barn* passive pro γυνὴ γεννήσῃ convertitur), Rom. ix, 12; Cor. I, v, 7; vii, 34; xii, 13; xv, 5, 6; subscript.; Cor. II, xii, 7; subscript.; Gal. ii, 17; v, 13; Eph. iii, 5; iv, 1, 4, 7, 21, 30; Phil. i, 29; iii, 8; Thess. I, iii, 7; Thess. II, i, 10; Tim. I, ii, 7; vi, 12; Tim. II, i, 11; Tit. i, 3. — Mc. iii, 21 *qeþun þatei usgaisiþs ist* (ἐξέστη) propter orationem obliquam dicitur, coll. supra § 180, 5.

« Annotatio. — Ubi vero quæque harum trium circumscribendi rationum adhibenda sit, difficile definiri potest, earum discrepantia individuali apparente. Ex variis autem locis, in quibus hæ diversæ rationes promiscue usurpantur, ut Joan. xiii, 31 *nu gasveraids varþ* (ἐδοξάσθη) *sunus mans jah guþ hauhiþs ist* (ἐδοξάσθη) *in imma*, patet, quod *varþ* factum historicum, *ist* vero factum remanens efficaciterque continuans indicet; cæterum hic locus inter alios probat, quantum interpres sensum exemplaris tetigerit in eumque altius penetraverit. Cor. I, vii, 22 *saei haitans ist* et *saei haitada* indiscriminatim pro κληθεὶς ponuntur. »

5) Pro *præsente* vid. § 180, 4 et annot. 2.

§ 182. III. Futuro nulla equidem est peculiaris forma; futurum autem græcum sæpe convertitur sive præsenti, sive circumscriptione adhibita.

1) Igitur pro græco futuro *præsens* solemniter usurpatur, et equidem

a) Præsens indicativi: Mth. v, 8: μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται: *audagai þai hrainjahairtans, unte þai guþ gasaiwand;* Mc. viii, 37 τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ : *wa gibiþ manna inmaidein saivalos seinaizos;* Luc. xix, 44 ἥξουσιν ἡμέραι ἐπὶ σὲ καὶ περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροί σου χαρακά σοι καὶ περικυκλώσουσί σε καὶ συνέξουσί σε πάντοθεν, καὶ ἐδαφιοῦσί σε καὶ οὐκ ἀφήσουσιν ἐν σοὶ λίθον ἐπὶ λίθῳ : *qimand dagos anaþus jah bigraband fijands þeinai grabai þuk jah bistandand þuk jah bivaibjand þuk allaþro jah airþai þuk gaibnjand jah ni letand in þus stain ana staina;* Rom. ix, 25 καλέσω τὸν οὐ λαόν μου λαόν μου : *haita þo ni managein meina managein meina;* Mth. xi, 23 *kafarnaum þu und himin ushauhida dalaþ und halja galeiþis* (καταβιβασθήσῃ); Joan. xvi, 20 *amen qiþa izvis, þei greitiþ jah gaunoþ* (κλαύσετε καὶ θρηνήσετε) *iþ manaseþs faginoþ* (χαρήσεται); Tim. II, ii, 11 *jabai miþgadauþnodedum jah miþlibam* (συζήσομεν), *jabai gaþulam jah miþþiudanom* (συμβασιλεύσομεν); Cor. II, xii, 15 *gabaurjaba fraqima jah fraqimada* (δαπανήσω καὶ ἐκδαπανηθήσομαι) *faur saivalos izvaros;* Rom. xi, 22 *jabai þairhvisis in selein, aþþan jah þu usmaitaza* (ἐκκοπήσῃ); Mc. x, 33 *sunus mans usgibada* (παραδοθήσεται) *þaim ufargudjam;* Cor. I, xv, 51 *allai inmaidjanda*

(ἀλλαγησόμεθα); Mc. xiii, 25 *mahteis þos in himinam gavagjanda* (σαλευθήσονται), etc.;

b) Præsens conjunctivi, solemniter in sententiis subjunctivis, interrogativis et ubique futurum ad imperativum proxime accedit: Mc. ix, 19 *o kuni ungalaubjando, und wa at izvis sijau* (ἔσομαι), *und wa þulau* (ἀνέξομαι) *izvis* (usque dum vobiscum esse debeo? usque dum pati vos debeo?); Luc. iv, 8 *fraujan invitais* (προςκυνήσεις) *jah imma ainamma fullafahjais* (λατρεύσεις, servire debeo); Joan. viii, 22 *nibai usqimai* (ἀποκτενεῖ) *sis silbin* (nonne interficiet seipsum?); vi, 68 *frauja du wamma galeiþaima* (ἀπελευσόμεθα, nonne ire debemus, possumus?); Luc. xix, 31 *jabai was iggis fraihnai, duwe andbindiþ, sva qiþaits* (ἐρεῖτε) *du imma* (dicere potest, debet); Philem. 22 *venja ei þairh bidos izvaros fragibaidau* (χαρισθήσομαι) *izvis*; Mc. viii, 12 *amen qipa izvis, jabai gibaidau* (δοθήσεται) *kunja þamma taikne*; Mth. vi, 7 *þugkeiþ im ei in filuvaurdein seinai andhausjaindau* (εἰςακουσθήσονται). Item etiam Mth. v, 33, 39, 41; x, 26; Mc. iii, 27; x, 7; xi, 13; xii, 9; xvi, 13; Luc. i, 13, 31, 60; iii, 10, 12; iv, 8, 12; vi, 42; viii, 17; x, 6; xvi, 3; xvii, 4; xviii, 8; xx, 15; Joan. v, 47; vii, 31, 35; ix, 21; xv, 20; xvi, 26; Rom. viii, 35; xi, 14, 19, 21, 35; Cor. I, vii, 16; xi, 22; Cor. II, ix, 19; xi, 30; xiii, 1; Gal. v, 12; vi, 4; Thess. I, iii, 3; Tim. I, iii, 5; Neh. vii, 3.

In interrogationibus indirectis et oratione obliqua adhibetur præsens conjunctivi, ubi verbum principalis sententiæ in præterito ponitur: Mc. iii, 2 *vitaidedun imma, hailidedi* (θεραπεύσει) *sabbato daga*; Luc. vi, 7; Mc. xi, 18 *sokidedun waiva imma usqistidedeina* (ἀπολέσουσιν). Quapropter Joan. v, 45 (μὴ δοκεῖτε) *þatei ik vrohidedjau izvis* non explicandum est.

« Annotatio 1. — Sæpe autem ex diversa tantum lectione indicativus vel conjunctivus diverso usurpatur, ut Cor. II, xiii, 1; in sententia enim ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθήσεται πᾶν ῥῆμα cod. B futurum per conjunctivum *gastandei*, cod. A autem per indicativum *gastandiþ* convertit. Sed quandoque etiam Gothus in eadem sententia indicativum vel conjunctivum pro libitu suo adhibet: Mc. ix, 39 *ni mannahun ist, saei taujiþ* (ποιήσει) *maht in namin meinamma jah magi* (δυνήσεται) *ubilvaurdjan mis*; Luc. i, 31 *sai ganimis* (συλλήψῃ) *in kilþein jah gabairis* (τέξῃ) *sunu jah haitais* (καλέσεις) *namo is iesus*; Joan. xv, 20 *jabai mik vrekun jah izvis vrikand* (διώξουσι), *jabai mein vaurd fastaidedeina jah izvar fastaina* (τηρήσουσι); Rom. xi, 14 *andbahti mein mikilja, ei waiva in aljana brigga* (παραζηλώσω) *leik mein jah ganasjau* (σώσω) *sumans us im*; Cor. II, ix; 10 *sa andstaldands fraiva þana saiandan jah hlaiba du mata andstaldiþ* (χορηγήσει) *jah managjai* (πληθυνεῖ) *fraiv izvar jah vahsjan gataujai* (αὐξήσει) *akrana usvaurhtais izvaraizos*; coll. 2).

« Annotatio 2. — Quoniam Gothus futurum, quando ad imperativum accedit, conjunctivo tradit, eodem etiam modo hoc convertit, ubi negatione comitatur (οὐ c. fut.): Mth. v, 21 *ni maurþrjais* (οὐ φονεύσεις, non occidas); 33 *ni ufarsvarais* (οὐκ ἐπιορκήσεις); Luc. iv, 12; Rom. vii, 7; xiii, 9; Cor. I, ix, 9; Cor. II, v, 3.

« Annotatio 3. — E contrario conjunctivum aorist. cum οὐ μή, qui sensum futuri præ se fert, ordinario per indicativum præs. (coll. §, 183) Gothus exhibet: Mth. v, 18 *und þatei usleiþiþ himins jah airþa, jota ains aiþþau ains striks ni usleiþiþ* (οὐ μὴ παρέλθῃ) *af vitoda*; 20 *qipa izvis þatei nibai managizo vairþiþ izvaraizos garaihteins þau þize bokarje, ni þau qimiþ* (οὐ μὴ εἰσέλθητε) *in þiudangardjai himine*; 25 *qiþa þus, ni usgaggis* (οὐ μὴ ἐξέλθῃς) *jainþro, unte usgibis þana minnistan kintu*; x, 42; Luc. i, 15; ix, 27; x, 19; xviii, 17; Joan. vi, 35, 37; viii, 51; x, 5, 28; xiii, 38; Cor. I, viii, 13; Gal. iv, 30; Thess. I, iv, 15; v, 3. — Conjunctivus autem non nisi raro ponitur: Luc. xviii, 7 *iþ guþ niu gavrikai* (οὐ μὴ ποιήσῃ) *þans gavalidans seinans*; Joan. xviii, 11 *stikl þanei gaf mis atta, niu drigkau* (οὐ μὴ πίω) *þana*; viii, 52 *jabai was mein vaurd fastai, ni kausjai* (οὐ μὴ γεύσηται) *dauþau*; Gal. v, 16. »

2) Quandoque autem Gothus circumscriptione uti mavult; quo in casu nonnulla verba usurpat, quæ græcis μέλλειν et ἔχειν respondent, ut *skulan, munan, skaftjan sik*, præsertim *skulan duginnan* et *haban* cum infinitivo: Luc. i, 66 *galagidedun þo vaurda in hairtin seinamma qiþandans, wa skuli þata barn vairþan* (ἔσται); vi, 25 *vai izvis jus hlahjandans nu, unte gaunon jah gretan duginnid* (πενθήσετε καὶ κλαύσετε); Joan. xii, 26 *þarei ik im, þaruh sa andbahts meins visan habaiþ* (ἔσται). Jam vero hæc circumscriptio præcipue adhibetur, ubi præsens et futurum contextim stantia discriminanda sunt: Phil. i, 18 *fagino jah faginon duginna* (χαίρω καὶ χαρήσομαι); Cor. II, xi, 12 *tauja jah taujan haba* (ποιῶ καὶ ποιήσω); Thess. II, iii, 4 *taujiþ jah taujan habaiþ* (ποιεῖτε καὶ ποιήσετε). In hoc casu commutantur etiam conjunctivus et indicativus: Joan. v, 47 *þande jainis melam ni galaubeiþ* (πιστεύετε), *waiva meinaim vaurdam galaubjaiþ* (πιστεύσετε); Cor. I, xi, 22 *wa qiþau izvis, hazjau* (ἐπαινέσω) *izvis, in þamma ni hazja* (ἐπαινῶ). Vel pro futuro ponitur compositum cum *ga-*: Luc. xvii, 8 *bigaurdans andbahtei mis, unte matja jah drigka* (φάγω καὶ πίω), *jah biþe gamatjis jah gadrigkais þu* (φάγεσαι καὶ πίεσαι); Joan. xvi, 16 *leitil nauh jah ni saiwiþ* (θεωρεῖτε) *mik jah aftra leitil jah gasaiwiþ* (ὄψεσθε) *mik*; xvi, 19; Rom. ix, 15 *gaarma* (ἐλεήσω) *þanei arma* (ἐλεῶ), *jah gableiþja* (οἰκτειρήσω) ubi supplendum est *þanei bleiþja* (οἰκτείρω), non autem *gaþleiþja* ut in annot. ad h. l. asseritur.

« Annotatio 4. — Cum examinantur loca, ut Mth. v, 8; Mc. xiii, 26; xiv, 62; xvi, 7; Luc. iii, 6; xvii, 21; Joan. xi, 40 in quibus ὄψομαι semper per *gasaiwan* redditur, dum præsens *saiwan* sonat, hoc quidem conjici posset, Gothum composito sensum futuri exhibere voluisse; licet tamen formæ cum

ga- sæpe eo modo inveniantur, occurrunt etiam simplicia pro futuro convertendo, ex. gr. : δώσω semper traditur per *giba*, vid. Mc. viii, 37; xii, 9; xiii, 22, 24; Luc. i, 32; iv, 6; xvi, 12: xx, 16; Joan. vi, 27; xi, 22; xiii, 26; xiv, 16; xvi, 23; Tim. II, ii, 7.

« Annotatio 5. — Necnon et indicativus pro præsenti et futuro græco indiscriminatim ponitur : Joan. xiv, 12 *saei galaubeid mis þo vaurstva, þoei ik tauja* (ποιῶ), *jah is taujiþ* (ποιήσει) *jah maizona þaim taujiþ* (ποιήσει); Tim. II, ii, 12 *jabai afaikam* (ἀρνούμεθα) *jah is afaikiþ* (ἀρνήσεται) *uns*; Luc. iv, 6 *þus giba* (δώσω) *þata valdufni þize allata, unte mis atgiban ist jah þiswammeh þau viljau giba* (δίδωμι) *þata*; Cor. II, xi, 18 *wopand jah ik wopa* (καύχωνται κἀγὼ καυχήσομαι); coll. Cor. II, i, 10 *izei us svaleikaim dauþum uns galausida jah galauseiþ* (ῥύεται), *du þammei venidedum ei galauseiþ* (ῥύσεται); 13 *ni alja meljam izvis alja þoei ufkunnaiþ* (ἐπιγιγνώσκετε). *aþþan venja ei und andi ufkunnaiþ* (ἐπιγνώσεσθε). Intellectu difficilis est Joan. xiii, 32 *guþ hauheiþ* (altat) *ina in sis jah suns hauhida* (altavit) *ina*, cum in græco textu bis adsit futurum.

« Annotatio 6. — Quoad vero futurum verbi subst. (ἔσομαι) exprimitur *a*) per indicativum et conjunctivum præs. verbi *visan* : Mth. xxvii, 64 *ist* (ἔσται) *so speidizei airziþa vairsizei þizai frumein*; Mc. vi, 11 *amen qiþa izvis. sutizo ist* (ἔσται) *saudaumjam aiþþau gaumaurjam þau þizai baurg*; Luc, v, 10; xiv, 10; Joan. viii, 36; xiv, 17; Mth. v, 48 *sijaiþ* (ἔσεσθε) *nu jus fullatojai svasve atta izvar fullatojis ist*; Mc. ix, 19 *und wa at izvis sijau* (ἔσομαι); 35 *jabai was vili frumists visan, sijai* (ἔσται) *allaize aftumists*; x, 8, 43; Luc. i, 20, 34; ix, 41; xvii, 31; xviii, 13; Joan. viii, 55; Cor. II, xii, 6; Tim. II, ii, 2; *b*) per indicativum verbi *vairþan* : Mth. v, 21 *saei maurþreiþ, skula vairþiþ* (ἔσται) *stauai*; v, 22; viii, 12 *jainar vairþiþ* (ἔσται) *grets jah krusts tunþive*; xi, 22, 24 (in loco parallelo apud Mth. vi, 11, dum illic ἔσται ist sonat, hic vertitur *vairþiþ*); Mc. x, 31 *managai vairþand* (ἔσονται) *frumans aftumans jah aftumans frumans*; xii, 7, 23; xiii, 19; Luc. i, 14, 33, etc. Raro autem per merum conjunctivum verbi *vairþan* : Luc. vi, 40 *gamanvids warjizuh vairþai* (ἔσται) *sve laisaris is*; Cor. II, iii, 7, 8 *jabai andbahti dauþaus varþ vulþag—waiva nei mais andbahti ahmins vairþai in vulþau*. Hinc in circumscriptione per verba *visan* et *vairþan* utrumque pro futuro ponitur : Luc. i, 37 ἀδυνατήσει *unmahteigs ist*; Rom. viii, 39 δυνήσεται *mahteiga ist*; Luc. x, 25 κληρονομήσω *arbja vairþa*; Gal. v, 21; Col. iii, 4 φανερωθήσεσθε *bairhtai vairþiþ*; Joan. xi, 12 σωθήσεται *hails vairþiþ*; xvi, 20 λυπηθήσεσθε *saurgandans vairþiþ*; Phil. i, 20 αἰσχυνθήσομαι *gaaiviskoþs vairþa*; Luc. vi, 25 πεινάσετε *gredagai vairþiþ*; Tim. I, vi, 8 *habandans usfodein jah gaskadvein þaimuh ganohidai sijaima* (ἀρκεσθησόμεθα); Luc. xviii, 18 *wa tanjands libainais aiveinons arbja vairþau?* (κληρονομήσω). Quandoque per *ist* et *vairþiþ* græcum ἐστί et ἔσται discriminandum esse videtur, ut Mth. vi, 22 *jabai augo þein ainfalþ ist* (ἐστί), *allata leik þein liuhadein vairþiþ* (ἔσται); attamen immediate præcedit vs. 21 *þarei ist* (ἐστι) *huzd izvar, þaruh ist* (ἔσται) *jah hairto izvar*.

« Annotatio 7. — Conspicuæ sunt in locis Gal. v, 10 *sa drobjands izvis sa bairaiþ* (βαστάσει) *vargiþa* et Thess. I, iv, 14 *guþ þans þaiei anasaislepun þairh iesu tiuhaiþ* (ἄξει) *miþ imma*, duæ formæ *bairaiþ* et *tiuhaiþ*, quæ, si græcum futurum per indicativum conversum esset, *bairiþ* et *tiuhiþ*, si per conjunctivum, *bairai* et *tiuhai* sonarent. Non autem audiendi sunt, qui his locis librarii mendum adesse volunt; hoc enim prorsus sit improbabile, cum aliunde etiam Col. iii, 15 hæc forma tertia vice et equidem pro imperativo occurrat, vid. § 186, annot. 4; hic, quemadmodum ad Thess. l. l. dicendum est, hanc recentiorem esse pro conjunctivo formam. »

§ 183. IV. Futurum exactum Gothus etiam vertit per præsens et equidem ordinario per præsens indicativi (vid. ad Thess. II, i, 10) : Mth. v, 20 *nibai managizo vairþiþ* (περισσεύσῃ) *izvaraizos garaihteins, ni þau qimiþ in þiudangardjai himine*; 21 *saei maurþreiþ* (φονεύσῃ), *skula vairþiþ stauai*; 22, 26 *ni usgaggis jainþro unte usgibis* (ἀποδῷς) *þana minnistan kintu*; Mc. ii, 20 *þan afnimada* (ἀπαρθῇ) *af im sa bruþfaþs, jah þan fastand*; Joan. xiii, 38 *hana ni hrukeiþ, unte þu mik afaikis* (ἀπαρνήσῃ) *kunnan þrim sinþam*; Cor. I, xvi, 5 *qima at izvis, þan makidonja usleiþa* (διέλθω). Indicativus autem et conjunctivus commutantur : Mth. v, 19 *saei nu gatairiþ* (λύσῃ) *aina anabuzne þizo minnistono jah laisjai* (διδάξῃ) *sva mans, sah minnista haitada in þiudangardjai himine, iþ saei taujiþ jah laisjai* (ποιήσῃ καὶ διδάξῃ) *sva, sah mikils haitada in þiudangardjai himine*; Mc. iii, 27 *ni manna mag kasa svinþis galeiþands in gard is vilvan, niba faurþis þana svinþan gabindiþ jah þana gard is disvilvai* (δήσῃ—διαρπάσῃ). Evidenter quoddam discrimen statuere studuit Gothus apud Mth. v, 31 et 32 *qiþan ist þatei wazuh saei afletai* (ἀπολύσῃ) *qen, gibai izai ufstasseis bokos. iþ ik qiþa izvis þatei wazuh saei afletiþ* (ἀπολύσῃ) *qen seina, taujiþ þo horinon*.

III. DE MODO.

§ 184. I. Indicativus usurpatur ad exprimendum quod reipsa existit, aut existere affirmatur.

1) In simplicibus sententiis :

a) Mc. xvi, 6 *iesus nist her, urrais :*

b) In directa interrogatione : Gal. iii, 1 *was izvis afhugida?* Joan. xiii, 36 *frauja wad gaggis?*

« Annotatio 1. — In directis interrogationibus ponitur etiam conjunctivus, vid. § 185, 1, *f*.

« Annotatio 2. — Verba *debere*, oportere (germ. *sollen*) et velle, more græco et latino ponuntur in indicativo præt., ubi Germani conjunctivum usurpant : Cor. II, ii, 9 *þata silbo gamelida izvis, ei qimands saurga ni haban, fram þaimei skulda* (ἔδει germ. *ich hätte sollen*) *faginon*; xii, 11 *ik skulds vas*

(ὤφειλον germ. *ich hätte sollen*) *fram izwis gakannjan;* Gal. IV, 19 sq. *barnilona meina, þanzei aftra fita, unte gabairhtjaidau xristus in izvis, aþþan vilda* (ἤθελον germ. *ich hätte mögen*) *qiman at izvis;* nisi Gothus hic intellexerit imperfectum narrativum, quemadmodum aliunde Cor. II, I, 15; Philem. 13 et præcipue aoristum Philem. 14 intelligendum est. Attamen quandoque etiam conjunctivus adhibetur, ut Cor. I, V, 10 *ni blandaiþ izvis horam — unte skuldedeiþ* (ὠφείλετε, debetis) *þan us þamma fairwau usgaggan*. Verbum velle (*viljan*) in gothica lingua præsente prorsus caret solumque conjunctivum habet (*viljau*), vid. § 134, 2. »

2) In sententiis compositis et equidem :

a) In hypotheticis sententiis : Cor. I, XV, 16 *jabai dauþans ni urreisand, nih xristus urrais;*

b) Post particulas temporales;

c) In interrogationibus indirectis : Joan. IX, 21 *waiva nu saiwiþ, ni vitum;*

d) In oratione obliqua : Luc. VIII, 47 *gasaiwandei so qino, þatei ni galaugnida.*

Quid fusius de his casibus et quomodo præcipue in *a*), *c*) et *d*) sæpissime conjunctivus adhibeatur, vid. infra ubi de sententia composita agitur.

§ 185. Conjunctivus possibilitatem significat.

1) Jam vero in sententiis simplicibus possibile enuntiari potest :

a) Ut aliquid *desideratum* (*optativum*) : Rom. XV, 5 *guþ gibai* (δῴη, det) *izvis þata samo fraþjan in izvis misso;* Thess. II, III, 16; Tim. II, I, 16, 18 *guþ fulljai* (πληρῶσαι) *izvis allaizos fahedais;* Cor. II, VII, 2 *gamoteima in izvis* (utinam locum apud vos inveniamus, quod Gothus multo subtilius expressit quam Græcus cum χωρήσατε ἡμᾶς); Thess. II, II, 17 *guþ gaþrafstjai* (παρακαλέσαι) *hairtona izvara jah gatulgjai* (στηρίξαι) *in allaim vaurstvam godaim;* III, 5 *frauja garaihtjai* (κατευθύναι) *hairtona izvara in friaþvai guþs;* Thess. I, III, 11, 12 *frauja managjai* (πλεονάσαι) *jah ganohnan gataujai* (περισσεύσαι) *friaþvai;* V, 23 *guþ gaveihai* (ἁγιάσαι) *izvis jah saivala jah leik unfairinong gafastaidau* (τηρηθείη); Philem. 20 *ik þeina niutau* (ὀναίμην) *in fraujin.* Cum *vainei* (ὄφελον) Gal. V, 12 *vainei jah usmaitaindau* (ὄφελον ἀποκόψονται) *þaidrobjandans izvis;* cum autem præteritum (indic.) a Græco usurpatur, Gothus conjunctivum præt. adhibet : Cor. I, IV, 8 *inu uns þiudanodeduþ jah vainei þiudanodedeiþ* (ὄφελον ἐβασιλεύσατε); Cor. II, XI, 1 *vainei usþulaidedeiþ* (ὄφελον ἠνείχεσθε) *meinaizos leitil unfrodeins.* Huc pertinet etiam formula *ni sijai* (μὴ γένοιτο) Luc. XX, 16; Rom. VII, 7;

b Ut aliquid *concessum* et humiliter prolatum (*permissivum*) : Luc. I, 38 *qaþ mariam : sai þivi fraujins, vairþai* (γένοιτο) *mis bi vaurda þeinamma;* II, 29 *symaion qaþ : nu fraleitais* (ἀπολύεις) *skalk þeinana in gavairþja;*

c) Ut aliquid *volitum;* huc referenda est prima persona pluralis, qua qui loquitur multitudinem adhortatur : videamus, germ. *lasst uns!* vid. infra § 186, 4;

d) Ut aliquid *debitum;* huc præcipue pertinet tertia persona, quæ pro immediato imperativo gothice usurpatur, vid. infra § 186, 3;

e) In genere ut aliquid, cujus existentia a futuro pendet, hinc conjunctivus pro ipso futuro sæpe adhibetur, vid. supra § 182, 1) *b*);

f) In interrogationibus sæpissime, ubi potissimum Græcus futurum habet, ut Tim. I, III, 5 *jabai was seinamma garda fauragaggan ni mag, waiva aikklesjon guþs gakarai* (ἐπιμελήσεται), vid. supra § 182, 1) *b*). Animadversu digna sunt loca, ut Mc. XII, 14 *skuldu ist kaisaragild giban kairsara þau niu gibaima* (vel nonne dare debemus?); Joan. III, 4 *ibai mag manna alþeis visands in vamba aiþeins seinaizos aftra galeiþan jag-gabairaidau* (potestne nasci?).

« Annotatio.—In Luc. XIX, 8 *halbata aiginis meinis gadailjau unledaim*, adesse conjunctivum neque ex græco (δίδωμι), neque ex sensu, quem solum sententia patitur, conjiciendum est; probabilius est *gudailja* tantum legitimum esse, cujus *u* librarius propter eamdem litteram sequentis vocabuli deceptus duplex exscripsit. »

2) De conjunctivo post particulas temporales, causales, conditionales necnon et explicativas posito tractabitur, ubi de sententiis compositis.

§ 186. III. Imperativus *necessitatem* exprimit.

1) Huic modo equidem propria est forma; sed Gothus eum sæpe etiam per conjunctivum convertit. Jam vero pro imperativo aor. græco regulariter formam imperativam usurpat, ubi aliquid ad ictum oculi imperatur; pro imperativo autem præs. græco, formam conjunctivam, ubi scilicet aliquid imperatur, quod in futuro tantum fieri debet. Quoad negationem cum infinitivo per *ni* redditur : Cor. I, XI, 24 *nimiþ matjiþ* (λάβετε φάγετε) *þata ist leik mein, þata vaurkjaiþ* (ποιεῖτε) *du meinai gamundai;* Joan. XVII, 11 *atta veiha, fastai* (τήρησον) *ins in namin þeinamma;* Tim. I, V, 23 *þuk silban sviknana fastais* (τήρει); Mc. X, 14 *letiþ* (ἄφετε) *þo barna gaggan du mis;* XI, 25 *þan standaiþ bidjandans, afletaiþ* (ἀφίετε) *jabai wa habaiþ viþra wana;* Mth. VI, 11 *hlaif unsarana þana sinteinan gif* (δός) *uns;* V, 42 *þamma bidjandin þuk gibais* (δίδου); Philem. 12, *þu ina andnim* (προςλαβοῦ); Tim. I, V, 19 *ni andnimais* (παραδέχου) *niba in andvairþja veitvode;* Joan. XI, 39 *afnimiþ* (ἄρατε) *þana stain;* Luc. IX, 3 *ni vaiht nimaiþ* (αἴρετε) *in vig;* Luc. X, 2 *bidjiþ* (δεήθητε) *fraujan;* Mth. VI, 9 *sva nu bidjaiþ* (προσεύχεσθε); Joan. XIII, 27 *þatei taujis, tavei* (ποίησον) *sprauto;* Rom. XIII, 4 *þiuþ taujais* (ποίει) *jah habais hazein us þamma;* Joan. VI, 10 *vaurkeiþ* (ποιήσατε) *þans mans anakumbjan;* 27 *vaurkjaiþ* (ἐργάζεσθε) *ni þana mat þana fralusanan;* Cor. I, VII, 21 *þauhjabai freis magt vairþan, mais brukei* (χρῆσαι); Tim. I, V, 23 *ni drigkais þanamais vato* (μὴ ὑδροπότει), *ak veinis leitil brukjais* (χρῶ); Cor. II, VI, 17 *usgaggiþ* (ἐξέλθετε) *us midumai ize;* Luc. IX, 4 *þar saljiþ jah þaþroh usgaggaiþ* (ἐξέρχεσθε); XV, 22 *sprauto*

briggiþ (ἐξενέγκατε) vastja; x, 4 ni briggaiþ (βαστάζετε) pugg, etc.

« Annotatio 1. — Vice versa tamen sæpe gothicus imperativus græco imperativo præs. respondet conjunctivusque, licet rarius, pro græco imperativo aor. ponitur : Mth. vii, 23 afleiþiþ (ἀποχωρεῖτε) fairra mis; Rom. xi, 20 jabai gredo fijand þeinana, mat gif (ψώμιζε) imma, iþ jabai þaursjai, draykei (πότιζε) ina; Mth. viii, 9 qiþa du þamma qim (ἔρχου), jah qimiþ; Luc. vii, 13 ni gret (κλαῖε); Rom. xi, 20 ni in matis gatair (κατάλυε) vaurstv guþs; Tim. I, iv, 11 anabiud þata jah laisei (παράγγελλε — δίδασκε); Mth. viii, 22 laistei afar mis (ἀκολούθει); Mc. v, 36 ni faurhtei (φοβοῦ); Luc. i, 13 ni ogs þus (φοβοῦ); Mth. x, 26 ni ogeiþ (μὴ φοβεῖσθε), etc. —Mth. vii, 13 inngaggaiþ (εἰσέλθετε) þairh aggvu daur; Eph. vi, 17 hilm naseinais nimaiþ (δέξασθε), Col. iv, 10; Joan. xv, 4 visaiþ (μείνατε) in mis jah ik in izvis; Col. iv, 16 þan ussiggvaidau at izvis so aipistaule, taujaiþ (ποιήσατε) ei jah in laudekaion ussiggvaidau jah þoei ist us laudeikaion jus ussiggvaid (ἀναγνῶτε); Mth. x, 27; Mc. vi, 11; xiv, 15; Joan. x, 38; Cor. I, xvi, 11.

« Annotatio 2.—In diversis locis diverse interpretatus est Gothus : gibiþ, quo Luc. ix, 13; xv, 22; xix, 24; Rom. xii, 19 regulariter δότε explicat, ponit etiam Eph. iv, 27 (ni gibiþ staþ unhulþin) pro δίδοτε; fert tamen cod. A rectius nih gibaiþ, ut Luc. vi, 38 gibaid (δίδοτε) jah gibada izvis; atbair Mth. viii, 4 regulariter ponitur pro προσένεγκε, sed Tim. II, ii, 13 pro φέρε; gaþlaih Tim. II, iv, 2 pro παρακάλεσον, sed Tim. I, v, 1 etiam pro παρακάλει; κρίνατε vertitur Joan. xviii, 31 per stojiþ, Rom. xiv, 13 per stojaiþ; μὴ κρίνετε Luc. vi, 37 per ni stojiþ, Joan. vii, 24 per ni stojaiþ; εἴπατε valet regulariter qiþiþ Mc. xvi, 7; Luc. x, 9; xx, 3, sed etiam qiþaiþ Mth. x, 37; Luc. x, 10; Col. iv, 17; λέγετε Luc. x, 5 est qiþaiþ, sed Gal. iv, 21 etiam qiþiþ; ἀσπάσασθε dicitur goleiþ Cor. I, xvi, 20; Col. iv, 15, sed goljaiþ Cor. II, xiii, 12; Thess. I, v, 26; καλεῖ Luc. xiv, 13 hait et μὴ φώνει xiv, 12 ni haitais; φέρετε Mc. ix, 19 bairiþ, xii, 15; sed βαστάζετε Gal. vi, 2 bairaiþ; βλέπετε, ὁρᾶτε, θεωρεῖτε ordinario vertuntur saiwiþ Mc. iv, 23; xii, 38; Luc. viii, 18; Joan. xii, 19; Cor. I, x, 18; Gal. v, 15; Eph. iii, 2; Thess. I, v, 15, sed Cor. I, xvi, 10 etiam saiwaiþ. Communis ad adhortandum formula est imperativus gagg, gaggiþ pro ἔλθε, πορεύου, πορεύθητι, ὕπαγε, etc. Mth. v, 41 tamen est gaggais et Eph. v, 2, 8; Col. iv, 5 gaggaiþ. »

2) Secunda persona imperativi :

a) Mth. v, 24 aflet (ἄφες) jainar þo giba þeina; Joan. vii, 3 usleiþ (μετάβηθι) þaþro; Luc. iv, 9 vairp (βάλε) þuk þaþro dalaþ; Mc. ix, 43 jabai marzjai handus þeina, afmait (ἀπόκοψον) þo; xiv, 13 gaggats afar (ἀκολουθήσατε) þamma; Luc. v, 4 brigg (ἐπανάγαγε) ana diupiþa jah athahid (χαλάσατε) þo natja izvara du fiskon; Mc. xiv, 44 þammei kukjau, sa ist, greipiþ (κρατήσατε) þana jah tiuhiþ (ἀγάγετε): Luc. xvii, 6 uslausei þuk us vaurtim (ἐκριζώθητι) jah ussatei þuk (φυτεύθητι) in marein; Cor. II, vi, 17 afskaidiþ izvis (ἀφορίσθητε); 13 þata samo andalauni urrumnaiþ (πλατύνθητε) jah jus; Mth. viii, 3 vairþ hrains (καθαρίσθητι): Mc. v, 12 insandei (πέμψον) unsis in þo sveina; Luc. iv, 35 afdobn (φιμώθητι), etc.

b) Secunda autem persona conjunctivi : Rom. xiii, 6 gilstra usliukaiþ (τελεῖτε); Tim. I, vi, 11 iþ þu þata þliuhais (φεῦγε), iþ laitsjais (δίωκε) garaihtein; Cor. I, ix, 24 sva rinnaiþ (τρέχετε), ei garinnaiþ; Thess. I, v, 21, 22 all uskiusaiþ (δοκιμάζετε), þatei goþ sijai, gahabaiþ (κατέχετε), af allamma vaihte ubilaizo afhabaiþ izvis (ἀπέχεσθε); Eph. v, 18 ni anadrigkaiþ izvis veina (μεθύσκεσθε); Phil. i, 27 vairþaba aivaggeljons usmitaiþ (πολιτεύεσθε); Cor. I, xvi, 13 vakaiþ (γρηγορεῖτε), standaiduk (στήκετε) in galaubeinai, vairaleiko taujaiþ (ἀνδρίζεσθε), gaþvastidai sijaiþ (κραταιοῦσθε); Cor. II, vi, 17 unhrainjamma ni attekaiþ (ἅπτεσθε); Col. iii, 9 ni liugaiþ (ψεύδεσθε); Luc. x, 7 ni faraiþ (μεταβαίνετε) us garda in gard, etc.

c) Sic semper ponitur conjunctivus pro μὴ cum conjunctivo aor. in sensu imperativi : Luc. xvii, 23 qiþand izvis : sai her aiþþau sai jainar, ni galeiþaiþ nih laistjaiþ (μὴ ἀπέλθητε μηδὲ διώξητε); Tim. I, v, 1 seneigana ni andbeitais (μὴ ἐπιπλήξῃς); Mth. v, 36 ni svarais (μὴ ὀμόσῃς); Col. ii, 21 ni teikais, ni atsnarpjais, ni kausjais þatei all ist du riurein; Mc. xiii, 21 ni galaubjaiþ; Mth. v, 17; vi, 2, 7, 19; x, 34; Mc. v, 7; Luc. x, 4; xvii, 23; Tim. II, i, 8, etc.

« Annotatio 3. — Gothi formam peculiarem ad mitigate imperandum (ad precandum) non habent; cujus loco conjunctivum præs. usurpant, ex. gr. : non fureris ni hlifais, vid. supr. § 182, annot. 2. »

3) Tertia imperativi persona personæ tertiæ conjunctivi semper convenit : Mth. v, 16 liuhtjai (λαμψάτω) liuhaþ izvar in andvairþja manne; 31 saei afletai qen, gibai (δότω) izai afstassais bokos; 37 sijai (ἔστω) vaurd izvar ja ja, ne ne; vi, 3 ni viti (γνώτω) hleidumei þeina, wa taujiþ taihsvo þeina; vi, 10 qimai (ἐλθέτω) þiudinassus þeins; viii, 13 svasve galaubides, vairþai (γενηθήτω) þus; Mc. viii, 34 saei vili afar mis laistjan, invidai (ἀπαρνησάσθω) sik silban jah nimai (ἀράτω) galgan seinana jah laistjai (ἀκολουθείτω) mik; Rom. xiv, 3 sa matjands þamma ni matjandin ni frakunni (ἐξουθενείτω), iþ sa ni matjands þana matjandan ni stojai (κρινέτω); Eph. v, 8 ni manna izvis uslusto (ἀπατάτω) lausaim vaurdam, etc.; Eph. v, 22 qeneis seinaim abnam ufhausjaina (ὑποταττέσθωσαν); Tim. I, iii, 12 diakaunjus sijaina (ἔστωσαν) ainaizos qenais abans; v, 4 galaisjaina sik (μανθανέτωσαν) svesana gard barusnjan; iii, 10; vi, 2; Joan. xiv, 27. — Mth. vi, 9 veihnai (ἁγιασθήτω) namo þein; Joan. xiv, 1 ni indrobnai (ταραττέσθω) izvar hairto; 27 ni indrobnaina izvara hairtona nih faurhtjaina; Mc. vii, 10 saei ubil qiþai attin seinamma, dauþau afdauþjaidau (τελευτάτω); Rom. xiv, 16 ni vajamerjai

dau (βλασφημείσθω) *unsar þiuþ*; Cor. I, vii, 9 *jabai ni gahabaina sik, liugandau* (γαμησάτωσαν); xi, 6 *jabai ni hulјai sik qens, skabai dau* (κειράσθω); xv, 33; Eph. iv, 31; v, 3; Phil. ii, 5; Tim. I, iii, 10; v, 9, 16; Tim. II, ii, 26.

« Annotatio 4.—Col. iii, 15 *gavairþi guþs svignjaiþ* (βραβευέτω) *in hairtam izvaraim* legendum est *svignjai*; *svignjaiþ* autem vel librarii negligentiæ attribuendum, vel pro *svingjai* positum est, uti supra § 182 annot. 7 jam diximus. »

4) Prima persona pluralis, quæ ad hortandum (faciamus, etc.) inservit, peculiarem habet formam formæ indicativi congruentem : Mc. iv, 35 *usleiþam* (διέλθωμεν) *jainis stadis*; Luc. viii, 22; Mc. ix, 5 *vaurkjam* (ποιήσωμεν) *hlijans þrins*; Gal. vi, 10; Mc. xii, 7 *hirjiþ usqimam* (ἀποκτείνωμεν) *imma*; xiv, 42 *urreisiþ gaggam* (ἄγωμεν); i, 38; Joan. xi, 7, 11, 15; 14, 31; Gal. v, 25; Luc. 15, 23 *matjandans stiur alidana visam vaila* (εὐφρανθῶμεν); xx, 14 *sa ist sa arbinumja, afslaham* (ἀποκτείνωμεν) *ina*; Rom. x, 12 *usvairpam* (ἀποθώμεθα) *vaurstvam riqizis iþ gavasjam* (ἐνδυσώμεθα) *sarvam liuhadis*; Cor. I, v, 8 *dulþjam* (ἑορτάζωμεν) *ni in beista fairnjamma*; xv, 32 *matjam jah drigkam* (φάγωμεν καὶ πίωμεν); Cor. II, vii, 1 *hrainjam* (καθαρίσωμεν) *unsis af allamma bisauleino.*

Nec non et pro hac persona etiam sæpe adhibetur conjunctivus : Luc. ix, 33 (in loco parallelo ad Mc. ix, 5) *gavaurkjaima* (ποιήσωμεν) *hleiþros þrins*; ii, 15 *þairh gaggaima* (διέλθωμεν) *und beþlahaim jah saiwaima* (ἴδωμεν) *vaurd þata vaurþano*; Rom. xiv, 13 *ni uns misso stojaima* (κρίνωμεν); 19 *þoei gavairþjis sind laistjaima* (διώκωμεν); Cor. I, xv, 49 *svasve berum manleikan þis airþeinins, sva bairaima* (φορέσωμεν) *jah frisaht þis himinakundins*; Cor. II, iii, 12 *habandans nu svaleika ven managaizos balþeins brukjaima* (χρώμεθα); iv, 1 *ni vairþaima* (γενώμεθα); *usgrudjans*; Gal. v, 26; vi, 9; Phil. iii, 15 *sva managai sve sijaima fullavitans þata hugjaima* (φρονῶμεν); Thess. I, v, 6 *ni slepaima* (καθεύδωμεν) *sve þai anþarai ak vakaima* (γρηγορῶμεν) *jah varai sijaima* (νήφωμεν); 8 *unskavai sijaima* (νήφωμεν).

« Annotatio 5.—Imperativi ad verbum deperditum pertinentes, quemadmodum græce δεῦρο δεῦτε, sunt *hiri* (germ. *hier du*), *hirjats* (germ. *hier ihr beide*), *hirjiþ* (germ. *hier ihr*), vid. gloss. hh. vv.

« Annotatio 6.—Cum duo imperativi sibi immediate succedunt, vel *a*) per *jah* connectuntur : Joan. xi, 34 *hiri jah saiw*; Luc. v, 23 *urreis jah gagg*; xviii, 22; vel *b*) *per-uh*: Mth. xxvii, 65 *gaggiþ vitaiduh*; Mc. ii, 11; xvi, 7; vel *c*) absque conjunctione juxtaponuntur : Mth. viii, 4 *gagg þuk silban ataugei*; ix, 13 *gaggaiþ ganimiþ*; Mc. x, 21 *gagg sva filu sve habais frabugei jah gif*; xii, 7 *hirjiþ usqimam*; vel *d*) hi duo imperativi in sententiam conjunctivam commutantur : Mc. i, 44 (locus parallelus ad Mth. viii, 4) *gagg þuk silban ataugjan* propr. vade te ostendere (græce ὕπαγε σεαυτὸν δεῖξον); Mth. v, 24; Mc. x, 21; Luc. xviii, 22; Joan. ix, 7, 11; Mc. viii, 15 *saiwiþ ei atsaiwaiþ* videte quod prævideatis (ὁρᾶτε· βλέπετε); Mth. xxvii, 49 *let ei saivam* (ἄφες· ἴδωμεν); Mth. ix, 30 *saiwats ei manna ni viti* (ὁρᾶτε, μηδεὶς γινωσκέτω). Hinc Gal v, 6 *qiþa ei gaggaiþ* (λέγω· περιπατεῖτε); coll. Thess. II, iii, 1 *þata anþar ei bidjaiþ.* »

IV. PERSONÆ ET NUMERUS.

§ 187. I. Personæ. 1) Sunt in singulari et plurali numero tres personæ, in duali, duæ tantum, prima scilicet et secunda, vid. infra II.

2) Verba, quæ tertia tantum persona gaudent et *impersonalia* dicuntur, hæc sunt : *rigneiþ* pluit Luc. xvii, 29; sed Mth. v, 45 personaliter usurpatur : (*atta izvar*) *rigneiþ ana garaihtans jah ana invindans*; insuper nullis vocabulis peculiariter designantur phenomena naturalia : vesperascit dicitur *seiþu vairþiþ* Mth. xxvii, 57; Joan. vi, 16. Verba autem necessitates naturales significantia : esurit, sitit, quandoque modo impersonali ponuntur : Joan. vi, 35 *þana gaggandan du mis ni huggreiþ jah þana galaubjandan du mis ni þaurseiþ*; Rom. xii, 20 *jabai gredo fijand þeinana — iþ jabai þaursjai*; Joan. vii, 37 *jabai wana þaursjai*; hæc verba in græco sermone personalia sunt, ut etiam *huggriþs* et *þaursiþs* Cor. I, iv, 11 vel *afþaursiþs* (*visan*) Mth. xxv, 42, *gredon* e contrario sub sola forma *gredags vairþan* personale est, vid. gloss. h. v. Alia impersonalia hæc sunt : *vairþiþ* contingit, Mc. ii, 23; Luc. iv, 36; vi, 1; xvi, 22; Cor. II, vii, 7; *boteiþ* opus est Mc. viii, 36 : utrumque etiam personaliter usurpatur; *gadabiþ* convenit, accommodatur Mc. x, 32; Skeir. III, *c*, cujus personale est *gadobs visan*; *þugkeiþ* videtur Mth. vi, 7; Luc. xix, 11; Cor. II, xii, 19; græce personale est, quemadmodum alibi gothice (coll. Mc. x, 42; Luc. viii, 18; Joan. xvi, 2; Cor. I subscript., etc.); *binah* necessum est, Cor. II, xii, 1, sed etiam personale Cor. I, x, 23; *ganah* sufficit Mth. x, 25, personale Joan. xiv, 8 : Cor. II, ii, 6; xii, 9. Quoad impersonalia aliarum linguarum, ut oportet (δεῖ), pœnitet, pudet, miseret, μέλει gothice sunt personalia : *skulan*, *idreigon sik*, *skaman sik*, *arman*, *karon* (impersonaliter est *karist*).

II. Triplex est numerus, scilicet : *singularis*, *pluralis* et *dualis*. Gothus proprio modo dualem usurpat, ubi neque in textu græco (1 pers. act.) neque in N. T. occurrit; sed in oratione tantum, non in narratione utitur, unde ratio est, cur hic numerus in prima et secunda personis tantummodo inveniatur, plurali pro tertia, de qua narratur, adhibito : Joan. x, 30 *ik jah atta meins ain siju*; xvii, 22 *vulþu þanei gaft mis, gaf im, ei sijaina ain svave vit* (*ego et pater*) *ain siju*; xiv, 23 *jabai was mik frijoþ jah vaurd mein fastaiþ, jah atta meins frijoþ ina jah du imma galeiþos jah saliþvos at imma gataujos*; Cor. I, ix, 6 *ik jah barnabas ni habos valdufni du ni vaurkjan*; Mth. ix, 28-30. *duatiddjedun iesua þai blindans* (duo erant) *jah qad im iesus : gaulaubjats þatei magjau þata taujan?*

qeþun du imma jai frauja — jah inagida ins iesus qiþands: saiwats ei manna ni vitl iþeis usmeridedun ina; Mc. I, 16, 17 *warbonds iesus faur marein gasaw seimonu jah andraian vairpandans nati in marein. vesun auk fiskjans. jah qaþ im: hirjats afar mis!* XI, 2-4 *iesus insandida tvans siponje jah qaþ du im: gaggats in haim jah bigitats fulan andbindandans ina attiuhits* (de hac falsa forma vid. supra § 116, annot. 3), *ja jabai was iggqis qiþai: duwe þata taujats? qiþaits, þatei frauja þis gairneiþ. galiþun þan jah bigetun fulan;* Luc. XIX, 30-33; Luc. VII, 22 *iesus qaþ du im* (duobus scilicet legatis Joannis): *gaggandans gateihats iohannen, þatei gasewuts jah gahausideduts.* In loco dualis exemplis ditissimo Mc. X, 35-39 *athabaidedun sik du imma iaakobus jah iohannes qiþandans: laisari vileima ei þatei þuk bidjos, taujais unsis. iþ is qaþ im: wa vileits taujan mik iggqis? iþ eis qeþun: fragif ugkis ei — sitaiva in vulþau þeinamma. iþ iesus qaþ du im: ni vituts wis bidjats, magutsu driggkan stikl, þanei ik driggka jah daupeinai, þizaiei ik daupjada ei daupjaindau? iþ eis qeþun: magu! iþ iesus qaþ: sveþauh þana stikl, þanei ik driggka driggkats jah þizai daupeinai, þizaiei ik daupjada...* primo patet, quod passivum dualem non habeat, quippe cum *daupjaindau* pro βαπτισθήσεσθε positum *daupjanda* esse deberet; quod deinde desit pluralis *vileima*; cujus loco *vileiva* spectares. Nec non et pluralis quandoque pro duali usurpatur, ut Mc. XIV, 13-15 *insandida tvans siponje qaþuh du im: gaggats in þo baurg jah gamoteiþ iggqis manna kas vatins bairands, gaggats afar þamma jah þadei inngaleiþai qiþaits—war sind saliþvos—jah sa izvis taikneiþ kelikn jah jainar manvjaiþ unsis;* Luc. XIX, 31 et 33 in eadem interrogatione semel *duwe andbindiþ*, dein *duwe andbindats*. Pluralis etiam solus adhibetur, licet de duobus fiat oratio: Luc. II, 48, 49 *sa atta þeins jah ik sokidedum þuk. jah qap du im: wa þatei sokideduþ mik. niu visseduþ þatei in þaim attins meinis skulda visan?* In priori casu interpres arbitrarie egisse, in posteriori autem minus attentum fuisse minusque stricte ad textum græcum sese accommodasse videtur.

V. INFINITIVUS ET PARTICIPIUM.

§ 188. Verbo et nomini media intersunt infinitivus et participium. Cum verbo hoc commune habent, quod ideam actionis exprimant et regendi aptitudine gaudeant; ab eo autem differunt, quod eorum forma non sit verbalis flexio, sed propria derivatio, vid. §§ 145 *cc*), 148; hinc copulam in se non continent nec ad subjectum referri possunt. Nominibus vero significatione conveniunt.

§ 189. I. INFINITIVUS abstractam verbi ideam exhibet ideoque ex natura sua substantivum est, ex gr.: *ogan* timere (timor), *viljan* velle (voluntas, gal. *le vouloir*), *frijon* amare (amor).

1) Gothicus sermo unum tantum infinitivum præsentis scilicet activi habet, itaque alio deficiente, per eumdem etiam græci infinitivi præt. convertuntur: Luc. I, 9 θυμιᾶσαι per *saljan;* 57 τεκεῖν per *bairan;* IV, 10 διαφυλάξαι per *gafastan;* Rom. XIII, 11 ἐγερθῆναι per *urreisan;* Cor. II, X, 2 τολμῆσαι per *gadaursan;* Phil. III, 11 κατειληφέναι per *gafahan*, etc. Cum autem Gothus infinitivum conjunctione circumscribendum habet, tunc relationem temporis observat, ut Cor. II, II, 12 *ni habaida gaweilain ahmin meinamma, in þammei ni bigat* (τῷ μὴ εὑρεῖν) *teitaun;* VIII, 5 *ni svasve venidedum, ak sik silbans algebun, svaei bedeima* (ὥστε παρακαλέσαι). Sed rectum est etiam quoad sensum X, 2 *bidjam ei ni andvairþs gatrauan* (τὸ θαῤῥῆσαι).

2) Infinitivi passivi convertuntur

a) Frequenter infinitivo activi, vid. § 177 annot. 4;

b) Circumscriptione cum verbis auxiliariis: Luc. IX, 22 *skal sunus mans uskusans fram sinistam vairþan* (ἀποδοκιμασθῆναι); Cor. I subscript. *du kaurinþium frumei þugkeiþ melida visan* (γεγράφθαι) *us asiai;* Cor. II, V, 11 *venja svikunþans visan* πεφανερῶσθαι) *uns;*

c) Solutione conjunctionali: Mc. V, 3, 4 *ni manna mahta ina gabindan, unte is ufta naudibandjom eisarneinaim gabundans vas* (διὰ τὸ δεδέσθαι); Luc. II, 3 *iddjedun allai, ei melidai veseina* (ἀπογράφεσθαι) *warjizuh in seinai baurg.*

3) Propter ejus naturam substantivam ponitur infinitivus

a) Etiam pro græcis substantivis et vice versa, vid. § 193, 1;

b) Ut subjectum sententiæ (§§ 207, 2 et 209, 4), sed communius post verba ut objectum sententiæ simplicis;

c) Ubi finis et consilium exprimitur præpositionem *du* ordinario advocat, quod ratio est, cur et in recenti Germanorum lingua *legen* a *zu legen* discriminatur, vid. infra de sententiis compositis.

« Annotatio. — *Du* autem a suo infinitivo vocabulis ad determinandum inservientibus vel ab eo dependentibus separari potest: Rom. VII, 5 *du akran bairan;* XI, 11 *du in aljana briggan;* Cor. I, VIII, 10 *du galiugagudam gasaliþ matjan;* Phil. IV, 10 *du faur mik fraþjan;* Thess. II, I, 5 *du vairþans briggan izvis;* II, 2 *du ni sprauto vagjan;* Skeir. II, c *du garehsn daupeinais andniman.* »

§ 190. II. PARTICIPIUM ex natura sua adjectivum est. Jam vero duo sunt participia in gothico verbo, participium scilicet præsentis (activum) et participium præteriti (passivum); utrumque triplicem habet terminationem pro triplici genere et plerumque duplicem formam, vocalicam nimirum et consonanticam (§ 103).

1) *Participium activi* formant omnia verba activæ flexionis, ea etiam passivæ significationis in *-nan* finita. Quomodo autem declinatio consonantica et vocalica in sing. masc. differant, vid. § 196. Participium activi, quod proprie præsentis significationem præ se fert, etiam pro participio præt. ponitur: Eph. III, 9 κτίσαντι: *gaskapiandin;* Tim. I, I, 12 ἐνδυναμώ-

σαντι — θέμενος : *insvinþjandin* — *gasatjands*; IV, 3 ἐπεγνωκόσι : *ufkunnandam*; Rom. VII, 4 ἐγερθεὶς : *urreisands*; Cor. II, XII, 21 ἐλθόντα : *qimanda*, προημαρτηκότων : *faurafravaurkjandane*, μετανοησάντων : *idreigondane*; Joan. XII, 37 πεποιηκότος: *gataujandin*; Thess. I, IV, 13 κεκοιμημένοι : *þai anaslepandans*, etc. In solis circumscriptionibus cum *vairþan* ipsa dari potest participium præt., ut *usvena vaurþans* Eph. IV, 19 pro ἀπηλπικώς.

2) *Participia passivi* diversæ sunt terminationis, prout a verbo forti vel debili derivantur (§ 103). In quonam autem differat declinatio consonantica et vocalica in ordine ad syntaxim, vid. § 196. Participium pass., quod proprie præteriti significationem habet, etiam pro præsenti quandoque usurpatur: Cor. II, VII, 5 θλιβόμενοι : *anapragganai*; Cor. I, XI, 24 τὸ κλώμενον : *þata gabrukano*; Mth. VI, 30 βαλλόμενοι: *galagiþ*, etc.

3) Pro sua natura participium sæpe græco adjectivo respondet et vice versa, sic: *fairinonds* pro διάβολος Tim. II, III, 3; *galaubjands* : πιστός Cor. II, VI, 15 etc.; *ungalaubjands* : ἄπιστος Mc. IX, 19, etc.; *leitil galaubjands* : ὀλιγόπιστος Mth. VI, 30; *ufsliupands* παρεισάκτος Gal. II, 4; *viljands* : αὐθαίρετος Cor. II, VIII, 17; *unwapnands* : ἄσβεστος Mc. IX, 43, etc.; *airzjands* : πλάνος Cor. II, VI, 8; *ufhausjands* : ὑπήκοος Phil. II, 8; *usþulands* : ἀνεξίκακος Tim. II, II, 24; *bleiþjands* : οἰκτίρμων Luc. VI, 36 cum *bleiþs*; *unliugands* : ἀψευδής Tit. I, 2; *flautands* : κενόδοξος Gal. V, 26; *gamainjands* : κοινωνός Cor. I, X, 18; *unufbrikands* : ἀπρόσκοπος X, 32; *sik frijonds* : φίλαυτος Tim. II, III, 2, et insuper plurima sunt vocabula cum φιλ... composita per *frijonds* explicata: *sik ungahabands* : ἀκρατής Tim. II, III, 3. — Participium passivum insuper pro verbalibus in τός, ut: *andhuliþs* : ἀκατακάλυπτος Cor. I, XI, 8; *ungavagids* : ἀμετακίνητος Cor. I, XV, 58; *gavaliþs* : ἐκλεκτός Mc. XIII, 20, etc.; *ungafairinoþs* : ἀνέγκλητος et ἀνεπίληπτος Tim. I, III, 10; V, 7, etc.; *aliþs* : σιτευτός Luc. XV, 23; *unbi-* et *unfairlaistiþs* : ἀνεξιχνίαστος Rom. XI, 33; Eph. III, 8; *laisiþs* : διδακτός Joan. VI, 45; *miþfrahunþans* : συναιχμάλωτος Col. IV, 10; *fraqiþans* : ἐπικατάρατος Joan. VII, 49; *þiuþiþs* : εὐλόγητος Eph. I, 3; *galaþoþs* : κλητός Cor. I, I, 24; *unusspilloþs* : ἀνεκδιήγητος Cor. II, IX, 15; *niuja satiþs* : νεόφυτος Tim. I, III, 6; *gatulgiþs* ἀμεταμέλητος Cor. II, VII, 10; *ga-* et *vailagaleikaiþs* : εὐάρεστος Rom. XII, 1; Col. III, 12; etiam pro adjectivis: *unsaltans* : ἄναλος Mc. IX, 50; *usagiþs* : ἔκφοβος IX, 6, *ganaiviþs* : ταπεινός Luc. I, 52; *digans* : ὀστράκινος Tim. II, II, 20; *us synagogein usvaurþans* : ἀποσυνάγωγος Joan. XII, 42; *ustauhans* : τέλειος et ἄρτιος Rom. XII, 2; Tim. II, III, 17, etc.; *gakusans* : δόκιμος Cor. I, IX, 27, etc.; *ungakusans* et *uskusans* : ἀδόκιμος Cor. II, XIII, 5; Tit. I, 16, etc.; *unbeistjoþs* : ἄζυμος Cor. I, V, 7; *unqeniþs* : ἄγαμος I, VII, 8; *gatulgiþs* : ἑδραῖος et βέβαιος Col I, 23; Cor. II, I, 6. E contrario *hails* : ὑγιαίνων Luc. V, 31 etc., ἰσχύων Mth. IX, 12; *unhails* : ἀσθενῶν Luc. IX, 2, κακῶς ἔχων V, 31; *siuks* : ἀσθενῶν Mc. VI, 56 etc.; *unmahteigs* : ἀσθενῶν Rom. XIV, 1 etc.; *gredags* : πεινῶν Luc. I, 53; *qius* : ζῶν Mc. XII, 27 etc.; *qiþuhafta* : ἐκ γαστρὶ ἔχουσα Mc. XIII, 17; *þarbs* : χρείαν ἔχων Luc. IX, 11; *fravaurhts* : ἁμαρτάνων Tim. I, V, 20; *gabigs* : πλουτῶν Rom. X, 12; *anavairþs* : μέλλων Luc. III, 7 etc., ἐρχόμενος Mc. X, 30; *andvairþs* : παρών Cor. I, V, 3 etc., ἐνεστώς Rom. VIII, 38 etc.; *anahaims* : ἐνδημῶν Cor. II, V, 9; *afhaims* : ἐκδημῶν Cor. II, V, 6; *unvita* : παραφρονῶν Cor. II, XI, 23; *samafraþjis* : τὸ ἓν φρονῶν Phil. II, 2; *auhuma* : ὑπερέχων II, 3; *vans* : λείπων Tit. I, 5; *usvena* : ἀπελπίζων Luc. VI, 35; *mahteigs* : δυνάμενος Eph. III, 20; *vaurstveigs* ἐνεργούμενος Cor. II, I, 6; *inkilþo* : συνειληφυῖα Luc. I, 36; *framaldrs* : προβεβηκώς Luc. I, 7 etc.; *naus* : τεθνηκώς Luc. VII, 12; *dauþs* : τεθνηκώς Joan. XI, 44; *riurs* : φθειρόμενος IV, 22; *gaurs* : συλλυπούμενος; Mc. III, 5; *uslukns* : σχιζόμενος Mc. I, 10; *vods* : δαιμονιζόμενος V, 15; *ushaista* : ὑστερηθείς Cor. II, XI, 8; *þvairhs* : ὀργισθείς Luc. XIV, 22; imprimis pro perfecto: *ainakls* : μεμονωμένος Tim. I, V, 5; *anstai audahafts* : κεχαριτωμένος Luc. I, 28; *valis* et *liubs* : ἠγαπημένος Col. III, 12; Rom. IX, 25 etc.; *daubs* : πεπωρωμένος Mc. VIII, 17; *þaursus* : ἐξηραμμένος Mc. XI, 20; *gaskohs* : ὑποδεδεμένος Mc. VI, 9; *usliþa* : παραλελυμένος Luc. V, 18; *saþs* : ἐκπεπλησμένος et κεκοσμένος Luc. VI, 25; Cor. I, IV, 8; *ganaids* : τεθραυσμένος Luc. IV, 19; *banjo fulls* : ἡλκωμένος XVI, 20; *usfarfulls* : πεπιεσμένος VI, 38; *garaids* : διατεταγμένος III, 13; *invinds* : διεστραμμένος IX, 41; *gafulgins* : κεκρυμμένος Luc. XVIII, 34 etc.; *veihs* : ἡγιασμένος Joan. XVII, 19; *framaþeis* : ἀπηλλοτριωμένος Eph. II, 12; *riqizeins* : ἐσκοτισμένος IV, 18; *funisks* : πεπυρωμένος VI, 16.

4) Participia naturæ adjectivæ esse ex eo probatur insuper, quod cum præfixo *un-* componi possint, licet hanc compositionem verba non patiantur, sic: *unagands*, *unbairands*, *unhabands*, *unkunnands*, *unliugands*, *unrodjands*, *unbaurans*, *unbeistjoþs*, *undivans*, *unqeniþs*, *unþvahans*, *unliugaiþs*, etc., vid. Gloss. v. *Un-*

5) Ut pote adjectiva, etiam substantive usurpantur participia, præcipue cum articulo, vid. § 195; itaque pro græcis substantivis quandoque ponuntur, et vice versa, vid. § 193, 2, quo etiam substantivæ formæ in *-nds* referendæ sunt, vid. § 193, annot.

b) De participio ut temporali, copulativo, causali etc., adhibito, nec non et de ipso circumscripto per *saei* et verbum finitum, vid. ubi de sententia composita agitur.

« Annotatio. — Nonnullorum intransitivorum participia pass. activam significationem habent: Mc. I, 33 *garunnans* conveniens; IX, 33 *qumans* veniens; Joan. VI, 51; III, 31; Mc. VII, 30 *usgaggans* exiens; Joan. IX, 21 *usvahsans* adultus; Tim. II, II, 8 *urrisans* surgens; Tim. I, IV, 7 *usalþans* senex. Ad ea discriminanda sæpe librarius *-ans* pro *-ands* mendose exscripsit, ut Tim. I, I, 3 *galeiþans* pro *galeiþands*, vid. § 116 annot. 2. Raro autem participium act. et pass. eamdem significationem habent, ut Tit. I, 6, 7 *unga-*

fairinands et *ungafairinoþs*, utrumque pro ἀνέγκλητος irreprehensus positum. Aliter se habet Mth. xxvi, 75 ubi Gothus, ἐμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ ῥήματος Ἰησοῦ εἰρηκότος αὐτῷ per *gamunda paitrus vaurdis ïesuis qiþanis du sis* convertens, *qiþamis* ad *vaurdis* refert (verbi Jesu, quod dictum est ei), cum ad *ïesuis* referre debuisset (qui dixerat illi). Minus adhuc congruenter Mc. xv, 28 ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα activum eodem modo in passivum commutatum est in interpretatione *usfullnoda þata gamelido þata qiþano.* »

II. NOMEN.

I. SUBSTANTIVUM.

§ 191. A. Appellativum.

1. De genere.

1) In gothico sermone *neutrum* etiam genus est naturale, cum nec masculinum nec femininum excludat (ut ejus nomine indicatur), sed *utrumque* amplectatur et coadunet. Jam vero neutrum non tantum occurrit ut genus proprium nonnullorum substantivorum, quæ infra *a)* et *aa)* subjecimus, sed etiam in quibusdam constructionibus, cum scilicet pronomen vel numerale ut subjectum inserviens, sed ad masculinum simul et femininum relatum, in neutro ponitur, vid. § 209, 3. *Masculinum* autem genus est princeps, agentibus proprium, dum *femininum* vocabulis derivatis et motionis capacibus peculiariter reservatur.

a) Naturale genus.

aa) Neutrum in sensu supra dicto, id est, masculinum et femininum in se continens, genus est nominis Dei, *guþ*, quod si recentius, influente christiana religione, ut masculinum usurpatum fuerit, primitive saltem neutrum est (nec attendendum est ad peculiare vocabulum *gud* pro falsis deis reservatum, propter plur. *guda* Joan. x, 34, 35, cum Gal. iv, 8 stet etiam *guþa*) et significat divinitatem, non solum ejus ideam et cogitationem, sed eam ut deum et deam exhibens, unde confirmatur Gothorum polytheismus. Eodem modo sibi effingebant *skohsl* dæmonem ut riusque generis. Insuper neutra sunt *barn* filius (τέκνον) et diminutivum *barnilo* filiolus, (τεκνίον, τεκνίδιον), *fadrein* parentes (pater et mater), *gaman* comes, *þevis* minister (ancillus et ancilla); masculina autem sunt *frasts* puer, licet Cor. II, vi, 13 non ad homines peculiariter referendum sit, et *manna* homo, quia de mare præcipue cogitatur.

bb) Ut *masculina* cum eorum respondentibus *femininis* occurrunt: *vair*, raro *guma* vir — *qino* femina, *juggalauþs* adolescens — *magaþs* virgo, *magus* puer — *mavi* puella, *magula* puerulus — *mavilo* puerula, *aba* vir — *qens* mulier, *atta* et (tantum Gal. iv, 6 in exordio) *fadar* pater — *aiþei* mater, *sunus* filius — *dauhtar* filia, *broþar* frater — *svistar* soror, *megs* gener — *bruþs* nurus, *svaihra* socer — *svaihro* socrus, *bruþfaþs* sponsus, *niþjis* germanus (συγγενής) — *niþjo* germana; *avo* avita masculinum *ava* supponit, sicut et ex *viduvo* vidua *viduva* viduus grammaticaliter præjudicandum est.

cc) Absque femininis autem respondentibus ut masculina occurrunt nomina personarum, quæ munere, ministerio quolibet, etc., funguntur: *reiks* dominator, *kindins* urbis præfectus, *þiudans* rex, *frauja* dominus, *fauramaþleis* præsul, *andbahts* minister, *skalks* servus, *asneis* mercenarius, *hairdeis* pastor, *aurtja* hortulanus, *kasja* figulus; *gadrauhts* miles, *hunda-* et *þusundifaþs* centurio, etc., *veiha* presbyter, *staua* judex, *sakjis* pugnator, *andastaþjis* adversarius, *veitvods* testis, *bokareis* scriba, *airus* nuntius; *vairdus* caupo, *gasts* hospes, *gadauka* inquilinus, *gahlaiba* comes, socius, *gadaila* particeps, *gasinþa* socius itineris, *galaista* dux, *liuta* hypocrita, *þiubs* et *hliftus* latro, *hors* adulter cum feminino respondente *kalkjo* adultera, *naus* homicida; *liuþareis* cantor, *vullareis* custos, *laisareis* magister, et alia in *-eis*, vid. § 67.

dd) Præter substantiva litteris *bb)* subjecta, ut *mobilia* adhuc occurrunt: *þius* servus cum fem. respondenti *þivi* serva, ancilla, *dauravards* janitor cum fem. *dauravarda* et *dauravardo* janitrix, *vaurstva* et *gavaurstva* operarius, cooperarius, ejus femininum *vaurstvo* operaria ex *unvaurstvo* Tim. I, v, 13 cogitandum est; *arbja* hæres m. — *arbjo* hæres f., *garazna* vicinus — *garazno* vicina, *praufetus* propheta — *praufeteis* prophetissa; in *unkulþa* malignus — *unhulþo* maligna femininum primitus exstitisse videtur, vid. gloss. h. v.; neutrum *gajuko* socius Phil. iv, 7 cum masc. *gajuka*, *gaskalki* conservus Col. i, 7; iv, 7 cum *skalks* significationem diminutivam, sed amicitiæ et dilectionis more græco et latino habere videntur; item neutrum *þevis* Col. iii, 22; iv, 1 cum *þius*; contra autem neutrum *gumein* ex adjectivo *gumeins*, Tim. II, iii; 6 etiam diminutivum est, sed in malam partem; idem cum *qinein* Mc. x, 6, non equidem in pravum sensum, pro *mari* et *femina* ponitur, sed *fadrein* ad hoc vix referri potest, multo minus *gaitein* Luc. xv, 29, cum hæc animali non applicari possint.

ee) Abstracta vel collectiva, ut populus, exercitus, ecclesia, etc. Omnia sunt feminina, ut *þiuda* populus, *hansa* turba, *filusna* et *managei* multitudo, *ïumjo* impedimenta, *gamainþs* ecclesia, *vriþus* et *haird* exercitus; *hiuhma* vero multitudo masculinum est, *tevi* turba et *arbi* exercitus navalis neutra.

ff) E nominibus bestiarum neutra sunt generica *dius* et obscurum *biari* bestia necnon et *faihu* pecus; inter specifica tantummodo *lamb* agnus et *svein* porcus; masculina sunt generica, ut *fugls* avis, *fisks* piscis, *vaurms* vermis et specifica *stiur* aper, *auhsus* et *auhsa* bos, *viþrus* hircus, *gaits* caper, *fula* pullus, *asilus* asinus, *hunds* canis, *vulfs* lupus, *ulbandus* elephas (camelus), *ahaks* columba, *ara* aquila, *hana* gallus, *sparva* passer, *nadrs* vipera, et forsan *maþa* vermis; feminina autem sunt *fauho* vulpes, *kalbo* juvenca, *gaitei* capra, *hraivadubo* turtur, *þramstei* lacerta, *malo* tinea.

b) *Grammaticale genus.* Hic dicendum habemus, quonam modo genus objectorum inanimatorum determinatum fuerit. Cujus ratio plerumque nos fugit, tempore quo fuit accommodatum, nimium remoto. Nonnulla tantum objecta, nunc adhuc secum generis originem præ se ferunt, nempe mythologiam; itaque, documentis ex ipsa lingua deficientibus vel non satis cognitis, ad religiones fabulasque Borealium populorum in explicando illorum genere recurremus.

aa) Eodem prope modo illustratur genus nominum solem et lunam designantium. Sed ea insignis adest discrepantia inter classicos et germanicos populos, quod priores solem masc. et lunam fem., posteriores autem viam inversam tenuerint. Gothi igitur *sunno* sol fem. et *mena* luna masc. fecerunt, quia juxta illorum populorum mythologiam luna *Mani* filius est *Mundilfœris*, solem autem *Sol* ejusdem filia et *Glenrs* sponsa. Gothus equidem pro sole etiam masculinam formam *sunna* et neutram *sauïl* habet, sed præter quod fem. *sunno* communior est (Mth. v, 45; Luc. IV, 40; Eph. IV, 26; Neh. VII, 3), duæ aliæ formæ non nisi apud Marcum occurrunt (*sunnin urrinnandin* IV, 6; XVI, 2; *gasaggq sauïl* I, 32, *sauïl riqizeiþ* XIII, 24) et in masculinam græc. et lat. probabiliter influxerunt. Quod ad diversas radices attinet, *sunno* antiquius, *sauïl* recentius nomen esse dici potest, si *Eddæ* (*Alvismal* 16, 1, 2 *s o l heiter med mönnum, en s u n n a med goþom*, id est, *Sol* vocatur inter homines, sed *Sunna* apud deos) fides adhibenda sit; cæterum etiam a Græcis nomina objectorum qualia apud Deos vigent ut antiquiora nominibus apud homines usurpatis tradebantur (vid. Gœttling in *Hesiod. Theogon.* 831).

In veteri Borealium lingua *Sol* etiam femininum est; gothicum autem *sauïl*, forma neutrum, inter *sunno* et *sunna*, ut naturale neutrum, id est, masculinum et femininum in se complectens stare posset, vid. supra 1). Non fundata naturali genere sunt insuper *tuggl* astrum, neutrum, et *stairno* stella, femininum.

bb) Ex mythologia etiam illustratur *nahts* nox fem. et *dags* dies masc., quippe cum in septentrionalibus mythis *Nott* filia est *Nörvis* et ex *Delinger* filium *Dagr* habuit. *Andanahti* autem vesper, quemadmodum aliæ temporis designationes *mel* et *þeihs* tempus, *jer* et *ataþni* annus, neutra sunt, ut pote ideæ abstractæ. An *aþns* masc. vel *aþn* neutr. sit, dubium est; nec *uhtvo* mane fem., sicut et *viko* hebdomas fem., *aivs* masc. et *ajukduþs* fem. (αἰών) non habent, quo explicentur. *Nott* alteram filiam habuit ex *Anar*, scilicet *Jördh*, *Odini* sponsa, unde *airþa* terra fem.; *himins* autem cœlum masc. est, nescio qua ratione mythologica. Jam vero *Hal Lokis* erat filia, hinc *halja* inferus fem. Fratres ejus, ignis, aer et mare masculina sunt in gothica lingua, vel saltem *luftus* aer et *saivs* mare (nam *marei* mare fem. est); ignis masc. in *auhns* caminus, quod cum *Agni* ignis deo apud Indos collatum, vestigia reliquisse videtur. Ex his tamen elementis etiam neutra sunt: *fon* ignis et *vato* aqua. Ex mythologia masculina illustrantur: *vintrus* hiems, *vinds* ventus (*vis* autem turbo neutrum est), et probabiliter etiam *menoþs* mensis et *maurgins* mane; insuper *snaivs* nix (*rign* vero pluvia neutrum), et etiam *vegs* fluctus, *flodus* fluvius (sed *awa* est fem.), *brunna* fons; difficile autem vocabulum *milhma* nubes in solo tantum sermone gothico occurrens, explicatur. Deus tonitru et fulguris nulla equidem vestigia [fecit;] ejus saltem phenomena gothice traduntur: *lauhmuni* fulgur et *þeiwo* tonitru, utrumque fem.]

cc) In nominibus *plantarum* jam non adest relatio ad personas, earum virore (masc.) forsan vel ariditate (neutr.) tantum spectatis. Sunt saltem masculina *bagms* arbor et etiam *asts* ramus, *valus* et *vandus* virga, *tains* stipes, *laufs* folium, *bloma* flos, *þaurnus* vepres; solum *vaurts* radix femininum est. Sed contra neutra sunt *triu*, quod non solum est omnium majorum arborum nomen genericum, sed vocabulum græco δόρυ omnino respondens, germanico *Stock* (unde nom. germ. *Weinstock* goth. *veinatriu*), ordinario aridum lignum indicans (ξύλον Mc. XVI, 42, 48); *fraiv* semen, *basi* bacca, *akran* fructus (masc. *smakka* ficus peregrinum est), *ahs* spica, *kaurn* frumentum (et cætera cerealia, excepto *vaiteis* triticum masc.), *kaurno* granum frumenti; *raus* arundo, *gras* herba in genere, legumen et *havi* fœnum; sed *ahana* palea femininum est. Quoad vero nomina peculiarium plantarum *vigadeino* carduus et *aiwatundi* spinæ sunt fem.; *sinaps* autem sinapis et *svamms* fungus masc.

dd) In regno tandem inorganicorum deficit omnis relatio ad personas, nec jam determinare genus ex significatione possibile est. Metalla tantummodo sunt in genere neutra: *gulþ* aurum, *silubr* argentum, *eisarn* ferrum, *aiz* æs. Ex aliis autem metallis sunt: *salt* sal neutr.; *stains* lapis, *hallus* rupis, *malma* arena, *stubjus* cinis, *svibls* sulfur, masc.; *þaho* argilla et *mulda* cinis fem.

Quod ad nomina geographica attinet, neutra sunt in genere *land* terra et *gavi* rus; feminina *fera* locus, *marka* terminus; *fairguni* mons neutr. est, *hlains* collis masc.; an vallis *dal* (neutr.) vel *dals* (masc.) dicatur, incertum; *driuso* clivus et *iddaljo* descensus fem.; *vigs* via est masc.; sed dubium est an iter *gaggs* (masc.) vel *gagg* (neutr.) sit; *staiga* autem gradus fem. est; altum est *fileyri* neutr. vel *hulundi* fem.; urbs *baurgs* et vicus seu pagus *haims* fem. sunt, *veihs* autem neutr.

« Annotatio. — Sed multo difficilius determinari potest genus aliarum classium objectorum. Sic:

« 1) Ex *partibus animalis corporis* in genere: corpus *leik* et sanguis *bloþ* neutr. sunt; caro *mammo* (σάρξ) fem. et *mimz* (κρέας caro manducanda, etc.) neutr., adeps *smairþr* neutr.; lana *vulla* fem., capillus *tagl* et *skuft* (coma) neutr.; membrum *liþus* masc.; caput *haubiþ* neutr.; cranium *wairnei* fem., facies *ludja* (id est pars capitis capillis nudata, vid. Mth., VI, 17) est fem., *vlits* et *andavleizns* (facies) masc.;

hæc tria vocabula faciem significant, in quantum ea ea unus ab aliis discriminatur; abstracta *andvairþi* et *andaugi* (facies, pars antica per oppositionem ad posticam partem) neutr. sunt; oculus *augo* una cum lacrymis ex eo rorantibus *tagr* et ciliis (superciliis) hunc custodientibus *braw* neutr. est (nisi Cor, I, xv, 52 loco *brawa* legendum sit *brawai*, et vocabulum ipsum *brawa* sit et fem.), nec non et auris *auso* neutr.; gena *kinnus* fem., os (oris) *munþs* masc., os bestiarum dicitur probabiliter *mul* et neutr. est (coll. Cor. I, ix, 9 *faurmuljan auhsau* os bovis alligare); labium *vairilo* et lingua *tuggo* fem., dens *tunþus* masc., collum *hals*, cervix *halsagga*, humerus *amsa* (vel etiam *aksa*) et brachium *arms* masc. sunt; manus autem *handus* fem., sed manus mortua *lofa* et digitus *figgrs* iterum sunt masc.; sinus *barms* masc., sed pectus *brusts* est fem., quod vertitur etiam viscera, licet adsit insuper nomen neutr. plur., scilicet *hairþra;* cor *hairts* neutr.; coxa *hups* est masc., stomachus (κοιλία, στόμαχος) *qiþus* masc., sed *vamba* venter (κοιλία, γαστήρ) fem.; genu *kniu* neutr. est, pes *fotus* masc. et calx *fairzna* fem.;

« 2) Ex humanis productibus:

« *a*) *Habitatio* et ea quæ ad habitationem *pertinent :* domus, et quæ in ea sunt, gothice est *gards* masc. (hinc hoc voc. etiam de familia dicitur), habitaculum *hus* neutr., et *razn* neutr. quod designare videtur domum primitive tecto mere superposito constantem vel ex opere ligneo confectam (unde in angl. sax. *ræsen* est tabula vel contabulatum tectum), ponitur ergo pro domo ædificata, minor enim domus, casa, dicitur *hleiþra* fem.; domus tandem, in quantum est diversorium gothice est *saliþvos* plur. fem.; templum *alhs* masc. est, *gudhus* autem neutr. Murus *vaddjus* fem., nec non fundamentum et medialis murus *grundu* — et *miþgardavaddjus*, lapis angularis *vaihstastains* masc., pinnaculum *gibla* masc., tectum *hrot* neutr., id quo operitur (tegula, later) *skalja* fem., trabs *ans* masc., columna *sauls* etiam fem., palus *gairu* neutr. (? et *hnuto* fem.); porta *haurds* fem. et *daur* neutr., plurale tantum *daurons* fem. vulvas bipatentes significat; fenestra *augadauro* neutr.; aula *rohsns*, conclave *ubizva* et cubicule *heþjo* fem. sunt, cœnaculum (ἀνώγεον) vel turris (πύργος) *kelikn* neutr. est. Secundaria ædificia: horreum *bansts* masc., area *gaþrask* neutr.; stabulum *garda* masc. et peculiariter ovile *avistr* neutr.; molestrina *qairnus* masc. Græc. ἀγρός diverso modo gothice vertitur : campus, ager *haiþi* fem. per oppositionem ad urbem; *haimoþli* neutr. ut objectum possessionis, *akrs* masc. relative ad ejus scopum, *atisks* masc. vel *atisk* neutr. præsertim satum; pascuum *vinja* est fem., hortus autem *vagg* neutr. vel *vaggs* masc.; oletum *aurtigards* et vinetum *veinagards* masc., sepes *faþa*, fossa *graba* et *groba* fem. sunt. Extra domum : platea *fauradauri* neutr., quod etiam viam designat, alias *gaggs* masc. (? *gagg* neutr.), *plapja* et *gatvo* fem.; emporium *maþls* masc. est. Sepulcretum *hlaivasnos* plur. fem., sepulcrum autem *aurahi* fem. vel *hlaiv* neutr.

« *b*) *Vestimenta* (*gavaseins* vel *vastjos* utrumque fem., posterius autem plur.) conficiuntur ex lino *lein* neutr.; pannus dicitur *fana* masc. vel *plats* neutr. Nomen genericum vestimentorum erat *vasti* fem. triplicem speciem amplectens; toga (gall. *le vêtement de dessous*) *paida* fem. (peregrinæ originis), tunica (gall. *le vêtement de dessus*) *snaga* masc. et pallium *hakuls* masc.; toga cingulo *gairda* fem. retinebatur; togæ fimbria *skauts* masc. Pedibus aptabantur sandalia *suljos* fem. plur. aut calceamenta *skoh* vel *gaskoh* neutr. (? *skohs* masc.), quæ corrigiis *skaudaraip* neutr. alligabant. Inter ornamenta mulierum erat peplum *hulistr* neutr.

« *c*) *Superlectilibus* et *instrumentis* habes : lectum *ligrs* masc., *badi* neutr.; pulvinar *vaggari* neutr., sedile *sitls* et cathedra *stols* masc.; mensa *biuds* masc.; scabellum *fotubaurd* neutr.; velum *faurhah* neutr.; speculum *skuggva* masc.; lucerna *lukarn* neutr., et candelabrum *lukarnastaþa* masc.; tæda *hais* neutr. Vas in genere, imprimis terrenum, *kas* neutr., urna *aurkeis*, calix *stikls*, lebes *katils* masc. sunt; arca *arka* fem., uter *balgs* et saccus *sakkus* masc., nec non et peregrinum *spyreida* sporta, dum gothica *snorjo* corbis corticibus vel filis confecta, et *tainjo* sporta virgis texta fem. sunt, item laqueus *hlamma* et *vruggo*, vinculum *bandi*, compes *kunaveda;* sed flagellum *gazds* et crux *galga* masc. sunt; fem. sunt insuper acus *neþla*, securis *aqizi*, falcula *gilþa*, ventilabrum *vinþiskauro*, aratrum autem; *hoha* est masc. et rete *nati* neutr.; navis *skip* est etiam neutr., sed ejus puppa *nota* masc. est.

« *d*) *Arma* (*sarva* et *vepna* utrumque neutr. plur.) sunt : galea *hilms*, clypeus *skildus* et gladius *hairus* masc., probabiliter etiam *mekeis* (masc.) loco *meki* (neutr.) legendum est, quippe cum in vicinis sermonibus masc. est; thorax *brunjo* et telum *arwazna* sunt fem., lancea (ex palo ferreo orta) dicitur *triu* (vid. Mc. xiv, 43).

« *e*) *Monetæ, mensuræ*, etc. : argenteus nummus in genere et mna in particulari *skatts* masc.; ex monetis minoribus *skilliggs* tantum gothicum est; aliæ, *drakma* scilicet drachma, *kintus* denarius et *assarjus* as peregrinæ sunt originis, et omnes masculinæ. Modius *mela* est etiam masc., sed *aleina* ulna fem. et *pund* libra neutr.

« *f*) *Cibus* (*mats* masc.) et *potus* (*dragk* neutr.) : panis *hlaifs* masc. est, farina (ex aqua subacta) *daigs* etiam masc., sed fermentum *beist* neutr.; caro vid. supra 1). Oleum *alev*, mel *miliþ* et vinum *vein* neutr. sunt; sicera *leiþus* et acetum *akeits* masc., et lac *miluks* fem. »

3) Plurima vocabula, quæ artem, munus, negotium, habitumve significant, etiam personas, quæ his arte, munere, etc. funguntur, designant, ex. gr. : *airus* legatio et legatus, *gaman* societas et socius, *fidurragineis* tetrarchia et tetrarchus (coll. ad Luc. iii, 1); Luc. ix, 52 *iesus insandida a i r u n s* (ἀγγέλους)

faura sis; xiv, 32 *insandjands airu* (πρεσβείαν) *bidjiþ gavairþjis;* Cor. II, xiii, 13 *gaman* (κοινωνία) *ahmins veihis miþ izvis;* Philem. 17 *jabai mik habais du gamana* (κοινωνόν) *andnim þana sve mik;* Luc. iii, 1 *raginondin puntiau peilatau iudaiu jah fidurraginja* (sub tetrarchia) *þis galeilaias herodeis filippauzuh þan fidurraginja þis ituraias;* Rom. xi, 34 *was imma ragineis* (σύμβουλος) *vas?* Pro aliis vero, alia datur forma, ut *fauramaþleis* (ἄρχων) et *fauramaþli* (ἡγεμονία); *fauragaggja* (οἰκονόμος) et *fauragaggi* (οἰκονομία); *praizbytaireis* (πρεσβύτερος) et *praisbytairei* (presbyteratus).

§ 192. II. De *numero* hoc est animadvertendum :

1) Quod *pluralia tantum* sint : *berusjos* majores, *broþrahans* fratres (ἀδελφοί); *brusts* pectus, viscera, *hairþra* viscera; *bokos* litteræ, epistola; *sarva* et *vepna* arma, *vegos* fluctus; *daurons* (vulvæ) porta, fores; *saliþvos* diversorium, *hlaivasnos* sepulcretum, *veinatriva* vinetum, *laubos* frondes. Econtrario Gothus concreta plur. græca abstractis sing. exhibet, ut *skufts* coma pro τρίχες capilli. Sententias autem, quas Græcus in plurali tantum numero exhibere studet, in singulari Gothus, nulla occasione data, convertit, ut : Mth. viii, 11 πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν (hoc est, ex orientalibus et occidentalibus regionibus) ἥξουσι quod sic tradit : *managai fram urrunsa jah saggqa* (ab oriente et occidente) *qimand; inniujiþa* innovationis (restaurationis) festum ponitur apud Joan. x, 22 pro τὰ ἐγκαίνια; *mel gabaurþais* dies nativitatis Mc. vi, 21 pro τὰ γενέσια. Τὰ εὐώνυμα et τὰ τὰ δεξιά (omne quod a sinistris et a dextris est, id est, sinistrum dextrumque latus) singulariter tantum vertitur apud Mc. x, 37, etc., sinistra et dextra (manus vel latus), addito etiam *fera*. Joan. xiii, 12 ἔλαβε τὰ ἱμάτια (vestem) αὐτοῦ gothice exponitur *nam vastjos seinos*, ubi *vastja seina* suffecisset, sed tunc *vastjos* significat vestimentum (ἱματισμός, ἔνδυμα Luc. vii, 25; Tim. I, ii, 9; Mth. vi, 25, 28). Vocabula autem græca tum in singulari, tum in plurali occurrentia κόλπος et κόλποι (gremium), οὐρανος et οὐρανοί (cœlum) diverso etiam numero gothice redduntur *barms* (Luc. xvi, 22) et *barmeis* (vs. 23), *himins* (Mth. v, 16) et *himinos* (vs. 18, etc.). Plurima alia vocabula in plurali frequentius ponuntur, quæ tamen non pluralia tantum sunt, ex. gr. : *aviliuda* (gratias, gratiarum actiones) pro εὐχαριστίας vid. ad Tim. I, iv, 3.

2) Nec non et vocabula abstractæ significationis in plurali poni possunt : Luc. i, 16 *garaihteins* propr. justitiæ (hic præscriptiones legales δικαιώματα); præcipue in altera ad Corinthios epistola : i, 3 *bleiþeins* misericordiæ (οἰκτιρμοί); i, 10 *dauþjus* mortes et xi, 23 *dauþeineis* mortis pericula (θάνατοι); v, 11 *miþvisseins* conscientiæ (συνειδήσεις); vii, 5 *agisa* timores (φόβοι); viii, 14 *þarbos* inopiæ (non concretum, sed plur. abstractum gr. ὑστέρημα); xi, 27 *lausqiþreins* jejunia, id est tempus quo jejunandum est (νηστεῖαι). Item Cor. I, vii, 19 *fastubnja anabusne* (observationes præceptorum (τήρησις ἐντολῶν) ut plurale habendum est, vid. § 70, cum formatio in *-bnja* non sit probabilis, § 145 *cc*) γ). Ex constructione autem gothica explicatur, si Cor. II, i, 3 stet *guþ allaizo gaþlaihte* (omnium consolationum, hoc est, omnis consolationis θεὸς πάσης παρακλήσεως); iv, 2 *in allaim miþvisseim* (πρὸς πᾶσαν συνείδησιν); vi, 14 *wo gamainduþe* (quæ communiones, quæ communio τίς κοινωνία), vid. infra §§ 205 et 215 annot. 1. Apud Mth. viii, 14 equidem stat *lag in heitom* (in febribus), sed hujus loco singulare *in heiton* probabiliter legendum est, cui non tantum sequentia *aflailot iza so heito* conveniunt, sed etiam parallelus locus Mc. i, 29, ubi adest *lag in brinnon*, respondet.

3) Cum loco abstracti concretum usurpatur, hoc posterius pluralem induit formam : συνοδία iter vertit Ulfilas Luc. ii, 44 per *gasinþans* itineris comites, viatores; οἶκος domus Cor. I, i, 16 per *gadaukans* inquilini; τράπεζα tabula argentariorum Luc. xix, 23 *skattjans* argentarii; μάκελλον macellum Cor. I, x, 25 *skiljans* carnifices; ἀκροβυστία incircumcisio Eph. ii, 11 *unbimaitanai* incircumcisi. Hinc etiam participia et adjectiva : τὸ ἀπολωλός perditum Luc. xix, 10 *þai fralusanans* perditi; τὸ ἴδιον proprium Joan. xv, 19 *svesai* proprii. Nec non et Joan. vi, 37 πᾶν ὅ (omne, quod) per *all þatei*, imo pro πρεσβύτεροι presbyteri Tim. I, v, 19; Tit. i, 5 *praizbytairei* (presbyterium).

§ 193. Sæpe græca et gothica sibi invicem respondent, scilicet :

1) *Infinitivi* et *substantiva : siuns* visus τὸ βλέπειν; *mats* Luc. viii, 55 cibus φαγεῖν; *anaqal* Thess. I, iv, 11 tranquillitas ἡσυχάζειν; *liugos* Tim. I, iv, 3 matrimonium γαμεῖν. Et vice versa : *afslauþnan* stupefieri Luc. iv, 36 θάμβος; *guþ blotan* colere Deum Tim. I, ii, 10 θεοσέβεια; *lausjan* separare Cor. I, vii, 27 λύσις; *du fiskon* ad piscandum Luc. v, 4 εἰς ἄγραν; *viþragamotjan* et *du gamotjan* ad contradicendum Joan. xii, 13; Thess. I, iv, 17 εἰς ὑπάντησιν; *fastan jah bidjan* jejunare et orare Cor. I, vii, 5 νηστεία καὶ προσευχῇ.

2) *Participia* et *substantiva :* Luc. ii, 27 *biuhti* consuetudo pro τὸ εἰθισμένον (nisi Gothus τὸ ἔθος cum D hic legerit quemadmodum i, 9; ii, 42); iv, 16 τὸ εἰωθός; iv, 5 *midjungards* terra (habitabilis) ἡ οἰκουμένη; viii, 3 *aigin* facultates τὰ ὑπάρχοντα; xiv, 33; xvi, 1; xix, 8; *aihts* res τὰ ὑπάρχοντα Cor. I, xiii, 3; Phil. iii, 8 *ufarassus* superfluitas τὸ ὑπερέχον; Matth. viii, 16 *daimonareis* dæmoniacus δαιμονιζόμενος, δαιμονισθείς Luc. viii, 36, etc.; Esdr. ii, 41 *liuþareis* cantator ὁ ᾄδων; Luc. xx, 17 *timrjans* agricolæ οἱ οἰκοδομοῦντες, etc. Item Luc. i, 27; ii, 5 παρθένος μεμνηστευμένη desponsata virgo convertitur *magaþ in fragiftim;* iii, 23 ἦν Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος *vas iesus sve jere þrigetigive uf gakunþai* (sub manifestatione ejus, id est, tanquam docentis, quemadmodum etiam Euthymius explicat : « ἀρχόμενος τῆς εἰς τὸν λαὸν ἀναδείξεως αὐτοῦ ἤτοι τῆς διδασκαλίας. » Et vice versa : *usguldan* Luc. xiv, 12 redditum ἀνταπόδομα; *galeikaiþ* x, 21 quod delectatur εὐδοκία

delectatio; hinc Gal. II, 15 ἡμεῖς φύσει (ex natura) Ἰουδαῖοι vertitur *veis iudaieis* *visandans* (qui sumus); Rom. XI, 24 παρὰ φύσιν *aljakuns visands;* Cor. I, VII, 6 τοῦτο λέγω κατὰ συγγνώμην *þata giþa gakunnands;* XVI, 7 ἐν παρόδῳ ἰδεῖν *þairhleiþands saiwan;* Tim. I, III, 4 τέκνα ἔχειν ἐν ὑποταγῇ *barna haban ufhausjandona;* Thess. II, III, 8 ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ *vinnands arbaidai.*

« Annotatio.—Una cum substantivis in *-nds* de quibus § 83, quæque proprie sunt participia, sed propriam habent declinationem, participia præs. etiam pro substantivis usurpantur. Sed tunc tantum discerni potest, utrum sint proprie substantiva vel participia, cum nec in nominativo sing. nec in dativo plur. occurrunt: Cor. II, IX, 7 *hlasana gíband* (δότην) *frijoþ guþ;* Luc. V, 5 *qaþ du imma: talzjand* (ἐπιστατα); Luc. I, 47 *svegneid ahma meins guþa nasjand* (σωτῆρι) *meinamma;* Tit. I, 3 *bi anabusnai nasjandis unsaris;* Luc. I, 58 *hausidedun bisitands* (περίοικοι); IV, 14 *gavi bisitande* (ἡ περίχωρος); VII, 17 *usiddja þata vaurd and alla iudaia jah and allans bisitands* (περιχώρους). Item *fijands* (ἐχθρός) et *frijonds* (φίλος), vid. gloss.; *fraujinonds* (δεσπότης) non enim *fraujinond*, ut ad Luc. II, 29, adjective sumendum est, et consequenter *fraujinonds* legendum, vid. Mc. IX, 25 *ahma þu unrodjands*). Sunt autem participia ex. gr.: *airzjands* (πλάνος) deceptor, quia Cor. II, VI, 8 *airzjandans* ponitur; item *liutonds* (φρεναπάτης) Tit. I, 10; *galeikonds* (μιμητής) Thess. I, II, 24; *hatands* (ἐχθρός) Luc. VI, 27. Incerta sunt Cor. II, VI, 18 *allvaldands* (παντοκράτωρ); Tim. I, II, 5 *midumonds* (μεσίτης); I, II, 7 *merjands* (κήρυξ); II, I, 11; Mc. XIV, 7 *drobjands* (στασιαστής). Altera nota, qua dignosci potest participium, in eo est, quod casus, quem verbum regit, sequatur: Eph. V, 1 *galeikondans guþa;* Mth. X, 25 *sa garda valdands* (οἰκοδεσπότης); Eph. VI, 12 *sa fairwu habands* (κοσμοκράτωρ). Plura duplicem habent formam, ut *daupjands* βαπτίστης, quod accusativo *daupjand* Mc. VIII, 28 substantivum, genitivo autem *daupjandins*, dativo *daupjandin* (Mth. XI, 11, 12, etc.) participium est. Quod autem hæc participia etiam substantive usurpentur, ex eorum connexione cum possessivis constat, ut Cor. I, II, 1 *galeikondans meinai;* ideo etiam *fraveitands allaize* (ἔκδικος) Thess. I, IV, 6 participium esse potest. »

3) *Adjectiva* et *substantiva*, vid. § 196, II, *d.*)

4) Participia, adjectiva, numeralia, adverbia, etc., substantive ponuntur, vid. §§ 195, IV; 196, 197.

§ 194. B. Nomen proprium.

1) De formis nominum propriorum vid. § 94 sqq.

2) *Nomina urbium*, quæ in græco sermone pluralia tantum sunt, non semper talia gothice vertuntur, sic Athenæ est equidem *aþeineis* Thess. I, III, 2 propter Ἀθῆναι, et verisimiliter etiam *lystros* Tim. II, III, 11 pro Λύστροις a Λύστρα; sed contra græc. Φιλιπποι Cor. I et II subscript. singulariter exponitur, scilicet *filippa* Mth. V, 35, etc., Ἱεροσόλυμα sing. *iairusaulyma*, vid. Gloss. hh. vv., necnon et *saudauma* et *gaumaurra* Rom. IX, 29 quæ ut sing. fem. habenda sunt.

3) Pro nominibus urbium et regionum frequenter adhibentur nomina populorum: Luc. X, 12 *qiþa izvis þatei saudaumjam* (Sodomitis gr. Σοδομοις sodomis) *sutizo vairþiþ þau þizai baurg;* Cor. II, XI, 10 ἐν κλίμασι τῆς Ἀχαΐας in terra Achaiæ goth. *in landa akaje* in terra Achaiorum. Sed XI, 32 adest *baurgs damaska* urbs Damascus, pro Δαμασκηνῶν πόλις (urbs Damascenorum, ita ut adjectivum pro genitivo sit). Et tandem horum nominum loco usurpatur compositum vel appositio, ut pro terra Judæa (Ἰουδαία χώρα) Mc. I, 5 *iudaialand.*

§ 195. Cum substantivum significat objectum antea notum vel proxime determinatum, recipit *articulum.*

I. Jam vero objectum nosci potest sive per contextum, sive per se, sive ut antea notum proponitur.

1) Objectum ex contextu nosci potest,

a) Cum scilicet de eo supra mentio facta est: Mth. V, 25 *sijais vaila hugjands andastaua* (sine articulo) *þeinamma. ibai wan atgibai þuk sa andastaua stauin jah sa staua þuk gibai andbahta;* VIII, 8 *sa hundafaþs* (scilicet vs. 6 indigitatum) *qaþ;* 15 *aflailot ija so heito*, vs. 14 *ligandein in heitom* stante; item Mc. I, 31 *so brinno* propter *in brinnon* vs. 29; Mth. VIII, 24 *þata skip gahuliþ varþ*, vs. 23 prædente *innatgaggandin in skip;* IX, 15 *ibai magun sunjus bruþfadis qainon und þata weilos þei miþ im ist bruþfaþs. iþ atgaggand dagos, þan afnimada af im sa bruþfaþs, jah þan fastand;* Mc. II, 20; Mth. IX, 22 *ganas so qino, qino bloþarinnandei* vs. 20 præeunte; 28 *duatiddjedun imma þaiblindans* (scilicet *tvai blindans* de quibus vs. 27 mentio fit); XXVII, 11 *iesus stoþ faura kindina jah frah ina so kindins;* Mc. I, 42 *þata þrutsfill aflaiþ* propter *þrutsfill habands* vs. 40. Item II, 22; III, 5; IV, 7, 27, 39; V, 33, etc., vid. in Gloss. v. *þata* 1) *a*) α);

b) Cum hoc vocabulum non equidem præcedenter memoratur, sed ad alterum ut synonymus vel ut genus ad speciem vel vice versa refertur: Mth. IX, 24 *ni gasvalt so mavi* relatum ad vs. 18 *þatei dauhtar meina gasvalt;* item Mc. V, 39 *þata barn ni gadauþnoda* relatum ad vs. 23; Mth. IX, 33 *rodida sa dumba*, vs. 32 adest *manna bauds;* Luc. VII, 20 *þai vairos qeþun*, scilicet hi *tvai siponje* vs. 19, quos Joannes misit; vs. 24 dicuntur *þai airjus;* IV, 35 *sa unhulþa urrann* propter *ahma unhulþons unhrains* vs, 33; item IX, 42 et prius vs. 39; IX, 33 *þai unhulþans galiþun* propter vs. 27 *habaida unhulþons* et vs. 36 *ganas sa daimonareis* qui idem est homo, *saei habaida unhulþons;* X, 20 *þai ahmans izvis ufhausjand* relatum ad vs. 17 *unhulþons ufhausjand unsis;* XX, 10 *þai aurtjans in sandidedun*, dum vs. 9 *vaurstvjans* in genere vocantur. Alia exempla vid. in Gloss. v. *þata* 1) *a*) β);

c) Cum hoc vocabulum eadem stirpe atque præcedens oritur (verbum conjugatum est), vel similis

est significationis; Mc. xii, 7 *sa ïst sa arbinumja. hirjiþ usqimam ïmma jah unsar vairþiþ þata arbi*; Luc. xx, 14; Mc. xiv, 56 *managai galiug veitvodidedun ana ïna jah samaleikos þos veit vodiþos ni vesun;* Cor. I, vii, 18, 19 *miþ faurafillja galaþoþs varþ was, ni bimaitai. þata bimait ni vaihts ïst;* Luc. vi, 49 *bistagq flodus iah suns gadraus jah varþ so usvalteins þis raznis mikila.* Alia exempla vid. in Gloss. v. *þata* 1) *a*) γ).

2) Objectum jam cognitum præsupponi potest, ex. gr.:

a) Cum scilicet personæ vel res ita designantur, ut, licet nomen sit appellativum, tamen nihil nisi cognitum indicet, ut in Evangeliis: *þai bokarjos* Mc. i, 22; *þai fareisaieis* Mc. v, 7; *þai gudjans* Mth. xxvii, 6, id est, Judæorum summi sacerdotes; *þai sinistans* Mc. vii, 5; item *þai fauramaþljos* Neh. v, 17; *þai siponjos* Mth. xxvii, 64, id est discipuli Jesu; *so managei* Mth. ix, 25, etc., id est multitudo ingens populi, quæ sequebatur, vel congregabatur, docente vel agente magistro; item Skeir. VII, b, c *so filusna.* Alia exempla vid. in Gloss. v. *þata f*).

b) *Nomina propria* articulo non indigent; sed quandoque occurrit *þai ïudaieis*, ut Joan. vii, 1, 35; viii, 48, 52, 57; x, 31, 33; xi, 36, quibus in locis non equidem de tota Judæorum gente quæstio est, sed de iis tantum, qui certis casibus aderant. Alia exempla articuli nominibus propriis præpositi vid. in Gloss. v. *þata* 2).

c) Alia objecta, quæ ad biblicam historiam vel ad res Christianas pertinent, articulum recipiunt in prægnanti sensu: *so baurgs* Mc. ii, 19 urbs, hoc est, Jerusalem; *so alhs* Mc. xv, 29 templum, scilicet in Jerusalem; *so dulþs* Joan. xii, 20 festum, nempe Pascha; *sa sunus* Joan. vi, 40 filius, nimirum Dei; *so xristus* Mc. xv, 32 unctus, id est, Christus spectatus, promissus, etc. Hic autem memorandum est, quod tam *sa sunus mans* quam simpliciter *sunus mans*, non autem *sunus guþs* dicatur, vid. Gloss. v. *þata f*) α); *þata vaurd* Luc. i, 2 et Rom. x, 10 verbum est Dei, nempe Evangelium (ut etiam Mc. viii, 35 *so aivaggeljo* legitur); *so vailamereins* Cor. I, i, 21 prædicatio Christi; *so laþons* Thess. II, i, 11 vocatio ad salutem; *so usstass* Luc. xx, 33 resurrectio mortuorum; *þos anabusnins* Mc. x, 19; Luc. xviii, 20 legislatio mosaica. Ad demonstrandum stat etiam articulus in: *sa fairwus* hic mundus et *so manaseþs* Id., vid. Gloss. v. *þata f*) γ), quibus adde etiam *so libains* hæc vita Mc. iv, 19; Luc. viii, 14; *so alds* hoc sæculum Tim. II, ii, 4; *þata þeihs* hoc ævum Rom. xiii, 11; *þata mel* hoc tempus Col. iv, 5; Thess. I, v, 1.

II. Objectum determinari potest

1) Omnimodis attributis (§ 215), ut:

a) Adjectivis et participiis: Mth. xxvii, 61 *vas jainar marja magdalene jah so anþara marja;* 64 *ïst so speidizei airziþa vairvizei þizai frumein;* Luc. iii, 7 *was gataiknida ïzvis þliuhan faura þamma anavairþin hatiza;* Rom. vii, 17 *ni ïk vaurkja þata ak so bauandei ïn mis fravaurhts;* Cor. II, xi, 5 *man ni vaihtai mik minnizo gataujan þaim ufar mikil visandam apaustaulum;* Eph. ii, 11 *þiudos sinte vesuþ namnidans unbimaitanai fram þizai namnidon bimait.* Alia exempla vid. Gloss. v. *þata c*) α) et *b*);

b) Adverbiis vel præpositionalibus expressionibus, quæ adjectivorum vices gerunt: Tim. II, iv, 10 *demas mis bilaiþ frijonds þo nu ald;* Gal. iv, 26 *so ïupa ïairusalem frija ïst;* Mc. i, 38 *gaggam duþaim bisunjane haimom;* Col. ii, 14 *afsvairbands þos ana uns vadjabokos;* Skeir. III, b *so bi guþ hrainei anabudana vas.* Alia exempla vid. Gloss. v. *þata* γ) et δ);

c) Genitivis vel pronominibus possessivis: Cor. I, i, 16 *ïk daupida þans staifanaus gadaukans;* 18 *þata vaurd galgins þaim fralusnandam dwaliþa ïst;* Phil. iii, 18 *qiþa þans fijands galgins xristaus;* Skeir. IV, a *so faheds meina usfullnoda;* Joan. viii, 13 *so veitvodiþa þeina nist sunjeina;* Mth. v, 47 *goleiþ þans frijonds ïzvarans;* Luc. vii, 1 *usfullida alla þo vaurda seina;* Mth. x, 25 *jabai garda valdand baiailzaibul haihaitun, und wan filu mais þans innakundans ïs;* ix, 4 *vitands ïesus þos mitonins ïze.* Alia exempla vid. Gloss. v. *þata* ε), ζ), η);

2) Per *alls* nec non et *jains*: Luc. ix, 2 *ïnsandida ïns gahailjan allans þans unhailans;* Cor. I, xvi, 16 *ufhausjaiþ allaim þaim gavaurstvam;* Neh. v. 13 *gatavidedun þata vaurd alla so managei;* Luc. ix, 25 *wo allis þaurfte gataujiþ sis manna gageigands þo manased alla;* Mth. viii, 28 *ni mahta manna usleiþan þairh þana vig jainana.* Alia exempla vid. Gloss. v. *þata* θ) et ι);

3) Sententiis relativis sequentibus: Mc. ii, 4 *insailidedun þata badi, ana þammei lag sa usliþa;* x, 39 *sveþauh þana stikl, þanei ïk driggka, driggkats jah þizai daupeinai, þizaiei ïk daupjada;* xii, 23 *ïn þizai usstassai, þan usstandand, warjamma ïze vairþiþ qens?* etc., vid. Gloss. v. *þata b*);

4) Ubi hujusmodi sententia relativa facile cogitari potest: Mth. viii, 27 *þai mans sildaleikidedun,* scilicet homines, qui in nave concomitabantur; Mc. vi, 14 *vaurkjand þos mahteis ïn ïmma,* id est, potentiam de qua fit narratio, vel cui suscitato mortuo credebant; Joan. xii, 3 *iþ sa gards fulls varþ daunais,* nempe domus ubi erat Jesus; xix, 2 *þai gadrauhteis usvundun vippja,* nimirum milites, quibus Pilatus Jesum vincire jusserat. Alia exempla vid. Gloss. v. *þata d*).

III. Ubi appositio determinandi causa vel explicandi post substantivum ponitur, articulum capit: Mth. xxvi, 71 *ïesua þamma nazoraiau;* xxvii, 26 *marja so magdalene;* Joan. vi, 4 *pasxa so dulþs ïudaie;* xii, 4 *ïudas seimonis sa ïskariotes;* xviii, 1 *rinnon þo kaidron;* Luc. ii, 43 *ïesus sa magus;* ix, 7 *herodes sa taitrarkes;* Mc. vi, 14 *ïohannes sa daupjands* et alia participia nec non

adjectiva, vid. § 196, II, 2) *b*).—Mth. xxvii, 56 *marja so iakobis;* Joan. vii, 23 *vitoþ þata mosezis;* Mc. iii, 18 *iakobu þana alfaiaus;* vi, 1 *marein þo galeilaie.*

« Annotatio.—In his autem omnibus supra laudatis exemplis articulus etiam deficere potest, in casu præcipue II, 1, *b*) : Rom. vii, 2 simpliciter *uf vaira qens*, quemadmodum etiam Cor. II, vii, 10 in cod. A *bi guþ saurga* legitur. Nec non in casu III sæpe abest articulus : Mth. xxvii, 61 *marja magdalene;* Luc. iv, 34 *iesu nazorenu;* Joan. vi, 71 *iudan seimonis iskariotu*, et ordinario *esaïas praufetus, alaiksandrus aizasmiþa, teibairius kaisar, kustanteinus þiudans*, etc., Matth. xxvii, 2, 9; Mc. i, 2; Joann. xii, 38; Luc. i, 5; ii, 36; iii, 1; iv, 27; Cor. II, xi, 32; Tim. II, iv, 14; Calend. »

IV. Auxiliante articulo substantivi vicem gerunt :

1) *Numeralia :* Mc. vi, 7 *iesus athaihait þans tvalif* (scilicet discipulos, ut Mth. x, 1 ponitur) ; Luc. x, 17 *gavandidedun sik þai sibuntehund* (hi septuaginta [juvenes]) *miþ fahedai;* Mc. x, 41 *þai taihun dugunnun unverjan bi iakobu jah iohannen.* Alia exempla vid. Gloss. v. *þata c*).

2) *Adverbia, præpositionales formulæ* et *sententiæ :* Mth. xxvi, 71 *qaþ du þaim jainar* (ad hos illic [stantes]); Cor. I, v, 12 *niu þans inna jus stojiþ, iþ þans uta guþ stojiþ;* Joan. viii, 23 *jus us þaim dalaþro* (ἐκ τῶν κάτω) *sijuþ, iþ ik us þaim iupaþro* (ἐκ τῶν ἄνω) *im;* Mc. iv, 11; Phil. iii, 14; Tim. I, iii, 7; Cor. II, i, 17 *nist af mis þata ja ja jah þata ne ne;* v, 16 *fram þamma nu ni ainnohun kunnum.* — Mc. iii, 8 *laistidedun afar imma þai bi tyra;* iv, 10 *frehun ina þai bi ina;* Luc. v, 9 *sildaleik dishabaida, ina jah allans þans miþ imma* (qui cum eo, comites ejus) Tit. i, 10 *sind managai ungawairbai þishun þai us bimaita;* Cor. II, x, 7 *þo bi andvairþja saiwiþ;* xi, 28 *inuh þo afar þata arbaiþs meina sinteina;* Luc. xvii, 21 *lauhmoni lauhatjandei us þamma uf himina in þata uf himina skeiniþ.* — Mc. ix, 10 *wa ist þata us dauþaim usstandan?* xii, 33 *þata du frijon newundjan sve sik silban managizo ist allaim þaim allbrunstim;* Rom. xiii, 9 *þata ni horinos, ni maurþrjais, ni hlifais, nih faihugeironjais in þamma vaurda usfulljada þamma frijos newundjan þeinana sve þuk silban.* Alia exempla vid. Gloss. v. *þata d*) *e*) *g*).

3) Substantive more Græco ponitur etiam neutrum plur. articuli (*þo*) cum genitivo : Mc. xii, 17 *usgibiþ þo kaisaris* (hoc ad Cæsarem [pertinens]) *kaisara jah þo guþs guþa;* Luc. ii, 49 *in þaim attins meinis skulda visan;* Phil. ii, 4 *ni þo seina warjizuh mitondans ak jah þo anþaraize warjizuh.* Alia exempla vid. Gloss. v. *þata f*).

V. Cum plura substantiva copulative vel adversative construuntur :

a) Unicuique articulus repetitur, ubi præcipue diversi sunt generis vel numeri : Mc. vii, 5 *frehun ina þai fareisaieis jah þai bokarjos;* xii, 13 *wis ist sa manleika jah so ufarmeleins?* iii, 33 *wo ist so aiþei meina aiþþau þai broþrjus meinai?* Phil. iii, 2 *saiwiþ þans hundans, saiwiþ þans ubilans vaurstvjans, saiwiþ þo gamaitanon;* Cor. I, xiv, 22 *razdos du bandvai sind ni þaim galaubjandam ak þaim ungalaubjandam*, et ita ordinario;

b) Vel articulum nonnisi semel poni opus est : Joan. vi, 27 *vaurkjaiþ ni þana mat þana fralusanan ak mat þana visandan du libainai aiveinon;* Mth. xxvii, 12 *vrohiþs vas iesus fram þaim gudjam jah sinistam;* Joan. vii, 48 *sai jau ainshun þize reike galaubidedi imma aiþþau fareisaie* (in Skeir. VIII, c ubi hic locus laudatus est, legitur, articulo repetito, *þize fareisaie*); Mc. xiv, 43 *qam iudas jah miþ imma managei fram þaim auhumistam gudjam jah bokarjam jah sinistam;* Mth. xxvii, 12; Mc. x, 33; xi, 27; xii, 33; xiv 54; Luc. v, 21; vi, 7; ix, 16; xix, 47; xx, 1, 19; Joan. vii, 45; xi, 25, etc. — Mth. vii, 14 *wan aggvu þata daur jah þraihans vigs sa brigganda;* Luc. viii, 51 *iesus ni fralailot ainohun inngaggan alja þana attan þizos maujos jah aiþein;* Cor. I, vii, 8 *qiþa þaim unqenidam jah viduvom;* Joan. xiv, 6 *ik im sa vigs jah sunja jah libains;* Cor. II, x, 10 *þos bokos kaurjos sind jah svinþos, iþ qums leikis lasivs jah vaurd frakunþ;*

c) Quandoque etiam articulus posteriori tantum substantivo præponitur, a priori deficiens : Luc. viii, 24 *gasok vinda jah þamma vega valins;* Mth. xxvii, 1; Mc. xiv, 54; tertio autem substantivo sequente, sive articulus iterum omittitur, sive etiam adhibetur : Neh. v, 17 *iudaieis jah þai fauramaþljos ·r· jah ·n· gumane jah þai qimandans at unsis ana biuda meinamma andnumanai veisun;* Joan. xviii, 12 *þaruh hansa jah sa þusundifaþs jah andbahtos iudaie undgripun iesu.* Propria autem sunt hæc loca : Mc. viii, 31 *sunus mans uskiusan skulds ist fram þaim sinistam jah þaim auhumistam gudjam jah bokarjam;* xiv, 53 *garunnun auhumistans gudjans allai jah þai sinistans jah bokarjos;* Luc. xix, 47 *þai auhumistans gudjans jah bokarjos sokidedun ina usqistjan jah þai frumistans manageins.*

VI. Articulum inter et substantivum induci possunt initio sententiæ particulæ et aliæ hujusmodi determinationes : Joan. vi, 35 *so auk hlaifs guþs ist;* xviii, 55 *sah þan siponeis vas kunþs þamma gudjin;* Rom. x, 1 *sa raihtis vilja meinis hairtins.* — Mth. ix, 12 *þaurbun lekeis þai unhaili habandans;* Rom. viii, 5 *þai bi leika visandans;* Cor. I, v, 3 *þana þata sva gataujandan.*

2. ADJECTIVUM.

(Graff, *Ueber die deutsche schwache Declination*, in *Neuen Jahrbuch der Berlinischen Gesellschaft für deutsche Sprache* II, 1, 1 seqq.)

§ 196. Quod in tractandis adjectivis maxime in-

terest, in eo præsertim consistit, ut præcise determinetur, in quonam differant vocalica (fortis) et consonantica (debilis) declinationes. Jam vero hoc est earum essentiale discrimen, quod scilicet vocalica declinatio indeterminata, et generalia nec non et abstracta, consonantica vero determinata, individua atque concreta significet. Sed sine ratione assertum est, consonanticam formam recentiorem esse quam vocalicam et sese non nisi posterius evolvisse; errant etiam qui putant, hanc formam addito mere articulo constare, cum articulus ex fortuito tantum casu in adjectivum incidat, scilicet ad designandum quod prius est nominatum (coll. § 195, I, 1) *a*). Multo autem rectius diceretur, hanc formam in se continere articulum, qui in antiquis sermonibus minime existens, tunc primum in eo tempore explicite apparuit, ad quod nostra gothicæ linguæ monumenta referenda sunt. Ut ut est, eadem regula etiam pro participio pass. valet, dum participium act. consonanticam tantum formam præter masc. habet.

I. Vocalica forma in positivo et superlativo gradibus :

a) Tam attributiva : Rom. vii, 24 *vainans ik manna*, ego infelix homo; Mc. xvi. 5 *juggalauþ bivaibidana vastjai weitai*, veste candida; Skeir. III, c *vitoþ raidida azgon kalbons gabrannidaizos* (subnigra vacca) *utana bibaurgeinais. afaruh þan þo in vato vairpandans hrain* (pura aqua) *jah vulla raudai* (rubris fluctibus) *ufartrusnjandans*; VI, b *Iohannes manniskaim vaurdam* (humanis verbis) *veitvodida*; VIII, a *ist magula ains her, saei habaiþ · e · hlaibans barizeinans*; Mth. iii, 11 *sah daupeiþ in ahmin veihamma*; vii, 17 *all bagme godaize akrana goda gataujiþ*; Thess. II, ii, 16 *guþ atgaf gaþlaih aiveina jah ven goda in anstai*; quam prædicativa : Rom. vii, 12 *vitoþ veihata jah anabusns veiha jah garaihta jah þiuþeiga*; Cor. I, xv, 11 *veis dvalai iþ jus frodai*; Luc. x, 23 *audaga sind augona*; Joan. ix, 39 *þai saiwandans blindai vairþand*; Luc. vii, 10 *bigetun þana siukan skalk hailana*; Mc. i, 3 *raihtos vaurkeiþ staigos guþs unsaris*; Skeir. IV, c *iohannes iesu himinakundana jah iupaþro qumana qaþ*;

b) Semper in vocabulis *fulls, halbs, alls, ganohs, midjis, svaleiks, ains, anþar, sums* et in possessivis pronominibus : Eph. iv, 13 *garinnam du vaira fullamma*; Calendar. goth. *balvins bilaifs aikklesjons fullaizos* (catholica ecclesia); Mc. vi, 23 *þiswah þei bidjais mik, giba þus und halba þiudangardja meina*; Neh. vi, 16 *hausidedun fiands unsarai allai jah ohtedun allos þiudos*; Mc. x, 46 *usiddja miþ managein ganohai*; Joan. xvii, 3 *ei kunneina þuk ainana* (τὸν μόνον) *sunja guþ*; Mc. ii, 7 *was mag afletan fravaurhtins niba ains guþ* (unicus Deus); 26 *hlaibans faurlageinais ni skuld ist matjan niba ainaim gudjam*; Skeir. VII, c *ni ana þaim hlaibam ainaim mahtais filusna ustaiknida*; Mc. ix, 36 *gasatida barn in midjaim im* (in mediis iis); Joan. vii, 14 [illegible] *midjai dulþ usstaig iesus in alh*; Mth. ix, 8 *guþ gaf valdufni svaleikata mannam*; Mc. vi, 2 *mahteis svaleikos þairh handuns is vairþand*; Cor. II, viii, 4 *sa qimanda anþar ana iesu mereiþ*; 8, *anþaros aikklesjons birauboda*; Mc. xiv, 51 *ains sums juggalauþs laistida afar imma*. Nec non et his vocabulis substantive usurpatis, forma remanet vocalica : Mth. v, 18 *allata* (omne) *vairþiþ*; viii, 33 *gataihun all bi þans daimonarjans*; Mc. i, 27 *sildaleikidedun allai* (omnes); Skeir. VI, d *sumai* (quidam) *jah stibna is gahausidedun, sumai þan is siun sewun*; Luc. ix, 19 *anþarai* (alii) *qiþand þuk heleian, sumai þan þatei praufetus usstoþ*; Mc. xiv, 60 *usstoþ sa auhumista gudja in midjaim* (in mediis [eorum]). Imo et post articulum : Mth. xxvii, 49 *þai anþarai qeþun*; Cor. I, ix, 5; Joan. xviii, 16 *sa sivoneis anþar*; Mth. v, 39; Cor. II, x, 11 *þata þagkjai sa svaleiks*; Cor. I, vii, 15 *nist gaþivaids broþar aiþþau svistar in þaim svaleikaim*; Cor. II, xii, 2; Gal. v, 21, 23; vi, 1; Cor. II, xi, 15 *þai svaleikai galiugaapaustauleis*; Cor. I, xii, 12 *liþjus allai us leika þamma ainamma*; 19 *sind þo alla ains liþus*; Luc. xv, 32 *þata mein þein ist*. Hinc Gothus formulam τὸ λοιπόν (de cætero) per *þata anþar* convertit Cor. I, i, 16; Cor. II, xiii, 11; Eph. vi, 10, etc.

« Annotatio 1. — *Allans* in consonantica forma pro *allai* in solo loco Neh. vi, 16 falsum est, vid. annot. ad h. l. »

II. Consonantica forma. Hæc forma adhibetur, ubi adjectivum ad objectum determinatum refertur, id est, in concreto sensu, qui græce articulo exprimitur, et in ordinalibus vocabulis. Adest insuper, judice Gotho, fundamentalis determinatio in comparationibus, quapropter comparativi hac tantummodo induuntur forma, ubi etiam comparatio vel sententia adversativa cogitari potest. Nec non et ubi adjectiva pro personis vel individuis substantive ponuntur, ordinario et in vocativo semper consonanticam formam sumunt.

1) Sine articulo :

a) Determinatum, cum in græco textu sit articulus : Mth. xxvii, 62 *iftumin daga gaqemun auhumistans gudjans* (οἱ ἀρχιερεῖς), sed Joan. xviii, 13 *annas vas auhumists veiha* (ἀρχιερεύς) *þis ataþnjis*; Joan. vii, 37 *in spedistin daga* (ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ) *dulþais stoþ iesus*; Mc. iii, 11 *ahmans unhrainjans* (τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα) *drusun du imma*; Joan. xviii, 10 *afmaimait imma auso taihsvo* (τὸ ὠτίον τὸ δεξιόν, cujus loco in parallelo Mc. xiv, 47 *auso þata taihsvo* addito articulo, vid. infra 2) *b*)); Mth. v, 30 *jabai taihsvo þeina handus* (ἡ δεξιά σου χείρ) *marzjai þuk*; 39 *jabai was þuk stautai bi þaihsvon þeina kinnu* (τὴν δεξιάν σου σιαγόνα) *vandei imma jah þo anþara*; Cor. II, vi, 7 *in mahtai guþs þairh vepna garaihteins taihsvona jah hleidumona* (τῶν ὅπλων — τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν); Cor. I, xvi, 19 *goleiþ izvis priska miþ ingardjon* (τῇ κατ' οἶκον) *seinai aikklesjon*; Cor. II, iv, 4 *xristus ist frisahts guþs ungasaiwanins* (τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου); quapropter

etiam Col. I, 15 *ungasaiwanis* loco *ungasaiwanis* legendum est, coll. tamen annot. 5 *c*). Skeir. III, b *ni þanaseiþs judaiviskom usfarranneineinim* (Judaicæ purificationes [in lege mosaica institutæ]) *brukjand;* Mc. XI, 1 *newa vesun at fairgunja alevjin* (τὸ ὄρος τῶν loc. τὸ ἐλαιῶν, hoc est, mons olivarum prope Jerusalem, dum mons oleis plantatus generaliter diceretur *fairguni alevi*); Joan. V, 35 *jains vas lukarn brinnando jah liuhtjando* (ὁ καιόμενος). Quin imo consonantica forma tum etiam usurpatur, cum in græco textu deficit articulus, ut in *libains aiveino* (ζωὴ αἰώνιος, vita æterna, per oppositionem ad terrestrem vitam) Mc. X, 17, 30; Luc. X, 25; XVIII, 18, 30; Joan. VI, 27, 40, 47, 54, 68; X, 28; XII, 25; XVII, 2; Rom. VI, 23; Gal. VI, 8; Tim. I, I, 16; VI, 12; Tit. I, 2; Mth. XXV, 46 ubi etiam opponitur *balveins aiveino*, quemadmodum Thess. II, I, 9 *fralusts aiveino* (alias autem adhibetur forma fortis [vocalica], ex. gr.: *vulþus aiveins* Cor. II, IV, 17; Tim. II, II, 10, 11).

b) Comparativum: Mth. IX, 16 *vairsiza* (χεῖρον) *gataura vairþiþ;* Luc. I, 18 *qens meina fram aldrozei* (προβεβηκυῖα, scilicet ætate provecta) *in dagam seinaim;* XVI, 8 *þai sunjus þis aivis frodazans sunum liuhadis sind;* Cor. I, IX, 19 *ei managizans gageigaidedjau;* Cor. II, VIII, 17 *usdaudoza visands galaiþ du izvis;* Gal. IV, 1 *arbinumja niuklahs ni und vaiht iusiza ist skalka;* Skeir. VI, c *hardizo þize ungalaubjandane varþ hairto;* Luc. V, 39 *vein fairni batizo ist;* Luc. XVIII, 14 *atiddja motareis garaihtoza gataihans du garda seinamma þau jains.*

Partim ex forma quam induunt, partim ex ipsorum significatione ut comparativa habenda sunt *auhuma* altior, superior, *aftuma* posterior, *fruma* prior, *innuma* interior, *hleiduma* lævus per oppositionem ad dextrum, *iftuma* sequens qui præcedentem supponit, et tandem *fairna* superior, quod propter significationem huc pertinet et consonantice tantum occurrit. Hic autem Gothus generaliter exactior fere est quam Græcus: Phil. III, 3 *anþar anþarana munands sis auhuman* (ὑπερέχοντα, altiorem, præstantiorem); Mc. X, 31 *managei vairþand frumans aftumans jah aftumans frumans*, in græco textu est πρῶτοι et ἔσχατοι, cum significatio comparativa ex allegatis duobus extremis pateat; hinc ponuntur *fruma* et *frumei* in inscriptione prioris epistolæ ad Timotheum et in subscriptionibus prioris ad Corinthios et alterius ad Thessalonicenses epistolæ, quia duæ sunt; hinc etiam in Calendario goth. november *fruma iuleis* dicitur, altero Julii mense existente; quapropter Gothus non solum comparativum πρότερος Gal. IV, 13; Eph. IV, 22 per *fruma* convertit, sed etiam, et equidem correcte, superlativum πρῶτος Mth. XXVII, 64 (ubi prior errori alteri respondet); Joan. XV, 18 (prius quam vos); Cor. I, XV, 47 (ubi τῷ *fruma manna* — *anþar* respondet); Tim. I, II, 13 (ubi Eva ad Adam prius creatum objicitur); Cor. II, IV, 16 *sa innuma manna* ὁ ἔσωθεν ἄνθρωπος, ut qui ad *sa utana manna* supplendum opponitur; Rom. VII, 22; Eph. III, 16; Mth. VI, 3 *ni viti hleidumei þeina, wa taujiþ taihsvo þeina;* Cor. II, VI, 7, etc.; Mth. XXVII, 62 *iftumin daga*, τῇ ἐπαύριον, sequente die, præcedenti opposito; item Mc. XI, 12; Joan. VI, 22; XII, 12. Hinc consonantica forma stat etiam in formula *af* vel *fram fairnin jera* Cor. II, VIII, 10; IX, 2 ἀπὸ πέρυσι superiore anno.

« Annotatio 2. — Ex his formis comparativis oriuntur superlativæ *auhumists*, *aftumists*, *frumists* et ex *hindumists* et *spedumists* formæ *hinduma* posterior (per oppositionem ad anteriorem) et *speduma* recentior (per oppositionem ad maturiorem) cogitari possunt. »

c) Ordinales numeri (exceptis *frumists* et *anþar*, quæ ex cardinalibus non derivantur): Mc. IX, 31 *usqistiþs þridjin* (τῇ τρίτῃ) *daga usstandiþ;* Luc. IX, 22; XVIII, 33; Cor. I, XV, 4; Mc. XV, 25 *vasuh þan weila þridjo* (τρίτη); Cor. II, XII, 2 *fravulvans und þridjan* (τρίτου) *himin;* Mth. XXVII, 45 *fram saihston* (ἕκτης) *weilai varþ riqis ufar allai airþai und weila niundon* (ἐννάτης); Mth. XXVII, 46 *bi weila niundon ufhropida iesus;* Mc. XV, 33 *biþe varþ weila saihsto, riqis varþ;* Luc. I, 26 *in menoþ saihstin* (τῷ ἕκτῳ) *insandiþs vas aggilus gabriel;* I, 36 *jah sa* (οὗτος) *menoþs saihsta ist izai;* I, 59 *varþ in daga ahtudin* (τῇ ὀγδόῃ) *qemun bimaitan þata barn;* XVIII, 12 *afdailja taihundon dail, þize gastalda;* III, 1 *in jera fimtataihundin* (πεντεκαιδεκάτῳ) *þiudinassaus teibairiaus varþ vaurd guþs at iohannen.*

d) Substantive: *blinda* cæcus Mc. X, 46 (ὁ τυφλός); VIII, 22 (τυφλός), hinc etiam *blinda sums* Luc. XVIII, 45; *tvai blindans* Mth. IX, 27; sed Mth. XI, 5 *blindai ussaiwand*, ubi equidem adjectivum substantive usurpatur, non autem de quibusdam cæcis, sed de omnibus in genere qui cæci sunt; Cor. I, XV, 29 *wa vaurkjand þai daupjandans faur dauþans* (τῶν νεκρῶν), *jabai allis dauþans ni urreisand*, mortui scilicet qui sine baptismo mortui sunt et pro quibus baptizantur, coll. contra Mth. VIII, 22, in formula *us dauþaim urreisan* Mth. XI, 5; XXVII, 64; Mc. VI, 14, 16, etc. de resurrectione mortuorum: hinc *þarbans* Joan. XII, 5 (πτωχοί) mendici, sed *unleds* eamdem habens significationem (πτωχός, ὁ πένης), in vocalica tantum forma occurrit: Mth. XI, 5; Luc. XVI, 20; XVIII, 22; Cor. II, IX, 9. Item in neutro *nih andvairþo nih anavairþo* Rom. VIII, 38 neque præsens neque futurum (οὔτε ἐνεστῶτα οὔτε μέλλοντα); et ubi neutra substantivis græcis respondent: Luc. IV, 29 *brahtedun ina und aukmisto* (ἕως [τῆς] ὀφρύος) *þis fairgunjis;* Rom. XIII, 7 *usgibiþ nu allaim skuldo* (τὰς ὀφειλάς); coll. Eph. IV, 9 *undaraisto airþos* (τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς).

Hinc plurima adjectiva etiam consonantice ponuntur, ubi prædicati vicem gerunt, nec non absolute usurpantur: Mc. VII, 18 *jah jus unvitans* (ἀσύνετοι, non inscius, sed inscientia) *sijuþ;* Cor. II, XII, 6, 11; Phil. III, 15 *sijum fullavitans;* Col. I, 28; IV, 12; Gal. III, 3 *sva unfroþans* (ἀνόητοι) *sijuþ* (e contra Cor. II, XI, 16 *qiþa ibai was mik muni unfrodana;* Eph.

v, 17 *ni vairþaiþ unfrodai, ak fraþjandans*); Mc. xii, 3 *insandidedun ina laushandjan;* Tim. I, iii, 6 *niuja satiþs* (νεόφυτος); Luc. vii, 2 *skalks siukands svultavairþja* scilicet *vas* (ἔμελλε τελευτᾷν); Mc. iv, 45 *gahausjand unkarjans* (ἀμελοῦντες); Luc. vi, 35 *leiwaid ni vaihtais usvenans* (ἀπελπίζοντες); Cor. II, xi, 8 *ushaista* (ὑστερηθεὶς) *ni ainnohun kaurida;* 23 *svasve unvita* (παραφρονῶν) *qiþa.* Hinc cum *vairþan* et *visan* pro circumscribendis verbis græcis: *usfilma vairþan* (ἐκπλήττεσθαι) Mc. i, 22; Luc. ix, 43; *alaþarba vairþan* (ὑστερεῖσθαι) Luc. iv, 14; *vairþan usgrudja* Luc. xviii, 1, etc.; *visan unkarja* (ἀμελεῖν) Tim. I, iv, 14; *gamainja visan* (κοινωνεῖν) v, 22; *unvita visan* (ἀγνοεῖν) Cor. I, x, 1, *gavilja visan* (συνευδοκεῖν) vii, 13 (ubi vs. 12 loco *gavilja* legendum est *gaviljo*).

« Annotatio 3. — Plurima vocabula diversam formam pro diversa significatione habent, ex. gr.: *ibns* planus: Luc. vi, 17 *gastoþ ana stada ibnamma;* *ibna* autem idem: Luc. xx, 36 *ibnans aggilum sind;* Skeir. I, a *qam nasjands ni ibna nih galeiks unsarai garaihtein ak silba garaihtei visands;* V, d *ni ibnon ak galeika sveriþa usgiban sunau uns laiseiþ.* »

e) In vocativo: Luc. xix, 17 *vaila goda skalk!* Joan. xvii, 25 *atta garaihta!* 11 *atta veiha!* Mc. x, 17 *laisari þiuþeiga!* Luc. xviii, 18; Luc. xix, 22 *unselja skalk jah lata!* Mc. i, 25 *ahma unhrainja!* v, 8; Cor. I, xv, 58 *broþrjus meinai liubans!* Gal. iii, 1 *o unfrodans galateis!* Luc. ix, 41 *o kuni ungalaubjando!* Cor. II, vii, 1 *liubans, hrainjam uns is!* Mth. v, 22 *saei qiþiþ dvala! skula vairþiþ in gaiainnan.*

« Annotatio 4. — Non ut exceptiones habendi sunt casus: Mc. ix, 25 *þu ahma þu unrodjands jah bauþs, ik þus anabiuda!* xv, 29 *o sa gatairands þo alh jah bi þrins dagans gatimrjands þo, nasei þuk silban,* cum hic non equidem vocativus, sed nominativus more græco stet; conspicuum est autem Luc. i, 28 *fagino anstai audahafta, frauja miþ þus, þiuþido þu in qinom,* ubi *audahafto* spectares. Eodem modo ponitur participium *þiuþida* (masc.) et *þiuþido* benedicta! Item Mc. xi, 9, 10; Luc. xix, 38; Joan. xii, 13; sed Mc. xv, 18 legitur *hails þiudan iudaie.*

« Annotatio 5. — A regulis *a*) et *b*) raro deflectitur; scilicet quandoque fit *a*) ut adjectivum articuli expers etiam debilem formam induat: Col. i, 7 *aipafras ist triggva* (πιστός) *faur izvis andbahts iesuis,* hac formula alibi semper cum articulo occurrente (*sa triggva andbahts*, vid. infra 2) *a*)): permutata est autem utraque forma Rom. ix, 2, *saurga mis ist mikila* (vocal.) *jah unweilo* (conson. ἀδιάλειπτος) *aglo;* Mth. v, 19 *saei laisjai sva mans sah minnista* (conson. ἐλάχιστος) *haitada. iþ saei taujiþ jah laisjai sva sah mikils* (vocal. μέγας) *haitada;* — *b*) ut adjectivo græco articulum habente forma fortis gothice adhibeatur: Joan. x, 11 *ik im hairdja gods* (ὁ καλός); Thess. II, i, 5 *taikn garaihtaizos* (τῆς δικαίας) *stauos guþs* (sed Joan. vii, 24 τὴν δικαίαν κρίσιν regulariter vertitur *þo garaihton staua*); Col. iii, 10 *gahamoþ niujamma* (τὸν νέον) scilicet *mann;* Luc. i, 70 *rodida þairh munþ veihaize* (τῶν ἁγίων) *þize fram anastodeinai aive praufete seinaize* ubi *veihaize* animadversu dignum est, si, ut probabile est, substantive ponitur; — *c*) ut etiam cum substantivo sensu adjectiva vocalicam formam recipiunt et usurpantur: Mc. vii, 32 *berun du imma baudana* (surdus); xvi, 5 *gasewun juggalauþ sitandan in taihsvai* (ἐν τοῖς δεξιοῖς, in dextris); iii, 27 *ni manna mag kasa svinþis* (τοῦ ἰσχυροῦ, fortis) *vilvan;* Luc. xv, 7 *faheds vairþiþ in himina in ainis fravaurhtis idreigondins þau in niuntehundis jah niune garaihtaize;* Rom. xiv, 1 *unmahteigana* (τὸν ἀσθενοῦντα, debilem) *galaubeinai andnimaiþ;* Luc. v, 31 *ni þaurbun hailai* (οἱ ὑγιαίνοντες, sanati) *leikeis ak þai unhailans;* Mc. iv, 5 *anþar gadraus ana stainahamma* (τὸ πετρῶδες, lapidosum).

2) Cum articulo, qui adjectivo naturaliter conjungendus est, ubique *sa* pro οὗτος usurpatur.

a) Hic porro articulus proxime quidem ponitur, non autem in gratiam adjectivi, sed juxta regulam, ubi ad substantivum refertur (vid. § 195, 1); cum scilicet hoc substantivum repetitur, vel quodam modo determinatur, ex. gr. genitivo, pronomine possessivo, etc., cum insuper prægnantem vel peculiarem significationem habet et in quibusdam formulis: Mc. xiv, 54, 55 *qam in garda þis auhumistins gudjins* (τοῦ ἀρχιερέως) — *iþ þai auhumistans gudjans* (οἱ ἀρχιερεῖς) *sokidedun ana iesu veitvodiþa;* vs. 53 prima vice vocatur tantum *du auhumistin gudjin* — *auhumistans gudjans* (τὸν ἀρχιερέα — οἱ ἀρχιερεῖς), quo in casu semper cum articulo ponitur 60, 61, 63; xv, 1; item Joan. xviii, 19 propter vs. 14 sqq., quandoque etiam occurrit *þai auhumistans gudjans* pariter cum articulo (Joan. xi, 47), quia Judæorum summos sacerdotes designat; Luc. v, 37 *distairid þata niujo vein þans balgins,* præcedente *vein niujata;* 39 *þata fairnjo (vein) batizo ist,* præeunte *ainshun drigkandane fairni (vein) ni suns vili jugg;* vs. 36; vii, 10 *bigetun þana siukan skalk hailana* (vid. vs. 2); viii, 15 *þata ana þizai godon airþai* (vid. vs. 8); Mc. iv, 20 ejus loco adest *ana airþai þizai godon,* vid. infra *b*); Joan. x, 11 *ik im hairdeis gods, hairdeis sa goda saivala seina lagjiþ faur lamba;* xvii, 2, 3, *gibai im libain aiveinon. soh þan ist so aiveino libains;* xix, 5 *usiddja iesus bairands þana þaurneinan vaip jah þo paurpurodon vastja* (vid. vs. 2); Mc. xii, 20, 21 *sibun broþrahans vesum ja sa fruma* (scilicet *broþar* ex *broþrahans*) *nam qen — jah anþar — jah sa þridja* (scilicet *broþar*); Luc. xx, 29—31; Mth. xxvii, 64 *hait nu vitan hlaiva und þana þridjan dag* (vs. 63 *þrins dagans*); Cor. I, xv, 48 *vileiks sa muldeina* (scilicet *manna*) *svaleikai jah þai muldeinans* (scilicet *mans,* præcedente vs. 47 *muldeins*); item pariter *sa ufarhiminakunda* et vs. 49 *þis airþeinins;* Mth. vii, 17 *sa ubila bagms akrana ubila taujiþ* (propter præcedens *all bagme*); Cor. I, v, 7 *ushraineiþ þata fairnjo beist* (vid. vs. 6), Joan. vii, 24 *þo garaihton staua stojaiþ* (præeunte *ni stojaiþ*); Tim.

I, I, 10 *þizai hailon laiseinai andstandan* (propter *vitodalaisarjos* vs. 7 vel *god ist vitoþ* vs. 8); Skeir. II, b *iupaþro qaþ þo veihon jah himinakundon gabaurþ anþara þairh þrahl usþulan* (propter præcedens *iupaþro gabairada*); ibid. *þo leikeinon us vambai munands gabaurþ* (propter *in vamba aiþeins aftra galeiþan jag-gabairaidau*); Mth. XI, 20 *in baurgim vaurþun þos managistons mahteis* is (propter is vid. § 195, II, *c*); Skeir. II, d *nasjands þana anavairþan dom is gasaw;* III, 6 *frauja þo ahmeinon anafalh daupein;* Eph. I, 6 *ansteigs vas uns in þamma liubin sunau seinamma* (propter pronomen possess.); Mth. V, 35 *Iairusaulyma baurgs ist þis mikilins þiudanis* (regis Judæorum); XXVII, 53 *innatiddjedun in þo veihon baurg* (*so baurgs* est urbs princeps); Mth. V, 26 *ni usgaggis jainþro, unte usgibis þana minnistan kintu* et Joan. VI, 44 *urraisja ina in þamma spedistin daga* formulæ sunt (alias occurrit *in spedistin daga* VII, 37); Luc. XIX, 30 *gaggats in þo viþravairþon haim* δεικτικῶς dictum est, alibi autem adest *haim þo viþravairþon* vid. *b*). Item etiam *sa haitana*... hic vocatus Mc. XV, 7, quod personam cognitam exhibet. Nec non et participio pass. consociatur articulus, ut Luc. I, 1 *insaht bi þos gafullaveisidons in uns vaihtins.* Congruenter Luc. XV, 4 fert *gaggiþ afar þamma fralusanin* scilicet *lamba*, quia supra *fraliusands ainamma lamba* legitur.

In posteriori tempore, quo *sa* articulus evasit, epistolarum interpretes primum eo ita usurpaverunt, ut, præeunte Græco, ad substantivum antea expressum non relatus fuerit: Cor. I, VII, 26 *man nu þata goþ visan in þizos andvairþons þaurftais* (διὰ τὴν ἐνεστῶτα ἀνάγκην); VIII, 11 *sa unmahteiga ana þeinamma vitubnja broþar;* XI, 25 *sa stikls so niujo triggva* (ἡ καινὴ διαθήκη) *ist;* Cor. II, III, 14 *anakunnains þizos fairnjons triggvos;* VIII, 2 *þata diupo unledi* (ἡ κατὰ βάθους πτωχεία) *ize usmanagnoda du gabein ainfalþeins ize;* Eph. II, 4 *guþ gabeigs visands in armahairtein in þizos managons frijaþvos* (διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην), *in þizaiei frijoda uns* (hic vero articulus spectari potest ut sequenti relativo requisitus, vid. § 195 II, 3); III, 10 *so managfalþo handugei guþs;* III, 19 *þo ufarassau mikilon þis kunþjis friaþva;* IV, 24 *gahamoþ þamma niujin mann;* 30 *þana veihan ahman guþs;* VI, 21 *tukeikus sa liuba broþar jah triggva andbahts;* item Col. IV, 7, 9 et Col. I, 7 *aipafrin þamma liubin gaskalkja;* Eph. IV, 22 *aflagjaiþ bi frumin usmeta þana fairnjan mannan, þana riurjan bi lustum;* Col. III, 9; Col. IV, 15 *goleiþ nymfan jah þo ingardjon is aikklesjon* (Cor. I, XVI, 19 autem abest articulus); Tim. I, I, 11 *vulþus þis audagins guþs;* 18 *driugais in þaim þata godo drauhtivitoþ;* Skeir. II, d *tvos ganamnida vaihts, jah þata raihtis anasiunjo vato jah þana andaþahtan ahman;* Eph. III, 8 *vailamerjan þo unfairlaistidon gabein.*

b) Adjectivum contra articulum proxime advocat, cum scilicet substantivo ipsum postponitur, vel ut appositio stat: Mth. V, 29 *augo þata taihsvo;* VI, 11 *hlaif þana sinteinan;* VIII, 12 *riqis þata hindumisto;* Mc. I, 26 *ahma sa unhrainja;* I, 27; V, 13; IX, 25; Luc. VIII, 29; Mc. I, 27 *so laiseino so niujo;* IV, 20 *airþai þizai godon;* V, 7 *guþs þis hauhistins;* VIII, 38 *aggilum þaim veiham;* IX, 7 *sunus meins sa liuba;* Luc. III, 22; IX, 35; XX, 13; X, 30 *in aiva þamma anavairþin;* XI, 2 *in haim þo viþravairþon;* XIV, 58 *alh þo handuvaurhton;* Luc. III, 22 *ahma sa veiha;* III, 26; Joan. VII, 39; XIV, 26; Eph. I, 13; Luc. VI, 6 *handus is so taihsvo;* VII, 47 *fravaurhteis þos managons;* Joan. VI, 13 *hlaibam þaim barizeinam;* 32 *hlaif þana sunjeinan;* VII, 37 *in spedistin daga þamma mikilin dulþais;* XV, 1 *veinatriu þata sunjeino;* Cor. II, I, 6 *þreihanda in naseinais þizos vaurstveigons;* XI, 32 *atta sa þiuþeiga;* Eph. III, 9 *fauragaggi runos þizos gafulginons;* Col. IV, 14 *leikeis sa liuba.*—Mth. VII, 13 *vigs sa brigganda;* Joan. VI, 14 *praufetus sa qimanda;* 51 *hlaifs sa libanda;* XV, 25 *vaurd þata gamelido;* Mc. IV, 15 *vaurd þata insaiano;* Luc. II, 15 *vaurd þata vaurþano;* Mth. XI, 21 *mahteis þos vaurþanons;* XI, 23; XXVII, 44 *þai vaidedjans þai miþushramidans;* Mc. VI, 2 *so handugeino so gibano;* Luc. VI, 15 *seimon þana haitunan zeloten;* XV, 6 *lamb þata fralusano;* Joan. VI, 27 *þana mat þana fralusanan;* Cor. II, I, 8 *aglon þo vaurþanon;* VIII, 1 *anst þo gibanon;* Gal. II, 9; Eph. III, 7 *bi gibai anstais guþs þizai gibanon mis;* Mth. XXV, 41 *in fon þata aiveino þata manvido;* Eph. IV, 22 *þamma niujin mann þamma gaskapanin;* Col. III, 10. Sed ante adjectivum etiam prætermitti potest articulus, ubi jam substantivo præponitur: Eph. VI, 13 *in þamma daga ubilin* (ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ).

c) Necnon et articulus ordinario ponitur, ubi adjectiva et participia substantive usurpantur.

aa) Proxime quidem modi de quo 2) *a*) quæstio fuit: Mth. IX, 27, 28 *laistidedun afar imma tvai blindans* (duo cæci) — *qimandin þan in garda duatiddjedun imma þai blindans* (hi cæci); Mth. VIII, 22, 23 *berun du imma blindan* (cæcum quemdam) — *fairgreipands handu þis blindins* (hujus cæci) *ustauh ina;* Mc. III, 27 *kasa svinþis vilvan, niba faurþis þana svinþan bindiþ;* Joan. X, 5 *framaþjana ni laistjand, unte ni kunnun þize framaþjane stibna;* Luc. XVI, 10 *sa in leitilamma untriggva*, quia præcedit *saei triggvs ist;* 22 *varþ þan gasviltan þamma unledin* — *gasvalt jah sa gabeiga* (vid. vs. 19 et 20); Mth. IX, 33 *rodida sa dumba* (vs. 32 synonymus est *manna bauds*); Mc. V, 15 *gasaiwand þana vodan sitandan* (dæmoniacum de quo supra fuit mentio); XV, 32 *þai miþushramidans imma* (vs. 27 *jah miþ imma ushramidedun tvans vaidedjans*); Joan. XII, 5, 6 *duwe ni fradailiþ ist þarbam* (egenis). *þata qaþ ni þeei ina þize*

þarbane (egenorum) *kara vesi;* Cor. I, I, 19 *fraqistja snutrein þize snutrane jah frodein þize frodane uskiusa;* et etiam

bb) Quamvis vocabulum non antea nominetur, ad morem græcum et instar : Mth. v, 8 *audagai þai hrainjahairtans* (οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ); 21 *hausideduþ þatei qiþan ist þai mairizam* (τοῖς ἀρχαίοις)· *ni maurþrjais;* 39 *ik qiþa izvis ni anstandan allis þamma unseljin* (τῷ πονηρῷ); Joan. xvii, 15; Mth. xxv, 46 *þai garaihtans* (οἱ δίκαιοι) *in libain aiveinon;* Mc. x, 42 *þai mikilans* (οἱ μεγάλοι) *ize gavaldand im;* xiii, 17 *vai þaim qiþuhaftom;* xiv, 61 *þu is xristus, sa sunus þis þiuþeigins* (τοῦ εὐλογητοῦ); Luc. i, 24 *kann þuk, was þu is sa veiha* (ὁ ἅγιος) *guþs;* iv, 34; vi, 24 *vai izvis þaim gabeigam;* Cor. II, xiii, 12 *goljand izvis þai veihans* (οἱ ἅγιοι) *allai;* Eph. i, 1; iii, 18, etc.; Joan. xi, 39 *svistar þis dauþins* (τοῦ τεθνηκότος); 44; xii, 1; Luc. i, 49 *gatavida mis mikilein sa mahteiga* (ὁ δυνατός); Eph. iii, 20; Cor. I, v, 10 *ni blandaiþ izvis þaim faihufrikam jah vilvam;* Luc. vi, 35 *gods ist þaim unfagram jah unseljam;* Cor. I, viii, 9 [*valdufni izvar bistugq*] *vairþai þaim unmahteigam* (τοῖς ἀσθενέσι); 11; ix, 22; ix, 21 *varþ þaim vitodalausam* (τοῖς ἀνόμοις) *sve vitodalaus;* item x, 33 *ni sokja þatei mis bruk sijai ak þatei þaim managam* (τοῖς πολλοῖς); 17; v, 13 *usnimiþ þana ubilan;* Gal. ii, 10 *þize unledane gamunan;* Joan. xiii, 29; Gal. iv, 27 *managa barna þizos auþjons* (τῆς ἐρήμου); vi, 1 *jus þai ahmeinans gaþvastjaiþ þana svaleikana;* Neh. vi, 17 *managai vesun þize reikjane* (ἐντιμῶν) *iudaie, þaiei sandidedun aipistulans;* Skeir. V, a *þize anavair þane airzein;* Mth. xi, 11 *sa minniza in þiudangardjai himine maiza imma ist.* Pariter in neutro : Mth. v, 37 *þata managizo* (τὸ περισσόν) *þaim us þamma ubilin* (τοῦ πονηροῦ) *ist;* Luc. iii, 5 *vairþiþ þata vraiqo* (τὰ σκολιά) *du raihtamma;* xvi, 11 *þata sunjeino was izvis galaubeiþ;* 12 *in þamma framaþjin triggvai;* 15 *þata hauho in mannam;* xviii, 27 *þata unmahteigo* (τὰ ἀδύνατα); Rom. viii, 3; ix, 22 *þata mahteigo* (τὸ δυνατόν); Joan. xvi, 13 *þata anavairþo* (τὰ ἐρχόμενα) *gateihiþ izvis;* Col. ii, 17; Rom. vii, 13 *þata þiuþeigo varþ mis dauþus?* ix, 25 *haita, þo unliubona liubona* [1]; Cor. I, xiv, 25 *þo analaugnjona hairtins is svikunþa vairþand;* xv, 53 *skuld* (ita enim loco *skula* legendum est) *ist þata riurjo gahamon unriurein jah þata divano gahamon undivanein;* Cor. II, iii, 10 *þata vulþago;* v, 17 *þo alþjona;* xiii, 7 *þata godo;* Gal. vi, 9; Gal. ii, 7 *þata viþravairþo;* v, 21 *þata galeiko;* Eph. vi, 12 *þo ahmeirona.*

cc) Participium activi : Rom. viii, 37 *jiukam þairh þana frijondan* (eum, qui amat, amans) *uns;* ix, 20 *ibai qiþiþ gadikis du þamma digandin* (ad hunc fingentem) *wa mik gatavides sva?* Eph. i, 23 *fullo þis alla in allaim usfulljandins;* Mth. vii, 14 *favai sind þai bigitandans vig;* xxvii, 54 *hundafaþs jah þai miþ imma vitandans iesua ohtedun;* Mc. x, 23 *agluba þai faihu gahabandans in þiudangardja guþs galeiþand;* Rom. viii, 4 *garaihtei vitodis usfulljada in uns þaim ni bi leika gaggandam;* x, 15 *skauniai fotjus þize spillondane gavairþi, þize spillondane þiuþ;* xii, 14 *þiuþjaiþ þans vrikandans izvis.* Sic participium præsens consonanticam formam in omnibus casibus induit, excepto tantum nominativo sing., qui vocalicam assumit : Mth. vii, 21 *inngaleiþiþ in þiudangardja himine sa taujands viljan guþs;* x, 40 *sa andnimands izvis andnimiþ mik;* Mc. iv, 3 *urrann sa saiands saian fraiva;* xiv, 42 *sa levjands mik atnewida;* Luc. iii, 11; vi, 49; Joan. viii, 47; Rom. ix, 33; xi, 26; xii, 8; xiii, 2; xiv, 3; xv, 12; Cor. I, vii, 15; Cor. II, iv, 14; ix, 10; x, 17; Gal. v, 10; Thess. I, iii, 5. Consonantice ponitur tantum *sa qimanda* Mc. xi, 9; Luc. vii, 19, 20; xix, 38; Joan. xii, 13; Cor. II, xi, 4, consequenter etiam Joan. iii, 31 (Skeir. IV, b) pro *sa iupaþro qimands* legi potuit *qimanda*, quod sine dubio cum *sa gagganda* Mth. iii, 11 (Skeir. III, d) et etiam *sa inngaggands* Joan. x, 2 occurrit. Femininum econtra semper habet consonanticam formam, quæ hic in *ei* desinit : Luc. i, 45 *so galaubjandei;* Gal. iv, 27 *so ni fitandei.*

dd) Participium passivi : Joan. vi, 51 *so qumana;* Cor. II, vii, 12 *melida ni in þis anamahtjandins, ni in þis anamahtidins;* Mc. iv, 16, 18 *þai saianans;* xiii, 27 *þans gavalidans;* Luc vi, 18 *þai anahabaidans;* vii, 10 *þai insandidans;* Cor. I, vii, 8 *þaim unqenidam;* Col. iv, 10 *sa miþfrahunþana;* Philem. 23. In neutro : Mc. vii, 18 *þata utaþro inngaggando in mannan ni mag ina gamainjan;* vii, 20 *þata us mann usgaggando gamaineiþ mannan;* Luc. viii, 14 *þata in þaurnuns gadriusando;* Tim. I, v, 15 *svikunþa sind þo aljaleikos sik habandona;* Mth. viii, 17 *ei usfullnodedi þata gamelido þairh esaian;* xxvii, 9 *usfullnoda þata qiþano þairh iairaimian;* Luc. i, 45 *ustauhts þize rodidane;* Mc. v, 14 *þata vaurþano;* Mth. xxvii, 54 *þo vaurþanona;* Luc. xvii, 10 *þo anabudanona;* Joan. xii, 6 *þata innvaurpano;* Cor. II, iv, 18 *þo gasaiwanona.* Alia participiorum exempla vid. Gloss. v. *þata* 3) *b*).

« Annotatio 6. — Quod hic etiam vocalica forma quandoque adhibeatur, ex falsis lectionibus crediderunt, nempe Luc. xx, 13 *sunu meinana þana liubana;* Cor. I, xv, 47 *sa frums manna;* Mc. v, 13 *unmahteigs;* xiv, 25. Cæterum huic feminino conferri potest Phil. iii, 2 ubi Gothus βλέπετε τὴν κατατομήν per *saiwiþ þo gamaitanon* (videte hanc concisam) convertit. Nonne hic femininum, ut *managein* vel simile aliquid, supplendum esset?

[1] Juxta græcum textum adesse deberet *þo liubon* τὴν ἠγαπημένην, quippe cum valde obscurum videatur, ad quodnam nomen hoc neutrum plur. referendum sit; insolens est hæc forma consonantica prædicato, quæ vocalice esse deberet *liuba*, quemadmodum Cor. I, ix, 22 *vas þaim unmahteigam sve*

ahmans þai unhrainjai. Hæ autem formæ emendatæ in *liuban* (juxta rectiorem vocabuli partitionem), *fruma* (juxta codicis lectionem) et *unhrainjans* (etiam juxta codicem) nunc ab omnibus receptæ sunt, excepto solo Graff, qui de ultima emendatione se persuasum esse non voluit, alium corrigendi modum conjiciens *Sprachsch.* V, 36. Legitur insuper Rom. xi, 24 *þis villþeis alevabagmis*, quod non equidem emendaretur, forte mutatum in *vilþeins*, cum vera forma esset *vilþjins*; insuper Skeir. I, c *þata gadob* (cujus forma consonantica exstitisse non videtur) et Rom. x, 11 *qiþiþ auk þata gameliþ* (cujus loco *þata gamelido* difficile scriberetur).

«Annotatio 7. — Quamvis Gothus neutro plur. adjectivorum et participiorum ad designanda abstracta adhibito morem græcum imitari videatur : Cor. II, viii, 21 *garedandans goda* (καλά); v, 17 *þo alþjona* (τὰ ἀρχαῖα, hæc vetusta) *usliþun, sai vaurþun niuja alla* (τὰ πάντα, omnia); item *alla* et *þo alla* vid. § 205 V, 1; Cor. II, iv, 18 *ni fairveitjands þisei gasaiwanane ak þizei ungasaiwanane, unte þo gasaiwanona riurja sind iþ þo ungasaiwanona aiveina* (τὰ βλεπόμενα — τὰ μὴ βλεπόμενα, visibilia — invisibilia); singularem tamen casum etiam usurpat, more germanico : Gal. v, 21 *vaurstva leikis sind horinassus, kalkinassus — — jah þata galeiko þaim* (germ. *das Gleiche* gr. τὰ ὅμοια, similia); Luc. xvii, 25 *skal manag* (germ. *Viel*, gr. πολλά, multa) *gaþulan*; Mc. iv, 34 *sundro siponjam seinaim andband allata* (germ. *Alles* gr. πάντα, omnia); xiii, 23; Luc. ii, 39; Cor. II, vii, 14; Mc. vii, 8 *daupeinins aurkje jah stikle jah anþar galeik svaleikata manag* (gr. ἄλλα παρόμοια τοιαῦτα πολλά) *taujiþ*; Luc. vi, 30 *af þamma nimandin þein* (τὰ σά) *ni lausei*; Mc. vii, 15 *þata utgaggando* (ἐκπορευόμενα) *us munn þata ist þata gamainjando* (τὰ κοινοῦντα) *mannan*.»

§ 197. I. Comparativus. 1) Comparativus formam consonanticam semper induit, vid. § 196 II, 1) *b*).

2) Loco comparativi *mais*, magis, cum positivo haud infrequenter usurpatur : Mc. ix, 42 *goþ ist imma mais* (καλὸν—μᾶλλον); Skeir. I, c *gadob vas mais þans ufhausjandans diabulau gaqissans vairþan nasjandis laiseinai*; coll. Gal. iv, 12 *managa barna þizos auþjons mais þau þizos aigandeins aban*.

« Annotatio 1. — Imo etiam *mais* corroborativum comparativo ipso conjungitur : Mth. vi, 26 *niu jus mais vulþrizans*[1] *sijuþ* (μᾶλλον διαφέρετε) *þaim?* Cor. II, viii, 22 *broþar gakausidedum filaus mais usdaudozan* (simpliciter πολὺ σπουδαιότερον); Phil. i, 23 *lustu haba miþ xristau visan, und filu mais batizo* (μᾶλλον κρεῖσσον) *ist*. E contrario dicitur Mc. v, 26 *ni vaihtai botida mais vairs habaida* non quoquam sanata, sed potius pejus habens. Cæterum Ulfilas pleonasmo paululum abhorret, quippe qui Mth. v, 20 περισσεύσει ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων per *managizo vairþiþ garaihteins izvaraizos þau þize bokarje* convertat. »

3) Determinationes comparativæ sunt *filu, filaus, und filu* multum, *wan, wan filu, und wan filu* quantum, *þamma* tantum, *þe* adeo : Mc. x, 49 *is filu* (πολλῷ) *mais hropida*; Cor. I, xii, 22 *iggqara ni þarf ak mais filu þoei þugkjand liþive leikis lasivostai visan*; Skeir. VII, d; Luc. xviii, 39 *is und filu mais hropida*; Cor. II, iii, 9; Phil. i, 23; Cor. II, vii, 13 *ana gaþrafsteinai unsarai filaus mais faginodedum*; viii, 22; Skeir. III, d *ist daupeins iohannes ana midumai tvaddje ligandei, ufarþeihandei raihtis vitodis hrainein iþ minnizei filaus aivaggeljons daupeinai*; V, c; VII, c; Rom. xi, 12 *wan mais fullo ize?* Tim. II, i, 18 *wan filu mais in aifaison andbahtida mis, vaila þu kant*; Rom. xi, 24; Mth. x, 25 *jabai garda valdand baiailzaibul haihaitun, und wan filu mais þans innakundans is?* Mc. vii, 36 *wan filu is im anabauþ, mais þamma eis meridedun*; Skeir. IV, d *þauhjabai us himina ana airþai in manne garehsnais qam, akei ni þe haldis airþeins vas nih us airþai rodjands*.

4) *Quam* post comparativum dicitur *þau* vel dativo comparati nominis exprimitur, vid. infra § 250. *Plus quam* (ὑπέρ, παρά) præpositione *ufar* cum accusativo vertitur : Mth. x, 37 *saei frijoþ attan aiþþau aiþein ufar mik* (super me, id est, plus quam me) *nist meina vairþs*; alia exempla vid. Gloss. h. v. Hanc tamen exprimendi rationem exemplari propriam Gothus quandoque prætermittit, dativum sibi consuetum usurpans : Luc. xvi, 8 *þai sunjos þis aivis frodozans sunum liuhadis sind* prudentiores filiis (φρονιμώτεροι ὑπὲρ τοὺς υἱούς).

« Annotatio 2. — Comparativo autem absolute posito, vel sententia altera cum *quam* ex contextu supplenda est, vel adhibitis quibusdam determinativis vocabulis, ut *solito, æquo, forsan* et similibus, convertendum : Phil. ii, 28 *sniumundos* (σπουδαιοτέρως, festinantius solito, æquo) *insandida aipastaudeitu ei gasaiwandans ina aftra faginoþ jah ik hlasoza* (ἀλυπότερος, hilarior forsan) *sijau*. Sed sæpe Gothus in eo casu positivum pro græco comparativo adhibet : Tim. II, i, 18 *vaila þu kant*, bene tu scis, gr. βέλτιον magis (quam ut tibi dicere opus habeam); τάχιον citius Joan. xiii, 27; Tim. I, iii, 14 per *sprauto* subito, cito. Græcum autem imitatur, cum scilicet post positivum prægnante significatione gaudentem ἤ ponitur : Mc. ix, 43 *goþ* (καλὸν loco βέλτιον) *þus ist haufamma in libain galeiþan þau twos handuns habandin galeiþan in gaiainnan*. »

II. Superlativus. 1) Superlativus vocalicam simul et consonanticam formam induit, quæ eodem modo hic inter se discrepant atque in positivo, qua de re vid. § 196.

2) Jam vero Gothus comparativum et superlativum accuratius strictiusque Græco distinguit, hinc sæpe comparativum pro græco superlativo et vice versa usurpat; huc ergo venient præter comparativa *fruma* et *aftuma* § 196, II, 1) *b*) laudata, et se-

[1] Quod hæc præferenda sit lectio pro ea consueta, a Schmellerio (*Gloss. Hell.* v. *uhta*), licet posterius, et Halbersma conjecta, ad Mth. vi, 26; Gal. ii, 6 diximus.

quentia : Mth. XXVII, 64 *ist so* *s p e i d i z e i* (posterior, gr. ἡ ἐσχάτη) *airziþa vairsizei þizai frumein;* Mc. IX, 34 *du sis misso andrunnun, warjis m a i s t s* (maximus, gr. μείζων) *vesi*; Luc. IX, 46; Mc. IV, 31, 32 *kaurno sinapis m i n n i s t allaize fraive* (minimum inter semina, gr. μικρότερον, minus quam omnia semina) *ist, jah þan saiada, urrinniþ jah vairþiþ allaize grase m a i s t* (μείζων); Luc. IX, 48 *sa m i n n i s t a* (μικρότερος) *visands in allaim sa vairþiþ mikils;* Mth. VIII, 12 *usvairpanda in riqis þata h i n d u m i s t o* (ἐξώτερον); Cor. I, XV, 19 *jabai in þizai libainai ainai in xristau venjandans sijum, a r m o s t a i* (miserrimi, gr. ἐλεεινότεροι) *sium allaize manne;* Luc. XX, 32 *s p e d i s t a* (ultima, gr. ὕστερον) *allaize gadauþnoda jah so qens;* Tim. I, IV, 1 *ahma svikunþaba qiþiþ þatei in s p e d i s t a i m* (ὑστέροις) *dagam afstandand sumai.* In his omnibus locis usque ad Mc. IV, 32, etiam Lutherus superlativo usus est.

« Annotatio 1. — Superlativus adhibito *filu* circumscribitur : Cor. II, XII, 9 *filu gabaurjaba* (ἥδιστα) *nu mais wopa in siukeim meinaim.*

« Annotatio 2. — Non semel in locum superlativi positivus inducitur : Luc. XVI, 10 *saei triggvs ist in leitilamma* (ἐλαχίστῳ), *jah in managamma triggvs ist*, probabiliter ut sermo concisior evadat, item etiam XIX, 17. »

3. NUMERALE.

§ 198. I. Vocabula quantitatem numericam in genere designantia, ut : *managa* multum, *leitils*, *favs* parum, *halbs* dimidium, *alls* totum, adjectiva sunt et ut adjectiva tractanda, vid. § 196. Substantiva autem, quæ certum objectorum numerum significant, ut : duodecim (gall. *une douzaine*, germ. *dutzend*), sexaginta (gall. *une soixantaine*, germ. *schock*), etc., in nostris fragmentis nusquam occurrunt, excepto *tevi*, quinquaginta (gall. *une cinquantaine*), vid. ad Cor. I, XV, 6.

II. CARDINALIA. 1) De ipsorum *flexibilitate* vid. § 104.

2) Cardinalia notis numeralibus sæpissime exprimuntur, vid. § 14; sæpe etiam vocabula et signa numerica commiscentur.

3) Jam vero vocabula et signa numerum complexum compositura, ita sunt inter se ordinata, ut major numerus incipiat, sequente minori; decadibus insuper et unitatibus, et in genere duobus posterioribus numeris, nec non et ubi centuriæ et decades conjunguntur, *jah* interponitur, eadem copula pro numeralibus notis, præcipue pro majoribus, minime necessaria. Novem (et forte etiam octo) cum decade per decadem proxime superiorem, uno vel duobus subtractis exprimitur (*ainamma* vel *tvaim vans*) : Esdr. II, 9, 10 *sunjus zaxxaiaus ·w· j· sunive banauis ·x· m· b·*; II, 56 *niunhunda ·u· g·*; Neh. VI, 15 *·n· dage j a h ·b·*; Luc. II, 37 *ahtautehund j a h fidvor.*; XV, 4 *niuntehund j a h niun*; Esdr. II, 16 *niuntehund j a h ·h·*; Neh. V, 17 *·r· j a h ·n·*; Esdr. II, 12 *þusundi ·w· u· q·*; 37 *þusundi ·n· b·*; 39 *þusundi ·g·*; 15 *tva tusundja ·j· q·*; Mc. V, 13 *tvos þusundjos* [1]; Esdr, II, 35 *·g· þusundjos ·k· l·*; Joan. VI, 10 *fimf þusundjos*; Cor. II, XI, 24 *fram iudaium fidvortiguns a i n a m m a v a n a n s* (idest 40 — 1 = 39) *nam.*

« Annotatio 1. — Insolens est Gothis hic locus recentem germanicam linguam sapiens Neh. VI, 15 *·e· jah ·k·* et Gal. II, 1 cod. B (quatuordecim), cujus loco cod. A Cor. II, XII, 2 rectius habet. »

4) Cæterum numeralia vocabula substantivo sive præponuntur sive postmittuntur : Mth. VI, 24 *ni manna mag t v a i m f r a u j a m skalkinon;* Luc. IX, 31 *v a i r o s t v a i miþrodidedun imma.*

5) Cardinalia autem vel usurpantur *a*) Adjective, ut Mth. VIII, 19 *ains bokareis;* Mc. VI, 9 *ni vasjaiþ t v a i m p a i d o m;* XXVII, 63 *afar þ r i n s d a g a n s urreisa;* Joan. XI, 17 *juþan f i d v o r d a g a n s habaida in hlaiva;* Luc. VIII, 2 *usiddjedun u n k u l þ o n s s i b u n;* XVII, 12 *t a i h u n þrutsfillai mans;* Mc. VIII, 9 *vesun sve f i d v o r þ u s u n d j o s*, etc.; vel habent

b) Genitivum partitivum post se : Luc. V, 17 *varþ in a i n a m m a d a g e;* Mth. V, 19; Mc. VIII, 28 etc.; Mc. XI, 1 *insandida t v a n s s i p o n j e;* Joan. VI, 19 *farjan sve s p a u r d e ·k· jah ·e·;* Mth. XXVII, 3 *þrinstiguns s i l u b r i n a i z e; skeir.* VII, d *in auþidai ·m· j e r e attans fodida;* Joan. VIII, 57 *f i m f t i g u n s j e r e nauh ni habais;* Luc. XV, 4 *taihuntehund lambe;* Joan. VI, 7 *t v a i m h u n d a m s k a t t e klaibos ni ganohai sind;* Luc. VII, 41 *ains skulda s k a t t e f i m f h u n d a;* IX, 14 *vesun sve fimf þ u s u n d j o s vaire;* XIV, 31 *miþ taihun þusundjom — miþ t v a i m t i g u m þ u s u n d j o.*

III ORDINALIA. 1) Consonantice semper occurrunt vid. § 196, II, 1) *c*).

2) Apud Nehemiam etiam notis numeralibus scribuntur : V, 14 *fram jera ·k· und jer ·l·*; VI, 15 *ustauhana varþ so baurgsvaddjus ·e· jah ·k· daga menoþs ailulis.*

« Annotatio 2. — De duobus prioribus numeris hoc est animadvertendum :

« *a*) Quod forma *ainaha*, fem. *ainoho* ab *ains* derivata, germanico *einig*, *einzig*, lat. unico respondeat, et consonantice semper flectaitur : *sunus ainaha* (filius unicus) Luc. VII, 12; IX, 38 et *dauhtar ainoho* VIII, 42.

« *b*) Unus, εἷς, ubi non sub respectu numerali occurrit, sed tantummodo identitatem duorum in uno indicat, gothice dicitur *sama* (idem) : Mc. X, 8 *sijaina þo tva du leika s a m i n* (sint hæc duo ad corpus idem); Luc. XVII, 34 *þizainahl tvai vairþand ana ligra s a m i n;* Eph. II, 14 *gatavida þo ba du s a m i n.* Hinc etiam Eph. VI, 9 *im jah izvis s a m a frauja ist*, ubi Græcus ὁ κύριος cum articulo habet.

« *c*) Ad *duo* referuntur etiam *ambo*, pro *quibus* Gothi duplicem habent formam, *bai* scilicet et *bajoþs*, quæ eodem modo inter se discrepant atque latine *uterque* et *utrique*, nempe *bai* ponitur ubi quæstio est de duobus tantum objectis, quæ ut quodammodo inter se

[1] De *þusundja* et *þusundjos* genere discrepantibus vid. ad Esdr. II, 15.

conjuncta, ut hoc in unum coadunata habentur vel cogitantur, *bajoþs* vero, ubi de objectis diversi generis vel duabus partibus agitur. Quod discrimen Gothus stricte servat, licet in græco textu ἀμφότεροι pro utroque casu inveniat : Luc. I, 6 *vesun garaihta ba*, scilicet Zacharias et Elisabeth ; item vs. 7; v, 7 *gafullidedun ba þo skipa* utraque navis; VI, 39 *ibai mag blinds blindana tiuhan. niu b a i in dal gadriusand;* VII, 41 *ains skulda skatte fimfhunda, iþ anþar fimftiguns.* **42** *ni habandam þan, waþro usgebeina, b a i m fragaf* utrique, id est, ambobus debitoribus per oppositionem ad creditorem ; Eph. II, 14 *gatavida þo b a du samin;* 16 *gafriþoda þans b a n s in ainamma leika guþa.* E contrario Mth. IX, 17 et Luc. v, 38 *giutand vein juggata in balgins niujans jah b a j o þum* (vinum scilicet et utres) *gabairgada;* Eph. II, 17, 18 *gavairþi izvis juzei fairra jah gavairþi þaim izei newa unte þairh ina habam atgagg b a j o þ s* (nempe vos et nos ex diversa parte) *du attin;* Skeir, II, d *tvos ganamnida vaihts svesa b a j o þum* (nimirum corpus et anima) *du daupeinais garehsnai;* III, a *b a j o þum* (scilicet Joannes et Christus, qui sub respectu baptismatis hic opponuntur) *daupjandam jah ainwaþaramme seina anafilhandam daupein miþ sis misso sik adrunnun sumai.*

« *d*) Quoad usum vocabulorum *ains* et *anþar* in sententiis coordinatis (*ains* — *anþar*, *anþar* — *anþar*, etc., unus — alter, etc.) vid. ubi de sententia composita tractatur. »

IV. Distributiva. Si *tveihnai* duo (ἀνὰ δύο) excipias, distributiva gothice non occurrunt, sed per *wazuh* et *warjizuh* quisque, et *bi* (κατά) circumscribuntur : Luc. IX, 3 *ni vaiht nimaiþ in vig, nih t v e i h n o s* (ἀνὰ δύο) *paidos ;* Mc. VII, 31 *qam at marein galeilaie miþ t v e i h n a i m markom* (ἀνὰ μέσον τῶν ὁρίων) ; Mc. VI, 7 *dugann iesus þans tvalif insandjan t v a n s w a n z u h* (ἀνὰ δύο) ; Luc. x, 1, IX, 14 *gavaurkeiþ im anakumbjan kubituns ana w a r j a n o h fimftiguns* (in quemque quinquaginta, gall. *cinquante par cinquante*, ἀνὰ πεντήκοντα), coll. Mth. XXVII, 15 ; Mc. XV, 6 ; Cor. I, XIV, 27 *jaþþe razdai was rodjai, b i t v a n s aiþþau maist þ r i n s* (κατὰ δύο, secundum duos aut maxime tres). Singuli (καθ' εἷς) dicitur *ainwarjizuh* Rom. XII, 5.

V. Multiplicativa et proportionalia *ainfalþs* simplex , *fidurfalþs* quadruplex , *taihuntaihundfalþs* centuplex, *managfalþs* multiplex, etc., ut adjectiva spectanda sunt.

VI. Iterativa semel, bis, etc., quæ in aliis sermonibus adverbiis exprimuntur , gothice redduntur eo modo : una vice, duabus vicibus, etc. : Cor. II, XI, 24, 25 *fram iudaium fimf s i n þ a m* (πεντάκις) *nam, þ r i m s i n þ a m* (τρίς) *vandum usbluggvans vas, a i n a m m a s i n þ a* (ἅπαξ) *stainiþs vas ;* Mc. XIV, 72 *a n þ a r a m m a s i n þ a* (ἐκ δευτέρου) *hana vopida. jah gamunda paitrus þata vaurd sve qaþ imma iesus, þatei faurþize hana hrukjai tvaim s i n þ a m* (δίς), *inviais mik þ r i m s i n þ a m ;* Luc. XVII, 4 *jabai s i b u n s i n þ a m* (ἑπτάκις) *ana dag fravaurkjai du þus jah s i b u n s i n þ a m ana dag gavandjai sik.* Alia exempla vid. Gloss. v. *sinþ.*

Cum ordinalibus prima, secunda, tertia vice neutrum in accusativo ponitur : Cor. II, XII, 14 *sai þ r i d j o þ a t a* (τρίτον) *manvus im qiman.* Coll. *frumist* (πρῶτον) primum et *þata anþar* (τὸ λοιπόν) cæterum.

4. PRONOMEN.

A. PRONOMEN PERSONALE.

§ 199. 1) Pronomina personalia sunt : pro prima persona *ik* ego, *veis* nos ; pro secunda *þu* tu, *jus* vos ; pro tertia, quæ diversi generis est, *is* is, *si* ea, plur. *eis* ii ; *sa* hic , *so* hæc, plur. *þai* hi, et pronomen reflexivum *sik* se.

« Annotatio 1.— *Is* idem est atque græcum αὐτός, ὁ (gall, *il*), sed adjective sumi non potest pro : hic, ille ; *sa* autem æquivalet græc. αὐτός et οὗτος et consequenter est etiam adjectivum ; de horum pronominum discrimine vid. § 202, I. »

2) Cum pronomen personale subjectum est, peculiariter non exprimitur, quia jam in terminatione verbi implicite continetur. Verum tamen explicite adest

a) Pronomen primæ et secundæ personæ, cum scilicet quædam emphasis in eo jacet, cum præsertim ad aliud opponitur : Joan. VI, 20 *ohtedun sis, þaruh qaþ iesus : ik im, ni ogeiþ izvis ;* Luc. x, 24 *managai praufeteis jah þiudanos vildedun saiwan, þatei j u s saiwiþ ;* Joan. XV, 3 *j u s* (non opus habetis ut mundemini , nam) *hrainjai sijuþ ;* Cor. II, v, 21 *xristus faur uns gatavida fravaurht, ei v e i s vaurþeima garaihtei guþs ;* I, 23 *aþþan i k veitvod guþ anahaita ana meinai saivalai ;* Luc., I, 18 *i k im sineigs jah qens meina framaldrozei in dagam seinaim ;* Mth. III, 11 *aþþan ik in vatin izvis daupja, iþ sa afar mis gagganda svinþoza mis ist ;* v, 21, 22 *hausideduþ þatei qiþan ist þaim airizam ni· maurþjais. aþþan ik qiþa izvis* — VI, 12 *aflet uns þatei skuluns sijaima , svasve jah v e i s afletam þaim skulam unsaraim ;* item , præcedente *jah*, x, 32, 33 ; Cor. II, I, 6 ; Joan. VIII, 15 *j u s bi leika stojiþ, iþ i k ni stoja ainnohun : 21 þadei ik gagga, j u s ni maguþ qiman ; 23 j u s us þaim dalaþro sijuþ, iþ ik us þaim iupaþro im ;* Cor. II, XIII, 9 *faginom, þan v e i s siukam, iþ j u s svinþai sijuþ ;* Cor. I, v, 12 *niu þans inna j u s stojiþ , iþ þans uta guþ stojiþ ;* VII, 12 *þaim anþaraim i k qiþa, ni frauja ;* Rom. XI, 18 *ni þ u þo vaurts bairis ak so vaurts bairiþ þuk ;* Gal. II, 10 *nu ni þanaseiþs ik, iþ libaiþ in mis xristus.* In his et pluribus aliis casibus personale pronomen Gothus adhibet, præeunte Græco, cujus etiam exemplum sequitur et in sequentibus : Cor. II, I, 4 *ei mageima v e i s gaþrafstjan* (εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν) ; Eph. I, 4, 12, 18 ; IV, 22. Rarius autem pronomen absolute usurpatur, ut Mth. v, 17 *ni hugjaiþ ei ik qemjau,* quod aliunde non requiritur, cum x, 34 legitur simpliciter, prætermisso pronomine , *ni agjaiþ þatei qemjau.* Econtrario Gothus frequenter inducit

b) Pronomen tertiæ personæ, ubi Græcus eo non

utitur : Mth. XI, 23 *jabai in saudaumjam vaurþeina mahteis þos vaurþanons in izvis, aiþþau eis veseina* (ἔμειναν) *und hina dag*; Mc. XV, 44 *peilatus sildaleikida, ei is juþan gasvalt* (τέθνηκε); Cor. I, XVI, 12 *ina bad, ei is qemi* (ἔλθῃ) *at izvis*, sæpe imprimis apud Lucam (I, 63; VII, 15; XIV, 14; XVIII, 38) et Joannem (VI, 21; IX, 8, 12, 18; XI, 13; XIV, 17; XVIII, 28, 40); XVIII, 38 pronomen etiam adest, ubi subjectum tamen subsequitur : *iþ eis qeþun du imma iudaieis*, vid. ad h. 1.

« Annotatio 2.—Post constructionem participialem, quæ a verbo pendet (et consequenter non est absoluta) et initio sententiæ ante verbum ponitur, pronomen, equidem tum redundans, sed præeunte Græco, in objectali casu flexum repetitur : Eph. II, 5 *visandans uns dauþans fravaurhtim miþgaqivida uns xristau*; Mth. XXVI, 71 *usgaggandan ina in daur gasaw ina anþara þivi*; Mc. V, 18 *inngaggandan ina in skip baþ ina saei vas vods*; IX, 28 *galeiþandan ina in gard siponjos is frehun ina*; Mc. IX, 9 *dalaþ atgaggandam im af fairgunja anabaud im*; Mth. VIII, 5 *innatgaggandin imma in kafarnaum duatiddja imma hundafaþs*; 23 *innatgaggandin imma in skip afariddjedun imma siponjos is*; 28; Mc. V, 2; Luc. VI, 29; XVII, 12; Joan. VIII, 30; XII, 37. Deficit tamen prius pronomen in constructione participiali, et verbo tantum postponitur apud Mth. IX, 28 *qimandin in garda duatiddjedun imma þai blindans*. Magis autem absoluta videtur participialis constructio, ubi verbum construitur cum præpositione, quæ repetito pronomini præponitur : Mth. IX, 27 *warbondin iesua jainþro laistidedun afar imma tvai blindans* abeunte Jesu illinc, secuti sunt post eum duo cæci; VIII, 1 *dalaþ atgaggandin imma af fairgunja laistidedun afar imma iumjons managos*; XXVII, 19 *sitandin imma ana stauastola insandida du imma qens*; Mc. V, 21; XI, 27; Luc. VII, 6; Skeir. IV, a; alias autem præpositio etiam ante constructionem participialem stare debet, ut Luc. XIX, 26 *af þamma unhabandinjah þatei habaiþ afnimada af imma*. Item etiam post relativum : Mc. IV, 25 *þiswammeh saei habaiþ, gibada imma*. Coll. § 202 annot. 4.

« Annotatio 3. — Quando post impersonalia græca pronomen in sententia subordinata sequitur, Gothus, ubi pro impersonali personale verbum usurpat, hoc pronomen personale prætermittit. Quod pariter facit, cum ad circumscribendam infinitivam sententiam verbo finito loco infinitivi utitur : Luc. XVII, 15 *skal* (gall. *il doit*, germ. *er muss*, gr. δεῖ αὐτὸν oportet eum) *manag gaþulan*; XIX, 11 *bi þatei newa iairusalem vas* (διὰ τὸ—αὐτὸν εἶναι); 15 *biþe atvandida sik* (ἐν τῷ ἐπανελθεῖν αὐτόν); Joan. XII, 18 *hausidedun ei gatavidedi* (acc. cum inf. αὐτὸν πεποιηκέναι) *þo taikn*; Eph. IV, 17 *veitvodja in fraujin ei þanaseiþs ni gaggaiþ* (acc. cum inf. ὑμᾶς περιπατεῖν); Cor. II, VIII, 6 *svaei bedeima* (εἰς τὸ παρακαλέσαι ἡμᾶς) *teitaun*. Raro autem pronomen postponitur : Luc. XVIII, 35 *miþþanei newa vas is iaireikon*; attamen interpres epistolæ ad Ephesios sæpe hoc eo modo habet : Eph. I, 12 *ei sijaima veis* (εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς) *du hazeinai*; 18; IV, 22; I, 4 vero cod. A pronomen *veis* more linguæ consueto prætermittitur.

« Annotatio 4.— Loco pronominis tertiæ personæ substantivum (cujus sedem tenet) repetitur : Cor. I, VII, 12 *jabai was broþar qen aigi ungalaubjandein jah so gavilja ist bauan miþ imma, ni afletai þo qen* (hanc mulierem, gr. omn. αὐτήν); item VI, 13 *ni afletai þana aban* (hunc virum, gr. αὐτόν), ubi forsan interpres cum codicibus τὸν ἄνδρα legit, ita ut parallelismi causa etiam præcedenter *þo qen* pro *ija* posuerit. »

3) Pronomen secundæ personæ ante allocutionem vel etiam in appositione allocutionis ponitur : Luc. IV, 23 *þu leiki* (ἰατρέ) *hailei þuk silban*; Cor. I, VII, 16 *wa nu kannt, þu qinon* (γύναι); Eph. V, 25 *jus vairos* (οἱ ἄνδρες) *frijoþ qenins izvaros*; VI, 9 *jus fraujans* (οἱ κύριοι) *þata samo taujaiþ* (punctione nostræ interpretationis paululum mutata legendum est : et vos domini); Col. III, 18 *jus qinons* (αἱ γυναῖκες) *ufhausjaiþ vairam izvaraim*; 21; IV, 1; Gal. IV, 21 *giþiþ mis jus uf vitoda viljandans visan* (οἱ — θέλοντες) *þata vitoþ niu hauseiþ*; Mth. XXV, 41 *gaggaiþ fairra mis jus fraqiþanans* (οἱ κατηραμένοι); Luc. VI, 25 *vai izvis jus sadans nu* (οἱ ἐμπεπλησμένοι). — Mc. IX, 25 *þu ahma þu unrodjands* (τὸ πνεῦμα τὸ ἄλαλον) *ik þus anabiuda usgagg*; Luc. X, 15 *jah þu kafarnaum þu und himin ushauhido* (καὶ σὺ K. ἡ ἕως οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα) *gadrausjasa*; Mth. VI, 9 *atta unsar þu in himinam* (ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς).

« Annotatio 5.—Nec non et pronomen primæ personæ pari modo in appositione ponitur loco articuli : Phil. III, 3 *veis sijum bimait veis ahmin guþa skalkinondans* (οἱ—λατρεύοντες). »

4) Pronomen tertiæ personæ *is* et reflexivum in objecto sequenti modo discrepant :

a) Reflexivum refertur ad subjectum sententiæ, *is* autem ad objectum vel ad aliquid extra sententiam nominatum : Mth. VI, 29 *nih saulaumon gavasida sik sve ains þize blomane*; VIII, 32 *run gavaurhtedun sis alla so hairda*; XXVII, 53 *qinos laistidedun afar iesua andbahtjandeins imma*; VI, 8 *vait atta izvar þizei jus þaurbuþ, faurþizei jus bidjaiþ ina*; XXVII, 43 *trauaida du guþa, lausjaidau* (scilicet Deum) *su ina*; VIII, 2 *manna þrutsfill habands invait ina* (nempe Jesum); VII, 24 *saei hauseiþ vaurda meina jah taujiþ þo, galeiko ina vaira frodamma*; V, 39 *jabai was þuk stautai bi taihsvon þeina kinnu, vandei imma jah þo anþara*; Mc. II, 19 *qaþ im iesus ibai magun sunjus bruþfadis, und þatei miþ im ist bruþfaþs, fastan, sva lagga veila sve miþ sis haband bruþfad, aþþan atgaggand dagos, þan afnimada af im sa bruþfaþs*; Joan. XIII, 32 *guþ hauheiþ ina* (filium) *in sis jah sunus hauhida ina* (Deum).

Idem etiam se habet participium in casibus obliquis positum cum articulo; non equidem quasi solveretur in : cum eo qui, objecto evadente subjecto,

sed ut simplex objectum, *sik* ad subjectum sententiæ relato. Mc. II, 26 *daveid hlaibans faurlageinais matida jah gaf þaim miþ sis* (scilicet Davide) *visandam;* Luc. VI, 4; 32 *jah þai fravaurhtans frijond þans frijondans* **sik** (non equidem hos amantes seipsos, sed amantes peccatores, qui subjectum efformant); VII, 9 *iesus du þizai afarlaistjandein sis managein qaþ;* XIV, 12 *qaþ þamma haitandin sik;* Mc. v, 30; Luc. XIV, 31; XVIII, 7; Joan. VII, 18; VIII, 31; XIII, 16; Rom. x, 12. Hinc etiam Mth. XXVI, 75 *gamunda paitrus vaurdis qiþanis du sis* (verbi sibi [Petro] dicti). Cum autem *sik* cum verbo reflexivum format, ad objectum etiam refertur: Mc. XIV, 67 *þivi gasaw paitru varmjandan sik;* Tit. I, 14 *ni atsaiwandans judaiviskaize spilli jah anabusne manne afvandjandane sis sunja.*

b) Idem dicendum est de accusativo cum inf., sive ad subjectum simile referatur: Joan. VII, 4 *ni manna in analaugnein wa taujiþ jah sokeiþ sik uskunþana visan;* Phil. II, 6 *xristus in guþaskaunein visands ni vulva rahnida visan sik galeiko guþa;* Skeir, VIII, a *ni uslaubida faur mel sik gahaban;* Luc. VI, 18 *qemun hausjan imma jah hailjan sik sauhte seinaizo;* sive ad diversum subjectum: Mc. III, 14 *iesus gavaurhta tvalif du visan miþ sis* (ut secum essent); v, 37 *iesus ni fralailot ainnohun ize miþ sis afargaggan;* Luc. VIII, 37 *bedun ina allai gaujans galeiþan fairra sis;* XIX, 27 *fijands meinai ni vildedun mik þiudanon ufar sis;* III, 7 *qaþ du þaim atgaggandeim manageim daupjan fram sis* (ut ab eo baptizarentur).

c) In subordinata sententia *sik* ad subjectum hujus sententiæ refertur: Mc. II, 8 *ufkunnands iesus ahmin seinamma, þatei sva þai mitodedun sis, qaþ þu im;* in sententiis præsertim, quæ propositum, consilium exhibent: Luc. IX, 12 *fralet þo managein, ei galeiþandans in þos bisunjane haimos bugjaina sis matins;* Joan. XVII, 13 *nu du þus gagga jah þata rodja in manasedai, ei habaina fahed meina usfullida in sis;* Cor. II, v, 15 *xristus faur allans gasvalt, ei þai libandans libaina þamma faur sik gasvillandin;* Thess. II, III, 14 *ni blandaiþ izvis miþ imma, ei gaskamai sik.* E contrario is ad subjectum principalis sententiæ refertur: Mth. VIII, 27 *wileiks ist sa, ei jah vindos jah marei ufhausjand* **imma**; Luc. VIII, 32 *bedun ina, ei uslaubidedi* **im** *in þo galeiþan;* Joan. VI, 64 *vissa iesus, was ist, saei galeiveiþ* **ina**.

5) Quod auxiliante *sik* verba reflexiva efformentur et sæpe passiva et media exprimantur vid. §§ 176, 4; 177, 5; 178, 2, et quod pronomen reflexivum tunc ad verbum proxime ponatur vid. § 176, 4.

§ 200. I. *Pronomen reciprocum*, invicem,

1) Efformatur ex pronomine personali et voc. indeclinabili *misso*: Rom. XIV, 13 *ni þanamais nu uns misso* (nos invicem, ἀλλήλους) *stojaima;* 19 *laistjaima þoei timreinais sind in uns misso;* Cor. I, VII, 5..... *izvara misso;* Mc. IX, 33 *wa in viga miþ izvis misso* (dat.) *mitodeduþ?* 50; Joan. VI, 43; XIII, 14, 35; XVI, 19; Rom. XV, 5; Gal. v, 13, 15; Eph. IV, 32; v, 21; Joan. XIII, 34 *frijoþ izvis misso* (accus.); XV, 12, 17; Rom. XII, 10, 16; XV, 7; Cor. I, XVI, 20; Cor. II, XIII, 12; Eph. IV, 2; Col. III, 9, 13; Thess. I, III, 12; IV, 9, 18; V, 11; Thess. II, I, 3; Luc. VII, 32 *vopjandans seina misso;* Gal. v, 17 *þo sis misso andstandand;* Mc. I, 27 *sokidedun miþ sis misso;* VIII, 16; XV, 31; Luc. XX, 5, 14; Joan. VI, 52; Skeir. III, a; Mc. IV, 41, *qeþun du sis misso;* IX, 10, 34; X, 26; XI, 31; XII, 7; XVI, 3; Luc. II, 15; IV, 36; VI, 11; VIII, 25; Joan. VII, 35; XII, 19; XIII, 22; XVI, 17.

« Annotatio 1. — *Misso* solum absque pronomine personali occurrit tantummodo: Gal. v, 26 *ni vairþaima flautandans misso* (scilicet *uns*) *ushaitandans, misso* (nempe *unsis*) *in neiþa visandans;* Rom. XIII, 8 *misso* (nimirum *izvis*) *frijoþ.*

« Annotatio 2. — *Sik misso* quandoque etiam ponitur pro reflexivo, vid. annot. 6.

« Annotatio 3. — De *misso* cum pronomine possessivo vid. § 201, 4. »

2) Alter alterius gothice *anþar anþaris* exprimitur: Eph. IV, 25 *sijuþ anþar anþaris* (ἀλλήλων) *liþus;* Phil. II, 3 *in allai hauheinai gahugdais anþar anþarana munands sis auhuman* (ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν). Hinc mutilus locus Rom. XII, 5 sic restituendus est: *aþþan ainwarjizuh anþar anþaris liþus*, et Mth. XI, 16 adesse etiam debuit *anþar anþaris*, vid. § 239, 1.

II. *Silba* (αὐτός) ipse, est pro sua forma, nam consonantice tantum declinatur, et pro sua significatione substantive spectandum; ponitur

1) Ordinario absque pronomine ut subjectum, ego ipse: Cor. I, IX, 27 *ibai anþaraim merjands silba uskusans vairþau;* 20; Phil. II, 24; nos ipsi: Cor. II, I, 4 *gaþrafstidai sijum silbans fram guþa;* 9; Gall. II, 27; tu ipse: Luc., VI, 42 *waiva magt qiþan — silba in augin þeinamma anza ni gaumjands;* vos ipsi: Thess. I, III, 3 *silbans viteiþ;* v, 2; II, III, 7; is ipse: Luc. I, 17 *silba fauraqimiþ in andvairþja guþs;* 23; v, 37; VI, 3; Joan. VI, 6; IX, 21; XII, 24; Eph. IV, 11; Skeir. I, a; ii ipsi: Luc. XVII, 13 *silbans ushofon stibna;* ut objectum, eum ipsum: Joan. IX, 24 *silban fraihniþ.*

Verumtamen pronomen personale etiam ut subjectum addi potest, quo in casu *silba* communiter pronomini postponitur: Cor. II, X, 1 *aþþan ik silba pavlus bidja izvis;* XII, 13; Thess. II, I, 4 *veis silbans in izvis wopam;* Luc. v, 1 *is silba vas standands newa saiva;* Cor. I, XV, 28; Luc. VII, 12 *si silbo* (*vas*) *vidovo.* Hinc etiam relativo: Mth. XXVII, 57 *iosef, saei jah silba siponida iesua;* Mc. XV, 43. Quam sedem ordinario occupat in formula *þata silbo*, sive græco αὐτὸ τοῦτο, sive τοῦτο αὐτό respondeat: Gal. II, 10 *usdaudida þata silbo taujan;* Cor. II, II, 3 *þata silbo gamelida izvis;* coll. Rom. XIII, 6. Aliter autem se habet reciprocum, ubi alia est significatio: Rom. VII, 25 *silba ik* (ipse ego, ego emphatice prolato) *skalkino vitoda guþs;* IX 3; sed Thess. I, IV, 9 *silbans jus at guþa uslaisidai sijuþ*

emphasis in *silbans* jacet et *jus* prætermitti potuit. Skeir. VI, a *sve silba is qiþiþ* (sic enim, ut conjecimus, assentiente Castillionæo, legitur in codice loco *sama is*, quod Massmannus in lucem edidit).

2) Cum *silba* substantivum comitatur, hoc posterius proprie ut appositio spectandum est, *silba* tum semper præposito : Mc. XII, 36 *silba auk daveid qaþ;* 37; Luc. XX, 42; Luc. III, 33 *jah silba vas iesus sve jere þrijetigive;* Joan. XVI, 27 *ak silba atta frijoþ izvis;* Cor. I subscript. *du kaurinþium frumei þugkeiþ bi silbins apaustaulaus insahtai melida visan us asiai;* Cor. II, VII, 11 *saiw auk silbo þata bi guþ saurgan izvis welauda gatavida izvis usdaudein;* XI, 14 *silba satana gagaleikoþ sik aggilau liuhadis;* Eph. II, 20 *at visandin auhumistin vaihstastaina silbin xristau iesu;* Thess. I, III, 11; IV, 16; V, 23; Thess. II, II, 16; III, 16; Skeir. V, d; Luc. IV, 41 adest *vissedun silban xristu ina visan* pro τὸν Χριστόν, et Mc. IV, 28 *silbo auk airþa akran bairiþ* non significat terra ipsa fert fructum, sed ex seipsa, sponte sua.

3) Cum autem *silba* ad pronomen personale, ut reflexivum formet, accedit, tunc post hoc ponitur : mihi metipsi (ἐμαυτῷ, ἑαυτῷ) : Luc. VII, 8 *haba uf mis silbin gadrauhtins;* Joan. VII, 17, 28; VIII, 28, 42; X, 18; XII, 49, XIV, 3, 10; Cor. I, IV, 4; memetipsum (ἐμαυτόν, ἑαυτόν) : Luc. VII, 7 *ni mik silban vairþana rahnida at þus qiman;* Joan. VIII, 14, 18, 54; XIV, 21; XVII, 19; Cor. I, IV, 3; VII, 7; Cor. II, XI, 7, 9; XII, 5; Gal. II, 18; Phil. III, 13; nobismetipsis (ἑαυτοῖς) : Cor. II, I, 9 *in uns silbam andahaft dauþaus habaidedum;* III, 5; nosmetipsos (ἑαυτούς) : Cor. II, III, 1 *duginnam aftra uns silbans anafilhan;* IV, 2, 5; X, 12; (*unsis silbans*) Thess. II, III, 9; tibimetipsi (σεαυτῷ) : Joan. XVII, 5 *hauhei mik at þus silbin;* XVIII, 34; Thess. I, IV, 16; temetipsum (σεαυτὸν, ἑαυτόν) : Mth, VIII, 4 *gagg þuk silban ataugei gudjin;* Mc. I, 44; XII, 31; XV, 30; Luc. IV, 23; V, 14; X, 27; Joan. VII, 4; VIII, 13, 53; XIV, 22; Rom. XIII, 9; Gal. V, 14; VI, 1; Tim. I, IV, 16; II, II, 15; Philem. 19; vobismetipsis (ἑαυτοῖς) : Joan. VI, 53 *ni habaiþ libain in izvis silbam;* Rom. XI, 25; XII, 16; Cor. I, V, 13; vosmetipsos (ἑαυτούς) : Luc. XVI, 15 *garaihtans domeiþ izvis silbans in andvairþja manne;* Rom. XII, 19; Col. III, 16; sibimetipso (sing. ἑαυτῷ) : Mc. V, 30 *iesus ufkunþa in sis silbin þo us sis maht usgaggandein;* Luc. IX, 25; XVIII, 4; Joan. VI, 61; VII, 18; VIII, 22; XI, 38; XV, 4; XVI, 13; Cor. I, XI, 29; XVI, 2; Cor. II, X, 7; Gal. VI, 3, 4; Eph. II, 15, 16; semetipsum (sing. ἑαυτόν) : Mc. III, 26 *satana usstoþ ana sik silban;* VIII, 34; XV, 31; Luc. IX, 23; XIV, 11; XVIII, 14; Joan. XI, 33; XIX, 7, 12; Rom. XIV, 14 (*sik silbo* neutr.); Cor. I, XI, 28; Cor. II, X, 7, 18; Gal. I, 4; II, 20; Eph. V, 2, 25, 28; Phil. II, 7, 8; Tim. I, II, 8; Tim. II, II, 13; semetipsis (plur. ἑαυτοῖς) : Mth. IX, 3 *sumai þize bokarje qeþun in sis silbam;* Luc. VII, 49; Cor. II, V, 15; X, 12; semetipsos (plur. ἑαυτούς) : Cor. II, VIII, 5 *sik silbans atgebun frumist fraujin;* Eph. IV, 19; Tim. I, VI, 10.

« Annotatio 4. — *Silba* autem ordinariam sedem post pronomen pers. deserit, cum scilicet non in eumdem casum ac pronomen, sed ut subjectum, ad instar Latinorum *se* vel *sibi ipse*, construitur : Luc. XVIII, 9 *qaþ du sumaim, þaiei silbans trauaidedun sis* (πεποιθότας ἐφ' ἑαυτοῖς, sibi ipsi), *ei veseina garaihtai;* Rom. XIII, 2 *þai andstandandans silbans sis* (ἑαυτοῖς, sibi ipsi) *vargiþa nimand.* Hinc etiam Cor. II, II, 1 *gastaúida þata silba at mis* (ἔκρινα ἐμαυτῷ τοῦτο, ipse apud me) pro inintelligibili *þata silbo* legendum est. Ambigua vero forma pluralis (*silbans*) etiam in nominativo, ut ex sede perspicuum est in Cor. I, XI, 31 *jabai silbans uns* (ἑαυτούς, nos ipsi) *stauidedeina, ni þau......* usurpatur : Cor. II, XIII, 5 *izvis silbans* (ἑαυτοὺς, vos ipsos) *fraisiþ, sijaidu in galaubeinai. silbans izvis* (ἑαυτούς, vos ipsi) *kauseiþ;* Eph. V, 27 *xristus sik silban* (ἑαυτόν, seipsum) *atgaf faur aikklesjon, ei ustauhi silba sis* (ἑαυτῷ, ipse sibi) *vulþaga aikklesjon.*

« Annotatio 5. — Pronomen personale elliptice deficit tantummodo Col. III, 13 *þulandans izvis misso jah fragibandans silbans* (ἑαυτούς), hic vero præcedens *izvis* etiam supplendum est, coll. §§ 176 annot.; 177 annot. 2; 178 annot. 3.

« Annotatio 6. — Sæpius econtra *silba* prætermisso simplex pronomen personale remanet reflexivum : Luc. XVI, 9 *taujaiþ izvis* (ἑαυτοῖς), *frijonds;* XVII, 14 *gaggandans ataugeiþ izvis* (ἑαυτούς) *gudjam;* Joan. XII, 8 *unledans sinteino habaiþ miþ izvis* (ἑαυτῶν); Cor. II, VII, 11; Joan. XII, 32 *allans atþinsa du mis* (ἐμαυτόν); Rom. XIV, 12 *warjizuh unsara fram sis* (ἑαυτοῦ) *raþjon usgibiþ guþa;* Cor. II, IV, 5 *merjam uns* (ἑαυτούς) *skalkans izvarans* (hic et X, 12 *silbans* ex præcedentibus supplendum est, coll. annot. 5); VI, 4.

« Annotatio 7. — Apud Marcum et Joannem reciprocum quandoque etiam pro græco reflexivo usurpatur : Mc. I, 27 *sokidedun miþ sis misso* (πρὸς ἑαυτούς); IX, 10 *þata vaurd habaidedun du sis misso* (ἑαυτούς) *sokjandans;* XI, 31 *þahtedun du sis misso* (ἑαυτούς) *qiþandans;* XVI, 3; Joan. VII, 35; XII, 19.

« Annotatio 8. — De *silba* pronomini possessivo conjuncto, vid. § 201, 4. »

III. *Sama* (ὁ αὐτός) idem, nonnisi consonantice occurrit, sive quia primitive substantivum est, sive quia identitatem alicujus objecti noti, jam nominati indicat. Quapropter sæpissime demonstrativo (articulo) *sa sama* (gall. *ce même, le même*) conjungitur. Ponitur ergo

1) Substantive : Skeir. VII, d *gamaudida gaumjan, þatei is vas sa sama, saei in auþidai · m · jere attans ize fodida;* V, b *iþ ains jah sa sama vesi* (scilicet pater et filius), *waiva stojan jah ni stojan sa sama mahtedi;* Cor. I, XI, 5 *woh qinono bidjandei aiþþau praufetjandei andhulidamma haubida gaaiviskoþ haubiþ sein. ain auk ist jah þata samo þizai biskabanon;*

Mth. v, 46 *niu jah þai þiudo þata samo taujand?* et item xxvii, 44; Mc. x, 10; Luc. vi, 33; Rom. xii, 16; xv, 5; Eph. vi, 9; Phil. ii, 2; iii, 1 (*þo-samona* in plurali numero); iv, 2 (ubi in interpretatione nostra *idem* pro *ipsum* legendum est); Thess. I, ii, 14. Etiam *samo* simpliciter absque demonstrativo : Cor. II, xiii, 11 *samo fraþjaiþ* (τὸ αὐτὸ φρονεῖτε); Phil. iii, 16 *gasnevum, ei samo hugjaima jah samo fraþjaima;*

2) Adjective, quo in casu animadvertendum est, quod, si ad substantivum aliud quoque adjectivum additur, hoc etiam consonanticam formam induat: Luc. ii, 8 *hairdjos vesun in þamma samin landa þairhvakandans;* vi, 38 *þizai samon mitadjon, þizaiei mitid, mitada izvis;* Rom. ix, 21 *habaiþ kasja valdufni þahens us þamma samin daiga sum du galaubamma taujan sumuþ-þan du unqalaubamma kasa;* xii, 4 *allai ni þata samo taui habaud;* Cor. I, x, 3 *allai þana saman mat ahmeinan matidedun jah þata samo dragk ahmeino drugkun;* Cor. II, i. 6 *þreihanda in naseinais þizos vaurstveigons in stivitja þizo samono þulaine, þozei jah veis vinnam;* iii, 14 (ubi in interpretatione nostra loco *ipsum idem* legendum est), 18; iv, 13; vi, 13; viii, 16; xii, 18; Phil. i, 30; ii, 2; Cor. I, xii, 11 *þata all vaurkeiþ ains jah sa sama ahma.* Raro autem *sama* absque articulo occurrit : Rom. x, 12 *ni ist gaskaideins iudaiaus jah krekis, sama auk frauja allaize;* Phil. iii, 16 *samon gaggan garaideinai.*

« Annotatio 9.—Quod *sama* etiam pro εἷς ponatur, ubi totum ex duobus objectis ortum, efformatum, etc. significat vid. § 198 annot. 2) *b*). »

B. Pronomen possessivum.

§ 201. 1) Pronomina possessiva primæ et secundæ personarum, *meins*, meus (ὁ μου, ἐμός), *unsar* noster (ὁ ἡμῶν, ἡμέτερος), *þeins* tuus (ὁ σου, σός), *izvar* vester (ὁ ὑμῶν, ὑμέτερος), *iggqar* vos ambo (ὁ ὑμῶν), ut adjectiva, substantivo conveniunt in genere, numero et casu, et licet ordinario substantiva sua sequantur, possunt etiam, ubi aliquam emphasim implicant, ea præcedere : Mth. ix, 18 *dauhtar meina nu gasvalt;* xxvii, 67, *guþ meins, guþ meins, duwe mis bilaist;* Mc. ix, 24 *hilp meinaizos ungalaubeinais :* Luc. i, 46, 47 *mikileid saivala meina fraujan jah svigneid ahma meins du guþa nasjand meinamma;* Neh. v, 14 *ik jah broþrjus meinai hlaif fauramaþleis meinis ni matidedum;* Mth. v, 30 *jabai taihsvo þeina handus þuk marzjai,* —; vi, 6 *iþ þu þan bidjais, gagg in heþjon þeina jah galukands haurdai þeinai bidei du attin þeinamma jah atta þeins usgibiþ þus;* Mc. iii, 32, 33 *aiþei þeina jah broþrjus þeinai jah svistrjus þeinos uta sokjand þuk;* xii 30 *frijos fraujan guþ þeinana us allamma hairtin þeinamma jah us allai saivalai þeinai;* Luc. i, 44 *sunsei varþ stibna goleinais þeinaizos in ausam meinaim lailaik þata barn in vambai meinai;* xx, 42, 43 *qaþ frauja du fraujin meinamma: sitaf taihsvon meinai, unte ik galagja fijands þeinans fotubaurd fotive þeinaize;* Joan. viii, 54 *ist atta meins, saei hauheiþ mik, þanei jus qiþiþ, þatei guþ unsar ist;* Rom. xv, 4 *du unsarai laiseinai gameliþ varþ;* Cor. II, viii, 23 *traua in izvis, jaþþe bi teitu, saei ist gaman mein jah gavaurstva in izvis, jaþþe broþrjus unsarai apaustauleis aikklesjono;* vii, 4 *ufarfulliþs im fahedais in allaizos managons aglons unsaraizos;* viii, 24 *ustaiknein friaþvos izvaraizos jah unsaraizos wofstuljos;* Mth. v, 16 *ei gasaiwaina izvara goda vaurstva;* x, 30 *izvara jah tagla haubidis alla garaþana sind;* Phil. ii, 25 *þarb munda aipafraudeitu broþar jah gavaurstvan meinana iþ izvarana apaustaulu sandjan du izvis;* Cor. II, i, 14 *wofstuli izvara sijum svasve jah jus unsara in daga fraujins;* Mth. ix, 29 *bi galaubeinai igqarai vairþai iggqis.*

2) Pronomen possessivum tertiæ personæ

a) Est *seins* suus, sui (ὁ αὐτοῦ, αὐτῶν, αὐτοῦ, αὐτῶν, ἴδιος) vel genitivus pronominis personalis *is*, *is*, *izos*, *ize*, *izo* ejus, eorum (αὐτοῦ, αὐτῶν); jam vero *seins* ad subjectum sententiæ, genitivum autem τοῦ *is* ad aliquid extra sententiam nominatum vel ad objectum sententiæ ipsius refertur. Quoad sedem, *seins* eodem modo relative ad substantivum ponitur ac supra diximus 1); verumtamen ordinario præcedit, ubi græco ἴδιος respondet : Mth. v, 45 *guþ sunnon seina* (αὐτοῦ) *urranneiþ ana ubilans jah godans;* x, 24 *nist siponeis ufar laisarja nih skalks ufar fraujin seinamma* (αὐτοῦ); Luc. i, 8 *miþþanei gudjinoda is in vikon kunjis seinis* (αὐτοῦ), *hlauts imma urrann du saljan;* iii, 17 *habaiþ vinþis kauron in handau seinai jah gahraineiþ gaþrask sein* (αὐτοῦ) *jah briggiþ kaurn in bansta seinamma* (αὐτοῦ); Eph. v, 28 *vairos skulun frijon seinos* (ἑαυτῶν) *qenins sve leika seina* (ἑαυτῶν); Rom. x, 3 *seina* (ἰδίαν) *garaihtein sokjandans stiurjan garaihtein guþs ni ufhausidedun;* Mc. viii, 23 *iesus ustauh blindan jah speivands in augona is* (αὐτοῦ, scilicet cæci) *atlagida ana handuns seinos* (αὐτοῦ, nempe manus suas proprias); Joan. xi, 2 *marja salboda fraujan balsana jah bisvarb fotuns is* (nimirum magistri) *skufta seinamma* (id est capillis suis propriis); Mth. vi, 14 *afletiþ mannam missadedins ize* (αὐτῶν, scilicet hominum); vii, 16 *bi akranam ize ufkunnaiþ ins;* xxvi, 65 *gahausideduþ þo vajamerein is* (blasphemiam ejus, id est, Christi); Joan. xi, 1 *vas sums siuks lazarus af beþanias us haimai marjins jah marþins svistrs izos.*

b) Idem est dicendum de isto pronomine in sententia composita; *seins* enim non conjungitur, quemadmodum in latino sermone, diversis subjectis, ipso in sententia subordinata ad subjectum principalis sententiæ relato : Luc. v, 15 *garunnun hiuhmans managai leikinon fram imma sauhte seinaizo* (αὐτῶν); Mth. vi, 5 *qiþa izvis, þatei haband mizdon seina* (αὐτῶν); 7 *þugkeiþ im, ei in filuvaurdein seinai* (αὐτῶν) *andhausjaindau;* ix, 38 *bidjiþ fraujan asanais ei ussandjai vaurstvjans in asan seina,*

Cor. I, VII, 11 *anabiuda qenai fairra abin ni skaidan. iþ jabai gaskaidnai, visan unliugaidai aiþþau du abin seinamma aftra gagavairþjan;* Mth. VII, 24 *wazuh saei hauseiþ vaurda meina jah taujiþ þo, galeiko ina vaira frodamma, saei gatimrida razn sein* (αὐτοῦ) *ana staina;* Luc. I, 20 *ni galaubides vaurdam meinaim, þoei usfulljanda in mela seinamma* (αὐτῶν); Luc. I, 23 *varþ biþe usfullnodedun dagos andbahteis is* (id est, Zachariæ), *galaiþ* (Zacharias) *du garda seinamma;* 41 *varþ sve hausida aileisabaiþ golein mariins, lailaik barn in qiþau izos* (αὐτῆς); Mth. VII, 28 *varþ þan ustauh iesus þo vaurda, biabridedun manageins ana laiseinai is* (αὐτοῦ); VIII, 34 *alla so baurgs usiddja viþra iesu jah bedun ina, ei usliþi hindar markos ize* (αὐτῶν); Mc. VII, 26 *qino baþ iesu, ei unhulþon usvaurpi us dauhtr izos* (αὐτῆς); Mth. X, 35 *qam skaidan mannan viþra attan is jah dauhtar viþra aiþein izos jah bruþ viþra svaihron izos;* Mc. XII, 19 *moses gamelida unsis, þatei jabai wis broþar gadauþnai jah bileiþai qenai jah barne ni bileiþai, ei nimai broþar is þo qen is jah ussatjai barna broþr seinamma;* Joan. XI, 19 *managai gaqemun bi marþan jah marjan, ei gaþrafstidedeina ijos bi þana broþar izo;* Mth. XI, 20 *dugann idveitjan baurgim, in þaimei vaurþun þos managistons mahteis is;* Joan. VIII, 55 *kann ina jah vaurd is fasta;* Mth. VIII, 14 *qimands iesus in garda paitraus jah gasaw svaihron is ligandein in heitom jah attaitok handau izos.*

« Annotatio 1. — Non nisi raræ veniunt hujus regulæ exceptiones; cæterum correctius ponitur *seins* pro *is* : Mc. V, 17 *dugunnun bidjan ina galeiþan hindar markos seinos;* Thess. I, III, 12, 13 *izvis frauja ganohnan gataujai friaþvai in izvis misso, du tulgjan hairtona izvara unfairinona in veihiþai faura guþa in quma fraujins unsaris iesuis xristaus miþ allaim þaim veiham seinaim* (αὐτοῦ), ubi « in adventu Christi » idem sumendum est atque « cum Christus venerit. » Incorrecte autem *is* pro *seins* inducitur : Thess. II, I, 10 *qimiþ ushauhjan in þaim veiham is* (αὐτοῦ); Tim. I, V, 18 *vairþs sa vaurstva mizdons is* (αὐτοῦ). »

c) Hinc legitime sequitur, quod ubi in sententia copulativa vel comparativa pronomen posteriori subjecto ad prius relato conjungitur, hoc pronomen per *is* exprimatur : Mth. X, 25 *ganah siponi ei vairþai sve laisareis is jah skalks sve frauja is;* VI, 40 *nist siponeis ufar laisari seinana, iþ gamanvids warjizuh vairþai sve laisaris is;* Luc. I, 5 *vas gudja namin zakarias us afar jah abijins jah qeins is us dauhtrum aharons;* Cor. I, X, 26 *fraujins ist airþa jah fullo izos.* Unde fit, ut *seins* in nominativo non occurrat.

3) Quandoque Gothus loco articuli possessivo utpote magis determinativo utitur; quo in casu possessivum semper substantivo postponitur : Joan. IV, 31 *ik frijoda attan meinana* (τὸν πατέρα); Cor. II, XII, 7; Gal. VI, 17 *stakins fraujins unsaris* (τοῦ κυρίου) *iesuis xristaus ana leika baira;* Cor. I, VII, 16 *wa kannt, guma, þatei qen þeina* (τὴν γυναῖκα) *ganasjais;* Phil. I, 25 *visa jah þairhvisa at allaim izvis du izvarai framgahtai jah fahedai galaubeinais izvaraizos* (τῆς πίστεως); Col. III, 19; Imprimis *seins* : Mth. VIII, 20 *suuus mans ni habaiþ, war haubiþ sein* (τὴν κεφαλὴν) *anahnaivjai;* Mc. I, 41; VII, 10, 11; Luc. VII, 44 (*tagram seinaim*); X, 21, 23; XVIII, 13; Cor. II, VIII, 4; Col. II, 14; Thess. II, I, 11.

« Annotatio 2. — Non nisi raro prætermittitur possessivum : Mth. V, 31 *wazuh saei afletiþ qen* (τὴν γυναῖκα αὐτοῦ), *gibai izai afstassais bokos;* Joan. VII, 3 *gagg in iudaian, ei jah þai siponjos* (οἱ μαθηταί σου) *saiwaina vaurstva þeina.* »

4) Cum *silba* ad pronomem possessivum conjungitur, in genitivo ponitur, ita ut genere et numero vocabulo conveniat, ad quod possessivum ipsum refertur. Jam vero hoc *silba*, nec non et reciprocum *misso* possessivum sequuntur; Luc. II, 35 *þeina silbons* (scilicet Mariæ) *saivala* (σοῦ αὐτῆς τὴν ψυχὴν) *þairhgaggiþ hairus;* XIV, 26 *jabai was gaggiþ du mis jah ni fijaiþ attan seinana jah aiþein-nanhuþ—þan seina silbins saivala* (τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν), *ni mag meins siponeis visan;* Gal. VI, 4 *vaurstv sein silbins kiusai warjizuh;* Eph. V, 28 *sein silbins leik frijoþ, saei seina qen frijoþ;* Gal. VI, 2 *izvaros misso kauriþos* (ἀλλήλων τὰ βάρη) *bairaiþ.*

« Annotatio 3. — Semel occurrit Cor. I, X, 29 *þuhtu qiþa ni silbins ak anþaris*, ubi *þeina* vel *izvarana* ante *silbins* deest. »

5) Substantivum, ad quod possessivum pertinet, etiam articulum recipit : Mth. IX, 6 *nim þana ligr þeinana;* 14 *þai siponjos þeinai ni fastand;* Mc. II, 18 *þai þeinai siponjos ni fastand;* Mth. VI, 12 *afletam þaim skulam unsaraim;* Cor. II, III, 5 *so vairþida unsara us guþa ist;* Mth. V, 47 *duwe miþ motarjam matjiþ sa laisareis izvar;* Luc. V, 4 *athahid þo natja izvara du fiskon;* Cor. II, IV, 16 *sautana unsar manna fravardjada;* Mth. V, 47; IX, 11; Mc. II, 9, 11; III, 5; V, 34; VII, 9, 13; XIII, 18; Luc. II, 48; V, 14; VI, 35; IX, 41; X, 11; XV, 30; XIX, 20, 39, 42; Joan. VIII, 13, 19, 44; IX, 19; XVI, 20, 22; XVIII, 35; XIX, 7; Cor. I, XV, 14, 17; Col. I, 7.

b) Possessiva ponuntur etiam, more adjectivorum, in singulari et plurali, cum et sine articulo, concrete et abstracte substantivorum ad instar : Mc. VI, 21 *herodis mela gabaurþais nahtamat vaurhta þaim maistam seinaize* (suorum, τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ); Mc. V, 19 *gagg du garda þeinamma du þeinaim* (τοὺς σούς); Joan. VIII, 44 *þan diabaulus rodeiþ liugn, us seinamma* (e suo, ἐκ τῶν ἰδίων) *rodeiþ;* XVI, 14 *ahma sunjos us meinamma* (ἐκ τοῦ ἐμοῦ) *nimiþ jah gateihiþ izvis;* Cor. I, X, 24 *ni ainshun sein* (τὸ ἑαυτοῦ) *sokjai ak anþaris warjizuh;* XIII, 5 *friaþva ni sokeiþ sein ain* (τὰ ἑαυτῆς); Mc. V, 26 *qens fraqam allamma seinamma* (τὰ παρ' αὐτῆς πάντα); Luc. XV, 31 *all þata mein* (παντὰ τὰ ἐμὰ) *þein ist;* Joan XVII, 10 *meina alla* (τὰ ἐμὰ πάντα) *þeina sind jah þeina meina;* Phil. II, 4 *ni þo seina* (τὰ ἑαυτῶν) *warjizuh mitondans ak jah þo anþaraize.*

C. Demonstrativa.

§ 202. I. *Sa*, *so*, *þata* hic, hæc, hoc, iste, ista, istud, quod ad objectum proximum loquentis refertur, substantive et adjective usurpatur.

1) Ubi vicem substantivi gerit, græco αὐτός respondet et

a) In priori casu ab *is* plerumque discrepat, quemadmodum in germanica lingua forte et tonicum *dér* a debiliori et atono *er* (quemadmodum apud Gallos *lui* et *il*); Mth. v, 8 *andagai þai hrainjahairtans, unte þ a i* (αὐτοί, germ. *die*, gal. *eux*) *guþ gasaiwand*; xxv, 44 *andhafjand jah þai qiþandans;* Mc. xii, 6 *snauhþanuh ainana sunu aigand liubana sis insandida jah þ a n a* (etiam germ. *dén*) *du im;* Luc. ix, 35 *sa ist sunus meins sa liuba, þ a m m a* (germ. *dén*) *hausjaiþ;* Joan. vi, 50 *sa ist hlaifs, saei us himina atstaig, ei saei þ i s matjai ni gadauþnai*. Alia exempla vid. gloss. V. *þata*.

b) Ubi αὐτός ad idem substantivum bis refertur, prius per *is*, quod propter ejus naturam substantivam substantivi congruenter locum obtinet, exprimitur, posteriori per *sa* converso; sic legitur in omnibus parallelis locis *saei bigitiþ saivala seina, fraqisteiþ i z a i, juh saei fraqisteiþ saivalai seinai in meina, bigitiþ þ o* Mth. x, 39; Mc. viii, 35; Luc. ix, 24; xvii, 33; Mth. vi, 26 *alla izvar fodeiþ i n s, niu jus mais vulþrizans sijuþ þ a i m?* Luc. iv, 41 *gasakands i m ni lailot þ o s rodjan;* Joan. xvi, 4 *þata rodida izvis, ei biþe qimai so weila i z e, gamuneiþ þ i z e*. *Sa* tamen etiam bis repetitur : Mth. xxvii, 6, 7 *ni skuld ist lagjan þ a n s* (*skattans*) *in kaurbanaun — usbauhtedum us þaim þana akr kasjins;* Mc. viii, 7; nec non et bis usurpatur *is* : Mc. ix, 14 *gesaw filu manageins bi i n s* (*siponjans*) *jah bokarjans sokjandans miþ i m;* 15. Ubi αὐτός ter occurrit, *is* — *sa* — *sa* adhibendum est, ut : Mc. i, 30, 31 *svaihra simonis lag in brinnon, jah suns qeþun imma bi i j a, jah duatgaggands urraisida þ o — jah aflailot þ o so brinno;* Joan. x, 28, 29; ter tamen usurpatur *sa* Mc. xii, 21 — 23; Joan. x, 18. Quod si prius αὐτός tonicum est, *sa* præcedit, *is* sequente (*sa* — *is*) : Mc. ix, 25 *usgagg us þ a m m a jah þanaseiþs ni galeiþais in i n a;* xiv, 6; Col. ii, 14.

c) Ubi ad relativum refertur : Mc. xiv, 44 *þammei kukja, s a ist, greipiþ þana;* Joan. xiv, 10 *atta, saei in mis ist, s a taujiþ þo vaurstva*; 21; xviii, 11; Phil. iv, 3.

d) *Sa* præsertim in fine sententiæ ponitur, quo hæc plene toniceque desinat : Mth. vi, 8 *ni galeikoþ nu þ a i m;* vii, 13, 14, *braid daur jah managai sind inngaleiþandans þairh þ a t a. þraihans vigs sa brigganda in libainai jah favai sind þai bigitandans þ a n a;* 24 *wazuh saei hauseiþ vaurda meina jah taujiþ þ o, galeiko ina vaira frodamma;* Mc. vi, 3; ix, 28; x, 14; xii, 17; xiv, 5; xv, 29 (deest apud Græcum); Luc. vi, 47; xviii, 16; xix, 23; Joan. v, 36; x, 3, 17; xii, 7; xiii, 17; xvii, 10; xviii, 38; Rom. xiii, 3; Eph. v, 25; Col. iii, 7, 19; Tim. I, iv, 16, etc.

e) Semper in formulis *afar þata* postquam, *in þis* propter quod, etc. vid. gloss. vv. *Afar* et *In*.

f) Etiam et peculiariter ponitur pro οὗτος, rarius autem pro ἐκεῖνος : Mth. v, 37 *þata managizo þ a i m* (τούτων) *us þamma ubilin ist;* vi, 32 *all þ a t a* (ταῦτα) *þiudos sokjand;* ix, 3 *sumai bokarje qeþun : s a* (οὗτος) *vajamereiþ;* Mc. x, 15 *þata ni gaggando us mann þ a t a* (ἐκεῖνα) *ist þata gamainjando mannan;* xii, 4 *jah þ a n a* (κἀκεῖνον) *stainam vairpandans gaaiviskodedun*. Alia exempla vid. gloss. V. *þata*.

g) Ubi relativo conjungitur (*sa saei*, *sa ize*), idem est ac latinum (*is*) qui, græcum ὅς, vid. § 203, 2) et 3).

« Annotatio 1. — Non semel etiam significat hic idem (αὐτὸς οὗτος) et equidem in sola formula *du þamma* (ad hoc) Cor. II, v, 5; Eph. vi, 18. An vero locus Mc. xiv, 10, ubi pro ὁ τοιοῦτος adest, vitiosum sit, dubium est, cum alibi *sa svaleiks* legatur. Quoad autem paucos casus, in quibus pro relativo usurpatur : Luc. ix, 31 *vairos tvai miþrodidedun imma, þaiei vesun moses jah helias. þ a i gasaiwanans in vulþau qeþun urruns is;* Tim. II, i, 5 *þ i z e i ist fygailus jah airmogaineis;* Phil. iii, 19 *þ i z e guþ vamba ist*, ex se non conspicui sunt, quippe cum Gothus non semper alias pro relativo Græco relativum correspondens adhibeat.

« Annotatio 2. — *Jah sa* vertitur *et hoc*, id est, *et equidem* (καὶ οὗτος) : Phil. i, 28 *ist im ustaikneins fralustais iþ izvis ganistais, jah þ a t a fram guþa* (et hoc a Deo); necnon et *pariter* (καὶ αὐτός) : Mc. i, 19 *gasaw iakobu jah iohanne jah þ a n s in skipa manvjandans natja;* Luc. i, 36; xix, 9. Pro *jah sa* occurrit etiam *jah is* : Joan. xvii, 19 *fram im ik veiha mik silban; ei sijaina j a h e i s veihai in sunjai*. »

2) Adjective significat

a) Hic (οὗτος ὁ); Mth. vii, 28 *usteiuh iesus þ a v a u r d a* (τοὺς λόγους τούτους); x, 42 *gadragkeiþ ainana þ i z e m i n n i s t a n e* (τῶν μικρῶν τούτων) *stikle kaldis vatins;* xi, 16 *wamma nu galeiko þ a t a k u n i* (τὴν γενεὰν ταύτην). Alia exempla vid. in gloss. V. *þata*

b) Raro *his idem* (αὐτὸς ὁ) : Luc. ii, 38 *þ i z a i weilai* (ἡ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ) *anna atstandandei andhaihait fraujin;* vii, 21; x, 7, 21; xx, 19; Joan. 5, 36; vel *hic—ipse* (ὁ—αὐτός) : Joan. xiv, 11 *in þ i z e vaurstve* (διὰ τὰ ἔργα αὐτά) *galaubeiþ;* vel *ille* (ἐκεῖνος ὁ) : Mth. xxvii, 19 *ni vaiht þus jah þ a m m a g a r a i h t i n* (τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ); Luc. xx, 18; Joan. xviii, 13.

« Annotatio 3. — Cum οὗτος in textu græco post substantivum communiter stet, etiam Gothus suum demonstrativum quandoque postponit : Mth. ix, 26 *usiddja m e r i þ o s o* (ἡ φήμη αὕτη) *and alla jaina airþa*, Luc. iii, 8 *guþ mag us s t a i n a m þ a i m* (τῶν λίθων τούτων) *urraisjan barna abrahama;* iv, 21 *usfullnodedun m e l a þ o* (ἡ γραφὴ αὕτη); Cor. II, i, 12 *w o f t u l i u n s a r a s o* (ἡ καύχησις ἡμῶν αὕτη) *ist veitvodei miþvisseins unsaraizos*. Alia exempla vid. gloss. V. *þata*.

Cæterum ex mero mutationis amore Gothus dicit : Mc. viii, 12 *wa þ a t a k u n i* (ἡ γενεὰ αὕτη) *taiku*

sokeiþ, amen qiþa izvis : jabai gibaidau kunja þamma (τῇ γενεᾷ ταύτῃ) *taikne.*

« Annotatio 4. — Sæpe demonstrativum post relativum sententiæ sequitur, ex. gr. : Cor. I, vii, 20 *warjizuh in laþonai, þizaiei laþoþs vas, in þizai sijai; 24 warjizuh in þammei galaþoþs vas, in þamma gastandai.* »

3) Hoc pronomen, sive sit adjectivum, sive substantivum, ut articulus usurpatur, vid. § 195.

II. *Sah, soh, þatuh* nihil aliud est quam præcedens pronomen, adjecto enclitico *-uh*. Jam vero ex diversis hujus enclitici significationibus, *sah* significat

1) In sensu copulativo (-que)

a) Et hic, hic autem (καὶ αὐτὸς, καὶ οὗτος, ὁ δέ) : Luc. xvii, 15 *ains þize gavandida sik — sah* (et hic, καὶ αὐτός) *vas samareites*; Joan. xiv, 8 *augei unsis þana attan. þatuh* (hocque, gr. tantum καί) *ganah unsis*; Luc. ii, 38; Mth. xxvii, 44 *þatuh* (τὸ δέ) *samo jah þai vaidedjans*; Thess. II, iii, 12 *þaimuh* (τοῖς δέ) *svaleikaim anabiudam ei seinana hlaib matjaina*. Item Joan. x, 2 *sa inngaggands þairh daur hairdeis ist lambe, þammuh* (eique, gr. tantum τούτῳ) *dauravards uslukiþ*;

b) Qui (ὅς); Luc. ii, 37 *anna vas viduvo, soh* (ἥ) *ni afiddja fairra alh*; xvi, 20 *unleds sums vas namin haitans lazarus, sah* (ὅς) *atvaurpans vas du daura*; xvii, 12 *gamotidedun imma taihun þrutsfillai mans, þaih* (οἵ) *gastoþun fairraþro*; Cor. I, xv, 1; Philem. 12. Hinc Joan. xviii, 26 *qaþ sums þize skalke þis maistins gudjins, sah niþjis vas* (gr. συγγενὴς ὤν). Huc pertinent constructiones ut : Mth. xxvii, 57 *qam manna gabigs af areimaþaias. þizuh namo* (et hujus vel cujus nomen, gr. τοὔνομα) *iosef*, coll. Mc. vi, 16;

2) Cum sensu emphatico (-ce), hicce, præsertim.

a) Ubi relativum, ad quod refertur, præcedit : Mth. v, 19 *saei nu gatairiþ aina anabusne þizo minnistono jah laisjai sva mans, sah* (hicce, germ. *der* tonicum, sed in græco textu deest hoc pronomen, quod Gothus parallelismi causa induxit) *minnista haitada in þiudangardjai himine, iþ saei taujiþ jah laisjai sva, sah* (οὗτος) *mikils haitada in* etc.; Mc. xii, 40; Luc. ix, 26; xx, 17; Joan. v, 37, 38; x, 1; xii, 49; Gal. vi, 7; Phil. iii, 7: Skeir. VI, d. Et etiam ubi participium cum articulo (is qui) præit : Skeir. I, c *gadob nu vas mais þans svesamma viljin ufhausjandans diabulau du ufargaggan anabusn guþs þanzuh afstra svesamma viljin gaqissans vairþan nasjandis laiseinai*. Hinc Mc. xii, 10 et Luc. xx, 17 *stains þammei usvaurpun þai timrjans, sah varþ du haubida vaihstins* (ὃν λίθον—οὗτος);

b) Ubi post interjectam parenthesim pergitur : tunc enim *sah, soh*, et imprimis *þatuh* sequenti *þan* per assimilationem in *þatuþ-þan* conjungitur : Mth. iii, 11 *sa afar mis gagganda svinþoza mis ist, þizei ik ni im vairþs ei andbindau skaudaraip skohis is; sah þan* (αὐτός) *izvis daupeiþ in ahmin*; xxvii, 58; Mc. iii, 11; xvi, 6; Luc. ii, 37 pr. iii, 16; Joan. vii, 9; viii, 40; xii, 6; xiii, 28; xvi, 33; Joan. viii, 35; Rom. xii, 4; Cor. I, vii, 6; II, i, 17 (τοῦτο οὖν); iv, 15 (τὰ γάρ); ix, 16; xii, 19; Eph. iv, 9; Thess. I, iv, 5; Tim. I, ii, 3; Skeir. II, b; III, a; V, a; VIII, a, c. Efformantur etiam eo modo parentheses; Luc. ii, 1, 2 *urrann gagrefts gameljan allana midjungard. soh þan* (αὕτη) *gilstrameleins frumista varþ*; Joan. vi, 6 *þatuh þan* (τοῦτο δέ) *qaþ fraisands ina*; vii, 39; xviii, 10, 15; Cor. I, ix, 23.

c) Quod vel quem *sah* demonstrat, postimittitur: Joan. vi, 40 *þatuh þan* (τοῦτο δέ) *ist vilja guþs, ei wazuh saiwiþ sunu jah galaubeiþ du imma*; xvii, 3 *soh þan* (αὕτη δέ) *ist so aiveino libains, ei kunneina þuk*; Skeir. I, c *þatuh vesi viþra þata gadob, ei frauja þana galausidedi*; coll. Cor. II, xiii, 9 *þizuh* (τοῦτο δέ) auk *jah bidjam, izvaraizos ustauhtais*;

d) Ut simplex demonstrativum adest *sah* tantummodo Tim. I, vi, 8 *habandans usfodein jah gaskadvein, þaimuh ganohidai sijaima*; iv, 16.

III. *His* hic, non usurpatur nisi relative ad tempus quod loquenti præsens est; de cætero adjective et substantive adhibetur, et defectivum est, cum in solis accusativo (masc. *hina* et neutr. *hita*) et dativo sing. *himma* caribus occurrat :

a) Adjective : *und hina dag* usque ad hunc præsentem diem Mth. xi, 23; xxvii, 8; Cor. II, iii, 14, 15; *himma daga* hoc die, hodie Mth. vi, 11, 30; Luc. ii, 11; iv, 21; v, 26; xix, 5, 9; *fram himma nu* ex hoc momento Luc. I, 48; v, 10; *und hita nu* ad hoc instans Skeir. IV, b;

b) Substantive : *fram himma* ex hoc (die, momento) Joan. xiii, 19; xiv, 7; *und hita* usque ad hoc (momentum, hunc diem) Mth. xi, 12; Mc. xiii, 19; Joan. xvi, 24; Cor. I, xv, 6.

IV. *Jains, jaina, jain (jainata)* ille, illa, illud (ἐκεῖνος), ad objectum a loquente remotum refertur : Luc. xviii, 14 *atiddja sa garaihtoza gataihans du garda seinamma þau raihtis jains*; Joan. iii, 30 *jains skal vahsjan iþ ik minznan*. Jam vero ponitur.

a) Substantive, quemadmodum in duobus supra laudatis exemplis, raro tamen in primis Evangeliis (tantum Mc. xii, 5; Luc. ix, 34; xviii, 14; xx, 11), frequenter autem apud Joannem (exceptis locis sub *b*) laudatis), apud Skeireins et in plerisque epistolarum locis, vid. gloss. h. v.

b) Adjective, communiter suo substantivo præpositum : Joan. xvi, 23 *in jainamma daga mik ni fraihniþ vaihtais*; 26; xviii, 17 *qaþ jaina þivi*; postpositum autem occurrit tantum apud Lucam (ii, 1 *in dagans jainans*; iv, 2; xv, 14; xvii, 9; xx, 1) et Nehemiam (vi 17). Si insuper adsit attributum, pronomen sive substantivum præcedit : Mth. ix, 26 *alla jaina airþa*; sive sequitur : ix, 31 *allai airþai jainai*; Luc. xix, 27 *fijands meinans jainans*.

Substantivo autem articulum habente, pronomen regulariter sequitur : Mth. vii, 25 *vindos bistuggqun bi þamma razna jainamma*; viii, 28; ix, 22; Mc. iii, 24, 25; vi, 11; xiii, 19; Luc. ix, 5; xviii, 3; Cor. II, vii, 8. Præcedit tantum, sed præeunte

Græco, Mc. xii, 7 *jainai þai vaurstvjans* et Cor. I, x, 28 *jainis þis bandviandins.*

V. PRONOMINA-ADJECTIVA.

1) *Svalauds*, tantus (τοσοῦτος) : Mth. viii, 10 *ni in israela svalauda galaubein bigat;* Skeir. iv, 6 *svalauda mikilduþais maht.* Et neutrum substantive cum partitivo usurpatum : Joan. xiv, 9 *svalaud melis* (τοσοῦτον χρόνον) *miþ izvis vas.*

2) *Svaleiks*, talis (τοιοῦτος) : Mth. ix, 8 *mikilidedun guþ þana gibandan valdufni svaleikata mannam;* Joan. ix, 16 *vaiva mag manna fravaurhts svaleikos taiknins taujan*, etc., vid. gloss. Sæpe etiam substantive ponitur, servata tamen vocalica forma (vid. § 196 I *b*) : Cor. I, v, 11 *þamma svaleikamma ni miþmatjaiþ;* Luc. xviii, 16 *þize svaleikaize ist þiudangardi guþs;* ix, 9 *was ist sa, bi þanei ik hausja svaleik* (τοιαῦτα); Cor. I, vii, 28 *aglon leikis gastaldand þo svaleika* (οἱ τοιοῦτοι).

D. Relativum.

§ 203. Pronomen relativum ex particula relativa *ei* et pronomine demonstrativo *sa* organice cunjunctis efformatur : *saei, soei* vel *sei, þatei* (§ 109), et indiscriminatim græco ὅστις, ὅσπερ, ὃς ἂν, ὁ cum participio respondet. Jam vero ponitur

a) Adjective, qui, quæ, quod, quo in casu substantivum præcedit vel etiam sequitur, sed tunc quandoque repetitur demonstrativum : Mth. viii, 4 *atbair giba, þoei* (ὃ) *anabauþ moses;* x, 26 *ni vaiht ist gahuliþ, þatei* (ὃ) *ni andhuljaidau;* xi, 20 *dugann idveitjan baurgim, in þaimei* (αἷς) *vaurþun mahteis;* Mc. x, 29, 30 *ni washun ist, saei* (ὃς) *aflailoti gard —, saei* (ὃς ἂν) *ni andnimai* ·r· *falþ;* xv, 6 *and dulþ warjoh fralailot peilatus iudaium ainana bandjan, þanei* (ὅνπερ) *bedun;* Luc. i, 20 *ni galaubides vaurdam meinaim, þoei* (οἵτινες) *usfulljanda;* Joan. i, 29 *sa ist viþrus guþs, saei afnimiþ* (ὁ αἴρων) *fravaurht þizos manasedais;* xii, 49 *saei mik sandida atta, sah mis anabusn atgaf.* Alia exempla vid. gloss. *þatei* 1) *a*);

b.) Substantive, is qui, ea quæ, id quod, qui, quæ, quod simpliciter : Rom. vii, 15 *þatei* (quod, ὃ) *vaurkja, ni fraþja, unte ni þatei* (ὃ) *viljau tauja; ak þatei* (ὃ) *hatja, þata tauja;* x, 14 *waiva bidjand, þammei* (cui εἰς ὃν) *ni galaubidedun, aiþþau waiva galaubjand, þammei* (quem, ὃν) *ni hausidedun?* Joan. viii, 25 *þu was is? jah qaþ du im iesus· anastodeins þatei* (ὅ, τι) *jah rodja du izvis;* Gal. i, 23 *saei vrak* (qui persecutus est, ὁ διώκων) *uns simle, nu mereiþ galaubein;* Mth. v, 19 *saei* (qui tantum, ὃς ἐὰν) *nu gatairiþ aina anabusne þizo minnistono, sah minnista haitada in þiudangardjai himine;* Cor. I, xvi, 2 *warjizuh fram sis silbin taujai huhjands þatei* (ὅ, τι ἂν) *vili.* Alia exempla vid. gloss. h. v. *b*) et *c*).

« Annotatio 1. — *Saei* ponitur etiam quandoque pro aliis relativis, ut pro ὅσος post *alls* : Luc. xviii, 12 *afdailja taihundon dail allis þize* (ὅσα) *gastalda;* 22; Joan. x, 41; xvi, 15; xvii, 7; unde huc etiam probabiliter pertinet Rom. ix, 7, quod *nih allai þaiei* construendum est, coll. ad. h. l. Imo pro οἷος : Phil. i, 30 *þo samon haifst habaiþ, þoei* (οἷον) *gasaiwiþ in mis;* pro εἴ τις : Eph. iv, 29 *ainhun vaurde ubilaize us munþa izvaramma ni usgaggai, ak þaiei* (εἴ τις) *goþ sijai du timreinai;* Joan. iii, 3 *niba saei* (ἐὰν μή τις) *gabairada iupaþro, ni mag gasaiwan þiudangardja guþs;* 5; xv, 6; pro τίς in interrogationibus indirectis : Joan. vi, 6 *vissa þatei* (τί) *habaida taujan;* Eph. v, 10; pro demonstrativo cum præcedentibus, stricte connexo : Mth. xxvii, 46 *ufhropida· helei, helei, lima sabakþani, þatei ist* (τοῦτ' ἔστι) *guþ meins*, etc.; Cor. II, xii, 8; Tit. i, 5; Eph. iii, 1, vid. ad h. l.; vel pro οὗτος γάρ : Eph. v, 6 *ni manna izvis uslusto lausaim vaurdam, þairh þoei* (διὰ ταῦτα γάρ) *qimiþ hatis guþs.* »

2) Ubi pronomen relativum ad pronomen personale primæ et secundæ personæ refertur, sonat *ikei, þuei, juzei* (*veizei* nusquam occurrit) : Cor. I, xv, 9 *ik im sa smalista apaustaule, ikei* (ὃς) *ni im vairþs ei haitaidau apaustaulus;* Rom. xiv, 4 *þu was is, þuei stojis* (ὁ κρίνων) *framaþjana skalk;* Luc. xvi, 15 *jus sijuþ, juzei garaihtans domeiþ* (οἱ δικαιοῦντες) *izvis silbans;* Mc. i, 11 *þu is sunus meins sa liuba, in þuzei* (ᾧ) *vaila galeikada*, cujus in locum subditur in margine lectio varians : *þukei* (ὃν) *vilda;* Gal. iii, 1 *izvisei* (οἷς) *faura augam xristus fauramelíþs vas, in izvis ushramiþs.* Alia exempla vid. supra § 109. Quandoque prius deficit personale pronomen : Gal. v, 4 *lausai sijuþ af xristaus, juzei* (οἵτινες) *in vitoda garaihtans qiþiþ izvis;* Tim. I, i, 12, 13 *aviliuda xristau, unte galaubjandan mik gahugida gasatjands in andbahtja, ikei faura vas* (ego qui prius fui, τὸν πρότερον ὄντα) *vajamerjands.* Quo linguæ usu cognito, non jam mirum est si *sa saei* in promiscuis locis usurpetur, pro οὗτος ὃς Luc. v, 21, pro ἐάν τις Joan. xiii, 20; Rom. viii, 5; xi, 22, etc.

3) Loco pronominis relativi ponuntur

a) *Sah*, et is, vid. § 202 II, 1) *a*);

b) In nominativo particulæ relativæ

aa) *Ize* et (semper apud Joannem et in epistola ad Corinthios altera) *izei*, neo-germanico *so* comparanda, proximaque demonstrativo : Mth. vii, 15 *atsaiwiþ faura liugnapraufetum þaim izei* (οἵτινες) *qimand at izvis in vastjom lambe;* Mc. ix, 1; Joan. xi, 37 *niu mahta sa izei uslauk* (οὗτος ὁ ἀνοίξας) *augona þamma blindin, gataujan ei jah sa ni gadauþnodedi;* Cor. II, v, 21 *þana izei ni kunþa* (τὸν μὴ γνόντα) *fravaurht faur uns gatavida fravaurht;* Cor. I, xv, 27; Gal. vi, 13; Tim. I, i, 16; Eph. ii, 17 *gavairhti þaim izei* (τοῖς) *newa* scilicet *sind.* Hæ particulæ ad substantiva referuntur, quæ libenter eas immediate sequentes recipiunt : Joan. viii, 40 *sokeiþ mik usqiman, mannan izei* (ὃς) *sunja izvis rodida;* xii, 4; xv, 26; Cor. II, i, 10; viii, 16; Gal. i, 1, 4; Eph. i, 3, 14. Non nisi autem raro particula a vocabulo cui refertur, separatur : Eph. iv, 15 *vahsjaima in ina þo alla, ize ist haubiþ, xristus;* Cor.

II, III, 5, 6 *so vairþida unsara us guþa ist*, *ïzei* etc.; Luc. VIII, 13 *þai ana þamma staina* (scilicet *þai sind*) *ïze* etc.;

bb) *Ei*, quod etiam ut particula temporalis vel explicativa (cum, ut, quod) haberi potest: Luc. I, 20 *sijais þahands und þana dag ei vairþai þata* usque hunc diem, quo, ἄχρι ἧς ἡμέρας (*und þanei dag*), ubi Gothus attractionem apud Græcum sæpius occurrentem, resolvit, item XVII, 30; Col. I, 9; Neh. v, 14; Tim. II, III, 8 *þamma haidau ei* (ὃν τρόπον, proprie *þammei haidau*) *jannis jah mambres andstoþun moseza, sva jah þai andstandand sunjai*; Rom. IX, 20 *þu was is, ei andvaurdjais* (ὁ ἀνταποκρινόμενος pro *þu ei andvaurdjais*) *guþa*.

« Annotatio 2. — Vario etiam modo in locis sequentibus exprimitur pronomen relativum: Mth. v, 32 *wazuh saei* (ὃς ἄν) *afletiþ qen seina inu fairina kalkinassaus, taujiþ þo horinon, jah sa ïze* (ὃς ἄν) *afsatida liugaiþ, horinoþ*; Luc. VIII, 13—15 *þai ana þamma staina sind ïze* (οἱ) *miþ fahedai andnimand þata vaurd.—þata in þaurnuns gadriusando þai sind, þaiei —. þata ana þizai godon arþai þai sind þai ïze —.* »

E. Interrogativa.

§ 204. I. *Was*, *wo*, *wa* substantivum est, quis, quæ, quid (τίς, τί); in directis et indirectis interrogationibus, interrogat in genere sine respectu ad aliud et in plurali numero nusquam occurrit. Quod autem præter dativum masc. et neutr. *wamma* etiam instrumentalis *we* existat, vid. § 110 annot. 1; Cor. I, IV, 7 *was* (τίς) *þuk ussokeiþ, vauþ-þan habais, þatei ni namt, aiþþau jabai andnamt, wa wopis, sve ni nemeis?* Luc. x, 29 *was ist mis newundja?* IV, 34 *kann þuk, was is*; Mc. v, 9 *wa namo þein?* III, 33 *wo ist so aiþei meina aiþþau þai broþrjus meinai?* XII, 16 *wis ist sa manleika jah so ufarmeleins?* VI, 24 *wis bidjau?* Luc. VI, 47 *wazuh sa hausjands vaurda meina jah taujands þo, ataugja ïzvis, wamma galeiks ist*; Mth. VI, 31 *wa matjam, aiþþau wa drigkam aiþþau we* (quo) *vasjáima?* Mc. VIII, 27 *wana mik qiþand mans visan?* Rom. IX, 19 *viljin is was andstandiþ?* Alia exempla vid. gloss. v. *Was* 1)

« Annotatio 1. — Ubi autem *was* adjective sumi debet, ejus substantivum partitivum sit necessum est, et ipsum in singulari positum substantivo in genere conveniet: Luc. IX, 55 *niu vituþ, wis ahmane* (cujus spiritum, pro quis spiritus, οἵου πνεύματος) *sijuþ*; Mth. v, 46 *wo mizdono* (quam mercedum, pro quam mercedem, τίνα μισθόν) *habaiþ*; Mc. I, 27; VI, 2; Luc. IX, 25; Joan. XVIII, 29; Rom. XIII, 9; Cor. I, VII, 5; XV, 2; XVI, 7; Cor. II, VI, 14 sq.; Thess. I, III, 9 *wa aviliude* (τίνα εὐχαριστίαν) *magum usgildan fraujin?* Mc. XI, 28 *in wamma valdufnje þata taujis?* 29; Luc. XX, 2. Tantummodo Luc. XV, 4 legitur *was manna ïsvara aigands taihuntehund lambe* etc., coll. § 205 annot. 1.

« Annotatio 2. — In resolvendis formulis præpositionalibus cum articulo quandoque adhibetur *wa* pro relativo: Phil. II, 23 *gasaiwa wa bi mik ist* (τὰ περὶ ἐμέ); 28; Eph. VI, 21, 22. »

II. *Warjis*, *warja*, *warjata*, quis (τίς), ponitur

a) Sive in plurali numero: Joan. VI, 64 *vissa ïesus, warjai* (τίνες) *sind þai ni galaubjandans jah was* (τίς) *ist saei galeiveiþ ina*; XIII, 18 *ik vait, warjans* (οὕς) *gavalida*. Quod si Thess. I, IV, 2 *vituþ warjos anabusnins atgebum ïzvis* loco *waizos* in hoc casu falsi legitur, hæc forma in se correcta, mendose adesset, cum *varjis* solum hic adjective occurrat;

b) Sive ad *waþar* in oppositione vid. III.

aaa) Superlativo conjunctum: Mc. IX, 34 *du sis misso andrunnun, warjis* (τίς) *maists vesi*; Luc. IX, 46; Mc. XII, 28 *warja* (ποία) *ist allaizo anabusne frumista*; vel

bb) Relatum ad numerum vel objectum determinatum: Mc. XII, 23 *warjamma ïze* (scilicet eorum septem virorum) *vairþiþ qens*; Luc. XX, 33; Joan. XIII, 22 *sewun du sis misso þai siponjos þagkjandans, bi warjana* (nempe ex istis duodecim) *qeþi*; X, 32 *managa goda vaurstva ataugida ïzvis, in warjis þize vaurstve* (διὰ ποῖον αὐτῶν ἔργων) *staineiþ mik?*

« Annotatio 3. — Quod si interrogatio ad multitudinem *was ïzvara* Mth. VI, 27; Luc. XIV, 28; Joan. VIII, 46 incorrecta est, *warjis ïzvara* apud Luc. XVII, 7 desideranda est, interrogatione ad apostolos facta (quis vestrum servum habens etc.); sensisse autem videtur interpres, hanc allocutionem Domini non ex præcedenti dependere neque ad solos apostolos, sed ad multitudinem fieri, vid. § 204, I. »

III. *Waþar*, uter relative ad duo et comparativo conjunctum: Sheir. III, a *miþ sis misso sik andrunnun sumai ni kunnandans waþar* (Christus scilicet an Joannes) *skuldedi maiza*; Luc. VII, 42 *waþar* (τίς) *þize* (duorum debitorum) *mais ina frijoþ*; Mth. IX, 5 *waþar* (τί) *ist azetizo qiþan· afletanda þus fravaurhteis þan qiþan· urreis jah gagg*; Mc. II, 9; Luc. v, 23.

« Annotatio 4. — *Waþar* in nominativo tantum sing. occurrit, hinc legitur Mth. XXVII, 17 *wana vileiþ ei fraletau ïzvis, barabban wau ïesu?* Quod si Joan. IX, 2 *was* (τίς) *fravaurhta, sau þau fadrein is?* non *waþar* adest, hoc ex eo probabiliter venit, quod propter ideam pluralem vocabuli *fadrein waþar* poni non potuerit. »

IV. Adjectiva pronomina:

1) *Wileiks*, qualis (ποῖος, ποταπός, πήλικος): Mc. IV, 30 *we galeikom þiudangardja guþs aiþþau in wileikai* (ποίᾳ) *gajukon gabairam þo?* Joan. XII, 33 *bandvida wileikamma* (ποίῳ) *dauþau skulda gadauþnan*; Luc. I, 29 *þahta sis weleika* (ποταπὸς) *vesi so goleins*; Gal. VI, 11 *sai wileikaim* (πηλίκοις) *bokom ïz vis gamelida*. Alia exempla vid. gloss. v. *Wileiks*.

2) *Welauds*, quantus? (πόσος): Cor. II, VII, 11 *saiw þata bi guþ saurgan ïzvis welauda galavida ïzvis usdaudein*.

3) Adjectiva pronom. ex *wan* efformata:

a) *Wan managa, wan filu?* quot? (πόσος): Mc. VIII, 5 *wan managans habaiþ hlaibans?* XIX, 20; Mth. XXVII, 13 *niu hauseis, wan filu ana þuk veitvodjand;* VI, 23; Mc. XV, 4; Luc. XV, 17; XVI, 5;

b) *Wan laggs?* quam longum? (πόσος): Mc. IX, 21 *wan lagg mel ist, ei þata warþ imma?*

F. INDEFINITA.

205. I. ***Was, wo, wa***, quis, aliquis, affirmans, non nisi substantive usurpatur: Mc. VIII, 4 *waþro þans mag was* (τίς) *gasoþjan;* XI, 25 *afletaiþ, jabai wa habaiþ viþra wana;* Luc. XIX, 8 *jabai wis wa aþholoda, fidurfalþ fragilda;* Joan. XIV, 14 *jabai wis bidjiþ mik in namin meinamma, ik tauja;* Cor. II, XII, 6 *fraidja, ibai was in mis wa muni;* XIII, 8 *ni magum wa viþra sunja;* Thess. I, V, 15 *saiwiþ ibai was ubil ana ubilamma vamma usgildai;* II, III, 8 *ni arvjo hlaib matidedum at wamma ak vinnandans arbaidai vaurkjandans, ei ni kauridedeima wana izvara;* Mth. V, 39 *jabai was* (ὅστις) *þuk stautai bi taihsvon þeina kinnu, vandei imma jah þo anþara;* Tim. II, II, 5 *jabai haifsteiþ was, ni veipnda, niba vitodeigo brikiþ.* Alia exempla vid. gloss. v. *Was.*

« Annotatio 1. — Indefinitum adj. τίς eodem modo ac interrogativum redditur, vid. § 204, annot. 1: Phil. II, 1 *wa gaþrafsteino* (τις παράκλησις) — *wo gableihte* — *wo gamainduþe;* IV, 8; Tim. I, V, 4; Cor. I, XVI, 7 *wo weilo* (χρόνον τινά); VII, 5; Rom. XIII, 9 *wo anþaraizo anabusne;* Gal. VI, 1 *in wizai missadede;* Col. II, 23 *sveriþo wizai* (ubi in interpretatione nostra *honorum* pro *honore* legendum est). Hinc etiam neutri adjectivi conjungitur, ubi tamen, genitivum sing., more latino, ad se trahit (quid boni): Mc. IV, 22 *nih allis ist wa fulginis* (τι κρυπτὸν aliquid absconditi), *þatei ni gabairhtjaidau;* Rom. IX, 11 *nauhþannh ni gabauranai vesun, aiþþau tavidedeina wa þiuþis aiþþau unþiuþis* (τι ἀγαθὸν ἢ κακόν). Solum *was anþar* (τις ἄλλος) Phil. III, 4 dici potuit et formula μικρόν τι gothice vertitur Cor. II, XI, 1, 16 per *leitil wa*. Specie tantum adjectivum est in Cor. I, VII, 12 *jabai was broþar qen aigi ungalaubjandein;* non enim ut Latini *si quis rex* Gothi dicunt, sed *si quis, qui rex est*, ita ut locum supra laudatum explicandum sit: si quis, qui frater noster est, sicut et Cor. I, V, 11 emphatice *jabai was broþar namniþs* legitur, coll. XIV, 24. Si autem Cor. II, V, 17 εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις (si qua in Christo nova creatura) vertitur: *jabai wo in xristau niuja gaskafts*, femininum vel male lectum est pro *was*, vel propter genus τῆς κτίσεως ab interprete usurpatum, si qua, scilicet creatura, nova creatura sit in Christo; nullo enim pacto *wo* ad *niuja gaskafts* (si qua nova creatura est) referri potest. »

II. ***Mannahun***, *washun* et *ainshun, ainohun, ainhun* non occurrunt nisi cum negatione et ea auxiliante designant simul *neminem* et *nullum*. Quoad negationem, sive ante hæc vocabula ponitur, sive ex licentia verbo conjungitur, *washun* tantummodo semper fere negationem immediate sibi præpositam habente. Jamvero in eo differunt hæc vocabula, quod *ni mannahun* (nullus homo, imprimis apud Marcum usurpatum) et *ni washun* (nemo) substantiva sint (utrumque græc. οὐδείς, μηδείς, οὐ—τις, quisquam respondens), sed in genere, non nisi raro reperiantur, adeo ut *ni washun*, quod apud Lucam est, in locis parallelis per *ainshun* suppleatur (vid. annot. 6); quod insuper *ni washun* in nominativo tantum masc., *mannahun* etiam in aliis casibus appareat; quibus adde *ni vaihts* vel *ni vaiht* (nihil, nequicquam, οὐδέν, μηδέν, οὐ—τι) ut neutrum inveniri; *ni ainshun* autem substantivum sit (nullus, οὐδείς, μηδείς, οὐδὲ εἷς) et in omnibus casibus generibusque sing. occurrat.

1) Mc. IX, 39 *ni mannahun ist, saei taujiþ mahti in namin meinamma;* XII, 14 *ni kara þuk manshun;* I, 44 *saiw ei mannhun ni qiþais vaiht;* VIII, 26; IX, 9; XVI, 8; Tim. I, V, 22; Luc. III, 14 *ni mannahun holoþ;* X, 4.

Mth. IX, 16 *ni washun lagjiþ du plata fanan parih... ana snagan fairnjana;* Mc. X, 18 *ni washun þiuþeigs alja ains guþ;* 29 *ni washun ist, saei aflailoti gard in meina, saei ni adnimai ·r· falþ;* Luc. X, 22 *ni washun kann, was ist sunus, alja atta;* Joan. X, 18 *ni washun nimiþ saivala meina af mis;* Cor. I, XVI, 11 *n washun imma frakunni;* Col. II, 18 *ni washun izvis gajiukai.* — Joan. X, 28 *ni fravilviþ washun lamba meina us handum meinai.*

Mth. X, 26 *ni vaiht ist gahuliþ, þatei ni andhuljaidau;* Mc. V, 26 *qens manag gaþulandei fram managaim lekjam jah ni vaihtai botida aliddja du iesua;* VI, 8 *faurbauþ im ei vaiht ni nemeina in vig.* Alia exempla vid. gloss. v. *Vaihts*

2) Joan. XIV, 6 *ik im sa vigs jah sunja jah libains, ainshun ni qimiþ at attin niba þairh mik;* Mc. XII, 35 *ainshun þanaseiþs ni gadaursta ina fraihnan;* Joan. VI, 65 *ni ainshun mag qiman at mis;* Rom. XIII, 8 *ni ainummehun vaihtais skulans sijaiþ;* Joan. V, 22 *ni stojiþ ainohun;* Luc. IV, 26 *ni du ainaihun þizo insandiþs vas helias alja in saraipta.* Plura exempla vid. Gloss. v. *Ainshun.*

« Annotatio 2. — Hic etiam adjectivum ullus quemadmodum quis (*was*, annot. 1) exprimitur: Mc. XI, 2 *bigitats fulan, ana þammei nauh ainshun manne ni* (οὐδεὶς ἀνθρώπων) *sat* (Luc. XIX, 30 *ana þammei ni ainshun aiv manne sat*); Luc. IV, 24 *ni ainshun praufete* (οὐδεὶς προφήτης) *andanems ist in gabaurþai seinai;* IX, 50; XVI, 13; Mc. VI, 5 *ni mahta jainar ainohun mahte* (οὐδεμίαν δύναμιν) *gataujan;* Joan. X, 41 *iohannes gatavida taikne ni ainohun* (σημεῖον οὐδέν); XVI, 29; XVIII, 28; XIX, 4; Luc. X, 19; Phil. IV, 15; Mth. XXVII, 14 *ni andhof imma viþra ni ainhun vaurde* (οὐδὲ ἓν ῥῆμα); Luc. I, 37 *nist unmahteig guþa ainhun vaurde* (πᾶν ῥῆμα); Joan. XIX, 11 *ni aihtedeis valdufnje ainhun* (ἐξουσίαν οὐδεμίαν) *ana mik, nih vesi þus at giban iupaþro.* Hinc Cor. II, VI, 3 *ni ainhun þannu in vaihtai gibandans bistuggqei* (μηδεμίαν προσκοπήν), *ei ni anavammjaidau andbahti unsar*, hoc *bistuggqei* in

nostris annotationibus ad h. l. ex lectione codicis A *bistuggq* immerito illustravimus, quasi *ei* hujus *bistuggqei* codicis B incorrecta repetitio sequentis *ei* esset. Constructio enim genitivum postulat, et in genitivo casu est istud *bistuggqei*, quod est pro *bistuggqe* (vid. § 30, 3); in codice autem A hæc terminatio a librario propter *ei* sequens negligenter prætermissa fuit. Denique ex *ainhun* ipso sequitur *bistuggq* neutrum esse debere, et consequenter genus in Gloss. h. v. mutandum.

« Quemadmodum Phil. III, 4 *was anþar* (annot. 1), ita reperitur etiam Joan. XV, 24 *anþar ainshun ni* (οὐδεὶς ἄλλος) *gatavida*. Thess. I, IV, 12 *ni ainishun wis þaurbeiþ nullius aliquid* Vulgatæ probabiliter, sapit hoc excepto, quod *wis* ut partitivum habendum sit : « non ullius aliquo, dum hoc « nullius aliquid » Vulgatæ vero sensui repugnat. Tim. II, II, 4 *ni ainshun drauhtinonds* (οὐδεὶς στρατευόμενος) non est : nullus militans, sed non unus, qui militat, coll. annot. 1, cujus loco genitivus adhibetur apud Joan. XIII, 28 *þatuh þan ni vissa ainshun þize anakumbjandane.*

« Annotatio 3. — Ex glossa Cor. I, X, 19 *ni þatei þo galiugaguda vaihts sijaina* ad vocabula *ni þatei þo galiugaguda wa sijaina* (nam hæc est glossa tantum textu exsolvenda), discrimen statui potest inter *wa* et *vaiht*; *wa* scilicet significat aliquid, sive ad aliquid existens, sive non referatur ; *vaihts* e contra rem existentem et reipsa præsentem indicat. In sententiis negativis *vaiht* in locum *wa* semper subditur : Gal. VI, 3 *þugkeiþ wa visan ni vaiht visands; 15 nih bimait vaiht ist, nih faurafilli.*

« Annotatio 4. — Præter *ni mannahun* occurrit etiam substantivum *ni nanna*, nemo : Mth. VI, 24 *ni manna* (οὐδεὶς) *mag tvaim fraujam skalkinon* ; VIII, 4 *saiw ei mann ni* (μηδενὶ) *qiþais* ; 28 *ni mahta manna* (μὴ τις) *usleiþan þairh þana vig*. Alia exempla vid. gloss. v. *Manna*.

« Annotatio 5. — *Ainshun* usurpatur etiam, ubi adest in sententia vocabulum interrogativum, cui negativa responsio spectatur (num), ex. gr., *jau*, num forte : Joan. VII, 48 *sai jau ainshun þize reike galaubidedi imma* (Ecce num unus horum principum crederet ei)?

« Annotatio 6. — Quod autem *washun* sive posterius, sive corrigentibus aliis per *ainshun* suppleatur, ex parallelis locis patet, coll. Mth. IX, 16 ; Mc. X, 18, 29 et Luc. V, 36 ; XVIII, 19, 29. »

III. *Sums*, *suma*, *sum* quidam (τὶς) substantive ponitur, quemadmodum *ainshun*, hoc addito, quod etiam in plurali (quidam) occurrat : Luc. VIII, 46 *taitok mis sums*; Mc. IX, 38 *sewum sumana in þeinamma namin usdreibandan unhulþons* ; XIV, 57 *sumai usstandandans galiug veitvodidedun* ; Tim. II, II, 18 *galaubein sumaize usvaltidedun* ; I, I, 3 *faurbiudais sumaim, ei anþarleiko ni laisjaina* ; Thess. II, III, 11 *hausjam sumans wairbandans in izvis ungatassaba*. Alia exempla vid. Gloss. v. *Sums* Cum *ains* etiam conjungitur : Mc. XIV, 47 *ains sums* (εἷς τις) *þize andstandandane* ; XIV, 51.

« Annotatio 7. — Post *sums* plurale naturaliter sequitur partitivus : Mth. IX, 3 *sumai þize bokarje* ; Mc. XII, 13 *sumai þize fareisaie* ; Rom. XI, 17 *sumai þize aste* etc. ; necnon et in singulari aliorum indefinitorum more partitivum patitur : Mc. XV, 21 *sumana manne* (id est τινὰ ἄνδρα) ; Joan. XVIII, 22 *sums* (εἷς) *andbahte* ; Luc. XVIII, 18 *sums reike* (τὶς ἄρχων) ; XV, 15 *sums* (εἷς) *baurgjane* ; XV, 11 *manne sums* ; VII, 2 *hundafade sumis skalsks* ; Mc. V, 25 *qinono suma*.

Ex indefinitis *sums* solum adjective sumitur, dum regenti vocabulo casu eodem convenit, ubi scilicet cum *ains* conjungitur : Mc. XIV, 51 *ains sums juggalauþs* ; vel ubi adjectivum in vocalica forma substantive ponitur : Joan. XI, 1 *sums siuks*. Sic se habet frequenter apud Lucam, quod præter influxum romanum, ex eo verisimiliter factum est, quia ibi ordinario postponi videtur : Luc. VII, 41 *dulgahaitjin sumamma* ; VIII, 27 *vair sums* ; XIV, 16 *manna sums* ; XV, 8 *suma qino* ; X, 25 *vitodafasteis sums* ; XVIII, 2 *staua sums in sumai baurg* ; XVIII, 35 *blinda sums* ; XVI, 20 *unleds sums*; XIX, 12 *manna sums godakunds*.

Annotatio 8. — De usu indefiniti *sums* in sententiis coordinatis (*sums* — *sumsuh*, unus — alter ; alii — alii), vid. infra ubi de sententia composita tractatur. »

IV. *Wazuh*, *warjizuh* et *waþaruh*, quilibet, in eo differunt quod *wazuh*, quivis, universalitatem repræsentet (πᾶς), hinc etiam sæpissime omnem significat, et communiter per relativa sequentia strictius determinatur ; *warjizuh* autem quisque (singuli), partem ex toto, nonnullos ex multitudine designet (ἕκαστος), sive sit hæc multitudo reipsa memorata, sive simpliciter cogitanda : cæterum *wazuh*, et *warjizuh* quandoque promiscue usurpantur ; quoad *waþaruh*, ad duo refertur (ἑκάτερος, uterque). Ad singulariter significandum *warjizuh* et *waþaruh* etiam *ains* præ se recipiunt (annot. 10) et prius cum plurali non ad synesin construitur (§ 209, 3) ; Mc. IX, 49 *wazuh* (omnis, πᾶς) *funin saltada* ; Luc. XVI, 16 *þiudangardi guþs vailamerjada jah wazuh in izai nauþjada* ; Mth. VII, 24 *wazuh saei* (πᾶς ὅστις, omnis qui) *hauseiþ vaurda jah taujiþ þo, galeiko ina vaira frodamma* ; Rom. X, 13 *wazuh saei* (πᾶς ὃς ἄν) *anahaitiþ bidai namo fraujins ganisiþ*; Mth. V, 28 *wazuh saei saiwiþ* (πᾶς ὁ βλέπων) *qinon du luston izos, ju gahorinoda izai* ; Rom. X, 11 *wazuh sa galaubjands du imma ni gaaiviskoda.*

Luc. II, 3 *iddjedun allai, ei melidai veseina warjizuh* (ἕκαστος, quisque ex omnibus) *in seinai baurg*; IX, 14 *gavaurkeiþ im anakumbjan kubituns ana warjanoh fimftiguns*; Rom. XIV 12 *warjizuh unsara fram sis raþjon usgibiþ guþa*; Joan. XVI, 32 *qimiþ weila ei distahjada warjizuh* (σκορπισθῆτε ἕκαστος, scilicet vestrum) *du seina jah mik ainana bileiþiþ* ; Cor. I, IV, 5 *hazeins vairþiþ warjammeh* (nempe vestrum) *fram guþa* ; Luc. VI, 40 *gamanvids warjizuh* (πᾶς) *vairþai sve laisaris is.*

Skeir. V, d *sveriþa waþaramme* [1] scilicet patri et filio) *gibaima bi vairþidai*. In hoc solo loco *waþaruh* reperitur; *wazuh* autem et *warjizuh* in aliis exemplis occurrentia vid. gloss. hh. vv.

« Annotatio 9. — *Wazuh* et *warjizuh* partitivum post se admittunt : Luc. II, 23 *wazuh gumakundaize* (πᾶν ἄρσεν) *uslukands qiþu veihs fraujins haitada*; Cor. I, XI, 5 *wok qinono* (πᾶσα γυνή) *bidjandei aiþþau praufetjandei andhulidamma haubida gaaiviskoþ haubiþ sein*; XV, 30 *duwe bireikjai sijum weilo woh* (πᾶσαν ὥραν); Gal. V, 3 *veitvodja wammeh manne bimaitanaize* (παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ), *þatei skula ist all vitoþ taujan*; Luc. VI, 30 *wammeh bidjandane* (παντὶ τῷ αἰτοῦντι) *þuk qif*. — Luc. VI, 44 *warjizuh bagme* (ἕκαστον δένδρον) *us svesamma akrana uskunþs ist*; Skeir. VI, b *warjatoh vaurde at mannam in mundai* [2] *maht ist anþarleikein inmaidjan*; Eph. IV, 16 *in mitaþ ainis warjoh fero usvahst leikis taujiþ* (ubi Gothus a græco ἑνὸς ἑκάστου μέρους deflectens, vertit quasi ἑνὸς ἕκαστον μέρος legisset; in nostra igitur interpretatione *quæque* loco *quarumque* legendum est); Luc. XIX, 26 *warjammeh habandane* (παντὶ τῷ ἔχοντι) *gibada*.

« In simili casu hæc indefinita recipiunt etiam adjectiva non nisi substantive usurpata et substantiva, quæ temporis determinationem indicant, ut annum, horam, festum, etc. : Mth. V, 22 *wazuh modags*; Neh. V, 18 *vas fraquman dagis wizuh* (μίαν ἡμέραν); Mc. XIV, 49 *daga wammeh* (καθ' ἡμέραν); Luc. XVI, 19; XIX, 47; Cor. I, XV, 31; Luc. II, 41 *jera wammeh* (κατ' ἔτος); Luc. IX, 23 *dag wanoh* (καθ' ἡμέραν); Mth. XXVII, 15 *and dulþ warjanoh*; Mc. XV, 6.

« *Wazuh* et *warjizuh* adjectis numeralibus vocabulis efformant distributiva, vid. § 198, III.

« Annotatio 10. — Ubi relativa *saei, izei, ei, þei* sequuntur *wazuh*, huic præfigitur *sa* vel *þis*, posterius imprimis ad convertendum Græcum ἄν, hinc: Mth. X, 32, 33 *sawazuh saei* (πᾶς ὅστις) *andhaitiþ mis in andvairþja manna, andhaita jah ik imma in andvairþja attins meinis· iþ þiswanoh saei* (ὅστις ἄν, omnis qui) *afaikiþ mik — afaika jah ik ina*; Mc. XI, 23 *þiswazuh ei* (ὃς ἄν) *qiþai· — vairþiþ imma þiswah þei* (ὃ ἐάν) *qiþiþ*; 24 *allata þiswah þei* (πάντα ὅσα ἄν) *bidjandans sokeiþ, vairþiþ izvis*; Joan. XVI, 2 *qimiþ weila ei sawazuh izei usqimiþ* (πᾶς ὁ ἀποκτείνας) *izvis, þuggkeiþ hunsla saljan guþa*. Attamen etiam legitur apud Joan. XVI, 15 *þatawah þei* (ὅ, τι ἄν) *bidjaiþ attan, gibaiþ izvis*. Alia exempla vid. gloss. h. v.

« Sed contra ad strictiorem unionem emphatice exprimendam iisdem *warjizuh* et *waþaruh* etiam *ain* præfigitur (εἷς ἕκαστος, unusquisque) : Thess. II, I, 3 *managniþ friaþva ainwarjizuh* (ἑνὸς ἑκάστου) *allaize izvara in izvis misso*; Luc. XVI, 5 *athaitands ainwarjanoh* (ἕνα ἕκαστον) *faihuskulane qaþ þamma frumistin*; IV, 40 *ainwarjammeh* (ἑνὶ ἑκάστῳ) *ize handuns analagjands gahailida ins*; Cor. I, XII, 18 *guþ gasatida liþuns ainwarjanoh* (ἓν ἕκαστον) *ize in leika svasve vilda*; Skeir. VII, c *svaei ainwarjano* [3] *sva filu sve vilda andniman is gatavida*. Commistum est autem in Cor. I, VII, 17 *ni ei warjammeh svasve gadailida guþ, ainwarjatoh* [4] *svasve galaþoda guþ, sva gaggai*; Thess. I, V, 11 *þrafsteiþ izvis misso jah timrjaiþ ainwarjizuh anþar anþarana* (εἷς τὸν ἕνα). — Skeir. III, a *at bajoþum daupjandam jah ainwaþaramme hseina anafilhandam daupein, miþ sis misso sik andrunnun*.

« Quod *ainwarjizuh* etiam ut distributivum usurpetur, vid. § 198, III. »

V. *Alls, alla, all*, omnis (πᾶς) triplici modo, quemadmodum indefinitum quislibet, construitur, nempe :

1) Substantive, sed tantummodo in plurali, omnes : Mc. V, 20 *allai* (πάντες) *sildaleikidedun*; XIV, 64 *eis allai gadomidedun ina skulan visan dauþau*; Skeir. I, a *iesus qam gamains allaize naujands; allaize fravaurhtins afhrainjan*; Eph. IV, 7 *guþ alla allaize ist ufar allaim jah and allans jah in allaim uns*, etc.; Mc. IX, 12 *helias qimands aftra gaboteiþ alla*, eo enim modo sæpe neutrum plur. usurpatur (πάντα vel τὰ πάντα omnia), more græco : Luc II, 20; III, 20; Joan. XVII, 7; XVIII, 4; Rom. XI, 36; Cor. I, XV, 27; II, V, 17, 18; Eph. I, 11, 23; III, 9; Phil III, 21; Col. I, 16, 20; III, 11; necnon et neutrum sing., more germanico : Mth. VIII, 33 *gataihun in baurg all* (πάντα); Luc. XVIII, 12, 22; Joan. XIV, 26; Cor. I, IX, 22 (*allaim vas all*), 25; II, II, 9; Eph. I, 22; Phil. III, 8; Col. IV, 7; Tim. I, II, 1; vel forma plena *allata* : Math. V, 18 *allata vairþiþ*; Mc. IV, 11, 34; Luc. II, 39 (ἅπαντα); XIV, 17; XV, 13; XVIII, 28; Joan. XIV, 26; Eph. IV, 10; VI, 21, etiam cum articulo *þo alla*; Luc. XVI, 14; Cor. I, XII, 19; Col. III, 8; *þata all* Cor. II, XII, 19; *þata allata* Joan. XV, 21; Cor. II, IV, 15.

2) Adjective, sive

a) Ut significet : *omnes* (omnia) in plurali et substantivo eodem casu conveniens : Mth. XXVII, 1 *runa nemun allai gudjans* (omnes sacerdotes); Mc. IV, 32 *kaurne sinapis vairþiþ allaize grase* (omnium leguminum) *maist*; Cor. I, XV, 7 *ataugida sik apaustaulum allaim*; Luc. III, 3 *qam and allans gaujans*; Mth. VIII, 16 *allans þans ubil habandans ganasida*; Luc. II, 31 *nasein þeina manvides in andvairþja allaize manageino*; I, 6 *vesun ba gaggandona in allaim anabusnim jah garaihteim*

[1] In codice etiam a Castillonæo iterum inspecto, legitur *waþaramma*, quod est falsum, interrogativo vocabulo hic nullam significationem habente. *Waþarammeh* proprie scribendum est.

[2] Eo enim modo, comparante Castillionæo, in codice satis evidenter legendum est, pro Massmanni *sunau* et nostra ipsorum conjectura *sunjai*.

[3] Sic enim in codice legitur, uti nobis scripsit Castillionæus, pro *ainwarjanoh*, quod conjeceramus, et *ainwarjamma*, legente Massmanno.

[4] Sic legendum est secundum Castill. Add. p. 66, non autem *ainwarjizoh*, uti nos juxta ejusdem Castillionæi textum in editione admisimus, neutro hic usurpato, utpote ad virum et uxorem æque relato.

fraujins unvaha; Mth. IX, 35 *bitauh baurgs allos jah haimos;* Luc. I, 48 *audagjand; mik alla kunja;* Mth. V, 15; Mc. I, 32, VII, 3, 23; Luc. I, 6, 65, 66, 71; II, 19; III, 19; IV, 5, 37; V, 9; VI, 26; XVII, 2, 10; XIX, 37; Rom. X, 4, 12; XII, 17; Cor. I, XV, 19; II, I, 1, 3, 4; III, 2; IV, 2; VIII, 18; XI, 9; Gal. I, 2; Eph. I, 18, 21; III, 21; IV, 6, VI, 18; Col. II, 13; Thess. II, III, 6; sive :

b) Ut significet : *quisque* in singulari et equidem in neutro, substantivo partitivo plur. sequente : Skeir. V, a *at allamma vaurstve ainaizos dnabusnais beidiþ;* Luc. III, 6 *gasaiwiþ all leike* (πᾶσα σάρξ) *nasein guþs;* IV, 4 *ni bi hlaib ainana libaid manna ak bi all vaurde* (παντὶ ῥήματι) *guþs;* Cor. II, XIII, 1; Rom. XIV, 11 *mis all knive* (πᾶν γόνυ) *biugiþ;* Cor. II, X, 5 *frahinþan all fraþje* (πᾶν νόημα); Luc. III, 5 *all dalei* (πᾶσα φάραγξ) *usfulljada jah all fairgunje jah hlaine* (πᾶν ὄρος καὶ βουνός) *gahnaivjada;* Cor. II, IX, 8 *ufarassjaiþ in allamma vaurstve godaize* (πᾶν ἔργον ἀγαθόν); Col. I, 10; Tim. I, V, 10; II, II; 21; III, 17; Tit. I, 16. — Col. I, 28 *vulþu gataiham laisjandans all manne* (πάντα ἄνθρωπον) *jah laisjandans all manne;* Skeir. IV, b; Phil. IV, 7 *ufarist all ahane* (πάντα νοῦν); Mth. {VII, 17 *all bagme godaize* (πᾶν δένδρον ἀγαθόν) *akrana goda gataujiþ;* 19 *all bagme ni taujandane akran god usmaitada;* Joan. XV, 2 *all taine unbairandane akran goþ usnimiþ ita.* — Luc IV, 13 *ustauh all fraistobnjo* (πάντα πειρασμόν) *diabulus;* V, 17 *vesun gaqumanai us allamma haimo* (πάσης κώμης); X, 1 *insandida ins tvans wanzuh in all baurge jah stade* (πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον); Rom. XIII, 1 *all saivalo* (πᾶσα ψυχή) *valdufnjam ufarvisandam ufhausjai;* Cor. II, VII, 1 *hrainjam unsis af allamma bisauleino* (παντὸς μολυσμοῦ); X, 6 *manvuba habaiþ du fraveitan all ufarhauseino* (πᾶσαν παρακοήν); Tim. II, III, 16 *all boko* (πᾶσα γραφή); Mc. III, 28 *allata afletada þata fravaurhte* (πάντα—τὰ ἁμαρτήματα) *sunum manne.*

« Annotatio 11.—In hoc ultimo casu, nonnisi raro partitivum vocabulum in singulari occurrit : Mc. II, 13 *all managein* (πᾶς ὁ ὄχλος) *iddjedun du imma;* Tim. I, IV, 4 *all gaskaftais* (πᾶν κτίσμα) *guþs goþ;* Cor. II, X, 5 *gataíran all hauhiþos ushafanaizos* (πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον) *viþra kunþi guþs;* et semel tantum datur *alla rasdo* Rom. XIV, 11, *alls* substantivo in genere conveniente, cæterorum indefinitorum ad instar. Fortasse etiam in Thess. II, III, 6 *gaskaidiþ izvis af allamma broþre wairbandane ungatassaba* hoc *allamma* ut masculinum habendum est, licet, cum *all manne* inveniatur, etiam neutrum esse possit.

« Annotatio 12.—Cum *alls* habita ratione ejus significatione (ὅλος, πᾶς), puram adjectivorum naturam sapit (vid. gloss. v. *Alls* 2), inde fit, ut etiam in paulinis epistolis, græco et latino in gothicum sermonem probabiliter influentibus, sæpe significans omnis quisque occurrat : Cor. II, VIII, 7 *in allamma managniþ, galaubeinai jah vaurda jah kunþja jah in allai usdaudein* (πάσῃ σπουδῇ, in omni sollicitudine); XII, 12 *taikneis apaustaulaus gatavidos vaurþun in izvis in allai þulainai* (πάσῃ ὑπομονῇ, in omni patientia); Eph. I, 3 *guþ gaþiuþida uns in allai þiuþeinai ahmeinai;* Phil. I, 20, II, 29; IV, 6; Col. I, 9, 11, 15; III, 16; Thess. I, III, 7; II, I, 11; Tim. I, I, 16. »

B. DE SENTENTIA SIMPLICI.

SUBJECTUM, PRÆDICATUM, COPULA.

206. *Subjectum* et *verbum* in speciali verbo coadunantur , ubi scilicet persona loquens (1 pers.) de se ipsa, vel ad aliam præsentem (2 pers.), vel de tertia absente loquitur, modo hæc præcedenter memorata sit : Mth. XXVII, 63 (ille seductor dixit :) *urreisa,* surgo ; V, 17 *qam* veni; Tim. I, IV, 10 *arbaidjam jah idveitjanda* laboramus et vituperamur ; Luc. X, 28 *raihtaba andhoft, þata tavei jah libais* bene respondisti , fac et vives ; Cor. II, I, 24 *galaubeinai gastoþuþ* stetistis; Mc. V, 39 *wa auhjoþ jah gretiþ?* Quid tumultuamini et fletis? XIV, 42 *urreisiþ, gaggam!* surge , ambula! Mth. XXVI, 75 *usgaggands ut gaigrot,* flevit (scilicet Petrus); Luc. XX, 36 *ni gasviltan þanaseiþs magun , sunjus auk guþs sind,* neque mori possunt (nempe qui vitam æternam adepti sunt) — sunt.

§ 207. I. SUBJECTUM autem speciale vocabum requirens in nominativo semper ponitur exprimiturque :

1) Per pronomina primæ et secundæ personæ, ubi sibi invicem opponuntur vel emphatice proferenda sunt, vid. § 199 2) *a*); necnon frequenter per pronomen tertiæ personæ, ubi Græcus simplici verbo usus est, vid. ibid. *b*) ;

2) In tertia persona, ubi subjectum nondum nominatur, vel oratio alius alterius oratione interrumpitur. Jam vero ut subjectum communiter dari possunt substantivum, vel pronomen ejus sedem tenens; adjectivum, numerale, participium, infinitivus, formula præpositionalis cum articulo, imo et sententia tota. Cæterum in numero verbum subjecto convenit, excepto casu collectivi, ut diximus § 209, 3. Quoad sedem, subjectum ad quamdam in particulari non restringitur : Luc. IV, 40 *sunno sagq;* Rom. VII, 3 *gasviltiþ vair;* Luc. IX, 10 *apaustauleis usspillodedun;* Mth. IX, 3 *sa vajamereiþ;* Luc. IX, 8 *sumai qeþun' helias ataugida sik;* XVII, 34 *trei vairþand ana ligra samin;* I, 14 *managai faginond;* VII, 22 *blindai ussaiwand, haltai gaggand, þrutsfillai gahrainjanda, baudai gahausjand , naveis urreisand , unledai vailamerjanda;* VIII, 24 *þai haldandans gaþlauhun;* Rom. VII, 18 *viljan*

alligiþ mis; Mc. IV, 10 *frehun þai bi ina;* Luc. II, 17 *ushafan varþ þatei aflifnoda im gabruko.*

§ 208. 1) Quandoque deficit subjectum tertiæ personæ pluralis; sed tunc aliud generale, ut homines, supplendum est, vel latine passivo convertendum (gall. *on*, germ. *man*) : Mc. I, 45 *iesus ana auþjaim stadim vas jah iddjedun du imma allaþro* iverunt, id est, homines (ventum est); v, 35 *nauhþanuh imma rodjandin qemun fram þamma synagogafada;* x, 13 *atberun du imma barna;* Luc. XVII, 27 *etun jah drugkun*, scilicet homines in tempore Noachi; Mc. II, 22 *vein juggata in balgins niujans giutand*, homines fundunt, funditur, gr. βλητέον vinum fundendum est. Quod autem hæc ellipsis e Græco mutuata sæpe activo in passivum commutato reddatur, vid. § 177 annot. 5. Joan. XVI, 17 *qeþun us þaim siponjaim* est *sumai* subaudiendum.

Sed non nisi raro subjectum tertiæ personæ singularis prætermittitur : Cor. II, VI, 2 *mela qiþiþ andanemjamma andhausida þus*, loquitur (scilicet Deus per Prophetas), vel loquitur (nempe sacra Scriptura). Econtra x, 10 *þos bokos qiþand kaurjos sind*, pluralis, dicunt homines (dicitur), græco φησί respondet et æquivalet. Etiam græcam constructionem, ubi scilicet substantivum ejusdem radicis ac verbum ut subjectum supplendum est (Matthiä, *Gr. gr.* § 295), imitatus est Gothus in Cor. I, XV, 52 *þuthaurneiþ* (σαλπίσει) canit (scilicet *þuthaurnja* tuba).

2) Ubi demonstrativum, interrogativum vel relativum subjectum est, ad prædicatum genere conveniat non est necesse, sed potest, more Germanis consueto, in neutro poni, quemadmodum Germani dicunt : *das ist mein Vater* et Galli : *c'est mon père*, id est, *ceci est mon père* : Mc. VI, 3 *niu þata* (αὐτός) *ist sa timrja?* Joan. VI, 40 *þatuh-þan ist vilja þis sandjandins mik;* Luc. II, 12 *þata izvis taikns;* VIII, 11 *þata* (αὕτη) *ist gajuko;* Joan XV, 12 *þata* (αὕτη) *ist anabusns meina;* Cor. I, IX, 3 *meina andahafts þat-ist;* Eph. I, 18 *wa* (τίς vel τί) *ist vens laþonais is? wa ufarassus mikileins mahtais;* Thes. I, II, 19 *wa* (τίς) *ist unsara vens;* Phil. I, 28 *þatei* (ἥτις) *ist im ustaikneins fralustais.* Attamen legitur apud Mc. IX, 7 *sa ist sunus meins sa liuba*, et Tit. I, 13 *so ist veitvodei sunjeina.*

3) Cum autem pronomina et *ba* subjecti vicem gerentia, duas personas diversi generis indicant, hæc in neutro ponuntur (coll. § 191, I, 1) : Luc. II, 6 *þo* (gr. αὐτοί, scilicet Josephus et Maria) *vesun jainar;* II, 50 *ija* (αὐτοί) *ni froþun þamma vaurda;* Cor. I, VII, 28 *aglon leikis gastaldand þo svaleika* (οἱ τοιοῦτοι, scilicet vir et virgo) *du leika samin;* coll. § 209 4) *b*) et Luc. II, 44, 45, 48; VIII, 20; Mc. III, 31. Ubi vero conjunguntur duæ personæ ejusdem generis, subjectum illis genere, ut decet, convenit : Luc. VI, 39 *bai* (nempe cæci) *in dal gadriusand;* Joan. XI, 19 *gaþrafstidedun ijos* (nimirum Martha et Maria).

4) Infinitivus sæpe est subjectum, vid. insuper Mc. X, 24; Luc. VI, 4; XVIII, 25; Joan. XVIII, 31; Cor. I, V, 12; VII, 9, 26; Gal. IV, 18; Phil. I, 21, 22; Tim. I, II, 10. Quandoque infinitivo adjungitur etiam *du* : Mc. X, 40 *þata du sitan af taihsvon meinai aiþþau af hleidumein nist mein du giban* (δοῦναι); Cor. I, XI, 6 *agl ist qinon du kapillon aiþþau skaban* (τὸ κείρασθαι ἢ ξυρᾶσθαι); Phil. I, 24 *du visan* (τὸ ἐπιμένειν) *in leika þaurftizo in izvara;* necnon et articulus : Mc. XII, 33 *þata du frijon* (τὸ ἀγαπᾶν) *guþ managizo ist allaim þaim allbrunstim.* Inter *waþar ist azetizo qiþan....* (Mth. IX, 5; Luc. V, 23) et *waþar ist azetizo du qiþan.....* (Mc. II, 9) hoc discrimen adesse videtur, quod prius significet : quid est facilius dicere.... posterius autem : quid est facilius dicere :......

Ubi sententia infinitiva subjectum est, proprium ejus subjectum in accusativo ponitur : Cor. II, VII, 11 *þata bi guþ saurgan izvis welauda gatavida izvis usdaudein;* Luc. XVI, 17 *azetizo ist himin jah airþa hindarleiþan þau vitodis ainana vrit gadriusan.*

§ 209. II. Cum Prædicatum nomen est, subjecto per copulam conjungi debet. Atqui omnes vocabulorum species, quæ subjectum esse possunt (§ 207) etiam ut prædicatum usurpari queunt. Sed quodcumque sit, prædicatum semper subjecto convenit, id est, eamdem subit flexionem.

1) Ubi substantivum prædicatum est, subjecto debet in genere et numero congruere, licet pro genere nonnullæ, pro numero autem frequentissimæ dentur exceptiones : Luc. XX, 14 *sa ist sa arbinumja;* I, 19 *ik im gabriel;* IX, 9 *was ist sa?* V, 10 *fram himma nu manne siud nutans.*— Joan. XIV, 6 *ik im vigs jah sunja jah libains;* Skeir. I, a *nasjands silba garaihtei vas;* Rom. XI, 15 *was andanumts nibai libains us dauþaim* (ubi in interpretatione nostra *quis* loco *quæ* legendum est)? Eph. I, 23 *aikklesjo ist leik is;* Rom. VII, 7 *vitoþ fravaurhts ist?* Joan VI, 63 *þo vaurda ahma ist;* Rom. XIII, 3 *þai reiks ni sind agis godamma vaurstva;* Cor. I, X, 19 *þo galiugaguda sind wa?* Joan. XVII, 11 *þai sijaina ain sve vit;* Cor. I, XV, 28 *guþ ist alla in allaim;* Rom. IX, 7; Cor. I, X, 17; II, II, 15; VIII, 23; Phil. III, 3.

Prædicatum potest etiam articulum recipere : Joan. VI, 48 *ik im sa hlaifs libainais;* VII, 40 *sa ist sa praufetus;* X, 9 *ik im þata daur* etc., vid. gloss. v. *þata* II, 6.

2) Ubi adjectivum, participium vel numerale prædicatum est, subjecto debet in genere, numero et casu congruere; porro infinitivus et sententia neutrius generis censentur; quonam autem modo consonantica et vocalica formæ adjectivi differant, vid. § 196 : Luc. I, 23 *zakarias vas dumbs;* Joan. XI, 39 *ju fuls ist, fidurdogs auk ist;* Luc. I, 7 *vas aileisabaiþ stairo;* 29 *weleika ist so goleins;* Rom. VII, 14 *vitoþ ahmein ist;* Tim. I, I, 8 *god ist vitoþ;* II, 3 *þatuþ-þan ist god jah andanem;* Luc. XV, 31 *all þata mein þein ist;* Rom. XI, 33 *unbilaistidai sind vigos guþs;* XIII, 1 *þo valdufnja fram guþa ga-*

satida sind; Luc. I, 20 *sijais þahands jah ni magands rodjan;* VIII, 40 *vesun allai beidandans ïs;* Tim. I, IV, 15 *þatei þeihais þu* (ἡ προκοπή σου) *svikunþ sijai;* Phil. I, 29 *ïzvis fragiban ïst du xristau galaubjan.*

Luc. IV, 32 *in valdufnja varþ vaurd is;* Cor. II, I, 5 *ufar filu ïst gaþrafsteins;* Luc. IX, 55 *wis ahmane sijuþ.*

« Annotatio 1. — Quandoque prædicata, cum sunt adjectiva et participia, subjecto in genere non conveniunt; sic legitur Gal. V, 11 *gatauran ïst marzeins galgins;* Eph. III, 10 *kan niþ vesi —handuge i guþs;* Rom. XI, 33 *unusspilloda sind stauos guþs;* Neh. V, 18 *vas fraquman dagis wizuh stiur ·a· lamba gavalida ·q·;* Cor. I, XII, 22 *þaiei þugkjand liþive leikis lasivostai visan, þaurfta sind.* Cæterum ex græco textu Gothus hæc anomala semper fere imitatus est. Conspicuum est Tim. I, III, 16 *unsahtaba mikils ïst gagudeins runa;* Gal. II, 16 *vairþiþ garaihts ainhun leike;* Neh. VI, 16 *varþ usfulliþs þata vaurd;* Skeir, II, c *naudiþaurfts vas jah gadob vistai — anþar;* Skeir. VI, c *missaleiks jah ïn missaleikaim melam attins bi ïna varþ veitvodeins.* Huc autem non pertinent loca ut Eph. III, 6 *sind þiudos gaarbjans jah galeikans,* quia hic substantiva in prædicativo continentur. »

3) Collectiva hanc regulam concordantiæ non stricte sequuntur, sed ad synesin, id est, non secundum significationem, quam forma eorum præ se fert, bene vero juxta sensum, quem continent, construi possunt : Mc. III, 32 *setun bi ïna managei* (multitudo, hoc est, multi homines); Joan. XII, 18 *iddjedun gamotjan ïmma managei;* Mth. XI, 18 *alla managei sildaleikidedun;* Mc. II, 13 *all manageins iddjedun;* III, 7 *filu manageins* (multus populus, multi homines) *laistidedun afar ïmma;* Cor. I, XVI, 15 *gards staifanaus sind* (gr. ἐστίν) *anastodeins akaje;* Mth. VIII, 32 *run gavaurhtedun alla so hairda;* Phil. II, 4 *ni þo seina warjizuh mitondans;* Luc. I, 10 *alls hiuhma vas beidandans;* Joan. VII, 49 *so managei fragiþanai sind;* Mc. XV, 1 *alla so gafaurds gabindandans ïesu brahtedun ïna at peilatau.* Quædam synesis adest etiam, cum in Tim. II, III, 16 dicitur : *all boko gudiskaizos ahmateinais jah þaurftos du laiseinai.*

Sed contra dicitur etiam : Luc. V, 1 *managei anatramp;* 20, 6 *alla so managei afvairpiþ;* Neh. V, 13 *gaþ alla gamainþs* etc. Et sic communiter construitur *warjizuh*, licet apud Græcum ἕκαστος stet sæpe cum plurali, cujus ratio ex hujus vocabuli significatione petenda est, vid. § 205, IV. Cæterum suo Gothus modo hic singularem et pluralem commiscet : Joan. I, 20 *andhof* (sing.) *so managei jah qeþun* (plur.).

« Annotatio 2. — Constructio græca, ex qua verbum in singulari ponitur, ubi subjectum neutrum plurale est, a gothica lingua prorsus aliena est, hinc dicitur Luc. I, 65 *in allai bairgahein ïudaias merida vesun alla þo vaurda* (διελαλεῖτο πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα); Joan. X, 27 *lamba meina stibnai meinai hausjand* (πρόβατα—ἀκούει), et ita semper. »

4) Cum plura subjecta particulis copulativis vel adversativis connexta sunt, animadvertas :

a) Quod hæc, utpote pluralem efformantia, verbum in plurali poni jubeant, naturaliter quidem ubi inter ea adest reipsa pluralis : Mth. VIII, 27 *vindos jah marei gahausjand ïmma;* Mc. I, 5 *usiddjedun all ïudaialand jah ïairusaulymeis;* 36; sed etiam ubi omnia subjecta singularia sunt : Joan. XII, 22 *andraias jah filippus qeþun:* Cor. I, XV, 50 *leik jah bloþ þiudinassu guþs ganiman ni magun;* Tim. II, II, 17 *þizei vesun* (gr. ἦν) *ymainaius jah filetus;* Luc. II, 43 *ni vissedun* (gr. ἔγνω) *ïosef jah aiþei ïs.* Quod si subjecta diversæ sunt personæ, prima secundæ et tertiæ præfertur : Joan. X, 30 *ïk jah atta ain siju* (sumus); Cor. I, IX, 6 *jah barnabas ni habos* (habemus) *valdufni?*

Hæc subjecta tamen etiam verbum singulare admittunt : Mc. XII, 6 *wis ïst sa manleika jah so ufarmeleins;* Luc. I, 14 *vairþiþ þus faheds jah svegniþa;* Mc. VIII, 12 *jainar vairþiþ grets jah krusts tunþive;* Cor. I, XVI, 19 *goleiþ ïzvis akvila jah priska;* Mth. VI, 19 *malo jah nidva fravardeiþ;* Thess, I, III, 11; II, II, 16, 17; Luc. I, 64 *usluknoda munþs ïs suns jah tuggo.* Imo etiam ubi inter subjecta adest plurale, sed in eo casu verbum ab hoc plurali longe amovetur Luc. III, 5 *vairþiþ þata vraiqo du raihtamma jah usdrusteis du vigam slaihtaim;* Rom. IX, 4 *þizei ïst frastisibja jah vulþus jah vitodis garaideins jah triggvos jah skarkinassus jah gahaita;* Eph. V, 3 *horinassus jah allos unhrainiþos aiþþau faihufrikei nih namnjaidau in ïzvis.* Cum autem subjectum alteri mediante *miþ* conjungitur, verbum in singulari remanet : Mc. IX, 4 *ataugiþs varþ ïm helias miþ mose.*

b) Cum adjectivum vel participium est prædicatum, subjectis in genere convenit, ubi hæc ejusdem sunt generis; ubi autem diversi generis, prædicatum in neutro ponitur, etiam et equidem sine exceptione, cum entia sunt viventia (vid. § 208, 3); Mth. XXVII, 61 *vas jainar marja magdalene jah so anþara magdalene sitandeins;* Tit. I, 15 *bisaulida sind ïm jah miþvissei;* Thess. I, V, 23 *saivala jah leik unfairinona gafastaidau;* Luc. II, 33 *vas ïosef jah aiþei ïs sildaleikjandona.* Vel ad proximum refertur : Cor. I, VII, 15 *nist gaþivaids broþar aiþþau svistar;* Rom. VIII, 38 *nih dauþus nih aggeljus nih reikja ni mahteis nih andvairþo nih anavairþo nih hauhiþa nih diupiþa nih gaskafts anþara mahteiga ïst uns afskaidan.*

5) Loco prædicati in nominativo positi sæpe Gothus, sive præeunte Græco, sive ex suo ipsius libitu, *du* cum dativo usurpat : Mc. X, 8 *gumein jah qinein sijaina du leika samin* (εἰς σάρκα μίαν) *svasve þanaseiþs ni sind tva ak leik ain* (σὰρξ μία); Cor. I, XIV, 22 *razdos du bandvai* (εἰς σημεῖον) *sind;* Col. IV, 11 *þai vesun mis du gaþrafsteinai* (παρηγορία); Gal. V, 2 *xristus ïzvis ni ist du botai* (οὐδὲν ὠφε-

λόσει); Tim. I, iv, 4 *all gaskaftais guþs goþ jah ni vaiht du usvaurpai* (ἀπόβλητον); coll. § 211, 1.

Vel loco adjectivi adverbium ut prædicatum sumitur: Luc. xv, 20 *nauhþanuh fairra* (μακρὰν) *visandan gasaw ina atta*; xix, 37 *iesus newa vas at iddaljin*; Skeir. III, b *so garehsns newa andja vas*; Cor. I, xv, 14 *jabai xristus ni urrais, svare* (κενὸν) *þan jas-so mereins unsara jah so galaubeins lausa*; 17; Phil. ii, 6 *ni vulva rahnida visan sik galeiko* (ἴσα) *guþa*.

§ 210. III. Copula quandoque prætermittitur:

a) Plerumque scilicet in tertia persona sing. (*ist*): Mth. vii, 13 *braid daur jah rums vigs*; Mc. v, 9 *wa namo þein?* Luc. i, 28 *frauja miþ þus*; ii, 49 *wa þatei sokideduþ mik* pro *wa ist þatei* (Mc. ii. 16) quid est, quod....; Luc. vi, 23; Rom. vii, 12; Cor. II, vi, 2, 14; Thess. II, iii, 3 etc.; post relativum: Eph. iv, 6 *ains atta allaize, saei in allaim uns*, vid. ad Rom. xii, 2; in formula *niu kara et wa kara* Mc. iv, 38; xii, 14; Mth. xxvii, 4:

b) In conjunctivo (*sijai*): Rom. xi, 36 *imma vulþus du aivam!* Cor. I, xvi, 22 *anaþaima!* II, viii, 13, 16; xiii, 13; Eph. i, 3;

c) In præterito (*vas*): Mth. xxvii, 57 *þizuh namo iosef*; Luc. i, 27; Luc. vii, 12 *jah si silbo viduvo*; vii, 2 *skalks siukands svultavairþja*; Joan. xi, 44 *vlits is auralja bibundans* (περιεδέδετο); Mc. x, 1 *sve biuhts* (ὡς εἰώθει coll. Mth. xxvii, 15 *biuhts vas*);

d) Tertia persona plur. (*sind*): Luc. x, 2 *asans managa iþ vaurstvjans favai*; Mth. x, 36; Luc. xvii, 17; Rom. xi, 36; Cor. II, x, 4 *vepna unsaris drauhtinassaus ni leikeina ak mahteiga*;

e) Prima persona sing. (*im*): Rom. vii, 24 *vainans ik manna*; Joan. x, 38 *in mis atta jah ik in imma*;

f) Secunda persona plur. (*sijuþ*): Eph. ii, 17 *merida gavairþi izvis juzei fairra* (scilicet *sijuþ*) *jah þaim izei newa* (scilicet *sind*); Luc. vi, 20, 21; Joan. xiv, 20;

g) Secunda persona sing. conj. (imperat. *sijais*) in sola formula *hails* (χαῖρε) Mc. xv, 18; Joan. xix, 3;

h) Infinitivus in formula *ni viljau izvis unvitans* vel *unveisans* (οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν) Cor. I, x, 1; II, i, 8; Thess. I, iv, 13, coll. ad Rom. xi, 25.

Item in sententiis copulativis, ubi copula in priori sententia reperitur: Phil. iv, 12 *sads vairþan jah gredags*; Mth. xxv, 43 *afþaursiþs vas, janni dragkideduþ mik· gasts* (scilicet *vas*), *jn-ni galaþodeduþ mik· naqaþs, jan-ni gavasideduþ mik· siuks jan-ni gaveisodeduþ meina*; Luc. xvii, 31 *jainamma daga saei sijai ana hrota jah kasa is in razna, ni atsteigai dalaþ niman þo· jah saei anà haiþjai, ni gavandjai sik*; i, 18 *ik im sineigs jah qens meina* (scilicet *ist*) *framaldrozei*; xviii, 11 *ni im svasvê þai anþarai* (scilicet *sind*).

Sæpe etiam Gothus copulam admittit, ubi Græcus prætermittit: Cor. II, iii, 5 *so vairþida unsara us guþa ist*; iv, 18; x, 10; Eph. iii, 18; item in formula εἰ δυνατὸν *jabai mahteig sijai* Mc. xiii, 22; *jabai mahteig vesi* Gal. iv, 15.

§ 211. 1) Verba *fieri*, *manere*, *videri* etc., ut prædicativum in nominativo sumunt id, quod aliquis (aliquid) dicitur fieri, manere, videri, vocanturque consequenter verba prædicata: Luc. iv, 3 *iesus gredags varþ*; i, 24 *inkilþo varþ aileisabaiþ*; Mc. xii, 7 *unsar vairþiþ þata arbi*; Cor. I, xiv, 25 *þo analaugnona hairtins svikunþa vairþand*; Mc. xiii, 19 *vairþand þai dagos jainai aglo svaleika sve ni vas svaleika*; Cor. II, v, 21 *xristus faur uns galavida fravaurht, ei veis vaurþeima garaihtei guþs*.— Cor. II, iii, 14 *hulistr visiþ unandhuliþ*; Tim. II, ii, 13 *jains triggvs visiþ*; Cor. I, vii, 10, 11 *anabiuda qenai fairra abin ni skaidan; iþ jabai gaskaidnai, visan unliugaidai* (dativus ad *qenai* refertur, et in interpretatione nostra *manere* loco *esse* legendum est): — Cor. II, xiii, 7 *bidja du guþa, ei ni vaiht ubilis taujaiþ. ni ei veis gakusanai þugkjaima ak ei jus þata godo taujaiþ, ei veis ungakusanai þugkjaima*.

Quemadmodum ad *visan* (§ 209, 5), ita ad *vairþan* loco nominativi prædicati *du* cum dativo aliquando conjungitur: Mc. xii, 10 *stains, þammei usvaurpun þai timrjans, varþ du haubida* (εἰς κεφαλὴν) *vaihstins*; Luc. iii, 5 *vairþiþ þata vraiqo du raihtamma* (εἰς εὐθεῖαν) *jah usdrusteis du vigam slaihtaim* (εἰς ὁδοὺς λείας); Joan. xvi, 20; Cor. II, vi, 18; Skeir. VIII, b.

2) Quod autem ad verba, quæ in activo præter objectum etiam prædicatum in accusativo habent, ut *nominare*, *tenere*, *eligere*, etc., in passivo autem hoc idem prædicatum in nominativo recipiant, vid. § 220, annot. 2.

§ 212. 1) Ubi persona, quæ ad aliquid agendum *imperatur*, expresse nominatur, in *vocativo* casu ponitur, adjectivis huic conjunctis semper consonanticam formam induentibus, vid. § 196, II, 1) *e*): Luc. xix, 5 *zakkaiu, dalaþ atsteig*; xviii, 13 *guþ, hulþs sijais*; vii, 14 *juggalauþ, du þus qiþa, urreis!* Col. iii, 19, 20 *vairos, frijoþ qenins izvaros. barna, ufhausjaiþ fadreinam*; Mc. xv, 18 *hails þiudan iudaie*; Rom. xv, 10 *sifaiþ, þiudos, miþ managein is*; Luc. i, 13 *ni ogs þus, zakkaria*; Mc. v, 18 *usgagg, ahma unhrainja*; Tim. I, vi, 11 *iþ þu jai, manna guþs, þata þliuhais*; II, ii, 1 *þu nu, barn mein valiso, insvinþei þuk*; Rom. xi, 19 *ni izvis silbans gavrikandans, liubans, ak gibiþ staþ þvairhein*: Cor. II, vii, 1 *þo habandans nu gahaita, liubans, hrainjam unsis*.

2) Etiam vocativus, in modum interjectionis, in orationem inducitur: Luc. vii, 40 *seimon, skal þus wa qiþan*; Rom. x, 16 *frauja, was galaubida hauseinai unsarai*; Philem. 20 *jai, broþar, ik þeina niutau*; Rom. ix, 20 *þannu nu jai, manna, þu was is, ei andvaurdjais guþa?* Gal. vi, 18 *ansts fraujins miþ ahmin izvaramma, broþrjus*; iv, 19 *im andvairþs at izvis, barnilona meina*; Luc., xviii, 18 *laisari þiuþeiga, wa taujands libainais aiveinons*

arbja vairþau; Tim. I, 1, 18 *þo anabusn anafilha þus, barnilo þeimauþaiu;* Rom. xi, 33 *diupiþa gabeins handugeins jah vitubnjis guþs, waiva unusspilloda sind stauos is.*

Aliquando etiam interjectio *o* vocativo præponitur: Luc. ix, 41 *o kuni ungalaubjando, und wa þulau izvis;* Gal. iii, 1 *o unfrodans galateis, was izvis afhugida.*

« Annotatio 1. — Aliquando pronomen secundæ personæ etiam vocativo præmittitur, vid. § 199, 3.

« Annotatio 2. — Aliquando nominativus loco vocativi usurpatur: Joan. xix, 3 *hails þiudans* (βασιλεύς) *iudaie*, ubi parallelus locus Mc. xv, 18 (*hails þiudan iudaie*, βασιλεῦ) vocativum habet. Sed Luc. xviii, 38 *iesus, sunu daveidis, armai mik* mendose *s* geminatum esse videtur propter sequentem eamdem litteram in *sunu*, ideoque legendum esse *Iesu*, ut etiam iv, 34; viii, 28; Mc. x, 47 legitur. Congruens est Mc. xv, 29 *o sa gatairands* (ὁ καταλύων) *þo alh — nasei þuk silban.*

« Annotatio 3. — Duo sequentia loca animadversu digna sunt: Luc. i, 28 *fagino, anstai andahafta*, propter vocalicam formam, et Thess. II, ii, 1 *bidjam izvis broþruns*, ubi *broþruns* construitur; rogamus vos fratres (acc.), loco: rogamus vos, fratres (*broþrjus*. »

NEGATIO.

§ 213. 1) Ubi affirmatur prædicatum subjecto non convenire, sententia *negativa* est. Jam vero unicum negandi vocabulum, *ni*, Gotho est, sive pro positiva negatione (οὐ), sive pro hypothetica negatione (μή) [1]. Quæ negatio ante vocabulum negatum ponitur; cum autem hoc vocabulum est ipsa copula, negatio, ubi singula sententiæ membra explicite sunt expressa, copulæ præponitur cumque ea in tertia persona sing. cunfunditur in *nist*; vel, ubi prædicatum et copulam idem verbum continet, huic verbo præmittitur: Mth. iii, 11 *ni* (οὐκ) *im vairþs ei andbindau skaudaraip skohis is*; x, 37 *saei frijoþ attan aiþþau aiþein ufar mik, nist meina vairþs;* Luc. viii, 17 *ni auk ist analaugn, þatei svikunþ ni vairþai* (οὐ φανερὸν γενήσεται); Cor. II, xi, 14 *nist sildaleik* (οὐ θαυμαστόν); Mth. vi, 24 *ni maguþ guþa skalkinon jah mammonin;* viii, 20 *sunus mans ni habaiþ, war haubiþ sein anahnaivjai;* ix, 36 *vesun sve lamba ni habandona hairdeis;* Mth. x, 28 *ni* (μὴ) *ogeiþ izvis þans usqimandans leika;* v, 21 *ni maurþrjais* (οὐ φονεύσεις); 18 *ains striks ni usleiþiþ* (οὐ μὴ παρέλθῃ) *af vitoda, unte allata vairþiþ.* Alia exempla vid. gloss. v. *Ni a*)

Hinc ubi verbum circumscribitur, negatio huic adjungitur, non autem ejus objecto, ex gr.: Eph. v, 4 οὐκ ἀνῆκεν *du þaurftai ni fairrinnand;* imo in compositis negatio particulis et verbo interjicitur: Joan. vi, 22 *miþ ni qam* (οὐ συνεισῆλθε) *siponjam;* x, 1 *saei inn ni atgaggiþ* (ὁ μὴ εἰσερχόμενος).

Hæc intima affinitas particulæ ad verbum causa est, cur in sententiis subordinatis negativis cum ἵνα μή in græco textu negatio a conjonctione separetur et ad verbum ponatur: Mc. iii, 12 *filu andbait ins, ei ina ni gasvikunþidedeina* (ἵνα μὴ αὐτὸν—); Joan. vi, 12 *galisiþ þos aflifnandeins drauhsnos, þei vaihtai ni fraqistnai* (ἵνα μή τι); xii, 35; Cor. II, ii, 1, 3; Phil. ii, 27.

« Annotatio 1. — Negatio a verbo non separatur nisi per conjunctiones, quæ duo sententiæ membra connectunt, ut *þan* et *auk*: Cor. I, xii, 21 *niþ-þan mag;* Mc. ix, 6 *ni auk vissa;* xi, 13 *ni auk vas mel*, vid. gloss; attamen etiam dici potest: *ni mag: auk* Luc. xvi, 2; *ni viljau auk* Cor. I, xvi, 7; *ni mennu auk* Joan. vii, 4; *þau* autem semper negationi et verbo interponitur, quia ad locutionem græco ἄν respondentem pertinet: Mc. xiii, 20 *ni frauja gamaurgidedi þans dagans, ni þauh ganesi ainhun leik.*: Mth. v, 20; Mc. x, 15; Joan. ix, 41; xi, 21, 32; xviii, 30. In ultimo loco *ni þau veis atgebeima* pronomen pers. negationem inter et verbum insuper ponitur, dum contra Cor. II, xi, 4 *veis ni meridedum* adsit. *Nu* (οὖν), ubi negationem sequitur, duplicatur (*nunu*): Mth. x, 26 *ni nunu ogeiþ izvis ins;* 31; Rom. xiv, 15, 20; ubi autem a negatione disjunctum est, simplex remanet: Mth. vi, 8 *ni galeikoþ nu þaim;* 31; Rom. xiv, 13; Eph. v, 7; Col. ii, 16. »

2) Cum plurima verba græca in genere et in particulari tempora præt. pass. auxiliantibus *visan* et *vairþan* gothice vertantur, negatio relative ad sedem, quam occupat, sequenti regulæ subjacet: ubi his verbis et *adjectivo* circumscribitur, negatio more communiori copulæ præponitur, ubi autem *participio*, hoc negatio præcedit, quia verisimiliter Gothus intimam connexionem verbi auxiliarii et participii (quod per se stare nequit) magis necessariam esse judicavit. Hinc dicit: Luc. xviii, 1 *ni vairþan usgrudjans* (μὴ ἐκκακεῖν); Gal. ii, 16 *ni vairþiþ garaihts* (οὐ δικαιοῦται); Col. iii, 19 *ni sijaiþ baitrai* (μὴ πικραίνεσθε); Cor. II, iii, 10 *ni vas vulþag* (οὐ δεδόξασται); e contra Luc. xvii, 18 *ni bigitanai vaurþun* (οὐχ εὑρέθησαν); quasi *bigitanai-vaurþun*, Cor. II, vii, 14 *ni ganiviskoþs varþ* (οὐ κατῃσχύνθην); xii, 2 *ni frabauht vas* (οὐκ ἐπράθη); Rom. ix, 11 *ni gabauranai vesun* (οὐκ ἐγεννήθησαν). Hinc etiam *ni skuld visan, ni maht visan, ni kunþ visan*, exempla et alia vid. gloss. »

« Annotatio 2. — Paucæ hujus regulæ deflexiones apud Joannem et Paulinas epistolas occurrunt: Joan. vi, 7 *ni ganohai sind* (οὐκ ἀρκοῦσι); Cor. II, xii, 1 *ni batizo ist* (οὐ συμφέρει); Tim. I, ii, 14 *ni varþ usluto þs* (οὐκ ἠπατήθη); Cor. II, ii, 11 *ni sijum unvitandans;* Joan. viii, 41 *nisijum gabauranai.* »

3) Negatio nonnullorum vocabulorum fit:

a) Quemadmodum græce per *a* privativum, ita et gothice per formationem; scilicet:

aa Præfixa particula *un*... cum sensu negativo;

[1] Οὐ enim simpliciter et positive negat: πρῶτον μὲν οὖν οὐκ ἀθυμητέον primum ergo animus non deniittendus est (Dem.); μή autem conditionaliter et hypothetice: δέδοικα μὴ πολλ' ἄγαν εἰρημέν' ᾖ vereor ne plura nimis jam dicta fuerint (Soph.) *Interpr.*

atqui hæc negationis species non tantum adjectivis et substantivis componitur (vid. gloss. h. v.), sed etiam frequentissime participiis, unde est, cur Gothus ex una parte plurima græca adjectiva et verbalia cum *a* privativo formata participiis cum *un* compositis convertat, ut ἄλαλος *unrodjands*, ἄφοβος *unagands*, ἀψευδής *unliugands*, ἄπιστος *ungalaubjands*, ἀκρατής *ungahabands*, ἀδιάλειπτος *unsveibands*, ἀσύνετος *unfraþjands*, ἀχειροποίητος *unhanduvaurhts*, etc.; ex altera autem parte græca participia cum negatione talibus compositis exprimat : μὴ φέρων *unbairands* Joan. xv, 2, οὐ τίκτουσα *unbairandei* Gal. iv, 27, μὴ ἔχων *unhabands* Luc. iii, 11 etc., μὴ βλέπων *unsaiwands* Joan. ix, 39, οὐ παυόμενος *unsveibands* Eph. I, 16, μὴ βλεπόμενος *ungasaiwans* Cor. II, iv, 4, 18, μὴ ἀνακαλυπτόμενος *unandhuliþs* iii, 14, μὴ μεμαθηκώς *unuslaisiþs* Joan. vii, 15, irrefragabilis *unandsakans* Skeir. VI, c;

« Annotatio 3. — E. verbis, *unverjan* et *unsveran* sola novimus, quæ cum *un* efformentur, nam *gaunledjan* et *unþiuþjan* ex *unleds* et *unþiuþ* veniunt; itaque dum Gothus pro ἀγνοῶν *unvitands*, pro ἄπιστος et ἀπειθής *ungalaubjands* usurpat, vertit ἀγνοεῖν per *ni vitan* Rom. vii, 1, ἀπιστεῖν et ἀπειθεῖν per *ni galaubjan* Mc. xvi, 11; Rom. xi, 30, 31; Tim. II, ii, 13. Unde patet inter *ni* et *un* nullum adesse discrimen. »

bb) Postposito—*laus* cum sensu privativo, scilicet substantivi : *akranalaus* sine fructu (ἄκαρπος), *andilaus* sine fine (ἀπέρατος), *gudalaus* sine Deo, impius (ἄθεος), *vitodalaus* sine lege (ἄνομος);

b) Per præpositionem *inuh* sine, ut *inuh mitad* sine mensura (ἄμετρος);

c) Per *ni*, negatione semper vocabulum negatum præcedente : Mc. v, 3 *ni naudibandjom eisarneinaim manna mahta gabindan*; Luc. xx, 7, 8 *andhofun, ei ni vissedeina jah iesus qaþ du im ni ik izvis qiþa*; Joan. xiv, 22 *iudas ni sa iskariotes*; Skeir. VI, a *afar ni filu*; Cor. I, v, 6 *ni goda wofltuli*; Mc. xii, 34 *ni fairra is*; Rom. xiii, 13 *garedaba gaggaima ni gabauram jah drugkaneim, ni ligram jah aglaitjam*. Hinc præsertim in oppositione : Mc. x, 27 *fram mannam unmahteig ist, ni fram guþa*; Mth. ix, 13 *armahairtiþa viljau jah ni hunsl*; Mc. ix, 37 *ni mik andnimiþ ak þana sandjandan mik*. Alia exempla vid. Gloss. h. v. *a*) et *b*).

d) Propria vocabula pro ideis negativis *nemo*, *nihil*, *nullus*, *nunquam*, *nondum* (οὔπω), etc. Gothus non habet, sed ea exprimit per affirmantia, addito *ni*, neque tamen propter hoc ante hæc vocabula *ni* ponatur necessum est, sed potest etiam verbo præmitti, hoc tantum Gotho attendente, ut negatio in sententia subordinata verbum antecedat : Tim. I, v, 22 *handuns sprauto ni mannhun* (nemini, μηδενί) *lagjais*; Mc. viii, 30 *faurbauþ im, ei mannhun ni* (μηδενί) *qeþeina*; Mth. vi, 24 *ni manna* (οὐδείς) *mag tvaim fraujam skalkinon*; Joan. xv, 13 *maizein þizai friaþvai manna ni* (οὐδείς) *habaiþ*; Joan. x, 28 *ni fravilviþ ainshun* (οὐ — τίς) *þo us handau*; Mc. x, 18 *ni washun* (οὐδείς) *þiuþeigs alja ains guþ*; Mth. x, 26 *ni vaiht* (οὐδέν) *gahuliþ ist, þatei ni andhuljaidau*; Joan. vii, 26 *vaiht du imma ni* (οὐδέν) *qiþand*; Joan. xix, 4 *in imma ni ainohon* (οὐδεμίαν) *fairino bigat*, e contra xviii, 38 *ainohun fairino ni bigita in þamma*, item Luc. xix, 30 *fulan, ana þammei ni ainshun aiv manne sat* et Mc. xi, 2 *ana þammei nauh ainshun manne ni sat*; Mth. vii, 23 *ni wanhun* (οὐδέποτε) *kunþa izvis*; Joan. vi, 35 *þana galaubjandan du mis ni þaurseiþ wanhun* (οὐ — πώποτε); Mth. ix, 33 *ni aiv sva uskunþ vas in israela*; Mc. ii, 12 *allai hauhidedun guþ qiþandans þatei aiv sva ni* (οὐδέποτε οὕτως) *gasewum*; Joan. xiv, 19 *so manaseds mik ni þanaseiþs* (οὐκέτι) *saiwiþ*; Luc. xv, 19 *þanaseiþs ni im vairþs ei haitaidau sunus þeins*; Mc. xv, 5 *þanamais ni* (οὐκέτι) *andhof*; Eph. ii, 19 *ju ni* (οὐκέτι) *gasteis sijuþ*; Mc. iv, 40 *ni nauh* (οὔπω) *habaiþ galaubein*; Joan. viii, 57 *fimftiguns jere nauh ni* (οὔπω) *habais*; vii, 30 *nauhþanuh ni atiddja weila is*. Alia exempla vid. Gloss. h. v. *b*)

4) In gothica lingua nusquam duæ negationes in eadem sententia positæ se ipsas invicem destruunt; e contrario præter negationem generalem sententiæ, occurrit etiam particularis in pronominibus negativis *ni vaiht* et *ni ainshun* : Mc. vii, 12 *ni* (οὐκ) *fraleiþ ina ni vaiht* (οὐδέν) *taujan*; xv, 4 *niu* (οὐκ) *andhafjis ni vaiht* (οὐδέν); Luc. ix, 36 *mann ni* (οὐδενί); *gataihun ni vaiht* (οὐδέν), *þizei gasewun*; xx, 40 *niþ-þan þanaseiþs* (οὐκέτι) *gadaurstedun fraihnan ina ni vaihtais* (οὐδέν); Joan, ix, 33; xv, 5; xvi, 24; Joan. v, 22 *nih þan* (οὐδέ) *atta ni stojiþ ainohun* (οὐδένα); Mth. xxvii, 14 *ni* (οὐκ) *andhof imma viþra ni* (οὐδέ) *ainhun vaurde*; Mc. iii, 20 *svasve ni* (μή) *mahtedun nih* (μηδέ) *hlaif matjan*; Luc. xviii, 13 *ni* (οὐ) *vilda nih* (οὐδέ) *augona seina ushafjan*.

In locis supra laudatis Gothus duas negationes cum Græco communes habet; eas tamen, etiam non præeunte Græco, adhibet : Joan. viii, 42 *fram guþa qam, nih þan* (οὐδέ) *auk fram mis silbin ni qam* (ἐλήλυθα); xvi, 21 *biþe gabauran ist barn, ni þanaseiþs ni gaman* (οὐκέτι μνημονεύει) *þizos aglons faura fahedai*; Cor. II, v, 16 *nu ni þanaseiþs ni kunnum* (οὐκέτι γινώσκομεν) *ina*, superius *ni ainnohun kunnum* simpliciter stante; Gal. vi, 14 *mis ni sijai wopan in ni vaihtai niba in galgin fraujins*, in Græco textu in *ni vaihtai* omnino deest; vel una tantum negatione, ubi Græcus duabus utitur : Mc. i, 44 *saiw ei mannu ni* (μηδενί) *qiþais vaiht* (μηδέν); xii, 14 *ni* (οὐ) *kara þuk manshun* (οὐδενός); 34 *ainshun þanaseiþs ni* (οὐδεὶς οὐκέτι) *gadaursta ina fraihnan*; xiv, 60 *niu* (οὐκ) *andhafjis vaiht* (οὐδέν); xvi, 8 *ni qeþun mannhun vaiht* (οὐδενὶ οὐδέν); Luc. iv, 2; viii, 43, 51; Joan. vi, 63; xii, 19; xiv, 30; xvi, 23; xix, 11; Rom. xiii, 8; in Cor. II, xi, 8 cum constructio *ni ainnohun kaurida* a græca οὐ κατενάρκησα οὐδενός diversa esset, negationem geminare opus non erat.

5) De negatione continua (neque —, neque —) vid. ubi de sententia composita agitur.

INTERROGATIO.

§ 214. Cum loquens de aliqna re sciscitatur, hoc *interrogando* facit. Atqui interrogatur communiter in indicativo, non autem in conjunctivo nisi de futuro. Cæterum vocabula sententiæ interrogatione sedem non permutant. Jam vero ex interrogationibus distinguenda sunt :

1) Interrogatio *positive* facta, quæ

a) Sine interrogativo vocabulo exprimitur : Joan. xvi, 31 *nu galaubeiþ?* Cor. I, i, 13 *disdailiþs ïst xristus?* Luc. vii, 44 *gasaiwis þo qinon?* Mth. xxvii, 11 *þu ïs þiudans ïudaie?* Cor. II, x, 7 *þo bi andvairþja saiwiþ?* Gal. iv. 10 *dagam vitaiþ jah menoþum jah melam?* iii, 3 *sva unfroþans sijuþ? anastodjandans ahmin nu leika ustiuhiþ? sva filu gavunnuþ svare?* Rom. vii, 13 *þata nu þiuþeigo mis varþ dauþus?*

b) Per encliticum *-u* indicatur; hoc vero ad primum sententiæ interrogativæ vocabulum affigitur, et ubi hoc vocabulum compositum est, post syllabam compositionis inducitur; in præpositionibus autem et nominibus (compositis) præpositioni appendet : Mc. x, 38 *magutsu* (δύνασθε) *driggkan stikl, þanei ik driggka?* Joan. xiii, 12 *vitudu, wa gatavida ïzvis?* xviii, 39 *vileidu nu ei fraletau ïzvis þana þiudan ïudaie?* Luc. ix, 54 *frauja, vileizu ei qiþaima fon atgaggai us himina?* Joan. xviii, 22 *svau andhafjis þamma reikistin gudjin?* Mth, ix, 28 *gaulaubjats þatei magjau þata taujan?* Joan. ix, 35 *þu gaulaubeis du sunau guþs?* Luc. xviii, 8 *sunus mans qimands, biugitai galaubein?* Joan. xviii, 34 *abu þus silbin þu þata qiþis?* Alia exempla vid. gloss. v. *-u*.

c) Ubi relative ad aliquid præteritum interrogatur, *an* (καί, οὖν) interrogativo præponitur; quæ particula, vet. germ. *eno*, *inu*, etiam adhuc in recenti plebis germanico (*en*, *enne*) occurrit : Luc. x, 29 *an* (καί, et, num) *was ïst mis newundja;* xviii, 26 *an* (καί) *was mag ganisan;* Joan. ix, 36 *an* (καί) *was ïst, frauja, ei galaubjau du ïmma?* Luc. iii, 10 *an* (οὖν) *wa taujaima?* Joan. xviii, 37 *an nuh* (οὐκοῦν, sic igitur) *þiudans ïs þu?*

2) Interrogatio *negative* facta, quæ

a) Nuda negatione *ni* et indicativo aut *ne* (*nei*) et conjunctivo exprimitur : Luc. xvii, 18 *þai niun war? ni* (οὐ) *bigitanai vaurþun gavandjandans giban vulþa guþa?* Mc. xii, 10 *nih* (οὐδὲ) *þata gamelido ussuggvuþ;* Skeir. I, c *ne auk þuhtedi þau ïn garaihteins gaaggvein ufargaggan þo garehsn?* Cor. II, iii, 8 *waiva nei mais andbahti ahmins vairþai ïn vulþau*; vel fit

b) Per *niu*, ubi scilicet negative interroganti responsum affirmativum spectatur, vel jam in interrogatione insinuatur : Mc. xiv, 60 *niu* (οὐκ) *andhafjis vaiht?* Luc. iv, 22 *niu* (οὐ) *sa ïst sunus ïosefis?* Joan. xviii, 25 *niu* (μή) *jah þu þize siponje þis ïs?* xviii, 11 *niu* (οὐ μή) *drigkau stikl?* Alia exempla vid. gloss. v. *Niu*.

c) Per *ïbai* (forsan? nonne forte) ubi responsum negativum spectatur, aut aliquid negativum, inauditum etc. interrogatione indicandum est : Mth. ix, 15 *ïbai* (μή) *magun sunjus bruþfadis qainon und þata weilos þei miþ ïm ïst bruþfads?* vii, 16 *ïbai* (μήτι) *lisanda af þaurnum veinabasja?* Joan. ix, 27 *ïbai jah jus vileiþ þamma siponjos vairþan?* 40 *ïbai jah veis blindai sijum?* Discrimen inter *ïbai* et *niu* patet præcipue ex Luc. vi, 39 *ïbai mag blinds blindana tiuhan? niu bai ïn dal gadriusand?* Alia exempla vid. gloss. v. *Ibai*.

Ubi post *ïbai* altera stat negatio (*ïbai ni*, μὴ οὐ, num non), hæc negatio ad verbum pertinet et responsum affirmativum spectandum est : Rom. x, 18 *ïbai ni* (μὴ οὐ) *hausidedun? ïbai ïsrael ni fanþ?* Cor. I, ix, 4 *ïbai ni habam valdufni matjan jah driggkan?* ix, 5; xi, 22.

E contrario adhibentur *nibai* et conjunctivus ubi ironice et amare interrogatur, nonne forsan! Joan. vii, 35 *nibai* (μὴ) *ïn distahein þiudo skuli gaggan;* viii, 22 *nibai* (μήτι) *usqimai sis silbin?*

3) De pronominibus et adverbiis interrogativis vid. §§ 164, 3 et 204.

4) De duplicibus interrogationibus vid. ubi de sententia composita.

5) Simpliciter respondent particulæ *ja* est (utique), *jai* ita, profecto, et *ne* non, vid. Mth. v, 37; ix, 28; Cor. II, i, 17 sqq.; Luc. i, 60; Joan vii, 12. Attamen hæ particulæ quia probabiliter Græco non sunt assuetæ, non sæpe ut tales occurrunt, sed verbo interroganti conjunguntur, vel hoc solum usurpatur, vel alias responsum exprimitur, ut Joan. xviii, 25 *niu jah þu þize siponje þis ïs? iþ ïs afaiaik jah qaþ· ne, ni ïm* (gr. simpliciter οὐκ εἰμί); xi, 27 *galaubeis þata? qaþ ïmma· jai, frauja, ik galaubida;* xviii, 17 *ïbai jah þu þize siponje ïs þis mans? iþ ïs qaþ· ni ïm* (οὐκ εἰμι) : Rom. xi, 1 *ïbai afskauf guþ managein seinamma? nis-sijai* (μὴ γένοιτο); Mth. xxvii, 11 *frah ïna kindins· þu ïs þiudans ïudaie? iþ ïesus qaþ þu ïmma· þu qiþis* (σὺ λέγεις); Joan. xviii, 37 *qaþ ïmma peilatus· an nuh þiudans ïs þu? andhafjands ïesus· þu qiþis ei þiudans ïm ik.*

RELATIO ATTRIBUTIVA SEU DE ATTRIBUTO.

§ 215. Ubi sententia simplex amplificatur, hæc amplificatio in eo consistit, quod subjectum et, si substantivum est, prædicatum quodam vocabulo propius determinetur; hoc porro vocabulum vocatur *attributum*. Jam vero attributum esse potest

I. Nomen concordans, scilicet

1) *Adjectivum* vel *participium*, quod in eo casu semper vocabulo determinato in genere, numero et casu congruere debet. Hic vero duo sunt haud negligenda : nempe primo discrimen inter formam

consonanticam et vocalicam horum attributorum; secundo ipsorum sedes. Sub hoc ultimo respectu animadvertas, quod attributa communiter vocabulum determinatum sequantur, præcedant vero, ubi in eis jacet emphasis. De utroque § 196 legendus est. Quod autem superlativus substantivo non congruat, sed hunc partitivum secum habeat, vid. § 216 1) *b) bb)*;

2) *Numerale*, vid. § 198.

3) *Pronomen*, vid. § 199 sqq.

« Annotatio 1. — Quod numeralia sæpe et indefinita propter eorum substantivam naturam semper a regula concordantiæ deflectant, scilicet substantivum in partitivo attrahendo, vid. §§ 198, II, 5) *b)* et 205. Quo etiam modo *alls* significans *quisque* construatur (§ 205, V), sed significans *omnis*, *totus*, adjective usurpetur et substantivo conveniat, vid. § 196 annot. 12.

« Annotatio 2. — Quod pronomen possessivum substantivum præcedat vel sequatur, vid. § 201. Libere et plerumque præeunte Græco, construitur ubi adjectivum et pronomen possessivum vel numerale ad substantivum refertur: Luc. I, 72 *gamunan triggvos veihaizos seinaizos*; Cor. I, XV, 58 *broþrjus meinai liubans*; II, XI, 28; Tim. II, II, 1; Luc. VII, 35 *barnam seinaim allaim*; VII, 1 *alla þo vaurda seina*; VIII, 43; Eph. I, 6 *in þamma liubin sunau seinamma*; Phil. IV, 3 *anþaraim gavaurstvam seinaim*; Cor. I, XVI, 19 *miþ ingardjon seinai aikklesjon*; Tim. II, IV, 16; Skeir. VII, a · e · *hlaibans barizeinans*.

« Annotatio 3. — Ubi attributum ad plura substantiva ejusdem generis et numeri refertur, semel tantum ponitur: Phil. I, 25 *du izvarai framgahtai jah fahedai*; Luc. I, 6 *in allaim anabusnim jah garaihteim*; ad duo substantiva relatum, in plurali adhibetur: Phil. I, 20 *bi usbeisnai jah venai meinaim*. Raro autem construitur ut Mth. IX, 35 *baurgs allos jah haimos*. Quod si substantiva diversi sunt generis, vel etiam numeri, attributum suum cuique proprium concordat et reperitur: Skeir, V, b *svesamma viljin jah svesai mahtai*; Mth. VI, 10 *sverai attan þeinana jah aiþein þeina*; Luc. VIII, 10 *aiþei meina jah broþrjus meinai*; Mc. III, 32, 33; VI, 4; X, 7; attamen in his casibus quandoque semel ponitur attributum, ubi scilicet substantiva eodem numero concordant; tunc vero attributum primo conjungitur: Mc. III, 5 *broþar meins jah svistar jah aiþei*; Thess. I, II, 12 *seinai þiudaugardjai jah vulþau*; Skeir. I, c *mahtai gudiskai jah valdufnja*.

« Ubi plura attributa copulative aut adversative connexa ad substantivum referuntur, hoc substantivum præcedunt: Skeir. II, b *þo veihon jah himinakundon gabaurþ*; V, c *ni ibnon ak galeika sveriþa*; sed etiam ibid. *ni ibnaleika friaþva ak galeika*, attributis separatis.

« Annotatio 4. — Etiam adverbia loco adjectivorum in modum attributi ponuntur, præcipue *filu*: Luc. V, 6 *galukun managein fiske filu*, quod etiam substantive adest: Luc. IX, 37 *gamotida imma manageins filu*, sicut et *leitil*: Tim. I, V, 23 *veinis leitil* (οἴνῳ ὀλίγῳ) *brukjais*, coll. § 216 1) *b*). Si Skeir. III, b *sinteino daupeinim brukjan* correctum est, huc etiam referendum est, quippe cum ex contextu *sinteino* ad *brukjan* referri non potest.

« Annotatio 5. — Adjectiva loci, temporis, magnitudinis, multitudinis, et alia similia, more classico, ut attributa substantivis conjunguntur, ubi Germani et Galli adverbium usurparent: Luc II, 46 *sat in midjaim laisarjam* (in mediis doctoribus, germ. autem *mitten unter*, gall. *au milieu des docteurs*); Joan. VII, 14 *ana midjai dulþ usstaig iesus in alh*; Mc. II, 7 *was mag afletan fravaurhtins niba ains guþ* (nisi solus Deus, germ. *Gott allein*); Luc. IV, 4 *ni bi hlaib ainana libaid manna*; Tim. I, I, 16 *in mis frumistamma ataugida iesus alla usbeisnein*; II, 13 *adam fruma gadigans varþ*; Philem. 15 *afgaf sik du weilai, ei aiveinana ina andnimais*, etc. Attamen legitur apud Luc. VIII, 7 *sum gadraus in midumai þaurnive* (in medium spinarum).

« Annotatio 6. — Quandoque etiam substantivum alterius attributum est, quod tamen proprie ad appositionem pertinet, ut Luc. IV, 26 *qino viduvo* (mulier vidua); Skeir. V, d *ainabaur sunus* (filius unigenitus); Mc. I, 5 *iudaia land*; Luc. III, 1 *trakauneitidaus landis*; Joan. XII, 3 *balsan nardus*; Luc. II, 41, *dulþ paska*.

« Annotatio 7. — Ubi participia attributi vices gerunt, sæpe per particulas relativas, copulativas, causales, hypotheticas vel temporales, et si sint negativa, per particulas negationes includentes converti possunt et in propriam sententiam redigi: Mth. VIII, 9 *ik manna im habands* (qui habet) *uf valdufnja meinamma gadrauhtins*; Luc. XX, 29 *sa frumista nimands qen* (qui duxit mulierem) *gadauþnoda unbarnahs*; Mth. VIII, 10 *gahausjands iesus* (cum Jesus hoc audiisset) *sildaleikida*; Thess. I, III, 5 *duþþe jah ik ju ni usþulands* (quia non sustineo) *insandida du ufkunnan galaubein izvara*; Rom. VII, 3 *jabai gasviltiþ vair, qens frija ist þis vitodis, ei ni sijai horinondei vaurþana* (si facta fuerit) *abin anþaramma*; Luc. XVIII, 7 *guþ niu gavrikai þans gavalidans seinans þans vopjandans* (quamvis clament, vel qui clamant) *du sis dagam jah nahtam*; IV, 35 *sa unhulþa urrann af imma ni vaihtai gaskaþjands* (nec illi nocuit, gall. *sans lui faire de mal*) *imma*. »

§ 216. II. Genitivus, et equidem

1) *Genitivus subjectivus* [1]

a) Qui originem, causam, proximam in genere determinationem, possessorem, auctorem, etc. exhibet, ut Luc. IV, 4 *vaurd guþs*; III, 6 *naseins guþs*; XIV, 17 *bokos esaeiins*; XIX, 30 *fula asilaus*; II, 24

[1] Genitivus subjectivus seu activus dicitur, cum vocabulum in genitivo positum *subjectum* est affectionis vocabulo regente expressæ, ex. gr.: providentia Dei, id est, qua Deus providet. *Interpr.*

tvos juggons ahake; xx, 17 *haubid vaihelins*; III, 9 *vaurleis bagme*; Joan. XII, 13 *astos peikabagme*; Luc. XVIII, 6 *staua invindiþos*; VIII, 14 *saurgos þizos libainais*; IX, 51 *dagos andanumtais*; IV, 8 *gard seimonis*; XVI, 21 *biads þis gabigins*; XX, 20 *valdufni kindinis*; X, 2 *frauja asanais*.

b) Partitivus :

aa) Partim indefinitis et numeralibus adjunctus, vid. § 215, annot. 1;

bb) Partim superlativis : Mc. IV, 31 *minnist allaize fraive*; 32 *allaize grase maist*; XII, 28 *allaizo anabusne frumista* (etiam 29 *frumista allaizo anabusns*); Cor. I, XV, 9 *sa smalista apaustaule*, etc.;

cc) Partim aliis substantivis et etiam pronominibus et adjectivis neutris substantivi vices gerentibus: Luc. V, 6 *galukun managein fiske*; Mc. V, 11 *vas jainar hairda sveine haldana*; Luc. XIV, 19 *juka auhsne usbauhta fimf*; II, 24 *gajuk hraivadubono*; XVI, 7 *taihuntaihund mitade kaurnis*; Joan. XII, 3 *pund balsamis*; Neh. V, 15 *nemun silubris sikle · m ·*; Mc. XIV, 13 *kas vatins*; Mth. X, 42 *stikls kaldis vatins*; Luc. VII, 37 *alabastraun balsanis*; Luc. IV, 5 *stiks melis*; II, 44 *dagis vigs*; Skeir. VII, c *ni vaiht mikilis*; Cor. I, V, 6 *leitil beistis*; coll. § 215 annot. 4;

c) Constructiones, in quibus attributum ut pleno gaudeat sensu adjectivo vel numerali insuper opus habet, Gothus ex Latinis imitatus est : Tim. II, III, 16 *all boko gudiskaizos ahmateinais* (θεόπνευστος, divinitus inspirata). Insuper Luc. VIII, 42 *dauhtar vas imma vintrive tvalibe*; II, 37 *viduvo jere · o · jah · d ·*.

2) *Genitivus objectivus* [1], ad quem etiam *passivus* pertinet : Mc. I, 14 *aivaggeljo þiudangardjos* evangelium regni cœlorum; Cor. II, V, 19 *vaurd gafriþonais*; Mc. I, 28 *meriþa is* fama ejus, de eo; Luc. III, 3 *daupeins idreigos* baptismum pœnitentiæ, ad pœnitentiam; Mc. VI, 7 *valdufni ahmane unhrainjaize* potestatem spirituum, in spiritus; Cor. II, X, 5 *ufarhauseins xristaus* obedientiam Christi, ad Christum; Rom. X, 2 *aljan guþs* æmulationem Dei, pro Deo.

Luc. V, 9 *gafah þize fiske* (capturam horum piscium); V, 10 *nutans manne*; X, 25 *arbja libainais aiveinons*; III, 3 *aflet fravaurhte*; Mc. XI, 22 *galaubeins guþs* fides Dei, in Deum; Joan. VII, 13 *agis iudaie* timor Judæorum, a Judæis; Luc. XVI, 2 *raþjo fauragaggjis* rationem villicationis, de villicatione; Cor. II, X, 5 *kunþi guþs* cognitio Dei, de Deo; Rom. VIII, 35 *friaþva xristaus* charitas Christi, pro Christo; Tim. II, I, 5 *gamaudeins galaubeinais* memoria fidei [2].

« Annotatio 1 [3]. — Loco substantivi et attributivi genitivi Germani composito sæpe utuntur : Mc. XI, 17 *razn biao* et Luc. XIX, 45 *gards bido* germ. *Bethaus* (domus precum); Mc. XV, 22 *wairneins staþs* germ. *Schädelstätte* (calvarii locus); IV, 31 *kaurno sinapis* germ. *Senfkorn* (granum sinapis); V, 25 *runs bloþis* germ. *Blutfluss* (fluxus sanguinis); Luc. XIX, 37 *fairguni alevabagme* germ. *Oel(-baum-)berg* (mons Olivarum); Mth. XXVI, 75 *hanins hruk* germ. *Hahnenruf* (galli cantus); Cor. I, XV, 52 *braw augins* germ. *Augenblick* (ictus oculi).

« Plurima græca composita eo modo gothice circumscribuntur : Gal. V, 20 εἰδωλολατρεία *galiugagude skalkinassus* servitus idolorum (germ. *Götzendienst*); Eph. I, 5 υἱοθεσία *sunive gadeds*; Tim. II, II, 6 γεωργός *airþos vaurstvja* agricola (germ. *Erdarbeiter*, *Landbauer*); Mth. V, 31 ἀποστάσιον *afstassais bokos* libellus repudii (germ. *Scheidebrief*); Cor. II, XI, 32 ἐθνάρχης *fauramaþleis þiudos*; Luc. VII, 41 χρεωφειλέτης *dulgis skula*, pro quo etiam compositum *faihuskula* occurrit.

« Annotatio 2. — Quandoque etiam Gothus attributum adjectivum per substantivum in genitivo vertit Cor. II, III, 1 συστατικὴ ἐπιστολή commendationis litteræ (germ. *Empfehlungsbrief*) *bokos anafilhis* (germ. *Brief der Empfehlung*); Luc. III, 22 σωματικῷ εἴδει (in corporali specie) *leikis siunai* (in corporis specie); Tim. I, IV, 7 γραώδεις μῦθοι *usalþanaizo spilla*; Cor. II, III, 10 ὑπερβάλλουσα δόξα *ufarassus vulþaus*, et sic ὑπερβάλλων semper IX, 14; Eph. I, 19; II, 7. Econtra ἥμισυ τῆς βασιλείας Mc. VI, 23 vertitur *halba þiudangardi* (quamvis Luc. XIX, 8 *halbata aiginis* dicatur); Luc. I, 78 σπλάγχνα ἐλέους *infeinandei armahairtei*; Joan. XII, 43 δόξα τῶν ἀνθρώπων *hauhei manniska* (cum *hauhei guþs*).

« Annotatio 3. — Plures genitivi etiam alii ab aliis dependere possunt : Tim. I, IV, 15 *analageins handive praisbytaireis*; Rom. XI, 33 *diupiþa gabeins handugeins jah vitubnjis guþs*, etc.

« Annotatio 4. — Possessivus sæpe etiam per dativum gothice exprimitur, vid. § 227 annot., coll. § 230 annot.

« Annotatio 5. — Genitivus vocabulum regens regulariter sequitur, Gothice tamen licet eum etiam anteponere, sed in eo tantum casu, quo Græcus ipse hanc constructionem sive in parathesi sive in compositione adhibuit, vid. annot. 1 et 2, et Luc. II, 44 *dagis vigs*; III, 2 *zaxariins sunus*; Joan. VIII, 17 *tvaddje manne veitvodiþa*; X, 5 *þize framaþjane stibna*; XVIII, 3 *fareisaie andbahtos*; 10 *þis auhumistins gudjins skalks*; Rom. IX, 9, *gahaitis vaurd*; XIII, 2 *guþs garaideins*; 4 *guþs andbahts*. Hæc constructio in Skeireins potissimum usurpatur, probabiliter influxu romano,

[1] Genitivus objectivus seu passivus dicitur, cum vocabulum in genitivo positum *objectum* est affectionis vocabulo regente expressæ, ex. gr. : amor Dei, id est, quo Deus amatur, qui ad Deum dirigitur. *Interpr.*

[2] Hi omnes genitivi reipsa in passivum verti possunt : capiuntur pisces, in Deum creditur, metuuntur Judæi, etc. *Interpr.*

[3] Hanc annotationem, licet ad solos Germanos pertineat, integre vertimus, sive quia grammaticam Gothicam vel minima parte defraudari noluimus, sive quia eis, quibus collatio linguarum placet, rem haud ingratam fecisse putavimus. *Interpr.*

ex. gr. in ipso primo folio : a *dauþaus staua — allaize nasjands, allaize fravaurhtins — þizos manasedais ussaunein;* b *mans leik — diabulaus anamahtai — garaihteins garehsns;* c *garaihteins gaaggvei — nasjandins iuscinai;* d *sunjos kunþi — vitodis gaaggveinai*, etc.

« Annotatio 6. — Loco partitivi etiam præpositio *us* adhibetur: Mth. XXVII, 48 *ains us ins;* Mc. IX, 17 *ains us þizai managein;* Joan. XVI, 5 *ainshun us izvis;* XVII, 12 *ainshun us im;* Rom. XI, 14 *sumans us im;* Joan. XII, 42 *us þaim reikam managai.* Semel etiam *af:* Tim. I, I, 6 *af þaimei* (ὧν) *sumai.*

Annotatio 7. — Quandoque, præeunte Græco, vocabulum regens genitivum prætermittitur : *a*) ubi scilicet substantiva regentia articulo supplentur, de quibus § 195, IV, 3) dictum est; *b*) ubi vocabulo *filio* omisso, simplex articulus adhibetur: Mc. I, 19 *gasaw iakobu þana zaibaidaiaus;* II, 14; III, 17, 18; Luc. VI, 15; etiam sine articulo apud Joan. VI, 71 *iudas seimonis* et Luc. VI, 16 *iudan iakobaus;* c) ubi vocabulum *domus* subauditur, ut Luc. XIX, 7 *du fravaurhtis mans* (παρὰ ἁμαρτωλῷ ἀνδρί) *galaiþ in gard, in gard* explicante *du* in textu; *d*) ubi *regio* in genitivo ponitur post nomen urbis, quæ in ea sita est: Mc. I, 9 *iesus qam fram nazaraiþ galeilaias;* Luc. IV, 26 *insandiþs vas in saraipta seidonais;* Cor. 2 subscript. cod. A *us filippai makidonais;* etiam Joan. XII, 21 *atiddjedun du filippau þamma fram beþsaïda galeilaie;* hic verisimiliter *baurg* supplendum est, quemadmodum etiam Luc. IV, 31 *in kafarnaum baurg galeilaias* adest. »

§217. III. Appositio.

1) Appositio, id est, nomen substantivo vel pronomini ad ea strictius determinanda appositum, substantivo determinando semper in casu, communiter autem et in numero convenit. Jam vero vocabulum illustrandum congruenter sequitur, et sæpe tunc articulum recipit, verumtamen in gothico sermone etiam ante vocabulum sedem eam aliquando jam obtinet, quam in germanico solemniter habet :

Luc. II, 11 *gabaurans ist izvis nasjands, saei ist xristus frauja;* I, 5 *in dagam herodes þiudanis iudaias;* III, 1 *in jera fimftataihundin þiudinassaus teibairiaus kaisaris,* IV, 17 *bokos eisaeiins praufetus;* Tim. II, IV, 14 *alaiksandrus aizasmiþa;* Luc. II, 36 *vas anna praufeteis, dauhtar fanuelis;* Calend. *kustanteinus þiudanis* scilicet *dags;* ibid. *dauriþaius aipiskaupaus;* Luc. I, 24 *inkilþo varþ aileisabaiþ, qens is;* III, 1 *fidurraginja þis galeiluias herodeis filippauzuh þan broþrs is;* IV, 41 *iesus sunus guþs;* 31 *galaiþ in kafarnaum, baurg galeilaias;* I, 47 *sveyneid ahma meins du gaþa, nasjand unsaramma;* 54 *hleibida israela, þiumagu seinamma;* Col. IV, 10 *goleiþ izvis markus, gad illigs barnabins;* Cor. II, VIII, 23 *broþrjus unsarai, apaustauleis aikklesjono, vulþus xristaus;* Luc. XVIII, 13 *guþ hulþs sijais mis fravaurhtamma;* Mth. XXVII, 56 *maria so magdalene;* Luc. III, 19 *herodes sa taitrarkes;* IV, 27 *naiman sa saur;* Joan. XII, 4 *iudas simonis sa iskariotes;* VI, 4 *pasxa so dulþs iudaie;* Luc. VII, 20 *iohannes sa daupjands;* Mth. XXVII, 3 *iudas sa galevjands;* Mc. V, 8 *iesu sunau guþs þis hauhistins;* II, 15 *þai mans þai hairdjos qeþun du sis;* VI, 24 *vai izvis þaim gabeigam;* Rom. XI, 13 *izvisqiþa þaim þiudom.*

Mc. VI, 14 *þiudans herodes;* Luc. II, 1 *kaisar agustus;* I, 26 *aggilus gabriel;* II, 4 *baurgs nazaraiþ;* V, 1 *saivs gainnesaraiþ;* Docum. aret. *hugsis kaballarja;* Luc. I, 13 *qens þeina aileisabaiþ gabairid sunu;* II, 32 *vulþu managein þeinai israela;* Mc. X, 47 *sunau daveidis iesu!* Joan. VII, 2 *dulþs iudaie so hleþrastakeins.*

Mc. VI, 16 *þammei ik haubiþ afmaimait, iohanne, sa ist sah urrais us dauþaim;* Luc. IX, 17 *ushafan varþ þatei aflifnoda im gabruko, tainjons tvalif;* Phil. IV, 13 *all mag in þamma insvinþjandin mik, xristau;* Mc. V, 11 *vas jainar hairda sveine haldana, in þamma fairgunja.*

2) Appositio, quæ ad duo vel plura objecta connexa refertur, in plurali ponitur : Luc. IX, 54 *gasaiwandans si þonjos is, iakobus jab iohannes, qeþun;* V, 10 *sildaleik dishabaida iakobau jah iohannen, sununs zaibaidaiaus.*

« Annotatio 1. — Loco simplicis appositionis sententia relativa vel participium usurpatur: Luc. VIII, 41 *qam vair þizei namo iaeirus,* scilicet *vas;* VIII, 2 *marja sei haitana vas magdalene;* VII, 11 *iddja in baurg namnida naen;* IX, 10 *afiddja ana staþ auþjana baurgs namnidaizos baitsaiidan;* XIX, 2 *guma namin haitans zakkaius,* et simpliciter cum *namin* (cum nomine) : Mc. V, 22 *qimiþ ains þize synagogafade namin jaeirus;* Luc. I, 5; V, 27.

« Annotatio 2.— Huc arcessendus est etiam casus, ubi aliquis individuus duobus nominibus appellatur, quæ nomina eumdem casum recipiunt : Luc. V, 8 *seimon paitrus draus du knivam iesuis;* III, 1 *raginondin pauntiau peilatau iudaia;* Eph. I, 1 *pavlus apaustaulus xristaus iesuis.* Etiam dicitur Mth. XXVII, 61 *maria magdalene* pro *so magdalene.* »

III. RELATIO OBJECTIVA SEU DE OBJECTO.

§ 218. Id circa quod versatur subjecti actio, *objectum* est. Jam vero objectum esse potest sive nomen sive verbum. Sed hac appellatione non tantum donatur id, *ad* quod operatio mediate vel immediate refertur (*accusativum, dativum, genitivum*), sed id etiam, *cum* quo vel *per* quod fit operatio (*instrumentale*); insuper causa seu ratio, *propter* quam vel *ex* qua (causale), necnon modus, *quo* vel *in* quem subjectum

agit (*modale*), denique *locus*, *tempus* et *mensura* actionis, hæc omnia in objectum cadere possunt. Porro casus, quibus diversæ subjecti ad objectum relationes exprimuntur, dicuntur *casus obliqui* per oppositionem ad *casum rectum*, qui subjecti casus est. Cum autem lingua gothica ad omnes relationes designandas formis non gaudeat, hinc plures iisdem casibus indicari necessum fuit; sunt insuper peculiaria vocabula inter quæ eminent *præpositiones*, sive ad hanc casuum penuriam supplendam, sive et præsertim ad subtiliores illarum relationum gradus apprime exhibendas. Quisnam vero casus eligendus sit, ex verbo pendet; hinc verbo attribuitur *rectio*, casui contra *dependentia*, id est, verbum est *regens*, casus autem *rectus*. Quod objectum verbale communiter in *infinitivo* ponitur, quandoque tamen et in *participio*.

a. OBJECTUM NOMINALE.

A. ACCUSATIVUS.

§ 219. Objectum, ad quod actio subjecti proxime refertur, in *accusativo* ponitur; quem casum regunt pleraque transitiva. Atqui actio est vel physica vel metaphysica.

1) Transitiva, quæ actionem physicam designant et accusativum regunt, habita ratione nostræ fundamentalis divisionis ordinavimus, ut sequitur :

a) Verba-stirpes formæ fortis, pauca in *an* et *on* debilis formæ et nonnulla anomala : *aigan* possidere (Luc. IX, 58 *fauhons g r o b o s aigun jah fuglos himinis s i t l a n s*); *haban* habere, *gahaban* retinere, *afhaban* detinere, *dishaban* continere, occupare; *skulan* debere, *letan* scilicet in prægnantibus significationibus sinendi (Mc. V, 19), demittendi (Mc. XI, 6), sinendi in sensu gall. *laisser faire* (Mc. XIV, 6; Joan. XII, 7), emittendi (Mc. XV, 37 *stibna mikila* vocem magnam), relinquendi, gall. *laisser debout* (Luc. XIX, 44), *afletan* relinquere (legendum est igitur apud Luc. V, 11 *afleitandans* loco *afleiþandans*, quod significat deficiens et semper est intransitivum); *fahan* et *gafahan* capere, *ushinþan* et *frahinþan* capere, *undgreipan* et *fairgreipan* arripere; *gajukan* pugnare, *gageigan* lucrari;

Giban dare, *atgiban* dare, attribuere, *fragiban* dare, concedere, *afgiban* secedere, *usgiban* reddere; *ana-* et *biaukan* addere; *niman* tollere, capere, *andniman* accipere, *atniman* attollere, accipere, *afniman* auferre, *ganiman* assumere, *disniman* continere; *usniman* auferre, *franiman* accipere; *vilvan* et *fravilvan* rapere, *disvilvan* arripere; *biraubon* furari;

Bairan ferre, *atbairan* afferre, offerre, *innatbairan* inferre, *þairhbairan* transferre, *us-* et *utbairan* auferre, efferre, *frabairan* ferre; *briggan* ducere; *tiuhan* trahere, ducere, *attiuhan* adducere, *innattiuhan* inducere, *aftiuhan* reducere, *bitiuhan* circumducere, *gatiuhan* abducere, *ustiuhan* educere; *atþinsan* attrahere; *dreiban* pellere, *usdreiban* expellere (cum accusativo et dativo, vid. § 229, 1); *vairpan* et *gavairpan* jacere, *at-* et *usvairpan* jacere, ejicere (posterius cum accusativo et dativo, vid. § 229, 1); *vrikan* et *gavrikan* persequi; *þreihan* premere;

Saian seminare, *sneiþan* metere, *galisan* colligere; *rikan* accumulare, *giutan* fundere, *þvahan* et *usþvahan* lavare, *hrainjan* et *gahrainjan* mundare, *afhrainjan* purificare (*fravaurhtins* Skeir. I, a); *afsvairban* obliterare, *salbon* et *gasalbon* ungere; *drigkan* bibere, *fraitan* devorare;

Gaskapjan creare; *bairan* et *gabairan* parere; *liugan* et *galiugan* ducere (uxorem), nubere;

Filhan et *gafilhan* abscondere, sepelire, *affilhan* abscondere, *usfilhan* sepelire, *anafilhan* relinquere; *galukan* claudere, *uslukan* aperire; *usgraban* effodere, *bigraban* circumfodere; *ushulon* excidere; *falþan* plicare; *bindan* et *gabindan* ligare, *andbindan* deligare, solvere; *bivindan* circumvolvere; *gavindan* colligere; *skaidan* dividere; *brikan* frangere, *gabrikan* confringere, frangere (præsertim κλᾶν, unde goth. *hlaibans*, frangere panem); *dishniupan* disrumpere (Luc. VIII, 29 *bandjos*), *disskreitan* scindere; *distairan* scindere, *gatairan* dissolvere, destruere; *usstiggan* expungere, eruere; *ufsneiþan* dissecare, immolare; *maitan*, *af-* et *usmaitan* abscindere, *bimaitan* circumcidere; *slahan* verberare, *afslahan* percutere, cædere; *stautan* pulsare, *bliggvan* et *usbliggvan* percutere; *gavundon* vulnerare; *holon* fraudare; *kriustan* stridere (Gall. *presser l'un contre l'autre*, *tunþans* dentibus stridere Mc. IX, 18).

b) Plurima verba quæ per compositionem fiunt transitiva, ut : *bistandan* sistere-circum (Luc. XIX, 43), *dissitan* apprehendere, *bisitan* habitare-circum (Luc. I, 65); *birinnan* circumdare (Joan. X, 24); *disdriusan* capere (Luc. I, 12); *anaqiman* supervenire (venire-super Luc. II, 9), *biqiman* supervenire (Thess. I, V, 3, ubi *biqimiþ* loco *blissoþ* legendum est); *bitiuhan* circumire, percurrere (Mth. IX, 35; Mc. VI, 6 regionem, ab intransitivo *tiuhan* iter facere, ire); *bivairban* circumire, circumsistere, circumdare (Luc. VIII, 45); *þairhhleiþan* transire, ire per—(Luc. XVIII, 43); *þairhgaggan* pertransire, *ufargaggan* præterire (Luc. XV, 29 *anabusn*), *viþragaggan* obviamire (Joan. XI, 20); *bispeivan* conspuere (Mc. XV, 19; Luc. XVIII, 32, simplice *speivan* cum *ana* constructo); *biskeinan* circumfulgere, illuminare (Luc. II, 9); *bilaigon* lambere (Luc. XVI, 21); *gutilon* pati, sufferre (Tim. II, II, 10).

c) Verba derivata in *-jan* cum factitiva significatione :

aa) E verbis : *satjan* et *gasatjan* ponere, locare (gall. *faire asseoir*), *atsatjan* apponere, *afsatjan* amovere, *bisatjan* circumdare, obsidere, *miþsatjan* transponere, *ussatjan* imponere, componere; *lagjan* et *galagjan* jacere, ponere (jacere facere), *at-* et *analagjan* superponere, imponere, *aflagjan* deponere, *uslagjan* ponere, *faurlagjan* proponere;

Sandjan mittere (gall. *faire aller*), *insandjan* mittere, *gasandjan* deducere, *ussandjan* ejicere, demittere; *draibjan* compellere; *usdraibjan* expellere; *ushafjan* efferre, *ufarhafjan* extollere, *athafjan* detollere;

raisjan excitare, expergefacere, *urraisjan* suscitare, excitare; *hnaivjan* et *gahnaivjan* humiliare, *ufhnaivjan* subjicere, *anahnaivjan* reclinare (de dormiente, caput suum reclinare); *ufrakjan* extendere; *ufþanjan* producere; *urranjan* oriri facere; *vandjan* et *gavandjan* vertere, *atvandjan* revertere, convertere, *afvandjan*, *bivandjan* circumvertere, vitare, effugere, *invandjan* pervertere; *af-* et *ushrisjan* quassare, tremefacere; *usvaltjan* convolvere; *atvalvjan* obvolvere, *afvalvjan* devolvere, *faurvalvjan* præcludere (hoc est, volvere ex. gr. saxum ante ostium sepulcri); *ga-* et *afdrausjan* rejicere, dejicere; *vagjan* et *gavagjan* movere, agitare, *in-* et *usvagjan* commovere, exagitare; *drobjan* turbare, perturbare; *tahjan* lacerare, *distahjan* dilacerare; *gastagqjan* offendere (*fotu* Luc. IV, 11);

Gadragkjan potu-recreare; *gasoþjan* satiare; *daupjan* baptizare, mergere, *ufdaupjan* immergere; *bugjan* vendere, *usbugjan* emere, *frabugjan* vendere (cui etiam instrumentalis casus adjungitur, vid. § 240, 3); *huljan* et *gahuljan* velare, *dishuljan* abscondere, operire, *andhuljan* revelare; *tandjan* accendere, *intandjan* incendere; *raupjan* evellere; *afwapjan* suffocare, exstinguere;

Taujan et *gataujan* facere; *vaurkjan* et *gavaurkjan* operari, agere, facere, *fairvaurkjan* efficere; *baidjan* et *gabaidjan* cogere; *nasjan* et *ganasjan* salvum facere, sanare;

bb) Ex nominibus, scilicet:

α) Adjectivis, quæ tunc ut prædicatæ in verbo jacent: *mikiljan* (a *mikils* magnus) magnificare, ampliare; *gamaurgjan* (a *MAURGS?* coll. Gf. II, 851) abbreviare, *blauþjan* et *gablauþjan* (a *BLAUÞS* debilis, hebes, coll. Gf. III, 251) debilitare, extenuare, delere, *hauhjan* et *ushauhjan* (a *hauhs* altus) exaltare, altum facere; *haunjan* et *gahaunjan* inclinare; *gatamjam* (a *TAMS* domitus, mansuetus) domare, sicurare, *gamainjan* commune reddere, participare, communicare; *manvjan* et *gamanvjan* præparare, *gahrainjan* purificare, *hailjan* et *gahailjan* salvum facere; *lausjan* et *galausjan* solvere, liberare, *uslausjan*, evacuare, liberare; *afdauþjan* interficere; *fulljan* et *gafulljan* implere, *usfulljan* explere, *natjan* et *ganatjan* irrigare; *tulgjan* et *gatulgjan* corroborare, fortificare; *gaþvastjan* fortificare; *gaïbnjan* æquare, *gahardjan* indurare, *gablindjan* cæcare, *maidjan* corrumpere, *inmaidjan* immutare; *garaihtjan* rectificare, rectum facere;

β) Substantivis, quæ hic instrumentalia sunt: *nauþjan* (a *nauþs* necessitas, coactio) coactione obtinere, cogere; *taiknjan* (a *taikns* signum) signo indicare, ostendere; *ustaiknjan* exponere, designare; *bandvjan* innuere, significare; *faurvaipjan* (a *vaips* corona sertum, vinculum) corona circumdare, coronare, ligare; *ganagljan* affigere (clavo), *gasleiþjan* lædere (damno), *gabotjan* reficere (bono), *laistjan* et *galaistjan* sequi; *sigljan* et *gasigljan* sigillare, *faursigljan* signare; *insailjan* illaqueare, *kaupatjan* colaphizare, *fodjan* nutrire, alere, *matjan* manducare, *vasjan* et *gavasjan* vestire, induere, *andvasjan* exuere, spoliare; *fravardjan* corrumpere, *disvinþjan* conquassare, *levjan* et *galevjan* tradere, *ushramjan* crucifigere; *disdailjan* dividere, partiri, *afdailjan* dividere; *anamahtjan* vim inferre; *timrjan* et *gatimrjan* ædificare, *siujan* suere.

2) Transitiva, quæ metaphysicam actionem significant, et ad quæ verba sensuum, affectuum et dicendi pertinent:

Hausjan et *gahausjan* audire; *saiwan* et *gasaiwan*, videre, adspicere;

Miton putare, cogitare, *biþagkjan* cogitare, putare; *domjan* et *gadomjan* judicare, dijudicare, discernere; aliquando *gamunan* cogitare (vid. § 258 annot. 4); *gakaran* curare, providere; *fauragaredan* prædestinare; *kunnan* cognoscere (Luc. I, 34; XVI, 15), *gakunnan* cognoscere, *ufkunnan* nosse, scire, *vitan* scire, *biniuhsjan* exquirere, *andhruskan* inquirere, *fraisan* tentare, *sokjan* quærere, *ussokjan* exquirere;

Venjan sperare, spectare (aliquid), *usbeidan* exspectare (aliquem), *ogan* timere, timere de—, *vinnan* et *gavinnan* pati, *þulan* ferre, tolerare, *usþulan* sufferre;

Aistan et *gaaistan* æstimare, venerare, *sveran* honorare, *unsveran* inhonorare, *andvitan* diffamare, *fastan* et *gafastan* considerare, spectare, *inveitan* adorare, *blotan* (sacrificiis) adorare, *veihan* et *gaveihan* sanctificare; *idveitjan* exprobrare (vid. § 229, 1), *bilaikan* saltare, *bihlahjan* irridere, *gaaiviskon* improbare;

Frijon diligere, *arman* et *gaarman* misereri, *hatan* (Rom. VII, 15) et *fijan* odisse, *gaurjan* contristare, *marzjan* et *gamarzjan* scandalizare, *airzjan* seducere, *afhugjan* obcæcare, *tveifljan* dubitare (Skeir. VI, b), *hahan* suspensum tenere, anxium tollere (Joan. X, 24), *inaljanon* æmulationem provocare, *usluton* decipere, *andstaurran* murmurare, *fraveitan* vindicare, ulcisci;

Laisjan docere (potissimum scientiam, διδάσκειν), *talzjan* educare, instruere, edocere (potissimum doctrinam vitæ, παιδεύειν, νουθετεῖν), *ussiggvan* eligere, *usqiþan* explicare (illustratione evolvere), *merjan* animadvertere, *spillon* et *gaspillon* narrare, evolvere, *fraihnan* interrogare, *invidan* et *afaikan* negare, *bisvaran* affirmare, jurare, *bidjan* precari; *namnjan* nominare, *haitan* (καλεῖν) vocare, nominare (vid. § 220, 2), clamare, *anahaitan* acclamare (vid. § 229, 2), *athaitan* advocare, *gahaitan* conclamare, agnoscere, *fairhaitan* agnoscere; *anabiudan* imperare, mandare, determinare (Mth. VIII, 4 *atbair giba þoei anabauþ moses*; Mc. I, 44; Luc. V, 14), *vopjan* clamare (φωνεῖν, βοᾶν), *atvopjan* advocare, *laþon* et *galaþon* vocare, advocare; *gavaljan* eligere, *goljan* salutare, *hazjan* laudare, *andbeitan* vituperare, *gasakan* imputare, accusare (vid. § 229, 2), *vajamerjan* calumniare, *þiuþjan* et *gaþiuþjan* benedicere (vid. § 229, 1), *þrafstjan* et *gaþrafstjan* consolari, *anaþrafstjan* recreare, confortare, *fullaveisjan* convincere, arguere, *bairhtjan*, *at-* et *gabairhtjan* revelare, manifestare, *gasvikunþjan* manifestare; *vrohjan* accusare, *stojan* et

gastojan judicare, *afdomjan* condemnare; *meljan* et *gameljan* scribere.

3) Accusativum personæ regunt etiam impersonalia *huggreiþ* et *gredoþ* esurit, *þaurseiþ* sitit: Joan. VI, 35 *þana gaggandan du mis ni huggreiþ* (ὁ ἐρχόμενος — πεινάσῃ) *jah þana galaubjandan du mis ni þaurseiþ*; Rom. XII, 20 *jabai gredo fijand þeinana* (πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου), *mat gif imma · iþ jabai þaursjai, dragkei ina*. Necnon et cum *karist* sollicitat (vid. § 238, 3 not.), accusativus personæ et genitivus rei ponitur, vid. § 238, 3.

4) Verba, quæ præter suum accusativum etiam dativum vel genitivum regunt, vid. §§ 227, 237, 238.

§ 220. Alter accusativus, qui scilicet præter accusativum objecti effectum actionis indicat, vel ut prædicatum objecti ponitur et in germanico sermone per *als* ut, *für* pro, *zu* in [1] vertitur, etiam simplici accusativo exprimitur; jan vero hunc regunt verba:

1) *Faciendi, advocandi, illustrandi, ponendi, ostendendi, capiendi, dandi*, etc.: Joan. VIII, 53 *wana þuk silban taujisþu?* Quem te ipsum facis tu? XIX, 7 *sik silban guþs sunu gatavida*; Mc. I. 3 *raihtos vaurkeiþ staigos guþs* rectas facite semitas Dei; Rom. IX, 24 *kasa armaions guþ laþoda uns*; Col. I, 22 *gafriþodai sijuþ in leika þairh dauþu du atsatjan izvis veihans jah unvammans*; Cor. II, II, 14 *guþa aviliud þamma ustaiknjandin hroþeigans uns in xristau*; Phil. IV, 14 *vaila gatavideduþ gamainja briggandans meina aglon*; Tim. II, II, 15 *usdaudei þuk silban gakusana usgiban guþa, vaurstvjan unaiviskana*; Luc. XX, 43 *galagja fijands þeinans fotubaurd fotive þeinaize* ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum; I, 53 *gabignandans insandida lausans*; XX, 10; VII, 10 *bigetun þana siukan skalk hailana*; Mth. XXV, 38 *wan þuk sewum gast?* Luc. XVIII, 24; X, 18 *gasaw satana sve lauhmunja driusandan us himina*; Philem. 15 *aufto duþe atgaf sik du weilai, ei aiveinana ina andnimais*; Luc, XV, 27; Joan. XIV, 18 *ni leta izvis viduvairnans*; Tim. I, V, 23 *þuk silban sviknana fastais*; Cor. II, XI, 16 *sve unfrodana nimiþ mik*; I, 23 *veitvod guþ anakaila ana meinai saivalai*; I, 22 *guþ gibiþ vadi ahman in hairtona unsara*; Eph., IV, 11; Tim. I, II, 6; Eph. V, 2 *xristus atgaf sik silban faur uns hunsl jah sauþ*; Cor. I, IX, 5 *habam valdufni svistar qinon bitiuhan*; Luc. III, 8 *attan aigum abraham*; X, 18 *habai mik faurqiþanana*; Phil. II, 29; III, 17;

2) *Vocandi, nominandi*, etc.: Luc VI, 13 *iesus gavalida us im tvalib, þanzei jah apaustauluns namnida, seimona, þanei jah namnida paitru*; I, 3 *haitais namo is iohannen*; 31, 59; XX, 44; Rom. IX, 25; Mc. X, 18 *wa mik qiþis þiuþeigana?* XII, 37; Skeir. IV, c; Joan. IX, 22 *jabai was iesu andhaihaiti xristu, utana synagogais vairþai*;

3) *Tenendi* (*habendi*), *numerandi*, etc.: Luc. VII, 7 *ni mik silban vairþana rahnida at þus qiman*; Tim. I, VI, 1; Cor. II, XI, 16 *aftra qiþa, ibai was mik muni unfrodana*; Phil. II, 3; Tim. I, I, 12 *galaubjandan mik gahugida gasatjands in andbahtja*; Luc. VII, 29 *motarjos garaihtana domidedun guþ*; Joan. XVII, 3 *so ist so aiveino libains, ei kunneina þuk ainana sunja guþ*.

« Annotatio 1. — Quemadmodum præsentibus *visan* et *vairþan* (§ 209, 5) prædicatum vel effectus (actionis) per *du* aliquando exprimitur, ita etiam præsentibus verbis n. 1 et 2) subjectis: Joan. X, 33 *stainjum þuk, þatei taujis þuk silban du guþa* (θεόν); Mc. XI, 17 *jus gatavideduþ razn mein du filigrja* (σπήλαιον) *vaidedjane*; Eph. II, 15 *tvans gaskop in sis silbin du ainamma* (εἰς ἕνα) *niujamma mann*; Neh. VI, 18 *tobeias nam dauhtar maisaullamis du qenai* (εἰς γυναῖκα); Mc. XII, 23 *sibun aihtedun þo du qenai* (γυναῖκα); Philem. 17 *nu mik habais du gamana* (κοινωνόν). Alia exempla vid. Gloss. v. *Du* b).

« Annotatio 2. — Quemadmodum verba supra laudata, ubi in activo ponuntur, duplicem accusativum regunt, ita ubi in passivo construuntur, duplici nominativo gaudent: Luc. VIII, 2 *marja, sei haitana vas magdalene*; I, 32 *sunus þeins vairþiþ mikils jah sunus hauhistins haitada*; II, 21 *haitan vas namo is iesus*; Eph. I, 11 *in xristau hlauts gasatidai vesum*; Luc. IX, 36 *bigitans varþ iesus ains*; Cor. II, XIII, 7 *ni vaiht ubilis taujaiþ, ni ei veis gakusanai þugkjaima* (videamur), *ak ei jus þata godo taujaiþ*. Sed ante alterum nominativum etiam *sve* induci potest: Rom. VIII, 36 *rahnidai vesum sve* (ὡς) *lamba slauhtais*. Ubi autem passivum in participio et equidem in accusativo construitur, prædicatum etiam in accusativo congruenter ponitur: Mth. IX, 9 *iesus gasaw mannan sitandan at motai maþþaiu haitanana*.

« Annotatio 3. — Ex hac vero regula excipitur *casus tituli* dictus, quippe cum post *vopjan*, titulus qui datur alicui, in nominativo ponitur: Joan. XIII, 13 *jus vopeid mik · laisareis jah frauja*. Sic etiam adest Mc. III, 16 *gasatida seimona namo paitrus*. »

4) Duplex accusativus, qui scilicet personam et rem exprimit, in gothica lingua non nisi raro occurrit; ut tales sequentes tantum affirmari possunt: Mc. X, 35 *vileima, ei þatei þuk bidjos, taujais uggkis*, quemadmodum germanice diceretur: *was wir dich bitten*, et gallice: *ce que nous vous demandons*. Probabilissime etiam Joan. XIV, 26 *izvis laiseiþ allata*, *izvis* ic accusativo est, cum verbum *laisjan* eodem modo etiam germanice construatur (vid. ex. gr. *vom Althochdeutschen* Gf. II, 256). infrequentissime ponitur Joan. XVII, 26 *frijaþva þoei* (ἣν) *frijodes mik*, sed alibi in talibus constructionibus instrumentalis casus gothice usurpatur, ut Mc. X, 38 *daupeinai þizaiei* (ὃ) *ik daupjada* (vid. Luc. VII, 29); Mc. IX, 41 *gadragkjai izvis stikla* (ποτήριον); XV, 17 *gavasidedun ina vaurpurai* (πορφύραν); vel alia constructio,

[1] Aliquando eo modo, aliquando simplici accusativo latine exprimitur. *Interpr.*

ut interrogare aliquem de aliquo (genit.) Mc. IV, 10; aliquem memorem facere de aliquo (genit.) Joan. XIV, 26; obtestari aliquem ob (*in* cum dat. vel *bi* cum dat.) Thess. I, V, 27, etc.

In loco Mc. XII, 4 *haubiþ vundan brahtedun* constructio ut objectum propter *vundan* sumenda et *haubiþ* capite (gall. *à la tête*) vertenda, licet consonantica forma verbi *vundan* hic difficile explicari possit (Heliand 149, 1 dixit, more Germanico : *he ward an that hobid vund*); cæterum accusativus *haubiþ* ex locis, ubi accusativus construitur cum passivis, quæ in activo accusativum regunt, illustrandus est : Joan. XI, 44 *urrann sa dauþa gabundans handuns jah fotuns faskjam*; Eph. VI, 14 *standaiþ ufgaurdanai hupins ïsvarans sunjai*, quemadmodum germanice dicitur : *die Hände und Füsse gebunden*, *die Hüften gegürtet*, et gallice : *pieds et mains liés*, *les reins ceints*, coll. Luc. IV, 18 *blind siun*; Phil. III, 5 *bimait ahtaudogs*. Græco autem omnino congruit Cor. II, III, 18 *þo samon frisaht ïngaleikonda*.

« Annotatio 4. — Sed hic etiam modalis tum usurpatur, vid. § 243, tum constructio mutatur : Gal. II, 7 πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέλιον gothice *galrauaida vas mis aivaggeljo* (creditum fuit mihi evangelium), item Tit. I, 3; vel Tim. I, IV, 2 κεκαυτηριασμένοι τὴν ἰδίαν συνείδησιν gothice *gatandida habandans swesa miþvissein*. »

§ 221. Accusativi absoluto modo frequenter equidem construuntur, sed sola pronominalia neutra ut tales accusativi occurrunt : Cor. I, X, 33 *ïk allaim all* (πάντα in omnibus) *leika*; Eph. IV, 15 *vahsjaima in ïna þo alla* (τὰ πάντα); Cor. II, XII, 18 *ïbai wa* (τι aliquid) *bifaihoda ïzvis teitus?* Tim. I, I, 10; Gal. IV, 12 *ni vaiht mis gaskoþuþ*. Huc pertinet interrogativum *wa* (τί) quid? Mth. VI, 28; VIII, 26, etc.; insuper *þata anþar* (τὸ λοιπόν) cæterum, de cætero Cor. I, I, 16; II, XIII, 11, etc.; *þata andaneiþo* (τοὐναντίον) in adverso Cor. II, II, 7. Quandoque etiam loco accusativi absoluti adhibetur *ïn* cum dativo : Eph. VI, 13 *maguþ in allamma* (πάντα) *usvaurkjandans standan*; vel dativus simpl. : Luc. IV, 25 *ni vaihtai gaskaþjands ïmma*.

§ 222. De accusativo ad determinanda *locum*, *tempus* et *modum*, vid. §§ 246, 249, 250.

B. Dativus.

(Silber, *Versuch über den gothischen Dativ*. Naumburg 1845.)

§ 223. In quonam respectu duo objecta exterius et fortuito connectantur, necnon et in quanam proximiæ relatione subjectum inveniatur vel inveniri studeat, atque etiam quodnam efficacitatis suæ objectum indirecte habeat vel habere cupiat, imo quonam objecto directe gaudeat vel gaudere studeat, hæc omnia Dativus significat; igitur et paucis verbis duorum objectorum proximitas atque pertinentia simultanea, et fortuita, unde relationes partim similitudinis et communitatis, partim superioritatis et inferioritatis oriuntur, denique relatio objecti ad effectus agentis dativo casu exprimuntur. Porro objectum quod dativus exprimit, plerumque est persona; cæterum in gothica lingua non pauca supersunt vestigia, ex quibus dativum et accusativum ut casus directa vel indirecta actionis objecta significantes, spectare licet, nempe partim sub respectu formæ, ex eo quod ex. gr. utriusque casus formæ in plurali pronominis substantivi (*ïzvis*, *uns*, *unsis*) atque in singulari anomalorum vocalicæ (§§ 86, 87) et femininorum consonanticæ declinationis (§§ 91, 92) eædem sint et in tertia vocalica declinatione in *an* et *u* promiscue incipiant (coll. § 29, 3); partim sub respectu significationis, ex eo quod plurima verba alterutrum casum cum eadem significatione regere possint.

§ 224. 1) Quo corporalior est relatio, eo magis verbum dativum regens aliquid externum indicat; primo *sves visan* pertinere, proprium esse (Skeir. II, d) dein *ïbna visan* similem esse (Luc. XX, 36 *ïbnans aggilum sind*), *gaïbnjan* assimilare (Luc. XIX, 44 *airþai þuk gaïbnjand*); *galeiks visan* similem esse (Skeir. I, a *ni ïbnih galeiks unsuraï garaihtein ak silba garaihtei vas*), *galeikon* conformare (Rom. XII, 2 *ni galeikoþ ïzvis þamma aiva*), comparare (Mth. VII, 24 *galeiko ina vaira frodamma*), imitari (Mth. VI, 8 *ni galeikoþ þaim*); *ïbnaskauns* conformatum (Phil. III, 21 *ïnmaideiþ leika hauneinais unsaraizos du ïbnaskaunjamma leika vulþaus seinis*); huc pertinet etiam *sa sama* sicut, quemadmodum (Cor. I, XI, 5 *ain ïst jah þata samo þizai biskabanon*);

Gamains vairþan participem fieri (Rom. XI, 17 *gamains þizai vaurtsai jah smairþra alevabagmis varst*), *gamainjan* participare (Cor. I, X, 18 *niu þai matjandans hunsla gamainjandans hunslastada sind*); *gamotjan* occurrere (Mth. VIII, 28, etc.), *afarlaistjan* sequi (Luc. VII, 9; I, 3; Tim. I, V, 10, dum *laistjan* et *galaistjan* accusativum regunt, vid. § 219, 1) *c*) *bb*) β); *haftjan* adhærere (Rom. XII, 9, 12; Tim. I, III, 8), *gahaftjan sik* dare se (Luc. XV, 15 *gahaftida sik ainamma baurgjane*), *gahaftnan* adhærere (Luc. X, 11), *andtilon* adhærere (Luc. XVI, 13), se accommodare (Skeir. VII, a); *gabundans visan* conjungi (Cor. I, VII, 27; Rom. VII, 2), *gavadjon* despondere (Cor. II, XI, 2), *liugan* in medio, nubere, de muliere (Mc. X, 12, etc., § 178, 1), *blandan* commiscere (Cor. I, V, 9 *ni blandaiþ ïzvis horam*), *gahorinon* mœchari-cum (Mth. V, 28 *wazuh saei saiwiþ qinon du luston ïzos ja gahorinoda ïzai*). Item in sensu contrario : *galausiþs visan* separari, solvi (Cor. I, VII, 27 *galausiþs ïs qenai*), *skaidan* separare, dividere (Mc. X, 9); *usvandjan sik* discedere, averti (Mth. V, 42), *afskiuban* depellere (Rom. XI, 1 *ïbai afskauf guþ managein seinamma;* Tim. I, I, 19), *afstandan* abstare, deficere (Cor. II, IV, 2 *afstoþum þaim analaugnjam aiviskjis;* Tim. I, IV, 1 *afstandand sumai galaubeinai*); *tvisstandan* separare se, valedicere (Cor. II, II, 13 *tvisstandands ïmma galaiþ ïn makidonja*);

« Annotatio 1. — Horum verborum plura etiam aliter construuntur : Thess. II, III, 14 *ni blandaiþ ïzvis miþ ïmma;* Mc. X, 11 *saei afletiþ qen seina*

jah liugaiþ anþara, horinoþ du þizai; Rom. vii, 2 *jabai gasviltiþ aba, galausjada qens af þamma vitoda;* Mth. x, 35 *qam skaidan mannan viþra attan;* Luc. iv, 13 *diabulus afstoþ fairra imma;* Cor. II, xii, 8 *fraujan baþ ei afstoþi af mis;* Tim. II, ii, 19. De *laus visan, lausjan* et *galausjan* vid. § 237, 4) et annot. 2. Post *liugan* in activo positum, de viro (mulierem ducere), accusativus usurpatur. »

Vitan vigilare (Luc. ii, 8 *hairdjos vesun vitundans hairdai;* Mth. xxvii, 64 *hait vitan þamma hlaiva* etc.), *bairgan* servare, præservare (Joan xii, 25 *saei fiaiþ saivala seina in þamma fairwau, in libainai aiveinon bairgiþ izai*); in sensu contrario : *fraliusan* perdere (Luc. xv, 8 *saei fraliusiþ drakmin ainamma, sokeiþ unte bigitiþ,* etc. in eodem capite); *fraqiman* impendere (Luc. viii, 43 *in lekjans fraqam allamma aigina seinamma*), perdere, destruere (Luc. ix, 54 *qiþaima, fon atgaggai us himina jah fraqimai im?*); *fravisan* destruere (Luc. xv, 14); *biniman* auferre (Mth. xxvii, 64 *ibai aufto siponjos is binimaina imma*);

Tekan tangere (Luc. viii, 45, 46 *was sa tekands mis? taitok mis sums*), solemnius *attekan* (Mth. viii, 3 *attaitok imma;* ix, 21 *jabai atteka vastjai is, ganisa,* etc.), *gaþlaihan* amplecti (Mc. x, 16 *gaþlaihands barnam þiuþida im;* Cor. II, vii, 6); *kukjan* osculari (Luc. vii, 45 *ni kukides mis;* 38 *kukida fotum is*).

2) Quo autem spiritualior est relatio, eo magis verbum dativum regens aliquid intimum indicat: *gateihan* ostendere, *praufetjan* prophetizare, *qiþan* dicere et *rodjan* loqui (utrumque etiam cum *du* sæpe constructum, § 246 3) *b*), *andqiþan* renuntiare (Luc. ix, 61), alloqui (Luc. viii, 19); *anabiudan* et *faurbiudan* imperare, mandare, *wotjan* et *gawotjan* increpare, *laian* deridere (Joan. ix, 28), *ubil vaurdjan* maledicere (Mc. ix, 39), *ubil qiþan* maledicere (Mc. vii, 10), *vaila qiþan* laudare, benedicere (Luc vi, 26), *gaþlaihan* consolari; *uslaubjan* permittere;

Gaumjan attendere (Tim. i, iv, 13 *gaumei siggva boko*), observare (Joan. ix, 1 *þairhleiþands gaumida mann blindamma*), *maurnan* sollicitum esse (Mth. vi, 25), *fraþjan* intelligere (Mc. ix, 32 *ni froþun þamma vaurda,* etc.), *andhausjan* audire (Cor. II, vi, 2 *andhausida þus*), *hausjan* audire (Mc. ix, 7 *sa ist sunus meins, þamma hausjaiþ;* Joan. xii, 46, etc., coll. § 238), *ufhausjan* audire, *galaubjan* credere, *trauan* credere; *frakunnan* aspernari (Tim. I, iv, 12 *ni manna þeinai jundai frakunni;* Joan. xii, 48; Mth. vi, 24), *ufbrikan* aspernari (Luc. x, 16), *ufarmunnon* oblivisci (Phil. ii, 30; iii, 14);

Siponjan discipulum esse (Mth. xxvii, 57 *silba siponida iesua*), *andbahtjan* ministrare (διακονεῖν), *skalkinon* servire (δουλεύειν), *drauhtinon* stipendia facere, militem esse (Tim. II, ii, 4); *raginon* regere (ἡγεμονεύειν Luc. ii, 2), *fraujinon* præesse, imperare (κυριεύειν Rom. vii, 1 etc., etiam Tim. I, ii, 12 cum *faura* construitur), *reikinon* imperare (ἄρχειν Mc. x, 42; Joan. xiv, 30), *valdan* gubernare (Tim. I, v, 14), *gavaldan* dominari-in (Mc. x, 42), *fauragaggan* providere (Tim. I, iii, 4, 12);

Vailahugjan benevolentem esse (Mth. v, 25), *hulþs visan* propitium esse (Luc. xviii, 13), *gods visan* bonum esse (Luc. vi, 35; ix, 33), *svers visan* dilectum esse (Luc. vii, 2), *vaila galeikan* beneplacere (Rom. xiv, 18), *modags visan* irasci (Mth. v, 22), *hatizon* irasci (Joan. vii, 23); *vailataujan* benefacere (Mc. xiv, 7), *hleibjan* adjuvare (Luc. i, 54), *gaskaþjan* lædere, inique agere, *balvjan* torquere, male afficere (Mc. v, 7; Luc. viii, 28); *gafriþon* reconciliare (Cor. II, v, 19 *guþ vas in xristau manaseþ gafriþonds sis*), *gagavairþnan* reconciliari (Cor. II, v, 20 *bidjam faur xristu gagavairþnan guþa*), *gasibjon* reconciliare se (Mth. v, 24 *gagg gasibjon broþr þeinamma*); *gaqiss visan* convenire (Rom. vii, 16), *gadobs visan* decentem esse (Tit. ii, 1, etc.); et in sensu contrario: *andvaurdjan* contradicere (Rom. ix, 20), *andstandan* resistere (Mth. v, 39), *andveihan* vel *andvaihjan* adversari (Rom. vii, 23).

« Annotatio 2. — Quod autem Gothus etiam verba, quæ dativum regunt, in passivo personaliter usurpet, jam fuit § 177, 2 animadversum; sed quandoque etiam ea, more romano, impersonaliter adhibet, ut cum *mihi parcitur* vertit Mth. ix, 17 *bajoþum bairgada*, coll. § 234. »

§ 225. Relatio pertinentiæ inter duo objecta existens per *vairþan* fieri et *visan* esse (in sortem), indicatur, quorum prius quandoque per *possidere*, posterius vero *habere* latine verti potest, dativo subjecto evadente : Mth. v, 22 *saei qiþiþ broþr seinamma raka! skula vairþiþ gaqumþai;* Mc. xii, 13 *warjamma* (τίνος) *ize vairþiþ qens?* Luc. xix, 9 *himma daga naseins þamma garda varþ;* Rom. ix, 9 *vairþiþ sarrin* (τῇ Σάῤῥᾳ) *sunus* Sara possedit filium; vii, 3 *qens vairþiþ vaira anþaramma* (ἀνδρὶ ἑτέρῳ); 4; xi, 25 *daubei sumata israela varþ;* Cor. II, vi, 16 *eis vairþand mis managei;* Mc. ix, 21 *wan lagg mel ist, ei þata varþ imma?* — Luc. viii, 42 *dauhtar ainoho vas imma;* ix, 38, coll. vii, 12; Mc. xii, 37 *waþro imma sunus ist;* Luc. xx, 44; Mc. vi, 2 *waþro þamma þata* (*ist*); Luc. ii, 14 *vulþus in hauhistjam guþa* (*sijai*)! Tim. I, i, 17; Luc. x, 5 *gavairþi þamma garda* (*sijai*)! xix, 34 *fraujin þaurfts þis ist* dominus ea opus habet; vii, 41 *twai dulgis skulans vesun dulgahaitjin ainamma;* Rom. ix, 2 *saurga mis ist mikila;* Cor. II, vii, 4 *managa mis trauains du izvis* (*ist*); Thess. II, iii, 2 *nist allaim* (πάντων) *galaubeins.* Huc pertinet formula *wa mis* vel *uns jah þus?* § 255, 2.

§ 226. Substantivis, quæ sive radice sive significatione verbis paragrapho 224 laudatis conveniunt, dativus loco genitivi, quem fert Græcus, frequenter conjungitur : Rom. xi, 34 *was imma* (αὐτοῦ) *ragineis vas?* Mc. ii, 28 *frauja ist sa sunus mans jah þamma sabbato* (τοῦ σ.); ix, 35 *jabai wasvili frumists visan, sijai allaim* (πάντων) *andbahts;* x, 44 — *allaim skalks;* Joan. ix, 27, 28 *jah jus vileiþ þamma* (αὐ-

τοῦ) *siponjos vairþan.* — *þu is siponeis þamma;* Luc. x, 29 *was ist mis* (μου) *newundja?* Joan. xix, 12 *ni is frijonds kaisara* (καίσαρος); Tim. I, v, 22 *ni gamainja siais fravaurhtim;* II, iii, 10 *galaista is laiseinai meinai;* Luc. v, 10 *vesun gadailans seimona;* Cor. I, x, 20; Cor. II, vi, 14, 15 *ni vairþaiþ gajukans ungalaubjandam, unte wo dailo garaihtein miþ ungaraihtein, aiþþau wo gamainduþe liuhada miþ riqiza, vouh þan samaqisse xristau miþ bailiama, aiþþau wo daile galaubjandin miþ ungalaubjandin?* Sic etiam adest Joan. xviii, 13 *sa vas svaihra kajafin* (τοῦ Καϊάφα), et dativo atque genitivo promiscue usurpatis : Mc. vi, 3 *niu þata ist sa timrja sa sunus marjins iþ broþar iakoba jah iuse jah iudins jah seimonis,* ubique Græco genitivum adhibente. Coll. §§ 230 annot. et 227 annot.

§ 227. Plura e verbis §§ 224 et 219 memoratis accusativum rei et dativum personæ regunt, ut sunt verba dandi, relinquendi, tradendi (*anafilhan*), concedendi (*fragiban*), promittendi (*fairhaitan*), prodendi (*galevjan*), debendi (*skulan*), afferendi (*atbairan*), reducendi (*gavandjan*), imponendi (*lagjan* [Mc. vii, 32 accusativus *handau* est pro *haudu*], *galagjan, analagjan*), gravandi (*dragan*), parandi (*manvjan*); negandi (*varjan*), capiendi, cædendi (*afmaitan*), abscidendi (*afslahan*), educendi (*afslauþjan*); ostendendi (*taiknjan, ataugjan*), indicandi (*insakan*), manifestandi (*gakannjan*), revelandi (*andhuljan*), explicandi (*andbindan*), sustollendi, elevandi (*ussakan*), respondendi (*andhafjan*), dicendi, narrandi (*merjan, spillon*), annuntiandi, evangelizandi (*vailamerjan*), scribendi (*gameljan*).

« Annotatio. — Hanc constructionem etiam sæpe adhibet Gothus, ubi Græcus genitivum ex substantivo dependentem usurpavit : Mc. vii, 23 *lagida figgrans in ausona imma* (αὐτοῦ) digitum misit ei in aurem, gr. digitum misit in aurem *ejus;* v, 30 *was mis* (μου) *taitok vastjom?* Luc. i, 76 *manvei vigans imma* (αὐτοῦ); iv, 20 *allaim* (πάντων) *vesun augona fairveitjandona du imma;* Joan. ix, 32 *was uslukiþ augona blindamma gabauranamma* (τυφλοῦ γεγεννημένου); x, 21; xviii, 10 *paitrus afmaimait imma* (αὐτοῦ) *auso taihsvo;* xix, 2 *vippja galagidedun imma* (αὐτοῦ) *ana haubid;* xii, 3 *marja gasalboda fotuns iesua* (τοῦ Ἰησοῦ); Tim. II, v, 10 *veihaim* (ἁγίων) *fotuns þvoh,* sed Joan. xiii, 12 est *usþvoh fotuns ize,* sicut et Luc. i, 27 *þizei namo iosef vas* (cujus nomen erat Josef), contradicente Græco (ᾧ ὄνομα ἦν). Coll. § 230 annot.»

§ 228. Verba cum præpositionibus dativum regentibus composita dativum et ipsa gubernant, ea potissimum, quæ cum *miþ* componuntur : *miþushramjan* (Mth. xxvii, 44 *þai miþushramidans imma;* Gal. xii, 20), *miþanakumbjan* (Mc. ii, 15 *motarjos miþanakumbidedun iesua;* Luc. xiv, 10), *miþsokjan* (Mc. viii, 11 *dugunnun miþsokjan imma*), *miþgaggan* (Mc. xv, 41 *managos miþiddjedun imma;* Luc. vii, 11; xiv, 25), *miþfaginon* (Luc. i, 58), *miþrodjan* (Luc. ix, 30), *miþstandan* (Luc. ix, 32), *miþmatjan* (Luc. xv, 2; Cor. I, v, 11), *miþgavisan* (Rom. xii, 16), *miþþiudanon* (Cor. I, iv, 8), *miþskalkinon* (Phil. ii, 22), *miþsandjan* (Cor. II, viii, 18; xii, 18) *miþlitjan* (Gal. ii, 13), *miþgaqiujan* (Eph. ii, 5), *miþurreisan* (Col. iii, 1). Rarius autem cum aliis præpositionibus composita, ut: *atstandan* (Mc. xiv, 47), *atligan* (Rom. vii, 18), *atrisan* (Rom. vii, 21), *attiuhan* (Luc. xix, 35). Imo etiam post nomina cum præpositionibus composita dativus usurpatur : *miþfrahunþans* conservus Col. iv, 10; Philem. 23, *miþgasinþa* Cor. II, viii, 19 cod. A; *usstass* Cor. I, xv, 12 (*usstass dauþaim*).

« Annotatio. — Hæc constructio, quam Gothus e Græco imitatus est, in priori versionis parte non nisi rarissime, frequenter autem in posteriori occurrit, nempe in Luka et in epistolis, hic etiam non præeunte Græco (ut Phil. ii, 22); primitus enim præpositio e verbo separata nomini præponebatur : Mc. v, 37 *miþ mis afargaggan* (συνακολουθῆσαι αὐτῷ); viii, 2 *miþ mis vesun* (προσμένουσί μοι); ix, 14 *sokjan miþ imma* (συζητεῖν αὐτῷ); ix, 4 *rodjan miþ iesua* (συλλαλεῖν τῷ Ἰησοῦ). Sic etiam Luc. xv, 6 *faginoþ miþ mis* (συγχάρητέ μοι); Cor. II, viii, 22 *insandidedun miþ im* (συνέπεμψαν αὐτοῖς). »

§ 229. Nonnulla verba tum accusativum, tum dativum regunt; quod scilicet fit,

1) Significatione non mutata : *usqiman* occidere, dat. : Mth. x, 28 *ni ogeiþ izvis þans usqimandans leika þatainei iþ saivalai ni magandans usqiman;* Mc. iii, 6; vi, 19; ix, 31; Luc. viii, 33; Joan. vii, 25; viii, 22, 37; xviii, 32; Thess. I, ii, 15; accus. : Mc. xii, 5 *sumans usqimandans;* Joan. vii, 1, 19. 20; viii, 40; non certo Joan. xvi, 2.

Fraqistjan corrumpere, perdere, dat. : Mth, x, 28 *ogeiþ þana magandan jah saivalai jah leika fraqistjan;* 39; Mc. viii, 35; Luc. xvii, 29; Rom. xiv, 15; etiam simplex *qistjan* Luc. ix, 56; accus. : Luc. xvii, 27 *midjasveipains fraqistida allans;* non certo Mc. i, 24; Luc. iv, 34;

Usvairpan ejicere, expellere, dat.: Mc. iii, 22 (*unhulþom*); ix, 47 (*augin*); xii, 10 (*staina*); Rom. xiii, 12 (*vaurstvam*); Gal. iv, 30 (*þiujai*); Accus.: Mc. vii, 22 (*unhulþons*); Mc. iii, 15; vii, 26; xi, 15 (*þans frabugjandans*);

Usdreiban ejicere, dat. : Mc. v, 10 (*im*); Luc. ix, 40, 43; accus. : Mc. ix, 18 (*ina*);

Ufarskadvjan obumbrare, dat. : Mc. ix, 7 (*milhma im*); Luc. i, 35 (*mahts hauhistins þus*); accus. : Luc. ix, 34 (*milhma ins*);

þiuþjan benedicere, dat. : Mc. x, 16; Luc. i, 29; ii, 28, 34; accus. : Luc. i, 64; ii, 34; vi, 28; Rom. xii, 14;

Idveitjan exprobrare, dat.: Mth. xi, 20 (*baurgim*); xxvii, 44 (*imma*); Mc. xv, 32; Acc. : Rom. xv, 3 (*þuk*);

2) Significatione mutata : *andhaitan*, dat. confiteri aliquem magistrum, aliquam doctrinam, ipsius discipulum se profiteri : Mth. x, 32 *saei andhaitiþ mis — andhaita jah imma;* Tim. I, vi, 12, *andhaihaist þamma godin andhaita;* Mth. vii, 23 *andhaita im, þa-*

'ei ni wanhun kunþa izvis; Luc. II, 38 *andhaihait fraujin;* x, 21; accus. declarare, proclamare, confiteri aliquem ut aliquid: Skeir. V, a *iva andvairþja attins jah sunaus andhaitan;* Joan. IX, 22 *jabai was ina andhaihaiti xristu;* Rom. x, 9;

Anahaitan, dat. inclamare, vituperando clamare: Skeir. VIII, b *andhofun jainaim anahaitandam im, in þizei ni attauhun ina, ni andsitandans jainaize unselein þize anahaitandane im;* accus. invocare: Cor. II, I, 23 *veitvod guþ anahaita;*

Gasokan, dat. increpare: Mth. VIII, 26 *gasok vindam jah marein;* Mc. IV, 39; Luc. IV, 39, 41; VIII, 24; IX, 55; XVII, 3; accus. arguere: Joan, VIII, 46 *was izvara gasakiþ mik bi fravaurht;* XVI, 8; Tim. I, v, 20; Tit. I, 9, 11, 13;

Uskiusan, dat. rejicere, abjicere: Luc. XX, 17 *stains þammei uskusun timrjans;* IV 29 *uskusun imma;* accus. probare: Thess. I, v, 21 *all uskiusaiþ.*

Fullafahjan, dat. satisfacere, placere, servire: Mc. XV, 15 *peilatus vilda þizai managein fullafahjan;* Luc. IV, 8 *guþa ainamma fullafahjais;* acc. satisfacere, convincere; Skeir. VII, d *iesus siponjans fullafahida;*

Varjan, dat. prohibere: Mc. IX, 38, 39 *sewum sumana in þeinamma namin usdreibandan unhulþons jah varidedum imma; iþ iesus qaþ · ni varjiþ imma;* Luc. IX, 49; accus. retinere, detinere, amovere: Mc. x, 14 *letiþ þo barna gaggan du mis jah ni varjiþ þo;* Luc. XVIII, 16. In loco Luc. IX, 26 *þamma nimandin af þus vastja jah paida ni varjais, paida* a *nimandin* pendet;

Bileiþan, dat. relinquere, dimittere: Mth. XXVII, 46 *duwe mis bilaist;* Mc. x, 7; XII, 19 (*bilaiþ qenai*), 20, 21, 22; XIV, 52 (*bilaiþ þamma leika*); XV, 34; Luc. v, 28; Joan. x, 12; XVI, 28; Tim. II, IV, 10, 16; accus. relinquere (gall. *laisser là*): Luc. XV, 4 *niu bileiþiþ þo niuntehund jah niun lamba ana auþidai;* Tim. II, IV, 13 *hakul bilaiþ in trauadai;* Joan. XIV, 27 *gavairþi bileiþa izvis.* Hinc Rom. IX, 29 *frauja sabaoþ bilaiþ unsis fraiva* duplex dativus maxime conspicuus est, sed explicari non posset, si *unsis* ut accusativus haberetur. Accusativus et dativus quandoque promiscue usurpantur: Joan. VIII, 29 *ni bilaiþ mis ainamma atta* et XVI, 32 *mik ainana bileiþiþ.*

« Annotatio. — Verba, quæ dativum et genitivum regunt, vid. § 236 annot. »

§ 230. 1) Præter dativum quamdam subjecti activitatem exprimentem, alter est dativus, quem *dativum commodi et incommodi* vocant, quo scilicet commodum vel incommodum, lætitia, honor, etc., objecto cuidam, communiter personæ, attribuitur: [1] Mc. VIII, 19 *fimf hlaibans gabrak fimf þusundjom;* Luc. III, 8 *guþ mag us stainam urraisjan barna abrahama;* IX, 13 *bugjaima allai þizai managedai matins;* 53 *gavaurkjaima hleiþros þrins, aina þus jah aina mose jah aina helijin:* x, 11 *fotuns unsarans afhrisjam izvis* (in vos, gall. *sur vous*); XV, 30 *ufsnaist imma stiur þana alidan;* XX, 38 *allai imma liband;* Joan. XVIII, 37 *qam in þamma fairwau ei veitvodjau sunjai;* Rom. VII, 4 *afdauþidai vaurþuþ vitoda* (legi, quæ in vos non jam dominatur) — *ei akran bairaima guþa* (ad honorem, lætitiam Dei); 21 *bigita nu vitoþ viljandin mis goþ taujan;* VIII, 1 *ni vaiht varjiþos þaim in xristau;* XI, 27 *so im fram mis triggva;* XIII, 3 *reiks ni sind agis godamma vaurstva ak ubilamma;* Cor. I, IV, 9 *fairveitl vaurþum þizai manasedai;* IX, 2 *jabai anþaraim ni im apaustaulus aiþþau izvis im;* XI, 29 *saei matjiþ jah drigkiþ unvairþaba, staua sis silbin matjiþ;* XVI, 1 *gabaur þata þaim veiham;* Cor. II, II, 6 *ganah þamma svaleikamma andabeit* (ubi dativus non pendet a *ganah*, quod accusativum regit); XII, 7 *atgibana ist mis hnuto leika meinamma;* 14 *ni skulun barna fadreinam huzdjan, ak fadreina barnam;* Gal. VI, 14 *þairh xristu mis fairwus ushramiþs ist jah ik fairwau;* Phil. I, 27 *samana arbaidjaiþ galaubeinai aivaggeljons.*

« Annotatio — Quandoque etiam Gothus dativo commodi post substantiva utitur, ubi Græcus genitivum, objectivum præcipue usurpat: Luc. II, 32 *liuhad du andhuleinai þiudom* (ἐθνῶν); Cor. II, IV, 15 *aviliud ufarassjai du vulþau guþa* (θεοῦ); XI, 28 *saurga meina allaim aikkesjom* (πασῶν ἐκκλησιῶν); Tim. I, IV, 12 *frisahts sijais þaim galaubjandam* (τῶν πιστῶν); I, 16; Rom. XI, 12 *missadeds ize gabei fairwau jah vanins ize gabei þiudom* (v. 15 autem adest *fairwaus*). Vice versa Luc. I, 45 *vairþiþ ustauhts þize rodidane* genitivus usurpatur pro τελείωσις τοῖς λελαλημένοις; coll. § 227 annot. »

2) Huc referendi sunt casus, ubi, constructione medialem sensum leviter præ se ferente, dativus pronominis personalis verbo adjungitur ad indicandam relationem actionis ad subjectum: Mth. XXVII, 4 *fravaurhta mis* (ἥμαρτον); Luc. XV, 18; Mc. VIII, 15 *atsaiwiþ izvis* (βλέπετε) videte vobis; Luc. XVII, 9 *ibai þagk þus fairhaitis* (χάριν ἔχει); Phil. III, 17 *mundoþ izvis* (σκοπεῖτε) *þans sva gaggandans;* Mth. x, 26 *ogan sis* (φοβεῖσθαι); Mc. XIV, 41; Luc. XIX, 21; Joan. IX, 22; XII, 15 et probabiliter etiam Mc. XVI, 6 *ni faurhteiþ izvis* ut dativus habendum est, coll. § 178, 2) *aa*); Luc. IX, 12 *bugjaina sis* (εὕρωσι) *matins;* XVIII, 11 *sis* (πρὸς ἑαυτόν) *þo bad;* XVI, 6 *nim þus bokos* (σοῦ τὸ γράμμα).

« § 231. Annotatio 1. — *Scopus* non dativo, sed præpositione *du* (cum dat.) et *in* (cum accus.) gothice exprimitur, vid. § 246, 3) *a*) et *b*).

« Annotatio 2. — Utrum vero Gothus constructionem græcam, qua scilicet dativus loco ὑπό cum genitivo (*fram* cum dat. vid. § 245 annot. 3) passivis conjungitur, imitatus sit, certo dijudicari nequit. In gratiam affirmativæ sententiæ afferri potest Mth. VI, 1 *atsaiwiþ armaion izvara ni taujan in andvairþja manne du saiwan im* (θεαθῆναι αὐτοῖς), et vs. 5 *in gaqumþim bidjand ei gaumjaindau mannam;* sed tamen ex posteriori loco, ubi *gaumjaindau* græco φανῶσι, et etiam intransitivo respondet, hoc concludi potest, quod

[1] Germani et Galli hunc dativum per *fur, pour, a, sur,* pro, in, etc., vertunt. *Interpr.*

saiwan etiam intransitiva significatione, id est apparere, videri, gaudeat, ut Cor. I, xv, 6 *gasaiwans ist managizam þau fifhundam*; et sic etiam vs. 5 et Tim. I, iii, 16 *ataugids ïst* quoad significationem necessario vertendum est, conspectus est, apparuit (gall. *il s'est montré*), ubi reipsa *kefin* et *aggilum* in dativo construuntur. Difficillime autem ad passivum sensum accedit Joan. vi, 13 et Luc. ix, 17 *þatei aflifnoda þaim matjandam*, quod reliquum est, quod superfuit iis edentibus. *Qiþan ïst þaim airizam* Mth. v, 21 manifeste vertitur : dictum est majoribus. Propter Rom. vii, 10 *ubi bigitana varþ mis anabusns* non significat : inventum fuit a me, sed : innotuit mihi, posset etiam in Cor. II, xii, 20 *og ïbai aufto bigitaidau ïzvis svaleiks sve ni vileiþ mik* dativus *ïzvis* pro vobis, propter vos, haberi, nisi *bigitaidau ïzvis* ad *bigitau ïzvis* oppositum interpretationem : inveniar a vobis, probabiliorem redderet. Sed Mc. xi, 17 *razn mein razn bido haitada allaim þiudom* vertitur : domus precum omnibus gentibus vocatur (Coll. Tob. iii, 11 et Maccab. I, vii, 37). »

§ 232. Quod autem dativus etiam ad determinandum locum, tempus et mensuram, ad quem etiam dativus post comparativos refertur, necnon et instrumentum, modum et causam, usurpetur, vid. infra § 239 sqq.

C. Genitivus.

§ 233. Genitivus intimam et necessariam connexionem duorum objectorum, necnon existentiam alius in, sub vel ex alio indicat, unde proprie est causalis (vid. § 239. 1). De genitivo a substantivis, numeralibus, adjectivis neutris et pronominibus atque etiam a superlativis dependente jam diximus, ubi de respectu attributivo sententiæ locuti sumus (§ 216); itaque, respectu causali alias remisso (§ 329), nobis nunc tractandum restat de genitivo *partitivo* et *possessivo*, in quantum a verbis et adjectivis regitur.

§ 234. Respectus *possessionis*, quo scilicet ostenditur pertinentia alicujus, vel existentia ex aliquo exprimitur

1) Simpliciter per *visan* : Cor. i, x, 26, *fraujins ïst* (pertinet) *airþa*; Luc. xx, 33 *warjis þize vairþiþ* (ut futurum τοῦ visan, ἔσται) *qens?* Mc. ix, 41 *xristaus sijuþ*; Rom. viii, 9; Cor. I, i, 12; II, x, 7; Thess. I, v, 5 *ni siuþ nahts ni riqizis*; Mc. x, 14 *þize ïst þiudangardi guþs*; Luc. xviii, 16; v, 3 *skip vas seimonis*; ix, 55 *niu vituþ wis ahmane sijuþ?* Joan. xv, 19 *jabai þis fairwaus veseiþ*, si mundi essetis, ex mundo (ἐκ τοῦ κόσμου); xviii, 37 *wazuh saei ïst sunjos* (ἐκ τῆς ἀληθείας) *hauseiþ stibnos meinaizos*; x, 16 *lamba ni sind þis avistris* (ἐκ τῆς αὐλῆς); Rom. ix, 16 *gaarman ni viljandins, ni rinnandins ak armandins guþs* (ïst), id est pendet a. — ;

« Annotatio 1. — Hinc Cor. I, xv, 23 *þai xristaus* hi Christi (ad Christum pertinentes), et sic præcipue cum neutro : Mc. xii, 17 *þo kaisaris*; viii, 33 ; Luc. ii, 49; Cor. II, xi, 30 (vid. supra § 195, IV, 3).

« Annotatio 2. — Paulo audacius Rom. xiv, 19 τὰ τῆς εἰρήνης — τὰ τῆς οἰκοδομῆς gothice circumscribitur *þoei gavairþjis sind laistjaima jah þoei timreinais sind ïn uns misso*, cum non significet : quod ad pacem et ædificationem pertinet, sed ad pacem et ædificationem inservit.

« Annotatio 3. — Pro *þis fairwaus visan* adest Joan. xv, 19 *us þamma fairwau visan*. »

2) Per *sves visan* proprium esse, pertinere, *veihs visan* sanctum esse : Joan. x, 12 *hairdeis þizei ni sind lamba svesa, bileiþiþ lambam*; Luc. ii, 23 *wazuh gamakundaize uslukands qiþa veihs fraujins* (κυρίῳ) *haitada*.

3) Huc referuntur etiam *skula visan* debitorem esse, *vairþs visan* dignum esse : Mth xxvi, 66 *skula dauþaus ïst*; Mc. iii, 29 *skula ïst aiveinaizos fravaurhtais*; Mth. x, 37 *saei frijoþ attan ufar mik, nist meina vairþs*; Luc. x, 7 *vairþs ïst vaurstvja mizdons*; Phil. i, 27; Tim. I, i, 15; iv, 9. Hinc *vairþana briggan* dignum reddere : Thess. II, i, 11 *ïzvis vairþans briggai þizos laþonais guþ*.

4) Genitivum etiam regunt verba quæ contrarium possessionis significant : *laus visan* solutum esse, *freis visan* liberum esse, *framaþeis visan* longinquum esse; hinc etiam *frijana briggan* liberare, *gahrainjan* purificare, *leikinon* et *gahailjan* sanare, *hailjan sik* sanari. Huc referendum est etiam *afholon* cum genitivo personæ fraudatæ et accusativo rei, quæ fraudatur : Cor. I, ix, 21 *ni visands vitodis laus guþs*; Rom. vii, 3, *frija ïst þis vitodis*; Eph. iv, 18 *þiudos gaggand framaþjai libainais* (*visandans*); ii, 12; Rom. viii, 2 *vitoþ ahmins frijana brahta mik vitodis fravaurhtais*; Tim. II, ii, 21 *jubai was gahrainjai sik þize, vairþiþ kas gaveihaiþ*; Luc. v, 15 *garunnun hiuhmans managai leikinon framïmma sauhte*; viii, 2; vi, 18 *qemun hailjan sik sauhte*; Luc. xix, 8 *jabai wis wa* (cujus quid) *afholoda, fidurfalþ fragilda*.

« Annotatio 4. — Eo eti[illegible]modo in fragmentario loco Cor. I, vii, 5 verbum gothicum græco ἀποστερεῖν respondens constructum est, cum objectum *ïzvara misso* sit, licet verbum ipsum hic *anamahtjan* fuerit, quod Mc. x, 19 pro ἀποστερεῖν ponitur, sine discrimine usurpetur, vel etiam Luc. iii, 14 accusativum regat; Tim. I, vi, 5 Gothus illustrandi causa ἀπεστερημένος ἀληθείας per *af þammei gatarnida ïst sunja* circumscribit.

« Annotatio 5. — Verba supra laudata etiam cum *af* et dativo construuntur : Gal. v, 4 *lausai sijuþ af xristau*; Cor. II, vii, 1 *hrainjam unsis af allamma bisauleino*. Apud Luc. vii, 21 genitivus et *af* promiscue usurpantur : *gahailida managans af sauhtim, af slahim jah ahmane ubilaize*. *Galausjan* semper cum *us* (vid. gloss. (h. v.), *lausjan* autem cum *af* (Mth. vi, 13) construuntur; *galausiþs ïm* etiam cum dativo § 224, 1. »

§ 235. Respectus *partitivus* adest, ubi actio subje-

cti non ad totum objectum extenditur, sed tantum ad quamdam ejus partem; Germani hunc sive per *aus*, sive per articuli omissionem, sive per *von* exprimunt, Gothi vero per genitivum [1] : Mc. VIII, 12 *jabai gibaidau kunja þamma taikne* (signum, σημεῖον); Luc. XX, 10 *insandida du aurtjam skalk, ei akranis* (e fructibus, ἀπὸ τοῦ καρποῦ) *þis veinagardis gebeina imma*; Mc. XII, 2 — *ei at vaurstvjam nemi akranis þis veinagardis*; Joan. VI, 11 *gadailida þize fiske* (de piscibus, ἐκ τῶν ὀψαρίων) *sva filu sve vildedun*; 26 *matideduþ þize hlaibe* (de panibus, ἐκ τῶν ἄρτων); 50, 51; Cor. I, XI, 28 *sva þis hlaibis* (de pane, ἐκ τοῦ ἄρτου) *matjai jah þis stiklis* (de calice, ἐκ τοῦ ποτηρίου) *drigkai*.

Imprimis cum *haban* et *visan*, comitante n gatione: Mth. IX, 36 *lamba ni habandona hairdeis* (ποιμένα); Mc. IV, 5 *ni habaida diupaizos airþos* (γῆν); Joan. IX, 41 *iþ blindai veiseiþ, ni habaidedeiþ fravaurhtais* (ἁμαρτίαν); Luc. I, 7 *ni vas im barne* (τέκνον, gall. *d'enfant*); II, 7 *ni vas im rumis* (τόπος) *in stada*. Hinc etiam Mc. XII, 19 *barne ni bilniþ* et Luc. XX, 31 *ni biliþun barne*.

Huc venit *visan* cujusdam esse, inter plures esse: Mth. XXVI, 73 *jah þu þize is* (et tu illorum es); Mc. XIV, 69; Joan. X, 26; XVIII, 17; Tim. I, I, 19; II, I, 15; et inde eo modo *þai þiudo*, hi ad Paganos pertinentes, hi Paganorum, Mth. V, 46; VI, 7 explicandum est.

« Annotatio.— Verumtamen hic etiam sæpe accusativus occurrit: Cor. I, IX, 7 *was satjiþ veinatriva jah akran þize ni matjai*, quia τὸν καρπὸν pro ἐκ τοῦ καρποῦ legit. Quamvis Mc. II, 23 et Luc. VI, 1 τίλλειν τοὺς στάχυας ferat, attamen non *ahse*, sed *ahsa* ponendum esset. His adde Mc. IV, 5 *ni habaida airþa managa*; Luc. VIII, 6 *ni habaida qrammiþa*; Mc. IV, 6 *ni habaida vaurtins*; Luc. VIII, 13; Joan. XV, 22 *ni qemjau jah rodidedjau du im, fravaurht ni habaidedeina*. Ubi autem genitivus sing. et accusativus plur. forma conveniunt, quisnam horum casuum sumendum sit, incertum remanet, sic Joan. XV, 22 *inilons ni haband*, ubi *inilons* alias equidem, collato græco πρόφασιν, ut genitivus habendum esset, propter præcedens *fravaurht ni haband* ut accusativus spectandum est, coll. vs. 33 *in þamma fairwau aglons habaid*, ubi etiam pluralis græco singulari (θλῖψιν) respondet. Apud Joan. XVI, 14, 15 adhibetur *us*: *us meinamma* (ἐκ τοῦ ἐμοῦ) *nimiþ*. »

§ 236. Huc adducenda sunt verba participandi, tangendi, proficiendi, utendi, etc.: Cor. I, X, 21 *ni maguþ biudis fraujins fairaihan* (μετέχειν) *jah biudis skohsle*; Tim. II, II, 6 *arbaidjands airþos vaurstvia skal frumist akrane andniman* (μεταλαμβάνειν).

Luc. XX, 20 *ei gafaifaheina is vaurde* (ἐπιλάβωνται αὐτοῦ λόγων); 26; Mc. XIV, 51 *gripun is* (κρατοῦσιν αὐτόν); Cor. I, VII, 5 *ei ni fraisai izvara* (πειράζῃ ὑμᾶς) *satana*.

Cor. I, X, 17 *allai ainis hlaibis jah ainis stiklis brukjam*; II, III, 12 *habandans svaleika ven managaizos balþeins brukjaima*; I, 17; Tim. I, I, 8; Skeir. V, a. Hinc in passivo Col. II, 22 *þairh þatei is brukjaidau* usurpatur (coll. § 224 annot. 2); Luc. XX, 35 *vairþai sind jainis aivis niutan jah usstassais us dauþaim*; Philem. 20 *broþar, ik þeina niutau in fraujin*; Mc. IX, 1 *sind sumai þai ize ni kausjand dauþaus* (θανάτου); Luc. XIV, 24 *kauseiþ þis nahtamatis* (δείπνου).

« Annotatio. — Plura horum verborum dativum vel accusativum etiam regunt: Joan. VII, 32 *ei gafaifaheina ina*; Mc. XIV, 44 *greipiþ þana*, coll. 46; Skeir. III, b *ni þanaseiþs iudaiviskom ufarrannein im jah sinteino daupeinim brukjan usdaudjaina*. Tim. I, V, 23 *veinis leitil brukjais*, *veinis* genitivus partitivus esse ab *leitil* dependens et *brukjan* accusativum regere videntur, sed Cor. I, X, 30 *anstai* modalis est, addito tamen, quod interpres χάρις male intellexerit, cum *þagka* poni debuisset; Luc. IX, 27 et Joan. VIII, 52 *kausjan dauþau* adest, dum *kausjan* in sensu probandi accusativum regit, vid. Luc. XIV, 19; Cor. II, XIII, 3; necnon et *fraisan* tentare et probare cum accusativo communiter construitur: Mc. VIII, 11; X, 2; XII, 15; Luc. XX, 23; Joan. VI, 6; Cor. II, XIII, 5. »

§ 237. Insuper *fulls* plenus, *fulls vairþan* et *fullnan* plenum esse, *fulljan* implere, *gasoþjan* satiare, saturare *sad itan* saturari; et in sensu contrario: *þarbs* indigens, *þaurban* et *vans visan* indigere, *þaurfts ist* et *van ist* opus est (cum dativo personæ, cui opus est): Mc. VIII, 19 *wan managos tainjons fullos gabruko usnemuþ?* Luc. IV, 1 *ahmins veihins fulls*: XVI, 20 *banjo fulls*; V, 12; Joan. XII, 3 *gards fulls varþ daunais*; Luc. IV, 28 *fullai vaurþun allai modis*; V, 26; VI, 11; Luc. II, 40 *barn svinþnoda ahmins fullnands jah handugeins*; I, 41, 67; Tim. II, I, 4 *fahedais usfullnam*; Rom. XV, 13 *guþ fulljai izvis allaizos fahedais*; Joan. VI, 13 *gafullidedun tvalib tainjons gabruko*; Cor. II, VII, 4 *usfulliþs im gaþlaihtais, ufarfulliþs im fahedais*; Mth. XXVII, 48; Mc. XV, 36; Luc. I, 15; Col. I, 9; Thess. II, I, 11; Luc. I, 53 *gredagans gasoþida þiuþe*; XV, 16 *gairnida sad itan haurne*; XVI, 21.

Luc. IX, 11 *þans þarbans leikinassaus gahailida*; Mth. VI, 8 *vait atta izvar þizei þaurbuþ*; Cor. I, XII, 21 *þeina ni þarf*; 22; Tim. I, IV, 3 *gaþarban mate*, Mth. IX, 12; Mc. II, 17; Luc. XV, 7; Joan. XIII, 29; Cor. II, III, 1; Thess. I, IV, 12; Cor. II, XII, 13 *wa ist, þize vanai veseiþ*; Mc. X, 21 *ainis þus van ist*; Luc. XVIII, 22; Luc. XIX, 34 *fraujin þaurfts þis ist*.

« Annotatio 1. — Cor. I, IX, 25 legitur *allis sik gaþarbiþ*, quod converti posset: omni se abstinet (gall. *s'abstient de tout*); hic tamen *allis* fortasse significat omnino, quemadmodum græcum πάντα et ipsum *allis* apud Mth. V, 34 et Cor. I, XV, 20.

Annotatio 2. — Ad *gasoþjan* conjungitur etiam instrumentalis: Mc. VIII, 4 *waþro þans mag was gasoþjan hlaibam ana auþidai?* »

§ 238. Genitivus etiam plurimis verbis conceditur,

(1) Galli genitivo etiam utimur: *Cette génération demande des signes; afin qu'on lui donnât des fruits de sa vigne*, etc. *Interpr.*

quæ metaphysicam operationem in eodem respectu designant, scilicet :

1) *Luston* concupiscere, *gairnjan* desiderare : Mth. v, 28 *saiwan qinon du luston izos;* Mc. xi, 3 *frauja pis gairneiþ;* Luc. xix, 31 ; Cor. II, ix, 14; Phil. ii, 26; Tim. I, iii, 1 ; vi, 10;

2) *Bidjan* petere, *fraihnan* interrogare, *beidan* spectare : Mth. xxvii, 58 *iosef baþ þis leikis iesuis;* Mc. vi, 24; x, 38; Luc. xiv, 32 ; Joan. xiv, 14 ; xvi, 23; Cor. I, i, 22; II, xiii, 9; Mc. iv, 10 *frehun ina þizos gajukons;* xi, 29 *fraihna izvis ainis vaurdis;* Luc. xx, 40; Joan. xvi, 23; xviii, 21 ; Mth. xi, 3 *anþaris beidaima* (hinc Luther in ejus versione : *sollen wir eines Andern warten*); Mc. xv, 43 *iosef vas beidands þiudangardjos guþs;* Luc. i, 21 ; ii, 25 ; Gal. v, 5 ; Skeir. V, a ;

« Annotatio 1. — Cum *bidjan* pronominale neutrum etiam in accusativo ponitur, vid. § 220, 4, *a*). »

3) *Karist* et simpliciter *kara* sollicitat [1] (cum accusativo personæ), *unkarja visan* negligentem esse, *gaveison* anxiari, sollicitari, *fairveitjan* sollicitari, attendere, *atsaiwan* intendere, cavere, *bisaiwan* attendere, *hausjan* audire, aurem præbere : Joan. x, 13 *ni karist asni þize lambe;* xii, 6; Mc. xii, 14 *vitum þatei ni kara þuk manshun;* Tim. I, iv, 14 *ni unkarja sijais þizos anstais;* Mth. xxv, 43 *ni gaveisodeduþ meina;* Luc. i, 78; vii, 16; Cor. II, iv, 18, *ni fairveitjan þize gasaiwanane ak þize ungasaiwanane;* Tim. I, i, 4 *faurbiudais ei ni atsaiwaina spille jah gabaurþivaurde andilausaize;* iv, 1 ; Tit. i, 14; Mc. viii, 15 *saiwiþ ei atsaiwiþ izvis þis beistis fareisaie* (videte ut caveatis —) ; Rom. xii, 17 *bisaiwiþ godis in andvairþja manne allaize;* Luc. ii, 47 *hausjandans is ana frodein is usgeisnodedun;* Joan. vii, 40 *managai hausjandans þize vaurde;* x, 16 *lamba hausjand stibnos meinaizos;* xviii, 37 ; xix, 13;

« Annotatio 2. — *Gakaran* curare, administrare, accusativum regit : Tim. I, iii, 5 *jabai was seinamma gardu fauragaggan ni mag, waiva aikklesjon guþs gakarai ? Atsaiwan* in sensu attendendi, providendi, curandi etiam accusativum gubernat : Gal. vi, 1 *atsaiwands þuk silban ibai jah þu fraisaizau*, vel cum *du* construitur : Tim. I, iv, 16 *atsaiw du þus silbin juh du laiseinai;* significans autem cavere, cum *faura* et dativo ponitur : Mth. vii, 15 *atsaiwiþ faura liugnapraufetum;* Luc. xx, 46. *Bisaiwan* animadvertere, perspicere, accusativum regit : Luc. xx, 23 *bisaiwands ize unselein iesus qaþ du im.* In interrogatione Mth. xxvii, 4 *wa kara unsis, wa* non est pro genitivo sumendum, sed genitivus suppleri debet. *Hausjan* ordinario accusativum sumit (Mth. vii, 24, etc., § 219, 2), sed in sensu audiendi, dativum (§ 224, 2). »

4) *Hilpan* et *gahilpan* adjuvare, *freidjan* parcere : Mc. ix, 22 *hilp unsara;* 24 *hilp meinaizos ungalaubeinais;* Luc. v, 7 ; Cor. II, vi, 2; Cor. II, i, 23 *freidjands izvara þanaseiþs ni qam in kaurinþon;*

« Annotatio 3.—Attamen cum *freidjan* accusativus communiter adhibetur : Rom. xi, 21 *guþ þans us gabaurþai astans ni freidida, ibai aufto ni þuk freidjai ;* Cor. I, vii, 28 *izvis freidja.* »

5) *Gamaudjan* memorare, edocere, cum accusativo personæ, *gamunan* meminisse, *andþaggkjan sik* cogitare : Joan. xiv, 26 *parakletus gamaudeiþ izvis allis, þatei qaþ du izvis;* Tim. II, ii, 14 *gamaudei þizei* scilicet *ins;* Mth. xxvi, 75 *gamunda paitrus vaurdis iesuis qiþanis du sis ;* Luc. i, 54, 72; xvii, 32; Joan. xv, 20; xvi, 4; Tim. II, i, 4; Skeir. VII, a *andþaggkjands sik* [*is valdufneis — vairþidos laisareis andþaggkjands.*

« Annotatio 4. — *Gamunan* sæpe etiam accusativum advocat : Mc. xiv, 72 *gamunda paitrus þata vaurd, sve qaþ imma iesus;* Cor. I, xi, 2; xv, 1, 2; II, vii, 15; Tim. II, ii, 8. *Ufarmunnon* autem, oblivisci, dativum regit, vid. § 224, 2.

« Annotatio 5. — Necnon et probabiliter etiam verba experiendi, sciendi, etc. cum genitivo construuntur, uti concludere licet ex Rom. xi, 25, ubi cum *ni viljau izvis þizos runos* verisimiliter *unveisans* subaudiendum est, vid. ad. h. l. »

D. Causalis.

§ 239. Causalis objectum ut rationem et *causam* actionis vel habitus præbet. Jam vero gothica lingua peculiarem quidem casum huic non excudit, sed prout magis vel minus intima causa est ostendenda, genitivus, vel dativus, vel etiam præpositiones usurpantur.

1) *Genitivus* ut causalis adhibetur cum *skaman sik* pudet se : Mc. viii, 38 *saei skamaiþ sik meina jah vaurde meinaize, jah sunus mans skamaiþ sik is ;* Luc. ix, 26 ; Tim. II, i, 8, 16; cum *sildaleikjan sik* mirari ; Luc. xx, 26 *sildaleikjandans andavaurde is gaþahaidedun*; cum *vopjan* accumbere : Luc. vii, 32 *galeikai sind barnam þaim in garunsai sitandam jah vopjandam*] *sei na misso* *. Ex causali etiam illustratur lectio codicis B a nobis impugnata Cor. II, xii, 21 *ni qaino managans þize faura fravaurkjandane jah ni idreigondane ana unhrainiþai, horinassau jah aglaiteino;* hic enim commutatur constructio, simplici casu usurpato post præpositionem *ana* sæpe alias causalem respectum indicantem (vid. infra 3) *b*); item Luc. vii, 21. Gal. vi, 12 *vrakja galgins xristaus vinnan* genitivus a *vrakja* pendet (genit. object.: persecutionem crucis Christi, propter crucem Christi), gr. persequentur ob crucem (σταυρῷ).

2) *Dativus* ut causalis ponitur cum *faginon* lætari : Cor. I, xiii, 6 *ni faginoþ invindiþai ;* Luc. x, 20; aliter vero, licet etiam causalis sit, adhibetur Rom. xii, 11 *venai faginon* spe gaudere; ut Cor. II, i, 15 *þizai trauainai vilda faurþis qiman at izvis ;* Rom.

(1) *Karist* verbum est impersonale (§ 219, 3) quod latine nullum habet correspondens ; germanice vertitur : *es kummert*, gall. *il inquiète. Interpr.*

* Vid. notam ad calcem voluminis.

VII, 22 *gavizneigs im viteda guþs*; XI, 20 *ungalaubeinai* (propter eorum incredulitatem) *usbruknodedun*; 30 *gaarmidai vaurþuþ þizai ïse ungalaubeinai*; Tim. I, VI, 8 *þaim ganohidai sijaima*, coll. Luc. III, 14 *valdaiþ annom ïzvaraim*; Mc. I, 34 *gahailida managans ubil habandans missaleikaim sauhtim*; Luc. IV, 40; Luc. XV, 17 *hu hrau fraqistna*; Cor. II, IX, 2 *vait gairnein ïzvara, þizaiei fram ïzvis wopa*; XI, 30.

3) E *præpositionibus* causalem significationem habentibus animadvertendæ sunt :

a) Imprimis *in* cum genitivo, propter, ob, erga, causa, gratia : Mth. XXVII, 18 *in neiþis algebun ina*; Mc. VI, 17 *herodes gaband ïohannen in hairodiadins*, etc.; præcipue post *faginon* (Cor. I, XVI, 17), *sildaleikjan* (Mc. XI, 18), *gauriþs vairþan* (Mc. VI, 26), *gaurs* (Mc. III, 5), *hazjan* (Luc. II, 20), *wopan* (Thes. II, I, 4), etc., vid. gloss. *In C*); hinc formulæ *in þis* propter quod et *in þizei* consequenter. Rarius autem *in* cum dativo construitur, ut Cor. II, XII, 5 *faur mik silban ni vaiht wopa niba in unmahtim meinaim*;

b) *Ana* cum dativo, super, in, etiam post *faginon* (Cor. II, VII, 13), *sildaleikjan* (Mc. XII, 17), insuper post *usfilma vairþan* (Mc. I, 22), *usgeisnan* (Luc. II, 47), *ïdreigon* (Cor. II, XII, 21), etc., vid. gloss. *Ana* 4) *b*); hinc formula *ana þammei* itaque ;

c) *Us* ex, per : Cor. II, XIII, 4 *ushramiþs vas us siukein akei libaiþ us mahtai guþs*; Gal. II, 16 *ni vairþiþ garaihts us vaurstvam vitodis ainhun leike*, etc., vid. gloss. *Us* 3).

d) *Bi* cum accusativo, propter, in, de ; præsertim post *sildaleikjan* (Luc. II, 8), *gretan* (Luc. XIX, 41), *saurgan* (Mth. VI, 28), *þulan* (Tim. II, II, 10), *unverjan* (Mc. X, 41), etc., vid. gloss. *Bi A*) 4) *f*); rarius autem cum dativo : Cor. I, X, 27 *ni vaiht andsitan bi gahugdai*; Luc. I, 29 *gaþlahsnoda bi innagahtai is*; Cor. II, XII, 7;

e) *Faura* cum dativo, præ, ante, coram ; Luc. XIX, 3 *ni mahta ïesu gasaiwan faura managein*; Joan. XII, 42 *faura fareisaium ni andhaihaitun*;

f) *Fram*, super, pro, in ; post *faginon* (Cor. II, II, 3), *gaþrafstjan* (Thess. I, III, 7), *aviliudon* (Tim. I, II, 1, 2), *wopan* (Cor. II, IX, 2), etc., vid. gloss. *Fram* 3) *b*) *bb*).

« Annotatio. — Ubi *þairh* causaliter usurpatur, ut Luc. I, 78; Eph. V, 6; Col. III, 6, interpres circa græcum διά errasse videtur, quippe qui διά, quod in his locis cum accusativo est, cum διά genitivum regente confuderit. »

E. Instrumentalis.

§ 240. Exceptis quibusdam vestigiis in pronomine (*þe* § 108, annot. 2, *we* § 110, annot. 1 et [Bopp, *Vergl. Gram.* p. 189] *sve*), forma instrumentalis, quæ scilicet materiam *cum qua* vel medium *per quod* res producitur vel perficitur, indicat, a gothica lingua omnino exolevit, et ubique dativo suppletur.

1) Philem. 19 *ik gamelida meinai handau*; Joan. XVIII, 22 *slah lofin* ictum vola (ῥάπισμα); XII, 40 *gaumjan augam jah fraþjan hairtin*; Mth. XXVII, 59 *ïosef bivand leik ïesuis sabana hrainjamma*; Luc. VII, 38 *qino dugann natjan fotuns ïesuis tagram jah skufta haubidis seinis bisvarb*; Joan. XI, 2 *marja salboda fraujan balsana*; Luc. VIII, 16 *ni manna dishuljiþ lukarn kasa*; Mc. V, 5 *bliggvan sik stainam*; Cor. II, XI, 25 *vandum usbluggvans vas*; IX, 10 *sa andstaldands fraiva þana saiandan jah hlaiba du mata andstaldiþ*; I, IX, 7 *was drauhtinoþ svesaim annom wan?* Mth. VIII, 16 *usvarp ahmans vaurda*; Mc. VII, 13 *blauþeiþ vaurd guþs þizai anabusnai ïzvarai*; Cor. II, IV, 2 *bairhtein sunjos ustaiknjam uns silbans*; VIII, 9 *ïesus gaunledida sik, ei jus þamma ïs unledja gabeigai vairþaiþ*; Mth. VII, 22; Mc. X, 42; XII, 4; Luc. VI, 1; Rom. XI, 11; X, 13; XIV, 15; Cor. II, I, 11; Col. II, 13; Tim. II, II, 14; Tit. I, 16; Skeir. I, d; III, c, etc.

2) Præsertim cum verbis *vestiendi*, quæ in græco sermone sensum *induendi*, circumdandi (περιβάλλεσθαι, ἀμφιβάλλεσθαι) et cum accusativo construuntur : Mc. XV, 20 *gavasidedun ina vastjom svesaim*; Mth. VI, 31 *ni maurnaiþ we vasjaima*; 25; Rom. XIII, 12 *gavasjam sarvam* (τὰ ὅπλα) *liuhadis*; Mc. I, 6 *vas ïohannes gavasiþs taglam ulbandaus*; Eph. IV, 24 *gahamoþ þamma niujin mann*; VI, 11 *gahamoþ ïzvis sarvam guþs*; Thess. I, V, 8 *gahamodai sijaima brunjon galaubeinais jah hilma*; Mth. XI, 8; Rom. XIII, 14; Gal. III, 27; Col. III, 10, 12. Hinc etiam Eph. VI, 14 *standaiþ ufgaurdanai hupins sunjai jah gapaidodai brunjon garaihteins*. Pariter *andvasjan* exuere ; Mc. XV, 20 *andvasidedun ina þizai paurpaurai*, quod tamen eodem modo ac *afslaupjan* (cum scilicet accusativo rei et dativo personæ) construi spectaretur : Col. III, 9 *ni liugaiþ ïzvis misso afslaupjandans ïzvis* (dat.) *þana fairnjan mannan*.

3) Gothus insuper instrumentali sæpe utitur, ubi Græcus aliam constructionem usurpat : Mc. XI, 15 *sitlans þize frabugjandane ahakim* (περιστερὰς) *usvaltida*; XII, 1 *bisatida ina faþom* (περιέθηκε φραγμόν); Luc. XIX, 43 *bigraband fijands grabai þuk* (περιβαλοῦσι χάρακά σοι); Mth. VI, 6 *galukands* (scilicet *heþjon*) *haurdai þeinai* (κλείσας τὴν θύραν σου); XXVII, 60 *faurvalvjands staina mikilamma daurons* (προσκυλίσας λίθον μέγαν τῇ θύρᾳ) *galaiþ*; Joan. XI, 38 *hulundi staina ufarlagida vas* (λίθος ἐπέκειτο ἐπὶ σπηλαίῳ). Huc pertinent plurimi casus, ubi ad *vairpan* et ipsius composita dativus ut instrumentalis jungitur : Mth. XXVII, 5 *atvairpands þaim silubram* (τὰ ἀργύρια) *in alh aflaiþ*; Mc. X, 50 *afvairpands vastjai seinai* (τὸ ἱμάτιον) *qam at ïesua*; IV, 26 *manna vairpiþ fraiva* (σπόρον) *ana airþa*; XV, 24 *vaurpun hlauta* (κλῆρον) *ana vastjos*. Hinc etiam Mc. XI, 8 *managai vastjom* (ἱμάτια) *stravidedun ana viga*; Luc. XIX, 36.

Huc pertinet etiam Luc. XVII, 29 *rignida svibla jah funin* (ἔβρεξε θεῖον καὶ πῦρ), quemadmodum latine : *sanguine pluit*.

« Annotatio. — Redundanter adhibetur instrumentalis : Mc. I, 4 *knivam knussjands*; I, 6 *vaurde*

qiþan (λόγῳ εἰπεῖν, Mth. viii, 8 λόγον εἰπεῖν); iv, 3 *saian fraiva*; vi, 9 *gaskohs sulj om*; vii, 10 *dauþau afdauþjaidau*. »

4) Instrumentalis etiam sequentibus præpositionibus exprimitur :

a) Imprimis per *þairþ* cum accusativo (διά cum genitivo) per : Mc. vi, 2 *mahteis þairh handuns is vairþand*; Skeir. VI, c *attins bi ïna varþ veitvodeins suman þairh praufete vaurda, sumanuh þan þairh stibna us himina, sumanuh þan þairh taiknins*; Tim. II, i, 6 *ansts guþs ïst ïn þus þairh analagein handive meinaizo*; alia exempla vid. gloss. *þairh* 2) *a*) Hac præpositione potissimum designatur medium personale (id est persona per quam fit aliquid): Cor. II. ix, 11 *ainfalþei vaurkeiþ þairh uns aivxaristian guþa*; Col. i, 16 *alla þairh ïna gaskapana sind*, vid. ibid. *b*);

b) Per *ïn* cum dativo : Mc. xi, 28 *ïn wamma valdufnje þata taujis?* Rom. x, 9 *andhaitan in munþa*; Luc. vii, 25 *ïn hnasqjaim vastjom gavasiþs*; hinc, dativo et præpositione prosmiscue usurpatis : Luc. iii, 16 *ïk ïzvis vatin daupja, ïþ gaggiþ svinþoza mis, sah ïzvis daupeiþ ïn ahmin veihamma jah funin*; etiam ubi persona instrumentum est : Cor. I, xv, 22 *ïn adama allai gadauþnand, ïn xristau allai gaqiunand*, vid. gloss. *In* B) 3) *c*);

c) Per *us* cum dativo post verba emendi, vendendi : Luc. xvi, 9 *taujan sis frijonds us faihuþraihna ïnvindiþos*; Mth. xxvii, 7 *usbugjam akr us þaim skattam*; Luc. viii, 3;

d) Raro per *miþ*: Mth. xxvi, 72 *miþ aiþa svor*.

F. Modalis.

§ 241. Modalis *modum*, rationemve, qua res contingit vel efficitur, indicat. Porro sæpe ad instrumentalem plus æquo accedens, ab eo tantum modalis discriminatur, quod ordinario attributo gaudeat. Hinc dativo exprimitur ; sed licet forma peculiaris a lingua omnino exoleverit, tamen in adverbialibus formis in *aba* et *o* servatam esse forsan videbitur, quippe cum proprium *adverbii* munus sit modum et rationem actionis vel habitus determinandi, unde fit, ut Gothus quandoque loco adverbii modalem, et loco modalis adverbium usurpet.

1) Tim. II, iii, 8 *þamma kaidau ei* (ὃν τρόπον) *jannis jah mambres andstoþun moseza, sva jah þai andstandand sunjai*; Cor. II, xii, 16 *visands listeigs hindarveisein* (δόλῳ) *ïzvis nam*; i, 8 *ufarassau* (καθ' ὑπερβολὴν) *kauridai vesum*; Tim. I, i, 8 cod. A : *god ïst vitoþ, jabai was is vitoda* (νομίμως) *brukeiþ*; Luc. i, 74 *unagein* (ἀφόβως) *skalkinon*.

Mc. iv, 33 *svaleikaim managaim gajukom rodida du ïm þata vaurd*; Cor. II, iii, 18 *veis andhulidamma andvairþja vulþu fraujins þairhsaiwam*; I, xi, 5; Rom. xv, 6 *gaviljai ainamma munþa hauhjaiþ guþ*; Mth. xxvii, 46 *ufhropida ïesus stibnai mikilai*; 50; Mc. v, 7; Luc. i, 42; Luc. ii, 9 *ohtedun agisa mikilamma* (φόβον μέγαν; apud Mc. iv, 41 adest, præeunte Græco, *agis mikil*); Skeir. I, c *þatuh vesi viþra þata gadob, ei frauja qimands mahtai gudiskai jah valdufnja þana galausidedi, gadob vas mais þans svesamma viljin ufhausjandans diabulau þanzuh aftra svesamma viljin gaqissans vairþan nasjandis laiseimai*; Joan. xviii, 32 *wileikamma dauþau skulda gasviltan*; Cor. II, xii, 18 *niu þamma samin ahmin ïddjedum, niu þaim samam laistim?* Luc. vi, 38 *þizai samon mitadjon, þizaiei mitid, mitada ïzvis*.

2) E præpositionibus ad designandum modalem usurpantur :

a) præcipue *miþ*: Mc. iv, 16 *miþ fahedai nimand vaurd*; Eph. iv, 2 *miþ allai hauheinai jah qairrein, miþ usbeisnai usþulaiþ ïzvis misso*; Mc. xiii, 26 *gasaiwand sunu mans qimandan miþ mahtai managai jah vulþau*; Luc. xvii, 15 *gavandida sik miþ stibnai mikilai ushauhjands guþ*. Alia exempla vid. gloss. *Miþ* 2) *b*) β) et γ);

b) *In* cum dativo : Mc. iii, 23 *ïn gajukom qaþ du ïm*; Eph. v, 19 *fullnaiþ ïn ahmin rodjandans ïzvis ïn psalmon jah hazeinim jah saggvim ahmeinaim*; Mc. ix, 1 *gasaiwand þiudinassu guþs qumanana ïn mahtai*; Rom. ix, 22 *guþ usbeidiþ ïn managai laggamodein bi kasam þvairheins*. Alia exempla vid. gloss. *In* B) 3) *b*);

c) *Us*: Cor. II, ix, 6 *saei saiïþ us gaþagkja* (φειδομένως), *us gaþagkja jah sneiþiþ, jah saei saiïþ ïn þiuþeinai, us þiuþeinai* (ἐπ' εὐλογίαις) *jah sneiþiþ*; Tim. II, ii, 22 *anahaitan fraujan us hrainjamma hairtin*; Philem. 14 *inu þein ragin ni vaiht vilda taujan, ei ni svasve bi nauþ þiuþ þein sijai ak us lustum* (κατὰ ἑκούσιον); ampliora vid. gloss. *Us* 3) *b*);

d) *Bi* cum dativo, secundum, in modum (κατά cum accusativo), in formulis *bi biuhtja* (Luc. i, 9); *bi sunjai* (ἀληθῶς Mth. xxvi, 73), *bi nauþai* (Philem. 14), *bi viloda* (Luc. ii, 22), *bi gavaleinai* (Rom. ix, 11), *bi mahtai* (Cor. II, viii, 3), *bi ïnsahtai* (Skeir. V, b) etc., vid. gloss. *Bi* B) 3) *f*);

§ 242. Exempla adverbiorum modalitatem actionis designantium hæc sunt : Neh. vi, 16 *aldraus agis in ausona ïze abraba* (σφόδρα); Skeir. III, d *iohannes bairhtaba uns laiseiþ qiþands*; Mth. xxvi, 75 *paitrus usgaggands ut gaigrot baitraba* (πικρῶς); Mc. vi, 20 *herodes gabaurjaba* (ἡδέως) *iohanne andhausida*; Thess. I, ii, 10 *veitvods guþs waiwa veihaba juk garaihtaba jah unfairinodaba ïzvis þaim galaubjandam vesum*; Mc. xiv, 11 *ïudas sokida, waiva gatilaba ïna galevidedi*; Joan. xviii, 23 *ubilaba rodida*; Tit. I, 13 *gasak ïns wasslaba*; Joan. vii, 13 *balþaba* (ἐν παῤῥησίᾳ) *rodida*; Mc. xiv, 44 *greipiþ þana jah tiuhiþ arniba*; x, 23 *waiva aglu-ba þai faiho gahabandans ïn þiudangardja guþs galeiþand?* Mth. viii, 6 *þiumagus meins ligiþ ïn garda usliþa harduba balviþs*; Cor. II, x, 6 *manvuba* (ἐν ἑτοίμῳ) *habaiþ du fraveitan all ufarhauseino*.

Joan. xv, 25 *fijaidedun mik arvjo* (δωρεάν); vii, 10 *galaiþ ïn þo dulþ ni andaugjo ak sve analaugn*.

niba; Luc. VII, 4 *bedun iesu* **usdaudo**; Joan. XVIII, 20 *ik* **andaugjo** (παῤῥησίᾳ) *rodida, jah þiubjo* (ἐν κρυπτῷ) *ni rodida vaiht*; Luc. I, 3 *galeikaida mis fram anastodeinai allaim* **glaggvuba** *afarlaistjandin* **gahahjo** *þus meljan*; Mc. VI, 25 *atgaggandei suns-saiv* **sniumundo** (μετὰ σπουδῆς) *du þamma þiudana baþ*.

Luc. XIV, 10 *usgagg* **hauhis** (ἀνώτερον); Rom. XIII, 11 *nu* **newis** (ἐγγύτερον) *ist naseins unsara þau þan galaubidedum*; Gal. II, 6 *ni vaiht mis* **vulþris ist** (διαφέρει); Phil. II, 28 **sniumundos** (σπουδαιοτέρως) *insandida ina*; Cor. I, XIV, 27 *was rodjai bi tvans aiþþau* **maist** (τὸ πλεῖστον) *þrins*. Alia adverbia vid. § 163 et exempla in gloss. hh. vv.

« Annotatio 1. — In locum adverbii aliquando subditur

« *a*) Modalis adverbio respondens, sive in simplici casu, sive propius præpositione determinatus, vid. § 241, 1) et 3), *c*) et *d*). Vel adverbia et modalis æque simul usurpantur: Thess. II, III, 6 *wairban un-***gatassaba** *jah ni* **bi anafilham**.

b) Determinatio prædicati: Thess. I, II, 13 *avi-liudom guþa* **unsveibandans** (ἀδιαλείπτως); v, 17; Joan. VI, 66 **managai** *galiþun siponje is* **ibukai** (εἰς τὰ ὀπίσω); Luc. XVII, 31 *saei ist ana haiþjai, ni gavandjai sik* **ibukana**; Tim. I, II, 13 *adam* **fruma** (primo) *gadigans varþ, þaþroh aivva*; coll. § 215, annot. 5.

« Annotatio 2. — Quod etiam præpositiones ut adverbia usurpentur, vid. § 251, annot. 4. »

§ 243. Huc adducendi sunt casus, ubi dativus objectum in quo, ad quod res actiove fit et exercetur, vel principium cujuslibet habitus reperitur (interroganti *in quo? ad quod? secundum quod?*), significat: Col. III, 22 *ufhausjaiþbi all* **leika** (κατὰ σάρκα) *fraujam*; Eph. VI, 15 *gaskohai* **fotum** (τοὺς πόδας, ad pedes) *in manviþai aivaggeljons*; Gal. I, 22 *vas un-kunþs* **vlita** (τῷ προσώπῳ) *aikkesjom*; Phil. II, 7 *xristus* **manaulja** (σχήματι) *bigitans varþ sve man-na*; Luc. I, 80 *barn svinþnoda* **ahmin** (πνεύματι); VI, 20 *audagai jus unledans* **ahmin**; Eph. IV, 23 *ananiujaiþ* **ahmin** (ubi in interpretatione nostra *renovetis-vos spiritu* legendum est); Mc. VIII, 36 *wa boteiþ mannan, jabai gageigaiþ þana fairwu allana jah gasleiþeiþ sik* **saivalai seinai** (ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν); Luc. IV, 18 *ganasjan þans gamalvidans* **hair-tin** (τὴν καρδίαν); Tim. I, VI, 5 *usbalþeins fravardi-daize manne* **ahin** (τὸν νοῦν); II, III, 8 *mannans fra-vaurþanai* **ahin**; Cor. I, XIV, 20 **fraþjam** (φρεσί) *ful-laveisai sijaiþ*; Eph. IV, 18 *riqizeins* **gahugdai** (διανοίᾳ) *visan*.

« Annotatio 1.—Hic etiam sæpe præpositio *bi* cum dativo usurpatur: Mth. VII, 16 **bi akranam** *ize ufkunnaiþ ins*; Skeir. V, a **bi þamma** (ex hoc) *ga-laisjand sik tva andvairþja altins jah sunaus andhai-tan*, vid. gloss. v. *Bi* 3). *a*). »

Luc. II, 52 *iesus þaih* **frodein** (σοφίᾳ) *jah* **vahs-tau** *jah* **anstai**; Skeir. IV, c *iohannes* **vistai** *manna vas*: Mc. VII, 26 *vas qino haiþno saurinifynikisku* **ga-baurþai** (τῷ γένει); Joan. VI, 10 *anakumbidedun* **vairos raþjon** (τὸν ἀριθμόν) *svasve fimf þusundjos*; Mc. V, 22 *qimiþ ains þize synagogafade* **namin** (ὀνόματι) *iaeirus*.

« Annotatio 2. — Quod hic etiam more græco et textu præeunte accusativus usurpetur, vid. § 220, 4). »

G. Determinatio loci.

§ 244. Respectus objecti ad locum triplex esse potest; vel enim *in loco* metipso est et existit, vel *a loco* redit vel tendit *ad locum*. Jam vero, si nonnullas formas generales ad determinandum quo pergitur, excipias, nullum peculiarem casum habet Gothus, quo illos respectus ne existentiam quidem in loco (locativum) exprimat, cui penuriæ sive præpositionibus sive adverbiis ut præpositionibus usurpatis supplet.

I. In quæstione ubi?

1) Hic præsertim spectandum habemus adverbia, quæ locum per se ipsa determinant: Cor. I, V, 12 *wa mik jah þans* **uta** (foris) *stojan, niu þans* **inna** (intra) *jus stojiþ?* Phil. II, 14 *þaim* **afta** (retro) *ufar-munno, iþ duþaim* **faura** (ante) *mik ufþanja*; Col. III, 1 *þoei* **iupa** (superne) *sind sokeiþ*; Mc. XIV, 66 *vas paitrus in rohsnai* **dalaþa** (deorsum); Eph. II, 13 *jus juzei simle vesuþ* **fairra** (longe), *vaurþuþ* **newa** (prope) *in bloþa xristaus*; Joan. XI, 38 *hulundi staina ufarlagida vas* **ufaro** (superne). Item *aljar* alibi, *war* ubi? *þar* ibi, *þarei* ubi, *her* hic, *jainar* illic, vid. Gloss. hh. vv.

2) præpositiones et adverbia, quæ, ut strictius determinent locum, objectum secum habent. Scilicet ad designandum respectum

a) In (interroganti *ubi?*), principaliter usurpatur *in* cum dativo: Mth. X, 32 *atta meins, saei* **in himinam** *ist*; VIII, 6 *þiumagus meins ligiþ* **in garda**; Cor. II, I, 8 *aglo unsara so vaurþano uns* **in asiai**; I, 1 *aikklesjo guþs so visandei* **in kaurinþon**; Rom. VII, 18 *ni bauiþ* **in mis**, *þat-ist* **in leika** *meinamma þiuþ*; Luc. III, 4 *gameliþ ist* **in bokom** *vaurde esaeiins*. Hinc etiam ad exprimendam existentiam in medio, *inter*: Mth. VIII, 10 *ni* **in israela** *svelauda galaubein bigat*; XI, 11 *ni urrais* **in baurim** *qinono maiza iohanne*; XXVII, 56 **in im** *vas marja*. Alia exempla vid. Gloss. *In* B) 1).

Ad existentiam in loco accedit existentia, in super, quæ per *ana* cum dativo redditur: Mc. I, 45 *uta* **ana auþjaim stadim** *vas*; IV, 31 *kaurno sinapis min-nist allaize fraive ist þize* **ana airþai**; II, 25 *akma veihs vas* **ana imma**, vid. Gloss. *Ana* B) 1).

In medio super (inter) gothice est *miþ*: Mc. VII, 31 *qam at marein galeilaie* **miþ þveihnaimmarkom** (inter utrosque limites) *daikapaulaios*.

Contrarium vero existentiæ in loco, id est, absentia a loco, per *utana* cum genitivo exhibetur: Skeir. III, b *vitoþ garaidida azgon kalbons gabrannidaizos* **utana bibaurgeinais**.

b) Juxta, ad, adhibetur *at* cum dativo: Mth. IX, 9 *iesus gasaw mannan sitandan* **at motai**; V, 2 *tva skipa standandona* **at þamma saiva**; Cor. I, XVI

6 *at izvis vaitei salja*, etc., vid. Gloss. *At* B) 1).

Raro autem usurpatur *bi* cum dativo, nam *undgreipan bi handau* (Mc. v, 41 ; ix, 27) jam est expressio figurata ; in sensu magis proprio adhibetur post verba jurandi, et precandi, ut Mth. v, 34, 35, 36 ; v, 7 ; Cor. II, x, 1.

Relatio viciniæ per *newa* cum dativo exprimitur : Joan. xi, 18 *vas beþania newa iairusaulymiam;* Rom. x, 8 *newa þus þata vaurd ist.* Sed prope, ante, per *faur* cum accusativo : Mc. 10, 46 *blinda sat faur vig du aihtron;* Luc. xviii, 35.

Ad existentiam ad (relationem proximitatis) pertinet existentia cum (relatio communitatis), licet hæc relatio propter personam quæ in communione est, non localis sit; ut ut est, semper redditur per *miþ* cum dativo : Mth. xxvi, 69 *jah þu vast miþ iesua;* Luc. ii, 36 *anna libaida miþ abin jera sibun;* Mth. v, 41 *jabai was þuk ananauþjai rasta aina, gaggais miþ imma tros.* Alia exempla vid. gloss. *Miþ* I. 1). Ubi autem hæc relatio communitatis in sensu metaphysico sumitur, scilicet auxilii vel colloquii, tunc ordinario *du* (§ 246, 3) *b)* potissimum usurpatur.

Contrarium præcedentis, sine, per *inuh* cum accusativo vertitur : Joan. xv, 5 *inuh mik ni maguþ taujan ni vaiht;* Rom. x, 14 *waiva hausjand inu merjandan* etc., vid. gloss. *Inuh.*

c) Ante, coram, per *faura* cum dativo exhibitur : Rom. xiv, 10 *allai gasatjanda faura stauastola xristaus;* Mth. xi, 10 *aggilus gamanveiþ vig þeinana faura þus;* vid. gloss. *Faura* A) *a)*

Contrarium præcedentis, post, retro, per *afar* cum dativo : Luc. ix, 23 *jabai was vili afar mis gaggan, afaikai sik silban;* xix, 14 *baurgjans insandidedun airu afar imma.* Utraque præpositio etiam in sensu metaphysico usurpantur.

d) Trans, gr. πέραν, gothice dicitur *hindar*, quod tamen germanico *hinter* omnino respondet : Joan. iii, 26 *rabbei, saei vas miþ þus hindar jaurdanau, sa daupeiþ;* vi, 22 *managei stoþ hindar marein;* vid. Gloss. *Hindar* II, 1).

e) Super, in, per *ufar* cum dativo exhibitur : Mth. xxvii, 25 *varþ riqiz ufar allai airþai;* vi, 14 *alla izvar sa ufar himinam;* vel per *ufaro* cum genitivo : Luc. x, 19 *gaf izvis valdufni trudan ufaro vaurme jah skaurpjono;* alibi etiam figurative : Eph. i, 21 *guþ gasatida iesu in taihsvon seinai in himinam ufaro allaize reikje jah valdufnje jah mahte* etc., sicut et *ufaro* cum dativo : Luc. xix, 19 *þu sijais ufaro fimf baurgim;* vid. gloss. *Ufar.*

Contrarium præcedentis, sub, subter, per *uf* cum dativo vertitur : Mc. iv, 32 *magun uf skadau bagmis fuglos himinis gabauan;* Cor. I, x, 1 *attans unsarai uf milkmin vesun*, vid. Gloss. *Uf* B) 1); per *undaro* cum dativo : Mc. vi, 11 *mulda undaro fotum;* vii, 28 *kundos undaro biuda.* Porro hoc est inter *uf* et *undar* discrimen, quod *uf* indicet objectum alii majori subjectum et ab eo coopertum esse et protectum; *undar* vero ostendat obiectum sub alio quidem positum, sed ita, ut utrumque se invicem protegant et cooperiant. Cæterum *uf*, sicut et *ufar* in sensu metaphorico sumi possunt, ut Gal. iv, 21 *uf vitoda visan*, etc., vid. gloss.

f) Contra, adversus, per *viþra* cum accusativo redditur : Mc. iv, 1 *managei viþra marein ana staþa vas;* 15 *þai viþra vig;* Cor. I, xiii, 12 *andvairþi viþra andvairþi;* Luc. i, 73 *guþ aiþ svor viþra abrahama* (quod proprie dativi est forma, probabiliter in *abraham* immutanda, quippe cum *a* finale propter *a* initiale sequentis vocabuli sine dubio irrepserit); vel per *andvairþis* cum dativo : Mth. xxvii, 61 *vas jainar marja magdalene jah so anþara marja sitandeins andvairþis hlaiva.*

§ 245. II. In quæstione UNDE?

1) Huc veniunt adverbia loci : Mc. v, 27 *qens atgaggandei in managein aftana* (retro, gall. *de derrière*) *attaitok vastjai iesuis*, cujus loco reperitur in parallelis Mth. ix, 20 et Luc. viii, 44 locis *aftaro;* Joan. viii, 23 *jus us þaim dalaþro* (deorsum) *sijuþ, iþ ik us þaim iupaþro* (superne, desuper) *im*, et cum eo *iupana*, quod significationem magis temporalem, de novo, præ se fert (Gal. iv, 9); Mc. vii, 21 *innaþro* (intrinsecus) *us hairtin, manne mitoneis ubilos usgaggand;* 18 *all þata utraþro* (extrinsecus) *inngaggando in mannan ni mag ina gamainjan;* Cor. II, vii, 5 *utana vaihjons, innana agisa;* Mth. xxvii, 55 *vesun jainar qinons managos fairraþro saiwandeins;* item *aljaþro* aliunde, *waþro* unde? *þaþro* inde, hac, *jainþro* illac, *allaþro* undique, vid. gloss. hh. vv.

2) Inter præpositiones et adverbia animadvertes :

a) Ad designandum motum a loco :

aa) Af cum dativo, proprie designans a loco superiori motum : Luc. xvi, 21 *gairnida saþ itan drauhsno þizo driusandeino af biuda þis gabeigins;* Mth. vii, 16 *ibai lisanda af þaurnum veinabusja?* Luc. vi, 29 *þamma nimandin af þus vastja jah paida ni varjais;* Mc. xv, 21 *undgripun seimona kyreinaiu qimandan af akra;* xvi, 8 *usgaggandeins af þamma hlaiva gaþlauhun;* Phil. iv, 15 *usiddja af makidonai;* vid. gloss. *Af* I. 1);

bb) Fram cum dativo, proprie indicans simpliciter motum a loco : Mth. viii, 11 *managai fram urrunsa jah saggqa qimand;* xxvii, 55 *laistidedun afar iesua fram galeilaia;* Joan. viii, 42 *ik fram guþa urrann;* vid. gloss. *Fram* I. 1).

« Annotatio 1. — Post verba accipiendi, audiendi, videndi et similia, persona a qua accipitur, auditur, videtur, etc., quandoque cum *at* (apud) construitur, ita ut apud eam accipi, audiri, videri aliquid dicatur. Quemadmodum igitur adest Joan. viii, 40 *sunja hausida fram guþa*, ita in Skeir. IV, d *anafalh fulhsnja þoei gasaw jah gahausida at attin;* insuper Mc. xii, 2 *insandida skalk ei at þaim vaurstvjam nemi akranis*, ubi *niman af* sumere aliquid ab aliquo potius significat (Luc. vi, 29; xix, 24, etc.). Alia exempla vid. gloss. v. *At* B) 1) *c)*; coll. *Af* I. 1) *b)*.

« Annotatio 2. — Si quandoque *af* et *fram* cum genitivo construuntur : Mth. xxvii, 57 *manna qabiqs af*

areimaþaias; Mc. xv, 43; Joan. xi, 1 *lazarus af beþanias;* Luc. viii, 49 *gaggiþ sums manne fram þis fauramaþleis*, hoc in priori casu ex eo venit, quod interpres male intelligens formam græcam imitatus sit, cum Joan. xii, 21 verterit *filippus sa fram beþsaeida*, et in posteriori mendum adsit, nisi ad ellipsim recurratur (coll. § 216, annot. 7). »

cc) *Us* cum dativo, proprie significans ex loco superiori motum : Mc. i, 11 *stibna qam us himina;* Joan. vi, 23 *skipa qemun us tibairiadau;* Luc. iv, 22 *vaurda usgaggandona us munþa;* i, 78 *urruns us hauhiþai;* 74 *us handau fijande unsaraize galausidai;* vi, 44 *ni us þaurnum lisanda smakkans;* Mth. xxvii, 64 *urrais us dauþaim;* Neh. v, 17 *þai qimandans at unsis us þiudom ana biuda meinamma andnumanai vesun;* Joan. vii, 52 *þu us galeilaia is;* Rom. subscript. *du rumonim gameliþ ist us kaurinþon;* Joan. viii, 44 *jus us attin diabaulau sijuþ.*

« Annotatio 3. — In genere tres supradictæ præpositiones, *fram* scilicet, *af* et *us*, in metaphorico sensu usurpatæ significant originem, unde aliquid prodit, et *fram* in particulari passivis verbis conjungitur, ut objectum, a quo quid efficitur, indicet. Quod si Germani præpositione *von* post verba dicendi, narrandi utuntur, hoc etiam apud Gothos jam in usu erat, siquidem cum *bi* communiter adhibito (§ 246 3) *c*) etiam *fram* usurpant, vid. gloss. hh. vv. »

Huc adducenda sunt adverbia *utana*, *utaþro* cum genitivo, ex, extra : Mc. viii, 23 *ustauh þana blindan utana veihsis;* vii, 15 *ni vaihts ist utaþro mans inngaggando in ina þatei magi ina gamainjan.*

b) Longe a, *fairra* cum dativo : Mth. vii, 23 *afleiþiþ fairra mis;* Luc. ii, 37 *ni afiddja fairra alh;* vid. gloss. v. *Fairra.*

c) (Ex) ultra, *hindana* cum genitivo : Mc. iii, 7, 8 *filu manageins us galeilaia laistidedun afar imma jah us iudaia jah us iairusaulymim jah hindana iaurdanaus.*

d) De, *and* cum accusativo : Mth. viii, 32 *run gavaurhtedun sis alla so hairda and driuson in marein;* Cor. II, xi, 33 *þairh augadauro in snorjon athahans vas and baurgsvaddjau.*

§ 246. III. In quæstione quo?

1) Nonnulla tantum loca sunt, in quibus simplex genitivus usurpatur : Mc. iv, 35 *usleiþam jainis stadis* (εἰς τὸ πέραν); Luc. xv, 15 *baurgja insandida ina haiþjos seinaizos* (εἰς τὸν ἀγρόν) *haldan sveina;* xix, 12 *gaggida landis* (εἰς χώραν μακράν); Tim. I, i, 3 *buþ þuk saljan in aifaison galeiþands makidonais* (εἰς Μακεδονίαν). Singulariter animadvertendum est, quod Gothus in hac construenda quæstione a Græco prorsus abhorret, quippe cum Luc. xix, 4 ἐκείνης ἤμελλε διέρχεσθαι non *jainis* sed *and þata* convertat. Quam constructionem qui explicare tentaret interpretando : ex hoc loco, ex hac regione, gratuito prorsus conjiceret, cum ex una parte non hic de motu ab, sed de motu ad agatur, et ex altera, genitivus ipse unquam motum ab non habeat.

2) Adverbia loci : Mc. ix, 25 *atgaggands inn* (in) *habaida handu maujos;* Joan. xix, 4 *attiuha izvis ina ut* (foras); Rom. x, 6, 7 *was ussteigiþ in himin, þatist xristu dalaþ* (de) *attiuhan. aiþþau was gasteigiþ in afgrundiþa, þatist xristu us dauþaim iup* (sursum) *ustiuhan;* Joan. viii, 14 *vait waþro qam jah waþ* (quo) *galeiþa;* vii, 35 *qeþun iudaieis wadre* (quonam) *sa skuli gaggan;* Mc. xi, 3 *sunsaiv fulan insandeiþ hidre* (huc); Joan. xi, 8 *aftra gaggis jaind* (illuc); Luc. xvii, 37 *þarei leik, jaindre* (illuc) *galisand sik aras;* Joan. xviii, 3 *iudas nam hansa iddjuh jaindvairþs;* *framis* præ, ad respondendum græco πρὸ in compositis vid. Mc. i, 19; Rom. xiii, 12.

3) Inter præpositiones et adverbia animadvertes:

a) Ad exprimendum motum in, ad (urbes et regiones), inter (multitudinem), *in* cum accusativo : Mth. ix, 7 *usliþa urreisands galaiþ in gard seinana;* Joan. xviii, 11 *lagei þana hairu in fodr;* Luc. ii, 39 *iosef jah maria gavandidedun sik in galeilaian in baurg seina nazaraiþ;* Cor. II, i, 16 *vilda galeiþan in makidonja;* Luc. x, 29 *manna galaiþ af iairusalem in iaireikon jah in vaidedjans frarann;* vid. gloss. *In* I. A) 1).

Item adverbium *innana* cum genitivo, intus cum motu : Mc. xv, 16 *gadrauhteis gatauhun iesu innana gardis.*

Huc pertinent verba : tendere ad, ire ad, *in* et *ana* cum accusativo : Luc. xiv, 21 *usgagg in gatvons jah staigos baurgs jah unledans attiuh hidre;* vi, 12 *usiddja iesus in fairguni bidjan;* Joan. vi, 21 *skip varþ ana airþai, ana þoei iddjedun;* Luc. iv, 5 *ustauh iesu diabulus ana fairguni hauhata;* Mth. x, 34 *ni qam lagjan gavairþi ana airþa;* Mc. iv, 21 *lukarn qimiþ duþe ei ana lukarnastaþan satjaidau;* vid. gloss. *Ana* I. A) 1). Hinc *in* scopum etiam indicat, et *in* et *ana* erga, ad, in, metaphorice significant, scilicet *in* in bonam malamve partem, *ana* in malam tantum partem, hoc posteriori etiam cum dativo constructo; vid. gloss. hh. vv.

Ad, juxta dicitur *faur* cum accusativo : Mc. i, 16 *iesus warbonds faur marein galeilaias gasaw seimonu;* ii, 13 *galaiþ aftra faur marein;* iv, 4 *fraiv gadraus faur vig;* vid. gloss. *Fram* I. A) *a*). Secus, *and* cum accusativo : Luc. xiv, 23 *usgagg and vigans jah faþos jah nauþei innatgaggan.*

« Annotatio 1. — Gothicæ linguæ proprium est, quod verbum *qiman* (venire) semper ut verbum quietis valeat et spectetur, semperque cum *in* vel *ana* et sequente dativo construatur : Tim. II, i, 16 *qimands in rumai auneiseifaurus sokida mik;* I, i, 15 *iesus qam in þamma fairwau fravaurhtans nasjan;* Eph. v, 6 *þairh lausa vaurda qimiþ hatis guþs ana sunum ungalaubeinais;* solummodo apud Joan. vi, 14, 22; xi, 27 *in* adest cum accusativo. Communiter etiam cum dativo construitur *in* post *lagjan*, *satjan* et *briggan* : Mth. xxvii, 60 *iosef galagida leik iesuis in niujamma seinamma hlaiva;* Cor. I, xii, 18 *guþ gasatida liþuns ainwarjanoh in leika svasve vilda;* Skeir. II, a *sa iupa brigganda in þiudangardjai guþs vig.* Necnon et quandoque post alia intransitiva, vid. gloss. h. v.

« Annotatio 2.—Cum verbo pulsandi usurpatur *bi* et dativus : Luc. IV, 11; VI, 48; etiam *du* : Rom. IX, 32. »

b) Ad, *du* cum dativo : Eph. IV, 13 *garinnaima du vaira fullamma du mitaþ vahstaus fullons xristaus;* Luc. II, 11 *gagg du garda þeinamma;* Thess. I, III, 11 *frauja unsar garaihtjai vig unsarana du ïzvis;* Luc. I, 16 *managans sunive ïsraelis gavandeiþ du fraugin;* vid. gloss. v. *Du*. Hinc etiam *du* scopum indicat; adhibetur insuper ubi aliquis ad alium loquitur, quia ad eum quem interpellat, verti censetur (quo in casu sæpe etiam dativus simpliciter usurpari videmus § 224, 2), significat itaque obviam, sive in sensu hostili, contra, sive in sensu amico, ad, vid. gloss., h. v. Sequitur verba *qiman, briggan* et alia, quæ *ïn* cum dativo regunt (vid. annot. 1); attamen hic etiam *at* cum dativo (apud [ad] aliquem venire) poni potest : Mth. VII, 15 *liugnapraufeteis qimand at ïzvis ïn vastjom lambe;* Mc. IX, 19 *bairiþ ïna du mis. jah brahtedun ïna at ïmma* (ubi post *bairan* semper *du*, post autem *briggan*, *at* poni videre est), vid. gloss. *Ana* B) 1) *b*).

Prope, juxta vertitur *new* cum accusativo : Luc. XV, 15 *atiddja new razn;* post *qiman* autem *newa* dativum regit (coll. annot. 1) : Joan. VI, 19 *gasaiwand ïesu newa skipa qimandan;* 23. Usque ad dicitur *und* cum accusativo : Luc. IV, 42 *manageins sokidedun ïesu jah qemun und ïna;* 29 *brahtedun ïesu und auhmisto þis fairgunjis;* Mc. XIII, 27 *sunus mans galisid gavalidans seinans af fidvor vindam fram andjam airþos und andi himinis;* vid. gloss. *Und*. I. A) 1).

Obviam, *viþra* cum accusativo : Mth. VIII, 34 *alla so baurgs usiddja viþra ïesu;* hinc sicut *ïn* (vid. supra *a*) contra, versus, adversus sive in bonam sive in malam partem, vid. gloss. v. *Viþra b*).

c) Circum, *bi* cum accusativo : Mc. III, 32 *setun bi ïna managei;* Mth. VIII, 18 *gasaw ïesus managans hiuhmans bi sik;* vid. gloss. *Bi* I. A) 1). Hinc in metaphorico sensu, de, super, circa (περί cum accusativo) significat post verba dicendi, necnon et in (περί cum genitivo et accusativo) et secundum (κατά cum accusativo), vid. gloss. h. v.; in ultimo sensu dativum communiter regit.

d) Per, *þairh* cum accusativo : Mc. IX, 30 *ïddjedun þairh galeilaian;* Luc. VI, 1 *varþ gaggan ïmma þairh atisk;* Mc. XI, 16 *ni lailot ei was þairhberi kas þairh þo alh;* Cor. II, XI, 33 *þairh augadauro ïn snorjon athahans vas;* I, XIII, 12 *saiwam nu þairh skuggvan;* vid. gloss. *þairh* I. 1).

Super, ultra, *ufar* cum accusativo : Luc. IV, 39 *atstandands ïesus ufar ïja gasok þizai brinnon;* Eph. IV, 10 *usstaig ufar allans himinans;* Joan. VI, 1 *ïesus galaiþ ufar marein;* 17; X, 40; XVIII, 1. Coll. *f*).

Contrarium præcedentis sub, infra, *undar* et *uf* cum accusativo, quorum discrimen vid. § 244 2) *d*) : Mc. IV, 21 *ïbai lukarn qimiþ duþe ei uf melan satjaidau aiþþau undar ligr?* Mth. VIII, 8 *ni ïm vairþs ei uf hrot mein ïnnqaggais;* Cor. I, XV, 25 *skal ïs þiudanon und þatei galagjiþ guþ allans fijands ïs uf fotuns ïmma;* vid. gloss. v. *Uf* A) 1).

f) Post, retrorsum, *hindar* cum accusativo : Mc. VIII, 33 *gagg hindar mik.* Hoc idem vocabulum etiam trans, ultra, significat : Mc. VIII, 13 *galeiþands ïn skip uslaiþ hindar* (εἰς τὸ πέραν) *marein;* Mth. VIII, 34 *bedun ïesu ei usliþi hindar* (ἀπό) *markos ïze;* vid. gloss. v. *Hindar* I. Coll. supra *e*).

H. Determinatio temporis.

§ 247. Quemadmodum ad spatium, ita et ad tempus triplici modo objectum referri potest, et utræque relationes sibi invicem respondent. Itaque quæstionibus de loco ubi? unde? quo? æquivalent quæstiones de tempore quando? quamdudum? quamdiu? Jam vero respectus proprie temporalis in gothica lingua genitivo et dativo, quorum casuum diversam significationem difficile percipies, designatur. Huc insuper veniunt præpositiones, quibus tempus strictius determinatur. Quamdiu accusativo exprimitur, et strictius præpositionibuss; quamdudum autem, semper mediantibus præpositionibus exhibetur.

I. In quæstione quando?

1) Hic adverbia temporis sunt præcipue animadvertenda : Mth. XXVII, 38 *wan* (quando) *þuk sewum gast?* VII, 23 *þan* (tunc) *andhaita ïm;* VIII, 26 *þanuh* (tunc) *urreisands gasok vindam jah marein;* XXVI, 65 *nu* (nunc) *gahausideduþ þo vajamerein;* XXVII, 57 *seiþu* (sero) *varþ*. Item *air* mane, *faurþis* prius, *suns* statim, *anaks* confestim, *simle* olim, *suman* quadam die, *ufta* sæpe, *aftra* rursus, etc.

2) Temporalis qui pene exclusive ad *nahts* et *dagis* restringitur

a) Raro per genitivum exponitur : Luc. II, 8 *hairdjos vesun vitandans nahts* (τῆς νυκτός); Thess. I, V, 7 *nahts* (νυκτός) *drugkanai vairþand;* Neh. V, 17 *vas fraquman dagis wizuh* (εἰς ἡμέραν μίαν) *stiur ains;* Mth. VI, 30 *havi haiþjos himma daga visande jah gistradagis ïn auhn galagiþ* (ubi *gistradagis* [αὔρων] probabiliter adverbium est, ut *framvigis*); Mc. XVI, 2 *filu air þis dagis afarsabbate atiddjedun du hlaiva;* Luc. XVIII, 12 *fasta tvaim sinþam sabbataus* (τοῦ σαββάτου). Potius vero partitivus est genitivus in Neh. VI, 15 *usþauhuna vaurþ baurgsvaddjus ·n· dage jah ·b·;* et nominalis rectionis vicem gerit in Luc. I, 7 *zakarias jah aileisabaiþ framaldra dage seinaize* (ἐν ταῖς ἡμέραις) *vesun*. De *ïnvisandin* (*s*) *sabbate dagis* vid. infra annot. 4.

« Annotatio 1. — Etiam cum temporali usurpantur præpositiones : Luc. XVII, 4 *sibun sinþam ana dag* (τῆς ἡμέρας); I, 18 *qens meina framaldrozei ïn dagam seinaim ïst.* »

b) Sæpius vero per dativum :

aa) Mc. XIII, 18 *bidjaiþ ei ni vairþai þlauhs ïzvar vintrau* (χειμῶνος); I, 35 *air uhtvon* (crepusculo, ἔννυχον) *usstandands usiddja;* II, 24 *wa taujand siponjos þeinai sabbatim* (τοῖς σάββασι) et Luc. VI, 9 *wa skuld ïst sabbato dagam.* Adde formulas *naht jah daga* et *nahtam jah dagam* noctu diuque (νύκτα καὶ ἡμέραν vel νυκτὸς καὶ ἡμέρας) Mc. IV, 27; Thess. II,

III, 8; Tim. II, I, 3; Mc. V, 5; Luc. II, 37; Tim. I, V, 5.

« Annotatio 2. — In Luc. XVIII, 7 tantum adest *dagam jah nahtam*. In ordinando utroque vocabulo Gothus præeuntem Græcum habuit, unde saltem ex prioritate noctis præ die non concludi potest, veteres Germanos a noctibus tempus unquam numerasse. »

bb) Frequenter cum attributo determinativo, ubi Græcus etiam dativus usurpat : Luc. XVII, 34 *þizai naht;* contra non dicitur *þamma daga*, sed semper *himma daga* (pro σήμερον, hodie) Mth. VI, 11 etc., vid. gloss. ; relative autem *þammei daga* Luc. XVII, 29; Mc. XIV, 12 *frumisti daga;* IX, 31; Mth. XXVII, 62 *ïftumin daga;* Mc. XI, 12; Joan. VI, 22; XII, 12 *þridjin daga;* Mc. X, 34; Luc. IX, 22; 18, 33; Neh. VI, 15 ·*e*· *jah* ·*k*· *daga menoþs ailulis;* Mc. XIV, 49 *daga wammeh* (καθ' ἡμέραν); Luc. XVI, 19; XVII, 49; cujus loco *daga jah daga* Cor. II, IV, 16, præeunte græco ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ, legitur; Luc. II, 41 *jera wammeh* (κατ' ἔτος). Præsertim cum *mela* (tempus) et *weilai* (hora) : Mc. VI, 21 *herodes mela gabaurþais seinaizos nahtamat vaurhta;* Cor. II, VI, 2 *mela andanemjamma andhausida þus;* Tit. I, 3 *atbairhtida mela svesamma vaurd sein;* Tim. I, II, 6 *gaf sik silban audabaht faur allans veitvodein melam svesaim;* Luc. I, 10 *hiuhma vas beidandans uta weilai þymiamins;* XIV, 17 *ïnsandida skalk weilai nahtamahtis;* II, 38 *anna þizai weilai atstandandei andhaitait fraujin.*

cc) Cum participio, quæ constructio ablativo absoluto Latinorum vel genitivo Græcorum respondet : Mc. I, 32 *andanahtja vaurþanamma* (ὀψίας γενομένης) *berun du ïmma allans þans ubil habandans;* Joan. VI, 18 *marei vinda mikilamma vaiandin* (ἀνέμου—πνέοντος) *urraisida vas;* Luc. III, 1 *raginondin puntiau peilatau* (ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου) *ïudaia varþ vaurd guþs at ïohannen;* Mc. XIV, 66 *visandin paitrau ïn rohsnai dalaþa jah atïddja aina þiujo;* Luc. VIII, 4 *gaqumanaim hiuhmam managaim qaþ ïesus þairh gajukon;* VII, 42 *ni habandam* (scilicet ïm) *waþro usgebeina baim fragaf;* Mc. V, 35 *nauhþan ïmma rodjandin qemun framþanmma synagogafada;* Rom. IX, 1 *ni vaiht liuga miþveitvodjandein mis miþvissein meinai;* et insuper Mc. V, 35; VI, 54; X, 17, 46; XI, 12, 27; Luc. II, 42, 43; VII, 6, 42; VIII, 4, 45, 49; IX, 34, 37, 57; XIV, 32; XVII, 12; XIX, 33, 36; Joan. VIII, 30; XII, 37; XVIII, 22; Cor. I, V, 4; II, VII, 4. Quemadmodum apud Luc. VII, 42 *ïn* supplendum est, ita, præeunte Græco, in Cor. II, IV, 17 *unsis*, nisi Gothus *fairveitjandam* in constructione incluserit et ut participium ad *unsis* retulerit.

« Annotatio 3. — Nec non et frequenter apud Matthæum, in skeireins vero semper, communiter autem in paulinis epistolis dativo adjungitur præpositio *at* : Mth. VIII, 16 *at andanahtja vaurþanamma* (ὀψίας γενομένης) *atberun du ïmma daimonarjans;* Mc. IV, 6 *at sunnin urrinnandin* (ἡλίου ἀνατείλαντος) *usbrann;* Luc. IV, 2 *at ustauhanaim þaim dagam* (συντελεσθεισῶν τῶν ἡμερῶν) *qaþ du ïmma diabulus;* VI, 48, *at garunjon vaurþanai bistagq awa bi razna;* II, 2 *so gilstrameleins frumista varþ at raginondin saurim kyreinaiu;* Mc. XIV, 43 *nauhþan at ïmma rodjandin qam ïudas;* et insuper Mth. XI, 7; Mc IV, 35; VIII 1; XI, 11; XV, 42; XVI, 2; Luc. III, 15, 21; VII, 24; IX, 43; XIX, 11; XX, 1, 45; Rom. VII, 2, 3, 9; Cor. II, I, 11; V, 20; X, 15; Eph. II, 20; Thess. I, III, 6; Skeir. II, d; III, a; VII, b; VIII, a, c. Coll. infra *c*) *cc*).

« Annotatio 4. — Semel adhibetur accusativus Mth. XXVII, 1 *at maurgin vaurþanana* (πρωίας γενομένης) *runa nemun gudjans;* in Mc. XVI, 1 est *ïnvisandin sabbate dagis* (διαγενομένου τοῦ σαββάτου) *usbauhtedun aromata*, quod sine dubio mendosa est lectio, pro *ïnvisandins* (vid. ad h. l.), *s* finali omisso propter sequentem eamdem litteram; hic enim genitivus temporalis est (vid. supra 2); si accusativo uti vellet Gothus, *ïnvisandin daga* saltem ponere debuisset. Quod hæc participalis constructio etiam per *biþe*, *miþþanei*, *sve* circumscribi possit, vid. infra ubi de sententia composita dicemus. »

c) Frequentissime etiam cum præpositionibus, præsertim

aa) Ad determinandum temporis punctum, quo fit aliquid, ïn cum dativo, ubique simplex dativus stare posset : Joan. VII, 40 *nikaudemus atïddja du ïesua ïn naht* (νυκτός); Mc. III, 4 *ïn sabbatim* (τοῖς σάββασι) *þiuþ taujan;* Luc. IV, 16; ubi præcipue adest determinatio attributiva : Mth. VII, 22 *ïn jainamma daga;* VIII, 13 *ïn jainai weilai;* Luc. I, 59 *ïn daga ahtudin;* 25 *ïn menoþ saihstin;* Joan. VI, 40 *ïn spedistin daga;* Skeir. VI, c *ïn missaleikaim melam;* II a *ïn mela þulainais;* Mth. XI, 22 *ïn daga stauos;* Luc. I, 5 *ïn dagam herodis.* Alia exempla vid. gloss. v. *Dags* 2) *a*). Hic conspicuus est accusativus : Mc. XIII, 24 *ïn jainans dagans* (ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις) *sauil riqizeiþ;* Eph. VI, 18 *þairh allos tidos aihtrondans ïn alla mela* (παντὶ καιρῷ), hic tamen interpres ad durationem temporis (vid. § 249) cogitavisse videtur (per illos dies sol tenebratur), ut Luc. II, 1 *varþ ïn dagans jainans urrann gagrefts* et Joan. XI, 9 *jabai was gaggiþ ïn dag* (ἐν ἡμέρᾳ) *ni gastiggqiþ*, verbis motus forsan influentibus. Etiam πρωΐ mane, semper *ïn maurgin* dicitur Mc. XI, 20; XV, 1; XVI, 9, cui constructioni etiam Cor. I, XV, 32 *du maurgina* (αὔριον) *gasviltam* respondet.

Rarius vero hic usurpantur :

Ana cum dativo et equidem ubi absolutus genitivus Græcorum circumscribitur : Joan. VII, 14 *ana midjai dulþ* (τῆς ἑορτῆς μεσούσης) *usstaig ïesus ïn alh;* VI, 23 *matidedun hlaif ana þammei aviliudeda frauja* (εὐχαριστήσαντος τοῦ κυρίου) ;

At cum accusativo : Mth. XII, 2 *ïnsandida du þaim vaurstvam at mel* (τῷ καιρῷ) *skalk;* Luc. II, 41 *vratodedun berusjos ïesuis jera wammeh ïn ïairusalem at dulþ paska* (τῇ ἑορτῇ τοῦ π.); Gal. VI, 9 *at mel svesata* (καιρῷ ἰδίῳ) *sneiþam;*

And cum accusativo : Mth. XXVII, 15 *and dulþ warjanoh* (καθ' ἑορτήν) *biuhts vas sa kindins fraletan ainana bandjan;* Mc. XV, 6 ;

Bi cum accusativo : Tim. II, IV, 1 *iesus skal stojan qivans jah daupans* b i q u m (κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν) *is.*

« Annotatio 5. — Conspicuus est in Cor. I, XVI, 2 *ainwarjanoh* (κατὰ μίαν) *sabbato warjizuh izvara fram sis silbin taujai* accusativus pro *and* cum accusativo vel simplici dativo (vid. supra *b*) *bb*); sed hic forsan *and warjanoh* legendum est, licet tamen apud Luc. IX, 23 *dag wanoh* (καθ' ἡμέραν) stet. »

bb) Per, *bi* cum accusativo : Mc. XV, 29 *o sa gatairands po alh jah bi prins dagans* (ἐν τρισὶν ἡμέραις) *gatimrjands po*; XIV, 58 *alh bi prins dagans* (διὰ τριῶν ἡμερῶν) *gatimrja*; Gal. II, 1 *bi fidvortaihun jera usiddja aftra in iairusaulyma*; Neh. V, 18 *bi* (ἀνάμεσον) ·i· *dagans gaf sein allai pizai filusnai.*

cc) Sub, inter, *bi* cum dativo : Calend. goth. *gaminpi marytre pize bi* (sub) *verekan papan ana gutpiudai gabrannidaize*; *at* cum dativo : Luc. III, 2 *at auhmistam gudjam* (ἐπὶ ἀρχιερέων, sub summis pontificibus) *annin jah kajafin varp vaurd gups at iohannen*; *uf* cum dativo : Mc. II, 26 *daveid galaip in gard gups uf abjapara gudjin* (ἐπὶ Ἀβιάθαρ τοῦ ἀρχιερέως); Luc. IV, 27; Tim. I, VI, 13, coll. Luc. III, 23.

dd) Circa, versus, *bi* cum accusativo : Mth. XXVII, 46, *bi weila niundon* (περὶ τὴν ἐννάτην ὥραν) *ufhropida iesus stibnai mikilai.*

ee) Ante, *faur* cum accusativo : Mth. VIII, 29 *qamt her faur mel* (πρὸ καιροῦ) *balvjan unsis*; XXVI, 75 *faur hanins hruk prim sinpam afaikis mik*; Tim. II, I, 9 *ansts gups gibana ist unsis faur mela aiveina*, etc., vid. gloss. v. *Faur* I.

Contrarium præcedentis, post, *afar* cum dativo in genere, et in particulari cum accusativo : Joan. XIII, 27 *afar pamma hlaiba* (μετὰ τὸ ψωμίον) *galaip in iudan satana*; Mth. XXVII, 63 *afar prins dagans* (μετὰ τρεῖς ἡμέρας) *urreisa*; XXVI, 2 *afar tvans dagans paska vairpip*; Cor. I, II, 25 *nam st kl afar nahtamat*, etc., additis formulis *afar leitil* et *afar ni filu* post paululum tempus, *afar pata* postquam, vid. gloss. v. *Afar* I, A).

§ 248 II. Quam dudum?

Hic tantummodo respectum temporis, a, ex quo, animadvertendum habemus; atqui

1) Ex adverbiis temporalibus huc venit *iupana* denuo : Gal. IV, 9 *stabim iupana skalkinon vileip.*

2) Ex præpositionibus autem : *af* cum dativo : Mc. X, 6 *af anastodeinai* (ἀπ' ἀρχῆς) *gaskaftais gumein jah qinein gatavida gup*; Cor. II, VIII, 10 *taujan dugunnup af fairnin jera*; communius autem *fram* cum dativo : Mth. IX, 22 *ganas qino fram pizai weilai jainai* (ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης); Col. I, 9 *fram pamma daga ei hausidedum ni weilaidedum faur izvis bidjandans*; Cor. II, IX, 2 *axaja gamanvida ist fram fairnin jera*; Luc. I, 48 *fram himma nu audagjand mik alla kunja*; Mc. XIII, 19 *fram anastodeinai*; Luc. II, 36 *fram magapein*, etc., vid. gloss. h. v. 2); *us* cum dativo : Joan. VI, 66 *us pamma mela* (ἐκ τούτου) *managai galipun siponje is ibukai*; 64 *vissa us frumistja iesus, was ist saei galeweip ina*; Skeir I, c *us anastodeinai*; Joan. IX, 1 *us gabaurpai*; Mc. IX, 21 *us barniskja*; Tim. II, III, 15; *us jundai* Mc. X, 20; Luc. XVIII, 21.

§ 249 III. Quamdiu?

1) Hæc temporis determinatio, quæ a præcedenti in eo discriminatur, quod tempus in quo vel a quo actio contigit, non solum indicet, sed certum temporis spatium certamque epocham exhibeat, per accusativum exprimitur : Cor. II, XI, 25 *naht jah dag* (νυχθήμερον) *in diupipai vas mareins*; I, XVI, 6 *at izvis vaitei salja aippau vintru visa* (παραχειμάσω); Joan. XI, 6 *salida in pammei vas stada dagans tvans* (δύο ἡμέρας); Mc. VIII, 2; Luc. IV, 2 *tauhans vas in aupidai dage fidvortiguns* (ἡμέρας τεσσαράκοντα, vid. § 198, 5) *b*) *fraisans fram diabulau*; I, 24 *aileisabaip galaugnida sik menops fimf* (μῆνας πέντε); 56; II, 36 *anna vas framaldra dage magaize libandei mip abin jera sibun* (ἔτη ἑπτά) *fram magapeim seinai*; VIII, 43; Mc. V, 25; Mth. IX, 20 *qino blopärinnandei* ·ib· *vintruns* (δώδεκα ἔτη) *attaitok skauta vastjos iesuis*; Luc. V, 5 *alla naht pairharbaidjandans* (δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κοπιάσαντες) *vaiht ni nemum*; Rom. X, 21 *allana dag* (ὅλην τὴν ἡμέραν) *usbraidida handuns meinos du managein ungalaubjandein*; Luc. I, 75; XX, 9 *aflaip jera ganoha* (χρόνους ἱκανούς); VIII, 29 *manag mel* (πολλοῖς χρόνοις) *fravalv ina*; Joan. 13, 33, *nauh leitil mel* (μικρόν) *mip izvis im*; VII, 23 *leitila weila* (μικρὸν χρόνον); XIV, 9 *svalaud melis* (τοσοῦτον χρόνον, vid. § 202, IV, 1) *mip izvis vas*; Luc. VIII, 27 *vair habaida unhulpons mela lagga* (ἐκ χρόνων ἱκανῶν); Rom. VII, 1 *vitop fraujinop mann sva lagga weila sve* (ἐφ' ὅσον χρόνον) *libaip*; Cor. I, XVI, 7 *venja mik wo weilo* (χρόνον τινά) *saljan at izvis*: VII, 5; XV, 30 *duwe bireikjai sijum weilo woh* (πᾶσαν ὥραν).

2) Ad exprimendum quam longum tempus sit duraturum, et præsertim intra quos limites restringendum, adhibentur præpositiones :

a) *Du* cum dativo : Luc. IV, 25 *galuknoda himins du jeram prim* (ἐπὶ ἔτη τρία); imprimis in formulis *du aiva* (Joan. XII, 34; XIV, 16; XV, 16; Cor. II, IX, 9) et *du aivam* (Rom. XI, 36; Cor. II, XI, 31; Gal. I, 5) in æternum (εἰς αἰῶνα et εἰς αἰῶνας), *du weilai* (Joan. V, 35; Philem. 15) ad horam (πρὸς ὥραν), *du mela* (Luc. VIII, 13) ad tempus (πρὸς καιρόν) et *du leitilai weilai* (Cor. II, VII, 8; Skeir. VI, a), *du leitilamma mela* (Skeir, IV, b), *du mela weilos* Thess. I, II, 17.

« Annotatio. — Pro *du* cum dativo, hic etiam ponitur simplex dativus : Luc. XVIII, 4 *ni vilda laggai weilai* (ἐπὶ χρόνον); vel accusativus; sic Luc. IV, 25 *du jeram prim* et *menops saihs* promiscue commutantur. »

b) *In* cum accusativo : Joan. XII, 7 *in dag* (εἰς τὴν ἡμέραν) *gafilhis meinis fastaida pata*; Tim. II, I, 12; Luc. I, 33 *gup piudanop ufar garda iakobis in ajukdup* (in æternum, εἰς τοὺς αἰῶνας); Joan. VI, 51, 58; item *in aivins* in æternum Mth. VI, 13 et in *aldins alde* vel *aive* Luc. I, 50; Eph. III, 21; Tim. I, I, 17. Attamen hic etiam *in* cum dativo reperitur : Eph. IV, 30 *ahmin veihamma gasiglidai sijup in daga*

(εἰς ἡμέραν) *uslauseinais*; Thess. I, IV, 15 *þai bilaibidans* **in** *quma* (εἰς τὴν παρουσίαν) *fraujins*, Coll. Joan. XII, 25.

c) *Und* cum accusativo : Cor. I, XVI, 8 *visa in aifaison* **und** *paintekusten* (ἕως τῆς πεντηκοστῆς); Luc. IV, 13 *ustiuhands all fraistobnjo diabulus afstoþ fairra iesua* **und** *mel* (ἄχρι καιροῦ); Cor. II, I, 13 *venja ei* **und andi** (ἕως τέλους) *ufkunnaiþ*; Luc. I, 55 *svasve rodida du attam unsaraim* **und** *aiv* (ἕως αἰῶνος); Tim. I, VI, 14 *fastai þo anabusn* **und** *qum* (μέχρι τῆς ἐπιφανείας) *fraujins*; Mth. XXVII, 45 *fram saihston weilai varþ riqis ufar allai airþai* **und** *weila niundon*; 64 *hait vitan hlaiva* **und** *þridjan dag*; 8 *haitans varþ akrs jains akrs bloþis* **und** *hina dag*, etc., vid. gloss. v. *Und* 2).

I. Determinatio mensuræ.

§ 250. 1) Relative ad tempus et in quæstione quam senex? ponitur

a) Post *visan*, senem esse, genitivus : Mc. V, 42 *mavi vas jere tvalibe* (ἐτῶν δώδεκα); Luc. VIII, 42 *vintrice tvalibe*; III, 23 *vas iesus sve jere þrijetigive uf gakunþai*. Hinc Luc. I, 7 *ba framaldra dage seinaize vesun*, cujus loco tamen vs. 18 *in dagam seinaim* invenitur;

b) Post *vairþan*, senem fieri, senescere, accusativus : Luc. II, 42 *varþ tvalib vintruns* (ἐτῶν [ἔτη] δώδεκα).

« Annotatio 1. — Ex loco Luc. III, 23 patet, quod circa, circiter, versus, per *sve* gothice exponatur, constructione non mutata, Coll. Luc. IX, 14 *vesun* **sve** *fimf þusundjos vaire*, vel Joan. VI, 10 *þaruh anakumbidedun vairos raþjon* (numero) **sve** *fimf þusundjos*. »

2) Relative ad locum in quæstione quam spatiosum, adhibetur

a) Accusativus : Mth. V, 41 *jabai was þuk ananauþjai* **rasta aina** (μίλιον ἕν), *gaggais miþ imma* **tvos**; Luc. II, 44 *qemun dagis* **vig** (ἡμέρας ὁδόν);

b) *Ana* cum dativo : Joan. XI, 18 *beþania newa iairusaulymiam svasve* **ana spaurdim fimftaihunim** (ἀπὸ σταδίων δεκάπεντε).

3) Pretium, quanti venit aliquid, redditur

a) Per dativum : Cor. I, VII, 23 **vairþa galaubamma** (pretio magno, τιμῆς) *usbauhtai sijuþ*; Mth. X, 29 *niu tvai sparvans* **assarjau** (ἀσσαρίου) *bugjanda?* Joan. VI, 7 **tvaimhundam** *skatte* (διακοσίων δηναρίων) *hlaibos ni ganohai sind*;

b) Per *in* cum accusativo : Mc. XIV, 5 *maht vesi þata balsan frabugjan* **in managizo** (multi, ἐπάνω) *þau* **þrijahunda** *skatte*; Joan. XII, 5 *duwe þata balsan ni frabauht vas in ·t· skatte* (trecentorum denariorum, τριακοσίων δηναρίων).

Econtra pretium exhibere ad acquirendum aliquid, ἀντί (germ. *um*, *für*, *gegen*, gall. pour, contre) gothice est *und* cum dativo : Mth. XXVII, 10 *atgebun þrinstiguns silubreinaize* **und akra** *kasjins*. Hinc Rom. XII, 17 *ubil und ubilamma usgiban* et Mth. V, 38 *augo und augin jah tunþu und tunþau*.

4) In comparativis

a) Quantitas, qua objectum aliud superat, exprimitur

aa) Per dativum : Cor. II, XI, 5 *man ni* **vaihtai** (quoquam, μηδέν) *minnizo gataujan þaim ufar mikil visandam apaustaulum*; XII, 11; Mth. V, 47 *we managizo taujiþ*; Mc. VII, 36 *wan filu is im anabauþ, mais* **þamma** *meridedun*. Hinc etiam expressio quadraginta, uno sublato : *fidvortigjus* **ainamma** *vanai* = 39, vid. § 198, 3; vel

bb) Per *filu*, *filaus* et etiam *und* cum accusativo, vid. § 197, 5.

b) Objectum cum quo aliud comparatur et quorum relatio reciproca germanice per *als*, latine autem per quam redditur, Gothus exponit sive cum *þau* in constructione, vid. § 197, 4; sive, *þau* prætermisso, in dativo (quemadmodum Græcus in genitivo et Latinus in ablativo); Mth. V, 37 *sijai vaurd izvar ja ja, ne ne, iþ þata managizo* **þaim** (quam hoc, τούτων) *us þamma ubilin ist*; VI, 25 *niu saivala mais ist* **fodeinai** (τῆς τροφῆς) *jah leik* **vastjom** (τοῦ ἐνδύματος)? 26 *niu jus mais vulþrizans sijuþ* **þaim?** X, 31 **managaim sparvam** *batizans sijuþ*; Joan. XV, 18 *so manaseds mik fruman* **izvis** *fijaida*. Luc. XVI, 8 *þai sunjus þis aivis frodozans* **sunum** *liuhadis* (φρονιμώτεροι ὑπὲρ τοὺς υἱούς); Joan. V, 36 *ik haba veitvodiþa maizein* **þamma** *iohanne* (hoc Joanne, proprie esse deberet *þizai iohannes*, quamvis hæc brevitas sermonis etiam Græcis non aliena sit, Matthiä Gr. gr. § 453). Sic insuper Mth. III, 11; X, 31; XI, 9, 11; XXVII, 64; Mc. I, 7; XII, 31, 33; Luc. III, 16; VII, 26; IX, 13; Joan. VII, 31; VIII, 53; X, 29; XIII, 16; XIV, 12; XV, 13; Cor. I, X, 22; XV, 10; II, XI, 5; XII, 11; Tim. I, V, 8.

« Annotatio 2. — Ut objectum, cum quo aliud comparatur, in dativo poni possit, in nominativo prius vel accusativo construi queat necesse est; præter hos enim casus hæc constructio non adhibenda est, sed *þau* advocandum, ut Mth. V, 20 *managizo vairþai izvaraizos garaihteins* **þau þize bokarje**; Luc. X, 14, etc. »

Animadversiones in præpositiones.

« § 251. Annotatio 1. — Præpositiones ex natura sua præcedunt, et equidem immediate, casus quos gubernant; neque hæc regula ullas patitur exceptiones, nisi ubi præpositiones initio sententiæ positæ, a suis casibus præcipue per enclitica separari possunt : Joan. XVIII, 34 *abu* (pro *af-u*) *þus*; XIX, 12 *framuh þamma*; Luc. X, 21 **inuh** *þizai weilai*; necnon et per particulas, quæ a fronte sententiæ præesse nequeunt, ut *þan*, *raihtis*, *auk* : Skeir. II, d *at* **raihtis** *mann*; Mth. VIII, 5 *afaruh þan þata*; Mc. XVI, 12; Luc. I, 24; X, 1; XVIII, 4; VII, 21 **inuh þan** *þizai weilai*; X, 7; VI, 45 *usuh* (pro *usuh*) **allis** *ufarfulleix*; Cor. II, X, 13 *und jah* (etiam) *izvis*. Quod autem *du* cum infinitivo eodem modo se habeat, vid. § 254, annot. 1. Imo a verbis compositis etiam præpositio separari potest : Luc. XVIII, 8 *biu gitai*; Mth. IX, 28 *ga u laubjats*; Mc. VIII, 23 *gau wa sewi*, vid. ad Mth. IX, 28; Joan. XVI, 28 *usuhiddja*; XI, 41 *uzuhhof*; VI, 22 *miþ ni qam*;

Luc. xx, 25 *us nu gibiþ;* Mc. xiv, 44 *atuh þan gaf;* xvi, 8 *dizuh þan sat.*

¶ Econtra dicitur etiam : Joan. v, 46 *bi mik auk*, licet Græcus περὶ γὰρ ἐμοῦ ferat; Cor. I, ix, 9 *in mitodą a u k mosezis;* Skeir. II, d *us saivalai raihtis jah leika;* Cor. II, x, 14 *unte jah und izvis;* coll. § 213, annot. 1.

¶ Annotatio 2. — Ubi præpositio eadem ad duo vel plura objecta refertur, semel tantum ponitur : Mc. iii, 8 *þai bi tyra jah seidona* (οἱ περὶ Τύρον καὶ Σιδῶνα); Skeir. II, d *manna ussatiþs ist us saivalai jah leika;* Cor. I, xiv, 21 *in anþaraim razdom jah vairilom anþaraim rodja*, Græco contra ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις habente; Rom. vii, 6 *skalkinom in niujiþai ahmins jah ni fairniþai bokos;* Tim. II, ii, 14 *vaurdam veihan du ni vaihtai daug niba usvalteinai* etc.; necnon et in appositione prætermittitur præpositio : Rom. xiii, 9 *jabai wo anþaraizo anabusne in þamma vaurda usfulljanda, þamma* (scilicet in hoc, gr. ἐν τῷ) *frijos nehvundjan þeinana sve þuk silban.* Hinc probabiliter ratio est quare, ubi vocabulum ex præpositione compositum bis in sententia ponendum est, gothice altera vice simpliciter inducitur : Rom. xv, 4 *sva filu sve fauragameliþ varþ* (προεγράφη), *du unsarai laiseinai gameliþ varþ* (προεγράφη); Cor. I, xv, 48, 49 *þai ufarhiminakundans* (ἐπουράνιοι) — *þis himinakundins* (τοῦ ἐπουρανίου) etc., vid. ad Tim. I, vi, 6.

¶ Aliquando tamen præpositio, quemadmodum in græco textu, ita et in gothico repetitur : Luc. ii, 44 *sokidedun ina in ganiþjam jah in kunþam*, ubi Gothus probabiliter in suo codice ἐν alterum legit, ut Mc. vi, 26 *in þize aiþe jah in þize miþanakumbjandane ni vilda izai ufbrikan;* Luc. viii, 34 *gataihun in baurg jah in veihsa;* Col. i, 26 *runa gafulgina vas fram aivam jah fram aldim;* iii, 17 *in vaurda aiþþau in vaurstva;* Thess. I, ii, 1, 9; Tim. I, iv, 16; etiam non præeunte Græco : Mc. v, 16 *spillodedun waiva varþ bi þana vodan jah bi þo sveina* etc.; Cor. II, v, 12 codex A fert *þai in andvairþja wopundaus jan-ni in hairtin*, ubi codex B alterum in prætermittit. In appositione : Skeir. II, d *manna us missaleikom vistim ussatiþs ist, us saivalai raihtis jah leika.* Solemniter autem repetitur, ubi præpositio pluribus quam duobus objectis refertur : Joan. xvi, 8 *gasakiþ þo manaseþ bi fravaurht jah bi garaihtiþa jah bi staua;* Col. ii, 16 *ni manna izvis bidomjai in mata aiþþau in drugka aiþþau in dailai dagis;* Tim. I, ii, 1, 2. Attamen in hoc etiam casu præpositio secunda vice prætermittitur quidem, tertia autem repetitur: Mth. viii, 9 *qiþa du þamma—jah anþaramma—jah du skalka* (græce dativus simplex ubique usurpatur), sic etiam in parallelo loco Luc. vii, 8; Mc. vi, 56 *iddja in haimos aiþþau baurgs aiþþau in veihsa*, græco textu communiter εἰς semel tantum habente; Mth. v, 45 *gup sunnon seina urranneiþ ana ubilans jah godans, jah rigneiþ ana garaihtans jah ana ungaraihtans* (gr. ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους).

¶ In hoc casu suo Gothus modo præpositiones synonymas alibi usurpat : Col. iv, 13 *aipafras habaiþ manag aljan bi izvis jah du þans* (ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῶν) *þaiei sind in laudeikaia jah iairaupaulein;* Thess. I, v, 9 *ni satida uns guþ in hatis ak du gafreideinai* (εἰς ὀργὴν, ἀλλ' εἰς ἐπιποίησιν) *ganistais;* Cor. II, viii, 7 *in allamma managniþ, galaubeinai jah vaurda jah kunþja jah in allai usdaudein jah ana þizai us izvis in uns friaþvai* (Græco semel tantum ἐν habente)

¶ Annotatio 3. — Dum ex una parte Gothus aliquando cavere videtur, ne cum ea præpositione quæ objectum præcedit, verbum, more græco, componat, dicitque simpliciter Cor. II, vi, 16 *baua in im* pro ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς; Tim. II, i, 5; Mc. vi, 14 *vaurkjand in imma* pro ἐνέργουσιν ἐν αὐτῷ, vel Cor. II, viii, 18 *miþsandidedun imma* pro συνεπέμψαμεν μετ' αὐτοῦ, ex altera autem in eumdem pleonasmum sæpissime incidit : Mth. xxvii, 53 *usgaggan us hlaivasnom* (ἐξελθεῖν ἐκ τῶν μνημείων); Mc. i, 29; v, 2, 30; ix, 25; Luc. iv, 22; Joan. viii, 59; x, 39; Cor. I, v, 10; II, v, 8; vi, 17; Eph. iv, 29; Col. iii, 8; Mth. ix, 15 *bruþfaþs afnimada af im* (ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν); Luc. v, 2, 13, 35; ix, 5; xvi, 3; Rom. xi, 26; Cor. II, xii, 8; Luc. xvii, 11 *þairhiddja þairh midja samarian;* iv, 30; xviii, 35 (ubi Gothus διελθεῖν legit); Mc. xi, 16; Col. ii, 13 *miþgaqivida miþ imma;* Joan. xiii, 25 *anakumbida ana barma iesuis;* Eph. ii, 20; Luc. iv, 14 *all gavi bisitande bi ina;* Cor. I, xv, 27 *ufhnaivida uf fotuns;* Eph. i, 21; Luc. i, 76 *fauragaggis faur andvairþja.* Et item de adverbiis ejusdem significationis, ut *inatgaggan in* — (Mth. viii, 23), *usvairpan ut* — (Mth. xxvi, 75), *usgaggan ut us* — (Mc. i, 25), etc.

¶ Seu hunc pleonasmum, quem Græcus sæpius præsefert, Gothus etiam sæpissime nullo præeunte usurpat, ubi scilicet Græcus vel præpositione semel utitur, vel simplex verbum et præpositionem adhibet : Rom. xi, 26 *urrinniþ us sion* (gr. simpliciter ἥξει ἐκ Σιών); Joan. xvii, 15 *ni bidja ei usnimais* (ἄρῃς) *ins us þamma fairwau;* Gal. v, 4 *us anstai usdrusuþ* (χάριτος ἐξεπέσατε); Luc. viii, 18 *afnimada af imma* (ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ); Mc. ii, 23 *þairhiddja þairh atisk* (παραπορεύεται διά —); Joan. xviii, 15 *miþinngalaiþ miþ iesua* (συνεισῆλθε τῷ —); sic etiam Mth. vii, 25; Mc. v, 10; Luc. iii, 20; vi, 48; viii, 2; ix; 33; xiv, 10; xvii, 29; Joan. xii, 42; Rom. viii, 35, 39; Cor. II, xi, 25; Gal. i, 6; Eph. iv, 31; Phil. iii, 14; Col. ii, 14.

¶ Eo etiam modo usurpantur præpositiones diversæ, sed synonymæ : Mth. viii, 16 *atberun du imma* (προσήνεγκαν αὐτῷ); xxvii, 15 *atgaggand du peilatau* (προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ); Joan. viii, 42 *ik fram guþa urrann* (ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον); Mc. xvi, 8 *usgaggandeins af hlaiva* (ἐξελθοῦσαι ἀπὸ —) *gaþlauhun;* Luc. ii, 37 *ni afiddja fairra alh*

(ἀφίστατο ἀπὸ —); Cor. II, XII, 9. *ufarhleiþrjai ana mis* (ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμέ) *mahts xristaus*, etc.

« Annotatio 4. — Præter nonnullas præpositiones, quæ, ut determinata, adverbiorum forma donantur, ut *inn*, *ut* ex *in*, *us*, sunt et aliæ quæ, illa forma carentes, ut adverbia tamen usurpantur: Mc. VIII, 23 *atlagida ana handuns* imponens (scilicet illi) manus *super* (ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας); XI, 7; Luc. XIX, 28 *iddja fram* (ἐπορεύετο ἔμπροσθεν); Mc. VIII, 6 *atgaf hlaibans siponjam ei atlagidedeina faur* (παραθῶσι); Luc. XIX, 4 *biþragjands faur* (προδραμὼν ἔμπροσθεν) *usstaig ana bagm*; VIII, 44 *qino atgaggandei du* (προσελθοῦσα) *attaitok skauta vastjos* pro *duatgaggandei* (sicut ex gr. Mth. IX, 20) vel *atgaggandei du imma* (sicut ex. gr. Luc. IX, 12); Mc. X, 13 *siponjôs sokun þaim bairandam du* (τοῖς προσφέρουσι); Cor. II, VIII, 11 *faura ist muns*; Phil. III, 14 *þoei faura sind.* »

2. OBJECTUM VERBALE.

§ 252. Cum infinitivus, qui abstractam ideam actionis vel habitus a verbo designati exprimit, naturæ sit nominalis (§ 189), ideo ut objectum inservire potest.

Itaque ponitur post verba:

1) Volendi: Mth. V, 42 *þamma viljandin af þus leiwan sis ni usvandjais*; Luc. XV, 28 *ni vilda inngaggan*; Tim. I, I, 6 sq. *sumai usvandidedun du lausavaurdein viljandans visan vitodalaisarjos*; Luc. X, 22; XX, 46; Joan. VI, 67; VIII, 44; Rom. IX, 22; Cor. II, XI, 32; Cor. I, VII, 12 *jabai qens gavilja ist bauan miþ imma, ni afletai þo qen*; Phil. I, 23 *lustu haba andletnan jah miþ xristau visan*; Luc. XV, 16 *gairnida sad itan haurne*; XVII, 22; Cor. II, V, 2; Thess. I, III, 6; Tim. II, I, 4; Luc. XIX, 4 *and þata munaida* (cogitavit) *gaggan*; X, 1; Joan. VI, 15; XIV, 22; Joan. VI, 6 *iesus vissa þatei iudas habaida* (habuit [in voluntate]) *taujan*; 71; XII, 26; Cor. II, XII, 14 *manvus im qiman at izvis*;

2) Quæ operationem voluntatis exprimunt, ut conari, quærere, concludere, dare, sinere, prohibere, cogere, rogare, imperare, adhortari, etc.: Gal. II, 10 *usdaudida þata silbo taujan*; Eph. IV, 3; Luc. VI, 19 *alla managei sokidedun attekan imma*; IX, 9; XVII, 33; XIX, 3, 47; Joan. VII, 1; XIX, 12; Rom. X, 3; Luc. VI, 42 *usvairp faurþis anza us augin þeinamma, jah þan gaumjais usvairpan gramsta þamma in augin broþrs þeinis*; Cor. I, V, 3 *gastauida þana sva þata taujandan atgiban unhulþin*; Mc. XV, 23 *gebun imma drigkan vein miþ smyrna*; Rom. XV, 5 *guþ gibai izvis þata samo fraþjan in izvis*; Eph. III, 16; Tim. II, I, 18; Mth. VIII, 21 *uslaubei mis galeiþan jah gafilhan attan meinana*; Luc. VIII, 32; IX, 59; Tim. I, II, 12; Luc. XVIII, 16 *letiþ þo barna gaggan du mis*; IV, 41; VIII, 51; Mth. VIII, 22; Joan. XI, 44; XVIII, 8; Gal. V, 7 *was izvis galatida sunjai ni ufhausjan?* Thess. I, II, 16 *iudaieis varjand uns du þiudom rodjan*; Gal. VI, 12 *sva managai sve vileina samjan sis in leika þai nauþjand izvis bimaitan*; Luc. XIV, 23; Gal. II, 14 *waiva þiudos baidis iudaiviskon*; Luc. VIII, 37 *bedun ina allans gaujans galeiþan fairra sis*; Cor. II, V, 20 *bidjam faur xristau gagavairþnan guþa*; Tim. I, II, 1 *bidja frumist taujan bidos*; Luc. VIII, 41; IX, 38; Rom. XII, 1; Cor. II, II, 8; Eph. IV, 1; Phil. IV, 2; Thess. I, IV, 10; V, 12; Tim. I, I, 3; Luc. VIII, 29 *iesus anabaud ahmin þamma unhrainjin usgaggan af þamma mann*; 55 *anabaud maujai giban mat*; 31; Cor. I, VII, 10; Mth. XXVII, 64 *hait vitan hlaiva*; Tim. II, I, 6 *gamaudja þuk anaqiujan anst guþs*;

3) Post verba dicendi, et ea plura, quæ metaphysicam actionem exprimunt, ut cognoscere, negare, discere, docere, intelligere, credere, cogitare, etc., insuper sperare, timere, se pudere, tentare, etc.: Tim. II, II, 10 *þatei gadob ist qinom gahaitandeim guþ blotan þairh vaurstva goda*; Tit. I, 16 *guþ andhaitand kunnan*; Joan. XIII, 38 *mik afaikis kunnan*; Luc. III, 7 *was gataiknida izvis þliuhan faura þamma anavairþin hatiza*; Skeir. V, d *ni ibnon ak galeika sveriþa usgiban uns laiseiþ*; Tim. I, V, 4 *jabai wo viduvono barna habai, galaisjaina sik* (doceant se, id est, discant) *faurþis svesana gard barusnjan*; 13; Tim. I, I, 19 *hymainaiu jah alaiksandru anafalh satanin ei gatalzjaindau ni vajamerjan*; Cor. I, IV, 6 *in ugkis ganimaiþ ni ufar þatei gameliþ ist fraþjan*; Phil. IV, 12 *lais jah haunjan mik, lais jah ufarassu haban*; Thess. I, IV, 4 *viti warjizuh izvara gastaldan sein kas in veihiþai*; Rom. VII, 18 *gavaurkjan goþ ni bigita*; 10; Cor. II, X, 2 *trauainai man gadaursan ana sumans*; Joan. XVI, 2 *sawazuh izei usqimiþ izvis, þuggkeiþ hunsla saljan guþa*; Phil. III, 4; Rom. XIV, 2 *sums galaubeiþ matjan allata*;

Luc. VI, 34 *jabai leiwid, fram þaimei veneid andniman, wa izvis laune ist?* Phil. II, 23; Tim. I, III, 14; Cor. II, X, 15 *ven habam in izvis mikilnan*, Luc. IX, 45 *ohtedun fraihnan ina bi þata vaurd*; XVI, 3 *bidjan skamamik*; Cor. II, I, 8; Luc. XX, 40 *ni þanaseiþs gadaurstedun fraihnan ina*; Cor. I, VI, 1; II, X, 12; Skeir. IV, d *ainans ananan þidedun qiþan attan jah sunu*;

4) Post incipere, pergere, amare (id est, solitum habere), cessare, perficere: Luc. XIV, 29, 30 *jabai was gasatida grunduvaddju jah ni mahta ustiuhan, allai þai gasaiwandans duginnand bilaikan ina qiþandans þatei sa manna dustodida timbrjan jah ni mahta ustiuhan*; Mc. XIV, 65; Luc. IX, 12, 18; Cor. II, III, 1; VIII, 10; Luc. XX, 11 *anaaiauk sandjan anþarana skalk*; 12; Mth. VI, 5 *liutans frijond in gaqumþim standandans bidjan*; Luc. VII, 45 *fram þammei innatiddja ni svaif bikudjan fotuns meinans*; Cor. II, VIII, 11 *nu jah taujan ustiuhaiþ*;

5) Post debere, oportere, opus habere, licere: Joan. III, 30 *jains skal vahsjan iþ ik minznan*; VII, 35, 39, etc., vid. gloss. v. *Skulan*; Gal. V, 3

wazuh manne bimaitanaize *skula ist all vitoþ taujan*; ad passive significandum ponitur *skulds im*: Mc. VIII, 31 *sunus mans skulds ist uskiusan* (rejici debet) *fram þaim sinistam*, vid. § 177, annot. 4 *d*); et ubi de rebus agitur, *skuld ist*: Luc. VI, 2 *wa taujid, þatei ni skuld ist taujan in sabbato dagam?* IV, 9; XV, 32; XX, 22; Cor. II, XI, 30; Thess. II, III, 7; Tim. I, III, 15; et etiam impersonaliter: Luc. VI, 2 *hlaibans faurlageinais ni skuld ist* (non licet) *matjan nibai ainaim gudjam*; Luc. XIV, 18 *land bauhta jah þarf galeiþan jah saiwan þata*; Thess. I, IV, 9; Phil. II, 25 *þarb munda aipafraudeitu sandjan du izvis*; Cor. II, IX, 5 *naudiþaurft man bidjan broþruns ei galeiþaina du izvis*; XII, 1 *wopan binah akei ni batizo ist*; Cor. I, VII, 26 *goþ ist mann sva visan*; Mc. IX, 45 *goþ þus ist galeiþan in libain haltamma þau tvans fotuns habandin gavairpan in gaiainnan*; 47; Luc. XVIII, 25; Luc. III, 16 *gaggiþ swinþoza mis, þizei ik ni im vairþs andbindan skaudaraip skohis is*; XX, 35; Cor. II, III, 5; Tim. II, II, 2;

6) Post posse, quire, facile, difficile esse: Mth. V, 36 *ni magt ain tagl weit aiþþau swart gataujan*; VI, 24 *ni manna mag tvaim fraujam skalkinon*; 27; Mc. XV, 31 etc., vid. gloss. v. *Magan*; Cor. II, IX, 8 *mahteigs ist guþ alla anst ufarassjan in izvis*; Rom. VIII, 39 *ni gaskafts anþara mahteiga ist uns afskaidan af friaþvai guþs*; Luc. XIV, 31; Tit. I, 9; Luc. XIV, 14 *ni haband usgildan þus*; Eph. IV, 28; Mth. IX, 6 *valdufni habaiþ sa sunus mans ana airþai afleitan fravaurhtins*; Joan. XIX, 10 *valdufni aih ushramjan þuk*; Luc. IX, 1 *iesus apaustaulum atgaf maht jah valdufni sauhtins gahailjan*; V, 24; X, 19; Joan. X, 18; Rom. IX, 21; Cor. I, IX, 4; Mc. X, 24, 25 *waiva aglu ist þaim hunjandam afar faihau in þiudangardja guþs galeiþan. azetizo ist ulbandau þairh þairko neþlos galeiþan þau gabigamma in þiudangardja guþs galeiþan*; Mc. II, 23 *varþ þairhgaggan imma þairh atisk.*

« Annotatio. 1 — Cum autem objectum (infinitivus) non per speciale verbum, sed per *visan* vel *vairþan* cum nomine exprimitur, nomen, ubi ejus significatio (habitus) ad subjectum ipsum refertur, in nominativo ponitur: Tim. I, III, 2 *skal aipiskaupus ungafairinonds visan*; II, II, 24 *skalks fraujins ni skal sakan ak qairrus visan*; Skeir. I, d *skulda du galeikon seinai frodein spilla vairþan airaggeljons usmete*; Cor. I, XII, 22 *þaiei þugkjand liþive leikis laisivostai visan, þaurfta sind*; Cor. I, subscript. *du kaurinþium frumei þugkeiþ melida visan us asiai*; Gal. II, 9 *paitrus jah iakobus jah iohannes þuhtedun sauleis visan*; Phil. IV, 12 *lais saþs vairþan jah gredags*; hinc etiam IV, 11 *ik galaisida mik ganohiþs visan*, quia *galaisida mik* (docui me) idem est atque *lais* (didici). Econtra legitur Cor. II, VII, 11 *ustaiknideduþ izvis hlutrans visan*, et naturaliter Luc. XX, 20 *insandidedun ferjans taiknjandans sik garaihtans visan*; sed Cor. II, V, 8 *gatrauam jah valjam mais usleiþan us þamma leika jah anahaimjaim visan at fraujin* ideo adest dativus, quod ad *valjam unsis* supplendum est. Rom. IX, 3 autem *usbida anaþaima visan silba ik af xristau faur broþruns meinans* constructio est græca.

« Annotatio 2. — Post verba quarto numero (4) subjecta ponitur etiam participium: Mth. XI, 1 *usfullida iesus anabiudands* (διατάττων) *þaim tvalif*; Luc. V, 4 *biþe iesus gananþida rodjands* (λαλῶν) *qaþ du seimona*; Col. I, 9 *fram þamma daga ei hausidedum ni weilaidedum faur izvis bidjandans* (προσευχόμενοι); Gal. VI, 9 *þata godo taujandans* (ποιοῦντες) *ni vairþaima usgrudjans*. Econtra post *sveiban* adhibetur infinitivus (Luc. VII, 45) et *non cessans* in participio traditur Eph. I, 16 *unsveibands* (οὐ παυόμενος) *aviliudo in izvara*.

« Annotatio 3. — Post supra laudata verba loco infinitivi adest etiam *ei* vel *þatei*, vid. §§ 276, 277. »

§ 253. Ubi præter infinitivum aliud est objectum, cui actio adscribatur, hoc in accusativo ponendum est, et constructio *accusativus cum infinitivo* nuncupatur [1]. Ubi autem subjectum et objectum personale eadem sunt persona, Gothus græcam inter et latinam constructionem suspensus librat, tum scilicet objectum personale, pronomen, prætermittitur, tum in accusativo ponitur, hac posteriori constructione in solis epistolis occurrente. Jam vero accusativus cum infinitivo usurpatur:

1) Post verba sensuum: Phil. II, 26 *vas unvunands, in þizei hausideduþ ina siukan*; Joan. VI, 62 *gasaiwiþ sunu mans ussteigan þadei vas faurþis*; Mc. XIII, 29;

2) Post verba dicendi, imperandi, scribendi, etc.: Luc. IX, 19 *wana mik qiþand visan þos manageins?* XX, 27 *saddukaieis qiþand usstass ni visan*; 41; Joan. XII, 29; Cor. II, IV, 6; Mth. VIII, 18 *iesus haihait galeiþan siponjans hindar marein*; Tim. I, VI, 13 sq. *anabiuda fastan þuk þo anabusn*; Cor. I, V, 11 *melida izvis ni blandan* (ubi *izvis* prima vice ut dativus, scribo vobis, altera autem ut accusativus, ut nos misceatis vos [non misceri]); Eph. III, 5 sq. *andhuliþ ist þaim apaustaulum visan þiudos gaarbjans jah galeikans jah gadailans gahaitis*;

3) Post verba, quæ volitionem vel quamlibet aliam mentis operationem exprimunt, ut velle, quærere, cogitare, credere, confidere, sperare, scire, etc.; Mc. XV, 9 *vileidu fraleitan* (inf. pass.) *izvis þana þiudan iudaie?* XIX, 15 *ni vileima þana þiudanon ufar unsis*; I, 62; Cor. I, VII, 7 (*viljan allans mans visan sve mik silban*); X, 20; XI, 3; Gal. VI, 13; Tim. I, II, 4, 8; V, 14; Joan. VII, 4 *ni manna in analaugnein wa taujiþ jah sokeiþ sik uskunþana visan* (αὐτὸς ἐν παρρησίᾳ εἶναι): Phil. III, 7, 8 *þatei vas mis gavaurki, þatuh rahnida in xristaus sleiþa*

[1] In germanico sermone sententia subordinata cum *dass* et infinitivo formanda est. *Interpr.*

visan. aþþan sveþauh all domja sleiþa visan in usfarassaus kunþjis xristaus. — *jah domja smarnos visan allata*; Skeir. VIII, b *fraujins laisein svikunþaba in allaim alamannam faur visan rahnidedun*; Cor. I, VII, 26 *man nu þata god visan*; II, XI, 5 *man ni vaihtai mik minnizo gataujan þaim ufar mikil visandam apaustaulum* (λογίζομαι — ὑστερηκέναι); Phil. I, 16 *us haifstai xristu merjand ni sviknaba munandans sik aglons urraisjan* (οἰόμενοι — ἐπιφέρειν) *bandjom meinaim*; III, 13; Luc. II, 44 *hugjandona in gasinþjam ina visan iosef jah aiþei is qemun dagis vig*; Tim. I, VI, 5; Luc. XX, 6 *triggvaba galaubjand allai iohannen praufetu visan*; Cor. II, X, 7 *was gatrauaiþ sik silban xristaus visan* (πέποιθεν ἑαυτῷ — εἶναι); Luc. IV, 41 *vissedun silban xristu ina visan*; Cor. I, XVI, 7 *venja mik wo weilo saljan* (ἐλπίζω — ἐπιμεῖναι) *at izvis*; II, V, 11;

4) Post verba faciendi, operandi, parandi: Mc. I, 17 *gatauja iggis vairþan nutans manne*, Luc. V, 34; Joan. V, 21; Joan. VI, 10 *vaurkeiþ þans mans anakumbjan*; Cor. II, IX, 5 *fauragamanvjaina aivlaugian izvarana visan svasve vailaqiss jah ni svasve bifaihon*;

5) Post impersonalia et formulas contingit, accidit, convenit, facile est, melius est, tempus est, etc.: Luc. IV, 36 *varþ afslauþnan allans*; Col. I, 19 *in imma galeikaida alla fullon bauan jah þairh ina gafriþon alla*; Skeir. I, c *gadob vasþans svesamma viljin ufhausjandans diabulau, aftra svesamma viljin gaqissans vairþan nasjandis laiseinai*; Luc. XVI, 17 *azetizo ist himin jah airþa hindarleiþan þau vitodis ainana vrit gadriusan*; Joan. XVIII, 14 *batizo ist, ainana mannan fraqistjan faur managein*; Rom. XIII, 11 *mel ist uns us slepa urreisan.*

« Annotatio 1. — Post *varþ, aglu ist, azetizo ist* et similia etiam infinitivus simpliciter ponitur, ubi scilicet personale objectum ad has formulas refertur et in dativo est, vid. § 252, 6. Necnon et post *letan, bidjan* et similia, vid, ibid. 2), licet ex constructione vocabulorum ut Cor. II, VI, 1 *bidjand ni svarei anst guþs niman izvis* (ubi in interpretatione nostra *vobis* legendum est), hic etiam accusativus cum infinitivo sumi posse videatur.

« Annotatio 2. — Post verba sensuum et ea, quæ spiritus operationem exprimunt, loco infinitivi etiam participium, more græco, venit: Luc. IV, 23 *wan filu hausidedum vaurþan* (ὅσα ἠκούσαμεν γενόμενα) *in kafarnaum*; V, 2; XVIII, 36; Mc. XII, 28; XIII, 26; XIV, 58, 62, 67; Joan. VII, 32; X, 12; Thess. II, III, 11; Mc. V, 15 *gasaiwand þana vodan vitandan* (θεωροῦσι τὸν δαιμονιζόμενον καθήμενον) *jah gavasidana jah fraþjandan*; II, 16; VIII, 24; IX, 1, 38; Luc. V, 1, 27; X, 18; XVIII, 24; Joan. VI, 19; XI, 33; Cor. I, VIII, 10; Luc. VIII, 46 *ufkunþa maht usgaggandein* (ἐξελθοῦσαν) *af mis*; Mc. VII, 30 *bigat unhulþon usgaggana* (ἐξεληλυθός) *jah þo dauhtar ligandein* (βεβλημένην) *ana ligra*; Luc. VIII, 35. Hinc passive in nominativo Skeir. VIII, c *liugandans bigitanda*; Phil. IV, 9. Post *viljan* ambæ constructiones reperiuntur connexæ: Tim. I, II, 8, 9 *viljau vairans bidjan* (προσεύχεσθαι) — *samaleiko jah qinons in gafeteinai hrainjai fetjandeins* (κοσμεῖν) *sik*; et post *vitan* Cor. II, XII, 2, 3 participium et *þatei* vicissim inducuntur: *vait mannan in xristau faur jera fidrortaihune fravulvanana* (ἁρπαγέντα) *und þridjan himin jah vait þana svaleikana mannan þatei fravulvans varþ* (ὅτι ἡρπάγη) *in vagg*.

« Insolens est autem hæc constructio post *qiþan*, neque post *vairþan* occurrit, nisi ubi Gothus aliud auxiliarium verbum, *visan*, adhibere non potuit: Tim. II, II, 18 *qiþand usstass ju vaurþana* (γεγονέναι), hinc Rom. XV, 8 *qiþa auk xristu andbaht vaurþanana* (γεγενῆσθαι) *bimaitis iþ þiudos hauhjan guþ*.

« Annotatio 3. — Sæpe etiam in gothico sermone sicut et in germanico verbale objectum per *ei* vel *þatei* circumscribitur, vid. §§ 275, 276. »

§ 254. Supinum et gerundium Gothus non novit, et utrumque per infinitivum, *du* communiter præposito, exponit.

I. Jamvero ad significandum supinum adhibetur

1) Simplex infinitivus, præcipue post verba motus, vel motum indicantia [1]: Luc. I, 76 *fauragaggis faura andvairþja fraujins manvjan* (ἑτοιμάσαι) *vigans imma*; Tim. I, I, 15 *xristus qam in þamma fairwau fravaurhtans nasjan* (σῶσαι); Thess. I, II, 17 *sniumidedum andaugi izvara gasaiwan* (ἰδεῖν); Tim. II, IV, 9; Luc. I, 79 *gaveisoþ unsara urruns us hauhiþai gabairhtjan* (ἐπιφᾶναι) *þaim in riqiza*; II, 22 *brahtedun barn in iairusalem atsatjan* (παραστῆσαι) *faura fraujin*; et etiam alias: Eph. VI, 19 *mis gibaidau vaurd in balþein kannjan* (γνωρίσαι) *runa aivaggeljons*; I, 9, 10.

2) Communius autem præposito *du*: Luc. IV, 18 *frauja insandida mik du ganasjan* (ἰάσασθαι) *þans gamalvidans hairtin*, *merjan frahunþanaim fralet, fraletan gamaidans in gaþrafstein*, *merjan jer fraujins andanem* (ante alterum infinitivum *du* deficit, sive quia commutatur constructio, sive quia præpositionem, ubi ad plura objecta refertur, semel tantum poni vidimus, § 251, 2); Thess. I, III, 5; Luc. IV, 29 *brahtedun ina und auhmisto þis fairgunjis du afdrausjan* (εἰς τὸ κατακρημνίσαι) *ina*; V, 4 *athahid natja du fiskon* (εἰς ἄγραν); Mc. IV, 3 *urrann sa saiands du saian* (τοῦ σπεῖραι); Luc. VIII, 5; Rom. XI, 26; Mth. XI, 1 *iesus ushof sik jain þro du laisjan* (τοῦ διδάσκειν) *jah merjan*; Thess. I, IV, 17 *fravilvanda in milhmam du gamotjan* (εἰς ἀπάντησιν) *fraujin in luftau*; Luc. V, 1 *managei anatramp iesu du hausjan* (τοῦ ἀκούειν) *vaurd guþs*; Phil. IV, 10 *wan gaþaihuþ du faur mik fraþjan* (τὸ φρονεῖν); Mc. X, 46 et Luc. XVIII, 35 *blinda sat faur vig du aihtron*, gr. προσαιτῶν, dum Joan. IX, 8 *sat aihtronds* adest; eo etiam modo promiscue construitur in formula *ausona haban du hausjan* (Luc. VIII, 8)

[1] In germanico sermone per *zu*, *um zu*, gall. pour, et infinitivum. *Interpr.*

et *hausjandona* (Mc. IV, 9; Luc. XIV, 35), Græco semper infinitivum usurpante.

Luc. XIX, 48 *managei hahaida du hausjan* (ἀκούειν) *imma*; IV, 18 *frauja gasalboda mik du vailamerjan* (κηρῦξαι) *unledaim*; Mc. VII, 4 *anþar ist manag þatei andnemun du haban* (κρατεῖν); Luc. XIV, 28 *gasitands rahneiþ habaiu du ustiuhan* (εἰς ἀπαρτισμόν).

Cor. I, VII, 25 *ragin giba sve gaarmaiþs fram fraujin du triggs visan* (πιστὸς εἶναι); II, XI, 2 *gavadjoda izvis ainamma vaira manja svikna du usgaban* (παραστῆσαι) *xristau*; Phil. III, 10 *us guþa ist garaihtei ana galaubeinai du kunnan* (τοῦ γνῶναι) *ina*; Luc. I, 77; Col. I, 22 *gafriþodai þairh dauþu du atsatjan* (παραστῆσαι) *izvis veihans faura imma*; IX, 3 *bidjaiþ jah bi uns ei guþ uslukai unsis haurd vaurdis du rodjan* (λαλῆσαι) *runa xristaus*. Præcipue ad exponendum græcum εἰς τό : Mc. XIV, 55 *alla so gafaurds sokidedun ana iesu veitvodiþa du afdauþjan* (εἰς τὸ θανατῶσαι) *ina*; Thess. II, II, 2 *bidjam izvis broþruns, du ni sprauto vagjan izvis ahin*; Rom. VII, 5; XI, 11; XII, 2, 3; XV, 8; Cor. I, VIII, 10; XI, 22; II, I, 4; VII, 3; Thess. I, II, 12, 16; III, 5, 13; IV, 9; II, I, 5; III, 9; πρὸς τό : Mth. V, 28 *wazuh saei saiwiþ qinon du luston* (πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι) *izai, ju gahorinoda*; VI, 1; Mc. XIII, 22; ἐπὶ τῷ : Cor. I, XI, 21 *warjizuh mata seinamma faursniviþ du matjan* (ἐπὶ τῷ φαγεῖν); ἕνεκα τοῦ : Cor. II, VII, 12 *melida ni in þis anamahtjandins, ni in þis anamahtidins ak du gabairhtjan* (ἕνεκεν τοῦ φανερωθῆναι) *usdaudein unsara*. Item Skeir. IV, d *þo nu insakana vesun fram iohanne ni in þis þatainei ei fraujins mikilein gakannidedi, ak du gatarhjan jah gasakan haifst sabaillius jah markaillius*; ἵνα : Mc. III, 14 *iesus gavaurhta tvalif du visan* (ἵνα ὦσι) *miþ sis*.

« Annotatio 1. — Quandoque *du* ab infinitivo per objectum ad hunc pertinens separatur : Rom. VII, 5 *du akran bairan*; XI, 11 *du in aljana briggan*; Phil. IV, 10 *du faur mik fraþjan*; Cor. I, VIII, 10; Thess. II, I, 5; II, 2; Skeir. II, c.

« Annotatio 2. — Aliquando etiam *du* cum infinitivo in locum infinitivi simplicis inducitur (coll. § 252), plerumque præeunte Græco (τό, τοῦ, εἰς τό) : Luc. IV, 10 *aggilum seinaim anabiudiþ bi þuk du gafastan* (τοῦ διαφυλάξαι) *þuk*; Joan. XIII, 24 *bandvida þamma paitrus du fraihnan* (πυθέσθαι); Thess. I, IV, 9 *at guþa uslaisidai sijuþ du frijon* (εἰς τὸ ἀγαπᾶν) *izvis misso*; Joan. XII, 4 *judas skaftida sik du galevjan* (παραδιδόναι) *iesu*; Cor. II, X, 6 *manvuba habund du fraveitan* (ἐκδικῆσαι) *all ufarhauseino*; Luc. IX, 51 *andvairþi seinata gatulgida du gaggan* (τοῦ πορεύεσθαι) *in iairusalem*; sæpe post *giban* ejusque composita : Mth. XXVI, 2; Luc. IX, 16; Joan. VI, 31, 52; Col. I, 25; Phil. I, 24 *du visan* (τὸ ἐπιμένειν) *in leika þaurftizo ist in izvara*. In quonam differant *azetizo ist qiþan* et *du qiþan*, vid. § 208, 4.

« Annotatio 3. — Insuper supinum etiam per sententiam peculiarem cum *ei* exprimitur, vid. § 276. »

II. Quod ut possibile vel etiam ut jam in actu (gerundio) proponendum est, communiter per *du* et infinitivum exprimitur : Luc. VI, 7 *vitaidedun jau iesus in sabbato daga leikinodedi, ei bigeteina til du vrohjan ina* (κατηγορίαν αὐτοῦ); I, 57 *aileisabaiþ usfullnoda mel du bairan* (χρόνος τοῦ τεκεῖν); II, 6, 21; Cor. I, IX, 6 *ni habos valdufni du ni vaurkjan* (τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι); Mc. III, 15; Luc. I, 9 *hlauts imma urrann du saljan* (ἔλαχε τοῦ θυμιάσαι); V, 17 *mahts fraujins vas du hailjan* (εἰς τὸ ἰᾶσθαι) *ins*; Cor. II, VIII, 11 *faura ist muns du viljan* (τοῦ θέλειν).

« Annotatio 4. — Hic etiam aliquando simplex infinitivus usurpatur cum *valdufni haban*, *ven haban*, etc., vid. § 252. »

Ellipses in objectivis respectibus

§ 255. 1) Objectum aliquando prætermittitur, ut Luc. V, 25 *ushafjands* (scilicet *badi*) *ana þammei lag, galaiþ*. Sed ellipsis non adest in Phil. IV, 16 et Thess. I, II, 18 *ainamma sinþa jah tvaim*, ubi ex singulari *sinþa* pluralis *sinþam* ad *tvaim* supplendus est, neque in Joan. XV, 13 *maizein þizai friaþvai*, ubi ad *maizein* subaudiendum est *friaþva* : cæterum, hic locus ex tenore græci textus (μείζονα ταύτης ἀγάπην) *maizein þizai friaþva* esse deberet. Joan. X, 31 *nemun stainans ei vaurpeina* (scilicet *stainum*, λιθάσωσι) *ana ina*; Mth. VIII, 32 *run gavaurhtedun sis alla so hairda*, scilicet *sveine* ex vs. 31. Tim. I, VI, 6 legitur simpliciter *gavaurki* loco *faihugavaurki*, quod est vs. 5. Hinc etiam Luc. XV, 24 *dugunnun visan* pro *vailavisan*, vid. vs. 23 *visan vaila*; XIX, 6 *atstaig* pro *dalaþ atstaig*, vid. vs. 5. Quoad ellipses nominis genitivum regentis, vid. § 216, annot. 7, coll. § 245, annot. 2.

2) De ellipsibus verbi animadvertendæ sunt formulæ *wa uns jah þus* Mth. VIII, 29; Mc. I, 24; V, 7; Luc. IV, 34; VIII, 28; *wa mik*, scilicet *karist* Cor. I, V, 12; Mth. V, 38 *augo und augin jah tunþu und tunþau*, scilicet *gibais*; insuper Cor. II, IX, 6 *þatuþþan*, scilicet *qiþa* vel *man*; VIII, 15 *saei filu, ni managizo jah saei leitil, ni favizo*, ubi ex Mos. II, XVI, 18 *qui paraverat — reperit* restituendum est; Gal. II, 9 *taihsvons atgebun mis jah barnabin gamaineins, svaei veis du þiudom iþ eis du bimaita*, scilicet *gaggaima* vel simile; Rom. XIII, 7 *usgibiþ nu allaim skuldo, þammei* (scilicet *skuluþ*) *gabaur gabaur*. Sic plura sunt loca, ubi verba ex præcedenti versu vel sententia facile restitui possunt : Cor. II, I, 6 *jaþþe þreihanda, in izvaraizos gaþlaihtais*, scilicet *þreihanda, jaþþe gaþrafstjanda, in izvaraizos gaþlaihtais*, scilicet *gaþrafstjanda*; item V, 13; VII, 12; II, 10 *þammei wa fragibiþ, jah ik*, scilicet *fragiba*; Joan. XV, 4 *visaiþ in mis, jah ik in izvis*, scilicet *visa*; III, 30; Eph. V, 24 *svasve aikklesjo ufhauseiþ xristu, svah qenes abnam seinaim*, scilicet *ufhausjaina*; Tim. II, I, 5 *sei bauaida in avon þeinai, trauu þatei jah*

in þus, scilicet *bauaiþ*; Rom. IX, 32 *duwe? unte ni us galaubeinai ak us vaurstvam vitodis*, scilicet *laistidedun vitoþ garaihteins* ex *laistjands vitoþ garaihteins* vs. 31; Luc. VII, 43 *þana* (scilicet *mais frijod* ex vs. 42) *gavenja, þammei managizo fragaf*; Cor. II, III, 13 ubi ex *svasve moses lagida hulistr ana andavleizn* ad *ni* supplendum est *lagjam hulistr ana andavleizn*; Mth. XXVII, 43 *lausjadau ina, jabai vili ina*, scilicet *lausjan*; item Mc. XV, 8 subaudi *taujan*; coll. adhuc Luc. VII, 14; Cor. I, IX, 25; XI, 1; Cor. I, VII, 19 *þata bimait ni vaihts ist, ak fastubnja anabusne guþs*, scilicet *wa ist*. Positivum ex negativo restituendum est, ut Tim. I, IV, 3 *varjandane liugos jah* (scilicet *anabiudandane*) *gaþarban mate*. Sed Tim. II, III, 4 *frijondans viljan seinana mais þau guþ*, propter græcum φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι ut ellipsis non reputari potest.

C. SENTENTIA COMPOSITA.

§ 256. Quemadmodum in sententia simplici, ita et in composita, cogitationes vel earum expressarum formæ, singulæ scilicet sententiæ inter se invicem connectuntur. Jam vero sententiæ, quæ se invicem vel extendunt vel restringunt, eamdem valorem grammatice habere censentur et *coordinatæ sententiæ* vocantur; quæ autem alias tantum complent et explicant, dicuntur *subordinatæ sententiæ*, vel etiam *secundariæ* per oppositionem ad *principales*, quæ cogitationem principalem continent.

I. COORDINATÆ SENTENTIÆ.

§ 257. Respectus varii, in quibus sententiæ coordinatæ inter se construi possunt, hi sunt: vel enim una aliam extendit et amplificat, unde COPULATIVA sententia; vel una alteri opponitur, unde ADVERSATIVA sententia; vel una ab alia perimitur, unde DISJUNCTIVA sententia; vel tandem una aliam explicat aut probat, unde EXPLICATIVA seu EPEXEGETICA et CAUSALIS sententia evadunt. Ubi autem in utraque sententia verbum idem est, tunc isto semel tantum adhibito componuntur et per solam cogitationem copulantur.

1. COPULATIVÆ SENTENTIÆ.

§ 258. Duæ sententiæ copulantur

1) Positive per conjunctiones *jah* et, etiam, *-uh*-que, quod est encliticum, *jah — jah* tam — quam (gall. *aussi bien — que*), ubi ambæ cogitationes æque procedunt; *ni þatainei — ak jah* non solum — sed etiam, ubi alterutra in lucem proferenda est: Joan. III, 23 *þaruh qemun jah daupidai vesun*; Mc. I, 39 *vas iesus merjands in synagogim ize jah unhulþons usvairpands*; Joan. III, 26 *sah daupeiþ jah allai gaggand du imma*; 4 *ibai mag manna alþeis visands in vamba aiþeins aftra galeiþan jag — gabairaidau?* Gal. IV, 20 *vilda qiman at izvis nu jah inmaidjan stibna meina*; 22 *abraham tvans aihta sununs, ainana us þiujai jah uinana us frijai*; Math. IX, 6 *qaþ iesus du uslíþin· nim ligr þeinana jah gagg in gard þeinana. jah galaiþ in gard seinana*; V, 39 *jabai was þuk stautai bi taihsvon þeina kinnu, vandei imma jah* (etiam) *þo anþara*; Eph. V, 28 *saci seina qen frijoþ, jah* (etiam) *sik silban frijoþ*; Mc. II, 11 *urreis nim-uh* (sumeque, καὶ ἆρον) *badi þein jah gagg du garda þeinamma*; XVI, 7 *gaggiþ qiþiduh* (ὑπάγετε, εἴπατε); XIV, 13 *iesus in sandida tvans siponje seinaize qaþuh* (dixitque, καὶ λέγει) *du im*; Luc. X, 30 *manna in vaidedjans frarann, þaiei jah* (καί, tam) *birauhodedun ina, jah* (καί, quam) *bandjos analagjandans iddjedun*; Mth. X, 23 *ogeiþ þana magandan jah* (καὶ) *saivalai jah* (καὶ) *leika fraqistjan*; alia exempla vid. gloss. v. *Jah* 6); Rom. IX, 24 *kasa armaions guþ laþoda uns ni þatainei us iudaium, ak jah us þiudom*; Cor. II, IX, 12 *andbahti þis gudjinassaus ni þatainei ist usfulljando gaidva þize veihane, ak jah ufarassjands þairh managa aviliuda guþa*; Rom. XII, 17; XIII, 5; Cor. II, VII, 7; VIII, 10, 21; Eph. I, 21.

« Annotatio 1. — Quandonam autem *jah* consonanti initiali sequentis vocabuli assimiletur, vid. gloss. v. *Jah*.

« Annotatio 2. — Et etiam, et pariter, et quidem gothice est *jah sa*, et *jah is*, vid. § 202 I, 1) annot. 2.

« Annotatio 3. — Encliticum *uh* græco τε non convenit, quod Gothus modo per *iþ* (Joan. VI, 18) vertit, modo omnino negligit, ut Rom. VII, 7 *unte lust* (τήν τε ἐπιθυμίαν) *nih kunþedjau*; ubi præcipue est τε — καὶ Luc. II, 16 *bigetun mariam jah iosef*, τήν τε Μαριὰν καὶ τὸν Ἰωσήφ; Rom. X, 12; Cor. I, I, 24; modo etiam absque necessitate usurpat: Luc XV, 26 *athaitands sumana magive frahuh*; XVIII, 31 *iþ eis qeþunuh du imma*. Cum particulis præsertim adversativis et transitivis plerumque occurrit, vid. § 259 annot. 2. Ubi ad prius sententiæ vocabulum affigitur, etiam ad præpositiones appendere potest: Joan. XIX, 12 *fram uh þamma*; Mth. XI, 25 *in uh jainamma mela*; Luc VI, 45 *uz uh allis ufarfullein*, etc.; imo in compositis verbis sæpe radicem inter et præpositionem interjicitur: Joan. XVII, 1 *uz uh iddja*; VII, 32 *in uh sandidedun*; Luc. XVII, 7 *an uh kumbei*. Relative ad formam hoc de *uh* affixo animavertendum est, quod, ubi vocabulum, cui affigitur, per vocalem desinit, semper cuidam elisioni locus sit, nempe *a*) eliditur *u* enclitici, ubi vocabulum, cui appendet, per diphthongum vel vocalem longam terminatur, sic *sumaih, viljauh, sah, soh, bih, biþeh* pro *sumai-uh, viljau-uh, sa-uh, so-uh, bi-uh, biþe-uh*; *b*)

eliditur vero vocalis finalis vocabuli, ubi brevis est, eo modo : *þatuh*, *qiþuh*, *anþaranuh* pro *þata-uh*, *qiþa-uh*, *anþarana-uh*. De *h* assimilato vid. gloss. v. *Uh*.

« Annotatio 4. — Pro græca particula copulativa καί nonnullæ aliæ particulæ etiam usurpantur, interprete paulo licentius agente, ubi præcipue singulæ sententiæ sibi invicem ordinantur, ut : *auk* enim : Cor. I, VIII, 11 *fraqistniþ auk* (καὶ ἀπολεῖται) *sa unmahteiga ana þeinamma vitubnja broþar*; *aþþan* sed : Luc. VI, 32 *aþþan* (καί) *jabai frijod þans frijondans izvis, wa izvis laune ist? þan* autem : Luc. II, 37 *soh þan* (καὶ αὕτη) *viduvo jere ahtautehund jah fidvor; þanuh* sed : Mc. X, 13 *þanuh* (καί) *aiberun du imma barna;* Cor. I, XIV, 25; *þaruh* sed : Joan. VII, 45 *þaruh* (καί) *qeþun du im jainai;* III, 23; IX, 2; *þaþroh* et *þaþroh þan*, tunc, tunc vero : Luc. IV, 9; Cor. II, VIII, 5; *iþ* verum : Luc. I, 63 *gabandvidedun þan attin þata waiva vildedi haitan ina. iþ is* (καί) *sokjands spilda nam jah melida*, vid. gloss. v. *Iþ* 2). Necnon et in locum copulativæ particulæ etiam subditur comparativa *sve* sicut : Tim. I, IV, 7 *þo unveihona sve* (sicut gr. καί) *usalþanaizo spilla bivandei;* vel præpositio *miþ* cum : Cor. II, VI, 14 *wo dailo garaihtein miþ* (cum, gr. καί) *ungaraihtein*, sine dubio propter concinnitatem prioris cum posteriori sententia.

« Pro καί etiam, adhibetur modo *ju* jam : Mc. IX, 13 *qiþa izvis þatei ju* (καί) *helias qam;* Gal. V, 21 *faurqiþa, izvis svasve ju* (καί) *fauraqaþ*, coll. Luc. XV, 19, 21; modo *sva* sic, post *svasve :* Joan. XIII, 15 *svasve ik gatavida izvis, sva* (sic, gr. καί) *jus taujaiþ*; XV, 9; XVII, 18.

« Annotatio 5. — Haud raro Gothus loco participii græci verbum finitum cum particula copulativa usurpat; hæc vero particula est *jah* apud Lucam, apud Joannem, *jah* et *uh :* Luc. I, 67 *zacharias praufetida jah qaþ* (λέγων); V, 14 *gagg jah* (ἀπελθών) *ataugei þuk silban gudjin;* VII, 3 *bad iesu ei qemi jah* (ἐλθών) *ganasidedi skalk;* VIII, 8, 43; Joan. XII, 3, 36; XIX, 2; Joan. VI, 5 *iesus ushof augona jah gaumida, þammei manageins filu iddja du imma, qaþuh* (ἐπάρας — καὶ θεασάμενος — λέγει) *du filippau;* 17 *usstigun in skip iddjedunuh* (ἀναβάντες — ἤρχοντο) *afar marein;* 25 *bigetun ina hindar marein qeþunuh* (εὑρόντες — εἶπον) *du imma* · VIII, 12; IX, 35; XIII, 25; XVIII, 3, 22.

« Annotatio 6. — Quandoque loco participii verbum equidem finitum adhibetur, sed particula copulativa prætermittitur, ita ut sententiæ non alligatæ procedant (ἀσυνδέτως) : Cor. I, XII, 11 *þata all vaurkeiþ ains jah sa sama ahma, daileiþ* (διαιροῦν) *sundro warjammeh svasve vili;* Mth. IX, 13 *aþþan gaggaiþ, ganimiþ* (πορευθέντες μάθετε), *wa sijai;* Mc. IV, 1 *galesun sik du imma manageins filu, svasve ina galeiþan in skip, gasitan* (ἐμβάντα εἰς τὸ πλοῖον καθῆσθαι) *in marein;* VII, 19 *in urrunsa usgaggiþ gahraineiþ* (ἐκπορεύεται καθαρίζον) *allans matins;* Joan. XII, 14; vid. quoque § 186, annot. 6 *c*) et Eph. III, 19, ubi Gothus τε non convertit. Asyndeton etiam occurrit, ut Ps. LIII, 3 *allai usvandidedun, samana unbrukjai vaurþun*.

« Econtrario græci textu asyndeton evitat Gothus sive particulam copulativam interjiciendo : Cor. I, XVI, 13 *vakaiþ standaiduh* (γρηγορεῖτε, στήκετε), vid. § 186, annot. 6, *b*); vel constructionem mutando : Joan. IX, 7 *gagg þvahan* vade tantum, vade, ut te laves (gr. ὕπαγε, νίψαι, id est, vade, lava te); vid. ibid. *d*). »

« Annotatio 7. — Aliquando etiam post participium redundanter ponitur particula copulativa : Mth. VIII, 14 *jah qimands iesus in garda paitrus jah gasaw* (εἶδε); Skeir. IV, b *fraujins laiseins anastodjandei af iudaia jah und allana midjungard gaþaih;* Mc. XIV, 66; Joan. VI, 45; coll. Mth. VI, 24; Mc. VIII, 1 *athaitands siponjans qaþuh du im;* Luc. XV, 26; Joan. XI, 31.

« Annotatio 8. — Forma verbalis in copulativis sententiis commutata, ut Mc. I, 6 *vas iohannes gavasiþs taglam ulbandaus jah matida þramsteins*, fuit indutus et comedit pro et erat comedens (ἦν ἐνδεδυμένος καὶ ἐσθίων); Luc. XVI, 20, 21 *lasarus atvaurpans vas du daura gabigins banjo fulls jah gairnida saþ itan drauhsno* jacuit vulneribus plenus, et cupit sat edere pro et cupiens (ἐβέβλητο ἡλκωμένος καὶ ἐπιθυμῶν) etc. morem gothicum omnino sapit; necnon et correctæ sunt sequentes ab exemplari deflectiones : Luc. XIX, 12 *gaggida framiman jah gavandida sik* pro ἐπορεύθη λαβεῖν καὶ ὑποστρέψας; Joan. VI, 50 *sa ist hlaifs saei us himina atstaig, ei saei þis matjai ni gadauþnai* pro ἵνα τις φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ; IX, 8 *niu sa ist saei sat aihtronds?* pro ὁ καθήμενος καὶ προσαιτῶν; 11 *ik galaiþ jah biþvahands ussaw* pro ἀπελθὼν καὶ νιψάμενος ἀνέβλεψα; sed invita grammatica dicitur Joan. VI, 45 *wazuh nu sa gahausjands at attin jah ganam gaggiþ du mis* pro *jah ganimands* (ὁ ἀκούσας καὶ μαθὼν ἔρχεται); neque commutatio Col. III, 9, 10 *ni liugaiþ izvis misso afslaupjandans izvis þana fairnjan mannan jah gahamoþ niujamma* (ἀπεκδυσάμενοι καὶ ἐνδυσάμενοι) est admittenda.

« Annotatio 9. — Pro *ni þatainei — ak jah* ponitur etiam *ni þatainei — ak :* Skeir. IV, b *þo insakana vesun fram iohanne ni in þis þatainei, ei fraujins mikilein gakannidedi, ak du gatarhjan jah gasakan þo afgudon haifst sabaillians jah markailliaus;* vel *nih — ak jah :* Skeir, VII, a *nih stains ak jah andraias, saei qaþ· ist magula her.* »

2) Negative per *nih*, *jah ni*, *ni* neque, neque etiam, *ni—nih*, *nih—nih* neque—neque : Mc. XI, 33 *qeþun du iesua· ni vitum. jah andhafjands iesus qaþ du im· nih ik izvis qiþa;* Luc. XX, 36 *þaiei vairþai sind usstassais us dauþaim, ni liugand, ni liuganda, nih allis gasviltan þanaseiþs magun;* Joan. V, 22 *svasve atta urraiseiþ dauþans jah liban gataujiþ, sva jah sunus þanzei vili liban gataujiþ. nih þan atta ni stojiþ ainohun, ak staua alla atgaf sunau;* Skeir. IV, d *ni airþeins vas nih us airþai rodjands;* Joan. XV, 4 *sve sa veinatains ni mag akran bairan af sis silbin, niba ist ana veinatriva, svah nih* (neque etiam) *jus;* Skeir. I, b *kunnands þa-*

wi svaleikamma valdufnja mahtais nauþs ustaiknida veis jan-ni þanaseiþs fastaida garaihteins garaihsns; VII, c *ainwarjanoh sva filu sve vilda andniman is gatavida jan-ni in vaihtai vaninassu vairþan galavida;* Mc. v, 26 *qens manag gaþulandei fram lekjam jah fraqimandei allamma seinamma jah ni vaihtai botida;* Luc. ix, 36 *bigitans varþ iesus ains jah eis þahaidedun jah mann ni gataihun;* Joan. viii, 20 *þo vaurda rodida in gazaufylakio laisjands in alh jah ainshun ni faifah ina;* Luc. x, 19 *atgaf izvis valdufni trudan ufaro vaurme jah skaurpjono jah vaihte ainohun izvis ni gaskaþjiþ;* Mth. vi, 28 *gakunnaiþ blomans haiþjos, waiva vahsjand, nih* (οὐ) *arbaidjand nih* (οὐδέ) *spinnand;* vi, 20 *huzdjaiþ izvis huzda in himina, þarei nih* (οὔτε) *malo, nih* (οὔτε) *nidva fravardeiþ, jah þarei þiubos ni* (οὐ) *usgraband nih* (οὐδέ) *stiland;* Luc. x, 4 *ni bairaiþ pugg, nih matibalg nih gaskohe;* Mc. vi, 8 *iesus faurbauþ im, ei vaiht ni nemeina in vig niba hrugga aina, nih matibalg, nih hlaif, nih in gairdos aiz* etc., vid. gloss. v. *Nih* 4) et § 260, annot. 4.

« Annotatio 10. — De usu negationis præcipue et ipsius constructione vid. § 213.

« Annotatio 11. — Quamvis inter *jah ni* et *nih* (ex *ni-uh* formatum, et consequenter græco οὔτε, οὐδέ et latino *neque* respondens) essentialis non sit discrepantia, cavet tamen Gothus, quin prius communiter adhibeat, nisi ubi negatio indefinitum, ut *ainshun, mann, vaihts, þanaseiþs* etc. negat, coll. § 213 5.) *d*).

« Annotatio 12. — In sententiis negative copulativis asyndeton adesse videtur, ubi scilicet negatio per *ni* tantum pergit, ut: Mc. vi, 11 *sva-managai sve ni* (μή) *andnimaina izvis, ni* (μηδέ) *hausjaina izvis, usgaggandans jainþro ushrisjaiþ mulda;* Col. ii, 21 *ni* (μή) *teikais, ni* (μηδέ) *atsnarpjais, ni* (μηδέ) *kausjais;* Luc xx, 35 *ni* (οὔτε) *liugand, ni* (οὔτε) *liuganda* etc. vid. gloss. v. *Nih* 4) *b*). »

2. ADVERSATIVA SENTENTIA.

§ 259. 1) Omnium particularum adversativarum *þan* (δέ) minima est, proprie transitum unius sententiæ ad aliam, continuationemque phrasis indicans, ita ut ad particulam copulativam propius accedat. Initio sententiæ stare non potest, sed primum vocabulum quam proxime subsequitur, hoc autem animadverso, quod, cum post præpositionem sola procedere nequeat, vocabulo a præpositione recto vel ipsius attributo postponatur, nisi tamen præpositio encliticum *uh* sumat. Sed in genere *þan* enclisin τοῦ *uh* in primum sententiæ vocabulum sæpissime determinat, sive euphoniæ causa, sive ut propius ad vocabulum initiale accedat.

Mth. v, 34 *ik qiþa izvis ni svaran allis ni bi himina, nih bi airþai, nih bi iairusaulymai, nih bi haubida þeinamma svarais. Sijaiþ-þan* (pro *sijai-uþ þan*) *vaurd izvar ja ja, ne ne;* vi, 28 *bi vastjos wa saurgaiþ, gakunnaiþ blomans haiþjos waiva vahsjand, nih arbaidjand, ni spinnand, qiþuh þan izvis þatei nih saulaumon gavasida sik sve ains þize;* viii, 19 *duatgagands ains bokareis qaþ du imma· laisari, laistja þuk þiswaduh þadei gaggis. — anþaruh þan siponje is qaþ du imma· uslaubei mis gafilhan attan meinana.* ix, 7 *usliþa urreisands galaiþ in gard seinana. gasaiwandeins þan manageins ohtedun sildaleikjandans;* v, 31 *hausideduþ þatei qiþan ist· ni horinos. — qiþanuh þan* (insuper) *ist þatei wazuh saei afletai qen, gibai izai afstassais bokos;* vi, 5-7 *þan bidjaiþ, ni sijaiþ svasve þai liutans, unte frijond in gaqumþim jah vaihstam plapjo standandans bidjan. bidjandans uþ-þan* (insuper) *ni filuvaurdjaiþ svasve þai þiudo* et ita frequenter, vid. alia exempla gloss. *þan* III, 1).

« Annotatio 1. — De enclitico *uh* cum vocabulo, cui adjungitur, contracto, et de *h* in *þ* assimilato vid. § 258 annot. 3. Zahnio nondum investigante, connexio *-uh þan* prorsus ignorabatur, cum particula *uh* loco enclisis ut proclisis ad *þan* spectaretur, unde cabulum *uhþan* vel *uþþan* evaderet.

« Annotatio 2. — Quoad usum hujus *uh* ante *þan* hoc animadvertas:

« *a*) Non eis vocabulis affigitur, quæ cum *uh* formata aliam acquirunt significationem, ut interrogativum *was:* Luc. xvii, 7 *was þan izvara*, quis autem vestrum, *wasuh* esset quisque; ubi autem ad interrogativum jungitur, elisioni § 258, annot. 3 memoratæ non locus est, unde habes Cor. I, iv, 7 *wa-uþ þan habais;* II, vi, 15 *wo-uh þan samaqisse*, ubi tamen quid, quæ *wah, woh* significat;

« *b*) E nominibus substantivum *uh* nunquam fere accipit, hinc: Mth. xxvii, 7 *garuni þan;* Mc. i, 31 *andanahtja þan;* Luc. vii, 2 *hundafade þan;* Joan. xi, 31 *iudaieis þan;* sed Luc. iii, 1 *filippausuh þan* animadversu dignissimum est, ubi interpres Lucæ *uh* ante *þan* minime regulariter usurpavit;

« *c*) E pronominibus *sa* fere est solum (coll. *a*), quod encliticum *uh* regulariter accipiat (*sah, soh, þatuh*), etiam in casibus obliquis, ut Skeir. II, b *þammuh þan* et VIII, c *þoh þan;* verumtamen dicitur etiam Luc. viii, 8 et 9, 34 *þata þan;*

« *d*) Ex adjectivis ea tantum *uh* recipiunt, quæ forma vocalica induuntur, ut *þvairhaiþ-þan* Eph. iv, 26, sæpe præsertim indefinita numeralia *sums* (Mth. xxvi, 67; Mc. viii, 28; xii, 5; Joan. vii, 44; xi, 46; Cor. I, xi, 21; xv, 6; Tim. II, ii, 20; Skeir. VI, c), *manag* (Luc. iii, 18), etiam *anþar* (Mth. viii, 21; Mc. iv, 5; Skeir. II, d), raro autem in obliquis casibus, ut *sumaimuh* Cor. II, ii, 16; sæpius tamen in accusativo (*anþaranuh* Skeir. V, a); animadvertenda sunt Mc. xii, 5 *sumansuh*, quod *sumanzuh* esse deberet, vid. Eph. iv, 11. Attamen hic etiam *uh* deficit, ut *managai þan* (Mc. xi, 8), *sumai þan* (Luc. ix, 8, 19; Joan. xi, 37; Skeir. VI, d), *anþarai þan* (Mc. vi, 15; Luc. ix, 19; Joan. vi, 23). Ea vero quæ consonantica forma gaudent, ab eo refugiunt, hinc Mth. xxvii, 62 *iftumin þan daga;* Luc. ix, 43 *usfilmans þan;*

« *e*) Quoad participia, *uh* non ideo sumunt, quia probabiliter sententiarum sunt per se copulativa, hinc semper *gahausjands þan* Mth. viii, 10; *qimandin þan* ix, 28 et ita ubique; apud Matthæum tamen semel occurrit vi, 7 *bidjandansuþ-þan*, ubi *s* loco *z* magis adhuc conspicuum est; quid Philem. 22 *bijandzuh*

valeat, nescitur : sed Mth. v, 31 *qiþanuh þan ist* huc non adducendum est, cum *qiþan ist* conjungenda sint. ut verbum finitum utrumque efformet ;

« *f*) Verba nonnisi raro in genere encliticum adoptant, *vas* et *vesun* tamen hoc regulariter admittentibus ; necnon et *qaþ* aliquando (ut Mc. vii, 20; Luc. vi, 39 ; vii, 48 ; x, 2 ; xiv, 12 ; xv, 11 ; xvi, 1 ; Joan. vi, 7 ; xi, 13), sed dicitur tantum *qeþun þan;* quandoque autem occurrunt *qiþuh* Mth. vi, 29 ; Luc. ix, 27 ; Cor. I, xi, 2 *hasjuþ-þan ;* 3 *viljauþ-þan ;* xvi, 8 *visuh þan ;* Joan. xviii, 2 *vissuh þan ;* vi, 11 *namuh þan ;* xviii, 5 *stoþuh þan ;* xi, 5 *frijoduh þan;* Mth. v, 37 *sijaiþ-þan* (vid. ad h. l.) ; ix , 31 *vitumuh þan ;* Thess. I, v, 14 *bidjamuþ-þan ;* Mth. xxvii, 16 *habaidedunuh þan ;*

« *g*) Præpositiones neque *uh* admittunt, neque *þan* immediate sequens patiuntur, sed post nomen rectum hoc poni jubent : Mth. viii , 18 *at andanahtja þan vaurþanamma*, etc.; xxvii, 15 *and dulþ þan warjanoh;* Luc. iii, 1 *in jera þan fimftataihundan ;* Mth. xxvii, 45 *fram saihston þan weilai ;* Mc. viii, 1 *in jainaim þan dagam ;* Mth. xxvi, 73 *afar leitil þan ;* aliquando tamen *in, fram, ufar* enklisim patiuntur, et tunc *þan* immediate sequi permittunt : Luc. ix, 21 *inuh þan þizai weilai ;* x, 7 *inuh þan þamma garda ;* Mth. xi, 12 *framuh þan þaim dagam ;* Luc. i, 24 *afaruh þan þans dagans ;* et semper dicitur *afaruh þan þata* Mth. viii, 5; Mc. xvi, 12 ; Luc. x, 1 ; xviii, 4 ; Skeir. III, c. Inde fit, ut quandoque verbis, quæ ex præpositione componuntur, *uh þan* præpositionem inter et radicem interjiciatur : Mc. xvi, 8 *dizuh þan sat* (pro *dissat þan* Luc. vii, 16) ; Cor. I, xv, 15 *biþ-þan gitanda* (pro *bigitanda þan* Joan. xii, 14) ; Gal. ii, 2 *uzuh þan iddja* (pro *usiddja þan* Mc. i, 28 : Joan. vi, 3) ; Mc. xiv, 44 *atuh þan gaf ;* Cor. I, xiv, 23 ; Eph. iv, 23 *anuþ-þan niujaiþ ;*

« *h*) Adverbia et conjunctiones encliticum proprie non recipiunt, semperque dicitur *miþþanei þan* Luc. viii, 42 ; *sunsaiv þan* iv, 39 ; *dalaþ þan* Mth. viii, 1 ; Mc. viii, 9 ; verumtamen cum *sumaleiko þan* Luc. xx, 31 occurrit etiam Skeir. VII, c *samaleikoh þan,* et præcipue cum *biþe þan* (Luc. vii, 1 ; xv, 14 ; xix, 37), etiam *biþeh þan* (Luc. iv, 42 ; v, 4 ; vii, 12) ; præterea *maizuh þan* Gal. iv, 9 ; *wanuh þan* Mth. xxv, 38, 39 ; *nauhþanuh þan* Luc. xv, 20.

« Annotatio 3. — *Þan* etiam cum *jah* conjungitur significatque *a*) *þan jah* sed etiam (δὲ καί) Luc. iv, 41; v, 10, 36 ; xviii, 1 ; xix, 19 ; Tim. I, v, 24 ; sed semel pro simplici δέ etiam ponitur (Luc. xviii, 3) vel καί (Mth. ix, 17 ; Thess. I, v, 25 ; Tim. I, v, 25) ; *b*) *jah þan* et tum (καί — δέ) Mc. iv, 36 ; Luc. ii, 35 ; Joan. vi, 51 ; viii, 17 ; xv, 27 ; Tim. I, iii, 10 ; II, iii, 12 ; et etiam pro δὲ καί Luc. vi, 6 ; Cor. II, vi, 1 ; Tim. II, ii, 5; et pro simplici δέ Luc. xvii, 3; Joan. xi, 42, etc., denique pro καί Mc. iii, 6 ; Luc. vii, 8.

« Annotatio 4. — Cum *þan*, si nonnullos casus annotatione 2 *g*) relatos excipias, semper secundam sententiæ sedem obtinere debeat, hinc Luc. xx, 16 *gahausjandans qeþun þan* incorrectum esse eo magis concludere licet, quod Græcus ἀκούσαντες δὲ εἶπον habeat : forsan *gahausjandans þan qeþun* legendum est. »

2) Ad *þan* significatione proxime accedunt *þanuh* et *þaruh*, prius proprie temporale, posterius autem locale *tunc* indicans, sed utrumque ut particula transitiva pro græco δέ usurpatum, quemadmodum *nu* in significando οὖν synonymum τοῦ *þanuh* haud raro cum aliis adversativis particulis commutatur. *Þaruh* et *þanuh* primam semper sententiæ sedem, *nu* autem secundam, occupant : Mth. ix, 25 *iesus gasaiwands svigljans jah haurnjans haurnjandans jah managein auhjondein qaþ du im· afleiþiþ, unte ni gasvalt so mavi ak slepiþ. jah bihlohun ina. þanuh þan usdribana varþ so managei, atgaggands inn habaida handu izos jah urrais so mavi ;* Luc. ix, 11 *iesus rodida du im þo bi þiudangardja guþs jah þans þarbans leikinassaus gahailida. þanuh dags juþan dugann hneivan. atgaggandans þan du imma þai tvalif qeþun du imma· — þanuh qaþ du im· gibiþ im jus matjan ;* viii, 51 - 53 *qimands þan in garda ni fralailot ainohun inngaggan alja paitru jah iakobu jah iohannen jah þana attan manjos jah aiþein. gaigrotun þan allai. þaruh qaþ· ni gretiþ, unte ni gasvalt ak slepiþ. jah bihlohun ina. þanuh is usdreibands allans ut jah fairgreipands handu izos vopida qiþands· mavi urreis ;* Mc. x, 18 *iesus qaþ du imma· wa mik qiþis þiuþeigana? ni washun þiuþeigs alja ains guþ. þos anabusnins kant· ni horinos*, etc. *þaruh andhafjands qaþ· þo alla gafastaida ;* Joan. v, 46, 47 *jabai mose galaubidedeiþ, ga-þau-laubidedeiþ mis, bi mik auk jains gamelida. þande nu* (δέ) *jainis melam ni galaubeiþ, waiva meinaim vaurdam galaubjaiþ.* Alia exempla vid. gloss. v v. *þanuh* 2), *þaruh* 2), *Nu* 2). *Þaruh þan* conjuncta pro δέ ponuntur Luc. viii, 23 *þaruh þan sve faridedun anasaislep.*

« Annotatio 3. — Cum particulæ adversativæ hucusque memoratæ ad copulativas significatione maxime accedant, inde fit, ut copulativæ *jah* et *uh* in illarum locum subdantur : Mth. vi, 30 *jah þande* (εἰ δέ) *þata havi haiþjos himma daga visando jah gistradagis in auhn galagiþ guþ sva vasjiþ, waiva mais izvis leitil galaubjandans*, probabiliter etiam hujus commutationis causa, *þan* vs. 29 præit ; Joan. x, 20 *qeþun uh* (ἔλεγον δέ) *managai· unhulþon habaiþ.* Alia exempla vid. gloss. v v. *Jah* 4) et *Uh* 1) *a*) *β*). »

§ 260. 3) Sed proprie dictam oppositionem indicant *aþþan* et *iþ*, quæ ambo græco δέ respondentia, a fronte sententiæ æque ambo incedere possunt, quæque in eo essentialiter differunt, quod *aþþan* fortius adversetur, atque negationem præ se habeat vel cogitari jubeat, nec non et totas sententias potissimum inter se opponat ; *iþ* autem ut relativum frequentius occurrens, sensum magis copulativum, quemadmodum *þan*, præ se ferat et potius membra sententiæ compositæ inter se objiciat. Has tamen particulas Gothus, juxta leges quas pluries attulimus, promiscue permutat, ubi scilicet græco δέ propius conveniunt, ubi etiam fortasse alterutrum euphonia requirit (sic dicitur ex. gr. *iþ is qaþ* vel *qaþuh þan*, non autem *aþþan is qaþ*). Cæterum hæ particulæ etiam in

locis parallelis commutatæ veniunt. Locus normalis, ubi utriusque particulæ usus respectivus apparet, est Mth. v, 21, 22 *hausideduþ þatei qiþan ist þaim airizam· ni maurþrjais, iþ saei* (qui autem, verum qui) *maurþreiþ skula vairþiþ stauai. aþþan* (sed, econtra) *ik qiþa izvis· þatei wazuh modags broþr seinamma svare skula vairþiþ stauai. iþ saei* (verum qui) *qiþiþ broþr seinamma raka, skula vairþiþ gaqumþai. aþþan saei* (verum qui, commutatione facta cum supra æquivalente *iþ saei*) *qiþiþ dvala, skula vairþiþ in gaiainnan funins;* v, 33 sq. Quemadmodum autem simpliciter habes v, 43 sq. *hausideduþ þatei qiþan ist· frijos newundjan þeinana jah fiais fiand þeinana· aþþan ik qiþa izvis· frijoþ fijands izvarans*, ita etiam habes v, 31 sq. *qiþanuh þan ist þatei wazuh saei afletai qen, gibai izai afstassais bokos. iþ ik qiþa izvis þatei wazuh saei afletiþ qen seina inuh fairina kalkinassaus, taujiþ þo horinon.* Adest equidem ut apud Mc. viii, 27-29 *wana mik qiþand mans visan? iþ eis andhofun· iohannen þana daupjand, jah anþarai helian, sumaih þan ainana praufete. jah is qaþ du im· aþþan jus wana mik qiþiþ visan?* Ita et in loco parallelo Luc. ix, 19 sq.; coll. etiam Mth. ix, 6 et Mc. ii, 10; Mc. xii, 26 et Luc. xx, 37. Sed dum Mth. ix, 15 legitur *ibai magun sunjus bruþfadis qainon und þata weilos þei miþ im ist bruþfaþs· iþ atgaggand dagos þan afnimada af im sa bruþfaþs, jah þan fastand*, occurrit in locis parallelis Mc. ii, 20 et Luc. iii, 35 *aþþan atgaggand* (*aþþan qimand*), etc.; coll. Mc. viii, 35 et Luc. ix, 24. Item in similibus formulis, ex. gr. in synopticis evangeliis adest tantum *iþ jabai*, apud Joannem autem etiam *aþþan jabai*, ex. gr.: Mth. vi, 14 sq. *jabai afletiþ mannam missadedins ize, afletiþ jah izvis atta izvar sa ufar himinam. iþ jabai ni afletiþ*, etc.; Joan. xi, 9 sq. *jabai was gaggiþ in dag, ni gastiggqiþ. aþþan jabai was gaggiþ in naht, gastiggqiþ.*

Luc. vi, 39 *ibai mag blinds blindana tiuhan? — nist siponeis ufar laisari seinana, iþ gamanvids warjizuh vairþai sve laisaris is. aþþan* (verum, ad aliquid novi transiens) *wa gaumeis gramsta in augin broþrs þeinis, iþ anza in þeinamma augin ni gaumeis;* Mc. ii, 9 sq. *waþar ist azetizo du qiþan· afletanda fravaurhteis þeinos, þau qiþan· urreis jah nim badi þeinata jah gagg? aþþan ei viteiþ þatei valdufni habaiþ afletan fravaurhtins* etc.; Mth. x, 29 sq. *niu tvai sparvans assarjau bugjanda, jah ains ize ni gadriusiþ ana airþa inuh attins izvaris viljan. aþþan izvara jah tagla alla garaþana sind;* Joan. xv, 6 sq. *niba saei visiþ in mis, usvairpada ut. aþþan jabai sijuþ in mis, jah vaurda meina in izvis sind;* xvi, 7 *jabai ik ni galeiþa, parakletus ni qimiþ at izvis· aþþan jabai gagga, sandja ina du izvis.* Alia exempla de usu τῶν *aþþan* et *iþ* vid. gloss. hh. vv.

« Annotatio I. — *Iþ* aliquando etiam pro *jah* (καὶ) ponitur, vid. § 258, annot. 4, hinc quemadmodum græcum participium per verbum finitum et *jah* resolvitur (§ 258, annot. 5), ita etiam cum sequenti *ib*; Joan. ix, 25 *blinds vas ib* (ὢν) *nu saiwa.*

« Annotatio 2. — Aliquando etiam *iþ* et *þan* redundanter, more gothico (§ 284, 2) conjunguntur, quo in casu subjectum sententiæ inter utrumque inducitur: Luc. xvii, 15 *iþ ains þan* (εἷς δὲ) *ize gaumjands þammei hrains varþ, gavandida sik;* ix, 21; Joan. viii, 59, etiam Luc. v, 24 *iþ þan ei viteiþ*, cujus loco parallelus locus Mc. ii, 10 *aþþan* habet. Nullo autem fundamento conjiceretur, *aþþan* in genere ex *iþ þan* ducere originem, quippe cum etymologice loquendo *iþ* et *aþþan* omnino nos fugiant.

« Annotatio 3. — Ex dictis (de *þan*, *aþþan et iþ* etiam patet, quod in sententiis græcis per μὲν—δὲ copulatis, quæ particulæ potius sunt copulativæ, vel saltem levissime adversativæ, et partes sententiæ et membra communius, quam sententias ipsas opponunt, δὲ non tam per *aþþan*, quam per *iþ* vel *þan* vertatur, μὲν contra per *aþþan* sæpius exponatur. Hinc in genere veniunt sequentes casus:

« *a*) Cum *iþ* in posteriori sententiæ membro: solemniter *raihtis—iþ*: Mth. ix, 37 *asans raihtis* (μὲν) *managa, iþ* (δὲ) *vaurstvjans favai;* Joan. xvi, 9; Rom. xiv, 2; Cor. II, x, 10; Gal. iv, 24—26; Skeir. III, c; IV, b; *aþþan — iþ*: Mth. iii, 11 *aþþan* (μὲν) *ik in vatin izvis daupja· iþ sa afar mis gagganda svinþoza mis ist;* Mc. i, 8; Rom. xi, 22; Cor. I, ix, 25; Tit. i, 15; *þan — iþ*: Gal. iv, 23 *akei þan sa us þiujai bi leika gabaurans vas, iþ sa us frijai bi gahaita;* Cor. I, iv, 10 *veis dvalai in xristaus, iþ jus frodai. veizuþ-þan* (deest in græco) *unmahteigai, iþ jus svinþai. juzuþ-þan* (iterum deest in græco) *vulþagai, iþ veis unsverai*, coll. Luc. iii, 18 (gr. μὲν οὖν); *auk — iþ*: Joan. xvi, 22 *jus auk* (μὲν) *nu saurga habaiþ, iþ aftra saiwa izvis;* Cor. I, xv, 51; *allis — iþ* Luc. iii, 16; *sveþauh — iþ* Mc. x, 39; Phil. iii, 1, 14;

« *b*) Cum *þan* in posteriori sententiæ membro: *raihtis — þan*: Mc. iv, 4 *sum raihtis gadraus faur vig. anþaruþ-þan gadraus ana stainahamma;* Phil. i, 5; Skeir. V, a; *auk — þan* Cor. II, ii, 16;

« *c*) *Aþþan* in posteriori sententiæ membro, sed in solo nexu *raihtis — aþþan* occurrens: Cor. II, viii, 17 *unte raihtis bida andnam. aþþan usdaudoza visands silba viljands galaiþ du izvis;* x, 1;

« *d*) Græcum μὲν in priori sententiæ membro non conversum remanet: Cor. I, ix, 24 *þai in spaurd rinnandans allai* (πάντες μὲν) *rinnand, iþ ains nimiþ sigislaun;* xii, 20 *iþ nu managai* (πολλὰ μὲν) *liþjus, iþ ains leik;* II, ix, 4; Tim. II, ii, 20.

« Necnon et in diversis sententiæ divisæ membris, alius — alius, alii — alii, prior — posterior, etc., particula in priori membro deficiente, *uh-þan* in posteriori usurpatur, aliquando etiam prætermissum: Mc. xii, 5 *afslohun managans auþarans, sumans usbliggvandans, sumansuh þan usqimandans;* Eph. iv, 11 *silba gaf sumans apaustauluns, sumanzuþ-þan praufetuns, sumanzuþ-þan aivaggelistans, sumanzuþ-þan hairdjans jah laisarjans;* Mc. viii, 28 *eis andhofun iohannen þana daupjand, jah anþarai helian, sumaih þan ainana praufete;* Joan. vii, 12 *birodeins mikila vas in managein· sumaih qeþun þatei sunjeins ist, anþarai qeþun· ne, ak airzeiþ þo managein;* x, 20

qeþun managai ize· unhulþon habaiþ, sumaih qeþun· þo vaurda ni sind unhulþon habandins; Luc. XIX, 16—20 *qam sa frumista — jah qam anþar — jah sums qam.* etc., vid. gloss v. *Sums.* 2). Hinc etiam partim — partim, modo — modo, eadem ratione se habent: Skeir, VI, c *missaleiks jah in missaleikaim melam attins bi ina varþ veitvodeins· suman þairh praufete vaurda, sumanuh þan þairh stibna us himina, sumanuh þan þairh taiknins.* Attamen in hoc casu etiam simpliciter *suman — suman* usurpatur: Cor. I, XIII, 9 *suman kunnum, suman praufetjam.* »

4) Totius sententiæ adversatio per *sveþauh* tamen, verumtamen (πλὴν, μέντοι), ordinario a fronte sententiæ positum, significatur, quandoque etiam *aþþan* usurpato: Luc, x, 13 *iþ in tyrai jah seidonai vaurþeina mahteis þozei vaurþun in izvis, airis þaus gaidreigodedeina. sveþauh* (attamen) *tyrai jah seidonai sutizo vairþiþ in daga stauos þau izvis;* VI, 34 *jabai leiwid, fram þaimei veneid andniman, wa izvis laune ist? sveþauh* (potius) *frijod þans fijands izvarans;* Joan. VII, 12 *birodeins mikila vas in managein· sumaih qeþun þatei sunjeins ist, anþarai qeþun· ne, ak airzeiþ þo managein. nih þan ainshun sveþauh* (μέντοι) *balþaba rodida bi ina in agisis iudaie;* alia exempla vid. gloss. v. *Sveþauh*; Luc. VI, 24, *fijand izvis mans — aþþan* (verumtamen, πλὴν) *vai izvis þaim gabeigam;* Tim. II, II, 19 *ymainaius jah filetus qeþun usstass ju vaurþana jah galaubein sumaize usvaltidedun. aþþan* (attamen, μέντοι) *tulgus grunduvaddjus guþs standiþ.*

« Annotatio 4. — Adversativæ particulæ *iþ* vel *aþþan* etiam ante *sveþauh* redundanter præponuntur: Luc. XVIII, 8 *aþþan qiþa izvis þatei gavrikiþ ins sprauto. iþ sveþauh* (πλὴν) *sunus mans qimands biugitai galaubein ana airþai?* XIX, 27 *aþþan sveþauh* (πλὴν) *fijands meinans briggiþ her;* Phil. III, 16; IV, 14. Sic Gothus Rom. IX, 6, οὐχ οἷον δὲ ὅτι breviter quidem, sed optime convertit per *aþþan sveþauh ni*, at tamen non.

« Annotatio 5. — *Sveþauh* etiam pro μέν usurpatur, significans equidem, saltem, vel vocabulum, cui præponitur, emphaticum efficiens: Mc. IX, 12 *helias sveþauh qimands faurþis aftra gaboteiþ;* Gal. IV, 8 *akei þan sveþauh ni kunnandans guþ þaim þoei vistai ni sind guþa skalkinodeduþ.* Etiam cum sequenti *iþ* pro μέν — δέ, vid. annot. 3) *a*). »

5) Græco ἀλλά respondent *ak* et *akei*, ambo a fronte sententiæ præeuntia, sed in eo ab invicem essentialiter discrepantia, quod *ak* post antecedens negativum negative *sed*, *verum*, *akei*, etiam antecedente non negativo existente, *sed*, *econtra* significet, *akei* præterea ad *aþþan* significatione propius accedente: Mth. IX, 18 *reiks ains qimands invait ina qiþands þatei dauhtar meina nu gasvalt. akei* (ἀλλά) *qimands atlagei handu þeina ana ija jah libaiþ;* Rom. X, 2 *aljan guþs haband, akei ni bi kunþja;* Mc. I, 44 *saiw ei mannhun ni qiþais vaiht, ak gagg þuk silban ataugjan gudjin;* Cor. I, I, 17 *ni insandida mik xristus daupjan ak vailamerjan.* Alia exempla vid. gloss. v. *Ak* et *Akei*.

« Annotatio 6. — Ubi antecedens positive procedit et consequens negative sequitur, hic tunc adhibetur *ni*, *jah ni*, *iþ ni*: Mc. II, 27 *sabbato in mans varþ gaskapans, ni manna in sabbato dagis;* Mth. IX, 13 *armahairtiþa viljau jah ni hunsl;* Mc. XIV, 7 *sinteino unledans habaiþ miþ izvis, iþ mik ni sinteino habaiþ.* Alia exempla vid. gloss. v. *Ni* 6) *aa*). In loco autem Mc. X, 27 *akei fram mannam unmahteig ist, ni fram guþa*, negatio *ni* non significat, *sed—non*, secundum autem græcum (παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατον ἀλλ' οὐ παρὰ τῷ Θεῷ), commutato vocabulorum ordine dicendum est: *fram mannam unmahteig ist akei ni fram guþa* (ab hominibus impossibile est, non autem a Deo).

« Annotatio 7. — Pro ἀλλά *a*) significanti *sed* ponitur etiam *aþþan*: Phil. III, 8 *akei* (ἀλλά) *þatei vas mis gavaurki, þatuh rahnida in xristaus sleiþa visan. aþþan* (ἀλλά) *sveþauh all domja sleiþa visan in ufarassaus xristaus*, et sæpius coll. § 281; *b*) significante *sed tantummodo* usurpatur etiam *alja* (præterea): Mc. X, 40 *þata du sitan af taihsvon meinai aiþþau af hleidumein nist mein du giban alja* (ἀλλά) *þaimei man viþ ist;* Joan. VII, 48 *sai jau ainshun þize reike galaubidedi* (unus crederet ei; id est nemo credit) *alja* (ἀλλά) *so managei* (sed tantummodo hæc turba).

« Annotatio 8. — Pro δέ *akei* subditur tantummodo Cor. I, XIV, 20; sæpe autem *ak* pro *akei* usurpatur: Mc. XI, 31 *jabai qiþam· us himina, qiþiþ· aþþan duwe ni galaubideduþ imma? ak* (ἀλλά) *qiþam· us mannam, uhtedun þo managein;* XIV, 49; Joan. VIII, 56; sed Eph. IV, 28, Tim. I, I, 9 *ak* ponitur pro δέ, qui præeunte negatione, tantummodo, sed significat. »

3. SENTENTIA DISJUNCTIVA.

§ 261. 1) Membra sententiæ disjuncta indicantur per simplex *aiþþau* vel, vel per *jabai — aiþþau*, *andizuh — aiþþau* vel — vel: Mth. V, 17 *ni qam gatairan vitoþ aiþþau praufetuns;* 18 *jota ains aiþþau ains striks ni usleiþiþ af vitoda;* VI, 31 *ni maurnaiþ nu qiþandans· wa matjam aiþþau wa drigkam aiþþau we vasjaima;* XXV, 38 *wanuh þan þuk sewum gast jah galaþodedum aiþþau naqadana jah vasidedum?* Mc. VIII, 36 *wa boteiþ mannan, jabai gageigaiþ þana fairwu allana jah gasleiþeiþ sik saivalai seinai. aiþþau wa gibiþ manna inmaidein saivalos seinaizos?* Rom. XI, 34 *was ufkunþa fraþi fraujins aiþþau was imma ragineis vas aiþþau was imma fruma gaf?* Mth. VI, 24 *ni manna mag tvaim fraujam skalkinon, unte jabai* (ἤ, vel) *fijaiþ ainana jah anþarana frijoþ, aiþþau* (ἤ, vel) *ainamma ufhauseiþ, iþ anþaramma frakann*, cujus loco legitur in parallelo Luc. XVI, 13 *andizuh ainana fijaiþ — aiþþau ainamma andtiloþ —*. In priori membro etiam deficit particula: Cor. II, I, 13 *ni alja meljam izvis alja þoei* (ἢ ἅ) *anakunnaiþ, aiþþau jah ufkunnaiþ.* Alia exempla pro simplici *aiþþau* vid. gloss. h. v.

2) In disjunctivis interrogationibus priori membro nulla particula præponitur, ubi præcipue vocabulum interrogativum adest, vel encliticum -*u* (§ 214, 1)

a) et b), vel ubi negative interrogatur *ibai* (vid. ibid. 2) c); posteriori autem membro *þau*, raro *aiþþau*, præmittitur, necnon et aliquando etiam par ticula interrogativa - *u* (etiam - *uh* scripta) ad primum post *þau* vocabulum affigitur: Mth. IX, 5 *waþar ist raihtis azetizo qiþan· afletanda þus frawaurhteis, þau qiþan· urreis;* XXVII, 17 *wana vileiþ ei fraletau izvis, barabban þau iesu?* Cor. I, XI, 22 *ibai gardins ni habaiþ du matjan jah drigkan, þau aikklesjon guþs frakunnuþ;* Joan. IX, 5 *was fravaurhta. sau þau fadrein is?* hicne an parentes ejus? XVIII, 34 *ab u þus silbin þu þata qiþis þau anþarai þus qeþun bi mik?* Mc. III, 4 *skuldu ist in sabbatim þiuþ taujan aiþþau unþiuþ taujan* (ubi in parallelo loco Luc. VI, 9 *þau* adest)? Mc. XII, 14 *skuldu ist kaisaragild giban kaisara þau niu gibaima?* Luc. XX, 22; Gal. III, 5 *vaurkeiþ mahtins in izvis uzu vaurstvam vitodis þau uzu gahauseinai galaubeinais?* Mc. XI, 30 *daupeins iohannis uzuh himina vas þau uzuh mannam?* Luc. XX, 4; Mth. XI, 3 *þu is qimanda þau anþarizuh beidaima?* vel in loco parallelo Luc. VII, 19 *þau anþaranu venjaima.* Alia exempla vid. gloss. v. *þau* 3).

4. SENTENTIA CAUSALIS ET CONSECUTIVA.

§ 262. 1) Sententia causalis vel propositionem præcedentem probat, et tunc usurpatur *unte* nam, *auk* enim (γάρ) prius in prima sede, posterius in secunda positum; vel tantummodo explicat, et tunc adhibetur *raihtis* et *allis*, scilicet, nempe, utrumque a fronte sententiæ præiens, necnon et *auk*: Luc. I, 30 *ni ogs þus, mariam, bigast auk* (γάρ) *anst fram guþa;* 76 *barnilo praufetus hauhistins haitaza, fauragaggis auk faura andvairþja fraujins manvjan vigans imma;* Mc. I, 16 *gasaw seimonu jah andraian vairpandans nati in marein, vesun auk fiskjans;* Mth. VII, 25 *razn ni gadraus, unte* (γάρ) *gasuliþ vas ana staina;* IX, 24 *afleitiþ, unte ni gasvalt so mavi, ak slepiþ;* VI, 14 *unte jabai afletiþ mannam missadedins ize, afletiþ jah izvis atta izvar sa ufar himinam,* ad vs. 12 relatum; Rom. XIII, 3 *þai auk* (γάρ) *reiks ni sind agis godamma vaurstva ak ubilamma. aþþan vileis, ei ni ogeis valdufni, þiuþ taujais jah habais hazein us þamma, unte* (γάρ) *guþs andbahts ist þus in godamma, iþ jabai ubil taujis, ogs, unte* (γάρ) *ni svare þana hairu bairiþ, guþs auk* (γάρ) *andbahts ist;* Mc. VI, 7 *vaila praufetida esaïas bi izvis þans liutans, sve gameliþ ist so managei vairilom mik sveraiþ, iþ hairto ize fairra habaiþ sik mis. afletandans raihtis* (γάρ) *anabusn guþs habaiþ þatei anafulhun mannans;* 23 *ni vilda vitan mannan jah ni mahta galaugnjan · gahausjandei raihtis qino bi ina — qimandei draus du fotum is;* VIII, 3 *jabai fraleta ins lausqiþrans du garda ize, ufligand ana viga, sumai raihtis ize fairraþro qemun;* Luc. III, 34 *sai, aiþei meina jah þai broþrjus meinai. saei allis* (γάρ) *vaurkeiþ viljan guþs, sa jah broþar meins jah svistar jah aiþei ist;* Luc. I, 43 *waþro mis þata ei qemi aiþei fraujins meinis at mis. sai allis, sunsei varþ stibna goleinais þeinaizos in ausam meinaim, lailaik þata barn in vambai meinai.* Alia exempla vid. gloss. vv. *Auk*, *Unte* 2) a), *Raihtis* et *Allis*.

Quandoque loco causalium particularum adversativæ adhibentur: Mc. VII, 3 *iþ fareisaieis* (οἱ γὰρ Φαρισαῖοι) *niba ufta þvahand handuns, ni matjand,* vid. gloss. v. *Iþ* 4); Tim. I, IV, 7 *þroþei þuk silban du gagudein, aþþan* (γάρ) *leikeina usþroþeins du favamma ist bruks,* vid. gloss. v. *Aþþan* 3), hoc in epistolis tantum occurrente; Mth. VI, 32 *all auk þata þiudos sokjand, vait uh þan* (γάρ) *atta izvar þatei þaurbuþ,* vid. gloss. v. *þan* III, 5), semper præeunte - *uh*; etiam *nu*: Cor. I, VII, 16 *wa nu* (γάρ) *kannt, ei aban ganasjais?* II, XI, 4; Gal. V, 17; et *þannu*: Mc. XIV, 6 *letiþ þo, duwe izai usþriutiþ, þannu goþ vaurstv vaurhta bi mis,* profecto bonum opus fecit in me.

« Annotatio 1. — *Auk* quandoque ponitur post duo vocabula stricte inter se conjuncta, ut Luc. XVI, 2 *ni magt auk;* Rom. IX, 15 *du mose auk*, etc. Quod autem in ordine ad significationem *unte* et *auk* inter se non aliter differant, patet ex loco supra laudato Rom. XIII, 3 et variantibus lectionibus utriusque codicis Cor. II, VII, 8 ubi A *unte gasaiwa*, B *gasaiwa auk* habet.

« Annotatio 2. — καὶ γάρ ordinario dicitur ad litteram *jah auk* Mth. VIII, 9; XXVI, 73 etc., vid. gloss. v. *Auk* 5 a) et *jah þan auk* Luc. VII, 8; aliquando etiam adhibetur simpliciter *unte* (Cor. II, III, 10) et *aþþan* (Cor. II, XIII, 4), quemadmodum *jah auk* simplici γάρ etiam respondet Rom. VII, 2; Cor. I, XV, 18 et *-uh þan auk* pro δέ Joan. XII, 10 usurpatur. Econtrario — *auk jah* — δὲ καί valet: Cor. I, I, 16 *ik daupida auk jaþ-þans staifanaus gadaukans;* Cor. II, XIII, 9. Redundanter autem ponuntur *auk raihtis* (γάρ) Mc. VI, 17; VII, 16 et *auk allis* Mc. IX, 41.

« Annotatio 3. — Eph. V, 6 *ni manna izvis uslusto lausaim vaurdam, þairh þoei qimiþ hatis guþs* respondet *þairh þoei* (per quæ) græco διὰ ταῦτα γάρ (per quæ enim).

« Annotatio 4. — Mc. IX, 34 *eis slavaidedun, du sis misso* (πρὸς ἀλλήλους γάρ) *andrunnun* deest particula causalis *auk*, quia probabiliter longius ab initio (*du sis misso auk*) stetisset.

2) Particulæ consecutivæ proprie sunt *nu* sic, igitur, οὖν, *þannu* itaque, propterea, ἄρα, quarum prior in prima sententiæ sede, posterior in secunda ponitur: Mth. V, 48 *sijaiþ nu* (οὖν) *jus fullatojai svasve atta izvar sa in himinam fullatojis ist;* VI, 1 sq. *atsaiwiþ armaion izvara ni taujan in andvairþja manne du saiwan im. þan nu taujais armaion, ni haurnjais faura þus;* VI, 9 *bidjandans ni filuvaurdjaiþ svasve þai þiudo; sva nu bidjaiþ jus;* Luc. XX, 25 *wis habaiþ skatts manleikan jah ufarmeli? andhafjandans þan qeþun · kaisaris. iþ is qaþ du im · unu-* (τοίνυν) *gibiþ þo kaisaris kaisara, þo guþs guþa* etc., vid. Gloss. *Nu* 2); Rom. X, 16 *esaias qiþiþ · frauja, was galaubida hauseinai unsarai? þannu* (ἄρα, consequenter) *galaubeins us gahausti-*

nai; Cor. II, v, 15 *somjam þata þatei ains faur allans gasvalt, þannu allai gasvultun;* Cor. I, iv, 7 *ushraineiþ þata fairnjo beist, ei sijaiþ niujis daigs.* **þannu** (sic, ita ut, ὥστε) *dulþjam ni in beista fairnjamma ak in unbeistein sunjos;* alia exempla vid. gloss. v. *þannu.*

Præterea ut particulæ consecutivæ etiam occurrunt : *eiþan :* Joan. ix, 41 *iþ blindai veseiþ, ni þau habaidedeiþ fravaurhtais. iþ nu qiþiþ · þatei gasewum, eiþan* (οὖν) *fravaurhts izvara þairhvisiþ;* Cor. I, xi, 26 *sva ufta sve matjaiþ þana hlaif jaþ-þana stikl drigkaiþ, dauþau fraujins gakannjaiþ, unte qimai. eiþan* (ὥστε) *wazuh saei matjiþ — aiþþau drigkai — unvairþaba fraujins, skula vairþiþ leikis jah bloþis fraujins;* Skeir. III, b; IV, a; V, d; VI, a;

Aþþan : Cor. II, vii, 12 *aþþan* (ἄρα) *jabai melida, ni in þis anamahtjandins ni in þis anamahtidins, ak du gabairhtjan usdaudein unsara;* Mc. xi, 31 *jabai qiþam · us himina, qiþiþ · aþþan* (οὖν) *duwe ni galaubideduþ imma?* alia exempla vid. gloss. v. *Aþþan* 5) :

þanuh : Cor. I, xv, 17 *jabai xristus ni urrais, svare jah so galaubeins izvara ist jan-nauh sijuþ in fravaurhtim izvaraim. þanuh* (ἄρα) *jaþ-þai gaslepandans in xristau fraqistnodedun;* Mc. xii, 6 *afslohun skalkans managans. þanuh* (οὖν) *nauhþanuh ainana sunu aigands liubana sis insandida jah þana du im* etc., vid gloss. v. *þanuh* 4).

« Annotatio 5. — Geminatum *nu* (*nunu*) ponitur, ubi sententia fit prohibitiva : Mth. x, 26 *ni nunu ogeiþ izvis;* 31; Rom. xiv, 15, 20; Tim. II, i, 8, atque negationem inter et imperativum semper interjicitur, dum simplex *nu* imperativum subsequitur : Mth. vi, 8 *ni galeikoþ nu.* Aliquando etiam *nu* tertiam sententiæ sedem obtinet, ut Rom. ix, 19 *qiþis mi nu* etc., vid. gloss. v. *Nu* 2).

« Annotatio 6. — In interrogando *nuh* loco *nu* ponitur : Mc. xii, 9 *wa nuh taujai frauja?* Joan. xviii, 37 *an nuh* (οὐκοῦν) *þiudans is þu?* Cor. I, vii, 16 cum *h* assimilato *wa nuk-kannt?*

« Annotatio 7. — Ἄρα οὖν gothice dicitur *þannu þan* Rom. vii, 3; *þannu nu* Rom., ix, 6, etc., vid. Gloss. v. *þannu; þannu nu jai* Rom. ix, 18; *sai nu* Eph. ii, 19. Hi tamen particularum connexus etiam pro unica græca usurpantur : *aþþan nu* Rom. vii, 12 (ὥστε); Cor. I, ix, 26 (τοίνυν); *þannu nu* Cor. I, iv, 5 (ὥστε); *þannu nu jai* Rom. ix, 20 (μενοῦνγε); *iþ nu* Skeir. I, d.

« Annotatio 8. — Ubi οὖν mera est transitionis particula (nunc vero, gall. *et maintenant*), gothice etiam per *þaþroh þan* (Joan. iii, 25; xviii, 7), *þan* (Mc. iii, 31) et *-uh* (Joan. xvi, 18) redditur; ubi ἄρα particula est affirmationis (profecto, certe), gothice vertitur per *þau* (Cor. I, xv, 14) vel *aiþþau* (Gal. ii, 21). Incorrecte autem Gothus Gal. ii, 17 ἄρα per *þannu* interpretatus est, quod hic cum ἆρα confudit; ἆρα in interrogatione τί ἄρα (quid ergo) Luc. i, 66 non conversum est.

II. SUBORDINATÆ SENTENTIÆ.

§ 263. Hæc compositarum sententiarum species ad simplicem reduci potest, modo secundaria seu subordinata sententia, ut circumscriptio attributi vel objecti simplicis sententiæ spectetur. Jamvero ad circumscriptionem attributi refertur sententia cum relativo (sententia relativa); ad circumscriptionem vero objecti, objectiva sententia præcipue, et causalis, necnon modalis et temporalis sententia.

1. ATTRIBUTIVA SENTENTIA, RELATIVA SENTENTIA.

§ 264. 1) Pronomen relativum *saei* (ὅς, ὅστις, ὃς ἄν, ὅσος) substantivo, quod stricte determinat, in numero et genere congruit; excipiuntur tamen collectiva de quibus § 209 3) dictum est, et ubi relativum ad plura substantiva refertur, valet quod § 209 4) *b*) præcepimus; quoad autem casum, is adhiberi debet, quem verbum sententiæ relativæ regit (excepto casu attractionis § 266): Skeir. VII, a *ist magula her, saei habaiþ ·e· hlaibans barizeinans jah tvans fiskans;* Luc. viii, 2 *vesun miþ iesua qinons, þozei vesun galeikinodos sauhte, jah marja, sei haitana vas magdalene, us þizuiei usiddjedun unhulþons sibun;* Mc. xi, 21 *smakkabagms þanei fraqast, gaþaursnoda;* xii, 20 *in þize gavalidane, þanzei gavalida, gamaurgida þans dagans;* vii, 13 *ni blauþjaiþ vaurd guþs anabusnai izvarai, þoei anafulhuþ;* Skeir. IV, d *afguda haifsts sabaillians jah markaillians, þaiei ainana ananan þidedun qiþan attan jah sunu;* Col. ii, 23 *bi anabusnim jah laiseinim manne þoei sind sveþauh vaurd habandona handugeins;* Cor. I, xvi, 19 *goleiþ izvis akvila jah priska, at þaimei jah salja;* Rom. ix, 23 *gakannida guþ gabein vulþaus seinis bi kasam armaions, þoei* (grammatice relatum) *fauragamanvida du vulþau, þanzei* (ad synesim relatum) *jah laþoda uns;* Skeir VIII, c *so managei þaiei ni kunnun vitod;* Thess. II, iii, 17 *so goleins meinai handau, þatei* (scilicet salutatio mea manu Pauli, qui) *ist bandvo ana allaim aipistaulein meinaim;* Luc. v, 3 *galaiþ in ain þize skipe, þatei* (πλοῖον ὃ) *vas seimonis;* ix, 50 *ni ainshun ist manne, saei* (Vulg. nemo est qui) etc.

« Annotatio 1. — Aliquando relativum non equidem substantivo, ad quod refertur, sed prædicato relativæ sententiæ in genere congruit : Mc. xv, 42 *vas paraskaive, saei ist fruma* (scilicet *dags*) *sabbato;* Eph. vi, 17 *nimaiþ meki ahmins, þatei ist vaurd guþs.* Quamvis Gothus Joan. xv, 26 *þan qimiþ parakletus, þanei ik sandja izvis, ahman sunjos,* etc., correcte interpretatus fuerit, attamen dubium est, an *ahman* ut appositionem ad relativam senten-

tiam, loco ad *parakletus* habuerit, græco neutro πνεῦμα occasionem præbente. In conspicuo loco Tim. I, III, 16 Gothus *unsahtaba mikils* (?) *ist gagudeins runa*, *saei gabairhtiþs varþ in leika*, cum optimis codicibus (probabiliter, vid. ad h. l.) legit. Si autem aliquando neutrum sing. ad plura præcedentia objecta refertur, ut Col. II, 16 sq. *ni manna izvis bidomjai in mata aiþþau in dragka*, *aiþþau in dailai dagis dulþais aiþþau fulliþe aiþþau sabbaþum*, *þatei ist skadus þize anavairþane*, hoc fit more græco, neutro singulari loco pluralis usurpato, vid. § 196, annot. 7.

« Annotatio 2. — Sententia relativa inter attributum et substantivum includitur: Luc. I, 4 *meljaþus ei gakunnais þize*, *bi þoei galaisiþs is*, *vaurde astaþ*. Quandoque etiam sententia relativa nomini, ad quod refertur, præmittitur: Joan XVIII, 9 *þanzei atgaf mis atta*, *ni fraqistida ize ainummehun*; Rom. VII, 15 *þatei halja*, *þata tauja*; et tum oppositio, si qua est, in casu relativi flectitur: Mc. VI, 16 *þammei ik haubid afmaimait*, *iohanne*, *sa ist*, *sah urrais us dauþaim*; Joan. V, 37 *saei sandida mik*, *atta*, *sah veitvodeiþ bi mik*; XII, 49; vel hoc deficit: Joan. XVII, 3 *so ist so aiveino libains*, *ei kunneina þuk ainana sunja guþ jah þane insandides*, *iesu xristu*; vel ex præcedentibus supplendum est: Col. IV, 16 *soei* (vid. ad h. l.) *is us laudeikaion*, *jus ussiggvaid*, scilicet epistolam; vel post relativam sententiam etiam demonstrativum adducendum est: Joan. X, 25 *vaurstva*, *þoei ik tauja in namin attins meinis*, *þo veitvodjand bi mik*; Cor. I, VII, 20 *warjizuh in laþonai*, *in þizaiei laþoþs vas*, *in þizai sijai*; Joan. XII, 48; XIV, 10; XVIII, 11; coll. § 202 II, 2) *a*).

« Annotatio 3. — Necnon subjectum et objectum ut relativa sententia exprimi possunt: Mc. IX, 31 *saei allis* (ὃς ἂν) *gadragkjai izvis stikla vatins in namin meinamma ni fraqisteiþ mizdon seinai*, vid. § 203 1) *b*) et § 205 annot. 10, ubi peculiariter doc tur, quomodo ὃς ἂν gothice vertatur.

« Annotatio 4. — Post relativum communiter indicativus usurpatur, conjunctivus autem tantummodo *a*) in sententiis negativis: Mc. IV, 22 *nih allis ist wa fulginis*, *þatei ni gabairhtjaidau*; Luc. IX, 50 *ni ainshun ist manne*, *saei ni gavaurkjai maht in namin meinamma*; XVIII, 29 etc.; vel *b*) post interrogativum: Cor. II, XII, 13 *wa ist*, *þize vanai veseiþ?* etc.; vel *c*) ubi sententia relativa subjectum est sententiæ principalis (annot. 3), ut Mc. IV, 9 *saei habai* (ὁ ἔχων) *ausona hausjandona*, *gahausjai*; Luc. III, 11, 13; Cor. II, II, 2. Sed haud illegitime indicativus et conjunctivus promiscue usurpantur, ut Mth. V, 31 sq. *wazuh saei afletai qen* — *wazuh saei afletiþ qen* —; Thess. II, III, 3 *triggvs frauja*, *saei gatulgeiþ izvis jah galausjai izvis af þamma ubilin*, in posteriori autem loco conjunctivus eo magis decet, quod Græcus futurum adhibuerit, quod per indicativum et conjunctivum verti posse jam vidimus, § 182, I. In circumscriptione Col. II, 22 *þairh þatei is brukjaidau* (quo id adhibeatur) pro τῇ ἀποχρήσει, de romano influxu conjiciendum est; item etiam Col. I, 10 *all þatei galeikai* (πᾶσα ἀρέσκεια). »

2) Præter relativum supradictum *saei* occurrunt etiam ut relativa:

a) *Sah*, quod, quemadmodum *saei* ex pronomine demonstrativo *sa* et particula relativa *ei*, ita ex *sa* et enclitico -*uh* (isque) formatur, vid. § 202, II, 1) *b*);

b) Particula relativa *ei* et *izei*, vid. § 203 3) *b*);

c) Ubi relativum ad pronomem personale refertur, loco hujus relativi personale repetitur cum *ei* affixo ex. gr. *ik*, *ikei* etc., vid. § 203, 2,

« Annotatio 5. — Dicitur econtra Joan. VIII, 40 *sokeiþ mik usqiman*, *mannan izei sunja izvis rodida*, ubi *izei* ad appositionem *mannan* refertur, cum, propter primam personam *rodida* (λελάληκα), proprie *ikei*, ad *mik* relatum, adesse deberet. »

d) Cum *saei* commutantur etiam *ei* et *þei* post indefinitum *wazuh* et ipsius composita, vid. § 205, annot. 10;

e) Relativum adverbium *sve* (sicut): Mc. 14, 72 *gamunda paitrus þata vaurd*, *sve* (ὡς) *qaþ imma iesus*

f) Huc adducenda sunt etiam correlativa: *wileiks* — *svaleiks* qualis — talis et ordinario absolute occurrens *svaleiks* quidam — *svaleiks sve* qualis; *svalauds* tam, tantum — *svalauds sve* quam, quantum; *sva filu* tantum — *sva filu sve* quantum; *sva managa* — *sva managa sve* tam — quam, vid. Gloss. hh. vv.; ὁσάκις, ὅσος et οἷος complete semper cum demonstrativo præcedente: *sva ufta ves* (tam sæpe quam), *sva laggs sve* (tam longum, quam, tantum, quantum), *sva managai sve* (tot, quot), *sva filu sve*, *svaleiks sve* (οἷος): Cor. I, XI, 25 *þata vaurkjaiþ*, *sva ufta sve drigkaiþ*, *du meinai gamundai*; Mc. II, 19 *sva lagga weila sve* (ὅσον χρόνον) *miþ sis haband bruþfad*, *ni magun fastan*; III, 10 *sva managai sve* (ὅσοι) *habaidedun vundufnjos*, *þaih þan ina gasewun*, *drusun du imma*; 28; VI, 11, 30, 36; IX, 3, 13; X, 21; XIII, 19; Luc. IV, 20; IX, 5, 10; Joan. VI, 11, etc.

§ 265. Quemadmodum germanice (gallice, latine, etc.) participium Græcum in verbum finitum cum relativo aliquando resolvi potest, ita et gothice quandoque contingit, sæpe præsertim cum *saei*: Mth. VI, 4 *atta þeins saei saiwiþ* (ὁ βλέπων) *in fulhsnja usgibiþ þus in bairhtein*; XXVII, 17 *wana vileiþ ei fraletau izvis*, *barraban þau iesu saei haitada* (Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον) *xristus?* Mc. V, 15, *gasaiwand fraþjandan þana saei habaida* (τὸν ἐσχηκότα) *laigaion*; XV, 41 *anþaros managos þozei miþiddjedun* (αἱ συναναβᾶσαι) *imma in iairusalem*; Col. I, 23 *ni afvagidai af venai aivaggeljons sei merida ist* (τοῦ κηρυχθέντος) *in alla gaskaft*; Thess. I, II, 14 *þata samo vunnuþ fram izvaraim inkunjam svasve jah veis fram iudaium þaiei jah fraujin usqemun* (τῶν ἀποκτεινάντων) *iesua* etc.; apud Joannem et in epistolis etiam alia relativa adhibentur: Joan. XVIII, 26 *qaþ sums þize skalke þis maistins gudjins*, *sah niþjis vas* (συγγενὴς ὤν), *þammei afmaimait paitrus auso*; XII, 4 *qaþ iudas simonis iskariotes*, *izei skaftida sik* (ὁ μέλλων)

du galevjan ina; xi, 37; xvi, 2; xix, 12; Cor. I, xv, 27, 57; II, v, 21; viii, 16; Gal. i, 1; vi, 13; Eph. i, 3; Tim. I, i, 16; et ubi ad personalia pronomina modo § 264, 2) *c*) descripto refertur: Rom. xiv, 4 *þu was is þuei stojis* (ὁ κρίνων) *framaþjana skalk?* Eph. ii, 13 *nu sai in xristau iesu jus juzei simle vesuþ* (ὑμεῖς οἱ — ὄντες) *fairra vaurþuþ newa in bloþa xristaus;* Thess. I, ii, 13 *vaurd guþs vaurkeiþ in izvis juzei galaubeiþ* (ὑμῖν τοῖς πιστεύουσι); Tim. I, i, 13 *galaubjandan mik gahugida xristus gasatjands in andbahtja ikei faura vas* (τὸν — ὄντα) *vajamerjands.* Circumscriptione utitur etiam Gothus, ubi participium subjectum est vel objectum, ut Mc. v, 16 *spillodedun im þaiei gasewun* (οἱ ἰδόντες); x, 32 *iesus dugann þaim twalif siponjum qiþan þoei habaidedun* (τὰ μέλλοντα) *ina gadaban.*

« Annotatio 1. — Eo etiam modo nomina circumscribuntur, ut Col. i, 10, πᾶσα ἀρέσκεια *all þatei galeikai.* Hic etiam interrogativum loco relativi ponitur: Col. iv, 8 *insandida ina du izvis ei kannjai wa bi izvis ist* (τὰ περὶ ὑμῶν); Eph. vi, 21, 22.

« Annotatio 2. — Vice versa participium et circumscriptio inter se commutantur: Joan. vi, 45 *wazuh sa gahausjands* (ὁ ἀκούσας) *at attin jah ganam* (μαθὼν) *gaggiþ du mis;* Cor. II, ii, 2 *was ist saei gailjai mik niba sa gaurida us mis?* Luc. iii, 11; Joan. x, 1, 2; Cor. II, x, 17, 18.

« Annotatio 3. — Rom. ix, 20 *þu was is ei andvaurdjais* (ὁ ἀνταποκρινόμενος) *guþa* simplex *ei* adest pro *þuei.* »

ATTRACTIO.

§ 266. Attractio in eo consistit, quod sive vocabulum e sententia subordinata in principalem efficaciter retroferatur, sive vocabulum sententiæ subordinatæ eodem modo ac aliud principalis sententiæ construatur, sive tandem vocabulum sententiæ principalis ab alio subordinatæ sententiæ absorbeatur, hoc absorpti constructionem tunc assumente. Jam vero his constructionibus, quas primitive forsan e Græco mutuatus est, Gothus etiam sponte sua utitur.

1) Subjectum subordinatæ sententiæ fit objectum principalis: Mc. xi, 32 *allai habaidedun iohannen þatei bi sunjai praufetes vas,* de Joanne credebant, quod propheta esset, pro credebant Joannem esse —; Joan. vii, 27 *þana kunnum, waþro ist;* ix, 8, 29; xiv, 19; xviii, 2; Mc. xii, 34; Cor. I, xvi, 15; II, xiii, 5; Cor. II, vii, 11 *saiw þata bi guþ saurgan izvis, welauda gatavida izvis usdaudein.* Coll. Joan. ix, 19 *sau ist sunus izvar, þanei qiþiþ þatei blinds gabaurans vaurþi;* viii, 54.

2) Relativum vocabulo, ad quod refertur, in casu convenit: Luc. ii, 20 *hazidedun guþ in allaize, þizeei* (ἐπὶ πᾶσιν οἷς) *gahausidedun* de omnibus, quæ (quibus *þoei*) audiebant; xix, 37 *hazidedun guþ in allaize þoze sewun mahte* (περὶ πασῶν ὧν εἶδον δυνάμεων), ut iii, 19; Cor. II, xiii, 10 *þata aljaþro melja ei andvairþs harduba ni taujau bi valdufnja, þammei* (κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἣν) *frauja fragaf mis.*

3) Demonstrativum omnino deficit et relativum, quod ad illud refertur, ejus casum assumit et substantivum demonstrativi sibi postponi jubet: Mc. vi, 22 *bidei mik þiswizuh þei* (ὃ ἐάν) *vileis jah giba þus,* ora me quod tu vis, pro: hoc, quod vis; xv, 12 *wa vileiþ ei taujau þammei* (ὃν) *qiþiþ þiudan iudaie;* Luc. ix, 36 *mann ni gataihun ni vaiht þizei* (ὧν) *gasewun;* Joan. vi, 29 *þat-ist vaurstv guþs ei galaubjaiþ þammei* (εἰς ὃν) *insandida jains;* Cor. II, xii, 17 *ibai þairh wann þizeei* (ὧν) *insandida du izvis, bifaihoda izvis?* Col. iii, 2 *þaimei iupa sind* (τὰ ἄνω) *fraþjaiþ ni þaim þoei ana airþai sind* (ubi attractio et regularis constructio commutantur); Mc. vii, 7 *duwe þai siponjos þeinai ni gaggand bi þammei anafulhun þai sinistans* (κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων); Luc. iii, 13 *ni vaiht ufar þatei garaid sijai* (παρὰ τὸ διατεταγμένον) *izvis lausjaiþ;* vi, 34 *leiwid fram þaimei* (παρ' ὧν) *veneid andniman;* xvii, 27 *etun jah drugkan und þanei dag* (ἄχρι ἧς ἡμέρας) *galaiþ nauel in arka;* Joan. xi, 6 *salida in þammei vas stada* (ἐν ᾧ ἦν τόπῳ); Cor. I, iv, 6; xi, 23; II, ii, 3; viii, 11; xii, 6; Tim. II, iii, 14; Philem. 21.

« Annotatio 1. — Gothus tamen attractionem quandoque non imitatur: *a*) Mc. xiii, 19 *fram anastodeinai gaskaftais, þoei* (κτίσεως ἧς) *gaskop guþ;* Luc. xv, 16 *gairnida sad itan haurne, þoei* (κερατίων ὧν) *matidedun sveina;* Joan. xv, 20 *gamuneiþ þis vaurdis, þatei* (τοῦ λόγου οὗ) *ik qaþ du izvis;* xvii, 5 *hauhei mik þamma vulþau, þanei* (τῇ δόξῃ ᾗ) *habaida at þus faurþizei sa fairwus vesi;* Cor. II, i, 4 *gaþrafstjam þans þairh þo gaþlaiht, þizaiei* (διὰ τῆς παρακλήσεως ἧς) *gaþrafstidai sijum silbans fram guþa;* Eph. ii, 4, 10; Col. i, 23; Thess. II, i, 4; Tim. II, i, 13; Neh. v, 14 *fram þamma daga ei* (ἀπὸ ἡμέρας ἧς); *b*) Joan. xvii, 9 *bidja bi þans, þanzei* (περὶ ὧν) *atgaft mis;* Luc. i, 20 *sijais þahands jah ni magands rodjan und þana dag ei* (ἄχρι ἧς ἡμέρας) *vairþai þata, duþe ei* (propter quod, ἀνθ' ὧν) *ni galaubides vaurdam meinaim;* xvii, 30 *þamma daga ei* (ᾗ ἡμέρᾳ).

« Annotatio 2. — Nec nisi raro attractionem *inversam* dictam imitatur, ubi scilicet subjectum sententiæ principalis in casu relativi ponitur: Mc. xii, 10 et Luc. xvii, 20 λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν—οὗτος vertit per *stains þammei usvaurpun þai timrjans, sah varþ du haubida vaihstins:* Cor. I, x, 16 τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν οὐχὶ κοινωνία, per *hlaifs þanei brikam, niu gamainduþs leikis?* Eo etiam modo nonnulli (*Winer* p. 485) locum Luc. i, 72 sq. explicant, ubi Gothus μνησθῆναι διαθήκης ἁγίας αὐτοῦ, ὅρκον ὃν ὤμοσε κτλ. vertit: *gamunan triggvos veihaizos seinaizos. aiþis þanei svor,* attractione iterum vitata.

« Annotatio 3. — Hæc species attractionis, qua impersonale principalis sententiæ, ut cum subjecto subordinatæ sententiæ concordet, in personale commutatur, præcipue φανερὸν et δῆλον εἶναι, etiam gothice usurpari potest, licet constructio cum impersonali linguæ propria sit; sic Cor. II, iii, 3 φανερού-

μενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ, dum evidens est, quod estis —, gothice vertitur more germanico, *svikunþ þatei sijuþ aipistaule xristaus*, codice tamen A *svikunþai þatei sijuþ*, secundum græcum legente. Hæc autem attractio frequentior est pro δοκεῖν reddendo, ut Cor. I subscript. *du kaurinþium frumei þugkeiþ meliþda visan us asiai* pro videtur, quod prior ad Corinthios ex Asia scripta fuerit (prior ad Corinthios scripta fuisse videtur etc.), item Cor. II, x, 9; Gal. II, 9; Skeir. I, c; IV, c; VI, a, dum hic sæpe impersonale, videtur mihi, pro videor, adhibetur (ut Mth. VI, 7; Luc. XIX, 11, Cor. II, XII, 19; Gal. II, 2), quod tamen huc non pertinet. Sic etiam Luc. III, 23 *svaei sunus munds vas iosefis* ex fonte latino (ut putatus est) redditur. Econtra hæc attractionis species regulariter usurpatur ut linguæ gothicæ idiotismus cum *skulds visan* et *mahts visan*, ita ut pro oportet ut ego, possibile est, ut tu etc., dicatur: cogor ad —, potes etc., vid. § 176, annot. 4 *d*). »

2. OBJECTIVA SENTENTIA.

§ 267. Quatuor objectivæ determinationes simplicis sententiæ per sententias proprias principaliter circumscribuntur: scilicet proprium objectum, quod casibus obliquis exprimitur, causalis, modalis et temporalis.

A. OBJECTIVA SENTENTIA in stricto sensu seu ACCUSATIVA (etiam DATIVA et GENITIVA) SENTENTIA.

§ 268. Hic tres discriminandi sunt casus pro variis respectibus actionis principalis ad objectum subordinatæ sententiæ. Vel enim hoc objectum nullam fere intimam connexionem (relationem) habet, ita ut sit simpliciter objectum actionis verbo principalis sententiæ expressæ; vel in actione ipsa verbi principalis sententiæ rationem sumit, qua existat, unde est *effectus;* vel objectum de quo quæstio est, nondum existit, sed actione principalis sententiæ producendum est, et ab agente intenditur (finis) [1]. Jam vero ad effectum referendus est casus, ubi objectum ut consequentia cujusdam gradus, mensuræ, extensionisque actionis exhibetur (consecutio), ad finem vero casus, ubi peculiariter exprimitur, quod agens intendit (*scopus*). Ubi autem verba principalis sententiæ in passivo construuntur, objectiva sententia evadit subjectiva

§ 269. Quod ad *consecutionem temporum* in illis sententiis spectat, hoc animadvertendum est:

1) Tempus subordinatæ sententiæ ita cum tempore principalis sententiæ concordat, ut ubi præsens vel præteritum in principali usurpatur, conjunctivus præsentis vel præteriti in subordinata adhibeantur: Joan. XVII, 15 *ni bidja þuk, ei usnimais ins us þamma fairwau, ak ei bairgais im faura þamma unseljin;* Luc. VII, 39 *baþ ina sums fareisaie, ei matidedi miþ imma;* Mc. VI, 25 *viljau, ei mis gibais haubid iohannis;* IX, 30 *ni vilda, ei was vissedi;* Joan. XI, 31 *gagyiþ du hlaiva, ei greitai jainar;* 19 *gaqemun bi marþan jah marjan, ei gaþrafstidedeina izos bi broþar izo;* Tim. I, v, 20 *fravaurhtans in andvairþja allaize gasak, ei jah þai anþarai agis habaina;* Phil. I, 22 *wa þau valjau, ni kann;* Luc. XVIII, 36 *frah, wa vesi þata.*

2) Cum passivo nullum sit præteritum, vel in hujus locum præsens subditur, vel forma periphrastica in præterito ponitur: Rom. VIII, 4 *gavargida fravaurht in leika, ei garaihtei vitodis usfulljaidau in uns;* Cor. I, I, 17 *ni insandida mik xristus daupjan ak vailamerjan, ni in suntrein vaurdis, ei ni lausjaidau galga xristaus;* II, VII, 9; XI, 7 etc.; Luc. II, 3 *iddjedun allai, ei melidai veseina* (ἀπογράφεσθαι) *warjizuh in seinai baurg;* Eph. III, 10 *mis atgibana varþ ansts so in þiudom vailamerjan gabein xristaus, ei kanniþ vesi* (γνωρισθῇ) *reikjam jah valdufnjau handugei guþs;* Thess. I, III, 1 etc.

3) Cum Gothus unicum habeat præteritum, hoc in sententia subordinata etiam ut perfectum adhibet, ubi præsens adest in principali: Joan. IX, 19 *sau ist sa sunus izvar þanei qiþiþ, þatei blinds gabaurans vaurþi* (natus sit)? Cor. II, XI, 21 *bi unsveriþai qiþa sve þatei veis siukai veseima* (fuimus); Gal. IV, 11 *og, ibai svare arbaididedjau* (laboraverim) *in izvis.*

4) Ubi præteritum in sententia principali perfecti significationem præ se fert, sequitur in subordinata præsens, cum rem venturam esse enuntiatur: Mc. IX, 12 *gameliþ-ist bi sunu mans, ei managa vinnai jah frakunþs vairþai;* XII, 19 *moses gamelida* (scripsit, scriptum adhuc valet) *þatei jabai wis broþar gadauþnai jah bileiþai qenai jah barne ni bileiþai, ei nimai broþar is þo qen is;* Cor. I, IX, 22 *allaim vas* (γέγονα) *all, ei waiva sumans ganasjau;* II, I, 9; XII, 7 etc.

Alias autem, in versione epistolarum præsertim, post præteritum in principali sententia præsens in subordinata usurpatur, ubi sensus objectivus est (quando scilicet aliquid faciendum esse declaratur), præterito eum subjectivum efficiente (cum dicitur, rem evenire posse, potuisse); in græco autem textu, cum in N. T. non nisi rarissime occurrait optativus, hic semper conjunctivus apparet: Joan. IX, 22 *gaqeþun sis iudaieis, ei jabai was ina andhaihaiti xristu, utana synagogais vairþai* extra synagogam fiat, expellatur (γένηται); Luc. XVI, 4 *andþahta mik wa taujau* (ποιήσω, quod ego facturus sim); Col. I, 9 *ni weilaidedum faur izvis bidjandans ei fullnaiþ* (πληρωθῆτε) *kunþjis viljins is;* Luc. I, 4 *galeikaida mis þus meljan, ei gakunnais* (ἐπιγνῷς discas, docendus sis) *þize vaurde astaþ;* Skeir. I, d *leik man andnam, ei laisareis uns vairþai þizos du guþa garaihteins;* Thess.

[1] Aliis verbis vel objectum est simpliciter *regimen* verbi principalis sententiæ, vel *effectus* actionis vel *finis* actionis. *Interpr.*

I, III, 2 *insandidedum teimauþaiu ei izvis gatulgjai jah bidjai* (εἰς τὸ στηρίξαι καὶ παρακαλέσαι) *bi galaubein izvara*; Rom. IX, 11; XI, 52; Cor. II, I, 4; II, 3-5, 9; IV, 4; V, 15; Gal. II, 5, 10, 16, 19; Eph. I, 4; II, 7, 9, 10; VI, 22; Phil. II, 28; Col. IV, 8 [1]; Thess. I, II, 16; V, 10; Tim. I, I, 3; Philem. 15; Skeir. V, a.

Econtra Cor. II, I, 15 *þizai trauainai vilda faurþis qiman at izvis, ei anþara anst habaidedeiþ* (ἔχητε, habeatis, habere possitis); III, 13 *moses lagidu hulistr ana andavleizn duþe ei ni fairveitidedeina* (videre possint) *sunjus israelis in andi þis gataurnandins*; Thess. II, III, 8 *ni arvjo hlaib matidedum at wanmma ak vinnandans arbaidai naht jah dag vaurkjandans, ei ni kaurideideima* (gravare possimus) *wana izvara*; Eph. IV, 10 *ussiaig ufar allans himinans, ei usfullidedi allata*; Cor. II, IX, 3; Gal. I, 4; II, 4; IV, 3, 4; Eph. II, 15, 16; V, 26, 27; Phil. II, 30; Tim. I, I, 16; Philem. 13 etc. Hinc alterius ad Corinthios epistolæ interpres dixit V, 21 *xristus faur uns gatavida fravaurht, ei veis vaurþeima* (fieri possent) *garaihtei guþs in imma*; econtra 8, 9 *in izvara gaunledida sik, ei jus þamma is unledja gabeigai vairþaiþ* (fieri deberent). Hinc Cor. I, IX, 21 *varþ iudaium sve judaius ei judaiuns gayeigaidedjau — ei gageiggau vitodalausans — gayeiggau* incorrectum est, ut partim præterita præcedentia et sequentia, partim glossa marginalis (*gavandidedjau*) probant.

5) Græcum vero tantummodo imitatur Gothus, cum in oratione obliqua et in indirecta interrogatione post præteritum principalis sententiæ præsens subordinatæ hic in conjunctivo, illic in indicativo usurpat: Mc. I, 27 *sokidedun miþ sis misso qiþandans, wa sijai* (ἐστί) *þata*; Luc. VIII, 9 *frehun ina siponjos is qiþandans, wo sijai* (εἴη? ἦν?) *so gajuko*; Mc. II, 1 *gafrehun, þatei in garda ist* (ἐστί, esset); Joan. XII, 9; Mc. XVI, 4 *insaiwandeins gaumidedun þammei afvalviþs ist* (ἀποκεκύλισται) *sa stains*; Joan. XVIII, 14 *kajafa garaginoda iudaium, þatei batizo ist ainana mannan fraqistjan faur managein.*

§ 270. I. 1) Ubi subordinata sententia intimam connexionem cum actione principalis non habet, sed cum eo non nisi exterius conjungitur, ut res ita se habet post verba sensuum, dicendi, cogitandi, eorum RELATIO communiter per *þatei*, raro autem per *ei* et *þei* vel *unte* cum indicativo ostenditur: Mth. V, 21 *hausideduþ þatei qiþan ist þaim airizam · ni maurþrjais*; Skeir. II, c *nasjands þana anavairþan dom is gasaw jah þatei in galaubeinai þeihan habaida*; Mc. XII, 35 *waiva qiþand þai bokarjos, þatei xristus sunus ist daveidis?* Tim. I, I, 15 *triggv þata vaurd þatei xristus qam in þamma fairwau, fravaurhtans nasjan*; Cor. II, I, 12 *wofituli unsara so ist veitvodei miþvisseins unsaraizos, þatei in ainfalþein jah hlutrein guþs usmetum in þamma fairwau;* Thess. I, III, 6 *teimauþaius gataih uns galaubein izvara jah þatei gaminþi unsar habaiþ goþ*; Luc. XX, 37 *þatei urreisand dauþans jah moses bandvida ana aiwatundjai*; Gal. IV, 22 *gameliþ ist þatei abraham tvans aihta sununs*; Cor. I, XI, 23 *andnam at fraujin þatei, in þizaiei naht galeviþs vas, nam hlaif jah aviliudonds gabrak*; Rom. VII, 16 *jabai þatei ni viljau þata tauja, gaqiss im vitoda, þatei goþ* (scilicet ist); Luc. XIX, 42 *gafulgin ist faura augam þeinaim, þatei qimand dagos ana þus jah bigraband fijands þeinai grabai þuk*; Cor. I, XV, 27 *biþe qiþiþ alla ufhnaivida sind, bairht* (scilicet ist) *þatei inu þana ize ufhnaivida uf ina þo alla*; II, III, 3 *svi kunþ* (ist) *þatei sijuþ aipistaule xristaus*; Tim. I, VI, 7 *ni vaiht brahtedum in þamma fairwau, bi sunjai þatei ni usbairan wa magum*; Mc. XIII, 28 *þan smakkabagmis asts þlaqus vairþiþ, kunnuþ þatei newa ist asans*; V, 29 *ufkunþa ana leika þatei gahailnoda*; Mth. XXVI, 2 *vituþ þatei afar tvans dagans paska vairþiþ*; Joan. XII, 16 *gamundedun þatei þata was du þamma gameliþ*; VIII, 45 *þatei sunja rodida, ni galaubeiþ mis*. Item post *gatrauan* (Rom. VIII, 38), *ahjan* (Mth. X, 34), *haban* (habere ut, Mth. XI, 32), *domjan* (Cor. II, V, 15), etc., vid. Gloss. v. *þatei a*).

Joan. XIV, 28 *hausideduþ ei ik qaþ izvis*; IX, 17 *þu wa qiþis bi þana ei uslauk þus augona?* XV, 18 *jabai so manaseds izvis fijai, kunneiþ ei mik fruman izvis fijaida*; XVII, 7 *nu ufkunþa ei alla, þoei atgaft mis, at þus sind*; XI, 23 *vait ei þiswah þei bidjis guþ, gibiþ þus guþ*; Thess. II, III, 4 *gatrauam in fraujin ei, þatei anabudum izvis, jah tanjiþ*; Cor. II, I, 13 *venja ei und andi ufkunnaiþ*; X, 7 *jabai was gatrauaiþ sik silban xristaus visan, þata þagkjai aftra af sis silbin ei svasve is xristaus* (scilicet ist), *sva jah veis*; Mc. XI, 23 *þiswazuh ei galaubjai* [*þata*] *ei þatei qiþiþ gagaggiþ, vairþiþ imma*. Hinc ellipticæ formæ: Cor. II, I, 18 *triggs guþ, ei þata vaurd nist ja jah ne*; Gal. I, 20 *sai in andvairþja guþs, ei ni liuga*.

Joan. XIII, 38 *amen qiþa þus, þei hana ni hrukeiþ, unte þu mik afaikis kunnan þrim sinþam*; Mth. VI, 26 *insaiwiþ du fuglam himinis, þei ni saiand nih sneiþand*; Joan. XIII, 35 *bi þamma ufkunnanda allai, þei meinai siponjos sijuþ*; Cor. I, IV, 9 *man þei guþ uns apaustauluns ustaiknida svasve dauþubljans*; Luc. I, 58 *hausidedun ganiþjos, unte gamikilida frauja armahairtein seina bi izai.*

2) *Subjectivam* sententiam formant *þatei* et *ei*, intransitivis in principali existentibus: Mc. II, 16 *wa ist, þatei miþ motarjam jah fravaurhtaim*

[1] Hic menda in textum irrepsit, cum *kunnjai* non sit correcta forma; si levissime emendaveris in *kunniau*, facile supponi potest, Gothum γνῶ (cognoscam) pro γνῷ (cognoscat, novit) legisse, salvo aliunde sensu: ut cognoscam, quid de vobis est, ut vice versa Eph. VI, 22 *ei kunneiþ wa bi ugk ist.*

matjiþ jah driggkiþ? elliptice Luc. II, 49 *wa þatei sokideduþ mik?* Joan. IX, 30 *sildaleik ïst, þatei jus ni vituþ, waþro ïst;* Mc. IX, 21 *wan lagg mel ïst, ei þata varþ ïmma?*

« Annotatio 1. — Quod autem in hac subjunctiva sententia Gothus non obliviscatur, *þatei* pronomen esse relativum, ex eo patet, quod, ubi verbum principalis sententiæ dativum regit, *þammei* loco *þatei* adhibeat : Phil. II, 24 *gatraua þammei* (ὅτι) *jah silba sprauto qima;* Mc. XVI, 4 *ïnsaiwandeins gaumidedun þammei afvalviþs ïst sa stains;* VII, 18 *ni fraþjiþ þammei all þata utaþro ïnngaggando ïn mannan ni mag ïna gamainjan?* Luc. I, 32; XVII, 5; Joan. VI, 5; Tim. II, I, 12, necnon etiam post *faginon þammei* Luc. XV, 6 et *niu kara þuk þizei* Mc. IV, 38. Verumtamen, in posteriori præsertim tempore, haud raro *þatei* post *gaumjan* et *fraþjan* : Skeir. VII, d *anþarans gamaudida gaumjan þatei ïs vas sa sama, saei ïn auþidai ·m· jere attans ïze fodida;* Mc. XII, 12 *froþun þatei du ïm þo gajukon qaþ;* Luc. XX, 19; Joan. VIII, 27; Skeir. VIII, d.

« Annotatio 2. — Suo etiam modo Gothus supradictas particulas commiscet, ubi simul in eadem phrasi occurrunt : Joan. IX, 24, 25 *veis vitum, þatei sa manna fravaurhts ïst. þanuh andhof jains· jabai fravaurhts ïst, ïk ni vait, þatain vait, ei blinds vas, ïþ nu saiwa;* Cor. I, XV, 3, 4 *andnam ei xristus gasvalt faur fravaurhtins unsaros jaþ-þatei ganavistroþs vas jaþ-þatei urrais þridjin daga jaþ-þatei ataugids ïst þaim ainlibim;* etiam post diversa verba : Cor. II, XIII, 6 *venja ei* (ὅτι) *kunneiþ, þatei* (ὅτι) *veis ni sijum ungakusanai*, cujus loco cod. B *venja þatei kunneiþ ei* etc., vice versa legit.

« Annotatio 3. — Quod hic quandoque post *þatei* et *ei* etiam conjunctivus usurpetur, vid. § 271; quod autem etiam post hæc verba, loco particularum *þatei* et *ei* infinitivus sequatur, vid. §§ 252, 253. »

§ 271. In *oratione obliqua*, ubi scilicet loquens verba alterius non tanquam sua, sed tanquam suæ cogitationis objectum refert, *þatei* et *ei* cum conjunctivo adhibentur, quo in casu Græcus indicativum usurpat : Joan. IX, 19 *sau ïst sa sunus ïzvar, þanei jus qiþiþ þatei blinds gabaurans vaurþi* (ἐγεννήθη)? X, 36 *qiþiþ þatei vajamerjau* (βλασφημῶ), *unte qaþ· sunus guþs ïm;* Cor. I, I, 15 *aviliudo guþa ei ainnohun ïzvara ni daupida, ei was ni qiþai, þatei ïn meinamma namin daupidedjau* (ἐβάπτισα); X, 19 *wa nu qiþam? þatei þo galiugaguda wa sijaina* (ἐστίν) *aiþþau þatei galiugan saljada wa sijai?* Skeir. VIII, c *liugandans bigitanda, ei ni ainshun reike aiþþau faureisaie galaubidedi ïmma.*

Hinc etiam Luc. XVI, 1 *manna gabeigs aihta fauragaggjan, jah sa fravrohiþs varþ du ïmma, ei distahidedi* (ὡς διασκορπίζων) *aigin ïs;* Joan. VIII, 56 *abraham sifaida, ei gasewi dag meinana;* Joan. IX, 18 *ni galaubidedun ïudaieis bi ïna, þatei ïs blinds vesi* (ἦν) *jah ussewi* (ἀνέβλεψεν); Skeir. I, b *kunnands þatei svaleikamma valdufnja mahtais nauþs ustaiknida vesi;* Mc. VI, 55 *berun þans ubil habandans, þadei hausidedun ei ïs vesi* (ἐστίν); Luc. XVIII, 9 *trauaidedun sis ei veseina* (εἰσίν) *garaihtai;* Mth. VI, 7 *þugkeiþ þaim þiudo ei ïn filuvaurdein seinai andhausjaindau* (εἰσακουσθήσονται); V, 17 *ni hugjaiþ ei ïk qemjau* (ἦλθον) *gatairan vitoþ;* Luc. XIX, 11; Joan. XI, 13; XII, 18, 34; Cor. II, XII, 19 etc.

« Annotatio 1. — Nonnisi præeunte Græco, Gothus præsens indicativi etiam post præteritum principalis sententiæ usurpat, vid. § 269, 5.

« Annotatio 2. — Etiam in oratione recta *þatei* et *ei* adhibentur, sed cum indicativo, præeunte Græco : Mth. XXVII, 43 *qaþ þatei sunus guþs ïm;* Mc. I, 40 *qaþ du ïmma þatei jabai vileis, magt mik gahrainjan;* VI, 16 *herodes qaþ þatei, þammei ïk haubïd afmaimait, sa ïst, sah urrais us dauþaim;* X, 33 *iesus dugann ïm qiþan, þoei habaidedun ïna gadaban · þatei sai usgaggam ïn ïairusaulyma;* Joan. IX, 9 *sumaih qeþun þatei sa ïst, sumaih þatei galeiks þamma ïst, ïþ ïs qaþ þatei ïk ïm;* Luc. VIII, 20 *gataihan varþ ïmma þatei aiþei þeina jah broþrjus þeinai standand uta;* Joan. XIII, 33 *qaþ du ïudaium, ei, þadei ïk gagga, jus ni maguþ qiman;* Mth. VII, 23; XXVI, 72; Mc. II, 1; XII, 7; XIV, 72; Luc. IV, 21; XV, 27; XIX, 42 etc. In Mth. V, 31 *qiþan ïst þatei, wazuh saei qen afletai, gibai ïzai afstassais bokos*, conjunctivus pro imperativo (δότω) ponitur.

« Annotatio 3. — Huic constructioni τοῦ *þatei* conferri possunt casus, ubi loca Veteris Testamenti similibus particulis mediantibus citantur : Rom. IX, 17 *qiþiþ þata gamelido du faraoni, unte* (ὅτι) — *raisida þuk;* X, 9.

« Annotatio 4. — Quandoque Gothus hic etiam constructionem immutat, *þatei* ante orationem priori vice adhibito, altera prætermisso : Luc. IX, 8 *qeþun sumai þatei ïohannes urrais us dauþaim, sumai þan qeþun· helias ataugida sik. sumaiþ-þan þatei praufetus sums usstoþ;* Joan. VII, 12 *sumaih qeþun þatei sunjeins ïst, anþarai qeþunne, ak airzeiþ þo managein.*

« Annotatio 5. — Ubi sententia incidens (parenthetica) inter particulam citationis et principalem sententiam orationis inducitur, particula respondens post parenthesim repetitur : Joan. XIII, 29 *sumai mundedun ei, unte arka habaida ïudas, þatei qeþi ïmma ïesus· bugei;* Cor. II, V, 1 *vitum þatei, jabai airþeina unsara gards þizos hleiþros gatairada, ei gatimrjon us guþa habam gard.* »

§ 272. Quemadmodum hæ sententiæ cum *þatei*, *ei* etc., ut objectum vel subjectum, ita etiam ut appositio in sententiis *explicativis* seu *epexegeticis* usurpari possunt : Luc. II, 10 *spillo ïzvis faheid mikila, sei vairþiþ allai managein, þatei* (quod scilicet) *gabaurans ïst ïzvis himma daga nasjands;* Joan. V, 36 *þo vaurstva, þoei ïk tauja, veitvodjand bi mik, þatei atta mik sandida;* Cor. II, VIII, 2 *kannja ïzvis anst guþs þo gibanon ïn aikklesjon makidonais, þatei þata diupo unledi ïze*

usmanagnoda du gabein ainfalþeins ize; 9; x, 11 *þata þagkjai sa svaleiks, þatei wileikai sium vaurda svaleikai jah vaurstva*; Luc. vii, 39 *sa iþ vesi praufetus, ufkunþedi þau, wo jah wileika so qino, sei tekiþ imma, þatei fravaurhta ist*; Rom. x, 9 *vaurd galaubeinais, þatei merjam, þei — ganisis*. Pro *þatei* occurrit etiam *unte* (coll. § 278) : Cor. II, xi, 7 *ibai fravaurht tavida mik silban haunjands, ei jus ushauhjaindau, unte arvjo guþs aivaggeljon merida izvis*; Luc. viii, 30 *wa ist namo þein? þaruh qaþ· harjis, unte unhulþons managos galiþun in ina.*

Joan. xvi, 17 *wa ist þata þatei qiþiþ unsis?* Mc. I, 27 *sokidedun miþ sis, wa sijai þata, wo so laiseino so niujo, ei jah ahmam þaim unhrainjam anabiudiþ jah ufhausjand imma*; vi, 2; Luc. iv, 36; Luc. i, 43 *waþro mis þata, ei qemi aiþei fraujins meinis at mis*, ubi *ei qemi* pro *ei* vel *þatei qimiþ*, ob nimiam imitationem græci ἵνα ἔλθῃ, quod etiam nonnisi pro τὸ ἐλθεῖν vel ὅτι ἦλθε stare potest, dicitur, sicut etiam Joan. vi, 29 *þat-ist vaurstv guþs, ei galaubjaiþ þammei insandida guþ*; 50 *sa ist hlaifs, saei us himina atstaig, ei saei þis matjai ni gadauþnai*; xv, 13; xvii, 3.

§ 273. 1) Huc pertinent etiam *indirectæ interrogationes*, quæ verbum in conjunctivo communiter, in indicativo quoque, ubi scilicet per præteritum interrogatur, habere possunt: Mth. vi, 25 *ni maurnaiþ saivalai izvarai, wa matjaiþ* (φάγητε) *jah wa drigkaiþ* (πίνητε), *nih leika izvaramma, we vasjaiþ* (ἐνδύσησθε); Luc. viii, 9 *frehun siponjos, wa sijai* (εἴη) *so gajuko*; Mc. i. 27; Joan. xvi, 18; Luc. xv, 26 *frah, wa vesi þata*; xix, 48 *ni bigetun, wa gatavidedeina* (ποιήσωσιν); xix, 15; Luc. i, 29 *þahta sis mariam, weleika vesi* (εἴη) *so goleins*; ix, 46 *galaiþ mitons in ins, warjis þau ize maists vesi* (εἴη); Col. iv, 6 *vaurd izvar sinteino in anstai salta gasuqoþ siai, ei viteiþ, waiva skuleiþ* (δεῖ ὑμᾶς) *ainwarjammeh andhafjan*; Mth. viii, 20 *sunus mans ni habaiþ, war haubiþ sein anahnaivjai* (κλίνῃ); Cor. II, xiii, 5 *izvis silbans fraisiþ, sijaidu* (ἐστέ) *in galaubeinai*; ii, 9; Mc. x, 2; xv, 36; Luc. xiv, 28; xv, 44 *peilatus hundafaþ frah, ei iesus juþan gadauþnodedi* (ἀπέθανε); Phil. iii, 12 *afargagga ei gafahau* (καταλάβω), *in þammei gafahans varþ fram xristau*; Luc. vi, 7 *vitaidedun, jau in sabbato daga leikinodedi* (θεραπεύει); iii, 15 *þuhtedun allai in hairtam seinaim bi iohannein, niu aufto sa vesi* (εἴη) *xristus*; Phil. i, 22 *wa þau* (quo alias gr. ἂν vertitur) *valjau, ni kann.*

Joan. viii, 14 *vait, waþro qam* (ἦλθον) *jah waþ galeiþa* (ὑπάγω), *iþ jus ni vituþ, waþro qima* (ἔρχομαι) *jah waþ galeiþa*; Eph. i, 18 *guþ gibai izvis ahman handugeins, ei viteiþ, wa ist* (ἐστίν) *vens laþonais*; Joan. vi, 64 *vissa iesus, warjai sind* (εἰσίν) *þai ni galaubjandans jah was ist saei galeiveiþ ina*; ix, 15 *frehun ina, waiva ussaw* (ἀνέβλεψεν); 21 *waiva nu saiwiþ, ni vitum, aiþþau was uslauk imma þo augona, veis ni vitum*; Cor. II, i, 17 *mito ibai aufto leihtis bruhta* (ἐχρησάμην); Gal. iii, 2; Eph. vi, 22. Indicativus et conjunctivus promiscue usurpantur apud Joan. vii, 17 *ufkunnaiþ bi þo laisein, framuh guþa sijai* (ἐστίν) *þau iku fram mis silbin rodja* (λαλῶ).

« Annotatio. — Particula interrogativa etiam prætermitti potest : Mc. iii, 2 *vitaidedun, hailidedi* (εἰ θεραπεύσει) *sabbato daga*; vel in principali sententia supplenda est : Mc. xi, 13 *atiddja* (scilicet quæsivit, inspexit) *ei aufto bigeti* (εἰ ἄρα εὑρήσει, ut forte inveniret) *wa ana ina*. Econtrario Luc. xviii, 8 *sunus mans qimands biugitai galaubein* directam interrogationem præbet, an forte inveniet. — Pro *ei* adhibetur etiam *jabai*; Joan, ix, 25 *jabai fravaurhts ist, ik ni vait.* »

2) Inter casus interrogationis indirectæ illi gothice memorandi sunt, in quibus est *vereor ne*, quippe cum subordinata sententia per interrogativum *ibai* vel *ibai aufto* cum conjunctivo ad principalem connectatur : Cor. II, xii, 20 *og ibai aufto* (μήπως) *qimands ni svaleikans sve viljau bigitau izvis jah ik bigitaidau izvis svaleiks sve ni vileiþ mik. ibai* (μή) *aftra qimandan mik guþ gahaunjai at izvis jah qaino managans þize faura fravaurkjandane*; Gal. iv, 11 *og izvis, ibai svare arbaididedjau in izvis*; Cor. II, xi, 3 *og ibai aufto riurja vairþaina, fraþja izvara af ainfalþein.*

Cum *ogan* subaudito : Mth. xxvii, 64 *hait vitan hlaiva* (timemus enim) *ibai aufto* (μήποτε) *siponjos is binimaina imma jah qiþaina· urrais*; Mc. ii, 21 *ni manna plat fanins niujis siujiþ ana snagan fairnjana* (timere debet), *ibai afnimai fullon af þamma sa niuja*; 22; Luc. xiv, 29; Rom. xi, 21; Cor. II, xii, 6; Tim. I, iii, 6 etc.

Hinc etiam Cor. II, viii, 20 *gateviþs miþ gasinþam unsis bivandjandam þata, ibai was uns fairinodedi*; Gal. ii, 2 *þuhta im, ibai svare rinnau aiþþau runnjau*; vi, 1 *atsaiw þuk silban, ibai jah þu fraisaizau*; v, 15 *saiwiþ, ibai fram izvis misso fraqimaindau.*

§ 274. II. Effectus, qui per accusativum cum infinitivo alias redditur (§ 253, 4; coll. § 252, 6), etiam per *ei* exprimi potest, scilicet :

1) Cum conjunctivo post *taujan, gataujan* et *biuhti ist* : Joan. xi, 37 *niu mahta iesus gataujan, ei jah sa ni gaþaudnodedi?* Col. iv, 16 *taujaiþ, ei so aipistaule in laudeikaion aikklesjon ussiggvaidau jah þoei ist us laudeikaion jus ussigvaid*; Joan. xviii, 39 *ist biuhti izvis, ei ainana izvis fraletau in pasxa.*

2) Cum indicativo post *varþ*; Joan. xiv, 22 *wa varþ ei unsis munais gabairhtjan þuk silban, iþ þizai manasedai ni?* Luc. vi, 12 *varþ in dagam þaim, ei usiddja iesus in fairguni bidjan*; viii, 1 *varþ biþe, ei jah is vratoda and baurgs jah haimos.*

« Annotatio 1. — Post *varþ* loco subordinatæ sententiæ etiam copulativa, apud Lucam præsertim, sequitur : v, 17 *varþ in ainamma daga jah* (καί) *is vas laisjands*; viii, 22 *varþ in ainamma þize dage*

jah is galaiþ; ii, 15 *varþ biþe galiþun fairra im þai aggiljus, jah þai hairþjos qeþun du sis misso*; v, 12, 35; ix, 51; xvii, 11, et etiam Neh. vi, 16 et Mth. ix, 10. Vel subordinata sententia sine particula connectitur principali : Mth. xxvi, 1 *varþ, biþe ustauh iesus alla þo vaurda, qaþ siponjam seinaim*; Mc. i, 9; Luc. i, 59.

« Annotatio 2. — Mc. x, 38 habet *magutsu driggkan stikl, þauei ik driggka, jah daupeinai, þizaiei ik daupjada, ei daupjaindau*, sive quia Gothus constructionem aliam adhibere voluit, sive forsan quia infinitivo passivi indigebat. »

§ 275. Consecutio, *ita ut* exprimitur

1) Per simplex *ei* cum indicativo præteriti vel conjunctivo præsentis : Joan. ix, 2 *was fravaurhta? sau þau fadrein is, ei blinds gabaurans varþ*; Rom. vii, 3 *jabai gasviltiþ vair, qens frija ist þis vitodis, ei ni sijai* (τοῦ μὴ εἶναι) *horinandei vaurþana abin anþaramma*: Cor. I, ix, 24 *sva rinnaiþ, ei garinnaiþ*,

2) Ordinario per *svaei*, vel *sve* (ὥστε), et equidem

a) Cum indicativo : Gal. ii, 13 *miþliuidedun imma iudaieis, svaei barnabas miþgatauhans varþ þizai liutai ize*; Thess. II, i, 3 *managniþ friaþva in izvis misso, svaei veis silbans in izvis wopam*; Mc. i, 27; ii, 28; Rom. xiii, 2; Cor. II, v, 16, 17; Gal. iv, 7 etc., ubi sæpius in coordinans *inde*, *hinc* significatione transit; Luc. v, 6, 7 *galukun managein fiske filu sve natja dishnaupnodedun ize. jah gafullidedun ba þo skipa sve suggqun*;

« Annotatio. — In Gal. iv, 16 ὥστε per *iþ sve* redditur, unde Gothum ὥς τε legisse conjicitur; *iþ* etiam Joan. vi, 18 pro τε usurpat. »

b) Cum conjunctivo : Cor. II, iii, 7 *andbahti dauþaus in gameleinim gafrisahtiþ in stainam varþ vulþag, svaei ni mahtedeina sunjus israelis fairveitjan du vlita mosezis in vulþaus vlitis is*; viii, 5 *sik silban atgebun uns, svaei bedeima teitaun* etc.;Skeir. III, c *iohannes missadede, aflet gahaihait, iþ fraujins* (scilicet *daupeins* vel *mereins*) *at afleta fravaurhte jah fragift veihis ahmins, — svaei sijai daupeins iohannes ana midumai tvaddje ligandei*;

c) Cum infinitivo, præeunte Græco : Cor. II, ii, 6 *ganah þamma svaleikamma andabeit þata fram managaim, svaei þata andaneiþo izvis mais fragiban jah gaþlaihan*; Thess. II, ii, 4 *sa andstandands jah ufarhafjands sik ufar all qiþana guþ aiþþau allata blotinassu, svaei in guþs alh sitan*; Luc. ix, 52 *galiþun in haim samareite, sve manvjan imma*.

§ 276. III. Finis, *ut*, infinitivo quidem gothice exprimitur (vid. § 252), sed etiam per *ei*, ubi affirmative, ubi autem negative de fine quæritur, per *ei ni* cum conjunctivo :

a) Post verba volendi : Mth. xxvii, 17 *wana vileiþ ei fraletau izvis?* Cor. I, xvi, 12 *aufto ni vas vilja, ei apaullo qemi*; Joan. vi, 40; Thess. I, iv, 3 etc.

b) Præsertim post verba, quæ aliquod voluntatis consilium significant, ut imperare, prohibere, petere, quærere, concludere, dare etc., Mc. viii, 7 *iesus fiskans þiuþjands qaþ* (mandavit), *ei atlagidedeina* (παραθεῖναι) *þans*; Eph. iv, 17 *qiþa jah veitvodja in fraujin, ei þanaseiþs ni ggaggaiþ* (μὴ περιπατεῖν) *in usvissja hugis*; Mc. iii, 9; ix, 18; Luc. iv, 3; Gal. v, 16; Mc. v, 43 *anabauþ im filu, ei manna ni funþi þata*; Joan. xiii, 34 *anabusn niuja giba izvis, ei frijoþ izvis misso*; Mc. vii, 36; ix, 9; Joan. xv, 12, 17; Mc. vi, 8 *faurbauþ im, ei vaiht ni nemeina in vig* etc.; iii, 12 *filu andbait ins, ei ina ni gasvikunþidedeina*; x, 47 *wotidedun imma managai, ei gaþahaidedi*; xv, 11 *gudjans invagidedun þo managein, ei barabban fralailoti im*; ix, 12 *gameliþ ist bi sunu mans, ei manag vinnai jah frakunþs vairþai*; xii, 19; vi, 12 *usgaggandans meridedun, ei idreigodedeina*; Luc. v, 17 *bandvidedun gamanam in anþaramma skipa, ei atiddjedeina hilpan ize*; Mc. v, 10 *baþ ina filu, ei ni usdrebi im us landa*; Col. iv, 12 *aipafras usdaudeiþ bi izvis in bidom, ei standaiþ allavaurstvans* etc.; Thess. I, v, 27 *bisvara izvis in fraujin, ei ussiggvaidau so aipistaule þaim broþrum*; Cor. II, ii, 1 *gastauida þata silba at mis, ei aftra in saurgai ni qimau at izvis*; Rom. xiv, 13 *þata stojaiþ, ei ni satjaiþ bistugq broþr*; Joan. ix, 22 *gaqeþun sis iudaieis, ei jabai was iesu andhaihaiti xristu, utana synagogais vairþai*; Thess. I, iii, 1 *galeikaida uns, ei biliþanai veseima in aþeinim ainai*; Mth. xxvii, 1 *runa nemun gudjans bi iesu, ei afdauþidedeina ina*; Mc. iii, 6; Joan. xii, 10 *munaidedun gudjans, ei jah lazarau usqemeina*; Gal. ii, 17 *sokjandans ei garaihtai domjaindau in xristau bigitanai sijum jas-silbans fravaurhtai*; Mth. viii, 4 *saiw* (vide, id est, cura), *ei mann ni qiþais*; ix, 30 : Mc. i, 44; viii, 15; Cor. I, xvi, 10; Col. iv, 17; Mc. xv, 15 *peilatus iesu atgaf usbliggvands, ei ushramiþs vesi*; x, 37 *fragif ugkis, ei ains af taihsvon þeinai jah ains af hleidumein þeinai sitaiva*; xi, 16 *ni lailot iesus, ei was þairhberi kas þairh alh*;

c) Post verbaet formulas, quæ indigentiam, necessitatem, obligationem quamdam indicant : Mth. iii, 11 *ni im vairþs, ei andbindau skaudaraip skohis is*; viii, 8 etc.; Skeir. I, c *þata vesi viþra þata gadob, ei frauja qimands mahtai gudiskai þana galausidedi*; Joan. xii, 23 *qam weila, ei sveraidau sunus mans*; Joan. xvi, 30 *ni þarft, ei þuk was fraihnai*; Thess. I, v, 1;

d) Post impersonalia et formulas *ganah*, *goþ ist*, *in minnistin ist*, etc. : Mth. x, 25 *ganah siponi, ei vairþai sve laisareis*; Mc. ix, 42 *goþ ist imma mais, ei galagjaidau asiluqairnus ana halsaggan is jah fravaurpans vesi in marein*; Mth. v, 29 *batizo ist þus, ei fraqistnai ains liþive þeinaize jah ni allata leik þein gadriusai in gaiainnan*; 30; Joan. xvi, 7; Cor. I, iv, 2 *mis in minnistin ist, ei fram izvis ussokjaidau*;

« Annotatio 1. — Hic raro post *ei* indicativus po-

nitur, ut: Mc. xi, 28 *was þus þata valdufni atgaf, ei þata taujis?* Joan. xvi, 2 *qimiþ weila, ei sawazuh saei usqimiþ izvis, þuggkeiþ hunsla saljan guþa;* 17 *leitil ei ni saiwiþ mik*, in duobus ultimis casibus *ei* simpliciter relativum est; cæterum post *leitil* alias venit etiam *jah*: Joan. xvi, 19, ut Græco semper fieri solet, coll. § 274, annot. 1. Coll. Luc. vii, 4 *vairþs ist þammei fragibis þata.*

« Annotatio 2. — Pro *ei* semel occurrit *þatei*: Skeir. III, c *frauja fragibiþ im, þatei sunjus þiudangardjos vairþaina.*

« Annotatio 3. — De constructione formulæ *timere ne* vid. § 273, 2. »

e) Post verba motus et totas sententias: Joan. xii, 9 *qemun ni in iesuis ainis, ak ei jah lazaru seweina;* Mth. xxvii, 42 *atsteigaidau af galgin, ei gasaiwaima, jah galaubjam imma;* Mc. iii, 2 *vitaidedun imma, hailidedi sabbato daga, ei vrohidedeina ina;* x, 17 *wa taujau, ei libainais aiveinons arbja vairþau?* xvi, 1 *usbauhtedun aromata, ei atgaggandeins gasalbodedeina iesu;* Joan. xii, 42 *faura fareisaium ni andhaihaitun, ei us synagogein ni usvaurpanai vaurþeina;* Cor. I, i, 15 *aviliudo guþa, ei ainnohun izvara ni daupida, ei was ni qiþai, þatei in meinamma namin daupidedjau*, etc., vid. Gloss. v. *Ei* 5) *a*). Huc pertinet etiam formula *ei usfullnodedi þata gamelido* Mth. viii, 17; Mc. xiv, 49; Joan. xii, 38 etc.

« Annotatio 4. — Apud Joannem quandoque *þei* in locum *ei* subditur: vi, 12 *galisiþ þos aflifnandeins drauhsnos, þei vaihtai ni fraqistnai;* 7; xiii, 34; xvi, 33.

« Annotatio 5. — Semel *ei* cum indicativo occurrit Joan. xiv, 3 *aftra qima jah andnima izvis du mis silbin, ei þarei im ik, þaruh sijuþ jah jus;* et *ni*, ne, pro *ei ni* Skeir. III, b *jah leikis hraineino inmaidiþs vas sidus jah sa bi guþ hrainei anabudana vas, ni þanaseiþs judaiviskom usfarranneinim brukjan usdaudjaina.*

« Annotatio 6. — *Ei* etiam *þau* (ἄν) post se permittit: Luc. xvi, 4 *andþahta mik wa taujau, ei þau, biþe afsatjaidau, andnimaina mik;* Mc. vi, 56.

« Annotatio 7. — Cum finis etiam per *du* et infinitivum exprimatur (§ 254 I, 2), inde fit, ut hæc et illa constructiones quandoque promiscue commisceantur: Mc. iii, 14 *gavaurhta iesus tvalif du visan miþ sis jah ei insandidedi ins merjan;* Luc. ii, 22 — 24 *brahtedun iesu in iairusalem atsatjan faura fraujin jah ei gebeina fram imma hunsl;* Skeir. IV, d *þo insakana vesun fram iohanne ni in þis þatainei, ei fraujins mikilein gakannidedi, ak du gatarhjan jah gasakan þo afgudon haifst.*

« Annotatio 8. — Ἵνα μή sæpe per *ibai* redditur, quod tamen ordinario significat utinam, vid. § 273, 2. »

§ 277. Grammatice loquendo scopus a fine eodemmodo discriminatur, atque consecutio ab effectu (§ 275); tunc enim conjunctio (*ei*) subordinatæ sententiæ per demonstrativum in principali præparatur: Mc. iv, 21 *ibai lukarn qimiþ duþe ei uf melan satjaidau aiþþau undar ligr, niu ei ana lukarnastaþan satjaidau?* Eph. vi, 22 *tykeiku insandida du izvis duþþe ei kunneiþ wa bi ugk ist;* iii, 4; Cor. II, iii, 13; Joan. xviii, 37 *du þamma gabaurans im jah du þamma qam in þamma fairwau, ei weitvodjau sunjai;* Rom. ix, 17 *in þize*[1] *raisida þuk ei gabairhtjau bi þus maht meina;* hinc etiam *þeei* ideo ut: Joan. vi, 38 *atstaig us himina nih þeei taujau viljan meinana ak viljan þis sandjandins mik;* Cor. II, ii, 4 *gamelida izvis þairh managa tagra ni þeei saurgaiþ ak ei friaþva kunneiþ.*

B. CAUSALIS SENTENTIA.

§ 278. Subordinatæ causales sententiæ per *ei*, *þei*, *unte* et *þatei*, quod, quia (ὅτι, ἐπεί) cum indicativo, indicantur. Jam vero veniunt

1) Post verba, quæ rationem alicujus exhibent, ut *lætari, mirari, misereri, gratias agere*[2] (coll. § 239): Luc. x, 20 *þamma ni faginoþ, ei ahmans izvis ufhausjand;* Joan. xiv, 28 *jabai frijodedeiþ mik aiþþau jus faginodedeiþ, ei ik gagga du attin;* Mc. xv, 44 *peilatus sildaleikida, ei iesus juþan gasvalt;* Gal. i, 6; Cor. I, i, 14 *aviliudo guþa, ei ainnohun izvara ni daupida;* xi, 2 *hazja izvis, þei allata mein gamunandans sijuþ.*

Luc. xv, 9 *faginoþ miþ mis, unte bigat drakmein;* Phil. iv, 10; Luc. i, 47 *svegneid ahma meins du guþa, unte insaw du hnaiveinai þiujos seinaizos;* Mc. viii, 2 *infeinoda du managein, unte ju dagans þrins miþ mis vesun jah ni haband wa matjaina;* Tim. I, i, 13 *gaarmaiþs vas, unte unvitands gatavida in ungalaubeinai;* iv, 10 *idveitjanda, unte venidedum du guþa libandin;* Joan. vii, 23 *mis hatizoþ, unte allana mannan hailana gatavida in sabbato;* Luc. xvi, 8 *hazida frauja fauragaggjan invindiþos, unte frodaba gatavida;* xviii, 11 *aviliudo þus, unte ni im svasve þai anþarai mans;* Joan. xi, 41; Cor. II, viii, 17; Luc. xvii, 9 *ibai þagk þus fairhaitis skalka, unte gatavida þatei anabudan vas?* Mth. v, 8 *audagai þai hrainjahairtans, unte þai guþ gasaiwand.*

« Annotatio. — Non nisi rarissime hic adhibetur conjunctivus, ut: Joan xi, 15 *fagino in izvara, ei galaubjaiþ;* Phil. ii, 2 *usfulleiþ meina fahed, ei þata samo hugjaiþ*, in posteriori loco *ei* potius significat ideo quod. »

2) Post interrogativa *wileiks ist*, *was ist* cum prægnanti sensu, quis est, qualis est: Mth. viii, 27 *wileiks ist sa, ei jah vindos jah marei ufhausjand imma*, in parallelo loco Mc. iv, 41 adest *unte* pro *ei*; Luc. i, 29 *þahta sis, weleika vesi so goleins, þatei sva þiuþida izai;* viii, 25 *was ist sa, ei jah vindam faurbiudiþ jah vatnam.* Post *ei* etiam hic conjunctivus usurpatur: Rom. ix, 20 *was is, ei andvaurdjais guþa;* Joan. ix, 36.

[1] Græce est εἰς αὐτὸ τοῦτο in eo quod, gothice communiter *du þamma* (Cor. II, v, 5; Eph. v, 28) versum; *in þize* contra, propter quod significat, sed Gothus LXX interpretibus, quorum locus (ἕνεκεν τούτου Exod. ix, 16) hic laudatur, convenit.

[2] Vel potius post verba, quorum actio ratione, motivo, seu causa indiget, ut existat, ut lætari mirari, etc., de aliquo, propter, etc. *Interpr.*

3) Post integras sententias *þatei* et *unte*, necnon *þande* cum indicativo adhibentur: Joan. x, 33 *in godis vaurstvis ni stainjam þuk ak in vajamereins jah þatei taujis þuk silban du guþa*; xv, 5 *saei visiþ in mis jah ik in imma, sva bairiþ akran manag, þatei inuh mik ni maguþ taujan ni vaiht*; xvi, 9; xvii, 8; Gal. iv, 6, etc.; Mth. v, 34 *ik qiþa izvis ni svaran allis, ni bi himina, unte stols ist guþs, nih bi airþai, unte fotubaurd ist fotive is, nih bi iairusaulymai, unte baurgs ist þis mikilins þiudanis*; xxvii, 6 *ni skuld ist lagjan þans in kaurbanaun, unte* (ἐπεὶ) *andvairþi bloþis ist*, etc., vid. gloss. v. *Unte* 2) *b*); Luc. ii, 29 *nu fraleitais skalk þeinana in gavairþja, þande sewun augona meina nasein þeina*; xvi, 3 *wa taujau, þandei frauja meins afnimiþ fauragaggi af mis*; i, 34; Joan. v, 38; ix, 16; Cor. I, xv, 20; Phil. i, 18.

Hic etiam causalem sententiam demonstrativum præparat: Luc. i, 13 *ni ogs þus duþe ei* (διότι) *andhausida ist bida þeina*; 35 *mahts hauhistins ufarskadveid þus duþe ei* (διό), *saei gabairada veihs, haitada sunus guþs*; 20; ii, 4; Cor. I, xv, 9. Apud Joannem *dute unte*: viii, 47 *duþe jus ni hauseiþ, unte us guþa ni sijuþ*; xv, 19 *unte us þamma fairwau ni sijuþ, duþþe fijaid izvis so manaseþs*; x, 17; xv, 19; Joan. xvi, 19 *bi þata sokeiþ miþ isvis misso, þatei qaþ*. Huc etiam pertinet Luc. xv, 6 *faginoþ miþ mis þammei bigat lamb mein*, nam *þammei* pro *þamma ei* (de eo quod) ponitur, vid. § 270, annot. 1. Coll. Cor. II, xi, 11 *in wis? unte ni frijo izvis?*

4) Conjunctivus in causalibus sententiis usurpatur, ubi negatio causalem particulam præcedit: Joan. vii, 22 *duþþe moses atgaf izvis bimait, ni þatei* (οὐχ ὅτι) *fram mose sijai ak us attam*; Cor. II, iii, 5 *trauain svaleika habam þairh xristu du guþa, ni þatei vairþai sijaima þagkjan wa af uns silbam, ak us vairþida unsara us guþa ist*; Thess. II, iii, 9 *ni arvjo hlaib matidedum, ni þatei ni habaidedeima valdufni, ak ei uns silbans du frisahtai gebeima*; Cor. II, i, 24; Phil. iii, 12; iv, 11, 17; Skeir. IV, b; Joan. xii, 6 *þata qaþ, ni þeei ina þize þarbane kara vesi, ak unte þiubs vas*. Post *ni unte* tamen indicativus sequitur: Cor. II, vii, 9 *nu fagino, ni unte gauridai vesuþ, ak unte gauridai vesuþ du idreigai*.

C. MODALIS SENTENTIA.

§ 279. Modali simplicis sententiæ (§ 241) hic respondet,

I. COMPARATIVA SENTENTIA. Jam vero duo comparantur,

1) Quæ ut similia proponuntur, quo in casu corelativæ particulæ quemadmodum (ὡς) — ita (οὕτως, οὕτως καί), *svasve* vel (communiter in comparandis unicis objectis) *sve—sva* vel *svah jah* et *svah* sic etiam usurpantur: Joan. xiii, 15 *du frisahtai atgaf izvis, ei svasve ik gatavida isvis, sva jus taujaiþ*; Rom. xii, 4 *svasve in ainamma leika liþuns managans habam, sva managai ain leik sijum*; Mc. iv, 26 *sva ist þiudangardi guþs, svasve jabai manna vairpiþ fraiva ana airþai*; Cor. II, i, 5 *svasve ufarassu ist bulaine xristaus in uns, sva jah þairh xristu ufar filu ist jah gaþrafsteins unsara*; Eph. v, 24 *svasve aikklesjo ufhauseiþ xristu, svah qenes abnam seinaim*; Luc. xvii, 26 *svasve varþ in dagam nauelis, svah vairþiþ jah in dagam sunaus mans*; Joan. xv, 4 *sve sa veinatains ni mag akran bairan af sis silbin, niba ist ana veinatriva, svah nih jus, niba in mis sijuþ*.

Aliquando etiam particula demonstrativa deficit: Cor. II, viii, 6 *bedum teitaun, ei svasve faura dustodida, svah ustiuhai in izvis jah þo anst, akei sve raihtis in allamma managniþ, jah in þizai anstai managnaiþ*; Mth. vi, 10 *vairþai vilja þeins sve þai bokarjos*; Mth. vii, 29; Cor. II, ii, 17; Mth. vi, 12 *aflet uns þatei skulans sijaima, svasve jah veis afletam skulam unsaraim*; Luc. vi, 36; Luc. ix, 54 *vileizu ei qiþaima, fon atgaggai us himina, sve jah heleias gatavida*; Cor. II, xi, 3 *og ibai aufto, svasve vaurms aivvam uslutoda filudeisein, riurja vairþaina fraþja izvara af ainfalþein*,

« Annotatio 1. — Pro *svasve* vel *sve* semel adest *svaei* Luc. iii, 23 *vas iesus sve jere þrijetigive uf gakunþai svaei sunus munds vas iosefis*.

« Annotatio 2. — *Idem atque* dicitur *samaleiko sve*: Luc. xvii, 28 *etun jah drugkun, samaleiko jah sve varþ in dagam lodis*.

« Annotatio 3. — In comparativis sententiis verbum, non aliter influens, semper in indicativo ponitur, conjunctivo tantum usurpato Eph. vi, 20 *faur aivaggeljon airino in kunavedam, ei in izai gadarsjau, sve skuljau* (ὡς δεῖ με) *rodjan*, et Cor. I, iv, 7 *wa wopis sve ni nemeis* pro ὡς μὴ λαβών; eodem modo ὡς cum participio circumscribitur Luc. xvi, 1 *fauragaggja fravrohiþs varþ ei distahidedi* (ὡς διασκορπίζων) *aigin fraujins*, quamvis *sve* et *svasve* cum participio stare possint, vid. Cor. II, x, 9, 14. »

2) Vel aliud alii præstat, quo in casu comparativus cum *þau* sequente adhibetur: Mc. x, 25 *azetizo ist ulbandau þairh þairko neþlos galeiþan, þau gabigamma in þiudangardja guþs galeiþan*; Luc. v, 23 *waþar ist azetizo qiþan · afletanda þus fravaurhteis, þau qiþan · urreis jah gagg*; xvi, 17 *azetizo ist himin jah airþa hindarleiþan, þau vitodis ainana vrit gadriusan*; Rom. xiii, 11 *nu newis ist naseins unsara, þau þan galaubidedum*; Eph. iii, 20 *vulþus þamma mahteigin ufar all taujan maizo, þau bidjam aiþþau fraþjam*. Coll. §§ 197 4) et 250 4) *b*).

« Annotatio 4. — Mc. ix, 47 *goþ þus ist haihamma galeiþan in þiudangardja guþs, þau tva augona habandin atvairpan in gaiainnan* pro comparativo *batizo* ponitur *goþ*. Coll. Luc. xv, 7 *sva* (relative ad præcedentem comparationem) *faheds vairþiþ in himina in ainis fravaurhtis idreigondins, þau in niuntehundis jah niune garaihtaize*. »

§ 280. II. HYPOTHETICA vel CONDITIONALIS SENTENTIA. In conditionalibus sententiis modus eligendus non tam ex præeunte græco pendet, quam potius ex ratione diversa qua res interpres considerat; vel enim de iis cogitat ut reipsa existentibus, vel eas ut mere

possibiles spectat; in priori casu, ubi scilicet hypothesis ut realis observatur, indicativus, in posteriori autem, ubi nimirum hypothesis ut simpliciter possibilis habetur, conjunctivus præsentis, conjunctivus vero præteriti, ubi hypothesis ut non realis tantum aspicitur, usurpatur. Porro in hoc ultimo casu etiam conjunctivus præteriti occurrit sive cum *þau*, sive cum *aiþþau*, in duobus vero prioribus adest indicativus vel conjunctivus præsens, vel adeoque imperativus. Quoad conjunctiones hypotheticas seu conditionales hæ sunt : *jabai* (εἰ, ἐάν), si, an, et *jabai ni*, *niba* (*nibai*, εἰ μή), nisi, quandoque etiam *þande* (*þandei*, εἰ), et ubi antecedens et consequens in conjunctivo præsentis construuntur, positiva conditio per *iþ* (si), quod vocabulo postponi potest, et negativa per *nih* (nisi) indicatur.

1) Indicativus in stipulantibus sententiis : Rom. VII, 3 *at libandin abin qens haitada horinondei, jabai vairþiþ* (ἐὰν γένηται) *vaira unþaramma, jabai gasviltiþ* (ἐὰν ἀποθάνῃ) *vair, frija ist þis vitodis*; Joan. XIII, 17 *þande þata vituþ* (εἰ οἴδατε), *audagai sijuþ, jabai taujiþ* (ἐὰν ποιῆτε) *þata*; Cor. II, XI, 4 *jabai sa qimanda anþarana iesu mereiþ* (εἰ κηρύσσει), *þanei veis ni meridedum, aiþþau jabai ahman anþarana nemuþ* (λαμβάνετε), *þanei ni nemuþ, vaila usþulaideduþ*; VII, 14 *jabai wa waiwop* (εἰ κεκαύχημαι), *ni gaaiviskoþs varþ*; Mth. VIII, 31 *jabai usvairpis* (εἰ ἐκβάλλεις) *uns, uslaubei uns galeiþan in þo hairda*; Col. III, 1 *jabai miþurrisuþ* (εἰ συνηγέρθητε) *xristau, þoei iupa sind sokeiþ*; Gal. II, 14 *jabai þu iudaius visands þiudisko libais* (εἰ ζῇς), *waiva þiudos baideis iudaiviskon?* Cor. I, IV, 7 *wa habais þatei ni namt? aiþþau jabai andnamt* (εἰ ἔλαβες), *wa wopis sve ni nemeis?* Mth. VI, 30 *þande havi haiþjos guþ sva vasjiþ* (εἰ ἀμφιέννυσιν), *waiva mais izvis?* Rom. XI, 21 *þandei guþ þans us gabaurþai astans ni freidida* (εἰ ἐφείσατο), *ibai aufto ni þuk freidjai* (pro futuro, φείσεται).

Mc. VII, 3 *iudaieis niba ufta þvahand* (ἐὰν μὴ νίψωνται) *handuns, ni matjand. jah af maþla niba daupjand* (ἐὰν μὴ βαπτίσωνται), *ni matjand*; Joan. XV, 4 *sve sa veinatains ni mag akran bairan af sis silbin, niba ist ana veinatriva. svah nih jus, niba in mis sijuþ*; Cor. I, XV, 2 *aivaggeli skuluþ gamunan, niba svare galaubideduþ* (εἰ μὴ ἐπιστεύσατε); Joan. VII, 51 *ibai vitoþ unsara stojiþ mannan, nibai faurþis hauseiþ* (ἐὰν μὴ ἀκούσῃ) *fram imma?*

2) Conjunctivus præsentis in stipulantibus sententiis : Joan. VIII, 52 *jabai was mein vaurd fastai* (ἐάν τηρήσῃ), *ni kausjai* (οὐ μὴ γεύσεται) *dauþau*; Tim. II, II, 21 *jabai was gahrainjai* (ἐὰν ἐκκαθάρῃ : in interpretatione nostra *mundet* pro *mundat* legendum est) *sik þizei, vairþiþ kas du sveriþai*; Cor. I, XIII, 2 *jabai habau* (ἐὰν ἔχω) *praufetjans iah vitjau allaize runos — iþ friaþva ni habau, ni vaihts im* (εἰμί)· *jah jabai fraatjau allos aihtins meinos — iþ friaþva ni habau, ni vaiht botos mis taujau* (ὠφελοῦμαι); Gal. V, 11 *jabai bimait merjau* (εἰ κηρύσσω), *duwe þanamais vrikada* (διώκομαι : in interpretatione nostra *patior* pro *patiar* legendum est)? Mth. V, 29 *jabai augo þein þata taihsvo marzjai* (εἰ σκανδαλίζει) *þuk, usstagg þata jah vairp af þus*; Cor. I, VII, 8 *goþ ist im, jabai sind* (ἐὰν μείνωσι) *sve ik· iþ jabai ni gahabaina sik* (εἰ δὲ οὐ ἐγκρατεύονται), *liugandau* (γαμησάτωσαν).

Joan. X, 37 *niba taujau* (εἰ οὐ ποιῶ) *vaurstva attins meinis, ni galaubeiþ mis, iþ jabai taujau, niba mis galaubjaiþ, þaim vaurstvam galaubjaiþ.*

3) Conjunctivus præteriti in stipulantibus et stipulatis sententiis : Joan. V, 46 *jabai mose galaubidedeiþ* (εἰ ἐπιστεύετε), *ga-þau-laubidedeiþ* (ἐπιστεύετε ἄν) *mis*; VIII, 42 *jabai guþ atta izvar vesi, friodedeiþ þau mik*; XIV, 28 *jabai frijodedeiþ mik, aiþþau jus faginodedeiþ, ei ik gagga du attin*; XV, 49; Cor. I, XI, 31; Luc. VII, 39 *sa iþ vesi praufetus, ufkunþedi þau wo so qino*; X, 13 *vai þus kaurazein, unte iþ in tyrai jah seidonai vaurþeina mahteis, þozei vaurþun in izvis, airis þau in sakkum jah azgon sitandeins gaidrei godedeina*; Skeir. V, b *iþ nu ains jah sa sama vesi bi sabailliaus insahtai, waiva stojan jah ni stojan sa sama mahtedi?* Joan. VIII, 19; IX, 41; XI, 21. 32; XIV, 7· XVIII, 36; Cor. I, XII, 19.

Joan. XIV, 2 *niba veseina, aiþþau qeþjau* (εἰ μή, εἶπον ἄν) *du izvis· gagga manvjan stad izvis*; XVIII, 30 *nih vesi* (εἰ μὴ ἦν) *sa ubiltojis, ni þau veis atgebeima þus ina*; Rom. IX, 29 *nih frauja sabaoþ bilipi unsis fraiva, sve saudauma þau vaurþeima jah sve gaumaurra þau galeikai vaurþeima.*

« Annotatio 1. — Aliquando etiam *þau* (ἄν) ponitur cum indicativo sententiæ stipulatæ, ubi stipulans, et communiter etiam stipulata, negativa est : Mth. V, 20 *nibai managizo vairþiþ izvaraizos garaihteins þau þize fareisaie, ni þau qimiþ in þiudangardjai himine*; Cor. I, XV, 11 *jabai xristus ni urrais, svare þau jas-so mereins unsara* (*ist*); Mth. VI, 15; Mc. XI, 26; necnon et cum imperativo vel conjunctivo hujus in locum subdito (§ 186) : Cor. II, XI, 16 *ibai was mik muni unfrodana, aiþþau vaila þau sve unfrodana nimaiþ mik.* Econtrario prætermittitur etiam *þau* in casibus sub 3) laudatis : Gal. IV, 15 *jabai mahteig vesi, augona izvara usgrabandans atgebeiþ mis*; Skeir. I, b; Joan. VIII, 39 *iþ barna abrahamis veseiþ, vaurstva abrahamis tavidedeiþ*; XV, 24; IX, 33 *nih vesi sa fram guþa, ni mahtedi taujan ni vaiht*; XV, 22; XIX, 11; Rom. VII, 7.

« Annotatio 2. — Consecutione temporum naturali invita, præteritum in stipulanti sententia et in stipulata præsens (futurum) occurrit in sequentibus casibus : Rom. IX, 27 *jabai vesi* (ἐὰν ᾖ) *raþjo sunive israelis svasve malma mareins, laibos ganisand* (σωθήσεται); Joan. VIII, 55 *jabai qeþjau* (ἐὰν εἴπω), *þatei ni kann attan, sijau* (ἔσομαι) *galeiks izvis*; IX, 22 *gaqeþun sis iudaieis, ei jabai was ina andhaihaiti xristu, utana synagogais vairþai*, de ultimo loco coll. § 269, 4; coll. etiam Mth. XI, 14.

« Annotatio 3. — Ellipses in hypotheticis sententiis.

« *a*) Quandoque deficiunt consequentia stipulata, quæ sive ex contextu supplenda sunt, sive reticenter prætermittuntur, ut in conspicuo loco Mc. viii, 12 *amen qiþa izvis, jabai gibaidau kunja þamma taikne*; vel ix, 23 *jabai mageis galaubjan*, scilicet ex præcedentibus, ego te adjuvarem; Joan. vi, 62 *þata izvis gamarzeiþ? jabai nu gasaiwiþ sunu mans ussteigan*, scilicet quanto magis solliciti eritis, coll. vii, 23. Vel deficiunt tantummodo verba, ut Luc. xix, 42 *iþ vissedeis, jah þu þo du gawairþja þeinamma*, scilicet faceres; coll. Gal. iii, 4; Tim. I, vi, 3. Huc referendæ sunt etiam formulæ parenthetice interjectæ *jabai mahteig sijai* (Mc. xiii, 22) et *jabai magi vairþan* (Rom. xii, 18).

« *b*) Ubi in eodem connexu particula semel usurpatur, quandoque ulterius deficit: Mc. xi, 31 *jabai qiþam: us himina, qiþiþ: aþþan duwe ni galaubideduþ imma? ak qiþam*, sed dicemus ne (recte germ. *aber sagen wir*), pro si diximus ([ἐὰν] εἴπωμεν). »

« *c*) Ubi sententia ut antecedenti opposita exhibetur, quo in casu Græcus ἐπεὶ vel εἰ δὲ μήγε nisi autem, usurpat, Gothus *aiþþau* vel, alioquin, utitur, sive cum indicativo: Mth. vi, 1 *saiwiþ armaion izvara ni taujan in andvairþja manne du saiwan im, aiþþau laun ni habaiþ fram guþa*; ix, 17 *ni giutand vein niujata in balgins fairnjans, aiþþau distaurnand balgeis*; Luc. v, 36, 37; Cor. I, vii, 14 (ἐπεὶ ἄρα); vel cum conjunctivo: Rom. ix, 11 *nauhþanuh ni gabauranai vesun, aiþþau tavidedeina wa þiuþis aiþþau unþiuþis*. Luc. xiv, 32 pro *aiþþau* adest *eiþau*, quod glossa optime explicat *jabai nist mahteigs*. Pro *aiþþau* ponitur etiam *iþ jabai ni*, conditionalis sententia positive præcedit, ut Luc. x, 6 *jabai sijai jainar sunus gavairþjis, gaweilaiþ sik ana imma gavairþi izvar. iþ jabai ni, du izvis gavandjai*. De εἰ δὲ μή male intellecto Joan. xiv, 11, vid. ad h. l. Etiam alias, salva autem significatione, εἰ δὲ μή Mc. ii, 21 per *ibai* vertitur. Sed Cor. I, v, 11 *ni blandaiþ izvis horam — unte* (ἐπεὶ) *skuldedeiþ þan us þamma fairwau usgaggan* interpreti, licet intelligatur, non sufficit.

« Annotatio 4. — Ubi sententia conditionalis disjungitur *jaþþe — jaþþe* (εἴτε — εἴτε) sive — sive ponitur: Cor. I, x, 31 *jaþþe matjaiþ, jaþþe drigkaiþ, jaþþe wa taujiþ, allata du vulþau guþs taujiþ*; II, i, 6 *jaþþe þreihanda, in izvaraizos gaþlaihtais, jaþþe gaþrafstjanda, in izvaraizos gaþlaihtais*; Skeir. IV, c *vista manna vas jaþþe veihs, jaþþe praufetus* etc., vid. gloss. v. *Jaþþe*. Ellipticum est Cor. I, xiv, 27 *jaþþe razdai was rodjai bi twans —*. Semel adhibetur etiam *jah — jah* Tim. I, v, 10.

« Annotatio 5. — *Niba* (*nibai*) ad negationem vel interrogativum principalis sententiæ relatum significat, ut latinum *nisi* (non — nisi), præter, quam, quod (εἰ μή): Joan. x, 10 *þiubs ni qimiþ nibai ei stilai*; Mc. ii, 26 *hlaibans faurlageinais ni skuld ist matjan niba ainaim gudjam*; viii, 14 *niba ainana hlaif ni habaidedun miþ sis*; ii, 7 *was mag afletan fravaurhtins niba ains guþ?* Rom. xi, 15 *was andanumts nibai libains us dauþaim* etc., vid. gloss. v. *Niba* 2). Ubi autem non de simplici objecto, sed de cogitatione tota agitur, *niba þatei* nisi quod (εἰ μὴ ὅτι) ponitur: Cor. II, xii, 13 *wa ist, þize vanai veseiþ ufar anþaros aikklesjons, niba þatei ik silba ni kaurida izvis?* Eph. iv, 9 *þata usstaig wa ist, niba þatei jah atstaig in undaraisto airþos.*

« Annotatio 6. — Composita particulæ conditionalis εἴγε et εἴπερ quamvis, licet, gothice *jabai svaþauh* redduntur (Cor. II, v, 3; Eph. iii, 2; iv, 21; Col. i, 23) et *svaþauh jabai* (Rom. viii, 9), posteriori etiam pro εἴπερ usurpato Cor. II, x, 8. »

§ 281. III. Concessiva sententia. In hac sententiarum specie, quæ in genere non nisi raro occurrit, sententia concessa *þauhjabai*, *jah jabai*, *jabai*, *svaþauh ei*, etiamsi, et si, sententia autem denegata particulas adversativas *akei*, *aþþan*, *iþ*, sed, verum, verumtamen, a fronte sua recipit, vel posterior sine particula adversativa remanet, in utraque indicativo adhibito: Skeir IV, c *þauhjabai iesus us himina ana airþai qam, akei ni þe haldis airþeins vas*; Cor. II, iv, 16 *þauhjabai sa utana unsar manna fravardjada, aþþan sa innuma ananiujada daga jah daga*; Skeir. IV, c *sa us himina qumana jabai in leika visan þuhta, akei ufaro allaim ist*; Cor. II, xi, 6; xiii, 4; Cor. I, ix, 2 *jabai anþaraim ni im apaustaulus, aþþan* [1] *izvis im*; Luc. xviii, 4 *jabai jah guþ ni og jah mannan ni aista, iþ in þizei usþriutiþ mis so viduvo, fraveita þo.*

Cor. I, vii, 21 *þauhjabai freis magt vairþan, mais brukei*; Joan. xi, 25 *saei galaubeiþ du mis, þauhjabai dauþniþ, libaiþ*; Tim. II, ii, 5 *jah jabai* (ἐὰν καὶ) *haifsteiþ was, ni veipada, niba vitodeigo brikiþ*; Cor. II, vii, 8; Cor. II, xi, 12 *ni vaihtai mins habaida þaim ufar filu apaustaulum, jah jabai ni vaihts im*; xii, 15 *gabaurjaba fraqima jah fraqimada faur saivalos izvaros, svaþauh ei ufarassau izvis frijonds mins frijoda.*

« Annotatio. — Sensus concessivus, qui etiam per participium proprie exprimitur, per *jah* (*þan*) καίπερ, in lucem peculiarius prodit, vid. Phil. iii, 4. »

D. TEMPORALIS SENTENTIA.

§ 282. Diversis modis tempus determinandi in sententia simplici (§ 247 sqq.) respondent et huc veniunt tractandæ sententiæ in quæstionibus quando? et quandiu? positæ. Jam vero aliæ ad proposi-

[1] *Aþþan* enim pro *aiþþau* legendum est, vid. ad Cor. II, iv, 16; *aiþþau* autem ex Gal. ii, 21 non conjici potest, quippe cum hic particula adversativa non opus sit, ut illic post negativam sententiam. Vice versa Rom. xi, 22 pro *aþþan aiþþau* legendum est, vid. ad h. l. Fieri tamen potest, ut recentioribus temporibus, ad quæ epistolarum versiones pertinent, hæc duæ particulæ usu iam non discrepaverint.

tiones præsentiales (quando) et præteritas (cum, postquam, statim ac, et pro utroque tempore designando (dum, donec, antequam) usurpantur; aliæ autem in duas iterum partiuntur, prout spatium temporis (quantum) vel temporis punctum (usque dum) exprimant

1) Quando (ὅταν) *þan* et *biþe*, ambo synonyma (vid. enim Mc. VIII, 38 et Luc. IX, 26) cum indicativo, raro autem cum conjunctivo, scilicet tantummodo, ubi ad ejus principalem sententiam connectitur finalis, quæ ipsa in conjunctivo procedit, construuntur: Mth. IX, 15 *atgaggand dagos, þan afnimada af im bruþfaþs, jah þan fastand;* Mc. IV, 31 *kaurno sinapis þan saiada ana airþa, minnist allaize fraive ist;* VIII, 38 *saei skamaiþ sik meina, jah sunus mans skamaiþ sik is, þan qimiþ in vulþau attins;* Luc. VI, 22 *audagai sijuþ, þan fijand izvis mans;* Mc. IV, 29 *biþe atgibada akran, suns insandeiþ gilþa, unte asts asans;* Joan. VII, 27 *biþe xristus qimiþ, ni manna vait, waþro ist;* Cor. I, XV, 27 *biþe qiþiþ · alla uf knaivida sind* etc., vid. gloss. vv. *þan* II, 1) et *þe* 2) *a*) *β*).

Mth. VI, 2 *þan taujais armaion, ni haurnjais faura þus;* 5 *þan bidjaiþ, ni sijaiþ svasve þai liutans. iþ þu þan bidjais, gagg iu heþjon þeina;* Mc. XI, 25 *þan standaiþ bidjandans, afletaiþ, jabai wa habaiþ viþra wana;* Luc. XIV, 12, 13; XVI, 9; XVII, 10; Cor. I, XIV. 26; Col. IV, 16; Tim. II, IV, 3; Luc. XIV, 10 *þan haitaizau, atgaggands anakumbei ana þamma aftumistin stada, ei, biþe qimai saei haihait þuk, qiþai du þus · usgagg hauhis;* XVI, 4 *audþahta mik, wa taujau, ei þau, biþe afsatjaidau, andnimaina mik in gardins seinans ·* Joan. XIII, 19; XIV, 29; XVI, 4; Cor. I, XVI, 2.

2) Cum (ὅτε, ἐπεί, ὡς) *þan*, *biþe* (quamvis hæc synonyma sint, ex. gr. Mth. XI, 1 et XXVI, 1, posterius tamen potissimum, postquam, significat), *sve* cum (etiam pro ἥνικα usurpatum), *sunsei* (proprie statim ac, duo ultima apud Joannem et Lucam tantum, *sve* etiam apud Nehemiam), hæc omnia cum indicativo construuntur: Mth. VIII, 27 *jah varþ, þan usstauk iesus þo vaurda, biabridedun manageins ana laiseinai is;* Mc. III, 11 *þaih þan ina gasewun, drusun du imma;* Rom. VII, 5 *þan vesum in leika, vinnons fravaurhte vaurhtedun in liþum unsaraim;* Mth. XI, 1 *jah varþ. biþe usfullida iesus anabiudands þaim twalif, ushof sik jainþro;* Mc. IV, 10 *biþe varþ sundro, frehun ina þai bi ina þizos gajukons;* Gal. IV, 4 *biþe qam usfulleins melis, insandida guþ sunu seinana;* Luc. I, 41 *jah varþ, sve hausida aileisabaiþ golein mariins, lailaik barn in qiþau izos;* Joan. VI, 16 *iþ sve seiþu varþ, atiddjedun siponjos ana marein;* Neh. VI, 16 *jah varþ, sve* (ἥνικα) *hausidedun fiands unsarai allai, jah ohtedun allos þiudos;* Luc. I, 44 *sai allis, sunsei varþ stibna goleinais þeinaizos in ausam meinaim, lailaik þata barn in vambai meinai;* XIX, 41 *sunsei newa vas, gasaiwands þo baurg gaigrot bi þo;* Joan. XI, 20, 29, 32, 33. Alia exempla vid. gloss. vv. *þan* II 2), *þe* 2) *a*) *β*), *Sve* 3).

« Annotatio 1. — Pro *þan* ad significandum nusquam, *þanuh* adhibetur, si ergo Joan. XVI, 25 ἔρχεται ὥρα, ὅτε λαλήσω per *qimiþ weila, þanuh rodja* vertitur, significat: venit hora, tunc loquar; Mth. IX, 25 *þanuh þan* non est: cum autem, verum: sed cum —, »

« Annotatio 2. — Hic non nisi in oratione obliqua usurpatur conjunctivus: Mc. IX, 9 *iesus anabauþ im, ei manuhun ni spillodedeina, þatei gasewun, niba biþe sunus mans us dauþaim usstoþi.*

« Annotatio 3. — Hæ conjunctiones etiam ad circumscribendum genitivum absolutum Græcorum usurpantur: Mth. XXVII, 57 *iþ þan seiþu varþ* (ὀψίας γενομένης), *qam iosef af areimaþaias;* IX, 32 *þanuh biþe ut usiddjedun eis* (αὐτῶν δὲ ἐξερχομένων), *sai atberun imma mannan baudana;* X, 33; Mc. I, 42; IV, 17; VI, 2; XV, 33; Luc. IV, 42; XIV, 29; XV, 14; XVIII, 40; XIX, 37; Joan. XIII, 30; Luc. VIII, 23 *paruh þan sve faridedun* (πλεόντων δὲ αὐτῶν) *anasaislep iesus. Biþe* etiam ad circumscribendum græcum ἐν τῷ cum infinitivo inservit: Mc. II, 15 *jah varþ, biþe is anakumbida* (ἐν τῷ κατακεῖσθαι αὐτόν) *in garda is, jah managai motarjos miþanakumbidedun iesua;* Luc. III, 21; XIX, 15.

« Annotatio 4. — Principalis sententia (consequens), *þan* vel *þanuh* quandoque etiam admittit, quæ particula ut prioris corelativa valere potest: Cor. II, XII, 10 *þan* (cum) *sluka, þan* (tum) *mahteigs im;* I, XV, 54 *þanuþ-þan* (ὅταν δὲ) *þata divano gavasjada undivanein, þanuh vairþiþ vaurd þata gamelida.* Necnon et præeunte *biþe* Joan. XII, 16; Cor. I, XV, 28, coll. Luc. XVI, 23; *biþe* tamen pro *þan* etiam *jah* post se mavult: Luc. II, 21 *jah biþe usfullnodedun dagos ahtau du bimaitan ina, jah haitan vas namo is iesus*, coll. § 274, annot. 1. Apud Luc. V, 35 connectuntur *jah þan.* »

3) Postquam, modo per particulas sub 2) laudatas, præsertim per *biþe*, redditur, modo litteraliter per *afar þatei:* Mc. I, 14 *afar þatei atgibans varþ iohannes* (μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην), *qam iesus in galeilaia.*

« Annotatio 5. — Litterale *afar þatei* Skeir VII, c *afar þatei matjan so managei bigitan vas þize hlaibe ·ib· tainjons fullos þatei aflifnoda*, incorrectum est, cum hic adesse deberet *þo managein.* »

4) Antequam (πρίν, πρὶν ἤ, πρὸ τοῦ cum infinitivo) *faurþizei* cum conjunctivo construitur, scilicet:

a) Præsentis: Mth. VI, 8 *vait atta izvar, þizei þaurbuþ, faurþizei bidjaiþ ina;* Mc. XIV, 72 *gamunda paitrus þata vaurd, sve gaþ imma iesus, þatei faurþizei hana hrukjai tvaim sinþam, invidis mik þrim sinþam;*

b) Præteriti: Luc. II, 26 *vas imma gataihan, ni saiwan dauþu, faurþize sewi xristu fraujins;* Joan. VIII, 58 *amen amen qiþa izvis· faurþizei abraham*

vaurþi, ik im; Luc. II, 21; Joan. XIII, 19; XIV, 29; XVII, 5; Gal. II, 12.

5) Usque dum, donec (ἕως, ἕως ὅτου, ἕως οὗ, ἄχρις οὗ, μέχρις οὗ) *unte* construitur.

a) Cum indicativo

aa) Præsentis : Mth. V, 26 *ni usgaggis jainþro, unte usgibis þana minnistan kintu;* Mc. XII, 36 *sit af taihsvon meinai, unte ik galagja fijands þeinans fotubaurd fotive þeinaize;* Mth. x, 23; Mc. IX, 1; Luc. IX, 27; XV, 4, 8; XX, 43; Joan. XIII, 38; Tim. I, IV, 13;

bb) Præteriti : Mc. XIV, 54 *paitrus fairraþro laistida afar iesua, unte qam in garda þis auhumistins gudjins;* Joan. IX, 18 *ni galaubidedun iudaieis bi ina, þatei blinds vesi jah ussewi, unte atvopidedun þans fadrein is;*

b) Cum conjunctivo præsentis : Mc. VI, 10 *þiswaduh þei gaggaiþ in gard, þar saljaiþ, unte usgaggaiþ jainþro;* Luc. XIX, 13 *kaupoþ, unte qimau;* Cor. I, IV, 5; XI, 26; Gal. IV, 19; Eph. IV, 13.

« Annotatio 6. — *Unte* et *und þatei* (donec) promiscue commiscentur Mth. V, 18 *und þatei usleiþiþ himins jah airþa, jota ains aiþþau striks ains ni usleiþiþ af vitoda, unte allata vairþiþ. Und þatei* etiam pro *unte* cum indicativo alias occurrit : Mth. V, 18, 25; Cor. I, XV, 25 et cum conjunctivo : Rom. XI, 23; Neh. VII, 3. »

b) Dum, *miþþanei* (ἥνικα, ἐν τῷ cum inf., genit. absol.) cum indicativo construitur, nempe :

a) Præsentis (ἥνικα) : Cor. II, III, 15 *und hina dag, miþþanei siggvada moses, hulistr ligiþ ana hairtin ize. aþþan miþþanei gavandeiþ du fraujin, afnimada þata hulistr;*

b) Præteriti, genitivo absoluto Græcorum et imprimis τῷ ἐν τῷ cum infinitivo respondens : Mth. IX, 18 *miþþanei is rodida* (αὐτοῦ λαλοῦντος) *þata, þaruh reiks ains qimands invait ina;* Luc. IV, 40 *miþþanei þan sagq sunno* (δύνοντος δὲ τοῦ ἡλίου) *siukans brahtedun du imma;* Mth. XXVII, 12 *miþþanei vrokiþs vas* (ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτὸν) *fram þaim gudjam, ni vaiht andhof;* Mc. IV, 4; Luc. I, 8; alia exempla vid. Gloss. v. *Miþþanei.*

« Annotatio 7. — Necnon et *in þammei* pro ἐν τῷ usurpatur : Luc. IX, 51 *varþ in þammei usfullnodedun dagos andanumtais is,* dum complerentur (ἐν τῷ ἐμπληροῦσθαι). »

7) Dum, quamdiu (ὡς) *unte* et *þande* cum indicativo præsentis construitur : Luc. XVII, 8 *andbahtei mis, unte matja jah drigka;* Joan. IX, 4 *ik skal vaurkjan vaurstva þis sandjandins mik, unte dags ist;* Joan. XII, 35 *gaggiþ þande liuhaþ þabaiþ, ei riqiz izvis ni gafahai;* Gal. VI, 10 *þannu nu þandei mel habam, vaurkjam þiuþ viþra allans.*

« Annotatio 8. — Pro *ni mogud sununs bruþfadis, unte sa bruþfaþs miþ im ist, gataujan fastan* Luc. V, 34 legitur in loco parallelo Mc. II, 19 *und þatei* (ἐν ᾧ) et Mth. IX, 15 *und þata weilos þei* (donec, ἐφ' ὅσον). Coll. Mc. IX, 19 *und wa* (ἕως πότε); Luc. IX, 41; Joan. X, 24 et annot. 6. »

ELLIPSES IN COMPOSITA SENTENTIA.

§ 283. De ellipsibus in composita sententia occurrentibus jam obiter quæstio fuit, ubi nonnullas particulas, quandoque deficientes, passim tractavimus, coll. §§ 258, annot. 6 et 12, 270 1); 280, annot. 3. Adde, quod integra per sententia particulam, ex. gr. per *aiþþau,* vid. § 280, annot. 3 *c*) suppleri possit; necnon et particula ipsa supplemento sententiæ quandoque indigeat, ut illustretur, ex. gr. *ibai* ne, proprie (timendum est) ne, vid. § 273, 2.

D. APPENDIX.

PLEONASMUS.

284, 1) Pleonasmus in eo consistit, quod attributum vel objectum expresse adjiciatur, cujus idea jam in verbo vel nomine jacet : Mth. IX, 23 *haurnjans haurnjandans* σαλπιγκτὰς (σαλπίζοντας); Luc. II, 29 *fraujinond frauja* (δεσπόζον) δεσπότα; Tim. II, IV, 9 *sniumei qiman sprauto* (etiam græce); Mth. XXVI, 72 *afaiaik miþ aiþa svarands* (μεθ' ὅρκου); Mc. I, 40 *qam þrutsfill habands bidjands ina jah knivam knussjands* (γονυπετῶν, pro quo x, 17 simpliciter *knussjands* occurrit); alios cum instrumentali pleonasmos vid. § 240, annot. ; Mth. V, 35 *fotubaurd fotive* (etiam græce); Mc. XII, 14 *kaisaragild giban kaisara.*

2) Ex tautologia potius duæ particulæ adhibentur, quæ eadem pollent significatione, ut Luc. VIII, 1 *varþ biþe afar þata* (ἐν τῷ καθεξῆς); Joan. XI, 7 *þaþroh þan afar þata* (ἔπειτα μετὰ ταῦτα) *qaþ du siponjam;* item Eph. II, 12 *unte vesuþ þan in jainamma mela* (ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ); Luc. XV, 19 *ju þanaseiþs ni* (οὐκέτι) *im vairþs, ei haitaidau sunus þeins;* XVI, 2 *ni magt ju þanamais* (ἔτι) *fauragaggja visan;* Thess. I, III, 1; Mc. III, 6 *jah gaggandans þan fareisaieis garuni gatavidedun* pro καί; Luc. I, 66 *jah þan* (καί) *handus fraujins vas miþ imma;* Mc. I, 31 *jah qemun þan* (οὖν); Luc. VI, 6 *jah varþ þan* (ἐγένετο δέ); VII, 8; XVII, 3; Joan. XIV, 3, 21 (XV, 27); XVI, 22; XVIII, 18; Luc. VIII, 23 *þaruh þan* (δέ) *sve faridedun;* I, 26 *þanuh þan* (δέ) *in menoþ saihstin;* Mth. IX, 17 *biþeh þan* (δέ) *jah vein usgutniþ;* Mth. XXVII, 46 *iþ þan* (δέ) *bi weila niundon;* Luc. XVII, 15 *iþ ains þan* (δέ) *ize,* vid. § 260, annot. 2; Mc. VI, 17 *sa auk raihtis* (γάρ) *herodes gahabaida iohanne;* IX, 41 *saei auk allis* (γάρ) *gadragkjai izvis;* Joan. VIII, 42 *nih þan auk* (γάρ) *fram mis silbin ni qam;* XII, 10; Luc. XIX, 27 *aþþan sveþauh* (πλήν) *fijands meinans briggiþ her,* vid. § 260, annot. 4; Cor. II, XI, 21 *qiþa sve batei* (ὡς ὅτι) *veis siukai siiaima.* Fre-

queuter imprimis occurrit *svaei nu* (ὥστε) Cor. I, xiv, 22; xv, 58; II, iv, 12; Phil. iv, 1; Thess. I iv, 18.

3) Non tam pleonastice quam potius ad generaiores textus græci expressiones determinandas vel alias perficiendas et amplificandas quandoque adjiciuntur prædicata, copulativæ sententiæ, etc.: Mth ix, 8 *manageins ohtedun sildaleikjandans* timuerunt obstupentes (ἐφοβήθησαν); Mc. i, 27 *afslauþnodedun allai sildaleikjandans* mirabantur stupescentes (ἐθαμβήθησαν); ii, 12 *usgeisnodedun allai jah hauhidedun mikiljandans guþ* exaltabant laudantes (ἐδόξαζον); Joan. xii, 18 *iddjedun gamotjan imma managei* iverunt occurrere (ὑπήντησεν, pro quo alias *gamotjan* simpliciter usurpatur, vid. Gloss. h. v.); xiii, 38 *þu mik afaikis kunnan* abnegas novisse (ἀπαρνήσῃ, pro quo alias simpliciter *afaikan* occurrit, vid. Gloss. v. *Aikan*); Cor. I, ix, 25 *wazuh saei haifstjan sniviþ, allis sik gaþarbiþ* qui it pugnaturus (ὁ ἀγωνιζόμενος, ubi Gothus ad aliquem se in pugnam parantem cogitasse videtur, ut Horat. ad Pison. 412

> Qui *studet* optatam cursu *contingere* metam,
> abstinuit venere et vino);

Luc. i, 63 *zakarias sokjands spilda nam jah melida*, gr. αἰτήσας πινακίδιον ἔγραψε, ubi Gothus inter petendum et scribendum etiam accipiendum induxit (coll. Luc. xvi, 6); Cor. I, xv, 10 *managizo im allaim arbaidida jah usaivida*, gr. ἐκοπίασα, ubi Gothus perseverantiam in laborando significare voluit; Mc. ii, 4 *insailidedun jah fralailotun*, gr. χαλῶσι, quibus verbis et modus descensionis et demissio ipsa exprimuntur (illaquearunt et demiserunt); Phil. iii, 16 *du þammei gasnevum, ei samo hugjaima jah samo fraþjaima*, ut idem sentiamus et idem cogitemus, gr. tantummodo τὸ αὐτὸ φρονεῖν; Mth. ix, 23 *iesus gasaiwands svigljans jah haurnjans qaþ*, tibicines et buccinatores, gr. tantummodo αὐλητάς; Mc. xii, 4 *þana stainam vairpandans gaaiviskodedun jah haubiþ vundan brahtedun*, improbrarunt et —, in textu græco omnino deficit, nec improbabile est, hoc *gaaiviskodedun* primitus glossam fuisse, quæ ἠτίμησαν, variantem lectionem pro ἀπέστειλαν ἠτιμωμένον, interpretabatur, et in textum irrepsit. Neque Eph. i, 7 *gabei vulþaus anstais* pro πλοῦτος χάριτος admittendum est.

« Annotatio. — Cum præsentibus vero non confundendi sunt casus, ubi glossas vel alias lectiones variantes a margine in textum librarius translulit, ut, ex. gr. Luc. xiv, 32 *jabai nist mahteigs* glossa ad *eiþau* relata; ii, 3 *at visandin kindina syriais* de *raginondin saurim* glossatum; Cor. I, xv, 6 *fifhundam* de *taihun tevjam* (vid. ad h. l.); de x, 20 vid. supra § 205, annot. 3. »

ANACOLUTHON.

§ 285. Ἀνακολουθίας seu constructiones inconsequentes, quæ scilicet, plerumque post sententias parentheticas occurrentes, in eo consistunt, quod aliter sententia pergat, atque ex initio spectaretur, Gothus cum Græco sæpissime communes habet, ex. gr. Joan. viii, 53 *ibai þu maiza is abrahama, saei gadauþnoda, jah praufeteis gadauþnodedun*, pro *jah praufetum, þaiei gadauþnodedun*; Cor. I, vii, 13 *qens soei aig aban ungalaubjandan jah sa gavilja ist bauan miþ izai, ni afletai þana aban*, pro *jah gaviljan* vel saltem *jah saei gavilja ist*; Rom. viii, 3 *þata unmahteigo vitodis, in þammei siuks vas þairh leik, guþ seinana sunu insandjands — gavargida fravaurht in leika*, quod anacoluthon est, suo quisque modo explicaturus, haud difficile solæcismum deprehendet, quo scilicet interpres *siuks* pro *siuk*, nempe *vitoþ*, posuerit. Gal. ii, 4, 5 *in þize ufsliupandane galiugabroþre, þaiei innufslupun biniuhsjan freihals unsarana, þanei aihum in xristau, ei unsis gaþivaidedeina, þaimei ni weilohun gakunþedum ufhnairein*, coll. vs. 6; Eph. i, 21; Cor. II, v, 6 et 8; Col. i, 22 etc. Anacoluthon præcipue in constructionibus participialibus occurrit: Cor. II, ix, 10 sq. *sa andstaldands fraiva vahsjan gataujai akrana usvaurhtais izvaraizos, in allamma gabignandans* pro *gabignandane*; vs 13; Col. iii, 16; Eph. iii, 17 sq. Duplex est anacoluthon in Eph. iv, 2 sq. *usdaudjandans — usþulandans*; Skeir, VIII, d *at jainaim qiþandam, þatei ni ainshun þize reike jah fareisaiei galaubida, ni fraþjandans, þatei sa raihtis fareisaius vas — iþ eis ni usþulandans*, ubi constructionis inconsequentia non solum in incorrecto casu participii *fraþjandans* consistit, sed etiam in eo, quod consequens antecendi non conveniat. Similiter IV, a *siponjam bi sviknein du judaium sokjandam jah qiþandam sis rabbei — du imma. nauh unkunnandans þo bi nasjand, inuh þis laiseiþins*, et sic in genere apud Skeireins plurimas a recta concordantiæ via præcipue participiarum et appositionis (coll. II, d) deflectiones præ se ferens.

E contra nonnulla dantur in bibliorum versione loca, ubi Gothus ἀνακολούθως scribens, Græcum præeuntem non habet, ut excusetur, ex. gr.: Luc. ix, 13 *nist hindar uns maizo fimf hlaibam jah fiskos tvai*, ubi constructionem cum inmutare voluerit (coll. § 286, 6), *jah þau fiskos tvai* saltem adhibere debuisset; Mc. iii, 17 *gavaurhta tvalif du visan miþ sis — — jah gasatida seimona namo paitrus. jah iakobau þamma zaibaidaiaus jah iohanne broþr iakobaus, jah gasatida im namna bauanairgais*, ubi *iakobu* et *iohannen* a *gavaurhta* dependentia, scribi deberent, ut deinde correctius pergit *andraian — filippu* etc.

Aliquando etiam gothi interpretes ἀνακολουθίας textus græci evitarunt, ut Cor. II, xii, 17 *ibai þairh wana þize ei insandida du izvis bifaihoda izvis?* correctius quam μή τινα — δι' αὐτοῦ ἐπλεονέκτησα; Eph. iii, 18 *biuga kniva meina du guþa, ei gibai izvis — bauan xristu þairh galaubein in hairtam izvaraim, ei in friaþvai gavaurhtai jah gasulidai mageiþ gafahan miþ allaim þaim veiham*, ubi omn. codd. ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι, ἵνα ἐξισχύσητε legunt, ita ut participia ἀνακολούθως ad præcedentia

referantur, prorsus ut Cor. II, ix, 10 sq., Gothus autem locum legit et connexuit, uti Griesbachius, Knappius et Lachmannius connectere et legere vellent (coll. Winer p. 497 *); Col. i, 26 *runa sei gafulgina vas fram aivam, ïþ nu gasvikunþida varþ þaim veiham ïs*, ubi participium ἀποκεκρυμμένον ita relative resoluit, ut cum *iþ* correcte pergere posset; vice versa nec minus legitime verbum finitum loco participii usurpavit : Joan vi, 22 *managei sei stoþ hindar marein, sevun* (ἰδών) *þatei* etc., ubi jam codices plures pluresque versiones εἶδον vel εἶδεν indifferenter legunt.

MUTATIO IN EXPRESSIONE.

§ 286. Hanc gothicæ grammaticæ partem aggredientibus nobis ampla materies datur, indolem gothorum interpretum investigandi nec non et discutiendi. Quippe qui quos limites aliæ linguæ in mutanda expressione communiter servant, prætergredientes, in apertum campum, non solum constructiones, sed etiam vocabula, ubi proxima sequuntur, non vocabula tantum, sed et species, formam, scriptionemque vocabulorum, ubi duplex adest, mutaturi, prodant.

1) Sic igitur quam maxime eos pœnes est *scriptionem* commutant. Hinc præcipue duplex scribendi modus terminationem verbalem et nominalem in *þ*, *þs*, et *d*, *ds*, in *au* et *u*, in *i* et *ei*, in *j* et *ï*, etc.; hinc occurrunt : Joan. xv, 11 *þata rodida ïzvis, ei faheþs meina in ïzvis sijai jah faheds ïzvara usfulljaidau*; xvii, 18 *svasve mik ïnsandides ïn manaseþ, svah ïk ïnsandida ïns ïn manased;* et vice versa xv, 19 *jabai þis fairwaus veseiþ, aiþþau so manaseds svesans frijodedi. aþþan unte us þamma fairwau ni sijuþ, duþþe fijaid ïzvis so manaseþs;* xiii, 31 *nu gasveraids varþ sunus mans jah guþ hauhiþs ïst;* Tim. I, iii, 16 *saei gabairhtiþs varþ in leika, garaihts gadomiþs varþ ïn ahmin, ataugids varþ þaim aggilum, merids varþ ïn þiudom, galaubiþs varþ ïn fairwau*; Luc. x, 20 *ni faginoþ, ei þai ahmans ïzvis ufhausjand, ïþ faginod* etc.; ix, 26 *saei allis skamaiþ sik meina, þizuh sunus mans skamaid sik;* iii, 14 *ni mannanhun holoþ, ni mannanhun anamahtjaid jah valdaiþ annom ïzvaraim;* i, 32, 35; Joan. xi, 25; xii, 48; xiii, 13, 35; xiv, 12, 15, 21; xv, 10; coll. Gal. iii, 1, 3 *unfrodans — unfroþans;* Cor. II, viii, 9 *ïesus gaunledida sik gabigs visands, ei jus þamma ïs unledja gabeigai vairþaiþ;* Luc. xviii, 38 sq. *is ufvopida qiþands · ïesus, sunu daveidis, armai mik! — ïþ ïs und filu mais hropida · sunau daveidis, armai mik!* Cor. I, xii, 13 *allai du ainamma leika daupidai sium, allai ainamma ahmin dragkidai sijum;* ix, 20 *varþ ïudaium sve judaius, ei judaiuns gagaigeidedjau.*

« Annotatio 1. — Verumtamen legitur etiam Joan. xii, 47 *ni qam, ei stojau manased, ak ei ganasjau manased;* xi, 26 *wazuh saei libaiþ jah galaubeiþ du mis, ni gadauþniþ aiv* etc. »

2) *Formæ* commutantur : Luc. i, 1, 2 *managai dugunnun meljan ïnsaht bi þos gafullaveisidons ïn uns vaihtins, svasve anafulhun unsis, þaiei silbasiunjos vesun;* Cor. I, xiii, 7 *allata þulaiþ, allata galaubeiþ, all veneiþ, all gabeidiþ;* Mc. xi, 29 sq. *fraihna ïzvis ainis vaurdis jah andhafjiþ mis · daupeins ïohannis uzuh himina vas þau uzuh mannam? andhafeiþ mis?* Imo etiam vocalica et consonantica formæ adjectivi et participii passivi, quarum tamen quæque ex certis tantum regulis alias occurrit, ut Rom. ix, 2 *saurga mis ïst mikila jah unweilo aglo;* Luc. i, 28 *fagino anstai audahafta, frauja miþ þus, þiuþido þu ïn qinom;* v, 31 *ni þaurbun hailai leikeis ak þai unhailans;* Skeir. I, a *nasjands ni ïbna nih galeiks unsarai garaihtein vas;* V, d *ni ïbnon ak galeika sveriþa usgiban*, coll. tamen de ultimis locis § 196, annot. 3.

« Annotatio 2. — Huc vero non adducendi sunt casus ut Mth. vi, 30 *þata havi haiþjos himma daga visando jah gistradagis ïn auhn galagiþ guþ vasjiþ*, cum participium activi, ubi neutrum est, non aliam nisi consonanticam formam inducre potest; vid. § 103. »

3) *Vocabula diversæ declinationis, formationis* et *speciei :* Joan. xviii, 28 *tauhun ïesu fram kajafin in praitoriaun* (πραιτώριον), *þanuk vas maurgins, iþ eis ni ïddjedun ïn praitoria* (πραιτώριον); 16, sq. *qaþ dauravardai* (θυρωρῷ, a *dauravarda*) *jah attauh inn paitru. þaruh qaþ jaina þivi, so dauravardo* (θυρωρός) etc.; Mth. x, 41 *sa andnimands praufetu ïn namin praufetaus* (προφήτου) *mizdon praufetis* (προφήτου) *nimiþ;* Luc. vi, 38 *mitads* (μέτρον) *goda jah ufarfulla gibada ïn barm ïzvarana. þizai auk samon mitadjon* (μέτρῳ, a *mitadjo*) etc.; Joan. xix, 2, 5 *gadrauhteis usvundun vippja* (στέφανον, a *vippja*) *us þaurnum. — usïddja ïesus bairands þana þaurneinan vaip* (στέφανον, a *vaips*); Cor. II, iii, 7, 13 *ni mahtedun fairveitjan du vlita* (πρόσωπον, a *vlits*) *mosezis. — moses lagida hulistr ana andavleizn* (πρόσωπον, ab *andavleizns*); Joan. xv, 6 sq. *niba saei visiþ* (μείνῃ) — *aþþan jabai sijuþ* (μείνητε, casus animadversu dignissimus, quippe cum ambobus verbis infinitivum *visan* commune sit, utrisque vero diverso flexis forma anomala proprie tantum copula evadit, vid. § 134, 5 et annot.); Luc. ii, 12, 16 *bigitid barn galagid* (κείμενον, jam positum) *ïn uzetin;* Cor. I, xiii, 8 *friaþva aiv ni gadriusiþ ïþ jaþþe praufetja galairanda* (καταργηθήσονται), *jaþþe razdos gaweiland, jaþþe kunþi gataurniþ* (καταργηθήσεται); Luc. x, 9, 11 *atnewida ana ïwis þiudangardi guþs. — atnewida sik* etc.; Cor. I, x, 23 *all binah* (ἔξεστιν), *akei ni all daug. all mis binauht ïst* (ἔξεστιν), *akei ni all timreiþ;* Luc. vi, 36 *vairþaid bleiþjandans* (οἰκτίρμονες), *svasve jah atta ïzvar bleiþs* (οἰκτίρμων) *ïst;* Joan. vii, 4, 10 *ni manna ïn analaugnein* (ἐν κρυπτῷ), coll. § 242, annot. 1) *a*); Luc. xix, 17, 19 *sijais valdufni habands ufar* (ἐπάνω, præpos.) *taihun baurgim. — sijais ufaro* (ἐπάνω, adverb.) *fimf baurgim;* Mth. v, 18 *und þatei* (ἕως ἄν) *allata vairþiþ;*

vii, 29 *vas iesus laisjands sve* (ὡς) *valdufni habands jah ni svasve* (ὡς) *bokarjos*; Mc. i, 22; coll. Mc. v, 4 *ufta eisarnam bi fotuns gabugdnaim* (πέδαις) *jah naudibandjom eisarneinaim gabundans vas jah galausida af sis þos naudibandjos jah þo ana fotum eisarna* (πέδας) *gabrak*; Luc. vii, 41 simul leguntur *dulgis skula* (debitor) et *dulgahaitja* (creditor.).

4) *a*) *Composita* et *simplicia* promiscue usurpantur: Joan. xvii, 25 *manaseþs þuk ni ufkunþa* (ἔγνω) *iþ ik þuk kunþa* (ἔγνων) *jah þai ufkunþedun* (ἔγνωσαν), *þatei þu mik insandides*; ix, 31 *vitum, þatei guþ fravaurhtaim ni andhauseiþ* (ἀκούει), *ak jabai was guþblostreis ist, þamma hauseiþ* (ἀκούει); xix, 6; Rom. xv, 4; Cor. I, xv, 48 sq.; Luc. x, 24 *managai vildedum saiwan, þatei jus saiwiþ, jah ni gasewun, jah hausjan, þatei gahausideduþ, jah ni hausidedun*; Joan. ix, 7 *qaþ du þamma blindin· gagg þvahan* (νίψαι) *in svumsl siloamis, galaiþ jah afþvoh* (ἐνίψατο); Mth. v, 23 sq., 27 sq.; Mc. iii, 24 sqq.; Luc. xiv, 11; xix, 24 et 26; Cor. I, iv, 7.

« Annotatio 3. — Adest tamen apud Mth. v, 17, 19 *gatairan* pro λύειν et καταλεύειν etc. »

b) *Diversa composita* inter se mutantur: pro ἀπογράφεσθαι Luc. ii, 1, 3, 5 *gameljan* — *meljan* — *anameljan*; pro εὐφραίνεσθαι Luc. xv, 23, 24, 29, 32 *vaila visan* — *visan* — *bivisan* — *vaila visan*; pro παρεστάναι Mc. xiv, 69 sq. *faurastandan* et *atstandan*; pro ἀφιέναι Luc. vii, 47 *fraletan* et *afletan*.

5) *Synonyma* vocabula commutantur, nempe: *a*) Nomina: Joan. ix, 22 sq. *þata qeþun þai fadrein* (γονεῖς) *is* — *duh þe þai berusjos* (γονεῖς) *is qeþun*; Luc. ix, 60 *let þans dauþans* (νεκρούς) *usfilhan seinans navins* (νεκρούς); xvii, 33 *saei sokeiþ saivala seina ganasjan, fraqisteiþ izai* (αὐτήν), *jah saei fraqisteiþ izai in meina, ganasjiþ þo* (αὐτήν); x, 26 *þaruh* (ὁ δέ) *qaþ du imma · in vitoda wa gameliþ ist? iþ is* (ὁ δέ) *andhafjands qaþ* etc.; Mc. ix, 37 *saei* (ὃς ἐαν) *ain þize svaleikaize barne andnimiþ ana namin meinamma, mik andnimiþ, jah sawazuh saei* (ὃς ἐαν) etc.; x, 43 sq. *sawazuh saei vili vairþan mikils in izvis, sijai izvar andbahts, jah saei vili* etc.; Mth. v, 32 *wazuh saei* — *sa ize*; Joan. vi, 64 *vissa iesus, warjai sind þai ni galaubjandans* (τίνες εἰσὶν οἱ μὴ πιστεύοντες) *jah was ist saei galeiveiþ* (τίς ἐστιν ὁ παραδώσων) *ina*; Eph. i, 18 *ei viteiþ, wa* (τίς) *ist vens laþonais is, wileika* (τίς) *gabei vulþaus arbjis is*. Coll. § 203, annot. 2.

« Annotatio 4. — Mth. ix, 32 sq. *atberun imma mannan baudana daimonari, jah biþe usdribans varþ unhulþo; rodida sa dumba*, quamvis Græcus bis κωφόν habeat, *bauds* tamen hic de muto intelligi nequit, sed probabiliter Gothus cum pluribus versionibus surdum vel mutum et surdum in suo codice legit. »

b) Verba: Mth. vi, 2, 5 *andnemun* (receperunt, ἀπέχουσι) *mizdon seina*. — *haband iz* (habent, ἀπέχουσι) *mizdon seina*; Luc. xix, 31, 34 *frauja þis gairneiþ* (χρείαν ἔχει). — *fraujin þaurfts þis ist* (χρείαν ἔχει); Joan. vii, 28 *mik kunnuþ* (οἴδατε) *jah viteiþ* (οἴδατε), *waþro im*; ix, 29; xvi, 27 sq. *galaubideduþ, þatei ik fram guþa urrann* (ἐξῆλθον). *uzuhiddja* (ἐξῆλθον) *fram attin*; Rom. x, 13 sq. *wazuh saei anahaitiþ bidai* (ἐπικαλέσηται) *namo fraujins, ganisiþ. waiva nu bidjand* (ἐπικαλέσονται), *þammei ni galaubjand?* xi, 22 sq. *ana þus silbin, jabai þairhvisis* (ἐπιμείνῃς), *aþþan* (? *aiþþau*) *jah þu usmaitaza. jah jainai niba gatulgjand sik* (ἐπιμείνωσι), *in ungalaubeinai intrusgjanda*; Cor. I, xv, 5 sq. *xristus ataugids ist* (ὤφθη) *kefin, þaþroh þan gasaiwans ist* (ὤφθη) *managizam þan fimfhundam þaþroh þan ataugida sik* (ὤφθη) *iakobau*; 50 *leik jah bloþ þiudinassu guþs ganiman* (κληρονομῆσαι) *ni magun nih riurei unriureins arbjo vairþiþ* (κληρονομεῖ); II, vii, 9 *fagino, ni unte gauridai vesuþ* (ἐλυπήθητε), *ak unte gauridai vesuþ du idreigai, saurgaideduþ* (ἐλυπήθητε) *auk bi guþ* etc.; Mth. xxvi, 70, 72, 75 *paitrus laugnida* (ἠρνήσατο) — *jah aftra laugnida* (ἠρνήσατο) — *faur hanins hruk þrim sinþam afaikis* (ἀπαρνήσῃ) *mik*; pro ista codicis ambrosiani lectione codex argenteus in utroque loco (deficit enim prius) legit *afaiaik* — *afaikis*; Luc. v, 27, 28 *laistei afar mis* (ἀκολούθει μοι) — *iddja afar imma* (ἠκολούθησεν αὐτῷ), ubi de *iddja* in margine *laistida* glossatur.

c) Particulæ: Luc. ix, 51. 53 *gatulgida gaggan in* (εἰς) *iairusalem*. — *andvairþi is vas gaggando du* (εἰς) *iairusalem*; Cor. II, ix, 13 *mikiljan guþ ana ufhauseinai* (ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ) *andahaitis in aivaggeljon jah in ainfalþein* (ἁπλότητι) etc.; Skeir. VII, c *ni ana þaim hlaibam ainaim mahtais filusna ustaiknida ak jah in þaim fiskam*; Mc. iv, 21 *ibai lukarn qimiþ, duþe ei uf* (ὑπό) *melan satjaidau aiþþau undar* (ὑπό) *ligr?* Joan. vii, 22 *moses atgaf izvis bimait, ni þatei fram* (ἐκ) *mose sijai, ak us* (ἐκ) *attam*; Mc. ix, 19 sq. *bairiþ ina du* (πρός) *mis. jah brahtedun ina at* (πρός) *imma*; Luc. xv, 29 *sva filu jere skalkinoda þus jah ni wanhun* (οὐδέποτε) *anabusn þeina ufariddja, jah mis ni aiv* (οὐδέποτε) *atgaft gaitein*; Cor. I, vii, 16 *wa nu kannt, ei* (ὅτι) *aban ganasjais, aiþþau wa kannt, þatei* (ὅτι) *qen þeina ganasjais?* Mc. ix, 11 *qeþun, unte* (ὅτι) *qiþand bokarjos, þatei* (ὅτι) *helias skuli qiman*; Joan. x, 36; Luc. xv, 6, 9 *faginoþ þammei* (ὅτι) — *faginoþ unte* (ὅτι); Mc. iv, 5, 6 *in þizei ni habaida* (διὰ τὸ μὴ ἔχειν) *diupaizos airþos*. — *unte ni habaida* (διὰ τὸ μὴ ἔχειν) *vaurtins*; Luc. x, 20 *þamma ni faginoþ, ei* (ὅτι) *ahmans izvis ufhausjand, iþ faginod, in þammei* (ὅτι) *namna izvara gamelida sind in himinam*; Joan. xiv, 28 *jabai frijodedeiþ mik, aiþþau jus faginodedeiþ, ei* (ὅτι) *ik gagga du attin, unte* (ὅτι) etc.; xiii, 34 *anabusn niuja giba izvis, ei* (ἵνα) *frijoþ izvis misso sve ik frijoda izvis. þei* (ἵνα) *jah jus frijoþ misso izvis*; Luc. xiv, 10 *þan* (ὅταν) *haitaizau, anakumbei ana þamma aftumistin stada, ei biþe* (ὅταν) *qimai* etc.; Joan. xvi, 21; Joan. viii, 21 — 23 pro οὖν *þanuh* — *þan* — *nu* — *þaruh* leguntur.

« Annotatio 5. — E contrario, quo concinnitas

major efficiatur, eadem pothica vocabula, licet alia synonyma præsto sint, usurpantur, non solum ubi eadem vocabula Græcus adhibuit, ex gr. Mth. v, 25 *sijais vaila hugjands andastauin þeinamma sprauto, und þatei is in viga miþ imma, ibai wan atgibai þuk sa andastaua stauin jah sa staua þuk atgibai andbahta* etc.; sed etiam ubi diversa admisit: Mth. vii, 17 *sa ubila* (σαπρόν) *bagms akrana ubila* (πονηρούς) *gataujiþ*; Sic etiam contraria ἀγαθόν — κακόν gothice *þiuþ — unþiuþ* redduntur: Rom. ix, 11; xii, 21; Cor. II, v, 11, et consequenter Mc. iii, 4 ἀγαθοποιεῖν — κακοποιεῖν *þiuþ taujan — unþiuþ taujan*. Item Mth. vii, 25, 27 *bistigqan* pro προςπίπτειν et προςκόπτειν; xi, 7 sq. *saiwan* pro θεάσασθαι et ἰδεῖν; Luc. vii, 24 sq.; Mc. i, 20 sq. *galeiþan* pro ἀπέρχεσθαι et εἰςπορεύεσθαι; Luc. viii, 22 pro διέρχεσθαι et ἀναφέρεσθαι; Mc. v, 4 sq. *urreisan* pro ἐγείρεσθαι et ἀνιστάναι; xii, 19 *bileiþan* pro καταλείπειν et ἀφιέναι; xiv, 68, 71 *afaikan* pro ἀρνεῖσθαι et ἀναθεματίζειν; Luc. vi, 41 *gaumjan* pro βλέπειν et κατανοεῖν; vii, 41 *qaþ* et *qiþ* pro φησί et εἰπέ; Joan. vi, 53 sq. *matjan* pro φαγεῖν et τρώγειν; xii, 40, 47 *ganasjan* pro ἰᾶσθαι et σώζειν; Rom. vii, 15 *taujan* pro πράττειν et ποιεῖν; xiii, 4 (sed vii, 19 adest *vaurkjan — taujan*); Cor. I, iv, 5 *galiuhtjan* pro φωτίζειν et φανεροῦν; II, v, 16 *kunnan* pro εἰδέναι et γινώσκειν; xiii, 7 *þugkjan* pro φαίνεσθαι et εἶναι; Mc. i, 2 *faura* pro πρὸ προςώπου et ἔμπροσθεν; 9 *qam iesus fram* (ἀπό) *nazaraiþ jah daupiþs vas fram* (ὑπό) *iohanne*; v, 19 *gagg du* (εἰς) *garda þeinamma du* (πρός) *þeinaim*; xii, 26 *niu gakunnaideduþ ana* (ἐν) *bokom mosezis ana* (ἐπί) *aiwatundjai?* Joan. vi, 21 *ana* pro ἐπί et εἰς; vii, 42 *us* pro ἐκ et ἀπό; Cor. II, x, 13 sq. *und* pro ἄχρι et εἰς; vi, 14 sqq. *wo dailo garaihtein miþ ungaraihtein* (ἀνομίᾳ scilicet μετὰ ἀνομίας), *aiþþau wo gamainduþe liuhada miþ riqiza* (πρὸς σκότος), *wouh þan samaqisse xristau miþ* (πρός) *bailiama, aiþþau wo daile galaubjandin miþ* (μετὰ) *ungalaubjandin, wouh þan samaqisse alhs guþs miþ* (μετά) *galiugam?* Cor. II, iv, 10 sq. *sinteino* pro πάντοτε et ἀεί; Joan xvi, 30 *ni vitum, ei* (ὅτι) *þu kant alla jah ni þarft, ei* (ἵνα) *þuk was fraihnai*; vii, 39 *ahman skuldedun niman þai galaubjandans du im. unte* (γάρ) *ni nauhþanuh vas ahma sa veiha ana im. unte* (ὅτι) *iesus nauhþanuh ni hauhiþs vas*; Cor. II, ix, 2. Item Cor. II, xi, 18 sq. *unte* pro ἐπεί et γάρ; Mc. x, 42 *iþ* pro δέ et καί; Joan. ix, 41 pro εἰ et δέ; xi, 20 pro οὖν et δέ; xii, 8 pro γάρ et δέ; Luc. xviii, 11 *svasve* pro ὥσπερ et ὡς; Joan. vi, 20 sq. *þaruh* pro δέ et οὖν; Mc. i, 32 *þan* pro δέ et ὅτε, etc. »

6) Mutatio proprie grammaticalis, seu *variatio sermonis* in coustructione mutanda consistit. Jam vero duplici modo sermo variatur, prout scilicet constructionis mutatio ad nomen vel ad verbum refertur.

a) Mutatio constructionis ad nomen relata. Sic

aa) *Genus* substantivi mutatur, ut Cor. II, v, 1 *jabai airþeina unsara gards* (fem. ἡ οἰκία) *þizos hleiþros gatairada, ei gatimrjon us guþa habam gard unhanduvaurhtana aiveinana* (masc. οἰκίαν) *in himinam*, et hæc mutatio cum collectivis solemnis est, ut Mth. ix, 8 *gasaiwandeins þan manageins ohtedun sildaleikjandans;*

bb) *Numerus* substantivi mutatur: Mth. viii, 14 *svaihro paitraus lag in heitom — jah aflailot ija so heito* (coll. tamen § 192, 2); Luc. x, 25 sq. *audaga augona, þoei saiwand, þoei* (plur., ἅ) *jus saiwiþ. — managai vildedun saiwan, þatei* (sing., ἅ) *jus saiwiþ, jah ni gasewun*; Mc. xiv, 13, 15 *gaggats in þo baurg jah gamoteiþ iggqis* (dual., ὑμῖν) *manna. — jah sa izvis* (plur., ὑμῖν) *taikneiþ kelikn*; præcipue autem

cc) *Casus* substantivi mutantur: Luc. xvii, 27, 29 *midjasveipains fraqistida allans. — rignida svibla jah funin jah fraqistida allaim*; Cor. I, vii, 10 sq. *þaim liugom haftam anabiuda, qenai fairra abin ni skaidan — jah aban qen ni fraletan*; Luc. ii, 46 sq. *bigetun ina hausjandan im — usgeisnodedun allai þai hausjandans is*; Joan. xv, 19 *jabai þis fairwaus veseiþ, aiþþau so manaseds svesans frijodedi. aþþan unte us þamma fairwau ni sijuþ* etc.; Cor. II, ii, 16; Cor. II, vi, 15 *wo samaqisse xristau* (Χριστῷ) *miþ bailiama — wo samaqisse alhs* (ναῷ) *guþs miþ galiugam?* Mc. i, 6 *iohannes gavasiþs vas taglam* (τρίχας) *ulbandaus jah gairda* (ζώνην) *filleina bi hup seinana*; Eph. vi, 14 sq. *standaiþ ufgaurdanai hupins* (τὴν ὀσφὺν) *izvarans sunjai — gaskohai fotum* (τοὺς πόδας) *in manviþai aivaggeljons*. Item commutantur Luc. vii, 21 post *gahailjan* genitivus et *af* cum dativo, Luc. iii, 16 post *daupjan* instrumentalis et *in* cum dativo, Cor. II, xii, 21 post *idreigon* causalis (genitivus) et *ana* cum dativo, partitivus et alii pro constructione casus Mc. xii, 28; iv, 5 sq.; xiv, 17; Luc. x, 4; x, 5 et 8; i, 7 et 18 post *framaldrs* genitivus et *in* cum dativo, iv, 25 ad determinandum tempus accusativus et *du* cum dativo, etc.

« Annotatio 6. — Econtra Luc. i, 55 *rodida du abrahama jah fraiv is*, hoc *fraiv* falsum est pro *fraiva*, quippe cum neque *du* eo modo, neque *rodjan* cum accusativo construatur. »

b) Mutatio constructionis ad verbum relata. Hic mutata occurrunt

aa) *Numerus*, ex. gr.: Luc. xix, 30 *gaggats — bigitats* (dual.) — *attiuhiþ* (plur.); Mc. xiv, 14 sq.; Joan. vii, 20 *andhof so managei jah qeþun*; insuper

bb) *Tempus*, ex. gr.: Cor. I, vii, 22 *saei in fraujin haitans ist* (κληθείς) *skalks, fralets fraujins ist, samaleiko saei freis haitada* (κληθείς), et præcipue præteritum et præsens historicum, vid. § 180, 3). Huc etiam referendus est Cor. I, ix, 20 et 22 ubi *varþ* et *vas* pro ἐγενόμην ponitur; de *hauhiþs varþ* et *hauhiþs ist* Joan. xiii, 21 pro ἐδοξάσθη vid. § 181, annot.; præsertim

cc) *Modus*, nempe α) Imperativus et conjunctivus: Mc. vii, 14 *hauseiþ* (ἀκούετε) *mis allai jah fraþjaiþ* (συνίετε); Joan. x, 37; β) Indicativus et con-

junctivus pro futuro : Luc. I, 31 *ganimis* (συλλήψῃ) *in kilþein jah gabairis* (τέξῃ) *sunu jah haitais* (καλέσεις) *namo is iesu*, vid. § 182, annot. 1; in indirectis interrogationibus : Joan. XII, 5 *duwe þata balsan ni frabauht vas* (ἐπράθη) *jah fradailiþ vesi* (ἐδόθη) *þarbam?* Cor. I, IX, 7; post *jabai* : Joan. XII, 26 *jabai mis was andbahtjai* (διακονῇ), *mik laistjai.—jah jabai was mis andbahtiþ* (διακονῇ), *sveraiþ ina atta;* VIII, 51 sq.; post *ibai* : Mc. II, 22 *ni manna giutiþ vein juggata in balgins fairnjans, ibai auſto distairai* (ῥήσσει) *vein þata niujo þans balgins jah vein usgutniþ* (ἐκχεῖται) *jah þai balgeis fraqistnand* (ἀπολοῦνται); Mth. V, 25; Luc. XIV, 12; Joan. III, 4; post *ei waiva* : Rom. XI, 14 *andbahti mein mikilja, ei waiva in aljana brigga* (παραζηλώσω) *leik mein jah ganasjau* (σώσω) *sumans us im;* post relativum : Mc. V, 19 *saei gatairiþ* (ὃς ἐὰν λύσῃ) *ains anabusne þizo minnistono jah laisjai* (διδάξῃ) *sva, sah mikils haitada in þiudangardjai himine*, vs. 31 et 32; γ) Imperativus et infinitivus post mandatum : Luc. IX, 3 *qaþ du im ni vaiht nimaiþ in vig, nih valuns nih matibalg, nih hlaib nih skattans, nih þan tveihnos paidos haban*, coll. Cor. I, IV, 9, 11 et etiam sæpe ubi ex oratione recta in obliquam transitur, vid. § 271, annot. 3; δ) Infinitivus et participium post verba dicendi, vid. § 253, annot. 3; ε) Participium cum *sa* et verbum finitum cum *saei* : Joan. X, 1 *saei inn ni atgaggiþ* (ὁ μὴ εἰσερχόμενος) *þairh daur—iþ sa inngaggands* (ὁ εἰσερχόμενος) etc.: Luc. III, 11 *sa habands* (ὁ ἔχων) *tvos paidos, gibai þamma unhabandin, jah saei habai* (ὁ ἔχων) *matins samaleiko taujai* etc.;

ὰδ) *Genus* verbi mutatur : Rom. X, 10 *hairto galaubeiþ* (gr. καρδίᾳ πιστεύεται) *du garaihtiþai, iþ munda andhaituda* (gr. στόματι ὁμολογεῖται) *du ganistai.*

7) Necnon et oratio ex finali sententia in copulativam transit : Luc. VI, 36 *ni stojid, ei ni stojaindau, ni afdomjaid jah ni afdomjanda;* Joan. XVI, 17 *leitil ei ni saiwiþ mik jah aftra leitil jah saiwiþ mik;* ex infinitivo et gerundio in finalem sententiam : Mc. X, 38 *magutsu driggkan stikl, þanei ik driggka, jah daupeinai, þizaiei ik daupjada, ei daupjaindau* (ita probabiliter, quia Gotho infinitivus passivi non erat, hinc etiam Joan. III, 4 *ibai mag manna in vamba aiþeins aftra galeiþan jag-gabairaidau?*); Mc. III, 14 *iesus gavaurhta tvalif du visan miþ sis jah ei insandidedi ins merjan*, vid §§ 270, annot. 7 et 274, annot. 2; vel infinitivus (ut supinum) cum præpositione respondente commutatur : Mc. X, 45 *sunus mans ni qam at andbahtjam ak andbahtjan* (διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι), penuria infinitivi pass. hoc forsan exigente.

8) Necnon et vocabulorum positio etiam mutatur, ex. gr. : Joan. VIII, 32 et 36 *sunja frijans izvis briggiþ—jabai nu sunus izvis frijans briggiþ;* reflexivi cum *silba* : Cor. II, XIII, 5 *izvis silbans fraisiþ. silbans izvis kauseiþ* (§ 200, annot. 4); pronominis demonstrativi ante et post substantivum, ut Mc. VIII, 12 *þata kuni taikn sokeiþ —jabai gibaidau kunja þamma taikne.*

CONJUGATIO VOCABULORUM.

§ 287. Dum Gothus ne similia vocabula proximo concurrant, diligenter cavere studet (§ 286), amat tamen in eadem sententia, quod vocabulum ejusdem est stirpis atque verbum regens, ut objectum usurpare. Atqui vocabula e simili radice orta, dicuntur *conjugata*, et iste loquendi modus, *conjugatio verborum* [1].

Jam vero hanc loquendi rationem Gothus cum Græco aliquando communem habet : Mth. VI, 19 *huzdjaiþ huzda* (θησαυρίζετε θησαυρούς); Mc. IV, 41 *ohtedun sis agis mikil* vel Luc. II, 9 *ohtedun agisa* (φοβεῖσθαι φόβον); Mc. VII, 7 *svare mik bloland laisjandans laiseinins* (διδάσκοντες διδασκαλίας); XIV, 6 *goþ vaurstv vaurhta* (ἔργον εἰργάσατο) *bi mis*, Joan. VI, 28; Mc. XV, 26 *vas ufarmeli ufarmeliþ* (ἐπιγραφὴ ἐπιγεγραμμένη); Joan. VII, 24 *þo garaihton stava stojaiþ* (κρίσιν κρίνατε); Cor. II, VIII, 24 *ustaiknein friaþvos ustaiknjan* (ἔνδειξιν ἐνδείκνυσθαι); Eph. IV, 8 *ussteigands in hauhiþa ushanþ hunþ* (ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν); Mc. IX, 49 *warjatoh hunsle salta saltada* (ἁλὶ ἁλισθήσεται); Luc. VII, 29 *motarjôs garaihtana domideaun guþ ufdaupidai daupeinai* (βαπτισθέντες βάπτισμα) *iohannis;* Joan. XII, 33 *þata qaþ bandvjanas, wileikamma dauþau skulda gadauþnan* (θανάτῳ ἀποθνήσκειν); Eph. V, 19 *fullnaiþ in ahmin saggvim ahmeinaim siggvandans* (ᾠδαῖς ᾄδοντες); Col. II, 19 *leik vahseiþ du vahstau* (αὔξάνει αὔξησιν) *guþs*, vid. insuper Joan. VI, 28; Rom. IX, 32; Cor. I, XVI, 10; II, VII, 13; XI, 2; Eph. I, 3; Tim. I, I, 18; II, I, 9; Skeir. IV, d. Coll. Eph. I, 21 *gasatida ina ufaro allaize namne namnidaize* ὀνόματος ὀνομαζομένου); Mth. V, 35 *fotubaurd fotive* (ὑποπόδιον ποδῶν); Eph. I, 23 *fullo þis ufarfulljandins* (πλήρωμα πληρουμένου).

Sæpe etiam hanc conjugationem sponte sua adhibet : Mth. V, 43 *fiais fiand* (μισήσεις ἐχθρόν) *peinana;* IX, 35 *bitauh iesus baurgs allos jah haimos hailjands alla unhailja* (θεραπεύων μαλακίαν); Mc. VII, 35 *andbundnoda bandi* (ἐλύθη δεσμός) *tuggons is;* Joan. VIII, 41 *taujiþ toja* (ποιεῖτε ἔργα) *attins izvaris;* Tim. II, IV, 5 *vaurstv vaurkei* (ἔργον ποίησον) *aivaggelistins;* Cor. I, X, 3 *allai þana saman mat ahmeinan matidedun* (βρῶμα — ἔφαγον) *jah þata samo dragk ahmeino drugkun* (πόμα — ἔπιον); Gal. II, 8 cod. A marg. *vaurstveig vaurkta;* Eph. III, 4 *mageiþ fraþjan frodein* (νοῆσαι σύνεσιν) *meinai in runai xristaus;* Mc. VII, 10 *saei ubil qiþai attin seinamma, dauþau afdauþjaidau* θανάτῳ τελευτάτω); Luc. IV, 40 *siukans sauhtim*

[1] Cic. Top. 3. *Conjugata* dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem, ejusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab uno varie commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia, hæc verborum conjugatio συζυγία dicitur.

(*ἀσθενοῦντας νόσοις*) *missaleikaim brahtedun at imma;* Cor. II, x, 2 *bidjam ei ni andvairþs gatrauau trauainai* (θαῤῥῆσαι τῇ πεποιθήσει); Luc. xix, 43 *bigraband fijands þeinai grabai* (περιβαλοῦσι χάρακα) *þuk;* Joan. xix, 2 *vastjai paurpurodai gavasidedun* (ἱμάτιον — περιέβαλον) *ina;* Luc. vii, 25; viii, 27; Mc. vii, 30 *bigat þo dauhtar ligandein ana ligra* (βεβλημένην ἐπὶ κλίνης); Tim. I, ii, 9 *qinons ïn gafeteinai hrainjai fetjandans sik* (ἐν καταστολῇ κοσμεῖν). Coll. Cor. I, xiii, 1 *klismo klismjandei* (κύμβαλον ἀλαλάζον); Joan. vii, 31 *managai þizos manageins* (πολλοὶ τοῦ ὄχλου); Luc. xviii, 12 *afdailja taihundon dail* (ἀποδεκατῶ).

Item in relativa sententia, ubi relativum objectum est: Mc. xiii, 19 sq. *vairþand dagos jainai aglo svaleika sve ni vas fram anastodeinai gaskaftais, þoei gaskop* (κτίσεως ἧς ἔκτισε) *guþ. ïn þize gavalidane, - þanzei gavalida* (ἐκλεκτοὺς οὓς ἐξελέξατο) *gamaurgida þans dagans;* Joan. xvii, 26 *kannja, ei friaþva, þoei frijodes* (ἀγάπη ἣν ἀγάπησας) *mik, ïn ïm sijai,* pro quo Eph. ii, 4 *ïn þizai frijoda* ponitur; Eph. i, 6 *du hazeinaï anstais seinaizos, ïn þizaiei ansteigs vas* (χάριτος ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν) *uns,* vid. insuper Cor. II, x, 13; Eph. iv, 1; Coll. Mc. xii, 23 *ïn þizai usstassai, þan usstandand* (ἐν τῇ ἀναστάσει, ὅταν ἀναστῶσι).

« Annotatio. — Quandoque tamen hæc loquendi ratio etiam non adhibetur, ubi Græcus eam usurpavit: Mc. ii, 4 *andhulidedun hrot* (ἀπεστέγασαν στέγην); Luc. ii, 8 *vitan vahtvom* (φυλάττειν φυλακάς); vi, 48 *timrjan razn* (οἰκοδομεῖν οἰκίαν); Cor. II, xii, 4 *unqeþja vaurda* (ἄῤῥητα ῥήματα); Mc. iv, 30 *ïn wileikai gajukon gabairam* (ἐν τίνι παραβολῇ παραβάλλωμεν)? ubi conjugatio non erat linguæ possibilis; erat vero apud Mc. iii, 28 ubi tamen *naiteinos sva managos sve vajamerjand;* Cor. I, x, 16 *þiuþiqissais þanei gaveiham;* xi, 2 *svasve anafulh, anabusnins;* II, vii, 7 *gaþlaihtai þizaiei gaþrafstiþs vas,* ubi *vajamereins* pro *naiteinos, gaþiuþjam* pro *gaveiham, anafilha* pro *anabusnins, gaþrafsteinai* pro *gaþlaihtai* dici potuissent. »

VOCABULORUM CONSTRUCTIO [1].

§ 288. Relative ad *constructionem vocabulorum*, gothicus sermo ea gaudet licentia, qua in genere gaudent linguæ, quarum nomina flecti potestatem habent; hine Gothus adeo Græcum subsequi potest, ut, si ex. gr. Mc. xii, 1 ἀμπελῶνα ἐφύτευσεν ἄνθρωπος *veinagard ussatida manna* vertat, Luc. vero xx, 9 ἄνθρωπος ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα etiam *manna ussatida veinagard* amussim construat. Hinc etiam pro libitu suo æque dicit Luc. xx, 6 *alla so managei stainam afvairpiþ* (καταλιθάσει) *unsis* et etiam Joan. xi, 8 *nu sokidedun þuk afvairpan stainam* (λιθάσαι) *ïudaieis.* Attamen nonnulli occurrunt casus, ubi constructione Græca prætermissa vel propria in circumscribendo usurpata, nonnulla constructionis propriæ Germanicæ vestigia innotescunt.

1) Jam vero hoc de *substantivo* animadvertas, quod genitivus dependens post substantivum regens communiter veniat; si enim, præeunte Græco, etiam præponi potest (§ 216, annot. 5) et equidem in circumscribendis compositis præponitur, ubi pars compositi genitivo expressa primam tenet vocabuli partem, ut *barne gabaurþs* pro τεκτογονία (vid. § 173, 2) *a) bb*), tamen sequitur, ubi simplicia vocabula eo modo circumscribuntur, ut *mel gabaurþais* pro γενίσια, coll. *slahs lofin* (ῥάπισμα). Ubi autem in circumscriptione substantivum utpote objectum verbo prope stat, præmittitur, objecti idea in radice jacente, ex. gr.: *naht þairhvakan* (διανυκτερεύειν), *mat giban* (ψωμίζειν). *aivaggeljon merjan* (εὐαγγελίζεσθαι), *lofam slahan* (ῥαπίζειν), *vandum usbliggvan* (ῥαβδίζειν), *ana armins niman* (ἐναγκαλίζεσθαι), *ïn aljana briggan* (παραζηλοῦν) etc. (vid. § 175 1) 2). Attamen dicitur etiam: Luc. xviii, 12 *afdailja taihundon dail* (ἀποδεκατῶ); xvii, 6 *uslausei þuk us vaurtim* (ἐκριζώθητι) et sic sæpe. Necnon et accusativus ad verbum communiter proxime accedit, aliis objectis ab eo longe remotis: Luc. xix, 34 *airþai þuk gaibnjand* (ἐδαφιοῦσί σε); Rom. x, 19 *ïn aljana ïzvis brigga* (παραζηλώσω ὑμᾶς); Col. iii, 21 *ni gramjaiþ barna ïzvara du þvairhein* (μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν); Luc. xix, 34 *fraujin þaurfts þis ïst* (ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει); Joan. viii, 32 *sunja frijans ïzvis briggiþ* (ἐλευθερώσει ὑμᾶς) (cujus loco vs. 36 aliquid magis germanicum præbet: *jabai nu sunus ïzvis frijans briggiþ*); Luc. x, 29 *ïs uiljands usvaurhtana sik domjan* (δικαιοῦν ἑαυτόν). Optime etiam dicitur Luc. vii, 7 *mik silban vairþana rahnida* (ἐμαυτὸν ἠξίωσα); Gal. v, 4 *juzei ïn vitoda garaihtans qiþiþ ïzvis* (δικαιοῦσθε).

2) *Adjectivum* et *participium* modo, more Græco, post vocabulum regens ponuntur (vid. § 215 I, 1), modo, sed rarius, præcedere possunt, hinc ex. gr. Joan. xvii, 2, 3 *libain aiveinon — so aive'no libains;* Luc. viii, 8 et 15 *ana airþai godai — ana þizai godon airþai;* ix, 10 et 12 *ana staþ auþjana — ïn auþjamma stada* etc. In circumscribendis compositis regulariter præponuntur: *vilþeis alevabagms, gods alevabagms, lausa hauheins, auhumists gudja,* quo in casu partes compositi adjectivi expressæ primam tenent vocabuli sedem, licet reperiatur etiam *ïftumin daga* (τῇ ἐπαύριον), et dum *manageins filu* et *filu manageins,* prout Græcus ὄχλος πολύς (Mc. iv, 1; Luc. ix, 37; Joan. vi, 2 etc.), vel πολὺς ὄχλος (Mc. iii, 7) habet, legitur, tamen Mc. ix, 14 *filu manageins,* invito Græco, occurrit.

3) De constructione *numeralis* sive simplicis relative ad substantivum, sive compositi, vid. § 198 II, 3) et 4).

4) *Pronomen personale* quamlibet sedem obtinere potest, ita ut Gothus etiam *þatei gaþeihis þn* Tim. I, iv, 15 pro ἡ προκοπή σου construat. *Reflexivum* autem verbo præponitur (§ 176, 4) et, quemadmodum pronomina personalia, *silba* præcedit, ubi cum eo

[1] Constructio scilicet physica, non grammatica vocabulorum. *Interpr.*

connectitur (§ 200 II, 3). Quoad *possessivum*, sive ante sive post substantivum poni potest (§ 201), sed gothicæ indoli magis congruit postica sedes, quam interpres non solum sponte sua eligit (ex. gr. Cor. I, xi, 6 *gahuljai haubiþ sein*, κατακαλυπτέσθω), sed etiam invito Græco (Mth. vi, 7 *salbo haubiþ þein*, σου τὴν κεφαλὴν; vii, 24, 26; viii, 8 etc.); vertit tamen ex. gr. Cor. II, x, 4 ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν *wepna unsaris drauhtinassaus*. E demonstrativis *sa* et *his* ante, *jains* post substantivum ponuntur (§ 202 IV, *b*). Quam sedem *sa* ut demonstrativum habet (ante substantivum), eam etiam ut *articulus* obtinet; sed usurpatur germanice Luc. xvi, 15 *þata hauho in mannam* pro τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλὸν, et consequenter etiam Tim. I, v, 6 *so visondei in azetjam* (ἡ σπαταλῶσα. *Relativum* primam semper sententiæ sedem occupat, nisi a præpositione dependeat. *Interrogativum* denique etiam postponi potest (ut Luc. xiv, 28 *izvara was*).

5) In *verbo* modi subordinati, ubi Gothus indoli propriæ indulget, regentes sequuntur, hinc Joan. xii, 18 *iddjedun gamotjan*; xiii, 38 *afaikis kunnan;* sed xii, 26 adest *visan habaiþ*, quia hoc *habaiþ* hic simpliciter est auxiliare, quemadmodum in *gameliþs ist*, *hauhiþs vas*, *gadomiþs varþ* etc.; imo non nisi raro auxiliare, nulla suadente ratione (§ 213, 2) præponitur, ut Joan. vi, 45 et xii, 14 *ist gameliþ*, hoc x, 34 in responsione usurpato; quod si Cor. I, ix, 25 *haifstjan sniviþ* occurit, hoc fit influente relativo sententiæ, cum etiam dicatur Mc. vi, 16 *þammei ik haubiþ afmaimait* (licet tamen vs. 27 *afmaimait imma haubiþ* reperiatur); Col. ii, 22 *þairh þatei is brukjaidau* et Tim. I, v, 5 *soei bi sunjai viduvo ist*. Si autem vs. 3 *þozei bi sunjai sijaina viduvons*, construitur, ratio est, quia conjunctivus ex consulto a fine removeri videtur, uti etiam Joan. xvi, 24 *ei faheds izvara sijai usfullida;* Luc. xiv, 31 *siaiu mahteigs* (εἰ δυνατός ἐστι); attamen reperitur etiam Mth. vi, 12 *þatei skulans sijaima*. Invita autem germanica constructione, qua scilicet verbum in relativis sententiis ad finem rejicitur, occurrit apud Luc. viii, 2 *us þizaiei usiddjedun unhulþons sibun*, ubi etiam Græcus verbum ad finem remisit. De cætero vide supra 1).

6) *Adverbia* verbo quod determinant, communiter præponuntur, licet, præeunte Græco etiam postmitti possint: Tim. I, iii, 14 *qiman at þus sprauto;* Mth. xxvii, 54 *ohtedun abraba;* viii, 28 *sleidjai filu;* Mc. xvi, 4 *mikils abraba*. Quoad *negationis* constructionem, quæ in gothico sermone tanti est momenti adeoque a Græca dissimilis, vid. § 213.

7) De constructione *conjunctionum*, prout vel primam vel secundam sententiæ sedem obtinent, vid. tertiam majorum divisionum, de sententia composita, § 256 sqq.

GRAMMATICA GOTHICÆ LINGUÆ ABSOLVITUR.

GLOSSARIUM
GOTHICÆ LINGUÆ,

H. C. Gabelentz and J. Loebe

E GERMANICO SERMONE IN LATINUM VERSUM,

INTERPRETE F. TEMPESTINI.

PRÆFATIO.

Quo plura atque diversiora e glossario exiguntur, eo plures atque diversoriores sunt rationes, quibus suscipi potest. Officium igitur nostrum esse censuimus principia, quæ in hoc opere elucubrando secuti sumus, paucis verbis exponere.

Quoad materiam, in hoc equidem omnes conveniunt, quod lexicon thesaurum totius linguæ integrum, quantum potest, continere debeat[1]; sed in casu præsenti quantus sit hic thesaurus, hæc quæstio resolvenda. Jamvero, præter vocabula quæ in ulfilana versione invenire est, ea etiam in reliquis gothicæ linguæ

[1] Glossaria gothica hos usque hodiernos dies confecta ad id tantum extendi potuerunt, quod auctoribus suis notum erat, ut Junii *Gothicum glossarium quo pleraque argentei codicis vocabula explicantur*, Dortrechi 1664, Amstelæd. 1684; Stiernheilm *Glossarium Ulfila-gothicum*, Holmiæ 1670; *Dictionarium saxonico- et gothico-latinum*, auct. Ed. Lye, ed. Owen Manning. Land. 1772; Fulda's von Reinwald *umgearbeitetes Glossar hinter Zahn's Ausgabe des Ulfilas;* vel ad quædam loca tantum relata sunt, ut, ne parva quædam glossaria memoremus, *Castillionæum glossarium in epistolas ad Corinthios*, et *Masmannense glossarium in Skeireins*.

monumentis occurrentia, *Skeireins* [1] scilicet, necnon *Calendario gothico* [2], *neapolitano* et *aretino documentis* [3] (non autem in hoc Γοτθικόν, quod gothicum non est) [4], admittere curavimus: hic enim nullo scrupulo locus. Quin imo, habita ratione scopi, quem intendimus, ea insuper vocabula, quæ e græcis latinisve auctoribus desumpta, habitu gothico donata sunt, ut *Azdiggs*, *Ans*, *Gepanta*, *Bilageineis* (*Strava*, *Sihora*) non negligenda esse duximus, sed inserenda, eo tamen discrimine, quod quæ parum gothica vel dubiæ auctoritatis nobis visa sunt, ea signo crucis (†) notaverimus. Sed hic stetimus: longius enim æquo essemus progressi, etiam vocabula admittentes, quæ alii sermones primitus mutuati sunt, ut ex. gr. recens Hispanorum lingua aut Taurorum idiomata, in quibus nonnulli auctores (in hispanica lingua, Adelung [*Mithridates* II, 535] et Keil [*Span. Sprachlehre* 103, coll. Mascov, *Geschichte der Deutschen* II, annot. XXVI, 4, pag. 176 sq.]; in Taurica, inter plurimos viatores recentius Busbeck [vid. apud Knittel, in editione fragmentorum latinæ epistolæ, pag. 429, coll. Zahn, *Ulfilas Einleitung*, pag. 14 sqq.; Zeuss, *die Deutschen*, pag. 45 sqq.]) gothica vocabula jam agnoverunt. Similiter hoc glossarium nimis protractum fore duximus, acceptis *propriis nominibus*, quæ, ut *Friþareiks*, *Sunjaifriþas*, *Gudilubs* [5], *Vereka*, *Merila* [6], *Ufitahari*, *Viljariþ*, *Alamod*, *Batvins*, non equidem in cognitis linguæ gothicæ monumentis, sed solummodo apud alienigenas auctores occurrunt; si enim quædam, ut *Gudila*, *Eisarna* (Isarna), *Alareiks* (Alarich [Alaric]), *þiudareiks* (Theoderich [Theodoric]), etc. gothicam formam evidenter præ se ferunt, hæc forma in aliis plurimis, ut *Ermanarich* (*Airmanareiks* secundum Grimm. DM. 89) *Amala* [7] (Jornandes, p. 95 Lindenbr.), *Thorismund* (Jornandes, p. 195, ubi et alia reperies), etc., valde dubia est, addito quod eorum nominum significatio adeo remanet incerta, ut, nisi per latum campum conjecturarum aberrare velis, gothico glossario minimum afferret commodum, eoque minus, quod, judice ipso Jornandi, Gothi sua nomina ab Hunnis frequenter mutuati sint [8]. Quoad vero nomina propria, quæ, licet gothica reipsa non sint, in gothicis tamen scriptis, in versione præsertim bibliorum occurrunt, ea, non aliter atque nomina ex alieno sermone desumpta, ut *aikklesjo*, *aivaggeljo*, *aiffaþa*, *apaustaulus*, *kavtsjo*, *laiktjo*, *praitoriaun*, *praufetus*, etc., minime prætermittenda esse putavimus, his enim mediantibus, jam potentia rectaque gothicarum, nec non et vice versa græcarum litterarum illius temporis prolatio nosci potest et systema sonorum adstrui (coll. gramm. goth. § 19). His præterea inter se collatis, jam grammatica habet, quo certas regulas de eorum sæpe propria declinatione præcipiat. Vocabula autem, quæ in prioribus quidem editionibus Ulfilanæ versionis occurrentia, falsa tamen lectione nituntur, cum in nostro textu ea sollicite emendavimus, ea etiam in glossario expungere curavimus, ut, v. gr. *frajaiþan*, *taihundonda*, *þrussaba*, *blisson*, *fairainan*, *gahiv*; quæ vero ex mera conjectura correximus, ut *hauiþ*, *liginon*, ea equidem accepimus, remittentes tamen explicanda ad locum, ubi legitima lectio invenitur.

Quod in *ordinandis* vocabulis eum ordinem quem præbet *series alphabeti gothici*, e græco mutuati (gramm. goth. § 11 col. 898 sq.), secuti erimus, nemo sane laudator non erit. Sed præter ordinem alphabeticum, præsens scientiæ status hoc a nobis exigebat, quod vocabula singula *suis radicibus* subjicerentur, quo melius inde cognatio eorum et derivatio simul innotescerent. Hic autem nimium et parum erant evitanda, ne scilicet cognatio vel sine auctoritate admitteretur, vel sine ratione negaretur. Jam vero si ex una parte periculosius futurum esse duximus, simplices et omnino ficticias radices evocare, quemadmodum, Indorum more, fecit Graff in suo Thesauro, ex altera autem parte non potuimus nec producere quædam, præsertim verba conjugationis fortis dictæ (gramm. goth. § 114 col. 980), quæ, licet in plurimis casibus sint radices nobis deperditæ, eo tamen facilius concipi possunt, quod ex his plurima vocabula originem ducere videntur, nec simplicia quædam admittere, in *compositis* tantum occurrentia: ea asterisco (*) indicavimus. Composita autem ultimo componentium vocabulo, ut quod regulariter significatione princeps, subjecimus, ea sub aliis repetentes quidem, sed tantum nota reduce munita. Quasdam tamen particulas, ut *ei*, *uh*, *hun*, *tigus*, quæ separatis compositi vocabulis mediæ intersunt et syllabæ formativæ, ex consulto excepimus, vocabula ex illis composita etiam priori componentium subjicientes.

[1] *Skeireins Aivaggeljons þairh Iohannen, Auslegung des Evangelii Joannis in gothischer Sprache, aus römischen und mayländischen Handschriften herausg.* v. H. F. Massmann, München 1834, 4°. Pars sextæ paginæ jam fuerat edita in *Specimine* (vid. not. [2]) conjunctis curis Maji et Castillionæi; collecta sunt fragmenta et castigate edita in 871-878 coll. nostræ editionis.

[2] Calendarium gothicum in codice mediolanensi (cod. A) reperitur, et publicatum est in *Ulfilæ partium ineditarum specimine*, conjunctis curis Maji et Castillionæi edito, Mediolani 1819, 4, recentius revisum et castigatum a Massmanno, qui iterum in lucem edidit juxta revisionem suam. Vid. coll. 877 sqq nostræ editionis.

[3] Zahn, *Versuch einer Erläuterung der Gothischen Sprachüberreste in Neapel et Arezzo*, Braunschweig 1804; ibid. præf. pag. 76 sqq; Massmann *Frabauhtabokos vel die gothischen Urkunden von Neapel und Arezzo*, *Wien* 1838, fol.

[4] Vid. gramm. introd. § 7, coll. 892 sq. *Interpr.*

[5] Massmann propter lectionem *Gudilebus*, quam in parte latina aretini documenti occurrit, legendum præfert *Gudilaibs*: genuinam vero lectionem nosse nequimus, gothico ipso deperdito.

[6] Hoc nomen in neapolitano documento occurrens in glossario suo loco supplendum est.

[7] Hoc *Amala* Jornandes non explicat; qui ergo (Schlegel *Indische Bibl.* tom. I, pag. 2, n° 5; Manso *Gesch. der Ostgothen*, pag. 11; Aschbach *Gesch. der Westgothen*, pag. 22) illud e sanskrita lingua deducere et *flectendi nescius* vel *secretus* convertere conati sunt, arbitrio animi sui indulserunt.

[8] Jornandes, p. 90: *Gothi plerumque mutuantur nomina Hunnorum.* Coll. gramm. goth. § 5, col. 886. *Interpr.*

Quamvis *gothicæ linguæ* affinitas cum aliis ejusdem familiæ jamdiu ab omnibus fere probata sit, tamen eo minus in hoc opere negligenda esse nobis visa est, quod gothici thesauri melior pars, in his hodiernis temporibus nota, hac affinitate opus habet, ut in dominio germanicarum linguarum civitate donetur. Singulis igitur radicibus, imo et derivatis quibusdam, ubicumque necessum fuit, cognata vocabula aliarum germanicæ familiæ linguarum induximus, et, ne collatio ista nimium spatii obtineret illustrata, ad auctores scholari fama gaudentes, lectorem remisimus, nempe ad Bopp (*vergleichende Grammatik*), Grimmium (*deutsche Grammatik* [Gr.], *Mytologie* [DM.], *Rechtsalterthümer* [DRA.]), Graff (*althochdeutsche Præposition* et *Sprachschatz* [Gf.]), Schmellerium (*bayerisches Wörterbuch*, *Glossar zum Helvand*), Richthofenium (*altfriesisches Wörterbuch* [Rchth.]), in quibusdam tantum et raris casibus affinitatem vel derivationem vocabuli brevi illustratione notantes.

Hæc eadem ratio, parcendi scilicet spatii, causa est cur in nostra collatione nonnullas stirpis indogermanicæ linguas non invocaverimus, ut sanskritam, persicam, slavicam, celticam, quarum de cætero affinitas cum germanicis ex conspicuis operibus Boppii, Pottii, etc. jam dudum indubia est. Hic tamen lectorem admonitum volumus, quod scilicet nonnulla gothica vocabula, quibus originem aut explanationem in germanico dominio quærentes frustra circumspiceremus, e *slavico* vel *lithuanico* sermone omnino illustrentur (coll. Grimmium præfat. ad versionem servicæ grammaticæ, auctore Wuk Stephanowitsch, pag. II; Schaffarik *Slawische Alterthümer*, I, 429), ut *dulgs* slav. dolg, dluh; *hnuto*, slav. knota, knut; *mota*, slav. myto, mytar; *plinsjan*, slav. pląsać, plęsati; *smakka*, slav. smokva; *tekan*, slav. tykati, *staurran*, litth. *storawoti*; *faþs*, litth. *pats* (sanskr. *patis*). Conspicuum est, quod Gothi pro *debito*, *tributo*, *saltatione*, *flagello*, propria vocabula non habuerint, sed ea e Slavis mutuati sint, quod etiam facultates non aliter exprimere potuerint, nisi per suum *faihu* (pecus), in hac re convenientes Latinis, qui *pecuniam* ex pecude deduxerunt. Ubi autem Gothus de moneta loqui opus habet, vel expressione aliena utitur, ut *drakma*, *unkja*, *sikls*, vel generalem usurpat, nempe *skatts* thesaurus, *silubrein* argenteus (nummus); vocabulum tamen unicum, origine obscurius, *kintus* in propriis Gothorum monetis inscribi videtur, nisi ex alieno nobis prorsus ignoto sermone derivetur. Recentioribus tantum temporibus primo exorta est expressio *skilliggs*, quæ adhuc hodie in omnibus germanicis linguis usurpatur. Sed hoc obiter dictum sit. Longius enim a proposito declinaremus, si totum gothicæ linguæ thesaurum eo modo discutere vellemus, et, v. gr. vocabula, quæ ad agrorum culturam, vestes, arma, chronologiam, etc. referuntur, hic colligere, ut jam fecit Grimmius (*deutsche Gramm.* III, 314 sqq.). Gradum vero culturæ et urbanitatis (gall. *degré de civilisation*), quem gothica gens sive ante sive per emigrationis tempus assecuta est, investigantes, hunc laborem non infructuose suscipient.

Cæterum licet affinitas gothicæ cum aliis germanicæ familiæ linguis sit indubia, hoc tamen e glossario patet, quod pars vocabulorum non mediocris sine analogia in sermonibus cognatis remaneat. Exceptis quibusdam vocabulis, qui ex latino græcove illustrentur, ut *aistan*, *akeits*, *aurali*, *aurkeis*, vel *hlifan*, *þragjan*, *liteins*, alia sunt numero plurima, de quibus mens suspensa dubitat, utrum ad hanc familiam prorsus alienam pertineant, necne, cum imprimis eorum derivatio e monosyllaba radice nullomodo fieri possit, ut *ahaks*, *astaþs*, *biari*, *ibuks*, *inilo*, *riqiz*, *siponeis*, vel cum eorum facies alienum fontem sapiat, ut *bnauan*, *gards*, *daddjan*, *qrammis*, *plapja*, *snaga*, etc. Enim vero utrum hæc vocabula et quæ, sint reipsa gothica, an ad quamnam referenda omnigenarum gentium, quibus Gothi et ante et per emigrationem commisti fuerunt, quadam certitudine dijudicare arduum est.

Ad quamnam *grammaticæ* (orationis) *partem* singula vocabula pertineant, accurate notavimus, addito quod pro substantivis genus tantum dedimus, non autem declinationem, quia ex una parte grammaticam sub hoc respectu anticipare [1] noluimus, et ex altera, quia, genere et terminatione cognitis, jam regulariter innotescit declinatio. Masculinorum tamen, quæ in nom. sing. per *s* et in nom. plur. per *eis* desinunt, declinatio indicari debuit, ut ab aliis pluralem in *os* efformantibus sedulo discernerentur. Item nonnullorum irregularium substantivorum deflexionem a regula breviter describi curavimus. Sed et adjectivorum declinationes notare neglexmus, cum grammatica eas singulatim exponat. Præterea a Grimmio deflectentes (de quo in grammatica rationem exhibuimus [§§ 114]), tres in verbis conjugationes agnovimus. Prima ea verba continet, quæ Grimmius in conjugatione forti dicta ordinavit, id est, quæ præteritum partim reduplicatione, partim circumscriptione, partim denique utraque via efformant; quibus verbis subjicienda esse duximus cum infinitivo etiam 3 personam præteriti sing. et plur., necnon et participium præt., cum aliæ formæ derivataque vocobula ex illis deducantur. Nostra secunda grimmianæ conjugationi debili respondet, tertia tandem amplectitur verba in *nan* finita, quæ passiva vel media significatione gaudent, ortumque ducunt e verbis primæ secundæve conjugationum, et inter anomala gothicæ conjugationis a Grimmio adscribuntur.

E contrario superfluum fuisset, si singulis vocabulis formas omnes et inflexiones quas induere possunt, ut Graff et Richtofen fecerunt, subjecissemus; etenim non solum orthographia gothica certior est simul et

[1] Glossarium in editione germanica grammaticam præcedere jam monuimus, col. 884, not. [2] *Interpr.*

regularior, quam in veteri Frisonum lingua et imprimis veteri germanica, quibus immoderata libido lex unica fuisse videtur, sed etiam ad evolvendas grammaticales formas grammatica nobis remanet, locus, ut vidimus, longe accommodatior.

Quoad vocabulorum interpretationem, hoc approbandum fore nobis visum est, si cum brevi illustratione etiam omnia vocabula græca gothico in ulfilana versione respondentia, huic adjecerimus. Cum enim Ulfilas textus sacros e græca in gothicam linguam sine dubio convertit, meliorem certo Gothi interpretem alium quam græcum offerre non poteramus. Hinc, eadem ratione moti, glossarium græco-gothicum potius quam latino-gothicum ad calcem hujus glossarii gothico-latino-græci apposuimus. Jam vero præter quod ex hac conjunctione non exigua exurget utilitas ad discutiendum gothicum textum sive qui cognoscitur, sive qui olim felici casu detegetur (et hanc utilitatem nosmetipsi in discernendis veris lectionibus haud semel experti sumus), ex ea insuper et quasi uno conspectu evolventur gothica synonyma, probabiturque quantus vocabulorum thesaurus interpreti obvius fuerit, ut græca vocabula, quibus in proprio idiomate perfecte et in omnibus casibus æquivalentia non inveniebat, habita potius ratione sensus quam verbi, diversis vocabulis convertere atque circumscribere posset. Qua de re, lector studiose, mentem præsertim advertas ad vocabula, ut δικαιοῦν, ἡσυχία, περισσεύειν, etc.

Denique ut hoc glossarium quam perfectissimum exhibeamus, nos non tæduit singulis vocabulis subjicere *loca omnia*, in quibus occurrunt. Ex hoc enim labore manifestum erit, quod nullam uniuscujusque vocabuli significationem pertermiserimus, et magnum insuper adjumentum eis offertur, qui formas et connexus vocabuli uno intuitu forsan conspicere vellent. Hoc vero præcipue fecimus pro præpositionibus et conjunctionibus, quas eo modo in grammatica tractare non potuimus. Excepimus tamen nonnulla vocabula, ut *qiþan*, *is*, *jah*, quibus selecta tantum loca, salva tamen significatione, excerpsimus, ea potisssimum eligentes, quæ formas diversas remotasque significationes exhibere videntur. Et sane neminem vituperatorem habebimus, quod, ad parcendum spatio et lectorem nimis exercendum, quibusdam vocabulis centum circiter loca non subjecerimus.

A.

GLOSSARIUM GOTHICO-LATINUM.

A

AAI, nom. propr. indecl., 'Αϊ : Esdr. II, 28.

ABA (coll. vet. norv. *afi*, Gr. II, 43; DRA. 418, 949), masc. vir, imprimis in ordine ad matrimonium, ἀνήρ : Mc. X, 12; Luc. I, 27, 34; II, 36; Rom. VII, 2, 3; Cor. I, VII, 10, 11, 13, 14, 16; XI, 3, 4; Gal. IV, 27; Eph. V, 22, 24; Tim. I, III, 2, 12; V, 9; Tit. I, 6.

ABBA (voc. hebr.), ἀββᾶ : Gal. IV, 6.

ABEILENI, nom. propr. indecl., 'Αβιληνή : Luc. III, 1.

ABIA, nom. propr. masc., 'Αβιά : Luc. I, 5.

ABJAÞAR, nom. propr. masc., 'Αβιάθαρ : Mc. II, 26.

ABU, vid. sub *Af*.

ABRAHAM, nom. propr. masc., 'Αβραάμ : Mth. VIII, 11; Mc. XII, 26; Luc. I, 55, 73; III, 8, 34; XVI, 23; Joan. VIII, 37, 39, 52, 53, 56, 57; Cor. II, XI, 22; Gal. III, 6.

ABRS (vet. norv. *afl*, *abl*, angl. sax. *abal*, Gr. II, 43, coll. Gf. I, 99) adj. fortis, robustus, ἰσχυρός : Luc. XV, 14.

ABRABA, adv., valde, nimis, σφόδρα : Mth. XXVII, 54; Mc. XVI, 4; Neh. VI, 16.

BI-ABRJAN, tremere, ἐκπλήττεσθαι : Mth. VII, 28.

AGAN (vet. norv. *ægia*, *ógn*, *óga*, vet. sax. *egiso*, angl. sax. *oga*, vet. sup. germ. *ekiso*, angl. *awe*, Gr. II, 11; Gf. I, 103), conj. I : *og*, *ogun*, *agans*, pavescere.

UN-AGANDS, particip., impavidus, timore vacuus, ἄφοβος : Cor. I, XVI, 10; Phlpp. I, 14.

AGIS, neutr., timor, φόβος; Mc. IV, 41; Luc. I, 12, 65; II, 9; V, 26; VII, 16; VIII, 37; Joan. VII, 13; Rom. XIII, 3, 7; Cor. II, V, 11; VII, 1, 5, 11, 15; Eph. V, 21; Tim. I, V, 20; Neh. V, 15; VI, 16.

AF-AGJAN, conj. II, deterrere, πτύρειν : Phlpp. I, 28; σαίνειν : Thess. I, III, 3.

IN-AGJAN, increpare, comminari, ἐμβριμᾶσθαι : Mth. IX, 30.

US-AGJAN, perterrere; *usagiþs*, partic. pass., perterritus, ἔκφοβος : Mc. IX, 6.

UN-AGEI, fem., intrepiditas; dat. *unagein*, in intrepiditate, securiter, ἀφόβως : Luc. I, 74.

OGAN, anomalum : *og*, *ohta*, *ohtedun* (*uhtedun* Mc. XI, 32), timere, pavescere, c. accus. (de —) φοβεῖσθαι : Mth. IX, 8; X, 28, 31; XXVII, 54; Mc. V, 15, 33; IX, 32; XI, 18, 32; XII, 12; Luc. I, 50; II, 9, 10; VIII, 25, 35; IX, 45; XVIII, 2, 4; XX, 19; Rom. XI, 20; XIII, 3, 4; Cor. II, XI, 3; XII, 20; Gal. II, 12; IV, 11; Col. III, 22; Neh. VI, 16; VII, 2; *ogan sis* : Mth. X, 26, 28; Mc. IV, 41; VI, 20; XVI, 8; Luc. I, 13, 30; V, 10; XIX, 21; Joan. VI, 19, 20; IX, 22; XII, 15; XIX, 8.

OGJAN, conj. II, metum incutere, perterrere, φοβερίζειν : Neh. VI, 19.

AGAR, nom. propr., "Αγαρ : Gal. IV, 24.

*AGGA (vet. sup. germ. *ancha*, rec. sup. germ.

anke, ankel, gr. ἄγκη, ἄγκος; Gf. I, 344, 345; Gr. II, 348; III, 399; Schmid Schwäb. Wörterb. v. Anke; Schm. I, 83. Anm. zu [annot. ad] Mc. IX, 42) masc., flexio, cervix.

BALS-AGGA, cervix, τράχηλος: Mc. IX, 42, h. l.

AGGILUS (aggelus Luc. IX, 26; XV, 10; Rom. VIII, 38; Gal. IV, 14; aggillus: Cor. II, XI, 14, h. l.) voc. gr. (vet. norv. engill, vet. sax. engil, angl. sax. engel, œngel, vet. fr. angl, vet. sup. germ. angil), masc. angelus, ἄγγελος: Mth. XI, 10; XXV, 41; Mc. I, 2, 13; VIII, 38; XII, 25; XIII, 27; Luc. I, 11, 13, 18, 26, 28, 30, 34, 35, 58; II, 9, 10, 13, 15, 21; IV, 10; VII, 27; IX, 26; XV, 10; XVI, 22; XX, 35; Joan. XII, 29; Rom. VIII, 38; Cor. II, XI, 14; XII, 7; Gal. IV, 14; Thess. II, I, 7; Tim. I, III, 16; V, 21.

ARK-AGGILUS, archangelus, ἀρχάγγελος: Thess. I, IV, 16.

AGGVUS (vet. norv. angr, vet. sax. engi, angl. sax. ange, vet. sup. germ. angi, batav., rec. sup. germ. eng, gr. ἄγγω, lat. angustus; Gf. I, 340; Schm. I, 79) adj., arctus, angustus, στενός: Mth. VII, 13, 14.

GA-AGGVO, adv., accurate, ἀκριβῶς: Thess. I, V, 2.

AGGVIÞA, fem., angustia, angor, anxietas, στενοχωρία: Cor. II, VI, 4; Rom. VIII, 35; συνοχή: Cor. II, II, 4; θλῖψις: Thess. I, III, 3; II, I, 6.

GA-AGGVJAN, conj. II, coarctare, στενοχωρεῖν: Cor. II, IV, 8.

GA-AGGVEI (gaagvei Skeir. I, c.), fem., coarctatio, restrictio, Skeir. I, c. d.

AGLS (vet. sax. agleto, vet. sup. germ. agaleizi; coll. angl. sax. eglian, angl. ail; Gf. I, 131; Schmitth. D. E. I, 138), adj., turpis, indecens, impudicus, αἰσχρός: Cor. I, XI, 6.

AGLAITEI, fem., indecentia, impudicitia, ἀσέλγεια: Mc. VII, 22; Cor. II, XII, 21 h. l.; Gal. V, 19; Eph. IV, 19.

AGLAITI-VAURDEI, vid. sub Vaurd.

AGLAITI, neutr., i. q. aglaitei: Rom. XIII, 13; Cor. II, XII, 21.

AGLAIT-GASTALDS, vid. sub Staldan.

US-AGLJAN, conj. II, molestare, torquere, ὑπωπιάζειν: Luc. XVIII, 5.

AGLIÞA, fem., dolor, afflictio; agliþos vinnan, affligi, dolorem pati, θλίβεσθαι: Thess. I, III, 4.

AGLO, fem., id., θλῖψις: Mc. IV, 17; XIII, 19; Joan. XVI, 21, 33; Rom. VIII, 35; XII, 12; Cor. I, VII, 28; II, I, 4, 8; II, 4; IV, 17; VI, 4; VII, 4; VIII, 2, 13; Eph. III, 13; Phlpp. I, 16; IV, 14; Col. I, 24; Thess. I, III, 7; II, I, 4; μόχθος: Cor. II, XI, 27; ὀδύνη: Rom. IX, 2; aglons vinnan, affligi, θλίβεσθαι: Tim. I, V, 10.

AGLUS, adj., difficilis, δύσκολος: Mc. X, 24.

AGLUBA, adv., difficile, δυσκόλως: Mc. X, 23; Luc. XVIII, 24.

AGUSTUS (etiam vet. sup. germ. agusto, Gf. I, 136), nom. propr. masc., Αὔγουστος: Luc. II, 1.

ADAM, nom. propr. masc., Ἀδάμ: Luc. III, 38; Cor. I, XV, 22; Tim. I, II, 13, 14.

ADAUNEIKAM, nom. propr. masc., Ἀδωνικάμ: Esdr. II, 13.

ADDEIN, nom. propr., Ἀδδί: Luc. III, 28.

ADDIN, nom. propr. indecl., Ἀδδίν: Esdr. II, 15.

AQIZI (vet. norv. öx, öxi, vet. sax. acus, angl. sax. æx, vet. sup. germ. akhus, suec. yxa, dan. okse, batav. akse, rec. sup. germ. axt, gr. ἀξίνη, lat. ascia; Gr. III, 442; Gf. I, 136; Rchth. 616), fem., securis, ἀξίνη: Luc. III, 9.

AZGO (vet. norv., suec. aska, angl. sax. axe, vet. sup. germ. asga, angl. ashes, dan. aske, batav. asch, rec. sup. germ. asche; coll. ἄζα apud Hesych.; Gf. I, 492), fem., cinis, σποδός: Mth. XI, 21; Luc. X, 13; Skeir. III, c.

†AZDIGGS (coll. Gr. I, 126, ** 1070), masc., nobilis vir ingenuus, Jorn. p. 102, Lindenbr.: Visumar, Astingorum e stirpe, quæ inter eos eminet genusque indicat bellicosissimum. Cf. ibid. pag. 97.

*AZETS (angl. sax. eað, eaðelic, angl. easy; Cast. Gloss. Cor. v. Azetaba), facilis.

AZETABA, adv., libenter, faciliter, ἡδέως: Cor. II, XI, 19; compar. azetizo (azitizo, Mc. X, 25), εὐκοπώτερον: Mth. IX, 5; Mc. II, 9; X, 25; Luc. V, 23; XVI, 17.

AZETI, neutr., deliciæ; vizon in azetjam, in deliciis vivere, σπαταλᾶν: Tim. I, V, 6.

AZYMUS (voc. gr.), masc., panis sine fermento, azymus, ἄζυμος: Mc. XIV, 12.

AHA (coll. Bopp 163; Gf. I, 105; Schmitth. D. E. I, 138), masc., mens, intelligentia, νοῦς: Phlpp. IV, 7; Col. III, 12 h. l.; Thess. II, II, 2; Tim. I, VI, 5; II, III, 8; Tit. I, 15.

IN-AHS, adj., prudens, φρόνιμος: Rom. XII, 16.

IN-AHEI, fem., prudens agendi ratio, disciplina, σωφρονισμός: Tim. I, II, 9 h. l.; II, I, 7.

AHJAN, conj. II, putare, arbitrari, νομίζειν: Mth. X, 34.

AHAKS (cf. Gf. I, 128; Cast. Cor. præf. VIII), fem. (?), columba, περιστερά: Mc. I, 10; XI, 15; Luc. II, 24; III, 22.

AHANA (vet. norv. ögn, agn, angl. sax. egla, vet. sup. germ. agana, suec. agn, dan. avne, rec. sup. germ. agen, gr. ἄχνα, ἄχυρον, lat. acus; Gr. III, 413; Gf. I, 132), fem., palea, ἄχυρον: Luc. III, 17.

AHARON, nom. propr. anom., Ἀαρών: Luc. I, 5.

AHMA (coll. Aha, Bopp 163; Gr. II, 147; III, 389), masc., spiritus, πνεῦμα: Mth. III, 11; VIII, 16; XXVII, 50; Mc. I, 8, 10, 12, 23, 26, 27; II, 8; III, 11, 29, 30; V, 2, 8, 13; VI, 7; VII, 25; VIII, 12; IX, 17, 20, 25; XII, 36; Luc. I, 3, 15, 17, 35, 41, 47, 67, 80; II, 25, 26, 27, 40; III, 16, 22; IV, 1, 14, 18, 33, 36; VI, 18, 20; VII, 21; VIII, 2, 29, 55; IX, 39, 42, 55; X, 20; Joan. III, 5; VI, 63; VII, 39; XI, 33; XIII, 21; XIV, 17, 26; XV, 26; Rom. VII, 6, 23; VIII, 2, 9; XII, 11; XIV, 17; Cor. I, V, 4; XII, 11, 13; XVI, 18; Cor. II, I, 22; II, 12; III, 3, 6, 8, 17, 18; IV, 13; V, 5; VI, 6; VII, 13; XI, 4; XII, 18; XIII, 13; Gal. III, 2, 3, 5; IV, 6, 29; V, 1, 5; VI, 1, 8, 18; Eph. I, 13, 17; II, 2, 18; IV, 3, 23, 30; VI, 17, 18; Phlpp. I, 19, 27; II, 1; III, 3; Col. I, 8; Thess. I, IV, 8; V, 19; Tim. I, III, 16; IV, 1; Tim. II, I, 7, 14; Skeir. II, d.

AHMEINS, adject., spiritualis, πνευματικός: Rom. VII, 14; Cor. I, X, 3, 4; XV, 46; Gal. VI, 1; Eph. I, 3; V, 19; VI, 12; Col. I, 9; III, 16; Skeir. II, d.; III, b.

AHMATEINS, fem., flatus; gudiska ahmateins, divinus afflatus, inspiratio, θεοπνευστία: Tim. II, III, 16.

AHS (vet. norv., suec. dan. ax, angl. sax., angl. ear, vet. sup. germ. ahir, batav. aar, rec. sup. germ. ähre; cf. Asans; Gr. III, 413; Gf. I, 134), neutr., arista, στάχυς: Mc. II, 23; IV, 28; Luc. VI, 1.

AHSA, vid. sub Amsa.

AHTAU (vet. norv. atta, vet. sax. ahto, angl. sax. eahta, vet. sup. germ. ahto, vet. fr. achta, angl. eight, suec. åtta, dan. otte, batav. agt, rec. sup. germ. acht, gr. ὀκτώ, lat. octo; Bopp 86; Gf. I, 138; Rchth. 587), numerale indecl., octo, ὀκτώ: Luc. II, 21; IX, 28.

AHTAU-DOGS, vid. sub Dags.

AHTAU-TEHUND, octogenta, ὀγδοήκοντα: Luc. II, 37; XVI, 7.

AHTUDA, ordinale, octavus, ὄγδοος: Luc. I, 59.

AÞEINEIS, nom. propr. plur. fem., Ἀθῆναι: Thess. I, III, 1.

AÞÞAN (coll. Gr. III, 275), conjunct. 1) at, δέ: Mth. V, 22, 28, 34, 44; VI, 16; VIII, 11; IX, 6, 13, 16; X, 30; Mc. II, 10, 20; III, 29; IV, 15; VIII, 20, 29; X, 31; XII, 26; XIII, 17, 18, 28; Luc. III, 9; IV, 25; V, 35; VI, 41, 46; VIII, 11, 16; IX, 20, 24; XVI, 7, 19; XVII, 22, 25; XVIII, 8; XIX, 27; XX, 37, 38; Joan. V, 36; VIII, 16; XI, 10; XIV, 2, 26; XV, 7, 19, 26; XVI, 7; XVII, 20; Rom. VII, 2, 23; VIII,

8; IX, 6, 10; XI, 12; XII, 5; XIII, 3; XIV, 4; Cor. I, IV, 3, 6; VII, 8, 15, 25, 28; VIII, 12; XI, 28; XV, 1, 10, 14, 23, 56; XVI, 3, 5, 10, 12, 17; Cor. II, I, 6, 13, 18, 21, 23; II, 1, 5, 10, 12, 14; III, 4, 7, 16, 17, 18; IV, 3, 7; V, 5, 8, 11, 18; VI, 13; VII, 7, 13; VIII, 1, 16, 17, 19, 22, 24; IX, 3, 8, 10; X, 1, 2, 15, 17; XI, 3, 7; XII, 15, 16; XIII, 6, 7; Gal. I, 20; II, 4, 6, 11, 16, 17, 20; III, 29; IV, 1, 6, 12; IV, 18, 20, 28; V, 3, 10, 11, 16, 18, 19; VI, 6; Eph. III, 20; V, 3; Phil. (I, 23) 24; II, 24, 25, 27; III, 12, 14; IV, 10, 15; Col. III, 11; Thess. I, II, 16, 17; III, 6, 11, 12; IV, 9, 10, 13; V, 1, 4, 12, 21, 23; Thess. II, II, 1, 16; III, 3, 4, 6, 13, 16; Tim. I, I, 5, 8, 17; III, 15; V, 5, 8, 13, 15; VI, 2, 6, 8, 9; Tim. II (I, 5), II, 20, 22; III, 1, 8; IV, 8, 12; Skeir. IV, b; VI, c; *καὶ δέ* : Joan. VIII, 16; *δὲ καί* : Cor. II, IV, 3; 2) sed, tamen, ἀλλά : Cor. II, IV, 16; XI, 6; Phil. III, 8; tamen Cor. I, IX, 2; πλήν : Luc. VI, 24; coll. ad Rom. XI, 22; μέντοι : Tim. II, II, 19; 3) at, tamen, nam, γάρ : Rom. VIII, 6; IX, 11; Cor. II, II, 4; IV, 5; IX, 1; X, 8; XII, 6, 11; XIII, 9; Gal. V, 5; Eph. V, 9; Phil. I, 21, 23; III, 3; Tim. I, IV, 8; II, IV, 6; καὶ γάρ : Rom. XIII, 4; Cor. II, XIII, 4; 4) et, καί : Luc. VI, 32; 5) ergo, οὖν : Mc. XI, 31; XII, 27; Luc. XX, 5, 17; Joan. VI, 30; Rom. IX, 19; Cor. II, VIII, 4; Tim. II, II, 21; ἄρα : Cor. II, VII, 12; τοίνυν : Cor. I, IX, 26; *aþþan nu*, ὥστε : Rom. VII, 12; *aþþan jabai*, εἴγε : Gal. III, 4; 6) in oppositis sententiis μέν—δέ, ponitur a) *aþþan—iþ* pro μέν—δέ : Mth. III, 11; Mc. I, 8; Rom. XI, 22, 28; Cor. I, IX, 25; Tim. II, IV, 4; Tit. I, 15; b) *raihtis—aþþan*, μέν—δέ : Cor. II, VIII, 17; X, 1. — * *Aþþan* et *aiþþau* quandoque in manuscriptis promiscue usurpantur, vid. ad Rom. XI, 22; ad Cor. II, IV, 16 et XII, 12.

AÞN (Gr. II, 237, 997), neutr. (?), annus, ἐνιαυτός : Gal. IV, 10.

AT-AÞNI, neutr., id., Joan. XVIII, 13.

AÞRIZA, vid. ad Mth. VI, 26 et Gal. II, 6.

AIBAIR, nom. propr. masc. Ἐβέρ : Luc. III, 35.

AIBR, neutr., donum, δῶρον : Mth. V, 23. Innumeris investigationibus de hac perobscura voce (vid. ad Mth. V, 23) novam recenter addiderunt conjecturam *Grimm* (DM. p. 25; Gr. I, 43, 63 [3 edit.]) et *Ettmüller* (Hall. Allg. Lit. Zeit. 1838, n° 224). Sed vox *tibr*, quam conjecerunt, et ex qua angl. sax. *tiber* ducunt, non ad gothicum, nec germanicum sermonem, bene vero ad gaelicum pertinere videtur, vid. *Bosworth* Diction. anglosax. 75 ᵃ.

AIGAN (*aihan* Joan. XIX, 7; Cor. II, VI, 10; Gal. II, 4; Col. IV, 1; vet. norv. *eiga*, *eigin*, vet. suec. *egan*, angl. sax. *agen*, vet. fr. *ain*, *eigen*, *agan*, vet. sup. germ. *eigan*, angl. *own*, suec. *ega*, dan. *eie*, batav., rec. sup. germ. *eigen*, gr. ἔχω; Gf. I, 113; DRA. 491; Rchth. 590, 700), anomalum : *aih*, *aihta*, *aigands*, habere, possidere, ἔχειν : Mth. VIII, 20; Mc. XII, 6, 23; Luc. III, 8; IX, 58; XV, 4, 11; XVI, 1; XVII, 7; XX, 28, 33; Joan. VI, 40, 47, 54; VIII, 41; X, 10, 16; XVI, 15, 33; XIX, 7, 10, 11; Cor. I, VII, 12, 13; II, VI, 10; Gal. II, 4; IV, 22, 27; Col. IV, 1; Tim. I, VI, 16.

FAIR-AIHAN, conj. II, participem esse, c. genit., μετέχειν : Cor. I, X, 21.

AIGIN, neutr., proprietas, facultates (gall. *l'avoir*, *les biens*), τὰ ὑπάρχοντα : Luc. VIII, 3; XIV, 33; XVI, 1; XIX, 8; οὐσία : Luc. XV, 12; βίος : Luc. VIII, 43.

? GA-AIGINON (angl. sax. *geagnian*), conj. II, decipere, πλεονεκτεῖν : vid. ad Cor. II, II, 11.

AIHTS, fem., facultates, τὰ ὑπάρχοντα : Cor. I, XIII, 3; *izvaros aihtins*, τὰ ὑμῶν : Cor. II, XII, 14.

AIHTRON, conj. II, mendicare, rogare, precari, προσαιτεῖν : Mc. X, 46; Luc. XVIII, 35; Joan. IX, 8; προσεύχεσθαι : Eph. VI, 18; αἰτεῖσθαι : Col. I, 9.

AIHTRONS, fem., rogatio, deprecatio, oratio, προσευχή : Eph. VI, 18; Tim. I, II, 1; δέησις : Phil. IV, 6.

AIDDUA, nom. propr. masc., Ἰεδουά : Esdr. II, 36.

AIEIRA, nom. propr. masc., Ἠραί : Neh. VI, 18.

AIZ (vet. norv. *eyr*, vet. sax. *erin*, angl. sax. *ar*, vet. sup. germ. *er*, angl. *ore*, batav. *erts*, rec. sup. germ. *erz*, lat. *æs*; Gr. II, 46; Gf. I, 435), neutr., æs, χαλκός : Mc. VI, 8.

AIZA-SMIÞA, vid. sub *Smiþa*.

AIZAIKEIA, nom. propr. masc., Ἐζεκία : Esdr. II, 16.

AIZLEIM, nom. propr. masc., Ἐσλί : Luc. III, 25.

AIZOR, nom. propr. masc., Ἐσρώμ : Luc. III, 33.

AIÞEI (Gr. III, 322; Gf. I, 153), fem., mater, μήτηρ : Mth. X, 35, 37; XXVII, 56; Mc. III, 31, 32, 33, 34, 35; V, 40; VI, 24, 28; VII, 10, 11; X, 7, 19, 29, 30; XV, 40; Luc. I, 15, 43, 60; II, 34, 43, 48, 51; VII, 12, 15; VIII, 19, 51; XIV, 26; XVIII, 20; Joan. III, 4; VI, 42; Gal. IV, 26; Tim. I, V, 2; Skeir. II, c.

AIÞÞAU (vet. norv. *eda*, angl. sax. *oððe*, vet. sup. germ. *edo*, vet. fr. *uder*, *auder*, rec. sup. germ. *oder*, vet. sax. *eftha*, *eftho*, vet. fr. *ieftha*, Gr. III, 64, 274; Gf. I, 146, 246. Rchth. 840), aut, etiam in altero membro sententiarum interrogativarum, ἤ : Mth. V, 17, 18, 36; VI, 24, 31; VII, 16; X, 37; XXV, 38, 39, 44; Mc. III, 4; IV, 17, 21, 30; VI, 11, 56; VII, 10, 11, 12; VIII, 37; X, 29, 40; XIII, 21; Luc. II, 24; VI, 42; VIII, 16; IX, 25, 26; XIV, 12, 31; XV, 8; XVII, 7, 23; XVIII, 29; XX, 2; Joan. VII, 48; VIII, 14; IX, 21; XIII, 29; Rom. IX, 11; X, 7, 14; XI, 34, 35; XIV, 4, 10, 13; Cor. I, I, 13; IV, 3; V, 10, 11; VII, 11, 15, 16; IX, 8; X, 19; XI, 4, 5, 27; XII, 21; XIII, 1; XIV, 23, 24, 27; XVI, 6; Cor. II, I, 17; III, 1; VI, 14, 15; IX, 7; X, 12; XI, 4, 7; XII, 6; Gal. II, 2; Eph. III, 20; V, 3, 4, 5, 27; Phil. II, 3; III, 12; Col. II, 16; III, 17; Thess. I, II, 19; II, II, 4; Tim. I, II, 9; Psal. LIII, 2; Skeir. VIII, c; ἢ καί : Luc. XVIII, 11. Disjunctiva repetita : *vel—vel*, *aut—aut*, ἤ—ἤ non adhibetur tantum *aiþþau*, sed *jabai—aiþþau* : Mth. VI, 24; vel *andizuh — aiþþau* : Luc. XVI, 13; vel in priori membro omittitur particula, in posteriori remanente tantum *aiþþau* : Cor. II, I, 13; 2) alioquin, εἰ δὲ μήγε : Mth. VI, 1; IX, 17; Luc. V, 36, 37; Cor. II, XI, 16; ἐπεί : Cor. I, XV, 29; ἐπεὶ ἄρα : Cor. I, VII, 14; ἤ : Rom. IX, 11 pr.; vid. ad Rom. XI, 22; 3) sed, si vero, in altero membro sententiarum interrogativarum et conditionalium in sequenti nexu : *aiþþau jabai*, εἰ δέ : Joan. XVIII, 23; Cor. I, IV, 7; 4) in consequente sententiarum hypotheticarum, ἄν : Mth. XI, 23; Luc. XVII, 6 (?); Joan. XIV, 2, 7, 28; XV, 19; XVIII, 36; coll. *aiþþau jah*, ἄρα : Gal. II, 21; 5) at certe, sed tamen, ἀλλάγε : Cor. I, IX, 2. — De *aiþþau* et *aþþan* in manuscriptis inter se commutatis vid. *Aþþan* ad finem.

AIÞS (vet. norv. *eidr*, vet. fr., vet. sax. *eth*, angl. sax. *að*, vet. et rec. sup. germ. *eid*, angl. *oath*, suec. *ed*, dan., batav. *eed*; Gf. I, 151; DRA. 892; Rchth. 717), masc., juramentum, ὅρκος : Mth. V, 33; XXVI, 72; Mc. VI, 26; Luc. I, 73.

UF-AIÞS, adj., juratus, ἔνορκος : Neh. VI, 18.

* AIKAN (coll. lat. *aio*; Gr. III, 764; coll. Rchth. 837), conj. I : *aiaik*, dicere.

AF-AIKAN, 1) negare, ἀρνεῖσθαι : Mth. X, 33; XXVI, 72; Mc. XIV, 68; Joan. XVIII, 25, 27; Tim. II, II, 12, 13; ἀπαρνεῖσθαι : Mth. XXVI, 75; Luc. IX, 23; *afaikan kunnan*, ἀπαρνεῖσθαι : Joan. XIII, 38; 2) renegare, ἀναθεματίζειν : Mc. XIV, 71.

AIKKLESJO (voc. gr.), fem., ecclesia, ἐκκλησία Rom. XVI, 23; Cor. I, VII, 17; X, 32; XI, 22; XIV, 23; XVI, 1; Cor. II, I, 1; VIII, 1, 18, 19, 23, 24; XI, 8; XII, 13; Gal. I, 2; Eph. I, 22; III, 21; Phil. III, 6; IV, 15; Col. I, 18, 24; Thess. I, II, 14; II, I, 1; Tim. I, III, 5, 15; V, 16; Calend. goth.

AILEIAIZAIR, nom. propr. masc., Ἐλιέζερ : Luc. III, 29.

AILEIAKEIM, nom. propr. masc., Ἐλιακείμ : Luc. III, 30.

AILEISABAIÞ, nom. propr. indcl., Ἐλισάβετ : Luc. I, 5, 7, 13, 24, 36, 40, 41, 57.

AILLAM, nom. propr., Ἠλάμ : Esdr. II, 31.

AILOE (voc. hebr.), Ἐλωί : Mc. XV, 34; coll. *Ileki*.

AIMMEIRA, nom. propr. masc., Ἐμμήρ : Esdr. II, 37.

AINS (vet. norv. *einn*, vet. sax. *en*, angl. sax. *an*, vet. et rec. sup. germ. *ein*, vet. fr. *en*, *an*, angl. *one*, suec. *en*, dan., batav. *een*, gr. εἷς, ἕν, lat. *unus*; Gr. I, 760; Gf. I, 308; Rchth. 705), adject. 1) unus, εἷς : Mth. V, 18, 19, 36; VI, 24, 27; VIII, 19; IX, 18; XXV, 40; Mc. II, 7; IV, 20; VI, 15; VIII, 14; IX, 5, 17, 37; X, 8, 21, 37; XII, 6, 29; XIV, 10, 47, 51, 66; XV, 36; Luc. V, 3, 12, 17; VII, 41; VIII, 22; IX, 33; XV, 4, 7, 19; XVI, 13; XVII, 15, 22, 34, 35; XVIII, 10, 19, 22; XX, 3; Joan. VI, 8, 9, 22, 70, 71; VII, 13, 21; VIII, 41; X, 16, 30; XII, 4; XIII, 21; XVII, 11, 21, 22, 23; XVIII, 14, 39; Rom. IX, 10; XII, 4, 5; XV, 6; Cor. I, IV, 6; IX, 24; X, 17; XI, 5; XII, 11, 12, 13, 14; XV, 19; Cor. II, V, 15; VIII, 19; XI, 2; Gal. III, 28; IV, 22, 24; V, 14; Eph. II, 15, 16, 18; IV, 4, 5, 6, 16; Phil. I, 27; II, 14; Col. III, 15; Tim. I, I, 17; III, 2, 12; V, 9; Skeir. III, b; IV, d; V, a, b; VIII, d. — 2) solus, Mth. V, 46; Mc. II, 26; Cor. I, XIII, 5; μόνος : Mc. IX, 2, 8; Luc. IV, 4, 8; V, 21; VI, 4; IX, 36; Joan. VI, 15, 22; VIII, 16, 29; XII, 9, 24; XVI, 32; XVII, 3, 20; Cor. I, IX, 6; Eph. IV, 15; Phil. IV, 15; Col. IV, 11; Thess. I, III, 1; Tim. I, I, 17; VI, 15, 16; Tim. II, IV, 11; Skeir. VII, c; 3) *seina ains* (gall. *soi seul*), in semetipso, ἑαυτῷ : Luc. VII, 39; alibi *seina silba* invenitur.

AINAHA, adj., fem. *ainoho*, unicus, unigenitus, μονογενής : Luc. VII, 12; VIII, 42; IX, 38.

AINAKLS, adj., desolatus, derelictus, μεμονωμένος : Tim. I, V, 5.

AINLIF, vet. norv. *ellifu*, vet. sax. *ellevan*, angl. sax. *endlufon*, vet. sup. germ. *einlif*, vet. fr. *elleva*, *andlova*; Gf. I, 317; Rchtb. 606), undecim, ἕνδεκα : Cor. I, XV, 5.

AINS-HUN, AINA-HUN, AIN-HUN (Gr. III, 32), 1) aliquis, quislibet, in negativis, directis et indirectis interrogationibus, a sententia negativa dependentibus: Joan. VII, 48; Cor. I, I, 16; cum negatione *ni* præposita vel postposita, nullus, οὐδείς, μηδείς, οὐδὲ εἷς : Mth. XXVII, 14; Mc. V, 37; VI, 5; IX, 8; XI, 2; XII, 34; Luc. I, 37, 61; IV, 24, 26, 27; V, 36, 37, 39; VII, 28; VIII, 43, 51; IX, 50; XIV, 24; XVI, 13; XVIII, 19, 29; XIX, 30; Joan. III, 32; V, 22; VI, 65; VII, 13, 19, 30, 44; VIII, 15, 20; X, 29, 41; XIII, 28; XIV, 6; XV, 24; XVI, 5, 22, 29; XVII, 12; XVIII, 9, 31, 38; XIX, 4, 11; Rom. XII, 17; XIII, 8; Cor. I, I, 14; X, 24; Cor. II, V, 16; VI, 3; VII, 2; XI, 8; Gal. VI, 17; Phlpp. IV, 15; Thess. I, III, 3; Tim. I, VI, 16; Tim. II, II, 4; Skeir. V, c; VII, c, d; *vaihte ainohun ni*, οὐδέν : Luc. X, 19; *ni ainhun wa*, μηδέν : Thess. I, IV, 12; 2) unus, quislibet, πᾶς, etiam in negativis sententiis : Mc. XIII, 20; Luc. I, 37; Gal. II, 16; Eph. IV, 29.

AIN-FALÞS, vid. sub *Falþan*.

AIN-WARJIZUH, vid. sub *Was*.

AIN-WAÞARUH, vid. sub *Was*.

ÞAT-AIN, 1) hoc unum, τοῦτο μόνον : Gal. III, 2; 2) hoc tantum, ἕν : Joan. IX, 25; 3) tantummodo μόνον: Rom. IX, 10; Cor. II, VIII 19; Tim. I, V, 13; Skeir. I, d.

ÞAT-AINEI (*þataine* Skeir. I, b), adv., tantum, μόνον : Mth. V, 47; VIII, 8; IX, 21; X, 28, 42; Mc. V, 36; Luc. VIII, 50; Rom. IX, 24; XII, 17; XIII, 5; Cor. I, XV, 19; Cor. II, VII, 7; VIII, 10, 21; IX, 12; Gal. I, 23; II, 10, 14; IV, 18; V, 13; Eph. I, 21; Phlpp. I, 29; II, 27; Tim. I, V, 13; Tim. II, II, 20; IV, 8; Skeir. IV, d; V, c; VII, b; *weh þatainei*, solummodo, μόνον : Phil. I, 27. *þatainei ibai*, modo ne, μόνον μή : Gal. V, 13.

AINA-MUNDIÞA, vid. sub *Munþs*.

GA-AINANAN, orbare, ἀπορφανίζειν : Thess. I, II, 17.

AINOK, nom. propr. masc., Ἐνώχ : Luc. III, 37.

AINOS, nom. propr. masc., Ἐνώς : Luc. III, 38.

AIPAFRAUDEITUS, nom. propr. masc., Ἐπαφρόδιτος : Phlpp. II, 25.

AIPAFRAS, nom. propr. masc., Ἐπαφρᾶς : Col. I, 7; IV, 12; Philem. 23.

AIPISKAUPUS (voc. gr.), masc., episcopus, ἐπίσκοπος : Tim. I, III, 2; Tit. I, 7; Calend. goth.

AIPISKAUPEI, fem., episcopatus, ἐπισκοπή : Tim. I, III, 1.

AIPISTAULE (voc. gr.), epistola, ἐπιστολή : Rom. XVI, 22; Cor. I, V, 9; Cor. II, III, 2, 3; VII, 8; Eph. insc.; Col. IV, 16; Thess. I, V, 27; Thess. II, III, 17; Neh. VI, 17, 19.

AIR (vet. norv. *ár*, angl. sax. *ær*, vet. sax., vet. sup. germ. *er*, angl. *ere*, *early*, batav. *eer*, rec. sup. germ. *erst*, *eher*; coll. gr. ἔαρ, ἦρι, lat. *ver*; Gf. I, 434), adv., mane, πρωΐ : Mc. I, 35; XVI, 2; compar. *airis*, olim, πάλαι : Luc. X, 13.

AIRIZA, adj. compar. major, antecessor, ἀρχαῖος : Mth. V, 21, 33; Luc. IX, 8, 19.

AIRASTUS, nom. propr. masc., Ἔραστος ; Rom. XVI, 23.

AIRZIS (vet. sax. *irrien*, vet. sup. germ. *irran*, angl. *err*, lat. *errare*; Gf. I, 449), adject., errans, πλανώμενος : Tim. II, III, 13; *airzis visan* et *airzis vairþan*, errare, πλανᾶσθαι : Mc. XII, 24; Gal. VI, 7.

AIRZIÞA, fem., error, seductio, πλάνη : Mth. XXVII, 64; Tim. I, IV, 1.

AIRZEI, fem., id. : Eph. IV, 14; Skeir. V, a.

AIRZJAN, conj. II, facere errare, seducere, πλανᾶν : Joan. VII, 12; Tim. II, III, 13; *airzjands*, particip., seductor, πλάνος : Mth. XXVII, 63; Cor. II, VI, 8.

AF-AIRZJAN, id., Joan. VII, 47; Cor. I, XV, 33; ἀποπλανᾶν : Mc. XIII, 22; pass. aberrare, seduci, ἀστοχεῖν : Tim. I, I, 6; ἀποπλανᾶσθαι : Tim. I, VI, 10.

AIRÞA (vet. norv. *jörd*, vet. sax. *ertha*, angl. sax. *eorðe*, vet. sup. germ. *erda*, vet. fr. *irthe*, angl. *earth*, suec., dan. *jord*, rec. sup. germ. *erde*, gr. ἜΡΑ; Gr. II, 62; III, 352; DRA. 492; Gf. I, 415; Rchth. 854), fem., terra, regio, γῆ: Mth. V, 18, 35; VI, 10, 19; IX, 6, 26, 31; X, 29; XI, 24; XXVII, 45, 51; Mc. IV, 5, 8, 20, 26, 28, 31; VIII, 6; IX, 3, 20; XIII, 27; Luc. II, 14; IV, 25; V, 11, 24; VI, 49; VIII, 8, 15, 27; X, 21; XIV, 35; XVI, 17; XVII, 8; XVIII, 8; Joan. VI, 21; XII, 24, 32; XVII, 4; Rom. IX, 17, 28; X, 18; Cor. I, X, 26; XV, 47; Eph. I, 10; III, 15; IV, 9; Col. I, 16, 20; III, 2, 5; Skeir. IV, c, d. *Airþos vaurstvja*, vid. sub *Vaurkjan*; *airþai gaibnjan*, vid. sub *gaibnjan Ibns*.

AIRÞEINS, adj., 1) terrenus, ὀστράκινος : Cor. II, IV, 7; 2) terrestris, ἐπίγειος : Cor. II, V, 1; Phlpp. III, 19; χοϊκός: Cor. I, XV, 49; Skeir. IV, d.

AIRINON, vid. sub *Airus*.

AIRKNIS (vet. norv. *jarkn*..., angl. sax. *eorcn*.., vet. sup. germ. *erchan*; Gr. II, 629 sq.; DRA. 923; Gf. I, 468), adj., pius, Tim. I, III, 3 h. l.

UN-AIRKNS, impius, ἀνόσιος : Tim. I, I, 9; II, III, 2.

AIRKNIÞA, fem., sinceritas, τὸ γνήσιον : Cor. II, VIII, 8.

AIRMOGAINEIS, nom. propr. masc., Ἑρμογένης : Tim. II, I, 15.

AIRMODAM, nom. propr., Ἐλμωδάμ: Luc. III, 28.

AIRUS (vet. norv. *ari*, angl. sax. *ar*, *ærend*, vet. sax. *eru*, *arundi*, vet. sup. germ. *arunti*, angl. *errand*, suec., dan. *ærende*; Gr. II, 56; DM. 135; Gf. I, 427) masc., legatus, angelus, ἄγγελος : Luc. VII, 24; IX, 52; legatio, πρεσβεία : Luc. XIV, 32; XIX, 14.

AIRINON, conj. II, legatione fungi, πρεσβεύειν : Cor. II, V, 20; Eph. VI, 20.

AISTAN (coll. lat. *æstimare*), conj. II, æstimare, ἐντρέπεσθαι : Luc. XVIII, 2, 4; XX, 13.

GA-AISTAN, id., Mc. XII, 6.

* **AIV** (angl. sax. *æwisc*), confusio.

UN-AIVISKS, adj., inconfusibilis, ἀνεπαίσχυντος: Tim. II, II, 15.

AIVISKI, neutr., dedecus, ignominia, αἰσχύνη: Cor. II, IV, 2; ἐντροπή: Cor. I, XV, 34.

AIVISKON, conj., II, indecore agere, se gerere, ἀσχημονεῖν: Cor. I, XIII, 5.

GA-AIVISKON, improbrare: Mc. XII, 4; αἰσχύνειν: Cor. II, X, 8; Phlpp. I, 20; καταισχύνειν: Rom. IX, 33; X, 11; Cor. I, XI, 4, 22; Cor. II, VII, 14; IX, 4.

AIVAGGELI (voc. gr.), neutr., evangelium, εὐαγγέλιον: Cor. I, IX, 23; XV, 1; Gal. I, 6, 7; Eph. I, 13; Tim. I, I, 11.

AIVAGGELJO, fem., id., Mth. IX, 35; Mc. inscr.; I, 1, 8, 14, 15; VIII, 35; X, 29; XIV, 9; Luc. inscript.; Cor. II, II, 12; IV, 3, 4; VIII, 18; IX, 13; X, 14; XI, 4; Gal. II, 5, 7; Eph. VI, 15, 19; Phlpp. II, 22; Col. I, 23; Thess. I, III, 2; Tim. II, I, 8, 10; II, 7; Philem. XIII; Skeir. I, d; III, b.

AIVAGGELJAN, conj. II, evangelizare, εὐαγγελίζεσθαι: Gal. IV, 13.

AIVAGGELISTA, masc., evangelista, εὐαγγελιστής: Eph. IX, 11; Tim. II, IV, 5; Skeir. III, a.

AIVLAUGIA (voc. gr.), eulogia, εὐλογία: Cor. II, IX, 5.

AIVNEIKA, nom. propr. fem., Εὐνίκη: Tim. II, I, 5.

AIVS (vet. norv. *æfi*, vet. sax. *euuan*, angl. sax. *á*, *ava*, vet. sup. germ. *ewa*, rec. sup. germ. *ewig*, angl. *age*; gr. αἰών, ἀεί, lat. *ævum*; Gf. I, 505), masc., omnes significationes habens, quibus vox αἰών, *ævum*, in novo Testamento gaudet; sic: a) quoddam tempus, quæddam temporis periodus: Mc. X, 30; Luc. XVI, 8; XVIII, 30; XX, 34, 35; Rom. XII, 2; Cor. I, I, 20; Cor. II, IV, 4; Gal. I, 4; Eph. I, 21; III, 11, 21; hinc etiam pro κόσμος: Eph. II, 2; b) tempus longum: Luc. I, 70; Eph. III, 9, 11; Tim. I, I, 17, imprimis in formulis *du aiva*, εἰς τὸν αἰῶνα: Joan. VIII, 35; XII, 34; XIV, 16; XV, 16; Cor. II, IX, 9; *und aiv*, ἕως αἰῶνος: Luc. I, 55; *în aivins*: Mth. VI, 13; *în aivam*: Rom. IX, 5; *du aivam*: Rom. XI, 36; Cor. II, XI, 31; Gal. I, 5; pro εἰς τοὺς αἰῶνας: *fram aiva*, ἐκ τοῦ αἰῶνος: Joan. IX, 32; *fram aivam*, ἀπὸ τῶν αἰώνων: Eph. III, 9; c) in sententiis negativis accusativus *aiv* adverbialiter sumitur pro εἰς τὸν αἰῶνα: Mc. III, 29; XI, 14; Joan. X, 28; XI, 26; Cor. I, VIII, 13 (cujus loco etiam *aiva dage*: Joan. VIII, 51, 52); πώποτε: Luc. XIX, 30; strictius cum negatione nexum *ni aiv* vel *aiv ni*, nunquam, οὐδέποτε: Mth. IX, 33; Mc. II, 12; Luc. XV, 29; Cor. I, XIII, 8; *aiv wanhun*; πώποτε: Joan. VIII, 33; *ni aiv wanhun*, μηδέποτε: Tim. II, III, 7; *ni wanhun aiv*: Joan. VII, 46.

HALIS-AIV, adv., ægre, μόγις: Luc. IX, 39.

SUNS-AIV, statim, εὐθέως: Mc. III, 6; V, 29, 30, 36; VI, 25, 54; VII, 35; VIII, 10; IX, 15, 20, 24; X, 52; XI, 2, 3; XIV, 43, 45; XV, 1; Joan. VI, 21; παραχρῆμα: Luc. IV, 39; V, 25.

AIVEINS, adj., æternus, αἰώνιος: Mth. XXV, 41, 46; Mc. III, 29; X, 17, 30; Luc. X, 25; XVI, 9; XVIII, 18, 30; Joan. VI, 27, 40, 47, 54, 68; X, 28; XII, 25; XVII, 2, 3; Rom. VI, 23; Cor. II, IV, 17, 18; XV, 1; Gal. VI, 8; Thess. II, I, 9; II, 16; Tim. I, I, 16; VI, 12; Tim. II, I, 9; II, 10; Tit. I, 2; Philem. 15.

US-AIVJAN, conj. II, sustinere: Cor. I, XV, 10.

AJUKDUÞS, fem., tempus longum, æternitas, in formula *în ajukduþ*, εἰς τὸν αἰῶνα: Joan. VI, 51, 58; εἰς τοὺς αἰῶνας: Luc. I, 33.

AIVVA, nom. propr. fem., Εὔα: Cor. II, XI, 3; Tim. I, II, 13.

AIVXARISTIA (voc. grec.), eucharistia, εὐχαριστία: Cor. II, IX, 11.

AIFAISO, nom. propr. fem., Ἔφεσος: Cor. I, XV, 32; XVI, 8; Eph. I, 1; Tim. I, I, 3; Tim. II, I, 18; IV, 12.

AIFAISIUS, masc., Ἐφέσιος: Eph. inscr.

AIFFAÞA (voc. hebr.), ἐφφαθά: Mc. VII, 34.

*AIWS (angl. sax. *eoh*, vet. norv. *ior*, vet. sax. *ehu*..., lat. *equus*, gr. ἵππος; Bopp 48; Gr. I, 50, 52 [3. edit.]; III, 325; Gf. I, 113; Schmell. Hel. Gloss. 27), masc., equus.

AIWA-TUNDI, vide sub *Tundi*.

AIODIA, nom. propr., Εὐοδία: Phlpp. IV, 2.

AK (vet. sax., angl. sax. *ac*, vet. sup. germ. *oh*; coll. lat. *ac*; Gr. III, 276; Gf. I, 118, 120); conjunctio, I) sed, ἀλλά: Math. V, 15, 17, 39; VI, 13, 18; VII, 21; VIII, 4, 8; IX, 12, 13, 17, 24; X, 34; Mc. I, 44, 45; II, 17, 22; III, 26, 29; IV, 17, 22; V, 19, 26, 39; VI, 9; VII, 5, 15, 19; VIII, 33; IX, 37; X, 8, 43, 45; XI, 23; XII, 14, 25, 27; XIV, 49; Luc. I, 60; IV, 4; V, 14, 31, 32, 38; VII, 7; VIII, 16, 27, 52; IX, 56; XIV, 10, 13; XVII, 8; XVIII, 13; XX, 21, 38; Joan. V, 22; VI, 22, 26, 27, 32, 38; VII, 10, 12, 16, 24, 28; VIII, 12, 16, 28, 42, 49; IX, 3, 31; X, 1, 5, 33; XI, 4; XII, 6, 9, 16, 30, 44, 47, 49; XIII, 18; XIV, 10, 24, 31; XV, 16, 19, 21, 25; XVI, 13, 25; XVII, 9, 15, 20; XVIII, 40; Rom. VII, 7, 13, 15, 18, 19, 20; IX, 7, 8, 10; IX 11, 16, 24, 32; XI, 11, 18, 20; XII, 3, 16, 17, 19, 21; XIII, 3, 5, 14; XIV, 13, 17; Cor. I, I, 17; V, 8, 10; VII, 19; IX, XX, 21, 27; X, 20, 29, 33; XII, 14, 22; XV, 10; Cor. II, I, 9, 12, 19, 24; II, 4, 6, 12, 17; III, 3, 5, 6, 14; IV, 2, 5, 18; V, 4, 12, 15; VI, 4; VII, 5, 7, 9, 12, 14; VIII, 5, 8, 13, 19, 21; IX, 12; X, 4, 12, 13, 18; XI, 17; XII, 14, 16; XIII, 3, 7, 8; Gal. II, 7; IV, 14, 17, 31; V, 6, 13; VI, 13, 15; Eph. I, 21; II, 8, 19; IV, 29; V, 4, 17, 18, 27, 29; VI, 12; Phlpp. I, 20, 29; II, 3, 4, 6, 27; III, 9; IV, 6, 17; Col. III, 11, 22; Thess. I, IV, 8; V, 6, 9, 15; Thess. II, III, 8; Tim. I, II, 10, 12; II, 3; IV, 12; V, 1, 13, 23; VI, 2; Tim. II, I, 7, 8, 9, 17; II, 20, 24; IV, 3, 8, 16; Skeir. I, a, b; III, b; IV, b, d; V, c; VII, a, b; 2) autem, ἀλλά, Mc. II, 32; XIV, 49; Joan. VIII, 56; δέ: Eph. IV, 28; Tim. I, I, 9; 3) nam, γάρ: Joan. XVI, 27; Eph. II, 10.

AKEI (*ake* Gal. II, 14), 1) sed, ἀλλά: Mth. IX, 18; XI, 8, 9; Mc. IX, 13, 22; X, 27; XIII, 20, 24; XVI, 7; Luc. VI, 27; VII, 25, 26; XVI, 21; Joan. VI, 9, 36, 64; VII, 27, 44; VIII, 26, 37; X, 8, 26; XI, 11, 15, 22, 42; XII, 27, 42; XVI, 2, 4, 6, 7, 12, 20, 25, 33; Rom. VIII, 37; X, 2, 8, 16, 18, 19; Cor. I, IV, 3, 4; VII, 7, 21; X, 23; XV, 35; Cor. II, I, 9; III, 15; IV, 8, 9, 16; V, 16; VII, 6, 11; VIII, 7; XI, 1, 6; XII, 1; XIII, 4; Gal. II, 3, 14; IV, 2, 8, 23, 29, 30; Eph. V, 24; Phlpp. I, 18; II, 27; III, 7; Tim. I, I, 13, 16; Tim. II, I, 12; II, 9; III, 9; Skeir. I, b; III, a; VII, c; δέ: Cor. I, XIV, 20; 2) in conclusione hypotheticarum et concessivarum sententiarum, autem, vero, atqui, ἀλλά: Cor. II, XI, 6; Skeir. IV, c (bis), d.

AKAJA (*Axaja* Cor. II, IX, 2 cod. B; *Akaija* Cor. II, I, 1 cod. B.), nom. propr. fem., Ἀχαΐα; Cor. II, I, 1; IX, 2.

AKAJUS (*Akaijus* Cor. I, XVI, 15), nom. propr. masc., Ἀχαιός: Cor. I, XVI, 15; Cor. II, XI, 10.

AKAIKUS, nom. popr. masc., Ἀχαϊκός: Cor. I, XVI, 17.

AKEIT (vet. sax. *ecid*, angl. sax. *æced*, lat. *acetum*, coll. gr. ὄξος, vet. norv. *edik*, suec. *ättika*, dan. *edike*, vet. sup. germ. *ezih*, rec. sup. germ. *essig*; Gr. III, 466; Gf. I, 541), neutr. (vel *akeits* masc.), acetum, ὄξος: Mth. XXVII, 48; Mc. XV, 36.

AKRAN (vet. norv. *ákarn*, angl. *acorn*, dan. *agern*, rec. sup. germ. *ecker*; Gr. III, 375), neutr, fructus, καρπός: Mth. VII, 16, 17, 18, 19, 20; Mc. IV, 7, 8, 20, 28, 29; XI, 14; XII, 2; Luc. I, 42; III, 8, 9; VI, 43, 44; VIII, 8; XX, 10; Joan. XII, 24; XV, 2, 4, 5, 8, 16; Cor. I, IX, 7; Gal. V, 22; Eph. V, 9; Phlpp. I, 22; Col. I, 10; Tim. II, II, 6; γέννημα: Cor. II, IX, 10; *akran bairan*, καρποφορεῖν: Mc. IV, 20, 28; Luc. VIII, 15; Rom. VII, 4, 5.

AKRANA-LAUS, vid. sub *Liusan*.

AKRS (vet. norv. *akr*, vet. sax. *accar*, angl. sax. *æcer*, vet. fr. *ekker*, vet. sup. germ. *achar*, angl.

acre, suec. *åker*, dan. *ager*, rec. sup. germ. *acker*, gr. ἀγρός, lat. *ager;* Gr. III, 395; Gf. I. 153; Rchth. 703), masc., ager, ἀγρός : Mth. XXVII, 7, 8; Mc. XV, 21; Luc. XV, 25.

AKVILA, nom. propr., Ἀκύλας : Cor. I, XVI, 19.

ALABALSTRAUN (voc. gr.), indecl., alabastrum, ἀλάβαστρος : Luc. VII, 37.

ALAIKSANDRUS, nom. propr. masc., Ἀλέξανδρος : Mc. XV, 21; Tim. I, I, 20; Tim. II, IV, 14.

ALAKJO (coll. *Alls*), adv., simul, congregatim, *allai alakjo*, πάντες : Mc. XI. 32; Luc. IV, 22; *managei alakjo*, ὁ λαὸς ἅπας : Luc. XIX, 48, et *alahjo managei*, ἅπαν τὸ πλῆθος : Luc. XIX, 37.

ALAMOD, nom. propr. (?), docum. aret. et neapol.

ALAN (vet. norv. *ala*, lat. *alere;* Gr. II, 8; Gf. I, 191), conj. I : *ol*, *olun*, *alans*, nutrire; partic. *alans*, ἐντρεφόμενος : Tim. I, IV, 6 h. l.

ALJAN, conj. II, saginare; part. *aliþs*, σιτευτός : Luc. XV, 23, 27, 30.

ALDS, i. q. *Alþs*.

ALDOMO, vid. sub *Alþan*.

ALEINA, (vet. norv. *öln*, vet. fr. *elne*, *ielne*, angl. sax. *elne*, vet. sup. germ. *elina*, angl. *ell*, suec. *aln*, dan. *alen*, rec. sup. germ. *elle*, gr. ὠλένη, lat. *ulna;* Gr. III, 559; Gf. I, 239; Rchth. 704), fem., ulna, πῆχυς : Mth. VI, 27.

ALEV (vet. norv. *olia*, vet. sax. *olig*, angl. sax. *ele*, vet. sup. germ. *olei*, vet. fr. *olie*, angl. *oil*, suec. *olja*, dan. *olie*, rec. sup. germ. *öl*, gr. ἔλαιον, lat. *oleum;* Gf. I, 233; Rchth. 959), neutr., oleum, ἔλαιον : Mc. VI, 13; Luc. VII, 46; XVI, 6.

ALEVA-BAGMS, vid. sub *Bagms*.

ALEVIS, adj., olivarius, *fairguni alevi*, mons olivarum, ὄρος ἐλαιῶν : Mc. XI, 1; Luc. XIX, 29.

ALHS (vet. sax. *alah*, angl. sax. *alh*, vet. sup. germ. *alah*; Gr. 46, 428; DM. 39; Gf. I, 235; Ih. ad Luc, 2; II, 446; III), fem. anom., templum, ναός : Mth. XXVII, 5, 51; Mc. XIV, 58; XV, 29, 38; Luc. I, 9, 21, 22; Cor. II, VI, 16; Eph. II, 21; Thess. II, II, 4; ἱερόν : Mc. XI, 11, 15, 16, 27; XII, 35; XIV, 49; Luc. II, 27, 37, 46; IV, 9; XVIII, 10; XIX, 45, 47; XX, 1; Joan. 7, 14, 28; VIII, 20, 59; X, 23.

ALÞAN (vet. norv. *eldri*, vet. sax. *ald*, *eldi*, angl. sax. *eald*, vet. sup. germ. *alten*, vet. fr. *ald*, *old*, rec. sup. germ. *alt*, angl. *old*, suec. *äldre*, *ålder*, dan. *ælde;* Gr. III, 617, Gf. I, 292; Rchth. 596), conj. I : *aialþ*, *aialþun*, *alþans*, senescere.

US-ALÞAN, id., part. pass. *usalþans*, anus, γραώδης : Tim. I, IV, 7.

ALÞS, fem., ætas, αἰών : Eph. II, 2, 7; Tim. I, I, 17; Tim. II, IV, 10; γενεά : Luc. I, 50; Eph. III, 5, 21; Col, I, 26; βίος : Tim. II, II, 4.

ALÞEIS, adject., vetus, ἀρχαῖος : Cor. II, V, 17; γέρων : Joan. III, 4; Calend. goth. (nam ex hoc *þize alþjanoine*, ut illic esse deberet, *þize alþjane* in recte deduci potest); comp. *alþiza*, πρεσβύτερος : Luc. XV, 25.

ALDOMO, neutr., senium, γῆρας : Luc. I, 36.

FRAM-ALDRS, adject., ætate provectus; *framaldrs dage seinaize*, προβεβηκὼς ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ : Luc. I, 8; *framaldra dage managaize*, προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις πολλαῖς : Luc. II, 36; comp. fem. *framaldrozei in dagam seinaim*, προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς : Luc. I, 18.

ALIS (vet. norv. *ella*, vet. sax. *eli...*, angl. sax. *ele...*, vet. sup. germ. *ali...*, gr. ἄλλος, lat. *alius;* Gf. I, 223), adject., alius, ἄλλος : Cor. II, I, 13; Gal. V, 10; Skeir. VII, b; ἕτερος : Tim. I, I, 10.

ALJA I. *Conjunctio* (Gr. III, 187), post negationem, nisi, εἰ μή, ἐὰν μή : Mc. X, 18; Luc. IV, 26, 27; V, 21; VIII, 51; X, 22; Joan. VI. 22; Rom. XIII, 1; Gal. I, 7; II, 16; Phlpp. IV, 15; ἀλλά : Mc. X, 40 : Joan. VII, 49 (Mc. IX, 8; Cor. II, I, 13); II. *Præpositio* cum dativo, præter, πλήν : Mc. XII, 32.

ALJAR, alias; *aljar visands*, ἀπών : Cor. II, X, 1, 11.

ALJAÞ, peregre; *afleiþan aljaþ*, abire peregre, ἀποδημεῖν : Mc. XII, 1.

ALJAÞRO, aliunde, ἀλλαχόθεν : Joan. X, 1; ἀπών : Cor. II, XIII, 2, 10; Phlpp. I, 27.

ALJA-KUNS, vid. sub *Kuni*.

ALJA-LEIKOS et **ALJA-LEIKAÞS**, vid. sub *Leiks*.

ALLS (vet. norv. *allr*, vet. sax. *al*, *all*, angl. sax. *eall*, vet sup. germ. *al*, vet. fr. *al*, *ol*, angl., suec., dan., rec. sup. germ. *all;* Gf. I, 203; Rchth. 594), adject. I) omnis, quisque : πᾶς : Mth. V, 15, 18; VI, 29; VIII, 16, 33; IX, 35; XXVII, 1; Mc. I, 27, 32; II, 12; III, 28; IV, 11, 32, 34; V, 20, 26, 40; VII, 3, 23; IX, 12; X, 44; XI, 17, 24; XII, 33; XIII, 23; XIV, 50, 64; Luc. I, 3, 6, 48, 65, 66, 71, 75; II, 3, 18, 19, 20, 31, 38, 39, 51; III, 3, 5, 6, 15, 16, 19, 20; IV, 4, 5, 7, 13, 37; V, 9, 17; VI, 10, 19, 26; VII, 1, 16, 17, 18, 29, 35; VIII, 37, 40, 45, 47, 52; XIV, 17, 18, 29, 33; XV, 1, 14, 31; XVI, 14; XVII, 10, 27; XVIII, 12, 21, 22, 28; XIX, 7, 37; XX, 6, 32, 38; Joan. III, 26, 31; V, 22, 23; VI, 37, 45; VII, 21; X, 8, 29; XIV, 26; XV, 21; XVI, 13; XVII, 2, 7, 10, 21; XVIII, 4, 40; Rom. VII, 8; IX, 5, 6; X, 4, 12; XI, 32, 36; XII, 3, 4, 17; XIII, 1, 7; XIV, 11; XV, 11; Cor. I, IX, 22, 25; X, 17, 33; XI, 2; XII, 12, 19; XIII, 2; XV, 7, 8, 19, 27, 28; XVI, 14; Cor. II, I, 1, 3, 4; II, 9; III, 2, 18; IV, 2, 8, 15; V, 17, 18; VI, 4; VII, 1, 5, 11, 16; VIII, 7, 18; IX, 8; XI, 6, 9; XII, 12, 19; XIII, 1, 12; Gal. I, 2; II, 14; IV, 1; V, 3; Eph. I, 3, 11, 15, 21, 22, 23; II, 21; III, 9, 21; IV, 6, 10, 13; V, 24; VI, 18, 21; Phlpp. I, 18, 20; II, 26, 29; III, 8, 21; IV, 5, 6, 7, 8, 12; Col. I, 9, 10, 11, 15, 16, 20; II, 13; III, 8, 11, 16, 17, 20; IV, 7, 9; Thess. I, II, 15; III, 7, 13; IV, 10; V, 14; Thess. II, I, 3, 4, 11; II, 17; III, 6, 16; Tim. I, I, 15, 16; II, 1, 4, 8; IV, 8; V, 10; Tim. II, I, 15; II, 21; III, 17; IV, 8; Psalm. LIII, 3; Neh. V, 18; VI, 16; Skeir. I, a, b; V, a, c; VI. b; VIII, b; ἅπας : Luc. III, 16; V, 26, 28; XV, 13; 2) totus, πᾶς : Mth. VIII, 32, 34; Mc. I, 5; IV, 1; V, 32; Luc. I, 10; II, 1, 10; IV, 25; VI, 17, 19; VII, 29; VIII, 47; IX, 13; Joan. V, 22; Rom. IX, 17; X, 18; XI, 26; Gal. V, 14; Eph. IV, 16; Phlpp. III, 18; Neh. V, 13, 18; ἅπας : Luc. III, 21; IV, 6; Eph. VI, 13; ὅλος : Mth. V, 29, 30; VI, 22, 23; IX, 26, 31; Mc. I, 33, 39; VIII, 36; XII, 30, 33; XIV, 9, 55; XV, 1, 33; Luc. I, 65; IV, 14; V, 5; VII, 17; VIII, 39, 43; IX, 25; X, 27; Joan. VII, 23; IX, 34; Rom. VIII, 36; X, 21; XVI, 23; Cor. I, V, 6; XII, 17; XIV, 23; Cor. II, I, 1; Gal. V, 3, 9; Thess. I, IV, 10; Tit. I, 11; Skeir. IV, b; * 3) multus, πολύς : Mc. XII, 37 (ex latiori interpretatione).

ALLIS (angl. sax. *ealles*, vet. sup. germ., vet. fr. *alles*, *elle*; Gr. III, 88, 281; Rchth. 600, 703; Schm. I, 42), I. *Adverbium*, omnino, ὅλως : Mth. V, 34; Cor. I, XV, 29. II. *Conjunctio*, semper postposita (excepto Mc. XII, 25 ubi præponitur), enim, γάρ : Mc. III, 35; IV, 22; VI, 14; VIII, 35 (IX, 41); XII, 25; XV, 14; Luc. I, 44, 48; VI, 26, 45; VII, 28; IX, 24, 25, 26; XIV, 24; XVIII, 25; XIX, 26; XX, 36; Joan. V, 46; Tim. I, IV, 10 (Cor. I, XV, 29); *allis* — *iþ*, μέν — δέ : Luc. III, 16.

ALLAÞRO, undique, πάντοθεν : Mc. I, 45; Luc. XIX, 43.

ALL-ANDJO, vid. sub *Andeis*.

ALL-BRUNSTS, vid. sub *Brinnan*.

ALL-SVEREI, vid. sub *Svers*.

ALL-VALDANDS, vid. sub *Valdan*.

ALLA-VAURSTVA, vid. sub *Vaurkjan*.

ALA-ÞARBS, vid. sub *Þaurban*.

ALA-MANS, vid. sub *Manna*.

ALJA, vid. sub *Alis*.

ALJAN (vet. norv. *elian*, vet. sax. *ellan*, angl. sax. *ellean*, *ellen*, vet. sup. germ. *ellan*, Gr. II, 8, 447; Gf. I, 202), neutr., æmulatio, ζῆλος : Rom. X, 2; XIII, 13; Cor. II, VII, 7, 11; IX, 2; XI, 2; XII, 20; Gal. V, 20; Phlpp. III, 6; Col. IV, 13; *in aljana briggan*, παραζηλοῦν : Rom. X, 19; XI, 11, 14.

ALJANON, conj. II, æmulari, c. dat. pers. vel acc. rei, ζηλοῦν : Cor. I, XIII, 4; Cor. II, XI, 2; Gal. IV, 17, 18.

in-aljanon, ad æmulationem provocare, παραζηλοῦν: Cor. I, x, 22.

ALFAIUS, nom. propr. masc., Ἀλφαῖος: Mc. II, 14; III, 18; Luc. VI, 15.

AMEINADAB, nom. propr., Ἀμιναδάβ: Luc. III, 33.

AMEN (voc. hebr.), ἀμήν: Mth. x, 42; Joan. VI, 26, 47; VIII, 34; Cor. II, I, 20; XIII, 13.

AMMO, nom. propr., Ἀμώς: Luc. III, 25.

AMSA (gr. ὦμος, lat. *humerus;* Gr. III, 403), masc., humerus, ὦμος: Luc. xv, 5. Probabiliter mendum est in Cod. arg. pro *ahsa*, uti sonat in cognatis idiomatibus: vet. norv. *öxl*, vet. sax. *ahsla*, angl. sax. *eaxl*, vet. sup. germ. *ahsala*, vet. fr. *axle*, rec. sup. germ. *achsel*, lat. *axilla;* Gr. III, 403; Gf. I, 139; Rchth. 616 sq.

AN (lat. *an*), particula interrogantis, at, καί: Luc. x, 29; XVIII, 26; Joan. IX, 36; οὖν (?): Luc. III, 10; *an nuh*, οὐκοῦν: Joan. XVIII, 37.

ANA (vet. norv. *a*, vet. sax., angl. sax., vet. fr. *an*, vet. sup. germ. *ana*, suec. *å*, angl. *on*, rec. sup. germ. *an*, gr. ἀνά; Gr. III, 252; Gf. I, 273; Alth. Præp 68 sqq.; Rchth. 602). Præpositio accusativum et dativum regens, græco ἐπί respondens, proprieque indicans directionem ad locum determinatum, ita ut hunc inter et subjectum vel objectum jam exoriatur relatio magis minusve stricta, saltem proximiæ; significat igitur *super* (ἐπί), *ad* (εἰς). Habet insuper significationem adversativam, *contra*, *adversus* (κατά cum gen.) et causativam, *propter*, *quod*. Ad *tempus* et *modum* relata hæc præpositio non nisi raro occurrit.

I. *Præpositio*. A. Cum *accusativo*: 1) ad indicandum locum: a) post verba *motus*, super, in, ad, ἐπί (c. accus., rarius c. dativ.) et εἰς post *gaggan* Joan. VI, 21; *atgaggan* Mc. I, 10; Luc. I, 35; III, 22; Joan. VI, 16; *usgaggan* Mth. XI, 7; Luc. VIII, 27; x, 10; Joan; VI, 3; *afgaggan* Luc. IX, 10; *galeiþan* Mc. I, 35; Luc. IV, 42; *afleiþan* Luc. v, 16; *briggan* (ducere) Luc. v, 4; *ussteigan* Luc. v, 19, XIX, 4; *snivan* Thess. I, II, 16; *faursnivan* Tim. I, I, 18; *atnewjan* Luc. x, 9; *qiman* Mc. VIII, 10; Gal. I, 21; coll. Joan. XVIII, 4; item post *urrinnan* Mth. v, 45 et *dissigqgan* Eph. IV, 26 de sole; *driusan* et *gadriusan* Mth. x, 29; Mc. III, 10; IX, 20; Luc. XX, 18; Rom. xv, 3; necnon et occurrit *ana* in formula πίπτειν ἐπὶ πρόσωπον, *driusan ana andvairþi* vel *andavleizn* Luc. v, 12; XVII, 16; Cor. I, XIV, 25 et ἐπιπίπτειν ἐπὶ τράχηλον (super collum cadere), *driusan ana hals* Luc. xv, 20; coll. Mc. IX, 42; b) post *transitiva*: *gatiuhan* Luc. v, 11; *ustiuhan* Mc. IX, 2; Luc. IV, 5: *attiuhan* Mc. xv, 22; *draibjan* Luc. VIII, 29; *vairpan* Mc. IV, 26; Luc. VIII, 59; x, 31; huc pertinet Mc. xv, 24 *vairpan hlauta ana vastjos*, quia sors super sortienda conjicitur; *usvairpan* Luc. XIX, 35; *niman* Mc. IX, 36; Luc. II, 28; imprimis in *una armins niman* vel *andniman* (ἐναγκαλίζεσθαι vel δέχεσθαι εἰς ἀγκάλας); *satjan* Mth. v, 15; Mc. IV, 21; *lagjan* Mth. IX, 16; x, 34; XXVII, 48; Luc. v, 36; Cor. II, III, 13; *atlagjan* Mc. xv, 17; *galagjan* Mth. VIII, 25; Mc. IX, 42; xv, 56; Joan. IX, 15; XIX, 2; *uslagjan* Luc. IX, 62; xv, 5; *uslagjan handuns ana* —, manum injicere in —, χεῖρας ἐπιβάλλειν ἐπί — Mc. XIV, 46; Luc. XX, 19; Joan. VII, 30, 44; manum ponere super aliquem, χεῖρα ἐπιτιθέναι ἐπί τινα, *handu lagjan* vel *analagjan ana* — Mth. IX, 18; Mc. v, 23; x, 16; *vaurkjan anakumbjan* Luc. IX, 14; *anaaukan* Mth. VI, 27; Luc. III, 20; *saian* Mc. IV, 31; *gasmeitan* Joan. IX, 6; *siujan* Mc. II, 21; *nikan* Rom. XII, 20; *giban* Luc. VII, 44; xv, 22; c) insuper post *gasitan* Mc. XI, 7; Joan. XII, 14; *gahaftnan* Luc. x, 11; *speivan* Mth. XXVI, 67; Mc. x, 34; XIV, 65; — 2) ad tempus refertur tantum apud Luc. XVII, 4 *sibun sinþam ana dag* (τῆς ἡμέρας) *fravaurkjan;* cujus loco Luc. XVIII, 12 genitivus, more græco, ponitur; — 3) In sensu metaphorico, contra, adversus, ἐπί (c. acc.), post *usstandan* Mc. III, 26; *guggan* Luc. XIV, 31; *qiman* Joan. XVIII, 4: *gadaursan* Cor. II, x, 2; *ushof ana mik fairzna* Joan. XIII, 18; *veitvodiþa ana ins* Luc. IX, 5; κατά (c. genit.), post *veitvodjan* Mth. XXVII, 13; Mc. XIV, 56, 57, 60; xv, 4; *veitvodiþa* Mc. XIV, 55; *vroh bairan* Joan. XVIII, 29; *þos ana uns vadjabokos* Col. II, 14; *valdufni aigun* Joan. XIX, 11; *ufblesans visan* Cor. I, IV, 6; *wopan ana* — (κατακαυχᾶσθαι) Rom. XI, 18; eodem hoc modo Luc. VII, 30 *runa guþs fraqeþun ana sik* (εἰς ἑαυτούς, in detrimentum suum), illustrandus est; — 4) Eamdem habes particulam Cor. II, x, 1 *ana andaugi*, in facie, κατὰ πρόσωπον, quod alibi *in andvairþja* (Luc. II, 31) redditur; Rom. XI, 28 *liubai ana attans*, ἀγαπητοὶ διὰ πατέρας, cujus loco *in* c. genit. adhibetur.

B. Cum *dativo*: 1) ad locum determinandum, super, in, ἐπί (c. genit. et accus.), ἐν: a) post verba quietis: *visan* Mc. I, 45; IV, 1, 31, 38; x, 32; Luc. I, 80; II, 14, 25, 40; xv, 25; XVII, 31; Joan. VI, 10; VII, 39; xv, 4; Col. III, 2, 5; *vairþan* Mth. VI, 10; Mc. xv, 33; Luc. XVII, 34; *sitan* Mth. XXVI, 69; XXVII, 19; Mc. XI, 2; Luc. v, 27; XIX, 30; Joan. XII, 15; *ligan* Mth. IX, 2; Mc. II, 4; VII, 30: Luc. v, 25; Cor. II, III, 15; Skeir. III, d; *ufligan* Mc. VIII, 3; *anakumbjan* Mc. VIII, 6; Luc. XIV, 10; Joan. XIII, 25; *standan* Luc. VI, 17; item apud Cor. II, XIII, 1 *ana munþa tvaddje veitvode gastandai all vaurde; gaweilan sik* Luc. x, 6; — b) post verba motus, quæ etiam accusativum juxta *ana* libenter sumunt (vid. supra A, b), sic post *qiman* Luc. XIX, 5; Eph. v, 6; Col. III, 6; Skeir. IV, c, d (quo in loco *airþai* pro *airþa* legendum est); *vairþan* Luc. I, 65; Joan. VI, 21; *gaggan* Joan. VI, 19; *gadriusan* Mc. IV, 5; Luc. VIII, 6, 8; — c) post *transitiva*, ut *lagjan* Mc. VI, 56; *satjan* Luc. IV, 9; VI, 48; VIII, 16; *saian* Mc. IV, 16, 20; *straujan* Mc. XI, 8; Luc. XIX, 36; *gatimrjan* Mth. VII, 24, 26; Luc. IV, 29; VI, 49; *anatimrjan* Eph. II, 20; *ufarhleiþrjan* Cor. II, XII, 9; *gasuljan* Mth. VII, 25; Luc. VI, 48; *ushulon* Mth. XXVII, 60; *ufhaban ana handum:* Luc. IV, 11; *andniman ana biuda* Neh. v, 17; *gameliþ ist ana praufetum* Joan. VI, 45 (præcipue in libris prophetarum), ut Cor. I, v, 9 *gamelida izvis ana aipistaulein* et Luc. XX, 37 *moses banvida ana aiwatundjai* (imprimis in hoc Scripturæ loco, ubi enarratur historia rubi); — d) in plurimis casibus, ubi participium prioris verbi (*visands*, *ligands*, *sitands* etc.) supplendum est, vel etiam, ubi relatio præpositionis ad verbum latius jacet: Mc. v, 4 *þo ana fotum eisarnabandjos*, αἱ πέδαι; Calend. goth *þize ana gutþiudai managaim martyre:* Mth. x, 27 *merjaiþ ana hrotam;* Mc. VI, 26 *mis gibais ana mesa haubiþ iohannis;* sic insuper: Mth. VI, 19; IX, 6; Mc II, 10; v, 29; VI, 55; VIII, 4, 27; IX, 3; XI, 4, 13; XII, 26; XIV, 51; Luc. IV, 18; v, 18, 24; VIII, 13, 15; xv, 4; XVIII, 8; XIX, 44; Joan. VI, 31; IX, 3, 12, 34; XVII, 4; Rom. IX, 28; Cor. II, IV, 10; VII, 13; IX, 14; Gal. IV, 14, 18; VI, 16, 17; Eph. I, 10; II, 15; III, 15; Col. I, XVI, 20; Thess. II, III, 17; Skeir. VII, c; coll. Phlpp. II, 27 *gaurein ana gaurein* (ἐπὶ λύπην) *haban*. — 2) Relata ad *tempus* non nisi apud Joannem hæc præpositio invenitur ad circumscribendum genit. absol. Græcorum: Joan. VII, 14 *ana midjai dulþ* (τῆς ἑορτῆς μεσούσης); VI, 23 *ana þammei aviliudoda frauja* (εὐχαριστήσαντος τοῦ κυρίου). — 3) Relata ad *modum*, erga, ad, ἀπό: Joan. XI, 18. — 4) In sensu metaphorico, a) indicat circumstantiam, in qua versatur aliquis, in, ἐπί (c. dat.), ἐν: Cor. II, I, 4 *guþ gaþrafstida uns ana allai aglon;* VII, 13; Thess. I, III, 7, 9; coll. Cor. I, VIII, 11 *sa unmahteiga ana þeinamma vitubnja broþar;* b) cum sensu causali, de, super, ἐπί (c. dat.), post verba affectus et his similia, ut *sildaleikjan* Mc. XII, 17; Luc. II, 33; *usfilma vairþan* Mc. I, 22; Luc. IX, 43; *usgeisnan* Luc. II, 47; *biabrjan* Mth. VII, 28; *faginon* Cor. II, VII, 13; *idreigon* Cor. II, XII, 21; *gaþrafstjan* Cor. II, VII, 7; *gatrauan* Thess. II, III, 4; *mikiljan* Cor. II, IX, 13; *usbeidan* Luc. XVIII, 7; huc refertur formula *ana þammei*, propter quod, ἐφ' ᾧ: Cor. II, v, 4; Phlpp. IV, 10, et locutio *ana namin andniman* Mc. IX, 37; Luc. IX, 48; coll. etiam Phlpp. III, 9 *garaihtei ana galaubeinai;* c) cum sensu adversativo, contra,

ἐπί (c. accus.) : Luc. x, 19; Rom. xi, 22; huc etiam Luc. xviii, 3 *fraveit mik ana* (*an*, ἀπό) *andastaþja*, pertinet. d) In nonnullis locutionibus usurpatur, ut : Cor. II, viii, 7 *managnan ana* (ἐν) *friaþvai*, cujus loco alibi nudus dativus vel *in* adhibetur; Cor. II, i, 23 *veitvod guþ anahaita ana* (ἐπί c. accus.) *saivalai*; Luc. ix, 49 *ana* (ἐπί c. dat.) *iesuis namin usdreiban unhulþons*; Eph. i, 9 in margine cod. A. legitur *ana leikainai*, secundum, cujus loco *bi* alibi stat. * Thess. I, v, 15 *ubil ana ubilamma*, esset malum *super* malum, sed in textu græco legitur κακὸν ἀντὶ κακοῦ, quod vertitur *ubil und ubilamma*.

II. *Adverbialiter*: Mc. viii, 23 *atlagjands ana*; ii, 7 *galagidedun ana*.

III. In *compositione* : 1) cum verbis : *anaaukan, anabiuaan, anagaggan, anadrigkan, anaqiþan, anaqiman, anahaban, anahaitan, anahamon, anahneivan, anahnaivjan, anaþivan, anaþrafstjan, anakaurjan, anakumbjan, anakunnan, analatjan, analagjan, anamahtjan, anameljan, ananan þjan, ananauþjan, ananiujan, anapraggan, anasilan, anaslavan, anaslepan, anastodjan, anatimrjan, anatrimpan, anavammjan, anafilhan, anaweilan*; bicomposita : *miþanakumbjan, anainsakan*; 2) cum participiis : *anahabaiþs*; 3) cum substantivis : *anabusns, anaqal, anaqiss, anakunnains, analageins, analaugnei, anamahts, ananiujiþa, anastodeins, anaviljei, anafilh*; 4) cum adjectivis : *anahaims, analaugnis, anasiuns, anavairþs*; 5) cum adverbiis: *analeiko, analaugniba, ananasiuniba*.

ANAÞAIMA (voc. gr.), ἀνάθεμα : Rom. ix, 3; Cor. I, xvi, 22.

ANAÞOÞ, nom. pr. masc., Ἀναθώθ : Esdr. ii, 23.

ANAKS, adv., subito, statim, ἐξάπινα : Mc. ix, 8; ἐξαίφνης : Luc. ii, 13; ix, 39.

*ANAN (vet. norv. *önd*, suec. *anda*, dan. *aand*, coll. gr. ἄνεμος, lat. *anima*; Bopp 126; Gf. I, 267), conj. I : *on*, spirare.

US-ANAN (præt. *uzon*), expirare, spiritum emittere, ἐκπνεῖν : Mc. xv, 37, 39.

ANANEIAS et ANANIAS, nom. propr. masc., Ἀνανίας : Neh. vii, 2.

AND (vet. norv., angl. sax. *and...*, vet. et rec. sup. germ. *ant...*, *ent...*, vet. fr. *and*, *ande*, *anda*, *ond...*, *and...*; Gf. I, 352; Rchth. 961, 604), præpositio accusativum regens; ex omnibus cognatis sermonibus in sola gothica et vetere Frisonum linguis, ut vox separata occurrit, primario significans in, secus, per, et ita usurpatur ut actionem non ad punctum vel objectum individuale restringi, sed in toto collectivo peragi significet, hinc hæc particula vocibus præponitur, ut *orbi*, *terræ*, *regioni*, *localitati*, *civitati*, *pago*, etc., quibus etiam adjectivum *alls* plerumque præfigitur.

I. *Præpositio* : 1) in ordine ad *locum* : a) per, in, εἰς, post *usgaggan* Luc. xiv, 23; sic *þairhgaggan and þata* (ἐκείνης) Luc. xix, 4, et formula *and þana laist* (proprie in vestigiis) Skeir. II, d; V a; b) de, κατά c. genit., post : *run gavaurkjan* Mth. viii, 32, vel *rinnan* Luc. viii, 33; διά c. genit. post : *athahan* Cor. II, xi, 33, et cum supplemento hujus vocis Luc. v, 19; c) ad, per, in, cum objectum complexum est, εἰς, κατά (c. accus. raro c. genit), ἐν vel ἐπί c. accus.) : *a*) communiter post verba motus quorum subjectum est *meriþa, laiseins, vaurd* et similia, sic post *urrinnan* Luc. iv, 14; *usgaggan* Mth. ix, 26; Mc. i, 28; Luc. iv, 37; vii, 17; *galeiþan* Rom. x, 18; post *gaþeihan* Skeir. IV, b; vel ubi subjectum ad docendum (ut doctor, *merjandans*) iens, veniens, etc., dicitur, ut post *vraton* Luc. viii, 1; *galeiþan* viii, 39; *þairhgaggan* ix, 6; *qiman* iii, 3; et inde post *merjan* Mc. i, 39; xiv, 9; Mth. xi, 1; *galeihan* Rom. ix, 17; β) in nonnullis aliis casibus ut *huhrus varþ* Luc. iv, 25; xv, 14; *gasatjan and baurgs praizbytairein* Tit. i, 5; *leikinonds and all* (πανταχοῦ) Luc. ix, 6. Huc pertinet etiam Cor. II, viii, 18 *þize hazeins in aivaggeljons and allos aikklesjons* (διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν) et Eph. iv, 6 *saei ufar allaim jah and allans* (διὰ πάντων) *jah in allaim uns*. — 2) Ad *tempus* relata valet ad, κατά (c. acc.), et semper habet *warjizuh* juxta se positum : Mth. xxvii, 15; Mc. xv. 6.

II. In *compositione* : 1) cum verbis : *andbahtjan, andbeitan, andbindan, andbundnan, andqiþan, andhaitan, andhamon, andhausjan, andhafjan, andhuljan, andhruskan, andþagkjan, andletnan, andniman, andrinnan, andsaiwan, andsakan, andsitan, andsatjan, andspeivan, andstaldan, andstandan, andstaurran, andtilon, andvasjan, andveihan*; 2) cum participiis : *unandsakans, unandhuliþs*; 3) cum substantivis : a) *andaugi, andbahts, andbahti, andhuleins, andstald, andvairþi*; b) *anda...* : *andabauhts, andabeit, andahait, andahafts, andaþahts, andalauni, andanahti, andanem, andanumts, andastaþjis, andastaua, andavaurd, andavaurdi, andavizn, andavleizns*; 4) cum adjectivis : a) *andvairþs* et bicompositum : *unandsoks*; b) *anda...* : *andaneiþs, andanems, andanemeigs, andasets*; 5) cum adverbiis : *andaugjo, andaugiba, andvairþis*.

*ANDIS (suec. *antingen*, dan. *enten*), adverb., ex quo :

ANDIZUH, aut, ἤ; *andizuh — aiþþau*, aut — aut, ἢ γάρ — ἤ : Luc. xvi, 13.

ANDBAHTS, vid. sub *Bahts*.

ANDEIS (vet. norv., vet. sax. *endi*, angl. sax., dan., batav., rec. sup. germ. *ende*, vet. sup. germ. *anti*, vet. fr. *enda*, angl. *end*, suec. *ände*; Gr. II, 447; Gf. I, 354; Rchth. 706), masc., finis, τέλος : Mc. iii, 26; Luc. i, 33; xviii, 5; Cor. I, xv, 24; Cor. II, i, 13; iii, 13; xi, 15; Phlpp. iii, 19; Thess. I, ii, 16; Tim. I, i, 5; Skeir. III, a; ἄκρον : Mc. xiii, 27.

ANDS, masc. (plur. *andeis*), finis limes, πέρας : Rom. x, 18.

ANDI-LAUS, vid. sub *Liusan*.

ALL-ANDJO, adverb., omnimode, ὁλοτελῶς : Thess. I, v, 23.

ANDIZUH, vid. sub *And*.

ANDRAIAS (*Andrias* Calend. goth.), nom. propr. masc., Ἀνδρέας : Mc. i, 16, 29; iii, 18; Luc. vi, 14; Joan. vi, 8; xii, 22, Skeir VII, a.

ANÞAR (vet. norv. *annar*, vet. sax. *othar*, *athar*, angl. sax. *oðer*, vet. sup. germ. *andar*, vet. fr. *other*, angl. *other*, suec. *annan*, dan. *anden*, batav., rec. sup. germ. *ander*; Bopp 20, 80; Gr. IV, 455; Gf. I, 370, Rchth. 972), adject., 1) alius, ἄλλος : Mth. v, 39; viii, 9; x, 23; xxvi, 71; xxvii, 61; Mc. iv, 5, 36; 6, 15; vii, 4; viii, 28; x, 11, 12; xii, 4, 5, 32; xiv, 58; xv, 31, 41; Luc. v, 29; vi, 10, 17, 29; vii, 8, 19, 20; viii, 3; xx, 16; Joan. vi, 22, 23; vii, 12; x, 16; xiv, 16; xv, 24; xviii, 15, 16, 34; Cor. I, ix, 2, 27; Cor. II, viii, 12; xi, 4, 8; Gal. i, 7; Phlpp. iii, 4; Skeir. V, c; VII, d; ἕτερος : Mth. vi, 24; viii, 21; xi, 3; Luc. iii, 18; iv, 43; v, 7; vi, 6; vii, 41; viii, 3; ix, 29, 56, 59, 61; x, 1; xiv, 19, 31; xvi, 7, 13, 18; xvii, 34; xviii, 10; xix, 18; xx, 11; Rom. vii, 3, 4, 23; viii, 39; xiii, 9; Cor. I, iv, 6; vi, 1; x, 24, 29; xiv, 21; xv, 47; Cor. II, viii, 8; xi, 4; Gal. i, 6; vi, 4; Eph. iii, 5; Phlpp. ii, 4; Tim. II, ii, 2; Esdr. ii, 31; 2) in sententiis partitivis *anþar — anþaruh*, alter — alter Skeir. II, d; etiam *sa — anþaruh*: Skeir. V, a et *ains — anþar* : Skeir. IV, d; 3) *anþar anþaris*, alter alterius, ἀλλήλων : Eph. iv, 25; *anþar anþarana*, alter alterum, ἀλλήλους : Phlpp. ii, 3; etiam *ainwarjizuh anþar anþarana*, εἷς τὸν ἕνα : Thess. I, v, 11; sic etiam Rom. 12, 5 plene legitur *ainwarjizuh anþar anþaris liþjus*, καθ' εἷς ἀλλήλων μέλη; 4) alter, δεύτερος : Mc. xii, 21, 31; xiv, 72; Luc. xix, 18; xx, 30; Joan. ix, 24; Cor. I, xv, 47; Cor. II. inscript. i. 15; xiii, 2; subscr.; Thess. II, inscr.; Neh. v, 14; Skeir. II, b; *anþar fruma*, δευτερόπρωτος : Luc. vi, 1; 5) alii (gall. *le reste*), λοιπός : Mth. xxvii, 49; Mc. iv, 19; Luc. viii, 10; xviii, 9, 11; Cor. I, vii, 12; ix, 5; Cor. II, xii, 13; xiii, 2; Gal. ii, 13; Eph ii, 3; iv, 17; Phil. iv, 3; Thess. I,

IV, 13, V, 6; Tim. I, V, 20; *þata anþar*, aliud (gall. *au reste*, cœterum), τὸ λοιπόν : Cor. I, I, 16; Cor. II, XIII, 11; Eph. VI, 10, Phlpp. III, 1; IV, 8; Thess. II, III, 1.

ANÞAR-LEIKO et ANÞAR-LEIKEI, vid. sub *Leiks*.

ANNA, nom. propr. fem., Ἄννα : Luc. II, 36.

ANNAS, nom. propr. masc., Ἄννας : Luc. III, 2; Joan. XVIII, 13, 24.

ANNO (vid. ad Luc. III, 14; coll. vet. norv. *önn*), fem., stipendium, ὀψώνιον : Luc. III, 14; Cor. I, IX, 7.

ANS (vet. norv. *ás*, dan. *aas*; Gr. III, 429; Gf. I, 388; Schm. I, 84), masc., trabs, δοκός : Luc. VI, 41, 42.

† ANS (vet. norv. *ás*; Gr. II, 263, 447; Gf. I, 387 sq. Geijer, Gesch. Schwedens I, p. 14, not. 5. habetur ut eadem vox ac precedens), heros, semideus, Jornand, p. 94, Lind. : Proceres suos quasi qui fortuna vincebant, non puros homines sed semideos, id est *Anses*, vocavere.

ANSTS (vet. norv. *ást*, angl. sax. *est*, vet. sax., vet. sup. germ. *anst*, vet. fr. *enst*, suec. *ynnest*, dan. *yndest*, rec. sup. germ. *gunst*; Bopp 86; Gf. I, 269; Rchth. 708), fem., gratia, χάρις : Luc. I, 30; II, 40, 52; IV, 22; Rom. VI, 23; XII, 3; XVI, 24; Cor. I, IX, 20; X, 30; XV, 10; XVI, 3, 23; Cor. II, I, 2, 12, 15, 24; IV, 15; VI, 1; VIII, 1, 4; 6, 7, 19; IX, 8, 14; XII, 9; XIII, 13; Gal. I, 6; II, 21; V, 4; VI, 18; Eph. I, 2, 6, 7; II, 5, 7, 8; III, 2, 7, 8; IV, 7, 29; VI, 24; Col. III, 16; IV, 6, 19; Thess. I, V, 28; Thess. II, I, 2, 12; II, 16; III, 18; Tim. I, I, 2, 14; Tim. II, I, 2, 9; II, 1; Tit. I, 4; χάρισμα : Rom. VI, 23; Tim. I, IV, 14; Tim. II, I, 6; *anstai audahafts*, gratia plenus, κεχαριτωμένος : Luc. I, 28.

ANSTEIGS, adject., gratus; *ansteigs visan*, χαριτοῦν : Eph. I, 6.

ANTIAUKIA (*Antiokja* Gal. II, 11), nom. propr. fem., Ἀντιοχεία : Gal. II, 11; Tim. II, III, 11.

ANO, nom. propr., Ὠνώ : Esdr. II, 33.

AJUKDUÞS, vid. sub *Aivs*.

AUGO (vet. norv. *auga*, vet. sax. *oga*, angl. sax. *ægh*, *eage*, vet. sup. germ. *auga*, vet. fr. *age*, *ach*, *oge*, angl. *eye*, suec. *öga*, dan. *öje*, rec. sup. germ. *auge*; lat. *oculus*, gr. ὄκος; Bopp 81; Gr. II, 550; III, 399; Gf. I, 122; Rchth. 592), neutr., ὀφθαλμός : Mth. V, 29, 38; VI, 22, 23; IX, 29, 30; Mc. VII, 22; VIII, 18, 23, 25; XII, 11; Luc. II, 30; IV, 20; VI, 20, 41, 42; X, 23; XVI, 23; XVIII, 13; XIX, 42; Joan. VI, 5; IX, 6, 10, 14, 26; X, 21; XI, 37, 41; XII, 40; XVII, 1; Cor. I, XII, 16, 17, 21; XV, 52; Gal. III, 1; IV, 15; Eph. I, 18. *In augam skalkinon*, vid. sub. *Skalkinon*.

AUGA-DAURO, vid. sub *Daur*.

AUGJAN, conj. II, ostendere, δεῖξαι : Joan. XIV, 8, 9.

AT-AUGJAN, 1) id. Luc. IV, 5; Joan. X, 32; ἐπιδεῖξαι : Luc. XX, 24; ἐνδεῖξαι : Eph. II, 7; ὑποδεῖξαι : Luc. VI, 47; Skeir. III, a; *sik ataugjan*, ἑαυτὸν δεῖξαι : Mth. VIII, 4; Mc. I, 44; Luc. V, 14; ἑαυτὸν ἐπιδεῖξαι : Luc. XVII, 14; φανῆναι : Luc. IX, 8; ἐμφανισθῆναι : Mth. XXVII, 53; ὁρᾶσθαι : Cor. I, XV, 7, 8; *ataugiþs vairþan*, ὀφθῆναι : Mc. IX, 4; Tim. I, III, 16; *ataugiþs visan*, id. Cor. I, XV, 5; 2) neutr. apparere, φαίνεσθαι : Mc. XVI, 9; φανεροῦσθαι : Cor. II, V, 10; ἐνδείξασθαι : Tim. I, I, 16.

AND-AUGI, neutr., facies, πρόσωπον : Cor. II, X, 1; Thess. I, II, 17.

AND-AUGJO, adverb., palam, aperte, φανερῶς : Mc. I, 45; Joan. VII, 10; παρρησίᾳ : Joan. XVIII, 20.

AND-AUGIBA, adverb., palam, παρρησίᾳ : Joan. VII, 26; X, 24; XVI, 25, 29.

* AUD (vet. norv. *audr*, angl. sax. *ead*, vet. sup. germ. *ot*, rec. sup. germ. (*klein-*) *od*; RA. 491; Gf. I, 148), thesaurus, bonum, facultas.

AUDA-HAFTS, vid. sub *Haban*.

AUDAGS, adject., beatus, μακάριος : Mth. V, 8; XI 6; Luc. I, 45; VI, 20, 21, 22; VII, 23; X, 23; XIV 14, 15; Joan. XIII; 17; Tim. I, I, 11; VI, 15.

AUDAGEI, fem., beatitudo, μακαρισμός : Gal. IV, 15

AUDAGJAN, conj. II, beatum dicere, μακαρίζειν : Luc. I, 48.

AUHNS (vet. norv. *ofn*, angl. sax., rec. sup. germ. *ofen*, vet. sup. germ. *ofan*, *ovan*, vet. fr. *oven*, angl. *oven*, dan. *ovn*, suec. *ugn*, coll. gr. ἴπνος; Gr. III, 352; DM, 359; Gf. I, 176; Rchth. 973), masc. fornax, κλίβανος : Mth. VI, 30.

AUHJON (coll. rec. sup. germ. *jauchzen*, *ächzen*; Wacht. Gloss. v. *achten* pag. 17), conj. II, tumultuari, θορυβεῖσθαι : Mth. IX, 23; Mc. V, 39.

AUHJODUS, masc., tumultus, θόρυβος : Mc. V, 38; seditio, στάσις; Mc. XV, 7.

AUHUMA (coll. Gr. III, 628), adject., altus, altior, ὑπερέχων : Phlpp. II, 3.

AUHUMISTS (*auhmists* Luc. III, 2; XIX, 47), superlat. summus, ἄκρος : Eph. II, 20; *auhumists gudja*, summus sacerdos, ἀρχιερεύς : Mth. XXVII, 62; Mc. VIII, 31; XIV, 43, 47, 53, 54, 55, 60, 61, 63, 66; XV, 1, 10, 11, 31; Luc. III, 2; XIX, 47; XX, 19; Joan. VII, 32, 45; XI, 47; XVIII, 19; post *gudjane auhumists* Mc. XI, 18; *auhumists veiha*, id., Joan. XVIII, 13; *auhmisto*, neutr. ut substantivum, summum, pinaculum, ὀφρύς : Luc. IV, 29.

AUHSA (vet. norv. *ox*, *oxe*, angl. sax., vet. fr. *oxa*, vet. sup. germ. *ohso*, angl. *ox*, suec., dan. *oxe*, batav. *os*, rec. sup. germ. *ochs*; Gr. III, 325; Gf. I, 140; Rchth. 974), masc. anom., bos, βοῦς : Luc. XIV, 19.

AUHSUS, masc., id., Cor. I, IX, 9; Tim. I, V, 18.

AUÞS (vet. norv. *audr*, vet. sup. germ. *odi*, suec. dan., rec. sup. germ. *öde*; Gf. I, 150), adject., desertus, ἔρημος : Mc. I, 35, 45; Luc. IV, 42; IX, 10, 12; Gal. IV, 27.

AUÞIDA, fem., desertum, ἔρημος : Mth. XI, 7; Mc. I, 3, 4, 12; Luc. I, 80; III, 2, 4; IV, 1; V, 16; VII, 24; VIII, 29; XV, 4; Joan. VI, 31; XLIX; ἐρημία : Mc. VIII, 4; Cor. II, XI, 26; Skeir. VII, d.

AUK (vet. norv. *auk*, angl. sax. *eac*, vet. sax. *ac*, *oc*, vet. sup. germ. *auh*, vet. fr. *ak*, *oke*; Gr. III, 272, 2; 281, 5; Gf. I, 120; Rchth. 594), conjunctio quæ a fronte phrasis poni nequit (præter Joan. IX, 30), sed post primam vocem mittitur, vel etiam post plurimas, modo unicam deam exhibeant (ut et *batizo ist auk* Mth. V, 29; *nih vaiht auk* Cor. I, IV, 4; et Mth. XI, 10; Luc. XVI, 2; XIX, 21; XX, 6, 36; Joan. XVIII, 13; Rom. IX, 15; XI, 29; XIV, 11; XV, 4; Cor. I, X, 26; Skeir. VII, c); significat enim, γάρ : Mth. V, 18, 20, 46; VI, 7, 8, 16, 21, 32; VII, 12, 29; IX, 21; X, 23, 26, 35; XI, 10, 13; XXVII, 18, 43; Mc. I, 16; II, 15; III, 10, 21; IV, 28; V, 42; VI, 18; VII, 21; VIII, 36; IX, 5, 39, 41, 49; X, 22, 27; XI, 13, 18, 32; XII, 12, 14, 23, 36; XIII, 19; XIV, 5, 7, 56, 70; XV, 10; XVI, 4, 8; Luc. I, 15, 30, 76; III, 8; IV, 10; V, 9, 39; VI, 23, 38, 43, 44, 48; VII, 8; VIII, 17, 29, 40, 46; IX, 14, 51; X, 7, 24; XIV, 14; XVI, 2; XVII, 21; XVIII, 23, 32; XIX, 5, 10, 21, 48; XX, 6, 19, 33, 36, 38; Joan. V, 21, 36, 46; VI, 27, 33, 55, 71; VII, 1, 4, 5; VIII, 24, 42; IX, 22, 30; XI, 39; XII, 43; XIII, 13; XVIII, 13; Rom. VI, 23; VII, 1, 5, 14, 18, 22; VIII, 38; IX, 3, 6, 9, 15, 17, 28; X, 2, 3, 4, 5, 10, 11, 12, 13, 16; XI, 13, 15, 23, 24, 25, 29, 32, 33; XII, 3, 19, 20; XIII, 3, 4, 6, 9; XIV, 3, 4, 10, 11, 17, 18; XV, 4, 8; Cor. I, I, 19, 21; IV, 4, 7, 9; VII, 9, 22; VIII, 10; IX, 9; X, 17, 26, 29; XI, 5, 26, 29; XV, 3, 9, 16, 21, 25, 26, 52, 53; XVI, 5, 7, 9, 11, 18; Cor. II, III, 9, 11; V, 1; VI, 2, 16; VII, 3, 8, 9, 11; VIII, 12, 13, 21; X, 3, 14; XI, 2, 5, 12, 13, 14; Gal. III, 27; IV, 15, 22, 24, 26; V, 13; VI, 5, 7; Eph. II, 14; V, 5, 8, 29; Phlpp. I, 18; II, 5; Col. III, 25; IV, 13; Thess. I, II, 14, 19, 20; III, 3, 9; IV, 2, 3, 7; V, 18; Thess. II, III, 2, 7, 11; Tim. I, II, 13; IV, 5, 16; V, 4, 18; VI, 7; Tim. II, II, 6; IV, 15; Philem. 15; Skeir. I, b, c, d; II, b, c; V, c; VI, b, d; VII, c; VIII, a, b; 2) et, que, καί : Cor. I, VIII, 11; 3) autem, δέ : Rom. VIII, 10; Cor. I, X, 20; XV, 50; Tit. I, 12; 4) in priori membro sententiarum adversativarum respondet græco μέν et post se habet

þ : Joan. xvi, 22; Cor. I, xv, 51; vel *þan* Cor. II, ii, 16; 5) de ipsius compositione cum aliis conjunctionibus, has præcipue animadvertes : a) *jah auk*, etenim καὶ γάρ : Mth. viii, 9; xxvi, 73; Mc. vii, 28; x, 45; Luc. vi, 32, 33, 34; Rom. xi, 1; Cor. I, v, 7; xii, 13; Cor. II, v, 4; vii, 5; xiii, 4; Phlpp. ii, 26; Thess. I, iii, 4; iv, 10; Thess. II, iii, 10; γάρ : Rom. vii, 2; Cor. I, xv, 16; b) — *auk jak*, — δὲ καί : Cor. I, i, 16; Cor. II, xiii, 9; c) — *þan auk*, δέ : Joan. xii, 10; d) — *auk raihtis*, γάρ : Mc. vi, 17; vii, 10.

AUKAN (vet. norv. *auka*, vet. sax. *ocan*, angl. sax. *eacan*, vet. sup. germ. *auhon*, vet. fr. *aka*, angl. *eke*, suec. *öka*, dan. *oge*, gr. αὔξειν, lat. *augere*; Gf. I, 119; Rchth. 594), conj. I : *aiauk*, augere, multiplicari, Skeir. IV, b.

ANA-AUKAN, addere, προστιθέναι : Mth. vi, 27; Luc. iii, 20; xx, 11; Skeir. VI, d.

BI-AUKAN, id., Mc. iv, 24; Luc. xvii, 5, xix, 11.

GA-AUKAN, augere, περισσεύειν : Thess. I, iv, 1.

AUKNAN, conj. III, crescere, ἐπιχορηγεῖσθαι : Col. ii, 19.

BI-AUKNAN, crescere, περισσεύειν : Phlpp. i, 26; Thess. I, iv, 10.

AUNEISEIFAURUS, nom. propr. masc., Ὀνησίφορος : Tim. II, i, 16.

AUNISIMUS, nom. propr. masc., Ὀνήσιμος : Col. iv, 9.

AURAHI (vel. *aurahjo* ?; coll. gr. ὀρύσσειν), fem., sepulcrum, μνῆμα : Mc. v, 2, 3, 5.

AURALI (voc. lat.), neutr., sudarium, σουδάριον : Joan. xi, 44.

AURKEIS (angl. sax. *orc*, vet sup. gem. *urzal*; Gr. III, 458; Gf. I, 477), masc., urceus, ξέστης : Mc. vii, 4, 8.

* **AURTS** (vet. norv., dan. *urt*, angl. sax. *ort*...., suec. *ört*, Gr. II, 62; III, 371; Gf. I, 1049), fem., herba, planta.

AURTI-GARDS, vid. sub *Gards*.

AURTJA, masc. hortulanus, γεωργός : Luc. xx, 10, 14, 16.

AUSO (vet. norv. *eyra*, vet. suec. *ora*, *ore*, angl. sax. *eare*, vet sup. germ. *ora*, vet. fr. *are*, *ar*, angl. *ear*, suec. *öra*, dan. *ore*, batav. *oor*, rec. sup. germ. *ohr*, gr. οὖς, lat. *auris*; Gr. III, 399, Gf. I, 457; Rchth. 608), neutr., auris, οὖς : Mth. x, 27; xi, 15; Mc. iv, 9, 23; vii, 16, 33; viii, 18; Luc. i, 44; vi, 21; viii, 8, 22; ix, 44; xiv, 35; Joan. xviii, 10; Cor. I, xii, 16; Neh. vi, 16; ὠτίον : Mc. xiv, 47; Joan. xviii, 26.

AUFTO, adverb., 1) forte, ἴσως : Luc. xx, 13; τάχα : Philem. 15; Cor. II, xii, 16; 2) fortasse πάντως : Luc. iv, 23; Cor. I, xvi, 12. *Ei aufto*, si forte, εἰ ἄρα : Mc. xi, 13; *niu aufto*, id., μήποτε : Luc. iii, 15; *ibai aufto* et *nibai aufto*, vid. *Ibai* et *Nibai*.

APAULLO, nom. propr., Ἀπολλώς : Cor. I, i, 12; iv, 6; xvi, 12.

APAUSTAULUS (*apaustulus* Luc. vi, 13; Phlpp. ii, 25), (voc. gr.), masc., apostolus, ἀπόστολος : Mc. vi, 30; Luc. vi, 13; ix, 1, 10; xvii, 5; Joan. xiii, 16; Rom. xi, 13; Cor. I, iv, 9; ix, 5; Cor. II, i, 1; viii, 23; xi, 5, 13; xii, 11, 12; Eph. ii, 20; iii, 5; iv, 11; Phlpp. ii, 25; Tim. II, i, 11; Tit. i, 1; Calend. goth.

GALIUGA-APAUSTAULUS, pseudo-apostolus, ψευδαπόστολος : Cor. II, xi, 13.

APAUSTAULEI, fem., apostolatus, ἀποστολή : Cor. I, ix, 2; Gal. ii, 8.

ARA (vet. norv., *ari*, *örn*, angl. sax. *earn*, vet. sup. germ. *aro*, dan. *örn*, batav. *arend*, rec. sup. germ. *ar*, coll. gr. ὄρνις; Gr. III, 361; Gf. I, 432), masc., aquila, ἀετός : Luc. xvii, 37.

ARABIA, nom. propr. fem., Ἀραβία : Gal. iv, 25.

ARAITAS, nom. propr. masc., Ἀρέτας : Cor. II, xi, 32.

ARAM, nom. propr. masc., Ἀράμ : Luc. iii, 33.

ARBAIÞS (vet. norv. *arvidi*, vet. sax. *arbed*, angl. sax. *earfoð*, vet. sup. germ. *arabeit*, vet. fr. *arbeid*, dan. *arbeide*, rec. sup. germ. *arbeit*, coll. lat. *arvum*; Gr. II, 550; Gf. I. 407; Rchth. 607), fem., 1) labor, κόπος : Cor. I, xv, 28; Cor. II, vi, 5; x, 15; xi, 23, 27; Gal. vi, 17; Thess. I, iii, 5; Thess. II, iii, 8; *) *in arbaidai briggan*, ἐπαίρεσθαι : Cor. II, xi, 20; 2) labor, ἐπισύστασις : Cor. II, xi, 28; 3) regula, κανών : Cor. II, x, 16; vid. ad h. l.

ARBAIDJAN, conj. II, 1) laborare, κοπιᾶν : Mth. vi, 28; Cor. I, xv, 10; xvi, 16; Gal. iv, 11; Eph. iv, 28; Col. i, 29; Thess. I, v, 12; Tim. I, iv, 10; Tim. II, ii, 6; *samana arbaidjan*, συναθλεῖν : Phlpp. i, 27; 2) laborare, κακοπαθεῖν : Tim. II, ii, 3, 9; iv, 5.

BI-ARBAIDJAN, studere, conari, φιλοτιμεῖσθαι : Thess. I, iv, 11.

ÞAIRH-ARBAIDJAN, perlaborare, κοπιᾶν : Luc. v, 5.

MIÞ-ARBAIDJAN, collaborare, συναθλεῖν : Phlpp. iv, 3; συγκακοπαθεῖν : Tim. II, i, 8.

ARBI (vet. norv. *arfi*, vet. sax. *erbi*, angl. sax. *yrf*, vet. sup. germ. *arbi*, vet. fr. *erva*, suec. *arf*, dan. *arv*, batav. *erf*, rec. sup. germ. *erbe*; DRA. 466 sq.; Gf. I, 405; Rchth. 714), neutr., hæreditas, κληρονομία : Mc. xii, 7; Luc. xx, 14; Eph. i, 14, 18; v, 5; Col. iii, 24; *arbi niman*, hæreditare, hæreditatem accipere, κληρονομεῖν : Gal. iv, 30.

ARBI-NUMJA, vid. sub *Niman*.

ARBJA, masc., hæres, κληρονόμος : Gal. iii, 29; iv, 7; *arbja vairþan*, hæres fieri, κληρονομεῖν : Mc. x, 17; Luc. x, 25; xviii, 18; Gal. v, 21.

GA-ARBJA, cohæres, συγκληρονόμος : Eph. iii, 6.

ARBJO, fem., hæres f.; *arbjo vairþan*, hæres f. fieri, κληρονομεῖν : Cor. I, xv, 50.

AREIMAÞAIA, nom. propr., Ἀριμαθαία : Mth. xxvii, 57; Mc. xv, 43.

AREISTARKUS, nom. propr. masc., Ἀρίσταρχος : Col. iv, 10.

ARKA (vet. norv. *örk*, angl. sax. *arc*, vet. sup. germ. *archa*, vet. fr. *erke*, angl., dan., batav. *ark*, rec. sup. germ. *arche*, lat. *arca*; Gf. I, 467; Rchth. 712), fem., arca, κιβωτός : Luc. xvii, 27; γλωσσόκομον : Joan. xii, 6; xiii, 29.

ARKIPPUS, nom. propr. masc., Ἄρχιππος : Col. iv, 17.

ARMS (vet. norv. *armr*, angl. sax. *earm*, vet. fr. *erm*, vet. sax., vet. sup. germ., helvet. etc. *arm*, lat. *armus*; Gr. III, 403; Gf. I, 425; Rchth. 713), masc. (plur. *armeis*), brachium, βραχίων : Luc. i, 51; Joan. xii, 38; ἀγκάλη : Luc. ii, 28; unde *ana armins niman*, ἐναγκαλίζεσθαι : Mc. ix, 36.

ARMS (vet. norv. *armr*, vet. sax., angl. sax. *earm*, vet. sup. germ. *aram*, vet. fr. *erm*, helvet. etc. *arm*; Gr. II, 556; Gf. I, 420, Rchth. 713), adj., superl. *armosta*, miser, ἐλεεινός : Cor. I, xv, 19.

ARMAN, conj. II, c. accusat., misereri, ἐλεεῖν : Mth. ix, 27; Mc. x, 47, 48; Luc. xvii, 13; xviii, 38, 39; Rom. ix, 15, 16, 18; xii, 8; Tim. I, i, 13, 16.

GA-ARMAN, id., Mc. v, 19; Rom. ix, 15; xi, 30, 31, 32; Cor. I, vii, 25; Cor. II, iv, 1; Phlpp. ii, 27.

ARMA-HAIRTEI, vid. sub *Hairto*.

ARMA-HAIRTIÞA, vid. sub *Hairto*.

ARMAIO, fem., 1) misericordia, ἔλεος : Rom. ix, 23; xi, 31; Gal. vi, 16; Tim. I, i, 2; Tim. II, i, 2, 16; 2) eleemosyna, ἐλεημοσύνη : Mc. vi, 1, 2, 3.

* **ARNEIS** (coll. angl. sax. *eornest*, vet. sup. germ. *ernust*, angl. *earnest*, rec. sup. germ. *ernst*; Gf. I, 429), adject., certus, cautus.

ARNIBA, adv., certo, caute, ἀσφαλῶς : Mc. xiv, 44.

ARJAN (vet. norv. *eria*, angl. sax. *erian*, vet. sup. germ. *aran*, *erran*, vet. fr. *era*, angl. *eare*, gr. ἀροῦν, lat. *arare*; Gr. II, 56; III, 415; Gf. I, 402; Rchth. 710), conj. II, arare, ἀροτριᾶν : Luc. xvii, 7.

ARTARKSAIRKSUS, nom. propr. masc., Ἀρθασασθά : Neh. v, 14.

ARVJO (vet. sup. germ. *arawun*, Gf. I, 429), adv., gratis, δωρεάν, 1) frustra : Joan. xv, 25; Thess. II, iii, 8; 2) gratis : Cor. II, xi, 7.

ARFAKSAD, nom. propr. masc., Ἀρφαξάδ : Luc. III, 36.

ARWAZNA (vet. norv. ör, angl. sax. *arewa*, angl. *arrow*; Gr. III, 444), fem., telum, βέλος : Eph. VI, 16.

AROMATA (voc. gr.), ἀρώματα : Mc. XVI, 1.

ASANS (coll. angl. sax. *ar*, vet. sup. germ. *aran*, vet. fr. *ara*, *arn*; DM. 435; Gf. I, 479; Rchth. 607, 608; Schm. I, 108), fem., 1) æstas, θέρος : Mc. XIII, 28; 2) messis, θερισμός : Mth. IX, 37, 38; Mc. IV, 29; Luc. X, 2.

ASAF, nom. propr. masc., Ἀσάφ : Esdr. II, 41.

ASGAD, nom. propr. masc., Ἀσγάδ : Esdr. II, 12.

†ASÐIGGS, vid. *Azdiggs*.

ASER, nom. propr. masc., Ἀσήρ : Luc. II, 36.

ASIA, nom. propr. fem., Ἀσία : Cor. I, XVI, 19; Cor. II, I, 8; Tim. II, I, 15.

ASILUS (vet. norv. *asni*, angl. sax. *asal*, vet. sax., vet. sup. germ. *esil*, angl. *ass*, dan. *asen*, *æsel*, suec. *åsna*, rec. sup. germ. *esel*, lat. *asinus*; Gf. I, 486), commun., asinus, ὀνάριον : Luc. XIX, 30; Joan. XII, 14; ὄνος : Joan. XII, 15.

ASILU-QAIRNUS, vid. sub *Qairnus*.

ASMOÞ, nom. propr. masc., Ἀζμώθ : Esdr. II, 24.

ASNEIS (coll. *asans*, vet. norv. *asnast*, angl. sax. *esne*..., vet. sup. germ. *asni*, vet. fr. *esna*; DRA. 304; Gf. 478; Rchth. 716; Schmid. Schwäb. Wörterb. 99), masc., mercenarius, μισθωτός : Mc. I, 20; Joan. X, 12, 13; μίσθιος : Luc. XV, 17, 19.

ASSAUM, nom. propr. masc., Ἀσσούμ : Esdr. II, 19.

ASSARJUS (voc. lat.), masc., ἀσσάριον : Mth. X, 29.

ASTAÞS, fem. (?), veritas, certitudo, ἀσφάλεια : Luc. I, 4.

ASTS (vet. norv. *jastr*, vet. sup. germ. *ast*, coll. gr. ὄζος; Gr. III, 411; Gf. I, 478), masc. (plur. *astos*), ramus, κλάδος : Mc. IV, 32; XIII, 28; Rom. XI, 16, 17, 18, 19, 21; στοιβάς : Mc. XI, 8; βαΐον : Joan. XII, 13.

AT (vet. norv., vet. sax., dan. *at*, angl. sax. *æt*, vet. sup. germ. *azs*, vet. fr. *et*, suec. *åt*, dan. *ad*, coll. lat. *ad*; Gr. III, 253; Gf. I, 523; Alth. Präpos. 93; Rchth. 717), præpositio accusativum et dativum regens, primario significans *apud* (πρός), et *proximiam ad* aliquid indicans.

I. *Præpositio* A. Cum accusativo ad *tempus* solum modo refertur, valens *ad* et respondens Græcorum dativo : Mc. XII, 2; Luc. II, 41; Gal. VI, 9; vel genit. absoluto : Mth. XXVII, 1 *at maurgin vaurþanana*.

B. Cum dativo : 1) ad *locum* refertur : a) apud, πρός c. dat. et acc., παρά c. acc. et ἐπί c. accus. post verba quietis, ut *sitan* Mth. IX, 9; Mc. II, 4; *ligan* Luc. III, 9; *standan* Luc. V, 2; Joan. XVIII, 16; *gastandan* Cor. I, VII, 24; Gal. II, 5; *saljan* Cor. I, XVI, 6, 7, 19; *saliþvos taujan* Joan. XIV, 23; *þairh-visan* Phlpp. I, 25; *haldan* Mc. V, 11; *usmitan* Cor. II, I, 12; *gamotan* Mc. II, 2; *anahaims visan* Cor. II, V, 8; *newa-visan* Mc. XI, 1; Luc. XIX, 37; sic merito etiam XIX, 29 loco *af* legendum est *at*; insuper est *garunnans* Mc. I, 33 et *gabundans* Mc. XI, 4; *visan* Mc. VI, 3; IX, 19; XIV, 49; Luc. IX, 41; Joan. XIV, 25; Cor. I, XII, 15, 16; XVI, 10; Cor. II, XI, 8; Eph. VI, 9; Col. III, 25; Thess. I, III, 4; Thess. II, III, 10 et in pluribus casibus, ubi participium præcedentis verbi, præsertim *visands* supplendum est, sic Mc. IV, 1; XIV, 54; Joan. XVII, 5; Cor. II, IX, 2; XII, 21; Thess. II, III, 1, 8; insuper post adjectiva, ut *kunþs visan* Phlpp. IV, 6; *mahteigs* et *unmahteigs visan* Luc. XVIII, 27; *garaihts visan* Thess. II, I, 6; *habaiþs visan* Mc. III, 9; item *anstai gateihan at guþa* Luc. II, 52; denique post *bileiþan* Tim. II, IV, 13; *gahaban* Philem. 13, et in locutione *gastauan at sis* Cor. II, II, 1; b) ad, πρός c. accus. tantum post *briggan* Mc. IX, 20; XI, 7; XV, 1; Luc. IV, 40; et *qiman* Mth. VII, 15; Mc. I, 40; II, 3; III, 8; VII, 31; IX, 14; X, 50; XI, 13; Luc. I, 43; VII, 4, 7, 20; VIII, 35, XV, 20; Joan. VI, 44, 65; X, 41; XII, 12; XIV, 6, 18, 28; XVI, 7; XI, 45; Cor. I, XVI, 5, 11, 12; Cor. II, I, 15, 16; II, 1, 12, 14; XIII, 1; Gal. IV, 20; Col. IV, 10; Thess. I, II, 18; III, 6; Tim. I, III, 14; Tim. II, IV, 9; Neh. V, 17; Skeir. VIII, c; hinc Mc. X, 45 *at andbahtjam qiman* (διακονηθῆναι ἦλθεν); c) ab, ex, παρά c. genit. et ἀπό (et hic etiam fundamentaliter latet primaria significatio *apud*) post verba *gasaiwan* Joan. VIII, 38; *hausjan* Joan. VIII, 26; XV, 15; Tim. II, I, 13; II, 2; *gahausjan* Joan. VI, 45; Skeir. IV, d; *fiþan* Mc. XV, 45; *bigitan* Tim. II, I, 18; *niman* Mc. XII, 2; Joan. X, 18; Thess. I, II, 13; Neh. V, 15; *ganiman* Eph. VI, 8; Tim. II, III, 14; *andniman* Cor. I, XI, 23; Thess. I, IV, 1; Thess. II, III, 6; d) a, ab, in passivis sententiis : Skeir. VI, d *at gawairþam frakunnan ni skuld*; *ist* VI b *warjatoh vaurde at mannam maht ist anþarleikein inmaidjan*; Thess. I, IV, 9 *at guþa uslaisiþs* (θεοδίδακτος); Tim. I, VI, 5 *at þaimei gatarniþ ist sunja* (ἀπεστερημένοι τῆς ἀληθείας); sic Luc. X, 7. *þo at im* (sc. *gibanona*). 2) In sensu temporali, *sub*, ἐπί c. gen. : Luc. III, 2; alias et communis Græcorum genitivo absolut. respondens; Mth. VIII 16; XI, 7; XXVII, 1; Mc. IV, 6, 35; VIII, 1; XI, 11; XIV, 43; XV, 42; XVI, 2; Luc. II, 2; III, 15, 21; IV, 2, 6, 48; VII, 24; IX, 34 h. l., 43; XIX, 11; XX, 1, 45; Rom. VII, 2, 3, 9; Cor. II, I, 11; II, 12; V, 20; X, 15; Eph. II, 20; Thess. I, III, 6; Skeir. II, d; III, a; VII, b; VIII, a, c, d. 3) In sensu metaphorico, *juxta*, *propter*, leviter inclinans ad causativam significationem, tantum. Skeir. III, c; V, a, c; VII, b.

II. In *compositione* : 1) cum verbis : *ataugjan*, *atbairan*, *atbairhtjan*, *atgaggan*, *atgiban*, *atdriusan*, *athaban*, *athahan*, *athaitan*, *athafjan*, *atþinsan*, *atkunnan*, *atligan*, *atlagjan*, *atnewjan*, *atniman*, *atrinnan*, *atsaiwan*, *atsatjan*, *atsnarpjan*, *atstandan*, *atsteigan*, *attekan*, *attiuhan*, *atvairpan*, *atvalvjan*, *atvandjan*, *atvisan*, *atvopjan*, *atfarjan*; bicomposita : *atgaraihtjan*; *innatbairan*, *innatgaggan*, *innattiuhan* (*usatbairan*); *duatgaggan*, *duatrinnan*, *duatsnivan*; 2) cum substantivis : *ataþni*, *atgaggs*, *atvitains*; 3) cum adjectivis : *unatgahts*.

ATAÞNI, vid. sub *Aþn*.

ATER (*Ateir* Esdr. II, 16), nom. propr., Ἀτήρ : Esdr. II, 16, 41.

ATISKS (vet. sup. germ. *ezisc*, rec. sup. germ. *esch* [satum], gall. *un champ ensemencé*); Gr. II, 25, 373; III, 416; Gf. I, 229), masc. (?), satum, τὰ σπόριμα : Mc. II, 23; Luc. VI, 1.

ATJAN, vid. sub *Itan*.

ATTA (vet. sup. germ. *atto*; vet. fr. *atha*, *atta*, *ettha*; gr. ἄττα, lat. *atavus*; Gf. I, 145; Rchth 613; Schm. I, 126), masc., pater, πατήρ : Mth. V, 16, 45; VI, 1, 4; VI, 8, 9, 15, 26; X, 29; Mc. V, 40; VII, 10, 11; IX, 21, 24; X, 7, 19, 29, 30; XI, 10; XV, 21; Luc. I, 17, 32, 55, 59, 62, 67, 72, 73; II, 48, 49; III, 8; VI, 23, 26; VIII, 51; IX, 26, 42, 59; XIV, 26; XV, 12, 17, 18, 20, 21, 22, 27, 28, 29; XVIII, 20; Joan. V, 45; VI, 31, 42, 49; VII, 22; VIII, 19, 38, 41, 42, 44; X, 15, 29, 30; Rom. IX, 5; XI, 28; XV, 6, 8; Cor. I, X, 1; XV, 24; Cor. II, I, 2, 3; VI, 18; XI, 31; Gal. I, 4; IV, 2; Eph. I, 2, 17; III, 14; IV, 6; V, 20; Philipp. II, 8, 22; Col. I, 12; III, 17; Thess. I, II, 11; III, 11; Thess. II, I, 1; Tim. I, V, 1; Tit. I, 4; Skeir. IV, d; V, a; VI, b, c; VII, d.

* AVI (vet. norv. *á*, angl. sax. *eovu*, *eoved*, *eovestre*, vet. sup. germ. *awi*, *ewit*, *ewist*, angl. *ewe*, batav. *ooi*, gr. ὄϊς, lat. *ovis*; Gr. II, 368; III, 327, 433, 475; Gf. I, 505; Schm. I, 1), fem., ovis.

AVEÞI, neutr., pecus, ποίμνη : Joan. X, 16; Cor. I, IX, 7.

AVISTR, neutr., ovile, αὐλή : Joan. X, 16.

AVILIUD (*aviliuþ* Cor. I, XV, 57; vet. sax. *alat*, *olat* [quod Schmeller Gloss. Hel. 68, ad *latan* refert et per *Erlass*, remissio, explicat]), neutr., gratia, χάρις : Cor. I, XV, 57; Cor. II, II, 14; VIII, 16; IX, 15, εὐχαριστία : Cor. II, IV, 15; IX, 12; Eph. V, 4,

Phlpp. IV, 6; Col. IV, 2; Thess. I, III, 9; Tim. I, II, 1; IV, 3, 4.

AVILIUDON, conj. II, gratias agere, εὐχαριστεῖν: Mc. VIII, 6; Luc. XVII, 16; XVIII, 11; Joan. VI, 11, 23; XI, 41; Rom. VII, 25; Cor. I, I, 14, 30; X, 30; XI, 24; Cor. II, I, 11; Eph. I, 16; V, 20; Col. I, 12; III, 17; Thess. I, II, 13; V, 17; Thess. II, I, 3; Skeir. VII b; χάριν ἔχειν: Tim. I, I, 12; Tim. II, I, 3; δοξάζειν: Luc. XVIII, 43, partic. *aviliudonds*, εὐχάριστος: Col. III, 15.

AVO (lat. *avus*, *avia*), fem., avia, μάμμα: Tim. II, I, 5.

AF (et postfixo *u* interrogativo *abu* Joan. XVIII, 34; vet. norv., vet. sax., suec., dan., batav. *af*, vet. sup. germ. *ab*, *aba*, vet. fr. *af*, *ef*, *of*, angl. sax., angl. *of*, rec. sup. germ. *ab*, gr ἀπό, lat. *ab*; Bopp 83; Gr. II, 50, 253; Gf. I, 72; Alth. Präp. 215; Rchth. 956), præpositio dativum regens, primario significat *ab* (ἀπό), opponiturque ad *ana*, *at*, tum discessionem et separationens duorum objectorum, quæ vicina prius forent, tum directionem *ab* vel *de* indicans.

I. *Præpositio*: 1) in sensu *locali*: a ex, ἀπό, ἐκ: a) post intransitiva: *qiman* Mth XVII, 57; Mc. III, 22; XV, 21; Cor. II, I, 16; XI, 9; *usgaggan* Mc. XVI, 8; Luc. IV, 41; VI, 19; VIII, 29, 33, 35, 38, 46; Phlpp. IV, 15; *atgaggan* Mth. VIII, 1; Mc. IX, 9; Luc, IX, 37; XVII, 7; *afgaggan* Luc. V, 2; *afleiþan* Mc. I, 42; Luc. V, 13; *galeiþan* Mc. VII, 31; Luc. X, 30; *urinnan* Luc. IV, 33; *anastodjan* Skeir. IV, b; *atsteigan* Mth. XXVII, 42; Mc. XV, 30, 32; Thess. I, IV, 16; *driusan* Luc. XVI, 21; *aflinnan* Luc. IX, 39; *afstandan* Cor. II, XII, 8; Tim. II, II; 19; *gasviltan* Col. II, 20; post *andhuleins* Thess. II, I, 7; *newa vas beþanijin af fairgunja* Luc. XIX, 29 ubi *af* idem valet ac *at*. Per elipsim illustrandi sunt casus, ut Cor. II, III, 18 *af vulþau in vulþu*; Mc. VII, 4 *af maþla* (sc. *qimandans*) *ni matjand*; Luc. VI, 17 *hansa mikila manageins af allamma iudaias* (sc. *qimandeins*); sic etiam Gal. IV, 24 *aina triggva af fairgunja seinai* (sc. *qumana*), sic Cor. II, III, 18 *vulþus af ahmin*; aliter Cor. II, XI, 3 *og ibai aufto þriurja vairþaina fraþja izvara af ainfalþein jah sviknein* (sc. *afleiþandona*); sic etiam *af* ante nomina urbium græce desinentia: *manna gabigs af areimaþaias* Mth. XXVII, 57; Mc. XV, 43; *lazarus af beþanias* Joan. XI, 1; b) post transitiva *niman* Luc VI, 29; XIX, 24; Joan. XVI, 22; Col. III, 24; et subaudita hac voce illustrandus est Luc. V, 36 *þamma fairnjin ni gatimid þata af þamma niujin*; *afniman* Mth. IX, 15, 16; Mc. II, 20, 21; VII, 33; Luc. V, 35; VIII, 18; XVI, 3; XIX, 26; *usniman* Luc. VIII, 12; *ganiman* Col. I, 7; coll. Mc. XIII, 28; *lisan* Mth. VII, 16; *galisan* Mc. XIII, 27; *leiwan* Mth. V, 42; *afvandjan* Rom. XI, 26; Gal. I, 6; Tim. II, I, 15; IV, 4; *afvagjan* Col. I, 23; *afhrisjan* Luc. IX, 5; *afvalvjan* Mc. XVI, 3; *afskaidan* Luc. IX, 33; Rom. VIII, 35, 39; *gaskaidan* Thess. II, III, 6; huc pertinet Rom. IX, 3 *usbida unaþaima visan af xristau* (sc. *skaidans*); post *gadrausjan* Luc. I, 52; *vairpan* Mth. V, 29, 30; *afvairpan* Eph. IV, 31; *usvairpan* Mc. XVI, 9; *ushauhjan* Joan. XII, 32; *gaainanan* Thess. I, II, 17; *gahaban sik* Thess. I, IV, 3; V, 32; *lausjan* Mth. VI, 13; Luc. VI, 30; *galausjan* Mc. V, 4; Rom. VII, 2; Thess. II, III, 3; *uslausjan* Thess. II, III, 2; *andbindan* Rom. VII, 6; *hrainjan* Cor. II, VII, 1; *gahailjan* Luc. VII, 21; *gahailnan* Mc. V, 29; adde post adjectiva *laus* Gal. V, 4; *hails* Mc. V, 34; c) *a*, ἐκ, in formulis *af taihsvon* et *af hleidumein* post *sitan*: Mc. X, 37, 40; XII, 36; XIV, 62; Luc. XX, 42; *standan* Luc. I, 11; sic Mc. XV, 27 *miþ imma ushramidedun tvans vaidedjans ainana af taihsvon jah ainana af hleidumein* is Mth. XXV, 41 *þai af hleidumein ferai*; 2) in sensu *temporali a*, *ex*, ἀπό: Mc. X, 6; Cor. II, VIII, 10; 3) in sensu metaphorico: a) *ab*, ἐκ, ἀπό, in formula *af sis silbin* post *qiþan* Joan. XVIII, 34, *rodjan* Joan. XIV, 10; XVI, 13; *þagkjan* Cor. II, III, 5; X, 7; *taujan* Joan. VIII, 28; *qiman* Joan. VII, 28; *akran bairan* Joan. XV, 4; *saivala lagjan* Joan. X, 18; b) post passiva, *a*, *ab*, ὑπό c. gen., ἀπό: Luc. VIII, 14; Rom. XII, 21; sic Gal. II, 6 *af þaim þugkjandam visan wa* (constructio in græco textu interjecta propositione interrumpitur, cum pergere debuisset vs. 7 per passivum) et I, 1 *pavlus apaustaulus ni af mannam* (scilicet apostolus factus); c) cum partitiva significatione *a*, *de*, ἀπό: Mc. VII, 28 *hundos matjand af drauhsnom barne*; Mth. V, 18 *striks ni usleiþiþ af vitoda*; Tim. I, I, 6 *af þaimei sumai* (ὧν τινές); d) quandoque et ubi in aliis locis aliæ præpositiones ejus sedem tenent, idem valet ac *in conspectu*, *ab*, ἀπό: Luc. XVIII, 34 *vas vaurd gafulgin af im* (alias *faura*).

II. In compositione: 1) cum verbis: *afagjan*, *afaikan*, *afairzjan*, *afgaggan*, *afgiban*, *afdailjan*, *afdaubnan*, *afdobnan*, *afdauþjan*, *afdaujan*, *afdumbnan*, *afdrausjan*, *afdomjan*, *afqiþan*, *afhaban*, *afhamon*, *afhugjan*, *afhrainjan*, *afhrisjan*, *afholon*, *afþaursjan*, *afþliuhan*, *afþvahan*, *afhlaþan*, *afleiþan*, *aflifnan*, *afletan*, *aflagjan*, *aflinnan*, *afmaitan*, *afmarzjan*, *afniman*, *afsatjan*, *afskaidan*, *afskiuban*, *afslahan*, *afslauþjan*, *afslauþnan*, *afslaupjan*, *afstandan*, *afsvairban*, *afsvaggvjan*, *aftaurnan*, *aftiuhan*, *afvairpan*, *afvalvjan*, *afvandjan*, *affilhan*, *afwaþjan*, *afwapnan*; 2) cum substantivis: *afgudei*, *afgrundiþa*, *afdrugkja*, *afdomeins*, *afetja*, *aflet*, *aflageins*, *afmarzeins*, *afsateins*, *afstass*; 3) cum adjectivis: *afguds*, *afhaims*, *afmainds*.

AFAR (coll. vet. norv. *afar*...; vet. sup. germ. *afar*; Gr. III, 259; Gf. I, 177), præpositio accusativum et dativum regens, significat in genere *post*.

I. *Præpositio*: A. cum accusativo tantum in sensu *temporali*, *post*, μετά c. accus.: Mth. XXVII, 53, 62, 63; XXVI, 2; Mc. VIII, 31; IX, 2; XIII, 24; Luc. I, 24; II, 46; IX, 28; XV, 13; XIX, 14; Cor. I, XI, 25; Skeir. II, a; διά: Mc. II, 1; præcipue in formulis *afar leitil*, post paululum, paulo post μετὰ μικρόν: Mth. XXVI, 73; Mc. XIV, 70; *afar ni filu* (?) Skeir, IV, a; *afar þata*, post hæc, postea, μετὰ ταῦτα: Mth. VIII, 5; Mc. XVI, 12; Luc. V, 27; X, 1; XVIII, 4; Joan. VI, 1; VII, 1; XI, 7, 11; Cor. I, XV, 5; παρεκτός: Cor. II, XI, 28; *biþe afar þata*, ἐν τῷ καθεξῆς: Luc. VIII, 1; *afar þatei*, μετὰ τό c. infin.: Mc. I, 14; Skeir. VII, b.

B. cum dativo: 1) in sensu *locali*: *post*, ὀπίσω, post *gaggan* Luc. IX, 23; XIV, 27; *laistjan* Mth. X, 28; Mc. VIII, 34; *galeiþan* Mc. I, 20; Joan. XII, 19, *hirjats* Mc. I, 17; *insandjan* Luc. XIX, 14; imprimis pro ἀκολουθεῖν *gaggan afar*: Mth. IX, 9, 19; Mc. II, 14, 15; V, 24; XIV, 13; Luc. V, 28; Joan. XI, 31 et *laistjan afar*: Mth. VIII, 1, 22; IX, 9, 27; XXVII, 55; Mc. I, 18; III, 7; VI, 1; XIV, 51, 54; Luc. V, 11, 27; IX, 11; 2) in sensu *temporali*, *post*, ὀπίσω: Mth. III, 11; Mc. I, 7; μετά c. acc.: Joan. XIII, 26; 3) in sensu metaphorico: a) post, ἐπί c. acc. post *gaggan* Luc. XV, 4 et *afargaggan* Phlpp. III, 14, ad aliquid quærendum, obtinendum; coll. Mc. X, 24 *hunjan afar faihau*; b) secundum, κατά c, acc.: Cor. I, XV, 3, 4; *xristus gasvalt afar bokom*; εἰς: Tim. II, II, 26 *gafahanai tiuhanda afar unhulþins viljin*; ἐπί c. dat.: Luc. V, 5 *afar vaurda þeinamma vairpam natja*; I, 59 *haihaitun ina afar namin attins*; πρός c. acc.: Cor. II, V, 10 *ganimai warjizuh svesona leikis afar þaimei gatavida*.

II. Ut *adverbium* vel *substantivum* (Gr. II, 43) occurrit Luc. I, 5 *us afar* für ἐξ ἐφημερίας; adverbialiter habenda esse videtur etiam apud Skeir. III, c. * *Sa afar dags*, ἡ ἑξῆς Luc. VII, 11 et *dags afar sabbate*, μία σαββάτων Mc. XVI, 2 bene in *afardags* et *afarsabbate* contrahuntur.

III. In *compositione*: 1) cum verbis: *afargaggan*, *afarlaistjan*; 2) cum substantivis: *afardags*, *afarsabbatus*.

AFTA (vet. norv. *aftan*, vet. sax. *aftar*, *eft*, angl. sax. *æft*, angl., vet. sup. germ. *after*, vet. fr. *efta*, *efter*, batav. *achter*, coll. *Afar*, gr. αὖθις; Gr. III, 628;

Rchth. 698), adverbium, post, retro; *þo afta*, quod exactum est, τὰ ὀπίσω : Phlpp. III, 14.

AFTANA, retro (gal. *par derrière*), ὄπισθεν : Mc. v, 27.

AFTARO, id., Mth. IX, 20; Luc. VIII, 44; ὄπισω : Luc. VII, 38.

AFTRA, 1) iterum, πάλιν : Mth. v, 33; XXVI, 72; XXVII, 50; Mc. II, 1, 13; III, 1; IV, 1; v, 21; VII, 31; VIII, 1, 13, 25; x, 1, 10, 24, 32; XI, 27; XII, 4, 5; XIV, 61, 69, 70; XV, 4, 12, 13, 37; Joan. VI, 15; x, 7, 17, 18; XI, 7; VIII, 12, 21; IX, 15, 17, 26, 27; x, 7, 17, 18, 19, 31, 39, 40; XI, 7, 8, 38; XVI, 28; XVIII, 7, 27, 33, 40; XIX, 4, 9; XII, 22, 28, 39; XIII, 12; XIV, 3; XVI, 16, 17, 22; Rom. XI, 23; XV, 10, 11, 12; Cor. I, VII, 11; XII, 21; Cor. II, I, 16; II, 1; III, 1; v, 12; x, 7; XI, 16; XII, 19, 21; XIII, 2; Gal. II, 1, 18; IV, 9, 19; v, 1; Phlpp. I, 26; II, 28; IV, 4; Skeir. I, c, d; δεύτερον : Joan. III, 4; 2) retro, εἰς τὰ ἀπίσω : Luc. IX, 62. Cum verbis *gabotnan*, *haitan*, *gasatjan*, *gastandan*, *atvandjan*, *gavandjan*, *usfulljan* respondet græco ἀνα, ἀντί, ἀπό, ὑπό in compositis.

AFTUMA (coll. *Iftuma*), ultimus, ἔσχατος : Mc. x, 31.

AFTUMISTS, id., Mc. IX, 35; Luc. XIV, 9, 10; Cor. I, XV, 26; *aftumist haban*, in extremis esse, extremum habere, ἐσχάτως ἔχειν : Mc. v, 23.

AXAJA, vid. *Akaja*.

AWA (vet. norv. *á*, vet. sax. *aha*, angl. sax. *ea*, vet. sup. germ. *aha*, *awa*, *owa*, vet. fr. *a*, rec. sup. germ.... *ach*, *aue*, cf. *ovin* apud Jornand. p. 83 et gr. ἄα apud Hesych.; Bopp 82; Gr. III, 381; Gf. I, 18, 110, 504; Schm. I, 1 sq.; Rchth. 585), fem., aquæ, fluvius, ποταμός : Mth. VII, 25, 27; Mc. I, 5; Luc. VI, 48; Joan. VII, 38; Cor. II, XI, 26.

B

BA, vid. sub *Bai*.

BABAV, nom. propr., Βαβαί : Esdr. II, 11.

BAGGEIS, nom. propr., Βαγουί : Esdr. II, 14.

BAGMS (vet. norv. *badmr*, vet. sax. *bom*, *buom*, angl. sax. *beam*, vet. sup. germ. *boum*, vet. fr. *bam*, suec. *bom*, dan. *bomm*, batav. *boom*, rec. sup. germ. *baum*; Gr. II, 48; III, 368; Gf. III, 115; Rchth. 618), masc., arbor, δένδρον : Mth. VII, 17, 18; Mc. VIII, 24; XI, 8; Luc. III, 9; VI, 43, 44.

ALEVA-BAGMS, olea, ἐλαία : Luc. XIX, 37; *vilþeis alevabagms*, agrestis olea, oleaster, ἀγριέλαιος : Rom. XI, 17; *gods alevabagms*, bona olea, καλλιέλαιος : Rom. XI, 24.

BAINA-BAGMS (Gr. I, 63, [3. edit.]), proprie ossea arbor, id est, cornus hic pro moro, συκάμινος : Luc XVII, 6.

PEIKA-BAGMS, palma (sed proprie picea arbor, vid. ad *Peika*), φοῖνιξ : Joan. XII, 13.

SMAKKA-BAGMS, ficus, συκῆ : Mc. XI, 13, 20, 21; XIII, 28; συκομορέα : Luc. XIX, 4.

BADI (vet. norv., vet. sax., angl. sax., vet. fr., angl., dan. *bed*, vet. sup. germ. *betti*, suec. *bädd*, batav. *bedde*, rec. sup. germ. *bett*; Gr. II, 484; III, 433; Gf. III, 49; Rchth. 621) neutr., grabatum, κράββατος : Mc. II, 4, 9, 11, 12; VI, 55; κλινίδιον : Luc. v, 19, 24.

* BAHT (?), unde.

AND-BAHTS (vet. norv. *ambátt*, vet. sax. *ambaht*, angl. sax. *ambiht*, vet. sup. germ. *ampaht*, vet. fr. *ombeht*, dan. *ambede*; batav. *ambacht*, rec. sup. germ. *ambt*; Gr. II, 211; DRA. 304, 758; Gf. III, 25; Rchth. 959; coll. *ambacti* apud Cæs. Bell. Gall. 6, 15, cujus affinitatem cum germano *andbahts* Zeuss [Die Deutschen p. 242] negat sine sufficienti ratione), masc. (plur. *andbahteis*), minister, ὑπηρέτης : Mth. v, 25; Mc. XIV, 54, 65; Luc. I, 2; IV, 20; Joan. VII, 32, 45, 46; XVIII, 3, 12, 18, 22, 36; XIX, 6; διάκονος : Mc. IX, 35; x, 43; Joan. XII, 26; Rom. XIII, 4; 15, 8; Cor. II, III, 6; VI, 4; XI, 15, 23; Gal. II, 17; Eph. III, 7; VI, 21; Col. I, 7, 23, 25; Thess. I, III, 2; Tim. I, IV, 6; λειτουργός : Rom. XIII, 6; Phlpp. II, 25.

ANDA-BAHTS, Tim. I, II, 6 h. l.

AND-BAHTI, neutr. (vid. ad Luc. I, 23), ministerium, διακονία : Mc. x, 45 h. l.; Luc. I, 23; Rom. XI, 13; Cor. I, XVI, 15; Cor. II, III, 7, 8, 9; IV, 1; v, 18; VI, 3; VIII, 4; IX, 1, 13; XI, 8; Eph. IV, 12; Col. IV, 17; Tim. I, I, 12; Tim. II, IV, 5, 11; λειτουργία : Luc. I, 23; Cor. II, IX, 12; Phlpp. II, 30.

AND-BAHTJAN, conj. II, 1) ministrare, διακονεῖν : Mth. VIII, 15; XXV, 44; XXVII, 55; Mc. I, 13, 31; x, 45; XV, 41; Luc. IV, 39; VIII, 3; XVII, 8; Joan. XII, 2, 26; Tim. I, III, 10, 13; Tim. II, I, 18; Philem. 13; 2) sollicite ministrare, διακονεῖν : Cor. II, III, 3; VIII, 19, 20; ἐπαρκεῖν : Tim. I, v, 10; coll. vs. 16.

BAI, neutr. *ba* (vet. norv. *badir*, angl. sax. *ba*, angl. *both*, suec. *bade*, *bägge*, dan. *baade*, *begge*, vet. et rec. sup. germ. *beide*, batav. *beyde*; Bopp 84; Gf. III, 83), ambo, ἀμφότεροι : Luc. I, 6, 7; v, 7; VI, 39; VII, 42; Eph. II, 14, 16.

BAJOÞS, id., Mth. IX, 17; Luc. v, 38; Eph. II, 18; Skeir. II, d; III, a.

BAIAILZAIBUL, indecl., Βεελζεβούλ : Mth. x, 25; Mc. III, 22.

BAIDJAN, vid. sub *Beidan*.

BAIÞIL, nom. propr. masc., Βαιθήλ : Esdr. II, 28.

BAIÞLAEM, nom. propr., Βεθλαέμ : Esdr. II, 21.

BAIÞSAIDAN, vid. *Beþsaeidan*.

BAILIAM, nom. propr. masc., Βελιάλ : Cor. II, VI, 15.

* BAIN (vet. norv., vet. et rec germ. *bein*, vet. sax., vet. fr., suec. *ben*, angl. sax. *ban*, angl. *bone*, dan. *been*; Gr. II, 450, 485; Gf. III, 127; Rchth. 623), neutr. os, ossis.

BAINA-BAGMS, vid. sub *Bagms*.

BAINEIAMEIN (*bainiamein* Phlpp. III, 5 h. l.), nom. propr. masc., Βενιαμίν : Phlpp. III, 5.

BAIRAN (vet. norv. *bera*, vet. sax. *beran*, *giberan*, angl. sax. *becan*, *bæron*, vet. sup. germ. *beran*, vet. fr. *bera*, angl. *bear*, suec. *bära*, dan. *bære*, rec. sup. germ. *buhre*, *bürde*, *gebähren*, gr. φέρειν, lat. ferre; Bopp 80, 84; Gr. II, 31; Gf. III, 139; Rchth. 625), conj. I, *bar*, *berun*, *baurans*; l. ferre, φέρειν : Mc. I, 32; II, 3; IV, 8; VII, 32; VIII, 22; IX, 19; Luc. v, 18; Joan. XII, 24; XV, 2, 4, 8, 16; XVIII, 29, προσφέρειν : Mth. v, 23; Mc. x, 13 et φέρειν πρός — : Luc. XVIII, 15; περιφέρειν : Mc. VI, 55; φορεῖν : Joan. XIX, 5; Rom. XIII, 4; Cor. I, XV, 49; cf. Col. I, 10; βαστάζειν : Mc. XIV, 13; Luc. VII, 14; x, 4; XIV, 27; Joan. XII, 6; Rom. XI, 18; Gal. v, 10; VI, 2, 5, 17; *akran bairan*, vid. sub *Akran*.

UN BAIRANDS, partic., non ferens, μὴ φέρων : Joan. XV, 2; μὴ ποιῶν : Luc. III, 9.

AT-BAIRAN, afferre, offerre, προσφέρειν : Mth. v, 24; VIII, 4, 16; IX, 32; Mc. I, 44; x, 13; Luc. v, 14; φέρειν : Mc. VI, 28; XII, 15, 16; Tim. II, IV, 13.

INNAT-BAIRAN, inferre, εἰσφέρειν : Luc. v, 18, 19.

[USAT-BAIRAN, ad aliquem afferre, προσφέρειν : Mth. IX, 2 h. l.]

GA-BAIRAN, comparare, παραβάλλειν : Mc. IV, 30.

ÞAIRH-BAIRAN, transferre, διαφέρειν : Mc. XI, 16.

US-BAIRAN, 1) auferre, ἐκφέρειν : Tim. I, VI, 7; 2) proferre, προφέρειν : Luc. VI, 45; 3) prorumpere, ἀποκρίνεσθαι : Mc. XI, 14; Skeir. VII, a; 4) ferre, portare, βαστάζειν : Mth. VIII, 17.

UT-BAIRAN, efferre, ἐκκομίζειν : Luc. VII, 12.

FRA-BAIRAN, ferre, βαστάζειν : Joan. XVI, 12.

GA-BAUR, neutr., tributum, φόρος : Rom. XIII, 7, λογία : Cor. I, XVI, 1, 2.

GA-BAUR, masc. (plur. *gabauros*), comessatio, κῶμος : Rom. XIII, 13; Gal. v, 21.

BAUREI, fem., sarcina, φορτίον : Gal. VI, 5 h. l.

BAURÞEI, id., Gal. VI, 5.

II. parere, τίκτειν : Luc. I, 57; II, 6; Joan. XVI, 21; γεννᾶν : Gal. IV, 24; barna-bairan, vid. sub Barn.

UN-BAIRANDEI, particip. fem., non pariens, οὐ τίκτουσα : Gal. IV, 27.

UN-BAURANS, particip. pass., ingenitus : Skeir. V, c.

GA-BAIRAN, parere, τίκτειν : Luc. I, 31; II, 7, 11; γεννᾶν : Luc. I, 13, 35, 57; Joan. III, 3, 4, 5; VIII, 41; IX, 2, 19, 20, 32, 34; XVI, 21; XVIII, 37; Rom. IX, 11; Gal. IV, 23, 29; Tim. II, II, 23.

BAUR, masc. (plur. baureis), natus, γεννητός : Mth. XI, 11; Luc. VII, 28.

AINA-BAUR, unigenitus : Skeir. V, d.

FRUMA-BAUR, primogenitus, πρωτότοκος : Luc. II, 7; Col. I, 15, 18.

GABAURÞS, fem., 1) nativitas, γέννησις : Luc. I, 14; γενετή : Joan. IX, 1; Skeir. II, b; mel gabaurþais, dies nativitatis, τὰ γενέσια : Mc. VI, 21; barne gabaurþs, puerorum generatio, τεκνογονία : Tim. I, II, 15; 2) generatio, γένος : Mc. VII, 26; γενεά : Mc. VIII, 38; 3) patria, πατρίς : Mc. VI, 4; Luc. IV, 23, 24; 4) natus (ex natu), φύσις : Rom. XI, 21.

GABAURÞI-VAURD, vid. sub Vaurd.

BAIRAUJA, nom. propr. fem., βέροια : Calend. goth.

BAIRGAN (vet. norv. byrgia, vet. sax., vet. sup. germ. bergan, angl. sax. beorgan, rec. sup. germ. bergen; Gr. II, 39, 486; Gf. III, 169), conj. I, barg, baurgun, baurgans, præservare, tueri, τηρεῖν : Joan. XVII, 15; φυλάττειν : Joan. XII, 25.

GA-BAIRGAN, id., συντηρεῖν : Mth. IX, 17.

*BAIRGS (vet. norv. biurg, angl. sax. beorh, vet. sax., vet. sup. germ., suec., dan., rec. sup. germ. berg, vet. fr. berch, birg; Gr. II, 486; III, 395; Gf. III, 184, Rchth. 625), mons.

BAIRGAHEI, fem., regio montana, ὀρεινή : Luc. I, 39, 65.

BAURGS (vet. norv. borg, vet. sax. burg, angl. sax. burh, vet. sup. germ., rec. sup. germ. burg, vet. fr. burch, angl. borough, suec., dan. borg, gr. πύργος, maced. βύργος; Gr. III, 418; Gf. III, 179; Rchth. 675), fem. anom. 1) civitas, πόλις : Mth. V, 35; VIII, 33, 34; IX, 1, 35; X, 23; XI, 1; XXVII, 53; Mc. I, 33, 45; V, 14; VI, 11, 56; XI, 19; XIV, 13; Luc. I, 26, 39; II, 3, 4, 11, 39; IV, 29, 31, 43; V, 12; VI, 17; VII, 12, 37; VIII, 1, 4, 27, 34, 39; IX, 5, 10; X, 1, 8, 11, 12; XIV, 21; XVIII, 2, 3; XIX, 17, 19, 41; Rom. XVI, 23; Cor. II, XI, 26, 32; Tit. I, 5; 2) urbs, βιρά : Neh. VII, 2.

BAURGJA, masc., civis, πολίτης : Luc. XV, 15; XIX, 14.

GA-BAURGJA, concivis, συμπολίτης : Eph. II, 19.

BAURGS-VADDJUS, vid. sub Vaddjus.

BI-BAURGEINS, fem., conseptus, (παρεμβολή Num. XIX, 3) : Skeir. III, c.

BAIRHTS (vet. norv. biartr, vet. sax. berht, angl. sax. beorht, byrht, vet. sup. germ. berht, beraht, angl. bright, med. sup. germ. breht, rec. sup. germ. ... bert, coll. pracht; Bopp 127; Gr. II, 556; Gf. III, 209), adject., clarus, manifestus, evidens, δῆλος : Cor. I, XV, 27; Skeir. V, c; bairhts vairþan, manifestum fieri, φανεροῦσθαι : Joan. IX, 3; Col. III, 4.

BAIRHTABA, adverb., 1) clare, τηλαυγῶς : Mc. VIII, 25; Skeir III, d; VI, c; gablauþjan bairhtaba, palam abrogare, θριαμβεύειν : Col. II, 15; 2) splendide, λαμπρῶς : Luc. XVI, 19.

BAIRHTEI, fem., 1) apertum, τὸ φανερόν : Mth. VI, 4, 6; 2) manifestatio, φανέρωσις : Cor. II, IV, 2.

GA-BAIRHTEI, apparitio, ἐπιφάνεια : Tim. II, I, 10.

BAIRHTJAN (incorrecte bairhjan), conj. II, manifestare, φανεροῦν : Joan. VII, 4 h. l.

AT-BAIRHTJAN, id., Tit. I, 3.

GA-BAIRHTJAN, 1) id., φανεροῦν : Mc. IV, 22; Joan. XVII, 6; Cor. II, II, 14; VII, 12; Col. IV, 4; Tim. I, III, 16; ἐμφανίζειν : Joan. XIV, 21, 22; ἐνδείκνυσθαι : Rom. IX, 17; * μορφοῦν : Gal. IV, 19 h. l.; 2) neutr., lucere, ἐπιφαίνειν : Luc. I, 79; 3) cognosci, se manifestare, φανεροῦσθαι : Cor. II, XI, 6.

BAITRS (vet. norv. beiskr, bitr, vet. sup. germ., vet. sax. bittar, angl. sax. biter, angl., suec., dan., batav., rec. sup. germ. bitter; Gr. II, 14; Gf. III, 88), adject., amarus, acerbus; baitrs visan, acerbum esse, πικραίνεσθαι : Col. III, 19.

BAITRABA, adverb., amare, πικρῶς : Mth. XXVI, 75.

BAITREI, fem., amaritudo, πικρία : Eph. IV, 31; Skeir. VIII, c.

BALGS (vet. norv. belgr, angl. sax. bælg, vet. fr. balga, vet. et rec. sup. germ., batav. balg, angl. belly, suec., dan. bælg, lat. follis; Gr. II, 33, 485; III, 408; Gf. III, 106; Rchth. 617), masc. (plur. balgeis), uter, (utris), ἀσκός : Mth. IX, 17; Mc. II, 22; Luc. V, 37, 38.

MATI-BALGS, pera, πήρα : Mc. VI, 8; Luc. IX, 3; X, 4.

* BALÞS (vet. norv. balldr, vet. sax., angl. sax., vet. sup. germ. bald, angl. bold, rec. sup. germ.... bald,...bold; Gr. II, 556, 630; Gf. III, 108; Jornand. p. 109 Lind. Alarico erat post Amalos secunda nobilitas Baltharumque ex genere origo mirifica, qui dudum ob audaciam virtutis Baltha, i. e. audax nomen inter suos acceperat), audax, confidentissimus.

BALÞABA, adv., audacter, παῤῥησίᾳ : Joan. VII, 13; Col. II, 15.

BALÞEI, fem., fiducia, audacia, παῤῥησία : Cor. II, III, 12; Eph. III, 12; VI, 19; Tim. I, III, 13; Skeir. VIII, b, c.

ÞRASA-BALÞEI, impetuositas, vehementia : Skeir. V, b.

US-BALÞEI, contentio, διαπαρατριβή : Tim. I, VI, 5.

BALÞJAN, conj. II, audere : Skeir. II, a.

BALSAGGA, vid. ad Mc. IX, 42.

BALSAN (voc. gr.), neutr., balsamum, μύρον : Mc. XIV, 4, 5; Luc. VII, 37, 38, 46; Joan. XI, 2; XII, 3, 5.

* BALVS (vet. norv. böl, vet. sax. balu..., angl. sax. balew, bealw...; vet. fr. balu..., bale..., bal..., vet. sup. germ. balo, angl. bale; Gr. II, 449; Gf. III, 92; Rchth. 617), adject., malus, pravus.

BALVA-VESEI, vid. sub Visan.

BALVJAN, conj. II, c. dat., male afficere, βασανίζειν : Mth. VIII, 6, 29; Mc. V, 7; Luc. VIII, 28.

BALVEINS, fem., cruciatus, βάσανος : Luc. XVI, 23; κόλασις : Mth. XXV, 46.

BANAUI, nom. propr. masc., βανουΐ : Esdr. II, 10.

BANDI, vid. sub Bindan.

BANDVA, vid. sub Bindan.

BANJA (vet. norv. ben, bani, angl. sax., vet. sup. germ. bana, angl. bane, suec. bani, dan. bane...; Gr. II, 485; DRA. 629; Gf. III, 125), fem., vulnus, plaga, πληγή : Luc. X, 30; ἕλκος : Luc. XVI, 21; banjo fulls, vulneribus plenus, ἡλκωμένος : Luc. XVI, 20.

BANSTS (vet. norv. bás, suec. bås, dan. baas, rec. sup. germ. banse; Gr. III, 417), masc. (plur. bansteis), horreum, ἀποθήκη : Mth. VI, 26; Luc. III, 17.

BAJOÞS, vid. sub Bai.

BAUAN (vet. norv. bua, vet. sup. germ., angl. sax. buan, vet. fr. buwa, suec. bua, bygga, dan. boe, bygge, rec. sup. germ. bauen; Bopp 65, 125; Gf. III, 16; Rchth. 677), conj. II (sed propter Rom. VII, 18; Tim. I, VI, 16; Tim. II, I, 14 habet Gr. I, 101 [3. edit.] bauan, baibau), 1) habitare, οἰκεῖν : Rom. VII, 17, 18, 20; VIII, 9; Cor. I, VII, 12; ἐνοικεῖν : Cor. II, VI, 16; Col. III, 16; Tim. II, I, 5, 14; κατοικεῖν : Eph. III, 17; Col. I, 19; 2) transit., inhabitare, οἰκεῖν : Tim. I, VI, 16; los bauan, vitam agere, βίον διάγειν : Tim. I, II, 2.

GA-BAUAN, nidulari, κατασκηνοῦν : Mc. IV, 32.

BAUAINS, fem. habitatio, οἰκητήριον : Cor. II, V, 2; κατοικητήριον : Eph. II, 22; κατοίκησις : Mc. V, 3; πολίτευμα : Phlpp. III, 20.

BAUANAIRGAIS (voc. hebr.), βοανεργές : Mc. III, 17.

BAUAUS, nom. propr. masc., Βοόζ : Luc. III, 32.

BAUGJAN (coll. vet. norv. *fægia*, suec. *fäga*, dan. *feie*, rec. sup. germ. *fegen*), conj. II, verrere.

US-BAUGJAN, everrere, σαροῦν : Luc. xv, 8.

BAUHTS, vid. sub *Bugjan*.

BAUþS, adject., 1) surdus, κωφός : Mth. xi, 5, Mc. vii, 32; ix, 25; Luc. vii, 22; 2) mutus : Mth. ix, 32; 3) hebes, insipidus; *bauþs vairþan*, hebescere, insipidum fieri, μωραίνεσθαι : Luc. xiv, 34.

* **BAULJAN** (vet. sup. germ. *paula*, *puilla*; Gf. III, 96), flare, inflare.

UF-BAULJAN, inflare, τυφοῦν : Tim. II, ii, 4.

BAUR, quod fertur, vid. sub *Bairan* I.

BAUR, natus, vid. sub *Bairan* II.

* **BAUR** (a Grimm, Wien. Jahrb. LXXIV, 183 ad *gabaur* [vid. sub *Bairan*], relatum).

GA-BAURJABA, adverb., libenter, ἡδέως : Mc. vi, 20; xii, 37; xiv, 65; Cor. II, xii, 9, 15; libenter, κατὰ ἑκούσιον : Philem. 14 h. l.

GA-BAURJOþUS, masc., voluptas, ἡδονή : Luc. viii, 14.

BAUREI, vid. sub *Bairan* I.

BAURGS, vid. sub *Bairgan*.

* **BAURD** (vet. norv., vet. sax., angl. sax., vet. fr., suec., dan., rec. sup. germ. *bord*, vet. sup. germ. *bort*, angl. *board*; Gf. III, 215; Rchth. 662), neutr., assis, tabula.

FOTU-BAURD, scabellum, ὑποπόδιον : Mth. v, 35; Mc. xii, 36; Luc. xx, 43.

BAURþEI, vid. sub *Bairan* I.

BARABBA (*Barabbas* Mc. xv, 7), nom. propr. masc., Βαῤῥαβᾶς : Mth. xxvii, 46; Mc. xv, 7, 11, 15; Joan. xviii, 40.

BARAKEIAS, nom. prop. masc., Βαραχίας : Neh. vi, 18.

BARBARUS (voc. gr.), βάρβαρος : Col. iii, 11.

BARþAULAUMAIUS (*Barþulomaius* Luc. vi, 14), nom. propr. masc., Βαρθολομαῖος : Mc. iii, 18; Luc. vi, 14.

* **BARIS** (angl. sax. *bere*, angl. *barley*; coll. Gf. III, 206), hordeum.

BARIZEINS, adject., hordeaceus, κρίθινος : Joan. vi, 9, 13.

BARMS (vet. norv. *barmr*, vet. sup. germ., vet. sax., vet. fr., dan., suec. *barm*, angl. sax. *bearm*; Gf. III, 154; Rchth. 619, coll. *Bairan*), masc. (plur. *barmeis*), sinus, κόλπος : Luc. vi, 38; xvi, 22, 23; Joan. xiii, 23; στῆθος : Joan. xiii, 25.

BARN (vet. norv., vet. sax. *barn*, angl. sax. *bearn*, vet. fr. *bern*, coll. *Bairan*; Gr. III, 323; Rchth. 626), neutr., filius, τέκνον : Mth. xi, 19; Mc. vii, 27; x, 29, 30; xii, 19; Luc. i, 7, 17; iii, 8; vii, 35; xiv, 26; xviii, 29; xix, 44; xx, 31; Joan. viii, 39; Rom. ix, 7, 8; Cor. I, vii, 14; Cor. II, xii, 14; Gal. iv, 25, 27, 28, 31; Eph. ii, 3; v, 1, 8; Phlpp. ii, 22; Col. iii, 20, 21; Thess. I, ii, 11; Tim. I, i, 2; iii, 4, 12; v, 4; Tim. II, i, 2; ii, 1; Tit. i, 4, 6; παιδίον : Mc. v, 39, 40, 41; ix, 24, 36, 37; x, 13, 14, 15; Luc. i, 59, 66; ii, 17, 27, 40; vii, 32; ix, 47, 48; xviii, 16, 17; βρέφος : Luc. i, 41, 44; ii, 12, 16; xviii, 15; in plur. *barna*, progenies, σπέρμα : Mc. xii, 19; *barne barna*, liberorum liberi, ἔκγονα : Tim. I, v, 4; *barna bairan*, liberos procreare, τεκνογονεῖν : Tim. I, v, 14; *barna fodjan*, filios nutrire, τεκνοτροφεῖν : Tim. I, v, 10.

BARNILO, neutr., filiolus, initio orationis positum, τέκνον : Mth. ix, 2; Mc. ii, 5; x, 24; Luc. xv, 31; Tim. I, i, 18; τεκνίον : Joan. xiii, 33; Gal. iv, 19; παιδίον : Luc. i, 76.

BARNISKS, adject., parvulus, νήπιος : Gal. iv, 3; *barnisks visan*, puerum esse, νηπιάζειν : Cor. I, xiv, 20.

BARNISKI, neutr., infantia, *us barniskja*, ab infantia, παιδιόθεν : Mc. ix, 21; ἀπὸ βρέφους : Tim. II, iii, 15.

BARNISKEI, fem., puerilitas, τὰ τοῦ νηπίου : Cor. I, xiii, 11.

UN-BARNAHS, adject., sine pueris, ἄτεκνος : Luc. xx, 28, 29, 30.

BARNABAS, nom. propr. masc., Βαρνάβας : Cor I, ix, 6; Gal. ii, 1, 13; Col. iv, 10.

BARUSNJAN (coll. *Barn* et vid. ad Tim. I, v, 4), conj. II, pie colere, εὐσεβεῖν : Tim. I, v, 4.

BARTEIMAIUS, nom. propr. masc., Βαρτιμαῖος : Mth. x, 46.

* **BASI** (vet. norv. *ber*, vet. sax. *beri*, angl. sax. *beria*, vet. sup. germ. *beri*, suec., dan. *bær*, batav. *besje*, rec. sup. germ. *beere*; Gr. II, 485; III, 375; Gf. III, 203), neutr., bacca.

VEINA-BASI, uva, σταφυλή : Mth. vii, 16; Luc. vi, 44.

BASSUS, nom. propr. masc. Βασσοῦ : Esdr. ii, 17.

* **BATAN** (vet. norv. *betr*, *bati*, *bôt*, *bôta*, vet. sax. *bat*, *bet*, *best*, *botian*, angl. sax. *betera*, *bot*, *betan*, vet. sup. germ. *baz*, *beziro*, *boza*, *bozan*, vet. fr. *bata*, *batia*, angl. *better*, *boot*, suec. *bättre*, *båta*, dan. *bedre*, *baade*, batav. *beter*, rec. sup. germ. *bass*, *besser*, *bede*, *busse*; Gr. II, 43; III, 603; DRA, 649; Gf. III, 219; Rchth. 621), conj. I, *bot*, *botun*, *batans*, bonum, utile esse.

BATS, adj., bonus, utilis, tantum compar. *batiza*, melior, χρηστότερος : Luc. v, 39; κρείσσων : Cor. I, vii, 9; Phlpp. i, 23; *batiza visan*, melius esse, διαφέρειν : Mth. x, 31; συμφέρειν : Mth. xv, 29; Joan. xvi, 7; xviii, 14; Cor. II, viii, 10; xii, 1; et superl. *batista*, optimus, κράτιστος : Luc. i, 3.

* BATJAN, emendare, reficere.

GA-BATNAN, conj. III, juvari, ὠφελεῖσθαι : Mc. vii, 11.

BOTAN (*botjan*), conj. II, prodesse, ὠφελεῖν : Mc. v, 26; viii, 36; Joan. vi, 63; xii, 19.

GA-BOTAN, reficere; *aftra gabotan*, iterum reficere, ἀποκαθιστᾶν : Mc. ix, 12.

BOTA, fem., utilitas, ὄφελος : Cor. I, xv, 32; *bota sis taujan*, utilitatem sibi facere, ὠφελεῖσθαι : Cor. I, xiii, 3; *visan du botai*, utilitati esse, ὠφελεῖν : Gal. v, 2.

BATVINS, nom. propr. masc., Calend. goth.

BEþANIA (*biþania* Mc. xi, 1), nom. propr., Βηθανία : Mc. viii, 22; xi, 1, 11, 12; Luc. xix, 29; Joan. xi, 1, 18; xii, 1.

BEþLAHAIM (*beþlaihaim* Joan. vii, 42), nom. propr. indecl., Βηθλεέμ : Luc. ii, 4, 15; Joan. vii, 42.

BEþSAEIDAN (*baiþsaïdan* Luc. x, 13; *baidsaïdan* Luc. ix, 10), nom. propr., Βηθσαϊδά : Mth. xi, 21; Luc. ix, 10; x, 13; Joan. xii, 21.

BEþSFAGEI, nom. propr. fem., Βηθσφαγή : Mc. xi, 1; Luc. xix, 29.

BEIDAN (vet. sax., angl. sax. *bidan*, vet. sup. germ. *bitan*, vet. fr. *bidia*, angl. *abide*, suec. *bida*, dan. *bie*, coll. vet. norv. *bid*; Gr. II, 14; Gf. III, 62; Rchth. 633), conj. I, *baid*, *bidun*, *bidans*, exspectare, c. gen., προσδοκᾶν : Mth. xi, 3; Luc. i, 21; viii, 40; προσδέχεσθαι : Mc. xv, 43; Luc. i, 10; ii, 25; ἀπεκδέχεσθαι : Gal. v, 5; Skeir, V, a.

GA-BEIDAN, sustinere, ὑπομένειν : Cor. I, xiii, 7.

US-BEIDAN, 1) exspectare, ἐκδέχεσθαι : Cor. I, xvi, 11; ἀπεκδέχεσθαι : Phlpp. iii, 20; προσδέχεσθαι : Luc. ii, 38; 2) patientem esse, longanimem, μακροθυμεῖν : Luc. xviii, 7; φέρειν : Rom. ix, 22.

US-BEISNS, fem., 1) exspectatio, ἀποκαραδοκία : Phlpp. i, 20; 2) longanimitas, μακροθυμία : Eph. iv, 2; Col. i, 11; Tim. II, iii, 10; iv, 2.

US-BEISNEI, fem., longanimitas, μακροθυμία : Gal. v, 22; Col. iii, 12; Tim. I, i, 16.

US-BEISNEIGS, adject., longanimis; *usbeisnegs visan*, μακροθυμεῖν : Cor. I, xiii, 4; Thess. I, v, 14.

BAIDJAN, conj. II, cogere, necessitatem imponere, ἀναγκάζειν : Gal. ii, 3, 14.

GA-BAIDJAN, id., Cor. II, xii, 11.

BEITAN (vet. norv. *bita*, vet. sax., angl. sax. *bitan*, vet. sup. germ. *bizan*, vet. fr. *bita*, angl. *bite*, suec. *bita*, dan. *bide*, batav. *bijiten*, rec. sup. germ.

beissen; Gr. II, 14; Gf. III, 228; Rchth. 648), conj. I, *bait, bitun*, *bitans*, mordere, δάκνειν: Gal. v, 15.

AND-BEITAN, 1) increpare, minari, ἐπιτιμᾶν: Mc. I, 25; III, 12; VIII, 32, 33; Luc. XVIII, 15, 39; Skeir. V, b; ἐπιπλήσσειν: Tim. I, v, 1; 2) in passivo, anxium esse, hærere, ἀπορεῖσθαι: Cor. II, IV, 8.

ANDA-BEIT, neutr., vituperium, ἐπιτιμία: Cor. II, II, 6.

BEIST (angl. sax. *beost*, *byst*, vet. sup. germ. *biost*, batav., rec. sup. germ. *biest*, angl. *beestings*; gr. πιτύα; Bopp 102; Gr. II, 208; Gf. III, 219), neutr., 1) buccella; 2) fermentum, ζύμη: Mc. VIII, 15; Cor. I, v, 6, 7. 8; Gal. v, 8.

UN-BEISTEI, fem., asymum, ἄζυμον: Cor. I, v, 8.

GA-BEISTJAN, conj. II, fermentare, ζυμοῦν: Cor. I, v, 6.

UN-BEISTJOþS, non fermentatus, ἄζυμος: Cor. I, v, 7.

BERUSEIS (*biruseis* Luc. II, 41; coll. *Bairan*), masc., plur. *berusjos*, parentes, γονεῖς: Luc. II, 27, 41; Joan. IX, 23.

BEROþ, nom. propr., Βηρώθ: Esdr. II, 25.

BI (vet. sax., vet. fr., angl. sax., *bi*, *be*, vet. sup. germ. *bi*, angl. *be...*, *by*, batav. *be*, *bi*, rec. sup. germ. *bei;* Bopp 84; Gr. II, 110, 254; Gf. III, 5; AP. 100; Rchth. 630), Præpositio accusativum et dativum regens, primario significat *apud*, non autem sicut *at* ad quemdam locum restricta, sed paulo amplius circumextensa, unde *circum* valeat et pro græco περί usurpetur. Frequentissime vicina significatione gaudens, sive græco περί cum genitivo, præsertim post verba declarandi, sive κατά cum accusativo in omnibus ejus muneribus respondet.

I. *Præpositio*: A. cum accusativo 1) in *locali* sensu: a) circum, περί c. accus., post *sitan* Mc. III, 32, 34; et etiam sine verbo Mth. VIII, 18; Mc. IX, 14; sic *þai bi ïna* Mc. III, 8; IV, 10; et etiam probabiliter Joan. XI, 19; *gaqemun at þaim bi marþan* legendum est loco textus intellectu impossibilis *gaqemun bi marþan;* insuper Mc. I, 6 *vas iohannes gavasiþs gairda bi hup*, et v, 4 *eisarna bi fotuns gabugana*, pro græco πέδαι; b) in, ἐπί c. accus., in locutionibus *stautan bi kinnu* Mth. v, 39; Luc. VI, 29; κατά c. accus., *bi vig goljan* Luc. x, 4; c) in, εἰς; Rom. IX, 31 *bi vitoþ garaihteins gasnau*; 2) in temporali sensu: a) circa, περί c. accus., Mth. XXVII, 46; b) per, intra, ἐν: Mc. XV, 29; διά c. genit.: Mc. XIV, 58; Gal. II, 1; ἀνάμέσον Neh. v, 18; c) in, κατά c. accus.: Tim. II, IV, 1; d) inter, ἐπί c. genit. *gaminþi marvtre þize hi verekan papan jah batvin bilaif gabrannidaize* Cal. goth. (sic *bi* in vet. sup. germanico, vid. Graff Althochd. Präpos. 102 sq.); 3) *numeris* adjuncta distributiva est, *secundum*, κατά c. accus.: Cor. I, XIV, 27 *bi tvans;* 4) in sensu metaphorico: a) ad, *relative ad*, de, περί solemniter c. accus., post verba aa) generalis significationis, ut *taujan* Luc. II, 27 (*ei tavidedeina bi ïna*, περί c. genit.); *vairþan* Mc. v, 16, 33 (in græco etiam dativus usurpatur vel ἐπί c. dat.); et bb) particularis significationis, ut *naqaþs vairþan* (naufragari, damnum pati) Tim. I, I, 19; *siukan* VI, 4, *usviss usmitan* Tim. II, II, 18; *uskiusans* III, 8; post *visan* cum significatione prægnanti Phlpp. II, 23 *wa bi mik ïst* (τὰ περὶ ἐμέ); II, 28; Eph. VI, 22; Col. IV, 7 (τὰ κατ' ἐμέ) etiam *þo bi ïna* Skeir. VI, a; et post substantiva: Mc. IV, 19 *þai bi þata anþar lustjus* (αἱ περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι); Phlpp. II, 30 *gaidv bi mein andbahti* (ὑστέρημα τῆς πρὸς ἐμὲ λειτουργίας); b) secundum, in modum, κατά c. accus., post: *þata samo fraþjan* Rom. XV, 5; *saurgan* Cor. II, VII, 9; hinc etiam *so bi guþ saurga* Cor. II, VII, 10; *usgiban* Skeir. V, d; post *laiseins* Tim. I, I, 11; VI, 3; *sunja* Tit. I, 1; *garehsns* Skeir. III, a; IV, a; *hrainei* Skeir. III, b; *bi mannan*, in modum hominis, more humano, (κατὰ ἄνθρωπον) Cor. I, IX, 8; XV, 32; *bi reik*, (κατὰ τὸν ἄρχοντα) Eph. II, 2; c) secundum, κατά c. accus. post *ufhausjan* Col. III, 20, 22; coll. Cor. II, I, 14 *gakunnaideduþ uns bi sumata* (ἀπὸ μέρους); d) de, circa, περί c. genit. post verba declarandi et sentiendi: *qiþan* Mth. XI, 7; Mc. I, 30; VIII, 30; Joan. VII, 39; IX, 17; X, 41; XI, 13; XIII, 22, 24; XVIII, 34; coll. Cor. II, VIII, 23; *rodjan* Luc. II, 17, 33, 38; VII, 24; Joan. VII, 13; VIII, 26; IX, 21; XII, 41; XIII, 18; *vailamerjan* Luc. IV, 43; *gateihan* Luc. VII, 18; Joan, XVI, 25; Mth. VIII, 33; *gakannjan* Luc. II, 17; *bandvjan* Cor. I, XVI, 12; *galaisjan* Luc. I, 4; *praufetjan* Mc. VII, 6; *gaþrafstjan* Joan. XI, 19; *veitvodjan* Joan. v, 36, 37; VII, 7; VIII, 13, 14, 18; X, 25; XV, 26; XVIII, 23; *fraihnan* Mc. VII, 17; X, 10; Luc. IX, 45; Joan. XVIII, 19; *sokjan* Joan. XVI, 19; *ufkunnan* Joan. VII, 17; *gakunnan* Mc. XII, 26; *hausjan* Mc. v, 27; VII, 25; Luc. VII, 3; IX, 9; Phlpp. I, 17; *meljan* et *gameljan* Mth. XI, 10; Luc. VII, 27; XVIII, 31; Joan. v, 46; Cor. II, IX, 1; Thess. I, IV, 9; v, 1; ἐπί c. accus.: Mc. IX, 12, 13; *anabiudan* Luc. IV, 10; *garaidjan* Cor. I, XVI, 1; *stiurjan* Tim. I, I, 7; *galaubjan* Joan. IX, 18; *unveis visan* Cor. II, I, 8; Thess. I, IV, 13; *þagkjan* Luc. III, 15; et post substantiva *vaurd* Luc. v, 15; VII, 17; *insahts* Luc. I. 1, *sokeins* Joan. III, 25; Skeir. III, b; *ïnilo* Joan. XV, 22; *veitvodeins* Skeir. VI, c; *anabusns* Cor. I, VII, 25; *missaqiss* Joan. VII, 43 (διά c. accus.); *gaminþi* Tim. II, I, 3; huc pertinent etiam Luc. IX, 11 *rodida du ïm þo bi þiudangardja guþs* ([τὰ] περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ); Col. IV, 8 *ei kunnjai wa bi ïzvis ïst* (τὰ περὶ ὑμῶν); Skeir. IV, a *unkunnands þo bi nasjand;* e) pro, περί vel ὑπέρ c. gen., post *aljan haban* Col. IV, 13; *avitiud usgildan* Thess. I, III, 9; præcipue post *bidjan* Mth. v, 44; Luc. IV, 38; Joan. XVI, 26; XVII, 9, 20; Rom. X. 1; Cor. II, I, 11; Col. IV, 3; Thess. I, III, 2; v, 25; Thess, II, I, 11; III, 1; Skeir. V, d, et *usdaudjan ïn bidom* Col. IV, 12; f) de, propter, in causali significatione, communiter περί c. genit., etiam ἐπί c. dat., post *sildaleikjan* Luc. II, 18; IV, 22, 32; IX, 43; *saurgan* Mth. VI, 28; *unverjan* Mc. x, 41; *birodjan* Joan. VI, 41; VII, 32; *gasakan* Luc. III, 19; Joan. VIII, 46; XVI, 8, 9, 10, 11; *gavargjan* Rom. VIII, 3; *þulan* Tim. II, II, 10 (διά c. accus.); *wopan* Cor. II, x, 8; *bidjan* Cor. II, XII, 8 (ὑπέρ c. genit.); *gretan* Luc. XIX, 41; Rom. IX, 27 (ὑπέρ c. genit.); Luc. XIX, 11 legitur *bi þatei newa vas* pro διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι; huc pertinet etiam *liban bi hlaib* (ἐπί c. dat.) Luc. IV, 4; g) contra, in hostili sensu, κατά c. genit., post *haban wa* Mth. v, 23; *veitvodjan* Cor. I, XV, 15 (*bi guþ* enim loco *bi guþa* legendum est); *runa niman* Mth. XXVIII, 1; *garuni gataujan* Mc. III, 6; *vrohs* Tim. I, v, 19.

B. Cum *dativo*: 1) in sensu *locali* a) in, ad, πρός, post *gastagqjan* Luc. IV, 11 et *bistiggqan* Luc. VI, 48; b) apud, in sola locutione *undgreipan* vel *fairgreipan bihandau* Mc. v, 41; IX, 27 (κρατεῖν τῆς χειρός); c) de, ante, κατά c. accus., *þo bi andvairþja* Cor. II, x, 7, alias legitur *ïn andvairþja*; 2) in *temporali* sensu: a) secundum, κατά c. accus., Rom. IX, 9; b) post, præcipue in compositione *biþe* et *biþeh*, vid. sub *þata*; 5) in sensu *metaphorico*: a) in, ἐν, εἰς, ἐπί, ἀπό, κατά c. accus., post *vaurkjan* Mc. XIV, 6; *gataujan* Joan. VI, 2; *gabairhtjan* Rom. IX, 17; *ataugjan* Eph. II, 7; *gakannjan* Rom. IX, 23; *kunnan* Luc. I, 18; *ufkunnan* Mth. VII, 16, 20; Joan. XIII, 35; *galaisjan sik* Skeir. V, a; *galaubjan* (aliquid scire et in hoc credere) Joan. XVI, 30; b) in, ἐν, διά c. genit., etiam simplex accus., post *svaran* Mth. v, 34, 35, 36; *bisvaran* Mc. v, 7; *bidjan* Cor. II, x, 1; c) de, propter, in causali sensu, ex. gr. *ni vaiht andsitan bi gahugdai* (διά c. accus.) Cor. I, x, 27; *gaþlahsnan bi ïnnagahtai* (ἐπί c. dat.) Luc. I, 29; *bi filusnai andhuleino ufarhafnan* (dat.) Cor. II, XII, 7; etiam Rom. IX, 12 *inahs bi sis* (παρά c. dat.) huc adduci potest; d) cum, μετά c. genit., post *armahairtei* Luc. I, 58, 72, et post *usbeidan* Rom. IX, 22; e) per, διά c. genit., *insandjan bi siponjam* Mth. XI, 2; *niman bi attin* Skeir. V, c; coll. Graff *Alth. Präp.* 101; *Alth. Sprachsch.* III, 10; f) frequentissime autem secundum, in modum, κατά c. accus., præsertim in formulis *bi sunjai*, vid. sub *Sunja; bi biuhtja* Luc I, 9; II, 27, 42;

IV, 16; *bi naudai* Philem. 17; Skeir. VI, a; *bi leika* Rom. VIII, 1, 4, 5; IX, 3, 5; Cor. I, X, 18; Cor. II, I, 17; V, 16; X, 2; XI, 18; Gal. IV, 23, 29; *bi vitoda* Luc. II, 22, 39; Joan. XVIII, 31; XIX, 7; Phlpp. III, 5; *bi gavaleinai* Rom. IX, 11; XI, 28; *bi insahtai* Cor. I, subscr.; Skeir. V, b; *bi mahtai* Cor. II, VIII, 3; Eph. III, 20; Col. I, 11; Tim. II, I, 8; *bi vaurstva* Cor. II, XI, 15; Eph. I, 19; IV, 16; Col. I, 29; Phlpp. III, 21; Tim. II, I, 9; IV. 14; *bi mitaþ* Cor. II, X, 13; Eph. IV, 7; *bi viljin* Gal. I, 4; Eph. I, 9, 11; Skeir. V, c; *bi gahaitam* Gal. III, 29; IV, 28; Tim. II, I, 1; *bi leikainai* Eph. I, 5; Tim. II, I, 9; *bi anabusnai* Tim. I, I, 1; Tit. I, 3; *bi garehsnai* Skeir. III, d; VIII, c; *bi andbuleinai* Gal. II, 2; Eph. III, 3; *bi anafilham* Thess. II, III, 6, cujus loco Mc. VII, 5 *bi þammei anafulhun* adest; *bi siunai* Joan. VII, 24; *bi namin* Joan. X, 3; *bi þamma* secundum hoc, eo modo Luc. VI, 23; XVII, 30, et insuper in multis locis, quæ plerumque in modum formularum veniunt: Mth. IX, 29; Luc. I, 38; II, 29; Rom. X, 2; XI, 24, 28; XIV, 15; Cor. I, VII, 6; Cor. II, IV, 13, 17; X, 15; XI, 21; XIII, 10; Eph. I, 7; II, 2; III, 7, 11, 16; IV, 22; Phlpp. I, 20; II, 3; III, 6, 14; Col. II, 22; III, 10; Thess. II, I, 12; Tim. I, I, 18; V, 21; Tim. II, II, 8; Tit. I, 1; etiam relative ad personam: *bi þamma innumin mann* Rom. VII, 22; *bi fraujin* Cor. II, XI, 17; *bi guþa* Eph. IV, 24.

II. In compositione 1) cum verbis: *biabrjan, biaukan, biauknan, biarbaidjan, bibindan, bigairdan, bigitan, bigraban, bidomjan, biqiman, bihlahjan, biþagkjan, biþragjan, biþvahan, bikukjan, bilaigon, bilaikan, bileiþan, bilaibjan, bimaitan, bimaminjan, binahan, biniman, biniuhsjan, biraubon, birinnan, birodjan, bisaiwan, bisauljan, bisaulnan, bisitan, bisatjan, biskaban, biskeinan, bismeitan, bisnivan, bispeivan, bistandan, bistigqan, bisvairban, bisvaran, bitiuhan, bivaibjan, bivindan, bivandjan, biviscn, bifaihon, biwairdan;* bicomposita: *faurbigaggan, faurbiþragjan, faurbisnivan;* 2) cum participiis: *unbilaistiþs, unbimaitans;* 3) cum substantivis: *bibaurgeins, bihait, bihaitja, bihlaifs, bimait, bireikei, birunains, birodeins, bisauleins, bistuggqs, bifaiho, bifaih; unbimait;* 4) cum adjectivis: *bireiks.*

BIÞE et BIÞEH, vid. sub *þata.*

BIARI (angl. sax. *bera*, angl. *bear*, suec. *björn*, batav. *beer*, rec. sup. germ. *bär*, gr. φήρ, lat. *fera*, *bestia*), neutr., bestia, θηρίον: Tit. I, 12.

BIDJAN (*bidan* Rom. IX, 3; Cor. I, VII, 5) (vet. norv. *bidia*, vet. sax. *biddian*, angl. sax. *biddan*, vet. sup. germ. *bitjan*, vet. fr. *bidda*, *bidia*, suec. *bedja*, dan. *bede*, rec. sup. germ. *bitten*, lat. *petere*; Gr. II, 25; DM. 19; Gf. III, 51; Rchth. 632), conj. I: *baþ* (*bad* Luc V, 12; VIII, 41; XV, 28), *bedun*, *bidans*; 1) orare, cum accusativo personæ et genitivo rei, sed etiam cum duplici accusativo, vel cum accusativo rei, particulis *fram*, *faur* et *bi* (quæ vid.) pro, et *du* (quod vid.) ad, personæ præpositis, αἰτεῖν: Mth. V, 42; VI, 8, 9; XXVII, 58; Mc. VI, 22, 23, 24, 25; X, 35, 38; XI, 24; XV, 6, 8, 43; Luc. VI, 30; Joan. XI, 22; XIV, 13, 14; XV, 7, 16; XVI, 23, 24, 26; Cor. I, I, 22; Eph. III, 13, 20; παρακαλεῖν: Mth. VIII, 5, 31, 34; Mc. I, 40; V, 10, 12, 17, 18, 23; VI, 56; VII, 32; VIII, 22; Luc. V, 8; VII, 4; VIII, 31, 32, 41; XV, 28; Rom. XII, 1; Cor. I, XVI, 12, 15; Cor. II, II, 8; V, 20; VI, 1; VIII, 6; IX, 5; X, 1, 12; VIII, 18; Eph. IV, 1; Phlpp. IV, 2; Thess. I, II, 11; III, 2; IV, 1, 10; V, 14; Thess. II, III, 12; Tim. I, I, 3; II, 1; Philem. 10; ἐπικαλεῖσθαι: Rom. X, 12, 14; δεῖσθαι: Mth. IX, 38; Luc. V, 12; VIII, 28, 38; IX, 38, 40; X, 2; Cor. II, V, 20; VIII, 4; X, 2; Gal. IV, 12; Thess. I, III, 10; ἐρωτᾶν: Mc. I, 40 (?); VII, 26; Luc. IV, 38; VII, 3, 36; VIII, 37; XIV, 18, 19, 32; Joan. XII, 21; XIV, 16; XVI, 26; XVII, 9, 15, 20; Phlpp. IV, 3; Thess. I, V, 12; Thess. II, II, 1; ἐπερωτᾶν: Mc. X, 17; ἐντυγχάνειν: Rom. VIII, 34; εὔχεσθαι: Cor. II, XIII, 7, 9; προσεύχεσθαι: Mth. V, 44; VI, 5, 6, 7, 9; Mc. I, 35; XI, 24, 25; XIII, 18; Luc. III, 21; V, 16; VI, 12, 28; IX, 18, 28, 29; XVIII, 1, 10, 11; Cor. I, VII, 5; XI, 4, 5; Col. I, 9; IV, 13; Thess. I, V, 17, 25; Thess. II, I, 11; III, 1; Tim. I, II, 8; Skeir. V, d; 2) mendicare, ἐπαιτεῖν: Luc. XVI, 3.

US-BIDJAN, orare, εὔχεσθαι: Rom. IX, 3.

BIDA, fem., 1) quod petitur, rogatio, αἴτημα: Phlpp. IV, 6; 2) preces, παράκλησις: Cor. II, VIII, 17; δέησις: Luc. I, 13; II, 37; V, 33; IX, 43; Rom. X, 1; Cor. II, I, 11; IX, 14; Eph. VI, 18; Phlpp. I, 19; Tim. I, II, 1; V, 5; Tim. II, I, 3; προσευχή: Mc. IX, 29; Luc. VI, 12; Rom. XII, 12; Eph. I, 16; Phlpp. IV, 6; Col. IV, 2, 12; Philem. 42; ἔντευξις: Tim. I, IV, 5; *bidai anahaitan*, vid. sub *Haitan; gards bido* vel *razn bido*, domus precum, οἶκος προσευχῆς: Mc. XI, 17; Luc. XIX, 46.

BIDAGVA, masc., mendicus, ὁ προσαιτῶν: Joan. IX, 8.

BINDAN (vet. norv., vet. fr., suec. *binda*, vet. sax., angl. sax. *bindan*, vet. sup. germ. *bintan*, dan. *binde*, rec. sup. germ. *binden*; Bopp 84; Gr. II, 35; Gf. III, 152; Rchth. 640), conj. I, *band*, *bundun*, *bundans*; ligare, vinciri, δεσμεῖν: Luc. VIII, 29.

AND-BINDAN, 1) solvere, exsolvere, λύειν: Mth. III, 11; Mc. I, 7; XI, 2, 4; Luc. III, 16; XIX, 30, 31, 33; Joan. XI, 44; καταργεῖν: Rom. VII, 6; 2) explicare, solvere (parabolam), ἐπιλύειν: Mc. IV, 34.

AND-BUNDNAN, conj. III, solvi, λύεσθαι: Mc. VII, 35.

BI-BINDAN, circumligare, περιδεῖν: Joan. XI, 44.

GA-BINDAN, ligare, δεῖν: Mth. XXVII, 2; Mc. III, 27; V, 3, 4; VI, 17; XI, 2, 4; XV, 1, 7; Luc. XIX, 30; Joan. XI, 44; XVIII, 12. 24; Rom. VII, 2; Cor. I, VII, 27; Col. IV, 3; Tim. II, II, 9.

GA-BINDA, fem., vinculum, σύνδεσμος: Col. II, 19.

GA-BINDI, fem., id., Col. III, 14.

BANDI, fem., vinculum, catena, δεσμός: Mc. VII, 35; Luc. VIII, 29; Phlpp. I, 14, 16; Col. IV, 19; Tim. II, II, 9; Philem. 13.

EISARNA-BANDI, id., ἅλυσις: Luc. VIII, 29.

NAUDI-BANDI, id., Mc. V, 3, 4; Tim. II, I, 16.

FOTU-BANDI, compes, πέδη: Luc. VIII, 29.

BANDJA, masc., captivus, vinctus, δέσμιος: Mth. XXVII, 15, 16; Mc. XV, 6; Eph. III, 1; IV, 1; Tim. II, I, 8.

GA-BUNDI, fem., vinculum, σύνδεσμος: Eph. IV, 3.

BANDVA (coll. vet. norv. *benda*, vet. sup. germ. *band*; ap. Paul. diacon. *histor. Longobard.* 1, 20, vexillum, quod *bandum* appellant; hinc rec. sup. germ. *banner, panier*), fem., signum, σημεῖον: Cor. I, XIV, 22.

BANDVO, fem., id., Thess. II, III, 17; σύσσημον: Mc. XIV, 44.

BANDVJAN (*banvjan?* Luc. XX, 37), conj. II, 1) innuere, νεύειν: Joan. XIII, 24; κατανεύειν: Luc. V, 7; διανεύειν: Luc. I, 22; 2) indicare, significare, σημαίνειν: Joan. XII, 33; XVIII, 32; Skeir. V, b, c; μηνύειν: Luc. XX, 37; Cor. I, X, 28; δηλοῦν: Cor. I, XVI, 12 (Luc. XX, 37); δῆλον ποιεῖν: Mth. XXVI, 73.

GA-BANDVJAN, innuere, ἐννεύειν: Luc. I, 62; Skeir. VI, c.

BIJANDS (Gr. III, 127; IV, 794), vid. ad Philem. 22.

BIUGAN (vet. norv. *beygia*, angl. sax. *bugan*, vet. sup. germ. *biugan*, vet. fr. *beia*, angl. *bow*, suec. *böja*, dan. *bøie*, *bukke*, batav. *buigen*, rec. sup. germ. *beugen*; Bopp 115; Gr. II, 23; Gf. III, 36; Rchth. 622), conj. I, *baug*, *bugun*, *bugans*; flectere, κάμπτειν: Eph. III, 14; flecti, κάμπτειν: Rom. XIV, 11.

GA-BIUGAN, curvare; *eisarna bi fotuns gabugans*, compedes, πέδαι: Mc. V, 4.

* BIUDAN (vet. norv. *bioda*, vet. sax. *biodan*, angl. sax. *beodan*, vet. sup. germ. *biutan*, angl. *bid*, suec. *bjuda*, dan. *byde*, batav. *bieden*, rec. sup. germ. *bieten*; Gr. II, 21; DM. 24; Gf. III, 68), conj. I, *bauþ* (*baud* Luc. V, 14; VIII, 29, 55, 56; Joan. XIV, 31), *budun*, *budans*, offerre.

ANA-BIUDAN, disponere, imperare, ἐπιτάσσειν: Mc. I, 27; IX, 25; Luc. IV, 36; VIII, 31; XIV, 22; προστάσσειν: Mth. VIII, 4; Mc. I, 44; Luc. V, 14; συν-

τάσσειν : Mth. xxvii, 10; διατάσσειν : Mth. xi, 1; Luc. viii, 55; xvii, 9, 10; Cor. I, vii, 17; παραγγέλλειν: Mc. viii, 6; Luc. viii, 29; Cor. I, vii, 10; Thess. I, iv, 11; Thess. II, iii, 4, 6, 10, 12; Tim. I, iv, 11; v, 7; vi, 13; ἐντέλλεσθαι : Mc. x, 3; xi, 6; Luc. iv, 10; Joan. xiv, 31; xv, 14, 17; Neh. v, 14; vii, 2; ἀποστέλλεσθαι : Mc. v, 43; vii, 36; ix, 9; Skeir. III, b.

FAUR-BIUDAN, interdicere, prohibere, ἐπιτάσσειν : Luc. viii, 25; παραγγέλλειν : Mc. vi, 8; Luc. v, 14; viii, 56; ix, 21; Tim. I, i, 3; ἐπιτιμᾶν : Mc. viii, 30.

ANA-BUSNS (*anabusns* Mc. xii, 28), fem., mandatum, præceptum, ἐπιταγή : Cor. I, vii, 25; Tim. I, i, 1; Tit. i, 3; παραγγελία : Thess. I, iv, 2; Tim. I, i, 5, 18; ἐντολή : Mth. v, 19; Mc. vii, 8, 9; x, 5, 19; xii, 28, 29, 30, 31; Luc. i, 6; xv, 29; xviii, 20; Joan. x, 18; xii, 49; xiii, 34; xiv, 15, 21; xv, 10, 12; Rom. vii, 8, 9, 10, 11, 12, 13; xiii, 9; Cor. I, vii, 19; Eph. ii, 15; Col. iv, 10; Tim. I, vi, 14; Tit. i, 14; Skeir. I, c; V, a; ἔνταλμα : Mc. vii, 7; Col. ii, 22; παράδοσις : Mc. vii, 13; Cor. I, xi, 2.

BIUDS (vet. norv. *biodr*, vet. sax. *biod*, angl. sax. *beod*, vet. sup. germ. *biut*; Gr. III, 432; DM. 24; Gf. III, 76), masc., mensa, τράπεζα : Mc. vii, 28; Luc. xvi, 21; Cor. I, x, 21; Neh. v, 17.

BIUHTS (coll. Gr. II, 23), adject., assuetus; *biuhts visan*, εἰωθέναι : Mth. xxvii, 15; Mc. x, 1.

BIUHTI, neutr., mos, ἔθος : Luc. i, 9; ii, (27) 42; τὸ εἰθισμένον : Luc. ii, 27; τὸ εἰωθός : Luc. iv, 16; συνήθεια : Joan. xviii, 39; Skeir. II, b.

BIREIKS (*bireks*), vid. sub *Rikan*.

BIRUSEIS, i. q. *Beruseis*.

BLANDAN (vet. norv. *blanda*, vet. sax. *blandan*, angl. sax. *bland*, vet. sup. germ. *blantan*, angl. *blend*, suec. *blanda*, dan. *blande*, rec. sup. germ. *blendling*; Gr. II, 59, 487; Gf. III, 254), conj. II, 1) tingere, turbare; 2) commiscere, συναναμίγνυσθαι : Cor. I, v, 9, 11; Thess. II, iii, 14.

BLAUÞJAN (angl. *blot*, *blast*, suec. *blotta*, dan. *blotter*, rec. sup. germ. *blössen*, coll. vet. sup. germ. *blodan*; Gf. III, 251), conj. II, extenuare, debilitare, delere, ἀκυροῦν : Mc. vii, 13.

GA-BLAUÞJAN, id.; *gablauþjan bairhtaba*, θριαμβεύειν : Col. ii, 15.

BLEIÞS (vet. norv. *blidr*, angl. sax. *blîðe*, vet. sup. germ. *blidi*, angl. *blith*, *bless*, suec. *blid*, dan. *blid*, *blød*; Gf. III, 249), adject., bonus, mitis, misericors, οἰκτίρμων : Luc. vi, 36; φιλάγαθος : Tit. i, 8.

BLEIÞEI, fem., bonitas, misericordia, οἰκτιρμός : Rom. xii, 1; Cor. II, i, 3; Col. iii, 12; ἀγαθωσύνη : Gal. v, 22.

GA-BLEIÞEI (*gableiþeins?*), id., οἰκτιρμός : Phlpp. ii, 1.

BLEIÞJAN, conj. II, misericordem esse, οἰκτίρμονα εἶναι : Luc. vi, 36.

GA-BLEIÞJAN, id., c. accus., οἰκτείρειν : Rom. ix, 15; σπλαγχνίζεσθαι : Mc. ix, 22.

* BLESAN (vet. norv. *blasa*, vet. sup. germ. *blasan*, angl. sax. *blæsan*, angl. *blow*, suec. *blåsa*, dan. *blæse*, rec. sup. germ. *blasen*, lat. *flare*; Gf. III, 236), conj. I, *baiblos*, *blesans*, flare.

UF-BLESAN, inflare, φυσιοῦν : Cor. I. xiii, 4; Col. ii, 18; *ufblesans visan*, φυσιοῦσθαι : Cor. I, iv, 6.

BLIGGVAN (vet. sup. germ. *bliuwan*, suec. *plagg*, batav. *blouwen*, rec. sup. germ. *bläuen*; gr. πληγή, lat. *plaga*, *fligere*, *flagellum*; DRA. 703; Gf. III, 257), conj. I, *blaggv*, *bluggvun*, *bluggvans*; percutere, κατακόπτειν : Mc. v, 5; μαστιγοῦν : Mc. x, 34; δέρειν : Luc. xx, 11; Cor. I, ix, 26; *attans bliggvands*, *aiþeins bliggvands*, parricida, matricida, πατραλῴης, μητραλῴης : Tim. I, i, 9.

US-BLIGGVAN, id., μαστιγοῦν : Luc. xviii, 33; Joan. xix, 1; δέρειν : Mc. xii, 3; Luc. xx, 10; φραγελλοῦν : Mc. xv, 15; *usbliggvan vandum*, flagellare, ῥαβδίζειν : Cor. II, xi, 25.

BLINDS (vet. norv. *blindr*, vet. sax., angl. sax., vet. fr., angl., dan., batav., suec., rec. sup. germ. *blind*, vet. sup. germ. *blint*; Gr. II, 59; Gf. III, 255; Rchth. 654), adj., cæcus, τυφλός : Mth. ix, 27, 28; xi, 5; Mc. viii, 22, 23; x, 46, 49, 51; Luc. iv, 18; vi, 39; vii, 21, 22; xiv, 13, 21; xviii, 35; Joan. ix, 1, 2, 6, 13, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 32, 39, 40, 41; x, 21; xi, 37.

GA-BLINDJAN, conj. II, cæcare, obcæcare, τυφλοῦν : Joan. xii, 40; Cor. II, iv, 4.

GA-BLINDNAN, conj. III, obcæcari, πωροῦσθαι : Cor. II, iii, 14 h. l.

BLOÞ (vet. norv. *bloð*, vet. sax., angl. sax., vet. fr., suec., dan. *blod*, vet. sup. germ. *blot*, angl. *blood*, batav. *bloed*, rec. sup. germ. *blut*; Gr. III, 398; Gf. III, 252; Rchth. 654), neutr., sanguis, αἷμα : Mth. xxvii, 4, 6, 8; Mc. v, 25, 29; Luc. viii, 43, 44; Joan. vi, 53, 54, 55, 56; Cor. I, x, 16; xi, 25, 27; xv, 50; Eph. i, 7; ii, 13; vi, 12; Col. i, 20.

BLOÞA-RINNAN, vid. sub *Rinnan*.

BLOÞAN, vid. *Blotan*.

BLOMA (vet. norv. *blomi*, vet. sax. *blomo*, angl. sax. *blosma*, vet. sup. germ. *blomo*, angl. *bloom*, suec., dan. *blomster*, rec. sup. germ. *blume*, coll. gr. φλόος, lat. *flos*; Gr. III, 375; Gf. III, 241), masc., flos, κρίνον : Mth. vi, 28.

BLOTAN (*bloþan* Cor. II, viii, 4 h. l.; Tim. I, ii, 10) (vet. norv. *blota*, vet. sup. germ. *blozan*, angl. sax. *blotan*, suec. *blot*; DM. 22; Gf. III, 259), conj. II, offerre, adorare (sacrificiis); λατρεύειν : Luc. ii, 37; σέβεσθαι : Mc. vii, 7; *guþ blotan*, (infin. substantivum) latria (propr. adorare Deum), θεοσέβεια : Tim. I, ii, 10.

BLOTINASSUS, masc., latria, adoratio, λατρεία : Rom. xii, 1; θρησκεία : Col. ii, 18; σέβασμα : Thess. II, ii, 4.

US-BLOTEINS, fem., oratio, preces, παράκλησις : Cor. II, viii, 4 h. l.

GUÞ-BLOSTREIS, masc., pius, Dei cultor, θεοσεβής : Joan. ix, 31.

BNAUAN (Gf. IV, 1125), conj. II (?), vellere, ψώχειν : Luc. vi, 1.

BUGJAN (vet. sax. *buggean*, angl. sax. *bycgan*, angl. *buy*; Gr. II, 23; DRA. 606), conj. anom., *bauhta*, *bauhts*; 1) emere, ἀγοράζειν : Mc. xi, 15; Luc. ix, 13; xiv, 18; xvii, 28; xix, 45; Joan. vi, 5; xiii, 29; εὑρίσκειν : Luc. ix, 12; 2) vendere, πωλεῖν : Mth. x, 29.

US-BUGJAN, emere, ἐξαγοράζειν : Gal. iv, 5; Col. iv, 5; ἀγοράζειν : Mth. xxvii, 7; Mc. xv, 46; xvi, 1; Luc. xiv, 19; Cor. I, vii, 23.

FRA-BUGJAN, cum accus. vel dat., vendere, πωλεῖν : Mc. x, 21; xi, 15; Luc. xvii, 28; xviii, 22; xix, 45; Cor. I, x, 25; πιπράσκειν : Mc. xiv, 5; Joan. xii, 5, Rom. xii, 14.

ANDA-BAUHTS, fem., redemptio, ἀντίλυτρον : Tim. I, ii, 6 h. l.

FAUR-BAUHTS, redemptio, ἀπολύτρωσις : Eph. i, 7, 14; Col. i, 14.

BUNDNAN, vid. sub *Bindan*.

BUSNS, vid. sub *Biudan*.

BRAIDS (vet. norv. *breidr*, vet. sax., vet. fr. *bred*, angl. sax. *brad*, vet. sup. germ. *breit*, angl. *broad*, suec., dan. *bred*, batav. *breed*, rec. sup. germ. *breit*; Gr. II, 15; Gf. III, 294; Rchth. 665), adject., latus, πλατύς : Mth. vii, 13.

BRAIDEI, fem., latitudo, πλάτος : Eph. iii, 18.

US-BRAIDJAN, conj. II, extendere, ἐκπετάζειν : Rom. x, 21.

BRAKJA, vid. sub *Brikan*.

BRANNJAN, vid. sub *Brinnan*.

BRAW (vet. norv. *bra*, *brun*, vet. sax. *braha*, angl. sax. *bræv*, vet. sup. germ. *brawa*, vet. fr. *bre*, angl. *brow*, rec. sup. germ. *braue*, gr. ὀφρύς; Bopp 80; Gr. III, 402; Gf. III, 315; Rchth. 665; Schm. I, 242), neutr. supercilium; *braw augins*, ictus oculi, ῥιπὴ ὀφθαλμοῦ : Cor. I, xv, 52.

BRIGGAN (*bringan* Luc. xv, 22) (angl. sax., vet.

sup. germ. *bringan*, vet. sax. *brengian*, vet. fr. *branga*, *brenga*, angl. *bring*, suec. *bringa*, dan. *bringe*, batav. *brengen*, rec. sup. germ. *bringen*; Gf. III, 192; Rchth. 664), conj. anom., præt. *brahta*; 1) ducere, adducere, afferre, ἄγειν : Mc. xi, 7; Luc. iv, 29, 40; xix, 27; Joan. x, 16; Tim. II, iv, 11; ἀνάγειν : Luc. ii, 22, Skeir. II, a; συνάγειν : Luc. iii, 17; pro quo etiam occurrit *samana briggan* Luc. xv, 13; ἀπάγειν : Mth. vii, 13, 14; φέρειν : Mc. vi, 27; ix, 17, 20; Luc. xv, 23; εἰςφέρειν : Mth. vi, 13; Tim. I, vi, 7; ἐκφέρειν : Luc. xv, 22; ἀποφέρειν : Mc. xv, 1; Luc. xvi, 22; Cor. I, xvi, 3; κομίζειν : Luc. vii, 37; ὁδηγεῖν : Joan. xvi, 13; 2) (sc. *skip*) ducere (navem), ἐπανάγειν : Luc. v, 4; 3) reddere, præsertim ad convertenda verba græca in — όω, ut *briggan frijana*, ἐλευθεροῦν : Joan. viii, 32, 36; Rom. viii, 2; Gal. v, 1; *briggan vairþana*, ἱκανοῦν : Cor. II, iii, 6; ἀξιοῦν : Thess. II, i, 11; καταξιοῦν : Thess. II, i, 5; *briggan haubiþ vundan*, κεφαλαιοῦν : Mc. xii, 4; *briggan gamainana*, συγκοινωνεῖν : Phlpp. iv, 14; *briggan in aljana*, æmulari, in æmulationem ducere, παραζηλοῦν : Rom. x, 19; xi, 11, 14; *briggan in þvairhein*, in iram ducere, irasci, παροργίζειν : Rom. x, 19; *briggan in arbaidai* reperitur Cor. II, xi, 20, non intelligibile, pro ἐπαίρεσθαι, vid. ad h. l.

BRIKAN (vet. norv., suec. *braka*, vet. sax., angl. sax. *brecan*, vet. sup. germ. *brechan*, vet. fr. *breka*, angl. *break*, dan. *brække*, batav. *breken*, rec. sup. germ. *brechen*, gr. ῥῆξαι, lat. *frango*, *fregi*; Bopp 80; Gr. II, 26; III, 462; Gf. III, 262; Rchth. 667), conj. I, *brak*, *brekun*, *brukans*; 1) frangere, κλᾶν : Cor. I, x, 16; 2) destruere, annihilare, exinanire, πορθεῖν : Gal. i, 23; 3) pugnare, ἀθλεῖν : Tim. II, ii, 5.

GA-BRIKAN, frangere, κλᾶν : Mc. viii, 6, 19; Cor. I, xi, 24; κατακλᾶν : Luc. ix, 16; συντρίβειν : Mc. v, 4; Luc, ix, 39; ῥηγνύναι : Luc. ix, 42.

UF-BRIKAN, non exaudire, rejicere : ἀθετεῖν, cum dat.: Mc. vi, 26; Luc. x, 16; Thess. I, iv, 8; partic., *ufbrikands*, contumeliosus, ὑβριστής : Tim. I, i, 13.

UNUF-BRIKANDS, particip., offendiculo carens, ἀπρόσκοπος : Cor. I, x, 32.

BRAKJA (coll. vet. sup. germ. *widarpruht* [repugnantia]), 1) reluctantia, oppositio; 2) lucta, πάλη : Eph. vi, 12.

GA-BRUKA, fem., pugna, fractio, κλάσμα : Mth. viii, 8; xix, 20; Luc. ix, 17; Joan. vi, 13.

US-BRUKNAN, conj. III, effringi, frangi, ἐκκλᾶσθαι : Rom. xi, 17, 19, 20.

BRINGAN, i. q. *Briggan*.

BRINNAN (vet. norv., suec. *brenna*, vet. sax. *brinnan*, *brennian*, angl. sax. *byrnan*, vet. sup. germ. *brinnan*, vet. fr. *barna*, *berna*, angl. *burn*, dan. *brænde*, rec. sup. germ. *brennen*; Gr. II, 34; Gf. III, 305; Rchth. 619), conj. I, *brann*, *brunnun*, *brunnans*; urere, καίεσθαι : Joan. v, 35.

UF-BRINNAN, 1) exardere (neutr.); 2) exarescere, καυματίζεσθαι : Mc. iv, 6.

BRINNO, fem., febris, πυρετός : Mc. i, 31; Luc. iv, 38, 39; *ligan in brinnon*, febre laborare, febricitare, κατακεῖσθαι πυρέσσοντα : Mc. i, 30.

GA-BRANNJAN, conj. II, exurere (transit.), καίειν : Cor. I, xiii, 3; Skeir. III, c; Calend. goth.

IN-BRANNJAN, id., Joan. xv, 6 h. l.

* BRUNSTS, fem., incensio, flagrantia;

ALL-BRUNSTS, holocaustum, ὁλοκαύτωμα : Mc. xii, 33.

BRUÞS (vet. norv. *brudr*, vet. sax. *brud*, angl. sax. *bryd*, vet. sup. germ. *brut*, vet. fr. *breid*, angl. *bride*, suec., dan. *brud*, batav. *bruid*, rec. sup. germ. *braut*; Gr. III, 322; Gf. III, 293; Rchth. 667), fem., 1) sponsa; 2) nurus; νύμφη : Mth. x, 35.

BRUÞ-FAÞS, vid. sub *Faþs*.

BRUKA, vid. sub *Brikan*.

BRUKS (vet. norv., suec., vet. fr. *bruka*, vet. sax. et angl. sax. *brucan*, vet. sup. germ. *bruhan*, dan *brug*, batav. *bruiken*, rec. sup. germ. *brauch*; Bopp 80, 84; Gf. III, 279; Rchth. 672), adject., utilis, commodus, ὠφέλιμος : Tim. I, iv, 8; εὔχρηστος : Tim. II, ii, 21; iv, 11; Philem. 11; *bruks visan*, συμφέρειν : Cor. I, x, 33; Skeir. IV, b.

UN-BRUKS, inutilis, incommodus, ἀχρεῖος : Luc. xvii, 10; *unbruks vairþan*, ἀχρειοῦσθαι : Psalm. liii, 3.

BRUKJAN, conj. anom., præt. *brukta*, uti, χρῆσθαι : Cor. I, vii, 21; Cor. II, i, 17; iii, 12; Tim. I, i, 8; v, 23; Skeir. III, b; V, a, b; ἀποχρῆσθαι : Col. ii, 22; μετέχειν : Cor. I, x, 17, 30 h. l.

BRUNNA (vet. norv. *brunnr*, vet. sup. germ., vet. sax. *brunno*, angl. sax. *burne*, vet. fr. *burna*, suec. *brun*, dan. *brønd*, batav. *born*, rec. sup. germ. *born*, *brunnen*; Gr. III, 387; Gf. III, 310; Rchth. 676), masc., puteus, fons, πηγή : Mc. v, 29.

BRUNJO (vet. norv. *brynia*, angl. sax. *byrn*, vet. sax. *brunjo*, vet. sup. germ. *brunja*, suec. *brynia*, dan. *brynie*; Gr. II, 34, 451, 487; III, 446; Gf. III, 312), fem., lorica, θώραξ : Eph. vi, 14; Thess. I, v, 8.

BRUNSTS, vid. sub *Brinnan*.

BRUSTS (vet. norv. *brysti*, *briost*, vet. sax. et angl. sax. *breost*, vet. sup. germ., vet. fr., rec. sup. germ. *brast*, angl. *breast*, suec. *bröst*, dan. *bryst*, batav. *borst*; Gr. II, 450; III, 406; Gf. III, 275; Rchth. 672), fem. anom. plur. tant. 1) pectus, στῆθος : Luc. xviii, 13; 2) cor, viscera (metaph.), σπλάγχνα : Cor. II, vii, 15; Col. iii, 12; Philem. 12, 20.

BROÞAR (vet. norv. *brodir*, vet. sax. *brothar*, angl. sax. *broðor*, vet. sup. germ. *brodar*, vet. fr., angl. *brother*, suec., dan. *broðer*, batav. *broeder*, rec. sup. germ. *bruder*, coll. gr. φρατρία, lat. *frater*; Bopp 80, 84; Gr. III, 321; Gf. III, 300; Rchth. 671), masc. anom., frater, ἀδελφός : Mth. v, 22, 23, 24; vi, 3; xxv, 40; Mc. i, 16; iii, 17, 31, 32, 33, 34, 35; v, 37; vi, 17; x, 29, 30; xii, 19; Luc. ii, 1, 19; vi, 14, 41, 42; xiv, 12, 26; xv, 27, 32; xvii, 3; xviii, 29; xx, 28, 29; Joan. vi, 8; vii, 3, 5, 10; xi, 2, 19; Rom. vii, 1; ix, 3; x, 1; xi, 25; xii, 1; xiv, 10, 13, 15; Cor. I, iv, 6; v, 11; vii, 12; ix, 5; xv, 6; Cor. II, i, 8; ii, 12; viii, 1, 22; ix, 3; Gal. i, 2; iv, 12; vi, 18; Eph. vi, 10, 22; Phlpp. i, 14; ii, 25; iii, 1, 13; Col. iv, 7; Thess. I, ii, 14, 17; iii, 2, 7; iv, 10; v, 27; Thess. II, i, 3; Tim. I, iv, 6; v, 1; vi, 2; Neh. vii, 2.

GALIUGA-BROÞAR, falsus frater, ψευδάδελφος : Cor. II, xi, 26; Gal. ii, 4.

BROÞRAHANS, masc. plur., fratres, ἀδελφοί : Mc. xii, 20.

BROÞRA-LUBO et BROÞRU-LUBO, sub *Liuban*.

BYSSUS (voc. gr.), byssus, βυσσός : Luc. xvi, 19.

BOKA (vet. norv., vet. fr., suec. *bok*, vet. sax., angl. sax. *boc*, vet. sup. germ. *beh*, angl. *book*, dan. *bog*, batav. *boek*, rec. sup. germ. *buch*; Gf. III, 32; Rchth. 657), fem., 1) in singulari : a) littera, γράμμα : Rom. vii, 6; Cor. II, iii, 6; Gal. vi, 11; b) documentum, scriptura, docum. aret.; 2) in plurali *bokos* a) biblia, scripturæ (Veteris Testamenti), sacræ scripturæ, γραφαί : Mc. xiv, 49; Rom. xv, 4; Cor. I, xv, 3, 4; Tim. II, iii, 16; b) liber, γράμματα : Luc. xvi, 6, 7; Tim. II, iii, 15; βίβλος : Mc. xii, 26; Luc. iii, 4; xx, 42; Phlpp. iv, 3; βιβλίον : Luc. iv, 17, 20; Tim. II, iv, 13; *saggvs boko*, recitatio, vid. sub *Saggvs*; *bokos afsateinais*, libellus repudii, βιβλίον ἀποστασίου : Mc. xix, 4; *bokos afstassais*, ἀποστάσιον : Mth. v, 31; c) epistola, ἐπιστολή : Cor. I, xvi, 3; Cor. II, iii, 1; vii, 8; x, 9, 10, 11; Thess. II, iii, 14; d) scientiæ, litteræ, γράμματα : Joan vii, 15.

VADJA-BOKOS, plur., chirographia, χειρόγραφον : Col. ii, 14.

BOKAREIS, masc., scriba, γραμματεύς : Mth. vii,

28; viii, 19; ix, 3; Mc. ii, 16; iii, 21, 22; vii, 1, 5; viii, 31; ix, 11, 16; x, 33; xi, 18, 27; xii, 28, 32, 35; xiv, 43, 53; xv, 1; Luc. v, 21, 30; vi, 7; ix, 22; xv, 2; xix, 47; xx, 1, 19,39, 46; Cor. I, i, 20.

BOTAN, vid. sub *Batan*.

G

GA (vet. sax. *gi...*, *ge...*, angl. sax. *ge...*, vet. fr. *ie...*, *ge...*, *gi...*, vet. sup. germ. *ga...*, *ka...*, etc.; Gr. II, 733 sqq., 832 sqq.; III, 255; Gf. IV, 10, 1018; Rchth. 838), particula inseparabilis, quæ cum substantivis, adjectivis et adverbiis, sed præcipue cum verbis componitur, ubi partim ad modificandam verbi formam (solemniter passivi formam vel etiam activi, ubi passive usurpatur, ut infinitivus, necnon et formam participii, ubi pro futuro adhibetur, formam denique præteriti et participii passivi), inservit, partim strictius significationem determinat, quo in casu plerumque græcis præpositionibus σύν, κατά, διά, aliquando etiam ἀνά, ἐν, ἀπό, ὑπό, etc., respondet et modo sensum conjunctim agendi vel existendi, modo perdendi, vel acquirendi (germ. *ver-*, *er-*) implicat, modo tandem significatum verbi majorem in lucem prodit. Jam vero ex plurimis verbis cum *ga* compositis simplicia non jam reperiuntur, ex aliis vero simplicia nunc adhuc occurrunt; in his ultimis frequenter accidit, quod compositum eamdem ac simplex significationem habeat, ita ut, etiam de simplicibus verbis non jam occurrentibus idem conjici possit: alia verbis græcis cum præpositionibus compositis apprime respondent. 1) Compositiones hujus particulæ cum verbis, a) quorum simplicia non jam occurrunt: *gaaggvjan*, *gabatnan*, *gabeistjan*, *gablindjan*, *gablindnan*, *gageigan*, *gadaban*, *gadaubjan*, *gadaursan*, *gadiupjan*, *gadraban*, *gaqiujan*, *gaqiunan*, *gahailnan*, *gahaftnan*, *gahardjan*, *gaþarban*, *gaþarbjan*, *gaþairsan*, *gaþaursnan*, *gaþlaihan*, *gaþlahsnan*, *gaþvastjan*, *gaïbnjan*, *gakarun*, *gasvikunþjan*, *gakroton*, *gaunledjan*, *galeikon*, *gamainjan*, *gamaurgjan*, *gamotan*, *gamotjan*, *ganagljan*, *ganohjan*, *ganohnan*, *ganaitjan*, *ganavistron*, *ganipnan*, *ganisan*, *gapaidon*, *garaþan*, *garaihtjan*, *gasoþjan*, *gasibjon*, *gaskaidnan*, *gaskapjan*, *gaskeirjan*, *gasleiþjan*, *gasmiþon*, *gasuljan*, *gasuqon*, *gastagqjan*, *gastoþan* (*an*), *gastaurknan*, *gatarhjan*, *gateihan*, *gatevjan*, *gatiman*, *gatamjan*, *gavaknan*, *gavargjan*, *gavigan*, *gavadjon*, *gaveison*, *gavundon*, *gavrisqan*, *gafahrjan*, *gafriþon*, *gafrisahtjan*; b) quorum simplicia equidem non jam reperiuntur, sed cum aliis præpositionibus componuntur: *gaainan* (*an*), *gabrannjan*, *gadrobnan*, *gadrausjan*, *gahamon*, *gaþivan*, *galeiþan*, *galukan*, *galuknan*, *ganahan*, *gananþjan*, *garedan*, *gasmeitan*, *gastaldan*, *gasvogjan*, *gatairan*, *gataurnan*, *gatilon*, *gavidan*, *gafaihon*; c) quorum simplicia adhuc occurrunt: *gaaistan*, *gaaiviskon*, *gaaukan*, *gaarman*, *gabaidjan*, *gabairan*, *gabairgan*, *gabairhtjan*, *gabandvjan*, *gabauan*, *gabotan*, *gabeidan*, *gabindan*, *gabiugan*, *gablauþjan*, *gableiþjan*, *gabrikan*, *gagaggan*, *gadailjan*, *gadauþjan*, *gadauþnan*, *gadragan*, *gadrigkan*, *gadragkjan*, *gadriusan*, *gadomjan*, *gaqiþan*, *gaqiman*, *gahaban*, *gahailjan*, *gahaitan*, *gahaunjan*, *gahausjan*, *gahilpan*, *gahnaivjan*, *gahuljan*, *gahrainjan*, *gahorinon*, *gaþahan*, *gaþeihan*, *gaþiuþjan*, *gaþliuhan*, *gaþreihan*, *gaþulan*, *gaþrafstjan*, *gaïdreigon*, *gakiusan*, *gakausjan*, *gakunnan*, *gakannjan*, *galaþon*, *galaisjan*, *galaistjan*, *galaubjan*, *galatjan*, *galeikinon*, *galeikan*, *galevjan*, *galagjan*, *galaugnjan*, *galiuhtjan*, *galausjan*, *galiugan*, *galisan*, *gamagan*, *gamanvjan*, *gamaudjan*, *gamarzjan*, *gamatjan*, *gameljan*, *gamikiljan*, *gamitan*, *gamunan*, *ganamnjan*, *ganiman*, *ganiutan*, *ganasjan*, *gajiukan*, *garahnjan*, *garaginon*, *garaidjan*, *garinnan*, *gasaiwan*, *gasakan*, *gasokjan*, *gasalbon*, *gasaljan*, *gasandjan*, *gasigqan*, *gasigljan*, *gasitan*, *gasatjan*, *gaskaþjan*, *gaskaidan*, *gaskaman*, *gaslavan*, *gaslepan*, *gasnivan*, *gasniumjan*, *gasunjon*, *gasupon*, *gaspeivan*, *gaspillon*, *gastandan*, *gasteigan*, *gastojan*, *gastigqan*, *gasveran*, *gasviltan*, *gasvinþjan*, *gasvinþnan*, *gataiknjan*, *gatalzjan*, *gatandjan*, *gataujan*, *gatimrjan*, *gatiuhan*, *gatulgjan*, *gatrauan*, *gavairpan*, *gavaldan*, *gavaljan*, *gavaurkjan*, *gavasjan*, *gaveihan*, *gavenjan*, *gavagjan*, *gavandjan*, *gavinnan*, *gavisan*, *gafullaveisjan*, *gavrikan*, *gafahan*, *gafastan*, *gafilhan*, *gafulljan*, *gafullnan*, *gafraihnan*, *gafraujinon*, *gaweilan*, *gawotjan*; d) bicomposita: *gagahaftjan*, *gagaleikon*, *gagamainjan*, *gagatilon*, *gagavairþjan*, *gagavairþnan*; *atgaraihtjan*; *dugasaiwan*, *dugavindan*; *þairhgaleikon*; *ingaleikon*, *inngaleiþan*; *miþgaqiujan*, *miþgadauþnan*, *miþganavistron*, *miþgasatjan*, *miþgasviltan*, *miþgatimrjan*, *miþgatiuhan*, *miþgavisan*; *usgasaiwan*; *viþragamotjan*, *fauragahaitan*, *fauragahugjan*, *fauragaleikan*, *fauragamanvjan*, *fauragameljan*, *fauragaredan*, *fauragasandjan*, *fauragasatjan*, *fauragateihan*; e) tricompositum: *miþinngaleiþan*; 2) cum participiis: *gahnaiviþs*, *gakusans*, *galeikaiþs*; *afgastoþans*; *miþgaletkonds*; *ungahabands*, *ungalaubjands*, *ungasaiwans*, *ungastoþans*, *ungatevids*, *ungavagiþs*, *ungafairinonds*, *ungafairinoþs*; 3) cum substantivis, quorum stirps modo cum *ga* composita, modo sine illa particula occurrit: *gaaggvei*, *gaarbja*, *gabaur*, *gabaurs*, *gabaurþs*, *gabairhtei*, *gabaurgja*, *gabaurjoþus*, *gabinda*, *gabindi*, *gabundi*, *gableiþei*, *gabruka*, *gagudei*, *gagrefts*, *gadaila*, *gadauka*, *gadeds*, *gadik*, *gadrauhts*, *gaqiss*, *gaqumþs*, *gahlaiba*, *gahobains*, *gahait*, *gahauseins*, *gahugds*, *gahraineins*, *gaþagki*, *gaþlaihts*, *gaþrask*, *gaþrafsteins*, *gakusts*, *gakunds*, *gakunþs*, *galaista*, *galaubeins*, *galeika*, *galeiki*, *galigri*, *galiug*, *galiugaapaustaulus*, *galiugabroþar*, *galiugapraufetus*, *galiugaxristus*, *gamainei*, *gamainduþs*, *gamainþs*, *gamainja*, *gamaitano*, *gaman*, *gamarzeins*, *gamarko*, *gameleins*, *gamitons*, *gaminþi*, *gamunds*, *ganauha*, *ganiþjis*, *ganists*, *gajuk*, *gajuka*, *gajuko*, *garazna*, *garazno*, *garaideins*, *garaihtei*, *garaihtiþa*, *garaihteins*, *garehsns*, *gariudi*, *gariudjo*, *garuns*, *garunjo*, *garuni*, *gasahts*, *gasateins*, *gasinþa*, *gaskadveins*, *gaskaideins*, *gaskalki*, *gaskafts*, *gaskoh*, *gataura*, *gataurþs*, *gatimreins*, *gatimrjo*, *gavairþi*, *gavaleins*, *gabaurþivaurd*, *gavaurdi*, *gavaurki*, *gavaurstva*, *gavaseins*, *gaviss*, *gavandeins*, *gavargeins*, *gafah*, *gafaurds*, *gafilh*, *gafraþjei*, *gafreideins*, *gafriþons*, *gafrijons*, *gaiveilains*; *ungaraihtei*, *ungahobains*, *ungalaubeins*; *miþgaqumþs*, *miþgasinþa*; 4) cum adjectivis: *gaguds*, *gadofs*, *gaqiss*, *gahails*, *gaþaurbs*, *galaubeins*, *galaubs*, *galeiks*, *galiugs*, *galubs*, *gamaids*, *gamains*, *ganohs*, *garaids*, *garaihts*, *gariuds*, *gaskohs*, *gatils*, *gavairþeigs*, *gavalis*, *gavaurts*, *gavileis*, *gavamms*, *gavizneigs*, *gafaurs*, *gafulgins*, *gawairbs*; *ungalaubs*, *ungatass*, *ungawairbs*; 5) cum adverbiis: *gaaggvo*, *gabaurjaba*, *gagudaba*, *gahahjo*, *galeiko*, *garaihtaba*, *garedaba*, *gatemiba*, *gatilaba*, *gafehaba*; *ungatassaba*.

GABAA, nom. propr., Γαβαά: Esdr. ii, 25.

GABAIR, nom. propr. masc., Γαβέρ: Esdr. ii, 20.

GABEI, vid. sub *Giban*.

GABEIGS, vid. sub *Giban*.

GABRIEL, nom. propr., Γαβριήλ: Luc. i, 19, 26.

GAGGAN (vet. norv. *ganga*, vet. sax., angl. sax., vet. sup. germ. *gangan*, vet. fr. *gunga*, angl. *go*, suec. *ga*, dan. *gaa*, rec. sup. germ. *gehen*; Bopp 122, 125; Gr. II, 60; Gf. IV, 65, Rchth. 788), conj. anom. præt. *iddja* (*gaggida* Luc. xix, 12), partic. præt. *gaggans* (Mc. vii, 30; *gaggiþs* Mth. iii, 11 ex Skeir.); 1) ire, ambulare, venire, ἔρχεσθαι, Mth. iii, 11; Mc. i. 45; ii, 13; x, 14; xi, 15, 27, Luc. iii, 16; vi, 47, viii, 49; ix, 23; x, 1; xiv, 17, 26, 27, 31, xviii, 16; Joan. iii, 26; vi, 5, 17, 35,

37, 45, 47; VII, 37; XI, 29, 38; XII, 22; XVII, 11, 13; XVIII, 3, 16; *εἰσέρχεσθαι*: Mth. VI, 6; Mc. VI, 10; VIII, 26; Luc. VIII, 41; IX, 4; X, 8; Joan. XVIII, 28; *ἀπέρχεσθαι*: Mth. VIII, 19; Luc. V, 14; IX, 57, 60; *ἐξέρχεσθαι*: Mc. III, 6; *πορεύεσθαι*: Mth. VIII, 9; IX, 13; XI, 4; XXV, 41; XXVII, 66; Mc. XVI, 10; Luc. I, 6, 39; II, 3; IV, 30; V, 24; VII, 6, 8, 11, 22, 50; VIII, 14, 48; IX, 13, 51, 52, 53, 56, 57; XIV, 19, 31; XV, 4, 15, 18, XVII, 11, 14, 19; XIX, 12, 28, 36; Joan. VII, 35; X, 4 (XI, 11); XIV, 2, 3, 12, 28; XVI, 7, 28; Cor. I, X, 27; *εἰσπορεύεσθαι*: Mc. VI, 56; *παραπορεύεσθαι*: Mc. IX, 30; *διαπορεύεσθαι*: Luc. VI, 1; *στοιχεῖν*: Gal. V, 25; Phlpp. III, 16; *προκόπτειν*: Tim. II, II, 16; *ἀναβαίνειν*: Mc. X, 32; *καταβαίνειν*: Luc. II, 51; *ἄγειν*: Mc. I, 38; XIV, 42; Joan. XI, 7; XI, 11 (h. l.), 15, 16; XIV, 31; *ὑπάγειν*: Mth. V, 24, 41; VIII, 4, 13, 32; IX, 6; XXVII, 65; Mc. I, 44; II, 11; V, 19, 34; VII, 29; VIII, 33; X, 21, 52; XI, 2; XIV, 13; XVI, 7; Luc. 8, 42; X, 3; XIX, 30; Joan. VI, 21; VII, 3, 33; VIII, 21; IX, 7; XI, 8, 31, 44; XII 35 lin.; XIII, 33, 36; XIV, 4, 5; XVI, 5, 10; XVIII, 8; 2) ambulare, vadere, *περιπατεῖν*: Mth. IX, 5; XI, 5; Mc. II, 9; V, 42; VII, 5; VIII, 24; Luc. V, 23; VII, 22; XX, 46; Joan. VI, 19, 66; VII, 1; VIII, 12; XI, 9, 10; XII, 35; Rom. VIII, 1, 4; XIII, 13; XIV, 15; Cor. I, VII, 17; Cor. II, IV, 2; V, 7; X, 2, 3; XII, 18; Gal. V, 16; Eph. II, 2, 10; IV, 1, 17; V, 2, 8; Phlpp. III, 17, 18; Col. I, 10; III, 7; Thess. I, II, 12; IV, 1, 12. — *Raihtaba gaggan*, vid. sub *Raihts*. *Gaggan afar*, vid. sub *Afar* et *Afargaggan*.

ANA-GAGGAN, venire, advenire, *ἐπέρχεσθαι*: Eph. II, 7.

AT-GAGGAN, ire, venire, *ἔρχεσθαι*: Mth. V, 24; IX, 15; XXV, 39; Mc. II, 18, 20; III, 20; V, 27; XI, 13, 27; XII, 18; XIV, 66; XVI, 1, 2; Luc. V, 7; XVIII, 3; Joan. VI, 17; VII, 30, 50; XVI, 28; *ἐπέρχεσθαι*: Luc. I, 35; *προσέρχεσθαι*: Mth. IX, 14; XXVI, 73; XXVII, 58; Mc. XIV, 45; Luc. VIII, 44; IX, 42; Joan. XII, 21; Tim. I, VI, 3; *εἰσέρχεσθαι*: Mc. VI, 25; XI, 15; XVI, 5; Luc. I, 9; VII, 36, 44; XVII, 7; *ἐξέρχεσθαι*: Joan. XIX, 4; *παραγίγνεσθαι*: Luc. VIII, 19; *πορεύεσθαι*: Luc. XIV, 10; *ἐκπορεύεσθαι*: Luc. III, 7; *ἐνστήσεσθαι*: Tim. II, III, 1; *καταβαίνειν*: Mc. I, 10; Luc. III, 22; VIII, 23; IX, 54; XVIII, 14; Joan. VI, 16. *Dalaþ atgaggan*, vid. sub *Dalaþ*. *Atgaggan du* — vid. sub *Duatgaggan*. *Atgaggan inn*, vid. sub innatgaggan. *Atgaggan nēw*, appropinquare, *ἐγγίζειν*: Luc. XV, 25. *Atgaggan ut*, eggredi, *ἐξέρχεσθαι*: Joan. XVIII, 29; XIX, 4.

DUAT-GAGGAN, adire, venire, *προσέρχεσθαι*: Mth. VIII, 5, 25; IX, 20; XXVI, 69; Mc. I, 31; X, 2; XII, 28; Luc. VII, 14; VIII, 24; IX, 42; XX, 27; *atgaggan du* — Luc. VIII, 44.

INNAT-GAGGAN, inire, ingredi, *εἰσέρχεσθαι*: Mth. VIII, 5; XXVII, 53; Mc. V, 39; Luc. VII, 45; XIV, 23; XVII, 12; Joan. X, 1; Cor. I, XIV, 24; *ἐμβαίνειν*: Mth. VIII, 23; *atgaggan inn*, *εἰσέρχεσθαι*: Mth. IX, 25; Mc. VI, 22; Cor. I, XIV, 23.

AF-GAGGAN, abire, secedere, recedere, *ἀποβαίνειν*: Luc. V, 2; *ἀφίστασθαι*: Luc. II, 37; *ὑποχωρεῖν*: Luc. IX, 10; *ἀναχωρεῖν*: Joan. VI, 15; *πορεύεσθαι*: Mth. XI, 7.

AFAR-GAGGAN, post ire, sequi, persequi, *ἀκολουθεῖν*: Mth. VIII, 23; *ἐπακολουθεῖν*: Tim. I, V, 24; *διώκειν*: Phlpp. III, 12, 14. *Gaggan-afar*, vid. sub *Afar*; *miþ — afargaggan*, *συνακολουθεῖν*: Mc. V, 37.

FAURBI-GAGGAN, præ ire, antecedere, cum accus., *προάγειν*: Mc. X, 32; XVI, 7.

GA-GAGGAN, 1) venire, *ἐπιπορεύεσθαι*: Luc. VIII, 4; 2) convenire, congregari, *συνάγεσθαι*: Mc. VI, 30; Joan. XVIII, 2; etiam *gagaggan sik*, *συνέρχεσθαι*: Mc. III, 20; 3) advenire, fieri, *ἀποβαίνειν*: Phlpp. I, 19; *γίγνεσθαι*: Mc. XI, 23. *Samaþ gagaggan*, congregari, *συνάγεσθαι*: Cor. I, V, 4.

ÞAIRH-GAGGAN, 1) perire, transire, *διέρχεσθαι*: Luc. II, 15, 35; IX, 6; XVII, 11; XIX, 4; Cor. I, X, 1; XVI, 5; *παρέρχεσθαι*: Luc. XVIII, 37; *παραπορεύεσθαι*: Mc. II, 23; *παράγειν*: Joan. IX, 1; 2) circumire, *περιέρχεσθαι*: Tim. I, V, 13.

INN-GAGGAN, inire, ingredi, *εἰσέρχεσθαι*: Mth. VII, 13; VIII, 8; Luc. VII, 6; VIII, 51; X, 5, 10; XV, 28, XVII, 12; Joan. X, 2, 9; *εἰσπορεύεσθαι*: Mc. VII, 15, 18; XI, 2; Luc. VIII, 16; XIX, 30; *ἐμβαίνειν*: Mc. V, 18. *Inngaggan framis*: inire ultra, procedere, *προβαίνειν*: Mc. I, 19.

MIÞ-GAGGAN (præt. loco *miþiddja*, etiam *mididdja* Luc. VII, 11), coire, comitari, *συμπορεύεσθαι*: Luc. VII, 11; XIV, 25; *συναναβαίνειν*: Mc. XV, 41.

US-GAGGAN, exire, eggredi, prodire, *ἔρχεσθαι*: Joan. VI, 15; *ἐξέρχεσθαι*: Mth. V, 26; VIII, 32, 34; IX, 26, 31; XI, 7; XXVI, 71, 75; XXVII, 53; Mc. I, 26, 28, 29, 36, 45; II, 12; III, 21; V, 2, 8, 30; VI, 10, 12, 24, 54; VII, 29, 30; VIII, 27; IX, 25, 26, 29, 30; XI, 11; XIV, 16; XVI, 8; Luc. I, 22; IV, 35, 36, 41, 42; V, 8, 27; VI, 12, 19; VII, 17, 24, 25, 26; VIII, 2, 27, 29, 33, 35, 38, 46; IX, 4, 5, 6, 45; X, 10; XIV, 21, 23; XV, 28; XVII, 29; Joan. VIII, 59; X, 39; XI, 31; XVI, 28; XVIII, 1; XIX, 5; Cor. I, V, 10; Cor. II, VI, 17; Phlpp. IV, 15; *ἐκπορεύεσθαι*: Mc. II, 5; VI, 11; VII, 21, 23; X, 17, 46; XI, 19; Luc. IV, 37; Eph. IV, 29; Col. III, 8; *ἀνέρχεσθαι* (al. *ἀπέρχεσθαι*): Joan. VI, 3; *ἀναβαίνειν*: Mc. I, 10; X, 33; XV, 8 h. l.; Luc. II, 42; IV, 28; XVIII, 10, 31; XIX, 28; Gal. II, 1, 2; *προσαναβαίνειν*: Luc. XIV, 10; *Ut usgaggan* vel *usgaggan ut*, *ἐξέρχεσθαι*: Mth. IX, 32; Mc. I, 25; XI, 20; Luc. XV, 28; Joan. XIII, 4, 16.

UT-GAGGAN, exire, eggredi, *ἐξέρχεσθαι*: Joan. X, 9; *ἐκπορεύεσθαι*: Mc. VII, 15.

UFAR-GAGGAN, transgredi, præterire, *παρέρχεσθαι*: Luc. XV, 29; *ὑπερβαίνειν*: Thess. I, IV, 6; Skeir. I, c (ter).

VIÞRA-GAGGAN, obviam-ire, cum accus., *ὑπαντᾶν*: Joan. XI, 20.

FAUR-GAGGAN, præire, *παραπορεύεσθαι*: Mc. XI, 20; XV, 29 h. l.; *διαπορεύεσθαι* (?): Luc. XVIII, 36.

FAURA-GAGGAN, 1) præire, *προπορεύεσθαι*: Luc. I, 76; *προάγειν*; Mc. XI, 9; Luc. XVIII, 39; *2) præcedere, *παραπορεύεσθαι*: Mc. XV, 29 h. l.; 3) præesse, *προΐστασθαι*: Tim. I, III, 4, 5, 12.

FAURA-GAGGI, neutr., villicatio, *οἰκονομία*: Luc. XVI, 2, 3, 4; Eph. I, 10; III, 2, 9.

FAURA-GAGGJA (*fauragagja* Luc. XVI, 1), masc., œconomus, *οἰκονόμος*: Luc. VIII, 3; XVI, 1, 2, 3, 8; Rom. XVI, 23; Tit. I, 7.

FAURA-GAGGA, masc., id., Gal. IV, 2.

GAGGS, masc. (? *gagg*, neutr.), forum, platea, *πλατεῖα*: Mc. VI, 56; *ἄμφοδος*: Mc. XI, 4.

AT-GAGGS, accessus, *προσαγωγή*: Eph. II, 18; III, 12.

INNA-GAHTS, fem., introitus, incessus, Luc. I, 29 h. l.

FRAM-GAHTS, processus, *προκοπή*: Phlpp. I, 25.

UNAT-GAHTS, adject., inaccessibilis, *ἀπρόσιτος*: Tim. I, VI, 16.

GADDARENUS, nom. propr. masc., *Γαδαρηνός*: Mc. V, 1; Luc. VIII, 26, 37.

GADILIGGS (vet. sup. germ. *gataling*, angl. sax. *gædeling*, vet. sax. *gigado*, *gaduling*; Gr. II, 51; Gf. IV, 143), masc., consobrinus, *ἀνεψιός*: Col IV, 10.

GAZAUFYLAKIAUN (voc. gr.), *γαζοφυλάκιον*: Joan. VIII, 20.

GAZDS (vet. norv. *girdi*, vet. sax. *gerda*, angl. sax. *gerd*, vet. sup. germ. *gart*, vet. fr. *ierde*, angl. sax. *yard*, rec. sup. germ. *gerte*; Gr. III, 412; Gf. IV, 255; Rchth. 845), masc., stimulus, *κέντρον*: Cor. I, XV, 53, 56.

GAHTS, vid. sub *Gaggan*.

GAIAINNA (voc. gr.), *γέεννα*: Mth. V, 22, 29; X, 28; Mc IX, 43, 47.

GAIDV, neutr., indigentia, *ὑστέρημα*: Cor. II, IX, 12; Phlpp. II, 30; Col. I, 24.

GAILJAN (ad radicem *geil* relatum, vid. Gf. IV, 182), conj. II, delectare, lætificare, εὐφραίνειν : Cor. II, II, 2.

GAINNESARAIþ, nom. propr., Γεννησαρέτ : Luc. v, 1.

GAIUS, nom. propr. masc., Γάϊος : Rom. XVI, 23; Cor. I, I, 14.

GAIRGAISAINUS, nom. propr. masc., Γεργεσηνός : Mth. VIII, 28.

***GAIRDAN** (vet. norv. *girda*, *giörd*, vet. sax. *gurdian*, angl. sax. *gyrdan*, vet. sup. germ. *kurtil*, vet. fr. *gerdel*, angl. *girdle*, suec. *gorael*, dan. *gjorde*, *gyrdel*, batav. *gordel*, rec. sup. germ. *gürtel*; Gr. II, 38, III, 449; Gf. IV, 248 sqq.; Rchth. 774), conj. I, *gard*, *gaurdun*, *gaurdans*, cingere.

BI-GAIRDAN, accingere, περιζωννύναι : Luc. XVII, 8.

UF-GAIRDAN, id., Eph. VI, 14.

GAIRDA, fem., cingulum, ζωνή : Mth. I, 6; VI, 8.

GAIRNEI, vid. sub *Geiran*.

GAIRNJAN, vid. sub *Geiran*.

GAIRU (Castill. Gloss. Cor. h. v.; Gr. III, 442), neutr., stimulus (gall. *une discipline*), σκόλοψ : Cor. II, XII, 7 h. l.

GAIRUNI, vid. sub *Geiran*.

GAISJAN, vid. sub *Geisan*.

GAITEI (vet. norv. *geit*, angl. sax. *gat*, vet. sup. germ. *keiz*, angl. *goat*, dan. *geed*, batav. *geyt*, rec. sup. germ. *geiss*; coll. lat. *hœdus*; Gr. III, 327, 338; Gf. IV, 286), fem., capra, ἔριφος : Luc, XV, 29.

GAITSA, fem., capra, hœdus, χίμαρος : Neh. v, 18 h. l.

GALATIA, nom. propr., Γαλατία : Cor. I, XVI, 1; Gal. I, 2; Tim. II, IV, 10.

GALATIUS, masc., Γαλάτης : Cor. I, XVI, 1 h. l.

GALATUS, id., Gal. inscript. et III, 1.

GALGA (vet. norv. *galgi*, vet. sup. germ., vet. sax. *galgo*, angl. sax., vet. fr. *galga*, angl. *gallows*, suec., dan., batav. *galge*, rec. sup. germ. *galgen*; Gf. IV, 185; Rchth. 772), masc., crux, σταυρός : Mth. X, 38; XXVII, 42; Mc. VIII, 34; X, 21; XV, 21, 30, 32; Luc. IX, 23; XIV, 27; Cor. I, I, 17, 18; Gal. V, 11; VI, 12, 14; Eph. II, 16; Phlpp. III, 18; Col. I, 20; II, 14.

GALEILAIA, nom. propr., Γαλιλαία : Mth. XXVII, 55; Mc. I, 9, 14, 28, 39; III, 7; VI, 21; IX, 30; XV, 41; Luc. II, 39; III, 1; IV, 14, 31, 44; V, 17; VIII, 26; XVII, 11; Joan. VII, 1, 41.]

GALEILAIUS, masc., Γαλιλαῖος : Mth. XXVI, 69; Mc. VII, 31; Joan. VI, 1.

GANSJAN (Castil. ad Gal. VI, 17; vet. sup. germ. *ganzen*; Gf. IV, 222), conj. II, præbere, παρέχειν : Gal. VI, 17.

GAU (h. e. *ga-u*), particula composita ex *ga*, et interrogativo *u*, quod inter hoc et vocabulum compositum intermittitur, vid. sub *u* et ad Mth. IX, 28.

GAULGAUþA, nom. propr., Γολγοθᾶ : Mc. XV, 22.

GAUMAURRA, nom. propr., Γόμοῤῥα : Rom, IX, 29.

GAUMAURUS, masc., Γόμοῤῥος : Mc. VI, 11.

GAUMJAN (vet. norv. *gaumr*, vet. sax. *gomian*, angl. sax. *gyman*, angl. *gaum*; Gr. II, 47; Gf. IV, 201, 205), conj. II, videre, percipere, ὁρᾶν : Mth. IX, 11; Mc. IV, 12; Luc. V, 8; XVII, 14, 15; Joan. IX, 1; βλέπειν : Luc. VI, 41, 42; διαβλέπειν : Luc. VI, 42; θεᾶσθαι : Joan. VI, 5; θεωρεῖν : Mc. XVI, 4; κατανοεῖν : Luc. VI, 41; προσέχειν : Tim. I, IV, 13; Skeir. VII, d; in *passivo*, videri, φαίνεσθαι : Mth. VI, 5.

GAUNON (angl. sax. *geong*; coll. gr. γοᾶν), conj. II, plangere, lugere, πενθεῖν : Luc. VI, 25; θρηνεῖν : Luc. VII, 32; Joan. XVI, 20.

GAUNOþA, fem., planctus, luctus, ὀδυρμός : Cor. II, VII, 7.

GAUJA, vid. sub *Gavi*.

GAURS (vet. sax. *gornôn*, vet. sup. germ. *gor*; coll. gr. γοργός; Gr. II, 57; Gf. IV, 237), adject., tristis, mœrens, σκυθρωπός : Mth. VI, 16; λυπούμενος : Mc. X, 22; συλλυπούμενος : Mc. III, 5; περίλυπος : Mc. VI, 26; Luc. XVIII, 23, 24.

GAURIþA, fem., mœror, luctus, tristitia, λύπη : Joan. XVI, 6.

GAUREI, fem., id., Phlpp. II, 27.

GAURJAN, conj. II, lugere, contristari, λυπεῖν : Rom. XIV, 15; Cor. II, II, 2, 5; VII, 8, 9; Eph. IV, 30.

GARDS (vet. norv. *gardr*, vet. sax. *gard*, angl. sax. *geard*, vet. sup. germ. *gart*, vet. fr. *garda*, angl. *yard*, suec. *garder*, *gärda*, *gård*, dan. *gaard*; coll. *Gairdan*; coll. vet. sup. germ. *karto*, angl. *garden*, rec. sup. germ. *garten*, lat. *hortus*; Gr. II, 39; III, 426; Gf. IV, 249; Rchth. 773), masc. (plur. *gardeis*), domus, familia, genus, οἶκος : Mth. IX, 6, 7; XI, 8; Mc. II, 1, 11, 26; III, 20; V, 19, 38; VII, 17, 30; VIII, 3, 26; IX, 28; Luc. I, 23, 27, 33, 40, 56, 69; II, 4; V, 24, 25; VI, 4; VII, 10; VIII, 39, 41; IX, 61; X, 5; XIV, 23; XV, 6; XVI, 4; XVIII, 14; XIX, 5, 7, 9, 46; Joan. XI, 20; Tim. I, III, 4, 12, 15; V, 4; Tim. II, I, 6; Tit. I, 11; οἰκία : Mth. VIII, 6, 14, IX, 10, 23; Mc. I, 29; II, 15; III, 25, 27; VI, 4, 10; VII, 24; IX, 33; X, 10, 29, 30; Luc. IV, 38; V, 29; VII, 6, 36, 44; VIII, 27, 51; IX, 4; X, 5, 7; XVIII, 29; Joan. VIII, 35; XI, 31; XII, 3; XIV, 2; Cor. I, XI, 22; XVI, 15; Cor. II, V, 1; Tim. I, III, 4, 5, 12, 15; V, 4, 13; Tim. II, II, 20; III, 6; αὐλή : Mc. XIV, 54; XV, 16; *faur gard*, εἰς προαύλιον: Mc. XIV, 68; *garda valdands*, vid. sub *Valdan*.

AURTI-GARDS, hortus, κῆπος : Joan. XVIII, 1, 26.

MIDJUN-GARDS (Gr. III, 393; DM. 458), orbis terrarum, οἰκουμένη : Luc. II, 1; IV, 5; Rom. X, 18; Skeir. IV, b.

VEINA-GARDS, vinetum, vinea, ἀμπελών : Mc. XII, 1, 8, 9; Luc. XX, 9, 10, 13, 15, 16.

IN-GARDIS, adject., inquilinus, ὁ κατ' οἶκον : Cor. I, XVI, 19; Col. IV, 15.

IN-GARDJA, masc., id., οἰκεῖος : Eph. II, 19; Tim. I, V, 8.

þIUDAN-GARDI, fem., 1), regale palatium, regium, βασίλειον : Luc. VII, 25; 2), regnum, βασιλεία : Mth. V, 19, 20; VI, 13; VII, 21; VIII, 11, 12; IX, 35; XI, 11, 12; Mc. I, 14, 15; III, 24; IV, 11; VI, 23; X, 14, 15, 23, 24, 25; XI, 10; XII, 34; XV, 43; Luc. IV, 43; VI, 20; VII, 28; VIII, 1; IX, 2, 11, 27, 60, 62; X, 9; XIV, 15; XVI, 16; XVII, 20, 21; XVIII, 16, 17, 24, 25, 29; XIX, 11, 12, 15; Joan. III, 3, 5; XVIII, 36; Rom. XIV, 17; Gal. V, 21; Eph. V, 5; Col. I, 13; IV, 11; Thess. I, II, 12; Thess. II, I, 5; Skeir. II, a; III, c.

GARDA, masc., aula, αὐλή : Joan. X, 1.

MIþ-GARDA-VADDJUS, vid sub *Vaddjus*.

GASTS (vet. norv. *gestr*, angl. sax. *gest*, angl. *guest*, *host*, suec. *gäst*, dan. *gjæst*, vet. sax., batav., rec. sup. germ. *gast.*, lat. *hostis*; DRA. 396; Gf. IV, 268), masc. (plur. *gasteis*), peregrinus, hospes, ξένος : Mth. XXV, 38, 43; XXVII, 7; Eph. II, 12, 19; *gastins andniman*, peregrinum suscipere, hospitalitatem exercere, ξενοδοχεῖν : Tim. I, V, 10.

GASTI-GODS, vid. sub *Gods*.

GATVO (vet. norv., suec. *gata*, vet. sax., vet. fr. *gat*, angl. sax. *geat*, vet. sup. germ. *gaza*, angl. *gate*, dan. *gade*, batav. *gatte*, rec. sup. germ. *gasse*; Bopp 122; Gr. II, 25; III, 396; Gf. IV, 105; Rchth. 847 v. *Iet*; coll. *Gaggan*), fem., platea, πλατεῖα : Luc. XIV, 21.

GAVI (vet. sup. germ. *kouwi*, vet. sax. *ga*, vet. fr. *go*, rec. sup. germ. *gau*; Gr. III, 395; DRA, 496; Gf. IV, 274; Rchth. 771), neutr., terra, regio, χώρα; Mth. VIII, 28; Luc. VIII, 26; XV, 14, 15; περίχωρος; Mc. VI, 55; *gavi bisitande*, id., Luc. IV, 14.

GAUJA, masc., ruricola; plur. *gaujans*, i. q. *gavi*, περίχωρος : Luc. III, 3; πλῆθος τῆς περιχώρου : Luc. VIII, 37.

* **GEIGAN** (*geiggan* Cor. I, IX, 20 sqq.) (vet. norv. *gagn*, suec. *gagna*, *gina*, *gayn*, dan. *gavne*, coll. rec. sup. germ. *gauner*), conj. II, prodesse, utilitatem afferre.

GA-GEIGAN, lucrari, κερδαίνειν : Mc. VIII, 36; Luc. IX, 25; Cor. I, IX, 19, 20, 21, 22.

* **GEIRAN** (vet. norv. *giarn*, *giarnan*, *girna*, vet.

sax. *geron*, *gernian*, angl. sax. *georniau*, vet. sup. germ. *giri*, *geron*, vet. fr. *ieria*, *girich*, *ierne*, angl. *yearn*, suec. *gerna*, *gjarna*, *begära*, dan. *gjerne*, *gjerrig*, rec. sup. germ. *gier*, *gern*, *begehren*; Gr. II, 57; Gf. IV, 225; Rchth. 846), conj. I, *guir*, *gairun*, *gairans*, petere, affectare.

* GEIRO, fem., aviditas.

FAIHU-GEIRO, fem., amor habendi, aviditas, cupiditas, πλεονεξία : Col. III, 5 h. l.; φιλαργυρία : Tim. I, VI, 10.

FAIHU-GEIRONJAN, conj. II, cupidum, avidum esse, ἐπιθυμεῖν : Rom. XIII, 9.

GAIRUNI, neutr., passio, πάθος : Thess. I, IV, 5.

* GAIRNS, adject., cupidus, avidus.

SEINAI-GAIRNS, amor sui ipsius, φίλαυτος : Tim. II, III, 2 h. l.

FAIHU-GAIRNS, pecuniæ cupidus, φιλάργυρος : Tim. II, III, 2.

GAIRNEI, fem., desiderium, ἐπιπόθησις : Cor. II, VII, 7, 11; προθυμία : Cor. II, VIII, 19; XIX, 2.

FAIHU-GAIRNEI, turpe lucrum, αἰσχρὸν κέρδος : Tit. I, 11.

GAIRNJAN, conj. II, cupere, cum gen. vel infin., ἐπιποθεῖν : Cor. II, V, 2; IX, 14; Phlpp. II, 26; Thess. I, III, 6; Tim. II, I, 4; ἐπιθυμεῖν : Luc. XV, 16; XVI, 21; XVII, 22; Rom. VII, 7; Gal. V, 17; Tim. I, III, 1; ὀρέγεσθαι : Tim. I, III, 1; VI, 10; θέλειν : Luc. VIII, 20; χρείαν ἔχειν : Mc. XI, 3; Luc. XIX, 31.

* GEISAN (angl. *gaster*, *gast*, *gastly*; Gr. II, 46; IV, 26; Gf. IV, 266), conj. I, *gais*, *gisun*, *gisans*.

US-GEISNAN, conj. III, obstupescere, mirari, ἐξίστασθαι : Mc. II, 12; V, 42; Luc. II, 47; VIII, 56, Cor. II, V, 13; ἐκπλήττεσθαι : Mc. X, 26; ἐκθαμβεῖσθαι : Mc. IX, 15; XVI, 5.

US-GAISJAN, obstupescere facere, amentem reddere, ἐξιστάναι : Mc. III, 21.

† GEPANTA, piger, tardus, indolens, Jornand. p. 98. *Lindenbr.* « Initio de Scanziæ insulæ gremio Gothi egressi sunt cum Berich suo rege, tribus tantum navibus vecti ad citerioris Oceani ripam, quarum trium una navis, ut assolet, tardius vecta, nomen genti (sc. Gepidis) fertur dedisse, nam lingua eorum pigra *gepanta* dicitur. »

GIBAN (vet. norv. *gefa*, *giöf*, *giöft*, vet. sax. *geban*, angl. sax. *gifan*, vet. sup. germ. *geban*, vet. fr. *iéva*, angl. *give*, suec. *gifva*, *gift*, dan. *give*, *gave*, batav. *geven*, rec. sup. germ. *geben*, *gabe*, — *gift*; Gr. II, 24; Gf. IV, 108; Rchth. 847), conj. I, *gaf*, *gebun*, *gibans*; dare, διδόναι : Mth. V, 31, 42; VI, 11; IX, 8; XXV, 42; Mc. II, 26; IV, 7, 8, 25; V, 43; VI, 2, 22, 23, 25; VIII, 37; X, 21, 40, 45; XII, 9, 14; XIII, 22, 24; XIV, 5, 11; XV, 23; Luc. I, 32, 71, 73, 77; II, 24; IV, 6; VI, 4, 30, 38; VII, 44; VIII, 18, 55; IX, 13, 16; XV, 12, 16, 22; XVI, 12; XVII, 18; XVIII, 43; XIX, 24, 26; XX, 2, 10, 16, 22; Joan. VI, 27, 31, 32, 33, 34, 37, 51, 52; VII, 19; IX, 24; X, 28; XI, 22; XIII, 29, 34; XIV, 16, 27; XV, 16; XVII, 2, 22, 24; XVIII, 11, 22; XIX, 9; Rom. XII, 3, 19; XV, 5; Cor. I, VII, 25; XV, 57; Cor. II, I, 22; V, 5, 12, 18; VI, 3; VIII, 1, 10, 16; IX, 9; Gal. I, 4; II, 9; Eph. I, 17; III, 2, 7, 16; IV, 11, 27, 29; VI, 19; Col. I, 25; Thess. I, IV, 8; Thess. II, I, 8; III, 9, 16; Tim. I, II, 6; IV, 14; Tim. II, I, 7, 9, 16, 18; II, 6, 25; ἐπιδιδόναι : Joan. XIII, 26; ἀποδιδόναι : Mth. XXVII, 58; Luc. XX, 25; μεταδιδόναι : Luc. III, 11. *Fruma giban*, prius dare, prodere, προδιδόναι : XI, 35.

GIBANDS, partic. ut subst., donator, δότης : Cor. II, IX, 7.

AT-GIBAN, dare, dedere, διδόναι : Mth. XXVII, 10; Mc. IV, 10; VI, 28; VIII, 6; XI, 28; XIV, 44; Luc. VII, 15, VIII, 10; IX, 1, 42; X, 19; XV, 29; XIX, 13, 15; Joan. V. 22, 36; VI, 65; VII, 22; XIII, 15; XVII, 2, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 24; XVIII, 9; XIX, 11; Cor. II, VIII, 5; X, 8; XII, 7; Gal. II, 9; IV, 15; Eph. I, 22; III, 8; IV, 7, 8; Thess. I, IV, 2; Thess. II, II, 16; ἐπιδιδόναι : Luc. IV, 7; παραδιδόναι : Mth. V, 25; XXVI, 2; XXVII, 18; Mc. I, 14; IV, 29; IX, 31; X, 33; XV, 10, 15; Luc. IV, 6; IX, 44; X, 22; XVIII, 32; XX, 20; Joan. XVIII, 30; XIX, 11; Cor. I, V, 5; XIII, 3; XV, 3; Cor. II, IV, 11; Gal. II, 20; Eph. IV, 19; V, 2, 25 (Thess. I, IV, 2); Skeir. VI, a.

AF-GIBAN, secedere; *afgiban sik*, se amovere, recedere, χωρίζεσθαι : Philem. 15.

US-GIBAN, dare, exhibere, reddere, ἀποδιδόναι: Mth. V, 26, 33; VI, 4, 18; Mc. XII, 17; Luc. IV, 20; VII, 42; XVI, 2; XX, 25; Rom. XII, 17; XIV, 12; Tim. I, V, 4; Tim. II, IV, 8; Philem. 19 (sic enim Gothus cum codd. hic probabiliter ἀποδώσω pro ἀποτίσω legit); Skeir. V, d; παριστάναι : Rom. XII, 1; Cor. II, XI, 2 h. l.; Tim. II, II, 15.

FRA-GIBAN, 1) dare, concedere, tribuere, χαρίζεσθαι : Luc. VII, 21; Phlpp. I, 29; Philem. 22; δωρεῖσθαι : Mc. XV, 45; διδόναι : Mc. X, 37; Joan. X, 29; Cor. II. XIII, 10; παρέχεσθαι : Luc. VII, 4 : Skeir. III, c; V, c; VII, b; 2) remittere, parcere, χαρίζεσθαι: Luc. VII, 42; Cor. II, II, 7, 10; XII, 13; Eph. IV, 32, Col. II, 13; III, 13.

GIBA, fem., donum, dos, δόσις : Phlpp. IV, 15; δόμα : Eph. IV, 8; Phlpp. IV, 17; δῶρον : Mth. V, 24; VIII, 4; Eph. II, 8; δωρεά : Cor. II, IX, 15; Eph. III, 7; IV, 7; χάρισμα : Rom. XI, 29; Cor. I, VII, 7; Cor. II, I, 11.

FRA-GIFTS (*fragibts* Luc. I, 27), fem., donum, concessio, desponsio, Skeir. III, c; *in fragiftim* (scil. *visandei*), in desponsionibus, desponsata, μεμνηστευμένη : Luc. I, 27; II, 5.

GABEI, fem., divitiæ, πλοῦτος : Mc. IV, 19; Luc. VIII, 14; Rom. IX, 23; XI, 12, 15, 33; Cor. II, VIII, 2; Eph. I, 7, 18; II, 7; III, 8, 16; Col. I, 27; si autem Rom. XI, 15 pro καταλλαγή ponitur, mendum est tantum, et equidem librarii negligentiæ attribuendum.

GABIGS (*gabeigs* Luc. VI, 24; XIV, 12; XVI, 1, 21, 22; XVIII, 23; Eph. II, 4), adject., dives, πλούσιος : Mth. XXVII, 57; Mc. X, 25; Luc. VI, 24; XIV, 12; XVI, 1, 19, 21, 22; XVIII, 23, 25; XIX, 2; Cor. II, VIII, 9; Eph. II, 4; πλουτῶν : Rom. X, 12; *gabigs vairþan*, divitem fieri, πλουτεῖν : Cor. I, IV, 8; Cor. II, VIII, 9; Tim. I, VI, 9.

GABIGABA, adv., locuplete, πλουσίως : Col. III, 16.

GABIGJAN, conj. II, locupletare, πλουτίζειν : Cor. II, VI, 10.

GABIGNAN, conj. III, divitem esse, πλουτεῖν : Luc. I, 53; πλουτίζεσθαι : Cor. II, IX, 11.

GIBLA (vet norv. *gafl*, vet. sup. germ. *gibil*, med. sup. germ. *gebel*, angl. *gable*, dan. *gavl*, batav. *gevel*, rec. sup. germ. *giebel*, *gipfel*; Gr. III, 399; Gf. IV, 128), masc., pinna, pinaculum, summum tectum, πτερύγιον : Luc. IV, 9.

* GILDAN (vet. norv. *gilda*, *giald*, *gialda*, vet. sax., angl. sax. *gyldan*, vet. sup. germ. *geltan*, vet. fr. *ielda*, *gelda*, angl. *yield*, suec. *giald*, *gild*, *gälla*, dan. *gjæld*, *gjælde*, rec. sup. germ. *gelten*, *geld*; Gr. II, 33; DM. 24; Gf. IV, 185; Rchth. 842), conj. I, *gald*, *guldun*, *guldans*, valere.

US-GILDAN, retribuere, ἀποδιδόναι : Thess. I, V, 15; Tim. II, IV, 14; ἀνταποδιδόναι : Luc. XIV, 12, 14; Thess. I, III, 9; Thess. II, I, 6.

FRA-GILDAN, id., ἀποδιδόναι : Luc. XIX, 8; ἀνταποδιδόναι : Rom. XI, 35, XII, 19.

GILD, neutr., census, tributum, φόρος : Luc. XX, 22.

KAISARA-GILD, census Cæsaris, κῆνσος : Mc. XII, 14.

GILSTR (vet. sup. germ. *gelstar*; Gf. IV, 194; DRA. 358; hinc non audiendus est Wachter, qui, *Gloss.* v. *Gilde* p. 587, *gildameleins* pro *gilstrameleins* legendum proponit), neutr., tributum, census, φόρος : Rom. XIII, 6.

GILSTRA-MELEINS, vid. sub *Mel*.

GILÞA (vet. norv. *gelda*, angl. sax. *gylþe*, angl. *geld*, suec. *gälda*, dan. *gilde*, coll. rec. sup. germ. *gelden*; Gr. III, 416), fem., falx, δρέπανον : Mc. IV, 29.

GILSTR, vid. sub *Gildan*.

* **GINNAN** (vet. sup. germ. *in-* et *biginnan*, vet. sax. *biginnan*, angl. sax. *beginnan*, vet. fr. *biienna*, angl. *begin*, suec. *begynna*, dan. *begynde*, rec. sup. germ. *beginnen*; Gr. II, 34; Gf. IV, 208; Rchth. 638), conj. I, *gann*, *gunnun*, *gunnans*; -cohare.

DU-GINNAN, incohare, incipere, ἄρχεσθαι : Mth. xi, 7, 20; xxvi, 74; Mc. i, 45; ii, 23; iv, 1; v, 20; vi, 2, 7, 55; viii, 11, 31, 32; x, 28, 32, 41, 47; xi, 15, xii, 1; xiv, 65, 69, 71, 72; xv, 8, 18; Luc. iii, 8; iv, 21; v, 21; vii, 15, 24, 38, 49; ix, 12; xiv, 18, 29; xv, 14, 24; xix, 37, 45; xx, 9; Cor. II, iii, 1; προενάρχεσθαι : Cor. II, xiii, 10; ἐπιχειρεῖν : Luc. i, 1; etiam ad circumscribendum futurum usurpatur : Luc. vi, 25; Phlpp. i, 18.

GIUTAN (vet. norv. *giota*, vet. sax. *giotan*, angl. sax. *geotan*, vet. sup. germ. *giuzan*, vet. fr. *giata*, angl. *gush*, suec. *gjuta*, dan. *gyde*, rec. sup. germ. *giessen*, lat. *gutta*, gr. χέω χεύσω; Gr. II, 19; Gf. IV, 281; Rchth. 776), conj. I, *gaut*, *gutun*, *gutans*; fundere, βάλλειν : Mth. ix, 17; Mc. ii, 22; Luc. v, 37, 38.

UFAR-GIUTAN, superfundere, ὑπερεκχύνειν : Luc. vi, 38.

US-GUTNAN, conj. III, effluere, effundi, ἐκχεῖσθαι : Mth. ix, 17; Mc. ii, 22; Luc. v, 37.

* **GISTRA** (vet. norv. *gär*, angl. sax. *gistran*, *gyrstan dæg*, angl. *yesterday*, vet. sup. germ. *gestar*, rec. sup. germ. *gestern*; coll. suec. *i går*, *gårdag*, dan. *i gaar*; gr. χθές, lat. *heri*, *hesternus*; Bopp 81; Gf. IV, 273), adv., heri.

GISTRA-DAGIS, vid. sub *Dags*.

* **GITAN** (vet. norv. *geta*, vet. fr. *gata*, angl. sax. *getan*, vet. sax. *bigetan*, vet. sup. germ. *gezan*, angl. *get*, rec. sup. germ. *gattern*; Gr. II, 25; Gf. IV, 276; Rchth. 775), conj. I, *gat*, *getun*, *gitans*; recipere, obtinere, attingere.

BI-GITAN, invenire, εὑρίσκειν : Mth. vii, 14; viii, 10; x, 39; Mc. i, 37; vii, 30; xi, 2, 4, 13; xiv, 55; Luc. i, 30; ii, 12, 45, 46; iv, 17; v, 19; vi, 7; vii, 9, 10; viii, 35; ix, 36; xv, 4, 5, 6, 8, 9, 24, 32; xvii, 18; xviii, 8; xix, 48; Joan. vi, 25; vii, 34, 35; ix, 35; x, 9; xi, 17; xii, 14; xiv, 30; xviii, 38; xix, 4, 30, 32; Rom. vii, 10, 18, 21; x, 20; Cor. I, iv, 2; xv, 15 (*bi—gitan*); Cor. II, ii, 12; v, 3; ix, 4; xi, 12; xii, 20; Gal. ii, 17; Phlpp. ii, 7; iii, 9; Tim. II, i, 17, 18; Skeir. VII, c; ἀνευρίσκειν : Luc. ii, 16.

* **GLAGGVUS** (vet. norv. *glöggr*, vet. sax. *glau*, angl. sax. *gleav*, vet. sup. germ. *glaw*, rec. sup. germ. *glau*; Gf. IV, 294), adject., circumspectus, prudens, attentus.

GLAGGVUBA (*glaggvaba* Luc. xv, 8), adv., prudenter, ἀκριβῶς : Luc. i, 3; accurate, diligenter, ἐπιμελῶς : Luc. xv, 8.

GLAGGVO, adv. prudenter, ἀκριβῶς : Thess. I, v, 2 (sic probabiliter, ut sensui convenientius, loco *gaaggvo* a Castill. lecti et editi, legendum est).

GLITMUNJAN (vet. norv. *glita*, vet. sax. *glitan*, angl. sax. *glisian*, *glitnian*, vet. sup. germ. *glizan*, vet. fr. *glisa*, angl. *glitter*, dan. *glindse*, *glise*, *glitte*, rec. sup. germ. *gleissen*, *glizzern*; Gr. II, 175; III, 391; Gf. IV, 289; Rchth. 776), conj. II, splendere, στίλβειν : Mc. ix, 3.

GUÞ (vet. norv., suec., dan *gud*, vet. sup. germ. *got*, vet. sax., angl. sax., vet. fr., angl., batav. *god*, rec. sup. germ. *gott*; Gr. III, 348; Gf. IV, 146; Rchth. 776), plur. *guda* (*guþa* Gal. iv, 8; coll. Gr. I, 605), Deus, idolum, θεός : Mth. v, 8, 34; viii, 29; xxvii, 46; Mc. ii, 7; iv, 11, 26, 30; vii, 8, 9, 12; x, 6, 9, 14, 23, 24, 25, 27; xi, 22; xii, 14, 17, 26, 27, 30, 34; xiii, 19; xv, 34, 39, 43; Luc. i, 6, 8, 16, 19, 26, 30, 32, 35, 37, 47, 64, 68, 78; ii, 13, 20, 28, 40, 52; iii, 2, 6, 8, 38; iv, 3, 4, 8, 9, 12, 34, 41, 43; v, 1, 21, 25, 26; vi, 4, 12; vii, 16, 28, 29, 30; viii, 1, 10, 11, 21 28, 39; ix, 2. 11, 20, 27, 43, 60, 62; x, 9, 11, 27; xiv, 15; xv, 10; xvi, 13. 15, 16; xvii, 15, 18. 20, 21; xviii, 2, 43; xx, 21, 25, 37, 38; Joan. vi, 27, 29, 33; vii, 17; viii, 47, 54; ix, 3, 16, 24, 29, 31, 33, 35; x, 34, 35; xi, 4, 22, 27, 40; xii, 43; xiii, 31, 32; xiv, 1; xvi, 2, 30; xvii, 3; xix, 7; Rom. vi, 23; vii, 4; viii, 3, 7, 9, 34; ix, 5, 6; x, 1; xi, 21, 22, 23, 29, 33; xii, 1, 2, 3, 17, 19; xiii, 1, 2, 4, 6; xiv, 3, 11, 12, 17, 18, 20; xv, 5, 6, 7, 8, 9, 13; Cor. I, i, 14, 20, 21, 25; iv, 5, 9; v, 13; vii, 7, 17, 19; ix, 21; x, 20, 31, 32; xi, 3, 22; xii, 18; xiii, 25; xv, 9, 10, 15, 24, 25, 28, 50, 57; Cor. II, i, 1, 2, 3, 9, 12, 19; ii, 15, 17; iii, 4; iv, 2, 4, 6, 7, 15; v, 1, 5, 11, 18, 19, 20, 21; vi, 1, 4, 7, 16; vii, 1, 6, 9, 10, 11, 12; viii, 1, 5, 16, 21; ix, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15; x, 5, 13; xi, 2, 7, 11, 31; xii, 2, 3; xiii, 4, 7, 11, 13; Gal. i, 1, 3, 4, 20, 24; ii, 6, 19, 21; iv, 4, 6, 7, 8, 9, 14; vi, 7, 16; Eph i, 2, 3, 11, 17; ii, 4, 8, 10, 16, 19, 22; iii, 2, 7, 9, 10, 19; iv, 6. 13, 18, 30, 32; v, 1, 2, 5, 6, 20; vi, 13, 17, 23; Phlpp. i, 14, 28; ii, 6, 27; iii, 9, 14, 15, 19; iv, 6, 7, 9; Col. i, 10, 25; ii, 12, 19; iii, 1, 17, 22; Thess. I, ii, 18, 12, 13; iii, 2, 11; iv, 1, 5, 7, 14; v, 9, 23; Thess. II, i, 1, 2, 4, 5, 6, 8, 11, 12; ii, 4, 16; iii, 5; Tim. I, i, 1, 2, 4, 11, 17; ii, 3, 5, 10; iii, 5, 15; iv, 3, 4, 5, 10; v, 4, 5, 21; vi, 11, 13; Tim. II, i, 1, 2, 6, 7, 8; ii, 2, 9, 15, 19, 25; iii, 4; Tit. i, 1, 4, 7, 16; Neh. v, 15; Ps. LIII, 2; Skeir. I, a, c; III, b; V, d; VIII, c.

GALIUGA-GUÞ, falsus deus, idolum, εἴδωλον : Cor. I, viii, 10; x, 19, 20; Eph. v, 5; *galingagude skalkinassus*, idolatria, εἰδωλολατρεία : Gal. v, 20; Eph. v, 5; Col. iii, 5.

GUD-HUS, vid. sub *Hus*.

GUDA-LAUS, vid. sub *Liusan*.

GUDI-LUB, nom propr., vid. sub *Lubs*.

GUÞA-SKAUNEI, vid. sub *Skauns*.

GUDA-FAURHTS, vid. sub *Faurhts*.

GUDISKS, adject., divinus, Skeir. I, b, c; *gudiska ahmateins*, inspiratio divina, divina insufflatio, hinc *boka gudiskaizos ahmateinais*, scriptura divinitus inspirata, a deo tradita et dictata, γραφὴ θεόπνευστος : Tim. II, iii, 16.

AF-GUDS, adject., impius, atheus, ἀσεβής : Tim. I, i, 9, h l.; Skeir. IV, d.

GA-GUDS, pius, verecundus, εὐσχήμων : Mc. xv, 43.

GA-GUDABA, adverb., pie, εὐσεβῶς : Tim. II, iii, 12.

AF-GUDEI, fem., impietas, ἀσέβεια : Rom. xi, 26; Tim. II, ii, 16.

GA-GUDEI, pietas, εὐσέβεια : Tim. I. ii, 2; iii, 16; iv, 7, 8; vi, 3, 5, 6, 11; Tim. II, iii, 5; Tit. i, 1; Skeir. I, c.

GUDJA, vet. norv. *godi*; coll. vet. sup. germ. *coting*; DRA. 751; DM. 58; Gf. IV, 153), masc., sacerdos, ἱερεύς : Mth. viii, 4; Mc. i, 44; Luc. i, 5; v, 14; vi, 4; xvii, 14; Esdr. ii, 36; ἀρχιερεύς : Mth. xxvii, 1, 3, 6, 12; Mc. ii, 16; xiv, 10; Luc. ix, 22; xx, 1; Joan. xviii, 15, 16; pro ἀρχιερεύς ponitur etiam *auhumists gudja*, *maists gudja*, *reikists gudja*, vid. sub. *Auhuma*, *Mais*, *Reiks*.

UFAR-GUDJA, summus sacerdos, ἀρχιερεύς : Mc. x, 33.

GUDJINON, conj. II, sacerdotio fungi, ἱερατεύειν : Luc. i, 8.

GUDJINASSUS, masc., sacerdotium, munus sacerdotii, ἱερατεία : Luc. i, 9; λειτουργία : Cor. II, ix, 12.

GULÞ (vet. norv. *gull*, *gullinn*, vet. sax. *gold*, *guldin*, angl. sax. *gold*, *gyldin*, vet. fr. *gold*, *gelden*, vet. sup. germ. *gold*, *guldin*, suec., dan. *guld*, *gylden* angl., rec, sup. germ. *gold*, *golden*; Gr. II, 55, 456; III, 453; Gf. IV, 194; Rchth. 774, 780), neutr., aurum, χρυσός : Tim. I, ii, 9.

FIGGRA-GULÞ, annulus, annulus aureus, δακτύλιος : Luc. xv, 22.

GULÞEINS, adj., aureus, χρύσεος : Tim. II, ii, 20.

GUMA (vet. norv. *gumi*, vet. sax. *gomo*, *gumo*, — *guma*, angl. sax *guma*, vet. sup. germ. *gomo*, vet. fr. *goma*, angl. *gom*, suec., dan. — *gom*, rec. sup. germ.

— *qam*; coll. lat. *homo*; Gr. II, 47, 456; DRA. 448; Gf. IV, 198; Rchth. 781), masc., vir, ἀνήρ : Luc. xix, 2; Neh. v, 17.

GUMA-KUNDS, vid. sub *Kuni*.

GUMEINS, adject., masculus, virilis, ἄρρην : Mc. x, 6.

GUND (vet. sup. germ. *gunt*, angl. sax. *gund*; Gr. II, 457; Gf. IV, 219), pus, sanies, tabes, γάγγραινα : Tim. II, II, 17 h. l.

* GUT (angl. sax. *geatas*, vet. sup. germ. *guti*, *gudi*; Gf. IV, 173), Gothi.

GUT-ÞIUDA, vid. sub *þiuda*.

GUTNAN, vid. sub *Giutan*.

GRABAN (vet. norv. *grafa*, vet. sax. *bigraþan*, angl. sax. *grafan*, vet. fr. *greva*, vet. sup. germ. *graban*, angl. *grave*, suec. *gräfva*, *graf*, dan. *grave*, rec. sup. germ. *graben*; gr. γράφειν; Gr. II, 9; Gf. IV, 301; Rchth. 784), conj. I, *grof*, *grobun*, *grabans*; fodere, σκάπτειν : Luc. vi, 48; xvi, 3.

BI-GRABAN, 1) circumfodere; *bigraban grabai*, circumdare, περιβάλλειν χάρακα : Luc. xix, 43.

US-GRABAN, effodere, ὀρύττειν : Mc. xii, 1; 2) extirpare, ἐξορύττειν : Mc. ii, 4; Gal. iv. 15.

UF-GRABAN, effodere, διορύττειν : Mth. vi, 19, 20.

GRABA, fem., fossa, χάραξ : Luc. xix, 43.

GROBA, fem., fovea, φωλεός : Mth. viii, 20; Luc. ix, 58.

GRAMJAN (vet. norv. *gremian*, *gramr*, *grimmr*, vet. sax. *gram*, vet. fr. *grim*, angl. sax. *grimman*, *gramian*, vet. sup. germ. *gram*, *gramjan*, *grim*, suec. *gram*, *grämja*, rec. sup. germ. *gram*, *grämlich*, *grimmig*; Gr. II, 33; Gf. IV, 320; Rchth. 787), sollicitare, *gramjan du þvairhein*, παροργίζειν : Col. iii, 21 h. l.

IN-GRAMJAN, id., παροξύνειν : Cor. I, xiii, 5.

GRAMSTS, masc., festuca, κάρφος : Luc. vi, 41, 42.

GRAS (vet. norv., vet. sax. *gras*, angl. sax. *græs*, *gærs*, vet. sup. germ. *gras*, vet. fr. *gers*, *gres*, angl. *grass*, suec. *gräs*, dan., rec. sup. germ. *gras*; lat. *gramen*; Gr. II, 44; III, 371; Gf. IV, 333; Rchth. 774), neutr., herba, legumen, χόρτος : Mc. iv, 28; λάχανον Mc. iv. 32; Rom. xiv, 2.

GREDUS (vet. norv. *gradugr*, vet. sax. *gradag*, angl. sax. *grædig*, vet. sup. germ. *gratag*, angl. *greed*, suec. *gradig*, dan. *graadig*; Gf. IV, 311), masc., fames, λιμός : Cor. II, xi, 27.

GREDAGS, adject., famelicus; *gredags visan*, et *gredags vaírþan*, πεινῆν : Mth. xxv, 42; Mc. ii, 25; xi, 12; Luc. i, 53; iv, 2; vi, 3, 21, 25; Cor. I, xi, 21; Phlpp. iv, 12.

GREDON, conj. II, esurire, πεινῆν; impers. *gredoþ mik* (πεινῶ) : Rom. xii, 20.

GREIPAN, (vet. norv., vet. fr., suec. *gripa*, vet. sax., angl. sax. *gripan*, vet. sup. germ. *grifan*, angl. *gripe*, dan. *gribe*, rec. sup. germ. *greifen*; Bopp 88, 127; Gr. II, 13; Gf. IV, 314; Rchth. 787), conj. I, *graip*, *gripun*, *gripans*; prehendere, apprehendere, κρατεῖν : Mc. xiv, 44, 49, 51; συλλαμβάνειν : Mc. xiv, 48.

UND-GREIPAN, id., κρατεῖν : Mc. i, 31; ix, 27; xii, 12; xiv, 46; λαμβάνειν : Mc. xii, 8; συλλαμβάνειν : Joan. xviii, 12; ἐπιλαμβάνεσθαι : Tim. I, vi, 12; ἀγγαρεύειν : Mc. xv, 21.

FAIR-GREIPAN, id., κρατεῖν : Mc. v, 41; Luc. viii, 54; ἐπιλαμβάνεσθαι : Mc. viii, 23; Luc. ix, 47.

GRETAN (*greitan* Mc. xiv, 72; Luc. vii, 38; Joan. xi, 31, 33; vet. norv. *grata*, vet. sax. *griotan*, angl. sax. *grætan*, suec. *gråta*, dan. *græde*; coll. rec. sup. germ. *grinsen*; Gf. IV, 328), conj. I, *gaigrot*, *gretans*; lacrymari, κλαίειν : Mth. xxvi, 75; Mc. v, 38, 39; xiv, 72; xvi, 10; Luc. vi, 21, 25; vii, 13, 32, 38; viii, 52; xix, 41; Joan. xi, 31, 33; xvi, 20; Rom. xii, 15; Phlpp. iii, 18; κράζειν : Rom. ix, 27.

GRETS, masc., luctus, planctus, κλαυθμός : Mth. viii, 12.

* GREFTS (coll. *greipan*; vet. sup. germ. *grift*; Gf. IV, 319).

GA-GREFTS (non autem *gagreifts*), fem., mandatum, dogma δόγμα : Luc. ii, 1; *in gagreftai visan*, in promptu esse, præsto esse, προχεῖσθαι : Cor. II, viii, 12 h. l.

GRIDS (vet. norv. *gradû*, vet. fr., angl. sax., vet. sup. germ. *grad*, med. sup. germ. *grede* vel *critmali*, *gritmali*, Gr. Gr. I, 59 [3 edit.]); lat. *gradi*, rec. sup. germ. *grätschen*; Gf. IV, 311; Rchth. 781), fem., gradus, sedes, βαθμός : Tim. I, iii, 13.

* GRIND angl. sax. *grindan*, angl. *grind*, vet. sup. germ. *grint*, rec. sup. germ. *grand*; Gf. IV, 339), parvus, minutus.

GRINDA-FRAÞJIS, vid. sub *Fraþjan*.

* GRUDS (angl. *grudge*), adject., segnis, piger.

US-GRUDS, id., *vaírþan usgrudja* (semper in hoc nexu), ἐκκακεῖν : Luc. xviii, 1; Cor. II, iv, 1, 16; Gal. vi, 9; Eph. iii, 13; Thess. II, iii, 13.

* GRUNDUS (vet. norv. *grunnr*, vet. sup. germ. *grunt*, vet. sax., angl. sax., vet. fr., suec., dan., rec. sup. germ. *grund*, angl. *ground*; Gr. II, 456; III, 394; DRA. 492), masc., fundamentum.

GRUNDU-VADDJUS, vid. sub *Vaddjus*.

AF-GRUNDIÞA, fem., abyssus, ἄβυσσος : Luc. viii, 31; Rom. x, 7.

GROBA, vid. sub *Graban*.

GODS (in neutr. etiam *goþ*), vet. norv. *gođr*, vet. sax., vet. fr., angl. sax. *god*, vet. sup. germ. *got*, angl. *good*, suec., dan. *god*, batav. *goed*, rec. sup. germ. *gut*; coll. gr. ἀγαθός; Gr. II, 43; III, 602; Gf. IV, 154; Rchth. 777), adject., bonus, pulcher, ἀγαθός : Mth. v, 45; vii, 17; Luc. viii, 8; xix, 17; Rom. vii, 19; xii, 2, 9; xiii, 3, 4, Cor. II, ix, 8; Eph. ii, 10; iv, 29; Thess. I, iii, 6; Thess. II, ii, 16, 17; Tim. I, i, 5, 19; ii, 10; v, 10; Tim. II, ii, 21; iii, 17; Tit. i, 16; καλός : Mth. v, 16; vii, 19; Mc. iv, 8, 20; vii, 27; ix, 5, 42, 43, 45, 47, 50; xiv, 6; Luc. iii, 9; vi, 38, 43; viii, 15; ix, 33; xiv, 34; Joan. x, 11, 14, 32, 33; Rom. vii, 16, 18, 21; xi, 24; xii, 17; Cor. I, v, 6; vii, 8, 26; Cor. II, viii, 21; xiii, 7; Thess. I, v, 21; Col. i, 10; Gal iv, 18; vi, 6, 9; Tim. I, i, 8, 18; ii, 3; iii, 1, 7, 13; iv, 4, 6 (ad) v, 4, 10, 25; vi, 12, 13; Tim. II, i, 14; ii, 3; iv, 7; χρηστός : Luc. vi, 35; Cor. I, xv, 33; *gods alevabagms*, vid. sub *Bagms*; *godsvilja*, vid. sub *Viljan*.

GASTI-GODS, hospitalis, φιλόξενος : Tim. I, iii, 2; Tit. i, 8.

GODEI, fem., bonum, virtus, ἀρετή : Phlpp. iv, 8.

GASTI-GODEI, hospitalitas, φιλοξενία : Rom. xii, 13.

GODA-KUNDS, vid. sub *Kuni*.

GOLJAN (coll. *gailjan*; coll. vet. sup. germ. * *guol*; Gr. II, 9; Gf. IV, 183), conj. II, salutare, ἀσπάζεσθαι : Mth. v, 47; Luc. i, 40; x, 4; Rom. xvi, 22, 23; Cor. I, xvi, 19, 20; Cor. II, xiii, 12; Thess. I, v, 26; Col, iv, 10, 12, 14, 15; Philem. 23; χαίρειν : Mc. xv, 18.

GOLEINS, fem., salutatio, ἀσπασμός : Luc. i, 29, 41, 44; Cor. I, xvi, 21; Col. iv, 18; Thess. II, iii, 17.

D

DABAN (vet. sax. *thau*, angl. sax. *gedafan*, *getheavod*, vet. sup. germ. *dau*, *daulih*; Gr. II, 42; Gf. V, 87), conj. I, *dob*, convenire.

GA-DABAN, 1) se accomodare, adaptari — (c. accus.), Skeir. III, c; 2) accidere (gall. *se passer*), συμβαίνειν : Mc. x, 32.

GA-DOBS (*gadofs* Tit. II, 1), adject., decens, decorus, πρέπων : Eph. v, 3; Tim. I, II, 10; Tit. II, 1; Skeir. I, c (bis); II, c.

DAGS (vet. norv. *dagr*, angl. sax. *dæg*, vet. et rec. sup. germ. *tag*, vet. fr. *di*, *dei*, *dach*, angl. *day*, vet. sax., suec., dan. *dag*; Gr. II, 44, 451; III, 351, 488; Gf. V, 353; Rchth. 685), masc., dies, ἡμέρα : Mth VII, 22; IX, 15; XI, 24; XXVII, 63, 64; Mc. I, 9, 13, II, 1 20; IV, 27; V, 5; VI, 11, 21; VIII, 1, 2; IX, 2, 31; X, 34; XI, 12; XIII, 17, 19, 20, 24; XIV, 12, 49; XV, 29; Luc. I, 5, 7, 18, 20, 23, 24, 25, 39, 59, 75, 80; II, 1, 6, 21, 22, 36, 37, 43, 44, 46; IV, 2, 16, 25, 42; V, 17, 35; VI, 12, 13, 23; VIII, 22; IX, 12, 22, 23, 28, 36, 37, 51; X, 12, 14; XV, 13; XVI, 19; XVII, 4, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31; XVIII, 7, 33; XIX, 42, 43, 47; XX, 1; Joan. VI, 40, 54; VII, 37; VIII, 56; IX, 4; XI, 6, 9, 17, 24; XII, 7, 12, 48; XIV, 20; XVI, 23; Rom. VIII, 36; X, 21; XIII, 12, 13; XIV, 5; Cor. I, IV, 3; V, 5; XV, 4, 31; Cor. II, I, 14; III, 14, 15; IV, 16; VI, 2; Gal. IV, 10; Eph. IV, 30; VI, 13; Col. II, 16; Thess. I, III, 10; V, 2, 5, 8; Thess. II, I, 10; III, 8; Tim. I, V, 5; Tim. II, I, 3, 12, 18; III, 1; IV, 8; Neh. V, 18; καιρός : Tim. I, IV, 1; *naht jah dag*, noctu diuque, integra (civilis) dies, νυχθήμερον : Cor. II, XI, 25. *Himma daga* et *hina dag*, vid. sub *His*; *Sabbato dags*, vid. sub *Sabbatus*.

AFAR-DAGS (sic enim probabiliter legendum est loco *afar dags*, quemadmodum *afarsabbatus*, posterus dies), dies sequens, ἡ ἑξῆς : Luc. VII, 11.

GISTRA-DAGIS, heri; Mth. VI, 30 usurpatur pro mane (αὔριον), vide tamen ad hunc locum.

* .... DOGS, adject., — duanus.

AHTAU-DOGS, octiduanus, octo diebus natus, ὀκταήμερος : Phlpp. III, 5.

FIDUR-DOGS, quatriduanus, qui quatuor est dierum, τεταρταῖος : Joan. XI, 39.

DADDJAN (suec. *dia*, vet. sup. germ. *taan*, *tutta*, *tuzjan*, gr. ΘΑΩ, τιθήνη; Gf. V, 284, 381, 463), conj. II, lactare, θηλάζειν : Mc. XIII, 17.

DAIGS, vid. sub *Deigan*.

DAIKAPAULIS, nom. propr., Δεκάπολις : Mc. V, 20; VII, 31.

DAILS (vet. norv. *deila*, vet. sax. *del*, *delian*, angl. sax. *dæl*, *dælan*, vet. sup. germ. *tail*, *teil*, *tailjan*, vet. fr., suec. *del*, *dela*, dan. *deel*, *dele*, angl. *deal*. batav. *deylen*, rec. sup. germ. *theil*, *theilen*; Gr. II, 44, 490; Gf. V, 402; Rchth. 682), fem., pars, portio, μέρος : Luc. XV, 12; XVIII, 12; Cor. I, XIII, 10, 12; Col. II, 16; μερίς : Cor. II, VI, 15; Col. I, 12.

DAILA, fem., 1) participatio, μετοχή : Cor. II, VI, 14; 2) mina, μνᾶ : Luc. XIX, 13, 24, 25.

DAILJAN, conj. II, partiri, dividere, participare, διαιρεῖν : Cor. I, XII, 11; μεταδιδόναι : Rom. XII, 8; Eph. IV, 28.

AF-DAILJAN, dividere; *afdailjan taihundon dail*, decimam partem exigere, decimare, ἀποδεκατοῦν : Luc. XVIII, 12.

GA-DAILJAN, dividere, partiri, distribuere, μερίζειν : Mc. III, 24, 25, 26; Rom. XII, 3; Cor. I, VII, 17; διδόναι : Luc. XIX, 8; διαδιδόναι : Luc. XVIII, 22; Joan. VI, 11.

DIS-DAILJAN, dividere, partiri, μερίζειν : Cor. I, I, 13; διαμερίζειν : Mc. XV, 24; διαιρεῖν : Luc. XV, 12.

FRA-DAILJAN, distribuere, διδόναι : Joan. XII, 5.

GA-DAILA, masc., participator, socius, κοινωνός : Luc. V, 10; Cor. I, X, 20; Cor. II, I, 7; συγκοινωνός : Cor. I, IX, 23; συμμέτοχος : Eph. III, 6; V, 7; ἀντιλαμβανόμενος : Tim. I, VI, 2.

DAIMONAREIS (voc. gr.), masc., dæmoniacus, dæmone obsessus, δαιμονιζόμενος : Mth. VIII, 16, 28, 33; IX, 32; δαιμονισθείς : Luc. VIII, 36.

DAL (vet. norv. *dalr*, *dala*, vet. sup. germ. *tal*, angl. *dale*, *dell*, vet. sax., suec., dan., batav. *dal*, rec. sup. germ. *thal*, *telle*; Gr. II, 41; III, 395; Gf. V, 396), neutr. vel *dals* masc., vallis, fauces, fovea, φάραγξ : Luc. III, 5; βόθυνος : Luc. VI, 39; *dal uf mesa*, vas sub torculari positum, ὑπολήνιον : Mc. XII, 1 vid. ad h. l.

ID-DALJO, fem., descensus, κατάβασις : Luc. XIX, 37.

DALAþ, adv., infra, deorsum, desuper, humi, κάτω : Luc. IV, 9; χαμαί : Joan. IX, 6; XVIII, 6; *dalaþ atgaggan*, descendere, καταβαίνειν : Mth. VIII, 1, 7, 25, 27; Mc. IX, 9; Luc. VI, 17; κατέρχεσθαι : Luc. IX, 37; *atsteigan dalaþ*, descendere, καταβαίνειν : Luc. XVII, 31; XIX, 5; Thess. I, IV, 16; *dalaþ attiuhan*, deducere, κατάγειν : Rom. X, 6; *und dalaþ*, usque deorsum, ἕως κάτω : Mth. XXVII, 51; Mc. XV, 38.

DALAþA, adverb., infra, κάτω : Mc. XIV, 66.

DALAþRO, adverb., infra, deorsum, κάτω : Joan. VIII, 23.

DALMATIA, nom. propr. fem., Δαλματία : Tim. II, IV, 10.

DAMASKO, nom. propr. fem., Δαμασκός : Cor. II, XI, 23.

DAMASKS, adj., damascus, δαμασκηνός : Cor. II, XI, 32.

* DAMMJAN (vet. norv. *dammr*, angl. sax. *demman*, vet. fr. *demma*, vet. sup. germ. *temman*, angl. *dam*, suec. *dam dämma*, dan. *dæmme*, rec. sup. germ. *damm*, *dämmen*; Gf. V, 423; Rchth. 684), conj. II, reprimere.

FAUR-DAMMJAN, reprimere, cohibere, prohibere, φράσσειν : Cor. II, XI, 10.

DAUBS (vet. norv. *daufr*, vet. sax. *dof*, vet. fr. *daf*, vet. sup. germ., rec. sup. germ. *taub*, angl. sax., angl. *deaf*, suec. *döf*, dan. *døv*; coll. gr. τυφλός; Gf. V, 351; Rchth. 679), adject., insensatus, stupidus, πεπωρωμένος : Mc. VIII, 17.

DAUBEI, fem., induratio, stupiditas, πώρωσις : Rom. XI, 25.

DAUBIþA, fem., id., Mc. III, 5; Eph. IV, 18.

GA-DAUBJAN, conj. II, induratio, πωροῦν : Joan. XII, 40; XVI, 6, vid. ad h. l.

AF-DAUBNAN, conj. III, indurari, πωροῦσθαι : Cor. II, III, 14.

AF-DOBNAN, obmutescere, φιμοῦσθαι : Luc. IV, 35.

* DAUD.

US-DAUDS, comp. *usdaudoza*, diligens, sollicitus, σπουδαῖος : Cor. II, VIII, 17, 22.

US-DAUDO, adverb., σπουδαίως : Luc. VII, 4; Tim. I, IV, 16; Tim. II, I, 17.

US-DAUDEI, fem., æmulatio, sollicitudo, σπουδή : Rom. XII, 8, 11; Cor. II, VII, 11, 12; VIII, 7, 8, 16; studium, patientia, προσκαρτέρησις : Eph. VI, 18.

US-DAUDJAN, conj. II, æmulari, studere, σπουδάζειν: Gal. II, 10; Eph. IV, 3; Tim. II, II, 15; φιλοτιμεῖσθαι : Cor. II, V, 9; Skeir. III, b; ἀγωνίζεσθαι : Joan. XVIII, 36; Col. I, 29; IV, 12.

DAUHTAR (vet. norv. *dottir*, vet. sax. *dohtar*, angl. sax. *dohtor*, vet. sup. germ. *tohtar*, vet. fr. *dochter*, angl. *daughter*, suec. *dotter*, dan. *datter*, rec. sup. germ. *tochter*; gr. θυγάτηρ; Bopp 80; Gr. III, 322; Gf. V, 380; Rchth. 688), fem. anom., filia, θυγάτηρ : Mth. IX, 18, 22; X, 35; Mc. V, 34, 35; VI, 22, VII, 26, 30; Luc. I, 5; II, 36; VIII, 42, 48, 49; Joan. XII, 15; Cor. II, VI, 18; Neh. VI, 18; θυγάτριον : Mc. V, 23; VII, 25.

DAUHTS (forsan ad *dugan* referendum, coll. Gr. II, 23; Gf. V, 371), fem., convivium, δοχή : Luc. V, 29; XIV, 13.

DAUþS (vet. norv. *daudr*, vet. sax. *dod*, angl. sax., angl. *dead*, vet. sup. germ., rec. sup. germ. *tod*, vet. fr. *dad*, suec. *död*, *döda*, dan. *død*; Gr. II, 451, 490; III, 354; Gf. V, 339; Rchth. 667), adject., mortuus, νεκρός : Mth. XIII, 22; XI, 5; XXVII, 64; Mc. VI, 14, 16; IX, 9, 10; XII, 26, 27; Luc. IX, 7, 60; XV, 24, 32; XX, 35, 37, 38; Joan. V, 21; XI, 39; XII, 1, 9; Rom. VII, 4; X, 7, 9; XI, 15; XIV, 9; Cor. I, XV, 12, 13, 16, 20, 21, 29, 35; Cor. II, I, 9, 10; Gal. I, 1; Eph. I, 20; II, 1, 5; Phlpp. I, 20; III, 11; Col. I, 18; II, 12, 13; Thess. I, IV, 16; Tim. II, II, 7; IV, 1; Skeir. V, b; τεθνηκώς, τεθνάναι : Tim. I, V, 6. Joan. XI, 44; XII, 1; *dauþs visan*, mortuum esse.

DAUþJAN, conj. II, occidere, νεκροῦν : Col. III, 5,

AF-DAUÞJAN, id., θανατοῦν : Mth. XXVII, 1; Mc. XIV, 55. Rom. VII, 4; Cor. II, VI, 9; pass., occidi, mori, τελευτᾶν : Mc. VII, 10.

GA-DAUÞJAN, id., θανατοῦν : Rom. VIII, 36.

DAUÞNAN, conj. III, mori, ἀποθνήσκειν : Joan. XI, 25.

GA-DAUÞNAN, id., Mth. VIII, 32; Mc. V, 39; XII, 19, 21; XV, 44; Luc. VIII, 49; XX, 28, 29, 32; Joan. VI, 50, 58; VIII, 21, 24, 25, 52, 53; XI, 21, 26, 37; XII, 33; Rom. VII, 6, 10; Cor. I, XV, 22; Col. III, 3; τελευτᾶν: Mc. 9, 48.

MIÞGA-DAUÞNAN, cummori, συναποθνήσκειν : Tim. II, II, 11.

DAUÞEINS, fem., mors, νέκρωσις : Cor. II, IV, 10; θάνατος : Cor. II, XI, 23.

DAUÞUS, masc., mors, θάνατος : Mth. XXVI, 66; Mc. VII, 10; IX, 1; X, 33; XIV, 64; Luc. I, 79; II, 26; IX, 27; Joan. VIII, 51, 52; XI, 4, 13; XII, 33; XVIII, 32; Rom. VI, 23; VII, 5, 10, 13, 24; VIII, 2, 6, 38; Cor. I, XI, 26; XV, 21, 26, 54, 55, 56; Cor. II, I, 9, 10; II, 16; IV, 11, 12; VII, 10; Phlpp. I, 21; II, 26, 30; III, 10; Col. I, 22; Tim. II, I, 10; Skeir. I, a.

DAUÞUBLIS, adject., morti addictus, ἐπιθανάτιος : Cor. I, IV, 9.

* DAUK (?); (hoc vocabulum non intelligentes quidam loco *gadaukans* sequentis, *gadaurans* legendum proposuerunt, id est, qui ad eamdem portam famulantur, sed hæc idea aliquid recentius nonne sapit?)

GA-DAUKA, masc., inquilinus; plur. *gadaukans*, inquilini, domus, οἶκος : Cor. I, I, 16.

DAUNS (vet. norv. *daun*, suec., dan., rec. sup. germ. *dunst*, vet. sup. germ. *daum*; Gf. V, 140), fem., fumus, odor, ὀσμή : Joan. XII, 3; Cor. II, II, 14, 15, 16; Eph. V, 2; ὄσφρησις : Cor. I, XII, 17.

DAUJAN, vid. sub *Divan*.

DAUPJAN. vid. sub *Diupan*.

DAUR (vet. norv. *dyr*, vet. sax. *dor*, angl. sax. *duru*, *dyr*, vet. fr. *dore*, vet. sup. germ. *tor*, *turi*, angl. *door*, suec. *dör*, dan. *dør*, rec. sup. germ. *thür*, *thor*; gr. θύρα, lat. *fores*; Bopp 80; Gr. III, 430; Gf. V, 445; Rchth. 691), neutr., porta, postis, janua, θύρα : Mc. I, 33; II, 2; XI, 4; XV, 46; XVI, 3; Joan. X, 1, 2, 7, 9; πύλη : Mth. VII, 13, 14; Luc. VII, 12; πυλών : Mth. XXVI, 71; Luc. XVI, 20.

DAURO, fem., plur. tant. *daurons*, id., θύρα : Mth. XXVII, 60; Mc. XVI, 3; Joan. XXVIII, 16; πύλαι; Neh. VII, 3.

AUGA-DAURO, neutr. (nisi *augadauron* legendum sit), fenestra, θυρίς : Cor. II, XI, 33.

FAURA-DAURI, neutr., spatium quod est ante portam, platea, πλατεῖα : Luc. X, 10.

DAURIÞAIUS, nom. propr. masc., Dorotheus, Calend. goth.

* DAURSAN (vet. sax. *daurran*, vet. sup. germ. *gatar*, *gaturst*, angl. sax. *dear*, angl. *dare*, *durst*, dan. *dør*, rec. sup. germ. *thürstig*; gr. θαῤῥεῖν, θαρσεῖν; Gr. II, 30; Gf. V, 441), conj. anom. *dars*, *daursun*, *daursta*, audere.

GA-DAURSAN, audere, τολμᾶν : Mc. XII, 34; Luc. XX, 40; Cor. I, VI, 1; Cor. II, X, 12; XI, 21; Phlpp. I, 14; θαῤῥεῖν : Cor. II, X, 2; παῤῥησιάζεσθαι : Eph. VI, 20.

. DAVEID (*david* Tim. II, II, 8), nom. propr. masc., Δαυίδ : Mth. IX, 27; Mc. II, 25; X, 47; XI, 10; XII, 35, 36; Luc. I, 27; II, 4, 11; III, 31; VI, 3; XX, 41, 42; Joan. VII, 42; Tim. II, II, 8.

* DEDS (vet. norv., vet. sax. *dad*, angl. sax. *dæd*, vet. sup. germ. *tat*, vet. fr. *dede*, angl. *deed*, rec. sup. germ. *that*; Gr. II, 234, 451, 490; III, 522; DRA. 623; Gf. V, 284, 326; Rchth. 680), fem., actum.

GA-DEDS, actio, opus; *sunive gadeds*, adoptio, υἱοθεσία : Eph. I, 5.

MISSA-DEDS, malum opus, scelus, peccatum, παράβασις : Tim. I, II, 14; παράπτωμα : Mth. VI, 14, 15; Mc. XI, 25, 26; Rom. XI, 11, 12; Cor. II, V, 19; Gal. VI, 1; Eph. II, 1; Col. II, 13; Skeir. III. b, c.

VAILA-DEDS, bonum opus, εὐεργεσία : Tim. I, VI, 2.

VAI DEDJA, masc., malefactor, λῃστής : Mth. XXVII, 44; Mc. XI, 17; XIV, 48; XV, 27; Luc. X, 30; Joan. X, 1, 8; XVIII, 40; Cor. II, XI, 26.

DEIGAN (*digan* Rom. IX, 20; vet. norv. *deig*, vet. sup. germ. *teig*, suec. *deg.*, dan. *deig*. batav. *deeg*, rec. sup. germ. *teig*, *gediegen*; Gr. II, 47; III, 461; Gf. V, 377), conj. I, *daig*, *digun*, *digans*, facere, formare, πλάσσειν : Rom. IX, 20; Tim. I, II, 13; part. pass. *digans*, terrenus, ὀστράκινος : Tim. II, II, 20.

DAIGS, masc., massa, φύραμα : Rom. IX, 21; XI, 16; Cor. I, V, 6, 7; Gal. V, 9.

GADIK, neutr., figmentum, πλάσμα : Rom. IX, 20.

* DEINA (? *deino*: Gr. III, 370), fem.

VIGA-DEINA (*viga-deino?*), tribula, τρίβολος : Mth. VII, 16.

* DEIS (DM. 66), adject., sapiens, prudens.

FILU-DEISEI, fem. astucia, πανουργία : Cor. II, XI, 3; Eph. 4, 14.

DEMAS, nom. propr., Δημᾶς : Tim. II, IV, 10.

DIABULUS (*diabaulus* Joan. VI, 70; VIII, 44; voc. gr.), masc., diabolus, διάβολος : Luc. IV, 2, 3, 5, 6, 13; VIII, 12; Joan. VI, 70; VIII, 44; Eph. VI, 11 vid. ad h. l.; Skeir, I, b, c.

DIABULA, fem., diabola, ἡ διάβολος : Tim. I, III, 11.

DIAKAUNUS (voc. gr.), masc., diaconus, διάκονος : Tim. I, III, 8, 12.

DIAKUN (*diakon*), masc., diaconus, docum. aret. et neap.

* DIGRS (vet. norv. *digr*, *digurd*, *þykr*, vet. sax. *thicci*, angl. sax. *ðik*, vet. fr. *thikke*, vet. sup. germ. *dik*, angl. *thick*, *tight*, suec. *tjok*, dan. *tyk*, rec. sup. germ. *dick*, *dicht*; Gf. V, 111; Rchth. 1072), adject., firmus, crassus, abundans.

DIGREI, fem., abundantia, ἁδρότης : Cor. II, VIII, 20.

DIDIMUS, nom. propr. masc., Δίδυμος : Joan. XI, 16.

DIK, vid. sub *Deigan*.

* DIUPAN (vet. norv. *diupr*, vet. sax. *diop*, *dopian*, angl. sax. *diop*, *dyppan*, vet. sup. germ. *tiuf*, *taufjan*, vet. fr. *depa*, angl. *dip*, *deep*, suec. *djup*, dan. *dyb*, rec. sup. germ. *tief*, *taufen*; Gr. II, 48; Gf. V, 385, 387; Rchth. 684), conj. I, *daup*, *dupun*, *dupans*, profundum esse,

DIUPS, adject., profundus, βαθύς : Mc. IV, 5; Cor. II, VIII, 2.

DIUPIÞA, fem., profunda, βάθος : Luc. V, 4; Rom. VIII, 39; XI, 33; βύθος : Cor. II, XI, 25.

DIUPEI, fem., id., βάθος : Eph. III, 18.

GA-DIUPJAN, conj. II, fodere, excavare, βαθύνειν : Luc. 6, 48.

DAUPJAN, conj. II, 1), baptizare, βαπτίζειν : Mth. III, 11; Mc. I, 4, 5, 8, 9; VI, 14; X, 38, 39; Luc. III, 7, 12, 16, 21; VII, 30; Joan. III, 23, 26; X, 40; Cor. I, I, 13, 14, 15, 16, 17; X, 2; XII, 13; XV, 29; Gal. III, 27; Skeir. III, a; IV, b; 2) baptizari, βαπτίζεσθαι : Mc. VII, 4.

DAUPJANDS, partic. et substant. (Mc. VIII, 28), baptistus, βαπτιστής : Mth. XI, 11, 12; Mc. VI, 24, 25; VIII, 28; Luc. VII, 20, 28, 33.

UF-DAUPJAN, submergere, ἐμβάπτειν : Joan. XIII, 26; baptizare, βαπτίζειν : Luc. III, 21; VII, 29.

DAUPEINS, fem., baptisma, βάπτισμα : Mc. I, 4; X, 38, 39; XI, 30; Luc. III, 3; VII, 29; XX, 4; Eph. IV, 5; Col. II, 12; βαπτισμός : Mth. VII, 4, 8; Skeir. II, b, c; III, a, b, c, d.

DIUS (vet. norv., dan. *dyr*, vet. sax. *dier*, angl. sax. *deor*, vet. sup. germ. *tior*, vet. fr. *diar*, suec. *djur*, angl. *deer*, batav. *dier*, rec. sup. germ. *thier*; gr. θήρ; Gr. III, 359; Gf. V, 447; Rchth. 686), neutr., bestia, θηρίον : Mc. I, 13 vid. ad h. l.; Cor. I, XV, 32.

DIS (gr. δια-, lat. *dis-*; Gr. II, 723, 861; Gf. V

696), particula inseparabilis, quæ 1) partim significationem magis corroborat, verborum præcipue separandi, participandi, ut: *disdailjan*, *dishniupan*, *dishnaupnan*, *disskaidan*, *disskreitan*, *disskritnan*, *distahjan*, *distaheins*, *distairan*, *distaurnan*, *disvilvan*, *disvinþjan*, *disviss*, ubi *dis* plerumque verbis græcis cum δια- compositis respondet, ut διαμερίζειν, διαιρεῖν, διαῤῥηγνύναι, διασκορπίζειν, *etc.*, licet modo simplicia græcorum, compositorum significationem habeant, modo composita pro simp'icibus usurpentur; 2) partim verbis ideam comprehendendi adjicit, ut: *disdriusan* (ἐπιπίπτειν), *dissiggqan* (ἐπιδύειν), *dishaban* (συνέχειν, περιέχειν), *dishuljan* (καλύπτειν), *dissitan* (λαμβάνειν, ἔχειν), *disniman* (κατέχειν).

DIVAN (vet. norv. *deyfa*, vet. sax. *dojan*, vet. sup. germ. *towjan*, suec. *doia*; Gf. V, 339; coll. *Dauþs*), conj. I, *dau*, *divun*, *divans*, languidum, debilitatum, mortuum esse; partic. *divans*, mortalis, θνητός: Cor. I, xv, 53; Cor. II, v, iv; φθαρτός: Cor. I, xv, 54.

UN-DIVANS, immortalis, incorruptus, ἄφθαρτος vel ἀθάνατος: Tim. I, i, 17 vid. h. l.

UN-DIVANEI, fem., immortalitas, ἀθανασία: Cor. I, xv, 53, 54; Tim. I, vi, 16.

AF-DAUJAN (Gr. I, 479 [3. edit.] secundum lectionem ἐσκυλμένοι, quam Gothum habuisse difficile credas, immerito ut certam habet significationem scoriandi, torquendi), conj. II, fatigare, ἐκλύειν: Mth. ix, 36. (Sic etiam Gal. vi, 9 *af dauïdai* loco *afmaïndai* [vid. h. l.] legendum est.

DU (vet. sax., vet. fr. *to*, *te*, *ti*, angl. sax. *to*, vet. sup. germ. *zi*, *zuo*, angl. *to*, batav. *toe*, *te*, rec. sup. germ. *zu*; Gr. III, 254; Gf. V, 572; Al h. Præp. 241 sqq.; Rchth. 1087), Præpositio, quæ cum dativo, raro autem, cum accusativo construitur, nec non greco πρός (cum accus.) et εἰς, latino *ad*, *in* respondet et præcipue motum ad, directionem in significat.

I. Cum dativo 1) *locali*: a) post verba veniendi, eundi, ad, in, πρός, εἰς, raro ἐπί; sic post *gaggan* Mc. i, 38, 45; ii, 11, 13; v, 19; x, 14, 32; xi, 15, 27; Luc. vi, 47; ix, 53; xiv, 26; xv, 18; xviii, 16; Joan. iii, 26; vi, 5, 35, 37, 45; vii, 33, 37; xi, 15, 29, 32, 38; xiv, 12, 28; xvi, 5, 10, 16, 28; xvii, 11, 13; Tim. II, ii, 16; *atgaggan* Mth. xxv, 39; xxvii, 28; Mc. v, 15; vi, 25; xii, 18; xiv, 45; xvi, 2; Luc. viii, 19; ix, 12; xviii, 3, 14; Joan. vi, 17; vii, 50; xii, 21; xviii, 29; *gagaggan* Mc. vi, 30; Luc. viii, 4; *usgaggan* Mc. i, 5; *gaqiman* et *gaqiman sik* Mth. xxvii, 62; Mc. v, 21; vii, 1; x, 1; *galeiþan* Mc. iii, 13; vii, 30; xiv, 10; Luc. i, 23; Joan. vi, 68; vii, 45; xi, 46; xiv, 23; Cor. II, viii, 17; ix, 5; Tim. II, iv, 10; *galeiþan inn* Mc. xv, 43; Luc. i, 28; *galeiþan ut* Joan. xviii, 38; *afleiþan* Mc. iii, 7; *rinnan* Cor. I, ix, 26; *garinnan* Eph. iv, 13; *urrinnan* Mc. xiv, 48; coll. etiam *fairrinnan du þaurftai* pro græco ἀνήκειν: Eph. v, 4; *gasnivan* Phlpp. iii, 16; *faurbisnivan* Tim. I, v, 24; *gaþeihan* Tim. II, iii, 9; *vahsjan* Eph ii, 21; Col. ii, 19; *gavandjan sik* Luc. i, 56; vii, 10, 44; viii, 39; x, 6; *usvandjan* (*sik*) Tim. I, i, 6; *galisan sik* Mc. iv, 1; *athaban sik* Mc. x, 35; post substantiva: *vigs* Thess. I, iii, 11; *atgaggs* Eph. ii, 18; *qums* Phlpp. i, 26; *gakumþs* Thess. II, ii, 1; etiam post *driusan* Mc. iii, 11; v, 33; Luc. viii, 28, 4; et præcipue in formulis *driusan du knivam* Luc v, 8 *et du fotum* Mc. v, 22; vii, 25; Joan. xi, 32; et post *bistigqan* Rom. ix, 32; b) post transitiva, quæ sensum ferendi, afferendi, ducendi, attrahendi etc., habent; post: *gavandjan* Luc. i, 16, 17; Cor. II, iii, 16; Gal. iv, 9; Tim. II, iv, 4; Skeir. I, c; participium hujus verbi est etiam Cor. II, vii, 15 post *brusts is ufarassau du izvis sind* subaudiendum; *briggan* Mc. ix, 17; *bairan* Mth. v, 23; Mc. i, 32; vii, 32; viii, 22; ix, 18; Luc. xviii, 15; *atbairan* Mth. viii, 16; ix, 2; Mc. x, 13; *tiuhan* Luc. xviii, 40; Tim. II, iii, 6; Skeir. IV, b; hoc verbo etiam subaudito Skeir. I, c *so du guþa* (sc. *tiuhandei*) *gareihtei* illustrandum est; *gatiuhan* Mc. xiv, 53; Joan. ix, 13; xviii, 13. Hinc κατακρίνειν apud Mth. xxvii, 3 non equidem ad verbum respondet, sed in narratione convenienter per *gatiuhan du stauai* convertitur; e contrario Cor. II, x, 12 συγκρίνειν ἑαυτόν τινι recte per *gadomjan sik du ainamma* redditur; *atþinsan* Joan. xii, 32; *atvairpan* Luc. xvi, 20; *atvalvjan* Mc. xv, 46; *laþon* Gal. v, 13; Col. i, 12; Thess. I, ii, 12; iv, 7 (hic enim *du* loco *in* legendum est); Tim. I, vi, 12; *vopjan* Luc. xix, 15; *franiman* Joan. xiv, 3; *insandjan* Mth. xxvii, 19; Mc. iii, 31; viii, 26; xii, 2, 4, 6, 13; Luc. i, 27; iv, 26; vii, 3, 6, 19, 20; xx, 10; Joan. xi, 3; xvi, 7; xviii, 24; Cor. II, xii, 17; Eph. vi, 22; Phlpp. ii, 25; Col. iv, 8; Neh. vi, 17; *fraletan* Mc. viii, 3; *atlaujan* Luc. xix, 25; c) verba directionem ad significantia nostram particulam habent in sensu post, ad, in, solenniter græco πρός, ἐπί respondentem: *usbraidjan handuns du managein* (πρός) Rom. x, 21, *du þaim faura sik uffanjan* (τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι) Phlpp. iii, 14; *du diuzam veihan* (θηριομαχεῖν) Cor. I, xv, 32, et etiam post *gagavairþjan* (καταλλάττεσθαί τινι) Cor. I, vii, 11; *ussaiwan du himina* (εἰς) Mc. vii, 34, *augona ushafjan du himina* (εἰς) Luc. xviii, 13; Joan. xvii, 1; *atsaiwan du sis* (ἐπέχειν ἑαυτῷ) Tim. I, iv, 16; post *fairveitjan* (εἰς) Luc. iv, 20; Cor. II, iii, 7; imprimis post *insaiwan* (εἰς) Mth. vi, 26; Mc. x, 21, 27; xiv, 67; Luc. i, 48; ix, 16, 38; xx, 17; Joan. xiii, 22; præterea post *biugan kniva* (πρός) Eph. iii, 14; post *bidjan* (πρός) Mth. vi, 6; Cor. II, xiii, 7; Skeir. V, d, et post substantiva *bida* Rom. x, 1; post *hropjan* Luc. xviii, 7; post verba pugnandi, *sokjan* (πρός) Mc. ix, 10; Skeir. IV, a, *andrinnan* Mc. ix, 34; præsertim post verba loquendi et dicendi, *qiþan*, *rodjan*, ubi Græcus dativum simpliciter usurpat: Mth. viii, 7, 9, 10, 19, 20, 21, 22, 26, 32; ix, 2, 6, 9, 11, 12, 15, 18, 24, 28, 37; xi, 3, 4; xxv, 40; xxvi, 71, 73; xxvii, 11, 13, 64; Mc. i, 37, 38, 40, 44; ii, 5, 8, 10, 14, 16, 17, 18, 24, 25; iii, 3, 4, 5, 23, 32; iv, 13, 21, 24, 35, 35, 38, 39, 40, 41; v, 9, 19, 31, 34, 36, 39, 41; vi, 10, 18, 22, 24; vii, 6, 9, 18 27, 28, 29, 33; viii, 1, 17, 19, 21, 27, 29, 34; ix, 1, 5, 12, 23, 25, 29, 31, 33, 36; x, 5, 11, 14, 18, 20, 21, 26, 28, 37, 38, 39, 42, 49, 51, 52; xi, 1, 5, 6, 14, 17, 21, 22, 23, 28, 29, 33; xii, 7, 12, 14, 15, 16, 17, 24, 32, 34, 36, 38; xiv, 12, 13, 48, 61, 65, 70; xv, 2, 12, 14; xvi, 3, 6, 7; Luc. i, 13, 18, 19, 22, 28, 30, 34, 35, 55, 61; ii, 10, 15, 17, 18, 20, 34, 48, 49, 50; iii, 7, 12, 13, 14; iv, 3, 6, 9, 21, 23, 36, 43; v, 4, 5, 10, 20, 22, 24, 27, 30, 31, 33, 34, 36; vi, 2, 5, 8, 9, 10, 11, 20, 42; vii, 6, 8, 9, 13, 14, 22, 24, 40, 43, 44, 48, 50; viii, 21, 22, 25, 48, 49; ix, 3, 11, 12, 13, 14, 20, 25, 33, 44, 48, 50, 55, 57, 58, 59, 60, 62; x, 2, 9, 18, 22, 26, 28, 29; xiv, 10, 15, 21, 22, 25; xv, 3, 6, 12, 18, 22, 27, 29, 31; xvi, 1, 2, 6, 7, 14; xvii, 5, 7, 8, 14, 19, 22, 37; xviii, 9, 19, 22, 29, 31, 42; xix, 5, 8, 9, 13, 17, 19, 22, 24, 25, 31, 32, 33, 39, 40, 46; xx, 1, 3, 9, 19, 23, 25, 34, 41, 42, 45; Joan. vi, 5, 12, 28, 29, 30, 34, 35, 43, 53, 61, 67; vii, 3, 9, 21, 26, 33, 45, 50, 52; viii, 12, 13, 14, 19, 21, 23, 25, 28, 31, 39, 42, 48, 52, 57; ix, 7, 10, 12, 17, 24, 29, 30, 34, 35, 40; x, 6, 7, 24; xi, 7, 8, 11, 14, 21, 24, 32, 34, 39, 44, 46; xii, 19, 22, 29, 35; xiii, 12, 27, 33, 37; xiv, 2, 23, 26; xv, 3, 20, 22; xvi, 7; xviii, 11, 17, 21, 23, 30, 31; ix, 9, 10; Rom. ix, 15, 17, 20; x, 21; Cor. I, xii, 21; Gal. ii, 14; Thess. I, ii, 16. Hinc post locutiones *munþ usluknan* Cor. II, vi, 11 et *vaurd varþ* Joan. x, 35; in Cor. II, i, 18 *vaurd unsar þata du izvis* et vii, 14 *wofstuli unsara so du teitau* (in posteriori loco pro ἐπί c. gen., sic ante Titum) *verbum dicendi* supplendum est. Eo etiam modo elliptice adest Ephes. inscript. *anastodeiþ du aifaisium* et subscript. *du aifaisium ustauh*, et pariter in omnibus epistolarum in- et subscriptionibus, quæ nobis servatæ sunt; 2) in sensu *temporali*, a) in genere tempus, quo circiter aliquid, accidit, significat, ut Cor. I, xv,

32 *du maurgina* (αὔριον) *gasviltam*; Luc. xvii, 8 *du naht matjan* (δειπνῆσαι); b) communiter idem valet atque in, per, εἰς, πρός, ἐπί c. accus. interroganti quamdiu? sic Luc. iv, 25 *galuknoda himins du jeram þrim*; Joan. vi, 27 *visan du libainai aiveinon*; et in formulis *du aiva* Joan. xii, 34; xiv, 16; xv, 16; Cor. II, ix, 9; *du aivam* Rom. xi, 36; Cor. II, xi, 31; Gal. i, 5; *du weilai* Joan. v, 35; Philem. 15; *du leitilai weilai* Cor. II, vii, 8; Skeir. VI, a; *du mela* Luc. viii, 13; *du leitilamma mela* Skeir. IV, b; *du mela weilos* Thess. I, ii, 17. — 3) In sensu *metaphorico* usurpatur ubique verbum directionem quamdam ad, in, fundamentaliter significat; sic ergo a) ubi scopus, finis, determinatio, consecutio exprimitur, quo in casu *du*, græco εἰς, πρός et ἐπί c. accus., latino in, ad respondet: Mth. viii, 4; xxvii, 7; Mc. i, 4, 44; vi, 11; xiv, 8, 9; Luc. ii, 32, 34; iii, 3; v, 14; ix, 5; xiv, 31 h. l., 35; xviii, 1; Joan. ix, 39; xi, 4; xiii, 29; xvii, 23; xviii, 37; Rom. vii, 10; ix, 22, 23; x, 1, 4, 10; xiv, 1; xv, 4, 7; Cor. I, v, 5; x, 31; xi, 24, 25; xii, 13; xiv, 26; xv, 34; xvi, 15; Cor. II, i, 20; ii, 16; iv, 6, 15; v, 5; vii, 3, 9, 10; viii, 2, 14, 19; ix, 4; x, 4, 8, 15; xi, 8; xiii, 10; Gal. i, 6; ii, 8; Eph. i, 5, 6, 10, 14; ii, 10, 22; iii, 19; iv, 12, 13, 14, 16, 29; v, 2; vi, 18; Phlpp. i, 17, 19, 25; Col. i, 29; ii, 22, 23; iii, 10, 21; Thess. I, iii, 3; v, 9; Thess. II, i, 11; Tim. I, i, 16; iv, 3, 7, 8; Tim. II, ii, 14, 20, 21, 25; iii, 13, 15, 16, 17; iv, 11 (iv, 3 pro gr. κατά); Neh. v, 16; Skeir. I, d; II, d; VIII, b, d; huc etiam annumerandum est *þata wa ist du sva managaim* (εἰς) Joan. vi, 9 quod aliunde semel occurrit. Huc etiam pertinent *duþe* (*duþþe*), ad id (prætera), *duwe*, ad quod, vid. sub *þata* et *Was*; b) in *determinationibus prædicativis*, ubi ad significat, et partim græco εἰς respondet, partim, more germanicarum linguarum, casum attributi exprimit; sic post *visan* Mc. x, 8; Cor. I, xiv, 22; Col. iv, 11. Hinc Gothus etiam vertit ὠφελεῖν per *du botai visan* Gal. v, 2 et ἀπόβλητός ἐστι per *du usvaurpai ist* Tim. I, iv, 4; post *vairþan* Mc. xii, 10; Luc. iii, 5; xx, 17; Joan. xvi, 20; Cor. II, vi, 18; *nimam du qenai* Neh. vi, 18; *aigan du qenai* Mc. xii, 23; Luc. xx, 33; *haban du gamana* Philem. 17; hinc κερδεῖν per *du gavaurkja haban* redditur Phlpp. iii, 8; post *taujan* Joan. vi, 15; x, 33; Rom. ix, 21; Gal. v, 13; *gataujan* Mc. xi, 17; Luc. xix, 46; Eph. ii, 14; *gaskapjan* Eph. ii, 15; *gagaleikon* Cor. II, xi, 13; *inmaidjan* Phlpp. iii, 21; *du ludjai gafrisahtnan* (μορφοῦσθαι) Gal. iv, 19 h. l.; *rahnjan* Rom. ix, 8; *giban* Thess. II, iii, 9; *atgiban* Joan. xiii, 15; *lagjan* (*du plata fanan*) Mth. ix, 18. — Sed fundamentalis idea multo magis innotescit in sequentibus casibus, qui ad I, c fere referuntur: c) ad, πρός, post *vrohjan* Joan. v, 45 et *fravrohjan* Luc. xvi, 1; *þagkjan du sis misso* Mc. xi, 31; item Cor. II, 3, 1 *anafilhis boko du izvis þaurbum* (ubi tamen epistola ad vos [scilicet scripta est] intelligi posset, coll. supra I, c ad finem); Cor. II, iv, 2 *ustaiknjan sik silban du allaim miþvisseim*; sic *ustaikneins* Luc. i, 80; d) relative ad, ἐπί c. dat. et accus., εἰς: Mc. x, 11 *horinoþ du þizai* (quod etiam secundum f) vel g) explicari potest); Joan. xii, 16 *þata vas du þamma gameliþ*; item Cor. II, ix, 1 *andbahti rahtoda du veihaim*; x, 16 *in framaþjaim arbaidim du manvjaim wopan*; xi, 6 *gabairhtida in allaim du izvis*; e) in respectu ad, comparative ad, præ, πρός c. accus., in locutionibus *gaggan gafehaba du þaim þaiei uta sind* Thess. I, iv, 12, *gaggan in handugein du þaim uta* Col. iv, 5, *raihtaba gaggan du sunjai* Gal. ii, 14; f) in, εἰς, in quantum actio in objectum præpositionis dirigitur, post *fravaurkjan* Luc. xvii, 4; Cor. I, viii, 12; *fiands* Rom. viii, 7; *friaþva haban* Cor. II, ii, 4; coll. vii, 15; *gamainduþs* Cor. II, ix, 13; g) super, in, ἐπί c. dat. et accus., εἰς, πρός post verba affectuum et similium, ut *infeinan* Mc. viii, 2; Luc. vii, 13; *svegnjan* Luc. i, 47; *venjan* Joan. v, 45; Rom. xv, 12; Cor. II, i, 10; Tim. I, iv, 10; v, 5; *trauan* Mth. xxvii, 43; Cor. II, i, 9 et *trauains* Cor. II, iii, 4, viii, 4; *galaubjan* Mc. ix, 42; Joan. vi, 35, 40, 47; vii, 38, 39; ix, 35, 36; x, 42; xi, 25, 26; xii, 36, 42, 44, 46; xiv, 1; xvi, 9; xvii, 20; Rom. ix, 33; x, 10, 11; Phlpp. i, 29. — *) Minus recte, vel saltem pro suo solemni usu minus explicabile ponitur *du* Mc. viii, 11 in *sokjandans du imma taikn* (παρά c. genit).

II. Cum *accusativo*: tantummodo Col. iv, 10 *du þanei nemuþ anabusnins* (περί c. genit.) et vs. 13 *habaiþ manag aljan du þans* (ὑπέρ c. genit.); ubi cum *bi* commutatur. — * Quoad locum Joan. xvi, 32 *distahjada warjizuh du seina* (πρὸς τὰ ἴδια) ut accusativus explicari nequit, quia neque in evangelio *du* cum accusativo occurrit, neque in genere cum hoc casu ad significat. In annotatione ad h. l. *seina* ut genitivus spectavimus et per ellipsim illustravimus, quod forsan in *seinamma* vel, conjiciente Zahn, in *seinaim* commutandum est.

III. *Infinitivo* adjectum, immediate ante solemniter præmittitur, in epistolis tamen et Skeireins ab eo per prædicatum, objectum, vel alias per vocabulum infinitivi determinativum separatur, ut Cor. I, vii, 25 *du triggs visan*, ix, 6 *du ni vaurkjan*, Rom. vii, 5 *du akran bairan*, Thess. II, i, 5; Rom. xi, 11 *du in aljana briggan*, Phlpp. iv, 10; Thess. II, ii, 2 *du ni sprauto vagjan*, Cor. I, viii, 10 *du galiugagudam gasaliþ matjan*, Skeir. II, c, d. In hoc nexu modo ut subjectum modo ut objectum, in utroque articulum admittens, usurpatur: Mc. xii, 33 *þata du frijon guþ jah þata du frijon newundjan sve sik silban managizo ist allaim þaim allbrunstim*; x, 40 *þata du sitan af taihsvon meinai nist mein du giban*; 1) ut subjectum, pro græc. τό c. infinit.: Cor. I, xi, 6 *agl ist qinon du kapillon aiþþau skaban*; Cor. II, ix, 1 *ufjo mis ist du meljan izvis*; Phlpp. i, 24 *du visan in leika þaurftizo* (ist) in *izvara*; vel pro simplici infinitivo: Mc. ii, 9 *waþar azetizo ist du qiþan*, x, 40 *nist mein du qiþan*; Thess. I, iii, 4 *anavairþ vas uns du vinnan agliþos* (alias vero Tim. I, i, 16 *anavairþai vesun du galaubjan imma*); Skeir. II, c *gadob vas du garehsn daupeinais andniman*; 2) ut objectum, ubi scilicet quo tendit actio, determinationem, consecutionem, et præsertim finem indicat; tunc a substantivis, verbis, formulis necnon et integris sententiis pendet, ponitur que a) pro græco infinitivo: Tim. I, i, 16 *anavairþai vesun du galaubjan*; Rom. xi, 26 *urrinniþ us sion sa lausjands du afvandjan afgudein*; Luc. iv, 18 *gasalboda mik du vailamerjan unledaim. insandida mik du ganasjan*; Joan. xii, 4 *skaftida sik du galevjan ina*; Luc. ix, 16 *gaf hlaibans siponjam du faurlagjan managein*; Joan. vi, 31 *hlaif gaf im du matjan*; 52 *leik giban du matjan*; Col. i, 25 *ragin giban ist mis du usfulljan vaurd*; Cor. II, xi, 2 *gavadjoda izvis ainamma vaira manja svikna du usgiban xristau*; Cor. I, vii, 25 *gaarmaiþs fram fraujin du triggvs visan*; Luc. xix, 48 *managei hahaida du hausjan imma*; Col. i, 22 *gafriþodai þairh dauþu du atsatjan izvis veihans*; Col. iv, 3 *uslukai unsis haurd vaurdis du rodjan runa*; Phlpp. iv, 10 *gaþaihuþ du faur mik fraþjan*. — b) Pro τοῦ c. infinitivo, plerumque determinationem significans; sic post: *urrinnan* Mc. iv, 3; Luc. viii, 5; *ushafjan sik* Mth. xi, 1; *anatrimpan* Luc. v, 1; adde, more græco constructum, *andvairþi seinata gatulgjan* (*du gaggan*) Luc. ix, 51; *anabiudan* Luc. iv, 10; *bandvjan* Joan. xiii, 24; post *usfullnoda mel* Luc. i, 57; *usfullnodedun dagos* Luc. ii, 6, 21; *hlauts urrann* Luc. i, 9; *fauraist muns* Cor. II, viii, 11; *valdufni haban* Mc. iii, 15; Cor. I, ix, 6; *ausona haban* Luc. viii, 8; *manvuba haban* Cor. II, x, 6; *vig manvjan* Luc. i, 77, 79; huc pertinet etiam Luc. vi, 7, ubi κατηγορία per *til du vrohjan* (facultatem, occasionem ad accusandum) redditur; ut magis adhuc finale habendum est Phlpp. iii, 10, cum *du kunnan ina* respondeat τῷ *in ufarassaus kunþjis iesuis* in vs. 7, cui addet Skeir, IV, d: *þo nu insakana vesun ni in þis þatainei ei fraujins mikilein gakannidedi. ak du*

gatarhjan haifst sabailliaus. — c) pro εἰς τό c. infinitivo : Mth. xxvi, 2 *sunus mans atgibada du ushramjan;* Thess. II, iii, 9 *ei uns silbans du frisahtai gebeima du galeikon unsis;* Thess. I, iii, 5 *insandida du ufkunnan galaubein;* Luc. iv, 29 *brahtedun ina und auhmisto þis fairgunjis du afdrausjan;* Rom. vii, 5 *vinnons vaurhtedun in liþum du akran bairan;* Thess. I, iii, 13 *ganohnan gataujai friaþvai du tulgjan hairtona;* Luc. v, 17 *mahts fraujins vas du hailjan;* Rom. xv, 8 *iesus andbahts varþ bimaitis du gatulgjan gahaita;* xi, 11 *varþ ganists þiudom du in aljana briggan;* Thess. I, ii, 16 *ganisan du usfulljan fravaurhtins;* Cor. I, viii, 10 *miþvissei is timrjada du galiugagudam gasaliþ matjan;* Thess. I, iv, 9 *at guþa uslaisidai sijuþ du frijon;* Rom. xii, 2 *inmaidjaiþ ananiujiþai fraþjis du gakiusan;* Thess. II, ii, 2 *bidjam izvis in qumis fraujins du ni sprauto vagjan;* Thess. I, ii, 12 *bidjan jah gaþlaihan jah veitvodjan du gaggan izvis vairþaba;* Mc. xiv, 55 *sokidedun veitvodiþa du afdauþjan ina;* Cor. I, xi, 22 *gardins habaiþ du matjan jah drigkan;* Thess. II, i, 5 *taikns garaihtaizos stauos du vairþans briggan izvis;* Rom. xii, 3 *fraþjan du vaila fraþjan;* Cor. II, vii, 3 *in hairtam unsaraim sijuþ du gasviltan jah samana liban;* Skeir. I, d *skulda du galeikon seinai frodein mans aftra galaþon;* huc etiam adducendi sunt casus, ubi Gothus infinitivum loco græci substantivi usurpat : Luc. v, 4 *athahid natja du fiskon* (εἰς ἄγραν); xiv, 28 *rahneiþ habaiu du ustiuhan* (εἰς ἀπαρτισμόν); Thess. I, xiv, 17 *fravilvanda du gamotjan* (εἰς ὑπάντησιν); incorrectum est autem Mth. xxvii, 7 *du usfilhan* (εἰς ταφήν), quod *du usfilham* legendum esset, vid. ad h. l. — d) Pro πρός τό c infinitivo : Mth. v, 28 *saiwan qinon du luston izos;* vi, 1 *armaion taujan in andvairþja manne du saiwan im;* Mc. xiii, 22 *giband taiknins du afairzjan.* — e) Pro ἐπὶ τῷ c. infin.: Cor. I, xi, 21 *faursnivan du matjan.* — f) Pro εἵνεκεν c. infin.: Cor. II, vii, 12 *melida du gabairhtjan usdaudein.* — g) Pro ἵνα : Mc. iii, 14 *gavaurhta tvalif du visan* (ἵνα ὦσι) *miþ sis;* Joan. xvii, 4 *vaurstv atgaft mis du vaurkjan* (ἵνα ποιήσω). — h) Pro græco participio : Mc. x, 46 et Luc. xviii, 35 *blinda sat faur vig du aihtron* (προσαιτῶν); forsan Gothus etiam Luc. xix, 48 ἐξεκρέματο ἀκούων (*hahaida du hausjan*) legit.

IV. Ut *adverbium:* tantum apud Luc. viii, 44 *atgaggandei du;* probabilissime tamen etiam Mc. x, 13 *bairandam du* legendum est, vid. ad h. l.

V. In *compositione:* 1) *duþe* (*duhbe* et *duþþe*), vid. sub *þata; duwe*, vid. sub *Was;* 2) sed non nisi cum verbis reipsa componitur : *duginnan, durinnan, dustodjan, duvakan;* bicomposita : *duatgaggan, duatrinnan, duatsnivan; dugasaiwan, dugavindan; fauradustodjan.*

*DUBO (vet. norv. *dufa*, vet. sax. *duba*, angl. sax. *duva*, vet. sup. germ. *tuba*, suec. *dufva*, dan. *due*, angl. *dove*, rec. sup. germ. *taube;* Gr. II, 412; III, 341; Gf. V, 350), fem., columba.

HRAIVA-DUBO, corvus, cornix (vid. sub *Hraiv*); turtur, τρυγών : Luc. ii, 24.

DUGAN (vet. norv. et fr. *duga*, vet. sax. et angl. sax. *dugan*, vet. sup. germ. *tugan*, suec. *duga*, dan. *due*, rec. sup. germ. *taugen;* Gr. II, 23; Gf. V, 369; Rchth. 695), conj. anom. : *daug, dugun, duhta*, prodesse, συμφέρειν : Cor. I, x, 23; χρήσιμον εἶναι : Tim. II, ii, 14.

DULGS, masc., debitum, χρέως : Luc. vii, 41, ubi *dulgis skula*, debitor, χρεωφειλέτης.

DULGA-HAITJA, vid. sub *Haitan.*

DULÞS (vet. sup. germ. *tuld*, med. sup. germ. *dult;* Gr. III, 521; Gf. V, 421; Schm. I, 366 sqq.), fem. (etiam masc. Mth. xxvii, 15, et fem. anom. Joan. vii, 14, dativ. *dulþ*), festum, ἑορτή : Mth. xxvii, 15; Mc. xv, 6; Luc. ii, 41, 42; Joan. vi, 4; vii, 2, 8, 10, 11, 14, 37; xii, 12, 20; xiii, 29; Col. ii, 16.

DULÞJAN, conj. II, festum celebrare, ἑορτάζειν : Cor. I, v, 8.

DUMBS (vet. norv. *dumbi*, angl. sax. *dumb*, vet. fr. *dumbe, dume*, vet. sup. germ. *tumb*, angl., suec. *dumb*, dan. *dum*, rec. sup. germ. *dumm;* Gr. II, 59; Gf. V, 425; Rchth. 695), adject. mutus, κωφός : Mth. ix, 33; Luc. i, 22.

AF-DUMBNAN, conj. III, obmutescere, πεφιμῶσθαι : Mc. iv, 39.

*DRABAN (coll. *dreiban*), conj. I, *drof, drobun, drabans*, cædere.

GA-DRABAN, excidere, λατομεῖν : Mc. xv, 46.

DRAGAN (vet. norv. *draga*, vet. sax., angl. sax. *dragan*, vet. sup. germ. *tragan*, angl. *drag, draw*, dan. *drage*, suec. *draga*, rec. sup. germ. *tragen;* lat. *trahere;* Gr. II, 11; Gf. V, 492), conj. I, *drog, drogun, dragans*, trahere; *sis dragan*, acervare sibi, ἐπισωρεύειν : Tim. II, iv, 3.

GA-DRAGAN, id., Tim. II, iv, 3 vid. h. l.

DRAGGK, vid. sub *Drigkan.*

DRAIBJAN, vid. sub *Dreiban.*

DRAKMA (voc. gr.), masc., drachma, δραχμή : Luc. xv, 8, 9.

DRAUHSNA (*drausna* Skeir. VII, d; Gr. III, 462), fem., mica, buccella, ψιχίον : Mc. vii, 28; Luc. xvi, 21; κλάσμα : Joan. vi, 12; Skeir. VII, d.

DRAUHTS, vid. sub *Driugan.*

DRAUSJAN, vid. sub *Driusan.*

DREIBAN (vet. norv. *drepa, drifa*, vet. sax. *driban*, angl. sax. *drifan*, vet. sup. germ. *triban*, angl., dan. *drive*, suec. *drifva*, batav. *dryven*, rec. sup. germ. *treiben;* Gr. II, 13; Gf. V, 481), conj. I, *draib, dribun, dribans*, pellere; *us gaqumþim dreiban*, pellere e conciliis, ἀποσυνάγωγον ποιεῖν : Joan. xvi, 2.

US-DREIBAN, expellere, ἐκβάλλειν : Mth. ix, 25, 33, 34; Mc. vi, 13; ix, 18, 28, 38; Luc. viii, 54; ix, 40, 43, 49; ἀποστέλλειν : Mc. v, 10.

DRAIBJAN, conj. II, compellere, urgere, ἐλαύνειν : Luc. viii, 29; σκύλλειν : Mc. v, 35; Luc. viii, 49; *draibjan sik*, σκύλλεσθαι : Luc. vii, 6.

DRIGKAN (*driggkan* Mc. x, 38, 39; Luc. x, 7 et solenniter apud Joan.; *driggan* Luc. v, 39; Eph. v, 18; vet. norv. *drecka*, vet. sax. *drincan, drencian*, angl. sax. *drincan, drencan*, vet. fr. *drinka, drenka*, vet. sup. germ. *trinkan, trinkjan*, angl. *drink*, suec. *dricka*, dan. *drikke*, rec. sup. germ. *trinken, tränken;* Gr. II, 36; III, 465; Gf. V, 533; Rchth. 692 sq.), conj. I, *dragk, drugkun, drugkans;* bibere, πίνειν : Mth. vi, 25, 31; xi, 18, 19; Mc. x, 38, 39; xv, 23; Luc. i, 15; v, 30, 33, 39; vii, 33, 34; x, 7; xvii, 8, 27, 28; Joan. vi, 53, 54, 56; vii, 37; xviii, 11; Cor. I, ix, 4; x, 4, 21, 31; xi, 22, 25, 26, 27, 28, 29; xv, 32; *vato drigkan*, ὑδροποτεῖν : Tim. I, v, 23; particip. pass. *drugkans*, bibitum; *drugkans visan*, μεθύειν: Cor. I, xi, 21; *drugkans vairþan*, μεθύσκεσθαι : Thess. I, v, 7.

ANA-DRIGKAN, inebriari; *anadrigkan sik*, inebriari, μεθύσκεσθαι : Eph. v, 18.

GA-DRIGKAN, bibere, πίνειν : Luc. xvii, 8.

DRAGK (*draggk* Joan. vi, 55), neutr., potus, πόσις : Joan. vi, 55; Rom. xiv, 17; Col. ii, xvi; πόμα : Cor. I, x, 4.

DRAGKJAN (*draggkjan* Mth. xxvii, 48), conj. II, potu recreare; ποτίζειν : Mth. xxv, 42; xxvii, 48; Mc. xv, 36; Rom. xii, 20; Cor. I, xii, 13.

GA-DRAGKJAN, id., Mth. x, 42; Mc. ix, 41.

DRUGKANEI, fem., ebrietas, μέθη : Rom. xiii, 13; Gal. v, 2 vid. ad h. l.

AF-DRUGKJA, masc. ebrius, ebriosus, μέθυσος : Cor. I, v, 11; οἰνοπότης : Mth. xi, 19 vid. ad h. l.

VEIN-DRUGKJA, vini potitor, οἰνοπότης : Luc. vii, 34.

DRIUGAN (vet. norv. *drott*, vet. sax. *druht*, angl. sax. *driht, dreogan, drohtnian*, vet. fr. *dracht, drecht*, rec. sup. germ. *tross;* byzant. δροῦγγος, δρουγγάριος; Gr. II, 452; III, 473; Gf. V, 517; Rchth. 691. Ducang. Gloss. med. et infim. lat. voc. *Drungus*), conj. I, *drauh, drugun, drugans;* militare, στρατεύειν : Tim. I, i, 18.

GA-DRAUHTS, miles, στρατιώτης : Mth. viii, 9; Mc. xv, 16; Luc. vii, 8; Joan. xix, 2; Tim. II, ii, 3.

DRAUHTINON, conj. II, stipendia facere, militare,

στρατεύεσθαι : Cor. I, IX, 7; Cor. II, X, 3; Tim. II, II, 4; *sa þammei drauhtino*, is, quem servio, ὁ στρατολογῶν : Tim. II, II, 4.

DRAUHTINASSUS, masc., militia, στρατεία : Cor. II, X, 4.

DRAUHTI-VITOþ, vid. sub *Vitan*.

DRIUSAN (vet. sax. *driosan*, angl. sax. *drèosan;* Gr. II, 21; Gf. V, 545), conj. I, *draus*, *drusun*, *drusans*, cadere, πίπτειν : Mc. IX, 20; Luc. V, 12; VI, 39; VIII, 41, X, 18; XVI, 20; XVII, 16; XX, 18; Joan. XI, 32; Rom. XIV, 4; Cor. I, XIV, 25; ἐκπίπτειν : Mc. XIII, 25; *driusan ana* —, ἐπιπίπτειν : Mc. III, 10; Luc. XV, 20; *driusan du* —, προςπίπτειν : Mc. III, 11; V, 33; VII, 25; Luc. V, 8; VIII, 28.

AT-DRIUSAN, procidere, cadere, προςπίπτειν : Luc. VIII, 47; ἐπιπίπτειν : Neh. VI, 16; ἐμπίπτειν : Tim. I, III, 6, 7; VI, 9; Skeir. I, a; II, b.

GA-DRIUSAN, cadere, πίπτειν : Mth. VII, 25, 27; X, 29; Mc. IV, 4, 5, 7, 8; V, 22; Luc. VI, 39, 49; VIII, 6; VII, 8, 14; XVI, 17; Joan. XII, 24; XVIII, 6; Rom. XI, 11, 22; ἐπιπίπτειν : Rom. XV, 3; ἐκπίπτειν : Cor. I, XIII, 8; projici, βάλλεσθαι : Mth. V, 29, 30.

DIS-DRIUSAN, incidere, ἐπιπίπτειν : Luc. I, 12.

US-DRIUSAN, ejicere, rejicere, ἐκπίπτειν : Rom. IX, 6; Gal. V, 4.

DRIUSO, fem., præcipitium, κρημνός : Mth. VIII, 32; Mc. V, 13; Luc. VIII, 33.

DRUS, masc., casus, πτῶσις : Mth. VII, 27; Luc. II, 34.

US-DRUSTS, fem., aspredo, rudis, aspera via, τραχεῖα : Luc. III, 5.

AF-DRAUSJAN, conj. II, ejicere, κατακρημνίζειν : Luc. IV, 29.

GA-DRAUSJAN, id., καταβάλλειν : Cor. II, IV, 9; καταβιβάζειν : Luc. X, 15; καθαιρεῖν : Luc. I, 52.

DRUGKJA et DRUGKANEI, vid. sub *Drigkan*.

DRUNJUS (batav. *dreunen*, rec. sup. germ. *dröhnen;* DM. 125, 693), masc., clamor, vox, sonus, φθόγγος : Rom. X, 18.

DRUS, vid. sub *Driusan*.

DRUSTS, vid. sub *Driusan*.

DROBJAN (vet sax. *drobi*, *drobian*, *druban*, angl. sax. *drof*, vet. sup. germ. *trobi*, *trobjan*, rec. sup. germ. *trüben;* Gf. V, 489), conj. II, turbare, conturbare, perturbare, ταράσσειν : Gal. I, 7; V, 10; ἀναστατοῦν : Gal. V, 12; part. *drobjands miþ...*, tumultuans cum, συστασιάστης : Mc. XV, 7.

DROBNAN, conj. III, terrere, θροεῖσθαι : Thess. II, II, 2 h. l.

GA-DROBNAN, id., ταράσσεσθαι : Luc. I, 12; Joan. XII, 27.

IN-DROBNAN, id., Joan. XIII, 21; XIV, 1, 27.

DROBNA, masc., seditio, ἀκαταστασία : Cor. II, XII, 20.

DVALS (vet. norv. *dvalinn*, *dvelia*, vet. sax. *biduellian*, angl. sax. *dvelian*, *dvolian*, vet. sup. germ. *twelan*, vet. fr. *dwila*, dan. *dvale*, batav. *dvaelen*, suec. *dål*, angl. *dull*, rec. sup. germ. *toll;* Gr. II, 29; Gf. V, 548; Rchth. 697), adject., fatuus, μωρός : Mth. V, 22; VII, 26; Cor. I, IV, 10; Tim. II, II, 16, h. l.; II, 23; *dvalana gataujan*, insanire, μωραίνειν : Cor. I, I, 20.

DVALIÞA, fem., insania, stultitia, μωρία : Cor. I, I, 18, 21, 23; τὸ μωρόν : Cor. I, I, 25.

DVALA-VAURDEI, vid. sub *Vaurd*.

DVALMON, conj. II, insanire, μαίνεσθαι : Joan. X, 20; Cor. I, XIV, 23.

DOBNAN, vid. sub *Daubs*.

DOBS, vid. sub *Daban*.

DOGS, vid. sub *Dag*.

DOMS (vet norv. *domr*, *dœma*, vet. sax. *dom*, *deman*, *domian*, angl. sax. *dom*, *deman*, vet. sup. germ. *tom*, *tomjan*, vet. fr. *dom*, *dema*, *domia*, angl. *doom*, *deem*, suec. *dōma*, dan. *dømme*, rec. sup. germ. ...*dammen;* lat. *damnare;* Gr. II, 41, 452; DRA. 749, 768; Rchth. 684, 690; Gf. V, 334 sqq.), masc., sententia, judicium, Skeir. II, b; VI, c.

DOMJAN, conj. II, judicare, discernere, examinare, κρίνειν : Cor. I, X, 15; Cor. II, V, 15; διακρίνειν : Cor. I, XI, 29; ἐγκρίνειν : Cor. II, X, 12; ἡγεῖσθαι : Phlpp. III, 8; *usvaurhtana domjan* et *garaihtana domjan*, vid. sub *Raihts* et *Vaurkjan*.

AF-DOMJAN, 1) dijudicare, judicare, κρίνειν : Joan. XVI, 11; καταδικάζειν : Luc. VI, 37; 2) detestari, καταθεματίζειν : Mth. XXVI, 74.

BI-DOMJAN, judicare, κρίνειν : Col. II, 16.

GA-DOMJAN, de aliquo judicare, comparare, dijudicare, συγκρίνειν : Cor. II, X, 12; κατακρίνειν : Mc. XIV, 64; *garaihtana* et *usvaurhtana gadomjan*, vid. sub *Raihts* et *Vaurkjan*.

AF-DOMEINS, fem, condemnatio, Skeir. VIII, b.

FAUR-DOMEINS, præjudicium, πρόκριμα : Tim. I, V, 21.

DOFS, vid. sub *Daban*.

E

EI (coll. vet. norv. *er;* Gr. III, 14, 163), particula relativa qua 1) suffixa a) demonstrativa et particula relativæ fiunt, *saei* qui, *þatei* quod, *þeei* quod, *þadei* quo, *þarei* ubi, *þaþroei* qua, *miþþanei* dum, *svaei* quemadmodum, *sunsei* statim ac, *in þizei* qua propter, *faurþizei* antequam, *þatainei* tantum, vid. sub *þata*, *þan*, *sva*, *suns*, etc.; b) pronominibus personalibus etiam annectitur, ut græco relativo, ad pronomen personale præcedens relato respondeat : Cor. II, X, 1 *ïk silba pavlus bidja ïzvis ïkei* (ὅς) *ana andaugi hauns ïm;* Cor. I, XV, 9; Rom. XIV, 4 *þu was ïs þuei stojis framaþjana skalk* (ὁ κατακρίνων, (e contra Rom, IX, 20 *þu was ïs ei andvaurdjais*, *ei* pro *þuei* ponitur); Mc. I, 11 *þu ïs sunus meins sa liuba ïn þuzei* (ἐν ᾧ) *vaila galeikaida;* Luc. III, 22; Mc. I, 11 marg. *þu ïs sunus meins sa liuba þukei* (quem) *vilda;* Luc. XVI, 15 *jus sijuþ juzei garaihtans domeiþ ïzvis silbans* (οἱ δικαιοῦντες); Cor. II, VIII, 10; Eph. II, 13, 17; Thess. I, II, 13; Gal. III, 1 *was ïzvis afhugida ïzvizei* (οἷς) *xristus fauragameliþs vas;* sed Gal. V, 4 *lausai sijuþ af xristau juzei* (οἵτινες) *garaihtans qiþiþ ïzvis*, et Tim. I, I, 13 *aviliudo fraujin unte galaubjandan mik gahugida ïkei faura vas vajamerjands :* pronomen personale præcedens deficit; — 2) etiam absolute adhibetur, ita tamen, ut cum præcedente demonstrativo conjunctum relativum efformet : Luc. I, 20 *und þana dag ei* (ἄχρι ἧς ἡμέρας) *vairþai þata*, XVII, 30 *þama daga ei* (ᾗ ἡμέρᾳ); Col. I, 9 *fram þamma daga ei* (ἀφ' ἧς ἡμέρας); Neh. V, 14; Tim. II, III, 8 *þanma haidau ei* (ὃν τρόπον).

II. Particula interrogativa si, an, εἰ, in indirectis interrogationibus : Mc. XI, 13; XV, 44; Rom. XI, 14; Cor. I, I, 16; VII, 16; Phlpp. III, 12.

III Conjunctio cum indicativo et conjunctivo constructa, ut, ὅτι, et *ei ni* quin ἵνα μή, etiam cum infinitivo in explicativis sententiis et in eis, quæ scopum finemque indicant : 1) post demonstrativas et interrogativas sententias : Joan XVII, 3 *soh ïst so aiveino libains, ei kunneina þuk;* Mth. VIII, 7 *wileiks ïst sa ei vindos ufhausjand ïmma;* Mc. I, 27; VI, 2; Luc. I, 43; VIII, 25; Joan IX, 17, 36; XIV, 22; ὡς Mc. IX, 21; etiam Rom. IX, 20 vid. supra I, 1, b; huc pertinet etiam Joan. VIII, 22 *nibai usqimai sis silbin ei qiþiþ;* — 2) post verba *dicendi*, *declarandi* et *voluntatis*, ut *qiþan* Mc. III, 9; VIII, 7; IX, 18; XVI, 7; Luc. IV, 3; Joan. XIII, 33; XVIII, 9, 37; Gal. V, 16; Eph. IV, 17; *gaqiþan sis* Joan. IX, 22; *andhafjan* Luc. XX, 7; *gameljan* Mc. IX, 12; XII, 19; Luc. II, 24; XX, 18; *liugan* Skeir. VIII, c; *aviliudon* Cor. I, I, 14; *svaran* Luc. I, 73; *bisvaran* Thess. I, V, 27; *bidjan* Mc. V, 10, 18; 23; VI, 56; VII, 26; 32; VIII, 22; XIII, 18; Luc. VII, 36; VIII, 21, 31, 32, 38; IX, 40; Joan. XVII, 15, 21;

Cor. I. xvi, 12, 16; Cor. II, i, 11; viii, 6; ix, 5; x, 2; xii, 8; xiii, 7; Eph. i, 17; Col. i, 9; iv, 3, 12; Thess. I, iii, 10; iv, 1; Thess. II, i, 11; iii, 1, 12; Skeir, V, d; etiam ὅπως in græco textu: Mth. viii, 34; ix, 38; Luc. vii, 3; x, 2; et insuper post *anabiudan* Mc. v, 43; vii, 36; ix, 9; Joan. xiii, 34; xv; 17; Thess. II, iii, 6, 10; Neh. v, 14; et *anabusns* Joan. xv, 12, *bandvjan* Luc. v, 7; *faurbiudan* Mc. vi, 8; viii, 30; Luc. v, 14; viii, 56; ix, 21; Tim. I, i, 3; *andbeitan* Mc. iii, 12; Luc. xviii, 39; *wotjan* Mc. x, 48; *invagjan* Mc. xv, 11; *merjan* Mc. vi, 12; *veitvodjan* Eph. iv, 17; Tim. I, v, 21; *veitvod anahaitan* Cor. II, i, 23; *fravrohjan* Luc. xvi, 1 (ὡς c. particip.); *gasvikunþjan* Skeir. II, a; *ataugjan* Skeir, III, a; *atgiban* Cor. I, xv, 3; *viljan* Mth. xxvii 17; Mc. vi, 25; ix, 30; x, 35, 51; xiv, 12; xv, 12; Luc. vi, 31; ix, 54; xviii, 41; Joan. vi, 40; xvii, 24; xviii, 39; Rom. xiii, 3; Cor. I, xvi, 12; Thess. I, iv, 3, 4; *sokjan* Cor. I, iv, 2; Gal. ii, 17; *gastauan at sis* Cor. II, ii, 1; *munan* Joan. xii, 10; *runa niman* Mth. xxvii, 1; hinc etiam post *letan* Mth. xxvii, 49; Mc. xi, 16; xv, 36; *fragiban* Mc. x, 37; *taujan* Joan. xi, 37; Col. iv, 16; et post *þaurban* Joan. xvi, 30; Thess. I, v, 1; *magan* Mc. x, 38; *vairþs visan* Mth. iii, 11; viii, 8; Luc. vii, 6; xv, 19, 21; Cor. I, xv, 9; — 3) post verba *sentiendi* et *affectuum: hausjan* Mc. vi, 55; Joan. xii, 18; xiv, 28; *saiwan* (tantum in impropria significatione videndi, pro curandi) Mth. viii, 4; ix, 30; Mc. i, 44; viii, 15; Cor. I, xvi, 10; Col. iv, 17; *kunnan* Joan. xv, 18; Cor. II, xiii, 6 vid. ad h. l.; *ufkunnan* Joan. xvii, 7; *vitan* Joan. ix, 25; xi, 22; xvi, 30; coll. Cor. II, v, 1; *hugjan* Mth. v, 17; *þagkjan* Cor. II, x, 7; *þugkjan* Mth. vi, 7; Luc. xix, 11; Cor. II, xii, 19; *galaubjan* Mc. xi, 23; *trauan* Luc. xviii, 9; *gatrauan* Thess. II, iii, 4; *venjan* Cor. II, i, 10, 13; xiii, 6; *faginon* Luc. x, 20; Joan. xi, 15; xiv, 28; *faheds* Phlpp. ii, 2; *sifan* Joan. viii, 56; *sildaleikjan* Mc. xv, 44 (in græco textu εἰ); Gal. i, 6; — 4) post impersonalia et nonnullas formulas, ut: *ganah* Mth. x, 25; *galeikaiþ* Thess. I, iii, 1; *goþ ist* Mc. ix, 42; *batizo ist* Mth. v, 29, 30; Joan. xvi, 7; *leitil* Joan. xvi, 17 (καὶ); *in minnistin ist* Cor. I, iv, 3; *gadob ist* Skeir. I, c; *varþ* Luc. vi, 12; viii, 1 (vid. ad h. l.); *biuhti ist* Joan. xviii, 39; *æeila qam* Joan. xii, 23; xvi, 2, 32; huc pertinent etiam elliptici casus: Gal. i, 20 *sai in andvairþja guþs ei ni liuga;* Cor. II, i, 18 *triggs guþ ei þata vaurd unsar nist ja jah ne;* — 5) post sententias, quæ finem vel scopum indicant: a) ἵνα: Mth. ix, 6; xxvii, 42; Mc. i, 38; ii, 10; iii, 2, 10, 14; iv, 12, 21, 22; v, 12, 23; vii, 9; viii, 6; ix, 22; x, 13, 17; xi, 25, 28; xii, 2, 13, 15; xiv, 10, 12, 49; xv, 15, 20, 21, 32; xvi, 1; Luc. i, 4; iv, 11; v, 24; vi, 7, 34, 37; viii, 10, 12, 16; ix, 12, 45; xiv, 10, 23; xv, 29; xvi, 4 (*ei þau*), 9; xviii, 15; xix, 4, 15; xx, 10, 14, 20; Joan. v, 23, 36; vi, 5, 15, 28, 29, 30, 50; vii, 3, 23, 32; viii, 59; ix, 2, 3, 39; x, 10, 17, 31, 38; xi, 4, 11, 16, 19, 31, 42; xii, 9, 20, 25, 36, 38, 40, 42, 46, 47; xiii, 15, 18, 19, 29; xiv, 3, 13, 16, 29, 31; xv, 2, 8, 11, 13, 16, 25; xvi, 1, 4, 24; xvii, 1, 2, 11, 12, 13, 19, 21, 22, 23, 24, 26; xviii, 9, 28, 32, 36, 37; xix, 4; Rom. vii, 4, 13; viii, 4; ix, 11, 23; xi, 11, 19, 25, 31, 32; xiv, 13; xv, 4, 6; Cor. I, i, 15, 17; iv, 6, 8; v, 5, 7; vii, 5; viii, 13; ix, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25; x, 33; xiii, 3; xv, 28; xvi, 2, 6, 11, 16; Cor. II, i, 4, 9, 15, 17; ii, 3, 4, 5, 9, 11; iv, 7, 11, 15; v, 4, 10, 12, 15, 21; vi, 3; vii, 9; viii, 7, 9, 13, 14; ix, 3, 4, 8; x, 9; xi, 7, 12, 16; xii, 7, 9; xiii, 7, 10; Gal. ii, 4, 5, 10, 16, 19; iv, 5, 17; v, 17, vi, 12, 13; Eph. ii, 7, 9, 10, 15; iii, 10, 16, 18, 19; iv, 10, 14, 28, 29; v, 26, 27; vi, 11, 13, 19, 21; Phlpp. i, 26, 27; ii, 2, 27, 28, 30; iii, 8, 16; Col. i, 18, 28; iii, 21; iv, 4, 8; Thess. I, ii, 16; iii, 3; iv, 12, 13; v, 4, 10; Thess. II, iii, 8, 14; Tim. I, i, 3, 16, 18, 20; ii, 2; iii, 7, 15; iv, 15; v, 7, 29; vi, 1; Tim. II, i, 4; ii, 4, 10; iii, 17; Philem. 13, 15, 19; Skeir. I, a, d; II, d; IV, d; V, a; b) ὅπως; Mth. v, 16, 45; vi, 2, 4, 15, 16, 18; viii, 17; Mc. iii, 6; v, 23; Luc. ii, 35 (ὅπως ἄν); vii, 3; Rom. ix, 17; Cor. II, viii, 11, 14; Gal. i, 4; Thess. II, i, 12; c) pro græco infinitivo: Luc. ii, 3; Eph. i, 4; iv, 22; Col. i, 10; iv, 6; d) τό c. infinitivo: Rom. xiv, 13; Thess. I, iv, 6; e) τοῦ c. infinitivo: Luc. ii, 27; iv, 42; Rom. vii, 3; f) εἰς τό c. infinit.: Rom. vii, 4; Cor. II, iv, 4; Eph. i, 12, 18; vi, 11; Thess. I, iii, 2; g) πρός τό c. infinit.: Tim. II, iii, 8; — 6) in conjunctione cum aliis particulis, ut: *duþe ei*, propter quod, vid. sub *þata; sveþauh ei;* vid. sub *þau; ei waiva*, si forte, vid. sub *Waiva; ei wan ni*, quin forte, vid. sub *Wan;* Skeir. VIII, c est in *þamma ei* vel, ut Massmannus legit, *in þammei*, quia, quoniam.

SAEI, vid. sub *þata.*

ÞATEI, vid. sub *þata.*

ÞEEI, vid. sub *þata.*

ÞADEI, vid. sub *þata.*

ÞAREI, vid. sub *þata.*

ÞAÞROEI, vid. sub *þata.*

FAURÞIZEI, vid. sub *Faur.*

ÞATAINEI, vid. sub *Ains.*

MIÞÞANEI, vid. sub *þan.*

SVAEI, vid. sub *Sva.*

SUMSEI, vid. sub *Suns.*

EIAIREIKO, vid. IAIREIKO.

EIKAUNIO, nom. propr. fem., Ἰκόνιον: Tim. II, iii, 11.

EIRAM, nom. prop. masc., Ἠράμ: Esdr. ii, 32.

EISAEIAS, vid. *Esaeias.*

EISARN (vet. norv. *jarn*, *isarn*, vet. sax. *isarn*, angl. sax. *iren, isern*, vet. sup. germ. *isan, isarn*, vet. fr. *isern*, angl. *iron*, suec. *järn*, dan. *jærn*, rec. sup. germ. *eisen*, *eisern;* lat. *æs;* Gr. II, 46, 452; Gf. I, 488; Rchtht 855), neutr., ferrum; *eisarna bi fotuns gabugana* et *þo ana fotum eisarna*, compedes, πέδαι: Mc. v, 4.

EISARNA-BANDI, vid. sub *Bindan.*

EISARNEINS, adject., ferreus, Mc. v, 3, 4.

ESAEIAS (*eiaias:* Mth. viii, 17; Mc. i, 2; vii, 6; Rom. ix, 27; *eisaeias:* Luc. iv, 17), nom. propr. masc., Ἠσαΐας: Mth. viii, 17; Mc. i, 2; vii, 6; Luc. iii, 4; iv, 17; Joan. xii, 38, 39; Rom. ix, 27; xv, 12.

ESAV, nom. propr. masc., Ἠσαῦ: Rom. ix, 13.

ETA, vid. sub *Ita.*

Q

QAINON (vet. norv. *qveina, veina*, angl. sax. *evanian*, *vanian*, vet. sup. germ. *weinon*, angl. *whine*, suec. *hvina*, batav. *kwynen*, rec. sup. germ. *queulen*, *weinen;* lat. *queri;* Gr. II, 13; Gf. I, 888), conj. II, flere, plangere, πενθεῖν; Mth. ix, 15; Mc. xvi, 10; Cor. II, xi, 21; κόπτεσθαι: Mth. xii, 17.

* QAIRNUS (vet. norv. *qvörn*, angl. sax. *cvyrn*, vet. sax., vet. fr., angl. *quern*, vet. sup. germ. *quirn*, suec. *qvarn*, dan. *quærn*; Gf. IV, 680; Rchth. 882), masc., lapis molaris, mola.

ASILU-QAIRNUS, proprie mola asinaria, id est, quæ ab asino movetur, in genere mola, μύλος ὀνικός: Mc. ix, 42.

QAIRRUS (vet. norv. *kyrr*, dan. *quer*, rec. sup. germ. *kirr;* coll. lat. *cicur*), adject. mansuetus, mitis, quietus, ἤπιος: Tim. II, ii, 24.

QAIRREI, fem., mansuetudo, πραότης: Cor. II, x, 1; Gal. v, 23; vi, 1; Eph. iv, 2; Col. iii, 12; Tim. I, vi, 11; Tim. II, ii, 25.

*QAL (vet. norv. *qvölld*, angl. sax. *cvyld*, angl. *quell*, suec. *quäll;* Gr. II, 29), neutr., sicuratio.

ANA-QAL, requies, τὸ ἡσυχάζειν; Thess. I, iv, 11.

QARTUS, nom. propr. masc., κούαρτος: Rom. xvi, 23.

QENS (qeins Luc. i, 5; ii, 5; vet. norv. kona, qvan, qven; angl. sax. cven, vet. sax. quena, vet. sup. germ. cheona, qvena, angl. queen, quean, suec. kåna, qvinna, dan. kone, qvinde; gr. γυνή; Gr. II, 56; III, 322; Gf. IV, 677), fem., femina, mulier, ea præcipue quæ est matrimonio juncta, γυνή: Mth. v, 31, 32; xxvii, 19; Mc. vi, 17, 18; x, 2, 11, 29; xii, 19, 20, 22, 23; Luc. i, 5; 13, 18, 24; ii, 5; iii, 19; viii, 3; xiv, 20, 26; xvi, 18; xvii, 32; xviii, 29; xx, 28, 29, 30, 32; 33; Rom. vii, 2; Cor. I, vii, 10, 11, 12, 13, 14, 27, 28; Eph. v, 22, 25, 28; Col. iii, 19; Tim. I, iii, 2, 12; v, 9; Tit. i, 6; Neh. vi, 18; qen niman, mulierem ducere, γαμεῖν: Cor. I, vii, 28.

*QENJAN, conj. II, conjugium inire.

UN-QENIþS, part. præt., innuptus, ἄγαμος: Cor. I, I, vii, 8.

QINO, fem., i. q. qens, communiter in genere sumptum, γυνή: Mth. v, 28; xi, 11; xxvii, 55; Mc. v, 25, 33; vii, 25, 26; x, 12; xv, 40; Luc. i, 28, 42; iv, 26; vii, 28, 37, 39, 44, 50; viii, 2, 43, 47; xv, 8; Joan. xvi, 21; Cor. I, vii, 16; ix, 5; xi, 3, 5, 6; Gal. iv, 4; Col. iii, 18; Tim. I, ii, 9, 10, 11, 12, 14; iii, 2, 11.

QINEINS, adject., femina, muliebris, θῆλυς: Mc. x, 6; neutr. qinein, mulier, femina, γυναικάριον: Tim. II, iii, 6.

QINA-KUNDS, vid. sub Kuni.

QIþAN (vet. norv. qveda, vet. sax. quethan, angl. sax. cvæðan, vet. sup. germ. quedan, vet. fr. quetha, suec. qväda, dan. qvæde, angl. quoth, quote; coll. batav. kouten, rec. sup. germ. kosen; lat. inquit, gr. κωτίλλειν; Bopp 117; Gr. II, 26; Gf. IV, 636; Rchth. 882), conj. I, qaþ, qeþun, qiþans; 1) loqui, dicere, εἰπεῖν et ἐρεῖν: Mth. v, 21, 22; vii, 22; viii, 4, 8, 10, 13, 19; ix, 3, 4, 22; x, 27; xi, 3, 4; xxv, 40, 41; xxvii, 4, 6, 9, 63, 64; Mc. i, 17, 42; ii, 8, 9; iii, 9, 32; iv, 39, 40; v, 7, 33, 34; vi, 16, 22, 24; vii, 6, 10, 11, 27, 29, 36; viii, 26; ix, 12, 17, 18, 21, 23, 29, 36, 39; x, 3, 4, 14, 18, 20, 21, 36, 37, 38, 39; xi, 3, 23, 31; xii, 32, 36; xiii, 21; xiv, 14, 62; xv, 12; xvi, 7; Luc. i, 61; ii, 49; iii, 12; iv, 3; v, 14; vii, 7, 40, 42; viii, 56; ix, 20, 54; xiv, 10, 17, 18, 19, 20; xv, 11, 17, 18; xvii, 5, 6, 7, 21, 23; xviii, 26; xix, 15, 31; xx, 2, 3, 5, 6, 25, 39; Joan. vi, 25; viii, 55; x, 6, 34; xi, 13, 28; xii, 29; xiv, 2, 29; xviii, 8, 22, 34; Rom. vii, 7; ix, 12, 14, 19, 30; x, 6; xi, 19; Cor. I, i, 15; x, 28; xi, 22, 24; vii, 15, 21; xiv, 23; xv, 27, 35; Cor. II, iv, 6; xii, 6, 9; Gal. ii, 14; Phlpp. iv, 4, 11; Col. iv, 17; Tit. i, 12; Neh. v, 13; vii, 3; λέγειν: Mth. v, 18, 20, 22; vi, 25, 29, 31; vii, 21; viii, 2, 4, 11; ix, 21, 27, 30; x, 27; xi, 9; xxv, 44, 45; xxvii, 11, 65; Mc. i, 7, 24, 25, 37, 38, 40, 41; ii, 5, 10, 18; iii, 3, 4, 5, 11, 21, 22, 23, 28, 30, 33, 34; iv, 2, 9, 11, 21, 24, 26, 30, 35, 38, 41; v, 8, 9, 19, 23, 28, 30, 31, 35, 36, 39, 41; vi, 2, 4, 10, 14, 15, 18, 25; vii, 9, 11, 14, 18, 20, 28, 34, 37; viii, 1, 12, 15, 16, 17, 19, 26, 27; ix, 1, 5, 11, 13, 19, 24, 25, 31, 35, 38, 41; x, 11, 15, 18, 23, 24, 26, 27, 28, 32, 35, 42, 47; xi, 9, 23, 31; xii, 18, 36, 37; xiv, 14, 57, 58, 68, 69, 70, 71; xv, 28, 29, 31, 34; Luc. i, 67; ii, 13; v, 24; vii, 39, 47; viii, 24; ix, 18, 20, 27, 31, 33, 34; x, 5; xiv, 12, 24; xv, 9, 10; xvi, 6; xvii, 4, 10; xviii, 1, 2, 3, 19, 34; xix, 7, 26, 41; xx, 37, 41; Joan. vi, 5; viii, 54; ix, 17, 41; xiii, 13, 22; xvi, 7, 26, 29; xviii, 37; Rom. vii, 7; ix, 1, 15, 17, 25; x, 6, 8, 11, 16, 18, 21; xi, 1, 13; xii, 3, 19; xiv, 11; xv, 8; Cor. I, vii, 6, 8, 12; ix, 8; x, 15, 29; xi, 25; xiv, 21; xv, 12, 51; Cor. II, vi, 2, 13, 17; vii, 3; viii, 8; ix, 3, 4; xi, 16; Gal. iv, 1, 21, 30; v, 2, 16; Eph. iv, 8, 17; Phlpp. iv, 11; Thess. I, iv, 15; 3; Thess. II, ii, 4; Tim. I, ii, 7; iv, 1; v, 18; Tim. II, ii, 7, 18; Philem. 21; Skeir. I, b; II, a, b, c; III, a; IV, a, b; V, b, d; VI, a, c, d; VIII, b, c, d; ἀντιλέγειν: Luc. xx, 27; φάναι: Mth. viii, 8; xxvii, 11; Luc. vii, 44, 44; Joan. ix, 38; Cor. I, x, 15, 19; xv, 50; Cor. II, x, 10; λαλεῖν: Cor. II, xi, 23; 2) de aliquo loqui, memorare, nominare, λέγειν: Mc. xiv, 71; xii, 37; xv, 12; Luc. xviii, 19; Joan. vi, 71, viii, 27, 54; xv, 15; Phlpp. iii, 18; εἰπεῖν et ἐρεῖν: Joan. x, 35; xv, 15; καλεῖν: Luc. ii, 21; Skeir. II, b; IV, d; hinc garaihtana sik qiþan, vid. sub Raihts; ubil qiþan, c. dat., maledicere, κακολογεῖν: Mc. vii, 10; vaila qiþan, laudare, benedicere, καλῶς εἰπεῖν: Luc. vi, 26.

ANA-QIþAN, blasphemare, maledicere, βλασφημεῖν: Cor. I, x, 30.

AND-QIþAN, 1) valedicere, renuntiare, c. dat., ἀποτάσσεσθαι: Luc. ix, 61; 2) colloqui, c. dat., συντυγχάνειν: Luc. viii, 19.

AF-QIþAN, renuntiare, abnuere, c. dat., ἀποτάσσεσθαι: Luc. xiv, 33.

GA-QIþAN, expostulare; gaqiþan sis, dicere apud se, συντίθεσθαι: Joan. ix, 22.

MIþ-QIþAN, interloqui, disputare, Skeir. V, a.

US-QIþAN, evolvere, divagari, διαφημίζειν: Mc. i, 45.

FAUR-QIþAN, excusare, παραιτεῖσθαι: Luc. xiv, 18, 19; ἀθετεῖν: Gal. ii, 21; v, 21, vid. ad h. l.

FAURA-QIþAN, prædicere, προειπεῖν: Rom. ix, 29; Cor. II, vii, 3; xiii, 2; Gal. v, 21; Thess. I, iv, 6; προλέγειν: Gal. v, 21 h. l.; Thess. I, iii, 4; προφητεύειν: Mth. xi, 13.

FRA-QIþAN, 1) promittere, devovere, detestari, καταρᾶσθαι: Mth. xxv, 41; Mc. xi, 21; Luc. vi, 28; part. præt. fraqiþans, maledictus, ἐπικατάρατος: Joan. vii, 49; Skeir. VIII, d; 2) dedecorare, inhonorare, ἀθετεῖν: Luc. vii, 30 vid. ad h. l.

UN-QEþIS, adj., inefabilis, ἄρρητος: Cor. II, xii, 4.

QIþLO, neutr., verbum, sermo, Skeir. V, d.

*QISS, fem., sermo, oratio, verbum.

ANA-QISS, blasphemia, βλασφημία: Col. iii, 8; Tim. I, vi, 4.

GA-QISS, convenientia, τὸ σύμφωνον: Cor. I, vii, 5.

þIUþI-QISS, eulogium, laus, εὐλογία: Cor. I, x, 16.

MISSA-QISS, dissensio, σχίσμα: Joan. vii, 43; ix, 16; x, 19.

US-QISS, crimen, accusatio, κατηγορία: Tit. i, 6.

SAMA-QISS, congruentia, convenientia, συμφώνησις: Cor. II, vi, 15; συγκατάθεσις: Cor. II, vi, 16.

VAILA-QISS, laus, eulogium, εὐλογία: Cor. II, ix, 5.

GA-QISS, adject., conveniens, Skeir. I. c; gaqiss visan, consentaneum, consentientem esse, συμφάναι: Rom. vii, 16.

QIþUS (vet. norv. qvidr, angl. sax. cvið, vet. sup. germ. quiti, suec. qvider, qved; coll. rec. sup. germ. kutteln; Gr. III, 466; Gf. IV, 650), masc., 1) venter, κοιλία: Luc. i, 41, 42; 2) uterus, μήτρα: Luc. ii, 23; 3) stomachus, στόμαχος: Tim. I, v, 23.

QIþU-HAFTS, vid. sub Haban.

LAUS-QIþRS, adject., jejunus (stomacho vacuo), νῆστις: Mc. viii, 3.

DAUS-QIþREI, fem., jejunium, νηστεία: Cor. II. vi, 5; xi, 27.

QIMAN (vet. norv. koma, vet. sax., angl. sax. cuman, vet. sup. germ. queman, vet. fr. kuma, angl. come, suec. komma, dan. komme, batav. komen, rec. sup. germ. kommen; Gr. II, 30; Gf. IV, 655; Rchth. 880), conj. I, qam, qemun, qumans, venire, advenire, cum dativo et in, ana, at, hindar, ἔρχεσθαι: Mth. v, 17; vi, 10; vii, 15, 25, 27; viii, 9, 11, 28, 29; ix, 1; x, 23, 34, 35; xi, 3, 14; xxvii, 49, 64, Mc. i, 7, 29, 38, 40; ii, 2, 17; iii, 8, 31; iv, 4, 15, 21; v, 1, 14, 22, 23, 33, 35; vi, 1, 29; vii, 1, 31; viii, 3, 10, 22, 38; ix, 1, 11, 12, 13, 14, 33; x, 1, 45, 46, 50; xi, 9, 10, 13; xii, 9, 14; xiii, 26; xiv, 45, 62; xv, 21, 36; Luc. i, 43, 59; ii, 16, 27, 44, 51; iii, 3; iv, 34, 42; v, 7, 35; vi, 17; vii, 3, 7, 8, 19, 20; viii, 12, 17, 35, 41; ix, 26, 56; xiv, 10,

20, 21; xv, 6, 7, 20, 25, 30; xvii, 20, 22, 27; xviii, 5, 8, 30; xix, 5, 10, 13, 18, 24, 38; xx, 16; Joan. iii, 31; vi, 14, 23, 24, 44, 65; vii, 28, 31, 34, 41, 42; viii, 14, 20, 42; ix, 4, 7, 39; x, 7, 10, 12, 41; xi, 17, 20, 27; xii, 9, 12, 13, 46; xiv, 3, 6; xv, 22; xviii, 4, 37; Rom. vii, 9; ix, 9; Cor. I, iv, 5; xi, 26; xiii, 10; xvi, 2, 5, 10, 11, 12; Cor. II, i, 15, 23; ii, 1, 3, 12; vii, 5; ix, 4; xi, 4, 9; xii, 1, 14, 20, 21; xiii, 1, 2; Gal. i, 21; ii, 11, 12; iv, 4; Eph. ii, 17; v, 6; Phlpp. i, 27; ii, 24; Col. iii, 6; iv, 10; Thess. I, ii, 18; iii, 6; v, 2; Tim. I, i, 15; ii, 4; iii, 14; iv, 13; Tim. II, iii, 7; iv, 9, 13; Neh. v, 17; Skeir. I, a, c; IV, c, d; VIII, c; εἰςέρχεσθαι: Mth. v, 20; Mc. x, 15; Luc. (viii, 51) ix, 34; xviii, 17; καταβαίνειν: Mc. iii, 22; Joan. vi, 51; ἥκειν: Mth. viii, 11; Mc. viii, 3; Luc. xv, 27; xix, 43; Joan. vi, 37; viii, 42; γίγνεσθαι: Mc. i, 11; iv, 17; ix, 33; Joan. vi, 19, 25; Tim. II, i, 17; παραγίγνεσθαι: Luc. vii, 4, 20; xiv, 21; xix, 16; Joan. iii, 23; Cor. I, xvi, 3; in præterito, adesse, παρεῖναι: Joan. xi, 28; Gal. iv, 20; *in sis qiman*, in se ingredi (gall. *rentrer en soi-même*), ἔρχεσθαι εἰς ἑαυτόν: Luc. xv, 17.

ana-qiman, supervenire, c. accus., ἐφίστασθαι: Luc. ii, 9.

bi-qiman, supervenire, ἐφίστασθαι: Thess. I, v, 3.

ga-qiman, venire, convenire, ἔρχεσθαι: Joan. xi, 19 b. l.; καταντᾶν: Phlpp. iii, 11; συνέρχεσθαι: Luc. v, 17; Joan. xviii, 20; Cor. I, xiv, 23; συνεῖναι (?): Luc. viii, 4; συνάγεσθαι: Mth. xxvii, 17, 62; Mc. ii, 2; *gaqiman sik*, συνάγεσθαι: Mc. v, 21; vii, 1; συμπορεύεσθαι: Mc. x, 1; impers., convenit, decet, ἀνήκει: Col. iii, 18.

miþ-qiman, convenire, συνεισέρχεσθαι: Joan. vi, 22; *qiman miþ*, id., Joan. xi, 33.

us-qiman, interficere, occidere, κατασφάττειν: Luc. xix, 27; ἀποκτείνειν: Mc. viii, 31; Luc. ix, 22; xx, 15; Rom. vii, 11; Cor. II, iii, 6; communiter c. dat.: Mth. x, 28; Mc. vi, 19; viii, 31; ix, 31; x, 34; xii, 7, 8; Luc. xviii, 33; Joan. vii, 25; viii, 22, 37; xii, 10; xvi, 2; xviii, 31; Thess. I, ii, 15; ἀπολλύναι: Mc. iii, 6; etiam c. accus., ἀποκτείνειν: Mc. xii, 5; coll. Joan. vii, 1, 19, 20; viii, 40.

faura-qiman, præcedere, prævenire, προέρχεσθαι: Luc. i, 17.

fra-qiman, 1) perdere, destruere, c. dat., ἀναλίσκειν: Luc. ix, 54; Gal. v, 15; 2) impendere, προσαναλίσκειν: Luc. viii, 43; δαπανᾶν: Mc. v, 26; Cor. II, xii, 15; Neh. v, 18.

qums, masc., adventus, παρουσία: Cor. I, xv, 23; xvi, 17; Cor. II, vii, 6, 7; x, 10; Phlpp. i, 26; Thess. I, ii, 19; iii, 13; iv, 15; Thess. II, ii, 1; ἐπιφάνεια: Tim. I, vi, 14; Tim. II, iv, 1, 8.

ga-qumþs, fem., 1) conventus, congregatio, ἐπισυναγωγή: Thess. II, ii, 2; 2) concilium, συνέδριον: Mth. v, 22; 3) schola, synagoga, συναγωγή: Mth. vi, 2, 5; ix, 35; Luc. iv, 15; Joan. xvi, 2; xviii, 20.

QINO, vid. sub *Qens*.

QIUS (vet. norv. *qvikr*, vet. sax. *quic*, angl. sax. *quic*, vet. sup. germ. *quek*, vet. fr. *quik*, angl., suec., batav. *kwick*, rec. sup. germ. *queck*..; lat. *vivus*; Bopp 128; Gr. II, 52; Gf. IV, 632; Rchth. 883), adject., vivus, ζῶν: Mc. xii, 27; Luc. xx, 38; Rom. xii, 1; xiv, 9; Col. ii, 20; Tim. II, iv, 1.

ana-qiujan, conj. II, resuscitare, reviviscare, reexcitare, ἀναζωπυρεῖν: Tim. II, i, 6.

ga-qiujan, vivificare, ζωοποιεῖν: Cor. II, iii, 6; Tim. I, vi, 13; Skeir, V, b.

miþga-qiujan, convivificare, συζωοποιεῖν: Eph. ii, 5; Col. ii, 13.

ga-qiunan, conj. III, resuscitari, vivificari, ζωοποιεῖσθαι: Cor. I, xv, 22; ἀναζῆν: Luc. xv, 24, 32; Rom. vii, 9.

QISS. vid. sub *Qiþan*.

QISTJAN (vet. sup. germ. *quistjan*, angl. sax. *cvysan*, batav. *quisten*; coll. angl. *quench*; Gr. II, 44; III, 411; Gf. IV, 680), conj. II, perdere, c. dat., ἀπολλύναι: Luc. ix, 56.

us-qistjan, id., c. dat., ἀπολλύναι: Mc. ix, 22; xi, 18; Luc. xx, 16; c. accus., Mc. xii, 9; Luc. xix, 47; ἀποκτείνειν: Mc. iii, 4; ix, 31; Luc. vi, 9.

fra-qistjan, id., c. dat. (tantummodo Luc. xvii, 27 c. accus.), ἀπολλύναι: Mth. x, 39, 42; Mc. i, 24; viii, 35; ix, 41; Luc. iv, 34; ix, 24, 25; xvii, 29, 33; Joan. x, 10; xii, 25; xviii, 9, 14; Rom. xiv, 15; Cor. I, i, 19; Cor. II, iv, 9; ἀποκτείνειν: Mth. x, 28.

fra-qistnan, conj. III, perdi, ἀπόλλυσθαι: Mth. v, 29; viii, 25; ix, 17; Mc. iv, 38; Luc. v, 37; viii, 24; xv, 17; Joan. vi, 12; x, 28; xvii, 12; Cor. I, viii, 11; xv, 18; Cor. II, ii, 15.

qisteins, fem., corruptio, ὄλεθρος: Cor. I, v, 5.

fra-qisteins, perditio, ἀπώλεια: Mc. xiv, 4 h. l.

QUMS et QUMÞS, vid. sub *Qiman*.

QRAMMS (suec. *kram*, dan. *klam*), adject., humidus.

qrammiþa, fem., humiditas, humor, ἰκμάς: Luc. viii, 6.

Z

ZAIBAIDAIUS, nom. propr. masc., Ζεβεδαῖος: Mth. xxvii, 56; Mc. i, 19, 20; iii, 17; x, 35; Luc v, 10.

ZAKARIAS (*zaxarias* Luc. iii, 2), nom. propr. masc., Ζαχαρίας: Luc. i, 5, 13, 21, 40, 59; iii, 2.

ZAKKAIUS, nom. propr. masc., Ζακχαῖος: Luc. xix, 2, 5.

ZAURAUBABIL, nom. propr. masc., Ζοροβάβελ: Luc. iii, 27.

ZAXXAIUS, nom. propr. masc., Ζακχού: Esdr. ii, 9.

ZELOTES (voc. gr.), Ζηλωτής: Luc. vi, 15.

H

....H, vid. sub ...*uh*.

HABAN (vet. norv. *hafa*, vet. sax. *hebbian*, angl. sax. *habban*, vet. lith., vet. sup. germ. *haben*, vet. fr. *hebba*, batav. *hebben*, angl. *have*, suec. *hafva*, dan. *have*, lat. *habere*; Gr. II, 9 sq.; Gf. IV, 714; Rchth. 801), conj. II, 1) habere, possidere, ἔχειν: Mth. v, 23, 46; vi, 1; vii, 29; viii, 20; ix, 36; xxvii, 16, 65; Mc. i, 22; ii, 19; iii, 1, 3, 10, 15, 22, 26, 29; iv, 5, 6, 9, 17, 21, 25, 40; v, 3, 15, 23; vi, 18; vii, 16, 25; viii, 1, 7, 14, 16, 17, 18; ix, 17, 43, 45, 47, 50; x, 21, 22; xi, 13, 22, 25; xiv, 7, 8; Luc. iii, 11, 17; iv, 33, 40; v, 24; vi, 8; vii, 8, 33, 42; viii, 6, 8, 13, 18, 27; ix, 3, 58; xiv, 14, 18, 19, 28, 35; xv, 8; xvii, 6; xviii, 22, 24; xix, 17, 20, 24, 25, 26; xx, 24; Joan. v, 36, 38; vi, 9, 53, 68; vii, 20; viii, 12, 48, 49; ix, 41; x, 18, 20, 21; xii, 6, 8, 35, 48; xiii, 29, 35; xiv, 21; xv, 13, 22; xvi, 21, 33; xvii, 5, 13; xviii, 10; xix, 11; Rom. viii, 9; ix, 10, 21; x, 2; xii, 4; xiii, 3; xv, 4; Cor. I, iv, 7; vi, 1; vii, 7, 25; viii, 10; ix, 4; xi, 22; xii, 12; xiii, 2; xiv, 26; xv, 31, 34; Cor. II, i, 9, 15; ii, 3, 4, 12; iii, 4, 12; iv, 1, 7, 13; v, 1, 12; vii, 1, 5, 12; viii, 11, 12, ix, 8; x, 6, 15; Gal. vi, 4; Eph. i, 7; ii, 12, 18; iii, 12; iv, 28; v, 5, 27; Phlpp. i, 23, 30; ii, 2, 27, 29; iii, 4, 9, 17; Col. i, 14; ii, 23; iii, 13; iv, 13; Thess. I, iii, 6; iv, 13; Thess. II, iii, 9; Tim. I, i, 19; iii, 4, 7, 9; iv, 8; v, 4, 20; vi, 2; Tim. II, i, 13; ii, 19; iii, 5; Tit. i, 6; Philem. 17; κατέχειν: Luc. xiv, 9. For-

mulas: *gavairþi haban*, *frumadein haban*, *ufarassu haban*, *du gavaurkja haban*, etc., vid. sub *Vairþi*, *Fruma*, *Ufar*, *Vaurkjan*, etc.; 2) *ju haban*, jam habere, ἀπέχειν: Mth. VI, 5; Luc. VI, 24; 3) certum tempus habere sive existentiæ, sive vetustatis, ἔχειν: Joan. VIII, 57; XI, 17; 4) se habere, esse: *ubil* et *ubilaba haban*, κακῶς ἔχειν: Mth, VIII, 16; Mc. I, 32, 34; II, 17; VI, 55; *mais vairs haban*, μᾶλλον εἰς τὸ χεῖρον ἔρχεσθαι: Mc. V, 36; *aftumist haban*, ἐσχάτως ἔχειν: Mc. V, 22; *manvuba haban*, ἐν ἑτοίμῳ ἔχειν: Cor. II, X, 6; 5) habere, tenere, κρατεῖν: Mth. IX, 25; Mc. VII, 3, 4, 8; IX, 10; Col. II, 19; hinc *sa fairwu habands*, possessor, princeps hujus mundi, κοσμοκράτωρ: Eph. VI, 12; *gafahana haban*, capturam tenere, habere, ζωγρεῖν: Tim. II, II, 26; *habaiþ visan*, præsto esse (gall. *se tenir prêt*), προσκαρτερεῖν: Mc. III, 9; *fairra sik haban*, ἀπέχειν: Mc. VII, 6; *aljaleikos sik haban*, aliter se habere, ἄλλως ἔχειν: Tim. I, V, 25; 6) habere, putare, ἔχειν: Mc. XI, 32; 7) posse, ἔχειν: Mc. XIV, 8; Luc. XIV, 14; Eph. IV, 28; 8) velle, debere, μέλλειν: Mc. X, 32; Joan. VI, 6, 71; hinc ad circumscribendum futurum etiam usurpatur: Joan. XII, 26 *visan habaiþ* (ἔσται); Cor. II, XI, 12 *taujan haba* (ποιήσω); Thess. II, III, 4 *taujan habaiþ* (ποιήσετε); Skeir. I, a, b *ustauhana habaida vairþan garehsns* (perficiendum erat consilium); II, c *þeihan habaida* (profecturus esset).

UN-HABANDS, partic., non habens, μὴ ἔχων: Luc. III, 11; XIX, 26; Cor. I, XI, 22.

ANA-HABAN, detinere; part. præt. *anahabaiþs*, detentus, obsessus, συνεχόμενος: Luc. IV, 38; ὀχλούμενος: Luc. VI, 18.

AT-HABAN, detinere; *athaban sik*, propinquare, προσπορεύεσθαι: Mc. 10, 35.

AF-HABAN, detinere; *afhaban sik*, accedere, ἀπέχεσθαι: Thess. I, V, 22.

GA-HABAN, 1) habere, tenere, retinere, ἔχειν: Mc. X, 23; κατέχειν: Luc. IV, 42; VIII, 15; Rom. VII, 6; Thess. I, V, 21; Philem. 13; 2) capere, κρατεῖν: Mc. III, 21; VI, 17; Skeir. VII, a; 3) *gahaban sik*, se continere, ἐγκρατεύεσθαι: Cor. I, VII, 9; ἀπέχεσθαι: Thess. I, IV, 3.

UNGA-HABANDS, partic., non tenens; *ungahabands sik*, incontinens, ἀκρατής: Tim. II. III, 3.

DIS-HABAN, continere, occupare, rapere, συνέχειν: Luc. VIII, 37; Cor. II, V, 14; Phlpp. I, 23; περιέχειν: Luc. V, 9.

UF-HABAN, tenere, elevare, αἴρειν: Luc. IV, 11.

HAFTS, adject., junctus; *liugom hafts*, matrimonio junctus, γεγαμηκώς: Cor. I, VII, 10.

AUDA-HAFTS, beatus; *anstai audahafts*, gratia plenus, κεχαριτωμένος: Luc. I, 28.

QIþU-HAFTA, prægnans, ἐν γαστρὶ ἔχουσα: Mc. XIII, 17; Thess. I, V, 3.

HAFTJAN (vet. sax. *heftian*, vet. sup. germ. *haftjan*), conj. II, ligare, adhærere, κολλᾶσθαι: Rom. XII, 9; προσέχειν: Tim. I, III, 8; προσκαρτερεῖν: Rom. XII, 12; *sik haftjan*, id., Col. IV, 2.

GA-HAFTJAN, id.; *gahaftjan sik*, adhærere, κολλᾶσθαι: Luc. XV, 15.

GAGA-HAFTJAN, cohærere, συμβιβάζειν: Eph. IV, 16 h. l.

GA-HAFTNAN, conj. III, adhærere, κολλᾶσθαι: Luc. X, 11.

* GAHOBAN, se continere.

GA-HOBAINS, fem., continentia, ἐγκράτεια: Gal. V, 23.

UNGA-HOBAINS, incontinentia, ἀκρασία: Cor. I, VII, 5.

HAZJAN (angl. sax. *herian*, vet. sup. germ. *heren*, vet. sax. *heron*; coll. angl. *hery*, dan. *hæder*; Gf. IV, 998), conj. II, laudare, αἰνεῖν: Luc. II, 13, 20; XIX, 37; Rom. XV, 11; Neh. V, 15; ἐπαινεῖν: Luc. XVI, 8; Rom. XV, 11; Cor. I, XI, 2, 22.

HAZEINS, fem., 1) laus, αἶνος: Luc. XVIII, 43; ἔπαινος: Rom. XIII, 3; Cor. I, IV, 5; Cor. II, VIII, 18; Eph. I, 6, 12, 14; Phlpp. IV, 8; 2) hymnus laudis, ὕμνος: Eph. V, 19; Col. III, 16.

HAHAN (vet. norv. *hanga*, vet. sax. *hangon*, angl. sax. *hon*, *hangian*, vet. fr. *hua*, *hangia*, *hingia*, vet. sup. germ. *hahan*, *hengan*, angl. *hang*, dan. *hænge*, suec. *hänga*, batav., rec. sup. germ., *hangen*; DRA. 682; Gf. IV, 764; Rchth. 829), conj. I, *haihah*, *haihahun*, *hahans*, tollere; in dubio relinquere, αἴρειν: Joan. X, 24.

AT-HAHAN, pendere, dependere, χαλᾶν: Luc. V, 4; Cor. II, XI, 33.

US-HAHAN, suspendere; *ushahan sik*, ἀπάγχεσθαι: Mth. XXVII, 5.

HAHAN, conj. II, suspendi, ἐκκρέμασθαι: Luc. XIX, 48.

FAUR-HAH (*faurahah* Mc. XV, 38), neutr., velum, καταπέτασμα: Mth. XXVII, 51; Mc. XV, 38.

GA-HAHJO, adv., continenter, καθεξῆς: Luc. I, 3.

HAIBRAIUS, nom. propr. masc., Ἑβραῖος: Cor. II, XI, 12; Phlpp. III, 5, 11.

HAIDUS (vet. sax. *hed*, angl. sax. *had*, vet. sup. germ. *hait*, *heiti*, vet. fr. ... *hede*, *heid*; Gr. II, 497, 642; Gf. IV, 802; Rchth. 802), masc., modus, ratio, τρόπος: Phlpp. I, 18; Thess. II, II, 3; Tim. II, III, 8.

HAIHS (coll. lat. *cæcus*), adject., luscus, μονόφθαλμος: Mc. IX, 47.

HAIþI (vet. norv. *heidi*, angl. sax. *hæð*, vet. sup. germ. *haida*, vet. fr. *heidena*, angl. *heath*, suec. *hed*, dan. *hede*, batav. *heyde*, rec. sup. germ. *haide*; Gr. III, 395; DRA, 499; Gf. IV, 809; Rchth. 813), fem., ager, ἀγρός: Mth. VI, 28, 30; Luc. XV, 15; XVII, 7, 31.

HAIþIVISKS, adject., sylvestris, ἄγριος: Mc. I, 6.

HAIþNO (vet. norv. *heidinn*, vet. sax. *hethin*, angl. sax. *hæðen*, vet. sup. germ. *heidan*, vet. fr. *hethan*; Gf. IV, 810; Rchth. 812), fem., ethnica, Ἑλληνίς: Mc. VII, 26.

HAILEIAS, vid. *Helias*.

HAILEISAIUS, nom. propr. masc., Ἐλισσαῖος: Luc. IV, 27.

HAILS (vet. norv. *heill*. angl. sax. *hal*, vet. sup. germ. *heil*, angl. *hail*, *heal*, vet. sax., vet. fr., suec. *hel*, dan. *heel*, batav., vet. sup. germ. *heil*; Gf. IV, 861; Rchth. 803), adject., sanus, sanatus, ὑγιής: Mc. V, 34; Joan. VII, 23; ὑγιαίνων: Luc. V, 31; VII, 10; XV, 27; Tim. I, I, 10; VI, 3; Tim. II, I, 13; IV, 3; Tit. I, 9; II, 1; ἰσχύων: Mth. IX, 12; *hails visan*, ὑγιαίνειν: Tit. I, 13; *hails vairþan*, σώζεσθαι: Joan. XI, 12; in allocutione incipiente, ave! χαῖρε: Mc. XV, 18; Joan. XIX, 3.

GA-HAILS, integer, ὁλόκληρος: Thess. I, V, 23.

UN-HAILS, ægrotus, æger, ἄρρωστος: Cor. I, XI, 30; ἀσθενῶν: Luc. IX, 2; κακῶς ἔχων: Luc. V, 31.

UN-HAILI, neutr., morbus, μαλακία: Mth. IX, 35; *unhaili haban*, κακῶς ἔχειν: Mth. IX, 12.

HAILJAN, conj. II, sanare, θεραπεύειν: Mth. IX, 35; Mc. III, 2, 15; Luc. IV, 23; ἰᾶσθαι: Luc. V, 17; *hailjan sik*, passiv., ἰαθῆναι: Luc. VI, 18.

GA-HAILJAN, id., θεραπεύειν: Mth. VIII, 7, 16; Mc. I, 34; III, 10; VI, 5, 13; Luc. IV, 40; VI, 18; VII, 21; IX, 1; ἰᾶσθαι: Luc. IX, 2, 11, 42.

GA-HAILNAN, conj. III, sanari, ἰαθῆναι: Mth. VIII, 8, 13; Mc. V, 29; Luc. VII, 7; VIII, 47.

HAIMS (vet. norv. *heimr*, vet. sax. *hem*, angl. sax. *ham*, vet. sup. germ. *heime*, *haim*, vet. fr. *hem*, *him*, angl. *home*, suec. *hem*, dan. *hjem*, rec. sup. germ. *heim*; coll. κώμη; Gr. II, 496; III, 136, 393; Gf. IV, 946; Rchth. 794), fem., plur. *haimos*, vicus, pagus, κώμη: Mth. IX, 35; Mc. VI, 56; XI, 2; Luc. V, 17; VIII, 1; IX, 6; XII, 52, 56; XVII, 12; XIX, 30; Joan. XI, 1; ἀγρός: Mc. V, 14; *haimos jah baurgs*, κωμοπόλεις: Mc. I, 38.

HAIMOþLI, neutr., ager, campus, ἀγρός: Mc. X, 29, 30.

ANA-HAIMS, adject., domesticus, ἐνδημῶν: Cor. II, V, 9; *anahaims visan*, ἐνδημεῖν: Cor. II, V, 8.

AF-HAIMS, peregrinus, ἐκδημῶν : Cor. II, v, 6, 9.

HAIRAISIS (voc. gr.), heresis, αἵρεσις : Gal, v, 20.

HAIRDA (vet. norv. *hiörd*, angl. sax. *heord*, vet. sax., vet. sup. germ. *herta*, angl. *herd*, suec. *hiord*, dan. *hjord*, batav. *herde*, rec. sup. germ. *heerde*; coll. lat. *cohors*; Gr. II, 62; III, 475; Gf. IV, 1028), fem., turba, ποίμνη : Luc. II, 8; ἀγέλη : Mth. VIII, 30; Mc. v, 11, 13; Luc. VIII, 32.

HAIRDEIS, masc., pastor, ποιμήν : Mth. IX, 36; Luc. II, 8, 15, 18, 20; Joan. x, 2, 11, 12, 14, 16; Eph. IV, 11.

HAIRÞRA (vet. sup. germ. *herdar*, suec. *hārþar* (humeri), angl. sax. *hærðan* (testiculi); Gr. III, 407; Gf. IV, 1030), neutr., plur. tant., viscera, intima, cor, σπλάγχνα : Cor. II, VI, 12; Philem. 12 vid. ad h. l.

HAIRUS (vet. norv. *hiör*, angl. sax. *heor*, vet. sax. *heru*; Gr. I, 45; II, 460; III, 440; Schm. *Hel. gloss.* p. 55), masc., gladius, μάχαιρα : Mth. x, 34; Mc, XIV, 43; Joan. XVIII, 10, 11; Rom. VIII, 35; XIII, 4; ῥομφαία : Luc. II, 35.

HAIRTO (vet. norv. *hiarta*. vet. sax. *herta*, angl. sax. *heorte*, vet. sup. germ. *herza*, vet. fr. *herte*, *hirte*, angl. *heart*, suec. *hiarta*, *hjerta*, dan. *hjerte*, batav. *hart*, rec. sup. germ. *herz*; gr. καρδία, lat. *cor*, *cordis*; Bopp 23, 81; Gr. III, 399; Gf. IV, 1043; Rchth. 817), neutr., cor, καρδία : Mth. v, 28; VI, 21; IX, 4; Mc. II, 6, 8; III, 5; IV, 15; VII, 6, 19, 21; VIII, 17; XI, 23; XII, 30, 33; Luc. I, 17, 51, 66; II, 19, 35, 51; III, 15; IV, 18; v, 22; VI, 45; VIII, 12, 15; IX, 47; x, 27; XVI, 15; Joan. XII, 40; XIV, 1, 27; XVI, 6, 22; Rom. IX, 2; x, 1, 6, 8, 9, 10; Cor. I, IV, 5; XIV, 25; Cor. II, I, 22; II, 4; III, 2, 3, 15; IV, 6; v, 12; VI, 11; VII, 3; VIII, 16; IX, 7; Gal. IV, 6; Eph. I, 18; III, 17; IV, 18; v, 19; VI, 22; Phlpp. IV, 7; Col. II, 2 h. l.; Thess. I, II, 17; III, 13; Thess. II, II, 17; III, 5; Tim. I, I, 5; Tim. II, II, 22; Skeir. VI, d.

ARMA-HAIRTS, adject., misericors, εὔσπλαγχνος : Eph. IV, 32.

HAUH-HAIRTS, superbus, αὐθάδης : Tit. I, 7; ὑπερήφανος : Tim. II, III, 2.

HRAINJA-HAIRTS, mundus corde, καθαρὸς τῇ καρδίᾳ : Mth. v, 8.

ARMA-HAIRTEI, fem., misericordia, ἔλεος : Luc. I, 50, 54, 58; Rom. XV, 9; Eph. II, 4; Col. III, 12; Tim. II, I, 18.

HAUH-HAIRTEI, superbia, ὑπερηφανία : Mc. VII, 22.

HARDU-HAIRTEI, duritia cordis, σκληροκαρδία : Mc. x, 5.

ARMA-HAIRTIÞA, fem., commiseratio, ἔλεος : Mth. IX, 13; Luc. I, 72; ἐλεημοσύνη : Mth. VI, 4.

HAIRODIAS, i. q. *Herodias*, vid. sub *Herodes*.

HAIS, neutr., lampas, λαμπάς : Joan. XVIII, 3.

* HAISTS (ad *Haitan* estne referendum? Wellmann, *Goth. Adject.* p. 12), adject.

US-HAISTS, egenus, pauper, ὑστερηθείς : Cor. II, XI, 8.

HAITAN (vet. norv. *heita*, vet. sax. *hetan*, angl. sax. *hatan*, vet. sup. germ. *haizan*, vet. fr., suec. *heta*, dan. *hede*, batav. *heeten*, rec. sup. germ. *heissen*; Gr. II, 498; Gf. IV, 1077; Rchth. 812), conj. I, *haihait*, *haihaitun*, *haitans*; 1) vocare, nominare, καλεῖν : Mth. v, 19; x, 25; XXVII, 8; Mc. XI, 17; Luc. I, 13, 31, 32, 35, 36, 59, 60, 61, 62, 76; II, 4, 21, 23; VI, 15, 46; VIII, 2; XV, 19, 21; XVI, 20; XIX, 2, 29; XX, 44; Rom. IX, 7, 25, 26; Cor. I, XV, 9; λέγειν : Mth. IX, 9; XXVII, 17; Mc. XV, 7; Joan. IX, 11; XVIII, 10; Col. IV, 11; in passivo vocari, nominari, etiam λέγεσθαι : Joan. XI, 16; χρηματίζειν : Rom. VII, 3; ὄνομά ἐστί τινι : Luc. I. 26; etiam *haitans im namin* Joan. XVIII, 10; *haitans namin*, cum nomine, ὀνόματι : Luc. XVI, 20; 2) clamare, vocare, καλεῖν : Mc. I, 20; Luc. VII, 39; XIV, 10, 12, 13, 16, 17, 24; Joan. x, 3; Cor. I, VII, 22; φωνεῖν : Mc. III, 31; Luc. XIV, 12; Joan. XI, 28; *aftra haitan*, vice versa vocare, ἀντικαλεῖν : Luc. XIV, 12; *faura haitans*, vocatus, κεκλημένος : Luc. XIV, 24; 3) imperare, mandare, κελεύειν : Mth. VIII, 18; XXVII, 64; Luc. XVIII, 40; εἰπεῖν : Mc. v, 43; x, 49; Luc. XIX, 15; ἐρωτᾶν : Luc. v, 3; διαστέλλεσθαι : Mc. v, 43.

ANA-HAITAN, advocare, c. dat. et accus., ἐπικαλεῖσθαι : Cor. II, I, 23; Skeir. VIII, b; *bidai anahaitan*, id., Rom. x, 13; Tim. II, II, 22; ἐρωτᾶν : Thess. I, IV, 1.

AND-HAITAN, 1) confiteri, ὁμολογεῖν : Mth. VII, 23; x, 32; Joan. IX, 22; XII, 42; Rom. x, 9, 10; Tim. I, VI, 12; Tit. I, 16; ἐξομολογεῖσθαι : Mc. I, 5; Rom. XIV, 11; XV, 9; Skeir. V, a; 2) gratias agere, ἐξομολογεῖσθαι : Luc. x, 21; ἀνθομολογεῖσθαι : Luc. II, 38.

AT-HAITAN, advocare, καλεῖν : Luc. XIX, 13; προσκαλεῖσθαι : Mth, x, 1; Mc. III, 13, 23; VI, 7; VII, 14; VIII, 1, 34; x, 42; XV, 44; Luc. VII, 19; XV, 26; XVI, 5; XVIII, 16.

GA-HAITAN, 1) convocare, συγκαλεῖν : Mc. XV, 16; Luc. IX, 1; XV, 9; 2) quærere, ἐπαγγέλλεσθαι : Mc. XIV, 11; Tim. I, II, 10; Tit. I, 2; Sckeir. III, c.; V. b.

FAURAGA-HAITAN, præparare, προκαταγγέλλειν : Cor. II, IX, 5.

US-HAITAN, provocare, προκαλεῖν : Gal. v, 26.

FAIR-HAITAN, confiteri; *þagk fairhaitan*, gratiam promittere, χάριν ἔχειν : Luc. XVII, 9.

ANDA-HAIT, neutr., confessio, ὁμολογία : Cor. II, IX, 13; Tim. I, VI, 12, 13.

BI-HAIT, pugna, ἐριθεία : Cor. II, XII, 20.

GA-HAIT, promissio, ἐπαγγελία : Rom. IX, 4, 8, 9; XV, 8; Cor. II, I, 20; VII, 1; Gal. III, 29; IV, 23, 28; Eph. I, 13; II, 12; III, 6; Tim. I, IV, 8; Tim. II, I, 1.

HAITI, fem., mandatum, κέλευσμα : Thess. I, IV, 16; ἐπιταγή : Cor. I, VII, 6.

BI-HAITJA, masc., jactator, ἀλαζών : Tim. II, III, 2; Tit. I, 7 vid. ad h. l.

DULGA-HAITJA, creditor, δανειστής : Luc. VII, 41.

HAIFSTS, fem., pugna, ἔρις : Rom. XIII, 13; Gal. v, 20; Phlpp. I, 15; Tim. I, VI, 4; ἐριθεία : Phlpp. I, 16; II, 3; Skeir. IV, d; ἀγών : Phlpp. I, 30; Tim. I, VI, 12; Tim. II, IV, 7; ψιθυρισμός (?) : Cor. II, XII, 20.

HAIFTSJAN, conj. II, pugnare, ἀγωνίζεσθαι : Cor. I, IX, 25; Tim. I, VI, 12; Tim. II, IV, 7; ἀθλεῖν : Tim. II, II, 5.

HAKUL (vet. norv. *hökull*, *hekla*, angl. sax. *hacela*, vet. sup. germ. *hachul*, vet. fr. *hekil*; Gf. IV, 797, Rchth. 813), neutr., pallium, φαιλόνης : Tim. II, IV, 13.

HALBS (vet. norv. *halfr*, vet. sax. *halba*, angl. sax. *healf*, vet. fr., angl., suec. *half*, dan. *halv*, vet. et rec. sup. germ. *halb*; Bopp 432; Gf. IV, 882; Rchth. 792), adject., dimidius, ἥμισυς : Mc. VI, 23; Luc. XIX, 8.

HALBA, fem., dimidia pars, μέρος : Cor. II, III, 10; IX, 3 in formula *in þizai halbai* (ἐν τούτῳ τῷ μέρει), in hac parte.

HALDAN (vet. norv. *hallda*, vet. sax., angl. sax. *healdan*, vet. sup. germ. *haltan*, angl. *hold*, dan. *holde*, suec. *halda*, *hålla*, batav. *houden*, rec. sup. germ. *halten*; coll. gr. ἄλδειν; Gf. IV, 896), conj. I, *haihald*, *haihaldun*, *haldans*; pascere, βόσκειν : Mth. VIII, 30, 33; Mc. v, 11, 14; Luc. VIII, 32, 34; XV, 15, ποιμαίνειν : Luc. XVII, 7; Cor. I, IX, 7.

HALDIS, vid. sub *Hilþan*.

HALÞEI, vid. sub *Hilþan*.

HALISAIV (coll. Gr. III, 218, 590), vid. sub *Aivs*.

HALKS, adject., pauper, indigens, miser, πτωχός : Cor. I, XV, 10; Gal. IV, 9.

HALLUS (vet. sup. germ. *hall*), masc., rupis, petra, πέτρα : Rom. IX, 33.

HALJA (vet. norv. *halr*, *hel*, vet. sax. *hellia*, angl. sax. *hell*, vet. sup. germ. *hella*, vet. fr. *hille*, *helle*, angl. *hell*, dan. *helvede*, suec. *helfvete*, batav. *helle*, rec. sup. germ. *hölle*; Gr. II, 29; III, 354, 458; DM. 195, 461, 486; Gf. IV, 860; Rchth. 814), fem., inferus, ᾅδης : Mth. XI, 23; Luc. x, 15; XVI, 23; Cor. I, XV, 55.

HALS (vet. norv., angl. sax., vet. sup. germ., vet.

sax., etc., *hals*; Gr. III, 402, 458, 496; Gf. IV, 927), masc., collum, cervix, τράχηλος : Luc. xv, 20.

HALS-AGGA, vid. sub *Agga*.

SLÁ-HALS (coll. vet. norv. *hals* [vir fortis]), litigiosus, πλήκτης : Tim. I, III, 3; Tit. I, 7.

FREI-HALS (*freijhals* Cor. II, III, 17 h. l.; Gal. II, 4 h. l.; vet. norv. *frials*, angl. sax. *freols*, vet. sup. germ. *frihals*, suec. *fräls*; Gr. II, 630; DRA. 282), homo liber; libertas, ἐλευθερία : Cor. II, III, 17; Gal. II, 4; v, 1, 13; Eph. III, 12.

HALTS (vet. norv. *halltr*, angl. sax. *healt*, vet. sup. germ. *halz*, vet. sax., vet. fr., angl., suec., dan. *halt*; coll. lat. *claudus*, gr. χωλός; Gf. IV, 929; Rchth. 794), adject., claudus, χωλός : Mth. XI, 5; Mc. IX, 45; Luc. VII, 22; XIV, 13, 21.

* HAM (vet. norv. *hamr*, vet. sax. ... *hamo*, angl. sax. *hama*, vet. fr. *homa*, *hama*, vet. sup. germ. *hamo*, *hemidi*, dan. *ham*, vet. sup. germ. *hemde*; Gr. II, 55; III, 447, 496; Gf. IV, 932, 938; Rchth. 823), neutr. vel *hams* masc., pellis, cutis, operimentum (corporis).

ANA-HAMON, conj. II, induere, ἐπενδύεσθαι : Cor. II, v, 4.

AND-HAMON, exuere, ἀπεκδύειν : Col. II, 15.

AF-HAMON, exuere, ἐκδύεσθαι : Cor. II, v, 4.

GA-HAMON, induere, vertere, ἐνδύεσθαι : Rom. XIII, 14; Cor. I, XV, 53; Gal. III, 27; Eph. IV, 24; VI, 11; Col. III, 10, 12; Thess. I, v, 8.

UFAR-HAMON, induere, ἐπενδύεσθαι : Cor. II, v, 2.

HANA (vet. norv. *hani*, angl. sax. *hana*, vet. fr. *hona*, vet. sax., vet sup. germ. *hano*, angl. *hen*, suec. , dan. *hane*, batav. *haen*, rec. sup. germ. *hahn*; Gr. II, 42; III, 327; Gf. IV, 958; Rchth. 823), masc., gallus, ἀλέκτωρ : Mth. XXVI, 74, 75; Mc. XIV, 68, 72; Joan. XIII, 38; XVIII, 27.

HANDUS (vet. norv. *hönd*, vet. sup. germ. *hant*, vet. sax., angl. sax., vet. fr., angl., batav., rec. sup. germ. *hand*, suec. *hånd*, dan. *haand*; Gr. II, 35, 458; III, 403; Gf. IV, 965; Rchth. 823), fem., manus, χείρ: Mth. v, 30; VIII, 3, 15; IX, 18, 25; Mc. I, 31, 41; III, 1, 3, 5; v, 23, 41; VI, 2, 5; VII, 2, 3, 5, 32; VIII, 23, 25; IX, 27, 31, 43; X, 16; XIV, 41, 46; Luc. I, 66, 71, 74; III, 17; IV, 11, 40; v, 13; VI, 1, 6, 8, 10; VIII, 54; IX, 44, 62; XV, 22; XX, 19; Joan. VII, 30; X, 28, 29, 39; XI, 44; Rom. X, 21; Cor. I, XII, 15, 1; XVI, 21; Cor. II, XI, 33; Gal. VI, 11; Eph. IV, 8; Col. IV, 19; Thess. I, IV, 11; Thess. II, III, 17; Tim. I, II, 8; IV, 14; v, 22; Tim. II, I, 6.

HANDU-VAURHTS, vid. sub *Vaurkjan*.

UNHANDU-VAURHTS, vid. sub *Vaurkjan*.

LAUS-HANDUS, adject., vacuus, vacuis manibus, κενός : Mc. XII, 3.

HANDUGS (vet. norv. *höndugr*), adject., comp. *handugoza*, dexter, peritus, sapiens, σοφός : Cor. I, I, 20, 25.

HANDUGEI, fem., circumspectio, sapientia, prudentia, σοφία : Mth. XI, 19; Mc. VI, 2; Luc. II, 40; VII, 35; Rom. XI, 33; Cor. I, I, 20, 21, 22, 24; Cor. II, I, 12; Eph. I, 8, 17; III, 10; Col. I, 9, 28; II, 23; III, 16; IV, 5.

HANSA (vet. et rec. sup. germ. *hansa*, angl. *hans*; Gr. III, 473; Gf. IV, 978), fem., turba, multitudo, πλῆθος : Luc. VI, 17; σπεῖρα : Mc. XV, 16; Joan. XVIII, 3.

HANFS (vet. sup. germ. *hamf*; coll. vet. sax. *haf*; Gf. IV, 955; Schmell. *Hel. Gloss.* p. 49), adject., debilis, qui manum unicam habet, κυλλός : Mc. IX, 43.

HAUBIÞ (*haubid* Luc. VII, 46; Joan. XIX, 2; vet. norv. *höfud*, vet. sax. *hobid*, *hovid*, angl. sax. *heafod*, vet. sup. germ. *houbit*, *houbit*, vet. fr. *haved*, angl. *head*, suec. *hufvud*, dan. *hovede*, rec. sup. germ. *haupt*; gr. κεφαλή, lat. *caput*; Bopp 80; Gr. III, 398, 461, 498; Gf. IV, 755; Rchth. 798), neutr., caput, κεφαλή : Mth. v, 36; VI, 17; VIII, 20; X, 30; Mc. VI, 24, 27, 28; XV, 19, 29; Luc. VII, 38, 46; IX, 58; Joan. XIX, 2; Rom. XII, 20; Cor. I, XI, 3, 4, 5, 12, 21; Eph. I, 22; IV, 15; v, 23; Col. I, 18; II, 19; *haubiþ aſmaitan*, vid. sub *Maitan*; *haubiþ vaihstins*, lapis angularis, κεφαλὴ γωνίας : Mc. XII, 10; Luc. XX, 17.

HAUHS (vet. norv. *há*, vet sax. *hoh*, angl. sax. *heah*, vet. sup. germ. *hoh*, vet. fr. *hach*, *hag*, angl. *high*, suec. *hög*, dan. *høj*, batav. *hoog*, rec. sup. germ. *hoch*; Gr. II, 50; Gf. IV, 772; Rchth. 789), adject., compar. *hauhiza*, superl. *hauhista*; altus ὑψηλός, superl. ὕψιστος : Mc. v, 7; IX, 2; Luc. I, 32, 35, 76; IV, 5; VI, 35; VIII, 28; XVI, 15.

HAUHABA, adverb., alte; *hauhaba hugjan*, ὑψηλοφρονεῖν : Rom. XI, 20.

HAUHIS, adv. comp. altius, ἀνώτερον : Luc. XIV, 10.

HAUH-HAIRTS, vid. sub *Hairto*.

HAUH-HAIRTEI, vid. sub *Hairto*.

HAUHIÞA, fem., 1) altitudo, summum, ὕψος : Luc. I, 78; Eph. IV, 8; τὰ ὑψηλά : Rom. XII, 16; 2) elatio, ὕψωμα : Rom. VIII, 39; Cor. II, X, 5; 3) honor, gloria, δόξα : Luc. XIV, 10; Joan. VII, 18.

HAUHEI, fem., altitudo, ὕψος : Eph. III, 18.

HAUHISTI, neutr., altum, τὸ ὕψιστον : Mc. XI, 10; Luc. II, 14; XIX, 38.

HAUHJAN, conj. II, 1) extollere, ὑψοῦν : Luc. XIV, 11; XVIII, 14; Joan. XII, 32; 2) magnificare, glorificare, laudibus extollere, δοξάζειν : Mth. v, 16; VI, 2; Luc. XVII, 15; Joan. VII, 39; VIII, 54; XI, 4; XII, 28; XIII, 31, 32; XIV, 13; XV, 8; XVI, 14; XVII, 1, 4, 5, 10; Rom. XV, 6, 9.

US-HAUHJAN, extollere, ὑψοῦν : Mth. XI, 23; Luc. I, 52; X, 15; XIV, 11; XVIII, 14; Joan. VIII, 28; XII, 32, 34; Cor. II, XI, 7; ἐνδοξάζειν : Thess. II, I, 10.

US-HAUHNAN, conj. III, extolli, ἐνδοξάζεσθαι : Thess. II, I, 12 (fortasse etiam vs. 10).

UFAR-HAUHJAN, superbire; part. præt. superbus, τυφωθείς : Tim. I, III, 6.

HAUHEINS, fem., 1) altatio; 2) gloria, honor, δόξα : Joan. VIII, 50, 54; IX, 24; XI, 4; XII, 43; *lausa hauheins*, vana gloria, κενοδοξία : Phlpp. II, 3.

HAUIÞ, vid. ad Tim. I, II, 11.

HAUNS (angl. sax. *hyuan*, *henan*, vet. fr. *hena*, vet. sax. *honda*, vet. sup. germ. *honjan*, suec. *hån*, batav. *hoon*, rec. sup. germ. *hohn*; Gf. IV, 691; Rchth. 807), adject., humilis, ταπεινός : Cor. II, X, 1.

HAUNJAN, conj. II, humiliare, ταπεινοῦν : Cor. II, XI, 7; Phlpp. IV, 12.

GA-HAUNJAN, id., Cor. II, XII, 21; Phlpp. II; 8.

HAUNEINS, fem., humilitas, ταπείνωσις : Phlpp. III, 21; ταπεινοφροσύνη : Eph. IV, 2; Col. II, 18, 23; III, 12; *hauneins gahugdais*, id., Phlpp. II, 3.

HAURDS (vet. norv. *hurd*, angl. sax. *hyrdel*, vet. sup. germ. *hurt*; Gr. II, 62; III, 430; Gf. IV, 1030), fem., porta, θύρα : Mth. VI, 6; Cor. I, XVI, 9; Cor. II, II, 12; Col. IV, 3; Neh. VII, 1.

HAURI (coll. vet. sup. germ. *hyr*, angl. sax. *heorð*, rec. sup. germ. *heerd*), neutr., carbo, ἄνθραξ : Rom. XII, 20; plur. *haurja*, prunæ, ἀνθρακιά : Joan. XVIII, 18.

HAURN (vet. norv., vet. sup. germ., angl. sax., vet. sax., vet. fr., suec., dan., rec. sup. germ. *horn*; gr. κέρας, lat. *cornu*; Gr. II, 62; III, 409, 461, 498; Gf. IV, 1035. Rchth. 826), neutr., 1) cornu, κέρας : Luc. I, 69; 2) bovis cornu, κεράτιον : Luc. XV, 16.

ÞUT-HAURN, tuba, buccina, σάλπιγξ : Cor. I, XV, 52; Thess. I, IV, 16.

HAURNJAN, conj. II, tuba canere, σαλπίζειν : Mth. VI, 2; IX, 23.

ÞUT-HAURNJAN, id., Cor. I, XV, 52.

HAURNJA, masc., buccinans, σαλπιγκτής : Mth. IX, 23 vid. h. l.

HAUSJAN (*hausjon* Mc. IV, 33; Luc. v, 15; Joan. VI, 60; Tim. II, II, 14; vet. norv. *heyra*, vet. sax. *horian*, angl. sax. *hyran*, vet. sup. germ. *horran*, vet. fr. *hera*, *hora*, angl. *hear*, suec. *hora*, dan. *höre*, batav. *hooren*, rec. sup. germ. *hören*; lat. *audire*;

Gf. IV, 1001; Rchth. 808), conj. II, audire, ἀκούειν: a) absolute vel cum sequente *patei*, *ei*, infinitivo et etiam participio: Mth. v, 21, 27, 33; xxvii, 13; Mc. iii, 21; iv, 3, 9, 12, 23, 33; vi, 2, 55; vii, 16; 12, 29; xvi, 11; Luc. i, 58; v, 15; vi, 27, 49; viii, 8, 12, 13, 18; xviii, 6; Joan. vi, 60; ix, 27, 35; xi, 6, 20, 29; xii, 18, 34; xiv, 28; Rom. x, 18; Gal. i, 23; Eph. iv, 29; Phlpp. ii, 26; Col. i, 9; Thess. II, iii, 11; Tim. II, ii, 14; Neh. vi, 16; b) cum accusativo: Mth. vii, 24, 26; Mc. iv, 16, 18, 20; xiv, 64; Luc. i, 41; iv, 23, 28; v, 1; vi, 47; ix, 9; x, 24; xv, 1; xvi, 2; Joan. vii, 32; viii, 26, 38, 40, 43, 47; ix, 40; xiv, 24; xv, 15; xvi, 13; xviii, 20; Cor. II, xii, 4; Eph. iii, 2; iv, 21; Phlpp. i, 30; Col. i, 23; Tim. II, i, 13; ii, 2; c) cum dativo, obedire: Mc. vi, 11, 20; vii, 14; ix, 7; xii, 37; Luc. ii, 46; vi, 17; ix, 35; x, 16; xix, 48; Joan. ix, 31, x, 3, 8, 20, 27; xii, 47; Rom. x, 14; Tim. I, iv, 16; Skeir. III, b; VI, a; d) cum genitivo, locodativi et accusativi tantum modo Luc. ii, 47; Joan. vi, 60; vii, 40; x, 16; xviii, 37; xix, 13; e), de, circa (περί c. gen.) aliquem aliquid; aa) *fram* c. dat.: Mc. iii, 21; Luc. xvi, 2; bb) *bi* c. accus.: Luc. ix, 9; f) a, apud (παρά c. gen. et dat.) aliquem aliquid; aa) *fram* c. dat.: Joan. vii, 51; viii, 38, 40; Skeir. II, b; bb) *at* c. dat.: Joan. xv, 15; Tim. II, i, 13; ii, 2.

AND-HAUSJAN, audire, obedire, c. dat., ἀκούειν: Mc. vi, 20; Joan. ix, 31; xi, 41, 42; ἐπακούειν: Cor. II, vi, 2; εἰσακούειν: Mth. vi, 7; Luc. i, 13; Cor. I, xiv, 21; ὑπακούειν: Luc. xvii, 6.

GA-HAUSJAN, audire, ἀκούειν: a) absolute vel cum sequente participio: Mth. viii, 10; ix, 12; xxvii, 47; Mc. ii, 17; iii, 8; iv, 9, 15, 23, 24; vi, 14, 16, 29; vii, 16; viii, 18; x, 41, 47; xi, 15, 18; xii, 28; xiv, 11, 58; xv, 35; Luc. ii, 18; vii, 29; viii, 8, 10, 14, 50; xiv, 35; xviii, 26, 36; xx, 16, 45; Joan. vi, 60; ix, 32; xi, 4; xii, 12, 29; Cor. II, xii, 6; b) etiam prægnanter, per oppositionem ad surdum esse: Mth. xi, 5; Mc. vii, 37; c) cum accusativo: Mth. x, 27; xi, 2, 4 (15); xxvi, 65; Mc. v, 36; Luc. vii, 9, 22; viii, 15, 21; ix, 7; x, 24; xiv, 15; xv, 25; xvi, 14; xviii, 22, 23; xix, 11; Joan. iii, 32; v, 37; xix, 8; Eph. i, 13, 15; Phlpp. iv, 9; Skeir. VI, d; huc etiam pertinet Luc. ii, 20 *in allaize þizeei gahausidedun jah gasewun*, quod est attratio, nam cum genitivo, sicut simplex *hausjan*, *gahausjan* non occurrit; d) de (περί c. genit.) aliquo aliquid: Mc. v, 27; vii, 25; Luc. vii, 3; Phlpp. i, 27 (Gothus enim hic legit ἀκούσω περὶ ὑμῶν): e) a, apud, ex (παρά c. gen.) aliquo aliquid: Joan vi, 45; Skeir. IV, d.

UF-HAUSJAN, obedire, ὑπακούειν: Mth viii, 27; Mc. i, 27; iv, 41; Luc. viii, 25; Rom. x, 16; Col. iii, 20, 22; Thess. II, i, 8; iii, 14; Skeir. I, c; ὑποτάσσεσθαι: Luc. ii, 51; x, 17, 20; Rom. viii, 7; x, 3; xiii, 1, 5; Cor. I, xvi, 16; Eph. v, 21, 22, 24; Col. iii, 18; πείθεσθαι: Gal. iii, 1; v, 7; ἀντέχεσθαι: Mth. vi, 24; part. *ufhausjands*, obediens, ὑπήκοος: Cor. II, ii, 9; Phlpp, ii, 8; ὁ ἐν ὑποταγῇ: Tim. I, iii, 4.

HAUSEINS, fem., 1) auditus, ἀκοή: Tim. II, iv, 3, 4; 2) auditus, prædicatio, ἀκοή: Joan. xii, 38; Rom. x, 16; Thess. I, ii, 13.

GA-HAUSEINS, auditus, ἀκοή: Rom. x, 17; Gal. iii, 2, 5.

UF-HAUSEINS, obedientia, ὑπακοή: Cor. II, vii, 15; x, 5, 6; Philem. 21; ὑποταγῇ: Cor. II, ix, 13; Tim. I, ii, 11.

UFAR-HAUSEINS, inobedientia, παρακοή: Cor. II, x, 6.

HARDUS (vet. norv. *hardr*, angl. sax. *heard*, vet. sup. germ. *hart*, vet. fr. *herd*, vet. sax., angl., batav. *hard*, suec. *hård*, dan. *haard*, rec. sup. germ. *hart*; Gr. II, 62; Gf. IV, 1019; Rchth. 810), adject., compar. *hardiza*; durus, σκληρός: Joan. vi, 60; αὐστηρός: Luc. xix, 21; Skeir. VI, c.

HARDUBA (*hardaba* Cor. II, xiii, 10 vid. ad h. l.), adverb., dure, δεινῶς: Mth. viii, 6; ἀποτόμως: Cor. II, xiii, 10.

HARDU-HAIRTEI, vid. sub *Hairto*.

GA-HARDJAN, conj. II, indurare, σκληρύνειν: Rom. ix, 18.

HARJIS (vet. norv. *hir*, angl. sax. *here*, vet. sup. germ., vet. sax. *heri*, vet. fr. *hiri*, *her*, batav., rec. sup. germ. *heer*; Gr. II, 459; III, 472, 498; DRA. 292; Gf. IV, 983; Rchth. 815), masc., exercitus, turba, multitudo, στρατιά: Luc. ii, 13; λεγεών: Luc. viii, 30.

HATAN (*hatjan* Mth. v, 44; Luc. vi, 27. vid. ad h. l.; vet. norv. *hata*, vet. sax. *hatan*, angl. sax. *hatian*, vet. sup. germ. *hazen*, *hazzon*, vet. fr. *hatia*, angl. *hate*, suec. *hata*, dan. *hade*, batav. *haeten*, rec. sup. germ. *hader*, *hassen*; Coll. lat. *odi*; Gf. IV, 1069; Rchth. 797), conj. II, odisse, μισεῖν: Mth. v, 44; Luc. i, 71; vi, 27 h. l.; Rom. vii, 15; part. *hatands*, hostis, inimicus, ἐχθρός: Luc. vi, 27.

HATIS, neutr., ira, ὀργή: Luc. iii, 7; Eph. ii, 3 h. l.; v, 6; Col. iii, 6, 8; Thess. I, ii, 16; v, 9; θυμός: Gal. v, 20; Eph. iv, 31; Skeir. VIII, b.

HATIZON, conj. II, irasci, χολᾶν: Joan. vii, 23.

HAVI (vet norv. *ha*, *hey*, vet. sax. *houwe*, angl. sax. *heg*, vet, sup. germ. *hawi*, vet. fr. *ha*, *hai*, angl. *hay*, suec. *hö*, dan. *ho*, batav. *hou*, rec. sup. germ. *heu*; Gr. III, 413; Gf. IV, 708; Rchth. 789), neutr., herba, χόρτος: Mth. vi, 30; Joan. vi, 10; Skeir. VII, b.

HAFJAN (vet norv. *hefia*, vet. sax. *hebbian*, angl. sax. *hebban*, vet. sup. germ. *hafan*, *hefjan*, vet. fr. *heva*, angl. *heave*, suec. *häfva*, dan. *hæve*, batav. *heffen*, *heven*, rec. sup. germ. *heben*; Gr. II, 9; Gf. IV, 814; Rchth. 813), conj. I, anom. *hof*, *hofun*, *hafans*, tollere, extollere, αἴρειν: Mc. ii, 3.

AND-HAFJAN, respondere, ἀποκρίνεσθαι: Mth. viii, 8; xi, 4, 25; xxv, 40, 45; xxvi, 66; xxvii, 12, 14; Mc. iii, 33; vii, 6, 28; viii, 4, 28, 29; ix, 5, 17, 19, 38; x, 3, 5, 20, 24, 29; xi, 22, 29, 30, 33; xii, 17, 24, 28, 29, 34, 35; xiv, 48, 60, 61; xv, 2, 4, 5, 12; Luc. i, 19, 60; iii, 11, 16; iv, 4, 8, 12; v, 5, 22, 31; vi, 3; vii, 22, 40, 43; ix, 19, 20; x, 28; xv, 29; xvii, 17, 20, 37; xix, 40; xx, 7, 24, 39; Joan. vi, 7, 26, 29, 43, 68, 70; vii, 16, 20, 21, 46, 47, 52; viii, 14, 19, 33, 34, 39, 48, 49, 54; ix, 3, 11, 20, 25, 27, 30, 34, 36; x, 25, 32, 33, 34; xi, 9; xii, 30, 34; xiii, 26, 36, 38; xiv, 23; xvi, 31; xviii, 5, 8, 20, 22, 23, 30, 34, 35, 36, 37; xix, 7, 12; Col. iv, 6; Skeir. VIII, a, b, d; ὑπολαμβάνειν: Luc. x, 30.

AT-HAFJAN, detollere, καθαιρεῖν: Mc. xv, 36.

US-HAFJAN, efferre, extollere, αἴρειν: Mc. ii, 12; Luc. v, 24, 25; ix, 17; xvii, 13; Joan. xi, 41; ἐπαίρειν: Luc. vi, 20; xvi, 23; xviii, 13; Joan. vi, 5; xiii, 18; xvii, 1; Cor. II, x, 5; Tim. I, ii, 8; *ushafjan sik*, αἴρεσθαι: Mc. xi, 23; μεταβαίνειν: Mth. xi, 1; ἐμβατεύειν: Col. ii, 18.

UFAR-HAFJAN, extollere; *ufarhafjan sik*, ὑπεραίρεσθαι: Thess. II, ii, 4.

UFAR-HAFNAN, conj. III, extolli, superbire, ὑπεραίρεσθαι: Cor. II, xii, 7.

ANDA-HAFTS, fem., 1) responsum Skeir. VIII, b; 2) judicium, sententia, ἀπόκριμα: Cor. II, i, 9; 3) apologia, ἀπολογία: Cor. I, ix, 3.

HAFTS, I. vid. sub *Haban*; II. vid. sub *Hafjan*.

HEÞJO (angl. *hut*, suec. *hydda*, rec. sup. germ. *hutte*; Gr. III, 428), fem., cubiculum, ταμιεῖον: Mth. vi, 6.

HEITO (vet norv. *heitr*, vet sax. *het*, angl. sax. *hat*, *hætu*, vet. sup. germ. *heiz*, vet. fr. *het*, angl. *heat*, *hot*, suec. *hetta*, dan. *hede*, rec. sup. germ. *heiss*, *hizze*; Gr. II, 45; Gf. IV, 1074; Rchth. 812), fem., febris; *in heitom*, πυρέσσων: Mth. viii, 14.

* HEIV (vet. sax. *hiuua* (uxor), *hiuuiski* (familia), angl. sax. *hiwa*, angl. *hive*; coll. vet. sup. germ. *hiwjan*; Gf. IV, 1063, Schm. II, 132, 259), neutr.? domus, familia.

HEIVA-FRAUJA, vid. sub *Frauja*.

HELEI, nom. propr. masc., Ἡλεί: Luc. III, 23.

HELEI (voc. hebr.), Ἡλί: Mth. XXVII, 46.

HELIAS (*Helia* Mth. XXVII, 49; *Heleias* Luc. IX. 19, 54; *Haileias* Luc. I, 17), nom. propr. masc., Ἠλίας: Mth. XI, 14; XXVII, 47, 49; Mc. VIII, 28; IX, 4, 5, 12; XV, 36; Luc. I, 17; IV, 25, 26; IX, 19, 33, 54.

HER (vet. norv., vet. sax., angl. sax., dan. *her*, angl. *here*, rec. sup. germ. *her*, *hier*), vid. sub *His*.

HER, nom. propr. masc., Ἤρ: Luc. III, 28.

HERODES (*Herodis* Mc. VI, 20, 21; Luc. IX, 7), nom. propr. masc., Ἡρώδης: Mc. VI, 14, 18, 20, 21, 22; VIII, 15; Luc. I, 5; III, 1, 19; VIII, 3; IX, 7; Skeir. III, a.

HERODIAS (*Hairodias* Mc. VI, 17), nom. propr. fem., Ἡρωδιάς: Mc. VI, 17, 19, 22; Luc. III, 19.

HERODIANUS, masc., Ἡρωδιανός: Mc. III, 6; XII, 13.

HIDRE (angl. *hither*, dan. *hid*), vide sub *His*.

HILÞAN (vet. norv. *halla*, *hallr*, *helldr*, angl. sax. *heald*, *hold*, *hyld*, vet. sup. germ. *hald*, *halt*, *hold*, vet. fr.... *hald*, *helde*, *hulde*, *hold*, suec. *helre*, *huld*, dan. *heller*, *huld*, batav. *hulde*, rec. sup. germ. *huld*, *hold*; Gr. III, 590; Gf. IV, 892, 909, 913; Rchth. 790, 804, 823), conj. I, *halþ*, *hulþun*, *hulþans*, se inclinare; benignum esse, favere.

HALDIS (vet. sax. *hald*), adverb. compar., libenter, potius, Skeir. IV, d.

VILJA-HALÞEI, fem., benevolentia, benignitas, προςωποληψία: Eph. VI, 9; Col. III, 25; πρόςκλισις: Tim. I, V, 21.

HULÞS, adject., benignus, propitius, gratiosus; *hulþs visan*, ἱλασθῆναι: Luc. XVIII, 13.

UN-HULÞO (DM. 164, 551, 553; Gf. IV, 915; judice Grimm. DM. p. 554, gothicæ gentes sibi potissimum ut fœminas effingebant dœmones; quod adeo verum est, ut apud antiquissimos Gothos et ipso tempore, quo prima N. T. versio suscepta est, pravi spiritus [δαιμόνια, δαίμονες] feminini generis essent, neque nisi serius, influentibus probabiliter Græcorum Romanorumque mythis, masculini generis fuerint excogitati. Quæ sententia ex eo comprobatur, quod in textu, quem ex grammaticis argumentis in prolegg. priorem confectum fuisse ostendimus, non nisi forma feminina occurrat, dum in textu Lucæ recentioris susceptionis probato, forma masculina simul et feminina reperitur; hinc in epistolis [posterius conversis] et fragmentis Evangelii Matthæi ex codice Ambros. exscriptis [non equidem ad recensionem codicio argent., sed ad posteriorem recentionem pertinentibus], *unhulþa* pro persona diaboli [διάβολος et σατανᾶς] usurpatur. Hinc sequitur, quod *unhulþo* Mth. IX, 33 cum Grimmio, DM. 553, non in *unhulþa* commutari possit; quoad vero constructionem, quæ in gratiam hujus mutationis militaret, ei ad h. l. satisfecimus), fem., malignus, impurus, pravus spiritus, δαιμόνιον: Mth. VII, 22; IX, 33, 34; XI, 18; Mc. I, 34; 39; III, 15, 22; VI, 13; VII, 26, 29, 30; IX, 38; XVI, 9; Luc. IV, 33, 41; VII, 33; VIII, 2, 27, 30, 35, 38; IX 1, 49; X, 17; Joan. VII, 20; VIII, 24, 48, 49, 50, 51, 52; X, 21, 22; Tim. I, IV, 1; δαίμων: Mc. V, 12; *unhulþons haban*, obsessum esse, δαιμονίζεσθαι: Mc. I, 32; Joan. X, 21.

UN-HULÞA, masc., 1) id., δαιμόνιον: Luc. IV, 35; VIII, 33; IX, 42; δαίμων: Luc. VIII, 29; 2) diabolus, διάβολος: Mth. XXV, 41; Eph. IV, 27; VI, 11; Tim. I, III, 6, 7; VI, 9; Tim. II, II, 26; σατανᾶς: Cor. I, V, 5.

HILMS (vet. norv. *hialmr*, angl. sax., vet. sax., vet. fr., vet. sup. germ., angl., batav., rec. sup. germ. *helm*, suec., dan. *hjelm*; Gr. II, 29, 499; III, 445; Gf. IV, 845; Rchth. 805), masc. vel *hilm* neutr., galea, περικεφαλαία: Eph. VI, 17; Thess. I, V, 8.

HILPAN (vet. norv. *hialpa*, vet. sax., angl. sax. *helpan*, vet. fr. *helpa*, vet. sup. germ. *helfan*, angl. *help*, suec. *hjelpa*, dan. *hjelpe*, batav. *helpen*, rec. sup. germ. *helfen*; Gr. II, 32; Gf. IV, 918; Rchth. 805), conj. I, *halp*, *hulpun*, *hulpans*, c. genit., adjuvare, βοηθεῖν: Mc. IX, 22, 24; συλλαμβάνεσθαι: Luc. V, 7; συνυπουργεῖν: Cor. II, I, 11.

GA-HILPAN, adjuvare, βοηθεῖν: Cor. II, VI, 2.

HIMINS (vet. norv. *himin*, vet. sax., vet. sup. germ. *himil*, vet. fr. *himul*, suec., dan., rec. sup. germ. *himmel*; vet. sax. *heban*, angl. sax. *heofon*, angl. *heaven*; Gr. II, 55, 462; III, 393; DM. 398; Gf. IV, 938; Rchth. 814), masc., cœlum, οὐρανός: Mth. V, 16, 18, 19, 45, 48; VI, 1, 9, 10, 20, 26; VIII, 11, 20; XI, 11, 12, 23; Mc. I, 10; IV, 32; VII, 34; VIII, 11; X, 21; XI, 25, 30, 31; XII, 25; XIII, 25, 27; XIV, 62; Luc. II, 15; III, 21, 22; IV, 25; VI, 20, 23; VIII, 5; IX, 16, 54, 58; X, 15, 18, 20, 21; XV, 7, 18, 21; XVI, 17; XVII, 24, 29; XVIII, 13, 22; XIX, 38; XX, 4; Joan. VI, 31, 32, 33, 38; XII, 28; XVII, 1; Rom. X, 6; Cor. I, XV, 47; Cor. II, V, 1, 2; XII, 2; Eph. I, 10, 20; III, 15; IV, 10; VI, 9; Phlpp. III, 20, Col. I, 16, 20, 23; IV, 1; Thess. I, IV, 16; Thess. II, I, 7; Skeir. IV, d; VI, c; *sa ufar himinam*, qui supra cœlum, cœlestis, ὁ οὐράνιος: Mth. VI, 26, 32.

HIMINA-KUNDS, vid. sub *Kuni*.

* HIND (angl. sax. *hindan*, angl. *behind*, vet. sup. germ. *hintar*, rec. sup. germ. *hinten*; Gr. III, 177, 629; Gf. IV, 702), retro, post.

HINDANA, adverb., c. genit., ultra, πέραν: Mc. III, 8.

HINDAR (vet. sup. germ. *hintar*; Gf. IV, 702; *Althd. Präpos.* 153 sq.), præpositio cum dativo et accusativo constructa, fundamentaliter significat *post*, frequenter etiam *trans*.

I. Cum accusativo in quæstione quo? post, ὀπίσω: Mc. VIII, 33; trans, εἰς τὸ πέραν: Mth. VIII, 18; Mc. V, 21; VIII, 13; Luc. VIII, 22; ἀπό: Mth. VIII, 34; Mc. V, 17.

II. Cum dativo 1) locali, post, trans, in quæstione ubi? πέραν: Joan. III, 26; VI, 22, 25 (Mc. X, 1?) et post *qiman* in quæstione quo? εἰς τὸ πέραν: Mth. VIII, 28; Mc. V, 1; διὰ τοῦ πέραν: Mc. X, 1; 2) in figurativo sensu: Luc. IX, 13 *nist hindar uns maizo fimf hlaibam* (οὐκ εἰσὶν ἡμῖν πλεῖον ἢ πέντε ἄρτοι) et Rom. XIV, 5 *stojiþ dag hindar daga* (κρίνει ἡμέραν παρὰ ἡμέραν).

III. In compositionibus: 1) cum *verbis*: *hindarleiþan*; 2) cum *substantivis*: *hindarveisei*; 3) cum *adjectivis*: *hindarveis*, *unhindarveis*.

HINDUMISTS (vet. sup. germ. *hintarost*), superl. postremus, ultimus, ἐξώτερος: Mth. VIII, 12.

* HINÞAN (angl. sax. *huntian*, angl. *hunt*, dan. *hente*; Gr. II, 35), conj. I, *hanþ*, *hunþun*, *hunþans*, capere.

US-HINÞAN, capere, αἰχμαλωτεύειν: Eph. IV, 8 vid. ad h. l.

FRA-HINÞAN, id., αἰχμαλωτίζειν: Rom. VII, 23; Cor. II, X, 5; part. præt. *frahunþans*, captivus, αἰχμάλωτος: Luc. IV, 18; *frahunþanana tiuhan*, adducere captum, αἰχμαλωτίζειν: Tim. II, III, 6.

MIÞFRA-HUNÞANS, part. præt., concaptivus, συναιχμάλωτος: Col. IV, 10; Philem. 23.

HUNÞS, fem. (?), captivitas, αἰχμαλωσία: Eph. IV, 8.

HIUHMA (*hiuma* Luc. VI, 17; VIII, 4; Gr. II, 50; III, 472), masc., turba, multitudo, ὄχλος: Mth. VIII, 18; Luc. V, 15; VI, 17; VIII, 4; XIV, 25; πλῆθος: Luc I, 10.

HIUFAN (angl. sax. *heofian*, vet. sax. *hiovan*, vet. sup. germ. *hiufan*; Gr. II, 18; Gf. IV, 837), conj. I, *hauf*, *hufun*, *hufans*, plorare, θρηνεῖν: Mth. XI, 17; Luc. VII, 32 vid. h. l.

* HIS (vet. norv. *hin*, *hitt*, *her*, vet. sax., angl. sax. *he*, vet. fr. *hi*, *hit*, angl. *he*, *his*, *him*, *here*, *hither*, suec., dan. *han*, *hid*, *her*, rec. sup. germ. *heute*, *hier*, etc.; lat. *hic*, *huc*; Gr. I, 794; Gf. IV, 663; Rchth. 813), pronom. demonstrat., hic, ille.

HITA, neutrum, hoc, *und ita nu*, usque ad id temporis, usque ad hunc diem: Skeir. IV, b; *und hita*, ἕως τοῦ νῦν: Mc. XIII, 19; ἕως ἄρτι: Mth. XI, 12; Joan. XVI, 24; Cor. I, XV, 6.

HIMMA, dativus a) mascul., *himma daga*, ad hunc diem, hodie, σήμερον: Mth. VI, 11, 30, Luc. II, 11;

IV, 21; v, 26; XIX, 5, 9; b) neutr., *fram himma nu*, ab hoc die, ἀπὸ τοῦ νῦν : Luc. I, 48; v, 10; *fram himma*, ἀπ' ἄρτι : Joan. XIII, 19; XIV, 7.

HINA, accusativus, *und hina dag*, usque ad hunc diem, hodie, μέχρι τῆς σήμερον : Mth. XI, 23; ἄχρι τῆς σήμερον : Cor. II, III, 14; ἕως τῆς σήμερον : Mth. XXVII, 8; ἕως σήμερον : Cor. II, III, 15.

HIDRE (*hidrei* Luc. IX, 41), adverb., huc, ὧδε : Mc. XI, 3; Luc. IX, 41; XIV, 21.

HIRI, imperativus adverbialis (Bopp 123) huc! accede! δεῦρο : Mc. X, 21; Luc. XVIII, 22; ἔρχου : Joan. XI, 34; *hiri ut*, δεῦρο ἔξω : Joan. XI, 43.

HIRJATS, dualis, accedite, huc ambo! δεῦτε : Mc. I, 17.

HIRJIÞ, pluralis, accedite, venite! δεῦτε : Mc. XII, 7.

HER, adverb., hic, huc, ὧδε : Mth. VIII, 29; Mc. VI, 3; IX, 1, 5; XIII, 21; XVI, 6; Luc. IV, 23; VII, 8; IX, 12, 27, 33; XVII, 21, 23; XIX, 27; Joan. VI, 9, 25; XI, 21, 32; Col. IV, 9.

HIVI (angl. sax. *hiv*, angl. *hew*, *hue*), neutr., color, forma, species, μόρφωσις : Tim. II, III, 5.

HLAHJAN (vet. norv. *hlæa*, *hlatr*, vet. sax. *hlahan*, angl. sax. *hlihan*, vet. sup. germ. *hlahhan*, vet. fr. *hlaka*, angl. *laugh*, suec. *le*, dan. *lee*, batav. *lacken*, rec. sup. germ. *lachen*; Gr. II, 12; Gf. IV, 1112; Rchth. 818), conj. I, anom. *hloh, hlohun, hlahans*, ridere, γελᾶν : Luc. VI, 25.

BI-HLAHJAN, deridere, irridere, καταγελᾶν : Mth. IX, 24; Mc. V, 40; Luc. VIII, 53.

UF-HLOHJAN, conj. II, lætificare; in passivo, gaudere, lætificari, ridere, γελᾶν : Luc. VI, 21.

*HLAÞAN (vet. norv., vet. fr. *hlada*, vet. sax., angl. sax., vet. sup. germ. *hladan*, angl. *load*, suec. *ladda*, dan. *lade*, rec. sup. germ. *laden*; Gr. II, 10; Gf. IV, 1113; Rchth. 818), conj. I, *hloþ, hloþun, hlaþans*; onerare.

AF-HLAÞAN, onerare, σωρεύειν : Tim. II, III, 6.

HLAIBA, vid. sub *Hlaifs*.

HLAINS (vet. sax. *hlinon*, rec. sup. germ. *lehne*, *lehnen*; coll. gr. κλίνειν; Gf. IV, 1094), masc., collis, βουνός : Luc. III, 5.

HLAIV (vet. sax. *hlea*, *hleo*, angl. sax. *hlæv*, vet. sup. germ. *hleo*; lat. *clivus*; Gr. II, 462; Gf. IV, 1093; Schm. Hel. Gloss. p. 57), neutr, tumulus, sepulcrum, μνημεῖον : Mth. XXVII, 60; Mc. VI, 20; XV, 46; XVI, 2, 3, 5, 8; Joan. XI, 17, 31; XII, 17; τάφος : Mth. XXVII, 61, 64, 66.

HLAIVASNA, fem., in plurali tantum *hlaivasnos*, tumuli, sepulcra sepulcretum; μνημεῖα : Mth. VIII, 28; XXVII, 52, 53; μνήματα : Luc. VIII, 27.

HLAIFS (*hlaibs* Luc. IV, 3; vet. norv. *hleifr* et *leifr*, vet. sup. germ. *hlaib*, angl. sax. *hlaf*, angl. *loaf*, rec. sup. germ. *laib*; Gr. III, 462; Gf, IV, 1111), masc., 1) panis (tam in genere quam in particulari), cibus, ἄρτος : Mth. VI, 11; Mc. II, 26; III, 20; VI, 8; VII, 2, 5; VII, 27; VIII, 4, 5, 6, 14; Luc. IV, 3, 4; VI, 4; VII, 33; IX, 3, 13, 16; XIV, 15; XV, 17; Joan. VI, 5, 7, 9, 11, 13, 23, 26, 31, 32, 33, 34, 35, 41, 48, 50, 51, 58; XIII, 18, 26; Cor. I, X, 16, 17; XI, 23, 26, 27, 28; Cor. II, IX, 10; Thess. II, III, 8, 12; Neh. V, 14, 15, 18; Skeir. VII, b, c; 2) buccella, mica, ψωμίον : Joan. XIII, 26, 27, 30.

GA-HLAIBA, masc., socius, condiscipulus, συμμαθητής : Joan. XI, 16; συστρατιώτης : Phlpp. II, 25; comes, docum. neap.

[BI-HLAIFS, masc., id., Calend. goth. (?)]

HLAMM (vet. norv. *klemma*, vet. sup. germ. *klemmen*, vet. sax. *clemmian*, suec. *klämma*, dan., rec. sup. germ. *klemme*; Gr. II, 33; Gf. IV, 557), neutr. vel *hlamma*, fem., laqueus, παγίς : Tim. I, III, 7; VI, 9.

*HLAUPAN (vet. norv. *hlaupa*, vet. sup. germ. *hlaufan*, *loupen*, vet. sax. *hlopan*, angl. sax. *hleapan*, angl. *leap*, vet. fr. *hlapa*, *lapa*, suec. *löpa*, dan. *løbe*, batav. *loopen*, rec. sup. germ. *laufen*; Gf. IV, 1116; Rchth. 818), conj. I, *hlaihlaup, hlaihlaupun, hlaupans*, currere.

US HLAUPAN, exilire, ἀναπηδᾶν : Mc. X, 50.

*HLAUTS (vet. norv. *hlutr*, vet. sup. germ. *hloz*, angl. sax., vet. sax., vet. fr. *hlot*, angl. *lot*, suec. *lott*, dan., batav. *lot*, rec. sup. germ. *loos*; Gf. IV, 1124; Rchth. 820), masc., sors, κλῆρος : Mc. XV, 24; Col. I, 12; *hlauts gasaliþs visan*, κληροῦσθαι : Eph. I, 11; *hlauts imma urrann*, ei in sortem obtigit, sors ei exiit, ἔλαχε : Luc I, 9.

HLAS (vet. norv. *hlæzt* [jucundissimus]; coll. angl. sax. *glæd*, angl. *glad*, *glee*, suec., dan. *glad*, rec. sup. germ. *lezzen*; coll. *Hlahjan*), adject., compar. *hlasoza*; lætus, hilaris, ἱλαρός : Cor. II, IX, 7; ἄλυπος : Phlpp. II, 28.

HLASEI, fem., lætitia, hilaritas, ἱλαρότης : Rom. XII, 8.

HLEÞRA, vid. *Hleiþra*.

HLEIBJAN (vet. norv. *hlifa*, vet. sup. germ. *liban*; Gr. II, 59 sq.; Gf. IV, 1109; Schw. 375), parcere; sublevare, ἀντιλαμβάνεσθαι : Luc. I, 54.

HLEIDUMA (angl. *left*, rec. sup. germ. *link*; coll. gr. λαιός, lat. *lævus*; Gr, III, 629), adject., lævus, ἀριστερός : Mth. VI, 3; Cor. II, VI, 7; *hleidumei fera*, latus lævum, læva, τὰ εὐώνυμα : Mth. XXV, 41; etiam sine *fera* Mc. X, 37, 40; XV, 27.

HLEIÞRA (*hleþra* Joan. VII, 2; coll. dan. *Lethra*; vet. fr. *hlid*, *hlidia*, [tegere]; Gf. IV, 1044; Rchth. 819), fem., tentorium, casa, σκηνή : Luc. IX, 33; XVI, 9; σκῆνος : Cor. II, V, 1, 4.

HLEÞRA-STAKEINS, vid. sub *Stikan*.

UFAR HLEIÞRJAN, conj. II, superædificare, ἐπισκηνοῦν : Cor. II, XII, 9.

HLIJA (vet. norv. *hlif*, *hlie*, angl. sax. *hleo*, vet. sax. *hlea*; Gf. IV, 1094; Schm. *Hel. Gloss.* p. 37), masc., tentorium, casa, σκηνή : Mc. IX, 3.

HLIUÞ (vet. norv. *hlioþ*, vet. sax. *hlust*, angl. sax. *hlyst*, vet. sup. germ. *gahlosi*; coll. *Hliuma*; Gf. IV, 1104), neutr., auditus, attentio, tranquillitas, ἡσυχία : Tim. I, II, 11 (hæc nostra conjectura ad h. l. pro *hauiþa* male a Castillionæo excogitato, sine dubio correcta est, cum ita omnino se habeat apud Vauluspa I : *hlioþs biþ ek allar helgar kindir*).

HLIUMA (vet. norv. *hlioma*, *hlioþ*, angl. sax. *hlyst*, vet. sax. *hlust*; coll. gr. κλύειν; Bopp 124; Gf. IV, 1096), masc., auditus, ἀκοή : Mc. VII, 35; Luc. VII, 1; Cor I, XII, 16.

HLIFAN (gr. κλέπτειν, lat. *clepere*, rec. sup. germ. ...*klepper*; Bopp 127; DRA. 636), conj. II, furari, κλέπτειν : Mth. VI, 19; Mc. X, 19; Luc. XVIII, 20; Rom. XIII, 9; Eph. IV, 28.

HLIFTUS, masc., fur, latro, κλέπτης : Joan. X. 1.

HLUTRS (vet. sax. *hluttar*, angl. sax. *hluter*, vet. sup. germ. *hlutar*, dan. *lutter*, rec. sup. germ. *lauter*; Gf. IV, 1105), adject., purus, nundus, ἁγνός : Cor. II, VII, 11,

HLUTREI, fem., sinceritas, εἰλικρίνεια : Cor. II, I, 12.

HLUTRIÞA, fem., id., Cor. II, II, 17.

HLOHJAN, vid. sub *Hlahjan*.

HNASQUS (angl. sax. *hnesc*, angl. *nesh*, *nice*), adject., mollis, delicatus, μαλακός : Mth. XI, 8; Luc. VII, 25.

HNAIVS, vid. sub *Hneivan*.

HNAUPNAN, vid. sub *Hniupan*.

HNEIVAN (vet. norv. *hniga*, *hnegia*, vet. sup. germ. *hnigan*, *nigan*, vet. sax., angl. sax. *hnigan*, vet. fr. *hniga*, dan. *neje*, batav., rec. sup. germ. *neigen*; Gr. II, 17; Gf. IV, 1127; Rchth. 820), conj. I, *hnaiv, hnivun, hnivans*, inclinare; immergi, κλίνειν : Luc. IX, 12.

ANA-HNEIVAN, se inflectere, κύπτειν : Mth. III, 11; Mc. I, 7.

HNAIVS, adject., humilis, ταπεινός : Rom. XII, 16.

HNAIVJAN, conj. II, 1) inclinare; 2) humiliare, ταπεινοῦν : Luc. XIV, 11; XVIII, 14; part. præt. *hnaiviþs*, humilis, ταπεινός : Cor. II, VII, 6.

ANA-HNAIVJAN, recumbere, κλίνειν: Mth. VIII, 20.

GA-HNAIVJAN, humiliare, ταπεινοῦν: Luc. III, 5; XIV, 11; XVIII, 14; partic. præt. *gahnaiviþs*, humilis, ταπεινός: Luc. I, 52.

UF-HNAIVJAN, subjicere, submittere, ὑποτάσσειν: Cor. I, XV, 26, 27, 28; Eph. I, 22; Phlpp. III, 21.

HNAIVEINS, fem., humilitas, ταπείνωσις: Luc. I, 48.

UF-HNAIVEINS, submissio, ὑποταγή: Gal. II, 5.

*HNIUPAN (angl. *nip*, suec. *niupa*, *nypa*, batav. *knauwen*, rec. sup. germ. *kneipen*; Gr. II, 18), conj. I, *hnaup*, *hnupun*, *hnupans*, rumpere.

DIS-HNIUPAN, disrumpere, διαῤῥήσσειν: Luc. VIII, 29.

DIS-HNAUPNAN, conj. III, disrumpi, ῥήσσεσθαι: Luc. V, 6.

HNUTO (*hnuþo*, vid. ad Cor. II, XII, 7; quod ex slavica lingua mutuatus est Gothus, vid. Cast. *Gloss.* Cor. h. v.), fem., flagellum, virga, σκόλοψ: Cor. II, XII, 7.

HUGDS, vid. sub *Hugs*.

HUGGRJAN (*hugrjan* Cor. I, IV, 11; vet. norv. *hungr*, *hungra*, vet. sax. *hungar*, *hungrian*, *hingrian*, vet. fr. *hunger*, *hungera*, vet. sup. germ. *hungar*, *hungeren*, angl. sax., angl., suec., dan., rec. sup. germ. *hunger*; Gr. II, 60; Gf. IV, 972; Rchth. 831), conj. II, esurire, πεινῆν: Cor. I, IV, 11; impersonale *huggreiþ mik* (πεινῶ): Joan. VI, 35.

HUHRUS, masc., fames, λιμός: Luc. IV, 25; XV, 14, 17; Rom. VIII, 35.

HUGS (vet. norv. *hugr*, *hyggia*, vet. sax. *hugi*, *huggian*, angl. sax. *hoga*, *hogian*, vet. fr. *hei*, vet. sup. germ. *hugu*, *hugi*, suec. *hugher*, *hog*, dan. *hu*; coll. lat. *cogitare*; Gr. II, 462; Gf. IV, 782; Rchth. 803), masc., mens, intelligentia, νοῦς: Eph. IV, 17.

HUGJAN, conj. II, cogitare, putare, credere, νομίζειν: Mth. V, 17; Luc. II, 44; Tim. I, VI, 5; δοκεῖν: Joan. XI, 13; φρονεῖν: Gal. V, 10; Phlpp. II, 2; III, 15; Skeir. VII, a; *hugjan hauhaba*, superbum esse, ὑψηλοφρονεῖν: Rom. XI, 20; *vaila hugjan*, bene velle, εὐνοεῖν: Mth. V, 25.

AND-HUGJAN, vid. sub Phlpp. III, 15.

AF-HUGJAN, obcæcare, βασκαίνειν: Gal. III, 1.

GA-HUGJAN, putare, cogitare, ἡγεῖσθαι: Tim. I, I, 12.

FAURAGA-HUGJAN, prædestinare, προαιρεῖσθαι: Cor. II, IX, 7.

UFAR-HUGJAN, superbire, ὑπεραίρεσθαι: Cor. II, XII, 7.

GA-HUGDS, fem., sensus, cogitatio, mens, διάνοια: Mc. XII, 30; Luc. I, 51; X, 27; Eph. IV, 18; Col. I, 21; νοῦς: Rom. VII, 25; συνείδησις: Cor. I, VIII, 12; X, 27; Tim. I, III, 9; Tim. II, I, 3.

HUGS (angl. sax. *haga*, suec. *hagh*, *hage*, dan. *have*, rec. sup. germ. *gehege*), neutr., ager, bonum agrarium: docum. aret.

HUZD (vet. norv. *hodd*, angl. sax. *hord*, *hordan*, vet. sup. germ. *hort*, *gahurtjan*, angl. *hoard*; Gr. II, 463, 500; III, 452; DM. 543; Gf. IV, 1030), neutr., thesaurus, θησαυρός: Mth. VI, 19, 20, 21; Mc. X, 21; Luc. VI, 45; XVIII, 22; Cor. II, IV, 7.

HUZDJAN, conj. II, thesaurizare, θησαυρίζειν: Mth. VI, 19, 20; Cor. II, XII, 14, et ad Cor. I, XVI, 2.

HUHJAN, Cor. I, XVI, 2 pro *huzdjan*, vid. ad h. l.

HUHRUS, vid. sub *Huggrjan*.

HULÞS, vid. sub *Hilþan*.

HULJAN (vet. norv. *hylia*, angl. sax. *helan*, *heolster*, vet. sup. germ. *huljan*, angl. *hele*, suec. *hölja*, dan. *hylle*, rec. sup. germ. *hüllen*, *helen*; lat. *celare*; Gr. II, 29; Gf. IV, 843), conj. II, velare, περικαλύπτειν: Mc. XIV, 65; κατακαλύπτειν: Cor. I, XI, 6.

AND-HULJAN, revelare, detegere, ἀποκαλύπτειν: Mth. X, 26; Luc. II, 35; X, 21, 22; XVII, 30; Joan. XII, 38; Eph. III, 5; Phlpp. III, 15 h. l.; Thess. II, II, 3; ἀνακαλύπτειν: Cor. II, III, 18; ἀποστεγάζειν: Mc. II, 4; partic. præt. *andhuliþs*, ἀκατακάλυπτος: Cor. I, XI, 5.

UNAND-HULIÞS, partic. præt., non revelatus, μὴ ἀνακαλυπτόμενος: Cor. II, III, 14.

GA-HULJAN, velare, celare, abscondere, καλύπτειν: Mth. VIII, 24; X, 26; Cor. II, IV, 3; κατακαλύπτειν: Cor. I, XI, 6; παρακαλύπτειν: Luc. IX, 45; *gahulidamma haubida*, cum capite velato, κατὰ κεφαλῆς ἔχων: Cor. I, XI, 4.

DIS-HULJAN, abscondere, operire, καλύπτειν: Luc. VIII, 16.

AND-HULEINS, manifestatio, revelatio, ἀποκάλυψις: Luc. II, 32; Cor. I, XIV, 26; Cor. II, XII, 1, 7; Gal. II, 2; Eph. I, 17; III, 3; Thess. II, I, 7.

HULISTR, neutr., velum, velamentum, κάλυμμα: Cor. II, III, 13, 14.

*HULS (vet. norv. *holr*, angl. sax. *hol*, *hale*, *holjan*, vet. sup. germ. *hol*, *holi*, *holjan*, *holon*, angl. *hollow*, vet. fr., suec. *hol*, dan. *huul*, rec. sup. germ. *hohl*; gr. κοιλός, lat. *cælum*, *cælare*; Gr. II, 29; Gf. IV, 846; Rchth. 822), adject., cavus.

US-HULON, conj. II, excidere, λατομεῖν: Mth. XXVII, 60.

HULUNDI, fem., sepulcrum, σπήλαιον: Joan. XI, 38.

...HUN (coll. lat. — *cunque*; Gr. III, 32), suffixum ad designandam indefinitam ideam, quæ latine per terminationem cuuque redditur, et —

AINS-HUN, vid. sub *Ains*.

ÞIS-HUN, vid. sub *Þata*.

MANNA-HUN, vid. sub *Man*.

WAN-HUN, vid. sub *Wan*.

WAS-HUN, vid. sub *Was*.

WEILO-HUN, vid. sub *Weila*.

*HUND (vet. norv. *hundraþ*, angl. sax. *hund*, vet. sax., vet. fr. *hundered*, vet. sup. germ. *hunt*, angl. *hundred*, suec. *hundra*, dan. *hundrede*, rec. sup. germ. *hundert*; gr. ἑκατόν, lat. *centum*; Bopp 456; Gr. I, 763; Gf. IV, 975; Rchth. 836), neutr., in plurali tantum *hunda* et equidem in solis compositionibus:

ÞRIJA-HUNDA, vid. sub *Þreis*.

NIUN-HUNDA, vid. sub *Niun*.

TVA-HUNDA, vid sub *Tvai*.

FIMF-HUNDA, vid. sub *Fimf*.

HUNDA-FAÞS, vid. sub *Faþs*.

HUNDS (vet. norv. *hundr*, vet. sup. germ. *hunt*, vet. sax., angl. sax., vet. fr. *hund*, angl. *hound*, suec., dan., rec. sup. germ. *hund*, batav. *hond*; gr. κύων, lat. *canis*; Bopp 81; Gr. III, 326; Gf. IV, 976; Rchth. 830), masc., canis, κύων: Luc. XVI, 21; Phlpp. III, 2; κυνάριον: Mc. VII, 27, 28.

HUNÞS, vid. sub *Hinþan*.

HUNJAN, conj. II, cupere, conari, Mc. X, 24. vid. ad h. l.

HUNSL (vet. norv., suec. *husl*, angl. sax. *husel*; DM. 25), neutr., 1) oblatio, θυσία: Mth. IX, 13; Mc. IX, 49; Luc. II, 24; Cor. I, X, 18; Skeir. I, a; προσφορά: Eph. V, 2; 2) cultus, latria, λατρεία: Joan. XVI, 2.

HUNSLA-STAÞS, vid. sub *Staþs*.

UN-HUNSLAGS, adject., 1) non libans; 2) irreconciliabilis, ἄσπονδος: Tim. II, III, 3.

HUNSLJAN, conj. II, offerre, σπένδειν: Tim. II, IV, 6.

HUPS (angl. sax. *hype*, vet. sup. germ. *huf*, angl. *hip*, suec. *höft*, dan. *hofte*, batav. *heupe*, rec. sup. germ. *hüfte*; Gr. II, 49; III, 405; Gf. IV, 832), masc. (plur. *hupeis*), coxa, ὀσφύς: Mc. I, 6; Eph. VI, 14.

*HUS (vet. norv., vet. sup. germ., suec., vet. sax., angl. sax., vet. fr. *hus*, angl. *house*, dan. *huus*, batav. *huys*, rec. sup. germ. *haus*; Gr. II, 500; III, 426; DM. 39; Gf. IV, 1050; Rchth. 831), neutr., domus.

GUD HUS, domus Dei, templum, ἱερόν: Joan. XVIII, 20.

HRAINS (vet. norv. *hreinn*, vet. sax. *hreni*, vet. fr. *rene*, vet. sup. germ. *hreini*, suec. *ren*, dan. *reen*, batav. *reyn*, rec. sup. germ. *rein*; coll angl. *rinse*; Gr. II, 12; Gf. IV, 1158; Rchth. 992), adject., purus, mundus, καθαρός: Mth. XXVII, 59; Joan. XIII, 11; XV, 3; Tim. I, I, 5; III, 9; Tim. II, I, 3; II, 22; Tit. I, 15; κόσμιος: Tim. I, II, 9; Skeir. III, c;

hrains vairþan, καθαρίζεσθαι : Mth. VIII, 3; XI, 5; Mc. I, 41, 42; Luc. V, 13; XVII, 15 vid. ad h. l.

UN-HRAINS, 1) impurus, immundus, ἀκάθαρτος : Mc. I, 23, 25, 26, 27; III, 11, 30; V, 2, 8, 13; VI, 7; VII, 25; IX, 25; Luc. IV, 33, 36; VI, 18; VIII, 29; IX, 39, 42; Cor. I, VII, 14; Cor. II, VI, 17; Eph. V, 5; κοινός : Rom. XIV, 14 vid. ad h. l.; 2) inexpertus, idiota, ἰδιώτης : Cor. II, XI, 6.

HRAINEI, fem., puritas, Skeir. III, b.

UN-HRAINEI, mundities, ἀκαθαρσία : Col. III, 5.

UN-HRAINIÞA, fem., id., Cor. II, XII, 21; Gal. V, 19; Eph. IV, 19; V, 3; Thess. I, IV, 7.

HRAINJAN, conj. II, purificare, καθαρίζειν : Cor. II, VII, 1.

AF-HRAINJAN, id., Skeir. I, a.

GA-HRAINJAN, id., Mth. VIII, 2; Mc. I, 40; VII, 19; Luc. IV, 27; V, 12; VII, 22; XVII, 14, 17; Joan. XV, 2; Eph. V, 26; διακαθαρίζειν : Luc. III, 17; ἐκκαθαίρειν : Tim. II, II, 21.

US-HRAINJAN, id., ἐκκαθαίρειν : Cor. I, V, 7.

HRAINEINS, fem., purificatio, καθαρισμός : Luc. II, 22; Skeir. III, b, d.

GA-HRAINEINS, id., Mc. I, 44; Luc. V, 14.

HRAINJA-HAIRTS, vid. sub *Hairto*.

*HRAIV (vet. sax. *hreu*, angl. sax. *hreav*, vet. norv. *hræ*, vet. sup. germ. *hreo*; Gr. II, 412; III, 398; DM. 659 sq.; Gf. IV, 1131), cadaver.

HRAIVA-DUBO, vid. sub *Dubo*.

HRAMJAN (vet. norv. *ram*, vet. sup. germ. *ramen*, *ramjan*, dan. *ramme*, rec. sup. germ. *rahmen*; Gf. II, 504), conj. II, crucifigere, σταυροῦν : Joan. XIX, 6.

US-HRAMJAN, id., Mth. XXVI, 2; Mc. XV, 13, 14, 15, 20, 25, 27; XVI, 6; Joan. XIX, 6, 10; Cor. I, I, 13, 23; Cor. II, XIII, 4; Gal. III, 1; V, 24; VI, 14.

MIÞUS-HRAMJAN, concrucifigere, συσταυροῦν : Mth. XXVII, 44; Mc. XV, 32; Gal. II, 20.

*HRISJAN (vet. sax. *hrisian*, angl. sax. *hreosan*, suec. *ristu*, coll. rec. sup. germ. *rütteln*; Gr. II, 46; Gf. IV, 1179), conj. II, quassare.

AF-HRISJAN, quassare, tremefacere, ἀποτινάσσειν : Luc. IX, 5; ἀπομάσσεσθαι : Luc X, 11.

US-HRISJAN, id., ἐκτινάσσειν : Mc. VI, 11.

HRUGGA (coll. vet. norv. *hryggr*, vet. sup. germ. *ruota*; Gf. II, 491), fem., virga, ῥάβδος : Mc. VI, 8.

HRUK (vet. norv. *kria*, *krunka*, angl. sax. *hroc*, vet. sup. germ. *hruoh*, rec. sup. germ. *krähen*; gr. κράζειν, lat. *crocire*; Gf. IV, 1149), neutr. (?), cantus (*galli*); *faur hanins hruk*, antequam gallus cantat, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι : Mth. XXVI, 75.

HRUKJAN, conj. II, cantare (de gallo), φωνεῖν : Mth. XXVI, 74; Mc. XIV, 72; Joan. XIII, 38; XVIII, 27.

* HRUSKAN (suec. *grannska*, dan. *grandske*; coll. rec. sup. germ. *forschen?*), conj. II.

AND-HRUSKAN, examinare, ἀνακρίνειν : Cor. I, X, 25.

* HROÞ (vet. norv. *hrodr*, angl. sax. *hroðer*, vet. sup. germ. *hruodi*, suec., dan. *ros*; coll. angl. *rout*; Gf. IV, 1153), neutr. (?), cantus, hymnus, laus.

HROÞEIGS, adject., victor, gloriosus, θριαμβεύων : Cor. II, II, 14.

HROPJAN (vet. norv. *hropa*, vet. sax. *hropan*, angl. sax. *hreopan*, vet. fr. *hropa*, vet. sup. germ. *hruofan*, suec. *ropa*, dan. *raabe*, batav. *roepen*, rec. sup. germ. *rufen*; Gf. IV, 1132; Rchth. 829), conj. II, clamare, κράζειν : Mth. VIII, 29; IX, 27; XXVII, 50; Mc. I, 26; III, 11; V, 5, 7; X, 47; XI, 9; XV, 13, 14, 39; Luc. IV, 41; IX, 39; XVIII, 39; XIX, 40; Joan. VII, 28, 37; XIX, 12; Gal. IV, 6; κραυγάζειν : Joan. XI, 43; XVIII, 40; XIX, 6; βοᾶν : Gal. IV, 27.

UF-HROPJAN, exclamare, κράζειν : Mc. IX, 24; ἀνακράζειν : Mc. I, 23; Luc. IV, 33; VIII, 28; ἀναβοᾶν : Mth. XXVII, 46; φωνεῖν : Luc. XVI, 24.

HROPI, fem. (?), clamor, κραυγή : Eph. IV, 31.

HROPEI, fem., id., Eph. IV, 31 vid. ad. h. l.

HROT (angl. sax., vet. fr. *hrof*, vet. sax. *hrost*, vet. sup. germ. *rost*, angl. *roof*, batav. *roef*; gr. ὄροφος; Gf. II, 552; Rchth. 829), neutr., tectum, στέγη : Mth. VIII, 8; Mc. II, 4; Luc. VII, 6; δῶμα : Mth. X, 27; Luc. V, 19; XVII, 31.

HYMAINAIUS, nom. propr. masc., Ὑμέναιος : Tim. I, I, 19.

HYSSOPO (voc. gr.), fem., hysoppus (ὕσσωπος secundum Num. XIX, 6), Skeir. III, c.

HOBAN, vid. sub *Haban*.

HOHA (coll, lat. *occa*; Gr. III, 414, 416; DRA. 535 *), masc., aratrum, ἄροτρον : Luc. IX, 62.

HOLON (angl. sax. *holtihte*, angl. *hollow*, vet. sup. germ. *huoljan*, *holjan*; Gr. II, 41; Gf. IV, 849), conj. II, fraudare, διασείειν : Luc. III, 14.

AF-HOLON, defraudare, συκοφαντεῖν : Luc. XIX, 8.

HORS (vet. norv. *hor*, *hora*, angl. sax. *horing*, vet. sup. germ., vet. fr. *hor*, angl. *whore*, suec. *hora*, dan. *hore*, batav. *hoere*, rec. sup. germ. *hure*; gr. κόρη; Gr. II, 42; Gf. IV, 1010; Rchth. 826), masc., adulter, mœchus, μοιχός : Luc. XVIII, 11; πόρνος : Cor. I, V, 9, 10; Eph. V, 5; Tim. I, I, 10.

HORINON, conj. II, mœchari, adulterium facere, μοιχεύειν : Mth. V, 27; Luc. XVI, 18; XVIII, 20; μοιχᾶσθαι : Mth. V, 32; Mc. X, 11, 12; partic. præs. femin., *horinondei*, adultera, mœcha, μοιχαλίς : Mc. VIII, 38; Rom. VII, 3.

GA-HORINON, id., μοιχεύειν : Mth. V, 28.

HORINASSUS, masc., adulterium, fornicatio, μοιχεία : Gal. V, 19; πορνεία : Mc. VII, 21; Joan. VIII, 41; Cor. II, XII, 21; Eph. V, 3; Col. III, 5.

Þ

ÞAGKJAN (*þaggkjan* Mc. VIII, 17; Skeir, VII, a; *þankjan* Luc. XIV, 31; vet. norv. *þenkia*, vet. sax. *thenkian*, *thanc*, angl. sax. *þencan*, vet. sup. germ. *dankjan*, *denkjan*, vet. fr. *thanka*, angl. *think*, suec. *tänka*, dan. *tænke*, batav., rec. sup. germ. *denken*; Gr. II, 60; Gf. V, 150; Rchth, 1067), conj. anom., *þahta*, *þahtedun*, *þahts*, cogitare, ratiocinari, λογίζεσθαι : Cor. II, III, 5; X, 7, 11 (Mc. XI, 31); διαλογίζεσθαι : Mc. II, 6; VIII, 16, 17; XI, 31; Luc. III, 15; V, 21; XX, 14; etiam *þagkjan sis* Luc. I, 29; συλλογίζεσθαι : Luc. XX, 5; συμβάλλειν : Luc. II, 19; βουλεύεσθαι : Luc. XIV, 31; Cor. II, I, 17; ἀπορεῖσθαι : Joan. XIII, 22; διαπορεῖν : Luc. IX, 7.

AND-ÞAGKJAN SIK, 1) recordari, cogitare, c. genit., Skeir. VII, a. *pr.*; etiam sine *sik*, Skeir. VII, a *sec.*; 2) cognoscere, γιγνώσκειν : Luc. XVI, 4.

BI-ÞAGKJAN, ratiocinari, cogitare, διαλογίζεσθαι : Luc. V, 22.

ANDA-ÞAHTS, adject., rationabilis, λογικός : Rom. XII, 1; Skeir. II, d; σώφρων : Tit. I, 8; νηφάλιος : Tim. I, III, 2, 11 vid. ad h. l.; *andaþahts visan*, νήφειν : Tim. II, IV, 5.

GA-ÞAGKI, neutr., parcimonia; *us gaþagkja*, parcus, φειδομένως : Corr II, IX, 6.

ÞAGKS (*þanks* Luc. XVII, 9; vet. norv. *þakkir*, vet. sax. *thanc*, angl. sax. *þanc*, vet. sup. germ. *dank*, vet. fr. *thonk*), masc., gratiarum actio, χάρις : Luc. XVII, 9.

ÞADDAIUS, nom. propr. masc., Θαδδαῖος : Mc. III, 18.

ÞADEI, vid. sub *þata*.

ÞAHAN (vet. norv. *þegia*, *þagga*, *þagna*, vet. sup. germ. *dagen*, vet. sax. *thagian*, *thagen*, suec. *tiga*, dan. *tie*; lat. *tacere*; Gr. V, 98), conj. II, tacere, σιωπᾶν : Mc. III, 4; XIV, 61; Luc. I, 20; XVIII, 39, σιγᾶν : Luc. IX, 36; φιμοῦσθαι : Mc. I, 25.

GA-ÞAHAN, id., σιωπᾶν : Mc. X, 48; σιγᾶν : Luc. XX, 26.

þAHAINS, fem., silentium, ἡσυχία : Tim. I, II, 12 vid. ad h. l.

þAHTS, vid. sub *þagkjan*.

þAHO (angl. sax. *þo*, vet. sup. germ. *daha*, rec. sup. germ. *thon*; Gr. III, 380; Gf. V, 104; Schm. I, 437), fem., lutum, πηλός : Rom. IX, 21.

þAþROH. vid. sub *þata*.

þAIAUFEILUS, nom. propr. masc., Θεόφιλος : Luc. I, 3.

þAIRH (vet. sax. *thurh*, angl. sax. *þurh*, vet. sup. germ. *durh*, vet. fr. *thruch*, angl. *through*, rec. sup. germ. *durch*; Gr. II, 63; III, 261; IV, 793; Gf. V, 221; *Alth. Præp.* 202; Rchth. 1078), præpositio cum accusativo constructa, idem valet atque latinum per, necnon græco διά cum genitivo respondet, et, quemadmodum istud, medium per quod, vel personam per quam fit aliquid, indicat : tempus vero non nisi rarissime hæc particula determinat.

I Præpositio : 1) in sensu locali semper pro græco διά c. genit. posita, post *gaggan* Mc. IX, 30; Luc. VI, 1; *þairhgaggan* Mc. II, 23; Luc. XVII, 11; *inngaggan* Mth. VII, 13; Joan. X, 1, 2, 9; *galeiþan* Mc. X, 25; Cor. II, I, 16; *usleiþan* Mth. VIII, 28; Joan. VIII, 59; *þairhleiþan* Luc. IV, 30; XVIII, 25; *þairhbairan* Mc. XI, 16; item Cor. II, XI, 33 *þairh augadauro in snorjon athahans vas*; huc etiam pertinet Cor. II, V, 7 *þairh galaubein gaggam nih þairh siun*; Cor. I, XIII, 12 *saiwam nu þairh skuggvan in frisahtai*; Luc. I, 70 *rodida (guþ) þairh munþ praufete*. Necnon et adducenda sunt loca Joan. XIV, 6 *ik im sa vigs. ainshun ni qimiþ at attin niba þairh mik*; 2) medium : a) in respectu reali : Mc. VI, 2 *mahteis þairh handuns is vairþand*; Skeir. VI, c *attins bi ina varþ veitvodeins suman þairh praufete vaurda, sumanuh þan þairh stibna us himina, sumanuh þan þairh taiknins*; Tim. II, I, 6 *ansts guþs ist in þus þairh analagein handive meinaizo*; Skeir. VI, b *attins þairh meina vaurstva veitvodei*; Gal. II, 21 *þairh vitoþ garaihtei*; Rom. VII, 5 *vinnons þairh vitoþ*; X, 17; item formulæ *apaustaulus þairh viljan guþs* Cor. II, I, 1; Eph. I, 1; Tim. II, I, 1; Cor. II, VIII, 5; Joan. XVII, 20 *galaubjands þairh vaurda ize du mis*; Cor. I, XVI, 3 *þairh bokos þans sandja*; Cor. II, X, 9 *þlahsjan þairh bokos*; X, 11; Thess. II, III, 14; Eph. VI, 18 *þairh aihtronins jah bidos aihtron*; III, 6 *gadailans gahaitis þairh aivaggeljon*; Cor. II, IX, 12 *ufarassjan þairh managa aviliuda*; I, 4 *gaþrafstjan þairh gaþlaiht*; Tim. II, III, 15 *usfraivjan du ganistai þairh galaubein*; Skeir. I, c *þairh liugn gawotjan*; V, d; Rom. VII, 7, 8, 11; XII, 1, 3; XV, 4; Cor. I, I, 21; Cor. II, IV, 15; VI, 7; IX, 13; Eph. I, 7; II. 8, 16; III, 12, 17; Phlpp. I, 19; III, 9; Col. I, 20, 22; Tim. I, II, 10, 15; Tim. II, II, 2; post adjectiva : Gal. V, 6 *galaubeins þairh friaþva vaurstveiga*; coll. Rom. XIV, 14 *ni vaiht gavamm þairh sik silbo* (in se); sæpe præsertim post passiva : Joan. XI, 4 *ei hauhjaidau þairh þata*; Tim. I, IV, 14 *ansts gibana varþ þairh praufetjans*; Tim. II, I, 10 *ansts gasvikunþida þairh gabairhtein iesuis*; Tim. I, IV, 5 *gaveihada þairh vaurd guþs*; Rom. VII, 4; Eph. III, 10; IV, 16, Philem. 22; ubi etiam pro ὑπό c. genit. ponitur : Cor. I, 10, 29 *frijei meina stojada þairh ungalaubjandins þuhtu*; post intransitiva : Eph. III, 16 *gasvinþnan þairh ahman*; Cor. I, XV, 2 *þairh aivaggeljon ganisiþ*; Col. II, 19 *leik þairh gavissins jah gabindos auknando*; Skeir. II, b *gabaurþ anþara þairh þvahl usþulan*; Col. II, 12 *miþurrisuþ þairh galaubein*; Gal. II, 19 *þairh vitoþ vitoda gasvalt*; Rom. VII, 4 *þairh unabusn usqam*; Skeir. III, a *garehsns bi ina newa andja vas þairh herodes birunain*; Rom. VIII, 3 *siuks vas þairh leik*; Gal. II, 16 *vairþiþ garaihts manna þairh galaubein*; Rom. VII, 13 *uskunþa varþ fravaurhts þairh þata þiuþeigo*; b) in respectu personali : Rom. XI, 36 *þairh guþ alla* (sc. sind); Cor. I, XV, 21 *þairh mannan dauþus jah þairh mannan usstass*; Cor. II, I, 20 *þairh ina amen*; Gal. I, 1, *apaustaulus ni af mannam nih þairh mannan ak þairh iesu xristu*; IV, 7 *sunus jah arbja guþs þairh xristu*; et item sæpius in formulis *þairh xristu* : Rom. VII, 25; VIII, 37; Cor. I, XV, 57; Cor. II, I, 5; III, 4; IV, 4; V, 18; Gal. VI, 14; Eph. I, 5; Col. III, 17; Thess. I, IV, 2; IV, 14; V, 9; insuper : Cor. II, II, 14 *kunþi gabairhtjands þairh uns*; V, 20 *guþ gaþlaihiþ þairh uns*; IX, 11 *ainfalþei vaurkeiþ þairh uns aivxaristian guþa*; XII, 17 *ibai þairh wana bifaihoda izvis*; Eph. II, 18 *þairh ina habam atgagg du attin*; Col. I, 20 *þairh ina gafriþon*; Tim. II, I, 14 *þata godo anafilh fastai þairh ahman veihana*. Sæpe etiam post passiva : Col. I, 16 *alla þairh ina gaskapana sind*; Mth. VIII, 17 *þata gamelido þairh esaïan*; item Luc. XVIII, 31 et subaudiendo *gamelida* inscriptio Marci et Lucæ : *aivaggeljo þairh marku*, *þairh lukan* illustranda est; Mth. XXVII, 2 *usfullnoda þata qiþano þairh iairaimian*; Cor. II, I, 19 *xristus in izvis þairh uns vailamerjada*; I, 11 *giba þairh managans aviliudodau*; c) nec non et modum et rationem, qua fit aliquid, exhibet : Cor. II, II, 4 *gamelida izvis þairh managa tagra*; Phil. I, 20 *mikiljada xristus in leika meinamma jaþþe þairh libain jaþþe þairh dauþu*. Sic explicandus est locus Cor. II, V, 7, vid. supra 1); Luc. VIII, 4 *qaþ þairh gajukon*; Gal. IV, 13 *þairh siukein leikis aivaggelida izvis*; Cor. II, III, 11 *þata gataurnando þairh vulþu* (sc. *vas*), id est *vulþag*. huc etiam adduci potest circumscriptio Col. II, 22: *þata ist du riurein þairh þatei is brukjaidau* pro ἀποχρήσει; 3) causalem sensum, ita ut gr. διά c. accus. respondeat, *þairh* proprie non habet, hoc per *in* c. genit. expresso; in quibusdam tamen casibus interpres Græci vestigiis hærere, necnon de constructione parum curare videtur, sic Luc. I, 78 *aflet fravaurhte þairh infeinandein armahairtein guþs unsaris* (διὰ σπλάγχνα ἐλέους); Eph. V, 6 *þairh þata qimiþ hatis guþs* (διὰ ταῦτα ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ). Item Col. III, 6 *þairh þoei qimiþ hatis guþs* (δι' ἅ); Skeir. VII, a *þairh þoei usbar qiþands*, id est, 4), dum elamaret loquens; nonnisi rarissine *tempus* particula *þairh* determinatur; eo forsan modo explicari potest Phlpp. I, 26 *ei wofluli izvara biauknai þairh meinana qum aftra du izvis*; coll. etiam I, 20; alias Gothus præpositionem verbo annectit et principale vocabulum in accusativo ponit, ut Luc. V, 5 *alla naht þairharbaidjandans* (δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κοπιάσαντες) *vaiht ni nemum*; coll. VI, 12 *naht þairhvakands*, διανυκτερεύων. Alias διά c. genit. in temporalibus determinationibus per *afar* (Mc. II, 1) vel *bi* (Gal. II, 1) convertitur.

II. In *compositione* autem non nisi raro occurrit, ubi græco δια..., quandoque etiam παρα..., κατα, etc. respondet: *þairharbaidjan, þairhbairan, þairhgaggan, þairhleiþan, þairhsaiwan, þairhvakan, þairhvisan; þairhgaleikon*.

þAIRKO (angl. sax. *þyrel*, vet. sup. germ. *durhil*; Gf. V, 224; coll. *þairh*), neutr., foramen, τρυμαλιά : Mc. X, 25; Luc. XVIII, 25.

* þAIRSAN (vet. norv. *þerra*, *þyrsta*, angl. sax. *þyrstan*, vet. sax. *thorron*, *thurstian*, vet. sup. germ. *darrjan*, *dorrjan*, *durstjan*, angl. *thirst*, dan. *tør*, *tørst*, suec. *törr*, *törsta*, rec. sup. germ. *dürr*, *darren*, *dursten*; lat. *torreo*, gr. τέρσεσθαι; Bopp 100; Gr. II, 39; Gf. V, 199), conj. I, *þars*, *þaursun*, *þaursans* siccare, arefacere.

GA-þAIRSAN, marcescere; particip. præt. *gaþaursans*, aridus, ἐξηραμμένος : Mc. III, 1, 3.

þAURSUS, adject., aridus, ξηρός : Luc. VI, 6; ἐξηραμμένος : Mc. XI, 20.

GA-þAURSNAN, conj. III, exarere, exsiccari, arefieri, ξηραίνεσθαι : Mc. IV, 6; V, 29; XI, 21; Luc. VIII, 6; Joan. XV, 6.

þAURSJAN, conj. II, sitire, διψῆν, impersonnale tantum *þaurseiþ mik* (διψῶ) : Joan. VI, 35; VII, 37; Rom. XII, 20; personale est *þaursiþs visan* Cor. I, IV, 11.

AF-þAURSJAN, id., *afþaursiþs visan*, διψῶν : Mth. XXV, 42.

ÞAURSTEI, fem., sitis, δίψος : Cor. II, xI, 27.

ÞAISSALAUNEIKA, nom. propr. fem., Θεσσαλονίκη: Phlpp. IV, 16; Tim. II, IV, 10.

ÞAISSALAUNEIKAIUS, masc., Θεσσαλονικεύς: Thess. II, Inscr.; I, I; Subscript.

ÞAN (vet. sax. *than*, angl. sax. *þon*, *þonne*, vet. sup. germ. *danne*, vet. fr. *tha*, angl. *then*, rec. sup. germ. *dann*; lat. *tunc*; Gr. III, 165, 280; Gf. V, 44; Rchtb. 1067), conjunctio, quæ ut demonstrativa semper primum sententiæ vocabulum (non nisi autem raro plura, ut Luc. XVIII, 40 *biþe newa vas þan imma*; XX, 16 *gahausjandans qeþun þan*) sequitur. Præpositionem inter et nomen rectum tantummodo interjicitur, ubi hoc nomen — *uh* encliticum habet: Mth. XI, 21 *framuh þan þaim*; Mc. XVI, 12; Luc. I, 24; VII, 21; X, 1, 7; XVIII, 4; coll. Mc. XIV, 44; XVI, 8; Cor. I, XIV, 23; XV, 15; Gal. II, 2; Eph. IV, 23; e contrario Mth. XI, 7; *at þaim þan* XXVI, 73 *afar leitil þan*; XXVII, 1, 15, 45; Mc. IV, 6, 35; VIII, 1; Luc. III, 1, 15; VI, 48; VII, 24; XIX, 11; XX, 45; etiam inter articulum et substantivum mittitur: Luc. II, 2 *soh þan gilstrameleins*; 37; Joan. VIII, 35; XVIII, 15; Rom. XII, 4; Cor. I, XII, 12; Skeir. VIII, a; necnon et inter negationem et vocabulum negatum, hinc Joan. XVIII, 30 *niþ-þan nauhþanuh*; Luc. XX, 40 *niþ-þan þanaseiþs*; e contrario Luc. VII, 42 *ni habandam þan*; hinc legitima est annotatio, quam fecimus ad Mth. IX, 2. Ut relativa autem hæc particula sententiam inchoat.

I. *Demonstrativa* : tum, tunc, τότε : Mth. VII, 23; IX, 15; Mc. II, 20; XIII, 21, 26, 27; Luc. V, 35; VI, 42; Joan. VII, 33; XIII, 37; Cor. I, IV, 5; XIII, 12 (ubi *iþ* ante alterum *þan* repeti debet, vid. ad h. l.), XVI, 2; Cor. II, XII, 10; Gal. IV, 8, 29; VI, 4; Eph. II, 12; ἰδού : Mth. XXVII, 51. Item etiam in consequente, præcipue post sententiam participialem: Luc. II, 42 *at venjandein allai managein — andhof þan iohannes*; XVI, 23; coll. II, 42; Joan. XIII, 31, ubi nullo vocabulo græco respondet.

II. *Relativa* : 1) cum, quandiu, ὅταν: Mth. VI, 2 5, 6; IX, 15; Mc. II, 20; III, 11; IV, 15, 16, 31, 32; VIII, 38; XI, 25; XII, 23, 25; XIII, 28, 29; XIV, 7; Luc. V, 35; VI, 22, 26; VIII, 13; XIV, 10, 12, 13; XVI, 9; XVII, 10; Joan. VII, 31; VIII, 28, 44; IX, 5; X, 4; XV, 26; XVI, 13, 21; Rom. XI, 27; Cor. I, XIV, 26; XV, 24, 54; XVI, 5; Cor. II, X, 6; XII, 10; XIII, 9; Col. IV, 16; Thess. I, V, 3; Thess. II, I, 10; 2) cum, quando, ὅτε : Mth. VII, 28; IX, 25; Mc. I, 32; II, 25; VI, 21; VII, 17; VIII, 19, 20; XIV, 12; XV, 41; Luc. IV, 25; VI, 3 (ὁπότε?); XV, 30; XVII, 22; Joan. VI, 24; IX, 14; XII, 17, 41; XIII, 31; XVII, 12; Rom. VII, 5; XIII, 11; Cor. I, XIII, 11; Gal. II, 11; IV, 3; Phlpp. IV, 15; Col. III, 7; Thess. I, III, 4; Thess. II, III, 10; Tim. II, IV, 3; ad resolvendum græcum genit. absol.: Mth. XXVII, 57 *þan seiþu varþ*, pro ὀψίας γινομένης.

III. *Conjunctiva* : 1) autem, vero, δέ : Mth. III, 11; V, 31, 37; VI, 7, 29; VIII, 1, 5; X, 16, 18, 21, 30, IX, 8, 28, 36; XI, 7, 12; XXV, 38, 39; XXVI, 67, 71, 73; XXVII, 1, 7, 15, 16, 19, 45, 55, 61, 62; Mc. I, 6, 28, 32; II, 5, 6; III, 32; IV, 5, 6, 35; V, 6, 11, 13; VI, 4, 15, 16; VII, 20, 26; VIII, 1, 8, 9, 28, 29; IX, 9, 25, 38; X, 14, 32; XI, 4, 8; XII, 5; XIV, 44; XV, 7, 25, 36, 39, 40; XVI, 8, 9, 12; Luc. I, 6, 8, 11, 13, 22, 24, 34, 38, 39, 56, 62, 64; II, 1, 2, 4, 6, 17, 47; III, 1, 7, 11, 12, 14, 15, 18, 21; IV, 21, 24, 38, 39, 42; V, 3, 4, 8, 15, 22; VI, 9, 30, 39, 48; VII, 1, 2, 9, 12, 16, 20, 21, 24, 36, 39, 42, 43, 48; VIII, 4, 8, 9, 19, 22, 24, 25, 27, 28, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 42, 45, 47, 51, 52; IX, 1, 6, 7, 8, 12, 14, 16, 19, 20, 23, 27, 28, 32, 34, 37, 41, 42, 43, 44, 46, 49, 51, 54, 55, 57, 59, 60, 61, 62; X, 1, 2, 7, 17, 18, 30; XIV, 12, 15, 25; XV, 1, 3, 11, 14, 17, 20, 22, 25; XVI, 1, 3, 14, 22; XVII, 6, 7, 17, 20, 22; XVIII, 4, 6, 9, 15, 19, 22, 24, 26, 28, 31, 35, 36, 40; XIX, 8, 9, 11, 13, 16, 32, 33, 36, 37; XX, 3, 13, 14, 16, 23, 25, 27, 31, 39, 40, 41, 45; Joan. (ubi *þan* semper fere — *uh* præ se habet) VI, (3), 4, 6, 10, 11, 23, 71; VII, 2, 9 (32), 39, 44; VIII, 35; IX, 14 (20), 31, 37; X, 22; XI, 1, 2, 5, 13, 18, 30, 37, 38, 46; XII, 6, 14, 16, 20, 33; XIII, 23, 25, 28, 30; XVII, 3; XVIII, 2, 5, 10, 14, 15, 40; Rom. (ubi, quemadmodum semper in epistolis, et in Skeireins, — *uh* ante *þan* ponitur, præter Cor. II, VIII, 22; Skeir. II, b; VI, d, nisi hic *iupaþroþ-þan* et *sumaiþ-þan* legenda sint) XII, 4; Cor. I, IV, 7; VII, 6; IX, 23; X, 29; XI, 2, 3, 21; XII, 11, 12; XIV, 23; XV, 6, 15; XVI, 8; Cor. II, II, 16; VI, 15, 16; VIII, 22; IX, 6; XII, 19; Gal. I, 22; II, 2; IV, 9; Eph. IV, 9, 11, 23, 26; Thess. I, V, 14; Tim. II, II, 20; Philem. 22; Skeir. II, b, d; III, a, b, c; V, a; VI, c, d; VII, a; VIII, a, b, c; 2) et, καί : Luc. II, 37; Cor. I, XV, 28 (Mc. X, 28); 3) sed etiam, δὲ καί : Mc. XV, 40; Luc. III, 12; 4) igitur, οὖν : Mth. XXVII, 17; Luc. (III, 18; VI, 9; X, 2) XIX, 12; (Joan. ubi fræquentissime occurrit, neque tamen in hoc sensu ordinario — *uh* præcedit) VI (3, 11), 43; VII, 16, 25, 28, 30, 32, 40, 45, 47; VIII, 19, 22, 28, 48; IX, 12, 15, 16, 18 (20), 24; XI, 3, 14, 17, 25, 31, 41, 47; XII, 4, 7; IX. 17, 28, 29, 35; XIII, 12, 24, 27; XIX, 1; Rom. VII, 3; Cor. II, I, 17; 5) enim, γάρ (semper cum præcedente — *uh*) : Mth. VI, 32; Joan. V, 22; VI (40), 64; XII, 47; Cor. II, IV, 15; Gal. VI, 13; Thess. I, IV, 15; Tim. I, II, 3; 6) consequenter, ἄρα : Cor. I, V, 10 (XV, 14); pro *þannu*, quod vid. sub *Nu*; 7) quidem, μέν : Joan. XI, 6 (Luc. III, 18); communiter cum adversativo *iþ*, *þan*, *aþþan* (δέ) : Cor. I, XI, 21; Gal. IV, 23 (Cor. I, IV, 10), ubi solemniter vocubulo restricto præponitur; 8) δὲ καί : Mc. XV, 40; Luc. III, 12; 9) cum aliis particulis connexa : a) *þan auk*, δέ : Joan. XII, 10; γάρ : Luc. VII, 8; b) *auk þan*, enimvero, Skeir. VI, d; c) *nih þan* (*niþþan*), οὐδέ, οὐ δέ, μηδέ : Mth. IX, 17; Luc. VI, 43, 44; IX, 3; Joan. VII, 13; VIII, 42; Cor. I, V, 8; XII, 21; Tim. I, I, 4; Skeir. VII, c; οὐ γάρ : Mth. IX, 13; Joan. XII, 47; XVI, 13; Cor. I, I, 17; d) *þan jah*, δὲ καί : Luc. IV, 41; V, 10, 36; XVIII, 1; XIX, 19; Tim. I, V, 24; δέ : Luc. XVIII, 3; καί : Mth. IX, 17; Thess. I, V, 25; Tim. I, V, 25; e) *jah þan*, καὶ γάρ : Luc. I, 66; Cor. I, XII, 14; Cor. II, II, 10 (cujus loco Luc. VII, 8 *jah þan auk*); καὶ — δέ : Mc. IV, 36; Luc. II, 35; Joan. VI, 51; VIII, 17; XV, 27; Tim. I, III, 10; Tim. II, III, 12; δὲ καί : Luc. VI, 6; Cor. II, VI, 1; Tim. II, II, 5; καὶ — οὖν : Joan. XVI, 22; καίπερ : Phlpp. III, 4; δέ : Luc. XVII, 3; Joan. XI, 42; XIV, 21; XVIII, 18; Cor. I, XVI, 4; Cor. II, VIII, 18 (XII, 1); γάρ : Cor. II, XII, 1; καί : Mc. III, 6; Luc. VII, 8; XVII, 3; Joan. VII, 33; XIV, 3, 7; οὖν : Mc. III, 31; f) *þanuh þan*, vid. sub *þanuh*; g) *iþ þan*, vid. sub *Iþ*.

ÞANA-MAIS, vid. sub *Mais*.

ÞANA-SEIÞS, vid. sub *Seiþu*.

ÞAN-NU, vid. sub *Nu*.

ÞANUH (ante *þ* etiam *þanuþ* —), 1) tum, τότε : Mth. VIII, 26; IX, 6; XIV, 25, 29, 37; XI, 20, XXV, 41, 44, 45; XXVI, 3, 67, 74; XXVII, 3, 9, 13, 58; Luc. XIV, 10, 21; Joan. VII, 10; VIII, 28; XII, 16; XVI, 25 (ὅτι gr.); Cor. I, XV, 54; Col. III, 4; Thess. I, V, 3; 2) autem, δέ: Mth. IX, 25, 32; Mc. IV, 29; Luc. VIII, 54; IX, 12, 13; X, 28; XV, 28; Joan. VI, 12; XVIII, 28; Cor. I, XV, 28, 54; 3) et, καί : Mc. X, 13; Cor. I, XIV, 25; vid. ad Mth. IX, 2; 4) igitur, οὖν : Mc. XII, 6; Joan. VI, 13, 34, 52, 60, 68; VII, 3, 11, 32, 43; VIII, 13, 21, 31, 41, 52, 57, 59; IX, 8, 10, 25, 26, 28; X, 7, 19, 24; XI, 12, 16, 21, 33, 38, 45; XII, 19; XIII, 22, 36; XVIII, 24, 38; XIX, 13; 5) sic, ἄρα : Cor. I, XV, 18; vid. ad Rom. VII, 3. — *þanuh þan* (*þanuþ-þan*), τότε οὖν : Joan. XI, 14; XIX, 1; τότε μέν : Joan. XI, 6; τότε καί : Cor. I, XV, 28; δέ : Luc. I, 26 (καὶ οὕτω : Cor. I, XIV, 25). — *þanuh þan sveþauh*, ὅμως μέντοι : Joan. XII, 42.

ÞANDE (*þandei* Luc. I, 34; XVI, 3; Rom. XI, 16, 21; Gal. VI, 10; Phlpp. I, 18), 1) si, εἰ : Mth. VI, 30; Joan. V, 47; XIII, 17; Cor. I, XV, 12; Gal. III, 29; Phlpp. I, 18 (πλήν); εἰ δέ : Joan. VIII, 46; Rom. XI, 16; Gal. IV, 7; εἰ γάρ : Rom. XI, 21; 2) quia,

quod, ὅτι : Luc. II, 30; XVI, 3; Joan. V, 38; IX, 16; Cor. I, XV, 20; Phlpp. I, 18; ἐπεί : Luc. I, 34; 3) dum, donec, ἕως vel ὡς : Joan. XII, 35, 36; Gal. VI, 10.

ÞAN-EI, vid. ad Luc. V, 24; Mth. XXV, 40.

EI-ÞAN, igitur, οὖν : Joan. IX, 41; Skeir. III, b; IV, a; V, d; VI, a; ὥστε : Cor. I, XI, 27.

MIÞ-ÞAN, interdum, nunc : Skeir. II, a, b, c.

MIÞ-ÞANEI (*miþþane* Luc. II, 43), cum, dum, ἡνίκα : Cor. II, III, 15, 16; ordinario usurpatur in circumscribendis a) participialibus constructionibus : Mth. IX, 18 *miþþanei is rodida þata* (ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος) Luc. IV, 40; b) infinitivo cum ἐν : Mth. XXVII, 12 *miþþanei vrohiþs vas* (ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτόν); Mc. IV, 4; Luc. I, 8; II, 6, 27, 43; V, 1, 12; VIII, 5, 40, 42; IX, 18, 29, 33, 36; XVII, 11, 14; XVIII, 35.

NAUH-ÞAN, adhuc, ἔτι : Luc. I, 15; VIII, 49; IX, 42; *nauhuþ-þan*, ἔτι δὲ καί : Luc. XIV, 26. *Ni — nauhþan*, nondum, οὔπω : Joan. VI, 17.

NAUH-ÞANUH, adhuc, ἔτι : Mc. V, 35; XII, 6; XIV, 43; Luc. XIV, 32; XV, 20; ἔσχατον : Neh. V, 15. *Ni — nauhþanuh*, *nauhþanuh—ni*, nondum, οὔπω : Joan. III, 24; XII, 39; XI, 30; VII, 30, 39; VIII, 20; Rom. IX, 11; οὐδέπω : Joan. VII, 39 sq.

JU-ÞAN, jam, ἤδη : Mc. IV, 37; XI, 11; XIII, 28; XV, 42, 44; Luc VII, 6; IX, 12, XIX, 37; Joan. VI, 17; VII, 14; IX, 22; XI, 17, 39. *Juþan—ni*, non amplius, μηκέτι : Mc. I, 45; II, 2.

ÞANKJAN, i. q. *þagkjan*.

ÞANKS, i. q. *þagks*.

ÞANJAN, vid. sub *þinan*.

ÞAU (*þauh* Mc. X, 15; XIII, 20; Joan. XI, 32; Cor. II, XIII, 5; coll. vet. norv. *þo*, angl. sax. *þeah*, vet. sup. germ. *doh*, vet. fr. *dach*, *thach*, angl. *though*, suec. *dock*, dan. *dog*, rec. sup. germ. *doch*; Gr. III, 274; Gf. V, 68; Rchth. 1067), 1) ergo, igitur, forsan, solemnitor in interrogativis, negativis, vel subordinatis sententiis; ἄρα : Cor. I, XV, 14 *jabai xristus ni urrais, svare þau jas-so mereins unsara*; ἄν : Luc. IX, 46; *galaiþ mitons in ins þata, warjis þau ize maists vesi*; Cor. I, VII, 5 μὴ ἀποστερεῖτε *izvara misso, niba þau us gaqissai*; καί : Cor. I, XV, 29, 30 *jabai allis dauþans ni urreisand, duwe þau daupjand faur ins. duwe þau veis bireikjai sijum*; κἄν : Cor. II, XI, 16 *iþai was mik muni unfropana. aiþþau vaila þau sve unfrodana nimaiþ*; Mc. VI, 56 *bedun ina ei þau skauta vastjos is attaitokeina*. Sic etiam ubi Græcus nullam particulam respondentem usurpavit : Phlpp. III, 13 *broþrjus ik mik silban ni þau man gafahan*; I, 22 *wa þau valjau, ni kann*; Luc. XVI, 4 *andþahta mik wa taujau, ei þau, biþe afsatjaidau us fauragaggja, andnimaina mik*; 2) in consequente hypotheticarum sententiarum, ubi respondet græco ἄν : Mc. XIII, 20 *ni frauja gamaurgidedi þans dagans, ni þauh ganesi ainhun leike*; Luc. VII, 39; X, 13; XVII, 6; Joan. VII, 46; VIII, 19, 42; IX, 41; XI, 21, 32; XVIII, 30; Rom. IX, 29; Cor. I, XI, 31; coll. Mth. V, 20; Mc. X, 15; XI, 26; Skeir. I, c; 3) in posteriori membro sententiæ dupliciter interrogantis, vel, an, ἤ : Mth. IX, 5 *waþar ist raihtis azetizo qiþan, afletanda þus fravaurhteis, þau qiþan urreis*; Mth. XXVII, 17; Mc. II, 9; Luc. VI, 9; Joan. IX, 2; XVIII, 34; Rom. VIII, 35; Cor. I, X, 22; XI, 22. Aliquando etiam interrogativum — *uh* vel — *u* sequitur : Mth. XI, 3 *þu is sa qimanda þau anþarizuh beidaima*; Mc. XI, 30; XII, 14; Luc. VII, 19; XX, 4, 22; Joan. VII, 17; Rom. IX, 21; Cor. I, IX, 6; Cor. II, XIII, 5; Gal. III, 2, 5; 4) post comparativos, quam, ἤ : Mth. V, 20; XI, 24; Mc. VI, 11; IX, 43, 45, 47; X, 25; XIV, 5; Luc. V, 23; X, 12, 14; XVI, 17; XVIII, 14, 25; Rom. XIII, 11; Cor. I, VII, 9; XI, 22; XV, 6; Gal. IV, 27; Eph. III, 20; Tim. I, I, 4; Tim. II, III, 4; sic etiam post οὕτω : Luc. XV, 7; ἤπερ : Joan. XII, 43; παρ' ὃ : Rom. XII, 3 *ni mais fraþjan þau skuli fraþjan*, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν.

EI-ÞAU, vid. ad Luc. XIV, 32.

SVE-ÞAUH (vid ad Mth. VII, 15), 1) tamen, πλήν : Mth. XI, 22, 24; Luc. VI, 35; X, 11, 14, 20; XVIII, 8; Gal. VI, 13; μέντοι : Joan. VII, 13; XII, 42; 2) equidem, saltem, vel alias vocabulum, ad quod pertinet, emphaticum reddit, μέν : Mc. IX, 12; X, 39; Rom. VII, 19; Gal. IV, 8; Phlpp. III, 1, 4; Col. II, 13; coll. Cor. II, XII, 12; hinc 3) pro enclitica a) — γε in *jabai sveþauh*, εἴγε : Cor. II, V, 3; Eph. III, 2; IV, 21; Col. I, 23; b) — περ in *sveþauh jabai*, εἴπερ : Rom. VIII, 9; vid. ad Thess. II, I, 6; etiam pro c) — τε in *sveþauh jabai*, ἐάντε (ἐὰν καί) : Cor. II, X, 8. *Aþþan sveþauh*, attamen, πλήν : Luc. XIX, 27, Phlpp. III, 16; IV, 14; μὲν οὖν (μενοῦνγε) : Phlpp. III, 8; *iþ sveþauh*, πλήν : Luc. XVIII, 8; *unte sveþauh*, quia scilicet, ὡς ὅτι : Cor. II, V, 19; *sveþauh ei*, quamvis, licet, etsi, εἰ καί : Cor. II, XII, 15; *sveþauh ni*, quin, quin si, οὐχ οἷον ὅτι : Rom. IX, 6.

ÞAUHJABAI, vid. sub *Jabai*.

ÞAURBAN (vet. norv., vet. sax. *þurfan*, angl. sax. *þearfan*, vet. sup. germ. *durfan*, *darben*, *bidarbi*, vet. fr. *thurva*, dan. *dør*, batav. *derven*, rec. sup. germ. (*be-*) *dürfen*, *darben*; Gf. V, 205; Rchth. 1081), conj. anom. *þarf*, *þaurbun*, *þaurfta*, opus habere, χρείαν ἔχειν : Mth. VI, 8; IX, 12; XXVI, 65; Mc. II, 17, 25; XIV, 63; Luc. V, 31; XV, 7; Joan. XIII, 29; XVI, 30; Cor. I, XII, 21; Eph. IV, 28; Thess. I, IV, 9, 12; V, 1; ἀνάγκην ἔχειν : Luc. XIV, 18; χρῄζειν : Mth. VI, 32.

GA-ÞAURBS, adject., modestus, continens, ἐγκρατής : Tit. I, 8.

ÞAURFTS, adject., compar. *þaurftiza*; 1) necessarius, ἀναγκαῖος : Cor. I, XII, 22; Phlpp. I, 24; 2) utilis, ὠφέλιμος : Tim. II, III, 16.

NAUDI-ÞAURFTS, egens, necessarius, ἀναγκαῖος : Cor. II, IX, 5; Skeir. II, c.

ÞAURFTS, fem., opus, necessitas, χρεία : Phlpp. II, 25; Skeir. VII, b; ἀνάγκη : Cor. I, VII, 26; *mis þaurft ist* cum genit., χρείαν ἔχω : Luc. XIX, 34; *þaurft gataujan sis*, utilitatem sibi facere, prodesse, ὠφελεῖσθαι : Luc. IX, 25; *du þaurftai fairrinnan*, convenire, ἀνήκειν : Eph. V, 4.

ÞARBS, adjec., 1) necessarius, ἀναγκαῖος : Phlpp. II, 25 (forsan hic *þaurb* legendum est?); 2) egenus, χρείαν ἔχων : Luc. IX, 11.

ÞARBA, masc., mendicus, πτωχός : Mc. X, 21; Joan. XII, 5, 6.

ALA-ÞARBA, indigens, inops; *alaþarba vairþan*, ὑστερεῖσθαι : Luc. XV, 14.

ÞARBA, fem., inopia, ὑστέρημα : Cor. II, VIII, 14; XI, 9; ὑστέρησις : Phlpp. IV, 11; *þarbos þulan*, indigere, inopia laborare, ὑστερεῖσθαι : Phlpp. IV, 12.

GA-ÞARBAN, conj. II, amoveri, ἀπέχεσθαι : Tim. I, IV, 3.

GA-ÞARBJAN, conj. II, abstinere; *gaþarbjan sik* c. genit. ἐγκρατεύεσθαι : Cor. I, IX, 25.

ÞAURNUS (vet. norv., vet. sax., angl. sax., vet. fr. *þorn*, vet. sup. germ., rec. sup. germ. *dorn*, angl. *thorn*, dan. *torn*, suec. *torne*, batav. *doorne*, *deurne*; Gr. III, 370; Gf. V, 226; Rchth. 1076), masc., spina, ἄκανθα : Mth. VII, 16; Mc. IV, 7, 18; Luc. VI, 44; VIII, 7, 14; Joan. XIX, 2.

ÞAURNEINS, adject., spineus, ἀκάνθινος : Mc. XV, 17; Joan. 19, 5.

ÞAURP (vet. norv., angl. sax. *þorp*, vet. sax., vet. fr. *thorp*, vet. et rec. sup. germ. *dorf*; Gr. III, 418; Gf. V, 224, Rchth. 1076), neutr., campus, ager, ἀγρός : Neh. V, 16.

ÞAURSUS, vid. sub *þairsan*.

ÞAURSTEI, vid. sub *þairsan*.

ÞAR, vid. sub *þata*.

ÞARA, nom. propr. masc., Θάρα : Luc. III, 34.

ÞARBS, vid. sub *þaurban*.

ÞARIHS (vid. ad Mth. IX, 16), adject., impexus, novus, ἄγναφος : Mth. IX, 16.

ÞATA, neut., *sa* masc., *so* fem. (vet. norv. *þat*, *sa*, *su*, vet. sax. *that*, angl. sax. *þæt*, *se*, *seo*, vet. fr. *thet*, vet. sup. germ. *daz*, angl. *that*, suec., dan.

det, rec. sup. germ. *das*; gr. τό; Bopp 80. 85; Gr. I, 790; Gf. V, 2; Rehth. 1069).

I. *Pronomen demonstrativum* : 1) *substantive* : a) is, ille, αὐτός : Mth. v, 8, 32; vi, 8, 26; vii, 13, 14, 24; viii, 17; ix, 22; x, 39; xi, 12, 14; xxv, 44; xxvi, 70, 73; xxvii, 6, 7; Mc. i, 19, 31; ii, 8, 21; iv, 5, 30; v, 12, 2.; vi, 3, 17; viii, 7, 35; ix, 7, 16 (ubi usurpatum pro αὐτοὺς incorrectum est; quæ menda ex eo orta est, quod interpres sine diacritica nota αυτους legerit, coll. proleg. coll. 484, sq.), 25, 28, 43; x, 11, 14, 16; xii, 6, 17, 21, 22, 25; xiii, 28; xiv, 5, 13, 15, 44, 69, 70; xv, 24, 29; Luc. i, 56; ii, 6; iii, 15; iv, 6; xxvi, 35, 38, 41; vi, 47; vii, 13, 42; viii, 5, 7, 32, 52; ix, 24, 33, 45; x, 21; xiv, 18, 19; xv, 4; xvii, 31, 33; xviii, 5, 16; xix, 9, 25, 31, 33, 34, 41; xx, 30, 33; Joan. v, 36; vi, 7, 50, 60; ix, 9, 15, 17, 27; x, 3, 12, 17, 18, 20, 27, 28, 29, 32; xii, 7, 11; xiii, 17; xiv, 10, 21; xvi, 4; xvii, 10, 21; xviii, 11, 25, 38; Rom. vii, 11; viii, 9 (vid. annot. ad h. l.); ix, 26; x, 5; xiii, 5; Cor. I, vii, 12, 13; ix, 7; Gal. iv, 24; Eph. ii, 10, 14; iv, 10; v, 25, 26; vi, 18; Phlpp. iv, 3; Col. ii, 14, 15; iii, 7, 19; Thess. I, iv, 10; Tim. I, i, 18; iv, 16; Tim. II, i, 15 (ubi gr. omn. ὧν legunt, quapropter pro *þizei* forsan *þizeei* legendum est, item Phlpp. iii, 19); ii, 10; Philem. 17, Neh. vii, 2; Skeir. III, c. VI, b. d; b) hic, ille, οὗτος : Mth. v, 37; vii, 12; viii, 9, 27; ix, 3, 18, 28; xi, 10; xxv, 46; xxvi, 71; xxvii, 47, 54; Mc. i, 27; ii, 7. 8; viii, 35; iv, 18, 20, 41; v, 32, 43; vi, 2, 3, 16, vii, 2; viii, 4; ix, 7, 21; x, 7, 20; xi, 3, 28, 29, 33; xii, 7, 11, 30, 31; xiii, 29; xiv, 8, 9, 60, 69; xvi, 12, Luc. i, 18, 19, 20, 34, 36, 43; ii, 12, 34; iii, 20; iv, 22, 48; v, 6, 21, 27; vi, 3, 25; vii, 4, 8, 9, 18, 27, 39, 49; viii, 1, 8, 11, 13, 14, 15, 21, 25, 42; ix, 9, 21, 34, 35, 48; x, 1, 11, 20, 21, 28; xiv, 15, 21; xv, 2, 26; xvi, 1, 2, 14; xvii, 17, 30; xviii, 4, 11, 14, 21, 22, 23, 34, 36; xix, 11, 14, 19, 28, 40; xx, 2, 8, 12, 13, 14, 28, 30; Joan. i, 29; iii, 26, 32; vi, 1, 5, 9, 14, 42, 46, 50, 52, 58, 59, 61, 66, 71; vii, 1, 4, 15, 25, 26, 27, 31, 32, 40, 41; viii, 26, 28, 30; ix, 2, 3, 6, 8, 9, 19, 20, 22, 25, 29, 30, 31, 33, 40; x, 25, 41; xi, 4, 7, 11, 26, 28, 37, 43; xii, 16, 21, 36, 41; xiii, 17, 21, 2., 35; xiv, 12, 13, 25; xv, 8, 11, 12, 13, 17, 21; xvi, 1, 3, 4, 6, 17, 18, 19, 25, 30, 33; xvii, 1, 11, 13, 20, 25; xviii, 1, 8, 17, 21, 22, 30, 34, 37, 38; xix, 12; Rom. vii, 15, 16, 20; viii, 37; ix, 6; xi, 24, 27, 31; xii, 20; xiii, 11; xiv, 13, 18; Cor. I, iv, 4; v, 3; vii, 20, 24, 26; ix, 3, 8; xi, 22, 24, 25; xii, 11; xv, 50; xvi, 3, 17; Cor. II, ii, 16; v, 2, 15; viii, 10, 20; ix, 5; x, 7, 11; xii, 14; xiii, 1, 10; Gal. ii, 18; v, 17, 21; vi, 12; Eph. ii, 8; iii, 14; iv, 17; v, 5; vi, 8; Phlpp. i, 18, 19, 22, 25, 28; ii, 5; iii, 15; iv, 8, 9; Col. iii, 20; iv, 4, 11; Thess. I, ii, 3; iv, 3; v, 18; Thess. II, iii, 10, 14; Tim. I, iii, 10, 14; iv, 6, 11, 15; v, 4, 7, 21; vi, 2, 11; Tim. II, i, 12; ii, 2; iii, 1, 5, 6, 8; Philem. 18; Skeir. I, a, b; II, d; III, a; IV, c, d; V, a, d; VII, a, d; VIII, d; c) hic, ille, ἐκεῖνος : Mc. vii, 15, 20; xii, 4; Luc. xix, 4; Joan. vi, 57; ix, 12, 28, 37; x, 16; xii, 48; xiii, 26; xiv, 21, 26; xv, 27; xvii, 24; Rom. xiv, 14; d) in præcedenti significatione, ubi græce non exprimitur; Mc. i, 42; vii, 36; x, 9; xi, 23; Luc. i, 4; iv, 6; vii, 43; Joan. xviii, 13; xix, 5; Gal. v, 10. * Joan. xvi, 9 *þata* ut sensus destructivum expungendum est, vid. ad h. l. Idem, relativo *sai*, vel *ize* immediate sequente, vid. sub *þatei* B) 1) et *Ize*; f) hic ipse, αὐτὸς οὗτος; in formula *du þamma*, εἰς αὐτὸ τοῦτο : Cor. II, v, 5; Eph. vi, 18 (et etiam probabiliter in corrupto loco Rom. ix, 17 *du þamma urraisida* pro *in þize jah raisida* (ubi nullum vocabulum correctum est) legendum); g) talis, ὁ τοιοῦτος : Mc. x, 14 vid. ad h. l.; h) pro relativo ὅς ponitur Luc. ix, 31 *vairos tvai miþrodidedum uuma, þaiei vesun moses jah helias, þai gasaiwanans in vulþau qeþun urruns is*; Phlpp. iii, 19 *þize guþ vamba ist*: Tim. II, i, 15 *afvandidu sik af mis allai þaiei sind in asiai. þizei ist fygailus jah anmoganeis*. Forsan in his duobus posterioribus locis mendum est librarii pro *þizei*, et in priori loco ex defectu notæ diacriticæ (ει) erravit interpres, coll. prolegg. coll. 484 sq.; i) formulæ *afar þata, in þis* etc., vid. sub *Afar* et *In* l. C. — 2) *Adjective* : a) idem, αὐτός ὁ : Luc. ii, 38; vii, 21; x, 7, 21; xx, 19; Joan. v, 36; b) hic ipse, ὁ. — αὐτός : Joan. xiv, 11; c) hic, οὗτος ὁ vel ὁ οὗτος : Mth. v, 19; vi, 32; vii, 28; ix, 26; x, 23; 42; xi, 16; xxv, 40, 45; Mc. i, 27; iv, 13, vii, 6, 23, 29; viii, 12, ix, 29; x, 5, 30; xi, 23; xii, 10, 16; xiv, 9, 71; xv, 39; Luc. i, 24, 29, 39, 61, 65, 66; ii, 15, 17, 19, 25, 52; iv, 23, 36; vii, 17, 31, 44; viii, 9, 13. ix, 28, 44, 45, 48; x, 5; xv, 30; xv, 3; xvii, 6, 25, 34; xviii, 5, 9, 11, 30, 34; xix, 9, 15, 41; xx, 2, 9, 17, 19, 34; Joan. iii, 29; vi, 34, 51, 58, 60; vii, 8, 36, 46; viii, 20, 23; ix, 16, 24, 39; x, 6, 16, 18, 19, 21; xi, 4; xii, 5, 18, 27, 30, 31; xviii, 17, 29, 36; xix, 8, 13; Rom. ix, 9; xi, 25; xii, 2; xiii, 9; Cor. I, i, 20; v, 10; xi, 25, 26, 27; xiv, 21; xv, 19, 53, 54; Cor. II, i, 15; iii, 10; iv, 1, 1, 7; v, 4; vii, 1, 11; viii, 6, 7; ix, 3, 4, 12, 13; xi, 10, 17; xii, 13; Gal. vi, 16; Eph. i, 21; ii, 2; iii, 8; vi, 12; Col. i, 27; iv, 16; Thess. I, iii, 3; iv, 18; v, 27; Tim. I, i, 18; Tit. i, 13; Neh. v, 13; vi, 16; Skeir. VIII, a, c, d. * Quandoque etiam, præeunte Græco, postponitur : Mc. viii, 12 *kunja þamma*; Luc. iii, 8 *stainam þaim*; iv, 21; vi, 12; xx, 16; Joan. vii, 8; Rom. vii, 23; Cor. I, xiv, 21; Cor. II, ii, 6; vii, 11; Eph. iii, 8; vi, 12; Tim. II, ii, 19 et Cor. II, i, 12 *wofhuli unsara so* (ubi in interpretatione nostra *hoc* in *hæc* mutandum est); etiam Luc. ii, 7 *in stada þamma* huc pertinet, ubi Gothus articulum (ἐν τῷ καταλύματι) ut demonstrativum (ἐν τῷ καταλύματι τούτῳ) habuit; d) ille, ἐκεῖνος ὁ vel. ὁ — ἐκεῖνος : Mth. xxvii, 19, Luc. (xiv, 21); xx, 18; Joan. xviii, 13.

II. Articulus, hic, hæc, hoc, græco ὁ. ἡ, τό respondet, non autem ibi usurpatur, ubique Græcus eum adhibet, sed, habita ratione demonstrativæ naturæ, tantummodo : 1) ad determinanda objecta, ea scilicet, quæ supra jam fuerunt memorata vel subaudita : α) nempe ubi objectum, cui præponitur articulus jam supra nominatum est : Mth. v, 25; vi, 23, viii, 8, 13, 15, 24, 33; ix, 2, 6, 15, 16, 22, 23, 24, 25, 28; xxvii, 3, 5, 11, 14, 1., 42, 44, 58, 59, 60, 61, 64, 66; Mc. i, 20, 29, 31, 34, 42; ii, 4, 5, 9, 10 20, 22, 28; iii, 3, 5, 9, 27; iv, 7, 10, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 27, 28, 33, 36, 39; v, 4, 8, 11, 12, 13 14, 16, 33, 35, 38, 40, 41, 42; vi, 26, 27; vii, 17, 26, 30; viii, 2, 6, 23, 26; ix, 7, 9, 17, 20, 21, 10, 14, 24, 49, 51; xi, 5, 7, 16, 20; xii, 2, 8, 9, 19, 22, 32; xiii, 20; xiv, 4, 5, 7, 52, 61; xv, 20, 30, 32, 45, 46; xvi, 2, 3, 4, 5, 8; Luc. i, 13, 18, 19, 21, 27, 28, 34, 35, 38, 44, 59, 80; ii, 10, 13, 15, 16, 17, 20, 40; iv, 2, 6, 17, 20, 28, 33, 38, 39; v, 2, 3, 11, 13, 20, 21, 30, 35, 37; vi, 5, 42, 48, 49; vii, 6, 12, 15, 36, 38, 44, 50; viii, 7, 11, 12, 13, 15, 23, 29, 32, 33, 35, 47, 49; ix, 34, 35, 36, 58; xiv, 21, 22, 23; xv, 21, 22; xvi, 3, 8; xvii, 22; xviii, 11, 13, 16; xix, 15, 24, 35, 37, 47; xx, 10, 14, 15, 16, 28, 32; Joan. vi, 11, 14, 21, 22, 26, 33, 51; vii, 10, 11, 17, 19, 45, 46; viii, 32; ix, 6, 10; xiv, 21, 30; x, 3, 4, 7, 8, 12, 13, 15, 38; xi, 3, 38, 39, 41; xii, 6; xiii, 27, 30; xiv, 6, 8, 9, 26; xviii, 11, 15, 16; Rom. vii, 2, 3; xi, 17, 18; Cor. I, i, 25; vii, 12, 13, 19; ix, 7; xi (27), 28; xii, 15, 16; Cor. II, iii, 16; v, 4, 8; ix, 4; x, 10; Gal. iv, 21, 30; v, 13; vi, 8; Thess. I, v, 4; Neh. v, 16; vi, 15; vii, 1; Skeir. V, c; VII, b, c, VIII, d; β) ubi objectum, ad quod refertur articulus superiori synonymo respondet, vel hujus synonymi ut generis species est, vel ut totius pars, etc.; Mth. viii, 16 *baus ahmans* et 31 *þo skohsla* (supra *daimonarjos*); Mth. ix, 33 *sa dumba* (supra adest *bauda*); xxvii, 6 *þans skattans* (supra *silubr*); Mc. i, 10 *us þamma vatin* (scilicet Jordano); v, 29 *þamma slaha* (scilicet *runa bloþis*); vi, 22 *þizai maujai* (supra *dauhtar*); 25 *þamma þiudana* (scilicet

Herodes); ix, 24 *þis barnis* (supra 17 *sunus*); xi, 2 *þo baurg* (supra *haim*); xiv, 14 *þamma heiwafraujin* (supra *þadei* [hoc est, *in þanei gard*] *inngaggiþ*); Luc. iv, 35; v, 19; vii, 20, 24; viii, 29, 33, 36; ix, 42; x, 20; xx, 10; Joan. vi, 10; xii, 8; xiv, 4; xvi, 21; xviii, 2, 12; Cor. II, v, 6 (in præcedenti de corpore figurative quæstio fuerat; γ) ubi equidem substantivum ipsum non jam nominatum fuit, sed tantum vocabulum ejusdem radicis, vel ejusdem significationis atque radix ejus: Mth. xxvii, 54 *þo reiron* (vs. 51 *airþa reiraida*); Mc. xii, 7 *þata arbi* supra *arbinumja*); xiv, 56; Luc. xx, 14; Joan. ix, 6, xii, 3; Cor. I, i, 21; vii, 19; Cor. II, xi, 17; Mc. vi, 26 *þize aiþe* (vs. 23 *swor*); Luc. vi, 49 *so usvalteins* (supra *gadraus*); Joan. xiv, 4, 5 *þana vig* (supra *gaggan*); vii, 40 *þize vaurde* (supra *þatuh qaþ*) et sic sæpe *þata vaurd* Mc. i, 45; viii, 32; ix, 10, 32; x, 22; Luc. v, 15; — b) quæ per sequentia determinantur, et equidem: α) per relativam sententiam annexam: Mc. ii, 4 *þata badi ana þammei lag*; x, 39 *þana stikl þanei ik driggka*; xii, 33 *in þizai usstassai þan usstandand*; xiii, 20; xiv, 72; xvi, 6; Luc. ii, 17, 43, 50; iv, 29; v, 9; vii, 39; viii, 38; Joan. v, 36; vi, 23, 63; ix, 24; x, 40; xi, 30; xii, 38; xiv, 10, 12, 24; xv, 3, 20, 24; xvii, 5, 8; xviii, 9; Rom. ix, 26; Cor. II, i, 4; Eph. iii, 3, 4, 5 (*so runa — þatei* pro *soei*); iv, 1; Col. iv, 17; etiam Luc. i, 4 *þize bi þoei galaisiþs is vaurde*; hinc etiam Mth. ix, 15 *und þata weilos þei* pro ἐφ' ὅσον; β) in formula *triggv þata vaurd* Tim. I, i, 15; iii, 1, 4, 9; Tim. II, ii, 11, quo sententiæ conspicuæ inducuntur, non nisi per sequentia determinatæ, sicut etiam Skeir. V, d *þata qiþlo* habes; similiter, Mc. xiii, 28 *þo gajukon* (ubi comparatio sequitur); — c) quæ per additum sententiæ ipsi strictius determinantur, ut: α) per adjectiva et numeralia; Mth. v, 26 *þana minnistan kintu*; vii, 17; xxvii, 46, 53, 61, 64; viii, 31; ix, 37; xi, 27; xiv, 43, 54, 55, 60, 61, 63, 66; xv, 1, 3, 10, 11, 31; Luc. iii, 7; iv, 36, 43; v, 37; vii, 10; viii, 15; ix, 26; xiv, 9, 10; xv, 13; xviii, 11; xix, 30, 47; Joan. vi, 44, 54; vii, 24; x, 3; xi, 24, 47; xii, 10; xviii, 10, 19, 22, 26; xix, 5, 6; Rom. vii, 22; xi, 24; Cor. I, v, 7; vii, 26; ix, 5; xi, 25; xv, 47; Cor. II, iii, 14; iv, 16; Gal. ii, 4, 13; iv, 9; Eph. ii, 4; iii, 5; iv, 22, 24, 30; vi, 13; Phlpp. iii, 2; Col. iii, 9; iv, 15; Thess. I, v, 27; Tim. I, i, 10, 11; iv, 18; vi, 12; Tim. II, i, 14; ii, 16, 23; iv, 8; Tit. ii, 1; Skeir. II, b, c, d; III, b; IV, c; VI, b; Mc. viii, 6 *þans sibum hlaibans*; xix, 20; Luc. ix, 1, 16, 32; non assuetæ autem sunt constructiones Joan. xviii, 16 *sa siponeis anþar* et Luc. v, 7 *ba þo skipa*; item substantivum ex præcedentibus supplendum est: Mth. v, 39 *þo anþara* suppl. *kinnu*; Mc. ii, 21 *sa niuja* suppl. *fana*; xii, 20; Luc. v, 36, 39; vi, 6, 10; xv, 4, 12; xix, 16; xx, 19; Joan. x, 4, 14; Cor. I, xv, 48; Cor. II, iv, 16; Mc. xii, 22 *þai sibun* sc. *broþrahans*; 23; Luc. xv, 4; xvii, 17; xx, 31, 33; β) per participia: Mc. xi, 10 *so qimandei þiudangardi*; xv, 7 *sa haitana barabbas*; Luc. i, 1 *þos gafullaveisidons vaihtins*; iii, 7; vii, 9; Joan. vi, 12; Rom. vii, 17; x, 5; Cor. II, xi, 5; xiii, 3; Gal. ii, 4; Eph. ii, 11; iii, 8; Tim. I, iv, 18; v, 21; Skeir. I, c; II, a; VII, d; etiam Mc. v, 3 *þo malit usgaggandein*; 31 *þo managein þreihandein*; cum substantivo supplendo Luc. xv, 4 *þamma fralusanin* (sc. *lamba*); Rom. xiii, 1; Tim. I, v, 6; γ) per adverbia, quæ in hac constructione ut adjectiva valent: Mc. i, 38 *þaim bisunjane haimom*; Luc. iv, 37; ix, 12; Luc. vii, 11 *sa afar dags*; Cor. I, iv, 11 *þo nu weila*; Cor. II, viii, 14; Gal. iv, 25; Tim. II, iv, 10; Gal iv, 26 *so iupa iairusalem*; Phlpp. iii, 14; Tim. I, iv, 8 *libainais þizos nu*; δ) per præpositionales sententias: Mc. iv, 19 *þai bi þata anþar lustjus*; v, 4 *þo ana fotum eisarna*; Luc. vi, 17 *þize faur marein tyre*; Rom. x, 6 *so us galaubeinai garaihtei*; xi, 21; Cor. II, vii, 10; viii, 7; ix, 2; xii, 11; Col. ii, 14; iv, 12, 15; Tim. I, iv, 14; v, 16; vi, 3; Skeir. I, d; III, b; IV, a; Skeir. III, a *so garehsns bi ina*; ε) per genitivos substantivorum: Mth. viii, 12 *þai sunjus þiudangardjos*; 31; xxvii, 7, 58; Mc. i, 24; vi, 21; viii, 15; xv, 9, 26, 32, 43; Luc. iv, 22, 34; viii, 24, 44; ix, 43, 47; xvi, 8; xviii, 44; xix, 47; Joan. vi, 4; ix, 11; xviii, 39; Rom. vi, 23; ix, 8; x, 1; Cor. II, i, 18, 24; Eph. iii, 9; iv, 30; Phlpp. iii, 18; Neh. vi, 17; rarior est constructio: Cor. I, i, 16 *þans staifanaus gadaukans*; Cor. II, viii, 8 *þizos anþaraize usdaudeins*; Skeir. II, d *and þana þize laist*; cum α) conjuncta: Mc. xiv, 12 *þamma frumistin daga azyme*; Eph. iii, 10 *so managfalþo handugei guþs*, nec non et genitivus articulum admittit: Luc. vii, 31 *þans mans þis kunjis*; viii, 51; xx, 13; Joan. xii, 31; xvi, 11; xviii, 26; Cor. I, i, 21; Cor. II, ix, 4; xi, 17; Eph. ii, 2; Eph. iii, 19 *þo mikilon þis kunþjis friaþva*; ζ) cum prononiinibus possessivis: *sa þiumagus meins* Mth. viii, 8; Mc. iii, 33, 34; Luc. vii, 7; xiv, 24; xv, 24; xix, 23; Joan. i, 29; vi 55; vii, 16 (*so meina laiseins*); viii, 14, 54; xii, 26; xiv, 24; Rom. ix, 25; xvi, 21; Tim. II, i, 12; Skeir. IV, a; Mth. v, 24 *þo giba þeina*; vi, 4; ix, 6, 14; Mc. ii, 9, 11, 18 (*þai þeinai siponjos*; item Luc. v, 33); Mc. iii, 5; v, 34; vii, 5; Luc. ii, 48; v, 14, 24; vi, 10; ix, 41; xv, 30; xix, 20, 39 (42); Joan. viii, 13; xvii, 6; xviii, 35; Mth. vi, 12 *þaim skulam unsaraim*; Joan. xix, 7; Cor. I, xv, 14; Cor, II, i, 18; ii, 5; iv, 16; Col. i, 7; Mth. v, 47 *þans frijonds izvarans*; ix, 11; Mc. vii, 9, 13; xiii, 18; Luc. v, 4; vi, 35; x, 11; Joan. viii, 4; ix, 19; xvi, 20, 22; Cor. I, xv, 17; Cor. II, vii, 15 (*þo izvara ufhausein*); ix, 15; Mth. ii, 1 *þaim siponjam seinaim*; Mc. i, 18; iii, 9; viii, 33; xiii, 27; Luc. i, 70; vii, 1; x, 2; xv, 13; xviii, 7; Joan. xi, 16; Eph. i, 6; et etiam η) cum *is þis, ize*, pro possess. pronomine usurpato: *is*, Mth. viii, 3 *þata þrutsfill*; 13 *sa þiumagus is*; ix, 11 *þaim siponjam is*; x, 25; xi, 20; xxvi, 65; xxvii, 64; Mc. i. 22; v, 29; vi, 28; vii, 2; viii, 25; ix, 21; x, 13; xi, 14; xiv, 12; xvi, 64; Luc. i, 60; ii, 41; iv, 23; vi, 10; vii, 3; Joan. iii, 32; vi, 8, 60, 61; vii, 5, 10; ix, 18, 20, 22; xi, 12; xii, 4; xiii, 23; xvi, 4, 29; Cor. I, xv, 20; Cor. II, viii, 9 (*þamma is uuledja*); ix, 15; Eph. iii, 5; Col. i, 26; iv, 15; Thess. I, iii, 13; Thess. II, i, 10; Luc. xix, 33 *þai fraujans þis*; Joan. xviii, 25; Mth. ix, 4 *þos mitonins ize*; Mc. i, 23; Joan. xi, 19; Rom. xi, 11 (*þizai ize missadedai*), 30 (*þizai ize ungalaubeinai*); Cor. II, viii, 2; Gal. ii, 13; θ) præterea cum *jains*; Mth. viii, 28 *þana vig jainana*; ix, 22; Mc. iii, 24, 25; vi, 11; xiii, 19, 24; Luc. ix, 5; x, 12; xviii, 3; Cor. II, vii, 8; rarior vero est constructio *jainai þai vaurstwjans* Mc. xii, 7; Luc. xiv, 24; Cor. I, x, 28; ι) sæpe cum *alls*: Mth. v, 15 *allaim þaim in þamma razna*; viii, 32 *alla so hairda*; 34; xxvi, 1; Mc. i, 33; iii, 28; iv, 1; 13, 31; v, 12, 23; vi, 55; vii, 14; xii, 33, 37; xiv, 55; xv, 1; Luc. ii, 18, 47; vii, 1; ix, 2, 13; xiv, 29; xv, 31; xvii, 10; xviii, 31; xx, 6; Rom. ix, 6; x, 4 12; Cor. I, xvi, 16; Cor. II, i, 1; vii, 11; Eph. i, 10, 15; iii, 8, 18; vi, 18; Thess. I, iii, 13; Thess. II, i, 10; Tim. I, ii, 2; Neh. v, 13, 16, 18; Mc. viii, 36 *þana fairwu allana*; Luc. iv, 6; ix, 25; Cor. I, xii, 12; Cor. I, xiii, 12; Gal. i, 2; κ) de *sa silba, sa sama, sa svaleiks, wæzuh sa* c. particip., vid. sub. *Silba*, *Sama*, *Svaleiks* et *Wazuh*. — d) quorum determinatio ex contextu pendet: Mth. v, 15 *in þamma razna* (ubi lux accenditur) 8, 27 *þai mans* (qui in navi erant); xxvii, 7 *þaim gastim* (scilicet qui hic moriuntnr); Mc. iii, 22 *þaim unhulþom* (scilicet quos ejicit); vi, 14 *þos mahteis* (quas fecit). Luc. vii, 6 *þamma garda* (in quam vult ingredi). viii, 22, 23 *þana marisaiv* (super quod nunc navigabant); Joan. xii, 3 *sa gards* (ubi erant) item *ana þamma stada* Luc. xix, 5; Joan. vi 10; Skeir. VII, b; Joan. xix, 2 *þai gadrauhteis* (qui eum vinciebant); xviii, 26 *þize skalke* (nempe qui illi loquebantur); — e) ejusdem est ac demonstrativum valoris, ubi præcipue confabulando loquens objectum de quo cogitat, particularius determinat, ut Mth. xvii, 72; Mc. v, 35, 39; Luc. viii, 22, 49; ix, 37; Joan. xiii, 26; xviii, 17; et sic δεικτι-

ῶς potest etiam articulo Joan. vi, 63 *þata leik* per appositionem ad *ahma* explicari, et sic sæpius in epistolis : Gal. v, 8 *so gakunds* (hoc, tale testimonium); Thess. II, iii, 17 *so goleins;* Tim. I, vi, 14 *þo anabusn;* de quo in alia epistola jam mentio facta est, ut Rom. xvi, 22; Cor. I, v, 9 (ubi interpretem, sicut plures antiquos, epistolam ad Corinthios unicam credidisse patet); Cor. II, vii, 8; Thess. II, iii, 14; — f) articulus etiam usurpatur cum pluribus vocabulis personas vel res designantibus, quæ in Scriptura sacra ut nota passim exhibentur, vel in prægnanti sensu construuntur; sic α) *þai bokarjos* Mth. v, 20; ix, 3; Mc. i, 22; ii, 6, 16; vii, 1, 5; ix, 11, 16; xi, 18; xii, 28, 33; xv, 31; Luc. v, 21; vi, 7; xx, 19, 39; *þai fareisaieis* Mc. vii, 5; xii, 13; Luc. xvi, 14; Joan. vii, 32, 47; viii, 13; ix, 15. 16, 40; xi, 47; xii, 19; *þai gudjans* et *ufargudjans* Mth. xxvii, 6, 12; Mc. viii, 31; x, 33; xiv, 10; Luc. xx, 1; Joan. vii, 32, 45; xi, 47; xviii, 3; *þai aukumistans gudans*, vid. supra sub c); *þai reiks* Joan. vii, 26, 48; xii, 42; *þai synogogafadeis* Mc. v, 22; *þai fauramaþleis* Neh. v, 17; *þai siponjos* (sunt Jesu discipuli) Mth. ix, 11; xxvii, 64; Joan. vi, 8, 60, 61; vii, 3; xi, 8; xii, 4; xiii, 22; xvi, 17, 29; item *so managei* est turba ingens, de qua supra : Mth. ix, 25, 36; xi, 7; xxvii, 15; Mc. iii, 9; iv, 36; viii, 34; xi, 32; xii, 12; xv, 11, 15; Luc. ix, 11, 12, 16, 18, 19, 39; xx, 1; Joan. vii, 12, 20, 31, 32, 40, 43, 49; xii, 17, 34; Neh. v, 15, 18; Skeir. VII, c; sic etiam *so filusna* Skeir. VII, b, c; *sa sunus mans* apud Matthæum solemniter occurrit : ix, 6, x, 23; xi, 19; xxvi, 2; apud Marcum tantummodo xiv, 62 et apud Lucam solummodo v, 24 et vi, 5 (alias apud utrumque sine articulo); Joan. vi, 53; viii, 28; xii, 34; sic *sa sunus fralustais* Joan. xvii, 12 et *þai sunjus þis aivis* Luc. xvi, 8; xx, 34; sed *sunus guþs* sine articulo. Vice versa Gothus interpres ad mytologiam gentis suæ respexisse videtur, cum Cor. I, x, 19, 20 *þo galiugaguda* et Tim. I, iii, 16 *þaim aggilum* vertit, quibus in locis articulum uullo modo usurpavit; β) *þos anabusnins* Mc. x, 19 et Luc. xviii, 20 sunt mosaicæ preces; *þai praufeteis* Mc. vi, 15 prophetæ Hebræorum; *so baurgs* est Jerusalem Mc. xi, 19; xiv, 13; Luc. iv, 29; vii, 37; xix, 41, *so alhs* id est templum Jerusalem Mc. xv, 29; Luc ii, 27; *so dulþs*, festum pascha Joan. xii, 20; *sousstass*, resurrectio mortuorum Luc. xx, 33; *sa sunus*, Dei filius Joan. vi, 40; *þata vaurd* est Luc. i, 2 et Rom. x, 10 Evangelium, sicut etiam *so aivaggeljo* Mc. viii, 35 adhibetur; sic tandem Cor. I, i, 21 *so vailamereins*, predicatio Christi; Eph. iii, 19 *þata kunþi*, cognitio fidei; Thess. II, i, 11 *so laþons*, vocatio ad salutem; γ) *sa fairwus*, hic mundus, tam pro οὗτος ὁ κόσμος quam pro ὁ κόσμος : Mc. viii, 36; Joan. viii, 26; ix, 5, 36; x, 36; xi, 9, 27; xii, 25, 31, 46; xv, 19; xvi, 11, 28, 33; xvii, 5, 11, 12, 14, 16, 18, 37; Cor. I, i (20), 21; v, 10; Cor. II, i, 12; vii, 10; Gal. iv, 3, Col. ii, 20; Tim. I, i, 15; vi, 7; *so manaseþs* Luc. ix, 25; Joan. i, 29; vi, 14, 33, 51; vii, 4, 7; xii, 19, 31; xiv, 17, 19, 22, 27, 30, 31; xv, 18, 19; xvi, 8; xvii, 9, 14, 18, 21, 23, 25; Cor. I, iv, 9; Skeir. I, a; hinc etiam Luc. iv, 5 *sa midjungards*; insuper : *sa libains*, vita hominis, Mc. iv, 19; Luc. viii, 14; *þizos aldais*, hoc tempus, præsens tempus, Tim. II, ii, 4; *þata þeihs* Rom. xiii, 11; *þata mel* Col. iv, 5; Thess. I, v, 1; — g) præterea in proverbiis et sententiis generalibus : Mc. xii, 10, *stains þammei usvaurpun þai timrjans, sah varþ du haubida vaihstins;* Luc. v, 9 *ju so aqizi at vaurtim bagme ligiþ;* Tim. I, v, 18 *vairþs sa vaurstva mizdons is;* Rom. xiii, 34 *þai reiks ni sind agis godamma vaurstva. guþs andbahts ni svare þana hairu bairiþ;* — h) cum expressionibus metaphoricis : Phlpp. iii, 2 *þans hundans* (indignos homines); Cor. II, v, 1 *þizos hleiþros* (hæc terrena vita); — 2) aliquando etiam n o m i n a p r o p r i a et g e n t i l i a articulum recipiunt (coll. ad Mc. xv, 15) : Mc. xv, 15 *þana barabban;* xv, 32 *sa xristus;* Luc. iv, 58 *þis seimonis;* vi, 11 *þamma iesua;* Joan. v, 36 *þamma iohanne;* vi, 71 *þana iudan;* Luc. iii, 1 *þis galeilaias; þis ituraias, jah trakauneitidaus-landis;* Mc. iii, 6 *þaim herodianum;* Luc. viii, 37 *þize gaddarene;* Joan. vi, 25 *þize iairusaulymeite;* vii, 1 *þai iudaieis;* 35; viii. 48, 52, 57; x, 31, 33; xi, 36, 45. — 3) articulus abstracta in concreta commutat : a) adjectiva in substantiva : α) personalia : Mth. v, 8 *þai hrainjahairtans;* v, 21 *þai airizans;* vi, 2 *þai liutans;* v, 16; viii, 22 *þans dauþans;* x, 25; xi, 11; xxv, 46; xxvii, 1, 49; Mc. iii, 22; v, 7, 15, 16; vi, 21; vii, 3, 5; ix, 42; x, 42; xiii, 17; xiv, 53, 61; xv. 1; Luc. i, 36, 49; v, 3?, vi, 24, 32, 33, 35; vii, 28; viii, 10; ix, 8, 11, 19, 60; x, 9; xiv, 18; xvi, 10, 21, 22; xvii, 18; xviii, 9; xx, 1; Joan. ix, 17; x, 5; xi, 37, 39, 44; xii, 6; xiii, 29; Rom. ix, 12; Cor. I, i, 19; v, 5 (*sa svaleiks*), 13; vii, 10, 12; viii, 9, 11; ix, 21, 22; x, 17, 33; xv, 6, 9; xvi, 5; Cor. II, viii, 4; ix, 2, 12; xi, 19 Gal, ii, 10; iv, 27; Eph. i, 1; ii, 3, 19; iii, 8, 10, 20; vi, 12, 16; Phlpp. i, 28; Col. ii, 17; iii, 28; Thess. I, iv, 13; v, 6, 14; Tim. I, v, 20; vi, 15; Skeir. V, a; VI, d; β) realia : Mth. v, 37 *þata managizo;* ibid. *þata ubilo;* vi, 13; v, 39 *þata unseljo;* Luc. iii, 5 *þata vraiqo;* xvi, 11, 12, 15; xviii, 27; Joan. xvi, 13; xvii, 15; xviii, 23; Rom. vii, 13; viii, 3; ix, 22, 25; Cor. I, xiv, 25; Cor. II, ii, 7; iii, 10; iv, 2, 17; v, 4, 10, 17; xiii, 7; Gal. ii, 7; iv, 13; v, 21; Thess. II, iii, 3; Tim. I, iv, 7; Mc. iv, 19 *þata anþar;* Cor. I, i, 16; Cor. II, xiii, 11; Eph. vi, 10; Phlpp. iii, 1; iv, 8; Thess. II, iii, 1; Luc. xv, 31 *þata mein;* Luc. xvi, 12 *þata izvar;* Phlpp. ii, 4 *þo seina;* Joan. xv, 21 *þata allata;* Cor. I, xii, 19 *þo alla;* xv, 27, 28; Eph. iv, 15; Col. iii, 8; Gal. v, 21 *þata svaleik;* Skeir. I, c *þata gadob* (?); — b) participia in substantiva : α) participium præsent. αα) in substantivum personale : Mth. iii, 11 *sa gagganda* (ita legendum est loco *sa gaggida*); v, 40 *þamma viljandin;* 42 *þamma bidjandin;* 44 *þans vrikandans — þaim hatjandam — þans usþriutandans;* vii, 13, 14, 21; viii, 10, 16, 33; ix, 12; x, 28, 40, 42; xi, 3, 11, 12; xxvi, 68, 73; xxvii, 3, 54; Mc. i, 32; ii, 17, 26; iii, 34; iv, 3, 14, 18, 24; v, 14, 32; vi, 14, 22, 24, 26, 55; viii, 9, 28; ix, 1, 23, 37, 42; x, 13, 23; xi, 5, 9, 15; xiv, 42, 44, 47, 69, 70; xv, 7, 29, 35; xvi, 10; Luc. i, 45, 50, 65, 66, 71, 79; ii, 38, 47; iii, 11, 14; vi, 4, 27, 28, 29, 32, 33, 49; vii, 14, 19, 20, 25, 28, 32, 33, 49; viii, 12, 16, 34, 36; ix, 19, 27, 49; x, 16; xiv, 10, 12, 29, 31; xviii, 24, 26, 29; xix, 24, 26, 38, 45; Joan. iii, 31 (*sa qimands* ex Skeireins, legendum est *sa qimanda*); vi, 11, 13, 35, 37, 38, 40, 45, 64; vii, 16, 18, 33, 39; viii, 31, 43, 47; ix, 4, 8, 39, 40; x, 2; xii, 2, 13, 20, 44, 48; xiii, 16, 20, 28; xv, 21; xvi, 5; xvii, 20; xviii, 2, 21; xix, 11; Rom. vii, 4; viii, 4, 5, 37; ix, 11, 20, 33; x, 5, 11, 15, 20; xi, 26; xii, 8, 14; xiii, 2, 4; xiv, 3, 14; xv, 3, 12; xvi, 22; Cor. I, i, 18, 21; v, 3; vii, 15; ix, 3, 24; x, 18, 27; xiv, 22; xv, 18, 28, 29; Cor. II, i, 21; ii, 15; iv, 3, 4, 14; v, 12, 15; vii, 12; ix, 10; x, 12, 17; xi, 4, 12; xii, 21; xiii, 2; Gal. i, 6; ii, 6; iv, 27; v, 8, 10, 12, 15, 21; vi, 6; Eph. i, 22, 23; vi, 12; Phlpp. iii, 17; iv, 13; Thess. I, ii, 10; iii, 5; iv, 12, 13, 15; v, 12; Thess. II, i, 6; ii, 4; Tim. I, i, 12, 18; ii, 6; iii, 13; Tim. II, ii, 14, 22, 25; Tit. i, 9; Neh. v, 17; Skeir. I, c, d; III, c; V, a, b; VI, b, c; ββ) reale : Mc. vi, 55 *þata utgaggando;* vii, 18 *þata inngaggando;* 20; Luc. viii, 14; Cor. II, iii, 11, 13; Tim. I, v, 25; β) particip. præteriti : αα) in substantivum personale : Mth. xxvii, 9 *þis vairþodins;* Mc. iv, 16, 18, 20; xiii, 20, 23; xv, 32; Luc. iv, 18; vi, 18; vii, 10; xiv, 14, 17; xix, 10, 32; Cor. I, i, 24; vii, 8; xi, 5; Cor. II, ii, 2; vii, 12; Gal. ii, 29; vi, 6; Phlpp. iii, 2; Skeir. IV, b, c; V, a; VIII, d; ββ) reale : Mth. viii, 17 *þata gamelido;* xxvii, 9 *þata qiþano;* xxvii, 54 *þo vaurþanona;* Mc. v, 14; xv, 28; Luc. i, 45; ii, 18; vii, 31, 35, 56; ix, 7; x, 8; xvii, 10; xviii, 31, 34, Joan. x, 35; xii, 6; xiii, 18; xvii, 12; Rom. ix, 17;

Cor. II, IV, 13, 18; Gal. IV, 30; Col. I, 16; Skeir. IV, c; — c) numeralia commutat in substantiva, sic præcipue adhibetur in formula *þai tvalif* (duodecim) Mc. IV, 10; VI, 7; IX, 35; X, 32; XI, 11; XIV, 10, 43; Luc. VIII, 1; IX, 1, 12; XVIII, 31; Joan. VI, 67, 71; *þaim ainlibim* (undecim, excepto Juda Iskariote) Cor. I, XV, 5; *þai taihun* (decem, exceptis Jacobo et Joanne) Mc. X, 41; *þai sibuntehund* (septuaginta) Luc. X, 17; præterea *þans tvans* Eph. II, 15; *þans bans* II, 16; *þo tva* Mc. X, 8; Phlpp. I, 23; *þo ba* Eph. II, 14; — d) adverbia commutat in substantiva sive personalia sive realia: Mc. IV, 11 *þaim uta*; Phlpp. III, 14 *þaim afta*; Joan. VIII, 23; Cor. I, V, 12; Col. IV, 5, Tim. I, III, 7; item Cor. II, V, 16 *þata nu*; Cor. II, I, 17 et 20 *þata ja ja — þata ne ne*; — e) item in præpositionalibus sententiis: Mth. V, 15 *þaim in þamma razna*; XXV, 41 *þaim af hleidumein ferai*; Mc. I, 7 *sa afar mis*; 36; II, 25; III, 8; IV, 10, 15; V, 40; Luc. V, 9, 36; VIII, 12, 13, 15, 45; IX, 11 (*þo bi þiudangardja guþs*), 32; X, 7; XVII, 24; XIX, 42; Rom. VIII, 1; IX, 6; Cor. I, IX, 20; XIII, 10; Cor. II, I, 4; X, 7; XI, 28; Gal. II, 3, 12; IV, 5, 23; Eph. I, 10; Col. I, 20; Tit. I, 10; Skeir. IV, a; VI, a; — f) elliptice, ubi α) genitivus substantivi post pluralem articuli ponitur: Mc. VIII, 33 *þo guþs — þo manne*; XII, 17 *þo kaisaris — þo guþs*; Luc XX, 25; Luc. II, 49 *þo attins*; Cor. II, XI, 30 *þaim siukeins meinaizos*; Phlpp. II, 4 *þo anþaraize*; Cor. I, XV, 23 *þai xristaus*; coll. *þai þiudo* Mth. V, 46; VI, 7; β) ubi ideæ ut filii, sororis etc., supplendæ sunt: Mth. XXVII, 56 *so iakobis*; Mc. I, 19 *þana saibaidaiaus*; II, 14; III, 18; VIII, 27; XVI, 1; Luc. VI, 15; — g) articulus toti sententiæ præponitur: Mc. IX, 10 *þata us dauþaim usstandan*; 23 *þata jabai mageis galaubjan*; X, 40 *þata du sitan of taihsvon meinai*; XII, 33 *þata du frijon ina us allamma hairtin*; Luc. I, 62 *þata waiva vildedi haitan ina*; IX, 46 *þata warjis þau ise maists vesi*; Rom. XIII, 9 *þata ni horinos — þata frijos newundjan þeinana sve þuk silban*; Gal. V, 14; — 4) articulus in appositione adhibetur: Mth. XXVII, 3 *iudas sa galevjands*; Mc. VI, 3 *sa timrja sa sunus marjins*; Mc. XIV, 67 *iesus sa nazorenus*; XV, 40 *marja so magdalene*; 47; XVI, 1, 9; Luc. I, 9; II, 15; IV, 27; VI, 15, 24; IX, 7; XVIII, 24; Joan. VI, 4, 42; IX, 6; XII, 1, 4; XIV, 22; XVIII, 5, 17; Rom. XI, 13; XVI, 23; Cor. I, XVI, 12; Gal. II, 3; VI, 1; Eph. III, 8; IV, 22; VI, 21; Col. IV, 7, 9, 10; Tim. II, IV, 8; Philem. 23; Skeir. III, b; etiam *dulþs iudaie so hleþrastakeins* Joan. VII, 2; *rinnon þo kaidron* XVIII, 1; 5) articulus ad substantivum strictius determinandum postponitur: a) cum adjectivis: Mth. V, 29 *augo þein þata taihswo*; VI, 11 *hlaif unsarana þana sinteinan*; VIII, 12 *in riqis þata hindumisto*; Mc. I, 11 *sunus meins sa liuba*; 26, 27; II, 22; IV, 20; V, 7, 13; VIII, 37; IX, 7, 25, 43; X, 30; XI, 2; XIV, 47; XV, 40; Luc. I, 70; II, 7; III, 22; VI, 6; VII, 47; VIII, 29; IX, 35, 42; XV, 22, 25; XX, 13; Joan. VI, 13, 32; VII, 37, 39; X, 11, 14; XIV, 26; XV, 1; Rom. IX, 3; Cor. I, XII, 12; Cor. II, I, 6; XI, 31; Eph. I, 13; III, 9; Col. IV, 14; Tim. I, IV, 8; Tim. II, IV, 7; b) cum participio: Mth. VII, 13 et 14 *vigs sa brigganda*; XI, 23 *mahteis þos vaurþanons*; Mc. III, 22; IV, 15; VI, 2; XIV, 58; XVI, 6; Luc. I, 9; II, 15, 21; VIII, 21; X, 11; XIV, 24; XV, 6, 23, 27; XVI, 21; XVIII, 30; XX, 20, 46; Joan. VI, 14, 27, 41; IX, 18; XI, 27, 31, 42, 45; XV, 25; XVIII, 2, 5; Rom. VII, 23; IX, 30; Cor. I, VII, 14; VIII, 10; XI, 24; XV, 54; Cor. II, I, 1, 8, 9; II, 14; III, 7; V, 18; VIII, 1, 19, 20; X, 2; Gal. I, 7; II, 9, 20; IV, 27; Eph. I, 11, 19; II, 2, 7; III, 7, 9, 20; IV, 18; Col. III, 10; Thess. I, II, 14; IV, 17; Tim. I, I, 4; VI, 13; Tim. II, I, 9; III, 15; Skeir. VIII, b; Mth. XXVII, 53 *þai vaidedjans þai miþushramidans*; Mc. III, 3 *þamma mann þamma habandin*; XV, 28, 39; Luc. IV, 22; VI, 8; IX, 32; XVIII, 7; Joan. VI, 27; Eph. I, 1; IV, 23; Thess. I, IV, 15, 17; c) Mth. V, 45 *attins izvaris þis in himinam*; 48; VI, 1, 6, 14, 18, 23, 26; VII, 21; Mc. IV, 31; VI, 11; XI, 25, 26; XII, 25; XIII, 25; Luc. VI, 42, Joan. XII, 24; Rom. VII, 5; VIII, 39; IX, 30; Cor. II, V, 2; VII, 14; IX, 3; XI, 3; Gal. I, 22, Phlpp. III, 9; Col. I, 23; Thess. I, IV, 16 (ubi apud Græcum deficit articulus); Tim. I, I, 14; III, 13; Tim. II, I, 1; II, 1; III, 15; Neh. V, 17; VI, 16; Skeir. IV, a; Cor. I, XVI, 1 *gabaur þata þaim veiham*; Cor. II, I, 18 *þata vaurd unsar þata du izvis*; d) Joan. VI, 1 *marein þo galeilaie*; VII, 23 *vitoþ þata mosezis*; Tim. I, VI, 5 *hailaim vaurdam þaim fraujins unsaris*; — 6) articulus prædicato adjectum Mc. VI, 3 *niu þata ist sa timrja*; XII, 7 *sa ist sa arbinumja*; Luc. XX, 14; Joan. VI, 48; VII, 40; X, 9; XI, 25; XIV, 6; XV, 5; XVII, 3; XVIII, 40; Cor. I, XI, 25.

ÞAT-AIN, vid. sub *Ains*.

ÞAT-AINEI, vid. sub *Ains*.

ÞAT IST, hoc est, τοῦτο ἐστίν: Mc. VII, 2; Joan. VI, 29; Rom. VII, 18; IX, 8, 9; X, 6, 8; Cor. I, IX, 3; Philem. 12.

ÞIS, genit., vid supra.

ÞIS-HUN, adverb., præsertim, plerumque, μάλιστα: Gal. VI, 10; Tim. I, IV, 10; V, 8; Tim. II, IV, 13; Tit. I, 10.

ÞIS-WAH, vid. sub *Was*.

ÞIS-WADUH, vid. sub *Was*.

ÞIS WAHÞEI, vid. sub *Was*.

FAURÞIS, vid. sub *Faur*.

ÞE, vetus dativa vel instrumentalis forma (vet. sup. germ. *thiu*; Bopp 189; Gr. I, 790; III, 175 sqq.; IV, 707; Gf. V, 28), 1) eo, tanto magis ante comparativum, Skeir. IV, d; 2) huic, præsertim in connexione a) cum *bi*: *biþe* (*biþeh* ante *þan*; Joan. XIII, 12; Luc. IV, 42; V, 4; VII, 12 [non autem XV, 14; XIX, 37]); α) demonstrativum, deinde, ὕστερον: Luc. IV, 2; VIII, 1; Joan. XIII, 36; μετὰ ταῦτα: Luc. XVII, 8; τότε: Mth. V, 24; IX, 17; β) relativum, postquam, cum, quando, ὅτε: Mth. XI, 1; XXVI, 1; Mc. IV, 10; XI, 1, 19; XV, 20; Luc. II, 21, 22, 42; VI, 13; Joan. XII, 16, XIII, 12; XIV, 6, 8; Gal. II, 12, 14; IV, 4; ὅταν: Mth. VI, 16; Mc. IV, 29; IX, 9; Luc. IX, 26; XIV, 10; XVI, 4; Joan. VII, 27; XIII, 19; XIV, 29; XVI, 4, 21; Cor. I, XIII, 10, 11; XV, 27, 28; XVI, 2, 3, 12; ὡς: Luc. I, 23; II, 15, 39; V, 4; VII, 12; XIX, 5, 28; Joan. VI, 12; VII, 10; ὡς ἄν: Phlpp. II, 23; ἐπεί: Luc. VII, 1; ad circumscribendum genitivum absolutum: Mth. IX, 10, 32, 33; Mc. I, 42; IV, 17; VI, 2; XV, 33; Luc. IV, 42; XIV, 29; XV, 14; XVIII, 40; XIX, 37; Joan. XIII, 30; necnon et græcum ἐν τῷ c. infinit.: Mc. II, 15; Luc. III, 21; XIX, 15; — 2) cum *du*: a) *duþe* (Mc. I, 38; IV, 21; XII, 24; Luc. I, 13, 20, 35; II, 4; IV, 43; XIV, 20; Joan. VI, 65; VIII, 47; Cor. I, XV, 9; Cor. II, III, 13; Thess. I, II, 13; Tim. I, I, 16; Philem. 15; etiam *duþei* Luc. VII, 7), solemniter *duþ-þe* (per assimilationem pro *duhþe*, ut etiam Joan. IX, 23; X, 17; XVI, 15; XIX, 11 adest: ad hoc, ideo, propter hoc, εἰς τοῦτο: Mc. I, 38; Luc. IV, 43; Cor. II, II, 9; Tim. I, IV, 10; διὸ: Mth. XXVII, 8; Luc. VII, 7; Rom. XIII, 5; Cor. II, I, 20; Eph. II, 11; διόπερ: Cor. I, VIII, 13; διὰ τοῦτο vel διὰ ταῦτα: Mth. VI, 25; Mc. VI, 14; XI, 24; XII, 24; Luc. XIV, 20; Joan. VI, 65; VII, 22; VIII, 47; IX, 23; X, 17; XII, 18, 27, 39; XV, 19; XVI, 15; XIX, 11; Rom. XV, 9; Cor. I, XI, 30; Cor. II, IV, 1; XIII, 10; Eph. I, 15; V, 17; VI, 13; Col. I, 9; Thess. I, II, 13; III, 5; Tim. I, I, 16; Philem. 15; Skeir. II, d; εἰς αὐτὸ τοῦτο: Col. IV, 8; b) *duþe ei*, propter, quia, διότι: Luc. I, 13; Cor. I, XV, 9; διό: Luc. I, 35; ἀνθ' ὧν: Luc. I, 20; πρὸς ὅ: Eph. III, 4; ἵνα: Mc. IV, 21; Eph. VI, 22; ad circumscribendum græcum πρὸς τό c. infinit.: Cor. II, III, 13; vel διὰ τό c. infinit.: Luc, II, 4.

JAÞÞE — JAÞÞE, sive, — sive, εἴτε — εἴτε: Cor. I, X, 31; XII, 13; XIII, 8, XIV, 27; XV, 11; Cor. II, I, 6; V, 9, 10, 13; VIII, 23; XII, 2, 3; Eph. VI, 8; Ph. I, 18, 20, 27; Col. I, 16, 20; Thess. I, V, 10; Skeir. IV, c; simplex occurrit tantummodo Cor. I, XIV, 27.

ÞATUH, neutr., *sah* masc., *soh* fem. (coll. — *uh*), 1) proprie et hic, καὶ αὐτός: Luc. XVII, 16; XIX, 2; coll. Joan. XIV, 8; καὶ οὗτος: Luc. II, 38; 2) qui, ὅς: Luc.

II, 37; XVI, 20; XVII, 12; Cor. I, XV, 1; Philem. 12, coll. Mth. XXVII, 57 *þizuh namo vas*; 3) hic, ille, αὐτος: Mth. III, 11; V, 19 et Mc. III, 11 (ubi in græco textu deest); Mc. VI, 16; Luc. III, 16; Joan. V, 37; XII, 49; XVIII, 10 et 26 (in græc. deest); Skeir. VI, E; οὗτος: Mth. XXVII, 58; Mc. XII, 10; Luc. II, 37; IX, 26; XX, 17; Joan. V, 38; VI, 6, 40; VII, 9, 39; VIII, 40; X, 3; XII, 6, 10, 33; XIII, 28; XVII, 3; Cor. I, VII, 6; IX, 25; Cor. II, I, 17; IV, 15; IX, 6; XIII, 9; Gal. VI, 7; Phlpp. II, 25; III, 7; Thess. I, IV, 15; Tim. I, II, 3; IV, 16; VI, 8; Skeir. I, c; II, b; III, a, d; V, a; VI, d; VIII, c; ἐκεῖνος: Mc. XVI, 10; Joan. X, 1; 4) hic, οὗτος ὁ: Luc. II, 2; Skeir. VIII, a, b; ὁ ἐκεῖνος: Joan. XVIII, 15; ὁ: Joan. VIII, 33; Rom. XII, 4; Cor. II, XII, 19; Eph. IV, 9; Skeir. V, d fin.; ὁ δέ: Mth. XXVII, 44; Thess. II, III, 12.

þATEI, neutr. pronominis relativi, *saei* masc., *soei*, *sei* fem.; 1) significat a) qui, quæ, quod, ad præcedens vel sequens vocabulum relatum, ὅς: Mth. VIII, 4; X, 26; XI, 20; XXVII, 9, 15, 56, 57, 60; Mc. I, 2, 7; II, 4, 24, 26; III, 17, 19; IV, 10, 22, 31; V, 41; VII, 4, 11, 13, 15, 25, 34; IX, 38, 39; X, 29, 38, 39; XI, 2, 21; XII, 10; XIII, 19, 20; XIV, 71; XV, 16, 22, 31, 40, 42, 43, 46; XVI, 9; Luc. I, 25, 26, 27, 61, 73, 78; II, 11, 25, 31; III, 19; IV, 29; V, 3, 9, 10, 17, 18, 25, 29; VI, 2, 3, 4, 13, 14, 16, 18, 48, 49; VII, 2, 27, 49; VIII, 2, 13, 14, 17, 27, 35, 38, 44; IX, 9, 27, 31, 43, 50 h. l.; X, 30; XIV, 33; XV, 9, 16; XVI, 1; XVII, 7; XVIII, 30; XIX, 15, 20, 30, 37; XX, 17; Joan. V, 36; VI, 2, 9, 13, 14, 21, 27, 37, 42, 51, 63, 64; VII, 3, 30; VIII, 40, 54; IX, 7, 19, 24; X, 12, 16, 23, 35; XI, 2; XII, 1, 9, 38, 48; XIII, 23, 26; XIV, 10, 12, 17, 24, 26; XV, 3, 15, 20, 24, 26; XVI, 18; XVII, 3, 4, 5, 6, 8, 11, 24, 26; XVIII, 1, 9, 11, 13, 16, 32; Rom. VII, 6; VIII, 34; IX, 4, 5, 23, 24; X, 8; XIV, 15; Cor. I, IV, 5; VII, 20; VIII, 11; X, 16, 17 h. l.; XV, 1, 2, 6, 15, 31; XVI, 19; Cor. II, I, 4, 6, 10, 13; II, 4; IV, 4, 6; VII, 7; VIII, 18, 22; IX, 2; X, 2, 8, 13; XI, 4, 15; XII, 4, 13, 21; XIII, 3; Gal. I, 5, 7, 23; II, 2, 5, 10; IV, 9, 19; V, 21; VI, 14; Eph. I, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 20; II, 2, 3, 4, 10, 21, 22; III, 5, 7, 11, 12, 15; IV, 1, 16, 30; V, 5, 18; VI, 16, 17, 20, 22; Phlpp. II, 5, 6; III, 8, 18, 19, 21; IV, 3, 10, 11; Col. I, 7, 13, 14, 15, 18, 23, 24, 25, 27, 28, 29; II, 12, 14, 17, 18, 19, 22; III, 6, 7, 15; IV, 3, 8, 9, 10, 17; Thess. I, II, 13; III, 9; V, 24; Thess. II, I, 4, 5, 11; III, 3, 6, 17; Tim. I, I, 6, 11, 15, 19; II, 4, 7; III, 16; IV, 3, 6, 10, 14; VI, 4, 10, 12, 15, 16; Tim. II, I, 3, 6, 11, 15; II, 9, 17; IV, 13, 15; Tit. I, 2, 3, 11; Philem. 13; Neh. VI, 14 (17); Skeir. IV, d; VII, a, b, c, d; VIII, c; ὅς ἄν: Mc. IV, 22; X, 30; ὅσπερ: Mc. XV, 6; ὅστις: Mth. VII, 24, 26, 27, 55, 62; Mc. IV, 20; XII, 18; XV, 7; Luc. I, 20; II, 4, 10; VII, 37, 39; VIII, 3, 26, 43; IX, 30; XV, 7; Joan. VIII, 53; Rom. IX, 4; Cor. I, VII, 13; Cor. II, IX, 11; Gal. II, 4; IV, 24, 26; V, 19; Eph. I, 23; III, 13; IV, 19; Phlpp. I, 28; Col. II, 23; III, 5, 14; IV, 11; Thess. II, I, 9; Tim. I, I, 4; III, 15; VI, 9; Tim. II, I, 5; II, 2, 18; Tit. I, 11; ὅσος: Luc. XVIII, 12, 22; Joan. X, 41; XVI, 15; XVII, 7; Rom. IX, 7 h. l.; οἷος: Phlpp. I, 30; aliquando etiam, ubi græce demonstrativum (οὗτος) usurpatur: Mth. XXVII, 46; Cor. II, XII, 8; Eph. III, 1 h. l.; V, 6 (οὗτος γάρ); Tit. I, 5; pro ὁ cum participio: Mth. VI, 4, 6, 18; XI, 14; XXVII, 17; Mc. XV, 41; Luc. I, 36; VII, 39; VIII, 2; X, 13, 23; XV, 12, 30; XVIII, 9; XIX, 27, 29; XX, 27; Joan. I, 29; V, 37, 45; VI, 22, 33, 44, 50, 58, 64; VII, 28, 49, 50; VIII, 16, 18, 54; XI, 2, 16, 33; XII, 12, 17, 29, 49; XIV, 21; XVIII, 4, 14; Rom. VII, 20; IX, 5; XII, 3; Cor. I, I, 25, 27; XII, 22; XV, 23 h. l.; Cor. II, I, 4, 19; II, 2; IV, 6; V, 5; Gal. II, 9; Eph. II, 14; III, 2; V, 4; VI, 24; Phlpp. III, 19; IV, 7; Col. I, 8, 12, 23, 25, 26, 29; II, 12; IV, 11; Thess. I, II, 12, 13; IV, 5, 8, 13; V, 10; Thess. II, II, 16; Tim. I, V, 9; VI, 2, 5, 16; Tim. II, I, 9, 14; III, 6, 12; IV, 1, 8; Psalm. LIII, 2, coll. Tim. II, II, 26 *fram þammei gafahanai tiuhanda*, ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ; quandoque etiam participium ὤν supplendum est: Mth. X, 32; Luc. V, 7; Rom. VII, 10; Cor. II, VIII, 23; Col. IV, 7, 9; Tim. I, I, 11; V, 3, 5; Tim. II, I, 15; II, 10; Tit. I, 1; Neh. V, 15, coll. Cor. II, VII, 12; IX, 1; et sic gothicum ist etiam prætermittitur: Eph. IV, 6; — b) is qui, relative ad objectum determinatum, non expressum, ὅς: Mth. XI, 10; Mc. I, 44; III, 13; IV, 24, 25; IX, 9, 10, 40; XI, 23; XIV, 8; Luc. VI, 34, 46; VII, 22, 27, 47; VIII, 18; X, 23, 24; XVII, 10, 27, 29; XIX, 21, 22, 26; Joan. III, 26, 32; V, 21; VII, 25; VIII, 38; X, 29, 36; XI, 3, 45, 46; XIII, 24, 27; XVII, 12; XVIII, 9, 21; Rom. VII, 15, 16, 19, 20; X, 14; Cor. I, IV, 6; VII, 24; X, 15, 30; XV, 3, 10; Cor. II, II, 3; XI, 17; Gal. II, 18; Phlpp. I, 10 h. l.; III, 16; IV, 9; Col. III, 25; Thess. II, III, 4; Tim. I, II, 10; Tim. II, II, 2, 7; Tit. I, 11; II, 1; ὅστις: Joan. VIII, 25; Gal. IV, 24; pro græco participio: Mc. V, 16, 18, 33; X, 32; Luc. I, 2, 35; III, 13; VI, 3; IX, 47; XVII, 9; XX, 2, 35; Joan. VI, 46, 63; VIII, 18, 26, 29, 30; IX, 8, 37; X, 12; XIII, 18; XIV, 30; Cor. I, IV, 4; X, 33; Gal. I, 23; II, 8; III, 5; Eph. IV, 10; Thess. I, V, 24; Tim. I, V, 13; Tim. II, II, 4; III, 6; etiam ubi participium ὤν supplendum est: Col. III, 1, 2. Huc pertinet etiam Luc. V, 14 *atbair þatei anabaud moses*, προσένεγκε καθὼς προσέταξε Μωσῆς; — c) quicunque, in sententiis generalibus; ὅς ἄν, ὅς ἐάν: Mth. V, 19, 21, 22; X, 42; Mc. III, 35; VIII, 35, 38; IX, 37, 41; X, 15, 35, 44; Luc. III, 11; VIII, 18; IX, 4, 24, 26; X, 5, 8, 10, 22; XVII, 33; XVIII, 17; Rom. IX, 15; Cor. I, XVI, 3; Cor. II, XI, 21; Gal. VI, 7; ὅστις: Mc. VIII, 34; Luc. XIV, 27; Phlpp. III, 7; ὅστις ἄν: Cor. I, XVI, 2 (cujus loco adhibetur *þatei wa* Joan. XIV, 13); ὅς: Mth. VI, 8; X, 27, 38; XI, 4; Mc. IX, 40; X, 9; Luc. IX, 50; XIV, 15; XVII, 31; XX, 18; Joan. XIII, 29; Rom. IX, 18; XIII, 7; Cor. I, X, 20; Cor. II, I, 17; II, 10; X, 18; XI, 12; εἴ τις, ἐάν τις: Joan. III, 3, 5; XV, 6; Eph. IV, 29; coll. Joan. VI, 50 h. l.; τίς, in indirectis interrogationibus: Joan. VI, 6; Eph. V, 10; pro gr. participio: Mth. X, 37, 39; XI, 8, 15; Mc. IV, 9; VII, 10; Luc. VIII, 8; X, 16; XIV, 10, 11, 35; XVIII, 14; Joan. VI, 47, 54, 56, 57; VII, 18, 38; VIII, 12; X, 1; XI, 25; XII, 25, 35, 44, 45, 48; XIII, 20; XIV, 9, 21, 24; XV, 5, 23; Rom. XIII, 8; XIV, 2, 18; Cor. I, VII, 22; XI, 29; Cor. II, IX, 6; X, 18; Gal. VI, 8; Eph. IV, 28; V, 28; Thess. I, IV, 8; V, 7; Tim. I, VI, 2, 9; etiam ubi participium ὤν supplendum est: Luc. XVI, 10; XVII, 31; Rom. XIV, 19; Cor. II, VIII, 15; Gal. V, 24; — 2) occurrit insuper in peculiaribus constructionibus et locutionibus a) cum articulo (demonstrativo) immediate præcedente, οὗτος ὅς: Luc. V, 21; Joan. XVI, 17; αὐτὸς ὅστις: Phlpp. IV, 3; ὅς: Luc. I, 4; Joan. XVII, 9 (coll. Luc. VII, 43); ὅστις: Joan. XIII, 20; pro gr. participio: Mc. V, 15; Luc. II, 33; VIII, 4; Rom. XI, 22; Gal. IV, 8; Col. III, 10; Thess. I, IV, 14; Tim. II, II, 19; Skeir. I, a; etiam ubi in græco textu ὤν supplendum est: Mth. X, 33; Luc. IX, 61; Joan. IX, 13; Rom. VIII, 5; Phlpp. III, 6, 9, 14; Col. III, 2, 5; IV, 13; Thess. I, IV, 12; Tim. II, I, 5; — b) aliquando per attractionem in eodem casu ponitur, quo præcedens demonstrativum: Luc. II, 20 *hazjandans guþ in allaize þizei* (loco *þize þoei*) *gahausidedun*; sic etiam Mc. XV, 12; Luc. III, 13; IX, 36; XVII, 27, 29; Joan. VI, 29; VII, 31; XI, 6; Cor. I, IV, 6; XI, 23; Cor. II, V, 10; XII, 17; XIII, 10; Gal. V, 1; Col. III, 2; IV, 16; Tim. I, V, 3; Tim. II, III, 14; Philem. 21; etiam ubi ad demonstrativum non equidem pronomen relativum, sed tantummodo particula relativa cum eodem sensu ex sequentibus refertur, ut *þammei* loco *þamma ei*, ὅτι: Mc. VII, 18; XVI, 4; Luc. I, 22; XV, 6; XVII, 15; Joan. VI, 5; Phlpp. II, 24 h. l.; Tim. II, I, 12; *þizei* loco *þis ei*, ὅτι: Mc. IV, 38, coll. Luc. VII, 4 *vairþs ist þammei* (loco *ei þamma*) *fragibis þata*; — c) in connexione cum præpositionibus plerumque ad circumscribendam græc. infinitivam vel participialem constructionem: *in þizei*, διὰ τό c. infin.: Mc. IV, 5; Luc. VIII, 6;

xviii, 5; διό : Rom. xv, 7; Cor. II, iv, 13; xii, 10; Eph. iii, 13; iv, 8, 25; Thess. I, iii, 1; διότι : Phlpp. ii, 26; δι' ἣν αἰτίαν : Luc. viii, 47; οὗ χάριν : Luc. vii, 47; οὗ ἕνεκεν : Luc. iv, 18; ἀνθ' ὧν : Luc. xix, 44; Skeir. I, d; II, b; III, b; IV, c; VI, a, c; VIII, b; *bi þatei*, διὰ τό c. inf. : Luc. xix, 11; *afar þatei*, μετὰ τό c. inf. : Mc. i, 14; Skeir. VII, b; *und þatei*, ἄχρις οὗ : Rom. xi, 25; Cor. I, xv, 25; ἕως : Neh. vii, 3; *us þammei*, ἐκ τοῦ c. inf. : Cor. II, viii, 11; *du þammei*, πρὸς τό c. inf. : Luc. xviii, 1; *in þammei*, ἐν τῷ c. inf. : Luc. ix, 34, 51; Gal. iv, 18; τῷ c. inf. : Cor. II, ii, 12; ὅτι : Luc. x, 20; ἐν ᾧ : Rom. viii, 3; ἐφ' ᾧ : Phlpp. iii, 12; *ana þammei*, pro græc. genit. absol. : Joan. vi, 23. Certo autem falsum est *þatei faur ina vinnan* pro τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν : Phlpp. i, 29 h. l. — d) Huc etiam adducendæ sunt locutiones *fram þammei*, ex quo, ἀφ' ἧς : Luc. vii, 45; *ana þammei* vel *in þammei*, quantum, ἐφ' ᾧ : Cor. II, v, 4; Phlpp. iii, 12; *þairh þoei*, ideo : Skeir. VII, a; — e) ad circumscribendum substantivum : *þatei anafulhun*, παράδοσις : Mc. vii, 5, 8; *þatei galiugam saljada*, εἰδωλόθυτον : Cor. I, x, 19; *þatei galeikai*, ἀρεσκεία : Col. i, 10; *þatei vinna*, τὰ παθήματά μου : Col. i, 24; *þatei þeihais þu*, σοῦ ἡ προκοπή : Tim. I, iv, 15; *þairh þatei is brukjaidau*, τῇ ἀποχρήσει : Col. ii, 22; *þatei ustauhan ist*, τὸ τέλειον : Cor. I, xiii, 10; *þatei goþ sijai*, τὸ καλόν : Thess. I, v, 21.

WAH ÞATEI et WAZUH SAEI, vid. sub *Was*.

ÞATAWAH ÞATEI, vid. sub *Was*.

ÞISWAH ÞATEI, vid. sub *Was*.

ÞATEI, conjunctio : a) quod, quia, ὅτι : Mth. v, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 31, 32, 33, 38, 43; vi, 5, 16, 29, 32; vii, 23; viii, 11; ix, 6, 18, 28; x, 34; xi, 4, 24; xxvi, 2, 72; xxvii, 3, 18, 43, 47, 63; Mc. i, 15, 37, 40; ii, 1, 8, 10, 12, 16; iii, 11, 21, 22, 28; v, 23, 28, 29, 35; vi, 4, 14, 15, 18, 23; vii, 6, 20; viii, 24, 31; ix, 1, 11, 13, 25, 26, 31; x, 33, 42, 47; xi, 3, 17, 24, 32; xii, 6, 7, 12, 14, 19, 26, 28, 29, 32, 34, 35; xiii, 28, 29; xiv, 14, 58, 69, 71, 72; xv, 10, 39; xvi, 11; Luc. i, 25, 29, 45, 61; ii, 10, 23, 49; iii, 8; iv, 4, 10, 12, 21, 24, 25, 36, 41, 43; v, 24, 26, 36; vi, 5; vii, 4, 16, 22, 37, 39; viii, 20, 47, 49, 53; ix, 7, 8, 19, 22; x, 11, 12, 24; xiv, 24, 30; xv, 2, 7, 27; xvii, 10, 34; xviii, 8, 29, 37; xix, 7, 9, 22, 26, 31, 40, 42, 43, 46; xx, 5, 19, 21, 37; Joan. v, 36, 45; vi, 14, 15, 22, 24, 26, 36, 42, 61, 65, 69; vii, 7, 12, 26, 42, 52; viii, 17, 24, 27, 28, 33, 34, 37, 45, 48, 52, 54; ix, 8, 9, 17, 18, 19, 20, 24, 29, 30, 31, 32, 35, 41; x, 7, 33, 36, 38, 41; xi, 6, 13, 20, 24, 27, 31, 40, 42; xii, 9, 12, 16, 19, 34; xiii, 19, 21, 29; xiv, 10, 11, 19, 20, 31; xv, 5; xvi, 4, 9, 10, 11, 15, 17, 19, 23, 27, 30; xvii, 8, 21, 23, 25; xviii, 2, 6, 8, 14; xix, 4, 10; Rom. vii, 1, 14, 16, 18; viii, 36, 38; ix, 2, 12, 30; x, 2, 5, 9; xiii, 11; xiv, 11, 14; Cor. I, i, 15; v, 6; ix, 24; x, 1, 19; xi, 3, 23; xii, 15; xiv, 21, 23, 25; xv, 4, 5, 12, 15, 27, 58; xvi, 12, 15; Cor. II, i, 7, 12; ii, 3; iii, 3; iv, 14; v, 1, 6, 15; vi, 16; vii, 3, 8; viii, 2, 9; x, 11; xi, 21, 31; xii, 4, 13; xiii, 2, 5, 6; Gal. i, 23; ii, 7, 14, 26; iv, 6, 13, 15, 22; v, 2, 3, 10, 21; Eph. ii, 11; iv, 9; v, 5; vi, 9; Phlpp. i, 17, 19, 25, 27; ii, 22; iv, 15; Col. iii, 24; iv, 1; Thess. I, iii, 3, 4, 6; iv, 14, 15; v, 2; Tim. I, i, 8, 9, 15; iv, 1; vi, 7; Tim. II, i, 5, 15; ii, 23; iii, 1, 15; Skeir. I, b; II, c; III, c; V, a; VI, c; VII, d; VIII, d; b) an, si, εἰ in sententiis interrogativis : Cor. I, vii, 16; c) cum negatione; *ni þatei*, non quod, οὐχ ὅτι : Joan. vi, 46; vii, 22; Cor. II, i, 24; iii, 5; Phlpp. iii, 12; iv, 11, 17; Thess. II, iii, 9; Skeir. IV, b (Cor. I, ix, 9); *niba þatei*, nisi quod, εἰ μὴ ὅτι : Cor. II, xii, 13.

ÞEEI, quod, tantummodo cum negatione, *ni þeei* vel *nih þeei*, non quod, οὐχ ἵνα : Joan. vi, 38; Cor. II, ii, 4; οὐχ ὅτι : Joan. xii, 6.

ÞEI, 1) conjunctio, quod, ὅτι, præsertim post verba sentiendi et dicendi : Mth. vi, 26; Joan. xiii, 35, 38; xvi, 20, 26; Rom. x, 9; Cor. I, iv, 9; xi, 2; xv, 20; ἵνα : Joan. vi, 7; xiii, 35; xvi, 33; cum negatione *þei ni*, ἵνα μή : Joan. vi, 12; 2) relativa particula, quod, cum, ὅτι : Joan. vii, 35; in locutione *und þata weilos þei*, quandiu, ἐφ' ὅσον : Mth. ix, 15; 3) (*þe*, Cor. I, xvi, 6 h. l.) ubi demonstrativo *was*, *wazuh*, *waduh* adjungitur, ei, quemadmodum alia relativa, significationem generaliter relativam (quicunque ὃς ἄν) tribuit, sic *þiswah þei*, *þatawah þei*, *sawazuh þei*, *þiswaduh þei*, vid. sub *Was*.

ÞADEI, adverbium, 1) hinc, ubi, ὅπου et ὅπου ἐάν : Mc. vi, 55; xiv, 14; Joan. vi, 62; viii, 21; xiii, 33, 36; xiv, 4; οὗ : Luc. x, 1; 2) post *þiswaduh*, etc., *þei* 3), vid. sub *Was*.

ÞAÞROH (*þaþro* apud Joan. et Luc. iv, 9, 29; Gal. i, 21; ii, 1; Skeir. VI, d), adverbium, 1) loci, unde, ἐντεῦθεν : Luc. iv, 9, 29; Joan. vii, 3; xiv, 31; xviii, 36; ἐκεῖθεν : Luc. ix, 4; 2) temporis, dehinc, deinde, ἀπὸ τότε : Luc. xvi, 16; εἶτα : Mc. iv, 17, 28; viii, 25; Luc. viii, 12; Tim. I, ii, 13; ἔπειτα : Cor. I, xv, 6; Gal. i, 21; ii, 1; Skeir. VI, d; καί vel δέ : Luc. iv, 9; λοιπόν : Tim. II, iv, 8 h. l.; *þaþroh þan* vel *þaþroþ-þan* (*þaþro þan* Thess. I, iv, 17; Tim. II, iv, 8), deinde, εἶτα : Cor. I, xv, 24; ἔπειτα : Mc. vii, 5; Luc. xvi, 7; Joan. xi, 7; Cor. I, xv, 7, 23; Thess. I, iv, 17; οὖν : Joan. iii, 25; xviii, 7; καί : Cor. II, viii, 5; καὶ πάλιν : Cor. I, vii, 5; λοιπόν : Tim II, iv, 8.

ÞAÞROEI, unde, ex quo, ἐξ οὗ : Phlpp. iii, 20.

ÞAR, ibi, ἐκεῖ : Mth. vi, 20; Luc. ix, 4.

ÞARUH, adverbium et conjunctio, 1) ibi, ἐκεῖ : Mth. vi, 21; Mc. xvi, 7; Joan. xii, 26; xiv, 3; 2) nunc, jamvero, autem, δέ : Mc. x, 20, 24; xiv, 64; xvi, 6; Luc. iii, 12; iv, 43; v, 31; vi, 8, 10; vii, 43; viii, 31, 46, 52; ix, 42; x, 26; xiv, 16; xv, 27, 29, 31; xvi, 6; Joan. vi, 20; xviii (5), 15, 18; οὖν : Joan. vi, 5, 10, 14, 19, 21, 24, 28, 53, 66; vii, 6, 35; viii, 25; xi, 36; xii, 2; xiii, 37; xiv, 5, 9, 22; xvi, 17, 29; xviii, 5, 6, 11, 12, 16, 17, 18, 25, 27, 29, 31, 37; xix, 5, 6, 10; καί : Joan. iii, 23; vii, 45; ix, 2; 3) ecce, ἰδού : Mth. ix, 18; καὶ (ἰδού) : Mth. ix, 3; Luc. ii, 25; *þaruh sai*, et ecce, καὶ ἰδού : Luc. vii, 12, 37; *þaruh þan*, nunc, jamvero, δέ : Luc. viii, 23.

ÞAREI, adverbium, ubi, ὅπου : Mth. vi, 19, 20, 21; Mc. ii, 4, 5, 15; v, 40; ix, 44; xiv, 14; xvi, 6; Luc. xvii, 37; Joan. vi, 23; vii, 34, 42; x, 40; xi, 30, 32; xii, 1, 26; xiv, 3; xvii, 24; xviii, 1, 20; Col. iii, 11; οὗ : Luc. iv, 16, 17; Joan. xi, 41; Rom. ix, 26; Cor. II, iii, 17; Col. iii, 1.

ÞE, vid. sub *þata*.

ÞEI, vid. sub *þata*.

ÞEIGAINS, vid. ad Tim. I, ii, 12.

ÞEIHAN (vet. sax. *thihan*, angl. sax. *þeon*, vet. sup. germ. *dihan*, vet. fr. *tigia*, rec. sup. germ. *gedeihen*; Gr. II, 18; Gf. V, 105; Rchth. 1085), conj. I, *þaih*, *þaihun*, *þaihans*, proficere, προκόπτειν : Luc. ii, 52; Tim. II, iii, 9, 13; Skeir. IV, b, coll. II, c; *þatei þeiha*, quod proficio, profectus meus, ἡ προκοπή μου, Tim. I, iv, 15; συμβιβάζεσθαι : Col. ii, 19.

GA-ÞEIHAN, id., ἀναθάλλειν : Phlpp. iv, 10; Skeir. IV, b.

UFAR-ÞEIHAN, progredi, proficere, Skeir. III, d.

ÞEIHS (DM. 457), neutr., tempus, χρόνος : Thess. I, v, 1; καιρός : Rom. xiii, 11.

ÞEIMAUÞAIUS, vid. sub *Teimauþaius*.

ÞEINA, vid. sub *þu*.

ÞEINS, vid. ibid.

ÞEIWO (DM. 121), fem. tonitru, βροντή : Mc. iii, 17; Joan. xii, 29.

ÞEVIS, vid. sub *þivan*.

ÞIZE, vid. sub *þata*.

ÞIZEI, vid. sub *þata*.

* ÞINAN (vet. norv. *þenia*, vet. sax. *thenian*, angl. sax. *þenian*, vet. sup. germ. *danjan*, rec. sup. germ. *dehnen*, *dünn*; gr. τείνειν, lat. *tendere*; Bopp 118; Gr. II, 56; Gf. V, 143), conj. I, *þan*, *þenun*, *þunans*, extendi.

UF-ÞANJAN, conj. II, producere, extendere, ἐκτεί-

ναιν : Cor. II, x, 14; *sik ufþanjan du* — se extendere ad, ἐπεκτείνεσθαί τινι : Phipp. III, 14.

* þINSAN (vet. sax. *thinsan*, vet. sup. germ. *dinsan*, rec. sup. germ. *(ge)dunsen*; coll. *þinan*; Gr. II, 55, 72; Gf. V, 196), conj. I, *þans*, *þunsun*, trahere.

AT-þINSAN, attrahere, ἑλκύειν : Joan. VI, 44; XII, 32.

þIUBS (vet. norv. *þiofr*, *þauf*, vet. sax. *thiof*, angl. sax. *þeof*, vet. sup. germ. *diub*, vet. fr. *thiaf*, angl. *thief*, suec. *tyf*, dan. *tyv*, batav. *dief*, rec. sup. germ. *dieb*; Gr. II, 49; DRA. 635; Gf. V, 97; Rchth. 1071), masc., fur, latro, κλέπτης : Mth. VI, 19, 20; Joan. X, 8, 10; XII, 6; Thess. I, v, 2, 4; λῃστής : Luc. XIX, 46.

þIUBI, neutr., spelunca latronum, κλοπή : Mc. VII, 22.

þIUBJO, adverb., secreto, abscondito, λάθρα : Joan. XI, 28; ἐν κρυπτῷ : Joan. XVIII, 20.

þIUDA (vet. norv. *þiod*, vet. sax. *thiod*, angl. sax. *þeod*, vet. sup. germ. *diot*, vet. fr. *thiade*; Gr. III, 472; IV, 586; I, 12 [3. edit.]; DRA. 229; Gf. V, 124; Rchth. 1071), fem., gens, ἔθνος, in plurali sæpe gentiles, paganos, significans : Mth. VI, 32; Mc. X, 42; XI, 17; Luc. II, 32; VII, 5; XVIII, 32; Joan. XVIII, 35; Rom. IX, 24, 30; X, 19; XI, 11, 12, 13, 25; XV, 9, 10, 11; Cor. I, I, 23; X, 20; Cor. II, XI, 26; Gal. II, 2, 8, 9, 12, 14; Eph. II, 11; III, 1, 6, 8; IV, 17; Col. I, 27; Thess. I, II, 16; IV, 5; Tim. I, II, 7; III, 16; Tim. II, I, 11; Neh. V, 17; VI, 16; ἐθνικός : Mth. V, 46; VI, 7; Ἕλλην : Joan. VII, 35; XII, 20; Cor. I, I, 24; XII, 13.

GUT-þIUDA, populus Dei, Calend. goth.

þIUDISKO, adverb., gentiliter, more gentium, ἐθνικῶς : Gal. II, 14.

þIUDANS (vet. sax. *thiodan*, angl. sax. *þeoden*; Gr. III, 320; DRA. 229), masc., rex, βασιλεύς : Mth. V, 35; XI, 8; XXV, 40; XXVII, 11; Mc. VI, 14, 22, 25, 26; XV, 2, 9, 12, 18, 26; Luc. I, 5; X, 24; XIV, 31; XIX, 38; Joan. VI, 15; XII, 13, 15; XVIII, 33, 37, 39; XIX, 2, 12; Cor. II, XI, 32; Tim. I, I, 17; II, 2; VI, 15; Neh. V, 14; Calend. goth.

þIUDAN-GARDI, vide sub *Gards*.

þIUDANON, conj. II, regnare, βασιλεύειν : Luc. I, 33; XIX, 14, 27; Cor. I, IV, 8; XV, 25; Tim. I, VI, 15.

MIþ-þIUDANON, conregnare, συμβασιλεύειν : Cor. I, IV, 8; Tim. II, II, 12.

þIUDINASSUS, masc., regnum, βασιλεία : Mth. VI, 10; Mc. IX, 1; Luc. I, 33; IV, 5; VIII, 10; Cor. I, XV, 24, 50; Tim. II, IV, 1; ἡγεμονία : Luc. III, 1.

þIUþ (Gr. III, 602), neutr., bonum, ἀγαθόν : Luc. I, 53; VI, 45; Rom. VII, 18; IX, 11; X, 15; XII, 21; XIV, 16; Cor. II, V, 10; Gal. VI, 10; Eph. IV, 28; VI, 8; Thess. I, V, 15; Philem. 14; *þiuþ taujan*, τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν : Rom. XIII, 3; ἀγαθοποιεῖν : Mc. III, 4; Luc. VI, 9, 33, 35.

þIUþ-SPILLON, vide sub *Spill*.

UN-þIUþ, malum, κακόν : Rom. IX, 11; XII, 21; Cor. II, V, 10; Tim. II, IV, 14; *unþiuþ taujan*, κακοποιεῖν : Mc. III, 4; Luc. VI, 9.

þIUþEIGS, adject., 1) bonus, ἀγαθός : Mth. VII, 18 pr.; Mc. X, 17, 18; Luc. VI, 45; XVIII, 18, 19; Rom. VII, 12, 13; καλός : Mth. VII, 18 sec.; 2) benedictus, εὐλογητός : Mc. XIV, 61; Luc. I, 68; Cor. II, XI, 31.

þIUþJAN, conj. II, cum dat. (Luc. II, 28) et accus., benedicere, εὐλογεῖν : Mc. X, 16; XI, 9, 10; Luc. I, 28, 29, 42, 64; II, 28, 34; VI, 28; XIX, 38; Joan. XII, 13; Rom. IX, 5; XII, 14; Cor. II, I, 3; partic. præt. *þiuþiþs*, εὐλογητός : Eph. I, 3.

GA-þIUþJAN, id., Mc. VIII, 7; Luc. IX, 16; Eph. I, 3; Skeir. VII, b.

UN-þIUþJAN, maledicere, καταρᾶσθαι : Rom. XII, 14.

þIUþEINS, fem., 1) bonitas, ἀγαθωσύνη : Thess. II, I, 11; 2) benedictio, εὐλογία : Cor. II, IX, 6; Eph. I, 3.

þIUþI-QISS, vid. sub *Qiþan*.

þIUS, vid. sub *þivan*.

þIS, vid. sub *þata*.

* þIVAN (vet. norv. *þyr*, *þiona*, vet. sax. *thiu*, *thionon*, angl. sax. *þeov*, *þeovian*, vet. sup. germ. *diu*, *dionon*, vet. fr. *thianer*, *thiania*; Gr. II, 336; III, 337; DRA. 302 sq.; Gf. V, 87; Schm. I, 348; Rchth. 1071), conj. I, *þau*, *þevun*, *þivans*, ministrare, servire.

ANA-þIVAN, conj. II, ministerio fungi, δουλαγωγεῖν : Cor. I, IX, 27.

GA-þIVAN, id., δουλοῦν : Cor. I, VII, 15; καταδουλοῦν : Cor. II, XI, 20; Gal. II, 4; περιπείρειν : Tim. I, VI, 10; *mannans gaþivands*, viros subigens, ἀνδραποδιστής : Tim. I, I, 10.

þIVADV, neutr., servitus, δουλεία : Gal. IV, 24

þIUS, masc. (plur. *þivos*), servus, famulus, οἰκέτης : Luc. XVI, 13; Neh. V, 16.

þIU-MAGUS, vid. sub *Magus*.

þIVI, fem., famula, παιδίσκη : Mth, XXVI, 69; Mc. XIV, 66, 69; Joan. XVIII, 17; Gal. IV, 22, 23, 30, 31, δούλη : Luc. I, 38, 48.

þEVIS, neutr., famulus, δοῦλος : Col. III, 22; IV, 1.

þLAQUS (coll. lat. *flaccus*), adject., mollis, tener, ἁπαλός : Mc. 13, 28.

þLAHSJAN (coll. *þliuhan*), conj. II, terrere, ἐκφοβεῖν : Cor. II, X, 9; coll. ad Neh. VI, 14.

GA-þLAHSNAN, conj. III, turbari, mirari, διαταράττεσθαι : Luc. I, 29.

*þLAIHAN (coll. vet. sax. *giflehan*, vet. sup. germ. *flehjan*; gr. θέλγειν; DM. 20; Gf. III, 755; Schm. *Hel. Gloss.* p. 36), conj. I, *þaiþlaih*, *þlaihans*, amplecti.

GA-þLAIHAN, 1) amplecti, ἐναγκαλίζεσθαι : Mc. X, 16; 2) consolare, παρακαλεῖν : Cor. II, II, 7; V, 20; VII, 6; Tim. I, V, 1; VI, 2; Tim. II, IV, 2; Tit. I, 9; παραμυθεῖσθαι : Thess. I, II, 11; προνοεῖν : Tim. I, V, 8.

GA-þLAIHTS, fem., solatio, consolatio, παράκλησις : Luc. VI, 24; Cor. II, I, 3, 4, 6, 7; VII, 4, 7; Thess. II, II, 16; Tim. I, IV, 13; παραμύθιον : Phipp. II, 1.

þLAUHS, vid. sub *þliuhan*.

þLEIHSL, vid. ad Cor. II, XII, 10.

þLIUHAN (vet. norv. *flya*, vet. sax. *fliohan*, angl. sax. *fleon*, vet. sup. germ. *fliuhan*, vet. fr. *flia*, angl. *fly*, *flie*, suec. *fly*, dan. *flye*, batav. *vlien*, rec. sup. germ. *fliehen*; Bopp 13; Gr. II, 24; Gf. III, 764; Rchth. 746), conj. I, *þlauh*, *þlauhun*, *þlauhans*, fugere, φεύγειν : Mth. X, 23; Luc. III, 7; Joan. X, 5; Tim. I, VI, 11; Tim. II, II, 22.

AF-þLIUHAN, id., Joan. X, 13.

GA-þLIUHAN, id., Mth. VIII, 33; Mc. V, 14; XIV, 50, 52; XVI, 8; Luc. VIII, 34.

UNþA-þLIUHAN, effugere, ἐκφεύγειν : Cor. II, XI, 33; Thess. I, V, 3.

þLAUHS, masc., fuga, φυγή : Mc. XIII, 18.

þU (vet. norv. *þu*, *þinn*, vet. sax., vet. fr. *thu*, *thin*, angl. sax. *þu*, *þin*, vet. sup. germ. *du*, *din*, angl. *tnou*, *thine*, suec., dan. *du*, *din*; gr. σύ, τύ, σεός, lat. *tu tuus*; Bopp 80, 83, 482; Gr. I, 780; Gf. V, 78; Rchth. 1072, 1079), pronomen personale, tu, σύ : Mth. VI, 6, 17; XI, 3, 23; XXVI, 73; XXVII, 4, 11; Mc. I, 11, 24; III, 11; VIII, 29; XIV, 61, 67, 68; XV, 2; Luc. I, 28, 42, 76; III, 22; IV, 7, 41; VII, 19, 20; IX, 20, 60; X, 15; XV, 31; XVI, 7; XVII, 8; XIX, 19, 42; Joan. III, 26; VI, 30, 69; VII, 3, 52; VIII, 13, 25, 33, 48, 52, 53; IX, 17, 28, 34, 35; X, 24, 33; XI, 27, 42; XII, 34; XIII, 38; XIV, 9; XVI, 30; XVII, 5, 8, 21, 23, 25; XVIII, 17, 25, 33, 34, 37; XIX, 9; Rom. IX, 20; XI, 17, 18, 20, 22, 24; XIV, 10; Gal. II, 14; VI, 1; Tim. I, IV, 15; VI, 11; Tim. II, I, 18; II, 1, 3; III, 10, 14; IV, 5, 15; Tit. II, 1; Philem. 12; loco articuli græci vocativo conjungitur : Mth. VI, 9; Mc. 9, 25; coll. Luc. IV, 23.

þUEI, tu qui : Rom. XIV, 4.

þEINA, genit., tui : Mth. VI, 13; Cor. I, XII, 21; Cor. II, VI, 2; Philem. 20.

þUS, dat., tibi : Mth. V, 26, 29, 30, 40, 42; VI, 2, 4, 6, 18, 23; VIII, 13, 29; IX, 2, 5; XI, 10, 21, 24; XXV, 39, 44; XXVII, 19; Mc. I, 2, 24; II, 5, 9, 11; V, 7, 19, 41; VI, 18, 22, 23; IX, 5, 17, 25, 43, 45,

47; x, 21, 51; xi, 14, 23, 28; Luc. i, 3, 13, 14, 19, 28, 30, 35; iv, 6, 34; v, 10, 20, 23, 24; vi, 29; vii, 7, 14, 20, 27, 40, 47, 48; viii, 28, 39; ix, 33; x, 21; xiv, 10, 12, 14; xv, 29; xvi, 2, 6; xvii, 4; xviii, 11, 22, 41; xix, 43, 44; xx, 2; Joan. iii, 3, 5, 26; vi, 30; ix, 10, 17, 26, 37; xi, 22, 40, 41; xii, 15; xiii, 38; xvii, 5, 7, 8, 11, 13, 21; xviii, 30, 34; xix, 11; Rom. ix, 7, 17; x, 8; xi, 22; xiii, 4; xv, 9; Cor. II, vi, 2; Tim. I, i, 18; iii, 14; iv, 14, 16; Tim. II, i, 5, 6; ii, 7; iii, 14; iv, 11; Tit. i, 5; Philem. 11, 16, 18, 19, 21.

þuzei, tu cui : Mc. i, 11; Luc. iii, 22.

þuk, accus., te : Mth. v, 23, 25, 29, 30, 39, 41, 42; vi, 3; viii, 4, 19; ix, 2, 22; xxv, 38, 39, 44; xxvi, 73; xxvii, 13; Mc. i, 24, 37, 44; iii, 32; iv, 38; v, 7, 19, 31, 34; ix, 43, 45, 47; x, 28, 35, 49, 52; xi, 23; xii, 14, 31; xiv, 60; xv, 4, 30; Luc. i, 35; ii, 48; iv, 9, 10, 11, 23, 34; v, 8, 14; vi, 29, 30; vii, 6, 50; viii, 20, 28, 39, 45, 48; ix, 38, 57, 61; x, 27; xiv, 12, 18, 19; xvii, 6, 9, 19; xviii, 28, 42; xix, 21, 22, 43, 44; Joan. vii, 4, 20; viii, 13, 53; x, 33; xi, 8, 28; xiii, 37; xiv, 22; xvi, 30; xvii, 1, 3, 4, 25; xviii, 26, 35; xix, 10; Rom. viii, 36; ix, 17; xi, 18, 21; xiii, 9; xiv, 20; Cor. I, iv, 7; viii, 9; Cor. II, xii, 9; Gal. v, 14; vi, 1; Phlpp. iv, 3; Tim. I, i, 3; iv, 7, 16; v, 23; vi, 11; Tim. II, i, 3, 4, 6, 8; ii, 1, 15; iii, 14, 15; Philem. 13, 19, 23.

þukei, tu quem : Mc. i, 11 vid. ad. h. l.

þeins, pronom. possess., tuus, ὁ σοῦ : Mth. v, 23, 24, 25, 29, 30, 33, 36, 39, 40, 43; vi, 3, 4, 6, 9, 10, 17, 18, 22, 23; ix, 2, 6, 14, 18, 22; xi, 10; xxvi, 73; Mc. i, 2; ii, 5, 9, 11, 24; iii, 5, 32; v, 19, 34, 35; vi, 18; vii, 5, 10, 29; ix, 18, 38, 43, 45, 47; x, 19, 37, 52; xii, 30, 31, 36; xiv, 70; Luc. i, 13, 36, 38, 42, 44, 61; ii, 29, 30, 32, 35, 48; iv, 7, 8, 11, 12, 23; v, 5, 14, 20, 24; vi, 10, 41, 42; vii, 27, 44, 48, 50; viii, 20, 39, 48, 49; ix, 40, 41, 49; x, 17, 21, 27; xiv, 12; xv, 18, 19, 21, 27, 29, 30, 32; xvi, 2; xvii, 3, 19; xviii, 20, 42; xix, 5, 16, 18, 20, 22, 39, 42, 43, 44; xx, 43; Joan. vii, 3; viii, 13, 19; xi, 23; xii, 15, 28; xiii, 38; xvii, 1, 6, 11, 12, 14, 17, 26; Rom. x, 6, 8, 9; xii, 20; xiii, 9; xiv, 10, 15; xv, 9; Cor. I, xv, 55, 56; Gal. v, 14; Tim. I, iv, 12; v, 23; Tim. II, i, 4, 5; iv, 5; Philem. 14, 21; σός : Mth. vii, 22; Mc. 2, 18; Luc. v, 33; vi, 30; xv, 31; Joan. xvii, 6, 9, 10; xviii, 35; Cor. I, viii, 11; etiam *þeins ist* pro σοί ἐστιν : Mc. v, 9; Luc. viii, 30; pro græco articulo : Cor. I, vii, 16.

þUGKJAN (*þuggkjan* Mc. x, 42; Joan. xvi, 2; vet. norv. *þenkia*, vet. sax. *thunciun*, angl. sax. *þincan*, vet. sup. germ. *dunkjan*, vet. fr. *thinka*, angl. *think*, rec. sup. germ. *dünken*; coll. *þagkjan*; Gr. II, 60; Gf. V, 172; Rchth. 1074), conj. anom., *þuhta*, *þuhtedun*, *þuhts*, 1) putare, cogitare, δοκεῖν : Mc. x, 42; Luc. viii, 18; Joan. xvi, 2; Cor. I, xii, 22; Gal. ii, 6; vi, 3; Phlpp. iii, 4; 2) videri, δοκεῖν : Cor. II, x, 9; Gal. ii, 9; Skeir. I, c; IV, c; VI. a (b); φαίνεσθαι : Cor. II, xiii, 7; impersonale *þugkeiþ mis*, δοκῶ vel δοκεῖ μοι : Mth. vi, 7; xxvi, 65; Luc. xix, 11; Cor. I, subscr.; Cor. II, xii, 19; Gal. ii, 2; φαίνεταί μοι : Mc. xiv, 64.

hauh-þuhts, adject., superbus, τετυφωμένος : Tim. I, vi, 6.

mikil-þuhts, id., ὑπερηφάνος : Luc. i, 51.

þuhtus, masc., 1) opinio, Col. ii, 23; 2) conscientia, συνείδησις : Cor. I, x, 28, 29; item forsan Skeir. VI, b.

þUHTS, vid. sub *þugkjan*.

þULAN (*þuljan* Tim. II, iii, 11 vid. ad h. l.; vet. norv. *þola*, vet. sax. *tholon*, angl. sax. *þolian*, vet. sup. germ. *dâlen*, *doljan*, vet. fr. *thielda*, *tholian*, dan. *taale*, suec. *tala*, rec. sup. germ., batav. *dulden*; gr. ΤΑΛΑΝ, lat. *tolerare*; Gf. V, 133; Rchth. 1076), conj. II, tolerare, ferre, ἀνέχεσθαι : Mc. ix, 19; Luc. xi, 41; Col. iii, 13; στέγειν : Cor. I, xiii, 7; *þarbos þulan*, vid. sub *þarbs*.

ga-þulan, pati, πάσχειν : Mc. v, 26; Luc. xvii, 25; ὑπομένειν : Tim. II, ii, 10, 12.

us-þulan, pati. ἀνέχεσθαι : Cor. II, xi, 1, 4, 19, 20; Eph. iv, 2; Thess. I, v, 14; Thess. II, i, 4; Tim. II, iv, 3; ἐνέχεσθαι : Gal. v, 1; ὑπομένειν : Rom. xii, 12; ὑποφέρειν : Tim. II, iii, 11; στέγειν : Thess. I, iii, 1, 5; Skeir. VIII, b, d; *gabaurþ anþara usþulan*, iterum gigni : Skeir. II, b; part. præs. *usþulands*, patiens, ἀνεξίκακος : Tim. II, ii, 24.

þulains, fem., 1) patientia, ὑπομονή : Luc. viii, 15; Rom. xv, 4, 5; Cor. II, xii, 12; Tim. I, vi, 11; Tim. II, iii, 10; 2) passio, πάθημα : Cor. II, i, 5, 6, 7; Phlpp. iii, 10; Skeir. II, a.

us-þulains, patientia, ὑπομονή : Col. i, 11; Thess. II, iii, 5.

þUSUNDI (vet. norv. *þusund*, vet. sax. *thusundig*, angl. sax. *þusend*, vet. sup. germ. *dusunt*, vet. fr. *thusend*, angl. *thousand*, suec. *tusend*, dan. *tusind*, batav. *tuysend*, rec. sup. germ. *tausend*; Gr. I, 764; Gf. V, 230; Rchth. 1081), numerale, fem. (licet Esdr. ii, 15 etiam *þusundja* ut neutrum usurpetur, vid. ad h. l.), mille, χίλιοι : Mc. v, 13; viii, 9, 19; Luc. ix, 14; xiv, 31; Joan. vi, 10; Esdr. ii, 12, 15, 31, 35, 37, 38, 39; Skeir. VII, b; *fimf þusundjos*, πεντακισχίλιοι : Luc. ix, 14.

þusundi-faþs, vid. sub *Faþs*.

* þUT (vet. norv. *þiota*, angl. sax. *þeotan*, vet. sup. germ. *duz*, *deozan*, angl. *toot*, suec. *tiuta*, batav. *toethorn*, rec. sup. germ. *tuten*; Gr. II, 20; Gf. V, 235).

þut-haurn, vid. sub *Haurn*.

þRAGJAN (coll. angl. sax. *þrag*; gr. τρέχειν; Bopp 124), conj. II, currere, τρέχειν : Mth. xxvii, 48; Mc. xv, 36; Luc. xv, 20; Thess. II, iii, 1.

bi-þragjan, præcurrere, præcedere, προτρέχειν : Luc. xix, 4.

þRAIHNS, vid. sub *þreihan*.

þRAMSTEI (Gr. III, 267), fem., locusta, ἀκρίς : Mc. i, 6.

* þRAS (vet. norv. *þras*, vet. sup. germ. *drati*, *drason*; Gr. II, 479; Gf. V, 252, 256), adject., præcipitatus, anticipatus.

þrasa-balþei, vid. sub *Balþs*.

þRASK, vid. sub *þriskan*.

þRAFSTJAN (vet. norv. *traust*, vet. sax. *thristi*, vet. sup. germ. *trost*, angl. *trust*, suec. *trösta*, dan. *trøste*, rec. sup. germ. *trösten*; Gr. II, 43; Gf. V, 474), conj. II, 1) consolare, παραμυθεῖσθαι : Joan. xi, 31; Thess. I, v, 14; *þrafstjan sik*, consolari, θαρσεῖν : Mth. ix, 2; Mc. x, 49; Luc. viii, 48; Joan. xvi, 33; 2) exhortari, consolare, παρακαλεῖν : Luc. iii, 18; Thess. I, iv, 18; v, 11; * 3) timere, φοβερίζειν : Neh. vi, 14 sine dubio falsum est, vid. ad h. l.

ana-þrafstjan, recreare, reficere, ἀναψύχειν : Tim. II, i, 16; ἀναπαύειν : Philem. 20.

ga-þrafstjan, 1) consolare, παραμυθεῖσθαι : Joan. xi, 19; 2) recreare, reficere, ἀναπαύειν : Cor. I, xvi, 18; 3) hortari, παρακαλεῖν : Cor. II, i, 4, 6; vii, 6, 7, 13; Eph. vi, 22; Col. iv, 8; Thess. I, iii, 7; Thess. II, ii, 17.

þrafsteins, fem., consolatio, παράκλησις : Rom. xv, 5.

ga-þrafsteins, id., Rom. xv, 4; Cor. II, i, 5; vii, 13; Phlpp. ii, 1; παρηγορία : Col. iv, 11; sic etiam Luc. iv, 19 intelligendum est, saltem ἄφεσις non respondet.

þREIHAN (vet. norv. *þrengia*, *þryngia*, vet. sax. *thringan*, angl. sax. *þringan*, vet. sup. germ. *dringan*, *drangon*, angl. *thring*, *throng*, suec. *tränga*, dan. *trænge*, rec. sup. germ. *drängen*; Gr. II, 18; Gf. V, 261), conj. I, *þraih*, *þraihun*, *þraihans*, angustare, premere, θλίβειν : Mth. vii, 14; Mc. iii, 9; Cor. II, i, 6; iv, 8; συνθλίβειν : Mc. v, 24, 31; ἀποθλίβειν : Luc. viii, 45; στενοχωρεῖν : Cor. II, vi, 12; συμπνίγειν : Luc. viii, 42.

ga-þreihan, id., θλίβειν : Thess. II, i, 6, 7.

* þraihns, masc., turba, multitudo.

FAIHU-þRAIHNS (Gr. II, 155), divitiæ, μαμμωνᾶς : Luc. XVI, 9, 11, 13.

þREIHSL, neutr., angustia, στενοχωρία : Cor. II, 12, 10.

þREIS (vet. norv. *þrir*, vet. sax. *thria*, angl. sax. *þry*, *þreo*, vet. sup. germ. *dri*, vet. fr. *thre*, angl. *three*, suec., dan. *tre*, batav. *dry*, rec. sup. germ. *drei*; Bopp 80, 82; Gr. I, 761; Gf. V, 239; Rchth. 1076), neutrum *þrija*, numerale, tres, τρεῖς : Mth. XXVII, 63; Mc. VIII, 2, 31; IX, 5; Luc. I, 56; II, 46; IV, 25; IX, 33; Cor. I, XIV, 27; Cor. II, XIII, 1; Tim. I, V, 19.

þREIS-TIGJUS, plur. (gen. *þrijetigiwe*, acc. *þrinstiguns*), trigenta, τριάκοντα : Mth. XXVII, 3; Luc. III, 23.

þRIJA-HUNDA, plur. neutr., trecenta, τριακόσιοι : Mc. XIV, 5.

þRIDJA, adject., tertius, τρίτος : Mth. XXVII, 64; Mc. IX, 31; XII, 21; XV, 25; Luc. IX, 22; XVIII, 33; XX, 12, 31; Cor. I, XV, 4; Cor. II, XII, 2.

þRIDJO, adverb., tertio, τρίτον : Cor. II, XII, 14; XIII, 1.

þRIDJA, vid. sub *þreis*.

* þRIUTAN (vet. norv. *þriota*, angl. sax. *þreatjan*, vet. sup. germ. *driuzan*, rec. sup. germ. *verdriessen*; Gr. II, 20; Gf. V, 247), conj. I, *þraut*, *þrutun*, *þrutans*, gravare.

US-þRIUTAN, 1) asperum esse, κόπον παρέχειν : Mc. XIV, 6; Luc. XVIII, 5; 2) affligere, ἐπηρεάζειν : Mc. V, 44.

þRUTS-FILL, vid. sub *Fill*.

þRISKAN (vet. norv. *þreskia*, angl. sax. *þerscan* (*þrescan*), vet. sup. germ. *drescan*, angl. *thresh*, suec. *tröska*, dan. *tærske*, rec. sup. germ. *dreschen*; Gr. II, 40; Gf. V, 264), conj. I, *þrask*, *þruskun*, *þruskans*, triturare, ἀλοᾶν : Cor. I, IX, 9; Tim. I, V, 18.

GA-þRASK, neutr., area, ἅλως : Luc. III, 17.

þRUTS, vid. sub *þriutan*.

þROþJAN (vet. norv. *þrottr*, *iþrott*, dan. *idræt*, suec. *idrott*), conj. II, exercere, γυμνάζειν : Tim. I, IV, 7.

US-þROþJAN, initiare, μυεῖν : Phlpp. IV, 12.

US-þROþEINS, fem., exercitatio, γυμνασία : Tim. I, IV, 8.

þVAHAN (vet. norv. *þvo*, vet. sax. *thvahan*, angl. sax. *þvean*, *þveal*, vet. sup. germ. *thwahan*, suec. *tvätta*, dan. *tvætte*, bav. *zwagen*; Gf. V, 267; Schm. IV, 303), conj. I, *þvoh*, *þvohun*, *þvahans*, lavare, νίπτειν : Mth. VI, 17; Joan. XIII, 14; Tim. I, V, 10; lavari, νίπτεσθαι : Joan. IX, 7.

AF-þVAHAN, ablavare, νίπτειν : Joan. XIII, 14; ablavari, νίπτεσθαι : Joan. IX, 7, 11, 15.

BI-þVAHAN, abluere, νίπτεσθαι : Joan. IX, 11.

US-þVAHAN, lavare, νίπτειν : Joan. XIII, 12, 14; ἀποπλύνειν : Luc. V, 2.

UN-þVAHANS, part. præt., non lavatus, ἄνιπτος : Mc. VII, 2.

þVAHL, neutr., lavacrum, λουτρόν : Eph. V, 26; Skeir. II. b.

þVAIRHS (vet. norv. *þver*, angl. sax. *þveorh*, dan. *tvær*; Gr. II, 39; coll. Gf. V, 278; Rchth. 1081), adject., iracundus, ὀργίλος : Tit. I, 7; ὀργισθείς : Luc. XIV, 21; *þvairhs visan*, ὀργίζεσθαι : Eph. IV, 26.

þVAIRHEI, fem., 1) ira, ὀργή : Rom. IX, 22; XII, 19; XIII, 4, 5; Eph. IV, 31; Tim. I, II, 8; παροργισμός : Eph. IV, 26; θυμός : Col. III, 8, 21; Skeir. VIII, c; *gramjan du þvairhein*, vid. sub *Gramjan*; 2) rixa, ἔρις : Cor. II, XII, 20.

* þVAST, tutus, firmus.

þVASTIþA, fem., securitas, τὸ ἀσφαλές : Phlpp. III, 1.

GA-þVASTJAN, conj. II, confirmare, corroborare, βεβαιοῦν : Cor. II, I, 21; κραταιοῦν : Cor. I, XVI, 13; καρτερίζειν : Gal. VI, 1; θεμελιοῦν : Col. I, 23.

þYMIAMA (voc. græc.), masc., thymiama, sacrificium, θυμίαμα : Luc. I, X, 11.

þOMAS, nom. propr., Θωμᾶς : Mc. III, 18; Luc. VI, 15; Joan. XI, 16; XIV, 5.

I

IAEIRUS (*Jaeirus* Mc. V, 22), nom. propr. masc., Ἰάειρος : Mc. V, 22; Luc. VIII, 41.

IAIRAIMIAS, nom. propr. masc., Ἱερεμίας : Mth. XXVII, 9.

IAIRAUPAULIS (*Jairupula*, vid. h. v.), nom. propr. fem., Ἱεράπολις (quam formam Gothus ex proxima Hieropoli in Vindelicia probaliter mutuatus est) : Col. IV, 13.

IAIREIKO (*Iairiko* Mc. X, 46; *eiaireiko* Esdr. II, 34), nom. propr. fem., Ἱεριχώ : Mc. X, 46; Luc. X, 30; XVIII, 35; XIX, 1; Esdr. II, 34.

IAIRUSALEM, nom. propr., Ἱερουσαλήμ : Mc. XI, 1; XV, 41; Luc. II, 22, 41, 43; IX, 31, 51; X, 30; Neh. VII, 2, 3; Luc. V, 17.

IAIRUSAULYMA (*Iairausaulyma* Joan. XII, 12), nom. propr. fem., Ἱεροσόλυμα : Mth. V, 35; Mc. III, 22; X, 32, 33; XI, 11, 27; Luc. II, 38, 42; V, 17; XIX, 28; Joan. X, 22; XII, 12.

IAIRAUSAULYMEIS, plur. tant., id., Mc. III, 8; VII, 1; Joan. XI, 18 (h. l.); Ἱεροσολυμῖται : Mc. I, 5.

IAIRUSAULYMEITES, masc., Ἱεροσολυμίτης : Joan. VII, 25.

IAISSAIS, nom. propr. masc., Ἰεσσαί : Luc. III, 32; Rom. XV, 12.

IAKOB, nom. propr. masc., Ἰακώβ : Mth. VIII, 11; XXVII, 56; Mc. V, 37; VI, 3; XII, 26; Luc. I, 33; III, 34; XX, 37; Rom. IV, 13; XI, 26.

IAKOBUS (*Iakubus* Luc. IX, 54), nom. propr. masc., Ἰάκωβος : Mc. I, 19, 29; III, 17, 18; V, 37; IX, 2; X, 35, 41; Luc. V, 10; VI, 16; IX, 54; Cor. I, XV, 7; Gal. II, 9.

IAURDANUS (*Jaurdanus* Joan. III, 26), nom. propr. masc., Ἰόρδανος : Mc. III, 8; X, 1; Luc. III, 3; IV, 1; Joan. III, 26; X, 40.

IAURDANES, masc., Ἰορδάνης : Mc. I, 5, 9.

IARED, nom. propr. masc., Ἰαρέδ : Luc. III, 37.

IAREIM, nom. propr. masc., Χαρίμ : Esdr. II, 39.

IASSON, nom. propr. masc., Ἰάσων : Rom. XVI, 21.

IBAI (*iba* Luc. XVII, 9; Cor. I, IX, 8; Gal. VI, 1 vid. ad h. l.; vet. norv. *if*, vet. sax. *ef*, angl. sax. *gif*, vet. sup. germ. *ipu*, angl. *if*, suec. *jäf*, rec. sup. germ. *ob*; Gr. II, 50; Gf. I, 75), 1) particula interrogantis, an? num? nonne? in interrogatione ironica, vel ubi responsum negativum spectatur, vel etiam ubi in interrogatione judicium includitur, μή : Mth. IX, 15; Mc. II, 19; Luc. XVII, 9; Joan. III, 4; VI, 67; VII, 41, 51, 52; VIII, 53; IX, 27, 40; X, 21; XVIII, 17; Rom. IX, 14, 20; XI, 1; Cor. I, I, 13; IX, 8; X, 22; Cor. II, III, 1; XI, 7, 16; XII, 17, 18; μήτι : Mth. VII, 16; Mc. IV, 21; Luc. VI, 39; 2) ne forte, μή : post *ogan* Cor. II, XII, 21; etiam μήπως : Gal. IV, 11; et cum subaudito *ogands* Mc. II, 21 (εἰ δὲ μή); Cor. II, XII, 6; *bivandjan* Cor. II, VIII, 20; *þugkjan* Gal. II, 2; *atsaiwan* Gal. VI, 1; *saiwan* Gal. V, 15, Thess. I, V, 15; item Gal. V, 13 *patainei ibai þana freihals du leva leikis taujaiþ*; μήπως : Cor. I, IX, 27; Cor. II, IX, 4; ἵνα μή : Luc. XVIII, 5.

IBAI-AUFTO (*ibai ufto* Mth. XXVII, 64), 1) formula interrogantis, num forte? μήποτε : Joan. VII, 26; εἰ μήτι : Cor. II, XIII, 5; 2) ne forte, μήτι ἄρα : post *miton* Cor. II, I, 17; μήποτε : Luc. XIV, 12. 3) ne

forte, μήπως: Cor. II, II, 7; Thess. I, III, 5; post *ogan* Cor. II, XI, 3; XII, 20; μήποτε: Mth. XXVII, 64; ἵνα μή: Tim I, III, 6; ἵνα μήποτε: Luc. XIV, 29; (εἰ δὲ μή:) Mc. II, 22; *ībai auſto ni*, vid. sub *ībai ni*; *ībai ei*, vid. ad Joan. VII, 31. *Ībai ni*, interrogans, nonne? μὴ οὐ: Rom. X, 18, 19; Cor. I, IX, 4, 5; XI, 22; necnon et *ībai auſto ni*, ne forte non, μήπως οὐδέ: Rom. XI, 21. *Ībai wan*, ne forte semel, μήποτε: Mth. V, 25; *þatainei ībai*, vid. sub *Ains*.

IBNS (vet. norv. *jafn*, vet. sax. *efno*, angl. sax. *even*, vet. fr. *ivin*, vet. sup. germ. *eban*, engl. *even*, suec. *jemn*, dan. *jevn*, rec. sup. germ. *eben*; Gr. II, 50; IV, 572; Gf. I, 95; Rchth. 856), adject., 1) (in forma forti) simplex, πεδινός: Luc. VI, 17; 2) (in debili forma) æqualis, similis (ἴσος): Skeir. 1, a; V, d; *ībna aggilum*, sicut angelus, ἰσάγγελος: Luc. XX, 36.

GA-ĪBNJAN, conj. II, adæquare; *airþai gaībnjan*, adæquare solo, (urbem) consternere, ἐδαφίζειν: Luc. XIX, 44.

ĪBNASSUS, masc., similitudo, ἰσότης: Cor. II, VIII, 13, 14; Col. IV, 1.

ĪBNA-LEIKS, vide sub *Leiks*.

ĪBNA-SKAUNS, vid. sub *Skauns*.

IBUKS (pertinet ad radicem IBAN, AF; Gr. II, 50; coll. *Afar*), adject., retrorsus, εἰς τὰ ὀπίσω: Luc. XVII, 31; Joan. VI, 66; XVIII, 6.

IGGQIS (*igqis* Mc. I, 17; X, 36; XIV, 13; *inqis* Luc. XIX, 31), accusativus et dativus dualis pronom. person. secundæ personæ (vet. norv. *yckr*, et *yckar*, vet. sax. *inker* et *ink*, angl. sax. *inc* et *incer*, vet. sup. germ. *inch*. et *inchar*; Bopp 483), vos ambo, 1) dativus, ὑμῖν: Mth. IX, 29; Mc. X, 36; XI, 2, 3; XIV, 13; 2) accus., ὑμᾶς: Mc. I, 17; Luc. XIX, 31.

ĪGGQARA, gen. dual., vestri amborum, ὑμῶν: Cor. I, XII, 21.

ĪGGQAR (vet. norv. *yckar*, vet. sax. *ink*, angl. sax. *incer*, vet. sup. germ. *incharer*), pronom. possess., vester amborum, ὁ ὑμῶν: Mth. IX, 29.

ID..., (vet. norv. *id*..., angl. sax. ...*ed*, vet. sup. germ. *it*..., *ita*...; Gr. II, 757; Gf. I, 148), particula inseparabilis, significat re..., retro..., nec occurrit nisi in *iddaljo* et *idveit*, cum *idveitjan*, ex hoc derivato.

IDDJA (Bopp 123), præteritum verbi *Gaggan*, vid. h. v.

IDUMAIA, nom. propr. fem., Ἰδουμαία: Mc. III, 8.

IDR (vet. norv. *idra*..., *idraz*; coll. rec. sup. germ. *ader*; Gr. III, 407; Schw. v. *Ader*), intimum (?).

ĪDREIGA, fem., pœnitentia, μετάνοια: Mc. I, 4; Luc. III, 3, 8; V, 32; XV, 7; Cor. II, VII, 9, 10; Tim. II, II, 25; Skeir. III, c; *inu idreiga*, sine pœnitentia, pœnitentia non contritus, ἀμεταμέλητος: Rom. XI, 29.

ĪDREIGON, conj. II, et *īdreigon sik* (Luc. XVII, 3; Mth. XI, 20 [vid. tamen ad h. l.]; Cor. II, VII, 8 pr.), se pœnitere, μετανοεῖν (Mth. XI, 20): Mc. I, 15; VI, 12; Luc. XV, 7, 10; XVII, 3, 4; Cor. II, XII, 21; μεταμέλεσθαι: Mth. XXVII, 3; Cor. II, VII, 8.

GA-IDREIGON, id., μετανοεῖν: Luc. X, 13, et etiam correctius Mth. XI, 21 loco simplicis legendum est.

IESUS (in codicibus solemniter æpitomatum *is*, *iuis* *ua* scribitur, nisi cum de alia persona, ac Christi agitur, ut Col. IV, 11; Esdr. II, 36, 40), nom. propr. masc., Ἰησοῦς: Mth. VIII, 29, 34; IX, 10; XXVI, 75; XXVII, 17, 54, 58; Mc. I, 1, 24; V, 9, 7, 15; X, 47, 50; XII, 17, 29, 35; XIV, 6; Luc. III, 21; IV, 34; VIII, 28; XVIII, 38; Joan. XI, 41; XII, 3, 7, 12; Rom. VI, 23; XV, 6; Cor. I, V, 4; IX, 1; XV, 57; Cor. II, I, 1, 2; XI, 4, 31; Gal. II, 16; VI, 18; Eph. I, 1, 2; Phlpp. III, 8, 9; Col. III, 17; IV, 11; Thess. I, II, 18, 19; III, 11, 13; IV, 1, 2; V, 9; Thess. II, III, 12; Tim. I, I, 2; Esdr. II, 36, 40

IZE, IZAI vid. sub *Is*.

IZEI (*ize* Mth. V, 32; Mc. IX, 1; Luc. VIII, 13, 15; Cor. I, XV, 27; Gal. I, 1; Eph. IV, 15; Tim. I, I, 16, coll. *Is*), pron. relat. indecl., qui, ὅς: Luc. VIII, 13; Joan. VIII, 40; XV, 26; Cor. II, I, 10; III, 6; Eph. I, 14; IV, 15; ὁ c. particip.: Joan. XII, 4; Cor. I, XV, 57; Cor. II, VIII, 16; Gal. I, 1, 4; Eph. I, 3; cum demonstrativo immediate præcedenti, *sa īzei*, οὗτος ὁ c. particip.: Joan. XI, 37; ὁ c. particip.: Cor. I, XV, 27; Cor. II, V, 21; Gal. VI, 13; coll. Eph. II, 17; ὅστις: Mth. VII, 15; Mc. IX, 1; Luc. VIII, 15; ὃς ἐάν: Mth. V, 32.

IZVARA (vet. norv. *ydhr*, *ydkar*, vet. sax. *iu*, *iuwer*, vet. sax. *eovih*, *eover*, vet. fr. *iu*, *inwe*, vet. sup. germ. *iwih*, *iu*, *iwar*, angl. *your*, suec., dan. *eder*, rec. sup. germ. *euch*, *euer*; Bopp 484; Gr. I, 780 sqq.; Gf. I, 575; Rchth. 1080), genit. plur. pronominis personalis secundæ personæ, vestri, ὑμῶν: Mth. VI, 27; Mc. X, 44; Luc. XIV, 28, 33; XV, 4; XVII, 7; Joan. VI, 64, 70; VII, 19; VIII, 46; XI, 15; XII, 30; XIII, 21; Rom. XI, 28; Cor. I, I, 13, 14; IV, 6; VI, 1; VII, 5; XI, 24; XIV, 26; XVI, 2; Cor. II, I, 23; II, 3, 10; IV, 15; VII, 15; VIII, 9; IX, 14; Eph. I, 16; III, 1; Phlpp. I, 24; II, 26; Thess. I, II, 11; III, 9; IV, 4; Thess. II, I, 3; III, 8.

ĪZVIS, dat., vobis, ὑμῖν: Mth. V, 18; XX, 22, 28, 32, 34, 39, 44; VI, 2, 5, 14, 16, 19, 20, 25, 29; VII, 12, 15; VIII, 10, 11; X, 23, 26, 27, 28, 42; XI, 9, 11, 17, 21, 23, 24; XXV, 40, 45; XXVI, 65; XXVII, 17; Mc. III, 28; IV, 11, 24; VI, 11; VIII, 12, 15; IX, 1, 13, 19, 33, 41, 50; X, 3, 5, 15, 29, 43; XI, 23, 24, 25, 26, 29, 33; XIII, 21, 23; XIV, 7, 9, 15, 49, 64; XV, 9; XVI, 6, 7; Luc. II, 10, 11, 12; III, 7, 8, 13; IV, 24, 25; VI, 24, 25, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 38, 47; VII, 9, 26, 28, 32; VIII, 10; IX, 41, 48; X, 6, 8, 11, 12, 14, 16, 19, 20, 24; XIV, 24; XV, 7, 10; XVI, 9, 11, 12; XVII, 6, 10, 21, 23, 34; XVIII, 8, 14, 17, 29; XIX, 26, 40; XX, 8; Joan. V, 37; VI, 20, 26, 27, 32, 36, 43, 47, 53, 63, 65; VII, 19, 22, 33; VIII, 24, 25, 34, 37, 40, 51, 55, 58; IX, 27; X, 1, 7, 25, 26, 32; XII, 8, 24, 35; XIII, 12, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 33, 34; XIV, 2, 3, 9, 10, 12, 16, 17, 18, 20, 25, 26, 27, 28, 29, 30; XV, 3, 4, 7, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 26; XVI, 1, 4, 5, 6, 7, 12, 13, 14, 15, 19, 20, 23, 25, 26, 33; XVIII, 8, 39; XIX, 4; Rom. VIII, 9, 10; XI, 13, 25; XII, 3, 16, 18; XV, 5; Cor. I, IV, 3, 8; V, 4, 9, 11, 13; IX, 2; X, 27; XI, 2, 22, 23, 30; XIV, 25; XV, 1, 2, 3, 12, 34, 51; XVI, 5, 6, 7, 10, 12, 23, 24; Cor. II, I, 2, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 21; II, 1, 3, 4; III, 1; IV, 12, 14; V, 12, 13; VI, 11, 18; VII, 2, 4, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16; VIII, 1, 6, 7, 8, 10, 13, 16, 17, 24, IX; 1, 2, 3, 5, 14; X, 1, 15; XI, 6, 7, 8, 9; XII, 11, 12, 14, 17, 19, 20, 21; XIII, 1, 3, 4, 5, 13; Gal. I, 3, 20; II, 5; III, 1, 2, 5; IV, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20; V, 2, 10, 13, 14, 15, 21; VI, 11; Eph. I, 2, 17; II, 8, 17; III, 16; IV, 31, 32; V, 3, 19, 21; VI, 9, 12, 21, 22; Phlpp. I, 25, 26, 28, 29; II, 5, 25; III, 1, 15, 18; IV, 9; Col. I, 27; III, 9, 13, 16; IV, 7, 8, 9, 10, 12, 16, 19; Thess. I, II, 10, 13, 17, 18; III, 4, 6, 7, 11; IV, 2, 6, 8, 9, 11, 15; V, 1, 12, 13, 15, 28; Thess. II, I, 2, 4, 7, 10, 12; III, 1, 4, 6, 8, 10, 11, 16, 18; Philem. 22.

ĪZVIZEI, vos qui: Gal. III, 1.

ĪZVIS, accus., vos, ὑμᾶς: Mth. III, 11; V, 44, 46; VI, 30; VII, 23; X, 40; Mc. I, 8; VI, 11; VII, 6; IX, 19, 40, 41; XI, 29; XVI, 7; Luc. III, 16; VI, 9, 22, 26, 27, 28, 32; IX, 5, 41, 50; X, 3, 8, 9, 10, 11; XVI, 9, 15; XVI, 14; XX, 3; Joan. V, 45; VI, 61, 70; VII, 7; VIII, 26, 32, 36; XII, 35; XIII, 18, 34; XIV, 3, 18, 26; XV, 9, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20; XVI, 2, 13, 22, 26, 27, 33; Rom. X, 19; XI, 25; XII, 1, 2, 10, 14, 19; XV, 7, 13; XVI, 22, 23; Cor. I, V, 9; VII, 28; X, 1, 20, 27; XI, 2, 3, 22; XVI, 7, 15, 19, 20; Cor. II, I, 6, 8, 16; II, 2, 5, 7, 8; VI, 1, 17; VII, 8, 11, 12; VIII, 22, 23; IX, 4, 8; X, 1, 9, 13, 14, 16; XI, 2, 11, 20; XII, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20; XIII, 5, 12; Gal.

I, 6, 7; II, 1, 5; IV, 9, 11, 12, 16, 17; V, 4, 7, 8, 10, 12, 15; VI, 12, 13; Eph. II, 1; III, 2, 13; IV, 1, 2; V, 6, 18; VI, 10, 11; Phlpp. I, 27; II, 28; III, 17; Col. I, 7, 9, 12, 15, 21, 22, 24, 25; II, 13, 16, 18; III, 9, 12, 13, 16; IV, 2, 8, 10, 12, 13, 14; Thess. I, II, 11, 12; III, 2, 5, 6, 9, 12; IV, 1, 3, 9, 10, 13; V, 1, 4 11, 12, 14, 18, 22, 23, 27; Thess. II, I, 3, 5, 11; II, 1, 2, 3; III, 3, 6, 14.

IZVAR, pron. poss., vester, ὁ ὑμῶν: Mth. V, 16, 20, 37, 44, 45, 47, 48; VI, 1, 8, 14, 15, 21, 25, 26, 32; IX, 4, 11; X, 29, 30; Mc. II, 8; VI, 11; VII, 9, 13; VIII, 17; X, 5, 43; XI, 25, 26; XIII, 18; Luc. III, 14; IV, 21; V, 4, 22; VI, 22, 23, 24, 35, 36, 38; VIII, 25; IX, 5, 44; X, 6, 11, 20; XVI, 15; Joan. VI, 49, 58; VIII, 21, 24, 38, 41, 42, 44, 56; IX, 19, 41; X, 34; XIV, 1, 27; XV, 11, 16; XVI, 6, 20, 22, 24; XVIII, 31; Rom. XII, 1, 2; XVI, 24; Cor. I, V, 6; VII, 5, 14; XV, 17, 58; XVI, 3, 14, 17, 18; Cor. II, I, 14, 24; II, 9; IV, 5; V, 11; VI, 12; VII, 7; VIII, 14, 24; IX, 2, 5, 10, 13; X, 6, 8, 15; XI, 3, 8; XII, 14, 15, 19; XIII, 9; Gal. IV, 6, 15; VI, 18; Eph. I, 13, 18; II, 1; III, 13, 17; IV, 4, 23, 26, 29; V, 19; VI, 14, 22; Phlpp. I, 19, 25, 26; II, 25, 30; IV, 5, 6, 7; Col. I, 8; II, 13; III, 3, 4, 5, 8, 15, 16, 19, 21; IV, 6, 8; Thess. I, II, 17; III, 2, 5, 6, 7, 10, 13; IV, 3, 11; V, 12, 23; Thess. II, I, 3, 4; II, 17; III, 5; Philem. 22; ὁ ὑμέτερος: Luc. VI, 20; XVI, 12; Joan. VII, 6; VIII, 17; XV, 20; Rom. XI, 31; Cor. I, XV, 31; Cor. II, I, 6; VIII, 8; Gal. VI, 13; ὁ καθ' ὑμᾶς: Eph. I, 15; ἑαυτῶν: Eph. V, 25; ἴδιος: Col. III, 18 (?); Thess. I, II, 14; *izvar misso*, alter alterius, ἀλλήλων: Gal. VI, 2.

Iþ (Gr. III, 275, 757, ubi cum particula inseparabili *id*... comparatur), conjunctio, a fronte sententiæ semper posita (excepto, cum significat si Luc. VII, 39 *sa iþ*, X, 13 *unte iþ*) 1), sed, sive conjunctivum, sive adversativum, δέ: Mth. III, 11; V, 19, 21, 22, 29, 32, 33, 37, 39; VI, 3, 6, 15, 17, 20, 23, 27; VII, 15, 17; VIII, 12, 20, 22, 24, 27, 31, 32, 33; IX, 12, 14, 15, 22, 31, 34, 37; X, 28, 33; XI, 2, 11; XXV, 46; XXVI, 66, 69, 70; XXVII, 4, 6; XI, 47, 49, 50, 54, 57, 66; Mc. I, 8, 14, 30, 41, 45; III, 4; IV, 10, 11, 34; V, 33, 34, 36, 40; VI, 3, 19, 24, 28; VII, 6, 7, 11, 27, 28; VIII, 6, 20, 28, 33, 35; IX, 12, 19, 21, 23, 27, 32, 34, 38, 50; X, 3, 4, 6, 13, 18, 21, 22, 24, 26, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 48, 50, 51, 52; XI, 6, 17, 26, 29; XII, 3, 6, 14, 15, 16, 29; XIII, 23; XIV, 6, 7, 11, 46, 47, 52, 55, 61, 62, 63, 68, 70, 71; XV, 2, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 23, 31, 37, 44, 47; Luc. I, 29, 80; II, 19, 40; III, 16, 17, 19; IV, 1, 30, 40; V, 2, 5, 16, 33; VI, 2, 8, 11, 40, 41, 49; VII, 4, 6, 14, 28, 30, 41, 44, 45, 46, 47; VIII, 10, 12, 13, 14, 15, 21, 24, 37, 48, 50, 56; IX, 9, 11, 13, 19, 25, 32, 45, 47, 58, 59, 60, 61; X, 2, 10, 16, 20, 27, 29; XIV, 34; XV, 17, 28, 30; XVI, 7, 13, 15, 17, 20; XVII, 17, 29, 37; XVIII, 7, 14, 16, 21, 25, 27, 29, 39, 41; XIX, 14, 26, 34, 42, 46; XX, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 17, 18, 25, 35; Joan. III, 30; V, 35; VI, 10, 15, 16, 58 (vid. ad h. l.), 61; VII, 6, 7, 8, 10, 14, 18, 23, 27, 28, 31, 37; VIII, 14, 15, 23, 40, 45, 55; IX, 9, 11, 12, 15, 17, 21, 28, 29, 38, 41; X, 2, 5, 6, 10, 12, 13, 38, 41; XI, 4, 13, 20, 21, 29, 32, 41; XII, 2, 3, 8, 23, 24, 44; XIII, 20, 36; XIV, 8, 11, 17, 19, 22, 24; XV, 5, 15, 22, 24; XVI, 4, 5, 10, 11, 13, 19, 20, 21, 22; XVII, 13, 25; XVIII, 7, 16, 18, 22, 25, 31, 36, 39, 40; XIX, 9, 12; Rom. VI, 23; VII, 6, 8, 9, 10, 13, 16, 17, 18, 25; VIII, 5, 6, 7, 9, 10; IX, 13, 18, 22, 27, 31; X, 6, 10, 14, 15, 17, 20, 21; XI, 17, 18, 20, 22, 30; XII, 20; XIII, 1, 2, 4, 12; XIV, 1, 2, 3, 10, 15; XV, 5, 9; Cor. I, I, 12, 18, 23, 24; IV, 4, 10; V, 13; VII, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 25, 28; IX, 24, 25; X, 27, 28; XI, 3, 5, 6, 31; XII, 12, 18, 20; XIII, 2, 3, 8, 12; XIV, 22, 24; XV, 8, 11, 13, 17, 20, 27, 51, 56, 57; XVI, 1, 6, 11, 12; subscript.; Cor. II, I, 12; III, 6; IV, 5, 18; V, 11, 16; VI, 10; VII, 10; VIII, 13; X, 10, 13; XI, 12, 21; XII, 5, 6; XIII, 9; Gal. II, 2, 12, 20; IV, 4, 9, 16, 23, 25, 26; V, 15, 17, 22, 24; VI, 4, 8, 14; Eph. II, 4, 13; IV, 7, 15, 20, 28; V, 5; Phlpp. I, 16, 22, 28; II, 25; III, 1, 14, 18; Col. I, 22, 26; II, 17; III, 8; Thess. I, V, 8; Thess. II, III, 14; Tim. I, I, 14; II, 12, 14, 15; III, 5; IV, 8; V, 4, 6, 11, 20; VI, 4, 11; Tim. II, I, 10; II, 16, 22, 23, 24; III, 5, 10, 12, 14; IV, 5; Neh. V, 15; Skeir. I, d; II, c; III, c, d; IV, b, c, d; V, a; VI, a, b, c, d; VII, a; VIII, b, d; 2) et, καί, plerumque adversativum (vid. ad Mth. VI, 24 et ad Mc. XV, 31), exceptis Lucæ locis: Mth. VI, 24; Mc. II, 18; X, 42; XV, 15; Luc. I, 63; II, 9 (codd. καὶ ἰδού); XVIII, 38; Joan. IX, 25; XVII, 11; Cor. I, I, 22; 3) nunc, igitur, sic, οὖν (nonnisi apud Joannem, unde annotatio ad Cor. I, XV, 11 corrigenda est): Joan. XI, 20, 32; XII, 3, 16; XVI, 19; XVIII, 3, 4, 10, 19, 28; 4) nam, γάρ: Mc. VII, 3; Joan. VI, 6; XII, 8; XIX, 6; Rom. VIII, 7 (Cor. I, VII, 7); Gal. VI, 3; Phlpp. III, 8; 5) si, εἰ: Luc. VII, 39; X, 13; XIX, 42, Joan. VIII, 19, 39; IX, 41; XI, 21, 32; XIV, 7; XV, 24; XVIII, 36 (Cor. I, XII, 19); Skeir. V, b; semel pro 6) — τε: Joan. VI, 18; et 7) — γε: Luc. XVIII, 5; 8) cum aliis particulis connexum: a) *iþ þan*, sed, autem, δέ: Mth. XXVII, 46; Luc. V, 24, *iþ — þan*, vocabulis interjectis: Luc. VII, 50; IX, 20; XVII, 15; Joan, VIII, 59; b) *iþ nu*, nunc, igitur, οὖν: Mth. V, 19.

IK (vet. norv. *ek*, vet. sax., angl. sax. *ic*, vet. fr., batav. *ik*, vet. sup. germ. *ih*, angl. *I*, suec.. *jag*, dan. *jeg*, rec. sup. germ. *ich*; lat. *ego*, gr. ἐγώ; Bopp 481; Gr. I, 780; Gf. I, 117; Rchth. 848), pronomen personale primæ personæ, ego, ἐγώ: Mth. III, 11; V, 17, 28, 32, 34, 39, 44; VIII, 7, 9; X, 32, 33; XI, 10; Mc. I, 2, 7, 8; VI, 19; IX, 25; X, 38, 39; XI, 29, 33; XII, 26, 36; XIV, 58, 62; Luc. I, 18, 19; II, 48; III, 16; IV, 43; VI, 42; VII, 8, 27; VIII, 46; IX, 9; X, 3; XV, 17; XVI, 9; XIX, 5, 13, 22; XX, 3, 8, 43; Joan. III, 30; V, 36, 45; VI, 20, 35, 40, 41, 44; Joan. VI, 48, 51, 54, 56, 57, 63, 70; VII, 7, 8, 17, 29, 34; VIII, 12, 14, 15, 16, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 38, 42, 45, 49, 50, 54, 55, 58; IX, 4, 9, 11, 25, 39; X, 7, 9, 10, 11, 14, 15, 17, 25, 27, 28, 30, 34, 38; XI, 25, 27, 42; XII, 26, 32, 46, 47, 49; XIII, 15, 18, 19, 20, 26, 33, 34, 36; XIV, 3, 4, 6, 10, 11, 12, 14, 16, 19, 20, 21, 27, 28, 31; XV, 1, 4, 5, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 19, 20, 26; XVI, 4, 7, 16, 17, 27, 33; XVII, 4, 9, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 26; XVIII, 5, 6, 8, 20, 21, 26, 35, 37, 38; XIX, 6; Rom. VII, 9, 10, 14, 17, 20, 24, 25; IX, 3; X, 19; XI, 1, 13, 19; XII, 19; XIV, 11; XVI, 22; Cor. I, I, 12, 16; VII, 8, 10, 12, 28; IX, 6, 25; X, 30, 33; XI, 1, 23; XV, 9, 10, 11; XVI, 6, 10; Cor. II, I, 23; II, 2, 10; VI, 17; X, 1; XI, 16, 18, 21, 22, 23, 29; XII, 11, 13, 15, 16, 20; Gal, II, 19, 20; IV, 12, 18; V, 2, 10, 11; VI, 14, 17; Eph. I, 15; III, 1, 7; IV, 1; VI, 21; Phlpp. II, 28; III, 4; XII, 13; IV, 11; Thess. I, III, 5; Tim. I, I, 15; II, 7; Tim. II, I, 11; IV, 16; Tit. I, 5; Philem. 13, 19, 20; Neh. V, 14, 16.

IKEI, ego qui: Cor. I, XV, 9; Cor. II, X, 1; Tim. I, I, 13.

IM (vet. norv. *em*, angl sax. *eom*, angl. *am*, gr. εἰμί; vet. sax *biun*, *bium*, vet. sup. germ. *bim*, rec. sup. germ. *bin*, lat. *sum*; Gf. I, 851 sqq.), verbum substantivum, sum. vid. sub *Visam*.

IM, IMMA, vid. sub *Is*.

IN (vet. norv. *i*, vet. sup. germ. *in*, vet. fr. *en*, *in*, rec. sup. germ. *in*; lat. *in*, gr. ἐν; Gr. III, 252; Gf. I, 287; *Alth. Präpos.* 10 sqq.; Rchth. 705, 849), præpositio quæ motum in aliquid, vel quietem in aliquo proprie significat, græcisque particulis εἰς et ἐν respondet, cum accusativo vel dativo constructa, prout motum vel quietem indicat. Præter hanc fundamentalem significationem, directionem ad aliquid motumque et quietem super (in) objectum exprimit. Præterea hæc præpositio (Gothis propria in hoc respectu) genitivum regit, quo causalem significationem, propter, acquirit.

I. Præpositio: A. cum *accusat.* 1) in respectu lo-

call, in, super, ad, versus, εἰς, præsertim a) post verba motus : *galeiþan* : Mth. VIII, 31 *galeiþan in þo hairda sveine*; 33 (nam secundum græcum textum *in baurg* ad *galeiþandans* referendum est) ; IX, 7 *galaiþ in gard seinana* ; XXV, 46 *in balvein aiveinon — in libain aiveinon* ; Mc. I, 21 *galiþun in kafarnaum* ; 45 ; II, 1, 26 ; III, 1, 27 ; IV, 1 ; V, 12, 13, 38 ; VII, 17, 19, 24 ; VIII, 10, 13 ; IX, 25, 28, 43, 47 ; X, 23 ; XI, 11 ; Luc. I, 40 ; II, 15 (*in himin*. gen.) ; IV, 31, 38 ; V, 3, 25 ; VI, 6 ; VII, 1 ; VIII, 22, 31, 32, 33, 37 ; IX, 12 ; 46 (*galaiþ mitons in ins*, ἐν) ; 52 ; X, 30 ; XVII, 27 ; XVIII, 25 ; XIX, 7, 45 ; Joan. III, 4 ; VII, 8, 10 (*in dulþ*) ; X, 40 ; XIII, 27 ; XVIII, 1, 33 ; XIX, 9 ; Cor. II, I, 16 ; II, 13 ; Skeir. II, c ; *inngaleiþan* Mth. VII, 21 ; Luc. XVIII, 24 ; Joan. III, 5 ; *miþinngaleiþan* Joan, XVIII, 15 ; *afleiþan* Luc. XV, 13 ; *gaggan* Mth. VI, 6 ; IX, 6 ; XXV, 41 ; Mc. VI, 10, 56 ; XI, 2 ; XIV, 13 ; Luc. I, 39 ; V, 24 ; VII, 11 ; VIII, 41 ; IX, 4, 51, 56 ; X, 8 ; XVII, 11 ; XIX, 30 ; Joan. VII, 3, 35 ; XI, 7 ; XVIII, 28 ; *inngaggan* Mc. V, 18 ; VII, 15 ; XVIII, 11, 2 ; Luc. IV, 16 ; VI, 4 ; X, 5 ; XVII, 12, *atgaggan* Mc. III, 20 ; XI, 15 ; XVI, 5 ; Luc. I, 9 ; VII, 36, 44 ; VIII, 23 ; Joan. X, 1 ; XVI, 28 ; *innatgaggan* Mth. VIII, 5, 23 ; XXVII, 53 ; *miþgaggan* Mc. XV, 41 ; *afgaggan* Joan. VI, 15 ; *usgaggan* Mth. XXVI, 71 ; Mc. VIII, 27 ; X, 17 (*in vig*), 33 ; Luc. VI, 12 (*in fairguni*) ; VII, 24 ; IX, 28 ; XIV, 21 (*in gatvons jah staigos*) ; XVIII, 10, 31 ; XIX, 28 ; Gal. II, 1 ; *faurbigaggan* Mc. XVI, 7 ; *gasteigan* Joan. VI, 24 ; VII, 14 ; Rom. X, 7 ; *ussteigan* Mc. III, 13 ; Joan VI, 17 ; Rom. X, 6 ; Eph. IV, 8 ; *atsteigan* Mth. IX, 1 ; *rinnan* Luc. VIII, 33 ; *rungavaurkjan* Mth. VIII, 32 ; *urrinnan* Luc. II, 4 ; *frarinnan* Luc. X. 30 (*in vaidedjans*, λῃσταῖς περιπίπτειν) ; *vraton* Luc. II, 41 ; *faran* Luc. X, 7 ; *atfarjan* Luc. VIII, 26 ; *sliupan* Tim. II, III, 6 ; *þliuhan* Mth. X, 23 ; *valtjan* Mc. IV, 37 ; *gavandjan sik* Luc. II, 39, 45 ; IV, 14 ; *ussatjan sik* Luc. XVII, 6 ; *andstandan* Gal. II, 11 (*in andvairþi imma andstoþ*, κατὰ πρόσωπον) ; *gadriusan* Mth. V, 29, 30 ; Mc. IV, 7, 8 ; Luc. VI, 39 ; VIII, 14 ; Joan. XII, 24 ; præterea post *skeinan* Luc. XVII, 24 (*lauhmoni in þata uf himina skeiniþ*) ; huc etiam pertinet formula *disskritnan in tva* Mth. XXVII, 51 ; Mc, XV, 38 ; post *qiman* ponitur *in* c. accus. tantummodo Joan. VI, 14, 22 ; XI, 27 ; *) *visands in vitoþ* Cor. I, IX, 22 pro ἔννομος, *in vitoda* esse deberet ; b) post plurima transitiva, sæpe in sensu metaphorico, sic post : *insandjan* Mc. V, 12 ; Luc. I, 26 ; IV, 26 ; X, 1 ; Joan. X, 36 ; XVII, 18 ; Gal. IV, 6 ; Tim. II, IV, 12 ; *ussandjan* Mth. IX, 38 (*vaurstvjans in asan* ; coll. ad Luc. X, 2) ; *fravilvan* Cor. II, XII, 4 ; *garaihtjan* Luc. I, 79 ; *tiuhan* Joan. XVIII, 28 ; *gatiuhan* Luc. IV, 9 ; *ustiuhan* Mc. I, 12 ; *briggan* Luc. II, 22 ; Cor. I, XVI, 3 ; *lisan* Mth. VI, 26 ; *vairpan* Mc. I, 16 (ἐν) ; XI, 23 ; *atvairpan* Mth. XXVII, 5 (ἐν) ; Mc. IX, 22 ; *fravairpan* Mc. IX, 42 ; *usvairpan* Mth. VIII, 12 ; *ussatjan* Luc. X, 2 ; *lagjan* Mth. XXVII, 6 ; Mc. VII, 33 ; Luc. IX, 44 (*in ausona þo vaurda*) ; Joan. XVIII, 11 (*hairu in fodr*) ; *galagjan* Mth. V, 25 (*in karkara*) ; VI, 30 ; Luc. III, 9 (*in fon*) ; Joan. XV, 6 ; *atlagjan* Mth. VII, 19 ; *giutan* Mth. IX, 17 ; Mc. II, 22 ; Luc. V, 37, 38 ; *saian* Mc. IV, 18 ; *intrusgjan* Rom. XI, 17, 24 (ἐν) ; *speivan* Mc. VIII, 23 ; *slahan* Luc. XVIII, 13 (*in brusts*) ; Cor. II, XI, 20 (*in andavleizn*) ; *niman* Mc. VI, 8 (*in vig*, in via) ; Luc. IX, 3 ; Joan. VI, 21 ; *ganiman* Luc. II, 21 (ἐν) ; *andniman* Luc. XVI, 4, 9 ; Col. I, 13 ; *giban* Luc. VI, 38 ; XV, 22 (*figgragulþ in handu*) ; Cor. II, I, 22 et VIII, 16 (ἐν) ; *atgiban* Mc. IX, 31 ; Luc. IX, 44 ; *galevjan* Mc. XIV, 41 (*in handuns fravaurhtaize*) ; item *usfulljan* Luc. VII, 1 (*alla þo vaurda in hliumans manageins*) ; *gahausjan* Mth. X, 27 (*in auso*) ; *merjan* Col. I, 23 (*aivaggeljon in alla gaskaft*) ; *gateihan* Luc. VIII, 34 (*in baurg jah in veihsa*) ; *qiþan* Mth. IX, 21 (*in sik*, ἐν) ; Mth. X, 28 *fraqistjan saivalai jah leika in gaiainnan* (etiam dativus, præeunte græco ἐν poni potest) ; Joan. IX, 7 et 11 *gagg þvahan in swumsl siloamis* [potest quidem *in* ad *gagg* referri, licet tamen explicare potes : vade abluere in hoc natatorio). — 2) Sub respectu temporis, indicat a) durationem, usque ad, ad, εἰς, et usurpatur in formulis : *in aldins alde* vel *aive* Luc. I, 50 ; Eph. III, 21 ; Tim. I, I, 17 ; *in ajukduþ* Luc. I, 33 ; Joan. VI, 51, 58 ; *in aivins* Mth. VI, 13 ; b) in, ad, εἰς : Joan. XII, 7 *in dag gafilhis meinis gafastaida þata* ; Tim. II, I, 12 *þata anafilh mein fastan in jainana dag* ; c) in, ad, ἐν : Mc. XIII, 24 *in jainans dagans sauil riqizeiþ* ; Luc. II, 1 *varþ in dagans jainans urrann gagrefts* ; Eph. VI, 18 *þairh allos bidos aihtrondans in alla mela* ; hinc etiam Joan. XI, 9 *jabai was gaggiþ in dag* (ἐν ἡμέρᾳ) *ni gastiggqiþ* ; sic πρωΐ semper apud Marcum per *in maurgin* convertitur : XI, 20 ; XV, 1 ; XVI, 9. — 3) Sub respectu metaphorico, a) in, εἰς, post plura e verbis supra 1) laudatis : *gaggan* Mc. V, 34 *in gavairþi* ; Luc. VII, 50 ; *garinnan* Eph. IV, 13 *in ainamundiþa* ; *afdriusan* Tim. I, III, 6 *in staua* ; 7 *in idveit* ; Skeir. II, b *in tveifl* ; *qiman* Cor. II, II, 12 *in aivaggeljon* ; XII, 1 *in siunins jah andhuleinins* ; *gavandjan* Luc. I, 17 *in frodein* ; *tiuhan* Cor. II, X, 5 *in ufhausein* ; *satjan* Thess. I, V, 9 *in hatis* ; *laþon* Luc. V, 32 *in idreiga* ; *allaþon* Eph. IV, 4 *in aina ven* (ἐν) ; *sagqjan* Tim. I, VI, 9 *in fravardein* ; *atgiban* Cor. II, IV, 11 *in dauþu* ; *fairveitjan* Cor. II, III, 13 *in andi* ; b) propter, ob, pro, ad, εἰς, α) post nonnulla verba et locutiones : Luc. XV, 18 et 21 *fravaurkjan in himin* ; Rom. XII, 16 *þata samo in izvis misso fraþjandans* ; Eph. IV, 15 *vahsjaima in ina þo alla* ; Cor. II, VIII, 6 *ustiuhai in izvis jah þo anst* ; I, 5 *ufarassus ist þulains xristaus in uns* (ubi in interpretatione *nos* loco *nobis* legendum est) ; IX, 8 *mahteigs ist guþ alla anst ufarassjan in izvis* (ubi in interpretatione etiam *vos* in locum *vobis* substituendum est) ; Eph. I, 8 *anst ufarassau ganohida in uns* ; III, 2 *ansts gibana ist mis in izvis* ; 16 *gasvinþnan in innuman mannan* ; Rom. X, 19 *in þvairhein briggan in* (ἐπί c. accus.) *þiuda unfraþjandein* (præcedens *inuh þiudom* melius esset *in ni þiudos*) ; Thess. I, IV, 10 *taujiþ þata in allans broþruns* ; Gal. IV, 11 *svare arbaidjan in wana* ; elliptice ponitur Cor. II, XIII, 3 et 4 *siukeiþ in izvis — libam in izvis* (ubi in interpretatione bis *vos* loco *vobis* legendum est) ; β) sæpe post substantiva, imprimis *friaþva* Cor. II, VIII, 7 (ἐν) ; Eph. I, 15 ; Thess. I, III, 12 ; Thess. II, I, 3 ; *broþralubo* Rom. XII, 10 ; *giba* Cor. II, I, 11 ; *andbahti* VIII, 4 ; *ragin* Col. I, 25 ; *vilja* Thess. I, V, 18 ; *iravains* Cor. II, VIII, 22 ; *andahait* IX, 13 ; *gavaurstva* Cor. II, VIII, 23 ; *timreins* Rom. XIV, 19 ; *vaurstveig* Gal. II, 8 ; γ) post nonnulla adjectiva : Luc. IX, 62 *gatils in þiudangardja guþs* ; Mth. V, 22 *skula vairþiþ in gaiainnan* (ubi ad libitum *galagjan* sive *vairpan* suppleri potest) ; Rom. X, 12 *frauja gabigs in allans* ; b) ad significandum exitum, ad, in, εἰς : Rom. XIII, 4 *fraveitands in þvairhein* ; 14 *ni taujaiþ in lustuns* ; Cor. I, XV, 54 *ufsaggqiþs varþ dauþus in sigis* ; Eph. IV, 19 *sik atgebun aglaitein in vaurstvein unhrainiþos* ; Cor. I, XV, 2 τίνι λόγῳ non intelligenter per *in wo sauþo* convertitur ; c) ad pro, post verba vendendi : Mc. XIV, 5 *maht vesi þata balsan frabugjan in managizo* (ἐπάνω) *þau þrijahunda skatte* ; Joan. XII, 5 *duwe þata balsan ni frabauht vas in .t.* (id est *þrijahunda*) *skatte* ; * d) *in þak*, ἕνεκά σου, Rom. VIII, 36 semel eo modo construitur, alias enim *in* hoc sensu gaudens, genitivum regit, vide sub C.

B. Cum dativo 1) locali, loco personarum et rerum determinato, a) in, ἐν, α) post verba quietis, ut *visan* Mth. V, 25 *is in viga* ; X, 32 *in himinam ist* ; XI, 8 *in gardim þiudane sind* ; XXV, 43 ; Mc. I, 13, 23 ; II, 1 ; IV, 1, 36 ; V, 5 ; VI, 4 ; XI, 4 ; XIV, 66 ; XV, 41 ; Luc. II, 7, 25, 49 ; IV, 33 ; V, 7, 12 ; VII, 25, 28 ; IX, 12, 61 (εἰς) ; XVII, 21 (ἐντός), 31 ; XVIII, 2, 3 ; Joan. VII, 18 ; VIII, 44 ; XI, 6, 10, 30, 31 ; XII, 35 ; XIV, 2, 10, 11, 17, 20 ; XV, 4, 7, 11 ; XVII, 21, 26 ; Rom. VII, 5, 23 ; X, 8 ; Cor. I, XIV, 25 ; XV, 10, 28 ; Cor. II, I, 1 ; V, 4, 6 ; VII, 3 ; XI, 10, 25 ; XIII, 5 ; Gal. IV, 25 ; Eph. I, 1 ; IV, 18, 21 ; V, 18 ; VI, 9 ; Col. II, 20 ; III, 15 ; IV, 13 ; Thess. I, II, 14 ; Tim. II, I, 5, 15 ; II, 28 ; Skeir. IV, c ; coll. Joan. XI, 17 *juþan fidvor dagans habands in hlaiva* ; Cor. II, I, 12 *usmetum in þamma fairwau* ;

hine Skeir. I, c *þai in guþa usmetai*; *ligan* Mth. VIII, 6 *ligiþ in garda*; Luc. II, 16; *sitan* Mth. XI, 16 *sitandam in garunsai*; Luc. VII, 32; x, 13 (*in sakkum jah azgon sitands gaidreigon*, ideirco Mth. XI, 21 etiam *sitandeins* subaudiri potest); *gasitan* Mc. IV, 1; *anakumbjan* Mth. VIII, 11; IX, 10; Mc. II, 15; Luc. VII, 37; Joan. XIII, 23; Cor. I, VIII, 10; *standan* Mth. VI, 5; Luc. VI, 8 (εἰς); *gastandan* Luc. II, 43; *bauan* Rom. VII, 17, 18, 20; Eph. III, 17; Col. III, 16; Tim. II, I, 5, 14; *bauain haban* Mc. v, 3; *bauains ïst* Phlpp. III, 20; *visan* (manere) Luc. x, 7; XIX, 5; Joan. VI, 56; VII, 9; VIII, 35; XIV, 10; XV, 4, 5; Cor. I, XVI, 8; Cor. II, III, 14; Phlpp. I, 24; *gavisan* Luc. VIII, 27; *satjan* Tim. I, I, 3; *gamotan* Joan. VIII, 37; Cor. II, VII, 2; *liban* Gal. II, 20; d) sæpe hæc supra laudata verba, imprimis *visan* ejusque plerumque participium supplenda sunt, sic Mth. v, 15 *allaim þaim in þamma razna*; 16 *atta ïzvar sa in himinam* (sc. *visands*); 45, 48; VI, 1, 6, 9; XVIII, 23; VII, 21; XI, 11; XXV, 39; Mc. XI, 10, 25; XII, 25; Luc. I, 15; II, 11, 14; VI, 23, 41, 42; VII, 28, 37; VIII, 15; x, 9; XIX, 38; Joan. x, 38; XVII, 23; Cor. I, XV, 10 (εἰς), 23; Cor. II, XI, 36, 23 (sc. *sitands*, ubi in interpretatione *corbi* pro *laqueo* legendum est); Eph. II, 12; III, 21; IV, 6; Phlpp. III, 6; Col. I, 16; Thess. I, IV, 16; pariter loca Mc. IV, 28 *kaurn in ahsa*; Joan. XV, 2 *tains in mis*; Cor. II, XII, 2 *manna in xristau*; Eph. III, 16 *all fadreinis ïn himina*; β) post verba, quæ quidem motum indicant, sed ubi motus intra certos limites restringitur: Joan. VII, 1 *warboda in galeilaia. ni auk vilda in iudaia gaggan*; Mc. XI, 27 et Joan. x, 23 *warbon in alh*; Luc. IX, 57 *gaggan in viga*; Luc. I, 41 et 44 *lailaik barn in qiþau* vel *in vambai*; Cor. I, IX, 24 *in spaurd rinnan*; Mc. III, 3 *urreis in midumai* (εἰς); γ) regulariter post *qiman*, in, ad, εἰς: Mth. VIII, 14 *qimands in garda*; 28; IX, 1, 23, 28; Mc. I, 14, 29; v, 1; VI, 1; VIII, 22; IX, 33; x, 1, 15, 46; XIV, 54; Luc. II, 27, 51; IV, 16; VIII, 51; IX, 34; XV, 6, 17; XVIII, 17; Joan. VI, 24; IX, 39; XI, 30; XII, 1, 12, 27, 46; XVIII, 37; Cor. II, I, 23; II, 12; VII, 5; Gal. II, 11; Tim. I, I, 15; Tim. II, I, 17; item post *vairþan* Luc. I, 44 et *gabaurans vairþan in fairwau* Joan. XVI, 21; δ) post transitiva *lagjan* Cor. II. XV, 19; *galagjan* Mth. XXVII, 60; Mc. VI, 29; XV, 46; Luc. I, 66; II, 7, 12; XIX, 20; Joan. III, 24; Rom. IX, 33; Skeir. III, a; *gasatjan* Luc. V, 19; Cor. I, XII, 18; *atvairpan* Mth. XXVII, 5 (ἐν); *gavairpan* Luc. IV, 35; *saian* Mc. IV, 15; *briggan* Luc. III, 17; XVI, 22; Tim. I, VI, 7; Skeir. II, a; *tiuhan* Luc. IV, 1; *nauþjan* Luc. XVI, 16; etiam Luc. VIII, 7 *gadraus in midumai þaurnive* (ἐν μέσῳ); ε) in plurimis casibus, ubi aliquem aliquid agere, vel aliquid accidere, significatur, αα) in: Mth. v, 19 *mikils haitada in þiudangardjai himine*; VI, 2 *sve liutans taujand in gaqumþim*; 10 *vairþai vilja þeins sve in himina*; 20 *huzdjaiþ huzd in himina*; VIII, 24 *vegs varþ in marein*; VIII, 32 *gadauþnodedun in vatnam*; 35 *gataihun in baurg* (εἰς, ut dativus secundum Mc, v. 14, etiam accusativus esse potest, vid. Luc. VIII, 34); IX, 31 *usmerjan in allai airþai*; 33 *laisjan in gaqumþim*; x, 28 *fraqistnan in gaiainnan* (etiam potest accusativus esse); XI, 2 *hausjan in karkarai*; 20 *in baurgim vaurþun mahteis*; 21; Mc. I, 3, 4, 5, 9 (εἰς); XIX, 20, 39; IV, 17 (*vaurtins haban in sis*); v, 13, 14, 20, 21 (*usleiþan in skipa*, in naviculo); VI, 2, 4, 14 (*mahteis vaurkjand in imma*); XVII, 28; VIII, 14, 26; IX, 33, 50; x, 10, 21, 52 (*laistjan in viga*); XI, 15; XII, 38; XIII, 26 *qiman in milhmam*, in gentibus); XIV, 49; Luc. I, 21, 22, 31, 65, 69; II, 3 (*melidai vesun in seinai baurg*, a græco textu deflexum, ubi ad ἐπορεύοντο dependet); VIII, 46, 51; III, 2, 17 (*habands vinþiskauron in handau*); 20; IV, 15, 21 (*usfullnodedun þo mela in ausam ïzvaraim*); 23, 24; IV, 20, 28, 41; v, 29; VIII, 32; x, 13, 20; XIV, 15; XV, 7; XVI, 23 fin; XVIII, 22; XIX, 30, 44, 45, 47; XX, 1; Joan. VI, 40, 53 (*habaiþ libain in ïzvis*); VI, 59; VII, 28; VIII, 20, 26 (εἰς); x, 22; XII, 25; XIII, 31, 32; XIV, 13; XVI, 33; XVII, 13; XVIII, 20, 26; Rom. VII, 5, 23; VIII, 3, 4, IX, 26; XII, 4; Cor. I, VII, 17; x, 2; XV, 32; Cor. II, I, 8; II, 14; III, 2, 3, 7; IV, 4. 6, 7, 12; v, 1, 11; VI, 12; VII, 8; x, 15; XI, 10, 32; XIII, 3; Gal. III, 1, 5; IV, 18; Eph. I, 20; II, 2, 16; III, 9, 20; v, 5; Phlpp. III, 9; IV, 16; Col. I, 24, 29; III, 3; IV, 1; Thess. I, II, 13; III, 1; IV, 17; Thess. II, I, 4; III, 16; Tim. I, II, 8; III, 16; Tim. II, I, 18; III, 11; Tit. I, 5; Skeir. VII, d; huc præsertim pertinent casus, quales Mc. I, 2 *gameliþ ïst in esaïin*; Luc. III, 4 *gameliþ ïst in bokom vaurde esaeïins*; Luc. II, 23 *gameliþ ïst in vitoda*; x, 26; Joan. VIII, 17; x, 34; XV, 25; Cor. I, IX, 9; XIV, 21; Luc. II, 24 *qiþan ïst in vitoda*; XX, 42 *daveid qiþiþ in bokom psalmo*; Rom. IX, 25 *guþ in oseïn qiþiþ*; insuper Luc. XVI, 3 *qaþ insis*; XVIII, 4; Joan. VI, 61 *vitands in sis*; XI, 38 *inrauhtiþs in sis*; Rom. XI, 25; Phlpp. II, 5; Eph. v, 19 et Col. III, 16 *siggvand in hairtam*; Rom. x, 6 *qiþan in hairtam seinaim*; Mth. v, 28 *horinon in hairtin*; IX, 4; Mc. XI, 23; Luc. II, 19; III, 15; v, 22; Rom. x, 9; Cor. II, x, 12 *in sis silbam sik silbans mitan*; ββ) in: Mc. v, 30 *iesus ufkunþa in sis þo us sis maht usgaggandein*; Joan. XIV, 30 *in mis ni bigitiþ vaiht*; XVIII, 38; XIX, 4, 6; Cor. I, IV, 6; Cor. II, VIII, 24; Phlpp. I, 30; IV, 9; Tim. I, I, 16; Skeir. VII, c; coll. Cor. II, II, 8 *tulgjan in imma friaþva*; — b) inter, in, apud, ἐν: Mth. VIII, 10 *ni in ïsraela svelauda galaubein bigat*; IX, 3 *bokarjos qeþun in sis* (in se); IX, 33 *ni aiv sva uskunþ vas in ïsraela*; XI, 11 *ni urrais in baurim qinono maiza iohanne*; 21 *mahteis þos vaurþanons in ïzvis*; XXVII, 56 *in im vas marja*; Mc. v, 27 *atgaggandei in managein aftana attaitok*; VI, 4 *unsvers ïst in ganiþjam*; VIII, 38 *saei skamaiþ sik vaurde meinaize in gabaurþai þizai horinondein*; IX, 36 *gasatida barn in midjaim im*; x, 43; XIV, 60 (εἰς); XV, 40; Luc. I, 1, 25, 28, 42, 61; II, 14, 34, 38, 44, 46; III, 8; IV, 25, 27; VII, 9, 16, 28, 49; IX, 48; x, 13; XVI, 15; Joan. v, 38; VII, 12, 43; XII, 35; XV, 24; XVII, 26; Rom. XII, 3; XV, 5; Cor. I, XI, 30; XV, 3, 12; Cor. II, I, 19; II, 15; VI, 16; x, 1; XI, 26 fin.; XII, 12; Gal. II, 2; v, 14; Eph. I, 3, 18, 20; II, 3, 6, 10; III, 8, 10; v, 3; VI, 12; Phlpp. IV, 11, 12; Col. I, 27; III, 7; Thess. I, v, 12, 13; Thess. II, I, 10; III, 11; Tim. I, III, 16; Skeir. VIII, b; c) viciniam indicat, apud, ad, sed in sola formula *in taihsvai* et *in taihsvon* post *sitan* Mc. XVI, 5; Col. III, 1; *visan* Rom. VIII, 34; *satjan* Eph. I, 20. — 2) sub respectu temporali: a) in, ad, ἐν: Mth. VII, 22 *managai qiþand mis in jainamma daga*; VIII, 16 *gahailnoda þiumagus in jainai weilai*; XI, 22 *in daga stauos*; 24, 25 *in jainamma mela*; Mc. I, 9 *in jainaim dagam*; II, 20; III, 4 (*in sabbatim þiuþ taujan*, dat.); VI, 35; VI, 11; VIII, 1; XII, 23 (*in usstassai*); XIII, 17; XV, 7 (*in aukjodau maurþr gatavidedun*); Luc. I, 5 (*in dagam herodis*); 25, 26 (*in menoþ saihstin*), 36 (*inkilþo in aldomin seinamma*), 39 (*in daga ahtudin*); III, 1 (*in jera fimftataihundin*); IV, 2, 5 (*in stika melis*), 16 (*in daga sabbato*); IV, 25, 31; v, 17, 35; VI, 1, 2, 6, 7, 12, 23; VII, 11, 21; VIII, 13 (*in mela fraistubnjos*), 22; IX, 34 (*in þammei jainamma qemun*), 36, 37; x, 12, 14, 21; XIV, 14; XVIII, 30; XIX, 42; XX, 1, 10, 19, 33; Joan. VI, 40 (*in spedistin daga*, dat.), 44; VII, 11 (*sokidedun ina in þizai dulþai*), 22, 23, 37, 50 (*in naht*, νυκτός); XI, 10, 24; XII, 20, 48; XIV, 20; XVI, 23, 26; XVIII, 39 (*in pasxa*); Rom. XIII, 13; Cor. I, v, 5; XV, 19 (*in þizai libainai*), 52 (*in brawa augins*); Cor. II, I, 14; VI, 2; Eph. I, 21 (*in þamma aiva*); II, 7, 12; VI, 19 (*in usluka munþis meinis*); Thess. I, II, 19 (*in xristaus quma*); III, 13; v, 2; Thess. II, I, 7 (*in andhuleinai xristaus*), 10; Tim. I, IV, 1; VI, 15 (dat.); Tim. II, I, 18; III, 1; Neh. VI, 17; Skeir. II, a (*in mela þulainais*); VI, c (*in missaleikaim melam*); VIII, c; b) in, super, ad, εἰς: Luc. I, 20 *vaurda meina usfulljanda in mela seinamma*; Joan. XII, 25 *in libainai aiveinon bairgiþ saivalai*; Eph. IV, 30 *ahmin veihamma gasiglidai sijuþ in daga uslauseinais*; Thess. I, IV, 15 *þai bilaibidans in qumis fraujins*. — Sub respectu metaphorico frequentissime, necnon et in variis re-

spectibus, qui inter se maximam affinitatem habent adeoque promiscue spectantur, sic a) in, ad, ἐν post omnia verba et in omnibus casibus, quos supra 1) laudavimus, et ubi *in* ad spheram in qua, vel abstracta objecta, relative ad quæ, vel in quo et apud quem aliquid agitur, accidit, se habet; sic post *visan* Mth. VI, 4 *sijai so armahairtiþa in fulhsnja;* Luc. XVI, 23 *in balvein;* Joan. XV, 10 *in friaþvai;* Cor. I, VII, 20; XV, 17; Cor. II. XIII, 5; Eph. V, 9; Phlpp. III, 19; Thess. I, V, 4 (*in riqiza*); Tim. I, I, 4; II, 2; IV, 15; *visan* (manere) Joan. XV, 9 *in friaþvai;* Tim. II, III, 14 *visais in þaimei* (hoc est *in þaim þoei*) *galaisides;* *þairhvisan* Rom. XI, 22 *in selein;* Col. I, 23 *in galaubeinai;* Tim. I, IV, 16 *in þaim; standan* Cor. I, XV, 1 *in aivaggelja;* XVI, 13 *in galaubeinai; gastandan* Joan. VIII, 31 *in vaurda meinamma;* 44 *in sunjai;* Cor. I, VII, 24; Thess. I, III, 8; Tim. I, II, 15; *sitan* Mc. X, 38 *in vulþau;* Luc. I, 79; *usmitan* Eph. II, 3 *in fravaurhtim; gaggan* Luc. I, 6 *in anabusnim jah garaihteim fraujins;* Joan. VIII, 12 *in riqiza;* XII, 35; Cor. II, IV, 2 *in varein;* Eph. II, 2 *in fravaurhtim;* V, 2 *in friaþvai; qiman* Luc. VIII, 17 *in svekunþamma;* Tim. II, III, 7 *in ufkunþja sunjos; gaqiman* Phlpp. III, 11; item Tim. I, II, 14 *in missadedai varþ* (ubi in interpretatione pro *fuit* legendum est *facta est*) et Luc. I, 11 *varþ imma in siunai aggilus; briggan* Mth. VI, 13 *in fraistubnjai;* VII, 13 *in fralustai;* 14 *in libainai;* Joan. XVI, 13 *in sunjai;* Rom. X, 19 *in aljana; gasatjan* Tim. I, I, 12 *in andbahtja; saian* Gal. VI, 8 *in leika — in ahmin;* et post alia Mth. VI, 6 *usgibiþ þus in bairhtein;* X, 27 *þatei qiþa in riqiza. qiþaiþ in liuhada;* Mc. IV, 2 *qaþ du im in laiseinai;* XII, 38; Luc. I, 18 *framaldrozei in dagam seinaim;* XVI, 10 *triggvs visan in leitilamma — in managamma;* 11, 12; XIX, 17; Joan. VII, 4 *in analaugnein wa taujan;* VIII, 21 *in fravaurhtai gadauþnan;* 24; Rom. VII, 6 *in viloda gahabaiþs;* X, 5 *in viloda liban;* XI, 23 *gatulgjan sik in ungalaubeinai;* XIII, 9 *anabusns in þamma vaurda usfulljada;* Cor. I, I, 21 *in handugein guþs ni kunnaida sa fairwus guþ;* XIII, 12 *saiwam þairh skuggvan in frisahtai;* XV, 58 *ufarfulljan in vaurstva fraujins;* Cor. II, VIII, 7 *in allamma managnan;* IX, 4, 8; X, 14; XI, 9 (deflectens a græco textu, vid. ad h. l.); XIII, 4; Gal. VI, 1; Eph. I, 4, 16; II, 11; III, 4, 18; VI, 15; Phlpp. II, 22; IV, 3; Col. I, 10, 24; II, 16; III, 15; IV, 12; Thess. I, III, 2; IV, 15; Tim. I, I, 2; V, 10; Tim. II, II, 1, 9; Skeir. II, c. Huc pertinent etiam elliptici casus Mth. VI, 6 et 18 *atta þeins sa in fulhsnja;* Luc. I, 77 *kunþi naseinais in afletu fravaurhte;* Cor. I, XI, 25 *sa stikls so niujo triggva ist in meinamma bloþa;* Eph. I, 19 *mikilei mahtais is in uns;* b) ad exhibendum rationem qua, vel modum quo aliquis agit, videtur, est, vel aliquid accidit, et in quo quis est vel aliquid operatur, in, apud, cum, ἐν: Mth. VI, 29 *nih saulaumon in allamma vulþau seinamma gavasida sik sve ains þize;* VII, 15 *qimand at izvis in vastjom lambe;* Luc. XX, 46; Mc. I, 23 et V, 2 *manna in unhrainjamma ahmin;* I, 30 *in brinnon ligan;* III, 23 *in gajukom qiþan;* XII, 1; IV, 2, 11, 30; Luc. VIII. 10; Joan. XVI, 25; Mc. V, 25 *in runa bloþis visan;* Luc. VIII, 43; Mc. VIII, 38 *qiman in vulþau;* Luc. IX, 26, 31 *þai gasaiwanans in vulþau;* Tim. I, III, 16 *andnumans in vulþau;* Mc. IX, 1 *qiman in mahtai;* XII, 36 *qiþan in ahmin veihamma;* Luc. I, 17; II, 27; IV, 1, 14; Luc. I, 75 *skalkinon guþa in sunjai jah garaihtein;* 78 *in armahairtein gaveison;* Rom. VII, 6 *skalkinon in niujiþai ahmins;* XIV, 18 *in þaim skalkinoþ xristau;* Luc. II, 29 *fraleitan in gavairþja;* VIII, 48 *gagg in gavairþja;* Cor. I, XVI, 11; Luc. IV, 19 *fraletan in gaþrafstein* (ubi in interpretatione *consolatione* loco *consolationem* scribendum est); VI, 12 *þairhvakan in bidai;* VIII, 13 *akran bairan in þulainai;* Rom. VIII, 3 *guþ seinana sunu sandida in galeikja leikis;* 37 *in þaim allaim* (scilicet in his angustiis) *jiukam;* Rom. IX, 22 *usbeidan in managail aggamodein;* 28 *gamaurgjan in garaihtein;* XII, 8 *dailjan in allsverein*, etc.; Cor. I, I, 17 *vailamerjan in snutrein vaurdis;* V, 8 *dulþjam ni in beista fairnjamma;* XIV, 21 *in anþaraim razdom jah vairilom anþaraim rodja;* XVI, 14 *allata in friaþvai vairþai;* Cor. II, I, 12; II, 1; VI, 4; VII, 1; VIII, 2; IX, 6; X, 3; XI, 9, 23; XII, 9, 12; Gal. VI, 1, 6; Eph. I, 8; II, 4; III, 3 (*gameljan in leitilamma*), 12; IV, 2, 15, 16, 19; V, 21, 26; VI, 18, 19, 20; Phlpp. I, 27; II. 3; Col. I, 6, 9, 12, 22, 24, 28; II, 11, 23; III, 4, 16, 17, 22; IV, 2; Thess. I, II, 17; III, 13; IV, 4, 5, 16; V, 13; Thess. II, I, 4; Tim. I, I, 3, 13; II, 2, 7, 11; III, 9; IV, 2; V, 2, 5 fin.; Tim. II, I, 3; II, 25; IV, 2. Huc etiam addu cendi sunt casus, ubi *in* et ejus rectum ideam adverbialem vel prædicativam exhibet: Luc. I, 44 *lailaik þata barn in svigniþai;* Cor. II, VII, 14 *in sunjai rodjan;* XI, 17 et 21 *rodjan in unfrodein;* Eph. VI, 24 *frijon in unriurein;* Col. I, 29 *usvaurkjan in mahtai;* Luc. IV, 32 *in valdufnja visan;* Cor. II, VIII, 12 *in gagreftai visan;* Phlpp. II, 6 *in guþaskaunein visands;* Tim. I, II, 12 *visan in þahainai;* cum subaudito *visan* Luc. I, 27 *in fragibtim;* Cor. II, III, 11 *in vulþau* (ubi in interpretatione *manens* loco *existens* scribendum est); coll. Col. IV, 6 *vaurd izvar in anstai salta gasuqoþ sijai;* Cor. II, III, 8 *vairþan in vulþau;* Phlpp. II, 7 *in galeikja manne vaurþans;* Col. III, 21 *vairþan in unlustau;* c) ponitur etiam instrumentali modo, in, cum, per, ἐν: α) ubi de re agitur: Mth. III, 11 *daupjan in ahmin;* Luc. III, 16; Mth. VI, 7 *in filuvaurdein audhausjan;* Mc. I, 8 *daupjan in vatin — in ahmin;* IV, 24 *in mitaþ mitan;* IX, 29 *þata kuni in vaihtai ni mag usgaggan niba in bidai jah fastubnja;* Luc. IX, 43; Mc. XI, 28 et 29 *in wamma valdufnje þata taujis;* Luc. XX, 2, 8; I, 51 *gatavida svinþein in arma;* VII, 25 *in hnasqjaim vastjom gavasiþs;* Joan. XVII, 17 *veihan in sunjai;* 19; Rom. X, 9 *andhaitan in munþa;* Cor. I, XVI, 20 *goleiþ izvis in frijonai veihai;* Thess. I, V, 26; Cor. II, VII, 6, 7; Eph. I, 3, 6; II, 3, 7, 13; IV, 3, 14; V, 18, 19; VI, 13, 20; Col. I, 11; Thess. II, I, 8, 11; II, 16; IV, 18; Tim. I, II, 9; III, 13 (vid. ad h. l.); IV, 12; Skeir. I, c; β) ubi de persona agitur: Mth. IX, 34 et Mc. III, 22 *in fauramaþlja unhulþono unhulþons usdreibiþ;* Cor. I, VII, 14 *veihada ist qens so ungalaubjandei in abin;* XV, 22 *in adama allai gadauþnand — in xristau allai gaqiunand;* Eph. I, 6 *guþ ansteigs vas uns in sunau seinamma;* X, 11; II, 13; III, 12; Phlpp. I, 25; IV, 13; Col. II, 15; Tim. II, II, 1; d) huc pertinent etiam plurimæ formulæ e Græco mutuatæ et in epistolis plerumque occurrentes, ut *in fraujin* Rom. XIV, 17; XVI, 22; Cor. I, VII, 22; XII, 13; XV, 58; XVI, 19; Cor. II, II, 12; Gal. V, 10; Eph. I, 4; II, 21; III, 20; IV, 1, 17; V, 8; VI, 21; Phlpp. I, 14; II, 29; III, 1; IV, 1, 4, 10; Col. I, 14, 16, 19; III, 18, 20; IV, 7, 17; Thess. I, V, 12, 16; V, 27; Thess. II, III, 4; Tim. I, III, 16; *in xristau iesu* Rom. VI, 23; VIII, 2, 39; XII, 5; Cor. I, XV, 18, 22, 31; XVI, 24; Cor. II, I, 19, 20; II, 14; III, 14; V, 17, 19; XI, 3; XII, 2, 19; Gal. I, 22; II, 4; III, 28; V, 6; Eph. I, 1, 3, 6, 7, 10, 12, 15, 20; II, 6, 10, 13, 21; III, 6, 11; IV, 21, 32; Phlpp. I, 26; II, 1; III, 3; IV, 7; Col. I, 28; Thess. I, II, 14; IV, 1, 16; V, 18; Thess. II, III, 12; Tim. II, II, 1; *in ahmin*, Eph. II, 18, 22; III, 5; VI, 18; Col. I. 8; et præsertim *in namin* Mth. X. 41, 42; Mc. IX, 38, 39, 41; XI, 9; Luc. IX, 50; X, 17; XIX, 38; Joan. X, 25; XII, 13; XIV, 13, 26; XV, 16; XVI, 23, 24; XVII, 11; Cor. I, I, 13, 15; V, 4; Eph. V, 20; Col. III, 17; Thess. II, III, 6; *in andvairþja*, vid. *Andvairþi* sub *Vairþs*; *in augam*, in oculis, in conspectu, Mc. XII, 11; Col. III, 22; *in vikon* Luc. I, 8; *in tevai* Cor. I, XV, 23; *in þizai halbai*, in hoc dimidio, Cor. II, III, 10; IX, 3; *in þaim svaleikaim*, in talibus circumstantiis, Cor. I, VII, 15; *in þamma*, in hoc, in eo, Joan. IX, 30; XV, 8; Cor. I, IV, 4; XI, 22; Cor. II, VIII, 10; Skeir. VIII, c; *in þammei*, propter, ideo, Rom. VIII, 3; Cor. II, II, 12; Gal. IV, 18; Phlpp. III, 12; propter, Luc. I, 78 vid. ad h. l.; *in allamma* Cor. II, II, 9 (εἰς); IV, 8; VI, 4; VII, 5, 11; IX, 8, 11; XI, 6; Eph. V, 24; VI, 13; Phlpp. IV, 12; Col. I, 10; Tim. I, III,

11; in *allaim* Col. I, 18; III, 11; Tim. II, IV, 5, *in managaim* Cor. II, VIII, 22; *in vaihtai ni*, in quoquam, Cor. II, VI, 3; VII, 9; Phlpp. I, 20, 25; Skeir. VII, c; e) in cum dativo etiam usurpatur, ubi respectus aliquis, seu relatio significatur, quo in casu alias ordinario accusativus vel alia præpositio occurrit, in sensu ad, in, super, ἐν, εἰς, sic post *galaubjan* Mc. I, 15; Gal. II, 16 (εἰς); *galaubeins* Tim. I, III, 13; *gatrauan* Rom. XIV, 14; Cor. II, II, 3 (ἐπί c. accus.); VII, 16; X, 1 (εἰς); Gal. V, 10; Phlpp. II, 24; III, 3; *trauain haban* Phlpp. III, 4; *ananan þjan* Cor. II, XI, 21; *galeikan* Mc. I, 11; *vaila galeikan* Luc. III, 22; *venjan* Cor I, XV, 19; sic etiam Cor. I, X, 2 *in* (εἰς) *mose daupidai vesun*; Gal. III, 27 *in* (εἰς) *xristau daupidai vesuþ*; Cor. I, I, 13 *in* (εἰς) *namin pavlaus daupjau*; coll. Cor. I, IV, 6 *þo þairhgaleikonda iu* (εἰς) *mis jah apaullon*; Luc. XVI, 8 *þai sunjos þis aivis frodozans sunum liuhadis in* (εἰς) *kunja seinamma sind*; Eph. I, 5 *fauragarairoþ uns du sunive gadedai þairh iesu in* (εἰς) *imma*; Col. I, 20 *þairh ina gafriþon alla in* (εἰς) *imma*; *in* etiam aliquando f) profectum, et exitum exprimit: Rom. XIII, 4 *guþs andbahts ist* (scilicet potentiam) *þus in* (εἰς) *godamma*; Cor. I, IV, 3 *mis in* (εἰς) *minnistin ist*; VII, 15 *in* (ἐν) *gavairþja laþoda uns guþ*; Col. III, 15 (ubi in græco textu εἰς adest, et in interpretatione *qua* loco *quo* legendum est); Cor. II, IX, 11 *gabignan in* (εἰς) *allai ainfalþein*; Eph. I, 17 *gibai izvis ahman handugeins in ufkunþja seinamma*; Col. I, 10 *managan* (quod librarius prætermisisse videtur) *in* (εἰς) *ufkunþja guþs* (aliter hic locus ad b) pertinet); Tim. II, III, 16 *talzeins in garaihtein*; g) denique in quibusdam locis causale est, ut Cor. II, IX, 13 *mikiljan guþ in ainfalþein* (supra *ana*); Gal. I, 24 *in mis mikilidedun guþ*; Cor. II, VIII, 20 *þai was uns fairinodedi in digrein*; IX, 14 *gairnjandans izvara in* (διά c. accus.) *ufarassau anstais guþs*; Phlpp. I, 17 *in* (ἐκ) *friaþvai* (supra *in* c. genit.); Eph. III, 13 *ni vairþaiþ usgrudjans in aglom meinaim faur izvis*; item post *gamarzjan* Mth. XI, 6; Mc. VI, 3; Luc. VII, 23; *afslauþiþs visan* Gal. IV, 20; *afagjan* Thess. I, III, 3; *wopan* Cor. II, X, 15, 17; XI, 12; XII, 5, 9; Gal. VI, 13; Phlpp. III, 3; Thess. II, I, 4; *wofstulja haban* Gal. XI, 4, coll. Phlpp. I, 26; *faginon* Luc. I, 14; X, 20; Phlpp. I, 18; *svignjan* Joan. V, 35.

C. Cum genitivo significat pro, propter, ob, et præcipue usurpatur I) pro græco διά c. accus.: Mth. XXVII, 18 *in neiþis atgebun ina*; Mc. III, 9 *skip habaiþ visan in manageins*; IV, 17 *qimiþ vrakja in þis vaurdis*; VI, 17 *herodes gaband iohannen in hairodiadins*; 26; XV, 10; Luc. V, 19; Joan. VI, 57; VII, 13; X, 19, 32; XI, 42; XII, 9, 11, 30; XV, 3, 21; Rom. XI, 28; XIII, 5; Cor. I, IV, 6, 10; VII, 5, 26; VIII, 11; IX, 23; X, 25, 28; XV, 31; Cor. II, II, 10; III, 7; IV, 5, 11, 15; VII, 12; VIII, 9; Gal. II, 4; Eph. II, 4; IV, 18; Phlpp. I, 15, 24; II, 30; III, 7, 8; Col. IV, 3; Thess. I, V, 13; Tim. I, V, 23; Tim. II, I, 6, 12; Tit. I, 13; imprimis post *faginon* Joan. XI, 15; *sildaleikjan* Mc. VI, 6; *gauriþs vairþan* Mc. VI, 26; Rom. XIV, 15; 2) διά c. genit. Cor. II, VIII, 8 *qiþa in þizos anþaraize usdaudeins*; Gal. V, 13 *in friaþvos ahmins skalkinoþ izvis*; Thess. I, III, 7 *gaþrafstidai sijum in izvaraizos galaubeinais*; 3) pro ἐπί c. dat.: post *gaurs* Mc. III, 5; *ganipnands* Mc. X, 22; *afslauþnan* Mc. X, 24; *sildaleikjan* Mc. XI, 18; Luc. V, 9; *faginon* Cor. I, XVI, 17; Cor. II, VII, 4; Luc. XV, 7, 10; *aviliud* Cor. II, IX, 15; *hazjan guþ* Luc. II, 20; 4) pro ὑπέρ c. genit., post *aviliudon* Cor. I, X, 30; Eph. I, 16; *hauhjan guþ* Rom. XV, 9; *wopan* Thess. II, I, 4; et alibi etiam, ut Joan. VI, 51 *leik mein giba in þizos manasedais libainais*; XI, 4 *so siukei ist in hauheinais guþs*; Cor. I, I, 13; XI, 24; Cor. II, I, 6; XII, 19; Eph. III, 1; Thess. II, I, 5; — 5) περί c. genit.: Joan. X, 33 *in godis vaurstvis ni stainjam þuk*; præsertim post *hazjan guþ* Luc. XIX, 37; *aviliudon* Thess. I, III, 9; Thess. II, I, 3; *infeinan* Mth. IX, 36; 6) ἕνεκεν: Mth. X, 39 *fraqisteiþ saivalai seinai in meina*; Mc. VIII, 35; X, 29; Luc. VI, 22; IX, 24; XVII, 33; XVIII, 29; Rom. XIV, 20; Cor. II, III, 10; 7) χάριν c. genit.: Tit. I, 11 *laisjan þatei ni skuld ist in faihugairneins*; Skeir. II, a; IV, d; VIII, b; 8) adde formulas: *in þis*, ideo, τούτου χάριν: Eph. III, 14; Skeir. IV, d; *inuh þis* (*inuþ—þis* Rom. XIII, 6), itaque, διὰ τοῦτο: Rom. XIII, 6; Cor. II, VII, 13; Thess. I, III, 7; Tim. II, II, 10; ἕνεκεν τούτου: Mc. X, 7; διό: Cor. II, II, 8; IV, 16; V, 9 (διὸ καί); VI, 17; Thess. I, V, 11; Skeir. I, a, d; II, a, b; III, d; IV, a, b; VI, c, d; *inuh þis nu*, τοιγαροῦν; Thess. I, IV, 8; *in þizei* (*in þize* Eph. III, 13; sed *in þize* Rom. IX, 17 incorrectum est) propter quod, quia, διό: Rom. XV, 7; Cor. II, IV, 13; XII, 10 (ubi in interpretatione legendum est *in qua* pro *propter quod*); Eph. III, 13; IV, 8, 25; Thess. I, III, 1; οὗ χάριν: Luc. VII, 27; οὗ ἕνεκεν: Luc. IV, 8; δι' ἣν αἰτίαν: Luc. VIII, 47; ἀνθ' ὧν: Luc. XIX, 44; διὰ τό c. infin.: Mc. IV, 15; Luc. VIII, 6; XVIII, 5; διότι: Phlpp. II, 26; Skeir. I, d; III, b; IV, c; VI, a, c; *in þizozei vaihtais* (vel *fairinos*), propterea, δι' ἣν αἰτίαν: Tim. II, I, 6, 12; Tit. I, 13; διὰ τοῦτο: Eph. III, 1; Tit. I, 5; *in wis*, cur? διατί: Cor. II, XI, 11; *in þize ei*, ut, propter quod, ἵνα: Tit. I, 5; Neh. V, 18.

II. In compositione 1) cum verbis: *inagjan*, *inaljanon*, *inbrannjan*, *indrobnan*, *inliuhtjan*, *inmaidjan*, *inrauhtjan*, *insaian*, *insailjan*, *insaivan*, *insakan*, *insandjan*, *insvinþjan*, *intandjan*, *intundnan*, *intrusgjan*, *invagjan*, *invidan*, *invandjan*, *invisan*, *inveitan*; bicomposita: *ingaleikon*; *anainsakan*; *miþinsandjan*; 2) cum substantivis: *inahei*, *ingardja*, *inkilþo*, *inmaideins*, *inniujiþa*, *insahts*, *invindiþa*; 3) cum adjectivis: *inahs*, *ingards*, *inkuns*, *invinds*.

INUH, *in* cum enclitico *uh*, vid. sub *uh*.

INUH þis (*inuþ-þis*), vid. *In* I. C. 8).

INN, adverb., intus, εἰς....: Mth. IX, 25; Mc. V, 40; VI, 22; XV, 43; Luc. I, 28; IV, 16; Joan. X, 1; XVIII, 16; solemniter, et ubi verbum non sequitur, cum eo componitur, vid. *inngaggan*, *innvairpan*; *innatbairan*, *innatgaggan*, *innattiuhan*; *inngaleiþan*; *innufsliupan*; *miþinngaleiþan*.

INNA, adverb., intus, ἔσω: Cor. I, V, 12; cum verbis conjunctum græco ἐν.... respondet, sic *inna gaggan* (ἐμπεριπατεῖν) Cor. II, VI, 16; *inna gameljan* (ἐγγράφειν) Cor. II, II, 3; *inna usvaurkjan* (ἐνεργεῖσθαι) Col. I, 29; item *innakunds*; sed in *innagahts*, pro *inn* ponitur, sicut et *anda* pro *and*.

INNANA, adverb., 1) ab intus, intus, ἔσωθεν: Cor. II, VII, 5; 2) intus, c. genit., ἔσω: Mc. XV, 16 vid. ad h. l.

INNAÞRO, adverb., 1) ab intus, ἔσωθεν: Mc. I, 21, 23; 2) intus, ἔσωθεν: Mth. VII, 15.

INNUMA, adject. comparat., interior, ὁ ἔσω: Rom. VII, 22 (ubi *innumin* loco *innunin* legendum est, vid. ad Col. I, 29); Eph. III, 16; ὁ ἔσωθεν: Cor. II, IV, 16.

INA, vide sub *Is*.

INQIS, vid. *Iggis*.

INILO, fem., causa, prætextum, πρόφασις: Joan. XV, 22; Phipp. I, 18; ἀφορμή: Cor. II, XI, 12.

INUH (*inu* in locis epistolarum ad Romanos et ad Corinthios nec non et Cor. II, X, 15; Tim. I, V, 21; Philem. 14; Skeir. I, b; vet. norv. *an*, vet. sax. *ano*, vet. fr. *oni*, *one*, vet. sup. germ. *ano*, *anu*, rec. sup. germ. *ohne*; Gf. I, 283; Rchth. 964), præpositio cum accusativo constructa, sine, χωρίς: Mc. IV, 34; Luc. VI, 49; Joan. XV, 5; Rom. VII, 8, 9; X, 14; XI, 29, Cor. I, IV, 8; Cor. II, XI, 28; Eph. II, 12; Tim. I, II, 8; V, 21; Philem. 14; Skeir. I, b; VII, b; ἄνευ: Mth. X, 29; ἐκτός: Cor. I, XV, 27; Cor. II, XII, 2; παρεκτός: Mth. V, 32; nec non ad circumscribendum α privativum; Cor. II, X, 15 *inu mitaþ*, ἄμετρος: coll. ad Rom. X, 19.

INS, vid. sub *Is*.

IUDAIA, nom. propr., decl. græc., Ἰουδαία: Mc. I, 5; III, 7; X, 1; Luc. I, 5; II, 4; III, 1; V, 17; VI, 17,

vii, 17; Joan. vii, 1, 3; xi, 7; Cor. II, i, 6; Neh. v, 14; vi, 18; Skeir. IV, b.

iudaia-land, vid. sub *Land*.

iudaius (*Judaius* Joan. xi, 45; Cor. I, ix, 20; xii, 13; Gal. iii, 28), nom. propr. masc., Ἰουδαῖος: Mth. xxvii, 11; Mc. vii, 13; xv, 2; Luc. vii, 3; Joan. iii, 25; vi, 4, 41, 52; vii, 1, 2, 8, 31, 48; ix, 22; x, 19; xi, 45; xii, 11; xviii. 35, 36; Rom. ix, 24; Cor. I, ix, 20; xii, 13; Cor. II, xi, 24; Gal. iii, 28; Thess. I, ii, 14; Neh. v, 17; vi, 17.

iudaiwisks, adject., judaicus, ἰουδαϊκός: Tit. i, 14; Skeir. III, b.

iudaiwisko, adverb., judaice, ἰουδαϊκῶς: Gal. ii, 14.

iudaiwiskon, conj. II, more judaico vivere, judaizare, ἰουδαΐζειν: Gal. ii, 14.

IUDAS (*Judas* Joan. xii, 4; *Iodas* Luc. iii, 26), nom. propr. masc., Ἰούδας et Ἰούδα: Mth. xxvii, 3; Mc. iii, 19; vi, 3; xiv, 10; Luc. i, 39; iii, 26, 30, 33; vi, 16; Joan. vi, 71; xii, 4; xiii, 26, 29; xiv, 22; xviii, 2.

IUMJO (Gr. II, 47; III, 472), fem., turba, multitudo, ὄχλος: Mth. viii, 1.

IUP (vet. norv. *upp*, vet. sax., angl. sax., angl., suec. *up*, vet. fr. *op*, vet. sup. germ. *uf*, dan., batav. *op*, rec. sup. germ. *ob*, *oben*, *auf*; gr. ὑπέρ, lat. *super*; Gr. II, 49; Gf. I, 169), adverb., sursum, supra, ἄνω: Joan. xi, 41; verbis conjunctum respondet græc. ἀνα..., sic *insaiwan iup*, ἀναβλέπειν: Luc. xix, 5; *iup ustiuhan*, ἀνάγειν: Rom. x, 7.

iupa, 1) supra, ἄνω: Gal. iv, 26; Col. iii, 1, 2; 2) sursum, ἄνω: Phlpp. iii, 14; Skeir. II, a.

iupana, de novo, de sursum, ἄνωθεν: Gal. iv, 9.

iupaþro, de supra, ἄνωθεν: Mth. xxvii, 51; Mc. xv, 38; Joan. iii, 3, 31; xix, 11; ἄνω: Joan. viii, 23; Skeir. II, a; IV, c.

IUS, adject., comparat. *iusiza*, facilis, utilis; *iusiza wisan*, meliorem esse, διαφέρειν: Gal. iv, 1.

iusila, fem., quies, ἄνεσις: Cor. II, viii, 13 (Thess. II, i, 7).

IUSE, nom. propr. indecl., Ἰωσῆ: Mc. vi, 3.

IS (vet. sup. germ. *ir*, rec. sup. germ. *er*; lat. *is*; Gr. I, 785), fem., *si*, neutr. *ita*, pronomen personale 3 pers., is, ea, id, ordinario αὐτός; ex. gr. masculinum; sing. nom. *is*: Mth. viii, 24; Mc. i, 8, 45; ii, 15, 25; iii, 8, 13; iv, 27, 38; v, 4; vi, 55; vii, 36; viii, 29; Luc. i, 8; ii, 28; iv, 15, 30; v, 1, 12, 16, 17; vi, 8, 20, 35; vii, 5; viii, 1, 22, 37, 42, 54; ix, 18, 29, 51; x, 1; xv, 14; xvi, 24; xvii, 11; xviii, 35, 39; xix, 37; Joan. vi, 15; vii, 10; Cor. I, xv, 25, 28; Cor. II, x, 7; Eph. v, 23; Col. i, 17, 18; Tim. I, iii, 7; genit. *is*: Mth. iii, 11; v, 35; vii, 28; viii, 3, 13, 23, 25; ix, 10, 11, 19, 20, 21; x, 25, 35, 36; xi, 20; xxv, 41; xxvi, 65; xxvii, 19, 53, 64, etc.; dat. *imma*: Mth. v, 25, 39, 40, 41; viii, 1, 3, 4, 5, 7, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28; ix, 2, 9, 19, 27, 28, 32; x, 32; xi, 2, 11; xxvii, 11, 13, 14, 19, 42, 44, 54, 55, 64, etc.; accus. *ina*: Mth. vi, 8; vii, 24; xiii, 2, 5, 7, 25, 31, 34; ix, 18, 24, 31; x, 33; xxvi, 71; xxvii, 1, 2, 3, 11, 18, 43, 48, 49, etc.; plur. nom. *eis*: Mth. ix, 32; Luc. vi, 11; ix, 36; xiv, 12; xviii, 34; Joan. xvii, 8, 19; Rom. xi, 31; Cor. II, vi, 16; x, 12; Gal. ii, 9; genit. *ize*: Mth. vi, 14, 15; vii, 16, 20; viii, 34; ix, 2, 4, 29, 35, 36; x, 29; xi, 1, etc.; dat. *im*: Mth. vi, 1, 7; vii, 12, 23; viii, 4, 20, 32; ix, 12, 15, 18, 24, 28, 30; xi, 4; xxv, 40, 45; xxvii, 17, 48, 65, etc.; accus. *ins*: Mth. vi, 26; vii, 16, 20, 29; ix, 30; x, 26; xxvii, 10, etc.; femininum, sing. nom. *si*: Luc. vii, 12; genit. *izos*: Mth. v, 28; viii, 15; ix, 25; x, 35; Mc. i, 31; v, 29; vii, 26; xiv, 9; Luc. i, 5, 41, 58; vii, 47; viii, 44, 54, 55, 56; x, 10; Joan. xi, 1, 5; xvi, 21; Cor. I, x, 26, 28; Gal. iv, 30; Tim. II, iii, 5; dat. *izai*: Mth. v, 28, 31; x, 39; Mc. v, 34, 41, 43; vi, 23, 26; vii, 27, 29; viii, 35; x, 15; xiv, 6; xvi, 11; Luc. i, 28, 29, 30, 35, 36, 38, 45, 56, 58, 61; ii, 6; vii, 12, 13; viii, 48, 55; ix, 24; x, 9; xvi, 16; xvii, 33; xviii, 17; xix, 45; Joan. xi, 23, 31, 33, 40; xii, 25; Rom. ix, 12; x, 5; Cor. I, vii, 13; Eph. vi, 20; Col. iv, 2; accus. *ija*: Mth. viii, 15; ix, 18; Mc. i, 30; v, 33; Luc. iv, 39; Joan. xi, 31, 33; xii, 7; plur. genit. *izo*: Joan. xi, 19; dat *im*: Mc. xvi, 6; Eph. iv, 18; Tim. I, v, 16; accus. *ijos*: Mc. xvi, 8; Joan. xi, 19; neutrum, sing. nom. *ita*: Mc. iv, 37; genit. *is*: Mth. vii, 27; Mc. iv, 32; Joan. viii, 44; Col. ii, 22; Tim. I, i, 8; dat. *imma*: Luc. i, 66; xiv, 35; accus. *ita*: Mth. v, 29; xxvii, 59, 60; Mc. iv, 16; vi, 28, 29; ix, 36; xi, 17; xv, 46; Luc. vi, 48; viii, 16; Joan. xv, 2; Rom. vii, 20, Eph. v, 29; Col. ii, 14; iv, 17; plur. nom. *ija*: Luc. ii, 50; dat. *im*: Mc. x, 13, 16; Luc. i, 7; ii, 42, 49, 50, 51; v, 2. In nominativo etiam pro ὁ, ἡ, τό: Mth. viii, 32; ix, 31; xxvi, 66; xxvii, 4, 66; Mc. iii, 4; v, 34; vi, 24, 28; vii, 6, 28; viii, 5, 20, 28, 33; ix, 12, 19, 21, 32, 34; x, 3, 4, 22, 26, 36, 37, 39, 48, 50; xi, 6; xii, 3, 14, 16; xiv, 11, 46, 62, 61, 64, 68, 70, 71; xv, 2, 13, 14, 23; Luc. i, 29; iv, 40, 43; v, 33, 34; vi, 10; vii, 4, 40, 43; viii, 21, 24, 56; ix, 13, 19, 21, 45, 59; x, 27, 29; xv, 27, 29; xvi, 7; xvii, 37; xviii, 21, 23, 27, 29, 41; xix, 34; xx, 3, 11, 12, 17, 25; Joan. ix, 15, 17, 38; xviii, 7; οὗτος: Luc. vii, 44, 45, 46; Rom. viii, 9 vid. ad h. l.; ἐκεῖνος: Mc. xvi, 11; Luc. xix, 4; Joan. vii, 29; viii, 42; ix, 9; xiv, 12; xvi, 8; xviii, 17, 25; Cor. I, ix, 25; Cor. II, viii, 9; Tim. II, ii, 12; in genitivo etiam pro αὐτοῦ (alias *seins*): Mc. vii, 26; viii, 3; Thess. II, i, 10 (cæterum in his locis plures codices manuscript. αὐτοῦ legunt). Aliquando etiam nominativus ut subjectum sententiæ usurpatur, ubi Græcus pronomen prætermisit: Mth. xi, 23 *eis veseina* (ἤμελλον); Mc. (vii, 36) xv, 44; Luc. i, 63; vii, 50; xiv, 14; xviii, 38; Joan. vi, 21; ix, 8, 12, 18; xi, 13; xiv, 17; xviii, 28, 31, 40; Cor. I, xvi, 12.

ISAK, nom. propr. masc., Ἰσαάκ: Mth. viii, 11; Mc. xii, 26; Luc. iii, 34; xx, 37; Rom. ix, 7, 10; Gal. iv, 28.

ISKARIOTES (*Iskarioteis* Mc. xiv, 10; *Iscarjotes* Joan. xiv, 22); nom. propr., Ἰσκαριώτης: Mc. iii, 19; xiv, 10; Luc. vi, 16; Joan. vi, 71; xii, 4; xiii, 26; xiv, 22.

ISRAEL, nom. propr. masc., Ἰσραήλ: Mth. viii, 10; ix, 33; x, 23; xxvii, 19, 42; Mc. xii, 29; Luc. ii, 25, 32; iv, 25; Joan. xii, 13; Rom. ix, 27, 31; xi, 26; Cor. II, iii, 7, 13; Gal. vi, 16; Phlpp. iii, 5.

israeleites (*Israelites* Rom. ix, 4), nom, propr., Ἰσραηλίτης: Rom. ix, 4; xi, 1; Cor. II, xi, 22.

ITAN (vet. norv., vet. fr. *eta*, vet. sax., angl. sax. *etan*, vet. sup. germ. *ezan*, angl. *eat*, suec. *äta*, dan. *æde*, rec. sup. germ. *essen*, *ätzen*; gr. ἔδειν, lat. *edere*; Gr. II, 25; Gf. I, 524; Rchth. 717), conj. I, *at. etun*, *itans*, comedere, ἐσθίειν: Luc. xv, 16; xvi, 21; xvii, 27, 28.

fra-itan (præt. *frat*, *fretun*), devorare, κατεσθίειν: Cor. II, xi, 20; καταφάγειν: Mc. iv, 4; Luc. viii, 5; xv, 30 vid. ad h. l.

fra-atjan, conj. II, enutrire, cibum distribuere, ψωμίζειν: Cor. I, xiii, 3.

af-etja, masc., esor, φάγος: Mth. xi, 19; Luc. vii, 34.

uz-eta, masc., vel *Uz-eto*, neutr., præsepe, præsepium, φάτνη: Luc. ii, 7, 12, 16.

ITURAIA, nom. propr., decl. græc., Ἰτουραία: Luc. iii, 1.

IFTUMA (Gr. II, 50), adject., sequens, proximus; *iftumin daga*, proximo die, τῇ ἐπαύριον: Mth. xxvii, 62; Mc. xi, 12; Joan. vi, 22; xii, 12.

IOANAN, nom. propr., Ἰωνάν: Neh. vi, 18.

IODAS, i. q. *Iudas*.

IOHANNA, nom. propr. fem., Ἰωάννα: Luc. viii, 3.

IOHANNA, nom. propr. masc., Ἰωαννάν et Ἰωνάν: Luc. iii, 27, 30.

IOHANNES (*Iohannis* Mc. vi, 14), nom. propr. masc., Ἰωάννης: Mth. ix, 14; xi, 2, 4, 7, 11, 12, 13; Mc. i, 9, 14, 19, 29; iii, 17; v, 37; vi, 16, 17; viii, 28; ix, 2; x, 35, 41; xi, 30; Luc. iii, 2, 15; v, 10, 33; vi, 16; vii, 18, 19, 20, 22, 24, 28, 29; viii, 3, 25; ix, 9; x, 41; xx, 4; Joan. iii, 24, 25; Skeir. III, b.

IOREIM, nom. propr. masc., Ἰωρείμ: Luc. iii, 29.
IORA, nom. propr. masc., Ἰωρά: Esdr. ii, 18.
IOSES, nom. propr. masc., Ἰωσῆ: Mth. xxvii, 56; Mc. xv, 40, 47; Luc. iii, 29.
IOSEF, nom. propr. masc., Ἰωσήφ: Mth. xxvii, 57; Mc. xv, 43, 45; Luc. ii, 16, 23, 24, 30, 33; Joan. vi, 42; Skeir. II, a.

K

KABALLARJA, nom propr., docum. aret.
KAEINAN, nom. propr. masc., Καϊνάν: Luc. iii, 36, 37.
KAIDMEIEL, nom. propr. masc., Καδμιήλ: Esdr. ii, 40.
KAIDRON, nom. propr., Κεδρών: Joan. xviii, 1.
KAISAR (voc. lat.), masc., Cæsar, Καῖσαρ: Mc. xii, 14, 16, 17; Luc. ii, 1; iii, 1; xx, 23, 24, 25; Joan. xix, 12.
KAISARA-GILD, vid. sub *Gildan*.
KAISARIA, nom. propr., Καισαρία: Mc. viii, 27.
KALBO (vet. norv. *kalfr*, vet. sax. *calf*, angl. sax. *cealf*, vet. sup. germ. *kalb*, angl. *calf*, suec. hatav. *kalf*, dan. *kalv*, rec. sup. germ. *kalb*; Gr. II, 58; Gf. IV, 391), fem., calva (δάμαλις secundum Num. xix, 2): Skeir. III, c.
KALDS (vet. norv. *kaldr*, vet. sax. *cald*, angl. sax. *ceald*, vet. fr. *kald*, vet. sup. germ. *kalt*, angl. *cold*, suec. *koll*, dan. *kold*, batav. *koud*, rec. sup. germ. *kalt*; Gr. II, 9; Gf. IV, 381; Rchth. 856), adj., frigidus, ψυχρός: Mth. x, 42; neutr. τὸ frigidum, frigus, ψῦχος: Joan. xviii, 18.
KALKJO (*Kalki?*), fem., adultera, πόρνη: Luc. xv, 30.
KALKINASSUS, masc., adulterium, πορνεία: Mth. v, 32; Mc. vii, 21; Gal. v, 19; Thess. I, iv, 3.
KANANEITES, nom. propr., Κανανίτης: Mc. iii, 18.
KANNJAN, vid. sub *Kunnan*.
KAJAFA, nom. propr. masc., Καϊάφας: Luc. iii, 2; Joan. xviii, 13, 14, 23, 28.
KAULAUSSAUS (vel *Kaulaussaius*), nom. propr., Κολοσσαεύς: Coloss. subscr. (vid. ad Thess. II, inscript.).
KAUPATJAN (coll. angl. *cuff*, suec. *kuffa*, dan. *kjep*; gr. κόπτειν), conj. anom. præt. *kaupasta*, colaphizare, κολαφίζειν: Mth. xxvi, 67; Mc. xiv, 65; Cor. I, iv, 11; Cor. II, xi, 7.
KAUPON (vet. norv. *kaupa*, vet. sax. *capon*, *capan*, angl. sax. *ceapian*, vet. fr. *kapia*, vet. sup. germ. *kaufon*, angl. *cheapen*, suec. *kjöpa*, dan. *kjöbe*, batav. *koopen*, rec. sup. germ. *kaufen*; coll. gr. κάπηλος, lat. *caupo*; Gf. IV, 372; Rchth. 859), conj. II, negotiari, πραγματεύεσθαι: Luc. xix, 13.
KAURAZEIN, nom. propr., χοραζίν (Mth. xi, 21); Luc. x, 13.
KAURBAN (voc. hebr.), κορβᾶν: Mc. vii, 11.
KAURBANAUN (voc. hebr.), κορβανᾶν: Mth. xxvii, 6.
KAURINÞO, nom. propr. fem., Κόρινθος: Rom. subscr., Cor. II, i, 1, 23.
KAURINÞIUS (*Kaurinþaius* Cor. II, inscr. et subscr.), nom. propr. masc., Κορίνθιος: Cor. I, subscr.; Cor. II, inscr.; vi, 11; subscr.
KAURN (vet. norv., vet. fr., vet. sup. germ., suec., dan., rec. sup. germ. *korn*, vet. sax. *curni*, angl. sax., angl. *corn*, batav. *koorn*; Gr. II, 61; III, 375; Gf. IV, 494; Rchth. 877), neutr., frumentum, σῖτος: Mc. iv, 28; Luc. iii, 17; xvi, 7.
KAURNO, neutr., granum, granulum, κόκκος: Mc. iv, 31; Luc. xvii, 6; Joan. xii, 24.
KAURS (Gr. II, 57), adject., gravis, βαρύς: Cor. II, x, 10.

KAURIÞA, fem., onus, βάρος: Gal. vi, 2.
KAURJAN, conj. II, gravare, onerare, βαρεῖν: Luc. ix, 32; Cor. II, i, 8; v, 4; Tim. I, v, 16; βαρύνειν: Neh. v, 15; βαρὺν εἶναι: Neh. v, 18; καταβαρεῖν: Cor. II, xii, 16; ἐπιβαρεῖν: Thess. II, iii, 8; καταναρκᾶν: Cor. II, xi, 8; xii, 13, 14.
ANA-KAURJAN, id., ἐπιβαρεῖν: Cor. II, ii, 5.
MIÞ-KAURJAN, coonerare; *miþ-kauriþs dauþau is*, coonerari morte ejus, συμμορφούμενος θανάτῳ αὐτοῦ: Philpp. iii, 10.
KAUREINS, fem., onus, βάρος: Cor. II, iv, 17.
UN-KAUREINS, non-molestia; *in allaim unkaureinom* ἐν παντὶ ἀβαρής: Cor. II, xi, 9 vid. ad h. l.
KAUSJAN, vid. sub *Kiusan*.
KAPILLON (lat. *capillus*), conj. II, tondere, κείρειν: Cor. II, xi, 6.
KARA (vet. sup. germ. *chara*, angl. sax. *caru*, angl. *care*; lat. *cura*; Gr. II, 57; Gf. IV, 464), fem., cura; *kar-ist* (i. e. *kara ist*), sollicitat, cura-tenet, cum accusativo personæ et genitivo rei, μέλει: Joan. x, 13; xii, 6; simpl. *kara* Mc. iv, 38; xii, 14; *wa kara unsis*, τί πρὸς ἡμᾶς: Mth. xxvii, 4.
UN-KARJA, adject., incurius, negligens, Mc. iv, 15 h. l; *unkarja visan*, ἀμελεῖν: Tim. I, iv, 14.
KARON, conj. II, sollicitari, μέλει: Cor. I, vii, 21
GA-KARAN, conj. II, curare, ἐπιμελεῖσθαι: Tim. I, iii, 5.
KAREIAÞIAREIM, nom. propr. indecl., Καριαθιαρίμ: Esdr. ii, 25.
KARKARA (lat. *carcer*), fem., carcer, δεσμωτήριον: Mth. xi, 2; φυλακή: Mth. v, 25; xxv, 39, 44; Luc. iii, 20; Joan. iii, 24; Cor. II, vi, 5; xi, 23.
KARPUS, nom. propr. masc., Κάρπος: Tim. II, iv, 13.
KAS (vet. norv. *ker*, vet. sup. germ. *char*, dan. *kar*; Gr. II, 52; III, 456; Gf. IV, 463), neutr., vas, σκεῦος: Mc. iii, 27; xi, 16; Luc. viii, 16; xvii, 31, Rom. ix, 21; Cor. II, iv, 7; Thess. I, iv, 4; Tim. II, ii, 20, 21; κεράμιον: Mc. xiv, 13; βάτος: Luc. xvi, 6.
KASJA, masc., figulus, κεραμεύς: Mth. xxvii, 7; Rom. ix, 21.
KATILS (vet. norv. *kati*, *ketill*, vet. sup. germ. *kezil*, angl. sax. *cytel*, vet. fr. *ketel*, angl. *kettle*, suec. *kettel*, dan. *kjedel*, batav. *ketel*, rec. sup. germ. *kessel*; gr. κοτύλη, lat. *catillus*; Gr. III, 457; Gf. IV, 537; Rchth. 867), masc., lebes, χαλκίον: Mc. vii, 4.
KAVTSJO (voc. lat.), fem., cautio, docum. neap.
KAFAIRI, nom. propr. indecl., Καφιρά: Esdr. ii, 25 vid. ad h. l.
KAFARNAUM, nom. propr. indecl., Καπερναούμ: Mth. viii, 5; xi, 23; Mc. i, 21; ix, 33; Luc. iv, 31; vii, 1; Joan. vi, 17, 24.
KEIAN (angl. sax. *cennan*, vet. sax., vet. sup. germ. *kinan*, rec. sup. germ. *keimen*; Bopp 115 sq.; Gr. I, 854; IV, 26; Gf. IV, 450), conj. I, *kai*, *kijum*, *kijans*, germinare.
US-KEIAN, prodire, crescere, germinare, φύειν: Luc. viii, 6.
KEINAN, conj. III, germinare, βλαστάνειν: Mc. iv, 27.

US-KEINAN, id., φυῆναι : Luc. VIII, 8; ἐκφύῆναι : Mc. XIII, 28.

MIÞUS-KEINAN, simul enasci, συμφυῆναι : Luc. VIII, 7.

KELIKN (vet. norv. *galkn;* Gr. II, 160), neutr., 1) turris, domus, πύργος : Mc. XII, 1; Luc. XIV, 28; 2) cœnaculum, ἀνώγαιον : Mc. XIV, 15.

KEFAS, nom. propr. masc., Κηφᾶς : Cor. I, I, 12; IX, 5; XV, 5.

KILEIKIA, nom. propr. fem., Κιλικία : Gal. I, 21.

KILÞEI (coll. angl. sax. *cild*, angl. *child*), fem., uterus, γαστήρ : Luc. I, 31.

IN-KILÞO, fem., gravis, prægnans, in utero habens, ἡ ἔγκυος : Luc. II, 5; συνειληφυῖα : Luc. I, 36; *in-kilþo vairþan*, concipere, συλλαμβάνειν : Luc. I, 24.

KINDINS (coll. angl. sax. *cine*, vet. sax. *kunno;* apud Burgundinos rex vocabatur *hendinos*, vid. Ammian. *Marcell.* 28, 5; Mone, *Gesch. des nord. Heidenthums*, II, 165; DRA. 229, 231, 756), masc., præfectus, ἡγεμών : Mth. XXVII, 2, 11, 14, 15; Luc. XX, 20; *visan kindins*, ἡγεμονεύειν : Luc. II, 2.

KINNUS (vet. norv. *kinn*, angl. sax. *cyn*, vet. sax., vet. sup. germ. *kinni*, vet. fr. *kin*, angl. *chin*, dan. *kind*, batav. *kin*, rec. sup. germ. *kinn;* gr. γένειον, lat. *gena;* Gr. III, 401; Gf. IV, 450; Rchth. 869), fem., gena, σιαγών : Mth. V, 39; Luc. VI, 29.

KINTUS, masc., obolus, κοδράντης : Mth. V, 26.

KIUSAN (vet. norv. *kiosa*, *kiora*, vet. sax. *kiosan*, *coron*, *coston*, angl. sax. *ceosan*, *costian*, vet. fr. *kiasa*, vet. sup. germ. *churi*, *kiusan*, angl. *choose*, suec. *kesa*, dan. *kaare*, batav. *kiesen*, rec. sup. germ. *kiesen*, *küren*, *kosten;* gr. γεύεσθαι, lat. *gustare;* Gr. II, 22; Gf. IV, 507; Rchth. 868), conj. I, *kaus*, *kusun*, *kusans*, probare, δοκιμάζειν : Cor. II, VIII, 8; Gal. VI, 4.

GA-KIUSAN, id., Rom. XII, 2; Cor. I, XI, 28; XVI, 3; Eph. V, 10; Tim. I, III, 10; part. præt. *gakusans*, probatus, δόκιμος : Rom. XIV, 18; Cor. II, X, 18; XIII, 7.

UNGA-KUSANS, rejectus, reprobatus, ἀδόκιμος : Cor. II, XIII, 5, 6, 7; Tit. I, 16 vid. ad h. l.

US-KIUSAN, 1) probare, judicare, δοκιμάζειν : Thess. I, V, 21; 2) reprobare, c. dat., ἀποδοκιμάζειν : Mc. VIII, 31; Luc. IX, 22; XVII, 25; XX, 17; ἀθετεῖν : Cor. I, I, 19; 3) ejicere, ἐκβάλλειν : Luc. IV, 29; part. præt. *uskusans*, reprobatus, ἀδόκιμος : Cor. I, IX, 27; Tim. II, III, 8; Tit. I, 16.

KUSTUS, masc., probatio, δοκιμή : Cor. II, II, 9; VIII, 2; XII, 3.

GA-KUSTS, fem., id., Cor. II, IX, 13.

KAUSJAN, conj. II, 1) probare, experiri, c. accus., δοκιμάζειν : Luc. XIV, 19; Cor. II, XIII, 5; 2) gustare, c. gen. et dat., γεύεσθαι : Mc. IX, 1; Luc. IX, 27; XIV, 24; Joan. VIII, 52; Col. II, 21.

GA-KAUSJAN, probare, experiri, δοκιμάζειν : Cor. II, VIII, 22.

*KLAHS (vet. norv. *klekia*, *klakinn*, suec. *utklacka*, dan. *udklække*), adject., natus, genitus.

NIU-KLAHS, recens natus, parvulus, infans, νήπιος : Luc. X, 21; Cor. I, XIII, 11; Gal. IV, 1; Eph. IV, 14.

NIU-KLAHEI, fem., pusillanimitas : Skeir. VII, a.

KLEMAINTUS (*Klaimaintus* Phlpp. IV, 3 h. l.), nom. propr. masc., Κλήμης : Phlpp. IV, 3.

KLISMO, fem., cimbalum, tintinnabulum, κύμβαλον : Cor. I, XIII, 1.

KLISMJAN, conj. II, tinnire, ἀλαλάζειν : Cor. I, XIII, 1.

KNIU (vet. norv. *kne*, vet. sax. *cnio*, angl. sax. *cneov*, vet. fr. *kni*, vet. sup. germ. *kniu*, angl. *knee*, suec., dan. *knæ*, batav., rec. sup. germ. *knie;* gr. γόνυ, lat. *genu;* Bopp 81; Gr. III, 405; Gf. IV, 575; Rchth. 875), neutr., genu, γόνυ : Mc. XV, 19; Luc. V, 8; Rom. XIV, 11; Eph. III, 14.

KNUSSJAN, conj. II, genuflectere, γονυπετεῖν : Mc. X, 17; *knivam knussjan*, id., Mc. I, 40.

KNODA (*Knods?* angl. sax. *cneo*, vet. sax. *cnosles*, vet. sup. germ *knot*; Gf. IV, 572), fem., genus, progenies, γένος : Phlpp. III, 5.

KUBITUS (voc. lat.), masc., lectum, cubitus, κλισία : Luc. IX, 14.

KUKJAN (vet. norv. *koss*, vet. sup. germ. *kussian*, vet. sax. *cus*, *cussian*, angl. sax. *cyssan*, vet. fr. *kos*, angl. *kiss*, suec. *kyssa*, dan. *kysse*, batav. *kussen*, rec. sup. germ. *küssen*; Gf. IV, 523; Rchth. 878), conj. II, osculari c. dat., φιλεῖν : Mc. XIV, 44; καταφιλεῖν : Mc. XIV, 45; Luc. VII, 38; XV, 20; φίλημα δοῦναι : Luc. VII, 45.

BI-KUKJAN, osculis blandiri, osculari, καταφιλεῖν : Luc. VII, 45.

*KUMBJAN (gr. κύπτειν, lat. *cumbere*), conj. II, accumbere, jacere.

ANA-KUMBJAN, recumbere, ἀνακεῖσθαι : Mth. IX, 10; Luc. VII, 37; Joan. VI, 11; XII, 2; XIII, 23, 28; κατακεῖσθαι : Mc. II, 15; Luc. V, 29; Cor. I, VIII, 10; συνανακεῖσθαι : Luc. XIV, 15; ἀνακλίνεσθαι : Mth. VIII, 11; Luc. VII, 36; ἀναπίπτειν : Mc. VIII, 6; Luc. XIV, 10; XVII, 7; Joan. VI, 10; XIII, 12; ἐπιπίπτειν : Joan. XIII, 25; *gavaurkjan anakumbjan*, recumbere facere, c. dat., κατακλίνειν : Luc. IX, 14; *galanjan anakumbjan*, id., c. accus., ἀνακλίνειν : Luc. IX, 15.

MIÞANA-KUMBJAN, accumbere cum, συνανακεῖσθαι : Mth. IX, 10; Mc. II, 15; VI, 22, 26; Luc. VII, 49; XIV, 10.

KUMEI, vid. sub *Taleiþa*.

KUNA-VEDA, vid. sub *Vidan*.

KUNDS, 1) vid. sub *Kuni;* 2) vid. sub *Kunnan*.

KUNI (vet. norv. *kyn*, vet. sax. *cunni*, angl. sax. *cyn*, vet. fr. *ken*, *kon*, vet. sup. germ. *kunni*, angl. *kin*, *kind*, suec. *kön*, dan. *kjön*, batav. *kunne*; gr. γένος, lat. *genus*, *gens;* coll. *kunnan*; DRA. 468; Gf. IV, 438; Rchth. 862), neutr., genus, progenies, γένος : Cor. II, XI, 26; γενεά : Mth. XI, 16; Mc. VIII, 12; IX, 19; Luc. I, 48; VII, 31; XI, 41, 43; XVI, 8; XVII, 25; γέννημα : Luc. III, 7; συγγένεια : Luc. I, 61; φυλή : Luc. II, 56; Phlpp. III, 5; ἐφημερία : Luc. I, 8.

ALJA-KUNS (*aljakons* Eph. II, 19), adject., alienigena, ἀλλογενής : Luc. XVII, 18; πάροικος : Eph. II, 19; alienus, contra naturam, παρὰ φύσιν : Rom. XI, 24.

IN-KUNS, popularis, συμφυλετής : Thess. I. II, 14.

SAMA-KUNS, cognatus, συγγενής : Rom. IX, 3.

* KUNDS (vet. sax. ...*cund*), adject., cujusdam generis, modi.

AIRÞA-KUNDS, terrestris, ἐκ τῆς γῆς : Skeir. IV, c (Joan. III, 31).

GUMA-KUNDS, masculinum genus, mas, ἄρσην : Luc. II, 23; Gal. III, 28.

GODA-KUNDS, nobile genus, εὐγενής : Luc. XIX, 12.

QINA-KUNDS, femininum genus, femina, θῆλυς : Gal. III, 28.

HIMINA-KUNDS, cœlestis, οὐράνιος : Luc. II, 13; ἐπουράνιος : Cor. I, XV, 49; Eph. I, 3; II, 6; III, 10; VI, 12; Skeir. II, b; IV, c, d.

UFARHIMINA-KUNDS, id., ἐπουράνιος : Cor. I, XV, 48.

INNA-KUNDS, domesticus, οἰκιακός : Mth. X, 25, 36.

KUNNAN (vet. norv. *kna*, *kunna*, *kanna*, vet. sax. *cunnan*, angl. sax. *cnavan*, *cunnan*, vet. fr. *kanna*, vet. sup. germ. *kunnan*, angl. *know*, *can*, *ken*, suec. *känna*, *kunna*, dan. *kjende*, *kunne*, batav. *kennen*, rec. sup. germ. *kennen*, *können*; gr. γνῶναι, vet. lat. *gnoscere* [Cæcil. ap. Diomed. 1, 378]; Bopp 81, 123; Gr. II, 34; Gf. IV, 408; Rchth. 858), conj. anom. præs. *kann*, *kunnun*, præt. *kunþa*, part. *kunþs*, scire, nosce, cognoscere, γιγνώσκειν : Mth. VII, 23, Mc. IV, 11, 13; XIII, 28, 29; Luc. I, 18, 34; VIII, 10; X, 22; XVI, 15; Joan. VI, 15, 42; VII, 49; VIII, 43, 55; X, 14, 15, 27; XII, 6; XIV, 7, 17; XV, 18, 21; XVII, 3, 23, 25; Rom. VII, 1; Cor. I, I, 21; XIII, 19; Cor. II, II, 4, III, 2; V, 16, 21; VIII, 9; Eph. 3, 19; V, 5; VI, 22; Phlpp. III, 10; Col. IV, 8; Tim. II, I, 18; II, 19; III, 1; ἐπιγιγνώσκειν : Cor. II, XIII, 5;

eidénai : Mth. xxvi, 72; xxvii, 65; Mc. i, 24, 34; vi, 20; x, 19; xii, 24; xiv, 71; Luc. iv, 34; xviii, 20; Joan. vi, 42; vii, 15; xxvii, 28, 29; viii, 19, 55; ix, 29; x, 4; xiv, 5; xvi, 30; Rom. vii, 7; Cor. I, vii, 16; Cor. II, v, 16; xiii, 6; Gal. iv, 8; Thess. I, v, 12; Thess. II, i, 8; iii, 7; Tim. II, iii, 15; ἐπίστασθαι : Mc. xiv, 68; γνωρίζειν : Phlpp. i, 22; Skeir. I, b; III, a; V, a, d; VII, a.

UN-KUNNANDS, part., ignarus, ἀγνοῶν : Rom. x, 3; Skeir. II, b, c; IV, a; VI, b.

ANA-KUNNAN, conj. II, recitare, legere, ἀναγιγνώσκειν : Cor. II, i, 13; iii, 2.

AT-KUNNAN, cognoscere, experiri, παρέχειν : Col. iv, 1.

GA-KUNNAN, 1) cognoscere, γιγνώσκειν : Luc. viii, 17; xix, 15; Gal. iv, 9; ἐπιγιγνώσκειν : Luc. i, 4; Cor. II, i, 14; 2) observare, considerare, καταμανθάνειν : Mth. vi, 28; 3) recitare, legere, ἀναγιγνώσκειν : Mc. xii, 26; 4) se submittere, subordinari, εἴκειν : Gal. ii, 5; etiam *gakunnan sik*, ὑποτάσσεσθαι : Cor. I, xv, 28; 5) agnoscere, part. *gakunnands*, noscens, κατὰ συγγνώμην : Cor. I, vii, 6.

UF-KUNNAN, conj. II (præt. *kunþa*), 1) nosse, scire, γιγνώσκειν : Mc. v, 29; Luc. vii, 39; viii, 46; xix, 44; Joan. vi, 69; vii, 17, 26, 51; viii, 28, 32, 52; x, 38; xiii, 35; xiv, 9, 20, 31; xvi, 3; xvii, 7, 25; Rom. vii, 7; xi, 34; Cor. II, ii, 9; v, 16; Neh. vi, 16; 2) cognoscere, experiri, ἐπιγιγνώσκειν : Mth. vii, 16, 20; Mc. ii, 8; v, 30; vi, 54; Luc. v, 22; vii, 37; Cor. I, xiii, 12; xvi, 18; Cor. II, i, 13; vi, 9; Tim. I, iv, 3.

FRA-KUNNAN, conj. anom., contemnere, ἐξουδενοῦν : Mc. ix, 12; ἐξουθενεῖν : Luc. xviii, 9; Rom. xiv, 3, 10; Cor. I, xvi, 11; Cor. II, x, 10; Gal. iv, 14; Thess. I, v, 20; καταφρονεῖν : Mth. vi, 24; Luc. vi, 13; Cor. I, xi, 22; Tim. I, iv, 12; vi, 2; ἀθετεῖν : Joan. xii, 48; Skeir. I, d; VI, d.

KUNÞS, part. ut adject., notus, γνωστός : Luc. ii, 44; Joan. xviii, 15; *kunþs visan*, γνωρίζεσθαι : Eph. iii, 5; Phlpp. iv, 6; γνωσθῆναι : Phlpp. iv, 5.

UN-KUNÞS, ignotus, ἀγνοούμενος : Cor. II, vi, 9; Gal. i, 22.

US-KUNÞS, cognitus; *uskunþs visan*, φανῆναι : Mth. ix, 33; φανερωθῆναι : Cor. II, iv, 10; γιγνώσκεσθαι : Luc. vi, 44; ἐν παρρησίᾳ εἶναι : Joan. vii, 4; *uskunþs vairþan*, φανῆναι : Rom. vii, 13.

* SVI-KUNÞS (*svekunþs* Luc. viii, 17), notus, manifestus, φανερός : Mc. vi, 14; Luc. viii, 17; Cor. I, xiv, 25; Cor. II, iii, 3; Gal. v, 19; Tim. I, iv, 15; ἐμφανής : Rom. x, 20; πρόδηλος : Tim. I, v, 24, 25; ἔκδηλος : Tim. II, iii, 9; *svikunþs vairþan*, φανερωθῆναι : Mc. iv, 22; Cor. II, iv, 11; Col. iii, 4; *svikunþs visan*, πεφανερῶσθαι : Cor. II, v, 11.

UNSVI-KUNÞS, comp. *unsvikunþoza*, ignotus, oblitus : Skeir. VI, a.

SVI-KUNÞABA, adverb., manifeste, palam, παρρησίᾳ : Mc. viii, 32; Joan. xi, 14; ῥητῶς : Tim. I, iv, 1; Skeir. II, a; VIII, b.

GASVI-KUNÞJAN, conj. II, manifestare, φανεροῦν : Col. i, 26; Tim. II, i, 10; φανερὸν ποιεῖν : Mc. iii, 12; συνιστάναι : Cor. II, x, 18; Skeir. II, a; VI, c; passiv., manifestari, videri, ἀναφαίνεσθαι : Luc. xix, 11.

GA-KUNDS, fem., persuasio, πεισμονή : Gal. v, 8 vid. ad h. l.

GA-KUNÞS, fem., manifestatio; *us gakunþai*, ex manifestatione, ἀρχόμενος : Luc. iii, 23 h. l.

KUNÞI, neutr., cognitio, scientia, γνῶσις : Luc. i, 77; Cor. I, viii, 10; xiii, 2, 8; Cor. II, ii, 14; iv, 6; vi, 6; viii, 7; x, 5; xi, 6; Eph. iii, 19; Phlpp. iii, 8; ἐπίγνωσις : Rom. x, 2; Col. i, 9; Skeir. I, d; IV, b; VI, b.

UN-KUNÞI, ignorantia, ἀγνωσία : Cor. I, xv, 34.

UF-KUNÞI, cognitio, scientia, ἐπίγνωσις : Eph. i, 17; iv, 13; Col. i, 10; iii, 10; Tim. I, ii, 4; Tim. II, ii, 25; iii, 7; Tit. i, 1.

ANA-KUNNAINS, fem., recitatio, lectio, ἀνάγνωσις : Cor. II, iii, 14.

KANNJAN, conj. II, notum facere, notificare, γνωρίζειν : Joan. xvii, 26; Cor. I, xv, 1; Cor. II, viii, 1; Eph. i, 9; Skeir. IV, b.

GA-KANNJAN, 1) id., γνωρίζειν : Luc. ii, 15; Joan. xv, 15; xvii, 26; Rom. ix, 23; Eph. iii, 3, 10; vi, 19, 21; Col. i, 27; iv, 7, 9; Skeir. IV, d; διαγνωρίζειν : Luc. ii, 17; καταγγέλλειν : Cor. I, xi, 26; δηλοῦν : Col. i, 8; 2) commendare, συνίστασθαι : Cor. II, xii, 11.

US-KANNJAN, 1) notum facere, notificare, γνωρίζειν : Rom. ix, 22; 2) commendare, συνιστάναι : Cor. II, v, 12.

KUNÞS, vid. sub *Kunnan*.

KUSA, nom. propr. masc., Χουζᾶ : Luc. viii, 3.

KUSTANTEINUS, nom. propr. masc., Calend. goth.

KUSTUS, vid. sub *Kiusan*.

KREKS, nom. propr. masc., plur. *krekos*, Græcus, Ἕλλην : Rom. x, 12; Cor. I, i, 22; Gal. ii, 3, iii, 28; Col. iii, 11.

KRESKUS, nom. propr. masc., Κρήσκης : Tim. II, iv, 10.

KRETA, nom. propr. fem., Κρήτη : Tit. i, 5.

KRETES, nom. propr. plur., Κρῆτες : Tit. i, 12.

KRIUSTAN (coll. angl. *crash*; Gr. II, 22), conj. I, *kraust*, *krustun*, *krustans*, stridere, τρίζειν : Mc. ix, 18.

KRUSTS, fem., stridor, βρυγμός : Mth. viii, 12.

KRISPUS, nom. propr. masc., Κρίσπος : Cor. I, i, 14; Tim. II, iv, 10.

* KROTON (vet. sup. germ. *chrazon*, angl. *crush*, suec. *krossa*; gr. κροτεῖν : Gr. II, 43), conj. II, concidere, comminuere.

GA-KROTON, id., συνθλᾶν : Luc. xx, 18.

KYREINAIUS, nom. propr. masc., Κυρηναῖος : Mc. xv, 21; Luc. ii, 2.

KONS, i. q. *kuns*, vid. sub *Kuni*.

KOSAM, nom. propr. masc., Κωσάμ : Luc. iii, 28.

L

LAGGS (vet. norv. *langr*, angl. sax., vet. sax., vet. sup. germ., dan., vet. fr., batav., rec. sup. germ. *lang*, angl. *long*, suec. *lång*; lat. *longus*; Gf. II, 225), adject., longus, de tempore solo usurpatum, *mela lagga*, a longo tempore (jamdiu), ἐκ χρόνων ἱκανῶν : Luc. viii, 27; *laggai weilai*, longum tempus, ἐπὶ χρόνον : Luc. xviii, 4; *sva lagga sve*, tam diu quam, ἐφ' ὅσον : Rom. xi, 13; *sva lagga weila sve*, tam diu quam, ὅσον χρόνον : Mc. ii, 19; *wan lagg mel*, quam diu, πόσος χρόνος : Mc. ix, 21.

LAGGA-MODEI, vid. sub *Mods*.

LAGGEI, fem., longitudo, μῆκος : Eph. iii, 18.

LAGEINS, vid. sub *Ligan*.

LAGJAN, vid. sub *Ligan*.

LAZARUS (*Lazzarus* Luc. xvi, 23), nom. propr. masc., Λάζαρος : Luc. xvi, 20, 23; Joan. xi, 5, 43; xii, 1, 9, 10, 17.

LAÞON (vet. norv. *lada*, vet. sup. germ. *ladon*, vet. sax. *lathian*, *ladoian*, angl. sax. *laðian*, vet. fr. *lathia*, *ladia*, *laia*, rec. sup. germ. *laden*; Bopp 20; Gf. II, 164; Rchth. 885), conj. II, vocare, advocare, καλεῖν : Mth. ix, 13; Mc. ii, 17; Luc. v, 32; Rom. ix, 11, 24; Cor. I, vii, 15, 20; x, 27; Gal. i, 6; v, 8, 13; Eph. iv, 1; Col. i, 12; iii, 15; Thess. I, ii, 12; iv, 7; v, 24; Tim. I, vi, 12; Tim. II, i, 9.

AT-LAÞON, id., Eph. iv, 4.

GA-LAÞON, id., καλεῖν : Cor. I, i, 24; vii, 17; xviii, 21; συγκαλεῖν : Luc. xv, 6; συνάγειν : Mth. xxv, 38,

13, Skeir. I, d; partic. præt. *galaþoþs*, κλητός: Cor. I, I, 24.

LAÞONS, fem., 1) vocatio, electio, κλῆσις: Rom. XI, 29; Cor. I, VII, 20; Eph. I, 18; IV, 1, 4; Phlpp. III, 14; Thess. II, I, 11; Tim. II, I, 9; 2) salus, παράκλησις: Luc. II, 25; redemptio, λύτρωσις: Luc. II, 38.

LAÞA-LEIKO, vid. sub *Leiks*.

LAIAN (vet. norv. *lâ*, vet. sax., vet. sup. germ. *lahan*, angl. sax. *lean*; Gf. II, 97 [IV, 687 rejicit Grimmius infinitivum *laian*, cujus in locum subdit sive *lean*, sive *lehan*; sed ad *lailoun* eodem modo infinitive *laian* refertur, atque *saian* et *vaian* ad *saisoun* et *vaivoun*; Quod si *lehan* propter vet. sax. et vet. sup. germ. *lahan*, ut infinitivus haberetur, quod iterum minime necessarium esse videtur, dicendum esset apud Joan. IX, 28 *lailoun* mendum esse pro *lailohun*; jam vero non supponenda sunt menda sine necessitate], conj. I, *lailo*, *lailoun*, *laians*, deridere, c. dat., λοιδορεῖν: Joan. IX, 28.

LAIBA, vid. sub *Leiban*.

LAIGAION (voc. græc.), λεγέων: Mc. V, 9, 15.

* LAIGON (vet. sup. germ. *lekon*, vet. sax. *leccon*, *liccon*, angl. sax. *liccian*, angl. *lick*, batav. *likken*, rec. sup. germ. *lecken*; gr. λείχειν, lat *lingere*; Bopp 81; Gf. II, 103), conj. II, lingere.

BI-LAIGON, lambere, ἐπιλείχειν: Luc. XVI, 21.

LAIKAN (vet. norv. *leika*, angl. sax. *lacan*, vet. sup. germ. *leih*, angl. *lay*, suec. *lacka*, dan. *lege*, rec. sup. germ. *löcken*; Gr. II, 17; Gf. II, 152), conj. I, *lailaik*, *lailaikun*, *laikans*, exsultare, σκιρτᾶν: Luc. I, 41, 44; VI, 23.

BI-LAIKAN, saltare, ἐμπαίζειν: Mc. X, 34; XV, 20, 31; Luc. XIV, 29; XVIII, 32; μυκτηρίζειν: Gal. VI, 7.

LAIKS, masc., plur. *laikos*, ludus, χορός: Luc. XV, 25.

LAIKTJO (voc. lat.), lectio, sectio legenda: Cor. I, XV, 58; Cor. II, III, 4; V, 11; VIII, 1; IX, 1; XI, 29; Gal. V, 2, 25; Eph. V, 1, 5; Phlpp. I, 21; III, 1; IV, 1; Thess. I, III, 1; Tim. I, VI, 1; Philem. 12; ad marginem scriptum, vid. Prolegg. col. 481, not. *; Castill. ad Cor. II, III, 4.

LAISJAN, vid. sub *Leisan*.

LAISTS (vet. norv. *leystr*, *lystr*, angl. sax. *last*, *laestan*, vet. sax. *lestian*, vet. sup. germ. *leistjan*, batav. *lysten*, rec. sup. germ. *leisten*; Gr. II, 46; III, 396; Gf. II, 251), masc., plur. *laisteis*, vestigium, ἴχνος; Cor. II, XII, 18; Skeir. II, d; V, a.

GA-LAISTA, masc., comes, socius; *galaista visan*, sequi, στοιχεῖν: Gal. VI, 16; παρακολουθεῖν: Tim. II, III, 10; *galaista vairþan*, id., καταδιώκειν: Mc. I, 36.

LAISTJAN, conj. II, 1) sequi, c. accus., ἀκολουθεῖν: Mth. VIII, 19; Mc. VIII, 34; IX, 38; X, 21, 28, 52; XV, 41; Luc. IX, 23, 57, 59; XVIII, 22, 28, 43; Joan. VI, 1; VIII, 12; X, 4, 5, 27; XII, 26; XIII, 36, 37; XVIII, 15; *laistjan afar* — Mth. VIII, 1, 22; IX, 9; X, 38; XXVII, 55; Mc. I, 18; III, 7; VI, 1; VIII, 34; XIV, 54; Luc. V, 11, 27; IX, 11; *laistjan miþ* — Luc. IX, 49; 2) persequi, c. accus., διώκειν: Luc. XVII, 23; Rom. IX, 30, 31; XIV, 19; Thess. I, V, 15; Tim. I, VI, 11; Tim. II, II, 22.

AFAR-LAISTJAN, sequi, c. dat., ἀκολουθεῖν: Mth. VIII, 10; Mc. X, 32; Luc. VII, 9; παρακολουθεῖν: Luc. I, 3; ἐπακολουθεῖν: Tim. I, V, 10.

GA-LAISTJAN, id., c. accus., παρακολουθεῖν: Tim. I, IV, 6; Tim. II, III, 10 vid. ad h. l.; διώκειν: Rom. XII, 13.

UNBI-LAISTIÞS, part. præt., investigabilis, ἀνεξιχνίαστος: Rom. XI, 33.

UNFAIR LAISTIÞS, id., Eph. III, 8.

LAIVVEIS, nom. prop. masc., Λευίς: Mc. II, 14; Luc. III, 24, 29; V, 27, 29.

LAIVVEITUS, nom propr. masc., levita, Λευίτης: Esdr. II, 40; Neh. VII, 1.

LAMAIK, nom. propr. masc., Λάμεχ: Luc. III, 36.

LAMB (vet. norv., angl. sax., vet. sax., angl., suec. *lamb*, vet. sup. germ. *lamp*, dan., batav. *lam*, rec. sup. germ. *lamm*; Gr. III, 328; Gf. II, 213), neutr., ovis, πρόβατον: Mth. VII, 15; IX, 36; Luc. XV, 4, 6; Joan. X, 1, 3, 4, 7, 8, 11, 12, 13, 15, 16, 26, 27; Rom. VIII, 36; Neh. V, 18; ἀρήν: Luc. X, 3.

LAND (vet. norv., angl. sax., angl., suec., dan., batav., rec. sup. germ. *land*, vet. sax., vet. fr. *land*, *lond*, vet. sup. germ. *lant*; Gr. III, 395; Gf. II, 232; Rchth. 909), neutr., terra, regio, χώρα: Mc. I, 5; V, 1, 10; Luc. II, 8; III, 1; XV, 13; XIX, 12; πατρίς: Mc. VI, 1; κλίμα: Cor. II, XI, 10; ager, ἀγρός: Luc. XIV, 18.

IUDAIA-LAND, nom. propr., Ἰουδαία χώρα: Mc. I, 5.

LAUBJAN, vid. sub *Liuban*.

LAUGNJAN, vid. sub *Liugan*.

LAUDEIKAIA, nom. propr. fem., Λαοδικεία: Col. IV, 13, 15, 16.

* LAUDS (Bopp 19; Gr. III, 46), adject., magnus, multus?

SAMA-LAUDS, æqualis, similis, ἴσος: Luc. VI, 34.

SVA-LAUDS, tantus, talis, τοσοῦτος: Mth. VIII, 10; Joan. XIV, 9; Skeir. IV, D; *svalauds sve*, quantus, qualis, ὅσος: Gal. IV, 1.

WE-LAUDS, quis, πόσος: Cor. II, VII, 11.

LAUDJA, fem., figura, species (μορφή): Gal. IV, 19 vid. ad h. l.

LAUHATJAN, vid. sub *Liuhan*.

LAUHMUNI, vid. sub *Liuhan*.

* LAUÞS, vid. sub *Liudan*.

LAUIDJA, nom. propr. fem., Λωΐς: Tim. II, I, 5.

LAUN (vet. norv. *laun*, angl. sax. *lean*, vet. sax., vet. sup. germ. *lon*, vet. fr. *lan*, suec. *lön*, dan. *løn*, batav. *loon*, rec. sup. germ. *lohn*; Gr. II, 48; Gf. II, 219; Rchth. 884), neutr., merces, μισθός: Mth. VI, 1; χάρις: Luc. VI, 32, 33, 34; ὀψώνιον: Rom. VI, 23.

SIGIS-LAUN, præmium, βραβεῖον: Cor. I, IX, 24; Phlpp. III, 14.

LAUNA-VARGS, vid. sub *Vargs*.

ANDA-LAUNI, neutr., pretium, ἀντιμισθία: Cor. II, VI, 13; ἀνταπόδοσις: Col. III, 24; ἀμοιβή: Tim. I, V, 4.

LAUS, vid. sub *Liusan*.

LAUSJAN, vid. sub *Liusan*.

LAUFS (vet. norv. *lauf*, vet. sup. germ. *laub*, vet. sax. *lof*, vet. fr. *laf*, angl. sax., angl. *leaf*, suec. *löf*, dan. *løf*, batav. *loof*, rec. sup. germ. *laub*; coll. gr. φύλλον, lat. *folium*; Gr. II, 49; III, 511; Gf. II, 65; Rchth. 883), masc., plur. *laubos*, folium, φύλλον: Mc. XI, 13; XIII, 28.

LASIVS (angl. sax. *leas*; Gr. III, 611), adject., supcrl. *lasivosts*, infirmus, ἀσθενής: Cor. I, XII, 22; Cor. II, X, 10.

LATS (vet. norv. *latr*, *letta*, vet. sup. germ. *laz*, angl. sax. *laet*, vet. sax. *lat*, *lettian*, vet. fr. *let*, *letta*, angl. *late*, suec. *lat*, dan. *lad*, batav. *laat*, rec. sup. germ. *lass*; lat. *lassus*; DRA. 308; Gf. II, 297; Rchth. 894, 896), adject., piger, ὀκνηρός: Rom. XII, 11; ἀργός: Tit. I, 12; etiam Luc. XIX, 22 vid. ad h. l.

LATEI, fem., molestia, ὀκνηρόν: Phlpp. III, 1.

LATJAN, conj. II, impedire, retardare, χρονίζειν: Luc. I, 21.

ANA-LATJAN, id., ἐγκόπτειν: Thess. I, II, 18; *analatiþs vairþan*, ἀγκαιρεῖσθαι: Phlpp. IV, 10.

GA-LATJAN, id., ἐκόπτειν: Gal. V, 7.

* LEDS, adject.

UN-LEDS, pauper, πτωχός: Mth. XI, 5; Mc. XIV, 5, 7; Luc. IV, 18; VI, 20; VII, 22; XIV, 13, 21; XVI, 20, 22; XVIII, 22; XIX, 8; Joan. XII, 8; XIII, 29; Cor. II, VI, 10; Gal. II, 10; πένης: Cor. II, IX, 9.

UN-LEDI, neutr., paupertas, πτωχεία: Cor. II, VIII, 2, 9.

GAUN-LEDJAN, conj. II, pauperem facere; *gaunledjan sik*, πτωχεύειν : Cor. II, VIII, 9.

* LEIBAN (vet. norv. *leifa*, angl. sax. *lyfan*, *laf*, vet. sax. *lebian*, *liban*, vet. fr. *leva*, *lavia*, *liova*, vet. sup. germ. *liban*, *leiba*, angl. *leave*, suec. *lemna*, dan. *levne*, rec. sup. germ. *bleiben*; gr. λείπειν, lat. *linquere*; Gr. II, 13; Gf. II, 47, 48; Rchth. 896), conj. I, *laif*, *libun*, *libans*, superstitem esse.

LAIBA, fem., reliquiæ, κατάλειμμα : Rom. IX, 27; περίσσευμα : Mc. VIII, 8.

BI-LAIBJAN, conj. II, relinquere, περιλείπειν : Thess. I, IV, 15.

BI-LAIFS, vid. *Bihlaifs*.

AF-LIFNAN, conj. III, relinqui, remanere, περιλείπεσθαι : Thess. I, IV, 17; περισσεύειν : Luc. IX, 17; Joan. VI, 12, 13; Skeir. VII, c; μένειν : Joan. XII, 24.

LEIHTS (vet. norv. *lettr*, angl. sax. *leoht*, vet. sup. germ. *lihti*, vet. fr. *licht*, angl. *light*, suec. *lätt*, dan. *let*, batav. *ligt*, rec. sup. germ. *leicht*; coll. lat. *levis*; Gf. II, 160; Rchth. 898), masc., levitas, facilitas, ἐλαφρία : Cor. II, I, 17.

* LEIÞAN (vet. norv. *liþa*, vet. sup. germ. *lidan*, *leid*, angl. sax. *liðan*, *lad*, vet. sax. *lithan*, suec. *lida*, batav. *leiden*, rec. sup. germ. *geleite*; coll. gr. ἐλθεῖν; Gr. II, 15; Gf. II, 168), conj. I, *laiþ*, *liþun*, *liþans*, ire.

AF-LEIÞAN, 1) abire, recedere, ἀπέρχεσθαι : Mc. I, 42; Luc. V, 13; ἀποχωρεῖν : Mth. VII, 23; Luc. XX, 20 vid. ad h. l.; ἀναχωρεῖν : Mth. IX, 24; XXVII, 5; Mc. III, 7; ὑποχωρεῖν : Luc. V, 16; πορεύεσθαι : Luc. IV, 42; ἀποδημεῖν : Luc. XV, 13; XX, 9; *afleiþan aljaþ*, ἀποδημεῖν : Mc. XII, 1; 2) relinquere, ἀφιέναι : Luc. V, 11.

BI-LEIÞAN, linquere, relinquere, deserere, c. dat. (Luc. XV, 4; Joan. XIV, 27; XVI, 32; Tim. II, IV, 13 c. accus.), ἀφιέναι : Luc. XVII, 34, 35; Joan. VIII, 29; X, 12; XIV, 27; XVI, 28, 32; καταλείπειν : Mc. X, 7; XII, 19, 20, 21, 22; XIV, 52; Luc. V, 28; XV, 4; XX, 31; Thess. I, III, 1; ἐγκαταλείπειν : Mth. XXVII, 46; Mc. XV, 34; Rom. IX, 29; Cor. II, IV, 9; Tim. II, IV, 10, 16; ἀπολείπειν : Tim. II, IV, 13.

GA-LEIÞAN, ire, ἔρχεσθαι : Joan. VII, 45; XIV, 23; ἀπέρχεσθαι : Mth. VIII, 18, 21, 31, 32, 33; IX, 7; XXV, 46; XXVII, 5, 60; Mc. I, 20, 36; III, 13; V, 17, 20, 24, 38; VI, 28; VII, 24, 30; IX, 43; X, 22; XI, 4; XII, 12; XIV, 10, 12; Luc. I, 23, 38; II, 15; V, 25; VII, 24; VIII, 31, 37, 39; IX, 12, 59; XII, 12; XVII, 23; XIX, 32; Joan. V, 1, 22, 66, 68; IX, 7, 11; X, 40; XI, 28, 47; XII, 19, 36; XVI, 7; XVIII, 6; εἰσέρχεσθαι : Mc. I, 21, 45; II, 1, 26; III, 1, 27; V, 12, 13; VII, 17, 24; IX, 25, 43, 45, 47; X, 23, 24, 25; XI, 11; Luc. I, 40; IV, 38; VI, 6; VII, 1; VIII, 30, 32, 33; IX, 46, 52; XVII, 27; XVIII, 25; XIX, 7, 45; Joan. III, 4; XIII, 27; XVIII, 1, 33; XIX, 9; διέρχεσθαι : Luc. VIII, 22; Cor. II, I, 16; ἐξέρχεσθαι : Mc. II, 13; VII, 31; XIV, 68; Luc. IV, 42; XV, 18; Rom. X, 18; Cor. II, II, 13; VIII, 17; κατέρχεσθαι : Luc. IV, 31; προέρχεσθαι : Cor. II, IX, 5; ἐμβαίνειν : Mc. IV, 1; VIII, 10, 13; Luc. V, 3; VIII, 22, 37; ἀναβαίνειν : Joan. VII, 8, 10; καταβαίνειν : Luc. X, 30; ὑπάγειν : Luc. XVII, 14; Joan. VI, 67; VII, 14, 21; XIV, 28; ἀνάγεσθαι : Luc. VIII, 22; πορεύεσθαι : Cor. I, XVI, 4; Tim. I, I, 3; Tim. II, IV, 10; εἰσπορεύεσθαι : Mc. I, 21; VII, 19; *galeiþan inn*, εἰσέρχεσθαι : Mc. XV, 43; Luc. I, 28; IV, 16; εἰσπορεύεσθαι : Mc. V, 40; *galeiþan ut*, ἐξέρχεσθαι : Joan. XIII, 30, 31; XVIII, 38.

INNGA-LEIÞAN, ingredi, εἰσέρχεσθαι : Mth. VII, 13, 21; Luc. VI, 4; XVIII, 24; XIX, 1; Joan. III, 5; Rom. XI, 25; etiam *galeiþan inn*, vid. supra.

MIÞINNGA-LEIÞAN, coingredi, συνεισέρχεσθαι : Joan. XVIII, 15.

HINDAR-LEIÞAN, præterire, perire, παρέρχεσθαι : Luc. XVI, 17; XVII, 7.

ÞAIRH-LEIÞAN, transire, διέρχεσθαι : Luc. XVIII, 25; XIX, 1; κατέρχεσθαι : Luc. IV, 30; παράγειν : Mth. IX, 9; *þairhleiþands*, part. præs., in transitu, ἐν παρόδῳ : Cor. I, XVI, 7.

US-LEIÞAN, 1) egredi, recedere, ἐξέρχεσθαι : Mth. VIII, 28; ἀπέρχεσθαι : Mc. VIII, 13; διέρχεσθαι : Mc. IV, 35; Joan. VIII, 59; Cor. I, XVI, 5; διαπερᾶν : Mc. V, 21; μεταβαίνειν : Mth. VIII, 34; Joan. VII, 3; ἐκδημεῖν : Cor. II, V, 8; 2) præterire, perire, παρέρχεσθαι : Mth. V, 18; Cor. II, V, 17.

UFAR-LEIÞAN, transire, διαπερᾶν : Mth. IX, 1.

LEIÞUS (vet. norv. *lid*, angl. sax., vet. sax. *lið*, *lith*, vet. fr. *lith*, vet. sup. germ. *lidu*; DRA. 194; Gf. II, 192; Rchth. 906), masc., sicera, σίκερα : Luc. I, 15.

LEIK (vet. norv., vet. fr. *lik*, vet. sax., angl. sax. *lic*, vet. sup. germ. *lih*, batav. *lijk*, suec. *lekamen*, dan. *legem*, rec. sup. germ. *leiche*; Bopp 16; Gr. III, 397; Gf. II, 103; Rchth. 901), neutr., 1) corpus, σῶμα : Mth. V, 29, 30; VI, 22, 23, 25; X, 28; Mc. V, 29; XIV, 8; Rom. VII, 4, 24; XII, 1, 4; Cor. I, IX, 27; X, 16, 17; XI, 24, 27; XII, 12; XIII, 3; Cor. II, IV, 10; V, 6, 8, 10; X, 10; XII, 2, 3; Gal. VI, 17; Eph. I, 23; II, 16; IV, 4, 12; V, 28; Phlpp. I, 20; IV, 7; Col. I, 18, 22, 24; II, 17; III, 15; Thess. I, V, 23; Skeir. I, b, d; II, a, d; III, b; IV, c; *Leikis siun*, corporalis species, σωματικὸν εἶδος : Luc. III, 22; 2) corpus mortuum, cadaver, σῶμα : Mth. XXVII, 52, 58, 59; Mc. XV, 43, 45; Luc. XVII, 37; πτῶμα : Mc. VI, 29; 3) caro, σάρξ : Mc. X, 8; XIII, 20; Luc. III, 6; Joan. VI, 51, 52, 53, 63; VIII, 15; XVII, 2; Rom. VII, 5, 18, 25; VIII, 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10; IX, 5; XI, 14; XIII, 14; Cor. I. V, 5; VII, 28; X, 18; XV, 50; Cor. II, I, 17; IV, 11; V, 16; VII, 1, 5; X, 2, 3, 10; XII, 7; Gal. II, 16; III, 3; IV, 12, 23; V, 13, 16; Eph. II, 3, 11, 15; VI, 12; Phlpp. I, 22, 24; III, 3; Col. I, 24; II, 11, 18; Tim. I, III, 16.

GA-LEIKA, masc., unicorporalis, σύσσωμος : Eph. III, 6.

LEIKEINS, adject., corporalis, carnalis, σωματικός : Tim. I, IV, 8; σαρκικός : Rom. VII, 14; Cor. II, I, 12; X, 4; σάρκινος : Cor. II, III, 3; Skeir. II, b.

LEIKAN (vet. norv. *lika*, angl. sax. *lician*, vet. sax. *licon*, vet. fr. *likia*, vet. sup. germ. *lichen*, angl. *like*, batav. *lijken*; coll. *Leiks*; Gr. II, 16; Gf. II, 120; Rchth. 901), conj. II, placere, ἀρέσκειν : Joan. XVIII, 29; Cor. I, X, 33.

GA-LEIKAN, id., Mc. VI, 22; Rom. VIII, 8; Col. I, 10; Thess. I, II, 15; IV, 1; Tim. II, II, 4; εὐδοκεῖν : Cor. I, I, 21; Cor. II, XII, 10; Col. I, 19; Thess. I, III, 1; δοκεῖν : Luc. I, 3; *vaila galeikan*, bene placere, εὐάρεστον εἶναι : Rom. XII, 1; XIV, 18; Cor. II, V, 9; Eph. V, 10; se valde oblectare (in), εὐδοκιμεῖν : Mc. I, 11; εὐδοκεῖν : Luc. III, 22; *vaila galeikaiþs*, placitus, εὐάρεστος : Col. III, 20.

GA-LEIKAIÞ, neutr. part. pass., bene placitum, εὐάρεστον : Rom. XII, 2; εὐδοκία : Luc. X, 21.

FAURAGA-LEIKAN, præponere, προτιθέναι : Eph. I, 9.

LEIKAINS, fem., beneplacitum, dilectio, εὐδοκία : Eph. I, 5, 9 h. l.; Thess. II, I, 11; πρόθεσις : Tim. II, I, 9.

LEIKEIS (*Lekeis* Mc. II, 17; V, 25; Luc. VIII, 43; vet. norv. *læknari*, *lækna*, angl. sax. *laece*, vet. fr. *letza*, vet. sup. germ. *lahhi*, angl. *leech*, suec. *läkare*, dan. *läge*; DM. 668; Gf. II, 101; Rchth. 890), masc., medicus, ἰατρός : Mc. II, 17; V, 25; Luc. IV, 23; V, 31; VIII, 43; Col. IV, 14.

LEIKINON (*Lekinon* Luc. X, 9), conj. II, sanare, θεραπεύειν : Luc. V, 15; VI, 7; IX, 6; X, 9.

GA-LEIKINON, id., Luc. VIII, 2, 43.

LEIKINASSUS, masc., sanatio, θεραπεία : Luc. IX, 11.

* LEIKS (vet. norv. *likr*, angl. sax. *lic*, *lician*, vet. sax. *lic*, *licon*, vet. fr. *lik*, *likia*, vet. sup. germ. *lih*, angl. *like*, suec. *lik*, dan. *liig*, batav. *lijk*, rec. sup. germ. *gleich*; coll. *Leikan*; Bopp 17; Gf. II, 105; Rchth. 901), adject., similis, conformis.

* ALJA-LEIKS, diversus.

ALJA-LEIKOS, adverb., comp., aliter, ἑτέρως : Phlpp. III, 15; ἄλλως : Tim. I, V, 25; *aljaleikos laisjan*, aliter docere, ἑτεροδιδασκαλεῖν : Tim. I, VI, 3.

ANA-LEIKO, adverb., similiter, Skeir. VII, a.

ANÞAR-LEIKO, aliter; *anþaleiko laisjan*, aliter docere, ἑτεροδιδασκαλεῖν : Tim. I, I, 3.

GA-LEIKS, adject., similis, ὅμοιος : Mc. XII, 31; Luc. VI, 47, 48, 49; VII, 31, 32; Gal. V, 21; Skeir. I, a; V, d; παρόμοιος : Mc. VII, 8, 13; *galeiks visan*, assimilare, ὁμοιάζειν : Mc. XIV, 70; *galeiks vairþan*, ὁμοιοῦσθαι; Rom. IX, 29.

GA-LEIKO, adverb., similiter, ἴσα : Phlpp. II, 6 h. l.

UNA-LEIKS, adject., similis, Skeir. V, d.

LAÞA-LEIKO, adverb., libenter, ἥδιστα : Cor. II, XII, 15 vid. ad h. l.

LIUBA-LEIKS, adject., jucundus, προσφιλής : Phlpp. IV, 8.

MISSA-LEIKS, varius, diversus, ποικίλος : Mc. I, 34; Luc. IV, 40; Tim. II, III, 6; Skeir. II, d; V, b; VI, c.

SAMA-LEIKS, similis, conveniens, ἴσος; Mc. XIV, 56, 59.

SAMA-LEIKO, adverb., similiter, ὁμοίως : Mc. IV, 16; XV, 31; Luc. III, 11; V, 10, 33; VI, 31; XVII, 28, 31; Joan. VI, 11; Cor. I, VII, 22; ὡσαύτως : Mc. XII, 21, 22; Luc. XX, 31; Cor. I, XI, 25 vid. ad h. l.; Tim. I, II, 9; III, 11; V, 25; κατὰ ταῦτα : Luc. VI, 26.

SILDA-LEIKS, adject., mirus, mirabilis, θαυμαστός : Mc. XII, 11; Joan. IX, 30; Cor. II, XI, 14.

SVA-LEIKS, talis, τοιοῦτος : Mth. IX, 8; Mc. IV, 33; VI, 2; VII, 8; IX, 37; XIII, 19; Luc. IX, 9; XVIII, 16; Joan. IX, 16; Cor. I, V, 5, 11; VII, 15, 28; XV, 48; XVI, 16, 18; Cor. II, II, 6, 7; III, 4, 12; X, 11; XI, 13; XII, 2, 5; Gal. V, 21, 23; VI, 1; Eph. V, 27; Phlpp. II, 29; Thess. II, III, 12; Skeir. I, b; V, c; τηλικοῦτος : Cor. II, I, 10; *Svaleiks sve*, qualis, οἷος : Cor. I, XII, 20.

VAIRA-LEIKO, adverb., virilis; *vairaleiko taujan*, viriliter agere, facere, ἀνδρίζεσθαι : Cor. I, XVI, 13.

WI-LEIKS (*Weleiks* Luc. I, 29), adject., qualis, ποῖος : Mc. IV, 30; Joan. XII, 33; XVIII, 32; ποταπός : Mth. VIII, 27; Luc. I, 29; VII, 39; πήλικος : Gal. VI, 11; τίς : Gal. IV, 15; Eph. I, 18; III, 9; οἷος : Cor. I, XV, 48; Cor. II, X, 11; Tim. II, III, 11; ὁποῖος : Gal. II, 6.

ANÞAR-LEIKEI, fem., diversitas, Skeir. V, c; VI, b.

GA-LEIKI, neutr., similitudo, ὁμοίωμα : Rom. VIII, 3; Phlpp. II, 7.

MAN-LEIKA (*Mannleika* Cor. I, XV, 49 vid. ad. h. l.), masc., effigies, εἰκών : Mc. XII, 16; Luc. XX, 24; Cor. I, XV, 49.

SILDA-LEIK, neutr., admiratio, stupor, θάμβος : Luc. V, 9.

SILDA-LEIKJAN, conj. II, 1) mirari, θαυμάζειν : Mth. VIII, 10, 27; IX, 8, 33; XXVII, 14; Mc. V, 20; VI, 6; XII, 17; XV, 5, 44; Luc. I, 21, 63; II, 18, 33; IV, 22; VIII, 25; IX, 43; XX, 26; Joan. VII, 15, 21; Gal. I, 6; θαμβεῖσθαι : Mc. I, 27 h. l.; X, 32; ἐκπλήττεσθαι : Mc. VI, 2; VII, 37; XI, 18; Luc. II, 48; IV, 32; Skeir. VIII, b; 2) mirari, c. accus., θαυμάζειν : Luc. VII, 9.

GA-LEIKON, conj. II, 1) assimilare, ὁμοιοῦν : Mth. XXVII, 4; Mc. IV, 30; Luc. VII, 31; 2) similiter agere, facere, imitari, ὁμοίως ποιεῖν : Skeir. I, d; V, a (Joan. V, 19), b; ὁμοιοῦσθαι : Mth. VI, 8; μιμεῖσθαι : Thess. II, III, 7, 9; hinc *galeikonds*, part. præs., imitator, μιμητής : Cor. I, XI, 1; Eph. V, 1; Thess. I, II, 14; 3) *galeikon sik*, se conformare, συσχηματίζεσθαι : Rom. XII, 2.

GAGA-LEIKON SIK, se conformare, μετασχηματίζεσθαι : Cor. II, XI, 13, 14, 15.

ÞAIRHGA-LEIKON, transferri, permutari, μετασχηματίζειν : Cor. I, IV, 6.

INGA-LEIKON, transformari, μεταμορφοῦν : Cor. II, III, 18.

MIÞGA-LEIKON, coimitari, part. *miþgaleikonds*, συμμιμητής : Phlpp. III, 17.

ALJA-LEIKOÞS, part. præt., aliter figuratus, ἀλληγορούμενος : Gal. IV, 24 vid. ad h. l.

LEIN (vet. norv., vet. sup. germ., angl. sax., vet. sax., dan. *lin*, vet. fr. *linnén*, angl. *lint*, *linnen*, suec. *linn*, batav. *lijn*, rec. sup. germ. *lein*; gr. λίνον, lat. *linum*; Gf. II, 218; Rchth. 902), neutr., linum, σινδών : Mc. XIV, 51, 52; XV, 46.

LEISAN (vet. norv. *laera*, *lesari*, angl. sax. *laeran*, *leornian*, vet. sax. *lerian*, vet. fr. *lera*, *lerna*, vet. sup. germ. *leran*, *lirnen*, angl. *learn*, *lore*, suec. *lära*, dan. *lære*, rec. sup. germ. *lehren*, *lernen*, coll. *lesen*; Gr. II, 46; Gf. II, 254; Rchth. 893), conj. I, *lais*, *lisun*, *lisans*, scire, discere; præt. *lais*, scio, novi, οἶδα : Phlpp. IV, 12.

LUBJA-LEISEI, fem., veneficium, φαρμακεία : Gal. V, 20.

LAISJAN, conj. II, docere, διδάσκειν : Mth. V, 19; VII, 29; IX, 35; XI, 1; Mc. I, 21, 22; II, 13; IV, 1, 2; VI, 2, 6; VII, 7; VIII, 31; IX, 31; X, 1; XI, 17; XII, 14, 35; XIV, 49; Luc. IV, 15, 31; V, 3, 17; VI, 6; XIX, 47; XX, 1, 21; Joan. VI, 59; VII, 14, 28, 35; VIII, 20, 28; IX, 34; XIV, 26; XVIII, 20; Col. I, 28; III, 16; Tim. I, II, 12; IV, 11; VI, 2; Tim. II, II, 2; Skeir. III, d; IV, a; V, d; κατηχεῖν : Gal. VI, 6; *laisjan sik*, seipsum docere, discere, μανθάνειν : Tim. II, III, 7; *anþarleiko* vel *aljaleikos laisjan*, aliter docere, ἑτεροδιδασκαλεῖν : Tim. I, I, 3; VI, 3; *laisiþs*, part. præt., doctus, διδακτός : Joan. VI, 45.

GA-LAISJAN, 1) docere; διδάσκειν : Tim. I, II, 12; 2) instituere, κατηχεῖν : Luc. I, 4; *galaisjan sik*, discere, μανθάνειν : Phlpp. IV, 9, 11; Tim. I, II, 11; V, 4, 13, Tim. II, III, 7, 14; Skeir. V, a.

US-LAISJAN, docere, διδάσκειν : Eph. IV, 21; *ai guþa uslaisiþs*, θεοδίδακτος : Thess. I, IV, 9.

UNUS-LAISIÞS, part. præt., indoctus, non edoctus, μὴ μεμαθηκώς : Joan. VII, 15.

LAISEIGS, adject., aptus ad docendum, διδακτικός : Tim. I, III, 2; Tim. II, II, 24.

LAISEINS, fem., doctrina, διδαχή : Mth. VII, 28; Mc. I, 22, 27; IV, 2; XI, 18; XII, 38; Luc. IV, 32; Joan. VII, 16, 17; XVIII, 19; Cor. I, XIV, 26; Tim. II, IV, 2; Tit. I, 9; διδασκαλία : Mc. VII, 7; Rom. XV, 4; Col. II, 22; Tim. I, I, 10; IV, 1, 6, 13, 16; V, 17; VI, 1, 3; Tim. II, III, 10, 16; IV, 3; Skeir. I, c; IV, b; VIII, b.

LAISAREIS, masc., magister, διδάσκαλος : Mth. VIII, 19; IX, 11; X, 24, 25; Mc. IV, 38; V, 35; IX, 17, 38, X, 17, 20, 35; XII, 14, 19, 32; XIV, 14; Luc. II, 46; III, 12; VI, 40; VII, 40; VIII, 49; IX, 38; X, 25; XVIII, 18; XIX, 39; XX, 21, 28, 39; Joan. XI, 28; XIII, 13, 14; Eph. IV, 11; Tim. I, II, 7; Tim. II, I, 11; IV, 3; Skeir. I, d; II, b; VII, a.

VITODA-LAISAREIS, legisperitus, νομοδιδάσκαλος : Luc. V, 17; Tim. I, I, 7.

LISTS (vet. norv., angl. sax., vet. sup. germ., vet. fr., suec., dan., batav., rec. sup. germ. *list*, vet. sax. *list*, *listi*; Gr. II, 26; Gf. II, 282; Rchth. 905), fem., dolus, μεθοδεία : Eph. VI, 11.

LISTEIGS, adject., astutus, πανοῦργος : Cor. II, XII, 16; Eph. IV, 14 vid. ad h. l.

LEITAN, i. q. *Letan*.

LEITILS (vet. norv. *litill*, angl. sax. *lytel*, vet. sax. *luttil*, vet. sup. germ. *luzil*, vet. fr. *litik*, *littech*, angl. *little*, suec. *liten*, dan. *liden*, batav. *luten*; Gr. III, 611; Gf. II, 317; Rchth. 907), adject., comp. *minniza*, superl. *minnists*, vid. sub *Mins*; parvus, curtus, minor, μικρός : Mth. XXV, 45; Mc. IX, 42; XIV, 70; Luc. XVI, 10; XIX, 3, 17; Joan. VII, 33; XII, 35; XIII, 33; XIV, 19; XVI, 16; Cor. I, V, 6; Cor. II, XI, 1, 16; Gal. V, 9; Skeir. IV, b; VI, a; ἐλάχιστος : Luc. XVI, 10; XIX, 17; ὀλίγος : Mc. I, 19; Luc. V, 3; VII, 47; Cor. II, VIII, 15; Eph. III, 3; Tim. I, V, 23; βραχύς : Joan. VI, 7; *leitil galaubjands*, modicæ fidei, ὀλιγόπιστος : Mth. VI, 30; VIII, 26.

LEIVJAN, i. q. *Levjan*, vid. sub *Lev*.

LEIWAN (vet. norv. *lia*, *leigia*, vet. sax., vet. sup. germ. *lihan*, angl. sax. *lihan*, *laenan*, vet. fr. *lena*, *lia*, angl. *lend*, *loan*, suec. *läna*, dan. *laane*, rec. sup. germ. *lehn*, *leihen*; Gr. II, 17; Gf. II, 122; Rchth. 892, 897), conj. I, *laiw*, *laiwun*, *laiwans*, mutuari, δανείζειν : Mth. V, 42; Luc. VI, 34, 35.

LEKEIS, i. q. *Leikeis*.

LETAN (*Lêitan* Mth. IX, 6; Mc. XV, 9; Luc. II, 29; V, 20; XVI, 18; vet. norv. *lata*, angl. sax. *lætan*, vet. sax. *latan*, vet. fr. *lata*, vet. sup. germ. *lazan*, angl. *let*, suec. *låta*, dan. *lade*, batav. *laten*, rec. sup. germ. *lassen*; Gf. II, 299; Rchth. 895), conj. I, *lailot*, *lailotun*, *letans*, linquere, deserere, ἀφιέναι: Mth. VIII, 22; XXVII, 49; Mc. V, 19; VII, 27; X, 14, XI, 6, 16; XIV, 6, 50; XV, 36, 37; Luc. VI, 42; IX, 60; XVIII, 16; XIX, 44; Joan. XI, 44; XII, 7; XIV, 18; XVIII, 8; ἐᾶν: Luc. IV, 34, 41.

AF-LETAN, 1) relinquere, ἀφιέναι: Mth. V, 24; VIII, 15; Mc. I, 18, 20, 31; VII, 8; X, 28, 29; XII, 12; XIV, 50; Luc. IV, 39; XVIII, 28, 29; 2) perdere, deserere, ἀπολύειν: Mth. V, 31, 32; Mc. X, 4, 11, 12; Luc. XVI, 18; ἀφιέναι: Mth. XXVII, 50; Mc. IV, 36; Cor. I, VII, 12, 13; 3) relinquere, ἀφιέναι: Mth. V, 40; 4) sinere, permittere, ἀφιέναι: Mth. VI, 12, 14, 15; IX, 2, 5, 6; Mc. II, V, 7, 10; III, 28; IV, 12; XI, 25, 26; Luc. V, 20, 21, 23, 24; VII, 47, 48, 49.

US-LETAN, excludere, ἐκκλείειν: Gal. IV, 17.

FRA-LETAN, 1) relinquere, deserere, ἀπολύειν: Mth. XXVII, 15; Mc. VIII, 3, 9; XV, 6, 9, 11, 15; Luc. II, 29; VI, 37; VIII, 38; IX, 12; Joan. XVIII, 39; XIX, 10; ἐᾶν: Mc. I, 24; ἀποστέλλειν: Luc. IV, 19; ἀφιέναι: Cor. I, VII, 11; Skeir. IV, b; 2) remittere, ἀφιέναι: Eph. VI, 9; 3) permittere, ἀφιέναι: Mc. I, 34; V, 37; VII, 12; Luc. VIII, 51; ἐπιτρέπειν: Cor. I, XVI, 7; 4) sinere, ἀφιέναι: Luc. VII, 47; XVII, 3, 4; 5) demittere, χαλᾶν: Mc. II, 4 h. l.

AND-LETNAN, solvi, ἀναλύειν: Phlpp. I, 23.

AF-LET, neutr., remissio, ἄφεσις: Luc. I, 77; Skeir. III, c.

FRA-LET, remissio, ἄφεσις: Mc. III, 29; Luc. III, 3; IV, 19; Eph. I, 7; Col. I, 14.

FRA-LETS, adject., manumissus, ἀπελεύθερος: Cor. I, VII, 22.

LEV (angl. sax. *læva*, vet. sup. germ. *lawjan*; Gf. II, 294), neutr., occasio, ἀφορμή: Rom. VII 8, 11; Cor. II, V, 12; Gal. V, 13.

LEVJAN (*Leivjan* Joan. VI, 64), conj. II, tradere, παραδιδόναι: Mc. XIV, 42, 44; Joan. XVIII, 5.

GA-LEVJAN, 1) tradere, παρέχειν: Luc. VI, 29; 2) tradere, παραδιδόναι: Mth. XXVII, 3, 4; Mc. III, 19; XIV, 10, 11, 41; Joan. VI, 64; XII, 4; XIII, 21; XVIII, 2; Cor. I, XI, 23; hinc *galevjands*, part. præs., traditor, προδότης: Luc. VI, 16.

FRA-LEVJAN, tradere; part. præs., *fraleviands*, proditor, προδότης: Tim. II, III, 4.

LIBAN (vet. norv. *lif*, *lifa*, angl. sax. *lif*, *lifian*, vet. sax. *libh*, *libbian*, vet. fr. *lif*, *libba*, *liva*, rec. sup. germ. *leban*, angl. *live*, suec. *lefva*, dan. *leve*, batav. *leven*, rec. sup. germ. *leben*; Gr. II, 13; Gf. II, 40; Rchth. 898), conj. II, vivere, ζῆν: Mth. IX, 18; XXVII, 63; Mc. V, 23; XVI, 11; Luc. II, 36; IV, 4; X, 28; XV, 13; XX, 38; Joan. VI, 51, 57, 69; VII, 38; XI, 25, 26; XIV, 19; Rom. VII, 1, 2, 3, 9; IX, 26; X, 5; XIV, 11; Cor. II, I, 8; III, 3; IV, 11; V, 15; VI, 9, 16; XIII, 4; Gal. II, 14, 19, 20; V, 25; Phlpp. I, 21, 22; Col. III, 7; Thess. I, III, 8; IV, 15, 17; V, 10; Tim. I, III, 15; IV, 10; V, 6; Tim. II, III, 12; *liban taujan*, vivificare, ζωοποιεῖν: Joan. VI, 63; *liban gataujan*, id.; Joan. V, 21; *samana liban*, unanimiter vivere, συζῆν: Cor. II, VII, 3.

MIÞ-LIBAN, convivere, συζῆν: Tim. II, II, 11.

LIBAINS, fem., vita, ζωή: Mth. VII, 14; XXV, 46; Mc. IX, 43, 45; X, 17, 30; Luc. X, 25; XVIII, 18, 30; Joan. VI, 27, 33, 35, 40, 47, 48, 51, 53, 54, 63, 68; VIII, 12; X, 10, 28; XI, 25; XII, 25; XIV, 6; XVII, 2, 3; Rom. VI, 23; VII, 10; VIII, 2, 6; XI, 15; Cor. I, XV, 19; Cor. II, II, 16; IV, 11, 12; V, 4; Gal. VI, 8; Eph. IV, 18; Phlpp. I, 20; IV, 3; Col. III, 3; Tim. I, I, 16; IV, 8; VI, 12; Tim. II, I, 1, 10; Tit. I, 2; βίος: Mc. IV, 19; Luc. VIII, 14.

LIGAN (vet. norv. *liggia*, *leggia*, vet. sax. *ligan*, *legian*, *lagian*, angl. sax. *licgan*, *lecgan*, vet. fr. *liga*, *lega*, vet. sup. germ. *ligan*, *legjan*, angl. *ly*, *lay*, suec. *ligga*, *lägga*, dan. *ligge*, *lægge*, batav. *liggen*, *leggen*, rec. sup. germ. *liegen*, *legen*; gr. λέγεσθαι, lat. *legere*, *lectus*; Gr. II, 27; Gf. II, 81; Rchth. 888, 909), conj. I, *lag*, *legun*, *ligans*, jacere, κεῖσθαι: Luc. II, 16, 34; III, 9; Cor. II, III, 15; κατακεῖσθαι: Mc. I, 30; II, 4; Luc. V, 25; ἀνακεῖσθαι: Mc. V, 40; Skeir. III, d; βεβλῆσθαι: Mth. VIII, 6, 14; IX, 2; Mc. VII, 30; κεκοιμῆσθαι: Mth. XXVII, 52.

AT-LIGAN, adjacere, παρακεῖσθαι: Rom. VII, 18.

UF-LIGAN, subjacere, deficere, ἐκλύεσθαι: Mc. VIII, 3, ἐκλείπεσθαι: Luc. XVI, 9.

LIGRS, masc., 1) lectus, cubile, κλίνη: Mth. IX, 2, 6; Mc. IV, 21; VII, 30; Luc. V, 18; VIII, 16; XVII, 34; 2) concubitus, κοίτη: Rom. XIII, 13.

GA-LIGRI, fem., concubitus, κοίτη: Rom. IX, 10.

LAGJAN, conj. II, jacere, ponere, τιθέναι: Mc. VI, 56; X, 16; XV, 19; Luc. IX, 44; XIX, 21; Joan. X, 11; XI, 34; XIII, 37; XV, 13; Cor. I, XVI, 2; Cor. II, III, 13; V, 19, ἐπιτιθέναι: Mc. VII, 32; Tim. I, V, 22; ἐπιβάλλειν: Mth. IX, 16; Luc. V, 36; βάλλειν: Mth. X, 34; XXVII, 6; Mc. VII, 33; Joan. XVIII, 11; *lagjan ana* —, superponere, περιτιθέναι: Mth. XXVII, 48; ἐπιτιθέναι: Mc. V, 23.

ANA-LAGJAN, imponere, superponere, ἐπιτιθέναι: Luc. IV, 40; X, 30.

AT-LAGJAN, 1) jacere, ponere, βάλλειν: Mth. VII, 19; 2) ponere, imponere, ἐπιτιθέναι: Mth. IX, 18; Mc. VIII, 23; περιτιθέναι: Mc. XV, 17; 3) deponere (pecuniam), δοῦναι: Luc. XIX, 23. *Atlagjan faur*, proponere, παρατιθέναι: Mc. VIII, 6.

AF-LAGJAN, deponere, τιθέναι: Joan. X, 18; ἀποτιθέναι: Eph. IV, 22, 25; Col. III, 8; καταργεῖν: Cor. I, XIII, 11.

GA-LAGJAN, 1) ponere, τιθέναι: Mth. XXVII, 60; Mc. VI, 29; XII, 36; XV, 47; XVI, 6; Luc. I, 66; V, 18; XIX, 20; XX, 43; Rom. IX, 33; Cor. I, XV, 25; περιτιθέναι: Mc. XV, 36; κατατιθέναι: Mc. XV, 46; κλίνειν: Luc. IX, 58; ἀνακλίνειν: Luc. II, 7; passiv. jacere, poni, κεῖσθαι: Luc. II, 12; ἀποκεῖσθαι: Luc. XIX, 20; Tim. II, IV, 8; περικεῖσθαι: Mc. IX, 42; 2) jacere, βάλλειν: Mth. V, 25; VI, 30; Luc. III, 9; Joan. 3, 24; XV, 6; 3) ponere, imponere, ἐπιτιθέναι: Mc. VI, 5; VIII, 25; Joan. IX, 15; XIX, 2; ἐπιβάλλειν: Mc. XI, 7.

US-LAGJAN, ponere, ἐπιτιθέναι: Luc. XV, 5; imponere (manum in aliquem), ἐπιβάλλειν: Mc. XIV, 46; Luc. IX, 62; XX, 19; Joan. VII, 30, 44.

UFAR-LAGJAN, imponere; pass., imponi, incumbere, ἐπικεῖσθαι: Joan. II, 38.

FAUR-LAGJAN, proponere, παρατιθέναι: Luc. IX, 16; X, 8; Cor. I, X, 27.

LAGEINS (vet. norv. *lag*, *lög*, angl. sax. *leag*, vet. sax. *lag*, *lagu*, vet. fr. *laga*; Rchth. 883 sq.), impositio, ἐπίθεσις: Tim. II, I, 6 vid. ad. h. l.

ANA-LAGEINS, impositio, ἐπίθεσις: Tim. I, IV, 14; Tim. II, I, 6.

AF-LAGEINS, remissio, ἄφεσις: Mc. I, 4.

† BI-LAGEINS, lex, *Jornand. p.* 93 *ed. Lindbr.* « Diceneus physicam tradens naturaliter propriis legibus vivere (Gothos) fecit, quas usque nunc conscriptas *bilagines* (ita enim loco corrupti *bellagines* legendum) nuncupant. » Vid. gramm. col. 888.

FAUR-LAGEINS, propositio, πρόθεσις: Mc. II, 26; Luc. VI, 4.

? LIGINON, Cor. II, II, 11 vid. ad h. l.

LIÞUS (vet. norv. *liþr*, angl. sax. *liđ*, vet. sax. *lith*, vet. fr. *lith*, *leth*, vet. sup. germ. *lid*, suec. *led*, dan., batav. *lid*, rec. sup. germ. *glied*; coll. *Leiþan*; Gr. II, 15; III, 398; Gf. II, 188; Rchth. 905), masc. membrum, μέλος: Mth. V, 29; Rom. VII, 5, 23; XII, 4; Cor. I, XII, 12, 14, 18, 19; 20, 22; Eph. IV, 25; Col. III, 5.

US-LIÞA, masc., paralyticus, παραλυτικός: Mth. VIII, 6; IX, 2, 6; Mc. II, 3, 4, 5, 9, 10; Luc. V, 20, 24; παραλελυμένος: Luc. V, 18 (24).

LIMA (voc. hebr.), λιμά: Mth. XXVII, 46; Mc. XV, 34.

* **LINNAN** (vet. norv. *linna*, angl. sax. *linnan*

vet. sup. germ. *linnan*; Gf. II, 218), conj. I, *lann*, *lunnun*, *lunnans*, cedere.

AF-LINNAN, cessare, discedere, ἀποχωρεῖν : Luc. IX, 39 vid. ad h. l.

* LIUBAN (vet. norv. *liufr*, angl. sax. *leof*, *lufian*, vet. sax. *liof*, *lief*, *gilobian*, vet. fr. *liaf*, *lief*, vet. sup. germ. *liub*, angl. *lief*, *love*, suec. *ljufig*, batav. *lief*, rec. sup. germ. *lieb*; Gr. II, 49; Gf. II, 51; Rchth. 897), conj. I, *lauf*, *lubun*, *lubans*; dilectum esse.

LIUBS, adject., dilectus, ἀγαπητός : Mc. I, 11; IX, 7; XII, 6; Luc. III, 22; IX, 35; XX, 13; Rom. XI, 28; XII, 19; Cor. I, XV, 58; Cor. II, VII, 1; XII, 19; Eph. V, 1; VI, 21; Phlpp. IV, 1; Col. I, 7; IV, 7, 9, 14; Tim. I, VI, 2; Tim. II, I, 2; Philem. 16; ἠγαπημένος : Rom. IX, 25; Eph. I, 6.

UN-LIUBS, non dilectus, οὐκ ἠγαπημένος : Rom. IX, 35.

LIUBA-LEIKS, vid. sub *Leiks*.

LAUBJAN (vet. norv. *leyfa*, angl. sax. *lyfan*, vet. fr. *leva*, vet. sup. germ. *laubjan*, angl. *leave*, *believe*, dan. *lov*, *love*, batav. *gelooven*, rec. sup. germ. *glauben*, *erlauben*; Gf. II, 66, rchth. 885, 897), conj. II. credere, πιστεύειν : Rom. IX, 33 vid. ad h. l,

GA-LAUBJAN, 1) id., c. dat. : Mth. XXVII, 42; Mc. XI, 31; Luc. I, 20; XVI, 11; XX, 5; Joan. V, 38, 46, 47; VI, 29, 30; VII, 5, 31, 48; VIII; 31, 45, 46; X, 37, 38; XII, 37; XIV, 12; Rom. X, 14, 16; Gal. III, 6; Eph. I, 13; Phlpp. I, 29; Tim. I, I, 16; Tim. II, I, 12; Skeir. VI, a; VIII, c, d; cum du Mc. IX, 42; Joan. VI, 35, 40, 47; VII, 38, 39; IX, 35, 36; X, 42; XI, 26; XII, 36; XVIII, 20; Rom. X, 10, 11; cum in Mc. I, 15; Gal. II, 16; cum accusativo Mc. XI, 23; Cor. I, XIII, 7; pass. Rom. X, 9; Tim. I, III, 16; absol. Mth, VIII, 13; IX, 28; Mc. IV, 24; V, 36; IX, 23; XI, 24; XIII, 21; XV, 32; Luc. I, 45; VIII, 12, 13, 50; Joan. VI, 36, 64, 69; IX, 18, 38; X, 25, 38; XI, 15; XVI, 30; Rom. X, 4, 9, 14; XIII, 11; XIV, 2; Cor. I, I, 21; XIV, 22; XV, 2, 11; Cor. II, IV, 13; Eph. I, 19; Thess. I, II, 13; IV, 14; Thess. II, I, 10; Skeir. V, d; *triggvaba galaubjan*, credere fortiter, persuasum habere, πεπεῖσθαι : Luc. XX, 6; *ni galaubjan*, non credere, ἀπιστεῖν : Mc. XVI, 11; Tim. II, II, 13; ἀπειθεῖν : Rom. XI, 30, 31; 2) credere, πιστεύειν : Luc. XVI, 11.

GA-LAUBJANDS, part. præs., credens, fidelis, πιστός : Cor. II, VI, 15; Tim. I, I, 12; IV, 3, 10, 12; VI, 2; *leitil galaubjands*, modicæ fidei, ὀλιγόπιστος : Mth. VI, 30; VIII, 26.

UNGA-LAUBJANDS, incredulus, infidelis, ἄπιστος : Mc. IX, 19; Luc. IX, 41; Cor. I, VII, 12, 13, 14, 15; X, 27, 29; XIV, 22, 23, 24; Cor. II, IV, 4; VI, 14, 15; Tim. I, V, 8; Tit. I, 15; ἀπειθῶν : Rom. X, 21; ἀπειθής : Tit. I, 16; Skeir. V, b; VI, c.

US-LAUBJAN, concedere, permittere, ἐπιτρέπειν : Mth. VIII, 21, 31; Mc. V, 13; X, 4; Luc. VIII, 32; IX, 59; Tim. I, II, 12; Skeir. VIII, a; κελεύειν : Mth. XXVII, 58.

GA-LAUBEINS, adject., fidelis, πιστός : Tit. I, 6.

GA-LAUBEINS, fem., fides, πίστις : Mth. VIII, 10; IX, 2, 22, 29; Mc. II, 5; IV, 40; V, 34; X, 52; XI, 22; Luc. V, 20; VII, 9, 50; VIII, 25, 48; XVII, 5, 6, 19; XVIII, 8, 42; Rom. IX, 30, 32; X, 6, 8, 17; XI, 20; XII, 3; XIV, 1; Cor. I, XIII, 2; XV, 14, 17; XVI, 13; Cor. II, I, 24; IV, 13; V, 7; VIII, 7; X, 15; XIII, 5; Gal. I, 23; II, 16, 20; III, 2; V, 5, 6, 22; VI, 10; Eph. I, 15; II, 8; III, 12, 17; IV, 5, 13, 29; VI, 16, 23; Phlpp. I, 25, 27; III, 9; Col. I, 23; Thess. I, III, 2, 5, 6, 10; V, 8; Thess. II, I, 3, 4, 11; III, 2; Tim. I, I, 2, 4, 14, 19; II, 7, 15; III, 9, 13; IV, 1, 6, 12; V, 8; VI, 10, 11, 12; Tim. II, I, 5, 13; II, 18, 22; III, 10, 15; IV, 7; Tit. I, 1, 4; Skeir. II, a, c.

UNGA-LAUBEINS, incredulitas, ἀπιστία : Mc. VI, 6; IX, 24; Rom. XI, 20, 23; Tim. I, I, 13; ἀπείθεια : Rom. XI, 30, 32; Eph. II, 2; V, 6; Col. III, 6; Skeir. VIII, b.

GA-LAUBS, adject., pretiosus, πολυτελής : Tim. I, II, 9 vid. ad h. l.; *galaub kas*, εἰς τιμὴν σκεῦος : Rom. IX, 21; *vairþs galaubs*, magnum pretium, τιμή : Cor. I, VII, 23.

UNGA-LAUBS, sine pretio; *ungalaub kas*, εἰς ἀτιμίαν σκεῦος : Rom. IX, 21.

FILUGA-LAUBS, pretiosus, πολύτιμος : Joan. XII, 3.

GA-LUBS, adject., pretiosus, πολυτελής : Tim. I, II, 9.

GUDI-LUBS, nom. propr., Theodorus, docum. aret.

BROÞRA-LUBO (*Broþru-lubo* Thess. I, IV, 9), fem., charitas fraterna, φιλαδελφία : Rom. XII, 10; Thess. I, IV, 9.

* LUBAN, conj. II, sperare.

LUBAINS, fem., spes, ἐλπίς : Rom. XV, 13.

LIUGAN (Gr. II, 23; IV, 601; DRA, 418; coll. vet. fr. *logia*, Rchth. 909), conj. II, uxorem ducere, γαμεῖν : Mth. V, 32; Mc. X, 11, 12; XII, 25; Luc. XIV, 20; XVI, 18; XVII, 27; XX, 34, 35; Cor. I, VII, 9; Tim. I, V, 14; pass., nubere (de muliere), γαμεῖσθαι : Mc. X, 12; Cor. I, VII, 9, 28; γαμίσκεσθαι : Mc. XII, 25; ἐκγαμίζεσθαι : Luc. XVII, 27; ἐκγαμίσκεσθαι : Luc. XX, 34, 35.

GA-LIUGAN, id., γαμεῖν : Mc. VI, 17.

UN-LIUGAIÞS, part. pass., innubus, ἄγαμος : Cor. I, VII, 11.

LIUGA, fem., matrimonium, τὸ γαμεῖν : Tim. I, IV, 3; *liugom hafts*, matrimonio junctus, γεγαμηκώς : Cor. I, VII, 10.

LIUGAN (vet. norv. *liuga*, angl. sax. *leogan*, vet. sax. *liogan*, *lognian*, vet. fr. *liaga*, vet. sup. germ. *liugan*, angl. *lie*, suec. *ljuga*, dan. *lyve*, batav. *liegen*, rec. sup. germ. *lügen*; Gr. II, 23; Gf. II, 129; Rchth. 898), conj. I, *lauh*, *lügun*, *lugans*, mentiri, ψεύδεσθαι : Rom. IX, 1; Cor. II, I, 31; Gal. I, 20; Col. III, 9; Tim. I, II, 7; Skeir. VIII, c.

UN-LIUGANDS, part. præs., non mentiens, veridicus, ἀψευδής : Tit. I, 2.

GA-LIUGS, adject., mendosus; *galiug taujan*, mendosum facere, δολοῦν : Cor. II, IV, 2.

GA-LIUG, neutr., idolum, εἴδωλον : Cor. I, X, 19, 28; Cor. II, VI, 16; *galiuge staþs*, fanum, εἰδωλεῖον : Cor. I, VIII, 10; *galiugam skalkinonds*, idolatria, εἰδωλολάτρης : Cor. I, V, 10, 11.

GA-LIUGA-APAUSTAULUS, vid. sub *Apaustaulus*.

GA-LIUGA-BROÞAR, vid. sub *Broþar*.

GA-LIUGA-PRAUFETUS, vid. sub *Praufetus*.

GA-LIUGA-XRISTUS, vid. sub *Xristus*.

LIUGN, neutr. (?), mendacium, ψεῦδος : Joan. VIII, 44; Eph. IV, 25; Skeir. I, c.

LIUGNA-VAURDS, vid. sub *Vaurds*.

LIUGNJA, masc., mendax, ψεύστης : Joan. VIII, 44, 55; Tim. I, I, 10; Tit. I, 12.

LAUGNJAN, conj. II, mentiri, ἀρνεῖσθαι : Mth. XXVI, 70; Mc. XIV, 70; Luc, VIII, 45.

GA-LAUGNJAN, 1) abscondere, περικρύβειν : Luc. I, 24; 2) abscondi, λανθάνειν : Mc. VII, 24; Luc, VIII, 47.

ANA-LAUGNS, adject., absconditus, κρυπτός : Mc. IV, 22; Luc. VIII, 17; Cor. I, IV, 5; XIV, 25; Cor. II. IV, 2.

ANA-LAUGNIBA, adverb., in abscondito, ἐν κρυπτῷ : Joan. VII, 10.

ANA-LAUGNEI, fem., absconditum, κρυπτόν : Joan. VII, 4.

LIUDAN (vet. dan. *liutan*, vet. sax. *liodan*; Gr. II, 21; Gf, II, 198), conj. I, *lauþ*, *ludun*, *ludans*, magnum fieri, crescere, μηκύνεσθαι : Mc. IV, 27.

* LAUÞS (vet. norv. *lyd*, *liod*, angl. sax. *leod*, vet. sax. *liud*, vet. sup. germ. *liut*, vet. fr. *liode*, *liude*, angl. *leod*, rec. sup. germ. *leute*; Gr. III, 472; DRA. 305; Gf. II, 193; Rchth. 902), masc., homo.

JUGGA-LAUÞS, juvenis, νεανίσκος : Mc. XIV, 51; XVI, 5; Luc. VII, 14.

* LIUHAN (vet. norv. *lysa*, *lios*, *lioma*, angl. sax. *leoht*, *lyhtan*, *leoma*, vet. sax. *lioht*, *liomo*, *logna*, vet. fr. *liaht*, vet. sup. germ. *lioht*, angl. *light*, suec. *ljus*, *lysna*, dan. *lys*, rec. sup. germ. *lohe*, *licht*, *leuchten*; Bopp 129; Gr. II, 50; III, 391; DM. 121; Gf. II,

146; Rchth. 897), conj. I, *lauk*, *lauhun*, *lauhans*, lucere.

LIUHAÞ (*Liuhad* Luc. VIII, 16; Joan. XI, 10, 12, 46), neutr., lux, lumen, φῶς : Mth. V, 16; VI, 23; X, 27; Mc. XIV, 54; Luc. II, 32; VIII, 16; XVI, 8; Joan. V, 35; VIII, 12; IX, 5; XI, 9, 10; XII, 35, 36, 46; Rom. XIII, 12; Cor. II, IV, 6, 6, 14; XI, 14; Eph. V, 8; Col. I, 12; Thess. I, V, 5; Tim. I, VI, 16; φέγγος : Mc. XIII, 24.

LIUHADEI, fem., lux, claritas, illuminatio, φωτισμός : Cor. II, IV, 4, 6.

LIUHADEINS, adject., lucidus, φωτεινός : Mth. VI, 22.

LIUHTJAN (*Liutjan* Mth. V, 15), conj. II, lucere, λάμπειν : Mth. V, 15, 16; Cor. II, IV, 6; αὐγάζειν : Cor. II, IV, 4; φαίνειν : Joan. V, 35.

GA-LIUHTJAN, 1) illuminare, φωτίζειν : Cor. I, IV, 5; Tim. II, I, 10; 2) evidentem reddere, illustrare, φανεροῦν : Cor. I, IV, 5.

IN-LIUHTJAN, illuminare, φωτίζειν : Eph. I, 18; III, 9.

LAUHATJAN, conj. II, fulgere, ἀστράπτειν : Luc. XVII, 24.

LAUHMUNI (*Lauhmoni* Luc. XVII, 24; Thess. II, I, 8), fem., fulgur, ἀστραπή : Luc. X, 18; XVII, 24; φλόξ : Thess. II, I, 8 vid. ad h. l.

LIUÞON (vet. norv. *lioþ*, angl. sax. *leoð*, vet. sup. germ. *liod*, angl. *lay*, suec. *ljuda*, *lyda*, dan. *lyde*, batav., rec. sup. germ. *lied*; Gf. II, 198), conj. II, canere, ψάλλειν : Rom. XV, 9.

LIUÞAREIS, masc., cantor, ὁ ᾄδων : Esdr. II, 41; Neh. VII, 1.

* **LIUSAN** (vet. norv. *losa*, *laus*, vet. sax. *losian*, *liosan*, *los*, *lari*, angl. sax. *leosan*, *losian*, *leas*, vet. fr. *lesa*, *liasa*, *las*, vet. sup. germ. *liusan*, angl. *leese*, *loose*, suec. *förlora*, *lösa*, dan. *lös*, rec. sup. germ. *verlieren*, *verlust*, *los*; gr. λύειν : Gr. II, 22; Gf. II, 262; Rchth 894, 893, 898), conj. I, *laus*, *lusun*, *lusans*, perdere.

FRA-LIUSAN, id., ἀπολλύναι : Luc. XV, 4, 6, 8, 9, 24, 32; XIX, 10; Joan. VI, 27.

FRA-LUSNAN, conj. III, perdi, deperdi, perire, ἀπόλλυσθαι : Cor. I, I, 18; Cor. II, II, 15 h. l.; IV, 3.

FRA-LUSTS, fem., pernicies, ἀπώλεια : Mth. VII, 13; Joan. XVII, 12; Rom. IX, 22; Phlpp. I, 28; III, 19; Thess. II, II, 3; Tim. I, VI, 9; ὄλεθρος : Thess. I, V, 3; Thess. II, I, 9.

LAUS, adject., vacuus, inanis, κενός : Luc. I, 53; XX, 10; Cor. I, XV, 14, 58; Eph. V, 6; Phlpp. II, 3; *laus vairþan*, vacuum, inanem fieri, κενοῦσθαι : Cor. II, IX, 3; *laus visan*, vacuum esse, καταργηθῆναι : Gal. V, 4; *vitodis laus*, legem non habens, ἄνομος : Cor. I, IX, 21.

AKRANA-LAUS, infructuosus, ἄκαρπος : Mc. IV, 19.

ANDI-LAUS, infinitus, ἀπέραντος : Tim. I, I, 4.

GUDA-LAUS, impius, atheus, ἄθεος : Eph. II, 12.

VITODA-LAUS, sine lege, ἄνομος : Cor. I, IX, 21; Tim. I, I, 9.

LAUS-QIÞRS, vid. sub *Qiþus*.

LAUS-HANDJA, vid. sub *Handus*.

LAUSA-VAURDS, vid. sub *Vaurd*.

LAUSJAN, conj. II, 1) solvere, separare, λύειν : Cor. I, VII, 15; *sokei lausjan* (ζήτει λύσιν); 2) annihilare, inanem reddere, κενοῦν : Cor. I, I, 17; 3) liberare, ῥύειν : Mth. VI, 13; XXVII, 43; Rom. VII, 24; XI, 26; 4) exigere, πράττειν : Luc. III, 13; ἀπαιτεῖν : Luc. VI, 30.

GA-LAUSJAN, 1) solvere, διασπᾶν : Mc. V, 4; 2) liberare, καταργεῖν : Rom. VII, 2; λύειν : Cor. I, VII, 27; 3) liberare, eruere, ῥύειν : Luc. I, 74; Cor. II, I, 10; Col. I, 13; Tim. II, III, 11; Skeir. I, b, c; 4) servare, φυλάττειν : Thess. II, III, 3; 5) exigere, πράττειν : Luc. XIX, 23.

US-LAUSJAN, 1) evacuare, κενοῦν : Phlpp. II, 7; 2) liberare, ῥύειν : Thess. II, III, 2; ἐξαιρεῖσθαι : Gal. I, 4; 3) evellere; *uslausjan us vaurtim*, ἐκριζοῦν : Luc. XVII, 6.

US-LAUSEINS, fem., redemptio, λύτρωσις : Luc. I, 68; ἀπολύτρωσις : Eph. IV, 30.

* **LIUTAN** (angl. sax. *lytig*, *lutan*, vet. sup. germ. *luzen*; Gf. II, 322), conj. I, *laut*, *lutun*, *lutans*, blandiri, decipere.

LIUTS, adject., simulator, γόης : Tim. II, III, 13.

UN-LIUTS, sine dolo, sincerus, ἀνυπόκριτος : Rom. XII, 9; Tim. II, I, 5.

LIUTA, masc., hypocrita, adulator, ὑποκριτής : Mth. VI, 2, 5, 16; Mc. VII, 6; Luc. VI, 42.

LIUTEI, fem., astucia, dolus, hypocrisis, ὑπόκρισις : Mc. XII, 15; Tim. I, IV, 2; κυβεία : Eph. IV, 14 vid. ad. h. l.; δόλος : Mc. VII, 22; *us liutein taiknjan sik*, dolo se ostendere, ὑποκρίνεσθαι ἑαυτόν : Luc. XX, 20.

LUTON, conj. II, decipere.

LUTONDS, partic. et subst., deceptor, φρεναπάτης : Tit. I, 10.

US-LUTON, decipere, ἀπατᾶν : Eph. V, 6 vid. ad h. l.; Tim. I, II, 14; ἐξαπατᾶν : Rom. VII, 11; Cor. II, XI, 3; Thess. II, II, 3; φρεναπατᾶν : Gal. VI, 3; Skeir. I, b, d.

LISAN (vet. norv., vet. fr. *lesa*, angl. sax., vet. sax., vet. sup. germ. *lesan*, batav., rec. sup. germ. *lesen*; gr. λέγειν, lat. *legere*; Gr. II, 26; Gf. II, 246, Rchth. 893), conj. I, *las*, *lesun*, *lisans*, colligere, συλλέγειν : Mth. VII, 16; Luc. VI, 44; συνάγειν : Mth. VI, 26.

GA-LISAN, colligere, congregare, συνάγειν : Mc. IV, 1; Luc. XVII, 37; Joan. VI, 12, 13; XI, 47; XV, 6; Neh. V, 16; ἐπισυνάγειν : Mc. XIII, 27.

LISTS, vid. sub *Leisan*.

LITA (coll. *Liutan*; Gf. II, 317), fem., hypocrisis, ὑπόκρισις : Gal. II, 13.

MIÞ-LITJAN, conj. II, simulare cum, συνυποκρίνεσθαι : Gal. II, 13.

LITEINS (gr. λιτή), fem., petitio, ἔντευξις : Tim. I, IV, 1.

...LIF (vet. norv. *...lefu*, angl. sax. *...lufon*, vet. sax. *...lisi*, vet. fr. *...lif*, *...lef*, vet. sup. germ. *...lif*, angl. *...leven*, suec. *...lofva*, dan. *...leve*, rec. sup. germ. *...lf*; Bopp 16; Gf. II, 206), decem, ...decim.

AIN-LIF, vid. sub *Ains*.

TVA-LIF, vid. sub *Tvai*.

LIFNAN, vid. sub *Leiban*.

* **LUBJA** (angl. sax. *lib*, vet. sup. germ. *luppi*, suec. *luf*; Gf. II, 77), fem. (?), venenum.

LUBJA-LEISEI, vid. sub *Leisan*.

LUBS, vid. sub *Liuban*.

LUDJA (coll. *Liudan*; Gr. III, 401; Gf. II, 201), fem., vultus, πρόσωπον : Mth. VI, 17; coll. ad Gal. IV, 19.

* **LUKAN** (vet. norv. *luka*, *lukka*, angl. sax., vet. sax. *lucan*, vet. fr. *lukan*, vet. sup. germ. *luhhan*, angl. *lock*, suec. *lycka*, dan. *lukke*, batav. *luyken*; Gr. II, 22; I, 63 (3 edit.); Gf. II, 139; Rchtr. 913), conj. I, *lauk*, *lukun*, *lukans*, claudere.

GA-LUKAN, 1) claudere, κλείειν : Mth. VI, 6; κατακλείειν : Luc. III, 20; ἀσφαλίζεσθαι : Mth. XXVII, 66; 2) concludere, συγκλείειν : Luc. V, 6; Rom. XI, 32.

US-LUKAN, 1) aperire, recludere, ἀνοίγειν : Joan. IX, 14, 17, 21, 26, 30, 32; X, 3, 21; XI, 37; Cor. II, II, 12; Col. IV, 3; Neh. VII, 3; διανοίγειν : Luc. II, 23; ἀναπτύσσειν : Luc. IV, 17; 2) educere (gladium), σπᾶσθαι : Mc. XIV, 47; ἕλκειν : Joan. XVIII, 10.

GA-LUKNAN, conj. III, claudi, κλείεσθαι : Luc. IV, 25.

US-LUKNAN, recludi, aperiri, ἀνοίγεσθαι : Mth. IX, 30; XXVII, 52; Luc. I, 64; III, 21; Joan. IX, 10; Cor. I, XVI, 9; Cor. II, VI, 11; διανοίγεσθαι : Mc. VII 34, 35.

US-LUK, neutr. (?), apertura, ἄνοιξις : Eph. VI, 19

US-LUKNS, adject., reclusus, σχιζόμενος : Mc. I, 10 h. l.

LUKARN (lat. *lucerna*; Bopp 129), neutr., lucerna, λύχνος. Mth. V, 22; Mc. IV, 21; Luc. VIII, 16; XV, 8; Joan. V, 35.

LUKARNA-STAÞA, vid. sub *Staþs*.

LUKAS (*Lokas*, vid. Prolegg. col. 476, not. 4)

nom. propr. masc., Λοῦκας : Luc. inscript. ; Col. IV, 14; Tim. II, IV, 11.

LUKIUS, nom. propr. masc., Λούκιος : Rom. XVI, 21.

LUSTUS (vet. norv. *lyst*, *losti*, vet. sup. germ., angl. sax., vet. sax., dan. *lyst*, vet. fr., angl., suec., batav., rec. sup. germ. *lust*; Gr. II, 22; Gf. II, 285; Rchth. 913), masc., cupiditas, ἐπιθυμία : Mc. IV, 19; Joan. VIII, 44; Rom. VII, 7, 8; XIII, 14; Gal. V, 16; Eph. II, 3; IV, 22; Phlpp. I, 23; Col. III, 5; Thess. I, II, 17; IV, 5; Tim. I, VI, 9; Tim. II, II, 22; III, 6; *us lustum*, libens, libenter, κατὰ ἑκούσιον : Philem. 14.

UN-LUSTUS, tœdium; *in unlustau vairþan*, in ægritudine fieri, ἀθυμεῖν : Col. III, 21.

LUSTUSAMS, adject., desideratus, ἐπιπόθητος : Phlpp. IV, 1.

LUSTON, conj. II, desiderare, ἐπιθυμεῖν : Mth. V, 28.

US-LUSTON, decipere, ἀπατᾶν : Eph. V, 6 h. l.

LUTON, vid. sub *Liutan*.

LUFTUS (vet. norv. *lopt*, angl. sax. *lyft*, vet. sup. germ., vet. sax. suec., dan., rec. sup. germ. *luft*, batav. *lucht*; Gr. III, 389; Gf. II, 208), masc., aer, ἀήρ : Cor. I, IX, 26; Eph. II, 2; Thess. I, IV, 17.

LYDDOMAEIS, nom. propr. masc., Λοβαδίδ : Esdr. II, 35.

LYSANIUS, nom. propr. masc., Λυσάνιος : Luc. III, 1.

LYSTRA, nom, propr., Λύστρα : Tim. II, III, 11.

LOD, nom. propr. masc., Λώτ : Luc. XVII, 28, 29, 32.

LOS, fem., mansio (?); *los bauan*, βίον διάγειν : Tim. I, II, 2 vid. ad. h. l.

LOFA (Gr. III, 404; Gf. II, 205), masc., manus flaccida (gall. *main morte*); *slahs lofin*, colaphus, ῥάπισμα : Joan. XVIII, 22; XIX, 3; *lofam slahan*, colaphizare, ῥαπίζειν : Mth. XXVI, 67; Mc. XIV, 65.

M

MAGAN (vet. norv. *mega*, *mattr*, angl. sax. *magan*, vet. sax. *mag*, *maht*, vet. fr. *mi*, *mei*, *macht*, *mecht*, vet. sup. germ. *magan*, *maht*, angl. *may*, *might*, suec. *må*, dan. *maae*, batav. *meugen*, rec. sup. germ. *mögen*; Gr. II, 27; Gf. II, 604; Rchtb. 927), conj. anom., *mag*, *mahta*, *mahts*, posse, δύνασθαι : Mth. V, 36; VI, 24, 27; VII, 18; VIII, 2; IX, 15, 28; X, 28; Mc. I, 40, 45; II, 4, 7, 19; III, 20; IV, 32, 33; V, 3, 4; VI, 5, 19; VII, 15, 24; VIII, 4; IX, 22, 23, 28, 39; X, 26, 38, 39; XIV, 7; Luc. I, 20, 22; V, 12, 21, 34; VI, 39, 42; VIII, 19; IX, 40, 50; XIV, 20, 26, 27, 33; XVI, 2, 13; XVIII, 26; XIX, 3; XX, 36; Joan. III, 5; VI, 44, 52, 60, 65; VII, 7, 34; VIII, 21, 43; IX, 33; XI, 37; XII, 39; XIII, 33, 36, 37; XIV, 5, 17; XV, 4, 5; XVI, 12; Rom. VIII, 8; Cor. I, VII, 21; Cor. II, I, 4; III, 7; XIII, 8; Eph. III, 4; VI, 11, 13, 16; Phlpp. III, 21; Thess. I, III, 9; Tim. I, VI, 7; Tim. II, II, 13; Skeir. I, a; V, c; ἰσχύειν : Mth. VIII, 28; Mc. IX, 18; Luc. VI, 48; VIII, 43; XIV, 29, 30; XVI, 3; XX, 26; Phlpp. IV, 13; ἐξισχύειν : Eph. III, 18; εἰδέναι : Tim. I, III, 5; *mag vairþan*, fieri potest, possibile est, δυνατόν (sc. ἐστί) : Rom. XII, 18.

GA-MAGAN, posse, ἰσχύειν : Gal, V, 6.

MAHTS, adject., possibilis; *mahts visan*, possibile esse, δύνασθαι (cum inf. act. pro græc. pass.) : Mc. XIV, 5; Joan. III, 4; X, 35; Tim. I, V, 25; ἰσχύειν : Luc. VIII, 44; Skeir. VI, b.

MAHTS, fem., 1) potentia, vis, facultas, δύναμις : Mth. VI, 13; Mc. V, 30; VI, 14; IX, 1; XII, 24; XIII, 25, 26; XIV, 62; Luc. I, 17, 35; IV, 14, 36; V, 17; VI, 19; VIII, 46; IX, 1; X, 19; Rom. VIII, 38; 9, 17; Cor. I, I, 18, 24; V, 4; XV, 24, 56; Cor. II, I, 8; IV, 7; VI, 7; VIII, 3; XII, 9; XIII, 4; Eph. I, 19, 21; III, 7, 16, 20; Phlpp. III, 10; Col. I, 11, 29; Thess. II, I, 7, 11; Tim. II, I, 7, 8; III, 5; ἰσχύς : Mc. XII, 30, 33; Luc. X, 27; Thess. II, I, 9; κράτος : Eph. I, 19; VI, 10; Col. I, 11; Skeir. I, b, c; IV, c; V, b; VI, b; VII, a, c; VIII, a; 2) virtus, δύναμις : Mth. VII, 22; XI, 20; Mc. VI, 2, 5; IX, 39; Luc. IX, 50; X, 13; XIX, 37; Cor. II, XII, 12; Gal. III, 5.

ANA-MAHTS, 1) potentia : Skeir. I, b; 2) injuria, vis, ὕβρις : Cor. II, XII, 10.

UN-MAHTS, imbecillitas, impotentia, ἀσθένεια : Mth. VIII, 17; Cor. II, XII, 5; Gal. IV, 13 vid. ad h. l.

MAHTEIGS, adject., 1) potens, fortis, δυνατός : Luc. I, 49; XIV, 31, 32; Rom. IX, 22; XI, 23; XIV, 4; Cor. II, IX, 8; XII, 10; Tim. II, I, 12; Tit. I, 9; δυνάστης : Luc. I, 52; Tim. I, VI, 15; δυνάμενος : Eph. III, 20; Tim. II, III, 7, 15; *mahteigs visan*, fortem esse, posse, δυνατεῖν : Cor. II, XIII, 3; δύνασθαι : Rom. VIII, 39; 2) possibilis, δυνατός : Mc. IX, 23; X, 27; XIII, 22; Luc. XVIII, 27; Cor. II, X, 4; Gal. IV, 15.

UN-MAHTEIGS, 1) impotens, debilis, ἀσθενής : Cor. I, IV, 10; IX, 22; Gal. IV, 9; ἀσθενῶν : Rom. XIV, 1, 2; Cor. I, VIII, 9; 2) impossibilis, ἀδύνατος : Mc. X, 27; Luc. XVIII, 27; Rom. VIII, 3; *unmahteigs visan*, impossibile esse, ἀδυνατεῖν : Luc. I, 37.

ANA-MAHTJAN, conj. II, vi, violentia agere, vim inferre, βιάζειν : Mth. XI, 12; ἀποστερεῖν : Mc. X, 19; συκοφαντεῖν : Luc III, 14] vid. ad h. l.; ὑβρίζειν : Luc. XVIII, 32; ἐπηρεάζειν : Luc. VI, 28; ἀδικεῖν : Cor. II, VII, 12.

MAGDALAN, nom. prcpr., Μαγδαλά : Mc. VIII, 10.

MAGDALENE, nom. propr., Μαγδαληνή : Mth. XXVII, 56; Mc. XVI, 1, 9.

MAGUS (vet. norv. *mögr*, *meyda*, angl. sax. *mæg*, *mago*, *mægð*, vet. sax. *magu*, *magath*, vet. fr. *megith*, *maged*, vet. sup. germ. *magad*, angl. *maid*, rec. sup. germ. *magd*; Gr. II, 27; III, 320; Gf. II, 629; Rchth. 917), masc., puer, παῖς : Luc. II, 43; IX 42; XV, 26; τέκνον : Luc. II, 48.

ÞIU-MAGUS, puer, servus, παῖς : Mth. VIII, 6; Luc. I, 54, 69; VII, 7.

MAGULA, masc., puerulus, παιδάριον : Joan. VI, 9.

MAGAÞS, fem., virgo, παρθένος : Luc. I, 27.

MAGADEI, fem., virginitas. παρθενία : Luc. II, 36.

MAEINAN, nom. propr. masc., Μαϊνάν : Luc. III, 31.

MAHAÞ, nom. propr. masc., Μαάθ : Luc III, 26.

* MAHS (coll. Gf. II, 632). adject., conveniens, aptus?

MAHEI, fem., prudentia, circumspectio, σωφροσύνη : Tim. I, II, 9 vid. ad h. l.

MAHTS, vid. sub *Magan*.

MAÞA (vet. norv. *madkr*, angl. sax. *maða*, vet. sup. germ. *mado*, angl. *maggot*, suec. *mask*, dan. *madike*, batav., rec. sup. germ. *made*; Gr. III, 365; Gf. II, 658), masc. (?), vermis, σκώληξ : Mc. IX, 44, 46, 48.

MAÞÞAIUS, vid. *Matþaius*.

MAÞL (angl. sax. *mæðlan*, *meðel*, vet. sax. *mahal*, *mahlian*, vet. sup. germ. *madal*, rec. sup. germ. *melden*; Gr. I, 170 [3. edit.]; DRA. 746), neutr.? forum, ἀγορά : Mc. VII, 4.

MAÞLJAN, conj. II, loqui, λαλεῖν : Joan. XIV, 30.

MAÞLEINS, fem., loquela, sermo, λαλιά : Joan. VIII, 43.

FAURA-MAÞLEIS, masc., princeps, ἄρχων : Mth. IX, 34; Luc. VIII, 41; Neh. V, 14; VII, 2; Skeir. II, a; ... ἀρχης et ἀρχι — : *fauramaþleis þiudos*, ἐθνάρχης : Cor. II, XI, 32; *fauramaþleis motarje*, ἀρχιτελώνης : Luc. XIX, 2; *fauramaþleis synagogeis*, ἀρχισυνάγωγος : Luc. VIII, 49.

FAURA-MAÞLI, neutr., principatus, ἡγεμονία : Neh V, 14, 18.

MAÞUSAL, nom. propr. masc., Μαθουσαλά : Luc. III, 37.

* MAIDS (vet. norv. *meida*, *mida*, vet. sax. *gemed*, vet. sup. germ. *gamait*, rec. sup. germ. *meiden*; Gr. II, 15; Gf. II, 701), adject.

GA-MAIDS, impotens, infirmus, τεθραυσμένος : Luc. IV, 19; ἀνάπηρος : Luc. XIV, 13, 21.

MAIDJAN, conj. II, corrumpere, καπηλεύειν : Cor. II, II, 17.

IN-MAIDJAN, immutare, transmutare, μεταμορφοῦν : Mc. IX, 2; μετασχηματίζειν : Phlpp. III, 21; ἀλλάττειν : Cor. I, XV, 51, 52; Gal. IV, 20; Skeir. III, b; VI, b.

IN-MAIDEINS, fem., 1) permutatio; 2) mutatio : Skeir. V, c; 3) pretium redemptionis, ἀντάλλαγμα : Mc. VIII, 37.

MAIZA, vid. sub *Mais*.

MAIHSTUS (vet. norv. *mosk*, angl. sax. *meox*, vet. sup. germ., batav., rec. sup. germ. *mist*; Gf. II, 882), masc., stercus, κοπρία : Luc. XIV, 35.

MAIÞMS (vet. norv. *meidm*, angl. sax. *madm*, vet. sax. *medom*; Gr. II, 16, 508; III, 325, 452; Gf. II, 707), masc., donum, δῶρον : Mc. VII, 11.

MAIL (vet. norv. *melur*, angl. sax. *maal*, vet. sup. germ. *meil*, angl. *mole*, *moil*, suec. *mål*, rec. sup. germ. *maal*; lat. *macula*; Gr. I, 170 [3. edit.]; Gf. II, 720), neutr. (?), macula, labes, ῥυτίς : Eph. V, 27.

MAILAIAN, nom. propr. masc., Μελεᾶ : Luc. III, 31.

MAILKEIN (*Mailkeis* Luc. III, 24), nom. propr. masc., Μελχί : Luc. III, 24, 28.

MAIMBRANA (voc. græc.), masc., μεμβράνα : Tim. II, IV, 13.

* MAINDS, adject. —

AF-MAINDS, defatigatus, ἐκλυόμενος : Gal. VI, 9 (sic legit Castillionæus; si autem propius in oculos habuisset, quod *mainds* minime gothicum sit, et conferre voluisset vel potuisset vet. sax. *mendian* et vet. sup. germ. *mendjan* (lætari), nunquam sane compositum *afmainds* admisisset, quod non significasset lætari, quippe cum *af* non sit præpositio negativa, neque in genere, neque hic in particulari, ubi a *ni* iterum regitur. Jam vero si hanc significationem haberet, non deceret, cum ἐκλυομένος significet fatigatus, lassatus (in servitio Dei). Hinc ergo patet, quod Castillionæi lectio falsa sit; ἐκλύειν vertitur Mth. IX, 36 *afdaujan*, ideoque hic certo *afdauidai* scribendum; *ni* et *in* in palimpsestibus facillime confunduntur, necnon et *da* et *ma*, coll. ad Rom. VI, 23).

* MAINS (vet. norv. *mein...*, *minne*, angl. sax. *man*, *mæne*, *gemæne*, vet. sax. *men*, vet. fr. *mein*, *mene*, vet. sup. germ. *gamein*, angl. *mean*, suec. *gemen*, rec. sup. germ. *gemein*, *mein...*; DRA. 623, 904; Gf. II, 782; Rchth. 918), adject., communis.

GA-MAINS, 1) communis, κοινός : Tit. I, 4; Skeir. I, a; 2) particeps, συγκοινωνός : Rom. XI, 17; *gamainana briggan*, vid. sub *Briggan*; 3) profanus, κοινός : Mc. VII, 2; Rom. XIV, 14.

GA-MAINJA, masc., particeps; *gamainja visan*, κοινωνεῖν : Tim. I, V, 22.

GA-MAINJAN, conj. II, communem reddere; hinc 1) compartiri, κοινωνεῖν : Rom. XII, 13; Gal. VI, 6; Phlpp. IV, 15; 2) participare, κοινωνὸν εἶναι : Cor. I, X, 18; συγκοινωνεῖν : Eph. V, 11; 3) polluere, profanum reddere, κοινοῦν : Mc. VII, 15, 18, 20.

GAGA-MAINJAN, polluere, κοινοῦν : Mc. VII, 23.

GA-MAINEI, fem., communio, participatio, κοινωνία : Cor. II, VIII, 4; Gal. II, 9.

GA-MAINDUÞS, fem., id., Cor. I, X, 16; Cor. II, VI, 14; IX, 13; Phlpp. II, 1; III, 10.

GA-MAINÞS, fem., ecclesia, ἐκκλησία : Neh. V, 13.

MAIS (*maizuh* Skeir. VIII, b; vet. norv. *meiri*, angl. sax. *mare*, vet. sax. *mer*, *mest*, vet. fr. *mar*, *mer*, *mest*, vet. sup. germ. *mer*, angl. *more*, suec. *mer*, dan. *meer*, rec. sup. germ. *mehr*; gr. μείζων, lat. *magis*; Gr. III, 608; Gf. II, 832; Rchth. 915 sq.), adverb., magis, potius, μᾶλλον : Mth. VI, h. l., 30; X, 25, 28; Mc. V, 26; IX, 42, 48; XV, 11 Luc. V, 15; VII, 26, 42; XVIII, 39; Joan. XII, 43; XIX, 8; Rom. XI, 12, 24; XIV, 13; Cor. I, VII, 21; XII, 22; subscr.; Cor. II, II, 7; III, 8; V, 8; VII, 7; XII, 9; Gal. IV, 9, 27; Eph. IV, 28; V, 4; Phlpp. I, 23; III, 4; Thess. I, IV, 1, 10; Tim. I, I, 4; VI, 2, Tim. II, III, 4; Skeir. I, c; V, c; VII, d; VIII, b; πολλῷ μᾶλλον : Mth. VI, 30; πλεῖον : Mth. VI, 25; Luc. VII, 42; περισσότερον : Luc. VII, 26; περισσῶς : Mc. XV, 14, Phlpp. I, 14; ὑπέρ : Cor. II, XI, 23; hinc *mais fraþjan*, ὑπερφρονεῖν : Rom. XII, 3; *mais þamma* (magis hoc), μᾶλλον περισσότερον : Mc. VII, 36.

ÞANA-MAIS, adhuc, magis (in negativis vel interrogativis sententiis), ἔτι et *ni þanamais*, nondum, οὐκέτι, μηκέτι : Mc. V, 35; XIV, 63; XV, 5; Luc. XVI, 2 vid. ad h. l.; Rom. XIV, 13; Gal. V, 11; τοῦ λοιποῦ : Gal. VI, 17; pleonastice etiam *ju þanamais*, Luc. XVI, 2; Thess. I, III, 1; coll. ad Luc. XV, 19.

MAIZA, adject. comparat., major, μείζων : Mth. XI, 11; Mc. XII, 31; Luc. VII, 28; Joan. VIII, 53; X, 29; XIII, 16; XIV, 12, 28; XV, 13, 20; XIX, 11, Rom. IX, 12; Skeir. III, a; *maizo*, neutr. ut adverb., plus, magis, πλεῖον : Luc. IX, 13; ὑπερ ἐκ περισσοῦ : Eph. III, 20; Skeir. VII, c.

MAISTS, adject. superl., maximus, μείζων : Mc. IV, 32; IX, 34; Luc. IX, 46; ut substant., maximus, μεγιστάς : Mc. VI, 21; *maists gudja*, summus sacerdos, ἀρχιερεύς : Joan. XVIII, 24, 26; XIX, 6.

MAIST, adverb., maxime, plerumque, τὸ πλεῖστον : Cor. I, XIV, 27.

MAISAULLAM, nom. propr. masc., Μεσουλάμ : Neh. VI, 18.

MAITAN (vet. sup. germ. *meizan*, vet. fr. *mete*, rec. sup. germ. *metzger*, *metzeln*, *messer*; lat. *metere*; Gf. II, 911; Rchth. 927), conj. I, *maimait*, *maitans*, abcidere, κόπτειν : Mc. XI, 8.

AF-MAITAN, absecare, abcidere, ἀποκόπτειν : Mc. IX, 43, 45; Joan. XVIII, 10; ἐκκόπτειν : Mth. V, 30; *haubiþ afmaitan*, decollare, ἀποκεφαλίζειν : Mc. VI, 16, 27; Luc. IX, 9.

BI-MAITAN, circumcidere, περιτέμνειν : Luc. I, 59; II, 21; Joan. VII, 22; Cor. I, VII, 18; Gal. II, 3; V, 2, 3; VI, 12, 13.

UNBI-MAITANS, partic. pass., incircumcisus, ἀκροβυστία : Eph. II, 11.

US-MAITAN, excidere, ἐκκόπτειν : Mth. VII, 19; Luc. III, 9; Rom. XI, 22; Cor. II, XI, 12; ἀποκόπτειν : Gal. V, 12.

BI-MAIT, neutr., circumcisio, περιτομή : Joan. VII, 22, 23; Cor. I, VII, 19; Gal. II, 7, 8; V, 6, 11; VI, 15; Eph. II, 11; Phlpp. III, 3, 5; Col. II, 11; III, 11; IV, 11; Tit. I, 10.

UNBI-MAIT, præputium, ἀκροβυστία : Col. II, 13.

GA-MAITANO, fem., concisio, κατατομή : Phlpp. III, 2.

MAKEIBIS, nom. propr., Μαγεβίς : Esdr. II, 30.

MAKIDONJA (*Makaidonja* Cor. II, II, 13; VII, 5 vid. ad h. l.; *Makdona* Cor. II, VIII, 1; XI, 9; subscr.; Phlpp. IV, 15; Thess. I, IV, 10; Tim. I, I, 3; *Makedona* Tim. I, I, 3 vid. ad h. l.), nom. propr. fem., Μακεδονία : Cor. I, XVI, 5; Cor. II, I, 16; II, 13; VII, 5; VIII, 1; XI, 9; subscr. (vid. ad h. l.); Phlpp. IV, 15; Thess. I, IV, 10; Tim. I, I, 3.

MAKIDONEIS, nom. propr. masc. plur., Μακεδόνες : Cor. II, IX, 2, 4.

MAKMAS, nom. propr., Μαχμάς : Esdr. II, 27.

MALAN (vet. norv. *mala*, *melja*, *mylja*, *miöl*, angl. sax. *mylen*, *melev*, vet. sax. *malan*, vet. fr. *mole*, vet. sup. germ. *malan*, *melo*, *muljan*, angl. *mill*, *meal*, suec. *mala*, dan. *male*, batav. *molen*, rec. sup. germ. *mahlen*; lat. *mola*, *molere*, gr. μύλη; Gr. II, 9, 54, III, 365; Gf. II, 711; Rchth. 932), conj. I, *mol*, *molun*, *malans*, molere, ἀλήθειν : Luc. XVII, 35.

MALO, fem., tinea, σής (?) : Mth. VI, 19, 20.

-ALVJAN, conj. II, conterere, συντρίβειν : Luc. IV, 18.

MALEILAIEL, nom. propr. masc., Μαλελεήλ : Luc. III, 37.

MALKUS, nom. propr. masc., Μαλχός : Joan. XVIII, 10.

MALMA (vet. norv. *malmr*, angl. sax. *mealm*, vet. sax. *melm*, rec. sup. germ. *malmem*; coll. *Malan*; Gr. III, 379), masc., arena, ἄμμος : Mth. VII, 26; Rom. IX, 27.

MALSKS (angl. sax. *malscra*, vet. sax. *malsc*), adject., infatuatus.

UNTILA-MALSKS, protervus, προπετής : Tim. II, III, 4.

* MALTJAN (vet. norv. *melta*, angl. sax. *meltan*, angl. *melt*, rec. sup. germ. *schmelzen*; Gr. II, 32), conj. II, liquefacere, dissolvere.

GA-MALTEINS, fem., dissolutio, ἀνάλυσις : Tim. II, IV, 6 vid. ad h. l.

MALVJAN, vid. sub *Malan*.

MALO, vid. sub *Malan*.

MAMBRES, nom. propr. masc., Μαμβρῆς : Tim. II, III, 8.

* MAMINJAN (coll. rec. sup. germ. *mummen*, gr. μωμᾶν), conj. II, deridere, deludere.

BI-MAMINJAN, illudere, ἐκμυκτηρίζειν : Luc. XVI, 14 vid. ad h. l.

MAMMO (coll. Cast. ad Col. I, 22), fem., caro, σάρξ : Col. I, 22 vid. ad h. l.

MAMMONA (voc. hebr.), masc., mammona, μαμμωνᾶ : Mth. VI, 24; Luc. XVI, 13 vid. ad h. l.

MAN, vid. sub *Minan*.

* MAN (vet. norv. *man*, *madr*, vet. fr. *man*, *mon*, vet. sup. germ., angl. sax., angl., vet. sax., batav., suec. *man*, dan. *mand*, rec. sup. germ. *mann*; lat. *mas*; Gr. II, 507; III, 318; DRA. 418; Gf. II, 732; Rchth. 932), homo, vir.

GA-MAN, neutr., 1) socius, comes, μέτοχος : Luc. V, 7; κοινώνος : Cor. II, VIII, 23; Philem. 17; 2) societas, communio, κοινωνία : Cor. II, XIII, 13.

MAN-LEIKA, vid. sub *Leiks*.

MANAULI, neutr., (humana) species, σχῆμα : Phlpp. II, VIII.

MANA-SEDS, vid. sub *Seds*.

MANA-MAURÞRJA, vid. sub *Maurþr*.

UN-MANA-RIGGVS, vid. sub *Riggvs*.

MANNA, masc. anom., homo, ἄνθρωπος : Mth. V, 16, 19; VI, 2, 14, 15; VII, 12; VIII, 20; IX, 6, 8, 9; X, 35; XI, 8; Mc. I, 17; II, 28; III, 2, 3, 5; IV, 26; V, 2, 8; VII, 7, 8, 11, 15, 18, 20, 21, 23, 24; VIII, 24; IX, 9, 12, 31; X, 7, 9; XI, 2, 30, 32; XII, 1, 14; XIII, 26; XIV, 13, 71; Luc. I, 25; II, 14, 15, 25, 52; IV, 4, 33; V, 10, 12, 18, 20, 24; VI, 5, 6, 8, 22, 26, 31, 45, 48, 49; VII, 8, 25, 31, 34; VIII, 29, 33, 35, 49; IX, 25, 38, 44, 50; X, 30; XIV, 16, 24, 30; XV, 4, 11; XVI, 1, 15, 19; XVII, 22, 26; XVIII, 2, 4, 8, 10, 11, 27; XIX, 7, 12, 21, 30; XX, 4, 9; Joan. VI, 10, 14; VII, 22, 23, 46, 51; VIII, 40; X, 33; XVI, 21; XVIII, 7, 29, 31; Rom. VII, 1, 22, 24; IX, 20; X, 5; XII, 17, 18; XIV, 18; Cor. I, I, 25; IV, 9; VII, 7, 23, 26; IX, 8; XI, 28; XV, 19, 21, 32, 47; Cor. II, III, 2; IV, 2, 16; V, 11; VIII, 21; XII, 2, 4; Gal. I, 1; II, 6, 16; V, 3; VI, 1; Eph. II, 15; III, 5, 16; IV, 8, 14, 22; Phlpp. II, 7, 8; IV, 5; Col. I, 28; II, 22; III, 9, 23; Thess. I. II, 13, 15; IV, 8; Thess. II, III, 2; Tim. I, II, 1, 4, 5; IV, 10; V, 24; Tim. II, II, 2; III, 8; Tit. I, 14; ἀνήρ : Mth. VII, 26; Mc. X, 2; Luc. V, 8, 18; XIV, 24; XVII, 12 (Tim. I, I, 9, 10); Skeir. I, b; II, a, b, d; IV, c, d; VI, b; *ni manna, vel manna ni*, nemo, οὐδείς, μηδείς, μή τις : Mth. VI, 24; VIII, 4, 28; IX, 30; Mc. II, 21, 22; III, 27; V, 3, 4, 43; VII, 36; XI, 14; Luc. V, 14; VIII, 16, 56; IX, 21, 36, 62; XV, 16; Joan. VI, 44; VII, 4, 27; IX, 4; XV, 13; Eph. V, 6, 29; Col. II, 16; Tim. I, IV, 12; Tim. II, IV, 16; cæterum vid. sub *Ni*; *Mannans gaþivands*, vid. sub *þius*; *Mannans maurþrjands*, vid. sub *Maurþr*; *Mannam samjands*, vid sub *Samjan*.

MANNA-HUN, ullus; cum negatione *ni mannahun*, nemo, nullus, μηδείς, οὐδείς, μή τις : Mc. I, 44; VIII, 26; IX, 9, 39; XII, 14; XVI, 8; Luc. III, 14; X, 4; Tim. I, V, 22; vid. sub *Ni*.

ALA-MANS (DRA. 497), plur. tant., humanitas : Skeir. (IV, b) VIII, b.

MANNISKS, adject., humanus, ἀνθρώπινος : Cor. I, IV, 3; τῶν ἀνθρώπων : Joan. XII, 43; Skeir. VI, b.

MANNISKODUS, masc., humanitas : Skeir. VI, b.

MANAGS (vet. norv. *mangi*, angl. sax. *manig*, vet. sax. *maneg*, vet. fr. *menie*, *monich*, vet. sup. germ. *manag*, angl. *many*, suec. *många*, dan. *mange*, batav. *menig*, rec. sup. germ. *mannig*, *menge*; Gr. III, 10; Gf. II, 756; Rchth. 919, 934), adject., comparat. *managiza*, superl. *managists*, multus, πολύς, πλείων, πλεῖστος : Mth. VII, 13, 22; VIII, 1, 11, 18, 30; IX, 37; XI, 20; XXVII, 52, 55; Mc. I, 34; II, 2, 15; III, 10; IV, 2, 5, 33; V, 9, 26; VI, 2, 13, 20; VII, 4; IX, 12, 26; X, 22, 31, 45; XII, 33; XIII, 26; XIV, 56; XV, 41; Luc. I, 1, 14, 16; II, 34, 35, 36; III, 18; IV, 25, 27, 41; V, 15; VI, 23, 35; VII, 21, 43, 47; VIII, 3, 4, 29, 30; IX, 22; X, 2, 24; XIV, 16, 25; XV, 2, 13; XVI, 10; XVII, 25; Joan. VI, 10, 56, 60; VII, 31, 40; VIII, 26; X, 20, 31, 41, 42; XI, 19, 45; XII, 11, 24, 42; XIV, 2; XV, 2, 15; Rom. IX, 22; XII, 4, 5; Cor. I, IX, 19; X, 17, 33; XI, 30; XII, 12, 14, 20; XV, 6; XVI, 9; Cor. II, I, 11; II, 4, 6; III, 12; IV, 15; VI, 4, 10; VII, 4; VIII, 2, 4; IX, 2; Gal. IV, 17; Eph. II, 4; Phlpp. III, 18; Col. IV, 13; Thess. I, II, 17; Tim. I, III, 13; VI, 9, 10; Tim. II, II, 2; IV, 14; Skeir. VII, b; ἱκανός : Luc. VIII, 32; comparativus *managiza*, etiam περισσός : Mth. V, 37, 47; Joan. X, 10; περισσότερος : Cor. I, XV, 10; Cor. II, II, 7; X, 8; XI, 23; *sva managz*, tam multus, τοσοῦτος : Joan. VI, 9; Skeir. VII, b; *sva managz sve*, tam multus quam, ὅσος : Mc. III, 10; VI, 11, 56; Luc. IV, 40; IX, 5; Gal. III, 27; VI, 12, 16; Phlpp. III, 15; Tim. I, VI, 1; *sva managz svasve*, id., Mc. III, 28; Luc. IV, 40; *waiva managz*, quam multus, ὅσος : Cor. II, I, 20; *wan managz*, id., πόσος : Mc. VIII, 5, 19, 20; *managizo* (sc. *haban*), plus habere, πλεονάζειν : Cor. II, VIII, 15; *managizo vairþan*, plus fieri, περισσεύειν : Mth. V, 20; *in managizo þau*, plus quam, ἐπάνω : Mc. XIV, 5; coll. Cor. I, XV, 6.

MANAGEI, fem., turba, multitudo, πλῆθος : Mc. III, 7, 8; Luc. II, 13; V, 6; XIX, 37; Neh. V, 18; ὄχλος : Mth. VII, 28; IX, 8, 23, 25, 33, 36; XI, 7; XXVII, 15; Mc. II, 4, 13; III, 9, 20, 32; IV, 1, 36; V, 21, 24, 27, 30, 31; VII, 14, 17; VIII, 1, 2, 6, 34; IX, 14, 15, 17, 25; X, 1, 46; XI, 18; XII, 12, 37; XIV, 43; XV, 8, 11, 15; Luc. III, 7, 10; IV, 42; V, 1, 3, 6, 19, 29; VI, 19; VII, 9, 11, 12, 24; VIII, 19, 40, 42, 45; IX, 11, 12, 16, 18, 37, 38; XVIII, 36, 43; XIX, 3, 39; Joan. VI, 1, 22, 24; VII, 12, 15, 20, 31, 32, 40, 41; XII, 9, 12, 17, 29; λαός : Mth. XXVII, 1, 64; Mc. VII, 6; Luc. I, 10, 17, 21, 68, 77; II, 10, 31, 32; III, 15, 18, 21; VI, 17; VII, 1, 16, 29; VIII, 47; XVIII, 43; XIX, 47, 48; XX, 1, 6, 9, 19, 26, 45; Joan. XVIII, 14; Rom. IX, 25, 26; X, 21; XI, 1; XV, 10, 11; Cor. I, XIV, 21; Cor. II, VI, 16; Neh. V, 15.

MANAGDUÞS, fem., abundantia, superfluitas, περισσεία : Cor. II, VIII, 2.

MANAGJAN, conj. II, augere, πληθύνειν : Cor. II, IX, 10; πλεονάζειν : Thess. I, III, 12.

MANAGNAN, conj. III, superfluum esse, abundantem esse, περισσεύειν; Cor. II, IV, 15; VIII, 7; Eph. III, 10 vid. ad h. l.; πλεονάζειν : Thess. II, I, 3.

US-MANAGNAN, id., περισσεύειν : Cor. II, VIII, 2.

MANNA, vid. sub *Man*.

MANNA (voc. hebr.), indecl., μάννα : Joan. VI, 31, 49, 58.

MANVUS (Gf. II, 728), adject., paratus, ἕτοιμος : Mc. XIV, 15; Luc. XIV, 17; Joan. VII, 6; Cor. II, IX, 5; X, 16; XII, 14.

MANVUBA, adverb., parete, ἐν ἑτοίμῳ : Cor. II, X, 6.

UN-MANVUS, adject., non præparatus, ἀπαρασκεύαστος : Cor. II, IX, 4.

MANVJAN, conj. II, parare, ἑτοιμάζειν : Mth. XXV, 41 ; Mc. I, 3 ; X, 40 ; XIV, 12, 15 ; Luc. I, 17, 76 ; II, 31 ; III, 4 ; IX, 52 ; XVII, 8 ; Joan. XIV, 2 ; Tim. II, II, 21 ; Philem. 22 ; καταρτίζειν : Mc. I. 19.

GA-MANVJAN, parare, κατασκευάζειν : Mth. XI, 10 ; Mc. I, 2 ; Luc. VII, 27 ; παρασκευάζειν : Cor. II, IX, 2, 3 ; κατεργάζεσθαι : Cor. II, V, 5 ; καταρτίζειν : Luc. VI, 40 ; Rom. IX, 22 ; ἐξαρτίζειν : Tim. II, III, 17 (Skeir. VII, c) ; in passivo, parari, fieri, γίγνεσθαι : Neh. V, 18.

FAURAGA-MANVJAN, præparare, προκαταρτίζειν : Cor. II, IX, 5 ; προετοιμάζειν : Rom, IX, 23 ; Eph. II, 10.

FAURA-MANVJAN, id., Skeir. IV, b.

MANVI, neutr., quod præparatur, paratum, δαπάνη : Luc. XIV, 28 vid. ad h. l.

MANVIÞA, fem., præparatio, ἑτοιμασία : Eph. VI, 15.

MAUDJAN (Gr. II, 49), conj. II, admonere, memorare : Skeir. VI, a.

GA-MAUDJAN, id., ὑπομιμνήσκειν : Joan. XIV, 26 ; Tim. II, II, 14 ; ἀναμιμνήσκειν : Tim. II, I, 6 ; Skeir. VII, d.

MAUDEINS, fem., admonitio : Skeir. VI, a.

GA-MAUDEINS, id., ὑπόμνησις : Tim. II, I, 5.

MAURGINS (vet. norv. *morgun*, vet. sax., vet. sup. germ. *morgan*, vet. fr. *morn*, angl. sax., dan., batav., vet. sup. germ. *morgen*, suec. *morgon*, angl. *morning* ; Gf. II, 852 ; Rchth. 935), masc., mane, πρωΐ : Mc. XI, 20 ; XV, 1 ; XVI, 9 ; πρωΐα : Mth. XXVII, 1 ; Joan. XVIII, 28 ; *du maurgina*, mane, αὔριον : Cor. I, XV, 32.

*MAURGJAN, conj. II. breviare.

GA-MAURGJAN, abbreviare, κολοβοῦν : Mc. XIII, 20 ; συντέμνειν : Rom. IX, 28.

MAURÞR (vet. norv., vet. sup. germ., vet. fr. *mord*, vet. sax. *morth*, angl. sax. *morð*, angl. *murther*, dan., suec. *mord*, batav. *moord*, rec. sup. germ. *mord* ; lat. *mors*, gr. μόρος ; Gf. II, 855 ; Rchth. 936), neutr., homicidium, φόνος : Mc. VII, 21 ; XV, 7 ; Gal. V, 21 ; Tim. I, VI, 4 vid. ad h. l.

MAURÞRJAN, conj. II, interficere, φονεύειν : Mth. V, 21 ; Luc. XVIII, 20 ; *mannans maurþrjands*, interfector, ἀνδροφόνος : Tim. I, I, 9.

MANA-MAURÞRJA (Gr. II, 508), masc., homicida, ἀνθρωποκτόνος : Joan. VIII, 44.

MAURNAN (vet. norv. *morna*, angl. sax. *murnan*, vet. sax. *mornian*, vet. sup. germ. *mornen*, angl. *mourn*, rec. sup. germ. *murren* ; gr. μεριμνᾶν, lat. *mœror* ; Gf. II, 860), conj. II, curare, sollicitum esse, μεριμνᾶν : Mth. VI, 25, 27, 31 ; Phlpp. IV, 6.

MARAN AÞA (voc. hebr.), μαρὰν ἀθά : Cor. I, XVI, 22.

MAREI (vet. norv. *mar*, angl. sax. *mere*, vet. sax. *meri*, vet. sup. germ. *mari*, batav., vet. sup. germ. *meer* ; lat. *mare* ; Gr. III, 381 ; Gf. II, 819), fem., mare, θάλασσα : Mth. VIII, 18, 24, 26, 27, 28, 32 ; Mc. I, 16 ; III, 7 ; IV, 1, 39, 41 ; V, 1, 13, 21 ; VII, 31 ; IX, 42 ; XI, 23 ; Luc. XVII, 6 ; Joan. VI, 1, 16, 17, 18, 19, 22, 25 ; Rom. IX, 27 ; Cor. I, X, 1, 2 ; Cor. II, XI, 25, 26 ; *faur marein*, ad littora, παράλιος : Luc. VI, 17 ; *hindar marein*, ultra maris, vid. sub *Hindar*.

MARI-SAIVS, vid. sub *Saivs*.

MARZJAN (angl. sax. *myrran*, *mearrian*, vet. sax. *merrian*, vet. fr. *meria*, vet. sup. germ. *marrjan*, angl. *mar*, rec. sup. germ. *schmerzen* (?) ; Gf. II, 829 ; Rchth. 923), conj. II, detinere, scandalizare, σκανδαλίζειν : Mth. V, 29, 30 ; Mc. IX, 43, 45, 47.

AF-MARZJAN, id., Joan. XVI, 1 ; Cor. II, XI, 29.

GA-MARZJAN, id., Mth. XI, 6 ; Mc. IV, 17 ; VI, 3 ; IX, 42 ; Luc. VII, 23 ; Joan. VI, 61 ; Cor. I, VIII, 13.

MARZEINS, fem., scandalum, σκάνδαλον : Gal. V, 11.

AF-MARZEINS, fallacitas, sollicitatio, ἀπάτη : Mc. IV, 19 ; Eph. IV, 22.

GA-MARZEINS, scandalum, σκάνδαλον : Rom. IX, 33 ; XIV, 13 ; Cor. I, I, 23.

FRAÞJA-MARZEINS, sollicitatio ; *sis fraþjamarzeins visan*, ἑαυτὸν φρεναπατᾶν : Gal. VI, 3.

MARÞA, nom. propr. fem., Μάρθα : Joan. XI, 1, 5 ; XIX, 21, 30 ; XII, 2.

MARIA, nom. propr. fem., Μαρία : Luc. I, 41 ; II, 5, 16, 19, 34 ; etiam *Mariam* : Luc. I, 27, 30, 34 ; et *Marja* : Mth. XXVII, 56, 61 ; Mc. VI, 3 ; XV, 47 ; XVI, 1, 9 ; Joan. XI, 1, 2, 19, 28, 39, 45.

MARKA (vet. norv. *mark*, *merki*, angl. sax. *mearc*, vet. fr. *merke*, vet. sax. *marca*, vet. sup. germ. *marka*, batav. *merk*, angl., suec., dan., rec. sup. germ. *mark* ; lat. *margo* ; DRA. 496 ; Gf. II, 846, Rchth. 925), fem., finis, limes, ὅριον : Mth. VIII, 34 ; Mc. V, 17 ; VII, 31 ; X, 1 ; μεθόριον : Mc. VII, 24.

GA-MARKO, fem., confinis, συστοιχοῦσα : Gal. IV, 25.

MARKAILLIUS, nom. propr. masc., Marcellus : Skeir. IV, d.

MARKUS, nom. propr. masc., Μάρκος : Mc. inscr. ; Col. IV, 10 ; Tim. II, IV, 11.

MARKREITUS (voc. græc. ; vet. sax. *meregrita*, *mereqriota* ; Gr. I, 43 (3. edit.)), masc., margarita, μαργαρίτης ; Tim. I, II, 9.

MARJA, vid. sub *Maria*.

MARVTR (*Martyr* [?] ; voc. græc.), masc., martyrium : Calend. goth.

MAT, vid. sub *Mitan*.

MATÞAIUS (*Maþþaius* Mth. IX, 9 ; Luc. VI, 15), nom. propr. masc., Ματθαῖος : Mth. IX, 9 ; Mc. III, 18 ; Luc. VI, 15.

MATÞAT, nom. propr. masc., Ματθάτ : Luc. III, 24.

MATS (vet. norv. *matr*, angl. sax. *mete*, vet. sax. *mat*, *meti*, vet. fr. *mete*, vet. sup. germ. *maz*, angl. *meat*, suec. *mat*, dan. *mad*, rec. sup. germ. *mast* ; gr. μάσσω, μάζα, μάγειρος, maced. ματτύα, lat. *mattea* ; Gr. II, 10, 508 ; III, 460 ; Gf. II, 904 ; Rchth. 927), masc. (plur. *mateis*), cibus, βρῶσις : Joan. VI, 27, 55 ; Rom. XIV, 17 ; Cor. II, IX, 10 ; Col. II, 16, βρῶμα : Mc. VII, 19 ; Luc. III, 11 ; IX, 13 ; Rom. XIV, 15, 20 ; Cor. I, VIII, 13 ; X, 3 ; Tim. I, IV, 3 ; φαγεῖν : Luc. VIII, 55 ; *mateis*, ἐπισιτισμός : Luc. IX, 12 ; *mat giban*, dare cibum, ψωμίζειν : Rom. XII, 20.

NAHTA-MATS, cæna, δεῖπνον : Mc. VI, 21 ; Luc. XIV, 12, 16, 17, 24 ; Joan. XII, 2 ; Cor. I, XI, 25 ; Skeir. VII, b.

UNDAURNI-MATS, prandium, ἄριστον : Luc. XIV, 12.

MATI-BALGS, vid. sub *Balgs*.

MATJAN, conj. II, comedere, φαγεῖν : Mth. VI, 25, 31, XXV, 42 ; Mc. II, 26 ; III, 20 ; V, 43 ; VIII, 1, 2, 9 ; XI, 14 ; XIV, 12, 14 ; Luc. IV, 2 ; VI, 4 ; VII, 36 ; IX, 13, 17 ; XIV, 15 ; XV, 23 ; XVII, 8 ; Joan. VI, 5, 23, 26, 31, 40, 50, 52, 53, 58 ; XVIII, 28 ; Rom. XIV, 2 ; Cor. I, IX, 4 ; X, 3 ; XI, 21, 24 ; XV, 32 ; Thess. II, III, 8 ; Neh. V, 14 ; ἐσθίειν : Mth. IX, 11 ; Mc. I, 6 ; II, 16 ; VII, 2, 3, 5, 28 ; Luc. V, 30, 33 ; VI, 1 ; VII, 33, 34 ; X, 7, 8 ; XV, 16 ; Rom. XIV, 2, 3 ; Cor. I, IX, 7 ; X, 18, 25, 27, 28, 31 ; XI, 22, 26, 27, 28, 29 ; Thess. II, III, 10, 12 ; τρώγειν : Joan. VI, 54, 56, 57, 58 ; XIII, 18 ; βιβρώσκειν : Joan. VI, 13 ; Skeir. VII, b ; *du nahtmatjan*, cænare, δειπνεῖν : Luc. XVII, 8 vid. ad h. l.

GA-MATJAN, comedere, φαγεῖν : Mc. VIII, 8 ; Luc. XVII, 8.

MIÞ-MATJAN, edere cum, συνεσθίειν : Luc. XV, 2 ; Cor. I, V, 11.

MATTAÞAN, nom. propr. masc., Ματθάτ, Ματταθά : Luc. III, 29, 31.

MATTAÞIUS, nom. propr. masc. (gen. *Mattaþiaus* et *Mattaþivis*), Ματταθίας : Luc. III, 25, 26.

MAVI (vet. norv. *mey*, angl. sax. *meovle*, suec. *mö*, dan. *mo*, batav. *meisje* ; coll. *Magus* ; Gr. III, 322, 336), fem. (gen. *maujos*), puella, κοράσιον : Mth. IX, 24, 25 ; Mc. V, 42 ; VI, 22, 28 ; παῖς : Luc. VIII, 51, 54 ; παρθένος : Cor. I, VII, 25 ; Cor. II, XI, 2.

MAVILO, fem., puella, κοράσιον: Mc. v, 41.

MEGS (vet. norv. *magr*, angl. sax. *mæg*, *meg*, vet. sax. *mag*, vet. fr. *mech*, vet. sup. germ. *mag*, angl. *match*, suec. *mag*, dan. *maye*, rec. sup. germ. *magen*; Gr. II, 27; III, 321; DRA. 468; Gf. II, 629; Rchtb. 917), masc., gener, γαμβρός: Neh. vi, 18.

MEINA (vet. norv. *minn*, vet. sup. germ., vet. fr., vet. sax., angl. sax. *min*, angl. *my*, *mine*, suec., dan. *min*, rec. sup. germ. *mein*; lat. *mei*, gr. μου; Bopp 482; Gr. I, 780 sq.; Gf. II, 592; Rchtb. 929), genit. pronominis pers. *ik*, mei, ἐμοῦ: Mth. x, 37, 38, 39; xxv, 43; Mc. viii, 35, 38; x, 29; Luc. ix, 24, 26; xvii, 33; Joan. vi, 57; xii, 30; Tim. II, i, 8.

MIS, dat., mihi: Mth. iii, 11; vii, 21, 22, 23; viii, 21, 22; ix, 9; x, 32, 38; xi, 6; xxv, 40, 41, 42, 45; xxvii, 4, 10, 46; Mc. i, 7, 17; ii, 14; v, 7, 30, 31; vi, 25; vii, 6, 11, 14; viii, 34; ix, 19, 39, 42; x, 14; xi, 29, 30; xii, 15; xiv, 6; xv, 34; Luc. i, 3, 25, 38, 43, 49; iii, 16; iv, 18, 25; v, 8, 27; vi, 47; vii, 8, 23, 44, 45; viii, 28, 45, 46; ix, 23, 38, 59, 61; x, 16, 22, 29; xiv, 26, 27; xv, 6, 9, 12, 18, 29, 31; xvi, 3; xvii, 8; xviii, 5, 13, 16; xix, 21, 27; xx, 3, 24; Joan. v, 36, 46; vi, 35, 37, 44, 45, 47, 56, 65; vii, 17, 23, 28, 37, 38; viii, 28, 29, 37, 42, 45, 46; ix, 11, 15, 30; x, 18, 29, 37, 38; xi, 25, 26, 41, 42; xii, 26, 32, 44, 46, 48, 49; xiii, 18; xiv, 1, 3, 10, 11, 12, 20, 28, 30, 31; xv, 2, 4, 5, 6, 7, 27; xvi, 9, 32, 33; xvii, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 20, 21, 22, 23, 24; xviii, 9, 11, 35; xix, 10; Rom. vii, 8, 10, 13, 17, 18, 20, 21; ix, 1, 2, 19; xi, 27; xii, 3, 19; xiv, 11; Cor. I, iv, 3, 4, 6; x, 23, 33; xiii, 3; xiv, 21; xv, 8, 10, 32; xvi, 4, 9, 11; Cor. II, i, 17; ii, 1, 2, 12; vi, 18; vii, 4, 7; ix, 1, 4; xi, 10; xii, 6, 7, 8, 9, 10, 14; xiii, 3; Gal. i, 2, 24; ii, 1, 3, 6, 7, 8, 9, 20; iv, 12, 15, 21; vi, 14, 17; Eph. iii, 2, 3, 7, 8; vi, 19; Phlpp. i, 19, 21, 22, 26, 30; ii, 22; iii, 1; iv, 3, 9, 15, 16; Col. i, 25, 29; iv, 10; Tim. I, i, 11, 16; Tim. II, i, 13, 15, 18; ii, 2; iii, 11; iv, 8, 9, 10, 11, 14, 16; Tit. i, 3; Philem. 11, 13, 16, 18, 19, 22, 23; Neh. v, 14, 15, 18.

MIK, accus., me: Mth. viii, 2; x, 33, 36, 37, 40; xxv, 42, 43; xxvi, 75; Mc. i, 40; vi, 22, 23; vii, 6, 7; viii, 27, 29, 33, 34; ix, 37; x, 18, 21, 36, 47, 48; xii, 15; xiv, 7, 42, 48, 49, 72; Luc. i, 48; ii, 49; iv, 7, 18, 43; v, 12; vi, 46; vii, 7; ix, 18, 20, 23, 48, 59; x, 16; xiv, 18, 19; xv, 19; xvi, 3, 4; xvii, 4; xviii, 3, 19, 22, 39; xix, 27; xx, 23; Joan. v, 36, 37, 46; vi, 26, 36, 38, 40, 44, 57; vii, 7, 16, 19, 28, 29, 33, 34, 36; viii, 12, 14, 16, 18, 19, 21, 26, 28, 29, 40, 42, 46, 49, 54; ix, 4; x, 9, 14, 15, 17, 25, 27, 32; xi, 42; xii, 8, 26, 27, 44, 45, 49; xiii, 13, 18, 20, 21, 33, 36, 38; xiv, 6, 7, 9, 14, 15, 19, 21, 23, 24, 28; xv, 5, 9, 16, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26; xvi, 3, 5, 10, 14, 16, 17, 19, 23, 27, 32; xvii, 5, 8, 18, 19, 23, 24, 25, 26; xviii, 8, 21, 23, 34; xix, 11; Rom. vii, 11, 23, 24; viii, 2; ix, 20; x, 20; xiv, 20; Cor. I, i, 17; iv, 4; v, 12; vii, 7; ix, 3; xvi, 6, 7; Cor. II, i, 16, 19; ii, 2, 5; vii, 7, 8; xi, 1, 5, 7, 9, 16, 32; xii, 5, 7, 11, 20, 21; Gal. ii, 18, 20; iv, 14; Eph. vi, 21; Phlpp. ii, 23, 27; iii, 12, 14; iv, 10, 11, 12, 13; Col. iv, 7; Tim. I, i, 12; Tim. II, i, 12, 16, 17; iii, 11; Philem. 17; Neh. vi, 14, 19.

MEINS, pronom. possess., meus, ὁ ἐμοῦ: Mth. vii, 21, 24, 26; viii, 6, 8, 9, 21; ix, 18; x, 32, 33; xi, 10; xxv, 40; xxvii, 46; Mc. i, 11; iii, 33, 34, 35; v, 23; ix, 7, 17, 24, 37, 39, 41; x, 20, 40; xi, 17; xii, 6, 36; xiv, 8, 14; xv, 34; Luc. i, 18, 20, 25, 43, 44, 46, 47; ii, 30, 49; iii, 22; iv, 7; vi, 47; vii, 6, 7, 8, 27, 44, 45, 46; viii, 21; ix, 35, 38, 48, 50, 59, 61; x, 22; xiv, 23, 24, 26, 27, 33; xv, 6, 18, 24, 29; xvi, 3, 5; xviii, 3, 21; xix, 8, 23, 27, 46; xx, 13, 42; Joan. vi, 32, 51, 54, 55, 56, 65; viii, 14, 19, 28, 38, 49, 50, 52, 54; x, 15, 16, 17, 18, 25, 28, 29, 30, 32, 37; xi, 21, 32; xii, 7, 27, 47, 48; xiii, 37; xiv, 2, 7, 13, 14, 20, 21, 23, 26, 28; xv, 1, 7, 8, 10, 14, 15, 16, 20, 21, 23, 24; xvi, 10, 24, 26; xviii, 37; Rom. vii, 4, 18, 25; ix, 1, 2, 3, 17, 25, 26; x, 21; xi, 13, 14; xvi, 21, 23; Cor. I, viii, 13; ix, 1, 27; x, 29; xi, 1, 2, 24; xiii, 3; xv, 58; xvi, 24; Cor. II, ii, 12; xi, 1, 9, 28, 30; xii, 5, 9; Gal. iv, 14, 19, 20; vi, 17; Eph. i, 16; iii, 4, 13, 14; vi, 10, 19; Phlpp. i, 14, 16, 20; ii, 2, 25; iii, 1, 8, 17; iv, 1, 3, 14; Col. i, 24; iv, 19; Tim. II, i, 3, 6, 12, 16; ii, 1, 8; iii, 10; iv, 16; Philem. 20; Neh. v, 14, 16, 17, 18; vi, 19; vii, 2; ὁ ἐμός: Mc. viii, 38; Luc. ix, 26; xv, 31; Joan. iii, 29; v, 47; vi, 38; vii, 6, 8, 16; viii, 16, 31, 37, 43, 51, 56; x, 14, 26, 27; xii, 26; xiv, 15, 24, 27; xv, 9, 11, 12; xvi, 14, 15; xvii, 10, 13, 24; xviii, 36; Rom. x, 1; Cor. I, i, 15; v, 4; ix, 2, 3; xi, 25; xvi, 18, 21; Cor. II, i, 23; ii, 3; viii, 23 Gal. vi, 11; Phlpp. i, 26; iii, 9; Col. iv, 18; Thess. II, iii, 17; Tim. II, iv, 6; Philem. 12, 19; μοί: Mc. v, 9; Joan. xiii, 35; ὁ πρός με: Phlpp. ii, 30; pro græco articulo: Joan. xiv, 31; Cor. II, xii, 7.

MEKI (vet. norv. *mökir*, vet. sax. *maki*, angl. sax. *mece*; gr. μάχαιρα: Gr. III, 440), neutr., gladius, μάχαιρα: Eph. vi, 17.

MÊL (vet. norv. *mál*, *mæle*, angl. sax. *mæl*, *mal*, vet. fr. *mel*, *mal*, *melia*, vet. sup. germ. *mal*, suec. *mål*, dan. *maal*, rec. sup. germ. *maal*, *malen*; Gr. I, 170 [3 edit.]; II, 54; DRA. 746; Gf. II, 714; Rchtb. 918), neutr., 1) tempus, χρόνος: Mc. ix, 21; Luc. i, 57; iv, 5; viii, 27, 29; Joan. xii, 35; xiii, 33; xiv, 9; Gal. iv, 1, 4; Tim. II, i, 9; Tit. i, 2; καιρός: Mth. viii, 29; xi, 25; Mc. i, 15; x, 30; xi, 13; xii, 2; Luc. i, 20; iv, 13; viii, 13; xvi, 7; xviii, 30, xix, 44; xx, 10; Joan. vii, 6, 8; Rom. ix, 9; Cor. I, iv, 5; Cor. II, vi, 2; viii, 14; Gal. iv, 10; vi, 9; Eph. i, 10; ii, 12; vi, 18; Col. iv, 5; Thess. I, v, 1; ii, 17; Tim. I, ii, 6; vi, 15; Tim. II, iv, 3, 6; Skeir. II, b; IV, b; VI, c; VIII, a; ὥρα: Rom. xiii, 11; *us þamma mela*, ex hoc tempore, ἐκ τούτου: Joan. vi, 66. *Mel gabaurþais*, vid. sub *Bairan*. 2) Scriptura, γραφή: Mc. xii, 24; Luc. iv, 21; γράμμα: Joan. v, 47.

MELJAN, conj. II, 1) scribere, γράφειν: Mc. x, 4; Luc. i, 3, 63; xvi, 7; Rom. x, 5; xvi, 22; subscr.; Cor. I, v, 11; subscr.; Cor. II, i, 13; vii, 12; ix, 1; xiii, 2, 10; subscr.; Gal. i, 20; Phlpp. iii, 1; Thess. I, iv, 9; v, 1; Thess. II, iii, 17; Tim. I, iii, 14; ἀνατάξασθαι: Luc. i, 1; 2) describere, ἀπογράφειν: Luc. ii, 3.

ANA-MELJAN, describere, ἀπογράφειν: Luc. ii, 5.

GA-MELJAN, scribere, γράφειν: Mth. xi, 10; Mc. i, 2; vii, 6; ix, 12, 13; x, 5; xi, 17; xii, 19; Luc. ii, 23; iii, 4; iv, 4, 8, 10, 17; vii, 27; x, 20, 26; xvi, 6; xix, 46; xx, 48; Joan. v, 46; vi, 31, 45; viii, 17; x, 34; xii, 14; xv, 25; Rom. viii, 36; ix, 13, 32; x, 15; xi, 26; xii, 19; xiv, 11; xv, 9; Cor. I, i, 19; iv, 6; v, 9; ix, 9; xiv, 21; xv, 54; Cor. II, ii, 3, 4, 9; viii, 15; ix, 9; Gal. iv, 22, 26; vi, 11; Philem. 19, 21; προγράφειν: Rom. xv, 4; coll. ad Luc. xv, 24; ἐγγράφειν; Cor. II, iii, 2; ἀπογράφειν: Luc. ii, 1; part. præt. *þata gamelido* (*þata gameliþ* Rom. x, 11), scriptum, scriptura, τὸ γεγραμμένον: Luc. xviii, 31; xx, 17; Cor. II, iv, 13; τὸ ῥηθέν: Mth. viii, 17; γραφή: Mc. xii, 10; xv, 28; Joan. x, 35; xiii, 18; xvii, 12; Rom. ix, 17; Gal. iv, 30. *Inna gameljan*, inscribere, ἐγγράφειν: Cor. II, iii, 3.

FAURAGA-MELJAN, præscribere, nuntiare, προγράφειν: Rom. xv, 4; Eph. iii, 3.

UF-MELJAN, subscribere: docum. neap. et aret.

UFAR-MELJAN, inscribere, ἐπιγράφειν: Mc. xv, 26.

FAURA-MELJAN, præscribere, προγράφειν: Gal. iii, 1.

GA-MELEINS, fem., scriptura, γραφή: Joan. vii, 38, 42; Tim. I, v, 18; γράμμα: Cor. II, iii, 7.

GILSTRA-MELEINS, descriptio, ἀπογραφή: Luc. ii, 2.

UFAR-MELEINS, inscriptio, ἐπιγραφή: Mc. xii, 16.

UFAR-MELI, neutr., id.: Mc. xv, 26; Luc. xx, 24.

MELA (vet. norv. *mölir*, rec. sup. germ. *malter* Gr. III, 458), masc., mensura, modius, μόδιος: Mc. iv, 21.

MENA (vet. norv. *mani*, *manadr*, vet. sax., vet. sup. germ. *mano*, *manod*, angl. sax. *mona*, *monað*, vet. fr. *mona*, *monath*, angl. *moon*, *month*, suec. *måne*, *månad*, dan. *maane*, *maaned*, batav. *maan*, rec. sup. germ. *mond*, *monat*; gr. μήν, μήνη, lat. *mensis*; Bopp 172*; Gr. III, 350; Gf. II, 794; Rchth. 933), masc., luna, σελήνη : Mc. XIII, 24.

MENOþS, masc. anom., mensis, μήν : Luc. I, 24, 26, 36, 56; IV, 25; Gal. IV, 10; Neh. VI, 15.

MERILA, nom. propr. masc., docum. neapol.

MERJAN (vet. norv. *mæra*, angl. sax. *mærð*, vet. sax. *mari*, *marian*, vet. fr. *mere*, vet. sup. germ. *mari*, *marjan*, batav. *maar*, rec. sup. germ. *mähre*; Gf. II, 821; Rchth. 923), conj. II, I) prædicare, annuntiare. κηρύσσειν : Mth. IX, 35; X, 27; XI, 1; Mc. I, 4, 7, 14, 38, 45; III, 14; V, 20; VI, 12; VII, 36; XIV, 9; Luc. III, 3; IV, 19, 44; VIII, 39; IX, 2; Rom. X, 8, 14, 15; Cor. I, I, 23; IX, 27; XV, 11, 12; Cor. II, I, 19 h. l.; IV. 5; XI, 4; Gal. II, 2; V, 11; Phlpp. I, 15; Col. I, 23; Tim. I, III, 16; Tim. II, IV, 2; Skeir. III, c; καταγγέλλειν : Phlpp. I, 16, 18; διαλαλεῖν : Luc. I, 65; 2) prædicare evangelium, evangelizare, εὐαγγελίζεσθαι : Cor. I, XV, 1; Gal. I, 23; *aivaggeljon merjan*, id., Cor. II, X, 16; XI, 7.

MERJANDS, partic. præs. ut subst., præco, κήρυξ : Tim. I, II, 7; Tim. II, I, 11.

US-MERJAN, prædicare, annuntiare, διαφημίζειν : Mth. IX, 31.

VAILA-MERJAN, I) evangelizare, εὐαγγελίζειν : Mth. XI, 5; Luc. I, 19; IV, 18, 43; VII, 22; IX, 6; XVI, 16; XX, 1; Cor. I, I, 17; XV, 2; Eph. II, 17; III, 8; 2) annuntiare, κηρύσσειν : Cor. II, I, 19.

VAJA-MERJAN, blasphemare, βλασφημεῖν : Mth. IX, 3; Mc. III, 28, 29; XV, 29; Joan. X, 36; Rom. XIV, 16; Tim. I, I, 20; VI, 1; *vajamerjands* part. præs., blasphemans, βλασφημός : Tim. I, I, 13; Tim. II, III, 2.

US-MERNAN, conj. III, nuntiari, enarrari, διέρχεσθαι : Luc. V, 15.

VAILA-MERS, adject., laudabilis, εὔφημος : Phlpp. IV, 8.

MEREINS, fem., prædicatio, κήρυγμα : Cor. I, XV, 14; Tit. I, 3; Skeir. IV, b.

VAILA-MEREINS, 1) id., Cor. I, I, 21; 2) benedictio, εὐφημία : Cor. II, VI, 8.

VAJA-MEREINS, blasphemia, maledictio, βλασφημία : Mth. XXVI, 65; Mc. VII, 22; XIV, 64; Eph. IV, 31; δυσφημία : Cor. II, VI, 8.

VAJA-MEREI, fem., blasphemia, βλασφημία : Joan. X, 33.

MERIþA, fem., fama, φήμη : Mth. IX, 26; Luc. IV, 14; ἀκοή : Mc. I, 28; ἦχος : Luc. IV, 37.

MES (angl. sax. *myse*, vet. sup. germ. *mias*, angl. *mess*; lat. *mensa*; Gr. III, 433; Gf. II, 874), neutr., mensa, tabula, πίναξ : Mc. VI, 25, 28; τράπεζα : Mc. XI, 15. *Dal uf mesa*, vid. sub *Dal*.

MET, vid. sub *Mitan*.

MIDJA (vet. norv. *miþr*, *medal*, angl. sax. *midd*, vet. sax. *middi*, vet. fr. *midde*, vet. sup. germ. *mitti*, angl. *mid*, *middle*, suec. *mitt*, dan. *midte*. *midie*, batav. *middel*, rec. sup. germ. *mitte*; gr. μέσος, lat. *medius*; Gf. II, 667; Rchth. 928), adject., medius, μέσος : Mc. IX, 36; XIV, 60; Luc. II, 46; IV, 30, 35; V, 19; VI, 8; XVII, 11; Joan. VII, 14; VIII, 59.

MIDJA-SVEIPAINS, vid. sub *Sveipan*.

MIDJUN-GARDS, vid. sub *Gards*.

MIDUMA (vel *Midums* Gr. III, 630), fem., medium, μέσον : Mc. III, 3; Luc. VIII, 7; X, 3; Cor. II, VI, 17; Col. II, 14; Skeir. III, d.

* MIDUMON, conj. II; mediatorem esse.

MIDUMONDS, part. præs. ut subst., mediator, μεσίτης : Tim. I, II, 5.

MIZDO (angl. sax. *meord*, vet. sax. *meda*, gr. μισθός), fem., merces, μισθός : Mth. V, 46; VI, 2, 5, 16; X, 41, 42; Mc. IX, 41; Luc. VI, 23, 35; X, 7; Tim. I, V, 18.

MIþ (*mid*... Luc. VII, 11; vet. norv. *med*, vet. sax., angl. sax. *mid*, vet. fr. *mith*, *mit*, *mei*, suec., dan. *med*, batav. *met*, vet. e trec. sup. germ. *mit*; gr. μετά; Gf. II, 659; *Alth. Präpos.* 110; Rchth. 930), præpositio cum dativo constructa, nunquam fere localem, nunquam vero temporalem respectum indicat; græco μετά et σύν respondens, connexionem et communionem significat. Neque nisi rarissime ad instrumentalem relationem usurpatur, hac relatione per merum dativum expressa.

I. Præpositio : 1) localis, medio, in medio : Mc. VII, 31 *qam at marein galeilaie miþ tveihnaim markom daikapaulaios*; 2) societatem, communionem, conjunctionem indicat, cum, medio, apud, σύν et μετά, a) proprie : α) cum verbis motus, ut *visan* : Mth. IX, 15 *miþ im ist bruþfaþs*; XXVI, 69 *þu vast miþ iesua*; 71; Mc. I, 13 *vas miþ diuzam*; II, 19, 26; III, 14; IV, 36; V, 18; VIII, 2; XIV, 67; XVI, 10; Luc. V, 34; VI, 3, 4; VIII, 38; XV, 31; Joan. III, 26; VII, 33; IX, 40; XI, 31; XII, 17; XIII, 33; XIV, 9; XV, 27; XVI, 4; XVII, 12, 24; XVIII, 18; Gal. II, 4; Phlpp. II, 23; Tim. II, IV, 11; etiam supplendum est *visan*, ut Mth. XXVII, 54 *hundafaþs jah þai miþ imma* (sc. *visandans*); Mc. I, 36 *simon jah þai miþ imma*; II, 25; V, 40; IX, 8; Luc. V, 8; VII, 12; VIII, 1, 45; IX, 32; Joan. XVIII, 26; Gal. I, 2; insuper cum *sitan* Mc. XIV, 54; *gasitan* Joan. VI, 3; *standan* Joan. XVIII, 5; *gastandan* Luc I, 56; *atstandan* Luc. XX, 1; *anakumbjan* Mth. VIII, 11; Luc. V, 29; Joan. XII, 2; *liban* Luc. II, 36; *bauan* Cor. I, VII, 12, 13; β) cum verbis motus, ut *qiman* et composit. : Mc. I, 29; VIII, 38; XIV, 43, 62; Joan. XI, 33; Cor. II, IX, 4; *vairþan* Luc. II, 13; *gaggan* et compos. : Mth. V, 41; Mc. X, 46; XI, 11; Luc. II, 51; VI, 17; VII, 6; XIV, 31 (ἐν); Joan. VI, 66; XVIII, 1, 2; Gal. II, 1; *galeiþan* Mc. V, 24; VIII, 10; Cor. I, XVI, 4; *miþinngaleiþan* Joan. XVIII, 15; *afleiþan* Mc. III, 7; *laistjan* Luc. IX, 49; Thess. I, V, 15; *in viga visan* Mth. V, 25; *garinnan* Mc. XIV, 53; b) metaphorice et equidem α) in sensu suppeditandi, providendi (cum) : Mc. XIV, 43 et 48 *qiman miþ hairum jah trivam*; Joan. XVIII, 3 *iddja miþ skeimam jah haizam jah vepnam*; Cor. I, V, 4 *gastauan miþ mahtai fraujins*; VII, 18 *miþ* (ἐν) *faurafillja galaþoþs varþ was*; β) significans statum, sensum, actionem concomitantem, etc.: Mc. III, 3 *ussaiwands ins miþ moda*; IV, 16 *miþ fahedai niman*; Luc. VIII, 13; Phlpp. II, 29; Col. I, 11; Luc. X, 17 *miþ fahedai qiþan*; Mc. IX, 24 *miþ tagram qiþan*; Luc. IX, 39 *ahma tahjiþ ina miþ waþon*; Mc. X, 30 *andniman miþ vrakom*; Luc. XVII, 20 *ni qimiþ þiudangardi guþs miþ atvitainai*; Cor. II, VII, 15 *miþ agisa jah reiron andniman*; Eph. IV, 2 *miþ usbeisnai usþulan*; Phlpp. IV, 6; Thess. II, III, 12; Tim. I, I, 14; II, 15; IV, 3, 4; VI, 6; Tim. II, II, 10; Skeir. VIII, b; γ) ad designandum modum et rationem : Mc. I, 27 et Luc. IV, 36 *miþ* (κατά c. accus. et ἐν) *valdufnja anabiudan*; Mc. XIII, 26 *qiman miþ mahtai managai*; Luc. XVII, 15 *miþ stibnai mikilai hauhjan*; Cor. II, VIII, 4 *miþ managai usbloteinai bidjan*; Skeir. I, b *miþ sunjai qiþan*; VIII, c *miþ baitrein rodjan — miþ balþein insakan*; δ) instrumentalis : Mth. XXVI, 72 *miþ aiþa svaran*; Cor. II, VIII, 19 *gateviþs miþ anstai*; Tim. I, II, 9 *miþ gariudjon jah mahein fetjan sik*; 3) adjuvans, adsistens, instruens, adhortans, etc. apud aliquem esse præsertim cum *visan*, quod verbum etiam supplendum est : Luc. I, 28 *frauja miþ þus* sc. *ist*; Thess. II, III, 16; Joan. VIII, 29 *saei sandida mik, miþ mis ist*; XVI, 32 *atta miþ mis ist*; Phlpp. IV, 9 *guþ gavairþeis sijai miþ izvis*; Joan. XIV, 16 *parakletus ist miþ izvis*; Luc. I, 66 *handus fraujins vas miþ imma*; Rom. XVI, 24 *ansts fraujins miþ ahmin izvaramma*; Cor. I, XVI, 23 *ansts fraujins miþ izvis*; 24; Cor. II, XIII, 13; Gal. VI, 18; Eph. VI, 23, 24; Col. IV, 19; Thess. I, V, 28; Thess. II, III, 18; *visan* (manere) Joan. XIV, 17 (*parakletus visiþ miþ izvis*); *vairþan* Cor. II, XIII, 11 (*guþ gavairþeis vairþiþ miþ izvis*); 4) significat societatem, communitatem, cum, a) cum transitivis, quo in casu refertur α) ad subjectum : Mth. IX, 11 *sa laisareis izvar miþ motarjam matjiþ*.

Mc. II, 16; XIV, 14; Luc. V, 30; VII, 36; Joan. XIII, 18; Gal. II, 12; Mc. IV, 10 *frehun ïna þai bi ïna miþ þaim tvalibim*; XV, 7 *þai miþ ïmma drobjandans*; XV, 31 *gudjans bilaikandans ïna miþ þaim bokarjam*; Luc. XV, 30 *fret þein sves miþ kalkjom*; Cor. I, XV, 10 *usaivida ansts guþs miþ mis*; XVI, 19 *goleiþ ïzvis priska miþ ïngardjon seinai aikklesjon*; Gal. IV, 30; Eph. IV, 18; Phlpp. IV, 3; Tim. II, II, 22; Skeir. II, a; β) ad objectum : Mc. I, 20 *aftetandans attan seinana miþ asnjam*; VIII, 34 *athaitands þo managein miþ siponjam seinaim*; XV, 27 *miþ ïesua ushramidedun tvans vaidedjans*; Luc. V, 19 *gasatidedun ïna miþ badja faura ïesua*; XIX, 23 *ei miþ vokra galausidedjau þata*; Cor. I, XVI, 11; Cor. II, I, 21; IV, 14; VIII, 22; Gal. V, 24; Col. II, 13; III, 9; IV, 9; Thess. I, III, 13; IV, 14; coll. Mc. XV, 23 *gebun ïmma drigkan vein miþ smyrna*; Cor. II, I, 1 *pavlus aikklesjon þizai vitundein in kaurinþon miþ allaim þaim veiham*; Thess. II, I, 7 *usgildan ïzvis gaþraihanaim ïusila miþ uns*; b) cum passivis et mediis : Mc. IX, 4 *ataugiþs varþ ïm helias miþ mose*; XIV, 7 *vas barabbas miþ þaim drobjandam gabundans*; XV, 28 *miþ unsibjam rahniþs vas*; Luc. II, 5 *urrann ïosef ïn beþlahaim anameljan* (ut inscriberetur) *miþ mariïn*; Rom. X, 20 *bigitans varþ miþ* (ἐν) *þaim mik ni gasokjandam*; Cor. II, VIII, 19 *gateviþs fram aikklesjon miþ gasinþam uns* (συνέκδημος ἡμῶν); Eph. IV, 31 *alla baitrei afvairpaidau af ïzvis miþ allai unselein*; Col. III, 3, 4; Thess. I, IV, 17; c) cum intransitivis : Joan. XI, 16 *ei gasviltaima miþ ïmma*; Cor. II, VI, 14 *wo dailo garaihtein miþ* (καί) *ungaraihtein aiþþau wo gamainduþe liuhada miþ* (πρός c. accus.) *riqiza*; XIII, 4 et Thess. I, V, 10 *liban miþ ïmma*; Gal. IV, 25 *skalkinoþ miþ seinaim barnam*; item cum *faginon* Luc. XV, 6, 9; Rom. XII, 15; *sifan* Rom. XV, 10; *biirisan* Luc. XV, 29; *gretan* Rom. XII, 15; 5) cum, apud, post *haban* Mc. VIII, 14 (*hlaif ni habaidedun miþ sis*); XIV, 7 (*sinteino unledans habaiþ miþ ïzvis*); Joan. XII, 8; *niman* Gal. II, 1 (*ganimands miþ sis teitu*); *briggan* Tim. II, IV, 11 (*marku brigg miþ þus*); 6) directionem indicans, post verba dicendi, pugnandi, cogitandi, etc., de, cum, contra : *miton* Mc. IX, 33 (*wa miþ ïzvis misso mitodeduþ*); *þagkjan* Mc. VIII, 16; Luc. XX, 5, 14; *sik andrinnan* Skeir. III, a, *rodjan* Joan. IX, 37; Eph. IV, 25; *birodjan* Joan. VI, 43; *maþljan* Joan. XIV, 30; *bilaikan* Mc. XV, 31; *sokjan* Mc. I, 27; IX, 14, 16; Joan. VI, 52; XVI, 19; *sokeins varþ* Joan. III, 25; Skeir. III, b; *garuni gataujan* Mc. III, 16; XV, 1; *staua viljan* Mth. V, 40; *missaqiss varþ* Joan. IX, 16; X, 19; *gavairþi haban* Rom. XII, 18; *friaþva haban* Joan. XIII, 35 (ἐν); *gavairþeigs visan* Mc. IX, 50; *sels visan* Eph. IV, 32 (εἰς).

II. In compositione : 1) cum verbis : *miþarbaidjan, miþgaggan* (*mididdjedun* Luc. VII, 11), *miþqiþan, miþqiman, miþþiudanon, miþkaurjan, miþliujan, miþmatjan, miþniman, miþrodjan, miþsokjan, miþsandjan, miþsatjan, miþskalkinon, miþstandan, miþvitan, miþfaginon*; bicomposita : *miþanakumbjan; miþgaqiujan, miþgadauþnan, miþgauravistron, miþgasatjan, miþgasviltan, miþgatimrjan, miþgatiuhan, miþgavisan; miþuskramjan, miþuskeinan, miþurreisan, miþurraisjan; miþinsandjan*; tricompositum : *miþinngaleiþan*; 2) cum participiis : *miþfrahunþans; miþgaleikonds*; 3) cum substantivis : *miþvissei, miþgardavaddjus; miþgaqumþs, miþgasinþa.*

MIÞ-ÞAN, vid. sub *þan.*

MIÞ-ÞANEI, vid. sub *þan.*

MIK, vid. sub *Meina.*

MIKILS (vet. norv. *mikill*, angl. sax. *mycel*, vet. sax. *mikil*, vet. sup. germ. *mihil*, scot. *mickle*, angl. *much*, suec. *mycken*, dan. *megen*; gr. μέγας, lat. *magnus*; Bopp 81; Gr. III, 608; Gf. II, 622), adject., magnus, μέγας : Mth. V, 19, 35; VII, 27; VIII, 24; XXVII, 46, 50, 60; Mc. I, 26; IV, 32, 37, 39; V, 7, 42; X, 42, 43; XIV, 15; XV, 34, 37; XVI, 4; Luc. I, 15, 32, 42; II, 9, 10; IV, 25, 38; V, 29; VI, 49; VII, 16; VIII, 28, 37; IX, 48; XIV, 16; XVII, 15; XIX, 37; Joan. VI, 18; VII, 37; XI, 43; Rom. IX, 2; Cor. I, XVI, 9; Cor. II, XI, 15; Tim. I, III, 16; VI, 6; Tim. II, II, 20; Skeir. VII, a, b; πολύς : Mth. VII, 22; Luc. V, 29; VI, 17; Joan. VII, 12; *ufarassau mikils*, abundanter magnus, ὑπερβάλλων : Eph. III, 19; *ufar mikil*, id., ὑπερλίαν : Cor. II, XI, 5.

MIKIL-ÞUHTS, vid. sub *þugkjan.*

MIKILABA, adv., magnopere, μεγάλως : Phlpp. IV, 10.

MIKILDUÞS, fem., magnitudo : Skeir. IV, b. c.

MIKILEI, fem., eminentia, μέγεθος : Eph. I, 19; μεγαλειότης : Luc. IX, 43; μεγαλεῖον : Luc. I, 49; Skeir. IV, d; *mikilein atgiban* (??), θαυμασθῆναι : Thess. II, I, 10 vid. ad h. l.

MIKILJAN, conj. II, magnificare, celebrare, μεγαλύνειν : Luc. I, 46; Phlpp. I, 20; δοξάζειν : Mth. IX, 8; Mc. II, 12; Luc. II, 20; IV, 15; V, 25, 26; VII, 16; Rom. XI, 13; Cor. II, IX, 13; Gal. I, 24; Thess. II, III, 1.

GA-MIKILJAN, id., μεγαλύνειν : Luc. I, 58.

MIKILNAN, conj. III, gloriari, μεγαλυνθῆναι : Cor. II, X, 15.

* MILDS (vet. norv. *milldr*, vet. sax. *mildi*, vet. fr. *milde*, vet. sup. germ. *milti*, angl. sax., angl., suec., dan., batav., rec. sup. germ. *mild*; coll. gr. μαλακός, lat. *mollis*; Gf. II, 705; Rchth. 929), adject., dulcis.

UN-MILDS, immansuetus, ἄστοργος : Tim. II, III, 3.

FRIAÞVA-MILDS, pius, φιλόστοργος : Rom. XII, 10.

MILDIÞA, fem., dulcedo, misericordia, σπλάγχνα : Phlpp. II, 1.

MILHMA (coll. suec. *moln*, dan. *mulm*, gr. ὁμίχλη?), masc., nimbus, nubes, νεφέλη : Mc. IX, 7; XIII, 26; XIV, 62; Luc. IX, 34; Cor. I, X, 1, 2; Thess. I, IV, 17.

MILIÞ (angl. sax. *milisc*, gr. μέλι, lat. *mel*; Gr. III, 463), neutr., mel, μέλι : Mc. I, 6.

MILITON (voc. lat.), conj. II, militare, stipendia facere, στρατεύεσθαι : Luc. III, 14.

MILUKS (vet. norv. *miolk*, angl. sax. *meolc, meoluc*, vet. fr. *melok*, vet. sup. germ. *miluh*, angl. *milk*, suec. *mjölk*, dan., batav. *melk*, rec. sup. germ. *milch*; Gr. III, 463; Gf. II, 721; Rchth. 918), fem. anom., lac, γάλα : Cor. I, IX, 7.

MIMZ (coll. Cast. ad Cor. I, VIII, 13), neutr., caro, κρέας : Cor. I, VIII, 13.

* MINAN (vet. norv. *minna, muna, mynd*, angl. sax. *mænan, manian, munan, mund*, vet. fr. *mena, monia*, vet. sax. *manon, menian, munan*, vet. sup. germ. *meinjan, mundjan*, angl. *mean, mind*, suec. *mena*, dan. *monne, minde*, batav. *meenen*, rec. sup. germ. *meinen, mahnen*; gr. μέμονα, lat. *memini, mens*; Bopp 120; Gr. II, 30; Gf. II, 785, 815; Rchth. 918, 934), conj. I, *man, munun, munans*, cogitare, putare.

GA-MINÞI, neutr., memoria, μνεία : Thess. I, III, 6; Tim. II, I, 3; Calend. goth.

ANA-MINDS, fem., suspicio, ὑπόνοια : Tim. I, VI, 4.

MUNAN, conj. anom., *man, munda, munds*, cogitare, putare, credere, δοκεῖν : Luc. XVII, 9; Joan. XIII, 29; Cor. I, IV, 9; Cor. II, XI, 16; ἡγεῖσθαι : Cor. II, IX, 5; Phlpp. II, 3, 25; νομίζειν : Luc. III, 23; Cor. I, VII, 26; λογίζεσθαι : Rom. XIV, 14; Cor. II, X, 2; XI, 5; XII, 6; Phlpp. III, 13; οἴεσθαι : Phlpp. I, 16; Skeir. II, b.

GA-MUNAN, conj. anom., meminisse, cogitare, μιμνήσκεσθαι : Mth. V, 23; XXVI, 75; XXVII, 63; Luc. I, 54, 72; Joan. XII, 16; Cor. I, XI, 2; Tim. II, I, 4; ἀναμιμνήσκεσθαι : Mc. XI, 21; XIV, 72; Cor. II, VII, 15; μεμνῆσθαι : Tim. II, I, 4; μνημονεύειν : Mc. VIII, 18; Luc. XVII, 32; Joan. XV, 20; XVI, 4, 21; Gal. II, 10; Eph. II, 11; Col. IV, 19; Tim. II, II, 8; κατέχειν : Cor. I, XV, 2.

MUNAN, conj. II, cogitare, velle, βουλεύεσθαι : Joan. XII, 10; Skeir. III, c; μέλλειν : Luc. X, 1; XIX, 4; Joan. VI, 15; XIV, 22.

MUNS, masc. (plur. *muneis*), 1) cogitatio, νόημα : Cor. II, II, 11; 2) propositum, volitio, πρόθεσις : Rom. IX, 11; Eph. III, 11; Tim. II, III, 10; προθυμία :

Cor. II, VIII, 11; βουλή: Eph. I, 11; 3) cura, πρόνοια: Rom. XIII, 14.

GA-MUNDS, fem., 1) memoria, cogitatio, μνημόσυνον: Mc. XIV, 9; ἀνάμνησις: Cor. I, XI, 24, 25; μνεία: Eph. I, 16; 2) conscientia, συνείδησις: Tim. I, I, 5 vid. ad h. l.

UF-MUNNAN, conj. II, cogitare, meminisse: Phlpp. II, 28 vid. ad h. l.

UFAR-MUNNON, conj. II, 1) oblivisci, ἐπιλανθάνεσθαι: Mc. VIII, 14; Phlpp. III, 14; 2) oblivisci, παραβουλεύεσθαι: Phlpp. II, 30.

MINS (*Minz* Cor. II, XII, 15; coll. vet. norv. *minni*, angl. sax. *minsian*, vet. sax., vet. fr. *min*, vet. sup. germ. *min*, *minniro*, angl. *mince*, suec., dan. *mindre*, batav., rec. sup. germ. *minder*; gr. μείων, lat. *minus*; Gr. III, 611; Gf. II, 798; Rchth. 929), adverb., minus, ἧττον: Cor. II, XII, 15; ἔλαττον: Tim. I, V, 9; *mins haban*, minus habere, indigere, ὑστερεῖν: Cor. II, XII, 11.

MINNIZA, adject. comparat., minor, μικρότερος: Mth. XI, 11; Mc. XV, 40; Luc. VII, 28; Skeir. III, d; *minnizo gataujan*, indigere, ὑστερεῖν: Cor. II, XI, 5.

MINNISTS, adject. superl., minimus, ἐλάχιστος: Mth. V, 19; Cor. I, IV, 3; ἔσχατος: Mth. V, 26 (vid. ad h. l.); μικρός: Mth. X, 42; μικρότερος: Mc. IV, 31; Luc. IX, 48.

MINZNAN, conj. III, minuere, ἐλαττοῦσθαι: Joan. III, 30.

MIS, vid. sub *Meina*.

* MISS (vet. norv., angl. sax., vet. fr., angl., dan., batav. *mis*, vet. sup. germ. *mis*, *missi*, suec., rec. sup. germ. *miss*; Gr. II, 470; Gf. II, 862; Rchth. 930), adverb., male, prave.

MISSA-DEDS, vid. sub *Deds*.

MISSA-QISS, vid. sub *Qiþan*.

MISSA-LEIKS, vid. sub *Leiks*.

MISSA-TAUJANDS, vid. sub *Taujan*.

MISSO (Gr. II, 470), adverb., invicem, ἀλλήλων: Rom. XIII, 8; Gal. V, 26; solemniter cum pronom. pers., ἀλλήλων: Mc. I, 27; IV, 41; VIII, 16; IX, 10, 33, 34, 50; X, 26; XI, 31; XII, 6; XV, 31; XVI, 3; Luc. II, 15; IV, 36; VI, 11; VII, 32; VIII, 25; XX, 5, 14; Joan. VI, 43, 52; VII, 35; XII, 19; XIII, 14, 22, 34, 35; XV, 12, 17; XVI, 17, 19; Rom. XII, 10, 16; XIV, 13, 19; XV, 5, 7; Cor. I, VII, 5; XVI, 20; Cor. II, XIII, 12; Gal. V, 13, 15, 17; Eph. IV, 2, 32; V, 21; Col. III, 9, 13; Thess. I, III, 12; IV, 9, 18; V, 11; Thess. II, I, 3; Skeir. III, a; ἑαυτούς: Mc. I, 27; IX, 10; X, 26; XI, 31; XVI, 3; Joan. VII, 35; cum pronom. possess., ἀλλήλων: Gal. VI, 2.

MITAN (vet. norv. *meta*, *mat*, angl. sax., vet. sax. *metan*, vet. fr. *meta*, vet. sup. germ. *mezan*, angl. *mete*, suec. *mäta*, batav. *meten*, rec. sup. germ. *messen*, *mass*; gr. μέτρον, lat. *metiri*, *meditari*; Gr. II, 25; Gf. II, 891; Rchth. 926), conj. I, *mat*, *metun* (*meitun* Cor. II, I, 12 vid. ad h. l.), *mitans*, mensurare, metiri, μετρεῖν: Mc. IV, 24; Luc. VI, 38; Cor. II, X, 12; ἀντιμετρεῖν: Luc. VI, 38.

GA-MITAN, id., μερίζειν (? μετρεῖν): Cor. II, X, 13.

US-MITAN, 1) converti, ἀναστρέφεσθαι: Cor. II, I, 12; Eph. II, 3; Tim. I, III, 15; 2) conversari, πολιτεύεσθαι: Phlpp. I, 27; *usviss usmitan*, dividi, ἀστοχεῖν: Tim. II, II, 18.

US-MET, neutr., 1) conversio, ἀναστροφή: Eph. IV, 22; Tim. I, IV, 12; Skeir. I, d; 2) conversatio, πολιτεία: Eph. II, 12; 3) ratio vitæ, ἀγωγή: Tim. II, III, 10.

MITAÞS (*Mitads* Luc. VI, 38), fem. anom., 1) mensura, μέτρον: Mc. IV, 24; Luc. VI, 38; Rom. XII, 3; Cor. II, X, 13; Eph. IV, 7, 13, 16; 2) modius, κόρος: Luc. XVI, 7.

MITADJO, fem., mensura, μέτρον: Luc. VI, 38.

MITON, conj. II, putare, cogitare, ἐνθυμεῖσθαι: Mth. IX, 4; βουλεύεσθαι: Cor. II, I, 17; λογίζεσθαι: Cor. I, XIII, 5, 11; Phlpp. IV, 8; διαλογίζεσθαι: Mc. II, 8; IX, 33; φρονεῖν: Rom. VIII, 5; σκοπεῖν: Phlpp. II, 4.

UFAR-MITON, oblivisci facere; Skeir. III, c.

MITONS, fem., cogitatio, ἐνθύμησις: Mth. IX, 4; λογισμός: Cor. II, X, 5; διαλογισμός: Mc. VII, 21; Luc. II, 35; V, 22; VI, 8; IX, 46, 47; Rom. XIV, 1.

GA-MITONS, id., διάνοια: Eph. II, 3.

* MUKS (vet. norv. *miukr*, angl. *meek*, suec. *mek*), adject, mitis.

MUKA-MODEI, vid. sub *Mods*.

* MUL (vet. norv. *muli*, vet. sup. germ., vet. fr. *mula*, rec. sup. germ. *maul*; Gr. III, 400; Gf. II, 720; Rchth. 938), neutr., os, oris.

FAUR-MULJAN, conj. II, os alligare, φιμοῦν: Cor. I, IX, 9.

MULDA (vet. norv. *mold*, angl. sax. *molde*, vet. fr. *molde*, vet. sup. germ. *molta*, angl. *mould*, *moulder*, suec. *mull*, dan. *muld*, batav. *mul*; coll. *Malan*; Gr. II, 54; III, 379; Gf. II, 713; Rchth, 932), fem., pulvis, χοῦς: Mc. VI, 11; κονιορτός: Luc. IX, 5.

MULDEINS, adject., pulvereus, arenosus, χοϊκος: Cor. I, XV, 47, 48.

MUNAN, vid. sub *Minan*.

MUNDON (vet. sup. germ. *munton*, angl. sax. *mundian*; Gf. II, 814, 817), conj. II, observare, considerare, σκοπεῖν: Phlpp. III, 17.

MUNDREI, fem., scopus, σκοπός: Phlpp. III, 14.

MUNÞS (vet. norv. *munnr*, angl. sax. *muð*, vet. sup. germ., vet. fr., vet. sax. *mund*, angl. *mouth*, suec. *mun*, dan., rec. sup. germ. *mund*, batav. *mond*; Gr. III, 400; Gf. II, 811; Rchth. 938), masc., os, oris, στόμα: Luc. I, 64, 70; IV, 22; VI, 45; XIX, 22; Rom. X, 8, 9, 10; XV, 6; Cor. II, VI, 11; XIII, 1; Eph. IV, 29; VI, 19; Col. III, 8; *munþ faurvaipjan*, os alligare, φιμοῦν: Tim. I, V, 18.

MUNÞ, neutr., id., Cor. II, VI, 11.

AINA-MUNDIÞA, fem., consensus, ἑνότης: Eph. IV, 3, 13.

MODS (vet. norv. *modr*, angl. sax., vet. sax., vet. fr. *mod*, vet. sup. germ. *mot*, angl. *mood*, suec., dan. *mod*, batav. *moed*, rec. sup. germ. *muth*; Gf. II, 679; Rchth. 931), masc., 1) animus; 2) ira, θυμός: Luc. IV, 28, ὀργή: Mc. III, 5.

MODAGS, adject., iratus, ὀργιζόμενος: Mth. V, 22; Luc. XV, 28.

LAGGA-MODEI, fem., longanimitas, μακροθυμία: Rom. IX, 22; Cor. II, VI, 6.

MUKA-MODEI, mansuetudo, ἐπιείκεια: Cor. II, X, 1.

MOSES (*Mosez* Cor. II, III, 13 h. l.), nom. propr. masc., Μωσῆς: Mc. VII, 10; IX, 4, 5; X, 3, 4; XII, 19, 26; Luc. II, 22; IX, 33; Joan. V, 45, 46; VI, 32; VII, 22, 23; IX, 28; Rom. IX, 15; X, 5; Cor. I, IX, 9; X, 2; Cor. II, III, 7, 13; Tim. II, III, 8.

MOTA (vet. sup. germ. *muta*, rec. sup. germ. *mauth*; Gf. II, 700), fem., telonium, τελώνιον: Mth. IX, 9; Mc. II, 14; τέλος: Rom. XIII, 7.

MOTA-STAÞS, vid. sub *Staþs*.

MOTAREIS, masc., publicanus, τελώνης: Mth. V, 47; IX, 10, 11; Mc. II, 15, 16; Luc. III, 12; V, 27, 29, 30; VII, 29, 34; XV, 1; XVIII, 10, 11, 13; XIX, 2.

* MOTAN (angl. sax., vet. fr. *mot*, vet. sax. *motan*, vet. sup. germ. *muozan*, angl. *must*, suec. *maste*, batav. *moeten*, rec. sup. germ. *müssen*; Gr. II, 10; Gf. II, 905; Rchth. 937), conj. anom., præter. *mosta*, posse.

GA-MOTAN, locum invenire, χωρεῖν: Mc. II, 2; Joan. VIII, 37; Cor. II, VII, 2.

* MOTJAN (vet. norv. *mœta*, angl. sax. *metan*, vet. sax. *motian*, vet. fr. *meta*, angl. *meet*, suec. *emot*, *möta*, dan. *imod*, *mode*, batav. *ontmoeten*; coll. *Motan*; Rchth. 926), conj. II, occurrere.

GA-MOTJAN, id., ὑπαντᾶν: Mth. VIII, 28; Luc. VIII, 27; Joan. XI, 30; ἀπαντᾶν: Mc. V, 2; XIV, 13; Luc. XIV, 31; XVII, 12; Thess. I, IV, 17; συναντᾶν: Luc. IX, 37.; συνεῖναι: Luc. IX, 18; etiam *gaggan gamotjan*.

VIÞRAGA-MOTJAN, id.; *urrinnan viþragamotjan*, ἐξέρχεσθαι εἰς ὑπάντησιν (συνάντησιν), Joan. XII, 13.

N

NABAV, nom. propr. masc., Ναβού : Esdr. II, 29.

NAGGAI, nom. propr. masc., Ναγγαί : Luc. III, 25.

* **NAGLS** (vet. norv. *nagli*, angl. sax. *nægel*, vet. sax., vet. sup. germ. *nagal*, vet. fr. *neil*, *nil*, angl. *nail*, dan. *nagle*, suec., batav., rec. sup. germ. *nagel*; Gr. III, 470; Gf. II, 1016; Rchtb. 948), masc., clavus.

GA-NAGLJAN, conj. II, affigere, προςηλοῦν : Col. II, 14.

NADRS (vet. norv., vet. sax. *nadra*, angl. sax. *næddre*, vet. sup. germ. *natra*, angl., batav. *adder*, rec. sup. germ. *natter*; Gr. III, 364; Gf. II, 1051), masc. (?) vipera, ἔχιδνα : Luc. III, 7.

NAEN, nom. propr., Ναίν : Luc. VII, 11.

NAQAÞS (vet. norv. *nackinn*, angl. sax. *nacod*, vet. fr. *nakad*, vet. sup. germ. *nachat*, angl. *naked*, suec. *naken*, dan. *nøgen*, batav. *naeckt*, rec. sup. germ. *nackt*; lat. *nudus*; Gf. II, 1015; Rchth. 942), adject., nudus, γυμνός : Mth. XXV, 38, 43; Mc. XIV, 51, 52; Cor. II, V, 3; *naqaþs visan*, γυμνητεύειν : Cor. I, IV, 11; *naqaþs vairþan*, naufragari, ναυαγεῖν : Tim. I, I, 19.

NAQADEI, fem., nuditas, γυμνότης : Rom. VIII, 35; Cor. II, XI, 27.

NAZARAIÞ, nom. propr. indecl., Ναζαρέθ : Mc. I, 9; Luc. I, 26; II, 39, 51; IV, 16.

NAZORAIUS, masc., nazaræus, ναζωραῖος : Mth. XXVI, 71; Mc. X, 47; XVI, 6; Luc. XVIII, 37; Joan. XVIII, 5.

NAZORENUS, masc., id., ναζωρηνός : Mc. I, 24; XIV, 67; Luc. IV, 34.

* **NAHAN** (vet. norv. *nög*, *nogr*, *nægia*, vet. sax. *ginog*, angl. sax. *genog*, vet. sup. germ. *ganah*, *ganogjan*, vet. fr. *noch*, *nogia*, angl. *enough*, suec. *nöja*, dan. *nøje*, *nok*, batav. *genoeg*, rec. sup. germ. *genug*, *genügen*; Gr. II, 44; Gf. II, 1005; Rchth. 954), conj. anom., *nah*, *nauhta*, *nauhts*, satis habere, sufficere.

BI-NAHAN, 1) concessum esse, ἐξεῖναι : Cor. I, X, 23; 2) oportere, δεῖν : Cor. II, XII, 1; *binauht ist*, licet, concessum est, ἔξεστι : Cor. I, X, 23.

GA-NAHAN, cum accusativo vel dativo, sufficere, ἀρκεῖν : Joan. XIV, 8; Cor. II, XII, 9; ἀρκετὸν (εἶναι) : Mth. X, 25; ἱκανὸν (εἶναι) : Cor. II, II, 6.

GA-NAUHA, masc., sufficientia, αὐτάρκεια : Cor. II, IX, 8; Tim. I, VI, 6; Skeir. VII, b.

GA-NOHS, adject., sufficiens, ἱκανός : Mc. X, 46; Luc. VII, 11, 12; XX, 9; Cor. I, XI, 30; πολύς : Joan. XVI, 12; *ganohs visan*, sufficere, ἀρκεῖν : Joan. VI, 7.

GA-NOHJAN, conj. II, satisfacere : Skeir. VII, b; *ufarassau ganohjan*, περισσεύειν : Eph. I, 8; *ganohiþs*, part. pass., satisfactus, sufficiens, αὐταρκής : Phlpp. IV, 11; *ganohiþs visan*, satisfieri, contentum esse, ἀρκεῖσθαι : Luc. III, 14 h. l.; Tim. I, VI, 8.

GA-NOHNAN, conj. III, sufficere; *ganohnan gataujan*, redundare facere, περισσεύειν : Thess. I, III, 12.

NAHASSON, nom. propr. masc., Ναασσών : Luc. III, 32.

NAHTS (vet. norv. *nott*, angl. sax. *niht*, vet. sax., vet. sup. germ. *naht*, angl. *night*, suec. *natt*, dan. *nat*, vet. fr., batav., rec. sup. germ. *nacht*; gr. νύξ, lat. *nox*; Bopp 26; Gr. II, 53; III, 351; Gf. II, 1019; Rchth. 940), fem. anom., nox, νύξ : Mc. IV, 27; V, 5; Luc. II, 8, 37; V, 5; VI, 12; XVII, 34; XVIII, 7; Joan. V, 50; IX, 4; XI, 10; XIII, 30; Rom. XIII, 12; Cor. I, XI, 23; Thess. I, III, 10; V, 2, 5, 6; Thess. II, III, 8; Tim. I, V, 5; Tim. II, I, 3; Skeir. VIII, c; *naht jah dag*, noctu diuque, νυχθήμερος : Cor. II, XI, 25.

ANDA-NAHTI, neutr., vesperus, ὀψία : Mth. VIII, 16; Mc. I, 32; XI, 11; ὀψέ : Mc. XI, 19.

NAHTA-MATS, vid. sub *Mats*.

NAÞAN, nom. propr. masc., Ναθάν : Luc. III, 31.

NAIMAN, nom. propr. masc., Νεεμάν : Luc. IV, 27 vid. ad h. l.

* **NAITJAN** (angl. sax. *næting*), conj. II, improbrare, vitiare.

GA-NAITJAN, id., ἀτιμᾶν : Mc. XII, 4.

NAITEINS, fem., blasphemia, maledictio, βλασφημία : Mc. II, 7; III, 28; Luc. V, 21.

NAITOFAÞEIS, nom. propr. masc., Νετωφά : Esdr. II, 22.

NAKOR, nom. propr. masc., Ναχώρ : Luc. III, 34.

NAM, vid. sub *Niman*.

NAMO (vet. norv. *nafn*, angl. sax. *nama*, vet. sax., vet. sup. germ. *namo*, vet. fr. *nama*, *nema*, *noma*, angl. *name*, suec. *namn*, dan. *navn*, batav. *naam*, rec. sup. germ. *name*; gr. ὄνομα, lat. *nomen*; Gf. II, 1080; Rchth. 954), neutr. (plur. *namna*), nomen, ὄνομα : Mth. VI, 9; VII, 22; X, 41, 42; XXVII, 57; Mc. III, 16, 17; V, 9, 22; VI, 14; IX, 37, 38, 39, 40; XI, 9, 10; Luc. I, 5, 13, 27, 31, 49, 59, 61, 63; II, 21, 25; V, 27; VI, 22; VIII, 30, 41; IX, 48, 49, 50; X, 17, 20; XVI, 20; XIX, 2, 38; Joan. X, 3, 25; XII, 13, 28; XIV, 13, 14; XV, 21; XVII, 6; XVIII, 10; Rom. IX, 7; X, 13; XV, 9; Cor. I, I, 13, 15; V, 5; Eph. I, 21; V, 20; Phlpp. IV, 3; Thess. II, I, 12; III, 6; Tim. I, VI, 1; Tim. II, II, 19; Skeir. V, b, c.

NAMNJAN, conj. II, vocare, nominare, ὀνομάζειν : Luc. VI, 13, 14; Cor. I, V, 11; Eph. I, 21; III, 15; V, 3; Tim. II, II, 19; καλεῖν : Luc. IX, 10; λέγειν : Eph. II, 11.

GA-NAMNJAN, id., Skeir. II, d.

* **NANÞJAN** (vet. sax. *nathian*, angl. sax. *neðan*, vet. sup. germ. *nendjan*; Gf. II, 1092; Schmell. *Gloss. hel.* 81), conj. II, audere.

ANA-NANÞJAN, audere, audacter agere, τολμᾶν : Mc. XV, 43; Cor. II, XI, 21; ἀποτολμᾶν : Rom. X, 20; Skeir. IV, d.

GA-NANÞJAN, cessare, παύεσθαι : Luc. V, 4 (quem locum correctum esse difficile credas, cum *ganaþjan* aliam significationem atque *ananauþjan* vix habere possit, non eam saltem, quam græc. παύεσθαι præ se fert).

NAUBAIMBAIR, November, Calend. goth.

NAUDI..., vid. sub *Nauþs*.

NAUEL, nom. propr. masc., Νῶε : Luc. III, 36; XVII, 26, 27.

NAUH (vet. sax., vet. sup. germ. *noh*, rec. sup. germ., vet. fr. *noch*; coll. *Nahan*; Gf. II, 983; Rchth. 953), adverb., adhuc, ἔτι : Mth. XXVII, 63; Luc. XIV, 22; XVIII, 22; Joan. VII, 33; XII, 35; XIII, 33; XIV, 19; XVI, 12, 16; Rom. IX, 19; Cor. I, XV, 17; Skeir. II, a. b; IV, a; VII, d; VIII, a; *ni nauh* vel *nauh — ni*, nondum, οὔπω : Mc. IV, 40; VIII, 17, 21; XI, 2; Joan. VII, 6, 8; VIII, 57.

NAUH-ÞAN (*nauhuþ-þan*), vid. sub *þan*.

NAUH-ÞANUH, vid. sub *þan*.

NAUHA, vid. sub *Nahan*.

NAUHTS, vid. sub *Nahan*.

NAUÞS (vet. norv. *naud*, vet. sax. *nod*, angl. sax. *neod*, vet. sup. germ. *not*, vet. fr. *ned*, angl. *need*, suec. *nöd*, dan. *nød*, batav. *nood*, rec. sup. germ. *noth*; Gr. II, 50; Gf. II, 1032; Rchth. 945), fem., necessitas, ἀνάγκη : Cor. II, VI, 4; IX, 7; XII, 10; Thess. I, III, 7; Philem. 14; Skeir. I, b, c; VI, a.

NAUDI-BANDI, vid. sub *Bindan*.

NAUDI-ÞAURFTS, vid. sub *þaurban*.

NAUÞJAN, conj. II, cogere, ἀναγκάζειν : Luc. XIV, 23; Gal. VI, 12; Skeir. I, b; βιάζειν : Luc. XVI, 16 vid. ad h. l.

ANA-NAUÞJAN, id., ἀγγαρεύειν : Mth. V, 41.

NAUM, nom. propr. masc., Ναούμ : Luc. III, 25.

NAUS (vet. norv. *nár*), masc. (plur. *naveis*), defunctus, mortuus, νεκρός : Luc. VII, 15, 22; IX, 60; τεθνηκώς : Luc. VII, 12.

NAVIS, adject., mortuus, νεκρός : Rom. VII, 8.

* NAVISTR, neutr., sepulcrum.

GA-NAVISTRON, conj. II, sepelire, θάπτειν : Cor. I, xv, 4.

MIÞGA-NAVISTRON, consepelire, συνθάπτειν : Col. ii, 12.

NARDUS (voc. græc.), masc. nardus, νάρδος : Joan. xii, 3.

* **NAS?** in *Vein-nas*, vid. sub *Vein*.

NASJAN, vid. sub *Nisan*.

NATI (vet. norv., angl. sax., vet. fr. *net*, vet. sax. *neti*, vet. sup. germ. *nezi*, suec. *nät*, dan., batav. *net*, rec. sup. germ. *netz*; Gr. III, 466; Gf. II, 1116; Rchth. 949), neutr., rete, δίκτυον : Mc. i, 18, 19; Luc. v, 2, 4, 5, 6; ἀμφίβληστρον : Mc. i, 16.

NATJAN (vet. sup. germ. *naz*, *nazjan*, vet. sax., batav. *nat*, rec. sup. germ. *nass*, *netzen*; gr. νοτίς, νοτίζειν; Gf. II, 1114), conj. II, rigare, βρέχειν : Luc. vii. 38.

GA-NATJAN, id., Luc. vii, 44.

NAVIS, vid. sub *Naus*.

NE (vet. norv. *nei*, angl. sax., vet. fr. *na*, vet. sax. *nen*, angl. *no*; coll. *Ni*; Gr. III, 765; Rchth. 940), adverb., 1) non, οὐ, οὐχί : Mth. v, 37; Luc. i, 60; Joan. vii, 12; xviii, 25; Cor. II, i, 17, 18, 19; 2) nonne, μή? Joan. xviii, 40; 3) i. q. *Nei*.

NEI (*ne* Skeir. I, c, coll. Löbe *Beitr. zur Textberichtigung u. Erkl. d. Skeireins* p. 19), adverb., nonne? οὐχί : Cor. II, iii, 8; Skeir. I, c.

NEÞLA (vet. norv. *nál*, vet. sax. *nadla*, angl. sax. *nædl*, vet. sup. germ. *nadal*, vet. fr. *nedle*, *nidle*, angl. *needle*, suec. *nål*, dan. *naal*, batav. *naald*, rec. sup. germ. *nadel*; Gf. II, 998; Rchth. 946), fem., acus, ῥαφίς : Mc. x, 25; Luc. xviii, 25.

NEIÞ (vet. norv. *nid*, vet. sax. *nith*, angl. sax. *nið*, vet. fr. *nith*, *nid*, vet. sup. germ., suec., dan. *nid*, batav. *nijd*, rec. sup. germ. *neid*; Gr. II, 16; Gf. II, 1031; Rchth. 953), neutr., invidia, φθόνος : Mth. xxvii, 18; Mc. xv, 10; Gal. v, 21; Phlpp. i, 15; Tim. I, vi, 4; *in neiþa visan*, in invidia esse, invidere, φθονεῖν : Gal. v, 26.

ANDA-NEIÞS, adject., adversarius, contrarius, ἐναντίος : Thess. I, ii, 15; ὑπεναντίος : Col. ii, 14; *þata andaneiþo*, hoc contrarium, τοὐναντίον : Cor. II, ii, 7.

NEMS, vid. sub *Niman*.

NERIN, nom. propr. masc., Νηρί : Luc. iii, 27.

NEW (vet. norv. *nær*, *naunge*, vet. sax. *nah*, angl. sax. *neah*, vet. sup. germ. *nah*, *nahjan*, vet. fr. *nei*, *ni*, angl. *nigh*, *near*, suec. *nära*, dan. *nær*, batav. *na*, rec. sup. germ. *nahe*; Gr. II, 53; Gf. II, 999; Rchth. 950), adverb., prope; *atgaggan new*, accedere, appropinquare, cum accusativo, ἐγγίζειν : Luc. xv, 25.

NEWA, adverb., prope, ἐγγύς : Mc. xiii, 28, 29; Joan. vi, 4; vii, 2; Eph. ii, 13, 17; cum dativo, ἐγγύς : Luc. xix, 11; Joan. vi, 19, 23; xi, 18; Rom. x, 8; Phlpp. iv, 5; Skeir. III, a; παρά : Luc. v, 1; παραπλήσιον : Phlpp. ii, 26; *newa visan*, prope esse, cum dativo, ἐγγίζειν : Mc. xi, 1; Luc. vii, 12; xviii, 35, 40; xix, 29, 41; etiam cum *at* Luc. xix, 37; *newa qiman*, appropinquare, προσεγγίζειν : Mc. ii, 4.

NEWIS, adverb. comparat, propius, ἐγγύτερον : Rom. xiii, 11.

NEWJAN, conj. II, appropinquare; *newjan sik*, proximum fieri, ἐγγίζειν : Luc. xv, 1.

AT-NEWJAN, appropinquare, ἐγγίζειν : Mc. xiv, 42; Luc. x, 9; Rom. xiii, 12; Phlpp. ii, 30; *atnewjan sik*, id., Mc. i, 15; Luc. x, 11.

NEWUNDJA, masc., proximus, ὁ πλησίον : Mth. v, 43; Mc. xii, 31; Luc. x, 27. 29; Rom. xiii, 9, 10; Gal. v, 14; Eph. iv, 25; ἕτερος : Rom. xiii, 8.

NI (vet. norv. *ne*, *nei*, angl. sax. *ne*, *na*, vet. sax. *ne*, *ni*, vet. fr. *ne*, *ni*, *na*, vet. sup. germ. *ni*, angl. *no*, *not*, suec., dan. *nei*, rec. sup. germ. *nein*, *nicht*; gr. νη..., lat. *ne*; coll. *Ne*; Gf. II, 969; Rchth. 943), 1) simplex negationis particula, non, sive positive (οὐ), sive hypothetice (μή) usurpata; a) quod ad ejus constructionem spectat, regulariter vocabulo, quod regit, immediate præponitur, hinc aa) ubi sententia negativa est, verbo; α) cum verbo simplici αα) prohibitive, cum imperativo, vel conjunctivo, μή : Mth. v, 17 *ni hugjaiþ*; 42 *ni usvandjais*; vi, 2 *ni haurnjais*; 3 *ni viti*; 6 *ni galeikoþ*; 13, 16, 19, 25, 31; vii, 19; x, 26, 28, 31; Mc. v, 7, 36; vi, 9; ix, 39; x, 9, 14, 19; xiii, 21; xvi, 6; Luc. i, 13, 30; ii, 10; v, 10; vi, 29, 30, 37; vii, 6; viii, 28, 49, 50, 52; ix, 50; x, 7, 20; xvii, 31; xviii, 16, 20; Joan. vi, 20, 43; xii, 15; xiv, 1, 27; Rom. x, 6; xi, 18, 20; xii, 2, 14, 21; xiii, 14; xiv, 3, 16; Cor. I, v, 9; vii, 13, 18, 21, 23, 27; x, 28; xv, 33, 34; xvi, 11; Cor. II, vi, 14, 17; Gal. v, 1, 26; vi, 7, 9; Eph. iv, 30; v, 7, 11; Col. ii, 21; iii, 8, 9; iii, 19, 21; Thess. I, v, 6, 19, 20; Thess. II, iii, 14; Tim. I, iv, 14; v, 1, 19; Neh. vii, 3; οὐ cum futuro : Mth. v, 21 *ni maurþrjais* (οὐ φονεύσεις); 27, 33; vi, 5; Luc. iv, 12; Rom. vii, 7; Cor. I, ix, 9; a suo verbo his tantum vocabulis separatur, in quibus jacet emphasis, ut Rom. xiv, 15 *ni nunu mata þeinamma jainamma fraqistjais*; 20 *ni nunu in matis gatair vaurstv guþs*; ββ) negative, οὐ, μή, οὐχί : Mth. v, 17 *ni qam gatairan*; 34 *qiþa izvis ni svaran allis*; 36 *ni magt ain tagl weit gataujan*; 39; vi, 1, 6, 15, 18, 24; vii, 25, 26; viii, 20, 28; ix, 12, 14, 36; x, 28, 29, 34, 38; xi, 6, 11, 17; xxv, 42, 43, 44, 45; xxvi, 70, 72; xxvii, 14; Mc. i, 34; ii, 4, 17, 18, 19; iii, 25, 26; iv, 5, 6, 12, 13, 17, 25, 27, 34; v, 19, 37, 39; vi, 5, 19, 26; vii, 3, 4, 5, 12, 19, 24; viii, 1, 2, 14, 16, 17, 18; ix, 3, 18, 28, 30, 32, 38, 39, 41, 44, 46; x, 15, 30, 38, 45; xi, 16, 23, 26, 31, 33; xii, 14 (*ni kara*, quod ut impersonale valet), 18, 19, 20, 22; xiii, 18; xiv, 71; xv, 23, 24, 31; xiv, 49, 55, 56; xvi, 8, 11; Luc. i, 7, 20, 22, 33, 34; ii, 7, 26, 37, 43, 45, 50; iv, 41, 42; v, 10, 19, 32, 34, 36; vi, 41, 42, 46, 48, 49; vii, 23, 30, 32, 42, 44, 45, 46; viii, 6, 10, 12, 13, 14, 17 (*nist analaugn*), 18, 19, 27, 31, 47, 51, 52; ix, 5, 33, 40, 43, 45, 49, 50, 53, 56, 58; x, 10, 24; xiv, 14, 20, 26, 27, 29, 30, 33; xv, 28; xvi, 2, 3, 11, 13; xvii, 9, 20, 22; xviii, 2, 4, 11, 13; xix, 3, 14, 21, 22, 23, 27, 44, 48; xx, 5, 7, 21, 26, 27, 31; Joan. iii, 3, 5; v, 38, 47; vi, 17, 22, 36, 37, 50, 53, 64, 66; vii, 23, 28, 34, 35, 36, 45, 49, 52; viii, 14, 15, 21, 22, 23, 24, 27, 29, 35, 37, 40, 43, 45, 46, 47, 49, 50, 55; ix, 12, 16, 18, 21, 25, 27, 29, 30, 31, 32, 33; x, 1 (*saei inn ni atgaggiþ pairh daur*), 6, 8, 10, 12, 13, 16, 21, 25, 26, 33, 37; xi, 9, 15, 37; xii, 16, 35, 37, 39, 40, 42, 44, 46, 47, 48, 49; xiii, 33, 34, 37; xiv, 5, 9, 10, 11, 17, 18, 24; xv, 4, 15, 19, 21, 22, 24; xvi, 1, 4, 7, 9, 16, 17, 18, 19, 26, 32; xvii, 14, 15, 16, 25; xviii, 9, 17, 25, 28; xix, 6, 9, 10, 11, 12; Rom. vii, 3, 7 et 15 (*ni sijai*, pro μὴ γένοιτο, alias *nis-sijai*, vid. sub *Nih*), 15, 16, 18, 20; viii, 7, 8; ix, 6, 30, 31; x, 3, 11, 12, 14, 18, 20; xi, 21, 25, 30, 31; xiii, 3, 9, 10; xiv, 3, 13; Cor. I, i, 13, 16, 17, 21; iv, 5, 6, 7, 11; vii, 5, 9, 11, 25, 28; viii, 13; ix, 4, 5, 6, 7, 20, 21; x, 1, 20, 21, 33; xi, 6, 29; xii, 15, 16, 21; xiii, 2, 4, 5; xv, 10, 14, 15, 16, 17, 29, 32, 51; xvi, 7, 12, 22; Cor. II, i, 8, 9, 17, 19, 23; ii, 1, 3, 11, 12, 17; iii, 7, 13; iv, 1, 4, 18; v, 4, 19, 21; vi, 9, 12; vii, 8, 9; viii, 12; ix, 4, 9, 12; x, 14; xi, 4, 10, 11, 14 (*nist sildaleik*, οὐ θαυμαστόν), 29, 31; xii, 2, 3, 5, 6, 7, 13, 14, 16, 20, 21; xiii, 2, 3, 6, 8, 10; Gal. i, 20, 21; iii, 1; iv, 8, 14; v, 7, 18; vi, 12; Eph. ii, 9, 12; v, 4 (*du þaurftai ni fairrinnand*, οὐκ ἀνήκει), 5, 27; Phlpp. i, 22; Col. i, 9, 23; ii, 19; iii, 21, Thess. I, ii, 15; iv, 5, 6, 9, 13; v, 1, 4, 9; Thess. II, i, 8; iii, 9, 10, 14; Tim. I, i, 7; ii, 7, 12; iii, 5, 7; v, 8, 16, 18, 22; vi, 3; Tim. II, i, 7, 16; ii, 5, 13, 24; iii, 9; iv, 3; Philem. 19; Neh. v, 14, 15, 16, 18; Skeir. II, a, b; V, a; VII, b; VIII, a, b, d; οὐ μή, plerumque cum conjunctivo aor. : Mth. v, 18 *ni usleiþiþ* (οὐ μὴ παρέλθῃ), 20, 26; x, 23, 42, Mc. ix, 1; xiii, 19; Luc. i, 15; vi, 37; ix, 27; x, 19; xviii, 17, 30; Joan. vi, 35; viii, 12, 51, 52; x, 5, 28; xi, 26; xiii, 38; Cor. I, viii, 13; Gal. iv, 30, v, 16; Thess. I, iv, 15; v, 3 (vid. ad h. l.); coll. infra *ni þau*; β) verbali autem idea per verbum auxi-

liarium (*vairþan* et *visan*) et nomen expressa, negatio αα) ubi nomen participium est, ante hoc ponitur: Luc. xvii, 18 *ni bigitanai vaurþun* (οὐχ εὑρέθησαν); Cor. II, vii, 14 *ni gaaiviskoþs varþ* (οὐ κατησχύνθην); Joan. xii, 42 *ei us synagogein ni usvaurpanai vaurþeina* (ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται); xii, 5 *ni frabauht vas* (οὐκ ἐπράθη); xviii, 36 *ni galevifþs vesjau* (μὴ παραδοθῶ); Rom. ix, 11 *ni gabauranai vesun* (οὐκ ἐγεννήθησαν); Mth. xxvii, 6 *ni skuld ïst* (οὐκ ἔξεστι); Mc. ii, 24, 26; vi, 18; Luc. vi, 2, 4, 15; xix, 21; Joan. xviii, 31; Cor. II, xii, 4; Tit. i, 11; Skeir. VI, d; *ni mahts visan* (οὐκ ἰσχύειν, οὐ δύνασθαι) Luc. viii, 43; Joan. x, 35; Tim. I, v, 25; Eph. iii, 5 *ni kunþ vas* (οὐκ ἐγνωρίσθη); ubi autem nomen adjectivum est, ante *vairþan* vel *visan*: Luc. xviii, 1 *ni vairþan usgrudjans* (μὴ ἐκκακεῖν); Cor. II, iv, 16; Gal. vi, 9; Eph. iii, 13; Thess. II, iii, 13; Gal. ii, 16 *ni vairþiþ garaihts* (οὐ δικαιοῦται); v, 6 *ni vairþaiþ airzjai* (μὴ πλανᾶσθε); Cor. II, ix, 3 *ei wofluli unsara ni vaurþi lausa* (ἵνα μὴ τὸ καύχημα ἡμῶν κενωθῇ); Col. iii, 19 *ni sijaiþ baitrai* (μὴ πικραίνεσθε); Tim. I, iv, 14 *ni sijais unkarja* (μὴ ἀμέλει); Cor. II, iii, 10 *ni vas vulþug* (οὐ δεδόξασται); excipias tantum: Tim. I, ii, 14 *ni varþ usluoþs* (οὐκ ἠπατήθη); Joan. vi, 7 *ni ganohai sind* (οὐκ ἀρκοῦσιν); Cor. II, xii, 1 *ni batizo ïst* (οὐ συμφέρει); Cor. II, ii, 11 *ni sijum unvitandans munins ïs* (οὐκ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν); Joan. viii, 41 *ni sijum gabauranai* (οὐ γεγεννήμεθα); bb) et insuper negatio ad vocabulum prope ponitur, cujus ideam negat vel modificat, et cum eo sententiam, vel sententiæ membrum adversativum efformat: a) Joan. xiv, 22 *ïudas ni sa ïskariotes* (sed filius Jacobi); Rom. ix, 25 et 26 *so ni managei meina*; Gal. iv, 27 *so ni fitandei*; Rom. viii, 4 *þaim ni bi leik gaggandam*; Luc. xv, 13 *afar ni managans*; Skeir. VI, a *afar ni filu*; Joan. xiii, 11 *ni allai*; 18; Rom. ix, 6; Cor. I, x, 23; Rom. xii, 3 *ni mais*; Tim. I, v, 9 *ni mins*; Cor. II, i, 13 *ni alja*; Mc. x, 43 *ni sva*; Cor. II, viii, 13; Eph. iv, 20; Joan. vi, 58; Cor. II, iii, 13; viii, 5; Rom. ix, 10 *ni þatain*; Cor. II, viii, 19; Rom. xii, 4 *ni þata samo*; xiii, 4 *ni svare*; Cor. II, vi, 1; Phlpp. i, 16 *ni sviknaba*; Thess. II, ii, 2 *ni sprauto*; Mc. xii, 34 *ni fairra ïs*; Cor. I, v, 6 *ni goda (ïst) wofluli*; Rom. xii, 11 *ni latai*; xiii, 13 *garedaba gaggaima ni gabauram jah drugkaneim. ni ligram jah aglaitjam*; Cor. I, i, 17; Cor. II, vii, 3; viii, 15; x, 2, 3, 15, 16; Gal. v, 8; Phlpp. iii, 1, Col. ii, 23; Thess. II, i, 8; Tim. I, iii, 3, 11; Tit. i, 6; etiam vocabulum rectum suppleri potest, ut Cor. II, viii, 12 *ni* sc. *andanem*; b) in sententiis adversativis aa) quod affirmatur prius, quod adversatur posterius ponitur α) cum simplici *ni*: Mc. ii, 27 *sabbato in mans varþ gaskapans, ni manna in sabbato dagis*; x, 27; xiv, 7; Rom. xiv, 1; Cor. I, vii, 6, 12; ix, 26; Cor. II, v, 3, 7; ix, 7; Col. iii, 2, 23 (græce καὶ οὐκ); Thess. I, ii, 27; iv, 5; Tim. I, ii, 9; Tit. i, 14; β) cum *jah ni*: Mth. v, 30 *ei fraqistnai ains liþive þeinaize jah ni allata leik þein gadriusai ïn gaiainnan*; ix, 13 *armahairtiþa viljau jah ni hunsl*; vii, 29; Mc. i, 22; Rom. vii, 6; Cor. II, v, 12; ix, 5; x, 8; xiii, 10; Gal. ii, 14, 15, 16; vi, 4; Phlpp. iii, 3; Thess. II, iii, 6; γ) cum *akei ni*: Rom. x, 2 *aljan guþs haband akei ni bi kunþja*; Cor. II, iv, 8, 9; xi, 6; δ) cum *ïþ ni*: Mc. xiv, 7 *sinteino unledans habaiþ miþ ïzvis, ïþ mik ni sinteino habaiþ*; Joan. xii, 8; bb) negatum prius, positivum et adversans posterius mittitur cum *ak*: Mth. vii, 21 *ni wazuh saei qiþiþ mis frauja frauja ïnngaleiþiþ ïn þiudangardja himine, ak sa taujands viljan attins meinis*; Mc. ix, 37 *ni mik andnimiþ ak þana sandjandan mik*; Luc. iv, 4; Joan. vi, 26, 27, 32, 38; vii, 10, 22; xii, 9, 30; xv, 16; xvii, 9, 20; Rom. vii, 15, 17, 19, 20; ix, 8, 32; xii, 16, 19; xiv, 13; Cor. I, vii, 10; x, 29; xiv, 22; xv, 10; Cor. II, i, 12; iii, 3, 6; iv, 5; v, 15; vii, 12; viii, 8; x, 4, 18; Gal. iv, 17; Eph. ii, 8, 9; Phlpp. ii, 4 (*ni þo seina warjizuh mitondans ak jah þo anþaraize warjizuh*); 6; iii, 9; Col. iii, 22; Thess. I, ii, 13; iv, 8; Tim. I, ii, 12; Tim. II, i, 9; Philem. 16; Skeir. V, d; excipias: Joan. x, 33; *ïn godis vaurstvis ni stainjam þuk ak ïn vajamereins*; xiv, 10 *þo vaurda, þoei ïk rodja ïzvis, af mis silbin ni rodja ak atta* sc. *rodeiþ*; Rom. viii, 9 *jus ni sijuþ in leika ak ïn ahmin*; Cor. I, ix, 2; Cor. II, xi, 17, 29; Gal. ii, 16; iv, 31; Thess. II, iii, 15, ubi verbum negationem ad se attraxit. Sed non valet regula in casibus, ubi negationem inter et vocabulum rectum aliqua interjicitur e particulis, quæ communiter secundam sedem in sententia obtinent, ex. gr. *þan*: Cor. I, xii, 21 *niþ-þan mag* (οὐ δύναται δέ); *auk*: Mc. ix, 6 *ni auk vissa*; xi, 13 *ni auk vas mel*; xii, 14; Luc. vi, 43; viii, 17; Joan. vii, 1; Rom. x, 12; xi, 25; Cor. II, xiii, 8; Thess. I, iv, 7; Thess. II, iii, 2; Rom. ix, 6 *ni auk allai*; Eph. v, 29 *ni auk manna*; Skeir. V, c *ni auk þatainei* (quamvis *auk* etiam post verbum quandoque retrocedat, ut Luc. xvi, 2 *ni magt auk*; Cor. I, xvi, 7 *ni viljau auk*; Joan. vii, 4 *ni manna auk*); coll. *Auk*. Multo minus valet regula, ubi adest *ni þau* (*ni þauh*) sive sit pro οὐ μή, ut Mth. v, 20 *ni þau qimiþ*; Mc. x, 15; sive pro οὐδέ, ut Mth. vi, 15; Mc. xi, 26; vel pro οὐ, ut Phlpp. iii, 13; vel pro οὐκ ἄν, ut Mc. xiii, 20; Joan. ix, 41; xi, 21, 32; xviii, 30 (*ni þau veis algebeima þus*, in quo loco pronom. pers. a Græco non expressum negationem inter et verbum ponitur, licet etiam *veis ni meridedum* Cor. II, xi, 4 occurrat; *numu* semper negationi et imperativo interjicitur, vid. ad Tim. II, i, 8. Denique aliquid explicativum inter negationem et verbum mittitur, ut Cor. II, x, 14 *ni auk, svasve ni fairrinnandans und ïzvis ufarassau, ufþanjam uns*; Joan. xiv, 27; Cor. I, xvi, 2; Gal. v, 17. Ubi adest exceptio, ut Rom. xiv, 15 *ni mata þeinamma fraqistjais*; Cor. I, iv, 4, 6, saltem emphatice proferendum est vocabulum, quod negationem a verbo separat. Cum compositis vero verbum inter et particulam compositionis interest negatio, ut Joan. vi, 22 *miþ ni qam*, coll. x, 1 *inn ni atgaggiþ*; b) ad libitum construi potest negatio aa) cum indefinitis. Cum indefinita negativa (*nullus*, *nemo*, *nunquam*, *nusquam*) nonnisi circumlocutionibus exprimat Gothus, et negatione positivis adjuncta efformet, negatio ab eis removeri et ad verbum admoveri potest: α) *ni vaiht*: Mc. vi, 8 *ei vaiht ni nemeina* (ἵνα μηδὲν αἴρωσιν); ix, 29 *ïn vaihtai ni mag usgaggan* (ἐν οὐδενὶ δύναται ἐξελθεῖν); Luc. iv, 2 *jah ni matida vaiht* (καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδέν, coll. infra); Joan. vi, 12 *þei vaihtai ni fraqistnai* (ἵνα μή τι ἀπόληται); 63; vii, 26; xii, 19; xvi, 23; xviii, 20; Cor. II, vii, 9 etc.; e contra: Mth. x, 26 *ni vaiht auk ïst gahuliþ* (οὐδὲν γάρ ἐστι κεκαλυμμένον); Mc. v, 26 *jah ni vaihtai botida*; xi, 13 *ni vaiht bigat*; xv, 4 *niu andhafjis ni vaiht?* Luc. ix, 3 *ni vaiht nimaiþ ïn vig*; xviii, 34; Joan. viii, 28, 34; xvi, 24; Rom. viii, 1; ix, 1; xiv, 14; Cor. I, vii, 19 (*þata bimait ni vaihts ïst*); x, 25, 27; xiii, 2, 3; Cor. II, vi, 10; vii, 5; xi, 5; xii, 11; xiii, 7; Gal. ii, 6; iv, 1 (*ni und vaiht*); 12; v, 10; vi, 3, 14 (*ïn ni vaihtai*); Phlpp. i, 20 et 28 *ni ïn vaihtai*; ii, 3; iv, 6; Thess. II, iii, 11; Tim. I, v, 25; iv, 4; Tim. II, ii, 14 (*du ni vaihtai*); Tit. i, 15; Philem. 14; Skeir. VII, c (*ni ïn vaihtai*); β) *ni manna*: Mth. ix, 30 *ei manna ni viti* (μηδεὶς γιγνωσκέτω); Mc. vii, 36 *ei mann ni qeþeina* (ἵνα μηδενὶ εἴπωσι); 24; Luc. ix, 21, 36 *jah mann ni gataihun*; Joan. xv, 13 *maizein þizai friaþvai manna ni habaiþ*; e contra: Mth. vi, 24 *ni manna mag tvaim fraujam skalkinon*; Luc. viii, 16 *ni manna lukarn tandjands dishuljiþ ita*; ix, 62; Joan. vi, 44; vii, 4, 27; ix, 4; Eph. v, 6 (*ni manna ïzvis usluto*), 29 (*ni auk manna*); Col. ii, 16; Tim. I, iv, 12; Tim. II, iv, 16; γ) *ni ainshun*: Mc. xi, 2 *ana þammei nauh ainshun manne ni sat* (ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων κεκάθικε); Luc. v, 39 *jah ainshun driggandane fairni ni suns vili jugg* (καὶ οὐδεὶς πιὼν παλαιὸν εὐθέως θέλει νέον); x, 19 *jah vaihte ainohun ïzvis ni gaskaþjiþ* (καὶ οὐδὲν ὑμᾶς οὐ μὴ ἀδικήσῃ); Joan. viii, 20 *jah ainshun ni faifah ïna*; xiii, 28 *þatuh ainshun ni vissa*; xiv, 6 *ainshun ni qimiþ*; xv, 24; xvi, 5; xvii, 12; xviii, 38; Cor. I, i, 14; Eph.

iv, 29; e contrario: Luc. ix, 50 *ni ainshun ist manne*; xiv, 24 *ni ainshun manne jainaize kauseiþ nahtamatis*; xviii, 19 *ni ainshun þiuþeigs niba ains guþ*; 29; xix, 30 *ana þammei ni ainshun aiv manne sat*; Joan. iii, 32; vi, 65; vii, 19, 30, 44; x, 41; xvi, 22; xix, 4; Rom. xiii, 8; Cor. I, x, 24; Cor. II, v, 16; vi, 3; vii, 2; xi, 8; Gal. vi, 17; Phlpp. iv, 15; Thess. I, iii, 3; iv, 12; Tim. II, ii, 4; Skeir. VIII, c, d; δ) *ni mannahun*: Mc. viii, 30 *ei mannhun ni qeþeina*; ix, 9 *ei mannhun ni spillodedeina*; e contrario: Mc. viii, 26 *ni mannhun qiþais*; ix, 39; Joan. viii, 33; Tim. I, v, 22; ε) *ni washun*: Joan. x, 28 *ni fravilviþ washun*; e contrario: Mth. ix, 16 *ni washun lagjiþ*, Mc. x, 18 *ni washun þiuþeigs*; Luc. x, 22; Joan. x, 18; Col. ii, 18; Thess. II, ii, 3; ζ) *ni wan* et *ni wanhun*: Luc. iv, 11 *ei wan ni gastagqjais* (μήποτε προσκόψῃς); Joan. vi, 35 *ni þaurseiþ wanhun* (οὐ μὴ διψήσῃ πώποτε); e contra: Mth. vii, 23 *ni wanhun kunþa*; Luc. xv, 29; Joan. vii, 46; η) *ni aiv*: Mc. ii, 12 *aiv sva ni gasewum* (οὐδέποτε οὕτως εἴδομεν); e contra: Mth. ix, 33 *ni aiv sva uskunþ vas*; Luc. xv, 29; Joan. x, 29; Tim. II, iii, 7 etc.; bb) res eadem se habet cum *ni þanaseiþs*, *ni þanamais*, *ni ju*, *ni juþan* (οὐκέτι) et *ni nauh* (οὔπω); hinc α) Mc. ix, 25 *þanaseiþs ni galeiþais in ina* (μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν); x, 8 *svasve þanaseiþs ni sind tva*; xii, 34 *þanaseiþs ainshun ni gadaursta ina fraihnan*; Luc. xv, 19, 21; Joan. xiv, 30; Eph. iv, 17, 14, 28; Mc. xv, 5 *þanamais ni andhof*; Thess. I, iii, 1 *ni usþulandans þanamais*; Rom. xiv, 15 *ju ni bi friaþvai gaggis*; Eph. ii, 19 *ju ni sijuþ gasteis*; Thess. I, iii, 5 *ju ni usþulands*; Mc. i, 45 *ei juþan ni mahta galeiþan*; sed etiam Mc. ix, 8 *ni þanaseiþs ainohun gasewun*; Joan. xiv, 19; xvi, 10, 21, 25; xvii, 11; Gal. ii, 20; iv, 7; Skeir. I, b; III, b; β) Joan. vii, 30 *nauhþanuh ni atiddja weila is* (οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ); 39; viii, 57 *fimftiguns jere nauh ni habais*; Rom. ix, 11; e contra: Mc. iv, 40 *waiva ni nauh habaiþ galaubein*; viii, 17, 21; Joan. iii, 24; vii, 6, 8, 39; Phlpp. iii, 13 vid. ad h. l.; Skeir. III, a; c) In formulis: *ni þatei*, non quod, οὐχ ὅτι: Joan. vi, 46; vii, 22; Cor. I, x, 20; Cor. II, i, 24; Phlpp. iii, 12; iv, 11, 17; Thess. II, iii, 9; Skeir. IV, b; *ni þei*, οὐχ ὅτι: Joan. xii, 6; οὐχ ἵνα: Cor. II, ii, 4; *ni unte*, οὐχ ὅτι: Cor. II, vii, 9; *ni ei* (ubi Græcus οὐ tantum usurpavit) Cor. II, v, 12; sed Cor. I, vii, 17 vid. ad h. l. (lectio et justificari et intelligi potest, si post *ni* suppletur *kannt* et sententia ut interrogativa habetur; tunc vero græco εἰ μή non jam respondebit); *ni þatainei*, vel *ni þatain*, non solum οὐ μόνον, cum sequenti *ak jah*, vid. *þatainei* sub *Ains*; insuper etiam Gal. ii, 14; Phlpp. i, 29; Tim. I, v, 13; Skeir. I, d; *ei ni*, quin, ut non, quod non, ἵνα μή, vid. sub *Ei*; *jah ni* (*jan-ni*), vid. sub *Jah* et supra. d) De *ni* in progressivo sensu, vid. sub *Nih*. e) Duæ negationes in eadem sententia non se invicem annullant, sed contra corroborant: Mc. iii, 20 *ni mahtedun nih hlaif matjan*; Luc. xviii, 13 *motareis ni vilda nih augona seina ushafjan*; Joan. viii, 42 *nih þan fram mis silbin ni qam*; xvi, 21 *ni þanaseiþs ni gaman aglons*; Cor. II, v, 16 *ni þanaseiþs ni kunnum ina*; Mc. vii, 12 *ni fraletiþ ina ni vaiht taujan*; Luc. ix, 36; xx, 40; Joan. v, 22; ix, 33; xv, 5; xvi, 24; Gal. vi, 14; Mth. xxvii, 14 *ni andhof imma viþra ni ainhun vaurde*; Mc. xv, 4 *niu andhafjis ni vaiht?* (cujus loco Luc. xiv, 60 tantum *niu andhafjis vaiht* ponitur). Ita plerumque præeunte Græco, sed Gothus, sæpissime invito, Græco unica negatione utitur, ex. gr. *leik ni boteiþ vaiht* Joan. vi, 63; vid. grammaticam. — 2) Pro græco α privativum: Rom. vii, 1 *ni vitan*, ἀγνοεῖν; Mc. xvi, 11; Rom. xi, 30, 31; Tim. II, ii, 13 *ni galaubjan*, ἀπιστεῖν et ἀπειθεῖν; Tim. I, iii, 3 *ni sakjis*, ἄμαχος; *ni faihufriks*, ἀφιλάργυρος; 3) neque, nec, οὐδέ, μηδέ: Mth. viii, 10 *ni in israela svalaudu galaubein bigat*; xxv, 45; xxvii, 14; Mc. v, 3 *ni naudibandjom eisarneinaim manna mahta ina gabindan*; viii, 26; xii, 21; xiv, 59; Luc. vii, 7, 9; xx, 8; Joan. vii, 5; Rom. xi, 21; Cor. I, v, 11 fin.; xiv, 21; Gal. ii, 5; Thess. II, iii, 10; coll. *Nih*, cujus loco *ni þau* Mc. xi, 26; 4) nisi, εἰ μή: Mc. xiii, 20, ubi alias *nih* (quod vid. 5) adest; 5) non, nonne interrogans, οὐ, οὐχί: Mc. vii, 18 *ni fraþjiþ þammei all þata utaþro inngaggando in mannan ni mag ina gamainjan?* Cor. I, i, 20; v, 6; vi, 1; ix, 1; οὐδέ: Luc. vi, 3; coll. *Niu*; 6) quin, quod non, tantum modo Skeir. III, b *so bi guþ hrainei anabudana vas, ni þanaseiþs judaiviskom ufarranneinim brukjan usdaudjaina*.

NIBA (*nibai* Mth. v, 20; Mc. iv, 12; v, 37; Luc. vi, 4; ix, 43; Joan. vi, 44, 46, 53, 65; vii, 35, 51; viii, 22; x, 10; xii, 24; Rom. xi, 15; Cor. II, ii, 2; xiii, 5 h. l.; vet. sax. *neba*; Gr. I, 32), particula, 1) si non, nisi, εἰ οὐ, εἰ μή, ἐὰν μή: Mth. v, 20; Mc. iii, 27; vii, 3, 4; Joan. iii, 3, 5; vi, 44, 53, 65; vii, 51; x, 37, 38; xii, 24; xiv, 2; xv, 4, 6; Rom. x, 15; xi, 23; Cor. I, xv, 2; Tim. II, ii, 5, 14 h. l.; 2) ne, post negationem et interrogationem, εἰ μή: Mc. ii, 7, 26; v, 37; vi, 4, 5, 8; viii, 14; ix, 9, 29; xi, 13; Luc. vi, 4; ix, 43; xvii, 18; xviii, 19; Joan. vi, 46; x, 10; xiv, 6; xvii, 12; Rom. xi, 15; xiv, 14; Cor. II, ii, 2; xii, 5; Gal. vi, 14; Tim. I, v, 19; ἐκτὸς εἰ μή: Cor. I, i, 14; 3) in interrogatione, ne forte? μή: Joan. vii, 35; μήτι: Joan. viii, 22. *Nibai þau*, ne forte, εἰ μήτι ἄν: Cor. I, vii, 5; *nibai aufto*, id., Cor. II, xiii, 5 vid. h. l.; *nibai þatei*, præter quod, εἰ μὴ ὅτι: Cor. II, xii, 13; Eph. iv, 9; εἰ μή c. infin. Rom. xiii, 8; *nibai þau þatei*, nisi forte, εἰ μήτι: Luc. ix, 13; *nibai wan*, ne quando, pro μήποτε: Mc. iv, 12 (licet græco vocabulo non respondeat; in interpretatione latina loco *ne forte* legendum est *nisi forte*).

NIH (vet. norv., angl. sax. *ne*, vet. sax. *nec*, vet. fr., rec. sup. germ. *noch*, vet. sup. germ. *noh*; lat. *nec*; Gf. II, 980), conjunctiva particula negationis ex enclitico — *uh* formata, semper a fronte sententiæ ponitur (exceptis Rom. viii, 7; Gal. ii, 3; Tim. II, i, 12) et *h* sæpe cum *þ* vel *s* sequentis vocabuli assimilat (*niþ-* Luc. xx, 40; Joan. xi, 30; Rom. ix, 7; Cor. I, i, 17; v, 8; xii, 21; Gal. vi, 13 h. l.; Tim. I, i, 4; *nis-* Luc. xx, 16; Rom. ix, 15; xi, 1, 11; Gal. ii, 17), 1) et non, nec, neque, οὐδέ, μηδέ: Mc. ii, 2; iii, 20; xi, 33; xii, 10; Luc. xx, 36; Joan. v, 22; xv, 4; Rom. viii, 7; Cor. I, xii, 15; xv, 13, 16; Gal. ii, 3, 5 h. l.; iv, 27 h. l.; vi, 13; Thess. II, iii, 10 h. l.; Skeir. I, b; IV, d; VII, a, c; οὐ μή: Mth. x, 34; Luc. xx, 40 (*niþþan þanaseiþs*, οὐκέτι δέ); Joan. vi, 38; vii, 13 (*nih þan ainshun*, οὐδείς); xi, 30 (*niþþan nauhþanuh*, οὔπω δέ); xii, 47; xvi, 13; Rom. vii, 7; Cor. I, i, 17; iv, 3 (*nih vaiht*, οὐδέν); xii, 21 (*niþ-þan*, οὐ δέ); Cor. II, i, 19 (cod. A fert *ni*); xii, 3; Tim. I, iii, 3, 6; Tim. II, i, 12; hinc formula μὴ γένοιτο in gothico *nis-sijai* (pro *nih* vel *ni sijai*) Luc. xx, 16; Rom. ix, 15; xi, 1, 11; Gal. ii, 17; sed tamen etiam occurrit *ni sijai*, vid. ad Rom. vii, 7; 2) non semel, neque, οὐδέ: Mth. vi, 29; Mc. iii, 20; Luc. xviii, 13; Cor. I, iv, 3; Eph. v, 3; 3) ne, nisi, εἰ μή: Joan. ix, 33; xv, 22; xviii, 30; xix, 11; Rom. vii, 7; ix, 29; coll. ad Mc. xiii, 20. 4) Ubi negatio in pluribus sententiis vel sententiæ membris pergit, sive adjunctive (οὔτε — οὔτε, μήτε — μήτε), sive disjunctive (οὐ — οὐδέ, μή — μηδέ), Gothus usurpat a) ordinario *ni* — *nih*: Mth. vi, 20 *þarei þiubos ni ufgraband nih stiland*; 25 *ni maurnaiþ saivalai izvarai nih leika izvaramma*; vii, 18 *ni mag bagms þiuþeigs akrana ubila gataujan nih bagms ubils akrana þiuþeiga gataujan*, x, 24 *nist* (hoc est *ni ist*) *siponeis ufar laisarja nih skalks ufar fraujin*; Mc. viii, 17; xii, 24; Luc. vi, 43, 44; viii, 17; xvii, 20, 21, 23; Joan. vi, 24; viii, 19; xiii, 16; xiv, 17, 27; xvi, 3; Rom. ix, 6, 7; Cor. I, v, 8; xv, 50; Cor. II, iv, 2; Gal. i, 1; iii, 28; Thess. I, iv, 6; Thess. II, iii, 8 h. l.; Tim. I, i, 3, 4; vi, 16; Tim. II, i, 8; Skeir. I, a; VII, a; etiam Mth. vi, 26 *ni* — *nih* — *nih*; Luc. x, 4; Col. ii, 21 h. l.; Mth. v, 34 — 36 *ni* — *nih* — *nih* — *nih* — *nih*; Luc. xiv, 12; b) etiam *ni* — *ni*: Mc. vi, 11 *sva managai sve ni andnimaina izvis, ni hausjaina izvis*; viii, 26; xii, 25; xiv, 68; Luc. iii,

14; xx, 35; Rom. ix, 16; Cor. II, iv, 2 h. l.; vii, 12; Gal. iv, 14; Eph. iv, 26, 27; Thess. I, v, 5; Thess. II, iii, 8; quin etiam Col. ii, 21 *ni — ni — ni*; Tit. i, 7 *ni — ni — ni — ni — ni — ni*; c) etiam *nih— nih*: Mth. vi, 20 *þarei nih malo nih nidva fravardeiþ*; 28 (xi, 28); Mc. iv, 22; Luc. vii, 33; Joan. v, 37; ix, 3; Gal. v, 6; Tim. I, i, 7; et insuper *nih — nih — nih* Mc. vi, 8 (Thess. II, ii, 2); Tim. I, i, 7 h. l.; *nih — nih — nih — nih — nih þan* Luc. ix, 3; d) promiscui casus ut *nih — ni* Luc. xiv, 35; Gal. vi, 15, coll. Tim. I, iii, 3, rariores sunt; alii, ut *nih — ni — nih* Tim. I, iii, 8; *ni — ni — ni — nih* Rom. xiii, 9; *ni — ni — ni — ni — ni — nih — nih* Cor. I, xiii, 5, 6, *ni — nih — ni — ni — nih — nih — nih — nih — nih* Rom. viii, 38, 39, semel tantum occurrunt. 5) *Nih þan*, vid. sub *þan* III, 9, c.

NIU (coll. ... *u*) vocabulum interrogativum, nonne? an? οὐ : Mth. vi, 26 *niu jus mais vulþrizans sijuþ þaim?* vii, 22; xxvii, 13; Mc. iv, 21, 38; vi, 3; xi, 17; xii, 24, 26; xiv, 60; xv, 4; Luc ii, 49; iv, 22; ix, 55; xv, 4; Joan. vi, 42, 70; vii, 19, 25; viii, 48; ix, 8; x, 34; xi, 37, 40; xiv, 10; xviii, 26; xix, 10; Cor. I, ix, 24; xiv, 23; Cor. II, xii, 18; xiii, 5; Gal. iv, 21; οὐχί : Mth. v, 46; vi, 25; x, 29; Luc. xiv, 28, 31; xv, 8; xvii, 8, 17; Joan. vii, 42; xi, 9; Cor. I, v, 12; viii, 10; x, 16, 18; Thess. I, ii, 19; οὐ μή : Joan. xviii, 11; Luc. xviii, 7; μή : Joan. xviii, 25; in posteriori membro duplicis interrogationis, *þau niu*, annon, necne? ἢ οὐ : Mc. xii, 14; Luc. xx, 22; Rom. ix, 21; Cor. II, xiii, 5; commistum cum *ni* (quod vid. 5) : Cor. I, ix, 1 *niu* (οὐκ) *im apaustaulus? ni* (οὐκ) *im freis? niu* (οὐχί) *iesu xristau fraujan saw? niu* (οὐ) *vaurstv meinata jus sijuþ?* — *Niu aiv*, nonne? οὐδέποτε : Mc. ii, 25; *niu wan*, num, μή ποτε : Tim. II, ii, 25; *niu aufto*, ne forte, μήποτε : Luc. v, 13; *niu ni* Cor. I, i, 21 falsum est.

NIST, vid. sub *Visan*.

NIDVA, fem. (?), ærugo, βρῶσις : Mth. vi, 19, 20.

NIII, vid. sub *Ni*.

NIÞ, i. q. *Nih*.

NIÞAN (coll. vet. norv. *nad*, angl. sax. *nit*; Gf. II, 1024), conj. I, *naþ, neþun, niþans*, adjuvare, συλλαμβάνεσθαι : Phlpp. iv, 3.

NIÞJIS (vet. norv. *nidr, nefi, nift*, angl. sax. *nefa, nift*, vet. fr. *neva, nift*, vet. sup. germ. *nefo, nift*, angl. *nephew, niece*, batav. *neef*, rec. sup. germ. *neffe, nichte*; lat. *nepos, neptis*; Gr. III, 321; Gf. II, 1052; Rchth. 949), masc., consobrinus, cognatus, συγγενής : Luc. xiv, 12; Joan. xviii, 26; Rom. xvi, 21.

GA-NIÞJIS, id., Mc. vi, 4; Luc. i, 58; ii, 44; xiv, 12.

NIÞJO, fem., germana, συγγενής : Luc. i, 36.

NIKAUDEMUS (*Nekaudemus* Skeir. II, b. *Nikaudaimus* Skeir. VIII, c), nom. propr. masc., Νικόδημος : Joan. vii, 50; Skeir. II, b; VIII, c.

NIMAN (vet. norv. *nema*, vet. sax., angl. sax. *niman*, vet. sup. germ. *neman*, vet. fr. *nima, nema*, angl. *nim*, batav. *nemen*, rec. sup. germ. *nehmen*; Gr. II, 30; Gf. II, 1054; Rchth. 952), conj. I, *nam, nemun, numans*, 1) tollere, capere, λαμβάνειν : Mth. v, 40; x, 38; xxvii, 48, 59; Mc. vii, 27; viii, 6; ix, 36; xii, 2, 19, 20, 21, 22; xv, 23; Luc. i, 63, ix, 3, 16, 23, 38; xx, 28, 29, 30, 31; Joan. vi, 11; x, 17, 18; xii, 3, 12; xiii, 12; xvi, 14, 15; xviii, 3, 31; xix, 1, 6; Rom. vii, 8, 11; xiii, 2; Cor. I, iv, 7; ix, 24, 25; xi, 23; Gal. ii, 6 h. l.; Phlpp. ii, 7; Col. iv, 10; Neh. vi, 18; Skeir. VII, b; ἀναλαμβάνειν : Eph. vi, 13; δέχεσθαι : Luc. xvi, 6, 7; Eph. vi, 17; αἴρειν : Mc. vi, 8; viii, 34; x, 21; xv, 21, 24; Luc. vi, 29, 30; xvii, 31; xix, 21, 24; Joan. x, 18; xvi, 22; 2) capere, apprehendere, λαμβάνειν : Mc. iv, 16; Joan. iii, 32; vi, 21; xiii, 20; xvii, 8; δέχεσθαι : Cor. II, xi, 16; 3) elevare, extollere, efferre, αἴρειν : Mth. ix, 6; Mc. ii, 9, 11; Joan. viii, 59; βαστάζειν : Joan. x, 31; 4) recipere, λαμβάνειν : Mth. x, 41; xxvii, 6; Mc. xi, 24; xii, 1; Joan. vi, 7; vii, 23, 39; xiv, 17; xvi, 24; Cor. II, xi, 4, 8, 24; Gal. iii, 2; παραλαμβάνειν : Thess. I, ii, 13; ἀπολαμβάνειν : Col. iii, 24; δέχεσθαι : Cor. II, vi, 1; 5) capere, λαμβάνειν : Luc. v, 5; Cor. II, xii, 16; 6) formulæ : *runa* vel *garuni niman*, consilium capere, consilium inire, συμβούλιον λαμβάνειν : Mth. xxvii, 1, 7; *arbi niman, qen ei du qenai niman, ana armins niman*, vid. sub *Arbi, Qens, Arms*..

AND-NIMAN, I) accipere, recipere, δέχεσθαι : Mth. x, 40, 41; Mc. vi, 11; ix, 37; x, 15; Luc. ii, 28; viii, 13; ix, 5, 11, 48, 53; x, 8; xvi, 4, 9; xviii, 17; xix, 15; Joan. xii, 48; Cor II, vii, 15; viii, 17; xi, 4; Gal. iv, 14; Col. iv, 10; Thess. I, ii, 13; παραδέχεσθαι : Mc. iv, 20; Tim. I, v, 19; προσδέχεσθαι : Luc xv, 2; Phlpp. ii, 29; ἀποδέχεσθαι : Luc. viii, 40; ὑποδέχεσθαι. Luc. xix, 6; εἰσδέχεσθαι : Cor. II, vi, 17; λαμβάνειν : Joan. xiii, 20, 30; Cor I, iv, 7; Tim. I, iv, 4; παραλαμβάνειν : Mc. iv, 36; vii, 4; x, 32; Luc. ix, 10; Col. iv, 17; Thess. I, iv, 1; προσλαμβάνειν : Rom. xiv, 1, 3; xv, 7; Philem. 12; ἀναλαμβάνειν : Eph. vi, 16; Tim. I, iii, 16; Tim. II, iv, 11 (Neh. v, 17); Skeir. I, d; II, d; *gastins andniman*, ξενοδοχεῖν : Tim. I, v, 10; 2) capere, accipere, λαμβάνειν : Mc. x, 30; Phlpp. iii, 12; παραλαμβάνειν : Cor. I, xi, 23; xv, 1; Thess. II, iii, 6; ἀπολαμβάνειν : Luc. vi, 34; xv, 24; xviii, 30; Gal. iv, 5; μεταλαμβάνειν : Tim. II, ii, 6; μετάληψις : Tim. I, iv, 3; ἀπέχειν : Philem. 15; μετέχειν : Cor. I, x, 30; κομίζεσθαι : Col. iii, 25; Skeir. V, c; VII, c; docum. neapol. et aretin.; 3) in præterit., recepisse, hinc habere, ἀπέχειν : Mth. vi, 2, 16.

AT-NIMAN, accipere, attollere, μεθιστάναι : Col. i, 13.

AF-NIMAN, auferre, amovere, ἀφαιρεῖν : Luc. i, 25; xvi, 3; Rom. xi, 27; περιαιρεῖν : Cor. II, iii, 16; ἀπαίρειν : Mth. ix, 15; Mc. ii, 20; Luc. v, 35; αἴρειν : Mth. ix, 16; Mc. ii, 21; iv, 25; Luc. viii, 18; xix, 26; Joan. i, 29; xi, 39; ἀπολαμβάνειν : Mc. vii, 33.

BI-NIMAN, capere, furari, κλέπτειν : Mth. xxvii, 64.

GA-NIMAN, 1) assumere, παραλαμβάνειν : Mc. v, 40; ix, 2; Luc. ix, 28; xviii, 31; *ganiman miþ*, συμπαραλαμβάνειν : Gal. ii, 1; 2) accipere, κομίζεσθαι : Cor. II, v, 10; Eph. vi, 8; κληρονομεῖν : Cor. I, xv, 50 συλλαμβάνειν (in utero) : Luc. i, 31; ii, 21; 3) accipere, discere, παραλαμβάνειν : Phlpp. iv, 9; μανθάνειν : Mth. ix, 13; Mc. xiii, 28; Joan. vi, 45; Cor. I, iv, 6; Eph. iv, 20; Col. i, 7; Tim. II, iii, 14.

DIS-NIMAN, continere, κατέχειν : Cor. II, vi, 10.

MIÞ-NIMAN, 1) accipere cum; 2) recipere, δέχεσθαι : Mth. xi, 14.

US-NIMAN, 1) auferre, αἴρειν : Mc. iv, 15; vi, 29; viii, 8; Joan. xv, 2; xvii, 15; Col. ii, 14; ἐξαίρειν : Cor. I, v, 13; καθαιρεῖν : Mc. xv, 46; 2) capere, λαμβάνειν : Mth. xxvii, 9; Luc. vi, 4; Cor. II, xi, 20; 3) accipere, assumere, παραλαμβάνειν : Luc. xvii, 34, 35; 4) assumere, λαμβάνειν. Mth. viii, 17.

FRA-NIMAN, capere, accipere, λαμβάνειν : Luc. xix, 12; παραλαμβάνειν : Joan. xiv, 3.

ANDA-NEMS, adject., acceptus, δεκτός : Luc. iv, 19, 24; Cor. II, vi, 2; ἀπόδεκτος : Tim. I, ii, 3; v, 4; *vaila andanems*, εὐπρόσδεκτος : Cor. II, vi, 2; viii, 12.

ANDA-NEMS, neutr., acceptum, λῆψις : Phlpp. iv, 15.

ANDA-NEMEIGS, adject., curans, conservans, ἀντεχόμενος : Tit. i, 9.

ANDA-NUMTS, fem., assumptio, ἀνάληψις : Luc. ix, 51; πρόσληψις : Rom. xi, 15; ἀποδοχή : Tim. I, i, 15; iv, 9.

ARBI-NUMJA, masc., hæres, κληρονόμος : Mc. xii, 7; Luc. xx, 14; Gal. iv, 1.

NIU, vid. sub *Ni*.

* NIUHSJAN (vet. norv. *niosna*, vet. sax. *niusian, niuson*, angl. sax. *neosian*, vet. sup. germ. *niusjan*; Gr. II, 22; Gf. II, 1104), conj. II, quærere, inquirere.

BI-NIUHSJAN, inspicere, κατασκοπεῖν : Gal. ii, 4.

NIUHSEINS, fem., inspectio, ἐπισκοπή : Luc. xix, 44.

NIUN (vet. norv. *niu*, angl. sax. *nigon*, vet. sup. germ. *niun*, vet. sax., vet. fr. *nigun*, angl. *nine*, suec. *nio*, dan. *ni*, batav. *negen*, rec. sup. germ. *neun*; gr. ἐννέα, lat. *novem*; Gr. I, 762; Gf. II, 1091; Rchth. 951), numerale, novem, ἐννέα : Luc. xv, 4, 7; xvii, 17.

NIUNDA, num. ord., nonus, ἔνατος: Mth. xxvii, 45; Mc. xv, 33, 34.

NIUNTEHUND, nonaginta, ἐννενήκοντα: Luc. xv, 4, 7; Esdr. ii, 16.

NIUN-HUNDA, noningenta, ἐννεακόσιοι: Esdr. ii, 36.

NIUJIS (vet. norv. *nyr*, vet. sax. *niuui*, angl. sax. *niwe*, vet. sup. germ. *niuwi*, vet. fr. *nie*, angl. *new*, suec., dan. *ny*, batav. *nieuw*, rec. sup. germ. *neu*; gr. νέος, lat. *novus*; Bopp 71; Gr. III, 618; Gf. II, 1109; Rchth. 951), adject., 1) novus, καινός: Mth. ix, 17; xxvii, 60; Mc. i, 27; ii, 21, 22; Luc. v, 36, 38; Joan. xiii, 34; Cor. I, xi, 25; Cor. II, iii, 6; v, 17; Eph. ii, 15; iv, 24; ἄγναφος: Mc. ii, 21; *niuja satids*, recenter conversus, neophyta, νεόφυτος: Tim. I, iii, 6; 2) juvenis, νέος: Mth. ix, 17; Mc. ii, 22; Luc. v, 37; Cor. I, v, 7; Col. iii, 10.

ANA-NIUJAN, conj. II, renovare, ἀνακαινοῦν: Cor. II, iv, 16; Col. iii, 10; ἀνανεοῦν: Eph. iv, 23.

NIUJIÞA, fem., novitas, καινότης: Rom, vii, 6.

ANA-NIUJIÞA, renovatio, ἀνακαίνωσις: Rom. xii, 2 vid. ad h. l.

ĪN-NIUJIÞA, 1) innovatio; 2) restauratio, ἐγκαίνια: Joan. x, 22.

NIU-KLAHS, vid. sub *Klahs*.

NIUTAN (vet. norv. *niota*, vet. sax., angl. sax. *niotan*, vet. sup. germ. *niozan*, vet. fr. *nieta*, *neta*, *neth*, suec. *njuta*, dan. *nyde*, batav. *genieten*, rec. sup. germ. *nützen*, *geniessen*; Gr. II, 19; Gf. II, 1118; Rchth. 948, 951), conj. I, *naut*, *nutun*, *nutans*, 1) nancisci, τυγχάνειν: Luc xx, 35; 2) frui, ὀνίνασθαι: Philem. 20.

GA-NIUTAN, capere, συλλαμβάνειν: Luc. v, 9; ἀγρεύειν: Mc. xii, 13.

NUTA, masc., captor, ἁλιεύς: Mc. i, 17; ζωγρῶν: Luc. v, 10.

* NUTIS, adject., utilis.

UN-NUTIS, inutilis, ἀνόνητος: Tim. I, vi, 9.

* NIPJAN (angl. sax. *nipan*, coll. dan. *neppe* [cum molestia] et vet. norv. *neppi* ...), conj. II, turbare, perturbare.

GA-NIPNAN, conj. III, mœrere, στυγνάζειν: Mc. x, 22.

* NISAN (vet. sup. germ. *ganesan*, vet. sax. *ginesan*, *nerian*, angl. sax. *genesan*, batav. *genezen*, rec. sup. germ. *genesen*; Gr. II, 26; Gf. II, 1098), conj. I, *nas*, *nesun*, *nisans*, sanari (germ. ... *nesen*).

GA-NISAN, 1) sanari, σώζεσθαι: Mth. ix, 21, 22; Mc. v, 23, 28; vi, 56; Luc. viii, 36; 2) servari, salvum fieri, σώζεσθαι: Mc. x, 26; xiii, 20; Luc. viii, 12; xviii, 26; Joan. x, 9; Rom. ix, 27; x, 9, 13; xi, 26; Cor. I, i, 18; v, 5; x, 33; xv, 2; Cor. II, ii, 15; Thess. I, ii, 16; Tim. I, ii, 4, 15.

GA-NISTS, fem., salus, liberatio, σωτηρία: Rom. x, 10; xi, 11; Cor. II, vii, 10; Eph. i, 13; Phlpp. i, 19, 28; Thess. I, v, 9; Tim. II, ii, 10; iii, 15; Skeir. I, b; περιποίησις: Eph. i, 14 vid. ad h. l.

NASJAN, conj. II, salvare, σώζειν: Mth. viii, 25; xxvii, 49; Mc. iii, 4; xv, 30; Luc. ix, 24, 56; xix, 10; Joan. xii, 27; Tim. I, i, 15; Tim. II, i, 9. *Nasjands*, partic. ut subst., liberator, salvator, σωτήρ: Luc. i, 47; ii, 11; Eph. v, 23; Phlpp. iii, 20; Tim. I, i, 1; ii, 3; iv, 10; Tim. II, i, 10; Tit. i, 3, 4; Skeir. I, a, c; II, a, c; IV, a; V, d.

GA-NASJAN, 1) liberare, salvare, σώζειν: Mth. ix, 22; Mc. viii, 35; x, 52; xv, 31; Luc. vi, 9; vii, 50; viii, 48, 50; ix, 24; xvii, 19, 33; Joan. xii, 47; Rom. xi, 14; Cor. I, i, 21; vii, 16; ix, 22; Eph. ii, 5; Tim. I, iv, 16; 2) sanare, ἰᾶσθαι: Luc. iv, 18; vi, 19; Joan. xii, 40; σώζειν: Mc. v, 34; Luc. xviii, 42; διασώζειν: Luc. vii, 3; ζωογονεῖν: Luc. xvii, 33.

NASEINS (*Nasseins* Thess. I, v, 8), fem., salus, σωτηρία: Luc. i, 69, 71, 77; ii, 30; xix, 9; Rom. x, 1; xiii, 11; Cor. II, i, 6; vi, 2; Thess. I, v, 8; σωτήριον: Luc. iii, 6; Eph. vi, 17.

NIST, vid. sub *Visan*.

NU (vet. norv., angl. sax., vet. sax., vet. sup. germ., vet. fr., suec., dan. *nu*, angl. *now*, rec. sup. germ. *nun*; gr. νύ, νῦν, lat. *nunc*; Gf. II, 976; Rchth. 956), 1) adverbium, nunc, νῦν; Mth. xxvi, 65; xxvii, 42, 43; Mc. x, 30; xv, 32; Luc. ii, 29; vi, 21, 25; xix, 42; Joan. viii, 40, 52; ix, 21, 41; xi, 8, 22; xii, 27, 31; xiii, 31, 36; xiv, 29; xv, 22, 24; xvi, 5, 22, 29, 30; xvii, 5, 7, 13; xviii, 36; Rom. xi, 30, 31; xiii, 11; Cor. I, vii, 14; xii, 20; xvi, 12; Cor. II, vi, 2; vii, 9; xiii, 2; Gal. i, 23; ii, 20; iii, 3; iv, 9, 25, 29; Eph. ii, 2; iii, 5, 10; v, 8; Phlpp. i, 20, 30; iii, 18; Col. i, 24; Tim. II, i, 10; νυνί: Rom. vii, 17; Cor. I, xii, 18; xv, 20; Col. i, 21, 26; iii, 8; Philem. 11; ἄρτι: Mth. ix, 18; Joan. ix, 19 (h. l.), 25; xiii, 33, 37; xvi, 12, 31; Cor. I, xiii, 12; xvi, 7; Gal. iv, 20; Thess. I, iii, 6; in hac significatione etiam ut nomen usurpatur Luc. i, 48 *himma nu*; v, 10; Skeir. IV, b; *þamma nu* Cor. II, v, 16; Cor. I, iv, 11 *þo nu weila*; Cor. II, viii, 14 *in þamma nu mela*; Tim. I, iv, 8 *þizos nu libainais*; Tim. II, iv, 10 *þo nu ald*; 2) particula transitiva et consecutiva (quæ, dum in præcedenti significatione quamlibet sententiæ sedem obtinere potest, nunc communiter post primum vocabulum ponitur, licet et ulterius adesse queat, ut Rom. ix, 19 *qiþis mis nu*; Cor. II, v, 20 *faur xristu nu*; vii, 1 *þo habandans nu gahaita*; xii, 9 *filu gabaurjaba nu*; Gal. iv, 15 *wileika vas nu audagei*; Phlpp. ii, 15 *sva managai nu sve*; Skeir. III, d *bi garaihsnai nu*; et etiam Luc. xx, 33 *in þizai usstassai nu*; ubi autem negatio sententiam inchoat, particula vocabulo negato semper post ponitur, ex. gr.: Mth. vi, 8 *ni galeikoþ nu*; 31; Eph. v, 7; Rom, xiv, 13 *ni þanamais nu*; Col. ii, 16 *ni manna nu*; vid. ad Tim. II, i, 8), nunc vero, sic, igitur, οὖν: Mth. v, 19, 23, 48; vi, 2, 8, 9, 22, 23, 31; vii, 24; x, 32; xxvii, 64; Mc. x, 9; xv, 12; Luc. iii, 8, 9; iv, 7; vii, 31, 42; viii, 18; x, 2; xiv, 33; xvi, 11; xx, 15, 29, 33; Joan. iii, 29; vi, 42, 45, 62; viii, 24, 36; xiii, 14, 32; xviii, 8, 39; Rom. vii, 7, 13, 25; ix, 14, 19, 30; x, 14; xi, 1, 19, 22; xii, 1; xiii, 7, 10, 12; xiv, 13; Cor. I, vii, 26; x, 19, 31; xiv, 26; xvi, 18; Cor. II, iii 12; v, 6, 11, 20; vii, 1, 16; ix, 5; xii, 9; Gal. iii, 5; iv, 15; v, 1; Eph. iv, 1, 17; v, 1, 7; vi, 10, 14; Phlpp. ii, 1, 23, 28, 29; iii, 15; Col. ii, 16; iii, 1, 5; Tim. I, ii, 1, 8; iii, 2; v, 14; Tim. II, ii, 1, 3; Skeir. I, a, d; III, d; IV, a, d; V, b, c; VI, a; τοίνυν Luc. xx, 25; ἄρα: Rom. vii, 21; δέ: Joan. v, 47; Rom. vii, 20; Cor. I, xv, 12; Cor II, iv, 13; Gal. v, 17; γάρ: Gal. v, 17 (?), coll. Cor. I, vii, 16; μὲν γάρ: Cor. II, xi, 4. *Aþþan nu*, ὥστε: Rom. vii, 12; τοίνυν: Cor. I, ix, 26; coll. *iþ — nu* Skeir. I, d. *Nu sai* et *Sai nu*, vid. sub *Sai*; *Svaei nu*, vid. sub *Svaei*.

NUH (coll. — *uh*; *nuk*- Cor. I, vii, 16), nam igitur, in interrogatione, οὖν: Mc. xii, 9 *wa nuh taujai frauja?* Joan. xviii, 37 *an nuh* (οὐκοῦν) *þiudans is þu?* γάρ: Cor. I, vii, 16 *wa nuk-kannt?*

ÞANNU, ergo, sic, ἄρα: Rom. x, 17; Cor. II, v, 15; vi, 3 (apud Græcum deest); Gal. iii, 29; v, 11; item ubi interrogatur Mc. iv, 41; Gal. ii, 17 (ἄρα); ἄραγε: Mth. vii, 30; ὥστε: Cor. I, v, 8; γάρ: Mc. xiv, 6; *þannu nu*, ἄρα οὖν: Rom. ix, 16; xiv, 12, 19; Gal. iv, 31 (legit enim Gothus ἄρα οὖν pro ἄρα); vi, 10; Thess. I, v, 6; ἄρα νῦν: Rom. viii, 1; ὥστε: Cor. I, iv, 5; λοιπὸν οὖν: Thess. I, iv, 1; *þannu nu jai*, ἄρα οὖν: Rom. ix, 18; μενοῦνγε: Rom. ix, 20; *þannu þan*, ἄρα οὖν: Rom. vii, 3.

NUNU, ergo, igitur, itaque, in prohibitivis sententiis (ubi negationem inter et imperativum ponitur), οὖν: Mth. x, 26, 31; Rom. xiv, 15, 20; Tim. II, i, 8. *Nunu nu* Phlpp. iv, 4 difficile deffenderetur: apud Græcum abest particula.

NUMJA, NUMTS, vid. sub *Niman*.

NUTA, vid. sub *Niutan*.

NYMFA, nom. propr. masc., Νυμφᾶ: Col. iv, 15.

NOHJAN, vid. sub *Nahan*.

NOTA (Gr. III, 784), masc., puppa, πρύμνα: Mc. iv, 38.

J

JA (vet. norv., vet. sup. germ., suec., dan., rec. sup. germ. *ja*, vet. sax. *ia*, angl. sax. *ia*, *gea*, vet. fr. *ie*, angl. *yea*, *yes*; Gr. III, 764; Gf. I, 567; Rchth. 838), adverb., utique, ναί: Mth. v, 37; Cor. II, I, 17, 18, 19, 20.

JAI, adverb., certo, profecto, ναί: Mth. IX, 28; XI, 9; Mc. VII, 28; Luc. VII, 26; X, 21; Joan. XI, 27; Phlpp. IV, 3; Philem. 20; *þannu nu jai*, ἄρα οὖν: Rom. IX, 18; μενοῦνγε: Rom. IX, 20; Tim. I, VI, 11 pro ὦ adhiberi videtur, pro quo etiam Rom. IX, 20 sumi potest.

JABAI (*jaba* Joan. XI, 25; coll. *Ibai*; Gr. III, 283; coll. I, 32, d; Gf. I, 75; Rchth. 839), conjunctio, 1) si, εἰ, ἐάν: Mth. v, 23, 29, 30, 46, 47; VI, 14, 15, 22, 23; VIII, 2, 31; IX, 21; X, 25; XI, 14; XXVII, 43; Mc. I, 40; III, 24, 25, 26; IV, 23, 26; V, 28; VII, 11, 16; VIII, 3, 12, 36; IX, 22, 23, 35, 43, 45, 47, 50; X, 12; XI, 3, 25, 26, 31; XII, 19; XIII, 21, 22; Luc. IV, 3, 7, 9; V, 12; VI, 32, 33, 34; IX, 23; X, 6; XIV, 26, 32, 34; XV, 8; XVI, 11, 12; XVII, 3, 4, 6; XVIII, 4; XIX, 8, 31, 40; XX, 5, 6, 28; Joan. V, 46; VI, 51, 62; VII, 4, 17, 23, 37; VIII, 14, 16, 24, 31, 36, 42, 51, 52, 54, 55; IX, 22, 31; X, 9, 24, 35, 38; XI, 9, 10, 12, 40; XII, 24, 26, 32, 47; XIII, 14, 17, 32, 35; XIV, 3, 11, 14, 15, 23, 28; XV, 7, 10, 14, 18, 19, 20; XVI, 7; XVIII, 8, 23; XIX, 12; Rom. VII, 2, 3, 16, 20; VIII, 9, 10; IX, 22, 27; X, 22; XI, 15, 16, 17, 18, 22, 24; XII, 18, 20; XIII, 4, 9; XIV, 15; Cor. I, IV, 7; V, 11; VII, 8, 9, 11, 12, 15, 28; VIII, 9, 13; IX, 2; X, 27, 28, 30; XI, 6, 31; XII, 15, 17; XIII, 2, 3; XIV, 23, 24; XV, 13, 14, 16, 17; 19, 29, 32; XVI, 4, 7, 10, 22; Cor. II, II, 2, 5, 10; III, 7, 9, 11; IV, 3; V, 1, 17; VII, 14, 8, 12; IX, 4; X, 7; XI, 4, 20, 30; XII, 6, 11; XIII, 2, 4; Gal. II, 4, 17, 18, 21; III, 4; IV, 15; V, 2, 11, 15, 18, 25; VI, 3; Eph. III, 2; Phlpp. I, 22; II, 1; Col. II, 20; III, 1, 13; IV, 10; Thess. I, III, 8; IV, 14; Thess. II, III, 10, 14; Tim. I, I, 8; II, 15; III, 1, 5, 14; V, 4, 8; VI, 3; Tim. II, II, 5, 11, 12, 13, 21; Skeir. I, b; IV, c; 2) si, post *ni vitan*, εἰ: Joan. IX, 25; 3) si etiam, et si, εἰ καί: Cor. II, VII, 8, 12; XI, 6, 15; cujus loco etiam *jah jabai* Cor. II, VII, 8; XII, 11 vel *jabai jah* Luc. XVIII, 4 occurrit; 4) *jabai — aiþþau*, sive — sive, ἢ — ἤ: Mth. VI, 24. *Jabai sveþauh* et *sveþauh jabai*, vid. sub *Sveþauh*.

ÞAUH-JABAI (*þauhjaba* Joan. XI, 25), et si, si autem, εἰ καί: Cor. I, VII, 21; Cor. II, IV, 16; κἄν: Joan. XI, 25; Skeir. IV, c.

JAEIRUS, i. q. *ïaeirus*.

JAH (vet. sax. *jac*, vet. sup. germ. *joh*; Gr. III, 270; Gf. I, 588; *h* assimilato fit: *jab* -: Cor. I, X, 21; Cor. II, VII, 5 h. l.; IX, 4 h. l.; Gal. III, 29; *jag*-: Joan. III, 4, 32; Rom. XIV, 14; Cor. I, XI, 30; Cor. II, VII, 7 h. l.; V, 5 h. l., 18 h. l.; VIII, 23 h. l.; Eph. IV, 24 h. l.; Tim. II, IV, 10 h. l.; Skeir. II, b; IV, c, d; *jad*-: Cor. II, II, 16 h. l.; *jaþ*-: Cor. I, I, 16; IV, 5; XI, 26, 28; XII, 14; XV, 4, 5, 18; Cor. II, I, 16 h. l., 20 h. l.; II 3 h. l.; VI, 1 h. l.; VII, 15 h. l.; VIII, 2 h. l.; XIII, 1 h. l.; Eph. I, 10 h. l.; Col. I, 16 h. l.; Tim. II, III, 5 h. l.; Tit. I, 9; Philem. 19; *jal*-: Cor. II, I, 8 h. l.; Eph. III, 18 h. l.; *jam*-: Phlpp. III, 17 h. l.; *jan*-: Mth. XXV, 42, 43, 44; Cor. I, X, 20; XIV, 21; XV, 17, 34; Cor. II, I, 18 h. l., 19 h. l.; III, 13 h. l.; V, 12 h. l.; VIII, 5 h. l.; IX, 5 h. l.; XII, 14 h. l., 21 h. l.; XIII, 10 h. l.; Gal. IV, 18; Phlpp. III, 3 h. l.; Tim. II, III, 7 h. l.: Skeir. I, b; *jar*-: Cor. II, VIII, 10 h. l.; *jas* —: Mth. XXVI, 2, 71 h. l.; Cor. I, V, 8; XI, 2; XV, 10, 14; Cor. II, VIII, 15 h. l.; Gal. II, 17; Phlpp. IV, 2 h. l.; Tim. I, II, 2 h. l.; III, 10; Skeir. I, a; nulla tamen ex his assimilationibus in codice argenteo occurrit coll. prolegg. col. 477 sq.), conjunctio, 1) et, καί, tum singula vocabula connectens, ut Mth. v, 18 *himins jah airþa*; tum sententias ipsas, ut Mth. v, 19 *saei gatairiþ aina anabusne þiso minnistono jah laisjai sva mans*; ad conjungendas phrases etiam inservit, ut Mth. VI, 28 *jah bi vastjos wa saurgaiþ?* VII, 22 sq. *managai qiþand mis in jainamma daga: frauja, niu þeinamma namin praufetidedum? jah þan andhaita im þatei ni wanhun kunþa izvis*; etc., exemplis in unaquaque fere linea textus sacri occurrentibus; 2) etiam, καί: Mth. v, 39, 40, 46; VI, 10; VII, 12; VIII, 27; X, 30 (*izvara jah tagla haubidis alla garaþana sind*), 32; XXV, 40, 69, 71; XXVII, 44, 57; Mc. II, 26, 28; III, 19; IV, 25; VII, 18; VIII, 7, 38; XI, 25, 29; XII, 4, 5, 6, 22; XIII, 22; XIV, 9, 67; XV, 31; Luc. I, 3; II, 4; III, 20; IV, 23, 43; V, 36; VI, 5, 13, 14, 16, 29, 31, 36; VII, 26; VIII, 1, 25; IX, 54, 61; XIV, 12; XVI, 10, 21, 22; XVII, 10, 28; XVIII, 4; XIX, 9, 19, 42; XX, 3, 11, 12, 31, 37; Joan. V, 21; VI, 11, 57, 67; VII, 3, 10, 47, 52; VIII, 14, 19, 44; IX, 15, 27, 40; XI, 16, 22, 37; XII, 9, 10, 42; XIII, 14, 34; XIV, 7, 12; XV, 20, 23; XVII, 19, 21; XVIII, 5, 17, 25; Rom. VII, 4; VIII, 34; IX, 10, 24; XI, 22, 23, 31; XIII, 5, 6; XIV, 10; XV, 7; Cor. I, IV, 5, 8; V, 12; X, 28; XI, 25; XV, 1, 17, 48; XVI, 6, 16, 19; Cor. II, I, 5, 8, 11, 13, 14; II, 10; III, 6; IV, 6, 11, 13, 14; V, 3, 5, 11; VI, 13; VII, 7; VIII, 6, 7, 11, 14, 19, 21; IX, 6, 12; X, 7, 11, 13, 14; XI, 1, 12, 16, 18, 21, 22; XII, 11; Gal. II, 1; IV, 3; VII, 12; VI, 1, 8; Eph. I, 13, 15, 21; II, 3; IV, 9; V, 29; Phlpp. I, 18, 20; II, 3; III, 4, 15, 18, 20; IV, 3, 16; Col. II, 12; Thess. I, V, 11; Thess. II, I, 5; Skeir. I, b, d; II, a, d; III, b, c; IV. b; VII, a, c; οὕτω καί: Cor. II, I, 7; καὶ οὕτω: Thess. I, IV, 17. In locis supra laudatis includuntur etiam formulæ, ut: *svasve jah* (sicut etiam) et correlationes *svasve — sva jah* (οὕτω καί), *ni þatainei — ak jah* (ἀλλὰ καί). Huc referendi sunt casus, ubi *jah* 3) in consequenti ponitur: Luc. v, 17 *jah varþ in ainamma dage jah is vas laisjands*; VIII, 22; hinc etiam Luc. II, 15 *jah varþ biþe galiþun fairra im þai aggiljus, jah þai hairdjos qeþun du sis misso*; v, 12, 35; IX, 51; XVII, 11; Neh. VI, 16; pariter Mth. VIII, 14 *jah qimands iesus in garda paitraus jah gasaw*; Mc. XIV, 66 *jah visandin paitrau in rauhsnai dalaþa jah atiddja aina þiujo*; Joan. VI, 45 *wazuh nu sa gahausjands at attin jah ganam* (licet invito Græco); Skeir. IV, b *fraujins laiseins anastodjandei af iudaia jah und allana midjungard gaþaih*; in loco Marci *dalaþa* ad *atiddja* referri potest et per etiam *jah* explicari. Coll. etiam Mth. VI, 24 *jabai fijaiþ ainana, jah anþarana frijoþ*; 4) sed, autem, δέ: Mth. VI, 30; Mc. XV, 33; Luc. V, 1; VI, 1, 12; VII, 6; XIX, 22; Joan. VI, 35; Rom. XI, 17; 5) nam, enim, γάρ: Tim. II, III, 2; 6) *jah — jah*, a) tum — tum, et — et, καί — καί —: Mth. X, 28; Luc. X, 30; Joan. VII, 28; XII, 28; XV, 24; Rom. XIV, 9; Cor. II, V, 5; Phlpp. I, 15; Tim. I, IV, 16; Tit. I, 9; Philem. 16; Skeir. III, b; *jah — jah — jah*: Mc. V, 35; Cor. I, X, 32; b) sive — sive, εἴ — εἴ: Tim. I, V, 10.

JAINS (angl. sax. *geond*, vet. et rec. sup. germ. *jener*, vet. fr. *iene*, *gene*, angl. *yon*, *yonder*; gr. κεῖνος; Gf. I, 598; Rchth. 843), pronomen demonstrativum, quisque, ἐκεῖνος: Mth. VII, 25, 27; VIII, 13, 28; IX, 22, 26, 31; XI, 25; XXVII, 8, 63; Mc. I, 9; II, 20; III, 24, 25; IV, 11, 35; VI, 14; VIII, 1; XII, 5, 7; XIII, 17, 19, 24; Luc. II, 1; IV, 2; V, 35; VI, 23, 48; IX, 5, 34, 36; X, 12; XIV, 24; XV, 14, 15; XVII, 9, 31; XVIII, 3, 14; XIX, 27; XX, 1, 11, 35; Joan. III, 30; V, 35, 38, 46, 47; VI, 29; VII, 11, 45; VIII, 44; IX, 11, 25, 36; X, 6, 35; XI, 13, 29; XIII, 25, 27, 30; XVI, 13, 14, 23, 26; XVIII, 7; Rom. XI, 23; XIV, 15; Cor. I, X, 28; XV, 11; Cor. II, VII, 8; VIII, 14; X, 18; Eph. II, 12; Tim. II, I, 12, 18; II, 13; III, 9; IV, 8; Neh. VI, 17; Skeir. V, a, c; VI, a, b; VIII, b, d.

UFAR-JAINA, adverb., ultra, εἰς τὸ ὑπερέκεινα: Cor. II, X, 16.

JAINAR, hic, ibi, ἐκεῖ: Mth. v, 23; viii, 12; xxvi, 71; xxvii, 47, 55; Mc. i, 35. 38; ii, 6; iii, 1; v, 11; vi, 5; xi, 5; xiii, 21; xiv, 15; Luc. ii, 6; vi, 6; viii, 32; x, 6; xv, 13; xvii, 21, 23; Joan. iii, 23; vi, 3, 22, 24; x, 40, 42; xi, 15, 31; xii, 2, 9; xviii, 2.

JAIND, hic, hinc, ἐκεῖ: Joan. xi, 8.

JAINDRE, id., Luc. xvii, 37.

JAINþRO, inde, ἐκεῖθεν: Mth. v, 26; ix, 9, 27; xi, 1; Mc. i, 19; vi, 1, 10, 11; vii, 24; ix, 30; x, 1, 46.

JAIND-VAIRþS. vid. sub *Vairþs*.

JAIRUPULA, nom. propr. fem., Hieropolis: Calend. goth.

JANNA, nom. propr. masc., Ἰαννά: Luc. iii, 24.

JANNES (*Jannis*), nom. propr. masc., Ἰαννῆς: Tim. II, iii, 8.

JAU, particula interrogantis, si, an, εἰ: Luc. vi, 7; hinc *sai jau* (i. q. *ibai*), forsan, μή: Joan. vii, 48; * Rom. vii, 25 *jau nu* pro ἄρα οὖν (sane nunc) incorrectum est, vid. ad h. l.

JAURDANUS, vid. *Iaurdanus*.

JER (vet. norv. *ár*, vet. sax. *iar*, *ger*, angl. sax. *gear*, vet. fr. *ier*, vet. sup. germ. *jar*, suec. *år*, dan. *aar*, batav. *jaer*, rec. sup. germ. *jahr*; Gf. I, 608; Rchth. 844), neutr., 1) annus, ἔτος: Mc. v, 25, 42; Luc. ii, 36, 37, 41; iii, 1, 23; iv, 25; viii, 43; xv, 29; Cor. II, xii, 2; Tim. I, v, 9; Neh. v, 14; Skeir. VIII, d; ἐνιαυτός: Luc. iv, 19; *af fairnin jera*, a præcedente anno, ἀπὸ πέρυσι: Cor. II, viii, 10; ix, 2; 2) tempus, καιρός: Tim. II, iii, 1; χρόνος: Luc. xx, 9.

JIUKA (vet. norv. *jögun*), fem., pugna, rixa, disputatio, ἐριθεία: Gal. v, 20; θυμός: Cor. II, xii, 20.

VAURDA-JIUKA, logomachia, λογομαχία: Tim. I, vi, 4.

JIUKAN, conj. II, 1) pugnare, πυκτεύειν: Cor. I, ix, 26; 2) vincere, ὑπερνικᾶν: Rom. viii, 37.

GA-JIUKAN, vincere, νικᾶν: Joan. xvi, 33; Rom. xii, 21; καταβραβεύειν: Col. ii, 18.

JIULEIS (vet. norv. *jol*, angl. sax. *geol*, suec., dan. *jul*), masc., Julius mensis, Calend. goth., et equidem *fruma jiuleis*, qui, cum ad *naubaimbair* accedit, ut november designatur, respondens τῷ *ærra geola* Anglosaxonum, ita ut ipsorum *æftera geola*, december, gothice *sa afar jiuleis* probabiliter vocetur. Coll. Maresh. ad Junii *Ausg. des Ulfilas* 519 sqq.; Mone, *Gesch. des Nord. Heidenthums* II, 106 sq., coll. DM. p. XXI.

JU (vet. sax. *iu*, angl. sax. *geo*, vet. sup. germ. *ju*, rec. sup. germ. *je*; Gr. III, 250; Gf. I, 577), adverb., nunc, jam, ἤδη: Mth. v. 28; Mc. viii, 2; Luc. iii, 9; vii, 6; xiv, 17; Joan. ix, 27; xi, 39; xv, 3; Rom. xiii, 11; Cor. I, iv, 8; v, 3; Phlpp. iii, 12; iv, 10; Tim. II, ii, 18; iv, 6; Skeir. I, a, c; II, a; III, a; V, d; VI, d; καί: Mc. ix, 13; Luc. xv, 19, 21; Gal. v, 21; *ju haban*, jam habere, vid. sub *Haban*. * δή: Luc. ii, 15 vid. ad h. l. *Ju ni*, non jam, vid. sub *Ni*; cujus loco pleonastice *ju ni þanamais* Luc. xvi, 2; Thess. I, iii, 1; Tim. I, v, 23 occurrit.

JU-þAN, vid. sub *þan*.

JUGGS (vet. norv. *ungr*, vet. sax., vet. fr. *iung*, angl. sax. *geong*, vet. et rec. sup. germ. *jung*, angl. *young*, *youth*, suec., dan. *ung*, batav. *jong*; lat. *junior*; Gr. III, 618; Gf. I, 601; Rchth. 855), adject., compar. *juhiza* (Gr. I, 68 [3. edit.]), juvenis, recens, νέος: Mth. ix, 17; Mc. ii, 22; Luc. v, 39; xv, 12, 13; Tim. I, v, 1, 2, 11, 14; νεωτερικός: Tim. II, ii, 22; νεοσσός: Luc. ii, 24.

JUGGA-LAUþS, vid. sub *Liudan*.

JUNDA, fem., juventus, νεότης: Mc. x, 20; Luc. xviii, 21; Tim. I, iv, 12.

JUDAS, vid. *Iudas*.

JUDAIUS, vid. *Iudaius*.

JUK (vet. norv. *ok*, angl. sax. *geoc*, vet. sup. germ. *joh*, angl. *yoke*, suec. *aka*, dan. *aag*, rec. sup. germ. *joch*; lat. *jugum*; Gr. II, 885; III, 455; Gf. I, 591), neut., jugum, ζεῦγος: Luc. xiv, 19.

GA-JUK, id., Luc. ii, 24.

JUKUZI, fem., jugum, ζυγός: Gal. v, 1; Tim. I, vi, 1.

GA-JUKA, masc., socius, ἑτεροζυγῶν: Cor. II, vi, 14.

GA-JUKO, neutr., id., σύζυγος: Phlpp. iv, 3.

GA-JUKO, fem., similitudo, parabola, παραβολή: Mc. iii, 23; iv, 2, 11, 13, 30, 33, 34; vii, 17; xii, 1, 12; xiii, 28; Luc. iv, 23; v, 36; vi, 39; viii, 4, 9, 10, 11; xv, 3; xviii, 1, 9; xix, 11; xx, 9, 19; παροιμία: Joan. x, 6; xvi, 25.

JUNDA, vid. sub *Juggs*.

JUS (vet. norv. *er*, angl. sax. *ge*, vet. sup. germ. *ir*, dan. *jer*, batav. *gy*, rec. sup. germ. *ihr*; lat. *vos*; Bopp 484; Gr. I, 780; Gf. I, 571), pron. pers. 2 pers. plur., genit. *izvara*, dat. acc. *izvis* (vid. sub *Izvara*), vos, ὑμεῖς: Mth. v, 48; vi, 8, 9, 26; vii, 12, 23; ix, 4; x, 31; xxv, 41; Mc. vii, 11, 18; viii, 29; xi, 17, 26; 12, 27; xiii, 23, 29; Luc. vi, 20, 21, 25, 31; ix, 20, 44; x, 24; xvi, 15; xvii, 6, 10; xix, 46; Joan. v, 35, 38, 45; vi, 67; vii, 8, 28, 34, 47; viii, 14, 15, 21, 22, 23, 31, 38, 41, 44, 47, 49, 54; ix, 19, 27, 30; x, 26, 36; xiii, 13, 14, 15, 33, 34; xiv, 3, 17, 19, 20, 28; xv, 3, 4, 5, 14, 16, 27; xvi, 20, 22, 27; xviii, 31; xix, 6; Rom. vii, 4; viii, 9; ix, 26; xi, 30; Cor. I, iv, 10; v, 12; ix, 1, 2; x, 15; xvi, 1, 6, 16; Cor. II, i, 14; iii, 2; vi, 12, 13, 16, 18; viii, 9, 19; ix, 4; xi, 7; xii, 11; xiii, 7, 9; Gal. iii, 28, 29; iv, 6, 12, 21; v, 4, 13; vi, 1; Eph. i, 13, 18; ii, 11, 13, 22; iv, 20, 22; v, 25; vi, 9, 21; Phlpp. iv, 15; Col. iii, 4, 7, 8, 13, 18, 21; iv, 1, 16; Thess. I, ii, 14, 19, 20; iii, 8; iv, 9; v, 4, 5; Thess. II, i, 12; iii, 13.

JUZEI, vos qui: Luc. xvi, 15; Cor. II, viii, 10; Gal. v, 4; Eph. ii, 13, 17; Thess. I, ii, 13.

JUSTUS, nom. propr. masc., Ἰοῦστος: Col. iv, 11.

JOTA (voc. græc.), masc., ἰῶτα: Mth. v, 18.

U

...U (...*uh*, vid. infra; Gr. III, 753), enclitica particula ad directe vel indirecte interrogandum inserviens: Mc. iii, 4 *skuldu ist* (ἔξεστι)? x, 2 (εἰ); xii, 14; Luc. xx, 22; Mth. xxvii, 49 *qimaiu* (εἰ); Mc. x, 38 *magutsu*; xv, 9 *vileidu*; 36 *qimaiu* (εἰ); Luc. ix, 54 *vilvizu*; xiv, 28 *habaiu* (εἰ); 31 *siaiu* (εἰ); Joan. xiii, 12 *vitudu*; xviii, 39 *vileidu*; Cor. II, ii, 9 *sijaidu* (εἰ); xiii, 5; Joan. ix, 2 *sau*; 19; xviii, 22 *svau*; præpositioni etiam et substantivo interjicitur: Joan. xviii, 34 *abu þus*; Gal. iii, 2 *uzu vaurstvam*; 5; necnon particulæ compositionis et verbo: Mth. ix, 28 *gaulaubjats*; Joan. ix, 35; Luc. xviii, 8 *biugitai* (ἄρα); insuper Mc. viii, 23 *gau wa sewi*; coll. Rom. vii, 1 *niu vituþ* (ubi *ni-vitan* pro ἀγνοεῖν et *u* pro ἤ ponitur). Ubi dupliciter interrogatur, in altero membro *u* adhibetur, vid. sub *þau* 3), quo in casu *u* quandoque sub forma *uh* occurrit, vid. sub ...*uh*.

NI-U, vid. sub *Ni*.

UBIZVA (vet. norv. *ups*, angl. sax. *efese*, vet. sup. germ. *opasa*, angl. *euves*, suec. *opsa* —, bav. *obsen*; Gr. III, 427; DRA. 549; Gf. I, 101; Schmeller I, 16), fem., porticus, στοά: Joan. x, 23.

UBILS (*ubels* Tim. II, iii, 13; angl. sax. *yfel*, vet. sax., vet. sup. germ. *ubil*, rec. sup. germ. *übel*, vet. fr. *evel*, angl. *evill*, *ill*, vet. norv. *illr*, suec. *illa*, dan. *ilde*; Gr. III, 604; Gf. I, 92; Rchth. 722), adject., malus, pravus, inutilis, πονηρός: Mth. v, 37, 45; vi, 13; vii, 17, 18; ix, 4; Mc. vii, 23; Luc. iii, 19; vi, 22, 45; vii, 21; viii, 2; Joan. vii, 7; Rom. xii, 9; Cor. I, v, 13; Gal. i, 4; Eph. vi, 13; Col. i, 21; Thess. I, v, 22; Thess. II, iii, 2, 3; Tim. I, vi, 4; Tim. II, iii, 13; κακός: Mc. vii, 21; Rom. vii, 19, 21; xii, 17; xiii, 3, 4, 10; Cor. I, xiii, 5; xv, 33; Cor. II, xiii, 7; Phlpp. iii, 2; Col. iii, 5; Thess. I, v, 15; Tim. I, vi, 10; Tit.

I, 12; χείρων: Tim. II, III, 13 h. l.; σαπρός: Mth. VII, 17, 18; Luc. VI, 43; Eph. IV, 29. *Ubil qiþan*, *ubil haban*, *ubil vaurdjan*, vid. sub *Qiþan*, *Haban*, *Vaurd*.

UBILABA, adverb., male, prave, κακῶς: Mc. II, 17; Joan. XVIII, 23.

UBIL-VAURDS, vid. sub *Vaurd*.

UBUH, vid. sub *Uf*.

UGK (vet. norv. *ockr*, vet. sax. *unk*, angl. sax. *unc*, vet. sup. germ. *unch*; Bopp 200; Gr. I, 780 sqq.; Gf. I, 350), accus. pronominis person. I. pers. dual., nos ambo, ἡμᾶς: Eph. VI, 22.

UGKIS (*uggkis* Mth. IX, 27; Mc. X, 35; Joan. XVII, 21), 1) dat., nobis ambobus, ἡμῖν: Mc. X, 35, 37; Joan. XVII, 21; Cor. I, IV, 6; 2) accus., nos ambo, ἡμᾶς: Mth. IX, 27; Luc. VII, 20.

UZU et UZUH, vid. sub *Us*.

...UH (coll. lat. *-ce*, *-que*; Gr. III, 23), particula enclitica, quæ potissimum ad verbales formas, necnon ad pronomina (*þatuh*, vid. sub *þata*, *wazuh*, *warjizuh*, vid. sub *was*, *immuh* Rom. XI, 36, *veiz-uh*, *juz-uh* Cor. I, IV, 10), pronomina lia adjectiva, ut *sums* (Mth. XXVI, 67; Mc. VIII, 28; XII, 5; Luc. IX, 8; Joan. VII, 44; XI, 46; Rom. IX, 21; Cor. I, XI, 21; XV, 6; Eph. IV, 11; Tim. II, II, 20 et vid. sub 1, a, β), *anþar* (Mth. VIII, 21; XI, 3; Mc. IV, 5), *all* (Cor. I, XV, 26), *manag* (Luc. III, 18), ad præpositiones (vid. infra), adverbia (*maizuh* Gal. IV, 9; Skeir. VIII, b; *sumanuh* Skeir. VI, c; *wanuh* Mth. XXV, 38, 39; *samaleikoh* Luc. V, 10; *nauhuh* Luc. XIV, 26; cæterum vid. sub 1, c et 3), raro ad nomina (*þuhtuh* Cor. I, X, 29; *þvairhaih* Eph. IV, 26; *filippauzuh* Luc. III, 1) affigitur, ita ut, ubi vocabulum consonantice finitur, consonantem in aliam permutari jubeat, nempe *f* in *b*, *þ* in *d*, *s* in *z* (*ubuh* loco *uf-uh*, *vitaiduh* loco *vitaiþ-uh*, *wazuh* loco *was-uh*, *filippauz-uh* loco *filippaus-uh* etc.); ubi autem vocalice terminatur, si vocalis præcedens *a* est, eliditur (*sumuh* loco *suma-uh*, *iddjuh* loco *iddja-uh*, *bandviduh* loco *bandvida-uh*, *qiþuh* loco *qiþa-uh* etc.), exceptis monosyllabis *svah*, *sah* et *wah* loco *sva-uh*, *sa-uh* et *wa-uh* (occurrit tamen *wauh* ut pronomen interrogativum Cor. I, IV, 7); ubi aliæ sunt vocales et diphthongi, τὸ *u* particulæ ipsius eliditur (*biþeh* loco *biþe-uh*, *nih* loco *ni-uh*, *duh* loco *du-uh*, *samaleikoh* loco *samaleiko-uh* [sed *wouh* ut pronomen interrogativum Cor. II, VI, 15, 16], *sumaih* loco *sumai-uh*, *viljauh* loco *viljau-uh* etc.); ubi sequitur *þ*, *h* particulæ frequenter huic assimilatur, ut Mth. V, 37; VI, 7; XXVI, 67; Mc. I, 6; IV, 5; V, 13; VII, 20, 26; VIII, 9; X, 32; XV, 40; Luc. III, 18; VIII, 32; IX, 8; X, 1; XIV, 12, 26; XV, 1, 11, 25; XVI, 1; XVIII, 1, 3, 4; Joan. XI, 46; XII, 6, 10, 16, 20, 33; et in epistolis solemniter in Cod. A, ex. gr.: Rom. IX, 21; Cor. I, IV, 7, 10; VII, 7; IX, 23 etc. Aliæ assimilationes raræ sunt: *dul-leitilai* Cor. II, VII, 8; *nis-sijai*, vid. sub *Ni*; *nuk-kant*, vid. sub *Nu*; ubi autem ut conjunctio adhibetur, primo sententiæ vocabulo postponitur præpositionemque separat non solum ab ejus regimine (Mth. VIII, 5 *afaruh þan þata*; Mc. XVI, 12; Luc. I, 24; X, 1; XVIII, 4; Joan. XIX, 12 *framuh þamma*; Mth. XI, 12; Joan. VII, 17; Mth. XI, 25 *inuh jainamma mela*; Mc. X, 7; Luc. VII, 21; X, 7, 21; Rom. XIII, 6; Cor. II, II, 8; IV, 16; V, 9; VI, 17; VII, 13; Thess. I, IV, 8; V, 11; Tim. I, IV, 15; Tim II, II, 10; Skeir. I, a, d; II, a, b; III, d; IV, a, b; VI, c, d; Luc. VI, 45 *uzuh allis ufarfullein*; Mc. XI, 30; Luc. XX, 4; Joan. VI, 65; Skeir. V, a *anduh þana laist*), sed etiam a verbo (Luc. XVII, 7 *anuhkumbei*; Eph. IV, 23; Joan. VII, 32 *inuhsandidedun*; Mc. XIV, 44 *atuh þan gaf* vid. ad h. l.; Cor. I, XIV, 23; Mc. XVI, 8 *dizuh þan sat*; Joan. XVI, 28 *uzuhiddja*; XVII, 1; Gal. II, 2; Cor. I, XV, 15 *biþ-þan gitanda*); quod etiam accidit, ubi alia conjunctio præcedit, quo in casu aliud vocabulum inducitur (Eph. IV, 8 *ushanþ hunþ juh atuhgaf gibos mannam*; Luc. XVIII, 38 *iþ is ubuhvopida*; Joan. XI, 41 *iþ iesus uzuhhof augona*).

1) Conjunctio, sicut et lat. *-que*, usurpatur modo sola, modo cum aliis particulis conjuncta; a) sola α) ordinario significat, et, αα) καί: Mc. II, 11; XIV, 13; Luc. II, 38; XVII, 16; XIX, 2; Joan. VII, 32; XVII, 1; XVIII, 33; ββ) hinc ad copulandum adhibetur, ubi Græcus nulla copula usus est: Mth. XXVII, 65; Mc. XVI, 7; Cor. I, XVI, 13; Tim. I, IV, 15; γγ) etiam a fronte sententiæ ponitur, ut præcedenti eam alliget: Mth. XI, 25; Luc X, 21; Joan. VI, 66; IX, 17; XVI, 28; XIX, 12; Rom. XI, 36; sic potissimum in formula *inuh þis*, vid. sub *In*; δδ) ponitur, ubi participia græca resoluta sunt: Mc. V, 41; Luc. XVII, 7; Joan. VI, 5, 17, 25; VIII, 12; IX, 35; XIII, 25; XVIII, 3, 22, εε) pleonastice ad verbum finitum, ubi participium præcedit: Mc. VIII, 1; Luc. XV, 26; Joan. XI, 31; ζζ) loco relativi, vid. *þatuh* 2) sub *þata*; β) nunc, ergo, οὖν: Joan. XVI, 18; δέ: Mth. XXVII, 44; Joan. X, 20; Eph. IV, 32; Thess, II, III, 12; præcipue in correlativis sententiis post *sums*, δέ: Joan. IX, 9; Cor. I, XII, 10; μέν: Joan. VII, 12; etiam ubi in græco textu particula respondens non reperitur: Joan. VII, 41; IX, 9, 16; X, 21; γ) in uno vel in ambobus duplicis interrogationis membris: Mth. XI, 3; Mc. XI, 30; Luc. XX, 4; Joan. VII, 17 (πότερον), cujus loco aliàs simpliciter... *u* occurrit, vid. *þau* 3); δ) etiam, καί: Luc. XIV, 26; Cor. II, V, 9 vid. ad h. l.; b) cum aliis conjunctionibus non definitam habens significationem, scilicet α) ante *þan*: Mth. V, 31, 37; VI, 7, 29, 32; VIII, 5, 21, 30; XI, 12; XXV, 38, 39; XXVI, 67; XXVII, 16, 55, 61; Mc. I, 6; II, 6; IV, 5; V, 11, 13; VII, 20, 26; VIII, 9, 28; X, 32; XII, 5; XIV, 44; XV, 7, 25, 40; XVI, 8, 12; Luc. I, 6, 24; II, 2; III, 1, 18; IV, 42; V, 4, 10, 36; VI, 7, 39; VII, 12, 21, 48; VIII, 32; IX, 8, 27; X, 1, 2, 7; XIV, 12, 26; XV, 1, 11, 25; XVI, 1; XVIII, 1, 3, 4; Joan. VI, 4, 10, 11, 64, 71; VII, 2, 25, 44; VIII, 28, 35; IX, 14, 31; XI, 1, 2, 5, 13, 18, 38, 46; XII, 6, 10, 16, 20, 33; XIII, 12, 23, 24, 30; XVIII, 2, 5, 14, 15; Rom. IX, 21; XII, 4; Cor. I, IV, 7, 10; VII, 7; IX, 23; X, 29; XI, 2, 3, 21; XII, 11; XIV, 23; XV, 6, 15; XVI, 8; Cor. II, VI, 15, 16; XII, 19; Gal. I, 22; II, 2; IV, 9; Eph. IV, 9, 11, 23, 26; Thess. I, V, 14, 25; Tim. II, II, 20; Tit. I, 7; Philem. 22; Skeir. III, b, c; VI, c; VIII, a, b, c; β) post *iþ*: Mc. X, 38, 39; XIV, 62; Luc. VI, 8; VII, 6; XVIII, 21, 29, 38; XX, 25; Joan. IX, 17, 38; XI, 41; XIV, 8; XVI, 19; XVIII, 31; γ) post *jah*: Eph. IV, 8; δ) ante *auk*: Mth. IX, 21; Rom. XIII, 6; Cor. I, XV, 20; ε) ante *allis*: Luc. VI, 45; ζ) post *jabai*: Cor. II, VII, 8 vid. ad h. l.; c) in similibus formulis ex aliis particulis compositis, ex. gr.: *duhþe* (*duþþe*), *þaruh*, *þaþroh*, vid. sub *þata*; *þauh*, *sveþauh*, vid. sub *þau*; *þanuh*, *nauhþanuh*, vid. sub *þan*; *nih*, vid. sub *Ni*; *nuh*, vid. sub *Nu*; *Svah*, vid. sub *Sva*.

2) Particula demonstrativa, quemadmodum lat. *-ce*, demonstrativis affixa *Sah*, *soh*, *þatuh*, *þaruh*, vid. sub *þata*.

3) Particula indefinita, ut lat. *-que* cum pronominibus interrogativis vel pronominalibus adverbiis in genere affirmantibus affinis: *wazuh*, *warjizuh*, *waþaruh*, *þiswaruh*, *þiswaduh*, vid. sub *Was*.

UHT (vet. norv. *otta*, angl. sax *uhte*, vet. sax. *uhta*, vet. sup. germ. *uohta*; Gf. I. 138; Schmid 8), tempus matutinum, tempus opportunum.

UHTEIGS, adject., otiosus; *uhteigs visan*, σχολάζειν: Cor. I, VII, 5.

UHTEIGO (*ohteigo*), adverb., opportune, εὐκαίρως: Tim. II, IV, 2.

UN-UHTEIGO, adverb., inopportune, ἀκαίρως: Tim. II, IV, 2.

UHTIUGS, adject., otiosus; *uhtiugs visan*, otiari, εὐκαιρεῖν: Cor. I, XVI, 12.

UHTVO, fem., matutinum tempus, ἔννυχον: Mc. I, 35.

UHTEDUN, i. q. *ohtedun*, Mc. XI, 32, vid. sub *Agan*.

ULBANDUS (vet. norv. *ulfalldi*, vet. sax. *olbunt*, angl. sax. *olfend*, vet. sup. germ. *olpenta*; Gf. I, 244), masc., elephas, camelus, κάμηλος: Mc. I, 6; X, 25; Luc. XVIII, 25.

UN — (vet. sax., angl. sax., vet. sup. germ. *un* —, vet. fr. *un* —, *on* —, vet. norv., suec. *o* —, dan. *u* —; Gr. II, 775; Gf. I, 302), particula inseparabilis, quæ privativum et negativum sensum habet; 1) cum verbis composita tantummodo in *unþiuþjan*, *unsveran*, *unverjan*, *gaunledjan*, sæpius 2) cum participiis: *unagands*, *unbairands*, *unbairandei*, *unhabands*, *unkunnands*, *unliugands*, *unrodjands*, *unsaiwands*, *unsveibands*; *unvitands*, *unvunands*, *unfraþjands*, *unwapnands*; *unbaurans*, *unbeistjoþs*, *undivans*, *unqeniþs*, *unþvahans*, *unkunþs*, *unliugaiþs*, *unsaltans*, *unhanduvaurhts*; bicomposita: *ungalaubjands*, *ungahabands*, *ungafairinonds*, *ungakusans*, *ungasaiwans*, *ungastoþans*, *ungatevids*, *ungavagiþs*, *ungafairinoþs*; *unandhuliþs*, *unandsakans*; *unbilaistiþs*, *unbimaitans*; *unuslaisiþs*, *unusspilloþs*; *unfairlaistiþs*; *unusbrikands*; et 3) cum adjectivis: *unaivisks*, *unbarnahs*, *unbruks*, *unqeþs*, *unhails*, *unnunslags*, *unhrains*, *unkars* (*unkunþs*), *unsvikunþs*, *unleds*, *unliubs*, *unliuts*, *untilamalsks*, *unmanvus*, *unnutis*, *unmanariggvs*, *unriurs*, *unsels*, *unsibis*, *untals*, *unsvers*, *untriggvs*, *unvahs*, *unvaurstva*, *unvamms*, *unveis*, *unvis*, *unvits*, *unfagrs*, *unfairins*, *unfaurs*, *unfroþs*, *unweils*; bicomposita: *unandsoks*; *unatgahts*; *ungalaubs*, *ungatass*, *ungawairbs*; *unhindarveis*; *unfaurveis*; 4) cum adverbiis: *unuhteigo*, *unsahtaba*, *unvairþaba*, *unveniggo*, *unfairinodaba*; *unanasiuniba*; *ungatassaba*; 5) cum substantivis: *unagei*, *unbeistei*, *undivanei*, *unhaili*, *unhulþa*, *unhulþo*, *unhrainei*, *unhrainiþa*, *unkaureins*, *unkunþi*, *unledi*, *unlustus*, *unmahts*, *unriurei*, *unselei*, *unsibja*, *unsuti*, *unsverei*, *unsverains*, *unsveriþa*, *unvammei*, *unvereins*, *unviti*, *unfreideins*, *unfrodei*; bicomposita: *ungahobains*, *ungalaubeins*, *ungaraihtei*; *unbimait*.

UND (vet. norv. *unst*, *uns*, vet. sax. *unti*, angl. sax. *oð*, vet. fr. *und*, *ont*, vet. sup. germ. *unt*; Gf. I, 363; *Alth. Präp.* 268; Rchth. 966), I. præpositio: cum accusativo, 1) ad determinandum locum, usque ad, ad, ἕως, post *þairhgaggan* Luc. II, 15; *qiman* IV, 42; *briggan* IV, 29; *ushauhjan* et *gadrausjan* Luc. XII, 15 (Mth. XI, 23); *fravilvan* Cor. II, XII, 2; *fairrinnan* Cor. II, X, 14 (εἰς). 13 (ἄχρι); Mc. XIII, 37 *galisiþ gavalidans seinans af fidvor vindam*, *fram andjam airþos und andi himinis*; e contrario Skeir. IV, b *laiseins fraujins anastodjandei af iudaia jah und allana midjungard gaþaih* legendum est *and* (coll Rom. IX, 17); Mc. VI, 23 *gibu þus und halba þiudangardja meina*. hinc formula *und dalaþ*, usque deorsum, ἕως κάτω: Mth. XXVII, 51; Mc. XV, 38; 2) ad determinandum tempus, usque ad, dum, donec, ἕως et ἄχρι: Cor. I, XVI, 8 *visa in aifaison und paintekusten*; Mth. XI, 13 *praufeteis jah vitoþ und iohanne* (Luc. XVI, 16 *und iohannen*) *fauraqeþun*; Luc. IV, 13 *und mel*; Cor. II, I, 13 *und andi*; Thess. I, II, 16; Luc. XVIII, 5 (εἰς); Luc. I, 55 *und aiv*; Tim. I, VI, 14 *und* (μέχρι) *qum fraujins*; Gal. IV, 2 *und garehsn attins*; Phlpp. II, 8 *und* (μέχρι) *dauþu*; 30; Tim. II, II, 9 *und* (μέχρι) *bandjos*; Luc. I, 80 *und dag ustaikneinais*; Mth. XXVII, 64 *und þridjan dag*; Mth. XXVII, 8 *und hina dag*; Cor. II, III, 14, 15; Luc. XVII, 27 *und þanei dag*; I, 20 *und þana dag ei*; Mth. XXVII, 45 *und weila niundon*; Mc. XV, 33; Cor. I, IV, 11 *und þo weila*; Skeir. IV, b *und hita nu*; Mth. XI, 12 *und hita*; Mc. XIII, 19; Joan. XVI, 24; Mth. IX, 15 *und þata weilos þei*, usque dum, tamdiu, ἐφ' ὅσον; *und þatei*, quamdiu, dum, ἐν ᾧ: Mc. II, 19; donec, ἕως: Mth. V, 18; Neh. VII, 3; ἕως ὅτου: Mth. V, 25; ἄχρις οὗ: Rom. XI, 25; Cor. I, XV, 25; *und wa*, quam diu? ἕως πότε: Mc. IX, 19; Luc. IX, 41; Joan. X, 24; 3) cum *filu* et *vaiht* ad comparandum; *und filu*, multo magis, πολλῷ: Luc. XVIII, 39; Cor II, III, 9; Phlpp. I, 23; *und wan filu*, quantum? πόσῳ: Mth. X, 25; *ni und vaiht*, ad nihil, οὐδενί: Gal. IV, 1.

B. Cum dativo, pro, contra, ἀντί: Mth. V, 38 *augo und augin jah tunþu und tunþau*; Rom. XII, 17 *ubil und ubilamma usgiban*; et ita verisimiliter Thess. I, V, 15 *ubil und ubilamma usgildai* loco *ana* legendum est; εἰς: Mth. XXVII, 10 *atgebun þrinstiguns silubreinaize und akra kasjins*.

II. In compositione, ubi etiam in *unþa*... permutatur, tantummodo cum verbis: *undgreipan*, *undredan*, *undrinnan*, *unþaþliuhan*.

UNDAR (vet. norv. *undir*, angl. sax. *under*, vet. sax. *undar*, vet. fr. *under*, *onder*, vet. sup. germ. *untar*, angl., suec., dan. *under*, rec. sup. germ. *unter*; Gf. I, 380; *Alth. Präp.* 174; Rchth. 1101), præpositio cum accusativo constructa, sub, ὑπό (accus.): Mc. IV, 21 *uf melan satjan aiþþau undar ligr*.

UNDARO, adverb. c. dativ., subter, ὑποκάτω: Mc. VI, 11 *mulda þo undaro fotum izvaraim*; VII, 28 *hundos undaro biuda*.

UNDARAISTS, superlat., inferius, κατώτερος: Eph. IV, 9.

UNDARLEIJA (?), adject., inferior, ἐλαχιστότερος: Eph. III, 8 vid. ad h. l.

* UNDAURNS (vet. norv. *undaurn*, vet. sax. *undorn*, angl. sax. *undern*, vet. sup. germ. *untarn*, bav. *untern*; Gr. II, 337; Gf. I, 385; Schm. I, 87), masc., plur. *undaurneis*, medius dies, hora duodecima (gall. *midi*).

UNDAURNI-MATS, vid. sub *Mats*.

UNÞA, vid. sub *Und*.

UNKJA (voc. lat.), masc., uncia, docum. arct.

UNSARA (vet. norv. *oss*, vet. sax., angl. sax., vet. fr. *us*, vet. sup. germ. *uns*, angl. *us*, *our*, suec. *oss*, dan. *os*, batav., rec. sup. germ. *uns*, *unser*; lat. *nos*; Gr. I, 780; Gf. I, 388; Rchth. 1117), genitiv. plur. pronominis personalis primæ personæ, nostrum, ἡμῶν: Mc. IX, 22; Rom. XIV, 12; Eph. IV, 7.

UNSIS, 1) dativ., nobis, ἡμῖν: Mc. X, 4; XIV, 15; XVI, 3; Luc. I, 2, 69, 73; II, 15; IV, 34; VII, 5, 16; IX, 33, 49; X, 11, 17; XX, 2, 22; Joan. VI, 34, 52; XIV, 8, 9, 22; XVI, 17; XVIII, 32; Rom. IX, 29; Cor. I, XV, 57; Cor. II, IV, 7, 17; V, 5; VII, 9; X, 8, 13; Eph. I, 9, 3, 20 h. l.; Col. IV, 3; Thess. I, III, 6; Thess. II, III, 7, 9; Tim. II, I, 7, 9; Neh. V, 17; VI, 16; 2) accusativus, nos, ἡμᾶς: Mth. VIII, 25; Mc. IX, 22, 38; Luc. I, 71; XVII, 13; XX, 6; Joan. IX, 34, Cor. II, I, 21; IV, 14; V, 18; VII, 1; X, 12; Gal. II, 4; Eph. I, 4; Phlpp. III, 17; Thess. I, III, 6; Thess. II, III, 1.

UNS, id., 1) accusativus: Mth. VI, 13; Rom. VIII, 37, 39; IX, 24; XIII, 11; XIV, 13; Cor. II, I, 4, 5, 8, 10, 11, 14, 19, 20, 22; II, 14; III, 1, 6; IV, 2, 5; V, 5, 11, 12, 14, 20; VI, 4; VII, 6; VIII, 4, 7, 20; X, 2, 12, 14; XII, 19; Gal. I, 4, 23; V, 1; Eph. I, 5, 8; II, 4, 5, 7; V, 2; Thess. I, II, 18; IV, 7; V, 9, 10, 25; Thess. II, I, 6; III, 9; Tim. II, I, 9; II, 12; Skeir. I, a; III, d; V, d; 2) dativus: Mth. VI, 11, 12; Mc. I, 24; Luc. II, 48; XVII, 5; XX, 14, 28; Cor. II. I, 8, 9; III, 3, 5; IV, 12; V, 12, 18, 19; VI, 12; VII, 7; VIII, 5, 19, 20; Eph. I, 6, 19; III, 20; IV, 6; Col. I, 8; II, 13, 14; Thess. I, II, 13; III, 1, 4, 6; IV, 1; Thess. II, I, 7; III, 6; Tim. II, I, 14; Skeir. I, d.

UNSAR, pron. possess., noster, ὁ ἡμῶν: Mth. VI, 9, 11, 12; VIII, 17; Mc. I, 3; XI, 10; XII, 7, 11, 29; Luc. I, 55, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 79; VII, 5; X, 11; Joan. VI, 31; VII, 51; VIII, 39, 53, 54; IX, 20; X, 24; XI, 11; XII, 38; XIX, 7; Rom. VI, 23; VII, 5, 25; VIII, 39; IX, 10; X, 16; XIII, 11, 14; XIV, 16; XV, 4, 6; XVI, 24; Cor. I, V, 4, 7; X, 1; XV, 3, 14, 31, 57; Cor. II, I, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 12, 14, 18, 22; III, 2, 5; IV, 3, 6, 9, 10, 11, 16, 17; V, 1, 2; VI, 3, 11; VII, 3, 4, 5, 12, 13, 14; VIII, 9, 19, 22, 23, 24; IX, 3; X, 4, 8, 15; XIII, 13; Gal. I, 3, 4; II, 4; IV, 26; VI, 14, 18; Eph. I, 2, 3, 14, 17; II, 3, 14; III, 11, 14; V, 20; VI, 24; Phlpp. III, 20, 21; Col. I, 7; Thess. I, II, 19, 20; III, 2, 5, 6, 7, 9, 11, 13; V, 9, 23, 28; Thess. II, I, 1, 2, 7, 8, 10, 11, 12; II, 1, 15, 16; III, 6, 14, 18; Tim. I, I, 1, 2; II, 3; V, 21; VI, 3, 14; Tim. II, I, 2, 8, 10; Tit. I, 3, 4; Neh. VI, 16; Skeir. I, a; ὁ ἡμέτερος: Rom. XV, 4; Tim. II, IV, 15; pro græco articulo Gal. VI, 17.

UNTE (vet. norv. *unz*, vet. sax. *unti*, vet sup. germ. *unt*; coll. *Und*; Gf. I, 363), particula, semper a fronte sententiæ posita (exceptis formulis, ut *ni unte*, οὐχ ὅτι: Cor. II, VII, 9), 1) particula temporalis, a) usquedum, ἕως, ἕως ἄν: Mth. V, 18, 26; X, 23, Mc. VI, 10; IX, 1, 12, 36; XIV, 54; Luc. IX, 27; XV, 4; XVII, 8; XIX, 13; XX, 43; Cor. I, IV, 5; Tim. I, IV, 13; ἕως ὅτου (Luc. XV, 8): Joan. IX, 18; ἕως οὗ: Joan. XIII, 38; ἄχρις οὗ: Cor. I, XI, 26; Gal. IV, 19; μέχρι: Eph. IV, 13; b) donec, ἕως: Joan. IX, 4; ἐφ' ὅσον: Mth. IX, 15; Luc. V, 34 (? ἐν ᾧ); causalis, a) nam, γάρ: Mth. VI, 14, 24; VII, 25; IX, 16, 24; XXV, 42; Mc. I, 22, 38; IV, 25; V, 8, 28; VI, 20; VII, 27; VIII, 38; IX, 31, 40; X, 14; XIII, 22; Luc. II, 10; VI, 23; VII, 5, 6; VIII, 18, 29, 52; IX, 44, 48, 50, 55; XVIII, 16; Joan. VII, 39; VIII, 42 (X, 26); XVI, 7, 14; Rom. VII, 7, 8, 11, 15, 18, 19, 21; VIII, 2, 3, 5, 7; IX, 19; XIII, 1, 4, 6, 8, 11; Cor. I, I, 18; IX, 2; XI, 6, 23; XV, 22, 32; XVI, 10; Cor. II, I, 8, 12, 13, 19, 24; II, 2, 11, 17; III, 6, 14; IV, 17, 18; V, 2, 7, 10, 13, 14, 21; VI, 14, 16; VII, 8; VIII, 9, 10; IX, 2, 7; X, 4, 12, 14, 18; XI, 2, 9, 13, 14, 19; XII, 6, 9, 10, 11, 14, 20; Gal. II, 8, 12, 18, 19, 21; III, 28; IV, 12, 30; V, 6, 14, 17; VI, 9, 14, 17; Eph. II, 8; Phlpp. I, 19; III, 18; IV, 11; Col. III, 3, 20, 24; Thess. I, IV, 9, 14; V, 2, 5, 6; Tim. II, I, 7, 12; II, 16; III, 9; IV, 10, 11; καὶ γάρ: Cor. II, III, 10; b) quia, quod, ὅτι: Mth. V, 8, 34, 35, 35, 45; VI, 5, 13; VII, 13; IX, 36; Mc. I, 34; III, 30; IV, 29, 41; V, 9; VI, 17; VII, 19; VIII, 2, 16, 17, 33; IX, 11, 38, 41; XI, 18; Luc. I, 37, 48, 49, 58, 68; IV, 6, 32, 41, 44; V, 8; VI, 19, 20, 21, 24, 25, 35; VII, 47; VIII, 31, 37, 41; IX, 12, 49, 53; X, 13, 21; XIV, 11, 14, 17; XV, 9, 24, 27, 32; XVI, 8, 15; XVII, 9, 10; XVIII, 11, 14; XIX, 3, 4, 17, 21; Joan. VI, 2, 38, 41; VII, 1, 7, 8, 23, 29, 30, 39; VIII, 14, 16, 20, 29, 37, 43, 44, 47; IX, 22; X, 4, 5, 13, 17 (26), 36; XI, 9, 10, 15, 41; XII, 6, 11, 18, 39, 49; XIV, 12, 17, 28; XV, 15, 19, 21, 23, 27; XVI, 3, 4, 6, 16, 21, 27, 32; XVII, 8, 9, 14, 24; XVIII, 18; XIX, 7; Rom. VII, 21; IX, 17, 28, 32; XI, 25, 36; Cor. I, I, 25; IV, 9; X, 17; XV, 15; XVI, 7, 17; Cor. II, I, 5, 8, 14; II, 15; III, 14; IV, 6; V, 19; VII, 8, 9, 10, 13, 14, 16; VIII, 3, 17; IX, 2, 12; X, 10; XI, 7, 10, 11; Gal. II, 11; IV, 20, 27; VI, 8; Eph. II, 18; III, 3; IV, 25; V, 23; VI, 12; Phlpp. I, 20; II, 30; IV, 10, 16; Col. I, 16, 19; Thess. I, II, 13, 14; III, 8; IV, 16; V, 9; Thess. II, I, 3; III, 8; Tim. I, I, 12, 13; IV, 4, 10; VI, 2; Tim. II, I, 16; III, 6; Neh. VII, 2; ἐπεί: Mth. XXVII, 6; Mc. XV, 42; Joan. XIII, 29; Cor. I, V, 10; Cor. II, XI, 18, XIII, 3; ἐπειδή: Cor. I, I, 21, 22; XV, 21; Phlpp. II, 26 (hinc *unte raihtis* pro ἐπειδήπερ: Luc. I, 1); διότι: Luc. II, 7; Rom. VIII, 7; Thess. I, IV, 6; II, 18; καθότι: Luc. I, 7; XIX, 9; διά τό c. infin.: Mc. IV, 6; VI, 5; τοῦ c. infin.: Phlpp. III, 21; Skeir. III, b; V, d; VI, b, d.

UR, vid. sub *Us*.

US (et, *s* cum sequenti *r* assimilato, *ur* Cor. II, IV, 6; et vid. infra II; addito epenthetico *u* et *uh*, *uzu* [Gal. III, 2, 5] et *uzuh* [Mc. XI, 30; Luc. VI, 45; XX, 4, Joan. VI, 66]; vet. norv., vet. sax., angl. sax., vet. fr. *ut*, vet. sup. germ. *uz*, suec. *ut*, dan. *ud*, angl. *out*, batav. *uit*, rec. sup. germ. *aus*; gr. ἐξ, lat. *ex*; Gf. I, 393; *Alth. Präpos.* 62; Rchth. 1117), proprie designat, quo discriminatur a *fram et af*, ex, et etiam, quo utrique convenit, ab.

I. Præpositio cum dativo constructa, 1) localis et habitualis, ex, ab, ἐκ, ἀπό: a) post verba motus: *qiman* Mc. I, 11 (*stibna us himina*); VII, 1 (*us Iairusaulymim*); IX, 7 (*us milhmim*); Joan. VI, 23; VII, 41, 42; XII, 28; Neh. V, 17 (*us þiudom*); Skeir, IV, c; *gaqiman* Luc. V, 17; *vairþan* Luc. III, 22; IX, 35; *usgaggan* Mth. XXVII, 53; Mc. I, 10 (*us vatin*), 26 (*ut us þamma mann*), 29; V, 2, 8, 30; VI, 54; VII, 20, 21 (*mitoneis ubilos us hairtin manne*), 29; IX, 25; XI, 19; Luc. IV, 22 (*vaurda us munþa is*), 35; VIII, 2; IX, 5; XVII, 29; Joan. VIII, 59; X, 39 (*us handum ize*); Cor. II, VI, 17 (*us midumai ize*); Eph. IV, 29; Col. III, 8; *utgaggan* Mc. VII, 15 (*þata utgaggando us mann*); *gagaggan* Luc. VIII, 4; *atgaggan* Luc. IX, 54; *galeiþan* Mc. VII, 17 (*in gard us þizai managein*); *usleiþan* Cor. II, V, 8 (*us þamma leika*); *rinnan* Mth. VIII, 28; Joan. VII, 38; *urrinnan* Luc. II, 4; Rom. XI, 26; hinc Luc. I, 78 *urruns us hauhiþai*; *faran* Luc. X, 7; hinc Cor. II, XI, 25 *usfarþon us skiþa gataujan*; *atsteigan* Joan. VI, 33, 38, 41, 50; *driusan* Luc. X, 18; *usdriusan* Gal. V, 4 (*us anstai*); *usstandan* Mc. XI, 22; Luc. IV, 38; præsertim *us dauþaim* Mc. IX, 9, 10; XII, 25; hinc *usstass us dauþaim* Luc. XX, 35; Phlpp. III, 11; item *libains us dauþaim* Rom. XI, 15; *urreisan us dauþaim* Mth. XXVII, 64; Mc. VI, 14, 16; Luc. IX, 7; Rom. VII. 4; Cor. I, XV, 12, 20; *us slepa* Rom. XIII, 11; huc referri possunt *usskavjan* Tim. II, II, 26 (*us unhulþins vruggon*); *skeinan* Cor. II, IV, 6 (*liuhaþ ur-riqiza*); *lauhatjan* Luc. XVII, 24 (*lauhmoni us þamma uf himina*); *vahsjan* Col. II, 19 (*us haubida leik*); b) post transitiva: *insandjan* Skeir. VI, c (*sunus fram attin insandiþs vas us himina*); *vopjan* Joan. XII, 17 (*lazaru us hlaiva*); *urraisjan* Luc. III, 8 (*us stainam barna*); præsertim *us dauþaim* Rom. X, 9; Gal. I, 1; Eph. I, 20; Col. II, 12; item Col. I, 18 elliptice dicitur *frumabaur* (sc. *þize urraisidane*) *us dauþaim*; *ustiuhan* Rom. X, 7 (*us dauþaim*); *usvairpan* Mc. VII, 26 (*unhulþon us dauhtr*); Luc. VI, 42 (*anza us augin*); Joan. XII, 42; *dreiban* Joan. XVI, 2; *usdreiban* Mc. V, 10; *uskiusan* Luc. IV, 29; *afsatjan* Luc. XVI, 4 (*us fauragaggja*); *gavaljan* Luc. VI, 13 (*us im tvalib*); Joan. XV, 19 (*us fairwau*); *laþon* Rom. IX, 24 (*us iudaium — us þiudom*); *ustaiknjan* Skeir. VIII, d (*ains reike ustaikniþs us þaim fraqiþanam vas*); *lausjan* Rom. VII, 24 (*us þamma leika*); *galausjan* Luc. I, 74 (*us handau fijande*); Cor. II, I, 10 (*us dauþum*); Col. I, 13 (*us valdufnja riqizis*); Tim. II, III, 11 (*us allaim vrakom*); Skeir. I, b (*us diabaulaus anamahtai*); *uslausjan* Luc. XVII, 6 (*uslausei þuk us vaurtim*); Gal. I, 4 (*us þamma andvairþin aiva ubilin*); *nasjan* Joan. XII, 27 (*us þizai weilai*); hinc *naseins us fijandam* Luc. I, 71; *niman* Joan. XVI, 14 (*us meinamma*); *usniman* Joan. XVII, 15 (*us þamma fairwau*); Cor. I, XV, 13 (*us izvis silbam*); Col. II, 14 (*us midumai*); *usbairan* Luc. VI, 45 (*us þiuþeigamma huzda hairtins*); *fravilvan* Joan. X, 28 et 29 (*us handau*); *lisan* Luc. VI, 44 (*smakkans us þaurnum*; pariter vel elliptice dicitur *us aiwatundjai trudanda veinabasja*; ut etiam Mc. XI, 14 *ni þanaseiþs us þus [bagma] manna akran matjai*); *sneiþan* Gal. VI, 8 (in sensu metaphorico, metere, *us þamma leika riurein*); *maitan* Mc. XI, 8 (*astans us bagmam*); Rom. XI, 24 *us vistai usmaitans þis vilþeis alevabagmis* incorrectum est pro *us þamma vistai usmaitans vilþjin alevabagma*; *gadraban* Mc. XV, 46 (*hlaiv us staina*); *giban* Joan. VI, 31 et 32 (*hlaif us himina*); Tim. II, II, 7 *gibiþ þus frauja fraþi us allaim* (ἐν πᾶσιν, probabiliter loco *us* legendum *in*; item etiam Cor. II, III, 9 *und filu mais ufarist andbahti garaihteins us vulþau*, ubi etiam Græcus habet ἐν δόξῃ); *atgiban* Joan. XVII, 6 (*mannans us fairwau*); *andhuljan* Luc. II, 35 (*mitonins us managaim hairtam*). Huc pertinet etiam *rodjan* Joan. VIII, 44 (*us seinaim*); XII, 49 (*us mis silbin*); Skeir. IV, c (*us airþai*) et *gahausjan* Cor. II, XII, 6, (*gahauseiþ wa us mis*, ubi in interpretatione loco *ad* legendum est *a*); c) originem, ortum, exitum, stirpem ex qua prodit aliquid, sic Skeir. II, b *so leikeina us vambai gabaurþs*; Luc. X, 11 *stubju þana gahaftnandan unsis us þizai baurg izvarai afhrisjam izvis*; Joan. VI, 13 *gabrukos us fimf hlaibam*; sic præcipue post *visan*: Joan. VII, 52 (*þu us galeilaia is*); Luc. XX, 4, 5, 6; Rom. IX, 5 (*us þaimei xristus ist*); Mth. V, 37 (*þata managizo þaim us þamma ubilin ist*); Joan. VIII, 44 (*us diabaulau*), 47 (*us guþa*); Cor. II, III, 5; V, 18; Phlpp. III, 9; Rom. XI, 36 (*us fraujin*); Joan. VII, 22 (*us attam*); Eph. II, 8 (*us izvis*); Gal. V, 8 (*us þamma laþondin*), item etiam Joan. X, 32 *goda*

vaurstva ataugida us allin meinamma; huc pertinet formula *us þamma fairwau visan* Joan. VIII, 23; XV, 19; XVII, 14, 16; XVIII, 36 et *us þizai airþai visan* Skeir. IV, c; insuper post *vairþan*: Gal. IV, 4 (*insandida guþ sunu seinana vaurþanana us qinon*); Tim. I, VI. 4 (*us soknim jah vaurdajiukom vairþand neiþa jah maurþra*); coll. Gal. IV, 22 *abraham tvans aihta sununs, ainana us þiujai jah ainana us frijai*, et Joan. VII, 22 *xristus us fraiva daveidis qimiþ*. In peculiari significatione occurrit Joan. III, 5 *gabairada us vatin jah ahmin*. Hinc etiam hæc verba supplenda sunt, ut Joan. XI, 1 *lazarus af beþanias us haimai marjins*; Luc. VIII, 27 *sums us baurg*; Mc. III, 7, 8 *filu manageins us galeilaian, us iudaia*, etc.; Skeir. VI, c *stibna us himina*; Mc. VIII, 11; Cor. II, v, 2; Cor. I, XV, 47 *manna us airþai — us himina*; Gal. IV, 24 *sa (sunus) us þiujai*; Esdr. II, 36 *sunjus us garda iesuis*; Luc. I, 27; Esdr. II, 40 *sunjus kaidmeielis us sunjum odueiins*; Phlpp. III, 5 *us knodai israelis, hebraius us hebraium*; Luc. I, 5 *zakarias us afar abijins*; II, 36 *anna, dauhtar fanuelis us kunja aseris*; Rom. IX, 4 *þai us israel*; Cor. II, III, 1 *anafilhs us izvis*; IV, 7 *mahts us unsis*; v, 1; VIII, 7; IX, 2; XI, 26. Huc adducendum est etiam Cor. II, II, 16 *dauns us libainai* (qui e vita excedit); d) in sensu partitivo, præcedentibus casibus partim redeuntibus, ex aliquo esse, ad aliquid pertinere, ubi sæpe Græcus solo genitivo utitur: Joan. VIII, 23 *jus us þaim dalaþro sijuþ, iþ ik us þaim iupaþro im*; Cor. I, XII, 12 *liþjus allai us leika þamma ainamma visandans*; 15, 16; Gal. II, 15; Eph. IV, 16; Col. IV, 9, 11, 12; Tim. II, III, 6; Mth. XXVII, 48 *ains us im*; Mc. IX, 17; Joan. XVI, 5 *ainshun us izvis*; XVII, 12; Luc. IX, 38 *manna us þizai managein*; Luc. XIX, 39 *sumai fareisaie us þizai managein*; Joan. XII, 42; XVI, 17 *qeþun (sumai) us þaim siponjam*; e) ubi aliquid ab aliquo vel ex aliquo esse vel evenire dicitur: Mc. XI, 20 *smakkabagms þaursus us vaurtim*; præsertim post *laisjan* Luc. v, 3 (*us þamma skipa*) et *meljan* Rom. subscr. (*du rumonim meliþ ist us kaurinþon*); Cor. I, subscr.; Cor. II, subscr.; hinc Col. IV, 16 *þoei ist us laudeikaion*; et metaphorice Cor. II, II, 4 *us managai aglon jah aggviþai hairtins gamelida izvis*; 2) ad determinandum tempus, ex, ab — ad, ἐκ: Joan. VI, 66 *us þamma mela*; 64 *us frumistja*; Skeir. I, c *us anastodeinai*; Joan. IX, 1 *us gabaurþai*; Mc. IX, 21 *us barniskja* (παιδιόθεν); Tim. II, III, 15 (ἀπὸ βρέφους); Mc. x, 20 *us jundai*; Luc. XVIII, 21; 3) sub respectu mere metaphorico, a) fontem, originem, causam, fundamentum alicujus rei indicat, ex, ab, ἐκ: Rom. IX, 30 *garaihtei us galaubeinai*; x, 6; x, 5 *garaihtei us vitoda*; Phlpp. III, 9; Rom. x, 17 *garaihtei us gahauseinai*; Gal. III, 2 *uzu vaurstvam vitodis ahman nemuþ þau uzu gahauseinai galaubeinais*; III, 5; Cor. II, XIII, 4 *ushramiþs vas us siukein akei libaiþ us mahtai guþs*; Rom. IX, 32 *garaihts vairþan us vaurstvam — us galaubeinai*; Gal. II, 16; Rom. IX, 11 *tavidedeina wa þiuþis aiþþau unþiuþis, ei bi gavaleinai muns guþs visai ni us vaurstvam ak us þamma laþondin*; Gal. v, 5; Eph. II, 9; Phlpp. I, 16; Skeir. VII, c; Cor. II, IX, 7 *warjizuh svasve fauragahugida ni us trigon aiþþau us nauþai*. Huc pertinent etiam nonnulli casus: Cor. II, VIII, 13 (*þata vvirþai*) *us ibnassau*, ex æqualitate, propter æqualitatem; Luc. XIX, 22 *us munþa þeinamma stoja þuk*; VI, 44 *bagms us svesamma akrana uskunþs ist*; necnon Eph. III, 15 *us þammei all fadreinis in himina jah ana airþai namnjada*; stipulans *us gaqissai* Cor. I, VII, 5; b) modaliter ponitur, ut Joan. VIII, 41 *us horinassau gabaurans*; Mc. XII, 30 *frijos fraujan us allamma hairtin, jah us allai saivalai jah us allai gahugdai jah us allai mahtai*; Luc. XX, 27; hinc etiam Col. III, 23 *us saivalai vaurkjan*; Tim. I, I, 5 *friaþva us hrainjamma hairtin*; Tim. II, II, 22 *anahaitan fraujan us hrainjamma hairtin*; Cor. II, II, 7 *us hlutriþai — us guþa rodjan* (coll. casibus supra laudatis 1) b) cum *rodjan*); IX, 6 *us gaþagkja saian*; VIII, 11 *ustiuhan us þammei* (ex quo) *habaiþ*; c) locutiones adverbiales efformat: Cor. I, XIII, 10 et 12 *us dailai* (ἐκ μέρους); Philem. 14 *us lustum* (κατὰ ἑκούσιον); Rom. IX, 21 *us gabaurþai* (κατὰ φύσιν); Eph. II, 3 h. l. *us saleinai* (φύσει); Luc. XX, 20 *sa us liutein* (ἐγκάθετος); d) instrumentalis: Mth. XXVII, 7 *usbugjam akr us þaim skattam*; Luc. VIII, 3 *andbahtidedun im us aiginam seinaim*; Luc. XVI, 9 *taujan sis frijonds us faihuþraihna invindiþos*; e) ad designandam materiam, ex qua quid conficitur: Joan. IX, 6 *gavaurkjan fani us spaiskuldra*; XIX, 2 *usvindan vippja us þaurnum*; Rom. IX, 21 *taujan us daiga*; f) post passiva: Mc. VII, 11 *us mis gabatnis*; Cor. II, II, 2 *gaurida us mis*; VII, 9 *gasleiþjaindau us izvis*; Phlpp. I, 23 *dishabaiþs us þaim tvaim*; Joan. III, 25 *varþ sokeins us siponjam*; Rom. XII, 18 *jabai mag vairþan us izvis*. Hinc locutiones quæ passivum habent sensum, ut *galigrja haban* Rom. IX, 10 (hoc est dormire, ubi in interpretatione loco *concubitu* legendum est *concubitum*); *haban hazein*; XIII, 3, (hoc est remunerator).

II. In compositione: 1) cum verbis: *usagjan, usagljan, usaivjan, usanan, usalþan, usbairan, usbaugjan, usbeidan, usbidjan, usbliggvan, usbugjan, usbraidjan, usbruknan, usgaggan, usgeisnan, usgaisjan, usgiban, usgildan, usgutnan, usgraban, usdaudjan, usdreiban, usdriusan, usqiþan, usqiman, usqistjan, ushahan, ushaitan, ushauhjan, ushafjan, ushinþan, ushlaupan, ushulon, ushrainjan, ushramjan, ushrisjan, usþulan, usþriutan, usþroþjan, usþvahan, uskeinan, uskiusan, uskannjan, uslaubjan, usleiþan, usletan, uslagjan, uslausjan, usluton, uslukan, usluknan, usluston, usmaitan, usmanagnan, usmerjan, usmernan, usmitan, usniman, usdiwan, ussakan, ussokjan, ussaljan, ussandjan, ussiggvan, ussitan, ussatjan, usskavjan, usspillon, ussliggan, usstandan, ussteigan, ustaiknjan, ustiuhan, usvagjan, usvairpan, usvakjan, usvaltjan, usvindan, usvandjan, usfilhan, usfulljan, usfullnan, usfraisan, usfraþvjan*; ante *r* sonat *ur* in *urredan, urreisan, urraisjan, urrinnan, urrannjan, urrumnan*; bicomposita: (*usatbairan*); *usgasaiwan, miþushramjan, miþuskeinan, miþurreisan, miþurraisjan*; 2) cum participiis: *usvahsans*; *unuslaisiþs, unusspilloþs*; 3) cum substantivis: *usbalþei, usbeisns, usbeisnei, usbloteins, usdaudei, usdrusts, usqiss, usþulains, useta, usþroþeins, usliþa, uslauseins, usluk, usmet, usmets, ussauneins, ussateins, usstass, usstiurei, ustaikneins, ustauhts, ustauhei, usvahsts, usvaurpa, usvalteins, usvaurhts, usvandi, usvissi, usfarþo, usfilh, usfilmei, usfulleins, usfodeins*; *urrists, urruns*; 4) cum adjectivis: *usbeisneigs, usgruds, usdauds, ushaists, uskunþs, uslukns, usskavs, usvaurhts, usveihs, usvens, usviss, usfairins, usfilms*; 5) cum adverbiis: *usdaudo, ussindo, usstiuriba*.

UT, adverb., foras, ἔξω: Joan. XI, 43; XIX, 4; adhibetur etiam pro ἐκ... in compositione, *utbairan, utgaggan*; ordinario postpositum: *atgaggan ut* (ἐξέρχεσθαι) Joan. XVIII, 29; *galeiþan ut* XIII, 30; XVIII, 38; ponitur plerumque post verba, quæ cum *us* componuntur: *usgaggan ut* Mth. IX, 32; Luc. XV, 28; Joan. XVIII, 4, 16; vel etiam hic pro ἔξω cum *usgaggan ut* (ἐξέρχεσθαι ἔξω) Mth. XXVI, 75; Joan. XIX, 5; *usdreiban ut* Luc. VIII, 54; *usvairpan ut* Luc. XIV, 35; Joan. VI, 37; IX, 34, 35; XII, 31; XV, 6; cum sequenti præpositione *us*, ex, foras, ἔξω: Mc. XI, 19 *usiddja ut us þizai baurg*; XII, 18; Luc. IV, 29; XX, 15; ἐκ: Mc. I, 25.

UTA, adverb., foris, ἔξω: Mth. XXVI, 69; Mc. I, 45; III, 31, 32; IV, 11; XI, 4; Luc. I, 10; VIII, 20; Joan. XVIII, 16; Cor. I, v, 12, 13; Col. IV, 5; Thess. I, IV, 12; ἔξωθεν: Tim. I, III, 7.

UTANA, adverb., foris, 1) c. genit., ἔξω: Mc. VIII, 23 *ustauh þana blindan utana veihsis*; Skeir. III, c; ἔξωθεν: Cor. II, VII, 5 *utana vaihjons*; Joan. IX, 22 *utana synagogais vairþan* (ἀποσυνάγωγος γίγνεσθαι); 2) *sa utana unsar manna*, ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος: Cor. II, IV, 16.

utaþro, adverb., de foras, ἔξωθεν: Mc. vii, 15, 18.

UF (*ubuh*, vid. sub *uh*; gr. ὑπό, lat. *sub*; Gr. IV, 789), præpositio cum accusativo et dativo respectum inferioritatis indicans.

I. *Præpositio*. A. cum accusativo: sub, ὑπό c. accus.: 1) localis: a) post verba motus *inngaggan* Mth. viii, 8; Luc. vii, 6; *atdriusan* Skeir, I, a (hic enim *staua* loco *stauai* legendum est); b) post transitiva *satjan* Mc. iv, 21; *gasatjan* Luc. viii, 16 (ὑποκάτω); *galagjan* Cor. I, xv, 25; *ufhnaivjan* Cor. I, xv, 26; Eph. i, 22; Cor. I, xv, 27 et 28 est *ufhnaivjan uf sumana*, ὑποτάσσειν τινί; 2) metaphorice: Rom. vii, 14 *frabugjan uf fravaurht*.

B. cum dativo: 1) localis, sub, ὑπό c. accus.: Mc. xii, 1 *dal uf mesa* (ὑπολήνιον); etiam post *gabauan* Mc. iv, 32 et *visan* Cor. I, x, 1; Tim. I, vi, 1; cum subaudito *visands* Luc. xvii, 24 *þata uf himina*; Col. i, 23; 2) temporalis, ad tempus, sub, vel ablat. absol., ἐπί c. genit.: Mc. ii, 26 *uf abjaþara gudjin*; Luc. iv, 27 *uf haileisaiu praufetau*; Tim. I, vi, 13 *uf pauntiau peilatau*; sic etiam Luc. iii, 23 *uf gakunþai*; vid. ad h. l.; 3) metaphorice post *visan* Gal. iv, 2 *uf raginjam*; 21 *uf vitoda*; v, 18; cum subaudito *visands* Cor. I, ix, 20 *þai uf vidola*; Gal. iv, 5; (*so*) *uf vaira qens* (ὕπανδρος γυνή); *vaurþans* Gal. iv, 4 *uf vitoda*; *gasatiþs* Luc. vii, 8 *uf valdufuja*; *haban* Luc. vii, 8 *uf sis gadrauhtins*; Mc. viii, 9 *uf valdufnja*; *skalkinon* Gal. iv, 3 *uf stabim þis fairwaus*.

II. In compositione: 1) cum verbis: *ufbauljan*, *ufblesan*, *ufbrikan*, *ufbrinnan*, *ufgairdan*, *ufgraban*, *ufdaupjan*, *ufhaban*, *ufhausjan*, *ufhlohjan*, *ufhnaivjan*, *ufhropjan*, *ufþanjan*, *ufkunnan*, *ufligan*, *ufmeljan*, *ufmunnan*, *ufrakjan*, *ufsaggqjan*, *ufsliupan*, *ufsneiþan*, *ufstraujan*, *ufsvogjan*, *ufvopjan*; bicompositum: *innufsliupan*; 2) cum participiis: *unufbrikands*; 3) cum substantivis: *ufhauseins*, *ufhnaiveins*, *ufkunþi*, *ufsvalleins*.

UFAR (vet. norv. *yfir*, vet. sax. *obar*, angl. sax. *ofer*, vet. sup. germ. *oba*, *ubar*, vet. fr. *over*, *ovir*, *ur*, suec. *öfver*, angl., dan., batav. *over*, rec. sup. germ. *über*; gr. ὑπέρ, lat. *super*; coll. *Uf*; Bopp 80, 83; Gr. IV, 789; Gf. I, 78; *Alth. Præpos.* 156; Rchth. 1108), præpositio cum accusativo et dativo constructa, quæ respectum superioritatis designat eodemque modo ad *uf* refertur atque græcum ὑπέρ ad ὑπό.

I. *Præpositio*: A. cum accusativo: 1) localis, super, a) super aliquid (stare super): Luc. iv, 39 *atstandans ufar* (ἐπάνω) *ija*; Eph. iv, 10 *ussteigan ufar* (ὑπάνω) *allans himinans*; b) super, trans, πέραν: Joan. vi, 1 *iesus galaiþ ufar marein*; 17; x, 40; xviii, 1; 2) metaphorice, a) super, Eph. i, 22 *ina atgaf haubiþ ufar* (ὑπέρ) *alla aikklesjon*; Thess. II, ii, 4 *ufarhafjands sik ufar* (ἐπί c. accus.) *all*; b) super, insuper, progrediens et præcedentibus adjiciens, ἐπί c. dat.: Eph. vi, 16 *ufar all andnimands skildu galaubeinais*; Col. iii, 14 *ufar alla gahamoþ izvis friaþva*; c) super, præ, cum significatione comparativa, ὑπέρ c. accus.: Mth. x, 37 *saei frijoþ attan aiþþau aiþein ufar mik*; Luc. vi, 40; Cor. II, xii, 13; Philem. 16; Neh. vii, 2; Skeir. VII, b; Cor. II, i, 8 *ufar maht*; viii, 3; Skeir. VI, b *attins veitvodei all ufar insaht manniskodaus iohannes unandsok undredan mag kunþi*; *ufar all* Eph. iii, 20; *ufar þatei* Luc. iii, 13; Cor. I, iv, 6; Cor. II, xii, 6; *ufar mikil* et *ufar filu*, ὑπερλίαν: Cor. II, xi, 5; xii, 11.

B. Cum dativo: 1) localis, super, a) super aliquid, sursum, in sola formula *atta izvar sa ufar himinam* (ὁ οὐράνιος) Mth. vi, 14, 26, 32, coll. *In*; b) super, in (se extendere), ἐπί c. accus.: Mth. xxvii, 45 *rarþ riqis ufar allai airþai*; 2) metaphorice, super, in, ὑπέρ c. accus.: Mth. x, 24 *nist siponeis ufar laisarja*; ἐπί c. genit.: Rom. ix, 5 *saei ist ufar allaim guþ*; Eph. iv, 6; ἐπί c. accus. post *þiudanon* Luc. i, 33; xix, 14, 27; ἐπάνω post *valdufni haban* Luc. xix, 17 et *valdufni giban* Luc. ix, 1.

II. In compositione: 1) cum verbis: *ufargaggan*, *ufargiutan*, *ufarhamon*, *ufarhafjan*, *ufarhleiþrjan*, *ufarhugjan*, *ufarþeihan*, *ufarleiþan*, *ufarlagjan*, *ufarmeljan*, *ufarmiton*, *ufarmunnon*, *ufarskadvjan*, *ufarsteigan*, *ufarsvaran*, *ufartrusnjan*, *ufarvahsjan*, *ufarvisan*, *ufarfulljan*; 2) cum substantivis: *ufargudja*, *ufarhauseins*, (*ufarmaudei*), *ufarmeleins*, *ufarmeli*, *ufarranneins*, *ufarskafts*, *ufarsvara*, *ufarfullei*; 3) cum adjectivis: *ufarhiminakunds*, *ufarfulls*.

ufaro, abverb. superne: Joan. xi, 38 (ἐπ' αὐτῷ); Skeir. IV, b; in, super, desuper, c. genit., post *trudan* Luc. x, 19 (ἐπάνω); *gasatjan* Eph. i, 21 (ὑπεράνω); c. dat., post *visan* Luc. xix, 19 (ἐπάνω); Joan. iii, 31 (ὑπεράνω); *vitan vahtvom* Luc. ii, 8 (ἐπί c. accus.).

ufarassus, masc., abundantia, superfluitas, περισσεία: Cor. II, x, 15; περίσσευμα: Cor. II, viii, 13, 14; ὑπερβολή: Cor. II, iii, 10; iv, 7, 17; τὸ ὑπερέχον: Phlpp. iii, 8; ὑπεροχή: Tim. I, ii, 2; cum sequenti genitivo substantivi adhibetur pro participio ὑπερβάλλων, sic Cor. II, ix, 14 *ufarassus anstais* (ὑπερβάλλουσα χάρις); Eph. i, 19 *ufarassus mikileins* (ὑπερβάλλον μέγεθος); ii, 7 *ufarassus gabeins* (ὑπερβάλλων πλοῦτος); dativus *ufarassau* adverbialiter usurpatur, in abundantia, abundanter, redundanter, valde, περισσοτέρως: Cor. II, i, 12; ii, 4; vii, 15; xi, 23; Thess. I, ii, 17; ὑπερπερισσῶς: Mc. vii, 37; ὑπερεκπερισσοῦ: Thess. I, iii, 10; v, 13; ὑπερβαλλόντως: Cor. II, xi, 23; καθ' ὑπερβολήν: Rom. vii, 13; Cor. II, i, 8; etiam occurrit pro ὑπέρ in compositione, sic *ufarassau ufþanjan* pro ὑπερεκτείνειν: Cor. II, x, 14; *ufarassau haban*, abundanter habere, abundare, c. gen., περισσεύειν: Luc. xv, 17; Phlpp. iv, 12; *ufarassau ganohjan*, id., Eph. i, 8; *ufarassus ist*, id., Cor. II, i, 5.

ufarassjan, conj. II, 1) abundare facere, augere, περισσεύειν: Cor. II, iv, 15; ix, 8; 2) augere, περισσεύειν: Cor. II, ix, 12; ὑπερπλεονάζειν: Tim. I, i, 14.

UFITAHARI, nom. propr., docum. neapol. (vid. Massm. in hoc p. 22 sq).

UFJO (coll. *Ufar*), adverb., abundanter, περισσόν: Cor. II, ix, 1.

UFTA (vet. norv. *opt*, vet. sax., angl. sax., rec. sup. germ. *oft*, vet. sup. germ. *ofto*, angl. *oft*, *often*, suec. *ofta*, dan. *ofte*; Gf. I, 184), adverb., sæpe, πολλάκις: Mc. v, 4; ix, 22; Joan. xviii, 2; Cor. II, viii, 22; xi, 23, 26, 27; Phlpp. iii, 18; Tim. II, i, 16; πυκνά: Mc. vii, 3; Luc. v, 33; *sa ufta*, frequenter, iteratum, ὁ πυκνός: Tim. I, v, 23; *sva ufta sve*, tam sæpe quam, ὁσάκις: Cor. I, xi, 25, 26.

UFTO, adverb., forsan, fortasse, tamen Mth. xxvii, 64 probabiliter et Luc. xx, 13 certo *aufto* legendum est, vid. ad h. l.

P

PAIDA (vet. sup. germ. *pheit*, vet. sax. *peda*; Gr. III, 447; Gf. III, 327; Schm. I, 325), fem., tunica, χιτών: Mc. v, 40; Mc. vi, 9; Luc. iii, 11; vi, 29; ix, 3.

ga-paidon, conj. II, induere, ἐνδύειν: Eph. vi, 14.

PAINTEKUSTE (voc. gr.), πεντηκοστή: Cor. I, xvi, 8.

PAITRUS, nom. propr. masc., Πέτρος: Mth. viii, 14; xxvi, 69, 73, 75; Mc. iii, 16; v, 37; viii, 33; Luc. vi, 14; Joan. vi, 8; xiii, 36; xviii, 12, 16; Gal. ii, 7.

PAUNTIUS (*Puntius* Luc. iii, 1; *Paunteus* Tim. I, vi, 13 vid. ad h. l.), nom. propr. masc., Πόντιος: Mth. xxvii, 2; Luc. iii, 1; Tim. I, vi, 13.

PAURPURA (*Paurpaura* Luc. XVI, 19; voc. gr.), fem., purpura, πορφύρα: Mc. XV, 17, 20; Luc. XVI, 19.

PAURPURON, conj. II, purpurare; *paurpuroþs*, part. pass., purpurata, πορφυροῦς: Joan. XIX, 2, 5.

PAPA (voc. gr.), masc., papa, Calend. goth. et docum. neap.

PARAKLETUS (voc. gr.), masc., παράκλητος: Joan. XIV, 16, 26; XV, 26; XVI, 7.

PARASKAIVE (voc. gr.), παρασκευή: Mth. XXVII, 62; Mc. XV, 42.

PASKA (apud Joan. *Pasxa*; voc. hebr.), fem. indecl., pascha, πάσχα: Mth. XXVI, 2; Mc. XIV, 12; Joan. VI, 4; XVIII, 28, 39; Cor. I, V. 7.

PAVLUS, nom. propr. masc., Παῦλος: Cor I, I, 12, 13; XVI, 21; Cor. II, I, 1; Gal. I, 1; Eph. I, 1; Col. IV, 18; Thess. I, II, 18; Thess. II, I, 1; III, 17; Tim. I, I, 1; Tim. II, I, 1; Tit. I, 1; Philem. 19.

* PEIK (Gr. III, 377 *peika* vel *peiko*, cum græco φοῖνιξ cognatum, ut palmulam significans tradit, I, 68 [3 edit.] autem *peika*... ut ex *peinika*... decurtatum habet, ita ut græco φοινικο... respondeat; sed punctum melius tetigisse videtur I, 55, cum vocabulum nostrum latino *picea* et græco πεύκη conferens *peikabagms* per pinum explicat; cæterum proprie cum vet. sax., vet. fr. *pik*, angl. sax. *pic*, vet. sup. germ. *pik*, rec. sup. germ. *pech*, lat. *pix*, gr. πίσσα; vet. norv. *bik*, suec. *beck*, dan. *beek*, comparandum est et picea arbor vertendum), neutr., pix.

PEIKA-BAGMS, vid. sub *Bagms*.

PEILATUS, nom. propr. masc., Πιλᾶτος: Mth. XXVII, 2, 13, 58, 62; Mc. XV, 1; Luc. III, 1; Joan. XVIII, 29; Tim. I, VI, 13.

PISTIKEINS (voc. gr.), adject., pisticus, πιστικός: Joan. XII, 3.

PLAPJA (DRA. 804, ubi franc. *plebium* comparatur), fem., platea, πλατεῖα: Mth. VI, 5 vid. ad h. l.

PLATS (vet. sup. germ. *plez*; Gf. III, 363), masc., labium., ἐπίβλημα: Mth. IX, 16; Mc. II, 21; Luc. V, 36.

PLINSJAN, conj. II, saltare, ludere, ὀρχεῖσθαι: Mth. XI, 17; Mc. VI, 22; Luc. VII, 32.

PUGGS (vet. norv. *pungr*, angl. sax. *pung*, vet. sup. germ. *phung*. angl. *bung*, suec., dan. *pung*; Gr. III, 449; Gf. III, 341), masc. (?), sacculum, βαλλάντιον: Luc. X, 4.

PUND (vet. norv., angl. sax., vet. fr. *pund*, vet. sup. germ. *phunt*, angl. *pound*, rec. sup. germ. *pfund*; lat. *pondo*; Gf. III, 342; Rchth. 982), neutr., libra, λίτρα: Joan. XII, 3.

PUNTIUS, i. q. *Pauntius*.

* PRAGGAN (vet. sup. germ. *prangan*, batav. *prangen*; coll. lat. *premere*; Gf. III. 827), conj. I, *paipragg* (?), *praggans*, premere.

ANA-PRAGGAN, vexare, θλίβειν: Cor. II, VII, 5.

PRAIZBYTAIREIS (voc. gr.), masc., presbyter., πρεσβύτερος: Tim. I, IV, 14 vid. ad h. l.

PRAIZBYTAIREI (*Praizbyterei*, Tim. I, V, 19), fem., presbyteratus, πρεσβύτεροι: Tim. I, V, 19; Tit. I, 5.

PRAITORIA (*Praitauria* Joan. XVIII, 33; XIX, 9; voc. lat.), fem., πραιτώριον: Joan. XVIII, 28, 33; XIX, 9.

PRAITORIAUN, neutr. decl. gr., id., Mc. XV, 16; Joan. XVIII, 28.

PRAUFETUS (*Praufetes* Mth. X, 41; Mc. VI, 15; XI, 32; voc. gr.), masc., propheta, προφήτης: Mth. V, 17; VII, 12, 15; VIII, 17; X, 41; XI, 9, 13; XXVII, 9; Mc. I, 2; VI, 4, 15; VIII, 28; XI, 32; XIII, 22; Luc. III, 4; IV, 17, 24, 27; VI, 23, 26; VII, 16, 26, 28, 39; XVI, 16; XVIII, 31; XX, 6; Joan. XII, 38; Eph. II, 20; III, 5; Thess. I, II, 15; Tit. I, 12; Neh. VI, 14; Skeir. IV, c; VI, c.

LIUGNA-PRAUFETUS, pseudopropheta, ψευδοπροφήτης: Mth. V, 15.

GALIUGA-PRAUFETUS, id., Mc. XIII, 23; Luc. VI, 26.

PRAUFETEIS, fem., prophetissa, προφῆτις: Luc. II, 36.

PRAUFETJA, masc., prophetia, προφητεία: Cor. I, XIII, 2; XIV, 22; Thess. I, V, 20; Tim. I, I, 18; IV, 14.

PRAUFETI, neutr, id., Cor. I, XIII, 8.

PRAUFETJAN, conj. II, prophetizare, προφητεύειν: Mth. VII, 22; XXVI, 68; Mc. VII, 6; XIV, 65; Luc. I, 67; Cor. I, XI, 4; XIII, 9.

PRISKA, nom. propr. fem., Πρίσκιλλα: Cor. I, XVI, 19.

PSALMA (voc. gr.), fem., psalmus, ψαλμός: Luc. XX, 42.

PSALMO, fem., id., Cor. I, XIV, 26; Eph. IV, 8 h. l.; V, 19; Col. III, 16.

R

RABBAUNEI (voc. hebr.), indecl., ῥαββουνί: Mc. X, 51.

RABBEI (voc. hebr.), incl., ῥαββί: Mc. IX, 5; XI, 21; XIV, 45; Joan. VI, 25; IX, 2.

RAGAV, nom. propr. masc., Ῥαγαῦ: Luc. III, 35.

RAGIN (vet. norv. *regin*, vet. sax. *regan*—; Gr. II, RDM. 17; Gf. II, 383), neutr., cogitatio, consilium, γνώμη: Cor. I, VII, 25; Cor. II, VIII, 10; Philem. 14; δόγμα: Col. II, 14; οἰκονομία: Col. I, 25.

RAGINON, conj. II, regere, ἡγεμονεύειν: Luc. II, 2; III, 1.

GA-RAGINON, consilium dare, consulere, συμβουλεύειν: Joan. XVIII, 14.

RAGINEIS, masc., 1) consiliarius, σύμβουλος: Rom. XI, 34; 2) decurio, βουλευτής: Mc. XV, 43; Skeir. VIII, d; 3) tutor, ἐπίτροπος: Gal. IV, 2.

FIDUR-RAGINEIS, tetrarchia, τετραχία (τετραρχῶν): Luc. III, 1 vid. ad h. l.

RAZDA (vet. norv. *raust*, angl. sax. *reord*, *reordian*, rec. sup. germ. *rarta*, *rartjan*, suec. *röst*, dan. *røst*; Gr. I, 1 [3. edit.]; Gf. II, 534), fem., vox, lingua, sermo, λαλιά: Mth. XXVI, 73; Mc. XIV, 70; γλῶσσα: Rom. XIV, 11; Cor. I, XII, 10; XIII, 8; XIV, 21, 22, 23, 26, 27.

RAZN (vet. norv. *rannr*, angl. sax. *ræsn*; Gr. III, 426), neutr., domus, οἰκία: Mth. V, 15; VII, 24, 25, 26; Luc. VI, 48, 49; VII, 37; XV, 8, 25; XVII, 31; οἶκος Mc. XI, 17.

GA-RAZNA, masc., vicinus, γείτων: Luc. XIV, 12 XV, 6; Joan. IX, 8.

GA-RAZNO, fem., vicina, γείτων: Luc. XV, 9.

RAHNJAN (vet. norv. *rök*, *räkna*, vet. sup. germ *rechanon*, vet. fr. *rekenia*, angl. sax. *reccan*, angl *reckon*, suec. *reckna*, dan. *regne*, batav. *rekenen*, rec sup. germ. *rechnen*; Gf. II, 381; Rchth. 991), conj. II, 1) computare, ψηφίζειν: Luc. XIV, 28; 2) numerare, λογίζειν: Mc. XV, 28; Rom. VIII, 36; IX, 8; 3) reputare, ἡγεῖσθαι: Phlpp. II, 6; III, 7; Thess. II, III. 15; Tim. I, VI, 1; Skeir. VIII, b; *vairþana rahnjan*, dignum æstimare, ἀξιοῦν: Luc. VII, 7; 4) imputare, ἐλλογεῖν: Philem. 18; λογίζεσθαι: Cor. II, V, 19; Tim. II, IV, 16.

GA-RAHNJAN, appretiare, τιμᾶν: Mth. XXVII, 9.

FAURA-RAHNJAN, præferre, προηγεῖσθαι: Rom. XII, 10.

RAHTON (coll. *Rikan*), conj. II, pertinere, Cor. II, IX, 1.

* RAÞJAN (vet. norv. *räda*, vet. sax. *rethia*, *rethion*, angl. sax. *ræd*, *red*, vet. fr. *reda*, *radia*, vet. sup. germ. *redja*, *radja*; lat. *ratio*, coll. *Rodjan*; Gr. II, 10; Gf. II, 444; Rchth. 986). conj. I, *roþ*, *roþun*, *raþans*, loqui, narrare

GA-RAÞJAN, numerare, ἀριθμεῖν: Mth. x, 30.

RAÞJO, fem., 1) numerus, ἀριθμός: Joan. vi, 10. Rom. ix, 27; 2) ratio, λόγος: Luc. xvi, 2; Rom. xiv, 12; Phlpp. iv, 15.

RAÞS (vet. norv. *radast*, angl. sax. *ræd*, suec. *redo*, dan. *rede*, angl. *ready*; gr. ῥάδιος; Gf. II, 456), adject., compar. *raþiza*, facilis, εὔκοπος: Luc. xviii, 25.

RAIBAIKKA, nom. propr. fem., Ῥεβέκκα: Rom. ix, 10.

* RAIDS (angl. sax. *arædan*, *gerædian*; coll. vet. norv. *reida*, vet. sup. germ. *reiti*; Gr. II, 14; Gf. II, 479), adject., determinatus.

GA-RAIDS, constitutus, definitus, διατεταγμένος: Luc. iii, 13; Skeir. I, c.

RAIDJAN, conj. II, constituere, stabilire, Skeir. III, c; *raihtaba raidjan*, ὀρθοτομεῖν: Tim. II, ii, 15.

GA-RAIDJAN, id., διατάττειν: Cor. I, xvi, 1; Tit. i, 5; προτίθεσθαι: Eph. i, 9 h. l.

GA-RAIDEINS, fem., ordinatio, institutio, διαταγή: Rom. xiii, 2; κανών: Cor. II, x, 13, 15; Gal. vi, 16; Phlpp. iii, 16; δόγμα: Eph. ii, 15; *vitodis garaideins*, legislatio, νομοθεσία: Rom. ix, 4.

RAIHTS (vet. norv. *rettr*, angl. sax. *riht*, vet. sax., vet. sup. germ. *reht*, vet. fr. *riucht*, angl. *right*, suec. *rett*, dan. *ret*, rec. sup. germ. *recht*; lat. *rectus*; DRA, 748; Gf. II, 399; Rchth. 994), adject., rectus, εὐθύς: Mc. i, 3; Luc. iii, 4, 5; Skeir. VIII, d; 2) justus, δίκαιος: Tim. II, iv, 8.

RAIHTABA, adverb., 1) recte, juste, ordinate, δικαίως: Thess. I, ii, 10, ὀρθῶς: Luc. vii, 43; x, 28; xx, 21; *raihtaba raidjan*, recte constituere, dividere, ὀρθοτομεῖν: Tim. II, ii, 15; 2) juste, recte, facile, εὐθέως: Mc. vii, 35; *raihtaba gaggan*, recte ambulare, ὀρθοποδεῖν: Gal. ii, 14.

GA-RAIHTS, adject., compar. *garaihtoza*, justus, δίκαιος: Mth. v, 45; x, 41; xxv, 46; xxvii, 19; Mc. vi, 20; Luc. i, 6, 17; ii, 25; v, 32; xv, 7; xviii, 9; xx, 20; Joan. vii, 24; xvii, 25; Rom. vii, 12; xi, 22; Phlpp. iv, 8; Col. iv, 1; Thess. II, i, 5, 6; Tim. I, i, 9; Tim. II, iv, 8; Tit. i, 8; *garaihts vairþan*, δικαιοῦσθαι: Gal. ii, 16; *garaihtana domjan* vel *gadomjan*, judicare justum, δικαιοῦν: Luc. vii, 29; xvi, 15; Gal. ii, 17; Phlpp. iii, 12; Tim. I, iii, 16; *garaihtana gateihan*, justificare, δικαιοῦν: Luc. xviii, 14; *garaihtana qiþan*, id; Gal. v, 4.

GA-RAIHTABA, adverb., 1) juste, recte, δικαίως: Cor. I, xv, 34; 2) æque, cum æqnitate: Skeir. III, b; VI, d.

GA-RAIHTEI, fem., justitia, δικαιοσύνη: Mth. v, 20; Luc. i, 75; Rom. ix, 28, 30, 31; x, 3, 4, 5, 6; xiv, 17; Cor. II, iii, 9; v, 21; vi, 7, 14; xi, 15; Gal. ii, 21; v, 5; Eph. iv, 24; v, 9; vi, 14; Phlpp. iii, 6, 9; Tim. I, vi, 11; Tim. II, ii, 22; iii, 16; iv, 8; Skeir. I, a, b, c, d; IV, c; δικαίωμα: Luc. i, 6; Rom. viii, 4.

UNGA-RAIHTEI, injustitia, ἀνομία: Cor. II, vi, 14.

GA-RAIHTIÞA, fem., justitia, δικαιοσύνη: Joan. xvi, 8; Rom. x, 10.

GA-RAIHTJAN, conj. II, 1) rectificare, rectum facere, κατευθύνειν: Luc. i, 79; Thess. I, iii, 11; Thess. II, iii, 5; 2) justificare, δικαιοῦν: Cor. I, iv, 4.

ATGA-RAIHTJAN, corrigere, ἐπιδιορθοῦν: Tit. i, 5.

GA-RAIHTEINS, fem., justitia, emendatio, ἐπανόρθωσις: Tim. II, iii, 16.

RAIHTIS, conjunct., semper postposita (excepto Rom. x, 18), 1), enim, γάρ: Mth. ix, 5; xi, 18; Mc. vi, 17; vii, 8, 25; viii, 3; Luc. i, 18; vi, 44; vii, 33; xiv, 28; xvii, 24; xviii, 14; Cor. I, xii, 12; Gal. ii, 18; * Mc. xii, 37, ubi pro οὖν ponitur, lectio falsa est nec intelligi potest, vid. ad h. l.; 2) scilicet, Skeir. II, a, d, pr. et fin.; V, c; 3) libenter, μενοῦνγε: Rom. x, 18; 4) pro μέν usurpata opponitur sequenti *iþ*, *þan*, *uþþan* (δέ): Mc. iv, 4; Rom. viii, 10; x, 1; xiv, 2, 5; Cor. II, viii, 17; x, 1, 10; Gal. iv, 24, 26; Thess. I, ii, 18; Tim. II, i, 10; Skeir. II, d; III, d; V, a (textu emendato *iþ þatei qiþiþ ainana raihtis* etc. vid. Löbe *Beiträge* pag. 38); 5) pro enclitico —περ in *unte raihtis*, ἐπειδήπερ: Luc. i, 1; *sve raihtis*, ὥσπερ: Cor. II, viii, 7; fortasse etiam Gothus Luc. xviii, 14 ἤπερ loco ἢ γάρ legit, quod per *þau raihtis* reddidit, nec non potuit Cor. I, xii, 12 græcum καθάπερ per *sve raihtis* vertere, γάρ cum plur. codd. prætermisso.

* RAIP (vet. norv. *reip*, *rep*, angl. sax., vet. fr. *rap*, vet. sax. *rep*, vet. sup. germ. *reif*, angl. *rope*, suec. *rep*, dan. *reeb*, batav. *reep*, rec. sup. germ. *reef*; Gr. III, 450; DRA. 425, 540; Gf. II, 496; Rchth. 1015 voc. *Silrap*), neutr. (?), corrigium.

SKAUDA-RAIP, corrigium calceamentorum, ἱμάς: Mth. iii, 11; Mc. i, 7; Luc. iii, 16.

RAISJAN, vid. sub *Reisan*.

RAKA (voc. hebr.), indecl., ῥακά: Mth. v, 22.

RAKJAN, vid. sub *Rikan*.

RAMA, nom. propr. indecl., Ῥαμά: Esdr. ii, 26.

RANNJAN, vid. sub *Rinnan*.

* RAUBON (vet. norv. *rauſa*, vet. sax. *robon*, angl. sax. *reafian*, vet. fr. *ravia*, *rava*, vet. sup. germ. *roubon*, suec. *röfva*, dan. *røve*, rec. sup. germ. *rauben*; lat. *rapere*, gr. ἁρπάζειν; Gr. II, 19; DRA. 635; Gf. II, 357; Rchth. 983, 984), conj. II, rapere.

BI-RAUBON, abripere, συλᾶν: Cor. II, xi, 8; ἐκδύειν: Luc. x, 30.

RAUDS (vet. norv. *raudr*, *riodr*, vet. sax. *rod*, angl. sax. *read*, *reod*, vet. fr. *rad*, vet. sup. germ. *rot*, angl. *red*, suec., dan. *rød*, rec. sup. germ. *roth*; Gr. II, 21; Gf. II, 481; Rchth. 983), adject., ruber (κόκκινος Num. xix, 6): Skeir. III, c.

* RAUHTJAN (coll. suec. *ryta*, dan. *ræse*), conj. II, fremere.

IN-RAUHTJAN, infremere, ἐμβριμᾶσθαι: Joan. xi, 33, 38.

RAUPJAN (vet. norv. *riufa*, angl. sax. *ripan*, *hriopan*, vet. sup. germ. *raufjan*, angl. *reap*, suec. *repa*, batav. *reupen*, rec. sup. germ. *raufen*, *rupfen*; Gf. II, 499), conj. II, evellere, τίλλειν: Mc. ii, 23; Luc. vi, 1.

RAUS (vet. norv. *reyr*, vet. sup. germ. *ror*, suec., dan. *rør*, rec. sup. germ. *rohr*; Gr. II, 50; Gf. II, 545; Rchth. 992 voc. *Rer*), neutr., calamus, κάλαμος: Mth. xi, 7; xxvii, 48; Mc. xv, 19, 36; Luc. vii, 24.

RASTA (vet. norv. *rast*, *röst*, vet. sax., vet. sup. germ. *rasta*, angl. sax., angl. *rest*, vet. fr. *resta*, suec., rec. sup. germ. *rast*; Gf. II, 551; Rchth. 992), fem., 1) requies; 2) quantum potest homo sine quiete iter facere, milliare, μίλιον: Mth. v, 41.

RATJAN, conj. II, ponere, jacere, Thess. I, iii, 3 vid. ad h. l.

* REDAN (vet. norv. *reþa*, vet. sax. *radan*), conj. I, *rairoþ*, *rairoþun*, *redans*, providere, procurare.

GA-REDAN, curare, προνοεῖσθαι: Cor. II, viii, 21.

FAURAGA-REDAN, decernere, prædestinare, προορίζειν: Eph. i, 5, 11.

UND-REDAN, curare, providere, præservare, Skeir. VI, b.

UR-REDAN, definire, δογματίζεσθαι: Col. ii, 20.

GA-REDABA, adverb., honeste, εὐσχημόνως: Rom. xiii, 13.

* REHSNS (coll. vet. sup. germ. *roha*, *ruah*; Gf. II, 377), fem.

GA-REHSNS, statutum, constitutum tempus, determinatio, προθεσμία: Gal. iv, 2; Skeir. I, b, c; II, c, d; III, a, d; IV, a, d; VIII, c.

REIKS (vet. norv. *rikr*, vet. sax. *riki*, angl. sax. *ric*, vet. fr. *rik*, *rike*, vet. sup. germ. *richi*, rec. sup. germ. *reich*; lat. *rex*, gr. ἄρχειν; Gr. II, 16; Gf. II, 387; Rchth. 994), masc. anom., potens, princeps, præsul, ἄρχων: Mth. ix, 18, 23; Luc. xviii, 18; Joan. vii, 26, 48; xii, 31, 42; Rom. xiii, 3; Eph. ii, 2; Skeir. VIII, c, d.

FRIÞA-REIKS, nom. propr. masc., Calend. goth., vid. sub *Friþon*.

REIKS, adject., rex, princeps, ἔντιμος: Neh. vi, 17.

REIKISTA, superl., supremus, princeps, ἄρχων: Mc. iii, 22; *reikista gudja*, summus sacerdos, ἀρχιερεύς: Joan. xviii, 22.

REIKI, neutr., principatus, ἀρχή : Luc. XX, 20; Rom. VIII, 38; Cor. I, XV, 24; Eph. I, 21; III, 10; VI, 12; Col. I, 16; II, 15.

REIKINON, conj. II, dominare, regere, imperare, ἄρχειν : Mc. X, 42; Joan. XIV, 30; Rom. XV, 12.

REIRAN (suec. *rora*, dan. *røre*, batav. *roeren*, rec. sup. germ. *rühren;* coll. Rchth. 992 voc. *Rer*), conj. II, palpitare, tremere, τρέμειν : Mc. V, 33; Luc. VIII, 47; σείεσθαι : Mth. XXVII, 51.

REIRO, fem., 1) tremor, palpitatio, τρόμος : Mc. XVI, 8; Cor. II, VII, 15; 2) motus terræ, σεισμός : Mth. XXVII, 54.

* REISAN (vet. norv. *risa*, *reisa*, angl. sax. *arisan*, *ræsan*, vet. sax., vet. sup. germ. *risan*, vet. fr. *risa*, angl. *rise*, *raise*, suec. *resa*, dan. *reise*, batav. *rysen*, rec. sup. germ. *reisen*, *riese;* Gr. II, 16; Gf. II, 536; Rchth. 994), conj. I, *rais*, *risun*, *risans*, surgere.

UR-REISAN, surgere, excitari, ἐγείρεσθαι : Mth. VIII, 15, 26; IX, 5, 6, 7, 19, 25; X, 5, 11; XXVII, 52, 63, 64; Mc. II, 9; III, 3; IV, 27; V, 41; VI, 14, 16; X, 49; XII, 26; XIII, 22; XIV, 42; XVI, 6; Luc. V, 23, 24; VI, 8; VII, 14, 16, 22; VIII, 24, 54; IX, 7, 22; XX, 37; Joan. VII, 52; XI, 29; XIV, 31; Rom. VI, 4; XIII, 11; Cor. I, XV, 4, 12, 13, 14, 16, 17, 20, 29, 35; Cor. II, V, 15; Tim. II, II, 7; διεγείρεσθαι : Mc. IV, 39; ἀνιστάναι : Mc. V, 42; Luc. VI, 8.

MIÞUR-REISAN, consurgere, συνεγείρεσθαι : Col. II, 12; III, 1.

UR-RISTS, fem., surrectio, ἔγερσις : Mth. XXVII, 53.

RAISJAN, conj. II, excitare, ἐξεγείρειν : Rom. IX, 17.

UR-RAISJAN (*us-raisjan* Luc. VIII, 24), expergefacere, 1) excitare, ἐγείρειν : Mc. I, 31; IX, 27; Luc. I, 69; 2) expergefacere, excitare (a somno), ἐγείρειν : Mth. VIII, 25; διεγείρειν : Mc. IV, 38; Luc. VIII, 24; 3) suscitare (a morte), ἐγείρειν : Joan. V, 21; XII, 1, 9; Rom. X, 9; Cor. I, XV, 15; Cor. II, I, 9; IV, 14; Gal. I, 1; Eph. I, 20; Col. II, 12; ἀναστῆσαι : Joan. VI, 40, 44, 54; 4) suscitare, ἐγείρειν : Luc. III, 8; Phlpp. I, 16; ἐξαναστῆσαι : Luc. XX, 28; 5) suscitare, διεγείρειν : Joan. VI, 18.

MIÞUR-RAISJAN, conresuscitare, συνεγείρειν : Eph. II, 6.

RESA, nom. propr. masc., Ῥησά : Luc. III, 27.

* RIGGVS (angl. sax., vet. sax. *rinc;* coll. rec. sup. germ. *recke*), adject., monstrosus (?).

UNMANA-RIGGVS, immansuetus, ἀνήμερος : Tim. II, III, 3.

RIGN (vet. norv. *regn*, angl. sax. *regn*, vet. sax., vet. sup. germ. *regan*, vet. fr. *rein*, angl. *rain*, suec., dan. *regn*, batav., rec. sup. germ. *regen;* lat. *rigare*, gr. βρέχειν; Gr. II, 53; III, 388; Gf. II, 441; Rchth. 990), neutr., pluvia, βροχή : Mth. VII, 25, 27.

RIGNJAN, conj. II, pluere facere, βρέχειν : Mth. V, 45; Luc. XVII, 29.

RIQIS (*riqiz* Mth. VI, 23; coll. vet. norv. *reykr*, *rauk*, *raukr*, vet. sax. *roc*, vet. fr. *rek;* Rchth. 990), neutr., obscuritas, tenebræ, σκότος : Mth. VI, 23; VIII, 12; XXVII, 45; Luc. I, 79; Rom. XIII, 12; Cor. I, IV, 5; Cor. II, IV, 6; VI, 14; Eph. V, 8, 11; VI, 12; Col. I, 13; Thess. I, V, 4, 5; σκοτία : Mth. X, 27; Joan. VI, 17; VIII, 12; XII, 35.

RIQIZEINS, adject., tenebrosus, σκοτεινός : Mth. VI, 23; ἐσκοτισμένος : Eph. IV, 18.

RIQIZJAN, conj. II, tenebricare, obscurari, σκοτίζεσθαι : Mc. XIII, 24.

RIKAN (vet. norv. *rakna*, *rekja*, *räkkia*, angl. sax. *racian*, *ræcan*, vet. sup. germ. *rechjan*, *reichjan*, vet. fr. *reka*, angl. *reach*, suec. *racka*, dan. *række*, batav. *recken*, *reyken*, rec. sup. germ. *recken*, *reicken;* lat. ...*rigere*, gr. ὀρέγειν; Gr. II, 26; Gf. II, 363, 386, Rchth. 990), conj. I, *rak*, *rekun*, *rikans*, cumulare, accumulare, σωρεύειν : Rom. XII, 20.

* RAKJAN, conj. II, tendere.

UF-RAKJAN, extendere, ἐκτείνειν : Mth. VIII, 3; Mc. I, 41; III, 5; Luc. V, 13; VI, 10; ἐπισπᾶν : Cor. I, VII, 18.

BI-REKS (*bireiks* Cor. I, XV, 30; Gr. II, 27, 718), adject., periclitans; *bireks visan* vel *vairþan*, κινδυνεύειν : Cor. I, XV, 30; Luc. VIII, 23.

BI-REIKEI, fem., periculum, κίνδυνος : Cor. II, XI, 26.

RIMIS, neutr. (?), quies, ἡσυχία : Thess. II, III, 12.

RINNAN (vet. norv. *rinna*, *renna*, angl. sax. *rennan*, *yrnan*, vet. sax. *rinnan*, vet. fr. *renna*, vet. sup. germ. *rinnan*, *rennjan*, angl. *run*, suec. *renna*, *rinna*, dan. *rende*, *rinde*, batav. *rennen*, rec. sup. germ. *rennen*, *rinnen;* lat. *ruere*, gr. ῥεῖν; Gr. II, 34; Gf. II, 513; Rchth. 992), conj. I, *rann*, *runnun*, *runnans*, 1) currere, τρέχειν : Mc. V, 6; Rom. IX, 16; Cor. I, IX, 24, 26; Gal. II, 2; V, 7; ὁρμᾶν : Luc. VIII, 33; ἐξέρχεσθαι : Mth. VIII, 28; *samaþ rinnan*, concurrere, ἐπισυντρέχειν : Mc. IX, 25; 2) fluere, ῥεῖν : Joan. VII, 38.

BLOÞA-RINNANDEI, part. fem., fluxus sanguinis, αἱμοῤῥοοῦσα : Mth. IX, 20.

AND-RINNAN, 1) incurrere; 2) pugnare, διαλέγεσθαι : Mc. IX, 34; Skeir. III, a.

AT-RINNAN, accurrere, ἔρχεσθαι : Luc. XVI, 21.

DUAT-RINNAN, id., προστρέχειν : Mc. X, 17.

BI-RINNAN, 1) circumcurrere, περιτρέχειν : Mc. VI, 55; 2) circumdare, κυκλοῦν : Joan. X, 24.

GA-RINNAN, 1) concurrere, convenire, συνέρχεσθαι : Luc. V, 15; etiam *garinnan miþ* — Mc. XIV, 53; et *samaþ garinnan* Cor. I, XIV, 26; [ἐπι]συνάγεσθαι : Mc. I, 33; ὑπάγειν : Joan. XII, 11; καταντᾶν : Eph. IV, 13; 2) currere, concurrere, per cursum petere, καταλαμβάνειν : Cor. I, IX, 24.

DU-RINNAN, occurrere, προστρέχειν : Mc. IX, 15; [προσ-]έρχεσθαι : Mth. VIII, 2.

UND-RINNAN, contingere, ἐπιβάλλειν : Luc XV, 12.

UR-RINNAN, 1) exire, egredi, ἐξέρχεσθαι : Mc. IV, 3; VIII, 11; XIV, 48; Luc. IV, 35; VIII, 5; Joan. VIII, 42; XI, 44; XII, 13; XVI, 27, 30; XVII, 8; ἐκπορεύεσθαι : Joan. XV, 26; ἔρχεσθαι : Luc. VII, 33, 34; ἀναβαίνειν : Luc. II, 4; XII, 20; ἥκειν : Rom. XI, 26; 2) oriri, de sole, ἀνατέλλειν : Mc. IV, 6; XVI, 2; Neh. VII, 3; de semine, ἐξανατέλλειν : Mc. IV, 5; ἀναβαίνειν : Mc. IV, 8, 32; 3) exire, ἐξέρχεσθαι : Luc. II, 1; IV, 14; 4) exire (de sorte), contingere, λαγχάνειν : Luc. I, 9.

FAIR-RINNAN, pertingere, ἐφικνεῖσθαι : Cor. II, X, 13, 14; *du þaurftai fairrinnan*, convenire, pertinere, ἀνήκειν : Eph. V, 4.

FAUR-RINNAN, præcedere, Skeir. III, b.

FRA-RINNAN, incidere, περιπίπτειν : Luc. X, 30.

RINNO (Gr. III, 386), fem. torrens, χείμαῤῥος : Joan. XVIII, 1.

RUNS, masc., cursus, fluxus, ῥύσις : Mc. V, 25; Luc. VIII, 43, 44; δρόμος : Tim. II, IV, 7; *rungavaurkjan sis*, currere, præcipitare, ὁρμᾶν : Mth. VIII, 32.

GA-RUNS, fem., plur. *garunseis*, forum, via, ῥύμη : Mth. VI, 2; ἀγορά : Luc. VII, 32.

UR-RUNS, exitus, ἔξοδος : Luc. IX, 31.

UR-RUNS, masc., plur. *urrunseis*, 1) oriens, ἀνατολή : Mth. VIII, 11; Luc. I, 78; 2) exitus, ἀφεδρών : Mc. VII, 19.

GA-RUNJO, fem., inundatio, πλημμύρα : Luc. VI, 48.

* RANNJAN, conj. II, currere facere.

UR-RANNJAN, oriri facere, ἀνατέλλειν : Mth. V, 45.

UFAR-RANNEINS, fem., aspersio (ῥαντισμός: Num. XIX 9) : Skeir. III, b.

* RIUDS, adject., verecundus.

GA-RIUDS, id., σεμνός : Phlpp. IV, 8; Tim. I, III, 2, 8, 11.

GA-RIUDI, neutr., castitas, σεμνότης : Tim. I, II, 2.

GA-RIUDJO, fem., id, αἰδώς : Tim. I, II, 9.

RIURS (coll. angl. sax. *hreosan*, *hroren*), adject., corrumpibilis, πρόσκαιρος : Cor. II, IV, 18; θνητός : Cor. II, IV, 11; φθαρτός : Cor. I, IX, 25; XV, 53; φθειρόμενος : Eph. IV, 22; *riurs vairþan*, corrumpi, φθείρεσθαι : Cor. II, XI, 3.

UN-RIURS, incorruptus, ἄφθαρτος : Cor. I, IX, 25; XV, 52.

RIUREI, fem., corruptio, φθορά : Cor. I, XV, 50; Gal. VI, 8; Col. II, 22.

UN-RIUREI, incorruptio, ἀφθαρσία : Cor. I, XV, 50, 53; Eph. VI, 24; Tim. II, I, 10.

RIURJAN, conj. II, corrumpere, φθείρειν : Cor. I, V, 33.

* RUGKS, adject.

UB-RUGKS, reprobatus (?), Eph. II, 3 h. l.

RUMA, nom. propr. fem., Ῥώμη : Tim. II, I, 17.

RUMONEIS, nom. propr. masc. plur., Ῥωμαῖοι : Rom. subscr.

RUMS (vet. norv., vet. sax., angl. sax., vet. fr., suec., dan. *rum*, vet. sup. germ. *rumi*, angl. *room*, batav. *ruym*, rec. sup. germ. *raum*; Gf. II, 508; Rchth. 998), masc., locus, τόπος : Luc. II, 7.

RUMS, adject., latus, spatiosus, εὐρύχωρος : Mth. VII, 13.

UR-RUMNAN (*us-rumnan* Cor. II, VI, 11 h. l.), conj. III, dilatari, πλατύνεσθαι : Cor. II, VI, 11, 13.

RUNA (vet. norv., vet. sax., vet. sup. germ., suec. *runa*, angl. sax. *run*, dan. *rune*, rec. sup. germ. *raunen*; DM. 583; Gf. II, 523), fem., 1) mysterium, μυστήριον : Mc. IV, 11; Luc. VIII, 10; Rom. XI, 25; Cor. I, XIII, 2; XV, 51, Eph. I, 9; III, 3, 4, 9; VI, 19; Col. I, 26; IV, 3; Tim. I, III, 9, 16; 2) consilium, συμβούλιον : Mth. XXVII, 1; 3) consilium, βουλή : Luc. VII, 30; Cor. I, IV, 5.

GA-RUNI, neutr., consilium, συμβούλιον : Mth. XXVII, 1 h. l., 7; Mc. III, 6; XV, 1.

* RUNAN, conj. II, consulere.

BI-RUNAINS, fem., consilium, propositum, Skeir. III, a.

RUNS, vid. sub *Rinnan*.

• RUFUS, nom. propr. masc., Ῥοῦφος : Mc. XV, 21.

RODJAN (vet. norv. *rœdi*, angl. sax. *rædan*, vet. fr. *reda*, angl. *read*, rec. sup. germ. *reden*; Gr. II, 10; Rchth. 986), conj. II, loqui, dicere, λαλεῖν : Mth. IX, 18, 33; Mc. I, 34; II, 2, 7; IV, 33, 34; V, 35, 36; VII, 35, 37; IX, 6; XIV, 9, 43; Luc. I, 19, 32, 45, 70; II, 17, 18, 20, 33, 38, 50; IV, 41; V, 4, 21; VI, 45; VII, 15; VIII, 49; IX, 11; Joan. VI, 63; V, 25, 26; VII, 13, 17, 18, 26, 46; VIII, 12, 20, 25, 26, 28, 40, 44, 45; IX, 21, 29, 37; X, 6; XII, 29, 36, 41, 48; XIV, 10, 25; XV, 3, 11, 22; XVI, 1, 13, 25, 29; XVIII, 20, 21, 22; XIX, 10; Rom. VII, 1; Cor. I, XIII, 11; XIV, 21, 23, 27; XV, 34; Cor. II, II, 17; IV, 13; VII, 14; XI, 17; XII, 4, 19; XIII, 3; Eph. IV, 25; V, 19; VI, 20; Phlpp. I, 14; Col. IV, 3, 4; Thess. I, II, 16; Tim. I, V, 13; Tit. II, 1; Skeir. IV, c; VIII, c, d; λέγειν : Luc. IV, 21; VII, 24; XX, 21; Tim. I, I, 7; Neh. VI, 19; εἰπεῖν: Luc. VII, 39; cum *du* vel *miþ*, συλλαλεῖν : Mc. IX, 4; Luc. IV, 36; διαλαλεῖν : Luc. VI, 11.

UN-RODJANDS, partic., non loquens, mutus, ἄλαλος : Mc. IX, 17, 25; κωφός : Mc. VII, 37.

BI-RODJAN, murmurare, cum genitivo, accusativo vel *bi*, γογγύζειν : Luc. V, 30; Joan. VI, 41, 43, 61; VII, 32; διαγογγύζειν : Luc. XV, 2; XIX, 7.

MIÞ-RODJAN, colloqui, συλλαλεῖν : Luc. IX, 30.

BI-RODEINS, fem., murmur, murmuratio, γογγυσμός : Joan. VII, 12; καταλαλία : Cor. II, XII, 20; Gal. V, 20 vid. ad h. l.

ROHSNS, fem., aula, αὐλή : Mth. XXVI, 69; Mc. XIV, 66; Joan. XVIII, 15.

S

SA (vet. norv. *sa*, suec., dan. *som*; Gf. VI, 2), masculinum articuli, vid. sub *þata*.

SAH pro *sa-uh*, vid. sub *þata*.

SAEI, pronom. relat., vid. sub *þata*.

SABAILLIUS, nom. propr. masc., Skeir. IV, d; V, b.

SABAKÞANI (voc. hebr.), σαβαχθανί : Mth. XXVII, 46.

SABAN (angl. sax., vet. sup. germ. *saban*; gr. σάβανον; Gf. VI, 67), neutr., linteum, σινδών : Mth. XXVII, 59.

SABAOÞ, nom. propr., Σαβαώθ : Rom. IX, 29.

SABBATUS (voc. hebr.), masc., sabbatum, σάββατον : Mc. II, 24; III, 4; XVI, 1; Luc. IV, 31; XVIII, 12; Joan. IX, 16; Cor. I, XVI, 2; Col. II, 16.

AFAR-SABBATUS, dies post sabbatum, Mc. XVI, 2, coll. v. *Jiuleis*.

SABBATO, masc. indecl., sabbatum, σάββατον : Mc. II, 27, 28; VI, 2; XV, 42; XVI, 9; Luc. IV, 16; VI, 1; Joan. VII, 22, 23; XI, 14. *Sabbato dags*, id., Mc. I, 21; II, 23, 27; III, 2; Luc. VI, 2, 5, 6, 7, 9.

SADDUKAIUS, nom. propr. masc., sadducæus, Σαδδουκαῖος : Mc. XII, 18; Luc. XX, 27.

SAHTS, vid. sub *Sakan*.

* SAÞAN (vet. norv. *saddur*, angl. sax. *sadian*, vet. sax. *sad*, vet. sup. germ. *sat*, *satjan*, *satton*, batav. *sad*, rec. sup. germ. *satt*; lat. *satur*; Gr. II, 43; Gf. VI, 153), conj. I, *soþ*, *soþun*, *saþans*, saturari.

SAÞS (*Sads* Luc. XV, 16), adject., saturatus, ἐμπεπλησμένος : Luc. VI, 25; κεκορεσμένος : Cor. I, IV, 8; *saþs vairþan*, saturatum, satiatum esse, χορτάζεσθαι : Mc. VII, 27; VIII, 8; Luc. VI, 21; IX, 17; Joan. VI, 26; Phlpp. IV, 12; ἐμπίμπλασθαι : Joan. VI, 12; *saþ itan*, satiari, χορτάζεσθαι : Luc. XVI, 21; γεμίζειν τὴν κοιλίαν : Luc. XV, 16.

SOÞ, neutr. (?), saturatio, plenitudo, πλησμονή : Col. II, 23.

GA-SOÞJAN, conj. II, saturare, χορτάζειν : Mc. VIII, 4; ἐμπιμπλάναι : Luc. I, 53.

SAI (coll. *Saiwan*; Gr. III, 247; I, 93, 1 [3 edit.]), adverb., ecce, ἰδού : Mth. VIII, 2, 24, 29, 32, 34; IX, 10, 20; X, 28, 33; XI, 8, 10; Mc. I, 2; IV, 3; X, 28, 33; XIII, 21, 23; XIV, 41, 42; XV, 4, 35; Luc. I, 31, 36, 38, 44, 48; II, 10, 34, 48; V, 12, 18; VI, 23; VII, 12, 25, 27, 34, 37; VIII, 41; IX, 30, 38, 39; X, 3, 19, 25; XV, 29; XVII, 21, 23; XVIII, 28, 31; XIX, 2, 8, 20; Joan. XII, 15; XVI, 31; Rom. IX, 33; Cor. I, XV, 51; Cor. II, V, 17; VI, 2, 9; Gal. I, 20; ἴδε : Mth. XXVI, 65; Mc. II, 24; III, 34; XI, 21; XV, 4; XVI, 6; Joan. I, 29; III, 26; VII, 26; XI, 3, 36; XII, 19; XVI, 29; XVIII, 21; XIX, 4; Rom. XI, 22; Gal. V, 2; ἴδετε: Mc. X, 23 h. l.; XVI, 6; Gal. VI, 11; νῦν: Thess. I, III, 8; *sai nu*, ἄρα οὖν : Eph. II, 19; coll. Rom. VII, 25 h. l.; ἔστω : Cor. II, XII, 16 vid. ad h. l.; *nu sai*, νυνί : Rom. VII, 6 vid. ad h. l. Cor. I, V, 11; Cor. II, VIII, 11, 22; Eph. II, 13; νῦν : Gal. IV, 9; *sai jau*, ne, μή : Joan. VII, 48.

SAIAN (*Saijan* Mc. IV, 14; vet. norv. *sa*, vet. sax. *saian*, angl. sax. *sawan*, vet. sup. germ. *saan*, *sawen*, vet. fr. *sea*, angl. *sow*, suec. *så*, dan. *saae*, batav. *saeyen*, rec. sup. germ. *säen*; lat. *sero*, *semen*; Gf. VI, 54; Rchth. 1001), conj. I, *saiso*, *saisoun*, *saians*, seminare, σπείρειν : Mth. VI, 26; Mc. IV, 3, 4, 14, 15; Luc. VIII, 5; XIX, 21; Cor. II, IX, 6, 10; Gal. VI, 7, 8.

IN-SAIAN, id., Mc. IV, 15.

SAIHS (vet. norv., vet. fr. *sex*, vet. sup. germ., vet. sax. *sehs*, angl. sax., angl. *six*, suec., dan. *sex*, batav. *ses*, rec. sup. germ. *sechs*; lat. *sex*, gr. ἕξ; Gr. I, 762; Gf. VI, 152. Rchth. 1009), numerale, indecl., sex, ἕξ : Mc. IX, 2; Luc. IV, 25.

SAIHS-TIGJUS, masc. plur., sexaginta, ἑξήκοντα : Tim. I, V, 9.

SAIHSTA, adject., sextus, ἕκτος : Mth. XXVII, 45; Mc. XV, 33; Luc. I, 26, 36.

SAIKAINEIAS, nom. propr. masc., Σεχενίας : Neh. VI, 18.

* SAIL (vet. norv. *seil*, vet. sax. *sel*, angl. sax. *sael*, vet. sup. germ. *sail*, *seil*, vet. fr. *sel*, *sil*, batav.

zeel, rec. sup. germ. *seil*; Gr. II, 44; Gf. VI, 187; Rchth. 1004), funis.

IN-SAILJAN, conj. II, illaqueare, χαλᾶν : Mc. ii, 4 *vid.* ad *h. l.*

SAILLAUM, nom. propr. masc., Σελλούμ : Esdr. ii, 42.

SAIMAIEIN, nom. propr. masc., Σεμεί : Luc. iii, 26.

SAINNAA, nom. propr. masc., Σεναά : Esdr. ii, 35.

SAINJAN (angl. sax. *saene*, vet. sup. germ. *seino*, vet. sax. *seinn*, *senian*, suec. *sen*, dan. *seen*; lat. *segnis*; coll. rec. sup. germ. *sehnen*), conj. II, tardare, βραδύνειν : Tim. I, iii, 15.

SAIR (vet. norv. *saar*, angl. sax. *sar*, vet. sax., vet. fr., vet. sup. germ. *ser*, angl. *sore*, suec. *sår*, dan. *saar*, batav. *zeer*, rec. sup. germ. ... *sehren*; Rchth. 1007), neutr., dolor, afflictio, ὠδίν : Thess. I, v, 3; ὀδύνη : Tim. I, vi, 10.

SAIROK, nom. propr. masc., Σερούχ : Luc. iii, 35.

SAIVALA (vet. norv. *sal*, angl. sax. *savl*, vet. sax. *seola*, vet. sup. germ. *sela*, vet. fr. *sele*, *siele*, angl. *soul*, suec. *själ*, dan. *sjel*, batav. *ziel*, rec. sup. germ. *seele*; Gr. III, 390; DM. 477; Gf. VI, 183; Rchth. 1004), fem., anima, ψυχή : Mth. vi, 25; x, 28, 39; Mc. iii, 4; viii, 35, 36, 37; x, 45; xii, 30, 33; Luc. i, 46; ii, 35; vi, 9; ix, 24, 56; x, 27; xiv, 26; xvii, 33; Joan. x, 11, 15, 17, 24; xii, 25, 27; xiii, 37; xv, 13; Rom. xiii, 1; Cor. II, i, 23; xii, 15; Phlpp. i, 27; ii, 30; Col. iii, 23; Thess. I, v, 23; Skeir. II, d; IV, b.

SAMA-SAIVALS, adject., unanimis, σύμψυχος : Phlpp. ii, 2.

SAIVS (vet. norv. *saer*, angl. sax. *sae*, vet. sax., vet. sup. germ. *seo*, vet. fr. *se*, angl. *sea*, suec. *sjö*, dan. *so*, batav. *zee*, rec. sup. germ. *see*; Gr. III, 382; Gf. VI, 56; Rchth. 1001), masc., mare, λίμνη : Luc. v, 1, 2; document. neap.

MARI-SAIVS, id., Luc. viii, 22, 23, 33.

SAIWAN (vet. norv. *sia*, angl. sax. *seon*, vet. sax., vet. sup. germ. *sehan*, vet. fr. *sia*, angl. *see*, suec. *se*, dan. *see*, batav. *zien*, rec. sup. germ. *sehen*; Gr. II, 28; Gf. VI, 110; Rchth. 1010), conj. I, *saw*, *sewun*, *saiwans*, 1) videre, ὁρᾶν : Mth. viii, 4; ix, 30; xxv, 38; xxvii, 49; Mc. v, 6, 14, 22, 32; viii, 15; ix, 28; xv, 36; Luc. ii, 15, 26, 30; vii, 25, 26; viii, 35; x, 24; xiv, 18; xix, 37; xx, 37; Joan. vii, 52; viii, 57; xi, 34, 40; xii, 9, 41; xviii, 26; xix, 6; Cor. I, ix, 1; xvi, 7; Cor. II, vii, 11; Col. ii, 18; Thess. I, v, 15; Tim. I, vi, 16; Skeir. VI, d; βλέπειν : Mth. v, 28; Mc. iv, 12, 24; v, 31; xii, 14; xiii, 23; Luc. viii, 10, 16, 18; ix, 62; x, 23, 24; Joan. ix, 7, 15, 19, 21, 25, 39; xiii, 22; xiv, 7; xvi, 22; Cor. I, x, 18; xiii, 12; xvi, 10; Cor. II, x, 7; Gal. v, 15; Phlpp. iii, 2; Col. iv, 17; θεᾶσθαι : Mth. vi, 1; xi, 7; Luc. vii, 24; Joan. xi, 45; θεωρεῖν : Mth. xxvii, 55; Mc. xv, 40, 47; Joan. vi, 40; vii, 3; ix, 8; xii, 19, 45; xiv, 17, 19; xvi, 10, 16; xvii, 24; 2) adspicere ὁρᾶν : Luc. xiv, 18; 3) videre, cavere (*faura*), βλέπειν ἀπό — : Mc. xii, 38.

UN-SAIWANDS, part. præs., non videns, μὴ βλέπων : Joan. ix, 39.

AND-SAIWAN, adspicere, observare, σκοπεῖν : Gal. vi, 1 h. l.; λαμβάνειν : Luc. xx, 21.

AT-SAIWAN, 1) curare, προσέχειν : Mth. vi, 1; c. genit. Tim. I, i, 4; iv, 1; Tit. i, 14; c. accus. σκοπεῖν : Gal. vi, 1; *atsaiwan du*, ἐπέχειν : Tim. I, iv, 16; 2) cavere (*faura*); προσέχειν : Mth. vii, 15; Luc. xx, 46, etiam *atsaiwan sis* (*sik?*) cum genitivo, βλέπειν ἀπό — : Mc. viii, 15.

BI-SAIWAN, 1) circumspicere, observare, περιβλέπεσθαι : Mc. iii, 34; x, 23; xi, 11; 2) animadvertere, κατανοεῖν : Luc. xx, 23; 3) curare, προνοεῖσθαι : Rom. xii, 17.

GA-SAIWAN, videre, adspicere, ὁρᾶν : Mth. v, 8, 16; viii, 14, 18, 34; ix, 2, 8, 9, 23, 36; xxvi, 71; xxvii, 3, 54; Mc. i, 10, 16, 19; ii, 5, 12, 14, 16; v, 16; vii, 2; viii, 24, 33; ix, 1, 8, 9, 14, 15, 20, 25; xi, 13, 20; xii, 15, 34; xiii, 26, 29; xiv, 62, 67, 69; xv, 32, 39; xvi, 5, 7; Luc. i, 12, 22, 29; ii, 17, 20, 48; iii, 6; v, 2, 12, 20, 26; vii, 13, 22, 39; viii, 20, 28, 34, 36, 47, 53 (vid. ad h. l.); ix, 9, 27, 31, 32, 36, 47, 49, 54; xv, 20; xvi, 23; xvii, 22; xviii, 15, 24, 43; xix, 3, 4, 5, 7, 41; xx, 13, 14; Joan. iii, 3, 32; v, 37; vi, 2, 14, 24, 36; viii, 38, 56; ix, 37; xi, 31, 32, 33; xii, 21; xiv, 9, 21; xvi, 16; Rom. vii, 23; Cor. I, viii, 10; xv, 6; Gal. ii, 7; Phlpp. i, 27, 30; ii, 28; iv, 9; Thess. I, ii, 17; iii, 6, 10; Tim. II, i, 4; Skeir. I, a; II, c; IV, d; ἀφορᾶν : Phlpp. ii, 23; βλέπειν : Mth. xi, 4; Mc. viii, 18, 23, 24; Luc. vii, 44; viii, 10; x, 24; Joan. ix, 41; xi, 9; Rom. vii, 23; Cor. II, iv, 18; vii, 8; xii, 6; ἐμβλέπειν : Mc. viii, 25; θεᾶσθαι : Mc. xvi, 11; Luc. v, 27; θεωρεῖν : Mc. iii, 11; v, 15, 38; Luc. x, 18; xiv, 29; Joan. vi, 19, 62; viii, 51; x, 12; εἰδέναι : Luc. viii, 53; Mc. xii, 15, 28; in passivo videri, φανῆναι : Mth. vi, 16, 18; part. præt. *gasaiwans*, visus, visibilis, ὁρατός : Col. i, 16.

UNGA-SAIWANS, part. præt., invisibilis, ἀόρατος : Col. i, 15, 16; Tim. I, i, 17; μὴ βλεπόμενος : Cor. II, iv, 4, 18.

DUGA-SAIWAN, videre, adspicere, ὁρᾶν : Mc. x, 14 vid. ad h. l.

USGA-SAIWAN, videre, cognoscere, ὁρᾶν : Gal. ii, 14.

ÞAIRH-SAIWAN, perspicere, κατοπτρίζεσθαι : Cor. II, iii, 18.

IN-SAIWAN, 1) inspicere (*du*), ἐμβλέπειν : Mth. vi, 26; Mc. x, 21, 27; xiv, 67; Luc. xx, 17; ἐπιβλέπειν : Luc. i, 48; ix, 38; 2) inspicere, ἀναβλέπειν : Mc. xvi, 4; Luc. ix, 16; *iup insaiwan*, id., Luc. xix, 5; 3) circumspicere, περιβλέπεσθαι : Mc. ix, 8; 4) inspicere, ἐφορᾶν : Luc. i, 25.

US-SAIWAN, 1) adspicere, ἀναβλέπειν : Mc. vii, 34; viii, 24; 2) adspici, ἀναβλέπειν : Mth. xi, 5; Mc. viii, 25; x, 51, 52; Luc. vii, 22; xviii, 41, 42, 43; Joan. ix, 11, 15, 18; 3) circumspicere, περιβλέπεσθαι : Mc. iii, 5; Luc. vi, 10.

SAKAN (vet. norv. *saka*, *sökja*, vet. sax. *saca*, *sacan*, *sokian*, angl. sax. *sacan*, *secan*, vet. sax. *seka*, vet. sup. germ. *sachan*, *suochjan*, angl. *sake*, *seek*, suec. ...*saka*, *söka*, dan. *soge*, batav. *zoeken*, rec. sup. germ. *sache*, *suchen*; Gr. II, 11, 203; DRA. 855; Gf. VI, 71; Rchth. 1002 sq.), conj. I, *sok*, *sokun*, *sakans*, 1) objurgare, ἐπιτιμᾶν : Mc. x, 13; Luc. xix, 39; 2) pugnare, disputare, μάχεσθαι : Joan. vi, 52; Tim. II, ii, 24.

AND-SAKAN, contradicere, ἀντιλέγειν : Luc. ii, 34.

UNAND-SAKANS, part. præt., impugnabilis, invincibilis, Skeir. VI, c.

GA-SAKAN, 1) minari, increpare, c. dat., ἐπιτιμᾶν : Mth. viii, 26; Mc. iv, 39; Luc. iv, 39, 41; viii, 24; ix, 55; xvii, 3; 2) nocere, lædere, c. accus., ἐλέγχειν : Luc. iii, 19; Joan. viii, 46; xvi, 8; Cor. I, xiv, 24; Tim. I, v, 20; Tim. II, iv, 2; Tit. i, 9, 13; Skeir. IV, d; V, b; VII, a; ἐπιστομίζειν : Tit. i, 11.

IN-SAKAN, ostendere, indicare, suppeditare, ὑποτίθεσθαι : Tim. I, iv, 6; Skeir. IV, c, d; V, a; VIII, c.

ANAÏN-SAKAN, addere, προσανατίθεσθαι : Gal. ii, 6.

US-SAKAN, sustollere, elevare, ἀναβάλλεσθαι (ἀνατίθεσθαι) : Gal. ii, 2.

SAKJIS, masc., pugnator; *ni sakjis*, ἄμαχος : Tim. I, iii, 3.

SAKJO, fem., pugna, μάχη : Tim. II, ii, 23.

GA-SAHTS, fem., vituperatio, ἔλεγχος : Tim. II, iii, 16; Skeir. VIII, b, d.

IN-SAHTS, historia, narratio, διήγησις : Luc. i, 1; Cor. I, subscr.; Skeir. V, b, c; VI, a, b.

FRI-SAHTS, 1) imago, εἰκών : Cor. I, xv, 49; Cor. II, iii, 18; iv, 4; Col. i, 15; iii, 10; 2) exemplar, τύπος : Phlpp. iii, 17; Thess. II, iii, 9; Tim. I, iv, 12; ὑποτύπωσις : Tim. I, i, 16; Tim. II, i, 13; ὑπόδειγμα : Joan. xiii, 15; 3) ænigma, αἴνιγμα : Cor. I, xiii, 12.

GAFRI-SAHTJAN, conj. II, insculpere, ἐντυποῦν : Cor. II, iii, 7.

GAFRI-SAHTNAN, conj. III, conformari; *du laudjai gafrisahtnan*, ad speciem conformari, Gal. IV, 19 h. l.

UN-SAHTABA, adverb., impugnate, ὁμολογουμένως : Tim. I, III, 16 vid. ad h. l.

UNAND-SOKS, adject., impugnabilis; Skeir. VI, c.

SOKNS, fem., quæstio, ζήτησις : Tim. I, I, 4; VI, 4; Tim. II, II, 23.

SOKJAN, conj. II, 1) quærere, desiderare, petere, ζητεῖν : Mc. I, 37; III, 32; VIII, 11; XI, 18, 24; XII, 12; XIV, 11, 55; XVI, 6; Luc. II, 45, 48, 49; IV, 42; V, 18; VI, 19; IX, 9; XV, 8; XVII, 33; XIX, 3; X, 47; XX, 19; Joan. VI, 24. 26; VII, 1, 4, 11, 18, 19, 25, 30, 34; VIII, 21, 37, 50; X, 39; XI, 8; XIII, 33; XVI, 19; XVIII, 4; XIX, 12; Rom. X, 3; Cor. I, I, 22; VII, 27; X, 24, 33; Cor. II, XII, 14; XIII, 3; Gal. II, 17; Col. III, 1; Tim. II, I, 17; Neh. V, 18; ἀναζητεῖν : Luc. II, 44; ἐπιζητεῖν : Mth. VI, 32; Luc. IV, 42; ἐκζητεῖν : Ps. LIII, 2; αἰτεῖν : Mc. XI, 24; Luc. I, 63; 2) contendere cum (*miþ* vel *du*), συζητεῖν : Mc. I, 27; IX, 10, 14, 16; ζητεῖν : Joan. XVI, 19; Skeir. IV, a; etiam *samana sokjan*, Mc. XII, 28.

GA-SOKJAN, quærere, ζητεῖν : Rom. X, 20; ἐπιζητεῖν : Phlpp. IV, 17.

MIÞ-SOKJAN, contendere cum, συζητεῖν : Mc. VIII, 11.

US-SOKJAN, 1) exquirere, ἐρευνᾶν : Joan. VII, 52; 2) dijudicare, ἀνακρίνειν : Cor. I, IV, 3; IX, 3; XIV, 24; διακρίνειν : Cor. I, IV, 7.

SOKEINS, fem., quæstio, disputatio, ζήτησις : Joan. III, 25; Skeir. III, b.

SOKAREIS, masc., inquisitor, exquisitor, συζητητής : Cor. I, I, 20.

SAKKUS (vet. norv. *seckr*, angl. sax. *sacc*, vet. sup. germ. *sak*; gr. σάκκος, lat. *saccus*; Gr. III, 450; Gf. VI, 70), masc., saccus, σάκκος : Mth. XI, 21; Luc. X, 13.

SALAÞIEL, nom. propr. masc., Σαλαθιήλ : Luc. III, 27.

SALAM, nom. propr. masc., Σαλά : Luc. III, 35.

SALBON (angl. sax. *sealfian*, vet. sax. *salbon*, vet. sup. germ. *salb*, *salbon*, vet. fr. *salva*, angl. *salve*, suec. *salfva*, dan. *salve*, rec. sup. germ. *salben*; gr. ἀλείφειν; Gf. VI, 191; Rchth. 1000), conj. II, ungere, ἀλείφειν : Mth. VI, 17; Luc. VII, 46; Joan. XI, 2; μυρίζειν : Mc. XIV, 8; χρίειν : Cor. II, I, 21.

GA-SALBON, id., ἀλείφειν : Mc. VI, 13; XVI, 1; Luc. VII, 38, 46; Joan. XII, 3; χρίειν : Luc. IV, 18.

SALBONS, fem., unguentum, μύρον : Joan. XII, 3.

SALDRA (a *sildan*, *sald?* coll. *Sild*), fem., jocus, scurrilitas, εὐτραπελία : Eph. V, 4.

SALMON, nom. propr. masc., Σαλμών : Luc. III, 32.

SALJAN (vet. norv. *selia*, angl. sax., vet. sax. *sellian*, vet. sup. germ. *saljan*, vet. fr. *sella*; Gr. II, 54; DRA, 565, 893; Gf. VI, 174; Rchth. 1005), conj. II, offerre, immolare, θύειν : Mc. XIV, 12; Cor. I, X, 20; θυμιᾶν : Luc. I, 9; *þatei galiugam saljada* (quod idolis offertur), εἰδωλόθυτον : Cor. I, X, 19; *hunsla saljan*, oblationem offerre, λατρείαν προσφέρειν : Joan. XVI, 2.

GA-SALJAN, offerre, θύειν : Cor. I, VIII, 10; Skeir. I, a; *galiugam gasaliþ*, idolis sacrificatum, εἰδωλόθυτον : Cor. I, X, 28.

SALJAN (vet. norv. *salr*, angl. sax., suec., dan. *sal*, vet. fr. *sele*, vet. sax. *seli*, *selda*, *seliða*, vet. sup. germ. *sal*, *salida*; Gr. II, 54; III, 427; Gf. VI, 176; coll. Rchth. 1151 v. *Windsele*), conj. II, manere, μένειν : Mc. VI, X; Luc. IX, 4; Joan. X, 40; XI, 6; παραμένειν : Cor. I, XVI, 6; ἐπιμένειν : Cor. I, XVI, 7; προσμένειν : Tim. I, I, 3; καταλύειν : Luc. IX, 12; ξενίζεσθαι : Cor. I, XVI, 19.

US-SALJAN, id., καταλύειν : Luc. XIX, 7.

SALIÞVOS, fem. plur., mansio, μονή : Joan. XIV, 2, 23; κατάλυμα : Mc. XIV, 14; ξενία : Phi'em. 22.

SALT (vet. norv., vet. sax., vet. fr., suec., dan., angl. *salt*, angl. sax. *sealt*, rec. et vet. sup. germ. *salz*, batav. *sout*; lat. *sal*, gr. ἅλς; Gr. III, 381; Gf. VI, 218; Rchth. 1000), neutr., sal, ἅλς : Mc. IX, 49. 50; ἅλας : Luc. XIV, 34; Col. IV, 6.

SALTAN, conj. I, *saisalt*, *saisaltun*, *saltans*, salire, ἁλίζειν : Mc. IX, 49.

UN-SALTANS, partic. præt., insipidus, ἄναλος : Mc. IX, 50.

SALOME, nom. propr. fem., Σαλώμη : Mc. XV, 40; XVI, 1.

SAMA (vet. norv. *samr*, *saman*, vet. sax. *sama*, *saman*, vet. sup. germ. *saman*, vet. fr. *samin*, *semin*, angl. sax., angl. *same*, suec. *samma*, dan. *samme*, rec. sup. germ. *samt*, *zusammen*; lat. *simul*, gr. ἅμα; Gr. II, 55; III, 4; Gf. VI, 26; Rchth. 1006), 1) pronom., ordinario cum articulo constructum, idem, hic scilicet, ὁ αὐτός : Mth. V, 46; XXVII, 44; Mc. X, 10; Luc. II, 8; VI, 33, 38; Rom. IX, 21; XII, 4, 16; XV, 5; Cor. I, X, 3; XI, 5; XII, 11; Cor. II, I, 6; III, 14, 18; IV, 13; VI, 13; VIII, 16; XII, 18; Eph. VI, 9; Phlpp. I, 30; II, 2; III, 1; IV, 2; Thess. I, II, 14; Skeir. V, b, c, d; VII, d; sine articulo, quidam, unus, εἷς : Mc. X, 8; Luc. XVII, 34; Eph. II, 14; ὁ : Eph. VI, 9 h. l.; ὁ αὐτός : Rom. X, 12; Cor. II. XIII, 11; Phlpp. III, 16; Skeir. VI, a (?); 2) in compositione: *samaqiss*, *samakuns*, *samalauds*, *samaleiks*, *samasaivals*, *samafraþjis*; *samaleiko*.

SAMANA, adverb., simul, congregatim (quæst. ubi?), ἅμα : Col. IV, 3; Thess. I, V, 10; Tim. I, V, 13; Ps. LIII, 3; ἐπὶ τὸ αὐτό : Luc. XVII, 35; Cor. I, XIV, 23; Cal. goth.: *samana arbaidjan*, *briggan samana*, *samana liban*, *samana sokjan*, vid. sub *Arbaiþs*, *Briggan*, *Liban*, *Sakan*.

SAMAÞ, adverb., simul (quæst. unde?), ἐπὶ τὸ αὐτό: Cor. I, VII, 5; *samaþ gagaggan*, vid. sub *Gaggan*, *samaþ rinnan*, vid. sub *Rinnan*.

SAMARIA, nom. propr. fem., Σαμαρία : Luc. XVII, 11.

SAMAREITES, masc., Σαμαρείτης : Luc. IX, 52; XVII, 16; Joan. VIII, 48.

SAMJAN (vet. norv. *semja*, vet. sax. *somi*, angl. sax. *seman*; Gr. II, 55), conj. II, placere, ἀρέσκειν : Col. III, 22; *samjan sis*, εὐπροσωπεῖν : Gal. VI, 12.

SANDJAN, vid. sub *Sinþan*.

SAUDAUMA, nom. propr., Σόδομα : Rom. IX, 29.

SAUDAUMEIS, masc., Σόδομος : Mth. XI, 23, 24; Mc. VI, 11; Luc. X, 12; XVII, 29.

SAUHTS, vid. sub *Siukan*.

SAUÞA, fem., ratio, fundamentum, λόγος : Cor. I, XV, 2.

SAUÞS (*Sauds* Rom. XII, 1; vet norv. *saudr*, coll. angl. sax. *seoðan*, vet. sup. germ. *siudan*, suec. *sjuda*, dan. *syde*, batav. *zieden*, rec. sup. germ. *sieden*; Gr. II, 21; DM. 25), masc., oblatio, θυσία : Rom. XII, 1; Eph. V, 2; ὁλοκαύτωμα : Mc. XII, 33; Skeir. I, a.

SAUIL (vet. norv., suec., dan., lat. *sol*, gr. ἥλιος; Gr. III, 349, 351), neutr., sol, ἥλιος : Mc. I, 32; XIII, 24.

SAULAUMON, nom. propr. masc., Σολομῶν : Mth. VI, 29; Joan. X, 23.

* SAULJAN (vet. norv. *sõla*, angl. sax. *sylian*, vet. sax. *sulian*, *suiliuuan*, vet. sup. germ. *salon*, vet. fr. *sülenge*, angl. *soil*, suec. *solka*, dan. *selke*, rec. sup. germ. *sühlen*, *sudeln*; Gf. VI, 186; Rchth. 1035), conj. II, maculare.

BI-SAULJAN, id., μιαίνειν : Tit. I, 15.

BI-SAULNAN, conj. III, maculatum esse, μιαίνεσθαι : Joan. XVIII, 28.

BI-SAULEINS, fem., macula, μολυσμός : Cor. II, VII, 1.

SAULS (vet. norv. *sula*, angl. sax. *syl*, vet. sax. *sul*, vet. sup. germ. *sul*, *suli*, vet. fr. *sele*, batav. *zuil*, rec. sup. germ. *säule*; Gf. VI, 186; Rchth. 1004), columna, στύλος : Gal. II, 9; Tim. I, III, 15.

SAUN (vet. sax. *gisonian*, vet. fr. *sena*, *sone*, rec. sup. germ. *sühne*; coll. *Sunja*; DRA. 622; Rchth. 1006, 1040), neutr. (?), redemptio, λύτρον : Mc. X, 45 vid. h. l.

US-SAUNJAN, conj. II, reconciliare.

US-SAUNEINS, fem., reconciliatio, Skeir. I, a.

SAUR, nom. propr. masc., Σύρος : Luc. II, 2; IV, 27.

SAURA, fem., Συρία : Gal. I, 21.

SAURINIFYNIKISKA, fem., Συροφοίνισσα : Mc. VII, 26.

SAURGA (vet. norv., angl. sax., suec., dan. *sorg*, vet. sax. *sorga*, *sorgon*, angl. *sorrow*, batav. *zorg*, vet. sup. germ. *sorge*), fem., cura, sollicitatio, μέριμνα : Mc. IV, 19; Luc. VIII, 14; Cor. II, XI, 28; λύπη : Joan. XVI, 20; Rom. IX, 2; Cor. II, II, 1, 3; VII, 10.

SAURGAN, conj. II, sollicitari, μεριμνᾶν : Mth. VI, 28; λυπεῖσθαι : Joan. XVI, 20; Cor. II, VI, 10; VII, 9, 11; Thess. I, IV, 13.

SARAIPTA, nom. propr., Σάρεπτα : Luc. IV, 26.

SARRA, nom propr. fem., Σάῤῥα : Rom. IX, 9.

SARVA (angl. sax. *searu*, vet. sup. germ. *saro*; Gr. III, 446), neutr. plur., arma, ὅπλα : Rom. XIII, 12; πανοπλία : Eph. VI, 11, 13.

SATANA (*satanas* Mc. III, 23; IV, 15), nom. prop. masc., σατανᾶς : Mc. I, 13; III, 23, 26; VIII, 33; Luc. X, 18; Joan. XIII, 27; Cor. II, II, 11; XI, 14; XII, 7; Thess. I, II, 18; Tim. I, I, 20.

SATEINS, vid. sub *Sitan*.

SATJAN, vid. sub *Sitan*.

SEÞ, nom. propr. masc., Σήθ : Luc. III, 38.

*SEÞS et SEDS (*Seiþs* Luc. IX, 13; Joan. XIV, 17, 19; vet. norv., vet. sax. *sad*, angl. sax. *sæd*, angl. *seed*, rec. sup. germ. *saat*; lat. *satus*; Bopp 86; Gr. II, 235; DM. 457), fem., satum.

MANA-SEÞS, multitudo, plebs, λαός : Luc. IX, 13; mundus, κόσμος : Mc. XIV, 9; Luc. IX, 25; Joan. I, 29; VI, 14, 33, 51; VII, 4, 7; VIII, 12; XII, 19, 31, 47; XIV, 17, 22, 27, 30, 31; XV, 18, 19; XVI, 8, 20; XVII, 9, 13, 14, 18, 21, 23, 25; XVIII, 20; Cor. I, IV, 9; Cor. II, V, 19; Eph. II, 12; Skeir. I, a.

SEI, fem. pronominis relativi, vid. sub *þata*.

SEIDONA, nom. propr., Σιδών : Mth. XI, 21; Mc. III, 8; Luc. IV, 26.

SEIDONEIS, masc. plur., Sidonius, Mth. XI, 22; Mc. VII, 24, 31.

SEIÞU (vet. norv. *sid*, angl. sax. *sið*, vet. sax. *sith*, vet. sup. germ. *sid*; Gr. III, 89, 258, 590; Gf. VI, 155), adverb., sero, ὀψία : Mth. XXVII, 57; Joan. VI, 16.

*SEIÞS, comp., serius.

ÞANA-SEIÞS, amplius, semper cum negatione *ni* constructum (vid. h. v.), non amplius, οὐκέτι, μηκέτι : Mc. IX, 8, 25; X, 8; XI, 14; XII, 34; Luc. XX, 36, 40; Joan. VI, 66; XIV, 19, 30; XV, 15; XVI, 10, 21, 25; XVII, 11; Cor. II, I, 23; V, 15; Gal. IV, 7; Eph. IV, 14, 17, 28; Col. II, 20; Skeir. I, b; III, b; pleonastice etiam *ju þanaseiþs ni* Luc. XV, 19, 21 et *nu ni þanaseiþs* Gal. II, 20.

SEIMON, nom. propr. masc., Σίμων : Mc. I, 16, 29, 30, 36; III, 16, 18; VI, 3; XV, 21; Luc. IV, 38; VI, 14, 15; VII, 43, 44; Joan. VI, 68, 71; XII, 4; XIII, 36; XVIII, 10.

SEIMONUS, id., Mc. I, 16; Luc. V, 4; Joan. VI, 8.

SEINA, nom. propr. fem., Σινᾶ : Gal. IV, 24, 25.

SEINA (vet. norv., angl. sax., vet. sax., vet. sup. germ., vet. fr., suec., dan. *sin*, batav. *zyn*, rec. sup. germ. *sein*; lat. *sui*, *suus*; Gf. VI, 6; Rchth. 1018), genit. pronominis personalis 3 pers., sui, ἴδιος : Joan. XVI, 32 vid. h. l.; *seina misso*, ἀλλήλων : Luc. VII, 32; *seina gairns*, φίλαυτος : Tim. II, III, 2 h. l.

SIS, dat., sibi : Mth. V, 42; VIII, 32; IX, 3; XXVI, 75; Mc. I, 27; II, 6, 8, 19, 26; III, 14; IV, 17, 41; V, 4, 30, 37, 40; VI, 20; VIII, 14, 16; IX, 8, 10, 34; X, 26; XII, 6, 7; XV, 31; XVI, 8; Luc. II, 15, 20; III, 7; VI, 4, 11; VII, 9, 39, 49; VIII, 25, 37; IX, 12, 25, 47, 52; XV, 17; XVI, 3; XVIII, 4, 7, 9, 11, 40; XIX, 12, 27; XX, 5, 14; Joan. VI, 19, 52, 61; VII, 18, 35; VIII, 22, 31; IX, 22; XI, 38; XII, 19; XIII, 22, 32; XV, 4; XVI, 13, 17; XVII, 13; XIX, 8; Rom. XIII, 2; Cor. I, XI, 29; XVI, 2; Cor. II, V, 15, 19; X, 7, 12; Gal. V, 17; VI, 4, 12; Eph. II, 15, 16; V, 27; Philpp II, 3; III, 21; Col. II, 15; Tim. II, IV, 3; Tit. I, 14; Skeir. III, a, IV, a.

SIK, accus., se : Mth. VI, 29; VIII, 18; IX, 21, 22; XI, 1, 20; XXVII, 5, 53; Mc. I, 15; III, 20, 24, 25, 26, 34; IV, 1, 12; V, 5, 21, 30; VII, 1, 6; VIII, 33, 34, 38; IX, 2; X, 1, 35; XII, 33; XIV, 54, 67; XV, 31; Luc. I, 24, 56; II, 39, 43, 45; IV, 1; VI, 18, 32; VII, 9, 10, 44; VIII, 37, 40; IX, 8, 10, 23, 26, 33; X, 11, 17, 29; XIV, 11, 12, 25, 31; XV, 1, 15; XVII, 3, 4, 15, 37; XVIII, 14; XIX, 12, 15; XX, 20; Joan. VII, 4, 18; VIII, 59; IX, 21; XI, 33; XII, 4, 36, 48; XIII, 16; XVIII, 18, 25; XIX, 7, 12; Rom. X, 12, 11, 23; XIV, 14; Cor. I, VII, 15; IX, 25; XI, 6, 28; XV, 7, 8, 28; XVI, 15; Cor. II, V, 15; VIII, 5, 9; X, 7, 12, 18; XI, 13, 14, 15; Gal. I, 4; II, 12, 20; Eph. IV, 19; V, 2, 25, 28; Philpp. I, 16; II, 6, 7, 8; Col. II, 15, 18; Thess. II, II, 4; III, 14; Tim. I, II, 6, 9, 11; V, 13, 25; VI, 10; Tim. II, I, 15, 16; II, 4, 13, 21; III, 2, 3, 7; IV, 4; Philem. 15; Skeir. I, a; II, a; III, a; IV, c; V, a; VII, a.

SEINS, pronom. possess., suus, pro ὁ αὐτοῦ, αὐτῆς, αὐτῶν : Mth. V, 22, 28, 32, 45; VI, 2, 5, 7, 16, 27, 29; VII, 24, 26; VIII, 22; IX, 37, 38; X, 24, 38, 39, 42; XI, 1, 2, 19; XXVI, 1; XXVII, 60; Mc. I, 5, 6, 18, 20; II, 6; III, 7, 9; IV, 2, 3, 34; V, 26; VI, 1, 4, 21, 24; VII, 30, 33; VIII, 6, 10, 12, 27, 33, 34, 35, 36, 37, 38; IX, 18, 31, 41; X, 7, 11, 12, 23, 50; XI, 1, 7, 8, 23; XII, 19, 38; XIII, 16, 24, 27; XIV, 13, 63; XV, 29; Luc. I, 7, 15, 18, 23, 33, 48, 51, 54, 56, 58, 66, 68, 70, 72; II, 7, 8, 19, 28, 39, 51; III, 15, 17; IV, 10, 24; V, 15, 25, 29; VI, 13, 20, 45; VII, 1, 16, 19, 35, 38, 44; VIII, 5, 41, 43; IX, 14, 23, 24, 26, 43, 51, 60, 62; X, 1, 2, 7; XIV, 21, 27, 33; XV, 5, 13, 15, 20, 22; XVI, 1, 4, 5, 8, 18, 23; XVII, 33; XVIII, 13, 14; XIX, 13, 29, 35, 36; XX, 45; Joan. III, 4; VI, 3, 12, 22; X, 11; XI, 2, 16, 28; XII, 3, 25; XIII, 18; XV, 22; XVIII, 2; Rom. VIII, 3; Cor. I, X, 24; XI, 4, 5 (6); XIII, 5; Cor. II, II, 14; XI, 3; Gal. IV, 4, 6, 25; V, 24; VI, 4, 8; Eph. I, 5, 6, 11, 20; II, 7, 15; III, 16; IV, 16, 25; V, 28, 29; Philpp. II, 4, 30; Col. I, 13; II, 18; Thess. I, II, 12; IV, 4, 6 (Tim. II, III, 4); Tit. I, 3; Skeir. I, d; II, c; III, a; IV, a; VII, c; VIII, b; αὐτοῦ : Mc. 5, 17; VI, 17; VII, 12; VIII, 23; X, 46; Luc. I, 8, 20, 69, 80; III, 17; IV, 16; VI, 18, 49; VII, 12; XIV, 26; XVII, 24; XVIII, 7; XX, 28; Joan. XIII, 16; XV, 20; Cor. I, XVI, 19; Eph. IV, 17, 18; Philpp. III, 21; Thess. I, III, 13; ἴδιος : Mth. IX, 1; Luc. II, 3; Joan. VII, 18; VIII, 44; Rom. X, 3; XIV, 4; Cor. I, VII, 11; XI, 21; XV, 23; Eph. V, 22, 24; Tim. I, III, 4, 5, 12; VI, 1; Tim. II, I, 9; IV, 3; pro græco articulo : Mth. VIII, 20; Mc. I, 41, VII, 10, 11; Luc. VII, 44; X, 21, 23; Cor. II, VIII, 4; Col. II, 14; Thess. II, I, 11.

SEITEINS, i. q. *Sinteins*.

SELS (vet. norv. *säll*, vet. sup. germ. *salic*, angl. sax. *sel*, vet. sax. *selich*, dan. *salig*, rec. sup. germ. *selig*; lat. *salus*; coll. suec., dan. *usel*; Gr. II, 54; III, 602; Gf. VI, 179; Rchth. 1005), adject., bonus, ἀγαθός : Luc. VIII, 15; χρηστός : Eph. IV, 32; *sels visan*, χρηστεύεσθαι : Cor. I, XIII, 4.

UN-SELS, malus, improbus, πονηρός : Mth. V, 39; VI, 23; Mc. VII, 22; Luc. VI, 35; XIX, 22; Joan. XVII, 15; Eph. VI, 16; ἀφιλάγαθος : Tim. II, III, 3.

SELEI, fem., bonum, χρηστότης : Rom. XI, 22; Cor. II, VI, 6; Gal. V, 22; Eph. II, 7; Col. III, 12; ἀγαθωσύνη : Eph. V, 9.

UN-SELEI, improbitas, malitia, πονηρία : Mc. VII, 22; Luc. XX, 23; Cor. I, V, 8; Eph. VI, 12; κακία : Eph. IV, 31; Col. III, 8; ἀδικία : Tim. II, VI, 19; Skeir. I, d; VIII, a, b, d.

SEM, nom. prop. masc., Σήμ : Luc. III, 36.

SENEIGS, vid. sub *Sins*.

SETS, vid. sub *Sitan*.

*SI... in *sium*, *sijum*, *sind*, *sijau*, etc., vid. s. *Visan*.

SI (angl. *she*, rec. sup. germ. *sie*), fem. singul. pronominis personalis 3 pers., ea, vid. *Is*.

SIBAKÞANEI (voc. hebr.), σαβαχθανί : Mc. XV, 34.

*SIBIS (vet. norv. *sifi*, angl. sax. *sib*, vet. sax. *sibbia*, vet. fr., vet. sup. germ. *sibba*, rec. sup. germ.

sipp; coll. *Sifan;* DRA. 467; Gf. VI, 65; Rchtb. 1011), adject., ingenuus, sincerus, genuinus.

UN-SIBIS, iniquus, impius; ἄνομος : Mc. xv, 28; ἀσεβής : Tim. I, I, 9.

SIBJA, fem., cognatio; *sunive sibja*, adoptio, υἱοθεσία: Gal. IV, 5.

UN-SIBJA, iniquitas, ἀνομία : Mth. VII, 23 vid ad h. l.

FRASTI-SIBJA, adoptio; υἱοθεσία : Rom. IX, 4.

GA-SIBJON, conj. II, reconciliari, διαλάττεσθαι : Mth. v, 24.

SIBUN (vet. norv. *siö*, angl. sax. *seofon*, vet. sax., vet. sup. germ. *sibun*, vet. fr. *soven*, *saven*, angl. *seven*, suec. *siu*, dan. *syv*, batav. *zeven*, rec. sup. germ. *sieben*; lat. *septem*, gr. ἑπτά; Gr. I, 762; Gf. VI, 68; Rchth. 1013), numerale, indecl., septem, ἑπτά : Mc. VIII, 5, 6, 20; XII, 20; XVI, 9; Luc. II, 36; VIII, 2; XVII, 4; XX, 9, 33.

SIBUNTEHUND, septuaginta, ἑβδομήκοντα : Luc. x, 1, 17.

SIGGQAN (*Sigqan* Luc. IV, 40; v, 7; vet. norv. *syqa*, angl. sax. *sigan*, *sincan*, vet. sax. *sigan*, *sincan*, *senkian*, vet. sup. germ. *sigan*, *sinchan*, vet. fr. *siqa*, angl. *sink*, suec. *sjunka*, *sänka*, dan. *synke*, *sænke*, batav. *zinken*, rec. sup. germ. *sinken*, *senken*; Gr. II, 36; Gf. VI, 130; Rchth. 1012), conj. I, *saggq*, *sugggqun*, *suggqans*, mergi, submergi, βαθίζεσθαι, Luc. v, 7; δύνειν : Luc. IV, 40.

GA-SIGGQAN, id., δύνειν : Mc. I, 32; καταπίνεσθαι : Cor. II, II, 7.

DIS-SIGGQAN, id., ἐπιδύνειν : Eph. IV, 26.

SAGGQS, masc., occidens, occiduus sol, δυσμή : Mth. VIII, 11.

SAGGQJAN, conj. II, demergere, βυθίζειν : Tim. I, VI, 9.

UF-SAGGQJAN, absorbere, καταπίνειν : Cor. I, xv,

SIGGVAN (vet. norv. *syngia*, *siunga*, vet. sup. germ., vet. sax., angl. sax. *singan*, vet. fr. *sionga*, angl. *sing*, suec. *sjunga*, dan. *synge*, batav. *zingen*, rec. sup. germ. *singen*; Gr. II, 36; Rchth. 1016), conj. I, *saggv*, *suggvun*, *suggvans*, 1) cantare, ᾄδειν : Eph. v, 19; Col. III, 16; 2) recitare, ἀναγιγνώσκειν : Luc. IV, 16; Cor. II, III, 15; Eph. III, 4.

US-SIGGVAN, recitare, legere, ἀναγιγνώσκειν : Mc. II, 25; Luc. VI, 3; x, 26; Gal. IV, 21 h. l.; Col. IV, 16; Thess. I, v, 27.

SAGGVS, masc. (plur. *saggveis*), cantus, συμφωνία : Luc. xv, 25; ᾠδή : Eph. v, 19; Col. III, 16; 2) recitatio, lectio; *saggvs boko*, ἀνάγνωσις : Tim. I, IV, 13.

SIGIS (vet. norv. *sigr*, vet. sax. *sigi*, vet. sup. germ. *sigu*, angl. sax. *sigor*, vet. fr. *si*, suec. *seger*, dan. *seir*, batav. *zege*, rec. sup. germ. *sieg;* Gf. VI, 131; Rchth. 1010), neutr., victoria, νῖκος : Cor. I, xv, 54, 55, 57.

SIGIS-LAUN, vid. sub *Laun*.

SIGLJAN (vet. norv. *segel*, angl. sax. *sigel*, vet. sup. germ. *sigiljan*, vet. fr. *sigelia*, angl. *seal*, suec. *insegel*, dan. *indsegl*, batav. *zegel*, rec. sup. germ. *siegel;* lat. *sigillum;* Gf. VI, 144; Rchth. 1013), conj. II, sigillare, σφραγίζεσθαι : Cor. II, I, 22.

GA-SIGLJAN, id., σφραγίζειν : Joan. VI, 27; Eph. I, 13; IV, 30.

FAUR-SIGLJAN, signare, σφραγίζειν : Mth. XXVII, 66.

SIGLJO, neutr., sigillum, σφραγίς : Cor. I, IX, 2; Tim. II, II, 19.

SIDUS (vet. norv. *sidr*, angl. sax., vet. sax. *sidu*, vet. sup. germ. *situ*, vet. fr. *side*, suec. *sed*, dan. *sæder*, batav. *zeden*, rec. sup. germ. *sitte*; Gr. II, 46; Gf. VI, 150; Rchth. 1012), masc., mos, usus, consuetudo, ἦθος : Cor. I, xv, 33; Tim. II, III, 10 vid. ad h. l.; Skeir. III, b.

SIDON, conj. II, meditari, μελετᾶν : Tim. I, IV, 15.

†SIHORA (vet. norv. *sira*, angl. sax. *sigora*; Gr. II, 476; DM. 18, 96), masc., dominus; apud August. *Epist.* 178 licet dicere non solum Barbaris lingua sua, sed etiam Romanis *sihora armen*, quod interpretatur, Domine miserere. Loco *armen* nonnulli, ut versionem Augustini et gothicum verbum concordare facerent, *armai*, alii *arman* (infinitivum pro imperativo), legere volunt; quidam hanc formulam vandalicam potius, quam gothicam credunt. Cæterum explicationes et varias occidentalium lectiones quære apud Zahn, *Einleit.* p. 89 sq.

SIK, vid. sub *Seina*.

SIKLS (voc. hebr.), masc., siclus, δίδραχμον: Neh. v, 15.

*SILAN (lat. *silere*), conj. II, tacere.

ANA-SILAN, sedare (de vento), κοπάζειν : Mc. IV 39.

SILBA (vet. norv. *sialf*, vet. sup. germ. *selb*, vet. sax. *self*, angl. sax. *sylf*, vet. fr. *self*, *selva*, angl. *self*, suec. *sjelf*, dan. *sjelv*, batav. *zelf*, rec. sup. germ. *selber*; Gr. III, 5; Gf. VI, 193; Rchth. 1004 sq.), pronomen, a) ipse, αὐτός : Mth. XXVII, 57; Mc. XII, 36, 37; xv, 43; Luc. I, 17, 23; II, 35; III, 23; IV, 41; v, 1, 37; VI, 3, 42; VII, 12; XVII, 13; XX, 42; Joan. VI, 6; IX, 21, 23; XII, 24; XVI, 27; Rom. VII, 25; IX, 3; Cor. I, IX, 20, 27; xv, 28; subscr.; Cor. II, I, 4, 9; x, 1; XI, 14; XII, 13; Gal. II, 17; v, 14; Eph. II, 20; IV, 11; v, 27; Phlpp. II, 24; Thess. I, III, 3, 11; IV, 9, 16; v, 2, 23; Thess. II, I, 4; II, 16; III, 7, 16; Skeir. I, a; V, d; αὐτόματος : Mc. IV, 28; b) ἑαυτοῦ : Col. III, 13; sed communiter usurpatur ad formanda reflexiva ἐμαυτοῦ, σεαυτοῦ, ἑαυτοῦ; tunc vero adjicitur pronomen personale, et ambo aa) ordinario in eodem casu ponuntur : Mth. VIII, 4; IX, 3; Mc. I, 44; III, 26; v, 30; VIII, 34; XII, 31; xv, 30, 31; Luc. IV, 23; v, 14; VII, 7; VIII, 49; IX, 23, 25; x, 27; XIV, 11; XVI, 15; XVIII, 4, 14; Joan. VI, 53, 61; VII, 4; XVII, 18, 28; VIII, 13, 14, 18, 22, 28, 42, 53, 54; x, 18; XI, 33, 38; XII, 49; XIV, 3, 10, 21, 22; xv, 4; XVI, 13; XVII, 5, 19; XVIII, 34; XIX, 7, 12; Rom. XI, 25; XII, 16, 18, 19; XIII, 9; XIV, 14, Cor. I, IV, 3, 4; v, 13; VII, 7; XI, 28, 29, 31; XVI, 2; Cor. II, I, 9; III, 1, 5; IV, 2, 5; v, 12, 15; VIII, 5; x, 7, 12, 18; XI, 7, 9; XII, 5; XIII, 5; Gal. I, 4; II, 18, 20; v, 14; VI, 1, 3, 4; Eph. II, 15, 16; IV, 19; v, 2, 25, 28; Phlpp. II, 7, 8; III, 13; Col. III, 16; Thess. II, III, 9; Tim. I, II, 6; IV, 16; VI, 10; Tim. II, II, 13, 15; Philem. 19; attamen etiam bb) in diversis casibus : Luc. (II, 35; XIV, 26) XVIII, 9; Rom. XIII, 2; Gal. VI, 4; Eph. v, 27, 28; *is silba*, is ipse, αὐτός : Luc. v, 1; VII, 12; Cor. I, xv, 28; *þata silbo*, hoc ipsum, αὐτὸ τοῦτο : Rom. XIII, 6; Cor. II, VII, 11; Gal. II, 10; τοῦτο αὐτό : Cor. II, II, 3; τοῦτο : Cor. II, II, 1 h. l.; *seins silbins*, sui ipsius, ὁ ἑαυτοῦ : Luc. XIV, 26; Gal. VI, 4; etiam deest pronomen personale Cor. I, x, 29.

SILBA-VILJANDS, vid. sub *Vilja*.

SILBA-VILEIS, vid. sub *Vilja*.

SILBA-SIUNEIS, vid. sub *Siuns*.

SILBANUS, nom. propr. masc., Σιλουανός : Cor. II, I, 19; Thess. II, I, 1.

*SILD (vet. norv. *sialþan*, angl. sax. *seldan*, vet. sup. germ. *seltan*, vet. fr. *selden*, *sielden*, *seldlik*, angl. *seldom*, suec. *sellan*, dan. *sjelden*, rec. sup. germ. *selten;* Gf. VI, 216; Rchth. 1004), rarus, insolens.

SILDA-LEIKS, vid. sub *Leiks*.

SILUBR (vet. norv. *silfr*, angl. sax. *seolfer*, vet. sax. *silubar*, vet. sup. germ. *silbar*, vet. fr. *selover*, *silver*, angl. *silver*, suec. *silfver*, dan. *sølv*, batav. *zilver*, rec. sup. germ. *silber;* Gf. VI, 214; Rchth. 1006), neutr. argentum, ἀργύριον : Mth. XXVII, 5; Luc. XIX, 15, 23; Neh. v, 15.

SILUBREINS (*silubrins* Mth. XXVII, 3), adject., argenteus, ἀργυροῦς : Tim. II, II, 20, neutr. *silubrein* ut substantivum, argenteus nummus, ἀργύριον : Mth. XXVII, 3, 9.

SILOAM, nom. propr. masc., Σιλωάμ : Joan. IX, 7.

SIMLE (angl. sax. *symle*. vet. sax. *simbla*, vet.

sup. germ. *simblun*, *simbler*; lat. *semel*; Gf. VI, 26), adverb., semel, unquam, ποτέ : Rom. VII, 9; Gal. I, 23; II, 6; Eph. II, 2, 11, 13; Col. I, 21; III, 7.

SINAPS (angl. sax. *senepe*, suec. *senap*, dan. *sennep*, rec. sup. germ. *senf*; gr. σίναπι), masc., sinapis, σίναπι : Mc. IV, 31; Luc. XVII, 6.

*SINDO, vid. sub *Sinþan*.

*SINÞAN (vet. norv. *sinn*, vet. sax. *sith*, *sithon*, *gisith*, angl. sax. *sið*, *siðian*, vet. sup. germ. *sind*, vet. fr. *sith*, *sid*, dan. *sinde*; Gr. II, 34; Rchth. 1018), conj. I, *sanþ*, *sunþun*, *sunþans*, ire, iterfacere.

SINÞ, neutr. (?), 1) itus; 2) vice; *ainamma sinþa*, una vice, semel, ἅπαξ: Cor. II, XI, 25; Phlpp. IV, 16; Thess. I, II, 18; *unþaramma sinþa*, altera vice, ἐκ δευτέρου : Mc. XIV, 72; Joan. 9, 24; τὸ δεύτερον : Cor. II, XIII, 2; *tvaim sinþam*, duplici vice, bis, δίς : Mc. XIV, 72; Luc. XVIII, 12; Phlpp. IV, 16; Thess. I, II, 18; *þrim sinþam*, triplici vice, ter, τρίς : Mth. XXVI, 75; Mc. XIV, 72; Joan. XIII, 38; Cor. II, XI, 25; XII, 8; *fimf sinþam*, quintuplici vice, quinquies, πεντάκις : Cor. II, XI, 24; *sibun sinþam*, septies, ἑπτάκις : Luc. XVII, 4.

GA-SINÞA et GA-SINÞJA, masc., socius peregrinationis, συνέκδημος : Cor. II, VIII, 19; plur., comes, societas, συνοδία : Luc. II, 44.

MIÞGA-SINÞA, consocius, συνέκδημος : Cor. II, VIII, 19 h. l.

*SINDO, adverb.

US-SINDO, præsertim, imprimis, μάλιστα : Philem. 16.

SANDJAN (vet. norv. *senda*, angl. sax. *sendan*, vet. sax. *sendian*, vet sup. germ. *santan*, vet. fr. *senda*, angl. *send*, suec. *sända*, dan. *sende*, rec. sup. germ. *senden*; Rchth. 1007), conj. II, mittere, πέμπειν : Luc. XX, 11, 12, 13; Joan. V, 37; VI, 38, 40, 44; VII, 16, 18, 28, 33; VIII, 16; IX, 4; XII, 44, 49; XIII, 16, 20; XIV, 24, 26; XV, 21; XVI, 5, 7; Cor. I, XVI, 3; Phlpp. II, 23, 25; Neh. VI, 17; ἀποστέλλειν : Mth. X, 40; Mc. IX, 37; Luc. IX, 48; X, 16; Joan. V, 36.

GA-SANDJAN, deducere, προπέμπειν : Cor. I, XVI, 6; Cor. II, I, 16.

FAURAGA-SANDJAN, præmittere, πέμπειν : Cor. II, IX, 3.

IN-SANDJAN, 1) mittere, πέμπειν : Mth. XI, 2; Mc. V, 12; Luc. IV, 26; VII, 6, 10, 19; XV, 15; Joan. XIII, 20; XV, 26; Rom. VIII, 3; Eph. VI, 22; Phlpp. II, 28; IV, 16; Col. IV, 8; Thess. I, III, 2, 5; Skeir. VI, c; ἀποστέλλειν : Mth. XI, 10; XXVII, 19, Mc. I, 2; III, 14, 31; IV, 29; VI, 7, 17, 27; VIII, 26; XI, 1, 3; XII, 3, 4, 5, 6, 13; XIII, 27; XIV, 13; Luc. I, 19, 26; IV, 18, 43; VII, 3, 27; IX, 2, 52; X, 1, 3; XIV, 17, 32; XIX, 14, 29, 32; XX, 10, 20; Joan. V, 38; VI, 29, 57; VII, 29, 32; VIII, 42; X, 36; XI, 42; XII, 3; XVII, 3, 8, 18, 21, 24; Rom. X, 15; Cor. I, I, 17; Cor. II, XII, 17; Tim. II, IV, 12; Neh. VI, 19; ἐξαποστέλλειν : Luc. XX, 10; Gal. IV, 4, 6; 2) mittere, [ἀνα]πέμπειν : Philem. 11; 3) deducere, προπέμπειν : Cor. I, XVI, 11.

MIÞIN-SANDJAN (*insandjan miþ*), committere, συμπέμπειν : Cor. II, VIII, 22; συναποστέλλειν : XII, 18.

MIÞ-SANDJAN, id., συμπέμπειν : Cor. II, VIII, 18.

US-SANDJAN, ejicere, demittere, ἐκβάλλειν : Mth. IX, 38; Mc. I, 43.

SINS (vet. sup. germ. *'sene-skalk*, suec. *sen*, dan. *seen*; lat. *senex*; Gr. III, 617; DRA. 267, 302; coll. *sinistus* Ammian. *Marc.* 28, 5; Mone *Gesch. des nord. Heidenth.* II, 165), adject., senex.; superl. *sinista*, senex., πρεσβύτερος : Mth. XXVII, 1, 3; Mc. VII, 3, 5; VIII, 31; XI, 27; XIV, 43, 53; XV, 1; Luc. VII, 3; IX, 22; XX, 1.

SINEIGS (*seneigs* Tim. I, V, 1, 2), adject., senex, πρεσβύτης : Luc. I, 18; πρεσβύτερος : Tim, I, V, 1, 2.

SINTEINS (*seiteins* Cor. II, XI, 28; Gr. I, 68 [3ª edit.]; II, 216, coll. vet. sup. germ. *sin*; Gf. VI, 25), adject., quotidianus, ὁ καθ' ἡμέραν : Cor. II, XI, 28; ἐπιούσιος : Mth. VI, 11; Skeir. III, b.

SINTEINO, adverb., semper, undique, πάντοτε : Mc. XIV, 7; Luc. XV, 31; XVIII, 1; Joan. VII, 6; VIII, 29; XI, 42; XII, 8; XVIII, 20; Cor. I, XV, 58; Cor. II, II, 14; IV, 10; V, 6; IX, 8; Gal. IV, 18; Eph. V, 20; VI, 18, Phlpp. I, 20; IV, 4; Col. IV, 6, 12; Thess. I, II, 16; III, 6; V, 15, 16; Thess. II, I, 3, 11; Tim. II, III, 7; διὰ παντός : Mc. V, 5; Thess. II, III, 16; ἀεί : Mc. XV, 8; Cor. II, IV, 11; VI, 10; Tit. I, 12.

SIUKAN (vet. norv. *siukr*, *sott*, vet. sax. *sioc*, *suht*, angl. sax. *seoc*, vet. sup. germ. *siuh*, *siuhjan*, *suht*, vet. fr. *siek*, *sechte*, angl. *sick*, suec. *sjuk*, dan. *syg*, batav. *ziek*, rec. sup. germ. *siech*, *seuche*, *sucht*; lat. *saucius*; Gr. II, 50; DM. 670; Gf. VI, 137; Rchth 1002, 1610), conj. I, *sauk*, *sukun*, *sukans*, ægrotare, ἀσθενεῖν : Cor. II, XI, 29; XII, 10; XIII, 3, 4, 9; Phlpp. II, 26; κακῶς ἔχειν : Luc. VII, 2; νοσεῖν : Tim. I, VI, 4.

SIUKS, adject., ægrotus, ἀσθενής : Mth. XXV, 39; Luc. X, 9; Cor. I, VIII, 10; XI, 30; Thess. I, V, 14. ἀσθενῶν : Mc. VI, 56; Luc. IV, 40; VII, 10; Joan. VI, 2; XI, 1, 2, 3; Cor. I, VIII, 12; ἄῤῥωστος : Mc. VI, 5, 13; *siuks visan*, ἀσθενεῖν : Joan. XI, 3, 6; Rom. VIII, 3; Cor. II, XI, 21; Phlpp. II, 27.

SIUKEI, fem., morbus, ἀσθένεια : Joan. XI, 4; Cor. II, XI, 30; XII, 9, 10; XIII, 4; Gal. IV, 13.

SAUHTS, fem., id., ἀσθένεια : Mth. VIII, 17; Luc. V, 15; VIII, 2; Tim. I, V, 23; νόσος : Mth. IX, 35; Mc. I, 34; III, 15; Luc. IV, 40; VI, 18; VII, 21; IX, 1.

SIUNS (vet. norv. *sion*, *syn*, angl. sax. *siene*, vet. sax. *siun*, vet. sup. germ. *siuni*, vet. fr. *siune*, suec., dan. *syn*; coll. *Saiwan*; Gr. II, 28; Gf. VI, 127; Rchth. 1018), fem., 1) visus, adspectus, ἀνάβλεψις : Luc. IV, 19; τὸ βλέπειν : Luc. VII, 21; 2) visus, εἶδος : Cor. II, V, 7; 3) passive, visio, ὀπτασία : Luc. I, 22; Cor. II, XII, 1; *in siunai vairþan*, videri, ὅρασθαι : Luc. I, 11; 4) visus, species, εἶδος : Luc. III, 22; IX, 29; Joan. V, 37; Skeir. VI, d; ὄψις : Joan. VII, 24.

ANA-SIUNS, adject., visibilis, Skeir. II, d.

UNANA-SIUNIBA, adverb., invisibilis, Skeir, VIII, a.

SILBA-SIUNEIS, masc., testis, αὐτόπτης : Luc. I, 2.

SIUJAN (angl. sax. *sivian*, vet. sup. germ. *siwian*, vet. fr. *sia*, angl. *sew*, suec. *sy*, dan. *sye*; lat. *suere*; Gf. VI, 61; Rchth. 1010), conj. II, suere, ἐπιῤῥάπτειν : Mc. II, 21.

SIPONEIS, masc., discipulus, μαθητής : Mth. VIII, 18, 21, 23; IX, 10, 11, 14, 19, 37; X, 24, 25, 42; XI, 1, 2; XXVII, 64; Mc. II, 15, 18; III, 7; IV, 34; VI, 1, 29; VII, 2; V, 17; IX, 14, 28, 31; X, 10, 23, 24; XI, 1, 15; XIV, 12, 13, 14; XVI, 7; Luc. V, 30, 33; VI, 1, 13, 17, 20, 40; VII, 11, 18, 19; VIII, 9; IX, 14, 40, 43, 54; XIV, 26, 27, 33; XVI, 1, XVII, 22; XVIII, 15; XIX, 29, 37, 39; XX, 45; Joan. III, 25; VI, 3, 17; VII, 3; VIII, 31; IX, 27, 28; XI, 7, 8; XVIII, 15; Skeir. IV, a; V, d; VII, d.

SIPONJAN, conj. II, discipulum esse, μαθητεύειν : Mth. XXVII, 57.

SIS, vid. sub *Seina*.

SITAN (vet. norv. *sittia*, *setia*, angl. sax. *sittan*, *sett*, vet. sax. *sittian*, *settian*, vet. sup. germ. *sizzan*, vet. fr. *sitta*, *setta*, angl. *sit*, *set*, suec. *sitta*, *sätta*, dan. *sidde*, *sette*, batav. *zitten*, rec. sup. germ. *sitzen*, *setzen*; lat. *sedere*, *sedare*, gr. ἕζεσθαι, ἵζειν, Gr. II, 25; III, 433; Rchth. 1008, 1019), conj. I, *sat*, *setun*, *sitans*, sedere, καθῆσθαι : Mth. IX, 9; XI, 16; XXVI, 69; XXVII, 19, 61; Mc. II, 6, 14; III, 32, 34; V, 15; X, 46; XII, 36; XIV, 62; XVI, 5; Luc. I, 79; V, 17, 27; VII, 32; VIII, 35; X, 13; XVIII, 35; XX, 42; Joan. IX, 8; XII, 15; Col. III, 1; συγκαθῆσθαι : Mc. XIV, 54; καθέζεσθαι : Luc. II, 46; Joan. XI, 20; καθίζειν : Mc. IX, 35; X, 37, 40; XI, 2; Luc. XIX, 30; Thess. II, II, 4.

AND-SITAN, 1) reponere, ἀνακρίνειν : Cor. I, X, 27; Skeir. VIII, b; 2) morari, λαμβάνειν : Gal. II, 6.

BI-SITAN, habitare-circum, περιοικεῖν : Luc. I, 65; *bi-sitands*, part. præs. ut subst., habitans circum, vicinus, περίοικος : Luc. I, 58; περίχωρος : Mc. I, 28; Luc. IV, 14; VII, 17.

GA-SITAN, sedere, καθῆσθαι : Mc. IV, 1; Joan. VI,

3; καθίζειν : Mc. XI, 7; Luc. IV, 20; V, 3; XIV, 28, 31; XVI, 6; Joan. XII, 14.

DIS-SITAN, capere, rapere, apprehendere, λαμβάνειν : Luc. V, 26; VII, 16; ἔχειν : Mc. XVI, 8.

US-SITAN, surgere, ἀνακαθίζειν : Luc. VII, 15.

SITLS, masc., 1) sedes, cathedra, καθέδρα : Mc. XI, 15; θρόνος : Col. I, 16; 2) nidus, κατασκήνωσις : Mth. VIII, 20; Luc. IX, 58.

ANDA-SETS, adject., abominabilis, detestabilis, exsecrabilis, βδελυκτός : Tit. I, 16.

ANDASET, neutr., βδέλυγμα : Luc. XVI, 15.

SATJAN, conj. II, ponere, τιθέναι : Mc. IV, 21; Rom. XIV, 13; Thess. I, V, 9; ἐπιτιθέναι : Mc. IV, 21; Luc. VIII, 16; plantare, φυτεύειν : Luc. XVII, 28; Cor. I, IX, 7; *satiþs visan*, jacere, κεῖσθαι : Thess. I, III, 3 h. l.; Tim. I, I, 9; *niuja satiþs*, recenter plantatus, neophyta, νεόφυτος : Tim. I, III, 6.

AND-SATJAN (?), resistere, Skeir. V, c.

AT-SATJAN, apponere, παριστάναι : Luc. II, 22; Col. I, 22, 28.

AF-SATJAN, amovere, μεθιστάναι : Luc. XVI, 4; mulierem repudiare, ἀπολύειν : Mth. V, 32; Mc. X, 2.

BI-SATJAN, obsidere, circumdare, περιτιθέναι : Mc. XII, 1.

GA-SATJAN, 1) ponere, τιθέναι : Luc. VI, 48; VIII, 16; XIV, 29; Cor. I, XII, 18; Tim. I, I, 12; II, 7; Tim. II, I, 11; ἐπιτιθέναι : Luc. VIII, 16; καθιέναι : Luc. V, 19; καθίζειν : Eph. I, 20; ἱστάναι : Mc. IX, 36; Luc. IV, 9; IX, 47; Neh. VII, 1; *gasatiþs visan*, poni, κεῖσθαι : Phlpp. I, 17; *aftra gasatjan*, iterum ponere, ἀποκαθιστάναι : Mc. VIII, 25; 2) imponere, ordinare, καθιστάναι : Tit. I, 5; Skeir. I, d; τάσσειν : Luc. VII, 8; Rom. XIII, 1; Cor. I, XVI, 15, coll. Eph. I, 11; 3) nomen imponere, ἐπιτιθέναι : Mc. III, 16, 17.

MIÞGA-SATJAN, componere, συγκαθίζειν : Eph. II, 6.

FAURAGA-SATJAN (*gasatjan faura*), proponere, παριστάναι : Rom. XIV, 10; Cor. II, IV, 14.

MIÞ-SATJAN, concollocare, μεθιστάνειν : Cor. I, XIII, 2.

US-SATJAN, 1) imponere, ἐπιβιβάζειν : Luc. XIX, 35; 2) plantare, φυτεύειν : Mc. XII, 1; Luc. XVII, 6; XX, 9; ἐξανιστάναι : Mc. XII, 19; συνιστάναι : Col. I, 17; 3) componere, Skeir. II, d; 4) ejicere, ἐκβάλλειν : Luc. X, 2 vid. ad h. l.

SATEINS, fem., plantatio, creatio, origo, Eph. II, 3 h. l.

AF-SATEINS, repudium, apostasia, ἀποστάσιον : Mc. X, 4.

GA-SATEINS, constitutio, ordinatio, καταβολή : Eph. I, 4.

US-SATEINS, origo, principium, Eph. II, 3 h. l. (?).

SIFAN (angl. sax. *sifian*; coll. *Sibis*), conj. II, lætari, gaudere, ἀγαλλιάζεσθαι : Joan. VIII, 56; εὐφραίνεσθαι : Rom. XV, 10; Gal. IV, 27.

SION, nom. propr. indecl., Σιών : Joan. XII, 15; Rom. IX, 33; XI, 26.

SKABAN (vet. norv. *skafa*, angl. sax. *scafan*, vet. sup. germ. *skapan*, angl. *shave*, suec. *skafva*, dan. *skave*, rec. sup. germ. *schaben*; Gr. II, 9; Gf. VI, 405), conj. I, *skof*, *skobun*, *skabans*, tondere, κείρειν : Cor. I, XI, 6.

BI-SKABAN, id., ξυρᾶν : Cor. I, XI, 5.

SKADUS (vet. sax. *scado*, angl. sax. *scead*, *scadu*, vet. sup. germ. *skato*, angl. *shade*, batav. *schaduw*, rec. sup. germ. *schatten*, vet. norv. *skuggi*, suec. *skugge*, dan. *skygge*; gr. σκιά, σκότος; Gf. VI, 423), masc., umbra, σκιά : Mc. IV, 32; Luc. I, 79; Col. II, 17.

UFAR-SKADVJAN, conj. II, obumbrare, superobumbrare, ἐπισκιάζειν : Mc. IX, 7; Luc. I, 35; IX, 34.

GA-SKADVEINS, fem., obumbratio, operimentum, σκέπασμα : Tim. I, VI, 8.

SKAÞJAN (vet. norv. *skada*, *skedia*, vet. sax. *scatho*, angl. sax. *sceðan*, vet. sup. germ. *skadon*, vet. fr. *skatha*, *skathia*, angl. *skath*, suec. *skada*, dan. *skade*, batav., rec. sup. germ. *schaden*; Gr. II, 11; Gf. VI, 421; Rchth. 1021), conj. I, *skoþ*, *skoþun*, *skaþans*, lædere, ἀδικεῖν : Col. III, 25.

GA-SKAÞJAN, id., Luc. X, 19; Cor. II, VII, 2; Gal. IV, 12; Philem. 18; βλάπτειν : Luc. IV, 35.

SKAÞIS, neutr., injustitia, detrimentum, ἀδικία : Cor. II, XII, 13.

SKAÞULS, adject., noxius, ἀδικῶν : Col. III, 25; βλαβερός : Tim. I, VI, 9.

SKAIDAN (angl. sax. *sceadan*, vet. sax. *scethan*, vet. sup. germ. *skeidan*, vet. fr. *sketha*, suec. *skeda*, dan. *skede*, batav., rec. sup. germ. *scheiden*; lat. *scindere*, *scidi*, gr. σκεδᾶν, σχίζειν; Gf. VI, 428; Rchth. 1029), conj. I, *skaiskaid*, *skaiskaidun*, *skaidans*, dividere, separare, distrahere, διχάζειν : Mth. X, 35; χωρίζειν : Mc. X, 9; *skaidan sik*, sejungere se, χωρίζεσθαι : Cor. I, VII, 10; etiam sine *sik* : Cor. I, VII, 10, 15.

AF-SKAIDAN, id., ἀφορίζειν : Luc. VI, 22; Gal. II, 12; χωρίζειν : Rom. VIII, 35, 39; *afskaidan sik*, sejungere se, ἀφορίζεσθαι : Cor. II, VI, 17; διαχωρίζεσθαι : Luc. IX, 33.

GA-SKAIDAN, separare, στέλλεσθαι : Thess. II, III, 6.

DIS-SKAIDAN, separare, Skeir. VIII, a.

GA-SKAIDNAN, conj. III, sejungi, χωρίζεσθαι : Cor. I, VII, 11.

GA-SKAIDEI, fem. 1) divisio; 2) distinctio, διαστολή : Rom. X, 12.

SKAL, vid. sub *Skulan*.

SKALKS (vet. norv. *skalkr*, vet. sax. *scalc*, angl. sax. *scealc*, vet. sup. germ., vet. fr., suec., dan. *skalk*, batav., rec. sup. germ. *schalk*; DRA. 302; Rchth. 1020), masc., servus, δοῦλος : Mth. VIII, 9; X, 24, 25; Mc. X, 44; XII, 2; XIV, 47; Luc. II, 29; VII, 2, 3, 8, 10; XIV, 17, 21, 22, 23; XV, 22; XVII, 7, 9, 10; XIX, 13, 15, 17, 20; XX, 10; Joan. XIII, 16; XV, 15, 20; XVIII, 10, 18, 26; Cor. I, VII, 21, 22, 23; XII, 13; Cor. II, IV, 5; Gal. IV, 1, 7; Phlpp. II, 7; Col. III, 11; IV, 12; Tim. I, VI, 1; Tim. II, II, 24; Tit. I, 1; Philem. 16; παιδάριον : Neh. V, 15; οἰκέτης : Rom. XIV, 4.

GA-SKALKI, neutr., conservus, σύνδουλος : Col. I, 7; IV, 7.

SKALKINON, conj. II, servire, δουλεύειν : Mth. VI, 24; Luc. XV, 29; XVI, 13; Joan. VIII, 33; Rom. VII, 6, 25; IX, 12; XII, 11; XIV, 18; Gal. IV, 8, 9, 25; V, 13; Tim. I, VI, 2; hinc *in augam skalkinonds*, ἐν ὀφθαλμοδουλείᾳ : Col. III, 22; δεδουλῶσθαι : Gal. IV, 3; λατρεύειν : Luc. I, 74; Phlpp. III, 3; Tim. II, I, 3; προσκαρτερεῖν : Rom. XIII, 6; *galiugam skalkinonds*, εἰδωλολάτρης, vid. sub *Liugan*.

MIÞ-SKALKINON, comministrare, conservire, δουλεύειν σύν — : Phlpp. II, 22.

SKALKINASSUS, masc., ministerium, servitium, δουλεία : Gal. V, 1; λατρεία : Rom. IX, 4; *galiugagude skalkinassus*, idololatria, εἰδωλολατρεία : Gal. V, 20; Eph. V, 5; Col. III, 5.

SKALJA (vet. norv. *skál*, *skel*, angl. sax. *sceala*, angl. *shell*, suec., dan. *skal*, batav. *schaal*, *schalie*, rec. sup. germ. *schale*; Gr. H, 54), fem., tegula, κέραμος : Luc. V, 19.

SKAMAN (vet. norv. *skam*, *skammast*, *skömm*, vet. sax. *scamian*, angl. sax. *sceamian*, vet. fr. *skome*, vet. sup. germ. *schamen*, angl. *shame*, suec., dan. *skam*, batav. *schaamen*, rec. sup. germ. *schämen*; Gr. II, 30; Rchth. 1032), conj. II, erubescere; *skaman sik*, se pudere, αἰσχύνεσθαι : Luc. XVI, 3; ἐπαισχύνεσθαι : Mc. III, 38; Luc. IX, 26; Tim. II, I, 8, 12, 16; ἐξαπορεῖσθαι : Cor. II, I, 8 h. l.

GA-SKAMAN SIK, id., ἐντρέπεσθαι : Thess. II, III, 14.

SKANDA (angl. sax. *sceonde*, vet. sup. germ. *skanta*, vet. fr. *skonde*, rec. sup. germ. *schande*; gr. σκάνδαλον : coll. *Skaman*; Gr. II, 11; Rchth. 1032), fem., turpitudo, αἰσχύνη : Phlpp. III, 19.

SKAUDA (Gr. III, 450)?

SKAUDA-RAIP, vid. sub *Raip*.

SKAUNS (angl. sax. *sciene*, vet. sax. *sconi*, vet. sup. germ. *skoni*, vet. fr. *skene*, *skone*, suec. *skön* dan. *skjøn*, batav. *schoon*, rec. sup. germ. *schön*

Rchth. 1026), adject., 1) bene formatus, 2) pulcher, ὡραῖος : Rom. x, 15.

ïBNA-SKAUNS, conformatus, σύμμορφος : Phlpp. III, 21.

GUÞA-SKAUNEI, fem., figura Dei, μορφὴ θεοῦ : Phlpp. II, 6.

SKAURPJO (voc. græc.), fem., scorpio, σκορπίος : Luc. x, 19.

SKAURO, vid. sub *Skiuran*.

SKAUTS (vet. norv. *skaut*, angl. sax. *sceat*, vet. sup. germ. *skoza*, vet. fr. *skat*, angl. *sheet*, suec. *sköte*, dan. *skød*, batav. *schoot*, rec. sup. germ. *schoss;* Gr. II, 20; III, 406, 448; Rchth. 1021), masc. (?), fimbria, vestis, κράσπεδον : Mth. IX, 20; Mc. VI, 56; Luc. VIII, 44.

* SKAPJAN (vet. norv., suec. *skapa*, vet. sax. *scapan*, angl. sax. *scyppan*, vet. sup. germ. *skafan*, vet. fr. *skeppa*, angl. *shape*, dan. *skaffe*, batav. *scheppen*, rec. sup. germ. *schaffen;* Gr. II, 9; Gf. VI, 442; Rchth. 1026), conj. I, *skop*, *skopun*, *skapans*, creare.

GA-SKAPJAN, id, κτίζειν : Mc. II, 27; XIII, 19; Eph. II, 10, 15; III, 9; IV, 24; Col. I, 16; III, 10; Tim. I, IV, 3.

GA-SKAFTS, fem., 1) creatio, creatura, κτίσις : Mc. x, 6; XIII, 19; Rom. VIII, 39; Cor. II, v, 17; Gal. VI, 15; Col. I, 15, 23; καταβολή : Joan. XVII, 24; 2) creatura, κτίσμα : Tim. I, IV, 4.

UFAR-SKAFTS, principium, initium, ἀπαρχή : Rom. XI, 16.

SKAFTJAN, conj. II, creare; *skaftjan sik*, se parare, futurum esse, μέλλειν : Joan. XII, 4.

SKARIOTES, vid. *Iskariotes*.

* SKARJAN, Tim. II, II, 26 h. l.

SKATTS (vet. norv. *skattr*, vet. sax. *scat*, angl. sax. *sceat*, vet. sup. germ. *skazz*, vet. fr. *sket*, suec. *skatt*, dan. *skat*, batav. *schat*, rec. sup. germ. *schatz;* DM. 543; Rchth. 1028), masc., nummus argenteus, ἀργύριον : Mth. XXVII, 6; Luc. IX, 3; XIX, 16; δηνάριον : Mc. XII, 15; XIV, 5; Luc. VII, 41; XX, 24; Joan. VI, 7; XII, 5; mina, μνᾶ : Luc. XIX, 16, 18, 20, 24.

SKATTJA, masc., nummularius, κολλυβιστής : Mc. XI, 15; *atlagjan silubr du skattjam* (ἐπὶ τράπεζαν) : Luc. XIX, 23.

* SKAVJAN (vet. norv. *skoda*, angl. sax. *sceawian*, vet. sax. *scawon*, vet. fr. *skawia*, vet. sup. germ. *scauuon*, suec. *skåda*, dan. *skue*, batav. *schouwen*, rec. sup. germ. *schauen;* Rchth. 1021), conj. II, spectare.

US-SKAVJAN, pass. vel *usskavjan sis*, resipisci, ἀνανήφειν : Tim. II, II, 26; ἐκνήφειν : Cor. I, XV, 34.

US-SKAVS, adject., prudens, circumspectus; *usskavs visan*, νήφειν : Thess. I, v, 8 h. l.

UN-SKAVS, vid. ad Thess. I, v, 8.

SKAFTS, vid. sub *Skapjan*.

SKEIMA (vet. norv. *skima*, angl. sax. *sciman*, vet. sax. *scimo*, vet. sup. germ. *skimen*, rec. sup. germ. *schimmer*; Gr. II, 45; III, 391), masc. (?), lumen, lux, φανή : Joan. XVIII, 3.

SKEINAN (vet. norv., vet. fr. *skina*, vet. sax., angl. sax. *scinan*, vet. sup. germ. *skinan*, angl. *shine*, suec. *sken*, *skyna*, dan. *skinne*, batav. *schynen*, rec. sup. germ. *scheinen;* Gr. II, 12; Rchth. 1031), conj. I, *skain*, *skinun*, *skinans*, videri, splendere, λάμπειν : Luc. XVII, 24; Cor. II, IV, 6; ἐξαστράπτειν : Luc. IX, 29.

BI-SKEINAN, circum fulgere, περιλάμπειν : Luc. II, 9.

SKEIRS (vet. norv. *skirr*, *skira*, vet. sax. *scerian*, angl. sax. *scir*, vet. fr. *skiria*, angl. *sheer*, suec. *skär*, dan. *skjær*, rec. sup. germ. *schier;* Gr. II, 45; Rchth. 1032), adject., clarus, evidens, Skeir. IV, b; V, a.

GA-SKEIRJAN, explicare, interpretari, ἑρμηνεύειν : Joan. IX, 7; μεθερμηνεύειν : Mc. v, 41; XV, 22, 34; Skeir. II, c.

SKEIREINS (*Skereins* Cor. I, XIV, 26), fem., interpretatio, ἑρμηνεία : Cor. I, XII, 10; XIV, 26.

SKEVJAN (angl. *shift?*), conj. II, iter facere, ὁδὸν ποιεῖν : Mc. II, 23.

SKILDUS (vet. norv. *skiöldr*, angl. sax. *scyld*, vet. sax. *scild*, vet. sup. germ. *skilt*, vet. fr. *skeld*, angl. *shield*, suec. *sköld*, dan. *skjold*, batav., rec. sup. germ. *schild;* Gr. III, 445; Rchth. 1022), masc., scutum, θυρεός : Eph. VI, 16.

SKILLIGGS (vet. norv. *skillingr*, vet. sax., angl. sax. *scilling*, angl. *shilling*, vet. fr., suec., dan. *skilling*, batav. *schelling*, rec. sup. germ. *schilling;* Rchth. 1031), masc., denarius, docum. neap.

SKILJA (vet. norv. *skilia*, angl. sax. *scylan*, suec. *skilja*, dan. *skille;* Gr. II, 54), masc., carnifex; *þatei at skiljam* (ἐν μακέλλῳ) *frabugjada :* Cor. I, x, 25.

* SKIUBAN (vet. norv. *skufa*, angl. sax. *scufan*, vet. fr. *skuva*, vet. sup. germ. *skiuban*, angl. *shove*, suec. *skuffa*, dan. *skuffe*, batav. *schuiven*, rec. sup. germ. *schieben;* Gr. II, 18; Gf. VI, 409; Rchth. 1035), conj. I, *skauf*, *skubun*, *skubans*, mittere.

AF-SKIUBAN, amovere, c. dat., ἀπωθεῖσθαι : Rom. XI, 1; Tim. I, I, 19.

* SKIURAN (vet. norv. *skiarr*, *skur*, angl. sax., vet. sax. *scur*, vet. sup. germ. *skiura*, *skur*, vet. fr. *skur*, *schur*, angl. *scour*, *shower*, suec. *skura*, *skur*, dan. *skure*, batav. *schuren*, *scheure*, rec. sup. germ. *scheuer*, *schauer;* Gr. II, 48; III, 388, 417; Rchth. 1034), conj. I, *skaur*, *skurun*, *skurans*, vehementer commoveri.

VINÞI-SKAURO, fem., ventilabrum, πτύον : Luc. III, 17.

SKURA, fem., fremitus; *skura vindis*, turbo, λαῖλαψ : Mc. IV, 37; Luc. VIII, 23.

SKIP (vet. norv., vet. fr. *skip*, angl. sax., vet. sax., *scip*, vet. sup. germ. *skif*, angl. *ship*, suec. *skepp*, dan. *skib*, batav. *schip*, rec. sup. germ. *schiff;* gr. σκάφη; Gr. III, 435; Gf. VI, 455; Rchth. 1031), neutr., navis, πλοῖον : Mth. VIII, 23, 24; Mc. I, 19, 20; IV, 1, 36, 37; v, 2, 18, 21; VI, 54; Luc. v, 2, 3, 7, 11; VIII, 37; Joan. VI, 17, 19, 21, 24; πλοιάριον : Mc. III, 9; Joan. VI, 22, 23; *usfarþon galaujan us skipa*, naufragium pati, ναυαγεῖν : Cor. II, XI, 25.

SKUGGVA (coll. *Skavjan;* coll. vet. sup. germ. *scucar;* Gf. VI, 405, 420), masc., speculum, ἔσοπτρον : Cor. I, XIII, 12.

SKULAN (vet. norv. *skula*, angl. sax. *sculon*, vet. sax. *sculan*, vet. sup. germ. *skolan*, vet. fr. *skila*, *skelde*, *skuld*, angl. *shall*, suec. *skola*, dan. *skulle*, batav. *zullen*, rec. sup. germ. *sollen*, *schuld;* Gr. II, 28; Gf. VI, 461; Rchth. 1022, 1030), conj. anom., præs. *skal*, *skulun*, præt. *skulda*, part. *skulds*, 1) debere, debitorem esse, ὀφείλειν : Luc. VII, 41; XVI, 5, 7; 2) oportere, ὀφείλειν : Luc. XVII, 10; Joan. XIII, 14; XIX, 7; Cor. I, v, 10; XV, 2; Cor. II, XII, 14; Eph. v, 28; Thess. II, I, 3; δεῖν : Mc. VIII, 31; IX, 11; Luc. II, 49; IV, 43; IX, 22; XVII, 25; XVIII, 1; XIX, 5; Joan. III, 30; IX, 4; x, 10; Rom. XII, 3; Cor. I, XV, 25; Cor. II, II, 3; Eph. VI, 20; Col. IV, 4, 6; Tim. I, III, 2, 7; Tim. II, II, 6, 24; Tit. I, 11; Skeir. I, d; V, c; 3) futurum esse (ad designandum futurum), Luc. I, 66; μέλλειν : Mth. XI, 14; Luc. IX, 31; Joan. VII, 35, 36, 39; XII, 33; Tim. II, IV, 1; ἔχειν : Luc. VII, 40; Joan. VIII, 26; XVI, 12.

SKULDS, part., debitus; *skulds visan*, 1) debitum esse, oportere, in sensu passivo (hoc est, verbo sequente passivam significationem habente), δεῖν : Luc. XV, 32; Joan. XII, 34; Cor. II, v, 10; XI, 30; Thess. II, III, 7; Tim. I, III, 15; v, 13; Tit. I, 11 (Mc. VIII, 31); ὀφείλειν : Cor. II, XII, 11; 2) permissum esse, licere, ἐξεῖναι : Mth. XXVII, 6; Mc. II, 24; III, 4; VI, 18; x, 2; XII, 14; Luc. VI, 2, 4; XX, 22; Joan. XVIII, 31; Cor. II, XII, 4; Skeir. VI, d; 3) futurum esse (ad designandum futurum pass.), μέλλειν : Luc. IX, 44; XIX, 11.

SKULDO, neutr., debitum, ὀφειλή : Rom. XIII, 7.

SKULA, masc., debitor, ὀφειλέτης : Mth. VI, 12; Gal. v, III; ἔνοχος : Mth. v, 22; XXVI, 66; Mc. III, 29; XIV, 64; Cor. I, XI, 77; *skula visan*, debere, debitorem

esse, c. accus., ὀφείλειν : Rom. XIII, 8; Philem. 18; προσοφείλειν : Philem. 19; δεῖν : Cor. I, XV, 53; *þa'ei skulans sijaima* (cujus debitores sumus), τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν : Mth. VI, 12; *dulgis skula*, debitor, χρεωφειλέτης : Luc. VII, 41.

FAIHU-SKULA, debitor, χρεωφειλέτης : Luc. XVI, 5.

* SKULDRS (coll. Gr. II, 332), masc. (?).

SPAI-SKULDRS, sputum, πτύσμα : Joan. IX, 6.

SKURA, vid. sub *Skiuran*.

SKUTTS (vet. sup. germ. *skuft*, rec. sup. germ. *schopf*; Gr. III, 408; DRA. 283; Gf. VI, 461), masc. vel *skuft* neutr., capilli, τρίχες : Luc. VII, 38, 44; Joan. XI, 2; XII, 3.

* SKREITAN (angl. sax. *screadian*, vet. sax. *scritan*, vet. fr. *skreda*, angl. *shred*, suec. *skräta*, dan. *skræder*, rec. sup. germ. *schroten*; Rchth. 1033), conj. I, *skrait*, *skritun*, *skritans*, scindere, findere.

DIS-SKREITAN, id., διαῤῥηγνύναι : Mc. XIV, 63.

DIS-SKRITNAN, conj. III, scindi, σχίζεσθαι : Mth. XXVII, 51.

SKYÞUS, nom. propr. masc., Σκύθης : Col. III, 11.

SKOHS (vet. norv. *skor*, angl. sax. *sceo*, vet. sax. *scoh*, vet. sup. germ. *scuoh*, angl. *shoe*, vet. fr., suec., dan. *sko*, batav. *schoe*, rec. sup. germ. *schuh*; Gr. III, 450; Gf. VI, 418; Rchth. 1032), masc. vel *skoh* neutr., calceamentum, ὑπόδημα : Mth. III, 11; Mc. I, 7; Luc. III, 16.

GA-SKOH, neutr. (?), calceamentum, ὑπόδημα : Luc. X, 4; XV, 22.

GA-SKOHS, adject., calceatus, ὑποδεδεμένος : Mc. VI, 9; Eph. VI, 15.

SKOHSL (angl. sax. *scucca*, vet. sup. germ. *sciuhan*, suec. *sky*, dan. *skye*, rec. sup. germ. *scheuen*, *scheusal*; DM. 274, 561; Gf. VI, 417), neutr., spiritus malus, dæmon, δαίμων : Mth. VIII, 31; δαιμόνιον : Luc. VIII, 27 h. l.; Cor. I, X, 20, 21.

SLAHAN (vet. norv. *slá*, angl. sax. *slean*, vet. sax., vet. sup. germ. *slahan*, vet. fr. *sla*, angl. *slay*, suec. *slå*, dan. *slaae*, batav. *slaen*, rec. sup. germ. *schlagen*; Gr. II, 12; DRA. 625; Rchth. 1035), conj. I, *sloh*, *slohun*, *slahans*, verberare, τύπτειν : Mc. XV, 19; Luc. XVIII, 13; Cor. I, VIII, 12; παίειν : Mth. XXVI, 68; Mc. XIV, 47; Joan. XVIII, 10; δέρειν : Joan. XVIII, 23; Cor. II, XI, 20; *lofam slahan*, vid. sub *Lofa*.

AF-SLAHAN, 1) percutere, cædere, ἀφαιρεῖν : Mc. XIV, 47; 2) occidere, ἀποκτείνειν : Mc. XII, 5; Luc. XX, 14; Eph. II, 16.

SLAHS, masc. (plur. *slaheis*), 1) plaga, ictus, vulnus, πληγή : Cor. II, VI, 5; XI, 23; *slahs lofin*, vid. sub *Lofa*; 2) plaga, morbus, μάστιξ : Mc. V, 29, 34; Luc. VII, 21.

SLA-HALS, vid. sub *Hals*.

SLAUHTS, fem., cædes, σφαγή : Rom. VIII, 36.

SLAIHTS (vet. norv. *slettur*, vet. fr. *sliucht*, angl. *slight*, suec. *slät*, dan. *slet*, batav. *slecht*, *slicht*, rec. sup. germ. *schlecht*, *schlicht*; Rchth. 1037), adject., planus, λεῖος : Luc. III, 5.

SLAUHTS, vid. sub *Slahan*.

SLAUÞJAN, vid. sub *Sliuþan*.

SLAUPJAN, vid. sub *Sliupan*.

SLAVAN (angl. sax. *slavian*), conj. II, quietum esse, obmutescere, σιωπᾶν : Mc. IX, 34; Luc. XIX, 40; *slavands*, part., quietus, ἤρεμος : Tim. I, II, 2.

ANA-SLAVAN, quietum esse, παύεσθαι : Luc. VIII, 24.

GA-SLAVAN, tacere, σιωπᾶν : Mc. IV, 39.

SLEIÞA (vet. sax. *slithi*; Schm. *Gloss. Hel.* 99), fem., damnum, pæna, ζημία : Phlpp. III, 7, 8.

SLEIÞIS (plur. *Sleidjai*), adject., damnosus, periculosus, sævus, χαλεπός : Mth. VIII, 28; Tim. II, III, 1.

SLEIÞEI, fem., periculum, κίνδυνος : Rom., VIII, 35.

GA-SLEIÞJAN, conj. II, lædere, ζημιοῦν : Mc. VIII, 36; Luc. IX, 25; Cor. II, VII, 9; Phlpp. III, 8.

SLEPAN (vet. sax., angl. sax. *slapan*, vet. fr. *slepa*, angl. *sleep*, batav. *slaepen*, rec. sup. germ. *schlafen*; coll. vet. norv. *sofa*, suec. *sofva*, dan. *sove*, vet. sax. *suebian*; lat. *sopire*, *somnium*, gr. ὕπνος; Bopp 84; Rchth. 1037), conj. I, *saislep* (*saizlep* Joan. XI, 11; *saisleip* Luc. VIII, 23), *saislepun* (*saizlepun* Cor. I, XV, 6), *slepans*, dormire, καθεύδειν : Mth. VIII, 24; IX, 24; Mc. IV, 27, 38; V, 39; Thess. I, V, 6, 7, 10; κεκοιμῆσθαι : Joan. XI, 12.

ANA-SLEPAN, obdormire, ἀφυπνοῦν : Luc. VIII, 23; κεκοιμῆσθαι : Thess. I, IV, 13; XIV, 15.

GA-SLEPAN, id., κοιμᾶσθαι : Joan. XI, 11; Cor. I, XI, 30; XV, 6, 18, 20.

SLEPS, masc., somnus, ὕπνος : Luc. IX, 32; Rom. XIII, 11; κοίμησις τοῦ ὕπνου : Joan. XI, 13.

* SLINDAN (vet. sup. germ. *slintan*, batav. *slinden*, rec. sup. germ. *schlingen*, *schlund*; Gr. II, 35), conj. I, *sland*, *slundun*, *slundans*, sorbere.

FRA-SLINDAN, absorbere, καταπίνειν : Cor. II, V, 4.

* SLIUÞAN (angl. sax. *slidan*, angl. *slide*, rec. sup. germ. *schleudern*), conj. I, *slauþ*, *sluþun*, *sluþans*, lubricum esse.

AF-SLAUÞJAN, conj. II, terrere, metum incutere; in passivo, terreri, ἐξαπορεῖσθαι : Cor. II, IV, 8; perterreri, anxium esse, ἀπορεῖσθαι : Gal. IV, 20.

AF-SLAUÞNAN, conj. III, exterreri, stupefieri, θαμβεῖσθαι : Mc. I, 27; X, 24; inf. ut subst., θάμβος : Luc. IV, 36.

SLIUPAN (vet. norv. *sleppa*, angl. sax. *slipan*, vet. sax. *slopian*, vet. sup. germ. *sliofan*, angl. *slip*, suec. *slippa*, dan. *slippe*, rec. sup. germ. *schlüpfen*; Gr. II, 18), conj. I, *slaup*, *slupun*, *slupans*, irrepere, ἐνδύνειν : Tim. II, III, 6.

UF-SLIUPAN, erepere, ὑποστέλλειν ἑαυτόν : Gal. II, 12; part. præs. *uf-sliupands*, παρείσακτος : Gal. II, 4.

INNUF-SLIUPAN, irrepere, παρεισέρχεσθαι : Gal. II, 4.

AF-SLAUPJAN, conj. II, exuere; *afslaupjan sis*, in media significatione, ἀπεκδύεσθαι : Col. III, 9.

SMAIRÞR (vet. norv. *smiör*, angl. sax. *smere*, *smyrian*, vet. sax. *smer*, vet. sup. germ. *smero*, vet. fr. *smere*, angl. *smear*, suec., dan. *smör*, batav. *smeer*, rec. sup. germ. *schmeer*, *schmieren*; Gr. II, 57; III, 463; Rchth. 1038), neutr., pinguis, πιότης. Rom. XI, 17.

SMAKKA (Gr. III, 376), masc., ficus, σῦκον : Mth. VII, 16; Mc. XI, 13; Luc. VI, 44.

SMAKKA-BAGMS, vid. sub *Bagms*.

SMALS (vet. norv. *smár*, angl. sax. *smael*, vet. sax., vet. sup. germ., suec., dan., batav. *smal*, angl. *small*, rec. sup. germ. *schmal*; Gr. III, 611), adject., parvus, superl. *smalists*, parvulus, minimus, ἐλάχιστος : Cor. I, XV, 9.

SMARNA (coll. *Smairþr*; Gr. II, 57), fem., quisquilia, σκύβαλον : Phlpp. III, 8.

* SMEITAN (vet. norv. *smita*, angl. sax. *smitan*, vet. sup. germ. *smeizan*, vet. fr. *smita*, angl. *smeeth*, *smut*, *smutch*, suec. *smeta*, dan. *smitte*, batav. *smetten*, rec. sup. germ. *schmeissen*; Gr. II, 14; Rchth. 1038), conj. I, *smait*, *smitun*, *smitans*, ungere.

BI-SMEITAN, inungere, ἐπιχρίειν : Joan. IX, 11.

GA-SMEITAN, id., Joan. IX, 6.

* SMIÞA (vet. norv. *smidr*, vet. sup. germ. *smid*, angl. sax. *smið*, vet. fr. *smeth*, angl. *smith*, dan., suec. *smed*, batav. *smid*, rec. sup. germ. *schmied*; Gr. II, 46; Rchth. 1037), masc., faber.

AIZA-SMIÞA, ferrarius faber, χαλκεύς : Tim. II, IV, 14.

GA-SMIÞON, conj. II, præparare, κατεργάζεσθαι : Cor. II, VII, 10.

SMYRN (gr. σμύρνον), neutr., myrrha; *miþ smyrna*, ἐσμυρνισμένος : Mc. XV, 23.

SNAGA (Gr. III, 446), masc., vestis, pallium, ἱμάτιον : Mth. IX, 16; Luc. V, 36.

SNAIVS (vet. norv. *snior*, vet. sax., vet. sup. germ. *sneo*, angl. sax. *snaw*, angl. *snow*, suec. *snö*, dan. *sne*, batav. *sneeuw*, rec. sup. germ. *schnee*; gr. νίψ; lat. *nix*, *nivis*; Gr. II, 45; III, 388), masc., nix, χιών : Mc. IX, 3.

SNAU, vid. sub *Snivan*.

* SNARPJAN (vet. sup. germ. *snirfan*, batav. *snerpen*, rec. sup. germ. *schnarpen*), conj. II, adedere.

AT-SNARPJAN, id., θιγγάνειν : Col. II, 21.

SNEIÞAN (vet. norv. *sneida*, vet. sax., angl. sax.

sniðan, vet. sup. germ. *snidan*, vet. fr. *snitha*, *snia*, suec. *snida*, dan. *snitte*, batav. *snyden*, rec. sup. germ. *schneiden*; Gr. II, 15; Rchtb. 1039), conj. I, *snaiþ*, *sniþun*, *sniþans*, 1) cædere; 2) metere, θερίζειν : Mth. VI, 26; Luc. XIX, 21; Cor. II, IX, 6; Gal. VI, 7, 8, 9.

UF-SNEIÞAN, immolare, dissecare, θύειν : Luc. XV, 23, 27, 30; Joan. X, 10; Cor. I, V, 7.

SNIUMJAN (coll. *Sniwan*), conj. II, festinare, σπεύδειν : Luc. II, 16; XIX, 5, 6; σπουδάζειν : Thess. I, II, 17; Tim. II, IV, 9.

GA-SNIUMJAN, contendere, φθάνειν : Cor. II, X, 14.

SNIUMUNDO, adverb., diligenter, μετὰ σπουδῆς : Mc. VI, 25; Luc. I, 39; compar. *sniumundos*, diligentius, σπουδαιοτέρως : Phlpp. II, 28.

SNIVAN (vet. norv. *snua*, vet. sax. *sniumo*, angl. sax. *snude*, *sneome*), conj. I, *snau*, *snevun* (*snivun* Mc. VI, 53), *snivans*, 1) ire, adire, ὑπάγειν : Joan. XV, 16; Cor. I, IX, 25; 2) contendere, φθάνειν : Thess. I, II, 16.

DUAT-SNIVAN, applicare, προσορμίζεσθαι : Mc. VI, 53.

FAURBI-SNIVAN (*bisnivan faur*), præire, anteire, præcedere, prævenire, προάγειν : Tim. I, V, 24; φθάνειν : Thess. I, IV, 15.

GA-SNIVAN, prævenire (in interpretatione *pervenire* in *prævenire* mutandum), φθάνειν : Rom. IX, 31; Phlpp. III, 16.

FAUR-SNIVAN, præire, prævenire, προλαμβάνειν : Mc. XIV, 8; Cor. I, XI, 21; *faura faursnivan*, id., προάγειν: Tim. I, I, 18.

SNUTRS (vet. norv. *snotr*, angl. sax. *snoter*; Gr. II, 49), adject., prudens, sapiens, σοφός : Luc. X, 21; Cor. I, I, 19.

SNUTREI, fem., prudentia, sapientia, σοφία : Cor. I, I, 17, 19.

SNORJO (vet. norv. *snara*, vet. sup. germ. *snuor*, *snaraha*, angl. sax. *snare*, suec. *snöre*, dan. *snor*, rec. sup. germ. *schnure*; Gr. II, 42), fem., 1) funiculus, loramentum; 2) laqueus, σαργάνη : Cor. II, XI, 33.

SUQNS, masc., stomachus, στόμαχος : Tim. I, V, 23 h. l.

* SUQON (coll. *Supon*), conj. II, condire.

GA-SUQON, id., ἀρτύειν : Col. IV, 6.

SUÞJAN (*Suþjon*; angl. *soothe*), conj. II, delectare, blandiri, κνήθειν : Tim. II, IV, 3 h. l.

SULJA (vet. sup. germ. *sola*, angl. *sole*, suec. *sola*, dan. *saale*, rec. sup. germ. *sohle*; lat. *solea*; Gr. III, 405; Gf. VI, 185), fem., sandalium, σανδάλιον : Mc. VI, 9.

GA-SULJAN, conj. II, fundamentum jacere, fundare, θεμελιοῦν : Mth. VII, 25; Luc. VI, 48; Eph. III, 18.

SUMS (vet. norv. *sumr*, angl. sax., vet. sup. germ., vet. sax., vet. fr. *sum*, angl. *some*, suev. *somliga*, dan. *somme*; Gr. II, 55; III, 4; Gf. VI, 44; Rchtb. 1055), adject., 1) aliquis, quidam, τις : Mth. IX, 3; XXVII, 47; Mc. II, 6; V, 25; VII, 2; VIII, 3; IX, 1, 38; XI, 5, 8; XII, 13; XIV, 43, 47, 51, 57, 65; XV, 21, 35; Luc. VI, 2; VII, 2, 36, 41; VIII, 27, 46, 49; IX, 7, 19, 27, 49, 57; X, 25; XIV, 15, 16; XV, 8, 11; XVI, 1, 19, 20; XVII, 12; XVIII, 2, 9, 18, 35; Joan. VI, 64; VII, 12, 25, 44; IX, 16, 40; XI, 1, 37; XII, 20; Rom. XI, 14, 17; Cor. I, IX, 22; XV, 6, 12, 34, 35; subscr.; Cor. II, III, 1; X, 2; Gal. I, 7; II, 12; Thess. II, III, 11; Tim. I, I, 3, 6, 19; IV, 1; V, 24; VI, 10; Tim. II, II, 18, 20; Tit. I, 12; Skeir. III, a; εἰς : Mc. XIV, 43; Luc. (IX, 8) XV, 15, 26; XX, 1; *bi sumata*, de quodam, ἀπὸ μέρους : Rom. XI, 25 h. l.; Cor. II, I, 14; II, 5; 2) in sententiis distributivis (sæpe cum enclitico *uh*, quod vid.) a) geminatum : *sums* — *sumsuh*, alter — alter, ὁ μὲν — ὁ δέ, ὃς μέν — ὃς δέ : Mc. XII, 5; Rom. IX, 21 (XIV, 5); Cor. I, VII, 7; XI, 21; Cor. II, II, 16; Phlpp. I, 16 h. l.; Tim. II, II, 20; Skeir. VI, d; *sums* — *sumsuh* — *sumsuh*, ὁ μὲν — ὁ δὲ — ὁ δὲ — ὁ δέ : Eph. IV, 11; ἄλλος — ἄλλος : Joan. IX, 9 (Cor. I, XII, 10); τίς — ἄλλος : Joan. IX, 16; Skeir. VI, d; τις — τις : Phlpp. I, 15; Luc. IX, 7, 8; b) cum alio distributivo vocabulo *anþar* — *sums*, ἄλλος — ἄλλος : Mc. VIII, 28; Luc. IX, 19; *sumsuh* — *anþar*, ὁ μὲν — ἄλλος : Joan. VII, 12; *sum* — *anþar* — *sum*, ὁ μὲν — ἄλλο δὲ — ἄλλο : Mc. IV, 4, 5, 7; *sum* — *anþar* — *sum* — *anþar*, ὁ μὲν — ἕτερον — ἕτερον — ἕτερον : Luc. VIII, 5, 6, 7; *managai* — *sumaih*, πολλοὶ — ἄλλοι : Joan. X, 20, 21; πολλοὶ — τινές : Joan. XI, 46; *managai* — *sumaih* — *sumaih*, πολλοὶ — ἄλλοι — ἄλλοι : Joan. VII, 40, 41; *sa frumista* — *anþar* — *sums*, ὁ πρῶτος — ἕτερος — ἕτερος : Luc. XIV, 20; ὁ πρῶτος — δεύτερος — ἕτερος : Luc. XIX, 16, 18, 20; c) et vocabulo distributivo in priori sententiæ membro deficiente : —, ἄλλοι : Joan. XII, 29; —, οἱ δέ : Mth. XXVI, 67; —, οἱ πολλοί : Cor. II, II, 17; vel in posteriori : ὃς μέν, —, Rom. IV, 2.

SUMAN, adverb., quondam, olim, ποτέ : Rom. XI, 30; Gal. I, 23; Eph. II, 3; V, 8; *suman* — *suman* (*sumanuh*), modo — modo, tum — tum, ἐκ μέρους — ἐκ μέρους : Cor. I, XIII, 9; *suman* — *suman* — *suman*: Skeir. VI, c.

SUNDRO (vet. norv. *sundra*, angl. sax. *syndrian*, vet. sax. *sundar*, vet. sup. germ. *suntar*, vet. fr., angl. *sunder*, suec. *söndra*, dan. *sonder*, *sondre*, batav. *zonder*, rec. sup. germ. *sonder*, *sondern*; Gf. VI, 48; Rchtb. 1056), adverb., seorsim, peculiariter, καταμόνας : Mc. IV, 10; Luc. IX, 18; κατ' ἰδίαν : Mc. IV, 34; VII, 33; IX, 2, 28; Luc. IX, 10; X, 23; Gal. II, 2; ἰδίᾳ : Cor. I, XII, 11.

* SUNIS (vet. norv. *sannr*, angl. sax. *soð*, vet. sax. *soth*, vet. fr. *sone*, vet. sup. germ. *sunnis*, *sona*, angl. *sooth*, suec. *sann*, dan. *sand*, rec. sup. germ. *sühne*, *versöhnen*; Gf. VI, 241; Rchtb. 1040; coll. 1006), adject., verus.

SUNJA, adverb., vere, ἀληθῶς : Luc. IX, 27; Joan. XVII, 3 vid. ad h. l.

SUNJABA, adverb., id., Thess. I, II, 13.

SUNJA, fem., veritas, ἀλήθεια : Mc. V, 33; XII, 14, 32; Luc. IV, 25; XX, 21; Joan. VIII, 32; X, 41; XIV, 6, 17; XV, 26; XVI, 7, 13; XVII, 17; XVIII, 37, 38; Rom. IX, 1; XV, 8; Cor. I, V, 8; XIII, 6; Cor. II, IV, 2; VI, 7; VII, 14; XI, 10; XII, 6; XIII, 8; Gal. II, 5, 14; III, 1; V, 7; Eph. I, 13; IV, 21, 24, 25; V, 9; VI, 14; Phlpp. I, 18; Col. I, 6; Tim. I, II, 4, 7; III, 15; IV, 3; VI, 5; Tim. II, II, 15, 18, 25; III, 7, 8; IV, 4; Skeir. I, b, d; VIII, [c; ἀληθές : Joan. VIII, 14, 17; X, 41; ὁσιότης : Luc. I, 75; *sunja gateihan*, veritatem dicere, veridicum esse, ἀληθεύειν : Gal. IV, 16; *sunja taujan*, id., Eph. IV, 15; *bi sunjai*, in veritate, vere, ἀληθῶς : Mth. XXVI, 73: XXVII, 54; Mc. XIV, 70; XV, 39; Joan. VI, 14, 55; VII, 26, 40; VIII, 31; XVII, 8; ἀληθές : Tim. I, VI, 7; ὄντως : Mc. XI, 32; Cor. I, XIV, 25; Tim. I, V, 3, 5, 16.

SUNJAI-FRIÞAS, vid. sub *friþon*.

SUNJEINS, adject., verus, ἀληθής : Mc. XII, 14; Joan. VII, 18; VIII, 13, 16, 26; Cor. II, VI, 8; Phlpp. IV, 8; Tit. I, 13; Neh. VII, 2; ἀληθινός : Luc. XVI, 11; Joan. VI, 32; VII, 28; XV, 1; Skeir. VI, b; ἀγαθός : Joan. VII, 12.

SUNJON, conj. II, defendere; *sunjon sik*, se defendere, justificare, ἀπολογεῖσθαι : Cor. II, XII, 19.

GA-SUNJON, justificare, δικαιοῦν : Luc. VII, 35.

SUNJONS, fem., justificatio, ἀπολογία : Cor. II, VII, 11; Phlpp. I, 17; Tim. II, IV, 16.

SUNNA (vet. norv., vet. sup. germ. *sunna*, vet. sax. *sunna*, *sunno*, angl. sax. *sunne*, vet. fr. *sunne*, *sonna*, angl. *sun*, batav. *zon*, rec. sup. germ. *sonne*; Gr. III, 349; Gf. VI, 240; Rchtb. 1056), masc., sol, ἥλιος : Mc. IV, 6; XVI, 2.

SUNNO, fem., id., Mth. V, 45; Luc. IV, 40; Eph. IV, 26; Neh. VII, 3.

SUNUS (vet. norv. *sonr*, angl. sax., vet. sax., vet. sup. germ., vet. fr. *sunu*, angl., suec. *son*, dan. *son*, batav. *zoon*, rec. sup. germ. *sohn*; Gr. III, 320; Gf. VI, 59; Rchtb. 1056), masc., filius, υἱός : Mth. V, 45; VIII, 12, 20, 29; IX, 15; X, 37; XXVII, 9; Mc. I, 1, 11; II, 19, 28; III, 11, 17; VI, 3; VIII, 31; IX, 7, 9, 12, 17, 31; X, 33, 35, 46; XII, 6, 35, 37; XIII, 26; XIV, 41, 61, 62; Luc. I,

13, 16, 31, 32, 35, 36, 37; II, 7; III, 2, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38; IV, 3, 9, 22, 41; V, 10, 24; VI, 5, 22, 35; VII, 12, 34, VIII, 28; IX, 20, 22, 26, 35, 38; X, 6; XV, 11, 13, 24; XVI, 8; XVII, 22, 24; XVIII, 8, 31, 38, 39; XIX, 9, 10; XX, 13, 34, 36, 41, 44; Joan. V, 22, 23; VI, 27, 33, 62; VIII, 28; IX, 39; X, 36; XI, 4, 27; XII, 23, 34; XIII, 31, Rom. VIII, 3; IX, 9, 26, 27; Cor. I, XV, 28; Cor. II, III, 7, 13; VI, 18; Gal. II, 20; IV, 4; VI, 22, 30; Eph. I, 6; II, 2; III, 5; IV, 13; V, 6; Col. I, 15; III, 6; Thess. I, V, 5; Esdr. II, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42; Neh. VI, 18; Skeir. III, c; IV, d; V, a, c; VI, b; *sunive audeds*, vid. sub *Deds*; *sunive sibja*, vid. sub *Sibja*.

SUNS (angl. sax. *sona*, angl. *soon*, rec. sup. germ. *schon*; Gr. III, 89, 590), adverb., 1) brevi, modo, εὐθέως: Mth. VIII, 3; XXVI, 74; XXVII, 48; Mc. I, 10 (12), 18, 20, 21, 29, 30, 31, 42, 43; II, 2, 8, 12; IV, 5, 15, 16, 17, 29; V, 2, 13, 42; VI, 27; Luc. V, 13, 39; VI, 49; VIII, 33; XVII, 7; Joan. XIII, 30; XVIII, 27; εὐθύς: Mc. I, 12, 28; Joan. XIII, 32; ἐξαυτῆς: Phlpp. II, 23; παραχρῆμα: Luc. I, 64; VIII, 44, 47, 55; XVIII, 43; XIX, 11; ἀπὸ μιᾶς: Luc. XIV, 18; ἐν ἀτόμῳ: Cor. I, XV, 52; ἐφάπαξ: Cor. I, XV, 6; 2) simul, ἅμα: Thess. I, IV, 17.

SUNS-EI, conjunct., simul atque, cum, ὡς: Luc. I, 44; XIX, 41; Joan. XI, 20, 29, 32, 33.

BI-SUNJANE, adverb., prope, ἐγγύς: Mc. I, 38 h. l.; κύκλῳ: Mc. III, 34; VI, 6; Luc. IX, 12; Neh. V, 17; VI, 16; *þata bisunjane land*, circumjacens locus, περίχωρος: Luc. IV, 37.

SUPON (vet. sup. germ. *sofon*; lat. *sapere*; coll. *Suqon*; Gf. VI, 172), conj. II, condere, ἀρτύειν: Mc. IX, 50.

GA-SUPON, id., Luc. XIV, 34.

SUSANNA, nom. propr. fem., Σουσάννα: Luc. VIII, 3.

SUTIS (vet. norv. *sætr*, angl. sax., vet. fr. *swet*, vet. sax. *suoti*, vet. sup. germ. *sozi*, angl. *sweet*, suec. *söt*, dan. *sød*, batav. *zoet*, rec. sup. germ. *suss*; gr. ἡδύς; Gf. VI, 311; Rchth. 1061), adject., comp. *sutiza*, 1) dulcis; 2) mitis, patiens, ἀνεκτός: Mth. XI, 24; Mc. VI, 11; Luc. X, 12, 14; ἡσύχιος: Tim. I, II, 2, ἐπιεικής: Tim. I, III, 3.

UN-SUTI, neutr., irrequies, turba, ἀκαταστασία: Cor. II, VI, 5.

SPAI..., vid. sub *Speivan*.

SPAIKULATUR (voc. lat.), masc., speculator, σπεκουλάτωρ: Mc. VI, 27.

SPAURDS (*Sprauds* Cor. I, IX, 24; vet. sup. germ. *spurt*, *spor*, vet. norv. *spor*, angl. sax. *spor*, *spyrd*, vet. sax. *spuri...*, *spurnan*, rec. sup. germ. *spur*; Gr. II, 57; III, 396; Gf. VI, 357), fem. anom., stadium, στάδιον: Joan. VI, 19; XI, 18; Cor. I, IX, 24.

SPARVA (vet. norv. *sporr*, vet. sup. germ. *sparo*, angl. sax. *spearva*, *speara*, angl. *sparrow*, suec. *sparv*, dan. *spurve*, rec. sup. germ. *sperling*; gr. ψάρ: Gr. III, 362; Gf. VI, 360), masc., passer, στρουθίον: Mth. X, 29, 31.

SPEDS (*speids* Mth. XXVII, 64; *spids* Tim. I, IV, 1; vet. sup. germ. *spât*, suec. *spåd*, dan. *spæd*, batav. *spade*, rec. sup. germ. *spät*; Gf. VI, 326), adject., tardus; comp. *spediza*, ultimus, novissimus, ἔσχατος: Mth. XXVII, 64; superl. *spedists* (*spedumists* Mc. XII, 22), id., Mc. XII, 6, 22; Joan. VI, 40, 44; VII, 37; XI, 24; XII, 48; Cor. I, IV, 9; XV, 8, 52; Tim. II, III, 1; ὕστερος: Luc. XX, 32; Tim. I, IV, 1.

SPEIVAN (*Spevan* Mc. VII, 33; vet. norv. *spya*, angl. sax. *spivan*, vet. sax. *spiuuan*, vet. fr. *spia*, rec. sup. germ. *spiwan*, angl. *spew*, suec. *spy*, dan. *spye*, batav. *spuwen*, rec. sup. germ. *speien*; lat. *spuere*, gr. ψύττειν: Gf. VI, 364; Rchth. 1041), conj. I, *spaiv*, *spivun*, *spivans*, 1) spuere, πτύειν: Mc. VII, 33; VIII, 23; 2) inspuere, ἐμπτύειν: Mth. XXVI, 67; Mc. X, 34; XIV, 65.

AND-SPEIVAN, expuere, ejicere, ἐκπτύειν: Gal. IV, 14.

BI-SPEIVAN, inspuere, ἐμπτύειν: Mc. XV, 19; Luc. XVIII, 32.

GA-SPEIVAN, spuere, πτύειν: Joan. IX, 6.

SPAI-SKULDRS, vid. sub *Skuldrs*.

SPILDA (vet. norv. *spiald*; coll. *Spill*), fem., tabula, abacus, πινακίδιον: Luc. I, 63; πλάξ: Cor. II, III, 3.

SPILL (vet. norv. *spell*, *spilla*, angl. sax. *spell*, vet. sax., vet. sup. germ. *spel*, angl. *spell*; coll. rec. sup. germ. *spellen*, *spiel*; Gf. VI, 333), neutr., dictum, fabula, μῦθος: Tim. I, I, 4; IV, 7; Tim. II, IV, 4; Tit. I, 14.

SPILLA, masc., prædicator: Skeir. I, d.

SPILLON, conj. II, prædicare, nuntiare, narrare, dicere, διηγεῖσθαι: Mc. V, 16; IX, 9; ἐκφέρειν: Neh. VI, 19; εὐαγγελίζεσθαι: Luc. II, 10; Rom. X, 15.

GA-SPILLON, prædicare, διαγγέλλειν: Luc. IX, 60.

þIUþ-SPILLON, evangelizare, εὐαγγελίζειν: Luc. III, 18; VIII, 1 vid. ad h. l.

US-SPILLON, annuntiare, κηρύσσειν: Luc. VIII, 39; διηγεῖσθαι: Luc. IX, 10.

UNUS-SPILLOþS, part. præt., ineffabilis, ἀνεκδιήγητος: Cor. II, IX, 15; * ἀνεξερεύνητος: Rom. XI, 33.

SPINNAN (vet. norv. *spinja*, angl. sax., vet. sup. germ. *spinnan*, angl. *spin*, suec. *spinna*, dan. *spinde*, batav., rec. sup. germ. *spinnen*; Gr. II, 34; Gf. VI, 345), conj. I, *spann*, *spunnun*, *spunnans*, nere, νήθειν: Mth. VI, 28.

SPRAUDS, vid. *Spaurds*.

SPRAUTO (Gr. II, 21), adverb., cito, subito, ταχύ: Mth. V, 25; Mc. IX, 39; Joan. XI, 29; ταχέως: Luc. XIV, 21; XV, 22; XVI, 6; Joan. XI, 31; Gal. I, 6; Phlpp. II, 24; Thess. II, II, 2; Tim. I, V, 22; Tim. II, IV, 9; τάχιον: Joan. XIII, 27; Tim. I, III, 14; ἐν τάχει: Luc. XVIII, 8.

SPYREIDA (voc. gr.), masc., cophinus, σπυρίς: Mc. VIII, 8, 20.

STABS (vet. norv. *stafr*, angl. sax. *stæf*, vet. sup. germ. *stap*, vet. fr. *stef*, angl. *staff*, vet. sax., suec., batav. *staf*, dan. *stav*, rec. sup. germ. *stab*; Gr. II, 51; Rchth. 1046), masc., elementum, στοιχεῖον: Gal. IV, 3, 9; Col. II, 20.

STAGGAN, vid. sub *Stiggan*.

STAþS (*Stads* Luc. XIV, 22; vet. norv. *staþr*, angl. sax. *stede*, vet. sup. germ. *stat*, vet. fr. *sted*, angl. *stead*, vet. sax., suec., batav. *stad*, dan. *sted*, rec. sup. germ. *statt*; lat. *statio*; coll. *Standan*; Gr. II, 51; Rchth. 1045), masc. (plur. *stadeis*), 1) locus, statio, τόπος: Mc. I, 35, 45; XV, 22; XVI, 6; Luc. IV, 17, 37, 42; VI, 17; IX, 10, 12; X, 1; XIV, 9, 10; XIX, 5; Joan. X, 40; XI, 6, 30; XIV, 2; XVIII, 2; Rom. IX, 26; Cor. II, II, 14; Thess. II, III, 16; Tim. I, II, 8; 2) locus, τόπος: Luc. II, 7; XIV, 22; *staþ giban*, dare locum, τόπον διδόναι: Rom. XII, 19; Eph. IV, 27; 3) diversorium, κατάλυμα: Luc. II, 7; 4) ripa, littus, γῆ: Mc. IV, 1; Luc. V, 3; *jainis stadis*, ad ulteriorem ripam, εἰς τὸ πέραν: Mc. IV, 35.

HUNSLA-STAþS, munus, oblatio, θυσιαστήριον: Mth. V, 23; Luc. I, 11; Cor. I, X, 18.

MOTA-STAþS, telonium, τελώνιον: Luc. V, 27.

LUKARNA-STAþA, masc., candelabrum, λυχνία: Mth. V, 15; Mc. IV, 21; Luc. VIII, 16.

ANDA-STAþJIS, masc., adversarius, ἀντίδικος: Luc. XVIII, 3; ἀντικείμενος: Cor. I, XVI, 9; Phlpp. I, 28.

STAIGA, vid. sub *Steigan*.

STAINS (vet. norv. *steinr*, angl. sax. *stan*, angl. *stone*, vet. sax., vet. fr., suec. *sten*, dan., batav. *steen*, vet. sup. germ., rec. sup. germ. *stein*; Gr. III, 378; Rchth. 1047), masc., petra, lapis, λίθος: Mth. XXVII, 60; Mc. V, 5; XII, 10; XV, 46; XVI, 3, 4; Luc. III, 8; IV, 3, 11; XIX, 40, 44; XX, 17, 18; Joan. VIII, 59; X, 31; XI, 38, 39, 41; Rom. IX, 32, 33; Cor. II, III, 7; πέτρα: Mth. VII, 24, 25; XXVII, 51, 60; Mc. XV, 46; Luc. VI, 48; VIII, 6, 13; hinc etiam ut nomen proprium usurpatum pro Petro Skeir. VII, a; *stainam vairpan*, lapidare, λιθοβολεῖν: Mc.

xii, 4; *stainam afvairþan*, id., λιθάζειν : Joan. xi, 8; καταλιθάζειν : Luc. xx, 6.

VAIHSTA-STAINS, lapis angularis, γωνιαῖος (sc. λίθος): Eph. ii, 20.

STAINAHS, adject., petrosus, πετρώδης : Mc. iv, 5, 16.

STAINEINS, adject., lapideus, λίθινος : Cor. II, iii, 3.

STAINJAN, conj. II, lapidare, λιθάζειν : Joan. x, 32, 33; Cor. II, xi, 25.

STAIRNO (vet. norv. *stierna*, angl. sax. *steorra*, vet. sax. *sterro*, vet. sup. germ. *sterno*, vet. fr. *stera*, angl. *star*, suec. *stjerna*, dan. *stjerne*, batav. *ster*, rec. sup. germ. *stern*; gr. ἀστήρ, lat. *stella*; Gr. III, 392; Rchth. 1048), fem., astrum, ἀστήρ : Mc. xiii, 25.

STAIRO (gr. στεῖρος, lat. *sterilis*), fem., sterilis, στεῖρα : Luc. i, 7,36; Gal. iv, 27.

STAIFANUS, nom. prop. masc., Στεφανός : Cor. I, i, 16; xvi, 15.

STAKS, vid. sub *Stikan*.

* STALDAN (vet. sup. germ. *gastaldis*, angl. sax. *gesteald*), conj. I, *staistald*, *staistaldun*, *staldans*, in proprium habere, possidere.

AND-STALDAN, donare, cum dativo rei et accusativo personæ, ἐπιχορηγεῖν : Cor. II, ix, 10; Gal. iii, 5; παρέχειν : Tim. I, i, 4.

GA-STALDAN, lucrari, lucrum facere, κερδαίνειν : Cor. I, ix, 20 h. l.; κτᾶσθαι : Luc. xviii, 12; Thess. I, iv, 4; Neh. v, 16: ἔχειν : Cor. I, vii, 28.

AND-STALD, neutr., auxilium, ἐπιχορηγία : Eph. iv, 16; Phlpp. i, 19.

AGLAITGA-STALDS, adject., turpe lucrum sectans, cupidus, αἰσχροκερδής : Tim. I, iii, 8; Tit. i, 7.

STAMMS (vet. norv. *stamr*, vet. sup. germ. *stamalon*, vet. sax. *stamm*, angl. sax. *stamer*, angl. *stammer*, suec. *stumma*, dan. *stam*, batav. *stamelen*, rec. sup. germ. *stammeln*; Gr. II, 30), adject., mutus, μογιλάλος : Mc. vii, 32.

STANDAN (vet. norv. *standa*, *styþia*, angl. sax., vet. sup. germ. *standan*, vet. sax. *standan*, *stan*, vet. fr. *stonda*, *stan*, angl. *stand*, suec. *stå*, dan. *staae*, batav. *staen*, rec. sup. germ. *stehn*; gr. στῆναι, lat. *stare*; Gr. II, 11; Rchth. 1051), conj. I, anom., *stoþ*, *stoþun*, *stoþans* (?), 1) stare, ἱστάναι, στήκειν, ἑστάναι : Mth. vi, 5; xxvi, 73; xxvii, 11, 47; Mc. iii, 31; ix, 1; xi, 5, 25; Luc. i, 11; v, 1, 2; vi, 8; vii, 38; viii, 20; ix, 27; xviii, 13; Joan. vi, 22; vii, 37; xii, 29; xviii, 5, 16, 18, 25; Rom. xiv, 4; Cor. I, xv, 1; xvi, 13; Gal. v, 1; Eph. vi, 11, 13, 14; Phlpp. i, 27; iv, 1; Col. iii, 12; Thess. I, iii, 8; Tim. II, ii, 19; σταθῆναι : Luc. xviii, 11; xix, 8; ἐφιστάναι : Tim. II, iv, 2; παρεστάναι : Luc. i, 19; Joan. xviii, 22; 2) subsistere, σταθῆναι : Mc. iii, 24, 25.

AND-STANDAN, adversari, ἀνθιστάναι : Mth. v, 39; Rom. ix, 19; xiii, 2; Gal. ii, 11; Eph. vi, 13; Tim. II, iii, 8; iv, 15; ἀντικεῖσθαι : Gal. v, 17; Thess. II, ii, 4; Tim. I, i, 10; Tim. II, ii, 25 vid. ad h. l.; ἀντιλέγειν : Joan. xix, 12; Rom. x, 21; Tit. i, 9.

AT-STANDAN, adstare, παριστάναι : Mc. xiv, 47, 70; xv, 35, 39; ἐφιστάναι : Luc. ii, 38; iv, 39; xx, 1.

AF-STANDAN, 1) discedere, ἀφιστάναι : Luc. iv, 13; Cor. II, xii, 8; Tim. II, ii, 19; ἀπειπεῖν : Cor. II, iv, 2; 2) decidere, ἀφίστασθαι : Luc. viii, 13; Tim. I, iv, 1.

BI-STANDAN, circum stare, περιιστάναι : Joan. xi, 42; circumdare, περικυκλοῦν : Luc. xix, 43.

GA-STANDAN, 1) remanere, stare, ἱστάναι : Mc. x, 49; Luc. vi, 8, 17; vii, 14; viii, 44; xvii, 12; Rom. xi, 20; σταθῆναι : Mc. iii, 26; Luc. xviii, 40; 2) remanere, stare, ἱστάναι : Joan. viii, 44; Cor. II, i, 24; στήκειν : Thess. I, iii, 8; μένειν : Luc. i, 56; Joan. viii, 31; Cor. I, vii, 24; Tim. I, ii, 15; διαμένειν : Gal. ii, 5; ὑπομένειν : Luc. ii, 43; 3) persistere, σταθῆναι : Cor. II, xiii, 1; 4) restituere, ἀποκαθίστασθαι : Luc. vi, 10; *aftra gastandan*, id., Mc. iii, 5.

IN-STANDAN, 1) insistere, ἐφιστάναι : Tim. II, iv, 2 h. l.; 2) instare, ἐνεστάναι : Thess. II, ii, 2 h. l.

MIÞ-STANDAN, stare cum, consistere, c. dat., συνιστάναι : Luc. ix, 32.

US-STANDAN (*ustandan* Luc. viii, 55; x, 25), 1) surgere, ἀνιστάναι : Mth. ix, 9; Mc. i, 35; iii, 26; vii, 24; ix, 27; x, 1; xiv, 57, 60; Luc. i, 39; iv, 16, 29, 38, 39; v, 25, 28; viii, 55; ix, 8, 19; x, 25; xv, 18, 20; xvii, 19; Joan. xi, 31; Rom. xv, 12; 2) surgere, exire, ἐξέρχεσθαι : Mc. vi, 1; xi, 12; 3) resurgere, ἀνιστάναι : Mc. viii, 31; ix, 9, 10; x, 34; xii, 23, 25; xvi, 9; Luc. ix, 8, 19; xviii, 33; Joan. xi, 23; Thess. I, iv, 14, 16; ἐγείρεσθαι : Cor. I, xv, 52.

TVIS-STANDAN, dicedere, separare, c. dat., ἀποτάσσεσθαι : Cor. II, ii, 13.

FAURA-STANDAN, 1) adsistere, adstare, παριστάναι : Mc. xiv, 69; Luc. xix, 24; 2) præesse, præsulem esse, προΐστασθαι : Rom. xii, 8.

AFGA-STOÞANS, part. præt., certum locum non habens, e suo loco motus, ἄτοπος : Thess. II, iii, 2 h. l.

UNGA-STOÞANS, instabilis; *ungastoþans visan*, ἀστατεῖν : Cor. I, iv, 11.

GA-STOÞANAN, conj. II (?), persistere, stare, ἱστάναι : Rom. xiv, 4 vid. ad h. l.

AF-STASS (DRA. 453), fem., 1) discessus, separatio; 2) repudium; *afstassais bokos*, libellus repudii, ἀποστάσιον : Mth. v, 31.

US-STASS (*ustass* Luc. xiv, 14), resurrectio, ἀνάστασις : Mc. xii, 18, 23, Luc. ii, 34; xiv, 14; xx, 27, 33, 35, 36; Joan. xi, 24, 25; Cor. I, xv, 12, 13, 21; Phlpp. iii, 10; Tim. II, ii, 18; ἐξανάστασις : Phlpp. iii, 11.

TVIS-STASS, dissensio, seditio, διχοστασία : Gal. v, 20.

FAUR-STASSEIS, masc., præsul, προιστάμενος : Thess. I, v, 12.

ANA-STODJAN, conj. II, inchoare, incipere, ἐνάρχεσθαι : Gal. iii, 3; Mc. inscr.; Luc. inscr.; Eph. inscr.; Thess. 2, inscr.; Tit. inscr.; Skeir. II, a; IV, b.

DU-STODJAN, id., ἄρχεσθαι : Luc. xiv, 30; Cor. 2, inscr.; *faura dustodjan*, antea incipere, προενάρχεσθαι : Cor. II, viii, 6.

ANA-STODEINS, fem., initium, ἀρχή : Mc. i, 1; x, 6; xiii, 19; Joan. viii, 25 vid. ad h. l.; Phlpp. iv, 15; Col. i, 18; Skeir. I, b, c; ἀπαρχή : Cor. I, xv, 20, 23; xvi, 15; *fram anastodeinai*, ab initio, ἄνωθεν : Luc. i, 3; *fram anastodeinai aivis*, ab initio mundi, ἀπ' αἰῶνος : Luc. i, 70.

AFTRAANA-STODEINS, alterum initium : Skeir. I, d.

STAUA (DRA. 748), fem., 1) judicium, κρίσις : Mth. v, 21; xi, 22, 24; Mc. vi, 11; Luc. x, 14; Joan. v, 22; vii, 24; viii, 16; xii, 31; xvi, 8; Thess. II, i, 5; Tim. I, v, 24; Skeir. I, a; V, c; κρίμα : Joan. ix, 39; Rom. xi, 33; Cor. I, xi, 29; Tim. I, iii, 6; *du stauai gatiuhan*, in jus adducere, κατακρίνειν : Mth. xxvii, 3; *viljands miþ þus staua*, θέλων σοι κρίνεσθαι : Mth. v, 40; 2) lis, judicium, πρᾶγμα : Cor. I, vi, 1.

STAUA, masc., judex, κριτής : Mth. v, 25; Luc. xviii, 2, 6; Tim. II, iv, 8.

ANDA-STAUA, adversarius, ἀντίδικος : Mth. v, 25.

STAUA-STOLS, vid. sub *Stols*.

STOJAN, conj. II, præt. *stauida*, judicare, κρίνειν : Luc. vi, 37; vii, 43; xix, 22; Joan. v, 22; vii, 24, 51; viii, 15, 16, 26, 50; xii, 47, 48; xviii, 31; Rom. xiv, 3, 4, 5, 10, 13; Cor. I, iv, 5; v, 3, 12, 13; vi, 1; x, 29; Skeir. V, b; διακρίνειν : Cor. I, xi, 31.

GA-STOJAN, id., κρίνειν : Cor. I, v, 3; Cor. II, ii, 1; * *gastojans*, part., ἄτοπος : Thess. II, iii, 2 vid. ad h. l.

* STAURKJAN (vet. norv. *storka*, *storkna*, angl. sax. *stearc*, suec. *stark*, dan. *stærk*, angl. *stark*, *starch*, rec. sup. germ. *stark*; Gr. II, 62), conj. II, desiccare (transit.).

GA-STAURKNAN, conj. III, arescere (intransit.), arefieri, ξηραίνεσθαι : Mc. ix, 18.

* STAURRAN (coll. rec. sup. germ. *starr*, *störrisch*; Gr. II, 61), conj. II, fremere, murmurare.

AND-STAURRAN, id., ἐμβριμᾶσθαι : Mc. XIV, 5.

STAUTAN (vet. norv. *steyta*, vet. sax. *stotan*, vet. sup. germ. *stozan*, vet. fr. *steta*, dan. *stode*, batav. *stooten*, rec. sup. germ. *stossen;* Gr. I, 841; Rchth. 1049), conj. I, *staistaut*, *stautans*, pulsare, verberare, τύπτειν : Mth. V, 39; ῥαπίζειν : Luc. VI, 29.

STASS, vid. sub *Standan*.

STEIGAN (vet. norv., vet. fr. *stiga*, angl. sax., vet. sax. *stigan*, vet. sup. germ. *stigi*, *steigan*, suec. *stiga*, dan. *stige*, batav. *stijgen*, rec. sup. germ. *steigen;* gr. στείχειν; Gr. II, 17; III, 396; Rchth. 1049), conj. I, *staig*, *stigun*, *stigans*, ascendere, ἀναβαίνειν : Joan. VII, 14; X, 1.

AT-STEIGAN, descendere, ἐμβαίνειν : Mth. IX, 1; καταβαίνειν : Mth. XXVII, 42; Mc. XV, 30, 32; Luc. XIX, 6; Joan. VI, 33, 38, 41, 42, 50, 58; Eph. IV, 9, 10; *atsteigan dalaþ*, vid. sub *Dalaþ*.

GA-STEIGAN, scandere, descendere, ἐμβαίνειν : Joan. VI, 24; καταβαίνειν : Rom. X, 7.

US-STEIGAN, ascendere, ἀναβαίνειν : Mc. III, 13; Luc. V, 19; XIX, 4; Joan. VI, 62; VII, 14; Rom. X, 6; Eph. IV, 8, 9, 10; * scandere, ἐμβαίνειν : Joan. VI, 17 (ubi Gothus cum codd. ἀναβαίνειν sine dubio legit).

UFAR-STEIGAN, ascendere, ἀναβαίνειν : Mc. IV, 7.

STAIGA, fem., semita, ὁδός : Mc. I, 3; Luc. III, 4; ῥύμη : Luc. XIV, 21.

STIBNA (vet. norv. *stefna*, angl. sax. *stefen*, *stemn*, vet. sax. *stemna*, vet. fr. *stemme*, angl. *steven*, suec. *stemma*, dan., batav. *stemme*, rec. sup. germ *stimme;* DRA. 845; Rchth. 1047), fem., vox, φωνή : Mth. XXVII, 46, 50; Mc. I, 3, 11, 26; V, 7; IX, 7; XV, 34, 37; Luc. I, 42, 44; III, 4, 22; VIII, 28; IX, 35, 36; XVII, 13, 15; XIX, 37; Joan. V, 37; X, 3, 4, 5, 16, 27; XI, 43; XII, 28, 30; XVIII, 37; Gal. IV, 20; Thess. I, IV, 16; Skeir. VI, c.

* STIGGAN (coll. *Stikan*), conj. I, *stagg*, *stuggun*, *stuggans*, pungere.

US-STIGGAN, expungere (eruere), ἐξαιρεῖν : Mth. V, 29 vid. ad h. l.

STIGQAN (*stiggqan* Joan. XI, 9, 10; Rom. IX, 32; angl. sax. *stingan;* Gr. II, 36), conj. I, *stagq*, *stugqun*, *stugqans*, committere (bellum), συμβάλλειν : Luc. XIV, 31.

BI-STIGQAN, procidere, irruere, προςπίπτειν : Mth. VII, 25, 27; προςρηγνύναι : Luc. VI, 48, 49; προςκόπτειν : Rom. IX, 32.

GA-STIGQAN, offendere, προςκόπτειν : Joan. XI, 9, 10.

GA-STAGQJAN, conj. II, id., Luc. IV, 11.

BI-STUGQS (*bistuggqs* Rom. IX, 32, 33; Cor. II, VI, 3), fem. (?), offensio, πρόςκομμα : Rom. IX, 32, 33; XIV, 13; προςκοπή : Cor. II, VI, 3 vid. ad h. l.

* STIKAN (vet. norv. *stika*, vet. sax. *stican*, angl. sax. *stician*, vet. sup. germ. *stehhan*, vet. fr. *steka*, angl. *stick*, suec. *sticka*, dan. *stikke*, rec. sup. germ. *stechen*, *stecken;* gr. στίζειν; coll. *Stiggan*, *Stigqan;* Gr. II, 27; Rchth. 1047), conj. I, *stak*, *stekun*, *stukans*, figere.

STIKS, masc., punctum, momentum, στιγμή : Luc. IV, 5.

STAKS, fem. (?), stigma, στίγμα : Gal. VI, 17.

* STAKJAN, conj. II, pungere, figere.

HLEÞRA-STAKEINS, fem., scenopegia, σκηνοπηγία : Joan. VII, 2.

STIKLS (ad *Stikan?* coll. vet. norv. *stikill*; Gr. II, 27; III, 381), masc., calix, poculus, ποτήριον : Mth. X, 42; Mc. VII, 4; IX, 41; X, 38; Joan. XVIII, 11; Cor. I, X, 16, 17, 21; XI, 25, 26, 27, 28.

STILAN (vet. norv., vet. fr. *stela*, angl. sax., vet. sax. *stelan*, angl. *steal*, suec. *stjäla*, dan. *stjæle*, batav. *stelen*, rec. sup. germ. *stehlen;* Gr. II, 29; DRA. 635; Rchth. 1047), conj. I, *stal*, *stelun*, *stulans*, furari, κλέπτειν : Mth. VI, 20; Joan. X, 10.

STIUR (angl. sax. *steor*, vet. sax. *stier*, vet. sup. germ. *stior*, angl. *steer*, rec. sup. germ. *stier*; coll. lat. *taurus*, gr. ταῦρος, vet. norv. *tiur*, suec. *tjur*, dan. *tyr;* Gr. II, 48; III, 325, 330), masc., calvus, taurus juvenis, μόσχος : Luc. XV, 23, 27, 30; Neh. V, 18.

* STIURS (vet. norv. *styra*, angl. sax. *steore*, *styran*, vet. sax. *storian*, vet. sup. germ. *stiura*, vet. fr. *stiora*, angl. *stear*, suec. *styra*, dan. *styre*, batav. *stieren*, rec. sup. germ. *steuern;* Gr. II, 48; Rchth. 1050), adject., determinatus, statutus.

US-STIURIBA, adverb., effrenate, ἀσώτως : Luc. XV, 13.

US-STIUREI, fem., licentia, luxuria, ἀσωτία : Eph. V, 18; Tit. I, 6.

STIURJAN, conj. II, 1) constituere, ἱστάναι : Rom. X, 3; 2) affirmare, διαβεβαιοῦσθαι : Tim. I, I, 7.

STIVITI, neutr., patientia, ὑπομονή : Cor. II, I, 6; VI, 4; Thess. II, I, 4.

STUBJUS (vet. sup. germ. *stuppi*, suec. *stoft*, dan. *støv*, batav. *stof*, rec. sup. germ. *staub;* Gr. II, 19; III, 379), masc., pulvis, κονιορτός : Luc. X, 11.

STUGQS, vid. sub *Stigqan*.

STRAUJAN (vet. norv. *stra*, angl. sax. *streovian*, vet. sax. *strewian*, vet. fr. *strewa*, angl. sax. *straw*, suec. *strå*, dan. *strøe*, batav. *strooijen*, rec. sup. germ. *streuen;* lat. *sternere*, gr. στρωννύναι; coll. *strava* apud Jornand. *de reb. Get.* p. 132 Lindenbr. [Postquam lamentis est defletus Attila, *stravam* super tumulum ejus, quam appellant ipsi, ingenti comessatione concelebrant], *straba* apud scholiastem ad Stat. *Theb.* 12, 64 [Exuviis hostium exstruebatur regibus mortuis pyra, quem ritum sepulturæ hodie quoque barbari servare dicuntur, quem *strabas* dicunt lingua sua]; Rchth. 1053), conj. II, sternere, στρωννύναι : Mc. XI, 8; XIV, 15.

UF-STRAUJAN, supersternere, ὑποστρωννύναι : Luc. XIX, 36.

STRIKS (vet. norv., vet. fr. *strik*, vet. sup. germ. *strih*, angl. sax. *strica*, vet. sax. *stric*, angl. *stroke*, suec. *strek*, dan. *streg*, batav. *streke*, rec. sup. germ. *strich;* Gr. II, 17, 53; Rchth. 1054), masc., linea, κεραία : Mth. V, 18.

STODJAN, vid. sub *Standan*.

STOÞANS, vid. sub *Standan*.

STOLS (vet. norv. *stoll*, angl. sax., vet. sax., vet. fr. *stol*, vet. sup. germ. *stuol*, angl. *stool*, suec., dan. *stol*, batav. *stoel*, rec. sup. germ. *stuhl*; coll. gr. στήλη, στύλος; Gr. II, 41; III, 433; Rchth. 1051), masc., gradus, tronus, θρόνος : Mth. V, 34; Luc. I, 32, 52.

STAUA-STOLS, tribunal, βῆμα : Mth. XXVII, 19; Rom. XIV, 10; Cor. II, V, 10.

STOMA (coll. rec. sup. germ. *stamm*?), masc., confirmatio, ὑπόστασις : Cor. II, IX, 4; XI, 17.

STOJAN, vid. sub *Staua*.

SVA (vet. norv. *sva*, *svo*, *so*, angl. sax. *sva*, vet. sax., vet. sup. germ., angl., rec. sup. germ. *so*, vet. fr. *sa*, *so*, suec. *så*, dan. *saa*, batav. *zo*; gr. ὡς, lat. *sic*; Bopp 190; Gf. VI, 11; Rchth. 998); adverb., ita, sic, οὕτω : Mth. V, 16, 19; VI, 9, 30; VII, 12, 17; IX, 33; Mc. II, 7, 8, 12; IV, 26, 40; VII, 18; X, 43; XIV, 59; XV, 39; Luc. I, 25, 29; II, 48; IX, 15; X, 21; XV, 7, 10; XVII, 10, 24, 26; Joan. V, 21; VIII, 59; XIII, 15, 25; XIV, 31; XV, 4, 5; XVIII, 22; Rom. IX, 20; X, 6; XI, 26, 31; XII, 5; Cor. I, V, 3; VII, 7, 17, 26; IX, 24, 26; XI, 28; XIV, 21; XV, 11; Cor. II, I, 5; VII, 14; VIII, 11; X, 7; Gal. (I, 6) III, 3; IV, 3; VI, 1; Eph. IV, 20; Phlpp. III, 17; IV, 1; Col. III, 13; Thess. I, IV, 14; V, 2; Thess. II, III, 17; Tim. I, III, 10; Tim. II, III, 8; Skeir. I, d; V, c; VI, c; VII, b; ὡςαύτως : Tim. I, III, 8; καί : Joan. XIII, 15; XV, 9; XVII, 18; *sva jah*, sic etiam, οὕτω καί : Cor. I, XII, 12; XVI, 1; Cor. II, I, 5; VII, 14; VIII, 11; X, 7; οὕτω : Eph. V, 28; *sva samaleiko*, sicut, ὡςαύτως : Cor. I, XI, 25.

SVAH (coll. ..*uh*), ordinario correlativum ad *sve* vel *svasve*, sic etiam, οὕτω καί : Cor. I, XV, 22; Cor. II, VIII, 6; Eph. V, 24; οὕτω : Luc. XIV, 33; καί : Joan. XV, 9; XVII, 8; *svah jah*, ita, οὕτω καί : Mc.

xiii, 29; Luc. xvii, 26; Gal. iv, 29; *svah nih*, sic non, οὕτως οὐδέ : Joan. xv, 4.

svau (coll. ..*u*), in interrogatione, siccine? οὕτω : Joan. xviii, 22.

svaei (etiam divisim *sva-ei*, Cor. II, viii, 13 vid. ad h. l.), conjunctio, 1) sicut, ὡς : Luc. iii, 23; 2) ita ut, ὥστε : Mc. i, 27; Cor. II, iii, 7; vii, 2; viii, 5; Gal. ii, 13; Thess. II, i, 4; ii, 4; Skeir. III, d (εἰς τό : Cor. II, viii, 5); ἵνα : Cor. II, viii, 13; Gal. ii, 9; 3) ita ut, unde, ὥστε : Mc. ii, 28; Rom. vii, 6; xiii, 2; Cor. I, xiv, 22; Cor. II, ii, 7; iv, 12; v, 16, 17; Gal. iv, 7; pleonastice *svaei nu*, id., Rom. vii, 4; Cor. I, xiv, 22; xv, 58; Cor. II, iv, 12; Phlpp. iv, 1; Thess. I, iv, 18.

sva-lauds, vid. sub *Lauds*.

sva-leiks, vid. sub *Leiks*.

sve (Bopp 189; Gr. III, 43; IV, 707), correlativum ad *sva*, 1) quemadmodum, sicut, ὡς : Mth. vi, 10, 12, 29; vii, 29; x, 25; Mc. i, 2, 22; iv, 27, 30, 36; vi, 15; vii, 6; viii, 24; ix, 3; x, 1, 15; xii, 25, 31; xiv, 48, 72; Luc. vi, 22, 36, 40; ix, 54; x, 3, 18, 27; xiv, 22; xv, 19; xvii, 6, 28; xviii, 17; xx, 37; Joan. vii, 10; Rom. viii, 36; ix, 29; xiii, 9, 13; Cor. I, iv, 7; v, 3; vii, 25; ix, 20, 22; xiii, 11; Cor. II, ii, 17; iii, 1; v, 20; vi, 4. 8, 9, 13; vii, 15; viii, 7; x, 2, 9; xi, 15, 16, 17; Gal. iv, 12, 14; v, 14, 21; Eph. v, 1, 8, 28; vi, 20; Phlpp. i, 20; ii, 7, 22; Col. ii, 20; iii, 12, 18; Thess. I, ii, 11; v, 2, 4, 6; Tim. I, v, 1; Tim. II, ii, 3, 8, 17; Skeir. II, c; VI, d; VII, a, b; ὡς καί : Cor. I, vii, 7, 8; ix, 5; ὡς ἄν : Cor. II, x, 9; ὡς εἰ (Mth. ix, 36; Mc. i, 10) : Mth. ix, 26; Luc. iii, 22; καθώς : Joan. xiii, 34; xv, 4; Eph. iii, 3; Thess. II, iii, 1; καθὼς καί : Thess. I, iv, 13; καθάπερ : Cor. I, xii, 12; καί : Tim. I, iv, 7 (ubi Gothus comparative reddit quod græcus conjunctive exhibet); *sve raihtis*, ὥσπερ : Cor. II, viii, 7; 2) circiter, ὡς : Mc. v, 13; viii, 9; Luc. viii, 42; Joan. vi, 19; ὡσεί : Luc. i, 56; iii, 23; ix, 14, 28; 3) ita, cum, ὡς : Luc. i, 41; iv, 25; Joan. vi, 16; xi, 6; xviii, 6; ἡνίκα : Neh. vi, 16; xvii, 1; pro græco genitivo absoluto: Luc. viii, 23 *sve faridedun* (πλεόντων αὐτῶν); 4) ut, quandoque cum infinitivo, ὥστε : Luc. v, 6, 7; ix, 52; * 5) Gal. iv, 16 adest *iþ nu sve* pro ὥστε, quod prorsus est inexplicabile. *Sva lagga sve*, tam longum quam, *svaleiks sve*, *sva managa sve*, *sva ufta sve*, *sva filu sve*, vid. sub *Laggs*, *Leiks*, *Managa*, *Ufta*, *Filu*.

svasve, 1) sicut, οὕτως ὡς : Joan. vii, 46; Cor. II, ix, 5; ὡς : Mth. vi, 12; vii, 29; viii, 13; xxvii, 65; Mc. i, 22; iv, 26; Luc. iii, 4; Rom. ix, 25, 27; xii, 3; Cor. I, vii, 17; xvi, 10; Cor. II, ii, 17; iii, 5; vii, 14; x, 14; xi, 3 (23 vid. ad h. l.); xiii, 2; Eph. ii, 3, iii, 5; v, 22; Thess. II, iii, 15; Tim. II, iii, 9; Skeir. III, c; ὥσπερ : Mth. v, 48; vi, 2, 5, 7, 16; Luc. xvii, 24; xviii, 11; Joan. v, 21; Rom. xi, 30 (xii, 4); Cor. I, iv, 9; xv, 22; xvi, 1; Cor. II, i, 7; ix, 5; Gal. iv, 29; Eph. v, 24; Thess. I, v, 3; ὡσπερεί : Cor. I, xv, 8; καθώς : Mc. iv, 33; ix, 13; xi, 6; xv, 8; xvi, 7; Luc. i, 2, 55, 70; ii, 20, 23; vi, 10, 31; xvii, 26; xviii, 11; xix, 32; Joan. v, 23; vi, 31, 57, 58; vii, 38; viii, 28; x, 15, 26; xii, 14; xiii, 15, 33; xiv, 27, 31; xv, 9, 10, 12; xvii, 2, 11, 14, 16, 18, 21, 22, 23; Rom. viii, 36; ix, 12, 29, 32; x, 15; xi, 26; xv, 7, 9; Cor. I, v, 7; xi, 2; xii, 11, 18; xv, 49; Cor. II, i, 5; iv, 1; viii, 5, 6, 15; ix, 3, 7, 9; x, 7; xi, 12; Gal. ii, 7; iii, 6; Eph. i, 4; iv, 4, 17, 21; v, 2; Phlpp. iii, 17; Col. i, 7; iii, 13; Thess. I, ii, 13, 14; iii, 4; iv, 1, 6, 11 (*svasve jah*); v, 11; Thess. II, i, 3; Tim. I, i, 3; καθὼς καί : Cor. I, x, 33; xi, 1; Cor. II, i, 14; καθά : Mth. xxvii, 10; καθάπερ : Rom. xii, 4; Cor. II, i, 14; iii, 13, 18; viii, 11; Thess. I, ii, 11; iii, 6, 12; iv, 5; Luc. ii, 24 *svasve qiþan ist*, κατὰ τὸ εἰρημένον; 2) postquam, καθὸ ἐάν : Cor. II, viii, 12; 3) circiter, versus, ὡς : Joan. vi, 19; xi, 18; ὡσεί : Joan. vi, 10; 4) ita ut, etiam cum infinitivo, ὥστε : Mth. viii, 24, 28; xxvii, 14; Mc. i, 45; ii, 2, 12; iii, 10, 20; iv, 1, 32, 37; ix, 26; x, 8; xv, 5; Cor. I, xiii, 2; Cor. II, i, 8.

SVAGGVJAN, vid. sub *Sviggvan*.

SVAIHRA (vet. norv. *svara*, angl. sax. *sveor*, *sveger*, vet. sax. *suiri*, vet. sup. germ. *suehor*, suec. *svär*, dan. *svoger*, batav. *swager*, rec. sup. germ. *schwager*, *schwieger*; lat. *socer*, gr. ἑκυρός; Bopp 81; Gr. II, 53; III, 335), masc., socer, πενθερός : Joan. xviii, 13.

svaihro, fem., socrus, πενθερά : Mth. viii, 14; x, 35; Mc. i, 30; Luc. iv, 38.

*SVAIRBAN (vet. norv. *sverfa*, vet. sax. *suerban*; lat. *sorbere*; Gr. II, 38), conj. I, *svarf*, *svaurbun*, *svaurbans*, delere.

af-svairban, obliterare, ἐξαλείφειν : Col. ii, 14.

bi-svairban, id., ἐκμάσσειν : Luc. vii, 38, 44; Joan. xi, 2; xii, 3.

SVALLEINS, vid. sub *Svillan*.

SVAMMS (*svams* Mc. xv, 36; vet. norv. *svampr*, angl. sax. *svam*, vet. sup. germ. *swam*, suec., dan. *svamp*, batav. *swamme*, rec. sup. germ. *schwamm*; coll. *Svimman*; Gr. II, 33; III, 372), masc., spongia, σπόγγος : Mth. xxvii, 48; Mc. xv, 36.

SVARAN (vet. norv. *svara*, *sveria*, angl. sax. *sverian*, vet. sax. *suerian*, vet. sup. germ. *swerjan*, vet. fr. *swera*, angl. *swear*, suec. *svärja*, dan. *sværge*, batav. *sweeren*, rec. sup. germ. *schwören*; Gr. II, 9; DRA. 892; Rchth. 1058), conj. I, *svor*, *svorun*, *svarans*, jurare, ὀμνύειν, ὀμνύναι : Mth. v, 34, 36; xxvi, 74; Mc. vi, 23; xiv, 71; Luc. i, 73.

bi-svaran, adjurare, ὁρκίζειν : Mc. v, 7; Thess. I, v, 27.

ufar-svaran, pejerare, ἐπιορκεῖν : Mth. v, 33.

ufar-svara (*ufar-svars?*), masc., perjurus, ἐπίορκος : Tim. I, i, 10.

SVARE (*svarei* Cor. II, vi, 1; coll. rec. sup. germ. *schwer*), adverb., frustra, gratis, 1) sine ratione, εἰκῆ : Mth. v, 22; Rom. xiii, 4; Cor. I, xv, 2; Gal. iii, 4; iv, 11; Col. ii, 18; Skeir. IV, b; 2) in vanum, μάτην : Mc. vii, 7; μάταιος : Cor. I, xv, 17; εἰς κενόν : Cor. II, vi, 1; Gal. ii, 2; Thess. I, iii, 5; κενός : Cor. I, xv, 14 (ubi adverbium ut adjectivum usurpatur); δωρεάν : Gal. ii, 21.

SVARTS (vet. norv. *svartr*, angl. sax. *sveart*, vet. sax. *suart*, vet. fr. *swart*, angl., suec., batav. *svart*, dan. *sort*, rec. sup. germ. *schwarz*; Rchth. 1057), adject., niger, μέλας : Mth. v, 36.

svartizl, neutr., nigredo, μέλαν : Cor. II, iii, 3.

svartizla, fem., id., Cor. II, iii, 3 h. l.

SVE, vid. sub *Sva*.

SVEGNJAN (*svignjan* Joan. v, 35; Col. iii, 15; coll. angl. sax. *svegian*, vet. sax. *suogan*), conj. II, gaudere, exsultare, ἀγαλλιάζειν : Luc. i, 47; x, 21; Joan. v, 35; βραβεύειν : Col. iii, 15.

svegniþa (*svigniþa* Luc. i, 44), fem., gaudium, lætitia, exsultatio, ἀγαλλίασις : Luc. i, 14, 44.

SVEIBAN (vet. norv. *svefia*), conj. I, *svaif*, *svibun*, *svibans*, relinquere, cessare, διαλείπειν : Luc. vii, 45.

un-sveibands, part. præs., incessans, inquietus, οὐ παυόμενος : Eph. i, 16; ἀδιάλειπτος : Thess. I, ii, 13; v, 17; Tim. II, i, 3.

SVEIN (vet. norv., angl. sax., suec. *svin*, vet. sup. germ. *suu*, *swin*, vet. sax. *suin*, vet. fr. *swin*, angl. *swine*, dan. *sviin*, batav. *zwijn*, rec. sup. germ. *schwein*; lat. *sus*, gr. ὗς : Gr. III, 329; Gf. VI, 63; Rchth. 1062), neutr., porcus, χοῖρος : Mth. viii, 30; Mc. v, 11, 12, 13, 14, 16; Luc. viii, 32, 33; xv, 15, 16.

* SVEIPAN (vet. norv. *svipa*, *sopa*, angl. sax. *svapan*, angl. *sweep*, rec. sup. germ. *schweppern*; Gr. II, 13; DM. 472), conj. II, inundare.

midja-sveipains, fem., inundatio, κατακλυσμός : Luc. xii, 27.

SVERAN (angl. sax. *syrvan*), conj. I, *saisvor*, *sverans*, insidiari, ἐνέχειν : Mc. vi, 19 vid. ad. h. l.

SVERS (angl. sax. *svær*, rec. sup. germ. *schwer*),

adject., honoratus, ἔντιμος : Luc. vii, 2; Phlpp. ii, 29.

UN-SVERS, inhonoratus, ἄτιμος : Mc. vi, 4; Cor. I, iv, 10.

SVERIÞA, fem., honor, τιμή : Col. ii, 23; Thess. I, iv, 4; Tim. I, i, 17; vi, 1; Tim. II, ii, 21; Skeir. V, a, c, d.

UN-SVERIÞA, dedecus, ignominia, ἀτιμία : Cor. II, xi, 21.

ALL-SVEREI, fem., rectitudo, simplicitas, ἁπλότης : Rom. xii, 8.

UN-SVEREI, infamia, ἀτιμία : Cor. II, vi, 8.

SVERAN, conj. II, 1) honorare, τιμᾶν : Mc. vii, 6, 10; x, 19; Luc. xviii, 20; Joan. v, 23; viii, 49; xii, 23, 26; Tim. I, v, 3; ἡγεῖσθαι : Thess. I, v, 13; 2) glorificare, δοξάζειν : Joan. xii, 23.

GA-SVERAN, glorificare, δοξάζειν : Joan. xii, 16; xiii, 31.

UN-SVERAN, inhonorare, ἀτιμάζειν : Luc. xx, 11; Joan. viii, 49.

SVERAINS, fem., honor, τιμή : Tim. II, ii, 20.

UN-SVERAINS, dedecus, infamia, ἀτιμία : Tim. II, ii, 20.

SVES (angl. sax. *svæs*, vet. sax., vet. sup. germ. *suas*, vet. fr. *swes*; Gr. II, 52; DRA. 491; Rchth. 1060), neutr., proprietas, facultas, οὐσία : Luc. xv, 13; βίος : Luc. xii, 12, 30.

SVES, adject., proprius, pertinens, ἴδιος : Mc. xv, 20; Luc. vi, 44; Joan. x, 3, 12; xv, 19; Rom. xi, 24; Cor. I, vii, 7; ix, 7; Cor. II, v, 10 (vid. ad h. l.); Gal. vi, 5, 9; Eph. iv, 28; Thess. I, ii, 15; iv, 11; Tim. I, ii, 6; iv, 2; v, 4, 8; vi, 15; Tit. i, 3, 12; Skeir. I, c; V, b; οἰκεῖος : Gal. vi, 10.

* SVI, præposit. inseparab.

SVI-KUNÞS, vid. sub *Kunnan*.

SVIBLS (angl. sax. *svefel*, vet. sup. germ. *sueful*, suec. *svafvel*, dan. *svovel*, rec. sup. germ. *schwefel*; Gr. III, 381), masc., sulfur, θεῖον : Luc. xvii, 29.

* SVIGGVAN (vet. norv. *svigna*, angl. sax. *svengan*, vet. sax. *suingan*, vet. fr. *swinga*, angl. *swing*, suec. *svinga*, dan. *svinge*, rec. sup. germ. *schwingen*; Gr. II, 37; Rchth. 1062), conj. I, *svaggv*, *svuggvun*, *svuggvans*, nutare, fluctuari.

* SVAGGVJAN, conj. II, vibrare.

AF-SVAGGVJAN, 1) vibrare; 2) incertum, fluctuantem reddere, in passivo, hæsitare, ἐξαπορεῖσθαι : Cor. II, i, 8 h. l.

SVIGLON (vet. norv. *svig*? angl. sax. *sveg*, vet. sup. germ. *suekala*; Gr. III, 468), conj. II, tibicinare, αὐλεῖν : Mth. xi, 17; Luc. vii, 32.

SVIGNJAN, i. q. *Svegnjan*.

SVIGLJA, masc., tibicen, αὐλητής : Mth. ix, 23.

SVIKNS (vet. norv. *sykn*; coll. vet. sax. *suigli*, Schm. *Gloss. Hel.* 105), adject., innocens, innoxius, ἀθῶος : Mth. xxvii, 4; ἁγνός : Cor. II, xi, 2; Tim. I, v, 23. ὅσιος : Tim. I, ii, 8.

SVIKNABA, adverb., sincere, ἁγνῶς : Phlpp. i, 16.

SVIKNEI, fem., puritas, castitas, ἁγνεία : Gal. v, 23; Tim. I, v, 2; ἁπλότης : Cor. II, xi, 3.

SVIKNIÞA, fem., id., ἁγνότης : Cor. II, vi, 6; ἁγνεία : Tim. I, iv, 12.

* SVIKNJAN, conj. II, purificare.

SVIKNEINS, fem., purificatio, καθαρισμός : Joan. iii, 25; Skeir. III, b; IV, a.

SVIKUNÞS, vid. sub *Kunnan*.

* SVILLAN (vet. norv. *svella*, angl. sax. *svellan*, vet. sax. *suellan*, vet. fr. *swella*, angl. *swell*, suec. *svalla*, dan. *svulme*, rec. sup. germ. *schwellen*; Rchth. 1058), conj. I, *svall*, *svullun*, *svullans*, tumescere.

* SVALLJAN, conj. II, tumefacere.

UF-SVALLEINS, fem., inflatio, superbia, φυσίωσις : Cor. II, xii, 20.

SVILTAN (vet. norv. *svelta*, *sultr*, angl. sax. *sveltan*, vet. sax. *sueltan*, dan. *sult*; Gr. II, 32), conj. I, *svalt*, *svultun*, *svultans*, mori, ἀποθνήσκειν : Luc. viii, 42.

GA-SVILTAN, id., ἀποθνήσκειν : Mth. ix, 24; Mc. v, 35; ix, 26; xii, 20, 22; Luc. viii, 52, 53, xvi, 22; xx, 30, 31, 36; Joan. vi, 49; xi, 14, 16, 32; xii, 24; xviii, 32; xix, 7; Rom. vii, 2, 3; xiv, 15; Cor. I, xv, 3, 31, 32, 51; Cor. II, v, 15; vi, 9; Gal. ii, 19, 21; Phlpp. i, 21; Col. ii, 20; Thess. I, iv, 14; v, 10; θνήσκειν : Mc. xv, 44; τελευτᾶν : Mth. ix, 18; Mc. ix, 44, 46; κοιμᾶσθαι : Cor. I, xv, 51.

MIÞGA-SVILTAN, commori, συναποθνήσκειν : Cor. II, vii, 3.

SVULTA-VAIRÞJA, vid. sub *Vairþs*.

* SVIMMAN (vet. norv. *svima*, *svamla*, angl. sax. *svimman*, vet. sup. germ. *suimman*, angl. *swim*, *swamp*, suec. *simma*, *sump*, dan. *svimme*, *svømme*, rec. sup. germ. *schwimmen*, *schwemmen*, *sumpf*; Gr. II, 33), conj. I, *svam*, *svummun*, *svummans*, natare.

SVUMSL (*svumfsl* Joan. ix, 11), neutr., natatorium, κολυμβήθρα : Joan. ix, 7, 11.

SVINÞS (vet. norv. *svinnr*, angl. sax. *svið*, vet. sax. *suith*, batav. *swiidig*, rec. sup. germ. *geschwind*; Gr. II, 60), adject., compar. *svinþoza*, fortis, robustus, sanus, ἰσχυρός : Mth. iii, 11; Mc. i, 7; iii, 27; Luc. iii, 16; Cor. I, iv, 10; x, 22; Cor. II, x, 10; ἰσχύων : Mc. ii, 17; δυνατός : Cor. II, xiii, 9.

SVINÞEI, fem., potentia, ἰσχύς : Eph. i, 19; vi, 10; κράτος : Luc. i, 51.

SVINÞJAN, conj. II, prohibere, κωλύειν : Neh. v, 16.

GA-SVINÞJAN, corroborare, δυναμοῦν : Col. i, 11.

IN-SVINÞJAN, id., κραταιοῦν : Eph. iii, 16 h. l.; ἐνδυναμοῦν : Eph. vi, 10; Phlpp. iv, 13; Tim. I, i, 12; Tim. II, ii, 1.

SVINÞNAN, conj. III, potens fieri, corroborari, κραταιοῦσθαι : Luc. i, 80; ii, 40.

GA-SVINÞNAN, id., Eph. iii, 16.

SVISTAR (vet. norv. *syster*, angl. sax. *svuster*, vet. sax., vet. sup. germ. *suestar*, vet. fr. *suster*, *swester*, angl. *sister*, suec. *syster*, dan. *søster*, batav. *zuster*, rec. sup. germ. *schwester*; lat. *soror*; Gr. II, 52; III, 322; Rchth. 1061), fem. anom., soror, ἀδελφή : Mc. iii, 32, 35; vi, 3; x, 30; Luc. xiv, 26; Joan. xi, 1, 3, 5, 28, 39; Cor. I, vii, 15; ix, 5; Tim. I, v, 2.

SVULTA, vid. sub *Sviltan*.

SVUMSL, vid. sub *Svimman*.

SYMAION, nom. propr. masc., Συμεών : Luc. ii, 25, 34; iii, 30.

* SYNAGOGE (voc. gr.), fem., synagoga, συναγωγή : Mc. i, 21, 23, 29, 39; vi, 2; Luc. iv, 16, 20, 28, 33, 44; vi, 6; vii, 5; viii, 41, 49; Joan. vi, 59; ix, 22; xii, 42.

SYNAGOGA-FAÞS, vid. sub *Faþs*.

SYNTYKE, nom. propr. fem., Συντύχη : Phlpp. iv, 2.

SYRIA, nom. propr. fem., Συρία : Luc. ii, 2.

* SVOGJAN (angl. sax. *sican*, *siccettan*, angl. *sigh*, *sob*, suec. *sucka*, dan. *sukke*, vet. sup. germ. *suflon*, rec. sup. germ. *seufzen*; Gf. VI, 173), conj. II, suspirare.

GA-SVOGJAN, id., στενάζειν : Mc. vii, 43.

UF-SVOGJAN, id., ἀναστενάζειν : Mc. viii, 12.

SVOGATJAN, id., στενάζειν : Cor. II, v, 2, 4.

SO, vid. sub *Þata*.

SOÞ, vid. sub *Saþan*.

SOKJAN, vid. sub *Sakan*.

SOSEIPATRUS, nom. propr. masc., Σωσίπατρος : Rom. xvi, 21.

T

TAGL (vet. norv. *tagl*, angl. sax. *tægel*, vet. sup. germ. *zakal*, angl. *tail*, suec. *tagel*; Gr. II, 52; III, 408; DRA. 283), neutr., capillus, θρίξ : Mth. v, 36; x, 30; Mc. i, 6.

TAGR (vet. fr., vet. norv. *tar*, vet. sup. germ. *zahar*, angl. sax., angl. *tear*, suec. *tår*, dan. *taare*, rec. sup. germ. *zähre*; gr. δάκρυ; Bopp 81; Gr. II, 53; Gf. V, 631; Rchth. 1065), neutr., lacryma, δάκρυ et

δάκρυον : Mc. IX, 24; Luc. VII, 38, 44; Cor. II, II, 4; Tim. II, I, 4.

TAGRJAN, conj. II, lacrymari, δακρύειν : Joan. XI, 35.

TAHJAN (angl. sax. *teohhian*, vet. fr. *tia*, vet. sup. germ. *zah*; coll. vet. norv. *taka*, angl. *take*, suec. *taga*, dan. *tage*; Gf. V, 583; Rchtb. 1082), conj. II, 1) lacerare, σπαράττειν : Mc. I, 26; IX, 20, 26; Luc. IX, 39; συνσπαράττειν : Luc. IX, 42; 2) dispergere, diffundere, σκορπίζειν : Cor. II, IX, 9.

DIS-TAHJAN, 1) dilacerare, διασκορπίζειν : Luc. I, 51; σκορπίζειν : Joan. X, 12; XVI, 32; 2) dispergere, διασκορπίζειν : Luc. XV, 13; XVI, 1.

DIS-TAHEINS, fem., dispersio, διασπορά : Joan. VII, 35.

TAIHUN (vet. norv. *tiu*, vet. sax. *tehan*, angl. sax. *tyn*, vet. sup. germ. *zehan*, vet. fr. *tian*, *tien*, angl. *ten*, suec. *tio*, dan. *ti*, batav. *tien*, rec. sup. germ. *zehn*; lat. *decem*, gr. δέκα; Bopp 81, 84; Gr. I, 762; II, 17; Gf. V, 627; Rchtb. 1083), numerale, decem, δέκα : Mc. X, 41; Luc. XIV, 31; XV, 8; XVII, 12, 17; XIX, 13, 16, 17, 24, 25; Cor. I, XV, 6.

FIDVOR-TAIHUN, quatuordecim, δεκατέσσαρα : Cor. II, XII, 2; Gal. II, 1.

FIMF-TAIHUN, quindecim, δεκαπέντε : Joan. XI, 18.

TAIHUNDA, ordinale, decimus : Luc. XVIII, 12.

FIMFTA-TAIHUNDA, decimus quintus, πεντεκαιδέκατος : Luc. III, 1.

TAIHUN-TAIHUND (*taihuntehund* Luc. XV, 4), numerale indecl., centum, ἑκατόν : Luc. XV, 4; XVI, 6, 7.

TAIHUNTAIHUND-FALÞS, vide sub *Falþan*.

TAIHSVS (gr. δεξιός, lat. *dexter*; coll. *Teihan*; Gr. III, 629), adject. (in debili tantum forma occurrens), dexter, δεξιός : Mth. V, 29, 30, 39; Mc. XIV, 47; Luc. VI, 6; Joan. XVIII, 10; Cor. II, VI, 7; fem., *taihsvo*; ut subst., dextera, δεξιά : Mth. VI, 3; Mc. X, 37, 40; XII, 36; XV, 27; Luc. I, 11; XX, 42; Rom. VIII, 34; Gal. II, 9; Eph. I, 20.

TAIHSVA, fem., dextera, δεξιά : Mc. XVI, 5; Col. III, 1.

TAIKNS (vet. norv. *takn*, angl. sax. *tacen*, vet. sax. *tecan*, vet. sup. germ. *zeihhan*, vet. fr. *teken*, angl. *token*, suec. *tecken*, dan. *tegn*, batav. *teeken*, rec. sup. germ. *zeichen*; lat. *signum*; coll. *Teihan*; Bopp 128; Gf. V, 591; Rchtb. 1066), fem., signum, prodigium, σημεῖον : Mc. VIII, 11, 12; XIII, 22; Luc. II, 12, 34; Joan. VI, 2, 14, 26, 30; VII, 31; IX, 16; X, 41; XII, 18, 37; Cor. I, I, 22; Cor. II, XII, 12; ἔνδειγμα : Thess. II, I, 5; Skeir. VI, c.

TAIKNJAN, conj. II, ostendere, δεικνύναι : Mc. XIV, 15; Tim. I, VI, 15; Skeir. V, a; *us liutein sik taiknjan*, se simulare, ὑποκρίνεσθαι ἑαυτόν : Luc. XX, 20.

GA-TAIKNJAN, ostendere, ὑποδεικνύναι : Luc. III, 7.

US-TAIKNJAN, 1) designare : Skeir. VIII, d; 2) ostendere, proponere, exponere, ἐνδείκνυσθαι : Rom. IX, 22; Cor. II, VIII, 24; Tim. II, IV, 14; συνιστᾶν : Cor. II, IV, 2; VI, 4; VII, 11; Gal. II, 18; ἀποδεικνύναι : Cor. I, IV, 9; Skeir. I, b; VII, c; 3) designare, ἀναδεικνύναι : Luc. X, 1; Skeir. II, a; V, d; *hroþeigana ustaiknjan*, victorem reddere, efficere, victoriam largiri, θριαμβεύειν : Cor. II, II, 14.

US-TAIKNEINS, fem., ostensio, ἀνάδειξις : Luc. I, 80; ἔνδειξις : Cor. II, VIII, 4; Phlpp. I, 28; Skeir. V, c.

TAINS (vet. norv. *teinn*, angl. sax. *tan*, vet. sup. germ. *zein*, vet. fr. *ten*, batav. *teene*, rec. sup. germ. *zain*; Gr. II, 45; III, 347, 411, 460; Gf. V, 673; Rchtb. 1066), masc., ramus, κλῆμα : Joan. XV, 2.

VEINA-TAINS, palmes, κλῆμα : Joan. XV, 4, 5, 6.

TAINJO, fem., cophinus, κόφινος : Mc. VIII, 19; Luc. IX, 17; Joan. VI, 13; Skeir. VII, c.

* TAIRAN (vet. sup. germ. *zeran*, vet. sax. *terian*, angl. sax. *teran*, angl. *tear*, suec. *tära*, dan. *tære*, rec. sup. germ. *zehren*; gr. τείρειν, lat. *terere*; Gr. II, 31; Gf. V, 691), conj. I, *tar*, *terun*, *taurans*, dissolvere, abrogare.

GA-TAIRAN, id., λύειν : Mth. V, 19; Joan. VII, 23; X, 35; Eph. II, 14; καταλύειν : Mth. V, 17; Mc. XIV, 58; XV, 29; Rom. XIV, 20; Cor. II, V, 1; Gal. II, 18; καθαιρεῖν : Cor. II, X, 5; καταργεῖν : Cor. I, XIII, 8; XV, 24; Cor. II, III, 14; Gal. V, 11; Eph. II, 15; Tim. II, I, 10.

DIS-TAIRAN, 1) scindere, disrumpere, ῥήσσειν : Mc. II, 22; Luc. V, 37; 2) corrumpere, δολοῦν : Gal. V, 9.

GA-TAURA, masc., fissura, σχίσμα : Mth. IX, 16; Mc. II, 21.

GA-TAURÞS, fem., eversio, καθαίρεσις : Cor II, X, 4, 8; XIII, 10.

AF-TAURNAN, conj. III, scindi, rumpi, σχίζειν : Luc. V, 36.

GA-TAURNAN, destrui, καταργεῖσθαι : Cor. I, XIII, 8, 10; Cor. II, III, 7, 11, 13.

DIS-TAURNAN, disrumpi, ῥήγνυσθαι : Mth. IX, 17.

TAITRARKES (voc. gr.), tetrarchus, τετράρχης : Luc. III, 19; IX, 7.

TALEIÞA KUMEI (voc. hebr.) ταλιθὰ κουμί : Mc. V, 41.

TALZJAN, vid. sub *Tilan*.

TALS, vid. sub *Tilan*.

TAMJAN, vid. sub *Timan*.

TANDJAN, vid. sub *Tindan*.

* TANI (DM. 639), neutr., signum

FAURA-TANI, prodigium, τέρας : Mc. XIII, 22; Joan. VI, 26; Cor. II, XII, 12.

TAUHTS, vid. sub *Tiuhan*.

TAUJAN, vid. sub *Tivan*.

TAURA, vid. sub *Tairan*.

* TARHJAN, conj. II, defamare.

GA-TARHJAN, id. δειγματίζειν : Col. II, 15; σημειοῦσθαι : Thess. II, III, 14; Skeir. IV, d; partic. pass. *gatarhids*, reprehensus, κατεγνωσμένος : Gal. II, 11; ἐπίσημος : Mth. XXVII, 16; ἔκδηλος : Tim. II, III, 9 h. l.

TARMJAN (a *Tairan?*), conj. II, errumpere, ῥήσσειν : Gal. IV, 27.

* TARNJAN (vet. sup. germ. *tarnjan*, angl. sax. *dearn*, vet. sax. *derhian*, *darno*, vet. fr. *dern*, med. sup. germ. *tarnen*, rec. sup. germ. *tarnkappe*; Gf. V, 457; Rchtb. 684), conj. II, occultare.

GA-TARNJAN, id., *at þaimei gatarniþ ist sunja*, ἀπεστερημένοι τῆς ἀληθείας : Tim. I, VI, 5.

* TASS (gr. τάσσειν?), adject., determinatus, ordinatus.

UNGA-TASS, inordinatus, ἄτακτος : Thess. I, V, 14.

UNGA-TASSABA, adverb., id., ἀτάκτως : Thess. II, III, 6, 11.

* TEHUND (coll. *Taihun*), numerale, decem, —decim.

SIBUN-TEHUND, vid. sub *Sibun*.

AHTAU-TEHUND, vid. sub *Ahtau*.

NIUN-TEHUND, vid. sub *Niun*.

TAIHUN-TAIHUND, vid. sub. *Taihun*.

TEIBAIRIUS, nom. propr. masc., Τιβέριος : Luc. III, 1.

* TEIHAN (angl. sax. *tæcan*, vet. sax. *tihan*, vet. fr. *tigia*, vet. sup. germ. *zihan*, angl. *teach*, rec. sup. germ. *zeihen*, *zeigen*; lat. *dicere*, *dicare*, gr. δεικνύναι; coll. *Taikns*; Gr. II, 17; DRA. 855; Gf. V, 585; Rchtb. 1085), conj. I, *taih*, *taihun*, *taihans*, commemorare, prædicare.

GA-TEIHAN, prædicare, annuntiare, evangelizare, ἀπαγγέλλειν : Mth. VIII, 33; XI, 4; Mc. VI, 30; XVI, 10; Luc. VII, 18, 22; VIII, 20; XXXIV, 36, 47; IX, 36; XIV, 21; XVIII, 37; Cor. I, XIV, 25; ἀναγγέλλειν : Mc. V, 14, 19; Joan. XVI, 13, 25; Cor. II, VII, 7; διαγγέλλειν : Rom. IX, 17; καταγγέλλειν : Col. I, 28; χρηματίζειν : Luc. II, 26; εὐαγγελίζεσθαι : Thess. I, III, 6; *garaihtana gateihan*, vid. sub *Raihts*; *sunja gateihan*, vid. sub *Sunja*.

FAURAGA-TEIHAN, prædicere, προειπεῖν : Mc. XIII, 23; Cor. II, XIII, 2.

TEIKAN, i. q. *Tekan*.

TEIMAIUS, nom. propr. masc., Τιμαῖος : Mc. X, 46.

TEIMAUÞAIUS (*þeimauþaius* Tim. I, inscr.; I, 2),

nom. propr. masc., Τιμόθεος : Cor. I, xvi, 10; Cor. II, i, 1, 19; Thess. I, iii, 2, 6; Thess. II, i, 1; Tim. I, inscr.; I, ii, 18; Tim. II, i, 2.

TEITUS, nom. propr. masc., Τίτος : Cor. II, ii, 13; vii, 6, 13, 14; viii, 6, 23; Gal. ii, 1, 3; Tim. II, iv, 10; Tit. i, 4.

TEKAN (*teikan* Col. ii, 21; gr. ΤΑΓΩ, τεταγών, lat. *tangere*), conj. I, *taitok*, *taitokun*, *tekans*, tangere, ἅπτεσθαι : Mc. v, 30, 31; Luc. vii, 39; viii, 45, 46; Col. ii, 21.

AT-TEKAN, id., Mth. viii, 3, 15; ix, 20, 21, 29; Mc. iii, 10; v, 27, 28; vi, 56; vii, 33; viii, 22; x, 13; Luc. v, 13; vi, 19; vii, 14; viii, 44, 47; xviii, 15; Cor. II, vi, 17.

TEMS, vid. sub *Timan*.

TERTIUS, nom. propr. masc., Τέρτιος : Rom. xvi, 22.

TEVA, vid. sub *Tivan*.

TIBAIRIADUS, nom. propr. masc., Τιβεριάς : Joan. vi, 1, 23.

* TIGUS (vet. norv. — *tiu*, — *tigi*, angl. sax. — *teg*, *tig*, vet. sax. — *tig*, — vet. fr. — *tich*, — *tech*, vet. sup. germ. — *zic*, — *zug*, angl. — *ty*, rec. sup. germ. — *zig*; coll. *Taihun*; Gr. I, 763; II, 17; DRA. 216; Gf. V, 624; Rchth. 1083), numerale masc., decem — decim.

TVAI-TIGJUS, vid. sub *Tvai*.

ÞREIS-TIGJUS, vid. sub *Þreis*.

FIDVOR-TIGJUS, vid. sub *Fidvor*.

FIMF-TIGJUS, vid. sub *Fimf*.

SAIHS-TIGJUS, vid. sub *Saihs*.

* TILAN (vet. norv. *til*, *tal*, *tala*, *telia*, angl. sax. *til*, *tilian*, *tale*, *tellan*, vet. fr. *til*, vet. sup. germ. *zil*, *zal*, *zala*, angl. *till*, *tale*, *tell*, suec. *til*, *tala*, dan. *til*, *tale*, rec. sup. germ. *ziell*, *zahl*; Gr. II, 54; III, 602; Gf. V, 656; Rchth. 1085), conj. I, *tal*, *telun*, *tulans*, convenire, accommodari.

TILS, adject., aptus, opportunus; *til du vrohjan*, quod ad accusandum inservit, ratio incriminandi, κατηγορία : Luc. vi, 7.

GA-TILS, id., εὔκαιρος : Mc. vi, 21; εὔθετος : Luc. ix, 62.

GA-TILABA, adverb., opportune, εὐκαίρως : Mc. xiv, 11.

UN-TILA-MALSKS, vid. sub *Malsks*.

AND-TILON, conj. II, servire, auxiliari, ἀντέχεσθαι : Luc. xvi, 13; Skeir. VII, a.

GA-TILON, assequi, τυγχάνειν : Tim. II, ii, 10.

GAGA-TILON, componere, συναρμολογεῖν : Eph. ii, 21; iv, 16.

* TALS, adject. aptus, doctus.

UN-TALS, 1) stultus, indoctus, ineptus, ἀπαίδευτος : Tim. II, ii, 23; 2) inordinatus, ἀνυπότακτος : Tim. I, i, 9; 3) incredulus, ἀπειθής : Luc. i, 17.

TALZJAN, conj. II, adaptare, instruere, edocere, παιδεύειν : Cor. II, vi, 9; Tim. II, ii, 25; νουθετεῖν : Col. i, 28; iii, 16; Thess. I, v, 14; Thess. II, iii, 15.

TALZJANDS, partic. ut subst., magister, ἐπιστάτης : Luc. v, 5; viii, 24, 45; ix, 33, 49; xvii, 13.

GA-TALZJAN, docere, παιδεύειν : Tim. I, i, 20.

TALZEINS, fem., doctrina, disciplina, παιδεία : Tim. II, iii, 16.

* TIMAN (vet. norv. *tamr*, *temia*, vet. sup. germ. *zemen*, *zam*, *zemjan*, vet. sax. *teman*, vet. fr. *tima*, *tam*, *tema*, angl. sax. *tam*, *tamian*, angl. *tame*, suec. *tam*, *tamja*, dan. *tam*, *tæmme*, batav. *tam*, *temmen*, rec. sup. germ. *ziemen*, *zahm*; gr. δαμᾶν, lat. *domare*; Gr. II, 30; Gf. V, 661; Rchth. 1064, 1066, 1086), conj. I, *tam*, *temun*, *tumans*, convenire.

GA-TIMAN, id., συμφωνεῖν : Luc. v, 36.

GA-TAMJAN, conj. II, domare, δαμᾶν : Mc. v, 4.

GA-TEMIBA, adverb., decens, conveniens : Skeir. II, d.

TIMRJAN (*timbrjan* Luc. xiv, 28, 30; vet. norv. *timbra*, angl. sax. *timbrian*, vet. sax. *timbrian*, *timbron*, vet. sup. germ. *zimbaron*, vet. fr. *timbra*, *timmera*, angl. *timber*, suec. *timbra*, dan. *tømre*, batav. *timmeren*, rec. sup. germ. *zimmern*; Gf. V, 669, Rchth. 1086) conj. II, ædificare, οἰκοδομεῖν : Luc. vi, 48, 49; xiv, 28, 30; xvii, 28; Cor. I, viii, 10; x, 23; Gal. ii, 18; Thess. I, v, 11.

ANA-TIMRJAN, superædificare, ἐποικοδομεῖν : Eph. ii, 20.

GA-TIMRJAN, ædificare, οἰκοδομεῖν : Mth. vii, 24, 26; Mc. xii, 1; xiv, 58; xv, 29; Luc. iv, 29; vii, 5; Neh. vii, 1.

MIÞGA-TIMRJAN, coædificare, συνοικοδομεῖν : Eph. ii, 22.

TIMRJA, masc., faber, ædificans, οἰκοδομῶν : Mc. xii, 10; Luc. xx, 17; τέκτων : Mc. vi, 3.

TIMREINS, fem., ædificium, ædificatio, οἰκοδομή : Rom. xiv, 19; Cor. I, xiv, 26; Cor. II, x, 8; Eph. iv, 12, 16, 29; Tim. I, i, 4.

GA-TIMREINS, id., Cor. II, xii, 19; xiii, 10.

GA-TIMRJO, fem., id., Cor. II, v, i; Eph. ii, 21.

* TINDAN (vet. norv. *tändra*, angl. sax. *tendan*, vet. sup. germ. *zuntjan*, angl. *tind*, suec. *tända*, dan. *tænde*, rec. sup. germ. *zünden*; Gr. II, 59; Gf. V, 686), conj. I, *tand*, *tundun*, *tundans*, urere.

TANDJAN, conj. II, accendere, ἅπτειν : Luc. viii, 16; xv, 8.

GA-TANDJAN, cauteriare, καυτηριάζειν : Tim. I, iv, 2.

ĪN-TANDJAN, accendere, incendere, κατακαίειν : Luc. iii, 17.

TUNDNAN, conj. III, accendi, πυροῦσθαι : Cor. II, xi, 29.

ĪN-TUNDNAN, id., Cor. I, vii, 9.

TIUHAN (vet. norv. *toga*, angl. sax. *teon*, vet. sax. *tiohan*, vet. fr. *tia*, *toga*, vet. sup. germ. *ziuhan*, angl. *tug*, rec. sup. germ. *ziehen*; lat. *ducere*; Gr. II, 24; Gf. V, 600; Rchth. 1082, 1090), conj. I, *tauh*, *tauhun*, *tauhans*, trahere, ducere, ἄγειν : Luc. iv, 1; xviii, 40; Joan. xviii, 28; Cor. II, x, 5; Gal. v, 18; Thess. I, iv, 14; Tim. II, iii, 6; ἀπάγειν : Mc. xiv, 44; ὁδηγεῖν : Luc. vi, 39; Skeir. IV, b; *frakunþanana tiuhan*, vid. sub *Hinþan*; *gafahanana tiuhan*, vid. sub *Fahan*.

AT-TIUHAN, attrahere, adducere, προςάγειν : Luc. ix, 41; εἰςάγειν : Luc. xiv, 21; Joan. xviii, 16; ἄγειν : Mc. xi, 2; xv, 22; Luc. xix, 30, 35; Joan. vii, 45; xix, 4; Skeir. VIII, b; *dalaþ attiuhan*, vid. sub *Dal*.

ĪNNAT-TIUHAN, inducere, εἰςάγειν : Luc. ii, 27.

AF-TIUHAN, reducere, ἐπανάγειν : Luc. v, 3; προςλαμβάνεσθαι : Mc. viii, 32.

BI-TIUHAN, 1) circumducere, περιάγειν : Cor. I, ix, 5; 2) circumire, quærere, c. accus., περιάγειν : Mth. ix, 35; Mc. vi, 6.

GA-TIUHAN, ducere, abducere, ἄγειν : Luc. iv, 9; Joan. ix, 13; ἀπάγειν : Mth. xxvii, 2; Mc. xiv, 53; xv, 16; Joan. xviii, 13; κατάγειν : Luc. v, 11; *du stauai gatiuhan*, vid. sub *Staua*.

MIÞGA-TIUHAN, simul abripere, συναπάγειν : Gal. ii, 13.

US-TIUHAN, 1) educere, expellere, ἐξάγειν : Mc. viii, 23; xv, 20; Joan. x, 3; ἐκβάλλειν : Mc. i, 12; Joan. x, 4; ἀνάγειν : Luc. iv, 5; ἀναφέρειν : Mc. ix, 2; *iup ustiuhan*, sursum educere, ἀνάγειν : Rom. x, 7; 2) absolvere, terminare, finire, τελεῖν : Mth. x, 23; xxvi, 1; Luc. ii, 39; xviii, 31; Cor. II, xii, 9; Gal. v, 6, 16; Tim. II, iv, 7; Neh. vi, 15; τελειοῦν : Luc. ii, 43; Joan. xvii, 4, 23; ἐκτελεῖν : Luc. xiv, 29, 30; συντελεῖν : Mth. vii, 28; Luc. iv, 2, 13; Rom. ix, 28; ἐπιτελεῖν : Cor. II, viii, 1; viii, 6, 11; Gal. iii, 3; καταρτίζειν : Luc. vi, 40 h. l.; Cor. II, xiii, 11; Thess. I, iii, 10; παριστάναι : Eph. v, 27; κατεργάζεσθαι : Cor. II, vii, 10; *du ustiuhan*, πρὸς ἀπαρτισμόν : Luc. xiv, 28; hinc part. pass. *ustauhans*, consummatus, perfectus, τέλειος : Rom. xii, 2; Cor. I, xiii, 10; ἄρτιος : Tim. II, iii, 17; Skeir. I, a; 3) neutraliter, absolvere, in solis subscriptionibus epistolarum ad Rom., Cor. I et II, Gal., Eph., Col., Thess. II; 4) exsolvere, τελεῖν : Rom. xiii, 6.

US-TAUHTS, fem., consummatio, perfectio, τελειότης :

Col. III, 14; τελείωσις: Luc. I, 45; τέλος: Rom. X, 4; κατάρτισις: Cor. II, XIII, 9.

US-TAUHEI, fem., id., καταρτισμός: Eph. IV, 12.

* TIVAN (vet. norv. *tivaskr*, vet. sup. germ. *zawian*, *gizawa*, angl. sax. *tavian*, angl. *taw*, batav. *touwen*; Gf. V, 713; Schm. IV, 209) conj. I, *tau*, *tevun*, *tivans*, paratum esse.

TAUJAN, conj. II, 1) facere, ποιεῖν: Mth. V, 46; VIII, 9; IX, 28; Mc. II, 24; III, 8; V, 32; VII, 8, 13; X, 17; XI, 3, 5, 28, 33; XII, 9; Luc. III, 10, 11, 12, 14; IV, 23; V, 6; VI, 2, 46, 49; VII, 8; X, 25, 28; XVI, 3, 4; XVIII, 18; XX, 2, 13; Joan. VI, 6, 28, 39; VII, 4, 51; VIII, 28, 38, 40; IX, 33; XIII, 15, 17, 27; XIV, 13, 14, 31; XV, 5, 14, 15; XVI, 3; Rom. VII, 15, 16, 20; XII, 20; Cor. I, IX, 23; X, 31; XVI, 1; Cor. II, VIII, 10, 11; XI, 12; XIII, 7; Gal. II, 10; V, 17; VI, 9; Eph. III, 20; VI, 8; Col. III, 13, 17, 23; Thess. I, V, 11; Thess. II, III, 4; Tim. I, IV, 16; V, 21; Philem. 14; πράττειν: Rom. VII, 15, 19; IX, 11; XIII, 4; Gal. V, 21; Eph. VI, 21; Phlpp. IV, 9; Thess. I, IV, 11; τελειοῦν: Joan. V, 36; etiam in plurimis formulis, ubi Græcus ποιεῖν quoque usurpat, ut: *viljan taujan* Joan. VI, 38; VII, 17; IX, 31; Eph. II, 3; *lustuns taujan* Joan. VIII, 44; *fravaurht taujan* Cor. II, XI, 7; *vaurstv taujan* Joan. V, 36; VII, 3; VIII, 39, 41; X, 37, 38; XIV, 10, 12; *taikn taujan* Joan. VI, 30; VII, 31; IX, 16; *anabusn taujan* Mth. V, 19; *þo anabudanona taujan* Luc. XVII, 10; *vitoþ taujan* Joan. VII, 19; Gal. V, 3; *vaurd taujan* Mth. VII, 24, 26; Luc. VI, 47; VIII, 21; *armahairtiþa taujan* Luc. I, 72; *garaihtein taujan* Rom. X, 5; *sunja taujan* Eph. IV, 15; *gavairþi taujan*, vid. sub *Vairþan*; *usvahst taujan* Eph. IV, 16; *akran taujan* Luc. VI, 43; VIII, 8; *stana taujan* Skeir. V, c; *garuni taujan* Mc. XV, 1; *bidos taujan* Luc. V, 33; Tim. I, II, 1; *armaion taujan* Mth. VI, 1, 2, 3; et subauditis similibus vocabulis Cor. I, XVI, 2 *warjizuh izvara fram sis silbin taujai* (τιθέτω); *freihals taujan* (ἐλευθερίαν διδόναι ?) Gal. V, 13; *vaila taujan*, benefacere, εὖ ποιεῖν: Mc. XIV, 7; καλῶς ποιεῖν: Mth. V, 44; Luc. VI, 27; καλοποιεῖν: Thess. II, III, 13; *harduba taujan*, dure facere, agere, ἀποτόμως χρῆσθαι: Cor. II, XIII, 10; *vairaleiko taujan*, vid. sub *Leiks*; *þiuþ taujan*, vid. sub *þiuþ*; *galiug taujan*, vid. sub *Liugan*; præter accusativum rei, quæ agitur, vel adverbium, quomodo res agitur, adest etiam dativus hujus, cui res agitur, vel cum quo fit aliquid, etc., hinc: Mth. VII, 12 (*sva jah taujaiþ im*); XXV, 40, 45; Mc. VII, 12; X, 35, 36, 51; XV, 8, 12; Luc. VI, 11, 23, 26, 31; XVIII, 41; XX, 15; Joan. XV, 21; etiam *bi* (c. accus.) Luc. II, 27; *viþra* Eph. VI, 9; *in* (c. accus.) Thess. I, IV, 10; 2) facere, a) cum duplici accusativo: *wana þuk silban taujis?* (τίνα σεαυτὸν ποιεῖς?) Joan. XV, 8; XIX, 12; Luc. XVI, 9 (ubi accusativus objecti subaudiendus est); Rom. IX, 28; etiam prædicatum cum *du* exhibetur: *taujis þuk silban du guþa* (ποιεῖς σεαυτὸν θεόν) Joan. X, 33; VI, 15; Rom. IX, 21; Gal. V, 13; vel b) cum sequenti accusativo c. infinit.: *taujiþ þo horinon*, facit eam mœchari (ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι) Mth. V, 32; item *liban taujan*, vid. sub *Liban*; c) cum sequenti *ei*: *taujaiþ ei jah in laudekaion aikklesjon ussiggvaidau* Col. IV, 16.

GA-TAUJAN, 1) facere, ποιεῖν: Mc. II, 25; V, 19; VI, 20, 30; IX, 13; XIV, 8, 9; XV, 14; Luc. VI, 3; IX, 10, 15, 43; XVII, 9, 10; XIX, 48; Joan. XI, 43, 46; XVIII, 35; Tim. I, I, 13; Skeir. VII, c; πράττειν: Cor. II, V, 10; XII, 21; κατεργάζεσθαι: Cor. I, V, 3; Cor. II, VII, 11; XII, 12; in plurimis locutionibus, ubi græco ποιεῖν respondet, ut: *saliþva gataujan* Joan. XIV, 23; *vaurstv gataujan* Joan. VII, 21; XV, 24; *maht gataujan* Mth. VII, 22; Mc. VI, 5; *taikn gataujan* Joan. VI, 2, 14; X, 41; XII, 18, 37; *mun gataujan* Eph. III, 11; *mikilein gataujan* Luc. I, 49; *svinþein gataujan* Luc. I, 51; *garuni gataujan* Mc. III, 6; *maurþr gataujan* Mc. XV, 7; *akrana gataujan* Mth. VII, 17; *sinapi gataujiþ astans mikilans* Mc. IV, 32; *þaurft sis gataujan*, vid. sub *þaurban*; *vaurstveig gataujan*, vid. sub *Vaurstv*; *minnizo gataujan*, vid. sub *Mins*; *vaila gataujan* Mc. VII, 37; Phlpp. IV, 14; *froduba gataujan*, φρονίμως ποιεῖν: Luc. XVI, 8; quemadmodum post *taujan* (vid. supra), ita etiam dativus hic adhibetur Mc. V, 19 (*wan filu þus frauja gatavida*), 20; IX, 13; Luc. I, 25, 49; II, 48; VIII, 39; Joan. IX, 26; XII, 16; XIII, 12, 15; *taikn gataujan bi siukamma* Joan. VI, 2; 2) facere, ποιεῖν, a) cum duplici accus.: Mth. V, 36; Mc. X, 6 (ubi accusativus objecti subaudiendus est); Joan. VII, 23; XIX, 7; Rom. IX, 20 (ubi *sva* loco *svaleik* adest); hinc *dvalana gataujan*, vid. sub *Dvals*; *vanana gataujan*, vid. sub *Vans*; nec non prædicatum cum *du* redditur: Luc. XIX, 46 (*gard meinana gatavideduþ du filegrja þiube*); Eph. II, 14; vel cum *sve* circumscribitur: Luc. XV, 19 (*gatavei mik sve ainana asnje*); b) cum sequenti accusativo c. infinit.: Mc. I, 17; VII, 37; VIII, 25; Luc. V, 34; IX, 15; Skeir. VII, c; sic *ganohnan gataujan*, vid. sub *Nahan*; *vahsjan gataujan*, vid. sub *Vahsjan*; *anakumbjan gataujan*, vid. sub *Kumbjan*; *liban gataujan*, vid. sub *Liban*; c) cum sequenti *ei*: Joan. XI, 37.

MISSA-TAUJANDS, partic., maleficus, malefaciens, παραβάτης: Gal. II, 18.

TAUI, neutr., gen. *tojis*, opus, factum, ἔργον: Joan. VIII, 41; πρᾶξις: Rom. XII, 4; Col. III, 9; πρᾶγμα: Cor. II, VII, 11; ποίημα: Eph. II, 10; ἐνέργεια: Eph. III, 7.

UBIL-TOJIS, adject., maleficus, κακοποιός: Joan. XVIII, 30; κακοῦργος: Tim. II, II, 9.

FULLA-TOJIS, perfectus, τέλειος: Mth. V, 48.

TEVA, fem., ordo, series, τάγμα: Cor. I, XV, 23.

TEVI, neutr., cohors: Cor. I, XV, 6 h. l.

GA-TEVJAN, conj. II, ordinare, constituere, χειροτονεῖν: Cor. II, VIII, 19.

UNGA-TEVIÞS, non ordinatus; *ungateviþs visan*, ἀτακτεῖν: Thess. II, III, 8.

TUGGL (vet. norv. *tungl*, angl. sax. *tungel*, vet. sax. *tungal*, vet. sup. germ. *zungal*, suec. *tungel*; Gr. II, 61; III, 392; DM. 399; Gf. V, 683), neutr. (?), astrum: Gal. IV, 3 h. l.

TUGGO (vet. norv. *tunga*, angl. sax. *tunge*, vet. sax. *tunga*, vet. fr. *tunge*, *tonge*, vet. sup. germ. *zunka*, angl. *tongue*, suec. *tunga*, dan. *tunge*, batav. *tonge*, rec. sup. germ. *zunge*; lat. *lingua*; Bopp 165; Gr. II, 61; III, 400; Gf. V, 681; Rchth. 1094), fem., lingua, γλῶσσα: Mc. VII, 33, 35; Luc. I, 64.

TUZ, vid. sub *Tvai*.

TUKEIKUS, i. q. *Tykeikus*.

TULGUS (angl. sax. *tulgo*, angl. *tall*; Gr. II, 58) adject., stabilis, ἑδραῖος: Cor. I, XV, 58; στερεός: Tim. II, II, 19.

TULGJAN, conj. II, stabilire, firmare, κυροῦν: Cor. II, II, 8; στηρίζειν: Thess. I, III, 13.

GA-TULGJAN, id., στηρίζειν: Luc. IX, 51; Thess. I, III, 2; Tess. II, II, 17; III, 3; βεβαιοῦν: Rom. XV, 8; *gatulgjan sik*, confirmare, ἐπιμένειν: Rom. XI, 23; *gatulgids*, partic. pass., firmatus, confirmatus, ἑδραῖος: Col. I, 23; βέβαιος: Cor. II, I, 6; ἀμεταμέλητος: Cor. II, VII, 10.

TULGIÞA, fem., confirmatio, ὀχύρωμα: Cor. II, X, 4; ἀσφάλεια: Thess. I, V, 3; ἑδραίωμα: Tim. I, III, 15.

TUNDNAN, vid. sub *Tindan*.

TUNÞUS (vet. norv. *tönn*, angl. sax. *toð*, vet. sup. germ. *zand*, *zan*, vet. fr. *tond*, *toth*, angl. *tooth*, vet. sax., suec., dan., batav. *tand*, rec. sup. germ. *zahn*; lat. *dens*, gr. ὀδούς; Bopp 80; Gr. II, 60; III, 400; Gf. V, 683; Rchth. 1092), masc., dens, ὀδούς: Mth. V, 38; VIII, 12; Mc. IX, 18.

TRAKAUNEITIDUS, nom. propr. masc., Τραχωνῖτις: Luc. III, 1.

TRAUADA, nom. propr. fem., Τρωάς: Cor. II, II, 12; Tim. II, IV, 13.

TRAUAN (vet. norv. *trua*, angl. sax. *treovian*, vet sax. *truon*, vet. fr. *triuwe*, *trouwa*, rec. sup. germ. *truen*, *triu*, angl. *true*, *trust*, suec. *tro*, dan. *troe*, batav. *trouw*, rec. sup. germ. *trauen*, *treu*;

Bopp 65; Gf. V, 464; Rchth. 1094), conj. II, fidere, confidere, πεποιθέναι, cum *du* vel *in*: Mth. xxvii, 43; Luc. xviii, 9; Cor. II, i, 9; Phlpp. iii, 4; πεπεῖσθαι: Tim. II, i, 5.

GA-TRAUAN, 1) id., c. dat. vel *in*, πεποιθέναι: Cor. II, ii, 3; x, 7; Gal. v, 10; Phlpp. i, 14; ii, 24; iii, 3; Thess. II, iii, 4; Philem. 21; πεπεῖσθαι: Rom. viii, 38; xiv, 14; Tim. II, i, 12; θαῤῥεῖν: Cor. II, v, 6, 8; vii, 16; x, 1; 2) credere, πιστεύειν: Gal. ii, 7; Tim. I, i, 11; Tit. i, 3; πιστοῦν: Tim. II, iii, 14.

TRAUAINS, fem., fiducia, πεποίθησις: Cor. II, i, 15; iii, 4; viii, 22; x, 2; Eph. iii, 12; Phlpp. iii, 4; παῤῥησία: Cor. II, vii, 4; Phlpp. i, 20.

TRAUSTI, neutr., testamentum, fœdus, διαθήκη: Eph. ii, 12.

TRIGGVS (coll. *Trauan?*), adject., fidelis, πιστός: Luc. xvi, 10, 11, 12; xix, 17; Cor. I, iv, 2; vii, 25; Cor. II, i, 18; Eph. i, 1; vi, 21; Phlpp. i, 20; Col. i, 7; iv, 7, 9; Thess. II, iii, 3; Tim. I, i, 15; iii, 1, 11; iv, 9; Tim. II, ii, 2, 11, 13; Tit. i, 9.

UN-TRIGGVS, infidelis, ἄδικος: Luc. xvi, 10.

TRIGGVABA, adverb., fideliter, cum fiducia; *triggvaba vitan*, πεποιθὼς εἰδέναι: Phlpp. i, 25; *triggvaba galaubjan*, πεπεῖσθαι: Luc. xx, 6.

TRIGGVA, fem., fœdus, testamentum, διαθήκη: Luc. i, 72; Rom. ix, 4; xi, 27; Cor. I, xi, 25; Cor. II, iii, 6, 14; Gal. iv, 24.

TRIGO (vet. norv. *tregi*, *tregr*, vet. sup. germ. *tragi*, vet. sax. *tregan*, vet. suec. *träga*, rec. sup. germ. *träg*; Gr. II, 53; Gf. V, 502), fem., luctus, λύπη: Cor. II, ix, 7.

* TRIMPAN (vet. norv. *trampa*, *trappa*, angl. *trip*, *trample*, suec. *trippa*, dan. *trampe*, batav. *trampen*, rec. sup. germ. *trampeln*, *trippeln*; coll. gr. τρέω, lat. *tremere*; Gr. II, 33), conj. I, *tramp*, *trumpun*, *trumpans*, ire, ruere.

ANA-TRIMPAN, irruere, comprimere, ἐπικεῖσθαι: Luc. v, 1.

TRIU (vet. norv., vet. fr. *tre*, angl. sax. *treov*, vet. sax. *treo*, angl. *tree*, suec. *trä*, dan. *træ*, batav. *tere*; gr. δρῦς; Gr. III, 368; Rchth. 1093), neutr., genit. *trivis*, lignum, arbor, ξύλον: Mc. xiv, 43, 48.

VEINA-TRIU, vinea, ἄμπελος: Joan. xv, 1, 4; plur. vinetum, ἀμπελών: Cor. I, ix, 7.

TRIVEINS, adject., ligneus, ξύλινος: Tim. II, ii, 20.

* TRISGAN (Gr. I, 43 [3. edit.]), conj. I, *trasg*, *trusgun*, *trusgans*, serere.

IN-TRISGAN, inserere, ἐγκεντρίζειν: Rom. xi, 24.

* TRUSGJAN, conj. II, serere.

IN-TRUSGJAN, inserere, ἐγκεντρίζειν: Rom. xi, 17, 19, 23.

TRUDAN (vet. norv. *troda*, *tradka*, angl. sax., vet. sax. *tredan*, vet. fr. *treda*, vet. sup. germ. *tretan*, angl. *tread*, suec. *träda*, dan. *træde*, batav. *treden*, rec. sup. germ. *treten*; lat. *trudere*; Gr. II, 25; Gf. V, 520; Rchth. 1093), conj. II (?), calcare, πατεῖν: Luc. x, 19; vindemiare, τρυγᾶν: Luc. vi, 44.

GA-TRUDON, conj. II, calcare, καταπατεῖν: Luc. viii, 5 vid. h. l.

* TRUSNJAN (coll. vet. norv. *tresna ?*), conj. II.

UFAR-TRUSNJAN, supersalire: Skeir. III, c.

TVAI (vet. norv. *tvo*, angl. sax. *tva*, vet. sax. *tue*, *tua*, vet. fr. *twa*, vet. sup. germ. *zuei*, angl. *two*, suec. *två*, dan. *to*, batav. *twee*, rec. sup. germ. *zwei*; lat. *duo*, gr. δύω; Gr. I, 761; Gf. V, 715; Rchth. 1095), numerale, fem., *tvos*, neutr., *tva*, genit. *tvaddje*, duo, δύω: Mth. vi, 24; xxvii, 51; Mc. v, 13; vi, 9; Luc. vii, 19, 41; ix, 13, 16, 30, 32; x, 1; xv, 11; xvi, 13; xvii, 34; xviii, 10; xix, 29; Joan. viii, 17; Cor. I, xiv, 27; Cor. II, xiii, 1; Gal. iv, 22, 24; Eph. ii, 15; Phlpp. i, 23; Tim. I, v, 19; Skeir. II, d; III, d; V, c.

TVEIHNAI, distribut., ἀνὰ δύο: Luc. ix, 3; coll. Mc. vii, 31 *miþ tveihnaim markom*, ἀνὰ μέσον τῶν ὁρίων.

TVALIF (*tvalib* Luc. ii, 42; viii, 1; vet. norv., suec. *tolf*, angl. sax. *twelf*, vet. sax. *twelif*, vet. sup. germ. *zwelif*, angl. *twelve*, dan. *tolv*, batav. *twaalf*, rec. sup. germ. *zwölf*; Gr. I, 763; Gf. V, 720; Rchth. 1097), duodecim, δώδεκα: Mth. x, 1; xi, 1; Mc. iii, 14; iv, 10; v, 42; vi, 7; viii, 19; ix, 35; xiv, 10, 43; Luc. ii, 42; viii, 1, 42, 43; ix, 1, 12, 17; Joan. vi, 67, 71.

TVAI-TIGJUS, plur. masc., viginti, εἴκοσι: Luc. xiv, 31.

TVA-HUNDA, plur. neutr., ducenti, διακόσια: Joan. vi, 7.

* TVIS, adverb., tantummodo in *tvis-standan*, vid. *Standan*.

* TUZ (vet. norv. *tor*, vet. sup. germ. *zur*; Gf. V, 698), adverb., tantummodo in *tus-verjan*, vid. sub *Verjan*.

TVEIFLS (vet. norv. *tuifli*, *twiflian*, vet. fr. *twifil*, vet. sup. germ. *zwifal*, rec. sup. germ. *zweifel*; coll. *Tvai*; Gf. V, 724; Rchth. 1096), masc., dubium: Skeir. II, c.

TVEIFLJAN, conj. II, dubium movere, dubitare: Skeir. VI, b.

TVEIFLEINS, fem., dubium, διάκρισις: Rom. xiv, 1; διαλογισμός: Tim. I, ii, 8.

TYKEIKUS (*Tykekus* Col. iv, 7; *Tukeikus* Eph. vi, 21), nom. propr. masc., Τυχικός: Eph. vi, 21; Col. iv, 7 vid. ad h. l.; Tim. II, iv, 12.

TYRA, nom. propr. fem., Τύρος: Mc. iii, 8; Luc. x, 14.

TYRUS, nom. propr. masc., Tyrus: Mth. xi, 21, 22; Mc. vii, 24, 31.

TOBEIAS, nom. propr. masc., Τωβίας: Neh. vi, 17.

TOJIS, vid. sub *Tiuan*.

V

VAGGARI (angl. sax. *vangere*; coll. vet. norv. *vangi*, vet. sax., vet. sup. germ. *wango*, rec. sup. germ. *wange*; Gr. III, 401; Gf. I, 894), neutr., cervicale, προσκεφάλαιον: Mc. iv, 38.

VAGGS (vet. norv. *vangr*, vet. sax. *wang*, angl. sax. *vang*, angl. *wang*, dan. *vænge*; Gr. III, 395; DM. 475; Gf. I, 894), masc. (?), paradisus, παράδεισος: Cor. II, xii, 4.

VAGJAN, vid. sub *Vigan*.

* VADDJUS (angl. sax. *vag*, suec. *vägg*, dan. *væg*; Gr. III, 429), fem., murus.

BAURGS-VADDJUS, mœnia, τεῖχος: Cor. II, xi, 33; Neh. v, 16; vi, 15; vii, 1.

MIÞGARDA-VADDJUS, medialis murus, μεσότοιχον: Eph. ii, 14.

GRUNDU-VADDJUS, fundamentum, θεμέλιον: Luc. vi, 48, 49; xiv, 29; Eph. iii, 20; θεμέλιος: Tim. II, ii, 19.

VADI, vid. sub *Vidan*.

* VAHS (vet. norv. *veikr*, vet. sax. *wek*, angl. sax. *vac*, angl. *weak*, dan. *væg*, suec. *vek*, batav. *week*, rec. sup. germ. *weich*, coll. *schwach*), adject., debilis, indigens.

UN-VAHS, irreprehensibilis, ἄμεμπτος: Luc. i, 6.

VAHSJAN (vet. norv. *vaxa*, vet. sax. *wahsan*, angl. sax. *veaxan*, vet. sup. germ. *wahsan*, vet. fr. *waxa*, angl. *wax*, suec. *vexa*, dan. *voxe*, batav. *wassen*, rec. sup. germ. *wachsen*; Bopp 116; Gr. II, 12; Gf. I, 682; Rchth. 1028), conj. I, *vohs*, *vohsun*, *vahsans*, crescere, αὐξάνειν: Mth. vi, 28; Luc. i, 80; ii, 40; Joan. iii, 30; Cor. II, x, 15; Eph. ii, 21; iv, 15; Col. ii, 19; *vahsjan gataujan*, crescere facere, multiplicare, αὐξάνειν: Cor. II, ix, 10.

US-VAHSJAN, adolescere; *usvahsans visan*, adultum esse, ἡλικίαν ἔχειν: Joan. ix, 21.

UFAR-VAHSJAN, supercrescere, ὑπεραυξάνειν : Thess. II, I, 3.

US-VAHSTS, fem., augmentum, αὔξησις : Eph. IV, 16.

VAHSTUS, masc., 1) augmentum, αὔξησις : Col. II, 19; 2) statura, ἡλικία : Mth. VI, 27; Luc. II, 52; XIX, 3; Eph. IV, 13.

VAHTVO, vid. sub *Vakan*.

VAI (vet. sax. *we*, angl. sax. *vea*, vet. sup. germ. *we*, vet. fr. *wach*, angl. *woe*, suec. *ve*, dan. *væ*, batav. *wee*, rec. sup. germ. *wehe;* lat. *væ*, gr. οὐαί; Gr. III, 292, 607; Gf. I, 632; Rchth. 1121), interject., væ, οὐαί : Mth. XI, 21; Mc. XIII, 17; Luc. VI, 24, 26; X, 13.

VAI-DEDJA, vid. sub *Deds*.

VAI-FAIRWJAN, vid. sub *Fairwus*.

VAJA-MERJAN, vid. sub *Merjan*.

VAIAN (vet. sup. germ. *waian*, vet. fr. *waia*, dan. *væe*, rec. sup. germ. *wehen;* gr. ἄημι; Gf. I, 621; Rchth. 1122), conj. I, *vaivo*, *vaivoun*, *vaians*, flare, πνεῖν : Mth. VII, 25, 27; Joan. VI, 18.

VAIBJAN, vid. sub *Veiban*.

VAIHJO, vid. sub *Veihan*.

VAIHSTA (Gr. III, 429), masc., angulus, γωνία : Mth. VI, 5; Mc. XII, 10; Luc. XX, 17.

VAIHSTA-STAINS, vid. sub *Stains*.

VAIHTS (vet. norv. *vætt*, angl. sax. *wiht*, *wuht*, vet. sax., vet. sup. germ. *wiht*, angl. *wight*, *ought*, rec. sup. germ. *wicht*, *n-icht*, *ichtwas;* DRA. 491; DM. 246; Gf. I, 730), fem. (etiam in nom. *vaiht* neutr. Mth. X, 26; XXVII, 19; Tit. I, 15; in plur. ut anom. Skeir. II, d), res, negotium, πρᾶγμα : Luc. I, 1; εἶδος : Thess. I, V, 22; Skeir. II, d; VII, b, c; *in þizozei vaihtais*, idcirco, τούτου χάριν : Eph. III, 1; Tit. I, 5; δι' ἣν αἰτίαν : Tim. II, I, 6; solemniter cum negatione *ni vaiht* vel *vaiht ni*, nequicquam, nihil, οὐδέν, μηδέν : Mth. X, 26; XXVII, 12, 19; Mc. I, 43; V, 26; VI, 8; VII, 12, 15; IX, 29; XI, 13; XIV, 60, 61; XV, 4; Luc. III, 13; IV, 2, 35; IX, 3, 36; X, 19; XVIII, 34; XX, 40; Joan. VI, 63; VIII, 28, 54; XIV, 30; XVI, 23; XVIII, 20; Rom. VIII, 1; XIII, 8; XIV, 14; Cor. I, IV, 4; VII, 19; X, 20, 25, 27; XIII, 2, 3; Cor. II, VI, 3, 10; VII, 5, 9; XI, 5; XII, 11; XIII, 7; Gal. II, 6; IV, 1, 12; V, 10; VI, 3, 14; Eph. III, 1; Phlpp. I, 20, 28; II, 3; IV, 6; Thess. II, III, 11; Tim. I, IV, 4; V, 21; VI, 4, 7; Tit. I, 15; Philem. 14; μή τι : Joan. VI, 12; Gal. V, 6; VI, 15; οὐ : Rom. IX, 1; Cor. II, XII, 5.

VAILA (vet. norv., angl. sax. *vel*, vet. sax. *wala*, *wel*, vet. sup. germ. *wela*, *wola*, vet. fr. *wel*, angl. *well*, suec. *väl*, dan. *vel*, batav. *wel*, rec. sup. germ. *wohl;* Gr. III, 603; Gf. I, 831; Rchth. 1132), adverb., bene, καλῶς : Mc. I, 11; VII, 6, 9, 37; XII, 28, 32; Luc. VI, 26, 27; XV, 23; XVI, 19; XX, 39; Joan. VIII, 48; XIII, 13; XVIII, 23; Rom. XI, 20; Cor. II, XI, 4; Gal. IV, 17; V, 7; Tim. I, III, 4, 12, 13; εὖ : Luc. XIX, 17; Skeir. VI, a; βέλτιον : Tim. II, I, 18 h. l.; πάντως : Cor. I, IX, 22 h. l.; *vaila þau*, κἄν : Cor. II, XI, 16 vid. ad h. l.; *vaila qiþan*, vid. sub *Qiþan; vaila hugjan*, vid. sub *Hugs; vaila galeikaiþs*, vid. sub *Leikan; vaila andanems*, vid. sub *Niman; vaila taujan*, vid. sub *Tivan; vaila visan*, vid. sub *Visan; vaila fraþjan*, vid. sub *Fraþjan*.

VAILA-MERJAN, vid. sub *Merjan*.

VAILA-QISS, vid. sub *Qiþan*.

VAILA-VIZNS, vid. sub *Vizan*.

VAINAHS (vet. sup. germ. *wenag;* Gf. I, 889), adject., infelix, miser, ταλαίπωρος : Rom. VII, 24 vid. ad h. l.

VAINEI, adverb., utinam, ὄφελον : Cor. I, IV, 8; Cor. II, XI, 1; Gal. V, 12.

VAIPS, vid. sub *Veipan*.

VAIR (vet. norv., angl. sax. *wer*, vet. sax. *wer*, vet. sup. germ. *wir*, *wer*, vet. fr. *wer;* lat. *vir;* Gr. II, 56; III, 319; DRA. 418; Gf. I, 931; Rchth. 1136), masc., vir, ἀνήρ : Mth. VII, 24; Mc. VI, 20; Luc. VII, 20; VIII, 27, 38, 41; IX, 30, 32; Joan. VI, 10; Rom. VII, 3; Cor. I, XIII, 11; Cor. II, XI, 2; Eph. IV, 13; V, 23, 25, 28; Col. III, 18, 19; Tim. I, II, 8, 12; Esdr. II, 25, 26, 27, 28; Neh. VII, 2; *uf vaira qens*, ὕπανδρος γυνή : Rom. VII, 2.

VAIRA-LEIKO, vid. sub *Leiks*.

VAIRDUS (vet. sup. germ. *wirt*, vet. fr. *werda*, suec. *värd*, dan. *værd*, rec. sup. germ. *wirth;* Gf. I, 932; Rchth. 1137), masc., hospes, ξένος : Rom. XVI, 23.

VAIRÞAN (vet. norv. *verda*, angl. sax. *veorðan*, vet. sax. *werthan*, vet. sup. germ. *werdan*, vet. fr. *wertha*, suec. *varda*, dan. *vorde*, batav., rec. sup. germ. *werden;* coll. gr. ἔρδειν; Gr. II, 39; Gf. I, 982; Rchth. 1143), conj. I, *varþ*, *vaurþun*, *vaurþans*, fieri, γίγνεσθαι, ἔσεσθαι : 1) ut speciale verbum (fieri, nasci, perfici, exhiberi, videri, evenire, accidere) : Mth. V, 18; VI, 10 (*vilja*); VIII, 12 (*grets jah krusts tunþive*), 16 (*andanahti*); XI, 20 (*mahts*), 21, 23; XXVI, 2 (*paska*); XXVII, 1 (*maurgins*), 45 (*riqis*), 57 (*seiþu*); Mc. IV, 11, 35; V, 14, 33; VI, 2 (*sabbato*); IX, 7 (*milhma*), 21; XI, 19, 23, 24; XII, 11 (*fram fraujin varþ sa*), 23 (*qens imma*); XIII, 18 (*þlauhs*), 19 (*aglo*), 29; XIV, 4; XV, 33 (*weila saihsto*), 42; Luc. I, 14 (*faheds*), 20, 33 (*andeis*), 44 (*stibna in ausam*), 45 (*ustauhts*), 65 (*agis ana allaim*); II, 10, 13 (*miþ imma managei harjis*), 15, 42 (*tvalib vintruns*); III, 2 (*vaurd guþs at Iohannen*), 22 (*stibna us himina*), 23, 25 (*huhrus and alla airþa*); IV, 42 (*dags*); VI, 13, 48 (*garunjo*); VIII, 34; IX, 7; XV, 7, 10, 14, 17, 24, 34 (*tvai ana ligra samin*); Joan. VI, 21 (*skip ana airþai*); VII, 43 (*missaqiss in managein*); VIII, 58; X, 19, 22 (*inniujiþa*); X, 35 (*vaurd guþs du im*); XII, 29 (*þeihvo*), 30; XIV, 22; XV, 7; Rom. VII, 3, 4; IX, 9 (*sunus izai*); XI, 11 (*ganists*), 25 (*daubei imma*); XV, 22 (*vaurts*); Cor. I, IV, 5; XV, 54; XVI, 2 (*gabaur*); Cor. II, XI, 15; XIII, 11; Gal. IV, 4 (*us qinon*); Tim. I, VI, 4 (*us vaurdajiukom neiþa*); Tim. II, II, 18 (*usstass*); Skeir. II, a; III, c (*sokeins*); VI, c; VII, c (*vaninassus*); impersonale, solemniter in formula *varþ*, factum est, quod accusativus c. infinit. vel *jah* sequitur, vel etiam cui sententia subordinata sine copula appendet : Mth. VII, 28; IX, 10, 29 (*bi galaubeinai izvarai*); Mc. I, 9; II, 15; IV, 4; V, 16 (*waiva varþ bi ina*); Luc. I, 8, 23, 38 (*bi vaurda þeinamma*), 41, 59; II, 1, 6, 15, 46; III, 21; IV, 36; V, 1, 12, 17; VI, 1, 6, 12; VII, 11; XIV, 22 (*varþ sve anabaust*); XVII, 11, 26, 28, 30; Joan. XIII, 19; XIV, 29; Rom. IX, 26; Thess. I, III, 4; Neh. VII, 1; huc etiam pertinent Cor. II, VII, 7 *svaei mis mais faginon varþ* et Luc. VIII, 5, modo lectio textus sit legitima; 2) ut verbum prædicativum : a) cum substantivo in prædicatum : Mth. V, 22, 45; Mc. I, 17; Luc. IV, 3; VI, 35; Joan. IX, 27; X, 16; XII, 36; Rom. VII, 13; XV, 8; Cor. I, IV, 9; VII, 23; IX, 23; XI, 27; XIII, 11; XV, 20; Cor. II, VI, 16; Eph. III, 7; V, 7; Phlpp. III, 17, 19; Col. I, 23, 25; Tim. I, IV, 6; Tim. II, II, 21; Skeir. I, d; III, c; item in circumscribendis gr. verbis, ex. gr. : *arbja vairþan*, *vairþan usgrudja*, *alaþarba vairþan*, *inkilþo vairþan*, *galaista vairþan*, *usvena vairþan*, *usfilma vairþan*, etc.; b) cum adjectivo : Mth. V, 21; VI, 16; IX, 16; XI, 22; Mc. II, 21; IV, 19, 22, 32; VI, 14, 21, 26; X, 31, 43, 44; XIII, 28; Luc. I, 15, 32; II, 2; VI, 35, 49; IX, 48; XIV, 14; XVI, 11, 12; Joan. VIII, 33; IX, 39; Rom. XI, 17 (fin.); XII, 16; Cor. I, VII, 21; XIV, 25; XV, 10; Eph. IV, 32; V, 17; Tim. II, III, 2; Skeir. I, c; et sæpe in circumscribendis verbis, ut *airzis vairþan*, *bairhts vairþan*, *bauþs vairþan*, *unbruks vairþan*, *gabigs vairþan*, *gredags vairþan*, *hails vairþan*, *hrains vairþan*, *swikunþs vairþan*, *galeiks vairþan*, *laus vairþan*, *managizo vairþan*, *modags vairþan*, *naqaþs vairþan*, *garaihts vairþan*, *riurs vairþan*, *saþs vairþan*, *faurhts vairþan*, *fulls vairþan*, etc.; cum pronomine possess. : Mc. XII, 7; Luc. IV, 7; d) cum participio : Mc. IX, 3, 50; XIII, 25; Luc. VI, 16, 36 (VIII, 5); XIV, 12; XVII, 35; Joan. VI, 45; Gal. IV, 16; V, 26; Eph. V, 1; Phlpp. II, 8; Col. III, 15; Thess. I, II, 14; Tim. II, III, 2; in circumscribendis verbis, ex. gr. : *drugkans vairþan*, vid. sub *Drigkan*,

analatiþs vairþan, vid. sub *Lats*; e) cum adverbio: Mc. IV, 10; Cor. II, I, 19; Eph. II, 13; f) cum præpositione, imprimis *du*: Mc. XII, 10; Luc. III, 5; Cor. I, I, 26; Cor. II, VI, 18; *in*: Phlpp. II, 7; item in circumscribendis verbis græcis: *in unlustau vairþan*, vid. sub *Lustus*; *in siunai vairþan*, vid. sub *Siuns*; g) cum relativis (*sve*) vel interrogativis (*wa*) circumscriptionibus: Mc. IX, 26; Luc. I, 66; VI, 40; Gal. IV, 12; 3) ut verbum auxiliarium: a) in præsenti pro futuro, ex gr.: Joan. XVI, 20 *saurgandans vairþiþ* (λυπηθήσεσθε); Phlpp. I, 20 *gaaiviskoþs vairþa* (αἰσχυνθήσομαι); Skeir. I, a *ustauhana habaida vairþan*; b) in præterito solemniter pro aoristo passivi: Mth. VIII, 3, 24; IX, 25, 33; XXVII, 3, 8; Mc. I, 14, 22; II, 27; VI, 3; VII, 27; IX, 4, 12; XVI, 11; Luc. VI, 18; VII, 35; VIII, 5, 20; IX, 22, 36; XV, 24; XVI, 1; XVII, 14, 17, 18; Joan. IX, 2, 3, 19, 20, 34; XII, 38; XIII, 18, 31; XVI, 21; XVII, 12; Rom. VII, 4, 6, 10, 13; X, 20; XI, 17, 24; XV, 4; Cor. I, I, 13; VII, 18; XV, 54; Cor. II, IV, 1; VII, 14; XII, 4, 12; Eph. I, 13; III, 8; Phlpp. III, 12; Col. I, 16, 26; III, 4; Thess. II, II, 3; Tim. I, I, 16; II, 13, 14; III, 16; IV, 14; VI, 10; Tit. I, 13; Neh. VI, 15; VII, 1; Skeir. VIII, b; pro perfecto: Mc. III, 26; Joan. XVI, 11; Cor. II, VII, 13; Gal. II, 20.

FRA-VAIRÞAN, corrumpere, καταφθείρεσθαι: Tim. II, III, 8.

GA-VAIRÞI (vet. sup. germ. *giwurt*; Gf. I, 993), neutr., pax, tranquillitas, εἰρήνη: Mth. X, 34; Mc. V, 34; Luc. I, 79; II, 14, 29; VII, 50; VIII, 48; X, 5, 6; XIV, 32; XIX, 38, 42; Joan. XIV, 27; XVI, 33; Rom. VIII, 6; X, 15; XIV, 17, 19; Cor. I, VII, 16; XVI, 11; Cor. II, I, 2; XIII, 11; Gal. I, 3; V, 22; VI, 16; Eph. I, 2; II, 14, 15, 17; IV, 3; VI, 15, 22; Phlpp. IV, 7, 9; Col. III, 15; Thess. I, V, 3, 23; Thess. II, I, 2; III, 16; Tim. I, I, 2; Tim. II, I, 2; II, 22; Tit. I, 4; *gavairþi haban*, pacem habere, εἰρηνεύειν: Rom. XII, 18; Thess. I, V, 13; *gavairþi taujan*, pacem servare, εἰρηνοποιεῖν: Col. I, 20; *gavairþi taujands visan*, εἰρηνεύειν: Cor. II, XIII, 11.

GA-VAIRÞEIGS, adject., pacificus, *gavairþeigs visan*, εἰρηνεύειν: Mc. IX, 50.

GAGA-VAIRÞJAN, conj. II, reconciliare, καταλλάττειν: Cor. I, VII, 11.

GAGA-VAIRÞNAN, conj. III, reconciliari, καταλλάττεσθαι: Cor. II, V, 20.

* VAIRÞS (vet. sax. *ward*, angl. sax. *veard*, vet. sup. germ. *wart*, *wert*, vet. fr. *ward*, angl. *wards*, batav. *waarts*, rec. sup. germ. *wärts*; lat. *vertere*, *versus*; Gr. II, 39; Gf. I, 998; Rchth. 1155), adject., versus.

ANA-VAIRÞS, futurus, ἐρχόμενος: Mc. X, 30; Joan. XVI, 13; μέλλων: Luc. III, 7; Rom. VIII, 38; Eph. I, 21; Col. II, 17; Tim. I, I, 16; IV, 8; Skeir. II, c; V, a; *anavairþ ist mis*, μέλλω: Thess. I, III, 4.

AND-VAIRÞS, præsens, παρών: Cor. I, V, 3; Cor. II, X, 2, 11; XIII, 2, 10; ἐνεστώς: Rom. VIII, 38; Cor. I, VII, 26; Gal. I, 4 vid. ad h. l.; ὁ παραυτίκα: Cor. II, IV, 17; *andvairþs visan*, παρεῖναι: Gal. IV, 18.

AND-VAIRÞIS, adverb., adversus, c. dat., ἀπέναντι: Mth. XXVII, 61.

JAIND-VAIRÞS, adverb., ibi, ἐκεῖ: Joan. XVIII, 3.

VIÞRA-VAIRÞS, adject., oppositus, ὁ κατέναντι: Mc. XI, 2; Luc. XIX, 30; ἀντιπέραν: Luc. VIII, 26; *þata viþravairþo*, contra, adversus, τοὐναντίον: Gal. II, 7.

FRAM-VAIRÞIS, adverb., longe, porro, ultra, *framvairþis visan*, porro manere, μένειν: Tim. II, III, 14.

SVULTA-VAIRÞJA, adject., ad mortem inclinans, jamjam moriturus, μέλλων τελευτᾶν: Luc. VII, 2 vid. ad h. l.

AND-VAIRÞI, neutr., 1) præsentia, in locutionibus, *in andvairþja*, in conspectu, coram, ἔμπροσθεν: Mth. V, 16, 24; VI, 1; X, 32, 33; Mc. IX, 2; Luc. X, 21; Joan. XII, 37; Thess. I, II, 19; Neh. VI, 19; ἐνώπιον: Luc. I, 6, 15, 17, 19, 75; IV, 7; V, 18, 25; VIII, 47; XV, 10, 18, 21; XVI, 15; Rom. XII, 17; Cor. II, IV, 2; VII, 12; VIII, 21; Gal. I, 20; Tim. I, II, 3; V, 4, 20, 21; VI, 12, 13; Tim. II, II, 14; IV, 1; κατενώπιον: Cor. II, II, 17; XII, 19 (? κατέναντι); Eph. I, 4; ἐν προσώπῳ: Cor. II, II, 10; IV, 6; V, 12; εἰς πρόσωπον: Cor. II, VIII, 24; κατὰ πρόσωπον: Luc. II, 31; ἐξ ἐναντίας: Mc. XV, 39; ἔναντι: Luc. I, 8; ἐναντίον: Luc. XX, 26; *in managamma andvairþja*, coram plurimis, ἐκ πολλῶν προσώπων: Cor. II, I, 11; *faura andvairþja*, coram, ἐναντίον: Mc. II, 12; ἀπὸ προσώπου: Neh. V, 15; πρὸ προσώπου: Luc. VII, 27; X, I; 2) facies, πρόσωπον: Mth. VI, 16; Mc. XII, 14; XIV, 65; Luc. I, 76; V, 12; VII, 27; IX, 29, 51, 53; X, 1; XX, 21; Cor. I, XIII, 12; Cor. II, III, 18; V, 12; X, 7; Gal. II, 6, 11; Thess. I, II, 17; III, 10; Thess. II, I, 9; 3) persona: Skeir. V, a, c.

VAIRÞS (vet. norv. *verd*, angl. sax. *veorð*, vet. sax. *werth*, vet. sup. germ. *werd*, vet. fr. *werth*, angl. *worth*, suec. *värd*, dan. *værd*, batav. *weerd*, rec. sup. germ. *werth*, *würde*; Gr. II, 39; Gf. I, 1011; Rchth. 1143), masc., pretium, document. neap.; *vairþs galaubs*, pretium magnum, τιμή: Cor. I, VII, 23.

VAIRÞS, adject., dignus, ἱκανός: Mth. III, 11; VIII, 8; Mc. I, 7; Luc. III, 16; VII, 6; Cor. I, XV, 9; Cor. II, II, 16; III, 5; Tim. II, II, 2; ἄξιος: Mth. X, 37, 38; Luc. III, 8; VII, 4; X, 7; XV, 19, 21; Cor. I, XVI, 4; Thess. II, I, 3; Tim. I, I, 15; IV, 9; V, 18; VI, 1; *vairþs visan*, dignum esse, καταξιωθῆναι: Luc. XX, 35; *vairþana briggan*, dignum reddere, ἱκανοῦν: Cor. II, III, 6; ἀξιοῦν: Thess. II, I, 11; καταξιοῦν: Thess. II, I, 5; *vairþana rahnjan*, vid. sub *Rahnjan*.

VAIRÞABA, adverb., digne, ἀξίως: Eph. IV, 1; Phlpp. I, 27; Col. I, 10; Thess. I, II, 12.

UN-VAIRÞABA, indigne, ἀναξίως: Cor. I, XI, 27, 29.

VAIRÞIDA, fem., dignitas, ἱκανότης: Cor. II, III, 5; Skeir. V, d; VII, a.

AND-VAIRÞI, neutr., pretium, τιμή: Mth. XXVII, 6, 9.

VAIRÞON, conj. II, æstimare, τιμᾶν: Mth. XXVII, 9.

VAIRILO (vet. norv. *vör*, angl. sax. *veler*, vet. fr. *were*; Gr. II, 56; III, 400; Rchth. 1138), fem., labium, χεῖλος: Mc. VII, 6; Cor. I, XIV, 21.

VAIRPAN (vet. norv. *verpa*, vet. sax. *werpan*, angl. sax. *veorpan*, vet. sup. germ. *werfan*, vet. fr. *werpa*, batav. *werpen*, rec. sup. germ. *werfen*; gr. ῥίπτειν: Gr. II, 37; Gf. I, 1026; Rchth. 1142), conj. I, *varp*, *vaurpun*, *vaurpans*, 1) jacere, βάλλειν: Mth. V, 29; Mc. I, 16; IV, 26; VII, 27; XI, 23; XV, 24; Luc. IV, 9; Joan. VIII, 59; Skeir. III, c; χαλᾶν: Luc. V, 5; 2) lapides jacere, lapidare, λιθάζειν: Joan. X, 31; *stainam vairpan*, λιθοβολεῖν: Mc. XII, 4.

AT-VAIRPAN, jacere, βάλλειν: Mc. IX, 22, 47; ῥίπτειν: Mth. XXVII, 5; part. præt. *atvaurpans*, projectus, jacens, βεβλημένος: Luc. XVI, 20.

AF-VAIRPAN, abjicere, ἀποβάλλειν: Mc. X, 50; αἴρειν: Eph. IV, 31; *stainam afvairpan*, lapidare, καταλιθάζειν: Luc. XX, 6; λιθάζειν: Joan. XI, 8.

GA-VAIRPAN, jacere, βάλλειν: Mc. IX, 45; ῥίπτειν: Luc. IV, 35; ῥήσσειν: Mc. IX, 18.

INN-VAIRPAN, injicere, βάλλειν: Joan. XII, 6.

US-VAIRPAN, 1) ejicere, expellere, ἐκβάλλειν: Mth. VIII, 12, 16; Mc. V, 40; XI, 15; XII, 8; Luc. XIX, 45; XX, 12, 15; Joan. VI, 37; IX, 34, 35; XII, 31; Gal. IV, 30; βάλλειν: Luc. XIV, 35; Joan. XV, 6; *us synagogein usvaurpans*, ex synagogis ejicere, ἀποσυνάγωγος: Joan. XII, 42; 2) rejicere, ἐκβάλλειν: Luc. VI, 22; ἀποδοκιμάζειν: Mc. XII, 10; 3) expellere (immundos spiritus), ἐκβάλλειν: Mth. VII, 22; VIII, 16, 31; Mc. I, 34, 39; III, 15, 22, 23; VII, 26; XVI, 9; 4) abire, ἐκβάλλειν: Mc. IX, 47; Luc. VI, 42; 5) abigere, ἀποτιθέναι: Rom. XIII, 12; 6) conjicere, ἐπιρρίπτειν: Luc. XIX, 35.

FRA-VAIRPAN, 1) abjicere, βάλλειν: Mc. IX, 42; 2) dispergere, ῥίπτειν: Mth. IX, 36.

US-VAURPA, fem., 1) rejectio, ἀποβολή: Rom. XI, 15, 2) abjectio, ἔκτρωμα: Cor. I, XV, 8; ἀπόβλητον: Tim. I, IV, 4.

VAIRS (vet. norv. *verr*, angl. sax. *vyrs*, vet. sax., vet. sup. germ. *wirs*, vet. fr. *werra*, angl. *worse*, suec. *värr*, dan. *værre*, rec. sup. germ. *wirsch*; Gr.

III, 589; Gf. I, 1046; Rchth. 723), adverb. comparat., pejus, χεῖρον : Mc. v, 26.

VAIRSIZA, adject. comparat., pejor, χείρων : Mth. IX, 16; XXVII, 64; Tim. I, v, 8; Tim. II, III, 13.

VAITEI, vid. sub *Veitan.*

VAKAN (vet. norv. *vaka*, *vekia*, angl. sax. *vacian*, *veccan*, vet. sax. *wacon*, vet. sup. germ. *wachen*, *wekjan*, vet. fr. *waka*, angl. *wake*, suec. *vaken*, *väkka*, dan. *vaage*, *vække*, batav. *waken*, *wäcken*, rec. sup. germ. *wachen*, *wecken;* Gr. II, 11; Gf. I, 672; Rchth. 1122), conj. I, *vok*, *vokun*, *vakans*, vigilare, γρηγορεῖν: Cor. I, XVI, 13; Col. IV, 2; Thess. I, v, 6, 10; ἀγρυπνεῖν : Eph. VI, 18.

DU-VAKAN, id., ἀγρυπνεῖν : Eph. VI, 18 h. l.

ÞAIRH-VAKAN, pervigilare, ἀγραυλεῖν : Luc. II, 8; *naht þairhvakan*, noctem pervigilare, διανυκτερεύειν : Luc. VI, 12.

* VAKJAN, conj. II, -citare.

US-VAKJAN, excitare, expergefacere, ἐξυπνίζειν : Joan. XI, 11

GA-VAKNAN, conj. III, evigilare, διαγρηγορεῖν : Luc. IX, 32.

VAHTVO, fem., vigilia, φυλακή : Luc. II, 8.

VOKAINS, fem., vigilia, φυλακή : Cor. II, VI, 5; ἀγρυπνία : Cor. II, XI, 27.

VALDAN (vet. norv. *valld*, angl. sax. *vealdan*, vet. sax. *waldan*, vet. sup. germ. *waltan*, vet. fr. *wald*, *walda*, suec. *våld*, dan. *vold*, batav. *welden*, rec. sup. germ. *walten*, *gewalt;* lat. *valere*; Gr. II, 58; Gf. I, 805; Rchth. 1122), conj. II (?), 1) gubernare, *garda valdan*, domum regere, dirigere, οἰκοδεσποτεῖν : Tim. I, v, 14; *garda valdands*, partic. ut subst., paterfamilias, œconomus, οἰκοδεσπότης : Mth. x, 25; Luc. XIV, 21; 2) imperare, ἄρχεσθαι : Luc. III, 14 vid. ad h.l. et prolegg. coll. 485.

ALL-VALDANDS, partic. ut subst., omnipotens, παντοκράτωρ : Cor. II, VI, 18.

GA-VALDAN, dominari, κατεξουσιάζειν : Mc. x, 42.

VALDUFNI, neutr., potentia, dominatio, imperium, ἐξουσία : Mth. VII, 29; VIII, 9; IX, 6, 8; Mc. I, 22, 27; III, 15; VI, 7; XI, 28, 29, 33; Luc. IV, 6, 32, 36; v, 24; VII, 8; IX, 1; x, 19; XIX, 17; XX, 2, 20; Joan. x, 18; XVII, 2; XIX, 10, 11; Rom. IX, 21; XIII, 1, 2, 3; Cor. I, IX, 4; XV, 24; Cor. II, x, 8; XIII, 10; Eph. I, 21; II, 2; III, 10; VI, 12; Col. I, 13, 16; II, 15; Thess. II, III, 9; Skeir. I, b, c; V, c; VII, a.

VALJAN (vet. norv. *velia*, vet. sup. germ. *weljan*, suec. *välja*, dan. *vælge*, batav. *wälen*, rec. sup. germ. *wählen;* coll. *Viljan*; Gf. I, 835), conj. II, 1) optare, αἱρεῖν : Phlpp. I, 22; 2) præferre, anteponere, εὐδοκεῖν: Cor. II, v, 8.

GA-VALJAN, eligere, ἐκλέγεσθαι : Mc. XIII, 20; Luc. VI, 13; Joan. VI, 70; XIII, 18; XV, 16; Eph. I, 4; Tit. I, 1; Neh. v, 18; καταλέγειν : Tim. I, v, 9; part. præt. *gavalids*, electus, ἐκλεκτός : Mc. XIII, 20, 22, 27; Luc. XVIII, 7; Tim. I, v, 21; Tim. II, II, 10.

GA-VALEINS, fem., electio, ἐκλογή : Rom. IX, 11; XI, 28.

· VALIS, adject., 1) electus, γνήσιος : Phlpp. IV, 3; Tim. I, I, 2; Tit. I, 4; 2) dilectus, ἠγαπημένος : Col. III, 12; Tim. II, II, 1 vid. h. l.

GA-VALIS, electus, ἐκλεκτός : Col. III, 12.

* VALUGJAN (vet. sup. germ. *walagon*; coll. *Valvjan;* Gf. I, 800), conj. II, volvere.

US-VALUGJAN, circumferre, περιφέρειν : Eph. IV, 14.

VALUS (angl. sax. *valan*, angl. *wale*; coll. lat. *vallum*), masc., baculus, ῥάβδος : Luc. IX, 3.

VALTJAN (vet. norv. *velta*, vet. sup. germ. *walzan*, angl. sax. *vealtian*, dan. *vælte*, rec. sup. germ. *wälzen*, *wühlen;* Gf. I, 791), conj. II, ruere, ἐπιβάλλειν : Mc. IV, 37.

US-VALTJAN, evertere, convertere, subvertere, καταστρέφειν : Mc. XI, 15; ἀνατρέπειν : Tim. II, II, 18; Tit. I, 11.

US-VALTEINS, fem., subversio, καταστροφή : Tim. II, II, 14; ῥῆγμα : Luc. VI, 49.

VALVJAN (angl. sax. *vealvian*, vet. sup. germ. *wellan*, angl. *wallow*, batav. *wallen*, *wellen*, rec. sup. germ. *wallen*, *welle;* lat. *volvere;* Gf. I, 789), conj. II, volvere.

AT-VALVJAN, obvolvere, προςκυλίνδειν : Mc. XV, 46.

AF-VALVJAN, devolvere, ἀποκυλίνδειν : Mc. XVI, 3, 4.

FAUR-VALVJAN, præcludere, προςκυλίνδειν : Mth. XXVII, 60.

VALVISON (hæc lectio codicis arg. nostræ conjecturæ *valvnoda* (a *valvnan*) in textu adoptatæ, præferenda est; quippe cum terminatio *-ison*, *-izon* non in gothico tantum sermone, in *hatizon* adhuc reipsa occurrat, et cum *agison*, *riqizon*, *sigison* adesse potuerit, sed etiam in vet. sup. germanico frequentissime usurpata sit, coll. Gr. II, 271), conj. II, volvi, κυλίεσθαι : Mc. IX, 20. vid. h. l.

VAMBA (vet. norv. *vömb*, angl. sax. *vamb*, vet. sax., vet. sup. germ. *wamba*, vet. fr. *wamme*, angl. *womb*, suec. *vamb*, dan. *vom*, rec. sup. germ. *wamme*, *wanst*; coll. lat. *venter*, græc. ὀμφαλός; Gr. III, 405; Gf. I, 853; Rchth. 1124), fem., venter, uterus, κοιλία : Mc. VII, 19; Luc. I, 15, 44; II, 21; Joan. III, 4; VII, 38; Phlpp. III, 19; γαστήρ : Tit. I, 12.

VAMMS, vid. sub *Vimman.*

VANDJAN, vid. sub *Vindan.*

VANDUS (vet. norv. *vöndr*, angl. *wand*, dan. *vaand*), masc. virga; *vandum usbliggvan*, virgis cædere, ῥαβδίζειν : Cor. II, XI, 25.

VANS (vet. norv. *van*, *vanr*, angl. sax. *vana*, vet. sax., vet. sup. germ. *wan*, vet. fr. *wania*, angl. *want*, *wane*, suec., dan. *van*..., rec. sup. germ. *wahn*....; lat. *vanus;* Gr. II, 55; Gf. I, 854; Rchth. 1158), adject., deficiens, defectus, λείπων : Tit. I, 5; *van visan*, c. gen., a) deficere, λείπειν : Luc. XVIII, 22; ὑστερεῖν : Mc. x, 21; b) indigere, ἡττᾶσθαι : Cor. II, XII, 13; *vanana gataujan*, irritum reddere, ἀθετεῖν : Tim. I, v, 12; *fidvortigjus ainamma vanai*, quadraginta uno minus, τεσσαράκοντα παρὰ μίαν : Cor. II, XI, 24.

VANINASSUS, masc., indigentia, ὑστέρημα : Cor. I, XVI, 17; Thess. I, III, 10; Skeir. VII, c.

* VANAN, conj. II, deficere.

VANAINS, fem., defectus, ἥττημα : Rom. XI, 12.

VAURD (vet. norv., suec., dan. *ord*, angl. sax. *vord*, vet. sup. germ. *wort*, vet. sax. *word*, vet. fr. *word*, *werd*, *wird*, angl. *word*, batav. *woord*, rec. sup. germ. *wort;* coll. lat. *verbum*; Gr. II, 39; Gf. I, 1020; Rchth. 1159), neutr., verbum, λόγος : Mth. v, 37; VII, 24, 26, 28; VIII, 16; XXVI, 1; Mc. I, 45; II, 2; IV, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 33; v, 36; VII, 13, 29; VIII, 32, 38; x, 22; XII, 13; Luc. I, 2, 4, 20; III, 4; IV, 22, 32, 36; v, 1, 15; VI, 47; VII, 7, 17; VIII, 11, 12, 21; IX, 26, 28, 44; XVIII, 34; XX, 3, 20; Joan. v, 38; VI, 60; VII, 35, 40; VIII, 31, 37; x, 19, 35; XII, 38; XIV, 23; XV, 3, 20; XVII, 6, 17; XIX, 8; Rom. IX, 6, 9, 28; x, 17; XIII, 9; Cor. I, I, 17, 18; XV, 54; Cor. II, I, 18; II, 17; IV, 2; v, 19; VI, 7; VIII, 7; x, 10, 11; XI, 6; Gal. v, 14; VI, 6; Eph. I, 13; IV, 29; v, 6; VI, 19; Phlpp. I, 14; Col. I, 25; II, 23; III, 16, 17; IV, 3; Thess. I, II, 13; IV, 15; Thess. II, II, 17, III, 1, 14; Tim. I, I, 15; III, 1; IV, 5, 6, 9, 12; v, 17; VI, 3; Tim. II, I, 13; II, 9, 11, 17; IV, 2, 15; Skeir. I, d; V, b; VI, b, c; ῥῆμα : Mth. XXVII, 14, Mc. IX, 32; XIV, 72; Luc. I, 37, 38, 65; II, 15, 17, 19, 29, 50, 51; III, 2; IV, 4; v, 5; VII, 1; IX, 45, XVIII, 34; XX, 26; Joan. v, 47; VI, 63, 68; VIII, 20, 47; x, 21; XII, 47, 48; XIV, 10; XV, 7, 25; XVII, 8; Rom. x, 8, 18; Cor. II, XII, 4; XIII, 1; Eph. v, 26; VI, 17; Tim. I, I, 15; v, 17. *Vaurdam veihan*, vid. sub *Veigan.*

ANDA-VAURD, responsum, ἀπόκρισις : Luc. XX, 26.

GABAURÞI-VAURD, genealogia, γενεαλογία : Tim. I, I, 4.

VAURDA-JIUKA, vid. sub *Jiuka.*

LAUSA-VAURDS, adject., vaniloquus, ματαιολόγος : Tit. I, 10.

LIUGNA-VAURDS, mendax, ψευδολόγος : Tim. I, IV, 2.

UBIL-VAURDS, maledictum, blasphemia, λοίδορος : Cor. I, v, 11.

ANDA-VAURDI, neutr., responsum, ἀπόκρισις : Luc. II, 47; Joan. XIX, 9.

GA-VAURDI, verbum, eloquium, conversatio, ὁμιλία : Cor. I, XV, 33.

LAUSA-VAURDI, verbum inutile, κενοφωνία : Tim. II, II, 16.

AGLAITI-VAURDEI, fem., turpe, indecens verbum, αἰσχρολογία : Col. III, 8.

DVALA-VAURDEI, stultum verbum, μωρολογία : Eph. V, 4.

LAUSA-VAURDEI, verbum inutile, ματαιολογία : Tim. I, I, 6.

FILU-VAURDEI, multiloquium, πολυλογία : Mth. VI, 7.

VAURDAHS, adject., verbum ad verbum, litteralis : Skeir. IV, c.

VAURDJAN, conj. II, loqui, dicere; *ubil vaurdjan*, maledicere, κακολογεῖν : Mc. IX, 39.

AND-VAURDJAN, respondere, contradicere, ἀνταποκρίνεσθαι : Rom. IX, 20.

FILU-VAURDJAN, plura verba facere, βαττολογεῖν : Mth. VI, 7.

FRA-VAURDJAN, vid. ad Cor. I, XV, 33.

VAURKJAN (vet. norv. *verka*, vet. sax. *werc*, *wercon*, angl. sax. *veorc*, *vyrcan*, vet. sup. germ. *wirkian*, vet. fr. *werk*, *werka*, angl. *work*, suec. *verka*, dan. *virke*, batav. *wercken*, rec. sup. germ. *wirken*; gr. ἔργον [alias cum Digammate prolatum]; Gf. I, 967; Rchth. 1141), conj. anom., *vaurhta*, *vaurhtedun*, *vaurhts*, facere, operari, ποιεῖν : Mc. I, 3; III, 35; VI, 21; Luc. III, 4, 8; XIV, 12, 13; Joan. VI, 10; X, 25; XVII, 4; XVIII, 18; Rom. VII, 19; Cor. I, XI, 24, 25; XV, 29; Eph. I, 16; II, 15; Tim. II, IV, 5; Skeir. VI, c; ἐργάζεσθαι : Mth. VII, 23; Mc. XIV, 6; Joan. VI, 27, 28, 30; Rom. XIII, 10; Cor. I, IX, 6; XVI, 10; Gal. VI, 10; Eph. IV, 28; Col. III, 23; Thess. I, IV, 11; Thess. II, III, 8, 10, 11, 12; κατεργάζεσθαι : Rom. VII, 15, 17, 20; Cor. II, IV, 17; IX, 11; ἐνεργεῖν : Mc. VI, 14; Rom. VII, 5; Cor. I, XII, 11; Cor. II, IV, 12; Gal. II, 2, 8 b. l.; III, 5, 20; Eph. I, 11; Thess. I, II, 13.

GA-VAURKJAN, id., ποιεῖν : Mc. III, 14; IX, 5; Luc. I, 68; III, 19; V, 29; IX, 33, 50; XIV, 16; XIX, 18; Joan. IX, 6, 11, 14; XII, 2; Skeir. I, a, b; προσεργάζεσθαι : Luc. XIX, 16; κατεργάζεσθαι : Rom. VII, 8, 13, 18; ἐνεργεῖν : Eph. I, 20; διαπραγματεύεσθαι : Luc. XIX, 15; *run gavaurkjan sis*, vid. sub *Rinnan*; *anakumbjan gavaurkjan*, vid. sub *Kumbjan*.

US-VAURKJAN, operari, κατεργάζεσθαι : Eph. VI, 13; *inna usvaurkjan*, ἐνεργεῖσθαι : Col. I, 29.

FAIR-VAURKJAN, operari, περιποιεῖσθαι : Tim. I, III, 14.

FRA-VAURKJAN, prave agere, male facere, peccare, ἁμαρτάνειν : Mth. XXVII, 4; Luc. XV, 18, 21; XVII, 3, 4; Joan. IX, 2, 3; Cor. I, VII, 28; VIII, 12; XV, 34; Eph. IV, 26; *faura fravaurkjan*, antea peccare, προαμαρτάνειν : Cor. II, XII, 21; XIII, 2.

GA-VAURKI, neutr., 1) opus, operatio, πραγματεία : Tim. II, II, 4; 2) lucrum, κέρδος : Phlpp. I, 21; III, 7; πορισμός : Tim. I, VI, 6; *du gavaurkja haban*, lucrari, κερδαίνειν : Phlpp. III, 8.

FAIHUGA-VAURKI, quæstus, πορισμός : Tim. I, VI, 5.

HANDU-VAURHTS, adject., manufactus, χειροποίητος : Mc. XIV, 58; Eph. II, 11.

UNHANDU-VAURHTS, non manufactus, præparatus, ἀχειροποίητος : Mc. XIV, 58.

US-VAURHTS, justus, δίκαιος : Mth. IX, 13; Mc. II, 17; Luc. XIV, 14; *usvaurhtana domjan*, justificare, δικαιοῦν : Luc. X, 29; *usvaurhtana gadomjan*, id. : Mth. XI, 19.

FRAVAURHTS, peccator, ἁμαρτάνων : Tim. I, V, 20; ἁμαρτωλός : Mth. IX, 10, 11, 13; XI, 19; Mc. II, 15, 16, 17; VIII, 38; XIV, 41; Luc. V, 8, 30, 32; VI, 32, 33, 34; VII, 34, 37, 39; XV, 1, 2, 7, 10; XVIII, 13; XIX, 7; Joan. IX, 16, 24, 25, 31; Rom. VII, 13; Gal. II, 15, 17; Tim. I, I, 9, 15.

US-VAURHTS (*us-vaurts* Cor. II, IX, 9 b. l.), fem., justitia, δικαιοσύνη : Cor. II, IX, 9, 10.

FRA-VAURHTS, peccatum, ἁμαρτία : Mth. IX, 2, 5, 6; Mc. I, 4, 5; II, 5, 7; Luc. I, 77; III, 3; V, 20, 21, 23, 24; VII, 47, 48, 49; Joan. I, 29; VIII, 21, 34; IX, 34, 41; XV, 22, 24; XVI, 8, 9; XIX, 11; Rom. VII, 23; VII, 5, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 23, 25; VIII, 2, 3; XI, 27; Cor. I, XV, 3, 17, 56; Cor. II, V, 21; XI, 7; Gal. I, 4; II, 17; Eph. II, 1, 5; Thess. II, II, 3; Tim. I, V, 22, 24; Tim. II, III, 6; ἁμάρτημα : Mc. III, 28; IV, 12; παράπτωμα : Eph. I, 7; II, 5; Skeir. I, a; III, c.

VAURSTV, neutr., opus, factum, ἔργον : Mth. V, 16; XI, 2; Mc. XIV, 6; Joan. V, 36; VI, 28, 29; VII, 3, 7, 21; VIII, 39; IX, 3; X, 25, 31, 37; XIV, 10, 11, 12; XV, 24; XVII, 4; Rom. IX, 11, 32; XIII, 3, 12; XIV, 20; Cor. I, IX, 1; XV, 58; XVI, 10; Cor. II, IX, 8; X, 11; XI, 15; Gal. II, 16; III, 2; V, 19; VI, 3; Eph. II, 10; IV, 12; V, 11; Phlpp. I, 22; II, 30; III, 21; Col. I, 10, 21; III, 17; Thess. I, V, 13; Thess. II, I, 11; II, 17; Tim. I, II, 10; III, 1; V, 10, 25; Tim. II, I, 9; II, 21; III, 17; IV, 5, 14; Neh. V, 16; VI, 14; Skeir. VI, b; ἐνέργεια : Eph. I, 19; IV, 16; Col. I, 29; II, 12.

VAURSTVA, masc., operarius, ἐργάτης : Tim. I, V, 18.

ALLA-VAURSTVA, omnoperans, πεπληροφορημένος : Col. IV, 12.

GA-VAURSTVA, cooperans, συνεργός : Cor. II, I, 24; VIII, 23; Phlpp. II, 25; IV, 3; Col. IV, 11; συνεργῶν : Cor. I, XVI, 16; Cor. II, VI, 1.

UN-VAURSTVO, fem., piger, iners, ἀργή : Tim. I, V, 13.

VAURSTVEI, fem., virtus, efficacia, ἐργασία : Eph. IV, 19.

VAURSTVEIGS, adject., efficax, ἐνεργής : Cor. I, XVI, 9; ἐνεργούμενος : Cor. II, I, 6; Gal. V, 6; *vaurstveig gataujan*, efficacem reddere, ἐνεργεῖν : Gal. II, 8.

VAURSTVJA, masc., operarius, ἐργάτης : Mth. IX, 37, 38; Luc. X, 2, 7; Cor. II, XI, 13; Phlpp. III, 2; Tim. II, II, 15; γεωργός : Mc. XII, 1, 2, 7, 9; Luc. XX, 9; Joan. XV, 1; *airþos vaurstvja*, agricola, γεωργός : Tim. II, II, 6.

VAURMS (vet. norv. *ormr*, angl. sax. *vyrm*, vet. sax., vet. sup. germ. *wurm*, angl., batav. *worm*, suec., dan. *orm*, rec. sup. germ. *wurm*; lat. *vermis*; Gr. II, 61; III, 364; Gf. I, 1043), masc., serpens, vermis, ὄφις : Luc. X, 19; Cor. II, XI, 3.

VAURSTV, vid. sub *Vaurkjan*.

VAURTS (angl. sax. *vyrt*, vet. sax. *wurt*, vet. sup. germ. *wurza*, batav. *wortel*, rec. sup. germ. *wurzel*; Gr. II, 62; III, 371; Gf. I, 1052), fem. (gen. *vaurtsais*, nom. plur. *vaurteis*), radix, ῥίζα : Mc. IV, 6, 17; XI, 20; Luc. III, 9; VIII, 13; XVII, 6; Rom. XI, 16, 17, 18; XV, 12; Tim. I, VI, 10; *uslausjan us vaurtim*, vid. sub *Liusan*.

GA-VAURTS, adject., radicatus, ἐῤῥιζωμένος : Eph. III, 18 (ubi loco *gavaurhtai* rectius *gavaurtai* legendum est, vid. ad h. l.).

* VARGS (vet. norv. *vargr*, angl. sax. *verg*, *virgian*, vet. sup. germ. *warg*, *wergjan*, vet. fr. *wergia*; Gr. II, 62; Gf. I, 980; Rchth. 1140), masc., inimicus, malefactor.

LAUNA-VARGS, ingratus, ἀχάριστος : Tim. II, III, 2.

GA-VARGJAN, conj. II, damnare, κατακρίνειν : Mc. X, 33; Rom. VIII, 3.

GA-VARGEINS, fem., damnatio, κατάκρισις : Cor. II, VII, 3.

VARGIÞA, fem., id., κρίμα : Rom. XIII, 2; Gal. V, 10; κατάκριμα : Rom. VIII, 1; κατάκρισις : Cor. II, III, 9.

* VARDS (vet. norv. *vartr*, angl. sax. *veardian*, *verdan*, vet. sax. *ward*, *wardon*, vet. sup. germ. *warten*, *wartjan*; rec. sup. germ. *warten*, *wärter*; Gf. I 949, 958), masc., custos.

DAURA-VARDS (Gr. IV, 585), portitor, janitor, θυρωρός : Joan. x, 3; πυλωρός : Esdr. II, 42; Neh. VII, 1.

DAURA-VARDA, fem., janitrix, θυρωρός : Joan. XVIII, 16.

DAURA-VARDO, fem., id., Joan. XVIII, 17.

VARDJA, masc., custos, plur. *vardjans*, custodes, κουστωδία : Mth. XXVII, 65.

FRA-VARDJAN, conj. II, 1) corrumpere, φθείρειν : Cor. I, XV, 33 h. l.; διαφθείρειν : Cor. II, IV, 16; VII, 2; Tim. I, VI, 5; ἀφανίζειν : Mth. VI, 19, 20; 2) permutare, ἀφανίζειν : Mth. VI, 16.

FRA-VARDEINS, fem., interitus, ὄλεθρος : Tim. I, VI, 9.

* VARMS (vet. norv. *varmr*, angl. sax. *vearm*, vet. sax. *warm*, *warmian*, vet. fr., angl. *warm*, vet. sup. germ. *waram*, *warmjan*, suec., dan. *varm*, batav. *werm*, rec. sup. germ. *warm*; coll. gr. θερμός; Gr. II, 61; Gf. I, 976; Rchth. 1123), adject., calidus.

VARMJAN, conj. II, calefacere, θάλπειν : Eph. V, 29; *varmjan sik*, θερμαίνεσθαι : Mc. XIV, 54, 67; Joan. XVIII, 18.

VARS (vet. norv. *vara*, *veria*, angl. sax. *var*, *ver*, *verian*, vet. sax. *war*, *werian*, vet. sup. germ. *wara*, *warjan*, vet. fr. *ware*, *uaria*, *wera*, angl. *wary*, batav. *weren*, rec. sup. germ. *wahren*, *wehren*; Gr. II, 56; DRA. 556; Gf. I, 906, 924; Rchth. 1125), adject., sobrius; *vars visan*, νήφειν : Thess. I, V, 6.

VAREI, fem., astutia, dolus, πανουργία : Cor. II, IV, 2.

VARJAN, conj. II, arcere c. dat. vel acc., κωλύειν : Mc. IX, 38, 39; X, 14; Luc. VI, 29; IX, 49, 50; XVIII, 16; Thess. I, II, 16; Tim. I, IV, 3.

VASJAN (vet. sax. *wadi*, *wadian*, vet. sup. germ. *werjan*, suec. *väst*, dan. *vest*, rec. sup. germ. *weste*; lat. *vestis*, gr. ἐσθής [alias cum Digammate prolatum]; Gr. II, 26; III, 446; DRA. 555; Gf. I, 928; Rchth. 1129), conj. II, vestire, induere, ἀμφιεννύναι : Mth. VI, 30; περιβάλλειν : Mth. XXV, 38, 43; *vasids visan*, φορεῖν : Mth. XI, 8; indui, περιβάλλεσθαι : Mth. VI, 31; ἐνδύεσθαι : Mth. VI, 25; Mc. VI, 9.

AND-VASJAN, exuere, ἐκδύειν : Mc. XV, 20.

GA-VASJAN, 1) induere, vestire, ἀμφιεννύναι : Mth. XI, 8; Luc. VII, 25; περιβάλλειν : Mth. VI, 29; Joan. XIX, 2; ἱματίζειν : Mc. V, 15; Luc. VIII, 35; ἐνδύειν : Mc. I, 6; XV, 17, 20; Luc. XV, 22; Cor. I, XV, 54; Cor. II, V, 3; ἐνδυδίσκεσθαι : Luc. VIII, 27; XVI, 19; 2) indui, ἐνδύεσθαι : Rom. XIII, 12.

GA-VASEINS, fem., vestis, vestimentum, ἱματισμός : Luc. IX, 29.

VASTI, fem., vestis, ἱμάτιον : Mth. V, 40; IX, 20, 21; XI, 8; Mc. V, 27, 30; VI, 56; IX, 3; X, 50; XI, 7, 8; XIII, 16; XV, 20, 24; Luc. VI, 29; VII, 25; VIII, 27, 44; XIX, 35, 36; Joan. XIII, 12; XIX, 2, 5; στολή : Mc. XVI, 5; Luc. XV, 22; χιτών : Mc. XIV, 63; ἔνδυμα : Mth. VII, 15; plur. *vastjos*, vestimentum, ἔνδυμα : Mth. VI, 25, 28; ἱματισμός : Luc. VII, 25; Tim. I, II, 9.

VATO (vet. norv., suec. *vatn*, angl. sax. *væter*, vet. sax. *watar*, vet. fr. *wetir*, rec. sup. germ. *wazar*, angl., batav. *water*, rec. sup. germ. *wasser*; gr. ὕδωρ, lat. *udor*; Bopp 80; Gr. II, 51; III, 381; Gf. I, 1127; Rchth. 1145), neutr. (plur. *vatna*), aqua, ὕδωρ : Mth. VIII, 32; X, 42; Mc. I, 8; IX, 22, 40; XIV, 13; Luc. III, 16; VII, 44; VIII, 24, 25; Joan. III, 5; VII, 38; Eph. V, 26; Skeir. II, d; III c; *vato drigkan*, vid. sub *Drigkan*.

VEGS, vid. sub *Vigan*.

VEDA, vid. sub *Vidan*.

VEIHS, i. q. *Veihs*.

* VEIBAN (vet. norv. *vefa*, angl. sax. *veb*, *vefan*, vet. sax. *webbi*, vet. sup. germ. *wifan*, *weban*, vet. fr. *wob*, angl. *weave*, *web*, suec. *vefva*, rec. sup. germ. *weben*, *weife*; Gr. II, 13; Gf. I, 644; Rchth. 1157), conj. I, *vaif*, *vibun*, *vibans*, vertere.

* VAIBJAN, conj. II, volvere.

BI-VAIBJAN, circumdare, amicire, περιβάλλειν : Mc. XIV, 51; XVI, 5; περικυκλοῦν : Luc. XIX, 43.

VEIGAN (*veihan* Tim. II, II, 14; vet. norv. *vega*, *vig*, angl. sax. *vig*, *vigan*, vet. sax., vet. sup. germ. *wig*, *wigan*, vet. fr. *wich*, *wigand*, angl. *vie*, batav. *wieg*; Gf. I, 704; Rchth. 1146), conj. I, *vaih*, *vigun*, *vigans*, præliari, pugnare; *du diuzam veigan*, cum bestiis pugnare, θηριομαχεῖν : Cor. I, XV, 32; *vaurdam veihan*, cum verbis pugnare, λογομαχεῖν : Tim. II, II, 14.

AND-VEIGAN, impugnare, hostem esse, μισεῖν : Rom. IX, 13 h. l.

VAIHJO, fem., pugna, μάχη : Cor. II, VII, 5.

AND-VAIHJAN, conj. II, impugnare, certare, ἀντιστρατεύεσθαι : Rom. VII, 23 vid. ad h. l.

VIGANS, masc., bellum, πόλεμος : Luc. XIV, 31 vid. ad h. l.

VEIHS (vet. norv. *vigia*, angl. sax. *vig*, vet. sax., vet. sup. germ. *wih*, vet. fr. *wia*, *wiga*, suec. *viga*, dan. *vie*, rec. sup. germ. *weihen*; Gr. II, 18; III, 428; Gf. I, 721; Rchth. 1146), adject., sanctus, ἅγιος : Mth. III, 11; XXVII, 52, 53; Mc. I, 8, 24; III, 29; VI, 20; VIII, 38; XII, 36; Luc. I, 3, 15, 35, 41, 49, 67, 70, 72; II, 23, 25, 26; III, 16, 22; IV, 1, 34; IX, 26; Joan. VII, 39; XIV, 26; XVII, 11; Rom. VII, 12; IX, 1; XI, 16; XII, 1; XIV, 17; Cor. I, VII, 14; XVI, 1, 15, 20; Cor. II, I, 1; VI, 6; VIII, 4; IX, 1, 12; XIII, 12, 13; Eph. I, 1, 4, 13, 15, 18; III, 19, 21; III, 5, 8, 18; IV, 11, 30; V, 3, 27; VI, 18; Col. I, 12, 22; III, 12; Thess. I, III, 13; IV, 8; V, 26; Thess. II, I, 10; Tim. I, V, 10; Tim. II, I, 9; ἱερός : III, 15; ἁγνός : Phlpp. IV, 8 vid. ad h. l.; ἡγιασμένος : Joan. XVII, 16; ὅσιος : Tit. I, 8; Skeir. II, b; IV, c; VI, b; VIII, a.

VEIHABA, adverb., sancte, ἁγίως : Thess. I, II, 10.

US-VEIHS, impius, perversus, βέβηλος : Tim. I, I, 9; IV, 7; Tim. II, II, 16.

VEIHA, masc., sacerdos; *auhumists veiha*, vid. sub *Auhuma*.

VEIHAN, conj. II, sanctificare, ἁγιάζειν : Joan. XVII, 17, 19; Cor. I, VII, 14.

GA-VEIHAN, id., Joan. X, 36; Cor. I, VII, 14; Eph. V, 26; Thess. I, V, 23; Tim. I, IV, 5; Tim. II, II, 21; εὐλογεῖν : Cor. I, X, 16.

VEIHNAN, conj. III, sanctificari, ἁγιάζεσθαι : Mth. VI, 9.

VEIHIDA, fem., sanctitas, ἁγιωσύνη : Cor. II, VII, 1; Thess. I, III, 13; ἁγιασμός : Thess. I, IV, 3, 4, 7; Tim. I, II, 15; ὁσιότης : Eph. IV, 24.

VEIHS (*vehs* Mc. VIII, 26, 27; angl. sax. *vic*, vet. sax. *wic*, vet. fr. *wik*, vet. sup. germ. *wich*, batav. *wijk*; lat. *vicus*, gr. οἶκος [alias cum Digammate prolatum]; Gr. III, 418; Gf. I, 721; Rchth. 1149), neutr., vicus, pagus, κώμη : Mc. VI, 6, 56; VIII, 23, 26, 27; Joan. VII, 42; XI, 30; ἀγρός : Luc. VIII, 34; IX, 12.

VEIN (vet. sax., angl. sax., vet. sup. germ., suec. *vin*, vet. fr., vet. sax. *win*, dan. *viin*, angl. *wine*, batav. *wijn*, rec. sup. germ. *wein*; gr. οἶνος [alias cum Digammate prolatum], lat. *vinum*; Gr. II, 482; III, 466; Gf. I, 886; Rchth. 1151), neutr., vinum, οἶνος : Mth. IX, 17; Mc. II, 22; XV, 23; Luc. I, 15; V, 37, 38; VII, 33; Eph. V, 18; Tim. I, III, 8, 5, 23; Neh. V, 15.

VEINA-BASI, vid. sub *Basi*.

VEINA-GARDS, vid. sub *Gards*.

VEINA-TAINS, vid. sub *Tains*.

VEINA-TRIU, vid. sub *Triu*.

VEIN-DRUGKJA, vid. sub *Drigkan*.

VEINNAS (circa hoc vocabulum erravit etiam Grimmius II, 413, — *nas* cum germ. *Nase*, nare, componens : legendum est forsan *veinuls*, quemadmodum *skapuls* efformatum), masc., vinolentus, πάροινος : Tim. I, III, 3; Tit. I, 7.

VEIPAN (coll. vet. norv. *vippa*, vet. sup. germ. *wiffa*, rec. sup. germ. *wippe*, *wipfel*; Gr. III, 451; DRA. 195, 941; Gf. I, 784), conj. I, *vaip*, *vipun*, *vipans*, coronare, στεφανοῦν : Tim. II, II, 5.

VAIPS, masc., corona, στέφανος : Joan. XIX, 5; Cor. I, IX, 25; Phlpp. IV, 1; Thess. I, II, 19; Tim. II, IV, 8.

FAUR-VAIÞJAN, conj. II, ligare; *munþ faurvaiþjan*, os alligare, φιμοῦν : Tim. I, v, 18.

· VIPJA (*vippja* Joan. XIX, 2), fem., corona, στέφανος : Mc. XV, 17; Joan. XIX, 2.

VEIS (vet. norv. *vār*, angl. sax. *ve*, vet. sax., vet. fr. *wi*, vet. sup. germ. *wir*, angl. *we*, suec., dan. *vi*, batav. *wij*, rec. sup. germ. *wir;* Gr. I, 680; Gf. I, 634; Rchth. 848), pronomen personale primæ personæ plur., nos, ἡμεῖς : Mth. VI, 12; IX, 14; Mc. IX, 28; XIV, 58, 63; Luc. III, 14; IX, 13, 43; XVIII, 28; Joan. VI, 42, 69; VII, 35; VIII, 41, 48; IX, 21, 24, 28, 29, 40; XI, 16; XII, 34; XVIII, 30; XIX, 7; Cor. I, I, 23; IV, 8, 10; IX, 25; XII, 13; XV, 30; Cor. II, I, 4, 6; III, 18; IV, 11, 13; V, 10, 16, 21; IX, 4; X, 7, 13; XI, 4, 12, 21; XIII, 6, 7, 9; Gal. II, 9, 15, 16; IV, 3, 28; V, 5; Eph. I, 4, 12; II, 3; Phlpp. III, 3; Col. I, 9, 28; Thess. I, II, 13, 14. 17; III, 6, 12; IV, 15, 17; V, 8; Thess. II, I, 4; Skeir. V, c.

* VEIS (vet. norv., angl. sax., suec. *vis*, vet. sup. germ., *wisi*, *wison*, *wisjan*, vet. sax. *wis*, *wisian*, *wison*, vet. fr. *wis*, *wisa*, angl. *wise*, dan. *wis*, batav. *wijze*, rec. sup. germ. *weise*, *weisen*, *weisel;* coll. *Veitan;* Gr. II, 46; Gf. I, 1067; Rchth. 1152), adject., sapiens, prudens.

HINDAR-VEIS, dolosus, astutus, δόλιος : Cor. II, XI, 13.

UNHINDAR-VEIS, doctus, ἀνυπόκριτος : Cor. II, VI, 6; Tim. I, I, 5.

UN-VEIS, indoctus, insipiens, ἰδιώτης : Cor. I, XIV, 23, 24; *unveis visan*, insipientem esse, ἀγνοεῖν : Cor. II, I, 8; Thess. I, IV, 13.

UNFAUR-VEIS, non cogitatus, improvisus : Skeir. III, b.

FULLA-VEIS, perfecte, τέλειος : Cor. I, XIV, 20.

HINDAR-VEISEI, fem., dolus, δόλος : Cor. II, XII, 16.

* VEISON, conj. II, adspicere.

GA-VEISON, 1) adspicere, considerare, ἐπισκέπτεσθαι : Mth. XXV, 43; Luc. I, 68, 78; VII, 16; 2) recensere, exquirere, ἐπισκέπτεσθαι : Neh. VII, 1.

* VEISJAN, conj. II, ostendere, indicare.

FULLA-VEISJAN, attestari, persuadere, πείθειν : Cor. II, V, 11.

GAFULLA-VEISJAN, ostendere, annuntiare, πληροφορεῖν : Luc. I, 1.

· VEITAN (vet. norv. *vita*, *vitna*, vet. sax. *wit*, *witan*, angl. sax. *vitan*, *vitnian*, vet. fr. *wita*, *weta*, angl. *wit*, *witness*, suec. *veta*, *vitne*, dan. *vide*, *vidne*, batav. *weten*, rec. sup. germ. *wissen*, *witz; gr.* ἰδεῖν, εἰδέναι [alias cum Digammate prolatum], lat. *videre;* Bopp 128; Gr. II, 14; DRA. 858; Gf. I, 1089; Rchth. 1153), conj. I, *vait*, *vitun*, *vitans*, videre.

ÏN-VEITAN, adorare, venerare, honorare, προσκυνεῖν : Mth. VIII, 2; IX, 18; Mc. V, 6; XV, 19; Luc. IV, 7, 8; Joan. XII, 20; Cor. I, XIV, 25; ἀσπάζεσθαι : Mc. IX, 15.

FRA-VEITAN, vindicare, ἐκδικεῖν : Luc. XVIII, 3, 5; Cor. II, X, 6; *fraveitands*, part. ut subst., vindicans, vindex, ἔκδικος : Rom. XIII, 4; Thess. I, IV, 6.

ÏD-VEIT, neutr., ignominia, infamia, dedecus, ὄνειδος : Luc. I, 25; ὀνειδισμός : Tim. I, III, 7.

FRA-VEIT, vindicia, ultio, ἐκδίκησις : Rom. XII, 19; Cor. II, VII, 11; Thes. II, I, 8.

ÏD-VEITJAN, conj. II, exprobrare, ὀνειδίζειν : Mth. XI, 20; XXVII, 44; Mc. XV, 32; Luc. VI, 22; Rom. XV, 3; Tim. I, IV, 10.

FAIR-VEITJAN, 1) intendere, adspicere, ἀτενίζειν : Luc. IV, 20; Cor. II, III, 7, 13; 2) considerare, c. gen., σκοπεῖν : Cor. II, IV, 18; 3) nugas sectari, περιεργάζεσθαι : Thess. II, III, 11; part. præs. *fairveitjands*, περίεργος : Tim. I, V, 13.

FAIR-VEITL, neutr., spectaculum, theatrum, θέατρον : Cor. I, IV, 9.

VEIT-VODS, vid. sub *Vods.*

VITAN, conj. II, inspicere, considerare, servare, observare, τηρεῖν : Mth. XXVII, 54; Joan. IX, 16; παρατηρεῖν : Mc. III, 2; Luc. VI, 7; Gal. IV, 10; συντηρεῖν : Mc. VI, 20; ἀσφαλίζεσθαι : Mth. XXVII, 64, 65; φυλάττειν : Luc. II, 8; Tim. II, IV, 15; φρουρεῖν : Cor. II, XI, 32; ὁρᾶν : Mth. XXVII, 4.

AT-VITAINS, fem., vigilantia, παρατήρησις : Luc. XVII, 20.

· VITAN, conj. anom., præs. *vait*, præt. *vissa*, 1), scire, εἰδέναι : Mth. VI, 8, 32; IX, 4, 6; XXVI, 2; XXVII, 18; Mc. II, 10; IV, 13, 27; V, 33; IX, 6; X, 38, 42; XI, 33; XII, 14; XIV, 68; Luc. II, 49; IV, 41; V, 24; VI, 8; IX, 33, 55; XIX, 22; XX, 7, 21; Joan. VI, 6, 61, 64; VII, 27, 28; VIII, 13, 37; IX, 12, 20, 21, 25, 29, 30, 31; XI, 22, 23, 24, 42; XII, 35; XIV, 5; XV, 14; XVI, 18, 30; XVIII, 2, 4, 21; XIX, 10; Rom. VII, 1, 14; XIII, 11; XIV, 14; Cor. I, I, 16; V, 6; IX, 24; XI, 3; XIII, 2, 12; XV, 58; XVI, 15; Cor. II, I, 7; IV, 14; V, 1, 6, 11; IX, 2; XI, 11, 31; XII, 2, 3; Gal. II, 16; IV, 13; Eph. I, 18; V, 5; VI, 9, 21; Phlpp. I, 17, 19, 25; IV, 15; Col. III, 24; IV, 1; Thess. I, II, 11; III, 3, 4; IV, 1; Tim. I, I, 8, 9; III, 15; Tim. II, I, 12, 15; III, 14; Philem. 21; γιγνώσκειν : Mth. VI, 3; IX, 30; Mc. VII, 24; IX, 30; XV, 10; Luc. II, 43; X, 11; XVIII, 34; XIX, 42; Joan. XIII, 12, 17, 28; XVI, 19; XIX, 4; Cor. I, XIII, 12; ἐπίστασθαι : Tim. I, VI, 4; συνιέναι : Mc. VIII, 17; *ni vitan*, nescire, ἀγνοεῖν : Rom. VII, 1; 2) discere, μανθάνειν : Gal. III, 2.

MIÞ-VITAN, conscientiam habere, συνειδέναι : Cor. I, IV, 4.

UN-VITANDS, partic., insciens, ἀγνοῶν : Tim. I, I, 13; *unvitands visan*, ἀγνοεῖν : Cor. II, II, 11.

VAITEI, adverb., forte, forsan, τυχόν : Cor. I, XVI, 6; μήτι : Joan. XVIII, 35.

* VITS, adject., sciens, intelligens.

UN-VITS, inscius, insanus, ἀσύνετος : Mc. VII, 18; ἄφρων : Cor. II, XI, 19; XII, 6, 11; παραφρονῶν : Cor. II, XI, 23; *unvits visan*, ἀγνοεῖν : Cor. I, X, 1.

FULLA-VITS, perfectus, τέλειος : Phlpp. III, 15; Col. I, 28; IV, 12.

UN-VITI, neutr., 1) ignorantia, ἄγνοια : Eph. IV, 18; 2) stultitia, ἀφροσύνη : Mc. VII, 22; ἄνοια : Tim. II, III, 9.

VITUBNI, neutr., scientia, cognitio, γνῶσις : Rom. XI, 33; Cor. I, VIII, 11.

VITOÞ (batav. *wet;* DRA. 858; Gf. I, 1112), neutr., lex, mandatum, νόμος : Mth. V, 17, 18; VII, 12; XI, 13; Luc. II, 22, 23, 24, 27, 39; X, 26; XVI, 16, 17; Joan. VII, 19, 23, 49, 51; VIII, 17; X, 34; XII, 34; XV, 25; XVIII, 31; XIX, 7; Rom. VII, 1, 5, 6, 7, 8, 14, 16, 22, 23, 25; VIII, 2, 3, 4, 6, 9, 31, 32; X, 4, 5; XIII, 8, 10; Cor. I, IX, 8, 9, 20; XIV, 21; XV, 56; Gal. II, 16, 19, 21; III, 2; IV, 4, 21; V, 3, 14, 18, 23; VI, 2, 13; Eph. II, 15, Phlpp. III, 5, 6, 9; Tim. I, I, 8, 9; Skeir. I, d; III, b, d; *vitodis garaideins*, vide sub *Raids.*

DRAUHTI-VITOÞ, militia, στρατεία : Tim. I, I, 18.

VITODA-LAISAREIS, vid. sub *Leisan.*

VITODA-LAUS, vid. sub *Liusan.*

VITODA-FASTEIS, vid. sub *Fastan.*

VITODEIGO, adverb., legaliter, νομίμως : Tim. I, I, 8; Tim. II, II, 5.

MIÞ-VISSEI, fem., conscientia, συνείδησις : Rom. IX, 1; XIII, 5; Cor. I, VIII, 10; X, 25; Cor. II, I, 12; IV, 2; V, 11; Tim. I, I, 5, 19; IV, 2; Tit. I, 15.

VENS (vet. norv. *von*, angl. sax. *ven*, vet. sax. *wan*, *wanian*, vet. sup. germ. *wan*, vet. fr. *wena*, angl. *ween*, suec. *vänta*, dan. *vente*, batav. *waan*, rec. sup. germ. *wahn;* Gr. II, 55; Gf. I, 857; Rchth. 1153), fem., spectatio, spes, ἐλπίς : Rom. XII, 12; XV, 4; Cor. II, I, 6; III, 12; X, 15; Gal. V, 5; Eph. I, 18; II, 12; IV, 4; Phlpp. I, 20; Col. I, 23, 27; Thess. I, II, 19; IV, 13; V, 8; Thess. II, II, 16; Tim. I, I, 1; Tit. I, 2.

VENJAN, conj. II, sperare, spectare, ἐλπίζειν : Luc. VI, 34; Joan. V, 45; Rom. XV, 12; Cor. I, XIII, 7; XV, 19; XVI, 7; Cor. II, I, 10, 13; V, 11; VIII, 5; XIII,

6; Phlpp. II, 23; Tim. I, III, 14; IV, 10; V, 5; Philem. 22; προςδοκᾶν: Luc. III, 15; VII, 19, 20.
GA-VENJAN, putare, ὑπολαμβάνειν: Luc. VII, 43.
FAURA-VENJAN, ante sperare, προελπίζειν: Eph. I, 12.
US-VENA, adject., sperans, spectans, ἀπελπίζων: Luc. VI, 35; usvena vairþan, sperare, spectare, ἀπελπίζειν: Eph. IV, 19.
UN-VENIGGO, adverb., non spectate, subito αἰφνιδίως: Thess. I, V, 3.
VEPNA (vet. norv. vopn, angl. sax. væpen, vet. sax. wapan, vet. sup. germ. wafan, vet. fr. wepin, wepen, angl. weapon, suec. vapen, dan. vaaben, batav. waepenen, rec. sup. germ. wappen, waffen; gr. ὅπλα; Gr. III, 440; Gf. I, 785; Rchth. 1135), neutr., plur. tant., arma, ὅπλα: Joan. XVIII, 3; Cor. II, VI, 7; X, 4.
VEREKA, nom. propr. masc., Calend. goth.
* VERJAN (angl. sax. verian, verod, vet. fr. wera, angl. wear, weary, rec. sup. germ. währen; Gf. I, 938; Rchth. 1136), conj. II, ferre, sufferre, durare.
UN-VERJAN, indignari, invitum esse, ἀγανακτεῖν: Mc. X, 14, 41.
TUZ-VERJAN (Gf. V, 698 *), dijudicare, hæsitare, διακρίνεσθαι: Mc. XI, 23.
UN-VEREINS, fem., indignatio, ἀγανάκτησις: Cor. II, VII, 11.
VESEI, vid. sub Visan.
* VIGAN (vet. norv. vega, vaga, vet. sax. wagian, angl. sax. vagian, vet. sup. germ. wegan, vet. fr. wega, angl. wag, suec. vagga, dan. bevæge, rec. sup. germ. bewegen; Gr. II, 27; III, 383; Gf. I, 655; Rchth. 1131), conj. I, vag, vegun, vigans, agitare.
GA-VIGAN, id., σαλεύειν: Luc. VI, 38.
VAGJAN, conj. II, id., Mth. XI, 7; Luc. VII, 24; Thess. II, II, 2.
AF-VAGJAN, amovere, seducere, μετακινεῖν: Col. I, 23.
GA-VAGJAN, 1) agitare, σαλεύειν: Mc. XIII, 25; Luc. VI, 48; Skeir. III, b; 2) concitare, ἐρεθίζειν: Cor. II, IX, 2.
UNGA-VAGIþS, part. præt., immotus, ἀμετακίνητος: Cor. I, XV, 58.
ĪN-VAGJAN, conturbare, commovere, ἀνασείειν: Mc. XV, 11; ταράττειν: Joan. XI, 33.
US-VAGJAN, exagitare, commovere, ἐρεθίζειν: Cor. II, IX, 2 h. l.; κλυδωνίζειν: Eph. IV, 14.
VEGS (vet. sax. wag, vet. fr. weg, wei; Rchth. 1131), masc., commotio, σεισμός: Mth. VIII, 24; κλύδων: Luc. VIII, 24; plur. vegos (dat. vegim), fluctus, κύματα: Mth. VIII, 24; Mc. IV, 37.
VIGANS, vid. sub Veihan.
VIGS (vet. norv. vegr, angl. sax. veg, vet. sax., vet. sup. germ. weg, vet. fr. wei, wi, angl. way, suec. væg, dan. vei, batav. weg; lat. via; Gr. II, 27; III, 395; Gf. I, 667; Rchth. 1131), masc., via, ὁδός: Mth. V, 25; VII, 13, 14; VIII, 28; XI, 10; Mc. I, 2, 3; IV, 4, 15; VI, 8; VIII, 3, 27; IX, 33; X, 17, 32, 46, 52; XI, 8; XII, 14; Luc. I, 76, 79; II, 44; III, 4, 5; VII, 27; VIII, 5, 12; IX, 3, 57; XIV, 23; XVIII, 35; XIX, 36; XX, 21; Joan. XIV, 4, 5, 6; Rom. XI, 33; Thess. I, III, 11; Skeir. II, a.
FRAM-VIGIS, adverb., semper, πάντοτε: Joan. VI, 34; Thess. I, IV, 17.
VIGA-DEINA, vid. sub Deina.
* VIDAN (vet. norv. veþ, vidja, angl. sax. ved, veddian, vet. sup. germ. wetan, vet. fr. withthe, weddia, angl. wed, suec. vad, dan. vedde, rec. sup. germ. wiede, widmen, wetten; Gr. II, 26; DRA. 204, 601, 618; Gf. I, 738; Rchth. 1129, 1156), conj. I, vaþ, vedun, vidans, jungere.
GA-VIDAN, conjungere, συζευγνύναι: Mc. X, 9.
ĪN-VIDAN, 1) abnegare, ἀπαρνεῖσθαι: Mth. XVI, 75 h. l.; Mc. VIII, 34; XIV, 72; ἀρνεῖσθαι: Tim. I, V, 8; Tim. II, III, 5; Tit. I, 16; 2) abrogare, ἀθετεῖν: Mc. VII, 9.
GA-VISS, fem., conjunctio, ἁφή: Eph. IV, 16; Col. II, 19.
DIS-VISS, dijunctio, ἀνάλυσις: Tim. II, IV, 6.

US-VISS, adject., expeditus, solutus, vanus, vacuus; usviss usmitan, vid. sub Mitan.
US-VISSI, neutr., vanitas, ματαιότης: Eph. IV, 17.
VADI, neutr., pignus, ἀρραβών: Cor. II, I, 22; V, 5; Eph. I, 14; Skeir. VI, d.
VADJA-BOKOS, vid. sub Boka.
GA-VADJON, conj. II, despondere, ἁρμόζειν: Cor. II, XI, 2.
KUNA-VEDA (vet. sup. germ. chunwidi), fem., vinculum, catena, ἅλυσις: Eph. VI, 20.
VIDUVO (vidovo Luc. VII, 12; angl. sax. wuduwe, vet. sax. widuwa, vet. fr. widwe, angl. widow, batav. weduwe, rec. sup. germ. wittwe; Gf. I, 779; Rchth. 1147), fem., vidua, χήρα: Luc. II, 37; IV, 25, 26; VII, 12; XVIII, 3, 5; Cor. I, VII, 8; Tim. I, V, 3, 4, 5, 9, 11, 16.
VIDUVAIRNS, adject., orphanus, ὀρφανός: Joan. XIV, 18.
VIZON (coll. Visan), conj. II, vivere; in azetjam vizon, vid. sub Azets.
ANDA-VIZN, neutr., obsonium, ὀψώνιον: Cor. II, XI, 8; necessitas, χρεία: Rom. XII, 13; Phlpp. IV, 16.
VAILA-VIZNS, fem., obsonium, sustentamentum: Skeir. VII, b.
GA-VIZNEIGS, adject., lætus; gavizneigs visan, συνήδεσθαι: Rom. VII, 22.
VIþRA (angl. sax. vider, vet. sup. germ. widar, vet. sax. withar, vet. fr. with, rec. sup. germ. wider; Gr. III, 260; Gf. I, 635; Alth. Präp. 192; Rchth. 1154), I. Præpositio accusativum regens, adversandi significationem præ sa ferens, 1) localis, valet ante, in conspectu, coram, πρός (c. accus.): Cor. I, XIII, 12, andvairþi viþra andvairþi; Mc. IV, 1 managei viþra marein ana staþa vas; 15 þai viþra vig; Luc. VIII, 12; I, 73 gaþ aiþ svor viþra abrahama; Cor. II, V, 12 viþra ainana wopan; VII, 12 gabairhtjan usdaudein viþra izvis (ubi in interpretatione nostra loco erga vos legendum est coram vobis); XII, 19 sunjon sik viþra izvis (ὑμῖν); sic Mth. VIII, 34 usiddja viþra iesu, vertitur: ivit obviam Jesu (ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῷ Ἰησοῦ); 2) in metaphorico sensu usurpatur: a) in bonam partem, pro, ob, πρός (c. acc.): Thess. I, V, 14 usbeisneigs visan viþra allans; Tim. II, II, 24 qairrus visan viþra allans; Gal. VI, 10 vaurkjan þiuþ viþra allans; Eph. VI, 9 þiuþ taujaiþ viþra ins; Thess. I, V, 5 þiuþ laistjaiþ viþra allans; b) in malam partem, contra, adversus, πρός (c. acc.): Col. III, 19 baitrs visan viþra ainana; Cor. I, VI, 1 viþra anþarana staua haban; Col. III, 13 haban fairina; Eph. VI, 11 standan; Luc. XIV, 31 stiggan viþra anþarana (συμβάλλειν ἑτέρῳ); Eph. VI, 12 brakja viþra (πρός) bloþ; Mc. X, 5 viþra harduhairtein gameljan anabusn; κατά (c. genit.): viþra izvis ist; Luc. IX, 50; Cor. II, X, 5 ushafjan sik; XIII, 8 magan wa; Mc. XI, 25 wa haban; Mth. X, 35 skaidan mannan viþra attan; Gal. V, 17 leik gairneiþ viþra ahman; XXIII viþra þo svaleika nist vitoþ; ἐπί (c. accus.): Mc. III, 24, 25 þiudangardi viþra sik gadailjada; εἰς: Cor. I, VIII, 12 fravaurkjan viþra broþruns; παρά (c. accus.): Skeir. I, c þata ist viþra þata gadob; hinc etiam andhafjan viþra, denegare, obstare, ita ut alterius sermo impugnetur, vel saltem ut falsus declaretur, πρός (c. acc.): Luc. IV, 4 andhof iesus viþra ins; VI, 3; Skeir. VIII, b; Mth. XXVII, 14 andhof viþra ni ainhun vaurde; hinc Cor. I, IX, 3 meina andahafts viþva þans mik ussokjandans þat-ist.
II. In compositione tantum occurrit in viþragaggan, viþragamotjan et viþravairþs.
VIþRUS (vet. norv. vedr, vet. sax. withar, angl. sax. veðer, vet. sup. germ, widar, angl. wether, rec. sup. germ. widder; Gr. III, 326; Gf. I, 779), masc., agnus, ἀμνός: Joan. I, 29.
VIþON (coll. angl. wadd'e, rec. sup. germ. wedeln), conj. II, movere, κινεῖν: Mc. XV, 29.
VIKO (vet. norv. vika, angl. sax. vica, veoc, vet. sax. wika, vet. sup. germ. wecha, vet. fr. wice, angl., batav. week, suec. vecka, dan. uge, rec. sup. germ. woche; Gf. I, 701; Rchth. 1149), fem., hebdomas,

Luc. I, 8 (Gothus vertit gr. ἐν τῇ τάξει τῆς ἐφημερίας αὐτοῦ per: hebdomade ejus classis, id est, cum classis presbytororum, ad quam pertinebat, ministerio fungebatur, coll. deWette ad Luc. I, 5; hinc in interpretatione loco *in vice* legendum est *in septimana* vel *hebdomate*, et Gr. II, 16 *viko* a nostra radice distinguendum est).

VILÞEIS (vet. norv. *villr*, angl. sax., suec., dan, *vild*, vet. sup. germ. *wildi*, vet. fr. *wilde*, batav., rec. sup. germ. *wild*; Gr. II, 58; Gf. I, 803; Rchth. 1149), adject., sylvestris, ἄγριος: Mc. I, 6 h. l.; *vilþeis alevabagms*, sylvestris olea, ἀγριέλαιος: Rom. XI, 17, 24.

VILJAN (vet. norv. *vilia*, angl. sax. *villa*, *vilnian*, vet. sup. germ. *wellan*, vet. sax. *willian*, vet. fr. *wella*, *willa*, angl. *will*, suec. *vilja*, dan. *ville*, rec. sup. germ. *wille*, *wollen*; gr. βούλεσθαι, lat. *velle*; Gr. II, 28; Gf. I, 815; Rchth. 1150), conj. anom., præs. (conj.) *viljau*, præt. *vilda*, velle, θέλειν: Mth. V, 40, 42; VIII, 2, 3; IX, 13; XI, 14; XXVII, 15, 17, 43; Mc. I, 40; III, 14; VI, 19, 22, 25, 26; VII, 24; VIII, 34; IX, 30, 35; X, 35, 36, 43, 44, 51; XIV, 7; XV, 9; Luc. I, 62; IV, 6; V, 12, 39; VI, 31; IX, 23, 24; XIV, 28; XV, 28; XVIII, 4, 13, 41; XIX, 14, 27; XX, 46; Joan. V, 21, 35; VI, 11, 21, 67; VII, 1, 17, 44; VIII, 44; IX, 27; XII, 21; XV, 7; Rom. IX, 22; Cor. II, XI, 12; XII, 20; Gal. I, 7; Col. I, 27; II, 18; Thess. I, II, 18; Thess. II, III, 10; Tim. I, I, 7; II, 4; βούλεσθαι: Mc. XV, 15; Luc. X, 22; Joan. XVIII, 39; Cor. I, XII, 11; Cor. II, I, 15; Tim. I, II, 8; V, 14; εὐδοκεῖν: Mc. I, 11 h. l.; εὐοδοῦσθαι: Cor. I, XVI, 2; *silba viljands*, ipse volens, αὐθαίρετος: Cor. II, VIII, 17.

VILJA, masc., 1) voluntas, θέλημα: Mth. VI, 10; VII, 21; X, 29; Mc. III, 35; Joan. VI, 38, 40; VII, 17; IX, 31; Rom. XII, 2; Cor. I, XVI, 12; Cor. II, I, 1; VIII, 5; Gal. I, 4; Eph. I, 1, 5, 11; II, 3; V, 17; Col. I, 9; IV, 12; Thess. I, IV, 3; V, 18; Skeir. I, c; V, b, c; βούλημα: Rom. IX, 19; πρόθεσις: Eph. I, 11; προθυμία: Cor. II, VIII, 12; *frijondans viljan seinana mais þau guþ*, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι: Tim. II, III, 4; 2) beneplacitum, εὐδοκία: Rom. X, 1; Eph. I, 9; *gods vilja*, id.; Luc. II, 14; Phlpp. I, 15.

VILJA-HALÞEI, vide sub *Hilþan*.

GA-VILEIS, adject., 1) volens; *gavileis visan*, συνευδοκεῖν: Cor. I, VII, 12, 13; 2) unanimis, ὁμοθυμαδόν: Rom. XV, 6.

SILBA-VILEIS, benevolens, αὐθαίρετος: Cor. II, VIII, 3.

ANA-VILJEI, fem., modestia, τὸ ἐπιεικές: Phlpp. IV, 5 vid. ad h. l.; σεμνότης: Tim. I, III, 4 vid. ad h. l.

VILJARIÞ, nom. propr. masc., docum. neap.

VILVAN (coll. *Vulfs*; Gf. I, 848), conj. I, *valv*, *vulvun*, *vulvans*, rapere, ἁρπάζειν: Joan. VI, 15; διαρπάζειν: Mc. 3, 27; part. præs. *vilvands*, rapax, fur ἅρπαξ: Mth. VII, 15.

DIS-VILVAN, rapere, arripere, διαρπάζειν: Mc. III, 27.

FRA-VILVAN, 1) rapere, ἁρπάζειν: Mth. XI, 12; Joan. X, 12, 28; Cor. II, XII, 2, 4; Thess. I, IV, 17; 2) arripere, συναρπάζειν: Luc. VIII, 29.

VILVS, adject., rapax, ἅρπαξ: Luc. XVIII, 11; Cor. I, V, 10, 11.

VULVA, fem., latrocinium, ἁρπαγμός: Phlpp. II, 6.

* VIMMAN (vet. norv. *vömm*, *væma*, vet. sax. *wam*, angl. sax. *vom*, *vemman*, vet. sup. germ. *wamm*, *wemmian*, vet. fr. *wam*, suec. *vämjas*, dan. *væmmes*; Gf. I, 851; Rchth. 1024), conj. I, *vamm*, *vummun*, *vummans*, maculare, impurum reddere.

VAMM, neutr. (?), macula, σπίλος: Eph. V, 27.

GA-VAMMS, adject., impurus, turpis, communis, κοινός: Rom. XIV, 14.

UN-VAMMS, immaculatus, innoxius, ἄμωμος: Eph. I, 4; V, 27; Col. I, 22; ἄσπιλος: Tim. I, VI, 14.

UN-VAMMEI, fem., sinceritas, εἰλικρίνεια: Cor. I, V, 8.

ANA-VAMMJAN, conj. II, vituperare, μωμᾶν: Cor. II, VI, 3.

* VINDAN (vet. norv. *vinda*, angl. sax. *vindan*, *invidd*, vet. sax. *windan*, *wendian*, vet. sup. germ. *wintan*, *inwit*, vet. fr. *winda*, angl. *wind*, suec. *vinda*, *vænda*, dan. *vinde*, *vende*, batav. *winden*, rec. sup. germ. *winden*, *wenden*; Gr. II, 35; Gf. I, 746, 769; Rchth. 1151), conj. I, *vand*, *vundun*, *vundans*, volvere.

BI-VINDAN, 1) circumvolvere, amicire, περιβάλλειν: Mc. XIV, 51; XVI, 5; ἐντυλίττειν: Mth. XXVII, 59; ἐνειλεῖν: Mc. XV, 46; 2) obvolvere, σπαργανοῦν: Luc. II, 7, 12.

DUGA-VINDAN, implicare, ἐμπλέκειν: Tim. II, II, 4.

US-VINDAN, plicare, πλέκειν: Mc. XV, 17; Joan. XIX, 2.

IN-VINDS, adject., 1) perversus, διεστραμμένος: Luc. IX, 41; 2) injustus, ἄδικος: Mth. V, 45; Luc. XVI, 11; XVIII, 11; Cor. I, VI, 1.

IN-VINDIÞA, fem., iniquitas, injustitia, ἀδικία: Luc. XVI, 8, 9; XVIII, 6; Joan. VII, 18; Rom. IX, 14; Cor. I, XIII, 6.

VANDJAN, conj. II, volvere, vertere, στρέφειν: Mth. V, 39; *vandjan sik*, στρέφεσθαι: Luc. VII, 9.

AT-VANDJAN, convertere; *atvandjan sik aftra*, revertere, ἐπανέρχεσθαι: Luc. XIX, 15.

AF-VANDJAN, convertere, revertere, ἀποστρέφειν: Rom. XI, 26; Tim. II, I, 15; IV, 4; Tit. I, 14; ἀποτρέπειν: Tim. II, III, 5; μετατιθέναι: Gal. I, 6; Skeir. II, a.

BI-VANDJAN, effugere, στέλλεσθαι: Cor. II, VIII, 20; παραιτεῖσθαι: Tim. I, IV, 7; V, 11; Tim. II, II, 23; περιίστασθαι: Tim. II, II, 16.

GA-VANDJAN, 1) vertere, revertere, ἐπιστρέφειν: Luc. VIII, 55; 2) referre, ἀποστρέφειν: Mth. XXVII, 3; 3) revertere, ἐπιστρέφειν: Luc. I, 16, 17; Skeir. I, c; * κερδαίνειν: Cor. I, IX, 21 h. l.; *gavandjan sik* (sis Luc. II, 20), a) reverti, στρέφεσθαι: Luc. VII, 44; XIV, 25; ἐπιστρέφεσθαι: Mth. IX, 22; Mc. V, 30; VIII, 33; Luc. XVII, 31; ἐκτρέπεσθαι: Tim. II, IV, 4; etiam sine *sik*, στρέφεσθαι: Luc. IX, 55; X, 21, 23; * συνέρχεσθαι: Cor. I, VII, 5 vid. ad h. l.; b) convertere se, ὑποστρέφειν: Luc. I, 56; II, 20, 39, 43, 45; IV, 1, 14; VII, 10; VIII, 37; IX, 10; X, 17; XVII, 15; etiam sine *sik*, Luc. XVII, 18; ἀνακάμπτειν: Luc. X, 6; c) reverti, ἐπιστρέφειν: Mc. IV, 12; Luc. XVII, 4; Gal. IV, 9; etiam sine *sik*, Cor. II, III, 16; ἐπιστρέφεσθαι: Joan. XII, 40; Skeir. III, c.

IN-VANDJAN, pervertere, corrumpere, μεταστρέφειν: Gal. I, 7.

US-VANDJAN, averti, ἀποστρέφεσθαι: Mth. V, 42; ἐκτρέπεσθαι: Tim. I, I, 6; ἐκκλίνειν: Ps. LIII, 3.

GA-VANDEINS, fem., reversio: Skeir. I, d.

US-VANDI, fem., meditatio, conversatio, μεθοδεία: Eph. IV, 14 vid. ad h. l.

VINDS (vet. norv. *vindr*, vet. fr., vet. sax. *wind*, vet. sup. germ. *wint*, angl. sax., suec., dan. *vind*, angl., batav., rec. sup. germ. *wind*; lat. *ventus*; Gr. III, 390; Gf. I, 623; Rchth. 1151), masc., ventus, ἄνεμος: Mth. VII, 25, 27; VIII, 26, 27; XI, 7; Mc. IV, 37, 39, 41; XIII, 27; Luc. VII, 24; VIII, 23, 24, 25; Joan. VI, 18.

* VINÞJAN (angl. sax. *windvian*, angl. *winnow*; coll. lat. *vannus*), conj. II, quassare.

DIS-VINÞJAN, conquassare, λικμᾶν: Luc. XX, 18.

VINÞI-SKAURO, vid. sub *Skiuran*.

VINNAN (vet. norv. *vinna*, angl. sax. *vinnan*, vet. sax., vet. sup. germ. *winnan*, vet. fr. *winna*; Gr. II, 34; Gf. I, 875; Rchth. 1151), conj. I, *vann*, *vunnun*, *vunnans*, pati, πάσχειν: Mc. VIII, 31; IX, 12; Luc. IX, 22; Cor. II, I, 6; Phlpp. I, 29; Col. I, 24; Thess. I, II, 14; Thess. II, I, 5; Tim. II, I, 12; ὀδυνᾶσθαι: Luc. II, 48; *vinnands arbaidai*, ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ: Thess. II, III, 8; *vraka vinnan*, persecutionem pati, διώκεσθαι: Gal. VI, 12; *agliþos vinnan*, afflictionem pati, θλίβεσθαι: Thess. I, III, 4; *aglons vinnan*, id., Tim. I, V, 10.

GA-VINNAN, pati, πάσχειν: Gal. III, 4.

VINNO, fem., passio, dolor, πάθημα: Rom. VII, 5; Gal. V, 24; πάθος: Col. III, 5.

VINNA, fem., id., πάθος: Col. III, 5 h. l.

VUNNS, fem., id., πάθημα: Tim. II, III, 11.

VINJA (vet. sup. germ. *winjan*; Gr. II, 55; DRA. 521; Gf. I, 862), fem., pascuum, νομή: Joan. X, 9.

VINTRUS (vet. norv. *vetr*, vet. sax., vet. sup.

germ. *wintar*, vet. fr. *winter*, angl. sax., suec., dan. *vinter*, angl., batav., rec. sup. germ. *winter*; Gf. I, 630; Rchth. 1152), masc., 1) hyems, χειμών : Mc. XIII, 18; Joan. x, 22; 2) annus (in supputationibus temporum), ἔτος : Mth. IX, 20; Luc. II, 42; VIII, 42; *vintru visan*, vid. sub *Visan*.

VIPJA, vid. sub *Veipan*.

VIS (Gr. II, 26), neutr., tranquillitas maris, γαλήνη : Mth. VIII, 26; Mc. IV, 39; Luc. VIII, 24.

* **VIS** (vet. sax., vet. fr. *wiss*, coll. *Veitan*; Gf. I, 1106), adject., certus.

UN-VIS, incertus, ἄδηλος : Cor. I, IX, 26.

VISAN (vet. norv. *vera*, angl. sax. *vesan*, vet. sax., vet. sup. germ. *wesan*, vet. fr. *wesa*, angl. *was*, suec. *vära*, dan. *være*, batav., rec. sup. germ. *wesen*; coll. lat. *esse*; Gr. II, 26; Gf. I, 1053; Rchth. 1143), conj. anom., præs. *ïm*, *is*, *ïst*, *sijum*, *sijuþ*, *sind*, præt. *vas*, plur. *vesum* (contrahitur in 3 pers. præs. sing. cum negatione *ni* in *nist* : Mth. x, 24, 37; Mc. VI, 4; IX, 40; x, 40; XII, 27, 31, 32; XVI, 6; Luc. I, 37; VI, 40; VII, 28; IX, 13, 50; XIV, 32; XX, 38; Joan. VI, 24; VII, 16, 18; VIII, 13, 44; IX, 16; x, 12; XI, 4, 10; XIII, 16; XIV, 24; XV, 20; XVIII, 36; Rom. XIII, 1; XIV, 17; Cor. I, VII, 15; XII, 14, 15, 16; XV, 12, 13, 58; Cor. II, I, 18; XI, 14, 15; Gal. I, 7; III, 28; v, 2, 23; Eph. VI, 9, 12; Col. III, 11, 25; Tim. I, I, 9; Tim. II, II, 9 [tamen Rom. VIII, 9 *ni ïst* et Luc. VI, 43; VIII, 17 *ni auk ïst*]; cum *þata* in *þat-ïst*, vid. sub *þata*; cum *kara* in *kar-ïst*, vid. sub *Kara*), 1) esse, ut speciale verbum, a) esse, existere, εἶναι : Mth. VI, 30 *þata havi haiþjos himma daga visando*; Mc. VIII, 1 *at filu managai managein visandein*, XII, 18; Luc. XX, 27, 29; Joan. VIII, 58, XI, 9; XVII, 5; Rom. x, 12; XIII, 1; γίγνεσθαι : Luc. I, 5; παρεῖναι : Joan. VII, 6; b) significare, vocare, εἶναι : Mc. VI, 2 *gamainjaim handum, þat-ïst unþvahanaim matjan*; XI, 31; Rom. VII, 18; IX, 10; x, 6, 7; c) *vaiht visan*; valere, τι ἰσχύειν : Gal. VI, 15; d) fieri, γίγνεσθαι : in locutione, *ni sijai* (*nis-sijai*) : Luc. XX, 16; Rom. VII, 7, 13; IX, 15; XI, 1, 11; Gal. II, 17; VI, 14; e) in locali (licet sæpe metaphorico sensu), α) cum adverbiis, *her* : Mc. VI, 3 (*niu sind svistrjus ïs her at unsis?*); XVI, 6; Joan. VI, 9; XI, 21; Col. IV, 9; *jainar* : Mth. XXVII, 55 (*vesunuh þan jainar qinons managos*), 61; Mc. III, 2; v, 11; Luc. II, 6; VI, 6; VIII, 32; x, 6; Joan. VI, 22, 24; XI, 15; XII, 9; *þaruh* : Mth. VI, 21 (*þarei auk ïst huzd ïzvar, þaruh ïst jah hairto ïzvar*); Joan. XII, 26; XIV, 3; Cor. II, III, 17; *þaþro* : Joan. XVIII, 36 (*þiudangardi meina nist þaþro*); *þarei* : Mc. II, 4 (*andhulidedun hrot, þarei vas ïesus*); Mth. VI, 21; Joan. VII, 34, 36, 42; XI, 32, 41; XII, 1, 26; XIV, 3; XVII, 24; XVIII, 1; Col. III, 1, 11; *þadei* : Joan. VI, 62 (*gasaiwiþ sunu mans ussteigan, þadei vas faurþis*); Mc. VI, 55; *war* : Mc. XIV, 14 (*war sind saliþvos, þarei paska matjau*); Luc. VIII, 25; Joan. VII, 11; VIII, 19; IX, 12; Cor. I, XV, 55; *waþro* : Joan. VII, 27 (*ni manna vait, waþro ïst*), 28; IX, 29, 30; XIX, 9; *newa* : Mc. XIII, 28 (*kunnuþ þatei newa ïst usans*), 29; Luc. XIX, 11; Joan. VI, 4; VII, 2; XI, 18; Rom. x, 8; Phlpp. IV, 5, vid. cæterum sub *New*; *newis* : Rom. XIII, 11 (*newis ïst naseins unsara þau þan galaubidedum*); *fairra* : Mth. VIII, 30 (*vasuh þan fairra ïm hairda sveine*); Mc. XII, 34; Luc. XIV, 32; Eph. II, 13, vid. cæterum sub *Fairra*; *faura* : Phlpp. III, 14 (*du þaim, þoei faura sind, mik ufþanjands*); *ïupa* : Col. III, 1 (*þoei ïupa sind, sokeiþ*), 2; *uta* : Thess. I, IV, 12 (*gaggaiþ gafehaba du þaim þaiei uta sind*); Mc. I, 45; *utaþro* : Mc. VII, 15 (*ni vaihts ïst utaþro mans ïnngaggando ïn ïna*); *ufaro* : Skeir. IV, b (*ni þatei ufaro visandan svare kannidedi*); *aljar visan*, vid. sub *Alis*; β) cum præpositionibus, αα) cum *ïn* : Mth. v, 25 (*und þatei ïs ïn viga miþ ïmma*); VI, 4; x, 32, 33; XI, 8; XXVII, 56; Mc. I, 23; II, 1; v, 5, 25; XV, 41; Luc. I, 61; II, 8, 25, 44, 49; IV, 25, 27, 32, 33; v, 7, 12; VII, 25 (ὑπάρχειν); VIII, 43; IX, 12, 61; XVI, 23 (ὑπάρχειν); XVII, 21; XVIII, 2, 3; Joan. VII, 12, 18; VIII, 44; IX, 5, 30; XI, 6, 10, 30; XII, 35; XIV, 2, 10, 17; XVII, 11, 26; Rom. VII, 5, 23; VIII, 8, 9, 34; XII, 3; Cor. I, IV, 3; XIV, 25; XV, 17; Cor. II, I, 1; v, 4; VII, 3; XI, 10, 25 (*naht jah dag in diupiþai vas mareins*, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα); XIII, 5; Gal. IV, 25; Eph. I, 1; II, 11; IV, 18, 21; v, 9, 18; Phlpp. III, 6; IV, 3; Col. IV, 13; Thess. I, II, 14; v, 4; Tim. I, I, 4; II, 2, 12; IV, 15; Tim. II, I, 5, 6, 15; II, 10, 20; *ïn fragiftim visan*, vid. sub *Giban*; *ïn gagreftai visan*, vid. sub *Grefts*; ββ) cum *ana* : Mc. I, 45 (*ana auþjaim stadim vas*); IV, 1; x, 32; Luc. I, 80; II, 25, 40; XV, 25; XVII, 31; Joan. VI, 10; VII, 39; Col. III, 2, 5; γγ) cum *at* : Mc. IX, 19 (*und wa at ïzvis sijau*), XIV, 49; Luc. IX, 41; Joan. XVII, 7; Cor. II, I, 17; XI, 8 (παρεῖναι); Eph. VI, 9; Col. III, 25; Thess. I, III, 4; Thess. II, III, 10; δδ) cum *ufar* : Mth. x, 24 (*nist siponeis ufar laisarja*); Luc. VI, 40; Cor. II, XI, 5; *ufar filu visan*, vid. sub *Filu*; εε) cum *ufaro* : Luc. XIX, 19 (*þu sijais* [γίνου] *ufaro fimf baurgim*); Joan. III, 31; ζζ) cum *uf* : Cor. I, x, 1 (*attans unsarai allai uf milhmin vesun*); Gal. IV, 2, 21; v, 18; Tim. I, VI, 1; ηη) cum *faura* : Mc. v, 21 (*vas faura marein*); Col. I, 17; Neh. v, 15; θθ) cum *faur* : Mc. IX, 40 (*saei nist viþra ïzvis, faur ïzvis ïst*); Luc. IX, 50; ιι) cum *viþra*, vid. præcedentem locum et Gal. v, 23; Skeir. I, c; κκ) cum *miþ* : Mth. IX, 15 (*und þata weilos, þei miþ ïm ïst bruþfaþs*); XXVI, 69, 71; Mc. I, 13; II, 19, 26; III, 14; IV, 36, XIV, 67; Luc. I, 66; v, 34; VI, 3, 4; VIII, 38; XV, 31; Joan. III, 26; VII, 33; VIII, 29; IX, 40; XI, 31; XII, 17; XIII, 33; XIV, 9; XV, 27; XVI, 4, 32; XVII, 12, 24; Phlpp. I, 23; IV, 9; Tim. II, IV, 11; λλ) cum *fram* : Joan. VI, 46 (*saei ïst fram attin, sa saiw attan*); VII, 17, 22, 29; IX, 16, 33; μμ) cum *us* : Mc. XI, 30 (*daupeins iohannis uzuh himina vas þau uzuh mannam*); Luc. II, 4; XX, 4; Joan. VII, 52; VIII, 23, 41, 47; XV, 19; XVII, 14, 16; XVIII, 36; Cor. II, III, 5; Gal. v, 8; Phlpp. III, 9; Col. IV, 9, 11, 17; Skeir. IV, c; νν) cum *afar* : Mth. XXVII, 62 (*ïftumin daga, saei ïst afar paraskaivein*); f) manere, μένειν : Joan. XII, 34; XIV, 10, 16; XV, 4, 7, 10, 11, 16; Cor. I, VII, 8, 20; XV, 6; g) cum dativo, habere, εἶναι : Luc. I, 7 (*ni vas ïm barne*, non habebant filios [illis filii non erant]), 36; II, 7; VI, 32, 33, 34; VIII, 42; IX, 38; XIV, 10; Joan. XII, 34; XVIII, 39; Rom. IX, 2; XIII, 11; Cor. I, XV, 12, 13; Eph. VI, 9, 12; Thess. II, III, 2; 2) esse, ut verbum substantivum ad copulandum prædicatum cum subjecto, εἶναι (quandoque etiam ubi Græcus illud prætermisit), a) ante substantivum vel adjectivum ut prædicatum : Mth. III, 11 (*sa afar mis gaggida svinþoza mis ïst*); v, 34 (*stols ïst guþs*), 35, 48; VI, 22, 23; VII, 12, 13, 14, 15, 27, VIII, 8, 9, 27; IX, 5, 36; x, 37, 38; XI, 3, 6, 11, 14, 16; XXVI, 66, 68; XXVII, 6, 11, 42, 43, 54, 64; Mc. I, 7, 12, 16, 24, 27; II, 9, 15, 28; III, 11, 17; XXIX, 33, 35; IV, 17, 18, 20, 31, 40, 41; v, 9, 13, 34, 34; VI, 3, 4, 11, 15, 16; VII, 4, 15, 26, 27; VIII, 9, 27, 29; IX, 5, 6, 10, 34, 35, 42, 43, 45, 47; x, 8, 24, 25, 43, 44, 47; XI, 13, 32; XII, 7, 11, 14, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 35, 37; XIII, 19, 22; XIV, 56, 59, 61, 64; XV, 2, 16, 25, 39, 42; XVI, 4; Luc. I, 6, 7, 18, 19, 29, 37, 65; II, 5, 11, 25, 36; III, 15, 16, 22; IV, 3, 9, 12, 22, 34, 41; v, 8, 10, 18, 21, 25, 39; VI, 5, 6, 22, 35, 36, 43, 47, 48, 49, VII, 2, 4, 6, 8, 19, 20, 25, 28, 31, 32, 37, 39, 49; VIII, 9, 11, 12, 14, 15, 17, 21, 25, 26, 30, 41; IX, 9, 13, 14, 18, 20, 27, 30, 33, 33, 46, 50, 62; x, 22, 29; XIV, 17, 22, 26, 27, 32, 33, 35; XV, 19, 21, 24, 26, 32; XVI, 1, 8, 10, 17, 19, 20; XVII, 10; XVIII, 9, 23, 27, 34, 36; XIX, 1, 2, 3, 9, 21, 22, 46; XX, 6, 14, 17, 36, 38, 41, 44; Joan. I, 29; III, 4; v, 35; VI, 9, 14, 29, 33, 40, 42, 48, 50, 51, 55, 58, 60, 63, 64, 69, 70, 71; VII, 6, 7, 12, 18, 26, 28, 36, 40, 41, 50; VIII, 12, 13, 14, 16, 17, 25, 26, 31, 33, 34, 36, 57, 39, 42, 44, 45, 48, 53, 54, 55; IX, 4, 5, 8, 9, 13, 14, 17, 18, 19, 24, 25, 28, 31, 40, 41; x, 1, 2, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 22, 24, 29, 30, 33, 34, 36, 41; XI, 1, 25, 27, 38, 39; XII, 2, 6, 34; XIII, 16, 30, 35; XIV, 6, 28; XV, 1, 3, 5, 12, 20; XVI, 17, 18,

32; xvii, 3, 11, 17, 19, 21, 22; xviii, 13, 15, 16, 18. 28, 30, 33, 35, 37, 38, 40; xix, 12; Rom. vii, 3, 8, 14; ix, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 20; x, 8; xi, 13, 17, 23, 25, 33; xii, 2, 5; xiii, 3, 4, 6. 10; xiv, 4, 14, 17, 18; Cor. I, i, 18; iv, 4, 8; v, 7; vii, 8, 9, 14, 19, 22, 25; viii, 10; x, 16, 17, 19, 20, 22; xi, 3, 5, 6, 24, 25; xii, 12, 14, 15, 16, 19, 22; xiii, 2, 11; xv, 9, 19, 28, 58; xvi, 4; Cor. II, i, 7, 12, 14, 24; ii, 15; iii, 2, 3, 5, 17; iv, 4, 18; vi, 16; vii, 11; viii, 3, 9, 12, 22, 23; ix, 1, 5, 8; x, 1, 10, 11; xi, 14, 15, 19, 22, 23; xii, 6, 10, 11; xiii, 9; Gal. i, 7, 22; ii, 3, 6, 9; iii, 3, 28, 29; iv, 1, 3, 6, 7, 8, 15, 18, 24, 26, 28, 31; v, 3, 10, 19, 22; vi, 3; Eph. i, 4, 14, 18, 23; ii, 1, 3, 4, 5, 8, 10, 14, 19, 20; iii, 6, 13, 18; iv, 9, 14, 15, 18, 25, 29; v, 3, 5, 8, 10, 17, 23 27; vi, 17; Phlpp. i, 21, 22, 23, 28; ii, 6, 28; iii, 3, 6, 7, 8, 15, 19; iv, 8, 11; Col. i, 7, 15, 18, 24, 27; ii, 13, 14, 17; iii, 5. 14; iv, 11; Thess. I, ii, 15, 19, 20; iv, 3; v, 5, 18, 21; Thess. II, i, 3, 6; iii, 17; Tim. I, i, 5, 7, 8, 15; ii, 3, 10; iii, 12, 15, 16; iv, 8, 10, 15; v, 3, 4, 5, 8. 24, 25; vi, 2, 6, 10; Tim. II, i, 12; ii, 2, 24; iv, 11; Tit. i, 9, 10, 13, 16; ii, 1; Philem. 12; Neh. v, 14; vi, 18; vii, 2; Skeir. I, a, II, c; IV, b, c, d; V, b, d; VI, b; VII, b, d; VIII, d; γίγνεσθαι: Luc. i, 2; xix, 17; Rom. xi, 34; Cor. I, xiv, 20; Phlpp. iii, 6; Col. iv, 11; Tim. I, iv, 12; v, 9; ὑπάρχειν: Luc. ix, 48; xvi, 14; Cor. I, vii, 26; xii, 22; Cor. II, viii, 17; xii, 16; Gal. ii, 14; Phlpp. ii, 6; iii, 20; huc etiam pertinent locutiones *sa ïst sa manna*, ἴδε ὁ ἄνθρωπος: Joan. xix, 5; *iudaieis visandans*, φύσει ἰουδαῖοι: Gal. ii, 15; insuper *fauragaggja visan*, *kara visan*, *galaista visan*, *fraþjamarzeins visan*, *ufarassus visan*, *skula visan*, *galiugaveitvods visan*; *airzis visan*; *ansteigs visan*, *baitrs visan*, *barnisks visan*, *batiza visan*, *usbeisneigs visan*, *biuhts visan*, *bruks visan*, *gredags visan*, *dauþs visan*, *hails visan*, *afhaims visan*, *anahaims visan*, *hulþs visan*, *andaþahts visan*, *þvairhs visan*, *ïusiza visan*, *unkarja visan*, *aljakuns visan*, *uskunþs visan*, *svikunþs visan*, *galeiks visan*, *laus visan*, *mahteigs visan*, *unmahteigs visan*; *gamainja visan*, *ganohs visan*, *binauhts visan*, *uhteigs visan*, *uhtiugs visan*, *garaids visan*, *bireks visan*, *sels visan*, *siuks visan*, *usskavs visan*, *vairþs visan*, *andvairþs visan*, *anavairþs visan*, *gavairþeigs visan*, *vans visan*, *vars visan*, *gavileis visan*, *unveis visan*, *unvits visan*, *vulþags visan*, *vulþriza visan*, *vods visan*, *gafulgins visan*, *fuls visan*, etc.; b) cum pronomine possess.: Mth. vi, 13; Mc. x, 40; Luc. vi, 20; xv, 31; Joan. vii, 16; xiv, 24; xvi, 15; xvii, 6, 9, 10; c) cum participio, α) cum participio præs.: Mth. vii, 29 (*vas auk laisjands ïns sve valdufni habands*); Mc. i, 39; ii, 18; iv, 38; v, 40; ix, 4; x, 22; xiv, 54; xv, 40, 43; Luc. i, 10, 20, 21, 22; ii, 33, 51; iv, 20, 31, 44; v, 1, 16, 17, 29; vi, 12; viii, 40; ix, 18, 53; xv, 1; xix, 17, 47; Joan. x, 40; xiii, 23; xviii, 18, 25; Cor. I, x, 19; xi, 2; xv, 19; Cor. II, i, 9; ii, 9, 11; v, 19; ix, 12; xiii, 11; Gal. i, 23; iv, 3; Phlpp. ii, 26; Col. i, 21; ii, 23; Thess. I, iv, 6; Tim. I, i, 13; iii, 2; Tit. i, 6; Skeir. II, b; III, b, d; γίγνεσθαι: Mc. i, 4; Cor. I, x, 32; xvi, 10; Col. i, 18; β) cum participio præs., αα) in passivo sensu, εἶναι: Mth. x, 26 (*ni vaiht auk ïst gahuliþ*, οὐδὲν γάρ ἐστι κεκαλυμμένον), 30; Mc. i, 6; xv, 7, 22, 26, 34, 46; Luc. ii, 26; iv, 16, 17, 38; viii, 2; ix, 32, 45; Joan. iii, 24; vi, 31, 45, 65; x, 34; xii, 14, 16; xvi, 24; xvii, 23; xix, 11; Rom. xiii, 1; Cor. I, v, 11; x, 28; xiii, 10; Cor. II, iv, 3; x, 18; xiii, 5, 6; Gal. ii, 11; Eph. ii, 5, 8; Col. iii, 20; Thess. I, iii, 9; Tim. I, iii, 10; v, 7; Tim. II, iii, 17; Tit. i, 7; Neh. v, 18; ββ) in activo sensu Mc. i, 33 (*so baurgs alla garunnana vas at daura*); Luc. v, 17 (*þaiei vesun gaqumanai us allamma haimo*); huc pertinent locutiones *drugkans visan*, *habaiþs visan*, *þaursiþs visan*, *asþaursiþs visan*, *þaurfts visan*, *kunþs visan*, *mahts visan*, *hlauts gasatiþs visan*, *skulds visan*, *ungateviþs visan*, *usvahsans visan*, etc.; ubi verbum est mere auxiliarium, vid. sub 3); d) prædicato per adverbium expresso: Mth. vi, 25 (*niu saivala mais ïst fodeinai?*); Cor. I, xv, 17 (*svare so galaubeins ïzvara ïst*); Thess. I, ii, 10 (*waiva veihaba ïzvis þaim galaubjandam vesum*, ἐγενήθημεν); Luc. i, 34; Mc. iv, 35 (*andnemun ïna, sve vas, ïn skipa*); Cor. II, ii, 17; Tim. II, iii, 9 (*unvitiïze svikunþ vairþiþ allaim, svasve jah jainaize vas*, ἐγένετο); Thess. I, ii, 13; Mc. iv, 26 (*sva ïst þiudangardi guþs*); x, 43; Cor. I, vii, 26; e) cum præpositione in prædicato, α) cum *bi*: Rom. viii, 5 (*þai bi leika visandans*); Eph. vi, 21, 22; Phlpp. ii, 23, 28; Col. iv, 7, 8; Tim. I, i, 11; Tit. i, 1; Philem. 14; β) cum *du*: Joan. xi, 4 (*so siukei nist du dauþau*); Rom. vii, 10; Cor. I, xiv, 22 (*razdos du bundvai sind*); Cor. II, vii, 15; Eph. i, 12; Col. ii, 22; *du botai visan*, vid. sub *Botan*; coll. Luc. v, 17 *mahts fraujins vas du hailjan ïns*; γ) cum *ïnu*: Rom. xi, 29 (*ïnu ïdreiga sind auk gibos jah laþons guþs*); Eph. ii, 12; f) prædicato per sententiam (completam vel ellipticam) expresso, quæ sententia sive α) in oratione recta ponitur: Mth. v, 37 (*sijaiþ-þan vaurd ïzvar: ja ja, ne ne*); ix, 13 (*ganimiþ wa sijai, armahairtiþa viljau jah ni hunsl*); xxvii, 46; Cor. II. i, 18; β) sive per relativum cum præcedenti copulatur et equidem αα) per pronomen relativum: Mth. xi, 10 (*sa ïst auk, bi þanei gameliþ ïst*); Mc. iv, 16, 22; vii, 15; ix, 1, 39; Luc. vii, 27; xvi, 15; xviii, 29; xx, 2; Joan. v, 45; vi, 63, 64; vii, 25; viii, 18, 30, 54; ix, 8; x, 6; xi, 2; xiii, 24, 26; xiv, 21; xviii, 14, 26; Cor. I, xv, 10; Cor. II, ii, 2; xii, 13; Eph. iv, 10; Tim. II, iii, 6; Neh. vi, 17; ββ) per particulam relativam, ut *þatei*: Mc. ii, 16 (*wa ïst, þatei miþ motarjam jah fravaurhtaim matjiþ jah driggkiþ?*); *ei*: Mc. ix, 21 (*wan lagg mel ïst, ei þata varþ ïmma*); Cor. I, xvi, 12; *þarei*: Mc. iv, 15 (*þai viþra vig sind, þarei saiada þata vaurd*); *sve*: Mc. xii, 25 (*sind sve aggiljus þai ïn himinam*); *svasve*: Mth. vi, 5 (*ni sijaiþ svasve þai liutans*); Luc. xviii, 11; Rom. ix, 27; g) cum genitivo ad prædicatum relato exprimitur α) ad quem pertinet; Mc. x, 14 (*þize ïst þiudangardi guþs*); xii, 16 (*wis ïst sa manleika*); ix, 41; Luc. v, 3; ix, 55; xviii, 16; Joan. x, 12, 21; Rom. viii, 9; ix, 4; Cor. I, i, 12; x, 26; Cor. II, ii, 3; iv, 7; x, 7; Gal. v, 24; Tim. II, ii, 19; β) ad quid pertinet: Mth. xxvi, 73 (*bi sunjai jah þu þize ïs*); Mc. xiv, 69, 70; Joan. x, 16, 26; xii, 20; xv, 19; xviii, 17, 25; Cor. I, xii, 15, 16; Tim. I, i, 19; Tim. II, i, 15; ii, 17; γ) proprietas quædam: Joan. xviii, 37 (*wazuh saei ïst sunjos*); Rom. viii, 5 (*þo þoei leikis sind miton*); xiv, 19 (*þoei gavairþjis sind, laistjaima jah þoei timreinais sind ïn uns misso*); huc adducendæ sunt etiam locutiones ut *dagis visan*; Thess. I, v, 8; *visan jere tvalibe* Mc. v, 42; h) prædicatum supplendum est: Mc. xiv, 44 (*sa ïst*, hoc est hoc), 62 (*ïk ïm*, ego sum hoc); Joan. vi, 20; viii, 24, 28; ix, 9, 36, 37; xiii, 19, 25; xviii, 5, 6, 8, 17, 25; Cor. I, xiv, 26; 3) ut a) verbum auxiliarium ad circumscribendum passivum a) in præsenti et præterito pro aorist.: Mth. v, 21 (*qiþan ïst*, ἐῤῥέθη), 27, 31, 33. 38, 43; viii, 3; ix, 33; Mc. i, 9; iii, 21; xv, 15, 28; Luc. i, 13, 19, 26; ii, 11, 17, 20, 21; iv, 17, 26, 27; vii, 12; x, 20, 22; xvii, 9; Joan. vii, 39; ix, 32; xii, 5, 16; xiii, 31, 32; xv, 8; xvi, 21; xviii, 36; Rom. ix, 11, 12; xii, 3; Cor. I, i, 13 fin.; v, 7; vii, 20, 21, 22, 23, 24; x, 2; xii, 13; xv, 4, 5, 6; subscr.; Cor. II, i, 8; iv, 10; vii, 7, 9; xi, 25, 33; xii, 7; xiii, 4; subscr.; Gal. ii, 3, 17; iii, 1, 27; v, 13; Eph. i, 11; iii, 2, 3, 5, 10; iv, 1, 4, 7, 21, 30; Phlpp. i, 29; iii, 8; Col. i, 23, 25, 26; iii, 15; Thess. I, iii, 1, 7; Thess. II, i, 10; Tim. I, i, 11, 13; ii, 7; vi, 12; Tim. II, i, 9, 11; iii, 14; Tit. i, 3; Neh. v, 17. 18; Skeir. I, b; III, b; IV, d; VI, c; VII, c; b) in præsenti pro perfecto: Mth. xi, 8; Mc. i, 2 (*gameliþ ïst*, γέγραπται); iv, 11; v, 4; vii, 6; ix, 12, 13, 42; x, 40; xi, 17; xv, 4 Gothus enim τέθειται legit); xvi, 4; Luc. ii, 23, 24; iii, 4; iv, 4, 6, 8, 10, 12; viii, 10; x, 26; xix, 46; Joan. vi, 65; vii, 8, 47; viii, 17, 41; xvii, 10; xviii, 37; Rom. vii, 2; viii, 36; ix, 13, 33; x, 15; xi, 26; xii,

19; xiii, 1; xiv, 11, xv, 9; Cor. I, i, 13, 19; iv, 4, 6; vii, 14, 15 27; xiv, 21; xv, 27; Cor. II, vii, 4, 13; viii, 15; ix, 2, 3, 9; Gal. ii, 7; iv, 22, 23, 27; v, 11; vi, 14; Phlpp. i, 17; iii, 12; iv, 12; Col. i, 16, 17; ii, 3; iv, 3, 6; Thess. I, iii, 3; Tim. I, i, 9; vi, 5; Tim. II, ii, 9; iv, 8; Tit. i, 15; c) in præterito pro plusquamperfecto: Mth. vii, 25 (*gasuliþ vas*, τεθεμελίωτο); Luc. iv, 29; vi, 48; viii, 2; xvi, 20; Joan. ix, 22; xi, 38, 44; d) in præterito pro imperfecto: Mc. i, 5 (*daupidai vesun*, ἐβαπτίζοντο); Luc. i, 65; iii, 23; iv, 1; vii, 12; viii, 27, 29; xvi, 19; xvii, 27; Joan. iii, 23; vi, 18; xviii, 10; Rom. vii, 6; xi, 23; coll. Mth. xxvii, 12; Luc. ii, 3, 53; hinc etiam e) in præsenti pro præsenti: Cor. I, xvi, 13 (*gaþvastidai sijaiþ*, κραταιοῦσθε); Cor. II, i, 4; xiii, 11; Gal. iv, 20; vi, 13; Eph. ii, 22; coll. Tim. I, vi, 8.

at-visan, adesse, παριστάναι: Mc. iv, 29; ἐφιστάναι: Tim. II, iv, 6; παρακεῖσθαι: Rom. vii, 21.

in-visan, imminere, διαγίγνεσθαι: Mc. xvi, 1.

miþ-visan, adesse, συμπαραγίγνεσθαι: Tim. II, iv, 16.

ufar-visan, superesse, 1) præesse, superare, ὑπερέχειν: Phlpp. iv, 7; περισσεύειν: Cor. II, iii, 9; 2) præstare, ὑπερέχειν: Rom. xiii, 1.

faura-visan, præsto esse: Cor. II, viii, 11; Skeir. VIII, b.

vists, fem., essentia, natura, φύσις: Rom. xi, 24; Gal. iv, 8; Eph. ii, 3; Skeir. II, c, d.

visan, conj. I, *vas*, *vesun* (*visans*), manere, morari, μένειν: Luc. x, 7; xix, 5; Joan. v, 38; vi, 27, 56; vii, 9; viii, 35; xii, 46; xiv, 17, 25; xv, 4, 5, 6, 9, 10; Rom. ix, 11; Cor. I, vii, 11; xv, 6; Cor. II, iii, 11, 14; ix, 9; Tim. II, ii, 13; iii, 14; προσμένειν: Mc. viii, 2; διαμένειν: Luc. i, 22; ἐπιμένειν: Cor. I, xvi, 8; Phlpp. i, 24; ἐνδημεῖν: Cor. II, v, 6; *vintru visan*, hybernare, παραχειμάζειν: Cor. I, xvi, 6; *vaila visan*, bene esse, valere, εὐφραίνεσθαι: Luc. xv, 23 (24), 32; xvi, 19.

bi-visan, valere, εὐφραίνεσθαι: Luc. xv, 29.

ga-visan, manere, μένειν: Luc. viii, 27.

miþga-visan, συναπάγεσθαι: Rom. xii, 16.

þairh-visan, manere, μένειν: Joan. ix, 41; ἐπιμένειν: Rom. xi, 22; Col. i, 35; Tim. I, iv, 16; διαμένειν: Gal. ii, 5 h. l.; παραμένειν: Phlpp. i, 25; προσμένειν: Tim. I, v, 5.

VISS, vid. sub *Vidan*.

VISSEI, vid. sub *Veitan*.

VIT (vet. norv. *vid*, vet. sax. *wit*, angl. sax. *vit*; coll. *Veis*), nom. dual. pronominis personalis 1 pers., nos ambo, ἡμεῖς: Joan. xvii, 11, 22.

VITAN, vid. sub *Veitan*.

VITS, vid. sub *Veitan*.

VITOþ, vid. sub *Veitan*.

VLAITON, vid. sub *Vleitan*.

*VLEITAN (vet. norv. *lita*, angl. sax. *vlitan*, *vlite*, vet. sax. *wliti*, vet. fr. *wlite*; Gr. II, 14; III, 401; Gf. I. 1130; II, 322; Rchth. 1157), conj. I, *vlait*, *vlitun*, *vlitans*, adspicere.

anda-vleizns (vet. sup. germ. *antluzi*, angl. sax. *andvlite*, rec. sup. germ. *antlitz*), masc., vultus, facies, πρόσωπον: Mc. xxvi, 67; Luc. xvii, 16; Cor. I, xiv, 25; Cor. II, iii, 13; xi, 20.

vlaiton, conj. II, circumspicere, περιβλέπεσθαι: Mc. v. 32.

vlits, masc., 1) vultus, facies, πρόσωπον: Mc. xiv, 65; Cor. II, iii, 7; Gal. i, 22; ὄψις: Joan. xi, 44; 2) adspectus, visus, forma, μορφή: Phlpp. ii, 7.

vlizjan, conj. II, castigare, ὑπωπιάζειν: Cor. I, ix, 27.

YMAINAIUS, nom. propr. masc.. Ὑμέναιος: Tim. II, ii, 17.

VULAN (vet. sup. germ., vet. sax. *wallan*, angl. sax. *veallan*, vet. fr. *walla*, rec. sup. germ. *wallen*; lat. *bullire*; Gf. I, 797; Rchth. 1024), conj. I, *vaul*, *vulun*, *vulans* (?), fervere, ζεῖν: Rom. xii, 11; νομὴν ἔχειν: Tim. II, ii, 17 vid. h. l.

VULþUS (angl. sax. *vuldor*; coll. *Valdan*; Gr. II, 58; Gf. I, 848, 899), masc., gloria, honor, δόξα: Mth. vi, 13, 29; Mc. viii, 38; x, 37; xiii, 26; Luc. ii, 9, 14, 32; iv, 6; ix, 26, 31, 32; xvii, 18; xix, 38; Joan. xi, 40; xii, 41; xvii, 5, 22, 24; Rom. ix, 4, 23; xi, 36; xv, 7; Cor. I, x, 31; Cor. II, i, 20; iii, 7, 8, 9, 10, 11, 18; iv, 6, 15; vi, 7; viii, 19, 23; Gal. i, 5; Eph. i, 6, 7, 12, 14, 17, 18; iii, 13, 16, 21; Phlpp. iii, 19, 21; Col. i, 11, 27; iii, 4; Thess. I, ii, 12, 20; Thess. II, i, 9; Tim. I, i, 11, 17; iii, 16; Tim. II, ii, 20; Skeir. IV, b.

vulþags, adject., 1) nobilis, honoratus, ἔνδοξος: Luc. vii, 25; Cor. I, iv, 10; Cor. II, iii, 7 vid. ad h. h.; Eph. v, 27; δεδοξασμένος: Cor. II, iii, 10; *vulþags visan*, δεδοξάσθαι: Cor. II, iii, 10; 2) mirus, παράδοξος: Luc. v, 26.

vulþrs, fem., pretium; *ni vaiht vulþrais ist*, nullius est pretii, momenti, οὐδὲν διαφέρει: Gal. ii, 6 h. l.

vulþrs, adject., compar. *vulþriza*, potior, pretiosus; *vulþriza visan*, potiorem esse, διαφέρειν: Mth. vi, 26 vid. h. l.

vulþris, adverb. compar., potius, pretiosius; *vulþris visan*, διαφέρειν: Gal. ii, 6.

VULLA (vet. norv. *ull*, angl. sax. *vull*, vet. sup. germ. *wolla*, vet. fr. *wolle*, angl. *wool*, suec. *ull*, dan. *uld*, rec. sup. germ. *wolle*; Gr. III, 410; Gf. I, 794; Rchth. 1158), fem., lana (ἔριον secundum Num. xix, 5): Skeir. III, c.

vullareis, masc., fullo, γραφεύς: Mc. ix, 3.

VULVA, vid. sub *Vilvan*.

VULFS (vet. norv. *ulfr*, vet. sax. *wulf*, angl. sax. *vulf*, vet. sup. germ., vet. fr., angl., batav., rec. sup. germ. *wolf*, suec., dan. *ulf*; lat. *vulpes*, [*lupus*], gr. ἀλώπηξ; Gf. I, 848; Rchth. 1158), masc., lupus, λύκος: Mth. vii, 15; Luc. x, 3; Joan. x, 12.

*VUNAN (coll. angl. sax. *vyn*, vet. sax. *wun...*, *wunnia*, vet. sup. germ. *wunna*, rec. sup. germ. *wonne*; Gr. II, 55; Gf. I, 882), conj. II, lætari.

un-vunands, partic. præs., mæstus, afflictus, ἀδημονῶν: Phlpp. ii, 26.

VUND..., vid. sub *Vindan*.

VUNDS (vet. norv. *und*, vet. sax. *wund*, angl. sax. *vund*, vet. sup. germ. *wunta*, vet. fr. *wunde*, *unde*, angl. *wound*, rec. sup. germ. *wund*; Gf. I, 896; Rchth. 1162), adject., saucius, vulneratus; *haubiþ vundan briggan*, decollare, κεφαλαιοῦν: Mc. xii, 4.

*vundon, conj. II, vulnerare.

ga-vundon (*ga-vondon*), id., τραυματίζειν: Luc. xx, 12.

vundufni, fem., plaga, μάστιξ: Mc. iii, 10.

VUNNS, vid. sub *Vinnan*.

VRAIQS (angl. sax. *vrenc*, angl. *wry*, scot. *wrink*; coll. suec. *vriden*, dan. *vride*), adject., σκολιός: Luc. iii, 5.

VRAK, vid. sub *Vrikan*.

VRATON (vet. norv. *rata*; Gr. II, 51), conj. II, ire, iter facere, πορεύεσθαι: Luc. ii, 41; Cor. I, xvi, 6; διοδεύειν: Luc. viii, 1.

vratodus, masc., iter, ὁδοιπορία: Cor. II, xi, 26.

VREKEI, vid. sub *Vrikan*.

*VRIGGAN (angl. sax. *vringan*, angl. *wring*), conj. I, *vragg*, *vruggun*, *vruggans*, torquere.

vruggo, fem., tendiculum, παγίς: Tim. II, ii, 26.

VRIþUS (angl. sax. *vræð*, suec. *vrad*, dan. *vraad*; Gr. III, 475), fem., pecus, armentum, ἀγέλη: Luc. viii, 33.

VRIKAN (vet. norv. *recka*, angl. sax. *vrecan*, vet. sax. *wrak*, *wrekan*, vet. fr. *wreka*, vet. sup. germ. *wreh*, *rehhan*, angl. *wreak*, *wrong*, rec. sup. germ. *rächen*; coll. *Vrohjan*; Gr. II, 27; Gf. I, 1130, 1131; Rchth. 1160), conj. I, *vrak*, *vrekun*, *vrikans*, persequi, διώκειν: Mth. v, 44 vid. h. l.; Joan. xv, 20; Rom. xii, 14; Cor. I, xv, 9; Cor. II, iv, 9; Gal. i, 23; iv, 29; v, 11.

ga-vrikan, 1) vindicare, ἐκδικεῖν: Rom. xii, 19; 2) ulcisci, ἐκδίκησιν ποιεῖν: Luc. xviii, 7, 8.

fra-vrikan, persequi, ἐκδιώκειν: Thess. I, ii, 15.

vraks, masc., persecutor, διώκτης: Tim. I, i, 13.

vraka, fem., persecutio, διωγμός: Mc. x, 30; Gal. vi, 12 h. l.; Tim. II, iii, 11, 12.

vrakja, fem., id., Mc. iv, 17; Rom. viii, 35;

Thess. II, I, 4; Tim. II, III, 11; *vrakja vinnan*, persecutionem pati, διώκεσθαι: Gal. VI, 12.

VRAKJAN, conj. II, persequi, διώκειν: Phlpp. III, 6.

VREKEI, fem., persecutio, διωγμός: Cor. II, XII, 10.

*VRISQAN, conj. II (?), fructificare.

GA-VRISQAN, id., τελεσφορεῖν: Luc. VIII. 14.

VRITS (vet. norv. *rita*, angl. sax. *vritan*, vet. sax. *writan*, vet. sup. germ. *rizan*, *reiz*, angl. *write*, rec. sup. germ. *reissen*; Gr. II, 14; Gf. I, 1130; II, 557), masc. punctum, acus, κεραία: Luc, XVI, 17.

VRUGGO, vid. sub *Vriggan*.

VROHJAN (vet. norv. *rägia*, *rogr*, vet. sax. *wrogian*, angl. sax. *vregan*, *vroht*, vet. fr. *wrogian*, *ruogia*, *rueka*, vet. sup. germ. *rogjan*, batav. *wrok*, rec. sup. germ. *wroge*, *rügen*; coll. *Vrikan*; DRA. 855; Gf. I, 1130; II, 432; Rchth. 1161), conj. II, accusare, κατηγορεῖν: Mth. XXVII, 12; Mc. III, 2; XV, 3; Luc. VI, 7; Joan. V, 45.

FRA-VROHJAN, diffamare, διαβάλλειν: Luc. XVI, 1.

VROHS, fem., accusatio, κατηγορία: Joan. XVIII, 29; Tim. I, V, 19.

VODS (vet. norv. *odr*, angl. sax. *vod*, *vedan*, vet. sup. germ. *wuot*, angl. *wood*, batav. *woed*, rec. sup. germ. *wuth*; Gr. II, 10; Gf. I, 766), adject., insanus, dæmoniacus, δαιμονιζόμενος: Mc. V, 15, 16; *vods visan*, δαιμονίζεσθαι: Mc. V, 18.

*VODS (coll. angl. sax. *vuðuuta*; vel *veitvods* efformatur ex quodam verbo *veitvjan*, quod indicare, ostendere, significat et ad *veitan* pertineret? Gr II, 10; DRA. 857), masc., anom., plur. *vods*.

VEIT-VODS, martyr, μάρτυρ: Mth. XXVI, 65; Mc. XIV, 63; Cor. II, I, 23; XIII, 1; Tim. I, V, 19; VI, 12.

GALIUGAVEIT-VODS, falsus testis, ψευδομάρτυρ: Cor. I, XV, 15; *galiugaveitvods visan*, ψευδομαρτυρεῖν: Mc. X, 19; Luc. XVIII, 20.

VEIT-VODJAN, conj. II, testari, μαρτυρεῖν: Luc. IV, 22; Joan. III, 26, 32; V, 36, 37; VII, 7; VIII, 13; X, 25; XII, 17; XIII, 21; XV, 26, 27; XVIII, 23; Rom. X, 2; Cor. I, XV, 15; Cor. II, VIII, 3; Gal. IV, 15; Col. IV, 13; Thess. I, II, 12; Tim. I, VI, 13; Skeir. IV, c; VI, b; καταμαρτυρεῖν: Mth. XXVII, 13; Mc. XIV, 60; XV, 4; μαρτύρεσθαι: Gal. V, 3; Eph. IV, 17; διαμαρτύρεσθαι: Thess. I, IV, 6; Tim. I, V, 21; Tim. II, II, 14; IV, 1; *galiug veitvodjan*, falso testari, ψευδομαρτυρεῖν: Mc. XIV, 56, 57.

MIÞVEIT-VODJAN, testari-cum, συμμαρτυρεῖν: Rom. IX, 1.

VEITVODIÞA (*veitvodida* Joan. III, 32), fem., testimonium, μαρτύριον: Mth. XXVII, 13; Mc. I, 44; VI, 11; Luc. V, 14; IX, 5; Tim. II, I, 8; μαρτυρία: Mc. XIV, 55, 56, 59; Joan. III, 32; V, 36; VIII, 13, 17; Tim. I, III, 7; *veitvodiþa haban*, testificare, μαρτυρεῖσθαι: Tim. I, V, 10.

VEIT-VODEINS, fem., id., Skeir. VI, c.

VEIT-VODEI, fem., id., μαρτύριον: Cor. II, I, 12; Thess. II, I, 10; Tim. I, II, 6; μαρτυρία: Tit. I, 13; Skeir. VI, b.

VEIT-VODI, neutr., id., Tim. II, II, 2 vid. ad h. l.

VOÞS (vet. sax. *wothi*; Gr. III, 786), adject., bonus, acceptabilis; *dauns voþi*, bonus odor, εὐωδία: Cor. II, II, 15; ὀσμὴ εὐωδίας: Eph. V, 2.

VOK, vid. sub. *Vakan*.

VOKRS (angl. sax. *vocor*, vet. sup. germ. *wuochar*, vet. fr. *woker*, suec. *ocker*, dan. *aager*, rec. sup. germ. *wucher*; Gr. II, 11; Gf. I, 680; Rchth. 1157), masc., lucrum, τόκος: Luc. XIX, 23.

VONDON, vid. sub. *Vundon*.

VOPJAN (angl. sax. *vop*, *vepan*, vet. sax. *wopan*, vet. sup. germ. *wuofan*, vet. fr. *wepan*, angl. *whoop*, *weep*; coll. lat. *vocare*; Gf. I, 780; Rchth. 1135), conj. II, 1) clamare, φωνεῖν: Mth. XXVII, 47; Mc. X, 49; XIV, 68, 72; XV, 35; Luc. VIII, 54; XIX, 15; Joan. XI, 28; XII, 17; XIII, 13; XVIII, 33; βοᾶν: Mc. I, 3; XV, 34; Luc. III, 4; XVIII, 7; 2) acclamare, advocare, προσφωνεῖν: (Mth. XI, 16) Luc. VII, 32.

AT-VOPJAN, advocare, φωνεῖν: Mc. IX, 35; X, 49; Luc. XVI, 2; Joan. IX, 18, 24; προσφωνεῖν: Luc. VI, 13.

UF-VOPJAN (*ubuh-vopida* Luc. XVIII, 38), exclamare, ἀναφωνεῖν: Luc. I, 42; φωνεῖν: Luc. VIII, 8; XVI, 2; ἀναβοᾶν: Luc. IX, 38; βοᾶν: Luc. XVIII, 38.

F

FAGINON, vid. sub *Faihan*.

FAGRS, vid. sub *Faihan*.

FADAR (vet. norv. *fadir*, angl. sax, *fader*, vet. sup. germ. *fatar*, vet. fr. *feder*, *fader*, *feider*, angl. *father*, vet. sax., suec., dan. *fader*, batav. *vader*, rec. sup. germ. *vater*; gr. πατήρ, lat. *pater*; Bopp 80, 83; Gr. II, 43; III, 320; Gf. III, 374; Rchth. 729), masc. anom., pater, πατήρ: Gal. IV, 6.

FADREIN, masc. plur. indecl., parentes, γονεῖς: Luc. VIII, 56; XVIII, 29; Joan. IX, 2, 3, 18, 20, 22.

FADREIN, neutr., 1) paternitas, πατριά: Eph. III, 15; 2) plur., parentes, γονεῖς: Cor. II, XII, 14; Col. III, 20; Tim. II, III, 2; πρόγονοι: Tim. I, V, 4; Tim. II, I, 3.

FADREINS, fem., genus, progenies, πατριά: Luc. II, 4.

FAHAN (vet. norv. *fá*, angl. sax. *fon*, vet. sax., vet. sup. germ. *fahan*, vet. fr. *fa*, angl. *fang*, suec. *fånga*, *få*, dan. *fange*, *faae*, batav. *vangen*, rec. sup. germ. *fahen*, *fangen*; Gr. II, 28; Gf. III, 386; Rchth. 723), conj. I, *faifah*, *faifahun*, *fahans*, capere, πιάζειν: Joan. VII, 44; VIII, 20.

GA-FAHAN, id., πιάζειν: Joan. VII, 30, 32; X, 39; Cor. II, XI, 32; καταλαμβάνειν: Mc. IX, 18; Joan. XII, 35; Rom. IX, 30; Eph. III, 18; Phlpp. III, 12; Thess. I, V, 4; ἐπιλαμβάνεσθαι: Luc. XX, 20, 26; προλαμβάνειν: Gal. VI, 1; *gafahanana tiuhan*, captare, ζωγρεῖν: Tim. II, II, 26; *gafahanana haban*, id., Tim. II, II, 26, h. l.

GA-FAH, neutr. (?), captura, ἄγρα: Luc. V, 9.

FAHEÞS, vid. sub *Faihan*.

FAHJAN, vid. sub *Faihan*.

FAÞA (coll. vet. sup. germ. *fadam*, angl. sax. *fæðem*, vet. fr. *fethm*, angl. *fathom*, rec. sup. germ. *faden*; Gf. III, 374, 450; Rchth. 736), fem., sepes, φραγμός: Mc. XII, 1; Luc. XIV, 23; Eph. II, 14.

* FAÞS (*fads* Luc. VII, 6; coll. angl. sax. *fadan*; Bopp 83; Gr. I, XLII (1. edit.); III, 319; DM. 689; DRA. 754; Gf. III, 374; coll. Aschbach, *Gesch. der Westgothen* p. 264), masc. (plur. *fadeis*), dominus, præsul.

BRUÞ-FAÞS, sponsus, νυμφίος: Mc. II, 19, 20; Luc. V, 34, 35; νυμφών: Mth. IX, 15; Mc. II, 19; Luc. V, 34.

HUNDA-FAÞS, centurio, ἑκατόνταρχος: Mth. VIII, 5, 13; Luc. VII, 2, 6; κεντουρίων: Mc. XV, 39, 44, 45.

ÞUSUNDI-FAÞS, dux, chiliarchus, χιλίαρχος: Mc. VI, 21; Joan. XVIII, 12.

SYNAGOGA-FAÞS, archisynagogus, ἀρχισυνάγωγος: Mc. V, 22, 35, 36, 38.

FAIAN, vid. sub *Feian*.

* FAIHAN (vet. norv. *feigenn*, *fagna*, angl. sax. *fea*, *fægnian*, vet. sax. *fagan*, *faganon*, vet. sup. germ. *gafehan*, *gafag*, *fagon*, angl. *fain*, suec. *fägna*; Gr. II, 28, 44; Gf. III, 417), conj. I, *fah*, *fehun*, *faihans*, accommodari, convenire.

BI-FAIHON, conj. II, decipere, πλεονεκτεῖν: Cor. II, VII, 2; XII, 17, 18; Thess. I, IV, 6.

GA-FAIHON, id., Cor. II, II, 11 h. l.

BI-FAIHONS, fem., deceptio, πλεονεξία: Cor. II, IX, 5.

BI-FAIH, neutr., id., Cor. II, XII, 20 h. l.

* FAHJAN (DM. 24; Gf. III, 419), conj. II, adaptare, accommodare.

FULLA-FAHJAN, 1) satisfacere, ἱκανὸν ποιεῖν : Mc. xv, 15; Skeir. VII, d; 2) servire, λατρεύειν : Luc. iv, 8.

FAHEÞS et FAHEDS (*faheids* Luc. ;ii, 10; viii, 13), fem., lætitia, χαρά : Mc. iv, 16; Luc. i, 14; ii, 10; viii, 13; x, 17; xv, 7, 10; Joan. iii, 29; xv, 11; xvi, 21, 22, 24; xvii, 13; Rom. xiv, 17; xv, 13; Cor. II, ii, 3; vii, 4, 13; viii, 2; Gal. v, 22; Phlpp. i, 25; ii, 2, 29; iv, 1; Col. i, 11; Thess. I, ii, 19, 20; iii, 9; Tim. II, i, 4.

FAGINON, conj. II, lætari, c. dat., etiam cum *fram*, *ana* vel *in*, χαίρειν : Mc. xiv, 11; Luc. i, 14; vi, 23; x, 20; xv, 5, 32; xix, 6, 37; Joan. viii, 56; xi, 15; xiv, 28; xvi, 20, 22; Rom. xii, 12, 15; Cor. I, xiii, 6; xvi, 17; Cor. II, ii, 3; vi, 10; vii, 7, 9, 13, 16; xiii, 9, 11; Phlpp. i, 18; ii, 28; iii, 1; iv, 4, 10; Col. i, 24; Thess. I, iii, 9; v, 16; *fagino*, imperat., ave, χαῖρε : Luc. i, 28.

MIÞ-FAGINON (vel *faginon miþ*), lætari cum, συγχαίρειν : Luc. i, 58; xv, 6, 9; Cor. I, xiii, 6.

FAGRS (vet. norv. *fagr*, angl. sax. *fægr*, vet. sup. germ. *fagar*, angl. *fair*, suec. *fager*, dan. *favr;* Gf. III, 420), adject., proprius, utilis, bonus, εὔθετος : Luc. xiv, 35.

UN-FAGRS, inutilis, ἀχάριστος : Luc. vi, 35.

GA-FAHRJAN, conj. II, præparare, κατασκευάζειν : Luc. i, 17.

* GA-FEHS (vet. sax. *feh*), adject., conveniens, accommodatus.

GA-FEHABA, adverb., id., εὐσχημόνως : Thess. I, iv, 12.

FAIHU (*faiho* Mc. x, 33; vet. norv. *fe*, vet. sup. germ. *fihu*, angl. sax. *feoh*, vet sax. *fehu*, *fe*, vet. fr. *fia*, angl. *fee*, suec. *fä*, dan. *fæ*, rec. sup. germ. *vieh;* gr. πῶυ, lat. *pecus*, *pecunia;* coll. *Faihan;* Bopp 81, 83; Gr. II, 28; Gf. III, 425, 428), neutr., facultates, χρήματα : Mc, x, 23, 24; Luc. xviii, 24; κτήματα : Mc. x, 22; ἀργύριον : Mc. xiv, 11.

FILU-FAIHUS, adject., multivarius, πολυποίκιλος : Eph. iii, 10 h. l.

FAIHU-GAIRNEI, vid. sub *Geiran.*

FAIHU-GEIRO, vid. sub *Geiran.*

FAIHU-ÞRAIHNS, vid. sub *Þreihan.*

FAIHU-SKULA, vid. sub *Skulan.*

FAIHU-GAVAURKI, vid. sub *Vaurkjan.*

FAIHU-FRIKS, vid. sub *Friks.*

FAIHON, vid. sub *Faihan.*

* FAIR (vet. norv., angl. sax. *for-*, vet. sax, *far-*, vet. sup. germ. *far-*, *fir-*, suec. *för-*, dan. *for-*, batav., rec. sup. germ. *ver-;* Gf. III, 604, 605), præpositio inseparabilis, quæ germanico *ver-*, *ent-* respondet, et in sequentibus tantum vocabulis occurrit : 1) cum verbis : *fairainan*, *fairgreipan*, *fairhaitan*, *fairrinnan*, *fairvaurkjan*, *fairveitjan;* 2) cum participio : *unfairlaistiþs;* 3) cum substantivo : *fairveitl*.

*FAIRAN (vet. norv. *far*, *firin*, angl. sax. *firen*, vet. sax., vet. sup. germ. *firina*, *fara*, vet. fr. *firne*, *ferne*, rec. sup. germ. *gefährde;* Gr. II, 56; DRA. 624; Gf. III, 575, 679; Schm. I, 550; Rchth. 743), conj. I, *far*, *ferun*, *faurans*, accusare.

*FAIRINS, adject., culpabilis, nocens.

UN-FAIRINS, inculpatus, ἄμεμπτος : Thess. I, iii, 13; v, 23; ἀνέγκλητος : Col. i, 22.

US-FAIRINS, id., ἄμεμπτος : Phlpp. iii, 6.

FAIRINA, fem., 1) accusatio, μομφή : Col. iii, 13; 2) crimen, αἰτία : Mc. xv, 26; Joan. xviii, 38; xix, 6; 3) causa, λόγος : Mth. v, 32; αἰτία : Tim. II, i, 12; Tit. i, 13.

FAIRINON (*Fairrinon* Gal. v, 15), conj. II, vituperare, μωμᾶσθαι : Cor. II, viii, 20; Gal. v, 15; *fairinonds*, part. præs., calumnians, calumniator, διάβολος : Tim. II, iii, 3.

UNGA-FAIRINONDS, part. præs., integer, ἀνέγκλητος : Tit. i, 6; ἀνεπίληπτος : Tim. I, iii, 2.

UNGA-FAIRINOÞS, part. præt., id., ἀνέγκλητος : Tim. I, iii, 10; Tit. i, 7; ἀνεπίληπτος : Tim. I, v, 7; vi, 14.

UN-FAIRINODABA, adverb., integre, ἀμέμπτως : Thess. I, ii, 10.

FERJA, masc., insidiator, ἐγκάθετος : Luc. xx, 20.

GA-FAURDS, fem., concilium, synedria, συνέδριον : Mc. xiv, 55; xv, 1.

FAIRGUNI (vet. norv. *fiörgyn*, angl. sax. *firgen;* Gr. II, 175; DM. 116), neutr., mons, ὄρος : Mth. viii, 1; Mc. iii, 13; v, 5, 11; ix, 2; xi, 1, 23; Luc. iii, 5, 19, 29, 37; iv, 5, 29; vi, 12; viii, 32; ix, 28, 37; Joan. vi, 3, 15; Cor. I, xiii, 2; Gal. iv, 24.

FAIRZNA (vet. sax., vet. sup. germ. *fersna*, angl. sax. *fiersna*, batav. *verssen*, rec. sup. germ. *ferse;* gr. πτέρνα; Gr. III, 404; Gf. III, 699), fem., calcaneus, πτέρνα : Joan. xiii, 18.

FAIRINA, vid. sub *Fairan.*

FAIRNIS (vet. norv. *forn*, angl. sax. *fyrn*, vet. sax. *fern*, *furn*, vet. sup. germ. *firni*, suec. *forn*, rec. sup. germ. *firn;* Gr. II, 62; Gf. III, 662), adject., vetus, antiquus, παλαιός : Mth. ix, 16, 17; Mc. ii, 21, 22; Luc. v, 36, 37, 39; Cor. I, v, 7; Cor. II, iii, 14; Eph. iv, 22; Col. iii, 9; *fairnjo jer*, annus elapsus, πέρυσι : Cor. II, viii, 10; ix, 2.

FAIRNIÞA, fem., vetusias, παλαιότης : Rom. vii, 6.

FAIRRA (vet. norv. *firr*, *fiarri*, angl. sax. *feor*, vet. sax., vet. sup. germ. *fer*, vet. fr. *fir*, *fer*, *fern*, angl. *far*, suec. *fjerran*, dan. *fjern*, rec. sup. germ. *fern;* Gf. III, 656; Rchth. 742), adverb., porro, πόρρω : Luc. xiv, 32; μακράν : Luc. xv, 13; Eph. ii, 13, 17; hinc *fairra visan*, abesse, μακρὰν ἀπέχειν : Luc. xv, 20; c. dat., ex, ab, ἀπό : Mth. vii, 23; xxv, 41; Luc. i, 38; ii, 15, 37; iv, 13, 42; v, 3, 8; viii, 37; Cor. I, vii, 10; μακρὰν ἀπό : Mth. viii, 30; Mc. xii, 34; Luc. vii, 6; πόρρω ἀπό : Mc. vii, 6.

FAIRRAÞRO, adverb., longinquo, μακρόθεν : Mc. v, 6; viii, 3; xi, 13; Luc. xviii, 13; ἀπὸ μακρόθεν : Mth. xxvii, 55; Mc. xiv, 54; xv, 40; Luc. xvi, 23; πόρρωθεν : Luc. xvii, 12.

FAIRWUS (vet. norv. *fiör*, angl. sax. *feorh*, vet. sup. germ. *ferh;* Gr. III, 393, DM. 457; Gf. III, 682), masc., mundus, κόσμος : Mc. viii, 36; Joan. viii, 23, 26; ix, 5; x, 36; xi, 27; xii, 25, 31, 46; xv, 19; xvi, 11, 28, 33; xvii, 5, 6, 11, 12, 14, 15, 16, 24; xviii, 36, 37; Rom. xi, 12, 15; Cor. I, i, 20; v, 10; Cor. II, i, 12; vii, 10; Gal. iv, 3; vi, 14; Eph. i, 4; ii, 2 h. l.; Col. ii, 20; Tim. I, i, 15; iii, 16; vi, 7; *sa fairwu habands*, princeps mundi, κοσμοκράτωρ : Eph. vi, 12.

VAI-FAIRWJAN (vet. sup. germ. *weverjan;* Gf. I, 788), conj. II, flere, lamentari, ἀλαλάζειν : Mc. v, 38.

FALAIG, nom. propr. masc., Φάλεκ : Luc. iii, 35.

FALÞAN (vet. norv. *falda*, ...*faldt*, angl. sax. *fealdan*, ...*feald*, vet. sax., vet. fr. ...*fald*, vet. sup. germ. *faldan*, angl. *fold*, suec. *fäll*, dan. *folde*, rec. sup. germ. *falten*, ...*faltig;* gr. πλέκειν, ...πλοῦς, lat. *plicare*, ...*plex;* Gf. III, 513), conj. I, *faifalþ*, *faifalþun*, *falþans*, plicare, colligere, πτύσσειν : Luc. iv, 20.

...FALÞS, adject., ...plex.

AIN-FALÞS, simplex, clarus, ἁπλοῦς : Mth. vi, 22.

AIN-FALÞABA, adverb., simpliciter, Skeir. III, c.

MANAG-FELÞS, multiplex, πολλαπλασίων : Luc. xviii, 30; πολυποίκιλος : Eph. iii, 10.

TAIHUNTAIHUND-FALÞS, centuplex, ἑκατονταπλασίων : Mc. x, 30; Luc. viii, 8.

FIDUR-FALÞS, quadruplex, τετραπλοῦς : Luc. xix, 8.

AIN-FALÞEI, fem., simplicitas, bonum, ἁπλότης : Cor. II, viii, 2; ix, 11, 13; xi, 3; Col. iii, 22.

FALLASUR, nom. propr. masc., Φασσούρ : Esdr. ii, 38.

FANA (vet. norv., angl. sax., suec. *fana*, vet. sax., vet. sup. germ. *fano*, dan. *fane*, rec. sup. germ. *fahne;* lat. *pannus;* Gr. III, 447; Gf. III, 520), masc., pannus, ῥάκος : Mth. ix, 16; σουδάριον : Luc. xix, 20.

FANI (vet. norv. *fen*, angl. sax. *fenn*, vet. sup.

germ. *fenna*, angl. *fen*, *fiants*, batav. *venn*; Gf. III, 522), neutr., lutum, πηλός : Joan. ix, 6, 11, 14.

FANUEL, nom. prop. masc., Φανουήλ : Luc. ii, 36.

FAUHO (vet. sup. germ. *foha*, angl. sax., angl. *fox*, vet. sax. *fohs*, batav. *voss*, rec. sup. germ. *fuchs*; Gf. III, 431), fem., vulpes, ἀλώπηξ : Mth. viii, 20; Luc. ix, 58.

FAUR et FAURA (vet. norv. *fyri*, *for*, angl. sax. *fore*, *for*, vet. sax. *far*, *for*, *fora*, *furi*, vet. fr. *fara*, *fore*, *fori*, *for*, vet. sup. germ. *fora*, *furi*, angl. *before*, suec. *för*, dan. *for*, rec. sup. germ. *fur*, *vor*; gr. πρό, lat. *pro*, *præ*; Gr. II, 726; Gf. III, 612; Alth. Präpos. 130 sqq., Rchth. 728, 751), præpositiones, quarum prior respectum localem, coram, ante, temporalem, ante, et moralem, pro, posterior vero localem tantum et moralem designat.

I. *Faur* : A. Præpositio accusativum regens, significat a) localiter, ad, præ (ita ut objectum aliud antecedat), παρά c. accus.: Mc. i, 16 *warbonds faur marein*; item post *galeiþan* Mc. ii, 13; *gadriusan* iv, 4; Luc. viii, 5; *sitan* Mc. x, 46; Luc. xviii, 35; hinc *sa faur marein* pro παράλιος Luc. vi, 17; etiam Mc. viii, 6 *atlagidedun faur þo managein*, παρέθηκαν τῷ ὄχλῳ; semel adest Mc. xiv, 68 *galaiþ faur gard*, ἐξῆλθεν εἰς τὸ προαύλιον; b) temporaliter, πρό : *faur mel* Mth. viii, 29; Cor. I, iv, 5; Skier. VIII, a; *faur mela aiveina* Tim. II, i, 9; Tit. i, 2; *faur jera fidvortaihun* Cor. II, xii, 2; *faur gaskaft fairwaus* Joan. xvii, 24; *faur gasatein fairwaus* Eph. i, 4; *faur hanins hruk* Mth. xxvi, 75; *faur þata* Skeir. III, a; hinc Thess. I, iv, 15 *ni bisnivam faur þans anaslepandans* (οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας); c) metaphorice post verba omnis generis et locutiones, quæ factum, passionem, orationem, etc., pro aliquo fieri indicant, sive ad designandum finem, vel rationem, vel substitutionem, pro, ὑπέρ c. genit. : Mc. ix, 40 (*saei nist viþra izvis, faur izvis ist*); x, 45 (*giban saivala faur managans saun*); Luc. ix, 50; Joan. x, 11, 15; xiii, 37, 38; xv, 13; xviii, 14; Rom. viii, 15; ix, 3; xiv, 15; Cor. I, iv, 6; v, 7; xv, 3, 29; Cor. II, i, 6, 11; v, 15, 20, 21; vii, 7, 8, 12; viii, 16, 24; ix, 14; xii, 5, 10, 15; xiii, 8; Gal. i, 4; ii, 20; Eph. iii, 10; v, 2, 25; vi, 20; Phlpp. i, 29; iv, 10; Col. i, 7, 9, 24; Thess. I, v, 10; Tim. I, ii, 6; Philem. 13; Skeir. I, a; II, a; VIII, c, d.

B. Adverbium : Mc. viii, 6 *atlagjan faur* (παρατιθέναι); Luc. xix, 4 *biþragjan faur* (προτρέχειν).

C. In compositione : a) cum verbis : *faurbiudan*, *faurgaggan*, *faurdammjan*, *faurqiþan*, *faurlagjan*, *faurmuljan*, *faurrinnan*, *faursigljan*, *faursnivan*, *faurvalvjan*, *faurvaipjan*; bicomposita : *faurbigaggan*, *faurbiþragjan*, *faurbisnivan*; b) cum substantivis : *faurbauhts*, *faurhah*, *faurlageins*, *faurstasseis*; c) cum adjectivo : *unfaurveis*.

II. *Faura* : A. Præpositio dativum regens, significat a) localiter, coram, ἔμπροσθεν : Mth. vi, 2 (*ni haurnjais faura þus*); xi, 10 (*aggilus gamanveiþ vig þeinana faura þus*); xxvi, 70; xxvii, 11; Mc. i, 2; Luc. v, 29; xix, 27; Joan. x, 4; Cor. II, v, 10; Gal. ii, 14; Thess. I, iii, 9, 13; Neh. v, 15; ἐνώπιον : Luc. xiv, 10; κατενώπιον : Col. i, 22; πρὸ προσώπου : Mth. xi, 10; Mc. i, 2; Luc. ix, 52; quæ formula etiam per *faura andvairþja* exprimitur Luc. i, 76; vii, 27; x, 1; Neh. v, 15; quod etiam pro ἐναντίον : Mc. ii, 12 ponitur; insuper adhibetur *faura*, pro κατά c. accus. : Gal. iii, 1; παρά c. accus. : Mc. v, 21; Luc. vii, 38; viii, 4, 37; xvii, 16; παρά c. dat.: Luc. ix, 47; hinc Luc. ii, 22 *atsatjan faura fraujin* (παριστάναι τῷ κυρίῳ); Rom. xiv, 10 *gasatjan faura stauastola* (παριστάναι τῷ βήματι); coll. Cor. I, xv, 28 *gakunnan sik faura ainamma* (ὑποτάσσεσθαί τινι); Tim. I, ii, 12 *fraujinon faura vaira* (αὐθεντεῖν ἀνδρός), quod loco : coram, in conspectu hominis (vid. ad h. l.) etiam verti potest : super, magis quam homo, ut saltem Col. i, 17 *is ist faura*(πρό)*allaim* explicandus est; b) metaphorice, ante, præ, post verba administrandi, fugiendi, abscondendi, præservandi, et similium, ἀπό : Mth. vii, 15 (*atsaiwiþ faura liugnapraufetum*); Mc. xii, 38; xiv, 52; Luc. iii, 7; ix, 45; x, 21; xix, 42; xx, 46; Joan. x, 5; xii, 36; ἐκ : Joan. xvii, 15; ob, propter, præ, ἀπό : Luc. xix, 3 *ni mahta iesu gasaiwan faura managein*; διά c. accus. : Joan. xii, 42 *faura fareisaium ni andhaihaitun*; præ, præstantiam indicans, vid. supra a) fin.

B. Adverbium : 1) ante, ἔμπροσθεν : Phlpp. iii, 14; 2) prius, πρότερον : Tim. I, i, 13; Skeir. I, c; 3) pro, πρό in compositione, ut : *faura dustodjan*, προενάρχεσθαι : Cor. II, viii, 6; *faura fravaurkjan*, προαμαρτάνειν : xii, 21; 4) ad significandum perfectum, ut *faura haitans*, κεκλημένος : Luc. xiv, 24, etiam redundanter, ut Tim. I, i, 18 *faura faursnivan*.

C. In compositione : a) cum verbis : *fauragaggan*, *fauraqiþan*, *fauraqiman*, *fauramanvjan*, *faurameljan*, *faurarahnjan*, *faurastandan*, *fauravenjan*, *fauravisan*; bicomposita : *fauragahaitan*, *fauragahugjan*, *fauragaleikan*, *fauragamanvjan*, *fauragameljan*, *fauragasandjan*, *fauragasatjan*, *fauragateihan* (*fauradustodjan*); b) cum substantivis : *fauragaggi*, *fauragaggja*, *fauragagga*, *fauradauri*, *faurahah*, *fauramaþleis*, *fauramaþli*, *fauratani*, *faurafilli*.

FAURÞIS (coll. Gr. II, 730 et Gf. III, 620), adverb., primum, πρῶτον : Mth. v, 24; Mc. iii, 27; vii, 27; ix, 11, 12; Luc. vi, 42; ix, 59, 61; xiv, 31; xvii, 25; Eph. iv, 9; Thess. I, iv, 16; Tim. I, v, 4; Tim. II, i, 5; πρότερον : Joan. vi, 62; vii, 51; ix, 8; Cor. II, i, 15; Skeir. I, d; V, b; ποτέ : Joan. ix, 7.

FAURÞIZEI (*faurþize* Mc. xiv, 72; Luc. ii, 26), prius, πρίν, πρὶν ἤ : Mc. xiv, 72; Luc. ii, 26; Joan. viii, 58; xiv, 29; πρὸ τοῦ c. infin. : Mth. vi, 8; Luc. ii, 21; Joan. xiii, 19; xvii, 5; Gal. ii, 12.

FAURDS, vid. sub *Fairan*.

FAURHTS (angl. sax., vet. sax., vet. sup. germ. *forht*, vet. fr. *fruchta*, angl. *fear*, *fright*, suec. *fruktan*, dan. *frygt*, batav. *vorcht*, rec. sup. germ. *furcht*; Gf. III, 685; Rchth. 769), adject., timidus, δειλός : Mc. iv, 40; *faurhts vairþan*, timidum fieri, φοβεῖσθαι : Mc. x, 32.

GUDA-FAURHTS, qui timet Deum, εὐλαβής : Luc. ii, 25.

FAURHTEI, fem., timor, metus, δειλία : Tim. II, i, 7; ἔκστασις : Mc. v, 42.

FAURHTJAN, conj. II, timere, φοβεῖσθαι : Mc. v, 36; Luc. viii, 50; ix, 34; δειλιᾶν : Joan. xiv, 27; δειλὸν εἶναι : Mth. viii, 26; *faurhtjan sik*, id., ἐκθαμβεῖσθαι : Mc. xvi, 6.

* FAURS (vet. sax. *giföri*), adject., dispositus, ornatus.

GA-FAURS, id., κόσμιος : Tim. I, iii, 2; νηφάλιος : Tim. I, iii, 11.

UN-FAURS, garrulus, φλύαρος : Tim. I, v, 13.

FAURTUNATUS, nom. propr. masc., Φουρτουνάτος : Cor. I, xvi, 17.

FARAIS, nom. propr. masc., Φαρές : Luc. iii, 33.

FARAN (vet. norv. *fara*, *fár*, angl. sax. *faran*, *feran*, vet. sax., vet. sup. germ. *faran*, vet. fr. *fara*, angl., dan. *fare*, suec. *fara*, batav. *varen*, rec. sup. germ. *fahren*; Gr. II, 9; Gf. III, 548; Rchth. 727), conj. I, *for*, *forun*, *farans*, ire, transire, μεταβαίνειν : Luc. x, 7.

FARJAN, conj. II, navigare, ducere, πλεῖν : Luc. viii, 23; ἐλαύνειν : Joan. vi, 19.

AT-FARJAN, navigare, καταπλεῖν : Luc. viii, 26.

US-FARÞO, fem., naufragium; *usfarþon gataujan us skipa*, naufragium pati, ναυαγεῖν : Cor. II, xi, 25.

FARAON, nom. propr. masc., Φαραώ : Rom. ix, 17.

FAREISAIUS (*farisaius* Luc. xvi, 14), nom. propr. masc., Pharisæus, Φαρισαῖος : Mth. v, 20; ix, 11, 34; Mc. iii, 6; viii, 15; x, 2; xii, 13; Luc. v, 21, 30, 33; vi, 2, 7; vii, 30, 36, 37, 39; xv, 2; xvi, 14; xvii, 20; xviii, 10; Joan. vii, 32, 45, 47, 48; ix, 13; xi, 46; xii, 42; xviii, 3; Phlpp. iii, 5; Skeir. VIII, c. d.

FASKJA (voc. lat.), masc., fascia, κειρία : Joan. xi, 44.

FASTAN (vet. norv. *fastr*, *festa*, angl. sax. *fæst*, vet. sax. *festian*, *fast*, vet. sup. germ. *fastjan*, vet. fr. *fest*, *festigia*, angl., suec., dan. *fast*, rec. sup. germ. *fest*, *fassen*; Gf. III, 719; Rchth. 735), conj. II, servare, observare, τηρεῖν : Mc. VII, 9; Joan. VIII, 51, 55; XII, 7; XIV, 15, 21, 23, 24; XV, 10, 20; XVII, 6, 11, 12; Cor. II, XI, 9; Eph. IV, 3; Tim. I, V, 23; VI, 14; φυλάττειν : Gal. VI, 13; Tim. I, V, 21; Tim. II, I, 12, 14; φρουρεῖν : Phlpp. IV, 7; Skeir. I, b.

GA-FASTAN, id., τηρεῖν : Joan. XVII, 6; Thess. I, V, 23; Tim. I, V, 23; VI, 14; Tim. II, IV, 7; συντηρεῖν : Luc. II, 19; V, 38; διατηρεῖν : Luc. II, 51; φυλάττεσθαι : Mc. X, 20; Luc. XVIII, 21; διαφυλάττειν : Luc. IV, 10; κατέχειν : Cor. I, XI, 2.

VITODA-FASTEIS, masc., legis observator, legis peritus, νομικός : Luc. VII, 30; X, 25.

FASTUBNJA, fem., observatio, τήρησις : Cor. I, VII, 19.

FASTUBNI, neutr., id., Col. II, 23.

FASTAN (vet. norv. *fasta*, angl. sax. *fæstan*, vet. sup. germ. *fastan*, vet. fr. *festa*, *festia*, angl. *fast*, vet. sax., suec. *fästa*, dan. *faste*, batav. *vasten*, rec. sup. germ. *fasten*; Gf. III, 725; Rchth. 735), conj. II, jejunare, νηστεύειν : Mth. VI, 16, 17, 18; IX, 14, 15; Mc. II, 18, 19; Luc. V, 33, 34, 35; XVIII, 12; Cor. I, VII, 5.

FASTUBNI, neutr., jejunium, νηστεία : Mc. IX, 29; Luc. II, 37; IX, 43.

FAVS (vet. norv. *fa*, angl. sax. *feava*, vet. sax. *fah*, vet. sup. germ. *foh*, vet. fr. *fe*, angl. *few*, suec. *få*, dan. *faa*; lat. *paucus*; Gr. III, 616; Gf. III, 430; Rchth. 729), adject., comparat. *faviza*, parum, paucus, ὀλίγος : Mth. VII, 14; IX, 37; Mc. VI, 5; VIII, 7; Luc. X, 2; Tim. I, IV, 8; *favizo* (sc. *habun*), ἐλαττονεῖν : Cor. II, VIII, 15.

FEHS, vid. sub *Faihan*.

* **FEIAN** (vet. norv. *fia*, angl. sax. *fian*, *fah*, vet. sax. *fion*, *fiond*, vet. sup. germ. *fien*, vet. fr. *fiand*, *fiund*, angl. *fiend*, *foe*, suec., dan. *fiende*, rec. sup. germ. *feind*, *fee*, *fehde*; Bopp 123; Gf. III, 380; Gr. IV, 26; Rchth. 738), conj. I, *fai*, *fijun*, *fijans*, hostilem esse, aggredi (?).

IN-FEINAN, conj. III, misereri, σπλαγχνίζεσθαι : Mth. IX, 36; Mc. I, 41; VIII, 2; Luc. VII, 13; XV, 20; *infeinandei armahairtei*, viscera misericordiæ, σπλάγχνα ἐλέους : Luc. I, 78.

FAIAN, conj. II, vituperare, μέμφεσθαι : Rom. IX, 19.

FIJAN (*fian* Joan. XII, 25), conj. II, odisse, μισεῖν : Mth. V, 43; VI, 24; Luc. VI, 22, 27; XIV, 26; XVI, 13; XIX, 14; Joan. VII, 7; XII, 25; XV, 18; XXIII, 24; XVII, 14; Rom. IX, 13; Eph. V, 29; ἀποστυγεῖν : Rom. XII, 9; *fijands*, part. præs., odiens, hostis, osor, ἐχθρός : Rom. XI, 28.

FIJANDS (*fiands* Mth. V, 43; Neh. VI, 16), partic. ut subst., osor, hostis, ἐχθρός : Mth. V, 43, 44; Mc. XII, 36; Luc. I, 71; VI, 35; X, 19; XIX, 27, 43; XX, 43; Rom. XII, 20; Cor. I, XV, 25, 26; Gal. IV, 16; Phlpp. III, 18; Col. I, 21; Thess. II, III, 15; Neh. VI, 16; ἔχθρα : Rom. VIII, 7.

FIJAÞVA (*fiaþva* Gal. V, 20), fem., inimicitia, ἔχθρα : Gal. V, 20; Eph. II, 15, 16.

FERA (vet. sup. germ. *fera*; Gf. III, 579), fem., locus, limes, μέρος : Mc. VIII, 10; Eph. IV, 16; κλίμα : Gal. I, 21; *hleidumei fera*, sinistrum latus, τὰ εὐώνυμα : Mth. XXV, 41.

FERJA, vid. sub *Fairan*.

FETJAN (coll. vet. norv. *feitr*, angl. sax. *fætt*, *fættian*, angl. *fat*, rec. sup. germ. *fett*; coll. *Fitan*), conj. II, ornare, κοσμεῖν : Tim. I, II, 9.

FETEINS (*gafeteins*, Tim. I, II, 9), fem., vestimentum, ornamentum, καταστολή : Tim. I, II, 9.

FIGGRS (vet. norv. *fingr*, vet. sax., vet. sup. germ. *fingar*, vet. fr., angl. sax., angl., suec., dan., rec. sup. germ. *finger*, batav. *vinger*; Gr. II, 60; III, 404; Gf. III, 527; Rchth. 741), masc., digitus, δάκτυλος : Mc. VII, 33.

FIGGRA-GULÞ, vid. sub *Gulþ*.

FIDVOR (vet. norv. *fiorir*, angl. sax. *feover*, *fyðer*, vet. sax. *fiwar*, vet. sup. germ. *fior*, vet. fr. *fiuwer*, *fiower*, *fior*, angl. *four*, suec. *fyra*, dan. *fire*, batav., rec. sup. germ. *vier*; lat. *quatuor*, gr. πίσυρες ; Gr. I, 762; Gf. III, 670; Rchth. 744), numerale, quatuor, τέσσαρες : Mc. II, 3; VIII, 9, 20; XIII, 27; Luc. II, 37; Joan. XI, 17.

FIDVOR-TIGJUS, plur., quadraginta, τεσσαράκοντα : Mc. I, 13; Luc. IV, 2; Cor. II, XI, 24; Skeir VII, d.

FIDVOR-TAIHUN, vid. sub *Taihun*.

FIDUR-DOGS, vid. sub *Dags*.

FIDUR-RAGINEIS, vid. sub *Ragin*.

FIDUR-FALÞS, vid. sub *Falþan*.

FILETUS, nom. propr. masc., Φιλητός : Tim. II, II, 17.

FILHAN (vet. norv. *fela*, vet. sax., vet. sup. germ., *felhan*, angl. *feal*, rec. sup. germ. ...*fehlen*; coll. lat. *se-pelire*, gr. φυλάσσειν; Gr. II, 33; Gf. III, 500), conj. I, *falh*, *fulhun*, *fulhans*, 1) celare, abscondere, κρύπτειν : Tim. I, V, 25; 2) sepelire, θάπτειν : Mth. VIII, 22.

ANA-FILHAN, 1) relinquere, tradere, παραδιδόναι : Mth. XXVII, 2; Mc. VII, 13; Luc. I, 2; Joan. XVIII, 35; Cor. I, XI, 2, 23; XV, 24; Tim. I, I, 20; Skeir. IV, d; παρατίθεσθαι : Tim. I, I, 18; Tim. II, II, 2; ἐκδίδοσθαι : Mc. XII, 1; Luc. XX, 9; *þatei anafulhun*, quod traditum est, traditio, παράδοσις : Mc. VII, 5, 8; 2) commendare, συνιστάναι : Cor. II, III, 1; V, 12 b. l.; X, 12; Skeir. III, a.

AF-FILHAN, abscondere, ἀποκρύπτειν : Luc. X, 21.

GA-FILHAN, 1) celare, abscondere, κρύπτειν : Joan. VIII, 59; XII, 36; 2) sepelire, θάπτειν : Mth. VIII, 21; Luc. XVI, 22.

US-FILHAN, effodere, sepelire, θάπτειν : Luc. IX, 59, 60; Skeir. II, a.

ANA-FILH, neutr., 1) traditio, παράδοσις : Mc. VII, 3; Thess. II, III, 6; παραθήκη : Tim. II, I, 12, 14; 2) commendatio; *anafilhis bokos*, commendationis litteræ συστατικαὶ ἐπιστολαί : Cor. II, III, 1.

GA-FILH, sepelitio, ἐνταφιασμός : Joan. XII, 7.

US-FILH, id., ἐνταφιασμός : Mc. XIV, 8; ταφή : Mth. XXVII, 7 vid. ad h. l.

FILIGRI (*filegri* Luc. XIX, 46), neutr., caverna, σπήλαιον : Mc. XI, 17; Luc. XIX, 46.

FULGINS, adject., absconditus, κρυπτός : Mth. X, 26; Mc. IV, 22; Luc. VIII, 17.

GA-FULGINS, id., κεκρυμμένος : Luc. XVIII, 34; ἀποκεκρυμμένος : Eph. III, 9; Col. I, 26; *gafulgins visan*, κεκρύφθαι : Luc. XIX, 42; Col. III, 3.

ANA-FULHANO, neutr., traditio, παράδοσις : Mc. VII, 6.

FULHSNI, neutr., absconditum, secretum, κρυπτόν : Mth. VI, 4, 6, 18; Skeir. IV. d.

FILIPPA, nom. propr. fem., Φίλιπποι : Cor. I, subscr.; Cor. II, subscr.

FILIPPISIUS, nom. propr. masc., Φιλιππήσιος : Phlpp. IV, 15.

FILIPPUS, nom. propr. masc., Φίλιππος : Mc. III, 18; VI, 17; VIII, 27; Luc. III, 1; VI, 14; Joan. VI, 5, 7; XII, 21, 22; XIV, 8, 9; Skeir. VII, a; Calend. goth.

* **FILL** (vet. norv. *fell*, *felldr*, vet. sup. germ. *fel*, angl. sax., angl., vet. sup. germ. *fell*, batav. *vell*; lat. *pellis*; Gr. II, 57; III, 408; Gf. III, 469), neutr., pellis, cutis.

ÞRUTS-FILL, lepra, λέπρα : Mth. VIII, 3; Mc. I, 42; Luc. V, 12, 13; *þrutsfill habands*, lepram habens, leprosus, λεπρός : Mth. VIII, 2; Mc. I, 40.

ÞRUTS-FILLS, adject., leprosus, λεπρός : Mth. XI, 5, Luc. IV, 27; VII, 22; XVII, 12.

FAURA-FILLI, neutr., præputium, ἀκροβυστία : Cor. I, VII, 18, 19; Gal. II, 7; V, 6; VI, 15; Col. III, 11.

FILLEINS, adject., pelliceus, δερμάτινος : Mc. I, 6.

* **FILM** (coll. angl. sax. *film*, vet. fr. *filmene*), pellis.

US-FILMS, adject., semper in debili forma occurrens,

usfilma, proprie horridus capillis, perterritus, stupefactus; *usfilma vairþan*, expavere, stupefieri, πλήττεσθαι : Mc. I, 22; φοβεῖσθαι : Luc. IX, 43.

US-FILMEI, fem., timor, pavor, ἔκστασις : Mc. XVI, 8; Luc. V, 26.

FILU (vet. norv. *fiöl*, angl. sax. *fela*, vet. sax., vet. sup. germ. *filu*, vet. fr. *fel*, batav. *veel*, rec. sup. germ. *viel*; gr. πολύς; Gr. III, 613; Gf. III, 471; Rchth. 731), adverb., 1) ut adject., plus, magis, plurimus, πολύς : Mth. IX, 14; Mc. III, 7, 8, 12; V, 10, 21, 23, 24, 43; IX, 14; Luc. V, 6; VII, 11, 47; IX, 37; Joan. XII, 9, 12; XIV, 30; Cor. I, XVI, 12, 19; Cor. II, VIII, 15; Tim. I, III, 8; 2) nimis, λίαν : Mth. VIII, 28; XXVII, 14; Mc. XVI, 2; Tim. II, IV, 15; σφόδρα : Luc. XVIII, 23; ἐπὶ πλεῖον : Tim. II, II, 16; 3) multo (cum comparat.), πολλῷ : Mc. X, 49; Cor. I, XII, 22; Skeir. VII, d; 4) in formulis *filu gabaurjaba*, ἥδιστα : Cor. II, XII, 9; *filu manags*, πάμπολυς : Mc. VIII, 1; *ufar filu*, imprimis, ὑπερλίαν : Cor. II, XII, 11; *ufar filu visan*, superabundare, περισσεύειν : Cor. II, I, 5; *und filu*, multo (cum comparat.), πολλῷ : Luc. XVIII, 39; Cor. II, III, 9; Phlpp. I, 23; *sva filu*, tantum, τοσοῦτο : Luc. XV, 19; Joan. XII, 37; Gal. III, 4; *sva filu sve*, quantum, ὅσος : Mc. IX, 15; X, 21; Luc. VIII, 39; IX, 10; Joan. VI, 11; XVI, 13; Rom. XV, 4; Skeir. VII, c; *wan filu*, quantum? πόσος : Mth. VI, 23; XXVII, 13; Mc. XV, 4; Luc. XV, 17; XVI, 5; ὅσος : Mc. III, 8; V, 19, 20; VII, 36; Luc. IV, 23; VIII, 39; cum comparativo, πόσῳ : Rom. XI, 24; * *wan filu mais*, ὅσος : Tim. II, I, 18 vid. ad h. l.; *und wan filu*, quanto (cum comparat.), πόσῳ : Mth. X, 25.

FILAUS, adverb., multo (cum comparat.), πολύ : Cor. II, VIII, 22; περισσοτέρως : Cor. II, VII, 13; Skeir. III, d; V, c; VII, c.

FILU-DEISEI, vid. sub *Deis*.

FILU-GALAUBS, vid. sub *Liuban*.

FILU-VAURDEI, vid. sub *Vaurd*.

FILU-FAIHUS, vid. sub *Faihu*.

FILUSNA, fem., multitudo, turba, πλῆθος : Neh. V, 18; Skeir. VII, b (Joan. VI, 10 h. l.), c; ὑπερβολή : Cor. II, XII, 7; *du filusnai*, ἐπὶ πλεῖον : Tim. II, III, 9.

FIM, i. q. *Fimf*.

FIMF (*fif* Cor. I, XV, 6; *fim* Luc. XVI, 6; vet. norv. *fimm*, angl. sax., vet. sax., vet. fr. *fif*, vet. sup. germ. *finf*, angl. *five*, suec., dan. *fem*, batav. *vyf*, rec. sup. germ. *fünf*; gr. πέμπε, lat. *quinque*; Bopp 80, 83; Gr. I, 762; Gf. III, 541; Rchth. 739), numerale, quinque, πέντε : Mc. VIII, 19; Luc. I, 24; IX, 13, 14, 16; XIV, 19; XIX, 18, 19; Joan. VI, 10; Cor. II, XI, 24; Skeir. VII, b.

FIMF-TIGJUS (*fimtigjus* Luc. XVI, 6), masc. plur., quinquaginta, πεντήκοντα : Luc. VII, 41; IX, 14; XVI, 6; Joan. VIII, 57.

FIMF-HUNDA, vid. sub *Hund*.

FIMF-TAIHUN, vid. sub *Taihun*.

FINÞAN (vet. norv., suec. *finna*, angl. sax., vet. sax., vet. sup. germ. *findan*, vet. fr. *finda*, angl. *find*, dan. *finde*, batav. *vinden*, rec. sup. germ. *finden*; gr. πυνθάνεσθαι : Gr. II, 35; Gf. III, 529; Rchth. 740), conj. I, *fanþ*, *funþun*, *funþans*, scire, cognoscere, γιγνώσκειν : Mc. V, 43; XV, 45; Luc. IX, 11; Joan. XII, 9; Rom. X, 19.

FIJAN, vid. sub *Feian*.

FISKS (vet. norv. *fiskr*, angl. sax., vet. sax., vet. sup. germ. *fisc*, angl. *fish*, vet. fr., suec., dan. *fisk*, batav. *visch*, rec. sup. germ. *fisch*; lat. *piscis*, coll. gr. ἰχθύς; Gr. III, 363; Gf. III, 708; Rchth. 743), masc., piscis, ἰχθύς : Luc. V, 6, 9; IX, 13, 16; Skeir. VII, b, c; ἰχθύδιον : Mc. VIII, 7; ὀψάριον : Joan. VI, 9, 12.

FISKJA, masc., piscator, ἁλιεύς : Mc. I, 16; Luc. V, 2.

FISKON, conj. II, piscari; *du fiskon*, ad piscandum, εἰς ἄγραν : Luc. V, 4.

FITAN (coll. vet. norv. *fitna*; lat. *fetare* et *futere*; Gr. II, 45; Gf. III, 374, 738), conj. I (?), *fat*, *fetun*, *fitans*, gignere, ὠδίνειν : Gal. IV, 19, 27.

FIF, i. q. *Fimf*.

* FLAIHTAN (vet. sup. germ. *flehtan*, rec. sup. germ. *flechten*; gr. πλέκειν, lat. *plectere*; Gf. III, 769), conj. I, *flaht*, *flauhtun*, *flauhtans*, torquere.

FLAHTA vel FLAHTO, fem., torques, πλέγμα : Tim. I, II, 9.

FLAUTAN (coll. angl. sax. *flitan*, angl. *flite*, *flout*), conj. I (?), *faiflaut*, *faiflautun*, *flautans*, ostentare, περπερεύεσθαι : Cor. I, XIII, 4; partic. præs. *flautands*, glorians, κενόδοξος : Gal. V, 26.

FLEKAN (coll. gr. πεπληγέναι, lat. *plangere*; Gr. III, 755, 758), conj. I, *faiflok*, *faiflokun*, *flekans*, plangere, κόπτεσθαι : Luc. VIII, 52.

FLODUS (vet. norv. *fliot*, angl. sax. *fleod*, vet. fr. *flod*, *flet*, vet. sax., suec., dan. *flod*, vet. sup. germ. *flot*, angl. *flood*, batav. *vloed*, rec. sup. germ. *fluth*; lat. *fluere*, *fluctus*; Gr. II, 235; III, 383; Gf. III, 740; Rchth. 746), fem., rivus, fluvius, ποταμός : Luc. VI, 49.

FUGLS (vet. norv. *fugl*, angl. sax., vet. fr. *fugel*, vet. sax. *fugal*, vet. sup. germ. *fogal*, angl. *fowl*, suec. *fogel*, dan. *fugl*, batav., rec. sup. germ. *vogel*; coll. lat. *volare*; Gr. III, 360; Gf. III, 434; Rchth. 769), masc., volatile, avis, πετεινόν : Mth. VI, 26; VIII, 20; Mc. IV, 4, 32; Luc. VIII, 5; IX, 58.

FULA (vet. norv. *foli*, angl. sax. *fole*, vet. sup. germ. *folo*, vet. fr. *folla*, angl. *foal*, suec., dan. *fole*, batav. *veulen*, rec. sup. germ. *füllen*; gr. πῶλος, lat. *pullus*; Gr. III, 325; Gf. III, 476; Rchth. 749), masc., pullus, πῶλος : Mc. XI, 2, 4, 5, 7; Luc. XIX, 30, 33, 35; Joan. XII, 15.

FULGINS, vid. sub *Filhan*.

FULHSNI, vid. sub *Filhan*.

FULLS (vet. norv. *fullr*, vet. sax. *ful*, vet. fr. *ful*, *fol*, angl. sax., angl., suec. *full*, dan. *fuld*, vet. sup. germ. *fol*, batav. *vol*, rec. sup. germ. *voll*; gr. πλέος, lat. *plenus*; Bopp 80, 83; Gr. II, 57; Gf. III, 477; Rchth. 769), adject., 1) plenus, πλήρης : Mc. VIII, 19; Luc. IV, 1; V, 12; Skeir. VII, c; *spyreidans fullai gabruko*, σπυρίδων πληρώματα κλασμάτων : Mc. VIII, 20; *banjo fulls*, vid. sub *Banja*; *fulls vairþan*, plenum esse, πίμπλασθαι : Luc. IV, 28; V, 26; VI, 11; πληροῦσθαι : Joan. XII, 3; 2) perfectus, τέλειος : Eph. IV, 13; 3) universalis, catholicus : Calend. goth.

UFAR-FULLS, superplenus, πεπλησμένος : Luc. VI, 38.

FULLJAN, conj. II, replere, implere, πιμπλάναι : Mth. XXVII, 48; πληροῦν : Rom. XV, 13; Thess. II, I, 11.

GA-FULLJAN, id., πιμπλάναι : Luc. I, 15; V, 7; γεμίζειν : Mc. XV, 36; Joan. VI, 13.

US-FULLJAN, 1) explere, implere, πληροῦν : Luc. III, 5; Cor. II, VII, 4; 2) replere, πληροῦν : Mth. V, 17; Luc. I, 20; Joan. VII, 8; XVII, 12, 13; Rom. VIII, 4; XIII, 8; Gal. V, 14; Col. I, 25; IV, 17; ἀναπληροῦν : Gal. VI, 2; πληροφορεῖν : Tim. II, IV, 5; ἀνακεφαλαιοῦν : Rom. XIII, 9; etiam *afstra usfulljan*, id., Eph. I, 10; 3) perficere, πληροῦν : Joan. XV, 11; XVI, 24; Cor. II, X, 6; Phlpp. II, 2; ἀναπληροῦν : Thess. I, II, 16; 4) implere, πληροῦν : Luc. I, 23; VII, 1; IX, 31; Eph. I, 23; τελεῖν : Mth. XI, 1; τελειοῦν : Neh. VI, 16; 5) supplere, ἀναπληροῦν : Cor. I, XVI, 17; Phlpp. II, 30; Col. I, 24; προσαναπληροῦν : Cor. II, IX, 12; XI, 9.

UFAR-FULLJAN, 1) superimplere, ὑπερπερισσεύειν : Cor. II, VII, 4; 2) superabundare, περισσεύειν : Cor. I, XV, 58.

FULLNAN (*fulnan* Luc. II, 21), conj. III, impleri, πληροῦσθαι : Luc. II, 40; Eph. III, 19; V, 18; Col. I, 9.

GA-FULLNAN, id., πίμπλασθαι : Luc. I, 41, 67; συμπληροῦσθαι : Luc. VIII, 23; γεμίζεσθαι : Mc. IV, 37.

US-FULLNAN, id., πληροῦσθαι : Mth. VIII, 17; XXVII, 9; Mc. I, 15; XIV, 49; XV, 28; Luc. IV, 21; Joan. III, 29; XII, 38; XV, 25; XVIII, 8, 32; Tim. II, I, 4;

συμπληροῦσθαι : Luc. ix, 51 ; πίμπλασθαι : Luc. i, 23, 57; ii, 6, 21. 22; γεμίζεσθαι : Luc. xiv, 23.

US-FULLEINS, fem., plenitudo, observatio, πλήρωμα : Rom. xiii, 10; Gal. iv, 4; Eph. i, 10.

UFAR-FULLEI, fem., superabundantia, περίσσευμα : Luc. vi, 45.

FULLIþ, neutr. (?), plenilunium, Col. ii, 16 vid. ad h. l.

FULLEIþS, fem., abundantia, plenitudo; *fulleiþs kaurnis*, abundantia frumenti, πλήρης σῖτος : Mc. iv, 28.

FULLO, fem., plenitudo, observatio, consummatio, πλήρωμα : Mth. ix, 16; Mc. ii, 21; Rom. xi, 12, 25; Cor. I, x, 26, 28; Eph. i, 23; iii, 19; Col. i, 19.

FULLA-TOJIS, vid. sub *Taujan*.

FULLA-VITS, vid. sub *Veitan*.

FULLA-VEISJAN, vid. sub *Veis*.

FULLA-FAHJAN, vid. sub *Fahjan*.

FULLA-FRAþJAN, vid. sub *Fraþjan*.

FULS (vet. norv. *full*, angl. sax., vet. sup. germ., vet. fr., suec. *ful*, angl. *foul*, rec. sup. germ. *faul*; gr. φαῦλος; Gf. III, 494; Rchth. 770), adject., corruptus; *fuls visan*, fœtere, ὄζειν : Joan. xi, 39.

FUNISKS, vid. sub *Fon*.

FRA (vet. sax., suec., dan., vet. sup. germ. *fra*, angl. sax. *fræ*. rec. sup. germ. *ver...*; coll. *Fair*; Bopp 82; Gr. III, 731; Gf. III, 604), præpositio inseparabilis, quæ rec. sup. germanico *ver* respondet; occurrit in compositione 1) cum verbis: *frabugjan*, *fragiban*, *fragildan*, *fradailjan*, *fraqiþan*, *fraqiman*, *fragistjan*, *fraqistnan*, *frahinþan*, *fraitan*, *fraatjan*, *frakunnan*, *fraletan*, *fraliusan*, *fralusnan*, *franiman*, *frarinnan*, *fraslindan*, *fravairþan*, *fravairpan*, *fravaurkjan*, *fravilvan*, *fravisan*, *fraveitan*, *fravrikan*, *fravrohjan*; bicomposito : *miþfrahinþan*; 2) cum substantivis : *fragifts*, *fraqisteins*, *fralet*, *fralusts*, *fravaurhts*, *fravardeins*, *fraveit*; 3) cum adjectivis : *fralets*, *fravaurhts*.

FRAGAN, vid. sub Cor. II, xiii, 5.

FRAþJAN (vet. norv. *frāda*, *frodr*, angl. sax., vet. sax., vet. fr. *frod*, vet. sup. germ. *frot*, batav. *vroed*; gr. φράζεσθαι; Gr. II, 10; Gf. III, 819; IV, 695; Rchth. 767), conj. I, *froþ*, *froþun*, *froþans*, 1) putare, φρονεῖν : Mc. viii, 33; Rom. xii, 3, 16; xv, 5; Cor. I, iv, 6; xiii, 11; Cor. II, xiii, 11; Phlpp. ii, 5; iii, 19; iv, 2, 10; Col. iii, 2; Skeir. VIII, c; *mais fraþjan*, magis sapere, ὑπερφρονεῖν : Rom. xii, 3; *vaila fraþjan*, bene sapere, σωφρονεῖν : Rom. xii, 3; 2) intelligere, συνιέναι : Mc. iv, 12; vii, 14; viii, 21; Luc. ii, 50; viii, 10; xviii, 34; Cor. II, x, 12; Eph. v, 17; Ps. liii, 2; Skeir. II, b; γιγνώσκειν : Mc. viii, 17; xii, 12; Luc. xx, 19; Joan. viii, 27; x, 6; Rom. vii, 15; ἐπιγιγνώσκειν : Luc. i, 22; νοεῖν : Mc. vii, 18; viii, 17; Joan. xii, 40; Eph. iii, 4, 20; Tim. I, i, 7; Tim. II, ii, 7; αἰσθάνεσθαι : Luc. ix, 45; *ni fraþjan*, non intelligere, ignorare, ἀγνοεῖν : Mc. ix, 32; Luc. ix, 45; 3) intelligentem esse, σωφρονεῖν : Mc. v, 15; Luc. viii, 35.

UN-FRAþJANDS, part. præs., non intelligens, imprudens, ἀσύνετος : Rom. x, 19.

FULLA-FRAþJAN, prudentem esse, σωφρονεῖν : Cor. II, v, 13.

FRAþI, neutr., sensus, intelligentia, νόημα : Cor. II, iii, 14; iv, 4; x, 5; xi, 3; νοῦς : Rom. xi, 34; xii, 2; Eph. iv, 23; Col. ii, 18; σύνεσις : Mc. xii, 33; Tim. II, ii, 7; φρόνημα : Rom. viii, 6, 7; φρήν : Cor. I, xiv, 20.

GRINDA-FRAþJIS, adject., pusillanimis, ὀλιγόψυχος : Thess. I, v, 14.

SAMA-FRAþJIS, unanimis, τὸ ἓν (αὐτὸ) φρονῶν : Phlpp. ii, 2.

GA-FRAþJEI, fem., sapientia, modestia, σωφροσύνη : Tim. I, ii, 15.

US-FRAþVJAN (*usfratvjan*), conj. II, sapienter agere, σοφίζειν : Tim. II, iii, 15 vid. ad h. l.

FROþS, adject., comparat. *frodoza*, prudens, φρόνιμος : Mth. vii, 24; Luc. xvi, 8; Rom. xi, 25; Cor. I, iv, 10; Cor. II, xi, 19; συνετός : Luc. x, 21; Cor. I, i, 19; σοφός : Tim. I, i, 17; σώφρων : Tim. I, iii, 2.

FRODABA, adverb., prudentia, φρονίμως : Luc. xvi, 8; νουνεχῶς : Mc. xii, 3.

UN-FROþS, imprudenter, stulte, ἄφρων : Cor. II, xi, 16; Eph. v, 17; ἀνόητος : Gal. iii, 1, 3.

FRODEI, fem., prudentia, intelligentia, φρόνησις : Luc. i, 17; Eph. i, 8; σύνεσις : Luc. ii, 47; Cor. I, i, 19; Eph. iii, 4; Col. i, 9 (iii, 16); σοφία : Luc. ii, 52; Skeir. I, d.

UN-FRODEI, stultitia, imprudentia, ἀφροσύνη : Cor. II, xi, 1, 17, 21; ἄνοια : Luc. vi, 11.

FRAIHNAN (vet. norv. *fregna*, angl. sax. *fregnan*, vet. sax. *fragon*, vet. sup. germ. *fragen*, vet. fr. *fregia*, suec. *fråga*, batav. *vragen*, rec. sup. germ. *fragen*; Gr. II, 28; Gf. III, 811; Rchth. 759), conj. anom., *frah*, *frehun*, *fraihans*, interrogare, ἐπερωτᾶν : Mth. xxvii, 11; Mc. v, 9; vii, 5, 17; viii, 5, 23, 27; ix, 11, 16, 21, 28, 32, 33; x, 2, 10; xi, 29; xii, 18, 28, 34; xiv, 61; xv, 2, 4, 44; Luc. ii, 46; iii, 10, 14; vi, 9; viii, 9, 30; ix, 18; xvii, 20; xviii, 18, 40; xx, 21, 27, 40; Joan. xviii, 7, 19, 21; ἐρωτᾶν : Mc. iv, 10; Luc. ix, 45; xix, 31; xx, 3; Joan. ix, 2, 15, 19, 21, 23; xvi, 5, 19, 23, 30; πυνθάνεσθαι : Luc. xv, 26; xviii, 36; Joan. xiii, 24.

GA-FRAIHNAN, 1) interrogare, ἐπερωτᾶν : Rom. x, 20; 2) sciscitari, audire, ἀκούειν : Mc. ii, 1.

FRAISAN (vet. norv. *freista*, angl. sax. *frasian*, vet. sup. germ. *fresa*, vet. sax. *fresa*, *freson*, vet. fr. *frasa*, *fres*, suec. *fresta*, dan. *friste*; gr. πειράζειν; Gf. III, 830; Rchth. 758), conj. I, *faifrais*, *faifraisun*, *fraisans*, tentare, πειράζειν : Mc. i, 13; viii, 11; x, 2; xii, 15; Luc. iv, 2; xx, 23; Joan. vi, 6; Cor. I, vii, 5; Cor. II, xiii, 5; Gal. vi, 1; Thess. I, iii, 5; ἐκπειράζειν : Luc. iv, 12; x, 25.

US-FRAISAN, id., πειράζειν : Thess. I, iii, 5.

FRAISTUBNI (*fraistobni* Luc iv, 13), fem., tentatio, πειρασμός : Mth. vi, 13; Luc. iv, 13; viii, 13; Gal. iv, 14; Tim. I, vi, 9.

FRAIV (vet. norv. *frio*, *friof*, suec. *frö*, dan. *frø*, Gr. III, 413; Gf. III, 819), neutr., semen, σπέρμα : Mc. iv, 3, 31; xii, 20; Luc. i, 55; viii, 5, 11; xx, 28; Joan. vii, 42; viii, 33, 37; Rom. ix, 7, 29; Cor. II; ix, 10; xi, 22; Gal. iii, 29; Tim. II, ii, 7; σπόρος : Mc. iv, 26, 27.

FRAM (vet. norv. *fra*, angl. sax. *fram*, *from*, vet. sax., vet. sup. germ. *fram*, angl. *from*, suec. *fram*, *från*, dan. *frem*, *fra*; gr. παρά; Gr. II, 55; Gf. III, 638; Alth. Präp. 241), præpositio dativum regens, usurpatur ad significandum localiter, a, ab (per oppositionem ad *ad*), et temporaliter, e, ex, metaphorice autem exitum, ortum, radicem, etc., alicujus ab aliquo indicat.

I. Præpositio cum dativo (locus enim Luc. viii, 49, ubi genitivus adhiberi videtur, elliptice sumendum est, vid. infra), 1) localiter, ab, ἀπό : a) Mc. xiii, 27 *fram andjam airþos und andi himinis*; Joan. xii, 21 *filippus sa fram beþsaeida*; præsertim b) post verba motus, ut *qiman* Mth. viii, 11; Mc. i, 9; v, 35; xiv 43 (παρά c. gen.), Gal. ii, 12; Thess. I, iii, 6; *laistjan* Mth. xxvii, 55; *gavandjan sik* Luc. iv, 1; παρά c. gen. : *urrinnan* Joan. viii, 42 (ἐκ); xv, 26 (ἀπό); xvi, 27, 30 (ἀπό); xvii, 8; *usgaggan* Joan. xvi, 28; huc pertinet etiam elliptica locutio Luc. viii, 49 *gaggiþ sums manne fram þis fauramaþleis synagogeis*; etiam c) post transitiva, ut *insandjan* Joan. xv, 26; *tiuhan* Joan. xviii, 28 (ἀπό); 2) temporaliter, ab, ex, ἀπό : Mth. ix, 22 *fram þizai weilai*; Col. i, 9 *fram þamma daga*; Neh. v, 14; Mth. xi, 12 *fram þaim dagam*; Neh. v, 14 *fram jera k.*; Cor. II, ix, 2 *fram fairnin jera*; Joan. ix, 32 *fram aiva*; Eph. iii, 9 *fram aivam*; Col. i, 26; Joan. xix, 12 *fram* (ἐκ) *þamma*; Luc. vii, 45 *fram þammei*; Joan. xiii, 19 *fram himma* (ἀπ' ἄρτι); xiv, 7; Cor. II, v, 16 *fram þamma nu*; Luc. i, 48 *fram himma nu*; v, 10; Joan. xv, 27 *fram fruma*; xvi, 4 (ἐκ); Joan. viii, 44 *fram*

frumistja; Luc. i, 2 *fram frumistin*; Mc. xiii, 19 *fram anastodeinai*; Luc. i, 3 (ἄνωθεν, qui locus sub h. l. ad *anastodeins* addendus est); Skeir. I, b; Luc. i, 70 *fram anastodeinai aivis*; Luc. ii, 36 *fram magaþein*; 3) in metaphorico sensu, a) ubi substantivum vim subjectivam habet; aa) ab, ἀπό : Rom. xiii, 1 *nist valdufni alja fram guþa*; eo etiam modo Tim. II, i, 3 *guþa skalkino fram fadreinam* illustrandum est; Joan. viii, 42 *fram sis silbin* (a seipso, a proprio impulsu) *qiman*; item Joan. vii, 17 et 18 *rodjan fram sis silbin*; Cor. II, vi, 5 *afhaims visan fram guþa*; Gal. iii, 2 *viljan vitan*; Tim. I, iii, 7 *veitvodiþa haban*; Cor. I, iv, 5 *hazeins vairþiþ*; item in formula *ansts izvis jah gavairþi fram guþa* Cor. II, i, 2; Gal. i, 3; Eph. i, 2; vi, 23; Thess. II, i, 2; Tim. II, i, 2; Tit. i, 4; post passiva : Mth. xi, 19 (*usvaurhta gadomida varþ handugei fram barnam seinaim*); Mc. viii, 31; Luc. vii, 35; ix, 22; xvii, 25; Cor. II, vii, 13; coll. Phlpp. i, 28 fin.; bb) solemniter in ultimo casu pro græco ὑπό : Mth. vi, 2; viii, 24; xi, 7; Mc. i, 5, 9, 13; ii, 3; xvi, 11; Luc. i, 26; ii, 18, 21, 26; iii, 7, 19; iv, 2, 15; v, 15; vi, 18; vii, 24, 30; viii, 29, 43; ix, 7; x, 22; xvi, 22; xvii, 20; Rom. xiii, 1 sec.; Cor. I, iv, 3; vii, 25; xiv 24; Cor. II, i, 4; ii, 11; iii, 2, 3; v, 4, 8, 19, 20; xii, 11; Gal. iv, 9; Eph. ii, 11; Phlpp. i, 28; iii, 12; Col. ii, 18; Skeir. I, b; IV, d; VI, c; passive etiam Mth. xxvii, 9 *þatei garahnidedun fram sunum Israelis* explicandum est; Cor. II, ii, 6 *andabeit þata fram managizam* (sc. subjectus); passivum etiam sapit Cor. II, i, 16 *gasandjan sik* (deduci); xi, 24 *slahins niman* (verberari); Mc. v, 26 *gaþulan*; Thess. I, ii, 14 *vinnan*; cc) ἐκ : Joan. vii, 17 *laiseins ist fram guþa*; 22 *bimait ist fram mose*; Cor. I, vii, 7 *giba haban*; Joan. vi, 65 *atgiban visan*; dd) παρά c. gen. : post *visan* Joan. vi, 46; vii, 29; ix, 16, 33; cujus participium vel aliquid simile Rom. xi, 27 *so fram mis triggva* supplendum est; *vairþan* Mc. xii, 11; Luc. ii, 1 *urrann gagrefts fram kaisara*; præterea post *hausjan* Joan. vii, 51; viii, 40; Skeir. II, b; *andniman* Luc. vi, 34; passive Neh. vi, 16 *varþ usfulliþ þata vaurstv*; Luc. i, 45 *vairþiþ ustauhts fram fraujin*; ee) παρά c. dat. (ubi *at* proprie usurpari deberet) : Mth. vi, 1 *laun haban*; Mc. x, 27 *unmahteig visan*; Luc. i, 30 *bigitan anst*; Joan. viii, 38 *hausjan*; Rom. ix, 14 *invindiþa fram guþa*; Cor. I, xvi, 2 *fram sis silbin taujai* (male interpretatus est Gothus, cum Græcus habeat : quisque apud se, in domo sua, colligat); ff) ἐπί c. genit. : Cor. I, vi, 1 *stojan fram invindaim* (ubi Gothus κρίνεσθαι ut passivum habuit, judicari a, dum significat in judicium vocare apud —); b) ubi substantivum vim objectivam habet, super, ab, pro; aa) περί c. gen. : Luc. iv, 37 *usiddja meriþa*; Luc. xvi, 2 *hausjan*; etiam Mc. iii, 21 eo modo explicandum est, vid. ad h. l.; Rom. xiv, 12 *raþjon usgiban*; Luc. ii, 24 *hunsl giban*; Mc. i, 44 *atbairan* (sc. *hunsl*); Luc. v, 14; bb) ὑπέρ c. genit. : Cor. II, vii, 14 *wopan*; ix, 2; v, 12 *woftuli*; ix, 3; Joan. xvii, 19 *sik veihan*; Rom. xv, 8 *andbahts vairþan*; Luc. vi, 28 *bidjan*; Eph. vi, 18, 19 *bida*; Eph. v, 20 *aviliudon*; Tim. I, ii, 1, 2 *taujan aviliuda*; cc) ἀπό : Cor. II, ii, 3 *faginon*; dd) ἐπί c. dat. : Thess. I, iii, 7 *gaþrafstiþs visan*.

II. Adverbium, ante, coram, ἔμπροσθεν : Luc. xix, 28 *iddja fram*; coll. *Framis*.

III. In compositione in substantivo tantum *framgahts*, in adjectivo *framaldrs* et in adverbiis *framvairþis* et *framvigis* occurrit; coll. *Fra*.

FRAMIS, adverb. compar., præ, pro..., Græco προ in compositione respondet : Mc. i, 19 *inngaggan framis*, προβαίνειν; Rom. xiii, 12 *framis galeiþan*, προκόπτειν.

FRAMAÞEIS (vet. norv. *framandi*, angl. sax. *fræmd*, *fremd*, vet. sax. *fremithi*, vet. sup. germ. *framadi*, vet. fr. *framd*, *fremed*, suec. *främmande*, dan. *fremmed*, batav. *vremd*, rec. sup. germ. *fremd*; DRA. 396; Gf. III, 642; Rchth. 756), adject., alienus, alienigena, ἀλλότριος : Luc. xvi, 12; Joan. xx, 5; Rom. xiv, 4; Tim. I, v, 22; ἀπηλλοτριωμένος : Eph. ii, 12; iv, 18.

FRAMAÞJAN, conj. II, alienare, ἀπαλλοτριοῦν : Col. i, 21.

FRAUJA (in codicibus communiter epitomate *fa*, *fins* etc., scriptum, nisi cum nec de Deo nec de Christo usurpatur, ut Mth. vi, 24; xxvii, 63; Luc. xvi, 13; xix, 33; Joan. xiii, 16; xv, 15; vet. norv. *fru*, angl. sax. *frea*, vet. sax. *fro*, *froho*, *froio*, vet. sup. germ. *fro*, rec. sup. germ. *frau*; Gr. III, 320; DM. 15, 135; Gf. III, 804), masc., dominus, κύριος : Mth. v, 33; vi, 24; vii, 21, 22; viii, 2, 21; ix, 38; x, 24; xxvii, 63; Mc. i, 3; ii, 28; v, 19; vii, 28; xi, 3, 9; xii, 8, 11, 29, 30, 36, 37; xiii, 20; Luc. i, 6, 9, 11, 15, 16, 25, 28, 32, 38, 43, 45, 46, 58, 66, 68, 76; ii, 9, 11, 15, 22, 23, 24, 26, 37, 38, 39; iv, 8, 12, 18, 19; v, 8, 12, 17; vi, 5, 13, 46; vii, 6, 13; ix, 54; x, 1, 27; xiv, 21, 23; xvi, 3, 5, 8, 13; xvii, 5, 6, 37; xviii, 6, 41; xix, 16, 31, 33, 38; xx, 13, 37, 42, 44; Joan. vi, 23; xi, 2; xiii, 16; xv, 15; Rom. vi, 23; viii, 39; ix, 28; x, 12, 13; xi, 33; xii, 11; xiii, 14; Cor. I, iv, 4; v, 4; vii, 22; ix, 1; x, 26; xiv, 21; Cor. II, i, 2, 3; iii, 18; iv, 14; v, 6, 11; vi, 17; viii, 5, 9, 19; xi, 17; xii, 2, 8; xiii, 10, 13; Gal. v, 10; Eph. i, 2; iv, 1; vi, 9, 24; Phlpp. i, 14; ii, 24; iii, 8, 20; Col. i, 10; iii, 16; Thess. I, ii, 15, 19; iii, 8; Thess. II, i, 1; Tim. I, vi, 15; Tim. II, ii, 19, 22, 24; Skeir. I, b, c; II, b, c; IV, b, d; VII, a; VIII, b, d; δεσπότης : Tim. I, vi, 1, 2; Tim. II, ii, 21; θεός : Neh. vii, 2.

HEIVA-FRAUJA, pater familias, οἰκοδεσπότης : Mc. xiv, 14.

FRAUJINON, conj. II, dominari, κυριεύειν : Rom. vii, 1; xiv, 9; Cor. II, i, 24; Tim. I, vi, 15; Neh. v, 15; αὐθεντεῖν : Tim. I, ii, 12; *frauginonds frauja*, dominator, dominus, δεσπότης : Luc ii, 29; *svasve fraujinonds*, sicut dominans, κατ' ἐπιταγήν : Cor. II, viii, 8.

GA-FRAUJINON, dominari, κατακυριεύειν : Mc. x, 42.

FRAUJINASSUS, masc., dominatio, κυριότης : Eph. i, 21; Col. i, 16.

FRASTS (coll. rec. sup. germ. *fratz*; Schm. I, 622), masc., plur. *frasteis*, puer, τέκνον : Cor. II, vi, 13.

FRASTI-SIBJA, vid. sub *Sibis*.

FRATVJAN, vide sub *Fraþjan*.

FREIDJAN (coll. *Friþon*), conj. II, parcere, φείδεσθαι : Rom. xi, 21; Cor. I, vii, 28; Cor. II, i, 23; xii, 6; xiii, 2.

GA-FREIDEINS, fem., conservatio, περιποίησις : Eph. i, 14; Thess. I, v, 9.

UN-FREIDEINS, non temperatio, ἀφειδία : Col. ii, 23.

FREIS (vet. norv., vet. sup. germ., vet. fr. *fri*, angl. sax. *freo*, *freols*, angl. *free*, suec., dan. *fri*, batav. *vrij*, rec. sup. germ. *frei*; Gf. III, 786; Rchth. 764), adject., liber, ἐλεύθερος : Joan. viii, 32, 33, 36; Rom. vii, 3; viii, 2; Cor. I, vii, 21; ix, 1; xii, 13; Gal. iii, 28; iv, 22, 23, 26, 30, 31; Eph. vi, 8; Col. iii, 11; *briggan frijana*, vid. sub *Briggan*.

FREI-HALS (*freij-hals*), vid. sub *Hals*.

FRIJEI, fem., libertas, ἐλευθερία : Cor I, x, 29.

FRET, vid. sub *Itan*.

FRI, affixa syllaba in solo *frisahts* et inde in derivato *gafrisahtjan* occurrens.

FRIAÞVA, vid. sub *Frijon*.

* FRIÞON (vet. norv. *fridr*, *frida*, angl. sax. *frið*, vet. sax. *frithon*, *frithu*, vet. sup. germ. *fridu*, vet. fr. *frethia*, *frithia*, suec., dan. *fred*, batav. *vrede*, rec. sup. germ. *friede*; Gf. III, 788; Rchth. 759), conj. II, conciliare.

GA-FRIÞON, reconciliare, καταλλάττειν : Cor. II, v, 18, 19; ἀποκαταλλάττειν : Eph. ii, 16; Col i, 20, 21.

GA-FRIÞONS, fem., reconciliatio, καταλλαγή : Cor. II, v, 18, 19.

SUNJAI-FRIÞAS, nom. propr., docum. neap.

FRIÞA-REIKS, nom. propr., vid. sub *Reiks*.

FRIKS (vet. norv. *frek*, angl. sax. *fræc*, vet. sup. germ. *freh*, angl. *freak*, batav. *vreck*, rec. sup. germ. *frech*; Gf. III, 793), adject., avidus.

FAIHU-FRIKS, avidus, cupidus, avarus, φιλάργυρος: Luc. XVI, 14; πλεονέκτης: Cor. I, v, 10, 11; Eph. v, 5, * δίλογος: Tim. I, III, 8; *ni faihufriks*, ἀφιλάργυρος: Tim. I, III, 3.

FAIHU-FRIKEI, fem., avaritia, πλεονεξία: Mc. VII, 22; Eph. IV, 19; v, 3.

FRIJEI, vid. sub *Freis*.

FRIJON (*frion* Joan. XI, 36; XIV, 24; Tim. II, III, 2; vet. norv. *freia*, angl. sax. *freond*, vet. sax. *friund*, vet. sup. germ. *friunt*, vet. fr. *friond*, angl. *friend*, dan. *frænde*, batav. *vriend*, rec. sup. germ. *freund*, *freien*; Bopp 82, 123; Gf. III, 783; Rchth. 766), conj. II, 1) amare, diligere, φιλεῖν: Mth. VI, 5; x, 37; Joan. XI, 3, 36; XII, 25; Cor. I, XVI, 22; ἀγαπᾶν: Mth. v, 43, 44, 46; VI, 24; Mc. XII, 30, 31, 33; Luc. VI, 27, 32, 35; VII, 5, 42, 47; x, 27; XVI, 13; Joan. VIII, 42; x, 17; XI, 5; XII, 43; XIII, 23, 34; XIV, 15, 23, 24, 28. 31; xv, 9, 17, 19; XVI, 27; XVII, 23, 24; Rom. VIII, 37; IX, 13; XIII, 8; Cor. II, IX, 7; XI, 11; XII, 15; Gal. II, 20; IV, 14; Eph. II, 4; v, 2, 25, 28; VI, 24; Col. III, 19; Thess. I, IV, 9; Thess. II, II, 16; Tim. II, IV, 8, 10; Skeir. V, a; *sik frijonds*, seipsum amans, φίλαυτος: Tim. II, III, 2; *frijonds viljan seinana*, amans voluntatem suam, φιλήδονος: Tim. II, III, 4; *frijonds guþ*, φιλόθεος: Tim. II, III, 4; 2) osculari, ἀγαπᾶν: Mc. x, 21.

FRIJONDS, partic. ut subst., amicus, φίλος: Mth. v, 47; XI, 19; Luc. VII, 6, 34; XIV, 10, 12; xv, 6, 29; XVI, 9; Joan. XI, 11; xv, 13, 14, 15; XIX, 12.

FRIJONDJA, fem., amica, φίλη: Luc. xv, 9.

FRIJONS, fem., osculum, φίλημα: Cor. I, XVI, 20; Cor. II, XIII, 12.

GA-FRIJONS, id., Thess. I, v, 26.

FRIJAÞVA (*friaþva*), fem., dilectio, ἀγάπη: Joan. XIII, 35; xv, 9, 10; XVII, 26; Rom. VIII, 35, 39; XII, 9; XIII, 10; XIV, 15; Cor. I, XIII, 2, 3, 4, 8; XVI, 14, 24; Cor. II, II, 4, 8; v, 14; VI, 6; VIII, 7, 8, 24; XIII, 11, 13; Gal. v, 6, 13, 22; Eph. I, 4, 15; II, 4; III, 18, 19; IV, 2, 15, 16; v, 2; VI, 23; Phlpp. I, 17; II, 1, 2; Col. I, 8, 13; III, 14; Thess. I, III, 6, 12; v, 8; Thess. II, I, 3; III, 5; Tim. I, I, 5, 14; II, 15; IV, 12; VI, 11; Tim. II, I, 7, 13; II, 22; III, 10; Skeir. V, d.

FRIAÞVA-MILDS, vid. sub *Milds*.

FRIUS (vet. norv. *frys*, *friosa*, angl. sax. *frysan*, vet. sax. *frost*, vet. sup. germ. *friusan*, vet. fr. *frost*, *forst*, angl. *freeze*, suec. *fryza*, dan. *fryse*, batav. *vriezen*, rec. sup. germ. *frieren*, *frost*; Gr. II, 22; Gf. III, 828; Rchth. 768), neutr., frigus, ψῦχος: Cor. II, XI, 27.

FRUMS (vet. norv., angl. sax., rec. sup. germ. *frum*, vet. sax. *fruma*, vet. fr. *forma*, coll. angl. *first*, suec. *först*, dan. *første*, rec. sup. germ. *fürst*; gr. πρῶτος, lat. *primus*; Gr. II, 55; Gf. III, 645; Rchth. 751), masc., initium, principium, ἀρχή: Joan. xv, 27; XVI, 4.

FRUMA, adject., primus, πρῶτος: Mth. XXVII, 64; Mc. x, 31; XVI, 9; Joan. xv, 18; Cor. I, xv, 47; subscr.; Thess. II, subscr.; Tim. I, inscr.; II, 13; Calend. goth.; πρότερος: Gal. IV, 13; Eph. IV, 22; *anþar fruma*, δευτερόπρωτος: Luc. VI, 1; *fruma sabbato*, prima sabbati, προσάββατον: Mc. xv, 42; *fruma giban*, vid. sub *Giban*.

FRUMISTS, superlat., primus, πρῶτος: Mc. VI, 21; IX, 35; x, 44; XII, 20, 28, 30; XIV, 12; Luc. II, 2; XIV, 17; xv, 22; XVI, 5; XIX, 16, 47; xx, 29; Tim. I, I, 15, 16; Tim. II, IV, 16; *frumist*, neutr. ut adverb., primo, πρῶτον vel τὸ πρῶτον: Mth. VIII, 21; Mc. IV, 28; XVI, 9; Luc. x, 5; XIV, 28; Joan. x, 40; XII, 16; XVIII, 13; Rom. x, 19; Cor. II, VIII, 5; Tim. I, II, 1; III, 10; Tim. II, II, 6; Skeir. II, b.

FRUMISTO, neutr., initium, principium, ἀρχή: Luc. I, 2.

FRUMISTI, neutr., id., Joan. VI, 64; VIII, 44; *in frumistjam*, imprimis, ἐν πρώτοις: Cor. I, xv, 3.

FRUMADEI, fem., primatus; *frumadein haban*, πρωτεύειν: Col. I, 18.

FRUMA-BAUR, vid. sub *Bairan*.

FRODEI, vid. sub *Fraþjan*.

FROÞS, vid. sub *Fraþjan*.

FYGAILUS, nom. propr. masc., Φύγελος: Tim. II, I, 15.

FYNIKISKA, vid. *Saur*.

FODJAN (vet. norv. *fodra*, angl. sax. *fedan*, *foda*, vet. sax. *fodian*, vet. sup. germ. *fotjan*, vet. sax. *feda*, *foda*, angl. *feed*, *food*, suec. *föda*, dan. *føde*, batav. *voeden*, rec. sup. germ. *füttern*; Gr. II, 43; Gf. III, 374; Rchth. 729), conj. II, nutrire, educare, τρέφειν: Mth. VI, 26; Luc. IV, 16; ἐκτρέφειν: Eph. v, 29; Skeir. VII, d; *barna fodjan*, filios educare, τεκνοτροφεῖν: Tim. I, v, 10.

FODEINS, fem., cibus, alimentum, τροφή: Mth. VI, 25; Luc. VII, 25 vid. ad h. l.

US-FODEINS, id., διατροφή: Tim. I, VI, 8.

FODR (dan. *foder*, batav. *voedering*, rec. sup. germ. *futteral*), neutr., vagina, θήκη: Joan. XVIII, 11.

FON (vet. norv. *funi*; coll. rec. sup. germ. *funke*; gr. φῶς; Bopp 124; Gr. III, 352; Gf. III, 527), neutr. anom., gen. *funins*, ignis, πῦρ: Mth. v, 22; VII, 19; XXV, 41; Mc. IX, 22, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49; Luc. III, 9, 16, 17; IX, 54; XVII, 29; Joan. xv, 6; Rom. XII, 20; Thess. II, I, 8.

FUNISKS, adject., igneus, ignitus, πεπυρωμένος: Eph. VI, 16.

FOTUS (vet. norv. *fotr*, vet. sax., angl. sax., vet. fr. *fot*, vet. sup. germ. *foz*, angl. *foot*, suec. *fot*, dan. *fod*, batav. *voet*, rec. sup. germ. *fuss*; gr. πούς, lat. *pes*; Bopp 80, 83; Gr. II, 43; III, 403; Gf. III, 733; Rchth. 755), masc., pes, πούς: Mth. v, 35; Mc. v, 22; VI, 11; VII, 25; IX, 45; XII, 36; Luc. I, 79; IV, 11; VII, 38, 44, 45; VIII, 35, 41; IX, 5; x, 11; xv, 22; XVII, 6; xx, 43; Joan. XI, 2, 32; XIII, 12, 14, 15; Rom. x, 15; Cor. I, XII, 15, 21; xv, 25, 26; Eph. I, 22; VI, 15; Tim. I, v, 10.

X

XRISTUS (*xristaus* Tim. I, I, 16), nom. propr. masc., Χριστός: Mth. XI, 2; XXVI, 68; Mc. VIII, 29; XIV, 61; Luc. II, 11, 26; IV, 41; Joan. VI, 69; VII, 26, 41, 42; Rom. x, 4, 17; XII, 5; XIII, 14; XIV, 10, 18; xv, 6; Cor. I, IX, 1; xv, 57; Cor. II, I, 1, 2, 5; II, 10; III, 4; IV, 5, 6; XII, 10; Gal. II, 4; Eph. I, 1; v, 24; Phlpp. I, 19, 26; II, 30; III, 8; Col. I, 7; III, 1; Thess. I, II, 14; III, 2; v, 18; Tim. I, I, 16.

GALIUGA-XRISTUS, pseudochristus, ψευδόχριστος: Mc. XIII, 22.

W

WA, vid. sub *Was*.

WAd, vid. sub *Was*.

WAÞAR, vid sub. *Was*.

WAÞJAN, conj. II, spumare, ἀφρίζειν: Mc. IX, 18, 20.

WAÞO, fem., spuma, ἀφρός: Luc. IX, 39.

WAIRBAN (vet. norv. *hverfa*, angl. sax. *hveorfan*, *hvyrft*, vet. sup. germ. *hwerban*, vet. sax. *huarab*, vet. fr. *hwerva*, angl. *warp*, rec. sup. germ. *wirbel*; coll. gr. ῥίπτειν, lat. *vortex*; Gr. II, 58; Gf. IV, 1229;

Rchtb. 836), conj. I, *warb*, *waurbun*, *waurbans*, ambulare, περιπατεῖν: Thess. II, III, 6, 11.

BI-WAIRBAN, torquere, comprimere, συνέχειν: Luc. VIII, 45.

GA-WAIRBS, adject., *jungibilis*: Skeir. VI, d.

UNGA-WAIRBS, non jungibilis, non obediens, ἀνυπότακτος: Tit. I, 6, 10; ἀπειθής: Tim. II, III, 2.

WEILA-WAIRBS, momentaneus, πρόσκαιρος: Mc. IV, 17; Cor. II, IV, 17.

WARBON, conj. II, ire, ambulare, περιπατεῖν: Mc. XI, 27; Joan. VII, 1; X, 23; παράγειν: Mth. IX, 27; Mc. I, 16; II, 14; Joan. VIII, 59.

WAIRNEI (coll. angl. sax. *brægen*, angl. *brain*, suec. *hjerna*, dan. *hjerne*, rec. sup. germ. *hirn*; gr. κρανίον, lat. *cranium*), fem., calvarium, κρανίον: Mc. XV, 22.

WAITEIS (vet. norv. *hveiti*, angl. sax. *hvæte*, vet. sax. *hueti*, vet. sup. germ. *hwaizi*, angl. *wheat*, suec. *hvete*, dan. *hvede*, batav. *weyt*, rec. sup. germ. *waizen*; Gr. III, 370; Gf. IV, 1244), masc., vel *waiti*, neutr., triticum, σῖτος: Joan. XII, 24.

WAIVA (angl. sax. *hvu*, angl. *how*, suec. *huru*, dan. *hvor*, rec. sup. germ. *wie*; coll. *Was*), adverb. interrog., quomodo, in directis et indirectis interrogationibus, πῶς: Mth. VI, 28, 30; Mc. II, 26; III, 23; IV, 13, 40; V, 16; VIII, 21; IX, 12; X, 23; XI, 18; XII, 35; XIV, 11; Luc. I, 34; V, 19; VI, 42; VIII, 18, 36, 47; X, 26; XVIII, 24; XX, 41, 44; Joan. III, 4; V, 47; VI, 42, 52; VII, 15; VIII, 33; IX, 10, 15, 16, 19; XXI, 26; XI, 36; XII, 34; XIV, 5, 9; Rom. X, 14, 15; Cor. I, XV, 12, 35; Cor. II, III, 8; Gal. IV, 9; II, 14; Col. IV, 6; Thess. I, II, 10; IV, 1; Thess. II, III, 7; Tim. I, III, 5, 15; Skeir. V, b; ὡς: Mc. XII, 26; Luc. VI, 4; VIII, 47; Rom. XI, 33; Thess. I, II, 10; τί: Luc. I, 62; *sokidedun waiva ina innatbereina*, ἐζήτουν αὐτὸν εἰσενεγκεῖν: Luc. V, 18; *waiva managa*, quantum, ὅσος: Cor. II, I, 20; *ei waiva*, an, forte, εἴπως: Rom. XI, 14; ἵνα πάντως: Cor. I, IX, 22.

WAN (angl. sax. *hvænne*, vet. sax. *huan*, angl. *when*, rec. sup. germ. *wann*; coll. *Was*), adverb., 1) in interrogatione, quando, πότε: Mth. XXV, 38, 39, 44; Luc. XVII, 20; Joan. VI, 25; 2) cum, quando, ποτέ: Phlpp. IV, 10; 3) ante adjectiva, quid, τί: *wan aggvus*, τί στενός: Mth. VII, 14; *wan laggs*, vid. sub *Laggs*; *wan filu*, vid. sub *Filu*; 4) ante comparativos, quanto, πόσῳ: Rom. XI, 12; 5) post alias interrogationis particulas, quando, forte; *ibai wan*, nequando, μήποτε: Mth. V, 25; *nibai wan*, nisi forte, μήποτε: Mc. IV, 12; *ei wan ni*, nequando, μήποτε: Luc. IV, 11.

WAN-HUN, unquam, semper cum negatione, *ni wanhun*, non unquam, nunquam, οὐδέποτε: Mth. VII, 23; Luc. XV, 29; οὐ πώποτε: Joan. V, 37; VI, 35; οὐ-ποτέ: Eph. V, 29.

WAPJAN, conj. II, exstinguere, suffocare.

AF-WAPJAN, id., συμπνίγειν: Mc. IV, 7, 19; ἀποπνίγειν: Luc. VIII, 7; σβεννύναι: Eph. VI, 16; Thess. I, V, 19.

AF-WAPNAN, conj. III, suffocari, πνίγεσθαι: Mc. V, 13; συμπνίγεσθαι: Luc. VIII, 14; ἀποπνίγεσθαι: Luc. VIII, 33; σβέννυσθαι: Mc. IX, 44, 46, 48.

UN-WAPNANDS, part., inexstinguibilis, ἄσβεστος: Mc. IX, 43, 45; Luc. III, 17.

WAR, vid. sub *Was*.

WARBON, vid. sub *Wairban*.

WARJIS, vid. sub *Was*.

WAS (vet. norv. *hver*, angl. sax. *hva*, vet. sup. germ. *hwer*, vet. sax. *hwe*, vet. fr. *hwa*, angl. *who*, suec. *ho*, dan. *hvo*, rec. sup. germ. *wer*, *was*; gr. ὅς, lat. *quis*; Gf. IV, 1182; Rchtb. 833), fem. *wo*, neutr. *wa*, pronomen, 1) interrogativum, quis, quid, a) in directis interrogationibus, τίς: Mth. VI, 27, 28, 31, 46, 47; VIII, 26, 29; XI, 7, 8, 9, 16; XXVI, 65, 68; XXVII, 4, 17; Mc. I, 24, 27; II, 7, 16, 24; III, 33; IV, 30, 41; V, 7, 9, 30, 31, 35, 39; VI, 2, 24; VIII, 12, 17, 27, 29, 36, 37; IX, 10, 16, 33, 50; X, 3, 17, 18, 26, 36, 51; XI, 5, 28; XII, 9, 15, 16; XIV, 63, 64; XV, 12, 14; XVI, 3; Luc. I, 18, 21; II, 48, 49; III, 7, 10, 12, 14; IV, 34, 36; V, 21, 22; VI, 2, 32, 41, 46; VII, 24, 25, 26, 31, 49; VIII, 28, 30, 45; IX, 9, 18, 20, 25; X, 25, 26, 29; XIV, 28, 31, 34; XV, 4; XVI, 3, 11, 12; XVII, 7; XVIII, 18, 19, 26, 41; XX, 13, 15, 17, 23, 24; Joan. VI, 9, 28, 30, 60, 68; VII, 19, 20; VIII, 25, 46, 53; IX, 2, 17, 26, 27, 36; X, 20; XII, 27, 31, 38; XIII, 25; XIV, 22; XVI, 17, 18; XVIII, 4, 7, 21, 21, 35, 38; Rom. VII, 7, 24; VIII, 35; IX, 14, 19, 20, 30; X, 6, 7, 8, 16; XI, 15, 34, 35; XIV, 4, 10; Cor. I, IV, 7; V, 12; VII, 16; IX, 7; X, 19; XI, 22; XIV, 26; XV, 29, 32; Cor. II, II, 2, 16; VI, 14; XV, 16; XI, 11, 29; XII, 15; Gal. III, 1; IV, 30; V, 7; Eph. IV, 9; Phlpp. I, 18; Col. II, 20; Thess. I, II, 19; III, 9; τίς ἄρα: Luc. I, 66; VIII, 25; ποῖος: Mc. XI, 28; Luc. VI, 32, 33, 34; XX, 2; *wa þau*, τί: Phlpp. I, 22; *und wa*, quam longum, quamdiu, ἕως πότε: Mc. IX, 19; Luc. IX, 41; Joan. X, 24; b) in indirectis interrogationibus, τίς: Mth. IX, 13; XXVI, 70; Mc. II, 25; IV, 24; V, 14; VIII, 1, 2, 23; IX, 6; X, 38; XIV, 60, 68; XV, 24; Luc. IV, 34; VI, 9, 11, 47; VII, 39; VIII, 9; IX, 55 (33); X, 22; XV, 26; XVI, 4; XVII, 8; XVIII, 6, 36; XIX, 3, 15, 48; XX, 2; Joan. VI, 64; VII, 36, 51; IX, 21; X, 6; XIII, 12, 21; XV, 15; XVI, 18; XVIII, 21; Rom. XII, 2, Cor. I, XV, 2 (?); Eph. I, 18, 19; III, 18; V, 17; VI, 21, 22; Phlpp. I, 22; Thess. I, IV, 2; Tim. I, I, 7; Tim. II, III, 14; ποῖος: Mc. XI, 29, 33; Luc. XX, 2, 8; οἷος: Luc. IX, 55; ὅς: Luc. IX, 33 (ubi Gothus cum codd. τι non legit); Tim. II, I, 12; item in locutione *wa bi mik* (*izwis* etc.) ist, quid de me (vobis, etc.) est, τὰ περὶ ἐμέ (ὑμῶν): Phlpp. II, 23 (28); Col. IV, 8; Eph. VI, 22; τὰ κατ' ἐμέ: Eph. VI, 21; *þatei wa*, ὅ τι ἄν: Joan. XIV, 13; ad circumscribendum græcam infinitivi constructionem: Luc. I, 21 *sildaleikidedun wa latidedi ina*, ἐθαύμαζον ἐν τῷ χρονίζειν αὐτόν; 2) indefinitum, aliquis, quislibet, quidam, semper in affirmativo sensu, etiam ubi sententia negat, τις: Mc. VIII, 4; Luc. VII, 40; Rom. IX, 11; XIV, 14; Cor. I, VI, 1; VII, 18; X, 19, 31; XIV, 27; XVI, 7; Cor. II, II, 10; III, 5; XI, 1, 16, 21; XII, 6; Gal. II, 6; Eph. V, 27; in negativa sententia: Mc. IV, 22; Joan. VII, 4; Rom. IX, 11; Cor. II, XII, 6; XIII, 8; Col. II, 23; Thess. II, III, 8; Tim. I, VI, 7; imprimis in subordinatis sententiis, post *bater*: Mth. V, 23; Joan. VI, 46; IX, 32; Cor. I, X, 19; *ei*: Mc. IX, 30; XI, 13; Joan. XIII, 29; XV, 13; XVI, 30; Cor. I, IV, 2; *ei ni*: Cor. I, I, 15; Eph. II, 9 (Thess. I, IV, 6); *wabro*: Mc. VIII, 4; *ibai*: Cor. II, VIII, 20; XI, 16; XII, 6, 17, 18; Thess. I, V, 15; *jabai*: Mth. V, 39 (ὅστις), 41; Mc. IV, 23 (εἴ τις); VII, 16; IX, 35; XI, 3, 25; XII, 19; XIII, 21; Luc. IX, 23; XIV, 26; XIX, 8, 31; XX, 28; Joan. VI, 51; VII, 17, 37; VIII, 51, 52; IX, 22, 31; X, 9; XI, 9, 10; XII, 26, 47; XIV, 14, 23; Rom. VIII, 9; XIII, 9; Cor. I, V, 11; VII, 12; VIII, 10; X, 27, 28; XIV, 24; XVI, 22; Cor. II, II, 5, 10; V, 17; VII, 14; X, 7, 8; XI, 20; Gal. VI, 1, 3; Phlpp. II, 1; III, 4, 15; IV, 8; Col. III, 13; Thess. II, III, 10, 14; Tim. I, I, 8, 10; III, 1, 5; V, 4, 8; VI, 3; Tim. I, I, 10; Tim. II, II, 5, 21; Tit. I, 6; Philem. 18; *wo weila*, quoddam tempus, πρὸς καιρόν: Cor. I, VII, 5; χρόνον τινα: Cor. I, XVI, 7.

WE, dativus (proprie instrumentalis); Bopp 189; Gr. I, 798; IV, 707), adverbialiter, forte, ἄν: Cor. II, XI, 21 vid. ad h. l.

WE-LAUDS, vid. sub *Lauds*.

WE-LEIKS (*wileiks*), vid. sub *Leiks*.

BI-WE, adverb., quare, διατί: Mth. IX, 11, 14; Mc. II, 18; VII, 5; IX, 28; XI, 31; Luc. V, 30, 33 (IX, 45); XIX, 23, 31; XX, 5; Joan. VII, 45; VIII, 43, 46; XII, 5; XIII, 37; Rom. IX, 32; εἰς τί: Mc. XV, 34; πρὸς τί: Joan. XIII, 28; ἵνα τί: Mth. XXVII, 46; Cor. I, X, 29; ὅτι: Mc. IX, 28; τί: Mc. II, 8; IV, 40; XI, 3; XIV, 6; Luc. XVI, 2; XIX, 33; Joan. XVIII, 23; Cor. I, X, 30; XV, 29, 30; Gal. V, 11.

WAS-HUN, ullus, semper cum negatione, *ni washun*, nullus, nemo, οὐδείς, μηδείς: Mth. IX, 16; Mc. X, 18, 29; Luc. X, 22; Joan. X, 18, 28; Col. II, 18; οὐ-τίς:

Joan. x, 28, Cor. I, xvi, 11, * Thess. II, ii, 5 falsa est Castillionæi lectio.

WAZUH, pronom., fem. *woh*, neutr. *wah*, 1) quisquis, omnis, πᾶς et πᾶς ὁ: Mc. ix, 49; Luc. ii, 23; vi, 30, 47; xvi, 16; Cor. I, xi, 5; xv, 30; Gal. v, 3; Eph. iv, 14; εἷς: Neh. v, 18; *jera wammeh*, κατ' ἔτος: Luc. ii, 41; *daga wammeh*, καθ' ἡμέραν: Mc. xiv, 49; Luc. xvi, 19; xix, 47; Cor. I, xv, 31; *dag wanoh*, id., Luc. ix, 23; ordinario cum sequenti relativo (*wazuh saei*), omnis qui, quicunque, πᾶς ὅστις: Mth. vii, 24; πᾶς ὃς ἄν: Rom. x, 13; ὃς ἄν: Mth. v, 31, 32; xi, 6; Cor. I, xi, 27; πᾶς ὁ: Mth. v, 28; vii, 21, 26; Luc. xiv, 11; xvi, 18; xx, 18; Joan. vi, 40; viii, 34; xi, 26; xii, 46; xviii, 37; Cor. I, ix, 25; Tim. II, ii, 19; etiam cum participio Luc. vi, 47 *wazuh sa gaggands* (πᾶς ὁ ἐρχόμενος); Joan. vi, 45; Rom. x, 11; vel cum adjectivo loco participii græci: Mth. v, 22 *wazuh modags* (πᾶς ὁ ὀργιζόμενος); 2) adjunctis numeralibus efformantur distributiva, *twans wanzuh*, δύο δύο: Mc. vi, 7; ἀνὰ δύο: Luc. x, 1.

SA-WAZUH, omnis; *sawazuh saei*, omnis qui, quicunque, πᾶς ὅστις: Mth. x, 32; πᾶς ὁ: Luc. xviii, 14; ὅστις ἄν: Gal. v, 10; ὃς ἐάν: Mc. ix, 37, 42; x, 11, 43; Luc. vii, 23; ix, 48; cum sequenti *izei*, id., πᾶς ὁ: Joan. xvi, 2; xix, 12; *þatawah þei*, quicunque, ὁ ἐάν: Joan. xv, 7.

þIS-WAZUH, id., *þiswazuh saei*, ὅστις ἄν: Mth. x, 33; Col. iii, 17, 23; ὃς ἄν: Mc. iv, 25; vii, 11; Gal. v, 17; ὅσος: Phlpp. iv, 8; *þiswazuh ei*, ὃς ἄν: Mc. xi, 23; *þiswazuh þei*, ὅστις ἄν: Joan. xv, 16; ὃς ἐάν: Mc. vi, 22, 23; xi, 23; Luc. iv, 6; Joan. xv, 7; ὅσος ἄν: Mc. xi, 24; Joan. xi, 22; xvi, 23.

WEH, adverb., solum, tantummodo, μόνον: Gal. vi, 12; *weh þatainei*, id., Phlpp. i, 27.

WAþAR, pronomen interrog., quis, uter (de duobus), τίς: Mth. ix, 5; Mc. ii, 9; Luc. v, 23; vii, 42; Skeir. III, a.

WAþARUH, pronom., uter (de duobus), Skeir. V. d (ubi vel *waþarammeh* vel etiam *waþaramme* loco *waþaramma* legendum est).

AIN-WAþARUH, id., Skeir. III, a.

WARJIS, pronomen interrog., quis (de pluribus), τίς: Mc. ix, 34; xii, 28; Luc. ix, 46; xx, 33; Joan. vi, 64; x, 32; xiii, 22; ποῖος: Mc. xii, 28; Joan. x, 32; ὅς: Joan. xiii, 18.

WARJIZUH, pronom., quisque, ἕκαστος: Mth. xxvii, 14; Luc. ii, 3; vi, 44; ix, 14; Joan. vi, 7; xvi, 32; Rom. xii, 3; xiv, 12; Cor. I, iv, 5; vii, 7, 17, 20; x, 24; xii, 11; xiv, 26; xv, 23; xvi, 2; Cor. II, v, 10; ix, 7; Gal. vi, 4, 5; Eph. iv, 16, 25; Phlpp. ii, 4; Thess. I, iv, 4; Skeir. IV, b; VI, b; πᾶς: Luc. vi, 40; xiv, 33; xix, 23, 26; *warjizuh wa*, τίς, τί: Mc. xv, 24 vid. ad h. l.; *and dulþ warjanoh* (*warjoh*), in singulis festis, κατὰ ἑορτήν: Mth. xxvii, 15; Mc. xv, 6.

AIN-WARJIZUH, unusquisque, εἷς ἕκαστος: Luc. iv, 40; xvi, 5; Cor. I, xii, 18; Eph. iv, 7; Col. iv, 6; Thess. I, ii, 11; Thess. II, i, 3; ἕκαστος: Cor. I, vii, 17; εἷς: Rom. xii, 5; Skeir. VII, c (ubi *ainwarjammeh* loco *ainwarjamma* legendum est); *ainwarjizuh anþar anþarana*, εἷς τὸν ἕνα: Thess. I, v, 11.

WAþ (*wad* Joan. xiii, 36), adverb., quo, ποῦ: Joan. viii, 14; xii, 35; xiii, 36; xiv, 5; xvi, 5.

þIS-WADUH; *þiswaduh þadei*, quo, ὅπου ἄν: Mth. viii, 19; Mc. vi, 56; Luc. ix, 57; *þiswaduh þei* (*þe*), id., Mc. vi, 10; οὐ ἐάν: Cor. I, xvi, 6.

WADRE, adverb., quo, ποῦ: Joan. vii, 35.

WAþRO, adverb., unde, πόθεν: Mc. vi, 2; viii, 4; xii, 37; Luc. i, 43; xx, 7; Joan. vi, 5; vii, 27, 28; viii, 14; ix, 29, 30; xix, 9; *ni habandam waþro usgebeina*, cum non haberent, unde solvi possent, μὴ ἐχόντων αὐτῶν ἀποδοῦναι: Luc. vii, 42.

WAR, adverb., ubi, ποῦ: Mth. viii, 20; Mc. xiv, 12, 14; Luc. viii, 25; ix, 58; xvii, 17, 37; Joan. vii, 11; viii, 19; ix, 12; xi, 34; Cor. I, i, 20; xii, 17, 19; xv, 55.

þIS-WARUH; *þiswaruh þei*, ubi, ὅπου ἄν: Mc. ix, 18; xiv, 9.

* WASS (vet. norv. *hvatr*, *hvass*, vet. sup. germ. *hwassi*, angl. sax. *hvat*, suec. *hvass*; Gr. II, 45; Gf. IV, 1239), adject., vehemens.

WASSABA, adverb., severe, vehementer, ἀποτόμως: Tit. i, 13.

WASSEI, fem., severitas, vehementia, Rom. xi, 22.

WE et WEH, vid. sub *Was*.

WEIHTS, adject., levis, ἐλαφρός: Cor. II, iv, 17.

WEILA (vet. norv., suec. *hvila*, angl. sax. *hvil*, vet. sax. *huila*, vet. sup. germ. *hwila*, vet. fr. *hwile*, angl. *while*, dan. *hvile*, batav. *wijl*, rec. sup. germ. *weile*; DM. 457; Gf. IV, 1224; Rchth. 836), fem., tempus, occasio, hora, ὥρα: Mth. viii, 13; ix, 22; xxvii, 45, 46; Mc. xv, 25, 33, 34; Luc. i, 10; ii, 38; vii, 21; x, 21; xiv, 17; xviii, 3; xx, 19; Joan. vii, 30; viii, 20; xi, 9; xii, 23, 27; xvi, 2, 4, 21; Cor. I, iv, 11; xv, 30; Cor. II, vii, 8; Thess. I, ii, 17; Philem. 15; Skeir. VI, a; χρόνος: Luc. xviii, 4; Joan. vii, 33; Rom. vii, 1; Cor. I, xvi, 7; καιρός: Cor. I, vii, 5; *und þata weilos þei*, per hoc tempus quod, quamdiu, ἐφ' ὅσον: Mth. ix, 15.

WEILAN, conj. II, cessare, παύεσθαι: Col. i, 9.

ANA-WEILAN, quiescere, ἀναπαύειν: Cor. II, vii, 13.

GA-WEILAN, cessare, παύεσθαι: Cor. I, xiii, 8; *gaweilan sik*, morari, ἐπαναπαύεσθαι: Luc. x, 6.

GA-WEILAINS, fem., requies, tranquillitas, ἄνεσις: Cor. II, ii, 13; vii, 5.

UN-WEILS, adject., inquietus, continuus, ἀδιάλειπτος: Rom. ix, 2.

WEILO-HUN, adverb., ad tempus, πρὸς ὥραν: Gal. ii, 5.

WEILA-WAIRBS, vid. sub *Wairban*.

WEITS (vet. norv. *hvitr*, angl. sax. *hvit*, vet. sax. *hwit*, vet. sup. germ. *hwiz*, vet. fr. *hwit*, angl. *white*, suec. *hvit*, dan. *hviid*, batav. *wit*, rec. sup. germ. *weiss*; Gf. IV, 1242; Rchth. 836), adject., albus, λευκός: Mth. v, 36; Mc. ix, 3; xvi, 5; Luc. ix, 29 (xx, 46).

WI..., vid. sub *Was*.

WILFTRI (Gr. II, 58, 133), fem., pharetrum, σορός: Luc. vii, 14.

WO et WOH, vid. sub *Was*.

WOPAN, conj. I, *waiwop*, *waiwopun*, *wopans*, gloriari, καυχᾶσθαι: Rom. xi, 18; Cor. I, iv, 7; xiii, 3 h. l.; Cor II, v, 12; vii, 14; ix, 2; x, 8, 15, 16, 17; xi, 12, 16, 18, 19, 30; xii, 1, 5, 9, 11; Gal. vi, 13, 14; Eph. ii, 9; Phlpp. iii, 3; Thess. II, i, 4.

WOFTULI, fem., gloria, καύχημα: Cor. I, v, 6, Cor. II, i, 14; v, 12; ix, 3; Gal. vi, 4; Phlpp. i, 26; καύχησις: Cor. I, xv, 31; Cor. II, i, 12; vii, 4, 14; viii, 24; ix, 4; xi, 10, 17; Thess. I, ii, 19.

WOTA (Gr. II, 43), fem., comminatio, ἀπειλή: Eph. vi, 9; Skeir. II, a.

WOTJAN, conj. II, objurgare, increpare, minari, ἐπιτιμᾶν: Mc. x, 48; Luc. iv, 35.

GA-WOTJAN, id., Mc. ix, 25; Luc. ix, 41, 42; Tim. II, iv, 2; ἐμβριμᾶσθαι: Mc. i, 43; Skeir. I, c.

WOFTULI, vid. sub *Wopan*.

O

O, interject., 1) o, ὦ: Mc. ix, 19; Gal. iii, 1; 2) væ, οὐαί: Mc. xv, 29.

OBEID, nom. propr. masc., Ὠβήδ: Luc. iii, 32.

OGAN, vid. sub *Agan*.

ODUEIA, nom. propr. masc., Ὠδουίας: Esdr. 2, 40.

OHTEIGO, i. q. *Uhteigo*, vid. sub *Uht*.

OSANNA (voc. hebr.), ὡσαννά: Mc. xi, 9; Joan. xii, 13.

OSEA, nom. propr. masc., Ὡσηέ: Rom. ix, 25.

B.

GLOSSARIUM GRÆCO-GOTHICUM.

Ἀβαρής, īn unkaureinom.
ἄβυσσος, afgrundiþa.
ἀγαθόν, þiuþ.
ἀγαθοποιεῖν, þiuþ taujan.
ἀγαθός, gods, þiuþeigs, sels; sunjeins.
ἀγαθωσύνη, þiuþeins, selei, bleiþei.
ἀγαλλιάζειν, svegnjan; ἀγαλλιάζεσθαι, sifan.
ἀγαλλίασις, svegniþa.
ἄγαμος, unqeniþs, unliugaiþs.
ἀγανακτεῖν, unverjan.
ἀγανάκτησις, unvereins.
ἀγαπᾶν, frijon; ἠγαπημένος, liubs, valis; οὐκ ἠγαπημένος, unliubs.
ἀγάπη, friaþva.
ἀγαπητός, liubs.
ἀγγαρεύειν, ananauþjan, undgreipan.
ἄγγελος, aggilus; airus.
ἄγειν, briggan, tiuhan, attiuhan, gatiuhan; gaggan.
ἀγέλη, hairda, vriþus.
ἁγιάζειν, veihan, gaveihan; ἁγιάζεσθαι, veihnan; ἡγιασμένος, veihs.
ἁγιασμός, veihiþa.
ἅγιος, veihs.
ἁγίως, veihaba.
ἁγιωσύνη, veihiþa.
ἀγκάλη, arms.
ἄγναφος, þarihs, niujis.
ἁγνεία, sviknei, sviknipa.
ἀγνοεῖν, ni vitan, ni fraþjan, unveis visan, unvits visan, unvitands visan; ἀγνοῶν, unvitands, unkunnands; ἀγνοούμενος, unkunþs.
ἄγνοια, unviti.
ἁγνός, hlutrs, sviknS, veihs.
ἁγνότης, sviknipa.
ἁγνῶς, sviknaba.
ἀγνωσία, unkunþi.
ἀγορά, garuns, maþl.
ἀγοράζειν, bugjan, usbugjan.
ἄγρα, gafah; εἰς ἄγραν, du fiskon.
ἀγραυλεῖν, þairhvakan.
ἀγρεύειν, ganiutan.
ἀγριέλαιος, vilþeis alevabagms.
ἄγριος, haiþivisks, vilþeis.
ἀγρός, akrs, haiþi; haims, haimoþli; þaurp, land, veihs.
ἀγρυπνεῖν, vakan, duvakan.
ἀγρυπνία, vokains.
ἀγωγή, usmet.
ἀγών, haifsts.
ἀγωνίζεσθαι, usdaudjan, haifstjan.
ᾄδειν, siggvan.
ἀδελφή, svistar.
ἀδελφός, broþar; ἀδελφοί, broþrahans.
ἄδηλος, unvis.
ἀδημονῶν, unvunands.
ᾅδης, halja.
ἀδιάλειπτος, unsveibands, unweils.
ἀδικεῖν, anamahtjan, skaþjan, gaskaþjan; ἀδικῶν, skaþuls.
ἀδικία, skaþis; unselei, invindiþa.
ἄδικος, invinds, untriggvs.
ἀδόκιμος, ungakusans, uskusans.
ἀδρότης, digrei.
ἀδυνατεῖν, unmahteigs visan.
ἀδύνατος, unmahteigs.
ᾄδων, liuþareis.
ἀεί, sinteino.
ἀετός, ara.
ἄζυμον, unbeistei.
ἄζυμος, azvmus, unbeistjoþs.
ἀήρ, luftus.
ἀθανασία, undivanei.
ἀθάνατος, undivans.
ἄθεος, gudalaus.
ἀθετεῖν, ufbrikan, faurqiþan, fraqiþan, invidan; uskiusan, vanana gataujan.
ἀθλεῖν, brikan, haifstjan.
ἀθυμεῖν, in unlustau vairþan.
ἀθῷος, sviknS.
αἰδώς, gariudjo.
αἷμα, bloþ.
αἱμοῤῥοοῦσα, bloþarinnandei.
αἰνεῖν, hazjan.
αἴνιγμα; frisahts.
αἶνος, hazeins.
αἱρεῖν, niman, afniman, usniman, hafjan, ushafjan, ufhaban; haban.
αἱρεῖν, valjan.
αἵρεσις, hairaisis.
αἰσθάνεσθαι, fraþjan.
αἰσχροκερδής, aglaitgastalds.
αἰσχρολογία, aglaitivaurdei.
αἰσχρός, agls.
αἰσχύνη, aiviski, skanda.
αἰσχύνειν, gaaiviskon; αἰσχύνεσθαι, skaman sik.
αἰτεῖν, bidjan, sokjan; αἰτεῖσθαι, aihtron.
αἴτημα, bida.
αἰτία, fairina; δι' ἣν αἰτίαν, in þizei, in þizozei vaihtais.
αἰφνιδίως, unveniggo.
αἰχμαλωσία, hunþs.
αἰχμαλωτεύειν, ushinþan.
αἰμαλωτίζειν, frahinþan, frahunþanana tiuhan.
αἰχμάλωτος, frahunþans.
αἰών, aivs, ajukduþs, alþs; ἀπ' αἰῶνος, fram anastodeinai aivis.
αἰώνιος, aiveins.
ἀκαθαρσία, unhrainei, unhrainiþa.
ἀκάθαρτος, unhrains.
ἀκαιρεῖσθαι, analatiþs vairþan.
ἀκαίρως, unuhteigo.
ἄκανθα, þaurnus.
ἀκάνθινος, þaurneins.
ἄκαρπος, akranalaus.
ἀκατακάλυπτος, andhuliþs.
ἀκαταστασία, drobna, unsuti.
ἀκοή, hauseins, gahauseins, hliuma; meriþa.
ἀκολουθεῖν, laistjan, afarlaistjan, afargaggan, gaggan afar.
ἀκούειν, hausjan, gahausjan, andhausjan, gairaihnan.
ἀκρασία, ungahobains.
ἀκρατής, ungahabands sik.
ἀκριβῶς, gaaggvo, glaggvuba.
ἀκρίς, þramstei.
ἀκροβυστία, faurafilli, unbimait, unbimaitans.
ἄκρον, andeis.
ἄκρος, auhumists.
ἀκυροῦν, blauþjan.
ἀλάβαστρος, alabalstraun.
ἀλάζων, bihaitja.
ἀλαλάζειν, klismjan; vaifairwjan.
ἄλαλος, unrodjands.
ἅλας, salt.
ἀλείφειν, salbon, gasalbon.
ἀλέκτωρ, hana.
ἀλήθεια, sunja.
ἀλήθειν, malan.
ἀληθεύειν, sunja gateihan.
ἀληθής, sunjeins; ἀληθές, sunja, bi sunjai.
ἀληθινός, sunjeins.
ἀληθῶς, sunja, sunjaba, bi sunjai.
ἁλιεύς, nuta, fiskja.
ἁλίζειν, saltan.
ἀλλά, ak, akei, aþþan, aiþþau, alja.
ἀλλάγε, aiþþau.
ἀλλάττειν, inmaidjan.
ἀλλαχόθεν, aljaþro.
ἀλληγορεῖν; ἀλληγορούμενος, aljaleikþos.
ἀλλήλων, anþar anþaris, misso.
ἀλλογενής, aljakuns.
ἄλλος, anþar, alis, sums.
ἀλλότριος, framaþeis.
ἄλλως, aljaleikos.
ἀλοᾶν, þriskan.
ἅλς, salt.
ἄλυπος, hlas.
ἅλυσις, eisarnabandi, naudibandi, kunaveda.
ἀλώπηξ, fauho.
ἅλως, gaþrask.
ἅμα, samana, suns.
ἁμαρτάνειν, fravaurkjan; ἁμαρτάνων, fravaurhts.
ἁμάρτημα, fravaurhts.
ἁμαρτία, fravaurhts.
ἁμαρτωλός, fravaurhts.
ἄμαχος, ni sakjis.
ἀμελεῖν, unkarja visan.
ἄμεμπτος, unvahs, unfairins, usfairins.
ἀμέμπτως, unfairinodaba.
ἀμετακίνητος, ungavagiþs.
ἀμεταμέλητος, inu idreiga, gatulgids.
ἄμετρος, inu mitaþ.
ἄμμος, malma.
ἀμνός, viþrus.
ἀμοιβή, andalauni.
ἄμπελος, veinatriu.
ἀμπελών, veinagards, veinatriva.
ἀμφίβληστρον, nati.
ἀμφιεννύναι, vasjan, gavasjan.
ἄμφοδος, gaggs.
ἀμφότεροι, bai, bajoþs, waþaruh anwaþaruh.
ἄμωμος, unvamms.

ἄν, aiþþau, þau, we.
ἀνά; ἀνὰ μέσον τῶν ὁρίων, miþ þveihnaim markom; ἀνὰ δύο, tvans wanzuh.
ἀναβαίνειν, gaggan, usgaggan, galeiþan, urrinnan, steigan, ussteigan, ufarsteigan.
ἀναβάλλεσθαι, ussakan.
ἀναβλέπειν, ussaiwan, ïnsaiwan ïup, insaiwan.
ἀνάβλεψις, siuns.
ἀναβοᾶν, ufhropjan, ufvopjan.
ἀνάγαιον, *vid.* ἀνώγαιον.
ἀναγγέλλειν, gateihan.
ἀνάγειν, briggan, ïup ustiuhan, ustiuhan; ἀνάγεσθαι, galeiþan.
ἀναγιγνώσκειν, anakunnan, gakunnan, siggvan, ussiggvan.
ἀναγκάζειν, baidjan, gabaidjan, nauþjan.
ἀναγκαῖος, þaurfts, naudiþaurfts, þarbs.
ἀνάγκη, þaurfts, nauþs; ἀνάγκην ἔχειν, þaurban.
ἀνάγνωσις, anakunnains; saggvs boko.
ἀναδεικνύναι, ustaiknjan.
ἀνάδειξις, ustaikneins.
ἀναζῆν, gaqiunan.
ἀναζητεῖν, sokjan.
ἀναζωπυρεῖν, anaqiujan.
ἀναθάλλειν, gaþeihan.
ἀνάθεμα, anaþaima.
ἀναθεματίζειν, afaikan.
ἀνακαθίζειν, ussitan.
ἀνακαινοῦν, ananiujan.
ἀνακαίνωσις, ananiujiþa.
ἀνακαλύπτειν, andhuljan; μη ἀνακαλυπτόμενος, unandhuliþs.
ἀνακάμπτειν, gavandjan sik.
ἀνακεῖσθαι, anakumbjan, ligan.
ἀνακεφαλαιοῦν, usfulljan.
ἀνακλίνειν, gataujan anakumbjan, galagjan; ἀνακλίνεσθαι, anakumbjan.
ἀνακόπτειν, *vid.* ἐγκόπτειν.
ἀνακράζειν, ufhropjan.
ἀνακρίνειν, ussokjan, andsitan, andhruskan.
ἀναλαμβάνειν, niman, andniman.
ἀνάληψις, andanumts.
ἀναλίσκειν, fraqiman.
ἄναλος, unsaltans.
ἀναλύειν, andletnan.
ἀνάλυσις, gamalteins, disviss.
ἀναμιμνήσκειν, gamaudjan; ἀναμιμνήσκεσθαι, gamunan.
ἀνάμνησις, gamunds.
ἀνανεοῦν, ananiujan.
ἀνανήφειν, usskavjan.
ἀναξίως, unvairþaba.
ἀναπαύειν, anaweilan; anaþrafstjan, gaþrafstjan.
ἀναπέμπειν, ïnsandjan.
ἀναπηδᾶν, ushlaupan.
ἀνάπηρος, gamaids.
ἀναπίπτειν, anakumbjan.
ἀναπληροῦν, usfulljan.
ἀναπτύσσειν, uslukan.
ἀνασείειν, ïnvagjan.
ἀνάστασις, usstass.
ἀναστατοῦν, drobjan.
ἀναστενάζειν, ufsvogjan.
ἀναστρέφεσθαι, usmitan.
ἀναστροφή, usmet.
ἀνατάσσεσθαι, meljan.
ἀνατέλλειν, urrinnan, urrannjan.
ἀνατίθεσθαι, ussakan.
ἀνατολή, urruns.
ἀνατρέπειν, usvaltjan.
ἀναφαίνεσθαι, gasvikunþjan (sik).
ἀναφέρειν, ustiuhan.
ἀναφωνεῖν, ufvopjan.
ἀναχωρεῖν, afleiþan.
ἀναψύχειν, anaþrafstjan.
ἀνδραποδιστής, mannans gaþivands.
ἀνδρίζεσθαι, vairaleiko taujan.
ἀνδροφόνος, mannans maurþrjands.
ἀνέγκλητος, unfairins, ungafairinoþs, ungafairinonds.
ἀνεκδιήγητος, unusspilloþs.
ἀνεκτός, sutis.
ἄνεμος, vinds.
ἀνεξερεύνητος, * unusspilloþs.
ἀνεξίκακος, usþulands.
ἀνεξιχνίαστος, unbilaistiþs, unfairlaistiþs.
ἀνεπαίσχυντος, unaivisks.
ἀνεπίληπτος, ungafairinonds, ungafairinoþs.
ἀνέρχεσθαι, usgaggan.
ἄνεσις, ïusila, gaweilains.
ἄνευ, ïnuh.
ἀνευρίσκειν, bigitan.
ἀνέχεσθαι, þulan, usþulan.
ἀνεψιός, gadiliggs.
ἀνήκειν, du þaurftai fairrinnan; ἀνήκει, gaqimiþ.
ἀνήμερος, unmanariggvs.
ἀνήρ, manna, vair, guma; aba.
ἀνθιστάναι, andstandan.
ἀνθομολογεῖσθαι, andhaitan.
ἀνθρακιά, haurja.
ἄνθραξ, hauri.
ἀνθρώπινος, mannisks.
ἀνθρωποκτόνος, manamaurþrja.
ἄνθρωπος, manna.
ἀνιέναι, fraletan.
ἄνιπτος, unþvahans.
ἀνιστάναι, urraisjan; *intrans.* usstandan, urreisan.
ἀνόητος, unfroþs.
ἄνοια, unfrodei, unviti.
ἀνοίγειν, uslukan; ἀνοίγεσθαι, usluknan.
ἄνοιξις, usluk.
ἀνομία, ungaraihtei, unsibja.
ἄνομος, vitodalaus, vitodis laus, unsibis.
ἀνόνητος, unnutis.
ἀνόσιος, unairkns.
ἀντάλλαγμα, ïnmaideins.
ἀνταναπληροῦν, usfulljan.
ἀνταποδιδόναι, usgildan, fragildan.
ἀνταπόδοσις, andalauni.
ἀνταποκρίνεσθαι, andvaurdjan.
ἀντέχεσθαι, andtilon, ufhausjan; ἀντεχόμενος, andanemeigs.
ἀντί, und; ἀνθ' ὧν, duþe ei, ïn þizei.
ἀντιδιατίθεσθαι, andstandan.
ἀντίδικος, andastaua, andastaþjis.
ἀντικαλεῖν, aftra haitan.
ἀντικεῖσθαι, andstandan; ἀντικείμενος, andastaþjis.
ἀντιλαμβάνεσθαι, hleibjan; ἀντιλαμβανόμενος, gadaila.
ἀντιλέγειν, andsakan, andstandan; qiþan.
ἀντίλυτρον, andabauhts.
ἀντιμετρεῖν, mitan.
ἀντιμισθία, andalauni.
ἀντιπέραν, viþravairþs.
ἀντιστρατεύεσθαι, andvaihjan.
ἀνυπόκριτος, unliuts, unhindarveis.
ἀνυπότακτος, untals, ungawairbs.
ἄνω, ïup, ïupa, ïupaþro.
ἀνώγαιον, kelikn.
ἄνωθεν, ïupana, ïupaþro, fram anastodeinai [1]; ἄνωθεν γίγνεσθαι, ïupaþro gabairan, gabaurþ anþara usþulan.
ἀνώτερον, hauhis.
ἀξίνη, aqizi.
ἄξιος, vairþs.
ἀξιοῦν, briggan vairþana; rahnjan vairþana.
ἀξίως, vairþaba.
ἀόρατος, ungasaiwans.
ἀπάγειν, briggan, tiuhan, gatiuhan.
ἀπαγγέλλειν, gateihan.
ἀπάγεσθαι, ushaban sik.
ἀπαίδευτος, untals.
ἀπαίρειν, afniman.
ἀπαιτεῖν, lausjan.
ἀπαλλοτριοῦν, framaþjan; ἀπαλλοτριωμένος, framaþeis.
ἀπαλός, þlaqus.
ἀπαντᾶν, gamotjan.
ἀπάντησις; εἰς ἀπάντησίν τινος, du gamotjan ainamma.
ἅπαξ, ainamma sinþa.
ἀπαρασκεύαστος, unmanvus.
ἀπαρνεῖσθαι, afaikan, afaikan kunnan, ïnvidan.
ἀπαρτισμός; πρὸς ἀπαρτισμόν, du ustiuhan.
ἀπαρχή, anastodeins, ufarskafts.
ἅπας, alakjo, alls.
ἀπατᾶν, usluton, * usluston.
ἀπάτη, afmarzeins.
ἀπείθεια, ungalaubeins.
ἀπειθεῖν, ni galaubjan; ἀπειθῶν, ungalaubjands.
ἀπειθής, ungalaubjands, untals, ungawairbs.
ἀπειλή, wota.
ἀπειπεῖν, afstandan.
ἀπεκδέχεσθαι, beidan, usbeidan.
ἀπεκδύεσθαι, andhamon, afslaupjan sis.
ἀπελεύθερος, fralets.
ἀπελπίζειν, usvena vairþan; ἀπελπίζων, usvena.
ἀπέναντι, andvairþis.
ἀπέραντος, andilaus.
ἀπέρχεσθαι, gaggan, usgaggan, galeiþan, usleiþan.
ἀπέχειν, ju haban, andniman (*in præter.*); fairra sik haban; ἀπέχεσθαι, afhaban sik, gahaban sik; gaþarban.
ἀπιστεῖν, ni galaubjan.
ἀπιστία, ungalaubeins.
ἄπιστος, ungalaubjands.
ἁπλότης, allsverei, sviknei, ainfalþei.
ἁπλοῦς, ainfalþs.
ἁπλῶς, ainfalþaba.
ἀπό, af, fram, us; fairra; ana, at, bi, faura, hindar; ἀπὸ τότε, þaþro; ἀφ' ἧς, fram þammei.
ἀποβαίνειν, gagaggan.
ἀποβάλλειν, afvairpan.
ἀπόβλητον, usvaurpa.

[1] Hoc vocabulo *Anastodeins* ex Luc. I, 3 addendum est.

ἀποβολή, usvaurpa.
ἀπογράφειν, meljan, anameljan, gameljan.
ἀπογραφή, gilstrameleins.
ἀποδεικνύναι, ustaiknjan.
ἀποδεκατοῦν, afdailjan taihundon dail.
ἀπόδεκτος, andanems.
ἀποδέχεσθαι, andniman.
ἀποδημεῖν, afleiþan aljaþ, afleiþan.
ἀποδιδόναι, giban, usgiban, usgildan, fragildan.
ἀποδοκιμάζειν, uskiusan, usvairpan.
ἀποδοχή, andanumts.
ἀποθήκη, bansts.
ἀποθλίβειν, þreihan.
ἀποθνήσκειν, dauþnan, gadauþnan, sviltan, gasviltan.
ἀποκαθιστάναι et ἀποκαθιστᾶν, aftra gasatjan, aftra gabotan; ἀποκαθίστασθαι, aftra gastandan.
ἀποκαλύπτειν, andhuljan.
ἀποκάλυψις, andhuleins.
ἀποκαραδοκία, usbeisns.
ἀποκαταλλάττειν, gafriþon.
ἀποκεῖσθαι, galagiþs visan.
ἀποκεφαλίζειν, haubiþ afmaitan.
ἀποκόπτειν, afmaitan, usmaitan.
ἀπόκριμα, andahafts.
ἀποκρίνεσθαι, andhafjan, usbairan.
ἀπόκρισις, andavaurd, andavaurdi.
ἀποκρύπτειν, affilhan; ἀποκεκρυμμένος, gafulgins.
ἀποκτείνειν, usqiman, usqistjan, fraqistjan, afslahan.
ἀποκυλίνδειν vel ἀποκυλίειν, afvalvjan.
ἀπολαμβάνειν, niman, andniman, afniman.
ἀπολείπειν, bileiþan.
ἀπολλύναι, usqiman, usqistjan, fraqistjan, fraliusan; ἀπόλλυσθαι, fraqistnan, fralusnan.
ἀπολογεῖσθαι, sunjon.
ἀπολογία, sunjons, andahafts.
ἀπολύειν, afletan, fraletan, afsatjan.
ἀπολύτρωσις, faurbauhts, uslauseins.
ἀπομάσσεσθαι, afhrisjan.
ἀποπλανᾶν, afairzjan.
ἀποπλύνειν, usþvahan.
ἀποπνίγειν, afwapjan.
ἀπορεῖσθαι, andbitans visan, afslauþiþs visan; þagkjan.
ἀπορφανίζειν, gaainanan.
ἀποστασία, afstass [1].
ἀποστάσιον, afsateins; afstassais bokos; βιβλίον ἀποστασίου, bokos afsateinais.
ἀποστέλλειν, sandjan, insandjan, fraletan; usdreiban.
ἀποστερεῖν, anamahtjan; ἀπεστερημένος τῆς ἀληθείας, at þammei gatarnida ist sunja.
ἀποστολή, apaustaulei.
ἀπόστολος, apaustaulus.
ἀποστρέφειν, afvandjan, gavandjan; ἀποστρέφεσθαι, usvandjan.
ἀποστυγεῖν, fijan.
ἀποσυνάγωγος, us synagogein usvaurpans; ἀποσυνάγωγος γίγνεσθαι, utana synagogais vairþan; ἀποσυνάγωγον ποιεῖν, us gaqumþim dreiban.
ἀποτάττεσθαι, andqiþan, afqiþan tvisstandan.
ἀποτιθέναι, aflagjan, usvairpan.
ἀποτινάσσειν, afhrisjan.
ἀποτολμᾶν, anananþjan.
ἀποτομία, wassei.
ἀποτόμως, harduba, wassaba.
ἀποτρέπειν, afvandjan.
ἀποφέρειν, briggan.
ἀπόχρησις; τῇ ἀποχρήσει, þairh þatei is brukjaidau.
ἀποχρῆσθαι, brukjan.
ἀποχωρεῖν, afleiþan, aflinnan.
ἀπρόσιτος, unatgahts.
ἀπρόσκοπος, unufbrikands.
ἅπτειν, tandjan; ἅπτεσθαι, tekan, attekan.
ἀπωθεῖσθαι, afskiuban.
ἀπώλεια, fraqisteins, fralusts.
ἀπών, aljar visands, aljaþro.
ἆρα, þannu, — u.
ἄρα, aþþan, aiþþau, þau, nu, þannu; ἄρα οὖν, þannu nu jai, sai nu, * jau nu.
ἄραγε, þannu.
ἀργός, lats; ἀργή, unvaurstvo.
ἀργύριον, silubr, silubrein; skatts, faihu.
ἀργυροῦς, silubreins.
ἀρέσκεια, þatei galeikaiþ.
ἀρέσκειν, leikan, galeikan, samjan.
ἀρετή, godei.
ἀρήν, lamb.
ἀριθμεῖν, garaþjan.
ἀριθμός, raþjo.
ἀριστερός, hleiduma.
ἄριστον, undaurnimats.
ἀρκεῖν, ganahan, ganohs visan; ἀρκεῖσθαι, ganohiþs visan.
ἀρκετόν (ἐστι), ganah.
ἁρμόζειν, gavadjon.
ἀρνεῖσθαι, afaikan, laugnjan, invidan.
ἀροτριᾶν, arjan.
ἄροτρον, hoha.
ἁρπαγμός, vulva.
ἁρπάζειν, vilvan, fravilvan.
ἅρπαξ, vilvands, vilvs.
ἀῤῥαβών, vadi.
ἄῤῥην vel ἄρσην, gumeins, gumakunds.
ἄῤῥητος, unqeþis.
ἄῤῥωστος, unhails, siuks.
ἄρτι, nu, hita.
ἄρτιος, ustauhans.
ἄρτος, hlaifs.
ἀρτύειν, gasuqon, supon, gasupon.
ἀρχάγγελος, arkaggilus.
ἀρχαῖος, airiza, alþeis.
ἄρχειν, reikinon.
ἄρχεσθαι, duginnan, dustodjan; ἀρχόμενος, * uf gakunþai.
ἀρχή, reiki; anastodeins, frumisto, frumisti.
ἀρχιερεύς, auhumists gudja, gudjane auhumists, auhumists veiha, maists gudja, reikists gudja, ufargudja, gudja.
ἀρχισυνάγωγος, fauramaþleis synagogeis, synagogafaþs.
ἀρχιτελώνης, fauramaþleis motarje.
ἄρχων, fauramaþleis, reiks, reikista.
ἀρώματα, aromata.
ἄσβεστος, unwapnands.
ἀσέβεια, afgudei.
ἀσεβής, afguds, unsibis.
ἀσέλγεια, aglaitei, aglaiti.
ἀσθένεια, unmahts, siukei, sauhts.
ἀσθενεῖν, siukan, siuks visan; ἀσθενῶν, unmahteigs, unhails, siuks.
ἀσθενής, unmahteigs, siuks, lasivs.
ἀσκός, balgs.
ἀσπάζεσθαι, goljan, inveitan.
ἀσπασμός, goleins.
ἄσπιλος, unvamms.
ἄσπονδος, unhunslags.
ἀσσάριον, assarjus.
ἀστατεῖν, ungastoþans visan.
ἀστήρ, stairno.
ἄστοργος, unmilds.
ἀστοχεῖν, afairziþs visan, usvissmitan.
ἀστραπή, lauhmuni.
ἀστράπτειν, lauhatjan.
ἀσύνετος, unvits, unfraþjands.
ἀσφάλεια, astaþs, tulgiþa.
ἀσφαλές (τό), þvastiþa.
ἀσφαλίζεσθαι, galukan, vitan.
ἀσφαλῶς, arniba.
ἀσχημονεῖν, aiviskon.
ἀσωτία, usstiurei.
ἀσώτως, usstiuriba.
ἀτακτεῖν, ungateviþs visan.
ἄτακτος, ungatass.
ἀτάκτως, ungatassaba.
ἄτεκνος, unbarnahs.
ἀτενίζειν, fairveitjan.
ἀτιμάζειν, unsveran.
ἀτιμία, unsveriþa, unsverei, unsverains; εἰς ἀτιμίαν, ungalaubs.
ἄτιμος, unsvers.
ἀτιμοῦν vel ἀτιμᾶν, ganaitjan.
ἄτομος; ἐν ἀτόμῳ, suns.
ἄτοπος, afgastoþans, * gastojans.
αὐγάζειν, liuhtjan.
αὐθάδης, hauhhairts.
αὐθαίρετος, silba viljands, silbavileis.
αὐθεντεῖν, fraujinon.
αὐλεῖν, sviglon.
αὐλή, avistr; garda, gards, rohsns.
αὐλητής, sviglja.
αὐξάνειν, vahsjan; transit. vahsjan gataujan.
αὔξησις, usvahsts, vahstus
αὔριον, du maurgina, * gistradagis.
αὐστηρός, hardus.
αὐτάρκεια, ganauha.
αὐτάρκης, ganohiþs.
αὐτόματος, silba.
αὐτόπτης, silbasiuneis.
αὐτός, is, sa, sah, silba; ὁ αὐτός, sa sama, sama; ἐπὶ τὸ αὐτό, samana, samaþ.
αὐτοῦ, vid. ἑαυτοῦ.
ἀφαιρεῖν, afniman, afslahan.
ἀφανίζειν, fravardjan.
ἀφεδρών, urruns.
ἀφειδία, unfreideins.
ἄφεσις, aflet, fralet; * aflageins; * gaþrafsteins.
ἁφή, gaviss.
ἀφθαρσία, unriurei.
ἄφθαρτος, undivans, unriurs.
ἀφιέναι, letan, fraletan, afletan, afleiþan, bileiþan.
ἀφιλάγαθος, unsels.
ἀφιλάργυρος, ni faihufriks.

[1] Sic Castillionæus ad locum Thess. II, II, 3 lectu difficillimum edidit

ἀφιστάναι, afstandan; ἀφίστασθαι, afstandan.
ἄφοβος, unagands.
ἀφόβως, unagein.
ἀφορᾶν, gasaiwan.
ἀφορίζεσθαι, afskaidan sik.
ἀφορμή, inilo, lev.
ἀφρίζειν, waþjan.
ἀφρός, waþo.
ἀφροσύνη, unviti, unfrodei.
ἄφρων, unvits, unfroþs.
ἀφυπνοῦν, anaslepan.
ἀχάριστος, launavargs, unfagrs.
ἀχειροποίητος, unhanduvaurhts.
ἀχρεῖος, unbruks.
ἀχρειοῦσθαι, unbruks vairþan.
ἄχρι, und; ἄχρις οὗ, und þatei, unte.
ἄχυρον, ahana.
ἀψευδής, unliugands.
βαδίζεσθαι, siggqan.
βάθμος, grids.
βάθος, diupiþa, diupei.
βαθύνειν, gadiupjan.
βαθύς, diups.
βάϊον, asts.
βαλλάντιον, puggs.
βάλλειν, vairpan, atvairpan, gavairpan, innvairpan, usvairpan, fravairpan; lagjan, atlagjan, galagjan; giutan; βάλλεσθαι, gadriusan.
βαπτίζειν, daupjan, ufdaupjan; βαπτίζεσθαι, daupjan, (*in activ. et pass.*).
βάπτισμα, daupeins.
βαπτισμός, daupeins.
βαπτιστής, daupjands.
βαρεῖν, kaurjan.
βάρος, kauriþa, kaureins.
βαρύνειν, kaurjan.
βαρύς, kaurs; βαρὺν εἶναι, kaurjan.
βασανίζειν, balvjan.
βάσανος, balveins.
βασιλεία, þiudangardi, þiudinassus.
βασίλειον, þiudangardi.
βασιλεύειν, þiudanon.
βασιλεύς, þiudans.
βασκαίνειν, afhugjan.
βαστάζειν, bairan, usbairan, frabairan, niman.
βάτος, kas.
βαττολογεῖν, filuvaurdjan.
βδέλυγμα, andaset.
βδελυκτός, andasets.
βέβαιος, gatulgids.
βεβαιοῦν, gaþvastjan, gatulgjan.
βέβηλος, usveihs.
βέλος, arwazna.
βέλτιον, vaila.
βῆμα, stauastols.
βιάζεσθαι, anamahtjan, nauþjan.
βιαστής, anamahtjands.
βιβλίον, bokos.
βίβλος, bokos.
βιβρώσκειν, matjan.
βίος, libains, alþs; aigin, sves; βίον διάγειν, los bauan.
βιρά, baurgs.
βλαβερός, skaþuls.
βλάπτειν, gaskaþjan.
βλαστάνειν, keinan.
βλασφημεῖν, vajamerjan, anaqiþan.
βλασφημία, vajamereins, vajamerei, anaqiss, naiteins.
βλάσφημος, vajamerjands.
βλέπειν, saiwan, gasaiwan; gaumjan; βλέπειν ἀπό, atsaiwan sis; τὸ βλέπειν, siuns; μὴ βλέπων, unsaiwands; μὴ βλεπόμενος, ungasaiwans.
βοᾶν, hropjan, vopjan, ufvopjan.
βοηθεῖν, hilpan, gahilpan.
βόθυνος, dal.
βόσκειν, haldan.
βούλεσθαι, viljan.
βουλεύεσθαι, þagkjan, munan, mitou.
βουλευτής, ragineis.
βουλή, muns, runa.
βούλημα, vilja.
βουνός, hlains.
βοῦς, auhsa, auhsus.
βραβεῖον, sigislaun.
βραβεύειν, svegnjan.
βραδύνειν, sainjan.
βραχίων, arms.
βραχύς, leitils.
βρέφος, barn; ἀπὸ βρέφους, us barniskja.
βρέχειν, rignjan, natjan.
βροντή, þeiwo.
βροχή, rign.
βρυγμός, krusts.
βρῶμα, mats.
βρῶσις, mats; nidva.
βυθίζειν, saggqjan.
βυθός, diupiþa.
βυσσός, byssus.
γάγγραινα, gund.
γαζοφυλάκιον, gazaufylakiaun.
γάλα, miluks.
γαλήνη, vis.
γαμβρός, megs.
γαμεῖν, liugan, galiugan, qen niman; τὸ γαμεῖν, liuga; γεγαμηκώς, liugom hafts; γαμεῖσθαι, liugan.
γαμίσκεσθαι, liugan.
γάρ, unte, raihtis, auk, allis, þan, aþþan, iþ, nu, nuh, þannu, jah.
γαστήρ, kilþei; ἐν γαστρὶ ἔχουσα, qiþuhafta.
γε, iþ, aþþan, sveþauh.
γείτων, garazna, garazno.
γελᾶν, hlahjan, ufhlohjan.
γεμίζειν; γεμίζειν τὴν κοιλίαν, sad itan; γεμίζεσθαι, gafullnan, usfullnan.
γενεά, kuni; alþs, gabaurþs.
γενεαλογία, gabaurþivaurd.
γενέσια, mel gabaurþais.
γενετή, gabaurþs.
γεννᾶν, bairan, gabairan.
γέννημα, kuni; akran.
γέννησις, gabaurþs.
γεννητός, baur.
γένος, kuni, knoda, gabaurþs.
γέρων, alþeis.
γεύεσθαι, kausjan.
γεωργός, airþos vaurstvja, vaurstvja, aurtja.
γῆ, airþa; staþs; ὁ ἐκ τῆς γῆς, airþakunds.
γῆρας, aldomo.
γίγνεσθαι, vairþan, visan, gamanviþs visan; gagaggan, qiman.
γιγνώσκειν, kunnan, gakunnan, ufkunnan, vitan, finþan, fraþjan, andþagkjan sik; γιγνώσκεσθαι, uskunþs visan, kunþs visan.
γλῶσσα, tuggo; razda.
γλωσσόκομον, arka.
γναφεύς, vullareis.
γνήσιον, airkniþa.
γνήσιος, valis.
γνώμη, ragin.
γνωρίζειν, kunnan, kannjan, gakannjan, uskannjan; γνωρίζεσθαι, kunþs visan.
γνῶσις, kunþi, vitubni.
γνωστός, kunþs.
γογγύζειν, birodjan.
γογγυσμός, birodeins.
γόης, liuts.
γονεῖς, berusjos, fadrein, fadreina.
γόνυ, kniu.
γονυπετεῖν, knussjan, knivam knussjan.
γράμμα, boka, mel, gameleins; γράμματα, bokos.
γραμματεύς, bokareis.
γράφειν, meljan, gameljan.
γραφή, mel, gameleins, þata gamelido; γραφαί, bokos.
γραώδης, usalþans.
γρηγορεῖν, vakan.
γυμνάζειν, þroþjan.
γυμνασία, usþroþeins.
γυμνητεύειν, naqaþs visan.
γυμνός, naqaþs.
γυμνότης, naqadei.
γυναικάριον, qinein.
γυνή, qens, qino.
γωνία, vaihsta.
γωνιαῖος, vaihstastains.
δαιμονίζεσθαι, unhulþons haban, vods visan; δαιμονιζόμενος, daimonareis, vods; δαιμονισθείς, daimonareis.
δαιμόνιον, unhulþo, skohsl.
δαίμων, unhulþo, unhulþa, skohsl.
δάκνειν, beitan.
δάκρυ, tagr.
δακρύειν, tagrjan.
δακτύλιος, figgragulþ.
δάκτυλος, figgrs.
δάμαλις, kalbo.
δαμᾶν et δαμάζειν, gatamjan.
δανείζειν, leiwan.
δανειστής, dulgahaitja.
δαπανᾶν, fraqiman.
δαπάνη, manvi.
δέ, þan, aþþan, iþ, þanuh, þaruh, þaruh þan, akei, þaþroh, iþ þan, nu, aiþþau, auk, sveþauh, jah, -uh; δὲ καί, þan.
δέησις, aihtrons, bida.
δειγματίζειν, gatarhjan.
δεικνύναι, augjan, ataugjan, taiknjan.
δειλία, faurhtei.
δειλιᾶν, faurhtjan.
δειλός, faurhts; δειλὸν εἶναι, faurhtjan.
δεῖ, binah, skulds ist.
δεῖν, gabindan.
δεινῶς, harduba.
δειπνεῖν, du naht matjan.
δεῖπνον, nahtamats.
δεῖσθαι, bidjan.
δέκα, taihun.
δεκάπεντε, fimftaihun.
δεκατέσσαρα, fidvortaihun.
δεκτός, andanems.
δένδρον, bagms.
δεξιά, taihsvo, taihsva.
δεξιός, taihsvs.
δέρειν, bliggvan, usbliggvan, slahan.
δερμάτινος, filleins.
δεσμεῖν, bindan.

δέσμιος, bandja.
δεσμός, bandi.
δεσμωτήριον, karkara.
δεσπότης, frauja, fraujinonds.
δεῦρο, hiri.
δεῦτε, hirjiþ, hirjats.
δεύτερον, aftra.
δευτερόπρωτος, anþar fruma.
δεύτερος, anþar.
δέχεσθαι, niman, andniman, miþniman.
δή, * ju.
δῆλος, bairhts; δῆλον ποιεῖν, bandvjan.
δηλοῦν, bandvjan, gakannjan.
δηνάριον, skatts.
διά, þairh, ana, and, afar, bi, in, faura; διὰ τό, duþe ei, in þizei, bi þatei, unte; διὰ τοῦτο, duþe.
διαβάλλειν, fravrohjan.
διαβεβαιοῦσθαι, stiurjan.
διαβλέπειν, gaumjan.
διάβολος, diabulus, diabula, unhulþa; fairinonds.
διαγγέλλειν, gaspillon, gateihan.
διάγειν; βίον διάγειν, los bauan.
διαγίγνεσθαι, invisan.
διαγνωρίζειν, gakannjan.
διαγογγύζειν, birodjan.
διαγρηγορεῖν, gavaknan.
διαδιδόναι, gadailjan.
διαθήκη, triggva.
διαιρεῖν, dailjan, disdailjan.
διακαθαρίζειν, gahrainjan.
διακονεῖν, andbahtjan.
διακονία, andbahti.
διάκονος, andbahts, diakaunus.
διακόσια, tvahunda.
διακρίνειν, domjan, stojan, ussokjan; διακρίνεσθαι, tuzverjan.
διάκρισις, tveifleins.
διαλαλεῖν, merjan, rodjan.
διαλέγεσθαι, andrinnan.
διαλείπειν, sveiban.
διαλλάττεσθαι, gasibjon.
διαλογίζεσθαι, þagkjan, biþagkjan, miton.
διαλογισμός, mitons; tveifleins.
διαμαρτύρεσθαι, veitvodjan.
διαμένειν, visan, þairhvisan, gastandan.
διαμερίζειν, disdailjan.
διανεύειν, bandvjan.
διάνοια, gahugds, gamitons.
διανοίγειν, uslukan; διανοίγεσθαι, usluknan.
διανυκτερεύειν, naht þairhvakan.
διαπαρατριβή, usbalþei.
διαπερᾶν, ufarleiþan, usleiþan.
διαπορεῖν, þagkjan.
διαπορεύεσθαι, gaggan, faurgaggan.
διαπραγματεύεσθαι, gavaurkjan.
διαρπάζειν, vilvan, disvilan.
διαρρηγνύναι et διαρρήσσειν, disskreitan, dishniupan.
διασείειν, holon.
διασκορπίζειν, distahjan.
διασπᾶν, galausjan.
διασπορά, distaheins.
διαστέλλεσθαι, anabiudan, haitan.
διαστολή, gaskaidei.
διαστρέφειν; διεστραμμένος, invinds.
διασώζειν, ganasjan.
διαταγή, garaideins.
διαταράττεσθαι, gaþlahsnan.
διατάττειν, garaidjan, anabiudan; διατεταγμένος, garaids.
διατηρεῖν, gafastan.
διατί, duwe.
διατροφή, usfodeins.
διαφέρειν, þairhbairan; vulþriza visan, vulþris visan, vulþrais visan, batiza visan, iusiza visan.
διαφημίζειν, usmerjan, usqiþan.
διαφθείρειν, fravardjan.
διαφυλάττειν, gafastan.
διαχωρίζεσθαι, afskaidan sik.
διδακτικός, laiseigs.
διδακτός, laisiþs.
διδασκαλία, laiseins.
διδάσκαλος, laisareis.
διδάσκειν, laisjan, galaisjan, uslaisjan.
διδαχή, laiseins.
διδόναι, giban, atgiban, fragiban, fradailjan; atlagjan; * taujan.
δίδραχμον, sikls.
διεγείρειν, urraisjan; διεγείρεσθαι, urreisan.
διέρχεσθαι, þairhgaggan, þairhleiþan, galeiþan, usleiþan; usmernan.
διηγεῖσθαι, spillon, usspillon.
διήγησις, insahts.
δίκαιος, garaihts, usvaurhts.
δικαιοσύνη, garaihtei, garaihtiþa, usvaurhts.
δικαιοῦν, gasunjon, garaihtjan, garaihtana qiþan, garaihtana gateihan, garaihtana domjan, garaihtana gadomjan, usvaurhtana domjan, usvaurhtana gadomjan; δικαιοῦσθαι, garaihts vairþan.
δικαίωμα, garaihtei.
δικαίως, raihtaba, garaihtaba.
δίκη, fraveit [1].
δίκτυον, nati.
δίλογος, * faihufriks.
διό, duþe ei, in þizei, inuh þis.
διοδεύειν, vraton.
διόπερ, duþe.
διορύττειν, ufgraban.
διότι, duþe ei, in þizei, unte.
δίς, tvaim sinþam.
διχάζειν, skaidan.
διχοστασία, tvisstass.
διψῆν, þaursjan, þaursiþs visan, afþaursiþs visan.
δίψος, þaurstei.
διωγμός, vraka, vrakja, vrekei.
διώκειν, afargaggan, laistjan, galaistjan, vrikan, vrakjan; διώκεσθαι, vraka (vrakja) vinnan.
διώκτης, vraks.
δόγμα, gagrefts, ragin, garaideins.
δογματίζεσθαι, urredan.
δοκεῖν, hugjan, þugkjan, munan, galeikan.
δοκιμάζειν, kiusan, gakiusan, uskiusan, kausjan, gakausjan.
δοκιμή, kustus, gakusts.
δόκιμος, gakusans.
δοκός, ans.
δόλιος, hindarveis.
δόλος, liutei, hindarveisei.
δολοῦν, galiug taujan; distairan.
δόμα, giba.
δόξα, vulþus, hauhiþa, hauheins.
δοξάζειν, hauhjan, mikiljan, sveran, gasveran; aviliudon; δεδοξάσθαι, vulþags visan; δεδοξασμένος, vulþags.
δόσις, giba.
δότης, gibands.
δουλαγωγεῖν, anaþivan.
δουλεία, þivadv, skalkinassus.
δουλεύειν, skalkinon; δουλεύειν σύν, miþskalkinon.
δούλη, þivi.
δοῦλος, þevis, skalks.
δουλοῦν, gaþivan; δεδουλῶσθαι, skalkinon.
δοχή, dauhts.
δραχμή, drakma.
δρέπανον, gilþa.
δρόμος, runs.
δύναμις, mahts.
δυναμοῦν, gasvinþjan.
δύνασθαι, magan, mahts visan, mahteigs visan; δυνάμενος, mahteigs.
δυνάστης, mahteigs.
δυνατεῖν, mahteigs visan.
δυνατός, mahteigs.
δύνειν et δύειν, siggqan, gasiggqan.
δύσκολος, aglus.
δυσκόλως, agluba.
δυσμή, saggqs.
δυσφημία, vajamereins.
δύω, tvai; ἀνὰ δύο, tveihnai.
δώδεκα, tvalif.
δῶμα, hrot.
δωρεά, giba.
δωρεάν, arvjo, svare.
δωρεῖσθαι, fragiban.
δῶρον, giba, aibr, maiþms.
ἐάν, jabai, iþ; ἐὰν μή, nibai, alja; ἐάν τις, saei.
ἐᾶν, letan, fraletan.
ἐάν τε, sveþauh jabai.
ἑαυτόν, sik silban; ἑαυτούς, misso; ἑαυτοῦ, seins.
ἑβδομάς, viko.
ἑβδομήκοντα, sibuntehund.
ἐγγίζειν, newjan sik, atnewjan (sik), newa visan, atgaggan new.
ἐγγράφειν, gameljan, inna gameljan.
ἐγγύς, newa, bisunjane.
ἐγγύτερον, newis.
ἐγείρειν, urraisjan; ἐγείρεσθαι, urreisan, usstandan.
ἔγερσις, urrists.
ἐγκάθετος, ferja, sa us liutein.
ἐγκαίνια, inniujiþa.
ἐγκαταλείπειν, bileiþan.
ἐγκεντρίζειν, intrisgan, intrusgjan.
ἐγκόπτειν, analatjan, galatjan.
ἐγκράτεια, gahobains.
ἐγκρατεύεσθαι, gahaban sik, gaþarbjan sik.
ἐγκρατής, gaþaurbs.
ἐγκρίνειν, domjan.
ἔγκυος, inkilþo.
ἐγώ, ik.
ἐδαφίζειν, airþai gaibnjan.
ἑδραῖος, tulgus, gatulgiþs.
ἑδραίωμα, tulgiþa.
ἔθειν et ἐθίζειν; εἰωθέναι, biuhts visan; εἰωθός et τὸ εἰθισμένον, biuhti.
ἐθέλειν, vid. θέλειν.
ἐθνάρχης, fauramaþleis þiudo.
ἐθνικός, þiuda.
ἐθνικῶς, þiudisko.
ἔθνος, þiuda.

[1] Sic Castillionæus Thess. II, 1, 9 ad locum lectu difficillimum (incorrecte pene) edidit.

ἔθος, biuhti.
εἰ, jabai, iþ, þande, ei, jau, — u; εἰ-εἰ, jah-jah; εἰ καί, sveþauh ei, þauhjabai; εἰ δέ, þande; εἰ γάρ, þande; εἰ μή, alja, niba, nih; εἰ δὲ μήγε, aiþþau; εἰ μήτι, nibai þau þatei; εἰ μήτι ἄν, nibai þau; εἴ τις, saei.
εἴγε, aþþan jabai, jabai sveþauh.
εἰδέναι, vitan, kunnan, magan, gasaiwan, leisan.
εἶδος, siuns, vaihts.
εἰδωλεῖον, galiuge staþs.
εἰδωλόθυτον, þatei galiugam saljada, galiugam gasaliþ.
εἰδωλολατρεία, galiugagudo skalkinassus.
εἰδωλολάτρης, galiugam skalkinonds.
εἴδωλον, galiugaguþ, galiug.
εἰθισμένον, *vid.* ἔθειν.
εἴκειν, gakunnan.
εἰκῆ, svare.
εἴκοσι, tvaitigjus.
εἰκών, manleika, frisahts.
εἰλικρίνεια, hlutrei, hlutriþa, unvammei.
εἶναι, visan; ἔσεσθαι, vairþan.
εἵνεκεν, *vid.* ἕνεκα.
εἰπεῖν, qiþan, rodjan, haitan.
εἴπερ, sveþauh jabai.
εἰρηνεύειν, gavairþi haban, gavairþi taujands visan, gavairþeigs visan.
εἰρήνη, gavairþi.
εἰρηνοποιεῖν, gavairþi taujan.
εἰς, in, bi, du, ana, and, afar, miþ, und, viþra; εἰς τό, ei; εἰς τοῦτο, duþe.
εἷς, ains, sums, anþar; sama; wazuh, ainwarjizuh; ἕν, ain, þatain; ἀπὸ μιᾶς, suns.
εἰσάγειν, attiuhan, innattiuhan.
εἰσακούειν, andhausjan.
εἰσδέχεσθαι, andniman.
εἰσέρχεσθαι, gaggan, inngaggan, atgaggan, innatgaggan, galeiþan, inngaleiþan, galeiþan inn, qiman.
εἰσπορεύεσθαι, gaggan, inngaggan, galeiþan, galeiþan inn.
εἰσφέρειν, innatbairan, briggan.
εἶτα, þaþroh.
εἴτε-εἴτε, jaþþe-jaþþe.
εἰωθέναι, *vid.* ἔθειν.
ἐκ, us, af, fram, * in; ἐκ τοῦ, us þammei; ἐξ οὗ, þaþroei.
ἕκαστος, warjizuh, ainwarjizuh.
ἑκατόν, taihuntaihund.
ἑκατονταπλασίων, taihuntaihundfalþs.
ἑκατόνταρχος et ἑκατοντάρχης, hundafaþs.
ἐκβάλλειν, usvairpan, usdreiban, uskiusan, ussandjan, ussatjan, ustiuhan.
ἐκγαμίζεσθαι et ἐκγαμίσκεσθαι, liugan.
ἔκγονα, barne barna.
ἐκδέχεσθαι, usbeidan.
ἔκδηλος, svikunþs, gatarhids.
ἐκδημεῖν, usleiþan; ἐκδημῶν, afhaims.
ἐκδίδοσθαι, anafilhan.
ἐκδικεῖν, fraveitan, gavrikan.
ἐκδίκησις, fraveit; ἐκδίκησιν ποιεῖν, gavrikan.
ἔκδικος, fraveitands.
ἐκδιώκειν, fravrikan.
ἐκδύειν, andvasjan; biraubon; ἐκδύεσθαι, afhamon.
ἐκεῖ, jainar, jaind, jaindre, jaindvairþs, þaruh.
ἐκεῖθεν, jainþro, þaþroh.
ἐκεῖνος, jains, sa, sah, is.
ἐκζητεῖν, sokjan.
ἐκθαμβεῖσθαι, usgeisnan, faurhtjan sik.
ἐκκαθαίρειν, gahrainjan, ushrainjan.
ἐκκακεῖν, vairþan usgrudja.
ἐκκλᾶσθαι, usbruknan.
ἐκκλείειν, usletan.
ἐκκλησία, aikklesjo, gamainþs.
ἐκκλίνειν, usvandjan.
ἐκκομίζειν, utbairan.
ἐκκόπτειν, usmaitan, afmaitan.
ἐκκρέμασθαι, hahan.
ἐκλέγεσθαι, gavaljan.
ἐκλείπεσθαι, ufligan.
ἐκλεκτός, gavalids, gavalis.
ἐκλογή, gavaleins.
ἐκλύειν, afdaujan; ἐκλύεσθαι, ufligan.
ἐκμάσσειν, bisvairban.
ἐκμυκτηρίζειν, bimaminjan.
ἐκνήφειν, usskavjan.
ἑκούσιος; κατὰ ἑκούσιον, gabaurjaba, us lustum.
ἐκπειράζειν, fraisan.
ἐκπεταννύναι, usbraidjan.
ἐκπίπτειν, usdriusan, driusan, gadriusan.
ἐκπλήττεσθαι, biabrjan, usgeisnan, sildaleikjan.
ἐκπνεῖν, usanan.
ἐκπορεύεσθαι, usgaggan, utgaggan, atgaggan, urrinnan.
ἐκπτύειν, andspeivan.
ἐκριζοῦν, uslausjan us vaurtim.
ἔκστασις, faurhtei, usfilmei.
ἐκτείνειν, ufþanjan, ufrakjan.
ἐκτελεῖν, ustiuhan.
ἐκτινάσσειν, ushrisjan.
ἐκτός, inuh.
ἕκτος, saihsta.
ἐκτρέπεσθαι, usvandjan, gavandjan sik.
ἐκτρέφειν, fodjan.
ἔκτρωμα, usvaurpa.
ἐκφέρειν, usbairan, briggan; spillon.
ἐκφεύγειν, unþaþliuhan.
ἐκφοβεῖν, þlahsjan.
ἔκφοβος, usagiþs.
ἐκφύειν, uskeinan.
ἐκχεῖσθαι, usgutnan.
ἐλαία, alevabagms; ὄρος ἐλαιῶν, fairguni alevi.
ἔλαιον, alevi.
ἔλαττον, mins.
ἐλαττονεῖν, favizo haban.
ἐλαττοῦσθαι, minznan.
ἐλαύνειν, draibjan; farjan.
ἐλαφρία, leihts.
ἐλαφρός, weihts.
ἐλάχιστος, minnists, smalists, leitils.
ἐλαχιστότερος, undarleija.
ἐλέγχειν, gasakan.
ἔλεγχος, gasahts.
ἐλεεῖν, arman, gaarman.
ἐλεεινός, arms.
ἐλεημοσύνη, armaio, armahairtiþa.
ἔλεος, armaio, armahairtiþa, armahairtei.
ἐλευθερία, freihals, frijei.
ἐλεύθερος, freis.
ἐλευθεροῦν, frijana briggan.
ἕλκειν et ἑλκύειν, uslukan; atþinsan.
ἕλκος, banja.
ἑλκοῦν; ἡλκωμένος, banjo fulls.
ἕλλην, kreks, þiuda.
ἑλληνίς, haiþno.
ἐλλογεῖν, rahnjan.
ἐλπίζειν, venjan.
ἐλπίς, vens, lubains.
ἐμαυτοῦ, ik silba.
ἐμβαίνειν, innatgaggan, inngaggan, galeiþan, atsteigan, gasteigan, * ussteigan.
ἐμβάπτειν, ufdaupjan.
ἐμβατεύειν, ushafjan sik.
ἐμβλέπειν, insaiwan, gasaiwan.
ἐμβριμᾶσθαι, inagjan, inrauhtjan, andstaurran, gawotjan.
ἐμός, meins.
ἐμοῦ, meina; ὁ ἐμοῦ, meins.
ἐμπαίζειν, bilaikan.
ἐμπεριπατεῖν, inna gaggan.
ἐμπιμπλάναι, gasoþjan; ἐμπίμπλασθαι, saþs vairþan; ἐμπεπλησμένος, saþs.
ἐμπίπτειν, atdriusan.
ἐμπλέκειν, dugavindan.
ἔμπροσθεν, faura, fram, in andvairþja.
ἐμπτύειν, speivan, bispeivar
ἐμφανής, svikunþs.
ἐμφανίζειν, gabairhtjan; ἐμφανίζεσθαι, sik ataugjan.
ἐν, in, bi, ana, and, miþ; ἐν τῷ c. infin.: in þammei (*c. verb. finit.*); ἐν ᾧ, und þatei.
ἕν, *vid.* εἷς.
ἐναγκαλίζεσθαι, ana armins niman, gaþlaihan.
ἔναντι, in andvairþja.
ἐναντίον, in andvairþja, faura andvairþja; τοὐναντίον, þata viþravairþo.
ἐναντίος, andaneiþs; ἐξ ἐναντίας, in andvairþja.
ἐνάρχεσθαι, anastodjan.
ἔνατος, niunda.
ἔνδειγμα, taikns.
ἐνδείκνυσθαι, ataugjan, gabairhtjan, ustaiknjan.
ἔνδειξις, ustaikneins.
ἔνδεκα, ainlif.
ἐνδημεῖν, anahaims visan, visan; ἐνδημῶν, anahaims.
ἐνδοξάζειν, ushauhjan; ἐνδοξάζεσθαι, ushauhnan.
ἔνδοξος, vulþags.
ἐνδυδίσκεσθαι, gavasjan.
ἐνδύειν, gavasjan, gapaidon; ἐνδύεσθαι, gahamon, vasids visan, gavasjan (sik).
ἔνδυμα, vasti, vastjos.
ἐνδυναμοῦν, insvinþjan.
ἐνδύνειν, sliupan.
ἐνειλεῖν, bivindan.
ἕνεκα et εἵνεκεν, in; *c. infin.*, du *c. infin.*; οὗ ἕνεκεν, in þizei.
ἐνέργεια, taui, vaurstv.
ἐνεργεῖν, vaurkjan, gavaurkjan, vaurstveig gataujan; ἐνεργεῖσθαι, usvaurkjan; ἐνεργούμενος, vaurstveigs.
ἐνεργής, vaurstveigs.
ἐνέχειν, sveran; ἐνέχεσθαι, usþulan.
ἐνθυμεῖσθαι, miton.
ἐνθύμησις, mitons.
ἐνιαυτός, aþn, ataþni, jer.

ἐνιστάναι; ἐνεστάναι, instandan; ἐνεστώς, andvairþs; ἐνστήσεσθαι, atgaggan.
ἔνατος, vid. ἔνατος.
ἐννέα, niun.
ἐνναχόσιοι, niunhunda.
ἐνενήκοντα, niuntehund.
ἐννεύειν, gabandvjan.
ἔννομος, in vitoda (visands).
ἔννυχον, uhtvo.
ἐνοικεῖν, bauan.
ἔνορκος, ufaiþs.
ἑνότης, ainamundiþa.
ἔνοχος, skula.
ἔνταλμα, anabusns.
ἐνταφιασμός, gafilh, usfilh.
ἐντέλλεσθαι, anabiudan.
ἐντεῦθεν, þaþro.
ἔντευξις, bida, liteins.
ἔντιμος, reiks, svers.
ἐντολή, anabusns.
ἐντός, in.
ἐντρέπεσθαι, aistan, gaaistan, gaskaman sik.
ἐντρέφειν; ἐντρεφόμενος, alands.
ἐντροπή, aiviski.
ἐντυγχάνειν, bidjan.
ἐντυλίσσειν, bivindan.
ἐντυποῦν, gafrisahtjan.
ἐνώπιον, in andvairþja, faura.
ἐξ, vid. ἐκ.
ἕξ, saihs.
ἐξάγειν, ustiuhnan.
ἐξαγοράζειν, usbugjan.
ἐξαιρεῖν, usstiggan; ἐξαιρεῖσθαι, uslausjan.
ἐξαίρειν, usniman.
ἐξαίφνης, anaks.
ἐξαλείφειν, afsvairban.
ἐξανάστασις, usstass.
ἐξανατέλλειν, urrinnan.
ἐξανιστάναι, ussatjan, urraisjan.
ἐξαπατᾶν, usluton.
ἐξάπινα, anaks.
ἐξαπορεῖσθαι, skaman sik, afslauþiþs visan, afsvaggviþs visan.
ἐξαποστέλλειν, insandjan.
ἐξαρτίζειν, gamanvjan.
ἐξαστράπτειν, skeinan.
ἐξαυτῆς, suns.
ἐξεγείρειν, raisjan.
ἐξεῖναι; ἔξεστι, binauht ist, binah, skuld ist.
ἐξέρχεσθαι, usgaggan, usgaggan ut, utgaggan, utusgaggan, usleiþan, galeiþan ut, galeiþan, urrinnan, rinnan, usstandan.
ἑξήκοντα, saihstigjus.
ἑξῆς; ἡ ἑξῆς, afardags.
ἐξιστάναι, usgaisjan; ἐξίστασθαι, usgeisnan.
ἐξισχύειν, magan.
ἔξοδος, urruns.
ἐξομολογεῖσθαι, andhaitan.
ἐξορύττειν, usgraban.
ἐξουδενοῦν et ἐξουθενεῖν, frakunnan.
ἐξουσία, valdufni.
ἐξυπνίζειν, usvakjan.
ἔξω, ut, uta, utana.
ἔξωθεν, uta, utana, utaþro.
ἐξώτερος, hindumists.
ἑορτάζειν, dulþjan.
ἑορτή, dulþs.
ἐπαγγελία, gahait.
ἐπαγγέλλεσθαι, gahaitan.

ἐπαινεῖν, hazjan.
ἔπαινος, hazeins.
ἐπαίρειν, ushafjan; ἐπαίρεσθαι, * in arbaidai briggan.
ἐπαισχύνεσθαι, skaman sik.
ἐπαιτεῖν, bidjan.
ἐπακολουθεῖν, afargaggan, afarlaistjan.
ἐπακούειν, andhausjan.
ἐπανάγειν, briggan, aftiuhan.
ἐπαναπαύεσθαι, gaweilan sik.
ἐπανέρχεσθαι, atvandjan sik aftra.
ἐπανόρθωσις, garaihteins.
ἐπάνω, ufar, ufaro, in managizo þau.
ἐπαρκεῖν, andbahtjan.
ἐπαύριον, iftuma dags.
ἐπεί, þande, biþe, unte; aiþþau.
ἐπειδή, unte.
ἐπειδήπερ, unte raihtis.
ἔπειτα, þaþroh.
ἐπεκτείνεσθαι, sik ufþanjan.
ἐπενδύεσθαι, anahamon, ufarhamon.
ἐπέρχεσθαι, anagaggan, atgaggan.
ἐπερωτᾶν, bidjan; fraihnan, gafrainan.
ἐπέχειν, atsaiwan du.
ἐπηρεάζειν, usþriutan, anamahtjan.
ἐπί c. gen.: ana (dat.), bi (acc.), at, afar (dat.), uf (dat.); c. dat., ana, bi (acc.), du, in (gen.), ufar (acc.), ufaro, fram; c. acc., ana, bi, du, and, afar (dat.), ufar, ufaro, viþra; ἐφ' ᾧ, in þammei, ana þammei; ἐφ' ὅσον, und þata weilos þei, sva lagga sve, unte.
ἐπιβάλλειν, lagjan, galagjan, uslagjan, valtjan; undrinnan.
ἐπιβαρεῖν, kaurjan, anakaurjan.
ἐπιβιβάζειν, ussatjan.
ἐπιβλέπειν, insaiwan.
ἐπίβλημα, plats.
ἐπιβουλή, birunains.
ἐπίγειος, airþeins.
ἐπιγιγνώσκειν, kunnan, gakunnan, ufkunnan, fraþjan.
ἐπίγνωσις, kunþi, ufkunþi.
ἐπιγράφειν, ufarmeljan.
ἐπιγραφή, ufarmeleins, ufarmeli.
ἐπιδεικνύναι, ataugjan.
ἐπιδιδόναι, giban, atgiban.
ἐπιδιορθοῦν, atgaraihtjan.
ἐπιδύειν, dissiggqan.
ἐπιείκεια, mukamodei [1].
ἐπιεικής, sutis; τὸ ἐπιεικές, anaviljei.
ἐπιζητεῖν, sokjan, gasokjan.
ἐπιθανάτιος, dauþublis.
ἐπίθεσις, lageins, analageins.
ἐπιθυμεῖν, luston, gairnjan, faihugeironjan.
ἐπιθυμία, lustus.
ἐπικαλεῖσθαι, bidjan, anahaitan, bidai anahaitan.
ἐπικατάρατος, fraqiþans.
ἐπικεῖσθαι, ufarlagiþs visan; anatrimpan.
ἐπιλαμβάνεσθαι, undgreipan, fairgreipan, gafahan.
ἐπιλανθάνειν, ufarmiton; ἐπιλανθάνεσθαι, ufarmunnon.
ἐπιλείχειν, bilaigon.
ἐπιλύειν, andbindan.
ἐπιμελεῖσθαι, gakaran.
ἐπιμελῶς, glaggvuba.

ἐπιμένειν, visan, þairhvisan, saljan, gatulgjan sik.
ἐπιορκεῖν, ufarsvaran.
ἐπίορκος, ufarsvara.
ἐπιούσιος, sinteins.
ἐπιπίπτειν, driusan ana, atdriusan, gadriusan, disdriusan.
ἐπιπλήσσειν, andbeitan.
ἐπιποθεῖν, gairnjan.
ἐπιπόθησις, gairnei.
ἐπιπόθητος, lustusams.
ἐπιπορεύεσθαι, gagaggan.
ἐπιρράπτειν, siujan.
ἐπιρρίπτειν, usvairpan.
ἐπίσημος, gatarhiþs.
ἐπισιτισμός, mateis.
ἐπισκέπτεσθαι, gaveison.
ἐπισκηνοῦν, ufarhleiþrjan.
ἐπισκιάζειν, ufarskadvjan.
ἐπισκοπή, niuhseins; aipiskaupei.
ἐπίσκοπος, aipiskaupus.
ἐπισπᾶν, ufrakjan.
ἐπίστασθαι, kunnan, vitan.
ἐπιστάτης, talzjands.
ἐπιστολή, aipistaule, bokos.
ἐπιστομίζειν, gasakan.
ἐπιστρέφειν, gavandjan; ἐπιστρέφεσθαι, gavandjan sik.
ἐπιστροφή, gavandeins.
ἐπισυνάγειν, galisan.
ἐπισυναγωγή, gaqumþs.
ἐπισυντρέχειν, samaþ rinnan.
ἐπισύστασις, arbaiþs.
ἐπισωρεύειν, sis dragan, sis gadragan.
ἐπιταγή, anabusns; κατ' ἐπιταγήν, svasve fraujinonds.
ἐπιτάσσειν, anabiudan, faurbiudan.
ἐπιτελεῖν, ustiuhan.
ἐπιτιθέναι, lagjan, galagjan, analagjan, atlagjan, uslagjan; satjan, gasatjan.
ἐπιτιμᾶν, andbeitan, sakan, gasakan, faurbiudan, wotjan, gawotjan.
ἐπιτιμία, andabeit.
ἐπιτρέπειν, uslaubjan, fraletan.
ἐπίτροπος, ragineis.
ἐπιφαίνειν, gabairhtjan.
ἐπιφάνεια, gabairhtei, qums.
ἐπιχειρεῖν, duginnan.
ἐπιχορηγεῖν, andstaldan; ἐπιχορηγεῖσθαι, auknan.
ἐπιχορηγία, andstald.
ἐπιχρίειν, bismeitan, gasmeitan.
ἐποικοδομεῖν, anatimrjan.
ἐπουράνιος, himinakunds, ufarhiminakunds.
ἑπτά, sibun.
ἑπτάκις, sibun sinþam.
ἐργάζεσθαι, vaurkjan.
ἐργασία, vaurstvei.
ἐργάτης, vaurstva, vaurstvja.
ἔργον, vaurstv, taui.
ἐρεθίζειν, gavagjan, usvagjan
ἐρευνᾶν, ussokjan.
ἐρημία, auþida.
ἔρημος, auþs; auþida.
ἐριθεία, haifsts, jiuka, bihait.
ἔριον, vulla.
ἔρις, þvairhei.
ἔριφος, gaitei.
ἑρμηνεία, skeireins.
ἑρμηνεύειν, gaskeirjan.
ἔρχεσθαι, qiman, gaqiman, gaggan,

[1] Hoc enim significat ἐπιείκεια, non autem, ut diximus, πραότης.

atgaggan, usgaggan, galeiþan, durinnan, atrinnan, urrinnan; ἔρχου, hiri; ἐρχόμενος, anavairþs.
ἐρωτᾶν, fraihnan; bidjan, bidai anahaitan.
ἐσθίειν, itan, matjan.
ἔσοπτρον, skuggva.
ἔσχατος, aftuma, aftumists, speds, spedists, minnists; ἔσχατον, nauhþanuh.
ἐσχάτως; ἐσχάτως ἔχειν, aftumist haban.
ἔσω, inna, innana; ὁ ἔσω, innuma.
ἔσωθεν, innana, innaþro; ὁ ἔσωθεν, innuma.
ἑτεροδιδασκαλεῖν, aljaleikos laisjan, anþarleiko laisjan.
ἑτεροζυγεῖν; ἑτεροζυγῶν, gajuka.
ἕτερος, anþar, alis; sums; newundja.
ἑτέρως, aljaleikos.
ἔτι, nauh, nauhþan, nauhþanuh, þanamais.
ἑτοιμάζειν, manvjan.
ἑτοιμασία, manviþa.
ἕτοιμος, manvus; ἐν ἑτοίμῳ, manvuba.
ἑτοίμως, manvuba; ἑτοίμως ἔχειν, manvus visan.
ἔτος, jer, vintrus; κατ' ἔτος, jera wammeh.
εὖ, vaila.
εὐαγγελίζειν, aivaggeljan, vailamerjan; εὐαγγελίζεσθαι, aivaggeljon merjan, merjan, þiuþspillon, spillon, gateihan.
εὐαγγέλιον, aivaggeli, aivaggeljo.
εὐαγγελιστής, aivaggelista.
εὐάρεστος, vaila galeikaiþs, galeikaiþs; εὐάρεστον εἶναι, vaila galeikan.
εὐγενής, godakunds.
εὐδοκεῖν, galeikan, vaila galeikan, valjan, viljan, gavileis visan.
εὐδοκία, leikains, galeikaiþ, vilja, gods vilja.
εὐδοκιμεῖν, vaila galeikan.
εὐεργεσία, vailadeds.
εὔθετος, gatils, fagrs.
εὐθέως, suns, sunsaiv; raihtaba.
εὐθύς (*adject.*), raihts.
εὐθύς (*adverb.*), suns.
εὐκαιρεῖν, uhtiugs visan.
εὔκαιρος, gatils.
εὐκαίρως, uhteigo, gatilaba.
εὔκοπος, raþs.
εὐκόπως, azetaba.
εὐλαβής, gudafaurhts.
εὐλογεῖν, þiuþjan, gaþiuþjan, gaveihan.
εὐλογητός, þiuþiþs.
εὐλογία, þiuþiqiss, vailaqiss, þiuþeins.
εὐνοεῖν, vaila hugjan.
εὐοδοῦσθαι, viljan.
εὐπειθής, gawairbs.
εὐπρόσδεκτος, andanems.
εὐπροσωπεῖν, samjan sis.
εὑρίσκειν, bigitan; bugjan.
εὐρύχωρος, rums.
εὐσέβεια, gagudei.
εὐσεβεῖν, barusnjan.
εὐσεβῶς, gagudaba.
εὔσπλαγχνος, armahairts.
εὐσχημόνως, garedaba, gafehaba.
εὐσχήμων, gaguds.
εὐτραπελία, saldra.
εὐφημία, vailamereins.
εὔφημος, vailamers.
εὐφραίνειν, gailjan; εὐφραίνεσθαι, sifan, vaila visan, bivisan.
εὐχαριστεῖν, aviliudon.
εὐχαριστία, aivxaristia, aviliud.
εὐχάριστος, aviliudonds.
εὔχεσθαι, bidjan, usbidjan
εὔχρηστος, bruks.
εὐωδία, dauns voþi.
εὐώνυμος; (τὰ) εὐώνυμα, hleidumei, hleidumei fera.
ἐφάπαξ, suns.
ἐφημερία, afar, kuni.
ἐφικνεῖσθαι[1], fairrinnan.
ἐφιστάναι; ἐφίστασθαι, standan, atstandan, instandan; anaqiman, ἐφεστάναι, atvisan.
ἐφορᾶν, insaiwan.
ἔχειν, aigan, haban, gahaban, gastaldan, dissitan; skulan; μὴ ἔχων, unhabands.
ἔχθρα, fijaþva.
ἐχθρά (*adject.*), fijands.
ἐχθρός, fijands, hatands.
ἔχιδνα, nadrs.
ἕως, und; und þatei, unte; ἕως ὅτου, und þatei, unte; ἕως ποτέ, und wa.
ζεῖν, vulan.
ζεῦγος, juk, gajuk.
ζῆλος, aljan.
ζηλοῦν, aljanon.
ζημία, sleiþa.
ζημιοῦν, gasleiþjan.
ζῆν, liban; ζῶν, qius.
ζητεῖν, sokjan.
ζήτησις, sokns, sokeins.
ζυγός, jukuzi.
ζύμη, beist.
ζυμοῦν, gabeistjan.
ζωγρεῖν, gafahanana haban, gafahanana tiuhan; ζωγρῶν, nuta.
ζωή, libains.
ζώνη, gairda.
ζωογονεῖν, ganasjan.
ζωοποιεῖν, gaqiujan, liban taujan, liban gataujan; ζωοποιεῖσθαι, gaqiunan.
ἤ, aiþþau, þau; ἤ—ἤ, jabai — aiþþau, andizuh — aiþþau.
ἡγεῖσθαι, domjan, gahugjan, munan, rahnjan, sveran.
ἡγεμονεύειν, raginon, visan kindins.
ἡγεμονία, þiudinassus, fauramaþli.
ἡγεμών, kindins.
ἡδέως, azetaba, gabaurjaba.
ἤδη, ju, juþan.
ἥδιστα, lapaleiko, filu gabaurjaba.
ἡδονή, gabaurjoþus.
ἦθος, sidus.
ἥκειν, qiman, urrinnan.
ἡλικία, vahstus; ἡλικίαν ἔχειν, usvahsans visan.
ἥλιος, sunna, sunno, sauil.
ἡλκωμένος, vid. ἑλκοῦν.
ἡμεῖς, veis, vit.
ἡμέρα, dags; καθ' ἡμέραν, daga wammeh, dag wanoh; ὁ καθ' ἡμέραν, sinteins.
ἡμέτερος, unsar.
ἥμισυς, halbs.
ἡμῶν, unsara; ὁ ἡμῶν, unsar.
ἡνίκα, miþþanei, sve.
ὑπέρ, þau.
ἤπιος, qairrus.
ἤρεμος, slavands.
ἡσυχάζειν, τὸ, anaqal.
ἡσυχία, hliuþ, þahains, rimis.
ἡσύχιος, sutis.
ἡττᾶσθαι, van visan.
ἥττημα, vanains.
ἧττον, mins.
ἦχος, meriþa.
θάλασσα, marei.
θάλπειν, varmjan.
θαμβεῖσθαι, sildaleikjan, afslauþnan.
θάμβος, sildaleik, afslauþnan.
θάνατος, dauþus, dauþeins.
θανατοῦν, afdauþjan, gadauþjan.
θάπτειν, filhan, gafilhan, usfilhan, ganavistron.
θαρρεῖν *vel* θαρσεῖν, gadaursan, trauan, þrafstjan sik.
θαυμάζειν, sildaleikjan; θαυμασθῆναι, * mikilein atgiban.
θαυμαστός, sildaleiks.
θεᾶσθαι, saiwan, gasaiwan, gaumjan.
θέατρον, fairveitl.
θεῖον, svibls.
θέλειν, viljan, gairnjan.
θέλημα, vilja.
θεμέλιον, grunduvaddjus.
θεμέλιος, grunduvaddjus.
θεμελιοῦν, gasuljan.
θεοδίδακτος, at guþa uslaisiþs.
θεόπνευστος, gudiskaizos ahmateinais.
θεός, guþ, frauja.
θεοσέβεια, guþ blotan.
θεοσεβής, guþblostreis.
θεραπεία, leikinassus.
θεραπεύειν, hailjan, gahailjan, leikinon, galeikinon.
θερίζειν, sneiþan.
θερισμός, asans.
θερμαίνεσθαι, varmjan sik.
θέρος, asans.
θεωρεῖν, saiwan, gasaiwan, gaumjan.
θήκη, fodr.
θηλάζειν, daddjan.
θῆλυς, qineins, qinakunds.
θηριομαχεῖν, du diuzam veigan.
θηρίον, dius, biari.
θησαυρίζειν, huzdjan.
θησαυρός, huzd.
θιγγάνειν, atsnarpjan.
θλίβειν, þreihan, gaþreihan, anapraggan; θλίβεσθαι, agliþos vinnan, aglons vinnan.
θλίψις, aglo, aggviþa.
θνήσκειν, gasviltan; τεθνηκώς, naus.
θνητός, divans; riurs.
θορυβεῖσθαι, auhjon.
θόρυβος, auhjodus.
θραύειν; τεθραυσμένος, gamaids.
θρηνεῖν, gaunon, hiufan.
θρησκεία, blotinassus.
θριαμβεύειν, gablauþjan bairhtaba, hroþeigana ustaiknjan; θριαμβεύων, hroþeigs.
θρίξ, tagl; *plur.* τρίχες, skufts.
θροεῖσθαι, drobnan.
θρόνος, stols, sitls.
θυγάτηρ, dauhtar.
θυγάτριον, dauhtar.

[1] Eo enim modo v. *Fairrinnan* loco ἀφικνεῖσθαι scribendum est.

θύειν, saljan, ufsneiþan.
θυμίαμα, þymiama.
θυμιᾶν, saljan.
θυμός, hatis, þvairhei, mods, jiuka.
θύρα, daur, daurons, haurds.
θυρεός, skildus.
θυρίς, augadauro.
θυρωρός, (*masc.*) dauravards, (*fem.*) dauravarda, dauravardo.
θυσία, hunsl, sauþs.
θυσιαστήριον, hunslastaþs.
θώραξ, brunjo.
ἰᾶσθαι, hailjan, gahailjan, ganasjan; ἰαθῆναι, hailjan sik, gahailnan.
ἰατρός, lekeis.
ἰδεῖν, *vid.* ὁρᾶν.
ἴδιος, sves, seins, ïzvar, *etc.*; κατ' ἰδίαν *et* ἰδίᾳ, sundro.
ἰδιώτης, unveis, unhrains.
ἰδού, sai, þaruh, þan.
ἱερατεία, gudjinassus.
ἱερατεύειν, gudjinon.
ἱερεύς, gudja.
ἱερόν, alhs, gudhus.
ἱερός, veihs [1].
ἱκανός, managa, ganohs; vairþs; ἱκανὸν εἶναι, ganahan; ἱκανὸν ποιεῖν, fullafahjan; ἐκ χρόνων ἱκανῶν, mela lagga.
ἱκανότης, vairþida.
ἱκανοῦν, briggan vairþana.
ἰκμάς, qrammiþa.
ἱλαρός, hlas.
ἱλαρότης, hlasei.
ἱλάσκεσθαι, hulþs visan.
ἱμάς, skaudaraip.
ἱματίζειν gavasjan.
ἱμάτιον, vasti, snaga.
ἱματισμός, gavaseins, vastjos.
ἵνα, ei, þei, duþe ei, in þize ei, svaei, du; οὐχ ἵνα, ni þeei; ἵνα μή, ibai, ibai aufto; ἵνα μήποτε, ibai aufto; ἵνα τι, duwe.
ἰουδαΐζειν, iudaiviskon.
ἰσάγγελος, ibna aggilum.
ἴσος, ibns, ibnaleiks, samaleiks, samalauds; ἴσα (*adverb.*), galeiko.
ἰσότης, ibnassus.
ἱστάναι, standan, gastandan, gastoþanan, stiurjan; ἵστασθαι, standan.
ἰσχύειν, magan, gamagan, mahts visan, visan; ἰσχύων, sviþs, hails.
ἰσχυρός, abrs, sviþs.
ἰσχύς, mahts, sviþei.
ἴσως, aufto.
ἰχθύδιον, fisks.
ἰχθύς, fisks.
ἴχνος, laists.
καθά, svasve.
καθαιρεῖν, athafjan, usniman, gatairan, gadrausjan.
καθαίρεσις, gataurþs.
καθάπερ, sve, svasve.
καθαρίζειν, hrainjan, gahrainjan, afhrainjan; καθαρίζεσθαι, hrains vairþan.
καθαρισμός, hraineins, gahraineins, svikneins.
καθαρός, hrains; καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, hrainjahairts.
καθέδρα, sitls.
καθεξῆς, gahahjo.

καθεύδειν, slepan.
καθιέναι, gasatjan.
καθίζειν, gasatjan, sitan, gasitan; καθίζεσθαι, sitan; καθῆσθαι, sitan, gasitan.
καθιστάναι, gasatjan.
καθὸ ἐάν, svasve.
καθολικός, fulls.
καθότι, unte.
καθώς, sve, svasve, þatei.
καί, jah, -uh; aþþan, auk, þan, þanuh, þaruh, þaþroh, iþ; ju; miþ; sva, svah, sve; καὶ γάρ, unte.
καίειν, gabrannjan, inbrannjan; καίεσθαι, brinnan.
καινός, niujis.
καινότης, niujiþa.
καίπερ, þan.
καιρός, mel, þeihs; jer; dags; weila; πρὸς καιρόν, wo weilo.
καῖσαρ, kaisar.
κακία, unselei.
κακολογεῖν, ubil qiþan, ubil vaurdjan.
κακοπαθεῖν, arbaidjan.
κακοποιεῖν, unþiuþ taujan.
κακοποιός, ubiltojis.
κακός, ubils; κακόν, unþiuþ.
κακοῦργος, ubiltojis.
κακῶς, ubilaba; κακῶς ἔχειν, ubil haban, ubilaba haban, unhaili haban, siukan; κακῶς ἔχων, unhails.
κάλαμος, raus.
καλεῖν, haitan, athaitan; laþon, galaþon, atlaþon; qiþan, namnjan; κεκλημένος, faura haitans.
καλλιέλαιος, gods alevabagms.
καλοποιεῖν, vaila taujan.
καλός, gods, þiuþeigs.
κάλυμμα, hulistr.
καλύπτειν, gahuljan, dishuljan.
καλῶς, vaila; καλῶς εἰπεῖν, vaila qiþan; καλῶς ποιεῖν, vaila taujan.
κάμηλος, * ulbandus.
κάμπτειν, biugan.
κἄν, þauhjabai, vaila.
κανών, garaideins; * arbaiþs.
καπηλεύειν, maidjan.
καρδία, hairto.
καρπός, akran.
καρποφορεῖν, akran bairan.
καρτερίζειν, gaþvastjan.
κάρφος, gramsts.
κατά, *c. genit.*, ana (*acc.*), and, viþra; *c. acc.*, bi, and, afar (*dat.*), faura, miþ, us; κατὰ ταῦτα, samaleiko; κατ' ἔτος, jera wammeh; καθ' ἡμέραν, daga wammeh, dag wanoh; κατὰ ἑορτήν, and dulþ warjonoh.
καταβαίνειν, gaggan, atgaggan, dalaþ atgaggan, atsteigan dalaþ, atsteigan, gasteigan, galeiþan, qiman.
καταβάλλειν, gadrausjan.
καταβαρεῖν, kaurjan.
κατάβασις, iddaljo.
καταβιβάζειν, gadrausjan, dalaþ galeiþan.
καταβολή, gasateins, gaskafts.
καταβραβεύειν, gajiukan.
καταγγέλλειν, gakannjan, gateihan, merjan.

κατάγειν, dalaþ attiuhan, gatiuhan.
καταγελᾶν, bihlahjan.
καταγινώσκειν, κατεγνωσμένος, gatarhiþs.
καταδικάζειν, afdomjan.
καταδιώκειν, galaista vairþan.
καταδουλοῦν, gaþivan.
καταθεματίζειν, afdomjan.
καταισχύνειν, gaaiviskon.
κατακαλύπτειν, huljan, gahuljan.
κατακαίειν, intandjan.
κατακεῖσθαι, ligan, anakumbjan.
κατακλᾶν, gabrikan.
κατακλείειν, galukan.
κατακλίνειν, gavaurkjan anakumbjan.
κατακλυσμός, midjasveipains.
κατακόπτειν, bliggvan.
κατακρημνίζειν, afdrausjan.
κατακρίνειν, gadomjan, gavargjan, du stauai gatiuhan.
κατάκρισις, gavargeins, vargiþa.
κατακυριεύειν, gafraujinon.
καταλαλία, birodeins.
καταλαμβάνειν, gafahan, garinnan.
καταλέγειν, gavaljan.
κατάλειμμα, laiba.
καταλείπειν, bileiþan.
καταλιθάζειν, stainam afvairpan.
καταλλαγή, gafriþons, * gabei.
καταλλάττειν, gagavairþjan, gafriþon; καταλλάττεσθαι, gagavairþnan.
καταλύειν, gatairan; saljan, ussaljan.
κατάλυμα, saliþvos, staþs.
καταμανθάνειν, gakunnan.
καταμαρτυρεῖν, veitvodjan.
καταμόνας, sundro.
καταναθεματίζειν, *vid.* καταθεματίζειν.
καταναρκᾶν, kaurjan.
κατανεύειν, bandvjan.
κατανοεῖν, gaumjan, bisaiwan.
καταντᾶν, gaqiman, garinnan.
καταξιοῦν, briggan vairþana; καταξιωθῆναι, vairþs visan.
καταπατεῖν, gatrudan.
καταπέτασμα, faurhah, faurahah.
καταπίνειν, ufsagqjan, fraslindan; καταπίνεσθαι, gasiggqan.
καταπλεῖν, atfarjan.
καταρᾶσθαι, fraqiþan, vrikan, unþiuþjan.
καταργεῖν, andbindan, gatairan, galausjan, aflagjan; καταργεῖσθαι, gataurnan; καταργηθῆναι, laus visan.
καταρτίζειν, manvjan, gamanvjan, ustiuhan.
κατάρτισις, ustauhts.
καταρτισμός, ustauhei.
κατασκευάζειν, gamanvjan, gafahrjan.
κατασκηνοῦν, gabauan.
κατασκήνωσις, sitls.
κατασκοπεῖν, biniuhsjan.
καταστολή, feteins.
καταστρέφειν, usvaltjan.
καταστροφή, usvalteins.
κατασφάττειν, usqiman.
κατατιθέναι, galagjan.
κατατομή, gamaitano.
καταφαγεῖν, fraitan.
καταφθείρεσθαι, fravairþan,

[1] V. *Veihs* ante Tim. II, III, 15 ἱερός ponendum est

καταφιλεῖν, kukjan, bikukjan.
καταφρονεῖν, frakunnan.
κατέναντι, viþravairþs, * in andvairþja.
κατενώπιον, in andvairþja, faura.
κατεξουσιάζειν, gavaldan.
κατεργάζεσθαι, vaurkjan, gavaurkjan, usvaurkjan, gamanvjan, gasniþon, ustiuhan.
κατέρχεσθαι, dalaþ atgaggan, galeiþan, þairhleiþan.
κατεσθίειν, fraïtan.
κατευθύνειν, garaihtjan.
κατέχειν, haban, gahaban; disniman, gafastan; gamunan.
κατηγορεῖν, vrohjan.
κατηγορία, usqiss, vrohs, du vrohjan.
κατηχεῖν, laisjan, galaisjan.
κατοικεῖν, bauan.
κατοίκησις, bauains.
κατοικητήριον, bauains.
κατοπτρίζεσθαι, þairhsaiwan.
κάτω, dalaþ, dalaþa, dalaþro.
κατώτερος, undaraists.
καυματίζεσθαι, ufbrinnan.
καυτηριάζειν, gatandjan.
cautio, kavtsjo.
καυχᾶσθαι, wopan.
καύχημα, wofluli.
καύχησις, wostuli.
κείρειν, kapillon, skaban.
κεῖσθαι, ligan, galagiþs visan, satiþs visan, gasatiþs visan.
κελεύειν, haitan, uslaubjan.
κέλευσμα, haiti.
κενοδοξία, lausa hauheins.
κενόδοξος, flautands.
κενός, laus, laushandus; svare; εἰς κενόν, svare.
κενοῦν, lausjan, uslausjan; κενοῦσθαι, laus vairþan.
κενοφωνία, lausavaurdi.
κεντουρίων, hundafaþs.
κέντρον, gazds.
κεραία, vrits, striks.
κεραμεύς, kasja.
κεράμιον, kas.
κέραμος, skalja.
κέρας, haurn.
κεράτιον, haurn.
κερδαίνειν, gageigan, du gavaurkja haban, gastaldan, * gavandjan.
κέρδος, gavaurki; αἰσχρὸν κέρδος, faihugairnei.
κεφαλαιοῦν, briggan haubiþ vundan.
κεφαλή, haubiþ; κατὰ κεφαλῆς ἔχων, gahulidamma haubida.
κημοῦν, *vid.* φιμοῦν.
κῆνσος, kaisaragild.
κῆπος, aurtigards.
κήρυγμα, mereins, vailamereins.
κῆρυξ, merjands.
κηρύσσειν, merjan, usspillon, vailamerjan.
κιβωτός, arka.
κινδυνεύειν, bireks visan, bireks vairþan.
κίνδυνος, bireikei, sleiþei.
κινεῖν, viþon.
κλάδος, asts.
κλαίειν, gretan.
κλᾶν, gabrikan.
κλάσμα, gabruka, drauhsna.
κλαυθμός, grets.
κλείειν, galukan; κλείεσθαι, galuknan.
κλέπτειν, hlifan, stilan, biniman.
κλέπτης, þiubs, hliftus.
κλῆμα, tains, veinatains.
κληρονομεῖν, arbi niman, arbja vairþan, ganiman.
κληρονομία, arbi.
κληρονόμος, arbja, arbinumja.
κλῆρος, hlauts.
κληροῦσθαι, hlauts gasatiþs visan.
κλῆσις, laþons.
κλητός, galaþoþs
κλίβανος, auhns.
κλίμα, land, fera.
κλίνειν, hneivan; anahnaivjan, galagjan.
κλίνη, ligrs.
κλινίδιον, badi.
κλισία, kubitus.
κλοπή, þiubi.
κλύδων, vegs.
κλυδωνίζειν, usvagjan.
κνήθειν, suþjan.
κοδράντης, kintus.
κοιλία, qiþus, vamba.
κοιμᾶσθαι, gaslepan, gasviltan; κεκοιμῆσθαι, ligan, slepan, anaslepan.
κοίμησις; κοίμησις τοῦ ὕπνου, sleps.
κοινός, gamains; gavamms, unhrains.
κοινοῦν, gamainjan, gagamainjan.
κοινωνεῖν, gamainjan, gamainja visan.
κοινωνία, gamainei, gamainduþs, gaman.
κοινωνός, gadaila, gaman; κοινωνὸν εἶναι, gamainjan.
κοίτη, ligrs, galigri.
κόκκινος, rauds.
κόκκος, kaurno.
κόλασις, balveins.
κολαφίζειν, kaupatjan.
κολλᾶσθαι, haftjan, gahaftjan sik, gahaftnan.
κολλυβιστής, skattja.
κολοβοῦν, gamaurgjan.
κόλπος, barms.
κολυμβήθρα, svumsl.
κομίζειν, briggan; κομίζεσθαι, andniman, ganiman.
κονιορτός, mulda, stubjus.
κοπάζειν, anasilan.
κοπιᾶν, arbaidjan, þairharbaidjan.
κόπος, arbaiþs; κόπον παρέχειν, usþriutan.
κοπρία, maihstus.
κόπτειν, maitan; κόπτεσθαι, qainon, flekan.
κοράσιον, mavi, mavilo.
κορεννύναι; κεκορεσμένος, saþs.
κόρος, mitaþs.
κοσμεῖν, fetjan.
κόσμιος, hrains, gafaurs.
κοσμοκράτωρ, sa fairwu habands.
κόσμος, manaseþs, fairwus; aiv.
κουστωδία, vardjans (*plur.*).
κόφινος, tainjo.
κράββατος, badi.
κράζειν, hropjan, ufhropjan, gretan.
κρανίον, wairnei.
κράσπεδον, skauts.
κραταιοῦν, gaþvastjan, insvinþjan; κραταιοῦσθαι, svinþnan, gasvinþnan.
κρατεῖν, greipan, undgreipan, fairgreipan; haban, gahaban; svinþjan.
κράτιστος, batista.
κράτος, mahts, svinþei.
κραυγάζειν, hropjan
κραυγή, hropi.
κρέας, mimz.
κρείσσων, batiza.
κρημνός, driuso.
κρίθινος, barizeins.
κρίμα, staua, vargiþa
κρίνειν, domjan, afdomjan, stojan, gastojan; κρίνομαί σοι, miþ þus staua (haba).
κρίνον, bloma.
κρίσις, staua.
κριτής, staua.
κρύπτειν, filhan, gafilhan; κεκρύφθαι, gafulgins visan; κεκρυμμένος, gafulgins.
κρυπτόν, fulhsni, analaugnei; ἐν κρυπτῷ, þiubjo, analaugniba.
κρυπτός, fulgins, analaugns.
κτᾶσθαι, gastaldan.
κτῆμα; κτήματα, faihu.
κτίζειν, gaskapjan
κτίσις, gaskafts.
κτίσμα, gaskafts.
κυβεία, liutei.
κυκλοῦν, birinnan.
κύκλος; κύκλῳ, bisunjane.
κυλίεσθαι, valvison.
κυλλός, hanfs.
κῦμα; κύματα, vegos.
κύμβαλον, klismo.
κυνάριον, hunds.
κύπτειν, anahneivan.
κυριεύειν, fraujinon.
κύριος, frauja.
κυριότης, fraujinassus.
κυροῦν, tulgjan.
κύων, hunds.
κωλύειν, varjan.
κώμη, haims, veihs.
κωμόπολις; κωμοπόλεις, haimos jah baurgs.
κῶμος, gabaur.
κωφός, bauþs, dumbs, unrodjands.
λαγχάνειν; λαγχάνω, hlauts mis urrinniþ.
λάθρα, þiubjo.
λαῖλαψ, skura vindis.
λαλεῖν, qiþan, maþljan, rodjan
λαλιά, maþleins, razda.
λαμβάνειν, niman, andniman; undgreipan; dissitan; andsaiwan, andsitan.
λαμπάς, hais.
λάμπειν, liuhtjan, skeinan.
λαμπρῶς, bairhtaba.
λανθάνειν, galaugnjan.
λαός, managei, manaseþs.
λατομεῖν, gadraban, ushulon.
λατρεία, blotinassus, hunsl, skalkinassus.
λατρεύειν, blotan, skalkinon, fullafahjan.
λάχανον, gras.
λέγειν, qiþan, haitan, namnjan, rodjan.
λεγεών, harjis, laigaion.
lectio, laiktjo.
λεῖος, slaihts.
λείπειν, van visan; λείπων, vans.
λειτουργία, andbahti; gudjinassus.
λειτουργός, andbahts.
λέπρα, þrutsfill.
λεπρός, þrutsfill habands, þrutsfills.
λευκός, weits.

λυχνός, *vid.* ὑπολήνιον.
λῃστής, vaidedja, þiubs.
λῆψις, andanem.
λίαν, filu.
λιθάζειν, stainjan, stainam afvairpan, (stainam) afvairpan, (stainam) vairpan.
λίθινος, staineins.
λιθοβολεῖν, stainam vairpan.
λίθος, stains.
λικμᾶν, disvinþjan.
λίμνη, saivs, marisaivs.
λιμός, gredus, huhrus.
λίτρα, pund.
λογία, gabaur.
λογίζεσθαι, þagkjan, munan, miton, rahnjan.
λογικός, andaþahts.
λογισμός, mitons.
λογομαχεῖν, vaurdam veihan.
λογομαχία, vaurdajiuka.
λόγος, vaurd; raþjo, sauþa; fairina.
λοιδορεῖν, laian.
λοίδορος, ubilvaurds.
λοιπός, anþar; λοιπόν, þaþroh, þaþroh þan, þannu; τοῦ λοιποῦ, þanamais.
λουτρόν, þvahl.
λύειν, andbindan, galausjan; gatairan; λύεσθαι, andbundnan.
λύσις, lausjan.
λύκος, vulfs.
λυπεῖν, gaurjan; λυπεῖσθαι, saurgan; λυπούμενος, gaurs.
λύπη, gauriþa, gaurei, saurga, trigo.
λύτρον, saun.
λύτρωσις, uslauseins; laþons.
λυχνία, lukarnastaþa.
λύχνος, lukarn.
μαθητεύειν, siponjan.
μαθητής, siponeis.
μαίνεσθαι, dvalmon.
μακαρίζειν, audagjan.
μακάριος, audags.
μακαρισμός, audagei.
μάκελλον, skiljans (*plur.*).
μακρὰν et μακρὰν ἀπό, fairra.
μακρόθεν et ἀπὸ μακρόθεν, fairraþro.
μακροθυμεῖν, usbeidan, usbeisneigs visan.
μακροθυμία, laggamodei, usbeisns, usbeisnei.
μαλακία, unhaili.
μαλακός, hnasqus.
μάλιστα, þishun, ussindo.
μᾶλλον, mais.
μάμμα, avo.
μαμμωνᾶς, faihuþraihns, mammona.
μανθάνειν, laisjan sik, galaisjan sik, ganiman, usniman, franiman, vitan; μὴ μεμαθηκώς, unuslaisiþs.
μάννα, manna.
μαργαρίτης, markreitus.
μάρτυρ, veitvods; marvtr.
μαρτυρεῖν, veitvodjan; μαρτυρεῖσθαι, veitvodiþa haban.
μαρτύρεσθαι, veitvodjan.
μαρτύριον et μαρτυρία, veitvodiþa, veitvodeins, veitvodei, veitvodi.
μαστιγοῦν, bliggvan, usbliggvan.
μάστιξ, slahs, vundufni.
ματαιολογία, lausavaurdei.
ματαιολόγος, lausavaurds.
μάταιος, svare.
ματαιότης, usvissi.
μάτην, svare.
μάχαιρα, hairus, meki.
μάχεσθαι, sakan.
μάχη, vaihjo, sakjo.
μέ, *vid.* ἐμέ.
μεγαλεῖον, τό, mikilei.
μεγαλειότης, mikilei.
μεγαλύνειν, mikiljan, gamikiljan; μεγαλύνεσθαι, mikilnan.
μεγάλως, mikilaba.
μέγας, mikils.
μέγεθος, mikilei.
μεγιστάς, maists.
μέγιστος, maists.
μεθερμηνεύειν, gaskeirjan.
μέθη, drugkanei.
μεθιστάναι et μεθιστάνειν, miþsatjan; atniman, afsatjan.
μεθοδεία, lists, usvandi.
μεθόριον, marka.
μεθύειν, drugkans visan.
μεθύσκεσθαι, drugkans vairþan, anadrigkan sik.
μέθυσος, afdrugkja.
μείζων, maiza, maists.
μέλαν, svartizl, svartizla.
μέλας, svarts.
μέλει, karist, kara, karon.
μελετᾶν, sidon.
μέλι, miliþ.
μέλλειν, skulan, skulds visan, anavairþ ainamma visan, munan, haban; μέλλων, anavairþs.
μέλος, liþus.
μεμβράνα, maimbrana.
μέμφεσθαι, faian.
μέν, sveþauh, raihtis, þan, — uh; μέν — δέ, aþþan — iþ, raihtis — aþþan, allis — iþ.
μένειν, visan (*in utroque sensu*), gavisan, þairhvisan, gastandan, framvairþis visan, saljan; aflifnan.
μενοῦνγε, sveþauh, þannu nu jai, raihtis.
μέντοι, aþþan, sveþauh.
μερίζειν, gadailjan, disdailjan; gamitan.
μέριμνα, saurga.
μεριμνᾶν, maurnan, saurgan.
μερίς, dails.
μέρος, dails, halba; fera; ἀπὸ μέρους, bi sumata; ἐκ μέρους, suman.
μεσίτης, midumonds.
μέσον, miduma; ἀνὰ μέσον τῶν ὁρίων, miþ tveihnaim markom.
μέσος, midja.
μεσότοιχον, miþgardavaddjus.
μετά *c. genit.*, miþ, bi (*dat.*); *c. accus.*, afar; μετὰ ταῦτα, biþe; μετὰ τὸ *c. inf.*, afar þatei.
μεταβαίνειν, faran, usleiþan, ushafjan sik.
μεταδιδόναι, giban, dailjan.
μετακινεῖν, afvagjan.
μεταλαμβάνειν, andniman.
μετάληψις, andniman.
μεταμέλεσθαι, idreigon.
μεταμορφοῦν, ingaleikon, inmaidjan.
μετανοεῖν, idreigon, sik idreigon, gaidreigon.
μετάνοια, idreiga.
μεταστρέφειν, invandjan.
μετασχηματίζειν, þairhgaleikon, inmaidjan; μετασχηματίζεσθαι, gagaleikon sik.
μετατιθέναι, afrandjan.
μετέχειν, fairaihan, brukjan, and niman.
μετοχή, daila.
μέτοχος, gaman.
μετρεῖν, mitan.
μέτρον, mitaþs, mitadjo.
μέχρις, und, unte.
μή, ni; *interrog.*, ibai, sai jau; μὴ οὐ, ibai ni.
μηδέ, nih, niþ-þan.
μηδείς, ni ainshun, ni manna, ni mannahun, ni washun; μηδέν, ui vaiht, ni ainhun wa.
μηδέποτε, ni aiv wanhun.
μηκέτι, juþan ni, ni þanamais, ni þanaseiþs.
μῆκος, laggei.
μηκύνεσθαι, liudan
μήν, menoþs.
μηνύειν, bandvjan.
μήποτε, ei wan ni, nibai wan; sia aufto, ibai aufto, ibai wan.
μήπως, ibai, ibai aufto; μήπως οὐδέ, ibai aufto ni.
μήτε — μήτε, nih — nih, ni — nih, nih — ni, ni — ni.
μήτηρ, aiþei; qiþus.
μήτι, ibai, niba; μήτι ἄρα, ibai aufto; εἰ μήτι, nibai þau þatei, vaitei.
μητραλῴης, aiþein bliggvands.
μιαίνειν, bisauljan; μιαίνεσθαι, bisaulnan.
μικρός, leitils, minnists; μικρότερος, minniza, minnists.
μίλιον, rasta.
μιμεῖσθαι, galeikon.
μιμητής, galeikonds.
μιμνήσκεσθαι, gamunan.
μισεῖν, hatan, andveigan, fijan.
μίσθιος, asneis.
μισθός, laun, mizdo.
μισθωτός, asneis.
μνᾶ, daila, skatts.
μνεία, gaminþi, gamunds.
μνῆμα, aurahi, hlaivasna.
μνημεῖον, hlaiv, hlaivasna.
μνημονεύειν, gamunan.
μνημόσυνον, gamunds.
μνηστεύειν; μεμνηστευμένη, in fragiftim (visandei).
μογιλάλος, stamms.
μόγις, halisaiv.
μόδιος, mela.
μοί, *vid.* ἐμοί.
μοιχαλίς, horinondei.
μοιχᾶσθαι, horinon.
μοιχεία, horinassus.
μοιχεύειν, horinon, gahorinon.
μοιχός, hors.
μολυσμός, bisauleins.
μομφή, fairina.
μονή, saliþvos.
μονογενής, ainaha.
μόνον, þatain, þatainei, weh þatainei, weh; μόνον μή, þatainei ibai.
μόνος, ains.
μονοῦν; μεμονωμένος, ainakls.
μονόφθαλμος, haihs.
μορφή, laudja, vlits; μορφὴ θεοῦ, guþaskaunei.
μορφοῦν, gabairhtjan.
μόρφωσις, hivi.
μόσχος, stiur.
μοῦ, *vid.* ἐμοῦ.

μόχθος, aglo; ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, arbaidai vinnaads.
μυεῖν, usþroþjan.
μῦθος, spill.
μυκτηρίζειν, bilaikan.
μύλος ὀνικός, asiluqairnus
μυρίζειν, salbon.
μύρον, balsan, salbons.
μυστήριον, runa.
μωμᾶσθαι, anavammjan, fairinon.
μωραίνειν, dvalana gataujan; μωραίνεσθαι, bauþs vairþan.
μωρία, dvaliþa.
μωρολογία, dvalavaurdei.
μωρόν, dvaliþa.
μωρός, dvals.
ναί, ja, jai.
ναός, alhs.
νάρδος, nardus.
ναυαγεῖν, usfarþon gataujan us skipa, naqaþs vairþan.
νεανίσκος, juggalauþs.
νεκρός, dauþs.
νεκροῦν, dauþjan.
νέκρωσις, dauþeins.
νέος, niujis, juggs.
νεοσσός, juggs.
νεότης, junda.
νεόφυτος, niuja satiþs.
νεύειν, bandvjan.
νεφέλη, milhma.
νεωτερικός, juggs.
νήθειν, spinnan.
νηπιάζειν, barnisks visan.
νήπιος, barnisks, niuklahs; τὰ τοῦ νηπίου, barniskei.
νηστεία, lausqiþrei, fastubni.
νηστεύειν, fastan.
νῆστις, lausqiþrs.
νηφάλιος, andaþahts, gafaurs.
νήφειν, andaþahts visan, usskavs visan, vars visan.
νικᾶν, gajiukan.
νῖκος, sigis.
νίπτειν, þvahan, afþvahan, usþvahan; νίπτεσθαι, þvahan, afþvahan, biþvahan.
νοεῖν, fraþjan.
νόημα, muns, fraþi.
νομή, vinja; νομὴν ἔχειν, * vulan.
νομίζειν, abjan, hugjan, munan.
νομικός, vitodafasteis.
νομίμως, vitodeigo.
νομοδιδάσκαλος, vitodalaisareis.
νομοθεσία, vitodis garaideins.
νόμος, vitoþ.
νοσεῖν, siukan.
νόσος, sauhts.
νουθετεῖν, talzjan.
νουνεχῶς, frodaba.
νοῦς, aha, hugs, gahugds, fraþi.
november, naubaimbair, fruma jiuleis.
νυμφή, bruþs.
νύμφιος, bruþfaþs.
νυμφών, bruþfaþs.
νῦν, nu, sai, nu sai.
νυνί, nu, nu sai.
νύξ, nahts.
νυχθήμερον, naht jah dag.
ξενία, saliþvos.
ξενίζεσθαι, saljan.
ξενοδοχεῖν, gastins andniman.
ξένος, gasts; vairdus.
ξέστης, aurkeis.
ξηραίνεσθαι, gaþaursnan, gastaurknan; ἐξηραμμένος, gaþaursans, þaursus.
ξηρός, þaursus.
ξύλινος, triveins.
ξύλον, triu.
ξυρᾶν, biskaban.
ὁ, sa; is, sama; ὁ *c. particip.*: izei; ὁ μέν — ὁ δέ, sums — sumzuh.
ὀγδοήκοντα, ahtautehund.
ὄγδοος, ahtuda.
ὁδηγεῖν, briggan, tiuhan.
ὁδοιπορία, vratodus.
ὁδός, staiga, vigs; ὁδὸν ποιεῖν, skevjan.
ὀδούς, tunþus.
ὀδυνᾶσθαι, vinnan.
ὀδύνη, aglo, sair.
ὀδυρμός, gaunoþa.
ὄζειν, fuls visan.
οἶδα, *vid.* εἰδέναι.
οἴεσθαι, munan.
οἰκεῖν, bauan.
οἰκεῖος, ingardja; sves.
οἰκέτης, skalks, þius.
οἰκητήριον, bauains.
οἰκία, gards, razn.
οἰκιακός, innakunds.
οἰκοδεσποτεῖν, garda valdan.
οἰκοδεσπότης, garda valdands, heivafrauja.
οἰκοδομεῖν, timrjan, gatimrjan; οἰκοδομῶν, timrja.
οἰκοδομή, timreins, gatimreins, gatimrjo.
οἰκονομία, fauragaggi, ragin.
οἰκονόμος, faurgaggja, fauragagga.
οἶκος, gards, razn; gadaukans; ὁ κατ' οἶκον, ingardis.
οἰκουμένη, midjungards.
οἰκτείρειν, gableiþjan.
οἰκτιρμός, bleiþei, gableiþei.
οἰκτίρμων, bleiþs; οἰκτίρμονα εἶναι, bleiþjan.
οἰνοπότης, aidrugkja, veindrugja.
οἶνος, vein.
οἷος, svaleiks sve, wileiks, saei, was; οὐχ οἷον ὅτι, sveþauh ni.
ὀκνηρόν, latei.
ὀκνηρός, lats.
ὀκταήμερος, ahtaudogs.
ὀκτώ, ahtau.
ὄλεθρος, qisteins, fralusts, fravaurdeins.
ὀλιγόπιστος, leitil galaubjands.
ὀλίγος, leitils, favs; ὀλίγον, leitil.
ὀλιγόψυχος, grindafraþjis.
ὁλοκαύτωμα, allbrunsts.
ὁλόκληρος, gahails, sauþs.
ὅλος, alls.
ὁλοτελῶς, allandjo
ὅλως, allis.
ὁμιλία, gavaurdi.
ὀμνύναι *et* ὀμνύειν, svaran.
ὁμοθυμαδόν, gavileis.
ὁμοιάζειν, galeiks visan.
ὅμοιος, galeiks.
ὁμοιοῦν, galeikon; ὁμοιοῦσθαι, galeiks vairþan, galeikon.
ὁμοίωμα, galeiki.
ὁμοίως, samaleiko; ὁμοίως ποιεῖν, galeikon.
ὁμολογεῖν, andhaitan; ὁμολογούμενος, unandsakans, unandsoks.
ὁμολογία, andahait.
ὁμολογουμένως, unsahtaba.
ὅμως μέντοι, þanuh þan sveþauh.
ὀνάριον, asilus.
ὀνειδίζειν, idveitjan.
ὀνειδισμός, idveit.
ὄνειδος, idveit.
ὀνίνασθαι, niutan.
ὄνομα, namo; ὀνόματι, haitans namin; ὄνομά ἐστιν αὐτῷ, haitada; τοὔνομα, þizuh namo (vas).
ὀνομάζειν, namnjan, ganamnjan.
ὄνος, asilus.
ὄντως, bi sunjai.
ὄξος, akeit.
ὄπισθεν, aftana, aftaro.
ὀπίσω, afar, aftaro, hindar; τὰ ὀπίσω, þo afta; εἰς τὰ ὀπίσω, aftra, ibuks.
ὅπλα, sarva, vepna.
ὁποῖος, wileiks.
ὁπότε, þan.
ὅπου, þadei, þarei; ὅπου ἐάν, þadei, þiswaduh þadei, þiswaduh þei, þiswaruh þei.
ὀπτασία, siuns.
ὅπως, ei.
ὁρᾶν, saiwan, gasaiwan, dugasaiwan, usgasaiwan; gaumjan, vitan; ὁρᾶσθαι, sik ataugjan, ataugiþs vairþan, ataugiþs visan, in siunai vairþan.
ὁρατός, gasaiwans.
ὀργή, hatis, þvairhei, mods.
ὀργίζεσθαι, þvairhs visan; ὀργιζόμενος, modags; ὀργισθείς, þvairhs.
ὀργίλος, þvairhs.
ὀρέγεσθαι, gairnjan.
ὀρεινή, bairgahei.
ὀρθοποδεῖν, raihtaba gaggan.
ὀρθοτομεῖν, raihtaba raidjan.
ὀρθῶς, raihtaba.
ὅριον, marka.
ὁρκίζειν, bisvaran.
ὅρκος, aiþs.
ὁρμᾶν, rinnan, run gavaurkjan sis.
ὄρος, fairguni.
ὀρύττειν, usgraban.
ὀρφανός, viduvairns.
ὀρχεῖσθαι, plinsjan.
ὅς *et* ὅς ἄν, saei, izei, was, wazuh saei, sawazuh saei, þiswazuh saei, þiswazuh ei, þiswazuh þei; ὃς μέν — ὃς δέ, sums — sumsuh.
ὁσάκις, sva ufta sve.
ὅσιος, veihs, sviknS.
ὁσιότης, veihiþa, sunja.
ὁσίως, veihaba.
ὀσμή, dauns.
ὅσος, saei, þiswazuh saei, sa laggs sve; svalauds sve; sva manags sve, sva manags svasve, waiva manags; sva filu sve, wan filu, * wan filu mais; ὅσος ἄν, þiswazuh þei; ἐφ' ὅσον, sva lagga sve, und þata weilos þei.
ὅσπερ, saei.
ὅστις, saei, izei; ὅστις ἄν, sawazuh saei, þiswazuh saei, þiswazuh þei; ὅ,τι ἄν, þatei wa.
ὀστράκινος, airþeins, digans.
ὄσφρησις, dauns.
ὀσφύς, hups.
ὅταν, þan, bi þe.
ὅτε, þan, bi þe.
ὅτι, ei, þande, þammei, þatei, þei, unte; οὐχ ὅτι, ni þatei, ni þei.
οὗ, þarei; οὗ ἐάν, þiswaduh þei.
οὐ, ni, ni vaiht; ne! niu? οὐ μή, ni, ni þau; οὐ γάρ, nih þan; καὶ οὐ, ni, nih.

οὐά, o.
οὐαί, vai.
οὐδέ, nih, nih þan.
οὐδείς, ni ainshun, ni manna, ni mannahun, ni washun; οὐδέν, ni vaiht, vaihte ainohun ni; οὐδενί, ni und vaiht.
οὐδέποτε, ni aiv, ni wanhun.
οὐδέπω, *vid.* οὔπω.
οὐκέτι, ni þanamais, ni þanaseiþs, ju þanaseiþs ni, nu ni þanaseiþs.
οὐκοῦν, an nuh.
οὖν, aþþan, þan, þanuh, eiþan, þaþroh þan, nu, iþ nu, nuh, nunu, — uh; * an.
uncia : unkja.
οὔπω *et* οὐδέπω, ni nauhþan, n nauhþanuh, ni nauh.
οὐράνιος, sa ufar himinam; himinakunds.
οὐρανός, himins.
οὖς, auso.
οὐσία, aigin, sves.
οὔτε — οὔτε, nih — nih; ni — nih, nih — ni, ni — ni.
οὗτος, sa, sah, is; οὗτος ὁ, sa, *c. part.* sa izei; οὗτος, αὐτός, sa silba; ἐκ τούτου, us þamma mela.
οὕτω, sva, svah, sva jah; svau? οὕτω καί, svah, sva jah, svah jah, οὕτως ὡς, svasve.
οὐχί, ni; ne! nei? niu?
ὀφείλειν, skulan, skulds visan, skula visan.
ὀφειλέτης, skula.
ὀφειλή, skuldo.
ὀφείλημα; τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, þatei skulans sijum.
ὄφελον, vainei.
ὄφελος, bota.
ὀφθαλμοδουλεία; ἐν ὀφθαλμοδουλείᾳ, in augam skalkinonds.
ὀφθαλμός, augo.
ὄφις, vaurms.
ὀφρύς, auhmisto.
ὀχλεῖν; ὀχλούμενος, anahabaiþs.
ὄχλος, hiuhma, iumjo, managei.
ὀχύρωμα, tulgiþa.
ὀψάριον, fisks.
ὀψέ, andanahti.
ὀψία, andanahti, seiþu.
ὄψις, siuns, vlits.
ὀψώνιον, andavizn, anno, laun.
παγίς, hlamm, vruggo.
πάθημα, vinno, vunns, þulains; παθήματά μου, þatei vinna.
πάθος, vinno, vinna, gairuni.
παιδάριον, magula, skalks.
παιδεία, talzeins.
παιδεύειν, talzjan, gatalzjan.
παιδιόθεν, us barniskja.
παιδίον, barn, barnilo.
παιδίσκη, þivi.
παίειν, slahan.
παῖς, mavi; magus, þiumagus.
πάλαι, airis.
παλαιός, fairnis.
παλαιότης, fairniþa.
πάλη, brakja.
πάλιν, aftra.
πάμπολυς, filu manags.
πανοπλία, sarva (*plur.*).
πανουργία, filudeisei, varei.
πανοῦργος, listeigs.
πανταχόθεν, allaþro.
πανταχοῦ, and all.
πάντοθεν, allaþro.
παντοκράτωρ, allvaldands.
πάντοτε, sinteino, framvigis.
πάντως, aufto, vaila; ἵνα πάντως, ei waiva.
παρά, *c. genit.*, at, fram, * du; *c. dat.*, bi (*dat.*), faur, * fram; *c. acc.*, faur, faura, newa, viþra; παρ' ὅ, þau.
παραβάλλειν, gabairan.
παράβασις, missadeds.
παραβάτης, missataujands.
παραβολή, gajuko.
παραβουλεύεσθαι, ufarmunnon.
παραγγελία, anabusns.
παραγγέλλειν, anabiudan, faurbiudan.
παράγειν, þairhgaggan, þairhleiþan, warbon.
παραγίγνεσθαι, atgaggan, qiman.
παράδεισος, vaggs.
παραδέχεσθαι, andniman.
παραδιδόναι, atgiban, levjan, galevjan, anafilhan.
παράδοξος, vulþags.
παράδοσις, anabusns, anafilh, anafulhano, þatei anafulhun.
παραζηλοῦν, inaljanon, in aljan briggan.
παραθήκη, anafilh.
παραιτεῖσθαι, faurqiþan, bivandjan.
παρακαλεῖν, bidjan; gaþlaihan, þrafstjan, gaþrafstjan.
παρακαλύπτειν, gahuljan.
παρακεῖσθαι, atligan, atvisan.
παράκλησις, bida, usbloteins; gaþlaihts, þrafsteins; laþons.
παράκλητος, parakletus.
παρακοή, ufarhauseins.
παρακολουθεῖν, galaistjan, galaista visan, afarlaistjan.
παραλαμβάνειν, niman, andniman, ganiman, usniman, franiman.
παράλιος, faur marein.
παραλύειν; παραλελυμένος, usliþa.
παραλυτικός, usliþa.
παραμένειν, saljan, þairhvisan.
παραμυθεῖσθαι, gaþlaihan, þrafstjan, gaþrafstjan.
παραμύθιον, gaþlaihts.
παραπλήσιον, newa.
παραπορεύεσθαι, gaggan, þairhgaggan, faurgaggan, fauragaggan.
παράπτωμα, missadeds, fravaurhts.
παρασκευάζειν, gamanvjan.
παρασκευή, paraskaive.
παρατηρεῖν, vitan.
παρατήρησις, atvitains.
παρατιθέναι, faurlagjan, atlagjan faur; παρατίθεσθαι, anafilhan.
παραυτίκα, andvairþs.
παραφρονεῖν; παραφρονῶν, unvits.
παραχειμάζειν, vintru visan.
παραχρῆμα, sunsaiv, suns.
παρεῖναι, andvairþs visan, qiman (*in præterit.*), visan, fauravisan; παρών, andvairþs.
παρεισάγεσθαι, ufsliupan.
παρείσακτος, ufsliupands.
παρεισέρχεσθαι, innufsliupan.
παρεκτός, inuh, afar þata.
παρεμβολή, bibaurgeins.
παρέρχεσθαι, þairhgaggan, ufargaggan, hindarleiþan, usleiþan.
παρέχειν, andstaldan, galevjan, gansjan, atkunnan; κόπον παρέχειν, usþriutan; παρέχεσθαι, fragiban.
παρηγορία, þrafsteins.
παρθενία, magaþei.
παρθένος, magaþs, mavi.
παριστάναι, atsatjan, fauragasatjan, atstandan, faurastandan, ustiuhan, usgiban; παριστάναι, standan, atvisan.
πάροδος; ἐν παρόδῳ, þairhleiþands.
πάροικος, aljakuns.
παροιμία, gajuko.
πάροινος, veinnas.
παρόμοιος, galeiks.
παροξύνειν, ingramjan.
παροργίζειν, briggan in þvairhein, gramjan du þvairhein.
παροργισμός, þvairhei.
παρουσία, qums.
παῤῥησία, balþei, trauains; παῤῥησίᾳ, balþaba; andaugjo, andaugiba, svikunþaba; ἐν παῤῥησίᾳ εἶναι, uskunþs visan.
παῤῥησιάζεσθαι, gadaursan.
πᾶς, alls, ainshun, wazuh, warjizuh; πάντες, *etiam* allai alakjo; πᾶς ὁ, wazuh, wazuh saei, sa wazuh saei; πᾶς ὅστις, wazuh saei, sa wazuh saei; πᾶς ὃς ἄν, wazuh saei; διὰ παντός, sinteino.
πάσχα, paska.
πάσχειν, gaþulan, vinnan, gavinnan.
πατεῖν, trudan.
πατήρ, atta, fadar.
πατραλῴας, attan bliggvands.
πατριά, fadrein, fadreins.
πατρίς, gabaurþs; land.
παύεσθαι, anaslavan, weilan, gaweilan, * gananþjan; οὐ παυόμενος, unsveibands.
πέδη, eisarn bi fotuns gabugan, fotubandi.
πεδινός, ibns.
πείθειν, fullaveisjan; πεποιθέναι, trauan, gatrauan; πεποιθὼς εἰδέναι, triggvaba vitan; πείθεσθαι, ufhausjan; πεπεῖσθαι, triggvaba galaubjan, trauan, gatrauan.
πεινῆν, gredon, gredags visan, gredags vairþan, huggrjan.
πειράζειν, fraisan, usfraisan.
πειρασμός, fraistubni.
πεισμονή, gakunds.
πέμπειν, sandjan, insandjan; fauragasandjan.
πένης, unleds.
πενθεῖν, gaunon, qainon.
πενθερά, svaihro.
πενθερός, svaihra.
πεντάκις, fimf sinþam.
πεντακισχίλιοι, fimf þusundjos.
πεντακόσια, fimfhunda.
πέντε, fimf.
πεντεκαιδέκατος, fimftataihunda.
πεντήκοντα, fimftigjus.
πεντηκοστή, paintekuste.
πεποίθησις, trauains.
περ, sveþauh, raihtis.
πέραν, hindana, hindar, ufar; εἰς τὸ πέραν, hindar, jainis stadis.
πέρας, ands.
περί *c. gen.*, bi (*acc.*), du, in (*gen.*), fram; *c. acc.*, bi (*acc.*).
περιάγειν, bitiuhan.
περιαιρεῖν, afniman.
περιβάλλειν, vasjan, gavasjan; bivaibjan, bivindan; περιβάλλεσ-

χάρακα, bigraban grabai; *περιβάλλεσθαι*, (sik) vasjan.
περιβλέπεσθαι, bisaiwan, insaiwan, vlaiton.
περιδεῖν, bibindan.
περιεργάζεσθαι, fairveitjan.
περίεργος, fairveitjands.
περιέρχεσθαι, þairhgaggan.
περιέχειν, dishaban.
περιζωννύναι, bigairdan, usgairdan.
περιιστάναι, bistandan; *περιίστασθαι*, bivandjan.
περικαλύπτειν, huljan.
περικεφαλαία, hilms.
περικεῖσθαι, galagjan (*in pass.*).
περικρύπτειν, galaugnjan.
περικυκλοῦν, bistandan, bivaibjan.
περιλάμπειν, biskeinan.
περιλείπειν, bilaibjan; *περιλείπεσθαι*, aflifnan.
περίλυπος, gaurs.
περιοικεῖν, bisitan.
περίοικος, bisitands.
περιπατεῖν, gaggan, wairban, warbon.
περιπείρειν, gaþivan.
περιπίπτειν, frarinnan.
περιποιεῖσθαι, fairvaurkjan.
περιποίησις, ganists, gafreideins.
περισσεία, managduþs, ufarassus.
περισσεύειν, gaaukan, ufarassau ganohjan, ganohnan gataujan, ufarassjan, ufarfulljan; biauknan, aflifnan, managizo vairþan, managnan, usmanagnan, ufarassau haban, ufarassu visan, ufar filu visan, ufarvisan.
περίσσευμα, laiba, ufarassus, ufarfullei.
περισσόν, ufjo, managizo; *ὑπέρ, ἐκ περισσοῦ*, maizo; *περισσότερον*, mais, managizo; *μᾶλλον περισσότερον*, mais þamma.
περισσοτέρως, mais, filaus, ufarassau.
περισσῶς, mais.
περιστερά, ahaks.
περιτέμνειν, bimaitan.
περιτιθέναι, lagjan ana, atlagjan, galagjan, bisatjan.
περιτομή, bimait.
περιτρέχειν, birinnan.
περιφέρειν, bairan, usvalugjan.
περίχωρος, ἡ, gavi, gavi bisitande, gaujans, bisitands, þata bisunjane land.
περπερεύεσθαι, flautan.
πέρυσι; *ἀπὸ πέρυσι*, af fairnin jera.
πετεινόν, fugls.
πέτρα, hallus, stains.
πετρώδης, stainahs.
πηγή, brunna.
πηλίκος, wileiks.
πηλός, þaho, fani.
πήρα, matibalgs.
πῆχυς, aleina.
πιάζειν, fahan, gafahan.
πιέζειν; *πεπιεσμένος*, ufarfulls.
πικραίνεσθαι, baitrs visan.
πικρία, baitrei.
πικρῶς, baitraba.
πιμπλάναι, fulljan, gafulljan; *πίμπλασθαι*, fulls vairþan, gafullnan, usfullnan.
πινακίδιον, spilda.
πίναξ, mes.
πίνειν, drigkan, gadrigkan
πιότης, smairþr.
πιπράσκειν, frabugjan.
πίπτειν, driusan, gadriusan.
πιστεύειν, laubjan, galaubjan, gatrauan.
πιστικός, pistikeins.
πίστις, galaubeins.
πιστός, triggvs, galaubjands, galaubeins.
πιστοῦν. gatrauan.
πλανᾶν, airzjan; *πλανᾶσθαι*, airzis visan, airzis vairþan; *πλανώμενος*, airzis.
πλάνη, airziþa, airzei.
πλάνος, airzjands.
πλάξ, spilda.
πλάσμα, gadik.
πλάσσειν, deigan.
πλατεῖα, gatvo, fauradauri, plapja
πλάτος, braidei.
πλατύνεσθαι, urrumnan.
πλατύς, braids.
πλέγμα, flahta.
πλεῖν, farjan.
πλεῖστος, maists, managists, manags.
πλείων, managiza; *πλεῖον*, maizo, mais; *ἐπὶ πλεῖον*, filu, du filusnai.
πλέκειν, usvindan.
πλεονάζειν, managizo haban, managjan, managnan.
πλεονεκτεῖν, gaaiginon, bifaihon, gafaihon.
πλεονέκτης, faihufriks.
πλεονεξία, bifaihons, bifaih, faihugeiro, faihufrikei
πληγή, banja, slahs.
πλῆθος, hansa, hiuhma, managei, filusna.
πληθύνειν, managjan.
πλήκτης, slahals.
πλημμύρα, garunjo.
πλήν, aþþan, alja, þande, sveþauh, aþþan sveþauh, iþ sveþauh.
πλήρης, fulls; *πλήρης σῖτος*, fulleiþs kaurnis.
πληροῦν, fulljan, usfulljan; *πληροῦσθαι*, fullnan, usfullnan, fulls vairþan.
πληροσέληνον, fulliþ.
πληροφορεῖν, usfulljan, gafullaveisjan; *πεπληροφορημένος*, allavaursiva.
πλήρωμα, usfulleins, fullo; *πλήρωμα κλασμάτων*, fulls gabruko.
πλησίον; *ὁ πλησίον*, newundja.
πλησμονή, soþ.
πλήττεσθαι, usfilma vairþan.
πλοιάριον, skip.
πλοῖον, skip.
πλούσιος, gabigs.
πλουσίως, gabigaba.
πλουτεῖν, gabignan, gabigs vairþan; *πλουτῶν*, gabigs.
πλουτίζειν, gabigjan; *πλουτίζεσθαι*, gabignan.
πλοῦτος, gabei.
πνεῖν, vaian.
πνεῦμα, ahma.
πνευματικός, ahmeins.
πνίγεσθαι, afwapnan.
πόθεν, waþro.
ποιεῖν, taujan, gataujan, vaurkjan, gavaurkjan; *μὴ ποιῶν*, unbairands
ποίημα, tauï.
ποικίλος, missaleiks.
ποιμαίνειν, haldan.
ποιμήν, hairdeis.
ποίμνη, hairda, aveþi.
ποῖος, wileiks, was.
πόλεμος, vigans.
πόλις, baurgs.
πολιτεία, usmet.
πολιτεύεσθαι, usmitan.
πολίτευμα, bauains.
πολίτης, baurgja.
πολλάκις, ufta.
πολλαπλασίων, managfalþs.
πολυλογία, filuvaurdei.
πολυποίκιλος, managfalþs, filufaihus.
πολύς, filu, manags, ganohs, mikils, * alls; *πολύ*, filaus; *πολλῷ*, und filu.
πολυτελής, galaubs, galubs.
πολύτιμος, filugalaubs.
πόμα, dragk.
πονηρία, unselei.
πονηρός, unsels, ubils.
πορεύεσθαι, gaggan, atgaggan, afgaggan, afleiþan, galeiþan, vraton.
πορθεῖν, brikan.
πορισμός, gavaurki, faihugavaurki.
πορνεία, horinassus, kalkinassus.
πόρνη, kalkjo.
πόρνος, hors.
πόῤῥω, fairra; *πόῤῥω ἀπό*, fairra.
πόῤῥωθεν, fairraþro.
πορφύρα, paurpura.
πορφυροῦς, paurpuroþs.
πόσις, dragk.
πόσος, welauds, wan laggs, wan manags, wan filu; *πόσῳ*, und wan filu, wan filu, wan.
ποταμός, awa, flodus.
ποταπός, wileiks.
πότε, wan; *ἕως πότε*, und wa.
ποτέ, wan, simle, suman, faurþis; *οὐ — ποτέ*, ni wanhun.
πότερον, — uh.
ποτήριον, stikls.
ποτίζειν, dragkjan.
ποῦ, waþ, wadrei; war.
πούς, fotus.
πρᾶγμα, tauï; vaihts; staua.
πραγματεία, gavaurki.
πραγματεύεσθαι, kaupon.
πραιτώριον, praitoria, praitoriaun.
πρᾶξις, tauï.
πραότης, qairrei, mukamodei.
πράττειν, taujan, gataujan; lausjan, galausjan
πρέπων, gadobs.
πρεσβεία, airus.
πρεσβεύειν, airinon
πρεσβύτερος, alþiza, sineigs, sinista, praisbytaireis; *πρεσβύτεροι*, praisbytairei.
πρεσβύτης, sineigs.
πρίν et *πρὶν ἤ*, faurþizei, faur.
πρό, faur, faura; *πρὸ τοῦ c. inf.*, faurþizei.
προάγειν, fauragaggan, faurbigaggan, faurbisnivan, faura faursnivan.
προαιρεῖσθαι, faurabuhjan.
προαμαρτάνειν, faura fravaurkjan.
προαύλιον; *εἰς προαύλιον*, faur gard.
προβαίνειν, inngaggan framis; *προβεβηκὼς ἐν ταῖς ἡμέραις*, framaldrs dage, *pro* dagam.

πρόβατον, lamb.
πρόγονοι, fadrein.
προγράφειν, faurameljan, fauragameljan. gameljan.
πρόδηλος, svikunþs.
προδιδόναι, giban.
προδότης, galevjands, fralevjands.
προειπεῖν, fauraqiþan, fauragateihan.
προελπίζειν, fauravenjan.
προενάρχεσθαι, duginnan, dustodjan.
προέρχεσθαι, fauraqiman, galeiþan.
προετοιμάζειν, fauramanvjan, fauragamanvjan.
προηγεῖσθαι, faurarahnjan.
πρόθεσις, faurlageins; leikains, muns, vilja.
προθεσμία, garehsns.
προθυμία, gairnei, muns, vilja.
προΐστασθαι, faurastandan, fauragaggan; προιστάμενος, faurstasseis.
προκαλεῖν, ushaitan.
προκαταγγέλλειν, fauragahaitan.
προκαταρτίζειν, fauragamanvjan.
προκεῖσθαι, in gagreftai visan.
προκοπή, framgahts; ἡ προκοπὴ ἐμοῦ, þatei þeiha.
προκόπτειν, gaggan.
πρόκριμα, faurdomeins.
προλαμβάνειν, faursnivan, gafahan.
προλέγειν, fauraqiþan.
προνοεῖν, gaþlaihan; προνοεῖσθαι, garedan, atsaiwan.
πρόνοια, muns.
προορίζειν, fauragaredan.
προπέμπειν, gasandjan, ïnsandjan.
προπετής, untilamalsks.
προπορεύεσθαι, fauragaggan.
πρός *c. accus.*, du, at, viþra, afar, bi (*dat.*); πρός τί, duwe; πρός τό *c. inf.*, ei, duþe, du þammei.
προσάββατον, fruma sabbato.
προσάγειν, attiuhan.
προσαγωγή, atgaggs.
προσαιτεῖν, aihtron; προσαιτῶν, bidagva.
προσαναβαίνειν, usgaggan.
προσαναλίσκειν, fraqiman.
προσαναπληροῦν, usfulljan.
προσανατίθεσθαι, anaïnsakan.
προσδέχεσθαι, beidan, usbeidan, andniman.
προσδοκᾶν, beidan, venjan.
προσεγγίζειν, newa qiman.
προσεργάζεσθαι, gavaurkjan.
προσέρχεσθαι, atgaggan, duatgaggan, durinnan.
προσεύχεσθαι, aihtron, bidjan.
προσευχή, aihtrons, bida.
προσέχειν, gaumjan, haftjan, atsaiwan.
προσηλοῦν, ganagljan.
πρόσκαιρος, riurs, weilawairhs.
προσκαλεῖν, athaitan.
προσκαρτερεῖν, haftjan; habaiþ visan; skalkinon.
προσκαρτέρησις, usdaudei.
προσκεφάλαιον, vaggari.
πρόσκλισις, viljahalþei.
πρόσκομμα, bistugqs.
προσκοπή, bistugqs.
προσκόπτειν, bistigqan, gastigqan, gastagqjan

προσκυλίνδειν *vel* προσκυλίειν, atvalvjan, faurvalvjan.
προσκυνεῖν, ïnveitan.
προσλαμβάνειν, andniman; προσλαμβάνεσθαι, astiuhan.
πρόσληψις, andanumts.
προσμένειν, saljan, visan, þairhvisan.
προσορμίζεσθαι, duatsnivan.
προσοφείλειν, skula visan.
προσπίπτειν, driusan du, atdriusan, bistigqan.
προσπορεύεσθαι, athaban sik.
προσρηγνύναι, bistigqan.
προστάττειν, anabiudan.
προστιθέναι, anaaukan, biaukan.
προστρέχειν, durinnan, duatrinnan.
προσφέρειν, bairan, atbairan; λατρείαν προσφέρειν, hunsl saljan.
προσφιλής, liubaleiks.
προσφορά, hunsl.
προσφωνεῖν, vopjan, atvopjan.
προσωποληψία, viljahalþei.
πρόσωπον, vlits, andaugi, andvairþi, andavleizns; ludja; πρὸ προσώπου, faura, faura andvairþja.
πρότερον, faura, faurþis.
πρότερος, fruma.
προτίθεσθαι, fauragaleikan, garaidjan.
προτρέχειν, biþrahjan.
πρόφασις, ïnilo.
προφέρειν, usbairan.
προφητεία, praufeti, praufetja.
προφητεύειν, fauraqiþan; praufetjan.
προφήτης, praufetus.
προφῆτις, praufeteis.
πρύμνα, nota.
πρωΐ, air, maurgins.
πρωΐα, maurgins.
πρωτεύειν, frumadein haban.
πρῶτον *et* τὸ πρῶτον, frumist, faurþis.
πρῶτος, fruma, frumists; ἐν πρώτοις, ïn frumistjam.
πρωτότοκος, frumabaur.
πτέρνα, fairzna.
πτερύγιον, gibla.
πτύειν, speivan, gaspeivan.
πτύον, vinþiskauro.
πτύρειν, afagjan.
πτύσμα, spaiskuldrs.
πτύσσειν, falþan.
πτῶμα, leik.
πτῶσις, drus.
πτωχεία, unledei.
πτωχεύειν, gaunledjan sik.
πτωχός, unleds, þarba, halks.
πυκνός, sa ufta; πυκνά, ufta.
πυκτεύειν, jiukan.
πύλη, daur; πύλαι, dauro.
πυλών, daur.
πυλωρός, dauravards.
πυνθάνεσθαι, fraihnan.
πῦρ, fon.
πύργος, kelikn.
πυρέσσων, ïn heitom, ïn brinnon.
πυρετός, brinno.
πυροῦσθαι, tundnan, ïntundnan; πεπυρωμένος, funisks.
πωλεῖν, bugjan, frabugjan.
πῶλος, fula.
πώποτε, aiv, aiv wanhun; οὐ πώποτε, ni wanhun.
πωροῦν, gadaubjan; πωροῦσθαι, gablindnan; afdaubnan; πεπωρωμένος, daubs.
πώρωσις, daubei, daubiþa.
πῶς, waiva.
ῥαββί, rabbei.
ῥαβδίζειν, usbliggvan vandum.
ῥάβδος, hrugga, valus.
ῥάκος, fana.
ῥαντισμός, ufarranneins.
ῥαπίζειν, lofam slahan, stautan.
ῥάπισμα, slahs lofin.
ῥαφίς, neþla.
ῥεῖν, rinnan.
ῥῆγμα, usvalteins.
ῥηγνύναι *et* ῥήσσειν, gabrikan, distairan, tarmjan, gavairpan; ῥήγνυσθαι, distaurnan, dishnaupnan.
ῥηθέν, þata gamelido.
ῥῆμα, vaurd.
ῥήσσειν, *vid.* ῥηγνύναι.
ῥητῶς, svikunþaba.
ῥίζα, vaurts.
ῥιζοῦν; ἐρριζωμένος, gavaurts.
ῥιπή; ῥιπὴ ὀφθαλμοῦ, braw augins.
ῥίπτειν, gavairpan, atvairpan, fravairpan.
ῥομφαία, hairus.
ῥύειν, lausjan, galausjan, uslausjan.
ῥύμη, garuns, staiga.
ῥύσις, runs.
ῥυτίς, mail.
σάββατος, sabbatus, sabbato, sabbato dags.
σαίνειν, afagjan.
σάκκος, sakkus.
σαλεύειν, gavigan, vagjan, gavagjan.
σάλπιγξ, þuthaurn.
σαλπίζειν, haurnjan, þuthaurnjan.
σαλπιγκτής *vel* σαλπιστής, haurnja.
σανδάλιον, sulja.
σαπρός, ubils.
σαργάνη, snorjo.
σαρκικός, leikeins.
σάρκινος, leikeins.
σάρξ, leik, mammo.
σαροῦν, usbaugjan.
σατανᾶς, unhulþa, satana.
σβεννύναι, afwapjan; σβέννυσθαι, afwapnan.
σεαυτόν, þuk silban.
σέβασμα, blotinassu.
σέβεσθαι, blotan.
σείειν, reiran.
σεισμός, reiro, vegs.
σελήνη, mena.
σεμνός, gariuds.
σεμνότης, gariudi, anaviljei.
σημαίνειν, bandvjan.
σημεῖον, bandva, taikns.
σημειοῦσθαι, gatarhjan.
σήμερον, himma daga.
σής, malo.
σιαγών, kinnus.
σιγᾶν, þahan, gaþahan.
σίκερα, leiþus.
σίναπι, sinaps.
σινδών, lein, saban.
σιτευτός, aliþs.
σῖτος, kaurn, waiteis.
σιωπᾶν, þahan, gaþahan, slavan, gaslavan.
σκανδαλίζειν, marzjan, gamarzjan, afmarzjan.
σκάνδαλον, marzeins, gamarzeins.

σκάπτειν, graban.
σκέπασμα, gaskadveins
σκεῦος, kas.
σκηνή, hleiþra, hlija.
σκηνοπηγία, hleþrastakeins.
σκῆνος, hleiþra.
σκιά, skadus.
σκιρτᾶν, laikan.
σκληροκαρδία, harduhairtei.
σκληρός, hardus.
σκληρύνειν, gahardjan.
σκολιός, vraiqs.
σκόλοψ, gairu, hnuto.
σκοπεῖσθαι, miton, mundon, atsaiwan, andsaiwan, fairveitjan.
σκοπός, mundrei.
σκορπίζειν, tahjan, distahjan.
σκορπίος, skaurpjo.
σκοτεινός, riqizeins.
σκοτία, riqis.
σκοτίζεσθαι; riqizjan; ἐσκοτισμένος, riqizeins.
σκότος, riqis.
σκύβαλον, smarna.
σκυθρωπός, gaurs.
σκύλλειν, draibjan; σκύλλεσθαι, draibjan sik.
σκώληξ, maþa.
σμύρνα, smyrn.
σμυρίζειν; ἐσμυρισμένος, miþ smyrna.
solidus, skilliggs.
σορός, wilftri.
σός, þeins.
σουδάριον, aurali, fana.
σοφία, frodei, snutrei, handugei.
σοφίζειν, usfraþvjan.
σοφός, froþs, snutrs, handugs.
σπαράττειν, tahjan.
σπαργανοῦν, bivindan.
σπᾶσθαι, uslukan.
σπαταλᾶν, vizon in azetjam
σπεκουλάτωρ, spaikulatur.
σπεῖρα, hansa.
σπείρειν, saian, insaian.
σπένδειν, hunsljan.
σπέρμα, fraiv; barna.
σπεύδειν, sniumjan.
σπήλαιον, hulundi, filigri.
σπῖλος, vamm.
σπλαγχνίζεσθαι, gableiþjan, infeinan.
σπλάγχνον; σπλάγχνα, hairþra, brusts; mildiþa; σπλάγχνα ἐλέους, infeinandei armahairtei.
σπόγγος, svamms.
σποδός, azgo.
σπόριμος; τὰ σπόριμα, atisks.
σπόρος, fraiv.
σπουδάζειν, sniumjan, usdaudjan.
σπουδαῖος, usdauds.
σπουδαίως, usdaudo; σπουδαιοτέρως, sniumundos.
σπουδή, usdaudei; μετὰ σπουδῆς, sniumundo.
σπυρίς, spyreida.
στάδιον, spaurds.
στάσις, aubjodus.
σταυρός, galga.
σταυροῦν, hramjan, ushramjan.
σταφυλή, veinabasi.
στάχυς, ahs.
στέγειν, þulan, usþulan.
στέγη, hrot.
στεῖρα, stairo.
στέλλεσθαι, bivandjan; gaskaidan.
στενάζειν, gasvogjan, svogatjan.
στενός, aggvus.
στενοχωρεῖν, gaaggvjan, þreihan.
στενοχωρία, aggviþa, þreihsl.
στερεός, tulgus.
στέφανος, vaips, vipja.
στεφανοῦν, veipan.
στῆθος, brusts; barms.
στήκειν, vid. ἱστάναι.
στηρίζειν, tulgjan, gatulgjan.
στίγμα, staks.
στιγμή, stiks.
στίλβειν, glitmunjan.
στοά, ubizva.
στοιβάς, asts.
στοιχεῖν, gaggan, galaista visan.
στοιχεῖον, stabs.
στολή, vasti.
στόμα, munþs, munþ.
στόμαχος, qiþus, suqns.
στρατεία, drauhtinassus, drauhtivitoþ.
στρατεύειν, driugan; στρατεύεσθαι, drauhtinon, militon.
στρατιά, harjis.
στρατιώτης, gadrauhts.
στρατολογῶν, sa þammei drauhtino.
στρέφειν, vandjan; στρέφεσθαι, vandjan sik, gavandjan sik, gavandjan.
στρουθίον, sparva.
στρωννύναι, straujan.
στυγνάζειν, ganipnan.
στύλος, sauls.
σύ, þu; ὁ σοῦ, þeins.
συγγένεια, kuni.
συγγενής, samakuns, niþjis, ganiþjis, niþjo.
συγγνώμη; κατὰ συγγνώμην; gakunnands.
συγκαθίζειν, miþgasatjan; συγκαθῆσθαι, sitan.
συγκακοπαθεῖν, miþarbaidjan.
συγκαλεῖν, gahaitan, galaþon.
συγκατάθεσις, samaqiss.
συγκλείειν, galukan.
συγκληρονόμος, gaarbja.
συγκοινωνεῖν, gamainjan, briggan gamainana.
συγκοινωνός, gamains, gadaila.
συγκρίνειν, gadomjan.
συγχαίρειν, miþfaginon.
συζευγνύναι, gavidan.
συζῆν, miþliban, samana liban.
συζητεῖν, miþsokjan, sokjan miþ, samana sokjn, sokajan du.
συζητητής, sokareis.
σύζυγος, gajuko.
συζωοποιεῖν, miþgaqiujan.
συκάμινος, bainabagms.
συκῆ, smakkabagms.
συκομορέα, smakkabagms.
σῦκον, smakka.
συκοφαντεῖν, anamahtjan, afholon.
συλᾶν, biraubon.
συλλαλεῖν, miþrodjan, rodjan miþ.
συλλαμβάνειν, greipan, undgreipan, ganiman; ganiutan, inkilþo vairþan; hinc συνειληφυῖα, inkilþo; συλλαμβάνεσθαι, niþan; hilpan.
συλλέγειν, lisan.
συλλογίζεσθαι, þagkjan sis.
συλλυπεῖσθαι; συλλυπούμενος, gaurs.
συμβαίνειν, gadaban.
συμβάλλειν, stigqan; þagkjan sis.
συμβασιλεύειν, miþþiudanon.
συμβιβάζειν, gagahaftjan, þeihan.
συμβουλεύειν, garaginon.
συμβούλιον, runa, garuni.
σύμβουλος, ragineis.
συμμαθητής, gahlaiba.
συμμαρτυρεῖν, miþveitvodjan.
συμμέτοχος, gadaila.
συμμιμητής, miþgaleikonds.
σύμμορφος, ibnaskauns.
συμμορφοῦν, miþkaurjan.
συμπαραγίγνεσθαι, miþvisan.
συμπαραλαμβάνειν, ganiman miþ.
συμπαραμένειν, i. q. παραμένειν.
συμπέμπειν, miþsandjan, miþinsandjan.
συμπληροῦσθαι, gafullnan, usfullnan.
συμπνίγειν, þreihan, afwapjan; συμπνίγεσθαι, afwapnan.
συμπολίτης, gabaurgja.
συμπορεύεσθαι, miþgaggan, gaqiman sik.
συμφάναι, gaqiss visan.
συμφέρειν, batiza visan, bruks visan, dugan.
συμφύεσθαι, miþuskeinan.
συμφυλέτης, inkuns.
συμφωνεῖν, gatiman.
συμφώνησις, samaqiss.
συμφωνία, saggvs.
σύμφωνον, gaqiss.
συμφώνως, gatemiba.
σύμψυχος, samasaivals.
σύν, miþ.
συνάγειν, briggan, lisan, galisan; galaþon; συνάγεσθαι, gagaggan, samaþ gagaggan, gaqiman, gaqiman sik.
συναγωγή, gaqumþs, synagoge.
συναθλεῖν, miþarbaidjan, samana arbaidjan.
συναιχμάλωτος, miþfrahunþans.
συνακολουθεῖν, afargaggan miþ.
συναναβαίνειν, miþgaggan.
συνανακεῖσθαι, miþanakumbjan, anakumbjan.
συναναμίγνυσθαι, blandan.
συναντᾶν, gamotjan.
συνάντησις; ἐξέρχεσθαι εἰς συνάντησίν τινι, usgaggan viþra ainana, viþragamotjan ainamma.
συναπάγειν, miþgatiuhan; συναπάγεσθαι, miþgavisan.
συναποθνήσκειν, miþgadauþnan, miþgasviltan.
συναποστέλλειν, miþinsandjan.
συναρμολογεῖν, gagatilon.
συναρπάζειν, fravilvan.
σύνδεσμος, gabinda, gabindi, gabundi.
σύνδουλος, gaskalki.
συνεγείρειν, miþurraisjan; συνεγείρεσθαι, miþurreisan.
συνέδριον, gaqumþs, gafaurds
συνειδέναι, miþvitan.
συνείδησις, miþvissei, gahugds, þuhtus, gamunds.
συνεῖναι, gamotjan (?).
συνεισέρχεσθαι, miþinngaleiþan, miþqiman.
συνέκδημος, gasinþa, gasinþja, miþgasinþa.
συνεργεῖν; συνεργῶν, gavaurstva.
συνεργός, gavaurstva.
συνέρχεσθαι, gagaggan, gaqiman, gariunan miþ, samaþ gariunan, gavandjan (sik).
συνεσθίειν, miþmatjan.

σύνεσις, fraþi, froþei.
συνετός, froþs.
συνευδοκεῖν, gavileis visan.
συνέχειν, anahaban ; dishaban; biwairban.
συνήδεσθαι, gavizneigs visan.
συνήθεια, biuhti.
συνθάπτειν, miþganavistron.
συνθλᾶν, gakroton.
συνθλίβειν, þreihan.
συνιέναι, gaqiman; fraþjan, vitan.
συνιστάναι et συνιστᾶν, miþstandan, ussatjan; ustaiknjan, uskannjan, gasvikunþjan; anafilhan; συνίστασθαι, gakannjan.
συνοδία, gasinþa (in plur.).
συνοικοδομεῖν, miþgatimrjan.
συνοχή, aggviþa.
συντάττειν, anabiudan.
συντελεῖν, ustiuhan.
συντέμνειν, gamaurgjan.
συντηρεῖν, gafastan ; vitan.
συντίθεσθαι, gaqiþan sis.
συντρίβειν, gabrikan, malvjan.
συντυγχάνειν, andqiþan.
συνυποκρίνεσθαι, miþlitjan.
συνυπουργεῖν, hilpan.
συσπαράττειν, tahjan.
σύσσημον, bandvo.
σύσσωμος, galeika.
συστασιάστης, drobjands miþ.
συστατικός; συστατικαὶ ἐπιστολαί, anafilhis bokos.
συσταυροῦν, miþusbramjan.
συστοιχεῖν; συστοιχοῦσα, gamarko.
συστρατιώτης, gahlaiba.
συσχηματίζεσθαι, galeikon sik.
σφαγή, slauhts.
σφόδρα, abraba, filu.
σφραγίζειν, gasigljan, faurasigljan; σφραγίζεσθαι, sigljan.
σφραγίς, sigljo.
σχῆμα, manauli.
σχίζειν, aftaurnan; σχίζεσθαι, disskritnan; σχιζόμενος, uslukns.
σχίσμα, gataura; missaqiss.
σχολάζειν, uhteigs visan.
σώζειν, nasjan, ganasjan; σώζεσθαι, ganisan, hails visan.
σῶμα, leik.
σωματικός, leikeins; σωματικὸν εἶδος, leikis siun.
σωρεύειν, afhlaþan.
σωτήρ, ganasjands.
σωτηρία, ganists, naseins.
σωτήριον, naseins.
σωφρονεῖν, vaila fraþjan, fullafraþjan, fraþjan.
σωφρονισμός, īnahei.
σωφροσύνη, gafraþjei, * mahei (l. īnahei).
σώφρων, froþs, andaþahts.
τάγμα, tewa.
ταλαίπωρος, vainahs.
ταμιεῖον, heþjo.
τάξις, * viko.
ταπεινός, hauns, hnaivs, hnaivibs, gahnaiviþs.
ταπεινοῦν, haunjan, gahaunjan, hnaivjan, gahnaivjan.
ταπεινοφροσύνη, hauneins gahugdais, hauneins.
ταπείνωσις, hauneins, hnaiveins.
ταράττειν, drobjan, īnvagjan; ταράττεσθαι, gadrobnan, īndrobnan.

τάττειν, gasatjan.
ταφή, usfilh.
τάφος, hlaiv.
τάχα, aufto.
ταχέως, sprauto.
τάχος; ἐν τάχει, sprauto.
ταχύ, sprauto; τάχιον, sprauto.
τε, iþ, sveþauh.
τεῖχος, baurgsvaddjus.
τεκνίον, barnilo.
τεκνογονεῖν, barna bairan.
τεκνογονία, barne gabaurþs.
τέκνον, barn, barnilo, magus, frasts.
τεκνοτροφεῖν, barna fodjan.
τέκτων, timrja.
τελεῖν, ustiuhan, usfulljan.
τέλειος, fullatauhans, fullatojis, fulls; fullavits, fullaveis.
τελειότης, ustauhts.
τελειοῦν, usfulljan, ustiuhan, taujan.
τελείωσις, ustauhts.
τελεσφορεῖν, gavrisqan.
τελευτᾶν, gasviltan, gadauþnan, afdauþjan (in pass.); μέλλων τελευτᾶν, svultavairþja.
τέλος, andeis; ustauhts; mota.
τελώνης, motareis.
τελώνιον, mota, motastaþs.
τέρας, fauratani.
τεσσαράκοντα, fidvortigjus.
τέσσαρα, fidvor.
τεταρταῖος, fidurdogs.
τετραπλοῦς, fidurfalþs.
τετράρχης, taitrarkes.
τετραρχῶν, fidurragineis
τηλαυγῶς, bairhtaba.
τηλικοῦτος, svaleiks.
τηρεῖν, bairgan; fastan, gafastan; vitan.
τήρησις, fastubni, fastubnja.
τίειν; δίκην τίειν, fraveit (??) usgiban [1].
τιθέναι, satjan, gasatjan; lagjan, galagjan, aflagjan; taujan.
τίκτειν, bairan, gabairan; οὐ τίκτουσα, unbairandei.
τίλλειν, raupjan.
τιμᾶν, sveran; vairþon; garahnjan.
τιμή, sveriþa, sverains; andvairþi, vairþs galaubs; εἰς τιμήν, galaubs.
τίς, (quis) was, warjis, (uter) waþar; wileiks, saei; τίς ἄρα, was; τί, wa þau; du we.
τὶς, sums, was; οὔ-τις, ni washun; μή τις, ni mannahun; μή τι, ni vaiht; τὶ, wau.
τό, þata.
τοιγαροῦν, īnuh þis nu.
τοίνυν, nu, aþþan nu.
τοιοῦτος, svaleiks.
τόκος, vokrs.
τολμᾶν, gadaursan, ananþjan.
τόπος, staþs, rums.
τοσοῦτος, svalauds, sva manags, sva filu.
τότε, þan, þanuh, þanuh þan, bi þe; τότε οὖν et τότε καί, þanuh þan.
τοὐναντίον, vid. ἐναντίον.
τοὔνομα, vid. ὄνομα.
τράπεζα, mes, biuds; skattjans.
τραυματίζειν, gavundon.

τράχηλος, hals; halsagga.
τραχύς; τραχεῖα, usdrusts.
τρεῖς, þreis.
τρέμειν, reiran.
τρέφειν, fodjan.
τρέχειν, þragjan, rinnan.
τριάκοντα, þreistigjus.
τριακόσια, þrijahunda.
τρίβολος, vigadeina.
τρίζειν, kriustan.
τρίς, þrim sinþam.
τρίτον, þridjo.
τρίτος, þridja.
τρίχες, vid. θρίξ.
τρόμος, reiro.
τρόπος, haidus.
τροφή, fodeins.
τρυγᾶν, trudan.
τρυγών, hraivadubo.
τρυμαλιά, þairko.
τρώγειν, matjan.
τυγχάνειν, niutan, gatilon.
τύπος, frisahts.
τύπτειν, slahan, stautan.
τυφλός, blinds.
τυφλοῦν, gablindjan.
τυφοῦν, ufbauljan; τυφωθείς, ufarhauhiþs; τετυφωμένος, hauhþuhts.
τυχόν, vaitei.
ὑβρίζειν, anamahtjan
ὕβρις, anamahts.
ὑβριστής, ufbrikands.
ὑγιαίνειν, hails visan; ὑγιαίνων, hails.
ὑγιής, hails.
ὑδροποτεῖν, vato drigkan.
ὕδωρ, vato.
υἱοθεσία, sunive gadeds, sunive sibja; frastisibja.
υἱός, sunus.
ὑμεῖς, jus; ὁ ὑμῶν, īzvar (plur.), īggqar (dual.); τὰ ὑμῶν, īzvaros aihtins.
ὑμέτερος, īzvar.
ὕμνος, hazeins.
ὑπάγειν, gaggan, galeiþan, garinnan, snivan.
ὑπακοή, ufhauseins.
ὑπακούειν, ufhausjan, andhausjan.
ὕπανδρος, uf vaira.
ὑπαντᾶν, gamotjan, gaggan gamotjan, viþragamotjan, viþragaggan.
ὑπάντησις, i. q. συνάντησις.
ὑπάνω, ufar.
ὑπάρχειν, visan; τὰ ὑπάρχοντα, aigin, aihts.
ὑπεναντίος, andaneiþs.
ὑπέρ, c. genit., bi (acc.), du, īn (gen.), faur, fram; mais; c. acc., ufar.
ὑπεραίρεσθαι, ufarhafjan sik, ufarhugjan.
ὑπεράνω, ufaro.
ὑπεραυξάνειν, ufarvahsjan.
ὑπερβαίνειν, ufargaggan.
ὑπερβάλλειν; ὑπερβάλλων, ufarassau mikils.
ὑπερβαλλόντως, ufarassau.
ὑπερβολή, ufarassus, filusna.
ὑπερέκεινα; εἰς τὸ ὑπερέκεινα, ufarjaina.
ὑπερεκπερισσοῦ, ufarassau.
ὑπερεκτείνειν, ufarassau ufþanjan.
ὑπερεκχύνειν, ufargiutan.

[1] Vid. ad Thess. II, 1, 9.

ὑπερέχειν, ufarvisan; ὑπερέχων, aubuma; τὸ ὑπερέχον, ufarassus.
ὑπερηφάνης, mikilþuhts.
ὑπερηφανία, hauhhairtei.
ὑπερήφανος, hauhhairts.
ὑπερλίαν, ufar mikil, ufar filu.
ὑπερνικᾶν, jiukan.
ὑπεροχή, ufarassus.
ὑπερπερισσεύειν, ufarfulljan.
ὑπερπερισσῶς, ufarassau.
ὑπερπλεονάζειν, ufarassjan.
ὑπερφρονεῖν, mais fraþjan.
ὑπήκοος, ufhausjands.
ὑπηρέτης, andbahts.
ὕπνος, sleps.
ὑπό, *c. gen.*, fram; *c. acc.*, undar, uf.
ὑπογράφειν, ufmeljan.
ὑπόδειγμα, frisahts.
ὑποδεικνύναι, ataugjan, gataiknjan.
ὑποδεῖν; ὑποδεδεμένος, gaskohs.
ὑποδέχεσθαι, andniman.
ὑπόδημα, skohs, gaskoh.
ὑποκάτω, undaro, uf.
ὑποκρίνεσθαι ἑαυτόν, us liutein taiknjan sik.
ὑπόκρισις, liutei, lita.
ὑποκριτής, liuta.
ὑπολαμβάνειν, andhafjan; gavenjan.
ὑπολήνιον, dal uf mesa.
ὑπομένειν, gabeidan, gaþulan, usþulan, gastandan.
ὑπομιμνήσκειν, gamaudjan, ufmunnan.
ὑπόμνησις, maudeins, gamaudeins.
ὑπομονή, þulains, usþulains, stiviti.
ὑπόνοια, anaminds.
ὑποπόδιον, fotubaurd.
ὑπόστασις, stoma.
ὑποστέλλειν; ὑποστέλλειν ἑαυτόν, afsliupan.
ὑποστρέφειν, gavandjan, gavandjan sik.
ὑποστρωννύναι, ufstraujan.
ὑποταγή, ufhauseins, ufhnaiveins; ὁ ἐν ὑποταγῇ, ufhausjands.
ὑποτάττειν, ufhnaivjan; ὑποτάττεσθαι, ufhausjan; gakunnan sik.
ὑποτιθέναι; ὑποτίθεσθαι, insakan.
ὑποτύπωσις, frisahts.
ὑποφέρειν, usþulan.
ὑποχωρεῖν, afgaggan, afleiþan.
ὑπωπιάζειν, usagljan, vlizjan.
ὕσσωπος, hyssopo.
ὑστερεῖν, mins haban, minnizo gataujan, van visan; ὑστερεῖσθαι, alaþarba vairþan, þarbos þulan; ὑστερηθείς, ushaists.
ὑστέρημα, gaidv, þarba, vaninassus.
ὑστέρησις, þarba.
ὕστερον, bi þe.
ὕστερος, spedists.
ὑψηλός, hauhs; τὰ ὑψηλά, hauhiþa.
ὑψηλοφρονεῖν, hauhaba hugjan.
ὕψιστος; τὸ ὕψιστον, hauhisti.
ὕψος, hauhiþa, hauhei.
ὑψοῦν, hauhjan, ushauhjan.
ὕψωμα, hauhiþa.
φαγεῖν, matjan, gamatjan; τὸ φαγεῖν, mats.
φάγος, afetja.
φαιλόνης, hakul.
φαίνειν, liuhtjan; φαίνεσθαι, gasaiwan (*in pass.*), ataugjan (sik), gaumjan (*in pass.*), uskunþs vairþan, uskunþs visan, þugkjan.
φάναι, qiþan.
φανερός, svikunþs; φανερὸν ποιεῖν, gasvikunþjan; τὸ φανερόν, bairhtei.
φανεροῦν, galiuhtjan; bairhtjan, gabairhtjan, atbairhtjan, gasvikunþjan; φανεροῦσθαι, ataugjan (sik), gabairhtjan (sik), bairhts vairþan, svikunþs vairþan, svikunþs visan, uskunþs visan.
φανερῶς, andaugjo.
φανέρωσις, bairhtei.
φανός *vel* φανή, skeima.
φάραγξ, dal.
φαρμακεία, lubjaleisei.
φάτνη, uzeta.
φέγγος, liuhaþ.
φείδεσθαι, freidjan.
φειδομένως, us gaþagkja.
φελόνης, *i. q.* φαιλόνης.
φέρειν, briggan, bairan, atbairan; usbeidan; μὴ φέρων, unbairands.
φεύγειν, þliuhan, afþliuhan, gaþliuhan.
φήμη, meriþa.
φθάνειν, snivan, gasnivan, faurbisnivan, gasniumjan.
φθαρτός, divans, riurs.
φθείρειν, riurjan, fravardjan; φθείρεσθαι, riurs vairþan; φθειρόμενος, riurs.
φθόγγος, drunjus.
φθονεῖν, in neiþa visan.
φθόνος, neiþ.
φθορά, riurei.
φιλάγαθος, bleiþs.
φιλαδελφία, broþralubo.
φιλαργυρία, faihugeiro.
φιλάργυρος, faihugairns, faihufriks.
φίλαυτος, seinagairns, sik frijonds.
φιλεῖν, frijon.
φίλη, frijondja.
φιλήδονος, frijonds viljan seinana.
φίλημα, frijons, gafrijons; φίλημα διδόναι, kukjan.
φιλόθεος, frijonds guþ.
φιλοξενία, gastigodei.
φιλόξενος, gastigods.
φίλος, frijonds.
φιλόστοργος, friaþvamilds.
φιλοτιμεῖσθαι, biarbaidjan, usdaudjan.
φιμοῦν, faurmuljan, munþ faurvaipjan; φιμοῦσθαι, þahan, afdobnan, afdumbnan.
φλόξ, lauhmoni.
φλύαρος, unlaurs.
φοβεῖσθαι, ogan, faurhtjan, faurhts vairþan, usfilma vairþan.
φοβερίζειν, ogjan; þrafstjan (?).
φόβος, agis.
φοίνιξ, peikabagms.
φονεύειν, maurþrjan.
φόνος, maurþr.
φορεῖν, bairan.
φόρος, gabaur, gild, gilstr.
φορτίον, baurei, baurþei.
φραγελλοῦν, usbliggvan.
φραγμός, faþa.
φράττειν, faudammjan.
φρεναπατᾶν, usluton; φρεναπατᾶν ἑαυτόν, sis fraþjamarzeins visan.
φρεναπάτης, lutonds.
φρήν, fraþi.
φρονεῖν, hugjan, miton, fraþjan; τὸ ἐν φρονῶν, samafraþjis.
φρόνημα, fraþi.
φρόνησις, frodei.
φρόνιμος, frods, inahs.
φρονίμως, frodaba.
φρουρεῖν, vitan, fastan.
φυγή, þlauhs.
φύεσθαι, uskeian, uskeinan.
φυλακή, vahtvo, vokains; karkara.
φυλάττειν, bairgan, fastan, gafastan, vitan; galausjan; φυλάττεσθαι, gafastan.
φυλή, kuni.
φύλλον, laufs.
φύραμα, daigs.
φυσιοῦν, ufblesan; φυσιοῦσθαι, ufblesans visan.
φύσις, gabaurþs, vists; φύσει, us sateinai (? ussateinai); παρὰ φύσιν, aljakuns.
φυσίωσις, ufsvalleins.
φυτεύειν, satjan, ussatjan.
φύτευσις, ussateins.
φωλεός, groba.
φωνεῖν, vopjan, atvopjan, utvopjan, ushropjan; haitan; hrukjan.
φωνή, stibna.
φῶς, liuhaþ.
φωτεινός, liuhadeins.
φωτίζειν, galiuhtjan, inliuhtjan.
φωτισμός, liuhadei.
χαίρειν, faginon; goljan; χαῖρε, fagino, hails.
χαλᾶν, fraletan, athahan, insailjan, vairpan.
χαλεπός, sleiþis.
χαλκεύς, aizasmiþa.
χαλκίον, katils.
χαλκός, aiz.
χαμαί, dalaþ.
χαρά, faheþs.
χάραξ, graba.
χαρίζεσθαι, fragiban.
χάριν, in (*gen.*); οὗ χάριν, in þize; τούτου χάριν, in þis.
χάρις, ansts; aviliud, þagks, laun; χάριν ἔχειν, aviliudon, þagk fairhaitan.
χάρισμα, ansts; giba
χαριτοῦν, ansteigs visan; κεχαριτωμένος, anstai audahafts.
χεῖλος, vairilo.
χείμαρρος, rinno.
χειμών, vintrus.
χείρ, handus.
χειρόγραφον, vadjabokos.
χειροποίητος, handuvaurhts.
χειροτονεῖν, gatevjan.
χείρων, vairsiza, ubils; χεῖρον, vairs.
χήρα, viduvo.
χιλίαρχος, þusundifaþs.
χίλιοι, þusundi.
χίμαρος, gaitsa.
χιτών, paida, vasti.
χιών, snaivs.
χοϊκός, airþeins, muldeins.
χοῖρος, svein.
χολᾶν, hatizon.
χορός, laiks.
χορτάζειν, gasoþjan; χορτάζεσθαι, sad itan, saþs vairþan.
χόρτος, gras, havi.
χοῦς, mulda.
χρεία, þaurfts, andavizn; χρείαν ἔχειν, þaurban, þaurfts visan; gairnjan; χρείαν ἔχων, þarbs.
χρέως, dulgs.
χρεωφειλέτης, dulgis skula, faihuskula.
χρήζειν, þaurban.
χρῆμα; χρήματα, faihu.

ADDENDA IN GRAMMATICA.

Col. 960 lin. ultim. post : sporta adde : *lukarnastaþa* candelabrum, *staua* judex, *stoma* pannus, *svaihra* socer,

Col. 967 lin. 24 post : luscus adde : *hails* sanus,
Col. 968 lin. 7 post : hordeaceus adde : *gumeins* humanus,
Id. Id. lin. 11 post : *seiteins* ea adde : *sinteins*
Col. 1008 lin. 40 post : *bairhts*) adde : *baitrei* (a *baitrs*),
Col. 1029 lin. 35 post : δουλεύειν adde : λατρεύειν.
Col. 1059 lin. 24 post : Gal. II, 4 adde : *vilvands :* ἅρπαξ Mth. VII, 15; *horinandei :* μοιχαλίς Mc. III, 38; *unagands :* ἄφοβος Cor. I, XVI, 10; *silba*
Col. 1068 lin. 30 post : *siuns* adde : Luc. VII, 21
Col. 1117 lin. 51 post : virgo) adde; Luc. I, 6 *vesun garaihta b a* (gr. ἀμφότεροι, scilicet Zacharias et Elisabeth); 7 *vas aileisabaiþ stairo jah b a framaldra daga seinaize vesun*; Mc. X, 8 *sijaina þ ob a* (οἱ δύο, nempe vir et virgo)

Col. 1125 lin. 8 post : *ungahabands* adde : ἄγαμος *unliugaiþs* et *unqeniþs* (inuptus); ἄζυμος *unbeistjoþs*; ἄναλος *unsaltans*;

Id. ead. lin. 9 post : *jands* adde : ἄσβεστος *unwapnands*, ἄφθαρτος *undivans*, ἄνιπτος *unþvahans*, non natus *unbaurans*

Col. 1131 lin. 45 post : in Deum adde : Luc. VI, 12 *bida guþs* oratio Dei, ad Deum
Col. 1152 adde notam subsequentem :
Ex veteri sup. germanico *wuofan*, *wuofjan* plorare, plangere, lamentari, etc. Gf. I, 780 sqq. concludendum est, quod ea sit gothici *vopjan* genuina significatio. Ex hoc eodem Lucæ loco et illum Matthæi XI, 16 fragmentarium restituere et nostram ipsorum annotationem castigare licet : in codice adest *anþarauþ....* et Ulfilas *anþar anþaris* scripsit, genitivum post *vopjan*, ut Luc. VII, 32. Sed hoc *anþar anþaris* reflexivi *seina misso* vices gerit, vid. § 200, 2. Jam vero reflexivum in isto Matthæi loco, ubi codices ἑταίροις vel ἑτέροις legunt, ex parallelo Lucæ loco mutuatum est, habent saltem versiones latinæ (Verc. Ver. Colb.) *ad invicem*.
Col. 1216 lin. 12 post : *þeins s v e* adde : *in himina, jah ana airþai;* Mc. I, 22 *vas laisjands ins s v e valdufni habands jah ni s v a s v e*
Col. 1228 lin. 46 post *uzelin* adde : — *jah bigetun þata barn liganda* (κείμενον, jacentem) *in uzelin*
Col. ead. lin. 56 post : κρυπτῷ) adde : *wa taujiþ. —galaiþ in þo uth a n a l a u g n i b a* (ἐν κρυπτῷ)
Col. ead. lin. ultim. post (ἕως ἄν) adde : *usleiþiþ himins jah airþa, jota ains aiþþau ains striks ni usleiþiþ af vitoda, u n t e* (ἕως ἄν)

INDEX ALPHABETICUS
IN GRAMMATICAM.

A

B

C

D

I

J

K

L

M

N

ORDO RERUM,

QUÆ IN GRAMMATICA CONTINENTUR.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

13

FINIS TOMI OCTAVI DECIMI.